

Dá, dó, dara,

Dá (dā ach gā go h-iondúil) = aidiacht uimhreach. dó (dō, gō) = ainm-fhocal ag freagairt do dhá; Dara (:dārNə, dārə, darnə) = ord-aidiacht uimhreach de dhá.

Dá: glacann sé fuirm an Uimhir Dhéi, mar a bhíos i gceist sna leabhra Gramadaí ach tá athruithe anonn agus anall ann. Chuirfí na mar alt roimhe amantaí .i. "na dá bhróig"; "an bhfeiceann tú na dá shúil atá aige;" "cloigne na dá chapall", ach deirtear an freisin, agus b'fhéidir níos minicí. Leanann tuiseal geiniúnach iolraidh an Uimhir Dhéi, agus focla den cúigeadh Díochlaonadh go h-áirid, gnáth-leagan na canúna .i. "Trácht an dá ceárta" (Ní "an dá cheartain" mar níl "ceártain" san gcaint), "barr an dá bhalla" "méaracháí an dá lámh" (: ach deirtear "an dá lámh" corr-uair) agus rl. Fágтар an t-aidiacht san uathaidh scaithtí .i. "an dá bhosca bheag sin".

Tá mo dhá ordóig briste (baill mar seo a bhfuil péire díobh ann deirtear dá leo go h-iondúil ach níl an rial cho géar agus atá sí san mBreathnais le baill na colna) / Bhí an dá shúil ag dul amach thar a cheann le scéin (le dúil san mbeatha; ag breathnú orm agus rl.) / Tá mo dhá chois seacáilte / Níl an dá chluais go dona agam, ach leath-chluais / Is maith an fear é sin ar dhá mhaide rámha déarfá! / Tá mo dhá sháil amuigh thrí mo bhróga / "Dhá chluais choinín i dtuimín fhéarach" [as rann páiste] / Shílfeá gur dhá leath-deir-eadh cuit atá air! / Tá dhá spreanguide de dhá chois air agus iad cho scaptha agus go bhfuil ceann aca is chaon leath-bhaile den dá leath-bhaile / Tá dhá leiceann (dhá phluic, dhá ghruaidh agus rl.) cho beathuithe air! / Is geall le smutáin an dá ghéig láimhe atá air, bail ó Dhia agus ó Mhuire air / Dar príosta tá dhá mhása feóla uirre ar chaoi ar bith! / Tá siad ag tuódóireacht anois ar dhá leathchaoin an tighe / Níl ionnta ach dhá leath-bhróig = ní h-iad an péire céanna bróg iad, cé go mb'fhéidir gurb iad bróga a chéile iad / Dhá leathchois atá air = duine a mbeadh marach eicint ar a chosa, mar dhóigh dhe nach raibh an dhá chois feilteach dhá chéile / Chaith mé dhá leath-ráithe ann — leath-ráithe anuiridh agus leath-ráithe arú anuraidh / Dhá uair, (: faoi dhó), dháréag (= dhá cheann déag; dhá scór nó dhá fhichead; dá chéad; dhá mhíle; dhá mhilliún; dhá dtrian agus rl. / Bhí sé dhá uair annseo / Tá sé dhá uair cho mór leis / Tá dháréag aca ann / Tá lán an tighe de

pháistí aice: dháréag agus píobaire (: trí dhuine déag) / Chuaigh cuisle dhá-
réag air (: coiste) / Bhí dhá dhuine dhéag ann (dhá dhuine fhichead
dhá dhuine agus fiche, dhá dhuine dhéag agus fiche, dhá dhuine agus dhá fhichead nó
beirt agus dá fhichead, dhá dhuine dhéag agus trí fichid, dhá phunt agus cheithre
fichid agus rl / Bhí dhá chaora dhéag agus dhá scór aige / Tá dhá dtrian sainte
acu = is beag eile atá ann ach saint; saint ar fad é; tá an oiread
sainte ann agus nach bhfuil áit ag cáilíocht ar bith eile ann / Tá dhá
dtrian uilc ann / "Dhá dtrian cainte ag lucht póite" / Tá dó agus pín agam
(= 2s. 1d) [dó agus dhá phín ... leathchoróin ... dó agus aon-phiginn déag] / Thug
mé dó agus dhá fhichead air (£2 2s) [Trí agus dá fhichead, deich agus dá fhichead, dó dhéag
agus dá fhichead, ... seacht déag agus dá fhichead agus rl. / An dá lá is beó mise aríst
ní fheicfidh tú annseo mé (an dá lá agus a bhéas mé beo, an dá lá agus an
fhad agus a mhairfead) = choichín / Níor bhain sé dhá fhata = níor bhain sé ach
glaicín bheag / Níor chuir sé dhá spreab le seachtain = is beag a chuir
sé / Ní dheachaidh mé dhá choisméig nó go bhfaca mé rómham é = achar ar
bith / Ní bheidh mé dhá mheandar amuigh / Níor dhúirt sé dhá fhocal cainte ar
feadh na h-oiche / Níor ith mé dhá ghreim le seachtain = ba bheag a d'ith mé /
Níor chodail mé dhá néal aréir / Ní fhaca mé an fear céanna dhá uair
ariamh = ní minic a chonnaic mé é / Ól dhá bhlogam tae = braoinín /
Ith dhá ghreim / Cuir dhá iomaire fataí = beagán / Níl dhá fhód móna
bainte aige / Níor thug sé dhá lá ar fhónamh uaidh ó tháinig an bhliain / Ní thiúrfainn
dhá thufóig air = duine nach mbeadh aon-mheas agad ar a ghníomh nó ar a
thréartha / Níl díol dhá luichín churta aige (d'fhataí, d'arúr agus rl.) /
Níl dóthain dhá chearc de choirce aige / Dhúin sé a dhá dhorna le mé a
bhualadh / Bhí sé ar nós gasúr a dtiocfadh dhá chroí dhó nuair a d'fhágfaí
ó'n scoil é = tháinig an-riméad air / Tháinic dhá chroí dhom nuair a
chuala mé ag caint thú. = luthgháire / Sin é féin fear an dá chroí =
slíomadóir; bhréagfadh sé thú agus d'imreódh sé ort / Seachnaíodh duine an
té a bhfuil an dá chroí aige. Liomsa agus leatsa agus liomsa aríst, mar
adeir an ceánn eile / Ná tabhair aon-áird ar fhear an dá chroí.
Cuirfidh sé an chluain ort agus fágfaidh sé annsin thú. / Tá dhá intinn ag
an nG. = dhá chineál tréartha nach bhfuil aon-chosúlacht aca le chéile
= dual personality / Tá an dá bhealach leis sin = tá sé cneasta
agus cam; tá sé le dhá dhream poilitíochta san am céanna; nó a leithide

ba leat uiliog é, ach bheadh sé amhlaidh le do dhearg-námhaid freisin / Tá
 an dá bhealach ann: an Daingean agus an Ceann = d'fhéadfadh bádóirí a
 dhul go Rosmuc tímpeall Cheann Golaim, nó suas an Daingean; tá dhá chaoi
 le rud a dhéanamh agus rl. / Níor mór don bhréim sin dhá uisce a bheith faoi:
 uisce anois agus uisce aríst = an t-uisce a bhaint uaidh nuair a
 bheadh sé faosctha agus uisce eile a chur faoi / Tá an-fhiuchadh aige sin. Ní
 mór dhá fhiuchadh a bhaint as = a fhiuchadh faoi dhó / Tá dhá ionntú
 ag an gcarraigín sin = nuair a bheadh sé ar tuar, chaithfí a
 ionntú faoi dhó le go mbeadh sé sách tirm / Tá dhá leigean-amach ar
 an bhféar sin = ní mór a leigean amach faoi dhó / Beidh dhá dhéanamh
 air anois: do dhéanamh-sa agus an duine a chaithfeas a dhul air in do dhiaidh /
 Dhá ghlas caorach atá san gculaith sin (fc. glas) / Bíonn dhá shuathadh
 ar an muirtéal sin / Déan dhá leith dhe = dhá chuid chomh mhóra / Tá mo chloig-
 eann in a dhá leith le tinneas cinn / Tá an baile in a dhá leith anois = é
 in a dhá dhream agus iad in aghaidh a chéile / Déan dhá leith den cháca / Ní fhéadfaidh
 duine dhá leith a dhéanamh dhe fhéin. Ba deacair domsa a bheith in éadan féir
 agus indiaidh beitheach = ní fhéadfaidh an gobadán an dá thráigh a fhreastal /
 Cen chaoi a bhféadfaidh mise a dhul ann mara ndéana mé dhá leith dhíom
 féin? Nach bhfeiceann nach bhfuil aon-ghoir agam corraí as seo / Bhí
 an dá Phádraig annseo anocht = beirt agus Pádraig ar chaon duine aca / Tá
 an dá mháistir scoile pósta anois / Deir siad go bhfuil an dá leath-
 pharáiste sin le cur in a chéile agus paráiste nua le déanamh asta /
 Tá an dá leath-bhaile seo buailte d'uireasa feamainne / Bhí
 an dá Sháile Uana uiliog ann = muintir an dá Sháile Uana = dhá
 bhaile agus Sáile Uana ar chaon ceann: Sáile Úana Thoir agus Sáile Uana
 Thiar / Tá an dá Árainn eile an-bheag = an dá oileán eile de na
 h-Árainneachaí (: d'oileáin Árann) /
 Tháinig an soitheach mór isteach Sunda Ghríoghóra agus thug sí an dá
 Árainn aniar léithe = sheól sí aniar thar dhá oileán Árann / Tá
 an dá Bhanra folctha = an Banra Beag agus an Banra Mór = dhá
 charraig mhara / Cheap mé an dá bhóithrín a thabhairt liom — a dhul síos
 an bóithrín thiar agus aníos an bóithrín thoir — agus mara bhfaghainn ar
 an méid sin é, sneachta a chaitheamh ar a lorg / Chuala mé fothromán
 mar a bhuaifí dhá chlár an domhain faoi chéile = fothramán gártha /

Teanam an dá chailleach agus gan aon-chailleach ag tiacht = duine a bheith ag iarraidh freastal de dhá rud in éindí agus gan aon-déanamh ar cheachtar acu, nuair nach mbeadh sé indon a dhúracht a chaitheamh le ceachtar aca / Tá sé ag iarraidh a bheith ag freastal do thalamh agus é leath na gcuarta imithe ag cruinneál an rud eile sin. Sin é teanam an dá chailleach agus gan aon-chailleach ag tíacht. Ach sén chaoi a mbeidh sé as a dheireadh, ní bheidh Mrucha ná Máнас aige / Níl Gaeilge ná Béarla ag an dream óg sin an taobh suas anois. Sé teanam an dá chailleach é agus gan aon-chailleach ag tiacht / Tá mé idir dhá mhac Uilliam (wakəl̪t̪əm) = idir leic agus losad = idir ord agus inneóin = i ladhar an chasúir = a bheith i dteannta [deirtear "idir dhá bhata Liam" freisin. Cuimne é, b'fhéidir ar chogaí MhacUilliam Uachtair agus Íochtair] / Tá sé idir dhá chomhairle / Ní bheidh aon-lá suaimnis aige lena shaol aríst má phósann sé a h-inín sin. Beidh sí rithte siar aige i gcomhnaí aige idir dhá shíon lena bhánú = chuile fháfall nó chuile dheis dhá bhfuighidh sí, beidh sí go dtí é dhá shladadh / Lá idir dhá shíon é / Ní raibh aon-fhear maith ariamh idir dhá abhainn = an abhainn thoir agus an abhainn thiar / Sé an rota seo anois idir dhá abhainn an áit is boichte in Éirinn / Ní fhágfaidh fear idir dhá dhroichead nach maróidh sé / An tsráid idir Dhá Dhroichead (fc. Droichead) / Tá h-ocht dteach agus dá fhichead idir dhá Chuigéal / Tá tú idir dhá dhoras na gaoithe annsin = duine in a shuí agus an seoideadh ón dá dhoras air / Tá sé indon snámh idir dhá uisce / Níl rud ar bith is mire ná cut idir dhá theach / Tháinic mar a bheadh iomghaoth ann idir dhá cheach orainn agus bhuaile rae roilleacán an churach ar an toirt / Tá sé ag mianadóireacht idir dhá leachta annsin thiar = ag iarraidh a bheith ag cur (fhataí nó eile) i dtalamh clocach / J. B. agus bean mhór bhog aige idir dhá thom shaileánaí annsin thuas = b'olc an dóigh d'fhear bean den tsórt sin nach mbeadh mórán déantús maitheasa innte, agus a bheadh mórthráthach, ar thalamh driseach saileanaí / Bíonn sé ag imeacht idir dhá thulán annsiúd mar a bheadh londubh ann = ag dul de léim ó thulán go chéile; fear sléibhe / D'imigh mise i gcoinne na mbeitheach agus cheangail mé san gcró iad, agus tháinic seisean idir dhá am = ó a chuaigh mise amach i gcoinne na mbeitheach nó go dtáinig mé isteach aríst / Is beag atá idir dhá scéal aige sin = tá sé luath-intinneach, teagann malrait intinne dhó an-éascaidh; Tugann sé áthas ar bhrón, nó an bharúil seo ar an mbarúil siúd go rí-scíobtha / Is maith scéala nó go dteagaidh an dara

scéala = má chloiseann tú leagan amháin ar rud b'fhéidir go ngéillfeá dhó, nó go gcloistheá malrait leagain / Bíonn sé annseo gach darna seachtain (chaon darna seachtain) = gacha le seachtain / Ní bhfuighidh chaon dara duine dhíob sin obair / An dara h-inín is óige aige atá le pósadh / An dara duine déag, an dara duine fichead, an darna duine déag agus fiche agus rl. / Tá sé faoi dhó cho mór leis = tá sé cho mór leis faoi dhó / Tá faoi dhó an oiread uilc ann agus atá in P. / Níl sé cho h-árd le S. ach tá a théagar ann faoi dhó / Ní fhilleann an óige faoi dhó coichín / Níor labhair mé faoi dhó ariamh leis / Ní bhaileoidh tú faoi dhó í, mara gcuire tú an-mhaoil ar an ualach seo / h-aon, dó trí ceathair ... mar sin atá comhaireamh, ach níl ann ach comhaireamh, nó figiúirí. 1 = a h-aon, 2 = a dó, agus rl. Ach má bhíonn rud ar bith áirid ann caithfear an rud sin a ainmniú .i. bó, dhá bhó agus rl. maide, dhá mhaide agus rl. / Bhí sé annseo a dhó nó trí de chuarta = cupla uair nó trí. [Séard adeirtear go minic "a dhú nae trí" (: ə ɣ̃u n̄ē t' r̄ĩ)] / Tá a dhú nae trí de cheanna agam / Chaith sé a dhú nae trí de laethantaí annseo / D'ól mé a dhó nó trí de phionntaí / Níl thar a dhó nó a trí de "feaigs" le fáil anois / Dógh ab eadh! Dó agus a dó sin a ceathair [greann focail "dógh" agus "dó" ar aon-fhuaim] / Tá sé an dó (a chlog) / Gheobhaidh tú san mbaile é ó'n dó amach / An dómhadh lá déag d'Fhómhar = deirtear dómhadh in áit dara scaithtí ach ní abruítear é mara dteaga "déag" isteach ann ach amháin san leagan "an dómhadh nó an tríomhadh" (lá, duine, etc). Fc. damhadh réag san gcnuasach seo. "Bhí sé an damhadh réag nuair a tháinig sé abhaile". Dómhadh é is cosúil .i. an dara h-uair déag; an dó dhéag san oíche / Tá sé an dó dhéag (san oíche, san ló) / Níor tháinig sé go raibh sé an dó dhéag san ló / Tá a dhá aoirde ann / Tá mo dhá mhéad-sa ann / Tá bóthar na G. a dhá fhad / Tá a dhá oiread sin annseo / Tá mo dhá théagar -sa san mbean sin = tá an bhean sin mo dhá théagar-sa / Níor mhór dhuit a dhá leithead sin / Ara, cén 'is goire é do Gh. ná S." Tá sé a dhá ghoireacht, ar a laghad ar bith / Tá sé deacair go leór cailín ar bith a fháil ach tá a dhá dheacracht cailín ar fónamh a fháil / Tá an ceann (: rothar) sin agad sciobtha go maith, ach tá sé seo a dhá éascaíocht. Cuirfidh mé geall leat / Níorbh fhuláir duit maide a fháil a bheadh a dhá spreacadh sin. Is beag an baol air sin a choinneál / Rinne sé de dhá léim é = an-sciobtha; mear / Dheamhan dhá chor go raibh sé déanta aige = dhá mheandar

Dáil: sa leagan i ndáil le (: ə nāl' l'ē): in aice, ingar, ionann, buailte ar, beagach, ionann agus é, ar na buird, ar na bocáin chuig, gar go leor do etc. [Tá an leagan seo an-choitianta i gcaint. 'Sé an focal is minice ar "almost" an Bhéarla é ar fud na Gaillimhe ar fad. Ach is minice go mór adeirtear ráidhtí ar nós "bean a bhí indáil liom", "teach a bhí indáil leis", "bóthar a bhí in dáil leobhtha" ar an Achréidh ná taobh thiar de Ghailimh. Leagan ainm-bhriathrach, aidiacht-bhriathrach, nó réamh-fhoclach nó aidiachtach, agus níos annaimhe ná sin leagan le ainm-fhocal a theagas ar lorg "indáil le" taobh thiar de Gaillimh. Ach ní mór a rádh go bhfuil leaganacha ar nós "thoir indáil le Páirc na Rástaí" coitianta go maith taobh thiar freisin. "Geall" adeirtear i leabaidh "indáil" in a lán ceanntar in Iarthair na Gaillimhe Fc. geall]

Bhí "prayer book" ag bean a bhí indáil liom agus mé féin gan dadaí = ingar dom; le m'ais / Tá a theach indáil liomsa thoir annsiúd / B'fhearr dhuit a theacht soir indáil linn. Bhfuighidh(?) (: gheobhaidh) tú 'chuile chóir uainn / Tá sé féin agus J. M. indáil le chéile. Agus má tá féin níl siad an-mhuintreach le chéile / [Gabhfaidh sí soir indáil leis an deirbhshiúr eile anois. Tá áiteacha maithe soir annsiúd i gCoill an Bhoga(igh)] / Tá sé thuas indáil le Baile Átha an Ríogh = inaice Bhaile Átha an Ríogh (Achréidh; Iarthair na Gaillimhe) / Dhíol sé a chuid talmhana annseo agus chuaidh sé suas indáil le Baile Átha Cliath. Deir siad go bhfuil feilm mhór aige annsiúd / Teann siar indáil le Gaillimh. Beidh tú ar do mhian ceart annsin: neart cailíní, neart óil, agus neart peictúir / [Bhí sé ag teannadh indáil liom ariamh ariamh nó go raibh sé le m'ais [Achréidh, Iarthair na Gaillimhe] / Doirt indáil léithe agus bain fáscadh aiste] / "A Pheigí Bhán suidh indáil liom: is tú cuisle geal mo chléibh" [As "Mná Deasa Locha Riach"] / Ní raibh baoghal ar bith ormsa suidhe indáil leis sin. Sháróchadh sé mé i gcaitheamh na h-oíche lena chuid floscaidh -eacht' / [Tá sé in a chomhnaí thiar indáil leis an gC. R. leis an tsíorraidh-eacht. Thug sé cúl ar fad do'n Bh.] / Bhí mé thoir indáil le Ó. Is ann atá an fear a cheannuigh an mhóin uaim ina chomhnaí / [Bhí mise san áit a bhfuil sí pósta: thoir indáil le tórainn Roscomáin. Má tá fhéin, tá sí in a suidhe go te ann] / Bhí mé thiar indáil le tigh Sh. an Gh. (nó

indáil le ag) nuair a tháinig an múr orm. Chuaidh mé isteach ann ar fascadh / [Tá a theach thíos annsiúd indáil leis an gcladach. 'Sé an teach is fuide síos de'n bhaile ar fad é, 'sé sin / Tá a chuid portaigh indáil leis an easca. Go deimhin is droch-phortaigh iad. Ní tada eile iad] / Brugh indáil leis an teine, agus tabhair goradh dhuit féin. Tá ceart agad a bheith fuar th'éis t'aistear. Phréachfadh an lá indiu na fiadha dhubha / Bhí sé thíos indáil leis an gcéibh, agus é sínte ar an móinín bán ann. Dheamhan duine beo nach sílfeadh go raibh sé criogtha leis an mbail a bhí air / [Shuidh puicneach mhór indáil liom sa mbus, agus ní raibh mé féadachtáil corrughadh aige, bhí sé cho mór cho beaithí sin (Achréidh)] / Tá sé indáil le buailte (: an Gearmánach) = beagnach [: cuirtear isteach "bheith" go minic freisin is na ráidhtí seo .i. tá sé indáil le bheith buailte; ach measaim thríd agus thríd gur minice a fágтар ar lár é] / [Bhí sé indáil le briste de'n obair, marach an chaoi a ndeacha mise 'un cainte leis an "mboss" / Tá muid indáil le críochnuighthe anois] / Bhí sé indáil le bheith déanta aige an uair sin / Bhí sé indáil le bheith tóigthe ag na póilíos, nó go dtáinig an bhean anoir, agus gur iarr sí ar son Dé gan a chur isteach / Tá sé indáil le ar meisce / Bhí sí indáil le ar na preaba deireannacha shul má tháinig an sagart / Ba cheart dó a bheith indáil le ar fáil anois. Is fadó indiu a d'imigh sé / Bhí sé indáil le ar seachrán aríst muis, marach go dtug mise faoi deara ar an mbóthar é agus gur chuir mé an lúbán air sa gcró / [Bhí muid indáil le bheith ar a' (: ar) mine-ghéire i gcaitheamh an lae] / Tá tú indáil le aisti. Cluiche eile agus beidh sí glan (: scilling in imirt) / Bhí sé indáil le as an mbean sin muis, marach a fheabhas agus a thapuigh sé í / Bhí mé indáil le thar an gcar, nuair a chonnaic mé an lonnadh san uisce / Tá sé indáil le mara bhíodh sé ariamh = ar a chóir féin: iomlán bisigh aige / Bhí mé indáil le roimhe sa mbaile. Is beag eile a bheadh agam agus bheinn roimhe / [Bhí sé indáil le thoir ag an Aifreann nuair a tháinig an donacht air / Bhí an ghirrfhiadh indáil le aice (: ag an gcú) nuair a thug sé cor eile / Bhí mé indáil le ag an Ros indiu] / Tá sé indáil le dhul do mo bhualadh annsin ó mhaidin / Chuaidh sé indáil le dhá mhaslú faoi araoid ar bith a chur air / M'anam go raibh sé indáil lena bhacadh

faoin bhfeamuinn a chur ar bruach / Bhí sé indáil le ina olc air = is beag nach
 raibh olc air / Dar príosta bhí sé indáil le in a fhaitíos orm féin, nuair a
 chonnaic mé an sonnda / Tá sé indáil le ina lá / [Tháinic sé indáil le ina
 imní uirri nuair nach raibh ag teacht dó / Diabhal mé go bhfuil sé indáil len a ghála]/
 Dheamhan mé nach h-eadh ach go bhfuil an múr seo indáil le in a shneachta
 chorpanta / Meastú an bhfuil sé indáil le in a thuile / Tá sé indáil le
 in a fhear / [Tá Seán seo thiar anois indáil le bheith in a chneamhaire cho
 mór len a athair]/ Bhí sé indáil le dhíom agam nuair a bhuaill ath-shlaghdán
 mé / Bhí an fear mór indáil le dhíom agam nuair a tháinic an dearbhráth
 -air / Shílfeá go raibh sé indáil le idir dhá chomhairle faoin a thabhairt
 dom nuair a chuir an bhean a ladar isteach / [Bhí sé indáil le gan bonn bán
 a bheith air nuair a tháinic an udhachta / Tá an sioc seo indáil le gan fata
 ar bith a fhágáil againn i mbliana]/ Tá sé indáil le thrídh aoithiú anois.
 Dubhairt an dochtúr dhá maireadh sé cupla uair eile go raibh aige / Tá
 an bóthar nuadh indáil le go portach agam anois / Chuaidh sé indáil le go
 cladach shular rug mé air / Cuirfidh an t-airgead sin anois indáil le go
 dtí na dhóthain é, ach is deacair é siúd a chur go dtí na dhóthain. Tá an
 drabhlás mór ann / [Ní dheacha sé aon dheich bpunt ach chuaidh sé indáil
 leis / Níl an bóthar fós déanta go dtí barr na ngarrantaí ach
 tá sé indáil leis]/ Níl sé na cheithre scóir ach tá sé indáil leis /
 Ní bhfuair sé bás fós ach tá sé indáil leis / Níor eirigh mé ach bhí
 mé indáil leis / [Níor báthadh é, ach bhí sé indáil leis, marach an
 fear maith a bhí ann / Níor dhubhairt mé leis é ach bhí mé indáil lena
 rádh]/ Níor íoc mé é, ach bhí mé indáil len a íoc marach an chaoi a
 ndeacha fainic orm / Tá sé indáil le ag fáil bháis / Tá sé indáil le cho
 tugtharach do'n ól le ceachtar aca / [Tá an teach sin ag G. indáil
 le cho h-áirgeamhail le ceachtar aca]/ Bhí sé indáil le ag cur
 amach = múisc / Bhí sé indáil le ag imeacht marach gur stopadh é / Tá
 sé indáil le ag cur shneachta / Bhí sé indáil le ag caoineachán le droch-
 mhúineadh / Tá sé indáil le ag báisteach cheana / [Feictheair dhom go mbadh cheart
 go mbeadh sé indáil le ag trághadh feasta]/ D'iarr sé indáil lena
 phárdún (: geall lena phárdún freisin) faoi'n méid sin trioblóide
 a chur air / Chuaidh sé indáil le ar a ghlúine dhó / Tá sé briste nó in

leis. (: deirtear freisin "tá sé briste: indáil leis" nó "tá sé briste geall leis" fc. geall] / [Chaith sé punt nó indáil leis / Fuair sé bás indáil leis nuair a chuala sé go raibh a fhios agamsa é / Bhánuigh sé é féin nó indáil leis, le na beithidhigh sin] / Chriog mé é: indáil leis / Bhuail mé é indáil leis faoi'n méid sin féin a rádh / Ná bac le indáil leis. Tá sé déanta ar fad aige = ní indáil le déanta atá sé, ach déanta ar fad / [Ná bac le indáil leis. Bhí sé ar meisce críochnuighthe / An bhfuil sé an sé fós? Freagra: indáil leis / An bhfuil tú réidh? Freagra: indáil leis / Tá nó indáil leis. Ní fiú dhom a rádh nach bhfuil mé críochnuighthe] / Tá sé indáil le amuigh (: as an teach) ag na deirbhshiúreachaí / Tá an fear mór seo againn féin indáil le istigh aríst. Cupla céad bhót eile agus beidh / Tá siad indáil le thiar ag R. anois / Tá an chith indáil le thart. Ní miste sin muis / Tá sé indáil le ar an mbeagán anois = tá sé caithte aige go dtí an beagán / Tá muid indáil le taobh leis an leathchoróin aríst, th'éis a raibh gnóithte againn ar ball. Uair bheag agus uair mhór arsa tusa / Bhí mé indáil le d'fhuireasbhaidh mo phuint / Is indáil le ina chomhnaí a chonnaic muid ariamh é / [Is indáil le fliuch a bhíos sé annseo 'chuile lá dhá n-eirigheann orainn / Ba indáil le go dona a chaith a athair féin an saoghal] / Ba indáil le ar an leabaidh a chaith sé na blianta deireannacha fré chéile / Is indáil le cheal éadaigh atá an duine bocht ó a chonnaic mise an chéad lá ariamh é / Is indáil le in a ghlúineach atá an garrdha fataí sin thoir ar fad /

Daba (: dabə); ainm-fhocal, fireann, uimhir iolraidh: dabaí (fc. freisin daibéad)

Daba: dóid; daibéad; spóla; cannda; dairt bhog; bríb; an oiread agus a shásóchas duine faoi láthair

Tá an ithir thuas ar fad in a dhabaí de bharr na báistighe / [Ná bac leis an ngarrdha siúd. Tá sé in a dhabaí uiliog. Chuirfeadh sé cantal ort a bheith dhá chur] / Rug sé ar dhaba agus chaith sé liom é: dairt bhog creafóige nó mhóna / Buailfeadh isteach ar an straois mé le daba de rud eicínt. Sin é an uair ar chroch mé fhéin mo sheolta liom / [Dhéanfadh sé dubhachan an tsaoghail, ach ní bhíonn cuma curtha ar fhata ar bith ina dhiaidh. Bhí sé dhá lá ar páighe agam 'sa ngarrdha sin thiar anuiridh, agus b'éigin dom a bheith ag fuagairt air 'chuile mhionnóid, na dabaí móra roighne siúd atá 'sa

gcúl láir a mhionnú. Dheamhan an láighe fhéin a chuirfeadh sé thríob]/
Tá daba eicínt aige seo suas sa maingín muis agus an deifir atá abhaile
air = leota nó spóla feola / Má tá sé indon an daba sin (: feoil) a
choinneál leis féin i gcomhnaí, dheamhan cailleadh air. Amadán a
bheadh ann dhá ndéanadh sé aon-bhuille maitheasa agus fuigheall na
bhfuigheall aige mar atá sé / [Bhí an-tóir aige ariamh fhéin ar an daba,
ach ba bheag nachar chuir sé a shúil thar a chuid indiu. Bhí a dhá shúil
ionntuighthe ina cheann. Marach gur eirigh Dia leis an cnáimh a chuir
aniar, ní raibh an nóiméad féin moille air go mbeadh sé tachttha]/
Ar an lá luath agus ar thosuigh an tsiúite, dheamhan asna dhíom nach sciob-
ann an daba de'n phláta agus "haway" liom. Déarfainn go mbadh diomdhach
an bheirt a bhí ionnta nuair ab éigin dóibh a mbéilí a ithe tur tar /
Déan réidhteach leis an ím. Nach bhfuil a fhios agad go bhfuil sé ar a
ghainne anois. Is gearr a mhairfeas punt má chuireann tú daba mar
sin ar 'chuile stiallóig / [Cé a chaith an daba de cháca sin ag an madadh.
Nar agruighidh Dia orraibh a bheith ag caitheamh aráin mar sin ag mádraí
agus cho dona agus atá an saoghal]/ Ná bac le tuiscint a bheith ag muintir na
h-áite seo a dhearbhráthair. Ní athróchaidh siad go bráth 'fhad 's choinneochas
an Government daba leo / [Cheannóchthá é sin le "feag" agus is beag an
rud é. Fear ar bith a chaitheas daba aige sin, beidh sé leis ar sheol
na braiche]/ Tá an scoin-mhíol atá ar an mbaile sin mar bheadh
mádraí ann. Má chaitheann tú daba ag madadh, leanfaidh sé i
dtigh diabhail thú. Sin é a fhearacht aca sin é. Tugann M. corr-
dhaba dhóib, agus tá sé ina dhia beag aca a mhic ó / [Tuilleadh diabhail
aca anois. Coinnigheadh dabaí sáthach fada leo, ach beidh siad gan
daba gan deoladh feasta. Sin é an gléas orra]/ Ara tá chuile dhuine
siar annsin ag fáil an daba eile sin — an Dole — ar feadh na bliana
uiliog, agus is cuma leo sin sa diabhal, ach gan é sin a bhaint dóibh (: díob). Dhá
mbaintí, bheidís réidh le K. gan mórán achair. Dheamhan mórán
gnaoi ag cuid mhaith aca cheana féin air, ach tá siad i bhfaitíos faoi'n
"dole" in a dheidh sin / [Díogha ceart é sin agus 'chuile fhear ar a bhaile.
Mhair siad sin ariamh ar dhabaí an Tighearna sin a bhí i mbéal an
dorais aca, agus tá a shliocht uirre: tá béasaí Shasana bealuighthe
isteach ionnta, agus ní scarfaidh siad leo go luath]/

Dáiríre: ainm-fhocal is cosúil agus feidhm aidiachta leis. = malrait muga maga, nó greann; firinneach; diongmhálda; a bheith de rún agad rud a dhéanamh ar uain nó ar éigin; críochnuithe; bal chríoch a bheith ar rud. (: ḡārṭr'ə go h-iondúil, ach dārṭr'ə scaithtí. Ní bhíonn "i" roimhe beag ná mór)/.

Dúirt sé sin agus bhí sé dháiríre (faoi) freisin = ní bréag ná cumadóir-eacht a bhí sé a dhéanamh; an rud adúirt sé, bhí rún aige cur in a cheánn / Diabhal dháiríre é = diabhal críochnuithe é / Droch-lá dháiríre é anois = is fíor-dhroch-lá é / Tá sé seo thíos ag cur dhe dháiríre anocht = ag glagaireacht chainte; ag siúite / Tá sé ag cur dháiríre anois = is báisteach throm í / Deir tú go bhfuil sé ag baint (na móna) dháiríre inniu = go dtí inniu, ní raibh sé ach ag stó cáil, ag crapadh sprémhóna, ag scrathadh agus rl. / Deir tú go bhfaca tú dháiríre é = gan aon-aimhreas a bheith faoin a fheiceál / Thug sí faoi dháiríre é = d'ionnsaigh sí go mádarúil é / Iarr dháiríre air í. Nach ag mugadh magadh a bhí tusa dhá h-iarraidh air / Thairg sé mé a bhualadh, agus m'anam go raibh sé sách dáiríre faoi freisin / [An raibh sé dháiríre ab eadh? Ní dháiríre go dtí é / Tá sé ag obair gan a bheith dháiríre faoi / Cén mhaith do dhuine a bheith in ainm agus a bheith ag déanamh rud nuair nach mbíonn sé dháiríre faoi / An bhfuil sé ag ól dháiríre? = an fíor go bhfuil sé ag ól, nó b'fhéidir nach bhfuil sé ag caitheamh aon-deoch mheisciúil / Dúirt sí go n-imeódh sí agus bhí sí dháiríre faoi freisin / Thosaigh sé in a ghreann ach buail-eadh mise as dáiríre = ní as greann a fuair mise an buille / Cneámh-aire dháiríre é má rinne sé rud mar sin = cneámhaire críochnuithe / Tá mé dháiríre glan (Tá mé dháiríre críochnuithe, dháiríre amach agus amach) = dháiríre ar fad / Seo sneachta dháiríre = sneachta mór / Tá sé tóigthe! Dáiríre! = ní ag magadh atá tú, nó an fíor duit é / Dáiríre! ... Cé a cheapfadh é? / Gortaíodh a chois! Dáiríre!]/ An dáiríre atá mé, an eadh! Seadh muis agus dháiríre píre = dháiríre críochnuithe [cuirtear píre leis go minic len a neartú) / Sé a bhí dháiríre agus dháiríre píre / Dháiríre píre ar tháinic sé = ar tháinic sé go dearfa [ach ní féidir dháiríre a chur roimhe aonraic mar seo. "Ar tháinic sé dháiríre (píre)".] / [Dháiríre píre a mhic ó! Nar fhága mé seo! / Dháiríre píre an bhfuil rún agad a dhul ann. Dar mo chúis (cubhais) gabhfaidh mé in éindigh leat maran ag magadh atá tú] / Idir shugradh agus dáiríre (dháiríre)

cé aige a bhfuil sé? = b'fhéidir gur cúrsaí magaidh dhuitse é, ach
 tá mise dháiríre anois / Buailéann sé sin duine idir shugradh agus dáiríre =
 bíonn sé ag leigean air fhéin gur ag magadh a bhíos sé ach ní hea ach dháir-
 íre / Idir shugradh agus dáiríre innis dom céard a thug go dtí sib é = ní raibh
 muid ach ag déanamh grinn faoin scéal go dtí seo, ach caitheadh muid an
 greann i gcártaí agus teigheadh muid ar an dáiríre anois / [Sílím idir
 shugradh agus dáiríre muis gur iarr sé le pósadh í. Is beag an mhairg a
 bheadh air siúd a h-iarraidh má chaith sé ina cheann é / Ní bheadh a
 fhios agad barainneach a raibh sé dháiríre nós mara raibh (nó mara raibh).
 Idir shugradh agus dáiríre a bhí sé sílim. Tá sé cho bréagach leis an bhfear
 adúirt go bhfaca sé an féar ag fás ar aon-nós]/

deóise: ainm-fhocal, buineann, uimhir iolraidh = deóisí, deóisíochaí.

deóise: Fáirche; an limistéar (nó an méid paráistí) a bhfuil urláimh ag
 easbog air. [Deóise agus ní fáirche adeirtear cé go bhfuil fáirche i gcaint]

Níl an dlí sin i ndeóise Thuama chor ar bith té (: cé) go bhfuil sé i ndeóise
 na Gaillimhe / Bhí sagairt na deóise uiliog ann / Sin é an t-easbog atá
 ar an deóise seo anois. Is áibhéil an bléitheach fir é ... Ní theastaíonn
 "bail ó Dhia" ar bith ón a leithide sin! Níl aon-ghoir ag aonduine droch-
 shúil a dhéanamh dhe (dhó)! Nach bhfuil an tír ag guidhe dhó! /

Dall [: dāl :Conamara: daL :Achréidh]: ainm-fhocal, fireann,
geineamhnach uathaidh agus ainmneach iolraidh: daill (: dail').

Dall: Duine nach bhfuil amharc nó radharc ná súl aige; cluasánach nó
duine nach bhfuil meabhrach (Fc. dall dúda, dallán, dollán, dallarán,
dallach dubh, dalladh, dalladh mullóg agus rl.)

"Is léar do'n dall a bhéal" = nuair a bhíos sé ag ithe, bíonn sé cho maith
le duine ar bith eile, arae tá a fhios aige an áit leis an mbeatha a chur /
Cé'n sórt solas sin oraibh? Nach bhfuil a fhios agaibh nach bhfuil aon
-ola ann. Ithigidh suas dhá fhuireasbhaidh. Is léar do'n dall a bhéal /
Dheamhan call coinneal duit. Is maith dhuinn againn sa dorchadas
féin é. Is léar do'n dall a bhéal, adeir siad / [Nach thú atá thart
anois, go lastar lampa dhuit. Marach peataidheacht ort ní
theastóchadh solas ar bith uait leis an ngreim sin. Is léar do'n
dall a bhéal / Cé'n call atá dóib tada a thuiscint. An fhad agus a
gheobhas siad neart len ithe cé'n mhairg atá orra? Is léar do'n
dall a bhéal adeir siad = freagra ar fhear a bhí ag coireamhaint
ar an nGearmáin faoi rádh agus nach raibh cead cainte ná cead
a gcos ag na daoine ann, agus go raibh gach uile fhios dhá cheilt
orra, ach an fios a d'fheil do Hitler, dar leis] / "Bhéarfadh dall
ar ghirrfhiadh" = Bhéarfadh dhá bhfaghadh sé bruithe ar phláta é. Níl
ann ach magadh focal / Bhéarfadh dall ar ghirrfhiadh ... Bhéarfadh
dhá bhfaghadh sé ar an bpláta é / Is gearr go gcaithtear
madadh a fháil dom. Níl spré ar bith ag fanacht agam. Tá mé in mo
dhall / Bhí a h-inghin in a dall = bhí dall d'inghin aice / [Dall é
adeir siad / Tá an tír uiliog faoi dhaill ó a tháinig pinsean na ndall
amach / Tá sé ag fáil pinsean na ndall, agus dheamhan a dhath ar
a amharc ach an oiread liomsa / Nach thú an dall! Nach bhfeiceann tú
annsin é as comhair do dhá shúl, nó céard atá ort? / Níl ionnamsa ach
dall. Ní thuigim tada = dallarán; duine gan aon-eolas / Má cheapann
siad gur daill atá ar fad 'sa tír, tá siad ag dul amú] / Dall
ceart é muis. Níl sé indon tada a thuiscint [Is barrainnighe dallar-
án a rádh mar seo / Sean-dall glic = ridire comhairleach nó cineál
draoi is na sean-scéalta / Is geall le sean-dall glic ansiúd sa

sa gclúid é, ag ceartú. Ba bheag ab aite leis muise an oíche cheana go bhfuigtheá-sa locht ar bith ar a chuid cainte / Is cosamhail le sean-dall glic an scurach is sine sin aige. Tá cloigeann cho mór, cho seanórdha air / [Sin é 'ar ndú', an sean-dall glic atá aca ar an mbaile sin.

Níl rud ar bith dhá mbeidh ag teacht treasna orra, nach gceaduigh-eann siad é sin faoi] / Beannacht Dé dhuit! Ní bheidh gar dhuit ag caint. Éistfidh siad seo leat, agus innseochaidh siad 'chuile mhíle focal di ar ais aríst do'n tsean-dall glic siúd aca fhéin, go bhfeicidh siad cé'n mheas a bhéas aige air. /

Daille, Dailleacht (: deL'ə: deL'əxd): ainm-fhocla as "dall".

Daille, Dailleacht: a bheith d'fhuireasbhaidh amhairc; a bheith dímheabhrach, aineolach nó ainfhiosach; a bheith cheal tuisgiona.

Cáid an daille air? / Níl sé indon tada a léigheamh anois le dailleacht. Sílim dheamhan spré ar bith aige / Ó a tháinig an dailleacht air, ní sheasfadh an saoghal leis / Sin fear agus is gearr uaidh dailleacht déarfainn th'éis cho grinn agus a bhí sé tamall / Is mór an nídh an daille. Níl éal-ann ar bith indon cinneamhaint uirre / [Tabhair aire do do shúile. Ní hé an uair a thioctas dailleacht ort, atá agad a bheith dhá bhfuas-aoid / Mara bhfuil daille ar a shúile, tá daille ar a intinn / Sháruigh an gasúr sin aige a bhfaca mé ariamh le dailleacht. Tá sé sé nó seacht de bhlianta anois ag dul 'un scoile, agus níl sé indon focal a léigheamh fós] / Cá'r fhága tú an dailleacht! Ní fheicfidís sin poll i ndrímire. Duine ar bith a ghabhfas 'un bladair leo, agus a bhréagfas suas iad, beidh siad aige ar sheol na braiche. / Níl daille ar bith adeir siad is measa ná daille na h-intinne. Thioctá ó 'chuile dhaille eile, ach níl aon-teacht uaidh sin / an bhfuil sí ag fáil pinsean na daille? = pinsean na ndall /

Dall [: dāl; dal fc. Dall ainm-fhocal] = aidiacht freagarthach do "dhall" ainm-fhocal = gan amharc; dímheabhrach; aineolach nó ainfhiosach; gan aon-spré amhairc a bheith agad faoi láthair de bharr rud eicint a d'eireochadh de'n tsúil.

Tá sé dall / Má mhaireann dom, is gearr go mbeidh mé dall. Spré
 fhánach atá cheana fhéin agam / Is beag an rud a dhéanfadh duine
 dall. Níl áit ar bith sa duine is lugha acmhuinn ná an tsúil /
 Tá mé dall i leath-shúil liom. Ní fheicfinn an bhánshoillse
 léithe / [Nach dall an mhaise dhuit é. Cheal nach n-aithnigheann
 tú P. Sh. annseo? / Ní léar dom tada. Tá mé dall ag teacht
 amach ó'n solas. Dar príosta tá an oíche bun-dorcha ar aon-
 nós / Chuaidh fleasc beag faoi mo shúil agus chaith mé
 mí dall leis / Teirigh soir ag an mbanaltra seo thoir agus
 tálfaidh sí bainne cíche fhúithe agus feicfidh tú féin air
 annsin gur gearr a bhéas tú dall ... Dionnóid bheag
 dheannaigh a chuaidh fúithe déarfainn, agus chuir tú 'un óthrais
 í dhá cuimilt] / Ní fhaca mé aon duine ariamh ba daille
 (: del'ə) ná é ag dul chuig an scoil. Chaith G. a dhúracht
 leis, agus thugadh sé dual na druinne dhó chuile ré solais,
 ach má thugadh féin, ba aon-mhaith amháin dó é / Tá na
 daoine sin suas anois cho dall (: dímhéabhrach, aineolach)
 le amhus a chasfaí leat amuigh san áit a ndeachaidh
 sagart Sh. Th. Níl aon-tsamhail eile aca ach iad / [Tá sí cho
 dall agus nach léar di tada / Shílfeá nach mbeadh an mac cho
 dall sin, agus cho meabhrach agus a bhí an t-athair] / Bhí mé cho dall
 air leis an bhfear nachar rugadh = ní rabh a fhios agam aon-
 cheo faoi ach an oiread leis an té nachar rugadh / Ní raibh
 aon-ghoir agamsa tada a rádh. Bhí mise dall críochnuighthe
 ar an scéal. Ní raibh a fhios agam ó Fhlaitheis Dé cé faoi a
 raibh sé ag caint / Ba dall an mhaise dom é ina dheidh sin
 nachar thug mé faoi deara ariamh nach raibh sé ach ag séideadh
 fúm. Dheamhan é muis, nó gur tháinic falrach gáirí air /

Dall-intinneamhail: aidiacht as "dall" agus "intinn" = dí-mhéabhrach, ain-
 eolach, ainfhiosach, do-thuiscionach, neamh-éirimeamhail.

Dá gcuirtheá slat ar pharáiste, ní chasfaí aon-duine leat atá
 cho dall-intinneamhail leis sin. Ó dheamhan meabhair ná éirim
 dhá bhfaca tú in aonduine ariamh ann /

Dalladh (: daLə), Dallaim (: daLəm') agus rl.: Briathar, Ainm-bhriathar
 Dalladh = (i) an t-amharc a bhaint de dhuine. (ii) duine a chaidhleadh.
 (iii) címéar, mearbhall nó dul-amú a chur ar dhuine. (iv) duine
 a chur ar meisce. (v) [Mar ainm-bhriathar nó ainm-fhocal] neart, a lán.

Dhall (: ɣāl, ɣal) an toirneach — nó an teintreach ab áil liom a rádh —
 mé. Níor fhan spré agam nó go raibh mé aniar tamall fada /
 Phléasc an buidéal, agus fuair sé a raibh ann idir an dá shúil agus
 dhall sé é. Tá sé dall ó shoin. Deir siad nach léar dó an
 bhánshoillse féin / [Níor mhór dhuit a bheith san áirdeall air sin.
 Má phléascann sé ort, dallfaidh sé (dāLhə: dāLə, daLhə) sé
 na súile istigh in do cheann / Deir siad gur bhuail sí rud eicínt
 idir an dá shúil air, agus gur dhall sí é. Bhí sé dall go bhfuair
 sé bás / Tá mé dallta ag an deatach sin. Oscluighidh doras
 na gaoithe agus b'fhéidir dhó a thabhairt leis] / Níl súil ar bith ionn-
 am ag an bprionda mion sin. Tá mé dallta ceart aige / [Is
 mise a bhí dallta ar chaoi ar bith an oíche faoi dheireadh ar a
 theacht amach uaibse. Níor léar dom mo láimh. Ar éigin na
 gcor agus na gcnámh nachar cuireadh soir ar mo bhéal agus ar m'
 fhiacra sa bpoll mór mé / Dhallfadh soillse na mótair
 sin duine. Bíonn cuid aca an-ghriodánta. Ní fhágfaidís
 amharc ar bith in do shúile] / Bhí mé do mo dhalladh le clocha.
 Diabhal a leithide de cheathannaí! = do mo chaidhleadh; iad
 ag teacht orm an-tréan / Dalladh ceart é le dairteachaí
 ar an bportach indiu / Bhí sé dhá dhalladh le báistigh
 ach má bhí féin ba bheag an stró a bhí air. Bhí sé clúdaighthe
 thar cionn / [Níor léar dhom cá gcuirfinn mo chois, bhí mé cho
 dallta sin ag sneachta / Ní raibh a sheasamh agam ann ní b'fhuide.
 Bhí mé de mo dhalladh le sáile ann. Ach dar fiadh bhí freagairt ann.
 An-pholl iascaigh é dhá mbeadh acmhúinn ag duine
 fuirgheacht ann] / Nach bhfuil sé dallta ag gaineamh séidthe 'chuile
 lá sa mbliain annsiúd / Tá an-stolladh ar na portaigh indiu.
 Triomóchaidh sé siúd an tsean-chreatalach aice (: móin). Dall-
 adh críochnuighthe mé le deannach spré mhóna ó mhaidin // Dalladh

ceart le cumadóireacht anocht é = cumadh go leor bréag dó;
 cuirfidh ar chuala sé de bhréaga anocht ciméar nó dul
 amú air / Chaith M. an oíche ag dalladh T. Mh. Mh. le bréaga:
 árd-cheanna críochnuighthe. Agus má chaith féin chreid sé iad /
 Bhíodh an dream sin soir dhá dhalladh ceart anuiridh, ag
 séideadh faoi, ach is cosamhail gur bhrath sé é féin. Ní thaobh
 -uigheann sé chor ar bith imbliana iad / [Tá sib dhá dhalladh
 dháiríre faoi'n gCogadh. Dhá bhfeictheá an sníomh a bhí air ar an
 gcathaoir, nuair a bhí sib ag rádh nach bhfanfadh aon-mhaith
 san airgead. Dheamhan a chos a chomhnóchas go dteighidh sé
 isteach sa mbeainc agus go dtarraingighidh sé hé brí cé
 mhéad cosamar airgid atá aige ann / Tuilleadh diabhair
 aige anois mara bhfuil sé dallta ceart ag na mná seo
 síos. Dheamhan thiomanta smid dhe nach gcreideann sé: go
 bhfuil siad ag iarraidh a sciobadh ó'n a chéile. Bheadh frae
 aca, muis!]/ Ní fhaca mise aon-duine ariamh a bhfuil slám
 air mar tá air. Ní beo é gan creidim a tharraint anuas.
 Dhall na misinéaraí ceart é. Bíodh a fhios agad gur fear
 é muis nach bhfuil staidéarach ceart anois / Dhallfadh
 na nathuighdeoirí sin fear is fhearr ciall ná é. Teigheann
 fainic air i gcomhnaí gan aon-áird a thabhairt orra, ach tá
 siad indon an clár mín a chur cho maith sin ar an mbréig,
 agus go gcreideann sé iad in a dheidh sin // Bhí sé dallta ar
 meisce = fágтар "ar meisce" ar lár go minic = bhí sé an-
 óltach = bhí sé ar meisce / Dheamhan cois faoi. Tá sé dall-
 ta (: dāltə: daltī. Achréidh) / [Céard a dhall mar siúd é.
 Leabharsa muis, ní mórán dá chailteamas féin a bhí leis
 déarfainn / Tá an carthannas sin sa mbuachaill sin — car-
 thannas gan chailteamas — fea'int a ndallfadh duine eicint
 é]/ Céard dalladh mar siúd S. Sh.? 'Ar ndú arsa tusa is
 dallta i gcomhnaí atá sé / Tá go deimhin sé amuigh in a
 gnatha! M'anam má tá gurb é an gnatha é, dallta thiar
 sa teach ósta / Ara diabhal dalladh ná dalladh! Céard a
 dhallfadh muid, scáth buinín beag fuisce. Tá an córtus

a raibh cleachta agadsa air caithte in aer / Ní leigfeadh
sé uaidh mé nó go ndalladh sé mé marach gur imigh mé inganfhiós dhó //

Tá dalladh airgid aige = go leor, neart = tá airgead go frasach
aige / [Tá dalladh beithidheach agus bráigill aige / Bheadh dalladh
talmhan' aige dhá leigtí an méid sin de bhiseach air, ach ní
mheasaim go leigfear / Tá dalladh codluighthe anois aige, maran leis
codladh mhná Dhoire an Fhéidh a dhéanamh. Gabh suas agus dúisigh é. /
Má theigheann sé ag troid, deirimse leat go bhfuighidh sé
dalladh dhi annsiúd / Rinne mé dalladh siubhail ó mhaidin ag
scaradh barr-móna — an barr uachtair. Dar mo choinsias
ní dhéanfaidh mé níós mó ar chaoi ar bith / Tiubharfaidh mise
dalladh bóthair duit a chailín (: capall), ach a bhfaghaidh mé
an carr nua / Tá dalladh déanta agadsa anois. Déanaidís
féin an chuid eile / Tá dalladh foghlumta agad anois. Nach
raibh tú sa "Sixth Book." Fan sa mbaile! / Bhí dalladh
feicthe agam an uair sin, ach ní bheadh aon-mhaith aige
ann go 'sbáineadh sé ar fad dom é // Muise dalladh gan
aon léas air, agus dalladh Oisín (daɫəw ešín') ina dhiaidh
sin! = Dhá n-abruigheadh duine go raibh duine eicínt eile
dallta (: le ól, as a amharc agus rl.), déarfadh an té a bheadh
ag éisteacht an leagan seo mara dtaitheadh an té
a bhí dallta leis: "Tá sé i gceist go mbadh "seanóir dall"
é Oisín ar a theacht ar ais as Tír na h-Óige dó / [Tá
J. F. dallta adeir tú liom. Muise dalladh gan aon-
léas air agus dalladh Oisín ina dhiaidh sin mara bhfuil a
dhóthain sa méid sin] / Deir tú go bhfuil sé ionann agus dall.
Muise dalladh gan aon-léas air agus dalladh Oisín in a dhiaidh
sin, gan dochar ná diabháil dúinne. Ná raibh dall ach é sin //

Dalladh as ort! Cuirfidh mé geall go bhfuil luach an
ghamhain ólta agad. Muise má tá dalladh gan aon-
léas ort agus dalladh Oisín in a dhiaidh sin, mara deas an
chaoi orm é, luach mo ghamhain ólta ag stróirí / Muise
dalladh Oisín air mar mhadadh. M'anam go mbeadh muide
buidheach mara mbeadh dall ach an madadh sin! /

Dalladh mullóg: ainm-fhocal, fireann [teigheann an inscin le dalladh] = (i) galra mullóg; camh; scamall nó fionn a theagas ar shúile na gcaorach. Tugtar galra mullóg, dalladh mugóg agus camh air freisin. (ii) slám, ciméar, mearbhall, dallach dubh nó dul-amú a chur ar dhuine; mealladh a bhaint as duine, nó imeartas air.

Tá dalladh mullóg ar na caoirigh sin thíos. Is furasta aithinte ar a súile é. Bhí a fhios sin agaibh agus a bhfágáil cho fada sa stupóig siúd / Deir siad go gcuirfeadh droch-stolladh nó aimsir dhona an dalladh mullóg ar chaoirigh. Teagann scamall ar an tsúil, má bhíonn an iomarca gairbhthin ann / [Teagann dalladh mullóg ar na caoirigh as béal éadain ann. Ach is suarach an t-iongnadh sin. Tá sé an-fhliuch. Tá an catmara ar an gcimín dubhrabháin sin le dalladh mullóg, mara mbeidh sé an-tirm, agus sin caoi nach bhfuil an áit sin / Mara bhfuil uirre ach dalladh mullóg, tiocfaidh sí uaidh. Má chuireann tú ar athrú áite í, mise i mbannaí gur gearr a bhéas aoncheo dhó sin uirre. Bhí na h-íochtair sin ro-fhliuch aice / Dheamhan thiomanta caora istigh ar do bhaile i mbliana nach bhfuil dalladh mullóg uirre, hé brí cé'n smál atá ar an mbliain seo thar bhliain ar bith eile. Ach is smál féin é chreidim. An iomarca droch-aimsir atá dhá dhéanamh déarfainn] / Cuirfidh sé dalladh mullóg orm nó is cinneamhaint air é, ach dar fiadh má chuireann ní bheidh aige ach malrait uair eicint = mearbhall, ciméar / [Nach deas a chuir sé dalladh mullóg anois ar J! Is fhearr liom é ná punt airgid in mo phóca. Bhí an oiread gaisce agus floscaí aige, mar dhóigh dhe nach raibh duine ar bith indon imeartas air fhéin] / Tá a shliocht orm. Ní bhuaifear an dalladh mullóg cho réidh sin ormsa aríst, agus ní bhuaifí orm an uair sin fhéin é, marach go mb'éigin dom a bheith isteach agus amach 'chuile phuinte ag faire ar bhó a bhí i dtinneas laoigh / [Chuir siad an dalladh mullóg críochnuighthe air, lá agus gur fhéad siad an ágóid sin a bhualadh thall air. Ara tá aois chapall na muintire aice siúd, agus má bhí scór punt spré aice ba é a cloch neart é. Dheamhan sciúrtóg thairis a bhí aice ar chuma ar bith] /

Dalladh púicín = ainm-fhocal, fireann = an t-éadach a cuirtear ar cheann nó ar shúile duine nuair a bhítear ag déanamh púicín, ach níl mórán de'n chiall seo sa gcaint anois. Is ionann dalladh púicín agus dalladh mullóg, dallach dubh, ciméar, slám, mearbhall agus eile.

Tá tú ag cur dalladh púicín air = éadach an phúicín / Cuirfidh sí sin dalladh púicín ar na súile dhó = ciméar, artha an dul amú / Ní raibh aonduine ar an bhfeadhain aca sin nachar chuir dalladh púicín ar fhear eicínt. Fuair siad an scoth freisin. Bhí buadhann-aidheacht eicínt aca, agus níorbh í an bhreaghcha í / [Cé'n sórt dalladh púicín atá ort? Nach bhfeiceann tú go bhfuil siad ag déanamh dóigh mhagaidh dhíot. Breagh a dtaobhuigh-eann tú iad / Bhí dalladh púicín eicínt air nuair a cheannuigh sé an bhudóigh sin. Níl aon-fhear faoi'n mbogha bán a thiubharfadh deich bpunt uirre ach é féin] / Muise chreidim gur dhalladh púicín féin atá air, nó céard is léar dó fúithe le go bhfuil sé ag dul dhá pósadh? Má's léar, tá faitíos orm nach léar d'aonduine eile é, ar chaoi ar bith / Chuirfeá dalladh púicín ormsa anois, dá leiginn duit ach ní leigfidh. Fagh duine eicínt le dhul ag magadh faoi tharmsa /

Dallacar (: Dalladh cur?), Dallcairt: ainm-bhriathar = ag séideadh nó ag siabadh báistighe nó sneachta go tréan; ag roilleadh; ag cur go tréan.

Tá sé ag dallacar bháistighe mar a bheadh Dia dhá rádh leis / Tá sé ar an dallacar céadna ó a d'éirigh muid indiu. Is síorraidhe an lá báistighe é. Diabhal bréag nach síorraidhe / Meastú an ngabhfainn amach faoi'n dallcairt sin. Is beag an baoghal orm, dhá bpréachtaí ar an teallach sib cheal teine. Ní theastóchadh uaim nach a dhul do mo chaill-eadh féin ar phortach a leithide de lá / [Dhúsigh mé aréir tuairim 's an trí a chlog, agus bhreathnuigh mé amach thríd an bhfuinneog. Bhí sé ag dallcairt an uair sin, agus níl a fhios agam cá'id ina dhiaidh. Dar leat féin, níl mórán dhá chosamhlacht ar an talamh indiu] / Níor shéid aon-oíche as aer ba mheasa ná í. Bhíodh sé ag dallacar chlocha sneachta 'chuile phuinte, agus gaoth ann a bhearrfadh tú. Ní bhfuair mé mo dhóthain le déanamh ariamh ach a theacht abhaile an oíche sin /

Dalta (: dāltə: daltə) = ainm-fhocal.

Dalta [Níl sé ach in aon-leagan amháin] = fearacht; samhail.

[Is beag nach bhfuil an leagan seo seirgthe sa gcaint. Tá sé ag corr-shean duine fós, ach is dona atá sé ag cuid mhaith aca. "Fearacht" nó "a fhearacht" atá in a áit. Is cosamhail go mbadh comh-fhocail i gcomhnaí iad]

Ní hé a dhálta sin agamsa é muis = ní hé a fhearacht sin agamsa é = ní mar sin atá mise; Ní shin é is cor domsa / Tá do cuid fataí lánúighthe agadsa, ach ní hé a dhálta sin agamsa é = [Chuala mé m'athair dhá rádh seo agus chuir mé caidéis air faoi, agus dubhairt sé go raibh sé tréan sa gcaint roimhe seo / [Má tá dalladh feamainne duibh' agaibhse, ní hé a dhálta sin againne ann-seo é. Ní leasóchadh a bhfuil d'fheamainn dubh againn dhá pháosa fataí agus bíodh muid taobh léithe. Caitheann muid lucht a cheannacht 'chuile bhliain, ach ó fuair muid an churrach, tá na muláin agus na brantraídheachaí dhá fháil (: baintear iad)]/ Tá T. go lághach, ach ní hé a dhálta sin ag J. é. Níl comharsanacht ar bith ann. Caitheann sé a shaoghal ag forcabhás ar bhearraidheachaí a bhaint dhe dhaoine eile / Tá an bainne spreagamhail, ach ní hé a dhálta sin ag an tae é. Tá scudalach tae i siopaí annsin soir, agus tá duine ar bith dhá bhfuil dhá ól leath-tholgtha. Ní hé an cúigeadh scoth fhéin é / [Tá an mac sáthach síodamhail, ach níorbh é a dhálta sin ag an athair é an fhad agus a mhair sé, go ndéanadh Dia trócaire air, mar sin féin. Ba mhór leis rud ar bith d'aon-duine. Mara bhfeiceadh sé ach an míol buidhe ar do chuid talmhana d'fhéachfadh sé len a dhíbirt, faitíos go n-eireochadh leat é a mharbhú. Sin é an sórt duine a bhí ann / A dhalta sin, chonnaic mise fear annseo — D. a bhí annsin thoir — agus ní bheadh scéal instighthe (: in'št̪ : innsighthe) aige oíche áirneáin. Thoiseochadh sé ar scéal, agus ba ghearr go mbadh scéal eili é, agus ní chuimneochadh sé ar an scéal toisigh chor ar bith annsin = [ó Sheán Ó Bheáin, Cearnmór, Baile an Chláir: bhí mé ag cur caoi dhó ar fhear a bheadh ag dul anonn agus anall le scéal agus dubhairt sé é sin; mar dhóigh dhe go raibh aithne aige fhéin ar fhear a bhí ar an gcóir chéadna] / A dhalta sin anois (: rud mar atá ráidhte agad) chonnaic mise bó agam féin annseo uair ... /

Dán (: dān) = ainm-fhocal, fireann; geineamhnach uathaidh agus ainmneach
iolraidh: dāin: dānta

Dán: (i) Duan, amhrán, filidheacht (ii) braighdeán nó ceangal bó.

(iii) torthaí, barra, scoth nó sméar-mhullaigh? (iv) cinneamhaint; an rud
atá le h-aghaidh duine

Tá dán mór fada aige = píosa fada filidheachta; laoithe fiannaidh-
eachta [Níl an chiall seo de'n fhocal mórán sa gcaint ach go bhfuil sé ag
teacht ar ais aríst ó aos foghlúime agus as scoileannaí] / Ar chuala tú
ariamh "Dán Mhac Dé" = dán diadha / Tá dānta agus amhráin agus scéalta
aige / Níl scéal na dán agam / Sin í an chaint atá ag luighe le
dán = dhá mbeadh amhrán nó píosa filidheachta ann agus truailliú i gcuid
de'n chaint, gan an rannaidheacht a bheith ag luighe le chéile, agus dhá
dtugtaí leagan eile air i riocht agus go mbeadh an rannaidheacht nó an
chiall cheart ann, déarfaí an rud sin; nó má chuirtear focla isteach in
amhrán, i scéal nó eile a theagas salach ar bhithin an scéil, nó má thugtar
údar contráilte faoi scéal nó amhrán nó sean-fhocal nó a
leithide sa gcaoi nach mbeidh an chaint ná an chiall ag luighe
ceart le chéile, "ní bhíonn sin ag luighe le dán" ach oiread / "'Chuille
shórt ag iarraidh a chórach féin agus an gadaidhe ag tuilleadh a chrochadh"
Sin é atá ag luighe le dán agus ní hé an rud eile ("chuile shórt ag iarraidh
a chórach féin agus an gadaidhe ag iarraidh a chrochadh": ní raibh an cainteoir
— bean as Muighinis — sásta leis an leagan sin). Cé'n uair a chuala tú go raibh
gadaidhe ar bith ag iarraidh a chrochadh. Dhá mbeadh, ní ghabhfadh sé ag
gadaidheacht / [Abair an cheathramhadh sin aríst 'sa gcaoi a bhfuil sí
agadsa ... Sin é atá ag luighe le dán. Tá ceathramha lia
agamsa ann / Níl cuid de'n amhrán sin ceart agad. Níl an chaint
ag luighe le dán — ag luighe le chéile ar chuma eicínt. D'aithneochainnse
ar an bpointe nuair a bheadh amhrán ag luighe le chéile / Tá mé ag
dul amú ar an aithrige sin. Níl sí ag luighe le dán chor ar bith anois
dom. Is fadó an lá ó adubhairt mé í go deireannach] / Is furasta
aithinte ar an gceathramhadh sin nach bhfuil sí ag luighe le dán. Níl an
dárna cuid ag teacht leis an gcéad chuid. Tá an t-amhrán sin ag
P. Ch. annsin thiar. Is minic a chuala mé a mháthair go ndéanaidh Dia

maith uirre, dhá rádh. Fagh uaidh siúd é. Tá sé ceart aige / [Ní mheasaim
 go bhfuil an chaint sin ag teacht le dán chor ar bith. Nachar dhubhairt
 tú cheana gur báthadh é. Má báthadh cé'n chaoi a bhféadfadh sé a dhul
 isteach i dteach an scolóig ... ó tuigim anois thú. An darna mac a
 báitheadh. Huga leat] / Siúd é a mbeidh a chuid cainte ag teacht le
 dán. Nach hé atá indon an craiceann a chur ar scéal! / Gan doubt.
 'Sé an rud atá tusa a rádh atá ag luighe le dán agus ní hé an rud
 adubhairt seisean // An rópa a chuireas muintir Árann ar adharc
 -a an mbó nuair a bhíos siad dhá cur sa mbád ar Cheann
 Gainimh, sin é an dán / Teastóchaidh dáin uaib imbáireach má's libh
 a dhul 'nan aonaigh go Gaillimh / Ní fhéadfaidh sib a gcur sa
 mbád d'fhuireasbhaidh dáin, pébí cá bhfuighidh sib iad / Fágaigidh
 dán le h-aghaidh an tslóchtaí sin (: fc. slóchtaí), agus bíodh sé
 sáthach láidir. Ní spalladh brúin (: bróin?) ar bith uirre siúd an ruadhóig
 -ín siúd a bhriseadh / [Chuir muid dán uirre agus ba deacair sin. Bhí sí an-
 dodach le dhul ina h-aice chor ar bith. Tá féirín anois ag an slóchtaí, agus
 níl mise ina dhiaidh air: ba danra é le margadh a dhéanamh leis] / Cuirfidh
 sí dán ar fhear eicínt gan mórán achair = cuirfidh an bhean sin
 "buairín" ar fhear eicínt gan mórán achair; fastóchaidh sí fear eicínt;
 cuirfidh sí cluain nó dalladh mullóg ar fhear eicínt agus pósfaidh
 sé í / Agus chuir sí dán ar an slóchtaí (: mheall sí fear Chonamara) len
 a pósadh. Sin í an cailín a bhí i riocht / [Cuireadh sí dán ar a rogha
 duine anois, ach ní ormsa é ar chaoi ar bith. Go deimhin ní
 theastóchadh uaim ach sin, áird a thabhairt ar an mbideach sin] / Dá gcuir-
 eadh sí bun a bundúin amach anois cinnfidh uirre dán a chur ar fhear
 ar bith. 'Sí an phrae í go deimhin, ag imeacht in a cailín Domhnaigh. / [Tiocfaidh
 fear eicínt fós a chailín ó, agus fáiscfidh sé dán ort, agus eireochaidh tú as an
 gceird sin an uair sin, mar beidh do dhóthain ar t'aire dhá fhuireasbhaidh] /
 Ní leigfidh mise de bhean ar bith dán a chur orm, ach mo spealóg a bhaint
 as 'chuile chúilín cho uain's sheasfas an óige dom. Deir siad nach
 dteagann an óige faoi dhó choidhchin. Tá sé sáthach luath ag duine pósadh
 ach a mbailighidh sé na deich mbliana fichead / [Is diabhláí a chruthuigh sí
 faoi dheireadh thiar agus dán a chur ar fhear eicínt. Ach an bhfuil fhios cé hé
 féin? Is mioniar Dé dhó muis, agus é a bheith ceangailte

leis an tsuaróigín siúd. Is fada dhó a shaoghal. Níl againn a rádh ach go ndéanaidh Dia grásta air, mar is gearr go ndéarfar leis é ar aon nós]/ 'Séard a bhí le déanamh leis sin dán a chur air, agus a thabhairt síos sa gcaladh agus an chéad bhád a bheadh ag dul ar an talamh ó thuaidh é a chur isteach innte. Ro-mhaith a bheadh sé aige agus an bhail atá sé a chur ar na daoine // Dheamhan a raibh ar dhánta na talmhana ariamh cruithneacht ní b'fhéarr ná a bhí ag A. annsin thiar i bP. R. anuiridh ... Deirim leat nach raibh a leithide de chruithneacht ar an Achréidh ariamh = Ní feasach dom céard é dánta féin, ach measaim gur toradh nó barr nó fás é. Faoi chúrsaí na talmhana a baintear leas as i gcomhnaí: tá sé i gceist sa rádh cainte seo go mbadh í cruithneacht A. i bP. R. an sméar-mhullaigh; nachar fhás sí thrídh thalamh ariamh aon-chruithneacht a thiubharfadh an barr uaithe /[Dhá gcuirtheá leasú ar an ngarrdha dubhrabháin sin thíos le cladach agad, ní raibh sé ar dhánta na talmhana ariamh aon-"swedes" mar bheadh ann. Ach is beag an mhaith an "dearg" (: feamainn dearg.) B'fhéarr duit daithín feamainn dubh ná ar thug tonn ar thráigh de'n "dearg"]/ Ní raibh sé ariamh ar dhánta na talmhana aon-chur is féarr a d'íocfadh duine ná an "bheet" sin, ach cé'n mhaith sin nuair nach bhfuil aon-talamh ag na daoine len a cur. Tá bláthannaí agus beatha muc agus beithidheach uirre; ní ídigheann sí an talamh mar a ghníos an chruithneacht, agus dar príosta tá sí ag dul airgead mór. Tiofadh an "lorry" isteach ag an gclaidhe agad len a h-árdú uait. 'Sé an scéal é, tá an tír seo buailte ar 'chuile chaoi ina dheidh sin / Níl aon-mhaith dhuit ag caint. Feiceann tú féin nach bhfuil bualadh an ghráinne eorna ar dhánta na talmhana. Cá'il sé. An bhfeiceann tú an spleodar a chuir sé (: poitín) sa seandúine sin thiar: nuair a bhí aige a bheith ag cur brat na scaball (: taiséadaigh) faoi réir dhó féin, gur bhuail sé amach ag iarraidh mná. Céard eile atá indon é sin a dhéanamh fiafruighim díot]/ An rud atá indán do dhuine caithfidh sé a dhul thríd = [leath-fhocal] an rud atá le h-aghaidh duine; an rud atá i gcinneamhaint duine; an rud atá ceaptha amach do dhuine roimh-ré /

"Leagaim lámh ort nó ná leagaim: má's tú atá indán dom, is tú a bhéas agam" = go bpósfaidh duine an bhean atá ag an gcinneamhaint len aghaidh, bíodh eolas aige uirre nó ná bíodh; bíodh sí i bhfad ó bhaile agus rí. / Dhá mbeadh sí ag dul faoi agus thairis 'chuile mhionnóid, ba é an cás céadna dhó é nuair nach raibh sí indán dó. Ar chuala tú ariamh é: "leagaim lámh ort nó ná leagaim, má's tú atá indán dom is tú a bhéas agam"? / [Pósfaidh tú an duine nach bhfaca tú ariamh. Beidh tú ar siubhal go bhfaghaidh tú an té atá indán duit, agus níl a dhul thairis sin agad "leagaim lámh ort nó ná leagaim, má's tú atá indán dom is tú a bhéas agam." Sin é an chaoi a bhfuil sé. Tá cinneamhaint eicint ag 'chuile duine, agus níl aon-ghoir againn í sin a sheachaint]/ Sin é an bás a bhí indán ag Dia dhó. Ní raibh a theacht uaidh aige / Níl a fhios ag duine cá'il fód a bháis ach léar (: de réir) mar tá sé indán ag Dia dhó, agus léar mar chuirfeas Dia fios air / Is iomdha rud atá indán do'n duine ó lá a bheirthe go dtí lá a bháis = is iomdha tonnáiste atá in áirid dó ag an saoghal / Chreidim go raibh sé indán dó a bheith mar sin. Marach go raibh ní fhéadfadh an saoghal an oiread tonnáiste a thabhairt do dhuine ar bith agus a thug sé dhó. Ach níl aige ná ag aonduine eile, ach géilleamhaint dhá chrois / [Tá rudaí mar sin indán do dhuine. Ní mar is toil linne ach mar is toil le Dia, agus aithnigheann Dia A dhuine Fhéin / Mara bhfuil sé indán dó críochnuighthe a bheith ina bhráthair, níl a fhios agam céard a déarfainn leis. Tá sé ro-aerach ar fad / Ní raibh indán an farc a bhaint aisti go deo go dteagadh an fear seo len a bhaint aisti, agus nach maith a tháinig in a dheidh]/ Níl indán an rud sin a dhéanamh go n-imighidh an ball dubh de'n fheadóig = go deo / Níl indán do'n eaglais an tsaint a chailleadh coidhchin. D'fhága Críost an tsaint aice. Chuala tú féin é / [Níl indán duit a dhul go Flaithis adeir sé go dteagaidh craobhóigín ghlas ar an bpíosa mhaide sin atá san abhainn / Níl indán mise a mharbhú, adeir an fathach, go mbuailtear ar an mball dóráin atá ar mo chích dheis mé le ubh d'uibheachaí na lachan sin]/ Ní raibh indán é a chailleadh in a dheidh sin, go dteigheadh sé annsin / Ní raibh indán é a chur amach as an teach nó go dteagadh

an mac ba shine as Meiriocá / Níl indán Sasana a bhualadh a mhic ó.
Tá buadh eicínt aice ó Dhia — nó ó'n Diabhal! / Ní raibh indán é
a mharbhú nó go ndéantaí an rud sin leis / [Níl indán réidhteach
do'n teach sin mara dteagaidh an mac atá imighthe abhaile. Sin é an
buachaill a leagfadh ar chuid ar a chéile aca / Má's crois é a bhí indán
duit ag Dia chaithfeá glacadh leis / Níl indán eirghe dó = ní eireochaidh
sé; gheobhaidh sé bás as an tinneas atá air / Dhá mbeadh indán
eirghe dhó, d'eireochadh sé (: banbh). Ní raibh sé ag dul dom sin é é /
Bhí muid leis scathamh anuiridh agus bhuail an slaghdán an bheirt againn.
Chuaidh muid leis aríst i mbliana agus ná raibh ann mara dtáinic an
sneachta. Níl indán déanta dhó (: claidhe) chreidim / Níl indán báis dhó agus
a liachtaí uair agus a chuaidh an ola air / Níl indán glanta dhóib. Sé a chosamhlacht
é ar chuma ar bith, agus deir siad go mbíonn an chosamhlacht ann. 'Chuille lá beo
a dteighim amach le soipín a bhaint asta (: fataí i gcall a nglanta), teag
-ann rud eicínt a chuireas as mo bhuille mé / Níl indán socrú
dóib. Ní fheicfidh tú aon-deireadh ar an gcogadh sin go deo]/
'GCuiridh Dia dílis an t-ádh ort, agus éist leis. Níl tú ach do do chuir fhéin
thar bharr do chéile le dhul ag comhairle airsin. Níl indán comh-
airle dhó; ach oibrigheadh sé leis. Comhairleochaidh an saoghal ar
ball é / Dá mbeadh indán maitheasa di, bheadh sí ina suidhe
feasta = ní dhéanfaidh sí aon-mhaith; gheobhaidh sí bás / 'Sé a
chosamhlacht nach bhfuil indán maitheasa dó. Tá sé le bliain
mhór fhada annsiúd anois ar chúl a chinn, agus gan biseach ar bith
ag teacht air / Níl aon-dán maitheasa di tá faitíos orm.
Duine ar bith a dteangmhóchaidh an eitinn sin leis, ní féidir
í a chur as a chrislaigh / Má tá aon-dán maitheasa duit,
siúd é an áit agad. Mara dteagaidh tú suas ar chomhairle
na ndochtúirí, cé'n mhaith dhuit a dhul aca chor ar bith? / Níl
aon-dán briseadh do'n leic seo. Chuaidh dhá gheábh "dynamite"
innte agus má chuaidh féin, níor bhain siad aiste ach cupla
fleasc / [Níl aon-dán teacht dó sin choidhchin. Fanóchaidh sé sin
i Sasana / Níl indán triomú ar mhóin i mbliana. 'Bhfeiceann
tú an aimsir atá ag teacht? Dheamhan dhá uair gréine a bhí
ann i mbéal a chéile an samhradh seo fós]/ Níl indán

athrú dóib sin choidhchin ná go deo nó go mbaintear na dabaí
 a chaith an "Government" eile (chuca) aca dóib (: díob); sin nó go
 dtugaidh an "Government" seo dabaí níos fhearr dóib / Níl
 indán féir duit i mbliana, a mhic ó. Tá an talamh spalptha uiliog /
 Níl indán cladaigh dhom indiu. Caithfidh mé glaicín shíolta atá agam
 a fhadú / Chreidim nach bhfuil indán saidhbhris duinn / [Níl indán
 pósta dhó. Nach bhfeiceann tú 'chuile bhean dhá eiteach / Níl
 indán airgid duit. Bhí cluiche glaice agad annsin agus leig
 tú uait é go fánach / Níl aon-dán feamainne dhom na
 laethantaí seo. 'Tá sí sciobtha orm chuile mhaidin, dhá
 mhoiche dhá dteighim síos / Níl indán suaimnis duinn. Mara
 rud é, is rud eicínt eile é. Shíl mé nuair a d'imigh sí
 sin uainn go mbeadh linn, ach ó dhonacht maol is measa
 mullóg.]/ Sílim féin gur bunscéal é indán sin (: ē nān)
 sin. Níl indán ar bith ann, ach go gcaithfidh daoine a bheith ag
 caint / 'Sé an chaoi a bhfuil an scéal sin má eirigheann rud duit
 le do chiontsiocair nó le do chionfaillighe féin, ní raibh ann ach
 go raibh sé indán duit. Sin caint ar sreath, adéarfainnse. Chonnaic
 mé laogh le T. Mh. annseo thuas dhá chailleadh le buinneach anuiridh.
 Ó'n lá ar bhuail sí é, go dtí an lá ar thug sí léithe é, dheamhan
 thiomanta purgóid ná buidéal a thug an fear sin do'n laogh
 sin, ná go fiú's a chur ar mhalrait féir ní dhéanfadh sé. Bhí mé
 féin agus é féin annsin thuas chois an chlaidhe ag breathnú air ag fáil
 bháis. "Ní raibh aon-dán eirghe dhó" adeir sé. "'Séard a bhí le déanamh
 leat" adeirimse "chúig bhliana príosúin a dhul ort" / Cloisfidh tú duine
 ag rádh go bhfuil "indán" ann. Deamhan "indán" ná "indán." Nachar
 chuala tú ariamh é: "sháruigh an fhoighid ar an dubh-chinneamh-
 aint" / "An té nach bhfuil fhios aige le snámh níl indán dó ach
 é a bháthadh" [: sean-fhocal] (: "Námhaid í an cheird gan í a
 fhoghlaim"): an té a rachas ag plé le rud chor ar bith, ba
 cheart dó fios a bheith aige len a dhéanamh, mar níl sé ach
 ag cur as dó féin mar a mbeidh fhios / Má tá indán agus go
 gcuirfidh sé aon-araoid ort, buail isteach ar an smut é =
 má thárluigheann sé go gcuirfidh agus rí; má's rud é go

gcuirfidh agus rl.; má chuireann sé aon-araoid ort agus rl. [Tá
 an leagan sin an-choitianta i gcaint] / Má tá indán agus
 go dtiocfaidh sé timpeall sa saoghal go deo, go gcaithfidh
 sé a theacht in mo líon-sa, tiubharfaidh mise an freagra
 céadna air agus a thug seisean ar an mbean bhocht sin, mar
 ní thuilleann sé a mhalrait / [Má tá indán agus go bhfeicfidh mise
 thú ag caint le ceachtar aca sin, tiubharfaidh mé dual na
 druinne dhuit / Má bhí indán agus go raibh sé le pósadh, breagh
 nachar phós sé, agus gan a dhul ag tarraint slí chainte air féin
 agus gan a fhios sa diabhal cé'n fáth / Má bhí indán agus go raibh an
 scéal sin amhlaidh, is iongantas é, nachar chuala muid smid ariamh
 faoi. Ach sílimse nach bhfuil ann ach pait a chum duine eicint. Is
 beag an stró ar na buachaillí báire siúd i mbéal an dorais aige
 a chumadh / Má tá indán agus go bhfuil briste dhi aríst (: tiúb rothair)
 chaith amach san aoileach í. Sin é eile a bhfuil de mhaith léithe. Shíl
 mé agus a ndeachaidh de chaoi aréir uirre nach dtiubharfadh sé
 uaithe go cheann píosa / Má tá indán agus gur chuir sé bréag de'n
 tsórt sin ar ghearrchaile gnaoidheamhail ar bith, ní raibh mion-
 mulóg dhe a fhágáil indiaidh a chéile. Ro-mhaith a bheadh sé
 aige ná ag duine ar bith eile a chaithfeadh a leithide de
 chaint / Má tá indán agus go dtiocfaidh na fathachaí móra seo thiar
 ag cocaireacht leis an ngarrdha sin, ní bheidh cúinne an ghirrfhiadha
 féin ann trathnóna = má theigheann siad isteach ann ag obair (: dhá
 chur faoi fhataí), cuirfidh siad ar fad é in aon-lá amháin / Dhá
 mbeadh indán agus go bhfuigheadh an t-athair aon-bhaladh óil air, ní fhágfadh
 sé an t-úimead (: nóiméad) féin faoi chaolachaí an tighe é /
 Mara bhfuil indán agus go bhfeicfidh mé thú as seo go ceann seachtaine,
 teirigh ann agus abair an rud sin leo, agus cuir scéal agamsa cé'n toradh
 a fuair tú / Mara bhfuil indán agus go gcoinneochaidh sé a chuid beithidheach
 de mo chuid talmhana-sa, th'éis a bhfuagairt, gabhfaidh
 mé isteach de mo shiubhal ionnsaidhe ag turnae, agus cuirfidh mé leota
 de "núitice" (: notice) amach aige, agus mara stopaidh sin é, searbhálfaidh
 mé é] / Mara bhfuil i ndán agus go mbeadh rud ar bith air. Is mór an
 t-iongnadh liom nach dtáinic sé abhaile. B'annamh leis sin fanacht oíche
 ó bhaile muis /

Dána (= dānā) = aidiacht; sonnda, ámhailleach, do-chomhairleach, intinn-
eamhail, tugtharach do do bhealach féin a bheith agad; sceirdeamhail, garbh,
faoi alltracha agus muláin, gan a bheith ineolta.

Is dána an gasúr thú. Shílfeá go bhféadfá an rud adéarfaí leat a
dhéanamh. Beidh a shliocht ort: má bhíonn cead do chomhairle féin agad, is de
bhuidheachas duinne é / [Ní fhaca mé a leithide de pháiste ariamh tá sé
cho dána sin. Nuair adubhradh leis gan a dhul amach ar an tsráid, sin
é an uair a chuaidh sé amach. Thug mé isteach é agus fuair sé gleáradh, ach
ba bheag an mhaith sin. Chuaidh sé amach aríst] / Deir tú leis an ainnle
bhradach sin a thosuigh ag aithléigheamh orm. Anois an bhfuil
biseach agad? Nuair a chuaidh mé dhá bhualadh, 'sé'n chaoi ar
neartuigh sé ar a mhaidí. Sin é an malrach atá dána. Dubh-
airt mise go bhfágfainn é go dteagthá-sa agus 'cead agad do
rogha rud a dhéanamh leis. Ná ceil an tslat air, anois. Ro-
fhada a chosain mise é / [Tá an spailpín sin ugainne cho dána le
muic. Ní dhéanfaidh sé ach an rud a thogróchas sé féin / Tá
sé an-dána an-dúrainneach má chuirtear araoid ar bith
air. An uair a fhéachas tú le foighid a chur ann, ní bheidh tú
ach ag borradh leis / "Is dána muic ná gabhar ach sháruigh bean
an diabhal": leath-fhocal faoi dhánacht: nuair a bhíos bean
ag iarraidh a comhairle féin a fháil, ní féidir a bhaint di /
Sháruigh tú an mhuc, tá tú cho dána sin] / Is beag an mhaith de'n
tsagart aon-cheo a rádh leis siúd ó a chaithfeas sé rud in a cheann.
Tá sé cho dána leis an diabhal féin / Bhac an póilí é faoin a
dhul ann, ach thug sé siúd a dhubhshlán agus chuaidh sé ann. Tá sé
dubh-dhána mar sin th'éis nach bhfuil aon-duine faoi thalamh an
domhain is lághaighe ná is oibliogáidighe ná é, má tá sé leat /
Bhí na tighearnaí móra sáthach dána sa tír seo seal, ach b'éigin dóibh
a seolta a stríocadh / [Shílfeá go bhfuil an saoghal ag eirghe amach an-
dána in aghaidh an chreidimh / Is diabhláí dána atá na Sasanaigh sa
tír fós. Tá mé ag ceapadh go bhfuil cuasnógaí aca i mBaile Átha
Cliath agus in áiteachaí mar sin. Dream aca a rinne é sin] / "Tá
rud dána drochmhúinte déanta agamsa agus fios a chur ort" adeirim

féin, "ach inDomhnach a athair bhí sé ar a chailleadh nó facthas domsa go raibh" = Rud sonnda sotalach / Ba é a labhair go dána drochmhúinte freisin. Dubhairt sé mara dteigheadh T. amach dhá dheoin féin, go gcuirfeadh seisean ag imeacht é agus deifir air! / [Gabh amach anois, agus labhair go dána droch-mhúinte léithe agus abair má mhilleann a cuid beithidh-each aon-cheo ort níos mó, go n-íocfaidh sí é / Labhair an mháthair go dána drochmhúinte leo, agus chuir sí aithne orra fanacht as ach mo léan géar, dheamhan lá áird aca sin ar a máthair. Dhá n-abruigheadh an t-athair focal amháin, b'fhearr é ná dhá gcaitheadh an mháthair a teanga leo] / Tá sé sin dána drochmhúinte. Ruittialach bradach má chuireann duine ar bith aon-araoid air / Mara bhfuil tú mór ná láidir ná bí dána ná drochmhúinte = sean-chomhairle / Cé'n fáth dhuitse a bheith ag cur do chosa uait? Ara chuala tú ariamh é, mara bhfuil tú mór ná láidir ná bí dána ná drochmhúinte / Nach furasta leat fear a bhualadh! An raibh tú ag ceapadh go gcuirfinnse mí-aighneas ar Sh. Sé'n chaoi a bhfuil sé agamsa: an té nach bhfuil mór ná láidir ná bíodh sé dána ná drochmhúinte / [Bhí an t-ádh ar an tír se'againn féin nach raibh sí sa gcogadh chor ar bith. Congnamh Thaidhg an tSléibhe do Mhuirbheach gan buille leis ná in a aghaidh, arsa tusa. Agus b'amhlaidh ab fhearr é. Mara bhfuil tú mór ná láidir ná bí dána ná droch-mhúinte / "High for Blakes and Dalys" agus pléidhidís féin le chéile anois é. Meastú an bhfuil baoghal ormsa a dhul isteach ag déanamh eadarascáin annsin? Diabhal baoghal muis. An té nach bhfuil mór ná láidir, ná bíodh sé dána ná droch-mhúinte] / Cladach an-dána atá siar annsin = garbh, dásachtach, sceirdeamhail / Buailleadh an luing ar chladach dána sean-fhairr-ge, agus chaith sí annsin go ceann fada sul ar féadadh a tabhairt as / Bád ar bith a thiubharfadh rith cladaigh di féin ar na brantraí (brantraí) dána sin, ní fhágfaí clár ar a corp / Deir siad go bhfuil álltrachaí an-dána in Árainn. Le téad a scaoiltear síos daoine ar éadan na h-aille. Teigheann siad ann ag coilleadh neádrachaí / Níl cladaigh dána ar bith amach annsin ar ghualainn na h-áite seo. Tá lom trágha ann: trághannaí móra míne fad t'amhairc uait, agus bréidíní

fairrge ag briseadh orra. Is mór an áilleacht iad sa samhradh / Ní bhíonn an fheamuinn sin ach ar chladaigh dána na sean-fhairrge. Ní fhásfadh sí ar na glas-chuanta seo chor ar bith. Níl an t-oibriú sáthach mór sa bhfairrge // "Nuair is teann do'n phortán seadh is dán do'n ghearrán" = séard adeirtear go h-iondamhail leis seo: "nuair is teann do'n phortán 'seadh is fann do'n ghearrán, ach bíonn "dán" ag daoine ann, agus 'sé a bhíos in áiteacha (: cuid de Chois-Fhairrge). Ní thuigim "dán" sa gcás seo fc. "fánn", "gearrán" //

Dánacht, Dánaidheacht: ainm-fhocla, buineann ["Dánacht" is mó adeirtear measaim, ach tá "dánaidheacht" ann freisin] = a bheith dána, sonnda, ámhailleach, do-chomhairleach, do-smachtaighthe agus rl.

Tá sé de dhánacht sna bruacháin sin rud ar bith a dhéanamh. 'Bfhaca tú céard a rinne siad annseo thuas? / [Ní bheadh sé de dhánacht ann é sin a dhéanamh, ach, i nDomhnach chreidim go mbeadh ina dheidh sin / Má bhí sé de dhánacht ann an méid sin a rádh leis an bpóilí, d'imigh an diabhal air. Cé'n bhrigh ach carachán mar é! / Sháruigh sé an diabhal le dánacht] / Gheobhaidh tú luach do chuid dánacht' as a dheireadh. Má speidhearann sé siúd agad lá eicint agus speidhearfaidh, ní fhágfaidh sé deoir ionnad / Thug an máistir dual na druinne dhóib go minic mar gheall ar a ndánacht ach ba bheag an mhaith sin in a dheidh sin. Dhá marbhuightheá iad, bheidís ar an gcéird chéadna lár na bháireach / Rinneamar 'chuile mhíle nídh leis an dánacht a bhaint amach as a chraiceann, ach ba bheag an mhaith sin. Tá sí ann go smior / ["Ní fhéadfainn a dhéanamh de dhánaidheacht air" = familiarity. Níl an chiall sin le "dánacht" i nGaillimh cho fada agus is eolas dom. "Teanntás" adeirtear]

Dántaireacht: ainm-fhocal buineann = gabhail fhuinn i gcuideacht go h-áirid i séipéil, i dteampaill, agus in a leithidí eile.

"Ag éisteacht le dántaireacht ministéaraí gallda" [as "Malaí Ní Mhaoileoin"] / Sin é an uair a mbíodh an dántaireacht sa teampall seo thoir. Chloisfeá go réidh socair ag C. na gC. iad 'chuile uair dhá mbíodh "prayers" aca ann / An raibh siad ag dántaireacht ag an Aifreann indiu? Má tá féin níl aon-ghoir aca ar an dream atá sa teach pobail thiar. Tá an-ghuth ag an dream thiar /

deá = réimmír le ainm-fhocla, aidiacht agus scaití le aidiacht-bhriathra = codarsna droch; go maith, go tofa, go cóiriúil, go feiliúnach, fóinteach, freagrach [Tá sé coitianta i gcaint. Níl annseo síos ach somplaí anonn agus anall dhe].

deáchaint: (i) caint nó comhairle mhaith thairbheach. (ii) an chiall is mó atá san gcaint leis anois: nathaíocht, flithmhagadh, a bheith indon sáiteán ar an sáiteán agus gob ar an ngob a thabhairt i gcúrsaí grinn; greann cainte.

Ní raibh scéal na amhrán ag P. Mh. ach chabálfadh sé thú le deáchaint. Bhí sí sin aige agus neart di. "Má thugtar leasainm ormsa fhéin" adeireadh sé "ní poll dóite ar mo chóta é sin" / Ní raibh aon-droch-shúil aige, ach an deáchaint a bhí aige. M'anam dhá mbeadh sé ag caint le S. thíos go n-innseódh sé dhó cé hé fhéin gan frapa gan taca. Mo chreach mhaidne is air nach mbeadh an mhoill / Dheamhan gangaide ar bith ann ach a bhfuil de dheáchaint aige. Deáchaint ar fad é / [Ní iarrfadh sé go deó ach ar an deáchaint sin. Is biadh agus beatha leis í, hé brí cén sásamh a fhaghas sé aisti. Ach sin é an chaoi. Ní h-ionann tréartha do chuile duine / Tá do dhá dhíol deáchainte uiliog agad. Breá nach bhfanann tú thoir ar do bhaile fhéin agus a dhul ag deáchaint leó, go bhfeice tú cá'id a éistfear leat. Ba ghearr go mbeadh rud ar a shon agad, deirimse leat!]/ Tá caint aige agus ní hí an deáchaint í = droch-chaint, gairsiúlacht, nó gráiscínteacht a bhíos ar siúl aige. [Tá leagan den tsórt seo coitianta i gcaint agus an chiall bhunaidh le dea ann .i. go maith, no cráifeach] / Má tá caint aige ní deachaint í (: caint ar fónamh). Bá mhinic len a chineál an droch-bhéal a bheith orra /

deábhreith = ainm-fhocal buineann = breithiúnas maith go h-áirid ó Dhia.

Deábhreith ó Dhia orainn! / Go dtugaidh Dia deábhreith orainn! / Deábhreith go bhfaghamuid! / Dea bhreith orainn ar an lá deireadh! / Má bhíonn an Naomh Pádraig in a bhreith(eamh) orainn, tiúrfaidh sé deábhreith orainn le cúnamh Dé. Gheall sé nach bhfágfadh sé Cloinne Gael ar deireadh /

deáchríoch: ainm-fhocal, buineann = pósadh faoi shéan; bás ola agus aithrí; do leas a dhéanamh, nó do ghníomhra a dhul chun tairbhe nó chun maitheasa dhuit /

Go gcuire Dia deáchríoch ort! — Beannacht = Go bhfagha tú deábhas; go ndeana tú do leas; go bpósa tú faoi rathúnas / Deáchríoch ort a mhic ó! / Deáchríoch orainn uiliog! / Ná raibh deáchríoch ort le deis a bheith ort! / Deáchríoch ó Dhia orainn! / [Tá súil agam go gcuire Dia deáchríoch ort / Ní deáchríoch a chuaigh uirre an dílleachta bocht = cuireadh ó chrích í; bhí clann thabhartanais aice / Ní raibh aon-cheann comhairle aice mar bhí a h-athair agus a máthair básuithe, agus ní dheachaidh aon-dheáchríoch uirre ní dhá roint léithe é / Mara n-athraí tú béasa, tá faitíos orm sábhala Dia sinn nach hí an deáchríoch a bheas ort. Ní bac le inghin ar bith a ghabhfas thar chomhairle a h-athar agus a máthar. Ní hé bara a leasa atá fúithe]/ Duine ar bith a dhéanfadh a mhacsamhail sin de rud, ní deáchríoch a d'fhéadfadh a bheith air, tús na breithe ag Mac Dé /

deadesign = ainm-fhocal [Is cosamhail gurb é an focal Béarla design atá ann. Fuaimeanna an Bhéarla atá ar na leitreachaí. Tá sé coitianta go maith san gcaint ach ní bhíonn an focal "design" ann ar aghaidh féin gan an réimmír deá i gcomhnaí] = deárún; leas; maith; bara leasa.

Ní ar dheádesign ar bith a casadh an cloigneachán sin an bealach seo = ní deárún ná deámheanmna a thug an bealach é. Rún míisce is fáth len a thuras / Ní ar dheádesign ar bith adúirt sé é sin leat. Ag iarraidh thú a chur i mbealach do bhasctha atá sé. Diabhal ceó eile / [Níor cheart daoib araoid ar bith a chur orra. Amháin nach ar dheádesign ar bith a tháinic siad fhéin, ná baol orra]/ Níl sé amuigh anocht ar dheádesign ar bith. Ní ghabhfaidh sé abhaile gan ballséire eicint a dhéanamh / Bhí a fhios agam an chéad lá ariamh a bhfaca mé an "bicycle" céanna nach ar dheá design ar bith a thug tú isteach san teach é. B'fhurasta aithinte é /

deástaid: ainm-fhocal buineann = deáriocht, deáchruth; ar staid na ngrást.

Go gcuire Dia ar dheástaid na daoine! = Beannacht = go gcuire Sé ar dheáriocht muid; go gcuire Sé ar staid na ngrást muid, nó go dtuga Sé an bheatha mharainneach dúinn / Go gcoinní Dia ar dheástaid thú a mhicín na páirte! / I gcíonn bhliana go raibh muid in ar saol agus in ar

slainte, agus go gcoinní Dia ar dheastaid muid! /

dealá = ainm-fhocal, fireann = lá maith; lá breá, lá cóiriúil do cheann oibre áirid; lá a mbeadh cothrom gaoithe ann do bhádóirí, agus rl.

"Calm agus dealá do t'anam, a dhaidí", adeir an t-iascaire, nuair a fuair an sean-dhaidí bás = ba shin é guidhe an iascaire = "May there be no moaning of the bar when you put out to sea" / Deálá féir é. Ní tada eile é / Déanfaidh sé dealá anois / Deálá iascach é. Níl sé tada ro-gheal, ná níl an iomarca gairbeadais ann ach oiread / [Dhá dtugadh sé dealá ar bith uaidh, bhuaifinn an slaimín féir sin thiar ar a chéile] / Níl aon-mhaith do dhuine an rith fada a thiúirt (: thiubhairt) air féin gan dealá /

deáuaire, deáimsir, deásheachtain, deábhlain, deáanna, agus rl. = ainm-fhocla = uair agus rl. a bheadh go breá, tirm, cóiriúil nó freagrach.

Fáilte an diabhair roimpe (: feamuinn dearg). Níor tháinig sí le deauair ariamh / Níor fhuagair Bun na h-Abhann le deáimsir ariamh / Ní deáimsir ar bith atá air. Tá garraí ar an ngealaigh / B'fhéidir dhó a dhul ar chlaochmú agus ar dheáimsir as an nglasuair seo. Tá sinseáil eicint ar an tráthnóna ar chaoi ar bith / [Le neart deáuaire atá an chlagarnaíl sin ag na cladaí. 'Deile! / Níor mhinic le tús Bealtaine a theacht in a dheáuaire] / B'fhéidir go bhfuightheá deáanna anois. Caithfidh cothromacan síne na h-aimsire a theacht uair eicint. Ba mhór a b'fhiú dhá n-eiríodh sé as an doinnse hé bí é. [Deáanna = seal de dheauair = seachtain nó ceanna laethantaí mar sin] / Deáanna! Bail ó Dhia ort! Tá deireadh do chuid deáannaí caithte aríst i mbliana! / Dhá dtugadh sé deáanna uaidh anois, ba mhór a rachadh sé 'un sochair do na daoine. / Ba deábhlain í. Níor thada eile í / Mara dteagann deábhlain thar cíonn, bíonn an áit sin i gcomhnaí báite / [An-talamh é dhá dteagadh deábhlain, ach ná bac leis má theagann bliain fhliuch. Bíonn sé ina mhúscán / Dúradh ariamh féin nach raibh samhradh an deágheimhreadh le moladh. Sin é dálda an tsamhraidh i mbliana é. Bhí an geimhreadh thar cíonn agus tá a shlio{cht} ar an samhradh! / Ní deá shamhradh ar bith é an méid atá c{aite}

dhó, ach b'fhéidir go dtiocfadh uair bhreá fós / Ní theagann deá Earrach
 ar bith anois / Dheamhan cailleadh ar bith a bhí ar an tseachtain seo. Deá
 sheachtain a bhí innte / Thug sé deá mhí uaidh cothrom an am seo an-
 uiridh / Deá Mhárta a bhí ann i mbliana. Níor chuir "an tsean-bhó" cnead
 ar bith aisti fhéin, ná diabhal cur / Deá Nodlaig í míle buíochas le Dia /
 Marar phós daoine i mbliana, ná buailidís a mhilleán ar an aimsir.
 Deá Inid a bhí innte / Deá choicís a bhí san gcoicís seo caithte.

deá chroí = ainmfhocal, fireann = carannacht, fáilíocht, lághaíocht
 soilíosacht, garúlacht, agus rl.

Tá deá chroí aige / D'íofadh sé le gearabalacht mar sin thú, agus shílfeá
 go mbeadh sé dháiríre. Níl fhaca tú aonduine ariamh a bhfuil cúl a
 chainte leis, mar atá leis. Ach dhá dteagthá ina linn nó dhá n-iarrfá
 aon-cheo air, dheamhan duine in Éirinn is soilíosaí ná é. Th'éis cho
 h-amscaí agus atá sé tá deáchroí aige ina dheidh sin. / Is mór is fiú an
 deáchroí a bheith ag duine hé brí céard is cor dó thairis sin. /

deádhúine: ainm-fhocal, fireann = duine macánta cneasta, deáchroíúil.

Seachain an drochdhúine, agus ní baol duit an deádhúine = sean-fhocal / Is
 fiú an anachain a sheachaint, adeir siad. Má leigeann tú thart an
 drochdhúine, ní baol duit an deádhúine / Níor mhinic deádhúine ag
 crosbhóthar Dh. Fh. = drochdaoine a thaithíos ann / Ní deádhúine ar bith
 é sin duit le bheith ag tabhairt chomhlódair dhó /

deábhealach = ainm-fhocal, fireann = béasa ar fónamh; iompar maith.

Pér bith cén bealach atá leis, ní hé an deábhealach é ar chaoi ar
 bith / Tá chuile bhealach leis an gceann céanna ach an deábhealach /
 Níl deábhealach ar bith leis an scaibhtéara sin. Mar sin fan
 uaidh / D'fheicfeá deábhealach eicínt le chuile dhúine, ach leis féin.
 Níl a leithide ag siúl leis. Diabhal corónta é! / An té a bhfuil an
 deábhealach leis, is furasta aithinte é. Ní chuirfidh sé aon-chaidéis ort /

deá theanga, deá bhéal agus rl. = ainm-fhocla = cuibhiúlacht chainte.

Bíodh sé olc maith anois: sin rud nach bhfuil a fhios agam leisce na bréige. Ach níl aon deá-theanga aige = níl aon-deá-bhéal air = bíonn sé ag gáirsiúlacht, nó ag déanamh bréag nó ag coireadh ar an gcomharsa / Tá chuile shórt air ach deá bhéal. Chuirfeadh sé an ghráin ort a bheith ag éisteacht leis. Na h-ailt a bhí a leathnú ar an ngiall aige /

deáobair = ainm-fhocal, buineann = ceird nó saothar ar fónamh nó ionmholta.

Tabhair an leabhair nach hí an deáobair atá ar siúl aige ar chaoi ar bith, pér bith céard atá sé a dhéanamh / [Ní minic leat an deáobair a dhéanamh / Dhean sé saothar annseo amuigh inniu agus ní hé an deá shaothar é. Is beag nachar bhasc sé bó le N. amuigh ar an mboithrín] /

deárún agus rl. = ainm-fhocal, fireann = a bheith fút rud ar fónamh a dhéanamh.

Ní raibh aon-deárún agad ariamh ní áirím anois = fonn míisce a bhí ort ort ariamh / Ní le deárún ar bith a casadh an l. sin aniar inniu. Cuirfidh sé cloch báiteach san mbaithis ag duine eicínt roimh thráth-nóna. Is air nach bhfuil an mhoill / [Tá rún aige rud eicínt a dhéanamh agus ní hé an deárún é nó d'athraigh sé. Tá an diabhal craiththe air sin / Bhí a fhios agam nach aon-deámheanmna a chas 'un an tí é ar an dá luath agus a bhfaca mé é, agus ar ndú ba gearr go raibh a chomharaíocht len a chois. Rug sé ar an gcroich go maraíodh sé a raibh istigh / Tá faitíos orm a chailín ó, nach deámheanmna ar bith a thug aniar i lár an chluiche scaibhtéaraí sin thú! Fuair tú amach iad ceart. Dhá gcuirtí slat chruinn ar Éirinn, diabhal a leithidí eile a gheobhfá] / Ní deáchúrsa ar bith dhuit an rud sin a dhéanamh = ní rud maith é / Seadh, tá fonn air a dhul ann anois. Ní minic leis an deá fhonn a bheith air, ní minic sin / Ní raibh aon-deá intinn ariamh in a chineál. Ní raibh muis /

deáchosúlacht, deághothadh, deachomhartha, deáchruth agus rl. = ainm-fhocla.

Ní deáchosúlacht ar bith an madadh gaoithe sin / Níl deághothadh ar bith ar an lá / Ní deáchomhartha (deáthuar) na géabha riabhacha sin a bheith ag déanamh ar an bhfairrge / [Ní dea goic ar bith í sin air. Cho luath agus a fheicfeas tú é (: fear) ag cur na goice sin air féin, bí ar do shon féin annsin. Tá an buille ag tíacht / Ní deádhúachan ar bith é sin thiar. Is géarr uaidh dórtadh] / Níl deáchruth ar bith ar a chuid caorach = níl aon-deáordú orra = tá siad claoite suaite / Ní deá chaoi atá ar an duine bocht anois, ní hea sin. Ach sé is fhearr ar bith agus a bheith san gcomhaireamh ceánn chor ar bith, agus an chaoi ar shaothraigh sé an saol le scathamh / Níl deáchuma ar bith ar an saol anois, an bhfeiceann tú /

deáithne = ainmfhocal, buineann = (i) aithne mhaith. (ii) ach go h-ion-dúil fios a bheith agad go bhfuil duine go dona, go h-olc, go fealltach agus rl., nó nach ar fónamh a bhí sé leat féin nuair a tháinig tú in a linn. (líon?).

Tá deá aithne agam air = aithne mhaith, ach an leagan seo fhéin, is mó de chéill a (ii) ná de chéill a (i) atá ann = tá a fhios agam nach fear fealltach ná drochmhúinte ná búndúnach é; nó ní fhaca mise dhá bhárr ariamh ach an ghleóiteacht, agus an réidhchúis agus an lághaíocht. / [Tá aithne agam air, agus ní hí an dea aithne í ach oiread, agus ceart agam air / Ní hí an dea aithne atá agamsa ar an scóllachán sin. Fhobair sé mo chnámha a leónadh annsin thoir cheana; ach cúiteoidh mise leis é shula dteighidh mé féin ná é féin idtalamh, le cúnamh Dé] / Ní hí an deáithne atá ag muintir na h-áite seo ar an gcneámhaire sin. Shlad sé iad cheana: imeacht le luach a gcuid beitheach agus gan comhaireamh na sop a thabhairt dóib ariamh. Maran sunnda é, go dtiúrfadh sé é féin le teasbáint sna bólaí seo go brách aríst! Ach níl náire ar bith ann /

deárud = ainmfhocal, fireann = rud nó ní maith; gníomh maith; caint ar fónamh nó caint chuíbhíúil.

Ní ar dheárud ar bith a tháinig sé timpeall. Bí cínnte dhe = ní deárún a chas timpeall annseo é / [Ní h'aon deárud atá aige, hébrí céard atá aige / Ní haon-deárud a dhéanfas sé ná a rinne ariamh] / Nach bhfuil

a fhios agad go maith nach h-aon deárud adúirt sé. Ba mhinic leis! / Ní raibh an deárud ag cur síos leis ariamh hébrí céard a dhéanfadh sé faoi mhístáid = ní raibh rud maith ag cur imní air, ach ba mhinic é ag cur plean in a shuí le místáid a dhéanamh /

Deá chosa, deá amharc, deá bhróga agus rl. = ainm-fhocla.

Níl aon-deá chosa agamsa, ní ag ceasacht ar Dhia é. Is beag le as seo síos go tí J. a shiúilfinn anois. Dhá siúilinn mórán thairis, ní fhanfadh sea na seoladh ionnam / [Chítear dhom nach bhfuil deá amharc ar bith agam le goirid. Cén bhrí ach bhí mise scathamh eile ar fhear cho grinn agus a gheobhfá ar chruinneál. Caitheann an aois a cuid féin a fháil] / Níl aon-deá shuíl aige, bíodh drochshuíl aige nó ná bíodh = tá súile scéiniúla, nó súile fraochmhara aige / Tiúrfaidh sé an buille agus ní deábhuille é / Ní deá bhróga iad seo atá ormsa anois. Níl díon deoir ionnta. /

deácháil, deáiompar, deábhéas agus rl. = ainmfhocla.

Níl deácháil ar bith air sin soir annseo / Ní deá bhéas a thóigfeas sé sin chor ar bith feicfidh tú fhéin air / Ní hé an deá fhaisean atá ag duine ar bith a thiúrfas comhlódar dó sin / [Cén uair a chonnaic muide deáiompar faoi. Dheamhan é ariamh. Ag troid agus ag bruighin a chonnaic muide é ó chuaigh banlá de chóta air] / An bhfeiceann tú an t-imeacht atá faoi anois? Mo léan ní hé an deáimeacht é = is furasta aithinte ar a shiúl nó ar a ghoic, nach deárún ar bith atá aige / Mara dtugaidh an sagart deáshompla uaidh, is deacair a bheith ag iarraidh deáshompla ar ar leithidí muide /

deábhás = ainm-fhocal = bás ola agus aithrí = bás ar staid na ngrást.

Deábhás go bhfághamuid más é toil Dé é! / Go dtuga Dia deábhás dúinn! / Is cuma do dhuine beirthe é má fhánn sé deábhás / Nár fhagha sé an deábhás muis, má thugaimse tada dó = ní bhfuighidh sé tada uaimse / Nár fhagha mé deábhás, má dúirt mé ariamh é = níor dhúirt mé ariamh é / Nar fhagha mé deábhás — go maithe Dia dhom é a rá! — má leag mé méirín fhliuch ariamh air /

deáchomharsa, deáchomharsanacht, = ainm-fhocla.

Deáchomharsa é Séamas. Go deimhin duit ní tada eile é / Fuagraimuid deáchomharsanacht orra! = na daoine maithe (fc. comharsanacht) / Is beag deáchomharsanacht atá sna daoine anois, ní h-ionann agus fadó = níl siad in a ndeáchomharsanaí dhá chéile / [Go deimhin níl mórán den deáchomharsanacht ag siúl leis an gceánn céanna. Tá sé ro-ghar dó féin. Is cuma leis san diabhal é, ach uisce a tharraint ag a mhuilleann féin] / Bhíodh deáchomharsanacht ar an mbaile seo fadó, ach d'imigh sin. Is mór leo féin a chéile anois, agus bíonn siad ithte le cantal, má fheiceann duine aca maith bheag ar bith ar an duine eile. Tán aicís sna daoine anois /

deálabhrach, deáchainteach = aidiachta = deáchaint a bheith agad = a bheith tráthúil nó greamannach i ngréann.

Tá sé an-deálabhrach (deálabhra). Ní mhór dhuit a bheith ar t'aireachas fhéin i gcomhnaí nó gheobhaidh sé brabach ort. Sé atá deas air, 'mo choinsias / Ní raibh aon-ghangaide ann, ach go raibh sé an-deáchainteach mar sin. Sháródh sé críochnuithe thú scaithtí. Ní fhéadfá rud ar bith a rá nach mbéarfadh sé thall ar theanga ort / [Is diabhláí deáchainteach an breastairín é siúd. Níor tháinic iadhadh air ach ag nathaíocht i gcaitheamh na h-oíche. Ní raibh duine ar bith eile indon focal ar an bhfocal a thabhairt dó ar chaoi ar bith / Ní iarrfá choíchin ach deáchaint! 'Ar ndú' ba dual duit sin] /

deáchroíúil: aidiacht = deáchroí a bheith ag duine = é a bheith carannach, fáilí soilíosach agus rl.

Duine deáchroíúil é. Diabhal a leithide eile ann. Dhéanfadh sé rud ar bith dhuit! / Tá sé ro-dheáchroíúil, agus beagán dhá bhárr go minic aige. Is olc a chúitithear a shaothar leis. Ach is cuma leis. Ní dheachaidh aonduine an bóthar ariamh nachar bhain sé an tart agus an t-ocras dhó (: dhe) / [Is mór an dícéille dhuit a bheith cho deáchroíúil agus atá tú. Ní raibh agad an ghail a d'eireódh de do chac a thabhairt do chuid de na daoine / Bíonn sí ag síorá léithe mar sin, ach a chead sin a bheith aice. Is duine an-deáchroíúil 'na dheidh sin í. Beidh sí agad lá an anshó ar chaoi ar bith] /

deá bhéasach = aidiacht = múinte, béasach, deánósach, cuíbhíuil.

Tá chuile dhuine ag gabhail leis deá bhéasach. Ní bheidís aige siúd mara mbeadh. Thóig sé go bog múirneach, múinte iad. Tá a shliocht orra /

deá shomplach, deárúnmhar, agus rl. = aidiachta.

Ní bhíonn aithreachaí ná máithreachaí leath sách deá shomplach lena gclann /
É sin deárúnmhar go deimhin! M'anam muise go bhfuair tú amach é! / M'anam
nach bhfuil leath cho deáintinniúil agus a shíleas tusa dá mbaintí as é. Sin é
an droch-pheata deirimse leat = tá sé olc, taghdach agus rl. /

deá oilte, deádheibhthe, deáchurtha, deámhúinte, deádhéanta agus rl. = aidiacht-bhriathra.

Duine deáoilte é. = tóigthe go maith, múinte béasach / Tá sé deá mhúinte =
múineadh nó béasa air; rud fólamta go maith aige / Tá an snáth sin deá
dheibhthe. Is furasta aithinte cé a thóig lámh as a chionn / Diabhal mé go bhfuil
an píosa oibre sin deádhéanta slachtar / Tá an tuí sin deachurtha. Dúsh-
lán duine ar bith aon-locht a fháil uirre! Ní féidir é, ná cuid dhá fhéidir /

deá fhocal = ainm fhocal, fireann = deárud a rá; deáchliú a thabhairt; caint
ghrástúil.

Ní hé an deáfhocal atá aige sin d'aonduine (faoi aonduine) = ní thiúrfaidh
sé aon-deá cháil ar aonduine. Sciollfaidh sé gach duine / Bí siúráilte má
dheireann sé tada nach hé an deáfhocal adéarfás sé fút / [Ní hé an deáfhocal
a bheadh in do bhéal leath cho maith! Ach mise i mbannaí go dtóigfidh tú an
droch-fhocal sách gasta = focla míchuíbhíúla; nó focla eascainí nó gáirsiúlachta /
Nach beag an luadh agad an deáfhocal a bheith agad. Ach ba deacair dhuit
agus an dream atá tú a thaithiú. Cuirfidh siad sin i mbealach do bhasctha tú
feicfidh tú fhéin air. Ach bíodh agad. Beatha do dhuine a thoil, adeir siad] /
deácheann = ainm-fhocal = deá dhuine; duine a bheadh go maith nó go cóir
geanúil leis an dream a bheadh in a chleithiúnas / Ní deácheann ar bith é sin.
Fan uaidh! = duine ar fónamh / [Níl sé in a dheá cheann dá bhean = ghníonn sé
éagóir uirre; buaileann sé í, nó ní thugann sé a sáith le n-ithe di. / Tuilleadh
diabhail aice anois. Sin cothromacan síne na h-uaire. Ní raibh sí féin in a
deácheann don tsean-bhean a bhí san teach sin roimpe] /

Deáscéal = ainmfhocal fireann = scéal maith; scéal freagrach.

Sin deá scéal ar chaoi ar bith / Ní minic leat an deáscéal a bheith ag teacht leat / [Beidh gorta ann an bhliain seo chugainn! Níor mhinic leat an deáscéal a bheith agad! Is goire cabhair Dé ná an doras] / Deá scéal ó Dhia againn! = dá gcloistheá deáscéal nó scéal ar fónamh eicínt agus gan aon-tsúil agad leis / Deáscéal ó Dhia againn. Slán an scéalaí! Beidh biseach ar an tae an tseacht-ain seo chugad, adeir tú! M'anam nach miste! Bhí na daoine tolgtha ag an gcaifí / Deáscéal ó Dhia againn muis! Is mór an saothrú a thiúrfas sin fhéin do na daoine dar príosta /

deághealladh: ainm-fhocal, fireann = (i) gealladh maith nó gealladh cínnte barainneach a thabhairt uait (ii) gothadh nó cosúlacht bhisigh nó mhéaduithe nó dul chun cinn.

Bíonn an deá ghealladh i gcomhnaí aige, ach sin é a dheireadh. = geallann sé (go ndéanfaidh sé) rud, ach ní dhéanfaidh / Sin é an deághealladh agus an droch-choimhlíonadh = deághealladh agus droch-choimhlíonadh = a bheith go maith faoi do ghealladh ach gan an cur leis a bheith ionnad (sean-fhocal) / Dúirt sé go dtiocfadh sé, ach ar tháinic? Mo léan géar! Deághealladh : droch-choimhlíonadh / [Tá siad ar a dtáirm aríst ag iarraidh bhótanna. Déanfaidh siad cat agus dhá rioball an babhta seo ach iad a dhul isteach. Ach fan go bhfagha siad iad fhéin istigh! Deághealladh: droch-choimhlíonadh. Ní tada eile é. / Go gcuire mac dílis Dé an t-ádh ort! Nach shin é a cheird sin i gcomhnaí. Gheallfadh sé an ghealach agus na réalta dhuit, ach sén deághealladh agus an droch-choimhlíonadh é. M'anam gurb é! / Seachain anois nach ndéanfá é! Ná bíodh sé 'na dheághealladh agus in a dhroch-choimhlíonadh agad mar a bhíos sé i gcomhnaí] / Ná tabhair áird ar bith air! Dhá mbeadh sé sin ag iarraidh a theacht, b'fhurasta dhó a theacht. An deághealladh agus an droch-choimhlíonadh i gcomhnaí. Is fhearr dhuitse fear a fháil a dtiúrfaidh tú luach a shláinte dhó, ná a bheith in a chleithiún -as chor ar bith. / Sin é an rud is luar liom beo: duine ag rá leat go ndéan -faidh sé rud agus gan cuíme ar bith féin aige air. B'fhearr leat duine adéar-

suas le do bhéal nach ndéanfadh sé chor ar bith é, ná deághealladh agus droch-choimhlíonadh mar sin. B'fhearr dhuit é freisin. Ara beannacht Dé dhuit! / Tá deághealladh faoin ngamhain sin = tá cosúlacht air go ndéanfadh sé gamhain maith, nó go bhfuil biseach ann / Dá mbadh mise thú, dhíolfainn an bhó sin as an mbealach. Níl aon-deághealladh fúithi chor ar bith. D'aithneóinnse údar maith / [Déarfá nach bhfuil aon-deá ghealladh faoin aimsir pé aca sin é. Diabhal an dtaitníonn na léasáin sin ó dheas liom. Ní fhaca mé ariamh iad nach ag cothú na h-uaire móire a bheidís / Chuir mé glac mheacan san bpóicín sin thiar agus brath mhór atá agam a rómhar aríst. Dheamhan deághealladh ar bith fútha shílfeá. Loic siad cheana anuiridh orm / Níl aon deághealladh faoi. Dhá mbadh leis biseach a fháil, shílfeá go bhfuil sé in am aige feasta. Tá faitíos orm nach bhfuil indán bisigh dhó — an duine bocht. Tá sé in ainsil air anois / Níl deá ghealladh ar bith faoin gcur i mbliana. Ba deacair dhó a bheith. Fuair sé an iomarca spalpadh san am a raibh aige báisteach a fháil. Tá a shliocht air: Na dasachaí atá amuigh féin, níl ionnta ach spreangaidí. Níl téagar ar bith ionnta] / Níl deághealladh ná biseach faoin searraichín sin. Teagann an-tsearraigh muis ó'n stail sin. Feacha an ceann atá ag S. Sh. J. Dar Dia, tá sé scinnté (: sceinnté) amach in a chapall cheana. /

deá láir = ainmfhocal buineann. San leagan "searrach na deá lárach" / Is furasta aithinte anois cé hé searrach na deá lárach = is furasta aithinte cé hé an fear atá cneasta macánta, nó ar dhual dó an gníomh a bheith ann, nó is féidir a shaoradh ón místáid /

Deamhan, Deabhac, Diabhal, Diabhlaíocht, Diabhlóireacht, Diabhláí, Diabhaltach,
Diabhaltaí, Diabhailín, Diabhlánach, Daidhean, Deamhnaí, Deabhais.

Diabhal, Deamhan, Daidhean: mion-fhocla cainte (d'əu:l : jūn : dəin)

Dheamhan agus go dtugaidh leis ceann = dheamhan ceann = diabhal ceann
= deamhan dəun) ceann = den diabhal ceann = "divil" a one! = freagra
ar "an bhfuil aon-tuitín (leabhar agus rl.) agad". / Dheamhan agus go dtugaidh leis
ceann. Ná ceann a fuair mé le seachtain. Tá mé scrúdtha ceart
críochnuithe / Dheamhan agus go dtugaidh leis ceann. Cá bhfuighinnse táirní? /
Oinniúin! Dheamhan agus go dtugaidh leis ceann! Loic 'chuile cheann
amháin orainn / Bric! Deamhan agus go dtugaidh leis ceann. Tá an fharr-
aige ro-bhainte / [Scian ghéar atá tú a iarraidh. Dheamhan agus go
dtugaidh leis ceann muis. Tá 'chuile scian san teach seo cho maol
le lataí / Dheamhan a fhios agam céard a rinne sé = diabhal a fhios
agam = daidhean a fhios agam / Dheamhan a fhios agam muis! B'fhearr
dó gan bacadh leis sílim / Dheamhan a fhios cé'n scéal é! Breagh nach
ndeárna sé ceann ar aghaidh agus gan loiceadh mar sin / Dheamhan a
fhios agam cé'n scéal é! Saol gradha é / Dheamhan a fhios céard is
fhearr a dhéanamh / Dheamhan a fhios cés fhearr an luas ná an mhoill /
Dheamhan a fhios nach marbh atá sé faoi seo] / De'n diabhal a
fhios nach tuitim san bhfarraige a rinne sé / Diabhal a fhios
nach imeacht a dhéanfadh na beithigh agus a dhul i mbradaíl i ngort
eicint / Dheamhan a fhios go té sin (: dheamhan a fhios do'n té sin?)! B'fhéid
-ir gur thoir atá sé fós = níl a fhios go barainneach; níl a fhios
ag aonduine nach thoir atá sé / Dheamhan's móide a dtiocfadh sé
chor ar bith = b'fhéidir nach dtiocfadh; ach tá rud beag níos mó
cinteacht ann nach dtiocfaidh sé ná tá i "ní móide go", nó
"b'fhéidir nach" / [Dheamhan's móide gurb é a chonnaic tú chor
ar bith / Dheamhan's móide fata in a theach, th'éis a bhfuil de fhloscaí
aige! / Dheamhan's móide cianóg ruadh a bhuachfadh sé air sin go bráth / Dheamh
-an duine ar bith istigh / Dheamhan mac an aoin a chonnaic mé aréir! /
Ara dheamhan bó! Cá bhfuigheadh sé siúd beithigh! / Dheamhan cárr ná
cuid de charr aige siúd / Dheamhan ceo féin adúirt sé] / Diabhal cianóg
aige / Diabhal a dhath féin (blas, ceo, pioc, faocha, agus rl.) dhá barr aca /

De'n diabhal oiread aige agus a dhéanfadh torann ar leic / Dheamhan an méid sin féin aice, th'éis gur beag é / Dheamhan thiomanta oiread agam agus a d'íocfadh an bus dom / Diabhal an oiread sin fhéin agadsa ainneoin cho mór-fhoclach agus atá tú / De'n diabhal thiomanta greim aige a chuirfeadh sé in a bhéal / [Dheamhan oiread agus leithphínn aige / Dheamhan oiread agus iarraidh ar an mbainis a rinne sé orm / Dheamhan oiread agus a fiafraí amháin a rinne sé th'éis gurb í a dheirbhshiúr í / Dheamhan Seán a leigfeadh isteach é nuair a tháinig sé / Dheamhan méid agamsa air] / Diabhal ionga ná orlach tharm a bhí sé in a dheidh sin / Diabhal drúcht na báisteach adúirt sé sin le aonduine ariamh / Dheamhan an bodach is athair duit a dhéanfadh é ní áirim thú féin / Daidhean blas díom nach raibh báite / Daidhean mo chos-sa a ghabhfas ann / Dheamhan mo chois ná mo chnámh a thaobhós é / De'n diabhal cáoi air fós = duine atá tinn / De'n diabhal a shúil a deirigh linn = iascairí nach maródh aon-bhreac / Dheamhan "is dona a rinne tú é" ná amháin adúirt sí leis an inín / Diabhal as amach a fhágfas sé go brách / [Dheamhan faoi thalamh ná as cíonn talúna a cheansódh é / Dheamhan san ngarraí dhó muise / Daidhean thar an teach a ghabhfadh sé ar éadail / Dheamhan thar ráithe de'n laogh sin fós / Diabhal ag an teach dó — tada leis — anois / Diabhal ag teacht di fós = níl sí ag teacht fós / Diabhal thríd a chuirfeas tú le do loiseag é / Dheamhan 'na portaigh a rachas mé aríst i mbliana / Dheamhan go dtí ceann an bhóithrín annsin thíos ann. Tá a fhios agad coirnéal an Droichid Mhóir. Casadh ar thaobh do chiotóige annsin, agus beidh tú ann faoi cheann cúig nóiméad] / Dheamhan go dtí tí Mh. ann. Shiúilfeá dhá nóiméad é / Dheamhan asam a bhainfinn é dhá mbeinn leis go deó / Diabhal tharm a ghabhfadh sé muis, dhá bhfeicinn ag teacht é / Dheamhan ó anocht go dtí amáireach a bhainfeadh sé as unsa tobac / Dheamhan ar an mbóthar dhe / Dheamhan agam dó hébrí cár chuir mé é / Diabhal dó a thiúrfainn é choíchin marach gur bhraith sé é / Dheamhan an miste liom! Déan é má thograíonn tú / Diabhal an fearr beirthe é = tá an scéal cho maith mar atá sé anois le bheith ar aon-chaoi eile [níl mé ro-chinnt e gur an .i. "Diabhal an", is cóir a scríobhadh i gcásannaí den tsórt seo.

fuaim a atá ann] / Dheamhan an measa beirthe é a dhuine bhoicht.
 Sin é an chaoi. 'Chuile bhuille in aghaidh an duine bhoicht go bhfoiridh
 Dia orainn / [Shiúil tú sé mhíle. Dheamhan an beag duit sin / Trí
 phunt atá ort. Dheamhan an beag dhuit é / Diabhal an beag
 dhuit a dhonacht a chomharsa! / Dar príostaí diabhal an mór liom
 duit] / Dheamhan an gearr liom é chor ar bith ach is daor liom
 é / Daidhean an mór duit deifir a dhéanamh / Dhe'n diabhal
 an beag dhuit a thúisce. Beidh tú luath go leor ag droch-mhargadh /
 Dheamhan arb fhuiláir do'n fhéar seachtain anois / Dheamhan ar
 lúar (: luaghar, lughar) leis an sioc ná mé / Diabhal an garbh
 liom é, ach níl tada le fáil. Tá an farraige ro-challóideach /
 Daidhean an fuide é ná an t-achar a chuaigh mise agus J. ag
 tóraíocht chaorach / Tá sé dona go leor ach diabhal an measa é
 ná an lá inné / [Ara eist! Dheamhan an breácha í ná an bhean
 atá annsin thiar ag M. M. agus bíonn sí ag scaradh móna 'chuile
 lá / Dheamhan níos airde ná sé troighthe é. Féach leis
 é anois / Dheamhan ar lú é ná J. / Dheamhan an mó an coca
 sin ná a choca-seisean] / Diabhal go maith dhó muis = níl sé go maith /
 Dheamhan go h-olc de'n lá / Dheamhan go dona dhíom marach cho
 spadtha agus atá mé / Ara céard sin ort! Dheamhan te dhó inniú! /
 Dheamhan siar a ghabhfas sé muis / Dheamhan isteach a chuirfeas
 tú é / [Dheamhan amach as a chorrós sé go lá speireadh na
 gcat! / Diabhal choíchín a fheicfeas tú aríst é / Dheamhan buailte
 fós dó = dheamhan a bhfuil buailte fós dó / Daidhean caithte a bhí
 de'n (: an) phíopa agam go ceann dhá lá / Dheamhan imithe di fós /
 Diabhal ag caitheamh dhó = níl sé ag caitheamh / Dheamhan ag
 feadaíl dó siúd! / Dheamhan déanamh! Baol air siúd tada a dhéan
 -amh! / Diabhal feiceál ná feiceál. Sháith sé é féin i bpruchóig
 eicint as amharc na ndaoine / Diabhal baint ná cuid de bhaint
 ar a chuid móna fós aige] / Dheamhan fiú agus teacht ar an mbaile
 a dhéanfadh sé anois! / Daidhean fiú agus blaiseadh de'n bhainne a
 dhéanfadh an laogh / Dheamhan seasamh fhéin a rinne sé, ach fanacht
 ag siúl / Dheamhan an bhfuil le fáil di / Dheamhan a raibh
 ann ach triúr / Dheamhan an bhfaca mé de Sheán le fada
 ariamh an lá / Diabhal ar dhúirt mise tada, adeir an bhean

a chuir an baile ag troid / Diabhal an gcuirfinn díom go deó é,
 marach go dtáinig tú / Daidhean a leigfeadh an faitíos dó a chois
 clí ná dheas a chuir taobh amuigh de dhoras / [Dheamhan an ndéanfadh
 sí é, dhá mbeadh Éire taobh leis / Dheamhan an abróidh mé tada /
 Dheamhan nach dochar go dtí é / Dheamhan eisean adéarfadh tada
 marach an cháillteóigin í fhéin / Daidhean mise a ghabhfas ann
 muis / Dheamhan liom a thiúrfainn choíchin é marach gur casadh
 P. N. a chúnaimh dhom / Dheamhan linn a ghabhfadh sé ná cuid dhá
 ghabhail / Diabhal "thú ná mé" (: faice) adúirt S. T. a bhí ag gabhail
 le cuthach] / Dheamhan marar dhíol sé aríst í = dhíol sé aríst í [níl
 san "dheamhan" annseo ach neartúchan] / Dheamhan mara bhfuil go maith
 dhó míle buíochas le Dia = tá sé go maith / Dheamhan mara bean
 atá ann. Agus shíl mé gur fear a bhí ann i dtosach! / Dheamhan
 mara sagart é! Thiúrfainn an leabhar gurb é an splíota fada
 sin ag T. Ph. a bhí ag teacht an chéad-uair / Daidhean mara thoir
 atá an ghaoth aríst! / Dheamhan mara fada a bhí tú leis! / [Dheamhan
 murab é a mhac a rinne é / Dheamhan sea ná ní h-ea adúirt
 sé ach a dhul amach] / Dheamhan mé (Diabhal mé) go bhfuil moladh le
 Dia = freagra ar "is lá breagh é. [Tá an leagan seo "dheamhan mé"
 tréan i gcaint. Níl a fhios agam céard a bhaineas dó i gcúrsaí grama-
 -daí] / Dheamhan mé nach h-eadh. Capall buí atá aige / Dheamhan
 mé gurb ea. Oíche bhreagh í / [Dheamhan mé nach hé. Ní slaghdán
 ar bith é cebí céard é = samhlaíodh leis go raibh slaghdán air /
 Diabhal mé gurb é atá ann. Anois a bhfuil biseach agad? / Daidhean
 mé nach deá-uair ar bith í / Dheamhan mé gurb olc an chaoi do
 dhuine ar bith a chuid a fhágáil ar mhí-scríb mar sin] / Diabhal mé
 gur garbh é ar an bhfarraige inniu / Diabhal mé muis nach h-amhlaidh.
 Ná chor ar bith. Siad an dream is míne istigh ar do bhaile iad ina leab-
 aidh sin / Diabhal mé nach beag duit t'aistir a bhean bhocht? /
 Daidhean mé gur mór an feall é. Fear óg i dtús a shaoil agus a mhaitheasa /
 Diabhal mé gurb ann a bhím anois ar fad / [Diabhal mé gurb aige atá
 an chaint / De'n diabhal mé nach bhfuil a fhios agam muis. Dhá dteigheadh
 an bheirt le chéile thiúrfadh J. cnáimh le crinneadh dhó] / Daidhean mé
 nach uait a thug mé í (: móin). Ach ba bheag nach uait. Dhá mbeireadh
 an múr orm ag do chruaich-sa, is innte a rachainn / Dheamhan é =

freagra air "an bhfuil aon-airgead (tobac, rothar agus rl.) agad" nó
 "an ngabhfaidh tú ann" nó "an raibh Seán annseo" agus rl. / Dheamhan é.
 Céard a thiúrfadh mise ann / Dheamhan é. Ara dheamhan pinn! Tá
 muis! / [Dheamhan é! Do cheann finne ní thriomódh aon-fhód móna
 ar an aimsir seo / Ní dheachaidh sí abhaile fós. Dheamhan é. Bainfidh
 sé scathamh eile amach / Diabhal imeacht go sleibhe. Diabhal é muis. Tá
 an iomarca teolaíocht aige mar atá sé / Ní imrím cárta ar bith.
 Dheamhan é. D'eirigh mé asta ar fad / Is beag an baol atá air siúd
 muis aon-bhrat pósta a dhul air. Dheamhan é / Ní raibh sé sin ann
 beag ná mór. Dheamhan é ach an oiread liomsa nachar chorraigh de'n
 teallach annseo / Ní ghabhfainn ar páighe chor ar bith aige. Dheamhan é,
 ná dhá dtugadh sé punt san ló dhom. Dar a shon go deimhin! / Ní
 dhéanann sé eirghe amach ar bith anois. Dheamhan é ná ó a cuireadh an
 bhean / Ní ghabhfaidh an aimsir 'un breáchte go ceann tamaill eile.
 Dheamhan é, ná go dtéaltaighidh an toirneach seo as an aer / Tá tú
 réidh le síochán anois ná aon-suíochan a fheiceál ar an domhan.
 Dheamhan é muis nó go n-imighidh an ball dubh de'n fheadóig / Níor
 tháinig aon-lá i mbliana a b'fhuaire ná é. Dheamhan é ná anuraidh
 ach oiread / Pósfaidh go deimhin! Dheamhan é ná dhá mbeadh liaga óir
 in a cúl! / Dheamhan é, ná dhá bhfaghainn Éire bronta orm! Is
 beag a bheadh le déanamh agam a dhul san tabhairt sin
 a leithide de lá / Dheamhan an ceann muis. Dheamhan é. Ba
 díol déirce le na daoine "na Meiriocánaigh" féin a fháil anois, ach
 níl siad sin féin ann / Ní raibh duine beag ná mór ann. Dheamhan
 é muise]// Deamhan annseo ach sé cinn de chearca. Ní féidir gurb
 é an scafaire ruadh a bheadh ag sireoireacht aríst! / Dheamhan
 ach trí cinn agam / Diabhal ann a bhí mé le seachtain ná an bhfuil
 a fhios agam céard is cor dóib / Diabhal maith duit ann! Ní ghabhfaidh
 mé leat / Dheamhan maith a bhí dhó liom! Ní ólfainn an sileadh
 uaidh / Dheamhan gar (maith) a bheith ag caint! Má rinne sé sin
 anois d'imigh an diabhal craithte air / Dheamhan ceann annseo ná
 de'n diabhal ceann! / Dheamhan truaighe ar bith é. An té nach
 gcuirfidh san Earrach ní bhainfidh sé san bhFómhar, adeir siad /
 Dheamhan an smid féin a labhair sí / Dheamhan a chois chlí ná dheas a
 thiocfas isteach annseo aríst i mbliana / Dheamhan fiú agus na cianóige
 a thug sí dhom / Dheamhan an gcuirfeá ag ruaigeadh na bpréachán an
 hata a bhí air / Diabhal easna dhó nachar bhuaile mé /

Diabhal, Deamhan, Deabhac, Diabhailín [d'əul; d'ūn, d'əun amantaí, d'əuk; d'əul'ín'] = an t-abhairseoir; athair an uilc; "an té atá thíos" [Diabhal is mó a thugtar air]; droch-dhuine; smál, míádh, mífhortún agus rl.

'Sé an Diabhal a bhí ann (: an diabhal in Ifreann) / Nach hé mac an diabhail é, agus a leithide de chaint a chaitheamh = droch-dhuine / Is tú mac an diabhail anois agus a dhul ag déanamh a leithide de chleas / Sin é eallach an diabhail = droch-dhuine nó droch-rud / Ná bac le poitín! Sin é eallach an diabhail / Nach hé eallach an diabhail anois é a chuaigh ag cur bréag mar sin ort / Tá féith ó'n Diabhal 'sábhála Dia sinn is chuile dhuine aca sin = tréartha an diabhail; droch-thréartha / [Is furasta aithinte go bhfuil féith ó'n diabhal ann agus an cheird atá air / Tá an diabhal ag cur chathaí ort agus a dhul ag míoladóireacht liomsa / Cé'n diabhal atá ag cur chathaí (: cathuighthe) ort chor ar bith nach leigean tú de'n páiste!]/ An diabhal féin — diúltaígh -eamuid dó! — atá ag siocadh leat (do do shaghdadh, ag spocadh leat, ag plé leat agus rl.) / Tá an diabhal san gcráiceann agad = tá breathas nó míádh nó smál eicint ort / B'fhearr leis an diabhal a chastáil dó (a fheiceál, beannú dhó agus rl.) ná mise / Tá sé cho láidir (cho scafánta, cho h-olc, cho h-imeartha, cho cleasach, cho fliuch, cho garbh, cho dubh, cho mór, cho fada, cho deacair, cho tuirseach, cho géar, cho gangaid-each, cho luath-chainteach agus rl.) leis an diabhal (féin) / [Ní dhéanfadh an diabhal (fhéin) é, tá sé cho cruadh sin / Ní bhainfeadh an diabhal an portach siúd / Ní shásódh an diabhal cuid de na duine / Ní chuirfeadh an diabhal faoi ndeara dhó eirithe / Ní bhainfeadh an diabhal ceart de'n tsean-chailín atá ann / Ní chuirfeadh an diabhal slacht a chodach air]/ Bail an diabhail ort le rud a dhéanamh! = eascainí / Bail an diabhail air agad, nach gcaitheann uait é / Choimrí an diabhail (choimirce an diabhail) dó le am a theacht! / Luirg an diabhail duit, nach n-imíonn feasta! / Mullach an diabhal dó le tráth a bheith amuigh! / Mo chuid de'n diabhal ort le caoi a bheith ort! / Tá sé ag rith ar

nós an deamhain (diabhail) (ag ithe ar nós an diabhail, ag troid agus rl) / M'anam ón diabhal (m'anam ag an diabhal) go mbris -fidh mé do straois! / Dar mo chroí ó'n diabhal agus go ndéanfaidh mé conra dhíot! / T'anam feánnta go raibh ag an diabhal céard atá tú a dhéanamh? / T'anam ó'n deabhac, cé'n chiall duit sin a dhéanamh! / Do chorp ó'n diabhal mara furasta leat magadh a dhéanamh! / Do chorp cascartha ó'n diabhal, mara ndúine tú do bhéal, agus beidh t'anam agam / Go rósta (go bhfeanna, go scalla, go maraí, go ropa, go bpléasca, go dtachta, go scólla agus rl) an diabhal thú! / Coirce a bhaint! Go mbaine an diabhal an teanga assan ar chuma ar bith, mara mór a bhaineas mo chuid coirce dhó le caidéis ar bith a fháil dó! / Go mbuail -e an diabhal agus an deamhan ar chinc (chuinc?) an mhuiníl é! / Tá sé imithe faoi dheireadh thiar thall agus go n-imí an diabhal leis, gan dochar gan díobháil dúinne! / Ag an diabhal go raibh tú le deis a bheith ort! / Ag an diabhal go raibh sé fhéin agus a asal nach gcuireann sé cromnasc air ar nós chuile asal san tír! / Ag an diabhal go raibh sé agad, nach ndéanann é feasta, agus gan na daoine a bheith bodhruithe níos fuide agad faoi! / [Ag an diabhal go raibh an ceann céanna! Tá muid sáruite aige maidin agus trathnóna / Ag an diabhal go raibh a bhfuil de cheol san tír! Tá aos óg splanctha aige / Teirigh 'on (: do'n) diabhal anois agus fagh é, má theastaíonn sé uait] / Teigheadh sé 'on diabhal anois, agus faghadh sé fataí! Nuair a bhí mise in mo chuid allais ag saothrú fataí, bhí seisean ag imeacht ag gábhail "Eileen ón a Ruan" ar chnocáin! / Teigheadh sí 'on diabhal anois, agus fághadh sí an té a dhéanfas di é má's breá léithe. Is deas í mo cheird go deimhin, ag obair di sin ar bheagán buíochais / Teirigh 'on diabhal anois má thograíonn tú agus fagh bicycle! / Go dtuga an diabhal coirce dhuit croisim aríst thú! / Go dtuga an diabhal le fánaidh aille thú! / Go dtuga an diabhal leis thú le caoi a bheith ort / Go dtuga an diabhal go Hanóver (California agus rl.) thú, mara dtugadh sé ach leath-mhíle san ló thú! (mara dtugadh sé

ach go béal an bhóthair thú, go tigh Mhaidhc Mhóir agus rl.) /
 Baine a thabhairt do'n mhadadh! Go dtuga an diabhal
 thairis é muis! / Go dtuga an diabhal thart í muis, croisim
 aríst thú, dheamhan feoil a gheobhas tú annseo / Go dtuga an
 diabhal thairis é, marab é a d'ól an bhleánach! / Go dtuga
 an diabhal thairis amach as a phutóig é! [Cannda aráin mar
 sin imithe ag madadh agus a liachtaí créatúr bocht ar fud an
 tsaoil anocht, ar mhaith leis a fháil. Ach ní hé an madadh is
 measa ach a gcuid sraoilíocht fhéin a fhágas ar forbhás
 an rud / Go dtuga an diabhal thart é mar chut! Is breá an
 geampa feola atá árduithe leat agad! Ach ní milleán ort é
 ó d'eirigh sé leat! 'Sé an bhiadh san sruth fola do ghreim-sa
 ar chaoi ar bith!]/ Thug sé P. do'n diabhal ingeall ar
 na beithigh = dúirt sé leis a dhul 'on diabhal nó a dhul
 i dtí diabhail / Is maith éasca a thiúrfadh sé sin do'n diabhal
 thú anois muis, dhá gcuirtheá aon-mhúisiam air / Thug sé
 a raibh aca ann ó liath go leanbh do'n diabhal, agus má bhí
 mise in a dhiaidh sin orra castar liom é / M'anam
 feánnta ó'n diabhal go bhfuil brath mhór agam corp a dhéanamh
 dhíot! / [M'anam ó'n diabhal gur beag a bhí ar t'aire muis,
 má sin í an cheird a bhí ort ó mhaidin! / M'anam ná raibh
 ag an diabhal gur fhobair tú leiríní a dhéanamh de mo
 chois le do chuid útamála] / T'anam cascartha ón diabhal
 céard atá tú ag rá? / Teirigh idtí diabhail agus fagh anois é
 má's breá leat é! / Teigheadh sé idtí diabhail anois, agus
 déanadh sé é má thograíonn sé! / Teirigh i dtí diabhail a
 scéiméara! / Bíodh an diabhal aige anois! Tá mise réidh leis /
 Bíodh an diabhal aige, agus na seacht ndiabhal má thograíonn
 sé! / Bíodh an diabhal aige, agus an deamhan má thograíonn
 sé. Cé'n bheann atá agam air? Tá muis! / Bíodh an diabhal
 ag a bhfuil agaibh ann anois! Tá mise ag greadadh / A mharú
 a bhí a dhéanamh, marab é an diabhal in a chraiceann é! /
 Nach hé an diabhal in a chraiceann anois é, a dhul ag
 bacadh na ngasúir bhochta / D'imigh an diabhal ort le cleas
 a dhéanamh = d'imigh an diabhal agus an deamhan ort =

d'imigh na seacht ndiabhail ort (fc. imigh) / I dtí diabhail
thú! [Ní abraitear: teirigh go h-lfreann ná rud ar bith mar
é i nGaeilge cho fada le m'eolas] / Tá sé ag dul i dtí diabhail
ar fad le gairid = chun drabhláis, chun donachta, chun
seafóide agus rl. / Sin é an uair a chuaigh sé ó thí diabhail
go tí deamhain (d'əun') muis = chuaigh sé ó ghiolla na sliogán
go giolla na mbáirneach = from bad to worse, nó from the
frying-pan into the fire / Chodlódh sé (d'íosadh agus rl.) sé an
diabhal / Nach air atá an diabhal, nach leigeann duit = míadh,
smál / Tá an diabhal craithte air ag ól = tá sé go dona ag
ól / Bhí an diabhal craithte air agus aon-araoid a chur air sin /
Nach mór de'n diabhal atá ort nach ndéanfadh é! / Tá an
diabhal mór (an diabhal go deo, an diabhal dearg agus rl.) air / Nach
uirre atá na seacht ndiabhail nach bhfanfadh as / [Bhíodh an
diabhal mór air sin, ag róstadh agus ag scólladh agus ag glaoch
giolla na míol ar 'chuile dhuine. / Bíonn na seacht ndiabhail
air nuair a thosaíos sé / Tá an diabhal ar an mbáistigh
(ar an aimsir, ar an mbóthar, ar na míoltógaí beaga,
agus rl.) / Tá an oíche in a diabhal le duibheacht (le gairbh
-eadas agus rl.) / Tá diabhal eicint orm = tinneas, aistíl / Chítear
dhom go bhfuil diabhal eicint air le goirid / Cé'n diabhal atá
ort, nach scaoileann amach é? / Tá an diabhal báistí
caithte aige] / Rinne sé an diabhal óil / D'ól sé an diabhal
agus a mháthair = ["an domhan agus a mháthair" is mó adeirtear] /
Tá sí in a diabhal le cantal = sháraigh sí an diabhal mór
le cantal / Ní bhainfeadh an diabhal (an diabhal mór) ceart
dó / An diabhal mór féin ní dhéanfadh a bhealach ann / Dheamhan
diabhal ann mar é / Ní fhaca mé a leithide de dhiabhal in mo
shaol ariamh / Bhí seisean ag fáil loicht air, agus gan diabhal ar
bith ann ach é féin / Ná bac le diabhal ach sháraigh sé siúd
loirgne dóite! / Dearg-dhiabhal é (fíor-dhiabhal, dubh-dhiabhal,
diabhal críochnuithe, diabhal in a chraiceann agus rl.) = droch-dhuine /
Nach thú an diabhal a chuaigh dhá dhéanamh sin! / A dhiabhail
álainn, eirigh as / [A dhiabhail álainn nar mhaire tú do cheird! /
Gabh i leith annseo a dhiabhail [Níl mórán gaimhe i "diabhal" i

ráití de'n tsórt seo, agus tá sé an-choitianta] / Ar dhúirt
 sé sin a dhiabhail? 'S a dheabhais má dúirt! / Céard a
 rinne tú leis a dheabhais [fuirm mhínithe de "diabhal"] /
 Is minic a chonnaic mé céad diabhal mar thú a mbeadh do
 chuid fataí bainte le mí agad!]/ Scaoil amach an diabhal /
 Thug sé an diabhal dom, faoi nach raibh mé ann in am =
 fuair mé an diabhal uaidh gan a bheith ann in am = thug
 sé an diabhal le n-ithe dhom gan agus rl. / Tiúrfaidh sé an
 diabhal len ithe dhuit má fheiceann sé istigh annsin tú =
 feannadh; liobairt; ithe agus gearradh / Fuair mé an diabhal
 uaidh faoi nachar thug mé aige an speal / Tabhair an
 diabhal dó anois (: feannadh) ach a dteaga sé / Gheobhainn an
 diabhal ceart uaidh, dhá mbeadh a fhios aige go raibh aon-
 láimh agam ann / Tá sé ag déanamh an diabhail orra seo
 suas ag cumadh dhóib (ag cur rud as dóibh, ag imeartas orra, ag
 déanamh créatúlacht orra, dhá scrios agus rl.) / [Tá na sionnaigh
 indon an diabhal a dhéanamh nuair nach dtapaítear iad /
 Níl rud ar bith indon an diabhal a dhéanamh ort ach cosa fliucha /
 Bainfidh mise an diabhal amach as do dhromán mar asal = buailfidh mé
 thú]/ An rud a chruinnítear ar dhruim an diabhail imíonn sé
 ar a bholg (fc. druim) / Níl aon-ghaol ag an diabhal le duine bocht
 = sean-fhocal = is mó an cathú a fhéadfas an diabhal a chur ar an
 duine saibhir; ní bhíonn tada ag an duine bocht le caitheamh, ná ní
 bhíonn a shúil le rud ar bith / Tá sé fánach ag daoine dona a bheith
 ag comórtas leo sin. Ní bhíonn aon-ghaol ag an diabhal adeir
 siad, leis an duine bocht / [Níl a fhios nach mar is dona is fhearr agus
 is deacair a rádh nach h-ea. Má bhíonn duine bocht féin,
 dheamhan 's móide gur fearr dhó beirthe é. Ní bhíonn aon-ghaol
 ag an diabhal leis an duine bocht. Aithníonn an buachaill sin
 a dhuine féin freisin / Má tá caitheamh agus fáil ag duine, tá
 a cheart aige. Is beag len a chois a bhíos ag an gcuid is mó de
 na daoine ar chaoi ar bith. Is iomdha bó mhór ar fud an tsaoil,
 agus bráigill aca, agus gan é ach ag cur chathaí orra, agus ag
 cur an diabhail ag siocadh leo. Ní bhíonn aon-ghaol ag an
 diabhal leis an duine bocht, tá a fhios agad]/ Nach tú an

deamhan (d'ūn) anois (an deabhac freisin. Is minic a deirtear deamhan agus deabhac i leabaidh diabhal) / Níos mó ná deamhan ná diabhal ní dheachaidh mé in eascainí ariamh = déarfainn deamhan agus diabhal, ach ní abróinn eascainí ar bith níos gangaidí ná sin / Tá deamhan agus diabhal ar bharr a guib aice = bíonn sí ag luadh mionnaí móra i gcomhnaí / Is maith an t-údar é. Gasúr mar é agus deamhan agus diabhal aige 'chuile ré solais / [Níl deamhan ná diabhal thoir ná thiar nachar thug sé uirre. 'Sé an scaimhléara é / Ná cloisimse deamhan ná diabhal as do bhéal aríst go maidin, nó íocfaidh tú ann. Níl a fhios agam cár thóig tú na mionnaí móra chor ar bith] / Aníos as Condae an Diabhail Bhuí é = as Condae eicint i bhfad síos; condae a bheadh cho fada ó láthair agus nach mbeadh mórán barúla agad cá mbeadh sé / Eirigh as anois, a dhiabhailín = gasúr, bean bheag, laogh, cut, maidín agus rl. / Diabhailín ceart é an t-arc sin, dhá bhfaghadh sé an té a choinneódh coicareacht leis /

Diabhlánach (: d'əulānəx): droch-dhuine, rógaire, duine gangaid -each nó ámhailleach nó a leithide; is measa go minic é ná "diabhal".

/ Nach hé an diabhlánach anois é ag gortú an asail! / Diabhlán -ach corónta é sin. Ní tada eile é / Meastú cá ndeachaidh an diabhlánach d'asal? Isteach ingarraí guirt eicint! / Níl an diabhlánach de dhochtúr seo ann inniu ach an oiread. Ní hé is measa ach an tír dhona atá ag éisteacht leis / [Ní leanfaidh an diabhlánach de mhadadh sin tada, agus nuair a leanfas féin bíonn sé ro-ghéar. Níor múineadh ceart i dtosach é / Nach hé an diabhlánach in a chraiceann anois é, a chuaigh in mo bhéal faoin bhfeamainn! Nach deacair bheith ag iarraidh comharsanacht air sin! / Dhá dtiomálfá (tiomáin) an diabhlán -ach sin amach ag obair 'chuile lá, is beag de'n cheird sin a bheadh air deirimse leat. Ach is beag an dochar dhó uabhar féin a bheith air, agus é ag fáil a bheatha ó neamh / Diabhlánach olc é sin. Ná cuir chuige ná uaidh / Nach hé an diabhlánach mí-oibliogáideach anois é, agus nach dtiúrfadh sé aníos an beart slat dom, th'éis an carr a bheith falamh aige /

Diabhlaíocht, Diabhlóireacht = ainm-fhocla teibí as diabhal.

Diabhlaíocht = obair nó saothar an diabhail; droch-shaothar; mísc, damáiste, easarlaíocht, díchreideamh, cleis, ealadhain.

Diabhlóir = duine a bhíos síorraí ag luadh mionnaí móra.

Diabhlóireacht = a bheith ag luadh mionnaí móra, nó ag eascainí

An áit a mbíonn fiannaíocht ní bhíonn diabhlaíocht, adeir siad = má bhíonn scéalta fiannaíochta nó seanchas ar siúl ní bheidh comhlódar ag coireadh ar a gcomharsa, ná ag gearradh na ngrást ná a leithide / D'eile céard iad ach dearg-bhréaga! Meas tusa an raibh fear ar bith ariamh acmhuinneach ar sheacht míle fairrge théachtuithe a chaitheamh de léim! Ach deir siad in a dheidh sin nach raibh fiannaíocht agus diabhlaíocht in éindí ariamh / [Is mór an siamsa é. Nach fearr é ná a bheith ag gearradh na comharsan. Is mór atá eatorra mo léan. Deir siad an áit a mbíonn fiannaíocht nach mbíonn diabhlaíocht. Ach sí an diabhlaíocht uiliog atá anois ann, agus níl áird ar bith ar an bhfiannaíocht] / Tá an iomarca de'n diabhlaíocht istigh in a chloigeann le aon-rath a dhéanamh / Nach aca atá an diabhlaíocht! Nach beag an dochar den tsaol fhéin a bheith mar atá sé / [Tá diabhlaíocht Shasana indon a tabhairt as chuile ghá(bhadh). Mo léan deacrach thú is fada an lá díolta leis an diabhal í, agus m'anam go bhfuil sé ag rith léithe in a dheidh sin / Is beag dhá chuid diabhlaíocht sin na claidheach -aí a leagan. Leagfadh dhá gceapadh sé go gcuirfeadh sé an baile in árachaí a chéile / Níl léamh ar bith ar a chuid diabhlaíocht! Chuir sé an lúbán ar an dá dhoras tí Ph. an oíche cheana, agus b'éigin do dhuine a dhul amach thríd an bhfuinneog le lucht na gcuart a leigean abhaile / Ba ghearr ar a chuid diabhlaíocht é, dá gcuimníodh sé air, ach ní chreidfinn gurb é a rinne é in a dheidh sin // Diabhlóir ceart í sin. Ní theagann iadhadh ar a béal ach ag diabhlóireacht / Leig de do chuid diabhlóireacht anois, nó leigfidh tú dhi ar ball agus aiféala ort. / Dheamhan lascainí

a thug sé do'n sagart ach an oiread agus dhá mba fear do'n
bhaile é, ach ag diabhlóireacht leis. Má bhí féin, ní
chuige ná uaidh a chuir an sagart / Dhá ndéanadh diabhlóir-
eacht dó é, is fadó a bhí mé leaighthe aige, ach míle buíoch-
as le Dia nach bhfuil sé ag fáil aon-toradh / Is corónta
an diabhlóir é, ag eascainí i gcomhnaí //

Diabhlaí (: d'əulī), diabhaltach (: d'əultəx), diabhaltaí, deamhnaí, deamhantach =
aidiachta as "diabhal", "deamhan" [Tá siad uilig an-tréan, ach is
minice an chuid eile i gcaint ná "deamhnaí"] = íontach, aisteach;
cumasach, mór, corónta; go h-an-mhaith, go h-an-dona, go
h-an-mhór, go h-an-olc, go h-an-gharbh, go h-an-mheabhrach,
agus rl., Mar do-bhriathar le aidichtha.

Is diabhlaí (deamhnaí, deamhantaí, diabhaltach, diabhaltaí) an
oíche í = garbh; fliuch, dubh, fuar, agus rl. / Is diabhaltach an chaoi
atá ar an aimsir = go dona / Nach diabhaltaí an deis atá
air, ar an obair sin / Is diabhlaí an mheabhair atá aige thar
'chuile dhuine eile! / [Ba deamhnaí an seasamh a bhí aige ar feadh an
lae inniu. Chaillfeadh sé na fiadhannaí / Is diabhlaí dalba (
is diabhlaí damanta, is diabhlaí mór, agus rl.) an cur atá déanta
agaibh bail ó Dhia oraibh ó mhaidin! / Is diabhaltach an caitheamh
atá sib a dhéanamh ar thobac] / Is deamhantaí an coinneál
atá agad air nach gcaitheann chuige é / Ba diabhlaí an iarraidh
a fuair sé / Ba diabhaltach uaidh amhrán a rá = bhí sé go maith /
Is diabhlaí go deo uaithe cabhailíní a dhéanamh / Is diabhaltaí
é ag baint mhóna / Is diabhaltach thú ag nathaíocht bail
ó Dhia agus ó Mhuire ort / Ba diabhlaí mar a chuaidh an oíche 'un
feóthain. / Nach diabhaltaí gan pionsúr agam a bhainfeadh
é seo! / Ba diabhaltach gur fhága sé in a dhiaidh é / Nach diabhlaí
nach dteagann sé = nach mór an t-íona / Is diabhlaí nachar
casadh leat é! / [Is diabhaltach deacair (cruadh, trom, árd, agus rl.)
é a dhéanamh = tá sé an-deacair / Is an-diabhlaí éascaidh
fearg a chuir air] / Tá sé rí-diabhlaí trom len a iompar (sáthach
diabhlaí trom, fíor-diabhlaí trom, dubh-diabhlaí trom, dubh-

dhiabhláí trom go deo agus rl. / Is maith diabhláí réidh leis rud a dhéanamh = síleann sé go bhfuil sé furasta rud a dhéanamh / Is diabhláí maith an mhaise dhó é / [Is diabhaltach dona an snua atá air / Nach diabhláí breá uait magadh a dhéanamh / Nach diabhláí sciobtha a tháinig sé / Is diabhláí an fear é = fear mór cumasach; fear láidir, fear doscúch; fear aisteach agus rl. / Is diabhláí an duine é [déarfaí seo dá mbeadh cáilíocht áirid go suntasach induine]] / Is diabhláí má tá aon-ghortú ar a láimh, go bhfuil sé indon ceart ar bith a bhaint de'n láighe / Is diabhláí agus é a bheith in a oíche nachar fhága sé go maidin é / Is diabhaltach ach an oiread le scéal gur chaintigh sé chor air bith air / Nach diabhaltach, aindeoin a bhfuil de chaint aige nach raibh cur ar a shon féin ann. Ní cheal muise nach mór a bheadh le rá ar an teallach annseo aige. /

Aguisín:

Tuilleadh diabhail aige nachar fhan san mbaile mara fada soir a thug a chosa é! = eascainí atá an-choitianta / [Má tá sé buailte anois muise tuilleadh diabhail aige. Is fada dhá thuaradh sin dó féin é / Tuilleadh ghéar de'n diabhal aige! Breá nachar fan sé san mbaile = eascainí; bris nó lear a thárla do dhuine de bharr a dhul in áit eicínt, agus níl an té a chuala faoin mbris in a diaidh air] / Tuilleadh ghéar cascartha de'n diabhal aice anois! Ní bheadh sí beo mara dtarraingíodh sí an t-amhas sin uirre féin! / Is cuma san diabhal leis (is cuma san diabhal mór leis, is cuma san diabhal brách leis, is cuma san deamhan leis, is cuma san deamhan ná san diabhal agus rl.) céard is cor d'aonduine eile, ach é féin a bheith ceart. / Is cuma san diabhal eatorra é. Aon-chás amháin é ar chaoi ar bith! / Is cuma san diabhal sin. Bhí agadsa gan bacadh leis / Diabhal a chosa nachar ionnsuigh mé! /

déan = briathar (Modh orduigteach), Aímhrialta.

["Ag déanamh" Ainm Bhriathar. Aimsir láithreach — déanaim agus ghním. Tá an dá leagan comh-choitianta nó ionann agus é ar fud an cheanntair. Tá daoine agus teallaigh ann ar fearr leo ceann thar an gceann eile, ach thríd agus thríd, is minice "déanaim" agus rl. i gcaint. Tá ghní coitianta go leor ins an gCoibhneasta e.g. "cé a ghníó(nn)s é ach thú féin". Tá meascadh ag teacht ar an diúltach agus ar an dearbhtach. Cuirim i gcás deirtear scaithtí "ní ghníonn sé aon-rud" ceart, ach tá an dealú ann idir an dá fuirm maith go leor fós. Fáistíneach: Déanfaidh mé agus rl. Aimsir Gnáth Chaithte — ghnínn, ní dhéanainn agus rl. ach tá meascadh ag toidheacht annseo fearacht na h-Aimsire Láithrige. Aimsir Caithte: rinne, ní dhearna, ach tá "ní dhearna" ag seirgeadh go tréan i gcuid mhaith de'n cheanntar. "Ní rinne" an Ghnáth-Aimsir Chaithte anois i gCois Fharraige agus ar na h-Oileáin, agus tá sé ag teacht isteach freisin ins an gcuid eile de'n cheanntar, i Rosmuc, Cárna agus eile. Ach tá "ní dhearna" coitianta go leor fós féin is gach uile áit ar fud Iarthar na Gaillimhe. Rinneadh, ní dhearnadh, ní dearnadh, deunadh, níor deunadh, an briathar saor. Tá déanadh, níor déanadh ag cuid mhaith i leabaidh rinneadh. "Dhean sé", "níor dhean sé" an t-aon-aimsir caithte atá ar an Achréidh cho fada ó thuaidh le Anach Chuain agus an Turloch Mór ar a laghad. Leanann na h-aimsireacha agus na fuirmeacha eile gnás na mbriathar eile. Níl aon-fhuigheall de'n choibhneasta ghní- (: an té a ghní) cho fada agus is eolus dom ins an gcaint. Tá aithris ins an gcoibhneasta ar na briathra rialta e.g. an fear a ghníós.]

[Fuaim: Déan, déanaim etc. = díon, díonaim ach nach bhfuil an í fad in déan baileach cho cinnte agus atá i díon (: tuighe, tighe). Ghním, ghníós agus rl.: níl fuigheall ar bith de'n gh ionnta: ním, níos agus rl.

Aimsir Caithte an Achréidh dhean mé = dhiun, dhiunadar agus rl. Briathar Saor Caithte deanadh: diunadh (Achréidh, Conamara), díonadh (: Conamara).

Aimsir Caithte Dhiúltach: ní dheárna ach amháin in Dúithche Sheóigheach ní dhearna-aidh (ii) Aimsir Caithte bíonn fuaim -igh (= í) go minic ann: Rinnigheadar agus rl.]

Déan = a oibriú, a shaothrú, gníomh eicínt a thabhairt chun críche, a chaitheamh, a ídiú, ag dul chun cinn, a rádh, a innseacht, cóirighthe, gléasta, teacht, goineachan, a chur, a chaitheamh, a chumadh, a gheineamhaint,

a fhorbairt, a bhorradh, ag cur thart, ag tarraint ar ... , ag múnlú, ag ceapadh, ag síleachtáil, teacht, taithigte, cleachttha, cinnte dhe, ag súil le, ag cruthú, críochnuighthe, amach agus amach

Bheadh sé cho maith dhuit a bheith ag cur gaineamh ingad le bheith dhá dhéanamh /
 B'éigin dó a dhéanamh in do leith-sa = b'éigin dó a dhéanamh ar do shonsa /
 Níor ghaisce ar bith dhó an méid sin a dhéanamh. Mara ndéanadh a Thighearna! /
 An té a ghníó(nn)s uabhar is dual dó cailleadh / Is furasta do'n ghiolla gan náire obair a dhéanamh / Is beag an chúis atá sé a dhéanamh, shilfeá /
 Ní dhéanfaidh Seán aon-mhaith tá faitíos orm = ní thiocfaidh sé 'un cinn len a chuid oibre, nó ní bhfuighidh sé aon-bhiseach ó'n tinneas atá air / Níl sé ag déanamh cúis mhór ar bith len a chuid oibre / Dhéanfá do dhicheall, [do dhóthain, do dhíol, dalladh, cuid mhaith, cat agus dá rioball agus rl.] dá mbeadh deis agad / Déanfaidh an cogadh céadna ár mara bhfuil ag Dia / Déanfaidh tú rud go deimhin! Tá baoghal ort / Déanfaidh tú túirne. Déanfaidh tú rud go deimhin! = is beag an baoghal go ndéanfaidh tú túirne /
 Tiocfaidh tusa go G. Déanfaidh tú rud go deimhin! / Is tusa a chuir an garrdha sin anuiridh! Rinne tú rud go deimhin! / Teigheann tusa ag an bhfaoisidín 'chuile mhí. Déanann tú rud! = ní theigheann tú ann / Tá sé in don nuaidheacht a léigheamh! Tá sé indon rud a dhéanamh go deimhin! Diabhal é muis! / [Bhuailfeá-sa S. B. b'fhéidir! Dhéanfá rud go deimhin! Dhéanfá caint!]/
 Déanfaidh sé lá maith / Déanfaidh sí uair bhreagh anois le congnamh Dé / Rinne sé an-lá th'éis an smúit a bhí ann ar maidin. Diabhal mé gur scinn (: sceinn) sé amach an-bhreagh / Rinne sí an-tseachtain ó a chaith sé an méid sin báistighe / [Rinne sí an-bhliain, míle buidheachas le Dia. Bliain ar bith a gcaitheann sé sneachta mar sin, teagann sí go maith in a dhiaidh]/
 Rinne sé an-gheimhreadh go dtí seo, pé'r bith cé'n chaoi a dtiocfaidh an t-Earrach. Deir siad nach mór dhuit a bheith ar do shon féin ar Earrach an Deagh-Gheimhridh. Níor moladh ariamh é / Déanfaidh sé sneachta, (sioc, gairbhthean, ráig, múr, báisteach, gála agus rl.) / [Rinne sé an-ghála aréir. Shíl mé go dtóigfeadh sé an sean-bhothán dhá lúdrachaí]/ Déanfaidh sí oíche dheannachtach, déanfaidh sin. Is gearr uaidh sinneán eile / Déanfaidh sé múraighil aríst indiu (: "showerings" — it will be showery) / Ní dhéanfaidh sé aon-chalm go dteighidh an ghealach seo amach / Rinne sé Márta breagh i mbliana rud ab annamh leis. Bíonn an Márta go h-úndúil (: iondamhail)

gaimheamhail / Tá sé ag déanamh (: ag cumadh) amhráin / Rinne sé an-amhrán
 faoi Sh. Mh. Th. / Rinne sé teach (cró, cathaoir, nead, claise, fear bréige,
 tubán, gad agus rl.) // Rinne sé gníomh ("acsion", gaisce, íodhal agus rl.) = rinne sé saothar
 mór eicínt ar dheacair a dhéanamh / Rinne sé ól = d'ól sé go leor / Tá
 ól déanta aige = tá sé óltach, súgach, nó ionann agus ar meisce / Ní fheileann duit
 mórán óil a dhéanamh anocht agus an oíche atá ann / Ní bheadh aon-tsásamh aige ann,
 mara ndéanadh sé a dhá dhíol óil. Sin é an bhéas atá aige i gcomhnaí / Fan as
 a bhealach siúd má bhíonn ól déanta aige. Is olc an peata é / [Ní féidir
 dhó gur ól atá déanta aríst aige, agus a laghad achair ó a thóig sé an
 "pledge" ó'n misinéara. Thug sé na mionnaí agus na móide nach dtiocfadh aon-
 deoir ar a bhéal len a ló aríst. Nach gearr an chuimne a bhíos ag cuid de
 na daoine!]/ Rinne sé ól, agus bhí sé ag imeacht ag sclaibéarachta agus ag
 sceaimhínteachta, agus ag cur achrainn ar 'chuile duine. Is uaidh a thastóchadh
 an iarraidh go géar! / Dhá ndéanainn a dhath fhéin óil an oíche sin, ní
 shaorfadh rud ar bith mé. Is orm a leagfaí é go siúrálte. 'Sé Dia féin a
 bhí in m'fhabhar / Má's leatsa bolg óil a dhéanamh, oibrigh ort, ach ní
 fhanfaidh mise leat / [Dhá ndéanadh sé an oiread óil agus a ghníos tuilleadh,
 is mór adéarfá, ach fear nachar ól ariamh thar chupla pionta ins an
 "turn" ag dul ag déanamh a leithide de chleas. 'Sé'n chaoi a bhfuil sé, níl
 duine ar bith le baint as margadh ar an saoghal seo. Mara chéile ar
 fad iad]/ Níl aon-fhear istigh in do phobal atá indon an oiread óil a
 dhéanamh leis, má thogruigheann sé é, ach is uair annamh, mar sin féin,
 a mbíonn plé ar bith aige leis / [Is fear é, nach mbeadh aon-mhairg air ól
 mór a dhéanamh, dhá bhfaghadh sé an deis. Ach coinnigheann an bhean smachtaighthe
 go maith anois é]/ Ná déan craos anois = ná h-ith an iomarca / Rinne sé craos
 le'r ith sé. Tá sé mór-thráthach / Déan do phroinn = ith do bhéilí (Achréidh) / Is
 gearr a bhí sé ag déanamh a phroinne. Shluig sé é / Tá sé thar am agad do
 phroinn a dhéanamh feasta / Seo anois, déan do phroinn, agus bí ag imeacht /
 Rinne sé a chuairt = d'fhan sé scathamh maith istigh againn (agaib agus rl. ar chuairt)
 / [Nach bhféadfá do chuairt a dhéanamh agus gan forú mar sin a bheith ort]/
 Breagh nach ndéanfá do chuairt. Is annamh a castar againn thú / Rinne
 sé a chuairt. Níl sé mórán le uair imighthe / [M'anam gur beag an baoghal
 uirre siúd teas an aithinne a bheith in a tóin ag dul amach. Dhá mbeadh
 na seacht sraith ar an iomaire, dhéanfadh sí a chuairt]/ Suidh síos agus
 déan do chuairt. Is iomdha lá ins an roilic orainn / Déanann sé go leor

cuartaidheacht' an t-áirneán seo pé'r bith céard a bhain dó. / Ag imeacht
ag déanamh cuartaidheacht' ar fud an bhaile atá sí sin i leabaidh áird a
bheith aice ar a teach / Déan do ghoradh = téigh thú fhéin / Suidh síos agus déan
do ghoradh / Rinne sé a ghoradh. Sin é an méid. Ghread leis aríst / Déan
do reasta = leig do scíth / Breagh nach ndéanann tú do reasta? Cé'n
chruadhóig atá ort? / Déan deifir (: deabhadh) = deifrigh / B'fhearr dó deifir
a dhéanamh / Déan deifir leis an bpláta sin agus tabhair dhom é / Rinne
sé spaisteoireacht indiu = siubhlóid / An ndéanfaidh tú aon-spaisteoireacht
trathnóna? / Rinne tú scríobadh air sin = scríob tú é sin / Rinne mé codladh
aréir = chodail mé aréir; chodail mé go maith aréir / Ní dhéanfaidh mé aon-
chodladh anocht, tá faitíos orm. Coinneochaidh an tae sin ó chodladh mé / Dhéanfá
an oiread codlata le tuairgín (: tuailgín) dá bhfágtaí ann thú / Is beag
'e chodladh a rinne mé chor ar bith aréir. Níor tháinig isteach dhíom nó go
raibh sé in a ghairm na gcoileach / Ní fhéadfainn aon-néal chodlata a
dhéanamh anois dhá naomhtaí mé. Dheamhan é / Rinne sé intinn eile = shocraigh
sé rud eile a dhéanamh; shocruigh sé a mhalrait de rud a dhéanamh; d'athruigh
sé a intinn / Tá sé bog te ag dul ann anois, ach feicfidh tú féin air,
go ndéanfaidh sé intinn eile roimh thrathnóna, agus nach ngabhfaidh sé
ann / Bhí sé ag strócadh ag iarraidh tae ar ball. Ní féidir go bhfuil
intinn eile déanta aige ar an toirt. / [Ná tabhair áird ar bith air sin.
Tá sé mar sin anois, ach ní fheicfidh tú chúig nóiméad go ndéanfaidh
sé intinn eile. Ba mheasa an té a thiubharfadh áird air ná é féin]/
Is diabhaltach nach seasfá ar aon-rud amháin agus gan a bheith ag
déanamh athrú intinne 'chuile phuínte. Is deacair d'aonduine fios t'intinne
-sa a bheith aige ar chuma ar bith, mar níl sé agad féin / [Ní féidir
gur ag brath ar intinn eile a dhéanamh a bheadh sé]/ Rinne sé grádh-diadha
/ Ní dhéanfá an oiread sin de ghrádh-diadha agus go dtiubharfá dhom
é / Is maith uaidh mochóirighe a dhéanamh / Shílfeá go bhfuil tú ag déanamh
mochóirighe le seachtain / Rinne sé fiadhach indé = bhí sé ag fiadhach, bhí sé
scathamh maith ag fiadhach / An ndéanfá seilg? / Nach rinne (:
ndearna) sé iascach le goirid / An ndéanfá lá iascaigh / Rinne sé
magadh dar mo choinsias / [Is maith uaidh magadh a dhéanamh]/ Má ghníonn
sé tada, déanfaidh sé an ghnaoidheamhlacht, mar a ghníos sé i gcomhnaí /
Rinne sé 'chuile shórt ach an ghnaoidheamhlacht muis / Déan cuíbheamhlacht
anois, agus ná feiceadh 'chuile dhuine agad é. / Muisé tá a fhios agad go

maith nach hí an chuíbhreamhlacht a rinne sí ná tada dhá shórt. Mo léan géar,
 fuair tú amach é / Má ghníonn sé an chneamhaireacht íocfaidh sé
 ann / Bhí sé ag déanamh cliúsaidheacht' eicínt léithe thíos chois an
 chlaidhe / [Is maith uait cúirtéarachta a dhéanamh, mara bhfuil tú in
 don tada eile a dhéanamh] / Déan do chríonnacht a mhic ó = an rud
 ceart, nó an rud is goire do do bhealach féin; an rud a rachas chun
 sochair duit féin. / Rinne tú do chríonnacht 'nuair a chuir tú an
 t-aona hairt sin uait. Dhá bhfaghainnse tuitim imeartha, chriog-
 fainn istigh in do ghlaic í / Má's leat do chríonnacht a dhéanamh, pósfaidh
 tú anois / Déan do leas / Go dtugaidh Dia dhuit do leas a dhéanamh
 ar aon-chor / B'fhéarr le 'chuile dhuine go ndéanfadh sé a leas ná
 a aimhleas / Duine ar bith a thiubharfas comhlúadar di sin, ní
 dhéanfaidh sé a leas / Ní minic leis an gceann céadna an gheanamhlacht
 a dhéanamh, ach an oiread le scéal / Rinne sé faillighe. / Ná déan aon-fhail-
 -ighe / Déanfaidh sé sin siléig má fhágann tú faoi é. 'Sé atá deas air /
 Rinne mé cruadhchan in aghaidh na h-anachain. 'Sé a raibh le déanamh
 agam é / [Ná déan carghas anois, má tá tú ag breathnú ar phórtar
 ag dul amú féin] / Rinne sé carghas 'nuair a chonnaic sé an bainne
 dhá dhórtadh. Ba mhór an carghas é freisin / Tá sé ag déanamh suirghe
 faoi láthair / Is minic leis. Ní fhaca cuid againne ariamh é nach ag ag
 déanamh fuasaoid' a bheadh sé / [Má chloisimse thú ag déanamh níos
 mó fuasaoid' anocht, seolfaidh mé siar a chodladh thú] / Rinne sé
 casaoid (clamhsán) nuair a chonnaic sé an rud sin / Níl léigheamh ar
 bith ar a ndéanann sé de bhiadáin / Ag déanamh biadáin a
 chaitheas sí a saoghal / Déanfaidh sé scrios (ár, clampar, raic, slad,
 damáiste, mísc, mí-stáid, drúis, díoghaltas, míonós agus rí.) / Níl
 cinneadh ar bith len a ndéanfaidh sé de chaint má leigeann tú leis / Rinne
 sé caint mo léan! / Ná déan níos mó cainte anois. Tá fuighleach
 ráidhte agad / Ní mian leis gan an chaint a dhéanamh uilig é féin /
 Rinne sé cluain = chuir sé cluain ar dhuine eicínt; bhain sé mealladh
 as duine eicínt; rinne sé rud mealltach eicínt / Ná tabhair aon-áird
 air sin. Ní beo é mara mbeidh sé ag déanamh cluan'. / Tá tú ag
 déanamh bréag / Má dubhairt sé é sin rinne sé bréag / Ma ba liom
 gan bréag a dhéanamh ní fhéadfainn an mionna a ghlacadh / Tá tú
 ag déanamh na mbréag ó a chaitheas mé a rádh leat anois / Níl aon-

mhaith dhuit a bheith ag déanamh bréag mar sin / Is beag 'faiíos roimh Dhia
 agad a bheith ag déanamh bréag mar sin / Ní dhéanfaidh mé aon-
 bhréag, déanadh a rogha duine a rogha rud / Nach maith uaidh an bhréag
 a dhéanamh th'éis cho diaganta agus atá sé má's fíor dhó fhéin / Déan
 an fhírinne = innis an fhírinne / [Leis an bhfírinne a dhéanamh, níl a
 fhios agam cá ndeachaidh sé = leis an bhfírinne a innseacht] / Leis an
 bhfírinne ghlan a dhéanamh chonnaic mé dhá bhualadh é / Fuair
 tú amach muise cé a dhéanfadh an fhírinne. An fhírinne as clár
 na mbréag! / Déanfaidh sé siúd an fhírinne, dá gcrochtaí é / [Níl
 aon-ghnatha ag fear a dhul faoi mhionna mara leis lom-chlár na
 fírinne a dhéanamh] / De dhéanta na fírinne (déanta na fírinne), níl
 a fhios agam cé hé féin = leis an bhfírinne a dhéanamh; for a fact,
 as a matter of fact / Déanta na fírinne (D'aonta? D'ionganta?)
 chuaidh sé amach an uair sin, agus ní fhaca muid ó shoin é / Dhe dhéanta na
 fírinne, tá an t-airgead agam, ach tá faitíos orm scaradh leis
 mar b'fhéidir go dtiocfadh éiliú air aríst / Déanta na fírinne
 ní dhíolfaidh mé iad go sásuighidh mé mé fhéin go maith. Tá an
 iomarca cailte agam leo, len a leigean uaim ar bheagán / [De
 dhéanta na fírinne, phósfainn í an uair sin, ach ní raibh sí féin sásta,
 aindeoin gur shíl 'chuile dhuine gur mise a chuir suas dise, ach
 ní mé] / Leis an gceart a dhéanamh, measaim nach bhfuil sé ar
 fóghnamh chor ar bith = leis an bhfírinne a dhéanamh; len a cheart féin
 a thabhairt do gach uile dhuine / Níorbh é ba(s) cionntaighe leis an
 gceart a dhéanamh ach mé féin nachar thug uaidh é nuair adubhairt sé
 liom é. Dhá dtugainn bheadh agam / Ní itheann sé mórán leis an gceart
 a dhéanamh, ach is tanálach é. / Ná cuir a mhilleán air. Ní hé a rinne é
 leis an gceart a dhéanamh, ach an dream thiar / Ní raibh ólta aige thar
 dhá phionta leis an gceart a dhéanamh, ach dhá mbeadh cúig nó sé de
 phiontaí caithte aige, b'olc an peata a bheadh ann // Rinne sé clann =
 chionntuigh sé le bean / Rinne sé clann le inghin Ch. / Tá sé ag déanamh cloinne
 ar a táirm / "Hébrí cé a rinne an chlann, ar chois chám thall a leagadh é" /
 Rinne sé páiste (peata raithnighe, mac suirghe, mac tabhartanais etc)
 léithe / Má sé a rinne an chlann, breagh nachar chuir siad faoi ndeara
 dó a pósadh. Ní raibh siad indon th'éis a raibh de ghlaodhmaireacht aca /
 Mara ndearna sé an clann, ba diabhaltaí gurb air a buaileadh é / An té a

dhéanfas clann go mí-dhlisteanach mar sin, foillseochaidh Dia é féin air /
Tá sé dhá déanamh = fear agus é ag comhriachtain le bean, nó ag dul
uirre / Tá sé dhá déanamh thoir annseo ó mhaidin / Déanfaidh sé thíos
anois ar an gcúlraíd í / Bhí asal an tincéara ag déanamh an bheus (: Bess
? fc. Bess) se'againne thíos imbóithrín an chladaigh indiu / Bíodh
eachmuint uirre nó ná bíodh, ní dhéanfadh an stail í / Bíodh
unsa céille agad. Síleann tú gur choinnigh tú mádraí uaithe. Deirim-
se leatsa nach raibh aon-mhadadh ins an tír nach rinne (: nach ndearna)
í / Níor leig mé chuice ach an chú sin thiar ag S. Rinne sí trí h-uaire
í. Shílfeá nach uaithe na madraí in a dheidh sin / Thug an tarbh trí
léim di, ach ní dhearna sé ach uair amháin í. Thug sí laogh léithe mar
sin féin / Dhéanfadh an ceann céadna cut. Bíonn an-rachmall air /
Tá sé ag déanamh a shlaite (: asal, capall, madadh, duine, agus rl) = borradh
agus síneadh ag teacht in a shlait / Tiubharfaidh sé léim eile di. An bhfeic-
eann tú ag déanamh a shlaite aríst é / Tabhair cead dó a shlat a
dhéanamh. 'Ar ndú' ní ag iarraidh é a chur suas uirre as cosa i
dtaca a bheitheá. Tabhair ionbhadh dó. Tiofadh an-tsearrach uaidh
sin / Déarfainn go bhfuil madadh eicínt in aice láithreach faoi adhal
an chaoi a bhfuil Toby se'againne ag déanamh a shlaite le cupla lá /
Nuair a leigeadh aice é, ní dhéanfadh sé a shlat chor ar bith. Thosúigh sé
ag smúracht thart, ach shílfeá gur coimhigheas a ghlac
sé léithe, nach ngabhfaidh sé in a goire. Tarbh gan mórán maitheasa
é sílim; aindeoin lán laidhre a thabhairt air. / Bhí an madadh crón
sin ag P. N. i nglas, agus scata eile aca ag glafarnach timcheall air,
ach 'sé'n áit a raibh an coileán beag seo agam féin, i bhfus i ngleann
an Fh. ag déanamh a shlaite ar an uaigneas. Is cosamhail nach leig-
feadh an faitíos dó, a dtaobhachtáil / Is fear in anchaoi anois é, ag
imeacht síos annsin ag déanamh a shlaite in a bhríste. Nach diabhláí
túatach an conuas é thar dhuine ar bith. Níl sórt cuíbheamlacht
ar bith ag imeacht leis / Rinne sé méanúch = leig sé méanúch /
Rinne sé cnead, (osna, braoim, tufóg, ruagán, taosc (bhunnighe),
agus rl.) = leig sé / Déanfaidh sé cneadhail anocht, ach a gcloisidh é sin /
Déanann sé osnaighil go leor / Rinne sé a mhún. / Fan go ndéan
-aidh mé mo chuid fuail / Rinne sé a chac chois an bhóthair as comhair an
tsaoghail / Rinne sé caoineacháin / Ní dhéanfaidh sé gol ar bith, má

innsigheann tú dhó go ceart cuibheamhail é / Déanfaidh sí caoineadh ach
 a bhfeicidh sí é sin / Rinne sé gáire agus gáire croidheamhail ar innseacht
 an scéil dom / Mara mbeadh agad ach aon-gháire amháin, chaithfeá
 a dhéanamh dhá bhfeictheá ag teacht amach é, agus é cho maolchluasach
 le madadh a gcuirfí díbirt air / Déanfaidh sí gáire nuair a gheobh-
 as sí an leitir sin. Diabhal bréag nach ndéanfaidh. / Ná déan
 gáire ar bith. Choinnigh stúaim ort féin go bhfeicidh tú céard adéarf
 -as sé / "Nuair a bhíos an gáire dhá dhéanamh, bíonn an caoineadh
 dhá bhreith" / Rinne sé strainc (streille, cáir, straois agus rl.) nuair a chonnaic
 sé é / Ná déan strainc mar sin. Shílfeadh chuile dhuine, gur olc atá
 ort / Rinne sé cáir ó chluais go cluais. Nach hé a bhí sásta. Déarfá
 go ndéanfadh sé sin gáirí leis an olc // Ní dhearna sé foras ná
 suaímneas ach ag corruighe ar feadh an h-oíche = ní dhearna sé foras ná
 comhnaí agus rl. = ní dhearna sé foras ar bith agus rl. = ní dhearna sé comhnaí
 ar bith agus rl. / Déan foras = bí suaímneach = ná bí ag corraighe nó ag
 eirghe in áirde (fc. foras) / Ní dhearna sé filleadh ná feacadh ach siubhal
 anonn aige agus a bhualadh / Ní dhearna sé filleadh ná feacadh ach eirghe agus
 a dhul abhaile (fc. filleadh, feacadh) / Déan staidéar = bíodh staidéar
 ionnad = ná bí cho so-ghluaiste, nó cho corr-mhéineamhail agus atá tú / Ní
 dhéanann sé staidéar ar bith [níl baint ar bith aige seo le léigheann
 a dhéanamh. fc. staidéar] / Ní dhearna sé cor ná car ar feadh na h-oíche /
 Rinne a cheann liathachan = liathuigh a cheann / Is gearr ó a rinne a
 cheann liathachan mar siúd / Rinne a bhróga lobhadh ar fad = lobh a bhróga
 ar fad / Mara gcuiridh tú an "bicycle" sin isteach ó'n bhfliuchán déanfaidh
 sé lobhadh ar fad / Rinne a bhéal meall = tháinic meall ar a bhéal ar
 fad / Rinne a chois bráthadh thinn (: bró thuinn? bró thinn?) / Rinne
 a lámha faithneadhachaí as éadan / Rinne an lot braon (seile, bracha,
 ádhbhar agus rl.) / Tá a ghualainn ag déanamh ainfheol' anois / Rinne a mhéir
 cur faoi ionga / Rinne a ghlúin feiliún / Déanfaidh an gearradh sin droch-
 lot / Rinne a mhúineál nioscóideachaí = tháinig go leor nioscóideachaí
 ar a mhúineál / Déanfaidh an dóghadh sin puchóid. Séidfidh sé / Déanfaidh
 an chois sin at. Níor mhór dhuit ceirín a chur léithe / Rinne an balla (an
 chreafóg, na buird, na h-iomrachaí agus rl.) scáineadhachaí = scáin sé; tháinic
 sórt scoilteadhachaí ann (fc. scáine) / Rinne an talamh muint le seachtain /
 Tá an bád ag déanamh uisce / Rinne an bád uisce orainn, agus gan aon-

ghalún taosca againn. Ba ghroidhe an scéal é / Tá an barríochtair (: i bportach)
 ag déanamh uisce fré chéile / Tá mo bhróga ag déanamh uisce / Rinne an
 t-urlár uisce nó gur cuireadh líméar faoi / Níl aon-mhaith dhuit
 teach a dhéanamh ins an áit ghleannach sin. Dhéanfadh sé uisce ar fad.
 Tá aghaidh an uisce air / Ní fiú do sheacht mallacht na ballaí
 "concrete" sin. Déanann siad uisce as cnáimh éadain a chéile / Tá tú ag
 déanamh uisce. Tuige ar leig tú an ceathairín sin thart gan
 snaoim (: snaidhm) a thabhairt dó = tá tú ag cliseadh le na cártaí. Níl
 tú ag cur ar do shon féin chor ar bith / Beodhuigh suas. Tá tú ag déan-
 amh uisce. Tá sé ag sáthadh isteach faoi do smut 'chuile phuínite, agus gan
 uch ná ach ná éagcaoine agad / Tá na clárachaí sin ag déanamh mine /
 Rinne adhmaid an tighe min ar fad / Ní dheasóchar an
 chathaoir sin go bráth. Nach bhfeiceann tú ag déanamh mine í / Tá a bhfuil
 d'éadaigh thuas annsin ag déanamh caonach liath / Nach diabhláí gearr
 anois a bhí an bord sin ag déanamh caonach liath / Caitheadh glac
 leabhar isteach ins an seomra sin istigh anuiridh, agus rinne siad caonach
 liath in imeacht míosa. Is gearr an mhoill a bhíos orra, má bhíonn an
 áit tais chor ar bith / Rinne a raibh ann grándubh (fc. grándubh) /
 Déanfaidh an t-éadach sin ciomachaí gan mórán achair / Rinne an
 saoghal brachán ar fad le goirid = níor fhan cuma ar bith air; tá sé an-chorrach /
 Ní dhearna an saoghal brachán dáiríre gur thosuigh an cogadh seo / Rinne sé an-fhear /
 Déanfaidh sí bó bhreagh / Rinne na bróga mionús orm / Rinne an cóta mór sin ribíní
 le cupla mí = sceith sé ar fad / Ní dhearna garrdha N. Ph. aon-dubhachan fós / Déanfaidh
 na turnapaí sin buinneáin ar fad, feicfidh tú féin air / Déanann garrantaí
 bharr an bhaile lobhadh bán i gcomhnaí. Níl aon-mhaith a gcur / Ní fhaca mé aon-fhata
 ariamh ar an gcnocán sin nach ndéanfadh dóghadh-gréine / Tá mo chois ag déanamh
 loscadh sáile / Tá a shrón ag déanamh aon-chnap amháin / Rinne an balla sin leac =
 d'eirigh sé an-chruadh / Rinne an coirce creathnach ar fad = rod sé; níor fhan aon-
 maith ann / Rinne a raibh d'arbhar againn anuiridh gath-dubháin / Is gearr anois
 go ndéanfaidh an abhainn sin loch / Rinne an t-urlár lochán fola = chairthigh
 fuil amach ar an urlár nó go raibh sé mar bheadh lochán fola / Rinne an teach
 Bruidhean Chaorthann = thosuigh an-troid ann / Rinne an t-aonach cogadh dearg /
 Déanfaidh an teine sin caor ar ball / Déanfaidh na fataí piora má fhágann
 tú annsin iad = lobhfaidh siad / Rinne an cairrín barrach i gcaitheamh aon-lá amháin
 = rinne sé an-tiormach / Meastú an ndéanfaidh sé aon-triomach, (aon aith-deal,

aon-scairteadh agus rl. / Rinne an mhóin an-triomach le dhá lá / [Ní dhéanfaidh
an mhóin dubh sin aon triomach annsin d'fhuireasbhaidh plás ar foghnámh a bheith aice /
Ní dhéanfaidh S. aon-bhiseach tá faitíos orm. Is fada liom atá sé ag dul dó] / Mara
ndéanaidh sé aon-bhiseach anois le teacht na h-uaire breagh, tá a chuid bisigh ar
iarraidh / Measaim nach ndéanfaidh sé aon-eirghe choidhchin, ach b'fhéidir go dtiubharfadh
sé scathamh maith leis mar sin / [Shíl 'chuile dhuine nach ndéanfadh sé aon-eirghe, ach
nach maith go ndearna in a dheidh sin. Teigheann cuid mhaith thar bhreitheamhnas dochtúirí] /
/ Is furasta aithinte air nach ndéanfaidh sé aon-bhail (aon-rath, de'n rath,
aon-chúis agus rl. / Nac beag an mhéid a rinne sé = níor tháinig mórán méid'
ann / Bhí an-ghealladh faoi, agus ní dheárna sé aon-mhéid in a dheidh sin / Tá an
scurach sin thíos ag A. ag déanamh an-mhéid bail ó Dhia air / Mara ndéanaidh
sé de mhéid thar agus sin, ní bheidh ann ach priompalláinín coidhchin / Tá an féar ag
déanamh an-fhad ins na gleannta. Féar uaibhreach / Ná déan de mhoill anois
ach thú a bheith réidh / [Ní dhéanfaidh mé aon-mhoill ach feadh agus mo ghnatha a bheith
déanta agam] / Rinne an mhóin sin creafóig agus caoráin uilig / Tá an barr-
íochtair ag déanamh caoráin as éadan / Tá an ithir ag déanamh smúdair
uiliog / 'Chuile bhalla dhá ndearna sé, rinne sé scoilteadhachaí / Ní fhaca mé aon-
rud ariamh a rinne sclaigeannaí mar an bóthar sin soir le goirid. Is gearr
nach mbeidh sé in araidheacht a shiubhal ag duine ná ag beithidheach / Ar an dá
luath agus ar ól mé é, rinne mo theanga cairt. Chaithfeadh sé nach raibh sé ar foghnámh
dhá réir sin / Buailleadh iarraidh chamán ar an gcluais air, agus rinne sí cuaille ar an
bpuínte. Shíl siad nach dtiocfadh aon-éisteacht len a ló aríst innte / Rinne
a phluic bulóg le at / [Má ghníonn sé báisteach anois, déanfaidh na casáin
siúd puiteach, agus ní chuirfidh sib aon-fhód móna amach aríst an bhliain seo] /
Rinne sé spéice (staic, cuaille, caidhfte, staidhce agus rl.) i lár an
bhóthair. Shíl sé gur taidhbhse a bhí ann / [Rinne an bhó mún fola] / Rinne
úth na bó cnap / Rinne a chroidhe gual dubh in a lár / Déanfaidh an chois
sin droch-lot, mara dtapuighidh tú í agus a dhul roímpe / Ní raibh aon-chaora ag
gabhail linn nach ndearna cnuimhe anuiridh. Cailleadh chúig cinn orainn, ní
ag comhaireamh na h-anachain é / Tá an t-asal sin ag déanamh
míola. / Déanann na capaill uiliog siodáin an bealach sin. / Níl a fhios agam
nach ag déanamh péarsalaí atá na beithidhigh sin / Tá an madadh sin ag déanamh
dreanncaidí = dreanncaidí ag cruthú in a chuid fíonnaigh / Is furasta aithinte
ar a cuid cos go bhfuil sí ag déanamh brios brúin / Tá na h-éadaigh sin thuas ins an
seomra ag déanamh leoin. Is gearr go mbeidh siad ó mhaith, ná rud ar bith eile

a bhéas caithte thuas annsin. / Tá sé ag déanamh creafóige anois le
 cupla bliain = básuighthe / Ná cuir bréag ar an duine bocht atá ag
 déanamh creafóige leis an fhad seo / Rinne na fataí bláth bán an-luath
 i mbliana / Is gearr anois go ndéanfaidh an t-arbhar sin
 bainne bán / Rinne an bóthar anoir aonach len a raibh de dhaoine air /
 Tá an fhairge ag déanamh maoidhmeanna diabhalta / Rinne mo láimh
 búistiún / Rinne sí bolgán béice len ar ith sí dhó (: dhe). Ní raibh faitíos
 ar bith orm ach go bpléascfadh sí. Ba mhór an chontabhairt é, 'sabhálaidh
 Dia sinn! / Déanfaidh tú béiceadán má itheann tú a bhfuil annsin
 ar fad / 'Chuille uair a dteagann carr ar bith déanann an bóthar púir
 (: dheannaigh) / Rinne mé maide seaca le faitíos / Rinne sé créatúr le fuacht
 thuas ar an mbóthar indiu / Rinne sé amadán ar fad le píosa = chuaidh sé chun
 amadántachta; chun seafóide / Tá sé ag déanamh bruithlín ó a phós sé / Rinne an
 spéir bogha báistighe / Rinne sé an-fhuacht le scathamh / Rinne an talamh sin murloch
 le beagán blianta anuas / Déanfaidh an áit sin scrath-ghlugair, mara
 gcoinnighidh tú na clascannaí tóigthe / Bhíodh sí sin an-fháilidhe roimhe seo, ach rinne
 sí "búrla" ó a d'eirigh siad suas ins an saoghal / Rinne an madadh colg = tháinic
 colg air / Rinne sé dóigh dhá bharamhail (: fc. dóigh) // Rinne sé ithe ar chaoi ar bith
 = d'ith sé go leor / Nach hé a rinne an fheadghail! / Déanfaidh sé sin
 briseadh má fhaghann sé cead a chinn = brisfidh sé go leor rudaí / Ní dhéanfaidh
 na bróga sin aon-tseasamh / 'Sé a bháthadh a rinneadh / 'Sé a chailleadh a dhéanfar
 má fhanann sé annsin ar feadh na h-oíche. / 'Sé a mharbhú a rinneadh ins an
 deireadh / Má imigheann sé as ag an deich a chlog 'sé a chaitheamh amach a dhéan-
 tar / Mara bhfuil sé aige, 'sé a dhíol a rinne sé. Dheamhan ceo eile. / Dá
 mbeadh aon-phlé agad leis sin, 'sé do chur isteach i bpríosún a déanfaí /
 A ghoid a rinneadh. Is furast 'aithinte é / Dóghadh an pháipéir a rinne
 tú. Marab é, cá'il sé? / Ól an bhainne a rinne sé. Is measa é ná cut
 bradach / Ní dhéanfaidh sé tafann má fhaghaimse greim air / Rinne sé imirt
 ó mhaidin! Dar príosta rinne / Ní dhéanfadh sé leigean leis in a dheidh sin / Ní
 dhéanfaidh sé scuabadh ar bith go gcinnidh air / Hébrí cé'n chaoi a ngabhfaidh sé, ní
 dhéanfaidh mé a bhualadh ar chaoi ar bith / Rinne sé a leagan ar an mbóthar agus a
 chiceáil / Rinneadh a bhualadh isteach faoi'n mballa, agus dhá fhiacail a bhaint as /
 Déanfar a ghearradh má bhíonn tú in am / Rinneadh na bróga sin a cheann-
 acht ins an mB. / Dhéanfaí a ghreadadh dhá bhfaightí greim air / Déantar
 an geata sin a dhúnadh 'chuile oíche ar fhaitíos asail / Rinne sé é féin a

bhearradh annsin / Ní dhéanfaidh mé mé féin a ghlanadh go n-ithidh mé mo bhéilí / Dhá ndéantá é a leagan, annsin déarfainn go mbadh fear thú! /

An ndéanfá an "bicycle" seo a mharcaidheacht go ceann an bhóithrín dom. Caithfidh mé féin fanacht indiaidh na mbeithidheach // Déanfaidh mé do chreach = marbhóchaidh mé thú; Cuirfidh mé do dhruim seoil thú / Déanfaidh sé siúd do chreach má bheireann sé ort ag goid na spíonáin / Déanfaidh mé do lá = déanfaidh mé do chreach = déanfaidh mé aon-lá amháin daot (: díot) / Rinne sé aon-lá amháin dó (: de) / Má fhaghann sé é sin amach in do dhiaidh, déanfaidh sé aon-lá amháin díot / Rinne sé créatúr (cac leicín, ciseach, agus rl.) dó (: de) = chuir sé droch-bhail air leis an mbualadh nó leis an gcoigilt a thug sé dhó / Déan píosaí de'n cháca sin (cuid-eannaí, sceidíní, giotaí agus rl.) / Rinne sé ciseach (cis ar easair agus rl.) dhe / Rinne siad sagart de'n mhac / Ní dhéanfaidh tú iongantas ar bith dhe (: dhó freisin) ach a bhfeicidh tú é / Déanann sé leas (maith, gar, soilgheas, oibliogáid agus rl.) dom / Ní gar mór duit é sin a dhéanamh / Rinne sé díoghbháil (dochar, míostáid, míonós etc.) dom / Rinne sé truaighe dhom / Déanfaidh mé comhartha dhuit / Rinneadh magadh (greann, spóirt, gáire agus rl.) faoi / Tá mé ag brath ar garrdha a dhéanamh as an lochan sin / Féadfaidh tú muirín a dhéanamh as an smúdar sin / Déanfaidh sé brabach asta nó is cinneamhaint air é / Rinne mé isteach ar Ghaillimh = tarrant air / Tá sé thar am a bheith ag déanamh ar an mbaile / Tá sé ag déanamh ar an sé = ag tarrant / Bhí sé ag déanamh ar am mharbhthach na h-oíche an uair a tháinig muid / [Sílím go bhfuil sé ag déanamh ar na cheithre scóir. Is fadó an lá ó dubhradh leis go mbadh gasúr é ar chuma ar bith! / Ní féidir go bhfuil sé cho deireannach sin. Tá sé ag déanamh ar an naoi] / Chonnaic mé fear ag déanamh orm idir mé agus léas. Shíl mé i dtosach gur duine de mhuintir na dTamhnachaí a bhí ann. An uair a bhí sé tuairim agus leathbealaigh go dtí mé, d'ionntuigh sé soir adtuaidh. "Dar príosta" arsa mise, "is gearr go mbeidh a fhios agam cé atá ann ..." / [Rinne sé orm agus scéin an diabhair in a dhá shúil / Má tá an t-achar sin agaibh le dhul, ní mhiste dhaoib a bheith ag déanamh air feasta] / Tá sé ag déanamh ar an mb{ás} = ag tarrant ar an mbás / Chonnaic mé ag dul soir trathnóna é. Ag déanamh a{r} theach ósta eicint a bhí sé is dóigh / Ag déanamh ar an gcailín atá sé seo siar. {Is} maith luath ins an ló! / [Bhí sé ag déanamh ar an gcontráth an uair sin. B{a} ghearr eile go mbeadh cruadhóig le solus / Meastú nach ag déanamh ar an {?} atá M. 'Seadh go siúráilte] / Ní dhéanaim teanntás ar bith air (fc.) teanntá{s} / Rinne mé dearmad air sin / Ní fheicfidh tú aríst é go ndéanaidh Dia

dearmad ort = ní fheicfidh tú aríst é nó go ndéanaidh Dia Diarmuid
dhíot (fc. dearmad, Diarmuid) / Tá sé ag déanamh faillighe (éagcóir, anchaoi
míonós, mísc agus rl.) air / Dhá mbeitheá déanta ar an áit, ní iarrfá a fhágáil
choidhchin = dhá mbeitheá taithighthe ar an áit agus rl. / Chaith mise trí bliana in
aon-áit amháin i Londain, agus ní mó ná déanta ar an áit a bhí mé in a dheidh
sin. Tá Londain ins an an-mhéid a mhic ó mo chroidhe / Dhá mbeadh sí ann go deo
ní bheadh sí déanta ar an áit. / Tá sé in am aice anois a cuid uabhair a
chaitheamh as a cloigeann agus a bheith déanta ar an áit seo feasta. Ach is
deacair le bheithidhigh bradacha an tsléibhe sin, taithiú leis an gcladach.
Dheamhan taithiú coidhchin 'fhad agus 'gheobhas siad ceirt ar thom! / Tá sé cho
coimhigheach ar na daoine indiu agus a bhí sé an chéad lá in Éirinn ar tháinig sé
'th'éis go bhfuil sé in am aige feasta a bheith déanta ar na daoine / [Ní iongantas
ar bith dhó a bheith mí-stuama agus gan é déanta ar an obair chor ar bith fós.
Tóigfidh sé scathamh air a theacht isteach uirre. Is námhaid í an cheird gan a
foghlaim bíodh a fhios agad] / Sliabhadóir í. Nach bhfeiceann tú siubhal fada
an tsléibhe aice. Is fada go mbeidh sí déanta ar an gcladach, is
fada sin / [Is contabhairt í an fhairrge nuair a bhíos duine déanta uirre
féin. B'ait an currachóir é S. L. Ní bhfuightheá a leithide eile, dhá
gcuirtheá slat ar sheacht bparáiste. Agus feacha in a dheidh sin, nach
fánach an chaoi ar báitheadh é, an duine bocht ...] / Ní dhéanfaidh siad
sin mórán cúis i gConndae na Midhe nó go mbeidh siad déanta ar an
talamh agus ar an treabhadh. Agus is fada é sin. Is mór atá a fhios ag C. Sh.
céard a bhaineas do chéachta go deimhin! Dá mbadh cloch a shínfí chuige agus
rádh leis go raibh duine de Chloinn Mhac C. ag teacht aníos an bóthar ... /
[Sé'n diabhal dearg é mara bhfuil tú déanta ar an mbaile sin fós. Breagh
nach mbrughann tú orra. Ní fhéadfaidh siad thú a ithe. Buail amach ar cuairt,
agus déan teanntás orra. Chonnaic mise laetheamhail fáilidhe ariamh iad,
ach tá an iomarca de'n phúcaidheacht ag siubhal leat féin ó a chaithfeas mé
a rádh leat ...] / Droch-bhicycle é sin; nó go mbeitheá déanta air, ach ó a
bheitheá, ní iarrfá a mhalrait go deo. Tá sé seacht mbliana agamsa anois,
agus bhain mé an-cheart dó (: de). D'aireochthá buille trom é i dtosach, ach ní
fhágfaidh sé ar an mbóthar choidhchin thú, marab é do chiontsiocair féin é. Sin rud
amháin faoi ar chaoi ar bith / Deir siad an dream atá ag imeacht ins na báid
aeir sin, nach mbeadh luighe ar bith aca le móitair ná le soithigh. Ní bheadh a
ndóthain éascaidheacht' ionnta dóib. Chreidim gurb é an chaoi é, ó a bhéas

duine déanta ar rud ar bith, nach mbíonn aon-tsásamh aige ann dhá fhuireasbhaidh. Ní thuas ionnta sin ab fhearr liom a bheith mar sin féin, agus gunnaí móra ag loscadh leat de'n talamh / [Mara bhfuil sé déanta ar an scoil feasta choidhchin ná bac leis. Tá a chuid scoile ar iarraidh déarfainn. Dóigheadh sé a chuid leabhar agus fanadh sé ins an mbaile] / [An t-aidiacht-bhriathar "déanta" a chuala mé i gcomhnaí ins na leaganachaí réamh-ráidhte i.e. déanta ar an scoil, déanta ar áit agus rl.] / Ní fhéadfá déanamh uirre thar dhuine ar bith. Tá sí an-dorcha = teanntás a bhrughadh uirre / M'anam gur beag an baoghal ormsa a dhul ag déanamh air sin, agus gan a fhios agam nach hé an chaoi a dtosóchadh sé do mo mhaslú. Duine ann féin é / Ní fhéadfá déanamh ar an sagart sin. Tá sé ro-ghalánta, ro-leitheadach. Mo ghrádh na sagairt nach raibh aon-ghoithtí aca thar dhuine féin. Ba gheall le fear de'n bhaile an t-Athair P. // Bhí déanta len a bhás = bhíothas cinnte go bhfuigheadh sé bás; síleadh nach raibh indán eirghe dó / Peaitch bocht, tá sé ar na preaba deireannacha.

Tá déanta len a bhás / [Chuala mé go raibh siad déanta len a bhás. Nach diabhláí sin, agus gan ann ach fear óg. Má tá sé dhá scór, 'sé a chloch-neart é. Níl sé lá ná leiceann thairis] / Is ait an mac é an saoghal gan "doubt" ar bith. Tá siad déanta len a bás anocht, agus nach bhfuil sé ach arbhú aréir go deireannach ó a chonnaic mé ag caitheamh léim fhada annsin thíos é, agus má bhí féin, níor náire dhó sin. Ní raibh aon-fhear annsin indon a dhul 'fhoisceacht 'mbeannuighidh Dia dhó / [Bhí déanta len a bás ag dochtúirí agus ag sagairt agus ag 'chuile dhuine. Eitinn a bhí uirre agus chuaidh sí go doras an bháis léithe ceart go leor. Ach an té nach mbíonn an t-imeacht air, dheamhan bás ná bascadh a theagas air. 'Sí atá sean-bheo indiu, agus is gearr go mbeidh inghin in a méid féin aice, bail ó Dhia agus ó Mhuire orra beirt / Ní chuirfinn suim ar bith annsin. Má tá indán eirghe dhó eireochaidh sé, dhá mbeadh déanta len a bhás ag dochtúirí na cruinne agus ag Feara Fáil. Beannacht Dé dhuit. Cé mhéad duine a chonnaic muid cheana a bhí tugtha suas ag dochtúirí, agus 'siad atá luath láidir indiu. Is fearr é Dia ná dochtúr ar bith] / Tá déanta len a bhás. Níl aon-tsúil go dtiubharfaidh sé mórán leis an oíche leis. Tá srannán ann anois a chloisfeá go réidh socair amuigh ag céim na sráide. Chuaidh an ola air indiu / Is minic cheana a bhí déanta len a bás, ach tá sí sin cho cruadh-chúiseach le glas-mhíol Márta. Ní mharbhóchadh tada í sin mara bhfaghadh sí amluadh faoi dhroch-thuairt sneachta; sin nó reodh 'sa sioc /

[Is beag an t-iongnadh go bhfuil déanta len a bás, má's í an tsean-bhean seo thuas atá tú a rádh. Tá aois mhór aice, agus níor fhan lúb ar bith innte le goirid. Dhá bhfaghadh 'chuile dhuine an oiread saoghail léithe, ní bheadh aon-údar clamhsáin aca]/ Sin é an chaoi a mbeadh sé sin, ag ithe agus ag gearradh ar 'chuile dhuine, dhá mbeadh déanta len a bhás.

[Ní fhaca mé a chuid siomsánacht ag aonduine i gcaitheamh an tsaoghail ariamh. Ach níl áird ar bith le tabhairt air. Sin é a bhealach. Dheamhan peacadh air]/ Tá déanta len a bhás. Leig de do chuid cumadóireacht' anois. [Dheamhan tinneas ná tromas air, má sin é do scéal. Nach bhfaca mé ag stolladh romhair é ins an ngarrdha ó dheas de'n teach indé, agus mé ag dul thart]/ Bhí sé ag déanamh an droch-cheann len a bhean / [Is fada an lá í ag déanamh droch-cheann leis an sean-fhear sin. Ní bheadh a fhios aice, cé a dhéanfadh an cleas céadna léithe fhéin fós, ná dheamh-an cuid d'fhios]/ Sin í an cailín a dhéanfadh an droch-cheann leat, marach go ndeacha tú roimpe in am / Déan deifir a chur leis sin amuigh, nó ní bheidh sé imighthe de'n tsráid go faoithin / Breagh nach ndéanfá deifir a chur leis, agus gan é a bheith ag fálróid thart mar sin i gcaitheamh an lae / Tuige nach ndéanann tú deifir a chur leis sin thuas. Mara ndéanaidh dheamhan a chos ná a chnámh a bhéas amach as an ngarrdha sin go Lá Fhéil' San Seáin seo chugainn / Déan réidhreach leis an siúcra sin. Ní h-ionann anois agus an uair a raibh siúcra ann go barr-bachall / Mara ndéanaidh sib réidhreach leis an mbraon fuisce sin, ní riarfaidh sé lucht na sochraide. Níl maith ar bith agaibh-se ann, mara ndéanaidh sib flaisc / Rinne sé bréag leat. Rinne sin. Ní raibh sé ann, beag ná mór / [Ní dhéanfaidh mé aon-bhréag leat. Mé fhéin a stróic é]/ Céard a rinneadh leis an tsluasaid a bhí annsin. Ní fheicim chor ar bith le seachtain í / 'Séard a rinneadh leis an airgead faoi dheireadh agus faoi dheoidh, agus badh é a bhí a dhéanamh leis ó thús, tugadh do'n tsagart é, agus cead aige a rogha rud a dhéanamh leis / Meastú céard a rinne sé le mo rópa indé — mo ghad maoil; é a ghearradh in a dhá leith / [Déan do rogha rud leis agad féin is fhéar a fhios]/ Ná déan an rud leis a rinne Sh. Bh. liomsa: mo léine a stróiceadh treasna mo bhrollaigh ar fad. Dheamhan focal bréige ann / Mara ndúinidh tú do smut, déanfaidh mise an rud leat a rinne C. B. leis an tincéara: do shrón a chur isteach in do chluais / Mara n-eirighidh tú as anois déanfaidh mé rud leat: do phus a bhriseadh / Má chloisimse an focal sin as do bhéal aríst déanfaidh mé rud leat: beidh mé ag gabhail ort cho uain agus gheobhas mé teas in do chraiceann / [Déanfaidh sé rud leis go deimhin. Is beag dhá chuid gaisce é sin. Dhá gcaitheadh sé cur leis, bheadh

smideannaí beaga aige, deirimse leat.]/

Aguisín: déanfaidh mé leis = tiocfaidh mé leis = níl sé sáthach maith ar fad, ach déanfaidh sé cúis / Thug tú coróin dom. Déanfaidh mé léithe / Ná bac len a dhul dhá iarraidh. Tá casúr annsin. Déanfaidh mé leis /

'Gcuiridh Dia an t-ádh ort, déan-

faidh sé sin rud! /[Ba dual athar dó a bheith ar an sceaimhínteacht sin. Ar chuala tú faoi'n oíche ar tháinig an triúr aca anoir ó'n S. agus iad buailte ag duine eicínt. Bhuail aon-fhear amháin an triúr dearbhráthar. Ag teacht aníos in ucht Chnocán na gC. agus fios aca nach raibh duine ar bith ann le aon -tréas a chur orra, seas siad suas i lár an bhóthair. "'Séard a bhí le déanamh leis adeir T. "cor a chur in a mhúineál." "Agus an fíonnach a bhaint de phlaic a thóna le cic" adeir L. "Agus scian a chur ann idir builg agus barr-easnacha" adeir M." "Agus "summons" a thabhairt air ina dhiaidh sin." Ba dhin (: ba shin) iad an triúr "bullies" agad. Is suarach an t-iongnadh go mbeadh mac duine aca ag imeacht as a chranna cumhachta scaithtí]/ Déanfaidh tú rud go deimhin. Ar chuala tú ariamh é: is minic doicheall mór ar bheagán fearthainn. Sin é a fhearacht agadsa é. Gaoth-taireacht uiliog thú /[Déanfaidh sé sin rud muis. M'anam nach ndéanfaidh, ná nach bhfuil aon-mhaith a bheith ag tnuthán leis ach an oiread]/ Déanfaidh mise rud leis: é a fhuagairt do'n phóilí má fheicim ag guairdeall tímpeall na h-áite níos mó é]/ Bhí rud a dhéanamh léithe: gan a leigean isteach annseo níos mó, má tá sí cho cabach sin / Tá rud a dhéanamh leis sin, rud a comhairleochas é, feicfidh tú féin air: gan an carr a thabhairt dhó níos mó. Déanadh sé dhá fhuireasbhaidh, mara bhfuil de mheas aige air ach sin / Tá rud le déanamh le fear ar bith a bhéas ar a cheird sin: cead óil a thabhairt dó go n-ólaidh sé an fheoirinn deireadh. Annsin cead aige beatha a bhaint as a chrága / Bhí rud a dhéanamh leis sin: cúig nó sé de cheanna dá chuid starrógaí a chur síos in a bholg. Dhúinfeadh sin a bhéal, d'fheicfeá féin air /[Abair go bhfuil rud a dhéanamh leo: an rud a rinne P. Ph le asal an tincéara an uair a rinne sé foghail air: é a chur ar thaobh cúl a chinn i gclaise, agus créafóig a chur uiliog air, le nach mbeadh aníos ach a dhá shúil]/ 'Sé a dhéanamh leis é = sin é an gléas, an dearú, nó an cóiriú air = sin é an rud a thuill sé agus ba cheart a dhéanamh leis / 'Sé a dhéanamh leis é — é a chrochadh — ná duine ar bith eile a dhéanfadh a leithide de choir. Dhá dtugtaí cead a chos dó sin, nacharb fhurasta dhó a dhéanamh aríst / Cinc (: cuinc) a mhuiníl a bhriseadh: badh é a dhéanamh leis é, mar is dearg-scaibhtéara críochnuighthe é / An rud adubhairt tú ar baillín faoin gceann eile, badh é a dhéanamh leis-sean freisin é. Ro-mhaith a bheadh sé aige, duine ar bith a chuaidh i gcleitheamhnas a leithide

de chleas a dhéanamh ar chréatúr ar bith. Nachar bheag an tsúil le Dia a bhí aige! / Tuilleadh diabhair agus dúin (: deamhain) anois aca! 'Sé a dhéanamh leo é. Tá sé ag teacht ar ais ar a méis féin anois aca.

Bíonn cothromacan síne na h-uaire ann adeir siad. Má ghníonn duine an éagcóir, agróchaidh Dia air é luath nó mall / [É a bhriseadh.

Bhí an ceart ag an "mboss": badh é a dhéanamh leis é. Is maith an rud tamall le spóirt adeir siad. Ní raibh aon-mhaith aige-san ann mara gcaitheadh sé an lá ar fad in a chomhnaí, agus cé'n bhrigh, ach nach mba bheo é mara dteigheadh sé ag déanamh gaisce faoi] / Chaith S. amach indiaidh a mhullaigh ar an tsráid é agus badh é a dhéanamh leis é freisin. Ní raibh aon-ghoir ag S. seasamh leis ní b'fhuide. Chaith sé an oíche ag ullúchan acrainn — an splíota bradach / [Cuirfidh an saghart amach ó'n damhsa S. B. agus má chuireann féin, 'sé a dhéanamh leis é. Ar ndú' duine ar bith a thioctadh isteach ar t'urlár ins an gcruth sin, nach mór dhá fhonn a bheadh ort fhéin a chaitheamh amach. 'Cheal nach mbeadh?]/ D'ionnsuigh mé go binn é, agus má d'ionnsuigh féin, badh é a dhéanamh leis é. Tá a fhios ag mo chroidhe, nach bhféadfainn stuaim a choinneál ar an bhfoighid, agus an sclaibéarachta a chonnaic mé air fhéin. Chuirfeadh sé tonn-taoscach ar mhadadh, chuirfeadh sin / Dubhairt mé léithe a dhul agus móin a fháil ó Mh. ó bhí sí cho mór sin leis agus gur thug sí ar a bainis é, lá agus nacharbh fhiú léithe deoruidhe eile ar an mbaile a thabhairt ann. Dheamh-an tiomanta caorán a thug mise di. Nach raibh an ceart agam, nó nacharbh é a dhéanamh léithe é. / Tá sé ag iarraidh déanamh suas le inghin Mh. anois = tá sé ag suirghe léithe, nó ag iarraidh mórtas a dhéanamh léithe / [Is beag an néal air sin! Tá sé ag déanamh suas le C. seo thiar, ach ní le C. atá sé ag déanamh suas ach len a cuid airgid. Airigheann sé sparán teann aice] / Nach bhfuil an cúpla sin déanta suas le chéile aríst. Má b'fhíor go raibh an brachán dóirtthe: Troid na mbó maol a bhí ann sílim / Sin é an lá a ndearna sé lom dearg an mhíada — ní dhá roint leis é — an lá a ndearna sé suas léithe sin. Ní fhágfaidh sí bonn bán air nach n-ólfaidh sí. Is gearr ar a scóig siúd a chuid céadta / [Rinne siad suas le chéile aríst an t-am a bhfuair an mháthair bás. Go dtí sin, ní raibh siad ag beannú dhá chéile. Shílfeá go bhfuil siad ina dhá chuid déag le chéile anois aríst] / Cá'id déanta suas í féin agus J. ... Diabhal an féidir. Déanfaidh sí bún anois mar adeir an bádóir. Is fada í ag iarraidh duine eicint a fhostú agus tá aice faoi dheireadh. Fanfaidh an liobaire sin mór léithe, mar chinn sé air féin aon-

chailín a fháil / Ní dhéanfaidh mé suas leis aríst go n-imighidh an ball dubh de'n fheadóig.
 Marach cho túatach agus a rinne sé féin é, b'fhéidir dhom, ach fanfaidh mé glan air feasta
 / [Tá sí i muinghín a croidhe agus a cruite ag iarraidh déanamh suas leis an bpóilí
 ruadh atá annsin thiar, agus gan é sin ach ag baint a ghaisneas aisti, agus ag magadh
 fúithe in a dhiaidh sin. Tá óinseoigíní ar an saoghal fós!]/ Ní stró duitse máistreás
 scoile a fháil, ach caithfidh mise déanamh suas le talmhaidhe eicínt a mbeidh dhá
 chraíg mhóra gharbha uirre agus clár droma l'aghaidh an chléibhín! / Tá sé ag déanamh
 mór liom aríst = ag déanamh mórtais liom aríst = tá sé ag brughadh carthannais
 orm / Leig dhó anois. Nuair a imeochas an stuaic sin dhe, déanfaidh sé mór leat
 aríst. Fág faoi féin é. Ní fhéadfaidh sé a chaitheamh in do bhéal annsin choidhchin gur
 tusa a thosuigh ag brughadh air. / [Ba ghearr briste amach iad, an t-am a ndearna
 siad mór le chéile aríst. Tá siad mór ó shoin. Gheobhaidh tú bainis orra lá ar bith
 feasta. D'eireochadh dhuit. Nach col ceathar dise thú?]/ Sin é a raibh de shiocair
 aige, scáth na cupla focal sin adubhairt na gasúir! Níor bheannaigh sé dhom
 i gcaitheamh ráithe. Dheamhan ar bhfearr liomsa caoi dhó, ná gan beannú. Ní
 dhearna mé beag ná mór leis ó shoin / Ná déan beag ná mór léithe sin, ach leig
 thart í. Leig thart an fear aniar agus ní baoghal duit an fear anoir, adeir siad /
 Dhá mbeadh fonn air déanamh mór liom, b'fhurasta dhó, ach d'aithneochadh dall
 gan shúil nach bhfuil. Bíodh aige. Beatha do dhuine a thoil. Ní dhearna mise tada
 air. Má ghéill sé do bhréaga níl neart agamsa air / Ní dhéanfainn mór
 léithe dhá mbeadh Éire taobh léithe. Ba deas é m'fhéirín muis: scaoinn mhór
 fhada bhealuighthe, agus muineál corr-éisc uirre. Ba mhaith an dóigh í le t'ais
 ins an leabaidh maidin sheaca! / [An diabhal bocht muis, is furasta a díol d'fhear
 a thabhairt di anois! Dhéanfadh sí mór le duine ar bith a dhéanfadh mór léithe, ach
 is mór m'fhaitíos go bhfuil sí ins an ngearradh dhíob. "An tslat atá sean, ní
 fhanann uirre aon-mheas"]/ Bhí mé mór léithe, ach má bhí agus go raibh, ní fheadfainn
 déanamh sáthach mór léithe, len a pósadh — an uair sin go h-áirid. Bhí mo dhóthain
 aithmhéala orm aríst faoi, ach bhí mé aisti annsin. Níl a fhios, adeir siad, cé's
 fherr an luathas nó an mhoill / [Ní túisce máistreas nua ann ná a dhéanas sé mór
 léithe. Agus ní túisce imighthe í, ná a bhíos sé ar an gceird chéadna leis an gcéad
 cheann eile. Cé'n bhrigh ach é thar am pósta aige. Tá inDomhnach!]/ Bhí sé ag déanamh
 suas an chunntais rómham = dhá "shuimiú" / Déan suas na figiúirí sin go bhfeicidh tú
 cé mhéad atá len íoc agam. / Rinne sé suas ar pháipéar ansiúd, cé mhéad
 teach ins an bparáiste. Tá as cionn trí chéad ann / Ní raibh aon-rath orm
 ariamh ag déanamh suas ag an scoil. Chinn "sums" ariamh orm / 'Ar ndú' má

chinn air an méid sin a dhéanamh suas níl scoláireacht air bith air, ná cuid de scoláir
 -eacht / Tá sé an-déanta suas = gléasta; gléasta go gáibhtheach nó go
 gairéadach / Casadh fear dom ag dul suas bóithrín an C. D. indiu agus é an-déanta
 suas, faoi "chollar agus tie" agus eile. Nímé cé a bheadh ann? / Tá mac annsin thoir
 ag S. Mh. C. agus tá sé cho suimeamhail, cho déanta suas agus a bheadh máistir
 scoile ann. Ach 'ar ndú' mo léan b'fhurasta dhó an leithead a thabhairt ó'n a mháthair
 / [Caitheann sí dhá uair dhá déanamh féin suas 'chuile mhaidin. Shílfeá gur inghin
 duine uasail í leis an ngléas a bhíos uirre. Diabhal a leithide de ghléas!]/ Chaill
 an déanamh suas siúd atá uirre pighinn mhaith agus a dhaoireacht agus atá éadach. Shílfeá
 go bhféadfadh sí a theacht le éadach ní ba tíreamhla ná é siúd. Is gearr uirre
 a bhfuil sí a shaothrú déarfainn / [Beannacht Dé dhuit! Is mó an déanamh suas atá
 ar an scráibín ná ar an duine uasal anois. Chonnaic mise an saoghal agus níl sé an
 fhad sin chor ar bith ach oiread, agus ní leigfeadh an náire d'fhear na tíre seo "collar"
 a chur air fhéin mara mbeadh posta ar foghnamh aige. Ach feicim anois iad, agus
 dheamhan agus móide luach a mbéilí a bheadh aca, agus tá "collair" orra cho leitheadach
 leis an té a mbeadh rud aige]/ Tá an déanamh suas air ceart go leor.
 Shílfeá le breathnú mar sin air gur bó mhór é, ach níl de chur leis aige ach
 an ghaoth / [Bíonn siad cho déanta suas le "ladies" Dé Domhnaigh, ach dhá bhfeictheá lá de'n
 tseachtain iad, ní fhaca tú i gcaitheamh do shaoghail ariamh aon-tsraoilleannaí
 go dtí iad. Chuirfidís uais ort. Ach déanann siad sin an oiread oibre agus a dhéanfadh
 triúr fear ar bith]/ Is furasta aithinte uirre gur Punncán í. 'Bhfeiceann tú a
 bhfuil de dhéanamh suas uirre. Nach mbainfeadh an feisteas sin an t-amharc as
 do shúil / Is cuma cé'n déanamh suas a chuireas an ceann céadna uirre féin, ní
 chuirfidh sin aon-tslacht uirre in a dheidh sin. Tá sí mí-shlachtar ó Dhia agus ó'n saoghal /
 Is maith an t-údar é do thalmhaidhe, fear ar bith a chaitheas leath an lae dhá
 dhéanamh féin suas agus dhá shlíocadh féin: Is beag an dochar dhó náire a bheith air,
 agus a gharrdha in a churásach annsiúd thuas. / [Do dhuine gaedhealach mar é, diabhal
 mé go raibh sé an-déanta suas indiu, mara luadar pósta a bheadh air. Thiocfadh
 dhó gurb eadh freisin]/ Duine de chailleaichíní na Gaedhilge sin í. Ní bheadh aon-bhean tíre
 cho déanta suas sin. Ach dheamhan a fhios agam. Is measa mná na tíre anois ná mná an
 bhaile mhóir fhéin, go h-áirid ó tosuigheadh ag dul go Sasana / Tá rún siúbhlóide aige
 seo amach anocht agus an déanamh suas atá air. Feicim an aos óg anois cho gléasta trath-
 nóna de'n tseachtain agus a bheidís Dé Domhnaigh / Cailín Domhnaigh í sin anois. Mara chéile
 an déanamh suas a bhíos uirre Domhnach agus dálach cho maith le chéile. // Ní dhéanfaidh sé
 aon-stolpán dhe. (fc. stolpán) // Bhí sé ag déanamh lae an uair a tháinig sé = bhí sé in

a lá; bhí aithne lae air / Níor tháinig an "routáladhe" bradach nó go raibh sé ag déanamh lae. Badhin (: ba shin) é a thráth le dhul a chodladh! / Déarfainn go bhfuil sé ag déanamh lae. Tá gileacht ag teacht ins an spéir sin thoir / Le déanamh lae a bhásuigh sé. Sin é i gcomhnaí an t-am, go bhfóiridh Dia orainn! / [An fhad agus a bhíos an áit sin oscluighthe, ní thaobhuigheann sé muid maidin ar bith go mbíonn sé ag déanamh lae. Ag imeacht le damhsa agus le ragairne a chaitheas sé an oíche] / D'imigh mé as seo ag ceathrú do'n ceathair, agus bhí mé ag Árd na bhF. le déanamh lae. Ba maith an choisidheacht í, deirimse leat / Fanfamuid go ndéanaidh sé lá. Beidh muid ag baint coisméig as annsin. Ní aireochamuid é ach an lá a bheith againn / [Siúd é a dhéanfas muide: imeacht le déanamh an lae. Tá an bealach an-aistreánach. Ní bheadh muid indon é a bharraidh -eacht de shiubhal oíche] / Déanann sé lá an-mhoch anois. Is ar éigin a dhúineas an oíche chor ar bith. Ní bhíonn sé ach dorcha nó go bhfáinnighidh sé aríst / B'olc an éadáil é sin, dhá dteagadh duine dhá chlann inghean isteach aige le déanamh an lae, mar a theagas siad ag tuilleadh. Ach dheamhan blas de'n cheart nach mbeadh aige leo. Bean gan chuíbheamhlacht a chaitheas an oíche amuigh mar sin / Meastú an bhfuil faoi lá a dhéanamh chor ar bith. Is fada atá sé. Shílfeá go raibh aige lá a dhéanamh moch go leor an tráth seo 'bhliain, agus gan ann ach an chéad mhí d'Fhoghmhar / [Rinne sé lá ag an ceathair a chlog indiu. Tá a fhios agam é, arae bhí mé mo shuidhe leis an lá, ag faire ar lachain] // Tá tú ag déanamh go h-óg, bail ó Dhia ort = tá tú ag breathnú go maith; tá tú ag dul chun cinn go maith le do chuid oibre; tá biseach ag teacht ort; tá tú ag déanamh go ceochánta / Cé'n scéal é? Ach níl aon-chall dom a fhiafruighe. Tá tú ag déanamh go h-óg slán a bhéas tú. Ach d'eireochadh dhuit. Cé'n mhairg a bheadh ort! / [Tá sé ag déanamh go h-óg. Deir tú leis a chaitheas an lá ó mhaidin go faoithin amuigh ar an talamh ag obair. 'Sé'n gnaitheach é anois, agus daoine ag rádh nach ndéanfadh sé sin aon-bhuille maitheasa len a ló] / Bhí mé ag déanamh go h-óg a mhic ó, nó go dtáinic an leiciméara sin ag cur chomhairle orm, agus chuir sé as mo bhuille ar fad mé. Caithfidh sé fanacht annsin anois go dtí ambáireach. B'fhéidir go gcríochnóchainn ar maidin é faoin a bheith slán duinn] / Cé'n chaoi a bhfuil an pósadh ag dul dó, ab eadh? Dheamhan lá clóic' air. Tá sé ag déanamh go h-óg. Neart nathaidheacht' aige, mar a bhí ariamh. / [Tá mairg air go deimhin! InDomhnach féin muise níl. Dar fiadh má chuaidh an ola air arbhú indé, tá sé ag déanamh go h-óg indiu. Ag strócadh ag iarraidh feola a bhí sé] / 'Sib atá ag déanamh go h-óg bail ó Dhia oraibh! Ach is daoib is fusa, gan talamh gan tráigh,

{?} / Níl a fhios agam an ndéanfaidh sé sin na graithí nó nach ndéanfaidh. Tá barr ro-chaol air shílfeá. Ar a fhéachaint a bheidh a fhios é ar aon-nós / [Dhéanfaidh sé sin na gnaithí ceart go leor; dá mbeadh cois len aghaidh ach ní. Ní minic le tada a bheith in san teach céadna] / Ní dhéanfaidh sé sin na gnaithí ach an oiread. Tá sé ro-rithte. Dhá bhféadthá leigean leis déarfainn rud

eicint / Is feasach duit go maith nach mbeadh aon-ghoir ag an scriú sin na gnaithí a dhéanamh. Ar an gcéad iarraidh tá sé ro-lag. Is maith láidir féin an scriú nach mór annsin / Ní dhéanadh tada na gnaithí anois, ach dhá mbeadh an bhís atá ag an ngabha againn go bhféadfadh muid a chur isteach innte, agus chasfadh sin gan bhuidheachas é / Ma shíleann tusa go ndéanfaidh sin na gnaithí oibrigh ort, ach measaimse gur beag an baoghal atá air. // Ní dhéanfaidh sin gnatha chor ar bith duit, a bheith imighthe ó mhaidin go faoithin ar do chuairt, agus gan duine ar bith igciónn an tighe = ní dhéanfaidh tú bun mar sin; ní thiocfaidh tú chun cinn ins an saoghal mar sin]/ M'anam nach ndéanfaidh sé gnatha (gnotha) do dhuine a gharrdha a fhágáil annsin lá oibre agus a dhul ag breathnú ar rudaí de'n tsórt sin.

Breagh nach mbíonn siad aca Dé Domhnaigh? / [Ní dhéanann sé gnatha d'fhear bhocht a dhul ro-mhnic go dtí teach an ósta. Má theigheann beidh sé siar leis]/ Má shíleann tú go ndéanfaidh an obair sin gnatha dhuit oibrigh ort.

"A chomhairle fhéin do mhac dhantra" adeir siad "agus ní bhfuair sé ariamh níos measa" / Dhá bhfuirgheadh sé annsin dhá lá a shaoghail ní dhéanfaidh sé aon-ghnatha ann. Ní ann a d'fheilfeadh dhó chor ar bith, ach istigh ar shlata na Gaillimhe in aice le séipéal eicint in áit a bhféadfadh sé a dhul amach 'chuile Dhomhnach agus a "shais" uaithne air ag cur na ndaoine síos go h-áltóir / [Ní dhéanfaidh sé gnatha dhuit a bheith ag imeacht ag gabhail "Laddie ó Lee" ar chnocáin agus do chuid móna le baint]/ Is mór m'fhaitíos nach ndéanfaidh sé aon-ghnatha faoi nachar eirigh leis posta ar bith a fháil fós. Nach síl -feá go mbeadh sé in am aige cosamhlacht eicint a chur air féin feasta / Bhí déanamh na ngnaithe ann dhá n-oibrightheá ceart é = dhéanfaidh sé an obair a theastuigh agus rl. / [Caith uait an pionsúr sin, agus fagh oirnis eicint a mbeidh déanamh na ngnaithe innte. Maidir le do sean-phionsuirín buinneach, b'fhéarr liom mo mhéir ná é]/ Tá fear faighte agam anois a bhfuil déanamh na ngnaithe ann: J. Dh. Níl cinneadh ar bith leis ag deasú simléir / [Foighid ort anois, noiméad an chluig. An bhfeiceann tú barr an tsiosúir seo. Níl a fhios agam nach féarr a bheadh déanamh na ngnaithe ann ná in do scinín. Traoiáil é ar aon-chor]/ Caithfidh sé siúd pórtar a fháil. Níl aon-déanamh dá fhuireasbhaidh aige = ní fhéadfadh sé a theacht gan é; ní mór dó a fháil / Níl déanamh d'fhuireasbhaidh "bicycle" ag fear ar bith atá ag obair cho fada sin ó bhaile / Ó a chonnaic sé é, níl aon-déanamh dhá fhuireasbhaidh aige.

Breagh ar 'sbáin sib dó é i dtosach. Nach raibh a fhios agaibh rud ar

bith a leagfadh sé sin a shúil air, nach mbeadh aon-choinneál uaidh air /
 Shílfeá go ndéanfadh sé gnatha maith dhá fhuireasbhaidh. Ach chreidim
 gur ag aithrist ar an gcuid eile de na boicíní atá sé. "Fág an tír nó
 bí ins an bhfaisean" arsa tusa // Sin í na h-Éamuinn déanta =
 tá gaol aice le na h-Éamuinn], agus is leo atá sí ag dul ar gach uile bhealach
 [b'fhéidir nach mbeadh an gaol ann scaithtí, ach go mbeadh an chosamhlacht
 an-mhór i gcruth nó i dtréartha i.e. 'Sé Debhelera déanta é = tá sé
 ag dul i gcosamhlacht díreach le Mac Uí Debhelera as a chruth. Is Máilleach
 déanta é = tá bealaigh agus tréartha na Máilleach uilig ag siubhal leis / 'Sé
 P. L déanta é: an spágaireacht cheanann chéadna, an bruas céadna agus
 go fiú agus an "'Muire muise" tá sé aige / Sin é muintir Ph. Th. Mh. déanta.
 'Bhfacá tú an stiúir a chuireas sé air féin agus é ag innseacht rud ar
 bith dhuit? An stiúir chéadna a bhíodh ar Ph. Th. Mh. go ndéanadh Dia grásta
 air / Nach mbeadh a fhios agad gurb é "Spairteog" déanta é. Feacha cho
 fearamhail agus atá an imeacht atá faoi / Sin é Hitler déanta. Bhfacá
 tú a shamhail ariamh ach é ó phictiúr Hitler. Ní bheadh a fhios ag duine
 cé'n "breed" a bheadh ins an dream céadna / [Níl ann ach malraichín
 ach is Curraoineach déanta é in a dheidh sin. Tá sé ag imeacht i ndoirse
 dúinte ag tóraidheacht scéalta cheana féin] / 'Sé P. Ó. N. déanta é.
 'Siad a dhá chupóig chluas atá air ar chaoi ar bith. Shílfeá go mbeidís
 siúd ins an mbealach air / [Is Árannach déanta í. Tá an-tslinn-
 eáin agus an-chlár droma aice, baile ó Dhia agus ó Mhuire uirre] / 'Siad an
 mhuintir thiar déanta é. D'aithneochthá an truisle cheana féin ann,
 aindeoin nach bhfuil sé thar naoi nó deich de bhlianta. Agus ar thug
 tú faoi deara cho buidhe bealuighthe, agus atá sé /
 / [Diabhal fear beo a d'fheicfeadh é nach n-abróchadh gur tincéara
 déanta é. Tá an ghruaig agus an ceann aghaidh céadna air agus atá ar na
 M.s a d'fheicfeá ag dul thart annsin] / 'Siad Cloinn nDonnchadha
 déanta iad clann L. sin. Faltanas mhuintir Laidhe agus buille feill
 Chlann nDonnchadha, a chuala mé ariamh. Is aca sin atá an buille
 feill ar chaoi ar bith. Bheadh an tsúil ar do bhois aca shul a d'aireochthá é /
 D'eile céard í ach bean Achréidh déanta. Ón a máthair a thug sí na
 bealaigh sin. As an Achréidh muintir na máthar frén a chéile. Ach shílfeá
 go bhfuil siad cho fada ins an áit seo anois agus go mbeidís taithighthe ann //
 Tá seol déanta aca anois = na seolta a bheith i gcrann; na seolta

a bheith thuas nó árdúighthe ar fad. / Tá ceann na céibhe casta aice. Is gearr anois go mbeidh seol déanta aice. Má seadh féin tá cóir siar aca / Is maith gasta atá seol déanta aca, ach níl aon-mhaith ann. Tá an lagar ro-mhór. Níl flaim as aer / [Tá a gcuid seolta déanta aca anois agus níl clóic ar bith orra, mar beidh sí teann siar aca. Beidh pórtar ar na smuit ag na bádóirí sin fós anocht tigh Bh. na C.] / Dhá thúisce anois dhá mbeidh seol déanta agaibh, is amhlaidh is fhearr é. Tá sí díreach ar an aighre. Ní aireochamuid soir é / Tá seol déanta ach í a phíceáil. Cheal nach bhfuil sí píceáilte annsin fós agad. Beidh I. Mh. Ch. scoithte againn shul a mbeidh sí trótáilte, píceáilte tacáilte agad. Níl a fhios agam nach mbeadh sé in am a dhul ag stríocadh aríst shul a mbeidh sí faoi réir agad. Breagh nach ndéanann tú deifir? Diabhal bréag nach maith an bádóir thusa! / [Dhá mbeinn in a thuilleamaí sin ní bheadh seol déanta go faoithin agam. Ba bheag an baoghal. Níl rath ná rioghacht leis. B'fhearr dhó gan a dhul ag plé leis an bhfairrge ar aon-chor. Ní fear fairrge é] / Tá tú in éadan na dtéadrachaí sin le uair agus gan seol déanta fós againn. Nach bhfeiceann tú go bhfuil againn an ghaoth sin a thapú má's linn ceann cúrsa a dhéanamh anocht / Is mall uaidh an seol a árdú. Tóigeann sé cosamar uair an chluig air seol a bheith déanta aige. Ach is beag a thaitheochadh sé leis aon-locht a fháil air in a dheidh sin. M'anam gurb é atá anglánta // [Tá sé ag déanamh aithrige / An té a dhéanfas aithrige ní baoghal dó. Gabhfaidh sé go flaithis] / Bhí a anam cho dubh le gual ceardchan ach má bhí féin, ba chuma sin, rinne sé an aithrige / Tá sé ag déanamh anama (fc. anam) / Tá sí ag déanamh na Cásca ins an mbaile = ag caitheamh na Cásca; ag caitheamh laethantaí saoire na Cásca ins an mbaile / Rinne sé an Nodlaig ann anuiridh. Is fadó cheana nachar thaobhuigh sé iad / Déanfaidh mé an Nodlaig i mBaile Átha Cliath i mbliana sílim. Ní fiú dhom a theacht abhaile ar scáth cupla lá / Déanfaidh sí an Chingcís annseo linne i mbliana. Beidh trí lá aice / Ní chaithfidh mé go raibh maith agad. Tá mé ag déanamh an Charghais (: ag troisceadh an Charghais is minice adeirtear) / Bhí sé ag déanamh lághaidheachta liom (: fc. lághaidheachta) / Thosuigh an gadhar ag déanamh lufáire (: luthgháire) liom (: fc. luthgháire) / Tá sé ag déanamh aithrist' ar Sh. / Má ghníonn sé aon-aithrist ormsa ní rachaidh leis / Is deacair leis teanntás a dhéanamh ar aonduine / Is fada a chaith sé ag déanamh maitheasa dhom / Tá sé ag déanamh bioráin dom (fc. biorán) / Mara ndearna sib cheana é, tá sib as a dheanamh anois = ní eireochaidh libh a dhéanamh anois / Beidh sé gan déanamh muis, má's in do cleitheamhnas-sa a fhágfas sé é / Ní mórán le cois déanta a bhéas sé agaibh trathnóna = beidh sé déanta ar éigin /

Déan ionnfairt / Rinne sé é féin a ionnfairt ar an talamh / Rinne sé útam-
áil eicint nó gur leag sé a raibh ar an mbord / Déanfaidh sé bordáil eicint go
dteighidh sé isteach ins an gclúid / Déanfaidh sé léimneach amach ar an urlár
[briathra nach dteagann de chlaochlódh aimsire orra, ach an t-ainm-bhriathar
amháin, baintear leas as déanamh leo mar bhriathar congantach] /

Déantús (Déanamh) = ainm-fhocal, fireann [baintear leas as i gcomhnaí le "maitheas"]
déantús [déanamh, déanta — Tá na trí leagan ann, ach is minice déantús ná déanamh ná déanta i
gcaint] = cumas, déanamh, fuinneamh, fonn, luighe le, luighteamas, fír, claonadh, díocas
gabthach le obair nó le saothar, teacht aniar, miotal na h-oibre, caondúthracht.

Scread chasta air agad! Ní leigfinn isteach in mo gharrdha chor ar bith é. Níl aon-
déantús maitheasa ann, seachas aon-duine a chonnaic mé ariamh / Dhá mbeadh déan-
amh maitheasa ann, ní ag mháinneáil (: fáinneáil?) thart annsin ar feadh an
lae a bheadh sé agus a gharrdha thart cheal glantacháin. Fuair sé an saoghal ro-
leisceamhail ins an am a chuaidh thart; gan call dó buille ar bith a dhéanamh
'nuair a bhí lán tighe aca ann. Ach bainfear siar as é anois, ó tá sé in
a aonraic / [Ba deacair dhó aon-déantús maitheasa a bheith ann, mar sin é
an tóigeál a fuair sé. Bhí a athair féin amhlaidh. Ní dhéanfadh sé smeach
ó mhaidin go faoithin, dhá bhfaghadh sé duine ar bith len a dhéanamh ar a
shon. Ach d'imigh an saoghal sin a bhfuighfí daoine in a n-amadáin. An té
a ghabhas ar a shlainte anois, ní mian leis gan a luach a fháil, agus tá an
ceart aige] / Dhá mbeadh déanta maitheasa ann, ní ag imeacht ina
liúiste (: leoiste) ar chnocáin a bheadh sé, agus a athair bocht agus gan siubhal
an bhealaigh ann le neart sclábhaidheachta / [Ní fhágfaidh an "dole" sin
déantús maitheasa ar bith ins an aos óg. Duine ar bith aca a bhfuil
aon-traidhfílin (: trifleeen) dó, níl aon-tsástaigheacht air a dhul ag
obair. Is fearr leis an díomhaointas 'fhad agus a bhéas luach tobac aige agus
luach céilidhe ins an oíche Dé Domhnaigh. Sháruigh sé gach agus a dtáinig
amach ariamh, feicthear dhomsa. Seo é an saoghal ar chuma ar bith
a bhfuil na daoine ag fáil a mbeatha ó Neamh / Cé'n chaoi a bhféadfadh
aon-déantús maitheasa a bheith ann, nuair nachar cuireadh fír na m{aith}
-easa ann an uair a bhí a cur ann. Ach níor cuireadh. An iomarca truaigh{e.}
'Sí an pheataidheacht sin a d'fhága é ins an gcruth a bhfuil sé, gan maith ga{n}
maoin / An té nach bhfuil déanamh ná maitheasa ann, is beag an ghnatha atá aige
annsiúd. Siúd é an áit a mbeidh a fhios cé hé searrach na deagh-lárach. Dhea{mhan}
triúr ar do bhaile a sheasfadh ann uair an chluig /

Déan (tuilleadh)

Gheobhaidh rud le déanamh agus a theacht as a bhfuil air = gheobhaidh sé cnamh le creinneadh = gheobhaidh sé fuighleach le déanamh = is ar a chruadhchúis dó = rachaidh sé riththe leis = beidh sé cruadh aige / Fuair sé rud le déanamh agus an laogh a thabhairt ó'n mbó, th'éis a scil ionnta. Ach bhí sé leis ariamh ariamh gur thug sé uaithe é in a dheidh sin / Is fear é atá ag fáil rud le déanamh ar an saoghal seo agus a mhuirín a thógáil. Is beag an t-iongnadh sin. Tá dola mór air, agus gan thairis sin de ghaisce ar a bhfuil de shlí aige / Shíl mé go bhfuigheadh muid fuighleach le déanamh agus cois a leagan ar thalamh tirm go bráth. Bhí sé mór a mhic ó. Ní fhaca mise a mhacsamhail de lá ar fairrge ariamh. D'iarr mé míle uair ar Mh. rith cladaigh a thabhairt di, ach sé a dtugadh sé de shásamh dhom i gcomhnaí: "Coinnigh ort" / Tá sé naoi mbliana déag agus trí fichid ach is fear é a gheobhas rud le déanamh na cheithre scóir a bhailiú choidhcin. Thug sé anuas go mór le goirid, agus tá sé ag coinneál na leabthan as éadan anois, tá sineacht / [Thug sí rud le déanamh dom a tabhairt anoir chor ar bith. Ar an dá luath agus a bhfaca sí (: capall) an chéad-mhótar, d'ionn-suigh uirre ag bruimseálacht agus ag dul indiaidh a cúil, agus ba mhaith an dícheall dom a ceannsó chor ar bith. Agus bhí sí ar an gceird sin anoir ar feadh an bhealaigh] / Gheobhaidh sé a dhóthain (a sáith, neart, cuid mhaith agus rl.) le déanamh agus a dhul go G. aríst choidhcin. Níl a fhios céard a déarfainn leis ó a tháinic árdú aríst air. Ní deagh-chos-amhlacht ar bith é. / Is bean i dteannta anois í. Gheobhaidh sí fuighleach le déanamh agus aon-fhear a fháil choidhcin ó 'chaith an "t-ógánach" seo thoir i gcártaí í, aindeoin an fhad agus a bhí sé ag tabhairt chomhludair di. Tá na fiacla curtha go maith anois aice. Ba cheart di a bheith go h-árd ins na déaga agus fiche / [Thug sé rud le déanamh dó a thoidheacht abhaile aréir. Bhí sé tomhaiste go maith. "Bainne na h-easóige", 'd'eile!]/ Gheobhaidh sé a sháith mhór le déanamh feicfidh tú féin air agus an "bully" seo anoir a chur in aer. Ní chuirfidh sé in aer é, cho réidh agus a chuir sé an dream eile. Ní raibh ins na troideannaí eile sin dhó ach ag caitheamh dairteacha / [Gheobhaidh an lá rud le déanamh agus seasamh (: tirm). Tá an-smúit ann. Sin dubhach-an báistighe amach ar an bhfairrge. Dhá dtugadh sé traoiáil dhom a bheith ó'n bportach, dheamhan a n-abróchainn go bráth leis: "Rinne tú go dona é," ná cuid de rádh!]/

Dearg, Deargadh, Deirge, Deirgeadas.

Dearg: aidiacht: dath; scóllta, tóigthe, an-, dubh-, fíor- (in a réimmír roimh ainm-fhocal nó aidiacht-bhriathar), snuadhúil, lasúnta, críathn-uithe, fuiliúil, "daithte", go maith, go binn, go nimhe-aneannta, ionntuithe (faoi fód, créafóig agus rl.)

Tá cosa dearga ar an spéir = sórt léasáin (fc. cosa) / Bheadh an saighd -iúr in a spól dhearg taobh thiar den ghunna gan aireachtáil = (fc. spól) / Is gearr go dtriomaí sé. Tá an coileach ag cur a thóin dearg amach = tuar aitealla. Tá an tóin dearg scathamh isteach san gclaise / Dhá gcuirtheá do thóin dearg amach anois, ní bhfuighidh tú aon-cheo dhe / Má theigheann an dubhán san mbéal dearg, sin ní fhágfaidh an breac = is furast aithinte an béal dearg ar bhreac, ar mhangach nó ar ballach cuirim i gcás / [Is diabhláí mór an t-ionadh nachar imigh sé. Ní raibh frídín an dubháin i bhfastós chor ar bith, ní áirím é a bheith san mbéal dearg / Cloch dhearg uiliog atá san mbóthar ó Chruimghleann siar = clocha a bhfuil dath dearg orra. Cineál eibhir] / Tá snáth dearg san móin sin. Dheamhan mórán gaisce ar mhóin ar bith a mbíonn siad innte = sreangannaí dearga ag dul thríthe / "Fear an cóitín deirg agus snáth dearg in a léine" (: gliomach) / "Saighdiúirín dearg i mbarr an chrainn: cloch in a bholg agus maide in a dhruim" (: sciocóire) / Liostáil sé san "arm dearg" (: arm Shasana) / "An t-arm dearg" fré chéile agus ní dhealódh ó chéile iad bhí siad cho líofa sin ag a dhul ag troid / Tugadh suas ag an mBeairic dearg é (: an Beairic a dtugtar Eglinton St. Barracks i nGaillimh anois air. Bhíodh sé ag arm Shasana roimhe seo) / Déardaoin Dearg é (fc. dia laetheantaí na seachtaine) / Tá glúineach dhearg ann (: luibh. fc. glúineach) / Sin péinne dhearg atá annsin = adhmad: red pine / Tá feamainn dearg isteach (fc. feamainn) / Tá fiabhras dearg orra sábhalaídh Dia sinn = aicíd, scarlet fever / Bhí sé in a chraiceann dearg = ní raibh falach éadaigh air; bhí sé lom nocht / Is gearr go mbeidh sé in a chraiceann dearg aríst muis ar shon na culaithín siúd. Ní sheasfaidh sí aon-ráithe amháin go deó dhó / Imigh leat a bhreóille agus cuir snáth eicínt éadaigh ort agus ná bí ag imeacht

in do chraiceann dearg mar sin. Shílfeá go mbeadh cúibhiúlacht eicint ionnad / Tá bárr dearg air = galra a bhriseas amach i naoineáin nó i ngásúir. Cineál aodha ar an gcráiceann atá ann / Dheamhan barr dearg ná bruitíneach ná leicneach ná rud ar bith dhá raibh ag imeacht ariamh nachar bhuaile seo againne. Is fada a chaith sé in a shnag / Rug mé ar iascán dearg = iascán a bhfuil dath dearg air a bhíos san gcladach / Chuir muid glac mheacna dearga i mbliana, ach loic siad. An ceann fhéin dhíob, níor tháinig / Ní thaithníonn an t-aer dearg sin liom. / "An t-aer dearg thiar (nó dearg dearg thiar adeirtear amantaí) gealach agus grian

An t-aer dearg ó thuaidh, bainne ag na bua'

An t-aer dearg thoir sneachta go fro (fraigh)

An t-aer dearg ó dheas mil ag gach (gax) meach" [tuara faoi dheirge an aeir] / Cuir an taobh dearg den sraith aníos = an taobh íochtair; taobh na creafóige / [Chuaigh sé ag cur ceai poitín i bhfolach agus meastú nach hé an taobh dearg den sraith a d'fhága sé leis. Is deacair a bheith ag iarraidh maitheasa air sin, déarfá] / Is gearr go mbeidh an taobh dearg den chréafóg len a chraiceann. Tá sé ar an leabhar ag an bhfiach dubh = is gearr gur thíos san talamh (: san uaigh) a bhéas sé / [Sin í an cailín atá indon an taobh dearg den talamh a chur aníos. Beannacht Dé dhuit féin agus do do sheirseach (seisreach). Cáid le dhul uirre sin (: tractor) í = tá sí indon an fód a chasadh; an talamh a treabhadh. / Ag cur an taobh dearg den ghruaidh in uachtar atá mé. Sin é atá mé a dhéanamh. = ag casadh fóid; ag cur fhataí / Tá sé in a chogadh dhearg (in a achrann dearg) = tá cogadh tosúithe; tá sé in a chogadh chorpara / [Shíl mé go mbeadh sé ina achrann dearg ach d'fhuaigh an cúpla aca as in a dheidh sin, nuair a chonnaic siad nach raibh aon-fhonn ar aon duine a dhul ag déanamh eadarascáin / Beidh sé in a achrann dearg ar ball feicfidh tú féin air. In a chéile dóib muise agus nár ba réiteach dóib, gan dochar gan díobháil duinne!]/ Tá sé in a stoirm

dhearg = in a gheal-stoirm. Cineál "hurricane" / Sé'n fáth a dtugann siad stoirm dhearg uirre: dearg atá an gála agus an ghaoth.

Chuala mé fadó é [Deirtear seo] / Tá sé ag teacht ina stoirm dhearg — in a chaor theintí a mhic ó. Is gearr go gcaithfidh fastú a dhul ar an teach. Tá an bun-tsop ag eirghe cheana / [Tháinic sé in a stoirm dhearg orainn agus muid leath-cuain. Shíl mé nach srianfadh muid isteach go deó é. Bhí maoidhmeannaí a bhí cho mór le sléibhte ag dul tharainn. / Bhí an t-ádh dearg in do chaipín nachar rug sé siúd ort (= bhí an t-ádh críochnuithe ort).

Dheamhan fata a changlóchthá le do loiseag! / Marach go raibh an t-ádh dearg in do chaipín, bhí do chnaipe déanta / Dheamhan brat pósta a ghabhfas air sin go deó dearg na díle = go h-éag / Ní dhéanfadh sé é go deó dearg na díle marach go bhfuair sé cúnamh, ná dheamhan déanamh! / Sé'n diabhal dearg é mara bhfuil riar a cháis aige féin, agus ar thriomaigh de mhóin i mbliana = is rí-mhór an t-íontas é / [Sé an diabhal dearg é nó bronnfaidh sé an cairrín sin oraibh anois agus a bhfuil faighte in a ómós aige / Tá an diabhal dearg air agus tuilleadh dhá n-abraínn é = tá an míádh mór air; is droch-fhear [fear ámhailleach, doscúch, greannmhar, fealltach agus rí] é. / Tá an diabhal dearg uirre má dúirt sí sin] / Níorbh íontaí liom an sneachta dearg a fheiceál ná é = chuir sé an oiread íontais orm a fheiceál agus dá mba sneachta dearg a bheadh ann / Tá an clampar dearg air = tá an diabhal dearg air / Tá an bhuinneach dhearg orm inniu = droch chineál den bhuintigh / Tá súile dearga aige = mar a bhéidís thar éis goil nó dhá mbeadh galra eicínt ag dul dóibh. Bíonn súile dearga ó bhruinn ag daoine / Bhí a dhá shúil cho dearg leis an splainc, maran ag gol a bhí sé / Tá éadan dearg aige / Éinín bruindearg é ar nós na spideoige = a ucht nó a chliabhrach dearg / Bó druimíonn dearg í / Gadhar coisdearg a bhí ann / Fear crobhdearg é = ball dearg ar a chrobh mar a bheadh ball bruinne ann / Éadach dearg -bhúí é / Bhí an t-iarann cró-dhearg aige i dteallach na ceardchan / Ní thaithníonn an spéir glé-dhearg sin liom. Tuilleadh glas-uaire atá uirre cheapfainn / Bhí an t-aer cró-dhearg ar fad trathnóna /

Madadh cróndearg atá aige / Fagh ruainne pháipéar dom a bhéas
dubh-dhearg agus cró-dhearg nó go ndearga mé mo phíopa / Cuir an
píosa páipéar sin san teine, agus bíodh sé dubh-dhearg agus cró-dhearg
shul a dtuga tú dhom é ... L'aghaidh mo phíopa! 'Deile! / [Seo maiste
dhuit agus bíodh sé dubh-dhearg agus cró-dhearg shul a síne
tú chugam é. Is maith liomsa mo chuid maistí a bheith ceart.
[Deirtear rud mar seo amantaí nuair a thugas duine
maiste nó píosa pháipéar len a phíopa a dheargadh do dhuine
eile len a lasadh san teine]]/ Chuir an gabha an t-iarann san
teallach agus ba ghairid go raibh sé dubh-dhearg agus annsin cró-
dhearg aige. [Thosaigh sé dhá lascadh ar an inneoin annsin agus,
marar bhain sé dreas as ní lá go maidin é]/ Thug sé amach é
agus gan é baileach dearg aige. Ní raibh sé ach cró-dhearg (: dath na
fola mórán) agus thosaigh sé ar an bpuinte ag munlú an chrú.
Ar ndú ní fhéadfadh an crú sin gan a bheith fabhtach, ach ba chuma
san tubaiste leis siúd ó a bhí forú air cé'n chaoi a raibh sé, ach
comhraíocht an chrú a bheith air chor ar bith / [Foighid ort! Ní mór dó
a bheith cró-dhearg agus níl sé sé dubh-dhearg féin fós]/ Níl an teine
baileach dearg (nó deargtha) fós / An bhfuil an píopa sin dearg agad
(Ní dhéanfadh deargtha annseo), nó ar leig tú as é = é a bheith ar lasadh /
Th'éis nach bhfuil sé ach deargtha agam, níl sé dearg anois aríst
(: píopa) / [Coinnigh an píopa sin dearg, go bhfagha mé gail as / Tá sé an-
dearg as a cheannaghaidh. Níl a fhios agam nach bhfuil braon caithte
aige]/ Bhí sé dearg suas go bun na gcluas = lasta; aghaidh-náireach /
Tá sí dearg snuadhúil = tá sí dearg lasúnta / Bhí an bhrúiteach
maoldearg amach thríd / An bhfuil siad dearg (: páistí agus an bhrúiteach
orra)? ... Mara bhfuil, níor chuir siad amach tríotha fós í / [Bhí
mé maoldearg leis an mbrúiteach, agus mé ag tarraingt bhearta
in a dheidh sin / Tá do chois an-dearg. Léas atá uirre / Tá sí an-
dearg den domhan tímpeall an luit. Láimh bhocht í / Bhí a gruadh cho-
dearg leis an splainc le náire / Bhí a leiceann cho dearg leis an
gcaor. Ní thiúrfadh sé deoir fhola le náire]/ Sin í ar chaoi ar bith a
bhfuil an dá ghruaidh dhearg' mar rós aice. Tá slacht a codach
uirre bail ó Dhia uirre / Nach hé atá craosach dearg. Tá a chuid

ag dul 'un maitheasa dhó sin ar chuma ar bith / Tá sé craosach
 dearg agus is diachta dhó sin ach an oiread le scéal. Sén an biadh san
 sruth fola a chuid sin. Nach mbíonn siad in árachaí 'chéile chuile
 ré solais? / Is tú atá círíneach dearg bail ó Dhia ort, ach is beag
 an dochar duit. Is maith é do ghreim, ní hé a fhearacht sin againne
 é / [Dar fiadh chaitheadh sé nach raibh mórán meirse san bpríosún
 air mar sé atá círíneach dearg in a dhiaidh. Fuair sé a dhóthain len ithe
 ar aon-chor / Is maith atá an pósadh ag dul dó. Tá sé bruileach dearg.
 Má mhaireann dó is gearr go mbeidh sé in a dhamh] / Má tá sé ag
 fuasaoid is beag dhá chosúlacht atá air. Sé atá bruileach dearg.
 Bhainfeá fuil as le dealg spíonáin / Tá go leor talúna dearg aige =
 curtha faoi fhataí, turnapaí etc.; treabhtha nó romhruithe / Tá sé
 dearg = páiste tóigthe in a bhléin nó in a mhásaí. / Cén uair ar h-athraíodh
 na pluideogaí ar an bpáiste seo go deireannach. Dheamhan é le dhá lá!
 Tá sé dearg uiliog an créatúr. Nach hé an náire bhruithe é / Níl puninte
 san ló nach mbíonn sé dearg pébrí cén ghiollaíocht a gheobhas sé. An bhfeic-
 eann tú scólta uiliog anois é, th'éis nach bhfuil sé mórán le uair an
 chluig ó chuir mé balcaisí glana air // Nuair is dubh dóibhsean is dearg
 domsa = nuair a bhíos spéireataí nó triufasaí in a mámhasaí,
 heairteasaí nó muileataí a bhíos agamsa / Is dearg dom aríst.
 Seadh a mh'anam agus go tóin. Cé'n smál atá orm chor ar bith? / Ní mé an
 dubh nó dearg dom an babhta seo. Dearg a mhanam! Ní bhfuair mé
 dath an mháimh le uair an chluig / [Más dearg dom aríst d'imigh an
 diabhal orm. Agus seadh. Scráibeannaí muileataí agus hairteann-
 aí. Múchadh agus báthadh orra!]/ An bhfuil a fhios agad cén t-ainm
 a thug sé orm, ach bastard dearg (: níl aon-bhaint aige sin le
 dath a chuid gruaige, a ghné craicinn ná eile). Cáil sé agam an
 stríopach nó go ngiorraí mé leis? / [Má bheirimse i mbealach ná
 indearmad ar an mbastard dearg sin, bainfidh mé an t-anam
 as. Ní bheidh sé tada níos lú aige] / Bhí sé dearg le fuil = é faoi
 fhuil ar fad / Las sé suas cho dearg le fuil, agus bhuaíl taghd é / Bhí an
 t-urlár fré chéile dearg le fuil ach a raibh an troid thart /
 Tháinic sé abhaile aríst agus a lámha dearg le fuil. 'Ar ndú' mara dteagadh
 ní bheadh a fhios ag na daoine go raibh aonach ar bith ann. Is faisean leis anois é. /

"An séamhadh bliain déag beidh Éire dearg le fuil

'San seachtmhadh bliain déag séard déarfais na mná: mó léan cá ndeachaidh na fir" [giota den Targaireacht: Targaireacht Chuilm Cille] /

D'fhága sé ansiúd dearg in a chuid fola é [nó daithte in a chuid fola]

= chuir sé go leór fola leis / Mara n-eirí tú as do chuid aisiléarachta

anois, fágfaidh mé dearg in do chuid fola thú / [Bhí rud le déanamh

leis sin: ar an dá luath agus a n-oscloídh sé a bhéal é a fhágáil dearg

in a chuid fola. Ba shin é an deasú air / Fuair sé dearg é = buaileadh

é; h-ídíodh rud eicint air; fuair sé an teanga; cumadh go leór bréag

dó; h-imríodh air agus rl.] / Bailíodh leis anois! Fuair sé dearg é (daithte).

Ach a bhfagha sé amach gur dalladh é le bréaga, ní thaobhóidh sé muid níos

mó, agus dheamhan an fearr linn beirthe é / Gheobhaidh sé dearg é má

theagann sé in mo líon-sa go brách / Sé a gheobhadh dearg é, marach

cho h-éascaidh agus a leig sé leis féin. Ní bheadh aige ach malrait ar an

rud a thug sé féin uaidh / Ní shaorfainn Seán nach raibh láimh aige

ann, ach 'mo choinsias 's dar m'anam dá mbeadh a fhios agamsa go raibh,

gheobhadh sé dearg é / Shíl sé a thabhairt fúm dearg, ach ní dheachaidh leis.

Bhí mise réidh faoi na chomhair. Is togha scéiméara é / [Dhá mionnaíodh

J. go bhfaca sé ag bualadh an bhuille é, thiúrfaí faoi dearg é, ach

níor mhionnaigh. / Tiúrfaidh siad faoi na Gearmánaí dearg anois é.

'Ar ndú' is aca atá a dheis! Iad fhéin uiliog atá ann anois / Má

chloiseann sé choíchín gur tú a rinne é diabhal bréag nach dtiúrfaidh sé

fút dearg é. Beidh an chloch san muinchille aige i gcomhnaí dhuit] /

Tá úlla móra dearga ann = aibidh. / Níl na súgh salúin dearg fós. /

Ná h-ith na h-úlla sin. Tá siad ro-ghlas. Níor mhór dóib mí eile shul

a bheidís dearg / Tá sé faoi sheilíní ar fad agus iad dearg. / Bíonn rud

cho dearg le fuil, le rós, leis an splainc, leis an gcaor caorann agus rl. /

Ag plé leis an "dearg" atá tú ar an aimsir seo = feamainn dearg [

níl ann ach ainm magúil uirre] /

Tá an dearg-ghráin aige orm = an-ghráin ar fad [Tá dearg mar réimmír ainm-fhocal an-choitianta, ach ní chuirtear roimh aidiacht é. Dubh-mhór, dubh-láidír, nó fíor-mhór, an-mhór agus rl. adeirtear] / Sé mo dhearg-ghráin an cineál dráimh a leagas tú = cuireann sé olc orm / Sin dearg-bhréag = bréag mhór / Thug tú do dhearg-éitheach ! = ["Thug tú do dhearg" adeirtear go minic gan éitheach a chur ann] / Bhí dearg-náire orm / Dearg-dhiabhal críochnuithe é / Déanfaidh mé é do do dhearg-ainneoin = de do bhuíochas críochnuithe / Tá an dearg-olc aige de chuile dhuine ar an mbaile seo / Dhéanfadh duine soilgheas den tsórt sin dhá dhearg-námhaid / Sin dearg-thúataíl. Ní tada eile é / Fuair sé dearg-bhualadh annseo thoir aréir / Tá an diabhal ar dearg-mheisce (nó, ar a dhearg-mheisce) / Nach hé atá in a dhearg-amadán aca, má tá sé ag géilleadh dhóibh mar sin. Diabhal bréag nach bhfuil / Dearg-ghadaí (dearg-chimleachán, dearg-dhruncaera, dearg-bhacach, dearg-bhastard, dearg-mhurdaróir, dearg-scéiméara, dearg-shlíomadóir, dearg-rubálaí, dearg chluanaí, dearg-bhréagadóir, dearg-bhithiúnach, dearg-chladhaire, dearg-chantalóir, dearg-dhreancán, dearg-amhlóir, dearg-cheoláinín agus rl.) é = [Tabhair faoi deara gur le tréartha nach bhfuil ionmholta a chuirtear "dearg" mar seo i gcomhnaí] / Rinneadh dearg-ár ann / Déanfaidh sé sin dearg-mhurdar shul a gcomhnaí sé / Tá dearg-scéiméarachta déanta aige ar chaoi ar bith / Tharraing sé dearg-achrann / Déanfaidh mé dearg-bhualadh mara gceannsuít -ear mé / Tá dearg-chluanaíocht ort. Sin é atá ort / Tá dearg-ghlondar air, faoi gur briseadh as mo chuid oibre mé [ach "tá an-ghlondar air (nó an-t-an-ghlondar, nó fíor-ghlondar agus rl.) faoi gur eirigh liom] / Dearg-leiciméarachta atá ag dul dó. Diabhal a mhalrait ariamh! / Dearg-bhligeáirteacht í sin. 'Deile céard í? / Rinne sé dearg-mhístáid tímpeall an bhaile cho uain agus a bhí sé ann. Ba mhaith an scéal don bhaile gur bhailigh sé leis / Déanfaidh sé dearg-mhísc mara ndoná duine eicint é // D'eirigh mé leis an dearg-mhaidin = an-mhoc (fc. deargadh) / An-mhocóireach é. Bíonn sé in a shuí leis an dearg-mhaidin i gcomhnaí. Ní leigfidh sé tada uaidh le maoilscríb ar bith / (Fc. freisin, dearg-laoch, deargán, deargadaol agus rl.) / Tá sé dearg-dallta [dearg-bhuailte, dearg-lottha, dearg-loicthe, dearg-chaithte agus rl.].

deargadh = ainm-bhriathar; ainm-fhocal; briathar.

deargadh = lasadh, snuadh, snuadhúlacht, luisne, scólladh, óthras de bharr

an chraicinn a bheith tóigthe, dúachan talúna, talamh a chur nó a threabhadh, aibiúchan toraí.

Tá deargadh tiaraí ar an asal = nuair a bhíos an tiarach (fc. tiarach) ro-fháiscithe ar asal nó nach mbíonn sí luighteach ceart air, tóigeann sí é faoi bhun a dhriobaill agus bíonn sórt mairc air agus an craiceann dearg leis. Deargadh tiaraí atá air sin / [Bog an tiarach sin nó is gearr go gcuire sí deargadh tiaraí air / Is beag an dochar dhó deargadh tiaraí a bheith air agus cho cruadh agus atá an tiarach. Is mór an t-íonadh nach fadó a tháinig sé air / Ní féidir aon-tsraithar a chur ar an asal sin aríst go ceann aimsire. Nach bhfuil sé faoi dheargadh tiaraí ar fad.] / Tá deargadh tiaraí air, agus na míoltógaí agus na cleabhair ag déanamh ballséire air. Seachnaig -í sib fhéin air. Má theangaíonn sib leis an leath deireadh chor ar bith aige, tosóidh sé ag bruimseálacht / Tá bean annsin thoir. Suaróigín bheag agus í cho sean leis an gceo, agus is geall le deargadh tiaraí atá ar a béal. Diabhal a bhfaca tú a shamhail ariamh ach é = brat trom lipstick / [Bhí an saol go maith ariamh nó gur bhuaill an deargadh tiaraí puis na mná! Ach céard é siúd atá siad a chur ar a mbéal, nó an gcaitheann siad a bhaint anuas chuile uair a dteigheann siad ag ithe? Is gradha an saol é] / Sén deargadh a bhí air a choinnigh ó chodladh ar feadh na h-oíche aréir é. Tá sé cho cantalach le dris ó a tháinig sé air = tógáil nó scólladh i mbléin agus ar mhásaí páiste (fc. dearg — aidiacht) / Níl a fhios agam beirthe ná beo céard a dhéanfas mé leis an deargadh atá ar an naoineán sin chor ar bith. Tá chuile shórt féachta agam leis agus is aon-mhaith amháin é. Níl sé ag imeacht in a dheidh sin / Is mór an tseanmóir thú. Breá nach ndéanfá foras uair eicint agus gan a bheith ag diúgaireacht i gcomhnaí. Foighid ort anois, bainfidh mise an deargadh sin asad. Mo leanbh agus mo laogh thú! / Bhí sé in a shuí le deargadh na maidne [deirtear le "deargadh maidne" agus le "dearg-mhaidne" freisin: Fc. dearg-mhaidin] = leis an scairt-mhaidin;

an t-am a n-aithneóchthá luisne dhearg ag teacht san
 aer thoir leis an lá / D'eirigh mé le deargadh na maidne. Ba
 bheag le aithne lae a bhí air an uair sin / [Tháinic sé le deargadh
 maidne. Meastú cá raibh sé go dtí an tráth sin? / Ní mór dhaoib
 a bheith ag gluaiseacht le deargadh maidne. Tá aistir fada
 romhaibh / Tá sé in a dheargadh maidne. Is gearr an mhoill a bhíos
 ar an oíche chor ar bith an tráth seo 'bhliain / Ní raibh ann ach go
 mba léar dhom é ar éigin le dearg mhaidne, ach bhrath mé ar
 an toirt nach hé a mhalrait a bhí ann. Tugann sé an mhaidin
 leis i gcomhnaí ag teacht dó / Ara bhí aithne lae air, agus go maith.
 Bhí sé in a dheargadh maidne féin / Meastú cén meanmna
 a chas amach cho moch sin é le deargadh na maidne? A Dhia dhá
 thárráil muis! Tá cor eicint le teacht ar an saol. Fear nach
 n-eiríonn go h-eadra lá ar bith! / Tá an-deargadh déanta
 aige = dúachan (fc. dubhchan); go leor talamh treabhtha nó
 curtha aige [faoi fhataí mangols, nó mar sin. Ní deargadh a
 déantar le ithir nó lorg ach spréidheadh:] / An bhfuil an
 deargadh déanta agad? Dar príosta is sclábhaí maith fir thú. Ní
 tada eile thú bail ó Dhia ort! / [Tá deargadh mór déanta an
 taobh sin soir, ach tosaíonn siad sin ar an Earrach luath. Is
 dóib is fusa. Is aca atá a dheis / Beidh mé réidh leis an deargadh
 anocht. Má bhíonn féin ní miste sin liom, mar ní gan anró é /
 Níl aon-ár go deo ach an deargadh atá siad a dhéanamh i
 mbliana. Ní chomhnóidh siad go mbeidh chuile fhód ag gabhail leo
 faoi fhataí. Bheadh ciall ina leithidí! / Ag deargadh leat i gcomh
 -naí bail ó Dhia ort! Ba cheart go mbeadh cúnamh maith
 anois agad air (: an churaíocht) / An fear a bhíos ag oscailt (claise)
 bíonn sé ag deargadh an bhuird ó thaobh, agus tá an bord le cur ar an
 iomaire eile; nó fear a bheadh ag casadh na bhfóid d'fhear an
 bhuird bheadh sé ag oscailt freisin = mar sin a chuirtear fataí le
 láidhe] / Dearg amach an bord sin / An bhfuil an bord sin deargtha
 fós agad? / Tá sé deargtha go bun na gcluas = lasadh nó deirge
 ann / Dhearg sé suas go dtí na cluasa = tháinic lasadh in a cheann-
 aghaidh / Deargfaidh (deargóidh freisin) sé i gcomhnaí nuair a labhras

duine leis. Tá sé an-chuthal / Deargadh ó'n eitinn é sin. Chuala tú caint ar luisne na h-eitinne / [Níl call ar bith dhuit a bheith ag deargadh anois. Bhí tú in éindí léithe. Ní údar náire do bhuachaill óg ar bith speal a bhaint as geárrchaile!]/ Is deacair leo deargadh i mbliana. Ach ní bhfuair siad an ghrian = úlla ag aibiúchan / Níl na súgh salúin deargtha fós / Dearg é [píopa, toitín, teine, lampa, talamh, iarann, agus rl.] / Dearg suas an sean-dúda = las é ["redde the pipe" adeireas an chuid is mó de na Béarlóirí ar fud na Gaillimhe] / Cheal na bhfuil sé deargtha fós agad [toitín] / Tabhr'om deargadh = "give me a light" / Gheobhaidh tú deargadh as an bpíopa seo = tuitín a dheargadh as píopa / Iarr deargadh air sin anois. Tá "feag" dearg (lasta) aige / Ní dheargfaidh an teine seo go sleibhe = lasadh suas; lasair a theacht uirre (: bheadh smiochóideachaí innti ceart go leór) / Nach deacair leis an mbodhrán (móna) sin deargadh. Tá sí faduithe le uair an chluig agus dheamhan cosúlacht crádadh féin fós uirre / [Do cheann finne ní chuirfeadh an spaidealach sin ag deargadh. Ach nach bhfuil sí in a bog eibhinn / Ní dheargfaidh sí leis an ola ach an oiread. Sé an chaoi a múchfaidh tú í. Leig di ar fad go fóilleach. B'fhéidir di scinneadh (: sceinneadh) amach ar ball]/ An ndeargfaidh mé an lampa = "an lasfaidh mé an lampa", is minice adeirtear, ach deirtear deargadh freisin / Dearg an lampa sin, agus ná bíodh muid in ar muintir Dhorchaí níos fuide / Dearg amach ceann de do chuid cipíní / Níl an choinneal ag deargadh ach an oiread leis an teine / [Dhearg sé cheithre feag i mbéal a chéile / Cáid go mbeidh an t-iarann sin deargtha (san teine)]/ Chuir sé an t-iarann ar an inneoin agus gan leathdeargadh air / Ní dheargóidh an smután sin anocht. Is beag an baol air. Tá an iomarca fliucháin faighte aige / Dearg é agus comhdhearg é agus ná ruadhdearg é (ró-dhearg é?): é a dheargadh go maith ach gan é a lasadh uilig (píopa, maiste, adhmaid, iarann agus rl.) / Dearg agus comhdhearg an píopa sin dom / [Séard atá agad a dhéanamh leis an iarann sin a dheargadh agus a chomhdheargadh ach gan é a rua-dheargadh. Cuir san gcois annsin ar an bpuinte é]/ Mara bhfuil tada eile ar t'aire, seo cipín duit agus dearg agus comhdhearg é, ach ná ruadhdearg é, agus teirigh ag scríobhadh ar na ballaí

sin tímpeall leis / Seo píosa iarainn duit. Cuir isteach annsin i dteallach na ceártan é, agus dearg agus comhdhearg ach ná ruadhearg é, agus leag amach annseo agamsa ar an inneoin é, agus feicfidh tú féin air go ndéanfaidh mise fuireann deas cruithhe dhuit l'aghaidh an chuit! = duine ag magadh faoi ghasúr / Tá sé deargtha agus comhdheargtha anois agad, ach ní fuláir dó a bheith ruadheargtha le go ndéanfaidh sé cúis / Dearg "an bord" sin = cuir fód nó créafóig air / Níl chúig shúileóig fhataí deargtha aige de bharr a lae. / Beidh an garraí ar fad deargtha aca trathnóna.

Is gearr orra é: forránaí luatha láidir' / [Dheargfainn an cúilín sin freisin marach cheal leasuithe. Níl an oiread ag gabhail liom agus a leasódh é. Nach bhfuil sin gann go leor anois! / I dteannta a bhfuil deargtha aige, cén diabhal eile atá aige? Purláin an tí agus na breaclachaí sin siar annsin / Is beag chor ar bith atá deargtha againn i mbliana. Cupla póicín annsin thuas. Ní raibh an cúnamh ann le tada a dheargadh] / Deargfaidh mé thú (deargóidh mé an smut, an t-éadan, an ghruadh agus rl. agad) mara leigidh tú dhom fhéineacht = "Dathóidh mé thú (le fuil) is mó adeirtear /

Deirge, deirgeacht: ainm-fhocla teibí buineann as dearg.

deirgeadas: ainm-fhocal fireann as dearg (: sé is coitianta de na trí cinn)

deirge, deirgeacht, deirgeadas: a bheith dearg, daithte dearg, snuadhúil luisniúil, a bheith tóigthe in do chraiceann nó scóllta.

Is beag an mhaith "starch" leis an deirgeadas a bhaint as naoineáin.

Sén chaoi a dteigheann siad 'un óthrais leis = tóigthe sna

bléantrachaí / Tá sórt púdar eicínt dhá dhíol i dtíthe na ndrugaí i

nGaillimh a bhainfeadh an deirgeadas sin as páistí ar an bpuinte / Is

diabhláí an deirgeadas atá san aer sin ó dheas. Gothadh toirní atá

air / Nach ann atá an deirgeadas (: gliomach)? / Ní chuirfidh an

dath sin aon-deirgeadas san ngeansaí sin duit. Dath buí a thiúrfas

sé sin air / [Ní deirgeadas ceart é sin atá in a ceannaghaidh. Ní

fhéadfadh duine ar bith a bheith cho lasta sin, marach go bhfuil sí dhá

dathú féin / Chíthear dhomsa nach bhfuil deirgeadas ar bith ann thar mar is ceart dó

a bheith ann. Má tá is le neart fuisce é. Dheamhan a mhalrait ariamh!]/ Níl deirgeacht

ar bith sna h-úlla fós. Tá siad roighin ag teacht isteach ach an oiread le
rud. / Bhainfeadh an snuadh atá air bail ó Dhia air barr deirge den
chaor caorann = tá a shnuadh cho dearg le caor caorann / Tá a cheann-
aghaidh ar dheirge na splaince = cho dearg leis an splainc / Nach in a gruaidh
atá an caor! Tá deirge na teine innte. / Ní fhéadfadh sí a bheith
folláin agus an deirgeacht atá innte. Nach geall le pota fola í! Tá sí ro-
otruithe freisin /

Deárna = ainm-fhocal; buineann; tuiseal geineamhnach uathaidh: dearnann.
uimhir iolraidh: dearnachaí.

Deárna = an bhos nó tosach na láimhe; tosach ná glúine agus tosach na
láimhe; a bheith ar do ghogaide (: ar do dhearnachaí) [go minic]; [níl
dearna féin i gcaint ach "croidhe na dearnann" "ar a dheárnachaí"]

Leag sé na h-ocht bpunt isteach i gcroidhe mo dhearnann. "Tá tú as a
Mh." adeirim féin. "Chuirfinn geall gurb é an ceannaidhe cluaise — Bh. —
a cheannuigh é" adeir sé. "Bíodh sé agad" adeir Bh. / Tá meanmnaí i gcroidhe
mo dheárnann (: i gcroidhe mo bhoise). Go meanmnuighidh Dia deagh-scéala
chugainn! / [Dhá mbeadh sé agam anois i gcroidhe mo dhearnann mar a bhí sé
an uair sin, ní scarfainn leis. Dheamhan deich bpunt a gheobhas mé aríst
i mbliana ar an mbulán sin. Tá beithidhigh tuithte an-mhór]/ Cá ndeacha
an sé pighne sin? Bhí sé agam anois i gcroidhe mo dheárnann. An rud nach
ngoidtear faightear é / Bíonn duine ag baint choirce ar a dheárnachaí [baint
chorráin: ag imeacht ar a ghlúine] / Tá mé siongtha. Is mór an obair a bheith
ag imeacht ar do dheárnachaí féin, ach is gearr go mbeidh sé bainte agam
anois, agus ní miste sin liom / [Ag imeacht ar mo dhearnachaí atá mé ó mhaidin
ag baint féar ascalla. Is meathta an cheird sin, arsa tusa]/ B'éigin dom
imeacht ar mo dhearnachaí nó gur bhailigh mé soir an t-áirdín. Dá bhfeic-
ead sé mé, dhéanfadh sé mo lá (: ag lámhacán ar a lámha agus ar a ghlúine) /
[Má imigheann tú ar do dhearnachaí siar ins na raithneachaí, dheamhan
a bhfeicfidh sé dhíot. Cuir bealadh faoi t'ioscadaí nó beidh sé in do
mhullach. Corruigh leat a fhleascaigh!]/ Bhí sé ar a dheárnachaí = a bheith ar
do ghogaide; a bheith ar do ghlúine agus thú in do shuidhe siar ar do shála. / Céard
a bhí sé a dhéanamh ar a dhearnachaí thuas faoi'n sceich: maran ag
scaoileadh cnaipe é! [ar a dhearnachaí a bhíos duine ag scaoileadh cnaipe] /
Tá sé in a shuidhe ar a dheárnachaí = an dá láimh agus an dá chois faoi,
ach ní raibh na glúine ar an talamh chor ar bith [bíonn duine ar a
dhearnachaí, bíodh na glúine nó na lámha ar an talamh, ach ní abruighthear
le duine a bhíos ag guidhe é] / [Chuaidh sé ar a dhearnachaí agus phóg sé an
talamh trí nó ceathair dhe chuarta gan a bholg a leagan anuas air.
Rinne J. an cleas céadna naoi nó deich de chuarta. Anois b'fhéidir!
Cé mhéad uair atá tusa indon a dhéanta.]/ Marach an chaoi a dtáinic mé
ar mo dhearnachaí bheadh mo smut briste. Chuir sé an-tuiric ionnam /

Deil, Deileadóir, Deilim agus rl. Deilín.

Deil: gléas a bhíos ag deileadóir, ag potadóir, ag cúipéara agus ag fir cheirde eile; turner's lathe; ba í an chéad inneal dháiríre í.

Deileadóir: fear dhéanta túirní: túirní eiteáin agus túirní sníofa. Thiúrfáí ar an té a dhéanfadh rothaí túirní go h-áirid é. Ghníodh sé priondaí ime freisin agus rudaí den tsórt sin. Bhíodh go leór aca faoin tuaith trí fichead nó cheithre fichead bliain ó shoin, ach is láidir má tá deileadóir ar bith anois ann ó a caitheadh na túirní in aer, go h-áirid na túirní lín.

Deilín: (i) ionntú nó casadh nó stangadh a bhaint as do chois nó as alt do mhéire (méar na coise). (ii) siomsán; somsán; a bheith ag síor-rá na cainte céanna; seóraí áirid cainte a bheith ar siúl agad i gcomhnaí, fearacht ná n-achuinthe a bhíodh ag bacaigh agus ag mná bochta roimhe seo; (iii) píosa cainnte a mbeadh craiceann agus leagan uirre.

Deilim, dheileódh agus rl.: ceird an deileadóira; clár nó a leithide a shnuíochan amach, a phuinteáil, agus a chur faoi réir len a chur ag obair; cóiriú; gléas; cur síos; aithris.

Ar deil: ar fheabhas; foirfe; faoi réir; deisithe; plánáilte nó snuite

Dhá bhfaghadh sé deil, adeir sé, thóigfeadh sé an tubán dom. Shanntuigh mé a rá leis gur fada ón stuaim an stucaireacht, ach choinnigh mé faoi mo chúilfhiacail é in a dheidh sin. / Bhí deil thuas ag an gC. ach cá'il an té a gheobhas uaidh sin í. Níl aon-bhall oirnise ag aon-siúinéara ná ag aon-saor adhmaid istigh i nGaillimh nach bhfuil aige thuas annsiúd, ach do dhúshlán drann leo. Is gortach é an ceann céanna faoi rud ar bith dhá bhfuil aige / Tá caiseal an rotha briste agus níor mhór a thabhairt ag deileadóir. Ní bheadh aon duine eile indon an fleasc sin a dhéanamh / Gaelach a rinneadh an túirne sin, ach is fadó an lá é. Deileadóir a bhíodh thuas áit eicint i Muigh Cuilinn a rinne í. Dheamhan deileadóir san tír anois / D'fheicinnse deileadóirí ar na h-aontaí roimhe seo ag díol

túirní agus rothaí túirní ach ní fhaca mé aonduine dhá ndíol anois leis an tsíorraíocht. Bhí mná aráin agus abhrais ann an uair sin, ach cá'il an bhean óg in do thír inniu a bhfuil a fhios aice le breith ar thúirne agus próiste a shníomh. Tuinnte fada na h-óinsí a bheadh in a diaidh, dhá mbuaileadh sí faoi / Níl aon-cheo ón deil amach nach bhfuil déanta aige = níl aon-cheo deilbhte nach bhfuil sé indon a dhéanamh = duine stuama / [Ab é M. Sh.! Níl aon-cheo ón deil amach agus an deil féin nach ndéanfadh sé. Is mór an stuaim a gheall Dia dhó. / Níl aon-cheo ón deil amach nach bhfuil san teach siúd = teach deisithe; teach a bhfuil chuile ní ann dhá dteastóidh / Níl ball dhá dtáinig ariamh ón deil nach raibh annseo scathamh. É féin an fhad agus a mhair sé — go ndéana Dia grásta air! — bhí chuile shórt aige. An rud nach raibh sé fhéin indon a dhéanamh bhí sé ceannuithe aige. Ach chuaigh scaipeadh ar a raibh ann ó shoin. Is mór aca a thárlaigh sé seo thíos leis, ní dhá maochtáil air é! / Ara dheamhan blas ón deil amach nach bhfuil duine eicint dhá bhfuil annsin indon a dhéanta. Breathnuigh ar na cuinneógaí agus ar na drisiúir atá aca / Is cuma san míadh céard atá sé indon a dhéanamh. Dhá ndéanadh sé chuile shórt ón deil amach níl a cheird aige. Breathnuigh air sin! 'Ar ndú' níl déanta dhó (: dhe). Dhéanfainn féin cho maith é, ach leisce bualadh faoi]/ Tá deil ann = feac deilbhte, nó feac cruinn, nó feac a bheadh snuite amach, réidh le cur san iarainn [níor chuala mé mar sin é faoi rud ar bith ach faoi fheac ach thiocfadh dhó go bhféadfaí leas a bhaint as faoi rudaí eile .i. rud ar bith a bheadh faoi réir len a chur ag obair / Sin é an buachaill atá indon an deil a chur ann. Feacha é sin! / [Dar fia tá deil san bhfeac seo. Fagh an t-iarann go gcuirtear isteach é. Go leige Dia do shlainte dhuit, beidh láighe shlachtar agam de do bharr. Anois b'fhéidir! Chugad a gharraí! / An mar sin atá tú! Níor leag tú aon-láimh ar an bhfeac fós agus gur shíl mise go mbeadh deil agad ann faoi seo. Sílim go bhfuil drugal ort an láighe a chur isteach le faitíos roimh an Earrach. Do leithide de scrománach luath láidir! / Tá sé ar deil anois = ar fheabhas; rud a bheith déanta gan aon-locht; rud a bheith réidh uilig, nó déanta nó snuite amach cothrom; réidh le cur ag obair; faoi réir le socrú isteach in áit mar a

bheadh píosa adhmaid a bheitheá a chur isteach i ndrísúir, i gcómhra, i gcárr nó i rud ar bith; plánáilte; deis déanta agad le socrú isteach in áit; gach rud a bheith ar sheól na braiche; bal críoch nó slacht a bheith ar rud; gan aon-dol ná marach a beith ar rud / Tá sé ar deil anois. 'Sé a dhíol ceart é / [Bhí cláirín annsin an lá cheana agus ba é a bheadh ar deil len a aghaidh dhá mbeadh a fhios cá ndeachaidh sé. Ach sin é an buille. Ní fhágfaí fad méire san teach seo] / Tá an carr siúd ar deil anois aige, ach a dhul dhá iarraidh. Níl aon-saor-cairr ann ach é in a dheidh sin / Tá an bord sin ar deil anois ach scaird "phaint" a bhualadh air. Ní fhéadaimse níos mó a dhéanamh leis ar aon-nós. Chugad nóiméad go mbailí mé an oirnis seo! / [Chaith mé an lá leis an "mbicycle" dhá dheisiú. Tá sé ar deil anois dhá mbeadh tyre deireadh agam. Ach sin é an aimiléis. Ní féidir a bhfáil. / Deir tusa go bhfuil an bhróig sin ar deil, ach deirimse go bhfuil sí ar a dhonacht. An bhfeiceann tú an lasca sin? Ní bheidh díon deóir innte ach a dtaga an chéad-chioth bháistí] / Tá sé ar deil anois. Ná bí do do mheath fhéin níos fuide leis. An iomarca dhá anró atá fáite agad dhá mbeadh neart air / Diabhal bréag muise nar fhága sé ar deil í, go leige Dia Mór a shaol agus a shlainte dhó. Is deacair a rá in a dheidh sin nach togha fear ceirde é / Bheadh an teach seo ar deil meireach an simléar, ach ní measa beirthe é, arsa tusa / [Ná bac liomsa anois chor ar bith. Dar priosta tá mise ar deil. Níor dheon (: dhearna) mé ach eirghe ó mo chuid tae shul a dtainig mé / Tá mise ar deil anois. Teigheadh muid abhaile. Tá mo sháith pórtair olta agamsa ar chaoi ar bith] / Tá sí ar deil anois le pósadh má fuair sí an oiread sin úachta // Sin é an deilín atá aige ó mhaidin go faoithin: ag cainnt ar a bholg / T'anam cascara ón diabhal, eirigh as feasta, agus ná déan deilín dhe / [M'anam muise gurb shin é an deilín atá aca, go gcaithfidh siad árdú páidhe a fháil. Is fada anois ag ceasacht páighe iad, agus bhí sé in am roinnt dhá shásamh a thabhairt dóibh / "Micil Tom: boicín cam"! : má chaitheann tú i bhfad eile dhá rá déanfaidh tú deilín dhe] / Eirigh as feasta agus ná bíodh sé in a dheilín bacaigh agad / Ba mhinic a chuala mé deilín bacaigh fadó. Níl bacach ná bean bhocht

ar bith dhá dteagadh faoin doras nach mbíodh deilíní aca, ach is beag
 na deilíní ná na bacaigh atá ann anois. An méid sin féin tá
 mé ceapadh nach mbíonn aon-smid Ghaeilge aca / Sin anois deilín
 maith cainnte / [Is breá uaidh deilín cainnte a dhéanamh. Ach
 cá bhfágfadh sé é. Bhí ruibh na cainnte ar athair féin go ndéan
 -a Dia grásta air / Fág an chainnt ag an té atá indon a
 déanta. 'Ar ndú' ní deilín cainnte a d'fhéadfá-sa
 a dhéanamh / Bhí deilín cainnte ar bharr mo ghuib agam, ach níor
 thug sé traoiáil dhom a dhéanamh. D'áitigh air é féin. / Siúd í atá
 indon an deilín cainnte a chur amach dá croí. Caint a mbeidh
 craiceann ceart uirre. Má tá easba uirre ní easba fios a
 labhara é. Ní dhá changailt ná dhá cho changailt a bhíos sí] /
 Go gcuire Dia an t-ádh ort! 'Ar ndú' ní deilín cainnte atá
 sé sin indon a dhéanamh i láthair turnae. Fear nach mbeidh
 ar aon-scéal amháin anois agus faoi cheann chúig noiméad
 aríst, séard atá aige a dhéanamh a bhéal a choinneál ar a
 chéile. Ní bhfuighfear aon-bhrabach air annsin / [Rinne sé deilín
 breá cainnte dhá mbeadh an cur leis ann, ach sin rud nach bhfuil
 ann, agus nach mbeidh.] / Bhain mé deilín as mo chois agus tá sí an-
 tinn (Achréidh) / Bhain sé deilín as a mhéir ag síúl ar an teallach
 aréir, agus tá sé dhá ceasacht ó shoin. Is tinn an rud é freisin. D'eirigh
 sé dhom fhéin annseo i mbliana, agus dheamhan néal a chodail mé go
 ceann coicíse aríst aice / [Cén áit ar bhain tú an deilín aisti.
 Annsin! Ar ionntuigh tú uilig uirre. Is olc an áit. Níl a fhios agam
 nar chóir duit a dhul ag dochtúr agus a 'sbáint dó. Is fánach
 mar d'fhanfadh bacaíl ort le do ló uaithe sin] / Goirim agus caisricim
 thú! Tá deilín bainte agad as do mhéir anois. Ní fhéadfá gan
 sin a dhéanamh ort fhéin. Nach diabhaltach an cam srón birín a
 bhíos ort! Meireach ar eirigh dhuit anois, bheinnse do do léasadh an
 fhad agus a bhfaighinn (: gheobhainn) teas in do chraiceann / Is bocht an
 rud deilín, agus bíodh a fhios ugad go bhfanfadh éalann ort go
 deó dhá bharr. Breathnuigh ar Mh. T. Mh. annsin thiar. Sin é an
 chéad-tsiocair a bhí aige. Bhain sé deilín eile aisti sul a raibh
 an chéad-cheánn chuige fhéin, agus d'fhága an péire é ar an gcóir

a bhfuil sé // Tá sé indon clár a dheil go maith = a dheilbh, a shnuíochan, a phuinteáil, a chur faoi réir l'aghaidh oibre, é a ghlanadh go deas nó a phlánáil / Fan go dteaga an C. agus deileóidh sé an maide sin duit. Dar príosta bheinnse indon a gcur suas dhá bhfaghainn olluithe iad. / Dheil sé rud! Ní dheileódh sé fód móna le cur san teine, ní áirím dual le cur i rata. /

[Dhá ndeiltheá an staic de mhaide sin thoir agad, sé a dhéanfadh ceart críochnuithe ann. Deirimse leat go mbeadh sé ar deil annsin / Duine an-deaslámhach é le clár a dheil nó rud mar sin a dhéanamh ach é a bheith ar a mhian ceart agus dalladh tobac a bheith aige. Ach má bhíonn uireasa an tobac air, fan uaidh. Is fear le dúchas an uair sin é]/ Nach hé a dheil iad! = a chóirigh nó a ghléas iad; a chuir "caoi" ar a gcuid oibre, ar a gcuid faisean, ar a gcuid cainnte, ar a gcuid éadaigh agus rl.; a rinne aithris nó aithléamh orra; "take them off" /

Siúd é atá indon a ndeil. Dhá bhfeictheá é ag cur strainc -e air fhéin thiúrfá an leabhar gurb é P. Ph. déanta é. Buachaill báire é. Ní tada eile é, inDomhnach / [Nach hé atá indon a deil. "B'éigin dom fuireann nua a fháil do na scuracháí. Bhí siad ag strócadh, agus shílfeá nach daorbhasctha a bhí siad mar bhí siad. "Tá sé cho maith dhuit anois froc nua a fháil domsa ó tá do láimh ann" adeir Peadar." A Mhuire agus a Chríosta nach hé atá indon an aithris a dhéanamh uirre! An chainnt chéanna agus na goití ceanann céanna, cho maith agus dhá mba í fhéin a bheadh ann idir chlár agus chuinneóig]/ Níl neart agad focal cainnte a rá as a choinne nach mbeidh sé ag aithrist ort. Sé atá deas air freisin. B'aige siúd a bheadh an ghnatha sna drámaí agus ní ag an dream a bhíos ionnta. Dar fiagaí dhá mbeadh cainnt ar leithide Mh. Mh. in aon-dráma bheadh sé indon a dheil ar chaoi ar bith ... Nathaíodoirí a bhí sna Cuilm sin frén a chéile. Ba bia agus ba beatha leó a bheith ar an gceird sin / [Níl aon-fhear indon an sáirsint a dheil ach M. 'Bhfuil a fhios agad an cor sin a thugas sé don mhaide agus é ag tarrant ort ar an mbóthar. B'fhiú dhuit M. a fheiceál ag aithrist air sin /.

Diachair (: d'īxər'): ainm-fhocal; buineann [níor chuala mé aon-chlaochlódh tuisil air. Níor chuala mé é ach in Árainn] = míád; breathas, tubaiste, "an diabhal", lom an chatmara, léan, ballséire.

Tá an diachair go deó air má rinne sé é sin = tá an diabhal go deo air; tá an míád ceart air; dhéanfadh sé rud ar bith / Nach ort atá an diachair! Breá nach leigeann tú den duine bocht? / Tá an diachair ar chuid de na strainséaraí sin. Chonnaic mé gearrchaile as Baile Átha Clia a bhí annseo an bhliain cheana, agus tá aill annsin thiar, agus níor chomhnaigh sí go ndeachaidh sí amach ceachrach ar chiúis na h-aille, gur bhreathnaigh sí síos, agus gan tada thíos fúithe ach an poll duibheacáin. Dhá mbuaileadh rae roilleacán í, bhí a cnaipe déanta. Is deacair cuid de na daoine a chomhairleachan / [Tá an diachair go deó ar chuid de na slóchtaithe. Bíonn intinn an-árd aca. 'Bhfuil a fhios agad an bádóir a bhí istigh leis an móin inné? Dhá gcloistheá é sin ag róstadh agus ag scólladh, mhaithfeá do Dhia gan a bheith ag éisteacht leis / Nach diabhaltach an diachair atá ort nach leigeann de do chuid cumadóireacht. Tá an fear bocht thar bhárr a chéille agad. Cén bhrí ach picill a dhéanamh de ghrán seagail! Is "lad" thú!]/ Níl a fhios agam cé'n diachair atá ar an aimsir chor ar bith. Níor tháinic aon-lá le mí mhór fhada a bheadh in araíocht a dhul ag iascach. Ar tháinic anois? /

dámhaireacht: ainm-bhriathar; ainm-fhocal = boc-léimnigh, macnas, meargántacht, ag dul le buile, ag eirghe san aer nó as an uisce [le iasc adeirtear go h-áirid é nuair a bhíos siad ag léimneach nó dhá sníomhadh féin, nó ag caraíocht agus iad buailte ag duine ar dhubhán].

Bhí sé scathamh mór buailte, ach chinn orm a thabhairt liom in a dheidh sin, arae bhí sé ag dámhaireacht agus ag léimneach san uisce / Is maith nach mór do dhuine a bheith ar a mhaidí le breac geal a thabhairt leis. Caitheann siad an-fhada ag dámhaireacht, nó go mbeidh siad féachta / Bhí an fhairrge salach le runnaigh trathnóna. Dhá bhfeictheá ag dámhaireacht tímpeall na curáí iad. Feicfidh tú gur gearr go dteighidh siad le fánaidh anois. / Níl léamh ar bith ar a bhfuil de bhradáin annsin. D'fheicfeá ag dámhaireacht chuile ré solais ann iad /

Diaidh (i ndiaidh) — abairt réamh-fhoclach nó réamh-fhocal dúbalta.

[Fuaim: ia ach amháin ins an dá leagan; in a dheidh sin, in a dheidh sin féin, in a dheidh sin agus uilig (= tar éis sin, aindeoin sin, pé aca sin, cé go bhfuil sin amhlaidh agus rl.). Fuaim ei (feic, beir agus rl.) a bhíos ar iai ins an dá leagan sin. Deirtear dhéidh i leabaidh dhiaidh in amhráin go minic]

Diaidh = tar éis, iar, ar chúl, ar sháil, le druim, le ponnt, ar thí, ar thóir, ar lorg, igceann, idteannta, greamuighthe, i bhfastódh, ceanamhail, tóireamhail ar, in a bhéal, in a bhárr, ingeall ar, de bharr, imbealach a ... , is mór liom do (ní mór liom do ...), giollaidheacht a dhéanamh, aire a thabhairt, aithmhéala, brón, diomdha, ag seoladh, ag cinnireacht.

Tá na tighthe in ndiaidh a chéile / [Bhí na daoine in aon-scuaidrín amháin indiaidh a chéile ar an tsráid] / Tá sé in mo dhiaidh-sa / D'airigh sé rud eicint in a dhiaidh ar an mbóthar. / Is garr in mo dhiaidh é. Níl a fhios agam nach h-é is goire dhom / [Ní raibh sé mórán le míle in a diaidh. Is diabhláí nachar scóth sé í] / Bhí sé ag breathnú in a dhiaidh (in a dhiaidh siar) / D'fhéach sé in a dhiaidh siar agus chonnaic sé an fear ag teacht / "Is fhearr breathnú amháin romhat ná dhá bhreathnú in do dhiaidh" = [sean-fhocal] Is fhearr duit cuimhniú ar an rud atá fút a dheanamh, i riocht agus gurb í do chríonnacht a dhéanfá, ná a bheith in aithmhéala faoi agus é déanta agad. Ní miste dhuit cé'n smaoitiú a dhéanfas tú annsin air, bíonn an anachain déanta / [Ní anois atá agad a bheith ag cuimniú air. Breagh nachar bhreathnuigh tú romhat shul a ndearna tú é. Is minic a chuala tú gur fhearr breathnú amháin romhat ná dhá bhreathnú in do dhiaidh] / Tá sé mall agad anois fios a bheith agad céard a bhí agad a dhéanamh, agus an rud déanta. B'fhearr dhuit breathnú amháin romhat an uair sin, ná dhá bhreathnú in do dhiaidh anois / Sásuigh thú féin go maith anois agus ná bí in aithmhéala aríst. Má ghníonn tú an pósadh uair amháin, níl aon-scaoileadh indán duit mara scaoilidh an bás thú, 'sábhálaidh Dia sinn. Mar sin, breathnuigh romhat go maith. Deir siad gur fhearr breathnú amháin romhat ná dhá bhreathnú in do dhiaidh, agus go dtugann an duine dona dubh-léim. Má cheapann tú nach bhfeileann an bhean duit, fág 'do dhiaidh í. Sin é a bhfuil in a thim-cheall / [Níor bhreathnuigh sé roimhe féin in am. Anois bíodh sé ag breathnú in a dhiaidh go mbeidh sé tuirseach. 'S aon-mhaith amháin dó é] / Marar bhreathnuigh sé roimhe, féadfaidh sé breathnú in a dhiaidh anois, ach sin

é a bhfuil de mhaith dhó ann. Ní fheicfidh sé aon-sciúrtóg dhá chuid airgid go h-éag. Is maith nach mór do dhuine a bheith ins an áirdeall air féin ag plé le cneamhairí / [Níor bhreathnuigh sé roimhe nó in a dhiaidh, ach imeacht leis gan méir a bhaint dhá shrón gur shiubhail sé isteach ins an teach] / Ná breathnuigh romhat ná in do dhiaidh anois go dteighidh tú ann agus go bhfaghaidh tú é sin domsa / Níor bhreathnuigh sé in a dhiaidh amháin. Sin é an fear nach raibh mórán cumha air indiaidh an bhaile / Leag mé annsin indiaidh a chéile iad. Tá siad corruighthe aríst agaibh / Abair indiaidh a chéile iad / Cuir indiaidh a chéile annsin ar an mbord iad, go bhfeiceamuid cé aca is mó / [Tá scór bráithlíní indiaidh a chéile amuigh ar an gclaidhe aice.] / Bhí cho maith le scór mórtair indiaidh a chéile ann, má bhí sé taobh leis / An bhfuil tusa indon na strácaí a chomhaireamh ins an tuighe sin. Sílimse go bhfuil naoi stráca indiaidh a chéile ann / Bheadh doiséine ann, dá mbeidís indiaidh a chéile — ach níl / Cé'n chiall nachar chuir sé na h-iomrachaí oinniúin indiaidh a chéile agus na meacna a choinneál asta féin. Ní fhaca mé an ceann céadna ariamh féin, nach gcaithfeadh sé cóirí catha a bheith aige nach mbeadh ag aon-duine eile / Tá sé siúd indon a raibh de richte ariamh in Éirinn a chur indiaidh a chéile / Níl ceathramhnaí an amhráin chor ar bith indiaidh a chéile aige. Tá siad thrín a chéile / [Cheal nach bhfuil siad agad indiaidh a chéile. Tá siad sin ar fad thrín a chéile / Chaithfidís seasamh annsiúd indiaidh a chéile nó go nglaoidhtí orra. Bhí muid préachta ag fanacht ann] / An bhfuil tú indon an t-amhrán sin a rádh indiaidh a chéile? = ins an gcaoi a bhfuil sé, agus gach ceathramha in a h-áit féin / Bhí sé agam ar fad tamall, ach níl mé indon dhá fhocal dó (: dhe) a chur indiaidh a chéile anois. Tá an chuimne uiliog imighthe uaim / Níl aon-aithrige a rinneadh ariamh nach raibh sé indon a chur indiaidh a chéile. Ba bhreagh uaidh píosa cainte a rádh / 'Sé a bhí indon an scéal a chur indiaidh a chéile. Mar adeireadh sé féin, ní dhá changailt ná dhá chomh-changailt a bhíodh sé, ach dhá chur amach go tóin an tighe / Dar príosta tá an t-amhrán sin indiaidh a chéile go maith (: déanta go maith) hébrí cé a rinne é. Ní hé filí (: file) Bh. na mB. a rinne é sin, ab é? / 'Sé atá indon an phaith de bhréag a chur indiaidh a chéile (: a chumadh). Dá mbeadh sé indon a dhul amach agus gnatha a dhéanamh cho maith in a gharrdha, ba mhór ab fhiú dhó é / Níl sé indiaidh a chéile ná baoghal air chomh mhaith agus a chuirfeadh M. indiaidh a chéile é. Tá M. tógtha ag déanamh amhráin. / Go deimhin tá sé indon biadán agus cúl-chaint agus bréaga a chur indiaidh a chéile. Nímé an bhfuil sé indon a phaidreacha

a chur indiaidh a chéile leath cho maith. Ní beo é mara mbeidh sé ag coireamhaint ar dhuine eicínt / Níl sé indon dhá fhocal cainte a chur indiaidh a chéile, ní airighim "speech" fada a dhéanamh / "Indiaidh a chéile a dhéantar na caisleáin" = "I leabaidh a chéile a dhéantar na caisleáin" = ní féidir gach uile shórt a dhéanamh de rith agus de léim.

Caithfidh duine foighid a bheith aige, agus a ionbhadh a ghlacadh, agus oibriú leis de réir a chéile; "Rome was not built in a day" / [Glac t'ionbhadh a dhuine sin. Nach breagh nach gcuirfeá stuaim ar an bhfoighid. Indiaidh a chéile a dhéantar na caisleáin] / Is diabhláí an t-uathbhás a bhíos ort. Nach bhfuil a fhios agad go ndéanfaidh mé é, ach a mbeidh mé réidh go dtí é. Indiaidh a chéile a dhéantar na caisleáin. Níl aon-tsástuigheacht agadsa ann mara ndéantar 'chuile shórt de léim / [Ní beag dhuinn a bhfuil muid a dhéanamh faoi láthair, agus gan bacadh le teach. Indiaidh a chéile a dhéantar na caisleáin. Déanfar an teach ach a bhfaightear an deis amach annseo faoi'n a bheith slán do na daoine] / Céard atá muid a dhéanamh? Ag cruinniú romhainn agus ag bailiú in ar ndiaidh, a dheirbhshiúr = déarfadh dream nó duine é a bheadh ag cruinniú airgid, nó lucht iarrtha a gcodach etc. / Ag cruinniú romhainn agus ag bailiú in a' (: ar) ndiaidh atá muid ó mhaidin. Má 'seadh féin is beag atá dhá bharr againn / Céard adeir tú! Ag cruinniú romhaib agus ag bailiú in 'u' (: bhur) ndiaidh! Tá faitíos orm nach bhfuil mórán le cruinniú ná le bailiú agaibh uaimse, ní ag ceasacht ar Dhia é, ach ní bheidh mé gortach faoi'n mbeagán féin / [Tá muid ag cruinniú romhainn agus ag bailiú in ar ndiaidh ó mhaidin indiu; agus 'sé a bhfuil againn fós coróin. Tá faitíos orm nach mórán gnaoi atá ag muintir na h-áite seo ar a' (: ar) gcuid spóirteannaí. Dhá dteigheadh fear thart l'aghaidh "elections" nó rud mar sin, is maith teann an spaga a bheadh trathnóna aige.] / Tá a chois in a diaidh i gcomhnaí = fear a bheadh mór le bean agus a chothóchadh an tsáil aice / Níl goir aice a dhul taobh amach de dhorus nach bhfuil a chois in a diaidh / Ní fhaca aonduine í i mbóthar ná i mbealach le cúig nó sé de bhlianta nach bhfeicfí eisean agus cois in a diaidh aige / Ní raibh sé ariamh nach mbeadh cois indiaidh na h-uaisle aige = ag cuimilt leis an uaisle = fonn caidrimh leis an uaisleacht / Bhí cois indiaidh na h-uaisleacht' aige 'chuile lá ariamh / [Ó, tuige nach mbeadh. Ghreamuigh dhó cois indiaidh na h-uaisle a bheith aige. / Caithfidh sé an chois a choinneál indiaidh na h-uaisle i gcomhnaí. Sin é a bhuaic] / Tháinic sé anoir an bóthar agus cois indiaidh na cois' eile aige = ag siubhal go roighin, go támáilte, go tuirseach nó go tomhaiste;

ag siubhal ar nós chuma liom faoi'n áit a mbeadh sé ag dul nó faoi an obair a mbeadh a phlé léithe an uair sin / Tháinic M. Ph. Sh. anoir indiu agus cois indiaidh na cois' eile aige. Déarfainn gur fear é a raibh braoinín ar bord aige /['Bhfeiceann tú anuas é; agus cois indiaidh na cois' eile aige. Síos tigh B. atá sé ag dul anois. Chuir an bhean amach ann é gan bhuidheachas. Is furasta aithinte air gur beag a fhonn atá air a dhul ann]/ 'Bhfeiceann tú an chaoi a bhfuil cois indiaidh na cois' eile aige. Meastú an tuirseach atá sé. Is maith an scathamh go mbeidh sé ins an mbaile ar an deis sin / Tá drugal an mhíadha air a dhul siar anois ins an áit a bhfuil sé ag dul: tigh na deirbhshíre. Feacha an chaoi a bhfuil cois indiaidh na cois' eile aige. Choinneochadh adhastar sneachta as anois é. Ní bhíonn grásta ar bith aige a theacht anoir thar cheann an bhóithrín chor ar bith ... aisteamhlacht. 'D'eile? /['Déarfainn leis an gcaoi a bhfuil cois indiaidh na cois' eile aige nach lughar leis an sioc ná a dhul 'na chladaigh. Bíonn an-drugal aige roimh an gcladach i gcomhnaí. Guróir an-fhuar é. Dar príosta muis' níl an fheamainn an-te indiu// Níl ann ach go bhfuil sé indiaidh a chéile anois. Ní fhaca mé duine ar bith ariamh, is mó a d'ídigh ná é le goirid. Níl bior-eanga féin air = [in diaidh a chéile = beo, ar marthainn, ag coinneál le chéile, ionchaithte, gan a bheith in a cheirteach -aí amach agus amach] / Is maith an mhaise aige é agus é bheith indiaidh a chéile chor ar bith agus cho maith agus a shaothruigh sé an tinneas sin le bliain. Marach cho láidir agus a bhí sé, is fadó a bheadh sé scuabtha. Ach bhí sé an-roighin / Ara a dhearbhrathair mo chroidhe thú, is beag nachar ghiorruigh sé liom. Dheamhan a leitheid de ruaig a chonnaic mise i gcaitheamh an tsaoghail ariamh. 'Sé a bhfuil ann go bhfuil mé indiaidh a chéile chor ar bith aige /['Tá sí indiaidh a chéile ar éigin anois. 'Sé a bhfuil ann é. 'Ar ndú' is beag an dochar di agus an aois atá aice. Nach bhfuil sí bord ar bhord leis an gcéad]/ Ní féidir go bhfuil an sean-"tseaicéad" sin indiaidh a chéile fós. Dar mo choinsias is mór an seasamh aige é. Tá dhá chulaith caithte agamsa ó a fuair tusa é sin. Thug tú an-aire dhó. Marach gur thug is fadó a bheadh sé ag ceannaidhe (: fear ceirteachaí) /['Fuair sé an leabhar sin tá trí seachtainí ó shoin, agus níl a dhath di indiaidh a chéile anois aige. Sin é an diabhlánach agad. Nach beag an tsuim atá aige, cá bhfuighfear airgead]/ Níl an tsean-chrupach siúd ach indiaidh a chéile. Mara bhfuil aon-cheann aige thairti siúd, tá sé d'fhuireasbhaidh bó — tá sin. Ní sháróchaidh sí siúd geimhreadh eile go deo / Is maith an dicheall do na daoine a bheith indiaidh a chéile chor ar bith agus an aimsir a bhí ann le fada. Tá 'chuile dhuine ag fusaoid slaghdáin, agus má

tá féin is beag an dochar dóib. B'uair mhí-nádúrtha í. Níor thada eile í / [Theangmhuigh an toirneach leis agus níl ann ach go bhfuil sé indiaidh a chéile ó shoin. Ná bac thusa le balla ar bith a scríobfaidh an cailín sin leis. Scoilteann sí ar fad é. Ach bhí muid saor go leor míle buidheachas le Dia nach ndearna sí thairis sin de dhamáiste] / Is maith atá an sean-bhicycle sin ag cruthachtáil agus é a bheith indiaidh a chéile fós. Is maith an t-achar agad é sin anois. Ní mheasaim go mbeidh sé i bhfad eile indiaidh a chéile muis. Tá cosamhlacht an-chraithte anois air / Níl in Peadar ach na cheithre eite anois. Tá sé tugtha anuas go mór ó a chonnaic mise go deireannach é. Ach is mór an t-iongnadh go bhfuil sé indiaidh a chéile chor ar bith agus cho gar do'n bhás agus a bhí sé. Shíl mé nach srianfadh sé thríd go bráth / Is diadhachta do'n leabaidh chéadna a bheith indiaidh a chéile chor ar bith agus an macnas agus an eirghe-in-áirde a bhíos orra sin innte 'chuile oiche. Dheamhan aithne orra nach amuigh ar na cnocáin a bhíos siad. Beidh a shliocht orra: ar feadh iad an leabaidh sin a bhriseadh, codlóchaidh siad ar an talamh, agus comhairleochaidh sin iad, feicfidh tú féin air. / [Bíonn a bhean in a dhiaidh aniar ins 'chuile áit = len a shála, in a chosamar / Tá a mhadadh in a dhiaidh aniar / Níor bhreathnuigh mé tharm ariamh go raibh mé ag dul isteach dorus an tighe ósta, agus sin é an uair a chonnaic mé in mo dhiaidh aniar é. Nachar thúatach an mhaise dhó anois mé a leanacht mar sin] / Cuirfidh sí siúd na póilíos in do dhiaidh aniar má chuireann tú aon-araoid uirre. 'Sí atá deas air / Bhí dhá mhíle de thosach agam air, ar a laghad ar bith, agus cé ad' fheicfinn in mo dhiaidh aniar ag dul isteach ag ceann Bóthar na T. ach é. Ba mhaith an deifir a rinne sé sin / Chuir sí an-náire ar Ch. Chaith sí an lá in a diaidh aniar ar fud na G. ag sciolladóireacht uirre. Ní scarfadh sí uaithe ar ór ná ar airgead / [Cé a bheadh in mo dhiaidh aniar ag dul isteach ag an Aifreann indiu ach é. Chuaidh sé ar a ghlúine le m'ais, agus go maithidh Dia dhom é, níor dhubhairt mé a dhath de m'urnaighe ach ag cogarnaighil leis ar feadh an Aifrinn. Tá sé malluighthe, agus níl aon-duine dhá mbíonn in a aice nach mbíonn malluighthe cho maith leis féin / B'aisteach an rud é sin, nacharbh aisteach. Deir sé gur chuala sé an choisméig (: coiscéim) in a dhiaidh aniar aníos ar feadh an bhóithrín uilig. Sheas sé míle uair, agus sheasadh an choisméig freisin. Chinn air duine ná deoruidhe a fheiceál luath nó mall] / Bhí sé in a diaidh aníos an bóithrín anocht / Nach raibh sé in do dhiaidh anoir / Beidh sé in do dhiaidh amach as an séipéal agus tapuigh é / Cuir thú féin anois i ndiaidh an méid sin = cuir

tuilleadh (cainte, airgid agus rl.) in a cheann sin / Dubhairt mise an méid sin de'n amhrán. Cuir thú féin in a dhiaidh sin anois / Sin é a bhfuil agamsa anois. Cuir thú féin in a dhiaidh sin / M'anam nach bhfuil mise indon cur in a dhiaidh sin, ná aon-fhear eile ins an teach sílim / "'Sóra mhóra mhóra agus 'sóra mhíle grádh; tá bricíní in a mbuilcíní i bpluicíní mo ghrádh". Cuir thú féin in a dhiaidh sin anois / Thug sé gob géar do J. agus ní raibh J. indon cur in a dhiaidh = ní raibh sé indon a sháith de fhreagra a thabhairt dó / Thug an mac go leor airgid as Sasana, agus chuir an t-athair in a dhiaidh, nó gur cheannuigh siad an talamh sin thuas a bhí ag P.K. Ba dona an áit ar chuir siad a seacht gcéad mar sin féin: é a shíneadh amach ar na caoch-phuill agus ar na cíocraí sin = [chuir an t-athair in a dhiaidh = chuir sé in a cheann = thug sé an oiread do'n mhac, agus a bhí easbadhach air leis an talamh a cheannacht / [Tá leath-choróin agamsa. Cuir thú féin in a dhiaidh, agus fág leath-ghalún. Déanfaidh sin muid. Imeachaidh muid ar an dá luath agus a mbeidh an deoir deireadh dhe sin ólta] / Thug M. deich bpunt dom agus chuir mé féin in a dhiaidh gur cheannuigh mé an bhó sin. Má cheannuigh féin b'olc an ceannacht a rinne mé, ní ag ceasacht ar Dhia é. Tá sí ag dul ó dháir ó'n lá ar ceannuigheadh í / [Ní raibh a ndóthain aca féin leis an teach a chríochnú, ach chuir an deirbhshiúr siúd atá imighthe in a dhiaidh, agus críochnuigheadh annsin é. Chosain sé, idir 'chaon tsórt, trí chéad agus dá fhichead punt. Ba diabhaltaí an lab airgid é] / Níl aon-mhaith in do dheich bpunt. Is mór eile a chuirfeas tú in a dhiaidh shul a thiubharfas mise an bhudóg duit. Ceann an eadh? Cuirfidh tú péire féin in a dhiaidh, agus slad-mhargadh a bhéas agad in a dheidh sin / Chúig phunt fhichead ... Cuirfidh tú dhá phunt eile in a dhiaidh, agus tuilleadh agus dhá phunt. Seacht bpunt fhichead coróin. Sin é a fuair mé orra, gan cianóg aige ná uaidh / [An bhfuil sé céad míle go Baile Átha Cliath, adeir tú. Cuirfidh tú scór eile in a dhiaidh. Tá sé sé scóir agus mílte corra. Ba mhaith an choisméig é ag duine dhá chois] / Naoi seachtainí go dtí an lá cáirde. Ní mór duit coicís eile a chur in a dhiaidh. Tá sé aon-tseachtain déag ó arbhú indé. Chomhair mé aréir é / Sin é féin "oineach Uí Bhriain agus a dhá shúil in a dhiaidh" = [sean-fhocal] Dá gcaitheadh fear féile nó gnaoidheamlacht leat, ach go mbadh mhór leis duit í, nó go mbeadh sé in a dhiaidh ort, aindeoin sin, tugtar "oineach Uí Bhriain agus a dhá shúil in a dhiaidh air sin [Feic oineach] / Tá sé ag teacht agus a thóin in a dhiaidh = duine a bheadh tuirseach seangthuigthe nó craiplighthe / 'Bhfeiceann tú

anoir é agus a thóin in a dhiaidh. Féachfaidh an spealadóireacht é / [Tháinic sé trath
-nóna agus a thóin in a dhiaidh, th'éis a bheith trí lá imighthe dó. Is furasta aithinte
air gur beag 'e chodladh a rinne sé ó shoin, má rinne sé néal ar bith. Nach bhfuil
a fhios agad go maith gur le ól agus le ragairne a bhí sé sin ó shoin] / Má
spréidheann tú an méid sin coirce, tiocfaidh tú abhaile trathnóna agus do thóin
in do dhiaidh. Dar mo choinsias tá stróic mhaith ins an méid sin / Níl sé ach
ag tarraint a chosa in a dhiaidh, de bharr a lae = tá sé buailte suas
ins na cosa de bharr saothar an lae; tá sé tuirsighthe / Is beag le go
raibh mé indon mo chosa a tharrait in mo dhiaidh abhaile. Sháruigh an
t-aistir ar fad mé / [M'anam a Dhia agus do Mhuire! Tá mé seangthuighthe. 'Sé
a bhfuil mé indon a dhéanamh mo chosa a tharrait in mo dhiaidh. Dar fiadh,
ní gan uí gan ó fataí a chur] / Má tá tú indon do chosa a tharrait in do
dhiaidh chor ar bith, ní loicfidh tú anocht. Beidh an-oiche ann — oíche go
maidin. Tara uait ann! // Ar ndú' ní thiubharfadh aonduine beo a inghean dó. Tá
sé caithte amach indiaidh a bhéil ar fad. 'Sé mac J. T. Mh. déanta é.
Dheamhan bean a gheobhas ceachtar aca go bhfaghaidh Pól a shúil = [caithte
amach indiaidh a bhéil = cromta nó claonta amach; gan é a bheith díreach,
ach an cloigeann nó an t-éadan roimh an gcuid eile de'n cholainn i gcomhnaí,
agus é ag siubhal] / [Tá sé cho caithte amach indiaidh a bhéil agus atá mé féin,
atá in mo sean-fhear chríon liath, th'éis nach bhfuil annsan ach fear óg. Shíl-
fheá go ndíreóchadh sé é féin thairis siúd. Téarma a bhí a thabhairt ins
an arm dó. Dhíreochadh neart maide annsin é / Tá tóin siar
aisti, agus í caithte amach indiaidh a béil, agus crom-shlinneán uirre ... Céard
nach bhfuil uirre, ní ag baint fogha ná easbaidh aisti é] / Is
fhearr liom caithte amach indiaidh mo bhéil féin, na basaighil a bheith
ionnam mar atá ionnadsa. 'Séard a theastóchadh uaitse treabhsar a
dhéanamh duit, nach mbeadh air ach aon-chois amháin. Chlúdóchadh sé do chuid
basaighle / Tá sé indon imeacht indiaidh a thónach ar fud an tighe ach ní fhaca
mé é ag iarraidh a dhul ag lámhacán fós. Is fhearr leis ag tónachán leis
mar sin / [Bhí an oiread ólta aige agus nach raibh sé indon eirghe, ach bhí sé
ag imeacht indiaidh a thónach ar fud na cisteanai, agus indon a dhul go
dtí an leath-bhairille. Ba ghráin shaoghalta é.] / Bhí sé ag dul siar indiaidh
a thónach ariamh ariamh nó gur tháinic sé salach ar an mbuirdín a
raibh na piontaí againn, agus chuir sé in aer é. Mo léan géar níor thairg
sé deoch eile a thabhairt duinn in a n-omós, ná na gloineadhachaí a

íoc le bean an ósta. Bhí sé spleadhach go leor, ach ba i ngan-fhios dhá phóca sin / Níor chomhnuigh sí ag dul indiaidh a tónach gur leag sí brúisc de'n chlaidhe. Amach léithe annsin agus as go bráth léithe ins na feire glinte. Ní fhaca tusa siubhal faoi rud ar bith ariamh mar a bhí fúithe. Shíl mé nach mbeadh a tuairisc in Éirinn ná in Árainn trathnóna / [Níl dorus ar bith indon seasamh léithe. Pé'r bith caoi ins an domhan a gceangluighim í, ionnsuigheann uirre ag dul indiaidh a tóna, nó go bhfaghaidh sí leigean ar an dorus. Tiubharfaidh sí na cosa deireadh annsin dó, agus chaithfeadh sí an oíche ar fad dhá chiceáil nó go mbrisead sí é ar uain nó ar éigin]/

D'fhéach sé indiaidh a chúil = bhreathnuigh sé siar thairis / Is minic é ag breathnú indiaidh a chúil / Indiaidh a chúil a bhí sé ag dul / An bhfuil tú indon scríobhadh indiaidh do chúil = siar / Chuir sé

indiaidh mo chúil mé nó go raibh mé amach an dorus aige. Scaoil sé amach annsin mé, ach ar an dá luath agus ar scaoil nach gcuireann sé tuiric ionnam, agus nach gcuireann sé anuas ar chúl mo chinn ar an tsráid mé. Deirimse leatsa nachar éiligh mise a dhul isteach níos mó. Ní raibh aon-mhothú ionnam go ceann leath-uaire ar aon-chor / Chuirfeadh fear ar bith indiaidh a chúil é, ach cá'il an té atá indon breith isteach air, ná dorna a sheasamh dhó / 'Séard atá agaibh a dhéanamh an comhra a bhruhadh indiaidh a chúil agus a cheann a thabhairt amach mar seo. [Is fusa sin a dhéanamh leis i dtosach ná a bheith ag iarraidh a ionntú 'nuair a bhéas sibh dhá thabhairt amach an dorus]/ Bhuailead mé leis an gcaoi a raibh sé dhá chur indiaidh a chúil, gur rún a bhí aige é a leagan ar shlatrachaí a dhroma ins an teine / [Dheamhan a fhios agam ach an oiread leatsa céard a bhí sé ag iarraidh a dhéanamh leis an gcarr, agus dheamhan agus móide a raibh fhios aige féin é dhá dteigheadh sé go dtí sin, ach bhí sé dhá chur indiaidh a chúil ariamh ariamh go ndeacha an seafra isteach i bhfuinn -eoig J. Th. Sin é an uair a thosuigh na h-ollghárta istigh]/

Bhí an-spóirt ar an bportach indiu. Rug J. ar bharr T. Sh. agus bhí sé ag ealadhain leis agus hébrí cé'n chaoi ar eirigh leis é a chur indiaidh a chúil, nachar thuit sé síos ins an bportach. Chuaidh T. Sh. ingeallta. Dar an leabhar dá mbeireadh sé ar J. ghabhfadh sé síos i mullach an bharr / D'imigh leis indiaidh a chinn roimhe = gan áit áirid ar bith a bheith aige le dhul, ach imeacht roimhe le toildheona Dé [chonnaic mé leagan imbéal a chinn roimhe, ach indiaidh a chinn roimhe atá

againne] / Chaith an t-athair amach é gan oiread agus a bheannacht
 a thabhairt dó, agus d'imigh leis indiaidh a chinn roimhe. [Casadh ag
 obair ag céithearnach láidir é a raibh inghean aige. Biorin aon-
 tsúil a bhí ins an inghean agus nachar ghlac sí grádh dhó, agus nachar
 phós sí é. Tháinig sé ar ais annseo ar cuairt suim achair
 blianta in a dhiaidh sin, agus é in a dhuine uasal. Ba mhaith an
 mhalrait aige sin é. Deir siad gur fearr an t-ádh ná eirghe go
 moch]/ Ghread leis indiaidh a chinn roimhe. [Bhí an oíche ag teacht air
 agus an lá ag imeacht uaidh nó gur tháinig sé go dtí teach
 scológín a bhí chois an bhóthair]/ Níl aige le déanamh anois ach
 imeacht indiaidh a chinn roimhe ag tóraidheacht a fhortúin mar
 a ghnídís fadó. Is beag an tsamhaoine dhó ar aon-chor fanacht
 annsiúd níos fuide / An ag imeacht indiaidh do chinn romhat atá
 tú, nó céard a thug an bealach seo thú / Imighim indiaidh mo
 chinn romham mar sin scaithí, ag fálróid liom. / Ná cuirigidh
 an iomarca araoid air. Tá sé dubh-stuacach. Dheamhan a
 fhios agaibh nach imeacht indiaidh a chinn roimhe a dhéanfadh
 sé. Dhéanfadh ar an toirt, dhá gcaitheadh sé in a cheann é. Is
 air nach mbeadh an mhoill / [Chaith sé an oíche ag imeacht indiaidh a
 chinn roimhe ins na sráideannaí, agus gan aon-fháil aige ar a theach
 lóistín nó go ndéanadh sé lá. Níorbh fhéidir áit ar bith a dhéanamh
 amach ann ag an dubhachan eile sin — an "black-out"]/ Is minic ariamh
 a ghlan fear leis indiaidh a chinn roimhe agus ní fhaca sé aon-lá de'n
 ádh ariamh ach é. B'fhéidir go dtiocfadh an té sin abhaile blianta
 in a dhiaidh sin agus é in a ridire. Ní bheadh sé ach beo bocht, dhá
 bhfuirigheadh sé ins an mbaile i gcomhnaí / D'imigh gasúr de thamhnóig
 shléibhe thuas annsin an bhliain cheana. Dheamhan a fhios agam nach
 as L. é. Ceann eicint de na tamhnachaí iargcúlta sin ar chaoi
 ar bith. Ní raibh sé ach h-aon déag nó dó dhéag
 de bhlianta. Tháinig sé abhaile deich mbliana ina dhiaidh sin, agus níor
 aithin duine ar bith é, nó gur leig sé a aithne leo. Shíl siad gur
 báidhte nó marbh a bhí sé le na cianta roimhe sin. Bhí dalladh
 airgid aige / B'fherr dhom imeacht indiaidh mo chinn romham, agus gan an baile a
 thaobhachtáil aríst go bráth ná a bheith ag iarraidh a bheith baint cheart amach
 ins an teach sin, nuair nach féidir aon-ceart a bhaint daob (: díob) /

Cuireadh amach indiaidh a mhullaigh ins an bhfairrge é = caitheadh amach é, agus ba é a chloigeann a chuaidh ins an bhfairrge ar dtús; head-foremost / [Chuir sé indiaidh a mhullaigh amach ar an tsráid é. Tá an-ghearradh annsin ar a ghruaidh slán an tsamhail. Bhí sé sáthach maith aige, agus an sceaimhínteacht a bhí air féin] / Caitheadh indiaidh a mhullaigh de'n bhicycle é, agus fhobair gur briseadh a bhaitis in éadan an chlaidhe. Ba mhaith a chuaidh sé as nach rinneadh (: ndearnadh) a lá. Dhá mbeadh sé scaithín eile le fánaidh, níl a fhios agam cé'n chaoi a mbeadh sé aige / Chuir sé tuiric ionnam, agus caitheadh indiaidh mo mhullaigh mé isteach i dtom neanntóg atá ar cholbh an bhóthair ann. Bruitheadh agus loisceadh mé ceart críochnuighthe. Bhí sé ag faire ariamh, nó gur tháinic sé fúm gan aireachtáil, agus gan fios rúin ná soiscéil agam. Beidh a shliocht air: ní ghabhfaidh leis. Tiubharfaidh mise an buille feill dó-san, agus gan cuimne ar bith aige air / [Is fánach an tsiocair a bhí aige. Dheamhan blas ach iad a bheith amuigh ag déanamh spraoi ingarrdha atá ansiúd chois an bhóthair trathnóna Domhnaigh. Bhí seisean ag rith, agus cuireann duine de na gearr-bhodaigh — mac le P. É — cois roimhe. Caitheadh amach indiaidh a mhullaigh é, agus rug splinn cloiche a bhí aníos ar an talamh annsin air, slán an tsamhail. Níor mhair sé achar ar bith. Sin é an áit is éalannaighe in do cholainn — an chamóig ara. Tá contabhairt ar dhuine i gcomhnaí, má fhaghann sé priocadh ar bith annsin / Bun crainn a thruisleáil mé agus a chuir in diaidh mo mhullaigh isteach i gcrích mé. Níor fágadh liobar leathair ná liobar éaduigh orm ach níor chás dom é agus a theacht cho saor sin as. Tá an áit ar fad faoi bhunannaí crainnte agus faoi chlocha, agus is fánach an chaoi a bhfuigheadh duine droch-treascairt ann. Ní leithne an t-aer ná an timpiste adeir siad / [Chuaidh sé indiaidh a mhullaigh ann agus tuilleadh ghéar de'n diabhal aige! Ní raibh sé gabhthach le comhairle, agus tá a shliocht air anois. Bainfidh sí siúd deatach as. Ní raibh breith bonn báis aige nó go bpósfadh sé í sin. Spéir na gréine a bhí innte a mhic ó, má b'fhíor dó féin. Déanfaidh sí siúd spéir na gréine dhó (: dhe) shul a bhéas sí réidh leis [a dhul indiaidh a mhullaigh ins an bpósadh = a dhul ann go giorraisc, nó gan breathnú roimhe] / Bíodh foighid agad. Níl maith ar bith dhuit a dhul indiaidh do mhullaigh ann. Glac staidéar. Nachar chuala tú ariamh é go bhfuil iasc ins an bhfairrge cho maith agus a gabhadh fós / Fainic anois a dtiocfá indiaidh do mhullaigh ann. Tabhair ionbhadh dhuit féin, agus ná bí in aithmhéala aríst. In a dhiaidh a fheicthear do'n Éireannach a leas. Níl aon-mhaith ins

an obair sin. Do leas romhat agus go mbeiridh tú air, mar adeireadh

M. Ph. Mh. fadó / Bhreathnuigh sé orm indiaidh a leicinn = leathtaobhach, taobh a leicinn; side glance / 'Bhfaca tú an t-amharc mí-chéadtach a thug sé orm indiaidh a leicinn 'nuair a rinne mé a shamhlú leis go mbadh cheart dó iasacht an bhicycle a thabhairt dom le dhul go dtí damhsa cros-bhóthair ar an mB. Á. Shílfeá gur méir a chuir mé faoin a shúil. 'Ar ndú mo léan, 'chuile shórt aige sin ach damhsa cros-bhóthair! / [Ní bhreathnóchaidh sé díreach chor ar bith ort ach indiaidh a leicinn. Ní fhaca mise a leithide de phúcaighil ar aon-duine ariamh. Do dhubhshlán, déan amach céard atá in a intinn aon-uair.] / 'Bhfuil a fhios agad an fear sin thuas ag T. Mh.: an luisneachán mór sin a bhfuil an chlaon-fhéachaint ann agus a bhíos i gcomhnaí ag breathnú indiaidh a leicinn ort. Chreidim nach bhfuil aon-neart aige air sin, gurb í an chlaon-fhéachaint is cionntaighe leis. Súile corr-cáimín a bhaist P. Ú. air: mar dhóigh dhe go bhfuil a shúile mar bheadh maide corr cáimín ann. Diabhal mé gur duine fáilidhe é sin, agus nach gcreidfeá ach cho gnaoidheamhail agus atá sé le duine ar bith a mbeadh aon-bheann aige air / [Níl a fhios agam an mbeidh sé an-fhada anois go dtugaidh póilí Á. geábh aniar indiaidh mádraí nach bhfuil íoctha. Chonnaic mé é ag breathnú indiaidh a leicinn orm indiu, agus mé ag dul amach thairis. Ní mór daoib a bheith ar 'u' (: bhur) son féin — duine ar bith a bhfuil madadh aige nach bhfuil íoctha] / 'Bhfaca tú ariamh é ag caitheamh amach smugairlí indiaidh a leicinn. Ní bhíonn sé ach ag ealadhain, ach chuir sé déistean ar ghaedhilgeoir a bhí annseo anuiridh. Ní fhéadfad sí fanacht ins an áit a mbeadh sé chor ar bith / Tá sé thíos ansiúd ag cur deatach amach as an sean-dúda indiaidh a leicinn, agus ag innseacht faoi "bhliain annseo a raibh garrdha an tS. curtha agam, agus nach raibh aon-fhata ann ní ba mhó na cubharláin lá Fhéile San Seáin, agus go raibh siad cho mór le turnapaí Domh-nach Chrom Dubh." Má tá an scéal sin cloiste agam uair, tá sé cloiste agam míle uair / [Bhreathnuigh sé orm indiaidh a leicinn, agus shílfeá gur brath mhór a bhí aige beannú dhom, ach níor bheannuigh ina dheidh sin. Is minic ar an deis sin le goirid é. Is fada leis go mbeannuighidh mé dhó, ach dheamhan beannú muis, ná cuid de bheannú, dhá gcailleadh sé síol a chlainne ag súil leis. Fuaraigheadh sé anois ins an ggraicean ceadna ar théigh sé ann cheana] / Ní bhreathnóchadh sí díreach ort ar bhás an domhain, ach ag iarraidh thú a dhearcadh indiaidh a leicinn ingan fhios. / Bhí sé ag dul indiaidh a leath taoibhe nó go ndeacha sé síos ins an trínse atá ar cholbh an bhóthair

= [ag dul indiaidh a leath-taoibhe = sideways] / Nuair a bhaintear geit ar bith aisti, níl a dhul ar a cúl ná ar a h-aghaidh aice ach indiaidh a leathtaoibhe go dteighidh sí ins an gclaidhe. Tá an míád mór uirre, tá sí cho giogach sin / [Dhá dteagadh sé isteach idteach anois, agus dhá seasadh sé ar an taobh sin, tá sé d'fhaisean aige a bheith ag dul indiaidh a leathtaoibhe go bráth go mbeidh sé thall ar an taobh eile. Ní chuimnigheann sé air féin leis an bhfalrach a bhíos ann ag ceartú dhuit. Leag duine de na gearrbhodaigh an cíléirín roimhe i lár an teallaigh lá a raibh sé istigh annseo, agus níor airigh sé go bráthach é go dtáinic sé salach air, agus baineadh treascairt as, agus shíl mé go raibh sé basctha istigh ar an teallach againn, mar caitheadh anonn ins an gclúid thall é]/ Tabhair faoi deara é má fheiceann tú ag "bacsáil" aríst é. Cuirfidh mé geall leat, nach dteigh-eann sé an ionga féin ar a chúl ná ar a aghaidh, th'éis go mbíonn sé ag corruighe. Ag dul indiaidh a leathtaoibhe i gcomhnaí a thugas sé an iarraidh do'n fhear eile, agus tá iarraidh mharbthach aige freisin, an uair a thogróchas sé é / [Níl gnatha ag aon-duine a dhul a chodladh in aon-leabaidh leis sin, mar bhfágaidh sé an leabaidh faoi féin. Tosuigheann sé ag coigilt agus ag rómhar agus ag dul in diaidh a leathtaoibhe, nó nach mbeidh agad ach binnín bheag bhídeach amuigh ar colbh. Má thugann tú cead a chinn dó annsin, an céad áit eile a mbeidh tú, ar an talamh. Cé'n bhrigh ach go dtosuighidh sé ag srannadh. Shílfeá a dhearbhráthair ó gurb í "Johanny Mary na dtrí gcrann" mar adeir an t-iascaire "a bheadh ag seoltóireacht i mullach an tighe".] / Cuireadh an churrach isteach indiaidh a leathtaoibhe ar an gcarraig, agus dheamhan ar h-ionntuigheadh í th'éise sin. Marar h-ionntuigheadh bhí an tseamair Mhuire aca. Dhá dteigheadh sí oiread na fríde eile isteach bhí lá soir déanta orra / Dhá mbeitheá ag siubhal an bhóthair bonn ar aon léithe, diabhal easna di nach mbeadh ag sníomh ar chuma eicint indiaidh a leathtaoibhe nó go gcuireadh sí isteach ar an móinín bán thú. Ní thugann sí féin faoi deara chor ar bith é. Ba deacair dhi agus an síorádh a bhíos uirre / [An bhfeiceann tú an áit a bhfuil lorg an rotha. Níl sé orlach ó bhruach. Ba bheag eile muis a ghabhfadh sé indiaidh a leathtaoibhe ins an am a mbeadh sé thíos ins an bhfiodán. Dar dia-guidhe muise, dhá dteigheadh sé síos, ní chuirfeadh Goll Mac Móirne aníos aríst é. Diabhal cur ná cuid de chur] / Aithnighim go maith air go mbeidh sé ag dul indiaidh a leathtaoibh mar siúd, nó go dteighidh sé isteach dorus Ph. Sin í an chluanaidheacht atá air. Ag iarraidh sciarradh isteach inganfios mar dhóigh dhe. Nachar chuíbheamh-la dhó go fada bualadh isteach agus a phionta a ól ná a bheith ar an aisiléar-

acht bheag sin / D'fhéach sé indiaidh a ghualann = siar thar a ghualann, nó i leathtaobh thar a ghualainn / Hébrí cé'n breathnú a thug mé indiaidh mo ghualann nach bhfaca mé in a phlíoma annsin é, ag féachaint idir an dá shúil orm. "Shíl mé gur fhága mé thusa in mo dhiaidh ins an mbaile" arsa mise. "Ní h-amhlaidh" arsa seisean. "Tusa a d'fhága mise in mo dhiaidh ins an mbaile" / Shílfeá muise, go raibh imní air, go mbeadh na buachaillí báire a bhí thiar ag doras an tseomra ag cláradh na mná, mar thugadh sé corr-bhreathnú cráidhte siar in diaidh a ghualann. Sin é an sórt duine é. Dar leis, tá 'chuile dhuine ins an bhfaire ar an mbean. Ní len a breaghaichte é muis, ach an oiread liom féin / [Tá faitíos air go bhfuil aon-cheo dhá chaitheamh inganfios air ins an seomra. Feacha an deis atá air ag breathnú indiaidh a ghualann. Is diabhláí an conuas fir é. D'ólfadh sé tae eile anois aríst dhá bhfaghadh sé é, th'éis nach bhfuil sé ach indiaidh eirghe ó tae] / Cuirfidh mise ó bhreathnú indiaidh do ghualann thú, má theighim síos cho fada leat. Scread mhaidne ort a ghiolla na buinnighe, is beag a mhillfí ort, nuair a chuirfeá ins na gath scití é. Is beag a bhéarfadh air fuagairt orainn anois, scáth aithgiorra a dhéanamh thrí phóicín de thalamh bán. Dhá mbeadh casán trín a chuid cuir mar tá thríd an gcur se'againn féin, bheadh údar clamhsáin aige. / [Airigheann sé seo soir priocadh in áit eicínt. An bhfeiceann tú ag breathnú indiaidh a ghualann é. /

Bonn an aoin seo thoir atá sé a fháil. Is gearr go dteighidh sí amach ag spaisteoireacht di fhéin anois, ar theacht do'n trathnón -a, indiaidh a luirgne a bhreacadh ins an teine ó mhaidin. Nach h-í inghean an duine bhoicht í! / Bhí sé i gciúin-chomhrádh liom thíos ag ceann an bhóthair, agus ní fhaca tú aon-fhear go h-iomaidh ba spleodaraighe ná é. Maidir le scéalta bhí siad aige: bás na cailliche, pósadh na mná óige, cogadh, aontaigh agus eile. Ach hébrí cé'n dearcadh a thug sé indiaidh a ghualann, nach bhfaca sé T. Sh. ag déanamh againn (: chugainn) aníos. Níor fhan sé leis an bhfocal a bhí ar a theanga a chríochnú, ach baint as soir an bóthar. Níl trust ar bith aige as T. ó'n oíche fadó ar ionnsuigh sé é ag teacht aniar ó'n R. / [Tá cuibheamhlacht mhór ins na mná atá ann anois! Go bhféachaidh an t-Athair Síorraidhe ort a mhic ó, níl ort ach breathnú indiaidh do ghualann ar dhuine aca, agus tá sí agad ar sheol na braiche. Ach má chuireann sin an iomarca anró ort, níl call duit an oiread sin féin a dhéanamh ach fead a leigean. Sin é do dhóthain / Indiaidh a dhroma a theigheas sé isteach ins an leabaidh [Feic "druim"] / Bhí mise lá thiar i dT. an Fh. agus mé ag tóraidheacht áit a dtugann siad an

D. D. air. Casadh sean-fhear dom ag cros-bhóthar ann. Sean-fhear breagh gaedhealach i gcosamhlacht. "Cé'n áit annseo a bhfuil an D. D." adeirim féin. 'Bhfuil a fhios agad cé'n freagra a thug sé orm. Is beag bídeach nachar thuit mé as mo sheasamh. Cé'n bhrigh ach sean-fhear mar é. "Teirigh indiaidh do shrúine (: sróine)" a deir sé "agus déanfaidh sí eolas duit." "Ná raibh maith agad, agus ní hé amháin" adeirimse ... [B'fhearr ná sin an rud a chuala mise ag fear as D. Fh. a tháinig ag damhsa thuas tigh Mh. Bh. Bhí an ghráin shíorruidhe ag M. B. ar fhear ar bith taobh thiar de'n Ch. Shaghd muid fhéin i bhfear Dh. Fh. é.] "Céard a chas thusa annseo indiaidh do mhullaigh" adeir M. B. "Ní indiaidh mo mhullaigh a casadh ann mé, ach indiaidh mo ghléis" adeir an fear aniar / Indiaidh a tosaigh a theigheas ceann de soithigh sin síos i gcomhnaí. / 'Bhfuil tú ag iarraidh an tlú sin a chur isteach ann. Bhuel má tá, sáith isteach indiaidh a phuintín é. Níl maith ar bith dhuit an brionglán a chur ann / [Is fhearr dhuit an láighe a chur ins an talamh indiaidh a feac agus ní indiaidh a h-iarainn. Coinneochaidh sí an ghreim ar an gcaoi sin. / Sac an scian ann indiaidh a coise / Bhruigh sé an maide láimhe indiaidh a chaimín siar in a bhéal] / Cuir isteach í indiaidh a crainn. Féadfaidh tú lann na speile a fhágáil taobh amuigh, agus greim a choinneál uirre agus ní bheidh a dhath clóic' uirre // Tá sé féin ag obair ar na bóithrí, agus gan aon-duine in a dhiaidh ins an mbaile ach an stóicín sin, nach bhfuil indon mórán a dhéanamh fós = [gan aon-duine in a dhiaidh: duine ar bith le obair a dhéanamh] / Ní fhéadfainn an teach a fhágáil agus gan aonduine in mo dhiaidh. Cé a sheolfas bó nó gamhain? / [Níl duine ar bith indiaidh an duine bhoicht sin, agus caithfidh sé a dhul ag saothrú in a dheidh sin / Nach maith an chiall agamsa é, nach bhfuil in mo dhiaidh ach girrseachín nach bhfuil indon freastal ar bhó ná ar ghamhain] / Is furasta dhó sin a bheith ag boithreóireacht, agus triúr riadairí in a dhiaidh. Ní hé sin don té é nach bhfuil duine ná deoraidhe in a dhiaidh / Dá mbeadh aon-duine in mo dhiaidh ghabhfainn in éindigh leat ar an bpointe, ach níl ag baile ach mé féin / Má imigheann tusa cé a bhéas in do dhiaidh? / Ba deacair é sin a choinneál ins an mbaile roimhe seo, ach níl aonduine ina dhiaidh anois / Níor chás liom é dhá mbeadh aonduine in mo dhiaidh, ach níl ná geinealach an bhéil bheo — níl sin / Is lag lúbach an mhuirín atá in a diaidh — an bhean bhocht = máthair a fuair bás / Cailleadh óg í agus áilín ar aon-chéill in a diaidh // Chuaidh sé indiaidh na mbeithidheach ar ball = dá seoladh,

dhá dtabhairt abhaile nó ag giollaidheacht orra / Tá sé thar am ag duine eicint a dhul indiaidh na mbeithidheach, maran lib a bhfágáil amuigh go maidin / 'Sé a bhíos indiaidh an chapail agus an chairr igcomhnaí = ag cinnireacht an chapail agus í faoi'n gcarr / Níl duine ar bith aice anois le dhul in diaidh an chapail. Caithfidh an bhean bhocht a díol / [Níl mo dhóthain lúid ionnamsa feasta choidhchin le dhul indiaidh capall agus carr. Tá sé in am ag duine agaibh féin anois a bheith indon ceart a bhaint daob (: díob)]/ Níl a dhóthain aoise ag an stócach sin fós le dhul indiaidh capail, dá mbeadh sí buille meargánta chor ar bith. Is beag an baoghal / Chaith sé an samhradh indiaidh an asail = le obair áirid eicint, cuirim i gcás ag tarraint mhóna, fheamainne nó aoiligh nó a leithide / Cá'ide go mbeidh aon-mheisneach agad a dhul indiaidh an asail / Is iomdha a leithide ar fud na mbailteachaí atá indiaidh asail le dhá bhliain / Ní fhéadfaidh sé a bheith indiaidh an asail agus a bheith ag an scoil. Deir siad nach bhféadann an gobadán an dá thráigh a fhreastal / [Caithfidh sé a dhul indiaidh an chairr indiu. B'fhéidir ambáireach faoin a bheith slán duinn, go bhféadfadh sé a dhul leat]/ Chonnaic mé carr ag dul siar indiu agus gan duine ar bith in a dhiaidh mara raibh duine eicint in a chodladh istigh ins an mbosca]/ Dheamhan fear faoi'n mbogha bán agus is mór an rud le rádh é, is measa ná é indiaidh cairr. Dhá bhfeiceadh sé an capall cineál spéireamhail chor ar bith, 'sé mo mheas go bhfágfadh sé annsin í agus go rithfeadh sé thar claidhe / Is minic a bhíos sé indiaidh bradáin = ag lorg, ar thóir bradáin ins an abhainn / Indiaidh bradáin — ag saghdadh — a bhí tú aréir / Tá sé indiaidh coiníní / An bhfuil aon-chúis leis an gcú sin indiaidh gírrfhiadhachaí? / Céard a chas aniar an scramaire sin. Indiaidh ban is dóigh / [Tá sé an-mhór indiaidh cailíní le goirid / Ní theagann iabh ar bith anois air ach indiaidh mná / Indiaidh poitín atá sé. Sin é a thug annseo é = ar lorg poitín len a ól, nó má's póilí é le breith air]/ Cé'n meanmna a chas aníos chugainn é! Cheal nach bhfuil a fhios agad. Indiaidh óil. D'eile. Shíl sé go mbeadh aon-bhrabach orainn. Bailigheadh leis anois. Dhá dtuiteadh déidín aige ag súil leis, dheamhan deoir a gheobhfadh sé annseo / Indiaidh damhsaí a thug sé sin an tabhairt sin air féin anois. Nach hé an t-amadainín é a theacht dhá mhíle déag bealaigh ar an gcuntar sin / [Indiaidh "dole" atá an boc sin. Ní fhágann sé tigh an mháistir chor ar bith le seachtain, ach é dhá choinneál ag scríobhadh, i gcomhnaí, i gcomhnaí / Indiaidh airgid atá sé. M'anam marach gurb eadh, gur beag an luadh a bheadh aige sin trí lá a chur amú thíos ins an teach sin. Dheamhan baoghal a bheadh air]/

Indiaidh an airgid a bhíos 'chuile choir. Cá'il an té a ghabhfadh i gcontabhairt a chrochta marach an t-airgead / Is diabhláí an tsaint a bhíos indiaidh an airgid ag cuid de na dhaoine. An bhfeiceann tú an rud a rinne sé sin thoir? / [Indiaidh an airgid atá sé agus ní indiaidh na mná. Sin é grádh na h-ailpe / Is cóir adeir siad gur indiaidh an tsolamair a bhíos an grádh. Phós sé an ágóidín sin le saint in a cuid airgid. Is mór an feall in a dheidh sin féin a mhacsamhail d'fhear bhreagh a chur amú léithe / Ní fhaca mé an oiread sin de bhrabach in a diaidh riamh cheana = dá barr; níor fritheadh an oiread sin brabaigh uirre ariamh] / Is beag 'e bhrabach a gheobhas tú in a dhiaidh sin, deirimse leat. 'Chuile phighinn ag dul ins an stoca. / Ní bhfuighidh bean an ósta aon-bhrabach in a dhiaidh nó d'athruigh sé. 'Ar ndú' mo léan níor athruigh / Ní raibh an chianóg ruadh (: de bhrabach) agamsa ariamh in a dhiaidh / Fág do dhiaidh é / D'fhága sé an bhoichteacht in a dhiaidh an lá ar phós sé = thug sé cúl do'n bhoichteacht / Tá na póilíos in a dhiaidh = ar a thóir / Tá an buachaill in do dhiaidh = tá tú i dtús slaghdáin /

Bhí a fhios agam ar a theacht abhaile dhom aréir go raibh an buachaill in mo dhiaidh = an slaghdan orm / [Breathnuigh in a dhiaidh sin, nó mara bhfuil mise ag dul amú go mór, is fear é a bhfuil rún aige droch-chor a thabhairt dhó féin = tabhair aire dhó; bí ins an áirdeall air / Ní raibh duine ar bith le breathnú in a diaidh, agus cuireadh isteach ins an "bpoorhouse" í faoi dheireadh /

Caithfidh mé breathnú indiaidh na bó sin = aire a thabhairt di; a bheith ins an áirdeall uirre] / Níl breathnú ar bith indiaidh na bhfataí agaibh agus gan a fhios agaibh nach leathta ins an bpota atá siad agus an dabhach teine atá fútha. Dubhairt mé lib a dtógáil cnag-bhruiththe / Is beag a bhreathnóchas in mo dhiaidh féin ná indiaidh mo chloinne, má thárluigheann tada dom choidh-chin, 'sábhálaidh Dia sinn. 'Sé an chaoi a bhfuil sé ins an saoghal seo, mara mbreathnuighidh 'chuile dhuine in a dhiaidh féin, beidh sé ar deireadh / [Níl call breathnú indiaidh móna ná tada ar an aimsir seo.

Triomóchaidh sí uaithe féin agus an spalpadh atá ann] / Níl breathnú indiaidh aon-cheo ag S. anois. Tá sé ag fágáil 'chuile shórt fútha féin. Bhí sé in am aige ciall a theacht dó, agus gan a bheith dhá shárú féin 'scáth a bhuidheachais. Is fhearr go deireannach ná go bráth mar sin féin / Shílfeá nach bhfuil breathnú ar bith indiaidh na gcaorach sin, ach cead aca a rogha rud a dhéanamh. Bhí siad thoir ar chuid J. T. Mh. indiu.

Mise imbannaí má bhíonn 'u' gcuid féin foghlughthe gur maith gasta

a bhéas sib amuigh dhá fhuagairt / Chuir sé na póilíos in mo dhiaidh = ar mo thóir. / Shaghd sé an madadh gur chuir sé indiaidh na gcaorach é = ag rith in a ndiaidh / Tá mise in do dhiaidh a bhuachaill, agus ní chomhnóchaidh mé choidhchin go mbainidh mé sásamh dhaot (: díot) / Is fada in do dhiaidh mé ach tá tú agam ins an deireadh. Cuir dhíot anois / Ní fhaca mé aon-fhear ariamh a chruthuigh cho maith leis, lá agus go raibh an Búrcach an fhad ina dhiaidh, gur thug sé an eang leis uaidh. /

/[D'fhága sé go leor airgid in a dhiaidh = len' udhachta; tar éis báis a fháil / An raibh mórán in a dhiaidh meastú? Cupla céad? / Sílim gur beag a bhí indiaidh Sheáin, ach bhí sé indiaidh an dearbhráthar eile — lán mála dhe]/ Tá tú ag déanamh airgid as éadan agus fágfaidh tú in do dhiaidh uiliog ar ball é. Dheamhan pighinn dhe a thiubharfas tú leat ach an oiread liomsa / D'fhága sé saidhbhreas na saidhbhreas in a dhiaidh, agus tá a chuid daoine muintreacha ag scliúchas faoi ó shoin. Is minic, 'ar ndú' a leig béal na h-uaigne rud le béal na truaighe // Bhí sí indiaidh Chloinn Mhac Confhaola sin ariamh = bhí an eitinn ionnta; ghreamuigh an eitinn dóib / Bhí an tsaint indiaidh an dream céadna 'chuile lá ariamh. Ba mhian leo a dhá lámh a chuir timcheall ar an saoghal agus é a bheith acu féin ar fad. / Ní raibh aon-lá ó rugadh an chéad-fhear aca, nach raibh an deagh-chaint indiaidh na n-Éamuinn sin. Ar chuala tú aon-nathuigheadóir beo mar Joe sin. Bhuel ní raibh tada dhá thais ag Pádraig, agus, 'ar ndú sean-Éamonn féin, deir an dream a chonnaic é nach raibh cinneadh go deo leis / [Ní raibh aon-duine ar an bhfeadhain aca sin ar 'chuile thaobh nach raibh buadhannaidheacht eicínt de'n tsórt sin in a dhiaidh. Shílfeá dheamhan mórán ainis a bhí ionnta, agus in a dheidh sin féin d'eirigh fir thar cíonn le 'chuile dhuine aca ... Bail ó Dhia ar do chuid spré. Cá bhfuighidís spré. Ní raibh a leithide aca. Ach bhí siad indon na fir a fhostú pé aca sin é]/ Tá an t-ól igcomhnaí indiaidh na Maidhc-eannaí. Is faisean é a bhí aca uiliog / Ní fhaca mé aon-duine de na Loideáin chéadna ariamh nach mbeadh an criotán sin ina dhiaidh. Bhí sé in a lionnán (: leannán) ag Micil, agus ní fhaca tú Peait aon-lá ins an mbliain — an lá a mbeadh an fiach dubh ag cur a theanga amach cho maith le chuile lá eile — bheadh slócht air /

Tá an nathaidheacht in do dhiaidh igcomhnaí. Níor scar sí ariamh leat. Dheamhan é muis ná go dteighidh na h-ordógaí ort / Nach diabhaltaí atá an ghaisce in a dhiaidh igcomhnaí. Tá muis, agus beidh. Ní bheadh sé beo, mara mbeadh an áibhéil bheag sin aige. Ach dheamhan dochar ann thairis. Duine soilgheasach é lá an anshógha / Mise imbannaí go bhfuil an forú in a dhiaidh. Is dual dó sin mar bhí sé indiaidh a athar féin / [Ní fhaca mé an t-athair ariamh ag siubhal de réir a choise, ach ag bog-shodarnaighil igcomhnaí. Dhá suidheadh sé síos, bheadh sé dhá shníomh agus dhá lúbadh féin go mbeadh sé ina shuidhe aríst. Dheamhan ab é an oiread sin oibre a bhíodh de bharr a chuid forú in a dheidh sin] / Nach leis féin a chuid talmhan. Cé a thioctas in a dhiaidh air? = cé a thioctas in a bhéal (nó in a bharr) air; cé a éileóchas a bhaint dhe / [Coinnigheadh sé a udhachta. Tuige nach gcoinneochadh. Níor chuala muide go raibh duine ar bith ag iarraidh a dhul in a diaidh air. Ní bheadh aon-ghoir ag aonduine a dhul in a diaidh air, ar aon-nós. Tá siad ro-fhada amach ingaol uaidh] / Diabhal aithne air leis an gcaint atá air, nach duine eicínt atá ag iarraidh a dhul indiaidh an gharrdha sin air. 'Sé an frae é go deimhin. Ní fiú do sheacht mallacht é / Tá sé mall aca anois a dhul ina dhiaidh air, agus é dhá bhliain ann. Dhá dtapuighidís é an uair a tháinig sé isteach ins an ngabhaltas i dtosach, b'fhéidir go n-eireochadh leo a chur as amach, ach an rud a theigheas i bhfad, mar adeir an sean-fhocal teigheann sé i roighineadas / [Coinnigh do shean-dúda lobhtha. Níl duine ar bith ag dul in a dhiaidh ort. Is suarach an éadail é ar aon-chor ag aon-duine.] // Tá caitheamh in a dhiaidh agam [orm freisin] nach raibh mé ann in am, arae ní mar sin a bheadh sé dhá mbeinn = brón, aithmhéala, diomdha orm [fuaim: caith. níl thairis sin ann. Sin í fuaim an fhocail caitheamh i gcomhnaí, go fiú agus an uair a bhíos guth in a dhiaidh] / Bhí an-chaitheamh in a dhiaidh aige nach bhfaca sé T. Bhí sé dhá thóraidheacht, ach níor eirigh leis a fheiceál in a dheidh sin fhéin / [Cé'n mhaith dhuit caitheamh in a dhiaidh a bheith ort anois. An uair a bhí agad do ghnatha a thapú, níor thapuigh tú í, agus ó thárla nachar thapuigh tá tú as anois] / Bhí an-chaitheamh in a dhiaidh agam an uair a d'imigh sé = cumha / Tá caitheamh mhór in a dhiaidh agad go deimhin! / "Báitheadh Tom agus Peadar orm agus bhí caitheamh mhór agam in a ndiaidh" [Currachaí

Thír an Fhíaidh] / [Ní raibh an oiread caitheamh indiaidh aonduine dhár
thóig mé ariamh agam agus a bhí agam indiaidh Sheáin. Chuir sé duibhthean
ar mo chroidhe an lá ar fhága sé an teach amach] / B'fhéidir inDomhnach
go bhfuil caitheamh indiaidh na scoile air / Tá an slaghdán dhaot
(: dhíot) agad anois. Shílfeá gur ag caitheamh in a dhiaidh atá tú. Dar
príosta b'fhéidir gurb eadh! / 'Sé a bhfuil de chaitheamh in a diaidh
agam nachar chuir mé olc uirre tí (: ní) ba mhinicí! B'fhurasta sin
a dhéanamh / [Ná déan. Fág len a anshógh féin é. Ní beag dhó a bhfuil
air. Má thugann tú aon-iarraidh dhó, b'fhéidir gur caitheamh
in a dhiaidh a bheadh agad aríst.] / Ní beag dhom a bhfuil de chaitheamh
in a ndiaidh orm agus gan tusa a bheith ag cur tuilleadh orm. Breagh
nach ndúinfeá do chlab mór uair eicínt / Tá caitheamh in
diaidh ag na daoine anois nachar ól siad a ndóthain chomh
uain agus a bhí an t-ól saor. Ní fheicfidh tú an pionta anuas ar dhá
phighinn aríst go deo. / Ná bíodh caitheamh in a dhiaidh ar bith ort.
Tiocfaidh sé ar do dheis aríst le congnamh Dé. Béarfaidh bó eicínt
laogh eicínt lá eicínt / [Tá caitheamh indiaidh a chéile aca. Ach tá
siad réidh le chéile anois. Tá 'chaon duine aca pósta le duine eile] /
Bíonn caitheamh mór indiaidh an óil agam an uair a mbím an áit
nach mbíonn an coimneas agam ar a fháil, ach dá mbeadh ní
iarrfainn aon-deoir go h-éag // Níl mise indiaidh an méid sin
air anois. Fuair sé lascadh maith = ní mór liom dó an lascadh a
fuair sé; is maith liom go bhfuair sé an lascadh / Bailigheadh leis
anois. Níl mise indiaidh an méid sin air. Fuair sé gob maith /
Ní bheinnse in a dhiaidh ar Shasana, dhá bhfaghadh sí a sheacht n-oiread.
Thuill sí é. Ba mhaith uaithe féin créatúlacht a dhéanamh comh uain
agus a d'fhéad sí / [Thug tú fúithe garbh é, agus, 'ar ndú mo léan, má tá
mise in a dhiaidh uirre, castar liom é. Is fada an méid sin ag
tastáil uaithe; ag teacht isteach annsin 'chuile oíche dhá n-eirigheann
ar a súil, agus an oiread gláimhthéisc' agus gailimaisidheacht aice agus a
bhodhróchadh na daoine, dhá dtugaidís aon-chluais di] / Is mé
atá indiaidh mo chuid tobac air, ach céard a d'fhéadfainn a
dhéanamh. Ní raibh aon-ghoir agam gan a chaitheamh aige ó
a chonnaic sé ag deargadh mé / Ní bheinn indiaidh buille nó dhó air
ach mé féin dhá dtabhairt dó. Ach dhá dtugadh duine eicínt eile dhó iad

bheadh an duine sin do mo chur as mo shásamh. Níor mhór dom fhéin an bualadh a dhéanamh go mbeadh sógh ceart agam air / [D'eirigh áit mhaith leis, agus níl mé ina dhiaidh air. Tá sé fhéin go maith. Dheamhan a bhualadh ann] / Ní bheinn indiaidh a raibh istigh agus amuigh agam a thabhairt di, ná ní mhaoidhfinn uirre go bráth é, marach an bealach gránna atá léithe féin. Dhá dtugthá an saoghal mór di, bheadh sí ag banrán in a dheidh sin nach raibh a díol aice / [Is mé atá indiaidh mo chuid pórtair air, ach ní fhéadfainn droichead a dhéanamh dhó in a dheidh sin ó a casadh ann é.] / Bí indiaidh 'chuile shórt air sin. Ná tabhair solus an lae dhó má fhéad-ann tú a choinneál uaidh, mar 'séard é féin suaracháinín gortach daoitheamhail. Leaghfadh sé an talamh a siubhailfeadh duine air dhá mbeadh an "power" aige a dhéanamh / [Níl mé in diaidh an "feag" air! M'anam-sa ó'n diabhal go bhfuilim agus nach bhfuil maith ar bith a mhalrait a rádh. Ba ghéar a theastuigh sé uaim féin, agus go mbeidh mé spurtha shul a fheicfeas tú dhá lál] // Bhí sí ag gol indiaidh Sheáin = é básuighthe / Is maith an earradh é sin indiaidh slaghdáin / Ní cuíbheamhail an rud le déanamh é indiaidh sochraide / 'Sé an chéad ball é a chonnaic mé indiaidh eirghe dhom / Indiaidh imeacht di a fritheadh é / Tá sí indiaidh cloinne aríst = indiaidh páiste / Dhá mbeinnse cho críonna roimhe agus a bhí mé in a dhiaidh, is fada go mbeadh mo láimh ann, ach ní fhaghann duine ar bith a chomhairleachan in aisce chreidim / Ní raibh fhios agam é go dtí ina dhiaidh sin. Bhí sé buille mall annsin = tar éis sin; taréis an ruda / Dhá bhfanainn go dtí in a dhiaidh sin, bhí agam, ach níor fhan. In a dhiaidh a fheictear do'n Éireannach a leas i gcomhnaí / [Bhreagh nachar fhan tú go dtí in a dhiaidh sin agus bheadh breith mhaith agad air] / Fuair mé amach in a dhiaidh sin nachar dhubhairt sé é chor ar bith ná gan diabhal rádh, ach bréag a dhul air / Is fada in a dhiaidh sin go ndearnadh é sin / [Dubhairt Mac Dé nuair a bheadh an dá mhíle seo caithte (: suas go dtí 2000 A.D.) nach raibh a fhios cé's mó a bheadh in a dhiaidh ná roimhe] / Indiaidh an méid sin ar fad cé'n bhail atá anois air. Nach bhfuil sé i gcruth a dhul ag iarraidh a chodach. Chuala mise ariamh é gur maírg a bheadh go h-olc agus go bocht in a dhiaidh / Ná bíodh faitíos ort. Rachaidh mise faoi dhuit nach gcloisfidh tú aon-cheo in a dhiaidh sin. Tá sé indon a bhéal a choinneál ar a chéile, ní hé sin do thuilleadh é / Beidh tú ag teacht isteach uirre indiaidh (: i leabaidh) a chéile. Deir siad gur teanga chruadh í an

Ghaedhilge le foghlaim / Is beag atá aige indiaidh na saighdiúir = bhí sé scathamh ins na saighdiúir, ach níl mórán dhá mbarr aige / [Shílfeá go mbeadh pighneachaí eicínt thairis sin aige indiaidh Shasana, nó an raibh tada aige? Ba é cuid an bheagáin é déarfainn] / Sin é an chaoi a bhfuil sé anois indiaidh a shaoghail, gan luach a bhéilí aige / Is beag a bhéas agad indiaidh do shaoghail má fhanann tú annsin. B'fhearr dhuit imeacht go fada / Ná bac le tada a bheith ag duine indiaidh na móna. Dheamhan ceo a bheadh agad go bráth ina diaidh / Ní bheidh mórán ag duine ar bith indiaidh na talmhana, ach do dhá cheann ins an talamh, ó mhaidin go faoithin agus gan cuid an fhiuntais agad ina dheidh sin indeireadh na bliana / [Bíonn sprus mór airgid anois indiaidh na móna ó a thosuigh an cogadh. Roimhe sin dheamhan mórán a bhíodh dhá barr ná cuid de mhórán] / Duine ar bith atá i gcleitheamhnas cairrgín, 'sé cuid an bheagáin a bhéas ina dhiaidh aige. Níorbh fhiú do dhuine a bheith dhá mheárú féin le rudaí de'n tsórt sin ar scáth a luach saothair // Tá mé indiaidh greim a fháil ar an leabhar sin le fada = tá mé indiaidh an leabhair; bhí fonn orm a fháil le fada [feic "tá mé in a dhiaidh air", thuasluaidhte] / [Tá mé indiaidh é a fheiceál le dhá lá, ach chinn orm in a dheidh sin / Is fada mé indiaidh buille a fháil ar an gcarachán sin, ach níor casadh in mo bhealach ceart é in a dheidh sin] / Sílim go bhfuil sé indiaidh seans a fháil ar T. Má fhaghann tiubharfaidh sé bóthar dó / [Bhí sé indiaidh deis a fháil ar an talamh sin le tamall. Tá sé aige anois] / Ní raibh sé indon aige in a dheidh sin [: fuaim ei fearacht leis, breis, ceil, sleid, agus rl. An fhuaim sin a bhíos ar "dhiaidh" ins an leagan seo agus freisin i "in a dheidh sin agus uiliog", "in a dheidh sin féin." Má chialluigh-eann "dhiaidh" taréis i gcúrsaí áite nó ama, fuaim ia mar atá i "Dia" "ciall" agus rl. atá air. "Tá mise in a dhiaidh sin" = I am behind him. "Níor tháinic sé go dtí in a dhiaidh sin" = he only came afterwards; ach "ní raibh sé indon aige in a dheidh sin = he was not able for him all the same (: in spite of that agus rl.) / Mhasluigh sé tú, agus níor bhuail tú é in a dheidh sin / [Mhasluigh sé thú agus, in a dheidh sin agus uiliog (uilig) ní bhuailfeá é = in spite of all; considering everything] / [Tá an-fhoghlaim air agus in a dheidh sin féin níl tuiscint (: tuigsint) ar bith aige = "just the same" / Tá "dole" mór aige, agus pinsean sean-I.R.A. agus tá punt sean-phinsean ag teacht isteach ann 'chuile seachtain, agus chúig leath-choróin" (: alúntais páistí), agus deich nó dó dhéag de phunta d'airgead na Gaedhilge sin, agus in a dheidh sin féin, tá an

béal bocht air, agus bíonn an oiread fuasaoid' aige agus shílfeá nach dtáinig aon-tsaoghal ariamh is measa ná é]/ Tháinic sé go dtí an béal agam ach níor dhubhairt mé é in a dheidh sin / Ní móide go raibh tú indon an méid sin a dhéanamh, ach in a dheidh sin agus uiliog, bhí tú indon rud eicínt a dhéanamh / In a dheidh sin féin anois, ní fhéadfá a rádh gur cneámhaire é. Is fada uaidh é. Thug sé rud duit in ómós do chuid airgid. Ní bhfuightheá sásamh ar bith i gcúirt air / [Deir 'chuile dhuine nach ndearnadh leath an chirt leis, agus nach bhfuair sé ach ar thuill sé. Ina dheidh sin agus uiliog, an dream céadna, atá ar an gcaint sin, dhéanfaidís féin an rud ceannann céadna nó rud is measa ná sin ar maidin ambáireach, dá sílidís go rithfeadh leo]/ Rinne sé sin ar fad, agus cuid mhaith leis, ach in a dheidh sin féin, ní droch-fhear é, do'n té a bhfuil sé leis. 'Bhfeiceann tú a mhuintir féin annsin thiar, agus níl duine ar an bhfeadhain aca, nach bhfuil teach nua ceann-scláta as a chionn, gan sciúrtóig ariamh a chailleadh leis. Thiubharfainnse fear maith ar fhear ar bith nach bhfág -faidh a dhuine féin ar deireadh / [Thiomain mé air é míle uair, ach ní raibh aon-mhaith ann, ní ólfadh sé é in a dheidh sin]/ Chuir sé a dheirbhshiúr de dhruim tighe. Chonnaic mé í an lá a mb'éigin di féin agus dhá h-áilín G. síos a thabhairt orra féin, agus scrúdfaidís thú breathnú orra. Rinne sé sin, agus déarfá gur beag an tsúil le Dia a bheadh ag duine ar bith a mbeadh baint na páirt aige len a leithide de chleas. In a dheidh sin agus uiliog, tá daoine ann — agus cuid dá mhuintir féin freisin — adéarfadh leat nach ndearna sé leath-cheart léithe / [Chinn air aon-deoch a fháil in aon-teach ins an tsráid ag teacht anoir dó, arae bhí na póilíos amuigh ins an áirdeall orra. Tháinic sé abhaile agus chuir sé na buinn le teine. Ba ghearr go dtáinic M. Bh. isteach agus d'innis sé dhó faoi'n gcaoi ar chinn air aon-deoch a fháil. "'Chuile sheans go bhfuil siad ag leigeán isteach daoine faoi seo" adeir M. Bh. "ní mhaireann an daol sin ach tamall." Ní dhearna sé fillleadh ná feacadh ach an dá bhróig a shacadh air féin agus a dhul soir aríst de mhaol a mhainge. Ina dheidh sin féin nach diabhaltaí an cathú a bhí air sin]/ Chuir mé aoileach agus leasú siopa agus feamainn dubh orra: dalladh dhaob (: dhíob). Bhí sé sean-leasuighthe agam freisin. Ina dheidh sin agus uiliog, ní raibh aon-fhata air. Cé'n chiall sin? Níl a fhios agam ó Dhia anuas. Gan an bhliain a theacht cóireamhail nó caoi eicínt / Bhí a raibh ins an teach thíos leis an bhfiabhras. Dheamhan lá dhár eirigh orm, nach dteighinn isteach ann, agus níor thóg mé é in a dheidh sin, míle buidheachas le Dia. Gan an t-imeacht a bheith orm chreidim. Marab eadh níl' fhios agam céard é /

Tuilleadh: ní raibh mé indiaidh an lae orm féin = ní raibh aon-chaitheamh in diaidh an lae agam = ní raibh aon-bhrón orm faoi'n gcaoi ar chaith mé é, nó faoi na rudaí a rinne mé / [Ní raibh mé indiaidh an lae orm féin chor ar bith. Caithfidh duine eirghe-amach a fháil uair eicínt. Cidh Dia nach beag duinn an t-achar a bhíos muid ag obair] / Is géar atá mé indiaidh mo shásamh a bhaint amach = tá mé ag lorg dioghaltais / Náire ortsa go deimhin! Is fadó an lá a d'fhága tú indo dhiaidh í = is fadó an lá ó a scar tú léithe / [Ná caintigheadh sí ar náire liomsa. Is fadó an lá ó a d'fhága sí ina diaidh í] / Fuair tú amach an té a mbeadh gnaoidheamhlacht ann. Mo chreach mhaidne, is fadó a d'fhága sé in a dhiaidh a raibh de ghnaoidheamhlacht ag siubhal leis. Diabhal a raibh de chailleadh air shul a phós é, ach bhí sé bocht an uair sin. Cho luath agus a thosuigh an saoghal ag féithiú leis, chaith sé an bhoigshíneadh in aer / [Do dhubhshlán an bhoichteantacht a shamhlú anois leis. Is maith an scathamh ó a d'fhága sé in a dhiaidh í. Dhíol sé an déirce mar adeir an ceann eile.] / D'eirigh sé as an nathaidheacht sin. D'fhága sé in a dhiaidh í. Níl a fhios agam nach bhfuair sé a sháith di. Bhí sé ag tarraint an iomarca siothmálachaí air féin len a chuid deagh-chainte. Is maith an bannaí ar an teanga a mhic ó, corr-chriogaide a fháil / [D'fhága sé an tsleamchúis sin ina dhiaidh an lá ar phós sé. Is fear sáthach críonna ó shoin é. Mhúinfeadh an bhean siúd aige ciall do na luchain. Mhúin sí ciall dósan ar aon-chor] / Ní fheicfidh muid é sin, ach b'fhéid -ir go bhfeicfeadh an dream a thiocfadh in a' (: ar) ndiaidh é / Ní chuirfidh mise mórán anró orm féin ag réidhteach talmhana. Déanadh an dream a thiocfas in mo dhiaidh a rogha rud = na línte atá le theacht / Ní raibh aon-rath air féin ná ar a chlann in a dhiaidh / D'fhan siad mar sin, agus a gclann in a ndiaidh / Chonách sin ort agus ar do chlann in do dhiaidh / [Ní bheidh lá foráis air ná ar a chlann in a dhiaidh, mar fuair sé an t-airgead cho mí-dhlisteanach sin] / Beidh feamainn ann indiaidh a bháis. Shílfeá nach mbeadh sé cho sanntach sin ag an saoghal / [Diabhal bacadh a dhéanfas mise air, ná cuid dhe bhacadh: oibrigheadh sé leis. Beidh talamh ann indiaidh a' (: ar) mbáis. Fágfamuid in ar ndiaidh uilig é, fágfaidh sin / indiaidh le, indíth le = Fc. geall gioll /

Diúirinn, Diúirlinn, Giúirlinn, Diúírín, Giúírín, Giúirinn, Giúirneach

Diúirneach = ainm-fhocal, buineann, tuiseal geineamhnach uathaidh: na diúirinne, na diúirlinne, na giúirlinne agus rl. Uimhir iolraidh: diúirinneachaí, diúirlinneachaí, giúirlinneachaí, diúiríní, giúiríní, giúirneachaí agus rl. [Tá na leagain réamhráidhte ar fad ar an bhfocal. Athruigheann g agus d le chéile go minic i dtús focail, ach thairis sin féin, chuala mé na leaganachaí seo ar fad ar an bhfocal in aon-cheantar amháin: Cois Fhairrge]

Diúirinn: péist shliogánach a thollas adhmaid a bhíos aon-achar in uisce, nó faoi amluadh. Tionnscluígheann siad in a lannaí beaga taobh amuigh ar an adhmaid, ach teagann méid agus fad ionnta i leabaidh a chéile. Faoi cheann cheithre mí nó mar sin, bheadh fad dhá thriog ionnta ar shail a bheadh ins an sáile. Tar éis trí ráithe bheidís amantaí cho maith le sé triogthe nó gar dhó ar fad. Bíonn dhá sliogán orra agus an péist istigh eatorra. Buidhe atá an péist ach gorm nó glé-ghorm a bhíos na sliogáin. Ach tá cupla cineál ar a laghad aca ann: cineál a bhfuil druim glas orra, agus cineál eile agus is dubh a bhíos an druim aca. An poll a ghníos siad isan adhmaid, níl méid ar bith ann. Níl ann ach go dteigheann mar a bheadh snáth beag ó'n diúirinn isteach ann. Bíonn cuid de'n péist istigh agus an chuid eile taobh amuigh agus an snáth sin dhá bhfastú dhá chéile. An ceann de'n diúirinn a ghníos an farcadh, tá dhá shliogáinín air. Is cosamhail gur leo sin a thollas siad an t-adhmaid. Tá dhá shliogán mhóra mhillteacha eile air, agus tig leis a n-oscailt ó chéile, len a sháith de'n tsáile a ól. Farcann siad adhmaid as éadan. Bíonn sé rodtha uiliog dhá mbarr má chaitheann sé aon-achar is an bhfairrge. Leis an snáth nó le stuf a ghníos siad an tolladh i gcomhnaí. Ní theigheann siad in aghaidh stuif. Déanann siad fabharcáin mhóra istigh isan adhmaid. Bíonn sé farctha as éadan má bhíonn sé sáthach fada ar fairrge. Ní thollann siad díreach chor ar bith, ach ag dul anonn agus anall agus ag seachaint na n-alt, agus cé go mbíonn na cuasáin a ghníos siad buailte ar a chéile, ní theagann siad salach ar a chéile aon-uair. Cruthuigheann giúirinneachaí ar adhmaid a bheadh faoi amluadh: caithte amuigh ar shráid nó áit a mbeadh uisce ag comhnú ann, ach ní bhíonn ionnta sin ach ceanna

beaga. Cruthuigheann siad freisin ar iarann nó ar ghloine nó ar leathar a bheadh isan sáile, ach cinneann orra iad sin a fharcaidh mar a ghníos siad leis an adhmaid. D'fheicfeá freisin ar ghuib éanachaí áiride iad agus na h-éanachaí sin beo (: éanachaí guairneáin), agus bíonn siad ar an mbreach diúirineach, agus deirtear freisin go ngreamochaidís do shuirc agus d'éisc mhóra mar sin.

Fág an sean-roth sin amuigh annsin. Ní dhéanfaidh sé sin aon-bharra go deo aríst. Nach bhfeiceann tú ag déanamh giúirineachaí as éadan é. Tá sé indon a ndéanamh amuigh 'san tsráid sin / Fuair muid an-tsail, agus gan a dhath uirre cé's moite de chupla diúirín in a h-éadan ach níorbh fhiú biorán iad / [Tá sí ó maith. Nach ndearna muid a tligean thíos 'san gcladach, agus tá sí farctha as éadan. Chloisfeá an ghaoth ag feadhail istigh innte leis an mbail atá uirre ag diúirineachaí / Chaithfeadh sé go bhfuil an t-adhmaid sin an-fhada 'san bhfairrge. Tá sé faoi ghiúirineachaí uiliog / Níl a dhath ar an gclár sin. Fagh do scian bheag agus scríob dhe na giúirineachaí sin, agus feicfidh tú féin air go bhfoghanfaidh sé / Marar fritheadh fós é beidh sé faoi dhiúirineachaí / Is diabhláí an brat diúiríní a bhí ar an mbairille siúd a fuair sé an lá cheana. Ach má bhí féin, ní dheachaidh siad thríd in a dheidh sin] / Níl mé indon na sliogáin sin atá ar na giúirineachaí a fhuilint. Marach sin b'fhurasta dhom congnamh a thabhairt duit léithe. Tá siad an-ghéar, an-choiligneach / Is diabhláí go deo an fad atá is na giúiríní sin. Ní fhaca mé ceanna cho fada sin ariamh. Ní fiú do sheacht mallacht an t-adhmaid sin anois. Tá sé rodtha ar fad aca. Bhí sé cho maith a fhágáil annsin 'dtigh diabhail, agus gan a bheith ag cur easonóir ort féin dhá iompar abhaile, agus nach dóigh an Cháisc ar an Domhnach nó go dtuitfidh sé in a mionús ort shul a bhéas tú ag an teach / [Sean-bhádóir a bhí ann, agus feasóig mhór dhubh air, agus báirnigh agus diúirineachaí ag fás air! / Chuala mise go mbíonn giúirineacha ag fás ar fhear do thíre-sa. Ní móide gur fíor dhóib é! = le fear as oileán adubhradh] / Bíonn tóin na soithigh móra plátáilte. Marach sinn, 'ar ndú' ní shíleann tú gur acmhuinn a bheadh aca ar na diúirineachaí. Ní bheadh seasamh ar bith ag an

adhmad ar na diúirlinneachaí marach na faoilleáin. Leagann siad sin orra uair ar bith a bhfaghann siad an dóigh / [Bíonn dhá bhrat de na giúirinneachaí sin féin ann. Is beag an mhísc a ghníos an chéad-bhrat chor ar bith mar ní bhíonn faobhar ar bith ar na fiacla aca; ach tuiteann siad sin, agus aimsigheann an darna brat annsin é (: an t-adhmad). Sin iad na buachaillí aige! / Éadáil gan aon-tairbhe a tháinig ar an gCogadh seo. Bhí sí ar fad farctha ag giúirinneachaí. Fuair mé dhá bhairille, agus cho luath agus a rug mé orra, níor fhan canda ná éadan ionnta nachar thuit ó chéile. Bhí siad foiricighthe le na giúirinneachaí amach agus amach] / An Breac Diúirinne, an Breach Giúirinne agus rl. = bric bheaga tuairim agus sé h-ordlaigh ar fad, déanamh pónaire orra agus iad ar dhath na diúirlinne nó mórán é (:fc. diúirinn thuas). Níl mórán rosaighle chor ar bith ionnta; tá na béil plubach aca, agus camóig bheag orra. Bíonn cuid aca nach mbíonn fad do ladhairicín ionnta. D'fheicfeá mearbhall gridánta orra is an oiche is an sáile. Coigligheann siad iad féin isteach faoi na giúirinneachaí ar shail nó ar chlár, nó ar raic ar bith de'n tsórt sin. Bíonn siad istigh i mbairillí agus i mboscaí, agus i gceaiigeannaí a theagas isteach is an mbruith faoi thír. Ní léar do dhuine cé'n chaoi a dteigheann siad isteach in áiteachaí de'n tsórt sin, nuair nach mbíonn oscailt ar bith ionnta a thiubhar-fadh leigean dóibh. Deir daoine go leigheann siad na h-eochraí isteach i scáine ar bith a fhaghas siad isna cláir, agus go síolruigheann siad agus go dteagann siad in inmhe istigh. Ar aon-chor is doiligh a thuiscint cé'n chaoi a mbíonn siad i mboscaí daingeana nach mbeadh poll ná puirín orra go bhféadfaidís a dhul isteach ionnta. Tá scáth ag na daoine rómpa. Níl slacht ar bith orra thar aon-bhreac. Síltear nach ádh ná amhantar a bhfeiceál, agus go bhfuil geis orra ag an sluagh sidhe. Ní dhrannfadh an chuid is mó de na h-iascairí leo ar bhás an domhain: leigtear cead an bhealaigh amach aríst leo, nuair a fhaightear i mbairille ná i mboscaí iad. Má bhíonn siad ar shail, leigheann siad iad fhéin as greim cho luath agus a bhuaileas an tsail tír, agus as go bráth leo amach an fhairrge aríst. D'fheicfeá na diúirlinneachaí foiricighthe ar a mbéal. Níl aon-chol ag na

muca mara ná ag na faoilleáin ná ag cuid eile de na h-éanachaí
leo. Déanann siad lá soir orra, má fhaghann siad leigean
orra ar shaltrachaí nó ar adhmaid i mbarr tuinne.
Deirtear freisin dhá dteigheadh duine ar mhaide rámha i
gcleitheamhnas é féin a thabhairt slán ó bháthadh, go ngreamóchadh an
breac diúirinne dó, agus go mbéarfadh sé air, leis an maide
rámha a bhaint amach dó féin. Síleann daoine freisin go ndéanann
na giúirinneachaí féin éanachaí, arae bíonn go leor clúmhaighe
orra agus in a dtimpeall.

Giúróg: ainm-fhocal; buineann; tuiseal geineamhnach uathaidh: na
giúróige; uimhir iolraidh: giúrogaí.

Giúrógaí: cineál cnuimh a theagas in adhmaid agus a ghníos min dhe. Ghníonn
sí an cleas céadna mórán le adhmaid tige agus a ghníos an ghiúirinn le
adhmaid a bhíos i sáile nó in uisce. [Níor chuala mé fuaim d ar seo
ariamh ach tá mé dhá chur annseo ó tharla go bhfuil baint aige leis na rudaí réamhráidhte]
Tá sé rodtha ag na giúrógaí. Is gearr go dtuitfidh sé anuas in a chríon-
ach chríochnuighthe. Is deacair a rádh nachar dhona an t-adhmaid é in a
dheidh sin / [Tá sé ag déanamh críon-lobhadh ar fad. Giúrógaí. Sin iad
nach mbeidh i bhfad ag déanamh mine dhó (: dhe) nuair a ghabhfas siad
in a éadan / Má tá sé ag déanamh giúróg chor ar bith, is gearr an
seadh a thiubharfas sé. B'fhéarr é a chaitheamh anuas ar fad] /

Diúirineach, Giúirineach agus rl. = aidiacht as diúirinn; giúirinn agus rl. =
a bheith faoi dhiúirinneachaí, giúirinneachaí agus rl. = a bheith foiricighthe leo /

Is beag an mhaith dhuit sail ghiúirineach. Dhá mbadh mise tú ní
chuirfinn suas an t-adhmaid siúd chor ar bith / [Is gearr le dhul í. Sail
dhiúirineach a bhí innte, agus níl drabhlás ar bith innte, de bharr
cho farctha agus a bhí sí / 'Séard atá agadsa a dhéanamh an clár sin
a chaith amuigh faoi ngréin go ceann míosa. Má tá sé giúirineach
féin, tá an teas agus an aimsir bhreagh acmhúineach ar a dhul 'un
maitheasa dhó.] / Ná bac leis an sean-chlár diúirineach sin. Dheamhan
leas a dhéanfas sé sin go deo, mara gcaitheá ar chúla na teine
é, agus is dona annsin féin é / Deirtear an breac giúirineach i leabaidh
an breach giúirinne go minic /

Diúilicín (d'úl'ikīn): ainm-fhocal, fireann, uimhir iolraidh: diúilicíní.

Diúilicín: (i) iasc sliogáin. Sliogán dubh, nó dubh-ghorm orra agus é an-chruadh. Rudaí caola fada agus guib bhioracha ar chloigeann díobh. Tá dhá shliogán as cionn a chéile agus féadann an diúilicín féin a n-oscailt, ach ní fhéadfadh duine sin a dhéanamh gan a mbriseadh le cloich. Ní hé an mhéid chéadna atá ionnta ar fad. Bíonn cuid aca rí-bheag agus cuid atá cho mór le croidhe do bhoise. Tá snáitheacha asta, agus greamuigheann siad iad féin do na carraigreacha leo.

Ach is féidir leo na snáithidheachaí seo a scaoileadh agus a dhul ag fátall. Bíonn siad le fáil in áit ar bith ó bharr cladaigh go diadh-thráigh, agus bíonn innbhir abhann bratuighthe leo.

Baineann iascairí go leor dhíob le h-aghaidh baoití, ach ithtear iad freisin. Bruithtear iad agus biadh dearg milis atá ionnta ach iad a bheith bruiththe. Tá cineál ann a dtugtar diúilicíní capaill orra agus tá méid mhór ionnta [fc. freisin sleabhcán diúilicíneach, creathnach diuilicín, gad diúilicín]. Tugann daoine maorachaí ar na diúilicíní (ii) donán de bheithidheach nó de dhuine; miolghaire meirbh éidtreorach (Muigh Cuilinn) [Níor chuala mé ciall (ii) le fairrge]

An-bhaoite mangach é an diúilicín nó na maorachaí sin atá ar na carraigeachaí / An bhfaca tú aon-áit ariamh atá foiricighthe le diúilicíní nach (: ach) na carraigreachaí sin thoir ag bun na h-abhann.

Tá agus Carraig an tS. bratuighthe leo freisin. Agus cuid de na ceanna atá ann, tá siad 'san an-mhéid. Tá diúilicíní i bhfus ar Charraig an tS. agus ní fiú tada iad l'aghaidh baoite: tá siad ro-bheag, ach an-bhaoite go deo na daigéid atá thoir / [Gheobhfá neart diúilicíní annsin thíos ar an Leic Pháirteach am ar bith san Earrach ná sa Samhradh.

Chuala mé fear ag rádh nuair a bhíos sé ag tuileadh gur maith an dóigh breac fanacht caithte i bpoll (: an dorugha a bheith caithte ann) dhá mbeadh carraig nó leac in aice leis a bheadh faoi dhiúilicíní. Deir sé go dteagann na blatháin agus na ballaigh agus na truisc stupóige isteach ag ithe na ndiúilicíní. D'fheicfeá iad ag imeacht do na clocha leis an thaoille tuile. Is minic a

chonnaic mé iad ag eirghe do na clocha agus ag dul ag
 sireoireacht sa taoille. An bhfaca tú an oscailt bheag atá
 isteach ann. L'aghaidh beatha is dóigh é sin]/ Is minic a chonnaic
 mise na sliogáin oscailte ag an diúilicíní. Ach is maith gasta
 uaidh a ndúnadh freisin, má theigheann araoid ar bith air // Tugaighidh
 braon bainne do'n diúilicín sin thoir, nó ní bheidh sé beo
 seachtain ó indiu. Ní fhaca mé laogh ar bith ariamh nach bhfuil
 biseach ar bith ach mar é. Níl lán do ghlaice fós ann th'éis
 go bhfuil sé ionann agus raithe d'aois /[Níl ann ach diúilicín fós,
 agus tá sé thar am a choisceadh. Is dona a chuaidh a lucht dó ar
 chaoi ar bith, ach níl rath ná ríoghacht ar an reithe sin a
 dtáinic sé uaidh — reithe Mh. Mh. Ní fhaca mé aon-chaora mhaith
 ag teacht uaidh fós ariamh]/ Fanóchaidh sé in a dhiúilicín dhona mar
 sin choidhchin tá faitíos orm. Níl aon-teacht suas faoi th'éis go
 raibh athair agus máthair bhreagh aige. Ach ní mar sin a bhíos sé ach
 oiread /[An diúilicín bocht ná buailighidh é! Fágaighidh annsin ar
 a theolaidheacht chois na teine é. An coileáinín bocht! B'fhéidir
 dó togha madadh a dhéanamh fós / Go deimhin is deas é do cheird,
 ag diúrnadh an diúilicín de chut sin 'chuile ré soluis! Caith ann-
 sin i dtigh an chlampaire é. Ní beag dhó a dhonacht agus tá sé, agus gan tusa
 a bheith ag cur fearas barr donacht' air. Má fheicim tú ag
 leagan láimh ná chois aríst i mbliana air, bainfidh mé an t-an-
 am asad, bainfeadh sin!]/ Bhí searrach asail aige anuiridh — diúilic-
 ín beag, agus níor chomhnuigh sé gur mharbhuigh sé é ag coinneál
 na bpáistí ar marcaidheacht air. Dar mo leabhar dhuit ba
 mhór an carchas é, ba mhór sin. Ach níl a fhios agam an ndéan-
 fadh sé aon-chúis ar aon-chor. Ní raibh aon-bhiseach de rath
 faoi /[Ní iongantas ar bith í sin a bheith in a diúilicín. Sí craith-
 eadh an tsucáin (: tsacáin) í. Deir siad go mbíonn craitheadh an
 tsucáin crannda i gcomhnaí, ach chreidim nach bhfuil annsin ach
 caint freisin ar nós go leor eile / Rinne tú do leas ar chaoi
 ar bith agus gan an diúilicín de ghamhainín siúd a cheannacht. Níl sé
 ach ag dul 'un meathtachais 'chuile lá dhá bhfuil sé a chaitheamh. Chuirf
 -eadh sé cantal ort a bheith ag breathnú istigh 'san ngarrdha air /

déirce: Ainm-fhocal, buineann, iolraidh = déircí

déirce = grádh diadha, séisín nó teirgéis a tugtar do dhaoine bochta nó do dhaoine a bhíos ag iarraidh a gcodach; cuid an bheagáin, an ghann-chuid, cuid Pháidín de'n mheacan; rud a tiubharfaí duit go doicheadh, nó a thaidhbhseochaí agus thú dhá fáil.

Tabhair déirce dhó / Caith rud eicint déirce ag an mbean sin / Mara n-iarraidh siad an déirce in onóir Dé agus Mhuire, ní agróchaidh Dia ort gan a tabhairt dóibh / Bhíodh deilín fada ag lucht déirce fadó, ach ní chloisfeá chor ar bith anois aca é / Ní raibh aon-bhacach ná aon-cheannuidhe ná aon-fhear bocht ná aon-fhear déirce ag dul an bealach ariamh nach ann a tharraingigheadh. Is ann a bhí an leabaidh dhearg i gcomhnaí ag lucht bóthair agus bealaig / Bean déirce a bhí innte / Ba fear déirce é / Ní fheicfeá lucht déirce ag tóruidheacht anois chor ar bith mar a bhíodh roimhe seo / "Lá Nodlag go h-aoibhinn aerach; Lá 'eil Stiopháin gabhtha gléasta; Lá 'eil Eoin ag iarraidh na déirce, le bacach an mhaide bhuidhe is measa a bhí in Éirinn" (: bean uasal adubhairt. Ghléas bacach suas é féin i gculaith duine uasail, agus mheall sé í féin agus a muintir go bhfuair sé í. Sin é adubhairt sí, an uair a fuair sí amach an cleas a h-imrigheadh uirre) / Teigheadh sé ag iarraidh na déirce anois. Níl a athrú aige / [Tá sé ag lorg (ag tóraidheacht, ag cruinneál agus rl.) déirce] / Bhíodh duine aca sin fadó ag dul thart annseo ag cruinneál a chodach — ag iarraidh déirce / Rinne sé de dhéirce air é. Maidir le go mba bhfiú an bhó deich bpunt, níorbh fhiú muis. Ach bhí sé graddiadhail, agus scrúd sé é an ceann eile a fheiceál gan cuid na h-oíche / [Maran de dhéirce a rinne sé uirre é, is mór an t-iongantas gur chuir sé an chruach sin scór. Níorbh fhiú tada len a leath í / Chaith sé aige é de dhéirce. Bhí truaighe aige dhó agus an t-áilín lag atá air. Ach is maith danra a bheadh sé le duine ar bith eile. Ní leigfeadh sé uaidh cho bog sin é / De dhéirce muis a scaoil sé uaidh an roinn fheamuinne sin. Ní slad-mhargadh go dtí í] / Is beag an déirce (: grádh diadha) atá ann nach gcaithfeadh pighinn ag an bpáiste bocht / Deir siad th'éis cho scanruighthe agus a bhí sé ag airgead, gur chaith sé a chuid le déirce in a dheidh sin. 'Sé a choinnigh na F. M. siúd beo ariamh, ach nachar chuala deoruidhe an bhéil bheo uaidh é / Cé'n chaoi a bhféadfadh aon-sciúrtóg a bheith aige agus a gcaitheann sé ag déanamh déirce. Níor éitigh sé fear ná bean déirce ariamh in a shaoghal / Bhí an dream céadna taobh leis an déirce ariamh = i gclé, i gcleitheamhnas nó iduilleamaí na déirce ariamh / [Chreidim gur taobh leis an déirce agus "ar son Dé" a bhéas muid go deo] / Má ghníonn sé an oiread sin déirce (: má thugann sé an oiread sin déirce uaidh) is iongantas nach gcloisfeadh

na daoine é cheana / Bhí sé cho maith dhó a dhul ag iarraidh na déirce le bheith dhá chiapadh féin annsiúd, ar scáth a mbeidh dhá bharr aige go sleibhe / An uair a thosóchas an saoghal ag dul in aghaidh duine mar sin, agus an díleághadh ag bualadh a mbeidh aige, b'fhearr dhó mála na déirce a fháscadh aniar ar a dhruim agus a dhul ag iarraidh a chodach ó theach go teach. [Is mó a bheadh dhá bharr aige faoi dheire thiar thall / An bhfeiceann tú an díthreabhach sin thoir — M. J. Ní díol truaighe go dtí é. Nacharbh fhearr dhó sin go mór fada anois, an giodán sin a dhíol amach agus imeacht ar an scuir, sin nó mála na déirce a chuir air fhéin, ná a bheith ag iarraidh muiríne a thógáil idir dhá chlochar annsin]/ Sí an bhean a chuir mála na déirce air — a chuir ag caitheamh na miotán é — i gceann mar bhí sé. Ní sheasfadh airgead na h-airrí di / [Diabhal mé go mb'fhiuntaighe dhó mála na déirce a chur air féin ceart ná a bheith ag imeacht ag iarratas mar sin. Níl nídh dhár dhealbh an ghrian dá chuid féin aige, ach rithte ag an gcomharsa ag "Begéarach" 'chuile ré soluis / Mara bhfuil mála na déirce air, is gearr go mbeidh, má mhaireann dó ins an meath a bhfuil sé. Dheamhan luach leithphighne mhaith a rinne sé i gcaitheamh na bliana anuiridh; ach ar a chuairt is 'chuile theach ar an mbaile, sin nó ag déanamh bolg le gréin ar chnocáin / 'Sé atá ag dul indiaidh 'mhullaigh i mbealach a bhasctha ceart má phósann sé an slaididhe sin. Chuirfeadh sí sin mála na déirce ar an sean-larla a bhí annseo, agus ba mhaith saidhbhir an fear é] / 'Sé'n déirce rud ar bith a iarraidh air = tá sé doicheallach daoitheamhail / 'Sé'n déirce a dhul ag iarraidh ceap air siúd. Ce'n bhrigh ach má chaitheann tú casúr a iarraidh in a cheann sin! Caithfidh sé leath-uair an chluig ag cur fainic -eachaí ort fútha / [Níl ann ach an ghann-chuid, agus an méid sin féin ní mian leo a dtabhairt uatha gan a dhul ag duilleoireacht orra. Rud ar bith a gheobhas tú ins an áit chéadna 'sé'n déirce é: bíonn an mhaith bainte as / 'Sé'n déirce "fag" ar bith a fháil anois — ins an tír seo ar aon-chor. Ach deir siad go bhfuil siad fairsing go leor fútha siar / Go bhfoiridh Dia ar do cheann a ghiolla sin. Má bhíonn tú i gcleitheamhnas na bulóige siúd, 'sé'n an déirce tada a fháil uaidh. Diabhal mé go sílfeá gur in aisce a bheitheá dhá iarraidh air, dhéanfadh sé an oiread sin cainte faoi] / Shílfeá gur déirce a bheadh sé a thabhairt duit dhá n-iarrthá tada air. Is mór an t-iongnadh go bhfuil sé ag díol tada, agus cho daoitheamhail agus atá sé. Ní dhíolfadh ach an oiread, meireach an áit a bheith faoin a mhullóg féin aige, agus nach bhfuil aon-dhuine le dhul in a bharr air / Céard atá aige ach an déirce bheag sin. Dhá mbaintí an teirgéis sin dhó (: dhe), ní bheadh luach leithphighne aige = an "dole" / An déirce bheag sin féin, marach é, bheadh cuid de na daoine thart / Tá siad ag déanamh tighthe as éadan ann, agus gan cianóig dhár dhealbh an ghrian ag an dream atá ag dul a' comhnuidhe ionnta

ach ag forcabhás ar an déirce sin (: dole). Dream atá ar an scuir — poilitéaraí — ar fad atá ionnta. Diabhal mé gob (: gurb) orra atá meas uiliog anois.

Cuirfidh mé mo rogha geall leat gur túsce a gheobhfadh duine aca bean, ná fear a mbeadh cáil mhór air / Déirce dhá chuid féin do'n amadán (: do'n bhacach) = a chuid féin a thabhairt do dhuine, mar dhóigh dhe nach mba leis chor ar bith é, ach go raibh tú ag cur chumaoine air nó ag déanamh gar dó as ucht a thabhairt dó / [Thug sé coicín féir do Sh. anuiridh agus rinne sé an oiread cainte dhá mhaoidheachtáil air, agus dhá mbadh chruach óir a bheadh ann th'éis gurb ar thalamh S. féin a bhain sé é. Déirce dhá chuid féin do'n amadán 'ar ndú'. Tá sé ag baint bearraidheacha de Sh. Cá'id an talamh sin aige anois gan pighinn gan bonn? / Ghlaoidh mé féin dhá phionta, agus dhá phionta eile th'éise sin (: thar a éise sin). Ní ólfadh seisean an dárna pionta. Shín sé anall chugam féin é. "Déirce dhá chuid féin do'n amadán" arsa mise.

Sciarradh focail a bhain dom, ach sílim nach mórán slaicht a bhí aige orm faoi / Chaith mé an lá ag coinneál "cigarettes" leis. Dheamhan an ceann féin a thug sé dhom. Bhí go maith nó go raibh mé féin feidheartha trathnóna. Sin é an uair a tharraing sé amach nuitín beag bídeach nach dtóigfeá as an lathach, agus shín sé anall chugam é. Ba shin é an déirce dhá chuid féin do'n bhacach, ar chuma ar bith]/ Níl léigheamh ar bith uirre — níl sin. Deir tú léithe an oíche faoi dheireadh a chuir fios ar cháca, ar uibheachaí agus ar shiúcra anoir chugainn in áit ar casadh clann J. L. 'na tighe aice. Chuaidh mé fhéin soir ann ar cuairt d'fhuireasbhaidh mo chuid tae, arae d'árduigh sí léithe an t-aon-cháca a bhí fuínte ins an teach. Ara a mhic ó, ar a theacht faoi'n dorus dom, bhí na mílte fáilte romham, agus ní maith a bhí mé istigh ar lom an urláir nó gur cuireadh isteach ag ól tae mé. Siúd é an áit a raibh biadh gan chuntas ag Feara Fáil. Déirce dhá chuid féin do'n bhacach arsa tusa / Má tá siad dhá síneadh againn le leath-láimh nach bhfuil an leath-láimh eile thíos in' u' (: ar) bpócaí aca dár gcreacadh. Feacha an cíos, an t-airgead acraí, tobac, tae, siúcra agus eile. Nach bhfuil tú ag íoc dúbalta orra sin? Agus annsin síleann tusa go bhfuil leat má chaitheann siad cupla scillingín "dole" agad. Sin é an déirce dhá chuid féin do'n amadán, ar chaoi ar bith / Ba bhuidhe déirce leis é a fháil = bhí sé an-tsásta é a fháil; theastuigh sé uaidh cho géar sin agus gur altuigh sé Dia, agus an duine a thug dhó é, ó chroidhe / [Fuair mé chúig cinn de "fags" — Sweet Afton" trathnóna agus deirimse leatsa go mbadh bhuidhe déirce liom an teirgéis sin féin {a} fháil. Bhí mo theanga bheag amuigh ó mhaidin cheal ghail / Thug sé gearradh

{?} dóib siar cho fada le tigh J. ach chinn ar aon-bhean a fháil ar an réim sin. Bhí sé in a ghamal ins an deireadh. Baintreach as D. U. ab éigin dó a phósadh ins an deireadh. Ba bhuidhe déirce leis í sin féin a fháil. Marach í sin, bheadh sé ar an tráigh thirm. Dheamhan bean faoi'n mbogha bán a phósfadh é ar aon-nós — an stramhasachán bradach]/ Trí ceathramhnaí unsa tae: sin é a bhfuil na daoine a fháil. Ach is buidhe déirce le na daoine an méid sin féin. Dhá mbeidís taobh leis an scudalach eile sin — an "coffee" — bheadh na daoine tolgtha ar fad /[Ní raibh aon-bhróig ag gabhail leis an dá chonuas sin, agus d'íoc mé mo chúig déag agus dá fhichead orra sin féin. Ba bhuidhe déirce liom a bhfáil ar an gcuntar sin féin, arae bhí mé de'n tsaoghal ag an sean-phéire a bhí agam. Seo í an aimsir nachar mhór do dhuine bróga maithe ar na buinn. Tá 'chuile mhíle áit báidhte]/ Ní bhfuair mé ann ar mo phíosá dhá scilling ach cupáinín tae cosnochttha, ach ba bhuidhe déirce liom an méid sin féin, arae bhí an ghearradh-ghíonnach in mo stéigeachaí, ach dhá dhonacht dhá raibh mé leis an ocras, ba mheasa go mór mé leis an tart. Bhí íota orm. Is diabhláí nach n-osclóchadh tighthe ósta ann lá de'n tsórt sin, agus a mbíonn cruínn ann / Ba mhó(?) déirce leis é a fháil = ba bhuidhe déirce leis é a fháil /[Ba mhó déirce liom rud ar bith a fháil ins an deireadh, bhí mé idteannta cho mór sin / Shíl mise nach mba stró ar bith péire bainbh a fháil le ceannacht ann, ach bhí sciobadh orra. Ní raibh fágtha ins an deireadh ach dhá luichín bheaga bhídeacha agus ba mhó déirce liom iad sin fhéin a fháil. Níorbh fhiú liom an tabhairt sin a chur orm féin lá eile agus cho cruadhógach agus atá an uair]/ Fuair. "Meiricins" Ba mhó déirce liom iad sin féin a fháil ins an deireadh ó a chinn 'chuile shórt eile orm. Tá an saoghal in a chíor-thuaithbhill anois an uair nach féidir le duine gail a fháil /[Fuair muis! ... B'éigin dom a dhul cho fada le D. Th. féin, agus ba mhó déirce liom a fháil annsin fhéin. Diabhal mé gur shíl mé go dtiocfainn abhaile aríst agus mo dhá láimh cho fada le chéile]/ Clogs ... sin é a bhfuair mé. Níl tada eile istigh ar shlata na Gaillimhe; ná níl a fhios cé'n uair a bhéas. Tá candáil ar na "clogs" féin ann: fir Achréidh ag sceanadh a chéile dhá gceannacht. Ba mhó déirce liom tada a fháil th'éis m'aistir agus m'anró. Tá leathar féin ar a ghainneacht ann. Ba bheag nachar chinn sé orm ábhar péire tosaigh a fháil do C. Má mhaireann an cogadh seo i bhfad eile beidh na daoine indroch-arán. Deir siad muise go bhfuil na "Germans" ag beodhchan suas aríst / Dhíol sé an déirce (cf. dhíol) / díol (díon) déirce (cf. díol) /

déirceach, (déircighe) = aidiacht as déirce

Déirceach = tugtharach do dhéirce; grádh-diadhamhail; in a dheagh-cheann do na boicht.

Duine déirceach é = duine a thugas déirce uaidh / Is beag duine a bhí ins an ruta seo ariamh ba déircighe ná N. Th. Aimsir an droch-shaoghail adeir siad 'nuair a bhí na daoine ag fáil bháis as éadan le ocras agus amhgar, badh é sin a choinnigh an cheathramhadh seo beo. D'fhaghadh cho maith le deich nduine fhichead beatha ann 'chuile lá / [Nach mór a bhochtuigh siad ins an saoghal ó shoin. Fuighleach le déanamh atá siad a fháil anois agus iad féin a bheathú, ní hé amháin duine ar bith eile / Daoine déirceacha grádh-diadhamhla a bhí is 'chuile duine ar an bhfeadhain aca sin. Ní fheicfidís anshógh ar dhuine bhocht nó ba chinneamhaint orra é. Bhí a shliocht orra: bhí Dia buidheach dóib agus chuir sé rud aca] / An té a bhéas déirceach, cúiteochaidh Dia leis é. Ní fhaca tú ariamh aon-duine a bhí truaigheach do thuilleadh, nach dtiubharfadh Dia a sháith dhó fhéin / Níor dhéircighe dhuit é = dhá gcuireadh duine taobh le beagán thú de rud a bheadh sé a thabhairt duit déarfá: "níor dhéircighe(? déirc-aoidhe?) dhuit é" / An téagar a thug sé dhuit ins an ngloine ní raibh agad a ghlacadh chor ar bith uaidh agus cho beag agus a chuir sé thú. Ní raibh fliuchadh do bhéil féin ínnte. Níor dhéircighe dhuit é / [Mharbhuigh sé muic faoi Nodlaig — ceann a bhí suas le chúig clocha déag meadhchain ar a cois. Chuir sé oiread na fríde againn — díol béilí amháin. Níor dhéircighe dhuinn é. Dar mo choinsias níor chumaoín dó. Dheamhan ceo a bhí annseo ariamh nachar roinneadh druimscoilte leis — nachar roinneadh sin. Béidh a shliocht air: an rud céadna a dhéanamh leis aríst] /

dísle = Ainm-fhocal, fireann, Uimhir Iolraidh = díslí

dísle = bloicín nó coirnín beag adhmaid nó a leithide, agus é ar comh-thomhais.

Baintí leas asta i gcluiche roimhe seo, agus baintear leas asta fós le h-aghaidh crann-chuir nó "raffle" (dice).

"A comrádaidhe na dísle leag annseo do láimh" (: líne as amhrán) / Fághaigidh na díslí go gcuirtear amach an "raffle".

Tá sé thar am. Tá cuid aca ag stocáil le dhul abhaile cheana féin / Chaith siad an oíche ag cruinneál an airgid agus an uair a bhí siad faoi réir faoi dheire thiar, dheamhan thiomanta blas de na díslí a bhí le fáil i bhfus ná thall. Chaith siad eadarshuth eile dhá dtóruigheacht sin, agus é ag cínnt orra a bhfáil. Bhí an teach ar bís nidh nacharbh iongnadh! /

dithreabhach, díthreabhaichín = ainm-fhocal, fireann; iolraidh — dithreabhachaí [ní ghabhann sé le tuiseal geineamhnach uathaidh. [Fuaim = díriúch].

díthreabhach: guróir, díol truaighe; dubhradán dona; frídeoirín; feithideach; séacla; duine nó beithidheach atá an-tugtha anuas ag amhgar, ag fuacht, ag tinneas nó eile; duine, beithidheach nó rud gan aon téagar; crupach; dílleachta nó duine a bheadh fágtha ar an bhfaraor géar [níl an tsean-chiall — "hermit" — ins an gcaint anois cho fada lem' eolas]

'Ar ndú' ní ag dul ag fiachadh ar an díthreabhach bocht sin a bheadh sé. Má seadh muis, is beag a shúil le Dia atá aige. Ach níl scruball ar bith fanta ins an diabhlánach úd / Cá bhfuair sib an dithreabhach de mhadadh sin? Mara bhfaghaidh sé sin 'chuile shórt ar fheabhas, ní shrianfaidh sé thríd choidhchin. Nach bhfeiceann tú an t-uisce ón a shúile le neart truailleachais / [Tá dithreabhach de ghamhain annsin thoir agam, agus tá faitíos orm nach sáróchaidh sé an oíche. Má faghann sé oíche eile leithide na h-oíche aréir, tá a chreach déanta. Rinne mé teálta beag annsin thuas dó, ach diabhal a chos ná a chnámh a ghabhfadh isteach ann. B'fhearr leis in a ghuróir leis an gclaidhe ó dheas ar aghaidh na gaoithe adtuaidh, dhá sheacáil féin / Go dtugaidh Dia ciall duit! Bheadh gnatha mhór aige siúd de bhean. Dithreabhach bocht a bhfuil a chois ar bhruach na h-uaigne aige mar atá sé. Ba chóra dhó go mór a phaidrín a bheith aige agus é a bheith ag déanamh a anama, ná ag caint ar phósadh / Ní chuirfeadh aon-bhean beo a mbeadh grádh Dé in a croidhe an dithreabhaichín de ghasúr siúd amach ag an scoil lá mar seo. Dar brígh an leabhair cruadhchúiseach go leor féin nacharb fhluláir dóib a bheith len a gcur ann indiu. Chonnaic mé beirt bhromairí atá ag M. Mh. annsin thiar ag dul soir agus bualadh fiacal orra leis an bhfuacht th'éis an aois atá aca, agus cho mór láidir agus atá siad. Ní uair scoile í do ghasúir laga / Tá an t-asal in a dhithreabhach. Bhí sé cruptha isteach i lúibinn an chladhe ar maidin agus na cluasa féin ní raibh sé indon a bhiorrú leis an bhfuacht. Tiubharfaidh an dubhluachair atá amach romhainn anois cnámh le creinneadh dó / Níl tada ar an mbaile seo ach dithreabhachaí de chruacha (: cruacha beaga gan aon-téagar, gan aon-tiughas, gan aon-airde). Ach an uair a bhéarfás sé (: an t-inneal buailte) soir ar na S. beidh sé i bpas mhaith coirce. Tá daigéid mhóra (: de chruacha) annsin / Cé air a bhfuigheadh sé chúig phunt? Ar an dithreabhach de choca siúd. Mo chreach mhaidne é! Sháruigh sé an coca a bhí thiar i gClaidneach, ar tháinic Fear Dhoire Fhátharta dhá cheannacht: "Dheamhan amach as an

an iothlainn a fhágfas sé coidhchin" adeir fear an choca "gan coróin" / Bhí sé ag iarraidh scór ar an gcruach mhóna siúd! M'anam nachar mhór candáil níos mó a bheith ar mhóin ná atá uirre ar ala na h-uaire, le go dtiocfadh sí siúd scór. Deich bpunt a cheapfainnse di. Dheamhan dhá "lorry" móna istigh in a corp. Céard atá innte ach dithreabhach de chruaich / Beidh ciall cheannuighthe ag an bhfear a ghabhfadh ag tabhairt chúig phunta dhéag ar an dithreabhach de dhubhachán sin. Ach ní bheidh, tharae níl duine ar bith cho beag 'e chiall agus go dtiubharfadh sé sin uirre / Is furasta de duine a rádh go bhfuil an iomadú puill fhataí clúduighthe aige má ghníonn sé dithreabhacháí mar atá seisean a dhéanamh. Dhá nochttá ceann aca agus an raithneach agus an chnámharlach agus an chréafóig a chaitheamh de, diabhal bréag nach mbeadh éadáil agad istigh! / Ní bhaileochadh seisean a bhfuil de mhóin ann le trí aistir, agus an dithreabh-ach de chruib (: "chrib") atá aige. 'Ar ndú' ní thuíllfeadh dhá ghabhail innte. Ach ní raibh aon-ghnatha aice a bheith mórán níos mó. Ní bheadh an dithreabhach capaill atá aige indon a tarrant. Níl bior eanga uirre cheal tógála /

Dáithí: ainm dílis ar dhaoine (: fir). Tá sé coitianta go leor in áiteacha fós

"Is cóir é Dáithí tigh Fhéidhlim agus gan maith ar bith in a theach féin leis" = (sean-fhocal) = "bíonn daoine gnaoidheamhail faoi stiall de chraiceann duine eile" = bíonn daoine an-fhlaitheamhail an uair nach mbíonn aon-cheo dhá gcaillteamas féin leis; is furasta do dhuine córtas gan chaillteamas a bheith ann / Bheadh sé flaitheamhail faoi'n bhfuisce annsin, ach an uair a bhí bainis aige féin is beag a fuair aon-bhrabach air. Tháinic siad abhaile as ag an h-aon déag ins an oíche, agus gan siubhal an bhealaigh ionnta le ocras agus tart. Ar chuala tú ariamh é: "Is cóir é Dáithí tigh Fhéidhlim agus gan maith ar bith in a theach féin leis" / [Is breagh gnaoidheamh-ail a roínn sé amach an leath-ghalún, ach cá raibh a chaillteamas, arsa tusa. Dhá ngladh sé féin é, ní bheadh sé leath cho maith faoi. Dubhradh ariamh, é agus m'anam gur fíor é: is cóir é Dáithí tigh Fhéidhlim, agus gan maith ar bith in a theach féin leis] / Is cut bradach a gheobhas aon-bhrabach air sin. Má ghníonn sé an gnaoidheamhlacht féin 'nuair a bhíos bainis aige, sé oineach Uí Bhriain agus a dhá shúil in a dhiaidh é. Ach is maith súigte uaidh a ól i dteach eicint eile, agus má fhágann an ghloine a láimh chor ar bith, beidh an teach cáinte ar an toirt aige. Ach deir siad gur cóir é Dáithí tigh Fhéidhlim ach nach mbíonn maith ar bith in a theach féin leis. / Bhí S. sin thiar ann agus an oiread sclaibéarachta agus gárdaí aige agus go mbadh mhór an tseanmóir é. Caitheadh amuigh ins an scioból ar meisce é faoi dheire. Sin é aríst é: is cóir é Dáithí tigh Fhéidhlim agus gan maith ar bith in a theach féin leis /

Dúin, Dúnadh, Dúinim, Dúinte agus rl. = briathar, ainm-bhriathar agus rl.

[Fuaim n caol is gach cuid de'n bhriathar ach amháin ins an ainm-bhriathar

— dúnadh — n leathan, nn caol i "dúinte"]

Dúnadh, dúinim agus rl.: cotarsna oscailt; iadhadh; an bealach amach nó isteach in áit agus rl. a

chur i riocht agus nach mbeadh aon-oscal air; daingniú; ceangal, doirtim, fastú,

líonadh, a bhualadh ar a chéile, a stopadh.

Dúin do bhéal, do dhorna, do súil, do bróig, do cóta mór, do sheaicéad, an

dorus, an leabhar, an bosca, an bhrocach, an tóchar, an chlaise, an bóthar,

an abhainn, an simléar, an fhuinneog, an poll, an chruach mhóna, an cómhra,

an poll fataí rl. / Dúin do bhéal / [Eist agus dúin do bhéal uair eicínt. / Coinnigh

do bhéal dúinte. / Coinnigh do bhéal dúinte ar a chéile] / Dún do chlab = dún do

bhéal (ach é níos drochmheasamhla ná béal) / Coinnigh do chlab dúinte ar fad.

'Ar ndú' ní éirim atá in do chuid chainte-sa / Dúin do chaiseal = do chlab

(: do thóin freisin scaithní) / Coinnigh do chaiseal dúinte ar a chéile agus ná cloisim

gig uait aríst anocht / [Nach breagh nach ndúinfeá do chaiseal agus gan

a bheith ag bodhrú na ndaoine le do chuid clabaireachta] / Dúin do dhrad /

Nach dúinte a bhí an drad anois aige agus go mb'éigin spúnógaí a chur dhá oscal /

Tá an bhearna siúd dúinte anois aca, agus gan iad ag leigean duine ar bith an

bealach sin = tóigthe, árdúigthe / "Níor dhúin Dia ariamh bearna nach n-osclóhadh

sé ceann eile" (sean-fhocal cf. bearna) / Tá an casán sin dúinte ar fad

anois, agus iad ag bacadh daoine faoi dhul ann / Má dhúineann duine ar bith

casán tobair, is maith éascaidh a bhéas sé dhá oscal aríst feadh agus é a

thabhairt 'un dlí / [Dhúin sé an bealach orainn a raibh muid ag dul ann le

linn na bhfear. Nach diabhláí dóroinneach a bhí sé anois] / Dhúinfeadh sé siúd

bóthar an Rí ort, dá gceapadh sé go dtiocfadh leis. Dhúinfeadh agus geataí na

bhFlaitheas marach an Fear maith geata atá ann, moladh go deo Leis. /

Dhúin sí an dorus i m'aghaidh agus shagdfadh sí na madraí ionnam, marach cho

gasta agus a leig mé liom féin / [Dhúinfeadh sé siúd an dorus ar Mhac Dé dhá

gcastaí an bealach É. Is beag an tsúil le Dia atá aige sin agus feithideach

ar bith beo a chur amach leithide na h-oíche aréir] / Dúinfidh mise an

béal aige sin go goirid, mara leigidh sé dhá chuid bréag / Caith aige, hébrí

céard atá ag dul dó, agus dúinfidh sin a bhéal / Ní dhúinfidh tada clab an

amhalóir seo istigh ach cuaifeach de dhorna / [Ná bac len a bhéal sin a

dhúnadh. Ní dhúinfear a bhéal siúd go ndúinidh an bás é] / Tá baoghal air

siúd a bhéal a dhúnadh, nó go ndúintear in éinfeacht é (: go ndúinidh

an bás é) / Caithfidh siad poistín gágach eicínt aige len a chlab a
 dhúnadh. Is fada é ag déanamh tinnis dóib. Bhíodh sé ag caitheamh agus ag cáin-
 eadh orra as éadan le goirid / [Ní bheadh aon-mhaith a bheith ag caint ar
 a bhéal siúd a dhúnadh. Ní dhúinfidh béal an chlabaire sin, nó go ndúinidh sé
 in éinfheacht. Dúinfidh an bás é ach sin é an méid] / Ní féidir a bhéal
 a dhúnadh ach é ag síorádh i gcomhnaí / Rud ar bith len a bhéal a dhúnadh. Ba mhór
 an suaímneas do na daoine é / Dúin do bhéal a chabairín, agus ná bím ag éisteacht
 leat ag loscadh bréag! / [Dúin do bhéal agus bíodh múineadh ort! Ag tabhairt
 ais-fhreagraí ar dhaoine is sine ná thú féin!] / Níor dhúin mé bróig ar bith ach
 a dtarraingt faoi mo chosa / Níor dhúin mé súil le trí oíche ach ar neamh-
 chodladh, ná dheamhan a fhios agam cé'n uair a dhúinfeas / [Dheamhan súil ná
 cuid de shúil a dhúin mé le daeghachaí (: doigheachaí fiacal) aréir
 = níor thuit súil liom ar a chéile] / Duine gnaoidheamhail é. Ní
 dhúinfeadh sé a shúile ort dhá gcastaí leat in aon-áit é = bheadh
 sé lághach subháilceach leat / 'Sé nach ndúinfeadh a shúile ort ar chaoi
 ar bith dhá mbeadh aon-cheo aige / [Níor dhúin sé sin a shúile orm ariamh
 an uair dhá bhfaca sé i nG. mé, th'éis go bhfuil an-tromachan ag
 daoine air] / Mara ndúinidh sé a chóta mór thairis siúd, tiocfaidh an
 ghaoth thollta seo thríd / Má dhúineann sib súil na brocaighe agus an firéad
 a chur isteach in a cloigeann eile, mise imbannaí go mbeidh coiníní
 agaibh / ['Séard a bhí le déanamh na brocachaí dubhshlánacha a dhúnadh, agus
 na brocachaí laga a fhágáil oscluighthe, agus d'fhéadfaí sléacht a
 dhéanamh ar shionnaigh an uair sin] / Dhúin an diabhal tóchar an chladaigh
 agus sceith a raibh de thalamh síos ann / 'Sé'n rún a bhí aige, meireach gur
 fuagruigheadh dlí air, an chlaise srotha a dhúnadh, agus gan bealach amach ar
 bith a fhágáil ag uisce na talmhana se'againne. Sin é an buachaill báire /
 Dún an poll sin ar thóin an bhairille. Cuir stuipéad ann / Dúineadh an
 sean-bhóthar a bhí annsin ar fad. Níl bealach ag aon-duine annsin anois /
 [Dhúin M. an bóithrín sin. Ní raibh bealach aonduine ann, té (: cé) go
 bhfágadh an t-athair oscluighthe é le oibliogáid. Ach is géire go mór an
 mac / Dúintear an poll sin agus na bíodh an tseoideadh isteach orainn. / Dhúin
 -eamar simléar N. M. le cláistéar mór de scriath agus is beag nar
 plúchadh istigh iad le deatach shul ar bhrath aon-duine é / Dúinigidh an
 poll fataí sin go maith in 'u' (: bhur) ndiaidh anois. Deasuighidh isteach
 an raithneach agus an chnámharlach go maith in a bhéal, agus cuirigidh an

chréafóig taobh amuigh. Má bheireann gaoth an tseaca isteach ar na fataí,
dheamhan ceo a bhuachfas sib go deo orra / [Dúnaighidh an chruach
sin aríst an uair a bhéas sib réidh innte. Marach cho mór agus a tháinic
an lá agus nach bhfuil sé in araidheacht a dhul amach cho fada le na dubhach
-áin atá ar na portaigh, ní bhfuigheadh sib cead a bearnú chor ar
bith. Ach is lá deannachtach dháiríre é] / Bhí an dorna dúinte aige le dul ag
bualadh, ach d'fhastuigh mise a láimh / [Is minic leis an gceann céadna an dorna
a bheith dúinte aige. Ach b'fhéidir go bhfuair sé fear a bhárrtha faoi dheireadh] /
Tá an gearradh dúinte anois. Is gearr go mbeidh sé cneasuighthe / [Dhá ndúineadh
an gearradh chor ar bith ní aireochthá ag cneasú é] / Tá mo phíobán dúinte
ar fad ag slócht agus ag cochailí. Is olc an earradh é an slaghdán céadna /
Dá naomhtaí mé anois, chinnfeadh orm aon amhrán a rádh, agus ná bíodh
aon-ghuth agad orm. Tá buinneán an ghotha ar fad dúinte le
seachtain ag "fliú" nó cat mara eicint / Má tá do sceadamán dúinte
réidhteochaidh sé seo é. Seo(d) é an íocshláinte:

"Níor fhás sé thríd an talamh aníos máistir an ghráinne eorna
Ba mhaith an stuf len ithe é, ach b'fhéarr ná sin len ól é"
Oibrigh ort thú féin anois agus abair an chuid eile dhó (: dhe) / An uair a
tháinic an plúr geal sin dhúin mo cholainn ar fad (: níor oibrigh mé; tháinic
triomach orm) / Tá mo cholainn ar fad dúinte le dul 'un míosa. Diabhal
bréag nach bhfuil mise dhá shaothrú / [Ná h-ith é sin nó dúinfidh sé do chol-
ainn ar fad. Níor chaith tú aon-earradh ariamh is measa ná é sin] / Tá
mo chroidhe dúinte ó a fuair sé bás (: le brón) / Ó'n lá sin amach bhí
a chroidhe dúinte, agus níor labhair sí in a ainm amháin air. Ach d'fhága
sé guirín ar a chroidhe in a dhiaidh sin / [Ó'n lá ar imigh an malrach beag
uaim, tá mo chroidhe dúinte. Ba mheasa liom é ná gealacán mo shúl,
ach thug Dia Aige Féin é. / Is fada an lá mo chroidhe-sa dúinte, ní ag
ceasacht ar Dhia é. Tugadh m'fhéar uaim agus mo thriúr mac i mbláth a
n-óige. Fuair mise mo cheart ní ag comhaireamh na h-anachain é] / Tá mo
ghoile dúinte ar fad = tá mé tolgtha de'n bhiadh / M'anam nach ag ceasacht
ar Dhia é muis gur beag é m'fhoghail-sa air. Tá mo ghoile dúinte uiliog.
An oiread agus a bhuailfeá ar shúil dreoilín, ní bheadh ithte agam go ceann
seachtaine / Go ndéanaidh Dia grásta air, ní raibh pian ná tinneas
ariamh air. Ach cheithre lá shul má bhásuigh sé dhúin a ghoile, agus níor fhan
luigteamas ar bith le rud le n-ithe aige. Maidin an lae sin — an lá ar

ar bhásuigh sé, níor eirigh sé chor ar bith — rud ab annamh leis —
 ach ghlaoidh sé orm féin ... / [D'ith mé "blast" ceaille an lá cheana
 agus dhúin sé mo ghoile ar fad. Ní fhéadfadh sé a mhalrait a dhéanamh mar
 chuir mé ceas orm féin leis. / Tá mo ghoile dúinte i gceann mar tá mé.
 Chreidim gurb í an phian chráidhte a d'fhulling mé a rinne orm é.
 Shíl mé go raibh mé in aer. Bhí mé ag dul i ngealta críochnuighthe
 aice (: ag an bpian) / Is furasta le mo ghoile féin dúnadh. Dhá n-ithinn rud
 ar bith nach dtiocfadh liom, bheadh mo ghoile tolgtha de'n bhiadh aríst go
 ceann seachtaine. Is duine an-éiseallach mé freisin. Ghlacfainn col le
 rud an-éascaidh / Tá a ghoile dúinte ar an aimsir seo, agus tá sé ag cínnt
 ar chineál ar bith beaduidheacht' a oscail. Tá sé gránuighthe de'n fheoil,
 de'n iasc, de phutógaí agus d'aobha. Rud a dtugann siad "jelly" air atá sé a
 thóruidheacht anois. Mara indán agus go n-osclóchaidh sé sin é, sílim go
 gcaithfear oscail uiliog air] / Tá an píopa seo dúinte ar a chéile
 uiliog cheal a charttha. Caithfidh mé scian mhaith ghéar a fháil, agus a
 shnuigheachan amach. Mara ndéanad, cinnfidh orm a líonadh go goirid /
 Tá na clascanna siúd ar fad dúinte ar a chéile. Mara dtóigidh sé na
 bruachannaí is gearr go mbeidh an pháirc siúd ó rath / Tá sé dúinte
 thiar ar fad = duibhthean ins an spéir agus na néalta buailte anuas
 ar an talamh, agus an-chosamhlacht glas-aimsire air / [Tá an spéir dúinte
 isteach thar timcheall. Is gearr uaidh sinneán] / Cé'n sórt claochmú! Tá baogh-
 al air go deimhin. M'anam nach h-eadh, ach sneachta as ucht. An bhfeic
 -eann tú cho dúinte agus atá an taobh ó thuaidh / Mo chreach t'uair bhreagh.
 Breathnuigh ar na tóineannaí dubha sin thiar. 'Bhfeiceann cho dúinte agus atá
 sé. Tiofaidh sé in a bháistigh shul a fheicfeas tú uair an chluig. Uair
 bhriste í adéarfainnse pébrí céard adéarfás tusa / [Má fheiceann tú ag
 dúnadh chor ar bith é, crap isteach an féar ar an bpuínte. Tá tuairt
 bháistighe air má's indiu nó anocht nó ambáireach a chaitheas sé í.
 Bí thusa ar do shon féin uirre ar chuma ar bith. Níl na "clabhtaí" geala
 sin le trust ach oiread] / Tá sé dúinte go maith, déanadh sé aon-deoir nó ná déanadh /
 "Níor ghéill mé ariamh do phlúchadh ar bith dá dhúinte dá dteigheadh sé 'un ceo
 Nó go dteighinn ag caint le plúr an mban a bhíodh romham ins an mbaile mór"
 (As amhrán a thosuigheas — "Ag ionnsuighe siar thar Mhuighros dom") / Tá
 sé dúinte isteach 'un báistighe ar fad. Ní dhéanfaidh sé aon-aithdeal anois
 go faoithin. Nar dhéanaidh cheana le faitíos go ndéanfadh! / Má dhúineann

sé 'un ceo is olc an lá a dhéanfas sé ar an bhfairrge. Ní shrianfadh muid siar go bráth é / [Ná bac leis an uair anois. Nach bhfeiceann tú go bhfuil sé dúinte isteach 'un sneachta ar fad. Is gearr a d'fhan an ghaoth andeas. M'anam gur anois atá an ghaoth cho luainneach le intinn mná óige. Andeas ar maidin, thiar in am dinnéir agus thoir anois aríst. Dhá seaduibheadh sí ins an mbun a raibh sí ar maidin, dar príosta, ba ghearr uait claochmú] / Tá sé an-dúinte in a n-aghaidh anois = an-mhór in a n-aghaidh; námhadamhail leo / 'Siad a bhí in a dhá gcuid déag le chéile tamall, ach in a leabaidh sin, tá siad an-dúinte in aghaidh a chéile anois. Tá sé ráidhte ariamh nach mbíonn grádh dhá mhéid nach dteagann fuath dhá réir / Chonnaic mise an dream sin ag imeacht ar a gcaomhamhaint annsin agus na Black & Tans ar a dtí. Bhí siad cho mór le chéile agus a bheadh máthair agus aonmhac. Dar brigh an leabhair chonnaic mé cuid aca ag imeacht ó'n gcuid eile bliain in a dhiaidh sin, agus ba dúinte a bhí siad in aghaidh a chéile, ná a bhí siad féin agus na Black & Tans ariamh. Cé'n mhaith ag caint? / 'Nuair a bhí a h-áilín sin ar aon-chéill agus í ag iarraidh a dtógáil le strapadóireacht, mo choinsias 's dar m'anam ba mhaith léithe aice an dearbhráthair sin le brughadh air. Ach ar an dá luath agus ar dhaingnigh sí isteach ins an saoghal roint níor fhan meas ar bith aice ar an dearbhráthair ná ar a bhean. Tá sí cho dúinte in a éadan anois, agus a bheadh sí in éadan an duine is fuide amach uaithe ins an tír. Is gránna an chaoi é sin — nach gránna — do dheirbhshiúr agus do dhearbhráthair / [Ara, níl siad cho dúinte sin in aghaidh a chéile. Beannuigheann siad dhá chéile agus thiochfaidís ag a'n a chéile le anshógh, ach níos airde ná sin níl ann. Is maith mór le chéile a bhí siad scathamh / Is gránna an chaoi do chomharsanaí a bheith cho dúinte sin in aghaidh a chéile. Deir siad gur ar scáth a chéile a mhaireas na daoine. Má seadh muis, ní ag ithe agus ag gearradh ar a chéile, ná ag plioncadh a chéile a dhéanfas siad cúis. Cé a bhéas agad lá an anshógha. M'anam nach hé an fear i bhfad ó bhaile é] / Tháinic sé abhaile le dúnadh na h-oíche = le tuitim na h-oíche, leis an gcontráth (: comhtráth), le coinfeascar na h-oíche / Cé'n dúnadh na h-oíche sin ort? Bhí sé annseo ó ló mhór agus má bhí féin 'sé a bhí aerach agus éadálach. Tá sé cho suimeamhail le cut óg a bheadh ag oscailt na súile / [Má bhíonn tú ins an mbaile le dúnadh na h-oíche, beidh tú ann sáthach luath. Cé'n chruadhóig baile atá ort? Nach bhfuil neart ann thart le freastal ar bheithidhigh agus eile? Dheamhan dlúthas ar bith leat ins

an mbaile, ná cuid de dhlúthas]/ Beidh greadadh ionbhadha agad. Nach mbeidh tú críochnuighthe roimh dhúnadh na h-oíche, agus nach shin é do dhóthain. Is suarach an cheird do dhuine ar bith a dhul ag déanamh éagcóir air fhéin ag obair d'antlachán mar sin. Ní thiubharfadh sé uisce na bhfataí dhuit ní h-é amháin a mhalrait / Déan deabhadh a dhiabhail áluinn! Ní bheidh muid amuigh as seo roimh dhúnadh na h-oíche. Is gearr a d'aireochthá an oíche ag sciorradh isteach. Níl siar ná aniar ins an lá an tráth seo de bhliain / [Má's lib imeacht níl gnatha ar bith agaibh dúnadh na h-oíche a leigean oraibh féin. Beidh tús na h-oíche anocht dubh. Ní eireochaidh aon-ghealach anocht go dtí taca an deich ... Ara céard sin orm? Níl ann ach tóin-ghealach / Bíonn sé amuigh leis an réalt, agus ní fheicfidh tú isteach é ach le dúnadh na h-oíche. Dheamhan mórán dhá shlacht ar a gharrdha in a dheidh sin, shílfeá. Níl sé amach as an gcúl ó dheas fós, aindeoin é a bheith ag cur ann le coicís. Dar príosta dhá gcaithinn leis mar atá seisean, agus bheadh an baile dubhuighthe agam ó a thosuigh sé]/ Dar lom-lán an leabhair, agus ní ag amhdú an uilc é, mara mbeidh tú isteach annseo roimh dúnadh na h-oíche, go bhfuighidh tú faoi na foraí é deirimse leat. Dhá mbeadh maith insan mbóith-reoireacht sin tá tú ag déanamh do cheart di, diabhal bréag nach bhfuil / Dúin ar an mbó = cuir géibheann uirre / Má tá sé istigh anois agad dúin air, agus ná leig amach aríst anocht é / Dá bhfaghainnse istigh í aon-uair amháin, dhúinfinn uirre agus mhúinfinnse di go leigfeadh sí dá cuid reathach aríst / Tá an dorus sin as dúnadh anois go gcuirtear bacáin nuadha air = ní féidir a dhúnadh / Deirimse dúnadh leat. Tá tú as a dhúnadh anois. Má bhaineann tú as leath a bhfuil ann, b'fhéidir dhuit, ach ní mó ná sin é / Tá sib as a dhúnadh anocht. Fágghaidh cineál eicínt maide Éamuinn agus fáiscighidh leis taobh istigh é, nó go bhfaghaidh sib duine a dheas-óchas é ambáireach / Tá sé gan dúnadh muis má 'sé sin a bhí len a dhúnadh. Dheamhan agus móide cuímneachtáil ar bith a rinne sé sin air / Ní mórán dúnadh is call dó. Caoi ar bith a dtarraingeochthá amach é, thiocfadh sé leis / [Is beag an dúnadh atá ag teastáil uaithe. Níor chall bacadh chor ar bith léithe mara mbeadh an iomarca gála isteach innte agus go bhfuadóchadh sé a bhfuil ar an mbord seo]/ Tá an-dúnadh ar an logán mór siúd a bhí taebh thoir de'n teach aige anois. Ba mhór an lear cloch nacharb fhuiláir dó siúd len a árdú cothrom leis an mbóthar. Dar fiadh is ait an saothruidhe é, is ait sin /

deara (ndeara) — faoi deara, faoi ndeara — abairt réamhfhoclach

faoi deara, faoi ndeara = (i) cronú, a fheiceál, suntas a thabhairt do rud, a ghrinneadh, a bhrath, a thuigsint; (ii) tabhairt ar, a chur chun caitheachtála, a bheith ar ... rud a dhéanamh gan bhuidheachas, a éigniú; (iii) a chleachtadh, a thaithiú, bheith déanta ar, luighe le; (iv) fainic, aire dhuit, leig le t-ais, seachain.

[Níl an chiall Mhuimhneach — "mise fé ndear é" (mise ba chionntach agus rl.) — in Gaillimh measaim]

[Fuaim: i gciall a (i) réamhráidhte, deirtear "faoi deara" agus "faoi ndeara". Bíonn an dá rud ins an áit chéadna, amantaí ag an duine céadna, ach is coitianta "faoi deara" ná "faoi ndeara" mar sin. I gciall a (ii), bíonn an dá rud freisin, ach measaim gur coitianta "faoi ndeara" ins an gcás sin. I gciall a (iii) "faoi deara" is mó a bhíos ann. I gciall a (iv) faoi "deara" freisin is coitianta measaim ach bíonn "faoi ndeara" minic go maith ann freisin.]

Níor thug mé faoi deara é go dtí sin [: níor thug mé aon-tsuntas dó, níor chuir mé aon-chronuighe ann. B'fhéidir go bhfaca mé é roimhe sin, ach ní raibh thairis ann] / Dar príosta bhí mise scathamh fada ag caint leis, ach níor thug mé na cnaipí faoi ndeara. Ach níl rath ná righeacht liom mar sin. Ní duine meabhrach mé. / Tabhair faoi ndeara anois aríst é. Tá an colm annsin air — slán an tsamhail! — ar chasadh an ghéill. Mara mbreathnuightheá go maith air, ní fheicfeá é / [Is fada mé ag dul thar an áit sin, agus dheamhan ar thug mé an oiread sin faoi deara ariamh ann, agus a d'innis tusa dhom anois. Is mór is feicthe ar do'n diomhaointas 'ar ndú' / Is beag an baoghal nach bhfuil sé tugtha faoi ndeara aige. D'fheicfeadh cuid de na daoine an fhríghid] / Thug sí faoi deara é ar chúla an chlaidhe. Ní chorróchadh an chuileoig i ngan fhios di siúd. Tá sí cho meabhrach len a bhfaca tú go h-iomaidh / Bhí an torann len aireachtáil i gcomhnaí agam, ach níor thug mé tada faoi deara, bíodh aon-cheo ann nó ná bíodh. Diabhal mé go mb'aisteach an rud é ar aon-chor / Is beag marach ar aon-duine nach dtiubharfaidh an mhagarlach siúd faoi ndeara. Agus 'ar ndú mo léan mara bhfuil sí indon a ngléas! / Níor thug mé an fear faoi deara beag ná mór (: ní fhaca mé é) go dtáinic mé amach ar an mbóthar. Sin é an uair a bhuail sé agam (: chugam) anoir — agus tabhair splíota air! / ['Sé an chéad uair ar thug sí faoi deara go raibh rud eicint ag dul di an lá ar cuireadh Sean-Mh.

Ar éigin a rinne sí an baile an lá sin le pian ghártha a tháinic in a ta{obh. Dhá} dteigheadh sí roimhe an uair sin féin, bhí aice, ach d'fhága sí mar {?} cion faillighe, go dtí ráithe in a dhiaidh sin / Níl cúis ar bith io{?} }

tabhairt rudaí mar sin faoi ndeara. Bheadh an ealadhain sin ar srúbhal (: siubhal) as comhair mo dhá shúl, agus ní bheadh a fhios agam faice / Cheal nachar thug tú aonbhlas faoi deara aréir? An bhfaca tú í ag síneadh an leabhair chuige? Scríobh sí rud eicint ar phisín de pháipéar roimhe sin, agus bhí an páipéirín sin ins an leabhar. Chuirfinn a bhfuil istigh agus amuigh agam go (: gur) b'éard a bhí ar an bpáipéirín sin rádh leis castáil léithe anocht in áit eicint. Ní raibh aon-deis eile aice é a rádh leis as coinne na máthar. Is dall an mhaise dhuit é, marar thug tú an méid sin faoi deara. Is maith a bhrath C. é. Nach bhfaca tú an fad a bhí sé a bhaint as a mhúineál ag iarraidh amharc a fháil isteach ar an leabhar / Ní thiubh-arfaidh an t-athair aon-nídh dhár dhealbh an ghrian faoi deara, má ghníonn tusa do ghnatha go cúí(bh)eamhail. Ach tárrtháil orainn ó Mhac Dé, gheobhaidh tú dual na druinne má bhrathann sé thú]/

Chuir sé faoi ndeara dhom eirghe leis an scairt-mhaidin agus a dhul amach ag bleaghan. Níor chuir sé faoi ndeara dhom an dárna h-uair é mar níor fhan mise féin aige a chur 'un caitheachtála dhom / [Mara gcuiridh tú faoi ndeara dhó rud a dhéanamh anois, agus fír na maitheasa a chur ann in am, déanfaidh sé leaduidhe / Chuir sí faoi ndeara dhom mo bhróga a ghlanadh ag an dorus. Diabhal mé go sílfeá gur teach mór atá aice, tá sí cho h-áirdeallach sin faoi / Mara ndéanaidh sé dhá dheoin féin é muis, cuirfear faoi ndeara dhó a dhéanamh. Meastú a bhfuighidh sé cead a chomhairle fhéin mar sin. Gheobhaidh muis]/ Cuirfidh mise faoi ndeara dhó go nglacfaidh sé stuaim leis féin, agus nach mbeidh sé ag rith air mar sin. 'Ar ndú' níorbh fhiú do dhuine an chabhail sin a thabhairt abhaile / 'Siúd é a chuirfeas faoi ndeara dhi áird a thabhairt ar a gnatha. Má bhí saoghal na bhfuigheall aice ins na am a caitheadh, dar brigh an leabhair, caithfidh sí obair a dhéanamh feasta. Tiubharfaidh an sean-chonablach siúd ruaigeadh na Muice Báine amach di 'chuile mhaidin / Ná bac le rud ar bith a chur faoi ndeara dhó siúd. Nach bhfuil mo chroidhe dubh aige ag tuineamh leis, ach is aon-mhaith amháin dom é. Tá an tsiléig go smior ins an leicim-éara sin / Tá coimhightheas aige le 'chuile dhuine. Mara bhfeiceadh sé ach S. Ph. atá i mbéal an doruis aige ag teacht faoi'n teirse (: tairseach), ghreadfadh sé amach an dorus dúinte nó siar ins an seomra. Chuir an misinéara faoi deara dhó a dhul ag an Aifreann cupla uair ach níor thaobhuigh sé é ó shoin / Chuir sé faoi deara do'n fhear thiar eirghe as an ól muis, rud a chinn ar 'chuile dhuine eile, pébrí cé'n bhriotais a bhí aige leis. Dar mo leabhar nach bhféadfá teach ósta a shamhailt leis anois. Bheadh sé cho maith dhuit fuath-fíonna a thairis-cint dó le pórtar. Ní thiubharfadh sé bolg dó, a dhearbhráthair /

Is gránna an faisean a thug sé faoi deara dó féin = a thaithigh sé, a chleacht sé, ar luigh sé leis, a ndearna sé nós nó béas de / Nach gránna an faisean a thug sí faoi deara di féin, a bheith ag cur banlá dhá teanga amach faoi 'chuile dhuine. Tá a muíntir náirighthe aice. Is mór an úais í / [Ná tabhair faoi deara duit féin a bheith ag fáisceadh cóta mór ort féin chuile phuínte mar sin. Is olc an faisean é. Ní bheidh acmhúinn ar bith agad ar an bhfuacht ar an gcaoi sin. Beidh tú in do bhoigleachán chríochnuighthe] / Má thugann sé faoi deara dhó féin a beith ag ól súmógaí mar sin, is gearr go dtosúighidh sé ag ól gloineadhachaí. 'Sí an bhlaismínteacht sin a ghníos "druncaer-aí" de chuid mhaith de na daoine / Má thugann sí faoi ndeara dhi féin tosuighe ag "beaiceáil" chor ar bith, do cheann-finne ní chuirfidh faoi ndeara di tarraint choidhchin. [An bhfuil a fhios agad "an-phleain" ag capall a bhíos ag "beaiceáil". Cuir ionga tobac in do bhéal agus cangail go maith é, agus scaoil isteach smugairle an tobac in a cluais. Cuirfidh mise mo rogha geall leat gur beag an "bheaiceáil" a bhéas uirre annsin. Féach léithe é, go bhfeicidh tú] / Madadh ar bith a dtiubharfar faoi deara dhó fanacht ag forcabhás ort agus thú ag ithe do dhinnéir, is madadh millte a bhéas ann. Níl le déanamh le madadh, ach cur faoi ndeara dhó luighe ins an gclúid agus a smut in a chúib, cho uain agus a bhíos duine ag ithe a bhéilí. Má thugann madadh faoi deara dhó féin é sin a dhéanamh uair amháin, beidh sé múinte go bráth / [Is gránna an chaint atá ort. Má thugann tú faoi deara dhuit féin a bheith ag rádh cainteannaí gránna mar sin, greamóchaidh siad duit agus cinnfidh ort eirghe asta amach annseo. Déanfaidh tú do leas, má ghníonn tú aithrist ar chlann T. Sh.! / Thug sibh cead do'n asal sin an rud sin a thabhairt faoi deara dhó féin, agus a ndubhshlán anois feiceamuist, coinnigidh as é. Ó a fuair sé blas na h-áite sin, tá sé fánach a choinneál as] / Thug sé faoi deara dhó féin a bheith ag caitheamh "feags" thuas ar an "scím" (: móna) anuiridh, agus tá sé ag réabadh dhá n-iarraidh ó shoin. An lá nach mbeidh siad aige, bíonn súnás ag imeacht air. Ní bhíonn focal de'n chaint uaidh / Céard a thiubharfadh an chlann faoi deara dhóib féin ach an rud a chonnaic siad an mháthair a dhéanamh. Níor thóig a máthair sin ceann as ól ariamh. Ba diachta do'n chlann inghean annsin, mara mbeidís féin ag baint braon as de réir mar a gheobhaidís deis. Dheamhan ceilteamas ar bith aca air anois. Ólann siad as coinne 'chuile dhuine é / [Ná tabhair faoi deara dhuit féin a bheith ag piocadh do smaoise mar sin, a mheantáin. Náireóchthá muid dhá

n-eirigheadh le duine ar bith a mbeadh aon-chás againn faoi, a bheith istigh. Ní minic leat an deagh-fhaisean a thógáil — ní minic sin]/

Tabhair faoi ndeara nach n-itheann anois = fainic nach n-itheann; sílim go n-itheann (: "take care that agus rl., Béarla na h-Éireann: "take care he doesn't drink" = I think he drinks / Níl sé ag ól adeir tú. Tabhair faoi deara nach bhfuil (: tá sé ag ól dar liomsa) /[Deir tú nach bhfuil sé ag caitheamh tobac. Tabhair faoi deara (: fainic nach gcaitheann)]/ Measann tusa nach dteigheann sé in éindigh le cailín ar bith. Tabhair faoi deara! An cuímnear leat an oíche a raibh muid ag an mbainis i S. Cé a bhí thiar ins an tsáinn ag ceann bóithrín an T. an oíche sin ... Sin é é. Is furasta dalladh mullóg a chur ortsa. Súm-sám mar sin is measa a bheadh. D'íosfadh na muca ciúine féin triosc!/[Síleann tusa gurb é S. a rinne é. Tabhair faoi deara ab é. Má sé muise, ba diabhláí an deifir a rinne sé, má tá indán agus gur buaileadh an ceann eile ag an h-aon dhéag. Arae sé sin an fáth, bhí sé ag ól tigh Th. an oíche sin nó gur cuireadh amach muid ag leath-uair th'éis an deich, i gcruthamhnas duit nachar mhór dhó bealadh a chur faoin a ioscadaí le bheith i nD. L. ag an h-aon dhéag: fear nach raibh "bicycle" ná deis marcaigheacht' ar bith aige ach na buinn]/ Tabhair faoi deara go bhfuil rud eicint air, ar ala na h-uaire (: fainic nach bhfuil rud eicint air; tá rud eicint air). Dhéanfadh páiste an fhoghail atá déanta aige ins an ngarrdha le coicís. Ní theigheann sé amach ar aon-chor, go n-ársuigh-eann an mhaidin amach, agus sin iongantas d'fhear a bhí in a mhochóireach cho maith leis-sean 'chuile lá ariamh /[Níor iarr M. Ph. í. Tabhair faoi deara (: nar iarr). Ní shin é adéarfaidís féin muis, ach gur chuir sé cheithre scéala ag an teach, agus go raibh siad féin sásta, ach nach bpósfadh sise é. Ba sean léithe é]/ Measann tusa go bhfuil an scrománach mór siúd ann amuigh in a mháistir scoile. Tabhair faoi deara. Cá raibh sé le cupla bliain. Dubhairt siad féin gur thuas i mBaile Átha Cliath é, ach an gcreidfeá céard a chuala mise fear eolasach ag rádh: go raibh sé ag obair in éinfheacht leis féin i "bhfactory Ford" i gCorcaigh, ag déanamh carrannaí. [Breathnuigh ar an dá lámh atá air. Ní ag plé le peann a bhíos siad. Is beag an baoghal]/ Tabhair faoi ndeara an raibh aon-duine cloinne aige chor ar bith leis an gcéad-bhean? 'Sé mo bharamhail-sa nach raibh. Nach n-aithneóchthá an tsrón atá ar an mac is sine sin as srón chúbach Mh. Sh. Sróinín bheag gheanncach a bhí ar athair an chéad-bhean /

dóghadh (: Dóighim) agus rl. = Briathar, Ainm-bhriathar, Ainm-fhocal.

dóghadh = loisceadh, ídiú le teine nó le teas, scalladh, ruadh-loscadh, cor géar nó searbh i bhfataí agus rl.; sceadtha, ruaidhte seargtha ag teas, breoidhte, searbh, leanndubhasach, fastuighthe, aimsighthe, gabhtha, i ngreim, curtha ó dheis etc. An ga a chuireas neanntóg ionnad agus rl.

Ainmneacha áiteacha: An Teach Dóighte, an Baile Dóighte agus rl. / Tá an cáca dóighte / Dhóigh tú na fataí sin len ar thug tú de bhruith dóib / Dóighfidh tú do bhróga mara gcoinnighidh tú aníos as an ngríosa(igh) iad / B'éigin a raibh d'éadach ins an teach a dhóghadh: Déantar i gcomhnaí i dtighthe fiabhrais é / Ab iad a dhóghadh a rinne tú (: bróga). Tá siad réidh ó'n bhfeire amach ar aon-chor / [Dóighfidh tú do chóta mór mara ndeasuighidh tú aníos ó'n teine. Is maith é an goradh cúl cos sin, má bhaineann tú dhíot an cóta mór / Diabhal easna dhó nachar dhóigh an teach / [Dóigheadh an teach air. / Dhóigh duine eicínt an iothlainn air / Dhóigh siad an féar ar fad air anuiridh] / Ná dóighidh an leabhar sin orm. Teastóchaidh sí uaim / Sin teach atá ag dóghadh móna = ag ídiú móna / [Dhóighfeadh an bhean sin a bhfuil de mhóin ar Dh. an Bh. Ach is beag dhá cuid féin a dhóighfeas sí] / Tá a raibh de mhóin annsin dóighte / Ná dóigidh níos mó móna anocht. Déanaidh réidhteach léithe. Caithfidh an scaipiúch sin sib a chur thar an lá ambáireach] / Tá sí sin luath-lámhach deirimse leat! 'Sí a dhóigh ar bhain mé de mhóin i mbliana. D'eireochadh dhi, agus dhá theine ar siubhal i gcomhnaí aice / Níl maith ar bith leis an adhmad sin le dóghadh. Tá an iomarca súghlaigh ann / Tá mé dóighte / Tá mé dóighte bruithte ag an uisce fiuchta sin / Nach tú an laisceach gur leig tú an splainc síos in mo bhróig. Tá mé dóighte bruithte aice / Dia aithnigh tear! Coinnigh amach ó'n bpota sin, nó is gearr gur dóighte bruithte a bhéas tú / Is gearr a bheadh an t-uisce sin do do dhóghadh agus do do bhruth / [Tá sliabh ag dóghadh in áit eicínt. 'Bhfeiceann tú an lasair] / Cá'il an loscadh sléibhe ... D'eile céard é ach fraoch atá ag dóghadh / Dhóighfeadh an fraoch sin anois mar a bheadh barrach ann / "Tá Sliabh na mBan dhá dhóghadh," adeir an bhean abhrais. "Túirne agus cárta uaimse ann" adeir bean aca, "Túirne agus cárta uaimse ann" adeir bean eile ... [As scéal — "Bréidín Chailleach na n-Adharc"] / [Tá aiteann dhá dhóghadh suas annseo / Níor airigh sí an gasúr dhá dhóghadh / Is gearr a bhí an feánach móna sin dhá dhóghadh] / Dóigh as amach iad (: creagáin ar chosa) / Tá mé dóighte ag an ngréin / Tá an craiceann ar fad dóighte ar mo lámha ó'n ngréin. / Cuir ort balcais eicínt. Tá an ghrian do do dhóghadh / Ní dhóigheann an cut é féin, ach ní bhíonn an sean-chab mar sin (sean-fhocal) / An té

a bheadh dhá bháthadh, b'fhearr leis dhá dhóghadh, agus an té a bheadh dhá dhóghadh
b'fhearr leis dhá bháthadh = thiubharfadh duine donacht nó cruadhchás na
h-uaire ar dhonacht nó ar chruadhchás eicínt ba sheacht measa ná é, dá
bhféadadh sé / B'fhearr leis i bpríosún 'nuair a bhí sé ar a theicheadh. Sin é
an chaoi a mbíonn sé ag duine i gcomhnaí: an té a bhíos dhá bháthadh
b'fhearr leis dhá dhóghadh / [B'fhearr liom go fada ag caitheamh brící
ná an cheird atá orm, ach chreidim an té a bhíos dhá bháthadh go
mb'fhearr leis dhá dhóghadh. Dubhradh 'chuile lá ariamh é / Creid mé dhuit
ann anois go mb'fhearr liom donacht ar bith eile faoi'n domhan a bheith orm an
puínte seo de ló ná an t-anshógh atá orm. Ach deir siad an té a bhíos dhá
bháthadh go mb'fhearr leis dhá dhóghadh. Sin é a fhearacht agamsa é, chreidim]/
Dá ndóightí an teach ba le bean an tighe an luath (: luaithre) = [sean-fhocal]
= is leis an uainéara gach uile thairbhe — dhá laghad é — dá mbaineann leis an
uainéarach / [Má tá sé tuithe féin, is liom na clocha. Chuala tú ariamh é:
má dhóightear an teach, is le bean an tighe an luath / Is linne an lóchán. Níl aon-
bhaint ag aonduine eile dhó. Má dhóightear an teach is le bean an tighe an luath /
Tabhair leat na sceidíní ar aon-chor. Ná fág ag aonduine eile iad. Ó tharla
go raibh sé de smál orainn a bhriseadh, níl aon-mhaith dhuinn a bhrabach a fhágáil
ag aonduine. Dhá ndóightí an teach badh le bean an tighe an luath]/ Cuireadh
cuileann gan dóghadh léithe (cf. cuileann) / Tá mo chosa dóighte ag na bróga
= dá mbeadh bróga cumhanga ann, nó dá gcaitheá aistear fada a shiubhal,
bheadh do chosa bruithe ins na bróga / Tá mo theanga dóighte aige (poitín) /
Tá a chroidhe dóighte ag an bhfuisce / Bhí sé dóighte uiliog in a stéigeachaí
de bharr "cigarattes" / [Tá mo stéigeachaí dóighte len ar ól mé de phoitín
ag bainseachaí le coicís / Tá an poitín sin dóighte ar fad. Is furasta
'aithinte ar a bhlas é. Droch-chruadhchan a rinne é sin anois cheapfainn /
Ní éadáil mhaith é sin a ól. Tá sé dóighte ar fad. 'Deile cé'n chaoi
a mbeadh sé agus a theacht ó Ph. Níor mhinic leis an braon ar foghnamh
a bheith aige — níor mhinic sin / Scread mhaidne ar a chuid poitín dóighte!]/
"Bím ins an oíche ag ól: bím ins an ló in mo leabaidh;
Bionn mho chroidhe dhá dhóghadh nuair a bhíos mo phócaí falamha" /
Tá a croidhe dhá dhóghadh ó d'imigh sé = tá sí leanndubhasach brónach;
tá guirín ar a croidhe ó d'imigh sé / Feicfidh tú croidhe dóighte aige 'nuair
a chloisfeas sé go bhfuair tusa cuireadh agus nach bhfuair sé féin é /
[Dhóigh sin a chroidhe ar fad muis, 'nuair a chuala sé go ndeachaidh sí abhaile

in éindigh leis-sean, agus nach dtiubharfadh sí comhaireamh na sop dó féin / Tá na cosa dóighte aice de bharr na teine / Is beag é a maith ná a maoin sin ach a dhá ladhar le teine aice dhá ndóghadh]/ Nach fearr í ná bean a mbeadh a spreangaidí ins an teine aice dhá ndóghadh / Diabhal luach leithphighne a ghníos sé sin ó mhaidin go faoithin ach a chosa insan teine aige dhá ndóghadh / Tá na fataí sin dóighte ag an sioc = fuair siad an sioc agus thug sé blas orra / Níor cheart poll ar bith a bhriseadh ins an gcloigeann ó thuaidh, ach ins an taobh ó dheas. 'Bhfeiceann tú na fataí sin anois. Tá siad dóighte ag an sioc, th'éis go raibh an poll clúduighthe go maith. Ach theangmhuigh gaoth an tseaca leo in a dheidh sin / Ní raibh fata de bhláth bliana ins an ngarrdha sin againn anuiridh nach raibh dóighte ag sioc. [Ní raibh sé ionrásta aon-cheann amháin aca a ithe. Bhí blas orra as éadan / Níl fata ar a fhaghaltas i mbliana ach fata a dhóigh an sioc. Níor thapuigh sé a ghnatha in am. Leig sé ro-fhada gan baint iad]/ Cé an chaoi a bhféadfá gan do chuid fataí a bheith in a ngruth. Tá an talamh dóighte agad le feamuinn dearg. Talamh ar bith atá dhá leasú le feamuinn ar a h-aghaidh féin, is talamh dóighte é / Tá a bhfuil de thalamh annseo as éadan dóighte ag an bhfeamuinn. Níl bráid ar bith ar foghnámh le cladach. B'fhéidir dhá ndoirteá suas i mbéalmhachaí na mbarra garbha sin ins an áit a bhfuil an riasc stalcanta, agus giollaidheacht mhaith a thabhairt dó, go mbainfeá barr ar foghnámh dó (de) / [Talamh ar bith atá fóduighthe ar an aimsir seo, tá sé dóighte ar fad (: ag an aimsir bhreagh agus ag an tiormach). Feicim na buird atá thuas annsin insan bP. Á. Dar mo choinsias duit, tá siad faoi scáineadhachaí as éadan]/

Tá sean-chur réasúnta, ach ná bac le cur óg. Tá sé sin dóighte ar chuma ar bith. Is beag an dochar dhó agus gan deoir (: bháistighe) a bhualadh air ó'n aonach beag / [Tá 'chuile áit dóighte ag an spalpadh seo. Má mhair -eann dó dar Dia beidh beithidhigh thart cheal uisce]/ Dar príosta, is suarach an t-iongnadh na barrannaí a bheith dóighte agus an t-achar atá sé ó a fuair siad aon-bhraon báistighe. Feicim an sean-chur atá annsin thoir agam ag seargadh. Níl an cur óg leath cho buailte leis, ach tá a bhfuil de chur óg agam i ngiodáin ghleannacha, agus bheadh a bheagán nó a mhórán fliucháin aige / Sé'n fáth is mó a ndéanann siad cur bréige in áiteacha, mar bíonn faitíos orra go ndóghfadh an fheamuinn na síolta / Tá sé dóighte bruithte ins na neanntógaí. ["dóghadh" a tugtar ar an "nga" a chuireas neanntóg ionnad] / Chaith siad an oíche

aréir ag éagcaoineadh in áit ar dhóigh siad féin agus clann Mh. Ph. Sh. a chéile le neanntógaí ag teacht ó'n scoil /[An mháistreás mhór — céad slán di — ní bhuaileadh sí chor ar bith thú ach thú a dhóghadh le neanntóig. Níor mheasa beirthe é, arsa tusa. B'fhearr linn go fada muid a bhualadh ná muid a dhóghadh. Bhí a shliocht uirre: tugadh áird ar na leabhra cho uain agus mhair séasúr na neanntóg. 'Sé a raibh call di a rádh "te te", agus d'fheicfeá muid féin ar 'u' (: ar) mine-ghéire ag fóghluim]/ Ní hé an bualadh a fuair sé a dhonuigh é amach agus amach, ach i dteannta 'chaon tsórt thuit sé in a phleibistín isteach i dtom neanntógaí thiar ag boithrín Sh. Ú. agus dóigheadh agus bruiteadh é. An uair a bhaineadh dó (: de) thiar ag an teach, idir neanntógaí agus gearraidheachaí agus brúghannaí, ní raibh orlach bacaird slán in a chorp /[Nach h-íad na h-aidhbheirseoirí gan choinsias anois iad! An bhfuil a fhios agad céard a rinne siad, asal le P. Mh. a raibh deargadh tiaraighe air a thabhairt leo, agus sean-tiarach a chur air agus neanntógaí a chur faoin a dhrioball innte. An uair a dhóigh na neanntóga an t-asal bocht, chuaidh sé ingealta. Ar éigin agus ar arach a ceannsuigheadh chor ar bith é. Is minic ariamh a thóig muid neanntóg le asal roighin a dhóghadh faoi bhun an driobaill, ach má seadh ní asal deargadh tiaraighe é]/ Tá tú dóighte = A lán cleis agus cluichí, bíonn "dóghadh" ionnta: sé sin duine a ghabhail, nó a fhostú, nó lámh a leagan air, agus cuirtear pionús ar an té sin annsin, nó caithfidh sé a dhul in áit an duine eile a dhóghas é, nó comhairtear pointí ins an gcluiche in a aghaidh. Cuirim i gcás "'bhFal-ach Bhíodhg". [Is cluiche simplí é. Teigheann duine A. ar chúla leachta nó cloiche nó a leithide agus cromann sé síos agus a shúile clúduighthe aige, agus imigheann an chuid eile amach ar fud an ghiodáin,

go dteighidh siad i bhfalach. Cho luath agus a fhuagróchas duine aca ar A. go bhfuil siad i bhfalach, nó a dhéanfas siad comhartha dhó, eireochaidh sé agus fágfaidh sé an daoradh (: an áit a raibh A. cromta nó cloch in aice leis) dhá dtóruigheacht. De réir mar a bhéas sé ag dúiseacht an dreama eile as a n-áit faluighthe, leanfaidh sé iad le breith orra, nó lámh a leagan ar dhuine aca. Féachfaidh siadsan leis an daoradh a shroicheamhaint gan a ngabhail nó a "ndóghadh".] An té a n-eireochaidh le A. lámh a leagan air nó a ghabhail, beidh an té sin "dóighte", agus caithfidh sé a dhul isteach agus cromadh ag an daoradh, mar a rinne A. an geabh roimhe sin, agus beidh cead a chois ag A. féin a dhul i bhfalach anois. Déantar

geabh eile de'n chluiche ar an gcóir chéadna. Tá dóghadh in a lán cluichí agus siamsaí eile freisin. Leis an liathróid a déantar "an dóghadh" ins an gcluiche corr. [Buailtear an té a bhíos in a rithte-reathach, leis an liathróid, agus bíonn sé dóighte.] Tá dóghadh i bpúicín, i gclocha péire agus i gcluichí eile freisin / Tá tú dóighte. Caithfidh tú cromadh. / Dhóigh mé thú. Níl aon-mhaith dhuit dhá shárú anois / Tá an comlán se'againne ar fad ó dheis. Dóigheadh T. shul má bhí sé ar an daoradh teacht abhaile / [Dóigh é a fhleascaigh, dóigh é. Cé leis a ndeachaidh tú chor ar bith. Shíl mé go raibh rath eicínt ort thairis sin. Beidh sé "ins an mbaile" shul a bhéas an liathróid caithte agad. Tá cor tuaithbheall in do lámh. Chlis tú go dona air!]/ Seo é "Riocairdín" anois. Cuir na clocha péire ins an gcrúib oscailte agus lioc anuas na méaracháí roint. Anois caith suas uiliog iad, agus ionntuigh do lámh agus tóig iad ar chúl do lámhe. Mara gcoinnighidh tú ceann, beidh tú dóighte (: beidh tú as) / Seo é an chaoi le na "rástaí gearra" a dhéanamh. Leag mar seo indiaidh a chéile iad. Ná cuir cho fada sin ó chéile iad. Anois caithfidh tú an ceann seo atá in do lámh a chaitheamh ins an aer, agus an chuid eile ar fad a thógáil i dteannta a chéile. Má chinneann ort, beidh tú dóighte / Tá airgead le dóghadh aige = tá airgead in a choaí beaga aige = níl cinneadh ar bith len a chuid airgid / [Is beag a aireochas sé sin "radio" a chur isteach. Tá airgead le dóghadh aige / Bíodh sé buidheach do'n udhachta, nó ní fhéadfadh céad punt spré a thabhairt dá inghin. Ach is beag 'e mheas atá aige anois ar dhaoine dona, ó tá airgead le dóghadh aige féin]/ Ní poll dóighte ar mo chóta-sa an leas-ainm sin a thabhairt orm = ní údar drochmheasa dhom go dtugtar an leas-ainm sin orm / [Ní shin poll dóighte chor ar bith ar a chóta. Mara bhfuil le casadh leis ach go mbadh gliomadóir é, is beag atá le casadh leis. Ní údar náire ar bith d'aonduine a bheatha a shaothrú]/ Má sin poll dóighte ar a chóta muis, go bhfóiridh Dia ar thuilleadh. Mara bhfuil le caitheamh ag duine in do bhéal ach gur ith tú min bhuidhe, 'séard adéarfainnse: "má's peacadh a bheith buidhe tá na mílte damanta". Cá'il an té nachar ith an dream a bhain leis min bhuidhe / Níl ball dóghadh ná loiscthe air [cf. ball] / Gabh amach as sin a ioscadaí dóighte! = le gasúr nó duine a bheadh i gcomhnaí ag breacadh a luirgne ins an teine / Ara níl déantús maitheasa ar bith in ioscadaí dóighte siud. Céard a ghníos sé ach ag breacadh a luirgne chois na teine /

[Níl aon-ghnatha na beithidhigh a chur amach ar an gcriathrach dóighte siúd. Ach beidh cimín súighte ann fós ach a bhfaghaidh sé ionbhadh fás]/ Ná tabhair an cáca dóighte sin d'aonduine / Artha an dóghadha = artha adeirtear le dóghadh a leigheas. Is iomdha leagan uirre:

"Labhrás Aspal, Mícheál Árd-Aingeal, Muire agus Dia, baintear an ghangaid amach as sin" (: as an dóghadh) / Mo léan dóighte, mo chreach mhaidne dhóighte, mo léan dóighte deacrach agus rl. = [Rosca — leaganacha cainte] / "Mo chreach mhaidne agus mo léan dóighte, nach bhfuil mé cho h-óg agus a bhí mé ariamh,

Go ndéanfainn aithgiorra thríd chnuic a's thríd bhóithrí, agus go gcuirfinn cóitín ar mo Nóra Bhán"

[As amhrán — Inghean Frainc Confhaola] / An dóghadh a d'fhága na lorgachaí sin = sin lorgachaí dóghada = sin lorgaí dóighte / Ní cuilm ná sean-ghearraidheachaí iad sin chor ar bith, ach lorgaí ó dóghadh / Sin dóghadh a d'eirigh dhó. Tá sé as a chomharaidheacht ar fad / [Dóghadh ó neanntóig na guiríní sin. Is tinn an rud dóghadh neanntóige / Má fhaghann tú dóghadh ó neanntóig, tá sé cho bioránach le rud ar bith. Is measa go mór é ná na daethachaí (: doighteachaí fiacal)]/ Tá baladh an dóghadha in áit eicínt = tá baladh an dóighte in áit eicínt [ach is coitianta an chéad leagan] / Tá baladh an dóghadha ar an gcáca sin / An ar do chuid éadaigh atá baladh an dóghadha? Tá sé in áit eicínt ar chuma ar bith — agus go láidir / [An cailín a d'airigh baladh an dóghadha idtosach. Marach a fheabhas agus a thapuigh sí é, bheadh dubh-dhóighteán ann / Cá'il baladh an dóghadha. Fainic ab é an madadh sin a chuirfeadh na sean-cheirteachaí thrídh lasadh / Chídhtear dhom go bhfuil baladh an dóghadha ar rud eicínt. Breathnuigidh fúib agus tharaib annsin. Maran aon-smiochóid ó'n teine a ghabhfadh ins an gcárnán arbhair / D'aithneochadh sé an rud a mbeadh baladh an dóghadha air istigh i gceartlár Ifrinn. Is cumasach an tsrón atá air. Ach sin é a mhaith agus a mhaoin, ag smúracht thart timcheall mar sin]/ Tá dóghadh croidhe orm = cineál dóghadha nó seirbhthean a bhíos ins an gcliabhrach cf. Foclóir an Duinnínigh "dóghadh" / Bíonn dóghadh croidhe air i gcomhnaí, agus is olc é an dóghadh croidhe sin má sheadaigheann sé duine / Shílfeá go bhfuil dóghadh gréine ort = dóghadh ó'n ngréin / Mo léan dóighte 'sé nach bhfuil an dóghadh gréine air. Ach d'eireochadh dhó. Ní fhaca sé siúd an áit amuigh le ráithe / [Sin é an faisean atá aca uiliog anois; iad a bheith faoi dhóghadh gréine

ó bhonn go baithis. Deir siad gur congnamh mór do'n tsláinte é.

Tuiteann an sean-chraiceann díob, agus annsin cuimligheann siad ola dhóib féin a thugas dath buidhe orra. An t-ath-chraiceann a theagas orra in a dhiaidh, tá an-teacht aniar ann ar fhuacht an gheimhridh. Dheamhan a fhios agam beirthe é, ach de réir mar chloisim ag caint an dream seo eile]/ Níl dóghadh gréine ná spuaic láighe air siúd deirimse leat. Is deacair dhó a bheith, agus gan aon-amharc a fháil ar an ngréin le leath-bhliain, mara bhfeiceadh sé thríd an bhfuinneog í go díreach; agus maidir leis an láighe ... / [Tá dóghadh gréine ar an bhfata seo = fataí a bhíos leis ins an gcreafóig, agus a ndóghann an ghrian iad, nó nach mbíonn orra ach clúdú fánach ins an gcreafóig. Bíonn blas orra len ithe / Diabhal dóghadh gréine ann i mbliana ná cuid de dhóghadh gréine, mar nach raibh aon-ghrian ann]/ Hébrí cé'n cur a thiubharfainn orra ar an gcnocán céadna ariamh, bheidís faoi dhóghadh gréine orm de mo bhuidheachas. Scáineann an chreafóig ann ar bhealach eicint. Tá a chomharaidheacht len a chois / Fataí dógh gréineacha (fataí dógh gréine) a bhí ag an gceann céadna chuile lá ariamh mar nach leigfeadh a chuid antláis dó caitheamh leo agus a bhfódú agus a lánú mar is ceart / Ní bheidís dógh gréineach againn i mbliana, marach an ceann a lánúigh iad. Bhain sé an lán ceart go leor, tharae nuair a casadh ann mé seachtain in a dhiaidh sin, bhí na chlasannaí faoi chreafóig mharbh uiliog. Dheamhan a fhios agamsa ar lánúigh sé chor ar bith iad ach gur bhain sé an lán. Má lánúigh níor chuir sé orra ach daithín. Tá a shliocht orra : dheamhan thiomanta ceann aca nach fata dógh gréine é / Níl dóghadh teine leath cho dona le dóghadh uisce. Cneasuigh-eann an dóghadh tinn gan aon-stró mar is dóghadh glan é, ach is droch-lot é an dóghadh eile. Bíonn an oiread learsachaí (: leasrachaí) agus pucóideachaí in a dhiaidh agus gur mór an tseanmóir é. Níl a fhios agam féin an bhfuil aon-rath le teanga an tsionnaigh ar dhóghadh. Níl cinneadh léithe ar lot ar bith eile ar chaoi ar bith. Sí an cailín í le deilgne agus fleascannaí a thabhairt as cosa agus as lámha / Chaith tusa curraintín ag dul in éindigh leis an mbean sin. Níor dóigheadh thú mar a dóigheadh B. Bh. Bh. = samhail ó'n neanntóig. Níor imir sí an cluiche claonach ort? Níor bhreodh sí do chroidhe agus thú a chaitheamh i gcártaí annsin? /

D'eirigh dóghadh gréineach annseo dhom an bhliain cheana, agus tá scoilteachaí ann ó shoin.
Th'éis an moladh a bhíos ag daoine ar neart, gréine diabhal a gceapfainn féin
go bhfuil an iomarca di go maith]/ Seo é mo mhaicín bán gan scríb chaorach,
dóghadh gréine ná gearradh láighe = gan marach ar bith [Bean adubhairt ag
moladh a mic]

dalba, dalbaí = aidiacht [Focal an-choitianta i gcaint. Tugtar "dalba" agus "dalbaí" air]
Dalba = diabhaltaí; áidhbhéil; gártha; scréachánta; iongantach; cumasach; doscúch;
míó-fhortúnach; míonósach; mór, millteach, uathbhásach; damanta, dubh-; dearg-;
ciotach

Is dalba an aimsir í, agus gan cosamhlacht claochmhú ar bith air. Má mhaireann an sneachta
seo i bhfad eile, beidh beithidhigh criogtha, an uair nach féidir a leigean amach. Ach diabhal
mé go bhfuil na daoine féin in an-chaoi freisin / Fear dalbaí é. Bhí sé thoir annsin
thoir lá an aonaigh, agus d'iarr sé amach fear ar bith a bhí istigh tigh Mh. ar "fair play".
Bhí cho maith le fiche fear istigh, agus dheamhan thiomanta duine aca nachar chlaon
uidh / Nach dalba an bealach atá leis: ag imeacht mar sin ag biadán agus ag
coireamhaint ar a chomharsa, agus i gcomhnaí ag ollúchan achrainn. Dheamhan sástuigheacht
aige ann mara bhfeicidh sé daoine i mbroinnleachaí a chéile, agus ag troid agus ag achrann.
Sin é a bhuac / Garrdha dalba é sin. Bhí sé cho maith dhuit a dhul amach i lár easca
shléibhe agus tosuighe dhá saothrú le bualadh faoi'n ngarrdha sin. [Th'éis ar chaith mé
de dhúthracht leis dhá leasú, agus dhá shocrú agus dhá thriomú, chinn orm aon-bharr
slachtar a bhaint ariamh dó (: de). Bheadh sé fliuch de do sheacht míle buidheachas.
Tá máithreach an uisce faoi]/ Is dalba an aoirde atá ins an reanglachán siúd.
Bhuailfeadh sé a chloigeann go réidh socair thuas ar an áiléar sin. Níl aoirde ar
bith in P. S. len a ais. Dhéanfadh sé siúd beirt mar é / Bhí cogadh dalbaí annsin.
Dheamhan fear dhá raibh ann nachar fhága sé a shéala air. Breathnuigh ar Ch. Bh. S.
Tá scéin ann / [Is dalba an obair a rinneadh annsin. Ach b'orra nach raibh an
mhoill. Is beag a aireochas daoine obair a dhéanamh, 'nuair a bhéas 'chuile shórt
ar a mian aca]/ Ba dalba an oíche í sin. Bhí na scaltrachaí ag breith ar a chéile
agus mé ag teacht aniar an bhóthar. Shíl mé dheamhan fata a changlóchainn le mo ló
aríst / Tabhair ithe dalba air! Má d'ith sé a bhfacá mise, tá collach goile air /
Nach dalba an cheird atá oraibh? Breagh nach leigfeadh sib dó uair eicínt agus gan
a bheith ag siocadh leis i gcomhnaí, i gcomhnaí / Is dalbaí an puicéara sagairt é
le theacht in a líon beag ná mór. Go bhfoiridh Dia ar an té a chaithfeas a dhul
isteach chuige ag iarraidh tada. Chuirfeadh sé an Naomh Peadar thar barr a chéile / Nach
hé an "druncaera" dalba é agus gur ól sé 'chuile phighinn amháin de luach na muc shul a
d'fhága sé amach an t-aonach. Is maith an fear tighe agus urláir é sin! /

díbirt (díbrighim agus rl.) = Briathar agus Ainm-fhocal (Ainm-bhriathar)

Díbirt = ruaigeadh, a chur ag imeacht, a shagdadh chun bealaigh, a chur gan bhuidheachas as áit, a dhíthsheilbhiú, a chaitheamh amach.

"Sagairt de na Ruaircigh mé, a d'imigh ins na caoirigh strae

Tháinig an ghaoth adtuaidh orm, agus díbrigheadh ó mo mhuintir mé"

[Dhá líne as amhrán nach feasach dom cé'n t-ainm atá air] / Díbrigheadh

ó'n mbaile é / Dhíbir an t-athair é féin agus an bhean = chuir sé amach

as an teach iad / [Díbreochaidh an sagart duine ar bith a bheas ar

meisce, ó'n gcéilidhe] / Tá an tsean-bhean seo thiar díbrighthe aríst

ag bean an mhic = ruaigthe as an teach / Dhíbir sé dá chuid talmh-

ana lucht an bháire / [Is deacair an slaghdán céadna a dhíbirt ó

a ghabhfas sé in do chrioslaigh aon-uair amháin] / Bhí mé ag ól fuisce

ag ceapadh go gcoinneochainn an "fliú" díbrighthe, ach mo chreach

mhaidne ghéar, bhí sé fánach agam / Níl an poitín díbrighthe as an

tír fós agus an téagar seo féin a bheith le fáil / Dhíbir an madadh

na caoirigh siar amach / Mara bhféadaidh mise a ndíbirt anois le

deagh-chaint is lib go maidin iad / Shílfeá go bhfuil an tae do do

dhíbirt. 'Ar ndú' bail ó Dhia ort ní nuaidheacht ar bith agadsa tae, ní

hé a fhearacht sin ag daoine eile é. [Leig do scíth go fóilleach. Beidh tú

sáthach luath ins an mbaile] / Dhíbir sé an cailín aríst / [Tá an sagart ag

díbirt daoine de'n bhóthar 'chuile oíche] / Céard a dhíbir an t-iasc de'n chuan.

Smál eicint is dóigh / [Tá na daoine díbrighthe aige de na bóithre le faitíos

roimh a mhótar] / Déanfaidh sé siúd díbirt ach a dteighidh sé suas. Ní

fhágfaidh sé duine faoi chaolachaí an tighe / Rinneadh díbirt as an áit sin.

Deir siad nachar fágadh Críostuidhe an bhéil bheo ar an dúithche sin

nachar díbrigheadh / Shílfeá go raibh na póilíos ag brath ar díbirt a

dhéanamh th'éis an aonaigh. Bhí an-sceaimhínteacht achrainn anonn agus

anall ann / [Rinne sé díbirt aríst indiu ar lucht na h-imeartha.

Dheamhan blas de'n cheart nach bhfuil aige leo. Níl áit ar bith dhá sású ach

i lár an bhealaigh / Cuirfidh mé díbirt ar a bhfuil agaibh ann má chloisim

druid eile uaib. Breagh nach mbeadh sib ar an gceird seo ins an mbaile

agaibh féin. Ní bheadh, arae ní éistfí lib / Cuir díbirt ar na cearca sin

siar amach agus ná déanaidís cis ar easair de na cupla súileog céad-fhogh-

mhair sin th'éis ar n-anró.] / Céard a chuir díbirt ar na fámuirí agus ar

na Gaedhilgeoirí ach an droch-cháil sin a chuaidh amach de'n áit, tá cupla bliain ó shoin. Dheamhan aithne ar dhochtúirí nach raibh 'chuile dhuine ins an dá pharáiste ag dul ar na maidí de ghort an gharta /['Sé an sneachta seo anois a chuirfeas díbirt ar an bhfuacht agus ar an ngaimh atá insan uair, ach níl aon-mhaith ann mara gcuiridh sé scráib mhaith dhó (: dhe) / Chuir an sagart díbirt orra as an bparáiste ar fad. Má chuir féin is aige a bhí an ceart. Níor dhream ar bith a bhí ionnta i gceartlár daoine gnaoidheamhail]/ Dhíbir sé soir thar teorainn na caoirigh / Ba bheag an díbirt a d'iarr siad. Is ionann agus gur imigh siad dhá dtoildeona féin. Tá siad an-fhaiteach de'n tsaoghal / Dhíbir an t-athair as amach é = as seilbh an tighe agus na talmhana / Ní chomhnóchaidh siad go ndíbrighidh siad as amach é = siopadóir nua ag tosuighe ag díolachán in áit agus na siopadóirí eile in a aghaidh / Díbir rómhat siar an t-asal sin pé'rbith cá'id atá tú ag dul / Dhíbir sé abhaile í th'éis cupla lá ach dheamhan leath an chirt a rinne sé léithe, dheamhan é sineacht (: sin) / Chaith siad sin a saoghal ag cur díbirt' agus fáin ar dhaoine bochta, agus tá na préacháin ag déanamh neadracha ins na simléir aca féin anois. Má's feall fillfear /

Díbeartha — (Aidiacht) = righe, sceirdeamhail, ar bhinn-tséideadh gaoithe, báistighe agus droch-shíne, ag fuagairt droch-shíne; garbh, fuar, crotalach, feidheartha, gan foscadh ná dídean. [Druim díbeartha cf. druim]

Cé'n fáth a dtiubharfá a leithide sin de thabhairt ort féin a leithide de lá. Má's dona annseo é tá an bóthar amach díbeartha ar fad. Níl claidhe ná fál leis, ná foscadh ná dídean air, ach lorg cois na bó ar an gcneagaire / Dhá dheannachtaighe dá dtiocfaidh an lá, bíonn foscadh eicint ar na bóithrí seo, ach tá na bóithrí siar an-díbeartha críochnuighthe. Ní bheadh a fhios agad dhá dteightheá ar "bhicycle" ins an oíche ann nach amach indiaidh do mhullaigh i bhfiodán a chuirfí tú. Fuair mise mo dhóthain díob /[An bóthar L., bóthar an-díbeartha é. Tháinic oíche shneachta orm cheana idir M. agus an áit seo, agus shíl mé nach srianfainn anuas go deo é. Bhí an bóthar plúchta, agus gan a fhios agam cé'n nóiméad a gcaithfí ar mo bhéal agus ar m'fhiacra soir le fánaidh ins na lag-phuill domhainne siúd mé. Is mise a bhí buidheach ach ar rug mé anuas ar na fáлта ag tigh Ph. Ch.]/ Tá an áit siúd a bhfuil sé cho righe, cho díbeartha le tamhnóig i lár an tsléibhe. Ní fhaca mé aon-áit go h-iomaidh is mó a fhuagruigheas gála ná é. Bhí mé thuas ann oíche ar cuairt anuiridh, agus shílfeá go raibh an teach dhá thógáil dhá lúdracha

leis an gcaoi a raibh an ceann ag sníomh agus ag gíoscán / Is díbeartha an áit a bhfuil sé ag cur a inghine: isteach ar an mbainseoigín luachra sin idir dhá chíocra, agus nach síon dá séidfidh nach mbainfidh cleite aisti (: fuadóchaidh sí an teach uirre) / [Ná bac le fascadh. Níl fascadh annsiúd ar ghaoith ar bith. Nach bhfuil sé i mbéal an ghairbhshin. Áit díbeartha críochnuighthe é. / Mo choinsias 's dar m'anam, bainfidh an ghaohtalach seo gíoscán as na creatlaigh aige indiu, ná ag fear ar bith eile atá ag déanamh an bhóthair sin. 'Sé leiceann ó thuaidh Ch. Bh. an gíodán is díbeartha in Éirinn. Níl aon-tsíon dhá séideann aníos ó mhullach an domhain nach n-aimsigheann é] / Cladach díbeartha é. Tá sé ar aghaidh na righeachta ceart. Badh é do chloch neart seasamh ann lá geimhridh. D'fhuadóchadh an sinneán de do bhonnaidheachaí thú. Dheamhan thairis sin de ghaisce insan samhradh féin é / [Is dona na gnatha a bheadh ort a dhul do do chailleadh féin suas an bealach díbeartha sin leithide an lae indiu. Dhá mbeadh an bóthar faoi do chois, níor chás duit é, ach ag caruidheacht le réidh-chasáin nach siubhalfeadh na gabhair. Ní leithne an t-aer ná an timpiste a mhic ó. Is fánach an chaoi a mbainfí leagan asad, agus thú a chur go dtí do dhá shúil igcaochpholl. Tá do dhóthain breithe agad a dhul annsin. Is iomdha lá breagh a thioct -as as seo go dtí lá Bealtaine seo chugainn] / Is doiligh díbeartha an t-aistir é ag aon-Chríostuidhe beo indiu. Ach dheamhan a dhath drugail aige siúd roimhe. Tá an chleachtadh mhór aige air. Chonnaic mise é sin ag imeacht oícheanntaí as seo le dhul abhaile, agus dheamhan a dtiocfá cho fada le ceann an sconnsa sin dá mbeadh do chailleadh go deo leis. Ní bheadh aon-mhaith é a bhacadh in a dheidh sin. Bhuailfeadh sé a dhá shéirín taobh thíos dhá dhá ghlúin, agus dá mbadh í an oíche í ar ith Ceile na bradáin ghreadfadh leis abhaile / [Is ridire caorach é, ach tá sé cínnte dubh agus dubh air aon-bhean a fháil in a dheidh sin. Níl aon-tsaint ag bean ar bith a dhul amach ar thamnóig cho h-aistreánnach, cho díbeartha leis an áit siúd. Cé'n brigh dhá mbeadh cupla teach ann, ach níl teach ná árus níos goire dhó ná F., agus tá sin cheithre mhíle uaidh, má tá sé taobh leis. Cá'il an bhean a bhuailfeadh faoi áit de'n tsórt sin. Bhí an saoghal ann agus dhéanfadh, ach ní anois é] / Tá an teach thiar ag gob na locha faoi aill. Tá lúibinn bheag isteach ann agus é le h-ais na lúibinne. Níl tada timcheall air ach eascaidheachaí agus cíocraí agus scrath-ghlugair, agus seisceallach ann a dtiocfá go h-ascalláí innte. An uair a bhíos stolladh ar bith ann, diabhal mé go mbíonn an loch cho coipthe agus a bhíos an fhairrge sin thíos. Áit díbeartha ceart é, ach mhairfeá in a dheidh sin ann, dhá mbeadh fuighleach airgid agad /

dlisteanach = aidiacht; mí-dhlisteanach = aidiacht [Fuaim: g tosaigh in áit d]

Dlisteanach = ceart, cóir, cuibhe, dílis, dlighmhear, reachtamhail, cneasta

Mí-dhlisteanach = cotarsna "dlisteanach"; mí-cheart, eagcórach, mí-cuibhe, neamh-dhlighmhear, mailíseach.

Ní col-ceathracha dlisteanacha iad. Leas-chol-ceathracha iad. Nach leas-dearbhráthair agus leas-deirbhshiúr P. agus S. Sin é annsin / Leas-dearbhráthracha é féin agus T. 'Sé S. a dhearbhráthair dlisteanach. Aon-mháthair amháin a bhí aige féin agus ag S. Is furasta a dhul amú ins an ngaol a stór / Sin é a leas-athair. Tá a athair dlisteanach féin ag déanamh creafóige lena cianta. Is beag an rath a bhí chor ar bith air nuair a bhásuigh a athair. Dheamhan mórán len a naoidhneán a bhí sé / [Is deirbhshiúr dhlisteanach dó S. ach níl C. ach in a leas-deirbhshiúr aige. Fuair an mháthair bás agus í ag oileamhaint an dá leanbh sin. Dar fiadh is fadó ariamh an lá é. Má 'sí an deirbhshiúr is sine, níor cheart di a bheith i bhfad as deich mbliana fichead] / Sin é anois an gaol dlisteanach atá ann. [Cé'n mhaith a dhul dhá shárú ormsa. Nachar tóigeadh mé ag béal an doruis aca. An bhfuil tú ag ceapadh nach bhfuil a fhios agam céard a bhaineas dóibh!] / InDomhnach b'fhéidir gur deirbhshiúr -acha dlisteanacha iad, ach shíl mise ariamh nacharbh eadh. Bíodh aca ar aon-chor. Ní mórán a bhuachfas muide orra / Ní mac dlisteanach é sin chor ar bith, ach peata raithnighe a bhí ag P. Mh. Mh. leis an gcaillín aimsire. Bean de na B. sin thoir a mháthair. [Mac dlisteanach = mac nach mac suirghe; mac leis an mbean pósta] / [Ná bac leis an gcineál sin! Ní raibh mac ná inghean dhlisteanach ag gabhail leo. Dream tuatach a bhí ionnta sin ar 'chuile thaobh / Is diabhaltaí an mheas atá ar chlann suirghe agus gan áird ar bith ar chlann dlisteanach. Tá a chomharthaidheacht len a chois annsin. Ní bhreathnóchadh an bhean sin siar ar na fir is gnaoidheamhla ins an tír, agus phós sí é sin nach raibh ann ach mac suirghe. Sin é an scéal!] / Mac dlisteanach le Rí agus le Bainrioghan thú a mhic = mac dlisteanach le Rí, ó bhainrioghan thú a mhic = gnáthsheoruidhe cainte i sean-scéalta / Mac dlisteanach le Rí ó bhainrioghan é Mac Rí in Éirinn / "Cé'n sórt athair a bhí agamsa" adeir an buachaill beag. "Mac dlisteanach thú a mhic" adeir an mháthair / 'Sé M. an mac dlisteanach. Mac tabhartanais é an mac eile. [Ach roinn an t-athair an oighridheacht leis in a dheidh sin. Thug sé an oiread dó agus a thug sé dhá mhac dhlisteanach. Aindeoin go ndearna sé an "mistake", bhí sé díreach cneasta] / Ní inghean dhlisteanach í sin chor ar bith. Bhí sí ins

an seol shul má phós sí. [Duine macánta a bhí ins an bhfear. Bhí sé in a cheann mhaith di ariamh mar bheadh sé dhá inghin féin]/ Labhair an diabhlánach sin cho teann agus dhá mbadh mac dlisteanach é ... tuige dhá mbadh eadh. Ní h-eadh muis. Sin é anois an chaoi é / [Is cuma dlisteanach nó eile anois iad, má thaithnigheann siad le na fir, pósfaidh siad iad. Ní raibh sé mar sin chor ar bith le mo linn-sa. Is iomdha cor atá ag teacht ins an saoghal]/ Thug mé an t-airgead dlisteanach dó agus ní bhfuair sé cianóig thairis. Nach mé a bheadh simplí ag dul ag tabhairt rud dó nach raibh ag dul dó [an t-airgead dlisteanach = díreach, ceart, dlíghmhear; an t-airgead a bhí ag dul dó, a bhí amuigh aige orm, nó a bhí dlíghthe dhó] / Mara bhfaghaidh mise mo chuid dlisteanach féin bainfidh mé caint amach. Leabharsa tiubharfaidh mé isteach agus imiainis (: i bhfiadh -nuis) an bhréitheamh é agus sin é an buachaill a chuirfeas faoi ndeara dhó cur dhó (: dhe) / [Ní raibh mé ag iarraidh sop de'n fheamuinn ach mo chion dlisteanach féin, agus ní thiubharfainn cead d'aonduine mé a chur as sin. Ba bheag an baoghal / Ní fiacha cama iad chor ar bith ach fiacha dlisteanacha, agus d'orduigh Dia na fiacha dlisteanacha a íoc. Maran buil leat a n-íoc, cuirfidh mise ins an gcruith thú go n-íocfaidh tú iad. Tá fiadnisí (: fiadhnúise) agamsa]/ Tá tusa ag rádh gur cogadh dlisteanach ag Sasana é, ach feicthear dhomsa — agus 'sé mo scil ann é, arsa tusa — nach bhfuil rud ar bith dlisteanach ná mí-dhlisteanach i gcogadh, ach an té is láidre ag crapadh leis a bhfeadfaidh sé. An té is fhearr dorna (: dorn) 'sé is fhearr corna (corn) de'n fheoil, mar adeir an fear fadó / Má's airgead dlisteanach é, tá cead aige a rogha rud a dhéanamh leis, ach má's airgead mailíseach é, b'fhearr dhó báithte ins an bpoll is doimhne ins an bhfairrge é. Agróchaidh Dia ar fhear na mailíse é luath nó mall / [M'anam bí siúrálte hébrí (: pé'r bith) cá bhfuair an "straip" sin é, nach airgead dlisteanach é. Fuair tú amach an ceann a mbeadh airgead dlisteanach aice. Sean-strúinse (: stróinse) eicínt a rubáil sí]/ Má fuair sé go dlisteanach é, mise i mbannaí gur beag an chaidéis a chuirfeas na póilíos air faoi. Ach mara bhfuair, gheobhaidh sé garbh é / Níl sé dlisteanach dó a dhul i mbéal an dearbhráthra faoi'n talamh sin. 'Sé an dearbhráthair a shaothruigh an talamh agus an teach sin ariamh, agus marach a bhfuair sé dhá easonóir, is beag an smais a bheadh ar an áit sin indiu / Níl sé dlisteanach ag fear ar bith deirbhshiúr a mhná a

phósadh. Má's cúrsaí de'n tsórt sin é nach bhféadfadh duine a dheirbhshiúr féin a phósadh / Níl sé dlisteanach ag duine ar bith a dhul ag tógáil cuid na comharsan, ach ní miste ins an míádh le cuid de na daoine é ach an rud a fhuadach, má fhaghann siad fáill air / [Ní bheadh sé cóir ná dlisteanach aige a dhul ag pósadh na mná sin th'éis an cailín beag eile a chur amú leis an fhad seo blianta. Nach bhfuil a fhios ag feara Fáil nach bhféadfadh ádh ná amhantar a bheith ar an bhfear sin. Cuímnigh go bhfuil mise dhá rádh leat ...] / Is iomdha rud nach bhfuil dlisteanach ag sagairt, a ghníos siad. Mar adeir an ceann eile, "Bíonn a sompla agus a dteagasc seacht n-acraí ó chéile" / [Níl sé cóir ná dlisteanach ag duine má bhíonn sé ag imirt chártaí aon-mhailís a dhéanamh. Má's leat a dhul ag cearrbhachas bí cneasta. Sin í mo chomhairle-sa dhuit] / Dhá mbeadh an rud sin cóir ná dlisteanach, is beag beag an baoghal go mbeithí dhá chur i dteannta mar sin faoi. Tá sé in ndroch-arán anois deirimse leat, ach mara raibh aon-láimh aige ann is furasta dhó é féin a shaoradh. Ní chreidimse go gcrochtar aon-duine ins an éagcóir /

Shíl siad mo chuid talmhana a bhaint díom go mí-dhlisteanach. Dar fiadh rachadh leo freisin, marach cho h-éascaidh agus a thapuigh mé an scéal. D'imreotheidís sin ar Rí na Méaracán / Is mí-dhlisteanach an cheird atá uirre, má's mar sin atá sí. Is deacair di an t-ádh a bheith uirre, ní dhá roint léithe é. Níl mailís ar bith adeir siad is mó ná mailís an mheadhchain / [Má d'eirigh an talamh agus an t-airgead cho mí-dhlisteanach sin leo, tiocfaidh leaghadh chubhar na h-abhann air. An rud a faightear go dona imigheann sé go dona. Tá siad ag imeacht go h-aerach agus go h-éadálach anois, ach b'fhéidir gur maith maoilscríobach a d'fheicfí fós iad — an té a mhairfeas] / Deirimse leatsa gur deacair do shiopadóir gan airgead mí-dhlisteanach a bheith aige. Bhí mise mé féin scathamh leis an obair sin, agus níl cor ná casadh ínnte nach bhfuil a fhios agam. Is duine sé nó seachráin aca atá cneasta / 'Séard adeir sean-T. fadó: "Mair cho maith agus a fhéadfas tú, ach ná bí mí-dhlisteanach. Má bhíonn, thú fhéin a bhéas siar leis ins an deireadh" / ['Ar ndú' is iomdha rud a bhíos mí-dhlisteanach agus gan fios ag duine chor ar bith air. Ach ní miste dhó. Má bhíonn coinsias duine glan, tá leis] / Nach raibh sé mí-dhlisteanach aige a dhul ag iarraidh an oiread sin a bhaint daoib. Nach raibh sé cho maith aige a láimh a chur síos in 'u' (: bhur) bpóca, agus an t-airgead a ghoid, le dhul ag déanamh a leithide sin de chleas /

Dlisteanas = Ainm-fhocal, fireann [Fuaim g tosuigh in áit d]

Dlisteanas = ceart, cóir, cuibhe, cneastacht, a bheith dlisteanach

Ní de'n dhlísteanas a dhul ag baint cheithre phunt amach ar péire bróg ar aon-chor, ach cneamhairí uiliog atá amuigh anois chreidim. 'Sé a chosamhlacht é ar chuma ar bith / Níl breathnú siar ar bith aca siúd ar dhlísteanas an rud. 'Sé a gcuímnigheann siad air, a bhféadfaidh siad a dhéanamh, nó an mbacfar iad / Go dtugaidh Dia ciall duit! Tá caint ag muintir Shasana ar 'chuile shórt ach ar dhlísteanas. Sin é an chloch is fuide siar ar a bpáidrin ar aon-nós. Bí siúráilte dhó (: dhe) /

daigéad: Ainm-fhocal, fireann, iolraidh agus geineamhnach uathaidh = daigéid

Daigéad = páin, cnap, daibéad, toirt nó téagar mór, raibéad, gruadhán.

Rug sé ar dhaigéad de chloich le mé a smíochadh. Chuaidh sé cho gar dhom agus a chuaidh an ceol do hAnnraoi, ach thug mé na h-aobha uaidh ar éigin / Leagadh anuas dhá dhaigéad de dhá chloich i miainis (: i bhfiadhnis) an ghiúistis. ['Siad a chaith an bheirt thiar. Shílfeá nach éadáil mhór ar bith an t-amharc a thug duine aca ar na clocha. Ba mhó dhá fhonn a bhí air déarfá, breith uirre agus a caitheamh aríst. Tháinic scéin ins an ngiúistís]/ Tá sé ag baint daigéid mhóra de "Dates" na laethanta seo. [Diabhal mé go riarfadh 'chuile cheann aca muirín ar fad ar an dinnéar]/ Is áibhéil an daigéad de bhean atá aige. [Dar príosta dhá bhfeictheá an dá chalpa (: colpa) coise atá fúithe! Is geall le dhá storrán crainn iad]/ Cá bhfuair siad an daigéad de chailín siúd. Is cumasach an bhean í bail ó Dhia uirre. / Cé'n sórt daigéad de shagart é sin atá thíos ann anois. [Níl aon-phuínte de'n ló dhá gcasfadh sé leat nach mbíonn sé séidthe, ach 'ar ndú' is beag an dochar dhó sin, agus na griscíní feola atá air]/ Cá'r eirigh an daigéad de bhallach sin leat. [Dar príosta tá béilí maith éisc uirre ar chuma ar bith. Is iongantas go raibh freagairt ar bith ins an bpoll indiu agus cho geal agus atá an lá. Níorbh fhiú liomsa mo shlat a thabhairt síos beag ná mór]/ Tharraing se anuas daigéad mór de leabhar agus d'ionnsuigh air ag léigheamh dom féin aisti. [Níl fhios agamsa beirthe beo ná baistighthe céard a bhí sé a léigheamh aisti. Bad é m'áird air é ar aon-chor!]/ Leag sí anuas daigéad de cháca in a láthair, agus do deimhin agus go dearbhtha duit a mhic Uí Fh., dá n-itheá ceathramha dhe, bheitheá sáthach go ceann trí lá. Ó [dheamhan an oiread agus a bhuaifeá ar shúil dreoilín a d'fhan d'fhuighleach uaidh. Agus déarfadh an craosánach sin in a dheidh sin nach bhfuil sé ag caitheamh tada]/

Deasú (: deasuighim agus rl.) = briathar, ainmbhriathar

deasú = (i) caoi a chur ar rud; rud a chur i riocht nó i gcruth maitheasa nó leasa; rud briste a dhéanamh slán (ii) doirtim, teannadh, coinneál, brúghadh, crapadh. (iii) [an t-Ainm-Bhriathar] bail, gléas, riocht, caoi, dóigh, deis, cóir, cruth.

["Deasú", "Deisiú": ní mar a chéile an dá fhocal seo thríd agus thríd ar fud na Gaillimhe.

Is ionann "deasú" agus rud a bhíos briste nó a mbíonn marach eicint air a dhéanamh slán, nó a chur i gcruth imeachta, oibre, leasa nó eile. Níl an chiall atá le "deisiú" cho cruinn sin. Is ionann "deisiú" agus réidhteach nó feistiú nó gléasadh.

Dheasochthá an rothar nuair a bheadh rud eicint briste ann, ach an rothar a dheisiú is ionann é cuirgás agus dá mbeadh gach uile mhíle ball dhe slán, ach nach mbeadh sé amuigh le fada, agus go mbeadh sé bainte anuas. Len a dheisiú annsin, chuirfeá le chéile aríst é, chuirfeá ola, bealadh agus eile air, ghlanfá é agus rl., ach ní bheadh deasú ar bith ag teastáil uaidh, mar ní bheadh tada briste ann. An uair a bhíos duine ag dul ar aistir é féin a dheisiú a ghníos sé (: é féin a gléas agus rl.). Dheiseochthá do bhróga le snas a cur orra agus a nglanadh, agus iallacha a chur ionnta, ach ní dheasuighthear iad ach an uair a bhíos siad briste. Sin é an t-idir-dhealú i gcoitinne, ach deir daoine "deisiú" in áit "deasú" scaithtí, agus deirtear "deisiú" in áit "deasú" i gceanntarachaí ar an Achréidh as éadan. Ní abruighthear deasú in áit deisiú (: an chiall réamhráidhte) in áit ar bith]

Dheasuigh sé na bróga aréir. / [Is géar a theastóchadh mo chuid sean-bhalcaisí a dheasú / Níor thug sé deasú ar bith ar an róthar] / Tá sé ó dheasú anois. Nach shin é tuithte ó 'chéile uiliog é = tá a chuid deasú ar iarraidh anois agus rl. / [Dheasóchadh fear stuama an "Kettle" sin fós, ach níor mhór dhó a bheith stuama agus stuama go maith / Is beag an deasú a d'iarrfadh sé mar chlog an uair a bheadh sé ar fheabhas / Tá sí réidh le deasú anois ó d'imigh an ciseadóir. Sin é an buachaill a dheasóchadh í. Dhéan-fadh sé ciseog nuadh di / Tá do dhorus gan deasú muis, má bhí sé in a chleitheamhnas siúd. Nach fearr mé féin seacht n-uaire ná é sin / Beidh do chuinneog gan deasú muis, má's leat a bheith ag forcabhás air siúd. Tá gealladh maith ag an leiciméara sin, ach droch-choimhlíonadh] / Shílfeá má d'íoc tú é, go dtiubharfadh sé deasú thairis sin air. Ní bheidh an coiléar sin dhá lá choidhchin uirre go mbeidh an bhail chéadna aríst air / Tá an simléar le deasú aríst. Tá sé ag puthaighil as éadan / Is fhearr go mór an deasú a thugas T. Sh. Sh. ar thubáin agus ar chíléir ná an C. Ar scáth cupla scilling, níorbh fhiú dhuit a bheith do do mhearú féin leis an ngobán sin thuas /

[Má theighim ar dheasú na mbróg, ní chomhnóchaidh mé aríst go ceann seachtaine, ach leo. Tá an teach druidthe le bróga éalannacha / Ní dheasóchadh sé poll a bheadh ar a threabhsar, ní áirighim "engine mótaí" a dheasú / Cá'il fear dheasuighthe na mbróg / Ní mór an tlú sin a thabhairt ag an ngabha, nó ag fear deasuighthe eicint go dtathuighthe an dá bhrionglán / Deir siad go bhfuil lucht dheasuighthe túiríní in áit eicint in Gaillimh anois. Tá sean-túrne againne agus tá muid ag brath ar a dheasú aríst / Dheasóchadh sé a bhfuil de shean-chléibh in Éirinn ach sail a choinneál leis / Is gearr go dteastuighidh deasú ó'n mballa sin. Tá sé ag scáineadh. / Ag deasú sconnsaí soir annsin atá sé / Is olc an aimsir í ag deasú bóthair / Níor deasuigheadh an bóthar sin le mo chuímne / An bhfuil aon-rath ort ag deasú eangaighe? Tá sí le cur le súain agus na mogail le greamú]/ Cé'n chruadhóig deasuighthe atá air. Bainfidh sé scathamh eile amach mar tá sé / Is deasuighthe atá sé anois ná an chéad-uair = is fhearr an deasú atá air ná an chéad-uair / Níor mhór na cocaí sin a dheasú suas beagán nó ólfaidh siad an bháisteach = a sceacháil suas; deis a chur orra / Deasuigh suas an tuighe sin amuigh nó déanfaidh asail cis ar easair di / [Tá sé ag deasú an urláir. Shílfeá go mb'fhearr dó an t-urlár siúd a chaitheamh amach uiliog agus urlár nuadh glan a chur isteach. Bhí an t-urlár siúd ann le linn na n-aithreachaí]/ Deasuigh anuas ag an teine = doirt, teann, brugh anuas / Dheasuigh sé isteach liom, agus shílfeá gur mó dhá fhonn a bhí air mé a bhualadh / Deasuigh isteach léithe a fhleasca(igh)! Bí ag baint corr-scealpóig as na calpaí (: colpaí) aice. Is beag a aireochas sí é, bail ó Dhia uirre / [Is maith gasta a dheasóchadh an grabairín sin isteach le cailín óg deirim -se leat. Bíodh mná ar a son féin air sin]/ Deasuigh amach uaim a bhleitheach mhóir, nó an rún atá agad suidhe orm uiliog / Deasuigh anuas agus déan do ghoradh. Ní hí oíche an doruis dúinte í (: ní oíche í le suidhe ag an dorus dúinte) / Deasuigh i leith go bhfeicidh mé cé'n sórt meall é sin ar do leiceann. Níl aon-deagh-chosamhlacht air / [Is maith gasta a dheasóchadh sé isteach le pionta pórtair dá leagtaí in a mhiainis (: fhiadnuis) é, agus ní gasta ná a dheasóchadh sé suas le cúilfhionn mná]/ Deasuigidh isteach 'u' (: bhur) gcosa. Caithfidh mé greallach theine a chur síos / Deasuigh uaim do láimh. Tá sí ag dul i bhfoghail = cailín óg le buachaill / Dheasuigh sé isteach ar cholbh an bhóthair, agus dheamhan mórán nach dtáinic an "lorry" salach air in a dheidh sin / Deasuigheadh muid isteach ar an bhfascadh. Phréachfadh an áit seo na fiadhannaí / Chuala mé go raibh tú ag brath ar deasú isteach leis an ascaill ag inghin Sh. Ph. Ch. Ab shin í an fhírinne ... Huga leat anois / Tá sé le deasú anuas in aice an bhóthair go goirid. Teach nuadh atá sé le dhéanamh / Deasuigidh síos an chuinneoig sin i ngar do'n teine nó ní

théachtfaidh sé choidhchin ar an aimsir seo / [Deasuigh isteach leis an teine. Is ceart duit fuacht shéin a bheith ort agus thú amuigh faoi'n sneachta ó mhaidin.] / Deasuigh suas agus tabhair bínn de'n stól dom = brúgh / Deasuigh suas ins an leabaidh. An rún atá agad mise a chur ar an talamh? / Deasuigh isteach faoi'n bpearasól. Cumhdóchaidh sé ó'n mbáistigh thú / Céad slán do'n tsaoghal a ndeasóchthá isteach faoi'n seál ag cailín óg! Dheamhan seál anois a d'fheicfeá ar aon-bhean óg dhá gcuirtheá slat ar an tír / [Ní dheasóchadh sé isteach ins an "sate" (: seat) le áit a thabhairt d'aon-duine eile dá mbeadh do chailleadh go deo leis. Bhí sé in aon-ghillín amháin annsiúd agus sean-mhná dhá dtreascairt faoi agus thairis, agus ní chorróchadh sé. Tháinic "conductor" an bhus faoi dheireadh agus chuir sé faoi ndeara dhó deasú isteach, agus deifir air] / Chuaidh mé ar mo ghlúine ag ceann an "desk", agus th'éis go raibh fuighleach áit' ann, dheamhan duine dhá raibh istigh ann a dheasóchadh isteach a dhath. Ní raibh an oiread sin de shoilgheas ionnta / Dheasuigh mé isteach leis an gcarr ins an tsáinn siúd go leiginn an lorry tharm / [Dheasuigh muid isteach indorus siopa nó go raibh an ráig thart] / Deasuigh thart! Deasuigh thart adeirim. Is deacair dhom thú a bhleaghan mar seo = bean le bó / Deasuigh an chuilt seo timcheall ort. Coinneochaidh sí te thú / [An uair a dheasuigh mé na pluideannaí go maith thart timcheall orm ins an leabaidh, dheamhan a dhath fuaicht a d'airigh mé níos mó / Diabhal fuacht a bheadh ort ar an "jaunt" siúd, dá ndeasuightheá an "rug" thart faoi do chosa / Deasuigidh na cótaí móra timcheall oraibh go maith. D'fheannfadh an bóthar siúd na príacháin (: préacháin)] / Deasuigh ort go maith. Tá an oíche cruadh = cuir ort neart éadaigh / Dhá ndeasuigheadh sí go maith isteach faoi'n a seál í, ní bhrathfadh aonduine í, ach ar an gcaoi a raibh sí aice, níl aon-duine ins an tír nach dtiubharfadh an toirt faoi deara / Dheasuigh sé suas faoi'n a ascaill é agus ghread leis / [Deasuigheadh sí isteach go maith faoi'n a seál é, agus cé'n chall ímní atá di faoi. Póilí ar bith a thiubharfas faoi deara é cá bhfios dó nach buidéal ola é] / Sin é an deasú air! = sin é an gléas, an bhail, an chaoi le cur air; Tá an rud sin sáthach maith aige anois; sin é a theastuigh uaidh / Cumadh lán a bhuilg de bhréaga dhó annseo anocht. Bailigheadh leis anois! Sin é an deasú air! / Ag dul ins na fir mhóra a mhic ó! Níl meas ar bith aige ar mhná fánacha. Agus h-eitigheadh é faoi inghin Ph. L. Tuilleadh diabhair anois aige! Sin é an deasú air! / [Níor thug tú mórán sásaimh dhó. Ach sin é an riocht le cur air. Ro-mhaith a bhí sé aige. Sin é an deasú anois air! / Saghd na madraí suas an bóithrín ann. Bainighidh siubhal as! Tugaighidh gaoth bhuird suas dó. Sin é an deasú anois ar an asal sin! / Tá na Sasanaigh

caithte amach aríst druim ar ais as an nGearmáin. Rath a gceirde anois orra!
 Sin é an deasú orra! B'fhéidir nach mbeadh a leath-oiread gaisce aca aríst go
 ceann scathamh / Shíl an madadh an greim a aimsiú as béal an chuit, ach deirimse
 leat gur gearr gur scaoil sé uaidh aríst é, 'nuair a chuir an cut crúca ann. Sin
 é an deasú anois air! [Tá sé ro-amplúdhach ar fad]/ Gearr an dris fhireann
 sin. Is olc an éadáil ag cosa í sin — is olc sin! Sin é anois an deasú uirre! Ní
 stróicfidh sí aon-duine níos mó / Tá sí i bhfastós faoi dheireadh thiar thall,
 th'éis mé bheith creachta aice i gcaitheamh na bliana. Mo ghrádh thú a thrapa.
 Ba mhaith ab fhiú coróin thú! Ghiorruigh tú leis an gcaillín seo ar chaoi ar
 bith. Sin é an deasú anois uirre! [Francach gabhtha i dtrapa] / Sin é an
 deasú anois ar an mbrothtuinn sin! Rath na raithnighe orra! Rinne siad
 créatúlacht iad fhéin ar an tír, ach b'fhéidir go dtiocfadh sé ar ais ar
 a méis féin anois aca! / [Sin é an deasú ar na h-amhuis sin! Míle buidh-
 eachas le Dia go dtáinig sé ins an saoghal go raibh duine eicint indon
 ceart a bhaint díob. B'fhéidir nach mbeadh an oiread boltaireacht' aca feasta
 agus a bhíodh]/

Deasúchán: Ainm-Bhriathar, Ainm-Fhocal.

deasúchan: deasú i gcoitinne, fearacht díolachán, itheachán agus rl. = ag cur caoi
 ar rudaí d'aon-cheird; ag cur rudaí i riocht maitheasa, leasa nó oibre [ní
 bhíonn aon-chiall eile de'n fhocal i gceist le "deasúchán".]

Ní dhéanann sé bróig ar bith anois. Ag deasúchán a bhíos sé i gcomhnaí. Is
 cosamhail gur mó an brabach atá ar an deasúchán ná ar bhróga a
 dhéanamh as an nua / [Chaith mé an t-áirneán anuiridh as béal a chéile
 ag deasúchán. Dheamhan bróig ar na cheithre bhaile nach mé a chuir tosuigh
 orra. Dar príosta ní dhéanfaidh mé cleas na bliana anuiridh i mbliana.
 Fáiscfidh mé amach ar cuairt 'chuile oíche beo. Teighidís féin agus a gcuid
 buataisí i gCurrach Sheáin Uí Fhínneadha! Is suarach an prae dhomsa
 a bheith ag caibiléarach ar shean-bhróga, agus gan a fhios agam cá'il mo
 luach saothair]/ Ní bhuaifidh sé aon-ghráinne coirce an tseachtain seo
 anois. Má tá an "t-engine" briste, ní f'lár seachtain go maith a
 fhágáil ag an deasúchán. 'Sé díol an mhíádha a leithidí sin a dheasú, má
 bhuailtéar suas iad / Chaith mé an lá ag deasúchán agus níl an deasúchan
 déanta fós. Tá mé ag ceapadh gan bhréig gan mhagadh go raibh an sean-
 "tiúb" tollta i míle áit, má bhí sí taobh leis. Tá sí faoi thaoibhíní
 as éadan anois. Níl orlach bacaird slán innte! /

dallarán: Ainm-fhocal, fireann, geineamhnach uathaidh agus uimhir iolraidh = dallaráin

[Fuaim = dalluráin (a tosuigh mar "ea" i "bhfead")]

Dallarán = (i) duine caoch nó leath-chaoch (gnó bheag agus gnó mhór) (ii) cluasánach, bobar-ún, duine dall ag tógáil ruda; duine gan mheabhair gan éirim; "dunce", "blockhead".

[Is beag atá chiall a (i) anois faoi Chois Fhairrge ná faoi Chonamara. Ciall a (ii) atá ann]

Tá sé in a dhallarán chríochnuighthe. Is fadó an lá a bhí aige a bheith ag fáil pins-

ean na daille. Is iomdha duine nach bhfuil leath cho dona leis atá dhá fháil ó'n gcéad

lá / Tá an duine bocht in a dhallarán. Ní léar dhó an bhán-shoillse — tada leis / Bím

in mo dhallarán d'fhuireasbhaidh mo chuid spéacláirí. An gcreidfeá mé nach léar

dhom leitir ar an bpáipéar sin anois / [Is mór a chaill mé an t-amharc le goirid.

Is gearr go mbeidh mé in mo dhallarán. Táim cheana. Agus bliain go h-am seo

d'fheicfinn an cró i snáthaid bheag le snáth a chur innte. Feacha sin anois / Níor

ghan spré ar bith in mo shúile-sa ó a thosuigh siad ag déanamh uisce. Dheamhan

spré muise. Tá mé in mo dhallarán] / Dhá dtugthá saidhbhreas Sheoirse dhom, ní

dhéanfainn mo bhealach anois ó'n mbóthar go dtí an teach, mara mbeinn ag

sméaracht le claidhe. Níl cailleadh ar bith ins an ló orm, ach is dallarán mé de

shiubhal oíche / Cé'n chall faitís atá dhuit. Ní fheicfeadh an dallarán

siúd thú, dhá mbeadh do shrón in a bhéal. Dheamhan feiceál muis / [Ní fhaca mé aon-

dallarán ariamh ba mhó ná é ag dul chuig an scoil. Sháruigheadh sé an máistir

ceart. "An bhfeiceann tú an ghruaig sin" adeireadh sé. "Ní raibh oiread agus ribe liath

innte nó gur casadh thusa in mo líon"] / Marbhúigheadh é le'r buaileadh air ag an scoil, ach

b'aon-mhaith amháin é in a dheidh sin. Dallarán gan mheabhair gan éirim a bhí ann. Níorbh

fhéidir focal a chur isteach in a chloigeann / [Is diadhachta dhóib sin a bheith go maith

agus na dallaráin de dhearbhráthra a bhí aca. Tá mé ag ceapadh nachar

thriomuigh a súile ó'n lá ar sheas siad ag an scoil go dtí an lá ar fhága siad

aríst í, ach ag geonaighil chaoineacháin ar an bhfad sin. Ní raibh aon-pheacadh

faoi'n domhan ach a mbualadh chor ar bith, arae ní raibh aon-neart aca air: ní

raibh sé de mheabhair ionnta tada a thógáil] / Nach h-é an dallarán ceart é má tá

'chuile dhailtíneach indon imeartas mar sin air. Dheamhan splanc chéille a thiocfas

go deo dhó. Tá sé réidh léithe / Is dallarán ceart é muis má chinn air an cheist sin

a fhuascailt. Nach bhfuasclóchainn fhéin í sin, má's mé is measa ar bith. Eirigheadh sé

as a chuid scoile anois — eirigheadh sin / [Ní bheadh lá maitheasa dhuit ag caint faoi rud{aí}

mar sin le muintir na tíre seo. Dallaráin chearta iad. Éistfidh siad leat,

beidh siad dhá leigean isteach i gcluais, agus amach ins an gcluais eile. Sin é an cha{oi}

a bhfuil siad] /

dólom — aidiacht [Fuaim dó-lúm]

dólom = lom, bocht, falamh, feidheartha, gan bonn bán, lom scamhartha.

Tá an duine bocht dólom gan faice aige / Tá siad bocht dólom anois
le na cianta, aindeoin go bhfuil sé ráidhte go raibh fuigheall ná bhfuigheall
aca roimhe seo. Sin é an chaoi: thíos seal agus thuas seal / [Tá sé cho dólom
indiu agus atá mise th'éis a liachtaí airgead a chuaidh thrín a lámha
ariamh. Ba dona é faoi freisin. Ach deir siad gur mairg a bheadh go
h-olc agus go bocht in a dhiaidh / Cé bhfuigeadh sí sin céad punt spré dá h-
inghin agus í dólom. Tá sí cho bocht le nímé cé hé] / Ara beannacht Dé
dhuit tá an áit sin dólom ar fad. Níl slí ná faghaltas ann. Cé'n
chaoi a mbeadh agus cho maolscreamhach agus atá an druim siúd soir ar chúla na dtighthe
Níl cion píosa talmhan' ar a fhuaid, ach leac ar fad. Sin é an méid /
[Bíodh unsa céille agad. Ar ndú níl slí do choise de thalamh istigh ar
do bhaile, agus an méid sin féin dólom. An dtiubharfá talamh ar na
breaclacaí siúd taobh thiar. Ní thiubharfainnse ar chaoi ar bith] / Ní
fhaca mé aon-fhear ariamh ag pléidh leis an gceird chéadna nach dó-
lom a bheadh sé as a dheireadh. Breathnuigh thú féin orra, agus bréagnuigh
mé má fhéadann tú. Gabhfaidh sé ríchte leat / Níl sé cho dólom críoch-
nuighthe agus atá an dearbhráthair, ach dheamhan mórán le reic aige ach
an oiread. Agus tá lán púirín na h-átha de mhuirín ar an duine bocht /

Daibéad = Ainm-fhocal, fireann, iolraidh agus geineamhnach uathaidh = daibéid

daibéad = daigéad, daba mór, dóid, dairt mhór, scrath mhór, fóid-

eog nó spreab mhór. [Is iondamhail gur rud bog a bhíos igceist agus nach cloch ná a leithide]

Is diabhaltaí na daibéid a bhain sé annseo. Cé l'aghaidh a raibh siad aige? /
Fuair mé daibéad de sraith aniar ar an gcúl agus fhobair gur bhain sí
an mhothú asam. M'anam gur bhain faoi láthair / [Níl sé sásta mar mbeidh
'chuile spreab de'n fhóidín baic in a dhaibéid mhóra millteacha aige. Chinn-
feadh air fóide deasa slachtara a ionntú. Is cuma leis ins an tubaiste
é ach é a bheith casta] / Is áidhbhéil na daibéid atá sé a bhaint. Cé'n chaoi
a bhféadann sé fóide mar siúd a mhúnláil. Ní bheadh aon-ghoir agamsa
a dhéanamh. Gheobhaidh sí rud le déanamh agus triomú, ar chaoi ar bith / Ní
mhionuigheann sé an fód ar na fataí chor ar bith, ach a fhágáil in a dhaibéid
mhóra liopastacha. Dheamhan das a thioctas thrídh talamh go bráth ann. Baoghal orra muis /
Is dalba an daibéad de bhean atá aige d'fhear cho h-éidtreorach
leis. Dhá dtosuígeadh sí siúd ag broimseálacht, bhí sé fánach aige aon-
cheart a bhaint di /

diomdha: ainm-fhocal, fireann.

[Fuaim — "diomú". "diomu" go h-annamh. Fágaim an leitríú seo ar an bhfocal seo arae má tá indán agus go bhfuil na focla "diombuadh", "diombáidh", "diombuidhe" i gceist, tá siad tuithte le chéile ins an gcaint anois, agus níl ann ach an t-aon-fhocal amháin seo. Is amhlaidh leis an aidiacht é freisin — diomdhach (: diomúch)]
 diomdha = aithmhéala, caitheamh indiaidh; brón; mí-bhuidheach, díth-bhuidheach; do-mheanmna as ucht rud eicínt a rinne tú, nó as ucht rud eicínt nach ndearna tú, agus ba cheart duit a dhéanamh; cantal, buaidhreadh intinne, leimhe, duibhthean, lionndubh.

"Diomdha Rí na h-Aoine do'n té a thóigfeadh mo ghrádh uaidhm (: uaim);

Nach bhféadfainn a dhul dá féachaint aon-oíche Dhomhnaigh ná go moch Dé Luain".

[Diomdha Rí na h-Aoine = Diomdha Dé = ná raibh Dia buidheach dó! = Go n-agruigh-

idh Dia air é!] / Diomdha Rí na h-Aoine dhó le cleas a dhéanamh! / Diomdha an

Rí dhuit nachar fhan mar a bhí tú, agus gan a dhul ag brughadh anuas annseo orainn,

agus muid sáthach cumhang mar a bhí muid, d'fhuireasbhaidh do dhá sprionglán

(: brionglán)-sa a sháthadh treasna an teallaigh / [Diomdha Dé dhuit nach

dtarraingeann anuas scéal eicínt eile, agus gan an rud sin a choinneál

seadughthe i gcaitheamh na h-oíche. Ní maith scéal ar bith é a leanacht

ro-fhada / Diomdha Mhic Dé dhi, marab uirre atá an t-uabhar. Is deac-

air a cuibhriú anois, ó fuair sí blas an gharrdha sin chor ar bith]/

Diomdha Dé dhó nach bhfanann as. Nach bhfuil a fhios aige gurb shin í an

bhail a ghabhfas air, 'chuile uair dá dtaobhóchaidh sé an

áit sin / Mo dhiomdha dhuit le caint a bheith ort! Agróchaidh Dia ort a

bheith ar an ngráiscínteacht sin i gcomhnaí. Is mór an uais thú! / [Mo

dhiomdha do Mh. Ph. Mh., nach dtáinic len a scéal féin ná le scéal aonduine eile,

ó a chuir mé fios ar na bróga leis. Siúd é teachtaire an fhiadha ó'n

Áirc ar chaoi ar bith / Mo diomdha dhó sin thar dhuine ar bith. 'Sé an duine is

luaghar (: lughar) liom in Éirinn é, ag tarraingt ag mo theach]/ Mo dhiomdha

do Develera ar chaoi ar bith, nachar bhain an poistín beag atá aige

siúd dhó (: de), thar agus é a bheith ag fánóireacht soir annsin cho leitheadach

le cut siopa. Ní sheadh, ach 'sé atá mí-chéadtach féin le caidéis ar bith

a chur air / [Mo dhiomdha go deo do'n té a chuímigh ar an íntreach (:

intleacht) chéadna an chéad-uair. Ach chreidim gur smál é atá ar an

saoghal. Is mór adeireadh muid le toirneach roimhe seo, ach ní raibh a{n}

saoghal in a chis ar easair cheart gur tháinic na báid aeir seo]/ Mo dh{iomdha}

{?} do'n bhaile sin thiar thar a bhfaca mise ariamh. 'Siad díogha 'chuile dhíogha iad, agus na creachadóirí is mó a chasfaí ort i do shiubhal lae. / Cuirim faoi dhraoidheacht agus faoi mhór-dhiomdha na bliana thú gan an dárna béilí a ithe ar aonbhord ná an dárna h-oíche a chodladh ar aon-leabaidh go bhfagha tú amach domsa cé'n fáth nach ndearna Ridire an Gháire Dhuibh aon-gháire le seacht mbliana (... go dtugaidh tú chugam an Each Chaol Donn, an Claidheamh Soluis agus rl.) = gnáth-sheoruidhe i sean-scéalta le tuairisc a thabhairt ar chur na ngeasa / D'imigh sé faoi bhrún (: brón) agus faoi mhór-dhiomdha = faoi bhrón agus faoi dhuibhthean = d'imigh sé an oíche sin faoi bhrún agus faoi dhiomdha / [Chuaidh sé abhaile an oíche sin faoi bhrún agus faoi mhór-dhiomdha. Leig sé osna as a bhris an ghabhail-éadain. "Is mac Rí faoi gheasa thú" adeir an mháthair leis / Tháinig mé abhaile an oíche sin faoi bhrún agus faoi dhiomdha, agus chaith mé mé féin ar an leabaidh, ach ní bhfuair mé aon-tsuaímneas. Ar an dá luath agus a bhfuair mé lá, ghread liom in ath-uair ... / D'imigh leis faoi mhór-dhiomdha in áit nach bhfuair sé an bhean / Tá sé faoi mhór-dhiomdha na laeth-eantaí seo. Ní chomhnóchaidh sé aríst muis nó go dteighidh sé ar ais chuice. Ní bheadh aon-tsógh in a shaoghal aige gan a bheith abuil sí] / Is measa dhom an méid sin imní ná diomdha mo bhliana. Shíl mé siúrálte go raibh sé criogtha an uair nach raibh sé ag teacht / Is measa dhom an gheit a baineadh asam aréir ná diomdha na bliana. Mhionnóchainn go raibh an capall marbh. Chonnaic mé ag dul isteach indiaidh a mullaigh ins an gcloch ar í, agus treascruigheadh í, agus shíl mé nach raibh cnáimh in a corp nach raibh in a leithríní ... / M'anam a Dhia agus do (d ní g) Mhuire! Is measa dhom an méid easonóir a fuair mé uatha sin anois ná diomdha mo bhliana / [Is measa dhom an méid cainte a baineadh asam ná diomdha na bliana. Nach diabhláí an smál atá ar chuid de na daoine nach beo iad mara mbeidh siad ag cothú achrainn. Ach 'sé an chaoi a bhfuil sé, is beith é sin atá orra. / Tá diomdha na bruighne anois air = cantal, aithmhéala, brón nó ceann faoi, faoi gur buaileadh duine in achrann nó go raibh sé in achrann / Póit na maidne agus diomdha na bruighne: sin iad atá air indiu. Má's iad féin is gearr aríst go bhfeicidh tú óltach é, agus ag dul le buile ag iarraidh achrainn] / M'anam má theigheann sé ag míoladóireacht leis siúd go mbeidh diomdha na bruighne air. Siúd é an diabhal céadna nach mbeadh mórán éisteacht' aige le aonduine / B'fhéidir an uair a bheadh a ráithe príosún déanta aige faoi'n mbuille sin go mbeadh diomdha na bruighne air. Comhairleochaidh an áit sin é / Ní chaithtear an t-achrann gan diomdha na bruighne / Is fhearr dhuit é a ghlacadh in a réidhteach

anois agus gan diomdha na bruighne a bheith ort ar ball. Má bhíonn tú in do
 thús achrainn annseo ní ghabhfaidh leat / Tuilleadh diabhal aca anois, má
 tá diomdha na bruighne orra. Chaillfidís síol a gclainne mara dtosaigh-
 idís troid. Is beag atá dá barr anois aca ach mailí gearrtha /
 Beidh diomdha na bruighne ort má theigheann tú ins an gceann sin leis.
 Diabhal bréag nach mbeidh. Is uilce iad seo eile ná na h-easógaí má
 bhaineann tú asta é. Meastú an mbeadh suim aca sin iarraidh
 mharbhtach a thabhairt duit. Dheamhan a dhath! / [Bhí diomdha air adeir
 sé nach bhfaca sé in am mé, go gcuireadh sé cumaoin eicínt orm
 = caitheamh in a dhiaidh. / Bhí diomdha an domhain air má b'fhíor dó féin,
 nach bhfuair sé scéala faoi'n tsean-bhean, go dteagadh sé ar an
 tsochraide. Ach bhí sochraide dlighthe dhó annseo cheana agus ba bheag
 an luadh a bhí aige a theacht ann. Dar príosta muise, ní
 ag amhdú an uilc é, ní thaobhóchaidh muid é má bhíonn
 an t-anshógh air fhéin] / Beidh diomdha an tsaoghail uirre mara
 n-iarrtar aon-duine de'n chlann inghean an Inid seo. 'Ar ndú' mo
 léan iarrfar, má airigheann siad (: lucht iarrta ban) aon téagar in a
 h-aice / Tá sé cho maith dhom a rádh nach bhfuil diomdha ar bith orm faoi'n
 margadh. D'eitigh mé dhá phunta dhéag deich uirre luath ins an ló, ach is
 fearr liom ag duine muintreach í go fada, má tá sí aige faoi'n a
 luach féin [Diomdha = brón, duibhtean] / [Ní raibh aon-diomdha ariamh
 uirre faoi'n a phósadh th'éis go raibh a muíntir uiliog ag casaoid uirre,
 an uair sin mar gheall air. Níl beirt indiu ins an bparáiste cho
 teolaidhe léithe] / Níl aon-mhaith do dhuine rud a dhéanamh a ghabhfas
 'un diomdha dhó = a mbeidh aithmhéala nó caitheamh in a dhiaidh air faoi;
 rud nach ndéanfadh sé dhá mbeadh breith ar a aithmhéala aige / Má dhéanann
 tú é sin anois — ní ag cur aithne ort é — gabhfaidh sé 'un diomdha
 dhuit féin / Níl aon-mhaith dhuinn craos a dhéanamh. Tá ar ndóthain ólta
 againn. Má ólann muid níos mó, diomdha a bhéas orainn ar maidin / Tá
 a dhóthain diomdha air anois faoi nar imthigh sé an fhad agus bhí a dheis
 aige / Tóg anois é agus ná bíodh diomdha ort aríst / Níor bhac mé leis, té (: cé)
 go raibh mé ar tí snaoim (: snaidhm) a thabhairt dó an chéad-uair. Ach is
 fhéarr sin féin ná diomdha a bheith orm aríst / [Diabhal mórán diomdha
 a chuirfeadh sé ar chuid againn dá mbeadh an baile ar fad sínte
 cho maith leis. Ní deag-éadail ar bith iad sin / Tá diomdha uirre leis nachar
 roinn sé an údachta léithe = mí-bhuidheachas] /

Diomdhach [Fuaim: diomúch] — Aidiacht as diomdha

diomdhach = aithmhéalach, brónach, mí-bhuidheach, dith-bhuidheach, do-mheanmnach, buaidheartha, leamh de, bréan de, cailteach le.

"Ní bhíonn an chéad duine buidheach ná diomdhach" = b'fhéidir go mbeadh sé i bhfad níos fhearr ná cuid eile, agus i bhfad níos measa ná cuid díobh freisin [sean-fhocal] / Ba mhó a fuair sé ná mise, ach ní raibh sé sásta in a dheidh sin. Bhí sé ag strócadh ag rádh go bhfuair M. B. a dhá oiread leis. 'Ar ndú' ní raibh an chéad duine ariamh buidheach ná diomdhach. Sin é an chaoi a mbíonn sé. / [Orainne a tháinig sé ag roint idtosach. Thug sé dhá mhuigín an duine dhuinn. Nuair a shroich sé siar cho fada leis an mbrosán a bhí ins an iothlainn, ní raibh aon-chosamhlacht ar mhórán eile a theacht, agus bhí sé ar phuintí an trí an uair sin. Thaosc sé amach an pórtar aca sin. Ach bhí an bóithrín aníos dubh le daoine ag leath-uair th'éis an trí agus ag an ceathair, agus gan faice le fáil aca, mar rinne sé phlaicín ghabhair dó (: de) ins an iothlainn. Maidir linne, ní bhfuair muid ach an dá mhuigín. Ní raibh muid buidheach ná diomdhach: sin é an chaoi len a rádh. Ní bhíonn an chéad -fhear buidheach ná diomdhach arsa tusa [Ól dhá roint ag sochraide]]/ Eisean an chéad-fhear ariamh a d'iarr í, agus fuair sé í (: bean). Ní bhíonn an chéad fhear buidheach ná diomdhach / Ní raibh mé buidheach ná diomdhach de'n aonach. Feicthear dhom go mbadh cheart dom cuid mhaith eile a fháil agus an dá rampaire muice a bhí agam, ach ar an gcaoi ar díoladh muca eile, ní raibh daor-bhasctha chor ar bith dhom / Sin é an cineál duine é. Dá mbronntá Éire air, ní bheadh a fhios agad, an mbeadh sé buidheach ná diomdhach / 'Sé'n sórt caoi a bhfuil an pósadh seo níl siad féin buidheach ná diomdhach dó. Tá áit thar cíonn ann, marach an aois atá ag an bhfear / [An obair a bhí agamsa i Sasana, ní raibh mé buidheach ná diomdhach di. Bhí togha na páighe agam, ach bhí na h-uaireantaí dubh-fhada — naoi n-uaire déag, agus fiche uair ins an ló, scaithtí. Bheitheá tugtha aice ins an rith fada / Má tá Dia buidheach do chuid do na daoine, is deacair Dhó gan a bheith diomdhach do thuilleadh. Go dtugaidh Dia ciall duit a dhuine sin! Níl peacadh ar bith i Sasana — peacadh ar bith — ach nach bhféadfaidh Éireannach bastard a thabhairt ar Churchill. Dheamhan thiomanta peacadh ann anois ach an méid sin]/ Bhí an mháthair ar chuma ar bith sáthach diomdhach de mhuintir Sh. Dh. Níor thaobhuigh sí iad ó cailleadh an inghean. Dubhairt sí gur fhága siad annsin í, gan fios a chur ar

an dochtúr go raibh sí ag saothrú báis / 'Sé a bhí diomdhach dhíom nachar
 thaobhuigh mé é an t-am a raibh sé buailte síos. Shílfeá nachar cheart dó
 guth ar bith a bheith aige ormsa agus cho fada amach uaidh agus a d'fhan daoine a
 bhí i bhfad ní ba ghoire dhó ná mise / [Tá 'chuile dhuine diomdhach de'n aimsir
 seo. Ní chloisim aon-duine dhá moladh, cé's moite de Sh. Ó. Th. ach 'ar
 ndú 'sí an bháisteach a bhuac sin / Is maith diomdhach a bhí sé ar maidin
 indiu, an uair a fuair sé a phócaí falamh th'éis na h-oíche agus a cheann dhá
 scoilteadh le tinneas óil / 'Sé atá diomdhach di, nachar iarr sí ar an
 mbainis é, ach go deimhin fhéin is beag a bheadh le déanamh aice a dhul ag
 tarraint sean-scramaire mar siúd isteach ina teach dhá mhilleadh] / Is
 fhéarr dhó é fhéin a shású anois ná a bheith diomdhach ar ball, an uair
 nach mbeidh aon-ghoir aige a dhul ar a thóin ins an margadh. Ní h-ionann
 pósadh agus rud ar bith / Is minic ariamh a bhí duine diomdhach de'n iasacht.
 Dí na h-iasacht', adeir siad, an tiarach a bhriseadh / Is mór atá ag
 eirghe diomdhach de na sagairt chéadna de bharr na mbealaigh atá leo féin:
 ithte ag iarraidh airgid, agus gan goir ag duine a bhéal a oscail nach
 mbeidh siad ag tromachan air / Thiubharfá diomdhach orm! Is agam a bhí a
 údar: Chúig phunta dhéag a eiteachtáil agus a caitheamh uaim aríst
 deich fichead faoi /

deabhadh = ainm-fhocal, fireann

Deabhadh = deifir, bruid, forú, driopás, anbháthadh, géarú ins an siubhal,
 in obair agus rl. [Measaim go bhfuil an focal seo ag seirgeadh. Níl sé ach i mbailt-
 eachaí áirithe, agus ag teallaigh áirithe ins na bailteachaí sin féin, ach na
 daoine a mbíonn sé aca, is minice a bhaineas siad leas as ná as "deifir"]

Déan deabhadh. Mara mbeidh tú bruideamhail thairis sin, is truagh
 shaoghalta duit amach annseo, an uair a bhéas an obair ar fad fút féin /
 Nach breagh nach ndéanfá deabhadh agus gan a bheith ag fáil bháis léithe.
 Caithfear an t-ath-pholl a aithghróigeadh (: aithghróigeadh) fós / Ní chuirfeadh
 do chumhachta faoi ndeara dhó deabhadh a dhéanamh, ach ag snámhuidheacht
 leis mar siúd agus ag comhaireamh na gcoisméigeachaí. Go bhfóiridh Dia air, ach
 a mbeidh sé mór / Breagh nach mbeadh deabhadh ionnad agus an obair a
 dhéanamh de ghort an gharta. Ansin bheadh an chuid eile de'n lá agad in do
 chomhnaí / Fuair tú amach an ceann a dhéanfadh deabhadh, ab é an bás bradach
 sin. Déanfaidh b'fhéidir! / Bhí an oiread deabhadh orm agus nach raibh goir agam
 breathnú fúm ná tharm /

Dealbh = ainm-fhocal, fireann [ní feasach mé faoi'n iolraidh, arae ní h-eolas dom an focal a bheith ins an gcaint in aon-leagan eile ach ins an leagan seo amháin. Is annamh a cloistear ins an leagan seo féin é. Fuaim: dealú].

Dealbh: Deilbh, cruth, cumraidheacht, cuma, leagan colna, déanamh.

M'anam nar mhaith liom a dhealbh a fheiceál ag teacht faoi'n dorus chor ar bith = a chumraidheacht / Ní luaghar (: lughar) liom an diabhal a fheiceál ná a dhealbh. Bíonn gothadh crochadóra i gcomhnaí air, agus scéin in a shúile. Cé'n bhrigh ach an choisméig bhacaola (: bacaighle) atá ann! / 'Chuile bhall agam ach a dhealbh sin i mbóthar ná i mbealach. Tá sé ag imeacht ag súmaireacht is 'chuile áit agus ag iarraidh fios gnatha 'chuile dhuine, ach do dhubhshlán a ghnatha féin a fháil amach. Dheamhan é muis / [Cho luath agus a chonnaic sé a dhealbh ag teacht ar an tsráid siar leis de riththe-reathach ins an seomra agus as sin, ní chorróchadh sé, gur bhailigh sé leis aríst. Níl iarracht ar bith aige air, ná ní raibh ariamh. Is suarach an t-íongnadh sin, lá agus gur shíl sé é féin agus a bhean a chur in aghaidh a chéile. Ní shílfeadh duine ar bith a dhul idir lánamhuin phósta mar sin ach aidhbheirseoir de dhuine. Ach bíonn siad sin féin ann] / Is beag is ait leis a dealbh a fheiceál beag ná mór anois. Cuireann sí uais air cheapfainn. "Dhá gcuireadh sí fear ar foghnámh in m'áit" adeir sé "níor cás ar bith liom é, ach an stramhasacháinín dona sin, a bhfuil cois aige ar bhruach na h-uaigne ó a rugadh é. Scread-mhaidne uirre, má bhí ag dul ag déanamh mo mhaltrait, breagh nach bhfuair sí fear ceart" / Má fheiceann sé mo dhealbh-sa ar a shráid, rachaidh mé faoi dhuit nach gcodlóchaidh sé an-tsuáimneach anocht. Tá a fhios aige go bhfuil sean-riaráistí le n-íoc agam leis (: tá faltanas istigh agamsa dó de bharr rudaí a rinne seisean orm cheana), agus go n-íocfar iad dá dteighidís míle bliain. 'Ar ndú' níl feithideach ar bith is faitighe ná é, ach an uair a airigheas sé cúl-tuirc aige féin in aice láithreach / ["Dar brigh na míonn" mar adeir C. an Ph. "má fheicimse a dhealbh isteach ar an mbaile seo aríst, is truagh -Mhuire dhó. Gheobhaidh sé dual na druinne. Buailfidh ceathar againn in aghaidh a chéile é / Póilí! Tá cúl-shráideannaí annsiúd nach bhfeictear a dhealbh ionnta ó bhliain go bliain. Go gcuiridh mac Dé an t-ádh ort a mhic ó! Is measa an póilí i New York ná "an crochadóir" is mó ins an mbaile mór. Níl ort ach ladhar a chaitheamh ag an bpóilí ann, agus d'fhéadfá lán sráide a mharbhú agus ní thiocfadh aon-tréas go bráth ort. Bhí aithne agamsa ar dhaoine a bhí ins na póilíos ann — Éireannaigh. Cuid aca amach as do pharáiste féin ... /

{De}albh: briathar (: ní theagann aon-chlaochlódh aimsire air, arae ní feasach dom é bheith in aon-leagan eile ach ins an leagan seo amháin).

dealbh: chruthuigh, chum, dheilbh, rinne, shnuigh, mhúnlaigh, dheallruigh.

"Níl aon-lá dhár dhealbh an ghrian nach dteagann sé againn uair eicínt. B'fhéidir gurb é an uair a bheadh muid ag dul a chodladh ins an oíche a casfí (: casfaí) isteach ar a chuairt é = níl aon lá dá n-eirigheann air agus rl. = níl aon lá dá n-eirigheann ar a shúil agus rl. = níl aon-lá ins an aer (aon-lá beo, aon-lá dá dteagann) agus rl. [dhár dhealbh an ghrian = bíonn an méid sin seasta ann i gcomhnuí, agus faoi laethanta oícheannta, maidineacha agus rl. is mó a baintear leas as, cé go mbíonn sé i ráidhtí eile scaithtí, i gcosamhlacht leo sin b'fhéidir] / Dheamhan maidin dhar dhealbh an ghrian nach bhfeicfeá ag dul soir é, taca an am chéadna 'chuile mhaidin — ar phuintí an deich — le gloine fuisce a ól. Sin é a chuid óil aríst go dtí an t-am céadna an mhaidin dár gcíonn / Theagadh sé thíos againne 'chuile oíche dhár dhealbh an ghrian, nó gur buaileadh suas as na cosa é faoi dheireadh, agus go mb'éigin dó fanacht istigh. Má ba fliuch fuar an oíche, theagadh sé. Sílim nar loic sé an oíche féin ar feadh scór blianta ... / [Dheamhan sin oíche dhár dhealbh an ghrian, nach mbuaileadh sé féin amach shul' theigheadh sé a chodladh go bhfeiceadh sé a raibh na lúbáin ar na croithe, agus gabhail faighte ag na beithidhigh, agus ag an gcapall. Dhá dteigheadh a raibh ins an teach amach míle uair i mbéal a chéile, ní bheadh aon-tsástuigheacht aige ann in a dheidh sin, gan é féin ag tabhairt súil orra. Duine imnídhtheach a bhí ann. Tá mé ag ceapadh go n-eirigheann sé 'chuile oíche thiar ins an roillig anois, faitíos a mbainfeadh dearmad do Sh. Bh., gan an geata a dhúnadh!]/ Níl aon-tSatharn dhár dhealbh an ghrian nach dteigheadh sí G., an fhad agus a mhair sí. Ní raibh lá dhá dheannachtaighe indon a coinneál istigh. Is minic a chonnaic mé ag teacht abhaile trathnóna í, agus an sruth as a cuid éadaigh. Dheamhan ruaig shlaghdáin a tholg sí ariamh as in a dheidh sin. Bhí an follántas mór ag imeacht leo sin ar fad / Níl Domhnach dhár dhealbh an ghrian nach mbíonn sé ag an gCéad-Aifreann, aindeoin na deich mbliana agus cheithre fichid a bheith bailighthe go h-árd aige. Má tá féin, tá an oiread lúid ann fós agus a bhí an chéad lá ar thosuigh sé ag tarraint an phinsean. / Aon-ghreim dhár dhealbh an ghrian, ní dheachaidh ar a bhéal le seachtain / Ní dhéanann sé nídh dhár dhealbh an ghrian anois, ach gróigthe ar an sconnsa beag údaidh, ag cur carra chainte ar an bhfear anoir agus ar an bhfear aniar. Go deimhin 's go dearbhtha, is aige atá saoghal an duine uasail / Ní bhfuair mé aon-tuigarette (cigarette) dhár dhealbh an ghrian le dhá lá. Tá mé thart dhá bhfuireasbhaidh. /

Domhnall, Domhnaillín: ainm-fhocla dílse [baintear leas as "Domhnaillín" in a ainm-fhocal coitianta, mar atá síos fút]

Domhnall, Domhnaillín = ainmneacha daoine.

Domhnaillín (Donaillín?) = arcadán; aircín; dubhradáinín dona; rud dona ar bith; rud nach n-ólfadh a lacht; beithidheach gan mórán bisigh; tugtar go h-áirid é ar bhanbh nach mbeadh aon-tsine ar an gcráin dó, agus a thóigfí le bainne.

"Triúr cloinne Dhomhnaill óig a chuaidh 'na coille maidin cheo;

An crann nar bhain siad thugadar leo iad; agus an crann a bhain d'fhágadar in a ndiaidh iad"

[Tomhais: preacháin a bhí ag tligean a gcuid cleiteachaí i gcoill] / "Dearbhrath-

air do Thadhg Domhnall" = mara chéile an cúpla = má tá duine de'n dís

míadhasach, míofhortúnach, ámhulleach, achrannach, luath-lámhach agus rl. ní taise

de'n cheann eile é: tá sé féin cho dona leis an gcéad duine / Níl a fhios agadsa

ach an oiread é, má's fíor duit féin. Ach d'eile cé'n chaoi a mbeitheá.

"Dearbhráthair do Thadhg Domhnall". / [Tá sé seo thuas 'chuile orlach cho

bainte amach leis ag achrann. Ach céard sin orm! Nach dearbhráthair do

Thadhg Domhnall / Tá ceann eile ag béal an doruis againne nach ndéanann

buille maitheasa ó mhaidin go faoithin ach ag imeacht ag liúistidheacht

(: leoistidheacht) ins an ngarrdha ag 'chuile dhuine. Is dearbhráthair do

Thadhg Domhnall mar adeireadh T. / Dearbhráthair do Thadhg Domhnall. Dheamh-

an tada dhá thais ag fear an bhaile se'againne. Chaithfeadh sé lá 'eil' San

Seáin ó réalt go réalt, agus ní iarrfadh sé ar an bhfad sin ach ag

coireadh ar a chomharsa / 'Bhfeiceann tú P. Mac C. nach nglacfadh é ach

an oiread. Is geall le chéile an cúpla. Dearbhráthair do Thadhg Domhnall]/

"Tá dhá Dhomhnall i gCúige Uladh" = tá beirt de'n ainm nó de'n tsloinne

chéadna i láthair; nó tá beirt atá ins an gcás céadna / Ní leatsa atá

mé ag caint beag ná mór. Nach feasach duit go bhfuil dhá Domhnall

i gCúige Uladh / Shíl mé gur liom fhéin a bhí tú ach chreidim go bhfuil

dhá Dhomhnall i gCúige Uladh / Má's ag caint ar Shiúinéara na Tamhnaighe é, nach

bhfuil dhá Dhomhnall i gCúige Uladh. Cheal nach bhfuil beirt shiúinéaraí

ar an Tamhnaigh. Nach bhfuil mac Sh. Uí Mh. ina shiúinéara freisin — nó 'bhfuil

/ Cé na rámhailtí atá ort? Cé'n chaoi a mbeadh T. Ó F. pósta? ...

ach huga leat. Tá tú agam. Tá dhá Dhomhnall i gCúige Uladh. T. Ó F. atá ar mhac

Ph. freisin, agus tá sé pósta / Tá dhá Dhomhnall i gCúige Uladh, arsa tusa

'Ar ndú mo léan, is fear Gaillimheach é mac Sh. freisin, cho maith leis an té a bhfuil an cháil mhór air / "Pébrí (: pé'r bith) cé a ólfas é, 'sé Domhnall a íocfas é" = mise (nó duine áirid) a bhéas siar leis an téiléarach i gcomhnaí, pé'r bith cé a dhéanfas an rud, nó a ghlaodhfás an deoch, nó a mbeidh brabach an scéil aige / [Rinne duine eicint clann léithe ach ar Sh. bocht a leagadh é. "Hébrí cé 'ólfas é, 'sé Domhnall a íocfas é" adeir -eadh S., agus é ag fuasaoid an scéil le 'chuile dhuine / D'ith a raibh aca ann fré chéile é. Cé'n cuireadh a d'iarr siad siúd. Thug siad fhéin cuireadh dhá chéile. Chuir sé poll maith in mo phóca-sa ar aon-chor, an uair a bhí an phighinn bheag agus an phighinn mhór íoctha amach agam. "Is cuma cé a ólfas é, 'sé Domhnall a íocfas é" arsa tusa / Diúltaigeamuide dhó. Ní fhéadfainn a rádh leis na bréige indiu ná an lá sin, ab é a rinne é, aindeoin go raibh sé leagtha air. Ach chuaidh sé go daor ormsa ar aon-nús (: nós). "Hébrí cé a ólfas é, 'sé Domhnall a íocfas é" mar adeir an fear fadó] / Máthair Thaidhg agus sean-mháthair Dhomhnaill. Cé'n gaol a bhí ag Taidhg le Domhnall? [Cineál tomhaise] / Tá sé in a "Dhomhnall na Gréine" agad = scéal a thosóchadh slachtar agus a gcuirfí cor gráiscínteachta ann. Amhrán gráiscínteachta é Domhnall na Gréine. Tosuigheann sé mar seo: "Domhnall ar meisce agus a bhean ag ól fuisce, agus na páistí ag géimneach Fear an díthcéille ... " / [Níor chomhnuigh tú as a dheireadh go ndearna tú Domhnall na Gréine dhó (: dhe). Níor mhinic an scéal slachtar agad ach an oiread leis an bhfear ar ball / Ó a rinne tú Domhnall na Gréine anois dó (: de), oibrigh ort agus déan "Cailín an Staicín Eorna" dhó. Críochnóchaidh sin faoi shlacht é. Is diabhláí an tóir a bhí ar an ngráiscínteacht ariamh féin agad] /

"Nach seafóideach a shíleas tú mé a bheith" arsa mise le fear an Achréidh, "ag ceapadh go gceannóchainn an Domhnaillín sin uait. 'Nuair a thiocthas mise 'na mhargaidh, ní bhím ag iarraidh banbh ar bith, ach údar / [Bhí cráin annseo uair againn, agus bhí cheithre bhanbh dhéag aice ar an ál. Dheamhan a raibh uirre ach trí shine dhéag. An banbh corr a bhí ann nach bhféadfadh a dhul ag diúl, thosuigh muid féin ag tabhairt bhainne dhó. Shíl muid go ceann fada nach n-eireochadh sé, arae bhí sé in a aircín dona. Ach sceinn sé amach ins an deireadh, agus rinne sé an-rampaire muice. Choinnigh muid é go raibh sé in am a dhíolta go maith.

Diabhal mé dhuit go raibh carghas orainn scaradh leis chor ar bith. Bhí sé in a pheata againn. Domhnaillín a thugadh muid air]/ Tá aon-bhanbh déag le cur amach againn. Coinneochaidh muid féin (an) Domhnaillín / Chonnaic mise banbh agus fiche ar ál ag cráin a bhí ag Ph. Ní Domhnaillín a bhí ann, ach trí nó ceathair de Dhomhnaillíní. Ní cuimhneach liom anois, cé mhéad sine a bhí ar an gcráin. Dar fiadh sílim gur mhair siad ar fad / 'Bhfeiceann tú an áit a bhfuil Domhnaillín istigh faoi'n gcloich. Ní fiú duit a dhul ag fiachadh air. Níl spriúille ar bith éisc ar sin. Tríáil na clocha sin. B'fhéidir go gcasfaí iascán fútha [Domhnaillín = portán beag bídeach, ins an gcás seo. Is minic a tugtar ar phortáin rí-bheag é] / [Tá Domhnaillín de laogh agam thuas annseo, agus dheamhan rath ná biseach faoi. Ní cheal muise nach bhfuil sé ag fáil a dhíol aire. Tá casán dearg déanta agam chuige maidin agus trathnóna ag "tindáil" air, ach bhí sé cho maith dhom a bheith in mo chomhnaí]/ Bhí uan meirbh againn annseo an bhliain cheana, agus níor ól sé aon-deoir dhá lucht ariamh, ach léar (: de réir) mar a choinnigheadh muid bainne leis istigh ar an teallach. Dar príosta d'itheadh, agus "sweets" agus siúicre agus 'chaon tsórt as cúl do ghlaice. Bhí sé in a Dhomhnaillín dhona go ceann fada. Ach rinne sé a bhiseach uiliog d'aon-iarraidh amháin ins an deireadh. Dhá laghad meas dá raibh againn air, badh é an chaora ab fhearr ag gabhail liom é an t-am ar dhíol mé é / [Ag dul ag pósadh! Leig de do chuid cumadóireacht' anois. Meastú an ngéillfidh mise do do chuid bréaga. Cé 'thiubharfadh bean de'n Domhnaillín siúd. Dá gcuireadh sé slat ar Éirinn, ní bhfuigheadh sé bean]/ 'Sé'n Domhnaillín de dhuine é = dubhradáinín dona, gan brigh gan éifeacht, gan aon-bhiseach faoi / Is dona an Domhnaillín é siúd, th'éis go bhfuil an chuid eile aca in a bhforránaigh láidre. Ab shiúd é craitheadh an tsacáin ... B'fhurasta 'aithinte / Ab é an Domhnaillín de mhac sin aige a bhí ag cothú achrainn. Luírg an diabhal dó! Dhá bhfeicinn fear ar foghnamh ag iarraidh troda diabhal a n-abróchainn tada, ach dubhradáinín dona mar é siúd, agus go gcuirfeá do'n domhan Shoir de shéideog é. Dhá leiginn amach an laogh beag sin a rugadh dhom arbhú indé diabhal mé go dtiubharfadh sé mian a chroidhe dhó — go dtiubharfadh sin /

daor: aidiacht

Daor = gan a bheith saor; cuid mhaith airgid air; ag cur cuid mhaith as duit; a bheith cailt teach le rud.

Tá an mhin daor anois / Tá cíos an-daor orainn / Marach go bhfuil cíos an tigh an-daor bheadh leo / Ní aonach daor a bhí ann = ní raibh eallach an-daor ann / [Ní siopa an-daor é. Tá sé bun-tsaor go leor le h-ais siopaí eile] / Ar tháinig an traen daor ort = cé mhéad ab éigin duit a íoc uirre? / An raibh an "bicycle" sin daor ort? = cé méad a chosain sé ort / Ní thioctadh teach an-daor ort roimh an gcogadh dhá mbeadh clocha agus gaineamh agad féin / Ní daor go dtí iad anois. / Ná bac le daor! Tá 'chuile shórt a bhéas tú a cheannacht in a ór anois / Nach daor a lean sé thú faoi'n gcarr. Dhá phunt as seo go G. Rún a bhí aige thú a bhánú — 'seadh sin / [Má leanann sé ro-dhaor mé, déanfaidh mise rud leis. Tugaimse raithneach na ngarrantaí sin thuas dó 'chuile bhliain. Dheamhan dosán di a bhainfeas sé len a mharthainn aríst, má bhíonn sé ro-ghéar é féin liomsa / Nach daor a lean an sagart é faoi'n bpósadh: deich bpunt. Ach is beag a aireochas sé é. Tá sé siúd in a ridire] / Má bhíonn sí ag iarraidh thú a leanacht ro-dhaor fág annsiúd aice iad. An té atá indon an seachadadh amach a dhéanamh is furasta dhó a dhul in a rogha áit, agus deirimse leat go mbeidh cion ar a chuid airgid / Níl sé leath cho dona agus atá a cháil. Dheamhan an leanann sé daoine ro-dhaor chor ar bith. Ach an té nach dtugann mórán trácht' dó, leagann sé air. An milleán sin air? / [Shíl mé, agus ar cuireadh de chumaoín annseo ariamh ar mo theallach air, nach leanfadh sé cho daor sin mé ar scáth cupla céad slat. Ach is cneagaire críoch -nuighthe é. Ní tada eile é / Má bhíonn sé ag iarraidh thú a leanacht daor cuir faoi ndeara dhó coróin "luchpine" (: luckpenny) a thabhairt duit, agus fág an béiréiste faoi fhéin] / Cheannuigh mé culaithín éadaigh do'n ghasúr indiu, agus má cheannuigheas féin, is daor docharach an ailím sin. Dheamhan pighinn de mo thrí phunt deich nach mb'éigin dom a shíneadh amach uirre. Scrios ceart é éadach anois ["docharach," focal cuingir "daor". Fc. "dochar", "docharach"] / Bhí mé istigh tigh N. indiu ag breathnú ar ghleasannaí cairr, agus má bhí féin is daor docharach an

áit sin. Má thóigeann tú páipéar chúig phunt amach annsiúd
 tabhair póg dhó (: ní feicfidh tú aríst é de bharr a dhaoireacht agus atá
 gach rud ann) / [Bhí mé ag ól scathamh indiu, agus is daor docharach an
 cheird sin ar an saoghal seo. Tá an fuisce as compás ar fad: scilling agus
 dhá phighinn ar leath-ghloinín ghágach. É a dhiúltú uiliog a
 bhí a dheanamh anois, agus ní hé an uair a bhí an misinéara dhá
 rádh linn] / Is daor docharach an spóilín í an fheoil anois. Leath
 -choróin ar phuintín muicfheola, agus í sin féin cho leathta agus nach bhfuil
 an darna dinnéar innte choidhchin ag an duine, ní airighim ag
 muirín / Tá siad cho daor le uibheachaí seisiúin [an uair a bhíodh an
 Seisiún Ceathramhnach inGaillimh, bhíodh uibheacha daor. Ach tugtar
 údar eile leis. Fc. ubh] = Rud a bheadh an-daor = is daor an éad-
 áil é (iad) = is daor an ailím é = tá sé cho daor le dhá uibh ar
 an bpighinn = is daor an spóla (spóilín) é = tá sé cho daor le
 le daor = tá siad in a n-ór, tá siad cho daor sin / Is daor an
 éadáil a dhul ag ceannacht tubáin anois. Chuaidh mé isteach ag
 breathnú orra tigh Ph. Ch. an lá cheana. Ní leigfeadh sé laglabhartha as
 cúig déag iad. Dheamhan é muis / [M'anam muise má tá sé ag
 coinneál tae leis féin síorruidhe go gcaithfeadh sé go bhfuil pócaí
 teann' aige. Is daor an spóilín é an tae anois, má fhaghann
 duine aon-cheo le cois "an téagair" sin atá ag dul dó / Dar
 príosta muis, tá mé ag ceapadh gur daor an ailím a dhul ag
 ceannacht máilín móna i mBaile Átha Cliath th'éis go bhfuil sí
 ar shlad-mhargadh annseo. Sin é é. Tá 'chuile dhuine agus a ailp
 féin aisti. Ach tá mé ag ceapadh an uair a theigheas sí cho fada
 le na h-ucastóirí beaga a dhíolas libse í, go mbíonn sí
 thrídh lasadh ceart] / Is daor an chúig ort í mar b'éigin duit do chuileata
 a chailleadh léithe. Ach bí buidheach dhó seo thall nach bhféadfadh é a leigean
 thart gan a dhóin brocach a shacadh isteach [cúig dhaor = cúig a
 chaithfeá a thógáil le rí-chárta nó le "gadhar mór", d'fhuireasbaidh gan
 tada eile a bheith agad, cé go mb'fhurasta a tógáil dá mbeadh
 mion-mhámh agad] / Is daor an iarraidh í sin ach b'fhéidir gurb é mo
 leas é. Ní scarfainn leis an aona hairt mar sin féin dá
 mbeadh sórt coisint ar bith agam uirre, ach bhí sí feidheartha / Má chu{aidh}
 sí daor féin ort ba chúig shásamhail í. Is dóigh go raibh tú indiaidh

do shásamh a bhaint de'n fhear sháithteach seo thuas / Ba daor an dá fhocal cainte air iad. Múinfidh sin é greim a choinneál ar a theanga aríst. Is cóir adeir siad gur ar adharca a bheirtear ar na ba agus ar theanga ar na daoine / Is daor an buille air é. Dar mo choinsias is beag iarraidh ar fiú chúig phunt fhichead í, ní áirighim a mbeidh de chostas air. B'fhéidir go gcomhairleochadh sin anois é. Ach ní féidir an droch-dhuine a chomhairleachan / Is daor a íocfas tú ann má bhaineann tú léithe siúd. Ní shiúd iad an ribín réidh agad. Chuirfeadh a h-athair siúd thar fairrge thú (: go talamh Van Diemen nó a leithide d'áit) / Is daor a d'íoc sé ann, ach shásuigh sé é féin. Sin é a raibh uaidh / Ba daor a chuaidh an bualadh air, ach diabhal a ngabhfainn i mbannaí nach ndéanfadh sé aríst é, dá dteagadh sé ar a dheis. 'Sé a bheadh deas air déarfainn / Casadh S. Th. istigh liom ag an mbearrbóir, agus b'éigin dom deoch a thabhairt dó. Cé a thiocfadh isteach in a' (: ar) mullach ach M. Th. agus S. F. Ní raibh a dhul anonn ná anall agam ach seasamh do'n bheirt sin freisin. Bhris mé mo ghloine agus b'éigin dom íoc uirre. Idir 'chaon tsórt, ba daor an bearradh orm é ins an deireadh / Má's é a rinne é, tíoctaidh sé daor air / Má'sé a mharbhuigh an bhean feicfidh tú féin air gur daor a íocfas sé ann. Gheobhfar cionntach é agus crochfar é / Fág ag na póilíos é. Ná leag láimh ná cois air. Pléidhfidh sé siúd leis é. Tíoctaidh sé daor air, feicfidh tú féin /

Daoire, daoireacht, daoirse, daoirseacht: ainm-fhocla, buineann.

= a bheith daor; é ag coisint cuid mhaith airgid; a bheith árd nó éadálach i luach. faoi smacht; faoi chuing.

[Bíonn na ceithre leagan ar an bhfocal ins an gcaint]

Níl aon-daoire (daoireacht, daoireacht, daoirse, daoirseacht) ins na muca anois. Tá siad an-bhuailte le goirid / Is deacair maireachtáil anois agus a (: len a) dhaoireacht agus atá 'chuile rud / Dá dteagadh aon-daoirseacht ins an móin amach annseo, b'fhiú greim a choinneál uirre, ach is mór m'fhaitíos nach dtíoctaidh / Tá na beithidhigh réidh le daoireacht imbliana. Deir siad go bhfuil an galra eile sin briste amach aríst i Sasana / [Dhá dhaoireacht dhá raibh an saoghal ariamh, ba bheag an bhrigh é le h-ais na cheithre bliana seo caithte. Ach ní cás do na daoine é agus a bheith beo chor ar bith, agus an droch-bhail atá ar an domhan] / Ná bac le saor! Is ag dul 'un daoir-seacht atá 'chuile mhíle nídh / B'éigin dom a fhágáil in mo dhiaidh len a

dhaoireacht. Ní mó ná dá mbadh ridire mé go mbuailfinn faoin a cheannacht / Tá 'chuile shórt ar a dhaoirse ní áirighim ar a ghainne anois = tá 'chuile shórt an-daor agus an-ghann / 'Ar ndú' bheadh sin ceart go leor: ceannacht ar a shaoirse agus díol ar a dhaoirse. Is gearr go mbeitheá in do cheithearnach an uair sin ar chaoi ar bith. Ach fagh thusa an té atá indon é sin a dhéanamh. Cuirfidh mé geall leat go gcinnfidh sé ort / [Ná taobhuigheadh duine ar bith an cráidhteachán sin nó go gcinnidh air. Tá 'chuile shórt ar a dhaoirse aige, agus a dhá shúil ag dul amach thar a cheann le faitíos nach bhfuigheadh sé 'chuile chianóg. Bíonn scanradh air, má fhanann an leithphighinn féin amuigh, nach bhfeicfidh sé go deo í] / Tá éadach ar a dhaoirse anois. Chuaidh mé isteach G. an lá faoi dheireadh d'aon-uaim amháin go gceannuighinn báinín. Dheamhan báinín a leigfeadh sé amach as an siopa liom faoi choróin agus punt. "Chonnaic mé an t-am a mbeadh chúig cinn aca ag dul abhaile agam air" arsa mise. "Bailigheadh leo anois. Imeachaidh mé ins na ciomachaí scathamh eile" / [Tá an chaint sin ceart go leor. Bhí earradh ar bith a bheitheá a cheannacht ar a dhaoirse le linn an chogaidh cheana. Ach níor thaise do'n rud a bheitheá a dhíol é. Bhí lán laidhre ar ghamhainín, ar mhuic, ar chaora agus ar 'chuile shórt nídh. Breathnuigh ar na h-aontaigh anois. Dheamhan ar fiafruigheadh dhíom cá raibh mé ag dul le trí aonach. Tá láimh na dóghadha ceart go leor, ach ní fheicim cá'il láimh na tárrthála] / Níl aon-cheannachthóir faoi seacht ranna na néal is measa ná í th'éis cho taitheighthe agus atá sí ar aontaigh. Ceannuigheann sí 'chuile bheithidheach ar a dhaoirse, agus cinneann uirre a cuid féin a fháil air aríst, agus í dhá dhíol. Dheamhan tógáil a thugas sí orra ar aon-nós, le tada a bheith aice asta / [Má theigheann tú ag ceannacht fhéir anois ní bhfuighidh tú é ach ar a dhaoirse. Is dona a d'oibrigh tú — agus fios agad go dteastóchadh sé uait — nachar cheannuigh ní ba thúisce ins an mbliain é, an uair a gheobhfá buille saor é. Tá an bhliain ag teacht an-déan (: dian) freisin] / Is fada an lá a chaith an tír faoi dhaoirse (: daoirseacht). Shílfeá annsin an lá cheana go mbadh mhian le na Sasanaigh agus le na Puncáin muid a chur i dteannta aríst. Na creachadóirí, ba bheag a bhéarfadh orra é, dá sílidis go mbeidís indon a dhéanamh gan mórán dá gcaillteamas féin a bheith leis ["daoirse", "daoirseacht" = faoi smacht. Is annamh an focal ins an gcaint leis an mbrighin seo, mara mbeadh sé ag dream a thóigfeadh as leabhra é]

daoirsiughadh, (daoirsighim agus rl) = Briathar.

[Fuaim: Ins na focla seo daoirse, daoirseacht, daoirsighim agus rl.

fearacht na bhfocal ar fad a bhfuil rs caol ionnta i scríbhinn, is rs leathan a dhéanas cuid mhaith daoine díobh inGaillimh ar fad.

"Daoirse" — "Daorsa". 'Sí an rs leathan atá ag cuid mhaith de'n aos óg, ach tá fuaim eile ag a lán daoine freisin, agus measaim gurb í a bhí ar na focla seo ar fad go dtí cupla líne ó shoin. Ní mheasaim go bhfuil aon-chur-síos uirre in "Urlabhraidheacht" [Tomás Ó Máille]. Tá sí tréan go maith i gCois Fhairrge. Ní rs caol ná rs leathan atá aca, ach fuaim eile. Ní bhuaileann siad an r roláidir agus déanann an s seabhrán nó siosarnach láidir ar a theacht amach di. Tá an fhuaim sin an-tsuntasach ag daoine, agus d'aithneochthá thar an rs leathan í gan mórán stró]

Daoirsiughadh = árdú nó géarú nó biseach ar an luach a bhí ar an earradh nó ar an eallach nó ar an rud thar mar a bhí air roimhe sin; cotarsna "saoirsiú"

An bhfuil aon-cheo ins na páipéir sin go bhfuil muca ag daoirsiú ...

A's 'ar ndú mara bhfuil cé'n mhaith iad. Is deas an éadail iad le bheith ag tabhairt dhá phighinn ins an ló orra / Diabhal an féidir go ndaoirseochaidh siad tuilleadh. Má dhaoirsigheann muis, fágtar annsin aca féin iad agus imigheadh muid ins na cosa buínn. Is iomdha fear maith ariamh a mb'éigin dó imeacht ins na bonnaidheachaí /['Sé an chéad-fhear i gcomhnuí é a dhaoirsigheas 'chuile rud. Níl aige ach leide a fháil go bhfuil rud len a árdú, agus daoirseochaidh sé ar an toirt é. Is beag is mian leis an gcneagaire a thabhairt muis ar an rud a bhéas sé a cheannacht uait. Dheamhan "stickéara" gan chrochadh is measa ná é ar an gcaoi sin / Níl siad ag daoirsiú tada hébrí céard a dhéanfas siad faoi shaoirsiú. Ach b'fhéidir amach annseo i dtús féir go dtiocfadh beagán orra. Duine ar bith atá i dtuilleamaí beithidheach anois, is fear gan forás é]/ Daoirsigheann an mhóin taca an ama seo 'chuile bhliain. An uair a theangmhuigheas cruadhas an Mháirta le na sean-ágóideacha níl déanamh d'fhuir -easbhaidh an fhóidín móna aca. Is maith leo na luirgne a bhreacadh go maith — scadáin a chuir ionnta — le faitíos nach mbéarfaidís ar bhliain eile! / Le h-anam do mhairbh, ní féidir go bhfuil siad daoirsighthe arist. Agus mé ag déanamh tíobhuis le mí le luach sean-dúda eicint a chur i dtoll a chéile. D'imigh an diabhal orra thrín a chéile, adeirimse /

daoradh = Briathar. Aidiacht-Bhriathar = daortha, daorta.

Daoradh = cionntú; tligean; breitheamhnas báis nó príosún len a shaoghal nó droch-phionús mar sin a chur ar dhuine i gcúirt; cruthú a thabhairt go bhfuil duine cionntach.

"Ansiúd a chíféá an diabhal in a sheasamh: scála thrín a láimh agus é ag fuarú braiche leis; 'Cur tart ar m'anam agus dhá dhaoradh; agus dhá chur go h-lfreann ag fuilngt na bpianta".

[As Aithrighe Sheáin De Barra] /

"Éistigidh liom go n-innsighidh mé scéal daoib: Cé na trí nídh is mó le na peacaidhthe a dhaeradh". [As Aithrighe Sheáin De Barra] /

Tá siad ag iarraidh é a dhaoradh. Is maith an aghaidh sin ar an ruifíneach, má tá i ndán agus gur thug sé droch-chor dhá bhean. Níor mhaith liom a bheith in a bhróga anois. Tá sé indroch-arán /[Daorfaidh sib mé nó is cinneamhaint oraibh é. Is maith an scéal dom nach tú an bréith(eamh) a Ph. Badh tusa féin bréith(eamh) na h-éagcora, dhá mbadh tú / Daoradh é, agus tligeadh 'un báis é. Maitheadh dhó ina dheidh sin é. An sean-L. a thug ó'n gcroich é. 'Sé a bhí deas air!]/ Daoradh é ach dubhairt siad go raibh saobhchan céille air, agus cuibhritheadh é. Dheamhan steamar eile ad'eirigh dhó, th'éis go ndearna sé spólaí dhá mháthair. Dá mbeinnse i gcathaoir an bhréith(imh), bheadh scéal aige air. D'fhéadfá a rádh nach mórán scruball a bheadh orm faoin a dhaoradh. D'ordóchainn tuagh an bhéil mhóir a fáil — an tuagh a ndearna sé féin an choir léithe — agus é a cheangal béal faoi ar bhord, agus gan mion-mullóg dhó (: dhe) a fhágáil indiaidh a chéile leis an tuaigh ... Dar a shon go n-agróchadh Dia orm é ach an oiread agus a d'ágruigh Sé airsean é.]/ Sin í a gceird: iad féin ag daoradh a chéile. Ná bac le gasúir! An té a thiubharfas áird orra is measa é ná iad féin / Níl aon-tsásamh aige ann le cupla lá an uair nachar daoradh fear Chiarraidhe. Chaith sé an tseachtain ag guidhe len a bhás. Thapuigtheadh sé an t-am a dteagadh an "nuaidheacht" 'chuile thráthnona (: an páipéar). "'Bhfuil sé daorta fós" adeireadh sé. Bhí sé dhá bheo-phianadh ceart 'nuair nach raibh siad dhá thligean de ghort an gharta / D'imigh an tubaiste ar an teach sin thíos. Níl aonduine ins an tír nach bhfuil daorta ann. Dhá bhfaghaidís cead a gcomhairle féin, dheamhan mórán a bheadh ins an gcomhaireamh ceann. Bheadh an tír crochta aca. / Ná bac leis an dlí sin! Nach raibh an dithreabhach bocht sin daorta, shul á tugadh isteach ins an gcúirt ariamh é. Dheamhan blas fios aca sin ar dhlí ach an oiread agus atá agamsa nach raibh i gcúirt ná i gcaibidil ariamh. Ba ghnaoidheamhla go mór dhóibh breith ar an bhfear sin agus a chrochadh as láimh, ná cúirt mhuga-maga mar sin a chur air /[Baoghal air siúd é a dhaoradh. Dheamhan daoradh muis ná dhá mbeadh marbhú duine air. Nach ndearna sé coir a chrochta cheana, agus dheamhan faocha a rinneadh air]/

daoradh = ainm-fhocal, buineann, iolraidh = daoraidheachaí, daoraí.

Daoradh: scríbeanna reatha nó "bases" atá ins an gcluiche cor nó ins an gcluiche "deis" nó ins an gcluiche daoraí. Tá trí cinn aca ann: an daoradh bualadh, an daoradh reatha agus an daoradh teacht abhaile. Bíonn daoradh eile in áiteachaí: an daoradh clis. Ní mara chéile baileach an dlí atá air is gach uile áit ar fud na Gaillimhe. Is déine na rialacha in áiteachaí thar a chéile. Buailtear freisin é i gceanntarachaí an Bhéarla agus "rounders" a tugtar air. Bhíodh sé aca ins na príosúin agus ins na campaí géibhinn a bhí ins an tír seo le linn na gcogaí a bhí ann, tá seal ó shoin, ach cuirtí athrú mór air thar agus mar atá sé ins an nGaedhealtacht. Féach cur síos air "Obair agus Luadhainn" (Ó Gaora) lc. 215-217, agus an "Béal Beo" (Ó Máille) lc. 134-135, fc. freisin "cluiche cor" ins an gcnuasach seo

Bhí mé idteannta ar an daoradh reatha agus gan neart agam corruighe, mar bheinn dóighte aige ar an toirt leis an liathróid. / Bhuail sé mé ar an daoradh teacht abhaile, ach bhí mé "ins an mbaile" mar sin féin. Ba mhian leo a shárú siar in mo bhéal go raibh mé dóighte, ach dheamhan dóghadh ná dóghadh. Bhí mé istigh ar an daoradh shul ár theangmuigh sí liom / Ní chuirfidh siad ó dheis muid an "trip" seo. Tá boc dalba ag an gcaiptín se'againne. Beidh muid ar fad ar an daoradh teacht abhaile shul a bhéas aonduine aca 'fhoisceacht mbeannuighidh Dia dhi. / Ní shin é an chaoi a bhfuil sé in áiteachaí eile chor ar bith. Má chuireann siad an liathróid ar chúla an daoradh féin ní bhíonn tada dhá gcaillteamas leis. Ach sílim gur deise é mar atá sé againne / Bhí sé cuibhrighthe ar an daoradh clis i gcaitheamh an lae, agus é ag cinneamhaint air corruighe di. ['Chuile uair dhá leigeadh sé leis fhéin, bhíodh sé dóighte ar áit na mbonn. Ba shin é an deasú air. Níl aon-ár go deo ach a ndearnadh de mhagadh faoi. Ní mór do dhuine acmhuinn a bheith aige le "deis" féin]/ Tá boc thar cíonn aige ach mar sin féin is corr-uair a theagas sé abhaile glan-eascartha ó'n daoradh bualadh. Tá sé ro-fhaiteach agus iad seo eile ro-imeartha. / Choinnigh sé annsin ar an daoradh é gan goir aige corruighe = choinnigh sé beo-phianta nó idteannta, nó sáinnighthe é [samhail as an gcluiche corr. Deirtear é corr-uair le duine a mbeadh faitíos air rud áirid a dhéanamh, mar go mbeadh fios aige cho luath agus a dhéanfadh, go saimhseochadh nó go sáinneochadh an té údan eile é.] Is fadó an lá a bheadh sé caithte amach ag S. ach go bhfuil sé ar an daoradh aige. Tá a fhios aige cho luath agus a chaithfeas, go bhféiscfidh sé dlí air faoi'n airgead. Tá sé idir ord agus inneoin ceart. Tuilleadh ghéar chascartha do'n mhíadh aige /

daor (Daora) (aor?) = Ainm-fhocal, fireann [níl sé ach ins an t-aon-leagan]

Ceangal na naoi ndaora = cuibhreachaí do-scaoilte; ceangal na gcúig chaol [i sean-scéal measaim a thionnscaíl sé. Tá sé i roinnt de na sean-scéalta].

"Chuir sé ceangal na naoi ndaora (n-aora?) go daor agus go docharach air, gur fhága sé laidhricín a choise ag déanamh seanchuis le poll a chluaise". [Sin gnáth-sheoraidhe cainte le cur síos ar cheangal i sean-scéalta] / Déanfaidh sé fearacht Chéadtaigh leat: ceangal na naoi ndaora go daor agus go docharach a chur ort, nó go mbeidh laidhricín do choise ag coinneál seanchuis le poll do chluaise / [Chuir mise ceangal na naoi ndaora ceart uirre indiu. Ní bhfuair mé aon-tíoraíl ariamh ach í a sháinniú. Marach putaichín beag le M. a casadh an bealach, bheinn in mo bhambairne. Ach mise i mbannaí dhuit nach mbrisfidh sí an chromnasc atá anois uirre. Ní bhrisfeadh ná Goll Mac Móirne] / Tá bulán annseo thíos agam agus níl aon-gharrdha gabhann in Éirinn indon é a chuibhriú. Tá a bhfuil de chloidheachaí ag gabhail liom leagtha go talamh aige. Níl a fhios agam faoi sheacht ranna an domhain cé'n súnás atá air. Dhá mbeadh sé ag fáil ocrais is mór adéarfainn, ach tá sé go bolg i bhféar 'chuile lá dá n-eirigheann ar a shúil. Ach déanfaidh mise cleas leis: cuirfidh mé ceangal na naoi ndaora air, go mbuailidh mé a smut ar a chrúib agus a chrúib ar an talamh, agus sin ní fhágfaidh sé nó go n-athruighidh sé béasa / Ach a bhfaghaidh mise greim ar an druinníneach asail sin aríst tiubharfaidh mise luach a chuid bóithreoireacht' dó. Coinneochaidh mé seachtain ar stábla é gan greím, deoch ná bhlogam, agus annsin tiubharfaidh mé amach é ins an ngarrdha is creínnte ag gabhail liom, agus gheobhaidh mé rópa ruadh, agus cuirfidh mé ceangal na naoi ndaora air, go gcoinneochaidh a smut seanchus leis an gcréafóig. M'anam gur leis an gcréafóig a choinneochas sé é, mar go gcuirfidh mise ingarrdha é nach mbeidh aon-fhuínín (: fhoínín) féir de bhiadh na talmhan' ann / [Chuala mé go mb'éigin ceangal na naoi ndaora go daor agus go docharach a chur ar an bhfear dubh seo thuas ins an oíche Dé Domhnaigh. Bhí braon ins an stuaicín aige in áit a raibh sé thiar ag na cleamhnaidhthe, agus ar a theacht aniar dó, ba mhian leis a dhul suas agus píosáí pighne a dhéanamh de lucht an aird. B'éigin glaodhach ar cheathar len a cheannsó ... Dar mo choinsias, ar a mhaga sin féin, b'éigin a cheangal. Bhí sé ag strócadh ag iarraidh a dhul suas. 'Ar ndú mo léan dá dteigheadh, gheobhadh sé froisín thuas. Siúd iad na diabhail chéadna nach mórán éisteacht' a bheadh aca leis] /

dallach dubh = ainm-fhocal, fireann, níl aon-iolraidh aige.

dallach dubh = (i) is cosamhail gur sórt púicín é ó cheart ach má bhí an chiall sin ariamh leis, tá sí seirgthe anois ins an gcaint. Ní bhíonn i gceist i gcaint ach ciall a (ii); (ii) dalladh mullóg, dalladh púicín, smearadh mogaill, ciméar, slám; an chluain Mhuimhneach, dóigh mhagadh a dhéanamh de dhuine, an fhírinne nó an scéal a chur as a riocht ar dhuine; imeartas ar dhuine; an cluithche claonach a imirt ar dhuine sop na geirthe a chuimilt do dhuine.

[Chuir sé an dallach dubh ort. Breagh ar ghéill tú dhó. Nach simplí an mhaise dhuit é feasta choidhchin. Ag tabhairt scilling do shumachán nach raibh aithne ná eolas agad air, ar chunntar go dtiubharfadh sé cigarettes agad. Bhí baoghal air go deimhin. Tá tú réidh le do scilling anois. Caith sneachta ar a lorg = gheall an gasúr dó go raibh a fhios aige féin áit a bhfuighfí tuitíní, agus mheall sé scilling ó'n bhfear]/ Tá sí ag cur dallach dubh ceart air. Teagann seisean sé mhíle bealaigh "ag comhrádh" léithe gacha le oíche agus fear eile in éindigh léithe 'chuile oíche eile de'n tseachtain. Ní cheal muise nar h-innsigheadh dó sáthach minic, cé'n aisiléarachta atá uirre ... / [Go bhféachaidh Dia ort a dhuine sin! Chuirfeadh sé sin dallach dubh ar Rí na Méaracán, ní hé amháin ortsa. Tá sé glanta leis anois i bpas eicint siar go ndéanaidh sé nead i gcluais duine eicint eile. Níor chás duit é chor ar bith ó bhí sé cho saor sin agad: coróin agus punt. Deir siad gur thug fear as M. h-ocht bpunta dhéag dó ar an gcuntar céadna ... fuair muise. Tugadh sé buidheachas le Dia nach tuilleadh a thug sé dhó]/ Bhí S. gróigthe istigh chois an teallaigh agus 'chuile chosamhlacht air go mbadh é a chaladh ar feadh na h-oíche é. Nach diabhaltaí an dallach dubh a chuir an ceann eile ar in a dheidh sin, an uair a thosuigh sé ag saghdadh faoi, agus gur eirigh sé agus gur dheisigh sé an sean-bhicycle nacharb fhéidir a dheisiú ar maidin má b'fhíor dó féin. Dheisigh, a mh'anam, agus lasc leis an mbeirt siar ar an T. ag céilidhe / 'Séard déarfainnse leat a dhéanamh ar chaoi ar bith má tá do leas ar Dhia, gan an áit sin a thaobhachtáil níos mó. M'fhocal duit go gcuirfí dallach dubh ar an nGaduidhe dubh annsin. Ach oibrigh ort go bhfeicidh tú ... / [Ara ab é an fear a bhuaill dallach dubh ar shagart an pharaiste! Thug an sagart punt dó an uair a chuir sé an béal bocht air fhéin go raibh an bhean agus an chlann i ngéarachall. D'imigh leis agus d'ól sé é]/ M'anam muise gur fear é atá ag ritheach ar thanuidheachan. Má bhuaileann sí siúd sciorta de'n dallach dubh air, go mbeidh scéal aige air. /

Tá siad ag cur dallach dubh críochnuighthe air síos annseo. Ní beo é go dteighidh sé ann, agus teagann sé abhaile i gcomhnuí len a bholg bréaga. Cuirfidh siad thar bharr a chéille ceart leis an gcumadóireacht é / Bheadh S. sin ar siubhal go gcuirfeadh sé dallach dubh ar Chearrbhach na Súgáin. Tá an diabhlánach indon na cártaí a dhathú. Marach go bhfuil, ní bheadh buadh imeartha aige mar atá. /["Níor mhaith liom do bhris" adeirim féin leis. "Chreidim gur buaileadh an dallach dubh ort faoi'n gcruaichín mhóna. Diabh-al neart air. 'Sé J. F. an buachaill ag daoine simplí". Spréach sé. Spréachann sé má chásuightheor chor ar bith leis é, ní áirighim a chású leis mar a rinne mise!]/ Nach len a aghaidh sin atá sí ann. Cé'n mhaith di a bheith in a bean leanna mara bhfuil sí indon an dallach dubh a chur ar dhaoine. Sin é a gceird sin ar fad: thú a choinneál ar stropadh go gcaithidh tú an chianóig dheireadh. Bóthar agus bata a thabhairt duit annsin. Is cóir adubhairt an té adubhairt é : "Agus a liachtaí teach ósta ar ól mé ariamh coróin ann Agus nach dtiubharfaidís dom lóistín na h-oíche" / Nach air a bhí an dallach dubh a dhul ag pósadh na h-ágóidín sin! /

dóigteán = ainm-fhocal, fireann, geineamhnach uathaidh agus uimhir iolraidh = dóigteáin.

dóigteán (: fc. Foclóir an Duinnínigh "Dóigteán", ach níl an chiall sin annseo)

= teine mhór; teach, cruach choirce, fhéir, sliabh, coill nó a leithidí thríd

lasadh; loscadh mór; an rud a dtugtar "fire" nó "conflagration" air i mBéarla.

Ba diabhaltaí an dóigteán é má dóigheadh an teach agus na stáblaí uiliog / Bhí dóigteán mór thart síos anuiridh agus dóigheadh muirín ar fad ann. Níor tháinig deoruidhe an bhéil bheo slán as. / [Bheadh dóigteán ann agus dóigteán dháiríre marach an chaoi ar tapuigheadh é. Bhrath duine eicínt an deatach, as an mbun-tsop. Suas leis. Bhí an bun-tsop thríd lasadh. D'fhuag -air sé ar chongnamh. Bhí an lasair déanta siar leis an mbun-tsop ar fad, ach is gearr a bhí siad dhá mhúchadh in a dheidh sin, go leigidh Dia slán an conghnamh. Dhá gcairthigheadh sí amach ins an díon chor ar bith loisceadh sí an dá theach agus an iothlainn]/ Tá an-dóigteán amach annsin in áit eicínt. Tá an spéir uilig lasta aige. Meastú nach loscadh sléibhe é. Má 'seadh níl sé le feiceál / Tá dóigteán mór de theine agaibh — teine bhreagh ina craiceann! = [is annamh a tug -tar dóigteán ar theine an teallaigh]

déag, céad-déaga = ainm-fhocal, fireann, iolraidh = déaga

déag = ins an gcomhaireamh ó dheich go dtí scór nó fiche le uimhreachaí. [Níl triocho, ceatharcha, caoga agus rl. i gcaint. Déantar an comhaireamh i gcomhnuidhe le déag. 31 = aon-cheann déag agus fiche; 53 = trí cinn déag agus dhá fhichead; 78 = h-ocht gcinn déag agus trí fichid; 95 = chuig cinn déag agus cheithre fichid; 136 = céad, sé cinn déag agus fiche; £35 = chúig phunta dhéag agus fiche; £57 = seacht bpunta dhéag agus dá fhichead; 76 uibheacha = sé h-uibhe déag agus trí fichid; 99 uaireanta = naoi n-uaire déag agus cheithre fichid; 38 blianta = h-ocht mbliana déag agus fiche; 13d = trí pighinn déag; 14d = cheithre pighinn déag; chúig phighinn dhéag; scilling agus tuistiún (cheithre buinn); scilling agus chúig phighne; h-ocht bpighinn déag (1/6); scilling agus seacht bpighne; scilling agus h-ocht bpighne, agus rl.; (Mar sin a chomhairtear airgead i gcomhnuí ó scilling go dtí dhá scilling); 31s = h-aon déag agus punt; 32s = dó dhéag agus punt agus rl; 51s = h-aondéag agus dhá fhichead agus rl; 71s = h-aondéag agus trí phunt, dó dhéag agus trí phunt etc; 94s = cheathar déag agus ceithre phunt, trí déag agus ceithre phunt etc; 115s = cúig déag agus chúig phunt (chúig phunt cúig déag) agus rl; £6.11s = sé phunt h-aondéag agus rl., £7.15s = seacht bpunt cúig déag (cúig déag agus seacht bpunt) agus rl.; 11s = h-aondéag; 12s = dó dhéag; 13s = trí déag etc. [Mar sin a chomhairtear scilleachaí]; 74 bó = ceithre bhó dhéag agus trí fichid agus rl.]

Tá sé ins na déaga = aois ar bith idir aon-bhliain déag agus scór / Tá sé ins na déaga agus fiche (31-40), ins na déaga agus dá fhichead, ins na déaga agus trí fichid, ins na déaga agus cheithre fhichid / Chráin-fhear ins na déaga agus dá fhichead a bhí ann an uair sin / Tá bun-aois mhaith aige. Is ceart dó a bheith ins na déaga agus dá fhichead / Gheobhaidh sé siúd aois na h-Úire agus na Caillighe Béara. An bhfeiceann tú cheana ins na déaga agus cheithre fichid é go h-árd, agus gan stró ar bith air faoin a dhul ag an Aifreann fós / Tá na déaga agus trí fichid sáruighthe aige. Fainic nach bhfuil na cheithre scóir féin fágtha in a dhiaidh aige. / Go dtugaidh Dia ciall duit! Is deas iad mo h-ocht mbliana fichead! Amach go maith féin atá sé ins na déaga agus fiche [amach go maith ins na déaga agus fiche = "in his late thirties"] / Tá sé ins na déaga agus dá fhichead ar éigin = tá sé ag breith amach ar na déaga agus dá fhichead = tá sé isteach ins na déaga agus dá fhichead = níl sé mórán ins na déaga agus dá fhichead fós = "middle forties" / [Bíodh unsa céille agad. Ní fheicfidh sé na déaga agus fiche aríst go bráth. Níl a fhios agam nach bhfuil an dá scór féin bailighthe go h-árd aige. Tá sé in a chraibeadán mar sin ó rugadh é / Níl sé ins na déaga agus fiche fós] / Tá sé as na déaga ar chuma ar bith. Tá agus go maith

tá an scór scoitthe aige. / [Bhí sé as na déaga shul á ndeachaidh treabhsar air. M'anam go mbíodh sé ag dul thart annsin le na chóta dearg agus é in a chliobaire mhór shínte. Chonnaic mise tuithte ar meisce é faoin a chóta dearg. Sin é an chaoi a raibh 'chuile dhuine an uair sin. Ní maith go mbíonn siad coiscthe de'n chích anois an uair a bhíos brístín glúnach fáiscithe thuas orra ...] / Th'éis an aoirde atá ann, dheamhan a bhfuil na déaga caithte fós aige / Céad slán do'n tsaoghal sin féin an uair a bhí muid in ar mbrithin (: bithin — r. sciorthach) óg. Bhí muid ins na déaga an uair sin. Shíl muid nach mbeadh muid in oirfeart go bráth, ag caitheamh píopa, ag ól, ag dul ag damhsaí. Is beag an tóir atá ar dhamhsaí indiu againn. Is amhlaidh é: 'nuair a chríonas an tslat, is deacair a sníomh in a gad ... / Tá sé bailighthe an scór muis. Is gearr a d'aireochthá na déaga ag sciorradh uait / Ó a bhéas siad ins na déaga chor ar bith (: gasúir), ní airigheann na daoine ag sceinneadh amach in a bhfir iad. Ach ní mara chéile uiliog iad sin féin. Cuid aca a mbíonn an-bhiseach fútha, agus cuid eile nach ndéanann aon-bhiseach chor ar bith. De réir mianach an duine a bhíos sé / [Tá greim an fhir bháidhte aige ar na déaga fós, ach is gearr go mbaintear é anois = é ionann agus scór; é ins an mí dheireadh de na naoi mbliana déag] / Tá na déaga caithte aige! Tá a mh'anam agus faoi dhó, nó is dó is goire é. In a dhubhradáinín dona mar sin atá sé ariamh / Sin iad na déaga eile! Ní taobh le na déaga atá sé feasta choidhchin. M'anam gur beag an baoghal. Bhí a athair pósta cho luath liomsa / Má bhíonn fear thar na déaga chor ar bith bíonn sé in ínmhe. Ní raibh mé cho maith ariamh agus a bhí mé in aois m' fhiche bliain. /

Céad-déaga (céad-éagadh?) = droch-ualach a thiocthadh ar dhuine a bheadh ag saothrú báis. Sílfí go mbeadh sé básuighthe agus chreidte go mbíodh. Ba mhinic a bhíodh an duine as cionn cláir an uair a bhíodhgfadh sé suas aríst. Thosóchadh sé ag caint. Gheobhfadh sé deoch, annsin bhásóchadh sé faoi dheireadh agus faoi dheoidh; treisiúch mhara(?); a dhul as compás le rud ar bith; a dhul thar t'fholann; thart.

"An raibh tú ins an nGréig nó an bhfuil aon-scéal agad ó'n Spáinn
 Nó ab iad na céad-déaga a chuir "éclips" (éaglam?) isteach in do cheann"
 [As amhrán a rinneadh ins an Lochán Beag, An Cnoc, tuilleadh agus céad bliain ó shoin] / [Ní bhfuighidh sé sin aon-bhás choidhchin. Beidh sé ag dul ins na céid-déaga mar sin, agus ualaigh ag teacht air, agus é ag díriú aniar aríst ag caitheamh gail de'n tsean-dúda. Nach bhfuil sé ag saothrú báis ó a rugadh mé agus

dheamhan bás ná bascadh fós air]/ Chuaidh S. Bh. a bhí annseo thoir ins na céad-éagadh. Sílimse go raibh sé as cionn cláir an uair a shuidh sé aniar aríst agus a rinne sé caint eicínt. Ar an dá luath agus ar tugadh deoch dó, shéaluigh sé / Bhíodh an-chaint ar dhaoine a dhul ins na céad-déaga fadó, ach ní chloisfeá caint ar bith anois air. 'Sé'n chaoi a raibh siad an uair sin, ar an dá luath agus a bhfeicfidís ualach ar bith ag teacht orra, chuirfí na h-ordógaí orra ar an bpuínte. Badh é a scil ann é, badh é sin / [Chuaidh do shean-athair — 'ndéanaidh Dia trócaire air! — ins na céad-déaga. Bhí siad ar thob a leagan amach an uair a tháinig mothú ann in ath-uair, agus ghlaoidh sé ar do shean-mháthair agus ar t'athair. Chaith sé caint eicínt leo. "Gheobhaidh mé bás su(a)ímneach anois," adeir sé. Thuit sé siar agus níor fhan deoir ann níos mó]/ 'Ar ndú má's fíor do na sean-daoine ghnídís udhachtaí fadó ins na céad-déaga. Is beag na céad-déaga atá ann anois, ach thú fuaduighthe ag an séipéal cho luath agus a aireochthar an anáil imighthe asad. Ní fhéadfaidís gan rud eicínt a theacht orra an uair sin. Nach gcoinnighidís seachtain dhá dtórradh iad / Chuaidh 'chuile dhuine de'n chine sin ins na céad-déaga le aois. An bhfeiceann tú an deirbhshiúr eile atá aice. Tá sí deich mbliana fichead ag tarraingt an phinsean agus is maith an mhaise dhi fós é. / [Tá sé ins na céad-déaga le slaghdán = tá an slaghdán go dona air / Chuaidh sé sin, an uair a bhí sé in a pháiste bheag ins na céad-déaga le convaidhlsions (: convulsions). Ba mhinic nach rabh a fhios a imeacht nó a theacht dó. Chuir mé trí thuras air ag tobar Cholm Cille dhá dtugadh Dia biseach dó. Thug, míle buidheachas Leis Féin. Shrian sé as th'éis liostachais fhada. Sílim dheamhan áird ar na turais aige in a dheidh sin, aindeoin go mbíonn muid ag strócadh leis ag iarraidh air a gcur dó (: dhe) / Is minic fadó a bhíodh páistí ins na céad-déaga le na "convaidhlsions" / Chuaidh sí sin ins na céad-déaga leis an bhfiabhras. Bhí déanta len a bás ag dochtúirí agus ag 'chuile dhuine. Ach is cosamhail nach raibh an t-imeacht uirre in a dheidh sin. 'Sí atá luath láidir indiu th'éis a clann a bheith tóigte aice / Tá an scanrachán seo thoir ag dul ins na céad-déaga le obair. Nach dona na gnaithí atá air a bheith dhá chur fhéin thar fholann mar sin. Sífidh na clochair siúd leis, feicfidh tú féin air. Níl rud ar bith indon fear a shníomh, ach ag briseadh cloch. / [Tá sé ins na céad-déaga ag an damhsa. Dheamhan damhsa ó a tháinic oíche nach raibh sé amuigh air. Oibrigheadh leis!]/ [Ní abruightear "tá sé ins na céad-déaga le gáire"]

díreach = aidiacht

Díreach = cotarsna cam; gan a bheith cam; cneasta, macánta; barrainneach; ingearach, géar; gan mion-airgead, mion-mheadhchan agus rl. le cois a bheith ann, agus rl.

Tá sé cho díreach le dorugha, le urchar gunna, le saighead as bogha, le slat sailighe, le grásta Dé agus rl. / "Arán cam a ghníos bolg díreach" = seanfhocal = má fhaghann duine a sháith le n-ithe — is cuma cé'n fuint a bhíos air — beidh a bholg sleamhain lán agus ní bheidh aon-ghleannta ná aon-tslabhcadh ann = déanann biadh duine sáthach / "Arán cam a ghníos bolg díreach" adeir an Chailleach Bhéara. "Thug tú éitheach a chailleach" adeir an buachaill "Ní h-eadh, ach a fháil ar bord go bhfaghaidh tú fuighleach" [cuid de'n aighneas a bhí ag an gCailligh Bhéara leis an mbuachaill] / [Ith suas é, agus altuigh Dia go bhfuil sé agad. Ar chuala tú ariamh é: arán cam a ghníos bolg díreach] / Sin é an peata. Ní íosfadh sé an stiallóig aráin in áit a bhfuil ailp bainte as a ceann. Go dtugaidh an diabhal thart é ní dhá thiomaint é. Níor chuala tú ariamh go ndéanann arán cam bolg díreach / [Sin é an bóthar díreach go Baile Átha Cliath = an bóthar mór] / Má's cam díreach an ród sé an bóthar mór an t-aithgiorra (sean-fhocal) / Tá an t-árd sin an-díreach = géar / Níl an aill sin ag caitheamh, chor ar bith. Tá sí díreach / Is diabhláí díreach an fánán é sin / Is maith díreach an mhóin í. 'Sí an mhóin uicht is dírighe in a dheidh sin. 'Sí, agus is seasmhaighe / Is breagh díreach an claidhe é sin. Rinne sé go slachtar é / Bhí an chóir díreach ar an aighre (fc. aighre) / Chuir sé i gcoinne an cham agus an díreach é [I gcuid de na leagain atá ar scéal an Ghobáin Saor deirtear gurb sheo ceann de na rudaí ar chuir an Gobán fios air abhaile agus é ag déanamh cúirt an Rí. Déarfaí scaithí le gasúr nó le duine simplí é] [Is diabhláí simplí a bhí tú fadó agus thú in do ghasúr. An t-am a raibh mé ag déanamh an teach cairr thuas, cuir mé síos thú go dtí T. ag iarraidh an cam agus an díreach. Spréach sé. Nachar chaith sé rud eicint leat / Níl a fhios agad céard é sin. Cheal nach bhfaca tú ariamh é. Sin é anois an cam agus an díreach! Aithn -eochaidh tú féin aríst é! / Níl aon-cheo faoi'n domhan nach bhfuightheá annseo. Go fiú agus an cam agus an díreach féin tá sé ann. Iarr é má

thogruigheann tú! / Tháinig sé díreach ó theach an dearbhráthra / Ag dul díreach go Sasana atá mé anois / [Chuaidh tú díreach thar an áit anois. / Bhí sé díreach ar an gcaoi chéadna a raibh mise / Tá sé díreach mar bheadh duine ann a mbeadh saobhchan céille air / Beidh mé díreach ag dul abhaile anois] / Beidh mise díreach leis = ní bhfuighidh sé aon-bhantáiste ormsa, nó má tá indán agus go bhfuair sé cheana aon-bhrabach orm, gheobhaidh mé an oiread céadna de bhrabach air sul a mbí mé réidh leis / [Fág an buachaill sin fúmsa. Dá fhada dá rachaidh sé, beidh mise díreach leis] / Tá mé díreach leis anois = ní íosfaidh mé níos mó; tá mo dhíol ithte agam / Ná gludh (: glaoidh) aon-phionta eile dhomsa. Tá mé díreach leis anois — tá sin. Dá n-ólainn níos mó bheadh ceann thar an gceart ólta agam / Tá mé díreach leo anois. Ní chaithfidh mé aon-"fag" eile anocht. Tá mé rodtha in mo stéigeacha aca / Ní bheidh scoilteadh ná scoilteadh anois ann. Bíodh sí ar an airgead díreach nó fág do dhiaidh í. [An gceapann tú go gcaithfidh mise an lá ag stangaireacht annseo leat. Tá rud ar m'aire thairis] [An t-airgead díreach = punt, dhá phunt, trí phunt agus rl., gan aon-scilleachaí corra a bheith ann] / [Tabhair an t-airgead díreach air — h-ocht scilleacha. Ní bheidh pighneachaí corra ar bith ann. Dheamh -an é / Dhá seasainn uaidh agus a dhul go bun an amhgair leis gheobhainn ar an airgead díreach é, ach bhí leisce orm a bheith ro-dhanra críochnuighthe leis / Tá sé agad anois — dhá chloich meadh ar mheadh. An dtóigfidh tú an meadhchan díreach nó an mbainfidh mé chupla punt as. Do roghain féin anois] / Sin caint dhíreach = caint chneasta / Níl aon-fhocal díreach aige sin chor ar bith / Tháinig sé díreach ar a threibh = tháinig sé díreach ar a chine = teacht ar shliocht nó síolrú ó dhuine. / [Tháinig sé sin díreach ar chine É. Mh. Cheal nachar chuala tú é ag déanamh gaisce as ariamh. M'anam go ndéanann an uair a bhíos aon-bhraon caithte aige] / "Tháinig mise díreach ar threibh R. Mh. A. Uí Fh." arsa seisean. "Is furast' aithinte gur tháinig tú díreach ar threibh aidhbheirseora eicint" arsa mise / Is tú atá ceart go díreach = tá tú ceart gan tada chuige ná uaidh / Chúig phunt a bhí agam díreach ag dul isteach, ach níl a fhios agam barrainneach cé mhéad a bhí agam ag teacht amach / Tá tú díreach ceart = ceart go barrainneach / Sin é go díreach = sin é go díreach glan = go barrainneach; go dearbhtha.

daingnidheacht = ainm-fhocal, buineann

daingnidheacht = daingniú. (cf. daingnigh)

Níor chuir tú aon-daingnidheacht ar an dorus = daingniú.

Dug = céibh mhór (nó roinnt céibheanna in aice a chéile) a dtiocfadh longa isteach uirre. [Iolraidh — dugannaí; geineamhnach béal an duig]

dugaera, dugadóir — ainm-fhocal, fireann.

dugaera, dugadóir — fear a bhíos ag obair ar dhug nó ar dhugannaí, ag luchtú agus ag falmhú long go h-iondamhail. Bíonn siad le obair eile scaithí

Déileáil — ainm-fhocal, buineann, tuiséal geineamhnach — déileála
 déileáil = ceannacht earraidhe i siopa [focal an-choitianta é mar sin]; plé;
 baint; coidreamh; láimh-isteach. [Ó'n mBéarla "deal", ach níl an chiall leis
 "he deals in flour" leis. Fuaimeanna na Gaedhilge atá ar na leitreacha]

Cé'n siopa a mbíonn sí ag déileáil ann anois. Ghníodh sí déileáil cuid mhaith ins an siopa ó dheas, ach chuala mé gur athruigh sí ó thuaidh le goirid, má's fíor é, nó nach fíor / Ba shonnda an mhaise dhomsa a dhul ag iarraidh cáirde air, lá agus nach mbím ag déileáil chor ar bith aige. Dá mbeinn, ní bheadh cás ar bith orm an cháirde a iarraidh air / [Ní dhearna mé aon-déileáil ariamh ag L. Ó. C. ach déileáil fhánach. Is mó go fada a rinne mé ins an teach ar a aghaidh. Ach b'fhéarr liom in a dheidh sin a dhul go dtí L. Ó. C. agus teastuigheadh rud uaim ná ag an gceann eile. Tá croidhe mór ag an gC., rud nach bhfuil ag an bhfear eile, agus nach raibh ariamh / D'eirigh sé as a bheith ag déileáil ann ar fad. D'airigh sé ro-dhaor é chreidim. Féadfaidh fear an airgid a dhul in a rogha áit. Bíonn sé teann / Sin é an teach a bhfuil an tír ag déileáil ann. Maidir len a bhfuil ag déileáil ag an dream eile, 'sé cuid an bheagáin é. Annsiúd atá a n-aghaidh uiliog] / Déileáil dona a dhéanfas an dithreabhach sin in áit ar bith. Tá sí bocht, agus is dóigh nach mórán iarracht a bhíos ag lucht na siopaí uirre. Fágann sí fiacha in a diaidh is 'chuile áit / Ní liomsa is fhéarr dó muise a dhul ag déileáil, mara bhfuil sé ag tuaradh srón bhriste dhó féin. Má tá, beidh fáilte roimhe = plé / Ná bíodh aon-déileáil agad leis an mbean sin chor ar bith. Tá an ghleacuidheacht ag imeacht len a cineál fré chéile, agus ní féarr le duine a mbeidh sí ag imeartas air, ná ort /

daingean: aidiacht, do-bhriathar /

daingean: docht, cruadh, do-scaoilte; do-bhainte amach, diongmhála, teann tacamhail, spreacamhail, dubhshlánach, dingthe

[Fuaim — daingean Iarthair na Gaillimhe; daighean (g séimhighthe, "ai" ar fhuaim "adh" in "Tadhg") ar an Achréidh]

An bhfuil an dorus daingean? / Tá an dorus sin cho daingean le geata an phríosúin / Tá an áit sin cho daingean le príosún / Tá sé daingean docht (no docht daingean) annsin anois / Cuir isteach go daingean é nó tiocfaidh sé amach aríst / Sin é a bhí daingean. B'éigin an bosca a bhriseadh shul (dh)ár féadadh an glas a bhaint / Tá sí sin ro-dhaingean i dtalamh len a baint le gróití. Púdar nach mór do'n chailín sin (: aill) / A bhfuil de gheanntreachaí in Éirinn ní scoiltfeadh í sin. Tá sí ro-dhaingean / Má's leat í sin a dhéanamh sáthach daingean, (: a cur isteach sáthach daingean, a fháscadh sáthach daingean agus rl.) ní mór duit ord a fháil agus a dhul ag ordlaidheacht uirre. Is gearr le dhul do mhaoilín casúir ar an daigéad sin / [Cad ar chad, cad as cionn cad agus cad idir dhá chad agus sliogán eistre in a mhúirtéal orra: sin é an déanamh a thugadh an Gobán Saor ar a chuid ballaí. Bhí a shliocht air: ní raibh aon-bhallaí faoi'n domhan ba daighne ná iad / Nach diabhaltaí daingean a cuireadh an claibín ar an mbuidéal ola a bhí annsin an lá cheana, agus go mb'éigin dúinn pionsúr a thógáil in a éadan] / Dhá mbeadh sé cho daingean ann i dtalamh le Carraig an Mh., bhainfidís siúd í le teann fórsa. 'Siad a bheadh deas air! / An t-alt is daingne in do chorp lúbfadh sé h-idir a ladhraicín agus mac an pheata é. Ní raibh cinneadh go deo leis an spreacadh a bhí in a mhéaracháí / Nach tú a chuir an glas-shnaoidhm (snaidhm) daingean uirre. Tá faitíos orm go gcaithfidh tú an scian a thabhairt di / Tá greim daingean ar an gcloich sin, léis (: taréis) go bhfuil sí ar bogadh le do láimh a leagan uirre / Is ar an lann atá an greim daingean istigh ins an bhfeirc, aindeoin gur beag an rud í / Tá breith daingean ag na clocha isteach ar a chéile. Is maith a cuireadh ar an scair iad, gan bhréig gan mhagadh / Tá cnoth dhaingean air / Tá glas daingean ar an dorus / Tá slabhra daingean ar an ualach sin / [Nach daingean ins an diabhal a chuir sib isteach é, le nach mbainfeadh do chumhachta amach é / Tá giall daingean (carbad d., cnámha daingean, cosa daingean, druim daingean agus rl.) ag an mbuachaill úd] / Tá dúnadh daingean ar an dorus / Tá géibheann daingean ar an

splóta sin anois — istigh ar thóin an phriosúin. Coinnechaidh an áit siúd é feicfidh tú féin / Tá tathú daingean ar an tlú sin. / Tá cur-isteach daingean ar an láighe = an feac curtha ins an iarann igcruth agus nach dtiocfaidh sé amach / Tá deisiú daingean ar an mbróig sin anois. Ní scóthfaidh tú an crudh sin deirimse leat / Tá fastú daingean air anois. Ní thiocfaidh sé i mbradhail níos mó (: bulán ar cuireadh longchaird air) / Tá sé ingreamús ann sáthach daingean ar chuma ar bith le nach mbainfidh buille fánach mar sin as greim é. /

[Tá Debheléra istigh go daingean anois. Cuirigidh amach é feiceamuist / Tá na Sasanaigh istigh sáthach daingean ar na Gearmánaigh le rud le déanamh a thabhairt dóib a gcur amach]/ Tá cosa idteannta air ansiúd cho daingean agus nach gcuirfeadh tonna púdair — tada leis — as é / Tá na Ghiúdaigh sin cho daingean anois ins an tír seo agus nach féidir a mbaint as greim. / Bhí na Sasanaigh céadna an-daingean is 'chuile ceaird de'n domhan / [Tá sé sin anois cho daingean istigh ins an mbaile sin agus a bheadh sean-chrann i gcoill. Tá fréimh-reachaí amuigh aige is 'chuile áit, agus chaithfeá 'chuile ceann aca a bhriseadh, shul á d'fhéadfá a chur de dhruim seoil / Sin gaothtaireacht creid mé dhuit ann. Tá sé siúd anois cho daingean istigh ins an talamh sin, agus go gcaithfidís lán laidhre len a chur as seilbh, má's féidir a chur as seilbh. D'fhéachfadh sé a bhfuil istigh agus amuigh aca cailleadh leis an dlí / Tá greim cho daingean sin aige ar an tír anois agus nach mbuailfeadh an saoghal é.]/

Ná bíodh imní ar bith ort. Tá tú istigh go daingean innte fós. Ach má eirigheann geábh eile cho maith leis an ngeábh deire leis an dream seo, scilling spurtha a bhéas innte = scilling in imirt chártaí, agus dream ag imirt innte / Is maith daingean atá tú istigh i gcreatlaigh an phísín (sé pighne) fós. Féach le fanacht annsin má fhéadann tú. Ná cuireadh tada aiste thú = páirtidhe ag maoidheachtáil len a cho-pháirtidhe i gcártaí / Tá mé i ngreamús go daingean in do phíosa fós. Deich bpighne atá mé istigh sílim / Táir a mh'anam, agus go daingean. Coinnigh greim an fhir bháidhte anois uirre. Imir do chuid cártaí go staidéarach, agus scuabfaidh muid an "tyre" cairr (: leathchoróin) fós /

Tá sé ag sioc go daingean = go tréan, teann, láidir / Dar príosta tá sé ag sioc go daingean agus cupla iomaire "mhangals" ansiúd thíos agam gan clúdú, ná a dhath. Is dathamhail an chaoi a bhéas orra ar maidin / Tá sé ag cur sheaca cho daingean anois, agus nach mbeadh sé ionrásta

ag duine ná ag beithidheach an bóthar a shiubhal ar maidin / Siúd í an oíche a raibh sé ag sioc go daingean ar chaoi ar bith. Ghabhfadh sé thrí chlár daraighe / Tá sé ag báisteach go daingean (: "go daighean" Achréidh) / Ar chuala tú ariamh an scéal faoi'n sagart agus faoi'n mbuachaill. Tháinic an buachaill isteach agus é in a líbín. "Tá sé ag báisteach go daingean" adeir an sagart. "Tá, agus deich míle taebh thiar de Dhaingean" adeir an buachaill, "mar tá mise th'éis a teacht as, ar mo chapall anois [Magadh focal atá ins an scéal seo. Is áit i gConamara é an Daingean. Tá sé idir Anach Mheodhain agus paráiste an Chillín. Tá eolus ar an scéal seo ar an Achréidh freisin ach "Daighean" adeirtear i leabaidh "Daingean" / Tá sé ag báisteach go daighean indiu. / Bhí sé ag báisteach go daighean orm ag teacht aniar. Báitheadh go craiceann mé / Bhí sé ag báisteach 'chuile orlach cho daingean ó mhaidin annseo agus atá sé anois. Ní dhearna sé aon-aithdeal ó thosuigh sé ag an deich a chlog. Is síorruidhe an lá báistighe é míle buidheachas le Dia /

'Sé Baile an Daighin é, má theigheann sé ann = is iongantas é má theigheann sé ann; is diabhaltaí an rud é ma theigheann sé ann (leagan Achréidh) / Ní rachaidh sé ar an aonach ambáireach leis an dá luichín siúd. 'Sé Baile an Daighin é má theigheann. Dheamhan chúig phunt a rachaidís / 'Sé Baile an Daighin é má cheannuigheann sé clog eili. Nach bhfuil an teach aige trean -nach ar tigh F. cheana le cluig. Ach ní feasach dó, ach an oiread le duine cé an chóir chaithte a chuirfeas sé ar a chuid airgid / 'Sé Baile an Daighin é má dheanann siad rud mar sin: a chuid féin a bhaint de'n duine bocht. Ní fhéadfaidís a dheanamh. Nó dhá bhféadadh, is cneamhairí ar na h-ailt na dligheadóirí. 'Ar ndú ní dadaí eili iad /['Sé Baile an Daighin é má's féidir leis éirghe i mullach na ndaoine ar an gcóir sin. Bhfuighidh (: gheobhaidh) sé maide dhá mheadh féin fós, nó is mór atá mise ag dul amú. Ach bíodh a lear air féin. An té a dheanas an t-olc is maith an aghaidh air a bhfuighidh sé féin dhe / 'Sé Baile an Daighin é mura bhfuil tú indon chúig chárta a imirt. An oiread céadna atá ugainn (: againn) uiliog, agus féachann muid len a n-imirt. Cé'n sórt am -parán de dhuine thú féin thar agus cearrbhach ar bith eili?]/

Tá tú ag caint go daingean anois = diongmhála, cinnte, teann; ar bhealach a dtiubharfá len a innseacht go raibh fút an rud a bhí tú a rádh a dhéanamh, nó go ndéanfá maith de do rún / 'Sé a labhair go daingean. Bhí a fhios agam ar an bpuínte nach dtiocfadh aon-athrú intinne dó ó'n gcaoi ar labhair sé /

daingnigh = briathar.

daingnigh = rud a dhéanamh daingean, docht, cruadh, do-scaoilte, do-bhriste, do-oscailte, diongmhálda, do-réidhtighthe, tacamhail, teann, teangmháilte; rud a chomh-neartú; a dhéanamh spreacamhail, láidir, nó borradh leis.

[Fuaim — daingnigh — Iarthair na Gaillimhe; daighnigh — Achréidh]

Daingnigh an cnoth sin tuille ar an acastóir nó bainfidh sé. / Ní mór na bunannaí a dhaingniughadh ins an mbaile nó tiubharfaidh siad uatha / [Níl sé leath sháthach daingnighthe agam, ach cé'n neart atá agam air, an uair nach bhfuil fad méire agam len a dhaingniughadh. Is beag an mhaith fear ceirde d'fhuireasbhaidh oirrise / Mara ndaingnighidh tú an glas sin, is gearr go mbeidh do dhorus béal in áirde feicfidh tú féin air. / Is beag an daingniughadh a theastóchadh ó'n bhfuinneoig sin anois an uair a dhéanfadh sí cúis]/ Is mór an daingniughadh nach mór do'n chroich fós, shul á fhéadfas tú pota a chur uirre. Pota ar bith a chrochfaidhe uirre sin, bheadh sé anuas in do mhullach ins an teine / Bí tusa ag daingniughadh ar an taobh sin, agus coinneochaidh mise righte é ar an taobh seo ... Tá an iomarca daingniughadh anois agad air / Daingneochaidh dhá chor eile é. Aire dhuit! Bhain tú an iomarca corannaí as. Tá sé ro-dhocht ar fad anois. / [Má thugann tú aníos 'ugamsa é sin oíche eicint daighneóchaidh mé dhuit é / Níor dhaighnigh an fear céadna rud ar bith (: bith) ariamh nach scaoilfeadh in a dhiaidh / Céard atá le daighniughadh ionn?]/ Daingnigh ort a fhleascaigh nó go bhfuagruighidh mise ort stopadh ... Hó teaga leis. [Ba cheart go ndéanfadh sin cúis anois]/ Ná bac len a bhun. Ní annsin atá an marach chor ar bith air. Daingnigh as a bharr é / Dhaingneochainn an táirnge tuilleadh, ach feictheas dom go bhfuil an clár buille tanuidhe / [Níl aon-chnoth ag gabhail leis nach raibh ar bogadh. Fagh do "rinnse" agus daingnigh iad má's leat a dhul ar marcaidheacht air]/ Ní mór é a dhaingniughadh isteach (síos, uait, chugamsa, in uachtar agus rl.) go maith. / Daingneochaidh mé é ach a bhfaghaidh mé ionbhadh air / Tá tú daingnighthe istigh innte fós. Ní fhágfaidh muid amach a corp gan tíortháil = scilling a bheadh ar chlár na h-imeartha, agus daoine ag imirt chártaí, agus beirt pháirtidhthe ag imirt ins an scilling / Tá mé cho daingnighthe istigh ins an sé pighne sin, agus nach gcuirfidh do cheann finne as mé. Faoi dhó cheana a bhí sé ar na bocáin agam a bheith as, ach diabhal mé gur rith liom 'chuile "thrip" / [Tá sé cho daingnighthe istigh anois ins an dream sin, agus nach gcuirfeadh súiste Oscair amach asta é]/ Tá an Béarla cho daingnighthe sin isteach i gcuid

de na daoine, agus nach mbainfeadh geanntreachaí amach é. / [Níl an creideamh sáthach daingnighthe ionnta. Dá mbeadh ní bheidís ar an gceird sin. Is dóigh gurb í an tír se'againn féin is fhearr creideamh anois / Tá an Ghaedhilge cho daingnighthe i gcuid againne, agus nach féidir í a chur asainn amach] /

"Ach da mbeadh muid sáthach daingnighthe i gcreideamh an leinbh Íosa len a flaithis a shaothrú, go bhfuigheadh muid an ghlóir" (as amhrán a cumadh in Inis Bearachain Leitir Móir measaim) / Tá an droch-fháisc cho daingnighthe istigh ins an dream sin, agus nar mhór dóib tonn ghrásta cho mór le Tonn Uí Fhloínn len a cur amach / [Sin é an chaoi a raibh Sasana ariamh. D'aimsigh sí 'chuile áit ar foghnámh agus chuir sí na geanntreachaí láidre isteach i gcruithamhnas duit go bhfuil sí cho daingnighthe anois, agus nach féidir a cur amach. Nar ba fearr a bhéas sí muise mara ndeachaidh sé righte go leor léithe ins an gcogadh seo. Mo choinsias chuaidh!] / Tá sí an-daingnighthe isteach ins an talamh sin anois, agus, 'ar ndú' tá an fear thoir ag daingniughadh léithe tuilleadh = ag borradh léithe; ag cur a chosa i dtaca tuilleadh / Má fhaghann sé cois ar bith isteach, mo léan géar daingneochaidh an dearbhráthair leis agus cuirfidh sé borradh agus borradh agus borradh eile faoi, nó nach féidir a chur amach / [Tá an dream sin anois cho daingnighthe istigh ar an mbaile againn, agus nach mbainfeadh seacht gcatha na bhFiannta Éireann feanc asta. Diabhal é muis. Ní gar a bheith leo] / Tá tusa ag ceapadh go gcaithfear an dream seo amach go gairid. Bíodh ciall agad a dhuine chroidhe. 'Sé an chóir a bhfuil an Government seo ag daighniú. Tá siad ag leigeán an oiread airgid amach ar an tír agus go bhfuil gach duine ag maoidheachtáil leobhtha / An gceapann tusa dá ndéantaí rud de'n tsórt sin nach hé an chóir a ndaighneochadh sé iad i leabaidh a lagachan. 'Sé d'ailli / [Má chuireann tú dlí orra, agus thú a chaitheamh, daingneochaidh sé iadsan. Rachaidh mé faoi dhuit go ndaingneochaidh. Mara bhfuil tú indon a gcur amach anois le bladar nó le bréagadh, leig dóib ar fad. Cinnfidh siad ort ar a mhalrait / 'Sé an chaoi a bhfuil na diabhail dhá ndaingniughadh isteach le 'chuile chor. Do dhubhshlán anois cuir amach iad feiceamuist. Dhá splantha dhá raibh tú dhá gcur isteach, beidh tú seacht n-uaire níos splantha dhá gcur amach, creid mise dhuit ann] / Tá fear an airgid in don é féin a dhaingniughadh isteach in a rogha áit. Ní comórtas ar bith do dhaoine dhona é / Ní fhéadfaidís eirghe as anois. Tá an poitín daingnighthe isteach ionnta sin le fiche líne. Ní bhainfí amach é asta, mara dtigeadh V2 a chuirfeadh an baile uiliog idtigh diabhail in aer /

diúltú: briathar

diúltú: cur suas do ... ; eirghe as ... ; gan do phlé a bheith le ... ; "renounce".

[An gnáth-fhocal Gaillimheach ar "refuse", "eiteach" (eiteachtáil) nó "cur suas do ... "]

Dhiúltaigh mé é ar fad cé go raibh mé mór leis. = d'eirigh mé as a bheith mór leis, chuir mé suas dá bheith mór leis [tabhair faoi deara go bhfuil an briathar Aistrigheach mar seo, agus nach "refusal" atá igceist] / Dhiúltaigh sé iad féin agus a dteach ar fad. Ach ní dhearna sé in am é. Cúig bhliana roimhe sin a bhí aige a dhéanamh. Dhá ndéanadh, ní bheadh droch-rath ar a chuid mar atá. Ach in a dhiaidh a feictheas do'n Éireannach a leas. / [Dhá ndiúltaigheadh sé an bhrottuinn bhradach sin, b'fhéidir dó bun a dhéanamh fós, ach ní dhiúltóchaidh ná níl cuimne ar bith féin aige air. Tá an oiread de'n dallach dubh aca siúd air, agus nach mbíonn iabh ná forus air, mara mbeidh sé in a mbuil. Bíonn buadhannaidheacht eicínt ag cuid de na daoine le go mbíonn siad indon daoine eile a mhealladh mar sin] / Chaith sé ceathair nó cúig de bhlianta ag dul in éindigh leis an mbean sin, agus dhiúltaigh sé í in a dheidh sin. Bhí an-fhaitíos ar a mhuíntir go bpós-fadh sé í. M'anam dhá bpósadh fhéin nar mhiste dhó sin — go raibh sí sáthach maith aige / Bhí sé sin an-santach idtosach ach tá sé an-tsiléigeach anois. Níor fhan tóir mhór ar bith aige ar an obair. Dhiúltaigh sé an t-airgead ar fad = níl aon-suim fanta aige ann. Chuir sé suas do'n tóir a bhí aige air / [Ní féidir gur dhiúltaigh tú an tobac uiliog. M'anam go bhfuil mé féin ag brath ar an rud céadna a dhéanamh, ach tá faitíos orm go gcinnfidh orm. Th'éis cho fada agus ab éigin dom troisceadh annsin an lá cheana, bhí a sheacht n-oiread dúil' agam ann an uair a d'eirigh liom gráinne a fháil aríst. Bhí, agus a sheacht n-oiread goin' orm dhá chaitheamh ó shoin. Má theigheann sé 'un gainneacht aríst dar lom-lán an leabhair eireochaidh mé as. Eireochadh a mh'anam. Níl caoi ar dhuine ar bith atá ag pléidh leis an tobac céadna ...] / Chreidim go bhfuil sé th'éis an tae a dhiúltú ar fad. 'Ar ndú' diúltaighthe atá sé ag na daoine scáth a bhfuil le fáil dhe. An méid sin féin muis bíonn muid dúlaidhe aige ... Bhí an-tóir aige-san air muis. Ní raibh ann ach "caith síos dhá bhlogam tae" 'chuile ré soluis / Ar chuala tú faoi'n Naomh Pól? Chuala, cho maith liomsa. Bhí tú ag éisteacht leis an sagart dhá rádh. Dhiúltaigh an Naomh Pól

an peacadh, aindeoin nach raibh fear ar bith ba mheasa ná é
 roimhe sin. Ach d'fhoillsigh Dia É féin air ... / Is mó dhá fhonn atá orm na
 fataí a dhiúltú ar fad. Níl siad ag teacht liom. 'Chuile uair dhá n-ithim iad
 cuireann siad múisiam eicínt orm. Airighim cho trom ar mo chroidhe iad. Agus tá an-
 tóir go deo agam orra. Is cosamhail nach bhfeileann siad dom in a dheidh sin /
 [Shílfeá gur dhiúltaigh sé "na cumainn" (: cumann de pheáirtí poilitidheachta) amach
 agus amach. 'Ar ndú mo léan dhiúltaigh, an uair nar fhéad sé uisce a tharraint
 ag a mhuileann féin. Mise imbannaí nach ndiúltóchadh, dá mbeadh aon-
 bhrabach aige orra, ach chinn air an sean-bhóithrín siúd siar ag a chuid
 talmhana a fháil. Sin é a thug is "na cumainn" an chéad-lá ariamh é]/ Ar an
 dá luath agus ar thosuigh sé ag dul indiaidh na gcailíní, dhiúltaigh sé an scoil. D'eireochadh
 dhó. Nach hé a rinne a leitheid ariamh. Tá na mná indon ciméar a chuir ar an té is
 críonna a rugadh ariamh. Chuir siad ar Shola féin é, agus ba chríonna an fear é / [Sílím
 go ndiúltóchaidh an fear seo thiar na capaill ar fad uaidh seo amach. Rith
 an bromach air an lá faoi dheireadh ag teacht ó'n gceardcha, agus tá scáth air
 a cur faoi charr ar bith anois. Déarfá gur mó an bhrath atá aige a díol
 ar fad. Bhí sé ag rádh indé go raibh caiple thríd lasadh ar an aonach
 cheana ...]/ Ní féidir gur dhiúltaigh tú an fiadhach ar fad th'éis a raibh
 de thóir agad air. Ab iad na coin a chuaidh in t'aghaidh nó ab é an
 tapa atá ag imeacht asad ... D'eireochadh dhuit feasta choidhchin. Is
 furasta cur agad anois, ach an oiread liom féin / Ó anocht amach le cong-
 namh Dé diúltóchaidh mise an chuartaidheacht. 'Séard a dhéanfas mé feasta
 síneadh siar ó chluais go rioball ar an teallach, na bróga a bhaint díom,
 na buinn a chur le teine, mo dhíol tobac a chaitheamh, agus neart cabaireachta
 a thabhairt do dhuine ar bith a chasfar isteach / [Is iongantas agus cho-
 taithighthe agus a bhí sé ann gur dhiúltaigh sé an cladach ar fad. 'Chuile oíche
 dá mbíodh snáth ar bith isteach, bhíodh sí scoilte aige roimhe lá agus gan dosán
 féin ag duine ar bith eile. Ach ní dheacha sé ann beag ná mór
 anuiridh, ná i mbliana fós ...]/ Is beag a bhéarfadh orm an "dole" céadna
 a dhiúltú ar fad, scáth a thairbhe. Chuir mé dhá lá oibre amú leis,
 an tseachtain seo caithte: lá ag dul go G. agus lá ag dul go bearraic. Nar
 nuachaidh Dia dhóib, marab aca atá na cóirí catha faoi. / Má dhiúltaigh sé
 sin na "fags" muise agus a gcaitheadh sé aca, diúltóchaidh duine ar bith iad /
 "Diúltaigh sé an t-ór buidhe agus an choróin a bhí ann". (An Naomh Joseph in amhrán
 diadha / [Tabhair faoi deara gur "renunciation" agus nach "eiteach" (nó "refusal") atá

ins na somplaí seo ar fad] / [D'iarr sé ar a raibh ann an poitín a dhiúl-
tú, agus dhiúltaigh — faoi láthair ar aon-nós. Ach tá faitíos orm
nach mórán cuímnne a bhéas ar na "pledgeannaí" sin ar an dá luath
agus a dtairgfear aríst dhóib é. Aithrighe thoirnighe a bhí ins an aithrighe sin
thiar. An uair a thosuigh sé sin ag díbliú agus ag scaimhléarachacht chuir sé
scanradh ar 'chuile dhuine, ach ní bhíonn an scanradh sin buan faraor!]/

Diúltaigheamuid dó! = Séanann muid é; ní mian linn aon-phlé a bheith
againn leis; tá muid dár gcroiseadh féin gan a bheith in a pháirt / An diabhal
— diúltaigheamuide dhó! — a rinne é. Marab é, ní h-é Dia / Deir siad gurb é
M. D. a mharbhuigh í — diúltaigheamuide dhó. Hébrí cé a rinne é ar chuma
ar bith, is dona a d'oibrigh sé. Níorbh fhiú do dhuine ar bith a dhul ag
fiachadh uirre — an dithreabhach bocht! / [Diúltaigheamuid dó sin. Ná bacaighidh
chor ar bith leis. Bíonn anam duine ar sin scaithtí]/ T. Sh.! É sin!

Diúltaigheamuid dó. Thiubharfadh sé sin sáthadh scine dhuit ar ionntú
an tsuip. Is air nach mbeadh an mhairg a Thighearna! Bhrathfá é amanntaí
do do dhearcadh ingan fhios agus scéin ann. Sin é "Dia aithnighear" / [Sceannad
-óirí bradacha nach mbeadh lá carghais orra an tsúil a bhaint amach as
do cheann! Fan uatha má tá do leas ar Dhia, nó, mara bhfanaidh, beidh
scéal agad air!]/ Diúltaigheamuid do na h-aidhbheirseoirí sin ar fad, agus
mo chomhairle dhuitse diúltú dóib freisin, shul á bhéas aithmhéala
ort! / ["Hector" ceart í sin. Maidir le goid a dhearbhráthair mo chroidhe thú,
ghoidfeadh sí an ubh ó'n gcorr agus an chorr in a diaidh. Ach thiocfá ó'n ngoid féin
marach an teanga atá aice. Sciollfadh sí thú go dtí an cnáimh. Diúltaigh
-eamuid di agus do 'chuile dhuine dhá cineál]/ Súmaire bradach é. Ní bhfuigheá
focal de'n chaint uaidh dhá lá do shaoghail. Ach dar mo choinsias, tá an
bundún ann — bundún agus droch-mhúineadh. Diúltaigheamuid dó, ó's é atá
againn a rádh leis / [M. seo thiar a bhí tugtha síos léithe, ach cá bhfios duinn.
Diúltaigheamuide dhóib thrín a chéile / Tá an fiabhras annsin 'sábhálaidh Dia
sinn! Fanadh 'chuile dhuine as. D'orduigh Dia an anachain a sheachaint adeir
siad. Diúltaigheamuid dóib / Cá bhfios domsa cé a rinne é ach gur dionadh
é. Diúltaigheamuid dó / Deir siad go bhfuil sé ins na "Freemasons", diúl-
-taigheamuid dó. 'Ar ndú, tá sé ráidhte le mo chuímnne go raibh sé sin ag
fáilt airgid uatha in Gaillimh. Ach bíodh aige. Beatha do dhuine a thoil. Má tá,
beidh a fhios aige ar ball é, ní ag tabhairt bhreithe air é]/ Ní seafóid ar
bith é muis. Cho siúráilte agus atá tusa in do shuidhe annsin, tá sé ins na

na "daoine maithe". Diúltaigheamuid dó / Diúltaigheamuid di. Sin ráthlach.
 Ní tada eile í, ní dhá roint léithe é. / [Tuige a dtiocfainnse isteach in a
 leithide d'áit. Diúltaigheamuid dó. Ní thiofadh duine ar bith in áit den
 tsórt sin, ach dearg-scaibhtéara. 'Tuige a dtiocfadh?]/ Tá droch-eascainí
 aice sin — eascainí baintrighe. Ná cuir aice ná uaithe. Diúltaigheamuid di /
 [Cá mbeadh do chosa do do thabhairt. Isteach idteach a bhfuil an galra eile sin
 ann — an typhus — i bhfad uainn an anachain! Ní ag cur aithne ort atá
 mé, ach ba cheart go mbeadh an oiread sin de thuiscint ionnad féin — nach
 dtiocfá ag brughadh ar an anachain. Diúltaigheamuid dó! / Is measa é sin ná
 teach na n-amhus atá sé mhíle taobh thiar d'Uachtar Árd. Mo chois ná mo chnámh
 ní chuirfidh mé isteach ann le mo mharthainn aríst. Diúltaigheamuid dó! /
 'Ar ndú deirtear go bhfuil bruidhin ins an gcnocán sin diúltaigheamuide dhó.
 Diabhal lá ariamh ar aon-chor nach raibh cáil shidheamhail air. Is iomdha duine
 nach dtaitheochadh leo a dhul thairis ins an oíche asta féin / Na daoine maithe
 — diúltaigheamuide dhóib agus fuagruigheamuid deagh-chomharsanacht orra —
 a thug a bhean sin leo. Ba shin í an chaint a bhí ag dul thart ar aon-nós.
 'Ar ndú 'chaon darna duine dhá n-imigheadh an uair sin fuadach as a bhíodh air,
 má b'fhíor. Is beag an fuadach as atá anois ann. Má imigheann an duine, tá
 sé imighthe agus sin é a bhfuil in a thímcheall. Diabhal mé go gcuirfidís thar bharr
 do chéille thú fadó, dá ngéilltheá dóibh, agus tá daoine ann fós féin adéarfadh
 leat é / Deir siad gur thug an sluagh sidhe — diúltaigheamuid dóib — é sin
 isteach ins an mbruidhin, deireadh oíche agus é ag dul Gaillimh. Níor bhlais sé de
 bhiadh ná do dheoch ann. Níor mhór dó féin nar bhlais. Dá mblaiseadh bhí a
 chnaipe déanta / Cros-bhóthar Dh. Fh. diúltaigheamuid dó. Ná taobhuigheadh aon-
 duine an áit sin. Níor leig sé a shláinte le aon-fhear ariamh. Is ann a fuair
 an tincéara mór féin an iarraidh a ghiorruigh leis / Ná bac le cuid de'n dream
 sin a bhí i Sasana! Diúltaigheamuid dóib! Is maith na h-údair iad, go mba leo
 féin uainne é! / Diúltaigheamuid do'n áit sin! Ní ghabhfainn ag aon-damhsa
 ann go díreach go dteighinn síos agus go mbáithfinn mé féin idtosach. Damhsaí
 gnaoidheamhla go deimhin! Is cuma leis an ngnaoidheamhlacht cé leis a ndéantar
 a samhailt, má sin damhsaí gnaoidheamhla. Bhí siad ar siubhal ariamh ariamh
 nó gur stop siad 'chuile dhamhsa eile. Anois tá a bhfuil de phighneachaí dá bhfuil ar liobarna
 ins an tír ag dul síos ina bpócaí féin. Tá faitíos orm nach rithfidh leo i
 gcomhnuí! / Deir siad muise go raibh sagart ins an áit seo a rinne an cleas
 sin. Diúltaigheamuid dóib. Ní dream ar bith iad na sagairt le cur in t'aghaidh.

Tabhair a chuid dó, agus ná déan mór ná beag leis thairis sin ... Eascainí sagairt
adeir siad is cionntaighe leis an teach sin freisin. Ach diúltaigheamuid dó.
Cá bhfios duinne an ndéarna sé aon-eascainí ariamh air.]/

Tá an lá ag diúltú de'n (: dá) tsolus = tá an oíche ag tuitim; tá an
contráth ann. / Níor tháinig sé go raibh an lá ag diúltú de'n tsolus, aindeoin
gur cuireadh pearúl air a bheith annseo ó ló mhór. Ach mo chreach mhaidne, bhí
maith ann go deimhin! / Bhí an lá ag diúltú dhá sholus indiu an uair a chuaidh an
bus thart. Ach chreidim gur suarach an t-iongnadh sin agus muid ar ghearrógaí dubha
na Nodlag. Ba mhór ab fhiú é dhá mbeadh an lá casta féin. Dheamhan a
n-aireochadh duine síneadh ag teacht air aríst / [Déan deabhadh anois má rinne tú
ariamh é. Is gearr nach léar duit do láimh. Tá an lá ag diúltú dhá sholus cheana,
agus níl siar ná aniar ann an tráth seo bhliain. Dhá mbeadh an lorry líonta againn
ó sholus, níor chás duinn é. Níl muid ag iarraidh fearacht Sh. Ph. Mh. a dhéanamh
leis: spaidealach agus scrathachaí agus clocha a thabhairt dó de shiubhal oíche! / An
ceathair a chlog! Ní féidir! InDomhnach, chreidim gur fíor dhuit é. Tá an lá ag
diúltú de'n tsolus / Is gearr le dhul an lá anois. Tá an ghrian ag diúltú dhá
solus. Dheamhan a fhios agamsa nach bhfuil sí i dtalamh. / Corruigh amach. Ní mór duinn
an easca a bheith bailighthe againn shul má theigheann an ghealach faoi. Tá sí ag
diúltú dá solus anois féin. Is contabhairt é an criathrach seo le cíocraí
agus caoch-phuill. Fuair mé mo dhóthain cheana dhó ...]/ Mara bhfuil lampa agad níl aon-
ghna amach anois agad. Beidh an oíche cho dubh leis an bpúca gan mórán achair. Tá an
ghealach ag diúltú dhá solus. Níl ann ach sceallóigín gealaighe fós, agus is gearr go
dteighidh sí faoi. Déanfaidh sí fíor-dhroch-oíche freisin ... / [Tá an lá ag diúltadh
dhá sholus, maran duibhthean báistighe é. Ní mheasaim go bhféadfadh sé a bheith
cho fada siar ins an lá agus go mbeadh an oíche ag tuitim. Ársóchaidh sé amach
aríst b'fhéidir, ar ball]/

diúltach: aidiacht.

Diúltach: mí-thaithneamhach; doicheallach; daighceamhail; bundúnach; stainceamhail; dorrda dúr igcosamhlacht; neamh-fháilidhe.

Chuaidh sí siar trathnóna agus éadan an-diúltach uirre. Ní raibh sé de mhisneach agam beannú di le faitíos gurb é an chaoi a n-ionnsóchadh sí mé ar bhall na h-áite / [Tá sí an-tslachtar, ach mar sin féin bíonn a dreach an-diúltach scaithtí. Is annamh a chuirim aighneas ar bith uirre. Ní bheadh a fhios ag duine nach hé a ionnsuighe bog te a dhéanfadh sí. Bíonn daolannaí ag dul thríthe go minic] / Staiçeallach mhaith í sin. Is aice atá an t-éadan diúltach.

Déarfainn gur deacair í a bhearradh / Bundún bradach!

Ghabhfadh sé thart ar an mbóthar agus ceannaghaidh cho diúltach air agus go mbeadh faitíos ort beannú dhó. [Is minic a chasas sé liomsa agus teigheann muid thar a chéile, ionann agus dá mbeadh gan aithne ar bith a bheith againn ar a chéile.]

Dar príosta ní bhfuighinn ó mo chlaonta beannú dhó scaithtí chor ar bith.

Is breagh an rud duine a bhéas consluighthe fáilidhe an uair a chasas

sé leat / Tá an t-aer sin thiar sáthach diúltach igcosamhlacht. Ná bac

leis ó a chuaidh sé ar an gclaochmú seo. Ní fheicfidh tú aon-lá ar foghnamh

aríst i mbliana. Tá tú réidh leis / Dar mo choinsias níor mhaith liom cur 'un fairr

-ge indiu. Tá gothadh an-diúltach uirre, agus feicthear dhom go bhfuil sí ag dul 'un

callóide. Ach is beag an chlóc atá ar lucht na ngliomach. Tá sé in araidheacht

a dhul amach aca sin mara mbeidh sé an-mhór críochnuighthe / Is diúltach an

leagan-éadain atá ag an mbean sin aige. Cuireann sí aghaidh uirre féin amann-

taí a d'ionntóchadh sochraide. [Tá a fhios ag mo chroidhe nach mórán éadála do dhuine

a bheith ag breathnú ar an stiúir siúd ó mhaidin go faoithin, agus ó oíche go

maidin] / Má bhíonn an seachadadh-amach ann, beidh sé fáilidhe agus an-ghairm aige

romhat. Ach má's ag iarraidh cáirde a bhéas tú go ndíoltar an mhóin, deirimse

leat gur diúltach an feithideach é le breathnú idir an dá shúil air. / [Bhí

sé ag siubhal soir agus anoir an bóthar agus a chaimín aige agus ba diúltach

an dreach a bhí air. Ag tnuthán a bhí sé go gcasfaí aon-chúpla an bealach,

a bheadh ag cúirtéarach. Dhá gcastaí gheobhaidís bata ar na dromáin.

Diabhal bréag nach bhfuigheadh. 'Ar ndú' sé atá siad a thuaradh dhóibh féin:

ag imeacht annsin ar bhóithrí go dtí gairm na gcoileach. Is suarach an

t-iongnadh go mbíonn sé ag cur dhó 'chuile Dhomhnach. Faghann sé a údar.]

díol = briathar, ainm-bhriathar, ainm-fhocal

Díol = an rud a bheadh agad, a thabhairt do dhuine eile ar airgead; íoc; íocaidh-eacht; malrait a dhéanamh; rud a chur uait; brath a dhéanamh.

"An uair a labhras an chuach ar sceich gan duilleabhar,
díol do bhó, agus ceannuigh arbhar" — sean-chomhairle. Má ghoireann an chuach roimh theacht do'n duilleabhar ar an gcrann, beidh gorta ann an bhliain sin, agus má's le duine a chríonnacht a dhéanamh, cuireadh sé beatha i leathtaobh le h-aghaidh na coise tinne ar uain nó ar éigin / "Pós ar an gcarnaoiligh agus díol do bhó i bhfad ó bhaile" = má phósann tú do chomhursa bhéal doruis nó bean aitheantais, tuigfidh tú céard a bhaineas di, agus céard iad a subháilcí agus a dubháilcí, thar agus an bhean thar tír isteach nach bhfuil aithne ar bith agad uirre. Ar an gcóir chéadna, is feasach do 'chuile dhuine dhá gcomhnuigheann in aice leat cé'n chaoi a bhfuil do bhó, ach ní bheidh a fhios ag an bhfear i bhfad ó bhaile é / [Díol ar an bpighinn is airde má fhéadann tú. / Díolann sé igcomhnuí ar an bpighinn is airde, nó is cinneamhaint air é / Dhíolfadh sé an sean-asal sin anois ar phunt. / Dhíol sé ar leath a luach í / Dhíol sé a chuid talmhana le fear anuas, ar cheithre chéad] / Díol le S. í. 'Sé is fhearr a íocfas thú / Is mór faoi'n a luach a dhíol sé an chruach mhóna sin. Dhá ndíoladh sé faoin a druim í, an uair a d'éiligh J. a ceannacht, is mó a bheadh aige dhá barr, ná mar rinne sé / [Díol leat í má thogruigheann tú. Is córa dhuit thú féin a shású ná duine ar bith eile / Dhíol mé maith go leor iad. 'Ar ndú is maith an rud do dhuine roint dhá shásamh a fháil. / Dhíolfadh sé an bulán siúd anois ar shlad-mhargadh. Tá sé thar bharr a chéille aige ag dul i mbradghail] / Tá fataí le díol agam / Tiocfaidh an capall siúd ó dhíol uiliog air. Bíonn sí ar 'chuile aonach aige ach ní bhíonn fear a fiafruighthe ann in a dheidh sin. Gheobhaidh sé anró uaithe / [Fanfaidh sí aige annsiúd gan díol nó go dtugaidh sé anuas ar a luach í. Le margadh a dhéanamh ní mór beirt a shású. Is gránna an rud do dhuine a bheith in a scanrachán ar fad / Díoladh ar a luach an bhó sin / Dhíoladh sé ó chúig cinn déag go dtí scór bainbh 'chuile bhliain roimhe seo, ach sílim gur fear bochtuighthe anois é — le h-ais mar a bhí sé ar aon-chor / Is beag an díol atá ar rud ar bith anois.] / Níl díol ar thada ó tháinic an Cogadh seo le h-ais an Chogadh a bhí ann cheana / Dhá mbeadh díol ar bheithidhigh, thóigfeadh muid

iad, ach ní fhiafróchtar dhíot ar aonach cá'il tú ag dul leo / Níl rud ar bith is mó a bhfuil díol uirre ar an saoghal seo ná móin. An té a thiubhar-fadh aire do'n mhóin ní fhágfadh sí ar deire é / [Dhá laghad díol dhá bhfuil ar bheithidhigh, bheadh na daoine thart uiliog marach iad. Céard a d'íocfadh cíos, agus a cheannóchadh beatha agus éadach? / Tá beagán díol anois ar bhudógaí / Is lugha an díol atá anois ar chuile shórt ná a bhí an t-am sin a raibh na beithidhigh stoptha an bhliain cheana] / Ní díol mór é sin — laogh / Díol fánach a rinneadh ar an aonach indiu — 'seadh sin / Dhíol mé. Chaith mé uaim iad. Bhí chuile shórt faoi ráta indiu ar an aonach / Rinne sé droch-dhíol = ní bhfuair sé a sháith ar an rud a bhí sé a dhíol / Bhí an-díol ar bhromaigh ar aonach na G. / Is iomdha díol a rinne sé an lá sin — ól, sweets, maidí milis, brioscaí agus 'chaon tsórt /

Díol as = an uair a bheadh rubáil i mbun a cúig déag, cúig fichead, deich fichead, cúig agus dhá fhichead agus deich agus céad, nó ins an scuaibín, agus go dtóigfeadh cearrbhach nó imreoir an mámh cinn chaithfeadh sé díol as — díol as an mámh cinn .i. drámh beag gan aon-mhaith a leagan béal faoi ar an mbord nó ins an bpaca.

Bíonn rubáil le aon is chuile

áit ach ní mara chéile na cártaí a mbíonn ionntú orra is 'chuile áit. Ní féidir rí a thógáil in áiteacha ach is féidir in áiteacha eile / Ar dhíol tú as chor ar bith. Sin é an fáth a bhfuil sé chárta agad. Caithfidh aith-imirt a dhul ar an mbun sin / B'éigin dom mámh a dhíol as. Ba shin í an lámh agad! Tháinig an-chóisir mhámh -asaí agam i dteannta a chéile an uair sin. Sin é an chaoi a mbíonn siad: uair bheag agus uair mhór. / Ar dhíol tú as an aon chor ar bith ... Níor mhór duit. Marach go raibh díolta agad aiste shul ar thóg tú cúig do lámhe dhéanta, bheadh do lámh i bpaca. Tá imirt ro-mhaoilscríobach ar na cártaí annseo ar fad. Dhá mbeitheá ag bord le daoine eile, is beag de'n tsleamchúis sin a bheadh ag siubhal leat. D'imreochthá na cártaí mar is ceart nó ghabhfadh do lámh i bpaca ar an toirt / Céard a dhíol tú as ... Dó triuf. Sin é an áit ar chac tú ar na h-uibheachaí. Dhá gcoinnightheá an triuf agus an muileata a dhíol as, bhí a gcosa nighte. Ní mór duit a bheith cho maith ins an áirdeall ar do chuid drámhasaí agus a bhéas tú ar do chuid mámhasaí idir ceathar / Fhobair mé gan díol as chor

as chor ar bith. Tá mearbhall eicint orm anocht. Droch-chearrbhach
 arsa tusa / Tuige a bhfuil tú ag díol as ... Cá'il an rubáil? Nach bhfeiceann
 tú gur hairt atá iompuighthe? / Chuaidh sé 'fhoisceacht mbeannuighidh
 Dia dhom a bheith díolta as, ag ceapadh go raibh rubáil agam.
 Tá trí aon chaocha agam, ach 'ar ndú mo léan níl an aon cheart
 agam / [Breagh nach mbreathnuigheann tú ar do chuid cártaí. Dhíol tú
 mámh as annsin agus thú sáthach feidheartha mar a bhí tú. Ní chuirfinn
 ag imirt chnaipí thú ... Na cúl-chearrbhachaí atá ag déanamh
 ballséire dhíot, idteannta 'chaon tsórt / Tá sib in a gcíor-
 thuaitbhíll cheart anois. Níl agad ach cheithre cárta. Tá sé
 chárta agadsa. Dhíol tusa as, agus tá ceann le cois agad. Caithigidh
 suas iad agus roinnighidh aríst iad / Tuige nach hé an dó beag a dhíol
 tú as i leabaidh an sé? Ná bí cho siléigeach sin, a dhuine sin]/

Dhíol siad sin an tír. Dhíolfaidís a máthair ach airgead a fháil uirre =
 rinne siad spiadóireacht nó brath ar dhaoine eicint nó ar chúis eicint a
 bhí ag dul chun sochair do'n tír / Bean a dhíol é in a dheidh sin. Rinne sí scéala
 air / Ins an L. a díoladh é. Bhí sé idteach ann ar a chaomhamhaint agus cuireadh
 uisce ina chuid piostail, agus chuaidh fios ar an Arm Dearg ar chúla téarmaí /

Dhíol sé an déirce = d'eirigh sé as an lathaigh; d'eirigh sé as an donacht,
 nó as an mboichteantacht / Ní raibh béilí na h-oíche aige sin nó gur phós sé,
 ach dar fiadh dhíol sé an déirce ó shoin. Is fearr eirghe as ná tuitim ann
 in a dheidh sin. / [Ó a rinne siad an teach nuadh, dhíol siad an déirce. Tá sruth
 agus gaoth leo ó shoin / Dar mo choinsias ní aithneochaidís daoine dona ó
 a dhíol siad an déirce. Galántacht agus gailimaisidheacht uiliog ó shoin
 iad. Onóir — onóir dhona!]/ Má dhíol siad an déirce féin, dheamhan a bhfuil dhíob mar
 atá tuilleadh a bhí bocht agus a d'eirigh suas. [Cuid de'n dream seo a fuineadh agus
 a fáisceadh as an mboichteantacht, cho luath agus a eirigheas siad as an lathach
 chor ar bith, ní leigfidh siad orra féin go bhfeicfidh siad thú. Ach iad-san,
 diabhal mé go bhfuil siad cainteach carthannach agus nach ndúinfidh siad a
 súile ar aonduine, bocht ná saibhir / Dhíol sé an déirce ach m'anam má
 dhíol nach ingan fhios dá chnámha féin sin. Tháinig sé isteach annsin thuas áit
 nach raibh slí do choise de thalamh, agus an méid sin féin cho maolscreamhach leis
 an bpláta sin. Chuir sé a chuid alluis leis. Bhí sé amuigh moch agus deireannach ag
 obair agus ag luadhainn, ag rómhar agus ag fuirseadh. Rinne sé cat agus dhá rioball ann.
 Ach rinne sé sean-fhear dhó (dhe) féin fiche bliain roimh an ám freisin /

Díolfaidh sé siúd an déirce má ghníonn éadan agus triollús dó é. Dheamhan fear a chonnaic mé ariamh a bhuaileadh faoi 'chuile rud ach é. Chuaidh mé síos thairis an lá faoi dheire agus é ag déanamh láthair mhúirtéil ar an tsráid. "Cé 'l'aghaidh í" arsa mise. "L'aghaidh giall a chur ar an tobar adeir sé igcaoi agus go bhféadfar buicéad ar rópa a leigeann síos ann an uair a thioctas an triomach." Fear ar bith a chuimhneochadh ar inntreach de'n tsórt i mbrollach an Earraigh, is fear é a dhéanfas cúis mise i mbannaí!]/

"Díol an Choirce", "Díol an Ghabhair" = cluichí nó cleis [Féach I. 225-229 Obair agus Luadhainn — Ó Gaora]. "Díol na mBromach — cleas (fc. bromach)

Is iomdha duine a bheadh ar meisce mara mbeadh aon-díol air = is iomdha duine a bheadh ar meisce, dá mbeadh gan aon-íocuigheacht nó díoluidheacht a bheith ar an ól. [sean-fhocal] [Seo sompla de "díol" = pay. Is annamh anois a bhíos ciall ar bith ar fud na Gaillimhe le "díol" ach amháin "sell". Íoc an gnáth-fhocal Gaillimheach ar "pay", ach tá "díol" ann imbeagan ráidhtí freisin] / D'ól sé a bhfuair sé ach níor chaill sé féin mórán leis. Á ar chuala tú ariamh é; Is iomdha duine a bheadh ar meisce mara mbeadh aon-díol air / D'ólfadh sé a dtuillfeadh sé, ach ní hé féin is measa in a dheidh sin. Caitheann sé a mbíonn aige ar shúdairí. Iad sin ag maoidheacht-áil leis mo léan, agus ag gabhail abhaile dallta 'chuile oíche. Is iomdha duine, arsa tusa a bheadh ar meisce mara mbeadh aon-díol air / Ní mó ná dhá bhfaightheá gan tada é go mbeitheá ar meisce anois. Is mór a bheadh ar meisce mar adeir an fear fadó, mara mbeadh aon díol air. Is gearr le dhul puntín gágach airgid anois idteach ósta, má bhíonn beirt nó triúr abuil a chéile ann / [Tá sé sin in a chneagaire cho mór agus atá as seo go Breatain. Dhá mbeadh sé in éindigh leat go lá Philip an Chleite, ní thairgfeadh sé aon-deoir a ghlaodhach, ach d'ólfadh sé go súigte é. Is mór leis atá amhlaidh. Ach chreidim gurb iomdha duine a bheadh ar meisce mara mbeadh aon-díol air / Bhí daoine ar meisce aréir, agus ag troid agus ag bruighin, nach bhfaca aon-duine aon-deoir ag dul ar a mbéal ariamh cheana. B'fhurasta sin dóib 'ar ndú': is mór a bhíos ar meisce an uair nach mbíonn aon-díol air. Fuair siad in aisce é. / Sin iad na caracháin chéadna nach bhfeicfeá mórán meisce orra marach daoine a bheith in a bpleotaí dhá chaitheamh aca. Tá sé ráidhte ariamh gur mór a bheadh ar meisce mara mbeadh aon-díol air.]/

Má theigheann tú i mbannaí déan díol (fc. "díoluidheacht", "bannaí")

díolaidheacht: ainm-fhocal; buineann; níl aon-íolraidh aige; ainm-bhriathar

Díolaidheacht: íocaigheacht; íocaigheacht áirleacain nó cáirde.

Má theigheann tú i mbannaí déan díolaidheacht (nó díol — tá an dá fhuirm air)

= má theigheann tú i mbannaí ar dhuine, ní dóithide an Cháisc ar an Domhnach nó brisfidh sé na bannaí agus caithfidh tusa cur dhíot nó íoc annsin leis an mbannaí a fhuascailt (fc. bannaí) / Is deacair díolaidheacht a dhéanamh leis an sagart atá agaibhse. [Deir siad go bhfuil sé an-ghéar faoi airgead agus go mbíonn sé ag bánrán igcomhnuí i gcomhnuí, nach bhfaghann sé a cheart. Is beag "an tuarastal" a íocas muide annseo chor ar bith. Tá sé réidh go leor a cuid a thabhairt do'n Athair P. / Is mór an dícéille a bhí ort ó a chuaidh tú i gcleitheamh -nas tighe a dhéanamh, nachar thug leat fear a críochnóchadh amach faoi shásamh é, thar agus na cliobairí sin a bhí agad nach ndéanfadh smeach ann lá ins an choicís ó thosóchaidís é. M. Sh. a bhí againne agus má's é féin níl goir ag ceachtar aca air. Agus ní fhaca tú aonduine ariamh is gleoite ná é le díoluidheacht a dhéanamh leis. Uair ar bith a mbeadh sé so-laimhsighthe agad féin, ghlacfadh sé é. Agus ní éileochadh sé go deo é go dtogróchthá a thabhairt dó. Dheamhan a n-íoctaí uair ins an ráithe annseo scaithtí é]/ Ní furasta díoluidheacht a dhéanamh leis an gceann céadna agus tá a shliocht air: is beag atá ag fanacht aige. Ag tarbh Sh. Mh. Sh. atá a dtarraingt uiliog anois. [Ní bhíonn laogh ag bó uair an chluig an uair a bhéas an scanrachán seo anoir ag éiliú díoluidheacht', hébrí cé'n sórt neach atá aige go mbeidh a fhios aige go dtí ala an chluig cé'n pointe a mbéarfaidh sí / Ní féidir díoluidheacht a dhéanamh leis an bhfear seo. Is mian leis a dhul go bun an amhgair leat ceart, agus thú a bhánú má fhéadann sé. Is dó is fusa ó thárla nach bhfuil aonduine eile ag dul in a bhéal. Bhí fear bhualte coirce annseo anuiridh — an G. — agus ba é an fear ab éascaidh a riaradh é, a chonnaic tú ariamh. Ba suarach an t-iongnadh go raibh gnaoi na ndaoine air / Is gearr go gcaithtar díolaidheacht a dhéanamh anois muis, mar an lib an sirriam a bheith ag tarraingt na bpluideannaí dhíb maidin eicint roimh lá. Tá a gcuid airgead acraí íoctha ag 'chuile dhuine. Ach 'ar ndú' caithfidh cuilthíneach a bheith ar 'chuile thréad. Bíodh aca. Bhí muid roimh an lá cáirde ariamh go dtí i mbliana /

Níl drugal ar bith aige áirleacan a thabhairt uaidh, an té a dhéanfas díolaidheacht leis mar is ceart, ach dar fiaguidhe ní milleán ar bith air a bheith géar leis an duine a thóigfeas foracún mór ann, agus nach mbeidh deifir ar bith air faoin a íoc / Ní chuireann J. dlúthas ar bith le fiacha, má ghníonn tú díolaidheacht an uair a bhéas sé agad. [Ach is deacair do dhuine ar bith leigean leat mara gcaithidh tú rud eicínt aige corr-uair. Diabhal caidéis a chuirfeas sé choidhcin ort má choinnigheann tú bainte dhó (: dhe) chor ar bith. Ach ní shásuigheann tada cuid de na daoine ach an uair a bhíos an t-áirleacan caithte aca i siopa, a dhul go dtí siopa eile agus an sos céadna a thógáil ann]/ Is maith í an cháirde do'n té atá in a call, ach ba cheart do dhuine má tá sé in a acmhuinn chor ar bith, díolaidheacht a dhéanamh cho maith agus a fhéadfas sé. 'Sí an díolaidheacht dhona a fhágas 'chuile dhuine gan tada a fháil / Níl F. ag tabhairt trust ar bith uaidh anois i ngeall ar dhroch-dhíolaidheacht adeir sé. B'éigin dó eirghe as, nó bhanóchadh sé é féin / [Tá sé thar am agad anois díolaidheacht a dheanamh liom. Is maith trom an bille atá in t'aghaidh annseo, agus tá faitíos orm nach bhfuighidh tú níos mó le tógáil go gcuiridh tú anuas é seo, anuas rud eicínt ar dtús / Tháinig mé le díolaidheacht a dhéanamh leat. Tá sé thar am, ach dheamhan neart a bhí ag na daoine air, no gur díoladh an dá shúgán muice sin]/ Dar brigh an leabhair, níl call casaoid' ar bith dhom ortsa. Tugann tú díolaidheacht mhaith dhom. Ní raibh tú ariamh nach raibh an t-áirleacan ag teacht ag gáiridhe agad, ní hé sin do dhaoine eile é. 'Bhfeiceann tú an leabhar sin annsin. Tá daoine annsin ... / Ná leig an díolaidheacht choidhchin i bhfad-scéil. [B'fhéarr liom a bheith faoi chumaoin ag aonduine beo ná ag fear siopa. Má bhíonn aon cheo aige ort, feicfidh tú pus cho fada le dris fhíreann air 'chuile uair dhá ngabhfaidh tú isteach aige]/ Bhí sé ag cur tuairisc Bh. liom an lá cheana. "Is fadó an lá nach bhfaca mé isteach í" adeir sé. Is cosamhail nar thug sí aon-díolaidheacht dó le fada. Ní mórán maitheasa dhó muise guth a bheith aige uirre siúd. Beidh déidín tuithe aige ag fuirgheacht leis shul a dhéanfas sí siúd díolaidheacht leis / Dheamhan duine in Éirinn nach bhfuil S. Ph. Mh. ag díolaidheacht leis má fhághann sé é = tóigfidh sé áirleacan is chuile áit dhá bhfuighidh sé é [tá sé i gceist ann freisin ar bhealach eile nach deagh-dhíolaidhe é, ach go mbíonn sé ag iarraidh trust ar 'chuile dhuine, go n-íocann sé

beagán leis an té seo, ach go bhfágann sé an ceann trom de na fiacha gan íoc, agus go dteigheann sé ag lorg áirleacain i bpadhar eicint eile] [Dheamhan siopa inG. nach mbíodh sé sin ag díoluidheacht leis scathamh. Bhí siad uiliog ins an mullach air faoi dheireadh, agus iad ag strócadh ag iarraidh an áit a chandáil. Tháinig an sirriam air míle uair, ach má tháinig féin, chinn orra aon-cheo a bhaint dó. Ní bhainfeadh súiste Oscair aon-phighinn as a chreatlaigh siúd! / Ní shin fear ar bith le bheith ag díolaidheacht leis. Mara gcoinnighidh tú féin cuntas ar a bhfuighidh tú, níor dhóighide cleas dó sin ná an oiread eile a bhualadh ar do bhille. Maidir le coinsias níl sé aige. Fagh thusa an siopa a bhainfeas an ceart amach, feiceamuist! / Is furasta do dhuine teach mór a bheith aige thíos inG. Ach cé mhéad aca a bhfuil na tighthe thar barr-amach aca? 'Sé an chaoi a bhfuil na tighthe sin ar fad iad a thógáil ar an oiread seo ins an mbliain, agus díolaidheacht a dhéanamh annsin orra de réir na míosa nó an ráithe. Mara mbeidh tú suas leis an lá cáirde annsin i gcomhnuí, cuirfidhear as seilbh thú ar an bpuínte boise, agus beidh duine eicint eile istigh in t'áit. Nach bhfuil na mílte ag forcabhás ar thighthe ann, agus é cínnte orra a bhfáil /

Díolaidhe: ainm-fhocal; fireann; iolraidh = díoluidhthe. Ach tá claonadh ann dhá iolraidh eile a chur i leabaidh an iolraidh -uidhthe ins na focla a bhfuil deire lag aca mar sin: (a) -eachaí .i. gadaidhe — gaduidheachaí; rubálaidhe — rubálaidheachaí; tóiridhe — tóiridheachaí; leadaidhe — leadaidh -eachaí. Baineann an claonadh sin go h-áirid le Iarthair Chonamara (Rosmuc, Cárna, na h-Oileáin). (b) -s mar atá i mBéarla — rubálaidhes, tóiridhes díoluidhes agus rl. Tá an t-iolraidh -uidhthe ro-chosamhail leis an uathaidh agus é anróighteach len a idir dhealú ó'n uathaidh i gcaint.

díoluidhe: fear nó duine a ghníos díolaidheacht; fear a íocas airgead cáirde nó earraidhthe cáirde; fear íoctha rud ar bith.

Is dona an díolaidhe é = ní íocann sé an trust a fhaghas sé ins an siopa; ní íocann sé cíos, airgead acraí, ná dola ar bith a bhíos ag teacht treasna air / Is ait an díolaidhe é = íocann sé go maith an trust a fhaghas sé nó na dola a bhíos ag teacht treasna air / Is deagh-dhíolaidhe é anois le goirid. Fadó ní íocfadh sé tada.

[Bhíodh a raibh de lucht siopaí annseo thoir roimhe 'chuile uair dhá dteigheadh sé soir ag fuagairt fiacha air, ach ba bheag an mhaith dóibh sin. / Is droch-dhíolaidhe í. Dheamhan níos measa ins an tír. Tá cut crochta roimpe anois ins 'chuile shiopa soir annsin cé's moite de tigh Ph. Tá sí ar a té(icheadh) ó'n gcuid eile. Is gearr go bhfeicidh tú P. féin sáthach bréan di, ach seans go bhfuil sí ag íoc ar an táirnge annsin / Ba droch-dhíolaidhe a bhí ins an athair. Bhíodh próiseannaí ag teacht 'chuile lá aige de bharr fiacha ar fud na G. Chinn orra aon-cheo a bhaint dó in a dheidh sin. Ach an uair a d'eirigh an áit leis an mac, ghlan sé a raibh d'fhiacha ann. Dheamhan call a bheadh dó aon-phighinn a íoc go bráth, mar ní raibh siad ag súil leis, bhí an t-airgead cho fada sin amuigh. Ach d'íoc sé 'chuile phighinn amháin: i gcruthamhnas duit in a dheidh sin gur fearr sean-fhiacha ná sean-fhala]/ Is doiligh do na siopaí tada a dhéanamh mar má tá an deagh-dhíolaidhe ann, tá triúr in a aghaidh sin atá in a ndroch-dhíoluidhthe. Dheamhan neart a bhíos ag fear an tsiopa air. Tá a chuid dola féin air, agus caithfidh sé an saoghal a righeachan cho maith le duine / [Droch-dhíoluidhe ceart é. Níor íoc sé aon-cheo ariamh go gcinneadh air. An uair a bhíodh muid ag tabhairt cíosa don L. fadó, ní fhaca an lá cáirde ariamh ach salach é. Dhá mbeadh sé ag pléidh le aon-mháistir eile ins an tír bheadh

scéal aige air. Ní fhágfaí ins an tseilbh chor ar bith é / Má's
deagh-dhíoluidhe féin é, is dó is fusa. Cuireann sé dhá fhuireann
muc amach 'chuile bhliain agus níl seachtain ag eirghe ar an mbean
nach mbíonn seifte Gaillimheach aice. Tá sí indon a dhul Gaillimh
ar Sheascach na gCearc féin, agus gan ubh na eirín ag daoine eile le
cur isteach ar a gcroidhe, ní áirighim a ndíol. Is furasta dhá leithidí
sin a bheith glan ins na siopaí]/ Dá mbeitheá ag déileáil leis, níor
mhiste dhuit a bheith in do dhroch-dhíoluidhe thar a bheith in do dheagh-dhíoluidhe,
gheobhfá a dteastóchadh uait uaidh. Nach hé atá ag coinneál an
dream' sin siar beo. Ach an té nach dtaobhuigheann é ach go
h-annamh, ní thiubharfadh sé biorán beag — agus is fánach an
rud é — dó gan an seachadadh-amach. Aithnigheann sé a dhuine féin i
gcomhnuí / Marach a dhaoireacht agus atá 'chuile rud, b'fhurasta do dhaoine
a bheith in a ndíoluidhthe maithe, ach tá 'chuile shórt anois ar a dhaoirse,
ach an rud a bhéas tú a dhíol. Níl a dhuth ná a dhath ar sin / Ghreamuigh
sé dhó sin a bheith in a dhroch-dhíolaidhe. 'Ar ndú' bhí cáil na máthar i
bhfad agus i ngearr. Bhíodh sí i gcomhnuí ag imeacht ag iarratas agus an té a
thiubharfadh áird uirre ní dhéanfadh sí aon-díolaidheacht go bráth leis.
[Bhí sí uair annseo agus cíos ag teacht treasna uirre, agus tháinic sí aníos
chugam agus mé ag obair ingarrdha na L. Thug mé chúig phunt di go dtí
lá an aonaigh a bhí chugad, má b'fhior di féin. Bhí airgead an
uair sin ann in a shnáthmara le linn an Chogaidh. Tháinig lá an aonaigh
agus d'imigh sé ach ní raibh aon-chaint ar mo chúig phunt. Chaith mé an
tsíorraidheacht ag tuineadh léithe shul á fuair mé é. Bhí
an mhaith bainte as faoi dheireadh, ag fanacht leis]/ Deir siad go mbadh an-
díolaidhe é an t-Athair M. ach nach raibh rath ná rígeacht ar an Athair D.
[Bhíodh S. P. Th. ag imeacht ag carraeracht aige — ag an Athair D. — ag tabhairt
mhóna agus phlúir agus 'chuile shórt dhá dteastuigheadh uaidh chuige. Bhí dubh-
phlód beithidheach aige agus bheathuigheadh sé thar cionn iad le bran, agus min
mhór, agus cácaí. Idir 'chaon tsórt bhíodh S. Ph. Th. ar bóthar 'chuile lá, nó
ionann agus é. Meastú 'chuile uair a dteastuigheadh a pháighe uaidh nach
gcaithfeadh sé a dhul agus a mheabhrú do'n tsagart, agus annsin féin, b'fhéid-
ir go gcaithfeadh sé an cleas sin a dhéanamh faoi dhó agus trí h-uaire,
shul a gheobhadh sé aon-phighinn. Ba deacair leis an Athair D. scaradh le
tada. Níorbh fhéidir díolaidheacht a bhaint as /

díolachán = ainm-fhocal; fireann; níl aon-iolraidh aige / ainm-bhriathar.

díolachán: an rud a bhíos ar siubhal i siopa nó in a mhacsamhail d'áit. Ní bhíonn díolachán ar aonach. Díol agus ceannacht a bhíos ar siubhal ann. Déantar díol ar aonach nó ar mhargadh ach bíonn díolachán ar siubhal i siopa, i gcábáin nó ag mangairí, (idir cheannuidhthe, agus dioltóirí earraidhthe aithdíoita).

An ndéanann sé mórán díolacháin anois ... is dóigh gurb é an chaol-chuid é, ó a d'imigh an deirbhshiúr uaidh. Sin í an cailín a bhí indon an díolachán a dhéanamh /[Is beag an díolachán a ghníos an siopa sin chor ar bith anois. 'Séard atá sé féin a dhéanamh, ag tógáil cúití (: con) agus dhá dtabhairt ag rástaí. Is cosamhail gur mó na h-iarmhuis atá ar na cúití ná ar na siopaí. Marach gur mó ní eireochadh seisean as a cheann fhéin]/ Tá siad ag díolachán anois ann le gul 'un bliana, agus sipín deas istigh aca. Níl de chlóic orra anois ach go bhfuil an áit beagán ro-chumhang. Ach cuirfidh siad fairsinge air leis an aimsir. As na tighthe beaga a theightear ins na tighthe móra adeir siad /[Shílfeá go bhfuil tú ag brath ar a dhul ag díolachán bail ó Dhia ort! 'Séard a bhí agad a dhéanamh anois cupla páidrín agus glac iallachaí a fháil, agus a dhul thart dhá bhfuagairt ó theach go teach — ag siubhal romhat agus ag bailiú in do dhiaidh mar adeir -eadh an Ceannuidhe Ruadh a bhíodh ag dul thart annseo fadó. Chuala mé M. Ph. Sh. M. — ós aige atá a fhios chuile rud — ag rádh an lá cheana gur ag díol páipéir nuaidheachta ar na sráideanna a thosuigh Lipton an tae. Má seadh ba mhaith a chuaidh sé dhó. Ach bhí sé cruadh coinneálach agus cion aige ar 'chuile phighinn. Tomsuigheann brobh beart, adeir siad / Bhíodh sé sin ag dul thart annseo fadó le carr agus capall ag díolachán. Tae a bhíodh sé a dhíol. Bhíodh go leor de na fir tae sin ag dul thart an uair sin. Is uatha a cheannuigheadh chuile duine tae. Ní raibh thairis sin de mheas chor ar bith ar tae na siopaí an uair sin — mara bhfaighteá ó fhear an tae é ... Is gearr ó shoin chor ar bith é sin ...]/ An siopa óil nó siopa díolacháin atá istigh aige. Bhíodh ósta annsin fadó, bíodh sé ann anois nó ná bíodh. / Is olc an bhean díolacháin í. Tá sí ro-chunntasach. Dá mbeitheá ag síneadh leath-chéad punt amach aice agus dhá mbeadh an bille leithphighinn le cois, d'fhanfadh sí go bhfaghadh sí an leithphiginn. Sin é an sórt duine í. Ní mhaithfeadh sí tada dhuit. Níl a díol cuntanáis innte ach oiread, leis an té a thiocthas isteach chuire. Ní mór do bhean díolacháin a bheith fáilidhe i gcomhnuí ... /

dochar = ainm-fhocal, fireann, iolraidh = dochair.

Dochar = millteanas, domáiste, mísc, anachain, tubaiste, díobháil, rud

a chur as do ... ; cotarsna "sochar"; gaimh, gangaid, droch-ábhar nó

máthair an guir, fabht, donacht; fuireasbaidh, easbaidh, laghdú mór in do chuid airgid nó maoin;

iongnadh; is suarach an t-iongnadh ... ; tá air ag (agad, agus rí); ba cheart duit ...

[Focal rí-choitianta i gcaint é "dochar"]

An ndearna sé aon-dochar duit = díobháil, millteanas, domáiste, mísc /

Ní dhéanfaidh sé aon-dochar duit / [Má tá rún aige aon-dochar a dhéanamh, ní

racha leis / Ní beo é mara mbeidh sé ag déanamh dochair igcomhnuí / Ní dhéan-

faidh an bháisteach seo aon-dochar / Diabhal dochar ins an ngaoith sin. Ní

scurfidh sí an coirce, mara neartuighidh sí] / Rinne an craoi-mhúr sin

dochar mór. Is áibhéil an lear féir a bhí leigthe amach ag daoine indiu /

[Níl dochar ar bith an phuchóid sin a bheith amach ar an "tyre". Chuaidh mise as seo siar

go dtí an Ch. R. agus aniar aríst ar phucóid níos measa / Ní dochar ar bith an méid

sin a thabhairt in t'aghaidh. Mara rug sé thall ortsa i dteach an ósta níl

beann ar bith agad air] / Ba é a bhuac a bheith ag déanamh dochair dá chomharsa /

An uair is mó an dochar 'seadh is fearr an fhoighid = sean-fhocal. Níl uair ar

bith is mó a bhfuil air ag duine stuaim a chur ar an bhfoighid, leis an uair

a ndéantar millteanas mór nó foghail air. Má theigheann sé chun droch-

mhúineadha an uair sin, 'sé is dóigh dhó gníomh a dhéanamh a mbeidh aithmhéala

aríst air dhá bharr / Tá foghail mhór déanta ort, agus ní hé a d'fheil duit a dhuine

bhoicht, ach níl rud ar bith is fhearr duit anois ná an buille réidh. An uair

is mó an dochar 'seadh is fhearr an fhoighid / Buailleadh 'san éagcóir thú. Diabhal

bréag nar buailleadh. Ach má tá tú indiaidh do shásamh air, fainic a n-ionnsóch

-thá é. Tabhair suas do na póilíos iad. An uair is mó an dochar 'seadh is fhearr

an fhoighid / Cé'n dochar a rinneadh dhó scáth cupla gearradh / [Ní bheadh aon-dochar

dhuit an bhó sin a leigeam amach cupla uair indiu h-idir dhá mhúr. Níor

mhór di é / Fágaighidh annsin anois í. Níl mórán dochair le déanamh aice

ann, ó tharla go bhfuil 'chuile shórt craptha. Nach diabhaltaí bradach i

gcomhnuí í / Déanfaidh an cogadh seo dochar fós feicfidh tú féin. Ní

chomhnóchaidh siad ach oiread go dteagaidh sciorta dhe do'n tír seo, nó is maith

an t-ádh atá uirre] / Fear ar bheagán dochair é = níl sé gangaideach /

Ba rud ar bheagán dochair é sin le h-ais an rud seo / Is póilí ar

bheagán dochair é sin, ach ní hé sin do'n cheann a bhí in éindigh leis /

Ní raibh aon-mhaith dhuit ag caint an uair sin. Bhí an dochar déanta / Is mó an dochar an fear thall go mór ná é seo, th'éis gur mó an ghlaodhmaireacht é seo / Ba mhó an dochar 'chuile dhuine ná an créatúr sin. Fear nar chuir aon-araoid ar aon-duine ariamh / Is lugha an dochar go fada leagan ó chapall ná leagan ó asal. Mharbhóchadh leagan asail thú / [Is lugha go mór an dochar gearradh ó speal nuadh nó ó shean-speal. Bíonn gearradh an cheann nuadh glan] / Dochar fánach a rinne sé dhó, ach nach cuma sin, ó fuair sé a chuid airgid / Dhóirt mé é ach cé'n dochar = ní miste faoi'n a dhóirteadh / Cé'n dochar má d'imigh sé féin / Mara bhfuair tú féin é, cé'n dochar? / Má briseadh féin é cé'n dochar? / Níor thug mé isteach aon-fhód móna, ach cé'n dochar. Tá fuighleac istigh / [Marbúigheadh an madadh orainn, ach cé'n dochar. Tá breach ins an bhfairrge cho maith agus a marbúigheadh fós] / [Cé'n dochar? = an-choitianta i gcaint — "what harm, what is the harm, no matter, alright, very well] / Níl aon-dochar uair nó dhó a chaitheamh ag cuartuidheacht 'chuile oíche. Is mó an sochar é go fada, thar agus a bheith sactha istigh go h-aacht agus go h-áirid / Níl a dhath dochair (níl dochar ar bith, níl lá dochair, níl blas dochair agus rí) i bpeacadh sologhtha. Peacadh fánach é. An uair nach sceadfadh duine é féin an-mhór // [Ní dochar ar bith é sin a bhualadh / Dheamhan ceo dochair corr-chriogaide a choinneál buailte air] / D'eirigh mé as, leisce dochar a dhéanamh dhó / Níl aon-dochar an buidéal ar fad a ól má thogruigheann tú / Ní dochar duine a leagan mara ngortuightheair é = sean-fhocal / [Dheamhan bhrigh ins an méid sin, ó a tháinig tú as cho-saor. Deir siad nach dochar duine a leagan mara ngortuightheair é / Níor eirigh liom ach sceadadh beag ar an ngruidh. Is maith a chuaidh mé as mar sin féin nach ndearna siad mo lá. 'Ar ndú ní dochar duine a leagan mara ngortuightheair é] / Tuille diabhair aige anois! Ba bheag an carchas a bhíodh aige féin dochar a dhéanamh do'n té údaidh eile. Tá sé ag teacht ar a mhéid féin aige anois / Is iomdha dochar a rinne sé ariamh, ach tá sé féin dhá fháil garbh anois, ní dhá roint leis é / Níl dochar ann a mhuirín! = déarfadh máthair é dhá ngortuigheadh a páiste é féin, nó dhá ndéanadh duine eicint eagcóir, nó rud eicint air / Níl dochar ann a stór. Beidh sí ar fheabhas ambáir-each. Cuirfidh mise ceirín léithe a chneasóchas í / [Níl dochar ann. Ceannóchaidh mise liathróid duit cho maith léithe, ach a sroichidh mé

Gaillimh.]/ Dia linn! Chuaidh sé le t'anáil. Níl dochar ann a chuidín / Thug sé leas-ainm ort a leinbh, ach níl dochar ann. Níl duine ar bith is fherr an aghaidh leas-ainm ná é féin — an carracháinín bradach! / Dubhairt sé i dtosach gur mé a rinne é, ach d'fhéach sé leis an dochar a bhaint as in a dhiaidh sin. "Ní raibh tú ach ag breathnú orra dhá dhéanamh" adeir sé = gaimh; bhí sé ag iarraidh an rud adubhairt sé ar an gcéad-iarraidh a thláthú / [Ná bí ag baint an dochair as anois chor ar bith le do chuid leiciméarach. An rud adubhairt tú, dubhairt tú é, agus sin é a bhfuil in a thimcheall / Ag iarraidh an dochair a bhaint as a chuir sé an t-agús sin ann. Thuig sé go raibh an anachain déanta aige, agus an tairnge ins an mbeo]/ Thóg sé suas ort é muis. Tá sé sin an-aisteach. Ní chuimhneochaidh sé chor ar bith gur sciorradh focail a d'eirigh dhuit. Má's leat an dochar a bhaint as anois, níl agad ach a tharraingt anuas aríst an chéad oíche eile, agus an chaint cheart a chaitheamh a dhú (: dó) nae (: nó) trí de chuarta i riocht agus go dtiocfaidh sí isteach ins na cluasa go maith aige / Dhá gcloistheá an nathuidheacht a bhí air. Chaith sé an oíche ag cur chaoi ar choiníní, agus mé ag ceapadh 'chuile phuínite go bhfeicinn buailte ag an dream seo thiar é, mar dhóigh dhe gur ag scaoileadh aca féin a bhí sé. Ach bhaineadh sé an dochar as aríst ar ais len a chuid leiciméarach. / Ní dochar ach sochar a dhéanfas sin duit = má ghníonn tú é sin, 'sé do leas, agus ní hé t'aimhleas a dhéanfas tú / [Bail ó Dhia ort! Má theigheann tusa soir annsin thoir 'na'n aonaigh agus péire banbh a cheannacht le airgead an ghearrbhodaigh eile, níl dochar ach sochar a dhéanfas sin daoib beirt. Cé fearr dó in a chomhnuí mar airgead. / M'anam nach dochar, ach sochar — agus sochar mór freisin a dhéanfadh múr báistighe anois. Tá 'chuile shórt spalptha / Ba aon-chás amháin duit dochar le sochar a dhéanamh dhó, arae 's mar a chéile an buidheachas a bhéas aige ort. Dhá ndéanta an saoghal dó, bheadh sé in t'éadan lá'r na bháireach / Is corr an sórt duine é. Déanfaidh sé an sochar agus an dochar duit i dteannta a chéile. Níl aon-duine in Éirinn is grádhdiadhamhla ná é. Roinnfeadh sé an greim a bheadh sé a chur in a bhéal leat. Ach dhá dteigheadh sé amach an núiméad (: nóiméad) in a dhiaidh sin, agus asal leat a fháil istigh ins an sean-riasc bréan siúd thuas aige, bheith -eá istigh aige an chéad-chúirt eile]/ Níl an dochar ná an sochar ins an gceann céadna. Ní chuirfidh sé ann ná as duit. Bhí a athair féin amhlaidh /

Dheamhan dochar ann, ach tá sé mar sin leis an sochar. Níl an mhaith ná an t-olc ann. Sin é an chaoi a bhfuil sé / Dar príosta hébrí cé'n sochar a rinne sé do na daoine, ní fhéadfadh duine ar bith a rádh go ndéarna sé dochar. Chonnaic muide an-tsoilgheasach ariamh é — an fear croidhe / Níor chumaoin dó a dhul ag déanamh sochair ar bith dóibh sin, agus a ndearna siad féin de dhochar air cheana. Ach d'orduigh Dia maith in aghaidh an uilc chreidim / [Ba ghearr le dhul a chuid sochair ar ghualainn a chuid dochair. Chuir sé amach a raibh ins an leath thoir de'n dúithche ar fad, agus mar gheall gur shásuigh sé é féin, d'fhága sé cupla tunónta a bhí salach, i seilbh annseo. Nachar mhór an sochar é sin — nachar mhór! / Ní gan dochar na bainbh chéadna a cheann-acht, ach má's le duine an saoghal a righeachan, ní mór dó a bheith ag pléidh le rud eicint. [ní gan dochar = ní gan poll maith in do chuid airgid bainbh a cheannacht; ní ingan fhios do do sparán nó do do phóca é]]/ Tá a fhios ag mo chroidhe nach gan dochar a dhul ag ceannacht éadaigh anois, ach caithfidh na daoine a gceannacht maran leo im-eacht in a gcráiceann / Ní gan dochar a dhul isteach idteach ósta ar an saoghal seo. Pionta dhuit féin agus do do chomráduidhe dhá scilling. Cé'n bhrigh ach má bhíonn fuisce ins an deoch! / [Ní gan dochar bicycle a fheistiú anois, dhá mbeadh na bícéid a bhíos air le fáil féin — rud nach bhfuil! Bhfuil a fhios agad cé mhéad a thug mé ar dhá "tyre" anuiridh ins an mb. Trí phunt coróin. Ó dheamhan an oiread agus a dhéanfadh torann ar leic a fuair mé as. Ach buidheach beannachtach a bhí mé agus a bhfáil ar an méid sin fhéin]/ [Níor chuala mé "dochar" ins an gcéill thuasluaidhte (= laghdú ar do chuid airgid) ach mar sin: "ní gan dochar agus rl. Ach d'fhéadfá a rádh freisin: "is dochar mór do do sparán, (do do phóca etc.) bainbh a cheannacht anois"] Ní dhearna sé díth ná dochar dó = ní go minic a bhíos sé seo igcaint ach amháin i sean-amhráin agus i sean-phaidreacha, ach deirtear scaithí é mar sin féin / Ní dhearna sé dochar ná díobháil d'aonduine ariamh = 'sé "díobháil" focal cuingire "dochar". / Is fada fada a bheinnse ag dul an bóithrín shul (dh)a chuimhneóchainn dochar ná díobháil a dhéanamh do do cheapaichín phlandaí. Leag ar an dream é a bhíos tugtha síos leis an bhfoghail i gcomhnuí / Cé a dhéanfadh é ach an dream a ghníos an dochar agus an díobháil i gcomhnuí? Tá sé de bheith

ar na h-aidhbheirseoirí sin nach leigfidh siad rud ar bith tharta gan araoid a chur air. Tá sean-aithne agamsa orra sin / [Sin rud nach bhfuair aon-dhuine ann féin ariamh a rádh liomsa, go ndearna mé dochar ná díobháil do bheithidheach a bheadh aige. Ní dhearnas muis. Dhá mbeadh an chloch ins an muinchille agam do dhuine ní ar a bheithidheach a ghabh -fainn dhá ídiú. D'ídeochainn air féin é] / Mo chuid tubaiste dhó, gan dochar gan díobháil duinne! = ní mian liom go bhfearfadh aon-cheo de'n eascainidhe a chuirim airsean, orm féin ná ar aonduine dá mbaineann liom, ná dá bhfuil in aon-mhuirghín liom go h-áirid / Brughadh agus ding air, gan dochar gan díobháil dúinne! / [Má tá slaghdán air, go ngreamuighidh sé dhó muis, gan dochar gan díobháil duinne! / Bail na codach sin ar an gcuid eile dá bhfuil aige, gan dochar gan díobháil domsa. Dhá bhféadadh sé féin rud a chur as do dhuine, is umhal éascaidh a dhéanfadh sé é / Ní mór liomsa do'n bhrútaidhe caochshrónach sin a bhfuighidh sé gan dochar gan díobháil duinne, dár gcuid ná dar muintir amuigh ná ins an mbaile!] / Sin é anois an duine deire dhá chuid cloinne imighthe uaidh. Tá sé fágtha gan Murrchadha gan Mánus anois. Tuilleadh diabhair anois aige gan dochar gan díobháil duinne, dar gcuid ná dar maoin. Ní shin í mo chéad eascainidhe air muis, agus fearann an eascainidhe ar chaoi eicint. Ba bheag an scruball a bhí aige féin eascainidhe a dhéanamh ná daoine a dhíbirt. Tá sé faighte faoi na foráí aige féin anois / [Go lagaidh Dia é muis, gan dochar gan díobháil domsa. Ní chaoifidh mórán é as cionn cláir. Má chaoineann ní h-iad mná an Bh. L. iad ar chaoi ar bith. Shaothruigh siad sin an saoghal aige / Cé'n áit a bhfuil an dochar? = cé'n áit a bhfuil an fabht, an donacht, an gortú, an phian, nó an éagcaoineadh ort?] / Cé'n áit a bhfuil an dochar ar an mbó? / Ní bheadh a fhios agad cá'il an dochar chor ar bith. Deir sé féin amantaí gur in iochtar a bhrún é, amantaí eile isteach díreach in a imleacán. Tá an phian cho luaitheach leis an ngaoith má's ceart géilleadh dó féin. Tá an dochtúr sifleáilte (: shuffleáilte?) aige cho maith le duine / Sin é an giodán muis a bhfuil an dochar ann — isteach in mo chorróig. Gortuigheadh ann mé fadó an lá, in áit ar thuit maide orm thuas ins an gcoill. Níor éagcaoin mé ariamh ó shoin é go dtí le rí-ghairid / [Tá buadh eicint aige. Níl baoghal ar bith nach bhfuil. Níor fhiafruigh sé a dhath dhíom ach an oiread agus atá tusa a fhiafruighe dhíomsa, ach siubhal anall go dtí mé. "Annseo atá an

dochar" adeir sé, go leath-fhánach agus rug sé ar na féitheacha faoi'n nglúin, agus bhain sé fáscaidh asta. Chuir sé pian bheag orm, ach ba bheag an bhrígh í le h-ais an phian ghártha a bhíodh orm roimhe sin.

"Teirigh abhaile" adeir sé. "Tá sí deasúighthe. Ná corruigh í go ceann trí seachtainí go snumaidh (: snadhmaidh) sí ceart. Féadfaidh tú a bheith ag déanamh teanntáis uirre annsin i leabaidh a chéile." Sin é an fear a bhfuil an scil i gcnámha aige! / Ins an ngualainn atá an dochar.

Ní fhéadfadh sé a láimh a lúbadh thairis sin anois slán an tsamhail. Ní raibh sé baoghal ar cho dona sin i dtosach, ach ní dheacha sé roímpe in am / Beannacht Dé dhuit, bhí siad do mo chartadh agus do mo strachailt ar feadh seachtaine imbéal a chéile. Chuir siad an rud eile sin orm — an X-ray. Ach ní raibh siad indon an dochar a fháil in a dheidh sin gur 'sbáin mé féin dóib é / An bhfaca tusa an docht-úr dubh? Thug S. Sh. amach é len a chuid tinneas droma a leigheas. Níor fhága sé snáth air, agus chuir sé ar a bhéal faoi ins an leabaidh é. D'innis S. Sh. dó cá raibh an dochar. "Annseo" arsa seisean agus bhuail sé a shean-dorna anuas ar an gcaoldruim air, agus chuir sé snamannaí (: snadhmannaí) ins an leabaidh air. Ach cho luath agus a fuair S. a anáil leis, d'eirigh sé de léim chascartha agus fuair sé an píce. Bhí an dochtúr dubh leigthe leis féin agus níor mhór dó féin go raibh. Ní changlóchadh sé aon-fhata go bráth aríst!]/ Tá an dochar istigh fós = máthair an droch-ábhair, nó an ghaimh i lot / Leig mé seile aisti ach shéid sí suas 'un bracha aríst. Tá an dochar istigh fós / Tá an dochar istigh ins an lot fós, mara dtugaidh an ceirín seo amach é. 'Sé an ceirín é a chonnaic mise ag dul len a léithide ariamh / Is danra an lot é sin anois, nach féidir an dochar a thabhairt as. Má chinneann seo anois ort, caithfidh tú teanga an tsionnaigh a chur léithe. Sin í an cailín a thiubharfas an dochar amach. Ní fhágfaidh sí a dhath ann ar feadh lá amháin / Rinne a mhéir braon. Leig sé í. Shílfeá go raibh cneasúighthe di. Bhí ainfheoil ag teacht i mbéal an ghearrtha taobh amuigh. Ach rinne sí seile in ath-uair. Droch-sheile. Leig sé aríst í. Má leig féin níl ag cneasú dhi. Is méir bhocht í. Tá ábhar i gcomhnuí innte, ach dair leat féin nach bracha é in a dheidh sin. Mar dteighidh sé roímpe gan mórán achair, fiachfaidh (: féachfaidh) sí é, mar tá an dochar istigh innte fós /

Níl de dhochar ann ach an oiread le páiste = tá sé simplí, deagh-chroidheach.

Is beag an dochar duit náire a bheith ort = tá air agad náire a bheith ort; tá ceart agad náire a bheith ort; tá údar náire agad, bíodh náire ort nó na bíodh; is suarach an t-iongnadh dhuit náire a bheith ort. / Is beag an dochar duit náire a bheith ort ag leaduidheacht istigh annsin lá breagh samhraidh i leabaidh dhuit a dhul amach igciónn do chuid oibre. Meastú an bhfuighidh tú beatha ó Neamh annsin ar do ghugaide! / [Is beag an dochar di náire a bheith uirre ag imeacht in a rúisc cho mí-chuíbheamhail ar bhóithrí annsin síos. Ba chóra di go mór luaith bhuidhe na seachtaine a chur amach ins an mbaile / Má tá sí beaithte féin is beag an dochar di. Sin é a maith agus a maoin ó Lúan go Satharn. / Is beag an dochar dó cluasa te a bheith aige agus ar dubhradh faoi annseo ó a tháinig oíche. Diabhal a (= bhur) leithidí a chonnaic mé ariamh ag cóiriú daoine. Is beag a thaitheochadh sé lib féin, dhá dtos- uigheadh daoine eile ag flith-mhagadh fúib. Is gearr go mbeadh "te te" ann / Is beag an dochar do Ph. fuacht féin a bheith air, thuas annsin ar aghaidh na rithteachta ó mhaidin ins na bárrannaí garbha sin, agus an gála dhá chriathrú. Áit gan fascadh ar bith é. Is maith an clúdadh nar mhór do dhuine a bheith air agus an aimsir atá ann — aimsir choimhigheach críochnuighthe / Is beag an dochar dó. InDomhnach daoine atá luath láidir féin, is beag an acmhúinn oibre atá aca ar an mbeatha atá ag imeacht anois, ní áirighim eisean a bhfuil aois an phinsean bailighthe aige. 'Sé cuid an bheagáin atá fear deich mbliana agus trí fichid indon a dhéanamh]/ Ba bheag an dochar di codladh féin a bheith uirre agus í seachtain as éadan a chéile ar neamh-chodladh, ar scáth néillín fhánach a d'fhaghadh sí indeireadh oíche. Is agamsa atá a fhios é. [Chaith mé féin ráithe in mo dhúiseacht ó oíche go maidin an t-am a raibh an treo ar an gcuid a bhí annseo agam féin]/ Is beag an dochar di a bheith céasta féin agus an rúacán d'fhear atá aice. [Ag imeacht ag ragairne agus ag ól ó oíche go maidin agus in a chodladh go h-eadarshuth annsin, agus ma (dh)eireann sí aon-cheo leis, í ithte, sceanta, buailte aige. Is olc an áit ar chuir a h-athair í]/ Is beag an dochar do'n dithreabhach sin an ghearradh-ghíonnach a bheith in a phutóig scáth a bhfaghann sé ag baile. Tá an leas-mháthair in a droch-cheann dó, agus maidir leis an athair níl sé indon aon-cheart a sheasamh dó féin, gan trácht ar aonduine eile. / Is beag an dochar dó a gcailleadh air. Nach shin é an ghiollaidheacht a thugas sé orra. [Ar an dá luath agus a mbeirtear iad, a gcaitheamh amach ins an ngarrdha agus a bhfágáil annsin, agus cead aca beatha a bhaint as a gcrága. Ní mór do'n laogh aire an leinbh, bíodh a fhios agad]/

docharach: aidiacht as "dochar".

docharach: díobhálach; mísceamhail, domáisteach, gangaideach, gaimheamhail, fabhtach, dona, pianmhar; treampánach; docht, daingean, cuibhrighthe; daor, costasach

[Ní mórán leas a baintear as "docharach" le h-ais an ainm-fhocail "dochar". Níl sé baoghal air cho coitianta mar aidiacht agus atá sé mar ainm-fhocal].

Is daor docharach an spóilín é (fc. daor) / Chuir sé ceangal na naoi ndaor go daortha agus go docharach orra (fc. daortha) / Is docharach an duine é a dhul ag bualadh aonduine mar sin = duine díobhálach / [Nach docharach an bealach atá leis a dhul ag milleadh cuid aon-duine mar sin. A fhuagairt do na póilíos a bhí a dhéanamh. / Duine docharach atá ann dhá bhféadadh sé a dhéanamh. Ach is mór is fiú nach bhféadann / Tá an sionnach an-docharach i mbliana. Shlad sé na daoine. Ní anois is measa é, mar níl sé ag tógáil aon-chuain. Ach fan leat go mbeidh]/

Is docharaighe go mór an lobhadh bán ná an dubhachan. Speireann an lobhadh bán na dasachaí ar fad, ach déanann siad seasamh eicint de bhárr an dubhachain. Is beag is ionann le chéile iad / Dhá mbadh docharaighe an drúis ná an ghaduidheacht, breagh go gcuirtear príosún ar fhear na gaduidheacht', agus go bhfaghann an ceann eile cead scuir. Dhá bhfaghainnse cead mo chomhairle féin 'sé fear na drúise a ghabhfadh ins an bpríosún.

Is corr-dhuine a fheicfeas tusa ag dul le gaduidheacht mar a gcinnidh an saoghal air. Má chinneann, dheamhan neart aige air. Caithfidh sé treabhadh nó tiomáilt (: tiomáint) a dhéanamh / Is docharaighe go mór an mhíol-tóg ghéar ná a bhfuil d'fhothachaí amuigh. Sin iad na h-aidhbheirseoirí ar chaoi ar bith. / [Tuige nach mba docharaighe an cancar ná an eitinn. Leigheas-tar cuid mhaith daoine as an eitinn anois, má theigheann duine roímpe in am, ach maidir le cancar, níl aon-leigheas in a chionn, má bhuaileann sé duine. Deir siad go mbíodh sean-daoine dhá leigheas fadó le luibh eicint ach ní maith go gcreidim é sin. Bhídís ag leigheas 'chuile shórt má b'fhíor dóib féin. Is mór an t-iongnadh go bhfaghadh duine ar bith bás an uair sin! / Má's fíor do'n mhisinéara, níl nídh ar bith faoi'n saoghal cho docharach leis an bpoitín. Má tá sé cho dona sin is iongantas go mbeadh aon-phlé ag sagairt leis — agus bíonn / Dar fiadh tá gearradh sáthach docharach uirre. Annsin ar an ngruaidh, slán an tsamhail. An uair a caitheadh de'n bhicycle in aghaidh an sconnsa í, rug spiacán cloiche uirre / Is docharach díobhálach an t-aon í = díobhalach — focal chuingire "docharach" / Maidir le Seán 'sé is docharaighe /

drochóirí — ainm fhocal — iolraidh is cosamhail. Níl a fhios céard is uathaidh ná is inscin dó.

drochóirí — droch-thráth; an tráth contráilte; tráth na geise nó na teire; tráth na tubaiste, an droch-chuir, an mhíadha; mí-thráthamhlacht; an-tráth.

"Trathnóna Dé Céadaoin ar na drochóirí dóibhsean,

Tháinig fear ceoil ar an mbaile" (amhrán — "Creathnach Sheáin Bóirne")

Ar na drochóirí dóibhsean — ins an tráth contráilte dóibhsean; idtráth an chatmara dóibhsean; níorbh fhearrde iadsan go dtáinig sé arae ba tuar míadha agus mísce dóibhsean a theacht agus go h-áirid an tráth a dtáinig sé.

"Chuir sí fios ar bhean feasa ar na drochóirí di féin" (líne as amhrán —

"Máirín Deas Bhéal Tuinne") = chuir sí fios ar bhean feasa agus ba tuar léin di sin agus ins an am ar chuir sí fios uirre go h-áirid.

Tháinig sé ar na drochóirí dhó fhéin — an t-am ba mheasa dhó a theacht. Bhí droch-thuairt faoin a chomhair / Rinne sé é ar na drochóirí dó féin, agus bhí a shliocht air: ní fhaca sé aon-lá de'n ádh uaidh sin amach. Bhí saidhbhreas na saidhbhreas aige an uair sin. Ba leis B. Bh., F., G. agus áiteacha tharta. Bhí dath gach bó ar shliabh aige, ach tháinig an díleaghadh ar fad ar a chuid. Leagh a raibh aige — deis beithidhigh agus eile — anuas in a ghlaedh ghlas. Ins an "bpoorhouse" a fuair sé bás. Is deacair a rádh nach h-olc an rud a dhul in aghaidh comhairle mhaithe / Bhí sruth agus gaoth leis ins an L. agus é ina shuidhe go te. Bhí dhá ghabhaltas talmhana aige agus an saoghal ag feithiú leis. Níl aon-aonach beo nach mbíodh deich nó dó dhéag de bheithidhigh sheasca aige ar an aonach sin thoir. Ach tháinig uabhar air. Dhíol sé teach agus talamh agus a raibh ann agus síos leis ar shlata na G. ar na drochóirí dhó féin. Céard tá dhá bharr aige indiu. Thíos annsiúd ag faire ar an bpighinn, go dteighidh sé amach agus go gceannuighidh sé ioscaidín tae le h-aghaidh a bhriceasta léithe. Diabhal bréag narbh shin í an imirce uabhair aige — ní dhá roint leis é / Chaith sé an chaint sin ar na drochóirí dhó féin. Bhí an ceann eile (: duine eile) ag faire air leis an bhfocal a fhostú, agus, mo léan géar, 'sé a d'fhostuigh. Deir siad é: "ar adharca a bheirtear ar na ba ach ar thea{nga} ar na daoine". Is daor a chuaidh na cupla focal cainte sin air / Ní raibh comhairleachan in a chionn. Phós sé í. Phós ar na drochóirí dhó féin. Níor fhága sí bonn bán air. 'Sé an chaoi a mbíodh na páistí a bhí aca amuigh is 'chuile

theach ar an mbaile ag forcabhás — na créatúir — go réidhtighthí blogam tae.
 Iad leath-chailte ins an mbaile. Dhá mbeadh breith ar a aithmhéala aige
 ní phósfadh sé an uair sin í ach in a dhiaidh a feicthear do'n Éireannach a
 leas / Chuaidh mé ar cuairt ann aréir ar na drochóirí dom féin. Is gearr gur
 bhruigh an teach isteach le lucht cuarta — muintir Sh. Mh. Thosuigh na cleis. Chuir
 L. Sh. splaincín dhearg faoi bhonnachaí N. ar an teallach. Ar an dá luath agus ar
 theang(mh)uigh an teas leis an gcois ag N. d'eirigh sé in a bhruighshléacht agus rug
 sé ar an tlú, agus orm féin a b'áil leis é a ídiú a bhí cho saor air leis an
 bhfear nar rugadh. D'eirigh mé féin — ní raibh a mhalrait le déanamh agam
 — go dtugainn mo bheanna liom. Aniar ar an slinneán a fuair mé é. Diabhal
 brigh é, ach tá sé sáthach tinn. Bhí an dream eile dhá shagdadh — "set" (: muintir)
 S. Mh. Bhí N. i bhfiadhántas ceart. "Déanfaidh mé do lá" adeir sé. Cheap mé
 féin nach raibh rud ar bith ab fhearr dom a dhéanamh — ó a tháinig mé cho
 saor sin — ná a theacht abhaile. Sin é an bhail a chuir mo chuid cuartuidheachta
 orm fhéin. / Cheannuigh mé péire banbh annseo anuiridh ar na drochóirí dhom fhéin.
 Rinne siad muca breagha. Ach an uair a bhí siad tóigthe ceart agus i gcruth a
 ndíol, sin é an uair a d'imigh siad. Cailleadh iad — ní ag ceasacht ar Dhia é. Níor
 eirigh aon-mhuic ariamh linn. Tá anachain muc orainn — ní ag ceasacht ar
 Dhia. An uair nach n-eirigheann siad leat bhí sé cho maith ag duine leigean
 asta ar fad. Is mór an carchaos péire breagh muc a fheiceál ag imeacht
 agus thú scriosta dhá dtógál (: dtógáil) / Shilfeá nach mbeadh breith aige ó
 indiu go dtí ambáireach go dteigheadh sé ann. Ag strócántacht 'chuile lá ag
 iarraidh imeacht an uair a chonnaic sé na gearrbhodaigh eile ar fad ag
 dealú leo. Sin é a raibh ag cur síos leis — Sasana. D'imigh sé faoi dheireadh
 ar na drochóirí dhó féin. Ní raibh sé leath-bhliain imighthe — an duine bocht —
 an uair a marbhúigheadh é ... i gCoventry an t-am a raibh na "haeroplanes"
 ag caitheamh anuas. Níor fritheadh a dhuth ná a dhath ná a thuirisc ariamh.
 Buaileadh an "shelter". Ní raibh mac an aoine bheo istigh ann nar
 criogadh. Níor fritheadh a gcnámha féin. / Tá sé ag dul soir anois muis ar na
 drochóirí dó féin. Daol eicint a bhuaile anois é. Tá sé ag dul ar an ól go siúrálte.
 Diabhal bréag muis nach bhfuil dream annseo thoir atá indon síneadh leis.
 Tiocfaidh sé anoir deireadh oíche, agus a phócaí sciúrtha / Ar na drochóirí dhó féin a
 bhuaile sé faoi'n "mótar" sin. Tá daoine ann le h-aghaidh "mótars" ach m'anam narbh
 eisean é. Níl aon-mhaith ag talmhuidhe a bheith ag comórtas le buicíní maran leis

féin a chuid talmhana a chaitheamh in aer agus ceird a dhéanamh de'n mhótar. Ach mhaidir le 'bheith ag iarraidh an dá thráigh a fhreastal m'anam go bhfuil sé fánach aige. Sin é an rud a d'fhága cosa Ph. nighte ach ní raibh aon-ghoir ag aonduine a dhul ag cur chomhairle air: "a chomhairle féin do mhac dhanardha" adeir siad. / Ba ar na drochóirí dhó féin é an chéad lá ariamh a ndeachaidh sé ag pléidh leis an mbeainc céadna. Tá an beainc indon é a phléidh le duine freisin. Chuaidh sé isteach gur thóig sé "lab" ann, agus tá na stéigeachaí bainte as ag iarraidh a bheith dhá íoc ó shoin. Tá an t-airgead caithte agus dheamhan mórán smaise a fheiceas muid air-sean dhá bharr ach oiread. Ní robáil go h-éag ach na beainc-eanna céadna. Dar príosta, caithfidh siad a gcuid féin a fháil hébí (: pé'r bith) cé a bhéas ar deire / Cheannuigh sé an chú sin ar na drochóirí dó féin. Thug sé lán-laidhre uirre agus dheamhan cianóg ruadh a chuir sí síos in a phóca ariamh ná a chuirfeas go bráth. Cé'n bhrigh ach a dtarraing-eann sé de chostas air ag imeacht is 'chuile áit léithe /

Ar na drochóirí dhuit nar fhan tú as! = eascaine. Go mbadh tuar léin duit é an áit sin a thaobhachtáil; ba é do leas é fanacht as. /
 Ar na drochóirí dhuit nar eirigh an uair a bhí sé annseo. Dhá n-eirightheá cá bhfios nach obair a thairgfeadh sé duit. = Ba shin é tráth an ádha dhuit a bheith in do shuidhe an uair a bhí sé annseo. Ach is tráth míádha gach uair eile dá mbíonn tú in do shuidhe / Ar na drochóirí dó nar imigh anonn go Sasana agus rud eicint a shaothrú ann a thioctadh 'un sochair dó féin agus dá mháthair. Ach ba bheag an baoghal air. B'fhearr leis in a thaidhbhse istigh annsiúd ag breathnú ins an straois uirre agus ag leiciméaracht ó'n leabaidh go dtí an teallach. Nach deacair a bheith ag iarraidh maitheasa ar chuid de na daoine = tá an rud i gceist annseo nach mbeidh saothrú i Sasana i gcomhnuí agus go mbadh é leas duine a thapú an fhad agus atá sé ann. / Ar na drochóirí dó nar phós an uair a bhí aige pósadh, agus gan é a bheith ag imeacht in a shraithrín anois indiaidh cailíní óga, agus ag caoineadh na h-óige. An uair a bhí aige gna (: gno) a dhéanamh leis an óige níor thapuigh sé í — níor thapuigh sin / Ar na drochóirí dhuit nar íoc an madadh sin an uair a bhí agad a íoc thar agus a bheith dhá íoc faoi dhó anois, agus ag tarrant póilíos ag an teach 'chuile ré soluis /

Druimnochttha: aidiacht, do-bhriathar.

Druimnochttha — an druim a bheith nocht gan chlúdach gan ughaim ar bith ná gléas; amach agus amach.

Capall (asal agus rl.) druimnochttha = capall (agus rl.) gan aon-ghléas ná ughaim ná dromacán ná diallaid ná a leithidí eile / Capall druimnochttha a bhí aige. Dheamhan diallaid a chuir sé ar aon-chapall ariamh. Ní thaitnigheadh eirghe indiallaid leis. / Ní raibh srathar ná cléibh ar an asal. Druimnochttha a bhí sé / Croch leat an capall druimnochttha mar atá sí agus rith siar in a choinne thálta (: ó thárla) go bhfuil na "bicycleachaí" buailte suas. Tuilleadh glugair aca! Ní raibh aon-chaoi ariamh orra an uair a bheadh call leo / An druimnochttha a bhí sí nó an raibh diallaid aige. Dheamhan diallaid ins an tír anois cé's moite de cheann atá ag P. Mh. Anois a d'fheilfidís muise agus cho gann agus atá "bicycles" / Capall druimnochttha a bhí againn. Eisean ar béala(ibh). Mise ar cúlóig. Bhuel bhí sé ag baint caor-theínte as an mbóthar anuas Árd Th. agus é 'na h-uaire móire orm féin agus gan a fhios agam cé'n puinte a gcuirfí go talamh mé agus a scoiltfí mo bhaitis in aghaidh an bhóthair / B'fhéarr liom a dhul ar chapall druimnochttha uair ar bith ná a dhul i dtuilleamuí diallaide. Má theigheann scéin ar bith innte (: ins an gcapall) is mór an chontabhairt í an diallaid. Is maith nach mór duit a bheith in do mharcach le fanacht indiallaid, má thugann an capall léim leathtaoibhe. Tá a fhios agam é a mh'anam. Ach ar aon-chor is mó go mór a thóigfeas an diallaid duine ná an capall druimnochttha. Is beag is ionann iad. / Bhí an S. bailighthe soir go fada ag J. an uair sin. Dheamhan easna dhó-san nach mbaineann anuas an jaunt annseo amuigh — Bhain a mh'anam — agus fáscadh ar an gcapall druimnochttha agus as go bráth leis soir in a dhiaidh. Chuaí sé sínte soir an S. agus chuaidh sé fhoisceacht "mbeannuighidh Dia" dó gasúr le M. Mh. a mharbhú. Thoir ag bóithrín an tS. a scoth sé é. Thosuigh sé ag gladhach ag dul thairis amach: "High for" caiple druim-nochttha adeireadh sé. Cé'n bhrígh ach "caiple druimnochttha" go deimhin! / Ní raibh ughaim ná dromacán ná diallaid uirre ach í druimnochttha mar a bhí sí an lá ar rugadh í. Ag fear Achréidh ar imigh a chapall uaidh annseo thoir lá aonaigh a chuala mé é. Sé'n dromacán an gléas a bhíos

uirre leis an gcéachta. Marab é muise, diabhal a fhios agamsa céard é féin.

Céard é mar sin? / "Is breagh an láir de chapall í ach a feiceál drom-
nochttha" adeireadh P. Sh. Dh. le capaillín beag dubh nach dtiubharfá do
sheacht mallacht uirre a bhí aige fadó. "Ach, dar brigh an leabhair a
Sheáin cuireann an gléas as a slacht ar fad í". / Fáisc uirre
druimnochttha agus ná bac leis an gcarr. Is amhlaidh is lugha trioblóid duit
féin é. Má theigheann tú de do mheath féin leis an gcarr, dheamhan
anoir a bheidheas tú go mbeidh an dubh ar an oíche anocht / Tháinig
saimhín-aireach air ó bheith ag marcúigheacht druimnochttha ar chapall a
bhí aige — capall a raibh 'chuile chnámh ag gabhail léi ag freagairt
thrín a craiceann. Chaith sé bliain cróilighthe dhá bárr /
Druimnochttha atá agad a dhul dhá marcúigheacht /

Ar mharbhuigh sé druimnochttha é? = duine a mharbhú agus badh é
cionntsiocair fhear a mharbhtha uilig é. Mharbhóchadh sé imbéal an
tseoil, i lár an bhóthair, nó istigh uilig ar colbh, nó ar an móinín bán
é. Ní bheadh neart ar bith ag an té a mharbhóchthaidhe ar an scéal.
Druimnochttha cuirigcás a mharbhóchthaidhe coinín nó girrfhiadh nó a leithidí.
Thiubharfaidís gach uile thabhairt orra féin leis an mbás a
sheachaint. Is é a fhearacht sin é ag an té a marbhóchadh fear
gluaisteáin é, ar an móinín bán, nó in áit nar cheart d'fhear an
ghluaisteáin sroicreamhaint cho fada leis. /

Marbhúigheadh fear thiar ar an mbóthar annseo an bhliain
cheana. Istigh ar cholbh an bhóthair a bhí sé. Marbhúigheadh druimnochttha
é / Níl gna (: gnó) ar bith aige sin do mhótar — ag marbhú daoine as éadan
druimnochttha. Is mór an chontabhairt do dhuine ná do bheitheadhach
é. Dhá mbeadh aon-rath le na póilíos ní fhágfaidís ar an
mbóthar chor ar bith é / Is mé an chéad duine a casadh ann. Diabhal
maith dhá shéanadh. Mharbhuigh sé druimnochttha é agus é a mhartrú in aice sin.
Le mo dhá shúil féin a chonnaic mé é / Bhí mé istigh ar an "side walk" agus
dheamhan easna dhó nar scríob le mo threabhsar: puicneach mhór ruadh agus
spéacláirí air. "Is diachta dhuit" arsa mise "nar mharbhuigh druimnochttha
mé ó a chuir tú do lámh ann. Ach teara amach as an mótar sin" arsa
mise "agus traoálfaidh (: try) mé annseo thú agus annsin a bhéas cé hé searrach
na deagh-lárach. Dheamhan "thú ná mé" adubhairt sé ach lascadh leis aríst

agus níor fhiafruigh sé amháin ar eirigh aon-scríobadh dom. Nach dona a chruthuigh mé nar thug suas do'n phóilí é. Sin é a bhainfeadh an saghdar as deirimse leat / Marbhuigheadh an duine bocht sin cho druimnochttha agus a mhar(bhócht)aidhe coinín nó girrfhiadh. Beannacht Dé dhuit. Ní raibh aon-cheo dhá chionn-tsiocair fhéin len a bhás ach an oiread liomsa. Ó fiafruigh thusa de'n dream a bhí ag an gcuisle é (: coiste dháréag). Sin iad atá indon a innseacht duit. Ach plúchadh an scéal in a dhiaidh sin le neart caraideacha. Sin é an duine bocht igcomhnuí. 'Chuile shórt ag luighe ar an lagar agus an lagar ar an talamh / Tuige — go dtigh diabhair di — nach mbainfeadh sí airgead díob. Nar marbhuigheadh a fear cho druimnochttha agus a mharbhóchtthaidhe coinín i bpáirc. Fear ar bith a raibh a láimh leagtha aige ar an gclaidhe. An bhfaca tusa ariamh an fear sin nach istigh le claidhe a shiubhalfadh sé. Ní fhaca, ná aon-fhear eile. Ach bíonn fód an bháis le claidhe féin / Tá lucht "mótars" leigte leo fhéin ar fad. Is gearr nach mbeidh sé in araidheacht ag duine an bóthar a shiubhal aca. Ar chuala tú faoi'n bhfear bocht sin a marbhuigheadh i mB. na T. an lá faoi deire. Marbhuigheadh a mh'anam druimnochttha. Ag siubhal anoir ar an "walk" siúd le fairrge a bhí sé an t-am a dtáinig carr agus scuab sé leis síos ins an tráigh é. Mionuigheadh é. Bhí fear an chairr ar a dhearg-mheisce ach dheamhan thiomanta blas a d'eirigh dó fhéin ná de'n mhótar. Anois an bhfuil biseach agad? / Chloisinn T. ag cur caoi fadó ar fhear a marbhuigheadh annsin. Fear a bhí ag déanamh aithgiorra thrí na páirceanna, a bhí ann. Bhí uaisle eicínt amuigh le caiple rása timcheall an tighe mhóir annsiúd. Dhá múineadh le h-aghaidh rástaí a bhí siad chreidim. Rinne duine aca anonn caol díreach ar an bhfear bocht a bhí ag dul treasna. Dheamhan fios rúin ná soiscéil a bhí ag mo dhuine bocht. Ná raibh ann nach gcuireann an duine uasal an capall in a mhullach agus choinnigh sé an capall ag talltú air nó gur mharbhuigh sí é. Tabhair thusa marbhú druimnochttha ar sin. 'Sé a bhí druimnochttha. Amuigh ar lom na páirce. "Murder" a bhí ann — ní tada eile. Bhí an dlí ar fad aca fhéin an uair sin. Cho uain agus a mhair an sean-Bh. dhá bhfeiceadh sé duine ar a chuid talmhana nach scaoileadh sé faoi leis an ngunna. /

Dlighteanas — ainm-fhocal. Fireann. Iolraidh — dlighteanaís.

Dlighteanas — Rud (: airgead, cáin, cíos, fiacha agus rl.) a dlighfidhe (fc. dligh); rud a bheadh amuigh; rud a mbeadh sé de dhualgas ar dhuine a íoc; dualgais

Tá dlighteanas mór amuigh ag Ameriocá ar Shasana ach measaim nach bhfuil aon-rún ag Sasana a íoc. Tá siad ag dul anonn agus anall leis an scéal ó bhí an cogadh ann (: cogadh 1914) agus dhá chur ar an méir fhada i gcomhnuí. Sin páirt de ghleacuidheacht Shasana. Tá na fir is "smeartáilte" (: smart) faoi'n domhan innte agus níl aon-mhaith d'aonduine a athrú a rádh / Ní chomhairimse gur dlighteanas (: fiacha) chor ar bith é sin. Chuir sé orm é gan iarraidh gan athchuinge; ach dar ndóigh níl aon-fhiadhnuisí agam, agus má tá sé ins an leabhar in m'aghaidh — agus tá — caithfidh mé a íoc / Tá caint mhór ag Sasana ar na dlighteanaís atá amuigh aice ar an tír seo, ach níl caint ar bith aice gur bhain sí amach ar gcuid talmhana le créatúlacht, agus go bhfuil sí anois ag iarraidh orainn a íoc ar ais léithe. Déirce dhá chuid féin do'n amadán. 'Seadh inDomhnach. Is fir gan fuil iad muintir na h-Éireann má thugann siad "na h-Annuities" di. Ach tá cuid aca ag strócántacht ag iarraidh a dtabhairt di. Muid féin a dhíol a chéile ariamh — ariamh ins an saoghal / An té nach n-íocfaidh a chuid dlighteanaís is cneamhaire é! Deile céard é. Nach gcloiseann tú ag an sagart 'chuile Dhomhnach é. Agus nar chuala tú in do chuid Teagasc Críostuidhe é: "Ar bhfiacha dlisteanacha a íoc agus a cheart féin a thabhairt do 'chaoinneach". Má choinnigheann Debhalera na "h-Annuities" is le bheith in a chneamhaire dhó é. Fuair muintir na h-Éireann an talamh ar chúntar go n-íocfaidís na h-Annuities agus ní le muintir Shasana a d'íocfaidís iad ach oiread ach le cuid de mhuintir na h-Éireann a thug iasacht uatha go gceann(óchth)áí an talamh. Ag scrios an mhuintir se'againn féin atá muid le na "h-annuities a choinneál. Do dhubhshlán-sa an méid sin a bhréagnú anois th'éis a bhfuil d'fhoghlaim ort má's fíor dhuit féin / Bhí dlighteanaís air is 'chuile áit agus ní raibh sé ag íoc tada. Tháinig siad fré chéile ins an mullach air ins an deire agus chandáil siad an áit. Ach níor thada ar na fiacha luach na h-áite. Is dona an rud an iomarca a leigean suas an uair nach mbíonn slighe ag duine len a íoc / Ná bac thusa le fear ar bith nach bhféachfaidh len a chuid dlighteanaís a íoc. Ní bhíonn a leithide sin ach ag iarraidh a bheith ag fás suas ar

dhuine eicínt eile i leabaidh ghna (: gno) a dhéanamh dhó fhéin. Bhí sé cho maith dhó a dhul amach in a rógair reatha agus a dhul ag robáil ar bhóithrí leis an "trust" (: "trust") a fhaghas sé a fhágáil gan íoc. / Is cuma ins an diabhal é a bheith dlighmhear nó gan a bheith. Meastú an gcomhaireann Dia seacht mbliana ná deich mbliana. An té nach n-íocfaidh an dligteanas, beidh sé roimhe annsiúd ar Leabhar an Chunntais. Sin í an Leabhar a bhfuil géilleadh a bheith di agus ní h-íad leabhríní beaga bhreitheamh na h-éagcóra / Má tá sé de dhligteanas ort, ní leigfidh siad siúd aon-fhaillighe in a ngra (: ngno). Tíocfaidh leota de pháipéar amach agad, agus leota agus leota eile agus próis faoi dheire — nó go n-íocaidh tú é. B'fhearr do dhuine a bheith creínnte leis an lá cáirde le h-aghaidh rudaí de'n tsórt sin ná a leigint thairis. Is ag tarraingt trioblóide air fhéin a bhíos sé / Íoc do chuid dligteanais agus ná bí ag tuilleamaidhe le aonduine — le siopa, le póilí, le fear próiseannaí ná eile. Sin é adéarfainn -se. Dheamhan duine a bhfaca mise tóir ar an dlighe ariamh aige, nach bhfuair a dhóthain dhó (: dhe) ins an deire. Tá a dhonacht féin ins an dlighe i gcomhnuí / Ná bac le dligteanais. Níor íoc an cneamhaire sin aon-cheo i gcaitheamh an tsaoil ariamh. Bheadh sé ag gealladh i gcomhnuí, agus ag iascach leis mar sin, nó go mbeitheá cho meathta ins an deire aige agus go maithfeá dhó é. Chonnaic mé S. Mh. ag dul 'un dlighe leis faoi luach cairr. M'anam-sa ó'n diabhal gur chaith sé S. pér'bí cé'n bealach a rinne dhó é. Chaith mo choinsias. Dheamhan comhaireamh na sop a fuair S. th'éis go dtug sé go seisiún é. An breitheamh a bhí bríbeáilte aige nó caoi eicínt. Ara bhí an-toidheacht i láthair ann agus níl aonduine beo nach mionnóchadh gurb í an fhírinne a bheadh aige an uair a thosóchadh sé ag ceartú dhuit. /

Dlighmhear — aidiacht

[Fuaim dlifior — glifior].

Dlighmhear = reachtamhail; de réir dlighe; ag luighe le dlighe; dlisteanach, cóir, ceart.

Bhí sé dlighmhear an rí sin a chur isteach = de réir dlighe; reachtamhail / Níl sé dlighmhear aige sin a bheith ins an bposta sin, dhá mbeadh ceart le fáil. Ach níl ceart le fáil. Ní hé is measa dar ndóigh ach an dream atá dhá choinneál ann / An sílfeá-sa anois an bhfuil sé dlighmhear aca sin a bheith ag dul timcheall ar an gceird sin chor ar bith. InDomhnach ní cheapfainnse go bhfuil. Ach diabhal an miste leo sin a bheith dlighmhear dhó nó gan a bheith. Oibreochaidh siad leo / Bhí sé ráidhte ariamh nach raibh sé dlighmhear ag póilíos a dhul ag tógáil fuisce ar shochairdeacha (: sochraideacha) ach an bhfeiceann tú an chaoi atá orra anois. Chuartuigh siad istigh faoi'n gcorp annsin thiar an lá faoi dheireadh. Fhobair gur thóig siad an corp anuas de'n bhord. Diabhal an gceapfainn féin go gcuirfí mórán ar fhear póitín nuair is cúrsaí sochraide é / Níl sé dlighmhear ag fear ar bith a charr ná a chapall a bheith ar an taobh ó thuaidh de bhóthar agus é ag teacht anoir. Má mharbhuigheann mótar do chapall ort nó thú féin ins an gcás sin, dheamhan comhaireamh na sop le fáil agad ... Féach leo é go bhfeicidh tú / Má tá sé dlighmhear ag fear a cholceathar a phósadh shílfeá go mbeadh sé dlighmhear aige a dheirbhshiúr a phósadh. Ach níl ... Ara ná bac leis an ngrifisc sin i gC. Phósfaidís sin a máthair. Ní sompla ar bith do chríostuidhthe iad sin / Cé'n sórt leibideacht sin ort? Má bhí sé dlighmhear aige féin a dhul ins an gcasán nach bhfuil a fhios agad go raibh sé dlighmhear aige a rogha duine a thabhairt ann. Dlighe dhuit féin atá agadsa ... Cuirfidh mise mo rogha geall leatsa anois má thugann sé 'un dlighe iad faoi'n a bhacadh go gcaithfidh sé iad. Caithfidh agus caoch a dhuine sin / Ná bac thusa lena buic mhóra sin. Níl rud ar bith nach bhfuil dlighmhear aca sin. Ní comórtas ar bith do dhaoine dona iad. Buailfidh píar aca sin isteach 'un dinnéir leis an mbreitheamh. Ólfaidh siad dalladh fuisce. Meann tusa (: measann tusa — meadhann?) an dtiocfaidh an breitheamh in a aghuidh sin ins an gcúirt lá'r na bháireach. 'Sé nach dtiocfaidh, agus ná creid thusa ó aonduine go dtiocfaidh. Aithnigheann siad sin a nduine féin a mhic ó mo chroidhe thú. Is orra nach bhfuil an mhoill. /

Domhnuidheacht — ainm-fhocal; boineann; uathaidh amháin

Domhnuidheacht = go leor; a lán; iomadamlacht; an domhan agus a mháthair; an t-uathbhás; tír agus talamh (má's daoine atá igceist); an-lear go deo; dalladh; neart; foracún mór.

Bhí an domhnuidheacht daoine ann = go leor, leor / Tá an domhnuidheacht airgid aige = an-lear / Bhí an domhnuidheacht bheithidheach aige cho uain agus bhí sé ar an gC. G. Bhí sruth agus gaoth leis an uair sin, ach ní go maith a chuaidh an imirce dhó, ní dhá roint leis é. Le neart sainte agus grádh do'n airgead a d'imigh sé as — ag tnuthán le tuilleadh a dhéanamh — ach sin é an chaoi a mbíonn sé. Ní bheadh a fhios agad ar nós mar deir an fear fadó cé's shonaidhe taobh de'n chlaidhe ná an taobh eile / Tá an domhnuidheacht leabhar aige sin. Má tá a bhfuil ionnta in a chloigeann níl righeachan go deo leis le foghlaim, ach sílim gur mó atá ins na leabhra dhi ná in a chloigeann (D)ar ndóigh arsa tusa ní thillfeadh tada in a mhullach scine siúd — tá sé cho caol sin / Beidh an domhnuidheacht sagairt agus daoine móra ar a shochraide sin. Airigheann siad rud aige. Is beag an baoghal go dtaobhóchadh siad C. Ph. Mh. (: fear bocht) dhá mbeadh sé as cionn cláir, ní ag tabhairt gutha ar a bhás é an fear croidhe. Ach cá bhfios do'n té sin. B'fhéidir do Ch. Ph. Mh. a bheith ag imeacht in a chóiste cinn cho maith leis an duine is fhearr aca shul má gheobhas sé féin bás. Agus go dtugaidh Dia dhó! / Bhí-an domhnuidheacht. An domhnuidheacht tincéaraí atá mé a rádh: Ní hé a maltraid (: malrait) a bhí ann. Bhí snaidhm de mhaide buailte ort ag 'chuile coirnéal. Is maith a chuaidh mé as nar marbhúigheadh mé. Deirimse cruinneál (: cruinniú) leat: cruinneál tinncéaraí! / Deir siad go bhfuil an domhnuidheacht bheatha ag toidheacht go Sasana anois — go bhfuil sé ag cínnt ar an "German" soitheach ar bith a chur síos. Is furasta a aithinte scáth a bhfuil d'imeacht ar na beithidhigh / Leagadh an domhnuidheacht mhór de tighthe i mBelfast an t-am údaidh ar chaith na Gearmánaigh anuas air. Bhí sé ins an bpáipéar an lá cheana, ach inDomhnach anois, ní chuimhnighimse cé mhéad. Ba seó (: show?) shaoghalta é ar chaoi ar bith / Tá an domhnuidheacht

le déanamh agam agus gan agam ach mé féin. Meastú an bhfuil fear aonraic indon freastal do phortach, do chladach agus do gharrdha. Mo choinsias níl! / Bhí an domhnuidheacht annseo ins an "Local" (L.S.F.) an uair a thosuigh siad idtosach. Cuid aca splanctha go dteighidís ann faitíos a gcaillfidís an "dole". Ach shílfeá nach mó ná sin a thaithnigh leo th'éis tamaill. D'fhuaruigh siad as aríst. Bhí sé ann ariamh ins an saoghal — fear an dá chroidhe / Tháinig an domhnuidheacht raic (: wrack) annseo ar thús an chogaidh, ach 'sé cuid an bheagáin atá ag teacht anois. Ara cé'n mhaith a bheadh do dhuine a dhul dhá tóruigheacht dhá mbeadh sé taobh len a dtugann na póilíos de cheathramha shábhála uirre. Ceo ar bith ach dhá bhféadainn a coinneál dom fhéin fhéin go mb'fhiú dhom a dhul ag cur aistear an chladaigh orm féin deireadh oíche. Ach inDomhnach chreidim gur fíor dhuit é: ní fghaghann duine ar bith breith a bhéil féin / Tá an domhnuidheacht de na Curraoinigh ar an mbaile sin. Fir bheaga staiseáilte agus "musteaisín" ruadh ar 'chuile dhuine aca agus meanaí as a súile (: coinneal le olc ins na súile aca) / Tá an domhnuidheacht saighdiúir siar faoi Chonamara ag baint mhóna, adeir fear aniar liom, a casadh liom i nGaillimh indiu. Thar tír isteach uileag iad. Deir sé freisin nach bhfuil an chuid is mó aca ag tabhairt cuma bainte ar bith uirre, ach 'ar ndú (: dar ndóigh) déanfaidh sí má shásuigheann sí a gcuid comhairleachaí fhéin, agus sásóchaidh, mar sé cuid an bheagáin atá a fhios aca sin faoi mhóin ach an oiread. /

Dilleoireacht (duilleoireacht?) — ainm-bhriathar. Ní baintear aon-leas as ach in a ainm-bhriathar nó in a ainm.

Dilleoireacht — tuineamh; athchuinge; impí; a dhul go bog agus go cruadh ag iarratas; iarratas cráidhte; a dhul go bun an amhgair le duine eile ag iarraidh ar rud a dhéanamh.

Chaith sé an lá ag dilleoireacht liom ag iarraidh mé a thabhairt ann. /
 Imeachaidh sí mara mbeidh an ceann eile ag dilleoireacht len a coinneál. Ach mar sin fhéin is droch-sheans atá aice fanacht. Tá an iomarca grádha do'n eirghe-in-áirde aice anois, agus ní shásóchaidh áit ar bith í ach Sasana / Deir tú leis a chaith ag duilleoireacht liom ag ceapadh go bhfanfainn le h-aghaidh tae, ach diabhal baoghal in mo chraiceann a bhí orm. B'annamh leis mórán de'n chórtas a bheith ag síneadh leis, ach an oiread le scéal. Dheamhan a fhios agam beo céard a bhain dó aréir go raibh sé ag iarraidh cumaoin a chaitheamh liom. Mara bhfuair sé tae as Ameriocá! / Ag dilleoireacht agus ag dilleoireacht a chaitheas sí a saoghal: ag dilleoireacht ag iarraidh a dhul ag damhsaí agus ag cuartaidheacht. Mo léan géar, fuair sí amach an té a leigfeadh ag damhsaí í! Dhá gcasad sí stuaic na binne bheadh an t-athair siúd aice scanruighthe gur árduighthe leis ag saighdiúr a bheadh sí. Bhí an scanradh sin ag rith leis an dream sin ariamh / Tiubharfaidh mise luach do chuid dilleoireacht' duit: thú a chaitheamh siar a chodladh agus cead agad fanacht annsin aríst go maidin. Ag ceapadh go leigfí ag bóithreoir-eacht thú an tráth seo d'oíche! Ní h-iad do chuid "lessons" a bheadh ag déanamh imní dhuit leath cho maith. Na daoine thar bharr a gcéille agad ar an gceird sin ó tháinig oíche! / Thug sé guth orm nach ndeachaidh mé a chongnamh dhó ab eadh! Nach raibh sé ag dilleoireacht liom ar feadh na h-oíche aréir Pádraic a leigean leis, ach m'anamsa nach (: nachar) leigean, ná dheamhan leigean. Is dona na gnaithí a bheadh orm, agus an slaimín féir atá agam féin caithte annsin thoir fós faoi fhliuchán agus faoi amluadha. Níor mhór le cuid de na daoine dá bhfágthá do chuid oibre fhéin annsin agus a dhul in éindigh leo-san go mbeadh a gcuid oibre féin réidh / Leig de do chuid dilleoireacht anois liomsa nó beidh rud ar a shon agad. Diabhal bréag nach mbeidh /

Ní mise an ribín réidh agad má bhaineann tú asam é. / Dheamhan gráinne
 tobac a thug mé dhó ná cuid de ghráinne. Ní cheal muise nach raibh dilleoireacht
 aige liom dhá iarraidh. Dhá mbeitheá in do ridire, ní sheasfá leo ag
 iarraidh tobac / Sin í ceird na sagairt igcomhnuí: ag dilleoireacht
 ag iarraidh airgid. Tá an póca oscluighthe igcomhnuí: póca na h-uireasbhaidh. /
 Chaith muid an oíche ag dilleoireacht leis le amhrán a rádh, ach dheamhan
 rádh. Ní abróchad sé tada ach ag nathuidheacht leis ins an gcúinne. Ní
 leis ab fhaillighe é muise an ghloinín fuisce a leigeann siar. Níor chall
 aon-dilleoireacht a dhéanamh leis fúithe sin / Ní theagann iabh orra ach
 ag dilleoireacht liom ó mhaidin go faoithin — ag iarratas, ag iarratas
 — ag iarraidh airgead a bhaint as na scairteachaí agam. Ach
 cidh Dia muise gur deacair dhomsa airgead a bheith agam
 le síneadh aca (: chuca) agus gan slí ó neamh agam ach ag
 faire ar an scillingín ghágach "dole" sin / Má bhíonn sí ag dilleoireacht
 le thú a thabhairt in éindigh léithe abair amach gan frapa gan taca léi
 gur chumaoin duit a dhul in éindigh léithe go deimhin! :an uair a
 d'iarr tusa ar son Dé uirre-se a dhul in éindigh leat go B. na
 mB., ba deas an sásamh a thug sí duit. "Nach beag a bheadh le déanamh
 agam" adeir sí "a dhul siar go dtí na h-amhuis bhradacha sin, agus gan
 a fhios agam nach mé a speireadh le cloich a dhéanfadh duine aca
 shul má bheinn aniar abhaile aríst." An scaoinn bhradach! / Má fheicimse
 ar an dilleoireacht sin aríst sib agus aon-duine istigh beidh mé ag
 gabhail oraibh cho uain agus a gheobhfas mé teas in 'u' (: bhur) gcraiceann.
 Bheadh ciall dilleoireacht, ach níl uair ar bith is mó a dteagann
 táirm oraibh ná an uair a gcasfar duine eicínt isteach. Dhá
 mbadh é an té is measa le duine beo a bheadh ann, náireochadh sib
 é len 'u' (: bhur) gcuid dhilleoireacht'. / Tá mé sáruighthe agaibh
 le bliain ag dilleoireacht liom go bhfaghainn madadh
 dhaoibh. Tá sé agaibh anois agus is beag an mheas atá agaibh air. Ag
 imeacht dhá chiceáil agus ag sáthadh bior dearg ann. Diabhal bréag
 nach uaibh a theastóchadh an tslat. Tá sib dhá tuaradh dhaoib féin,
 tá sin. /

Dilleoir, Dilleoirín: ainm-fhocal, fireann. Iolraidh — dilleoirí.

Dilleoir, Dilleoirín — duine (go h-áithrid páiste) a bheadh ag dilleoireacht nó claonta chun dilleoireachta (fc. dilleoireacht)
[Ní baintear mórán leas as dilleoir. Dilleoirín is coitchiannta go fada]

Tá tú in do dhilleoir — tá tú sin. Is diabhaltaí nach dtiocfadh iabh eicínt ar do bhéal uair eicínt. Ach dheamhan iabh. Beidh tú ar do chuid dilleoireacht muis nó go dtugaidh duine eicínt isteach ar an drannal duit é, ach dheamhan a mbeinnse in a dhiaidh ort — ní ag amhdú an uilc é chor ar bith! / Caith rud eicínt ag an dilleoirín sin nó déanfaidh sé siún (seon?) sinncín dín / Nach tú an dilleoirín i gcomhnuí. Ceadh nach mbeitheá mar a bhíos 'chuile ghasúr go lághach múinte agus gan a bheith ag tógáil an chloiginn orm mar sin. Nach bhfuil a fhios agad go maith go bhfuightheá é, dá mbeadh sé ann, agus ó thárla nach bhfuil go gcaithfidh tú déanamh dhá fhuireasbaidh a bheith agad. Nó an bhfuil maith ar bith a bheith leat. Má fheiceann t'athair in do dhilleoirín mar sin thú leagfaidh sé ort, creid mé dhuit ann. Agus ní choisneochaidh mise aríst choidhchin thú mar (a) rinne mé an oíche cheana / Tá tú in t'amhlóirín de dhilleoirín. Sin é an chaoi a bhfuil tú. Cuirfidh mise riocht [r. análach go minic i riocht] ort feicfidh tú féin air! = cuirfidh mé droch-bhail ort; tiubharfaidh mé griosáil duit / Ní fhaca mé aon-dilleoirín go h-iomdha (fuaim iom-aoí) ach an grabairín beag sin ag M. Ph. Sh. Sháruigh sé a mháthair an oíche faoi dheire. Dheamhan maith a bheadh aige ann go dtugadh sí cead dó a raibh de shoithigh ar an drisiúr a thógáil anuas, agus a gcur síos ins an gciseán, mar dhóigh dhe go mbadh ceannuidhe gréithí é. Tháinig M. isteach agus nuair a chonnaic sé an drisiúr feidheartha, agus na soithigh ins an gciseán, rug sé in a ghabhail air agus bhí sé ag leigeán an treabhsairín síos leis nuair a d'iarr sé cara agus coimirce orm féin. Shábháil mé é, ach deirimse leat gur fada aríst go dtosuighidh sé ar an gceird siúd — in a cheannuidhe gréithí. /

Dúthruach (dubhruadhach?) — ainm-fhocal, fireann (fuaim dú-rúch); ainm-bhriathar.

Dúthruach: súnás fiadhántais; leath-shaobhchan; luainnighil éigcéilleach;
a bheith ag imeacht go h-an-luainneach; daolanna, treallanna nó teas
an aithinne a bheith i nduine nó imbeithidheach ar an gcaoi a mbeadh sé
ag imeacht; fleasc a bheith ar rud de réir a imeachta; seachmall.

Tá dúthruach ar an mbó sin ag imeacht. Chaith sí an claidhe amach as an ngarrdha indiu. As go bráth léithe síos an bóthar agus fhobair gur mharbhuigh mótar í ag ceann an bhóithrín. Leag sí an bhearna isteach i gclaidhe T. Sh. agus chuir sí na beithidhigh thrín a chéile. Dheamhan comhnú a rinne sí annsin go ndeachaidh sí ins na cosa in áirde bóithrín an chladaigh agus chloisfeá thiar adtuaidh í ag géimneach. Chas D. Sh. Mh. aníos aríst í agus bhí sí ag ionntú soir an bóthar marach go ndeachaidh mé roimpe agus a cur aníos go teach. Shíl mé idtosach gur dúthruach dárach a bhí uirre ach dheamhan glaedh ná a dhath a bhí léithe. Thug mé chuig an tarbh í, ach ní dáir ar bith a bhí uirre. Fuighleach a thug sé le déanamh dhom coinneál léithe ar an mbealach anuas, agus marach scuraichín le S. Mh. A., bheadh sí bailighthe soir an bóthar aríst orm thar éis mo dhichill. Sin í an diabhlánach agad. Bhí an dúthruach céadna anoir aríst uirre — ag rith, ag géimneach agus ag gabhail dhá tóin in áirde. Ach dar brigh an leabhair ach a bhfuair mise istigh ar an tsráid í, thug mé cró dhi, agus fanóchaidh si annsin go n-athruighidh sí béasa. Ná greim le n-ithe a thug mé di ó shoin, ná cuid de ghreim. B'fhéidir go mbainfeadh an t-ocras an dúthruach di. Mara mbainidh, bainfidh neart maide di é. Tá an clampar ar bhó ar bith aniar as Conamara céadna / Tá duthruach eicint ar an mbó seo amuigh maran dáir atá uirre. Is gearr ó cheana ó bhí sí uirre agus níorbh fhearrde sin í. Ach tá sé cho maith a scaoileadh suas ag an tarbh chreidim, mar sin féin / Diabhal a leithide de dhuthruach agus atá uirre sin. Ní dhearna sí aon-chomhnuí ó mhaidin ach ar an dúthruach sin síos agus suas an pháirc, go sílfeá gur greidill dearga a bhí len a cosa. Sin í an cailín agad! Séard

atá uirre anois an uair nar fágadh i ngarranta an chladaigh í. Tá
 sí an-cheanamhail ar gharrantaí an chladaigh. Má mhaireann di ar
 an duthruach údan dheamhan a cos a chomhnóchas go n-imthighidh
 sí as an bpáirc. Ach tá sí réidh le garrantaí an chladaigh go
 Samhain seo chugainn aríst / Tá dúthruach an diabhail ar na
 h-asail sin agad ag imeacht. Meastú nar leag siad an
 bhearna orm aréir agus dheamhan turnapa de bhláth bliana agam
 nach bhfuil talltuighthe millte aca. Caithfidh tú a gcuibhriú, nó
 má bheirim aríst orra tiubharfaidh mé an chuingir aca (: péire)
 soir ingreim tónach go bearraic / Hébrí (pé'r bith) cé'n dúthruach
 a bhuaíl í ba gheall le bó í a bheadh ingeallta, an chaoi a
 raibh sí ag rith ar fud a bhaile / D'imthigh sí as dúthruach eicint
 a bhuaíl í, agus dheamhan comhnuighe a rinne sí nó gur sheas sí
 thiar ar shráid Sh. Mhac C. i mB. — an fear ar cheannuigh sé uaidh
 í. Ní hé Fáilte na Gé "ó'n bhfear go dtí an t-uisce" a bhí aige
 sin roimpe. B'fhéarr leis ball ar bith in a shráid ar maidin
 ná í de bharr an chaoi a raibh sí ag dul ó laogh air féin roimhe
 sin. Dheamhan filleadh ná feacadh a rinne sé ach a tiomáilt (: tiomáint)
 aniar ar ais aríst gur fhága sé istigh ins an tsráid ag M. B. í timpeall
 agus an ceathair a chlog an lá sin. Hébrí (: pé'r bith) cé'n dúthruach a
 bhí uirre ag dul siar chuir sé siúd a dhá oiread dúthruach uirre
 aniar / Cheannuigh mé bó uair i nD. an Fh. Chuaidh mé amach ag breathnú uirre
 annsin amuigh in Garruidhe na h-Iothlann shul ó chuaidh (: sul a ndeachaidh)
 mé a chodladh taca an h-aon-déag. Nach diabhaltaidhe an dúthruach a
 bhuaíl í agus go raibh sí thiar ar an tsráid ag an bhfear ar cheannuigh
 mé uaidh í — Mainníneach as C. — ag an ceathair a chlog an mhaidin
 sin. An gcreidfeá-sa go bhféadfadh bó ar bith an oiread sin siubhail
 a dhéanamh. Sin í clár na fírinne aghad muis / Diabhal dúthruach
 go h-éag mar tá air! Dúthruach óil! Dhá gcloiseadh sé go mbeadh
 iarraidh fuisce déanta i mB. na gC. dheamhan méir a bhainfeadh sé dhá shrón
 go seasfadh sé thuas ann. Nach bhfeiceann tú an chaoi a bhfuil sé má
 chloiseann sé go mbíonn aon-deoir phoitín i dteach ar bith, go mbíonn
 sé ar siubhal go bhfaghaidh sé leithscéal eicint a dhul isteach ann.

Nach shin é do dhóthain. / Chuala mé go raibh C. ag imeacht thoir annseo Dia
 Domhnaigh agus an-dúthruach achrainn air. D'iarr sé mac J. Sh. amach ar
 "fair-play" agus bhí sé ag gabhailt de chiceannaí ar dhorus tighe Ph. i
 gcaitheamh uair an chluig. Thug sé leath-bhord leis annsin anoir
 le claidhe ach bhuail an óinseamhlacht aríst ag geata tighe D. agus chaith
 sé dhó (: dhe) in a chraiceann aríst ag cur achrainn ar na
 scurachaí. Nach beag an spioraid iad nach sínfeadh duine eicínt aca é le iarraidh! /
 Dúthruach phósta atá air ag imeacht ar an gcaoi sin. Gheobhaidh sibh
 sciorrachán bainse uaidh an Inid seo go siúráilte / Nach diabhaltaidhe fada
 a leig sé é gur bhuail dúthruach mná é. Cé'n aois é siúd? Bail ó Dia ort
 féin agus ar do leath-chéad bliain. Ní fheicfidh sé na trí scóir féin
 aríst go deo. Dar mo choinsias 'sé an sean-dúthruach aige
 anois é. Ach ní bhíonn righeachan ar bith leis an sean-amadán
 an uair a theagas an óinseamhlacht air. Diabhal righeachan! /
 Tá sé ag imeacht agus dúthruach air mar bheadh tarbh ann.
 Braoinín atá ar bord aige is cosamhail. Bhí lá de'n tsaoghal
 muis agus is beag an ghlaodhmaireacht a dhéanfadh sé ar an
 mbaile seo. Deirimse leatsa gur maith gasta a cheannsóchthaidhe
 a chuid duthruach. Ach tá 'chuile chimleachán indon cis ar easair
 a dhéanamh dhínn anois faraor. Nach hé an saoghal a d'imigh! /
 Sin í an cheird a bhíos air sin 'chuile oíche: ag imeacht ag dúthruach
 ar fud na mbóithrí mar a bheadh beithidheach éigcéill ann. Nach
 cóir adubhairt mé leat gurb é a bhí ag uallfairsiar annseo an
 oíche údan. / Ag dúthruach leo mar sin a bhíos an dream sin
 ar fad anois. Airigheann siad go bhfuil M. i Sasana. Dá mbeadh
 sé sin ins na bólaí seo is beag an dúthruach a bheadh ar chlann
 J. Chuirfeadh sé siúd dúthruach ar an ngoile aca, agus cuirfidh
 fós, má sheolann Dia ar ais slán é. 'Sé atá siad a thuaradh
 dóibh féin. / Mhaitheá do Dhia nach (: ach) gan é a fheiceál ag dúthruach
 thart ar fud an tighe, agus é ag búirtheadhach mar bheadh bulán ann.
 Shíl mé go gcuirfeadh sé an teach dhá lúdrachaí. Ní raibh sé buailteach
 chor ar bith ach bhí sé sáthach bagarthach deirimse leat. D'árduigh duine
 eicínt amach ar an tsráid é faoi dheire agus bhí teach na bainse suaimhneach
 uaidh sin amach /

Daol — ainm-fhocal. Fireann iolraidh — daola, daolannaí.

Daol — treall; taom; iarraidh; saighead; driog; drithlín; racht.

Teagann daol pian (: ní ghabhann pian le claochlódh tuisil anois ach go rí-annam) corr-uair air = teigheann drioganna pian thríd
 corr-uair (taom thobann) / Is annamh a bhuaileas an phian é. In a daolannaí (daola freisin) a thagas sí, ach is olc an ailím í an fhad agus a mhaireas sí / In a daolannaí a bhíos pian an chancair sin ar dhuine. Tagann sí de phlimp agus faghann duine fuarú uaithe ar an gcóir chéadna. Bíonn sí an-ghártha de'n tsaoghal.
 Chonnaic mé B. Ph. léithe — go ndéanaidh Dia grásta air. Bhí mé féin agus é féin i gciúin-chomhrádh thiar ar an teallach mar tá mise agus thusa anois bail ó Dhia ort. Dheamhan aithne ceo a bhí air.
 De ghorta an gharta tháinic an daol air. Mhaithfeá do Dhia gan a bheith ag éisteacht leis an screadach léithe. Bhain sí tuairim agus dhá uair an chluig as, agus chlaochmuigh sí annsin aríst. Ach ó theigheas an rud sin (: cancar) in ainsil ar dhuine is gearr an mhoill a fhaghas sé ó'n bpian. Tagann na daolanna air 'chuile phuinte / 'Sí an phian a thagas in a daolanna mar sin is measa. Bíonn sí an-ghártha go h-éag. Dá seaduibheadh sí duine i gcomhnuí chítear dom féin nach mbeadh sí baoghal air cho dona. Ach chreidim gur cuma cé'n chaoi a mbíonn an phian ag dul do dhuine má bhíonn sí air / Bhí an bheirt againn ag teacht as Gaillimh oíche agus sé an áit ar bhuail an donacht é ag Áirdín an D. Badh é an rud ba tobainne é a chonnaic mé ariamh: daol ceart. Bhí sé domhain go maith ins an oíche agus an áit sin sáthach uaigneach freisin.
 Ní raibh mé in mo bhambairne ariamh go dtí an oíche sin: gan fios agam a dtiocfainn ag iarraidh an tsagairt dó nó an bhfanf -ainn in a chionn. Ach d'imigh sí aríst cho tobann agus a tháinig sí, cho luath agus a bhí an daol sin dó (: dhe) aige / Má airigheann tú an daol — an t-árdú — do do bhualadh, níl agad a dhéanamh ach bualadh fút ar bhall na h-áite go gcuiridh tú díot é. / Tá sé indon crochadóireacht leis ach an uair a bhuaileas daol de'n phian sin é nach flearr (: fuláir) dó síneadh go n-imighidh sí aríst. InDomhnach

tá sé indon creachlaoiseacha móra a dhéanamh tharéis a mbíonn d'éagnach aige. Bhuail sí an tseachtain seo caithte amuigh ins an ngarrdha é agus bhí sé ag dilleoireacht leo ag iarraidh orra a dhul i gcoinne an dochtúra, ach bhí sé ar a shean-léim aríst faoi cheann uair an chluig. An uair a thugas an reacht sin a sheal bíonn sé an-spleodrach aríst ar an toirt. / Ní bhíonn air ach an daol sin ach ní beag dhó a dhonacht. Ní fhágann sí láthar ar bith ann go ceann seachtaine aríst. Is deacair leis a theacht ar a chóir féin uaithe chor ar bith / Bhuel teagann daol uilc air scaithí agus bíonn sé cho-corrúighthe sin agus go (: gur) beag nach mbaineann sé laogh as 'chuile bhó ar an mbaile. Sin é a bhealach. Ar an dá luath agus a dteigheann sé 'un míneadais aríst dheamhan duine go h-iomaoi is fheilmheanaighe ná é. Bainfeadh naoidh-neán ceart dó. Dheamhan neart aige air. Sin é an chaoi a bhfuil sé. An té atá saor arsa tusa caithead sé cloch / Chomh uain agus a bhaineas an daol sin as — daol uilc — dheamhan goir ag aon-duine a thaobhachtáil. Má thaobhuigheann, tá sé sáithe, nó caithte, nó arm ar bith is túsce aige. Dar fiadh tá! Mharbhóchadh sé é féin an nóiméad in a dhiaidh le náire, ach cé'n mhaith sin, ó's é a bhealach é. / Sháith sé sin fear cheana agus dheamhan ceo a chuaidh air ach bliain. Rinne siad amach gurb as daol a d'eirigh sé dhó. Tá sin breagh go leor ach ba suarach an sásamh é do'n té a raibh a phutógaí ag imeacht in a ghlaic aige. Ní raibh sé indon a gcur ar ais aríst as daol / Daol droch-mhúineadha agus neart maistínteacht' atá anois uirre. Déarfá nach mbeadh sé éascaidh í sin a bhearradh ar ala na h-uaire! Ach míneochaidh sí síos ar ball agus féadfaidh tú caint a chur uirre má tá aon-spéis agad innte / Bhí sé ag cur a chraicinn dó (: de) ag damhsa i lár an tighe. Agus céard a dhéanfadh sé — mar bhuailfeadh daol é — ach a theacht anuas agus é fhéin a ghróigeadh istigh ins an gclúid agus tosúighe ag fuar(: for)-chaoineachán. Thosuigh mo choinsias! Daol brúin (: bróin) a tháinig air is cosamhail. Ag caoineadh sean-J. a bhí sé. / Deir na scurachaí sin

a bhí thall in aoineacht leis go mbíodh sé ar an gceird chéadna i Sasana. Bhuaileadh daolanna cumha é scaithí, agus bhíodh sé bog te ag dul abhaile maidin lá'r na bháireach. Ach maidin lá'r na bháireach ní bhíodh aon-chuimhne aige go raibh aon-bhaile ariamh ann. A raibh de bháid aeir ag an "German" ní bhainf -eadh feanc as aríst go saothruigheadh sé páighe na seacht-aine / Theangmhuigh daol eicínt le M. anocht agus cho pusach agus atá sí. Níl ann ach gur bheannuigh sí dhom ins an mbóthar. Ach oibrigheadh sí léithe agus fuaruigheadh sí ins an gcráiceann céadna ar théith sí cheana ann / Theangmhuigh daol eicínt leis indiu muis agus cho luainneach agus atá sé ag imeacht. Níl a fhios agam nach ag smúracht indiaidh gearrchaileadha atá sé. Is maith an scathamh cheana nar facthas ar an mbóthar é — ná amach chor ar bith.

Agus dheamhan é aríst go ceann fada / Theangmhuigh daol eicínt leis agus é a chastáil in éindigh le mo dhuine. Sin é an chéad uair le bliain a bhfaca mé abuil a chéile iad. Marach (: muna mbeadh) go n-airigheann sé brabac eicínt air muis, a Thighearna Dé is fada amach uaidh a d'fhanfadh sé. / Chaithfeadh sé gur theangmhuigh daol eicínt leis ar maidin agus é a bheith ag imeacht ag bruimseálacht mar sin. Ní réidhteach do'n teach muis má tá dhá cheann an tighe thrídih lasadh mar sin (: an fear agus an bhean ag troid). Ach b'fhurasta aithinte nach i bhfad a bhainfidís amach suaimhneach agus an deis a bhí uirre féin oíche na bainse / Cé'n sórt daol a theangmhuigh léi agus a theacht ar cuairt annseo thuas indiu. Níor facthas cheana ann í le saoghal agus aimsir. Dubhairt sí liom féin dá bhliain go h-am seo — lá a raibh mé ag caint léi i dteach an phosta — dheamhan a cois ná a cnáimh a thaobhóchadh iad an dá lá agus a bheadh sí beo aríst. / Má theangmhuigheann daol leis siúd is maith gasta a bheidheas sé ag tabhairt an tsráid amach do Mh. Ní rachainn faoi dhuit go gcaithfidh sé oíche Nodlag seo chugainn faoi shógh ann choidhchin.

Má chaitheann, 'sé a cloch-neart é / Fuair sí daol ó rud eicínt agus an súnás atá uirre indiu = mar dhóigh dhe go bhfuair sí droch-iarraidh (droch-scéala, scéala nar thaithnig léi, gur cuireadh múisiam mór uirre, gur chuir rud eicínt callóid intinne uirre agus rl.). / Marach go bhfuair sé daol ó rud eicínt ní bheadh sé ag imeacht ar an gcóir sin le seachtain: gan buille maitheasa a dhéanamh, ach soir agus anoir an bóthar agus síos go cladach. B'fhéidir gurb í an cailín atá aige i M. atá ag dul ag pósadh nó ag déanamh roghain ar fhear eicínt eile. Níl aon-duine

in Éirinn is fusa a shaghadh ná é 'ar nú (ar ndóigh). / Ó rud eicint nar thaithnigh leis anois a fuair sé an daol sin muis. An inghean atá ag cur a cosa uaithe aríst ag iarraidh a dhul go Sasana. An t-am deire a ndearna sí Sasana a shamhailt leis, bhí sé ag dul ins na fraghthachaí go ceann míosa, agus thagadh daolanna an diabhail ann dhá gcainteá (: gcaintightheá) ar aonduine a bhí i Sasana leis. Tá sé caithte in a cheann críochnuighthe aige gur indiaidh Ph. Mh. atá sí ag dul ann; agus 'chuile eallach aige ach é sin / Cé'n chaoi a bhfuair sé an daol sin? Bualadh soir maolfhabharthach go dtí tigh Th. agus fanacht ann ó bhí sé an dó a chlog go dtí an trí ar maidin. A Dhia dhá thárrtháil muis! Tá mé ag ceapadh go raibh núta (: nóta puint) sáthach spartha aige shul 'á tháinig sé abhaile. Rath a cheirde air muis! Múisiam mór eicint a cuireadh air ins an mbaile le go dtug sé an tuairt sin air féin. / Tá daolanna ag teacht ann len a dhul ag déanamh an rud = cuireann sé goithí air fhéin go dtiocfaidh sé dhá dhéanamh bog te ar an toirt = tugann sé obainneacha a dhul dhá dhéanamh / Bhí daolanna cladaigh ag teacht ann le seachtain ach dheamhan an cladach a thaobhuigh sé in a dheidh sin (: dhiaidh) / Bhí daolanna ag teacht ann a dhul agus D. a bhualadh, ach chuir sé stuaim ar an bhfoighid in a dheidh sin / Ná bac le fear ar bith a bhfeicfidh tú daolanna ag teacht ann a dhul ag pósadh. Ní phósfaidh an té sin go bráth. Nó má phósann sé an droch-phósadh é, arae pósfaidh sé bean ar bith is túsce aige as ceann dá chuid daolannaí / Tá daol ins an gcapall sin = meargántacht, stuaic, taghd. Níl sí gabhthach le smacht amach agus amach. B'fhéidir gurb i lár do chruadhóige a thosóchadh sí ag cúlú, nó gurb é an uair a mbeitheá ag iarraidh a coinneál in a seasamh a mbeadh díocas imeachta uirre, nó a gcuirfeadh sí cor eicint di nach mbeadh aon-tsúil agad leis. / An-chapall í marach an daol atá innte. Ní bheadh a fhios agad cé'n noiméad ar mian léithe rith / Fhobair gur mharbhuigh an capall S. Mh. Mh. Tá an-daol go deo innte / An gcuimhnigheann tú ar an gcapall mór dubh a bhí ag J. Ch. A leath-cheann sin í. Teagann daolanna innte ar an gcaoi chéadna / Bhainfeadh duine féin ceart go deo dhi, ach ná bac le aineoluidhe a dhul in a h-éadan ag an daol a theagas innte. / Ní giogach (: giongach) féin atá sí ach daol eicint a bhuaileas í agus cho uain agus a sheasas an daol sin, ní bhainfeadh Goll Mac Móirne ceart di. Caithfidh sí a comhairle féin a fháil.

Diúgaireacht — ainm bhriathar agus ainm-fhocal. Ní baintear leas as mar bhriathar coimsidhe.

Diúgaireacht: an gol neamhaidhe síorruidhe a bhíos ag páistí; banrán síorruidhe; síor-chaoineadh íseal.

"Dá bhfaghainn an saoghal ó fheirc go grian

Sealbháin maoin a's dúithcheannaí

Diúgaireacht naoidhin ní chloisfeá choidhchin

Le m'ais 'san oíche faoi shúsaí" [As amhrán].

Chaith an páiste an oíche ag diúgaireacht / Cé'n sórt diúgaireacht sin ort anois. Ní féidir gur ag iarraidh bainne a bheitheá aríst agus nach bhfuil mé ach th'éis an buidéal a bhaint de do bhéal. 'Sé an cás céadna é. Dá bhfuirtheá an saoghal mór, bheitheá ag diúgaireacht ina dhiaidh sin / A Mh. breathnuigh an bhfeicfeá an bhféadfá an páiste sin a bhréagadh. Tá sé in a ainle bhradach ag diúgaireacht ó mhaidin / Ag diúgaireacht chaoineacháin atá tú aríst. Is diachta duit sin. Dar ndóigh ní rud le n-ithe atá uait aríst agus a ghoirdeacht agus ó fuair tú "bruth-bruth". / Tá sé ar an diúgaireacht chéadna sin anois le dhá lá agus dhá oíche. Níor thuit néal ar mo shúil aréir ná arbhú aréir aige, ach ar an gceird sin. Ní bhíonn sé gártha chor ar bith ach ar an diúgaireacht sin i gcomhnuí. Ag diúgaireacht leis i gcomhnuí i gcomhnuí. Shíl mé gur fiacla a bhí ag gabhail dó i dtosach ach ní cheapaim go (: gur) b'eadh anois. Tá a fhios ag mo chroidhe gur deacair a n-oileamhaint — na páistí céadna, bail ó Dhia orra. Ní túisce galra dhíob aca ná ceann eile orra. Mo dhóthain mhór a fuair mise le déanamh ó'n mbeirt is sine anuiridh. Chaith mé seachtainí imbéal a chéile ar neamh-chodladh an t-am ar bhuaile an treoch iad ... Sin í an fhírinne dhuit muis. Ach dheamhan mórán anró a fuair mé uaidh seo fós gur bhuaile an méid seo é. Ní beag do dhuine a thúisce arsa tusa / Tá ceann beag ag N. agus ní dhéanann sé suaimneas ar bith ach ag diúgaireacht leis igcomhnuí. Dar brigh an leabhair chuirfeadh sé cearhaos ort ag breathnú air. Dheamhan suim ar bith aice féin ann. Dubhairt mise léithe é a thabhairt siar go bhfeicfeadh an dochtúr é. "Dheamhan dochtúr muis" adeir sí "ná cuid de dhochtúir. Bíodh sé ag diúgaireacht leis annsin agus a chead sin aige. An uair a thogróchas sé stopadh

stopfaidh sé. Níl cheal ar bith air. Daighean páiste ins an tír a fuair a aire sin; ach aon-mhaith amháin dom é." Dheamhan cás ar bith aice ann. 'Sí nach bhfuil an scruball innte. Shílfeá gurb é an chaoi a mbeadh sí guthamhail go bhfuigheadh aon-duine caidéis do'n pháiste, agus níl aon-duine dhá bhfeicfeadh é nach gcaithfeadh caidéis eicint a fháil dó. Scrúdfadh a chuid diúgaireacht' na clocha glasa — scrúdfadh sin / Leig de do chuid diúgaireacht anois, nó dar Dia tiubharfaidh mise luach do chuid diúgaireacht' duit. Tá muid reicthe agad ó mhaidin go faoithin agus ó oíche go maidin, hébrí céard atá ort thar agus gasúir na tíre. Dá mbeinn cho maith le Ceaithe Heic (: níl a fhios anois cé'rbh í) ní bheadh a sheasamh agam leat. Bheadh ciall diúgaireacht marach gurb í an diúgaireacht chéadna i gcomhnuí í. / Mo choinsias 's dar m'anam anois mara n-eirighidh tú as do chuid diúgaireacht' beidh scéal agad air. Níor tháinig iabh ar do bhéal ó thráthnóna ach ar an gceird sin pébí cé'n sórt anshógh atá chor ar bith ort. Ach ní anshógh ar bith atá ort ach neart ámhulleacht' agus stuacaighil. Má fhaghaimse slat mhaith ghéar agus leagan ort, an fhad agus a gheobhas mé teas in do chraiceann, b'fhéidir go mbréagfadh sin thú. Mara mbréagaidh múinfidh sé thú / 'Sé an fáth a bhfuil sé ar an diúgaireacht sin anois in áit a bhfaca sé bosca tae agam th'éis na Gaillimhe, agus ní bheadh fíth ná feáin air go bhfághadh sé é. An uair nach bhfuair, thosuigh sé ag gárthaighil, agus tharraingeochadh sé ba bodhra as coillte len a chuid síonaighle, nó gur thug mé cupla criogaide dhó. Tháinig meacan annsin ann — meacan droch-mhúineadha. Tá sé ag diúgaireacht ó shoin. Ag ceapadh go bhfuighidh sé an bosca sin agus gan goir ar bith aige air. Cé'n ghoir a bheadh aige air? / Is deas í do cheird: ag diúgaireacht 'chuile ré soluis. Ní mhairfeá gan a bheith ag tabhairt snug leat i gcomhnuí — ní mhairfeá sin. Níl a fhios agam cé uaidh a dtug tú an amhlóireacht chor ar bith. Ní fhaca mé aon-duine eile ariamh dhár rugadh ins an teach, ar an gcaoi sin cé's moite dhuit féin. Ach bíonn an cuilthíneach ar 'chuile thréad / Má chloisim aon-bhlas de do chuid diúgaireacht' aríst go faoithin bainfidh mé na scairteachaí asad le a mbuailfidh mé ort, creid mise dhuit ann. Thosuigh tú annsin th'éis am dinnéir an uair nach leigfí go L. in éindigh leis an gcuid eile thú, agus go mbeitheá tuithte in do chnap shul dhá mbeitheá leath-bhealaigh siar. Leigfear ann thú ach a mbeidh tú indon a dhul ann. Ní leigfear go dtí sin /

Déidín — Ainmfhocal — fireann. Iolraidh — déidíní

Déidín — crapadh a theagas ins an ngiall agus siar ins an mbéal.

Glasálann an giall agus ní féidir a oscailt le spúnóga féin scaithtí; lockjaw.

Tá déidín tuithte aige (: baintear leas as an mbriathar tuit leis i gcomhnuí)

Thuit déidín aige / Is olc an rud déidín tuitim ag duine / Ní fhaca mé déidín

tuithte ag duine ariamh ach chonnaic mé tuithte ag capall é. Bhí sí annsin thuas

againn — capall a raibh sé tuithte aice. Tugadh as í — le tíortháil / Is déidín a thuit ag

P. Á. Ghortuigh bulán ar an aonach é. Tugadh isteach ins an aspuicil (: hospital) é ach

dheamhan maith a bhí siad indon a dhéanamh dhó. Bhásuigh sé ann. / Dhá bhfágtaí

capall ro-fhada gan rud len ithe, thuitfeadh déidín aice. Thuit déidín ag

capall le N. Th. fadó an lá. 'Sé mo ghéar-chuimhne iad a fheiceál thuas

in a h-éadan ins an gcró. Bhí 'chuile dheis aca léithe, ach chinn orra

in a dheidh sin. Bhí an giall craptha ar fad, agus as sin ní fhágfad sé. Leagha

na bFíonn ní dhéanfadh aon-mhaith di ... is cosamhail gur fágadh ro-fhada

in a troscadh í, aindeoin go mbadh "set" (: dream) iad a thugadh an-ghiollaidh-

eacht do'n rud a bhíodh aca. Ach rinneadh éagcóir uirre ar chuma eicint —

rinneadh sin / Tuiteann déidín le gortú freisin. 'Bhfeiceann tú mac Th.

G. annsin thiar ar bhuail capall de chic é isteach ar an ngiall. Níor

chorruigh sé an giall go ceann fada. Bhí sé tugtha suas do'n bhás agus gan

súil ar bith len a theacht. Chaith dochtúirí seachtain dhá láimhseáil,

dar diaguí shrian sé as faoi dheire. Sílim nach dteagann sé roimhe, ná

a dhath / Is diabhailtaí nach dtuitfeadh déidín ag lucht na bacsála sin agus

na h-iarrantaí dalba a fhaghas siad ar na géill. Chonnaic mise fear dhá

bhualadh i Sasana, agus dar brigh an leabhair duit thiocfadh sí thrídh ghiall

chruaidhe. Shín sé ar shlatrachaí a dhroma é agus shílfeá dheamhan a bhéal a bhí

sé i riocht a oscal. "Tá do phasóid agad a bhuachaill" adeirimse liom féin

"Mara bhfuil déidín tuithte agadsa, ní chreidfidh mise go deo go raibh sé tuithte

ag C. an uair a bhuail asal an tincéara é". / An té a mbeidh déidín tuithte

aige ná bac thusa leis. Má bhíonn sé tuithte ceart aige, is fear réidh é.

Dochtúirí na cruinne ní leigheasfadh é. Má ghníonn an giall crapadh tá sé

craptha, agus ná bac thusa len a thabhairt ar ais, mar níl aon-

ndán ar ais dó. Déarfadh do rogha dochtúr leat é cuirfidh mise geall / Deirimse

leatsa gur beag dochtúr atá sásta a dhul i dtréim le déidín. Fuadóchaidh siad ag an ospuicil (: oispidéal) ar an bpuinnte é (: an té a bhfuil déidín tuithte aige) agus sin ní fhágfaidh sé go dteighidh sé ar thaobh eicínt. Maidir le go dtiocfaidh dochtúr amach annseo ag méirínteacht leis, is beag an baoghal a mhic ó. / I leabhar a léigh mé é gurb iad féitheachaí an ghéill a strompas má chuireann rud eicínt as a riocht iad. Annsin ní bhíonn siad indon an giall a oibriú síos na suas. Sin é an déidín ... 'Sé má's é. Breagh nach mbíonn sé amhlaidh le fuacht. Is minic ariamh a stromp fear a chodlóchadh amuigh. Bheadh sé craptha ar fad, ach dá mb'fhéidir a bhéal a oscailt, bheadh leis. Is mór an t-iongnadh, má's iad na féitheachaí a strompas, mar adeir tusa, nach dtuitfeadh déidín ag a leithide sin. Scéal agus a thóin leis atá in do chuid leabhra / Ní déidín ar bith a bhí tuithte aige sin ach sine siadháin. Is mór atá eatorra a mhic ó. Is furasta an tsine siadháin a leigheas, ach ní hé sin do'n déidín é. Droch-éadail ceart é sin. Bíonn an tseamair Mhuire ag an té a theagas uaidh. Buaileann sé caiple agus beithidhigh cho maith leis an duine agus níl a fhios agam nach measa a bhíos sé orra ná ar an duine. Tabhair faoi deara nach measa freisin / Thiubharfainn an leabhar go raibh déidín tuithte ag an luadhán cuit seo agam an oíche faoi dheire. Bhí plaic in a bhéal agus gan í ag dul siar ná aniar, agus é ag cínnt air a caitheamh amach ná a bhéal a oscailt len a caitheamh amach. Bhí sé ag sníomh agus ag lúbadh agus a dhrioball in a bhior aige, gan mothú ar bith. Hébrí cé'n sórt ualach a bhí air chuir sé dhó (: dhe) ins an deire é. Dhá n-imigheadh sé féin, is beag an chaitheamh in a dhiaidh a bheadh againn: is beag é a mhaith ná a mhaoin. Má tá eallach ar bith fairsing timcheall an tighe seo, is cuit iad. Bhainfidís an greim amach as do bhéal / / 'Sabhálaidh Dia sinn: déidín tuithte aige. Má tá muise is fear réidh é. Céard d'eirigh dhó? 'Ar ndú (: ndóigh) ní hí an spala a buaileadh air thoir annseo is cionntaighe. Chaithfeadh sé go raibh tsiocair (: siocair) eicínt aige thairis sin. Is deacair le déidín tuitim. Chuala mise cheana gur buaileadh iarraidh d'ord ceardchan ar an gC. a bhí thuas annseo agus é sínte ar an mbóthar. Cuireadh cnáimh a ghéill as áit agus in a dhiaidh sin féin dheamhan déidín a thuit aige. Mara b'shin í a dhóthain de shiocair castar leis é, ach bhí giall cruaidhe aige siúd, deir siad /

Tá déidín tuithte agam leis an bhfuacht, leis an ocras, le codladh; ag fanacht le duine eicínt, cheal tobac, go dteightheá ag damhsa, ag obair agus rl. = ní bheadh an déidín tuithte dháiríre, ach go mbeitheá thart, nó scrútuighthe cheal an rud áirid sin; nó go mbeitheá in ainriocht de bharr rud áirid a bheadh ag gabhail duit. (Ach ní fuláir a thabhairt faoi deara nach gcuirfí an luighe seo air, le tinneas ná le péin, nó le rud a bhfuil an duine ag saothrú an tsaoghail leis, ionann agus cho mór agus dá mbeadh déidín tuithte aige, nó é tugtha uaidh go mór. Ní abróchthaí cuirim i gcas: "Tá déidín tuithte aice le tinneas cloinne", nó "tá déidín tuithte aige le tinneas droma", nó "tá déidín tuithte ag an sean-duine bocht le scoilteachaí", nó "tá déidín tuithte ag an duine bocht ag iarraidh greim a mbéil a shaothrú dá chloinn". Ach déarfai "tá déidín tuithte ag an gcirc sin go mbeiridh sí an ubh". An uair is cúrsaí tinnis shealadaigh é nach mbíonn ro-mhór is féidir a rádh)

"Tá déidín tuithte agam ag fanacht leis agus dheamhan a chos atá ag teacht. Béidh a shliocht air: Beidh moill aríst air shul á fhanfas mise leis — beidh sin / Tá déidín tuithte agam leis an ocras agus gan aon-chosamhlacht aon-ghreim annseo / Bhí déidín tuithte agam d'fhuireasbhaidh gráinne tobac agus gan aon-ghráinne ag gábhail leis an D. Chuir mé fios tigh Bh. N. air le S. seo thuas, ach sin é teachtaire an Fhiadha ó'n Áirc. Beidh déidín tuithte agam faoi dhó ach a mbeidh sé sin ar ais. / Dheamhan gráinne tobac a gheobhfadh sé uaithe siúd dhá dtuiteadh déidín aige — dheamhan gráinne sin. Tá sí siúd cruadh coinneálach agus gar di féin. Ná bac thusa leis an té a fheiceas tú ag comhaireamh na stiallógaí aráin a thiubharfas sí duit. Droch-cheann ceart í sin / Ní thiubharfainnse aon-deoir óil dó dhá dtuiteadh déidín aige. Bhí sé in a sheasamh thiar ag an gcúnnar an-tsubháilceach go deo, agus é ag forcabhás ar 'chuile dhuine a thiocfadh ag glaothach deoch. Bhain sé féin an lá as an bpionta ag súil le 'chuile dhuine eile / Bhí sé annseo anuiridh agus dheamhan lá beo ach an Domhnach féin nach mbíodh sé thíos ag ceann an bhóthair roimhe fhear an phosta. Ag fanacht le scéala faoi'n "dole" a bhíodh sé, agus bhí an-mhoill air ag teacht. Shíl mé go dtuitfeadh déidín aige faoi dheire thál (: ó thárla) nach raibh sé ag teacht / Tá sé in a mhaide seaca thoir annsin ag an mbinn ó mhaidin ag faire uirre

a theacht amach. Mara dteagaidh sí amach muise roimhe an oíche, tuitfidh déidín aige. Tuilleadh ghéar de'n diabhal aige. Breagh nach bhfanann sé thiar ins an mbaile, maran fada aniar atá a chosa dhá thabhairt annseo / Go dtugaidh an diabhal coirce dhuit, croisim aríst thú. Dhá dtuiteadh déidín agad muis d'fhuireasbhaidh tae dheamhan thiomanta deoir a chuirfeas tú ar do bhéal dhe, go mbeidh sé in am agad é a chuir air. Ní bhíonn sé ólta agaibh dhá mhionóid an uair a bhíos sibh ag sclamhaireacht dhá iarraidh aríst. Ní sheasfadh stór mór an tae libh leis an gcaoi atá oraibh / Bhí déidín tuithte againn leis an ocras an uair a fuair muid aon-ghreim, agus an uair sin féin ba gann gortach uatha é a thabhairt duinn. Stiallóigin bheag aráin a bhfeicfeá dealg indo mhéir thríd, agus scudalach tae ar baineadh an t-anam as — má bhí sé ariamh ann — le neart brutha. Méaracáinín beag fuisce annsin nach n-aireochthá a bhlas ar do theanga. Tugaimse mo mhallacht ar chuma ar bith do bhainseachaí Bh. / Ara a dhearbhráthair mo chroidhe tú tá déidín tuithte ag a bhfuil ins an teach seo cheal "fags", agus é ag cínnt orra aon-cheann a fháil. Ní cheal a shaothruighthe é muis. Chuaidh duine aca soir cho fada le tigh Bh. N. an oíche cheana, ach dheamhan ceann adeirigh leis ach an oiread. Reicfidís istigh ins an teach thú an uair a bhíos siad dhá bhfuireasbhaidh. Ní mian leo buille maitheasa a dhéanamh. Tháinic mé isteach an lá cheana agus ubh agham a fuair mé beirthe. Hébrí cé'n chaoi ar sciarr an focal uaim féin gurb sheo é Seascach na gCearc — leath-fhocal é atá agham — "m'anam nach hé" adeir sé "nach (: ach) Seascach na "bhfags" agus an tobac". Tá a fhios ag mo chroidhe go mbeadh truaighe agad dóib scaithtí an uair a bhíos siad lá nó dhó dhá bhfuireasbhaidh / Dheamhan duine muise as an teach a thioctas a (: do) chongnamh dó dhá dtuiteadh déidín aige ag forcabhás orra. Nach réidh a gheobhadh sé daoine ag dul dhá marbhú féin dó-san, agus gan é ach ag magadh fútha aríst ar fud an bhaile. Chuaidh beirt as an teach dhá lá le coirce aige anuiridh, agus 'sé'n siomsán (: seamsán) a bhí aige soir faoi na bóithrí aríst, go mb'fherr dóibh a bheith ag déanamh rud eicínt ó thárla nach raibh aon-choirce aca féin. Ag ceapadh go dtiubharfadh muide lá do'n fhear sin aríst! / Tá déidín tuithte aige ag fanacht go n-imighidh an deirbhshiúr agus go bhféadaidh sé pósadh, agus gan cuimne ar bith féin ag an deirbhshiúr aon-chois a chorruighe as siúd. Tá an iomarca aoise aice anois le go n-iarrfadh duine ar bith le pósadh í, mara mbeadh sean-súmaire go díreach ann, a chaith a shaoghal i réigiún coimhthigheach eicínt agus a thioctadh

abhaile lobhtha le airgead. Ní chuirfeadh sean-raicleach ar bith aon-éiseall ar a leithide
 sin / ... Ach creid mise dhuit ann go raibh déidín tuitthe aige ag iarraidh imeacht
 an uair a leig mise uaim é. Ní thiocfainn ins an gceann sin leis chor ar
 bith, marach cho dúlaidhe agus a bhí sé le fanacht idtús oíche. Feicfidh tú
 féin air nach hé an chéad bhall a chasfar in mo theach-sa aríst é — nach
 hé sin / Fear oibre mo chreach! Bíonn déidín tuitthe aige go mbuailidh sé
 an cúig a chlog. Ní dhéanfad sé mogal in a dhiaidh dá mbeadh do chailleadh
 go deo leis / Bhí déidín tuitthe aice ag súil le geampa de'n fheoil ach is túisce
 a chaithfinn amach ins an aoileach í ná a thiubharfainn aon-cheo di. Mharbhuigh siad
 féin dhá chaora le dhá bhliain agus b'olc fúithe iad. Ní fhaca muid mórán dá mbarr
 ar aon-nós. Dheamhan ruainne ná sprúille muis! / Shíl mé go dtuitfeadh
 déidín aige nó go gcloiseadh sé céard a bhí inghean an Mh. a dhéanamh i bhfus
 againn an Domhnach seo caithte, ach dheamhan fairnéis a fuair sé air
 uaimse. Ní labhróchainn amach as mo bhéal air leis dhá mbadh rud é a
 choinneochadh i bpiolóid é. Agus bí siúrálte muis go (: gur) b'eadh / Tuitfidh
 déidín aige cheal mná shul má phósfas sí siúd é. Diabhal mise
 muis gurb aige atá an mheas air fhéin — a leithide de shean-chuaille — ag
 tnuthán go bpósfaidh gearrchaile é nach bhfuil an scór sáruighthe fós
 aice. Ach 'siad na cráinfhir sin is measa a bhíos an uair a bhuaileas
 an rachmall iad / D'fhanfadh sé in a sheasamh annsin gan é a iarraidh, go
 dtuiteadh déidín aige. D'fhanfadh. Ní fhaca mé aon-duine ariamh is lugha
 triollúis ná é. Níl aon-ghna (: gnó) aige a dhul rith coirce ó bhaile choidhchin
 nó is fear é a gheobhfas ocras / Tá déidín tuitthe aige go gcailltear an
 tsean-lánamhain agus go n-eirighidh an áit leis féin. Ach dheamhan agus móide
 fód dó a chomhairfeadh sé go bráth th'éis an forcabhás atá aige air.
 Tá an tsean-bheirt siúd sáthach aigeanta freisin, agus tá daoine is
 goire dóibh ná eisean, len a gcuid a thabhairt dóibh / Tuitfidh déidín
 aige siud mara dtugaidh sibh cupla scilling dó le dhul ag an gcéilidhe.
 B'fhearr dhaoib, má tá aon-phighneachaí beaga ann a gcaitheamh aige.
 Nach bhfuil an duine bocht ag saothrú an tsaoghail sáthach dona agus gan
 é a choinneál istigh ins an oíche Dé Domhnaigh. Dheamhan a n-éiligheann
 sé imeacht aon-oíche eile. /

Drabhlás — ainm-fhocal; fireann; iolraidh — drabhláis.

[Fuaim — tá an d agus an r leathan. Ní bheadh "dreabhlásach" in a leistriú ceart de réir fuaime an cheantair seo]

Aidiacht as drabhlás (: dramhlás) = drabhlásach, dramhlásach

Dramhlás = aois díobhthail a dhéanamh; ragairne; a bheith ag imeacht gan aon-cheannús ceann ná cló-stiúrtha ar bith; rabairne; caithmheachas; do shaoghal, do shláinte, do chuid a chur go dona; rachmall; téagar; méid; fairsinge.

Bhí an drabhlás ariamh ins an dream sin — ag rampúch fud na tíre agus ag ól ó oíche go maidin i dtighthe ósta / An drabhlás a chuir le fán iad.

Bhí giodán deas talmhana annsin thuas. A n-athair a shaothruigh 'chuile through dó. Bogach bháidhte a bhí ann go dtí sin. Ach chuir sé togha caoi air. Ar an dá luath agus ar imigh sé, chuaidh an droch-rath air. Ní ba droch-rath go dtí é. Ó'n máthair a thug siad an drabhlás. InDomhnach bhí sí féin cho dona le ceachtar aca. Is minic a chaith sí oíche go maidin thíos ag an D. in a dteannta. Cé'n chaoi eile a bhféadfadh an chlann a bheith, ach mar bhí siad. Fuair duine aca bás ar an sliabh. An ceann eile d'fhága sé an baile ar fad agus bhíodh sé ag dul thart ar aimsir in áit ar bith a bhfaghadh sé glaothach. Is beag an chomhnúí a ghníodh sé in aon áit. Ins an "bpoorhouse" a bhásuigh sé ins an deire sílim. Ag S. É. atá a gcuid talmhana anois. Tá an teach tuithte.

Sin é an bhail a d'fhága an drabhlás orra sin. / Céard a d'fhága ag cartadh créafóige é. D'fhága mh'anam an dreabhlás, ar rud a d'fhága céad fear leis amhlaidh. A bheith ro-chaitmheach, ro-chóir, agus ag cur scolb i dteach an leanna an uair a bhí aige é a chur ina theach féin. Tá a shliocht ar a theach indiu: níl cloich (: cloch) ar a fhuaid /

An drabhlás — an drabhlás ní dhá roint leis é. Ag imeacht ag caitheamh a chuid ag mná ósta. Agus níorbh iad sin féin ba mheasa dó dhá dhonacht iad, ach mná tharta. Agus bhíodh an oíche caithte thar druim an uair a thaobhuigheadh sé an teach ins an am a dtaobhuigheadh sé é. Gan eirghe go h-eadarshuth annsin, agus beithidhigh chuile dhuine ar a chuid, agus an tír ag baint bearraidheachaí dó (: de). Nach shin é do dhóthain / Gheobhaidh sé a dhóthain de'n dreabhlás shul ma a bheidheas sé réidh leis.

Féachann sé an chuid is fhearr aca a mhicócaí (: a mhic ó) mo chroidhe /
 Marach go raibh an drabhlás ionnta 'ar ndú (: dar ndóigh) bheadh áird ar ghort
 nó ar gharrdha aca thar mar bhí, agus gan a bheith ag imeacht síos Gaillimh 'chuile ré
 soluis ag caitheamh na pighinnín a bhí aca / "Ara muise a ghiolla an drabhláis"
 adeireadh an bhean leis, "dhá mbeadh an teach taobh leatsa" is fadó an lá
 a bheadh an spéir isteach thríd." Ní thugadh sí sásamh ar bith dhó, ach iarraidh,
 dhá gcuireadh sé aice ná uaithe. Agus bhíodh airgead óil aige in a dheidh sin.
 Ghoideadh sé beithidhgh uaithe inganfios agus dhíoladh sé iad / Níor fhága sé
 bonn bán air féin le drabhlás. Ag imeacht ar aer an tsaoghail, ag rástaí agus ag
 ól, a chaith sé a chuid saidhbhris. Bíodh sé buidheach dá athair a d'fhága aige
 le caitheamh é. Ba bheag a bheadh aige féin le caitheamh marach sin / Mara
 n-eirighidh sé as a chuid dreabhláis is gearr gur fear réidh é. 'Ar ndú ní
 sheasfadh Dúithche na mBl. dó, tá sé cho caithmeach sin. Tá an cheird sin
 ceart go leor ag an té a bhfeileann sí dhó nach (: ach) m'anam nach hé a
 leithide seisean é / Cuirfidh an drabhlás de dhruim seoil é nó is maith a bhéas sé
 ar a mhaidí. Chonnaic mé annsin thiar é an t-aonach cheana. Dhíol sé
 ceann beithidheach agus chuaidh siad isteach tigh Th. ag ól an bhéiréiste.
 Crochadh mé féin isteach. Leag sé páipéar chúig phunt ar an gcúinntar.
 "Ól dho'n teach" adeir sé. "Ní fhágfaidh mé an baile seo indiu go n-ólfaidh
 mé an phighinn bheag agus an phighinn mór de'n méid sin." "Bíodh splanc eicint
 céille agad" adeirimse, ach ní raibh aon-mhaith dhom leis. Tá mé ag
 ceapadh nach taobh leis na chúig phunt a bheith caithte aige a bhí sé an uair a
 tháinig sé aniar / Tá ciall gnaoidheamhlacht ach ní gnaoidheamhlacht ar
 bith a ghníos sé sin ach drabhlás: ag caitheamh nótaí (: nótaí) punt i
 dtraipisí mar a d'fheicfeá gasúr ag caitheamh miarógaí (: méarógaí)
 le éanachaí. Sín í a cheird / Chruinnigh an t-athair go cruadh críonna
 é ach caithfidh drabhláis an chliamhain anois é: díol duine uasail de
 chultachaí éadaigh, ól agus ragairne, isteach agus amach Gaillimh 'chuile phuinnte.
 Tá mac Sh. ag baint bearraidheachaí maithe dhó (: dhe) len a mhótar /
 Dheamhan mórán a chaith sé ariamh le drabhlás. M'anam má bhíodh sé ag
 imeacht go fánach agus grádh do'n chomhluadar aige, go mbadh é cuid daoine
 eile a chaith sé. Cé a chonnaic é ag baint an tsnaidhm dhá sparán
 féin? / Níl drabhlás airgid ar bith 'ar ndú is mó ná drabhlás cártaí.
 Is minic a chaill daoine a raibh istigh agus amuigh aca leo. Is minic a chuala

tú ariamh faoi dhuine uasal a bháith a dhúithche an uair a bheadh an imirt ag dul in a aghaidh. Agus nar chuala tú freisin faoi'n bhfear a gheall a anam do'n Diabhal as ucht buadh imeartha a thabhairt dó / Cé'n chaoi a bhféadfadh sé aon-rath a bheith air agus a raibh de'n drabhlás ag siubhal leis. Nach mbeadh luach an bheithidheach ab fhearr a bhí ag gabhail leis caithte aige síos agus aníos Gaillimh / Bhí maoin agus bráigill aige ceart go leor, ach ba ghearr le dhul ar an drabhlás iad mar sin féin. Sin é an rud a d'fhága ar leath-sciathán é, ní dhá roint leis é / Ba mhór é a gcuid airgid tamall ach chuir an drabhlás agus an díthcéille ag caitheamh na miotán iad. Sílim nach bhfuil mac an aoin bheo aca ins an gcomhaireamh ceann indiu. Ag S. Ó. C. atá an áit anois / Dar príosta chaith sé an drabhlás igcártaí cho luath agus a phós sé. Cá'il an té a chonnaic in aghaidh cúntar teach ósta ó shoin é? / Deir siad nach bhfuil ceannús ceann ar bith ar an gclann atá aige sin le drabhlás. Árdúigheann siad leo na beithidhigh de'n talamh thiar, agus díolann siad ingan fhios dá n-athair iad. 'Sé a fhearacht sin aca é le cruiteanna fataí, le coirce, agus le 'chaon tsórt dá mbíonn ann. /

Níl aon-drabhlás ins an éadach sin = is gearr le dhul é; níl aon-téagar ann; is beag na baill a d'fhéadfá a dhéanamh as
 Bhí mé ag ceapadh go mbeadh díol bheist freisin ann idteannta an treabhsair, ach ba bheag an baoghal air. Ní bhíonn drabhlás ar bith ins an éadach siopa sin le h-ais éadach na tíre / Shíl mé go mbeadh ní ba mhó drabhláis in mo ghiota flainín ná a bhí. Ba ghearr le dhul é an uair a bhí drár agus báinín bainte as do Sh. agus do Mh. Ar éigin a bhí diol drár eile d'fhuighleach th'éis an méid sin / Ná bac le táilliúirí an bhaile mhóir. Rud ar bith a chuirfeas tú aca (: chuca) sin déanfaidh siad an méid adéarfás tú leo agus ná bac le tada a bheith le cois.
 Coinneochaidh siad féin é. Bíodh drabhlás in do phíosa nó ná bíodh, is aon-chás amháin leo siúd é. Dar príosta an táilliúr amach annseo, tiubharfaidh sé dhuit a mbeidh d'fhuighleach aige, ní h-ionann agus na cneamhairí siúd é / Nach beag an drabhlás é in a dheidh sin, scáth an gúna sin a bhaint as, agus níl cion pluide páiste in a dhiaidh ann.
 Sin é an chaoi i gcomhnuí leis an éadach sin / Diabhal mé go sílfeá go mbíodh an-drabhlás ins an éadach a bhíodh ann fadó. Dá mbeadh

méid ar bith in do ghiota flainín nach bhfeisteachadh sé amach lán tighé.

Ach an leámháinín siopa sin, gheobhfá an saoghal dó (: de) agus ní thiocfadh sé i bhfad ná ingearr in a dheidh sin. Ní mór do dhuine a bheith imighthe dhá cheannacht 'chaon dara lá. A Thighearna Dé nach hé an saoghal a d'imigh ó'n uair a mbíodh mná ag sníomhachán ó oíche go maidin.

Is gearr nach mbeidh túirne ins an tír / Shílfeá go mbeadh an-drabhlás ann, nó go ngearrtaí é; (: éadach) ach ó a fheicfeas tú gearrtha é níl tada ann. Shílfeá gur crapadh a dhéanfadh sé / 'Sé an gearradh a thugas sí air nach bhfágann aon-drabhlás ann. Cuireann sí leath an éadaigh amú. Tá gearradh dhá cuid féin é — gearradh a dhiomal -uigheas an t-éadach uiliog. Marach sin 'sí togha an "dressmaker" í / Ara níl drabhlás ar bith ins na "feais" sin le h-ais an tobac. Bhainfeadh fear trí lá as unsa tobac ach cá'id a bhaineas siad as na "feais": scór ins an ló amantaí. Níl ann ach ceann aca a chur in a mbéal agus tá sé imighthe ar an toirt. Is daor an spóilín iad mara bhfuil an té ann a bhfuil teacht-isteach aige len a n-aghaidh / Diabhal mórán drabhláis muise ins an tobac ach an oiread leo sin atá tusa a chaitheamh. Meastú an dtáinig mé leis an dá stuipéad (: "plug") an tseachtain seo a ghabh thart. Dé h-Aoine a cheannuigh mé ag an bpinsean iad. Sáthach spurtha a bhí siad ins an oíche Dé Céadaoin a bhí chugad. InDomhnach b'éigean dom "an gaimbín" a fháil th'éis am dínneir Diardaoin le mé a thabhairt go h-Aoine aríst.

Níl an drabhlás ins an tobac anois mar a bhíodh fadó. Sin nó tá mise ag déanamh éagcóir orm féin / Is beag an drabhlás atá chor ar bith ins an móin bháin sin le h-ais na cloch-mhóna. Cuirfidh tú síos greallach di ach bíonn sí dóighte de léim. 'Sé a bhfuil innte an lasadh sin / Shílfeá go mbadh cheart go mbeadh drabhlás thairis sin ins an gcarr móna a thug mé de'n phortach arbhú indé. Dheamhan aithne oraibh nach bhfuil an oiread teinteachaí agaibh agus atá thoir tigh K. Breagh nach ndéanann sib réidhteach léi, nó an gceapann sibh go bhféadfaidh fear a bheith ag rith suas agus anuas 'na (: chun an) phortaigh daoib-se 'chuile ré soluis agus sibse ag breacadh 'u' luirgne annseo (: bhur luirgne). Nach sraimlidhe an scéal agam é — nach h-eadh sin / Bhí a dhóthain drabhláis ins an gcoca marach go ndearnadh plaicín ghabhair i dtosach dó (: de). 'Ar ndú' ní

sheasfadh féar na h-airí libse. Agus a rádh annsin mar dhóigh dhe nach raibh aon-drabhlás ins an gcoca. Chuirfeadh sib duine thar bharr a chéille, le áird a thabhairt oraibh. 'Sib a chuirfeadh / Níl dreabhlás ar bith ins an gcaoirfheoil sin len a bhfuil de gheir innte. Chion dá phunt feola níl i gcúig phunt di. Geir agus cnámha — sin é a bhfuil innte / Ba diabhaltaí an cárnán feamuinne a chuir sé aníos agus ní raibh drabhlás ar bith innte in a dheidh (: dhiaidh) sin. 'Sé ar leasuigh sí an cúl thoir agus an cúl ó dheas agus ruidín (: gitín) beag de'n chúl thiar, th'éis gur shíl mise agus gur shíl sé féin go dtiubharfadh sí congnamh maith ar an ngarrdha uiliog. Ach chuir sí ro-thiugh í. Dhéanfadh daithín beag de'n sean-leasú an áit sin: Talamh craicinn mar é / Cé'n drabhlás a bheadh ionnta — scriocháin (: creacháin) mar iad — agus go sluígfeadh dreoilín 'chuile cheann aca. Na fataí a bhí ingarrdha an tsléibhe bheitheá sáthach ag trí cinn aca, ach an ghrifisc a bhí annsin thoir níorbh fiú do dhuine a bheith dhá mheath féin dá mbaint chor ar bith marach go gcaithfí na bruachannaí a rómhar ar aonchor / Drabhlás i bpáipéar punt anois! Cá bhfuigheadh sé é! Agus 'chuile shórt ar a dhaoirse. Má theastuigheann culaith éadaigh uait lán laidhre uirre. Má theastuigheann péire bróg uait, agus má's leat cois thirm a bheith ort ní bhfuighidh tú cianóg as coróin agus dá fhichead iad. Is gearr le dhul puntín gágach deirimse leat. / Bhí siad ar meath tá mí ó shoin agus mharbhuigh siad glac fhaidhtíní. Bhain muid asta agus shail muid iad. Shíl muid go mbeadh iasc againn go Nodlaig. Ach mo chreach mhaidne. Ní raibh drabhlás ar bith ionnta. Ní mó ná cheithre cinn a riarfadh an comhluadar — slán a bhéas siad — ins an "turn". D'ith muid an ceann deire aca arbhú indé. Tá muid réidh le goirteamas aríst imbliana, mar ní shroichfidh aonduine amach ann (: ar an bhfairrge) / Tháinig galún pórtair annsin an t-am a raibh muid ag cur isteach an fhéir, ach ní raibh drabhlás ar bith ann. Ins an am a raibh a mhuigín féin bainte as ag 'chuile dhuine b'fhurasta cur chuige. Go leigidh Dia slán na daoine, is maith é an congnamh in a dheidh sin /

Drabhlásach — aidiacht as drabhlásach agus an chiall chéadna leis

Is drabhlásach go deo an duine é. Ní fhágfadh sé bonn bán ar aon-áit dá mbeadh sé. An uair a bhíos na pighneachaí a shaothruigheas sé féin caithte aige, tosuigheann sé ag tuineadh leis an tsean-lánamhain, agus bíonn sé ag gabhail dóibh go deo, go meallann sé an chianóg dheire de'n phinsean uatha agus go gcuireann sé an rath céadna air. / Ba bheag an bheann a bheadh aca sin ar an saoghal marach cho drabhlásach agus a bhí siad fhéin. Bhí siopa annsin thoir ag a n-athair agus níl nídh dhar dhealbh an ghrian nach bhfuigheá istigh faoin a chaolachaí. Thug sé scoil agus foghlum dóibh. Bhánuigh sé é féin dhá gcur ag colaistí agus ag árd-scoileannaí. Chuidh siad 'un dreabhláis: ag imeacht le ragairne ó oíche go maidin, agus ar aer an tsaoghail ó mhaidin go faoithin. Chuimil siad sop na geirthe dhó, agus chaith siad 'chuile sciúrtóg dhá raibh ar a fhaltanas. Ach bhí rud ar shon a gcuid drabhláis aca. An uair a bhí a n-athair de dhruim tige aca, b'éigin an áit a dhíol, agus bhí siad-san in a gcleith uaidh sin amach. Ar chuala tú ariamh é, an uair a stopas an síol stopann an fuirseadh. Bhí siad-san gan pighinn gan bonn uaidh sin amach. Ba ghearr gur ag imeacht ag súdairacht ar fud na G. a bhí siad: duine ar bith a thiubharfadh luach pionta dóibh. Bhí sipín beag ag M. thíos i bP. an Ch., ach ba ghearr a bhain sé as. Ní raibh a fhios aca de'n bheirt — é féin nó a bhean ba dhrabhlásaighe a bhí. 'Ar ndú mo léan chuidh sé i gcuingir leis an gceann ceart — inghean L. Uí C. / Nar chuala tú an sagairt ag cur síos ar an mac drabhlásach siúd a bhí ann fadó nach ngéillfeadh do chomhairle athar ná máthar gur ghread leis. An uair a bhí a chuid caithte aige, bhí sé in ainriocht. Bhí sé ag tabhairt aire do mhuca agus bhíodh an oiread sin ocrais agus go gcaitheadh sé cromadh síos ar a dhá ghlúin agus a dhul ag smalcadh cosamar na muc. Dheamhan leath an chirt a bhí leis nar fhan ins an áit a raibh sé i mbun a shátha. Tháinic sé abhaile aríst in a bhromachán bliana, ach dá mba mise an t-athair, is fada uaim amach a choinneochadh sé. Meastú an leigfinn isteach in mo theach é? Dheamhan é muis dá gcuireadh sé a bhundún amach ... Ach níor éiligh sé imeacht aríst. Fuair sé luach a chuid drabhláis. Múineann an saoghal duine / Tá sé dreabhlásach faoi mo chuid-se agus do chuid-se, ach tá cion aige ar a chuid féin. Is furasta dhó a thoidheacht abhaile ag gabhail fhuinn féin an uair a fhas sé pleotaí

len a chur ins an gcruth sin. Marach sin ba bheag de'n cheird sin a bheadh air, deirimse leat. Ní raibh
 an boiscín "feags" sin an-drabhlásach muis, má tá siad caithte cheana
 agad, scáth an t-achar ó fuair tú iad. Maran thusa atá drabhlásach
 leo dhá roint ar dhaoine. Cheidim (: chreidim) ar aon-chor, nach (: ach) an oiread
 leis an tobac gur beag an drabhlás a d'fhan ionnta ó tháinig an
 Cogadh. Níl maith fanta i dtada ag an gCogadh céadna.
 D'iagóir (: d'éagóir?) De dóibh nach n-eirigheann as agus suaimh-
 neas eicint a thabhairt do'n saoghal, ach cheidim nach bhfuil
 aon-suaimhneas indán dó ach grásta Dé / Tá siad an-
 drabhlásach leis an móin — dhá theine ann go síorruidhe. Ach is furasta
 dóibh arsa tusa: ag imeacht dhá ghoid uaimse agus uaitse de shiubhal
 oíche, agus a gcuid móna féin in a scaradh ar an bportach, cheal
 an té a ghróigfeadh í, ná a thiubharfadh aon-ghiollaidheacht di. An
 uair a bhí aca a n-áird a bheith ar mhóin, is ag imeacht ag
 gabhail Laddie o' Lee ar an mbóthar, nó síos indiaidh
 "Choiste na bPáistí" ag cladaigh a bhíodh siad / Leig sí a clann
 fré chéile 'un drabhláis, ach d'eireochadh di. Ní raibh aon-cheann ar
 an bhfeadhain aca ba drabhlásaighe ná í féin / Ara tá muintir
 Ch. an-drabhlásach agus bhí 'chuile lá ariamh. Cho luath agus a bhéarfaidís ar
 an scilling, bheadh sí ag dóghadh a bpócaí go gcaithidís aríst í. Sílim
 nach bhfuil an líne óg atá ag eirghe suas ann mórán níos
 fearr ná na sean-daoine ach oiread. Ach céard a dheanfadh
 mac an chuit ach luch a mharbhú /

Dallán, (dallarán — dularán) — ainm-fhocal; fireann. Iolraidh — dalláin

Fuaim — an fhuaim chéadna ar an gcéad siolla agus atá ar u indubh, ubh

dallán — (i) súil fata, crainn, nó rud ar bith mar sin a chuireas amach.

(ii) poll nó bealach an bhainne i sine na bó, nó i sine ar bith

Dallarán an leagan atá air ar an Achréidh. Seán Ó Beáin

Páirc Gharbh, Baile an Chláir, Seán Mhag Ceara Cearnmór, Uarán

Mór. Fuaim — dulurán /

Níl aon-dallán ins an bhfata sin. Is beag an mhaith a ghearradh / Mara bhfeicidh

tú dallán ins an bhfata, ní dhéanfaidh sé aon-tsíol. Caith in éindigh leis

na sclamhairí é. Ach má bhíonn sé níos mó ná na leath-fhataí seo, tig

leat a leagan i leathtaobh. Foghanfaidh sé aríst. Íosfaidh muid féin

é / Níl dalláin ar bith i leath na síolta seo. Ní fhaca mé a leithide de

ghrifisc fhataí ó rugadh mé. Cé'n poll a raibh siad seo. Puill gharrdha an

chladaigh. D'eile. Tabhair suas do gharrdha an chladaigh ariamh féin é / Níl

an dallán sin ag cur amach chor ar bith. Mara bhfeicidh tú an bhaslóig, níl

an tsúil ag cur amach agus níl aon-mhaith dhuit a bheith do do mheath féin

leo. / Chonnaic mé fataí annseo bliain — fataí Achréidh a cheannuigh

mé le h-aghaidh síl — tháinig mé gann i bhfataí síl an bhliain chéadna

Ar an bhFaithche Bhig a cheannuigh mé iad ó fhear as áit eicint taobh

anoir. Dheamhan a gcuimhnighim anois cé'n áit, ach d'aithneochainn an

fear agus dheamhan gaisce a bhí air le gnaoidheamlacht. Dheamhan

thiomanta dallán dá raibh orra nach raibh cho mór le béal an bhuidéil

sin. Chuir mé annseo thiar iad i ngarrdha na h-I. Bhí an-ghaisce agam

asta. Togha fataí dair liom féin (: dar). 'Sbáin mé do T. iad, agus

mé dhá gcur. Ní mórán spleodair a bhí ag T. asta. Fuair sé caidéis do

na dalláin — go raibh siad ro-mhór. Rinne siad thar cíonn idtús bliana. Bhí

siad go h-árd as cíonn talmhana, agus gan das déanta ag fata

ar bith eile ag gabhail liom. Bhí go maith go dtí amach ins an mbliain.

Bhuail an lobhadh bán iad as éadan. Ba mhór an carghaos a bheith ag

breathnú orra. Dheamhan blas a bhí agam de bhláth bliana orra ach

grifisc — tabhair grifisc air. Chaith mé ag na beithidhigh iad leisce

a bheith ag breathnú orra. Sin é an chaoi a ndeachaidh dalláin mhóra

an Achréidh damsa. Ná samhluigh fataí Achréidh liomsa ariamh ó shoin. /

Ní ughdair mhaithe seaimpíní (: champions — cineál fataí) iad sin. Is beag le go bhfeictheá na dalláin ionnta ... ná bac leis sin. Is iomdha fata nach mbíonn aon rath leis an dallán ann agus go ndéanann sé togha síl in a dhiaidh sin. Ní hé an dallán a ghníos chor ar bith é, ach é a bheith de mhianach ins an bhfatha. Mara bhfuil, is cuma dhuit dalláin orra nó dhíob / Ní de'n díogha iad deirimse leatsa. Feacha na dalláin atá orra sin. Tá tú i síol fataí a dhuine sin, go bhfeicidh tú na blianta / Dalláin ag an diabhal ort. Cá'il na dalláin? An caoch atá tú? Tóruigh an méid atá gearrtha agad aríst agus togh na síolta caocha as. Is deas iad mo chuid síolta! Bhí sé cho maith dhom imeacht ag gabhail "Laddie O'Lee" ar na cnocáin le dhul ag deargadh talmhana len a n-aghaidh sin / Dar udhacht an tsiogáin (: seangáin) duit níl aon-dallán ag gabhail leo. Á nach hé an fhoghail é! Tá mé as síolta muis i mbliana. Mar a chéile uileag iad. Dheamhan ceann go tóin aca nach hé an chaoi chéadna leis é / Nach bhfeiceann tú na dalláin bainte asta. Sin é an chosamhlacht a chuir tú ort féin agus cead a thabhairt do na diabhlánaigh de ghasúir sin a dhul ag spochadh leo. Dar brigh na míonn agus bhainfinn an t-anam asaibh mara gcrapaidh sib lib — agus crapadh lib go beo freisin! Nach raibh a fhios agad pé'r bith céard a mhillfidís sin in do thímcheall nach leasóchaidís tada. Tá an millteanas de bheith orra. Ní millteanas go dtí é / Tá na dalláin ag cur amach ar na crainnte. Má's í an t-aidhbheirseoir de dhris féin tá sí ag beochan suas. An bhfeiceann tú annsin í, ag cairthiughadh amach i lár an bhealaigh orm / Níl dalláin an tsean-chrainn daraighe sin thíos ag goineachan amach chor ar bith imbliana. Tá sé críonta. Is fada ar an saoghal an crann sin déarfainn. Ach ní fhásfadh tada ins an áit a raibh sé le rithteacht / Má leigeann tú dóibh feicfidh tú go gcuirfidh na dalláin sin craobh amach aríst in aithbhliain. Siad atá deas air. Ach má roiseann tú mar sin é bain do shúil dó (: dhe). Ní fhéadfadh crann ar bith goineachan ar tugadh an úsáide dó a fuair an crann sin / Fásfaidh bíonglán (: biongán, beangán) eile as an dollán sin agus dá réir sin suas. Faoi cheann chúig bhliana ó indiu an té a bhéas beo, feicfidh tú gur maith cairthighthe amach ar an mballa a bhéas an buachaill sin. Ní bhíonn achar ar bith ar an gcineál sin /

Tá dallán na sine calctha ar chuma eicínt — sin nó níl sí ag tál an bhainne. Tá an úgh lán aice ar chaoi ar bith ... Nach hí an píopa agad í go mbeadh sí calctha. Diabhal aithne ort nach súghlach a theagas as sine i leabaidh bainne. Cé'n chaoi a bhféadfadh sine calcadh. Bíodh unsa céille agad — bíodh sin / Tá dallán cho mór ar an tsine aice bail ó Dhia uirre, agus go sílfeá gur béal soithigh iad an chaoi a dtálann siad an bainne. Níl an mianach sin i mbó na tíre seo chor ar bith. Ní leigeann siad uatha ach strioncáiníní roighne (: streancáiníní) / Tá an bhó seo imighthe amach nó mara bhfuil níl aon-deor bhainne ag teacht thrí na dalláin. Maran dodaighil atá uirre. Má's eadh féin is minic minic léithe / Chonnaic mise bó thiar annseo ag N. Mh. Bhí an úgh calctha aice. Chinn orra aon-deor bhainne a fháil uaithe th'éis a ndichill. Bhí fear beag ag obair annseo thoir ag C. — níl a fhios agam beirthe ná beo cérbh as é. Tháinig sé ag breathnú ar an mbó agus í cínnte ar C. agus ar 'chuile dhuine. Fuair sé ruainín de'n "wire" beag sin a d'fheicfeá ar scluig na mbuidéil "lemonade". Dhírigh sé amach é nó go raibh sé cho díreach le dorugha. Sháith sé suas is 'chaon dollán de'n úgh é indiaidh a chéile. Dheamhan cor na car a rinne sé len a láimh ach é a sháthadh leis suas. B'iongantas an chaoi a raibh sé indon é a dhéanamh ach níorbh é a chéaduaire é. Bhuel tháinig an bainne, gan bleaghan ar bith. Tháinig sé mar a bheadh Dia dhá rádh leis. Bhí bleaghánach dhó (: dhe) ar an talamh shul'ár féadadh soitheach a fháil. Is diabhaltaí stuama a bhíos daoine thar a chéile / Bhí bó annsin thoir ar an aonach agus nuair a chuaidh siad dhá bleaghán bhí an úgh cho rithte len a bhfaca tú ariamh. Ach deoir féin ní raibh sí a thál in a dhiaidh sin. Chuaidh 'chuile dhuine di ach ba aon-mhaith amháin é. Tháinig an fear seo — ceannachthóir a bhí ann — agus chuaidh sé féin ag méirínteacht léithe. Chuir sé soipín tuighe isteach ins na dalláin aice, mar dhóigh dhe go raibh siad tachttha ... ach dheamhan tachtadh ná cuid de thachtadh. Ní ar na dalláin ná ar a cuid sineadhachaí a bhí an "demur" (: marach, locht) chor ar bith. Fear sáthach símplí — bádóir as Conamara — a casadh timcheall ann ins an deire agus é ar a ghlas-mheisce. Ní thiubharfá deich triuf air len a fheiceál. Sáthach adhartha a bhí sé ag imeacht. D'fhiafruigh sé céard a bhí orra, agus h-innsigheadh dó. Bhí an ceannóchthair an uair

seo in éadan na ndalláin aice. "Leig do na dalláin" adeir an bádóir. "Tá na dalláin cho "freeáilte" agus a bhíos mo pholláirí-sa, agus an bád ag tabhairt leath-bhord ins an ngaoith thar an gCeann lá flichshneachta. Ach innseochaidh mise dhaoib céard a dhéanfas sibh. Stopainn an bhainne atá ar an mbó. Má tá bairille ann agus a lán uisce, árduigidh suas é ar áit árd eicínt. Tugaighidh an bhó len a ais. Coinnigidh annsin í. Scárdaigidh anuas an t-uisce as an mbairille de réir a chéile. Mara ndéanaidh an bairille sin, líonaigidh bairille eile, agus déanaigidh an cleas céadna. Nach mairg gan galún taosca an bháid agam, agus is gearr a bheinnse dhá cur ag tál. Tugadh isteach i "ngárd" Sh. í. Tá a fhios agad an bairille árd siúd a raibh an "teaip" air a bhí thiar le balla. Thiomáil siad an bhó suas len a thaobh, agus chuir siad an "teaip" ag rith. Leigeadh cho maith le trí bhuicéad uisce as. Ná raibh ann nar thosuigh an bhó ag tál an bhainne cho briosc agus dhá mbadh as béal gloine a bheadh sé ag teacht. B'éigin buicéad a chur fúithe de léim. "Anois" adeir an bádóir "ab iad na dalláin a bhí dúinte" agus "haway" leis isteach indorus cúil Bh. gur chuir cáthadh pórtair ar an smut aige féin. Cé a mb'fhearr é sin ná do "wireen"-sa ar ball? /

"Bhí dallarán an mhadadh alla in a bhéal agus é dhá dhiúl" (as sean-scéal — ó Sheán O Bheáin — Páirc Gharbh Baile an Chláir).

Díocas — ainm-fhocal; fireann; níl aon-iolraidh aige.

díocas — díogras; dúthracht; dubh-fhonn; dúthruach oibre, ban, agus rl.; rachmall; dúil chráidhte chuig rud; an-spleodar críochnuighthe; goin; a beith an-líomhtha chuig rud; faobhar.

Tá díocas oibre air = an dubh-fhonn obair a dhéanamh; is beag nach mbeadh gearradh fiacal air in éadan na h-oibre / An nóiméad a dteigheann sé sin isteach ins an ngarrdha, teagann díocas air agus tabhair díocas air. Dheamhan a fhios agam in a dheidh sin nach mó a dhéanfadh fear nach mbeadh a leath-oiread díocais air — a ghlacfadh an saoghal go réidh. Is beag a bhíos de bharr an uathbháis go minic, agus an uair a bhíos obair féin déanta, is obair gan slacht í / Ná bac le díocas, ach siúd é a bhfuil an díocas air. Tá an cúl ó thuaidh ar fad spréidhte aige, th'éis a laghad achair agus ó a chuaidh sé ann / Tá díocas air chuig feamuinn, ach m'anam go bhfuil a donacht féin ins an bhfeamuinn. Pléidhfídh an caladh seo thíos leis é, feicfidh tú féin air. Má thagann carcair mhór di agus droch-uair, dar an leabhar ní mórán díocais a fhágfas seachtain di air / Bíonn díocas ar an aineoluidhe i gcomhnuí, go dteagaidh sé isteach ar an obair. Glacann sé é féin go réidh annsin, agus is fearrde é freisin é. Aindeoin a bhfuil de dhíocas air seo thíos, is suarach le rádh an fhoghail atá déanta aige le dhá lá. Diabhal mé dá mbadh gasúr a bheadh ann go mbeadh an oiread céadna déanta aige / Ach a mbeiridh sé siar ar an áit dheacair agus ar an dearg-laoch rachaidh mise faoi dhuit go mbainfidh sin an díocas dó (: de). Tá sé réidh go leor ag sleaghdóir carra mhóna a chur aníos in áit éascaidh ach is é an dearg-laoch agus "an fheoil chapaill" atá indan fear a chur ar a mhíotal. Chonnaic mise ins an bportach se'againn féin anuiridh é / Tá sé cailte le díocas go dteighidh sé ag spealadóireacht, ach dar príosta níl aon-ghaisce ar an spealadóireacht muis. Is obair chruadh go leor í / Díocas iascaigh atá air. Ní bheadh fíth na feáin air indé mara bhfágainn mo ghort agus a dhul amach in éindigh leis. Chuaidh, mar is le bheith in m'amadán dom é. Dheamhan an priocadh féin a d'eirigh linn. Bhí sé ag strócadh liom indiu freisin, ach thug mé do'n diabhal é. Tá sé réidh go leor aige-san nach bhfuil imní guirt ná sléibhe air, ach ní hé sin domsa / Bhí sé thuas agus ciseog fhataí in a mhianis (: fiadnuis) agus díocas air ag ithe éisc. Má bhíonn aon-bhreac ó'n mBreatain anall gheobhaidh sé siúd é / Ní fhaca mé aon-díocas ariamh mar a bhí air ag cnádadh an phápa. Cé'n brígh ach tá lorga an phápa cho gearr. Is diabhluidhe dúlaidhe a bhí sé ann. Tá mé ag ceapadh go raibh sé thart d'fhuireasbhaidh gail / Ní bheadh a fhios agad cé aca

de'n bheirt — é féin nó a bhean — is mó díocas. Tá seisean go dona, ach sháruigh a bhean é / Tháinic díocas troda air. D'fheicfeá é ag fáscadh na ndornaí síos len a thaobh agus é dhá shníomh féin. Dhá bhfaghadh sé an té a dhéanfadh leis é bheadh bualadh ann ar chuma ar bith — agus b'fhéidir marbhú / Dhá mhéad díocas muise dhá bhfuil ar Tom ag ól, tá a sheacht n-oiread díocais ar an dearbhrathair eile i ndiaidh ban. Ní fhaca tú thiar annseo é oíche na bainse. Ní raibh bean ins an teach — pósta ná scaoilte — nach raibh fastuighthe aige. Bhí S. bíodhgtha ins an gcúinne 'bhfeicfeadh sé a gcuirfeadh sé aon-araoid ar a bhean fhéin. Dá gcuireadh ba truagh dhó / Tá an mhaidin ann fós, agus é idtús a dhíocais, ach foighid ort go maoluighidh an ghrian siar. Cuirfidh mé geall leat gur furasta cur aige trathnóna / Sin é an chaoi a bhfuil sé. Buaileann daol é laetheanta. Ní fhaca tú aon-fhear oibre go h-iomaí a chinnfeadh air. Ach cho luath agus a chuireas sé an méid sin díocais thairis ní fhanann maith ná maoin ann. Dheamhan agus móide buille maitheasa a dhéanfadh sé aríst go ceann coicise. / A muise, bhí sé ag ól le díocas. Tabhair ól air / As díocas a bhris sé é. Bhí sé dhá fháscadh agus dhá shníomh ariamh ariamh, go ndearna sé dhá leith di. Níl a fhios ag an gcliobaire siúd céard é a spreacadh / Deirimse díocas leat. Shíl mé an uair a thug sé an chloch leis amach as an mballa go gcuirfeadh sé an teach dá lúdrachaí. 'Ar ndú is air nach mbeadh an mhairg sin fhéin a dhéanamh, dá mbuaileadh sé faoi / Tá díocas air le olc. Ar thug tú faoi deara ariamh an chaoi a mbíonn sé ag cangailt an uair nac dtaitnigheann rud leis. Díocas uilc a bhíos air an uair sin / Ba mhór an chontabhairt é. Ó d'eirigh an braon ins an gcoirricín chor ar bith aige, bhí díocas air go sáitheadh sé duine eicínt. Bhí mé féin ag iarraidh 'chuile dhroch-arm dá bhfaca mé — sceanna agus pící — a chrapadh as a bhealach, ach 'ar ndú' ba ghearr air siúd arm a fháil dá mbaintí amach ceart é. / Bhí fabhairt in a shúil le teann díocais a dhul in a h-éadan (: a dhul in éadan mná). Is uaidh a theastóchadh a bheith dhá "bhlastáil" nó nach bhfanfadh smeámh ann. Shílfeá go mbeadh cuíbheamhlacht eicínt ann i láthair na ndaoine agus eile / Tá an-díocas pósta ar an gceann siúd. Nach bhfeiceann tú ag imeacht ag cluanuidheacht í i gcomhnuí ins an áit a mbíonn fir. Má leagann tú láimh uirre, níl ann aice ach "leig amach mé", ach sin é an leigean-amach eile / Ní leigfeadh an díocas dó foighid a ghlacadh agus é a dhéanamh mar is ceart. Beidh déanamh

eile anois air, th'éis a bhfuil caithte leis cheana / Má chuireann sé a dhíocas ann déanfaidh sé é. Mara gcuiridh tá sé fánach aige / Tá sé oibrighthe ceart anois, agus tá an fear a fheiceas sé síos ar a aghaidh ag cur a dhá oiread díocais air. Marach é sin ní bheadh leath-uathbhás air chor ar bith / Tá díocas ithte orm. Níor ith mé aon-ghreim ó d'eirigh grian indiu agus is maith fada siar ar an spéir í anois /

Níl aon-fhéith ag gabhail leis nach bhfuil faoi dhíocas oibre / Níl aon-fhéith thuas ar a chorp nach gcuirfidh sé faoi dhíocas oibre nó go mbuailfidh sé amach an fear thoir. Níl ag dul idir é agus codladh na h-oíche ach an fear thoir. / Ní raibh aon-fhéith in a chorp nar chuir sé faoi dhíocas leis an gcloch a árdú ach chinn air gaoth a thabhairt di in a dheidh sin. Chinn an chloch siúd ar bhuachaillí maithe, thá mé ag rádh leat / Níl féith ná cnáimh ins an gcapall nach bhfuil faoi dhíocas aige ó mhaidin ag cur na gclocha siúd in aer. Má fhaghann sé cupla lá eile orra is gearr le dhul iad. Iarracht maith tarraingthe atá aige cheana féin orra. / Sin é an rud a thug giorrachan saoghail dó. Níl aon-lá dhár eirigh ar an bhfear sin nar chuir sé 'chuile féith in a chorp faoi dhíocas oibre, ba chuma ins an míadh céard a bheadh sé a dhéanamh. Mara mbeadh sé ach ag biorrú scoilb bhíodh an oiread sníomh agus útamáil aige agus dá mbadh ag iomradh báid mhóir a bheadh sé. An uair a thugas duine faisean faoi deara dhó féin is deacair leis scaradh leis / Cuirfidh mé geall leat má dhéanann tusa do sheacht míle dicheall agus má chuireann tú 'chuile chnámh ag gabhail leat faoi dhíocas, go gcinneadh ort-sa a ghníomh-seisean a dhéanamh. Tá sé breagh go leor agad a bheith ag rádh nach hé an oiread sin móna a bhain sé, ach feiceamuist bain thusa ná aon-fhear in do thír an oiread. Thiubharfadh an méid sin cnámh le creinneadh do J. Gh. an lá ab fhearr a bhí sé, agus b'ait an sleaghdóir é / 'Bhfeiceann tú an scramaire mór de mhac sin thiar ag P. Th. Sh.? 'Bhfaca tú ariamh ag damhsa é. Deamhan thiomanta cnáimh in a chorp nach mbíonn faoi díocas. Tabhair faoi deara anois aríst é thú féin. Chaith mé oíche ar fad ag breathnú air. Ní fhéadfainn mo shúil a thógáil dó / M'anam muisé go bhfuair tú amach an fear a mbeadh 'chuile fhéith ag gabhail leis faoi dhíocas ag obair! Bheadh mo chreach! Ní lúbfadh sé a dhruim dá mbeadh na seacht sraith ar an iomaire / Ní raibh féith in a cholainn

nach raibh lúbtha amach faoi dhíocas siubhail. Deirimse leat go bhfuil sé siúd freisin in araidheacht bóthar a ghearradh an uair a thogróchas sé é. / M'anam muise gur furasta dhomsa ar leath-uinsín gágach tae ins an tseachtain 'chuile féith in mo chorp a chur faoi dhíocas ag obair. Ní h-eadh ach is mé is fearr ar bith agus a bheith indon aon-bhuille a dhéanamh ar an mbod siar eile sin (: coffee). Ní mó ná dhá bhfaghainn dalladh feola agus dalladh pórtair go mbeinn in dan fhoghail eicínt a dhéanamh. Maidir le go bhfuil cothú fear oibre ins an mbeatha atá ag imeacht anois — níl muise. Is ait atá na daoine ag cruthachtáil go bhféadann siad breith ar láighe ar bith léithe /

Bhain sé a dhíocas aisti = fear a rachadh ag cúirtéaracht le bean agus a sásóchadh an chúirtéaracht é, nó a fhearacht sin de rud. / Má castar liom in mo shiubhalta í, bainfidh mé mo dhíocas aiste, ach ní rachaidh mé dhá tóruigheacht — dheamhan é / Bhainfeadh 'chuile duine a gcasfadh sí leis a dhíocas aiste siúd. Gearrchaile laethamhail gan leithead gan onóir í, agus í agad ar sheol na braiche má's leat a dhul ag déanamh grínn ná siamsa / Níl cuibheamhlacht ar bith ó Dhia anuas innte ach í annsiúd in a rúisc ag 'chuile fear len a dhíocas a bhaint aiste má's breagh leis é. Meas tusa nach gránna an chaoi de bhean ar bith a bheith mar sin. Measaim-se ar chaoi ar bith / Tabhair cead ceoil anois dó go mbainfidh sé a dhíocas as an melodeon. An uair a bhainfeas is umhal éascaidh a thioctas sé linn abhaile. Ach mara bhfaghaidh sé cead ceoil ní thioctaidh / Tá "bicycle" nua anois aige agus é ar bís ag fanacht leis le bliain. Ní fheicfidh tú aríst anois é go mbeidh a dhíocas bainte as an róthar sin aige. Dheamhan a mbeadh a fhios ag duine cé'n cheárd aniar ó na Sceirde a mbeadh sé sin. An uair a chorróchas sé siúd ó bhaile tiubharfaidh sé an rith fada air féin / Bainfidh sé a dhíocas as an talamh siúd dhá romhar agus dhá shaothrú anois. Is fada an lá a theastuigh rud eicínt uaidh a bhainfeadh an macnas as, ach tá sé aige faoi dheire / Ní thioctaidh sé ag cuartuidheacht chor ar bith anois go ceann i bhfad ach ag cláradh na mná agus ag baint a dhíocais aisti. Is fearr dó ar an gceird sin ná ag spochadh le N. Mh. mar a bhí sé le deich

mbliana / Má cheannuigh siad "football" bainfidh siad a ndíocas aiste
 tamall, agus tiubharfaidh siad suaimhneas domsa. Bhí mé reicthe istigh ins
 an teach aca. Ní raibh a sheasamh agam mórán níos fuide. Marach gur
 chrap siad leo gheobhfaidís an tsráid amach. An raibh a athrú le
 déanamh agam leo? / Amach leo ins an iothlainn agus chonnaic siad coca féir
 ann a bhí ídighthe roint as a bhun. Thosuigh "set" aca ag teacht de
 riththe reathach faoi ar 'chaon taobh agus ag baint a ndíocais mar
 sin as an gcoca. B'fhéarr ag baint a ndíocais as an gcoca iad ná
 as rud eicint eile arsa tusa. Chuir siad druim ar ais é ins an deire.
 Tá mé ag ceapadh go raibh T. le buile agus le báine /

Díocasach — aidiacht as díocas agus an chiall céadna leis.

Tá sé an-díocasach chuig obair. / Tá sé díocasach go leor chuig feamainn
 agus má tá féin, is beag a eirigheas leis di. Dheamhan leath an chirt leis /
 'Sé a bhí díocasach ag dul ag baint mhóna imbliana. An té a d'fheicfeadh
 ag dul suas é agus é feistighthe amach, déarfadh sé go ndéanfadh sé
 cat agus dá rioball. Ach dheamhan mogal a rinne sé ariamh, aindeoin gur
 chaith sé trí lá ann, ach tuairim agus trí fhad an tigh seo a
 scrathadh. Do Sh. Th. ab éigin an mhóin a bhaint / Shílfeá agus cho díocasach agus atá
 sé chuig iascach go bhfuigheadh sé deis. Níl dorugha, snúda, glionnda ná ní
 dhár dhealbh an ghrian aige ach igcleitheamhnas 'chuile dhuine eile, agus gur minic
 a chaitheas an fear sin fanacht istigh (: gan a dhul ag iasgach) an uair a
 bhíos a dheis imighthe amach aige-san / Dhá dhíocasaighe dhá bhfuil sé ag
 marbhú bradáin muis, is seacht ndíocasaighe dhá ól é. Ní tuisce a bhéarfás
 sé ar a luach ná a fhágfas sé istigh tigh K. é. Sílim go leagann sé isteach
 ar fad ar aon-láimh amháin é agus an fhad agus a thiocfas sé teigheadh annsin /
 Dhá mbeadh sé sáthach díocasach chuig an scoil ní bhacfadh an méid sin
 é gan aire a thabhairt di. Is beag an luadh a bheadh ag clann
 M. fanacht uaithe / Ná h-abruigheadh fear ar bith liomsa go bhfuil sé sin
 díocasach ná scanruighthe chuig an saoghal mar níl. Fear ar bith a d'fhága
 a ghort annsin i lár a chruadhóige anuiridh gur bhuaill sé soir ar
 chloisteáil dó go raibh "aeroplane" istigh ar Thráigh na Bh., ní fear
 sanntach é.

Damba — ainm-fhocal; fireann; iolraidh — dambaí

Damba = teampán, bacainn, balla, comhla nó stannadh a cuirfí treasna uisce, aibhne nó a leithide, leis an sruth a stopadh, a chasadh, a bhacadh nó a cheannsú ar chaoi eicínt; dam.

Tá damba ins an abhainn leis an uisce a stopadh / 'Séard a ghníos siad sin dambaí nó caraidheachaí a thógáil ins na srutháin agus bearna a fhágáil in a lár. An cochall a chur ins an mbearna sin annsin agus an sruthán a shaghdadh anuas. Ní bheadh breac ag gabhail leis nach dtiocfadh ins an gcochall / Chuir siad damba ar an abhainn sin thiar mar dhóigh dhe go gcuirfidís ag lasadh an S. le solus í. Níor chuala mé aon-cheo faoi'n solus ó shoin ach cloisim gur mór an leas do shaigheadóirí an damba. Ach arsa tusa ní theagann síon idtír nach fearrde duine eicínt. /

Bhí S. Mh. N. ag rádh liom go bhfaca sé damba ar abhainn i Meiriocá agus go mbadh h-aoirde a bharr ná speircín na J. inGaillimh. An gcreidfeá-sa an scéal sin. Ní chreidfinnse ar chaoi ar bith. Sílim gur do mo dhalladh le bréaga a bhí an ceann céadna. Chonnaic sé rudaí i Meiriocá nach bhfaca duine ar bith agus a liachtaighe sin duine ins an tír a shiubhail cho fada leis i Meiriocá / Chonnaic mé na dambaí móra a rinneadh ar an tSionainn. Nach raibh mé dhá ndéanamh. InDomhnach bhíos. Chaith mé cheithre mhí ann. Tá dambaí áithbhéalta ann in aghaidh an uisce. Tá mé ag ceapadh go stopann siad na mílte tonna uisce ... Casann siad an t-uisce isteach i sórt caológáí a chuir siad ar an abhainn, agus an uair a theigheas sé thríd na "turbines" oibrigheann sé an solus. Sin é a thugas solus do'n tír. / Ní comhla ar bith a theastuigheas thíos annsin ach damba a dhéanamh treasna béal na cuisle údan le taoille mhór a casadh soir. 'Sé an chaoi nar mhór é mar atá an lagpholl atá annsiúd thuas agamsa: stanadh a chur ann ar an gcaoi céadna. Ionntuigheann sé an brúisc uisce ar fad soir ins an lag-pholl. Maidir le do chuid comhlaí a chur thíos annsin, níl ann ach dícéille. Réabfadh an chéad taoille mhór a thiocfadh as a lúdrachaí iad /

dall dúda — ainm-fhocal; fireann; iolraidh — daill dhúda

Dall dúda — ní feasach mé cé'n t-údar atá leis an bhfocal. Ní baintear aon-leas ach ins an aon-leagan.

Tá sé in a dhall dúda le codladh = duine a bheadh ag tuitim in a chodladh críochnuighthe agus a mbeadh ag cinnt air fanacht in a dhúiseacht; duine a bheadh ag bordáil chodlata dhá bhuidheachas / Siar leat a chodladh as an mbealach agus ná bím ag breathnú annsin ort in do dhall dúda le codladh / Tá sé le dhá oíche anois ar neamh-chodladh — oíche ag céilidhe agus oíche ag aonach — agus is beag an dochar dó a bheith in a dhall dúda le codladh féin / Ní bhímse in mo dhall dúda críochnuighthe go dtí an oíche nach mbíonn tsiocair (: siocair) ar bith agam: b'fhéidir go gcodlóchainn go h-eadarshuth an mhaidin sin. / Ní raibh luighe ar bith aige leis an gcuartuidheacht anocht. Nach bhfaca tú go raibh sé in a dhall dúda ag an gcodladh. Bhí sé in áit eicínt aréir muise, th'éis gur shéan sé é. Ach bí siúráilte go raibh / Chaitheadh muid a dhul amach leis an réalt ar maidin ag baint fhataí ins an am a raibh muid ar aimsir tigh Sh. Diabhal smid bhréige ins an méid sin. Is minic a bhí muid amuigh agus nach (: nachar) léar duinn an láighe. Agus dhá mbeitheá ag déanamh áirneán domhain an oíche roimhe, nó amuigh ag ceol chaithfeá an mhaidin ag cuimilt sramaí de do shúile arae bheitheá in do dhall dúda le codladh. D'imigh an saoghal sin — míle buidheachas le Dia / An té atá in a dhall dúda le codladh, ní ag céilidhe atá aige a dhul — ní h-eadh sin. 'Sé a áit é go deimhin! / Ara beannacht Dé dhuit — a dhul ag cuartuidheacht an tráth seo d'oíche agus mé in mo dhall dúda le codladh. An bhfuil a fhios agad go raibh an oíche thar druim aréir 'nuair a chuaidh mise a chodladh ... bó a bhfuil a h-aimsir caithte agus shílfeá go raibh an-chosamhlacht uirre in am-suípéir aréir. Bhí na grianáin "sleiceáilte" (: slackáilte) aice, ach mar sin féin níor rug sí / Dá mbeitheá an fhad ar neamh-chodladh agus atá mise, bheitheá féin in do dhall-dúda freisin. Níl a fhios agam ó Fhlaitheis Dé céard atá orm. Chuaidh mé ag an dochtúr agus thug sé cupla buidéal dom, ach bhí mé cho maith dhá bhfuireasbhaidh. Níor chaith mé an ceann deire a thug sé dhom chor ar bith. Sin é an chaoi a bhfuil mé. Buailleann codladh mé mar seo agus bím in mo dhall-dúda leis, ach ar an dá luath agus a dteighim ar an leabaidh, imigheann sé d'aon-iarraidh ... Bím ag tuitim in mo chodladh agus airighim ualach eicínt i mbéal mo chléibh, agus mar a bheadh pléascadh eicínt in mo phiobán. Dúisighim suas de gheit. Uaidh sin

amach, tá mise réidh le codladh / Is aige atá a údar a bheith in a dhall dúda le codladh. Fear ar bith a bhíos in a shuidhe le giolcadh an éin 'chuile mhaidin. Ach marach gur muid féin a bhí ar cuairt ann aréir agus go raibh omós aige duitse, bheadh sé imighthe siar a chodladh i bhfad roimhe sin. Bíonn sé in a shráinn ag an h-ocht 'chuile oíche. Tá sé cho folláin leis an ngirrfiadh. Is cóir adubhairt an fear fadó:

Teirigh a chodladh leis an uan agus eirigh leis an éan

Coinnigh do cheann agus do chosa tirm

Seachain na mná agus an t-ól

agus go deo ná déan an t-ath-chodladh /

Má tá sé in a dhall dúda féin is beag an dochar dhó. Tionnabhar níor tháinig ar a shúil i gcaitheamh na h-oíche aréir ach ag amhlóireacht agus ag diúgaireacht. D'eirigh mé faoi dhó ag téitheamh bainne dhó, ach sin é a raibh de mhaith dhom ann. Ní dhéanfadh sé aon-suaimneas in a dheidh sin / Bíonn sé in a dhall dúda 'chuile oíche ag an naoi a chlog. Ach cé'n t-iongantas é. Marbhuigheann sé sin é féin le uathbhás oibre i gcaitheamh an lae. Is minic a thuiteas sé in a chodladh amuigh ins an ngarrdha th'éis a dhínnéir, agus codluigheann sé uair agus dhá uair go minic. Eirigheann sé annsin agus buaileann daol oibre é, agus shílfeá gurb é an Fathach Mór fadó é ag dul faoi mhuintir an Rí. Ní fheicfeá tada ach púir chréafóige ag dul go h-aer / Má tá tú in do dhall dúda anocht níl an milleán ag sroicheachtáil do dhuine ar bith ach duit féin. Rinne tú clogán -streille de'n oíche aréir ag imeacht ag fálróid síos annsin ar bhóithrí, an uair ba cheart duit trí eadarshuth a bheith codluighthe agad. Ach mo léan! Seo anois. Ith suas do bhéilí agus siar leat a chodladh, agus fainic a n-eireochadh an cleas sin duit aríst / Ara choinnigh muintir an Ch. sin thiar ar neamh-chodladh mé ar feadh na h-oíche aréir len a gcuid glaodhmaireacht'. Tá a shliocht orm: tá mé in mo dhall-dúda indiu. Airigheann siad na daoine go dona. Bhí lá de'n tsaoghal muis, agus ba bheag an ghlaodhmaireacht a bheadh aca ins na bólaí seo, ach airigheann siad a raibh ar foghnamh ann imighthe anois /

dia umhlach (dith-shúlach?) — ainm-fhocal. Níl a fhios agam céard is inscin ná is iolraidh dó, arae ní baintear aon-leas as ach ins an t-aon-leagan amháin [Fuaim — dia-shúl-ach. Tá comh-bhéim nó ionann agus é ar an dá shiolla tosuigh]

Diaúmlach — ? duine ar bith; geinealach an bhéil bheo; mac na sceiche; mac an aoin bheo; gein.

Ní thiubharfadh sé deoir do dhiaumhlach ná dheamhan deoir = ní thiubharfadh sé striug uaidh d'aonduine faoi'n saoghal; níl sé cóir ná flaitheamhail faoin a chuid óil; is dearg-phéisteánach é faoin a chuid óil / Bhí tusa ag tnuthán le ól uaidh sin. Fuair tú amach é muis: fear nar thug deoir do dhiaumhlach ariamh / Bhí ól faoi agus thairis, agus má bhí féin bhí sé indon caitheamh a chur ann. Ní chomhnuigheadh sé ó mhaidin go faoithin ach ag ól ach diaumhlach ní bhfuigheadh an striug uaidh. Diabhal é muis. Ba ghearr ar a mhéadail féin é / Cuirfidh sé seo soir anois "pórtar" ar an smaois ag Jón ó chuaidh sé ar chumaoin a chaitheamh chor ar bith leis ... Go bhfoiridh Dia ar do cheann a mhic ó. Deirimse cumaoin leat. Tá tusa ag ceapadh go bhfuil sé ag tabhairt Jón soir go dtí teach an ósta. Tá muis. Soir leat anois ag an tsáil aca go bhfeicidh tú a' dtiubharfaidh agus cuirfidh mé mo rogha geall leat go siubhailfidh sé féin isteach idteach an ósta agus go dtiubharfaidh sé cead an bhealaigh do Jón, mara dteighidh sé isteach agus a cuid féin a seasamh. Bíodh a fhios agad anois go seasfadh sé istigh ar an dradaireacht sin leis in aghaidh an chúnntair, gan fiafruighe dó (: de) a raibh béal air. Sin é an cineál tuatacháin é féin. Ní bhfuigheadh diaúmlach an deoir uaidh / Shlíocfadh sé sin anois thú, agus chothóchadh sé an tsáil agad i gcaitheamh an lae ar fad, ag súil go gcaithfeá pionnta aige, ach dheamhan diaúmlach a gheobhfadh aon-phionnta uaidh féin. Is mór atá ar a cheird bíodh a fhios agad. Ach níl a fhios; ná ní bheidh a fhios go deo go gcaithfidh tú seal ag obair timcheall tighé ósta mar a bhí mise / Bhí P. Mhac C. a bhí annseo thiar agus níor shiubhail aon-fhear talamh ná féar ba tuataighe ná é le castáil dó as baile. Ní thiubharfadh sé pionta pórtair do dhiaumhlach. Ach ní raibh aon-fhear le fáil ba ghnaoidheamhla ná é ag baile. An té a thiocfadh isteach aige, ní thiubharfadh sé cead focal ná smid dó go gcuirfeadh sé gloine

fuisce air, agus ní stopfadh sé ach ar an gceird sin go maidin. Dhá dtuiteadh an t-ól ar dhuine, choinneochadh sé go maidin é, nó thiocfadh sé féin dá thiodlacan abhaile go bhfágadh sé istigh ar leic an teallaigh é. Is deacair a rádh nach ba (: nar) fear gnaoidheamhail in a dheidh sin é.

[Nach ba: nacharbh. Déanann nar — nachar i gcaint an cheanntair seo go h-iondamhail] / An bhfeiceann tú T. Níor thug sé pionta pórt-air ná gloine fuisce do dhiaumhlach ariamh. Dhá gcastaí leat é i ngoireacht ar bith do theach ósta d'ionntóchadh sé a chúl leat nó bhreathnóchadh sé i dtaobh eicínt eile. Dar mo choinsias is minic a chonnaic mé dhá dhéanamh é. Ach ní raibh aon-fhear ins na seacht bpobail is mó a ghníodh bruighshléacht ná é an uair a bhíodh bainis ná rud ar bith aige féin. Phós sé ceathar inghean in imeacht ceathar nó cúig de bhlianta agus rinne sé an flaisc céadna leis an mbainis deire a rinne sé leis an gcéad bhainis. Ní raibh aon-fhear ins an teach nach raibh dállta ar meisce / Tabhair 'chuile shórt dó ach ná h-iarr tada air. Ní bhfuigheadh diaumhlach aon-cheo uaidh féin. Daoitheamhlacht de'n tsórt sin a bhain dó féin agus dá mhuintir roimhe. Ba a dhul in aghaidh dúthchais dóibh é, dá scaraidís le tada, ach 'chuile rud a bheith craptha isteach aca féin (: chuca) / Mise ag tnuthán go dtiubharfadh sé ceann de na faidhtíní dhom ó casadh mé in éindigh leis ins an gcurrach. Ní ghiorróchadh sé mórán é ceainnín gágach a chaitheamh agam agus dhá stropadh againn. Cé'n bhrigh ach mise is mó a mharbhúigh iad. Dá mbeadh sé taobh len a chuid féin ba mhaith feidheartha a bheadh sé ag teacht abhaile. Ach dheamhan a shúil a thairg sé dhom ná caint air. Ní thiubharfadh sé siúd faidhtín do dhiaumhlach. Is gearr le dhul ar a chraos féin iad. / Tá an chlann thíos ins an talamh aige le obair, agus th'éis a bhfuil siad a shaothrú dó in a dheidh sin, dheamhan pighinn airgead póca a thiubharfadh sé dóibh; ach iad ag súmaireacht tímcheall doirse chéilidhe 'chuile oíche Dhomhnaigh d'uireasbaidh an oiread agus a d'íocfadh isteach iad. Tá airgead in a chocaí beaga aige siúd, ach cianóg ní thiubharfadh sé do dhiaúmhach. Cuirfidh mise mo rogha geall má fhaghann an chlann choidhchin aon-leigean ar an saidhbhreas siúd go dtiubharfaidh siad fuadach dó / Diabhal diaúmhach — ní áirmhighim thusa — a gheobhfadh ceann de na fags sin uaidh. 'Sé an dithreabhach is gortaighe é fútha a chonnaic mé ariamh /

Daor-bhasctha — aidiacht

daor-bhasctha = basctha go leor; sáthach basctha; go dona; gan a bheith ach réasúnta; a bheith sáthach buailte; gan tada le cois a bheith ag an rud; gan mórán gaisce a bheith ar an rud; gan mórán a bheith le reic ag an rud. [Tabhair faoi deara go mbíonn sé diúltach go h-iondamhail.]

Dheamhan an bhfuil daor-bhasctha chor ar bith de'n rud = tá an rud maith go leor; dheamhan an bhfuil caill ar bith ar an rud. / Deir siad nach bhfuil daor-bhasctha de Mh. chor ar bith indiu. Is iongantas sin. An té a d'fheicfeadh trathnóna indé é, déarfad sé nach sáróchadh sé an oíche, dá mbeadh Éire taobh leis. Ach 'ar ndú (: ndóigh) is goire cabhair Dé ná an dorus / Deir siad nach bhfuil an pataire beag sin ag T. Sh. daor-bhasctha chor ar bith ag an scoil. Tá a bhfuil in a "chlass" buailte amach aige. Dheamhan a fhios agam cé uaidh a dtug sé é muis, arae leithide an athar de dhallarán níor sheas istigh ariamh i scoil. Agamsa atá a fhios sin. Bhíodh an bheirt againn le h-ais a chéile, agus an uair nach ag gárthaighil a bhíodh sé, bhíodh sé ag diúgaireacht. Sílim nach (: nachar) thriomuigh a shúile ó'n lá a ndeachaidh sé isteach ins an scoil go dtí an lá ar fhága sé í. / Dar príosta níl daor-bhasctha dhó ag gabhail fhuinn. Dhá mbeadh sé súgach agus an t-amhrán a theacht leis, tá an-ghuth aige. Bhíodh na "Gaedhilgeoirí" sin ag iarraidh air a dhul go Baile Átha Cliath le amhrán a rádh ag an Oireachtas. Ach mo léan géar muis, fuair siad amach an ceann a thiocfadh go Baile Átha Cliath. Ní mó ná dá mbeadh an t-Oireachtas ag tigh Bh. agus luach cupla pionnta a bheith ag C. go mbogfadh sé aniar. Ní mó ná sin anois é / Tá muis agus daor-bhasctha go leor. Breathnuigh tusa ar an bpradhas a bhí ar bheithidhigh le linn an Chogaidh cheana. Dar ndóigh ní bheitheá in do sheasamh ar chlár an aonaigh an uair a bheidís fuadaighthe uait agus do leathchéad punt istigh i gcúl do ghlaice. Deirimse leatsa go bhfuil saothrú ar do leathchéad ar na h-aontaigh atá anois ann. Bhí siad a thrí oiread an cogadh cheana. Agus deir tusa in a dheidh sin nach bhfuil daorbhasctha dóibh. Mo chreach mhaidne do cheann / Ní raibh sé daor-bhasctha as tús a óige. Minic

go maith a d'fheicfeá ag imeacht ar a bhog-mheisce é agus glaodhmair-eacht an tsaoghail mhóir aige. Ach ó buaileadh an tsuarógín siúd air leig sé faoi, agus rinne sé fear críonna. Cé a d'fheicfeadh anois ag teacht súgach d'aonach ná de mhargadh é. Siúd í an cailín aige! / Aindeoin a bhfuil de chlamhsán ag na daoine ní saoghal daor-bhasctha é an saoghal seo. Tá cearc an áil (: fear na cloinne) ag fáil an oiread seo leath-chorónacha; tá giolla na leisce ag fáil "trifle" (: beagán); tá an caracháinín de ghasúr a fheiceas tú ag imeacht agus a "bheag" (: bag) aige faoin a ascaill ag saothrú a chion féin (: dhá phunt na Gaedhilge); agus annsin 'ar ndú (: dar ndóigh) tá "pensions" thar a chéile ann. Má mharbhuigheann tú sionnach ar an saoghal seo gheobhaidh tú cineál eicint pinsean, agus dar príosta is fhearr an aghaidh ort é ná ar chuid mhaith atá dhá fháil, mar hébrí céard a dhéanfas tada, bhí sionnaigh a chuir in aer ar chaoi ar bith. Mo laichín imighthe ó indé ... ní saoghal daor-bhasctha é chor ar bith / "Tá P. thar cionn" adeir sí. "Tá M. go maith, agus dheamhan a bhfuil daor-bhasctha de N." Má's fíor di féin é níl call coláiste ar bith dóibh. Mhúinfidís a bhfuil is na colaistí cheana / Níl T. daor-bhasctha chor ar bith marach go mbuaileann an oiread fonn cainte é scaithtí, agus nach gcuimhnigh-eann sé a dhul ag a ghna (: gno) chor ar bith. Deamhan mórán gaisce ar an mac eile. Bheadh sé mí ingarrdha agus ní fheicfeá creachlaois ar bith i ndiaidh a láimhe. Bhí sé ag gort-ghlanadh annsin thuas anuiridh agus níl a fhios ag Dia ná duine ar chríochnuigh sé an garrdha ariamh nó ar ghlan sé thar dhá iomaire thiar le bóthar. Glanadh nó ná glanadh níorbh fhearrde an gort é ar aon-chor. Loic a raibh ann / Má's leatsa fear a fháil nach bhfuil daor-bhasctha in a churrachóir, gabh siar annsin thiar i S. agus fág T. Th. Sin é an currachóir agad. Chonnaic mé ag seasamh amuigh ar an meath mhóir ar fhaidhtíní é, lá a raibh scoilb dhá gcur idtighthe istigh annseo: lá a raibh sé ag séideadh aniar aduaidh. Tabhair lá deannachtach air. Níor chorrúigh sé go trathnóna. Dheamhan an trólar a dhéanfadh na fairrgí a bhí ann a bharruidheacht — dheamhan é muis /

Dionnóid (: deannóid) — [Donóid amannta i gCois Fhairrge] — ainm-fhocal; buineann; iolraidh — dionnóidí — dionnóideacha.

Dionnóid — (i) oiread na frighde; fíor-thoirt bheag; dubh na h-iongan; an beagán. (ii) Flaim nó fuarú nó beodhchan beag gaoithe.

Tabh'r 'om (: tabhair dhom) dionnóid bheag de'n tsnaoisín sin le cur faoi mo shrón. B'fhéidir go gcoinneochadh sé tirm í / Tá dionnóid bheag shalachair ar do shaicéad taobh thiar. Coinn' leith (: Coinnigh i leith) go nglanaidh mé é / Thuit dionnóidín shúighe ar an bpáipéar cho uain agus a bhí sé dhá léigheamh agus dhá bhfeictheá é ag breathnú air! Chuir sé séideog faoi annsin, ach dheamhan maith a bhí ann. Tharraing sé amach lann safety annsin — ceann a bhí síos an-domhain in a phóca — agus seó (: show?) páipéir timcheall uirre. Dhá bhfeictheá cho deas agus a chuir sé corr na lainne faoi'n dionnóidín shúighe agus chuaidh sé amach annsin gur chuimil sé ar an gclaidhe í. Tá sé cho puinteailte le cat a bheadh dhá bhearradh féin. Cuireann salachar ar bith uais air / Má fheiceann sí dionnóid shalachair ar fud an tighe — ar bhord, ar stól ná ar shoitheach — tá a "rubar" aice ar an bpuinte agus í ag sciúradh. Ní bean ghlan go dtí í. Tá sé de bheith uirre aon-cheo salachair dá bhfeicidh sí in áit ar bith a ghlanadh ar an bpuinte. / Uair a bhí mé ag déanamh láthair mhúirtéil annseo, thuit mo phíopa uaim agus chrom mé síos dhá thógáil agus hébrí (: pé'r bith) cé'n sórt útamáil a bhí orm chuaidh dionnóidín bheag de'n aol faoi mo shúil agus scál sé mé. Tabhair scaladh air. Shíl mé dheamhan oscailt a dhéanfainn go bráth uirre. M'anam go mb'éigin dom a dhul ag an dochtúr. Agus i gcaitheamh seachtaine indiaidh an dochtúra féin ní fheicinn an bhán-shoillse léithe / Má bhíonn dionnóid ar bith ar na h-éadaigh bíonn an "brush" aige ar an toirt agus é dhá chuimilt féin léithe. Tá sé an-phuinteáilte faoi'n a chuid éadaigh. Ní maith leis thú a dhul in a ngoire féin / Dhá bhfeictheá an "collar" a bhí air agus cho geal agus a bhí sé. Agus bhí dionnóid de rud eicínt dubh mar a bheadh dubhach ann, nó rud eicínt mar sin i bhfus annsin air. Thiubharfá faoi deara é míle ó láthair / Tae mo chreach! Fuair mé dionnóidín bheag a thiocthadh faoi shúil dreoilín. Marach leisce a fhágáil

a fhágail aca agus fios agam go mbainfí a sheacht luach de dhuine eicint eile air, d'fhágfainn in mo dhiaidh ar fad é. Ach ní thiubhar -fainn an oiread dá gcroidhe dóibh agus go mbeadh sé de shásamh aca orm — na cneamhairí bradacha! / Ní raibh dionnóid ghaoithe ann ach é in a théigle críochnuighthe. Shíl mé nach srianfadh muid anoir go deo é. Ach ó chas muid an Ceann d'eirigh beodhchan beag agus níor airigh muid abhaile é / Ara cé'n sórt cáthadh sin ort. An bhfeiceann tú an lá — gan donóid (: dionnóid) ann.

Dheamhan an oiread agus a chorróchadh ribe ar do cheann. Agus is mian leatsa a dhul ag cáthadh in a dheidh sin. Cáith leat má's breagh leat 'bhfeicidh tú cá'id a bhainfeas tú amach / Badh é an lá ba bhreaghcha é a scal as aer ariamh. Tháinig sé in a chalm orra leath-cuain. Shíl muid gur thosuigh dionnóid bheag annsin, ach ní thiubharfá faoi deara ar an seol í. An chéad rud eile a dhearbhráthair mo chroidhe thú, chruthuigh an cuaifeach agus bhí an bád mar a bheadh caora a mbeadh an galra cam uirre.

'Sé Dia féin a bhí buidheach duinn an lá sin, nar cuireadh go tóin puill muid. Tá mé taithighthe ar an bhfairrge ó cuireadh bannlá de chóta orm, ach macsamhail na cuaifighe sin ní fhacaidh mé ariamh agus nar leigidh Dia go bhfeicfinn go bráth ach oiread. Níor fhan dionnóid ann ar an toirt aríst ach shílfeá gur istigh i bhfuirnis a bhí muid, bhí sé cho bruithte sin. Tabhair do leabhar go dtug muide rith cladaigh di cho tréan in Éirinn agus a bhí muid indan / Coirce ar bith atá ar sraith tá sé réidh le triomach indiu. Rinne an tuile aoileach dhó (: dhe) aréir agus níl an dionnóid féin ann indiu le dhul thríd. Shílfeá go mbíonn scláradh gréine ann scaithtí ach is gearr a sheasas sé. Pé aca sin é, níl triomach ar bith ann / Scaoil amach mé go bhfaghaidh mé dionnóid anála. Tá mé plúchta istigh ins an teach sin, len a bhfuil de dhaoine ann. Diabhal mé go bhfuil an t-allus ag scárdadh díom, go bhfuil sin / Oscail suas an dorus agus leig isteach dionnóidín ghaoithe. Is mór an fionnórtas ar na daoine í. Tá an oíche an-mheirbh ... 'Bhfeiceann tú P. seo thuas nach dteagann aon-dionnóid in a ghoire ó bhliain go bliain ach an dá dhorus agus a bhfuil d'fhuinneoga ins an teach dúinte aige. Is mór an seasamh aige é /

Deannach — ainm-fhocal; fireann

Deannach = Dusta, go h-áirid dusta éadtrom agus é an-tirm

Tá deannach ag eirghe indiu = lá samhraidh a mbeadh sinneán maith gaoithe ann agus gach uile rud in a shnaoisín. D'fheicfeá ceathanna deannaigh ag eirghe leis an ngaoith. / Ní fheicfeá tada ar an mbóthar feadh t'amhairc ach deannach. Bhí sé ag eirghe in a cheathann -aí an uair a thiocfadh mótar ar bith. Dhallfadh sé thú agus mhillfeadh sé do chuid éadaigh. Na bóithrí sin a gcomhnuigheann an t-uisce orra agus a bhíos faoi dhraoib ar feadh an gheimhridh bíonn siad faoi dheannach mar sin i gcaitheamh an tsamhraidh. Níl na bóithrí "steamrolláilte" mar sin chor ar bith mara mbeidh bualadh mór orra go díreach / Chonnaic mé an chioth dheannaigh uaim agus shíl mé gur mótar a bhí ag teacht. B'fhada liom faoi dheire go raibh sé ag teacht. An uair a tharraing mé air, meastú céard a bhí ann. Plód beithidheach : cho maith le céad aca agus triúr fear dhá dtiomáint. Is orra a bhí an t-ordú freisin / Tháinig siota agus bhailigh sí léithe a raibh de dheannach agus de bhilleogaí agus de pháipéir ar na portaigh. B'aisteach an casán a thóg sí: aniar tharainne, soir ar chuid Sh., síos ó dheas go dtí P. Mh., siar aríst ar roinn J., agus soir ó thuaidh annsin ar chuid Bh., agus ar roinn J. F., gur bhailigh sí amach ó thuaidh as ar n-amharc. An uair a chuaidh sí cho fada le J. d'fhuagair muid féin air — ní fheicfeá é len a raibh de dheannach ann — an sleaghan nua a fhágáil in a dhiaidh. "B'fhéidir" adeir sé go dteastóchadh sé uaim. Nach ndeir siad go bhfuil múin (: móin) ins an mbruidhinn fhéin". B'uathbhás é an siota siúd / Tuilleadh diabhail aice anois mara bhfuil deannach ag eirghe de'n spré-mhóin indiu. Ní bheidh na sreanganna féin fágtha i bportac móin bhán Mh. Fuadóchaidh na sinneáin seo léithe uiliog í idir chorp chleite agus sciathán / Go dtugaidh Dia dhó cíoith bheag lághach a chaitheamh. Choinneochadh sí síos an deannach ar na bóithrí. Dheamhan t'anáil a tharraingeochthá aige / Tá míle mótar ag teacht agus a bhfeicim de dheannach ag eirghe ar Á. I. Sh. Ní h-eadh ach tá sé in aon-phúir amháin deannaigh ó'n gC. aniar / Cuirfidh mise deannach

ag eirghe de'n túin (: tóin) agad mara n-eirighidh tú as do chuid míoladóireacht'. Tá sé in am agad ciall a bheith agad feasta choidhchin agus gan a bheith ar an gceird sin. Nach thú an páiste! / Ná raibh Dia ag asail muise mara raibh sé ag baint deannaigh as ceathramhnaí an asail soir le fánaidh. Feac láighe a bhí aige agus níl aon-iarraidh dhá raibh sé a thabhairt ar na h-easnachaí dhó nach gcloisfeá go mín réidh socair thiar ag tigh Mh. "Tiubharfaidh mé ag an bpóilí tú" adeireadh sé, agus díocas air leis an bhfeac / Chuala mé gur bhain an fear seo thuas deannach as na másaí ag an inghin faoi fhanacht amuigh ins an oiche Dé Domhnaigh. Bhí sé roímpe ag giall an doruis chuala mé, le "beilt", agus bhí 'chaon iarraidh aige uirre aniar ins an gcadairne léithe, ar feadh uaire in a dhiaidh sin. D'fhan muintir bharr an bhaile ag éisteacht leo ar feadh i bhfad. Ní raibh tada le cloisteáil uaidh ach "Do gcuirfidh mise faoi ndeara dhuit". (Do — aithris ar fhear nach raibh indan a chuid g a rádh; do = go) / Deannach muilinn: sin é an deannach a bhíos ó'n muileann agus é ag meilt. Tuige nach mbeadh. Is aige atá a údar agus a mbíonn d'arbhar ann / Meilfidh mé thú go mbeidh tú in do dheannach muilinn. Sin é a dhéanfas mé leat. Ní bheidh sé tada níos lugha agad má ghníonn tú mórán eile sioctha liom / Mheil an learaí (: lorry) in aghaidh an bhalla é go raibh sé in a mhin. Rinne sé deannach muilinn dó (: dhe). Ní raibh cnáimh in a chorp indiaidh a chéile. Deirim leat nach raibh. / Ní fhágfainn mionmuthóg dó gan strachailt ó'n a chéile. Dhéanfainn deannach muilinn dó (de). Dhéanfainn cac-leicín dó (: de) / Scaoil bealach leis agus ná bím ag breathnú annsin air, nó má bhuaileann taghd eile mé déanfaidh mé deannach muilinn dó. Ní choinneochadh arm uaidh mé — ní choinneochadh sin / Tá deannach ag eirghe as éadan. Chaithfeadh sé gur triomach atá air — neart triomaigh / Bainfidh mé deannach as an gcúl sin agad mara leigidh tú de'n mhadadh sin, agus gan a bheith ag siocadh leis. Nach diabhaltaí mór an t-iongnadh nach ndéanfá suaimneas uair eicínt agus gan a bheith ar an ámhailleacht chéadna i gcomhnuí /

deannachtach — aidiacht.

deannachtach: "mór"; gártha; cuaifeachaí agus sinneáin ann;
scréachánta; gairbhshion ann; ráigeanna báistighe agus
an-tsinneáin ghaoithe igcuideacht; stolladh mór gaoithe.

Lá deannachtach é / Oíche dheannachtach / Uair dheannachtach í / Tá
sé deannachtach na laetheantaí seo / Seachtain dheannachtach
ar fad a bhí innte — diabhal bréag nach h-eadh / An gcloiseann
tú an sinneán sin. Is gearr uaidh ráig anois, dar príosta
is oíche dheannachtach í. Tá an t-ádhdh in mo chaipín nach
amuigh fúithe atá mé. Fhobair dhom a bheith scuabtha siar.
Dá mbeinn badh leis an áit thiar anocht mé / Is deannachtach
go deo an oíche í anois. Shílfeá go bhfuil scaltrachaí feoithin
ann freisin. Is suarach an t-iongnadh agus cho gártha agus atá
sí. / Chaith sé múr deannachtach aréir th'éis a dhul a chodladh dúinn
: múr clocha sneachta. D'airigh mé ag clascairt ar na fuinneogaí iad. Diabhal
a leithide de thormán! / Ba lá deannachtach é: flichshneachta as gaoth anoir
agus sinneán ann a bhearrfadh thú. Shíl mé nach ndéanfainn aniar go bráth é.
B'éigin dom a bhunáite a shiubhal. Dheamhan Goll Mac Móirne a chuirfeadh
"bicycle" aniar in a h-aghaidh. Is mó an bhrath a bhí agam é a chaitheamh
isteach tigh Ph. agus a theacht aniar dhá fhuireasbhaidh / Lá de na laetheanta
deannachtacha sin idtús an Aibreáin a bhí ann: laethantaí na
sean-bhó. Bhí mé ag fódú súileog fhataí i ngarrdha Mh. G. Ar éigin
saoghail a bhí mé indon seasamh ar an iomaire idir dhá ráig. Shanntuigh
mé míle uair a dhul abhaile, ach déarfainn liom féin aríst an uair a
d'fheicfinn fáfall beag triomaigh aige go mbaininn scathamh eile
amach. Tháinig P. anuas an bóithrín agus chuir sé carra chainte orm.
"Cá'il tú ag dul" adeirim féin. "Síos ar snámh" adeir sé. Shíl mé féin
gur ag déanamh grinn a bhí sé, gur chuala mé aríst ag dream a bhí
síos ag an gcladach narbh eadh. Ní raibh sé seachtain ó'n lá sin go
raibh sé i mBéal Átha na Sluaighthe (: ins an ngealtlann) / Níl
aimsir dá dheannachtaighe nach dteigheann currachthóirí na T. B. sin
'un fairrge. Tá siad in araidheacht é a bharruidheacht ar ghála ar
bith. An lá nach dtiocfá síos 'na (:chun an) chladaigh tada leis, bheidís

amuigh an lá sin. 'Ar ndú níl curachtóirí ar bith in-chinneamhaint
 orra / Bíonn laetheanta na sean-bhó i gcomhnuí an-deannachtach.
 Is dóigh gurb í an aimsir is measa a thugas sé uaidh ins an mbliain
 iad. Agus dheamhan uair ins an mbliain ach oiread is mó cruadhóige
 ná iad. 'Sé lár an Earraigh ceart é agus níl goir ar bith ag duine
 giota de lá a leigean thairis, mar leigfeadh sé ins an samhradh
 nó ins an ngeimhreadh. / Níl múr ar bith is deannachtaighe ná an múirín
 gréine 'ar ndú. "An múirín gréine an múirín is déine" adeir siad.
 Caitheann sé an bháisteach an-leathtromach amach ins an samhradh. Bheadh
 ráig dheannachtach annseo, agus dheamhan agus móide deoir ar bith b'fhéidir
 a bheadh thiar ar an gC. Bhí mé ag teacht anuas le fánaidh Cnoc
 Bh. lá. Tháinig sé in a bháistigh orm. Tabhair báisteach uirre: ní
 leigfeadh sí luch as poll na diabhal as Ifreann. Chuaidh mé ag tóruigh
 -eacht fascadh. Mo chreach an fascadh ansiúd. Ach mar sin féin
 shugh mé mé féin isteach in áit eicint go leiginn tharm é. Bhí mé ag
 breathnú síos ar mhuintir Bh. ag obair ar na portaigh inG. na B.
 Leathnuigh m'amharc orm. An uair ba déine a bhí sé ag cur ins an áit
 a raibh mise, bhí siadsan ag obair thíos ar na portaigh. Dheamhan
 an sileadh a chaith sé ann ach in a scaladh gréine, th'éis gur gearr
 ó'n a chéile an dá áit. Ní fhaca mé ariamh in mo shaoghal sílim
 báisteach tí (: ní) ba deannachtaighe ná a chonnaic mé an lá sin / Ní
 chaitheann sé snig bháistighe amach ins na réigiúin sin ó bhliain go
 bliain ach an uair a dhéanas sé í, déanann sé go deannachtach í. Chuala
 mé mac Ph. Sh. a bhí in Ástraoille ag rádh go bhfuil áiteacha annsin
 nar facthas aon-deoir bháistighe ariamh. Tagann daoine ar an saoghal
 agus faghann siad bás — agus b'fhéidir saoghal maith féin a fháil — gan aon-
 mhúr báistighe a fheiceál. Is aisteach an chaoi a bhfuil cuid de na tíorthachaí
 bíodh a fhios agad / Thug sé griosáil dheannachtach dhó agus ba mhaith an
 aghaidh air é freisin — ba mhaith sin / Má theigheann sé do do bhualadh
 tiubharfaidh sé liúradh deannachtach duit agus ní mór liomsa duit.
 Breagh nach leigeann tú de do chuid spochadh leis. Ní bheitheá beo gan
 a bheith ag spochadh le duine eicint / Thug sé lascadh deannachtach dom
 leis an gcána. Cé'n bhrigh ach ní mé a rinne chor ar bith é ach M. Ch., ach ormsa
 a h-ídigheadh é /

Dubhradán: ainm-fhocal; fireann; iolraidh — dubhradáin

Dubhradán = (i) cnapán, ualach, meall, neascóid; (ii) rud beag dona; rud fánach éidtreorach; rud gan mórán bisigh faoi; rud nach fiú trácht air. (iii) rud beag fearacht dionnóid shalachair a theigheas faoi an tsúil, nó a d'fheicfeá ingloine phoitín nó a leithide.

Chuir sé an dubhradán dubh a bhí ar thóin a phutóige amach len a ndearna sé de gháiridhe. Bhí sé leigheasta annsin = Ridire an Gháire Dhuibh a raibh sé de bheith air aon-gháire a dhéanamh, ingeall agus go dteagadh gírrfhiadh, agus go gcrochadh sí léithe a chuid beatha igcomhnuí an uair a shuidheadh sé in a mhianis (: fhiadnuis) ag an mbord. An uair a marbhúigheadh an gírrfhiadh chuir sé an t-ualach bróin agus lionnduibh aníos ó fhíochtar a chroidhe agus shlánuigh an gáire é (cf. Céadtach Mhac Fhinn Rí Éireann; Ridire an Gháire Dhuibh) / Chuir an Ridire (: Ridire an Gháire Dhuibh) an dubhradán dubh a bhí ar íochtar a phutóige le seacht mbliana aníos, agus rinne sé gáire an uair sin, a cloiseadh ins an Domhan Thoir / An uair a chonnaic sí an rud a thug an ceannuidhe len ithe do'n dochtúr eile tháinig falrach gáire uirre agus chuir sí aníos an dubhradán dubh a bhí ar íochtar a putóige. "Sin é do mhaith anois" adeir an ceannuidhe. "Tá tú leigheasta. Is liom thú ó t'athair" = bean a raibh ualach lionnduibh uirre agus leigheas ceannuidhe mála í / Tháinig múisc orm agus shíl mé go gcuirfinn aníos an dubhradán dubh d'íochtar mo phutóige. Is olc é an braon broghach ag duine. Ach beidh a shliocht air. Is fada aríst go ndrannaidh cuid againn leis — diabhal bréag nach fada / Tháinig urlacan air ab eadh! Chuir sé aníos an dubhradán dubh d'á phutóig. Níl acmhúinn aige deoir ar bith a ól nach mbíonn sé ar an gcaoi chéadna — níl sin / Níor tháinig an fheoil leis. Bhuail tonn-taoscach é agus shíl mé go gcuirfeadh sé aníos an dubhradán dubh d'á phutóig. Dheamhan ceo a d'fhan in a bholg — ná cuid de cheo — i gcead an chomhludair / Diabhal neart ag an duine bocht air. Mar sin atá sé i gcomhnuí, ach blaiseadh d'aon-deoir óil. Ní fhanfaidh a dhath ar a ghoile ar an bpuínte. An dubhradán dubh atá in a bholg, cuireann sé aníos é. Ach is deacair a chomhairleachan in a dheidh (: dhiaidh) sin. Ní beo é gan a dhul in a ghoire agus a dhul ag blaismínteacht dó / Ara bail ó Dhia ort — leathcuain! Ní raibh na cnuic

bheaga sin thuas fhaoi againn, an uair a bhuaíl sé fré chéile iad:

Mór-ghalra. D'fhéadfá mór-ghalra a thabhairt air. Bhuel, tá bean ruadh annsin thiar tigh N. agus shíl mé go gcuirfeadh sí an dubhradán dubh aníos leis an mbail a bhí uirre. Bhí sí leigte amach ar bhord an bháid, agus ní raibh faitchíos ar bith orm agus an lúbarnaighil a bhí uirre ach go dtiocfadh sí i bhfairge. Mara mbíonn duine déanta ar an bhfairge sin é a cheird i gcomhnuí / Deiseall! An ndeacha sé le t'an-áil. Déan réidhteach leat féin nó cuirfidh tú aníos an dubhradán dubh as do phutóig / Chuir sé an dubhradán dubh a bhí ar thóin a phutóige amach le teann fórsa oibre = chuir sé a sceadamán nó a lúth amach le díocas oibre / Cuirfidh sé an dubhradán dubh atá ar iochtar a phutóige amach ag iarraidh a dhéanta / Dá gcuireadh sé an dubhradán dubh ar a phutóig amach, chinneadh air aon-ghaoth a thabhairt do'n chloich.

M'anam muise go bhfaca mise Peaits B. ag árdú na cloiche sin cheana agus dhá leagan suas ar an gclaidhe, agus nach bhfuil colainn leath cho téagarach aige agus atá aige-san. Ach deir siad gur minic cnámha móra ag droch-mhadadh / Dhá gcuireadh sé an dubhradán dubh aníos dhá phutóig, dheamhan fód a choinneochadh sé casta do Sh., léis (: tar éis) a raibh de ghaisce aige. D'athruigh siad annsin — eisean ar an gclaise agus S. ag casadh an bhuird — ach rinne S. puca dhó (: de) aríst. Bhí maith dhó a bheith ag coimhlint leis siúd! / Ní raibh maith ná maoin leis ag obair. Bhí muid thiar annsin thiar ar bhóthar Sh. Chuaidh mé faoi bharra leis. Luchtúigh siad an barra duinn beagán thar an gceart, má's leis-sean a fhéachaint é, nó nar thug siad faoi deara é agus iad dhá líonadh. Chuaidh mé féin in a ceann agus eisean ingabhal an bharra. Dheamhan a corruighe de'n talamh a dhéanfadh sé, dhá gcuireadh sé an dubhradán dubh a bhí ar a phutóig amach léithe. 'Ar ndú, b'fhéidir go mbadh bheag da chuid rístidheacht' é ach an oiread le scéal / Rug sé féin agus bruachán beag de scurach a bhí ann isteach ar a chéile: bruachán beag dona nach dtiubharfá deich triuf air. Chuir sé an dubhradán dubh amach ag iarraidh an bruacháinín a chur in aer, ach mo chreach mhaidne! Dá mbeadh sé leis ó shoin, dheamhan talamh a thiubharfadh sé dhó. Thiubharfadh muis! Ní raibh cruadhas ar bith ann, ach é in aon-

gheoisteamán amháin! / Shíl mé go gcuirfeadh sé an dubhradán dubh a bhí ar íochtar a bhuilg amach ag iarraidh an leath-bhairille a chur suas. Bhí sé indon a chur treasna a ghlúine, ach ionga ná orlach thairis sin ní chuirfeadh sé é dá mbeadh Éire taobh leis. Rug S. M. Mh. air, agus chaith sé isteach thar an mbosca é gan tolgán ar bith a fháil ann. "Déan maith de do ghealladh anois" adeir S. "agus gludh (: glaoidh) an leath-ghalún pórtair." Ghludh a mh'anam /

Tá sé in a dhubhradán = duine nó beithidheach beag dona éidtreorach / Is dona an dubhradán d'fhear é in a aois. Nach bhfuil bliain aige ar Phádraic se'againne, agus níl goir ná gaobhar aige a bheith cho mór ná cho téagarach, bail ó Dhia orra beirt! / An dubhradánín sin thíos ag S. G. a bhí ag iarraidh achrainn ar an aonach. M'anam go raibh caithte dhó, dhá bhfaghadh sé an té a thiubharfadh áird air, ach níorbh fiú le duine ar bith a dhul ag fiachadh ar a leithide de gheospailín / Tá dubhradánín dona de mhac aige agus chuirfeadh sé ag mún in do cheirteachaí thú. Ní bhíonn iabh ar bith air ach ag iarraidh achrainn is 'chuile áit dá mbíonn sé, ach ní fiú le aon-duine araoid a chur air. Gheobhaidh sé iarraidh mharbhthach as a dheire ó dhuine eicínt. Is fada atá sé ag tabhairt na n-aobha leis / Ab é an dubhradán sin thoir. Is mór an ghna (: gno) pósadh atá aige sin go deimhin. Ní rath atá leis i dtráigh fheamuinne, ingarrdha ná ibportach. 'Sé a chloch-neart sin anois an "dole" a tharraint. Agus tá mé ag rádh leat dhá mbeadh aistir fada air in a choinne sin féin nach dtarraingeochadh sé é / Th'éis an aire a thug sí do'n ghasúr siúd aice, is dona an dubhradán fir atá sé a dhéanamh. Ach d'eile cé'n chaoi a mbeadh sé. Níl an t-údar ann, mara dteagaidh aon-bhiseach fós air. Ach má theagann, tá sé féin agus a chosamhlacht in aghaidh a chéile. / Maidir len a bheith ag iarraidh maitheasa ar an dubhradán sin, níl aon-mhaith in a chionn. Céard atá sé indon a dhéanamh ar aon-chor agus déanadh sé a sheacht ndicheall. 'Ar ndú níl lán do ghlaice ann / Tá dubhradánín dona d'athair aige muis — ní dhá roint leis é, ach dhá fhágáil aige. Dheamhan carr móna a bheadh bainte aige bliain mhór fhada agus é a fhágáil faoi féin.

Ach dhá dhonacht dhá bhfuil sé anois ba mheasa go mór fadó é. Buille
 maitheasa ar bith ní dhéanadh sé ach fáiscthe síos ar bhóithrí agus ag
 súdaireacht soir annseo. / Tá dubhradán de dhochtúr thiar i R. agus deir
 siad nach bhfuil sé ag fágáil duine ar bith nach gcuireann sé 'un
 báis. Is maith an éadáil a leithide sin i dtír / Níl ort ach cúl-
 bhadar a thabhairt do'n dubhradáinín siúd agus cuirfidh tú luighe fiadha
 air ... Mo léan deacrach muise an té atá láidir. Is dona a fritheadh
 Baile L. má bhuail dithreabhach mar siúd iad ... Go dtugaidh
 Dia ciall duit! Ní bhuailfeadh sé míoltóg / Tá dubhradán de gamhain
 annsin thuas aige — gamhain breac — agus níor tháinig ionga ná orlach
 le bliain air. 'Ar ndú, is beag an dochar dhó scáth a bhfaghann
 sé len ithe. Tá sé cuibhrighthe ins an ngarrdha siúd le ráithe aige
 agus é crínnte (: creinnte) go dtí an grinneal fadó aige. 'Sé
 is fearr ar bith nach bhfuil cailte fadó / Níl de mhuinghnín an
 tsaoghail aige anois ach an bhó, agus an dubhradán suaidhte de
 bhulán siúd, agus is furasta cur aca (: chuca) sin. Má bheireann
 droch-gheimhreadh orra is mór m'fhaitíos nach sáróchaidh siad é. B'iong-
 antas é dá sárúigheadh agus cho mór agus a chuaidh an mhí seo caithte
 tríotha / Tá dubhradán dona d'uascán — uascán na
 bliana anuiridh — thuas annsiúd thuas ar an gcriathrach aige.
 Is maith a chruthóchas sé má bhíonn sé ins an gcomhaireamh
 ceann mí ó indiu. Má's leis srianadh thríd, níor bh'fuláir
 dó aire, thar agus é a fhágáil thuas annsiúd ar an gcriathrach
 ag imeacht in a ghuróir faoi chlocha. Níl mothú ar bith ann, agus
 tuitfidh sé i bpoll eicínt nach dtiocfaidh sé as, nó is maith
 an t-ádh atá air / Tá amhantar muise ceannuighthe aige:
 an dubhradán de bhudóig sin a bhí ag D. Sh. Mh. Ní chuirfeadh a bhfuil
 de bhran istigh ins an muileann sciolltar uirre thar mar tá sí.
 Má ba leis muise a dhul ag tóruigheacht údar bó bhainne, diabhal
 bréag nach h-é a fuair amach í. Caillfear í siúd chois claidhe
 air, mara ndíolaidh sé í cho luath agus a fhéadfas sé. / Tá dubhradán
 beag de laogh aige agus ní fhaca mé an oiread díocais ar bheithidheach
 dhá bhearradh féin ariamh, agus atá air. Tá an drioball crínnte (:
 creinnte) amach aige as féin. Is diabhaltáí nach bhféachfadh sé len
 a dhul roimhe siúd, shul 'á chuirfeas sé é féin ó mhaith /

Tá dubhradán istigh faoi an tsúil = dionnóid shalachair, oiread na frighde de rud ar bith; oiread pintín bioráin

Chuaidh dubhradán faoi mo shúil indé agus muid ag caitheamh dairteacha ar an bportach. Airighim fúithe fós é. Tá sé an-tinn / 'Sé a raibh de shiocair aige idtosach dubhradán a dhul faoin a shúil. Shéid an tsúil agus chuaidh sí 'un óthrais. Mo choinsias 's dar m'anam is súil bhocht anois í. Chuaidh sé ag an dochtúr léithe, agus thug sé rud dó le cur fúithe as tiúb. Chaith sé coicís dhá chur fúithe, ach dheamhan maith a bhí ag teacht uirre. Bhí sé thoir aige an lá faoi dheire agus dubhairt sé go gcaithfeadh sé a dhul isteach ins an aspuicil (: ospuidéal) léithe.

Cheidim go gcaithfidh sé sin féin a dhéanamh mara dteagaidh aon-bhiseach go h-aibéil uirre. Is furasta cur ag an tsúil thar áit ar bith /

Bhí sé ag cur amach fheamuinn — feamuinn tirm. Chuaidh dubhradán faoin a shúil. Ní dheacha sé roimpe in am. D'at sí suas in a builín.

Sin é an uair a chuaidh sé G. léithe. Ní raibh aon-mhaith ann: leig

sé ro-fhada í. B'éigean an tsúil a bhaint as agus súil ghloine a

chur isteach in a leabaidh / Cé'n fáth a bhfuil an púicín siúd ar

an tsúil ag C. Mh. Mh. ... Bhí sé ag briseadh cloch. Bhuail sceabhadh

de chloich ins an tsúil é agus chuaidh dubhradán beag isteach innte.

Bhí sí tinn aige agus leig sé do 'chuile dhuine a dhul dhá laimhseáil.

Dheamhan easna dhi nar at, agus dubhairt an dochtúr leis dá

bhfágadh sé mórán achair eile í, go mbeadh sé gan súil. Caith

-fidh sé an clúdach sin a choinneál uirre go ceann fada / Is

diabhaltaí grinn é. Bhain sé dubhradán a bhí istigh faoi shúil an

mhadaidh amach aréir aindeoin nachar léar do dhuine ar bith é

ach dó féin. / Níl de leigheas ar an dubhradán sin anois ach a dhul go

dtí bean eicint a bhfuil bainne cíche aice agus blighfidh sí cuid de'n

bhainne isteach faoi an tsúil agad, agus is beag an dubhradán

a fhágfas sin innte deirimse leat. Is minic a chonnaic mé daoine

dhá dhéanamh fadó, agus le goirid féin an uair a bheadh súil bhocht

aca ... Náire. Cé'n sórt náire. Ní minic fear náireach éadálach

ar chuala tú ariamh é ... Mara dteighidh, fág mar sin í, agus feicfidh

tú féin air go dtiocfá ann ar ball dá mbeadh breith ar t'aith-

mhéala agad / Chuaidh dubhradán faoi shúil an chapail agus tá sí caoch

anois i leath-shúil nó indáil leis. Deir an sórt dochtúr beithidheach

sin atá ag dul thart gur fionn atá ar a súil, ach diabhal fionn ná fionn. B'fhurasta aithinte an dubhradán istigh innte na chéad laetheantaí, dá dtapuighinn an uair sin í, ach ó fuair sé ionbhadh, bhí sé mall a dhul di. Is mór an babhta uirre é pé aca sin é / Má's dubhradán atá faoi do shúil, bheadh fear a chuimleochadh a theanga trí h-uaire in aghaidh stuif d'ath-luachra go maith aige. Is minic ariamh a chuala mé é. Tá daoine ann a ghníos é th'éis cho gránna agus atá an ath-luachra. / Tá dubhradán eicint faoi shúil na bó. D'fheicfeá isteach uait é ar a h-amharc. Tá an tsúil ag silt thar cionn aice. Ní mé an mbeadh aon-mhaith gráinne salainn a chuimilt di. D'fheicfeá daoine dhá dhéanamh / Dubhradán beag de dheannach spré-mhóna a chuaidh faoi mo shúil annseo an bhliain cheana. Chaith sí an-fhada go dona agam. Bhíodh sí ag silt agus ní fhéadainn a h-oscailt chor ar bith scaithtí. Is measa dhuit rud tirm a dhul faoi do shúil go fada ná rud fliuch. Calcann an rud tirm istigh agus is furasta leis séideadh. / "Is léar duit an dubhradán atá i súil na comharsan ach ní léar duit an tsail mhór in do shúil féin" — sean-fhocal. Dubhradán = mote, speck. sail = beam. Is léar do dhuine locht dá fánaighe ar an té údan eile, ach ní léar dó locht dá mhéad air féin. Cuireann sé milleán gach rud ar dhaoine eile, agus gan é ag leigean in a ghoire gurb é féin is mó is cionntsiocair leis /

Ní fhaca tusa ariamh S. Mh. a bhí annsin thoir. Is minic a chuala mé dhá rádh é go ndéanaidh Dia grásta air: "is léar dó go maith an dubhradán i súil na comharsan, ach ní léar dó an tsail mhór in a shúil féin." Bhí sean-liagáistí móra ag S. Mh. / Sin é an siomsán a bhíodh ag an Athair P. i gcomhnuí an uair a bhíodh sé ag cur chomhairle ar bith ar an bpobal: "Is léar dó an dubhradán faoi shúil a chomharsan ach ní léar dó an tsail mhór faoin a shúil féin." Ba bhreagh ó'n Athair P. seanmóir a dhéanamh, an uair a bhuaileadh sé fúithe. Maidir le na sagairt a bhí ó shoin ann, ní bheadh a fhios ag duine céard a bheadh siad a rádh. Ach bhí an chaint aige siúd in a chomharthaidheacht féin / Tá milleán maith aige-sin ar 'chuile dhuine ach ní fhéadfadh milleán ar bith sroicheachtáil dó féin. Sin é an chaoi a mbíonn sé i gcomhnuí:

"Feiceann duine an dubhradán faoi shúil duine eile, ach ní fheiceann sé an tsail mhór faoin a shúil féin." 'Sé cionntsiocair 'chuile duine eile é, ach a chionntsiocair féin / Ní raibh call di a dhul cho fado ó bhaile chor ar bith má ba léithe a dhul ag cur milleáin ar aonduine. Bhí an sean-scaiste siúd ins an gclúid aice cho mór 'e mhilleán le duine ar bith eile. Is maith mo léan a d'fheicfeadh sí an dubhradán faoi shúil na comharsan ach nach bhfeicfeadh sí an tsail mhór faoin a súil féin. Bhí an tsail mhór aice muis ar an teallach — agus sail gan mórán maitheasa (: a fear féin) / Nach maith nach bhféadfadh sí an teach seo a leigean thairti gan an milleán a bhualadh thall air. Níor chuir duine ar bith ins an teach seo muise araoid ar bith ar a gamhainín. A clann féin a rinne díchúis air — 'siad sin. Is léar di sin go maith an dubhradán i súil daoine eile, agus an tsail mhór in a súil féin ní dhá roint léithe é. Nó mara bhfuil, tá sí in a clann / Nach teann uait a dhul ag coireamhaint ar 'chuile duine ins an tír agus gan duine ar bith ann is mó a dteastóchadh coireamhaint uaidh ná uait féin. Chonnaic muid do leithidí go minic: d'fheicfeá go maith an dubhradán i súil duine eile ach ní fheicfeá an tsail mhór in do shúil féin. Ó a bhain tú asam anois é gheobhaidh tú é — agus go binn (: binn) / Níl aon-duine faoi bhéal an aeir nach bhfuil tarraing the anuas agus liobruighthe gearrtha aice. Tá 'chuile locht ar 'chuile dhuine eile, ach bainfidh sí a muintir féin as margadh igcomhnuí. An lá faoi dheire a raibh sí ag ithe agus ag gearradh ar an dílleachta bocht sin thiar tigh Sh., agus a raibh sí ag rádh nach bhfágann sí amach an teach ag P. Dh. chor ar bith, tháinig sé go dtí an béal agam a rádh léithe go bhfeicfeadh sí an dubhradán i súil duine eile go maith, ach nach bhfeicfeadh sí an tsail mhór in a súil féin chor ar bith. 'Sé a bhí agam a rádh léithe, ach leig mé tharm í in a dheidh sin, leisce clampar a tharraint / Is diabhlú an t-aon (t-aen) é. Ag caitheamh agus ag cáineadh agus ag baint fogha agus easbaidh as 'chuile dhuine ar an gcaoi sin. 'Séard a bhí a dhéanamh leis an chaint a bhíodh ag a athair — go ndéanadh Dia maith air — a mheabhrú dó. 'Chuile uair a gcloiseadh an t-athair duine ag gearradh na comharsan 'séard adéarfadh sé i gcomhnuí: "Is léar do dhuine an dubhradán

i súil na comharsan, ach ní fheiceann sé an tsail mhór in a shúil fhéin. Ba bheag ab ionann é féin agus an mac seo anois. Níor chuala aon-duine ariamh an t-athair ag gíbliú (: díbliú) ar aon-duine, ní hé a fhearacht sin ag an mac é. Ó'n máthair a thug an mac an cheird sin. Marab eadh ní ó'n athair. / Is mór an úis (: uais) iad agus an teanga atá aca. Tá an tír tarraingthe thrín a bhfiacra aca agus gan dream ar bith a chinnfeadh orra féin le brocamas agus le tuataighil. Ach feiceann siad an dubhradán i súil an duine eile agus ní fheiceann siad an tsail mhór in a súil féin. Is amhlaidh é /

Tá dubhradán ins an ngloine seo = fuisce agus driúillín nó driuillíní dubha ann. Déarfadh na stiléaraí scaithí gur comhartha deagh-fuisce é / Caith siar í a mhic ó agus go ndéanaidh sí maith agus sláinte duit. Tá dubhradán air sin. Níor ól tú a leithide le scathamh / Thosuigh sé ag breathnú ar an bpoitín agus ag rádh go raibh dubhradán ann. "Má's dubhradán ná dubhradán é" adeir B. "caith chugainn agus ná bí ag leiciméarachta leis níos fuide. Meastú an dtáinig muide an fhad sin bealaigh le dhul ag fosuidheacht annseo mar seo /

Diachta — (dia-achtuighthe? diadhachta?) — aidiacht; ainm-fhocal; boineann
 diachta = deacair; doiligh; truagh; iongantach; cóir

Diachta géar gan muid scartha leis ar fad = is truagh nach bhfuil sé
 dealuighthe uainn, nó muide dealuighthe uaidh, agus gan muid a bheith ag teacht salach
 ar a chéile chor ar bith / Is diachta dom a bheith beathuighthe
 scáth a bhfaghaim len ithe = is iongantas é go bhfuil mé beathuighthe
 agus a laghad len ithe agus a fhaghaim; is deacair dom a bheith beathuighthe
 ó's rud é gur beag len ithe a fhaghaim / Is diachta nach thiar ag a
 dhearbhráthair a chuir sé an t-airgead sin thar agus a chur chuig
 N. = is truagh nach agus rl.; is cóir go mbadh chuig an dearbhráthair
 a chuirfeadh sé é agus rl. / Is diachta dhó a bheith cho suaidhte sin; shílfeá
 go bhfaghann sé aire mhaith. Ach ní chuirfeadh an saoghal mór ar fad
 bior-eanga air. 'Sé an duine is do-thóigthe a chonnaic mé ariamh é /
 Is diachta ghéar nar fhága sib an sean-bhosca ceoil sin ins an
 áit a bhfuair sib é. Dá mbadh rud ar foghnamh é, ní bheadh sí leath
 cho spleodrach dá thabhairt daoib. Dúinigidh suas anois é, nó
 dar brigh an leabhar déanfaidh mise rud leis: a bhualadh amuigh
 annsin in aghaidh an chloidhe agus ciseac a dhéanamh dó (: dhe) ins an
 lasarnach in a dhiaidh sin / Is diachta nach thoir ins an mbaile a d'fhan
 sé agus gan a bheith ag tarraint anoir annseo ag déanamh círthuaith-
 bhill de'n teach. Beidh scéal aige lá eicint mara n-athruigh-
 idh sé béasaí. Gheobhaidh sé an tsráid amach feicfidh sé féin air.
 Bíodh sé buidheach do Sh. nach bhfuil sí faighte aige cheana / Is diachta
 do mo leithide-sa a bheith láidir: ag iarraidh a bheith ag sclábhuigheacht
 ar an oiread tae agus a shluigfeadh priompallán. Bhíodh cáineadh ar an
 tae ach badh é an uair a raibh sé fairsing a bhí cáineadh air.
 Cuirfidh mise geall leat gur beag a chloisfeas tú dhá cháineadh
 anois ... Tá do scéal breagh go leor a mhic ó! Ach ní raibh aon-chleachta
 againne a theacht d'fhuireasbhaidh tae agus go mbíodh sé againn 'chuile
 phuinte ins an ló. Ní bhíonn se againn ceann de ló féin anois. /
 Is diachta (: iongantach) nar thug sí an dochtúr agus an sagart ann
 freisin ó 'chuidh sí i gcleitheamhnas a dhul ag déanamh flaisc
 cho mór sin. M'anam go mbadh chóra di go mór a dhul
 agus a cuid fiacha a íoc ná an tír a bheith ag magadh fúithe

th'éis a cuid a ithe agus a ól / Is diachta dhó a dhul ag coireamhaint uirre
 siúd agus gurb í an cleite is fearr in a sciathán í. Marach a fheabhas agus a
 chaith sí siúd leis féin agus len a theach, caillte leis an amhgar agus leis an
 ocras a bheidís. Ach ní bhíonn aon-chuimne ar an arán a h-ithtear arsa
 tusa / Is diachta dhuit a bheith fuar agus dhá bhróig nua ort, agus dhá léine,
 agus bríste agus drár. Má tá fuacht ort ní cheal éadaigh ná coisbhirt
 é — ní h-eadh sin. Guróir fuar a bhí ariamh ionnad ó a chaithfeas mé
 a rádh leat / Diachta ghéar gur cheannuigh tú chor ar bith é mar bhicycle.
 Tá an teach bánuighthe aige ó a tháinig sé isteach ann. Tá a liachtaighe
 bícéad air agus atá de réalta ar an spéir, agus ní túsce ceann
 deasuighthe ná ceann bríste. Agus níl aon-lá ins an aer nach bhfuil
 airgead ag imeacht le caoi eicint a chur air / Is diachta nach istigh ins an
 teach a d'fhanfadh sib a leithide d'oíche thar agus a dhul amach ag bothair-
 eóireacht. Beidh earradh agaibh de bharr na mbóithrí agus ní h-í an deagh
 -earradh ach oiread í — ní h-í sin / Ní fhaca mé a leithide de "shet" ó
 rugadh mé. Is diachta dóibh a bheith staidéarach féin agus an cheird a bhíos
 ar an gclann ó mhaidin go faoithin: ag blaodhach agus ag blaidhirthiúch agus
 ag eirghe in áirde. Ní fhaca mé a dtógáil ar aon-chlann ariamh.
 Dheamhan é muis. Dá mbeidís siúd agamsa
 smachtóchainn iad nó dhéanfainn a lá in éindigh. Maidir le
 bheith ag éisteacht leo! / Is diachta dhuit ocras a bheith ort,
 ar scáth an t-achar ó bhí tú ag ithe cheana. Mo chroidhe ná
 raibh ag an diabhal go reicfeadh sib duine. Ag cur an tighe béal
 in áirde ag iarraidh beatha 'chuile ré soluis. Níl cuimhne ar bith
 agaibh cá bhfuighfear í nó cé a shaothróchas í / Is diachta ghéar
 nach leigeann tú de do cuid sioctha leis. B'fhéidir dá leigtheá
 dhó go suaimneochadh sé, ach 'sé an chaoi a bhfuil tú ag iarraidh
 a bheith ag baint amhlóireacht' as, agus gan call ar bith a bheith
 ag maoidheachtáil leis / Is diachta sin dom muis,
 a bheith láidir: fear nach ndeachaidh aon-ghreim de bhiadh an
 tsaoghail ar a bhéal le leath-bhliain, cé's moite d'uibhín chirce
 agus de bhlogam bainne. Nach deacair duit a bheith ag iarraidh
 maitheasa ar a leithide sin. B'fhéidir an uair a thiocfadh an lá
 breagh go sceinnfinn amach thar mar tá mé / Is diachta nach
 gcrochfaí an diabhlánach, agus a bhean marbhuighthe aige. Is mór an díol

truaighe anois é mar dhóigh dhe, ach ní fheicim go bhfuil truaighe ar bith
 do'n chréatúr bocht atá faoi'n gcréafóig. Sin é an chaoi a mbíonn sé:
 Fear dhá bheathú agus fear dhá mharbhú / Ní léar dhom go bhfuil maith ar bith
 a dhul ag cur chomhairle aríst air. Nach bhfuil an teanga caithte ag na
 daoine ag cur chomhairle. Is diachta ghéar nar thug tú cead dó lascadh
 leis go Sasana an uair a bhí sé ag éiliú a dhul ann, thar agus é a
 bheith ag tarraint droch-chliú air féin agus ar 'chuile dhuine a bhaineas leis.
 Dá mbadh ag tobar dheire an Domhain a bheadh sé ag dul, ní bhacfainn-
 se é ach moladh leis, go n-imigheadh sé as an mbealach / Is diachta dhó
 foghlaim a bheith air ar scáth an t-achar a chaith sé ag dul 'un scoile ... Bhí sé
 in ainm agus a bheith ag dul ann ceathair nó cúig de bhlianta, ach 'ar ndú ní
 bhíodh sé ann ach 'chaon tríomhadh lá, má bhíodh sé an méid sin féin. Agus
 scaithtí ní thaobhuigheadh sé aon-scoil ar fheadh ráithe i mbéal a chéile. / Go
 leaghaidh an Diabhal agad iad nach n-éisteann leo uair eicínt. Is diachta
 ghéar nar fhan tú thoir aca ar fad agus an moladh atá agad orra. Diabhal
 aithne ort nach ridirí iad, dhá dtarraint anuas 'chuile núiméad (: nóiméad) /
 Ba diachta dó nar fhan ins an mbaile. Is fada siar a thug a chosa é.
 Cá'r fhága tú an conórtas 'ar ndú! M'anam féin muise dá
 mbeadh seisean buailte síos — nar leigidh Dia an fear bocht! —
 gur fada go gcuimneochadh J. Mh. a theacht aniar do shiubhal a chos
 ag breathnú air. Tá baoghal beag air go deimhin / Is diachta
 dóib maoin ná bráigill a bheith orra agus cho caithmheach
 drabhlásach agus atá siad. Dá mbeadh dúithche an Ch. aca, ní
 fhágfaidís luach bonn bán uirre, nach istigh ag mná ósta
 a bheadh. Is mór an seasamh aca é. Ach ní mhaireann an rith maith
 do'n each i gcomhnuí. Mo choinsias ní mhaireann. Tiocfaidh an lá fós
 agus dá mbeadh breith ar a n-aithmhéala aca, dhéanfaidís tíoghbus
 in am / Diachta ghéar gan an Nodlaig chéadna tharainn dá mbadh
 rud é a dhúinfeadh 'u' (: bhur) mbéal. Níor thug sib forus ná
 suaimneas duinn le mí ach í in a leathrann agaibh len 'u'
 (: bhur) mbricfeasta, agus len 'u' suipéar. An uair a thioctas sí
 tiocfaidh sí agus ní fhéadfaidh sibse ná aon-duine eile a dhéanamh
 lá níos túisce. Breagh nach leigfeadh sibh dá 'u' gcuid
 clabaireacht' annsin fúithe. /

Dligh, dligheachtáil: briathar. ainm-bhriathar — dligheachtáil. Aidiacht-bhriathar — dlighthe.

dligheachtail = a bheith amuigh ar dhuine; a bheith ag ... ar ... ; a beith i bhfiaca
 nó faoi chumaoin do ... ; ag dul do ... ; a bheith de chúram nó de chall ag
 duine rud áirid a dhéanamh; a bheith d'fhiachaibh ar ...

[Fuaim g go h-iondamhail i leabaidh d i gCois Fhairrge go dtí an Cheathramhadh

Ruadh. glím (: dlighim); glíonn tú (: dligheann tú) agus rl. Ach

glite (: dlighthe); agus tá dhlí-á agus dli-teá (: dlightheá) ann. Níl g ar an

d i "dlighe" ins an gceanntar sin muna mbeadh fíor-chorr

dhuine ann ach mar sin féin tá caint an cheanntair an-luightheadh

le d > g. Is gnáth-athrú é, dlisteanach > glisteanach, diúrnáil

> giúrnáil agus rl.]

Ní thiocfaidh (: rachaidh) muide ar an tsochraide sin. Níor dhligh muid aon

tsochraide dóibh = níl aon-chall dúinn a dhul ann, arae ní raibh aon-

duine uatha féin againne an uair a bhí sochraideacha againn /

Dá ndlighidís sochraide duinne, bheadh muid aca, ach thárla nar

dhligh níl aon-chúram orainn a dhul ann. Níl aon-fhear dár dhligh

sochraide dhomsa nach raibh mé aige. Aithnighimse mo dhuine féin agus

níl call ar bith mé a chur ar an eolus faoi, bíodh a fhios agad. / Sin

sochraide muis a bhí glighthe (: dlighthe) dhomsa ach dheamhan smid a chuala mé

faoi go raibh sé i dtalamh, ná cuid de smid. Chonnaic mé M. ag dul

siar an lá sin ach shíl mé gur ócáide eicínteacht eile a bhí air.

Shílfeá go gcainteochadh sé air liom, agus a fhiosacht dó go raibh sí dlighthe

dhomsa cho maith leis. D'fhéadfainn scilling altóra a chur leis,

mara bhféadainn féin sciarradh ann. Ach tá M. sin in a phúca /

Ma dhligh sé bainis duinne fuair sé bainis in a h-ómós. Bhí bainis

eile aige féin agus níor iarr sé muide, agus 'sí an cumaoin chéadna a

chuirfeas muide air anois. Má tá sé ag tnuthán léithe is mór an dul

-amudha atá air. Marach é féin ag déanamh oirille orainne,

agus a dhul ag iarraidh an dream a bhí taobh thuas agus taobh thíos duinn (:

dín) gheobhadh sé cuireadh anois uainn, gligheadh (: dligheadh) sé é nó ná

dligheadh; agus níor dhligh, mar ní raibh muide ag an mbainis deire a

bhí aige fhéin, ach leigfinn é sin tharm marach an cleas a rinne

sé féin / Dhligh sé bainis annseo ach níor dhligh sé aon-chuairt mhíosa.

Dar ndóigh dhá dteigheadh muid ag déanamh bruigh-shléacht mar sin, bheadh an tír ar an gcuairt mhíosa mar a bhí ar an mbainis. Dar príosta 'sé atá guthamhail. Má theigheann sé aige sin, innseochaidh mise suas do'n plus aige é / Mo chreach-mhaidne muise, níor dhligh an diabhlánach sin tae ná arán a fháil ins an teach seo, agus níor chumaoin daoib a dtabhairt dó ach an oiread, dhá mbeadh aon-fhuil ionnaibh. Níl cuimhne ar bith agaibh ar an uair a raibh sib fhéin thíos aige-san agus ar leig sé amach sib agus déidín tuithte agaibh leis an ocras. Ach sin é. Marach a bheith gan náire dhó is fada amach ó'n teach seo a d'fhanadh sé. Ach is fear gan náire é ar aon-chor. / Teigheadh sé i gcurrach Sheáin Uí Fhínneadha (: eascaine logánta)! Maran bog a fhaghas sé na daoine má's fíor dó féin. Gheobhaidh sé lá oibre uainne an uair a dhlighfeas sé lá oibre dhuinn, rud nach ndligheann. Dá ngéilltí dá chuid bladair sin bheadh duine imighthe ag obair aige 'chuile lá ins an mbliain. Dar príosta muise, níl sé fhéin cho cóir sin faoi'n rud a bhíos aige. Cut (: cat) bradach a gheobhadh brabach air / Dhligh mé dhá lá seirsighe (: seirsighe) dhó arbhú anuiridh, agus bhí mé reicthe aige go dtug mé cupla lá dhó in a n-ómós. Bí siúráilte má fhaghann tú dadaí uaidh siúd nach leigfidh sé leat é. Ach inDomhnach níl a fhios agam nach aige atá an ceart. Ro-shimplí a bhíos cuid de na daoine / Ní dhlighfinn an lá sin féin dó muise, ach nach raibh neart agam air. Dheamhan ceo de mo chuid féir a bhí in iothlainn agam, ar an ngairbhshion mór sin a tháinig faoi Fhéil Michil anuiridh. An chéad lá breagh a scal as aer, thapuigh mé é. D'iarr mé air a theacht ag déanamh an choca liom. Tháinig. Bhí muid réidh árd-trathnóna. Meastú nach raibh sé ag leigint guib agam (: chugam) aríst i gcaitheamh na bliana, nó go mb'éigin dom faoi dheire agus faoi dheoidh, a dhul lá leis in ómós. Sin é an C. agad / Níor dhligh mise a cuid cúlchainte di chor ar bith. Duine mise nach dteigheann ag coireamhaint ar aonduine ach mo ghna (: gno) féin a dhéanamh, ach nach maith nach bhféadfadh sí leigint dom in a dheidh sin (: dhiaidh) sin gan mé a tharraint thrín a teanga. / Ghreamuigh sin di féin agus dhá cineál — an biadán. Ach níor dhligh mise ná aonduine in mo theach a cuid biadáin di, agus níor chumaoin

di a dhul ag caint mar sin orainn aindeoin ar chuir muid de bhainne aici
 — ní dhá mhaoidheachtáil uirre é — ó thús bliana. Ach 'sé an té nach
 dtiubharfadh uisce na bhfataí di, a bhíos molta aice sin i gcomhnuí
 agus an té a ghníos an mhaith uirre, níl meas na muice aice air /
 Ní dhligheann duine ar bith faoi chaolachaí an tighe seo ná aon-duine dhá
 bhfuil ag tarraint ann ach oiread, do chuid achrainn uait a T. Teirigh
 agus déan do chuid achrainn leis an dream a dhligheas duit é — an dream
 a chuir puiteach ar an bpus agad goirid ó shoin. Ach mise imbannaí nach
 mbainfidh tú leo sin. Ach tá mé ag tabhairt "warning" anois duit crapadh
 leat as seo cho beo deifreach agus atá in do chosa, agus má thagann tú
 aríst go deo ag cur choc orainne, ní imeochaidh tú cho saor agus atá tú ag
 imeacht anocht / Níor dhligh mise tada ó mhuintir Mh. Mh. ach an carthannas.
 Is mó a chuir mé ann ariamh dóibh ar chuma ar bith ná a chuir mé as
 dóibh. Ach siúd é aríst é. Feacha gur mé a bhualadh ba mhian leo a
 dhéanamh lá an aonaigh: agus gan a fhios cé'n fáth. Ní raibh mé ag cur
 aca (: chuca) ná uatha ach ag tabhairt mo bhealaigh liom anoir abhaile,
 an uair a d'ionnsuigh beirt bhromairí aca mé / Tuilleadh de'n tubaiste
 aca. Níor dhligh siad tada eile, agus an bhail a chur siad féin ar Sh. cheana.
 Sin é anois cothramacan síne na h-uaire ar ais aca féin. Pléidhfidh
 an bhean aniar leo é anois. Mo ghrádh í! Is fada atá a leithide
 ag teastáil ar an tsráid sin. / Dar láthair Dé muis, dhligh C. a
 gcuid eascaíní. 'Sí a dhligh — agus na buillí freisin dhá dtugaidís di iad.
 Dar ndóigh níor tháinig iabh ar a béal le mo chuimhne ach ag sciolladóir
 -eacht agus ag géaruidheacht orra. Agus níor fhága sí cearc ná gamhain
 ariamh aca nar bhasc sí, nó ba chinneamhaint uirre é. Ach gheobhaidh
 sí féin rud ar a shon anois ó na mná óga siúd. Diabhal mé
 go bhfuil siad sceinnte amach in a gcailíní óga — bail ó Dhia orra —
 scáth an t-achar ó 'bhí siad ag dul 'un scoile / Níor dhligh mé an
 iarraidh sin uait a Sh. ach casfar mámh maith agamsa ar ball
 le congnamh Dé agus ná raibh an rath ormsa má leigim tharm thú. Níl
 aon-uair dhá ndeachaidh mé anonn ar feadh na h-oíche le máimhín nach
 raibh do chuileata romham ar gárda / Glighim (: dlighim) cuid is mó
 ná sin dó. Tá sé cheithre phunt féin sílim. Nó meastú nach bhfuil? /
 Ní dhligheann siad pinginn ar bith dhomsa anois — diabhal gligheachtáil

(: dligheachtáil). Tá an cíós ar fad íoctha / Má dhligheann siad sin aon-phighinn duit a mhic ó, is iad nach leigfidh thar an lá cáirde é. Níor íoc mé annseo an bhliain cheana, go raibh an lá caithte: an lá a bhí ar an bpáipéar. Deir tú le dhá nútice (: notice) a bhí amach agam roimhe sheachtain. Agus gan dlichte acu ach leath-choróin! Sin iad atá pointeáilte. Ach tá neart cléirigh aca chreidim / Dar ndóigh ní dhligtheá (: "ní dhligtheá" freisin) an t-airgead sin an uair sin chor ar bith. Roint na talmhana a tharraing é sin. Nach bhfuil sé ar go leor daoine soir annsin. Chuadar isteach go dtí an oifce aca agus bhí siad ag cur a gcosa uatha ag rádh nar dhligheadar chor ar bith é, ach dheamhan sásamh na séanadh a fuair siad / M'anam má tá an t-airgead dlichte agad, nach bhfailleochaidh siad siúd in a ngnotha. Tiocfaidh maistín de nútice (: notice) chugad agus an oiread stampaí air / Má dligheadh an t-airgead do'n pháiste, gheobhfaidh sé é feicfidh tú féin air. Marar dligheadh, buail cois air. Níl aon-éadail a bheith ag caint faoi / Is mór de na gasúir seo thoir nar dligheadh an dá phunt dóibh, a fuair é. Ach ní fhaca mise aon-cheo ag teacht amach ariamh ins an saoghal nach mbeadh éagcóir in a bhun nó in a bharr. An bhfeiceann tú aos óg an bhaile sin. Ar chuala Dia ná duine aon-fhocal Gaedhilge aca ariamh. Dheamhan é muis le mo chuímne-sa ar chaoi ar bith, mara mbeadh focal a thóigfidís uaimse nó uaitse, agus leagan aca ar an bhfocal sin fhéin. Ní taise do na gasúir atá ann anois é ach oiread. Agus tá siad ag fáil dhá phunt na Gaedhilge in a dhiaidh sin. Meastú nach shin caimiléarach. Ach má abruighim (: má deirimse)-se nó thusa nach bhfuil sé dlichte dhóib is droch-dhaoine muid. M'anam nach h-eadh nach gur gearr gur bainte dhuinn (: dhínn) féin a bheidheas sé. Tá an "power" aca a mhic ó! / Níor dligheadh an t-airgead sin dó chor ar bith ach cá'il an chneamhaireacht. Tá an cneamhaire igcomhnuí indon níos mó ná a cheart a bhaint amach. M'anam anois go ndeirime leatsa go bhfuil a cheart go maith bainte amach aige sin. Ach ní mór liomsa dó 'thárla go bhfuair sé amadáin sáthach bog len a thabhairt dó / Deir siad (: deirtear) gur mór a dligheadh dóibh ó'n údhachta nach bhfuair siad chor ar bith. Dar ndóigh má's cúrsaí

de'n tsórt sin é, 'séard a bhí aca a dhéanamh dlighe a fháisceadh ar an dream thall aríst agus é a bhaint amach as a gcreatalaigh. Nach deacair le na diabhair scaradh leis. Ghreamuigh an tsaint dóibh i bhfus agus thall — ghreamuigh sin / Dá mbeadh sí gan a dhligheachtáil duinn chor ar bith, níor cheart di a choinneál. Is mór leis amach as an teach seo ar rug a crúib air, agus níor scar sí leis. Ach dar loma-lán an leabhair ní bhfuighidh sí an méid seo cho réidh sin, dá mba isteach as comhair Sh. Fh. a thiubharfaí í. Ro-fhada a bhí na daoine ag tabhairt áird ar a cuid iarratais — 'seadh sin /

Th'éis (: taréis) é a dhligheachtáil féin dó is mó dhá fhonn a bhí uirre a shéanadh go bhfuair sí chor ar bith é. Bíodh a fhios agad muise go bhfuil an phrioc siúd sáthach ábalta le sin fhéin a dhéanamh. Ach ba dual di sin arsa tusa. Nach ag dlighe faoi fhiacha a chaith a h-athair a saoghal / Má bhí sé gan na fiacha a dhligheachtáil bhí an ceart aige gan a n-íoc, ach is mór an t-iongnadh liom go gcuirfeadh S. Bh. aon-chaidéis air fútha, marach go raibh. Is duine cneasta é S. Bh. agus a athair roimhe. Níor bhain ceachtar aca aon-phighinn cham amach ariamh. Bhí a shliocht orra: bhí gnaoi na ndaoine orra / Má's dligheachtáil nó gan dligheachtáil anois é níl sé sásta é a íoc agus tá fear an tsiopa ag caint ar dhlí. Ach mo chreach-mhaidne é féin agus a chuid dlí. Dá gcaitheadh sé é siúd faoi chéad, badh aon-mhaith amháin dó é. Ní bhainfeadh Oscar agus a shúiste aon-chianóg as a chreatalaig siúd, ná cuid de bhaint ... Bail ó Dhia ort féin agus ar an sirriam. Tháinig an sirriam cheana air faoi dhó, agus ba bheag a bhí dhá bharr aige — ba bheag sin / Deir siad pighinn ar bith airgid dhá bhfuil dlichte ag S. M. — ndéanaidh Dia grásta air — go bhfuil dligheadóirí dhá éiliú anois, agus ar an gcóir chéadna pighinn ar bith dhá bhfuil dlichte ag aonduine air go bhfuil siad ag iarraidh fáirnéis faoi, roimh a leithide seo de lá. Dheamhan a fhios agam féin nach hé lá Fheile Peadar agus Pól é. Tá an áit le candáil uileag má's fíor. Is do-chreidthe an scéal nach bhfanfadh na h-ingheanachaí ann, ach tá sé ráidhte nach bhfuil aon-luighe aca leis, th'éis (taréis) gur áit bhreagh é. /

Dhligh mé tairbhe eicínt a bheith agam air, agus a fhad agus ó 'rinne
mé aon-mhaistre cheana = bean a bhí ag caint faoi'n méid ime a bhain
sí dá maistre /

Daighce, daighceamhail, daighceamhlacht.

daighce — ainm-fhocal, buineann(?). [níl a fhios agam i gceart céard is inscin dó, ach measaim gur buineann é.

daighceamhail — aidiacht as daighce.

Daighce = meargántacht; stuaic; olc; musán; doi-mheanmna.

daighceamhail = meargánta, stuacach; olc, musánach; doi-mheanmnach

Tá an-daighce ort shílfeá / Siúd í a raibh an daighce uirre. Dheamh -an corruighe dhá cois a dhéanfadh sí, th'éis gur iarr an mháthair uirre a dhul amach agus na beithidhigh a bhleaghan. Agus chuala mé gurb éard a chuir uirre é in áit nach leigfidís ag céilidhe i nD. Ch. í an oiche roimhe sin. Í a leigean chuig céilidhe go D. Ch. deich míle bealaigh, má tá sé taobh leis. / Má theigheann tú di ar an mbealach sin ní chuirfidh tú uirre ach daighce, agus beidh muid gan Murrchadha gan Maghnus annsin. Abair mar seo léithe gur tháinig muid fiche míle bealaigh chuig sochraide agus go bhfuil fiche míle eile le dhul ar ais againn agus go bhfuil "bicycle" briste orainn. Tosuigh ag dilleoireacht. Maistín maith í. Tá na seacht n-aithne agamsa uirre, agus sin é an fáth go mb'fhearr dhuitse a dhul 'un cainte léithe. Ní móide go n-eiteochadh sí thusa faoi dheoch, ach má chaitheann sí in a ceann é, ní thiubharfadh sí deoir do dhiaumhlach / Sin é a chuid daighceamhlacht'. Bíonn sé sin mar a bheadh múille scaithtí. Do dhubhshlán drannadh leis an uair sin. Má dhrannann, mo leabhar dhuit, go mbeidh rud ar a shon agad / Daighce a bhí uirre anocht faoi gur fhága C. annsin aréir í ... Ceadh nar chuala tú é sin. In Domhnach rinne sé malrait mná aréir ... í seo thiar. Spéir na gréine Sh. Ch. Tá faitíos orm muise gur b'olc an mhalrait aige í: a dhul ó ghiolla na sliogán go dtí giolla na mbáirneach mar adeir fear Ch. Ach mo choinsias is deacair í seo istigh a bheárradh anocht / Tá daighce eicint ar an Sáirsint agus é a bheith cho luainneach ar a chois anocht. Níor chomhnuigh sé ar feadh na h-oíche ach ag dul ó chloigeann an R. go dtí ceann an bhóthair. B'fhéidir gur ins an áirdeall ar M. atá sé. Má's eadh béarfaidh sé air go siúráilte. Tuilleadh ghéar de'n chlampar aige — nach bhfaireann é agus aire a thabhairt dhá ghna (: gno) agus fios aige nach bhfuil an ceann eile ach ag

iarraidh breith thall air go dtugaidh sé 'un cúirte é. Diabhal blas
 eile. / Is fhearr duit leigean de do chuid daighce anois, agus a dhul a
 chodladh as réidhteach, nó má eirighimse aghad (: chugad) cuimhneochaidh
 tú air. Níl aon-oíche ins an aer nach ar an gceird chéadna
 a bhíos tú, mara bhfaghaidh tú cead do chomhairle féin faoi
 'chuile rud. Nach gránna an chaoi de do leithide de stócach a
 bheith ar an gceird sin feasta choidhchin. / Beidh daighce air nó
 go bhfaghaidh sé daithte é; agus gheobhaidh as a dheire. B'fhearr dhuit
 ag gabhail de chlocha ar do cheirteacha ná a bheith igcleitheamh
 -nas a dhul ag baint aon-cheart dó. Is fada atá sé ag rith
 leis, ach an uair a gheobhas sé é, gheobhaidh sé in aoinfheacht
 é, agus is fada dhá thuaradh dó féin é / Ní raibh an ceann
 céadna ariamh gan an daighce agus an stodam a bheith air. Is fadó cheana
 nach raibh sé ar siubhal (: ag troid). Sin é an suaimneas is fuide a
 chonnaic mé é a dhéanamh ariamh. Ach b'fhurasta aithinte dom an oíche cheana
 agus an chaint a bhí air, go mbadh ghearr uaidh (: go dtosúigheadh sé ag troid) /
 Sin é ceird gasúir i gcomhnuí: daighce orra faoi'n a dhul chuig an scoil.
 Shílfeá inDomhnach, gur mó an luighe atá ag gasúir anois léithe,
 ná fadó. 'Ar ndú (: ndóigh) ba mhó a bhualtí orra fadó / Daighce air nó
 dhó (: dhe) anois, caithfidh sé imeacht. Tá u (: ar) ndóthain againn cheana,
 slán a bhéas siad, agus gan a dhul ag beathú bromaire atá indon a chuid féin
 a shaothrú / Ní thiocfadh sé chuig an dárna bainis le daighce nachar
 h-iarradh ag an gcéad bhainis é. Diabhal blas de'n cheart nach raibh aige.
 Fear gan fuil a thiocfadh go dtí iad th'éis droichead a dhéanamh dhínn
 cheana (: a dhul tharainn agus daoine eile a iarraidh). Bhí a shliocht orra. M'an-
 am nachar thaobhuigh cuid againn iad ná cuid de thaobhachtáil / Is furasta
 leis sin daighce a theacht air. Níl ort ach breathnú cam air agus tá sé
 eirighthe in a choileachín agad. Má chuaidh leis muis an oíche faoi
 dheire, castar leis é. Ní túsce a bhí sé in a shuidhe, ná bodach eile nach
 raibh aon-bheann aige air: P. Ch. Sin é an buachaill aige / Má
 bhuaileann daighce ar bith é siúd, dheamhan ionntú ar a sháil a dhéanfadh sé
 duit ar feadh an lae, ná d'aon-duine eile. Is stuacaighe é ná a bhfaca
 tú ariamh / D'imigh an diabhal ar a chuid daibhceamlacht'. Bíonn sé
 laetheantaí agus ní bheannóchadh sé ins an mbóthar duit. Laetheantaí eile
 'sé an fear is subháilcighe a chas ariamh leat é. Léar (: de réir) mar

a bhuaileas an daol é, sin é an chaoi a bhfuil sé / Is daighceamhail an mhaise dhuit é. Mise i mbannaí dhuit dhá bhfaighteá neart slaite gur maith gasta a d'eireochthá as an bhfaisean sin. Chonnaic muid do mhacsamhail cheana, agus smachtuigheadh iad. / Tá sé cho daighceamhail, cho stuacach le nímé cé hé. Ghreamuigh sin dá dhream. Bhí aithne mhaith agamsa orra, agus ceart agam air. / Sin é féin an Seán daighceamhail.

Níl cinneadh ar bith leis féin ag magadh faoi 'chuile dhuine eile ach do dhubhshlán teirigh ag magadh faoi féin / Ní daighceamhail go dtí é. Chonnaic mé na gearrbhodaigh annseo thíos oiche. Bhí siad ag caitheamh clo' neart (: cloch).

Chaith seisean í cho maith le duine. Bhí timcheall agus troigh ag C. ar 'chuile dhuine eile dhá raibh ann. Chaith seisean trí nó ceathair de chuarta aríst, ach, má chaith féin dar diaguidhe chinn air marc C. a chrínt (: chreinnt). D'fháisc sé air a shaicéad a mhic ó agus seo leis suas an bóithrín le teann daighce faoi gur bhuaile C. é / Measaim go bhfuil an capall sin aige sáthach daighceamhail. Bhí siad thíos annsin an lá faoi dheire agus chaith siad uair an chluig léithe, ach dheamhan isteach ná amach a bhí aice, ach in a staic i lár an gheata. Seacht gcatha na Féinne ní bhainfeadh feanc aisti gur thogair sí fhéin corruighe. Is diabhlaidhe contráilte thar a chéile a bhíos cuid de na capaill / Bhí mé thíos ann lá annseo anuiridh. Domhnach a bhí ann. Bhí sí ag strócadh ag iarraidh a dhul síos 'un bóthair. Ní leigfeadh an mháthair di. Bhí rud eicínt le déanamh: soithigh le nigheachán nó rud fánach ar aon-nús (: nós). D'iarr an mháthair uirre é a dhéanamh. Dhá bhfeictheá cho daighceamhail agus a d'iompuigh sí ar a cois, agus siar léithe a chodladh. Dá mba mise an mháthair, bheinn dhá lascadh 'fhad's gheobhainn teas in a craiceann. Bhí sí do-chorruighe freisin, ach níor leig sí amach mórán dhó (: dhe) liomsa / 'Sí an t-oibridhe is fearr in Éirinn scaithí í, ach amanntaí eile, ní thiubharf -adh sí deoch uisce agad dá naomhtaí thú. Tá sí sáthach daighceamhall deirimse leat. Ach cá bhfágfadh sí é arsa tusa.

Cineál Bh. an T. / Ná cuir araoid ar bith anois air go mbeidh an coca déanta aige. Bíodh a fhios agad gur liomsa an coca. Is daigh -ceamhla é sin ná an diabhal. Dá gcaitheadh sé in a cheann é, d'fhágfadh sé an coca agus a bhfuil ann annsin. 'Sé atá deas air /

deolcachán — ainm-fhocal; fireann: iolraidh = deolcacháin.

deolcachán [as deol — diúl] = páiste a bhíos ar chích; páiste a bhíos ag ól a laicht; naoidhneán.

Níor casadh mo bhean ariamh trom agus an deolcachán uirre = níor thárluigh sé go raibh mo bhean ariamh torrthach nó le h-aghaidh cloinne agus an páiste gan a bheith coiscthe de'n chích fós. [Chuala mé an chaint sin agus cainteanna dá sórt dhá leagan ar spailpíní ó Chonamara ag Muintir an Achréidh. Ach leo féin a bhaineas siad, arae is annamh a bhíos an focal "deolcachán" i gceist taobh thiar de Ghaillimh mar a bhfuil corr-áit ann.].

Níor rug an naoidhneán ar an deolcachán againn ariamh = bheadh an páiste roimhe sin coiscthe de'n chích sul a mbeirtí duine eile / Níl deolcachán ar bith anois ann. Tá siad ar fad tóigthe acú. Ní mheasaim go raibh ceann óg ar bith ann le cupla bliain / Tá cúigear ann, ní áirighim an deolcachán. / Ní túisce a bhí an deolcachán bainte de'n chích ná d'eirigh sé amach in a ghaiscidheach. Thoisigh sé ag marbhú fathachaí. Fiafruigh de Sh. Ó Bh. faoi. Is aige atá 'chuile údar faoi'n scéal sin. Chuala mé ag cur síos air é, tá goirid ó shoin / Cuirtear amach (aige) ag an scoil anois iad agus gan iad ach in a ndeolcacháin. Roimhe seo, bhídís suas in a bhfir óga agus in a mná óga sul má theighidís ann. Ach d'fhanaidís ann dá reir — go mbídís indon an máistir a bhualadh. / Céard a dhéanfas tú leis an deolcachán seo. Nach tú an peata againn. Fear buile gan bríste! Tiubharfaidh mama slat duit má bhíonn tú ag gol / Má mhaireann dóibh in a bhfir mar atá siad in a ndeolcacháin is truagh de'n tír. Níl sé bliain go leith fós — Packy úd — agus tá sé co h-olc le easóig cheana. Dar príostaí tá! / Dá bhfaghadh an deolcachán siúd rud le n-ithe agus cóir mar is ceart a chur air, dhéanfadh sé fathach bail ó Dhia air. Ach ní dhéanfaidh sé dadaí mar atá sé / Is beag an náire í. Bean nach bhfuil indon a deolcachán páiste a thógáil, is diachta di a cheapadh go dtóigfeadh sí cailín / Cuir an deolcachán sin a chodladh as an mbealach, agus ná bíodh muid ag éisteacht len a chuid píobaireacht' níos fuide. Tá sé as compás ar fad. /

driúillín: ainm-fhocal; fireann; iolraidh = driúillíní

[Fuaim — le fuaim d in a thosach go h-iondamhail, ach bíonn fuaim g ann amantaí freisin, agus i gcomhnuí ins an leagan "griúillíní súighe"]

driúillín = súileog; plubóg; "bobailín"; barr a theagas ar uisce an uair a chaithtear rud eicint ann; cnapán bog de shúighe, nó a leitheid.

Thosuigh muid ag caitheamh miaróga (: méaróga) síos ins an bpoll agus bhí driúillíní ag teacht ar bharr an uisce / Chonnaic duine eicint ag tuitim thar bord é. Is cosamhail gur fhan sé ar thóin puill, arae a dhath ní fhaca siad ach cupla driúillín a tháinig ar an uisce. Deir siad go n-eirigheann an té a bhíos dhá bháthadh trí h-uaire, ach dheamhan ar eirigh dhó siúd má's cóir aon-áird a thabhairt ar an dream a bhí ins an mbád. Nach ciotach a d'eirigh sé dhó an duine bocht. Ach ní leithne an t-aer ná an timpiste mar adubhairt an ceann eile / Bhíodh muid thoir annsin thoir ar chúla na céibhe agus muid in ar suidhe síos ann go mbeadh sé in a dhí-thráigh agus go bhféadfadh muid a dhul ag obair. Dheamhan a dhath féin a bhí call duinn a dhéanamh an uair a bheadh sé in a lán-mhara, ná ó a bheadh leath-tuilte féin aige, ach cead againn suidhe annsiúd ag caitheamh clocha ins an bhfairrge agus ag breathnú ar na driúillíní ar an uisce. Ba é saoghal an duine uasail é a mhic ó / Cé'n chaoi a mbeadh a fhios agadsa go mbeadh bradáin in a luighe ar an átha? Bhuel innseochaidh mise sin duit agus cuirfidh mé geall go bhfuil an ceart agam. Má fhaireann tú iad feicfidh tú na bradáin ag cur driúillíní aníos ... Dar a shon a bhfeicfeá na bradáin. Bíonn siad in a luighe ar an láib ... ag comhnuighe thíos ar an láib. An uair a tharraingeas siad anáil, sin é an uair a chuireas siad aníos na driúillíní ...

Níl a fhios agam faoi'n domhain ... b'fhéidir dhóib. Ní fhaca mise ariamh na driúillíní ach ar an tanuidheachan. Dá mbeidís in a sraith istigh faoi chloich d'fheicfeá na driúillíní freisin / Chaitheadh sé é féin síos do bharr na céibhe. Theigheadh sé idir dhá uisce. Ní fheicfeá tada go n-eirigheadh sé aríst, ach driúillíní a chuirfeadh sé aníos ar an uisce. B'ait an snámhóir é, agus feacha féin gur báitheadh é faoi dheire, in a dheidh sin / Mara mbeidh an poll sáthach domhainn ní thiocfaidh

dhriúillíní ar bith air ... níl a fhios agam. B'fhéidir go dteagann /
D'fheicinnse clann an Bh. annsin thoir, an uair a bhí siad ag eirghe suas.
Ní bheadh sásamh ar bith aca ann mura dteighidís síos 'chuile lá ag an gcladach
agus gabhail chloch a chruinneál (: chruinniú), agus a dhul síos agus tosuighe dhá gcaith-
eamh amach i bpoll Charraig Ch. go bhfeicfidís na driúillíní, nó na
súileogaí, ar an uisce. M'anam go mbídís dhá dhéanamh an uair a
bhí siad in oirifeart freisin cho maith leis an uair a bhí siad in a
ngasúir. Dream an-tsimpilí a bhí ionnta / Bhí rud eicint ann: an
bhfeiceann tú na driúillíní ar an uisce. Ceann beag a bhí ann. Marach gur
b'eadh chloisfeadh muid an phlobarnaoil / Bhí muid amuigh ar an meath-bhallach
agus ní fhaca tú ariamh ach a raibh de dhriúillíní in aice leis an muráite
a raibh muid ann. Má bhí ní iasc a bhí ann. Dheamhan priocadh a fuair
muid ó lonnuigh muid ann nó gur fhág muid aríst é / Droch-earradh
a bhí ann pé'r bith cá'r fritheadh é. Stuf glas mar a bheadh poitín ann
agus driúillíní ar a bharr leis an bhfiuchadh a bhí ann. Bhlais mé dó,
ach chaith mé amach aríst é. Bhí blas an-scalta air / Má tá aon-
bhradán ag lonnú ann, feicfidh tú na driúillíní ar an uisce. Dar
príosta dá gceapainn go mbeadh, ní loicfinn choidhchin uaithe. Shaghd
-fainn í — shaghdfainn sin / Tá scair eangaighe curtha againn siar ins an
gcuisle. Ní raibh a shúil innte ar maidin, ach facthas dom go
bhfaca mé driúillíní ar an uisce in aice a droma indiu. Caithfidh muid a
tógáil anocht / Thuit sé le fánaidh ins an bpoll báidhte. Chuir sé cupla
driúillín aníos. Sin é a raibh faoi. Bhí a chorp istigh ins an snáth-mara,
faoi cheann coicise nó trí seachtainí / Tá sí ag cur driúillíní
ar an lochán = tá an bháisteach ag cur súileogaí nó bobailíní
ar an lochán / Bhí 'chuile bhraon di cho mór agus go raibh sí ag cur
driúillíní ar an abhainn. Ba ghriodánta an bháisteach í. / Sin ráig
thóirníghe. Is mór na braonacha iad buidheachas le Dia. An bhfeiceann
tú na driúillíní atá siad a chur ar an uisce. / Creid mé dhuit ann
go mba báisteach í. Bhí mé ag breathnú amach ar an abhainn, agus níl aon-
driúillín dhá raibh sí a chur ar an uisce nach raibh cho mór le turnapa.
Ní raibh achar ar bith go raibh na srathachaí siúd sceithte. Dheamhan
claochmú a tháinig uirre go ndeacha muid a chodladh. D'eirigh mé maidin
lá'r na bháireach agus mo sháith iongantais. Bhí loch ann nach raibh ann ag
dul a chodladh dhom: an turloch mór siúd siar ó'n teach.

Griúillíní súighe = braonacha boga súighe, níos mó agus níos fliche ná "cúileogaí súighe" agus níos lugha ná "práibeanna" nó "práisceanna". [Bíonn g i leabaidh d in a thosach seo] /

"Tá griúillíní súighe ag tuitim ó mhaidin. Is cosamhail gurb é an aimsir fhliuch é. Ní bheidh ceo nach millfidh sé anois timcheall an teallaigh / Ní féidir seasamh chor ar bith ann, (: cur suas leis; "to tolerate it") ag a bhfuil sé a chaitheamh anuas de ghriúillíní súighe. Marach sin is ann a ghabhfainn ar cuairt 'chuile oíche beo, mar gheobhthá spóirt an tsaoghail mhóir ann ar N. Ach ní féirín do dhuine a bheith ag imeacht agus a bháinín in a phéist an dá shúil dhéag aige. / Buaileadh griúillín súighe anuas díreach ar choincín na sróine orm: dhá mba urchar é, ní fhéadfadh sé a bheith a dhath ní ba dírighe. / Níl leabhar ná páipéar ná ball éadaigh faoi chaolachaí an tighe nach bhfuil millte ag griúillíní súighe atá anuas is 'chuile áit. Bhí aige bhrat tuighe a chur ar an teach siúd. Dheamhan stráca a chuaidh air le deich mbliana. Is beag an dochar dhó a bheith faoi shúige féin scáth an áird atá aige air. Ba saoire dó an teach siúd a strachailt anuas ar fad anois, agus slinn a chur air, ná a dhul i gcleitheamhnas díon agus caoi a chur air mar atá sé. Ar aon-chor caithfidh sé ceann nuadh as an bpósa a chur air. Níl rata ná taobhán ag gabhail leis siúd nach bhfuil lobhtha / Bhí sé in a shuidhe ar an teallach an oíche cheana, agus an threabhsar geal siúd a thug sé as Sasana air. D'fheicfeá 'chuile phuínte é ag cuimilt, faitíos go lonnóchadh donóid (: deannóid) ar bith shalachair air. An chéad-rud eile a mhic ó mo chroidhe, thuit dhá ghriúillín súighe anuas in éindigh: ceann ar 'chaon ghlúin de'n treabhsar. B'fhada a chaith sé ag breathnú orra gan ceo ar bith a dhéanamh. Ag tabhairt ionbhadh dóibh go dtriomuighidís a bhí sé b'fhéidir. Ach dheamhan a fhios agam. "Céard iad sin" adeir N. faoi dheire. "Griúillíní súighe" arsa seisean go mí-chéadtach. Thosuigh N. ag déanamh bean mhaith di féin dhá chuimilt len a naprún. 'Sé an chaoi ar leathnuigh sí amach uilig in a phráisc ar fud a threabhsair é! / Deir tú le griúillín súighe a thuit síos in mo chuid tae annseo ar ball, agus mé dhá ól chois an teallaigh. Shíl mé ar feadh i bhfad gurb é blas an tae é, mar níl a fhios ag na daoine cé'n blas atá ar tae anois. Ach is gearr gur thuit griúillín eile ar mo láimh. Sin é an uair a bhrath mé gur súighe a bhí mé a ól i leabaidh tae. Ach chreidim gurb aon-chás amháin é. Níl mórán maitheasa ag an leithscéal tae atá muid a ól, ar shúighe. /

Dúlaidhe — aidiacht as dúil

dúlaidhe = tóramhail; sanntach chuig ... ; tnuthán le ... ; tugtha do ... ; antlásach chuig ...

[dúlaidhe ins an ... , nó dúlaidhe chuig (: ag) ... Ní féidir dúlaidhe ar a rádh]

Tá sé dúlaidhe ins an bhfeoil = tóramhail ar fheoil; sanntach chuig feoil /

'Sé atá dúlaidhe ceart ag (: chuig) an bpórtar / Is minic a chonnaic mé

duine a bheadh i bhfad in a throscaidh dúlaidhe imbeatha an uair a gheobh-

fadh sé leigean uirre; ach maidir leis siúd chaithfeadh sé go raibh sé in

a throscaidh le mí. Leagadh pláta feola agus gabáiste in a mhiainis. Dar mo

leabhar agus má bhí unsa ann, bhí punt go leith go réidh ann: fuair sé a mhug

bainne reamhar, a bhulóg aráin mar deireadh N. Ph. agus "taypot" tae. An uair

a d'altuigh sé an biadh ní raibh an oiread ar an mbord — ní dhá mhaidheachtáil

air é! — agus a shluigfeadh dreoilín. Cé'n bhrigh ach an rud adubhairt sé i

dtosach: "is beag é m'fhoghail ar an mbeatha le goirid — is beag sin." Dar

láthar Dé dubhairt. Is fear é a fuair anshógh le mí: sin nó tá an ghearradh

ghionach faoi'n bputóig aige. Ní fhéadfadh a athrú a bheith air agus cho

mór-thráthach agus atá. "Go meaduighidh Dia 'chuile shórt ar fheabhas agaibh"

adeir sé. "M'anamsa muis nar mhór dó méadú an aráin agus an éisc

a dhéanamh sáthach minic, dá dtugadh mo dhuine faoi deara dhó fhéin

tarraingt ag an teach againn. Mara ndéanadh is gearr nach mbeadh

mórán ar fheabhas againn / Bhí sé an-dúlaidhe ag na bhruithneoga 'chuile

lá ariamh. Chaith mé fhéin agus é féin seachtain ag baint fhataí fadó ag

J. thíos ag an gcladach. Dheamhan lá dhá n-eirigheadh air nach

róstadh sé trí nó ceathair de bruithneogaí ar

an leic ins an D. Ghreamuigh an faisean dó ariamh, is cosamhail /

Nach dúlaidhe anois a bhí sé ag an bpíopa agus lá annseo an t-am nach

raibh aon-tobac le fáil in áit ar bith, gur bhuaill sé suas treasna

na h-easca go B. Chuala sé ag duine eicínt — duine

eicínt a bhí ag séideadh faoi 'ar ndú — go bhfuair J. Ph. punt tobac

as Sasana. Dheamhan méir a bhain sé dhá shrón gur bhuaill sé isteach

aige idir chlár agus chuinneog. Is suarach an blas déarfainn a fuair

J. Ph. air an uair a chuala sé céard a chas an bealach é, agus é féin

ag imeacht agus an dúthruach céadna air cheal tobac / Tá sé an-

dúlaidhe go deo leis na "feags". Ghoidfeadh sé aníos as do phóca iad. Is

mór an díol truaighe é scaithtí ag imeacht ag creinneadh

bunannaí fóthannáin an uair nach mbíonn aon-ghail aige. An té a
 bheidheas ag obair in aice leis, sáróchaidh sé é. Ná bac le sárú a dhuine.
 Chaith mé cupla lá ag baint raithnighe i mbliana thíos ins an mB.
 Bh. agus rinne sé casán dearg anoir agam (: chugam). Ní bhíodh
 mogal agam féin ag an dó dhéag a' chlog ins an ló. Níl a fhios agam
 cé againn ba mhó díol-truaighe trathnóna — eisean nó mise / Bhí sé
 cho dúlaidhe sin ag an bpionta, agus gurbh é an pionta a thug giorrachan
 saoghail ins an deire dhó. Chuir sé a shúil thar a chuid. Thiar ar bhainis
 J. B. ... D'ól sé an oiread agus gur thuit sé faoi bhealach ag teacht
 abhaile. Fritheadh stromptha ar maidin é. Níor mhair sé ach trí nó
 ceathair de laetheantaí in a dhiaidh ... 'Sin é a chuir an bhail
 ghránna air féin go ndéanadh Dia grásta air! / Iasc — Iasc
 ar fad. Ballach nó bradán nó an ribe ribe róibéis féin mara
 féidir leis a malrait a fháil ... Tá É. bocht an-dúlaidhe ins an
 iasc. Níl aon-lá dá dteigheann sé chuig an D. nach cinneamhaint
 air críochnuighthe é nó gheobhaidh sé breac. Ní réidhtigheann sé
 annsin go h-am suipéir é. Fasair fhataí leis go gcuiridh sé
 ceas air féin leo ag dul a chodladh dhó ... Dheamhan smid bhréige adeirim
 leat. Sin é a bhuac / Is cuma ins an diabhal leis siúd é ach an
 fheoil. Tá sé an-dúlaidhe go h-éag ins an bhfeoil. Faghadh sé
 gríscín ar bith feola ins an ló, agus sin é a chothú. Tá déanamh
 d'uireasbhaidh 'chaon tsórt eile aige. Má bhíonn neart feola le fáil
 dheamhan an miste leis siúd dhá mbeadh gan aon-ghráinne tae a
 bheith idir é agus Ameriocá. Is air nach bhfuil sé ag goilleadh mo léan /
 Nach maith dúlaidhe anois atá sí ins na "sweets" agus nach mbíonn aon-oíche beo,
 dhá mhéid ná dhá dhonacht dhá mbeidh sí, nach dtiocfaidh sí anoir tigh Th. le
 luach scillinge aca a cheannacht. Siad an suipéar iad a chaitheas sí.
 Choinneochadh 'chuile sórt eile ó chodladh í, adeir sí. Sin í an mhagarlach
 bhradach agad. Dá mbadh mise a fear thiubharfainn "sweets" ar an
 ngoile di. An pleota! I leabaidh breith ar an scilling sin agus bualadh
 anoir agus a phionta a ól go breagh gnoidheamhail léithe mar a dhéanfadh
 fear! / Nach maith dúlaidhe anois a bhí sé ag dul in a éadan agus gur eirigh
 sé suas ó'n a dhinnéar agus go (: gur) b'sheo amach é gur ionnsuigh sé ar an mbóith-
 rín é. Ach chlaon sé uaidh in a dheidh sin an uair a chuir an ceann eile stiúir

achrainn air fhéin. Ní raibh ann ach cailleach th'éis (: tar éis) a chuid gláimh-théisce. Sin é an méid / Tá an geadamán céadna an-dúlaidhe ag achran. Sílim go mb'fhearr leis ag cothuigheacht troda ná ag ithe an bhéilí is fhearr a leagadh chuige ariamh. Ach leig sé faoi go mór ó a bhuail P. C. an bhliain cheana é. Mhúin sin é. Tá a fhios aige ó shoin nach bhféadfaidh sé eirghe i mullach na ndaoine mar a ghníodh sé roimhe seo / Ná bac le duine ar bith atá cho dúlaidhe ins an bpoitín agus atá sé sin. Ní éadáil mhór é an poitín céadna len a ól in a bheagán i bhfad ó chéile, ach ní thóigeann seisean cloigeann ar bith as. Béidh a shliocht air. Tá an poitín indon a phléidh leis freisin, ná le fear ar bith a bhéas dúlaidhe ann / Níor chaith sé aon-ghráinne tobac ariamh ach tá sé an-dúlaidhe ins an snaoisín. Is mór an ghráin é. Ní fheicfidh tú in áit ar bith é gan an bosca salach sin tarraingthe amach aige, agus smaois cho ruadh air! / Meastú céard is cor do Phat bocht chor ar bith ar an saoghal seo. Diabhal mé go mba bharamhail (: greannmhar) é céad slán dó. An dteagann leitir ar bith uaidh nímé? Tá sé i Sasana igcomhnuí. Hébrí cé'n áit a bhfuil sé, tá sé dúlaidhe ag na mná igcomhnuí. Bí siúrálte go b'é (: gurb é) atá. / Ara muise siúd é an t-aen céadna atá dúlaidhe ann. Cho tréan in Éirinn agus a d'fhéadfá a thaoscadh chuige, thaoscfadh sé uait. Chonnaic mé lá aonaigh annsin thiar é. Dar brigh an leabhair an fhad agus a chaith mé féin istigh, d'ól sé a chion de naoi mbéiléiste, má's beag mór a d'ól sé romham ná in mo dhiaidh ... Sin é an bealach atá leis: ag imeacht ag súdaireacht in áit ar bith a n-aireochaidh sé aon-cheo ar foghnamh. Fhobair scéal a bheith aige air, thoir ar bhainis J. Sh ... Bhí muintir an tsléibhe ag dul dhá strachailt ó chéile. 'Siad a bhí dúlaidhe go leigtí aige iad / Deir siad go bhfuil sé dubh-dhúlaidhe ins an "gcoffee" seo. Ní thiubharfadh sé bolg ar tae len ais. 'Chuille lá ariamh, bhí galldachas eicint ag siubhal leis an dream céadna nach mbíodh le aonduine. Nach bhfuil a chomharthaidheacht len a chois. Phós aint dhó — M. Th. — "black" i Meriocá ... Chonnaic P. se'aghainne é. Bhí sé ag caint leis. Dubhairt sé go raibh béal air — slán an tsamhail — mar bheadh fonnsa bairille ann. D'imigh leo in áit eicint thart amach i Meriocá. / Is dóigh gur fadó cheana nachar ól sé aon-deoir tae agus cho dúlaidhe ann agus a bhí sé. Líon mé an muigín dó go buinne bruach ach má líon féin ní raibh aon-fhuigheach in a dhiaidh ... Tá an náire caithte igcártaí ar an saoghal seo /

díogáil, díogáilte (gíogáil, gíogáilte freisin)

díogáil = briathar. Díogáilte an t-aidiacht-bhriathar as díogáil.

[Fuaim g tosuigh is mó a bhíos le fairrge. d tosuigh faoi na sléibhte — Muigh

Cuilinn agus Gnó Mhór agus isteach le Loch Coirib]

Díogáil = rud a dhéanamh suas go deas, a fheistiú, a réidhteach, a phuint-eáil, a sceacháil, a bhearradh, a shlíocadh, a chíoradh, a dhéanamh slachtar, a dheisiú; "making it tidy and neat".

Díogáilte: déanta suas go deas, feistighthe, réidh, sceacháilte, slamtha, cíortha, slíoctha, deisighthe, punteáilte.

Gíogáil (: díogáil) amach thú féin l'aghaidh (: le h-aghaidh) na bainse = feistigh; réidhtigh amach thú féin. Cuir do chuid éadaigh ins an gcruth nach mbeidh siad liopastach ar bhealach ar bith. Ná bíodh bunchleite isteach ná barr-chleite amach ionnta. Ní chialluigheann sé, pé acu sin é, gur call do'n éadach a bheith galánta ná ar foghnámh, ach é a bheith punteáilte mar atá sé / Ní fhaca tú a leithide de dhíogáil ar phóilí ariamh agus a bhí air sin ag imeacht dó. Bhí scoilte cho díreach le gró in a chuid gruaige agus mara raibh sé bearrtha, ní lá go maidin é. Agus an "glass" a bhí in a bhróga, bhainfeadh sé an t-amharc as do shúile. Níor ba thaise len a dhrad óir é ach oiread. / Caitheann na saighdiúir sin an-ghíogáil a choinneál ar a gcuid éadaigh i gcomhnuí. Breathnuightheor orra 'chuile mhaidin, agus má bhíonn bun-chleite isteach ná barr-chleite amach ionnta, faghann siad garbh é. Níl aon-fhear in do thír narb é a leas seal a chaitheamh ins an arm. Bhainfeadh sé an mío-stuamacht asta ar chuma ar bith, baineadh sé tada eile asta nó ná baineadh / Tháinic fear amach chugam as botháinín — bráicín beag — a bhí ann agus é cho gíogáilte bearrtha le easbog. Fhobair mé a fhiafruighe dhó (: dhe) cé'n chaoi ar ghíogáil sé é féin cho maith in a leithide de bhotháinín, ach leig mé tharm é. Déarfainn go mbadh fear é a thiubharfadh cnap de dhuine sáthach gasta / Ar chuala tú ariamh faoi'n gcailín Domhnaigh. Sin í an cailín Dhomhnaigh ar chaoi ar bith: dhá díogáil agus dhá déanamh féin suas ó mhaidin go faoithin. Ní hé an feisteas a fheiceas tú ar maidin uirre a bhíos uirre trathnóna. Ba chóra di go mór a mhaisce, luath bhuidhe na seachtaine a chur de'n teallach ná bacadh len a cuid cóirí catha agus "coatýarms" (: coat of arms). Dhá fheabhas dá shaothruigheann sí é, tá sé ag cínnt uirthé aon-fhear a

a fháil in a dheidh sin / Má's leat fanacht leis sin tá faitíos orm go mbeidh an deireannas ort. Nach bhfuil fhios agad cé hé sin. Caithfidh sé an lá dhá dhíogáil agus dhá shlíocadh féin. An uair a bheidheas uair d'oíche ann feicfidh tú é ag teacht amach agad (: chugad) in a phéacóig. / Níl fear ar bith is puinnteáilte ná é. Caithfidh sé seachtain anois ag cur díon ar an iothlainn sin, agus dhá díogáil agus dá sceacháil nó nach mbeidh bun-chleite isteach ná barr-chleite amach innte! Sé a chuaidh le P. Ch. ceart. 'Séard a bhí a dhéanamh anois an uair a bheadh sé réidh agus na claidhtheachaí biorruighthe aige, brúisc a leagan ann oíche eicínt agus asail T. a scaoileadh isteach innte. Bheadh ath-obair air annsin ag díogáil aríst / Tuigheadóir mar siúd! Gíogálann sé ceart go leor an tuighe. Ná h-iarr in a dhiaidh é. Ach cé mhéad stráca a chuireas sé ins an ló. Sin rud eile / Beidh sé leis an tuighe sin anois dhá díogáil agus dhá bearradh agus dhá cíoradh nó go mbeidh sí ar deil aige / Caithfidh mé a dhul ag gíogáil cupla baibín le cur i gcíor an tighe. Tá báisteach anuas díreach le h-ais an mhaide mullaigh. / Is maith a dhíogáil sé an coca féir údan aige th'éis dhá lá a chaitheamh leis! Tá leidhbeanna agus straoille-eoga agus suip amach as is 'chuile áit. Shílfeá gur cearc é a mbeadh an galra cleiteach uirre. / Ní mór daoib an buinín féir sin thiar a dhíogáil as láimh agus cupla súgán a chur faoin a mhullach. Beidh sé in a dhórtadh roimhe thrathnóna / Ní dhéanann sé a dhath ariamh anois ach ag giotamáil timcheall an tighe agus ag gíogáil na bhfálta siúd aige le deimheas. Níl a fhios agam an bhfuil an duine bocht in araidheacht mórán thairis a dhéanamh. Tá a chuid maitheasa ar iarraidh sílim / Berrfaidh sé agus slíocfaidh sé agus gíogálfaidh sé é féin seacht n-uaire shul má thiocthas sé amach ag an Aifreann. Níor bhfuláir dó an tseachtain ar fad le é féin a dhéanamh suas. Ach 'ar ndú' caitheann sé an tseachtain leis ar scáth eile a ndéanann sé / Is deas an phlanndóigín d'inghin atá aice an uair a ghíogálas sí amach í féin. Níl aon-mhéid innte, ach mara bhfuil féin tá an téagar agus an deiseacht innte. Is fearr beag deas ná mór gránna / B'éigin dom na cearca fré chéile a dhíogáil indé. Ba mhór an ghráin iad timcheall tighe agus cho cuiltheach agus a bhí siad. / Deir siad muis go bhfuigheadh sé seo thuas an "pradhas" ar an teach is deise marach coileach mór ruadh cuiltheach le T. Ph. a bhí ag bordáil timcheall an tighe aige agus an bhean a bhí ag meas ann. Ó a bhí faisean ag an gcoileach bordáil anuas ar a chuid cearc, is dona a chruthuigh

sé nar ghíogáil freisin é i dteannta a chuid féin ... 'Ar ndú' dhá ndéanadh,
sháithfeadh T. Ph. é. 'Sé a chuir as a chuid airgid é / Istigh ag bearradh agus ag
díogáil chearc a bhí sí romham. 'Sí atá punteáilte má's fíor di féin. Bheadh
'chuile chleite ag gabhail leo ar sliobarna ar an gcuid se'aghainne, agus dheamhan
díogáil a dhéan(f)áí orra muis / Tá sí sin cho leitheadach, cho suimeamhail le cut
a mbeadh póca air. Caitheann sí uair an chluig ag gíogáil agus ag "brúiseáil"
("brusheáil") na cloinne 'chuile mhaidin roimh an scoil. Dhá bhfeictheá an suachmánn
siúd a mbíonn an coiléar air, thoir ar an mbóthar lá imbliana, agus gasúr le
M. Ph. Sh. dhá phlionncadh. Is gearr nach geal a bhí an coiléar ach dearg — dearg len a
chuid fola. Chuaidh sí féin ag an scoil, agus ag an mbearraic faoi, lá'r na bháireach /
Tabhair gíogáil bheag ar do chuid gruaige agus ná bíodh an cloigeann stuitheach
sin agad ag dul amach in aon-áit. Céard adéarfais an tír ach gur sraoill
thú agus beidh sé le rádh aca / Tá siad ag díogáil an tighe ar an aimsir seo
faoi chomhair an tsagairt. Is ann a bhéas sé imbliana. Chuir sé féin stróic
mhór thuighe ar an teach an tseachtain seo caithte. Tá siad le spiarradh nua
a chur istigh ann freisin agus leis an simléar caolaigh a chaitheamh anuas in
áit nach bhfuil tarraint ar bith ann le goirid ... ní gan uí gan ó sagart a
chur amach as teach ach oiread / Bhí sé gíogáilte ag dul siar adeir tú ...
Tiubharfaidh S. Ph. Ph. gíogáil air deirimse leat má bheireann sé siar thar Árd
na gC. air. Sin é an buachaill aige. Ach ní bhaileochaidh sé Árd na gC.
Tá a fhios aige féin go maith céard atá thiar roimhe. Diabhal cos an fhir thiar
nach ngiorróchadh leis, dhá bhfuigheadh sé leigean ar bith air / An bhfuil a
fhios agad an áit deire a bhfaca mé é féin agus a chuid cóitíní: thuas i mullach carr
féir agus é dhá ghíogáil thoir ar an bhFaithche Mhóir. Bhí mo choinsias, agus 'sé a bhí
cruadhógach. D'fheicfeá a ioscadaí agus a mhásaí leath-mhíle uait, in áit a raibh
stolladh maith ann. Bail an diabhail air nach gcaithfeadh na strioch
-láin (: streachláin) siúd dó (: de) agus feisteas gnaoidheamhail eicint a chur
air féin / Tá mná thuas againn muise in éadan "turkeys": dhá ngíogáil amach
le h-aghaidh an mhargaidh amáireach. Deir siad go bhfuil siad tuithte imbliana
agus gur beag an bhlaodhach atá chor ar bith orra. / Tá sé gíogáilte punteáilte
aige, ach is beag an dochar dhó. 'Sé an coca feamainne sin maith a sheachtaine. /
Bhí sé cho maith dhuit anois go díreach a dhul siar agus an chrích dhriseachaí sin thiar
a dhíogáil, leis an gcruaich sin. Beidh sí in a trasarlach ag asail faoi

cheann dhá lá pébrí (pé'r bith) cé'n smál atá orainn thar an tír, go bhfuil
cion ag 'chuile rud ar 'u' (: ar) gcuid / Tá sé cho díogáilte (: giogáilte) le eireoig =
tá sé cho gíogáilte le ubh eireoige = déanta suas, punteáilte, sceacháilte mar
a bheadh sicín bliana nó a h-ubh. Bíonn an eireog mín sceacháilte as a cuid
cleiteadhacha agus as a cuid clúmhaighe. Ní bhíonn an galra cleiteach uirre / Bhí
sé dhá bhearradh agus dhá dheisiú féin nó go raibh sé cho gíogáilte le eireoig /
An bhfaca tú fear ar bith a bhíos cho díogáilte leis, an uair a bhuaileas sé
amach? Bíonn sé cho díogáilte leis an eireoig / Ní bréag "Doll" a thabhairt air
agus cho gíogáilte agus a bhíos sé i gcomhnuí. Ní dhéanfaidh mé dearmad go deo de'n
lá ar bhaist M. idtosach air é thiar ar bhóithrín an T. Spréach sé. B'éigin do
M. imeacht as an mbealach nó speirfeadh sé é — speirfeadh a mh'anam. 'Sé an "boss"
a fuair an spóirt air, an uair a chuala sé é / Chonnaic mé an saighdiúirín seo
thoir ag M. ag dul siar indiu agus é cho gíogáilte le eireoig. 'Sé a shaoghal atá ann. Ó
thosuigh an "Local" [: L.S.F] tá daoine ag imeacht gíogáilte deirimse leat. Feicim na
cultacha ag imeacht ar dhaoine anois, nach(ar) facthas amach as an luaith ariamh /
D'fhéadfá a rádh gurb é atá gíogáilte ag imeacht. Agus an lámh thuas i
gcomhnuí aige faitíos a mbeadh cuileoigín chlúmhaighe ná donóid shalachair
ar a chuid éadaigh. Is fiú dhó. Sin é a bhfuil ar a aire. Dá mbeadh cúram gort
agus garrdha air mar atá air thuille mise 'mbannaí dhuit gur beag an díogáil
a bheadh aige air fhéin. Ach is mór is feictheas do'n diomhaointeas arsa tusa /
Is dóibh is furasta a bheith díogáilte. Ní comártas (: comórtas) ar bith
dhuitse máistirí scoile ná póilíos: dream a fhéadfas leath an lae a
chaitheamh dhá ngléas féin. Ach an té a chaitheas a bheith thíos i gC. an U.
leis an dearg-mhaidin ag sciobadh feamainn dearg (: ní bhíonn aon-
tuseal geineamhnach ar an gcuingir fhocal sin "feamainn dearg"), bíonn
rud ar a aire thar agus a bheith dhá dhíogáil féin. Tá an obair sin ceart go
leor Dé Domhnaigh, ach ní fheileann sí Domhnach agus dálach. Má fheileann, ní
do'n talmhuidhe é / Ní choinneochadh a dtáinig ariamh na cearca céadna
giogáilte. Is mór an chéim iad. Ní túsce galra cleiteach
dhaob (: díob) ná orra aríst. Agus bíonn siad i bhfastós indriseachaí agus ins na
crígheannaí sin siar 'chuile ré soluis. Dheamhan mo chos-sa a bhacas
leo chor ar bith anois: cead aca fanacht gan díogáil. Chiapfaidís an té a
thiubharfadh áird orra / Tá an coca sin sáthach díogáilte anois. Níl tú ach ag

cur anró ort féin dhá dhíogáil sin, arae is gearr gur in a phlaicín gabhair
 a bhéas sé mar a bhí sé anuiridh. Ní bheadh aon-mhaith dhuit ag caitheamh
 do theanga leis an muintir atá annseo. D'eireochaidís i mullach a bhfuil
 d'fhéar ag M. M. T. Uí R. agus bíodh sé aca. Sin é a gcuid sleamchúise /
 Teirigh suas 'na phortaigh agus bíodh na guigíní agus na dubhacháin siúd a thóig
 muid an lá faoi dheire gíogáilte suas agad ach a sroichidh mé féin
 suas amach ins an lá. Bhí beithidhigh Sh. ag ruadhruach ann le teasbach
 indé agus nach bhfuil a fhios agad go maith gur chuir siad cuid aca
 in aer. / Is deas teoluidhe an teach atá aige anois. Tá brat nua díon
 aige air agus an tuighe cho díogáilte le eireoig air. Déanann
 sé ionú (: ionbhadh) ceart len a chuid oibre, agus bíonn a shliocht air:
 bíonn sí slachtar in a dhiaidh hébrí céard a dhéanas an mhoill / Bhí
 mé ag breathnú istigh ag an Aifreann indiu air. Tá a chloigeann cho
 bearrtha cho díogáilte aige. Agus tá plait in uain a chinn, agus na cupla
 ribe fada atá ar 'chaon taobh di slíochta sall (: anonn) ar an bplait
 i riocht agus nach mbeadh sí le feiceál. 'Sé atá deisighthe go deas aige. /
 Diabhal mé mara mbeidh bean anois ach ag dul siar cho fada leis an
 siopa ag iarraidh únsa tobac, go mbeidh sí cho gíogáilte agus a bheadh an
 bhean a bheadh ag dul amach dhá phósadh roimhe seo. Is beag is ionann é.
 An iomarca díomhaointais atá ar mhná an tsaoghail. Níl blas ar a n-aire
 ach a bheith in a gcuailí annsin ó mhaidin go faoithin dhá ndéanamh
 féin suas. Deirimse leat dá mbaintí siar asta é mar bhaintí roimhe seo
 go (: gur) beag de'n cheird sin a bheadh orra / Bhí sé ag brath air bualadh
 faoi bhaintreach óg atá thoir i mB. agus í cho gíogáilte amach
 agus a bheadh eireoig ar a céad uibh. Chonnaic sé lá i nG. í, agus chaith sé leath-
 uair ag breathnú uirre. Bhíomar thiar ag ól deoch tigh Mh. Ph. trathnóna
 "Céard déarfá leis an mbaintri(gh)" adeirimse. "M'anam go sílim go bhfillfidh
 mé ar cheann gan chíoradh" adeir sé. Chuir an bhaintreach scáth air / Bhí a
 fhios agam go raibh an bás air an lá a bhfaca mé ag dul soir tharm annseo
 é, gabhtha gléasta gíogáilte suas. Dheamhan amach thar an dorus a chuir
 sé a chois leis an tsíorruidheacht roimhe sin. "Tá luadar eicínt fút a
 bhuachail!" adeirimse. D'ól sé an-fheánach fuisce an lá sin. An chéad rud eile
 a chuala mé féin go raibh sé ar na maidí. Rámhailtí an bháis a thug amach
 an lá sin é. Dheamhan a athrú! /

dairt — ainm-fhocal; buineann; iolraidh = dairteachaí, dairteannaí

dairt = caorán; scrath; fóideóg nach mbeadh ro-chruadh ach a bheadh tirm go h-iondamhail; dóid; fód; cnapán. [Ní thiubharfá dairt ar chnapán sneachta, muna mbainteá scaith as an talamh agus an sneachta uirre]

Bhuail sé dairt orm; bhuail sé de dhairt mé; chaith sé dairt liom / Bhí siad ag caitheamh dairteachaí ar an bportach agus is beag nar bhain siad na súile as a chéile = ar phortaigh a bhíos caitheamh dairteacha go h-iondamhail / Rinne siad dhá chomlán — an baile seo agus B. — agus thosuigh siad ag caitheamh dairteacha le chéile. Dar fiadh chuir an dream se'aghainne indiaidh a gcúil iad agus leanadar cho fada leis an sruthán iad ag caitheamh leo igcomhnuí. Badh é an cath ba mhó é a chonnaic mé ar phortaigh ariamh in mo shaoghal / Ní sheasfadh aon-duine beo thuas ann ach a dtosuígheann na dairteacha dhá gcaitheamh. Is contabhairt é go mbainfidís an tsúil amach as do cheann. / Chuaidh siad ar chaitheamh dairteacha in am dinnéir thuas ar an sliabh an bhliain cheana. Chuir siad N. le cuthach. D'eirigh sé faoi dheire agus faoi dhó (: dheoidh?) agus lean sé iad. Ach dhalladar é le na dairteachaí. Níor tháinic táiraidhm (: táirm) ar bith orra go dtí sin. Bhí sé ag uallfairs le teann droch-mhúineadha. Sin é an uair a tháinig clann Ph. agus Sh. anoir. M'anam nach raibh aon-dairteachaí ann uaidh sin amach, ach na h-ailt. Dhonuigh T. Sh. mac Sh. Chuir sé síos ar a bhéal agus ar a fhiacra i mullach píce trí ladhar a bhí sáithe ins an mbínnse é. B'éigin an dochtúr a thabhairt ann ar an toirt boise. Bhí sé ag cur fhola in a srúlaí: i gcruthamhnas dhuit mar adeir an fear fadó an uair is fhearr an sogradh gurb eadh is fhearr leigean dó / Tá a shúil ins an meath chéadna anois le trí bliana ó buaileadh dairt air thuas ar an bportach. Ceann cruadh a bhí ann. Níor leig an té a chaith é ná aon-duine dhá chineál, tada as a lámh ariamh ach le gangaide. Dhúin súil Ph. d'aon-iarraidh. Chuaidh sí 'un óthrais. Chaith sé scathamh ins an aspuicil (: oispidéal) léithe ach dheamhan mórán maitheasa a rinne siad dó annsin ach gur fhuaruigh siad an phian air. Tá clúdach aige uirre i gcomhnuí. Is maith an t-ádh atá air má bhíonn aon-amharc aige aríst go bráth innte. Dá leanadh sé amach mac Mh. fúithe thiocfadh sí daor air. Ach ní leanfadh. Tá sé ro-réidhchúiseach an duine bocht / Má eirighim agad criogfaidh mé thú le dairt. / Bhuail sé de dhairt mé agus dá n-eirigheadh sé leis ar an tsúil, dheamhan thiomanta súil a d'fhágfadh sé istigh in a

cheann leis. Tá an t-urchar cruadh aige sin. Nach bhfeiceann tú an teannadh a chuireas sé le 'chuile shórt a chaitheas sé / Is deas iad do chuid dairteachaí. Nach gruadháin de chlocha atá tú a chaitheamh. Ní spóirt ar bith an tsúil a bhaint as duine. / Má thugann sé siúd dairt ar an tsúil duit, beidh cuimhne agad air / Ní comórtas ar bith do bhuachaill óg a dhul ag caitheamh dairteachaí le malraigh nach bhfuil bliain as an gcliabhán fós — tada leis. Teigheadh sé dhá gcaitheamh len a chomhaoiseacha féin, is é is córa dhó / Níl neart ag duine a dhul an bóthar aca, nach bhfuil cluiche aca amuigh roimhe, len a dhalladh le dairteachaí agus le clocha. 'Siad na h-údair iad. Is maith an tógáil atá sé a thabhairt orra — gan smacht gan ceannús ceann / Bhí mé ag teacht anoir as an oíche cheana, agus ní fhaca tú aon-ghábh ariamh mar a ndeacha mé ann. Bhí a raibh de ghasúir uiliog ar an mbaile faoi réir faoi mo chomhair ag bóithrín na bF. agus bhí mé do mo chaidhleadh le dairteacha aca, as sin anoir go dtí an gleann. Níor caitheadh cloch na miarthóig (: méaróg) liom gan "doubt". Ó a fuair mise an gó sin tharm, tiocfaidh uisce le fánaidh aríst shul (d)á fheicfear mise aríst i mbaile Bh. / Ó a thosuigh corr-dhairt dhá chaitheamh leis thug sé cúl duinn ar fad. Níor thaobhuigh sé an teach le tuilleadh agus ráithe. Is beag le beannú dhom a dhéanas sé anois. Ní leigfeadh sé isteach in a cheann cor ar bith nach mise a chur suas le na scurachaí a dhul ag caitheamh dairteachaí leis / M'anam muise ó a chuaidh sé ar chaitheamh na ndairteachaí go bhfeicfidh tú mara bhfágtar an caitheamh faoi fhéin ar fad go (: gur) gearr gur ar chaitheamh na gcloch a thioctas sé. Ní fhaca tú ó rugadh tú an té is lugha acmhúinn grinn ná é sin. / B'uathbhás iad na dairteacha a bhí ag dul amach thar an mullach agam. B'éigin dom imeacht ar mo chromadadh istigh faoi'n gclaidhe gur bhailigh mé suas an Ch. nó sciochaidís an cloigeann dom (: díom). 'Chuile eallach i mbaile ach na diabhlánaigh sin. Tá marbhú duine orra / Bheadh an scéal ceart go leor dá mbeithí taobh le dairteachaí a chaitheamh, ach seachain nar caitheadh clocha freisin. Ní thrustfainn A. Ní miste leis sin ins an gcatmara é, ach duine eicínt a dhonú. Streille gáire a chuirfeas sé air fhéin annsin.

Is olc na gnaithí atá ar dhream ar bith a thioctas i gcleitheamhnas a dhul ag déanamh spóirt ins an áit a mbeidh sé sin / Is dona a thaitheochadh sé leis féin dairteog a bhualadh ar an leiceann air. Mo choinsias dá mbuailthí ní i bhfad go mbeadh "leig amach mo mhullach" ann. Tá a fhios aghainn go maith cé hé / T. Sh. a bhí bonn ar aon leis, a bhuaile de dhairt é. Bhí mé féin ag cinnireacht an chapail in a ndiaidh aniar. Fios rúin ná soiscéil, ní raibh agham féin, go raibh sé ingreim múiníl ionnam. An faitíos is mó a bhí orm go scéinfeadh an capall. Marach sin dheamhan ar mhiste liomsa dhá mbeadh sé ag míoladóireacht go maidin liom. Bhí fabhairt in a shúil a mhic ó mo chroidhe thú. Is maith an scéal gur beag é a dhichead. Ná bac le go gcreidfeadh sé nach mise a chaith an dairt. Ba bheag an baoghal air /

Bhí sé cho maith dhuit a bheith ag caitheamh dairteacha leis an ngealaigh le bheith ag iarraidh an chloch sin a phléascadh le ord. Púdar a theastuigheas uaithe = obair do-dhéanta é féachaint leis an gcloch sin a phléascadh le ord / B'fhearr dó anois go díreach glan a dhul ag caitheamh dairteacha leis an ngealaigh ná a bheith ag iarraidh ceart a bhaint de'n tsean-lánamhain sin. Lá agus gur chinn siad sin ar bhaile cheana, tá sé fánach aige-san a bheith leo. Agus dar fiadh bhí "set" ar an mbaile sin roimhe seo nach raibh ar fóghnamh. / Dhá dteightheá ag caitheamh dairteacha anois leis an ngealaigh, nó ag gabhail do chlocha ar do cheirteachaí, ba samhaoinighe dhuit é ná a cheapadh go mbainidh tú beatha amach ar na cupla giodán breaclaighe sin. Is maith an fáiteall bruic iad, ach maidir le bheith ag ceapadh go ndéanaidh muirín (muirghín) cúis orra, gan teacht isteach ar bith eile tharta tá sé fánach aca / Má bhíonn báirseach de bhean in t'éadan ó mhaidin go faoithin, b'fhearr go mór fada a dhul ag caitheamh dairteachaí leis an ngealaigh ná do shaoghal a chaitheamh in a buil. Tá caitheamh agus cáineadh ar an té a imeochas uaithe. Bíonn sagairt ag cur dóibh agus mar sin, ach ní ag aon-duine atá a fhios é, ach ag an té atá in adhastar an anró é féin. Is gnaoidheamhla go mór a fágáil annsin i dtigh tubaiste ná clann a thógáil ag éisteacht leis an ropaireacht sin i gcomhnuí. Mar cuimhnigh go bhfuil mise dhá rádh leat an ceann aca a thosuigheas ar an gceird sin — go bhfuil sé de bheith uirre gan eirghe as dá dtugtaí an saoghal mór di. / Bhí sé cho maith di anois a dhul ag caitheamh dairteacha leis an ngealaigh le síleachtáil go gcuirfidh sí an oiread de'n dallach-dubh

air sin agus go bpósfadh sé í. Ní phósfaidh muise cho uain agus a bhéas
grian ag dul deiseall /

"Feac do ghlúin agus déan sléacht agus cuímnigh cé a chuir iasc ar linn.

Cuímnigh gurb é Rí na nGrást a rug buadh ar Fhiannta Fionn.

Bhí sé cho maith dhuit a bheith ag caitheamh dairteacha leis an ngealaigh siar
nó ag sníomh gádrachaí de ghaineamh trágha

Ná aon anam amháin dá bhfuil in Ifreann íochtair

A thabhairt as aríst go bráth" [As Argóinteacht Oisín agus Phádraig.

Ó m'athair a thóig mé é].

Is ag caitheamh dairteacha leis an ngealaigh dó é, a dhul ag saothrú an
riasca' údan. Dheamhan fata a thiubharfas sé go bráth dó, dá gcuireadh

sé a bhfuil d'aol i dtornógaí na h-Éireann air. Abruigheadh "fear na

bhfataí" a rogha rud. Cé'n scil atá aige-sin ann ach an oiread liomsa, a

leath-oiread sin féin! [: níl aige ann] / B'fhearr duit tosúighe ag caitheamh

dairteachaí anois leis an mbogha báistighe sin a fheiceas tú ins an aer ná

a dhul ag cur chomhairle air sin. Is measa é sin ná Mac na Míó-Comhairle.

Fuair Mac na Míó-Chomhairle grásta idir an stioróib agus an talamh, ach é

sin: mara bhfuil ag Dia níl indán grásta dhó go ndéantar dhá leith

glan-eascartha dhá mhúineál idtosach / Mara bhfuil aon-cheo eile ar t'aire

teirigh ag caitheamh dairteacha leis an ngealaigh nó leis an mbogha báistighe

má's fearr leat é / B'fhearr dhó a dhul síos annsin thíos ag an gcladach agus a

dhul ag caitheamh dairteacha le Condae an Chláir (Árainn agus rl.) ná a bheith ar

an gceird atá air. Ag réidhteach agus ag rómhar sean-chlochair annsin thiar, agus é ag

ceapadh go ndéanfaidh sé bun ar na cupla acra gágach sin. Dheamhan bun muise len

a loiseac / Mara bhfuil aige faoi dheire th'éis a chuid scoileannaí agus coláistí ach ag

breathnú indiaidh faochan, is dona a chuir sé a shaoghal. Deirim leat go mb'fhearr dhó

ag caitheamh dairteachaí go Conndae an Chláir ná a bheith ag fálróid thart, ag

forcabhás ar chupla buitín faochan a chruinneochas muintir an L. / Is túisce a

ghabhfaínn ag caitheamh dairteachaí le Árainn ná a bhuailfinn faoi obair gan

tabhairt sin, agus gan a fhios agam cá'il mo luach saothair mar adeir an ceann

eile. Meas tusa a dtiocfaínnse do mo mheath féin agus ag cur mo chuid alluis

ag iarraidh sean-mhóinteáin atá annsin suas a shaothrú — scáth chúig

phunt airgid. Nach mé atá adhartha, mar adeir fear an Achréidh. Is deacair a dhul ag iarraidh maitheasa ar dhream ar bith a shíleas go mbeidh aon-tabhairt go bráth ins an muing chaca sin /

Ní raibh ann ach caitheamh dairteachaí le h-ais an chogaidh seo = ní fiú caint air (: an cogadh deire 1914-1918) le h-ais an chogaidh seo; is measa go fada é an cogadh seo ná an cogadh deireannach; ní raibh goir ná gaobhar ag an gcogadh deireannach ar an gcogadh seo / Ara beannacht Dé dhuit, ní raibh ins an rud a bhí ann an uair sin ach caitheamh dairteacha, le h-ais na gCogaí a bhíos ann anois. Daoine a dhul amach ar aghaidh a chéile le claimhí, le sleaghachaí agus le tuaightí. 'Ar ndú, dheamhan deichneabhar a bheadh marbhuighthe seachtain. Is mó an t-ár a dhéanfadh "bomb" amháin anois ná a dhéanfaidís i gcaitheamh a saoghail. Seo é deire an domhain ach grásta Dé. 'Sé Cogadh an Domhain é: Cogadh na gCríoch a bhí tugtha síos ins an Targaireacht. Dheamhan ceo dhá raibh ins an targaireacht nach bhfuil istigh. Fainic thusa nach bhfuil / Ní tada an S. a bhualadh. 'Sé is fhearr in Éirinn ceart leor, ach céard í Éirinn? Ní raibh ins an troid sin ach caitheamh dairteacha le h-ais an cheann seo: má theigheann sé le M. / Go dtugaidh Dia ciall duit! Caitheamh dairteachaí a bhí annsin ... bhuel b'ionann agus gurbh eadh. Ach an t-achrann atá mise a rádh; bhí dhá bhaile uiliog amuigh. Ceann aca ar cheann taobh de'n alt siúd atá ins an mbóthar taebh thiar d'Ard an Mh. Ba gheall le clocha sneachta iad na spalaí ag dul thart. Bhí mná agus gasúir freisin amuigh: 'chuile dhuine ó aois liath go leanbh ar na bailteachaí agus daigéad de chloch aige. Bhí muide ar an bhfascadh tigh Gh. agus feiceál againn ar fad air / Ní raibh annsin muise ach caitheamh dairteachaí nó go n-ionnsuighidh sí féin é. Deirim leat go dtiocfadh sé ó Sh. Thiubharfadh sé iarraidh dhó ceart go leor, ach ní dhéanfadh sé aon-troid thuatach. Ach í siúd! Is maith nach mór dó a bheith ar áirdeall féin nó cuirfidh sí an scian idir dhá asna ann. Tuilleadh ghéar de'n diabhal aige! Nach mór an spochadh a bhíos aige leo! / Ní raibh ann go dtí seo ach caitheamh dairteachaí nó go dteagaidh an firéad siúd ann. Tá sé cho maith do L. a sheolta a árdú go dtí padhar eicínt eile an uair sin. Chuirfeadh an firéad

dhá chrígh Mhuire thrín a chéile. Ní raibh dhá cheann an tighe sin ariamh gan a bheith thrí lasadh — ariamh ins an saoghal / Caitheamh dairteachaí a bhí ann arbhú aréir ar ghualainn na h-oíche aréir. Ó stop! Bhí sé in a bhruighshléacht ceart. Ní bhfuair mé an oiread cuideachta ó a rugadh mé. Bhí sé seo thoir ag sáruigheacht agus ní thuigfeá focal ins an gcéad uaidh le pislíní. Ní raibh duine ins an teach nach in a éadan a bhí aréir. An C. scaithtí ag teacht leis, agus scaithtí ag cur in a aghaidh, len a splanncadh tuilleadh. "Grounds" mhór atá ag an gC. / Is deacair P. a chorrúighe. D'fhéadfá a bhualadh treasna an smuit agus dheamhan drúcht ná báisteach adéarfad sé leat, ach tosuighe ag gáiridhe. Ach mo choinsias 's dar m'anam, an uair a bhíos sé corruighe nach bhfuil beart ar bith is fhearr ná fanacht uaidh. Níl ins an gceann eile ach caitheamh dairteacha ar a ghualainn. Ní ag bagairt a bhíos sé ach ag bualadh. Speirfead sé nó sháithfead sé thú, ar ionntú an tsuip. Is fiú é a sheachaint má bhíonn aon-challóid air. / Ní raibh ins an "bpassáil" (: scrúdú) sin ach caitheamh dairteachaí má's fíor dó fhéin, i gcomórtas an "phassáil" a chuaidh ar a mhac-seisean. Bhí Laidin ann agus Gréigis agus rud eicint eile a dtugann siad Pat Tommy air ... Sin é é — Botany. Pat Tommy arsa mise! M'anam dhá gcloiseadh Pat Tommy é dhá bhaint as a ainm, go bhfuigheadh sé faoi'n a foráí (: fabhraí) é, hébrí (: pé'r bith) céard a "phassáil" an mac / Ní raibh a dhul isteach ins na póilíos fada thar chaitheamh dairteachaí, i gcomórtas a dhul isteach ionnta anois. Dhá mbeadh caraidheachaí ar bith aghad an uair sin — duine ar bith adéarfadh focal ins an gcúirt duit — bhí leat. Ghlacfaí ionntu thú gan stróbh (: stró > stróbh i gcomhnuí i gcaint de bharr a bheith idir-ghuthaí i gcomhnuí bunáite) ar bith. Ach tá siad an-ghéar anois. Ní mór dhuit breac-fhoghlaim mhór a bheith ort go nglacfaí thú. Nach ionnta atá saint ag 'chuile dhuine anois! / Tá caint an-chruadh i scéal atá ag M. C. Níl in Argóinteacht Oisín agus Phádraig ach caitheamh dairteachaí len a ais. Ní thuigfeá cuid de'n chaint siúd beag ná mór. Sean-liagáistí móra atá ag an gC. / Ní obair atá ar na bóithrí sin chor ar bith. Caitheamh dairteachaí atá innte i gcomórtas oibre. Chonnaic mise fadó an uair a bhí muid ag obair thuas ar an s., dhá dtóigtheá do cheann chor ar bith, gheobhfá bóthar abhaile. Bhí siad dubh-ghéar. Chonnaic mé meitheal ar fad — cho maith le scór fear — dhá mbriseadh in éinfheacht ann aon-lá amháin

faoi seasamh ag éisteacht le fear a bhí ag gabhail fhuinn. Ní raibh siad ala an chluig féin in a seasamh, an uair a díbrigheadh abhaile iad /

Bhí sé ag baint dairteacha ag an scéal = bhí sé ag baint fóideogaí ag an scéal nó ag baint spreabannaí ag an scéal = ag tarraint an scéil anuas; ag trácht ar rudaí ar dhóigh dóibh an scéal nó an cheist a thabhairt ar chlár na h-imeartha; ag stócáil, ag téiscim, nó ag réidhteach an bhealaigh do'n scéal nó do'n cheist. / Tharraing sé anuas aonach na Gaillimhe. Dubhairt sé go raibh an-imeacht ar chaoirigh, agus go mb'fhiú cion a bheith orra anois. 'Sé an chaoi a raibh sé ag baint dairteachaí ag an scéal eile: ag súil go dtairgfeadh S. na moilt siúd a cheannacht aríst uaidh. Leigfeadh sé uaidh anois iad ar an méid a thairg sé dhó mí ó shoin. / Ní raibh sé ach ag baint dairteachaí ag an scéal eile: ag tabhairt leidí uaidh faoi na portaigh, ag ceapadh go dtarraing-(eochth)aidhe anuas an mhóin. Is beag dá chuid cluanuidheacht' sin é deirim -se leat. Ní bheadh Rí na Méaracán suas leis / Bhí sé thíos annseo thíos oíche aonaigh agus braon maith ins an gcoiric aige. Má bhí féin bhealuigh sé an teanga aige. Bhí ruibh na cainte ceart air. D'ionnsuigh sé an fear thíos faoi nach raibh sé ag pósadh. "Tá gabhaltas maith go leor agad" adeir sé "ach is gearr go mbí sé in a stupóig ort cheal a shaothruighthe. Breagh nach bpósann tú agus gan a bheith in do phlíoma annsin, isteach agus amach ag cothughadh an dá splainc sin. Gheobhfá bean dhá mbeadh sé de ghus ionnad fhéin í a iarraidh." Níor labhair sé ar a inghin féin, ach is ag baint dairteachaí aige sin a bhí sé. Bheadh sí le fáil ag an bhfear thíos ach a h-iarraidh. Is beag nach'r thiomain sé air í. Ach 'ar ndú mo léan ní chorróchadh cannda "gelignite" an fear thíos as an gcúinne / Deir tú leis a chaith curraintín istigh annseo indiu. Níor tharraing sé anuas agam faoi mbealadh díreach ach bhí sé ag baint dairteachaí aige. Dhá gcloistheá an chaoi a raibh sé ag teacht timcheall ar an scéal. "Leag mé bosca bealadh a bhí le 'chur ar an gcarr indiu isteach ar chorr an drisiúir aréir. Níor fhága mé míor-meacan de'n teach gan chuartú ar maidin agus chinn orm é a fháil. Dubhairt B. nachar chorrugh sí féin é. Agus níor goideadh é mar 'sé sin an fáth ní raibh aon-duine istigh ó mhaidin ach tusa agus M. agus níor ghoid ceachtar agaibhse é." Tá aimhreas aige orainn, ach ní abróchadh sé in a dheidh sin é. Fágfaidh mé thíos anois aige é ins an oíche ambáireach. Leagfaidh mé ins an áit chéadna ar chorr an drisiúir é agus mé ag imeacht ó chuairt. /

Díbheirgeach (díbheirgeach) — aidiacht.

díbheirgeach = an-dóroinneach; droch-mhúinte; te bruithte feargach; brúisc-eamhail; coiligneach; fraochmhar; fealltach; díoghaltasach; franncuighthe; madramhail; gadharamhail; oilbhéasach; aicíseach.

Rinne sé cleas díbheirgeach ar an duine bocht sin = rud nach mbeadh ceart; rud fealltach nó droch-mhúinte nó díoghaltasach agus rl. / 'Sé a rinne díbheirgeach ar an mbó é agus gob an chorráin a chur dhá bháthadh in a glota. Tá sí réidh sílim. Ní bhuachfaidh an fear ar leis í aon-phighinn go deo uirre. Shílfeá nach ndéanfadh sé cleas mar sin, faoi nach ndearna an bhó foghail ar bith, ach a dhul thar claidhe isteach ins an gcimín. Diabhal mé go ndéanfadh duine rud as taghd b'fhéidir dhá mbeadh ciseach déanta de chur — ach talamh bán. Is daor a bheadh sí air muis, marach go raibh sí istigh ar a chuid talmhana féin. Ach ní bhfuigheadh an ceann eile (: an té ar leis í) comhaireamh na sop. Bhí an bhó ar chuid an fhir eile agus mhionnóchadh sé siúd, ní dhá roint leis é, a dtáinic ariamh le é féin a shaoradh. Is air nach mbeadh an mhoill / Ní fhaca mé a mhacsamhail i gcaitheamh an tsaoghail ariamh, tá sé cho díbheirgeach sin. Chuaidh sicín linn soir anuiridh ins an ngarrdha gleannach siúd aige taobh thoir daoinne (: dínne, d leathan). Dheamhan a raibh a fhios againne céard ba cor di, ná go raibh sí ar a chuid chor ar bith. Is uair ins na naoi n-áird a thaobhuigheadh aon-chearc linn é, mar ní thugann muid d'fhaisean dóib a dhul ann ach a gcoinneál ruaigthe taobh siar i gcomhnuí. Bhí mé ag gearradh cuid muc ar an tsráid th'éis am dhinnéir agus níor airigh mé ariamh a dheirbhshiúr m'anama thú, gur caitheadh an sicín anoir thar an gclaidhe le m'ais agus í dícheannta. Nar fhága mé seo mara raibh. Chuir sé féin a chloigeann thar an gclaidhe. "Coinneochaidh mise feoil libse" adeir sé "mara gcoinnighidh sibse u (: bhur) gcuid cearc uaimse." Nar dhibheirgeach an mhaise dhó sin é. Ní chásóchainn chor ar bith í, dhá mbeadh millteanas le déanamh aice, ach ní raibh. Shílfeá go bhféadfadh sé a fuagairt agus a rogha rud a dhéanamh léithe dhá mbeireadh sé aríst uirre. Dheamhan fuagairt muis, ach an cloigeann a bhaint anuas ó'n dúid di / Bhí caoirigh againn annseo "trip" (: uair, babhta) ar an sliabh, agus tháinig siad uair eicint anuas i mbarra garbha Sh. Mh. Nach diabhaltaí díbheirgeach anois a bhí sé agus gur bhuail sé seidhrín ar 'chuile cheann beo aca. Níor thug muid faoi deara iad ariamh go raibh na cosa

i gcruith tuitim dhíob. Céard déarfá leis an mbitheamhnach sin. 'Sé is mó mailís ar an mbaile sin. Fear a chuirfeadh seidrín ar do chaora nach raibh sé cho maith dhó a dhul agus a dícheannadh in éinfheacht. Badh é ba ghnaoidheamhla dhó / 'Sé'n chaoi a raibh sé ins an am sin, bhí na tighearnaí díbheirgeach le na daoine agus bhí na daoine díbheirgeach le na tighearnaí. 'Chaon dream aca ag baint barr dhá chéile. Bhí tighearna thoir annseo a raibh B. an D. aige. Níor fágadh bó ag gabhail leis nar speireadh aon-oíche amháin. Má speireadh féin leath an chirt ní rinneadh (: dhearnadh) leis: bhí sé féin go h-olc / Badh shin iad an dream a bhí díbheirgeach len a gcuid buachaillí. Mara mbeidís in a suidhe le giolcadh an éin agus amuigh ag obair, bheadh an súiste ag S. suas in a n-éadan ar an lota. Bhí buachaill ann aniar as G. M. uair. Níor eirigh sé ar chuma ar bith an uair a glaothadh air. Suas le sean-Sh. agus fás aige, agus thug sé cnap eicint dó ins an leabaidh. Diabhal asna de'n bhuachaill nar eirigh in a chraiceann dearg agus nac mbeireann ar Sh. agus nach gcoigligheann faoi ins an leabaidh é, agus greim próbáin aige air nó go raibh a theanga bheag amuigh. Thachtfadh sé beo beithidheach é marach an chaoi ar iarr na mná ar son Dé air gan giorrú leis ar fad. Ó'n lá sin go ndeachaidh sé idtalamh, níor thóg sean-Sh. maide ag aon-bhuachaill. Fuair sé a chomhairleachan / Deir siad gur duine sáthach díbheirgeach é an máistir óg seo a tháinig le goirid. Buailteann sé tuighe shrathair ar chuid de na scoláirí. Theastóchadh sin ó chuid aca, ach má bhíonn duine an-díbheirgeach críochnuighthe leo gránóchaidh siad ar an scoil uiliog. Le bheith lághach féin leo, is deacair le cuid aca a dhul ann / Duine an-díbheirgeach é. Bhí mé lá annseo ag an dorus ag dul amach le cuid an chapail agus cé a thiocthadh aniar an bóthar chugam ag spaisteoireacht nach é (: ach é). Ní raibh a dhul ar m'aghaidh ná ar gcúl ugam (: agam). Bhí mé ingreim. "Ní theigheann tusa ag an Aifreann a Ph." arsa seisean. "Ní theighim le gairid a Athair S." arsa mise. "Ní airighim ar foghnamh. Tá mé buailte suas as na cosa ar fad." "Níl aon-bhualadh suas ort le do chuid oibre" arsa seisean go beo droch-mhúinte. "Is beag a bhéarfadh orm snuim (: snadhm) de'n mhaide seo" — bhí maide lámhe aige — "a thabhairt ar na h-uileannachaí dhuit agus bheitheá buailte suas as na lámha cho maith le na cosa annsin." M'anam gur dhubhairt, agus go ndéanfadh. Bíodh 'chuile dhuine ar a shon féin air siúd. 'Sé an sagart is dóroinnighe agus is díbheirgighe é dhá bhfacá mise le mo

linn féin ar chaoi ar bith / Tá an ceann céadna sáthach díbheirgeach má fhaghann sé an dó(igh). Ní fhaca tú é an lá a raibh sé ag dul ingeallta ins an gcladach anuiridh. Sin é é. Ní thóigfeá a pháirt aríst go deo dhá bhfeictheá ... Údar ar bith ach gur bhuaile daol eicint, é agus gur tháinig sé anoir dhá roinn féin agus gur ionnsuigh sé M. B. Dubhairt sé leis go raibh sé ag baint na feamuinne thar teorainn. Dubhairt M. B. nach raibh, agus 'sbáin sé an teorainn dó. Dubhairt seisean narbh í, ach is gearr an tsáruigheacht a bhí ann an uair a thairg sé M. B. a bhualadh leis an gcorrán a bhí aige ag baint na feamuinne. Thairg mo choinsias, agus thug sé obainn ar a dhéanamh freisin, ach casadh ailleog i láimh M. B.

"Má theagann tú níos goire do'n teorainn" adeir sé "ná tá tú, cuirfidh mise í seo báidhteach in do bhaithe. Tháinig an bhean anoir annsin agus chlaon sé. Nach raibh sin anois sáthach díbheirgeach / Tá dream Mh. seo an-díbheirgeach i gcomhnuí. Níl sé mórán le mí ó shoin — an bhfuil — ó leagadh na claidhtheachaí annseo thiar. Thug T. Ch. píosa cainte do'n tsáirsint an uair sin, agus dubhairt sé go raibh sé ar cuairt tigh Mh. agus nar chorrúigh sé as go dtí an dó dhéag agus nar casadh aon-duine ar an mbóthar dó ach mise agus P. Bh., agus gur siar a bhí a (: ar) n-aghaidh. Mo léan géar bhí na póilíos istigh agam annseo in a dteine bhruithe, agus chuaidh siad go bog agus go cruadh orm ag fiafruighe dhíom cá raibh mé ag dul. Choinnigh mé féin ag nathuidheacht leo, agus níor leig mé amach tada go raibh siad i bpiolóid cheart agam. Is annsin adubhairt mé gur ag fanacht taobh amuigh a bhí mé le N. go dteagadh sí amach as tigh Mh. Bh. Bh. Bhí a fhios ag T. Ch. go raibh sí istigh ann cho maith liomsa atá pósta aice, ach dar leis féin go gcuirfeadh sé in adhastar an anró mé in a dheidh sin. Agus an bhfeiceann tú an t-agús a chuir sé ann: go raibh a (:ar) n-aghaidh siar, arae mara dteigheadh sé ag déanamh bréag ní raibh aon-ghoir aige a rádh go rabh muid ag dul siar. Níor chuir mise luach leithphighne as do'n fhear chroidhe ariamh ach tá an aicís aige dhom in a dheidh sin faoi nach bhótfáinn dá dhreám / Tá an bodach sin droch-mhúinte [m maon. Béim an ghotha ar an gcéad siolla] díbheirgeach ach d'eile cé'n chaoi a mbeadh sé. Ní fhaca muid aon-duine dhá chineál ar a mhalrait ariamh. Níor casadh bó ná gamhain ar chuid a athar ariamh nachar mharbhuigh sé. Ach thug M. Mh. giorrachan saoghail dhó ins an deireadh, agus ba bheag an scéal é 'ndéanadh Dia grásta air. 'Sé an t-iongantás é, nacharbh fhadó roimhe sin a rinneadh leis é. Bhí an baile faoin a chosa ceart aige. Bhascadh sé a mbíodh aca /

driog — (dreag?) — ainm-fhocal; buinnean — iolraidh = drioganna, drioga.

Driog = (i) braoinín an-bheag; deor bheag; sreabh; sruth; an streanncainín is lugha; snig.

[Déanann an focal agus an chiall seo leis sdriog (striug, striog) mórán i gcomhnuí ins an gcaint. Deirtear driog amantaí ach is fadó ó chéile é. Is minicí driog ag muintir an Achréidh ná ag muintir Chonamara, arae níl caint an Achréidh cho tugtha do s sciorthach a chur isteach le caint Chonamara. Féach sdriog le h-aghaidh somplaí de chéill (i)]. (ii) drithlín; doigh thobann; gaimh bheag; "iasc beo" saighead bheag phéine; ga; goin; pian; araing.

Chuaidh driog fhuacht thríom / Airighim driogannaí eicínt in mo chois le seachtain.

Tá liom marab iad na scoilteachaí atá ag brath ar a theacht orm

aríst. Má siad gheobhaidh mé uatha é / Fuair mé an-tsuímneas (: suaimhneas)

óna daethachaí (: doightheacha fiacal) anois ó a tharraing mé an dá

chláirfhiacail, ach feicthear dhom — ní ag tabhairt gutha orra é — go

bhfuil driog bheag ag spocadh liom aríst le seachtain. Ins na cúil-

fhiacla a airighim anois é. 'Sé'n faitchíos atá orm go siubhalfaidh siad leo

mo dhrad fré chéile agus nach bhfágfaidh siad fiacal in mo dhranndal.

Shaothruigh mise leo cheana é: in mo shuidhe ó oíche go maidin agus mo

chloigeann leigte anuas ar an teine agam ag glaodhach agus ag gárthaighil

— nó gur tharraing mé iad / Deir sí go dteagann driogannaí in a

croidhe scaithtí. Ní bhíonn thairis sin de phian uirre ach mar sháithfí

biorán treasna thríd. Is olc é an croidhe. Chuir mise faoi ndeara

di a dhul chuig dochtúr leis, ach dheamhan ceo a fuair an dochtúr

uirre. Dubhairt sé nar dhochar ar bith na driogannaí sin: go mbuail-

fidís duine le slaghdán nó galra ar bith mar sin. "Tá croidhe agad"

adeir sé "cho slán le breac." / Is beag nar phréach mé thiar leis

an dorus dúinte. Bhí an seoideadh isteach ann: gaoth thollta freisin.

D'airigh mé drioganna ag rith síos le mo chaol-druim, agus bhí mo chroidhe

ag eitealla leis an bhfuacht. / Airigheann sé corr-dhriog innte

fós ach is beag an bhrígh iad le h-ais an phian ghártha a bhí innte

cheana. Ní fhaca mé aon-fhear ariamh ab fhearr fulaingt ná é. Scaithtí

ansin bhíodh sé in a lúib le pian ach dheamhan a n-éagnuigheadh sé in

a dheidh sin í. Is mór an fhoighid a bhíos ag cuid de na daoine thar a

chéile / Rug mé ar an "article" sin atá ar an mballa l'aghaidh an tsoluis

thíos tigh J. Ph. agus chuir sé driog thríom. Tabhair ga air a mhic ó: mar

mar 'bheadh meanuí do do tholladh. Ní h-eadh ach an oiread, ach mar a bheadh
 iasc beo ag rith suas in do láimh. Ní mise an chéad duine aríst a ghabhfas
 ag méirínteacht leis an rud siúd // D'airigh mé an driog ag dul thríom. An chéad
 rud eile, tháinic miabhán in mo cheann agus mhothuigh mé mé féin ag tuitim i
 meirbhthean. Marach a fheabhas agus a thapuigh mé é agus a dhul amach thuitfinn istigh. Níl
 a fhios agam ó Dhia anuas céard a bhain díom chor ar bith. Níor tháinig rud de'n
 tsórt sin orm cheana ariamh / Rug sé annsin orm in aice an ailt. 'Sé a raibh
 ann go bhfeicfeá lorg ann agus níor tháinic deoir fhola. Ach mara dtáinig, bhí pian
 ann. Timcheall agus leath-uair in a dhiaidh sin d'airigh mé na driogannaí cráidhte
 ag snámh suas thrí mo láimh — suas go gualainn, agus níor fhan mothú ná
 arann i gcrobh mo láimhe. Chuir mé fios ar an dochtúr de léim. Níor mhór dhom
 féin gur chuir. Dhá bhfágainn leath-uair eile í adeir sé, bhí mo chnaipe déanta.
 Chaithfí an láimh a bhaint anuas ó'n ngualainn díom / Ar an dá luath agus ar ól
 mé an phasóid, b'éigin dom an tsráid a thabhairt orm féin. Shíl mé go raibh
 múisc do mo bhualadh ach chinn orm aon-cheo a chur aniar. Séard a thosuigh ag
 teacht orm driogannaí in mo phutógaí agus aníos i mbéal mo chléibh! Diabhal
 i bhfad gur airigh mé mar a bheadh snadhmannaí ag teacht ar mo phutógaí ar
 fad. Tugadh deoch uisce agam ach dheamhan fuascailt a rinne sin orm ach
 oiread. 'Bhfuil a fhios agad céard a rinne maith dhom ins an deire. Gráinne salainn
 a chaith mé siar. 'Sé a d'ionntuigh mo ghoile. Má's poitín a bhí ann badh é an
 braon is measa a rinneadh ariamh é. Féans a bhí ann. Dheamhan a mhalrait /
 Tá driogannaí eicínt isteach idir m'asnachaí an uair a chromoim síos. Ní mheasaim
 gur arangeacha iad. Le goirid a d'airigh mé iad. Beireann siad ar m'anáil
 scaithfí. Is minic a bhí araing orm ach ní mar sin a bhíodh sí ag dul
 dom / Tá driog eicínt in mo chois annsin le cupla lá. Shíl mé gur iasc beo a bhí
 ann i dtosach, ach is gearr go raibh a fhios agam nach h-eadh. Níl neart agam
 an chois sin a chur treasna ar an gcois eile chor ar bith nach mbuaileann
 sé mé. Shílfeá gur ag dul 'un donacht atá sé. B'fhéarr do dhuine rud a
 thapú in am ná a bheith in aithmhéala aríst / Níl dochar ins na driogannaí
 sin. Iasc beo iad. Sin nó pianta fáis. Bíonn pianta fáis ar 'chuile
 scurach. D'aireochadh duine ar bith an t-iasc beo sin. Is minic a bhíos siad ag
 léimreach (: léimneach) in mo chosa féin. 'Seadh agus táraidhm (: táirm) orra
 ag léimneach. Deir siad dhá sáithfí biorán ionnad ins an áit a mbíonn an
 t-iasc beo sin an uair a bhíos sé ag léimreach go gcaillfí thú.

Dreach = ainm-fhocal; fireann (boineann amantaí freisin); iolraidh = dreacha, dreachannaí.

Dreach = snuadh; gné; cuma; cosamhlacht; gothadh; tuinn chraicinn; leagan éad-ain.

Is olc an dreach atá air = snuadh; tá sé droch-bhreathnuightheach; tá droch-ghothadh ar a cheann-aghaidh; is dona atá sé ag breathnú as a éadan; níl aon-deagh-chosamhlacht air / Is beag duine is measa dreach ná é. Ach tá sé ins an meath sin ó a chonnaic mé ariamh é, agus dheamhan lá clóic air, bail ó Dhia air / Is gearr an bás uaidh mara bhfuil sé féin agus a dhreach in aghaidh a chéile / Is olc liom an dreach atá air le 'bheith ar foghnamh. Sílim go bhfuil sé ag éagcaoineadh le fada.

Níl neart ag an duine bocht air. Sin é an chaoi a mbíonn sé / Shílfeá go mba cheart dó dreach thairis siúd a bheith air agus an tógáil atá sé a fháil. 'Ar ndú níl beirt ins an tír ar a bheathú sin / Is breagh an dreach atá air muis. Ach níl aon-áirde le tabhairt air sin. Luisne bhradach na h-eitinne, ar chuala tú ariamh é. Feicfidh tú fear eitinne craosach dearg i gcomhnuí. / Ní raibh duine ar an bhfeadhain aca sin nach shin é an chaoi a raibh siad: droch-dhreach orra. Nach bhfeiceann tú an ceann aca atá annsin thoir ag T. Ch. cho droch-bhreathnuigheach, cho caithte agus atá sí. Ach thiocfadh di sin a bheith cho cruadh leis an miotal in a dheidh sin.

Bíonn dreamanna daoine mar sin ann / Is caillte an dreach atá ar Ch. siúd: an-chailte go deo. Meastú an bhfuil sé siúd as a shláinte. Tá an bheirt eile ar chaoi ar bith / Tá dreach maith, agus snuadh a chodach air, deirimse leat. Nach bhfuil sé cho dearg cho bláthmhar le spíonán agad.

Tá cuid de na daoine agus bíonn siad ro-thóigthe, ach cuid eile ní chuirfeadh an saoghal aon-sciolltar orra. Nach bhfeiceann tú an beithidh -each ar an gcóir chéadna / Is dóibh is fusa dreach a bheith orra:

fuigheall na bhfuigheall aca, agus gan tada ar a n-aire, ach ag imeacht ag traoitheadh a mbuilg. Mara mbeadh dreach orra sin, níl a fhios agam cé'n scéal é ag daoine dona / Bhí an droch-dhreach air istigh ag an Aifreann ar maidin indé. Bhí sé ag athrú dathannaí. Shíl mé 'chuile phuinnte go dtuitfeadh sé i meirbhthean, ach bhí sé indon é a bharruidheacht in a dheidh sin / Is beag an dochar duit droch-dhreach a bheith ort. Ag imeacht le ragairne ó oíche go maidin agus gan goile dreoilín annsin ar feadh an lae aríst. Féachfaidh an phóit leat é, feicfidh tú féin air / Ní fhaca mé a dhreach ar aon-duine ariamh

ach ar fhear a bheadh ar an leabhar ag an bhfiach dubh. / Mara n-athruighidh
 sé dreach ar chuma ar bith tá faitíos orm gur ar a chruadhchúis dó
 bean a fháil. Dheamhan bean a bhreathnóchadh air an darna h-uair a
 phósfadh choidhchin é. Is túisce a phósfadh sí corp go mór / D'aithneochthá
 ar a dhreach nach fada a mhairfeadh sé. Teagaim leat. Ní ghabhfaidh sé
 i bhfad isteach ins an mbliain nua déarfainn / Ní fhaca tú aon-chlann
 ariamh is lugha atá ag dul i gcosamhlacht le chéile as a ndreach ná iad.
 Tá inghean ann agus tá sí cho círíneach dearg le búistéara, agus annsin
 an bheirt mhac in a mbás ar sliobarna. Sin é é. Is mór a bhíos idir na
 daoine / Tá dreach ar an mbó sin bail ó Dhia agus ó Mhuire uirre. Mo léan
 géar ní ar raitheach a tóigeadh í sin mar thóigtar beithidhigh ins an
 tír se'aghainne. Fuair sí sin togha an chimín / Ní raibh aon-bheithidhigh ar
 aonach indiu ab fhearr dreach ná trí ghamhain le C. Mh. N. An mbeadh a
 fhios ag aon-duine beo cé'n chaoi a gcuireann sé ordú orra,
 scáth leithead bráithlín de'n bhogach bháidhte siúd. Agus shílfeá freisin
 gur duine é atá bun-tsiléigeach go leor / Sin iad thuas ag T. Mh. na
 búdogaí a bhfuil an dreach orra. Mise imbannaí dhuit nach gcomhnóchaidh
 an braon i logán an droma aca sin mar a bhíodh sé ag comhnú ar
 bheithidhigh Ch. 'Sé an scéal é, ní bheadh call dó sin a dhéanamh ach a
 gcoinneál istigh ins an gcró agus gan ghiollaidheacht ar bith a dhéanamh orra,
 agus bheidís ramhar slachtar aige in a dheidh sin. Tá an míadh ann do dhaoine
 agus an t-ádh do dhaoine eile mar adeir S. G. / M'anam nach hé dreach an
 choffee atá ar an mbruithlín sin. Sin fear anois dá gcuirtí fear i mbuidéal.
 Is cuma ins an míadh ach is maith atá a chuid ag dul dó agus bíodh sé ag fáil
 fuigheall na bhfuigheall féin. Breathnuigh ar na pluca atá air agus ar an
 gcairín tónach / Ní hé dreach na mbruithneog atá uirre sin chor ar bith,
 mar adubhairt S. G. le inghin Ch. an uair a tháinig sí aniar as an gC. R. /
 Ná bac le fear Achréidh a mhic ó. Breathnuigh cho bláthmhar agus a bhíos siad.
 Diabhal mé go bhfeicfeá "na fataí gáirí" agus an ghabáiste ag briseadh amach
 in a ndreach. Ach m'anam nach bhfeicfidh tú ag briseadh amach indreach
 Mh. Bh. ach gearbaí agus neascóideachaí agus salachar rásúir agus easbaidhe agus
 'chuile rud is measa ná a chéile / Tá mh'anam, dreach an phionta air. Sin
 é an dreach atá air. Is iomdha nóta punt a cuireadh isteach thar
 chontar J. leis an dreach sin a chur ar an mbitheamhnach sin /

Tá dreach an-bhán-ghnéitheach uirre. Ach dhéanfadh an áit istigh é sin. Duine ar bith a bhíos cuibhrigthe i gcomhnuí taebh istigh de dhorus, bíonn siad bán-ghnéitheach mar sin. Níl rud ar bith is folláine do dhuine ná a bheith isteach agus amach / Bhíodh dreach breagh snuadhamhail air sin roimhe seo, ach is geall le taisí anois é 'sábhálaidh Dia sinn! Is fear réidh é, ná fear ar bith eile a bhfuil a dhreach air. / Níl de dhreach uirre ach dreach cuirp / Tá sí sin ag caitheamh 'chuile shórt ar foghnamh, agus níl sé de dhreach uirre in a dheidh sin = níl sé ag dul chun maitheasa di; níl slacht a codach uirre. / D'aithneochthá as a mháthair é. Tá an dreach mí-shlachtar céadna air, ní ag baint fogha ná easbaidh as é. / Is furasta aithinte ar a dhreach go bhfuil an cailín siúd (: an eitinn) ag síneadh leis. 'Bhfeiceann tú cho lasmhanta agus atá sé / Mo léan géar ní hé dreach na n-uibheachaí lobhtha atá uirre ar maidin. Is beag an baoghal / Tá dreach na gréine agus na gaoithe air. Ní shiúd fear baile móir. Is furasta aithinte air é / Feacha na tincéaraí sin thoir. 'Siad atá craosach dearg agus dreach gréine agus gaoithe orra. Dheamhan duine in do thír is folláine ná iad / Ní luisneacháinín baile móir a phós sí chor ar bith ach forránach lúthmhar láidir a bhfuil dreach gréine agus gaoithe agus fairrge air. Máirnéalach é / Phós sé beainín bheag éidtreorach nach bhfuil lán de ghlaice innte. Agus dhá bhfeictheá an dreach atá ar an nguróir bocht. Ní thiubharfá feoirling uirre maidin sheaca / Tá dreach breagh conscluighthe uirre anois thar mar a bhíodh fadó. Chaith sí sin an tsíorruidheacht agus gan fios a imeacht nó a theacht di. Is maith a shríon sí as in a dheidh sin / Tá dreach breagh dathamhail air / Is olc an dreach atá ar an spéir. Agus ní thaithnigheann an bun liom a bhfuil an ghaoth: gaoth aniarndeas. Tá tuairt bháistighe air / 'Bhfeiceann tú an dreach dorcha atá ar an spéir. Breathnuigh cho dúinte agus atá sé agus na túineanna (: tóineanna) dubha sin ó dheas. Crap do chuid féir nó beidh tú dhá fhuireasbhaidh / Ní thaithnigheann an dreach atá ar an aimsir chor ar bith liom. Shílfeá go mbeadh sé in a dhórtadh chuile lá ach diabhal mé mar sin féin go bhfuil sé ag coinneál suas. Ach níl triomach ar bith ann mar sin féin / Cé a leigfeadh féar amach indiu? Leig, má's maith leat é a bheith in a aoileach. 'Bhfeiceann tú an dreach atá ar an spéir sin thiar, agus an duibhthean atá imbun na gaoithe /

Tá dreach ar an bhfairrge indiu = í a bheith go breagh ciúin; gan aon-challóid a bheith innte; lághach soineannta / Tá dreach ar an bhfairrge indiu má's lib a dhul ag currachóireacht / Tá dreach uirre indiu. Fairrge lúm (: lom) agus gaoth ó'n talamh. Ní fhaca mé cho suaimhneach le seachtain í. Bhí sí sáthach callóideach

sáthach coipthe le cupla lá, ach is beag an ghúgaighil (: guaghaighil)
chor ar bith atá innte indiu / Bhí sé teann go leor ar maidin, agus
bláth bán uirre (: ar an bhfairrge) agus clag-fhairrgí timcheall an Chinn.
Ach leig sé faoi. Tá dreach uirre anois / Sílim gur currachthóirí chois
teallaigh iad na currachthóirí se'againne. Má bhíonn puth as aer ná
cuileoig gheal ar an uisce loicfidh siad (: ní rachaidh siad chun fairrge).
Shílfeá go raibh dreach ar an bhfairrge indiu ach ní ghabhfaidís
ar meath in a dheidh sin. Nach aca a bheadh an ghna (: gno) in aon-bhád le
M. Mh. Á. Ní shásóchadh lá ar bith é ach an lá a chuirfeadh go "bend" í (: an bád)
Is iomdha pearsalacha aithrige a bheadh déanta ag na bádóirí se'againne
in éindigh leis / Is mór an t-iongnadh nach bhfuil currach ar bith amuigh indiu agus
an dreach atá ar an bhfairrge. Ach tá 'chuile dhuine ro-chruadhógach. Pé aca
sin é, níl aon-mharbhú ar na faidhtíní. Tháinig an churrach seo thíos isteach
indé th'éis an lá a chaitheamh ar an meath mhóir, agus is ar éigin a leig an
cut isteach iad (: ní raibh aca ach breac nó dhó. Ní leigfidh an cat isteach
iascaire muna mbí solamar eicínt aige dhó féin) / Bail ó Dhia ort! Dreach
ar an bhfairrge indiu! 'Bhfeiceann tú cho coipthe agus atá sí. Tá liagáin
fairrgí cháithte ag briseadh ar Mhulán an D. É. Ná bac le lá ar bith
a bhfeicfidh tú ins an meath sin í (: an fairrge). Ní lá é atá in
aruidheacht a dhul 'un fairrge ar chaoi ar bith, má tá aon-tsuím in do
shaoghal agad. Tá sé ceart go leor ag currachthóirí na T. B. atá taithighthe
ar fairrge mhóir. Ach u (: ar) leithidí se'againne — aineoluidhthe. 'Ar ndú, ní
currachthóirí atá ins an tír seo. / Tá dreach uirre (: ar an bhfairrge) ceart
go leor indiu, ach is dreach sáthach colgach é. Dá mbeinnse amuigh anois ins
áit a bhfuil na P., i leabaidh a dhul ar an meath mhóir, 'séard a dhéanfainn
rith cladaigh a thabhairt di (: currach) cho beo in Éirinn agus a d'fhéadfainn. Tá
droch-ghothadh ar an lá agus an fairrge ro-ghógach (: guagach) ag currachaí.
Is mór an mearbhall atá ormsa nó séidfidh deire an lae in a ghairbhshion,
agus ní éadail mhór do churrach gairbhshion a theacht uirre leath-cuain.
Fuair mise mo dhóthain de'n cheird sin cheana an lá ar shéid sé in a ghaoith
adtuaidh orm féin agus ar J. Ó. C. Shíl muid dheamhan fata a changlóchadh
muid len u (: ar) marthainn. Thug muid an eang linn míle buidheachas
le Dia, ach gheall mé an lá sin dá dteagainn slán nach gcuirfinn mo
láimh i mbéal an mhadaidh an dá lá agus a bheinn beo aríst. Agus
níor chuir /

Deoin = ainm-fhocal; buineann; tuiseal geineamhnach uathaidh = deona is cosamhail (fc. toildheona?). [Fuaim d'ūn']

Deoin: toil; rud a thogairt; rud a dhéanamh uait féin

Rinne sé dhá dheoin féin é = dhá thoil féin / Mara ndéanaidh sé dhá dheoin féin é, fág mar sin é. Níl gnatha ar bith a dhul 'un droch-mhúineadha leis / Mara n-ólaidh sé dhá dheoin féin é, ná tabhair méir ar bith dhó. 'Sí an tsean-mhéir aige anois í. Troisceadh sé anois má's breagh leis = laogh nach n-ólfadh bainne d'fhuireas-bhaidh méire / [Mara n-ithidh sé dhá dheoin féin é, cé'n mhaith a bheith ag sáraidheacht leis. "Tairg biadh do dhuine beo, agus mara n-ithidh sé é leigeadh sé dhó." Mise i mbannaí dhá mbeadh ocras air, go mba deacair é a choinneál uaidh] / Ní scarfaidh sé leis dhá dheoin ar chaoi ar bith. Ach sin é an buille: an bhfuil an dlí in don a bhaint dó. Dheamhan a fhios aghamsa an bhfuil / Ná bac len a leithide sin. Fear ar bith nach bhfaca tú ag dul amach ariamh dhá dheoin féin ag an Aifreann, go gcaithfí a dhul dhá shaghdadh amach ann! / [Ní ceart cur faoi ndeara do bhean ar bith fear a phósadh, marab é a deoin fhéin é. Ise a bhéas síos leis, agus ní h-iad an dream a chuirfeas 'un caitheachtála di é] / Tháinic sé aníos agus ní dhá dheoin é = ní raibh aon-fhonn air a theacht / Mara marbhuighidh sé S. ar chaoi ar bith ní dhá dheoin é. (: tá rún a mharbhtha aige). Níl cruinneál ná oireachtas nach ag faire air atá sé go gcriogaidh sé é. Ach tá an fear eile féin sáthach áird-eallach. Is maith nach mór dhó a bheith ar a mhaidí muis, nó tiubharfaidh sé siúd faoi é uair eicínt / [Mara mbeidh iasc aige, ní dhá dheoin é. Ní leigeann sé lá ar bith thairis gan a dhul ar meath. Ach ní aonbhualadh 'e rath orra chreidim] / Deirimse leat mara ndéanaidh sí siúd airgead nach dhá deoin é. Cnuastóir ceart í. Diabhal mé go bhfeicfeá í, nuair a bheadh leith-phighinn sinseála ag dul duit, agus go sílfeá gur carghas a bhíos uirre scaradh léithe. Níor mhór do dhuine a bheith ar an áirdeall, nó ní bhfuigheadh sé an tsinseáil cheart uaithe / [Mara bhfanaidh sí ann dá deoin, ní agad a dhéanamh ach a díol. Ní fhaca mé aon-bhó ariamh as an ruta céadna nach mbeadh an bhradhail agus an chneámhaireacht ag imeacht léithe] / Mara ndéanaidh sé dhá dheoin é, déanfaidh sé dhá aindeoin é = déanfaidh sé dhá dheoin nó dhá aindeoin é [fc. aindeoin] /

Díreadas, dírigheacht = ainm-fhocal, fireann agus buineann fó seach

[Is minice "díreadas" ná "dírigheacht" i gceist i gcaint]

Díreadas, dírigheacht = cotarsna "caime"; cneastacht, macán

-tacht; géire;

Níl mórán díreadais ins an gclaidhe sin. Má's leat díreadas a bheith i gclaidhe agad, ní mór dhuit dorugha a leagan leis / Theastuigh uaidh an méid sin díreadais a chur ann ar chaoi ar bith. Bhí casadh ciotach annsin: an casadh ba mheasa ar bhóithrí / [Shílfeá gur beag an díreadas atá ins an tslat iascach sin] / Ní mórán dírigheacht' eile anois a ghabhfadh innte an uair a bheadh sí ceart. Stangadh beag eile agus beidh sí ar fheabhas / Fuair tú amach muis an té a mbeadh díreadas ann. Níl, ná in aon duine dhá dhreám. Is fada taobh thiar dóib a d'fhága siad é / [Níl díreadas ar bith ins na daoine anois le h-ais an dream a bhí fadó ann. 'Chuile líne ag dul 'un míne agus 'un bréige adeir siad.] / Cuir díreadas eicint in do dhruim a scrataidhe! / Nach ins an árd sin atá an díreadas! = é an-ghéar; caitheamh le fánaidh tar cionn ann /

Díriú, (Dírighim, agus rl.) = briathar.

Díriú: rud a dhéanamh díreach; an chaime a bhaint as rud; stiúir nó slis a chur ort féin.

Tá sé dhá dhíriú féin / Dhírigh sé aniar chugam / Níl sé indon díriú aniar ins an leabaidh ach léar (: de réir) mar dhíreochas duine eicint eile é / [Dhírigh sé aniar ins an gcathaoir ar an dá luath agus ar caintigheadh ar na bróga. Deirimse leatsa go raibh cluais air uaidh sin amach] / Má dhírighéann sé siúd agad (: chugad) in a stuithneachán, rachaidh mise faoi dhuit go mbeidh gnatha do do dícheall agad / 'Bhfuil tú indon an maide sin a dhíriú ar ais. Bhí an buachaill báire siúd ag pléidh leis gur fhága sé an dronn sin air / Dírigh do spreangaidí. Tá siad ar fud an tigh is 'chuile áit dá siubhailim / Níl aon-ghoir agam mo chiotóig a dhíriú le dhá lá. Tá pian isteach annsin orm i maol na gualann. Tá, agus pian ghártha scaithtí. / An mbeadh goir ar bith agad na lámha seo (: lámha rothair) a dhíriú. Tá siad cho cam le

adharc pocaide / Dhá bhfaghadh sé Eire bronnta air, ní raibh sé indon díriú faoi'n gcéad mine. Nach bhfuil a fhios agad-sa gur deacair a bheith ag iarraidh maitheasa air sin! Beidh a shliocht air: is maith an aghaidh mná é an Inid seo! Beidh sé ar bóthar déarfainn [Díriú faoi ualach = a dhul faoi ar an talamh agus eirghe faoi agus é ar do dhruim, nó go mbeitheá i gcruth siubhail faoi] / [Ní dhíreochadh sé faoi leath-chéad, ní áirighim dhá chéad: an séacla bocht.] / Dírigh suas! Cé'n sórt codladh atá ort! Is diadhachta dhuit codladh a bheith ort agus ar chodail tú aréir / Breagh nach ndírighéann tú suas. Ní féidir gur chuir an teirgéis sin meisce ort! / Dírigh dhíom nó déanfaidh tú sprúdháin do mo láimh. Tá sí i bhfastós idir thú féin agus an balla / Tá mé ag brath ar díriú air anois = a dhul ag triall ar áit nó ar dhuine / Foighid ort anois! Is gearr go mbeidh mé ag díriú air. Má bhím féin, sílim go bhfuil sé ag tarraint ar an am agam / Thosuigh sé ag díriú orm. D'aithin mé ar an bpuínte air go raibh rún aige mé a dhonú [Díriú orm = i gcásanna den tsórt seo cialluigheann sé gur chuir duine gothadh achrainn air féin le duine eile] / [D'aithneochadh dall gan súil gur ag díriú air a bhí sé. Dá seasadh an fear eile talamh, bheadh rí-rá ann. Dheamhan a fhios agamsa nach ndéanfadh sé puca dhó (: dhe) dhá mhéid de chliobaire é] / Dhírigh sé an gunna orm = thug sé aghaidh an ggunna orm / Chonnaic mé é ag díriú an mhaide siar ar an teach = chuir sé an maide amach mar a bheadh sé ag teasbáint an tighle leis / [Dhírigh sé cois na fuipe ar shráid a bhí síos ann. "Teirigh síos annsin anois" adeir sé "go gcastar teach dearg duit ... "] / Dhírigh an póilí a chána uaidh síos ar dhream a bhí leigthe isteach ar shúil an droichid. Dair liom féin go raibh aimhreas aige gurb iad a rinne an bualadh. Ach níorbh iad, arae 'sé sin an fáth, bhí mise ar bhall na h-áite / Ní féidir an t-adhmad sin a dhíriú. Tá sé strumptha leis an bhfuacht / Ní dhíreochadh a bhfuil de dhruifí (: doruighthe) in Éirinn é. Tá sé ó dhíriú anois / A bhfuil d'arm faoin domhan ní dhíreochadh an reanglachán siúd. Tá sé chrotach ó Dhia agus ó'n saoghal. Dhá leathchéad nachar mhór a chur siar faoi'n a mhuinéal i gcruth agus go gcuirfí dronn siar air as cosa i dtaca. Mara ndírighéadh sin é, bheadh sé fánach a bheith ag iarraidh é a dhíriú. Sílim go mb'fhearr é a fhágáil len a anshógh féin. Tá sé in a chamalóid ro-mhór len a dhíriú choidhchin /

dícheannadh = ainm-fhocal, fireann; ainm-bhriathar.

dícheannadh = (i) an ceann a bhaint de dhuine nó de rud; (ii) íosbairt, sléacht nó mí-nós a dhéanamh; a bheith in do dhroch-cheann do dhaoine.

[Ciall a (ii) is mó a bhíos i gceist igcaint anois. Tá ciall a (i) ag seirgeadh]

Ní hé a chrochadh a rinneadh ach a dhícheannadh. A ndícheannadh ar fad a déantaí fadó. / Ar an dá luath agus a dtáinig sé i láthair, d'ord- uigh sé 'chuile dhuine ar an bhfeadhain aca a dhícheannadh. Sin é an puicéara a raibh an droch-chroidhe aige / Dheamhan fillleadh ná feacadh a rinne sé ach breith ar an gclaimhe agus an Fathach Mór a dhícheannadh. Thug an ceann trí léim th'éis an corp a fhágáil dó ... / [Is fhearr an dícheannadh féin ná an crochadh; ach is measa an dóghadh ná ceachtar aca. Dícheannadh nach h-eadh atá is in bhFr- ainc. 'Seadh measaim / Bhíodh T. Ó. M. ag guairdeall ar fud na sléibhte ag déanamh dícheannadh ar mhná agus ar pháistí. Bhí sé ag imeacht in a rógaire reatha. An áit a bhfuigheadh sé an fear as baile, ní bhíodh scruball ar bith aige an bhean nó na páistí a chur dhá gcois, nó spídeamhlacht ar bith a gcuimhneochadh sé air a thabhairt dóibh. Deir siad gur casadh isteach i dteach in aice an L. é. Bhí an teach bán cé's moite de shean-bhean dona a bhí ann. Rug sé ar ghreideall a bhí ann, agus chuir sé ar an teine é, agus rug sé ar an tsean-bhean agus chuir sé síos dhá róstadh air í. Bhí an cine sin uiliog go dona ...] [Dícheannadh = ciall a (ii) ins an sompla seo agus ins na somplaí síos] / Bhí an Rí mór ag déanamh dícheannadh ar dhaoine bochta. Dar fiadh dubhairt an gaiscidheach ó Éirinn go gcuirfeadh sé féin dá chois é nó go gcaillfeadh sé leagan leis ... / Tuilleadh diabhairt anois aca! Ba mhaith uatha féin dícheannadh a dhéanamh scathamh. B'iomdha dícheannadh a rinne siad ins an tír seo ariamh. Gheobhaidh siad rud ar a shon anois. Tuilleadh biseach ar an German. Mo ghrádh é! / Bhí an tubaiste orra sin an uair a bhí an "power" aca. Na máistirí (: tighearnaí) a bhí orainne, dheamhan a raibh daorbhasctha dhóib. Ní dhéanfaidís aon-dícheannadh ná aon- chréatúlacht ar a gcuid tionóntaí mar a ghnídís-sean. Diabhal mé na tighearnaí seo thoir go mb'fhurasta a theacht uatha /

dubhachán: ainm-fhocal, fireann, iolraidh agus geineamhnach uathaidh = dubhacháin

[Fuaim — dúchán]

Dubhachán = cruachín mhóna; goigín mór móna tuairim agus ó cúig go dtí h-ocht nó naoi de throighthe ar fad agus gan aon-aoirde mhór innte. Mara mbíonn an bhliain nó na bealaigh cóireamhail, cruachtar an mhóin ar an bportach in a dubhacháin thar éis a baint as an aith-ghróigeadh, nó as na goigíní. Ach tugtar dubhacháin freisin go minic ar chruacha móra chois an bhóthair nó amuigh ar bhealach an chairr, agus cuid mhaith móna ionnta.

Tá cuid dhi in a h-aithghróigeadh agus cuid dhi in a dubhacháin againn ar an bportach. Dá dteagadh an uair freagarthach chuirfeadh muid na dubhacháin amach ar an mbóthar as láimh / Tá cúig nó sé de dhubhacháin ar bruach fós agus dheamhan an mó ná broc-thirm iad. Faraor nach siogáin fhada a rinne mé dhíob mar a rinne mé ar an lagh-pholl. Dhá ndéanainn, thioctadh an farradh sin a bhí ann le cupla lá thríotha, agus bhainfeadh sé deannach asta / Tá dubhachán breagh móna amuigh ar shúil an bhóthair aige, ach tá faitíos orm gur fada go bhfuighidh sé fear a fhiafruighthe i mbliana. Níl imeacht ar bith ar mhóin — fós ar aon-nús / "Taobh na láimhe clé de'n bhóthar dom seadh a chonnaic mé ná trí nídh is mó a bhí ag déanamh brúin (: bróin) dom — na trí mhaistín mhóra — agus ba mhú (: mhó) an ceann ba lugha aca ná trí chéad dubhachán móna agus ná Sliabh Folláin, cé gur mór é! [As aithrige Sheáin De Barra — deir na daoine gurb í Aithrige Sheáin de Barra í] / [Tá mo dhubhachán-sa in a phlaicín gabhair, agus dheamhan briseadh ná bearna ar a dhubhachán (: cruach) féin fós. D'eireochadh dhó. Tá mil ar mo dhubhachán-sa, ach tá nead easóige in a cheann féin (: ní thaobhuigheann sé a dhubhachán féin, ach goideann sé móin ó gach uile dhuine eile) / Níl aige ach dubhacháiníní beaga] / Sí an dubhachán de bhean í = bean a bheadh suidhte nó gróighte nó in a leathnóig; bean théagarach nach mbeadh aon-aoirde innte, ach a bheadh cairthighthe amach. / Má bhuaileann an dubhachán siúd a cairín anuas air, dheamhan cor ná car a fhágfas sí ins an scólachán bocht go ceann míosa. 'Ar ndú' ní gna(tha) atá aige siúd dá macsamhail de bhean. Tá b'fhéidir! /

dubhachan = Ainm-fhocal, fireann; ainm-bhriathar.

[Fuaim = dúchan, ach fc. duibheachan.]

Dubhachan = (i) lobhadh dubh nó meath a theagas ar na fataí. (ii) Deargadh nó cur mór. (iii) duibhtean nó néalta dubha ar an spéir nó toirt mhór dhubh ins an aer. (iv) "breacadh" nó cuid mhaith scríobhnoireachta. (v) "dubhachan" scaithtí in áit "dubhadh" = druidthe nó breac-ballach le daoine nó le eallach.

Dubhachan = (briathar). = duibhtean nó meall nó néal dubh ag cruthú; ag deargadh nó ag curaidheacht; ag "breacadh" páipéir, nó ag déanamh cuid mhaith scríobhnoireachta.

Tá sé in a dhubhachan = tá an mheath teagtha ar na fataí. / Deir siad gur ins an gcréafóg a chruthuigheas an dubhachan agus go gcairthigh-eann sé aníos ins na dasachaí / Amach ins an Mí Mheáin a theagas an dubhachan. Uair mharbhánta cheo is measa. Sin í a bhuac. M'anam agus ná raibh ag an Diabhal go bhfeicfeá na lorgachaí leathta leis th'éis oíche a gcaithfeadh sé crámhar beag báistighe / [Bhí bliain annseo agus ní raibh oiread leithphighne beo d'aon-bharrainn ag gabhail liom lá 'Eil San Seáin. D'ídigh sé roimhe iad mar a bheadh Dia dhá rádh leis. Bhuail sé an taobh faoi de'n das cho maith leis an taobh as a chíonn. Ní raibh méid dubh na h-iongan ins na spotáí beaga i dtosach, ach, a mhic ó mo chroidhe thú, ní raibh dhá lá go raibh an sean-chur fréna chéile in a aoileach. Dá mbeidís taobh leis an lobhadh tirm níor chás é, ach d'fhastuigh sé na fataí féin cho maith leis an mbarrainn ...

"Sprae" a chur orru! Beannacht Dé dhuit! Ó a aimsigheas an dubh-achan iad, ní fiú cnaipe gan chois do chuid sprae]/ Níl goir ná gaobhar ag an dubhachan ar an mbuidheachan. Sháruigh an lobhadh buidhe sin loirgne dóighte. / Is fhearr an t-aol l'aghaidh an sprae ná an "washing soda", marach go gcalcann sé an machine. Tá grúdarlach an aoil indon stopainn a chur ar an sprae. Is mór an feall sin, arae marbh-uigheann an t-aol 'chaon tsórt — péiste agus eile — idteannta an dubhach-ain. 'Sé atá deas air / [Is beag is ionann le chéile iad. Féadfaidh tú cúl a chur ar an dubhachan má thapuigheann tú é, ach tá sé fánach agad aon-chúl a chur ar an lobhadh bán. Speireann sé bun na ndasachaí as éadan, agus cuireann sé ó mhaith iad. Tá cuid de na barra garbha sin ar bheagán samh-

aoine dhá bharr / Déanfaidh sé dubhachan mar a ghníos sé féin, ach go deimhin is go dearbhta is maoilscríobach an cur a thugas sé orra (: fataí). 'Ar ndú' sin é a bhfuil uaidh. Fear fánaighe ar bith a dhéanfas dubhachan mór dó, beidh sé molta aige. Chonnaic mé annsiúd thíos anuiridh é, agus bhí leath na síolta leis. Dheamhan clúdú a thug sé ar a leath ariamh. Is furasta dubhachan a dhéanamh ar an gcaoi sin: rith orra]/ Bhí dubhachan mór déanta againn anuiridh shul ár rug an Márta orainn, ach ba suarach an t-íongnadh sin agus an congnamh a bheith ann. Ní bheidh aon-dubhachan déanta imbliana sílim. Is gearr le dhul duine aonraic / Dhá bhfaghadh siad "freastal" is orra nach mbeadh an mhoill dubhachan a dhéanamh, ach d'fhuireasbaidh an fhreastail, tá siad coinnighthe siar. An té a chaithfeas síolta a ghearradh agus a scaradh agus aoileach a chur amach, is beag é a fhoghail / Is diabhaltaí an dubhachan a rinne mé féin agus D. lá. Chuir muid an cúl thiar agus an cúl ó dheas de Bh. Bh. agus go deimhin bhí sé cho maith dhom a rádh nach raibh freastal ar bith againn scáth a ndéarna J. Sh. G. Deirimse leatsa gur búan an cúl é cúl thiar Bh. Bh. Feicim anois go bhféachann sé é féin trí lá, ach 'ar ndú' níl déantús maitheasa ar bith ins an scairíneach siúd. Ní ag cur a bhíos sé ach ag cipiléarach! / Ní prae mhór do dhuine ar bith dubhachan a bheith indiaidh a láimhe má chuireann sé gaedhealach iad ar a nús (: nós) -seisean. Níl de ghlaineacht ná de shlacht ann, i ngarrdha ach an oiread agus a bheadh i gcráin mhuiice. Is cuma leis ins an tubaiste é ach stróic mór a bheith curtha aige trathnóna / Tá dubhachan Achréidh aige seo thíos i dT. na M. Bíonn an-uathbhás air i gcomhnuí i dtús bliana, ach níl cur leis ar bith ann. Deir siad nach mbíonn tréan búan [Dubhachan Achréidh = deargadh nó cur mór mar a d'fheicfeá ar an Achréidh. Bheadh an-tsaothar déanta annsin lá, de bharr na n-acraí atá aca — céachtaí agus eile] / [Cé'n mhaith dhó a chuid dubhachain. 'Bhfaca tú an dubhachan a rinne sé anuiridh, agus d'fhága sé mar sin annsin iad gan lánú gan ghort-ghlanadh gan sprae, nó nach raibh síol aige de bhláth bliana a chuirfeadh sé idtalamh. Mara bhfaghaidh cur a chóir féin b'fhéarr a fhágáil gan déanamh]/ "Chonnaic siad an dubhach -an agus an seabhac ag teacht íochtarach" — [as sean-scéal — An Chú Ghearr Ghlas — m'athair] = toirt dhubh nó ball dubh ar

an spéir, nó ins an aer / Bhí mise 'fhoisceacht deich míle do Bhourne
 -mouth ar "D. Day". Is gearr a bhí muid amuigh ag obair an uair
 a chonnaic muid an dubhachan ag déanamh orainn. Báid aeir
 a bhí ann ag dul do'n Fhrainc. Bhí an t-aer uiliog dubh leo.
 Má bhí ceann ann, bhí fiche míle ann / [Chonnaic siad an
 dubhachan ag déanamh orra, isteach ó'n bhfairrge. Éan mór dubh
 a bhí ann / Is gearr uaidh ráig eile. 'Bhfeiceann tú an
 dubhachan atá thiar. Is fhearr dhuinn tarraingt ar chaladh eicín-
 t thar an áit seo, maran linn a bheith bog báithte / Tá na
 tóineanna dubh sin ar an spéir aríst. Luirg an diabhail dóibh.
 Tuilleadh báistighe a chaithfeas sé as an dubhachan sin. Ní thriomóch
 -aidh aon-fhód móna i mbliana ach grásta Dé] / Múr eile
 atá ag tolgadh. Is furast' aithinte ar an dubhachan sin é. / Ná
 bac thusa le uair ar bith a bhfeicfidh tú an dubhachan trom
 sin i mbéal na gealaighe nua. Níl aon-deagh-uair fós air /
 Dhá n-ársuigheadh an lá suas as an dubhachan seo, b'fhéidir
 go mbeadh sé ionrásta a dhul 'na phortaigh ar ball, ach níl
 aon-ghothadh maith air chor ar bith. Míle buidheachas le Dia
 nach cailte an uair í! / Dubhachan sneachta é sin ó thuaidh.
 [Nach bhfaca tú na saighne aréir agus na géabha fiadháine ag
 gabhail thart. Tá tuairt air. Níor mhiste sin, dá mbadh
 rud é a bhainfeadh an ghaimh as an uair. Tá a fhios ag mo
 chroidhe go bhfuil na daoine craiplighthe leis an bhfuacht] / Tháinic
 dubhachan cho mór an lá sin agus go sílfeá go raibh an t-aer
 buailte ar an talamh. Níor léar duinn na fataí am dinnéir.
 B'éigin solus a lasadh / Dubhachan toirniche é, nó tá sé féin agus a
 chosamhlacht in aghaidh a chéile. Leagadh sé air anois, feadh agus an
 "cheathramhadh" seo a bheith thuas agamsa. Níl aon-tuilleamaí agam
 leis. Tá mo chuid coirce agus féir clúduighthe / [D'eirigh dubhachan ar
 an bhfairrge. Shíl muid idtosach nach raibh ann ach an rosamh,
 sin nó smúit rabharta. Ach mo léan géar. Ba ghearr gur shéid
 sé in a gheal-stoirm. Bhí an nathair talmhana againn an lá sin
 agus muid a bheith ar an gcaladh roímpe. Ní raibh aon-churrach
 a rinneadh ariamh indon í a bharruidheacht] / Tá dubhachan mór
 déanta agad bail ó Dhia ort (: an-lear scríobhnóireachta). Ag

scríobhadh ag do bhuachaill atá tú bail ó Dhia ort. Ní chuirfeá an méid sin i leidir "dole" ar aon-nús (: nós) / Tá an luadhán siúd ag déanamh dubhachain ar chuma ar bith. An mbeadh a fhios ag aon-duine faoi na brait céard atá sé a scríobhadh. Nathuidheacht is dóigh / [Tháinig "Gaedhilgeoir" go dtí muid thoir ar an mbóthar anuiridh, agus thosuigh sé ag fiafruighe dhaoinn (: dínn) an raibh aon-sean-scéal againn. D'ionnsuigh orainn ag scaoileadh aige. Mara bhfuair an fear sin bréaga ní lá fós é. Ach dheamhan ar mhiste leis. Chuir sé síos idir mhaith agus olc iad. Rinne sé dubhachan ar an leabhar deirimse leat]// Bhí dubhachan na sráide de dhaoine ann = dubhadh na sráide (fc. dubhadh) / [Bhí dubhachan na gcnoc de bheithidhigh aige = bhí na cnuic breac-ballach le beithidhigh aige = bhí na cnuic faoi bheithidhigh aige] / Bhí dubhachán an bhóthair agus na páirce de dhaoine ann. Badh é an t-oireachtas is mó a facthas ariamh annseo é. Dhá dtuiteadh biorán beag is ar chloigeann duine a thuitfeadh sé /

Dubhachan — briathar — [Is coitianta in a ainm-fhocal ná in a bhriathar é.]

Tá an spéir ag dubhachan. Tabhair dubhachan air. Chugad an dórtadh! / Tá bun na gaoithe ag dubhachan go mór le tamall. Dheamhan a fhios agam nach dtiocfaidh an chuid eile de'n lá ceáthannach. Déan deabhadh anois go gcrpaidh muid linn! / Tá an Sunda Salach ag dubhachan. Tiubharfaidh sé cnáimh le creinneadh dhuinn an ghlaicín fhéir sin a bheith buailte ar a chéile againn shul á thioctas an dórtadh / Breac-aimsir í. An t-aer ag dubhachan agus na léasáin sin ann gacha le leath-uair. Ní ghabhfainn i mbannaí nach gcaithfeadh sé tuile gan mórán achair / Tá tú ag dubhachan bail ó Dhia ort = ag scríobhnóireacht / Tá na fataí ag dubhachan anois = an dubhachan ag teacht orra; iad ag seargadh leis an dubhachan / Tá sé ag dubhachan thíos annseo. Féachfaidh an bhreaclach sin leis é freisin = ag deargadh / An bhfuil aon-rath ort ag dubhachan (: ag cur fhataí). B'fherr dhuit cupla lá a thabhairt dom le garrdha Ú. Mh. Tá "an craiceann" siúd indon thú a chur ar do mhíotal. Ní ag tabhairt guth oibre ort atá mé chor ar bith, ach go bhfeicfidh mé cé'n gníomh atá ionnad le talamh, nó an bhfuil tú cho maith agus atá do cháil. Chuala mé ag muintir na M. nach raibh cinneadh

leat ag dubhachan, agus dheamhan a bhfuil daor-bhasctha dhaom (: dhíom)
 féin / Bhí an garrdha dubhuighthe (dú-aí) againn ach ar tháinic S. G.
 aniar trathnóna. Ba shin lá oibre: is fhearr é ná píosa talmhana
 go h-árd. M'anam go raibh agus dubhuighthe glan (: ní cur
 maoilscríobach nó gaedhealach a thug muid air) / Tuairim agus cion lae
 d'fhear mhaith atá dubhuighthe ann, th'éis go bhfuil seisean seachtain
 leis. Ach níl aon-bhrigh ins an ngeospailín údaidh, thé (: cé) nach raibh aon-
 chailleadh ag obair air scathamh. Tá sé leathta uirre siúd ar aon-chor /
 Chugad a gharrdha! Má sheasann láigheannta dhomsa dubhóchaidh mé talamh
 as seo go dtí lá buidhe Bealtaine seo chugainn le congnamh Dé! Dhá
 bhfaghainn aire mhaith dhéanfainn é arsa tusa, ach is deacair d'fhataí
 tura a bheith ag comórtas le togha na feola mar atá sé seo thoir
 a chaitheamh / [Diabhal an féidir go bhfuil an dá chúl sin dubhuighthe
 aige leis féin le seachtain. Gínn é! Bheadh ciall in a leithide.
 Is aoibhinn do'n bhean a phósfas é. Ní taobh le min bhuidhe a bhéas sí
 Lá Fheile San Seáin (: beidh sean-fhataí aice)] / Dubhuigheann siad
 congnamh maith de "phíosa" talmhana 'chuile lá aindeoin go
 ndéanann siad a gcuid freastail féin. Ach is suarach an t-iong-
 nadh é! Bíonn siad amuigh leis an scairt-mhaidin agus ní scuireann
 siad go mbíonn an dubh ar an oíche. B'fhurasta do 'chuile dhuine
 dubhachan a dhéanamh dhá dteigheadh sé di cho dubhshlánach
 sin — as cosa idtaca. Ach fágfaidh siad in a ndiaidh é cho maith
 leis an té a ghlacfas an saoghal go réidh! / [Dar príosta muise
 ní dhubhóchaidh sé an oiread de'n chraiceann sin de rith agus de
 léim mar a rinne sé leis an gcoinnleach. Tá an craiceann
 siúd deacair. Bainfidh sé siar as é] / Tá dubhachan mór
 déanta aige — garrdha na h-A., agus an M., agus is gearr go mbeidh an
 Bh. Bh. dubhuighthe freisin aige. Thiubharfadh cupla lá eile iarracht
 mhaith air. Is beag an stró air siúd talamh a dhubhachan. Níl
 leisce ná drugal air. Tá sé cho sanntach ar an droch-lá agus atá
 sé ar an lá breagh / [D'fhan siad thuas annsin go raibh an
 cheapach dubhuighthe aca aindeoin go raibh siad dhá gcuidleadh le
 sneachta. Dheamhan duine ar na mbaile nach raibh na bonnaidh-
 eachaí le splainc aige, agus iadsan i muinín a gcroidhe agus a
 gcruite ag deargadh talmhana] /

dóirteadh, dórtadh: Briathar, Ainm-fhocal

[Fuaim r caol go h-iondamhail cé's moite de'n uair a chialluigheas sé "downpour", (: báisteach, sneachta agus rl). "Dóirteadh", "dórtadh" an uair a bhíos caitheamh le fánaidh i gceist. Ins an mbriathar "dóirtim" "dóirtthe" (dóirtí) agus rl.].

dóirteadh, dórtadh = lucht a fhalmhú as soitheach; rud a fhalmhú as an áit a mbíonn sé, fearacht mar a falmhuightheas lucht as soitheach; cur mór; báisteach, sneachta (agus rl.) gridánta; caitheamh nó ceann le fánaidh, fánán maith; bád ag seoladh go sciobtha le cóir mhaith.

Dhóirt sé an bainne, an t-uisce agus rl. / Dhóirt tú an canna uisce orm = ba agamsa a bhí sé, nó chuir tú amach ar mo chuid éadaigh é / Go leigidh Dia slán a mháithreach! Tá 'chuile dheoir go thóin de'n cheaintín bainne dóirtthe ag an raibiléara. D'imigh an diabhal ar a cuid dodaighle / Is beag an dochar de'n uisce a bheith dóirtthe, lá agus gur leag tú ar forbhás annsin ar an mbord é / [Dóirt isteach annseo an t-uisce / Dóirtighidh amach ar an tsráid anois é. Níl aon-mhaith eile leis] / Dóirt a bhfuil d'fhataí ins an gliabh sin amach annseo ar an urlár (: cuirtear an rud seo i gcosamhlacht le lucht dá leigean amach as soitheach. An chuma chéadna a ndéantar an dá ghníomh) / [Dhóirt an laisc bhradach a raibh de "mheangeals" ins an mála amuigh ar an tsráid, aindeoin go bhfuil mo theanga caithte agam ag rádh léithe a ndóirteadh thoir ins an scioból. Aon-mhaith amháin a bheith le cuid de na daoine!]/ Dhóirt sé a raibh d'airgead aige amach ar an mbord gur comhaireadh é. H-ocht déag agus sé pighne a bhí ann idir airgead glas agus airgead ruadh. Ba mhian leis a shárú in a dheidh sin go mbadh cheart dó an punt glan a bheith aige / 'Séard atá le déanamh agad a bhfuil de bhioráin ins an mboiscín a dhóirteadh amach ar an mbord, go bhfeicidh muid cé mhéad atá ann. Níl sé taobh le céad déarfainn / Chonnaic mé ceannuidhe (: mála) thíos tigh S. Mh. S. ag dóirteadh sparán gineadhach -aí amach ar an mbord lá, agus dheamhan gine de leath-chéad gine nach raibh ann. Meadhann tú cá'r eirigh siad leis. Bhí siad aige ar aon-chor / Cé a dhóirt an cliabh móna? Tá an ballséire ceart le millteanas ar chuid de na daoine / Tá fuil dóirtthe ó thosuigh an cogadh seo, agus dóirtfear tuilleadh di mara bhfuil ag Dia. 'Sé a chosamhlacht gur in a thús

atá muid. / Dóirtfidh mé 'chuile dheoir fhola in do chorp a spriosaín
 bhraigh mara leigidh tú de do chuid sceaimhínteacht'. Is mór an tsean-
 mhóir thú idteach ar bith / Sin é an pas is mó ar dóirteadh fuil ann ins
 an tír. Is iomdha duine nachar thug a bheannacht do'n cheann bóthair
 sin. Má's é L. Th. Sh. féin é, scar sé le cuid dá chuid fola ann / [A
 Thighearna Dé nach h-iomdha fuil atá dóirtthe ó'n gcéad lá ariamh ar
 sheas an Sasanach in Éirinn. Nach h-iomdha fear maith a chuir siad
 dhá chois, ní áirmighim an dícheannadh a rinne siad ar mhná agus ar
 pháistí. Ná raibh Dia leo anois mara bhfuil siad fhéin dhá fáil garbh /
 Ní mór fuil a dhórtadh in ómós Mhártain. Glacfaidh sé roimhe é, ach ní
 ghlacfaidh sé tada in a dhiaidh] / Dhóirt Chríost a chuid fola ar Chrann
 na Páise le muide a cheannacht ó cathuighthe an Diabhail. Nach beag
 an chuímne a bhíos ag cuid de na daoine air sin. / Ní chomhnóchaidh
 an t-aidhbheirseoir seo thíos go ndóirteadh sé fuil. Ní h-íad bara-
 mhaintí a leasa atá faoi le fada an lá. Dar fiadh muise, má bhíonn
 bás ná bascadh aonduine air, íocfaidh sé ann go daor docharach.
 Ní hé an saoghal atá anois ann a bhí ariamh ann. Má ghníonn tú an
 choir ídeochthar ort é. / [Dóirt amach cupán caifí do Sh. An té nach
 bhfaghann an fheoil, is mór is fiú an eanradh (anbhruith) adeir siad. Tá
 an tae ídighthe] / Tá an brachán dóirtthe = tá an carthannas caithte.
 (fc. brachán) / "Is beag an mhaith bó ar bith a dhóirteas a cuid bainne"
 = (sean-fhocal) Níl aon-mhaith dhuit a bheith i gcruth maitheasa, oibre,
 soilghis nó eile a dhéanamh, má bhaineann tú an mhaith as aríst, má
 mhaoidheann tú, nó má mhilleann tú é / Tá déantús maitheasa
 in a bhean, ach cé'n maith sin, má imigheann sí ó na cuid
 oibre le stoiceamhlacht, agus gan í leath-déanta aice. Is beag an mhaith
 bó ar bith a dhóirteas a cuid bainne / Tá sé indon an t-airgead
 a shaothrú. Níl leisce ná leontuidheacht air, ach ólann sé
 é aríst go dtí an phighinn deireadh. Cé'n mhaith bó ar bith a
 dhóirteas a cuid bainne. / [Thiubharfadh sí a mbeadh istigh faoi chaolachaí
 an tighe dhuit scaithtí, ach b'fhéidir gur teacht go dtí thú dhá
 iarraidh ort a dhéanfadh sí lá'r na bháireach. Is beag an mhaith
 aon-bhó a dhóirteas a cuid bainne] / [Thug sé dhá lá dhom anuiridh
 ag cruachadh móna, agus níor tháinig iabh air ó shoin ach dá maoidheach
 -táil orm. Ní maith ó maoidhtear agus ní eineach ó iarrtar

adeir siad. Is beag an mhaith í an bhó a dhóirteas a cuid bainne]/
 Dhóirt an bád le fánaidh ins an ngaoith = an uair a bhíos an-chóir
 ag bád, agus an-tsiubhal aice roimh an ngaoith, bíonn sí ag
 "dóirteadh le fánaidh" nó "ag dóirteadh síos". /
 "Dhóirteamar le fánaidh thrí fhairrgí a bhí cáithe
 Gur shroicheamar an Ráth ó's ann a bhí ar dtriall" (An Caipín
 Máilleach) / [Tá sí ag dóirteadh le fánaidh anois is san ngaoith.
 Ní mór dóibh a bheith áirdeallach. Is fánach an chaoi a gcaithfí
 thart an seol. Tá an-ropadh ann. Is gearr a bhéas siad ag dul siar
 má mhaireann an chóir sin, ach níor dóighide rud dó,
 ná a theacht in a lagar as deireadh an lae]/ Bhí muid creinnte
 le chéile ag an gCeann. Choinnigh sé i bpíce liom scathamh maith. Ach
 an uair a tháinig sí teann (: an ghaoth) agus as sin in a gaoith mhór,
 cheangail seisean
 cúrsaí. Thug mise cead di dóirteadh le fánaidh roimhe, in a cuid
 éadaigh ar fad. Bhuail mé caoch é. Ní raibh amharc air ag Cora an
 Chaisleáin / Tá dóirteadh síos ann = tá dóirteadh le fánaidh ann =
 tá an-chaitheamh nó an-cheann le fánaidh ann = tá fánán mór
 ann / [Níl aon-áit ar an mbóthar is mó a bhfuil dóirteadh
 síos ann ná é. Is contabhairt cheart a dhul ar "bhicycle" gan "brakes"
 mhaith ann]/ An bhfaca tú Árd Gh. Uí L. ariamh. Sin é atá ag
 dóirteadh le fánaidh. Tá mé ag ceapadh nachar rugadh ariamh an
 capall a thiubharfadh tonna in a aghaidh. Dhá dtugadh, níor mhór an
 tír ag sáitheadh léithe / Ná bac le dóirteadh le fánaidh. Is strapadh
 ceart é. Níl na h-alltraca sin thuas ionga ná orlach níos
 measa. / [Ní casán do chapall ná d'asal é. Tá an iomarca dóirteadh
 síos ann, agus é ro-aistreánach. An té atá i gcleitheamhnas an chasáin
 siúd le feamuinn a chur as an gcladach beidh sé ar deireadh. Dar
 mo choinsias níl sé ionrásta ag duine féin a dhul ann — tada
 leis / An bhfuil a fhios agad an áit a bhfuil an bóthar ag dóirteadh
 síos, thíos in aice le tigh Ph. Th. Sin é an áit a bhfuil siad ag obair anois.
 Tá siad ag baint an aird mhóir agus an chuir as. Theastuigh sin uaidh. /
 Tá an-dóirteadh le fánaidh soir ins an ngarrdha údaidh agus é an-ghleannach.
 Bheadh duine thoir ann bliain, agus dheamhan a bhfeicfí é, mar dtugadh sé
 é féin le teasbánadh]/ Tá sé in a dhórtadh báistighe = ag cur bháistighe go

daingean / Is gearr uaidh dórtadh sneachta / Ní bheidh an féar craptha
 againn roimh an dórtadh / Chaith sé (chuir sé, rinne sé) dórtadh aréir /
 Tá an aimsir ag tarraint sílim. An uair a dhéanfas sé í, déan-
 faidh sé dórtadh / Dórtadh báistighe atá ar an duibhthean sin thiar.
 Is furast' aithinte air / [Teigheamuid ar fascadh. Tá sé in a dhórtadh /
 Ní raibh aon-mhaidin ariamh inchinnte uirre, ach má'seadh tháinic
 sé in a dhórtadh roimhe thrathnóna / 'Bhfuil sé ag báisteach ...
 Tá sé ag dórtadh. Ní leigfeadh sí luch as poll ná diabhal
 as Ifreann a dhuine sin / An bhfeiceann tú an chuma atá air ag dórtadh,
 agus mo chuid féir uiliog leigthe amach. Gheobhaidh sé amluadh anois /
 Bhí poitín in a dhórtadh ann = bhí poitín in a spré mhóin, in a
 shnáth mara, go barr-bachall ann] / Ná bac le ó! Bhí sé in a
 dhórtadh ann. Thiocfá ar snámh ann / Bhí sé ag tabhairt phórtair uaidh
 annseo thoir faoi'n Nodlaig in a dhórtadh. Is maith é Sasana in a dheidh sin.
 Mise i mbannaí gur beag 'e bhrabach atá le fáil ar an té a d'fhan
 ins an mbaile. Beidh sé sin in a scráibín i gcomhnuí / Má tá
 aon-tsaint agad in ól, tá sé in a dhórtadh istigh annsin, agus gan
 fear a ólta ann. Tá siad tolgtha dó (: de) ar fad. Tá siad torrthach
 leis / Tá an dórtadh as do chuid éadaigh. Bain daot (: díot)
 go beo iad agus cuir malrait éadaigh ort féin nó tolgfaidh tú an t-
 éag asta sin. Cé'n chaoi a ndearna tú líbín mar sin daot (: díot)
 féin? Ar thom tú thú fhéin ins an abhainn? / [Tá dórtadh uisce as do
 hata. Caith dhaot é go beo, agus ná bíodh sé ag rith síos le do mhúineál /
 Ní ag leigean thríd atá sé ach ag dórtadh. Ní choinneochaidh an
 soitheach seo aon-deoir uisce dhaoib níos mó. Tá sé réidh leis, mara
 dteighidh an-stuipéad ann. Ar an gcaoi sin féin tá sé réidh. Tá
 an iomarca méid' ins an bpoll atá air] / Beannacht Dé dhuit! Ná
 samhluigh a chuid bróg sin liom, maran leat corruighe intinne a chur orm.
 Cheannuigh mé péire an lá cheana uaidh ar dheich agus dhá fhichead. Ní raibh
 siad seachtain ar mo chois, an uair a bhí an dórtadh isteach
 thríotha. Dheamhan focal bréige atá mé a dhéanamh leat. Luach mo
 dheich agus dá fhichead, níl díon deor ionnta. Nach shin é an scrios
 i dtír! / [Tá na "Wellingtons" seo an-díonmhar cé's moite de'n pholl
 sin. Tá an dórtadh isteach annsin. Is dóigh go ndéanfadh paiste é
 a chuirfeá ar "bhicycle". 'Sé mo mheas go ndéanfadh.] /

dinndiúirí = ní baintear aon-leas as ach ins an iolraidh.

dinndiúirí = (i) comharthuidheacht nó cruthú, nó páipéir

a theasbáineas go bhfuil gradam áirid agad: go bhfuil tú in do dhochtúr nó in do mháistir scoile, nó in do sheilbhéara agus rl. [Deirtear go h-áirid le dochtúr é. Ní abrócháí le sagart é]. (ii) Cairteanna

nó páipéir dhlí, nó a leithidí. (iii) Caint, caibidil nó caillicéarachta a bheadh ag dul i gcosamhlacht leis an gcineál cainte a bhíos i gcairteanna i bpáipéir dhlí nó ag dligheadóirí, nó a leithidí.

B'fhéidir dhó a bheith cho maith le dochtúr ar bith, ach níl a chuid dinndiúirí aige in a dheidh sin. / [Níor thug an dochtúr sin amach a chuid dinndiúirí chor ar bith. Deir siad gur eirigh sé as shul ár chríochnuigh sé / Tá an-dinndiúirí ag an dochtúr sin, adeir siad, agus níl rath ná ríoghacht air 'na dheidh sin. Má thóigeann an bhróig léas ar do sháil, fuadóchaidh sé isteach ag an aspuicil (: óispidéal) thú / Níl annseo ach gobán de dhochtúr. Níl dinndiúirí ar bith aige. Bhí sé cho dóigh dhó an oiread a mhilleadh agus a leasóchadh sé fút.] / Dhá bhfáightí amach air é, ghabhfadh sé daor air. Níl aon-bhaint ag dochtúr ar bith láimh a leagan ar dhuine mara bhfuil a chuid dinndiúirí amuigh aige / Dheamhan dinndiúirí máistir scoile aige ach an oiread liomsa nach(ar) chaith lá ag an scoil ariamh. Is beag dhá chuid cluanuidheacht' sin a bheith ag rádh go bhfuil sé in a mháistir scoile. Ó a chaith sé an t-achar ag coláiste, caithfidh sé a rádh go bhfuil na dinndiúirí aige cho maith leis an té a mbeadh. / Sin iad na dinndiúirí mar siúd. Lasfaidís an sean-dúda dhuit mar a lasadh na seiceannaí "fálse" do Mh. Ch. é / Ní raibh sástuigheacht ar bith air le na dinndiúirí a thug sé amach 'un tosaigh. Chuaidh sé isteach aríst le bheith in a árd-dhochtúr agus chinn air. Nuair a chinn, chaith sé suas ar fad é agus scuab leis go Meiriocá. Níor fríothadh aon-dé ó shoin air. / [Chaith sé an tsíorruidheacht ag imeacht ag coláiste ach go leághaidh an diabhal dinndiúirí aige indiu ach an oiread leis an lá ar thosuigh sé, ná ní beidh go ndéanfaidh Dia dearmad dó (: dhe) / Dá mbeadh sé in a mháistir scoile bheadh páipéir nó dinndiúirí eicint aige le 'sbáint, ach an uair a d'iarr an sagart air iad, ní raibh le rádh aige ach gur chaill sé iad. Is maith an t-údar é, ba deacair dhó. Níor thug sé amach iad, le bheith aige.] / Má's leat do chuid talmhan' a choinneál, ní mór duit dinndiúirí agus páipéir a bheith agad air.

Ní goire d'oigridheacht tú ná ceachtar de do chuid dearbhráthar.

Má tá indán agus go bhfuighidh lucht an dlí aon-fhabht in do chuid cainte, ní bhfuighidh tú comhaireamh na sop, creid mé dhuit ann. Len 'aghaidh sin atá siad annsiúd / An uair a thioctas an scéal faoi'n mbreitheamh annsiúd, is beag an mhaith dhuit tosúighe ag dilleoireacht agus ag rádh: "d'fhága sé agam é", mara bhfuil páipéir agus dinndiúirí agad air, de réir an dlí. Ní hé an dlí an ribín réidh deirimse leat. Ar chuala tú ariamh é: "teigheann an dlí do na daoine bochta mar a theigheas uisce an earraigh do na cearca" / Níl rud ar bith is mó a mbíonn dinndiúirí air ná talamh. Seo é an saoghal mara dtarraingidh tú dinndiúirí air, go mbeidh tú dhá fhuireasbhaidh. An bhfeiceann tú an giodán talmhan' a bhí aige seo thoir ... / Tá an oiread dinndiúirí ar an teirghéis bheag sin de leath-choróin "dole", agus a bheadh ar dhúithche L. K. dhá mbeadh sí dhá díol. Níl aon-leota de pháipéar dhá bhfuil mé a fháil faoi nach ndéanfadh stráca do'n teach. Fuair mé ceathair nó cúig de cheanna le mí ... / [Is áidhbhéil an lear dinndiúirí agus páipéir a chaithfeas fear a tharraint, le "leabhrin rations" a fháil. Diabhal aithne orra nach féirín a bheidís a thabhairt do dhuine. Ní raibh aon-lá de'n ádh ar an saoghal ó 'thosuigh siad ag toidheacht amach] / Nach aige atá na dinndiúirí agus an chailicéarach. Shílfeá gurb é Caibhnsiléara na Sceiche (fc. caibhnsiléara) é annsiúd chois na teine. Níl nídh ó Fhlaithis go talamh nach gcuirtear faoi chaibidil annsiúd / Níor thaithnigh an ceann céadna ariamh liom. Tá an iomarca dinndiúirí cainte ar fad aige. Ní fhéadfá samhail ar bith a thabhairt dó ag scoilteadh cainte ach duine de na sean-phóilíos thíos ar R. D. a cheannuigh "cruib" mhóna anuiridh uaim. Dheamhan aithne a bhí air nach fear a bhí tóigthe aige faoi rud eicint a ghoid. D'ionnsuigh air faoi'n móin. Cá'il an locht nach raibh uirre. Ag iarraidh mé a ghiorrú ins an margadh a bhí sé. "Tá an-fhonn ortsa caint a scoilteadh" arsa mise "ach mo choinsias 's dar m'anam mara n-íocaidh tú mise go beo deifreach, go scoiltfidh mise clár na baithse agad ... " / [Cá bhfágfadh sé iad mar dhinndiúirí. Badh é an dlí an chéad-bhiadh ins an sliogán dó sin. Bhánuigh a athair é féin le dlí. Ní fhéadfadh sé labhairt ar thada ach ar an gceird chéadna sin fheacht agus áirid. Bhí sé sáthach tolgtha dhó (: dhe) ins an deireadh]/

damnú, damnuighim agus rl. = Briathar, Ainm-bhriathar.

damnú = mallú, mionnú, a chur as Flaithis ar feadh na síorruideachta, a mheárú, a bhodhrú, biorán a dheanam dó, a cháineadh go mór.

Mhionnuigh sé agus dhamain sé nach raibh sé ann (cf. mionnuigh) / Deir siad nach ndamhnóchthar ach duine amháin lá an bhreitheamhnais. Chuala mé ariamh é / Anam ar bith a fhágas an saoghal seo i staid an pheacaidh marbhta, damnuighthear é. Sin é adubhairt an Teagasc Críostuidhe ar chuma ar bith /

"Ach feacha gur damnuigheadh leanbh na chúig mblian, 'athair a's a mháthair a's é féin,

mar gheall gur thug siad toil dhó a bheith 'loscadh na mionnaí mór a's a' maslú Dé" [as Argóinteacht Oisín agus Phádraig] /

Aingeal geal ins na Flaithis a bhí ins an Diabhal — diúltaigh-

eamuide dhó — idtosach. Ach damnuigheadh é faoi rádh agus go raibh sé ag iarraidh an chomhairle ar fad a bhaint de Dhia agus í a bheith aige féin / Ní dhamnóchthar a leinbh. Níl againn ach a bheith ag súil le Dia /

Ná bí do do dhamnú féin

leis = do do mheárú, nó do mheath féin, nó do do shárú féin ag iarraidh obair eicint a dhéanamh, nó cur faoi ndeara do dhuine rud eicint a dhéanamh agus gan aon -luighe aige leis. / [Fág mar sin é mar "bhicycle". Ní fiú dhuit a bheith do do dhamnú féin ag iarraidh a dheasú ar scáth an t-achar go mbeidh an bhail chéadna aríst air.] / Níl a dhath maitheasa dhuit a bheith in éadan an chluig sin.

Dhamnóchthá thú féin leis, agus badh aon-mhaith amháin duit é. Tá a chuid deasú ar iarraidh sílim. Bain an tsreang de'n sparán agus fagh ceann nuadh.

Caithfidh tú é a fháil ar a shon sin / Dhamnóchadh duine é féin leis an gcruithneacht chéadna agus gan faice dhá barr aige ins an deireadh, ach a chuid talmhana spionta. [Ná bac leis an gcruithneacht atá talamh na h-áite seo indon a thabhairt. Bhí Garrdha Mh. L. fúithe agam anuiridh, agus má bhí féin ba ghiobach an barr a bhí air] / Is dona na gnaithí atá ort do do dhamnú féin le na sean-chlochair sin, agus fios agad nach réidhteochadh na Fiannta Éireann iad, agus bídis ar an saoghal indiu. [Ach níl aon-chomhairleachan indán do chuid de na daoine, nó go bhfágaidh an saoghal a shéala féin orra. An bhfeiceann tú M. Ph. Sh. annsin thoir, agus é sníomhtha de bharr a bheith ag plé le clocha] / Tá mé damnuighthe ag an diabhlánach d'asal sin ag imeacht i mbradghail 'chuile ré soluis. Dar mo choinsias dá mbeadh an ghlaicín mhóna

atá annsiúd thuas amuigh, beadh a shliocht air. Gheobhadh sé ruaigeadh na
 Muice Báine 'nan aonaigh. Diabhal baoghal go mbeidh mise dhá bhuachailleacht
 níos fuide, agus mé sceannta ag an mbaile dhá fhuagairt 'chuile lá / [Tá mé
 damnuighthe ag an liúiste (: leoiste) sin thíos ag iarraidh tobac orm 'chuile
 oíche. Tá sé taitheighthe annseo ar fad anois. Is dóigh go bhfuil cut (: cat)
 crochta roimhe is 'chuile áit eile. Níl aon-ghean ag aonduine é a fheiceál ag
 teacht isteach ar cuairt chuige] / Tá sé damnuighthe le seachtain ag doigheach
 -aí. Sílim nachar chorrúigh sé amach chor ar bith. Tá an chúilfhiacail siúd
 aige splanctha aríst! Luing an diabhal dó nach dteigheann isteach agus a
 tarrant agus gan a bheith dhá buachailleacht mar siúd / Dhamnuigh (dhamain)
 an sionnach muid i gcaitheamh na bliana anuiridh. Th'éis an airdeall a bhí
 againn air níor fhága sé sicín ag gabhail linn. 'Sé a rinne an sladadh
 spleádach, ní ag ceasacht ar Dhia é. Is gearr go bhfeicidh tú ag sireoir
 -eacht aríst é, ní ag tabhairt gutha air é. Bíonn cuain aca an
 tráth seo 'bhliain i gcomhnaí / [Tá muid damnuighthe ag an aiséirín
 sin thíos, ag teacht dhá cheann de ló, ag sioscadh bréag. Níl cinneadh ar
 bith len a chuid cumadóireacht', ach diabhal mé leis an gceart a dhéanamh
 nach bhfuil thairis sin de dhochar ann, cé's moite de na paiteanna sin
 a chumas sé] / Tá a bhfuil ins an teach damnuighthe aige anois, ag iarraidh
 imeacht go Sasana. Diabhal mise muis, go bhfaigheadh sé cead a chinn marach
 cho baoghlach agus atá an áit thall faoi láthair. An uair a bhí sé suaímneach,
 agus gan tada dhá chaitheamh anuas ann, ní raibh luighe ar bith aige a dhul ann.
 Ach anois níl breith bonn báis aige go mbeidh sé imighthe. Is beag dhá
 chuid contráilteacht' é mo léan / Tá mé damnuighthe ag bróga cumhanga
 atá do mo thógáil. Tá léas tóigthe aca ar 'chaon ladhairicín liom, agus ní
 mó ná go bhfuil siubhal an bhealaigh ionnam aca. Ach is ceart do na daoine
 a bheith buidheach agus a bhfáil mar sin féin agus cho gann agus atá siad ar ala na
 h-uaire / [Dhamhnóchadh an ceann céadna thú le caint agus cabaireacht.
 Dheamhan iabh a theagas ar a béal ó mhaidin go faoithin ach in a claibín
 muilinn mar sin ag síorádh léithe. Ach cá bhfágfadh sí é ach an oiread le
 scéal] / Leig dhó fhéineacht ar fad agus ná tarraing ort chor ar bith é! Má thugann
 sé aghaidh a bhéil orainn damnóchaidh sé muid. Tá ruibh na cainte ceart air
 anocht / Ní fhéadaim a dhul soir i mbéalmhachaí an bhaile seo thoir beag ná mór
 nach bhfuil mé damnuighthe aige ag cur cumaoin' orm agus do mo tharrant isteach
 i dtighthe ósta as cosa idtaca. Ach is maith atá a fhios agamsa céard atá ag
 goilleamhaint ar an mbuachaill sin /

Go ndamnuighidh an diabhal (an míád, an tubaiste, an catmara, an riabhach, an clampar agus rí.) thú le caoi a bheith ort! = eascainidhe / Go ndamnuighidh an clampar thú — croisim aríst thú! — marab ort atá an duthrudhach chuarta! I leabaidh suidhe síos duit féin agus péire stocaí a chnitéáil mar atá 'chuile ghearrchaile de do leithide ins an tír a dhéanamh / Go ndamnuighidh an catmara agad é, nach mbeireann air agus é a chaitheamh amuigh ar an tsráid, agus gan na daoine a bheith thar bharr a gcéille ag éisteacht leis istigh annseo. Is furasta aithinte go mba deas an t-amhantar a thug sí duit.

Dhá mba rud ar foghnamh é, is fada go scarfadh sí féin leis / [Go ndamnuighidh an tubaiste a clab truisic. Nach gann a chuaidh an saoghal uirre, má sin é anois a raibh len innseacht aice! Ach is cóir adeir siad an muileann a bhíos ag síor-mheilt go meileann sé mín agus garbh. / Go ndamnuighidh an catmara é mara beag an fiuntas é. Níor chumaoin dó muise thusa a leigean uaidh gan córtas eicint a chaitheamh leat. Dar fiadh dhá gcastaí thusa air ag béal do dhoruis féin, is beag an baoghal go leigfeá thart é, gan fiafruighe dhó (: dhe) an raibh béal air.]/ Damnú síorruidhe air, an cimleacháin -ín, mara maith a fuair sé ann féin a dhul ag maslú bean ar foghnamh. Foighid ort go gcloisidh a h-athair é. Ní ag comhaireamh na gcoisméagachaí len a dhá choisín bhasacha a bhéas sé, leabharsa, má fheiceann sé é siúd ag teacht! / Damnú síorruidhe air! Bleitheach eicint aníos as conndae an Diabhail Bhuidhe, nach dtuigfeá aon-cheo de'n lapair-eacht atá aige, ach an oiread agus a thuigfeá lochán lachan, ag rádh nach raibh Gaedhilge ar bith ag muintir na h-áite seo! Mara bhfuil, chidh Dia muis, nach mórán slacht atá ar an nGaedhilge atá aige-san! / [Damnú síorruidhe air agaibh mar phósadh, caithigidh suas feasta é. Tá sé in am agaibh a gceart cainte a bheith déanta agaibh faoi. / Damnú síorruidhe ar an bpoitín céadna! D'ól mé scáird indé dhó, agus go deimhin má d'ól féin, ní bláth ná biseach a chuir sé orm. Dair (: dar) leat, tá roth na glinntigheachta istigh in mo cheann ó mhaidin aige / Damnú síorruidhe air, an dailtíneach bradach, is tú adubhairt lom-lán an chirt leis. Nach sonnda an mhaise dhó é! Dheamhan aithne air, nach duine é atá i riocht gníomh eicint a dhéanamh! / Damnú síorruidhe air mar shneachta. Níl oiread agus caorán móna ar an teallach agam ó am suipéar aréir, agus níl aon-asal in araidheacht a dhul 'na phortaigh indiu ach oiread le indé. Shílfeá gur dúil atá ag an aimsir bothae a dhéanamh de na daoine!]/

damanta, damantach = Aidiacht

damanta, damantach = malluighthe, míónósach, mioscasach, míostáideach, dalba,
diabhalta, mío-chomhairleach, dona, olc, uathbhásach, millteach, bioránach, díbheirgeach.

[Bíonn an dá leagan — damanta, damantach — ar an bhfocal seo].

"Má's peacadh a bheith buidhe, tá na mílte damanta" = [sean-fhocal] = má tá
rud áirid contráilte, mí-cheart, mí-chuíbheamhail, éagcórach, nó as compás, tá
gach uile dhuine cionntach, mar is rud é a ghníos gach uile dhuine / Ní fiú puntín
bioráin an méid sin a dhéanamh as bealach, a dhuine chroidhe. 'Ar ndú' má's peacadh
é bheith buidhe nach bhfuil na mílte damanta mar adeir an ceann eile / Ghoid
tú cupla uailín móna ar chruadhóig! Bíodh unsa céille agad a dhuine sin! Ar
chuala tú ariamh é, má's peacadh a bheith buidhe, tá na mílte damanta. Bíodh
a fhios agad an méid sin! / [Ná tabhair áird ar bith ar fhocla
de'n tsórt sin. Ní aige-san amháin atá siad. Má's peacadh a bheith buidhe tá
na mílte damanta] / Tá eitinn ionnta! Dar príosta muise mara bhfuil
le casadh leo ach an méid sin, ní cás dóibh é. Má's peacadh a bheith buidhe, tá
na mílte damanta. Ní h-ionann anois agus ariamh. Bhíodh náire ar dhaoine fadó
a amhdachtáil go mbeadh sí in aon-duine a bhainfeadh leo, ach níl ceilteamas
ar bith aca anois air. / [Chuala mé gur buaileadh P. go damanta Oiche Fheil'
Stiopháin. Tuilleadh ghéar do'n diabhal aige. Is fada é dhá thuaradh sin dhó féin] /
Níl sé ag sioc an-damantach anois. B'fhéidir gur gearr uaidh claochmú /
Is damanta an rud a rinne sé, a láimh a thógáil ag an sagart. Ní dhéanfainn
é dhá ndéanadh Dia Diarmuid díom / Is damantach an chaoi atá air. Níl
snáth de na seacht n-éadaigh air, ach ag imeacht mar sin ins na brioll-
achaí. Is geall le ceannuidhe mála é / [Is damanta an lear oibre atá déanta
aige le seachtain. Mara mhaireann dó ar an dubhachan siúd, beidh siad curtha
aige Lá Fheile Pádraig.] / Nach damanta an conuas fir é. Luighe fiadha
a bhí a chur air le fadhb. Duine ar bith a dhéanfadh cleas de'n tsórt sin
bheadh sé sáthach maith aige / [Nach damanta na goithí atá aige. Diabhal mé
go sílfeá gur leis féin an baile / Ba damanta an cleas dó a dhul ag baint
an ghiodainín talmhana sin do na dílleachtaí bochta. Déarfá go mbadh
bheag an tsúil le Dia a bheadh ag duine ar bith a bhuaifheadh faoi.] / Deir siad
go bhfuil lúdás damanta. 'Sé a rinne spiadóireacht ar Mhac Dé / Tá
sé sin damanta má damnuigheadh aon-duine ariamh — ach diúltaigheamuide dhó.
Tús na breithe ag Mac Dé! Bhí sé go suarach, go ndéanadh Dia grásta air! /

dí-chúis = ainm-fhocal, buineann

dí-chúis: dochar, díoghaltas, sásamh, mío-stáid, mionós, rud a chur as

duit, gan déanamh cho maith agus a bheadh tnuthán leis; gan bisiughadh; éagcóir

Rinne sé dí-chúis dom. Leag sé a raibh de chlaidheachaí ar na barra garbha agam agus gan a dhath údair aige leis, ach lá annseo ar iarr sé an carr orm le aistir móna a thabhairt abhaile. Ní raibh aon-ghoir agam a thabhairt dó an lá céadna thar laetheantaí an domhain, arae bhí mé féin ag feamadh an lá céadna. Dubhairt mé leis mara raibh aon-dlúthas mór leis, é a fhágáil go dtí an lá dár gcíonn, agus go bhféadfadh an carr a bheith aige ar feadh an lae. Ach d'imigh sé uaim mar a bhuaifeá ar an gcluais é. Ó'n lá sin go dtí an lá atá indiu ann, tá smut air liom /[Dheamhan duine ar fhéad sé sin ariamh é nach ndearna sé dí-chúis air. Tá fíor-dhroch-chroidhe aige. Is bró mhuilinn dó sin a shaoghal mar is mór leis 'chuile dhuine, ná rud ar bith a bheith ag an gcomharsa]/ Má ghníonn sé dí-chúis ar bith dhuit íocfaidh sé ann feicfidh tú fhéin air. Fuagair do'n phóilí é agus ceannsóchaidh sé sin é deirimse leat. Má chuireann sé aon-cheo as duit thairis sin gheobhaidh tú a luach. Ná bíodh faitíos ort /[Ná cuir chuige ná uaidh. Tá an droch-fháisc annsin. Is maith éascaidh a dhéanfadh sé dí-chúis dhuit dhá gcaitheadh sé in a cheann é. D'orduigh Dia an anachain a sheachaint]/ Rinne an bhudóg sin dí-chúis dom. Bhí an-ghealladh fúithe, ach níor tháinic biseach ar bith fúithe mar sin fhéin. Th'éis gur choinnigh mé í le leathbhliain ag ceapadh igcomhnaí go raibh údar maith innte, agus go sceinnfead sí amach, dheamhan ionga ná orlach a tháinig uirre ó shoin. Ní bréag ar bith dhom a rádh go ndearna sí dí-chúis dhom /[Cé'n chaoi a ndearna sí dí-chúis dom? Breathnuigh ar a comh-aois de bhromach: é sin thiar ag M. Dhá bhfaighteá-sa breith agus dá roghain ar an bpéire, cé aca a thóigfeá? ... Ceann M. d'eile. Agus annsin déarfaidh tú nach ndearna mo cheann-sa dí-chúis orm féin]/ Níl beithidheach ar bith is mó a dhéanfadh dí-chúis ar dhuine ná an "breed" mór sin. Bíonn an-bhiseach fútha an uair a bhíos sé fútha, ach níor dhóichide sin ná go bhfanfaidís in a ndubhradáin dona ar nós an ceann sin thiar ag J. Th. Níl rath ná righeacht air sin / Níorbh fhéarr leis sin ag ithe a bhéilí ná ag déanamh dí-chúis' ar dhaoine. Sin é a bhuac. 'Bhfaca tú an cleas a rinne sé ar L. an uair a d'eitigh sé é faoi'n inghin. Chuir sé caiple na dtinncéaraí uiliog isteach in a chuid cuir, gur thalltuigh agus gur rómhair agus gur fhogluigh siad é as cnáimh éadain. Anois a bhfuil biseach agad? /

dóigh = ainm-fhocal; buineann; ní bhíonn aon-íolraidh air. [Fuaim: an fhuaim chéadna le dó]
 Dóigh = díol, údar, ábhar, ceap, ballséire; caoi, bealach, deis, riocht, staid, bail, beart; deis,
 leigean, seans; baramhail, dearbhthacht, cinnteacht, fírinne; áit a mbeadh rud
 le fáil, áit ar dhóigh de rud áirid a bheith ann; braithteoireacht, idir dhá chomhairle.

Rinne siad dóigh mhagaidh dhó (dhe) = údar magaidh, ceap-magaidh, bothae, ballséire nó
 baileabhair. / Tá S. in a dhóigh mhagaidh ag an tír. Níl áit ar bith dhá
 mbíonn sé anois nach mbíonn cluiche cruinnithe air ag séideadh faoi / [An síleann
 tú gur dóigh mhagaidh mé go mbeitheá ar an gceird sin liom. Mo choinsias 's dar
 m'anam, mara n-eirighidh tú as anois go beo sciobtha, ní h-iad do chosa féin
 a thiubharfas as ball na h-áite thú deirimse leat] / Má's dóigh mhagaidh atá
 sib a iarraidh, ionnsuigidh duine eicínt eile. Tá sib ag plé leis an gceann
 contráilte ar ala na h-uaire. M'anam ó'n diabhal gur sonnda an
 mhaise dhaoib é — grabairí mar sib! / [Ní fhaca tú aon-dóigh mhagaidh go h-íomaidh
 mar é. Tá an dream seo síos ag saghdadh faoi d'aon-uaim amháin, agus ag rádh
 leis nach bhfuil air ach a dhul siar agus inghean T. S. a iarraidh, agus go bhfuil sí le
 fáil aige. Meastú nachar tháinig sé tigh Sh. aréir agus é gabhtha gléasta faoi
 "chollar" agus faoi "tie". Anois an bhfuil biseach agad? / Is túatach an cheird atá orra
 ag déanamh dóigh mhagaidh mar sin de shean-fhear bhocht atá ins an aois leanbuidhe mar
 atá sé. Dheamhan an dóigh beirthe é, nó eireochaidh sé ins an gceann air. Ní bheadh
 locht ar bith a dhul ag spochadh len a leithide eile féin, ach tá sé mór aca a
 dhul ag suidhe i mbun sean-duine mar sin / Tá sí cailte le cás agus náire faoi'n
 deis atá ar an athair ag imeacht — in a dhóigh mhagaidh ag an tír. Deir tú leis a
 tháinic abhaile as G. an oíche faoi dheireadh agus cóiste cinn faoi, agus é ag rádh le 'chuile
 dhuine dhá raibh ag castáil leis go raibh inghean Lord C. len a phósadh, ach nach
 bpósfadh sé í mara dtugadh a h-athair an teach mór di. Sin é an "óinseach" agad /
 [Shílfeá go bhfuil siad ag déanamh dóigh mhagaidh dhíot d'aon-cheird. Má ghlacann tú mo
 chomhairle-sa, fanfaidh tú uatha, agus ní bheidh baint ná páirt agad leo. Scaibhtearáí
 maithe iad sin. Ní tada eile iad] / 'Sé déanamh an mhagaidh, dóigh an mhagaidh = 'sé déanamh
 an mhagaidh díol an mhagaidh [sean-fhocal. fc. "díol". Cuirtear dóigh in áit díol ins an
 sean-fhocal go minic] / Rinne sé dóigh ar fad dhe [in áit dóigh mhagaidh a rádh, is
 rí-mhinic nach n-abruightheas mar seo ach dóigh amháin, agus bíonn roinnt beag céille
 le cois ann scaithití] / An rún atá agaibh dóigh a dhéanamh dhíom = díol magaidh / Is maith
 gasta a dhéanfaí dóigh annseo anois dó, dá lonnuigheadh sé achar ar bith ann. Ach
 is rí-mhaith atá a fhios aige sin. Chroch sé a chuid seolta leis, cho luath agus a fuair

sé an deis / Is diabhláí dúlaidhe a bhíos sé a dhul ag déanamh dógha de 'chuile dhuine. Mise imbannaí gur deacair drannadh leis féin — gur deacair sin /["Boss" réidh go leor é. Mara bhfeiceadh sé thú ag déanamh dógha de'n scéal ar fad ní abróchadh sé tada. Bhí mé féin agus M. Bh. annsin thiar anuiridh ag baint chlocha reatha ingarrdha D. Shuidh muid síos agus na piocóideachaí caithte uainn againn. Diabhal easna dhó nachar théaltuigh aniar, agus ní fhaca muid ariamh ariamh é, gur rug sé ceart críochnuighthe orainn. Meastú céard a rinne sé: a dhruim a thabhairt duinn ar an toirt ... Chaithfeadh sé T. Mh. a bhriseadh. Rinne sé sin dóigh dhó (: dhe) amach is amach. Fear ar bith a leagadh an barra uaidh os a choinne agus a chuireadh péire uileannachaí air fhéin ag dradaireacht le 'chuile bhean a theigheadh thart an bóthar]/ Má's leat dóigh a dhéanamh de'n scéal ar fad, sin é atá agad a dhéanamh. Meastú an éistfidh duine ar bith leat ar an gceird sin. Má shíleann tú go n-éistfidh féach leo é. Ar a fhéachaint a bheidh a fhios é / Réidhteach a dhuine! Réidhteach. T'anam ó'n Diabhal, ní fhéadfaidh tú dóigh a dhéanamh de'n scéal ceart críochnuighthe. Nach feasach duit féin cho maith agus is feasach domsa má ólann tú a leath sin, agus uisce a chur thríd an gcuid eile, go mbrathfaidh sé é. Is air nach mbeidh an mhoill. Nach furasta aithinte dhó é!/[Dar príosta ní féidir dóigh a dhéanamh dhó (: dhe) cho h-éascaidh agus a cheapas tusa. Sáthach meabhrach atá sé an uair a thogruigheas sé féin é. / Is dóigh grinn thú dá mbeadh a fhios agad é. Nach bhfeiceann tú céard a rinne tú?]/ Is maith an dóigh grinn duit a dhul ag éisteacht leis oíche eicínt. Níor chuala tú a leithide ó a rugadh thú / Ba mhaith an dóigh grinn do dhuine a bheidh ag breathnú air ag cur na tuighe. Dheamhan blas ariamh ach a bualadh síos in a straoilleogaí mar a bhí sí agus scoilb a fháisceadh innte. Is breagh slachtar an teach a bhéas aige ach a mbeidh sé réidh / Ba mhaith an dóigh gáire é gan bhréig gan áibhéil. Mara mbeadh agad ach aon-gháire amháin chaithfeá a dhéanamh faoi agus an ghoic a bhí air, amuigh ag damhsa / Ba mhaith an dóigh gáiridhe dhuit a theacht ag éisteacht leis oíche eicínt, má bhíonn sé i "ngiúmar" (: humour). Tá scéalta aige a bhainfeadh gáire as na clocha. Ach má bhíonn múisiam ná dubrón ar bith air, ní bhfuighidh tú smid ná smeaid uaidh / Is maith an dóigh fataí é an garrdha sin = garrdha a mbeadh tabhairt fhataí ann; garrdha a bhfásfadh fataí maithe ann /[Níl aon-dóigh fataí istigh ar do bhaile inchínnte ar Gharrdha Mh. L. má fhaghann sé aon-ghiollaidheacht. Daithín feamuinne agus braitín aoiligh, agus níl righeachan ar bith le na fataí a bhainfeas tú ann, is cuma fliuch tirm an bhliain]/ B'ait an dóigh fataí é an cúl thoir sin roimhe seo, ach dair (: dar) leat, níl tabhairt ar bith fanta ann, marab é an síor-chur atá dhá spíonadh. Is olc é an iomarca de'n fheamuinn dearg sin freisin. Dóigheann sí an talamh uiliog / Níl aon-áit

ins an gceathramhadh is fhearr dóigh coirce ná an ithir sin thíos agad-sa. Nach bhfeiceann tú go bhfuil sí in a púir uiliog, tá sí cho séasúrach sin. Cuir coirce mór innte sin i mbliana, agus mise i mbannaí go mbeidh an toradh chéadtach agad air / [Níl aon-dóigh cruithneacht' istigh ar do bhaile. Cá'il sé? Shílfeá go raibh an talamh dhubhrabháin sin thíos agamsa cho maith agus a bhí le fáil len a h-aghaidh, agus chonnaic tú féin an cleas a rinne sí ann an bhliain cheana. Níl raibh ceo dhá barr ariamh agam nach síobhuisín beag nacharbh fhiú do sheacht mallacht é. Ba í an díogha ceart í lá agus nach ndrannfadh J. Ph. É. léithe agus é thart cheal údar poitín] / Dóigh coirce mo léan! Dóigh bruimfhéir, má's dóigh ar bith é / An-dóigh ballach í Carraig Mh. ar an taoille seo. Nach bhfuil sé ag tuileadh isteach i mbéal na cuisle. Gabh síos agus caith cupla urchar uirre, agus fan ann nó go ndíbrighidh an taoille tuile thú. Cuirfidh mé mo shean-hata leat go n-eireochaidh ballach nó bromóg leat / Is maith an dóigh bradán é Poll na h-Easa ar an aimsir seo. Tháinic mé anoir thar an línn aréir, agus bhí lonnadh ar an uisce. Is deacair breith ins an mbaile ar E. aríst go ceann scathamh. Cuirfidh sé ceirín de'n fíor-uisce air féin arsa tusa (: ag dul ins an abhainn ag saghdadh bradán) / [Má's ag tóruigheacht creathnaigh a tháinig tú is olc an dóigh (: creathnaigh) é seo. Níor mhór duit a dhul ar chladach dána le creathnach a fháil. Is diabhláí dúlaidhe atá sib ins an gcreathnach suas annsin i gcomhnuí / Is olc an dóigh a dtáinic tú ins an áit seo má's ag iarraidh feamuinne atá tú. Dheamhan a leath-dhíol féin ag aonduine annseo. Ach b'fhéidir, dá dteanntá siar scathamh go bhfuigheá feamuinn tirm ar an bP. / Is dona an dóigh cairrgín an áit seo a bhfuil tú muis. Is a dhul ag iarraidh breac ar thulán a dhul ag tóraidheacht cairrgín i mbarr chladaigh. Is furasta aithinte gur aineoluidhe thú. An aithneochthá cairrgín dhá bhfeictheá é. Dheamhan a fhios agamsa an aithneochthá] / Má's ag iarraidh móna atá sé is dona an dóigh dhó a theacht annseo anois. Níl caorán ann nach bhfuil díolta. Breagh nach dtáinig sé níos túsce ins an mbliain, an uair a bhí greadadh di suas annsin ar 'chuile chnocán, agus gan fear a fiafruighthe ann / Sílim gurb olc an dóigh mná é an baile seo ag fear ar bith le thoidheacht ann. Níl aon-bhean ionphósta dá bhfuil ann sásta duine ar bith a phósadh ach máistirí scoile, nó cléireachaí beaince. Nach bhfeiceann tú féin iad. Níor mhaith dhuit scráibín a shamhailt leo. Ghabhfaidís ingeallta dhá samhluightheá. Nár thugaidh Dia dhóib níos fhearr é muis! B'fhéidir nuair a d'fhuar-óchaidís agus iad fágtha ar a dtóin scathamh eile mar tá siad, go mb'fhuar-asta a dhul 'un cainte leo annsin. / Ag iarraidh síol plandaí atá tú? Is olc an dóigh a dtáinig tú muis. Dheamhan gráinne ag gabhail linn i mbliana. Caithfeam -uid féin a dhul ag soláthar — caithfidh sin / Ní h-olc an dóigh poitín chor ar

bith é tigh S. Mh. B'annamh leis a bheith falamh pé'r bith céard is cor dó ar an saoghal seo. Mara n-eirighidh aon-bhraon leat ann, déarfainn leat do shúil a bhaint dhe. Gabhfaidh sé richte leat aon-deoir a fháil ar a mhalrait / [Níl aon-tobac agad. Dar mo choinsias muis, is dona an dóigh a dtáinic tú anois. Tá mé féin spurtha ó am dinnéir, agus gan aon-ionbhadh ag aonduine ins an teach a dhul dhá iarraidh, bhí muid cho cruadhógach sin. Beidh sí seo ag dul in a choinne ar ball beag, má ghníonn sin thú] / Chuaidh sé síos tigh J. le páipéar "dole" a líonadh. Diabhal bréag muis narbh olc an dóigh. Chreidim dheamhan smid scoláireacht' i bpluic aon-duine dhá bhfuil annsin ach an oiread leis féin. Shílfeá ins an míadh, go mbeadh duine eicint ní ba ghoire do láthair dhó len a líonadh ná an baile seo. Ach cheapfainn go (: gur) le grádh do'n chuartaidheacht a chuaidh sé ann / [Is maith an dóigh coirrlighe an t-Oileán ar an rabharta mór seo chugainn. Beirt ar bith a mbeadh currach aca, bheadh leasú na bliana sin aca. Ach níl sé grath (: de rath) ar na daoine an méid sin féin a fháil. Ach dhá mbeadh currach faoi chéad ann, chreidim nach bhfuil aon-duine ann a ghabhfadh innte, ná a bheadh indon aon-cheart a bhaint di] / Goideadh a bhríste agus a chóta mór uaidh ann. Chaithfeadh sé imeacht in a chraiceann, marach F. A. a thug sean-bhríste cuileáilte leis féin dó. Níor mhaith an dóigh dhó sin R. le dhul ar ais ann = níorbh áit mhaith, (chóireamhail, ádhamhail) dó R. le dhul ar ais aríst ann / Cé'n chiall an eadh? Rubáladh ann mé. Ba mhaith an scéal dom nach raibh ag gabhail liom ach seicín deich scilleacha agus sprus eicint airgid ruaidh. Dhá mbeadh, ghabhfadh an bhail chéadna air agus a chuaidh ar an méid sin. Tugaimse G. do'n diabhal. Déarfá nachar mhaith an dóigh dhom a dhul ann aríst. / Is minic a chuala tú "Fuair sé an oiread dhe, agus a fuair an bacach d'Inis Nídh". B'olc an dóigh do'n bhacach é a chastáil go h-Inis Nídh. Tugadh sáile bruithte dhó ann, adeir siad / Má tá sé sin imighthe soir, ba mhaith an dóigh a dhul soir in a dhiaidh. Beidh ól in aisce dhá thoghaint ar dhaoine indiu. Tá an fiuntas ann, an uair a thosuigheas sé / [Ba mhaith an dóigh (: beart, pleain) a dhul amach anois agus a bheith roimhe ag an iothlainn agus caitheamh leis. Ní thomhaisfeadh sé go bráth go mbeadh ámhulleacht ar bith mar sin ionainne. Leag-fadh sé ar an gcuingir eile é — ar Sh. agus ar T.] / Níl a fhios agam arbh olc an dóigh chor ar bith a dhul ar meath indiu. Déanfaidh sé an-lá fairrge. Tá roint mhaith currachaí amuigh. Mara bhfuil aon-chruadhóg eile ort, buailfeamuid amach ... Shílfeá go bhfuil brath agad loiceadh. Do chomhairle féin a mhic ó / B'ait an dóigh bualadh suas ag an teach ambáireach má bíonn an sean-bhuachaill imighthe. D'fhéadfadh duine a bheith ag baint corr-scealpóg as Máirín de réir a láimhe. Ba bheag an locht a gheobhfadh sí air ach oiread cheapfainn. Tá sí sáthach bainte amach, ach nach leigeann an faitíos

di cor ná car a dhéanamh ag a h-athair / [Sílím go mbadh mhaith an dóigh do dhuine trí
 nó ceathair de bhoscaí móna a thárlú anuas chuig an teach a fhad agus atá an aimsir
 seasta mar seo. Ní fheicfidh tú seachtain ó indiu go mbeidh airde sneachta
 ar an talamh, agus ní bheidh sé ionrásta ag tada a dhul 'na phortaigh annsin. Tuairt
 shneachta a thioctas as an bhfuairidheacht seo] / Níor dhona an dóigh chor ar bith anois
 duinn na bruachannaí a leagan as láimh. Is gearr go bhfeicidh tú meall feamuinn dearg
 ins an gcladach agus ní shin é 'u' (: ar) dtráth a bheith ag leagan bruachanna. Feicthear
 dhom nach bhfuil am ar bith is cóireamhla lena leagan ná ar an aimsir seo / Ba
 mhaith an dóigh dhuit a Bh. má tá an siopa romhat, a bheith ag dul ann anois, agus gan
 an oíche a leigean ort féin aríst. Níl siar ná aniar ins an lá anois. Ní féidir
 go bhfuil na scoláirí beaga ins an mbaile. M'anam muise má tá nach mór duit
 a bheith ag cur bealadh faoi t'ioscadaí / [Níor dhona an dóigh do dhuine cupla péire de
 na "clogs" sin a cheannacht 'fhad agus atá siad fairsing. B'fhéidir go bé (: gur) an chaoi
 a mbeadh sé ar ball go mbeadh muid gan Murrchadha gan Mánus. Dhá dhonacht iad, is
 fhéarr iad ná imeacht cosnochttha] / Ba mhaith an dóigh do Ph. Ph. í a phósadh
 anois. Tá teach agus giodáinín talmhan' aice, agus dheamhan achar ar bith go mbeidh sí
 ag fáil an phinsean. Mullach an diabhair dó, nach bhfuil sí sáthach maith aige, má
 tá aois féin uirre. Dar príosta is maith aibidh an sean-pháiste é P. féin feasta
 choidhchin. / [Is dona an dóigh dhó a dhul ag tornaie (: atornaie) faoi'n scéal mara bhfuil
 fiainisí (: fiadhnuise) aige thairis sin air. Tá sé breagh go leor a bheith ag caint
 annseo ar leic an teallaigh, ach níl sé cho réidh sin ceart a bhaint de'n bhreitheamh
 ná de na dligheadóirí a bhíos annsiúd. Chabálfaidís thú ar ionntú an tsuip] /
 Meastú a Sheáin nar mhaith an dóigh do 'chaon duine againn bogadh amach ag tóraidh-
 eacht mná an Inid seo. Dar príosta sílim féin nach mbeadh de chailleadh air.
 Gabhfamuid i dteach eicint a mbeidh beirt deirbhshiúr ann, agus fágfaidh mé an
 ceann is óige agadsa ach cuid de'n spré a thabhairt dom / Is suarach an dóigh do dhuine
 ar bith a bheith dhá mharbhú féin ag dul suas agus anuas annsin dhá cheann de ló
 ar scáth coróinín airgid. Ach tá sé sáthach maith ag an dream atá sásta leis:
 i leabaidh gan buille amháin a dhéanamh go bhfaighthí h-ocht nó naoi de scilleachaí
 ins an ló. Níorbh é luach do shláinte é an méid sin féin, ach b'fhéarr é ná
 an chaoi a bhfuil sé faoi láthair. / [Ba mhaith an dóigh anois do'n triúr againn a dhul
 agus greim a ithe. B'fhéidir nach mbeadh sé cho h-éascaidh dhuinn a fháil aríst. Ní beag
 dhuinn a bhfuil romhainn agus gan gearradh ocrais a bheith orainn ar ball] / Déarfá
 nacharbh olc an dóigh é a Sh. Dheamhan smid bhréige agad annsin. Seolaighidh lib mar
 sin. Cá ngabhfamuid? Áit ar bith is túisce againn. Mara chéile an ballséire agus a

ghiolla annseo. Níl maith ar an deoch i gceachtar aca thar agus a chéile / "Sílím nach dóigh ro-mhaith dhuit fuirtheacht annseo" arsa mise. "Deamhan a fhios agam an dóigh ro-mhaith é ach oiread" arsa seisean. "'Sé an rud is lugha a gheobhadh duine ann fuacht, agus b'fhéid -ir go bhfaigheadh sé gleáradh buailte, mara mbeadh sé ar a aireachas féin" / Ní dóigh ro-mhaith a bheith idtuilleamaí talmhana ar an aimsir seo, scáth a bhfuil beithidhigh ag dul. Tá siad an-mhór anuas ar ala na h-uaire. Ach b'fhéidir dóibh feabhsú amach annseo idtús féir. Mara bhfeabhsuighidh, beidh na daoine in ainriocht / Ní dóigh an-mhaith a bheith i Londain faoi láthair. Tá an V2 ag teacht anuas in a ceathannaí. Níl aon-dochar in áit ar bith eile i Sasana ach annsin amháin, ach cé beag a dhonacht. Is i Londain is mó atá muintir na h-áite seo / Is deas an dóigh do dhuine 'chuile shórt dhá bhfeilfidh dhó a bheith aige fhéin, agus gan a bheith ag iarratas ar 'chuile dhuine eile. An té a bhéas, beidh sé ar deire (dóigh = caoi, staid) / Ní deas an dóigh do dhuine a leithide sin de chleas a dhéanamh, an deas? Ach is cuma le cuid de na daoine / Is gránna an dóigh do dhuine ar bith bail mar sin a chur air fhéin le ól. Ní faghaim meabhair ar bith cé'n chaoi a bhféadann daoine an oiread sin a ól. Shílfeá go dtiocfadh sé in a n-aghaidh / Is deas an dóigh do ghearrchaile ar bith a bheith lághach cuí(bh)eamhail agus fios a bealaigh agus fios a labhartha a bheith aice. Ach is mór dhíob nach bhfuil sin aca ar an saoghal seo. Tá an saoghal ag teacht an-aisteach ar aon-chor / Nar dheas cuíbheamhail an dóigh dhuit a theacht abhaile mar a rinne 'chuile fhear istigh ar do bhaile agus gan a bheith ag locadóireacht soir annsin ag caitheamh do chuid airgid ar shuaracháin. Ach mo chreach mhaidne, is tusa féin nach bhféadfadh an chuíbheamlacht a dhéanamh. Níor thug tú abhaile leat é / Níor chuíbheamhail an dóigh d'aon-bhean tosuighe ag bruimseálacht mar sin as comhair lán tighe. Ach is cuma leis an rúisc siúd céard a dhéanfas sí. Dá mbadh mise a fear bheinn ag gabhailt uirre an fhad agus a gheobhainn teas in a craiceann / Dair leat, níor dheas an dóigh dhom é, ach ní raibh neart agam air. Chaithfinn treabhadh nó tiomáilt (: tiomáint) a dhéanamh, agus rinne mé an rud a shíl mé a bheith ceart / Bhí mé annsin ag fanacht agus ag síor-fhanacht, agus gan í ag teacht. Níor dheas an dóigh dhom é, ach ní raibh aon-ghoir agam corruighe in a dheidh sin. Dá bhfaghadh sí imighthe roímpe mé, bhí mo chosa nighte / Is gránna an dóigh do dhuine a leithide de chleas thúatach a dhéanamh, ach an uair nach raibh ionnta féin ach an túataighil, nach gcaithfinn cam in aghaidh an chaim a thabhairt dóib. Dá mbeadh breith ar m'aithmhéala agam aríst ní dhéanfainn é, ach ní raibh / Ní maith an dóigh d'aonduine araoid a chur ar shagart. Bíonn sé in aithmhéala faoi dheireadh thiar thall. Dream iad sagairt nach bhfuil agad a bheith mór ná beag leo

ach a gcuid a chaitheamh aca, agus gan thairis sin de chaidéis a chur orra. Breathnuigh ar bhean D. / [Ní maith an dóigh dhuit a dhul amach insan mbáistigh sin. Beidh tú in do líbín, beidh sin / Ní maith an dóigh di é, má rinne sí leath-chuma ar na dílleachtaí. Ní cheideonaidhe liom ar a dtiocfaidh agus ar a dtáinig leithphighinn ruadh a chur as dóib. Bheadh faitíos orm go n-ágróchadh Dia orm é.] / Ní maith an dóigh do dhuine ar bith aon-phlé a bheith aige leis an bpoitín. Th'éis a ndearna an misinéara d'eascainí agus de mhionnaí móra air. Mhaithfeá do Dhia gan a bheith ag breathnú air ag caitheamh na croise. Bhí mé ag eitealla leis an scanradh a bhí orm / [Ní maith an dóigh dhuit, a laoi, a bheith amuigh mar sin do do dheallrughadh féin leis an bhfuacht i gcaitheamh na h-oíche, agus thú do do shníomh le rachtannaí casacht' ar feadh na h-oíche aréir. Is beag an áird a thug tú orm nuair a ghlaoidh mé ort trathnóna] / Ní maith an dóigh d'aonduine a bheith aimhreasach mar sin. Peacadh mór é peacadh an aimhris. Marab é an chaoi a bhfuil sé mar adeir an fear fadó go síleann gadaidhe na gcruach gur gadaidhe é an sluagh / Dubhairt mé liom féin nar mhaith an dóigh dhom imeacht ar bholg falamh, agus dhá mhéad doicheall dá raibh romham, go bhfan= fainn go bhfeicinn an dtairgí aon-ghreim len ithe dhom. Tairgeadh agus mo sháith. / [Is dona an dóigh d'fhear ar bith a bheith ag soláthar ban ar an aimsir seo. Deir tú le mac S. Th. Sh. a chonnaic mé ag teacht isteach ag an Aifreann indiu, agus cuisne sheaca ar a bhrághaid. Tá mé ag ceapadh go raibh sé amuigh igcaitheamh na h-oíche aréir. Dá mbeinn d'fhuireasbhaidh mná le mo mharthainn, dheamhan mo chois clí (: chlé) ná dheas a chuirfinn amach dhá n-iarraidh macsamhail na h-oíche aréir / Is dona an dóigh dhuit muis a dhul 'na phortaigh indiu. Tá an lá ins an gclaidhe. Beidh tú báitthe go craiceann ach a mbeidh tú ins an mbaile.] / Is dona an dóigh a dhul ag spréidheadh ithreach ar an mbáistigh seo. Coirce ar bith a chuirfear leithide an lae indiu, is coirce gan cur é. Tá an ithir in a leic / Ní maith an dóigh d'fhear ar bith a shláinte a chailleadh le fánaidheacht mar sin. Is mór adéarfá le duine a bheadh antlásach agus nach mbeadh aon-bheann aige ar an droch-lá, ach dheamhan neart a bhíos aige air go minic. Ach an té a thiubharfas fliuchán agus amluadh dó féin le siléig is beag an scéal é, hébrí céard a eireochas dó / Is maith an dóigh iad! = níl aon-mhaith a bheith ag súil go bhfaighfear tada dhá mbarr (droch-cártaí) / [An bhfeiceann tú iad sin. Is maith an dóigh iad. Spéireataí dubha go tóin. Nuair is dubh dhóibsean is dearg domsa, agus an uair is dearg dóibsean is dubh domsa] / Diabhal bréag nach maith an dóigh é an

guróir de laogh sin. Breathnuigh ar an gcruit atá air. Tiubharfaidh an Márta
 rud le déanamh dó = laogh a bheadh in a dhroch-údar, nach mbeadh aon-deagh-ghealladh
 faoi, ná aon-tsúil len a eirghe / [Is maith an dóigh í sin. Dállta ar meisce 'chuile
 oíche, agus ag gabhail fhuínn ag teacht abhaile. Dhá mba mise a máthair, d'fhágfainn
 amuigh ar an tsráid í, agus cead aice lóistín a fháil insan áit a bhfaghann sí
 an t-ól. Ach chreidim nach bhfuil mórán le reic ag an máthair féin]/ Cá
 bhfuair tú an sean-"bicycle". Dar fiadh sin sean-déanamh ó'n díle ceart. Is
 maith an dóigh é déarfá. Dar mo choinsias anois, ní maith ó adubhairt tú é.
 Ní shuidhfinn thuas air chor ar bith / [Cé leis an sean-asal sin. Is maith an
 dóigh é. Pé'r bith cé leis é, tá leis. Tá éadail aige]/ 'Bhfeiceann tú an péire bróg
 a cheannuigh mé achar is lugha ná dhá mhí ó shoin. Is maith an dóigh iad sin. Tá
 siad rodtha idir bhuinn agus uachtair. Breathnuigh uirre sin, ar son Dé ort! An
 feire féin níl innte / An bhfaca tú an priobáinín fataí atá annsin thuas agam.
 Nach gceapfá gur maith an dóigh é. Níl das ag gabhail leis nach bhfuil rodtha ag an
 lobhadh bán. 'Ar ndú' is maith an aghaidh orm é, agus a gcur ann chor ar bith. Sin
 é an cleas a ghníos "na barra" sin i gcomhnaí / Na chúig mhuileata is measa i
 bpaca! Dhá mbeidís ann níos measa, is mé a gheobhadh iad. Is maith an dóigh iad /
 An bhfuil a fhios agad an chruach atá ar leiceann thiar an bhóthair agamsa. [Níl
 fód slán istigh in a corp. Tá sí in a bog-eibhinn fré chéile. Is maith an dóigh í,
 agus cho h-áirdeallach agus atá lucht na "lorries" i mbliana faoi mhóin thirm a
 fháil. Diabhal an raibh sí baoghal ar cho dona siúd an uair a rinneadh í. D'ól
 sí an t-uisce ar fad ó shoin]/ Níor thug mé an dóigh dhó (ní bhfuair sé an dóigh) =
 duine a bheadh ag iarraidh rud nó ag tnuthán le rud a fháil agus nach bhfuigheadh é, nó aon-
 ughach faoi / D'iarr sé an bhean ceart go leor, ach níor eirigh leis. Ní
 bhfuair sé an dóigh. 'Ar ndú' dheamhan cuma ar bith a chuir sé air féin ar aon-
 chor: a theacht isteach ar meisce idteach gnaoidheamhail ar bith an tráth sin
 d'oíche! / M'anam nach bhfuair, ná nar thug mé an dóigh dhó. An uair a chuirfeas
 sé abhaile a bhfuair sé d'uird agus de gheantrachaí annseo, b'fhéidir go
 bhfuigheadh sé an gró an uair sin, ach ní mó ná sin é. Tá sé sin indon a
 chuid a iarraidh go maith. Dhá mbeadh sé leath cho gasta dhá chur ar ais agus atá
 sé dhá iarraidh, dheamhan a mbeadh basctha dhó. / [Ní bhfuair mé an "bicycle",
 agus ní bhfuair mé an dóigh. Tá sé siúd cho daoitheamhail len a bhfaca tú ariamh.
 Dhá gceapadh sé go mbadh rud é a dhéanfadh leas dom choinneochadh sé uaim é
 d'aon-úaim amháin. Ní hé ba mheasa ach mise a chuaidh dhá iarraidh air agus a
 fhiosacht dom nach bhfaighinn é]/ Sin é ar dhubhairt sé mar níor thug mé

an dóigh dhó. Cé'n chaoi a bhféadfainn? A dhul ag scaradh leis an gcarr a
 thastuigheas uaim péin 'chuile mhíle lá ins an tseachtain len a
 thabhairt dó san. Dhá ghoireacht do dhuine a chóta, is goire ná sin dhó a léine,
 in a dheidh sin féin. / [D'fhéachfadh sé len a theacht isteach dhá bhfaghadh sé an
 dóigh ach ní bhfuair. Ní raibh mé dhá iarraidh. Sháróchadh sé muid ceart
 críochnuighthe. Cé'n brígh, ach ní chuirfeadh an tubaiste ag imeacht é,
 ó a dhéanfas sé teanntás in áit] / Is umhal éascaidh a thiocfadh sé
 linn ach níor thug mé an dhó dhó. Tuige an dtiubharfainn. Bailigheadh
 leis anois, agus teigheadh sé ins na currachaí a raibh sé ionnta le bliain.
 Mara raibh muide sáthach maith aige leis an fhad seo, níl muid sáthach
 maith indiu aige ach oiread / 'Sé mo dhóigh gurb é atá ann ('Sé mo mhór-dhóigh
 gurb é atá ann) = tá mé dearbhta, nó cinnte gurb é atá ann / 'Sé mo
 dhóigh nach dtiocfaidh sé ó tharla nach bhfuil sé annseo cheana / ['Sé mo
 mhór-dhóigh gurb éard a dhéanfas sé anois greadadh leis ar fad. Ní
 ghéillfeadh sé choidhchin di faoi'n rud sin] / 'Sé a dhóigh agus a mhór-dhóigh nach ndéan
 -faidh an mac aon-rath th'éis nach bhfuil aonduine ins an tír is críonna
 ná é. / 'Sé mo dhóigh muise gurb é. Marab é, cé eile a dhéanfadh é. Níl a
 fhios agamsa / 'Sé a dhóigh gurb shin é an chaoi a mbeidh sé. D'eile. Nach gearr
 an bás ó'n sean-riadaire údaidh eile / Is maith an dóigh é = fear leorchruth,
 fear ar mhaith an aghaidh bean é / [Is maith an dóigh é anois pé'rbith
 bean a n-eireochaidh sé léithe. Beidh sí in a suidhe go te ar aon-nós /
 Is maith an dóigh thú bail ó Dhia agus ó Mhuire ort, ach tá faitíos orm nach
 ar mhná na h-áite seo a bhéas an t-ádh. Beidh tusa ag iarraidh dubh-
 spré agus sin rud nach bhfuil le fáil agad annseo] / D'fhéadfá a rádh gur
 maith an dóigh é: gabhaltas mór talmhana agus gan cloch bhualte an
 iarainn istigh ar a fhuaid. Tá airgead tirm ag an mbuachaill sin freis-
 in, cheapfainn / Má's maith an dóigh é breagh nach gcuireann sí a
 h-inghean ann agus gan a bheith dhá buachailleacht annsiúd níos fuide. Ach
 ní chuirfidh. Aindeoin a bhfuil de mholadh aice ar an áit, is dona léithe
 é in a dheidh sin, agus tá sí ag tnuthán go bhfuighidh sí fear níos fhearr
 di. Ní bheadh an saoghal suas len a cuid cluanaidheacht' sin, in a dheidh
 sin / Ní bhfuair muid an dóigh le suidhe síos ariamh = deis, seans, údar / Níor
 shuidh mé síos mar ní bhfuair mé an dóigh. Dhá gcastaí duine ar bith thart
 ann a dtiocfainn ag seanchus leis, ach níor casadh. Áit an-chúlraideach
 é / Chaithfinnse dhíom é sáthach gasta, ach ní bhfuair mé an dóigh. Bhí mé

ag áirdeall agus ag síor-áirdeall oraibh-se agus dá bhfeicinn sibse
ag cur cor ar bith dhaoib, is maith éascaidh a leigfinnse mo ceann féin
go talamh. / [D'inneochainn dó é, ach ní bhfuair mé an dóigh. Bhí brat aca
timcheall air, agus ní chloisfeá méir i gcluais len a raibh de chlabaireacht
agus de shioscadh aca. Shílfeá freisin go raibh sé de bheith orra fanacht
annsin nó go n-imigheadh seisean. Bhí mé le buile agus le báine, ach
d'fhéad mé fuarú ins an ggraicean ceadna ar théigh mé ann, ar
scáth a raibh d'áird aca siúd orm] / Má fhaghaimse an dóigh, bainfidh
mé deatach as, ach is mór m'fhaitíos nach bhfuigead. Tá sé an-áird
-eallach le ghoirid, agus leig sé faoi go mór ins an nglaothmaireacht,
thar agus mar a bhí sé. Measaim go mbraitheann sé nach bhfuil aon-
iarracht fanta ag na daoine air, agus nach mór dó a bheith ar a shon féin
feasta / [Dá bhfaghainn an dóigh bheadh sí sactha isteach agam, ach ní
bhfuair. Fhobair mé do dhó beag a leanacht, ach ba mhór liom a dhul
ag cur cuileata amudha le cáirtín cho h-éidtreorach. Is deacair
tada a dhéanamh le cuileata aonraic] / Rinne sé é, agus sé a fuair an
dóigh. Dar príosta, dhá leigeadh sé uaidh é, ní bheinn geal dó aríst go
bráth. Is fada a thastuigh an iarraidh sin anois ó'n dream eile. / Is
deas an dóigh de dhuine é (nó í) = fear nó bean dóigheamhail shlachtar / Is
deas an dóigh de bhean í, bail ó Dhia agus ó Mhuire uirre. Go dtugaidh dia
fear mór maith di agus is maith an aghaidh uirre é / Is breagh deas an dóigh
d'fhear é ach a bhfeictheá gabhtha gléasta mar sin é. Ach ba dual dó an-
slacht. Ní raibh sárú an athar le fáil, bhí sé cho slachtar sin / Áit dheas
ar dhóigh é = ar mhodh ar bhealach / Duine lághach ar dhóigh é, ach is deacair
bun ná barr a fháil air scaithtí. Ach níor de chloinn Mhac C. é mar mbeadh
sé mar sin. Bhí an aistighil ag imeacht leo frén a chéile / [Teach breagh ar
dhóigh é, ach tá sé an-tais istigh ann. Níl a fhios agam nach bhfuil a chuid
adhmaid críon freisin. 'Sé a chosamhlacht é ar aon-nós / Tá sé sáthach
gnaoidheamhail ar dhóigh. Dheamhan fear níos gnaoidheamhla le castáil dó i dteach
ósta, an té a mbeadh aon-bheann aige air. Ach cneagaire coróna é le
dhul ag déanamh margaidh leis.] / Chuidh an scéal cho mór ins an dóigh agus go mb'éigin
dó imeacht = chuidh sé cho géar sin air; chuidh sé ar an scian is géire air; chuidh
sé in aimhréidh air; bhí sé idteannta faoi'n scéal / Chuidh an rud cho mór ins an
dóigh air, agus gur eirigh sé as ar fad. Nach raibh sé cho maith dhó ar aon chor,
scáth a mbeadh dhá bharr aige ins an deireadh / Tá sé ag dul ins an dóigh

air anois. Cinnfidh air an cheist a fhuascailt / Ó a chuaidh an pósadh cho
mór sin ins an dóigh air, bhí sé cho maith dhó an rud a rinne sé a dhéanamh: eirge
as ar fad. Bhí lom-lán an chirt aige / D'fhéach sé dóigh agus an-dóigh leis an rud
a dhéanamh agus chinn air th'éis a dhichill = d'fhéach sé na húdraí agus na h-eádraí =
rinne sé gach uile mhíle nídh a d'fhéadfadh duine a dhéanamh = níor leig sé
nídh ar bith ar lár len a chúis a chur i gcrích [deirtear "dóighte agus an-dóighte"
nó "dóigh agus ath-dhóigh" freisin] / [Níor fhága sé dóigh ná an-dóigh gan féachaint
ach sin é a raibh dhá bharr aige. Chinn air dubh agus dubh é a fháil = rud a bhí
ar iarraidh / Níl dóigh ná an-dóigh nach bhfuil traoiáilte aice le fear a
fháil, ach chinn uirre aon-duine a fhasú fós. Tá sí ag iarraidh a liodán
a chur in P. Sh. anois, ach ní faoi chearc a leigeadh P. amach ach an oiread le
duine] / An bhfeiceann tú an cliobaire sin thoir ag P. Dh. Tá dóigh agus ath-dhóigh
féachta aige ag iarraidh posta a fháil, ach dhá bhfeictheá-sa fhéin an áird atá
ag daoine air sin. Dheamhan áird muise ach an oiread agus a bheadh aca ar mhadadh
beag, ná an oiread sin féin scaithí / Traoiáilfidh sé dóighte agus an-dóighte
anois le'n a chur ag obair. Is cruaidh an cás é má chliseann air. Tá sé ag
méirínteacht agus ag "fiddleáil" leis le ráithe, ach chinn air aon-cheart a bhaint
dó fós ... Deis l'aghaidh soluis atá sé ag iarraidh a dhéanamh / [Bhí dóigh agus
an-dóigh oibrighthe aca leis an "mótar", ach cor ná car ní raibh siad indon
a bhaint as nó go dtáinig mac D. Ní dheárna sé filleadh ná feacadh ach
é a oscailt, breith ar "wirín" beag, lúbadh a bhaint as, agus deirimse leatsa
narbh é an t-achar ab fhuide go raibh sí ag giúnaighil (geonaighil). Námhaid
í an cheird gan a foghlaim in a dheidh sin] / Chinn dóigh agus ath-dhóigh orm. Céard
a dhéanfas mé anois? A fhágáil annsin nó go dteagaidh fear eicínt níos
stuama ná mé féin len a laimhseáil. Tá mise sáruighthe aige / Féach dóigh agus andóigh
leis agus má chinneann ort níl agad ach a thabhairt ag "mechanic". Ach feicthear
dhomsa — 'sé mo scil ann é, arsa tusa — go mbadh cheart go dtiocfadh sé isteach
gan stró ar bith ann leis an mul sin a liocadh anuas. Céard eile atá len a
bhacadh. Ní léar domsa go bhfuil ar aon chor / [Beannacht Dé dhuit! Bhí sé cho maith
leigean dó. Tá a chuid scoile sin ar iarraidh anois. Féachadh dóigh agus an-dóigh leis, ach
b'aon-mhaith amháin é. Buailleadh dual na druinne air, fuair sé éadach nuadh;
bicycle, "sweets", chuile mhíle rud. Ghabhadh sé ann lá nó dhó, ach ghlacadh sé an
ghráin annsin uirre aríst, agus do ceann finne ní chuirfeadh amach é. Bhí S. ag rádh
go ndíbreochadh sé amach ar an móin imbliana é agus go mb'fhéidir go múinfeadh sin é] /
D'fhéach sé 'chuile artha — dóigh agus ath-dhóigh — le cluain a chur ar an mbean

ach thug T. J. uaidh í ina dheidh sin agus uiliog. Shaothruigh 'chaon duine aca go maith í — shaothruigh sin. Ach níorbh fhiú an tairbhe an trioblóid. Níl aon-straóill de bhean ag teacht isteach ag an bpobal is mó ná í indiu, aindeoin an giodam a bhí fúithe agus í in a cailín óg/[Thóruigh sé dóigh agus an-dóigh ag iarraidh mná agus chinn air aon-bhean a fháil, th'éise sin / Tá dóigh agus an-dóigh tóruighthe agam agus gan é faighte agam th'éis mo trioblóide. Nímé beo cá leagfaidhe é? Mara bhfuil aon-tuairisc ag N. air, beidh sé gan fáil]/ Rinne sé dóigh dhá bharamhail = ní raibh aige ach tuairim faoi'n scéal. Ní raibh sé cinnte, ach rinne sé fírinne de'n tuairim, agus rinne sé beart mar dhóigh de go raibh an scéal marab áil leis féin é a bheith / Dubhairt na buachaillí báire leis ag saghdadh faoi, go raibh an bhean mór leis. Diabhal asna dhó nach ndearna dóigh dhá bharamhail, agus nach mbuaileann soir dhá h-iarraidh. 'Ar ndú mo léan ní bhfuair sé ach bonnaidheachaí /[Is olc an rud dóigh a dhéanamh de do bharamhail. Nach maith atá a fhios agad gurb é a ghoid í. An bhfaca tú é? ... Cé'n chaint sin ort mar sin. Nach feasach duit, dhá gcloiseadh sé an chaint sin in do dhiaidh go mb'fhéidir gur dlí a d'fháisc -feadh sé ort. Ar adharca a bheirtear ar na ba, agus ar theanga ar na daoine / Bhí mé in éindigh le fear aréir! Nach maith eascaidh leat dóigh a dhéanamh de do bharamhail. Shíl tú má chonnaic tú ag dul amach ar cuairt mé, nach bhféadfainn a bheith in áit ar bith ach in éindigh le fear! Ba bheag an baoghal orm muis. / Ní maith an rud do dhuine dóigh a dhéanamh dhá bharamhail, nó go mbeidh sé fíor-shiúrálte faoi rud. Chonnaic mé S. Ph. Mh. ag teacht aniar na Ch. annsin thíos oíche ag an dó a chlog. Goideadh caora an oíche chéadna ó Sh. Mh. N. Rinne mé féin dóigh de mo bharamhail an uair a chuala mé faoi'n gcaora agus gan de chomharaidheacht agam air ach an méid sin. Bhí mearbhall mór orm. Thiar tigh S. Sh. a bhí S. P. Mh. agus cionntuigheadh L. Th. faoi'n gcaora in a dhiaidh sin]/ Is gránna an chaoi dhuit a bheith ag déanamh dóigh de do bharamhail mar sin. Cá bhfios duitse an raibh aon-láimh aige ins an bhfear ariamh. Ní fhaca tusa é. Agus an dream a bhí in ainm agus é a fheiceál, ní raibh a gcuid cainte i gclár ná i bhfuirm an uair a ceisnigheadh iad. Níl a fhios againne cé a mharbhuigh é. Diúltaigheamuide dhó! / Cuirfidh tú isteach an féar ambáireach. Nach maith atá a fhios agad go mbeidh an lá in araidh -eacht féar a chur isteach. Dheamhan fios muis, ach ag déanamh dóigh de do bharamhail. B'fhéidir gur ag cur sceana gréasuidhe a bheadh sé. Is críonna an té adéarfadh, nó go dteagaidh an lá idtosach. "Ná creid fionnóg ná fiach" adeir siad. /

Mar dhóigh de = fearacht agus dá mbeadh; ag leigean air fhéin go raibh; in ainm agus go raibh.

[Fuaim = mar-ó-ia, comh-bhéim beagnach ar gach siolla. Bíonn béim le cois ar ia scaithtí].

Tá sé ag obair mar dhóigh dhe. Tá muis. Sin í an obair eile! / Is máistir scoile é an mac aice mar dhóigh dhe. 'Seadh go deimhin! Bíodh sé buidheach má's buachaill aimsire é in áit eicint thart síos / [Is duine an-stuama é mar dhóigh dhe. Ní thiubharfainn an tsráid le deasú dhó / 'Sé a rinne an bord siúd ann mar dhóigh dhe. Is furasta dó a rádh gurb é, an uair a 'sbáin máistir an "Tec" 'chuile shórt dó] / Dhéanfadh sé cat agus dhá rioball mar dhóigh dhe, ach ní fheiceann muid gníomh ar bith déanta aige in a dheidh sin. Is beag dhá chuid gaisce é / Fuisce a bhí ins an mbuideál mar dhóigh dhe. Badh eadh: Ainm fuisce. Ach bhí sé baistthe go maith / Ní abróchadh sé féin tada mar dhóigh dhe. Ise a bhí dhá rádh uiliog, má b'fhíor dósan. Ach dheamhan cailleadh a bhí ar a theangaidh féin — ná cailleadh ar bith / Mar dhóigh de nach ndéanfadh sí é. Beannacht Dé dhuit! Dhéanfadh, agus 'sí a bhí deas air! / [Leig dom ar son Dé ort! Mar dhóigh dhe nach ar aimsir a bhí sí chor ar bith! Seadh, tá sí buille beag ro-árdnósach le bheith ar aimsir / Mar dhóigh de nach raibh láimh ar bith agadsa ann. Is deas uait thú féin a shaoradh agus 'chuile duine eile a dhaoradh. Ba tú an ceann-feadhain orra uiliog / Céard adeir tú? ... Mar dhóigh de nach raibh spéis ar bith agadsa a dhul in éindigh léithe, ach gurb ise a chuir an chluain ort. Innis é sin anois d'fhear adhartha. Bhí déidín tuithte agad ar feadh na h-oíche go mbeitheá in éindigh léithe] / Théaltuigh sé soir taobh istigh de chladhe nó gur bhailigh sé an t-árd. Amach leis annsin ar an mbóthar aríst, agus anoir, agus port feadghaile crochta aige, agus é cho sonnda agad, mar dhóigh dhe agus nach raibh sé ins an "mbulc" chor ar bith roimhe sin. Ach bhrath an sagart go maith é, agus d'ionnsuigh sé é ar bhall na h-áite / Thosuigh sé do mo cheisniú-sa as comhair an phóilí, mar dhóigh dhe agus nach raibh sé féin ann chor ar bith. Sin é an cluanaidhe agad. Ach ní liomsa ab fhaillighe é. "An gcuimhnigheann tú" arsa mise "an t-am a raibh an bheirt againn ag binn an sciobóil?" Ba shin é an gléas air / [Tá sé sin ag fáil fuigheall na bhfuigheall mar dhóigh dhe go bhfuil tinneas eicint air. Dheamhan ceo muis, ach an oiread agus atá ormsa, ná a leath-oiread sin féin] / Tae é mar dhóigh dhe, ach is mór m'fhaitíos, nach gcoinneochaidh sé duine ar bith ó chodladh ins an oíche / D'iarr sé braon fíona mar dhóigh dhe nach bhfuil sé ag ól, agus go n-ólfadh sé an chloch íochtair de Ghaillimh. Ach bhí leisce air a ól as comhair an tsean-lánamhain in a dheidh sin. Ach badh aon-chás amháin dó é. Is maith atá a fhios aca sin céard is cor dó /

dócha, dóigh, dóighide (dóighidí) = ainm-fhocal, aidiacht.

[Fuaim — ní cloistear an a deireadh i "dócha" go h-iondamhail. "Dóigh" = dhá shiolla ann — dó-í, agus béim ar an gcéad siolla. Bíonn fuaim í fada indeireadh "dóighide" go h-iondamhail. Tá an dá leagan ann "dócha", "dóigh", ach is coitianta "dóigh" ná "dócha"]

dócha, dóigh, dóighide = cosamhail; incheaptha; inmheasta; ag luighe le na tuara; a dtiocfadh dó a theacht chun críche, gan mórán stró; a bhfuil sé go mór ar a sheans a theacht chun críche.

Is dóch' é muis. Sin é a cheapfainn / Ní dóch' go mbeadh. Ach is deacair a rádh / Is dóigh, cheapfainn é / Is dóighide dó a bheith ins an mbaile anois ná tráthnóna. / Ní dóighide dhi a dhul ann, mara dteighidh mise ann / Is dóigh liom go ngabhfaidh sé ar cuairt anocht / Dair (: dar) liom, is dóigh liom, agus sílim péin: triúr, dearbhráthar atá ag an mbréig = [sean-fhocal]. Is iondamhail an uair a dheireas duine ceachtar de na trí rud sin go mbíonn luighe na bréige ar a chuid cainte / Ná bac le "is dóigh liom". Ar chuala tú ariamh é: dair liom, is dóigh liom agus sílim péin; sin triúr dearbhráth -ar atá ag an mbréig / Is dóigh go bhfuil sé cruadhógach leis an móin ar an aimsir seo / Ní dóighide an Cháisc ar an Domhnach nó 'sé a rinne é = is cinnte gurb é a rinne é / [Ní dóighide an Cháisc ar an Domhnach ná go raibh tusa rannpháirteach ann freisin / Ní dóighide an Cháisc ar an Domhnach nó tá sé ag dul ag pósadh] / Ní dóighide eisean dhá dhéanamh ná Seumas / Ní dóighide an Ghearmáin a bhualadh fós ná Sasana / Ní dóighide an lá indiu a bheith tirm ná fliuch / [Measaim nach dóighide feamuinn dearg a bheith istigh ná gan a bheith] / Ní dóighide an ceart a bheith agadsa ná agamsa / Ní dóighide dhó eirghe ná fanacht in a chodladh / B'fhéidir go ndéanfadh sé a ghna ceart. Níor dhóighide sin, ná praiseach ar fad a dhéanamh dhó (: dhe) / Thiocfadh dhó a bheith annseo ó ló. Níor dhóighide dhó sin, ná fuirtheacht go maidin. Níor mharbhuigh a dheifir ariamh é ag teacht / B'fhéidir di a bheith an-fháilidhe. Níor dhóighide sin ná cibhear a thabhairt isteach ar na fiacla dhuit. Tá sí sáthach anglánta má thogruigheann sí é / Níl mé indon mórán breitheamhnas a bhaint as an spéir sin. Níor dóighide go breagh é ná in a dhórtadh / Ní dóighide caoi dhá bhfuil air anois ná sínte in a scaiste i dteach ósta eicint, agus gan é indon cois a chur faoi / [Ní dóighide caoi dó ar ala na h-uaire, ná mar dubhairt tú. D'imigh an diabhal air mar sin féin má' chuaidh sé ag déanamh cleas de'n tsórt sin / Níor dhóighide caoi dhá mbeadh air muis. Sin é atá sé a thuar dhó féin ar aon-nós. Oibrigheadh leis!] / Dheamhan an dóighide rud dá ndéanfadh sé siúd ná T. Sh. a ionnsuighe má bhíonn deoir ar bith caithte aige /

B'fhéidir nach dóighide rud dhá ndéanfainn fós ná fanacht as ar fad. Is iomdha daol a theigheas thríomsa ó a theighim a chodladh ins an oíche nó go n-eirighim aríst ar maidin. D'fhéadfá a rádh gurb iomdha / Ní dóighide áit dhá bhfuightheá é anois ná tigh Ph. / Cuirfidh mé geall leat gur fhan sé ó'n scoil. Ní dóighide cleas dó i ndomhnach / [Níor dhóighide cleas di anois ná thíos ar a cuairt tigh J. Is beag a bhéarfadh orm bualadh síos go bhfeicinn an mbeadh / Ní dóighide cleas do'n diablánach siúd ná a bheith ar meisce in áit eicínt. Nach muid an truagh-Mhuire aige / Ní dóighide beirthe é mar adeir tusa ná é a theacht isteach ar a bhealach anuas. Bígidh faoi réir roimhe] / Tá sé criogtha. Indomhnach ní dóighide beirthe é. Nach air a bhí an smál agus liostáil, fear a raibh fuigheall na bhfuigheall ag baile aige / Cheapfá go bhfuil sé thar am imeacht? Ní dóighide beirthe é. Tá an clog sin ag dul in earraidheacht ar fad le gairid / Beidh ocras air. Dheamhan an dóighide beirthe é muis. Bhí cáil an ghorta ariamh ar an áit a bhfuil sé / Cé dóichide do dhuine eile a dhéanamh. Tá sé sáthach aigeanta len a dhéanamh ar aonchor / Tá sé cho dóigh dó a bheith caillte len a bheith beo. Níor tháinic scéal ná scuan uait leis an tsíorruidheacht / [Síleann tú nach dtiocfaidh sí anocht. Tá sé cho dóigh. Beidh siad ag tuineadh léithe ag iarraidh fanacht] / Tá sé cho dóigh céadna anois nach bpósfaidh sé le go bpósfaidh. Mara bfhagaidh sé an phighinn deireadh de'n airgead isteach in a ghlaic, ní ghabhfaidh aon-bhrat pósta go deo air léithe / Tá sé cho dóigh céadna go ndéanfadh sé an rud contráilte leis an rud ceart. Níl splanc aige / Chuaidh sí in éinfheacht leis an bhfear sin agus é cho dóighide dhó a bheith pósta le gan a bheith. Cá rabh a fhios aice-se? / [Ba dóigh leat le breathnú uirre go mba inghean duine uasail í = shílfeá] / Is dóigh liom ó'n lasadh atá ann go bhfuil braon ins an gcoirricín aige / Ba dóigh leat ó'n taghd a bhuail é, go mba leis féin an bóthar agus gan aon-bhaint aige dhó ach an oiread liomsa / Is dóigh ó'n gcaoi a bhfuil sé, go bhfuil rud eicínt air / Is dóigh uirre gur bean ar foghnamh í = tá sé len aithneachtáil uirre / [Is dóigh air gur póilí é. Tá súil agus imeacht an phóilí aige] / Is dóigh dó imeacht go goirid /

Dar ndóigh = uailbreas dearbhuighthe = go cinnte, go siúráilte, gan aon-aimhreas, gan bréig, go dearbhtha agus rl. [Fuaim = ar (: a tosuigh i "gcapall") nú). Tá ú in áit ó agus an "igh" maon ar fad. I dtús nó i lár cainte, bíonn an bhéim ar ar (: dar), ach má cuirtear isteach i ndeireadh cainte é, ar "ndú" (: ndóigh) a bhíos an béim go h-iondamhail, mara bhfuil aon-fhocla eile iontuighthe in a dhiaidh, a mbeadh ceangal ghramadaighe aca leis an méid a bhí roimhe sin. "Pósfaidh sé i mbliana — pósfaidh 'ar ndú." "Déanfadh sé é — déanfadh

ar ndú (chreidim, tá mé ag ceapadh agus rl.). Ach an uair a bhíos béim ar ndú (: ndóigh) bíonn cinnteacht agus dearbthacht áirid cainte i gceist ann] / 'Ar ndú' tiocfaidh sé faoi Cháisc /['Ar ndú' is féidir leat do rogha rud a dhéanamh. Cé'n bheann atá agad ar aonduine]/ 'Ar ndú' mharbhóchadh sé é marach nach leigfeadh an faitíos dó roimh an gcuid eile / Is cosamhail, 'ar ndú' gurb é a rinne é / Pósfaidh sé i mbliana 'ar ndú' = go cinnte; béim ar "ndú" / Ise a bhris é 'ar ndú' / 'Ar ndú féin is cuma dhuit céard a dhéanfas tú an uair nach mbeidh an rud ag eirghe leat / 'Ar ndú' mo léan níor labhair sé leat / 'Ar ndú' mo léan ní ghabhfadh sé ann /['Ar ndú mo léan bhí sé ag ól = is rí-dhóigh go raibh sé ag ól / 'Ar ndú' mo léan bogfaidh tú siar ambáireach. Chonách sin ort a dhuine chroidhe / 'Ar ndú' mo léan is beag an sásamh a bhí le fáil uaidh / 'Ar ndú mo chreach ní dhéanfadh sé aon-bhuille oibre. Baoghal air! / 'Ar ndú' mo chreach ní raibh aon-mhaith leis an gceann se'againne ann / 'Ar ndú' mo chreach, bhí sciolladóir -eacht aice. D'eireochadh dhi / 'Ar ndú' mo chreach, má d'iarras féin, ní raibh le fáil agam ach cluais bhodhar]/ 'Ar ndú' féin má rinne, é féin a bhí siar leis = "Indeed then itself" = Béarla na h-Éireann / 'Ar ndú' féin má thosuigh agus gur thosuigh, é féin a d'íoc an tséiléarach / Caithfidh 'ar ndú'. Chaithfeadh agus píopa Ainde Mhóir dhá bhfaghadh sé é / Feicfidh 'ar ndú. An síleann tusa go ngabhfaidh sé sin go G. gan í sin a fheiceál? / Má bhris tú féin é 'ar ndúinín (: dar ndóighnín) ní miste. Is iomdha rud is mó scéal ná é a briseadh (: béim ar 'ar) / 'Ar ndúinín má ghníonn tú é sin beidh an sagart ins an mullach ort. Agus tá sé sáthach beo droch-mhúinte /['Ar ndúinín is suarach an t-iongnadh má thug féin. Chaith sí go maith leis. Diabhal breagh nar chaith / 'Ar ndúinín má fheiceann sé thú déanfaidh sé do chreach. Sin é a bhfuil in a thimcheall / 'Ar ndúinín féin b'fhéarr dhuit gan bacadh. Má ionnsuigheann "máthair an áil agus an t-ál uiliog thú" beidh scéal agad air. Agus ionnsóchaidh má leagann tú méirín fhliuch air sin]/ 'Ar ndú, 'ar ndú' má tá, eirigh as = an focal a rádh in ath-uair, le tuilleadh spreacadh a thabhairt dó. Igcás de'n tsórt seo bíonn béim na cainte ar "ndú" / Is iomdha caoi, 'ar ndú' le rud a rádh thar agus a rádh amach. Tá seisear ro-aigeanta len a rádh amach / 'Ar ndú mara bhfeileann sé duit fág do dhiaidh é. 'Sé an rud is gnaoidheamhla duit a dhéanamh é / Bhí a raibh aca ann ag imirt chártaí agus bhí Seán ag imirt 'ar ndú /

dóigheamhail = Aidiacht.

dóigheamhail = (i) slachtar, dathamhail, scéimheamhail, áluinn (: Dúithche Sheoigeach, Iarthar Chonamara) (ii) muinghíneach as; measamhail air; neamh-spleadhach; bródamhail as; tugtharach do; práidhinneach as; tuilleamach as.

Cailín dóigheamhail í. Ach is feasach di sin / Is deas dóigheamhail an buinneán mná í, bail ó Dhia agus ó Mhuire uirre. Ba dual di sin 'ar ndú'. Bhí a máthair féin amhlaidh / Ní fheicfeá cailín cho dóigheamhail léithe dhá gcuirteá slat ar pharáiste. Agus bha suarach an sramacháinín a d'eirigh léithe ins an deireadh, in a dheidh sin. Ní raibh lán do ghlaice ann, agus é cho snuighthe, cho caithte, agus go sílfeá nach sáróchadh sé an tseachtain / [Ba dóigheamhail an fear a bhí annsin in aois a fiche bliain, ach tá sé as a shlacht uilig anois. D'eireochadh dhó agus a ndéanann sé d'ól agus de ragairne. Ní thóigeann sé ceann ar bith as le gairid] / Bean sáthach dóigheamhail ag fear ar bith í, mura bhfuil tú ag iarraidh spéir na gréine ar fad. / Ní bheadh aon-mhaith dhuit a dhul ag sárú tada air. Tá sé an-dóigheamhail as a cheapadh féin. Síleann sé nach bhféadfadh aonduine a bheith ceart ach é féin. Agus dhá bhfeictheá an cháir mhagaidh a bhíos air le droch-mheas ar 'chuile dhuine. Is géar a theastóchadh lascadh uaidh / [Ní thaithneochadh an ceann céadna chor ar bith liom. Tá an iomarca cóirí catha aige agus é ro-dhóigheamhail as féin ar fad. Labhair mé leis an lá faoi dheireadh faoi shaor cloiche eicínt a thabhairt ag breathnú ar an mballa siúd atá sé a dhéanamh. Ba suarach an blas a bhí aige orm faoi go gcuimneochainn ar a leithide de rud. "Cé'n chúram saoir atá orm" arsa seisean. "Nach bhfuil mé féin indon balla a dhéanamh cho maith le saor ar bith" / Ná bac le duine ar bith a bhéas ro-dhóigheamhail mar sin as an rud a cheapas sé féin. 'Ar ndú' ní fhéadfadh duine ar bith fios a bheith aige ar 'chuile shórt. Cá bhfuigheadh sé é? Agus má theigheann sé aige sin, ní ins an árd-scoil a bhí seisean ach an oiread le ceachtar againn — ní h-eadh sin] / Ná bí cho dóigheamhail sin asad féin a mhic ó. Níl fear dhá fheabhas nach bhfaightear fear a bharrtha. Is buachaill cruadh miotalach tú — bail agus beannú ort — ach ní taobh leat atá Éire in a dheidh sin. Rachainn-sé faoi dhuit go bhfuighfí fear istigh ins an bpoll seo fós, nach bhféadfadh tada in do chomhnaí ionnad ... M'anam go bhfuil siad ann / Deir siad go ngnothóchadh sé an rása sin gan stró ar bith marach cho dóigheamhail agus a bhí sé as féin. Shíl sé nach raibh rath ná ríoghacht leis an dream a bhí in a aghaidh, agus scaoil sé leo, nó go raibh an iomarca de thosach aca air, agus chinn air a scoth annsin. Is diabhláí an bhail a chuir sé sin air féin — nach diabhláí. / Tá S. seo thíos an-dóigheamhail de'n domhan as an gcliobóig d'inghin sin aige. Ní

iarrfaidh sí a dhul amach go deo ag cuartaidheacht! Ní thaobhóchadh sí damhsaí ar bhás an domhain! Maidir le fir, bhí sé cho maith duit fuath-fíonnach a shamhailt léithe le fir! Sin é ráidhte an athar. Ach aire dhuit a Sh! Níl sé seachtain fós ó a chonnaic mise istigh ins an raithneach annsin thiar í le fear! Bíonn ciúin cionntach, adeir siad / Tá sé an-dóigheamhail go deo as an bpáipéar nuaidheachta. 'Sé an páipéar béal na fírinne. [Ní bhíonn tada ins na páipéir ach rud a bhíos ceart. Agus nach mbíonn i leath na bpáipéir sin ach dearg-bhréaga. Ach ní ghéillfeadh sé a dhath dhuit]/ Tá sé cho dóigheamhail as a chuid fios féin agus dá mbeadh neach ag teacht chuige 'chuile oíche. Ní bheadh aon-mhaith dhuit cur in a aghaidh. Fág aige é má (dh)eireann seisean é. Sin é an bealach atá leis /

dóigheamhlacht: ainm-fhocal, buineann.

dóigheamhlacht: ainm-fhocal as "dóigheamhail"; slacht, maise, dathamhlacht, scéimh, breaghaichte

Dheamhan mórán dóigheamhlacht innte. Tá sí cho buidhe le buidhe-áille agus díol beirt de bhéal uirre / Má ghníonn dóigheamhlacht di é, gheobhaidh sí fear maith. Is breagh an bhean í / Ní raibh aon-dóigheamhlacht ariamh ag siubhal leis an dream sin, ach iad mór agus liopastach agus mío-shlachtar mar a fheiceas tú iad. / Má bhíonn duine taobh le dóigheamhlacht, ní bheidh mórán dá bharr aige. Grádh na h-ailpe é grádh an tsaoghail seo. Deir siad go bpósfáí bean as a dóigheamhlacht fadó ach má phóstaí ní fhaca muide é / Ní thiubharfainn trumpa gan teanga ar dhóigheamhlacht an domhain fré chéile d'fhuireasbhaidh rud eicínt in a theannta. Ní breaghaichte a ghníos brachán ach min, adeir siad. Is beag an mhaith an dóigheamhlacht mara mbeidh rud agad. /

dílleachta: ainm-fhocal, fireann, iolraidh = dílleachtaí

dílleachta: páiste a mbeadh a athair agus a mháthair básuighthe.

"Dílleaichtín cráidhte mé gan athair gan máthair, agus dá mbeadh mo chliú tárrtha cé'r chás dom a bheith falamh" (Cuaichín Ghleanntán Éifinn) / Fágadh in a ndílleachtaí iad sáthach óg / Agróchaidh dia é ar dhuine ar bith a chuaidh ag fiacadh ar na dílleachtaí bochta sin. Déarfá gur beag an tsúil le Dia a bhí aige agus a dhul dhá dhéanamh /

dragún: ainm-fhocal, fireann, iolraidh agus geineamhnach uathaidh = dragúin.

dragún: beithidheach uaithbhéalta a bhíos i gceist i scéalta. Ní bhíonn sé taobh le cloigeann amháin go h-iondamhail.

Deor: ainm-fhocal; buineann; iolraidh = deora, deorachaí

[Fuaim: bíonn r caol ann go h-iondamhail, cé's moite de'n tuiseal geineamhnach iolraidh i ráidhtí áiride ar nós "ag sileadh na ndeor", "ag folcadh na ndeor" agus a leithidí. Ach r leathan atá i "deora, deorachaí"].

Deor: múnóg; braon; sreabh; súmóg nó iarracht de lucht ar bith; sdriog.

Deoir bhainne, deoir uisce, deoir fuisce, deoir bhláthaighe, deoir bháistighe, deoir sháile, deoir ola, deoir "phetrol", deoir fhola agus rl. = múnóg de na rudaí sin.

Níl deoir bhainne aice / Má mhaireann an triomach i bhfad eile, ní bheidh

deoir uisce ins an tír / Níor chaith sé aon-deoir bháistighe anois le mí /

Níor chaith sé aon-deoir bhiotáile anois le coicís / Níl deoir ola ag gabhail

linn. / [Níor ól sé aon-deoir phoitín le gabhail 'un bliana / Níl deoir

fhola ann. Is furasta 'aithinte é agus an dreach atá air] / Fhobair a

bhfanfadh deoir ar bith fhola ann nar chuir sé / [Shílfeá nach

bhféadfadh deoir ar bith fhola a bheith fanta ann, leis an gcaoi a bhí

air ag cur fuil sróine ar feadh an trathnóna / Níor thug mé deoir

fhola th'éis an leagan a fuair mé / Dá dtugadh sé deoir ar bith fhola

dubhairt an dochtúr go mbadh é a mhaith é — ach níor thug] / Ní

thiubharfainn deoir fhola le náire = bhí an-náire orm / An uair a thosuigh

sí ag géaraidheacht orm, ní thiubharfainn deoir fhola le náire / [Chuir

mé mo lámh in mo phóca agus dheamhan an sciúrtóg a bhí agam ach an scilling.

Bhí an deoch ar an gcúntar, agus gan a luach agam. Dheamhan a dtiubharfainn

deoir fhola le náire] / D'ionnsuigh sé mé as comhair an phobail uiliog. Níl

ainm thoir ná thiar nar thug sé orm. Dheamhan deoir fhola a thiubhar-

fainn le náire] / Anall leis go dtí mé as comhair a raibh ann. "Tá tú

agam" arsa seisean. "Thusa a dhíol an bhudóg liom a bhí tolgtha". Fhob-

air dhom tuitim i mbun mo chos. Ní thiubharfainn deoir fhola le

náire.] / Bhí 'chuile dheoir dhár shil sí cho mór le deoir aille = bhí sí ag gol

go frasach, agus na deora ins an an-mhéid / Bhris an deoir faoin a súil

: deoir a bhí cho mór le deoir aille / [Thosuigh an créatúr ag smutaireacht

chaoineacháin, agus níl aon-deoir dá raibh uaithe nach raibh cho mór le deoir

aille. Scrúdfadh sí thú / Is mór an t-iongnadh nach n-iarrfadh duine

eicint air eirghe as an ngol. Tá 'chuile dheoir leis cho mór le deora

aille] / Sin deora aithrighe atá leis = deora aithmhéala, nó deora

a silfí de bharr peacaidhe / Tháinig sé amach ó'n

misinéara agus deoir aithrighe leis. Ach tá faitíos orm nach seasfaidh an aithrighe i bhfad, ach a bhfeicidh sé aon-deoir de'n fhear dhubh (: an leann dubh) / Caitheann sí an lá ag bualadh a h-ucht' agus deora aithrighe léithe má's fíor di féin, ach sin í an t-uisce faoi thalamh. [Is breagh uaithe geabh cúl-chainte a dhéanamh má chastar léithe an té a éistfeas léithe taobh amuigh]/

"Trí mhí a mhair Oisín beo: trí bhrat a d'fhluchfadh sé ins an ló le deoir aithrighe as a shúile, ó a chuaidh sé ar aoibheanntas agus ar staid na ngrást" (: as Argóinteacht Oisín agus Phádraig) /

Tá na deora dubha ag toidheacht ar na fataí = na céad-spotáí dubha a theagas ar dhasachaí fataí sul a gcairthigheann an dubhachan (Achréidh) / [Is gearr ó na fataí anois. Tá na deora dubha ar fáil. Dar príosta is maith luath atá sé ag toidheacht imbliana le h-ais blianta eile / An bhfuil aon-chuimne ugad (: agad) a dhul ag "sprayáil".] Tá na deora dubha ar mo chuid-se le cupla lá. Ba deocair dóib gan a bheith ar aon-nós. Nach bhfuil an uair in a moirt uilig. / Tapuigh na deora dubha má's leat fataí a bheith agad. Is mór an cam-srón-birín ar dhuine a dhul thar ghort agus a bhfeiscint isteach uaidh. Mo choinsias 's dar m'anam, chuir siad le gaoth na gcnoc mé annsin thuas ar maidin indé /

Tá sé ag silt na ndeor = tá sé ag sileadh na ndeor / Tá sé ag folcadh na ndeor = ag gol go trom / Cé'n chiall an páiste seo a bheith ag silt na ndeor / "Mo dheaide bocht bocht agus maide faoin a ucht agus é ag silt na ndeor" (: Tomhais: an bun-tsoip) / Bhí an deoir faoin a shúil = bhí an deoir ag briseadh faoin a shúil / [B'fthurasta 'aithinte air go raibh sé diomdhach dhuit nach bhfuair sé cead a choise. Bhí an deoir faoin a shúil / Is gearr an caoineadh uaithe anois. Tá an deoir cheana faoin a súil, agus í cho mór le fata beag]/ Tá na deora leis = tá deorachaí leis = tá sé ag gol / [Is gearr uaib anois a bhuachailí! Tá na deora leis / Dar brigh an leabhair bhí deorachaí leis agus meacan an ghuil in a ghlór. Chuirfeadh pionta amháin ins an gcruth sin é cho maith le scór / An deoir féin níor shil sí, th'éis go raibh a máthair as cionn cláir / Níor shil mé deoir beag ná mór]/

Diabhal deoir a d'fhan ann ar an toirt = fuair sé bás tobann / Ar an dá luath agus ar chuala sé an scéal, dheamhan deoir a d'fhan ann le briseadh croidhe / Fuair sé bás. Dheamhan deoir a d'fhan ins an duine bocht. / Dheamhan deoir a d'fhan innte. Tá a sraith ar lár / Mara ndúinidh tu do chaiseal, dheamhan deoir a fhágfas mé ionnad / Bí ar do shon

féin ar T. Sh. Dheamhan deoir a fhágfas sé in do chluais, ná cuid de dheoir. /
 Bail ó Dhia ort. Ní fhágfadh sé siúd deoir i M. Mh. Is láidre é ná triúr
 mar é / Ní fhágfaidh sé deoir ann mara mbeidh sé ar a áirdeall féin.
 'Sé atá deas air.]/ Níl deoir in a chluais. Is breagh an pháin é, dar príosta /
 Tháinig mé aníos an bóithrín agus fuair mé sínte ar an móinín bán é agus gan
 deoir ann /[Bhí sé in a luighe ó chluais go rioball thiar ins an seomra, agus gan
 deoir ann i gcosamhlacht. Nach gránna an cleas d'aonduine é féin a chur ins
 an gcruth sin len a shean-bholg tuatach]/ Níor fhága tú deoir ann — chriog
 tú in aoinfheacht é = cárta a buailfí / Thug tú an-tsnaoim (: tsnadhm) do
 mo chuileata. Níor fhága tú deoir innte / Ní fhágfainnse deoir in do h-aona
 hairt marach nachar eirigh liom a bheith ar an taobh ceart díot / Chuaidh sé
 'fhoisceacht mbeannuighidh Dia do do Rí gan deoir a bheith in a chluais /

[Níor ól mé deoir ná blogham / Níl aithne deoir air, bíodh sé caithte aige nó
 ná bíodh / Níor ól sé deoir ná blogham ariamh / Ara céard atá tú ag rádh!
 Níl deoir ná sdriog ólta aige sin, má sin é do scéal. Uair annamh
 a mblaiseann sé sin d'aon-deoir]/ Oiread agus an deoir ní fhaca ar mo bhéal
 ó a d'fhága mé seo go deireannach / 'Bhfuil aon-deor caithte aige
 anocht. Má tá, aire dhaoib a bhuachaillí. Beidh sé ag craitheadh na
 nguailní / Má tá sé siúd ag caitheamh aon-deoir, ní fuláir do na
 daoine a bheith ar a son féin. Déanfaidh sé mísc /

Ní bheidh aon-deoir le déanamh aige th'éis na h-oíche anocht = tá sé ag
 báisteach cho trom agus go gcaithfidh sé uilig í anocht /[Shíl mé nach mbeadh
 deoir ar bith le déanamh aige agus a bhfuil curtha aige le mí. Ach
 is cosamhail nach bhfuil a dhíol aige fós di]/ Beannacht Dé dhuit! Ag
 tuaradh tuilleadh báistighe atá tú! Dheamhan deoir ann nach bhfuil
 caithte cheana aige, míle buidheachas le Dia! /[Ná caintigh ar bháis-
 teach aríst go bhfeicidh tú ráithe ó indiu. Tá 'chuile dheoir ins an aer
 caithte cheana aige, tá sin.]/ Ná bac le bróga! Agamsa atá na bróga
 agus na bróga gan rath! Níl deoir amuigh nach bhfuil istigh aca. Níl
 díon an deoir féin ionnta / Tá ainm tighe aige. Ach go deimhin is
 ainm é. Níl an deoir féin amuigh nach bhfuil istigh aige / B'fhéidir
 go raibh cotaí díonmhara ann roimhe seo, ach ní ó a tháinig
 an cogadh é. Tá ceann agamsa, agus ní fhágann sé deoir amuigh nach
 leigeann sé isteach /

dusta = Ainm-fhocal, fireann

dusta = deannach; créafóg, gaineamh nó a samhail a bheadh tirm; dust.

Dusta an bhóthair, dusta na móna, dusta adhmaid agus rl. ['Sé "dusta" an focal ar dust i gcoitinne, ach tugtar ainmneacha áiride ar chineálacha áiride dusta .i. deannach an bhóthair, deannach na móna, min adhmaid, cnámharlach fataí, cailemhineog agus rl.]. Tá dusta ag eirghe indiu. / Chuidh dusta faoi mo shúil / Níl dionnóid dhusta ar aon-cheo ag gabhail leis an teach / Tá an áit uiliog faoi dhusta / Tá muid plúchta ag dusta / Is mío-fholláin an rud an dusta sin a bheith ag gabhail in do phutógaí ó mhaidin go faoithin / Ní thiubharfainn dusta na sráide air = níl aon-mheas agam air /

Dustaí: ainm-fhocal; fireann.

Dustaí: caitheamh; idiú; drabhlás; plaicín ghabhair a dhéanamh de rud [Focal a bhaineas le Gnó Mhór agus Gnó Bheag. Ní mheasaim go bhfuil sé i gCois Fhairrge ná i gConamara]

Tá an mhóin sin ag fáil an-dustaí = ídiú; caitheamh thar cíonn; plaicín ghabhair a dhéanamh di / Bhéarfadh sé sin dustaí dhá chuid airgid dá mbeadh sé aige. Ach níl / [Thug sé dustaí do spré na mná. 'Sé a thug. Ní raibh flaisc ar bith sáthach mór aige le déanamh. Féastaí agus eirighe-amach, cóistí cinn as G. amach abhaile, ól agus ragairne agus drabhlás. D'imigh sé ar róthaí an tsaoghail an fhad agus a sheas sé, ach ar a shon sin tá sé gan pighinn gan bonn gan cnaigín anois.]
Sin é é. An uair a stopas an síol, stopann an fuirseadh /
[Cé'n chaoi a mbeadh féar aige. Ní fhéadfaidh tú do bhuilín a bheith agad agus é a ithe.] Céard a bheathuigh na buláin siúd i gcaitheamh na bliana ...
Sin cruach fhéir a fuair dustaí. Ach dheamhan a fhios agam nach bhfuair sé congnamh faoin a h-ídiú / Fuair an buinín móna dustaí.
Nach raibh an baile rithte innte 'chuile ré soluis. [Bhí sí ar shúil an bhóthair agus casán 'chuile dhuine thairti, agus ní raibh duine ar bith ag dul ag cur aistir air féin droch-lá, ó a bhí fhios aige nach gcuirfí aon-tréas air faoi'n a dhul innte.]/ Gheobhaidh airgead Shasana an dustaí céadna anois agus a fuair an t-udhachta cheana. Diabhal blas de'n

cheart nach bhfuil aca a sásamh a bhaint as, 'fhad agus a sheasfas sé.

Dheamhan a gcos a thioctas a chodladh in a dtroscadh, ach an oiread leis

an té atá cruadh coinneálach. Uair bheag agus uair mhór, mar adeir

an ceann eile / Tháinic trí galúin déag poitín ann l'aghaidh cleamh-

nais agus bainse, agus nach dalba an dustaí a fuair sé agus nach raibh

sdriog ann ag an dó dhéag an oíche sin. [B'éigin do thriúr a dhul

'un tiomána go S. an A. gur chóir siad é in ath-uair. Trí

galúin adeirigh leo.]/

ding: Ainm-fhocal, buineann, iolraidh = geanntreachaí, dingeannaí.

[Fuaim: ding ciall a (i) = tá a fuaim féin ar gach leitir mar atá siad.

Ciall a (ii) = d > g; ng = nn; i > í (Cois Fhairrge). Ding = gínn, ginn]

Ding = (i) liocadh; brughadh; colbh ruda a chur as a chumraidheacht len a chasadh nó a lúbadh isteach; "dunt". (ii) giota iarainn, adhmaid nó cloiche a bhíos snuighthe amach as a bhéal le tiomáint isteach i siunta cloiche nó a macsamhail len a scoilteadh ó chéile. Iolraidh (ii) = geanntreachaí. Iolraidh (i) = dingeannaí.

Brughadh agus ding ort! = eascainidhe

choitianta gan mórán dochair / Brughadh agus ding oraibh — nach gearr ó cheana

'fuair sib coirce (cearca) / Brughadh agus ding ort! Ní dhéanfadh áit ar bith thú

le do chráig mhóir a leagan ach anuas ar mo chois thinn / [Brughadh agus ding

orra, nach bhfanann ins an mbaile, agus gan na daoine a bheith sáruighthe aca,

'chuile oíche ins an aer. Nímé dhá dteigheadh aos óg an tighe seo suas le

béal in áirde a dhéanamh dhá dteach-siadsan, cé'n chaoi a dtaitheochadh sé

leo. Cuirfidh mé geall gur beag an acmhúinn a bheadh aca] / Brughadh agus ding

ort mar chut. Tá a bhfuil ar an drisiúr leagtha agad. Ní thú is measa

ach an ceann a d'fhága an muigín ar forbhás. Nacharbh fhurasta

'aithinte gur briste a bheadh sé / Brughadh agus ding ar a cadairne thuas

ansin, mara furasta léithe fir oibre a fháil! M'anam má fhaghann nach

muide é. [Rinne muid ar gceart cheana di sin — ní dhá mhaoidheachtáil uirre

é! — agus beagán dhá bharr] / Tá ding ins an roth in áit ar buaileadh faoi'n

gclaidhe mé thiar annsin. Ní fhéidir a thabhairt ar ais in a chomhairthidheacht

féin gan a thabhairt ag "garage". Má theigheann muide ag putráil leis, níl

a fhios againn nach hé a bhriseadh in a dhá leith a dhéanfadh muid / [Tá an-

ding ins an "mudguard" tosaigh aige. Rith isteach i stuaicín an sconnsa thiar

ag an teach a rinne sé. A chuid sleamchúise féin, 'deile! 'Sé an fear deire

-adh é le dhul ingreim i roth mótair / Céard a chuir an ding ins an gliabh

sin. T'anam feánnta ó'n diabhal marach go bhfuair an cliabh iarraidh — agus an-

iarraidh — ní bheadh an bhail sin air, agus cliabh cho láidir leis freisin.] /

Feicthear dhom maran ar mo shúile atá sé go bhfuil ding ins an mballa sin

idir an dhá fhuinneog. An gceapfa-sa go bhfuil? Dar mo choinsias, tá lag

eicint ann. Is furast' aithinte é / Is diabhailtaí maoilscríob-

ach uaidh coca féir a dhéanamh. Feacha an ding a d'fhága sé annsin anois.

Ólfaidh sé an bháisteach as éadan]/ Is maith an tuigheadóir é gan bhréig gan mhagaidh! Breathnuigh ar an tuighe a chuir sé thuas ar tigh S. Tá sí faoi chruiteannaí agus faoi dhingeannaí as cnáimh éadain. Ní leigfinn suas ar mo theach chor ar bith é. Námhaid í an cheird gan í a fhoghlaim /[Bhuail sí cic ar an mbuicéad a's chuir sí ding ann. Ní féidir an ding sin a bhaint as anois choidhchin mar is ceart. Beidh sé ag liocadh i gcomhnuí de do mhíle buidheachas]/ Mara n-eirighidh tú as cuirfidh mé ding in do bhaithis. Is gearr an mhoill orm é, feicfidh tú féin air / Ding a bhí a chur in a leath-deireadh le barr na bróige. B'fhéidir go gcoinneochadh sin ó bhóthaireoireacht í. /

Gínn dá cuid féin a scoilteas an liomhán = le ginn dá geantrachaí féin a scoiltear an dair = is píosa di féin is fhearr a thiomáint innte, leis an liomhán (nó an dair scaithní) a scoilteadh; ní h-íad a náimhde ach a gcáirde gaoil agus a ndaoine muintreacha féin a chuireas cine, muirghín, teallach, baile nó lucht aon-cheird de dhruim seoil / 'Bhfaca tú Sasana an uair a chinn sé uirre an ceann is fhearr a fháil orainn annseo, gur shaghd sí dhá dhream againn in a chéile. B'fhurasta di magadh a dhéanamh fúinn an uair sin. Bhí muid fhéin ag déanamh a cuid oibre di. Gínn dhá cuid féin a scoilteas an liomhán adeir siad /[Bhí siad uiliog mar a bheadh confairt ann ar thí an rud a bhí agam. Ach ba é an té a d'oil mé ar mo chích féin ba mheasa dhom in a dheidh sin. Chuala tú ráidhte ariamh é gur le gínn di féin a scoiltear an liomhán. Ba shin a fhearacht agamsa é]/ Má tá na maistirí scoile iad féin anois in áraí a chéile feicfidh tú spóirt. Le ginn di féin a scoiltear an liomhán. / Céard a d'fhága ar lár iad, ach a ndaoine féin. 'Siad a fhágfas an dream seo ar lár freisin muis. Duine eicint mar sin a bhíos geantáilte isteach a theigheas ag allúchan (: ollmhúchan) na scléipe i gcomhnuí. Le ginn dhá geantrachaí féin a scoiltear an dair /

Gínn tú! = Is ait thú! = mo chuach óg thú! = mo ghoirm go deo thú! = is tú atá deas air! / Gínn é T. Ph.! Ná h-iarr in a dhiaidh é an uair a thioctas sé dhá dhéanamh. / Gínn thú a mhic ó. Faoi do chois é! Nar chaillidh mé choidhchin thú go bhfaghaidh mé aríst thú. Ach cé'n chaint sin orm. Thug tú an damhsa as buaile leat. Dhaimhseochadh do shean-mháthair — go ndéanaidh Dia grásta uirre! — ar phláta /[Gínn iad na Germans! Tuilleadh ghéar do'n Diabhal anois ag Sasana. Is fada sin ag tastáil uaithe. Ní bheadh aon-mhaith ann an uair nach mbainfí as a lúdrachaí ar fad í. Sin é a d'fheilfeadh dhi]/ Gínn thú!

Gínn thú a bhuachaill! Leag air a fhleasca(igh). Tabhair an dara thairt dhó!
 Tabhair cor coise dhó agus buail fút é a chailleach ... Dheamhan de rath ort
 in a dheidh sin ... Dar fiaguidhe, tá tú in do phuca aige ... Gínn é an fear
 eile féin ... Aire dhuit ... [Diabhal mé go gcuirfidh sé taobh na
 bpoll as do chionn fós] ... Tá féith ó'n tsinnsir ins an ngearrbhodach sin. /
 [Is gínn é mac Mh. Mh. Ní gínn go dtí é agus an bóthar cairr a rinne sé
 thuas annsiúd thríd na clochair. Bhí siad ag priocadh annsin le linn
 na seacht n-aithreachaí ach chinn sé orra aon-chúis a dhéanamh, gur chuir sé
 an "gelignite" ionnta. 'Sé an "gelignite" an buachaill!]/

Níl annsin ach clocha reatha. Ní clocha choiléir iad. Bhainfeá le gró agus
 geanntrachaí iad. Is breagh seasúch (: seasmhach) na clocha iad, dá mbeadh glac
 bainte dhíob / Measaimse nach dteastóchadh púdar ar bith uaithe sin. Tá
 siuntaí uirre agus d'eireochadh sí in a scamhannaí de dhruím a chéile dá mbeadh
 geanntrachaí maithe agad. Ach níl aon-ghinn 'e rath agad. Sin é an buille / Ní
 ginn ar bith a thastuigheas uait léithe sin ach spéice maith agus borradh a
 choinneál léithe, go dtugtaí aníos ar a corr í. Bail ó Dhia ort féin agus ar do
 chuid geanntrachaí! Níl tú ach ag cur anró ort féin má shíleann tú a scoilteadh
 /[Is deacair aon-bhantáiste a fháil uirre mara n-eirigheadh leat breith uirre
 le gínn annsin. Shílfeá go bhfuil sí ag síneadh in a bréidíní. Teirigh ag priocadh
 léithe annsin go ceann tamaill leis an ngínn agus leis an ord, go bhfeicidh tú an
 bhféadfaidh tú aon-cheart a bhaint di.]/ Is diabhláí cascartha an leac í. Níl gínn ar
 bith indon aon-cheart a bhaint di. Chaith muid an lá ag saimhseáil léithe le
 geanntrachaí, ach sin é a raibh dhá bharr againn. Caithfidh mé eadarsuth eile léithe imbáireach, agus
 má chinneann orm aon-sceabhadh a bhaint di, fágfaidh mé annsin ins an
 tubaiste í, nó go dteagaidh púdar / Tá gínn aige anois ar an mbaile se'
 agaibhse, agus ní chomhnóchaidh sé go gcuirfidh sé gínn eile ar an T. Agus tá
 trí nó ceathair de gheanntrachaí eile aige le spáráil = fear ag
 pósadh a chlann inghean / Tá gínn de na S. istigh i mbéal an doruis agad
 anois. Fainic nach gínn eile aca a scoiltfeadh thú féin = tá a leithide seo
 de bhean pósta gar go leor duit. Bí ar do shon féin nó meallfar thusa
 le duine eile de'n dream céadna a phósadh. / Neartuigh sé é féin thar cionn
 ó a chuaidh sé isteach an chéad-uair. Ní féidir feanc a bhaint as anois. Do
 cheann-finne ní chuirfeadh amach é. Tá geanntrachaí aige ins 'chuile áit
 — siar agus soir. Is gínn leis 'chuile dhuine de na bossannaí bóthair agus de na
 dearcadóirí eile seo a chuir sé isteach. Cuirfidh mé mo rogha geall

leat nach bhfuil aon-bhaile dhá gcuimhneochaidh tú air d'uireasbhaidh duine atá ag fáil deoladh eicint uaidh / [Dhá dteigheadh sé ag iarraidh bhótannaí anois, ba deacair a gcoinneál uaidh. Cine tréan iad a mhuíntir. Cá'il an áit ins an tír nach bhfuil gínn aca, agus iad ceannasach frén a chéile? / 'Bhfuil a fhios agad cé'n fáth go bhfuil G. ag iarraidh é sin a chur ins an bpostá sin: igcruth agus go mbeadh gínn aige féin in aghaidh an fhir eile an uair a thioctadh air. Níl néal ar bith air sin deirimse leat. Tá a fhios aige nach hé lá na gaoithe lá na scolb] / Ní ghnothóchadh an saoghal ar Shasana. Le teann imeartais agus gleacaidheacht' atá sí indon an domhan as éadan a choinneál géilleamhnach di féin. 'Ar ndú ní raibh oileáinín ná carraig dubhshlánach ar bith ar fud an domhain ar fad nach raibh fastuighthe aice. Tá a cuid geanntreachaí faoi sheacht ranna an domhain. Tá a shliocht uirre: Ní bhainfeadh an Diabhal as a lúdrachaí í. [Fuair sí cupla priocadh maith ins an gcogadh seo, ach má fuair féin thug sí a cuid beanna léithe in a dheidh sin. Is mór an feall nach bhfuair an Jap beag congnamh. Bhearnuigh sé go maith í. Ach tá faitíos orm nach raibh ann ach an rith searraigh in a dheidh sin] /

dingthe: aidiacht-bhriathar [ní mheasaim go mbaintear aon-leas as ach in a A. Bh.]

Dingthe: liotha; brúigte ar a chéile; lag curtha i gcorr nó i gciumhais rud;

fáiscthe diúrnáilte; sceacháilte anuas; rud as a riocht.

Tá na cocaí dingthe brúigte = liotha ar a chéile; iad gleannach mar a bheidís dá mbeadh beithidhigh nó daoine ag bualadh in a n-aghaidh / [Rinne muid trí choca móinfeír trathnóna aréir agus bhí siad dingthe ar fad ar maidin. Fuair mé lorg beitheadach ins an ngarrdha. Níor tharraing siad iad, agus ach 'sé a chosamhlacht go raibh siad dhá gcuimilt féin in a n-aghaidh. / Is beag an dochar dhó a bheith dingthe. Is iongantas nach leagtha ar fad atá sé. Chaith paicle gasúr an trathnóna aréir ar fad ag rith de rithite-reathach faoi, agus ag eirghe suas air agus dhá ghuailneáil. Dhá mbeirinnse orra bheadh scéal aca air. Mo léan géar d'fhan siad uaim] / Tá an chruach choirce sin dingthe liotha ar a chéile. Buaileadh an iomarca uirre. Nach raibh 'chuile dhuine ar an mbaile agus a thuairgín aige in a h-éadan. Agus bhí an ceann a bhí dhá dhéanamh ar meisce — ar dearg-mheisce! / [Tá tóin na méise dingthe ar fad. Na ruifíneachaí de ghasúir sin aríst. Tá siad cho h-ámhuilleach len a bhfaca tú ariamh. Tá sé de bheith orra a bheith ag déanamh míllteanais 'chuile ré soluis] / An mbeadh a fhios agad faoi do righe anois cé'n chaoi a bhfuil an láighe sin — láighe nuadh — dingthe. [Chaith mise an bhliain anuiridh ar fad ag mianadóireacht ins an tsean-bhreaclach sin thiar, agus níor chuir mé an bhail sin ar an láighe a bhí agam. Chaithfeadh sé gurb í a sníomh idir dhá chloich a rinne sé] / Shílfeá go bhfuil an "bag" dingthe. Duine eicínt a shuidh air ins an mbus. Seadh go siúráilte. Duine ar bith atá ag traibhiléaracht mar sin aimsir na Nodlag, is deacair dó rud ar bith a thabhairt slán. Bíonn busannaí agus traentachaí líonta go drad.] / Cheannuigh mé hata breagh nuadh — luach punt — agus fébrí cé'n chaoi ar leag mé ar an "sate" le m'ais é, dheamhan easna de shean-chailleach nar tháinig isteach agus nar ghróig sí í féin síos in a mhullach. Ní fhaca tú carchas go dtí é. Bhí sé dingthe brúigte ar fad. Chinn orm ariamh a chumraidheacht féin a chur air in a dhiaidh sin. Is mór dhá fhonn a bhí orm, bíodh a fhios agad a dhul ag "blasteáil" na sean-mhná / [Tá an "fag" dingthe ar a chéile ar fad. B'fhéidir dhó a bheith slán in a dheidh sin. Níor cheart duit a mbúrláil síos in do phóca mar sin. Fagh boiscín beag mar atá agamsa] / Geanntailte fc. geanntáilte /

daoitheamhail = aidiacht

[Tá h soiléir lár-focail ins an bhfocal seo, cé gur de thréartha

Ghaedhilge Chois Fhairrge — an t-aon áit ar chuala mé é — gan aon h

idir-ghuthaidhe a choinneál]

daoitheamhail = danradh, mí-oibliogáideach, dúnárusach, gan a bheith foscailteach

ná bronntach [Mar atá sé i gcaint anois, ní "churlish" ná "unhospitable"

amach is amach é, cé go bhfuil an dá thréith sin i gceist ann. Tá sé gar go

leor go "dhanradh" freisin. An "fear danradh" cuirgcás, chuirfeadh sé a mhargadh

go bun an amhgair agus níorbh fhéidir ceannacht uaidh, bheadh sé cho líomhtha

sin an phighinn is aoirde a bhaint amach. Ach an "fear daoitheamhail", 'sé

an chaoi nach ndéanfadh sé margadh ar bith leat, dhá bhfeiceadh sé go raibh

spéis ro-mhór agad ins an rud a bhí sé a dhíol. Bheadh sé scanruighthe go

ndéanfadh sé leas duit, nó go leigfeadh sé féin uaidh é ro-bhog].

Is daoitheamhail an duine é. D'iarr mé ceap air an lá faoi dheireadh, le

tosach a chur ar mo bhróig, agus dubhairt sé nach raibh aon-cheap aige, aindeoin

go raibh mé ag breathnú air istigh faoi'n drisiúr le mo dhá shúil, an

puínte céadna. Faitíos go leasóchadh sé tada fúm: Sin é an fáth nach dtiubh-

arfadh sé dhom é. Thairgfeadh sé do dhuine é an uair nach dteastóchadh sé

chor ar bith uaidh /[Baoghal air siúd a bhudóigín a dhíol leat. Ar an dá luath agus a

bhfaca sé go raibh tú líomhtha ag (: chuig) a ceannacht, ní leigfeadh sé lag

labharta as na aon-phunt dhéag í. Ag iarraidh thú a chur uaithe a bhí sé

an uair sin. Ba mhór leis duit í pé'r bith cé'n t-airgead a thioctá léithe.

Tá sé cho daoitheamhail le aon-duine a chonnaic mé ariamh]/ B'fhéidir go

bhfuil leabhra aca, ach 'mo choinsias má tá, ní le t'aghaidh-sa ná l'aghaidh

aon-duine eile iad. Níl sé cruthuighthe ar an talamh indiu an té a thiubharfas

ceann de na leabhra sin amach an dorus. Daoine daoitheamhla mar sin iad

faoi'n rud atá aca. Ba deas ba mhian leo an rud a bheadh ag duine eile

a fháil iad féin muis. Ach tá rud le déanamh leo: cor in aghaidh an chuir

agus cam in aghaidh an chaim a thabhairt dóib / Déarfadh sé go maith annseo

é, ach cuirfidh mé geall leat nach n-abróchaidh sé in mo láthair-sa

é. Ní abróchaidh a mhaisce, mar tá faitíos air go dtóigfinn é. Sin é

a bhfuil aige, Laoi na Mná Móire, agus tá sé cho práidhinneach as sin agus a bheadh

cut as póca. Ní bheidh sé ag aon-duine eile nó is cinneamhaint air é.

[Sin é an fear daoitheamhail i gcomhnuí. Nach mbíodh L. ar an gcaoi chéadna

le M. Ní abróchadh sé píosa Fiannuidheachta a bhí aige in áit ar bith dá gcasfaí M. faitíos a dtóigfeadh M. é. Mheabhruigh M. do dhuine eicínt eile a dhul isteach agus é a chur dhá rádh, agus sheas sé féin ins an dorús dúinte ag éisteacht. Chuaidh sé isteach de mhaol a mhainge an oíche dhár gcíonn agus dubhairt sé 'chuile mhíle focal di do L. An uair a chuala L. é, bhí sé indiaidh sásamh ar chuma eicínt. "Tá trí ceathramhnaí nar chuir mé ann" arsa seisean. "Bhí a fhios agam go raibh tú ins an dorús iadhta." Bhrath sé é ... Dheamhan ceathramha ná cuid de cheathramha a bhí ar iarraidh ach bhí air aige marach eicínt a fháil air ...]/ Nach diabhaltaí daoitheamhail an mhaise dhó anois é, nach dtiubharfadh sé ceirt na n-easbaí dhom agus fios aige gur theastuigh sí uaim. 'Nuair a d'iarr mé air í, bhuail sé a shrón ins an talamh, mar a bheadh púca ann, agus thosuigh sé ag mungailt faoin a fhiacra. Céard a déarfá len a leithide sin /

daoitheamhlacht: ainm-fhocal, buineann

daoitheamhlacht: mí-oibliogáid; Dúnárus; danracht; gan a bheith foscailteach ná bronntach; cheal oinigh; neamh-fhlaitheamhlacht; tuataighil.

Tá an daoitheamhlacht ag imeacht leis ariamh. Ó, chonnaic mise a athair féin, agus ní thiubharfadh sé slaidín cairr do Mh. Th. D. a raibh an carr cliste air annseo thíos. Tháinic sé isteach aige, agus d'iarr sé ar son Dé air a thabhairt dhó, agus ní thiubharfadh sé saoradh ná séanadh dhó faoi. Scaoil sé amach aríst é, agus a dhá láimh cho fada le chéile /[Is beag dhá chuid daoitheamhlacht' an méid sin. Chuaidh mé go bun-an-amhgair críochnuighthe leis ag iarraidh an bhudóigín a cheannacht uaidh, ach cho luath agus a chonnaic sé go raibh mé in a diaidh, d'eirigh sé as an margáil ar an bpuínte. Ba mhór leis dom í. Sin é an chaoi a mbíonn sé i gcomhnuí. Ní bhfuighidh aonduine tada uaidh]/ Cá bhfágfadh sé an daoitheamhlacht? Níor fhága sé slis ná dual di in a dhiaidh. 'Sé mac a athar ceart é. Ní hé a mhalrait é. /[Is beag an luadh a bheadh aige na geanntreachaí a thabhairt dhom th'éis gur iarr mé air iad. Cé'n bhrigh ach ní leis féin iad. Sin geanntreachaí a bhí ag lucht an bhóthair agus choinnigh seisean iad an uair a bhí an oirnis thuas ann. Rinne sé a chuid féin dhíob.] Dhá mbadh leis féin féin iad, nar dhaoitheamhail an chaoi dhó gan a dtabhairt do chomhursa — ní áirighim nach mba leis. Mhúinfeadh cuid de na daoine críonnacht duit, ach dheamhan a fhios agam an de'n chríonnacht an cheird sin ach oiread /

Diúl (: deol): briathar, ainm-bhriathar. [Teigheann "i" ins an bhfréimh ach amháin ins an ainm-bhriathar]

Diúl: lucht a tharraint as rud ar bith leis an bpas a theannadh timcheall air, agus é a shúghadh.

Sin laogh diúil = laogh óg ar úgh a mháthar; coileán diúil, uan diúil, banbh diúil, searrach diúil, agus rl = ceann ar bith a bheadh ar an úgh; miolgaire. /

Tá sé in am uan diúil ar bith a choisceadh feasta, i mbrollach an

Fhoghmhair thall / Ní mór gobán a chur ins an mionnán diúil atá

againn, nó ní bhuachfaidh muid aon-cheo ar an máthair, agus teastuigh-

eann bainne tae go géar uainn / [Tá laoighdín diúil againn, agus is

deacair leis aon-deor bhainne a ól chor ar bith, th'éis gur chaith

muid an tsíorruidheacht ag tabhairt méir' dó. Níl aon-mhaith aige

ann mara bhfaghaidh sé cead diúil ar an máthair / Bhí sé ag

strócadh ag iarraidh cead diúil. Le teann fórsa a coinneadh uaithe é]/

Tá uan aca — peata diúil — agus d'íofadh sé cnapán siúicre amach as

cúl do ghlaice / An iomarca diúil a fuair sé — chuaidh sé faoin a bhiseach. / Dhá

laghad diúil dhá dtugaidh tú dhó 'seadh is fhearr é. / Is beag an diúl a

iarrfas sé. Tá sé cruadh-chúiseach go leor dhá fhuireasbhaidh / [Ní dhiúilfeadh sé

an mháthair dá mbeadh do chailleadh go deo leis. Sin é a d'fhága gan aon-bhrigh

é. Rud ar bith nach n-ólfadh lucht a mháthar, tá a chuid bisigh ar iarraidh /

Is gránna an faisean atá aice, ag diúl a méire i gcomhnuí / Tá somachán

ag diúl ar an gcích fós ann, th'éis an aois atá ag an gceann is sine /

Bhí siad dhá chur ag diúl agus ní dhiúilfeadh sé / Déanfaidh tú maide milis de

do mhéir dhá diúl / Bíonn sé ag diúl leis as an mbuidéal siúd i gcomhnuí]/

Le giolcach a dhiúil siad an fuisce as an gceag — 'seadh inDomhnach. Tá

siad oilte ar an gceird sin. 'Ar ndú' 'sé an chéad-bhiadh ins an sliogán dóibh é /

Tá sé ag dul ó dhiúl = níl sé sásta diúl a dhéanamh níos fuide / An bhfuil

tú i riocht diúl as? / Shílfeá gurb iad na luchain a bhí ag diúl do chuid

gruaige = Déarfaidhe é seo le gruaig a bheadh sraimlidhe cuileach / Shílfeá

gurb iad na luchain a bhí ag diúl a cuid gruaige, tá sí in a

cuileachán cho mór sin / Céard adeirigh de do cheann, nó ab iad na luchain

a bhí ag diúl do chuid gruaige. Tá sí as compás ar fad / [Tá sé cho socair

agaibh agus gur gearr go dteighidh sib ag diúl air = duine réidhchúiseach a mbeadh

dream eile ag spochadh leis, agus ag déanamh míádha air, nó ag baint bearraidheachaí

dhe]/ Fuair siad cho réidhchúiseach é, agus an uair a bhí a cuid uiliog árduighthe leo

aca, go ndeacha siad ag diúl air /

dioc (: gioc) = ainm-fhocal, buineann, geineamhnach — cho fhada lem' eolus ní

bhíonn aon-gheineamhnach air /

Dioc = crupadh, cruit, cromadh, creathadh, creaithtí, eittealla.

[Fuaim d nó g tosaigh. Is minic gach aon-cheann aca ag an

duine céadna]

Tá dioc (gioc) air leis an bhfuacht = é cruptha suas nó cromta le teann

fuaicht. B'fhéidir go mbeadh sé ag eitealla (nó creaithtí fuaicht air)

freisin / [Nach dona na gnaithí atá air, ag gabhail amach ag obair a

leithide de lá. Tá sé ar foscadh i lúibinn an chlaidhe anois agus gioc air

leis an bhfuacht agus leis an donacht] / Is gearr an bás uaidh anois, ó a

tháinig an dioc sin air. Ní fheicfidh tú ins an gcomhaireamh ceann

bliain ó indiu é. Dheamhan é muis. / [Chuidh sé suas ar ball agus máilín

aniar faoin a bhrághaid agus gioc air. Gheobhtar caillte chois an chlaidhe

thuas ins an ngarrdha sin thuas é lá eicint. Ní

mian leis gan a bheith ag mianadóireacht leis ann, in a

a dheidh sin] / Tá sí cruptha ar a chéile ar fad anois agus dioc an

fhuaicht uirre, agus bannlámh smaoise. Scrúdfadh sé na clocha a bheith ag breathnú

uirre ag dul síos lena ciseán ag piocadh faochan. Níl aon-ghrádh-diadha

ins an té a chuireas amach í — níl sin / Tá dioc air le scoilteachaí.

An bhfeiceann tú go bhfuil sé in a chamalóid uiliog / [Má chaitheann

sé coicís eile faoi'n ropadh gaoithe adtuaidh údaidh is

caillte an ghioc a bhéas air. Is caillte an ghioc atá cheana air,

arsa tusa scáth seachtaine. Má sheasann an bóthar go dtí na

P. Th., anuas ar na maidí a thioctas sé go siúrailte. Is fuar an

dithreabhach é ag déanamh bóthair] / Dar príosta bíonn sí ag imeacht

i lár an tsamhraidh agus an dioc sin uirre. 'Bhfuil ágóid ar bith

is fuaire ná í. Ní cheapfainn é / [Is beag an dochar do'n duine bhocht

gioc a bheith air agus an aois atá aige. Tá na cúig déag agus cheithre fichid

bailighthe aige. Tá 'mo choinsias. Le aois atá sé cromta mar sin] /

'Bhfuil fhios agad cé'n fáth an dioc sin a bheith uirre ag imeacht.

Dioc cantail é sin. Tá an phrioc sin ithte leis an gcantal. 'Sí an

ball is coilignighe í a bhí i dteach ariamh / [Tá sé ag dul thart le

seachtain agus gioc air ag an tinneas droma. Dar fiadh beidh gioc

air, ach a mbeidh an tsean-ghrainseach siúd saothruighthe aige] /

Feacha an dioc fuaicht atá ar an duine bocht. Tá sé ar creathadh leis. Nach mór an t-iongnadh nach gcuirfidís snáth eicínt éadaigh thairis sin air, gan é a leigean thart maoilscríobach ar fad / [Ghróig sí í féin istigh ins an gclúid, agus chuir sí gioc uirre féin go mbadh gheall leis an gceann-cait sin í a d'fheicfeá ins na sean-bhallaí. Ach mo léan géar ba bheag an ghioc a bhí ar a teanga.]/

diocach, diocaichín, giocach, giocaichín, diucín, giucín:

ainm-fhocla, buineann.

Diocach agus rl = guróir; duine a mbeadh dioc (: gioc) ag imeacht air; duine a mbeadh creathadh air, nó a bheadh cruptha nó cromta, nó buailte ar a chéile ag an bhfuacht, ag an aois, ag an donacht nó a leithide; driúcaidhe [Tugtar diucín, giucín, go h-áirid ar ghasúir nó ar dhaoine nach mbeadh an rath bisigh fútha]

Is cuma dhó céard a dhéanfas sé. Is gearr an bás uaidh. Tá sé ag imeacht in a ghiocaichín leis an bhfuacht. / Is gearr isteach ins an mbliain nua — dheamhan a fhios agam nach gearr isteach ins an ngealach nua — a thiocfas an ghiocaichín sin. 'Bhfeiceann tú an chruit atá ag teacht uirre, agus tá snuadh an bháis in a ceann-aghaidh / [Leig de do chuid cumadóireacht' anois.

Meastú an gcreidfeamuid thú? Cé a phósfadh an diocaichín dona úd?

Dheamhan bean a phósfadh é dhá mbadh Éire taobh leis. Bheadh féirín ag an mbean a phósfadh é sin muis!]/ Tá diocach chailte de laogh aige, agus 'sé a chloch-neart é má sháruigheann sé an tsíon seo. Tá sé annsin thuas anois in a ghuróir i lúibinn an chlaidhe, agus é ag eitealla leis an bhfuacht. Tá an bhuinneach air i gceann mar tá sé. Sin í an cailín atá indon giorrú le na laoghanntaí / [Ní cheannóchadh aon-duine beo í ach é féin. Bhí sí in a giocach thoir annsiúd le claidhe agus gan an ceannachthóir féin ag breathnú ins an taobh a raibh sí. Tháinic sé aniar agus bhuaíl sé fúithe. Diabhal mé go bhfuair sé ar amhrán í. Nach h-ait a sceinn sí amach in a dheidh sin. 'Sé an chaoi a bhfuil sé má tá an beithidheach ag dul duit, níor mhiste dhuit dá mbeadh sé ar a chailleadh ach eireochaidh sé. Mara bhfuil, ní choinneochadh leágha na bhFíann beo é]/ Chonnaic mé an ghiocaichín sin thiar ag S. Ph. ag dul 'na phortaigh. Bígidh ar 'u' (: bhur) son féin anois. Níl aon lá ariamh nach

mbeadh nead easóige ins an gcruaich se'aca fhéin (: ní thaobhóchaidís a gcruach féin, ach an mhóin a ghoid as cruacha eile). / 'Ar ndú ní indon a dhul ag cur fhataí atá an diocach sin. B'fhéidir go mbainfeadh sé buirdín asta amach faoi Bhealtaine an uair a bheadh an aimsir ársuighthe amach agus an teas ag teacht ins an lá, ach má bheireann sinneán de'n tsean-bhó ar chnocán righte air, tá a chuid bainne sláinte ólta / Ní fheilfeadh áit ar bith don ghiocach údan ach istigh i gcomhnuí ag breacadh a luirgne, agus "fag" as a béal. Maidir le bheith amuigh ag scaradh síolta ar bhuidín guirt, ní hí ab fherr liom. Ní hí is fherr ach an oiread. Is mór an t-iongnadh nach dtugann sé gaoth bhuid amach as an ngort di uiliog / [Tá giocaichín asail aige, agus is gearr an bás uaidh. Tá sé dhá chailleadh le truaill-eachas. Tiubharfaidh seachtain eile a dhíol le déanamh dhó. Sin é an uair a bhéas sé idteannta ceart, 'nuair nach mbeidh tada aige le móin, aoileach ná feamuinn a tharrait]/ Is fada í in a diocach mar sin. Na scoilteachaí atá dhá dhéanamh uirre. Ní fhaghann sí réidh an achair chor ar bith anois uatha / [Má bhí sí in a bean bhreagh tamall, níl sí amhlaidh anois. Tá sí ag imeacht in a diocaichín agus a dhá ceann buailte ar a chéile. Is mór atá an aois indon a dhéanamh / D'fheicfeá ag imeacht in a dhicach suas ins na póirsí siúd é corr-uair agus pluideog dhearg air, agus é gorm leis an bhfuacht. Ba dona an mhalrait ag an duine bocht sin é. Dhá bhfanadh sé ins an áit a raibh sé, bhí aige, seachas a dhul síos ar na leaca fuara sin ag scríobadh leis an ngantann go bhfaghaidh sé bás]/ Tá sé in a ghiocaichín ag na neascóideachaí. Ní fhéadann sé a chloigeann a dhíriú beag ná mór ag péire atá ar chuinc a mhuiníl. Tá siad in a mbúist-iúin ar 'chaon taobh agus beireann siad ar chába an tseaicéid má bhaineann sé feanc ar bith as féin. / Tá tú deallruighthe a dhiuicín. Deasuighidh suas agus leigidh áit ag an teine aige. Tá tusa ro-lag le bheith ag imeacht ag "routáil" ar bhóithrí / [Cé leis an ghiuicín beag a raibh fuar nimhe in a lámha ... B'fhurast' aithinte. Ba fuar an éadail é a athair féin 'chuile lá ariamh. An uair a mbíodh muid ag déanamh claidhtheachaí fadó, ní thagadh iabh air ar feadh an lae, ach ag cur séideogaí faoi na bosa / Go bhféachaidh an t-Athair Síorruidhe ar an té atá taobh leis an diuicín de ghasúr sin. Tá a cuid fataí ar iarraidh, má tá sí in a chleith-eamhnas-siúd len a gcur. Dheamhan caolóid a bheadh curtha aige go dtí oíche Nodlag. /

dioscán = ainm-fhocal, fireann, geineamhnach — dioscáin

dioscán = seala, plód, glac, scata, roint, ceanna, riar, bulc, baiscín.

Bhí dioscán maith daoine ann, pé'r bith cé'rb as a dtáinic siad / Chonnaic mé dioscán beithidheach ag dul suas bóithrín an bhaile se'agaibh-se aréir.

Cé leis iad? / [Shílfeá go bhfuil dioscán breagh caorach aige anois. Diabhal mé go bhfuil. Is fear é a bhfuil an saoghal ag feithiú leis go maith le fada, chonách sin air] / D'eirigh dioscán maith de na runnachaí leo indé, bail ó Dhia orra! Bhí an-mharbhú orra, chuala mé. Ní raibh ort ach caitheamh amach agus bheadh plíoma agad ar ala na h-uaire. / [Tá dioscán maith sicíní aice má's léithe féin ar fad iad, ach b'fhéidir gur leo thrín a chéile iad. Dheamhan a fhios agam / Cé mhéad a chuaidh an dioscán uan siúd a bhí thoir aige lá an aonaigh. Ba bhreagh na luadháin iad.

Is mór an t-airgead a ghabhfaidís bliain go h-am seo / Rinne dioscán buláin le S. Ph. Mh. foghail air annseo an bhliain cheana. Ba bheag aca a bhí ann déarfainn, ach má ba bheag mór é, soir leis de mhaol a mhainge gur fhuagair sé do na póilíos é. Sin é an fear atá géar faoi fhoghail. Agus cuid 'chuile dhuine foghlughthe aige féin. Ach bíonn daoine ann mar sin] / Thug sé dioscán mór éisc as Gaillimh leis. Diabhal bréag nach dtug. Bhí tóir ar an annlann ariamh féin aige. Ní bheidh an turaidheacht aige nó is cinneamh-aint air é / [Dhíol sé dioscán mór turkeys i mbliana, agus má dhíol féin, dheamhan mórán a bhí dhá mbarr aige déarfainn. Bhí an-dola air dhá mbeathú.] / Ba bheag an dioscáinín a bhí ar a shocraíde, aindeoin gur dhligh 'chuile dhuine ins an tír sochraíde dhó. Ach sin é an chaoi /

Fear as an dioscán atá indon an rud sin a dhéanamh = fear ins an gcéad; duine sé nó seachráin / [Ná bac le bean cheart a fháil anois! Bean as an dioscán atá ceart. Feiceann tú féin a gcuid cóirí catha agus a gcuid cluanuidheacht' cho maith liomsa. Meastú nach deacair a mbarruidheacht] /

Duine as an dioscán a bhfuil a fhios aice céard a bhaineas do thúirne anois. Dheamhan triúr ban óg in do thír a rug ar chárla ariamh, ná a bhfuil a fhios agamsa a n-aithneochaidís cárla dá síntí chuca é / [Póilí as an dioscán a bhfeicfidh tusa aon-mhaith leis. Bíonn siad fhéin ag faire ar a chéile, agus an té aca a leigfeadh thairis thú ní leigfeadh an faitíos dó, mar b'fhéidir gurb é an chaoi a mbeadh ceann eile ag faire air fhéin / Sagart as an dioscán anois a bhfuil aon-laeth-eamhlacht ann mar 'bhíodh ins na sagairt fadó. Tá an saoghal ro-mhór

ar a gcomhairle féin aca agus fuigheall na bhfuigheall aca anois. Fadó bhídís bocht agus croidheamhail, ach tá imní faoin a gcuid saidhbhris orra, ar an saoghal seo / Saighdiúr as an dioscán nach mbíonn in a scaibhtéara. Agamsa atá a fhios é, mar bhí mé ionnta. Bíonn an iomarca meirse orra le bheith ar a mhalrait / [Duine as an dioscán a bhfuil sé mór leis, ach an té a bhfuil dhéanfadh sé soilgheas ar bith faoi'n ngréin ghil dhó. Ach ar an gcóir céadna an té nach dtaitheann leis, is beag 'e chúntanáas a bhéas aige leis. D'ionnsóchadh sé é ar ionntú an tsuip] / Ní fiú biorán duine as an dioscán, mara bhfuil ann ach sin. Ach chuala mé go raibh díthchreideamh ar na h-Éireannaigh uiliog atá i Sasana. Deir cuid de'n dream a theagas nach mbíonn siad mí ann, an uair nach dtaobhuigheann siad Aifreann ná Ord. / [Ní bhfuigheá duine as an dioscán anois atá indon mata a dhéanamh th'éis a liachtaí ceann agus a d'fheicfeá fadó. Go ndéanadh Dia grásta ar Mh. Bh! B'ait uaidh a ndéanamh. "Dual beag agus dual mór" adeireadh sé. Níor luaghar leis an sioc ná duine ar bith a bheith ag míoladóireacht tímpeall air, an uair a bheadh sé leis (: leis an mata)] / Is gearr ó nach raibh duine as an dioscán indon siubhal cho fada leis an ngort, ach tá siad bainte as a gcleachta le cupla bliain — tá sin. Má fhaghann siad cupla bliain eile de, diabhal mé go mbeidh na cosa sáthach acluidhe aca aríst /

díoghaltas: ainm-fhocal, fireann, iolraidh = díoghaltas

Díoghaltas = sásamh nó cúitiú díbheirgeach a bhaint amach ar shon rud a dhéanfaí ort, tuill é nó ná tuill; éiric nar chall duit a bhaint amach.

[Tá an focal "sásamh" ag díothláithriú an fhocail "díoghaltas" ar fud an cheanntair, ach i leaganachaí áiride .i. "díoghaltas

Dé" agus a leithide. Is cosamhail go dtiocfaidh sé ar ais aríst ag aos óg de bharr leabhra, agus caint "na nGaedhilgeoirí"]

Is mall, ach is trom é díoghaltas Dé (sean-fhocal) = muilté Dé, meileann siad mall, ach go mín / Teigheann díoghaltas Dé go dtí an seachtmhadh líne. Teigheann peacaí an athar ar an mac agus peacaí na máthar ar an inghin (sórt sean-fhocal. Is cosamhail gurb as comhairleachaí creidimh a tháinig sé, nó gur ur-leagan ar chaint an Bhíobla é) / 'Sé díoghaltas Dé an díoghaltas is measa ar bith, mar tá gul (: dul, gabhail?) ó 'chuile dhioghaltas eile, ach níl aon-ghul ag duine ó dhíoghaltas Dé / Chuala tú an scéal faoi'n té a chonnaic an fear dhá mharbhú agus ar tháinig dithchreid-eamh air, faoi nachar fhoillsigh Dia é féin ar an té a mharbhuigh é ... Sin é agad é — díoghaltas Dé. [Is fada a bhíos sé ag teacht scaithtí, ach níl rud ar bith cho siúrailte leis. Mara dteagaidh sé ar an saoghal seo 'ar ndú' tiocfaidh sé ar an saoghal eile, agus ó dhonacht maol is measa mullóg / Ar chuala tú ariamh é: díoghaltas Dé, bíonn sé mall ach bíonn sé trom. 'Sé a thuar siad dóib féin ar aon-chor, ní ag tabhairt bhreithe orra é — nar leigidh Dia go mbadh eadh. Ní hé leath-chóir Dé anois an bhail sin a bheith orra, agus an dícheannadh a rinne siad féin ar an tsean-lánamhuin a bhí annsin rúb (: rómpab) / 'Sé díoghaltas Dé é a theacht anuas air agus an chaoi a raibh sé féin le tuilleadh, cho uain agus a bhí an "power" aige. 'Bhfeiceann tú an dílleachta bocht a chaith sé annsin thoir, agus an créatúr a bhuail sé gur chuir sé ó mhaith an tsaoghail é. Tá sé ar a mhéis féin aige anois, ní dhá roint leis é. Is mairg a bheadh go h-olc agus bocht in a dhiaidh, adeir siad. Sin é a fhearacht aige-san anois é, ach go mbadh mhór ab fhiú dhó a bheith bocht, seachas an bhail atá air ...]/ Tháinig díoghaltas Dé anuas ar an dream sin ar fad de bharr an chréatúlacht agus an spídeamhlacht a thug siad do dhaoine bochta. Tá na caróga ag déanamh neádracaí in a gcuid simléir indiu, agus gan cloch ar fhuaid a gcúirteanna, ach an féar

ag fás ar a "hálldúre." / [Is daor é díoghaltas Dé — 'sábhálaidh

Dia sinn! — an uair a theagas sé anuas ar dhuine / Tá rún aige díoghaltas a baint amach nó is cinneamhaint air. Siúd é an diabhlánach céadna nach leigfidh tada le aonduine. Is mian leis an buille deireadh a bheith aige féin i gcomh-nuí / Is fada an lá é sin indiaidh díoghaltas a bhaint de'n dearbhráthair faoi'n a chur amach, agus feacha féin go dtug sé an buille feill dó faoi dheireadh thiar thall] / An té a dhéanfas tada air sin, beidh sé ar siubhal go bráth go mbainidh sé díoghaltas dó (: dhe) uair eicint. Sin é an sórt duine é. Choinneochadh sé an faltanas sin istigh, dhá bhfaghadh sé aois na h-úire agus na Caillighe Béara /

Díoghaltasach: aidiacht as díoghaltas.

Díoghaltasach = tugtharach do dhíoghaltas; fonnmhar nó líomhta chuig díoghaltas; goineamhail chun sásamh nó éiric a bhaint amach; aicíseach; faltanasach.

Is díoghaltasach an sórt duine é. Níl a leithide eile ann. Má chuirtear as a bhuille é féin tada, ní chomhnóchaidh sé choidhchin go gcuirfidh sé cuid is mó ná sin as do'n té a bhí cionntach leis. Maith in aghaidh an uilc! Níl a fhios aige céard é / [Ná cuir araoid ar bith ar an "aingeal" sin. Tá sé an-díoghal-tasach. 'Sé'n chaoi a bhfuil sé sin, leanfadh sé thú ar nós na h-easóige, nó go bhfaghadh sé leigean ort. Annsin leagfadh sé ort / Is suarach an tslighe do dhuine ar bith a bheith díoghaltasach. Agróchaidh Dia é féin air, má bhíonn sé go dona. Ar chuala tú ariamh é: má's feall filltear] / Bhí sé féin díoghaltasach. Dar mo choinsias is fada a shiubhailfeá shul a d'fheicfeá a leath-cheann eile ar dhonacht agus ar aicís. Agus breathnuigh ar an rud ad'eirigh dhó féin as deire na cúise. Nar ba lughaide an trócaire ar Dhia, fuair sé bás gan ola gan aithrige / Nach díoghaltasach an mhaise dhó é, ag iarraidh an ceann eile a mharbhú. M'anam muise, chreidim marach gur casadh an bulc ann, go ndéanfadh sé ár. Tuilleadh diabhail ag an gceann a d'fhan dhá bhuachaill-eacht annsin ar feadh na h-oíche, agus fios aige nach raibh sé ach ag iarraidh an leigean air / [Sin iad an dream is díoghaltasaighe istigh ins an tír. Bacadh iad thíos annseo ag an gcladach anuiridh in áit a raibh 'chuile chlaidhe ag gabhail linn ann curta timcheall a gcuid cocaí feamuinne aca. Meastú nach ndeachaidh siad de shiubhal oíche, agus ar fhága siad claidhe i mbarr an bhaile againn nach raibh foghlughthe ar maidin! /

Dóthain: ainm-fhocal, buineann.

dóthain = sáith, díol, riar do cháis, díol do fhreastail, an oiread agus a dhéanfadh thú díreach.

Dóthain agus sáith.

["Dóthain" an gnáth-fhocal thríd Iarthair na Gaillimhe thríd agus thríd, cé's móite de Dhúithche Sheoigeach. Ó Ghailimh go hUachtar Árd tá siad tuairim leath agus leath, ach is coitianta "sáith" ná "dóthain" i logáin annsin. "Sáith" an gnath-fhocal ar an Achréidh, ach tuigtear é agus baintear leas as ar fud na Gaillimhe ar fad. Cuirtear "díol" i leabaidh "sáith" nó "dóthain" is gach uile áit]

[Féach díol. Gach sompla, mórán dá bhfuil faoi "dhíol" is féidir "dóthain" a chur i leabaidh "díol" ann, cé's móite de "dhíol truaighe", "díol magaidh" agus a leithidí.]

Tá dóthain triúr agad. / Níl leath do dhóthain agad / Tá a sheacht ndóthain aige / [Is fada ó do dhóthain fós thú / Is beag le mo dhóthain atá agam / Níl do dhóthain agad — tada leis] / Dá n-eirigheadh cluiche eile mar sin linn, chuirfeadh sé go dtí ar ndóthain muid [fc. somplaí "díol"] / Sin é do dhóthain [fc. díol] / [Tá mé gar go leor do mo dhóthain anois / Is beag é mo dhóthain / Dá laghad é a dhóthain ní fhaghann sé] / Tá dóthain na coise tinne againn [fc. díol] / 'Sí dóthain fear ar bith de bhean í / [Níl a dhóthain achrainn faighte fós aige / Ní bhfuair an t-asal a dhóthain de'n mhadadh fós / Gheobhaidh sé a dhóthain de'n obair fós = tá sé líomhtha ag obair, ach tiocfaidh an t-am a mbeidh sé bréan di, de bharr an iomarca di a dhéanamh. [Gheobhaidh sé a dhóthain oibre = an oiread agus go bhféadfaidh sé a dhóthain airgid a shaothrú]] / Fuair sé a dhóthain de'n fhairrge / Fuair sé a dhóthain talmhana len a bhean / Fuair a dhóthain de'n talamh — an oiread agus gur eirigh sé as an talmhuidheacht ar fad, agus go ndeachaidh sé ag obair inG. as a dheireadh / [Tá a dhóthain go maith de'n tuigheadóireacht aige anois = tá sé bréan de'n obair sin, de bharr a bhfuil déanta aige di] / Tá a dhóthain de'n óil aige = é bréan de / Tá a dhóthain óil aige = é óltach / Fuair sé a dhóthain go binn de'n troid / Tá fataí a dhóthain aige / [Tá móin a ndóthain aca = tá a ndóthain móna aca / Gheobhaidh sé airgead a dhóthain thall annsiúd / Beidh cead siubhail a dhóthain annsiúd aice / Gheobhaidh sí a dhóthain agus thú a aithneachtáil / Fuair sé a dhóthain agus a bhealach a dhéanamh abhaile / Faghann sé a dhóthain agus a bhróga a dhúnadh, tá sé cho h-otruighthe sin / Beidh a dhóthain le déanamh aige agus é a bhualadh freisin. / Beidh a ndóthain le déanamh aca agus an garrdha a bheith curtha

aca faoi cheann seachtaine]/ Tiubharfaidh sé a dhóthain le déanamh dhó agus srianadh siar / [Thug sé a ndóthain le déanamh do'n chúigear aca é a cheannsú / Bheadh ar ndóthain le déanamh ag an triúr againn a raibh ann a bhualadh, marach gur casadh congnamh chugainn / Bhí dóthain cúigear d'iasc in a mhianis (: fhiadhnuis) / Tá dóthain dháréag de chaint aice. Níor miste gobán a chur innte / Tá mo dhóthain féin ann agus dóthain an chapail. Sin é ar chuir mise d' fhataí síos. Má tá fataí ag teastáil ó aonduine eile cuireadh sé síos iad]/ 'Tuige a dtiocfainn ar cuairt annseo.

D'fhan mé in mo dhóthain ins an áit a raibh mé / Cé'n chiall duit a bheith ag iarraidh imeacht? 'Cheal nach bhfanfá in do dhóthain, 'fhad agus atá tú in do dhóthain. Ar ball a chaoineas tú é / D'fhanfainnse muise in mo dhóthain marach an dlútas a bhí liom thíos. Ní raibh aon-bhreith agam ar an áit thíos. / Breagh nar fhan sí in a dóthain lá agus gur chas Dia in a dóthain í. Ach ní fhanfadh. [Bhí sí ro-aerach agus an iomarca fonn-amach uirre. Sin é a d'fhága a cosa nighte / D'fhága mise in a dhóthain é, fanadh sé ann nó ná fanadh.

Ach is dóigh ar nós 'chuile shórt eile go mbuailfidh uabhar é agus go ngránóchaidh sé ar an áit a bhfuil sé / Fuair a n-athair sin bás agus d'fhága sé 'chuile dhuine de'n chloinn in a ndóthain. Ach scaip cuid aca é le drabhlás. Cuid eile a rinne bun. 'Sé P. féin is fhearr a chruthuigh. Tá sé sin anois 'chuile orlach cho deiseamhail agus a bhí an t-athair an lá ab fhearr é. Má tá féin is maith an aghaidh air é / Tá do dhóthain mhór agad anois = tá do dhóthain agad agus len a chois.]/ Thug mé a dhóthain mhór airgid dó ag imeacht, má's é a chaitheamh nó a chailleadh a rinne sé. Pé'r bith cé'n bhail a chur sé air, ar aon-chor, ní raibh díol a fhreastail aige an uair a chuaidh an crudh ar an tairnge / Tá do dhóthain mhór coirce síl agad annsin l'aghaidh an gharrdha siúd. Dheamhan a fhios agamsa nach an iomarca atá agad. Ní hé an oiread sin a chuirfeas é dhuit / Bhí a dhóthain mhór glaodhmaireacht' aige ar chaoi ar bith. Is minic a chonnaic mise fear agus gan leath an oiread aige agus ghabhfadh sé abhaile agus a smut briste. Airigheann cuid ar a chéile aca an dream atá ins na bólaí seo ro-mhacánta. Marach sin ba bheag é a gcuid glaodhmaireacht' / [D'ith mé mo dhóthain agus mo mhór-dhóthain. Leis an bhfírinne a dhéanamh tá sé cho maith dhom a rádh gur ith mé an oiread agus a chuir ceas orm / Dubhairt sé a dhóthain agus a mhór-dhóthain. Dubhairt sé an oiread ar chaoi ar bith agus a fhobair a raibh in éindigh leis a chur in adhastar an anró, marach gur casadh caraid ins an gcúirt againn — go leigid Dia a shláinte dhó! / Tá do mhór-dhóthain déanta agad anois.]

deoruidhe — ainm-fhocal, fireann, iolraidh — deoruidhthe ach fc. díoluidhe.

deoruidhe = (i) duine ar bith, aoineach, mac na sceiche, mac an aoín bheo, gein.

(ii) duine beag crannda feosuidhe; dubhradáinín dona; cranndachán; duine nó rud gan aon-bhiseach. [Ní mheasaim go bhfuil an chiall "díbirteach" nó "ionnar -bthach", nó "duine a bheadh thar tír amach" anois le "deoruidhe" ins an gcaint]

Ní raibh deoruidhe ann = duine ar bith, aoineach / An deoruidhe féin ní fhaca mé a d'aithin mé ó d'fhága mé amach an baile, go dtáinig mé ar ais aríst. Shílfeá agus a bhfuil de dhaoine aitheantais i Sasana go gcasfaí duine eicínt liom, ach dheamhan thiomanta duine / [Ní raibh an deoruidhe féin istigh rómham. Ná dheamhan Dé ná deatach a bhí ann. D'fhan mé annsin cosamar uaire, nó go dtáinic T. / An deoruidhe féin as S. Gh. ní raibh ar an tsochraide, aindeoin go raibh sí dlighthe dóib uiliog. Ní fhéadfaidís gan cloisteáil fúithe mara bhfuil an codladh céadtach orra ar fad / Ní raibh deoruidhe ar cuairt ann. Ghlac an dream seo siar fuath dhóib ar fad le goirid. Ní thaobhuigheann aon-dhuine aca chor ar bith anois é. Ach dheamhan agus móide fearr dhóib a thaobhachtáil. Mheáróchadh lucht cuart teach ar bith a mbíonn a dtathuighe / Bheitheá ag siubhal ins na criathraigh domhainne sin ó mhaidin go faoithin agus ní fheicfeá deoruidhe. Chaith mé dhá lá cheana ag fiadhach ar shliabh Fh. agus toirt fiadh ná fionnóige ní fhaca mé ar feadh an dá lá. Anois an bhfuil biseach agad! / Ní fheicfeá deoruidhe ar an mbóthar sin de shiubhal oíche. Is beag an bualadh atá chor ar bith air. Tháinig mé cheana ó Gh. go S. Fh. taca an naoi a chlog ins an oíche, agus níor casadh an deoruidhe dhom ar an bhfad sin. Is cailte an bóthar é / Ní bhfuighinn "fag" ó dheoruidhe istigh ar an mbaile. Nach bhfuil sin sáthach dona anois! / Níor scoth mé deoruidhe ó d'fhága mé seo gur sheas mé thíos ar an margadh. Ba í an mhaidin ba bhánuighthe a bhfaca mé an bóthar ariamh í / Ní fhanfadh deoruidhe de'n chlann in a bhuil — ach greadadh leo. Chreidim marach go raibh sé in a dhroch-cheann dóib go bhfanfadh / 'Bhfaca tú deoruidhe ar bith ariamh is gráinne teanga ná é. Ní fhaca mise ar aon-nós / Níl deoruidhe an bhéil bheo de'n chine sin ins an tír anois = Críostuidhe an bhéil beo; mac na scine / Ba mhaith teann iad tamall annsin thoir. Ní raibh sé ann an té a déarfadh hata bán leo, ná a leigfeadh an faitíos dó a rádh. Agus feacha in a dheidh sin go bhfuil na préacháin ag dul thrín a gcuid fuinneog agus nach bhfuil deoruidhe an bhéil bheo aca ins an gcomhaireamh ceann indiu / Níl deoruidhe an bhéil bheo ag cur aon-éiliú ort marach a bhfuil

de sheafóid ort féin. / Níl deoruidhe an bhéil bheo agam anois dhár thóig mé ariamh ach mé fágtha lag lúbach annseo, agus gan an teas ag breith ar an bhfuacht agam]/ Ní raibh a fhios ag deoruidhe an bhéil bheo go raibh an braon sin agam, mar níor chaintigh mé amach as mo bhéal air. Agus nach maith in a dheidh sin go raibh na póilíos indon breith thall orm. Níl tada ag dul uatha. Tá siad suas le 'chuile nídh / [Ná bíodh a fhios ag deoruidhe an bhéil bheo anois cá'il tú ag gabhail. Má bhíonn a fhios, déanfaidhear scéala ort agus gabhfaidh sé daor ort. Fainic a gcainteochthá air le B. Sh. Sin fear gan fascadh. / Chuaidh faitíos ormsa an oíche sin. Nar leigidh Dia go ndéanfainn bréag faoi, ach chonnaic mé an rud ... Céard a bhéarfadh duine in éinfeacht liom. Ní raibh ná deoruidhe an bhéil bheo / Creid mé anois nó na creid, bhuaifinn síos anois agus shuidhfinn thíos ar Bh. na T. ó oíche go maidin agus gan deoruidhe an bhéil bheo níos goire dhom ná seo, agus ní bheadh aon-scáth orm. Ní bheadh — a dhuth ná a dhath. Cé mar gheall air. Nach bhfuil Dia thíos annsin cho maith agus atá sé annseo. Nó an síleann tusa nach bhfuil. / Níl deoruidhe an bhéil bheo aige anois a dhéanfas luach na leithphighne dhó, mara ndéanaidh sé féin é. Dar príosta féachfaidh sé fear aonraic freisin freastal do 'chuile mhíle nídh.]/ Níl duine ná deoruidhe ann = duine ar bith. [Sé "deoruidhe" focal chuingreach "duine"] / Níl duine ná deoruidhe ar an mbaile indiu. Is baile bánuighthe é. Tá siad ar fad greadtha soir ag an tabhairt-amach seo atá i mB. Dheamhan duine a d'fhanfadh annseo aon-Domhnach dá mbeadh a gcailleadh go deo leis. Is fada leo go dteagaidh an Domhnach go dteighidh sé ag bóthaireoireacht / [Má theigheann duine ná deoruidhe isteach annsin anois nó go gcruadhuidh sé sin, déanfaidh siad ciseach dhe aríst th'éis mo chuid anró. Mar sin tá mé ag cur aithne oraibh gan aon-duine a leigean in a ghoire, nó má sheasann aon-duine air fanfaidh lorg na gcos ann / Níl duine ná deoruidhe a bhaineas léithe, len a cuid airgid a fhágáil aige. Agus tá sé aice sin — saidhbhreas na saidhbhreas. Níl righeachan saoghail len a cuid saidhbhris. Siúd é aríst é mar adeir an fear ar ball: airgead caillighe dhá mhún le ballaí. Is deacair an sean-fhocal a shárú adeir siad / Má's maith leat sin a chloisteáil níor fhága an marbh láthair. Dheamhan duine ná deoruidhe a bhí ann an uair a shéaluigh sé ach mé féin. Agus seo é an chaoi a raibh sé ...]/

Níl ann ach deoruidhe beag bídeach / Ab é an deoruidhe sin a bheadh ag dul ag pósadh! Ara céard sin ort. Nach bhfuil sé ag fáil bháis le truaillleach-

as. 'Leabharsa má fghann sé siúd bean, gheobhaidh 'chuile dhuine í /
 [T'anam ó'n Diabhal má theigheann an deoruidhe siúd ar an mbóthar, caill-
 fear é. 'Ar ndú' ní obair bóthair atá sé siúd in araidheacht a dhéanta.
 Ní bheadh sé indon tada a dhéanamh ach madraí a thabhairt amach ag spaist-
 eoireacht / Is mór an peacadh an deoruidhe beag sin de ghasúr atá ann
 a fheiceál thíos in éadan feamainne, agus an guróir bocht seacáilte. Cidh
 Dia gur mór an náire di a leigean amach leithide an lae indiu — lá a
 phréachfadh na gabhair / Tá deoruidhe de laogh annsin thoir agam agus ní
 thiocfadh aon-bhiseach faoi dá dtugainn beoir Lochlainn dó. Cé'n bhrigh
 ach bhí 'chuile dhuine ag rádh liom go mbadh an-údar thairbh é an
 tarbh sin ag T. Ph. Seadh muis. Níor tháinic aon-laogh uaidh fós ach laogh
 gan aon-bhiseach.]/ Tá deoruidhe beag de mhadadh ann. Cinnín gliobach agus
 claimhreach féasoige ar a bhéal, agus ní fhaca tusa in do shiubhal lae ball
 is francuighthe ná é. Shíl sé an chois a scealpadh agam an oíche faoi dheire-
 -adh, nó go dtug mé an bhróig isteach ar an drad dó. Is beag an ghrásta
 a bhí aice féin orm gur buaileadh é. / Níor tháinig aon-bhiseach ariamh air,
 ach in a dheoruidhe dhona mar sin. Cé'n bhrigh ach dá mbeadh aon-dreach air. Ach mo
 léan níl, ach in a bhás ar sliobarna mar a fheiceas tú. Dheamhan bás
 a gheobhfadh sé in a dheidh sin, ach ag imeacht thart ag déanamh
 bioráin agus ins an mbealach ar 'chuile dhuine /

deoladh: ainm-fhocal, fireann, iolraidh = deolaidheachaí.

Deoladh: (i) lón beag, roisín, béilí beag bídh, an biadh a gheobhadh othar, gan mórán foghlach a dhéanamh ar an mbiadh. (ii) snáth faoi'n bhfiacail; congnamh maireachtála; cuidiú. (iii) braoisín gaoithe, gaoth lag, smeámh, nó dionnóid ghaoithe. [Níl ciall Fhoclóir an Duinnínigh annseo leis — "saine bídh"]

[Fuaim — D tosaigh go h-iondamhail ach cuirtear g ann scaithí go h-áirid ins an gcéill "gaoth". D a bhíos i gCois Fhairrge go h-iondamhail is gach uile leagan de'n fhocal, ach bíonn g ag daoine i gConamara agus go h-áirid faoi Dhúithche Sheoigeach].

Fuair mé deoladh len ithe ann agus thug sin abhaile mé = roisín / Má faghann muid corr-dheoladh mar sin beidh muid indon an oíche a bharruidheacht / [Is beag an deoladh é mo dhíol, ach ní faghaim sin féin / Maidir le na deolaidheachaí beaga sin a itheas duine agus é ag obair ar bhóithrí, ní sugh salmhain i mbéal buláin iad. Is gearr le dhul ar fhear oibre iad ar chaoi ar bith] / Bíodh ciall agad agus caith rud eicint. Is maith buan an píosa bóthair atá rómhat go mbí tú ins an mbaile. Níl annseo ach deoladh beag. Ní taobh leis an teirgéis seo a chuirfinn thú marach gur shíl mé go bhfanóchthá go maidin / [Tabhair deoladh beag len ithe do'n ghasúr sin agus scaoil in a bhealach é. Cé'n mhaith a bheith ag coinneál moille air, má tá siad ag súil leis ins an mbaile] / Is beag é mo dhíol — deoladh beag dhá cheann de ló. Ní iarrfainn aon-ghreim choidhchin i lár an lae. Nach bhfuil a fhios agad féin annsin gur deacair dhomsa aon-rath a bheith orm, agus gan mé ag caitheamh aon-cheo ach mar sin. / [Ní itheann sé ach deoladh ins an "turn", ach d'íosfadh sé é sin 'chuile uair dá mbaineadh clog ná "watch". 'Sé an droch-pheata é, mara mbeidh a chuid in a mhíainis (: fiadhnuis) i gcomhnuí ar a theacht isteach dó. / Caith síos rud eicint dó sin. Nach bhfuil a fhios agad go maith gur fadó ariamh indiu ó d'ith sé aon-ghreim, agus an uair sin féin céard a bhí ann ach deoladh / Níl tada le tógáil ar ghasúir faoin a ngoile. D'íosfaidís deoladh 'chuile ré soluis. Sin é faisean aos óg. Ach shilfeá fir mhóra go n-íosfaidís a ndóthain — nó an oiread agus go dtiocfaidís leis — go dtí am béilí aríst. Dar príosta is mó an ghoin atá ar na buachaillí óga seo aghamsa anois, bail ó Dhia orra, ná an uair a bhí siad in a ngasúir / 'Bhfuil sé ag caitheamh aon-deoladh ... Dar fiadh muise is olc an chosamhlacht é sin d'fhear a bhí cho mór-thráthach leis, bail ó Dhia

air. Facthas dhom an uair deireadh a raibh mé ag breathnú air, go raibh sé an-tsuighthe. Ní raibh ann ach go raibh sé indiaidh a chéile. / Cho uain agus a bhéas sé ag caitheamh corr-dheoladh, dheamhan stró air. Ach an té a ndúinfidh a ghoile ná bac leis / D'orduigh an dochtúr gan a thabhairt dó ach deoladh trí huairé ins an ló, agus dá mbeadh sé ag strócadh ag iarraidh tuilleadh, gan aon-áird a thabhairt air. / Siúd é an áit dheireadh a mhic ó — an t-aspuicil. Ní bhfuighidh an fear is folláine ar bith ann ach an deoladh céadna a gheobhas an té a bheadh ag saothrú báis / "Bíodh an catmara ag an dochtúr" adeir sé. "Is fhearr a fhios agamsa céard a bhaineas dom féin, ná ag dochtúr ar bith. Ar son Dé torm (: tabhair dhom) deoladh — dá mbadh é lún (: lón) mo bháis é." / Deir siad gurb é an rud a thug eitinn di sin in áit nach gcaithfeadh sí ach deolaidheachaí beaga le í féin a snuigheachan: mar dhóigh dhe go raibh sí ro-bheathuighthe. Is iomdha díthcéille atá ins an saoghal anois nach raibh caint ar bith air fadó]/ Bhí an ghearradh-ghíonnach in mo phutóig, agus mar sin féin an uair a leagadh agam é, níor ith mé ach deoladh. Ní fhéad-fainn. Ní raibh aon-tothlú agam leis. Is cosamhail go raibh mo ghoile dúinte /

Dhá mbeadh an inghean siúd aige amuigh in a máistreás, choinneochadh sí corr-dheoladh leis. Níl slí ó neamh aige thairti = choinneochadh sí snáth faoi'n bhfiacail leis; thiubharfadh sí cuideachan beag dó ó am go h-am a choinneochadh beo é / [Is dóch' go bhfuil an mac siúd atá in a shagart aca ag coinneál deoladh leo anois agus aríst, má tá aon-cheo de bhrabach air féin. Ní mór dóib rud eicint anois ó dhuine eicint ar a son féin. Diabhal mé nach bhfuil tada le cois na trócaire aca / Coinnigheann an dream atá i Meiriocá corr-dheoladh léithe ach má choinnigheann féin, tá sí ag fáil fuighleach le déanamh ó'n saoghal. M'anam daoine a bhfuil talamh agus deis féin aca anois, gur sáthach righte a theigheas sé leo, ní áirighim ise nach bhfuil nidh dhár dhealbh an ghrian aice, ach an "trifle" beag sin a fhaghas na daill]/ Tá an dream atá i Sasana ag coinneál deoladh linn, ach shílfeá go mbadh cheart dóib cruthú níos fhearr an uair a d'fheicfeá daoine eile. Tá mac annsin thiar ag T. Ph. agus níl sé ann ach cheithre mhí ... / Dá mbeadh rud ar bith againn a choinneochadh deoladh le na muca go dteagadh na fataí isteach, níor chás duinn é / Is fadó an lá a bhí sí básuighthe marach ar choinnigh J. de dheoladh as an siopa léithe. Agus bheadh sí ag caitheamh agus ag cáineadh air in a dheidh sin. Níor chumaoin di muis / Sin é an deoladh fánach atá sé sin a choinneál linne. Is gearr ar a scóig féin é má tá sé aige, ach is

mór m'aimhreas nach bhfuil. Chuala mé gur tugadh anuas ins an bpáighe go mór le goirid é / [Marach an deoladh a choinnigheas an sagart leis, is fadó an lá a bhí sé de dhruim tighé. Th'éis nach n-ólann sé, tá sé drabhlásach. Chuirfeadh an bhean atá aige freisin airgid na h-airí thrín a lámha] /

Tá deoladh gaoithe ann anois. Bhí sé an-mharbhbhthánta críochnuighthe ó mhaidin / Tá fionnórtas beag anois ann ó d'eirigh an deoladh gaoithe sin. Déarfainn gurb é an lá is meirbhe a tháinig i mbliana é, ná b'fhéidir anuiridh / [Oscluighidh na fuinneoga sin agus leigidh deoladh gaoithe oraibh féin. Nach bhfuil sib plúchtha mar atá sib. Is mór an mí-fhollántas an tráth seo 'bhliain 'chuile fhuinneog agus 'chuile dhorus a bheith dúinte] / B'fhoghainteach a tháinig an deoladh sin féin th'éis an lagair. D'fhéad muid beagán siuil a chur uirre isteach. Bhí muid amuigh leath cuain agus é in a chalm críochnuighthe orainn. Dheamhan flaim as aer a bhí ins an seol / Níl mórán gaoithe ann, ach an geoladh beag sin féin is fhearr dhuit leat ná in t'aghaidh é. Deirimse leat gur fánach an geoladh a bhéas in t'aghaidh ar "bhicycle" agus go n-aireochaidh tú é / [Tá geoladh deas aniar-ndeas anois ann. Tá sé in a chlaochmú. Ní móide go bhfeicfeá aon-deoir anocht, ach feicfidh tú í shul a gcaithtar an lá ambáireach. Ba bhreagh é an sioc. Aimsir theann fholláin í aimsir an tseaca. Tá an tír tolgtha ag an mbáistigh ó a tháinig an bhliain] / Má árdúigheann geoladh beag ar bith caithfidh mé an gráinnín coirce. Níl gna ar bith aige annsin níos fuide ins an mbealach ar na daoine. Go deimhin ní fiú an tairbhe an tríoblóid. Níl ann ach síoghbhuisín beag / [Th'éis an ghrian atá ann, ní bheidh aon-tiormach ar an nglaicín fhéir sin. Bhí sé ro-fhliuch agus níl deoladh gaoithe ar bith ann le dhul thríd. Sin é an chuid is measa dhó] / Tá deoladh breagh ag an móin indiu. Tiubharfaidh sé seo faoi na creatlaigh di é. Ach dá mbeadh sí in a guigíní francacha nó an gróigeadh fada a bheith uirre, b'amhlaidh ab fhearr a ghabh-fadh sé thríthe. Tá sí ro-chruinnighthe mar atá sí / [Má airigheann tú ag teacht in t'aghaidh é gabh amach go bhfaghaidh tú deoladh gaoithe. 'Sé do mhaith é / Chaith mé trí h-uaire istigh ann aréir agus is beag bídeach nar plúchadh mé le deatach, agus len a raibh istigh ann. B'éigin dom a theacht amach uair nó dhó go bhfaghainn deoladh gaoithe. Ní raibh a sheasamh agam] / Dún na doirse sin. Tá deoladh gaoithe ag teacht as áit eicint faoi'n gcaol-druim agam / Is mór is fiú an deoladh sin féin eirghe, thar agus an téigle a bhí ann. 'Thiocfadh di go mbeadh sí teann soir againn. /

diallaid: Ainm-fhocal; buineann; geineamhnach = diallaide / iolraidh = diallaideacha

diallaid = cineál ughaime nó srathrach a bhíos ar chapall, le go mbeidh fearr agus barr socamhla agus daingneacht insan marcach.

diallaid árd = na diallaideacha a mbíodh na mná ionnta roimhe seo. Ní bhíodh innte ach leathtaobh. Bhíodh speiricín aníos idir a dhá gcois a choinnigh -eadh suas iad agus iad in a suidhe síos uirre. Ní bhídís ach ag daoine móra agus ag mná na gceithearnach. Is cosamhail gurbh ionann iad agus an chuid a bhíos ag mná fiadhaigh i gcomhnuí.

"Chuir mé scéala siar aice go gceannóchainn diallaid árd

'Sé'n scéala a chuir sí aniar agam gur súpán suic ab fhearr" ["Lúibín"

a bhíos in "Peigin Leitir Móir".] / Bhíodh B. Ch. a bhí annseo thíos ag eirghe

indiallaid áird. Is beag bean tuaithe a mbeadh diallaid árd aice, ach bhí sí

aice siúd agus cóiste agán a h-athair /['Séard a dhéanfas mé an uair a bhéas

tú cupla bliain eile le congnamh Dé, diallaid árd a cheannacht duit le

cur ar an asal. Féadfaidh tú a dhul amach ar an bhfiadach annsin ar nós

na "ladies" ar fad / Diallaid árd nar mhór dó ar nós mar a bhíodh ag na mhná

fadó. Níl sé indon a dhul i scaradh gabhail chor ar bith ar an gcapall. Tá saimhín

oidhreach air. / Ní dhéanfaidh mé dearmad ar an am a mbíodh sé ag imeacht leis

an m. beag. Chlis an "jaunt" agus b'éigin dó imeacht le capall diallaide.

Ins an samhradh a bhí ann agus thóig an diallaid ar fad é, agus b'éigin dó imeacht

annsin druimnochttha uirre. Tháinig sé aníos an boithrín trathnóna amháin

agus é cróilighthe uiliog. "Fagh diallaid árd" adeir M. B. leis "agus ní ghoillfidh

sé cho mór ort. Sin nó gheobhaidh mé snáth leoin duit ó Mh. Mh. Ph." D'imigh sé

mar a bhuailfeá ar an gcluais é agus níor labhair sé linn aríst go ceann

leath-bhlíana]/ D'fhéadfadh duine eirghe indiallaid leis an súpán suic (fc.

súpán) / Bhí sé indiallaid = bhí sé ins an diallaid. / Chuaidh sé indiallaid. /

Bhuail sé indiallaid ar an gcapall / B'fhearr liom ag imeacht indiallaid ná

capall druimnochttha. / [Chuir sé 'chuile mhíle fear de na póilíos as an

diallaid le clocha]/ Ghlac an capall scéin eicint agus cuireadh an

marcach as diallaid / Is furasta aineoluidhe a chur as diallaid / Chonnaic

mé an capall ag teacht amach an geata faoi dhiallaid agus srian = agus diallaid

uirre / Ins an saoghal a tháinig sé go bhfuil na diallaideachaí ag imeacht

aríst. Tuilleadh diabhail aca anois, th'éis a raibh de thóir aca ar bhusannaí /

Sin í an tsrathar in áit na diallaide = sop in áit na scuaibe. /

Deacair = ainm-fhocal, buineann [níor chuala mé aon-chlaochlódh tuisil air].

deacair = [d'akər'] = brón, duibhthean, dólás, anró, easonóir, crácamas, géar-chall, cruadhtan, cumha [Tá an focal ag seirgeadh is an gcaint. Níl sé le cloisteáil ach ag sean-daoine anois]

Mo dheacair nachar fhan mé 'san mbaile agus gan an áit seo a thaobhachtáil beag ná mór! = mo bhrón; mo lom doláis! / Mo dheacair gur tháinig mhé chor ar bith! / Mo sheacht ndeacair gur chuir muid ann ariamh í. 'San mbaile a bhí againn a coinneál / Mo dheacair ort! = mo chuid bróin agus ri ort / Mo sheacht ndeacair ort nach leigeann dó! / Mo sheacht ndeacair air le cleas a dhéanamh! / Deacair ort agus éist liom / Deacair oraibh nach n-eirigheann as! / [Deacair air, le rud a dhéanamh! / Deacair mo bhliana air, mara leitheadach é! / (Mo sheacht ndeacair agus mo lom doláis nachar imigh mé nuair a bhí agam imeacht agus gan a bheith ag leádrán annseo) / (Mo dheacair agus mo lom dóláis, nachar bhain mé mo ghaisneas as thar agus é a bheith diomalluighthe anois, agus gan maith ar bith!) / Mo bhrún (bhrón) agus mo dheacair, adeir sí, gur tháinig mé isteach ar shlata an bhaile mhóir ariamh / Mo bhrún agus mo dheacair nachar fhan mé uaidh cho uain agus a bhí mé slán! / Mo bhrún agus mo sheacht ndeacair gur chuir sé a chois ná a chnáimh isteach ariamh ann: Marach gur chuir, bheadh mo mhaicín múirneach beo beithidheach indiu / Mo bhrún agus mo dheacair nach ndeachaidh mé ann gan méir a bhaint de mo shróin. Dhá dteighinn bhéarfainn beó air / Mo scalladh dúbhach agus mo dheacair go raibh aon-láimh ariamh aige ann! / Mo bhrún agus mo dheacair go raibh teach ná árus as mo chionn ariamh! B'fhéarr dhom ag iarraidh mo chodach ná mar tá mé anois! / Léan agus deacair agad air! Caith uait é, agus ná bodhruigh-eadh sé na daoine / Léan agus deacair air, le deis a chur air fhéin! / Mo chumha agus mo dheacair gur fhága mé an baile an chéad lá ariamh. Marach gur fhágas, ní tolgtha a bheinn anois! / Mo chumha agus mo dheacair gur leig mé cho fada ó bhaile ariamh í, agus a liachtaighe duine aitheantais nach raibh smiaróid (: sméaróid) na ngrást aca in a dhiaidh / (Mo chumha agus mo dheacair nach dtigeann sí ar cuairt chugam, leis an dobrón agus leis an gcaonach liath a bhaint de mo chroidhe) / Cuirim léan agus deacair air. 'Sé a tharraing

mo Sheán Bán i mbealach a bhasctha an chéad lá ariamh / (Cuirim léan agus deacair orra, ó liath go leanbh, amuigh agus 'san mbaile.) Ba gheal an croidhe a bheadh agamsa anocht meireach an bhrothtuinn bhradach sin /[(Cuirim léan agus deacair ar J. F., ar a chuid agus ar a mhaoin. Is iomdha bliain a bhfuil croidhe dubh agamsa ingeall air fhéin agus ar a chuid míonúis (: míonóis?)) / Cuirim léan agus deacair orra agus scéal fada ar an anró aca, agus ná raibh aon-duine aca ar an gcomhaireann ceann bliain ó indiu gan dochar gan díobháil duinne! / (Cuirim léan fada agus deacair air,) mar sin é féin a d'fhága an croidhe dubh agamsa, an lá ar bháith sé m'fhear / Cuirim léan agus deacair air, agus nar fhagha sé bás choidhchin nó go bhfeicidh sé a theallach fhéin cho falamh agus atá mo theallach-sa / (Cuirim léan agus deacair uirre, seasamh fada ar chosa laga aice, agus marbhú an Chróin uirre mara bhfuil sí sáthach!)]/ Cuirim fán fada agus deacair air, agus ná raibh a theach choidhchin gan scread-mhaidne! / Cuirim brón agus deacair air, milleadh agus martrú air, mar is dual do'n eascainí fearadh / Cuirim brón agus deacair uirre agus ná raibh scread leinbh choidhchin in a teach, mar 'sí a d'fhága an éalann ar mo chroidhe -se /[(Cuirim brón agus deacair orra, agus nár ba fada a bhéas siad ann!)]/ (Cuirim deacair le na shaoghal air, an murdaróir a thug bás dom' athair!) / "Brón agus deacair ar an gcumann ghearr: 'sí a bhain díomsa mo mhíle grádh" [Líne as "Domhnall Óg"].

Deacrach (: d'akræx: d'ækræx): aidiacht as deacair réamhráidhte = brónach, dólásach, cráidhte, scrúdach, buaidheartha, léanmhar (: seo í an tsean-chiall, ach tá sí ag seirgeadh, cé's moite go bhfuil sí tréan fós i leaganachaí bróin agus a leithidí).

Is deacrach an chaoi é dhá mbeadh neart air = is brónach / An léan a bhain dó: an léan deacrach / Is deacrach an scéal é, ach sin é an chaoi a mbíonn sé / Ara chuala tú an scéal deacrach: gur báthadh P. Ó D.? / Ara muise níor chuala tú an scéal deacrach seo: go ndearna "an lad ruadh" (: an sionnach) sléacht annseo indiu! Cearc an áil a mh'anam. "Sciob sé an ceann gan aireachtáil de mháthair an dáréag bhoicht" mar adeireadh N. /[(Is deacrach an scéal é, gan cearc ná eireoig ag gabhail liom nach bhfuil árd- uighthe leis ag an rálach de shionnach sin,) agus gan a dhath sásamh le fáil agam / Ba shin é an lá deacrach dó, an lá a ndeachaidh sé anonn go Sasana. Ach cé'n neart a bhíos air? Níl a fhios ag duine cá'il fód a bhás / Ba é an lá deacrach dóib an lá ar chuir siad cloch 'san teach

nuadh sin ariamh. Tá smál nó léan eicínt orra ó shoin. / Ba é an lá
 deacrach di, ní dhá roint léithe é, an lá a ndeacha brat pósta uirre
 i dtosach. Is beag de shógh an tsaoghail adeirigh léithe ó shoin / Ba é an
 pósadh deacrach dó é, go bhfóiridh Dia orainn. Chuir sé triúr páistí agus
 a bhean i mbéal a chéile]/ Ní bheadh aon-mhaith aige ann go bhfaghadh sé
 mótar ag comórtas le na buic mhóra. Ba é an mótar deacrach dhó
 é. Dhóigh sé agus loisc sé é féin istigh ann shul a bhfaca sé bliain dhá
 shaoghal / Bhí sé beo-phianta nó go ndéanfadh sé an imirce. Ag cur maith
 air fhéin mar dhóigh dhe. Ba í an imirce dheacrach dhó í. Ní raibh lá de'n ádh
 air ó dhealuigh sé amach as B. an Gh. / Sin é féin an cogadh deacrach. Is iomdha
 máthair bhocht atá ag éagcaoineadh dhá bhárr / Níor chomhnuigh sé, go ndéanadh
 Dia grásta air, go ndeachaidh sé siar go tóin Chonamara gur thug sé
 aniar an churach sin as. Ba shin í fhéin an churach dheacrach dó. Ba é
 an tríomhadh h-uair é aige innte, nuair a chuir sé ar an gcarraig
 bháidhte í, agus bhí a chnaipe déanta! /[(Thuitfeadh déidin aige an oíche sin,
 mara dteigheadh sé ag an damhsa. Ba hé sin fhéin an damhsa deacrach
 do'n chréatúr.) Bhris sé a chois i bhfad uainn an anachain ag teacht
 abhaile. Níor eirigh sé de chúl a chinn ó shoin, ach sínte istigh annsiúd]/
 "Och! Och! arsa an chearc agus í ag gábhail ar an bhfarra
 Nach brónach agus nach deacrach é ábhar mo scéil
 Céile mo leabthan agus athair mo chloinne
 A dhul is an áit nach bhfillfidh go h-éag." [as amhrán greanmhar
 "Coileach agus Cearc"] / Faraor ghéar dheacrach nach 'san mbaile a d'fhan
 mé! / (Mo léan deacrach thú! Ní dhéanfaidh sé siúd é = nach simplí an
 mhaise dhuit é a cheapadh go ndéanfaidh sé siúd é) / Mo léan deacrach muise,
 is fada a bheadh sé ann shul a ghabhfainnse ag breathnú air. Níor
 chumaoin sin dom / [Faraor ghéar dheacrach go raibh aon-láimh ariamh agam
 ann! / Mo léan deacrach é! Fuair sé amach an té a thiubharfadh lá
 oibre in aisce dhó muis! / Mo bhrón deacrach muise, gur chuir mé aon-
 fhata ariamh aca / Faraor ghéar dheacrach nachar rómhair mé amach
 uiliog iad, nuair a scál an sioc iad, thar agus a bheith ag baint scriocháin
 anois / Mo léan deacrach! Is fada uainn amach a d'fhanfadh sí sin, marach go
 bhfuil brabach aice orainn]/ Céad faraor cruadh deacrach nach as cionn
 cláir atá sí agam indiu thar agus an bhail sin a bheith uirre. B'fhearr liom
 míle uair é! / Faraor ghéar dheacrach nach mbriseann sé a smut leis.

Ní beó é gan a bheith ag iarraidh a dhul amach / Mo léan deacrach í! Is beag an luadh a bheadh aca sin a taobhachtáil, marach go bhfuil rud dhá bárr aca! Thaobhóchadh muis! / [Faraor ghéar dheacrach gur thug mé áird ar bith air. Ach níl a fhios ag duine céard é a leas. / Mo chreach mhaidne agus mo léan deacrach! Gheobhaidh tú rud uaidh sin go deimhin! / Faraor ghéar dheacrach nachar fhága muid é mar bhí sé, agus gan a dhul ag fáil a anró, ar scáth a thairbhe / Déanfaidh sé siúd obair! Mo léan deacrach muis, an obair sin! / Faraor ghéar dheacrach má bhain mé aon-fhód ariamh di. Feacha an aimsir sin! Nach gcuirfeadh sí carghas ar aonduine beó! 'Chuille lá ag baint fhearasbarr dá chéile]/

Deacair: deocair (: d'ækər': d'ækər': d'ekər': tá an dá leagan cho tréan le céile air) = aidiacht; breis agus sar-chéim: deacra; deocra.

Deacair; deocair: doiligh; cruadh; do-dhéanta; anróiteach; easonór -ach; tuafisceach; danra, dian, drugallach, docht, roighin, calctha.

[Fc. doiligh. An chuid is mó do na leagain a fhreagruigheas do "dheacair", freagruigheann siad do "dhoiligh" freisin.]

Is deacair (deocair, doiligh) a dhéanamh / Is deacair a bhaint as greim / Is deacair hata bán a rádh leis (fc. hata) / Is deacair fuiliú ar cheann carrach fc. carrach, fuiliú) / Is deacair araoid a chur air anois / Is deacair "thug tú éitheach" a rádh leis = fear borb taghdach / Is deacair a chur in a thost nuair a thosúigheas sé / Is deacair a chomhairleachan a thabhairt dó = is deacair a chomhairliú / Is deacair féar a bhaint ar an aimsir seo / [Is deacair gan é a bhualadh / Is deacair gan é a thógáil air mar sin féin / Is deacair gan a bheith anuas air; agus cho failligheach agus atá sé / Is deacair a bearradh anois (fc. bearradh) / Is deacair a fháil leat ceart ar sheól na braiche / Is deacair a bhladar má dhíol sé na muca faoi na luach / Níor thug sé aon-fhata do'n cliamhain! Is deacair dhó, agus gan iad aige féin / (Níor íoc sí an fear fánaighe a bhí aice! Is deacair di, agus gan é aice) / Ní thiubharfadh siad aon-phighinn dó! Is deacair dhóib, agus gan an oiread aca agus a dhéanfadh torann ar leic]/ Is deacair do Ph. faice a dhéanamh agus an deis atá ar a láimh / Is deacair do'n duine bocht teach ná árus a bheith aige agus a bhfuil ag glaodhach air / Is deacair do na daoine bochta cúis ar bith a dhéanamh

agus an saoghal atá ann / Is deacair do mhuintir an bhaile seo móin ar bith
 a bheith aca, agus an t-aistear portaigh atá orra / Is deacair do'n
 cheann céadna a bheith ar chaoi ar bith eile, ach ar an gcaoi a bhfuil
 sé. Tá sé ro-shleamhchúiseach / Tá sé deacair a dhéanamh / (Tá sé
 dubh-dheacair) (sár-dheacair, an-deacair, fíor-dh., rí-dh.,
 meath-dh., roint deacair, buille d., réasúnta d. sáthach d.,
 bun-d., deacair go leór, an-deacair de'n tsaoghal, an-deacair
 go deó agus rl.) / [Tá sé cho deocair le na bhfaca tú ariamh / Dá
 dheacracht é muis, sháruigh mo chuid-se é / Is deacra é a rómhar
 ná an bóthar sin annsin / Tá sé deacair fataí a bhaint agus cho
 moirteamhail agus atá an chreafóig / Sin é an rud atá dhá dhéanamh
 deacair / Tá sé ag dul deacair go leór leis a bheart a tharraint ar an
 aimsir seo / Tá sé ag dul deacair liom tada a dhéanamh ag láimh atá
 agam. Tá sí 'un óthrais ar fad! / Bhí sé deacair go leór air móin a bhaint
 anuiridh, agus cho h-aonraic agus a bhí sé / Chaithfeadh sé go raibh sé deacair
 air é sin a dhéanamh / Tá sé deacair orm a dhul ann i lár mo
 chruadhóige / Is deacair rud mar sin a dhéanamh. Is cuma céard adéarfás
 tusa, feicimse gur deacair a dhul in aghaidh sagairt in a dheidh sin /
 Tá sé deacair ag fear aonraic freastal do 'chuile rud / Is deacair
 leis corruighe amach = bíonn sé drugallach; ní maith leis / Is deacair
 leis an gceann céadna tada a dhéanamh = bíonn drugall air tada
 a dhéanamh / Is deacair léithe scaradh le cianóig ar bith] / Ní fhaca tú
 aonduine ariamh ar deacra (deocra) leis eirghe ná é ar maidin / Is
 deacair le na Séamais sin buille ar bith a dhéanamh mara gcuirtear
 'un caitheachtála dhóibh ceart é / Nach deacair leis a bhéal a dhúnadh /
 Is deacair an béal a bhaint do'n chapall sin / Is deacair do dhuine a bheith
 scanruighthe ag obair i gcomhnaí. Ní mór do na daoine scíth corr-uair /
 Sin talamh deacair = talamh roighin, do-churtha. Bheadh sé greamuighthe
 nó taitthe in a chéile ag clocha ag fréamhrachaí láidire, fearacht bruim-
 fhéir agus rl., agus ba doiligh fód a chasadh air ná an láighe a chur thríd beag ná mór /
 Céard a bhéarfadh an áit sin deacair? 'Ar ndú' níl cloch-bhuailte
 an iarainn ann! / [Is deocra do chuid-se ná mo chuid-se. Áit ar bith
 a bhfuil an bruimfhéar bradach sin, bíonn sé deacair i gcomhnaí /
 (Garrdha dubh-dheacair é siúd. Tá bonn cloch ar fad faoi) / (Tá
 mé ag iarraidh a bheith ag mianadóireacht annsin thoir, agus má tá

féin, tá mé ag saothrú an tsaoghail. Tá an garrdha sin thar a bheith deacair a mhic ó) / Níl fód ag gabhail liom ach talamh deacair. Tá sé fuaighte in a chéile, tá sé cho deacair sin / Tá sé cho deacair leis an Diabhal: fearbán agus bruimfhéar agus bunannaí créachtachaí agus clocha / Ní portach deacair é an portach dearg-laoch siúd againn. Diabhal mé go bhfuil mé ag baint ceart maith dhó / [(Tá an barr siúd cho deacair cho roighin sin agus go bhfuil sé ag cinnt orm fód ar bith a mhunláil ann. Tá mé in mo phuca aige) / I dteannta sioscadh istigh le bruach, caithfidh mé 'chuile mhíle fód dhá mbainfidh mé a shioscadh, a ghearradh amach leis an láighe i dtosach. D'imigh an deabhac air, thar a bhfaca mise ariamh. Agus tá giodáin dó éascaidh go leor. Na dabaí feoil chapail sin atá ann, atá dhá dhéanamh / M'anam go raibh portaigh éascaidhe againn anuiridh, ach nach shin é do phortaigh na bliana seo é. Tá siad deacair / Bíodh a fhios agad go bhfuil an binnse a bhfuil mise air anois cho deacair sin, agus go gcaithim mo chois a chur ar an mbróigín scaithtí. Déarfá go bhfuil sin sáthach suarach]/ Tá an coiléar siúd an-deacair. Gruadháin mhóra atá uiliog ann ... A ní raibh goir ar bith ag an gcoiléar thiar air siúd. Clocha reatha ar fad a bhí 'san gcoiléar thiar / (Is maith deacair an lag-pholl é siúd atá sé a bhaint, agus is breagh an léana móna atá aníos aige as in a dheidh sin) /

Deacracht, deocracht = ainm-fhocal, buineann ag freagairt do'n aidiacht deacair, deocair = a bheith deacair, danra, cruadh, do-dhéanta agus rl. [Aindeoin go bhfuil an focal sáthach coitianta, níl sé leath cho coitianta agus a cheapfaí ó chaint an dreama a d'fhoghlum Gaedhilge, nó ó scríbhinní. Bíonn leagan níos tadhaille air i gcomhnaí is an gcaint]

Tá an talamh (portach, clais-ghainimh, coiléar agus rl.) in a dhiabhal le deacracht / Níl aon-deacracht 'san talamh sin [tá leagan mar seo an-choitianta ach é a bheith tadhall .i. talamh, portach agus rl. Ach ní chloisfeá "níl aon deacracht 'san scéal". Leagan eile a bheadh air sin: "níl aon-treampán ort" nó leagan de'n tsórt sin] / Ag dul 'un deacracht atá an barr seo 'léar mar atá mé ag dul suas air / (Ag dul 'un deacracht atá na buird léar (: de réir) mar a theannfas tú le claise an tsrotha) / Ag dul 'un deacracht a bhéas {?}

an mhóin a thriomú lá ar bith feasta. Tá sé buille deir-
 eannach 'san mbliain / Shíl mé nach raibh an oiread sin deacracht'
 san gcúl sin. Tá sé ag cínnt ort an láighe a chur thríd chor ar bith /
 (Diabhal mé go bhfuil an chlais-ghainimh siúd gan deacracht ar bith.
 Níl ort ach iarraidh de'n phiocóid a thabhairt di, agus tuitfidh brúisc
 agad) / (Is mó an deacracht an easca ná soir ar an gcruadhtan
 déarfainn (: talamh cruadh)). (Ní fhéadfadh an easca sin gan a bheith
 deacair. Nach bhfuil sí in a bog-eibhinn) / [(Is mó an deacracht an
 talamh anuas annseo ar an mínleach ná an talamh riascach
 sin i mbarr an bhaile,) ach ní thugtar aon-saothrú ar bharr
 an bhaile nuair a theightear dhá shaothrú féin. (Ba cheart é
 sin a lagann le aol agus le gaineamh gorm agus le dóib agus le 'chuile
 rud mar sin, shul a chuirfí rud ar bith ann) / Is lugha an deac-
 racht é i mbliana ná uair ar bith dhár cuireadh é le mo linn-se,
 ach bhíodh sé in a chraiceann i gcomhnaí go dtí an "turn" seo /
 Ní raibh deacracht ar bith air é a chur isteach. Ach bhí sé cho docht
 len a bhfaca tú ariamh istigh. Fuair sé anró ón a bhaint amach
 aríst / Is beag an deacracht a gheobhfá uaidh, dá gcoinnightheá
 ola air. Ach tá sé tirm ar fad / Nach beag an deacracht a bhí
 ormsa a dhéanamh, agus is lugha ceird mé ná thusa] / Gabhfaidh sé isteach
 gan deacracht ar bith ach an eanga sin a choinneál síos 'san
 scoilteadh / (Tá deacracht ar churach a chur isteach ann ar chaoi
 ar bith. 'Sé díol an diabhair é le muláin, agus muláin chontabhairteach) /

Duibheacán: fc. poll duibheacáin.

Deamhas: deamhsóg; ainm-fhocal; buineann [níor chuala mé aon-
 chlaoclódh tuisil air, ach gur deamhasannaí, deamhsógaí an uimhir iolraidh.
 Ó'n mBéarla measaim. d Béarla an fhuaim atá ann fearacht
 "doubt", ach go sílim gur fuide siar ar an gcarbad an d i deamhas agus gur
 leathnuighthe a bhíos an teanga leis.]

Deamhas = buille beag mar a bhuaifeá do láimh go h-éadtrom is an
 éadan ar pháiste; duine a bhualadh is an gceann le bois na láimhe ("douse?
 dose?)

Fuair sé cupla deamhas soir annseo an oíche cheana / Tiubharfaidh mé deamhas
 duit mara leigidh tú dom fhéineacht / Thug sé deamhas bheag do'n mhadadh / Bhuaile
 sé deamhsóg ar an ngasúr, ach má bhuaile féin, ní fhanfadh sé socair /

Deachma: ainm-fhocal; fireann; iolraidh — deachmaí, deachmainn

Deachma: an deichmheadh cuid de rud; an tuarastal nó an dualgas nó an dlighneas a bhíodh an Teampall Gallda a éiliú roimhe seo ar an bpobal Caitlicach. Chuir Cogadh na nDeachmaí nó Cogadh na nDeachmann deireadh leis; cuid de rud.

(Bhíodh ar an daoine deachmaí a íoc roimhe seo, ach ní fhaca mise ariamh iad. Ní raibh mé beirthe ná go ceann dhá fhichead bliain in a dhiaidh. Ní mó ná m'athair — go ndéanadh Dia maith air — a chonnaic iad. É sin féin, ba tanuidhe é déarfainn.)

[Ach chuala mé sean-daoine ag caint orra. Tá sé na cianta cairbreacha ó a bhí na deachmaí sin ann — nach bhfuil?]/ (Chuala mé caint orra — na deachmaí atá tú ag rádh. Bhí a leithidí ann a mhaisce.) Deir siad nar h-íocadh iad sin ariamh gan ár agus fuil. Do'n teampall gallda a bhí siad ag dul. [Chloisinn S. Mh. A. ag cur síos air fadó, gur chuala sé ag a shean-athair go raibh siad ghá gcruinneál thiar annseo uair ar Dhúithche an Ch. Bhí póilíos ann ar chuma ar bith, agus rún aca a mbaint amach de'n bhuidheachas. (Chruinnigh tír agus talamh ann, le pící, le corráin nó arm ar bith ba túisce aca.) Chuala an sagart a bhí annseo thiar é.

Níl fhios agam cé'n sagart a bhí ann ins an ám. Bhuel tháinig sé aniar ar chuma ar bith. (Chuidh sé 'un cainte lena póilíos agus lena báillí. Marach go ndearna sé eadarscán an lá sin bheadh cuimhne air. Bhí muintir na h-áite líomhtha ceart ag achrann.) Dheamhan a fhios agam féin ar mhaith siad na deachmaí dhóib, nó nar mhaith, ach níor tóigeadh aon deachma an lá sin. Ní mheasaim gur tóigeadh ná níos mó, ach leisce na bréige níl a fhios agam ar tóigeadh nó's nar tóigeadh ... Tá sin céad bliain go láidir. Ara tá agus i bhfad len a chois. Bheadh sé sé scóir nó seacht scóir blianta ó a bhí sean-athair Sh. Mh. A. in a mhaith — dhá mbeadh sé taobh leis]/ Níor chuala mé gur tóigeadh deachmaí annseo ariamh ach bhídís annsin thoir ar Dhúithche an Bh. Na ministéaraí a d'fhaghadh iad sin, nach h-iad. Dheamhan mórán a chuala mé ariamh fútha. Tá siad sin caithte suas le saoghal agus aimsir ... Ó'n droch-shaoghal ab eadh? Bail ó Dhia ort. Tá agus i bhfad roimhe. Rugadh m'athair — beannacht Dé len 'anam — trí bliana roimh an Droch-Saoghal (1846-1847) agus ní raibh siad ann len a linn. [Cá'id ó a bhí oiche na Stoirme Móire ann? ... Céad bliain díreach. Bhuel is roimhe sin a bhí na deachmaí ann, má's fada gearr roimhe é, sin rud nach feasach dom. Ach fiafruigh de Sh. Ó. Ch. é. Sin é an fear a innseochas na h-údair (dh)uit ... (Tá aois mhór agamsa air, ach má tá féin, níl mé ach ar chosa bacóige len a ais.) Tá údar aige faoi 'chuile shórt ó'n Díle]/ (Is fadó fiannach

an lá ó bhí na deachmaí sin ionn.) Ní hé an ministéara a chruinnigheadh chor ar bith iad, ach bhí proctéara aige a theigheadh thart. (Chuala mé an tseanmhuinntir ag rádh go mbíodh conacra acu thíos i mB. an Ch. agus go bhfágáidís na h-iomrachaí annsin gan baint go dtigeadh sé féin agus go mbaineadh sé iad.) Gach deichmheadh h-iomaire a d'fhágáidís aige. (Deantaí an cleas céadna le na stucaí coirce: stoca as 'chaon deich stuca a fhágáil gan tárlúghadh, nó go dtugadh an proctéara leis é.) Badh shin é dualgas an mhinistéara. (Bhí na daoine in ainm agus an teampall gallda a chothú freisin.) Thigeadh na sagairt annsin, agus chaithfidís a ndualgas féin a fhaghail: coirce freisin. Sin é an uair a raibh an chreachadh ionn. 'Chuille dhuine agus a bhuille féin ar an duine bocht. Ba doiligh dhó é a sheasamh eatorra ... Ní raibh cur in aghaidh dualgas an tsagairt chor ar bith, ach chloisinn na sean-daoine ag rádh go mbídís ag blaodhach i dtóin an phroctéara an uair a thigeadh sé i gcoinne an deachma, nó dhá dhalladh le scrathachaí ó chúl an chlaidhe. Bheadh rud ar a shon agad dá mbeirtí ort. (Chuirfí isteach thú (: ins an bpríosún) Ach ní raibh baoghal orru siúd go raibh siad cho h-adhartha agus go mbéarfaí orru.)

[(Measaim go mbíodh an ministéara féin ionn scaithtí, mar chuala mé P. N. ag rádh an uair a bhí siad in a bputaigh, go gcuirtí suas leo a dhul isteach ar chúla an claidhe ag fuagairt indiaidh an mhinistéara: "a mhinistéirín cá'r fhága tú do bhean?") Deir siad gur sagart a d'ionntuigh, a bhí ins an ministéara a bhí annseo ... [Cunntas faoi na deachmaí ins an gceanntar sin ó Sheán Ó Bheáin, Páirc Gharbh, Cearnmór, Baile an Chláir] / Ní raibh cuimne ag duine ar bith dhá raibh suas le mo línn-se ar na deachmaí nó má bhí, is beag a chuala mise fútha, ach an focal a chloisteáil mar sin go díreach. Chuala mé an focal 'chuile lá ariamh, agus bhí a fhios agam go mbadh tuarastal é a d'fhaghadh na ministéaraí, ach níor chuala mé thairis sin d'fháirnéis air. Dheamhan cuimne agam ar rudaí mar sin chor ar bith. An rud a d'innseochthá dhom indé, ní bheadh a fhios agam é aríst ambáireach / Bhí na h-eiricigh (: Protasdúin) go dona an uair sin a dhearbhráthair mo chroidhe. (Ag imeacht le Bíoblaí agus le "soup", agus dhá bhaint siar as na daoine le deachmaí th'éis sin.) (Ba bheag an cheart a bhí le fáil ag an Rú(mh)ánach (: Rómhánach: Caitliocach) an uair sin.) Mo choinsias ba bheag. Nach cóir adubhairt an ceann eile féin ins an amhrán: "'S go bhfuil an dlí ar fad aca ó a mharbhuigheadar Rí Seumas". Nímé an faoi na deachmaí sin a rinneadh an t-amhrán do "Chac i Mála" a bhí siar faoi Chonamara ... Ach ní h-eadh. Ag ionntú daoine a bhí sé sin. Níor mhaith dhuit é sin a luadh siar in áiteacha ann fós. Chriogfaidís thú faoi. /

Caithfear deachma na sláinte a íoc = ní bhíonn an duine folláin féin ar aon-mheath amháin i gcomhnuí. (Buailleann ruaigeanna tinnis, slaghdáin scoilteachaí agus rl. é,) ach ní cás dó é, ó nach mbaineann siad as ach seal, agus go mbíonn sé in a shláinte aríst. 'Siad na ruaigeanna sin deachma na sláinte.

Buailfidh siad an té is folláine ar bith, agus go h-áirid ó bhaineas duine amach ins an aois / (Ní cás duit é a mhic ó ó tá tú cho saor sin — taobh le ruaig shlaghdáin.) Ar chuala tú ariamh é: caithfear deachma na sláinte a íoc.

InDomhnach go gcaithfear / Buailleann ruaigeanna móra tinnis anois é. Dheamhan mórán bliain ar bith, le cúig nó sé de bhlianta, nach gcaitheann sé coicís ar an leabaidh. Ach ní cás dó é chreidim, agus an aois a bhfuil sé: dhá bhliain agus cheithre fichid. Caithfear deachma na sláinte a íoc. /[(Fuair mé garbh é i mbliana ó na scoilteachaí. Níor fhága siad smeámh ionnam in imeacht cupla mí.) Marach sin dheamhan clóic a bheadh orm, ná cuid de chlóic. Ní beag dhom a dhonacht arsa tusa. Ní beag cheana, ach chreidim go gcaithfidh gach duine deachma na sláinte a íoc. Is amhlaidh a bhíos sé.]/ Muna mbeadh ar Sh. Mh. fadó ach léas ar a mhéir, d'fhanfadh sé istigh. Níor facthas a leithide ariamh le aire air fhéin. Dhá bhfiosr(ughth)eá de Sh. annsin céard a bhí air, ní thiubharfadh sé de thoradh ort i gcomhnuí ach "a mhic ó mo chroidhe thú, caithfidh mé deachma na sláinte a íoc". Ní innseochadh sé go bráth duit, céard a bheadh air. Ach ba deacair dó, arae (ní bhíodh ceo na frighde air leath na gcuarta, nach (: ach) nach dtiubh-arfadh sé an áit amach air féin ar bhás an domhain, dhá mbeadh gaimh ar bith ins an uair.) Spriosáinín beag dona a bhí ann. Shéidfeá de do bhois é go dtí an Domhan Thoir. Bhíodh spideog air an lá ba bhreácha ins an mbliain ... Ní bhíodh de leath-rann againn féin annsin in áit ar bith dá mbíodh sé ach "a Sh. caithfear deachma na sláinte a íoc." [Is maith is cuímneach liom an oíche ar tórradh é. Tá sé suas le cupla scór blianta go maith. (Bhí mé féin agus bulc de na scurachaí isteach in éindigh le P. Mh. a bhí annseo thuas ann.) Chuadh muid ar a' nglúine go gcuireadh muid faoi bhrigh na guidhe é. Níor dhubhairt P. urnaighe ar bith — go ndéanaidh Dia grásta ar an mbeirt agus ar na mairbh ar fad. 'Sé'n chaoi a raibh P. ag breathnú isteach air as cíonn cláir agus é ag rádh: "tá deachma na sláinte íoctha agad faoi dheire, a ghiolla shin. Ba cheart go bhfaightheá luch pine (: luck-penny) maith anois, agus cho fada agus a chaith tú dhá íoc." (Ní raibh aonduine ins an teach nach raibh falrach gáirí air.) (Cuímneochaidh mé air go dteighidh na h-órdógaí orm.) Dar fiadh cuímneochad]/ Ní cás dó é má tá sé ar a

a shean-léim aríst. (Tá sé luath láidir bail ó Dhia agus ó Mhuire air, agus ní bhfuigheadh sé tolgán ar bith i rud fánach de'n tsórt sin.) (Ach diabhal mé an aos óg féin go gcaitheann siad deachma na sláinte a íoc freisin, cho maith le sean-riadairí mar mé féin) arb é mo chrann é feasta choidhchin a bheith anshóighteach. Dheamhan a fhios agamsa nach goilleamhnaighe aríst an óige ar an saoghal seo ná na seandaoine / [Duine ins an gcéad a dheirbhshiur ó a chuirfeas an saoghal thairis gan corr-phoc eicint dhá bhualadh. Caithtear deachma na sláinte a íoc. Bíodh muid buidheach má eirigheann sé linn cho réidh sin. (Feiceann muid fir luatha láidire scolbánta ar na maidí 'chuile lá ins an tseachtain.) Nach bhfuil a fhios agadsa annsin go bhfuil sé mór ag sean-chuailí mar muide a bhfuil leath-chois linn istigh ins an uaigh cheana, a bheith ag casaoid] / (Bíonn fuasaoid mhór uirre ar an aimsir seo : scoilteachaí, coilicum, altraid chroidhe, agus cá'il an t-anshógh nach mbíonn uirre) Ach caithfidh 'chuile dhuine deachma na sláinte a íoc. [(Deirimse leatsa dhá mbadh í an Inid a bheadh ann agus caint ar chorr-starróg a beith ag corruighe, go mbadh bheag an éagcaoineadh a bheadh uirre, ach í in a suidhe suas annsiúd agus gob uirre fé'int a gcloisfeadh sí aon-chlascairt ag toidheacht ag iarraidh na h-inghíne.) Sin í an ceann céadna — hébrí céard a bhéas uirre — nach leigfidh aon-lúib síos in a gnaithí.] / (Tá mé ag fuasaoid arange le seachtain. Dheamhan cor ná cor fágtha ionnam aice.) ('Chuile uair dhá ndírighim mé féin, bhuaileann an driog — driog maith freisin — mé isteach ins na h-asnachaí.) Ní fhágann sí puth de m'anáil agam scaithtí. Níl mé indon ionntú ó'n taobh seo anois go dtí an taobh eile. Dheamhan é muis. Má fhéachaim leis, is fear mé a shaothróchas an saoghal. A! Dheamhan brigh innte, ach go gcaithfidh sí a seal a thabhairt mar sin. Caithtear deachma na sláinte a íoc. Níl a dhul uaidh / Níor mhiste dhó é, dhá dteagadh sé as cho saor sin. Ní fiú biorán rud fánach mar sin. Bhuaileadh pianta mar sin an fear is ábalta agus is folláine ins an tír. Ar chuala tú ariamh é: níl duine ar bith nach gcaithfidh deachma na sláinte a íoc. (Má 'sé sin a bhfuil air, ní dochar é, ach 'sé an faitíos a bheadh orm gurb í an cailín eile (: an eitinn) a bheadh in a chrioslaigh.) (Tá snuadh an-lasúnta (: lasmhanta) air le goirid, agus shílfeá go mbíonn an criotán eile sin ag gabhail dó freisin.) ('Sé an sórt duine é ní éagnóchadh sé aon-cheo go bráth, nó go dtuitfeadh sé imbun a chos. Sin é an t-údar go gceapaim go raibh na pianta a bhí in a thaobh i bhfad tí (: ní) ba ghártha ná bhí a leigean amach féin.) Ach má bhí, cheil sé ar 'chuile dhuine é / Is breagh an

scéal atá agad: go gcaithfear deachma na sláinte a íoc. [(Ach ní sásamh mór é sin domsa atá ar chúl mo chinn annsin thiar le coicís, agus mo chuid coirce scrútuighthe cheal a bhainte.) Dá mbuaileadh sí mé uair ar bith eile ins an mbliain, ach ní bhuailfeadh, ach go mí-thráthamhail an uair is mó an chruadhóg. (Diabhal mé go sílfeá gur h-aisteach an tráth de bhliain ag duine slaghdán a tholghadh: imbrollach an Fhoghmhair.) (Seo é anois an slaghdán caorach a raibh bean Chonamara ag caint air.) Narba hé amháin dó ar chuma ar bith! Cuirim leis í agus ní hí an óige í. Tá mé siar le obair mo bhliana in geall air / Is aisteach an rud í an tsláinte a dhearbhráthair ó. Daoine a mbíonn sí go maith aca gan pian gan tinneas ó'n lá a saoghluchthear iad (go dtí an lá a dteigheann siad ins an roinnín (: roillig).) Daoine eile a bhíos meath-thinn i gcomhnuí. Ach duine i bhfad ó chéile nach bhfagann poc eicínt. Caitheann 'chuile dhuine — hébrí cé hé — deachma na sláinte a íoc / (Tá an slaghdán sin in a lionnán (: leannán) agam anois le cheithre mhí.) Ó dheamh-an ar fhága sé amach mo chrioslaigh ó tholg mé é deireadh oíche ag dul ar aonach na Féile Michil. Dheamhan fágáil muis. 'Sé an scéal é: ('sé deachma na sláinte atá mé a íoc; sin nó 'siad mó chuid peirfhiachaí atá mé a chur díom.) Ceann eicínt aca. / Má fhaghann tusa fliuchán agus amlú íocfaidh tú deachma na sláinte luath nó mall. Bí cho siúráilte dhó sin (: dhe) agus atá grian ar aer. / (Anois atá sé ag íoc deachma na sláinte. Thug sé sin droch-thúnnáiste dhó fhéin as a óige, agus ní fhéadfadh sé rith leis.) Chaithfeadh sé a dhul roimhe uair eicínt. (Dheamhan fear dhá bhfuighidh an túnnáiste nach bhfágfaidh sí a shéala air luath nó mall. Is olc an rud í an chois fhliuch, agus an ghail bhruithe as do chuid éadaigh thuas ar do chraiceann.) Ba shin é a fhaisean sin muis. Ní bheadh géilleamhaint ar bith aige d'athrú éadaigh ná stocaí. 'Sé an chaoi a dtosóchadh sé ag flith-mhagadh fút faoi. "Níl siad ag cur tada asam dhom" adéarfadh sé. 'Ar ndú' bhí an scéal sin ceart go leor, go dtí leis an aimsir. Sin é an buille /

Fágfamuid ag an deachma (nó ag an dul amú) é sin = rud fánach narbh fhiú le duine a chrapadh, ná a chur ins an gcomhaireamh. D'fhágfadh sé annsin é gan foghaint ar bith a bhaint as, nó gan a thabhairt leis, nó gan a chur i gceann an chuid eile. / Tá an garrdha curtha anois go dtí an cúinnín sin. Ara fágfamuid ag an deachma é sin. Ní fiú dúinn a dhul

dár meárú féin leis, scáth a mbeidh de shochar air = fágтар cúinní beaga scaithtí i ngarrantaí cuir, ingeall ar a bheith ro-aistreánach, nó iad a bheith ionann agus do-churtha de bharr cloch nó a leitheid. Nó d'fhágfaí cúilíní ingarrantaí cheal leasúighthe scaithtí agus déarfaí an rud céadna leo /[(Fág ag an deachma é sin. Ní fiú an tairbhe an trioblóid. Thiofá ag mianadóireacht annsin ar feadh an lae agus ní bheadh tada déanta agad ann in a dheidh sin. B'fhearr duinn go fada a' ndúthracht a chaitheamh le rud eicínt a mbeidh tairbhe eicínt dhá bharr ná ins an tsean-ghrainseach shalach sin) / Eirigheadh muid as. Cé'n mhaith dhuinn a dhul ag cur a(r) gcuid alluis ag priocadh leis an áirdín clocach sin, agus ní bheidh leath-chloch fataí choidhchin air. Fág annsin ag an deachma é, i dtigh diabhair. Má thogruigheann an dream a thiofais in a' ndiaidh se'againne é a romhar oibrigheadh leo, ach díthcéille dhuinne a dhul dhá dhéanamh. Dearg-dhíthcéille]/ (Tá an fiadhach díbrigthe anois againn. Fágfaidh muid cúinne an ghirrfiadh a ag an deachma = an uair a bhíos garrdha ar bheidhil a bheith curtha 'sé "cúinne an girrfiadh" an priobán beag a bhíos fágtha. Deirtear go mbíonn "an fiadhach" annseo agus má chuireann tú an garrdha amach ar fad, "díbrigheann tú an fiadhach") / (Fágfamuid na cupla crúbán úd idir dhá chlaise ag an deachma. Chaithfeadh muid lá dhá socrú, agus ní bheidh aon-fhata go bráth orra, tá siad cho h-uisceamhail sin) / [Ab é an cnocáinín carrach siúd. 'Ar ndú' ní ag dul dhá shaoth-rú sin a bheadh sé. Fágadh é siúd ag an deachma. (Diabhal mogal a d'fhásfadh annsiúd, dá gcuireadh sé a bhfuil de leasú thíos tigh T. R. air. Nach bhfuil an leac ag freagairt ann is 'chuile áit ...) Sílim -se go bhfuil]/ Ná comhair na breaclachaí ná na clochair sin chor ar bith isteach le do chuid talmhana. Ab iad siúd. Cé'n diabhal samhaoine iad? Fág iad siúd ag an deachma. ['Ar ndú ní maith atá leo. Níl siad le cur ná le fuirseadh. Agus má chuireann tú beithidheach ionnta, is gearr gur basctha a bhéas sé. Mara bhfaghaidh tú tréad gabhair agus cead scuir a thabhairt dóibh ann, agus a bheith ins an gcúirt 'chuile mhí de bharr a gcuid foghlach. Ó siúd é atá aghad a dhéanamh leo: tabhair do'n deachma iad.]/ (Maidir le na múrlocha sin atá thíos annsin aige, ní bhuachfaidh sé aon-phighinn go bráth orra.) Dheamhan pighinn muis. (Nach mór de'n leibideacht atá air a bheith

dhá gcoinneál fáluighthe. Cé'n bhrígh ach bíonn claidheachaí cho h-árd aige orra le balla an phríosúin): (ag iarraidh daoine a bhascadh, agus treampán a chur orra, d'eile.) Dhéanfadh an draoidheadóirín siúd len a chuid aisiléarachtaí é. An bhfuil a fhios agad céard adubhairt sé liom an lá cheana: go raibh sé ag brath ar an gcurrach thoir aca a leasú i mbliana. "Go gcuiridh Dia an t-ádh ort" adeirimse. "Tabhair do'n deachma iad agus ná bídís annsin in do bhealach féin, agus i mbealach an bhaile, scáth an tairbhe atá orra." /[(Fág ag an deachma (nó an dul amú) an cosamar móna sin. Ní thuillfidh sí ar an dubhachán, agus tá sí ro-mhionuighthe le dhul ag déanamh aistir abhaile di.) Ní fiú deich triuf í ar aon-chor / (Céard a rinne mé leis an scaipiúch spré-mhóna?) D'fhága mé annsiúd ag an deachma í. D'eile céard a dhéanfainn léithe. 'Ar ndú níl tú ag síleachtáil go gceannóchadh fear "lorry" í, agus ní bheadh sí ach ag cur áit' amú orainn féin len a cruachadh. / D'fhan riar beag in mo dhiaidh. Chinn orm í a bhailiú ar fad (: a bheith indon a cur ins an ualach). (Níl innte ach conuas ar aon-chor. Má ghním malach eile di, ní bheidh mé ach ag cur anró orm féin, mar ní choinneochaidh na gadracha maoil ins an maoil í.) Nach fearr duinn a fágáil annsiúd ag an deachma. Caithfidh an dul-amú rud eicínt a fháil]/ Fág annsiúd ag an deachma í! Bail ó Dhia ort! Ní tú a fuair a h-anró dhá baint. Feamuinn bhreagh chosach í aníos de'n Locháinín Thoir, agus tá cion boirdín an asail ann di. Síos leat agus árduigh aníos í. Tá an iomarca spreallaireacht' ort ar fad. Marach sin, d'fhéadfá í a bheith aníos cheana agad. / (Tá oiread ámén d'fhuighleach ann. Níl innte ach mionús — mionús ceart. Déarfainn nach fiú a dhul in a coinne.) Fágfamuid ag an deachma í / (Céard a dhéanfar leis an munachar féir a d'fhan d'fhuighleach ins an ngarrdha sin thiar. Ní thuillfidh sé ar an gcoca, agus níl cion coicín dó féin ann.) Teastuigheann rud eicínt ó'n deachma ar aon-chor /[(Níl duine ar bith do'n bhuidéal seo — an bhfuil? Nach mé a rinne an flaisc. Is mór is fiú nach dtaobhuighim tighthe ósta ach go h-annamh.) Is furasta aithinte agus mé a bheith ag gladhach pórtair le cois mar sin. Teastuigheann rud eicínt ó'n deachma hé brí é / Beidh coirce le cois — cupla stuca. Ní thiochfaidh ar an gcruaich seo thar sheacht nó h-ocht de bhearta eile. Sílim gur ceart go dtiubharfadh an méid sin congnamh maith uirre. An méid a bhéas le cois ab eadh? Dheamhan a fhios agam féin céard a dhéanfas muid leis sin, mara gcaithidh muid ag an deachma é. Teastuigheann rud eicínt ó'n deachma]/ Sin í anois an chreach rointe (:

: conách iascaigh) cé's moite de'n dá bhod ghorma seo agus ní ghlacfaidh an cut féin iad. Tá ar ndóthain againn le tabhairt dó dhá bhfuireasbhaidh. Bíodh aca. Tá rud eicínt ag teastáil ó'n deachma. Caithfeamuid chuige iad. Caithfidh cheana. (: Chaith siad uatha iad. Ní thiubharfaidís abhaile iad) / (Tá 'chuile thomsachán anois idtoll a chéile, ach an méid féir ascalla a d'fhan ingarrdha Sh. Uí E. Ní bacfamuid leis an scaipiúch sin sílim.) Teastuigheann sé ó'n deachma. [Bíodh sé aige. Ní éadail ar bith dhuinn a dhul ag cur dhá aistir eile orainn fhéin, thríd na h-aistreáin sin siar, ingeall ar an méid sin. Ach dá mbeadh sé istigh ar chlár na h-iothlann, ní léar dhom go mbeidh aon-áit len a chur. Cuir -fidh a bhfuil againn mullach ar na cocaí. Cuirfidh agus beidh rud eicínt d'fhuigheach freisin]/ (Ní bhainfidh muid an portaichín ó thuaidh chor ar bith i mbliana. Tá sé lom-lán le dearg-laoch agus an charcair bhán sin, agus sháróchadh sé duine ag iarraidh ceart a bhaint dó (: de). Fanadh sé annsin.) Ní mór do'n deachma rud eicínt, mar adeireadh S. Dh. fadó. [Bhaineadh S. Dh. a mbíodh de phortaigh ag gabhail leis 'chuile bhliain, ach (dheamhan fód ar bith a thriomuigheadh dó mar nach dtugadh sé aon-ghiollaidheacht di. Ní dhéanadh sé ach a baint agus cead aice fanacht annsin agus triomú uaithe féin. An uair a bhíodh sí uiliog in a scaradh ar an bportach aige indeireadh bliana, agus 'chuile fhód eile ar phortaigh craptha, dá gcásuigheadh duine an mhóin le S. Dh. 'sé'n leath-fhocal a bhíodh aige i gcomhnuí: "ní mór do'n deachma rud eicínt". Ba ghroidhe an duine é S. Dh.]/ Tá cheithre pholl (: fataí) clúd- uighthe aige agus glac eile le claidhe. Meastú an fataí síl iad siúd le claidhe, nó an brath ar a dtabhairt do'n deachma atá sé. ['Ar ndú' mo léan ní h-eadh. Is beag an néal atá air siúd. Cat bradach a gheobhfadh brabach air, marar athruigh sé ó anuiridh, (ó d'fhéach sé le banbh fireann a chur ormsa, mar dhóigh dhe go mba ceann boineann é)]/ (Tiubharfaidh sí an laogh siúd atá aice do'n deachma. Níl aon-bhiseach faoi. Tá sé in a ghuróir annsiúd le claidhe agus má bheireann oíche sheaca air, beidh sé in a spéice ar maidin. Shílfeá go mbeadh smais eicínt air thairis siúd.) An-údair uiliog a tháinig ó'n tarbh sin. (Ach sin é an tógáil a fuair an díthreabhach bocht. Níor thóig sí aon-laogh ariamh, ach iad ag imeacht in a mbás ar sliobarna mar siúd) /[(Bhfaca tú an searraichín crón atá

aige. Níl ann ach na cheithre eite anois.) Dhá mbronntaí ort é, ní leagfá bearna i gclaidhe len a leigean isteach in do gharrdha. Meastú beo céard atá air. Tugadh sé é siúd do'n deachma ar chuma ar bith. Maidir le go mbeidh aon-cheo dá bharr aige, ní bheidh]/ (Níl aige a dhéanamh leis an gcréatúr de réithe sin aige anois, ó 'bhuail rae roilleacán ins an gcloigeann é, ach a thabhairt do'n deachma, ó thárluigh nar thug sé do Mhártan é.) Ach ní raibh tada air le tabhairt do Mhártan. Dheamhan sciolltar. Ní ghlacfadh Mártan uaidh é (: Mártan: an Fhéil' Mártan. Marbhúighthear feoil in a ómós) / (Tá a dóthain aice thar an ngeospailín siúd. Ní aireochadh sí ar iarraidh é in áit a bhfuil dháréag agus píobaire. Ar aon-nós, ní dhéanfaidh sé aon-bhiseach go bráth ach in a chraibiodáinín mar siúd.) Is diabhaltaí an méid atá ag an dream eile air. Nach bhféadfadh sí é siúd a thabhairt do'n deachma. Ní éadail ar bith i dteach é ar chuma ar bith / [Má tá P. ag dul ag pósadh, tiubharfaidh siad S. beag do'n deachma. Caithfidh siad a chur amach, mar ní sheasfadh aon-bhean beo leis i dteach. Agus má chuireann siad amach é ní ghlacfaidh áit ar bith isteach é. Cé a ghlacfadh é. Dheamhan an "poorhouse" féin a ghlacfas é, ná cuid de ghlacadh. Fear ar bith a d'fheicfeadh é siúd ag geata an "phoorhouse" lá fuar, meastú an leigfeadh sé isteach é. Is túisce go mór a leigfeadh sé isteach an "monkey" beag a bhí thoir ins an "show" annsin thoir. Siúd é a bhfuil le déanamh leis: a thabhairt do'n deachma nó do'n dul amú]/ Féadfaidh sib an ghrifisc bheag sin soir i mB. L. a thabhairt do'n deachma. 'Ar ndú' ní indon "ball" a bhualadh atá siad sin. Tá muis. [Bhuailfeadh imreoir maith a bheadh ar an bpáirc ar rugadh ariamh aca. Is feasach domsa go maith céard é a ngníomh sin. Nach mbínn ag traoiáil a n-aithreachaí fadó, an uair a bhíodh muid "dallta" annseo thoir. Bhuailinn a raibh istigh ar thrí bhaile aca; agus mé ar mo chromada. Is minic a bhuail. (Ach bheadh neart glaothmaireacht' aca, an uair nach n-aireochaidís aon-fhear maith ann ...) Siúd é anois a ndéanfainnse leo — a dtabhairt do'n dul-amú. Ní fhoghanfaidís do thada eile]/ Péire dhó féin, ceann do Sh., ceann do A., ceann do mhac P. Bh., ceann do Mh. Mh. N.; cé mhéad sin fágtha sin ins an gcuain ... Péire.

Tugadh sé an péire sin do'n deachma. Ní fuláir rud eicint a thabhairt do'n deachma. Mara chéile 'chuile choileán aca go tóin. Níl barr ag ceachtar aca ar a chéile. Tá mise ag déanamh roghain ar an gceann crón. Ní fhaca mé aon-chú chrón ariamh nach mbeadh thar cíonn. / Cailleadh triúr orm i mbéal

a chéile, ní ag comhaireamh na h-anachain é ach caithfidh an deachma
 (: an dul amú freisin) a chuid féin a fháil = cailleadh triúr páistí air, ach ní
 fhéadfaidís ar fad a bheith saoghlach. Caithfidh duine eicínt imeacht /(['Bhfeiceann
 tú an péire breagh muc a cailleadh ormsa, dhá bhliain indiaidh a chéile, ní ag
 comhaireamh na h-anachain é, ach sin é an chaoi a mbíonn sé.) Go dtí sin, míle
 buidheachas le Dia bhí siad ag eirghe linn go maith, ach gheobhaidh an deachma
 a chuid féin uair eicínt ... Ní fhéadfaidh an saoghal a bheith ag féithiú
 le duine ar a mhian féin i gcomhnuí / (Ní bhíodh aon-anachain bheithidheach
 orra go dtí le fíor-ghairid má's eadh. Dheamhan ar chuala mé ariamh gur
 imigh aon-cheann orra sin cheana.) Ní beag dóib a thúisce go mbadh leo
 féin uainne é! (Ara is beag a aireochas siad siúd bulán nó dhó, áit a
 bhfuil a leitheid siúd do phlód beithidheach.) Níor mhór do'n deachma a chuid
 féin a fháil.]/ Gearr na cloigne díobh. Níl aon-mhaith ionnta. Níor
 dearnadh ariamh le cloigeann bod gorm nó bláthain ach a fhágáil
 ag an deachma / Ná bac thusa le blaoisc an phortáin. Caith í sin ag an deachma,
 mara mbeitheá ag dul ag iascach agus go dteastóchadh baoite uait go díreach.
 Istigh ann atá an t-iasc /[(Níl na ceanna cruacháin ná na
 malraí cháit sin len ithe chor ar bith. Má bhuaileann siad go deo an dubhán
 agad, caith ag an deachma iad. A mhaltraid níl le déanamh leo.) (Nach
 cloigeann ar fad é an ceann-cruacháin. Bhí mé lá i mbliana annsin
 thíos ar an storráinín, agus bhí siad do mo bhualadh cho tréan in Éirinn agus a bhí
 mé dhá gcaitheamh i bhfairrge.) (Ach dhá mbeinn ann go dtuiteadh déidín
 agam, ní bhfuighinn priocadh ó thada eile.) Ghlionndáil mé suas mo dhorugha
 faoi dheire le cantal, agus aníos liom. Ná bac thusa le lá ar bith a
 mbeidh bualadh ar a leithidí sin. Tá tú réidh le iasc an lá sin. / (Níl
 d'áirge ins an líamhán gréine ach an ola atá ann, measaim. Maidir len a
 chuid éisc caithtear ag an deachma é.) Is maith géar an drad nar mhór
 duit a bheith agad, le dhul in éadan liamhán gréine / Rón! Dá marbhuigh
 -innse rón, bhaininn a chuid ola as agus d'fhágfainn ag an deachma annsin é.
 (By dad féin muis, bheadh compléasc láidir ag an té a ghabhfadh ag
 ithe róin. An iasc atá chor a bith air. Sílimse nach h-eadh, ach feoil.)
 Nach geall le laogh mór agad é]/ Tá na h-easconáí locha agus na h-easconáí
 srutháin an-cheart le n-ithe. 'Siad an bheatha is blasta iad a chaith tú ariamh
 dá mbeirtheá ins an gcochall orra, uair ar bith uait amach anois. Níl cinneadh
 go deo leo a mhic ó. Ach na lúbógaí eile sin. Ní fiú do sheacht mallacht iad

iad. Ní raibh le déanamh agad leo sin ach a dtabhairt do'n deachma. Bheadh consaeit (: "conceit": col) agam féin leo ar fad. Bheadh, bíodh a fhios agad, agus le concar. (Ní raibh aon-ghnaoi agam orra ariamh an uair a d'fheicfinn ag teacht isteach marbh de'n charraig iad. Marach leisce a bheith ag baint chainte amach, 'séard a dhéanfainn leo a gcaitheamh amach aríst ar an tsráid. Is mór an úis iad (: uais)) / [Bris iad le cloich agus ith an eithne atá istigh ionnta. 'Sé an biadh sin atá len ithe. Nach seafóideach an malraichín thú má cheap tú go bhféadfá a ithe uiliog. Níl maith ar bith ins na blaoscannaí sin. Dheamhan maith. Fág ag an deachma iad sin. An bhfaca tú cnathannaí ariamh cheana? Is cosamhail nach bhfaca agus thú in t'aineoluidhe cho mór in a dtimcheall agus atá tú. Ach cá bhfeicfeá iad thiar i mB. an D. agus gan crann 'fhoisceacht fiche míle dhuit, ní áir(mh)ighim coill / Má ghníonn sé sioc cho mór anocht agus a rinne sé aréir is suarach an éadail duit a dhul ag rómhar na "meaingils" údaidh. Béarfaidh sioc mór eile síos ins an gcreafóig orra, agus tá a gcnaipe déanta annsin. Dheamhan ceann a bhuachfar go deo orra. Caith ag an deachma iad má theangmhuigheann sioc leo / Bhí cion cheithre cléibh fhataí annsin thuas agam arbhú aréir. (Níor fhéad mé dhá gclúdu in áit a dtáinig scéala agam go raibh an bhudóig i dtinneas laoigh. Bhí sé amach in am suipéir go raibh an gó sin (: gábh?) thart.) Ba duibhe an oíche ná an phic, agus bhuail drugal mé a dhul soir ag plé leo an tráth sin d'oíche. Shíl mé dheamhan clóic a bheadh orra. Ní raibh amuigh ach corr-réaltóg agus ní raibh an ghaoth ó thuaidh Ach mo léan deacrach, rinne sé an sioc deireadh oíche, agus mhill sé iad fré chéile. (Níor chás é dhá mbeidis cruinn baileach fhéin, ach bhí siad fágtha in a scaipiúch agam ag ceapadh go sroichinn ar ais. Níl luach leithpighne mhaith anois ionnta ach a gcaitheamh ag an deachma. Is deacair do dhuine aonraic a bheith suas le 'chuile obair. Níl aon-ghoir aige air / Tá maith le 'chuile sórt ins an muic. Níl sciolltar thuas ar a craiceann go dtí an chrúbín féin nach gcuirtear caitheamh ann. Ach is mór atá ar chaora agus ar mhart nach bhfuil de leas ann ach a chaitheamh ag an deachma. (Geir na caorach cuirim i gcás. Déanann sí eánbhruith ceart go leor, ach cé a d'íosfadh í. Chuirfeadh sí col orm féin. Ní fhéadfainn breathnú uirre, ní áirighim blaiseadh di. Is duine an-éiseallach mé ar aon-chor.) / Níl siad ag cur cuibhriú ar bith ar an sean-asal sin aca anois, ach cead scuir ar bhóithrí aige, agus má fhéadann sé aon-bhearradh a bhaint amach do'n chomursa. Tá siad an-cheanamhail ar na h-asail eile. Bíonn siad go dtí na mbolg i bhféar i dT. na M.

'chuile oíche aca. Ní mór dóibh a mbeathú go maith agus a gcuirtear d'obair orra. Tá obair an tsean-asail ar iarraidh. Tugaidís é siúd do'n deachma anois. Is beag thairis is fiú é]/ Tugtar dreoilín eicínt aca i gcomhnuí do'n deachma ... (Tuige nach bhfaca tú aon-dhuine ariamh ag iarraidh dreoilíní do cheirt na n-easbaí.) Caithfidh tú a bheith ag tóruidheacht agus ag síor-thóruidheacht go bhfaghaidh tú nead a mbeidh dhá dhreoilín déag innte. B'fhéidir nach mbeadh call mórán tóruigheacht' dhuit chor ar bith, scaithtí. Bíonn neadrachaí dreoilín thar a chéile ann blianta. Scaithtí eile ní fheicfeá ceann ar bith ... (An uair a gheobhas tú an nead, níl agad le déanamh ach na luipreacháin — na dreoilíní — a mharbhú agus a gcuid fola a chur ar shean-cheirt.) Caithfidh tú fuil as 'chaon cheann aca a chur uirre. Mara gcuiridh ní bheidh aon-mhaith dhuit ann. Breith ar an sean-cheann annsin — an Rí — agus deirtear í a thabhairt do'n deachma. Ach is cuma cé'n ceann de na trí cinn déag a thiubharfá do'n deachma ins an gcás sin. Bíonn muirghín mhór ar an dreoilín. "Is mór mo mhuirghín : is beag mé féin" adeir sí ... Beidh do chuid oibre déanta annsin, le ceirt na n-easbaí ... Chuala mé go minic an scéal sin faoi'n dreoilín a tugadh do'n deachma. 'Tuige nach gcloisfinn. An bhfuil tú dhá iarraidh ... (giota as cunntas faoi cheirt na n-easbaí a fuair mé ó m'athair) / Tá an scéal sin Mac Rí na nDeachmann ag S. Ó. B. Bhí sé dhá innseacht an oíche cheana thíos tigh na S. ach thoisigh P. ag sáruigh-eacht air sul a raibh mórán bail aige air, agus indar liom féin gur mó an rún a bhí aca as a dheireadh, a dhul ag bualadh crigíní ar a chéile. Níl cuí(bh)eamhlacht ar bith in P. má bhíonn duine ar bith ann a mbeith a fhios aige dadaí, bíonn sé ar an mbrúisceamhlacht sin. Measann sé gurb aige féin atá gach údar. Má's leat an scéal a chloisteáil buail soir ag an teach ag S. féin, agus innseochaidh sé duit é / ("Ní de thír ná de thalamh thú" adeir an bhainrioghan "nach mbeadh a fhios agad gur gheall sí ceann do'n deachma,) agus bhí sé de ghnoidheamhlacht innte an dá cheann déag a thabhairt amach". As sean-scéal — Gé an Oileáin — ó m'athair /

Dealg: ainm-fhocal; fireann; geineamhnach "deilg" (ach is rí-annamh a bhíos claochlódh tuisil air); iolraidh — deilgne.

Dealg = na coilgne nó na speiríní géara a bhíos ar dhriseacha, ar sceacha, ar ras-chrainnte agus ar fhás i gcoitiann, ar ghráinneóga, ar éisc áiride agus dhá réir sin; fleasc ghéar ar bith (: go h-áirid dealg sceiche nó drise) a thiocfadh in do chois nó i mball ar bith dhíot agus a dhéanfadh seile, dhá bhfaghadh sé a sháith ionbhadha ann.

Deilgne: Bheadh an chiall beagán níos fóirleithne ná dealg féin (Féach somplaí)

"Chuaidh mé suas an bóithrín agus tháinig mé anuas an bóithrín agus fuair mé rud nach raibh mé a iarraidh" = chuaidh mé siar an garrdha agus tháinig mé aniar an garrdha agus fuair mé rud nach raibh mé a iarraidh (Tomhais — dealg)

"Níl lot ar bith nach mbeadh dealg cho dona leis" (: sean-fhocal) =

[Déanann dealg droch-lot mar a dtapuightheas é = is lugha ná frigh máthair an droch-ábhair = is furasta le rud fánach mara dteightear roimhe, a dhul in ainsil = an rud is lugha a gcuirfeadh duine suim ann, thiocfadh dhó iarmhairt dhalba a bheith air]/ Má tá tú ag aireachtáil pian ar bith, is fhéarr a dhul roimpe in am ná in an-tráth. Níl lot ar bith nach mbeadh dealg cho dona leis / [Bhfeiceann tú Mac P. N. atá ins an aspuicil le dul 'un bliana len a láimh. Is mór adéarfá dhá dtugadh duine tsiocair dhó féin, ach 'sé a raibh de shiocair aige sin é a bheith ag briseadh cloch le oirdín ansiúd in aice an tighe.] [D'eirigh fhleasc beag de'n chloich — fleasc a bhí cho tanuidhe le lann scine.] Bhuaill sé ins an láimh é. Níor chuir sé suim ar bith ann, mar níor fhuiligh sí féin air. [Dheamhan oiread agus cuimniú a rinne sé air go ceann seachtaine aríst, an uair a shéid sí suas. Rinne sí bulóg le at.] Sin é an uair a chuimhnigh sé ar na clocha. Chuaidh sé go dtí an dochtúr agus chuir sé ins an aspuicil ar an bpuínte é, agus tá sé ann ó shoin. Déarfá go mbadh fánach an tsiocair a bhí ag an duine bocht sin. Ach sin é. Níl lot ar bith nach mbeadh dealg cho dona leis / Bhí gearrbhodach ag L. Sh. Ph. Níorbh fhéidir a choinneál istigh, ach ag boithreoireacht ó oíche go maidin. Bhuaill sé agus mharbhuigh sé é, agus thug sé 'chuile dhíol air, go minic. Chodluigheadh sé ins an gcró leath na n-oícheanta an áit a gcuireadh an t-athair an glas ar an dorus. Bhí bó aige l'aghaidh laoih an oíche seo agus b'éigin do fanacht in a shuidhe dhá cíonn. Tháinig an mac domhainn ins an oíche. Ní bhíodh an t-athair ag

ag cur araoid' ar bith an uair seo air — bhí sé sáruighthe aige agus gan maith dhó ann. Dar fiaguidhe dubhairt sé an oíche seo leis gan droch-mhúineadh ar bith: "is fhearr leat ag boithreoireacht agus ar do chuid drabhláis" adeir sé "ná a theacht isteach in am, agus aire a thabhairt do'n bhó, i leabaidh t'athair bocht a bheith cailte annseo dhá cionn." Níor dhubhairt an stócach tada ach bualadh siar a chodladh. Chuaidh an t-athair a chodladh as sin go maidin. An uair a d'eirigh siad ar maidin, ní raibh an gearrbhodach ins an teach, ná ar an mbaile. Cuireadh tuairisc, ach ní raibh fáil in áit ar bith air.

[D'fhan mar sin go bhfaca siad suím aimsire agus gan tuairisc ná fáir-néis air, ar an bhfad sin.] [Sin é an uair a scríobh sé as Meiriocá agus chuir sé céad punt abhaile ar aon-láimh amháin.] Bhí an-tsaothrú dhó ar an "railway". 'Sé an focailín sin adubhairt a athair a spadhar é, i gcruth-amhnas duit nach bhfuil lot ar bith nach mbeadh dealg cho dona leis / Dealg sceiche, dealg spíonáin, dealg drise, dealg droighin, dealg bóthair, dealg láibe (dealg múnlaigh), dealg gráinneoige, dealg cluan mara, dealg éisc agus rl. = cineálachaí dealg atá ann. / [Dealg drise a d'fhuiligh orm. Dhá bhfeictheá an scáird fhola a tháinic as mo mhéir aice] / Deir siad gurb é a raibh d'údar aige, lá a ndeacha sé ag baint sceiche annsin thiar, gur fhuiligh dealg ar a mhéir. Lá ar na bháireach bhí sé ins an leabaidh aice agus níor eirigh sé níos mó. [Cuireadh aithne air gan an sceach a bhaint — bhí geis eicínt uirre — ach ní raibh comhairleachan ar bith in a chionn siúd. Is dona a chuaidh an sceach do'n duine bocht ar aon-nós] / Níl rud ar bith is géire deilgne ná an ghráinneoig agus an dris agus an cluan mara.

[An bhfaca tú cluan mara ariamh. Is geall le gráinneoig na deilgne atá air. D'fheicfeá go minic thíos ins an gcladach sin thíos é] / [Chuaidh dealg drise faoin a shúil, agus chaith sí an-fhada gan spré ar bith aige, ach é ag imeacht agus maistín de phláta aige uirre. Tá sí cneasúighthe anois aríst] / Dealg éisc a sheas in a mhuinéal, agus a thacht é. / [Ná bac le breac ar bith a bhfuil na deilgne coilgneacha sin air. Ní bhíonn rath ná righeacht le n-ithe orra.] [Feacha na buid ghorma agus na bláthain chladaigh sin. 'Ar ndú níorbh fhiú do dhuine ar bith dhá mheárú féin dhá dtabhairt abhaile] / Bhainfeadh dealg spíonáin fuil as = duine reamhar craosach dearg; duine a mbeadh neart fola ann; tá dealg an spíonáin an-mhaol, agus ní fhuileochadh sé ar dhuine, mara mbeadh an fhuil i gcruth pléasctha as uaithe féin / 'Ar ndú ní hí an bhornóg mhór siúd atá sé le phósadh. 'Sí atá craosach dearg bail ó

Dhia uirre. Bhainfeá fuil aiste le dealg spíonáin / Tá sé séidthe suas ar fad anois. An t-ól atá dhá dhéanamh is dóigh. Ní snuadh ceart atá air, té (: cé) go mbainfeadh duine fuil as le dealg spíonáin / Chonnaic mise í sin an uair a bhí sí in a cailín óg agus bhainfeá fuil aisti le dealg spíonáin, bhí sí cho craosach dearg sin. Ach ó phós sí, tá sí an-droch-bhreathnuightheach. Shílfeá scaithní nach mbeadh deor fhola ar bith innte. / Bhí an cineál sin ar fad ar an gcaoi sin. Bhainfeá fuil as 'chuile dhuine go tóin aca le dealg spíonáin. Ach in a dheidh sin agus uiliog, ní raibh aon-tsláinte de'n rath aca. Séidthe a bhí siad. Breathnuigh ar an gceann seo thíos. Ní bhíonn siubhal an bhealaigh innte amanntaí / [Níl a fhios agam. Tá colainn ro-mhór aige, agus 'ar ndú bhainfeadh duine fuil as le dearg-spíonáin. 'Bhfeiceann tú an tsrón atá air. [Is mór an lear fuisce a d'ól sé leis an tsrón siúd a chur air]/ Is maith atá an áit thiar ag dul duit bail ó Dhia agus ó Mhuire ort. Tá tú dearg círíneach anois, agus bhainfeadh duine fuil asad le dealg spíonáin. Dar fiadh ní raibh an deirgeadas sin ionnad an uair a bhí tú annseo]/

[Chuaidh sí sin isteach ins an aspuicil in a bás ar sliobarna,] ach an uair a tháinig sí amach bhainfeá fuil aisti le dealg spíonáin. Sin í nach ndeacha an áit istigh go dona dhi ar chuma ar bith / Dealg láibe (: dealg múnlaigh) = dealg a bheadh báitthe ins an láib nó ins an múnlaigh. Bíonn sé leath-lobhtha, ach mar sin féin níl dealg ar bith is géire ná é. Deirtear gurb iad an dá rud is géire amuigh, dealg láibe agus focal amadáin /

Ar chuala tú ariamh é: dealg láibe agus focal amadáin an dá rud is géire ar bith / Shílfeá anois go mbeadh an ghaimh imighthe as an dealg láibe agus an áit a mbíonn sé, ach níl dealg ar bith a chinnfeadh air in a dheidh sin. Bhí mé ag útamáil thuas annsin i Lochán an Bhóithrín fadó, agus mé in mo ghasúr agus [chuaidh dealg in mo chois. Ní raibh mé indon a cur fúm go ceann leath-bhliana. Fhobair ar fhéad mé a cur fúm chor ar bith]/

Is gangaidighe é an dealg múnlaigh ná dealg ar bith eile dá bhfuil amuigh agus [tá sé mar sin le focal an amadáin. Chonnaic tú leathleadhb go minic nach mbeadh éirim ar bith in a chuid cainte, ach 'chuile dhuine ag magadh faoi.] Bhí sé annsin thiar ag P. M. [Sin é a bhí in don an gob géar a thabhairt uaidh an uair a thogróchadh sé é. Ar chuala tú ariamh céard dubhairt sé le P. G. ...] / Tá fhios ag dall gan súil go bhfuil an dealg láibe géar, ach ní hé 'chuile dhuine a thiubharfadh sunntas d'fhocal an amadáin. Ba cheart a thabhairt. Is minic adubhairt amadán

amadán an fhírinne — an fhírinne shearbh. Bhí a fhios ag an Rí féin fadó é an uair a ghlac sé comhairle an amadáin ... / Chloisinn S. M. Sh. ag rádh fadó nach raibh dhá rud ar bith ba ghéire ná dealg láibe agus focal amadáin. Bhí a mh'anam! An giall atá ar a bhean-seisean. Is geall le rásúr é / Dealg ins an mbeo = tairnge ins an mbeo = sáithteán = ghob géar = do dhóthain de fhreagra nó do dhóthain de bhail = rud a ghabhfadh cois croidhe, a chuirfeadh múisiam ort, a bheadh in a dhris chasáin ort, a chuirfeadh rud as duit, nó a ghoillfeadh go mór ort / Ba dealg ins an mbeo ionnam an chaint a chaith sí (Fc. tairnge) / [Bhí sé ag caint leis go sládrúsach agus a dhealg sáithte ann ag iarraidh a chur dá chois] = [A dhealg sáithte ann = é in a éadan; greim docht aige air i riocht agus nach mbeadh aon-ghoir aige imeacht uaidh; é ag déanamh uisce faoi thalamh air; é i dteannta aige, agus gan é de rún aige an ceann eile a leigean uaidh go ndéanfadh sé an feall air] / Má tá a dhealg sáithte innte sin anois aige, ní leigfidh sé di go gcuiridh sé síos ins an talamh í leis an díol a thiubharfas sé uirre. Sin é an sórt duine é. [An té a mbeidh sé in a aghaidh beidh sé in a aghaidh, agus níl aon-mhaith a dhul ag brughadh air. Is duine é a thiubharfas a chuid faltanais i gcreafóig leis.] / Níl aon lá ó a tháinig sí isteach ar an mbaile nach shin é a ceird. Tá a dealg sáithte aice ionnamsa agus 'chuile shórt dhá bhféadfaidh sí a chur as dom déanta aice. Níor chumaoin di muis agus a liachtaighe gar a rinne ar bhain liomsa di agus dá fear / An bhfuil 'fhios agad cé'n fear a bhfuil a dhealg sáithte ag an sagart anois ann — in P. S. [Tuilleadh diabhair ag P. Bhí sé féin agus an sagart in a dhá gcuid déag le chéile. Ní bheadh glafar -nach ghadhar ins an bpobal nach mbeadh sé ag an sagart an oíche sin uaidh.] [Anois tá an sagart cho mór ins an mullach air féin le duine ar bith eile, agus gheobhaidh sé garbh uaidh é. Níl duine ar bith is mó aicís ná an sagart sin ach é a bheith in aghaidh duine] / [Má tá a dhealg sáithte ag an seairsint ionnad beidh sé ar siubhal go deo go gcuiridh sé i dteannta thú. Sin é an sórt duine é. Tá an oirille ann.] Féadfaidh daoine a rogha rud a dhéanamh annsin as comhair a dhá shúl, ach níl neart ag daoine eile an bóthar a shiubhal an uair is mian leis iad a chur i bhfastós. Fuair mise mo dhóthain dó (: de). Níl aon-cheo dhá raibh in a chumhachta nach ndearna sé ormsa / Ó'n trathnóna ar leag muid a chuid claidhtheachaí, bhí a dhealg sáithte aige ionnamsa uaidh sin amach. Chreid sé i gcomhnuí gur mise an ceann-feadhain a bhí ann. 'Ar ndú ní raibh sé ag dul i bhfad amú

ach oiread. D'íoc mé ann ag an scoil. Uair ar bith a bhfuair sé deis ar bith orm, 'sé nar leig ar cáirde é, ach brúicneáil bhualte a thabhairt dom féin. Bhí an catmara críochnuighthe orainn freisin agus a dhul ag cur araoid' ar bith ar a chuid chlaoidhtheachaí ... / [Ó tá an dealg sáithe aca innte anois, níl aon-rún aca an Gearmánach a leigean uatha gan céir a fhágáil air. Déanfaidh siad é freisin, feicfidh tú féin. Go lá speirthe na gcut aríst, ní bheidh aon-smeámh ann.]

Is mór an feall muis. Marach an raibh in a aghaidh thiubharfadh sé siúd cnáimh le creinneadh dóibh. D'fhága sé cnead ionnta mar a bhí sé / [Deilgní uiliog an áit sin soir = tá sé faoi chrígheannaí agus faoi dhriseacha agus faoi thomacha as éadan] / Má theigheann tú isteach i lár na ndeilgní sin, fágfaidh siad ciréim ort. Diabhal bréag nach bhfágfaidh / Ag plé le deilgní atá mé annsin thuas ó mhaidin. Tá an cúl thoir siúd faoi dheilgní ar fad. Tá sé cho maith féachaint le bail eicint a chur air anois. An-phíosa talmhana a bheadh annsiúd dá réidhtighthí é. / Baile na ndeilgne a thiubharfainnse air. Bhí mé ag bainis ann agus níor léir dom tada ann ach droighean agus driseachaí / [Sin í tír na ndeilgní a mhic ó. An raibh tú i gC. ariamh. Níl ceo dhár dhealbh an ghrian ann ach saileánach agus droighean agus sceacha] agus catógaí mar adeir siad féin. Maidir le bruic agus sionnaigh is ann atá a dtabhairt amach ... Bail ó Dhia ar do réidhteach. [Ní bheadh a bhfuil de roschoill agus de thomachaí annsiúd réidhtighthe faoi cheann deich mbliana] / [Cé a tharraing na deilgne sin isteach ar an tsráid. Tá beatha cos ionnta sin muis, mara mbí sib ins an áirdeall] /

Cá'il an áit agad l'aghaidh caorach: ins na breachlachaí sin siar, ab eadh. Cuir ann iad má's leat do chuid olna a bheith ar na deilgne / Tá an ghráinneog faoi dheilgne uiliog. / Níl aon-gharrdha ag gabhail leis nach bhfuil faoi bhrat deilgne. Agamsa atá a fhios sin. Shiubhail mé a bhfuil ag gabhail leis. Má shiubhail féin ní ingan fhios do mo chuid éadaigh sin / [Níl sé ionrásta a dhul chuig an teach aige anois chor ar bith le deilgne. Bhiorroigh sé an iothlainn le sceacha, agus strachail na gasúir nó an gála anuas aríst iad agus tá an bóithrín druidthe leo anois.] Níl a fhios agam cé'n chaoi a seolann siad bó ar bith aca / Chuaidh dealg in mo chois (in mo láimh, in mo mhúineál, in mo rúitín, in mo sháil etc.) / Thóg an bhó dealg in a crúib / Níl a fhios agam céard atá ar an ngamhain sin maran dealg a

a theangmhóchadh leis / Níl aon-lá ins an aer nach bhfuil na cosa buailte suas

aca le deilgne. Bíonn muid ag iarraidh orra na bróga a choinneál orra, ach

níl aon-mhaith aca ann in a dheidh sin go ngreadaidh siad ins na buinn.

Tá a shliocht orra / An bhfuil tú indon dealg a bhaint as mo mhéir.

Seo biorán duit agus deasúigh anall annseo ag an solus /[Dealg a chuaidh

innte an lá cheana. Tá sí ag déanamh braoin anois, agus ní féidir baint léithe

go mbeidh an seile déanta aice.] Tá muid sárúighthe aige 'chuile oíche

ag éagcaoineadh léithe /[Dealg sceiche a thóg sé an chéad uair agus ní thiubharfadh

sé cead d'aonduine a dhul in a goire nó go ndearna sí cois bhocht ins

an deire.] [Chuir mé ceirín léithe le cupla oíche ag ceapadh go dtarraingeochadh

sé an droch-adhbhar, ach dheamhan cosamhlacht air scaradh fós léithe. [Níl

ceirín ar bith adeir siad is fhearr ag dealg ná teanga an tsionnuigh

dá mbeadh sí againn. Tharraingeochadh sí sin de ghort an gharta é,

ach cá'il sí?] Sin é an buille.]/ Ní dealg chor ar bith é ach fleasc a

chuaidh faoi m'ionga an t-am a raibh mé ag pléidh leis an bhfeamuinn

dearg. Cé beag dhom a dhonacht arsa tusa. Mar a chéile an ballséire

agus a ghiolla. Tá cur-faoi-ionga anois deanta aice ar chaoi ar bith /[An uair

a bhainfeá amach ba cheart duit é a chaitheamh siar taobh cúl do

chinn in aghaidh na tubaiste. [Dá mbadh indán agus go mbadh tairnge

a bheadh ann 'séard a bhí agad a dhéanamh leis é a chur isteach i

bhfata fuar agus é a leagan ar an drisiúr.] Dhéanfá an cleas céadna

leis dá mbadh i gcrúib bó a bheadh sé]/ Chuirfeadh sé dealg faoi do shúil

dhá n-abruightheá é sin leis. Is gearr an mhoill a bheadh air /

Chuaidh dealg in a cois = déarfaí é le páiste caidéiseach a bheadh ag

fiafruighe céard a bhí ar a mháthair nó ar bhean eicínt eile a bheadh in

a luighe seoil / Chuaidh dealg in a cois indé a mhuirín agus ní bheidh sí

chuice féin go ceann seachtaine /[I sean-scéal tá cur-síos ar

fhear agus ar bhean ag siubhal na coille agus é ag cinnt ar an mbean

cathú a chur ar an bhfear cé nach cheal a shaothruighthe é. Ins an

deireadh chrom sí síos. "Céard atá ort" adeir an fear. "Dealg a ghabh

in mo chois" adeir sí, "agus ní fhéadaim a bhaint amach." [Chuaidh an fear dhá

bhaint amach di, agus sin é an chaoi a bhfuair sé fios di de'n chéad-uair]/[Bhain-

feá dealg amach lena scaltrachaí a bhí ann = bhí an teintreach cho

greadánta sin] agus go bhfeictheá an dealg in do mhéir nó in do chois /

Dealughadh, dealachan: Briathar Coimsidhe; ainm-bhriathar.

Dealughadh: scaradh; imeacht ó ... nó as ... ; bailiughadh le (leat agus rl.); ruaigeadh; ; scoilteadh; roint.

Tá sé dealuighthe leis a{r fa}d as seo = imighthe; bailighthe leis; bánuigh
 Cá'id dealuighthe leis é. Bhí sé annsin ar maidin / Chaitheadh sé gur ghearr
 dealuighthe léithe í. 'Sí a chonnaic mé ag dul siar agus mé ag te{acht} aníos an
 Nach gearr an mhoill a rinne sí. Ach cé'n mheanmna a chas aniar chor ar bith
 í? / [Is mór is fiú an bitheamhnach sin a bheith dealuighthe leis. Dhá
 bhfanadh sé sin oíche in 'u' (: bhur) mbuil, ní dóigh rud dhá ndéanfadh sé
 ná achrann a tharraint. Bíonn goin ar an diabhal sin i gcomhnuí]/
 Ab shin é a chonnaic mé ag dealú leis suas an t-árd. Bailigheadh leis
 anois. Ní fearr timcheall na mbólaí seo é sin. [Ceo ar bith marach
 mbeadh sé te nó trom, bheadh sé árduighthe leis aige. Tá sé sin buille
 luath lámhach a mhic ó mo chroidhe]/ Dealuigh leat anois. Níl muid dot' iarr
 -aidh. Is beag an ghnaoi atá annseo ort, dhá mbeadh a fhios agad é / [Níl
 na ciarógaí dealuighthe go fóill, aindeoin an chaoi a chuir an dochtúr siúd
 ar an teach. Ó a rinneadh é sin leis, níor chuala mé aon-chr{?}g{?} ann
 ó shoin.] [Is cosamhail gur mharbhuigh sé iad. Shíl mé go dtiubharfadh sé
 froisín faoi na ciarógaí freisin], ach níor thug, nó má thug tá siad ar ais
 aríst / Ní miste dhuinn é ó a dhealuigh siad leo. [Bhí faitíos mo chroidhe
 orm an fhad agus a bhí siad istigh, agus a raibh de shíothmálachaí {aca}, go
 dtarraingeochaidís achrann istigh faoi chaolachaí an tigh againn.] An bhfac{a}
 tú a leithidí de bhrúisceanna ariamh? / Níor dhealuigh an bruihtíneach
 léithe fós = dealuigheann tinneas, olc, fearg, agus rudaí mar sin le
 duine, ach dealuigheann cara uait / [Níor dhealuigh na diabhal de
 dhoigheachaí seo liom fós. Tá an tseachtain saothruighthe go maith agam
 {?}éid a shliocht orra: Tiubharfaidh mise gaoth bhuid amach dóibh
 Dia Sathairn seo chugainn faoin a bheith slán dúinn]/ Dhá ndeal{uigh}
 an bhruihtíneach seo le na gasúir — shílfeá gur roighin uaithe — b'fhéidir
 go mb{u}ailfínn siar ar cuairt chugaibh. Ach dheamhan goir a{gam} corruighe
 anois. Tá anró le fáil uatha, go leigidh Dia slán na {daoin}e! / [Dhá
 ndealuighea{dh} an slaghdán seo léithe, b'fhéidir go dtiubharfadh sí "battle"
 eile, ach tá aois mhór aice. Mar sin fhéin, dheamhan a dhath mairg' a
 bhí uirre nó gur bhuaile an ruaig sin í]/ Ná bac leis an gcailín {?}
 le duine ó a bhuaifeas sí aon-uair amháin é. Níl leigheas i gcíonn {na}

h-eitinne. Duine ar bith a dtiocfaidh sí in a chrioslaigh is fear réidh é. /
 [Is deacair leis an gcasacht dealughadh leis. Tholg sé slaghdán cupla mí ó
 shoin, agus ghreamuigh an chasacht dó ó shoin.] [Shílfeá muis go bhfuil a dhóthain
 clúdadh air, agus gur diadhachta di (: do'n chasacht) greamú dó ar an
 gcaoi sin] / Ní dhealóchaidh na crochaillí seo liom nó go gcaithidh mé
 braon sean-fuisce. Sin é a chuirfeas aníos a bhfuil de
 réama síos i mbéal mo chléibh. Meastú cé'n dóigh ab fhearr
 dom anois a dhul dhá thóruigheacht / [Ní bhfuighidh tú sásamh ar bith
 air; nó go ndealuighidh an ghrís siúd leis. Is truagh Mhuire é léithe.
 [Ní fhaghann sé suaimneas oíche ná lae uaithe, ach ag tochas
 go h-acht agus go h-áirid]]/ B'fhéidir dá ndealuigheadh an méid sin
 uilc leis, go suaimneochadh agus go dtiocfadh sé 'un sástacht aríst.
 Ach cho uain agus a bhéas an daol sin ag spochadh leis, níl aon-
 cheart le baint de. Sin é a bhealach: taghdannaí mar sin;
 ach cho luath agus a leigeas sé faoi aríst, níl aonduine faoi'n
 domhan is síodamhla a bhíos ná é / [[Is deacair le na h-araing
 -eachaí sin dealú amach le creatlachaí duine. Is minic a bhain
 siad mí asamsa. Daighean mé go mbaineadh. Agus níl aon-
 leigheas ó fhlaithis go talamh orra, ach cead aca a seal a
 thabhairt]]/[Nach réidh a dhealuigh an treoch len a cuid patairí seo thíos.
 Dar príosta rinne sí éascaidheacht mhór leo ar scáth coicíse.] Is minic
 a chonnaic mise ag baint ráithe mhóir fhada as gasúir í. Marar chas
 fear an chapail bháin léithe (: bíonn leigheas an treoch ag fear capall
 bán) / [Ní dhealóchaidh na gága sé liom go deo nó go ndealuighidh mise
 leis an láighe. Sin é a bhfuil de leigheas orra. Maidir le do chuid
 "vaseline", níl ann ach a bheith ag milleadh do lámha leis. Sin é an
 méid]/ Ní dhealóchaidh an smál sin leo choidhchin nó go ndealuighidh
 siadsan amach as an teach sin ar fad. [Ní ag comhaireamh na
 h-anachain é, d'imigh a gceart orra le cupla bliain: beirt mhac
 agus an t-athair, agus a raibh d'eallach ag gabhail leo.] Is millteach
 an díleághadh atá orra, ní dhá roint leo é / [Shílfeá nar dhealuigh galra
 an tairt fós leis. Chonnaic mé thíos aréir é agus é ag slugadh. Ní raibh
 duine ná deoruidhe ag coinneál chomhlódair leis, ach é ag diúgadh a
 phionta leis annsiúd / Tá "na Gaedhilgeoirí" ar fad dealuighthe leo a{bhaile}

Ní fearr beirthe é. Beidh suaímneas ag na daoine aríst go ceann bliain eile /[[Tabhair cead dó dealachan leis ar fad. Is fearr faoi dhó a bhéas na daoine dhá fhuireasbhaidh,] ar scáth a bhfuil sé indon a dhéanamh. Is mó atá an ceann céadna a mhilleadh ná a leasú fúinn / Ní dhealóchaidh siad sin leo nó go bhfágaidh siad ciréim ar dhuine eicínt. [Is maith ábalta na buachaillí iad, agus mise i mbannaí nach gceilfidh siad lúd a láimhe ar dhuine ar bith a chuirfeas aon-araoid orra,] ná gan araoid ar bith má chaitheann siad in a gceann é / [Dá ndealuigheadh an "boss" leis chor ar bith, dheamhan smeach a dhéanfaí aríst nó go bhfeicthí ag teacht é.] Siúd é an áit a raibh an saoghal. Ba é an t-airgead ab fhusa a shaothruigh mé ariamh é / Tá sé le dealú leis ambáireach agus má tá féin dheamhan mórán a chaoinfeas cuid againn in a dhiaidh. Is beag nar chuir sé thar bharr mo chéille mise ar aon-chor. Is mé a chaitheadh a dhul ag freastal air, an uair a bhíodh an dream eile reicthe aige / Ar chuala tú faoi Sh. Tá sé dealuighthe leis agus fiacha fágtha in a dhiaidh aige is 'chuile áit ar fud an D. ['Chuile dheoir óil dár thóig sé, níor íoc sé sciúrtóg dhó (: dhe).] [Nach diabhaltaí tuatach an mhaise dhó lascadh leis mar sin agus ualach de'n tsórt sin a fhágáil in a dhiaidh]/[Mara ndealuighidh tú leat anois a ghrabairín, beidh scéal agad air. Is deas iad do bhéasa. Ag iarraidh bior dearg a chur síos le mo dhruím.] Rún atá agad mo bhruith agus mo loscadh. Chonnaic mise gasúir ámhull-eacha go minic ach ag an Diabhal go raibh sibse — croisim aríst sib! — sháruigh sib a bhfaca mé ariamh]/ Shílfeá má tá fútha imeacht imbliana go bhfuil sé in am aca a bheith dealuighthe leo feasta. Nach bhfuil 'chuile choláiste agus scoil oscluighthe anois. Déarfainnse gurb é an chaoi nach ndearna siad aon-mhaith / Is mé a bheadh buidheach dá mbeidís dealuighthe uaim. Is mór an tseanmóir iad 'chuile ré soluis. Mara mbeidh 'chuile shórt ar a mian aca, bíonn siad ag clamhsán agus ag casaoid, agus tá a fhios ag mo chroidhe go mb'fhéarr do dhuine uaidh iad / Tá sé dealuighthe soir an bóthar. [Ar an dá luath agus ar dhealuigh sé soir an t-árd, leag sé ar na buinn é]/ Bhí deis annsiúd a dhealóchadh an droch-choirce ó'n gcoirce ar foghnamh ar an bpuínte boise. Cineál machine a bhí ann / Is deacair an bheirt anois a dhealú ó chéile /[Séard a theastóchadh deis eicínt annsin a dhealóchadh an droch-bhainne ó'n deagh-bhainne, má's cúrsaí de'n tsórt sin é. Ach níl leathchreisteamhaint agam féin go dtolgann bainne daoine ar an gcaoi sin.]

[Tá madadh aige siúd agus dhealóchadh sé na caoirigh buineanna ó na réitheanna le ionntú do bhoise. [Dhealóchadh, dhá mbeadh míle caora ann. Chonnaic mé dhá dhéanamh thuas i lár na h-easca é]/

[Caithfidh tú na h-uibheachaí glugair a dhealú ó'n gcuid eile, má's leat a leagan síos (: faoi chirc).] Nó an brath ar a gcur síos thrín a chéile atá tú.]/ Dealuigh amach na fataí a bhfuil na súile ionnta ó'n gcuid eile, nó go ngearraidh mé iad. Seachain a bhfágfá aon-cheann a bhfuil aon-tsúil ann in do dhiaidh. /[Ní dhealóchaidh sé as sin nó go ndealuighidh an ball dubh leis an bhfeadóig.]/

Dias [Déas adeirtear i gcomhnaí] = ainm-fhocal; fireann; geineamh-nach uathaidh: déise. uimhir iolraidh: déasachaí. ["Déas" adeirtear san ainmneach]

Dias: an chuid de'n arbhar a mbíonn an gráinne ann.

Tá an coirce indéis = teagann déas ar an gcoirce thar éis a bheith i gcraoibh dó / Tá an coirce ag dul (nó ag teacht) i ndéis = tá an coirce ag dul 'un déise / Dar brigh an leabhar tá an garrdha sin thoir ar fad i ndéis. Le seachtain muis a chuaidh sé indéis / Is gearr anois go gcuiridh sé déas amach — go dteighidh sé indéas / Bíonn an déas cruinnighthe in a mogall san eorna, sa gcoirce agus sa seagal. [Níl le déanamh agad ach breathnú ar ghort ar bith agus feicfidh tú féin é]/ I gCrích Lochlainn atá an chuach anois. Ní imigh-eann sí as seo go dtugann sí déas in a béal léithe = Deirtear nach n-imigheann an chuach as Éirinn nó go mbíonn an t-arbhar i ndéis / [Tá an chuach ar fáil. Ní imeochaidh sí aríst nó go mbeidh déas ag imeacht in a béal aice. Is fada é sin i mbliana]/ Cuireann an phis chapail déas amach freisin / "Is maith é an congnamh lá na déise" = [sean-fhocal]. Is maith an rud congnamh a bheith ann leis an arbhar a chur ar an iothlainn nó leis an arbhair a bhaint. An Chailleach Bhéarra adubhairt é sa gcaismirt a bhí aice leis an mbuachaill / [Ní bheitheá agam lá na déise leath cho maith, ach, mo léan tiocfaidh tú lá na méise]/ Feicfidh tú é sin 'chuile lá ach lá na déise: an lá a mbíonn an chruadhóg ann / Tá mé ag baint corr-dhéas as = ag tosuighe ag baint an arbhair / Beidh sé in am déas a bhaint as lá ar bith feasta = in am a dhul ag baint an arbhair / Ní mór dhom a dhul ag baint déas as anois. Tá sé in a bhainne bhán / Níl tú ag brath air a dhul ag baint aon-déas as, ná eile. Má theigheann féin ní bhainfidh tú glas as é / Tá sé thar am déisín a bhaint as. Nach bhfuil sé ag tuitim dá cheann?]/ Tá camóig ar bharr 'chuile dhéas ag gabhail leis. Sin é a d'innseochadh duitse go bhfuil sé in alt a bhainte. Cho luath agus a fheicfeas tusa an chamóig, bí ar do dhearnachaí annsin / Tá sí in a ceanna déas ar fad (fc. ceanna) / Tá cáith na déise ag tuitim. (fc. cáith) /

Dearga daol [: ach chuala mé dearg daol gan an "a" lár báire (a) chor ar bith rointe cuarta]: ainm-fhocal, fireann; tuiseal geineamhnach uathaidh
 : an dearga daoil; Uimhir iolraidh: dearga daoil is
 iondamhla, ach tá deargaí daol freisin ann.

Dearga Daol: sórt ciaróige, tuairim agus fad do chorr-mhéire. Dhá rud mara bheadh dhá adhairc amuigh chun tosaigh air, agus dath dubh air. Deir Foclóir an Duinnínigh "lady bird" (Con.), ach ní hé an dearga daol an "lady bird". Bóin Dé, nó Bóin Mhuire atá ar an "Lady Bird."

D'fheicfeá dearga daol is 'chuile áit. Is minic a bhíos siad ag snámh ar an urlár annsin. Bíonn brat aca i móin freisin. Níl sé dhá lá fós ó a chonnaic mé maistín de dhearga daol annsin amuigh ar an mbóthar. Brugh do chois air sin is 'chuile áit dhá bhfeicidh tú é. Is ceart é a mharbhú. Leis an Diabhal an dearga daol.

Nach ndearna sé feall ar Mhac Dé! = Creidtear seo. Buailtear cois air i gcomhnaí / Dearga daol ab eadh! Tá gath 'sa dearga daol amuigh in a chloigeann. Diabhal gath a chuir sé ionnamsa ariamh, ach chonnaic mé daoine ar chuir sé ionnta é / [Bhí beirt ceannaidhe ag dul an bóthar fadó. Thosuigh siad ag sáraidheacht. Dubhairt ceann aca go mb'fhearr an bhréag ná an fhírinne. Sháruigh an ceann eile air nacharbh fhearr. Fágfamuid ar bhreitheamhnas an chéad rud a chasfas linn ar an mbóthar é, adeir duine aca. Tá go maith adeir an ceann eile. Chuir siad geall as. D'imigh leo dhá siubhal ionnsaidhe. Ba ghearr go dtáinig siad ar dhearga daol ar an mbóthar. Chrom an ceannaidhe bréagach síos. "Cé is fhearr an fhírinne ná an bhréag" adeir sé leis an dearga daol. "An bhréag, go' deile", adeir an dearga daol. Sín amach mo gheall agam, adeir an Ceannaidhe bréagach Shín. Scar siad len a chéile. Ba ghearr a chuaidh an ceannaidhe bréagach, nuair a thosuigh sé ag cur scrúdaidh air féin. Dheamhan easna dhó nach bhfillleann ar a chois aríst, nó go dtáinig sé suas leis an dearga daol. Cromann sé síos agus baineann sé póg dó. Ghreamuigh an dearga daol dhá bhéal. Is gearr go raibh seacht mbrat dearga daoil air, agus bhí siad dhá ithe isteach go grinneal. Cuireadh fios ar an sagart dó. Tháinig an sagart. Nuair a chonnaic

sé an deis a bhí air, chuaidh sé amach as an seomra agus thosuigh sé ag léigheamh a leabhair. "Gabh isteach" adeir sé leis an gcailín faoi cheann tamaill "agus feacha cé'n chaoi a bhfuil sé." Chuaidh an cailín isteach. "Tá sé faoi dhearga daoil ar fad" adeir sí. "Níl sciolltar fágtha air, nach bhfuil ithte dhó." Léigh sé leis eádradh eile. "Gabh isteach anois" adeir sé "agus feacha cé'n chaoi atá air." "Tá fiche brat dearga daoil anois air," adeir sí. "Níl ann ach na cnámha geala. Is gearr an bás uaidh." "Tá an cholainn ag an diabhal," adeir an sagart, ach beidh an t-anam aghamsa dhá bhuidheach -as." Tháinig an oiread eile díocais air ag léigheamh ... [Scéal a fuair mé ó m'athair faoi na dearga daoil]]/

Dreóghadh, dreóghchan, dreóighte agus rl. = Briathar, Ainm-Bhriathar.

Dreóghadh: rodadh, eirghe támáilte, tosaighe ag lobhadh nó blas a theacht ar rud, go h-áirid ar fhéar, ar arbhar agus a leithidí eile [Breoidhte, dreoighte: cho fada agus a bhaineas sé le féar agus arbhar tá an dá fhocal ar aon-chéill amháin anois ag cuid mhaith daoine. Ach tá idirdhealú ann ag cainteoirí barainneacha fós. Is measa a bheith breoidhte ná dreoighte. Nuair a bhéas féar cuirigcás breoidhte, beidh baladh air, agus é ag lobhadh go tréan. Ní íosfadh tada é. Ach le bheith dreoighte dhó, ní bheadh sé baoghal air cho dona sin. Bheadh beagán baladh ag teacht air, agus é ag tabhairt uaidh. Ach ní bheadh aon-chol an-mhór mar sin ag beithidhigh leis mara mbeidís ag fáil fuighleach len ithe. Teigheann sé as an dreoghchan issan mbreodhchan, agus bíonn sé ó mhaith annsin]

Má fhágann tú an ghlaicín choirce sin thoir 'san tseidín sin, dreoghfaidh sé. Dreoghfaidh agus go maith. Teagann faoi 'chuile rud annsin, hé brí cé'n t-údar atá leis. Ní gnatha tada a fhágáil ann aon-achar / [Diabhal a leagfadh sí smut air! Deirimse leatsa dhá mbeadh a díol ocrais ar an gcailín sin (: capall) gur beag an locht a gheobhfadh sí air, má tá sé buille dreoighte féin. Mise i mbannaí gur gearr a bheadh a chapall seo thíos in a éadan. Caith amach ag na h-asail é, agus ní bheidh siad i bhfad leis]/ Tá plaicín ghabhair

déanta agaibh de'n choca sin, a fhiosacht daoib go bhfuil an coca eile dreoighte. Meastú cá bhfuighidh sib beatha beithidheach amach annseo ar dhubhluachair na bliana. Gheobhaidh sib í ar mo shonsa /[Fuair sé an iomarca amluadha. Sin é an rud a dhreoigh é. T'anam ó'n Diabhal nach raibh an ghail bhruithe ann ag dul 'sa gcoca. Theighinn suas 'chuile lá thairis, agus mé ag ceapadh go bhfeicinn púir as, ach dheamhan téigheadh a rinne dhó in a dheidh sin. Ba mhór an t-iongnadh muis]/ An gceapann tusa nach bhfuil an coca sin dreoighte? Bíodh unsa céille agad! Bhí sé thrídh lasadh le téigheamh, an lá th'éis a chur isteach. Ní dhranfaidh aon-bhó leis sin, ach go mb'fhéidir dhá mbeadh slam d'fhéar ar foghnámh agad le cur thríd, go mbréagfadh sé iad / Cé'n áit a bhfuightheá síol. As an síomhaisín coirce sin atá dreoighte as éadan. B'fhearr dhuit an ithir a fhágáil in a comhnaí ná a dhul dhá chur ann /[Níl aon-chruach choirce istigh ar an mbaile — ná 'sa tír 'sa gcás sin — nach bhfuil ag dreoghadh anocht. Rug an múr sin ar 'chuile dhuine dhá thárlú isteach. Diabhal an bhféadfadh a bheith folláin dó agus an t-uisce a fuair sé. Scaoiltear amach aríst amb-áireach é; sin é a bhfuil le déanamh leis]/ Dreoighte! Níor cás dó a bheith dhreoighte, ach tá faitíos orm go bhfuil sé breoidhte féin / 'Bhfeiceann tú an féar sin? Rinne sé dreogh-chan riar orm. Bhí an-aimsir ann nuair a bhain mé é, ach bhí deabhadh orm go dteighinn in éadan móna, agus bhuaill mé ar a chéile é cho h-éascaidh in Éirinn agus a d'fhéad mé. Diabhal mé gur shíl mé go bhfuair sé neart gréine agus fuair, ach ní fuláir dó an t-ionbhadh a fháil in a dheidh sin /[Níl milleán agam ar dhuine ar bith ach mé féin. Coirce beag a chuir mé 'san ngarrdha sin thoir, agus dhreogh sé ingráinne orm. 'Ar ndú' bhí a fhios agam sin agus a dhul dhá chur ann. Ní fhaca mé aon-tairbhe ariamh ar an gcoirce beag sin. Dheamhan an tuighe féin a bhíos dhá bharr.]/ Is gearr an t-achar é as seo go B. Chuaidh mé síos leis an gcarr ann. Cheannuigh mé trí folaigh coirce le' aghaidh síl. Thiubharfá an leabhar go mbadh é an chéad-

scoth é, agus badh é freisin. Ach lá dubh-fhliuch a bhí ann agus mé ag teacht abhaile leis 'sa gcarr. Faoi cheann trí nó ceathair de laetheantaí, bhreathnuigh mé air agus gan fios rúin ná soiscéil agam. Nár fhágaidh mé seo mara raibh sé 'tosuighe ag dreoghchan. Fhobair go gcaillfí mé leis an gcantal / Is fada an lá dreoighte 'sa gcreafóig é = lobhtha, imighthe [duine a bheadh curtha. Ach ní abruightear mar seo é ach go h-annamh. Tá sé an-choitianta faoi choirce, féar agus eile] / [Dreoghadh = d'r'ō. Ach deirtear greobhadh (: g'r'ō) amanntaí freisin. Dreoghadh, dreoghchan agus rl. leis an "d" atá ar fad i gCois Fhairrge, ach go rí-annamh]

Dreoighteacht (: d'r'ōt'əxd; g'r'ōt'əxd corr-uair): ainm-fhocal ag freagairt do'n aidiacht dreoighte, agus do'n bhriathar dreoghadh = rodadh; támáilteacht; téidheadh; meath-lobhadh, blas colamhail.

Nachar dhubhairt mé leat go mbeadh dreoighteacht air, agus ní chuirfeadh fear agus píce iallach ort a leigint amach aríst in a dheidh sin. Oibrigh ort anois! A chomhairle fhéin do mhac dhanra agus ní bhfuair sé ariamh níos measa. Ara diabhal dreoghchan ná dreoghchan ar an bhféar sin. Céard a bhéarfadh dreoighte dhó, scáth an dá bhraoinín báistighe sin a buailleadh air. M'anam dhá mbeadh dreoighteacht air, gurbh fhurast aithinte é / Ní dreoighteacht féin atá air, ach tá sé in a chreathnach. [Tá a fhios agadsa é a T. Bhí tú ag gearradh na gcriosannaí ar na dornáin indiu. An bhfuil a fhios agad céard adubhairt fear an "Thrasher" faoi nuair a bhí sé buailte aige. Níorbh fhiú dhuit cailleadh leis len a bhualadh, adeir sé]/ Tá sé ag tarraint soir i bpas anois, nach mbeidh aon-dreoighteacht ag dul do'n arbhar ann, soir 'sna P. sin. Bíonn an chéad-scoth annsin. Ach 'sé an rud céadna leis siúd é an chéad scoth nó an cúigeadh scoth. An t-airgead céadna a bhaineas sé amach / [Má airigheann sí sórt blas dreoighteacht' ar bith ar an ngábhail a leagfas tú chuice, ní bhalóchaidh sí dhó amháin. Tá sí cho h-éiseallach leis an duine. De chineál caiple an-fhuileamhail í sin. Ó stail Ph. Mh. Mh. í.] /

Dosadán = ainm-fhocal, fireann, geiniúnach uathaidh agus ainmneach iolraidh: dosadáin

dosadán = dosán (fc. dosán); briongláin feamainne go h-áirid

(fc. giosadán).

Tá dosadáin mhóra choirilghe annsiúd / Curach a theastóchadh uaib agus corrán

maith le na dosadáin siúd a bhaint. Tá siad an-uaibhreach ann /

"Ní ar dhosadáin na feamainne

Ná ar ghustaireacht na farraige

Ar cheilp ná ar bhaint an charraigín

A tóigeadh mé i dtús mo shaoil" [amhrán gearabalach é seo]

Tá dosadáin móra raithnighe ag fás thríob. Is mór an ghráin iad /

Bainigidh na dosadáin bhuidhe sin nó is gearr a bhéas aonduine

indon an garraí a shiúl aca. Droch-rath orra marab iad atá

uaibhreach. Ní fhaca mé cho dona ariamh iad agus atá siad i mbliana /.

Deas (: d'as, d'æs): aidiacht = (i) breagh, scéimhiúil, slachtar, dathúil agus rl.

(ii) an taobh deiseall. (iii) taobh na láimhe deise. (iv) deis (cluiche fc. deis)

Tá sí go deas / Bean deas í / Áit dheas é / Curach an-deas í / Meastú

[cé's is deise do chapallsa ná mo chapallsa? / Amhrán deas é sin /

Sin é an teach is deise ar an mbaile / 'Sé an fear is deise

clann inghean san tír é / 'Sé an áit is deise teach é ó Gh. anoir /

'Sé an fear is deise guth in do thír é / Ba é an té ba deise craiceann

dhá raibh annseo ariamh é / Tá sí cho deas le nuallóig (fc. nuallóig) / Is

deas liom í. Déarfainn go mbeadh sí an-leitheadach / Is fearr

beag deas í ná mór gránna (: bean) / Cailín deas í / "Ólfaidh

mé agus tú sláinte chúil áluinn mo chailín deas" (: líne as amhrán)]/

Is deas an aimsir í, (lá, oíche, cruach mhóna, bád agus rl.) / Tá sí

deas caointineach (: bean. Is minic a cuirtear deas mar aidiacht

tacaíochta le aidiacht nó aidiacht-bhriathar eile leis an aidiacht

eile a neartú) / Is lághach deas an fear é / Is mín deas an sórt

bean í / Is deas mór an gamhain atá aige anois / Is deas déanta an staic

de mhac é sin aige, bail ó Dhia air! / Ba deas meabhrach an gasúr é ag

eirghe suas dó / [Is deas gleoite an cailín í / Is deas leigthe an capall í /

Is deas cúibheamhail an fear é] / Is breagh deas an chulaith éadaigh

atá air / Is deas tóigthe atá an claidhe sin aige / Is deas óg an
 fear a fuair sí aindeoin bun-aois mhaith a bheith aice féin / Ba
 deas fáilín an mhaise dhó é, 'mo choinsias, agus gan aithne ar bith aige
 ort / Cailín bán-deas í / [Is deas reamhar atá sé ag coinneál i
 gcomhnaí] / Is deas croíthiúil an sórt duine é i gcomhluadar ar
 bith / Is deas tobann a bhuaíl sé é / Is deas sciobtha uaidh a thiom-
 áilt (: thiomáint) / Ba deas éascaidh uaidh obair a dhéanamh
 go ndéanadh Dia grásta air / Is deas stuama an sórt duine é /
 Is deas gangaideach an trathnóna é = gangaideach go maith / Tá
 sé deas fliuch anois agaibh le dhul amach / Is deas meanmnach a
 tháinig sé anoir an bóthar trathnóna, agus é ar a bhog-mheisce /
 Nach deas tráthúil adubhairt tú é! / Ba deas puínteáilte a chuir
 sé isteach an chloch sin / Is deas tóigthe an dá ghamhainín iad sin /
 Ba deas spéiriúil an bromach a bhí annsin an lá ar cheannuigh sé
 é / Nach deas roighin uaidh siúl! / Madadh deas socair é / Bean
 deas chonsluithe í / Tá "tae-pot" deas buí aice, agus ceann gorm /
 Feairín deas ruadh é, bail agus beannú air / Nach deas bladarach a
 shíl sé an chluain a chur orm. Ach ní dheachaidh leis // Is deas thú!
 = níl aon-chuma ort féin (ar do chuid éadaí, ar do cheann aghaidh,
 ar do chuid oibre, ar do chuid cainte agus rl.) / Is deas é, mo choinsias
 má's ag imeacht ag ól faoi agus thairis atá sé anois / 'Deimhin is deas
 thú! Tuige a mbíonn tú ag gráiscín-teacht mar sin i gcomhnaí /
 Is deas é, má's sin é an chaoi a bhfuil sé indon pláistéarach
 a dhéanamh faoi dheireadh / Is deas thú anois dhá bhfeictheá thú fhéin! /
 Is deas í dar fiadh, má sin é a béas! / Is deas é gan bhréig gan
 mhagadh! Ag imeacht ag sioscadh bréag mar sin! / Is deas é "m'fhear
 fataí" muis! M'anam má tá gur ag imeacht in a spailpín atá
 sé! = ní fear fataí é chor ar bith, ná baol air. Is spailpín é /
 Is deas é mo shagart muis! M'anam gur ag imeacht ag reathach
 indiaidh gearrchaileadha 'chuile oíche ar na bóithrí é! Deamhan a
 chos siúd a bhéas in a shagart fhad agus a bhéas Peadar i gcathaoir /
 Is deas é mo mháistir scoile muis! Dubhairt sé go raibh sí le
 máistir scoile a dhéanamh de. M'anam gurb í an scoil atá
 anois aige, thuas ag réabadh móin uicht annsiúd thuas gach lá
 [Is iondúil go gcuireann an cainteoir "mo" isteach i gcomhnaí

le leagan de'n tsórt seo cé nach mbíonn baint ar bith aige leis an duine a bhíos i gceist, nó is annamh a bhíos. Is ionann an leagan agus "mo chreach an máistir scoile (sagart agus rl.) a dhéanfas an duine sin"] / Is deas iad mo dheich bpunt muis. Fuair mé h-ocht bpunt gan leithphighinn aige ná uaidh = shamhlugh an fear eile leis go bhfuair sé deich bpunt ar an mbeitheach] / Is deas é mo dhá "phíosá" fataí! An bhfuil "píosá" fhéin ann? / Is deas iad mo shé pholl. Bhí an gairéad ariamh aige. Caithfidh sé an comhaireamh a bheith aige i gcomhnaí. Níl trí poll maith fataí ag gabhail leis // Is deas a d'imir sé ort / Is deas a bhuaill sé isteach ar an smut é / Is deas a thug sé an bord sin leis isteach (bád) / [Is deas uaidh amhrán a rádh / Is deas atá sé ag fáil na h-oibre leis / Nach deas a deirigh sí leat. Tá mise ag tóraíocht speile le mí, agus chinn sé dubh agus dubh orm aon-cheann a fháil / Is deas a d'eirigh posta glan fiuntach leis faoi dheireadh thiar thall] / Tá sé ag tabhairt taobh an tí anoir go deas leis / "Nach deas adúirt plandóigín na gcíocha míne bán Ar fháisciú (: fáisceadh) a dhá láimhin agus barrú a cúig méar Ag cur scáth ar an gcás len a raibh sí ann i bpéin Scéal cráite air, is láidir an snaoisín é" [Ó Bheartla Ruadh Ó Fhlaithbheartaigh, Camas. Nuair a tháinig Tomás Láidir 'Ac Coistealbha isteach ag athair Úna Bhán dhá h-iarraidh fuair sé ag gol roimhe í. Bhí fear eile istigh dhá h-iarraidh. D'iarr an t-athair uirre sláinte an té ba mheasa léithe faoi'n domhain a ól, agus dúirt sí go mba é Tomás Láidir 'Ac Coistealbha é. Nuair a dúirt sí sin buaileann an t-athair iarraidh ar an mbéal uirre, agus thosuigh sí ag gol. Ach nuair a cheisnigh Tomás í faoi fhá a guil, dúirt sí go mba pinse snaoisín ba chionsiocair leis. Annsin rinne Tomás giota de'n amhrán] / Nach deas a shíl sé fir a fháil a chúnamh dhó! / Is deas a thug mé néal chodlata liom th'éis mo dhinnéir inniu / Nach deas a gheobhadh sé bean agus gan slí gan fáltas aige / Nach deas uait magadh a dhéanamh! Diabhal bréag! / Is deas a chodlóinn píosá anois, dhá síninn ar an leabaidh / Is deas a d'ólfadh sé gloine fuisce anois agus bíodh sí aige / Is deas a dhaimhseóinn puirt anois dhá gcastaí dhom é /

Is deas an chaoi é go deimhin! Iasacht na n-iasacht. Ise ag fáil bainne uainne, agus dhá thabhairt uaithe aríst / Is deas an bhail a chuir sé ort : a raibh agad a mhealladh uait / Is deas an scéal é: fear leathchoise ag dul ag pósadh / Is deas an deis atá air anois: gan fód móna ag gabhail leis nach bhfuil díolta aige / Is deas an cleas a rinne sé! Shílfeá gur beag an dochar dhó náire a bheith air]/ Is deas an rath ar a' (: ar) gcuid coirce é: asail na tíre dhá thaltú / Is deas an obair atá ort: ag caitheamh smugairlí le na daoine. Béidh a shliocht ort ach a dteagaidh t'athair. Gheobhaidh tú garbh é / Is deas é t'fhaisean; is deas sin. Dheamhan ceó a bhí le déanamh leat ach dhá leith a dhéanamh de do dhruim / Nach deas an béas a thug tú faoi deara dhuit féin: a dhul ag aithléamh ar na daoine. Tá an diabhal ag cur chathaí ort / Is deas an bealach atá len a leithide de chailín óg, dá mbeadh a fhios aice é! An chaile bhradach, ó's ise í / [Is deas an tógáil atá sí a thabhairt ar a cuid páistí! Is cinniúint uirre é, nó beidh siad in a gcneámhairí cho mór léithe féin / Is deas an aire atá a chuid laoghantaí a fháil uaidh. Diabhal bréag nach deas! A scaoileadh siar annsin siar 'sna breaclachaí raithní sin, nó go gcáilltear leis an ocras iad. Annsin tosaí ag rá nach mbíonn siad ag dul dó / Is deas an chóir atá air anois: gan fata ná meacan de bhlá bliana aige]// Tá sé ag iarraidh é fhéin a dhéanamh go deas leis an mbearradh sin / Má theigheann tú dhó go deas, b'fhéidir go bhfuightheá uaidh é / Má chuireann tú aighneas air go deas mín, tiúrfaidh sé toradh ort / Is mian leis obair a dhéanamh dho i gcomh-naí go deas slachtar. Níl aon-ghnatha ag putrálaí in a ghoire / Ba deas í mo cheird muis, ag brú sean-chailí thart i gcáirrín! Dhá mbeinn gan aon-bhuille oibre a fháil le mo ló, ní dhéanfainn é // Déanfaidh sé é. 'Sé atá deas air! = tá sé go maith dhá dhéanamh; is aige atá a fhios len a dhéanamh; tá fonn a dhéanta air [Tosaíonn an leagan seo i gcomhnaí le "is" nó i ráití coibhneasta le "tá" .i. "Is fear é Seán atá deas ar an obair sin a dhéanamh." Ach is annamh a bhíos an leagan coibhneasta seo féin ann, agus níor chuala mé an leagan neamhspleách ariamh .i. "Tá Seán deas ar a dhéanamh." Bíonn sé go minic ag ath-chainteoir san am a n-abróchadh an chéad duine: "Déanfaidh sé obair anois" (Freagra

ó'n ath-chainteoir: "'Sé atá deas air")]/[Bainfidh sé móin anois agus 'sé atá deas air bail ó Dhia air! Ach tobac a choinneál leis! / Ólfaidh sé foracún anocht, agus má ólann féin, 'sé atá deas air! Go deimhin ní chuirfidh sé aon-ghiorranála air, mar chuireadh sé ar an athair nuair a theagadh sé ar "turn" an deoch a sheasamh. "Chinnfeadh orm níos mó dhe a ól" adeireadh an cneagaire. "Airighim giorranála ag teacht orm fhéin" / 'Sé Seán atá deas ar iomramh. Is mór an spóirt i gcura (igh) é. Níl fear a bhárrtha annseo anois / Dar príosta má's é féin sé atá deas air! Breathnuigh ar an déanamh atá ar an teach sin. Gobáin iad na Beartlaíochaí ar a ghualainn. / Is tú atá deas air, bail ó Dhia ort, má thograíonn tú a dhéanamh. Thug tusa an damhsa ó bhuaile leat! Amach leat agus déan geábh]/ 'Sé a bheadh deas air, dhá bhfaghadh sé a shá len ithe. Ach sin é an buille! Céard a choinneochadh a shá len ithe leis. D'íosfadh sé siúd an tsá mhúimhneach (an tsá bhuidhneach?) / Deasóidh S. G. dhuit iad! Sé atá deas air! Dheamhan gréasaí déanta inchinnte air! / 'Sé an mac atá deas air! Níl aon-ríochan leis! Níl aon-cheird amuigh nach bhfuil aige. / Is muid atá deas air! Tugaighidh aríst anois é, má's breágh lib é, agus gheobhaidh sib failm eile! (: cártaí) / Nach h-é atá deas air a mhic ó. Dheamhan duine dhá bhfuighidh sé siúd iarraidh air nach fear é a mbeidh suan air. Siúd é an buachaill aca! / Nár lagaidh Dia thú! Is tú atá deas air! Faoi do chois é a fhleascaigh! Faoi do chois é! // Tugaighidh deas dhom = deis (fc. deis cluiche) // Tá sé ar an taobh ó dheas de'n bhóthar = south side / Caithfidh tú a dhul ó dheas / Fan ar an taobh ó dheas (: bíonn ó leis seo i gcomhnaí. Ní abróchaí an taobh theas) / "Ar an taobh ó dheas de chéibh New York 'seadh a "landáilfeas" sé thall (as luibín "Hóra mhóra mhóra") / Gaoth andeas atá ann (gaoth aniar-ndeas agus rl.) / Tá an ghaoth buille ó dheas anois // An lámh dheas (an chois dheas, an chluais dheas, an ordóg dheas agus rl.) / Bhí sé ar an taobh deas de'n bhóthar = ar thaobh na láimhe deise de'n bhóthar = ar thaobh na deasóige / Torm (tabhair dhom) do lámh dheas = torm do dheasóg / Coinnigh ar thaobh na láimhe deise i gcomhnaí / Tá sé ar dheaslámh Dé anois = ar dheis Dé / Ar dheaslámh Dé go raibh a anam / Torm do dheaslámh / Mo chois clí nó dheas ní chuirfidh mé isteach ann le mo mharainn aríst = ní ghabhfaidh mé isteach ann /.

deibhil = ainm-fhocal, buineann, tuiseal geineamhnach uathaidh — deibhile.

Deibhil: aithdeal, claochmú nó calm sealadach ins an ngála nó ins an uair mhóir.

Is focal fairrge go h-áirid é ar an gclaochmú gála a thapugheas bádóirí le go bhféadfaidh siad rith cladaigh a thabhairt do'n bhád nó a theacht i gcaladh.

Is minic nach mbeadh sé rí-dhona ar an bhfairrge fhéin chor ar bith, ach a ngabhfadh sé rithte le bádóir caladh a dhéanamh in a dhiaidh sin, de bharr bogadh a bheith le tír. Bíonn sé ag forcabhás ar dheibhil an uair sin [Fuaim — dibhil — Ní feasach dom an focal a bheith in áit ar bith ach in Árainn]

Tá an-bhogadh le cladach. Is deacair do churrach ar bith a theacht isteach indiu ach go h-áirid. Cinnfidh sé orra mara dteagaidh deibhil / Tá sé in a dheibhil. Leagaidh oraibh féin agus tiubharfamuid rith cladaigh di. Lá mór ceart é /

Anois atá againn a thapú ó tá an deibhil ann. Tiubharfaidh sé fuighleach le déanamh a dhúinn, ach b'fhéidir go gcuirfeadh muid 'un caladh í mar sin féin. Tá cíoithréabachaí fairrge ann /['Nuair a fuair muid an

deibhil shrian muid linn isteach é, ach d'fhéach sé muid freisin. Marach an deibhil sin fhéin a tháinig, ba í an fhairrge ar n-áit fós /['B'éigin duinn

fuirsheacht annsin ag maraidheacht na h-uaire, ag síleachtáil go bhfuigh- eadh muid deibhil 'chuile phuínite, agus gan baoghal ar bith orainn.] An bhfuil a

fhios agad cá'id a bhí muid ann: Ó bhuilg an lae nó go raibh sé in a lán- mhara. [Ní raibh an aimsir faoi dhúinn le a theacht isteach 'na clochair

chor ar bith.] Deibhil fhánach a tháinig an uair sin féin. Níl ann ach go raibh muid indon clochar an bháid a dhéanamh]/ Ní raibh sé inrásta aca an

bealach a rith meireach an deibhil a tháinig. B'fhada a chaith siad ag maraidheacht anonn agus anall i mbéal na trágha sul má d'fhéad siad a

n-aghaidh a thabhairt isteach. Má bhíonn lonnadh ar bith le tír, is olc an bealach í an chuisle sin aníos. Chuaidh sé 'fhoisceacht mbeannuighidh Dia dhúinn muid

a chur soir ar an bhfearsaid, agus dhá gcuirtí, bhí ar gcuid bádóireacht ar iarraidh /['Dhá dteagadh deibhil ar bith d'fhéadfadh dream eicínt a dhul

amach cho fada leo, ach ní raibh aon-bhád dhá rinneadh (dhár dearnadh) ariamh indon é a mharaidheacht (: bharraidheacht?)] B'fhada a chaith duine aca ar

an gcarraig: nó gur árdúigh an taoille tuile léithe an duine bocht. Ach cé'n neart a bhí air. Céad fáilte roimh Ghrásta Dé /['Bhí an lá indiu indon an

bádóir is fhearr dhár stríoc seol ariamh a chur ar a mhíotal.] [Chaith an ghleiteoig tamall mór de'n lá timcheall an Ghuib, ag tnuthán go dtiocfadh sé in a

{dheibhil} 'chuile phuínite, ach b'fhada an fanacht aice é. Ar éigin a bhí siad indon {?} ar bith /

Deilbh = ainm-bhriathar: briathar. Nuair is briathar é, bíonn an dá réimniú aige — réimniú ó nó f .i. deilbheochaidh mé, deilbhfidh mé (: d'el'əf'ə) /

deilbh = rud áirid a dhéanamh le snáth mar atá mínighthe fút thíos.

"An Crann Deilbh: de mhaidí coille a dhéantaí iad. Chaithtí a dtomhais le riail le fad áirid a bheith ionnta agus leithead áirid is na maidí treasna. Dhá chuaille a bheadh ann agus dhá mhaide treasna. Rinne P. M. Mh. ceann aca dhuinne annseo. Níl a fhios agam cá'il sé anois: ag imeacht is 'chuile áit a mbíonn deilbh le déanamh. Tá sé cho maith dhuinn anois sneachta a chaitheam ar a lorg chreidim. Ní deilbh a dhéanfas muide go bráth aríst. Ní bheadh na gearrchaileadha sin indon aon-deilbh a dhéanamh ...

Cur síos an tSnátha ar an gCrann Deilbh (nó crann deilbhe; tá an dá leagan aige): an dá chuaille a chur in a seasamh annsin le balla: ceann ag corr na fuinneoige agus an ceann eile tuairim agus ag giall an dorais. Ní bheidís cho h-árd leis an áiléar sin baileach. An dá mhaide treasna a chur suas orra : ceann in íochtar agus ceann in uachtar agus iad ag dul isteach ionnta in eangaí mar a bheadh leabaidh. Bíonn rungaí ar nós dréimre 'san dá mhaide a bhíos in a seasamh ar a n-éadan: an t-éadan de na cuailí a bhíos leat. Bíonn buimbiléad tuighe ar an urlár agus dhá cheirtlín shnátha air, i riocht agus nach mbeidh an snáth ag dul ar fud an tighe ort. Ní dhéanfadh sé cúis duit tuinte fada na h-óinsighe a bheith aghad! Annsin tosóchaidh tú ag cur an tsnátha síos ar an gcrann. Crios a dhéanamh an chéaduar. Comhairfidh siad an oiread seo banláí (: bundles) de'n tsnáth — an méid banlá a bhéas le dul 'san eige (aige: 'n'eg'ə) sin. Cuirfidh siad síos an snáth sin ar an gcrann agus beidh siad dhá chur sin síos choidhchin nó go mbeidh a ndóthain thíos. Tosóchaidh siad ar an bpionna (: runga) íochtair ar an taobh seo — taobh na ciotóige — agus tiubharfaidh siad leo suas é ar na pionnaí — dhá chur orra ar fiar — ach gan snaoim (: snaidhm) ar bith a chur air ar an bpionna, nó go dteighidh siad go bárr. Anonn treasna annsin

agus anuas ar an deis chéadna ar an taobh eile ó runga go runga go dteagaidh siad go talamh. Anall treasna go dtí an áit ar thosuigh siad agus ar ais aríst ar an gcaoi chéadna, nó go mbeidh deireadh na gclannaí thíos. Bíonn dhá phionna dhéag suas ar aoirde na maidí. Scaithtí bheadh agus tuilleadh. Féadfaidh siad tuilleadh rungaí a chur ann de réir (: léar adubhairt sé) mar a fheilfeas dóib. Tugtar céadta 'sa deilbh de'n eige 'léar (: de réir) mar is maith leat leithead a bheith ann. Féadfaidh siad h-ocht gcéad (snáth) nó seacht gcéad a chur ann. Mara mbeadh ann ach seacht gcéad ní bheadh aon-leithead ag an snáth nuair a bheadh sé deilbhthe. Beidh leithead ag h-ocht gcéad. Nuair a bhíos an oiread seo clannaí thíos ar an gcrann buaileann siad sriongáinín ar an méid sin. Céad a bheadh annsin. Beidh fearas bárr leithid 'san éadach 'léar (: de réir) mar a ghabhfas céadta ar an gcrann. Féadfaidh tú deilbh dhá shnáth a dhéanamh nó dhá shnáth dhéag nó scór má thogruigheann tú. Chonnaic mé 'chaon chineál aca. Bíonn chúig chlannaí fichead is 'chuile chéad. Ní fuláir fios a bheith agad cé mhéad céad ann shul a bhaineas tú de'n chrann deilbh é. Nach shin é an fáth a gcuirfidh tú síos air é. Comhairfear na clannaí amach in a gcéadta. Beidh an bhean nó an fear atá ag deilbh ag siubhal i gcomhnaí 'gcomh-naí. Ní fheilfeadh dhuit aon-bhuille marbh a leigint in do chuid oibre dhá mbeitheá ag deilbh. Is maith an píosa de lá a chaitheá ag deilbh giota. 'San ngeimhreadh bheitheá an lá leis ar fad. ... Nuair a thóigtear anuas de'n chrann é, bíonn an-fhad ann. Buailfeadh tú snaoim (: snaidhm) nó crios ar 'chaon chloigeann dhe annsin, agus déanfaidh tú suas in a throisleáin é mar a bheadh gruaig mná ann go díreach. Sin í an eige. Tá sé faoi réir annsin le dhul ag an bhfigheadóir ... Gan aimhreas is aon-tsnáth amháin a bhéas ann. Dhá mbriseadh an snáth 'san deilbh, ghreamóchadh sí ar an bpuínte de'n chuid eile de'n tsnáth é. Chuirfeadh sí snaoim (: snaidhm) air ... " [Giota faoi dheilbh shnátha a fuair mé ó m'athair. Rinne sé féin an obair go minic] / {Chuirfidís an t-iarna timpeall ar an gcrann tochrais, agus bheadh an

an crann tochrais annsin ag teacht thar timpeall — an líon dhá thochras agus ag teacht leo ar cheirtlíne. É a dheilbh ar chrann ar nós flainín annsin. Chuirfí ag an bhfigheadóir é agus dhéanfadh sé píosa dhó ... "

[Sliocht as cuntas faoi'n líon ó m'athair] / "D'fuagair sé easnamh orm: an té a bheadh ag deilbh, agus dhá dteagadh duine isteach, d'fhuagróchadh an duine istigh "mo chuid easnamh ort." Dá mbeadh gan a dóthain snátha a bheith aice, bheadh easnamh uirre /

"Bearradh Luain nó deilbh Chéadaoin, níor dearnadh ariamh gan osna nó éagcaoin" (: pirseog faoi gheis oibre atá ar laetheantaí áiride de'n tseachtain) / [Ní dheilbheochamuid é Dé Céadaoin. Tá geis ar an gCéadaoin, a dheirbhshiuir mo chroidhe. "Bearradh Luain nó deilbh Chéadaoin, ní raibh ariamh gan osna nó éagcaoin" /

Diabhal a ndéanfaidís aon-deilbh Dé Céadaoin fadó, dhá bhfaghaidís Eire bronta orra. Bhidís ag ceapadh dhá ndéanadh, nach mbeadh aon-lá de'n ádh orra. Bearradh Luain nó deilbh Chéadaoin adeiridís] / "Deilbh an saoghal agus gheobhaidh tú inneach dhó" = sean-fhocal.

= 'sé'n dlúth a dheilbhghithear ar an gcrann deilbh, ach ní mór inneach a bheith ann freisin le cur air is an bhfigheachán, nó ní féidir aon-éadach a dhéanamh dhe (fc. dlúth). Is minic a bhíos easnamh ar bhean abhrais (fc. "dlúth agus fc. "easnamh" thuas), ach gheobhaidh sí an oiread innigh agus a theastóchas uaithe i gcomhnaí, i gcomhair a mbeidh deilbh-the aice = is minic a bhíos duine ag déanamh ruda eicínt agus gan aon-chosamhlacht air go mbuachfaidh sé tada go deo air, ach foghanfaidh an rud sin uair eicínt. Cuirim igcás fear a mbeadh neart údar leasuihthe aige le h-aghaidh talmhana ach nach mbeadh mórán síl aige, dearfaí leis: "deilbh an saoghal agus gheobhaidh tú inneach air": mar dhoigh dhe, dhá leasuihtheadh sé leis, nach mbeadh aon-easbaidh síl air: go bhfuigheadh sé an síol ar chuma eicínt / [Má tá an aimsir go dona fhéin — agus thar a bheith go dona — dheamhan le déanamh againn, ach an oiread móna agus a fhéadfas muid, a bhaint. "Deilbh an saoghal", adeir siad, "agus gheobhaidh tú inneach air." Tiocfaidh uair bhreagh a thriomóchas í am eicínt / Cé'n mhaith a bheith dhá gcur an eadh, agus gan gamhain ná bó ann len a n-ithe. Feicfidh tú má chuireann tú iad go bhfuighidh tú ghnatha dhóib. Deilbh an saoghal agus gheobhaidh tú

inneach air / Tóig a bhfuighidh tú. Ní stró duit fear a gcaithe a fháil
 anois, agus cho gann agus atá "feais". Deilbh an saoghal, adeir siad agus gheobh
 -aidh tú inneach dó / 'Ar ndú má's cúrsaí mar sin é, níor cheart
 d'aonduine buille ar bith a dhéanamh. Tá an aimsir mar is toil le
 Dia í, agus níl aon-neart againne uirre. Bain amach do chuid féir,
 agus leig de do chuid bundúin. Beidh grian fós ann len a thriomú.
 Deilbh an saoghal agus gheobhaidh tú inneach dó/ Tá mé ag déanamh
 croithe agus gan tada le dhul ionnta ní ag ceasacht ar Dhia é. Níl
 againn in a dheidh sin ach ag súil le Dia chreidim. Nachar dhubhairt
 siad: "deilbh an saoghal agus gheobhaidh tú inneach dhó" // Tá sé
 deilbhthe amach agad = rud a bheadh déanta nó réidhtighthe (: giota
 oibre, bróig deasuirghthe, coca féir déanta agus rl.) [Tá baramhail
 agam nach deilbhthe é seo ó cheart ach deilthe (fc. deil) nó go
 bhfuil an dá fhocal measctha ar a chéile. Baineann an scéal
 céadna le tuilleadh de na somplaí seo síos, ach "deilbhthe", adeir
 tear] / Cheannuigh sé feac deilbhthe indiu (deilthe; deilighthe?)
 = feac a bheadh snuighthe amach, réidh le cur 'san láighe / [Tá an
 feac seo deilbhthe anois le cur 'san láighe. Fagh an t-iarann.
 Ní fhágfamuid leithscéal ar bith agad gan a dhul ag
 réabadh craicinn amáireach / Caithfidh mé an feac a dheilbhiú
 beagán shul a fhéadfas mé a chur 'san láighe. Tá an bhróigin buille
 ro-fhairsing / Mara ndeilbhidh tú an feac sin roint ní ghabhfaidh sé
 'sa sleaghán. Dar fiadh, is feac breagh teangmháilte é / Tá sí
 deilbhhighthe amach agad, baile ó Dhia ort. Féadfaidh tú do scíth a leigean
 anois, agus an Foghmhar craptha]/ Is gearr a bhéas siad leis an teach anois
 nó go mbeidh sé deilbhthe amach aca. Rinne siad an-
 éascaidheacht leis le mí. Beidh sé in araidheacht a dhul in a chomhnaí ann
 faoi cheann míosa eile / Tá tú deilbhhighthe amach anois, glan-
 bhearrtha agus gabhtha gléasta le dhul in do rogha áit / Tá péire
 cléibh deilbhhighthe amach indiu aige, agus dar fiadh is fiú cuid mhaith
 iad agus cho daor agus atá cléibh anois / [Tá an garrdha deilbhthe amach
 anois aige le cur = leasuirghthe, socruighthe, agus 'chuile théisclim eile
 déanta faoi chomhair an chuir]/ Is furasta an t-Earrach a chur dhá
 mbeadh an deilbh (deilbhiú freisin) déanta = leasú, socrú agus gach

téisclim mar sin déanta. Dá mbeadh an stocáil déanta, níor bhrigh an churaidheacht féin a dhéanamh / Dá mbeinn réidh le 'chuile dheilbh eile go dtí an churaidheacht, ní leath-anró í sin a dhéanamh. Ach bíonn duine meathta ag dul i dtráigh, agus ag togáil clascannaí agus ag biorrú claidheachaí, agus ag déanamh crúbáin / [Ní hé an t-achar is fuide nó go mbeidh 'chuile shórt deilbhthe amach anois agam le tosuighe ag fódú. Ach dar príosta, tá sé ag síneadh suas leis an am. Nach bhfuil an Fhéil' Pádraic ar ghort an bhaile! / Dhá mbeadh 'chuile dheilbh eile réidh, ní bheithí i bhfad leis an teach, ach cidh Dia go meáróchadh an téisclim duine. Tá mise thar bharr mo chéille ag na faileannaí beaga sin atá le déanamh / Bhí 'chuile dheilbh eile déanta aige 'san oíche Dia Domhnaigh ach an pota a leagan síos, agus bhí sé le sin a dhéanamh an oíche sin. Ba cheart dó a bheith réidh faoi seo. Mara dtapuighidh tú é mar sin féin, dheamhan an sdríog a bhéas aige. Ní túisce réidh anois é ná bhíos an iarraidh fuadaighthe cruinn baileach. Mara bhfaghaidh tú aon-deoir aigesan, tá tú réidh len a fháil in aon-áit eile / Tá muid deilbhighthe amach anois le dhul ag réabadh portaigh, agus arsa tusa tá sé in am sin againn] / Níl aon-cheo deilbhighthe nach bhfuil sé indon a dhéanamh = níl aon-cheo ó'n deil amach nach bhfuil sé indon a dheanamh = tá sé indon gach uile rud a dhéanamh, tá sé cho stuama sin / Níl aon-cheo deilbhighthe nach bhfuil déanta annsin thíos aige. Sin é an buachaill! Is mór an stuaim a gheall Dia dhó thar duine ar bith ar an mbaile / An-fhear ceirde é. Níl aon-nidh deilbhighthe nach bhfuil sé i riocht a dhéanamh / [Tá 'chuile shórt dhár deilbhigheadh ariamh thíos 'san teach sin aige, ach do dhubhshlán fagh tada uaidh. Dhá mbeadh an chruadhóig ba mhó ort a bhí ar aonduine ariamh, ní thiubharfadh sé aon-bhall de'n uirnís sin duit / Dheamhan ball uirnise deilbhighthe nach bhfuil aige, agus gan é indon tada a dhéanamh leo. Dheamhan ceo muis. Sin í an choigeallach i láimh na h-óinsighe, ball uirnise a chur in a láimh sin.] // [Tá sé deilbhthe amach l'aghaidh an bháis = duine a bhí go dona, suaidhte, claidhte agus a raibh déanta len a bhás / Chreidim go bhfuil an bhean bhocht deilbhthe amach l'aghaidh an bháis. Is maith atá sí ag saothrú an bháis ar aon-nós. Diabhal bréag nach maith / Ní fhaca mise leis

an tsíorraidheacht cheana é, agus go deimhin mara bhfaca féin, tá sé deilbhichte amach faoi chomhair an bháis anois. Tiubharfaidh dhá lá dhéag na Nodlag rud le déanamh dhó]/ Bhí mé ag breathnú air as cionn cláir agus 'séard adubhairt mé le Jude gurb é an tinneas a dheilbh amach le h-aghaidh an bháis é. = bhí sé snuighthe suaidhte / Tá sé deilbhichte amach anois le h-aghaidh an bháis ceart. Is furast aithinte air é. Nar ba buil le Dia go mbeadh liostachas cho fada orm leis ar chaoi ar bith /[Níl 'chuile lá dhá bhfuil sé a chaitheamh anois ach dhá dheilbh amach l'aghaidh an bháis. Tá sé fánach aige a theacht as. Is beag an baoghal air a mh'anam. Tá a chuid maitheasa ar iarraidh / Dia dhá réidhteach nach hé atá claoidhte caithte. Dheilbh an tinneas sin amach l'aghaidh an bháis go maith é. Nach teann a bhíos duine in a dheidh sin. Ní bhfuightheá fear cho h-urrúnta leis sin dhá gcuirtheá slat ar pharáiste tá dhá bhliain ó shoin. Agus feacha indiu é agus gan ann ach na cheithre eite]/

Deilbh: ainm-fhocal, buineann, geineamhnach uathaidh: na deilbhe

Deilbh: cruth, déanamh, pearsa, cumraidheacht, cuma.

[Ní mórán atá sé 'san gcaint anois ach go dtuigfí go maith é de bharr é a bheith i bhfilidheacht agus in amhráin, agus i scéalta]

"Aithnighim culaith an Deirg ach ní aithnighim a dheilbh ná é féin Agus fear gan bheannú imeasc an tsluaigh, dorna a bhí a leathnú ar chnámh a ghéill" [Sin é adubhairt an Chailleach — máthair an Deirg Mhóir nuair a tháinig Fionn isteach chuice agus culaith an Deirg air] / "Aithnighim claimhe agus culaith an Deirg ach ní aithnighim a deilbh ná é féin" (: leagan eile air)

"Aithnighim claimhe an Deirg ach ní aithnighim a núdh-dheilbh ná é féin [Cois Fhairrge — a shnuadh dheilbh b'fhéidir (: ə nū)? Tá an n seo faoi anáil imighthe as Gaedhilge Chois Fhairrge, ach tá sí fágtha faoi na h-Oileáin: Leitir Móir, Leitir Mealláin, agus rI. Ní mheasaim gur chuala mé ariamh í i gCois Fhairrge ar aon-nós].

Deimheas (: d'iv'əs): ainm-fhocal; fireann; geineamhnach uathaidh: an deimhis
uimhir iolraidh: deimheasachaí

Deimheas: siosúr mór le h-aghaidh caoirigh a bhearradh nó obair de'n
tsórt sin; cluas le h-éisteacht; fonn troda nó cainte, no roptha.

Fagh an deimheas. Caithfear a dhul ag bearradh indiu. / [Níl a fhios
agaibh, cá'r leagadh deimheas na gcaorach / Tá an deimheas sin
maoluighthe ar fad. Níl sé indon tada a bhearradh] / Tá deimheas
air ag éisteacht = duine a bheadh ag éisteacht an-ghéar nó an-
áirdeallach / [Tá deimheas ar an bpiteoig de mhac sin ag M. T. ag
éisteacht le faitíos nach mbeadh 'chuile scéala aige ag dul abhaile
. Is 'C Thuathálánach déanta é (Mac Tuathaláin) / Shílfeá go
mbíonn deimheas air ag iarraidh 'chuile mhíle rud a thógáil, agus diabhal
mórán prae len a chuid Gaedhilige in a dheidh sin. Ní bheadh sé daor-
bhasctha marach an chanamhaint dhalba atá air. Ní thuigimse 'chaon
deichmheadh focal uaidh scaithtí / Má's ag dul thart an bóthar féin a
bhéas sé, bíonn deimheas air fea'int a gcloisfeadh sé focal ar bith
ag ceann bóithrín nó áit de'n tsórt sin. Agus siubhlann sé cho
mion cho réidh, agus go sílfeá gur ag iarraidh éalú ar dhuine a bheadh
sé. 'Ar ndú, d'eireochadh dhó: 'sé'n dearcadóir atá 'san
mbeairic anois é] / Tá deimheas air anois nó go dteighidh sé ag
troid = goin, faobhar, fabhairt / Má bhíonn deoir ar bith caithte
aige feicfidh tú an deimheas sin air. Níl ag duine ach é a sheachaint an
uair sin / [Tá deimheas uirre sin i gcomhnaí. Is mór an t-iongnadh nach
dtiocfadh tuirse ar a teanga uair eicint nuair a bhíos sí in a
claibín muilinn i gcomhnaí = bean agus díle cainte aice i
gcomhnaí] / 'Sábhálaidh Dia sinn nach uirre atá an deimheas. Sin í
a bhfuil bás na caillighe agus pósadh na mná óige aice ar chaoi ar
bith / Tá faobhar ar a deimheas aice anois. Feicfidh tú píosa
sciolladóireacht annseo roimh an oíche, nachar chuala tú a
leithide ariamh má ionnsuigheann sí féin agus an rúisc thuas
a chéile. [M'anam, nach hí an ribín réidh í an bhean thuas muise
ach an oiread leis an gceann síos, má bheodhuigheann sí féin
amach 'un siúite. Bhí an chéad eádradh de'n achran seo {?}
indé ... Cearca 'd'eile ... nach hé an sionnach a fhéadfas a {?}

a dhéanamh fútha! /

Deimheasóiridhe = ainm-fhocal as "deimheas"; fireann.

Deimheasóiridhe = duine géar gearabalach; sciolladóir, ropaire,
duine atá i gcomhnaí ag iarraidh brabach a fháil ar do chuid cainte;
duine a mbíonn goin achrainn i gcomhnaí air; cantalóir, drisín.

Deimheasóiridhe maith í sin. Ná déan níos aoirde léithe ná beannú
di 'san mbóthar. Sin é do dhíol / Tá sé annsiúd in a dheimheasóiridhe 'san
gclúid, agus ní chuirfidh duine focal as a bhéal, nach bhfuighidh sé brabach
air. Dar fiadh muise is beag an acmhúinn atá aige féin: Is furasta
leis gáiridhe a dhéanamh faoi'n té údan eile, ach feiceamuist déanadh
aonduine aon-gháiridhe faoi fhéin / [Tá sé féin go lághach síodamhail,
ach go deimhin 'séard atá 'san mbean atá aige deimheasóiridhe de
ropaire. Nach bhfeiceann tú ag imeacht annsin í agus gob uirre]/

Dreoilín: ainm-fhocal buineann; tuiseal geineamhnach: an/na dreoilín.
uimhir iolraidh: dreoilíní = éan beag atá taitheagthe is gach
uile ghiodán de'n tír (: wren). [fc. "cuisle", "ceirt na n-easbaí", agus
"deachma" freisin.]

"Dreoilín, dreoilín Rí na n-Éan: i dTír Oileáin a marbhúigheadh an t-éan.

Lá Fheil Stiopháin a marbhúigheadh é; is mór do mhuirghín agus is beag thú fhéin.

Dreoilín, dreoilín, Rí na n-Éan" (: an rann adeireas lucht an
dreoilín ar a gcuid stucaireachta lá Fheil' Stiopháin) / Níl muid
ag tabhairt gubh ar bith ar lucht an dreoilín. Feicfidh tú féin air
gur gearr go mbeidh trí nó ceathair de dhreamannaí aca isteach
agad idir chlár agus chuinneog / [Ní raibh tú ag dul thart leis an dreoilín chor
ar bith imbliana? / Céard a chas an dreoilín sin annseo = duine beag
gágach suarach] / Ní thiocfaidh aon-bhiseach ar an dreoilín de mhac sin
aige choidhchin thar mar atá air. Diabhal mé nuair a bhí sé sin in a ghasúr
go shílfeá go mbadh an-údar fir é / Ó muise a dhreoilín is beag é
t'fhoghail-sa ar aon-chor (fc. dreólán) = níl tú indon faice a dhéanamh /
'Ar ndú' ní raibh aige siúd i dhá phionta ach mún dreoilín i lár na
fairrge. Ba ghearr ar a dhúdán siúd dhá phintín ghágacha / [Go

bhféachaidh an t-Athair Siorraí orainn a mhuirín, níl 'sna cupla scillingín "dole" sin ach mún dreoilín i lár na fairrge. Is gearr le dhul ar lán tighe iad / Ní mún dreoilín i lár na fairrge é dhá fhata a leagan aige sin = níl ann ach sugh salmhain i mbéal buláin = níl ann ach cuid an bheagáin // Ní itheann sé an oiread le dreoilín = ní itheann sé tada; is beag a dhíol; níl sé mór-thráthach / [Go deimhin muise, ní raibh call ar bith di an méid a d'itheadh sí sin a thaidhbhsiú. Ní raibh sí ag ithe an oiread le dreoilín] / É sin ag caint ar dhaoine a leagan! Ní leagfadh sé dreoilín, ní áirighim a mhalrait /

Druiminn = ainm-fhocal, buineann; geineamhnach uathaidh: na druiminne
 Druiminn = dromainn (fc. druim, dromainn is an gcnuasach seo);
 dromán, for-chruit ar an druim, nó druim árd, teangmháilte.

Duine ar bith nach gcuirfidh druiminn air siúd le pórtar, ní gar dó a bheith ag súil go dtiubharfaidh sé uain dó le barra. Dheamhan é muis / [Chreidim go raibh druiminn ar an "gcaiptín" seo thíos len ar ól sé lá an aonaigh. Deir sé féin go ndearna sé craos. 'Ar ndú' sin dhá phionta] / Níor bhfuláir druiminn a chur ar an asal sin le 'mbuail -fí air. Tá sé ag cínnt orm a chuibhriú chor ar bith. Tá a bhfuil de cheang -lacháin ann briste aige / [Chuir mé druiminn orm féin le'r ith mé de cheaile indiu. / Fágfaidh an scaróireacht druiminn air, cuirfidh mise geall leat. Tá an diabhal sin ag imeacht in a ríste ariamh, gan buille maitheasa, nó go mb'éigin dó an méid sin a dhéanamh ar na portaigh] / Má chloisimse druid uait aríst go faoithin, cuirfidh mé druiminn ort le a dtiubharfaidh mé de bhata dhuit. Ní hé a mhalrait atá tú a thuaradh dhuit féin; ag imeacht ag cur allais asad annsin, agus gan méir i gcluais le cloisteáil agad. Nach breagh nach mbeitheá cuibh- eamhail fearacht do leithide ar bith 'san tír, agus gan na daoine a náiriú /

Druimfhionn, druimfhinn [: deirtear an dá rud. Is minic an dá leagan ag an gcainteoir céadna] = ainm-fhocal; buineann; geineamhnach uathaidh: na druimfhinne.

druimfhionn, druimfhinn = riasc nó stríoc bhán [bán é go h-iondamhail,

ach thioctadh dhó a bheith ar dhath eicínt eile freisin) siar in druim bó. Ní hé an t-achar céadna siar a theigheas an druimfhionn is gach uile bhó. Bíonn cuid aca a mbíonn an riasc ionnta ó an h-adharca siar ar feadh cnáimh an droma go dtí bun an driobaill. Cuid eile nach dteigheann sí siar an fhad sin chor ar bith.

Tá druimfhionn bhán 'san mbó a cheannuigh sé. Bó bhreagh í dar mo choinsias / [Cé leis an bhó dhruimfhinn bhán sin atá ag imeacht ar an mbóithrín ó mhaidin. Feicthear dhom go raibh a macsamhail de bhó ag N. nó a raibh? / Bhí gamhain urrúnta ag M. Ó H.: gamhain breagh agus druimfhinn ann. Dheamhan thiomanta pighinn a tairgeadh dhó air ach seacht bpunt. Ná a bhfuigheadh sé fear a fhiafruighe chor ar bith ó bhí ucht an lae caithte] / Ní thaithnigheann an druimfhionn sin atá ann liom. Ó'n tarbh céadna iad sin fré chéile: an tarbh atá ag C. Ní fhaca mé aon-bheithidheach ar foghnamh ag tiacht ariamh uaidh: Marach sin dheamhan lá loicht a bheadh agam a chur an t-airgead / [Cé leis an laogh druimfhinn bhán atá ag scóthadh claidheachaí síos annsin. Ní h-eadh ach is gínn é! Is beag an stró a bhí air a dhul de léim chascartha thar chlaidhe an bóthair agamsa annsin thíos ar ball. Déarfainn gur maith a chuaidh a lucht dó ar chaoi ar bith, bail ó Dhia air!]/ Tá sé taobh le dhá bhó anois: céile óg agus bó druimfhionn bhán. Go deimhin bhí sé cho maith dhó an ceann druimfhionn bhán a leigean le fear na sean-bheithidhigh, mar ní bhuachfaidh sé aon-cheo choidhchin uirre, ach anró a fháil dhá cur / [Bhí an-loilgheach annsin thuas ag an gC.: Bó druimfhinne. Diabhal a n-imigheadh sí amach go dtí an lá a mbíodh a h-aimsir caithte. Cé'n bhrigh ach an uair a bheadh sí ar a sochar! Ba mhó bainne í na cheithre cinn]/

Druimfhionnach: aidiacht as druimfhionn, druimfhinn: beithidheach nó eile a mbeadh druimfhionn ann (fc. druimfhionn romhat)

Tá an gamhain druimfhionnach sin ag M. imighthe aríst. A cheann finne ní choinneochaidh é siúd anois, ach ag dul siar 'san áit ar

ceannuigheadh as é / [Diabhal mé go bhfuil an bhudóg dhruimfhionnach ar an talamh aríst. Anois céard déarfá léithe a theacht ar ais ar aith-eolas! / Tá an-údar 'san leath-ghamhain druimfhionnach sin aige. Má choinnigheann sé beaithte é sin, agus mí a thabhairt dó 'san gcimín seo thiar, amach i dtús féir, diabhal beithidheach ag gabhail leis a bhéas ingoir ná i ngaobhar dó] / Cé leis an madadh druimfhionnach sin atá ag guairdeall annsin amuigh. [Is madadh é muise a bhfuil a leas ar Dhia nó gheobhaidh sé fruisín uaimse. Tharraing mé iarraidh de chasúr air ar maidin agus chuaidh mé 'fhoisceacht mbeannuighidh Dia dhó, ach thug sé an eang leis in a dheidh sin. Meastú nachar dhúsigh sé as mo chodladh mé: ag cangailt an dorais ar a mhine-ghéire] = [madadh druimfhionnach = madadh a mbeadh druimfhinn bhán nó bhuidhe nó eile ann de réir an datha a bheadh air faoi'n a bholg agus in a thaobhanna agus in a ucht] / 'Bhfeic -eann tú an áit a bhfuil an faoilleán druimfhionnach? = faoilleán é sin a bhfuil an druim dubh aige agus an chuid eile bán. Tá siad an-tréan ar na cladaigh / [Chonnaic mé faoilleán druimfhionnach indiu annsin thíos agus é ag babhtáil. Meastú nachar thuirling sé 'sa deireadh, agus eirghe as aríst agus stuifín in a bhéal aige. Siar leis as cionn gob an Bh. agus casadh faoilleán eile dhó, agus nachar shín sé an stuifín chuige, agus teagann sé féin ar ais aríst gur thóig sé ceann eile: Nár fhága mé seo, mara bhfaca mé dhá dhéanamh thíos annsin indiu é!]/ Tháinig faoilleán druimfhionnach annsin ar an tsráid ar ball beag, agus diabhal easna dhó nachar árduigh leis sceallóg d'fhata: fataí a' (: ar) mbéilí a bhí mé a fhuarú. Thosuigh sé ag scréachghail cho h-acmhuinneach agus a bhí sé indon, agus leig sé an fata uaidh aríst. Dhóigh sé é cheapfainn! / [Ní mór duit a bheith ar t'áirdeall féin má tá an bulán druimfhionnach sin soir is na garrantaí. Tá sé cho drochmhúinte len a bhfaca tú go h-iomaidh. D'ionnsóchadh sé thú ar an toirt boise / Dar príosta muise, bhí beithidhigh lasta dháríre má chuaidh an bhudógín dhruimfhionnach h-ocht nóta. 'Ar ndú' ní raibh tógáil ar bith uirre. Dheamhan lán do ghlaice a bhí innte]/.

Druim-dhearg, druim-fhada, druim-ghéar agus rl. = aidiachta as
 druim: is furasta adhmaid a bhaint as a gcuideanna len a
 dtuiscint.

Is aisteach an dath atá ar an laogh a rugadh dó. Druim-dhearg
 atá sé / Is druim-ghéar an bhó í = druim-ghéar chorr-chnámhach
 aice / Chapall druim-fhada í = druim an-fhada aice /

Dílis = aidiacht = múirneach; grádhmhar; báidheamhail; géilleamhnach; ceart.

Tá sé an-dílis do Shasana i gcomhnaí / Nach hé atá dílis do'n dream sin! Ní
 athróchaidh sé go h-éag ná dheamhan athrú / Is maith dílis atá sé do'n ól
 ar chaoi ar bith = cothuigheann sé an t-ól; ní leigeann sé dó
 aon-am / [Dhá mbeitheá cho dílis do do chuid oibre agus atá tú do'n damhsa
 diabhal a mbeadh de chailleadh ort. Ach níl. Is beag an baoghal ort. / Tá
 sé cho dílis leis an saoghal do'n obair. Má's fliuch fuar an lá, beidh sé
 amuigh / Go gcuiridh Mac Dílis Dé an t-ádh ort agus leig dom = baintear
 leas as "dílis" go minic i leaganachaí faoi Dhia agus faoi'n Maighdin Mhuire /
 Tá a fhios ag Mac Dílis Dé nach ndearna mise é / Go mbreathnuighidh
 Mac Dílis Dé anuas uirre anocht! / Go gcartaidh Mac Dílis Dé síos
 go tóin Ifrinn thú! / Go gcuiridh Dia Dílis rath ort agus leig dom fhéin
 -eacht / [Tá a fhios ag Dia Dílis má tá maith in ól, gur ól sib a (: bhur)
 gceart dhe le seachtain / Go bhféachaidh Dia Dílis anuas orainn anocht! /
 Go gcuiridh Dia Dílis ar bhealach mo leasa mé anois! / A Mhuire dhílis
 céard a dhéanfas mé chor ar bith / A Mhuire dhílis, nach hí an droch-
 aimsir í! / A Mhuire dhílis céard a choinnigh amuigh thú cho fada seo? / Ní
 scarfaidh mé leis sin. 'Sé mo dhearbhraithrín dílis atá básuighthe a bhain
 é i dtosach / Sin é pictiúr mo dhearbhráithrín dílis atá thall i
 Meiriocá / A dhearbhráithrín dílis agus a dhearbhráithrín na páirte,
 cé'n fáth ar imigh tú uainn? = bíonn rudaí mar sin dhá rádh nuair a
 bhítear ag caoineadh duine as cíonn cláir / "A dheirbhshiuirín dílis"
 adeir sé "agus a dheirbhshiuirín charthannach" / A chuidín dílis céard atá
 tú a dhéanamh annsin? / A ghrádh bán dílis, goirm agus coiscricim thú! /
 A leinbh dhílis agus a laoi, ná bí ag caoineadh anois! / A stóirín dílis

céard atá ort? / Ní ghabhfaidh mé fad dílis mo choise in éinfeacht
 leat, adeirim féin, mara dtugaidh tú an punt glan dom =
 fíor-fhad; fad ceart; fad mo choise féin / [Dheamhan é ná fad dílis
 mo choise! Ní theastóchadh uaim ach a dhul in éindigh leatsa. Is maith
 é mo luach saothair muis! / Ní leigfeadh sí an mac fad dílis a choise
 in éindigh leis gan deich scilleacha 'san ló, agus fuair sé é freisin.
 Gheobhfadh agus tuilleadh dhá seasadh sé uaidh / Ara diabhal a
 cos sin a shiubhailfeadh fad dílis a coise de'n bhóthar in éindigh leis. Shiubh-
 ailfeadh muis! Coinneochaidh sí nathaidheacht mhaith leis istigh ar leic
 an teallaigh mar sin, ach ní thiubharfadh sí le rádh d'aonduine go bhfeicfí
 ag siubhal an bhóthair in éindigh len a leithide de liúdramán í / Teirigh
 ann anois má's breagh leat. Gabhfaidh tú ann dom fhuireasbhaidh-sa ar
 chaoi ar bith. Fad dílis mo choise muise, ní ghabhfaidh mise in éindigh leat.
 Nuair a thairg mise a dhul ann, ní raibh agad orm ach meas magaidh]/
 Ná bac leis sin! Tá sé cho daoitheamhail leis an diabhal. Ní thiocfadh sé
 fad dílis a choise leat, dhá mbeadh do chailleadh go deo leis. Thiocfadh
 b'fhéidir! / Ná leig fad dílis do choise leat é níos mó. Ní madadh ar bith é
 le tabhairt 'un bóthair leat: madadh ar bith a thosuígeas ag sclamhairt
 ar 'chuile dhuine agus ar 'chuile mhótar dhá dteigheann an bóthar! /

Diúin: ainm-fhocal; fc. neoin.

Deilgneach: ainm-fhocal, fireann; geineamhnach uathaidh: an deilgnigh.

Deilgneach: claimhe a theagas ar ghasúir. Teagann sé ar dhaoine móra
 scaithtí, ach is uair is na naoi n-áird é. Bíonn na gasúir priaclach agus ann-
 sin, teagann drúcht guiríní amach thríotha. Déanann na guiríní seile
 agus méaduigheann siad go mbíonn siad ar mhéid áirní nó gar dhó. I gceann
 seachtaine nó mar sin, calcann siad suas agus déanann siad claimhe
 dorcha. Scéitheann an claimhe sin aríst faoi cheann seachtaine eile,
 agus tuiteann sé ar fad. Galra an-tógálach é, ach níl thairis sin de
 dhochar ann. Ní thugann sé aon-bhás d'aon-ghasúr, ná ní fhanann aon-
 fhuigheall in a dhiaidh. Is cosamhail gur gné eicínt de'n bholgaigh é.
 [Chicken-pox i mBéarla?]. Ní bhuaileann sé malraigh cho tréan
 is an taobh tíre seo anois, agus a bhuaileadh sé iad roimhe seo /

Deimhin = is an leagan "go deimhin" amháin = go dearbhtha; go cinnte,
go siúráilte; gan aon-aimhreas; gan bhréig; gan baoghal ar bith

(Deimhin: d'iv'in')

Go deimhin ní dhéanfaidh sé mórán nó is cinnt air é [Fágtar an "go"
ar lár go minic. "'Deimhin ní dhéanfaidh sé mórán agus rl. / 'Deimhin is
beag an bheánn atá agam air / [Go deimhin ba chóra dhó ciall a
bheith aige agus gan a bheith ag imeacht ar an gcaoi sin! / Dar go deimhin
ní dhéanfad! / Dar go deimhin muis, is deas an buachaill siopa a
dhéanfadh sé / Dar go deimhin ní fhaca mé a leithide ariamh / Go
deimhin muis, tá sé in am agad anois / Go deimhin fhéin, is beag
an dochar duit náire a bheith ort ag imeacht mar sin! / Go deimh
-in féin dhá mbadh duine de'n tsórt sin mé, is fadó a d'fhéad-
fainn é a bheith déanta agam / Go deimhin féin is mór a d'ól sé
ariamh agus is dona a chuaidh sé dhó / Go deimhin dhuit tá caint aige /
Go deimhin duit, is gránna an cheird atá air! / Go deimhin duit ba
chóra dhó smiaróid (: sméaróid) chéille eicint a bheith aige feasta
choidhchin / Go deimhin agus go dearbhtha, tá sé in am agad a thiacht /
Go deimhin agus go dearbhtha dhuit, níl a fhios agam céard is cor
dó chor ar bith] / Go deimhin agus go dearbhtha dhuit, ba deas an feic é ag
teacht aniar dhó / 'Deimhin muise tá! Is agamsa is fharr a fhios / Go
deimhin bhuaill! Chonnaic mé é dhá bhualadh / Tá go deimhin = tá go
cinnte / Tá go deimhin! = ní baoghal go bhfuil [Is de réir béim na
cainte atá an t-idir-dealú seo. Níl béim ar bith ar an gcéad
deimhin (: tá go deimhin), ach tá is an dara ceann] / Chuaidh go deimh
-in! Baoghal air! / Gheobhaidh go deimhin! Gheobhaidh, 'nuair a gheobhas
Pól a shúil! / 'Deimhin tá a mh'anam, agus go h-árd as cionn na trí
scóir / 'Deimhin bhain muis. Chonnaic mé dhá baint é / Is maith é go
deimhin! = níl aon-mhaith leis / Dhéanfadh sé rud go deimhin! Níl aon-
chíos ar an gcaint 'ar ndú! / Tá airgead aige. Tá rud aige go deimh-
in! Cac éanachaí i mBaile Átha an Ríogh, mar adeir N. / Dhéanfadh
go deimhin! Ní dhéanfadh sé púirín cearc, ní áirighim teach /
'Deimhin is deas an chaint atá ort! / ['Deimhin is mór a bhaineas sé
dhuit anois. Tá tú ro-chaidéiseach uiliog / 'Deimhin dhéanfá-sa cat
agus dá rioball dhá bhfaightheá cead do chinn! Breagh nach ndéanann
tú rud eicint mar sin / Is maith é go deimhin! Ní fiú do sheacht
mallacht é.] /

dreacht: ainm-fhocal (: d'r'axd): púir nó deannach a eirigheas de spré-mhóin nuair a bhíos stolladh gaoithe agus í an-tirm sa samhradh [Níor chuala mé an focal seo ariamh ach ag duine amháin. Chinn orm an focal a fháil ag duine ar bith eile in aon-bhaile ná in aon-cheanntar leis. Deannach (fc. deannach) a thugas 'chuile dhuine air, agus níor chuala duine ar bith aca an focal tuasluaidh -te. Chuir mé tuairisc blianta in a dhiaidh sin leis an bhfear céadna agus dubhairt sé an focal céadna, agus cé gur caint-eoir maith é, ní mheasaim in a dheidh sin go bhfuil an focal ceart. Tá dearmad eicínt ann de réir mo bharamhla].

Deifir (: d'ef'ir'): ainm-fhocal; buineann; tuiseal geineamhnach uathaidh: deifire: deifre, ach is focal é nach dteagann claochmú tuisil air go minic, ach an t-alt a athrú go dtí "na".

Deifir: bruid, deabhadh; driopás, anbháthadh, forrú, antlás, beodhas

Tá an-deifir ort. / Bhí dubh-deifir air / Bhí deifir mhór (dhiabhalta, dhalba agus rl.) air / Bíonn deifir an domhain (an tsaoghail, deifir a bhfaca tú ariamh agus rl.) air / Bhí an oiread deifir' air agus a bheadh ar fhear a bheadh ag dul ag iarraidh cailleadh do bhean a bheadh air a céad-pháiste / [Dhá mbeitheá ag marbhú mairt ní leigfeadh an deifir dó breathnú ort / Ná bac le deifir! Is air siúd a bhí an deifir / Deifir ag an deamhan ort! (deifir as ort! agus rl.). Breagh nach ndéanann tú deifir mar sin agus gan a bheith ag caint fúithe / Is beag an deifir atá ar siúd mo léan amach in a ghnatha / Tá sé ar bheagán deifir' 'ar ndú', mar a bhí sé ariamh]/ Is mó an deifir a rinne tusa ná mé ag imeacht as an mbaile mór, agus bhí mé sa mbaile romhat in a dheidh sin / Rinne mé (déanfaidh mé agus rl.) deifir mhaith abhaile / [Is maith an deifir a rinne tú agus a bheith sa mbaile cho luath seo / Ní mó ná dá gcuirte splanc in a phóca go ndéanfadh an roighineadóir sin deifir / Rinne sé cuid mhaith deifir' agus é a bheith annseo ó ló / Má's leat deifir a bhaint as sin cuir francach in a phóca]/ Bain deifir as an diabhal d'asal sin, nó beidh sé ina oíche dhubh orainn / Breagh nach ndéanann tú rud eicínt deifire thairis sin.

Meastú an bhfanfaidh an taoille leat? / Leig an deifir thart = suidh síos agus leig do scíth / Tá deifir orm /

Tá deifir cladaigh (Aifrinn, sochraide, portaigh, féir, bóthair, scoile agus rl.) orm / Is beag de'n deifir chladaigh seo atá ar Mh. Sh. Gh. Níl an rabharta ag cur mórán imní air, agus b'fhéidir gur b'aige atá an ceart / Shílfeá go bhfuil an-deifir scoile ar na gasúir seo indiu, hébrí céard a bhain dóibh / [Ní deifir portaigh atá air, mo léan, mar atá ar dhaoine eile. Dheamhan eirghe a ghníos sé go dtí an h-aondéag 'chuile lá / Is mór de dheifir garrdha agus guirt a bhí air ariamh, agus céard atá dhá bharr aige indiu ach an oiread linne. Dheamhan a dheatach!]/ Ní fhaca mé aon-deifir faoistin ariamh ort thar aonduine sa teach. Marach gur tapuigh-eadh tú anuiridh, bheadh faoistean na Cásca leigthe thart agad /

Nach mór an deifir damhsa atá oraibh! Dhá mbadh é an garrdha nó an portach é, ní bheadh a leath-oiread deifir oraibh / Brugh agus ding oraibh mara beag an deifir eirghe atá oraibh / Mo léan, tá an deifir amach oraibh. Dhá mbeadh an deifir isteach oraibh cho maith sin, dhéanfadh sib cúis = daoine agus fonn orra dul chuig damhsaí agus eile / [Tá deifir 'un bídh air / Tá deifir go Gaillimh air / Tá sé gan deifir ar bith dá bhfaca tú ariamh / D'imigh sé faoi dheifir = bhí deifir air ag imeacht / Rinneadh é sin faoi dheifir agus tá a shliocht air: tá sé maoil-scríobach / B'éigin duithe (: dī) imeacht faoi dheifir / Chonnaic mé ag dul siar é le an-deifir. Diabhal a leithide de dheifir]/ Rinne mé é sin le an-deifir / Ghabhfá G. in imeacht trí ceathramhnaí uaire ach badh le an-deifir é / Dhá gcuirtheá lá é, badh le an-deifir é / Cheannuigh mé é as deifir, agus tá a shliocht air: níor bhreathnuigh mé chor ar bith ceart air, ach a chrochadh liom / [Is minic le duine siléig a dhéanamh mar sin as deifir / Imeachaidh an deifir díot fós ach a mbeidh tú cho sean liomsa / Níl aon-deifir leis. Féadfaidh tú a thabhairt aniar uair ar bith a gcasfar an bealach thú / Bhí an-deifir agam leis an gculaith éadaigh, ag ceapadh go mbeadh sí agam faoi'n Nodlaig, ach bhí baoghal orm]/ Níl aon-deifir mhór mar sin leis, ach cho luath agus a chasfar agad é, b'fhearr dhuit a íoc, b'fhearr sin. Tá sé amuigh le fada / Shílfeá go raibh an-deifir aige leis an gceap. Ní mian leis

tada a fhágáil ar iasacht an-fhada / [Ara níl deifir mhór ar bith mar sin leis an gcíos. Glacfaidh siad é uair ar bith a gheobhas siad é / Dhá mbeadh deifir abhaile leis, mo léan is fada a chaithfí ag fanacht leis]/ [Níl deifir ar bith ar an bportach leat. Déan an rud atá tú a dhéanamh idtosach]/ Déan deifir a chur leis = cuir deifir leis = cuir faoi ndeara dhó deifir a dhéanamh / Nachar dhubhairt sé go raibh sé ag teacht. Gabh síos agus déan deifir a chur leis / Gabh siar roimh an sagart agus déan deifir a chur leis. Mara gcuiridh ní bhéarfaidh sé beo air / [Nachar fhéad tú deifir a chur leis abhaile? Ní thiocfaidh sé anocht anois / Déan deifir a chur leis an mbéilí sin. Caithfidh mise a dhul amach]/ Teirigh síos go dtí é anocht agus déan deifir a chur leis, nó ní dheasóchaidh sé an bhróig sin i mbliana. Duine an-tsiléigeach é mara mbeidh tú dhá bhrosnú (: bhrostú) igcomhnaí / Mara gcuiridh sib deifir leis an táilliúr sin thoir ní chuirfidh sé aon-ghreim in aon-tsnáth éadaigh lib i mbliana. Tá siad mí aige cheana / [Dá gcuirtheá deifir leis an gcapall bheitheá sa mbaile ó ló mhór, ach b'fhearr leat ag snámhaidheacht. Fágfaidh sin do mhaistín de "shummons" agad]/ Breagh nach gcuireann sib deifir leis an bpota sin. Níl cosamhlacht ar bith fiuchta air / Ní chuirfidh sé siúd mórán deifir leis fhéin (nó air fhéin) ag tabhairt rud ar bith dhá bhfuighidh sé ar ais / [Marach gur chuir mé deifir leo, ní bheadh an teach déanta go ceann bliana fós aca. Is cuma sa diabhal leo sin é ach cupla cúrsa a bhualadh air agus é a fhágáil annsin / Bhí bís air le deifir imeacht]/ Bhí sé ag siubhal anonn agus anall ar fud an tige le deifir imeacht / Tá sé cho maith dhaoib imeacht anois agus ní ag cur deifir lib é, ach má leigeann sib an deireannas oraib féin, beidh tús na h-oíche an-dorcha / [Ní ag cur deifir lib é, ach sílim go mb'fhearr dhaoib a bheith ag baint coisméig as pointe ar bith feasta. Tá aistir fada rómhaib / Níor tháinic aon-éiliú ar airgead acraí fós, ní ag cur deifir leis, ná ag tabhairt gutha air é!]/ D'imigh sé agus deifir air deirimse leat! = bhí deifir air ag imeacht agus níor mhór dhó mar cuireadh faitíos air / Imeachaidh sé sin agus deifir air, má theagann sé anocht / 'Sé a d'imigh agus an deifir air / [Cuirfidh mise deifir ort ag imeacht mara n-imighidh tú uait féin / D'imeachadh sé agus deifir air, dhá mbeinnse istigh!]/ Cuirfidh mise amach é agus deifir air! / Tiubharfaidh sé aníos é agus deifir air, má chasaimse

leis! / Mara dteighidh tú 'chodladh as réidhteach, gabhfaidh tú chodladh agus deifir
 ort ar ball / [Má chuirimse an póilí in a dhiaidh, déanfaidh sé é agus deifir air /
 Dar fiadh dhá bhfeicinnse é, d'fhágfadh sé annsin é agus deifir air / A dhaitín
 bhraidaigh mara dteighidh tú amach ag an scoil, gabhfaidh tú amach agus deifir
 ort! / Árdóchaidh sé é agus deifir air, ach feadh 's mise é a fheiceál. Sé'n an
 rud is lugha dhó an bhearna a thógáil lá agus go dtug muid
 casán dó ann] / "Mhall Dia an deifir" = sean-fhocal (fc. mall) /
 Níor mharbhuigh do dheifir ariamh tú ag eirghe (fc. mharbhuigh) / Cá'il
 do dheifir ag dul? = cé'n áit a bhfuil an oiread sin deifre ort;
 céard atá le déanamh agad le go mbeadh an oiread sin deifir
 ort? / [Leig do scíth. Cá'il do dheifir ag dul / Ara suidh fút go fóill-
 each agus déan do chuairt. Cá'il do dheifir ag dul? / Cá'il mo dheifir
 ag dul ab eadh? Nach bhfuil aoirde crann luinge d'fheamainn
 dearg sa gCaladh! / D'fhéadfá fanacht le blogam tae. Cá'il do
 dheifir ag dul, ach an oiread leis siúd? /

Deifireach, deifreach: aidiacht as "deifir": bruideamhail, driopásach agus rl.

[fc. beo]

Déan é go deifreach / Ní mór dhuit a bheith deifireach anois leis / Nach
 hí atá deifreach trathnóna! = deifir uirre / Ní bheidh siad an-deifireach
 leis mara gcuiridh duine fhéin dlúthas leis / [Bhídís an-deifireach le
 airgead na Gaedhilge blianta eile, ach níor fritheadh annseo fós é] / Mara
 mbí sib deifreach thairis sin, ní bheidh sibh críochnaighthe indiu / Imigh
 leat anois go beo deifreach, agus teirigh síos ann = [Cuirtear "beo" agus "deifreach"
 i gcuingir mar sin] / 'Sé atá beo deifireach ar a chois / [Cé'n
 chiall nach mbeitheá beo deifireach mar a bheadh gasúr agus gan
 a bheith ag leigint do'n fhéar fás faoi do chosa] / Rinne sé beo
 deifreach é, deirimse leat, 'nuair a d'aimsigh sé siúd é /

Deifiriú, deifriú: ainm-bhriathar, briathar as deifir: deifir, dlúth

-as, bruid, deabhadh a chur le rud; rud a bhrostú; rud a dhéanamh sciobtha.

Deifriugh leat! / Deifriugh amach! / Deifreochaidh tú má theighimse do dhiaidh! /
 Dheifriugh sé go maith. Marach gur dheifriugh, ní bheadh sé annseo anois / Deifir

-igheann sé abhaile leis an íocaidheacht i gcomhnaí agán a bhean / Tá sí ag deifiriú anocht agus b'annamh léithe, b'annamh sin / Ní mór dhuit deifriú anois, nó beidh sé in a dhórtadh ort /

Duilleog [: d'íl'ōg: d'íl'ōg']: ainm-fhocal, buineann, tuiseal

geineamhnach uathaidh: duilleoige; uimhir iolraidh: duilleogaí.

Duilleog: cineál féitheachaí cruadh atá isteach faoi t'asnachaí ag béal do chléibh nó thíos faoi do chích. Cartilege nó gristle atá air i mBéarla. Tá le rádh gurb ann a bhíos cleithín tuithte ag daoine. [Fc. freisin "billeog"].

Bhuail tú isteach ar an duilleoig mé. Chuir tú pian i mo chroidhe / Tá doigh eicint isteach san duilleoig orm, maran cleithín a bheadh ag tuitim agam. / Isteach annsin i mbéal na duilleoige atá sé ag dul dom. Deir siad seo gur cleithín atá mé a tholgadh, ach ní chreidim -se go bhfuil a leithide chor ar bith ann / Bhí sé ag putráil scathamh mór le mo dhuilleoig annsin, agus chuir sé pian orm, ach dheamhan a chos a leag aon-ghloine orm. Sílimse nach bhfuil a fhios aige siúd céard is cor do chleithín chor ar bith. Ní hé a chosamhlacht go bhfuil a fhios ar aon-chor /

Dlisneachaí: tugtar ar "shlisneachaí" scaithí é. "An áit a snuidhtear an crann is ann a bhíos a dhlisneachaí" (Fc. slis, slisne, slisneach).

Dromchlár: ainm-fhocal, fireann; (dr̥imxlār): uachtar; clár;

dromchladh; gruadh; druim; lom; surface, face. [Ní bhíonn sé ach le "domhan"]

Níl sé ar dhromchlár an domhain indiu, an té is uilce ná é sin = ar uachtar nó ar dhromchladh na cruinne; faoi thalamh an domhain; le fáil / Dhá mbeadh sé in áit ar bith ar dhromchlár an domhain, nach scríobhfadh sé agam leis an fhad seo, ach leitir na scuan níor tháinig uaidh le h-ocht mbliana / Meastú an bhfuil sé ar dhromchlár an domhain indiu aon-fheithideach is measa croidhe ná é. Má tá muipe, is iongantas é / [Níl aon-tír ar dhromchlár an domhain is deiseamhla a d'fhéadfadh a bheith an pointe seo de ló ná an tír seo, marach a bhfuil d'fhalt -tanais againn fhéin dá chéile]/

Deir = Briathar (adeir).

[Gramadach: Briathar mí-rialta: Láithreach: deirim, deir tú (deireann tú) deir sé (deireann sé) ... deirtear. Diúltach: ní abruighim agus rl. Ach tá abruighim is an dearbhthach freisin — "is minic a abruighim féin é sin" agus rl.; agus tá deirim amantaí is an diúltach — ní dheireann tú é sin; an ndeir tú liom é agus rl. Tá an dá leagan deir tú, deireann tú etc. ann, ach is tréine fuirmeachaí an "deir" déarfainn. Fáistíneach agus Coingheallach: Déarfad déarfaidh mé, déarfainn agus rl. Deirtear abróchadh, d'abróchainn is an dearbhthach freisin, agus bíonn ní dhéarfad, ní dhéarfainn (נִדְּעָרְהָנ'), an ndéarfá agus rl. is an diúltach. Gnáth Caithte: deirinn agus rl. ach freisin d'abruighinn, d'abruigheadh sé agus rl. Diúltach: "ní abruighinn" ach freisin "ní dheirinn" (dh maon) agus rl. Baineann an rud céadna leis an bhFoshuidhteach Caithte. Aimsir Caithte: dubhras (dubhairt mé), dubhairt sé, agus rl. Diúltach níor dhubhras; níor dhubhradh (d maon) nó níor dubhradh (d lom); Bíonn "dubhairtis" ag duine annseo agus annsiúd (go h-áirid gasúir a bheadh ag eirghe suas, agus greamuigheann sé ar feadh a saoghail do chuid acu) isan darna pearsain uathaidh caithte. Fosuidhteach Láithreach: go n-abruighidh mé, ach tá "go ndeiridh mé, "go ndéarfaidh mé" freisin ann. Orduigheach: abruighim, abair agus rl. Le má, bíonn abruigheann go minic — má abruighim agus rl. — ach tá má dheirim (d maon) agus rl. coitianta go leor freisin. "Má dheirinn", "má abruighinn" i gcás-annaí áiride is an darna pearsain uathaidh. Coibhneasta: gnás an choibhneasta le briathar eile, ach gurb í an fhuirm adeir (in áit adeireas, adeireanns) a bhíos ann go h-iondamhail — cé adeir é agus rl. Fáistíneach adéarfas agus rl. Aidiacht-Bhriathar: ráidhte. Ainm-Bhriathar: ag rádh. Bíonn deir mar aimsir Chaithte go minic in áit adubhairt. /

Deirimse leatsa go n-íocfaidh sé ann = rachaidh mé faoi dhuit; mise i mbannaí dhuit / [Deirimse leat go gcuirfidh mise rud eicint eile ar a aire / Deirimse leatsa go gcuirfidh mise taobhach air dhá fhada go dtí é / Deirimse leatsa nach hé a rinne é chor ar bith / Deirimse leatsa gurb shin iad a bhí ag cur éadain air (: ar an ól) hébrí cé'n fáth é / Deirimse leatsa go raibh smideannaí beaga aige th'éis an méid sin] /

[Deirimse nach bhfuil / Deirimse gurb é muis! / Deirimse gurb é a bhí as
bealach / Deirimse nach bhfuil an ceart agad / Deirimse go dtug sé
éitheach! / Deirimse go dtug tú féin agus é féin éitheach / Deirimse go
dtug P. Mh. Uí Fh. éitheach má chaith sé an chaint sin / Deirimse go
bhfuil tú ag rádh na mbréag — nach raibh mé ann beag ná mór. /
Deirimse go bhfuil tú ag déanamh na mbréag — gur tú féin
a thóig leat é / Deirimse nach bhfuil is an méid sin ach starróig de
bhréag. / Nach ndeimse leatsa anois, go raibh sé i Meiriocá! / Nach
ndeimse leatsa nachar dhubhairt sé ariamh é! / Tá sé sin go h-olc,
deirimse leat / Is caillte an aimsir í, deirimse leat / Thug mise faoi
go binn é, deirimse leat / Gheobhadh sé faoi na foráí é, deirimse
leat, marach le omós dhá bhean]/ Bhuailfí tuighe srathaire air
deirimse leat, marach gur thug Dia dhó a bheith imighthe / Tá sé sin
ceanamhail air fhéin deirimse leat / Deirimse féin muise nach bhfuil /
Má deir tusa gur sine é ná S. deirimse féin nach sine. Is sine S. /
Deirimse féin gur mó a bheadh de bharr na móna ag duine, ná de
bharr an chuir // Céard adeir tú = céard atá tú ag rádh (ach fc. thíos) =
aimsir Láithreach nó Caithte / Céard adeir sé faoi / Céard adeir tú leis
anois a chuaidh síos de mhaol a mhainge go dtug sé aníos é = nach
mbeadh iongantas ort go ndearna sé sin; nach mór an t-iongnadh agus rl. /
[Céard adeir tú léithe a d'iarr punt orm! / Céard adeir leo a tháinig
isteach annseo agam (: chugam) ag iarraidh áit bó orm! / Anois céard adeir tú
le Gaillimh = anois a bhfuil biseach agad = déarfaí é faoi scéal eicint, nó
faoi rud eicint a dhéanfaí, a bheadh ina chuid iongantais; 'séard é an
leagan iomlán: anois céard adeir tú le Gaillimh agus gan ann ach baile
beag! / Tá J. ag cur a chosa uaidh ag iarraidh pósadh freisin anois.
Dubhairt sé leis an athair an lá faoi dheireadh, bean a fháil dó nó an
sagart! Anois céard adeir tú le Gaillimh agus gan ann ach baile beag! /
An uair a tharraing mé an ruadhóig anuas de dhrioball na budóige agus
a shlíoc mé síos é, meastú nachar tháinig leath an driobaill liom.
Anois céard adeir tú le Gaillimh agus gan ann ach baile beag!]/ Rug sé
i ngreim chúl cinn ar Mh. Mh. agus thug sé Bóthar na Muice Báine amach
dó. Anois céard adeir tú le Gaillimh. Is beag a cheapadh go mbeadh
an méid sin guis ann chor ar bith! / Ag stróchadh go dteigheadh sí ag

damhsaí! A leithide de ghiostairín! Anois céard adeir tú le
 Gaillimh agus gan ann ach baile beag! / Diabhal thiomanta ceann a
 thiubharfadh sí dom, mara dtugainn seacht bpighne ar chúig cinn de
 "Phuncáin". Anois céard déarfá le Gaillimh! Is furasta dhóib bráigill
 fhéin a bheith aca / [Diabhal a chois ná a chnáimh a ghabhfadh ann, dhá mbeinn
 leis nó go gcaithfinn mo theanga. Anois céard deir tú le Gaillimh agus
 gan ann ach baile beag! Nach maith luath atá sé ag dul ó smacht]/
 Deir tú leis a d'imigh abhaile indiu = what do you think of him
 going home to-day! (Rud mar sin a bhíos i mBéarla na h-Éireann) /
 [Deir tú léithe nach bpósfadh é! Nar fhaghaidh sí níos fhearr é muis! /
 Deir tú le A. atá ar meath ó mhaidin, agus láithreachán móna annsiúd
 thuas aige agus í gan tógáil as a scaradh fós i mbliana! /
 Deir tú liom ar chinn sé dubh agus dubh orm aon-feaig a fháil istigh ar
 shlata an bhaile sin indiu! Tá mé scrúdtha! / Deir tú leis an gcúin a
 caillead, adeir sí. Shílfeá nach leigfeadh an náire dhi é sin a rádh, lá agus gur
 leig sí 'un báis le amhgar í / Deir tú leis a bhí ar an bportach indiu roimh
 lá. A Dhia dhá thárrtháil muis! Is cor 'san saoghal é sin / Deir tú leis an
 scoinmhíol seo thíos nach dtiubharfadh m'oirdín dom ag rádh gur leo féin
 é! / Deir tú leis atá thíos ag baint chairrgín ó'n h-aon déag!// Deir siad
 gur marbhúigheadh é i Meiriocá = tá "deir siad" an tréan i leabaidh
 "deirtear" is an gcaint / [Deir siad go bhfuil / Deir siad
 anois gur gearr go bhfairsingidh an tae / Deir siad go bhfuil dlí le
 theacht amach go gcaithfear íoc ar an gcut cho maith leis an madadh / Deir
 siad nach leigfear duine ar bith go Sasana, dhá mbeadh an bhliain seo
 caithte / Sin é, adeir siad. Ach cá bhfios duinne é. Diúltuigheamuid
 dhó / Sin é adeir siad ar aon-chor. Ach níl áird le tabhairt ar
 leath na luaidreáin / Deir siad é a mh'anam: is minic an fear fada
 ag ceannacht fataí ó'n bhfear gearr / Ní maith ó maoidhtear agus ní
 eineach ó iarrtar: deir siad é, dar príosta]// 'Séard a deirim fhéin
 i gcomhnaí nachar chaith sé é fhéin 'san dug ariamh; gur duine eicínt
 eile a chuir tuiric ann / 'Séard adeir sé nach bhfuil S. A. ach ag cur
 mí-rath ar fad ar na portaigh leis an mbaint atá sé a thabhairt
 orra / 'Séard adeir siad (: adeirtear) nach bhfuil fear a bhárrtha
 ann // Dubhairt tú é! = sin í an fhírinne adubhairt tú; sin í an

chaint a bhfuil craiceann uirre; agadsa atá an ceart / [Dubhairt tú é, a
 mh'anam! Ní tada eile é ach cneamhaire / Dubhairt tú é mo choinsias!
 Níl a leithide de thúatachán cruthuighthe / Dubhairt tú é!
 Scólacháinín dona é / Anois adubhairt tú é! Sin é a bhí a dhéanamh leis.
 Gan é a leigint 'san mbóithrín chor ar bith / Anois adubhairt tú é gan
 bhréig gan mhagadh! Ní bheadh aon-duine aca beo fadó an lá marach
 gur choinnigh sí deoladh leo]// Shéanfadh sé go raibh sé in a chionsiocl
 -air leis an achrann! Seadh a mh'anam! Níor dhubhairt mise tada,
 adeir an fear a chuir an baile ag troid! = sórt sean-fhocal =
 an fear a rinne an mhístáid, shaor sé é féin / Is minic gurb é fear
 an réidhtigh a íocas an téiléarach, agus an té a tharraingigheas
 uiliog é nach dtuilleann sé milleán ó aonduine. Sin é é: níor
 dhubhairt mise tada, adeir an té a chuir an baile ag troid / [Ar chuala
 tú an chailicéarach a bhí air, ag sárú orm nach raibh sé ann le
 linn a thúis chor ar bith, agus gurb é a shaghd ar fad iad. Níor dhubhairt
 mise tada, adeir an ceann a chuir an baile ag troid]// Ó dubhairt tú
 agus gur dhubhairt tú é anois, cruthuigh é. Caith dhíot do sheaicéad 'bhfeicidh
 mé 'bhfuil tú cho maith agus atá do leigean amach / [Ó dubhairt agus gur
 dhubhairt, níor cheart dó a dhul siar air. Seasadh fear len a fhocal //
 Is tú adubhairt agus ní hé Dia = dhá ndéanadh duine eascaíní ar dhuine
 eile, nó dhá dtuaradh sé míadh, déarfadh an ceann eile é seo.
 Scaithí cialluigheann sé: "Man proposes; God disposes." / An
 eascaíní chéadna ort! Is tú adubhairt agus ní hé Dia! Go mba túisce
 agad fhéin é ná againne! / Dubhairt sé nach gcaithfeadh
 sé aon-triomach an samhradh seo. 'Sé adubhairt agus ní hé Dia. Mar
 is toil le Dia a bhéas sé sin / [Dubhairt sí nach mbeadh duine aca san
 gcomhaireamh ceann bliain ó indiu: go raibh siad tolgtha fré chéile.
 Ach dheamhan a fhios aice. 'Sí adubhairt agus ní hé Dia / Bhí sé rádh go ndéan
 -fadh sé scioból mór eile le h-aghaidh coirce agus fataí agus 'chaon tsórt ó
 thuaidh de'n teach, ach 'sé adubhairt agus ní hé Dia. Ní bhfuair sé saoghal len
 a dhéanamh]// Is iomdha rud is buaine ná an duine, mar adubhairt an té
 adubhairt é = is minic leagan mar seo dhá chur ar shean-fhocla, ar ghiotaí
 d'amhráin agus de scéalta, ar leath-fhocla, ar dheilíní, ná ar chaint ar
 bith a bhíos i mbéal daoine go minic / Tá sí mar tá sí, agus níl

sí gan locht, mar adubhairt an té adubhairt é /["Agus a chailín bhig óig, ná pós thusa fear an dá chroidhe", mar adubhairt an té adubhairt é / Tá sí liath agus tá sí caoch, mar adubhairt an té adubhairt é]// Is mór adubhairt sé ariamh go ndéanadh Dia grásta air, ach tá a shraith ar lár faoi dheireadh / Níor dhubhairt sé focal (smid ná smeaid, blas, ceo, faice, pioc, faocha, a dhath, agus rl.) / Dubhairt tú bréag má dubhairt é sin //

Bhí an páiste ag teacht suas mar adéarfá leis é = ag méadú go mear /["Tá na dasachaí sin ag teacht suas mar adéarfá leo é / Bhí sé ag obair indé mar adéarfá leis é, ach in a leabaidh sin, dheamhan buille ar bith indiu / Tá coirce ag teacht aníos anois mar adéarfá leis é / Thuit sé 'un saidhbhris mar adéarfá leis é / Tá sé ag dul 'un cinn 'san saoghal mar adéarfá leis é / Bhí sé ag glaodhach óil mar adéarfá leis é / Bhí an gamhainín sin an-truaillichte fadó i mbliana, ach ó a chuir sé ar athrú cimín é, tá sé ag teacht aige féin mar déarfá leis é / Ó a thosuigh biseach ar bith ag teacht uirre, tá sí ag tiacht chuide féin mar adéarfá léithe é]//

Céard adéarfá le dhul abhaile. Tá sí in am = céard é do mheas faoi'n a dhul abhaile /["Céard adéarfá leis an aimsir seo? / Is mór adéarfá le gasúr nach mbeadh aon-chiall aige, ach bodach mar é sin! = chuirfeadh sé iongantas ort, go ndéanfadh gasúr gan aon chiall féin é, ní áirighim bodach mar é sin]// Is mór adéarfá le duine nach mbeadh aon-fhód móna aige féin a dhul ag tabhairt mála as cruach na comharsan, ach iadsan agus a gcuid móna féin buailte orra //

Céard adéarfá leis sin = Céard é do mheas faoi'n obair sin, faoi'n mbaramhail sin, faoi'n saothar atá déanta agus rl. /["Tá sé réidh agam anois. Céard déarfá faoi sin? An gceapfa go bhfuil sé maith go leor? / Céard adéarfá le fear a tháinig isteach aréir chugam ag iarraidh ualach fataí orm nó go dteagaidh fataí nuadha = nach dalba an rud é!]/ Céard adéarfá le bean a d'fhága an stáinnín -each trí h-uair annsin thiar ar an mbóthar agus í féin in éindigh le fear eile! // Bhí sé an olc, déarfá = cuirtear déarfá isteach mar seo go minic fearacht agus dá mbeadh an té atá caint ag cur mortabháil a chuid baramhlach féin anonn ar an duine atá ag éisteacht leis. Níl ann ach gnás cainte. In áiteachaí (bailte agus ceantair

bheaga) 'sé a bheadh i leabaidh "tá mé ag ceapadh", "dar liom" agus seóraidhthe
mar sin a bhíos in áiteachaí eile / Déanfaidh sé lá breagh déarfá
(: tá mé ag ceapadh; dar liom, sílim) / [Bean anglánta go maith
í, déarfá / Tá an dream seo níos measa ná an dream a bhí
cheana ann, déarfá / Ní raibh sé sásta an mhuc a chur an t-airgead
sin, déarfá / Tá sé ro-gharbh le dhul 'un fairrge, déarfá / Déarfá
nach raibh sé an-tsásta é a dhéanamh / Déarfá go bhfuil an
óiche ag leigean fúithe / Déarfá gur gearr eile a bheadh an troid
ar siubhal, 'nuair a bheadh puca déanta dhó (: dhe) ag M. / Déarfá
anois dhá seaduiheadh an uair seo, gur gearr go mbeadh a sean-
eire (: dasachaí) ar fhataí]// Tá sí in a cailleach seamluis, mar adéarfá
= pour ainsi dire; so to speak / Námhaid na circe mar adéarfá, a
bhí tímpeall mo thighe indiu! / [Dhá bhfaighteá dhá lá eile air mar
adéarfá, bheadh iarracht mhaith agad air / Is beag eile, mar adéarfá, a
thastóchadh uaidh anois, ach dhá laghad sin féin, níl aon-fháil agam
air / Dhá dteightheá ag an gcéad Aifreann mar adéarfá, agus a dhul
ann annsin gan méir a bhaint de do shrón, diabhal mé go mbeitheá
ann in ucht an lae] / Cé mhéad stuca 'san ngarrdha sin thoir mar
adéarfá = an gceapann tú; nó more or less / Mar adéarfá anois,
meastú a bhfuighinnse obair ann = an gceapann tú go bhfuighinn;
an mbeitheá indon aon-chongnamh a thabhairt dom. Cineál slosaidheachta
nó evasion é igcásannaí de'n tsórt seo / Mar adéarfá anois
an gceapfá gurb é atá ceart? / [Meastú an raibh an bhean
mar adéarfá idtinneas cloinne? / Péist é mar adéarfá / Ghlac
-fainn chúig phunt air mar adéarfá má cheannuigheann tú glan ar
na chúig phunt é / Bhí sé dhá fheiceál dom mar adéarfá, go n-eireochadh
rud eicint dom] / Bhí sé slata ann, mar adéarfá, dá mbeadh sé
uiliog as fad a chéile = cion sé slat a bhí ann / [Tá dhá ghabháltas
aige, dhá mbeadh sé uiliog cruinn mar adéarfá, ach 'sé'n
chaoi a bhfuil sé in a sceidíní thall agus abhfus]// Déarfainn go bhfuil olc
dhá bhualadh (= ceapaim; ach tá sé an-choitianta mar seo is an modh
coingheallach) / [Déarfainn go raibh diomdha ag teacht air an uair sin nach
ndeachaidh sé féin ann freisin / Déarfainn go bhfuil an cogadh ionann

agus thart / Déarfainn nach ndéanfadh sé aon-mhaith / Déarfainn gur
 bocht an chaoi dhá leithide a bheith teáluighthe istigh 'san teach sin
 'chuile ré soluis agus iad sin ag magadh faoi / Déarfainn gur suarach
 an éadáil do dhuine ar bith a bheith i dtuilleamaí déirce bheag
 de'n tsórt sin / Déarfainn gur dona na gnaithí atá air a
 bheith ag imeacht ar a shláinte go fánach mar sin, agus a fhusacht
 dó a dhul go Sasana, agus saothrú maith ann]/ Ní abróchainn nach
 bhfuil an ceart agad = sílim go bhfuil agus rl. / Ní abróchainn nach
 raibh baint eicínt aige leis, ach níl a fhios agam thairis sin faoi /
 [Ní abróchainn nach ndéanfadh sé é freisin dhá gcaitheadh sé in a
 cheann é / Ní abróchainn nach hé J. Mór atá as an mbealach freis-
 in, ach d'imigh an diabhal ar an gceann eile féin]// Mar déarfás
 tú anois. Tíocfaidh mise suas ar t'fhocal = bíodh breith do bhéil
 féin agad /[Mar adéarfás tú. Ní miste liomsa. Tá mise cho sásta
 a dhul ann le fanacht as // Déarfás seo agus déarfás siúd, ach cé'n
 dochar!]/ Abruighim mo rogha rud, ach 'sé an cás céadna dhom é.
 Ormsa a bhéas an milleán aige / Abruigheadh sé a dtogróchaidh sé,
 ach eisean ba chionntaighe / Abruighidís leo é, ach ní fhéadfaidh
 siad an fhírinne a chur as a riocht / Abair amhrán / Abair "ábab"
 agus ná buail do dhá chlab faoi chéile = rud adeirtear le gasúir.
 Ní féidir na "b"annaí a rádh gan do dhá chlab a bhualadh faoi
 chéile / Cuirfidh mé geall leat nach n-abróchaidh tú "ábab" gan
 do dhá chlab a bhualadh faoi chéile / Abair: "cearc uisce i bpoll
 uisce agus í slubarnaighil slabarnaighil. Cé a déarfadh naoi n-uaire
 é gan filleadh gan feacadh" [Abair naoi n-uaire é gan t'anáil
 a thabhairt leat!] / Abair: "ceirtlín bhog bharraigh ar bhog-
 bhallaí an tighe: Bog bog, arsa an t-óg-bodach ar bhog-bhallaí
 an tighe." Abair sciobtha é [má dheireann, tuigfidh tú an gaol
 atá ag an gconson "g" leis an gconson "d"] // Abair! Diabhal focal
 bréige agad: is beag atá le déanamh aige! = [Dubhairt an fear
 eile ar dtús gur bheag a bhí le déanamh ag a leithide seo de
 dhuine. Is ionann an "abair" agus "go cinnte is beag atá le déanamh
 aige"]/[Abair! I gceann mar atá na h-asail, tá cóisir bheithidh-
 each annsin aice agus gan scioltar orra leis an ocra]/

Abair é! Níor tháinic aimsear mar í le fada = abair; d'fhéadfá a rádh = "you can bet your life on it; "you can 'sing' it." / [Abair é! Is agadsa atá a fhios é / Abair é! Móin ar bith nach raibh tóigthe roimh an doininn seo, tá sí réidh le triomach imbliana / Abair é! Duine ar bith a bhfuil muirín anois air, tá sé in a ridire / Abair nach lá é le dhul i bhfad ó'n gclúid = is droch-lá é / Abair nach fear é a ghlacadh mórán clabaireacht' ó aonduine / Abair gur droch-thalamh é! / Abair ar chuma ar bith go bhfuil saidhbhreas annsin amuigh 'fhoisceacht urchar méaróige do'n chladach, an té a ghabhfadh ag gliomadóireacht / Abair go mbadh droch-aonach é! / Abair nach bhfaca tú a leithide de scéiméara fir ariamh! / Abair gurb eadh! Chuir mise annsin thoir anuiridh iad, agus níor tháinic a leath (: cineál fataí). Is scrios ceart iad mar adubhairt tusa / Abair nach h-eadh, ná aonduine a bhain leis. Níor tháinic aon-chneagaire ar a threibh! / Abair má's dochtúr é, gur beag 'e mheas a bhíos aige air féin scaithtí! / Abair má's ag dul Gaillimh atá sé gur fada go mbeidh sé ann ar an roighinidheacht sin! / Abair má's leis "sprae" a chur amach go bhfuil sé thar am / Abair má's lib a dhul ag an scoil, nach mór daoib deabhadh a dhéanamh // Abair nachar bhac fear le cur ar bith, ach tosuighe ag baint mhóna 'san Márta, agus tosuighe ag cur potaí 'nuair a thiocfadh séasúr na gliomadóireachta, meastú nach mó a bheadh dhá bharr aige, ná a bheith dhá mheath féin ag tochailt idir dhá chloich 'sna breaclachaí sin amach = cuirgcás / [Abair gur cheannuigh tusa leota feola agus go dtáinic tú aniar abhaile agus gur chaith tú trí nó ceathair de laetheantaí dhá slumairt, nachar shamhaoinighe dhuit é sin, ná sceimhil a chur ar do bholg annsin thiar le piontaí pórtair] // Chreidim nach ndeachaidh ach abruigheadh muid go ndeachaidh. 'Sé an chaoi is réidhchúisighe do 'chuile dhuine é / Ná h-abair bréag = ná h-innis bréag / Mara n-abruighidh mé bréag, níl a fhios agam cé'n tráth a dtáinic sé abhaile / Nar leigidh Dia go n-abróchainn bréag / Níorbh ait liom go n-abróchainn tada ach lom-chlár na fírinne / Ná h-abair rud mar sin ar chraiceann do chluas / Abair leis a theacht abhaile / Abair le S. go bhfuil an h-asail 'san gcoirce / Abair léithe a bheith ar a h-árdeall féin / Abair "Cúirt an tSrutháin

Bhuidhe" / Abair "Aithrige Rafteri". / Abair "Caisleán Uí Néill [tabhair faoi deara gur "innis scéal" atá ann go h-iondamhail nó "innis" le ainm an scéil, ach "abair" le rud ar bith a bhfuil guth le cur leis / Bhí muid ag rádh an phaidrín / Bhí an sagart ag rádh an Aifrinn / Deireann sé na Liodáin 'chuile trathnóna / Is maith leis an t-Aifreann a rádh ar bhuille an naoi i gcomhnaí / Nach beag an carchas atá ort bréag a rádh / Tá do dhá dhíol ar fad le rádh agad / 'Séard a bhí mé a rádh annseo ar ball nach bhfuil forás ar bith ar Sh. Ph. ó chuaidh sé 'sna fir mhóra / Ní hé sin atá mé a rádh chor ar bith / Céard tá tú 'rádh riu? = níl ciall ar bith leis an rud atá tú a rádh; seafóid nó bréag agus rl. atá tú a rádh [céard deir tú = sin what are you saying, gan fearg ná tada eile] / Céard atá tú a rádh? Nach bhfaca mé é indé. / Céard atá tú a rádh? Dheamhan splanc chéille ar bith agad le goirid / [Céard atá tú a rádh? Go dtiubharfainnse an capall sin ar chúig phunt fhichead! / Céard atá tú a rádh? Go mbadh é S. ba chiontaighe!]/ Bhí sé ag rith mar bheadh Dia dhá rádh leis = is na feire glinte; is na seala babhtaí / Tá sé ag báisteach mar a bheadh Dia dhá rádh leis / [Tá sé ag ól mar a bheadh Dia dhá rádh leis / Bhí sí ag caint mar a bheadh Dia dhá rádh léithe / Tháinic an mótar anoir an bóthar mar a bheadh Dia dhá rádh leis / Lean sí an girrghiadh mar bheadh Dia dhá rádh léithe // Tá mo chroidhe istigh dhá rádh liom nach ceart dom a bheith ag dul in éindigh léithe: nach bhfuil mé ach dhá cur amú / Mac maith atá agam ní as ucht mise dhá rádh é = Tá sé go maith agus ní ag déanamh gaisce as atá mise má's mé a athair féin / [Ó'n lá ar phós mé an bhean sin, ní raibh easbaidh punt ná scilling orm, ní as ucht mise a bheith dhá rádh é // Ní miste an méid sin a rádh ar chaoi ar bith]/ Ní raibh tada le rádh agam leis le fada = ní raibh mé ro-mhór leis / Is beag atá aige sin le rádh le aonduine = ní bhíonn sé ag coireamhaint ná ag cúl-chaint ar aonduine / Níor dhubhairt mé aon-cheo le aonduine ariamh. Níor chuala aonduine bréag ná scéal in mo dhiaidh ó rugadh mé // Ní raibh aon-cheo le rádh liom fhéin ná le mo mhuintir ariamh = níor féadadh droch-rud ar bith a fháil le casadh leo. / Dhá mbeadh mórán le rádh liom déarfadh sé é // Má bhí sin le rádh fadó; níl sé le rádh anois. Dheamhan tada

le cois na boichteacht' aca anois / [Má bhí sin le rádh ag na daoine roimhe seo, níl sé le rádh aca ar an saoghal seo. 'Ar ndú tá an-lascainí i gcíos anois thar mar a bhí fadó]// Ná tabhair le rádh do na daoine go ndéanfá rud mar sin = ná tabhair slí chainte dhóib / Ná tabhair le rádh dhó nach gcaithfeá aige é / Dhá mbadh mise thusa ní thiubharfainn le rádh dóibh go bhfanfainn as ingeall ar rud de'n tsórt sin / [Is mór a thug sé le rádh do na daoine an t-am a raibh sé annseo. Bhíodh sé amuigh ó oíche go maidin ... / Th'anam ó'n deamhan mar scéal, ná tabhair le rádh nach mbeitheá cho maith le duine! Fagh meaisín thú féin! / Is mór an nídh é a thabhairt le rádh do'n tír in a dheidh sin. Marach sin ní bheadh scruball ar bith agam bualadh faoi'n a cheannacht]// Tá le rádh go bhfuil sé le díbert = deirtear / Tá le rádh má's fíor é gurb é atá le theacht annseo thoir / Bhí le rádh annseo scathamh ó shoin go raibh an talamh sin uiliog báidhte 'san mbeainc, ach níl leath a gcloisfidh duine le creisteamhaint / Tá le rádh má's cóir géilleadh do na luaidreáin gur daoire a bhéas móin imbliana ná bliain ar bith fós // Dubhairt sé é agus 'ar ndú tá sé le rádh aige = bhí údar maith leis an rud adubhairt sé / [Dubhairt sé go mba dearg-bhacach an cliamhain, agus 'ar ndú' fuair sé le rádh é / Má ghníonn tú sin, déarfaidh siad gur ag slíomadóireacht a bhí tú i gcaitheamh an achair, agus gheobhaidh siad le rádh é]// Ba mhór le rádh é lá de'n tsaoghal; ach níl sé cho mór le rádh sin (cho mór sin le rádh) anois = duine ceannasach nó saidhbhir nó cliúiteamhail a bhí ann scathamh / Ba mhór le rádh é C. scathamh, ach ní chloisfeá caint ar bith faoi anois / [Níl sé baoghal air cho mór le rádh leis an dearbhráthair anois. Tá an dearbhráthair an-cheannasach de'n domhan / Níl sé cho mór sin le rádh agus nach bhféadfadh duine a dhul 'un cainte leis / Ní raibh sé cho mór le rádh agus a bhí Sir W. B. ariamh, agus bhí mé istigh 'san bpárlús aige] / Is mór le rádh an dole céadna, agus nach fiú do sheacht mallacht é 'san deireadh = tá an-chaint air / Is mór le rádh páighe Shasana, agus tháinic J. Sh. abhaile as an lá cheana agus ó'n deirbhs-iúr i nG. ab éigin dó luach an bhus a fháil lena thabhairt abhaile / Is suarach le rádh í — an ágóid = bean dhona shuarach / Is iomdha caint a chuala mé ar an gceann céadna, ach ní fhaca mé

í go dtí aréir. Má 'seadh féin, is suarach le rádh í. Dhá mbeadh breith agus dá roghain agam uirre, thiubharfainn breith ar mo shean-bhean féin fós! / [Is suarach le rádh a chuid scoláireacht' muis, mara raibh sé indon an cheist sin a fhuascailt. Má's mé féin nachar sheas aon-lá ariamh ag an scoil d'fhuasclóchainn í sin / Deirimse leatsa gur suarach le rádh a chuid talmhan' sin, má scéitheann tú dhó (: dhe) a bhfuil de shliabh ann] / Chuala mé an oiread moltanais ar an mbó sin agus gur shíl mé gur sháruigh sí an Ghlas Ghaibhleann ach is suarach le rádh í 'mo choinsias // Bhí mise ag obair annseo agus ní dheachaidh bó ná gamhain suas an bóthar sin i gcaitheamh na maidne, mara ndeachaidh sí suas cho uain agus a bhí mé ag ithe mo dhinnéir, agus tá rud le rádh air sin = b'fhéidir di a dhul suas le linn mo dhinnéir / Tá rud le rádh ar an scéal sin, ach maidir leis an scéal ar ball níl ann ach caint ar sraith / [Bheadh rud le rádh air sin, dhá gcuireadh sé aon-chaoi air fhéin ach níor chuir / Tá rud le rádh ar an "spray" a chur amach dhá (a dhó nó trí) nae trí de chuarta, ach ná h-abruigheadh fear ar bith liomsa gur leas é an "spray" a bheith orra 'nuair a bhuail -feas sé iad (: an dubhachan)] // Tá sé ráidhte agad anois = anois adubhairt tú é! = sin é an rud atá ceart thar 'chuile rud = now you said it! Now, you have clinched the argument! // Tá ráidhte go bhfuil sé le theacht abhaile go goirid = tá sé ráidhte = deir siad = deirtear = tá le rádh // D'fhéadfá a rádh gur maith a chuaidh an imirce dhó = is fíor gur agus rl.; deirimse leat agus rl.; abair gur maith agus rl. / [D'fhéadfá a rádh gurb é atá fuar! / D'fhéadfá a rádh gurb' ort atá slacht do chodach, bail ó Dhia ort / M'anam go bhféadfá a rádh gur beag an néal atá air sin / Dar mo choinsias, d'fhéadfá a rádh nach bhfuil sé sin ag leigeán aon-bhuille marbh in a chuid oibre / D'fhéadfá a rádh gur maith te droch-mhúinte an cimleacháinín é sin, má theigheann araoid ar bith air / D'fhéadfá sin a rádh! Is fadó nach bhfaca tú cur cho buailte an tráth seo 'bhliain] / D'fhéadfá a rádh muis! Diabhal bréag ar bith nach mbeidh púir as a bhéal nó is cinneamh-aint críochnuighthe air é / D'fhéadfá a rádh inDomhnach! Is iomdha

a leithide eile a bhuailfeadh amach ar cuairt agus a d'fhágfadh an obair
sin faoin a bhean. / D'fhéadfá a rádh! Ach indé a bhí an fuacht
ann ar chaoi ar bith [ní athruigheann "d'fhéadfá" pearsa.
Leagan rí-choitianta i gcaint é] // Bhí sé le buile agus le báine
faoi rádh agus nach n-innseochainn dhó cá raibh mé ag dul =
ó thárla, o's rud é (faoi rádh's. R análach amháin atá ann fearacht
rogha, réir, roimh-ré agus rl.) / [Ní raibh sé sásta ná leath-shásta faoi
rádh agus nach dtiubharfainn an t-airgead dó / Badh é an droch-bhodach
é faoi rádh agus nach bhfuigheadh sé ól / Ná bac le olc! Bhí sé oibrighthe
faoi rádh agus nach bhfuair sé cuireadh / Chaith sé an oíche ag diúgaireacht faoi
rádh agus nach dtiubharfaí cead cuartaideacht' dó / Faoi rádh's a raibh de
chíosannaí caithte air, a tháinic an seoraim (: sirriam) chuige.
'Deile! / Shílfeá gur pus a bhí air, faoi rádh agus nach bhfanfainn in mo chomh
-naí igcaitheamh an lae ag coinneál chainte leis-sean / Cuireadh amach
as í faoi rádh agus nach ngéillfeadh sí dona ceannphuirteachaí a bhí uirre.
Is dána í sin ná muic / Cé'n chaoi a bhféadfadh barr a bheith aige? Sí-
eann sé go mbeidh bárr aige, faoi rádh agus nach gcuireann sé aon-
leasú amach! / Ní bheidh smacht ar bith ar an madadh sin faoi rádh agus nach
bhfaghann sé corr-ghriosáil mhaith bhualte]/ 'Sí a bhí musánach air,
faoi rádh agus nach dtáinic sé ag breathnú uirre cho uain agus a bhí sí ina
luighe / Tá luighe seoil air indiu faoi rádh agus ar ól sé indé // Thug sé sórt
rádha eicínt ar an bpaidrín, ach ba paidrín maoilscríobach go leor
é cheapfainn = dubhairt sé é ar chuma eicínt / H-iarradh orm amhrán
a rádh, agus chaith siad cho fada ag tuineamh liom agus go mb'éigin dom
sórt rádha eicínt a thabhairt air. Ach go deimhin duit ba sórt rádha
eicínt é. Bhí tachtam orm leis an slaghdán agus gan tada ann a réidhteachadh
mo sceadamán / "Tá seacht n-innseacht ar scéal agus dhá rádh déag ar
amhrán" = nó: "tá seacht leagan ar scéal agus dhá ghábhail déag ar
amhrán" = ní lia leagan ar scéal ná scéalaidhe, agus ní lia ceantar ná
rádh ar amhrán = ní mara chéile atá amhráin agus scéalta ag gach uile
dhuine agus is gach uile cheantar. / [Níl na h-amhráin aige mar atá siad
againne, ach is cuma sin: bíonn dhá rádh déag ar amhrán adeir siad.
'Ar ndú' chuala mé fear aniar ag gabhail fhuinn annsin thíos an oíche faoi
dheireadh, agus bhí deich n-amhrán aige in aon-amhrán amháin, mar tá siad againne]/

Deireadh [: d'er'ə; d'er'ū scaithí go h-áirid má bhíonn guth go dlúth ar a lorg]

Deireadh: ainm-fhocal; fireann; uimhir iolraidh: deireadhachaí (: d'er'ūxī)

Deireadh: an cuid thiar; an chuid ar cúl; an roinn nó an pháirt ag an gcloigeann is fuide amach de rud (: oíche, lá, bliain, leabhar, saoghal agus rl.); críoch; fuighleach ; an chuid de rud nachar h-ídigeadh fós; codarsna "tús" nó "tosach" nó ceann agus rl.

Leath-deireadh (: fc. na somplaí thíos)

Seo é a dheireadh / Sin é deireadh an leabhair (an pháipéir, an gharrdha, an bháid, na curaighe, na bó, an chapail, na h-eige, an éadaigh, na bróige, an chairr, an bhus, an bhóithrín, mo chuid talmhana, na claise, an chuir, na coille, na h-easca, an tsléibhe, an phortaigh, na locha, an scrath-ghlugair, na dtighthe, na ndriseachaí, na gcíocraí, na ngarrantaí, na trágha, an chúilín, an aitinn, an mhinligh, an aistir, an turais, na scríbe, na ruaige, an gheábha, agus rl.) / Sin í deireadh na móna (na feamuinne, na bhfataí, an tae, an phlúir, an bhainne an choirce, an fhéir, an tobac, an airgid, an fuisce, na feola, na dtáirngí, an ádhmaid, na h-ola, an bhealadh, agus rl.) / Seo é deireadh oíche (deireadh lae, d. na bliana, an earraigh, na Nodlac, na h-Inide, na Cincíse, na seachtaine, na míosa, na gealaighe, na trágha, an rabharta, an tsaoghail, an domhain, agus rl.) / Seo é deireadh an chogaidh (d. na dolaidheachta, an tslaghdáin, an fhiabhrais, na bruihtínighe, na ndoigheachaí meisce, d. an dinnéir, an tsuipéir, an lóin, an damhsa, na bainse, na báire, an cluiche, na faice, an chleis, na báistighe, an tsneachta, an tseaca, na tóirníghe, na gaoithe móire, na croisínteachta, an iascaigh, an tárluighthe, an ghróigthe, an leasuighthe, an lánuighthe, an chuir, an ghort-ghlanta, an chruachta, na caoladóireachta, na tuigheadóireachta, na gréasaidh -eachta, na carraerachta, na siúinéarachta, agus rl.) / Sin é anois deireadh a chuid feirge (a chuid macnais, suaimnis, uilc, meanmna, bróid, uabhair, reatha, móiréise, neirt, anála, spreacadh, sonais, séin, lághaidheachta, bóithreoireachta, fonnadóireachta, feadhghala, scréachghala, síonghala, cuartaidheachta, d. a shaoghail agus a mhaitheasa, d. a chuid gáirí, a chuid caoineacháin, a chuid bróin, a chuid taighd, a chuid foighde, a chuid laetheantaí maithe, a cuid rístidheachta, a chuid díomhaontais; a chuid bochtaineachta agus rl.) / Deireadh luinge (deireadh duine uasail, d. sean-gherráin, d. sean-mhadadh, d. spiadóra, d. tincéara, d. scillinge,

d. muice, d. sean-réithe, d. an duine, d. fear poitín, deireadh ballaigh, agus rl.) / Indeireadh na cúise (na faidhleála, na rúcála, na ngnaití agus rl.) / Deireadh an áil (na féinne, an teaghlaigh, Chloinn Mhac Chonfaola agus rl.) // Tá sé amach in áit eicint i ndeireadh an pháipéir / Chuir sé in áit eicint indeireadh na leitire é / Gheobhaidh tú thoir ag deireadh an gharrdha é = ag ceann an gharrdha; ag an gclaidhe nó ag an bhfál / [Bíonn sleó i gcomhnaí ag deireadh an bháid / Bain an deireadh amach as an gcruib agus beidh tú indon a chur isteach = an chuid de fhráma na cruibeach a bhíos taobh thiar / Bhain sé an deireadh as an lorry agus d'árduigh siad isteach an t-asal ann / Seas thiar ag deireadh an chairr / Istigh indeireadh an mhótair a bhí mise / Bhí sé caithte indeireadh an bháid agus mór-ghalra air / Siar in aice le deireadh na traenach a bhí muid / Breathnuigh siar indeireadh an sciobóil sin amuigh, agus b'fhéidir go mbeadh sé ann / Bhuail sé faoi dheireadh an "bicycle" / Bhí deireadh an tsoithigh faoi troisleáin uiliog / Chuir muid isteach an churach indiaidh a deireadh / Tharraing sí an bád eile as a deireadh / Tá áit thiar indeireadh na bó, agus má bhuaileann tú 'san áit sin í, giorróchaidh tú léithe / Tá an capall sin an-chrochta as a deireadh / Tá deireadh an-árd ag an asal sin / Teigheadh triúr agaibh faoin a deireadh (: bó, capall, lorry, cárr, agus rl.) agus beirt faoin a tosach, agus b'fhéidir go n-árdóchadh muid mar sin í / Bíonn bean an-láidir as a deireadh / Tá an-deireadh aige (: fear) ar chaoi ar bith, bíodh aon-mhaith ann, nó ná bíodh / Chuaidh seisean faoi dheireadh an chrainn agus chuaidh mise faoin a cheann, agus chroch muid linn é / I ndeireadh an cheann chruacháin a chuaidh an dubhán / Cé'n sórt sop é sin as deireadh na circe sin? / Chonnaic mé muic mhara ag breith ar dheireadh ar bhradán feárna annsin thíos 'san gcrompáinín an bhliain cheana / Ag caint ar phúcaí 'chuile ré soluis. Nar chomhnuighidh sé go mbeiridh sé ar dheireadh ort! / Cé'n faitíos atá ort roimh an sagart. 'Ar ndú' ní bhéarfaidh sé ar dheireadh ort! / Má bheirimse ar dheireadh ort íocfaidh tú ann / Tiubharfaidh mise an bhróig ar an deireadh dhó, nó leigfidh sé dhá chuid ealadhain / Rug an madadh ingreim deireadh ar an ngirrfhiadh / Bain do shúil di ó rug fear Ch. Mh. ar dheireadh uirre = tá tú as an mbean ó

a chuaidh fear C. Mh. ag suirghe léithe / Béarfaidh mé ar dheireadh
fós air = tiocfaidh mé suas leis ar an mbóthar / Bhuail sé isteach
ar an leath-deireadh de chic mé = tóin, posterior (: ar an duine a
thugtar é go h-iondamhail) / Is maith téagarach an leath-deireadh atá
aice bail ó Dhia uirre! / [Má fhaghaimse failm ar an leath-deireadh
ort, beidh scéal agad air / Níor eirigh liom ach barr a bhróige 'san
leath-deireadh, ach ar an gcolpa nó ar an ioscaid a bhí sé ag
iarraidh mé a bhualadh / Tharraing sé cic 'san leath-deireadh ar
an ngasúr, ach sciorr a chois agus cuireadh ar shlatrachaí a dhroma ar
an mbóthar é / Tá ceart aige sámhín aireach a bheith 'san leath-
deireadh air, agus a ndéarna sé de thraibhiléarachta ar an gcapall sin
druimnochttha le seachtain / Scólfaidh mise an leath-deireadh
agad mara mbeidh tú ar t'áirdeall fhéin / Déarfainn go
bhfuil learsachaí (léasrachaí) ar an leath-deireadh ag gasúr J.
T. anocht agus an ghriosáil slaite a thug an mháthair dó. Ach níor
theastuigh uaidh ach é. Tá sé ro-ámhuilleach ar fad / Is beag an dochar
dhá leath-deireadh féin a bheith tuirseach in a shuidhe síos annsiúd
ó mhaidin go faoithin ag scríobhadh] / Diabhal a dhath faoi'n saoghal
a ghníos an mhór-chuid de na cléireachaí sin, ach eirghe de na
stóilíní corr-uair len a leath-deireadh a aclú. Nach bhfaca mé
iad! / Cuirfidh mise tochas 'san leath-deireadh ag madadh T. Sh. má
bheirim ar an tsráid seo aríst air. Rinne sé cuid is mó glafarnach
ná a raibh de mhádraí eile ar an tsráid aréir // Bhí sé caithte ar an
tsraith thiar 'un deireadh agus é ag baoiteáil = fear i gcuraigh / Coinnigh
an meachan roint siar 'un deireadh. Tá sé ar fad faoin a druim
(: ualach ar chapall) / Bhí cheithre ghamhain mhaith thiar 'un deireadh
uilig 'san lorry / [Teann siar 'un deireadh é. Beidh muid féin
annseo / Níl goir láimh ar bith a leagan uirre siar 'un deireadh: siar ag
an gcairín = capall / Bhí cúigear aige siar 'un deire agus triúr 'un tosaigh,
agus marab shin é díol mótar ar bith, castar leis é / Bhí na paisinéaraí
ag fanacht thiar 'un deireadh agus fear an bhus ag iarraidh a gcur amach 'un
tosaigh, agus gan a fhios cé'n pointe a dtiocfadh sé in a achrann / Fan
siar 'un deireadh = in aice leis an deireadh] // Tá sé ar deireadh = tá sé
'un deireadh = tá sé ag an deireadh = 'sé is fuide siar ar fad [ach

chiallóchadh "'un deireadh" freisin — go h-áirid má's "siar 'un deireadh" nó leagan

mar sin atá ann — nach bhfuil sé ach ar na daoine, nó na rudaí

deireannacha. "Tá sé thiar 'un deireadh (ar deireadh) uiliog" =

'sé an duine deireannach é." Tá sé 'un deireadh orra" = tá an

chuid eile scathamh roimhe.] / Díol cam air féin agus ar a chapall. Chuir

mé aisti, agus 'sí a bhí ar deireadh ar fad / Hébrí cé hé an chéad duine

is mise atá ar deireadh / [Ní féidir gurb é t'asal-sa a bhí ar deir-

eadh agus an árd-bheathú atá sé a fháil uait / 'Sí a bhí ar deireadh de'n

méid a chuaidh isteach ó'n scoil seo thoir. Is náire bhruithe é, má's í

a bhí ar deireadh ar fad / Is mise a bhí ar deireadh ag teacht amach as

agus níor mhill mé tada / 'Sí bád Ch. a bhí ar deireadh 'sna geallta,

th'éis a raibh de ghaisce aiste / Nach maith nach hé S. a bhí ar

deireadh. Aindeoin gur caracháinín é, tá gabhail na gaoithe ann / Is

diabhláí santach atá sé ag an obair. 'Sé a bhíos ar deireadh igcomhnaí

ag tiacht de'n phortach] / Cé a bhí ar deireadh is an ngarrdha anocht?

... Ar chuir tú na láigheantaí i dtaisce? // Bíonn fuathógaí ar dheir-

eadh na h-eige (: aige). Ní bhíonn aon-mhaith leo. = nuair a bhíos an

figheadóir ag figheachán 'sé ceann an éadaigh is goire dhó, agus deireadh

an éadaigh is fuide uaidh. Cuireann sé crúibíní ar cheann

an éadaigh, agus bíonn fuathógaí ar a dheireadh / Deireadh na bróige =

an chuid de'n bhróige atá siar ó'n lasca. Caitheann an gréasaidhe

pátrún páipéir a bheith aige le na deireadhachaí a ghearradh

amach / Tá na bróga seo réidh 'sna deireadhachaí th'éis go sílfeá

go bhfuil na h-uachtair go maith / Thug siad uatha is na deireadh-

achaí ar fad. Bhí mé ag saimhseáil leo annsin indiu, agus thiubh-

arfá an leabhar nach hé an leathar céadna a cuireadh 'sna

deireadhachaí agus 'sa gcuid eile. Sheasfadh na buinn tosaigh fós /

"Bean a chas le Mícheál Mhac Suibhne agus páiste suirghe aice.

Thosuigh Mícheál ag magadh fúithe:

Mícheál: Cá bhfuair tú an páiste?

Ise: Fuair mé ar sop é. Bhí an ithir agam féin, agus fuair mé an

síol in aisce.

Mícheál: Cé dhár díobh é?

Ise: De chlann Donchadha é idir bhonn agus uachtar.

Mícheál: Cé dhár díobh na deireadhachaí?

Ise: Dhá mbeitheá ann aimsir an lasctha, bheadh a fhios agad sin.

Mícheál: Cáide uainn Margadh Bhaile an Dhubhghaill (dūl')?

Ise: Má chuireann tú do theanga in mo thóin, beidh do shrón ar an margadh.

Scaoil sé cnaipe.

Mícheál: Tóig é sin uaim.

Ise: Níor tóigeadh aon-laogh ó aon-bhó ariamh go ligheadh sí é. Ligh an chéad uair é.

'Óra a dheaidé' adeir an mac (.i. mac Mhichil) 'nach géar í gan gob'" [Giota faoi bhean ar chuir Mícheál Mhac Suibhne caidéis uirre. Tá an iomad leagan air seo ar fud na Gaillimhe, ach tá siad uiliog gáirseamhail. Tá mé dhá thabhairt annseo mar tá samhail mhaith ann agus magadh focail faoi'n ngréasaidheacht deireadhachaí, lasca / Chuaidh muid suas go dtí deireadh an bhóithrín = 'sé an ceann a bhíos ar chumar an bhóthair mhóir agus an deireadh amach i mbarr na ngarrantaí nó i mbun an chriathraigh / [Sin é an áit a bhfuil deireadh an bhóthair nuaidh / Chuaidh muid amach go deireadh a chuid talmhana / Bhailigh muid amach deireadh na ngarrantaí = ceann na ngarrantaí] / Má bhí sib anuas cho fada sin, bhí sib ag deireadh an tsléibhe = i gcumar sléibhe agus minligh / Tá deireadh an mhinligh bailighthe agad anois / Teirigh suas go dtí deireadh an phortaigh, agus gheobhaidh tú láighe ann = cho fada agus a bhí an portach oscailte / Thoir ag deireadh na trágha a bhí muid / Seo é anois deireadh an aitinn. Níl aiteann ar bith uait siar / Má tá tú indon do chosa a choinneál tirm, scaithín eile, tá muid ionann agus ag deireadh na h-easca annseo / 'Bhfeiceann tú an tulán glas sin thoir? Annsin atá deireadh na gcíocraí. Talamh cruadh é uaidh sin soir / Bí ar thús na coille agus ar dheireadh na gcreascannaí (: no ceascannaí) / Is mairg a mbeadh deireadh na coille agus tús na gceascannaí aige (fc. ceasc) / "Seisreach chapail indoirín coille agus áit an chinnire thiar 'un deireadh" // Sin í deireadh na móna anois =

Tá an mhóin ídighthe ar fad / [Ní bheidh deireadh an choirce curtha aige Lá na Faithche seo chugainn / Céard a rinne sib le deireadh an bhainne? / Cá ndeachaidh deireadh an fhéir a bhí annsin? Bhí glaicín deas ann / Tá deireadh mo chuid tobac caithte agam / Tá deireadh a bhfuil de leasú ann anois ídighthe hébrí céard a dhéanfar / Tá deireadh na raithnighe curta isteach faoi na beithidhigh anocht. Caithfidh sib a dhul ag baint leabthachaí feasta, má bhíonn siad (: na beithidhigh) i bhfad eile istigh / Tá a ndeireadh istigh anois (: fataí) / Tá a deireadh bainte agam (: móin) / Tá a ndeireadh ar fáil = deireadh an dreama a bhí imighthe / Tá a ndeireadh imighthe uaidh anois (: clann) / Tá a ndeireadh marbhughthe i mbliana (: iasc) / Tá a deireadh triomughthe i mbliana. Dheamhan fód eile a thriomóchas / Tá a deireadh díolta anois (: móin) / Tá deireadh na h-udhachta amuigh anois aige / Tá deireadh an phórtair ólta anois / Aire dhaoib! Beidh deireadh na feola sclamhta aige seo thuas mara dtapuighthear é]/ Diabhal bliain ó indiu go bhfeicidh tú deireadh an airgid sin le fán. An rud a fhaightear go dona, imigheann sé go dona // Tá muid ar dheireadh an rabh -arta indiu = tá sé caithte / Lá saoire eicínt ar dheireadh na Nodlag a bhí ann ar aon-chor / Lá eicínt amach ar dheireadh na h-Inide anuiridh a phós sé / [Bhí muid ar dheireadh a (: ar) mbéilí nuair a tháinic sé isteach / Níl sásamh ar bith aige sin a theacht ag cuartaidheacht mara mbeidh na daoine ar dheireadh an pháidrín]/ Níor tháinic sé isteach go dtí deireadh an Aifrinn / Tháinic sé isteach ar dheireadh an Aifrinn agus chuaidh sé ar a leath-ghlúin / Tá muid ar dheireadh na gealaighe anois / Tá deireadh gealaighe anois ann / [Déarfainn go bhfuil muid ar dheireadh an chogaidh / Is gearr uait deireadh na dolaidheachta anois / Bhí deireadh trágha ann, agus ní raibh dhá ghabhailín fheamainne bainte aige]/ Tá sé indeireadh an fhiabhrais anois. Chuaidh sé thrí aoidheo trí nó ceathair de laetheantaí ó shoin / Sílim go bhfuil muid indeireadh an tsneachta dhá fhada go dtí é.

Tá sé in a chlaochmú / Tá tú ag dul isteach i ndeireadh an tseaca
anois. Is furasta aithinte ar an spéir anocht é / An bhfuil aon-bhaoghal
ort a bheith indeireadh na caoladóireachta fós? / [Sin é deireadh
a (: bhur) gcuid bóithreoireachta aríst i mbliana. Amach as sin ní
fhágfaidh sib / Is gearr go mbeidh deireadh na caraerachta déanta
agam i mbliana // Tá deireadh suaímnis feicthe ag S. anois = ní
bhfuighidh sé níos mó suaímnís / Is gearr uaidh deireadh sógha anois má
phósann an mac an ropaire sin / [Sílím a bhuachaill (: laogh) go bhfuil
tú indeireadh do chuid macnais anois. Níl aon-fhéar ar gharrdha an
L. le macnas a chur ort / Tá deireadh a cuid cuartaidheachta
déanta anois má tá sí ag dul ag pósadh / Tá sé in am agad deireadh
do chuid caoineacháin a bheith déanta agad feasta / Sin é deireadh
a chuid gáirí muis: Beidh ceol thar phíobaireacht aige feasta in a
h-aice siúd] / Bhí mé indeireadh m'anála = séidthe ar fad / Tá sé
indeireadh a spreacadh (lúid, neirt, agus rl.) = níl aon-spreacadh fanta
ann / Tá deireadh a chuid laetheantaí maithe caithte = sean-fhear;
nó duine ar mhó d'anró ná de shógh a bheadh indán dó feasta /
Ní fiú an sean-treabhsar sin a dheasú anois. Tá deireadh a chuid
laetheantaí maithe caithte / [Tá deireadh a chuid rístidheachta
feicthe aige anois. Caithfidh sé a chuid alluis a chur feasta // Tá sé in
a dheireadh lae] / D'imigh mé deireadh oíche (: d'er'əw nó d'er'ū) / Is
gearr go mbeidh sé in a dheireadh oíche / Ní fiú dhuinn a dhul ag bacadh
anois leis. Tá sé in a dheireadh lae / [Deireadh oíche a d'imighidís i gcomhnaí
/ Dhúisigh mé am eicínt amach i ndeireadh na h-oíche, ach thuit mé 'mo
chodladh aríst / Fan go dtí deireadh an lae] / Chuaidh mé oíche soir ann ar
dheireadh gealaighe / B'fhéidir nach mbeadh a fhios agad céard a dhéanfainn
amach annseo indeireadh bliana / Fataí deireadh bliana iad sin, agus níl
aon-chúis leo / Sin uainín deireadh bliana / Sin é an cur deireadh bliana.
Má 'seadh féin, níl aon-chailleadh air / [Tá glac mhór de mhóin deireadh
bliana thuas annsiúd agam, ach dheamhan ceannacht a gheobhas
mé uirre go bráth = móin a baineadh mall is an mbliain, nuair a bhí
séasúr na móna caithte] / B'fhéarr duit gan ál deireadh bliana ar bith a
chur síos. Bíonn siad an-mheathta = an t-ál a theagas amach indeireadh
an ghuir, bíonn sé an-mheathta / Indeireadh na bliana a rugadh tú = duine

nach mbeadh in am le h-aghaidh solamair ar bith dhá mbeadh ag imeacht /
Tá an dinnéar go díreach ithte againn. Dhá dteagthá scaithín beag
níos túisce, bheadh rud eicint le fáil agad. Is cosamhail gur indeireadh
na bliana a rugadh tú / [Sé do thráth a theacht anois. Indeireadh na
bliana a rugadh thú. Níl sdriog 'san mbuidéal nach bhfuil ólta] /
Leig tú buille deireannach ort féin é. Indeireadh na bliana a rugadh
thú siúrálte go leor. Ach idtús na bliana a rugadh S. annseo bail
ó Dhia air. Bhí sé istigh nuair a bhí an bheadaidheacht bheag sin ann /
Shoraidh dhaoib nachar chuir bealadh faoin a (: bhur) n-ioscadaí, agus a
bheith annseo tamaillín níos túisce. Bhí geampa breagh de bhradán
agam a tháinic ó Ph. Indeireadh na bliana a rugadh sib // Nach mór an
néal atá ag teacht air seo thíos indeireadh a shaoghail thall: a dhul ag
fáil stalach dó. A Dhia láidir giorróchaidh sí leis / [Is beag atá mo
leithide-sa indeireadh mo shaoghail thall i ndon a dhéanamh / Tá an
t-athair indeireadh a shaoghail anois / Nach beag an tsúil le
Dia a bhí aige, indeireadh a shaoghail agus eile a dhul ag déanamh
a leithide de chleas / Duine ar bith atá indeireadh a shaoghail mar
tá mise, tá rud ar a aire / Ní fhéadfadh sé rud ar bith níos measa
ná sin a dhéanamh indeireadh a shaoghail agus a mhaitheasa] / Is beag é
m'fhoghail-sa anois. Tá mé indeireadh mo shaoghail agus mo mhaitheasa
= níl mé indon faice oibre a dhéanamh. Tá mo chuid oibre ar iarraidh /
['Ar ndú' ní ag faire ar an sean-fhear bocht sin atá indeireadh a
shaoghail agus a mhaitheasa atá tú / Duine ar bith atá indeireadh a shaoghail
agus a mhaitheasa mar atá tusa anois, is gearr le dhul é] // Marab fhuil
ag Dia 'sé deireadh an domhain é = is gearr uainn deireadh an
domhain (déarfaí é le báistigh shíorraí, le cogadh uathbhásach, nó
rud ar bith neamh-iondamhail mar sin) / Tá sé in a dhórtadh
aríst indiu. An tseachtain seo as éadan. Marab fhuil ag
Dia, 'sé deireadh an domhain (an tsaoghail amantaí) é / [Ná bac
leis an saoghal anois. Ní bheidh aon-dhuine ann in a dhiaidh seo. 'Sé
Cogadh an Domhain é. 'Sé, agus 'sé deireadh an domhain é ach grásta
Dé / Bhfaca tú an chaoi a gcaitheann sé na scaltrachaí le goirid.
Agus an chuma atá air ag báisteach. Dheamhan fiú agus an lá a tháinic
aon-samhradh anois le chúig bhliana, a bhféadfá caitheamh dhíot

le bruthghail. Ó, 'sé deireadh an Domhain é ach grásta Dé// 'Sé deireadh na Féinne é = Oisín indiaidh na Féinne é = muirín a bhánóchaí go dtí duine nó beirt, nó baile go dtí teach, nó ál éan go dtí éan amháin agus rl. / Smál eicint a bhí orra sin. Tá sé sin anois ar dheireadh na Féinne. Níl an deoraidhe eile aca 'san gcomhairreamh ceann, th'éis go raibh dháréag aca ann / [Is mise deireadh na Féinne anois. Dhealuigh a raibh de thighthe eile ann uaim síos go bóthar. Tá mé liom féin anois ar bharr an bhaile / 'Sí deireadh na Féinne anois an chearc sin. Níl fágtha agam dhá raibh de chearca agam ariamh ach í féin. Agus ní bheidh sí sin fhéin i bhfad ann má fhaghann sé siúd aon-leigean uirre. Bhí chúig cinn fhichead aca agam dhá bhliain ó shoin. Sin í an chreach agus an chreach nachar roinneadh] / Chonnaic mise dhá theach déag annsin 'san am a raibh mé mo bhuachaill ag an S., agus níl ann indiu ach G. Tá sé ar dheireadh na Féinne ... Ghread an chuid eile leo go Meiriocá, agus chuaidh scaipeadh orra ar 'chuile chaoi. Ba deacair a gcur idtoll a chéile indiu / [Tá an bheirt sin anois ar dheireadh na Féinne. Bhuail díleághadh eicint an chuid eile. Cailleadh iad ó dhuine go duine. Bhí ráidhte gurb é an teach nua a rinne é. D'athruigh siad amach aríst i sean-scioból agus dheamhan imeacht a tháinig ar aon-duine aca ó shoin. Ach is beag an chreach atá ann anois go bhfóiridh Dia orainn, ar scáth beirt]// Sin é deireadh an tsean-mhadaidh i gcomhnaí: gan rith gan rath gan fiacail / Deireadh an tincéara 'chuile lá ariamh é a mharbhú nó a phlúchadh / Sin é deireadh an fhear poitín: bás ar an sliabh i bhfad uainn an anachain agus an urchóid / [Deireadh an spiadóra i gcomhnaí é a chur i leathtaobh. Má's feall fillfear, adeir siad / Deireadh an tseandúine i gcomhnaí é a chailleadh. An bhfaca tú aon-seandúine ariamh dhá mhéad aois dhá mbeadh aige, nach bhfuigheadh sé bás 'san deireadh! // "Deireadh sean-ghearrán bán nó deireadh sean-mháistir scoile". = is cosamhail go bhfaghann siad bás le anshógh nó le siléig, nó go bhfaghadh roimhe seo] / Sin é é. Deireadh sean-ghearrán bán, nó deireadh sean-mháistir scoile. Is leathfhocal é. Chuala muid ariamh é. Diabhal mé muis go sílfeá go bhfuil cion ar na sean-mháistirí scoile ar an saoghal seo. Tá

fear aca annseo thiar, agus ní dheachaidh an oiread peiliúir
 ariamh faoi shean-ghearrán bán agus a bhíos faoi! /[Sin é an deireadh
 a bhéas aige faoi dheireadh muis: é a fháil básuighthe chois an chlaidhe
 maidin eicínt. Deireadh sean-ghearrán bán nó sean-
 mháistir scoile, adeir siad / Sin é deireadh an droch-dhuine 'chuile lá
 ariamh / Sin é deireadh na droch-bhróige i gcomhnaí. Scoiltfidh sí
 annsin]// "Tús agus deireadh an duine ar an teine a tharraingigheas" =
 bíonn fuacht ar pháistí agus ar sheandaoine / Níl mé indon corruighe
 beag ná mór ó'n teine anois. Bíonn na creaithtí fuaicht orm
 má theighim go dorus. Deir siad é: tús agus deireadh an duine ar
 an teine a tharraingigheas /[Tá sí mar a bheadh piodarlann de
 ghasúr ann anois: scartha ar an teine igcomhnaí. 'Ar ndú' sin
 é an chaoi a mbíonn an aois igcomhnaí. Tús agus deireadh an
 duine ar an teine a tharraingigheas / Diabhal mé gur gearr
 an bás uaitse, má tá an oiread sin fuaicht ort oíche cho
 breagh léithe. Tús agus deireadh an duine ar an teine a tharraing
 -igheas]/ "Deireadh luinge a báthadh: deireadh átha a loscadh;
 Deireadh flath (: fleadh?) a cáineadh; agus deireadh sláinte osna".
 [Rann: "Flath" a chuala mé annseo] / "Ní i dtús an mhála atá an
 sparán ach in a dheireadh" (sean-fhocal. fc. sparán) / "Níl a fhios
 cé's fharr a thús ná a dheireadh" = má bhítear ag roint rud,
 b'fhéidir gur diomdhaighe a bheadh an fear tosaigh ná an fear a
 gheobhadh an roint dheireadh /[Beidh mise luath go leor.
 Tóigidís leo í. "Níl a fhios cé's fharr a thús ná a dheireadh." / Deir
 siad nach mbíonn an chéad-fhear buidheach ná diomdhach, agus
 deir siad freisin nach bhfuil a fhios cé's fharr a thús ná a
 dheireadh / Deir sibse gur indeireadh na bliana a rugadh mise,
 ach deirimse nach bhfuil a fhios cé's fharr a thús ná a dheireadh.
 Má tá mé mall féin, is minic freisin a rug cú
 mhall ar a cuid, agus ní bhíonn de chailleadh ar dheireadh an mhála féin /
 Níl agamsa ar aon-chor ach an drioball, ach níl a fhios, adeir siad
 cé's fharr a thús ná a dheireadh]/ Ní bhfuair mise aon-tús ar an
 bhfeamainn. Bhí 'chuile dhuine ann rómham, ach b'fhéidir gur eirigh an oiread
 liom in a dheidh sin agus a d'eirigh le 'chuile dhuine. Níl a fhios ag duine cé's

fhéarr a thús ná a dheireadh // Ní deireadh dhó seo (: sioc). M'anam nach
 deireadh! = níl sé thart fós / Ní deireadh do'n chogadh fós. Bainfidh
 siad scathamh eile as / [Shíl mé go raibh sé in a chlaochmú trathnóna,
 ach dar príosta, tá sé ag biadhú as aríst. Ní deireadh dhó fós (:
 sneachta) / Ní deireadh de'n triomach fós. Ní h-eadh muis, ná cuid
 de dheireadh]// Cuireann sin deireadh leis anois = críochnuigheann sin é /
 Chuir muid deireadh léithe trathnóna. Tá sí bainte go ceann bliana
 eile ar aon-chor / [Chuir muid deireadh le na sean-fhataí indé, agus dheamhan
 fata nuadh a bhéas le baint go ceann trí seachtainí eile / Chuir muid
 deireadh len a raibh de tae ann ar maidin] / Chuir siad deireadh leis =
 fear a crochadh / Gabhfaidh deireadh le "Haw Haw" anois má tá sé in
 -greim / Chuaidh deireadh leis an duine bocht / [Tá deireadh leat má
 fhaghann sé siúd greim ort = márbhóchaidh sé thú / Tá deireadh leis an
 sean-asal anois dhá fhada go dtí é] / Tá a dheireadh féin roimh 'chuile
 dhuine = bás nó slí bháis / Chuir sé deireadh leis an duine bocht sin,
 ach tá a dheireadh fhéin roimhe-san freisin / Fág faoi Dhia é. Tá a
 dheireadh féin roimhe. Má rinne sé an chréatúlacht, agróchaidh
 Dia air é / [Is olc an deireadh é sin ar fhear mhaith / Sin é an deir-
 eadh a bhí ag a leithead ariamh. Má tá muiltí Dé mall, meileann
 siad go mín] / Beidh droch-dheireadh aige féin fós. Ná bac leis =
 an-bhás / Dheamhan duine a rinne rud de'n tsórt sin nach mbeidh
 droch-dheireadh aige. Beidh, má tá Dia thuas / Chuaidh droch-dheireadh
 ar an airgead = mí-rath / [É a cailleadh chois an chlaidhe: ní bheidh de
 dheireadh aige ach é. Tá Dia in a fhabhar nachar cailleadh cheana é /
 A dhul do'n "phoorhouse": ní bheidh de dheireadh aige ach é, ná cuid de dheir-
 eadh. Ach a mbeidh a bhfuil aige meálla uaidh aca siúd, gheobhaidh
 sé bóthar agus bata amach / Shíl sé deireadh a chur leat d'aon-iarraidh.
 Dhá bhfaighteá an chloch, ní fhágfadh sí deoir in do chluais /
 Sin é is deireadh dhó mara bhfuil ag Dia = sin é an deireadh a bhéas
 aige / Imeacht le druncaeracht: sin é is deireadh dhuit. Ní hé a mhalrait
 de chosamhlacht atá tú a chur ort féin] / Céard ba deireadh dhó = cé'n
 deireadh a bhí aige / Sin é ba deireadh dhó, th'éis 'chuile rud / Liostáil:
 sin é is deireadh dhó sin. Níl tada eile ag cur síos leis / Sé an t-ól a
 thug deireadh dhó = bás / 'Sí an bhóithreoireacht de shiubhal oíche a

a thiubharfas deireadh dhó / [Is fánach an rud atá indon deireadh a thabhairt do dhuine] / Tá sé in am deireadh a dhul ar an damhsa sin anois / Tá sé thar am deireadh a dhul ar na cártaí sin feasta / Tá deireadh a chuid fataí ithte = tá sé réidh = is gearr an bás uaidh / [Ba mhaith an daimhseóir é, ach tá deireadh a chuid damhsa déanta sílim = tá sé réidh / Ní dhéanfaidh sé aon-bhalla eile. Tá deireadh a chuid ballaí déanta / Ní mharbhóchaidh sé aon-chearc eile. Tá deireadh a chuid cearc marbhuighthe anois] / Tá deireadh mo chuid oibre-sa déanta anois, tá faitíos orm. Is gearr a mhairfeas mé / Níl deireadh déanta aige fós (: báisteach) / [Shíl mé go raibh deireadh déanta aige, ach níl (: de shneachta) / Níl deireadh caithte aige ná baoghal air fós. 'Bhfeiceann tú cho lasta agus atá an spéir = sioc / Níl baoghal ar bith orm deireadh a bheith bainte agam fós (: móin, fataí, agus rl.)] / Níl deireadh innsighthe agam fós = tá tuilleadh len innseacht / Beannacht Dé dhuit, níl deireadh feicthe agad fós = tá tuilleadh le feiceál / Ní bheadh deireadh a chuid scéalta sin innsighthe bliain ó indiu / [Ní bheadh a dheireadh ráidhte trathnóna agam = amhrán / Níl a dheireadh faighte fós agam = airgead a chuaidh amú / Chaithfeá dhá lá do shaoghail le na sionnaigh sin agus ní bheadh a ndeireadh marbhuighthe agad / Is maith a chruthóchas tú má bhíonn deireadh na bhfataí glanta agad amáireach / Níl deireadh ithte fós aige] / Tá an t-amhrán siúd aige gan tús gan deireadh = an-fhada agus gan é ag teacht le chéile / Ní bheidh tús ná deireadh ar an obair sin go deo = an-mheathta, an-tsáruighthe / Is fear gan deireadh ná tosach é = mí-stuama, liopastach / B'fhéarr dhuit a dhul faoin a dheireadh seo liom = a dhul is an taobh thiar ann agus é a iompur a chongnamh dhom (: barra, mála agus rl.) / Gabh faoi'n a dheireadh agus árdúigh orm é / [Tá an-deireadh fúithe (: capall) / Is cumasach an deireadh atá fúithe (bó) / Bhí deireadh an mhótair siar = chaithfeadh a thosach nó a aghaidh a bheith soir dhá réir sin] / "Thug sé a ceann (: bád) do mhuir agus a deireadh do thír" = seoraidhe i sean-scéalta / Thug sí a deireadh dom agus shíl sí mé a bhualadh de cic / Má fheiceann tú í ag iarraidh a deireadh a thabhairt duit chor ar bith, bí ar do shon féin / Chuir sé deireadh an lorry 'san gclaidhe / Shílfeá nach bhfágfadh sé deireadh

an chairr amach ar an mbóthar mar siúd / Nach uirre atá an deireadh
 (nó leath-deireadh) teangmháilte (: bean) / Má thugann sí an deireadh
 dhuit leagfaidh sí thú = má bhuaileann sí dhá deireadh tú agus rl. / Bhí deireadh
 aige orm = bhí sé in mo dhiaidh; b'fhuide siar é ná mise; bhí tosach
 agamsa air / [Níl a fhios agam cé'n am a dtáinig sé abhaile,
 ach bhí deireadh aige ormsa / Cheapfainn go mbadh cheart dó a bheith
 annseo pointe ar bith. Is beag an deireadh a bhí aige chor ar bith
 ormsa ag teacht aníos ag an E. Mh. / Ba bheag an deireadh a bhí
 ag an gcú ar an ngirrfhiadh chor ar bith nó gur bhailigh siad suas an
 C. P. ach uaidh sin amach, rinne sé caoch-láimhe di / Ba bheag an
 deireadh a bhí ag do chapall-sa ar an gceann a ghnothuigh, ach ní raibh
 aon-mhaith annsin ó buaileadh í / Ní bheidh deireadh go deo leis an
 aimsir seo / Níl tús ná deireadh leis an mbáistigh] / Dheamhan an
 tús ná deireadh do'n tsneachta seo fós / Ní fheicfidh tú deir-
 eadh choidhchin leis an obair sin / Is fhearr dhuit fanacht go deireadh
 anois / [Caithfidh mé an leitir seo a léigheamh go deireadh shul a
 n-imighidh mé] / Tá sé mar sin ó thús deireadh go tosaigh. // Tá sé
 ag teacht 'san deireadh = tá sé ag teacht faoi dheireadh / [Feicfidh
 tú féin 'san deireadh gurb agamsa atá an ceart / Oibrigh leat
 anois. Beidh aithmhéala ort 'san deireadh = ach a mbeidh 'chuile
 shórt déanta agad / Cé aca de'n bheirt is fhearr 'san deireadh in
 a dheidh sin? / Dhá ndéanthá an saoghal mór dóib sin, aon-
 mheas amháin a bheadh ort 'san deireadh / Aon-chás amháin é 'san
 deireadh, a dhéanamh nó gan a dhéanamh.] / D'imigh sé roimh an deireadh
 = roimh an gcrích; sul a raibh an rud thart nó críochnuighthe / Th'éis
 a raibh de chion aige ar ghasúir ariamh, ní raibh neart ag gasúr ar
 bith a thaobhachtáil 'san deireadh = goirid shul a bhfuair sé bás /
 Bainfidh mé cupla boirdín (: feamainne) roimh dheireadh an
 rabharta] // Tháinig olc air as a dheireadh = indeireadh na ngnáithí /
 Mara leigidh tú dhom, buailfidh mé thú as a dheireadh. / ['Sé'n chaoi
 a mbeidh sé agad as a dheireadh go mbeidh tú gan Murchadha
 gan Mánas / Beidh tú ag míoladóireacht leis, nó go dtugaidh sé
 fút é as a dheireadh / Níl a fhios agam cé'n chaoi a mbeadh sé as a
 dheireadh marach gur árduigh mise liom T. Bhí an ceann eile an-

líomhtha ag troid / D'eirigh sé as a dheireadh, agus ghread leis /
 Is doiligh a rádh céard a thárlóchas as a dheireadh. Níl aonduine indon
 a rádh céard is cor do'n scéal sin fós / Gheobhaidh Sasana garbh as a
 dheireadh é, agus tuilleadh ghéar de'n diabhal aice. Is fada dhá thuaradh
 sin di féin í / M'anam nach bhfuil a fhios agam fhéin cé a bhéas
 buidheach nó diomdhach as a dheireadh, agus dheamhan an miste liom /
 Tabhair cead a chinn anois dó. É féin a bhéas síos leis as a dheireadh]/
 Dhá bhfágtai eatorra é, agus gan eadarascán ar bith a dhéanamh
 chaochfadh an druinníneach beag é as a dheireadh // D'eirigh
 sé faoi dheireadh agus faoi dhó agus shiubhail sé amach = faoi dheireadh
 thiar; nó at length go minic. [Faoi dheoidh? Faoi dhógh? Bíonn
 fuaim leathan air i gcomhnaí is an gcaint, ach thiocthadh dó gur
 "faoi dheoidh" a bhí ann an chéad uair agus nuair a sheirg an focal
 dheoidh, gur cuireadh focal so-thuigsionach in a leabaidh:
 fearacht gleorach > glórach; fialnáire > feálnáire agus rl. Tá an
 focal "cách" ag déanamh "cáit" ag daoine agus in áiteachaí ar fud na
 Gaillimhe ar ala na h-uaire. Ní feasach dom go bhfuil an leagan
 "faoi dheoidh" is an gcaint munab é an leagan réamhráidhte é. Ach
 tá "faoi dheireadh agus faoi dhó" an-tréan isan gcaint] / D'éist mé
 féin scathamh maith leis, ach faoi dheireadh agus faoi dhó, thosuigh mé ag cur
 in a aghaidh. Bhí sé in a sháraidheacht ar an toirt / [Chaith sé an-fhada
 idir-chamánaí nó go ndeachaidh mé féin síos chuca faoi dheireadh agus
 faoi dhó agus gur fhiafruigh mé dhíob, céard a bhí fútha a dheanamh
 leis, agus é a chur ar thaobh eicínt ... / Bhí an laogh suas le uair idir
 chnámha agus é cínnt orm fhéin a thabhairt liom. D'fhan mar sin go
 ceann dá lá, agus shílfeá nach raibh daor-bhasctha di chor ar bith. Ach
 bhuaill donacht annsin í, agus chaith sí mí mhór fhada idir luighe agus
 eirghe. Diabhal mé gur shíl mé féin go srianfadh sí as, ach cailleadh
 í faoi dheireadh agus faoi dhó / Bhí sé ag imeacht ag mungailt faoin a
 fhiacail, agus ag giorán (: gearán) go neámhaí, agus thob ann agus thob as
 aige. D'eirigh mé féin faoi dheireadh agus faoi dhó. "Mara bhfuil rún
 agad a thabhairt uait" arsa mise, "coinnigh é," agus amach liom an dorus /
 Chuaidh chúig scéala suas ag glaodhach air. Tháinic sé anuas faoi
 dheireadh agus faoi dhó]/ Chaith sé ceathramhadh uaire ag braitheoireacht,

agus ag cartadh an phíopa siúd. D'oscail sé a bhéal annsin agus d'fheicfeá ag leigean siar a sheile é. "Dheamhan a fhios agam fhéin", adeir sé faoi dheireadh agus faoi dhó. Is mór dhá fhonn a tháinig orm failm de chic a thabhairt do'n píopa // Labhair sé faoi dheireadh = 'san deireadh = at last / [An bhfuair tú é faoi dheireadh? / Dheamhan an féidir go dtáinig sé abhaile faoi dheireadh / Deir tú leis a thosuigh ag caint liom faoi dheireadh / Dhá bhfaghainn leigean ar bith air faoi dheireadh, scarfainn leis an mbeithidheach ar an méid a thairg sé uirre / Agus tá sé ag dul ag pósadh faoi dheireadh! / Rinne sib an claidhe faoi dheireadh th'éis cho fada agus a bhí sib ag caint air / Briseadh é faoi dheireadh. Is fada sin ag teastáil uaidh / Má choinnigheann sib an bóthar sin seaduighthe, agus gan suaímneas ar bith a thabhairt dóib faoi, déanfar é faoi dheireadh ('san deireadh) / Cé a tháinig isteach faoi dheireadh? = cé hé an duine deireadh a tháinig isteach = who came in last? / Cé'n áit a bhfacaidh tú é faoi dheireadh? / Céard a d'ól sib faoi dheireadh? / Cé'n chruach a bhuail sé faoi dheireadh? / In óispidéal na Gaillimhe a bhí sé faoi dheireadh, ach ní raibh siad indon aon-leas a dhéanamh dhó ann / Is fhearr é ar chuma ar bith ná an áit a raibh mise faoi dheireadh / An cléireach a raibh mise ag caint leis faoi dheireadh, ní thiubharfadh sé saoradh ná séanadh dhom faoi. Thosuigh mé fhéin ag bagairt phóilíos air, ach ba shin é a raibh de mhaith ann ...]/ Níor thug mé ar an "mbicycle" a bhí agam faoi dheireadh ach chúig phunt. Thiubharfainn scór air anois, dhá bhfaghainn air chor ar bith é / Chinn orm a fheiceál chor ar bith an uair faoi dheireadh a raibh mé ann / An t-ualach faoi dheireadh a thug mé liom, as an gcruaich thuas a thug mé é / Ní raibh aon-caint air sin 'san bpáipéar faoi dheireadh a tháinig againne / An leitir faoi dheireadh a tháinig uaidh, dubhairt sé go raibh sé ag déanamh mar adéarfá leis é. / [An madadh faoi dheireadh a bhí agam, d'imigh sé le dúchas nó diabhal eicint, agus níor facthas ariamh é. An ceann roimhe sin mharbhuigh mótar é. Níl na mádraí ag eirghe liom / Sílim go n-athruigheann sé lóistín 'chuile sheachtain mórán. An lóistín faoi dheireadh a raibh sé, is beag nachar cailleadh ann é leis an ocras]/ Bhí sé annseo an lá faoi dheireadh agus mara raibh dradaireacht le fáil uaidh, ní lá go maidin é = the "last" day, the "other"

day = an lá cheana / Chaith sé tamall mór ag caint leis an lá faoi
 dheireadh / Tháinig sé isteach annseo an lá faoi dheireadh, agus hébrí cé'n
 sórt caint a bhí ar siubhal aca sin tháinig buile chatha air nach
 ndeachaidh na daoine ag bhótáil / [Níl tada é indiu ar ghualainn an
 lá faoi dheireadh. Sin é an lá a raibh sé spréachta! / An bhliain faoi
 dheireadh a raibh sé 'san mbaile, ní dhearna sé tigheachas ar bith. Dheamhan
 mórán le seachtain a chaith sé annseo sílim] / "An rud a bhíos dhá
 shíor-luadh, teagann sé isteach 'san deireadh"; nó "déantar é 'san
 deireadh" (sean-fhocal) = má bhíonn síor-chaint faoi rud, déantar
 é 'san deireadh; nó má bhíonn síor-fhaitíos roimh rud, teag-
 ann sé isteach 'san deireadh / [Agus rinne tú an cliabh! Dar fiadh
 is ait a chruthuigh tú! An rud a bhíos dhá shíor-luadh, teagann sé
 isteach 'san deireadh / Agus tá sí pósta indiu. Is minic cheana
 a bhí sí in ainm agus a bheith ag dul ag pósadh, ach an rud a bhíos dhá
 shíor-luadh, chreidim go dteagann sé isteach 'san deireadh / Ní theagadh
 iadhadh air le mo chuímne ach ag caint ar an mbás, agus chreidim an
 rud a bhíos dhá shíor-luadh go dteagann sé isteach 'san deireadh.
 Tá sé féin imighthe anois, an duine bocht! / Tá an cogadh anois ar
 ghort abhaile thar agus ariamh. Is minic a chuala mé luaidreáin ó a
 thosuigh sé, go dtiocfadh sé go h-Éirinn shul a stopadh sé, agus an
 rud a bhíos dhá shíor-luadh, déantar é 'san deireadh // Rinne sé
 é faoi dheireadh thiar = rinne sé é faoi dheireadh thiar thall = rinne
 sé é as deireadh na cúise = indeireadh na scríbe = as deireadh
 na faidhleála = as deireadh na rúcála / Tháinig tú faoi dheireadh thiar
 'nuair a chinn ort is 'chuile áit eile / [Agus tá sé thart faoi dheireadh
 thiar. Dar mo choinsias, má tá féin, tá sé in am sin aige = at long
 last (at last = faoi dheireadh) / Tá rún pósta aige faoi dheireadh
 thiar! M'anam nach miste dhó sin ach oiread! Is fadó an lá ó dubhradh
 gur mhac é / Thug sé dhom é faoi dheireadh thiar, agus mé 'mo shiún sincín
 aige dhá iarraidh air leis an fhad seo] / Agus bhásuigh sé faoi dheireadh
 thiar! Bhí aois chapall na muintire aige sin go ndéanadh Dia
 grásta air! / Rinne sé é faoi dheireadh thiar thall 'nuair a bhí
 muid sáruighthe ag tuineamh leis. Má rinne féin, ní mórán slaight
 a chuir sé ar a shaothar. Is mór an ghráin é. B'fhearr liom gan

déanamh é anois! / Faoi dheireadh thiar thall tháinig sé i leith go dtí mé agus dubhairt sé i gcogar liom a dhul in éindigh leis ... / [Agus d'eirigh tú as an gcaoineachán faoi dheireadh thiar thall! Dar príosta is ait a chruthuigh tú! / Tá sí bainte aige ar éigin faoi dheireadh thiar thall, ach 'sé a bhfuil ann é, 'sé sin / Is fada atá sé ag gealladh dhom, ach fuair mé í faoi dheireadh thiar thall / Tóigeadh é faoi dheireadh thiar thall. Nar theag-aidh sé amach choidhchin muis! Is iomdha mailís atá déanta aige ar dhaoine bochta, ó a thosuigh sé ag díolachán annsin. / Is beag nach bhfuil sé curtha aige faoi dheireadh thiar thall. Cidh Dia muisce go bhfuil sé in am sin aige.] / Níl a fhios agam féin céard a dhéanfas sé as deireadh na cúise (i ndeireadh na cúise) = as a dheireadh; faoi dheireadh thiar thall; nuair a rachas sé ar an sciaín is géire; "in the last analysis". / Dhíol sé an bhó ar na chúig phunt dhéag as deireadh na cúise. Chreidim go mba mhór leis a tabhairt abhaile / Déarfá nach raibh sé an-líomhtha ag a pósadh, ach phós sé í as deireadh na cúise. Má phós a mhaisce, fuair sé spré mhór / Is beag 'e mheas a bhí againn air sin, ach diabhal mé go ndéanfaidh sé gníomh as deireadh na cúise / [Níl fear ar bith indon a rádh céard is cor do'n chogadh seo as deireadh na cúise / Agus nach hé S. a raibh an ceart aige as deireadh na cúise. 'Deile? / Má tá tú sáthach fad-bhreathnuigheach, is follasach duit féin as deireadh na cúise gur mise atá ag rádh na fírinne / Ghoin m'aire mé indeireadh na scríbe, ach bhí an anachain déanta = faoi dheireadh thiar; indeireadh na cúise / Imreochaidh sé ort indeireadh na scríbe nó is ait a oibreochas tú! / Ní bheidh aige ach cuid de'n mhagadh indeireadh na scríbe] / M'anam go mba mise ba lugha tuirse indeireadh na scríbe = indeireadh an aistir / Foighid ort go mbeidh muid ag deireadh na scríbe. Annsin tig linn a' (: ar) rogha rud a dhéanamh. Maidir len a dhul ag déanamh moille faoi bhealach! / Indeireadh na scríbe, níl fear ar bith is fhearr ná an té nach gcuirfidh araoid ar cheachtar aca, ach cead aca fhéin a phléidh le chéile / [Feicthear dhomsa indeireadh na scríbe nach bhfuil goir ag fear ar bith ar an saighdiúr. Breathnuigh ar J. Ph. Feacha a bhfuil sé a fháilt d'airgead! É féin agus a bhean agus a chuid gasúir fré chéile! / Bainfidh ceann eicínt aca amach é, má theigheann siad 'un dlí, ach i ndeireadh na scríbe, is cuma eatorra é. Is beag is fiú an áit

nuair a bhéas na dligheadóirí réidh leis]/ Tháinig sé amach ar lom an bhóthair as deireadh na faidhleála, agus d'iarr sé fear ar bith dhá raibh ann ag troid = as deireadh na cúise / Thusa a bhéas síos leis as deireadh na faidhleála, agus ní eisean / [As deireadh na faidhleála ba mhian leis a dhul ar lághaidheacht, ach diabhal cos an chinn eile nach ag borradh leis an achrann a bhí sé]/ Gheobhfadh sé faoi na foráí é as deireadh na rúcála marach gur dealuigheadh iad = bíonn achrann nó siúite nó glacamas lámh i gceist annseo go h-iondamhail .i. "rúcáil achrainn". / Dheamhan a fhios agamsa cé a bheadh donuighthe indeireadh na rúcála, marach an ghrifisc sin thiar a theacht ann // Is mór a chuirfeas an bháisteach seo an Foghmhar 'un deireadh = siar; gan é a bheith in alt a bhainte cho luath agus ba cheart dó; amanntaí 'un donachta freisin / Bliain fhliuch a bhí innte. Beidh an t-arbhar 'un deireadh = siar; deirtear "ar deireadh" freisin scaithtí / Ní fheicfidh tú aon-fhata nuadh isteach imbliana nó go gcaithtear Domhnach Chrom Dubh. Chuir an sioc sin faoi Bhealtaine 'un deireadh ar fad iad / [Is mór atá na cnothannaí 'un deireadh imbliana: bliain thirm / Is beag an dochar dóibh a bheith 'un deireadh fhéin agus gan aon-scalán gréine a fháil le dhá mhí, ach scalán fánach / Diabhal mórán a chuirfeas an múr sin 'un deireadh iad, mara dteagaidh tuilleadh. / Tá an crainnín sin go mór 'un deireadh le h-ais a bhfuil eile aca ann. Meastú cé'n chiall? Shílfeá go bhfuil sé in áit cho cóireamhail le ceachtar aca / Is mór an cur 'un deireadh orm na cupla lá sin a chaith mé ar an leabaidh. Ba iad an dá lá móna ab fhearr an bhliain seo iad. Dhá mbaininn dhá shleághan an t-am sin agus a caitheamh suas in a cora, bheadh sí tirm anois]/ Tá dasachaí go h-árd as cionn talmhana, ach má tá indán agus go dtiocfaidh glasreodh ar bith seaca, is an-chur 'un deireadh orra é / Is diabhláí an cur 'un deireadh orm nach bhfuil an capall agam. Bheadh an fheamainn seo amuigh ar na garrantaí agam cupla uair an chluig de lá, thar agus a bheith ag sceidínteacht mar seo léithe in a boirdíní asail / [Ba mhór an cur 'un deireadh air leis an scaradh nach raibh barra aige. Ní bheadh stró ar bith í (: móin) a scaradh annsiúd le barra. Tá plás réidh ann / Is cur 'un

deireadh ar na daoine annseo, nach bhfuil bealach portaigh aca díreach suas ó'n mbaile, agus gan dhá mhíle tiompail (timpill) a bheith orra, mar atá]/ Tá tú 'un deireadh leis an gcur imbliana = níl an oiread curtha agad agus ba cheart a bheith an tráth seo / Tá sé ag dul 'un deireadh = ag dul ar gcúl; tá sé ag tabhairt uaidh; gan an spreacadh ag fanacht ann, nó an mhaith / Tá na fataí ag dul 'un deireadh = ag feochan; na dasachaí ag slabhcadh / [Níl rása ar bith dhá saoghal is fhearr an fear ná an darna rása, ach ó a bhéas sé sin bailighthe aige, gabhfaidh sé 'un deireadh / Tá sé in am aige a bheith ag dul 'un deireadh. Nach bhfuil sé go h-árd as cíonn an dá scór? / Is mór a chuaidh sé 'un deireadh ó a chonnaic mise go deireann -ach é. Tá sé in a scairíneach ag an obair / Dheamhan ionga ná orlach ag teacht ar na h-oinniúin sin amuigh. Ag dul 'chun deireadh atá siad, sílim / Is diabhláí nach mbeadh biseach eicínt faoi'n laogh beag sin, agus an aire atá dhá thabhairt dó. Ach dheamhan é. 'Sé an chaoi a bhfuil sé ag dul 'un deireadh]/ Tá mé ró-mhór 'un deireadh anois le dhul ag comórtas le buachaill óg mar thusa, ach bhí lá ann, agus ní bheadh tuilleamaí ar bith agam leat le láighe ná le sleághan ná le aon-obair eile / Ag dul 'un deireadh a bhéas tú 'chuile lá feasta // Tá tú ar deireadh leis an gcoirce = 'un deireadh (fc. thuas l. 18-19) / Tá an Foghmhar ar (: 'un) deireadh imbliana / Ná fág tú féin ar deireadh = ná fág thú féin gan tada, nó taobh le cuid an bheagáin (le duine a bheadh ag roinnt ruda); ná déan droch-eineach ort féin / [Má fhágann tú é siúd ar deireadh, ní bheidh aon-seasamh faoi chaolachaí an tighe leis / Roinn mé é cho cothrom agus a d'fhéad mé agus an té atá ar deireadh bíodh. Dheamhan neart agamsa air. Is leor do dhuine dhona a dhicheall a dhéanamh / 'Sé an chaoi a bhfuil an saoghal seo: bain amach a bhféadfaidh tú, agus an té a bhéas ar deireadh, a chead sin a bheith aige. 'Chuile rud ag luighe ar an lagar agus an lagar ar an talamh / Ná bac thusa le S. ach tapuigh do chuid fhéin cho uain agus a fhéadfas thú. 'Sé S. an fear céadna nach mbeidh ar deireadh feicfidh tú fhéin air. Tá sé sin sáthach triollúsach len a cheart a bhaint amach]/ Tá truaighe agad do Bh. Ná bíodh muis ná a dath. Ní bheidh B. ar deireadh, deirimse leat, má bhíonn fód

ar bith ag aonduine eile 'san tír / Ní bheidh sé sin ar deireadh d'fhuireas
 -bhaidh posta. Tá éadan aige ar chaoi ar bith, bíodh foghlaim air
 nó ná bíodh! / 'Sé fear a rointe atá ar deireadh. Breagh nachar
 choinnigh tú stiall duit féin / [Tabhair an leabhar air, nach bhfágfaidh
 D. é féin ar deireadh, hébrí cé a bhéas uireasbhach / "An Té a chruthaigh
 Neamh agus talamh, níor fhága sé É Féin ar deireadh" [sean-fhocal] =
 níor fhága Dia É Féin ar deireadh; coinneadh sé rud eicint Dó
 Féin; 'sé ceart fear rointe nó fear ceannais gan oirille a dhéanamh
 air féin] / An t-airgead sin atá dhá leigean amach! Gheobhfaidh mise
 agus tusa a (: ar) gcuid dhó (: dhe), ach an Té a chruthaigh Neamh agus Talamh
 níor fhága Sé É Féin ar deireadh. Beidh an ceann-reamhar ag
 na comhairleachaí / Fuair P. seacht gcinn, M. seacht gcinn, agus cuid
 ar leith na coimhlinnte mar adeireadh P. T. ag fear na h-eangaighe.
 Ní taobh le seacht gcinn a bhí sé ar chaoi ar bith, ach an Té a
 chruthaigh Neamh agus Talamh níor fhága Sé É Féin ar deireadh. Sin
 é an chaoi a mbíonn sé / [Thug sé búrla nútaí (: nótaí) do'n Gh.
 "Roinn amach iad sin ar na fir sin" adeir sé, agus isteach leis féin
 'sa teach. Fuair 'chaon duine aghainn dhá raibh ann punt an duine
 hé brí cé mhéad a d'fhan ag an G. in a dhiaidh sin. Bí siúrálte
 nach hé cuid an bheagáin é. An Té a chruthaigh Neamh agus Talamh níor
 fhága Sé É Féin ar deireadh, adeir siad] / Tá siad sin in ainm agus a
 bheith dhá dhéanamh sin in aisce — gan pighinn gan bonn — ach ní bhíonn
 siad gan ailp a bhaint as in a dheidh sin. Cuirfidh mise geall leat
 gur mó a gcion féin di as deireadh na cúise ná cion na ndaoine
 bochta a roinneann siad orra é. An Té a chruthaigh Neamh agus
 Talamh níor fhága Sé É Féin ar deireadh. Ní fhágfaidh siadsan
 iad féin ar deireadh ach an oiread // Tá sé in a dhiúin agus in a
 dheireadh lae (fc. diúin, neoin) / Bhí sé in a dhiúin (nó niúin)
 bheag agus in a dheireadh lae / Bhí sé in a dhiúin bheag agus in a dheireadh
 lae, an capall ag dul ar scáth na cupóige agus an chupóig ag dul
 do'n Domhan Soir ... (as sean-scéal) / Hébrí céard é a thús is
 seafóid a dheireadh i gcomhnaí = b'fhéidir go mbeadh
 tús na cainte ciallmhar ach bíonn a deireadh in a seafóid / Hébrí
 céard é a thús, is iad na mná a dheireadh agad i gcomhnaí /

Deireadh, deireannach (: d'er'ə; d'er'əw nó d'er'ū go minic má theagann guth in a dhiaidh .i. lá deireadh an domhain. d'ernəx : d'erənəx): aidiachta.

Deireadh: an ceann atá ar deireadh, ar cúl nó thiar amuigh; an ceann a bhíos ar dheireadh na sratha; codarsna "tosaigh"

Deireannach: ar deireadh; deireadh; mall; fada amach; late; "lastly"

Déidheannach: deireannach [Ina chuingir le deireannach. Ní feasach dom go bhfuil sé is an gcaint as fhéin].

Is é an fear deireadh é [an cheathramhadh dheireadh, an uair deireadh, an buidéal deireadh, an béilí deireadh, na cosa deireadh, an dé deireadh, na preaba deireadh (deireannacha), an teile dheireadh, an bhilleog deireadh, an stuca deireadh, an lá deireadh, an blogam deireadh, an oíche dheireadh, an bealach deireadh agus rí.] / [Ba mise an fear deireadh ag teacht abhaile / 'Sé an mac deireadh é atá aice / 'Sé an fear deireadh é a n-iarr -fainn tada air = d'iarrfainn ar 'chuile fhear eile é 'un tosaigh air / 'Sé an fear deireadh é le dhul aige ag iarraidh cáirde air / Sin é an áit dheireadh a chruthuigh Dia = droch-áit / An tusa an fear deireadh ar an liosta?]/ "Íocfaidh an fear thoir an fear thiar agus íocfaidh Dia an fear deireadh" = ní bheadh duine ar bith íoctha 'san deireadh. Bheadh gach duine dhá chur ó dhuine go duine. 'Sé an "Kathleen Mavourneen system" é / Cé a íocfas J. nuair a bhéas an dream eile ar fad imighthe as an teach? Cuirfidh P. go dtí M. é, agus cuirfidh M. go dtí mac Ph. Th. é, ach 'sé'n an scéal é faoi dheireadh thiar: íocfaidh an fear thoir an fear thiar agus íocfaidh Dia an fear deireadh / Níl aon-mhaith 'san ngealladh sin domsa! 'Sé'n chaoi a bhfuil sé sin, mar adeir an ceánn eile: íocfaidh an fear thoir an fear thiar agus íocfaidh Dia an fear deireadh. Ach déarfaidís freisin go bhfuil Dia go maith faoi thrócaire ach nach bhfaightear bróga gan airgead. Íocaidheacht atá mise a iarraidh / Thosuigh siad de mo chur ó dhuine go duine, leis an aisiléarachta sin, agus dubhairt M. faoi dheireadh, go gcaithfinn fanacht go dteagadh S. abhaile agus go dtiubhradh sé sin dom é. Chonnaic mé féin gurb é an chaoi a raibh sé go n-íocfadh

an fear thoir an fear thiar agus go n-íocfadh Dia an fear deireadh.
 Shuidh mé féin síos. "Seo ní fhágfaidh mé" arsa mise "dhá gcaithinn bliain ann, nó go bhfaghaidh mé é" / Nach deas a shíl siad imirt -eas ort: gan ceachtar aca ag tabhairt saoradh ná séanadh dhuit faoi. Sin é a fearacht é ag: íocfaidh an fear thoir an fear thiar agus íocfaidh Dia an fear deireadh // Ba mhínic na caiple deireadh ag dul 'un tosaigh = is mínic go scothann rud nach mbíonn deagh-chosamhlacht ar bith air, an rud ar foghnamh; is mínic an té a bhíos ar bheagán bráigill go sceinneann sé amach thar lucht mór-mhaoine / [Ná bac leis sin. Caithfidh 'chuile dhuine tosach a dhéanamh 'san saoghal. Ar chuala tú ariamh é: is mínic na caiple deireadh ag dul 'un tosaigh / Shíl mé dheamhan lá ratha a bheadh ar an ngamhainín sin go deo, agus nach maith a sceinn sé amach in a dheidh sin. Deir siad gur mínic na caiple deireadh ag dul 'un tosaigh / Chonnaic tú féin annsin thuas é: M. P. nuair a phós sé isteach 'san teach sin. Ní raibh bonn bán ar an áit. Bhí gubh ag 'chuile dhuine dár bhain leis air: ag ceapadh go mb'fhurasta dhó pósadh ní b'fhéarr a dhéanamh. Breathnuigh air indiu: an bhfuil aon-fhear istigh ar an gceathramhadh is deiseamhla ná é. Is deacair deirimse leat, tada a rádh. Ba mhínic na caiple deireadh ag dul 'un tosaigh] / Tá muid ar an gcúig. Dhá dheich agus a cúig é chreidim. Bíodh meisneach agad annsin thall. Deir siad gur mínic na caiple deireadh ag dul 'un tosaigh / Tá tú ar an gcaol-chuid, ach ná cuireadh sin aon-droch-mheisneach ort. Is mínic na caiple deireadh ag dul 'un tosaigh // Ritheadh muid rása agus múchadh agus báthadh ar an bhfear deireadh! / Sin é an buidéal deireadh (: deireannach freisin) / Thug mé an gráinne deireadh de'n tsóidí do mhac an Ch. ar ball. Dheamhan gráinne eile 'san teach / [Seo é an stuca deireadh. Tá sé tárлуighthe ar fad anois / Mara mbeadh ann ach an blogam, thiubharfadh sé an blogam deireadh dhuit / Thiubharfadh sé an greim deireadh in a theach dhuit dhá mbeadh aon-rud aige ort / Tá sé in a shuidhe ar an teile dheireadh (fc. teile) / Seo é an lá deireadh a mbeidh mise ar an gceird seo ar chaoi ar bith] / Sin é an bealach deireadh le

dhul ann muis = is droch-bhealach é má bhí bealaighe eile ag
dul ann / Tá sé ar an dé deireadh (fc. dé) / Tá an cheathramhadh
dheireadh (dheireannach) de'n ghealaigh ann anois / Tá an
ghealach ar an gceathramhadh dheireadh / [Rachamuid ann ar an
gceathramhadh dheireadh de'n ghealaigh / Tá sí (: an ghealach) ag dul amach
'san gceathramhadh dheireadh anois / Tá tú 'san gceathramhadh
dheireadh di anois] / Tá sé ar na preaba deireadh [ar na preaba
deireannacha (fc. preaba)] / Tá an rotha deireadh bog (carr,
rothar agus rl.) / Caithfidh tú gaoth a chur 'san roth deireadh. Tá sé 'na
leathnóig / Tá an seol deireadh leagtha aice (: bád) / Tá na cosa
deireadh buailte suas aice / [Tá rud eicínt uirre igceann de na
cosa deireadh / Dhá bhfeictheá í ag eirghe ar a cosa deireadh / Thóg
sí táirnge i mbradán na coise deireadh / Shílfeá nach bhfuil aon-
tapa mhór innte as na cosa deireadh ar chaoi ar bith] / Thosuigh sé ag
cur a chosa deireadh uaidh = thosuigh sé ag cur a chosa uaidh (fc. cosa) /
'Sé indiu lá deireadh an tsamhraidh (lá deireadh an Carghais,
na bliana, na míosa agus rl.) / Eireochaidh 'chuile dhuine ar an lá deireadh
= lá an bhreitheamhnais / [Beidh scéal aige air ar an lá deireadh /
Dhá mbadh é lá deireadh (d'er'ū; d'er'aw) an domhain é, ní fhág
-faidh mé seo go gcríochnuighidh mé é / Shílfeá go mbadh é lá
deireadh an tsaoghail aige é an chaoi a raibh sé ag guidhe. Agus
níor tháinic táirm ar bith air, nó go bhfaca sé mise ag
tiacht] / Ar lá deireadh an domhain, beidh do chuid peacaí ar
chlár t'éadan, agus cead ag a rogha duine a léigheamh / Phós sé ar
lá deireadh na h-Inide! Beannacht Dé dhuit! Dhá mbadh é lá
deireadh an domhain é, ba ghearr ar siúd pósadh! / Sé indiu lá
deireadh an airgead acraí: an lá cáirde. Dheamhan ar íoc
muide fós é muis ná cuid d'íoc / [Tá leath-luighe deireadh
briste ar an gcarr / Tá an t-acastóir deireadh cliste in mo
"bhicycle" / Tá cois deireadh na cathaoireach briste / An bhfaca
ceachtar agaibh billeoig dheireadh an páipéir. / Tá sé luath aige
a bheith in a shneachta aríst, agus gan an sneachta deireadh leáighte
fós / Hébrí céard a rinne sioc ar bith muis, 'sé an sioc deireadh
a rinne an chreach. Níl fata 'san tír nachar scál sé /

Deireannach:

Céard a rinne tú leis an leabhar dheireannach a bhí agad? = an ceann deireadh; an ceann a bhí agad faoi dheireadh [i leaganachaí de'n tsórt seo, níl aon-idir-dhealbhú ag "deireadh" agus "deireannach" le chéile, cé gur minice "deireadh" le ainm-fhocal measaim ná "deireannach." Ach bíonn áiteacha nach n-abróchaí deiridh le ainm-fhocal .i. "an ceann deireannach de'n lá", "an baile deireannach" agus rl.] / Sin é an béilí deireannach sean-fhataí i mbliana. Tá siad ídighthe anois / [Bainfidh muid an béilí deireannach as an iasc indiu. Ba mhór an seasamh aige é / Tá an fata deireannach ithte agad, má bheirim ort istigh ann-sin aríst / Cá'id ó d'ól tú an ghloine dheireannach phoitín? / An píopa deireannach a bhí agam chaill mé é / An scian dheireannach a chuaidh síos ann, níor chuir siad abhaile fós í / Seo é an malach deireannach de'n fheamainn anois / Tá an fód deireannach dhá chuid móna caithte / Tiocfaidh an ceann deireannach de'n lá fliuch (fc. ceann)] / Tá sé in am ag an gceann deireannach a bheith ar fáil feasta (leitir, bó, gluaisteáin, daoine agus rl.) / Seo í an leitir dheireannach [: an leitir a tháinig scathamh ó shoin; nó, an ceann nach dtiocfaidh leitir ar bith eile in a dhiaidh, late: last] Ar an dá luath agus ar dhubhairt sé an focal deireannach amach leis // Tá sé deireannach = mall is an ló / Is deireannaighe ag teacht indiu é ná indé / [Tá sé an-deireannach 'san oíche / Bhí sé dubh-dheireannach 'san mbliain len a gcur / Ar fhan sé deireannach aréir?]/ Chuaidh mé ag an Aifreann deireannach (: late mass nó last mass) / Bhí sé buille deireannach 'san maidin nó go dtáinig sé / Níl gnatha ar bith aige sin a dhul ar cuairt. Fuirigheann sé ro-dheireannach / Cé'n chaoi a bhfuil an cur deireannach ag cruthú dhuit? / [Tá sé deireannach anois le crainte a chur / Nach deireannach a fhanann sé 'san ngarrdha! / Chonnaic mé ag teacht anoir deireannach é. Meastú, an raibh sé i nG. = leis an gcomhráth; le tuitim na h-oíche / Nach deireannach a leig tú ort féin é? / Is maith deireannach a leig sé air féin é agus gan corruighe go dtí anois] / Má's lib imeacht anocht, ná leigidh

ro-dheireannach oraibh féin é. / Is diabhláí deireannach a leigeas sé
 air féin i gcomhnaí é / [Cé'n t-am é? ... Nach maith deireannach é! /
 Ba mhaith deireannach indé — th'éis an seacht a chlog go h-árd —
 nuair a chuaidh sé siar / Tá an bus deireannach indiu /
 Ar an mbus deireannach a bhí tú aníos? [= an bus deireadh; nó
 bus a bheadh ann mall 'san ló] / Tá sé deireannach agam imeacht
 anois ó thárla, nachar imigh mé ó mhaidin / Tá sé deireannach
 agad anois a bheith dhá rádh = ro-mhall / Tá an cíós deireannach
 le seachtain = tá an lá cáirde caithte le seachtain / Beidh an
 t-airgead sin deireannach ó indiu amach / Tá na "rates" deireann
 -ach le coicís. Tá sé thar am a n-íoc / Beidh an Carghas an-deireannach
 imbliana = amach ibhfad / Tá gealach dheireannach ann anois =
 deireannach 'san oíche / M'anam gur túsce a bhéas na fataí
 deireannacha isteach imbliana ná na fataí luatha / Tá sé an-
 deireannach agad a dhul amach anois / Beidh sé deireannach ort
 ach a mbeidh tú 'san mbaile / Nach hé a bhéas deireannach air agus an
 t-aistir atá roimhe! / Tá sé deireannach ort bail ó Dhia ort. Céard
 a chuir an mhoill ort?]/ Ná bí deireannach anois leis an móin
 = teara in am léithe / Ní rud duit a bheith deireannach
 leis an airgead sin dhá íoc. Fear maith a bhéarfadh duit é / Ná
 fág deireannach é. Déan é in am / Bíonn an fear deireannach ar
 deireadh igcomhnaí = ní eirigheann mórán de rud ar bith a bhíos
 ag imeacht leis / Tá sé an-deireannach air anocht hébrí cá'r
 fhan sé / Bíonn sé amuigh moch agus deireannach / [Bíonn sé ar bóthar
 moch agus deireannach / Ní fhéadfadh sé sin gan rudaí a fheiceál. Bíonn
 sé amuigh moch agus deireannach / Tá sí moch agus deireannach i m'éadan.
 Maidir le suaimneas, níl a leithide agham / Má's moch deireannach
 anois é caithfear a dhul ann / Sin é a mhaith agus a mhaoin sin:
 moch agus deireannach ag léigheamh páipéir / Tá sé ag fás deireannach
 = ag eirghe deireannach [chuala mé an leagan seo ag seandaoine
 a bhí d'fhuireasbhaidh Béarla, agus bhíodh sé aca i sean-scéalta. Ní
 mheasaim gurb é an Béarla "growing late" a bhí ag dul i gcion
 orra. Tá sé ionann agus seirgthe anois, agus "ag eirghe deireannach"
 in a leabaidh] / Tá sé ar na preaba deireannacha (fc. preaba) /

Níl an rud sin le feiceál ar na saoghaltaí deireannacha seo chor ar bith = le gairid / Cogadh ar fad an domhan ar na saoghalta deireannacha seo / [Níl tada le fáil ar na saoghaltaí deireannacha seo ach dalladh báistighe. Maidir le tada eile, níl sé ann / Sílim go bhfuil neart "feais" le fáil aríst ar na saoghaltaí deireannacha. Bhí an áit an-bhuailte in a dtaobh tá mí ó shoin / Leig sé faoi go mór ar na saoghalta deireannacha seo. Chonnaic mise é sin, agus ba deacair mí-aighneas a chur air. Ba é an droch-mhac é! / Meastú cá'r thug sé a aghaidh? Ní chloisfeá scéal ná scuan faoi ar na saoghalta deireannacha seo hébrí cá'r chroch sé a sheolta / Níl trácht ag aonduine ar "boxty" ar na saoghaltaí deireannacha seo th'éis nach mbíodh siomsán ar bith ann fadó ach é. Ba bhreagh é freisin le bolg duine a líonadh]// Chonnaic mé é an lá deireannach = an lá faoi dheireadh (fc. Deireadh ainm-fhocal) / Dubhairt mise leis an lá deireannach gan mé a thaobhachtáil níos mó agus ní fhaca mé ó shoin é / Ab shin é an rud a bhí sé ag iarraidh an lá deireannach? Muise nar ba hé amháin dó le caoi a bheith air! // Beidh tú deireannach mara gcuiridh tú bealadh faoi t'ioscadaí // Níl aon-chaoi ar Sheán bhocht. Tá sé deireannach = ag tarraint ar an mbás; níl indán eirghe dhó, ach b'fhéidir dó maireachtáil scathamh eile / [Cé'n meas a d'fhéadfadh a bheith ag duine ar bith air? Nach furasta aithinte go bhfuil sé deireannach. Siúd ní fhágfaidh sé / Deir sí seo thíos go bhfuil sé deireannach, ach ní minic deagh-scéal ag an gceann céadna. Diabhal mé go gceapfainnse go bhfuil sé an-spleodrach thar agus mar bhí sé le seachtain / Níl aon-tsúil aca leis, agus níl aon-tsúil le bheith leis ach oiread. Tá sé deireannach déarfainn. Tá scéin an bháis idir a dhá shúil] / Déarfainn rud eicint leis go dtí indé, ach tá sé deireannach cheapfainn. Tháinig scamall ar na súile aige le cupla lá. Níl aon-aithne aige anois ach aithin dhona. Níor aithin sé J. C. trathnóna / Tá mo dhuine bocht deireannach, agus is mór an scéal sin. Ach céard a eireochas dhá áilín? / Níl mórán lúid ann. Is beag é. Ach ní cheapfainn go bhfuil sé deireannach. B'fhéidir go srianfadh sé as, ach beidh

liostachas fada air / [Tá sé deireannach. Sin é biseach an bháis atá air anois. Gheobhaidh sé rud le déanamh agus an tseachtain a shárú / Bhuail sé in éinfheacht é. D'aithin mé air trathnóna Dia Domhnaigh go mbadh fear é a bhí deireannach. Bhí a shliocht air. Bhásuigh sé Diardaoin / Tá sé ag goid an bhealaigh leis. Sin é an méid. Tá sé deireannach. D'aithneoch -adh dall gan súil é]// Cá'id ó a bhí sé annseo go deireannach? = an uair dheireadh a raibh sé annseo / Cé'n uair a bhí sé annseo go deireannach [cé'n uair a bhí sé annseo deireannach? = when was he here late] / An lá a raibh mé istigh go deireannach faoi, ní bhfuair mé sásamh ar bith / [Cá'id ó casadh dhuit go deireannach é / Ní fhaca mé é ó'n lá a raibh mé inGaillimh go deireannach / An uair a bhí slaghdán orm go deireannach, tháinic sé anuas annseo ag breathnú orm agus a bhuidéal fuisce aige / Cé'n áit i Sasana a raibh tú go deireannach? ... an raibh páighe mhaith annsin? / Cé'n teach ar an mbaile seo a raibh an sagart go deireannach ann? ... Tá dhá bhliain eile air mar sin shul a bhéas sé againne / Inghean le P. Ph. as R. a bhí aige an chéad-uair. Cé'n bhean a bhí pósta aige go deireannach? / Ara nach mbíonn sé ar an tsiúite sin i gcomhnaí. Cé leis a raibh sé ag troid go deireannach? ... An-ghiota de bhuachaill a mh'anam / Ní raibh mé ar an bportach go deireannach le coicís ó indé. Agus níor thug mé liom ach bord na cruibeach. Déarfá nach bhfuil muid ag ídiú mórán móna / "Is fearr go deireannach ná go bráth" (sean-fhocal) = is fearr an mhoill fhéin ná gan an rud a theacht i gcrích chor ar bith; "is fearr súil le muir ná súil le ithir" / Tháinic sé faoi dheireadh dhá fhada go dtí é, ach is fearr go deireannach ná go bráth, arsa tusa] / Tá chúig bhliana fós uirre sin shul a bhéas sí in a máistreás. Is fada an fanacht é, ach dhá mbeadh sí amuigh, choinneochadh sí deoladh leis. Is fearr go deireannach ná go bráth, ach deir siad freisin go bhfaghann na ba bás an fhad agus a bhíos an féar ag fás / Dar liom féin go bhfuil corr-cheann aca ag teacht. Níl siad loicthe ar fad. Shíl mé nach dtiocfadh aon-cheann aca go sleibhe. Ach is fearr go deireannach ná go bráth 'ar ndú' / Shíl mé dheamhan súil a leag-fainn ar an aon-phighinn dhe go bráth. Bhí sneachta caithte agam ar a lorg. Ach is maith anois fhéin é. Is fearr go deireannach ná go bráth, arsa tusa / Agus tá duine cloinne aice faoi dheireadh! Is fearr

go deireannach ná go bráth, mar adeir an ceann eile //

Déidheannach / Sin é an ceann deireannach déidheannach = an ceann deireadh ar fad; an ceann deireannach críochnuighthe; the very last one [níor chuala mé deidheannach is an gcaint ach in a chuingir le deireannach mar sin. Ní mheasaim go bhfuil sé ann ar a aghaidh féin] / Seo é an lá deireannach déidheannach agam istigh annseo choidhchin / Chaith mé an phighinn dheireannach dhéidheannach a bhí agam leis, agus sin é m'ómós agus mo bhuidheachas anois faoi dheireadh thiar / [Ba é an fear deireannach déidheannach é a tháinic. Bhí an altóir ar fad tóigthe roimhe / Sin é an fód deireannach déidheannach a gheobhfas sé 'san teach seo. Teigheadh sé agus baineadh sé í feasta má's breagh leis. Tá congnamh aige féin cho maith agus atá againne / Sin í an ubh dheireannach dhéidheannach anois 'san teach agus gan a fhios cé'n uair a bhéas ach oiread. Tá na cearca fré chéile gaibhte ó bhreith / Casadh liom lá inG. í, agus í in ainriocht. Ní fhaca tú duine ar bith ariamh ba bhoichte béal ná í. Thug mé mo phunt deireannach déidheannach di, mar rinne mé truaighe di. Meastú arbh iongantaighe liom an sneachta dearg ná an lá aonaigh a bhí chugad, í a fheiceál ag ceannacht cuingir bhulán annsin thoir. Ní fhaca mise aon-amharc ar mo phunt ó shoin] / An "feag" deireannach déidheannach a bhí agam scar mé leis ar ball. Bhí an leota seo thuas ag imeacht scrúdtha, agus banlá dhá theanga amuigh. Chaith mé aige é! / Aindeoin a raibh aca annseo scathamh, sin í an ceann deireannach déidheannach anois. Chuaidh scaipeadh orra anonn agus anall. Ní bheadh grásta Dé agad 'san teach seo nach dtiubharfaí uait é /

Deireannas; Deireannadas; deireannaighe [d'ernəs, d'erənəs; d'ernədəs; d'ernī, d'erənī]: ainm-fhocla; fireann ach amháin deireannaighe; geineamhnach uathaidh: deireannais; deireannadais. Deireannas, Deireannadas, Deireannaighe = an aimsir le goirid; an saoghal le goirid, le scathamh anuas; mall 'san ló, 'san oiche, 'san mbliain, 'sa maidin agus rl. [mar ainm-fhocal, freagruigheann sé do "dheireannach" = late. Tá "deireannas" agus "deireannadas" tréan i gcaint. Is tréine "deireannas," is dóigh ná "deireannadas", ach ní mórán é. Níl

deireannaighe ann mórán. Déantar riar maith focal ar mhúnla
 "deireannadas" .i. meirbheadas, cuthaileadas, fionnfhuartas, grinneadas agus rl.] /
 Tá an deireannas ag teacht = tá sé ag eirghe deireannach / Is gearr
 uaidh an deireannas (nó deireannas) anois / Le teacht an deireann
 -ais chuaidh mé abhaile / [Ní mór dhuit na beithidhigh a bheith teáltaighthe
 istigh agad shul a mbeiridh an deireannadas ort (shul a bhéas sé in a
 deireannadas, shul a dteagaidh deireannadas ort agus rl.) = tuitim nó
 h-oíche, nó mall 'san ló / Ní am ar bith dhuit an deireannas le bheith
 dhá dtóraidheacht sin. Cuir cipín leo anois / Bhí bun-deireannadas
 maith ann, 'nuair a chonnaic mé ag dul tharm é / Níl moill ar bith
 ar an deireannas an t-am seo — i lár an gheimhridh thall / Bhí
 deireannas lae ann, agus gan iad ag teacht. Thóruigh muid go h-íseal
 agus go h-árd in a ndiaidh, ach chinn orainn aon-amharc a fháil orra.
 "Ní áit buaile ná sean-bhaile dhuinn an áit seo níos fuide a
 Ph." adeirim fhéin. "Cá bhfios nach romhainn 'san mbaile a bheidís
 sin." Agus b'fhior dhom. Bhí an bheirt gróigthe istigh ar an teallach
 romhainn / Ní raibh sé ariamh gan deireannadas oíche agus lae a
 bheith air ag dul in áit ar bith. Níor facthas ariamh ar bóthar é
 'nuair a bheadh 'chuile dhuine ann] / Shílfeá gur mian leat an deireannas
 a leigean ort féin aríst. Corruigh amach! / Ná leig an deireannas ort
 féin anois / Nach maith a chaithfeadh sé an deireannadas a leigean
 air féin ag teacht! / Tá an deireannas air. 'Chuile lá ariamh! / Caithfidh
 muid imeacht roimh an deireannas / Bhí an deireannas ann nuair a
 tháinic sé / Sin é a cheird sin i gcomhnaí: a dhul is 'chuile áit ar dheireannas
 na h-oíche / [Ar dheireannas na h-oíche a tháinic sé abhaile, igcaoi agus nach
 bhfeicfeadh aonduine é / Leis an deireannas a tháinic sé / Teigheann sé
 amach ag spaisteóireacht leis an deireannas (: le deireannas) / Le
 deireannas a thiocthas an sionnach amach ag sireoireacht i gcomhnaí /
 Thug tú an deireannas leat ag teacht dhuit = tá sé deireannach
 ort / Ní fhaca mé ariamh fhéin é nach mbeadh an deireannadas
 aige ag teacht dhó / Ná tabhair an deireannadas leat anois. Bí
 in am / Féadfaidh sib fanacht scaithín eile. Is beag de'n deireann-
 as atá ann fós.] / Is beag de'n deireannas a bhí chor ar bith ann
 ar imeacht dóibh = ní raibh sé an-deireannach / Tá sé ag dul 'un

deireannais = ag eirghe deireannach / Tá bealach fada roimhe. Tioctaidh sé 'un deireannadais air ar an mbóthar = béarfaidh an deireannadas air ar an mbóthar / [Rug an deireannas orm aniar ag an T. = tháinic an oíche orm / 'Sé imeacht an deireannadais aige é igcomhnaí = imigheann sé leis an deireannas i gcomhnaí / Ní chorróchaidh sé anois go bhfaghaidh sé an deireannas ann / Dhá bhfaghainnse an deireannadas ann, bhuailfinn bóthar / Teacht an deireannadais a d'fheicfeá ag corruighe amach i gcomhnaí é. Do dhubhshlán feic amuigh é i gcaitheamh an lae. / Bhí deireannadas na maidne ann nuair a d'imigh sé / 'Séard atá agad a dhéanamh fanacht go deireannas, agus ní aithneochaidh aonduine thú] / Bhí cuid de'n deireannas orm shul má bhí mé 'san mbaile = bhí sé mall ach ní raibh sé an-mhall / Bhí roinnt de'n deireannas ann, ach má bhí fhéin, níor chuir sin aon-treampán orm faoi obair a dhéanamh / Bhí deireannas portaigh orm indiu = ní raibh mé ar an 'bportach nó go raibh sé mall 'san maidin; nó, d'fhan mé ann deireannach 'san trath-nóna / [Is beag de'n deireannas eirghe seo a bheadh ort dá ndéanthá aithris ar do chomharsa bhéil doruis. Is maith moch a bhíos seisean in a shuidhe 'chuile lá] // An raibh sé annseo le deireannas (nó le deireannaighe : sin é an t-aon-chaoi ar chuala mé deireannaighe) = le goirid, le tamall / Níl le feiceál di le deireannaighe chor ar bith. Meastú ar ghlan léithe aríst. Dheamhan a cos nó ghlan! / [Ní raibh mé istigh ann chor ar bith le deireannas. Is beag an iarracht atá orm ann anois faoi rádh agus nachar thaobhuigh mé iad an lá a raibh an méitheal aca. Bheidís sin ar fheabhas dhá bhfaghaidís daoine len a gcuid oibre a dhéanamh in aisce dóibh] / Tá an iascach caithte idtraipisí le deireannaighe ó a thosuigh an fuadach ar an móin. Roimhe seo ghabhfadh fear suas taca Dhomhnach Chrom Dubh agus bhainfeadh sé dhá shleaghán mhóna l'aghaidh na teine. Thriomóchadh anna na Féile Míchil dó í. Dheamhan buille a ghnídís i gcaitheamh an tsamhraidh ach mathshluagh aca thíos ar 'chuile charraig annsin thíos ag iascach. Is deacair fear a fheiceál anois ann / Ní chaithim gail ar bith le deireannas. Tá mé eirighthe as ar fad. Is beag bídeach nachar chaill mé mé féin leis /.

Deiseal = aidiacht; ainm-fhocal ((i) is cosamhail); uailbhreas.

Deiseall = (i) taobh na deasóige; taobh na láimhe deise. (ii) a bheith níos acmhunnighe ar bhall-acra a laimhsiú leis an lámh dheis ná leis an lámh chlé. (iii) fainic; nó tárrtháil ó thachtadh nó ó shraoith a mhaireadh do dhuine nó do beithidheach.

Ionntuigh deiseal ag an gcras-bhóthar = ar thaobh na láimhe deise /
 Deiseal a chaithfeas muid a dhul annseo / Cas chugad é — deiseal /
 Ní shin é an chaoi len a chur ann chor ar bith. Cuir isteach deiseal
 é. / An taobh eile! Deiseal! Breagh nach mbreathnóchtá romhat?
 Ní fhaca mé aon-fhear ariamh is mí-stuama ná thú / Deiseal
 a fhleascaigh! Deiseal! Ní dhéanfaidh tú go h-éag mar sin é / [Cuir
 fuinneamh 'san sugán: deiseall. Cas uait amach é / Tá mé ag
 leigean súbáin dhó sin ó mhaidin, agus é dhá mbriseadh. Scaithtí
 casfaidh sé deiseal iad: scaithtí eile, tuaithbheal, agus marab
 shin é, 'sé a dhá dhíol fuinnimh a chuirfeas sé ann, nó go ndéan
 -faidh sé míle píosa dhó. Go gcuiridh Dia an t-ádh ort, agus beir
 ar an gcor-shúbáin uaidh as a lámh, agus ná bíodh sé ag cur
 chantail orm níos fuide // Dheamhan déanamh muise an fhad agus a
 bhéas grian ag dul deiseal = go deo; go deireadh an domhain /
 Sin ní fhágfaidh sé anois chó uain agus a bhéas grian ag dul deiseal.
 Beir air sin! Sin é atá daingnighthe! / Ní fheicfidh tú aon-bhiseach
 air sin an fhad agus a bhéas grian ag dul deiseal. Tá sé réidh leis /
 Ag iarraidh a bheith ag séideadh faoi na daoine atá tú! Ag rádh go
 bhféadfaí an caoláire sin a thriomú. Dheamhan é an fhad agus a ghabhfas
 grian deiseal / Ní fheicfidhear aon-ghráinne cruithneachta i S. Ph. chó
 uain agus a bhéas grian ag dul deiseal, ná dheamhan saothrú ceart
 a bhéas air ach oiread, th'éis a bhfuil de ghaisce dhá dhéanamh faoi.
 Bail ó Dhia ort. Nach thíos faoi atá máithreach an uisce!]/ Tá
 easarlaidheacht eicínt ag Sasana nach mbeadh a fhios ag aonduine.
 Ach hébrí céard é féin, ní bhuaifear í ar chaoi ar bith an fhad agus
 a bhéas grian ag dul deiseal // 'Deiseal nó ciotach atá tú? / Cé'n
 deis thú? Deiseal nó ciotach? / Deiseal uiliog atá siad cé's
 moite de Sh. / Deiseal uiliog a bhí an mhuintir se'aghainne ach
 tá cuid aca seo ciotach de bharr na gC. (C. a bhí i muintir a

a máthar) / Siad atá ag teacht le chéile ceart — fear ciotach agus fear deiseall / Deir siad go scóthfadh fear ciotach fear deiseal dhá mbeadh fear maith ciotach ann / Diabhal a fhios aige siúd an ciotach nó deiseal é, mar dheamhan ar rug sé ar aon-láighe ariamh cheana / Seo láighe dheiseal. Nach deiseall atá tú? / Chinn orm ceart ar bith a bhaint di. Láighe dheiseall a thug sé chugam agus ciotach atá mise / Chuir sé an láighe isteach deiseal, agus b'éigin dó a baint amach aríst, arae is ciotach atá an buachaill / Níl an láighe seo ar mo dheis chor ar bith. Ciotach atá sí, agus deiseal atá mise // Deiseal! Dia leat! Cuir aniar é! 'M'anam gur scanruigh mé gur síos píobán an doichill a chuaidh sé agus go seasfadh sé thíos ann = deiseall adeirtear má theigheann rud le anáil duine, nó scaithí má bhíonn sé ag sraothfairt. Ach "Dia linn" is mó adeirtear le sraothfairt (nó Dia leat), agus "deiseal" le duine nó beithidheach a bhfuil treampán eicint is an muineál air faoi rud a leigean síos / Deiseal! Deiseal! I bhfad uainn an anachain agus an urchóid! Rith go beo agus fagh fód móna a chuirfeas mé in a béal (bó). Tá fata in a sheasamh in a muineál / Deiseal! Goirim agus coisricim thú! Seo cuir aniar é. Is maith í an bhosóig 'san dromán. Bhí mo chroidhe in mo bhéal. Shíl mé go raibh tú tacttha. Múinfidh sin thú gan an oiread sin uathbháis a bheith aríst ort in éadan do bhéilí. / Deiseal riu! Is ort atá an tsrófairt. Is geall le duine thú a chaithfeadh snaoisín. M'anam ag Dia go bhfuil sé do mo bhualadh féin anois agus gan duine ar bith le deiseal a rádh liom / Deiseal! Déan réidhteach riu. 'Sé'n chaoi a mbeidh sé agad as a dheireadh 'sábhálaidh Dia sinn, tachtfaidh tú fhéin. Is ceart do 'chuile dhuine am a ghlacadh le na chuid beatha. Níl foighid ar bith agaibh ach é a sclamhadh. Shílfeá nach mbeadh breith ar an áit amuigh go deo agaibh! /

Deirbhshiúr = ainm-fhocal, buineann; geineamhnach uathaidh: na deirbhshíre (: d'r'ef'ir'ə); uimhir iolraidh: deirbhshiúrachaí (: d'r'əurəxī)

Deirbhshiúr = an fhréim ghaoil buineann is goire dhuit ó shinsir (: sister).

A dheirbhshiúr / A dheirbhshiúr ó mo chroidhe thú! / A dheirbhshiuirín na páirte / A dheirbhshiuirín dhílis / A dheirbhshiúr m'anama thú! /

Deisiú = Briathar; Riaghalta = (i) gléasadh, cur faoi réir, feistiú. (ii) a réidhtiú, a chur in úd, a stócaíl, a shocrú. (iii) slacht nó maise a chur ar rud. (iv) rud a dheasú [: ciall a (iv) Achréidh fc. deasú. Tá cur síos annsin ar an idir-dhealú atá ag "deisiú" agus "deasú" le na chéile. fc. freisin deis, deiseamhail. Tugtar deisiú ar dheasú ar an Achréidh]

Ar dheisigh tú an róthar fós (: ní deasú, ach rud ar bith a bheadh uireasbh-ach air — coscáin nó eile — a chur air)? / Ba cheart duit an churach sin thíos a dheisiú, agus ghabhfadh muid ar meath corr-uair. 'Ar ndú' níl de dheisiú ag tastáil uaithe, ach brat teara agus maidí rámha / Caithfidh mé carr an asail a dheisiú amach faoi chomhair an tsamhraidh / [Tá sé ag deisiú an "jaunt" na laetheantaí seo, le dhul ag saothrú ar an rástaí. Is fadó an lá nachar thug sé amach cheana é / Deisigh suas an tslat iascach agus gabhfaidh muid síos lá eicint go gcaitheam-uid cupla urchar ar an gcarraig / Tá sí seo thuas ag deisiú túirne le dhul ag sníomhachán. Bhí T. ag cur cluasa ann aréir agus dhá sciúradh. A Dhia dhá thárrtháil! Tá sé na cianta ó chonnaic mé aon-túirne cheana / Nach bhfuil scair eangaighe annsin agadsa? Cuir le suain í agus deisigh amach í. Tá báire éisc ar ghob an Bh. Feicfidh tú bualadh ar iasc glas, má sheasann an aimsir seo] / 'Séard a bhí sé a dhéanamh ag deisiú cochail le dhul ag saghdadh. Sin é an fear agad, agus deireadh a gcuid alluis tugtha ag a bhfuil 'san tír ag crapadh móna roimh na tuiltí / Caithfidh muid an teach a dheisiú faoi chomhair na tsagairt. Is againn a bhéas sé an "turn" seo = aol a chur suas, troscán a dheasú etc. / Teach deisighthe é anois deirimse leat. An bhfaca tú an fuireann nuadh a chuir sí isteach. Bhainfidís an solas as do shúile leis an loinnir atá ionnta, idir chathaoireachaí boga agus buird / [Tá teach deisighthe aice sin mo léan, ach d'eireochadh di, agus gan í ag déanamh aon-bhuille eile, ach ag sciúradh agus ag glantachán agus ag socrú / Is "bicycle" deisighthe ceart anois aige é. Is mór an feall nach bhféadann sé "three speed" a fháisceadh air / Is bean deisighthe ceart indiu í faoi na hata dearg agus cleiteadhachaí ann, agus bróga ar dhath na láibe atá thuas annsiúd thuas 'san bportach agam / Nach hé atá deisighthe amach! Ach cá bhfuair sé an parasól, nó cé'n ghnatha atá aige dhó?]/ Tabhair seomra deisighthe ar an bpár-

lús atá aca sin anois! Dheamhan ceo dhá mbeadh istigh i bpárlús an tsagairt nach bhfuil ann. Is mór an áilleacht é / [Beidh carr deisighthe aige sin má bhíonn sé ag aonduine. Mo léan géar thú! Nach ag imeacht ag ealadhain le rudaí mar sin a chaitheas sé a chuid aimsire / Tá bád deisighthe aige seo thíos anois faoi na cuid seolta bocóideacha bacóideacha ... Ceadh nach bhfaca tú í ó 'chuir sé an seol uirre? Is breagh an ball i mbéal dorais anois í. Tá sé ag brath air a dhul ag déanamh aeir go h-Árainn agus go Condae an Chláir imbliana léithe / Ba cheart duit an áit sin a dheisiú amach ceart: na clocha sin a bhaint, na logáin sin a líonadh agus crainte a chur ann / Bhí an crann deilbhe deisighthe aice ar m'aghaidh isteach indiu agus mé ag dul ag an bportach. Is mór an saothraidhe í, go dteigheann sí ag deilbh fós / Dhá mbeadh an chruaichín choirce sin amuigh deisighthe agam, d'fhéadfainn mo scíth a leigean go ceann cupla lá = súbáin agus díon uirre / Ba cheart daoib na cocaí féir sin a dheisiú indiu, agus gan a bheith dhá bhfágáil níos fuide. An rud a theigheas i bhfad teigheann sé i roighineadas, adeir siad] / Tá sé dhá dheisiú féin thiar 'san seomra = dhá ghléas féin; ag cur éadaigh air féin, nó ag stócaíl le dhul in áit eicint / Caitheann sí sin an lá dhá deisiú féin. Bíonn a shliocht uirre. Seod cheart í ar a theacht amach di / Cheal nach bhfuil tú deisighthe fós? Shoraidh dhíot! Beidh muid deireannach ag an Aifreann / Deiseochaidh mé mé féin anois. Níl le déanamh agam ach mo bhróga a athrú. Beidh muid luath go leor ar aon-nós / Ní raibh sí deisighthe len imeacht nuair a chuaidh mise ag gladhach uirre, agus d'imigh liom ar m'aghaidh féin / Tá sé ag deisiú an chairr sin le dhá uair, agus dheamhan a bhfuil deisighthe fós dhó / [Dheisigh mé mé féin len imeacht, ach an uair a tháinig an crudh ar an táirnge, níor chorrúigh mé in a dheidh sin / Deir siad go bhfuil an bheirt deisighthe le dhul go Meiriocá má's fíor é. Chreidfinn go bhfuil ar chaoi ar bith. Rugadh thall eisean, agus bhí sise ann cheana freisin / Tá an teach deisighthe aice anois l'aghaidh "gaedhilgeoirí"] / Nach ghránna an deisiú atá uirre = feisteas, gléas / Níl mé deisighthe ar a dhul ag baint mhóna fós / Bhí sé deisighthe ceart ar achrann muis = faoi réir le dhul ag troid / Sin é an bhuac siúd. Tá sé deisighthe ar achrann i gcomhnaí / Tá tú deisighthe amach ceart ar dhamhsa

bail ó Dhia ort = faoi réir agus fonnmhar / Uair í cheapfainn atá
 deisighthe amach ar bháistigh. Is olc an góthadh atá air. Tá sé dhá
 cothú ro-fhada, dhá mbeadh neart air / Sin ó thuaidh spéir atá
 deisighthe amach ar shneachta. Is furasta aithinte uirre é! 'Bhfeic
 -eann tú an dreach atá uirre? / [Tá sé siúd deisighthe i gcomh-
 naí le dhul 'un cainte len a rogha fear a chasfar thart / Sin
 oíche, dar leat, atá deisighthe amach ar ghála. An gcloiseann tú
 na sinneáin sin? Diabhal cleith a fhágfas siad ar an teach mara
 bhfuil ag Dia / Níl mé deisighthe a dhul ag cur fós. Is iomdha
 stócáil bheag a chaitheas mé a dhéanamh shul a fhéadfas mé a rádh
 ": chugad a gharrdha"]/ Indomhnach is deacair 'chuile dheisiú a dhéanamh.
 Tá treampáin mhóra anois ar dhream atá ag dul ag pósadh
 nach mbíodh orra fadó chor ar bith / Bhí 'chuile dheisiú déanta
 aige le dhul go Sasana, ach loic sé in a dheidh sin = 'chuile réidhteach;
 'chuile théisclim / Mea'nn tú an bhfuil 'chuile dheisiú déanta
 agad anois? Ná dearmad aon-cheo ar aon-chor / [Tá a fhios ag mo
 chroidhe gur deacair 'chuile dheisiú a dhéanamh l'aghaidh an
 Earraigh féin / Dheisigh sé é féin 'san gcathaoir = shocruigh sé é
 féin innte / Deisigh tú féin annsin ar an stól = socruigh / Dheisigh
 sé é féin amuigh ingob na curaighe, ach ní túisce a bhí carraig
 Bh. na T. bailighthe amach againn ná ba mhian leis athrú go dtí
 an seas láir]/ Bhí sé deisighthe amuigh idtosach an bhus, agus drad
 flith-mhagaidh air / Ní raibh mé ach deisighthe ar an leabaidh go
 díreach nuair a chuala mé an chnagairt ar an doras / Nach air
 atá an deisiú istigh ar an teallach. Is agam a bheadh an
 sásamh anois, splanc dhearg a ghreamú dhá thóin, dhá mbadh
 rud é a chuirfeadh as a shógh é beagán / An bhfaca tú é dhá dheisiú
 fhéin ar aghaidh na gréine annsiúd. 'Sé a rinne an líomhán dhó fhéin /

Deisiúchán = ainm-fhocal, fireann; geineamhnach uathaidh: deisiúcháin

Deisiúchán: tá an gaol céadna aige le deisiú agus atá ag díolachán
 le díol, sníomhachán le sníomh, glantachán le glanadh agus rl.

Bíonn sé ag deisiúchán timpeall an tighe d'fheacht agus go h-áirid / Is diabhlai
 an lear deisiúcháin a rinne sí faoi chomhair an tsagairt / Bím ag deis-
 iúchán liom mar sin ag caitheamh na h-aimsire agus an aimsir do mo
 chaitheamh /

Deiseacht = ainm-fhocal (d'ēšəxd): buineann. [As deas: aidiacht]

Deiseacht: breaghachte; scéimh, áilleacht; slacht agus rl.

[Deirtear deiseachas freisin ach is annamh é]

Níl deiseacht ar bith innte dhá bhfaca tú in aon duine ariamh /

Dubhairt sé nach raibh deiseacht ar bith san áit seo le

h-ais na h-áite siar / Dheamhan mórán ainnis a bhí innte nó

gur phós sí, ach chuaidh sí 'un deiseacht ó shoin / Ní de'n deiseacht

an ruadhcha. Déarfadh J. go ndéanaidh Dia grásta air nachar

moladh bean ruadh ar a breaghcha ariamh / Is beag an deiseacht

chor ar bith an bhó siúd a cheannaigh sé. M'anam go gceapfainnse

nach taobh leis an aois sin atá sí — an aois adubhairt siad / Théis

a raibh de cháil uirre, is beag an deiseacht í. Ní thiubharfainn cnaipe

gan chois uirre dhá mbeadh an braitín púdair siúd scríobtha

di / Níl mórán deiseacht' ar bith tímpeall an tí aige; pabhsaes

ná eile. Chuir sé cupla crainnín bheaga ghiobach' anuiridh, ach

ba ghearr go raibh ithe dhíob aníos ó'n ngrinneal ag asail. 'Siad a

bhí deas air 'ar ndú' / Ní deiseacht mhór do bhean ar bith an earradh

dhearg sin a chur ar a béal. Cuireann siad iad féin as a slacht

leis. Bean ar bith a bhfuil an deiseacht innte, is dhá uireasbhaidh

sin é ar chaoi ar bith. / Sin í an bhó a bhfuil an deiseacht innte, an

chéileóg sin ag M. Mh. Bó bhreagh fheiceálach í, bail ó Dhia uirre! /

Deóis (: d'ōš : g'ōš scaithtí): ainm-fhocal, buineann; geiniúnach uathaidh

: na deoise: uimhir iolraidh: na deoiseannaí; na geoiseannaí

Deóis: stiúir chainte a chur ort fhéin; do chloigeann a leigean amach

de bheagán 'nuair a bheitheá ag caint nó ag éisteacht le duine.

Tá sé ag cur deoise air fhéin. Gheobhaidh sib caint anois 'mo choinsias

/ Bíonn geóis mar sin i gcomhnaí air. Is geall le cat é / An bhfeic-

eann tú an deois atá ar an mbithiúnach. Ní bheidh a dhath ariamh dhár

dúradh anois nach mbeidh craoibhscaoilte gan mórán achair.

Ní cóir tada a rá as a choinne sin ar chaoi ar bith / Sheas sé i

bhfus ag ceann an bhóithrín agus chuir sé deois air fhéin feai'nt an

gcluinfadh sé leide ar bith. Ach coinníodh beophianta é deirimse

leat. Sin é an deasú air sin. Piteóig bhradach. Sháruigh sé

sean-chailleach /

deis = ainm-fhocal, buineann, geineamhnach uathaidh — deise, iolraidh = deiseannaí.

deis = (i) seans, dóigh, uain, caoi, bealach, slighe. (ii) acra, gléas oibre, oirnis. (iii) faghaltas, maoin, bráigill. (iv) faoi réir, réidhtighthe, ollmhuighthe. (v) bantáiste, cóir, i bhfeilmhean-aint. (vi) deasú, deisiú, cur faoi réir. (vii) riocht, bail, staid, caoi. (viii) cumas nó spreacadh nó luighe le lámh seachas an lámh eile ag obair. (ix) ionntú nó claonadh nó fiar chuig ... , ar aghaidh, as coinne. (x) an cluiche cor; taighrigheacht chóireamhail nó bantáiste nó leigean buailte ins an gcluiche cor.

[Tá an focal rí-choitianta i gcaint ar gach uile bhealach dhá bhfuil sé annseo]

Is maith éascaidh a ghoidfeadh sé sin é, dhá bhfaghadh sé an deis = seans, dóigh caoi, ionbhadh / [Níl aon-deis aige tada a dhéanamh mar atá sé. Tá sé idteannta ag an gcuingir eile] / Cé'n deis atá aige sin a dhul 'na scoile. Tá sé ag tast-áil ro-ghéar ins an mbaile. Is fada fós go mbeidh ceachtar de'n dream eile ionchongantach / Dhá mbadh mise thú, ní leigfinn an deis uaim. Ní móide go bhfuightheá cho réidh aríst í / Tapuigh do dheis a mhic ó. An té a leigeas a leas ar cáirde ní feairrde go minic é. Dhá bhfaghainnse do dheis, is fada go leiginn uaim í — is fada sin / Tá deiseannaí ar an saoghal anois ag aos óg nach raibh fadó ann. 'Sé'n chaoi a raibh sé fadó, ní raibh ann ach Meiriocá, ach ó a thosuigh an Ghaedhilge ag teacht amach, is iomdha duine a bhfuil posta ag eirghe leis dhá barr. Shílfeá nach mórán tóir ag cuid aca uirre in a dheidh sin agus uiliog / An uair ad'eirigh an deis leat níor thapuigh tú í. Is fadó an lá a bheitheá igcrích dhá dtugta áird ar do mhuintir. B'fhéidir dhá mbeadh breith ar t'aithmhéala anois agad go dtiubharfá / [Níl deis ar bith agamsa aon-bhuille oibre a dhéanamh. Feiceann tú féin an chaoi atá orm. Bíonn an mhaidin thar druim shul a bhíos freastal déanta agam ar bheithidhigh agus ar ghamhna / Ba mhaith liom deis a thabhairt dóibh thar agus mar fuair mé féin. Ar an dá luath agus a raibh mise deich mbliana d'aois, bhí mé ruaigthe amach ar aimsir. Thiubharfainn scoil agus fóghluim dóib seo, ach dair leat, níl siad an-ghabhthach leis an scoil. Bíodh aca. Iad fhéin a bhéas siar leis, agus ní mise] / Ní raibh aon-deis agam a dhul ann. Chaithfeadh duine eicínt fanacht ins an mbaile le giotamáil a dhéanamh timpeall an tighe. Ní hí an tsean-bhean sin a bhí indon freastal do bheithidhigh agus do mhuca / Dhá bhfaghainnse deis uirre, ní fhágfainn ag ceachtar aca í. Ach ní bhfuair. Bhí an iomarca cruadhóige orm thairti / Tá deis mhaith

ar an bhfeamainn dearg annsiúd aige agus é buailte ar an gcladach. Má tá féin, dar príosta ní leis a eirigheas sí igcomhnaí / [Má fhaghann tú deis ar bith an tseachtain seo biorruigh na claidheachaí ar Gharrdha an Chl. Má fhágtar cho maoilscríobach siúd iad, gabhfaidh an droch-rath ar ar gcuid féir ar fad] / Dhá bhfaghainnse deis air, thiubharfainn dual na druinne dhó. Ach sin é an buille. Cá bhfuighidh mé deis air. Nímé an dtaobhuigheann sé tigh M. G. ar cuairt chor ar bith anois / Ní bhfuair mé aon-deis ar aon-pháipéar le seacht -ain, ach chuala mé go raibh na Rúiseánaigh ag déanamh íosbairte. [Tá siad isteach ar fad ins an nGearmáin. Is mór an seasamh ag an nGearmáin bhocht é agus an domhan ar fad dhá cúinneáil. Is gearr uaithe anois cheapfainn] / Má fhaghaim deis ar bith ar an asal sin aige, bascfaidh mé é. Deir tú leis a theagas ins an iothlainn agam 'chuile oíche, ach tá a dhíol céille aige le bheith imighthe shul a eirighim ar maidin. Sin é an gleacaidhe / Má fhaghann tú aon-deis ar aon-phíopa in áit ar bith croch leat é. Tá mé thart d'fhuireasbhaidh sean-dúda eicínt / [Is tú a fuair an deis, ach ba bheag an rath a bhí ort in a dheidh sin. Ní mise a bheadh in do bhróga. Dá mbadh mé, bheadh rud eicínt de bharr m'aistir agam] / Siubhail siar chuig an gcéilidhe. B'fhéidir duinn deis a fháil ar aon-bhean / Is beag an deis atá aca anois aon-deoir a dhéanamh ó a cuireadh an droichead ar an abhainn. Níl a fhios aca, cé'n puínnte a mbuailfidh póilidhe isteach aca idir chlár agus chuinneoig / Rinne sí an teach nuadh sin le deis a thabhairt do'n mhac pósadh. Ach is cosamhail nach bhfuil aon-tsaint ag an mac an pósadh a dhéanamh / Má thugann tú deis domsa uirre, cuirfidh mise fáinne innte, feicfidh tú féin air. Dar mo choinsias cuirfead / [Is iomdha deis a fuair tú air ó shoin agus níor chuir tú aon-aighneas air. Má tá faltanas istigh agad dó teirigh agus ídigh air é, agus ná bíodh sé in a leath-rann annseo agad chois an teallaigh 'chuile lá] / Mharbhóchadh sé S. dhá dtugadh sé aon-deis dó dorna amháin a chur i gcion, ach ní thiubharfadh. Tá S. ro-úsáideach le na lámha aige / Ní thugann an t-Aifreann deireannach seo deis do dhuine a dhul in aon-áit. Dhá n-abruigheadh sé leis an am nuadh féin é, ba mhór ab fhiú do na daoine é — ba mhór sin / Is diabhlá a chruthuigh sí sin a theacht amach in a máistreás scoile agus laghad an deis a fuair sí. Ach bhí íntreachta chinn ionnta sin ar fad / Fanóchaidh mé go dteagaidh sé ar mo dheis. Gheobhaidh sé garbh annsin é / [Dhéanfainn sin féin dá dteagadh sé ar mo dheis. B'fhéidir go

dtiocfadh amach annseo le congnamh Dé]/ Mara dteagaidh sé ar mo dheis go maith
diabhal baoghal ormsa a dhul dhá dhéanamh. Is iomdha rud is géire a thastuigh-
eas uainn ná geata, nach bhfuil againn. / Má theagann sé ar mo dheis
sean-leasóchaidh mé an garrdha sin imbliana. Ach ní móide go dtiocfadh. Is
iomdha cruadhóig eile orainn, agus b'fhéidir nach dtiocfadh an fheamainn
dearg an-chóireamhail / Ní mórán de dheis ad'eirigh liom air, ach an méid sin
féin, d'innis mé dhó é. Is dona a thaithnigh sé leis ach oiread. Rún a bhí aige
shílfeá, rádh liom aire a thabhairt do mo ghna féin: gur beag a bhain a
ghna-seisean dom /[Níor thug sé aon-deis dhom labhairt leis. Bhí sé imighthe
de ghort an gharta. / Níl aon-deis agam tada a léigheamh len a mbíonn ag dul fúm
agus tharm. Bím thar bharr mo chéille aca scaithí, ach céard a fhéadfas mé a
dhéanamh / Caithfidh mé fanacht ins an mbaile le deis a thabhairt do N. a theacht
scaithín]/ Maidir le mo chuid imeacht-sa, is beag an deis imeacht' atá agam — is beag
sin / Ná tabhair an deis do'n tseáirsint ort. Má thugann leagfaidh sé ort
feicfidh tú féin air / Is maith gasta a bhrisfeadh sé mé, dhá dtugainn an deis
dó, ach ní thiubharfad le congnamh dé / Ní bheadh sé a iarraidh anois ach an
deis ort, le thú a chur ar siubhal. Is maith a bhéas tú ar do mhaidí nó
béarfaidh sé ort uair eicint mar sin féin /[Má fhaghann an sagart an deis
ar an máistir scoile sin thoir, cuirfidh sé ag caitheamh na miotán é. Is
fada in a dhiaidh é, ach is deacair a bheith suas leis an gceann eile féin]/ Teigheadh
duine ar an mbearna sin agus ná tugaighidh deis dó imeacht / Sin í do dheis
anois a fhleasca(igh), agus tapuigh í. Mara dtapuighidh bí buidheach dhuit
féin / Thug tú deis do'n fhear thall a aona heairt a chur fúmsa agus mé
a chur as cúig. 'Gcuiridh dia an t-ádh ort, agus bíodh staidéar eicint ionnad,
agus ná bí ag caitheamh do chuid cártaí i dtraipisí mar sin / Is maith
an deis í ceart go leor, an té a bheadh faoi réir faoin a comhair, ach
sin é an buille. Cé atá? / Níl deis mhóna ar bith ins an taobh seo tíre. Tá na
portaigh ro-fhada ó láthair. Nach h-aoibhinn daoibh soir agaibhse, a bhfuil siad
ag béal an doruis agaibh /[Ná bac le deis fheamainne agamsa. Tá mo
chuid talmhana ro-aistreánach, agus ar aon-chor, 'sé cuid an bheagáin di
atá againn. Níl fás mór feamainne ar bith ar na cladaigh se'againne /
Níl aon-deis chaorach againne. Tá an sliabh ro-fhada ó láthair agus gan
aon-chongnamh ann le dhul ag breathnú orra]/ Is suarach an deis phoitín
atá aca. Féadfaidh an póilidhe siubhal isteach in a mullach in a rogha uair,
agus ní aireochar ag teacht é. / Níl aon-deis troda aige anois, ó d'imigh an

"t-aingeal" eile úd — N. J. Sin é a bhíodh ag coinneál choc leis i gcomhnaí / [Níl aon-deis bhóithreoireachta aice anois ach na buinn, ó a buaileadh suas an sean-"bhicycle" uirre. Is mór an t-iongnadh muis go bhféadann sí comhnú ins an mbaile, agus an faisean a bhí aice a bheith imighthe 'chuile phuínthe dhá mbainfeadh clog nó "watch"]/ Is beag an deis óil atá aige anois ó a phós sé thiar ar an bF. sin. Tá sé ró-fhada ó na h-óstaí. Ní fhéadann sé a bheith cho taitheighthe ionnta agus a bhíodh sé. /

Dá mbeadh deis agam dheasóchainn, ach níl = acra, oirnis, gléas oibre / Caithfidh mé a dhul i gcoinne mo chuid deiseannaí, agus cuirfidh mise caoi air annsin. Níl ag tastáil ach rinse agus cupla "lever" / Cé'n deis atá atá tastáil uait. Fagh siséal agus déan snuigheachan beag annsin air. Déanfaidh oiread na fríde é. Is beag nach bhfuil sé ag breith mar atá sé / [Nach aige atá na deiseannaí! Do dhubhshlán láimh a leagan ar aoncheann aca sin. Má leagann crapfaidh sé leis ar fad iad, agus cead agad féin caoi a chur air annsin]/ Níorbh fhuiláir duit deis thairis sin le é sin a dheasú. Thastóchadh "monkey-wrench" le breith air sin. Ní chasfaidh tú é dá fuireasbhaidh / Níor mhór dhó sin go leor deiseannaí. Caithfidh tú a thabhairt isteach i "ngarage". Níl aon-mhaith dhuit daoine a leigeann ag putráil leis. 'Sé'n chaoi a gcuirfidh siad ó rath ar fad é, igceann mar tá sé. / [Tá deis aige le "fags" a dhéanamh as na nutaí sin: cineál "meaisín" beag. Mar sin ná caith uait na nutaí sin feasta. Foghanfaidh siad / An bhfuil aon-deis agadsa le tubán a thógáil. Tá na cláir agam, agus tá an feireadh ceart ins an tóin, ach níl mé indon a thógáil in a dheidh sin. / Cheannuigh mé deis indiu le gruaig a bhearradh. Tá sé thiar annsin ins an seomra. Tabhair aniar é go bhfeicidh sé é]/ Níl aon-chall duit a dhul suas an oiread sin staighrí chor ar bith. Tá deis ansiúd le thú a thabhairt suas. Níl ort ach seasamh istigh ann agus gabhfaidh sé suas uaidh féin / Tá deis anois aca le móin a bhaint thar agus le sleagháin. Chonnaic P. Mh. iad dhá baint leis thart síos. Bhainfeadh sé an oiread in imeacht uaire le cead sleaghdóirí. / Tá sé seo thíos ag iarraidh deis a dhéanamh a chuirfeas solus ar fud an tighe. Sórt muileann gaoithe a bhéas ann adeir sé. Bhuailfeadh an ceann céadna faoi rud ar bith / B'éigin dom eirghe asta cheal deise. Ní fiú do sheacht mallacht an t-oirdín sin. I gceann mar atá sé, níl aon-chois rathamhail ann / [Gabhfaidh mé do'n Ch. R. ambáireach má fhaghaim deis ar bith. Tá "bicycle" aige seo thíos, ach fear a mbeadh beann mhór aige air a gheobhfaidh uaidh é. Is dóigh nach mbeidh aon-

bhus ag dul ann]/ Cé'n deis a bhí Gaillimh agad? ... Bus an eadh. Badh é ab éascaidh dhuit, agus gan bheith de do mheath féin leis an "sean-bicycle" sin. / [Cé'n sórt deis mharcuigheachta atá agad? Mótár! Dar príosta. Shíl mé nach raibh cead ag mótár ar bith a dhul 'un bóthair anois / Cé'n sórt deis a bhéas agad ag dul chuig an Aifrinn. Na buinn! Diabhal an fearr deis eile. 'Siad a bhí ann shul ar tháinig deis ar bith eile amach]/ Go deimhin agus go dearbhtha duit, is olc é mo dheis mharcaigheachta: Sean-"bhicycle" ó'n díle a bhí caithte thuas ar lota an sciobóil, agus a dheasuigh muid an lá cheana. Níl ann ach gur fearr é ná a bheith gan tada / Meastú a bhfuighidh mé deis ar bith a iomchróchas as seo mé, nó an mbeidh mé ann ar feadh an lae: 'Sé a chosamhlacht é, nach hé / Is dona í mo dheis le dhul ag deasú bróg: ceap briste, casúr gan aon-chois, agus scian nach ngearrfadh an t-ím / Níl aon-deis scartha aige. Marach sin, is togha scarthóir é. Ach chinn orainn aon-bharra a fháil dó. Nach bambairneach an rud é sin féin; ach tá 'chuile dhuine anois ag obair len a bharr féin / [An bhfuil aon-deis scríobhtha agad — peann nó eile? Dheamhan fad méire agam féin / Thug an dearbhráthair deis iascaigh as Baile Átha Cliath chuige: gliondaí, cairteannaí agus eile, ach níl a dhath ag gabhail leis anois.]/ Níl aon-deis ghliomadóireacht' againn i mbliana. Dheamhan é. Tá potaí agus eile briste. Is mór an lear a thastóchadh ó'n gcurrach féin shul a bheadh sí in araidheacht a dhul 'un fairrge. Tá faitíos orm go bhfuil a' (: ar) gcuid gliomadóireacht ar iarraidh ó d'imigh na gearrbhodaigh eile / Is deacair deis spealadóireacht' a fháil anois. Tá clocha faobhar ar a ghainne freisin cho maith le spealta / [Cé'n mhaith d'fhear a bheith indon obair a dhéanamh lá agus nach bhfuil aon-deis oibre aige. 'Bhfeiceann tú láigheantaí, bróga agus eile. Ní féidir a bhfáil]/ 'Bhfuil aon-deis bhearrbóireacht' annseo agad? Ní hí an rásúr féin atá mé a iarraidh ach má tá "aon-bhrúisín" agad. Tá rásúr agam féin / Níl aon-deis shníomhacháin in do thír anois. Má tá is fada ó chéile é. B'fhéidir go mbeadh cuid de na túirní féin indiaidh a chéile — na cretalaigh — ach tá tá róthaí agus na rudaí eile briste le fada. Caithfidh siad fillleadh ar cheann gan cíoradh anois, ó thárla nach bhfuil a mhalrait aca / Sin é an deis bhualte. Breathnuigh air. Duine ar bith a gheobhfhadh iarraidh dhó sin i mullach a chinn bhí a chnaipe déanta. Seas iarraidh dhom mara greideann tú mé! / Má chaitheann bád an stiúir, bíonn "job" ar an stiúir a chur ar ais. Bíonn an stiúir curta as na boltaí. Níl aon-deis smachtú ar an mbád dá h-uireasbhaidh / Níl aon-deis smachtú ar na

h-amhlóirí sin ach neart slaite, agus a tabhairt dóib té bruitehte. 'Sé a dhéanamh leo é — 'sé sin / Sin togha deis bhruitheacháin. Ba cheart ceann aca sin a bheith ins 'chuile theach / [Tá deis lasta ag J. Sórt boiscín beag é agus níl ort ach do mhéir a chuimilt air, agus tiocfaidh lasair air. An-deis é le píopa nó "feag" a dheargadh / Chonnaic mise deis ghlantacháin idteach i mBaile Átha Cliath agus b'fhéarr é ná deich scuab. ['Sé a raibh le déanamh leis é a ghreamú ins an mballa agus scuabfadh sé an t-urlár lena bhrughadh síos agus suas. Le "electricity" a bhí sé ag imeacht]/ Is diabhláí an deis sáithe a bhí aige: spíle a bhí curtha isteach aige ar bharr scine. Thollfadh sé cruadhach / Tá deiseannaí marbhú aca anois thar mar a bhí fadó. 'Ar ndú' ní raibh leath na ndeiseanna sin aca ins an gcogadh deireadh féin. D'imigh an diabhal orra. Sin é a bhfuil le rádh agamsa leo / Níl aon-deis chrochta i bpríosún ar bith in Éirinn ach i mBaile Átha Cliath. [Ins an sean-reacht chrochtaí daoine ins 'chuile phríosún. Níl crochadóir ar bith in Éirinn ach oiread. Caithtear fios a chur ar an gcrochadóir go Sasana an uair a bhíos duine le crochadh]/ Níl deis eirigthe ar bith agam faoi'n mála seo. = rud ar bith a bhéarfadh bantáiste dhom / Dá mbeadh deis luighe agam ghabhfainn a chodladh = leabaidh nó seol nó sráideog / Ní fheicim deis ólta ar bith ann. Ach cé'n dochar. Is maith a fháil len 'ól as na buidéal féin / Ní raibh aon-deis taosctha againn, mar chaith an diabhal siúd, len a chuid meargántacht', an galún ins an bhfairge. Sin é an scaibhtéara agad! / [Is iomdha deis ghearrtha ann tar agus scian. Tóruigh rásúr nó tuagh nó sábh nó ceann de na rudaí géara sin a bhíos taobh amuigh ar ghrátaí. Ní bheidh tú gan deis ghearrtha feicfidh tú fhéin. Ar chuala tú ariamh é: níl aonduine dá mbeidh builín aige nach bhfuighidh scian len a ghearradh]/ An bhfeiceann tú nach bhfuil deis bhainte ar bith ar an nglas sin ó'n taobh amuigh. Tá glas eile annseo le cur mara mbeidh aon-duine ins an teach. Is diabhláí áirdeall-ach iad, ach is cosamhail nach mór dóib sin. Tá an áit seo faoi gaduidhes (: gaduidhte) as éadan / An bhfuil deis ar bith scaoilte air seo. Má tá, tá sé ag cinnt orm a fháil. Do mhéir a bhrúghadh air sin! Huga leat anois! Ní chuimhneochainn go deo air. / [Níl deis cheangail ar bith ar an gcapall sin amuigh agus tá faitíos orm go réabfaidh sí an doras. Tá sí an-dodach go deo]/ Cé'n sórt deis churta isteach atá air seo. Dar príosta is beag a bhíos ar a n-aire agus cho puinteáilte agus a ghníos siad iad / Ní fheicimse go bhfuil deis dúinte ar bith air, nó má bhí, tá sé dhá fhuireasbhaidh anois / Bhí mé istigh tigh S. G. trathnóna agus go deimhin má 'bhíos féin bhí

deis chainte (: stiúir nó slis chainte) ar Mh. Bhí sé ag scilligeadh bréag mar a bheadh Dia dhá rádh leis. Is iongantas liom go seasann a theanga dhó chor ar bith ar an gceird siúd. / Níor chuir sé aon-deis chainte air féin fós. 'Leabharsa an uair a chuirfeas beidh sé in a aimsir. Fan leat / Nach air atá an deis chainte! Tá rosc an fhile ceart air. Ní innseochadh sé sin anois smid de'n fhírinne dhá mbeadh sé ag cur dhó seacht lá na seachtaine / [Shíl mé go n-imeochadh sé an uair a chorruih J. T. ach mo léan deacrach, ní raibh sé ach ag cur deis chainte air fhéin an uair sin. Dheamhan imeacht ná go mbeadh sé in a lá gheal dhá bhfaghadh sé ugach ar bith fanacht]/ Deirimse cuibhriú leat. 'Ar ndú níor chuir tú aon-deis chuibhrighthe air. Bhí sé cho maith dhuit an t-asal sin a leigean ar an scuir, len a chur isteach ingarrdha gan cromnasc. An cás céadna / Níl aon-deis tóigthe orm = níl deis nó slighe mhaireachtála agam / [Duine ar bith atá i gcleitheamhnas an "dole", tá sé gan deis tóigthe. Tá mise ag fáil an oiread dó (: dhe) le mo leithide ar bith, ach an uair a bhainim tobac na seachtaine as, is "dole" spurtha é]/ Is beag an deis tóigthe atá air féin ná ar aonduine istigh ar a bhaile. Níl aonduine ar an bhfeadhain aca nach bhfuil taobh le leathghabhaltaisín gágach / [Ní fheicimse dream ar bith anois is fhearr a bhfuil deis tóigthe orra ná an dream atá ag imeacht ar an scuir. Mise imbannaí nach ngabhfaidh aonduine aca a chodladh an lá sin d'fhuireasbhaidh béilí feola, ní hé sin domsa agus duitse é.]/ Gabharmint (: Government) ar bith nach bhfuil in don deis tóigthe a chur ar na daoine, is gearr é a shaoghal. Nach len a aghaidh sin atá siad ann. 'D eile? / Má fhaghann na póilíos deis tóigeála ort gabhfaidh tú isteach. Mar sin bí ins an áirdeall = deis ghabhtha / Níl aon deis mhaireachtála aige ach ag imeacht mar sin indiaidh a chinn roimhe, agus lá oibre a dhéanamh annseo agus annsiúd ar lóistín na h-oíche agus ar lón an bhóthair / An bhfuil aon deis mhaireachtála de'n rath ar an gceann siúd. Shílfeá go mbíonn sé gléasta thar cíonn scaithtí / [Má's leat pósadh caithfidh tú deis mhaireachtála a fháil thar agus mar atá ort. Meas tusa an bpósfaidh bean ar bith cuaille nach ndéanann de mhaith ná de mhaoin ach ag fánadóireacht soir agus anoir an bóthar ó mhaidin go faoithin.

Baoghal uirre muis!]/ Ara cé'n chaint sin ort? Níl deis phósta ar bith ormsa. Fear agus a dhá láimh cho fada le chéile. Go dtugaidh Dia ciall duit a dhuine sin / [Tá deis phósta air gan "doubt" ar bith, ach cá bhfuighidh sé bean? Tá sé cho mí-shlachtar sin ní dhá roint leis é, agus go saghdfaí na mádraí ann idteach ar bith dá dtiocfadh sé.]/ Níl aon-fhear ins an tír is fhéarr a bhfuil deis phósta air ná an mac sin thiar ag M. Ph. Ph. agus tá 'chuile bhean ag cur suas dó in a dheidh sin. Níl gus ar bith ann mar bheadh i bhfear tímpeall mná. /

Níl an dearbhráthair atá ins an mbaile ag ól tada léis (: tar éis) an deis atá ar an gceann atá inG. = aindeoin an bhail, an riocht, an chaoi, an staid a bhfuil sé / Is deas an deis atá ort anois le ól / 'Bhfeiceann tú an deis atá air anois: a chuid éadaigh uiliog faoi dhraoib agus é ag eitealladh leis an bhfuacht. Is mór dhá fhonn atá ormsa anois deis a chur ort a bheadh deich nuair níos measa, mara deas an chaoi duit a theacht isteach mar sin agus do chulaith nuadh ghlan in a bog-eibhinn agad / [Diabhal mé gob (: gurb) aisteach an deis atá ort ag imeacht in do cheoláinín mar sin, i leabaidh dhuit fanacht ins an mbaile i gcionn do mhná agus do chuid páistí, ó' thug Dia dhuit iad]/ Diabhal mé nach h-eadh, (n)ach gurb uirre sin atá an deis aisteach: ag imeacht agus treabhsar uirre mar 'bheadh ar fhear. Níl cás ná náire uirre faoi ach oiread / An bhfeiceann tú an deis atá ar an mbaile anois aice — ar scáth aonbhean amháin. Ba mhaith suaímneach an baile é seo shul má leag sí a cois istigh ann. Ach d'eireochadh di: tháinig sí as tír an achrainn / [Nach dalba an deis atá ar an saoghal: ríoghachta an domhain fré chéile in adhar an chochail. 'Sé deireadh an domhain é mara bhfuil ag Dia. Ní hé a mhalrait de chosamhlacht atá air]/ An bhfaca tú an deis atá ar an ngarrdha sin thíos leis. Tá coill shalachair ann, agus is fhéarr leis in a dheidh sin ag obair in aisce do 'chuile dhuine eile ná cupla lá a chaitheamh dhá ghort-ghlanadh / Gabh suas agus breathnaigh ar an deis atá ar an leabaidh a chóirigh mé ar ball beag, ag an bpaicle bitheamhnach sin. Smachtaigh anois iad. Níl géilleadh ar bith aca domsa. Is gearr aríst go ndéanaidh siad é, mara mbagruighidh tú orra / Chonnaic tú an deis a bhí

ar chois an asail ar maidin. Bhí sé ag imeacht ar thrí cosa. Casadh i ndroch-phas eicínt aréir é — mara in iothlainn Mh. é. Ní bheadh carghas ar bith aige sin é a dhonú / Níl mórán de dheis anois orm muis. Má leigeann tú anall binn bheag de'n stól liom, beidh mé ar fheabhas an domhain / [Is aisteach an deis atá ar an máistir scoile seo thíos: ag scaoileadh anuas na mbrístí de phutach ar bith nach mbeidh a "lesson" aige. Shílfeá go mbadh mhór an náire dhó a leithide de chleas a dhéanamh] / Níor bheag dó an deis a bhí air agus gan tusa a dhul ag déanamh tuilleadh air. Má's thuas a friothadh é, thíos a fágadh é, 'nuair a bhí tusa réidh leis. / Is diabhaltaí an deis atá air in éadan 'chuile dhuine. Is fear é atá in áirid a bhualte muis. Diabhal bréag nach bhfuil. Éistfear leis scathamh, ach smutfaidh duine eicínt as a dheireadh é. Má smutann féin dheamhan leath-chirt a dhéanfas sé leis / [Is túatach an deis a bhí ar an gcoca féir sin ar maidin indiu. Dheamhan asal ar an gceathramhadh nach dhá shracadh a bhí aréir] / Feacha an deis a chuir na bruacháin sin ar an lacha. Níor fhága siad liobar clúmhaighe ag gabhail léithe nachar strachail siad di. Sin iad na h-údair agad. Is beag an dochar dóibh a bheith leigthe leo fhéin fhéin, agus gan aon-bhacadh ag dul orra, ná smid dhá rádh leo / [Is gránna an deis atá ort dá mbeadh a fhios agad é: ag lígheachán do smaoise le do theanga. Cé'n áit ar thug tú an faisean sin faoi deara dhuit féin. Ní annseo é ar aon-chor. Beidh duine ar bith ceart a thiubharfas comhlúadar do'n bhrothtuinn sin thíos. Diabhal bréag nach mbeidh] / Is dona an deis a chuir sé ar a chuid airgid: é a chaitheamh ar sclaib-éaraí. Is furasta aithinte an duine dona i gcomhnaí. Bíonn sé de bheith air, dhá mbeadh an saoghal aige, nach bhfágfadh sé cianóig ruadh aige féin / Níor fhága sé sop feamuinne ins an gcladach anuiridh nachar sciob sé. Dheamhan sop muis. Bhí an snáth bailighthe aige i gcomhnaí uair roimhe lá, agus ba dona an deis a chuir sé uirre in a dheidh sin: a fágáil in a meall thuas ar bruach nó gur lobh sí — gur lobh 'chuile dhosán ariamh di. B'fhearr leis sin féin chreidim, ná a feiceál ag dul 'un sochair do'n comhursa / Fágadh an domhan agus a mháthair talmhan' aige sin, agus nach dona an deis a chuir sé air. Tá an chuid is fhearr dhe anois leigthe 'un fiadhántais aige, cheal saothruighthe agus 'cheal aire. Dar príosta, is olc an aghaidh ar chuid de na daoine tada a fhágáil aca. Déanfaidh siad cis ar easair dó / Nach dona an deis a chuir an bromaire sin thoir ar

a shaoghal. Feacha anois é, agus gan a dhuth ná a dhath aige ach ag romhar ins an bpóicín siúd ó thuaidh de'n teach. Scread chasta air nach n-imeochadh go Sasana nó in áit eicínt agus gan a bheith ag locadóireacht annsiúd, ag cur guirín ar chroidhe an athar 'chuile uair dhá mbreathnuigheann sé air, agus ar chaill sé leis / [Is dona an deis a chuir sé ar an údachta a fuair sé ... Cheal nar chuala tú é? Fuair sé lán laidhre, a mhic ó, agus níl iabh air anois ach dhá ól ... Tá sé ráidhte ariamh a mh'anam: "airgead cailleachaí dhá mhún le ballaí" / Is dona an deis a chuir sí uirre féin, agus a bhfuair sí d'fhoghlum: a dhul agus an sean-liúdramán gránna sin a phósadh. Beidh a shliocht uirre: beidh aithmhéala uirre fós] / Nach aisteach an deis atá air. Ní mian leis duine ná deoruidhe a leigean isteach faoi chaolachaí an tige. 'Chuile uair dhá dteigheann sé amach fáisceann sé glas ar an dorus. I bhfaitíos atá sé cheapfainn, go gcuirfí aon-chaidéis ar an mbean / Is gránna í a dheis: ag imeacht ag éisteacht i ndoirse dúinte le faitíos a dtioc-fadh scéal ar bith uaidh. Dhá mbeirtí air, 'séard a bhí le déanamh leis a bheith dhá lascadh go dtugtaí dath dubh air. Ro-mhaith a bheadh sé aige / Cé a chuir an deis siúd ar an dubhachán móna? D'fhága duine eicínt béal in áirde é, agus níl deoir as aer nach bhfuil ólta aige. Is cuma le cuid de na daoine é, ach an t-ualach sin a thabhairt as, agus é a fhágáil faoi thoildeona Dé annsin. Ní gan uí gan ó móin a fháil anois / [Diabhal asna dhíot nach tú a chuir an deis siúd ar mo chuid féir aréir! B'fhurasta 'aithinte dhom é dhá gcuimhnighinn air. Tá an colbh thiar uiliog in a chiseach de bharr na h-oíche. Beirt eicínt a bhí ag cúirt-éarach ann. Ní hé do mhalrait féin a bhí ann ariamh] / Céard a chuir an deis sin ar do bhéal. Tá sé mílte gearrtha. Ní féidir go raibh tú ag troid / Is deas an deis atá ar na cigarettes anois. Thug sí cead dóib tuitim ins an lathach agus tá siad bog báithte. Sin í an stuaim i gcomhnaí / Tá maith mhór dhuit leabh-ar nuadh a fháil do'n ruifíneach sin go deimhin. Cuirfidh sé an deis chéadna uirre a chuir sé ar an leabhar cheana. Ní sheasfadh airgead Damer do dhuine ag coinneál leabhra leis sin / [Is breagh an deis atá aige ar an teach = caoi bhreagh, cuma cheart shlachtar air] / Níl thairis sin de dheis ar a gharrdha muis / Nach breag an deis a chuir sé ar an seomra siúd. Is seomra ornáilte ceart anois é. Tá díol rí de theach aige gan bhréig ar bith / Cuireadh an-deis ar an gculaith siúd dó. Is geall le culaith nuadh as an bpíosa anois í. Ní aithneochthá uirre gur caitheadh ariamh í / [Má's againn a bhéas an sagart i mbliana, caithfear deis eicínt a chur ar an simléar sin. Níl puth dhá tharraingt aige] / Is maith uaidh deis a chur ar thubáin leis an gceart a dhéanamh.

D'fheicfeá daoine eile agus dhá mbeadh an stuaim féin ionnta, ní bheadh an soilgheas ionnta / Tá an barr-baile ó rath orainn ar fad 'nuair nach gcuirtear aon-deis ar an mbóithrín. Níl aon-ghoir againn aoileach ná feamuinn a chur amach / Tá priobán dheas talmhana aige dhá mbeadh aon-dheis air, ach sin rud nach bhfuil air ná nach mbeidh air, má bhíonn sé in a chleitheamhnas siúd / [Ná bac leis siúd ag cur deis ar thada! Bhain sé féar annsin thíos anuiridh, agus níor bhain sé as a bhuille é, gur lobh sé ar an talamh le amluadh. Sin é an fear tighe agus urláir agad!]/ Dhá mbeadh deis ar an tóchar atá ann, tá an chuid is fhearr de'n talamh cuir atá againn ann.

Tá muid ag tuineadh leo le chúig bhliana ag iarraidh comhla a chur leis a bhacfadh an taoille, ach bhí sé cho maith dhuinn a bheith in a(r) gcomhnaí, scáth ar thug siad de thoradh orainn. Tháinic seilbhéara ann agus mapaí aige, ach mo léan géar! / [Mara gcuiridh tú deis eicint ar an leaba sin thuas anocht, ní bheidh aon-deis (chodlata) ortsa innte. Tá lagán síos in a lár. An tsraith atá tugtha uaithe]/ Is géar a theastóchadh deis a chur ar an gcathaoir seo, agus gan a fágáil mar tá sí. Chaith mé an oíche aréir in mo shuidhe uirre agus go deimhin, má chaith féin, ní mórán deis' a bhí orm. Bhí sí ag sníomh fúm, agus faitíos orm 'chuile phuínite gur ar shlatrachaí mo dhroma ar an urlár a bheinn / [Is beag an deis a d'iarrfadh an bicycle sin nuair a bheadh sé ceart. Dá mbeadh péire "tubes" ann agus "mudguard", ba mhaith an congnamh air iad]/ Is beag an deis a theastóchadh ó'n teach sin chor ar bith 'nuair a bheadh sé in a theach bhreagh. Feicthear dhom gur mór an dícéille atá air bualadh faoi theach nuadh a dhéanamh agus teach cho breagh sin aige cheana / Dá gcuirtí deis bheag ar an gcarr sin bheadh sé thar cíonn. Ach is deacair dó aon-smais a bheith air — carr nachar cuireadh bealadh ná "paint" ariamh air / [Cuir deis ar an gcoca féir sin agus ná bíodh leath-mhaing mar sin air. An céad-sinneán a thioctas, ionntóchaidh sé druim ar ais é / Ní fuláir duit deis a chur ar an díon thairis sin. Is maith luath a cháinfeas do chliamhain an cur atá tú a thabhairt uirre (: ar an tuighe) má chostar aniar é. Tuigheadóir pointeáilte é féin / Ní mórán de dheis a chuir sé ar na bróga th'éis ar bhain siad de chaint amach. Breathnuigh uirre sin.

Nach bhfuil sí ag eirghe ó bhonn aríst. Mo choinsias tá]/ Má's leat pósadh imbliana ní mór duit deis thairis sin a chur ort féin. Ní thioctaidh siad isteach cho fada leat annseo ar an teallach. Is beag an baoghal orra. / Ara cé'n deis atá sé a chur air féin le posta a fháil. Ar chualaidh tú ariamh

é: mheallfaí bean dá gcaithní dúthracht léithe. Níl postaí le fáil
 ins na smiochóideachaí / Má bhí rún aige a dhul ag troid ba dona an deis a chuir
 sé air féin. Breagh nachar bhain sé anuas an "seaicéad", agus na muinchillí a
 chrapadh mar a rinne a leithide ariamh / Ní bréag leaduidhe a thabhairt air. 'Sé a
 dheis atá air — 'sé sin / Ní fheicim go bhfuil sé ag cur mórán deis' air féin le dhul
 'na bhaile mhóir indiu. Déarfainn nach bhfuil. Is fada leis an t-aistir agus is fuar
 leis an lá / [Má tá tú le dhul ag baint mhóna ambáireach, breagh nach gcuireann
 tú deis eicínt ort féin. An bhfuil barra agad? Ná dorugha. Ná sleaghan. Sílim
 go mbeidh sí gan baint má bhíonn sí in do chleitheamhnas-sa] / Má's leat Earrach
 a dhéanamh cuir deis ort féin feasta. Ar chuala tú ariamh gur dhá dtrian de'n
 damhsa an chosamlacht / Níl aon-deis 'e (: de) rath ar aon-duine ar an mbaile
 seo, le dhul ag saothrú ar bhóithrí fós. Tá leath a gcuid fataí ins an talamh
 gan baint. Sílim go bhfuil 'chuile dhuine siar le na fataí i mbliana thar agus
 bliain ar bith eile. Tháinig an uair an-fhliuch. / Má tá sé ag tnuthán le obair
 breagh nach mbeadh deis air thar mar tá. 'Ar ndú' duine ar bith a d'fheicfeadh
 é ag fánuidheacht faoi'n mbaile sin thoir, ní thiubharfadh sé smeach oibre le
 déanamh dhó go bráth. Is tuisce a ghabhfadh sé idtigh diabhair ag iarraidh fear
 oibre, ná a bheadh baint ná páirt aige leis / Tá sé sin le dhul faoi bharr! Is deas
 an deis atá air muis le dhul faoi bharr. Diabhal bréag nach deas. B'fhéidir
 go dtóigfeadh sé aon-mhiarógín a thuitfeadh di, agus go mbeadh sé indon a
 dtabhairt leis go dtí an cárnán. Ní mó ná sin é / [Is breagh an deis glan-
 tacháin atá uirre, a cuid éadaigh Domhnaigh! Déarfainn dhá mbeadh fonn glan-
 tacháin uirre nach gabhtha gléasta mar sin a thiocfadh sí. Ach bíodh aice. Mara
 miste léithe féin a cuid éadaigh nuadha a mhilleadh, ní miste linne] / Níl deis ar
 bith ar an scioból sin l'aghaidh damhsa. Ní mór na fataí a chur amach as, agus
 coca a dhéanamh de'n tuighe, agus an t-urlár a scuabadh agus a sciúradh. Cá'id go
 mbeidh an chuairt mhíosa ann? / [Ní fhéadfaidh mé a dhul ag damhsa ar bith go
 bhfaghaidh mé deis ar mo bhróga. Tá péire tosaigh ag tastáil uatha go
 géar] / Cuirigh deis eicínt ar bhearna na h-iothlann, agus ná bíodh a
 bhfuil agaibh béal in áirde agus asail na tíre ag déanamh plaicín ghabhair dhó
 (: dhe). Is deacair dhaoib aon-teach a bheith agaibh, má mhaireann daoib ar an
 tsiléig sin / Shílfeá go gcuirfeadh sí deis eicínt ar a cuid gruaige agus gan í a bheith
 ag imeacht in a stuithneachán mar siúd. Siúd í ceann gan chíoradh ar chaoi ar
 bith! / Má tá pota le dhul ar an teine sin, ní mór dhaoib deis bheag a chur
 uirre. Caith anuas gabhailín mhóna chugam ... Nach gann gortach a thug sib

isteach í, má tá sib taobh leis an méid sin / [An bhfeiceann tú an deis atá ar an diabhlánach anois. Sháruigh sé a bhfaca mé ariamh len a chuid ámhuilleacht'] / Is breagh an deis atá ar 'u (: bhur) gcuid móna th'éis na tuile seo. Breagh nachar thóig sib í as a scaradh an uair adubhairt mise lib é. Bhí sí in araidheacht a gróigeadh an uair sin, ach tá sí in a bog-eibhinn anois / Is maith an deis atá ar an tír dá mbarr. Nach bhfuil na daoine bánuighthe aca. Má thugann sib léas chúig bhliana eile dhóib, beidh sib ag iarraidh 'u' (: bhur) gcodach. Tuilleadh diabhail agaibh a ghéilleas dóib! / [Is mór is fiú dhuinn an méid sin deis' a bheith ar gharrantaí bharr an bhaile againn thar agus mar bhí siad. Ní raibh goir ar bith againn a dhul dhá gcur cheana ach féadfar a gcur anois] / Is dona an deis atá ar an aimsir seo le dhul in éadan féir. Sílim go mbainfidh mé féin scathamh eile amach ar na portaigh nó go n-athruighidh an aimsir / Is cailte an deis atá mar sin air ag imeacht ar thrí cosa. B'fhéidir dhá mbeireadh sib air agus breathnú ar an gcrúib go mbeadh a fhios agaibh céard atá ag goilleamhaint air / [Sílim leis an deis atá air go mb'fhéarr leigean dó. Tá sé thíos 'sa talamh ag na doigheachaí bradacha sin] / An bhfeiceann tú an deis atá ar an ngabáiste i mbliana: í rodtha ithte as cnáimh éadain ag péiste agus ag cuileogaí. InDomhnach tá, hébrí cé'n chiall é. / [Sílim leis an deis atá ar an mbealach th'éis na báistighe nach bhfuil sé ionrásta ag asal ar bith ualach móna a thabhairt ann. Ní shiubhalfadh an fiadh na cíacraí bradacha sin scaithtí] /

Tá an láighe sin ar mo dheis = má's ciotach duit, is láighe chiotach í, nó má's deiseall duit, is láighe dheiseall í / Céard í do dheis? = an ciotach nó deiseall atá tú / [Níl a fhios agam an bhfeilfidh an sleaghan sin duit chor ar bith. Céard í do dheis] / Ní fhéadfaidh mise aon-bhuille oibre a dhéanamh nó go bhfaghaidh mé láighe a bhéas ar mo dheis. 'Ar ndú' ní cheapann tú go bhfuil fear ciotach indon láighe dheiseall a oibriú. Baoghal air / Ní fhéadfainn aon-cheart a bhaint de'n láighe sin. Níl sí ar mo dheis / 'Sí atá ar fheabhas ceart. Tá sí ar mo dheis / Cinnfidh ar Sheán aon-rath a dhéanamh má chuireann tusa an "ball" suas ar an taobh thoir. Ach leigean tú chuige i gcomhnaí ar a dheis í / [Is maith le chéile an cúpla sin. An bhfeiceann tú an chaoi a bhfuil an liathróid ar a dheis ag 'chaon duine aca — fear deiseall agus fear ciotach. Déanfaidh siad puca de'n bheirt eile] / Ceann ar bith a theagas ar a dheis chuige, leagann sé

uirre, ach tá an fear istigh féin sáthach aigeanta. Níl sé dhá gcur amach ar a dheis chuige. Níl rath ar bith air leis an gciotóg / [Ar an taobh siúd is fhearr dhó í. Beidh sí ar a dheis aige. Ciotóg é. Shílfeá nach bhfuil locht ar bith aice ar na gnaithí ach an oiread. Dheamhan cuíbh -eamhlacht ar bith fanta ins na mná anois, ná cuid de chuíbh-eamhlacht. Is fada go leigfeadh bean fadó cead d'fhear breith uirre as comhair na tíre mar sin.] / An fhad's 'bhí mé ag cur suas na móna ar mo dheis bhí agam. Bhí mé ag tabhairt cnáimh le creinneadh do'n scarthóir, ach cho luath agus a d'athruigh siad, agus a mb'éigin dom tosúighe in aghaidh deise, bhíodh sé ag forcabhás orm ar an mbruach [ag baint mhóna in aghaidh deise = ag baint an bhínnse i riocht agus go gcaithfeá an mhóin a chur ar thaobh na láimhe ba lugha umhlachta] / B'fhurasta dhuitse earra mhóna a bheith ar bruach agad agus an scarthóir a shárú, ach feacha mise a bhí ag baint in aghaidh deise i gcaitheamh an lae. Is beag an dochar dhom arsa tusa a bheith gan seadh gan seoladh anois / Chaith mé lá ag casadh fóidín baice in aghaidh mo dheise do J. annsin thíos. Mara gcasainn mar sin é, chaithfeadh seisean an chlaise a chur isteach in aghaidh deise, agus ó a bhí sé in a sean-fhear ba mhór liom a dhul ag fiachadh air. / [Chaith mé an lá ar mo mhine ghéire. Bhí a shliocht orm: is beag le go raibh mé indon mo shean-bháinín a iomchur abhaile trathnóna] / Ní thiocfadh sí liom chor ar bith mar sin. Bheinn ag obair in aghaidh deise. Tá sé ceart go leor agadsa atá ar do dheis / Chaith mé an lá ag tarraingt an tubáin in aghaidh deise, leisce P. Mh. a chur dhá tharraingt scaithtí in aghaidh a dheise féin. Dhá n-athruigheadh muid mar a bhí againn a dhéanamh, thuitfeadh seisean i mbun a chos faoi. Dheamhan mórán gaisce a bhí air, mar a bhí sé féin / Is diabhaltaidhe an báireoir é, agus an chóir a dteagann an liathróid chuige, caitheann sé an poc a bhualadh in aghaidh deise 'chuile uair. Tá trí chúl amuigh aige anois dhá bualadh in aghaidh deise. Dhá bhfaghadh sé ar a dheis í, níl a fhios cé'n gníomh atá ann. Dhéanfadh sé cat agus dhá rioball. 'Sé atá deas air! / [Ionntuigh ar an taobh eile agus beidh do bhuille ar do dheis agad. Tá tú ag bualadh anois in aghaidh deise, agus do do chlaoidhe féin.] / Seas ar an taobh seo agus píceáil amach ar do dheis í. Nach feasach duit gur in aghaidh deise atá tú ag píceáil anois. Shoraidh dhíot nach nglacann go réidh thú féin, agus gan forú mar sin a bheith ort. Is

iomdha oíche ag an teampall orainn /[Shílfeá anois, fear ciotach go scríobhfadh sé ciotach; gurb é a bheadh ar a dheis. Ach ní fhaca mé aonduine ariamh ag scríobhadh ciotach. Bíonn siad ann in a dheidh sin is dóigh]/ Is cuma céard í a dheis mar 'sé an cás céadna dhá gharrdha é. Dhá mbeadh sé ciotach agus deiseall cho maith le chéile, níl aon-spreacadh ann le tada a dhéanamh. Diabhal spreacadh ná cuid de spreacadh / Ní raibh mé ar mo dheis len a dhéanamh an uair sin = ní raibh mé faoi réir nó feistighthe / [Is mór an seans é, do'n duine atá ar a dheis le tosuighe ar an toirt boise. Ach sin caoi nach bhfuil cuid againne]/ Níl mé ar mo dheis ceart fós, ach an uair a bhéas, feicfidh tusa dubhachan déanta. Ní stró ar bith dhomsa an garrdha sin a fhódú in imeacht cupla lá ... Foighid ort go bhfeicidh tú! / [An té a bhí ar a dheis le dhul ag baint mhóna an uair sin, agus an aimsir bhreagh a thapú, bhí a shliocht air: tá móin aige. Ach ní raibh fata de bhláth bliana lánúighthe ag cuid againn an uair sin. Sin é a d'fhága ar deireadh muid]/ An té atá ar a dheis anois le dhul ag sean-leasú leis an bhfeamainn dearg seo, tá leis. Féadfaidh maicín S. a tapú. Bíonn sé as cionn a chuid oibre i gcomhnaí. Is ait an saothruidhe é / [Dhá mbeinn ar mo dheis, dhéanfainn sin féin, ach tálta (: ó thárla) nach bhfuil caithfidh sé fanacht go mbeidh breith ag na daoine air. Níl rud ar bith is géire a thastuigheas timcheall an tighe faoi láthair ná fail mhuc]/ Ní fheicfidh tú ag caitheamh an phíopa é, ach an uair a mbíonn sé ar a dheis ceart: am scuirthe trathnóna, nó th'éis am dinnéir. Is beag an luadh a bheadh aige é a dheargadh chomh uain agus a bheadh sé ar a táirm oibre. M'anam nach ndeargfaidh! / [Ní mó ná dá mbeadh sé ar mo dheis ceart anois go ngabhfainn do mo mheárú féin ag biorrú claidheachaí. Tiocfaidh na claidheachaí leis an gcaoi atá orra, nó go bhfaghaidh na daoine ionbhadh maith ar a dhul in a n-éadan. Seo í an mhí dhubh ar aon-chor, agus níl mórán bearradh le baint ag aon-cheo de'n talamh]/ An uair a tháinig siad ar a ndeis chuir siad tuilleadh earraí isteach agus dheamhan i bhfad nó go raibh siopa láidir aca = an uair a bhí an oiread brabaigh nó bantáiste aca de bharr ar dhíol siad roimhe sin / [Níl aon-mhaith dhuit ag caint ar an rud sin anois. Indiaidh a chéile a déantar na caisleáin. Tá do dhíol de theach agad faoi láthair. Fan go dteagaidh sé ar do dheis agus déan ceann annsin. Ach cé'n smál a bheadh ort a dhul ag bacadh leis anois agus a bhfuil eile ag gladhach ort]/ Shín sé amach páipéar deich bpunt agam. "Seo anois a bhean chóir" adeir

sé. "Íoc do chuid dlichteanais leis sin, agus ná bíodh deifir ar bith ort dhá íoc liomsa, nó go dteagaidh sé ar do dheis go maith. Níl dlúthas ar bith agamsa le airgead". Caraid a dhéanfadh é, nach h-eadh /[Bheadh an scéal ceart go leor dhá bhféadthaí na gálaí sin a íoc ar ais uair ar bith a dtiocfadh sé ar dheis duine, ach ní fhéadfaí. Caithfidh duine a bheith suas leis an lá cáirde. Mara mbeadh "bháithfidís" a mbeadh ag gabhail leat]/ Bíodh foighid agad. Tiocfaidh sé ar do dheis uair eicínt iarraidh a thabhairt dó, agus ná leig do leas ar cáirde annsin.

Tabhair dhó go trom tairbheach é /[Fág mar sin é, nó go dteagaidh sé ar do dheis go maith. Ach a dteagaidh déan é, ach níl dlúthas ar bith leis go dtí sin.]/ Déarfaidh mé leis é, ach a dteagaidh sé ar mo dheis. Ní bhfuighinn ionnam féin a ionnsuighe faoi láthair. Tá mé faoi chumaoín aige. Ach a gcúitighidh mé an chumaoín sin, beidh mé díreach leis, agus féadfaidh mé mo rogha rud a rádh leis. Beidh a shliocht air: gheobhaidh sé an teanga uaimse, feicfidh tú fhéin air /[Níl aonghoir aige 'chaon tsórt a dhéanamh in éindigh. Tabhair ionbhadh dhó. Bainfidh sé deatach as Sasana 'nuair a thiocthas sé ar a dheis. Siúd é an buachaill aice]/ Tá sé ar a dheis aige dháiríre anois = is féidir leis an rud a dhéanamh gan stró ar bith; níl teampán ar bith air faoi'n rud a dhéanamh, nó a chúis a chur i gcrích /[Féadfamuid muid a dhul ag baint fóidín aiste (: ag baint mhóna) lá ar bith feasta. Tá muid ar a' (: ar) ndeis aige / 'Sé atá ar a dheis aige ceart anois. Níl aon-fhear in do thír is fhéarr an aghaidh bean ná é. Beidh "bainis Pheige Ní Eaghra" annsin. Níor fhága siad aon-éalann ariamh ar an ngnaoidheamhlacht]/ Tá dola feamainn dearg istigh adeir tú. Is tú atá ar do dheis aice anois. Measaim nach mbeidh aon-duine le dhul in a béal ort. Tá 'chuile dhuine ro-chruadhógach le na fataí / Is mé a bhí ar mo dheis aige ceart dá dteagadh sé ach níor tháinic. Loic sé. Bíodh aige anois. Is fada aríst go dtugaidh mise an dóigh dhó, ó d'fhan sé uaim. / Is iad atá ar a ndeis aige. Níl talamh na tráigh ag cur imní orra, lá agus nach gcuireann siad ach ceapaichín amháin fhataí. 'Ar ndú' féadann siad sin a bheith ag pléidh le poitín, 'chuile lá dhá n-eirigheann ar a súil / Tá a theanga ar a dheis aige ar chuma ar bith = tá sé paiteanta ag caint; is cainteoir maith é /[Ná h-iarr in a dhiaidh siúd é, má theigh-eann sé ag cóiriú aonduine. Tá a theanga ar a dheis aige. Ba dual dó. Cainteoir maith a bhí in a athair féin.]/ Tá an deagh-chaint i gcomhnaí ar a dheis aige. Ar chuala tú an oiread nathuidheacht' ag aon-chríostuidhe beo agus atá aige. Shílfeá go slóchtadh sé é féin agus a mbíonn le rádh aige /

Sin é an buachaill a bhfuil an chaint ar a dheis aige = ar a chomhairle féin / Tá a theanga ar a dheis aige, ar chuma ar bith. Is geall le 'tornae (: atornae) é, ag scoilteadh cainte. / Níorbh fhuláir do dhuine an Béarla a bheith ar a dheis aige le carra chainte a chur air sin. Maidir le mo leithide-sa, ní bheadh aon-ghnatha agam ag pléidh leis. / Chuirfeadh sí cosa beaga faoi na glasógaí ag caint.

Mo léan géar nach aice atá an teanga ar a deis. Bheadh sé fánach ag mo leithide-sa a dhul ag coinneál cabaireacht' léithe / [Chonnaic mise an chéad am a dtáinig sé sin annseo nach raibh smid Ghaedhilge in a phluic. Bheitheá ag caint leis igcaitheamh an lae agus ní bheadh a fhios aige an focal féin adéarfá. Ach mo choinsias, tá an Ghaedhilge ar a dheis aige anois] / Tá an ghráiscínteacht sin ar do dheis agad go maith, tá sin. Ach níl do chuid paidreachaí agad leath cho maith. Diabhal é muis / An uair a thiocfadh sé in a dheis, dhéanfadh sé é = an uair a bhfuigheadh sé faill air; an uair a mbeadh sé igcruth a dhéanta / [Déanfaidh mé sin féin, má theagann sé in mo dheis. Mara dteagaidh, fanóchaidh sé annsin. Ní bhainfidh mé leis go mbeidh mé as cíonn mo chuid oibre ceart / Cé'n ghoir atá agamsa fanacht nó go dteagaidh sé in do dheis-sa é a dhéanamh. Nach fearr go fada dhom leigean dó ar fad] /

Caithtear crainnte ar dheis = féachaint cé'n fuireann a gheobhas tús buailte ar an liathróid ins an gcluiche corr / Fan thusa ar an daoradh bualadh le deis a thabhairt duinne / Nach h-íad do dhream-sa a bhí ag tabhairt na deise. / Mara mbí tú go maith ins an áirdeall ort féin anois cuirfidh sé ó dheis thú = d'fhuirinn a dhóghadh nó a chur amach (féach "dóghadh" agus "cluiche cor") / [Má dhóightear iadsan geobhaidh muide deis.] / An dóghadh ar chúil daoradh a chuir ó dheis muide trí h-uaire. Tá boc ag S. Mh. cho cam le cois deireadh cuit / [Fuair siad-san deis ingeall ar do chuid sleamchúis-sa. Ní dhéanfadh áit ar bith thú leis an liathróid a chur ach isteach i gcrúib J. Uí Mh. 'chuile uair. Sin é an chaoi ar chaill muide deis leath na gcuarta] / Níl sé indon deis a bhualadh achar ar bith. Ní raibh aon-duine ar an daoradh reatha aon-uair dhár bhuail sé í ó mhaidin. Tá muid cuibhrighthe ar an daora clis ó mhaidin / Amachaighidh lib. Tá deis againne / Is gearr an t-achar atá sé indon an "ball" a chur leis an deis chor ar bith. Fágann sé daoine ar an daoradh clis i gcomhnaí / [Ag fanacht le deis atá siad le baint as. Cho luath agus a gheobhas siad deis, déanfaidh siad ar an daoradh teacht abhaile] / Is diabhláí go deo an pleota thú. Nachar dhubhairt muid leat cheana má aimsighthear an liathróid ins an aer indiaidh do dheise go bhfuil dóghadh ann. Ní mian le{at}

in a dheidh sin gan a cur isteach i láimh an "tset" eile / Sin anois deis mhaith.
 Deifrighidh a chailleachaí. Beidh sib uiliog "ins an mbaile" / Buailighidh deis agam.
 Caith deis chugam a Sheáinín. Bainighidh as a chonuasachaí, bainighidh as, nó beidh
 sib dóighte / 'Sé T. a chaith deis chuige an uair sin ar thug sé an boc dalba
 do'n "bhall". Thug sé abhaile uiliog muid an uair sin. 'Sé a bhí deas air. Nachar
 chuir sé siar ins an gcrích dhriseachaí í. Dhá mbeadh an daoradh teacht abhaile
 thoir ag an D. Mh. ba bheag an stró orainn a bheith ann. Dheamhan stró
 muis / Teigheadh muid ag bualadh deise. Gheobhaidh muid an-spraoi air / Ní
 raibh rath ná ríoghacht leis an gcomlán a bhí againne. Bhídís ó dheis 'chuile
 phuínte. Bhí na buachaillí eile seo ro-aigeanta aca / Diabhal mórán a
 d'fheicfeá iad ag bualadh deise ins an ruta seo anois. Ní bhíodh domhnach ná
 Dálach fadó nach h-í a bhíodh uiliog thíos annsin thíos ar an mbóthar, ach ní
 fhaca mé ann anois í le na cianta. 'Sé an áit a mbíodh an daoradh bualadh
 againn ar an leic sin ó thuaidh de bhóthar, ar aghaidh gheata Mh. /

Shílfeá go bhfuil tú ar dheis na gréine dhuit féin, bail ó dhia ort = ar aghaidh
 na gréine = ar dheiseabhar na gréine (: is annamh adeirtear "deiseabhar") / Bhí
 dubh-theas ann indiu ar dheis na gréine. B'éigin dom féin agus do T. Mh. a dhul ar
 scáth na sceiche thuas ag an mboithrín treasna / Is breagh socamhlach atá tú
 bail ó Dhia ort ar dheis na gréine. 'Cheal nach n-airigheann tú griodánta
 indiu í. Ní airigheann / Tá sé aerach agus ar dheis na gréine. Is deas an áit tighé
 é / Oscluighidh an dorus atá ar dheis na gréine. 'Ar ndú' ní gaoth atá ann le
 go mbeadh sib dhá choinneál dúinte / Is gearr a bhéas an mhóin sin ag triomú
 feicfidh tú féin air. Tá deis gréine annsin uirre. Ní thriomóchadh do
 chumhachta na portaigh atá agamsa ar an taobh ó thuaidh de'n chnoc / Is deacair
 féar a thriomú i gcomhnaí ar an taobh sin de'n chnocán. Ach ní bhíonn anró ar
 bith air, ar an taobh ó dheas mar bíonn deis na gréine air / Tá sé ar dheis
 na glóire le congnamh Dé = ar dheiseabhar na glóire = as comhair Dé ins
 na Flaithis / Ar dheis na glóire go raibh sé! Bhí 'chuile dhuine buidheach dó,
 agus beidh Dia freisin buidheach dó le congnamh Dé / Tá sé ar dheis na glóire
 anocht, agus má tá féin, is maith a shaothruigh sé í. Níor leig sé faillighe in
 aifreann ná in urnaighe ariamh / Níl call duit caitheamh in a diaidh ar bith a
 bheith agad. Is maith an mhalrait aice é. Tá a h-anam geal ar dheis na
 glóire anocht / Mara bhfuil seisean ar dheis na glóire is truagh do'n chuid eile
 againn. Níor ghoid sé ná níor fhuadaigh sé, ná níor chuala aon-duine ach an
 deagh-fhocal as a bhéal ariamh faoi'n gcomharsa. Go dtugaidh Dia a luach dó! /

Tá deis aige sin = maoin nó saibhreas. Ní tugtar ar airgead go h-áirid é, ach ar údar airgid .i. talamh, áit nó gabhaltas ar foghnamh, beithidhigh, acraí curaidheachta (: céachtaí agus rl.), teacht isteach agus rl. Deis airgid atá i gceist ann b'fhéidir; sé sin slighe airgid / "Is dona an rud onóir gan deis" = sean-fhocal = duine a bheith uaibhreach, leitheadach agus gan aon-chur leis ann = uaisleacht dhona = "beggared gentility" / "Onóir gan deis nó putóg gan geir" ar chuala tú ariamh é / [Sin í féin muis, an onóir dhona atá ag imeacht leo sin: onóir gan deis nó putóg gan geir, adeir siad / Níl luach a bhéilí aige, agus in a dheidh sin agus uiliog, shílfeá gur mac duine uasail é, tá sé ag imeacht cho suimeamhail, cho leitheadach sin. Onóir gan deis ná putóg gan geir, adeir siad]/ Diabhal bréag nach fiú dhó a bheith ag imeacht agus a "chollar" agus a "tie" air. Ní raibh aon-lá ariamh nach raibh stróic de'n leithead ag imeacht le na Seáiníní céadna, pé'r bith ins an diabhal cé'n fáth. Onóir gan deis 'ar ndú. 'Deile / [Ghabhfadh sí thart ar an mbóthar anois gan beannú duit. Tá sí an-mhór innte féin i gcomhnaí, té (: cé) nach mórán le cois na sláinte atá aice anois. Má tá sí indon snáth a choinneál faoi'n bhfiacail, 'sé a cloch-neart é. Ach tá an onóir innte in a dheidh sin — an onóir gan deis]/ Níl duine ar an bhfeadhain aca nach bhfuil an bealach céadna leis: árdnós agus onóir. Chuala mise ariamh é: putóg gan geir nó onóir gan deis. Sin é a fhearacht aca sin anois é. Is iomdha cor ins an saoghal ó'n am a bhféadfaidís sin cis ar easair a dhéanamh de'n tír. Ní dhéanfaidh siad níos mó é, dar mo choinsias / Ní mórán samaoine dhóib an onóir sin: onóir gan deis mar adeireadh T. Ph. Sh., go ndéanaidh Dia grásta air! / [Tá deis aige sin nach bhfuil ag aonduine ins an mbaile sin: dhá acra agus fiche de scoth na talmhana, agus feamainn agus sliabh dhá réir. Is buachaill é sin atá in a shuidhe go te.]/ Bhí deis ins an teach sin tamall, ach is maith bochtuighthe é indiu. Tháinig an díleághadh air. Smál é sin a bhíos ar chuid de na daoine. Dheamhan neart a bhíos aca air / Níl sé taobh leis an méid sin deise. Nach bhfuil giodán eicínt talmhana aige i S. F. agus beithidhigh aige air freisin. Tá agus seala mór / [Níl duine ar bith thart ins na bólaí sin nach bhfuil láidir i ndeis. Is dóib is fusa. Déanann siad iarmhais mhóra ar bhainne. An fear is lugha beithidhigh annsin, bheadh suas agus anuas le cúig nó sé de cheanna aige.]/ 'Bhfeiceann tú a bhfuil de dheis agus d'áirgí aige! Níl aon-cheo dhá bhfeileann d' fheilméara nach bhfuil aige. Dar fiadh tá. Má's í an capall fiadhaigh féin í, tá sí ann / Is gearr le dhul a chuid deise ar fhear Achréidh. Go bhféachaidh Dia ar do cheann a stór. Bheadh a chúig oiread talmhan' ag fear

Achréidh leis gan trácht chor ar bith ar an maith a bheadh ann thairis /
Shanntuigh sé an deis. Sin é an fáth ar chuir sé an inghean ann. Leabharsa
ní raibh néal ar bith ar siúd. B'fheasach dó cá raibh an ciste gan aon-
neach a theacht chuige! / Tá deis agus bráigill aige. [Dheamhan lá aonaigh
dhá n-eirigheann air, nach mbíonn suas le leathchéad bulán
annsin thiar aige. Go bhféachaidh Dia ort, tá an oiread sléibhe aige sin
agus a thóigfeadh a bhfuil de bheithidhigh ó chaorán mór na Gaillimhe go dtí
Caorán Mór an Chillín. Níor ghaisce dhó sin, arsa tusa. Is beag atá ar an
bhfad sin le h-ais mar bheadh in áit eile]/ Níl cinneadh go deo len a bhfuil
de dheis ag an bhfeairín sin muis. Agus in a dheidh sin agus uiliog, tugadh
bosóg ins an tóin dó amach as do pharáiste gan aon-bhean a thabhairt dó.
Dhá dteagadh ceannaidhe ceirteacha timpeall muis, is maith réidh a
d'eireochadh ceann leis, is maith sin / [Is mór a thuit siad indeis le
gairid, té (: cé) go mb'fhurasta cur aca roimhe seo. Ach tá na
caisleáin ag tuitim agus na cairn aoiligh ag eirigh mar adeir an ceann
eile]/ Tá sé ag tuitim indeis mar a bheadh Dia dhá rádh leis. Ba gheal
an lá dhó, an lá ar phós sé an bhean sin. Tá sruth agus gaoth leis ó shoin.
Ach chonách maitheasa air. Is maith an aghaidh sin air / Is furasta
dhó sin tuitim indeis, agus gan aon-tsiopa eile fhoisceacht dhá mhíle dhó
le luach leithphighne a chur as dó. Ní bheidh achar ar bith go mbeidh sé in
a ridire má mhaireann dó. Diabhal achar / Tá an saoghal ag feithiú leis
ach ní mór linn dó. Má tá sé ag tuitim indeis, shaothruigh sé go cruadh
é. Dheamhan a dhath adeirigh leis sin go bog ó a rugadh é, ná
cuid dhá dhath / [Bhí sé láidir go maith indeis cheana, ach neartuigh
sé tuilleadh ó chuaidh an chlann i bpostáí. Tá airgead le dóghadh aige
anois]/ Tá deis agus cuid agus maoin aige sin. Dar príosta dhá bhfeictheá
a theach déarfá sin. Is breagh áirgeamhail an teach é, agus ní taise
do'n ghabhaltas talmhan' é atá aige / Chuala mé gur mór a thug
sé anuas indeis le gairid. [Chonnaic mise é sin scathamh agus ní raibh
aon-fhear — ba chuma ins an míadh ché hé féin — i gC. Fh. nach leag-
fadh sé amach punt ar an bpunt leis. Bhíodh leath na dtamhnachaí sin
suas ar cíos nó ar féarach aige an uair sin. B'fhada a chaith T. Sh.
ag maorsacht dó i dT. an L. Níor mhaith dhuit maorsacht a shamhlú le T.
indiu. Sin é an chaoi a mbíonn sé. Ag tuilleadh agus ag trághadh a chaitheas
sé an lá]/

Deiseamhail: aidiacht.

Deiseamhail: láidir nó tréan indeis; slighe airgid a bheith agad;
cuid mhaith talmhana, beithidheach, áirgí nó eile a bheith agad; deis airgid
a bheith agad; thú a bheith in do shuidhe go te; thú a bheith teann in airgead.

Tá sé sin deiseamhail go maith, ach dheamhan mórán gaisce ar an
dearbhráthair measaim. Ní fhaca mé aon-cheo aige ar aon-aonach
le bliain. Údhachta na mná a chuir rath ar Sh. Marach sin, mo léan
ghéar, is maith bocht a bheadh sé / Is deacair dhó a bheith deiseamhail
agus a bhfuil de dhola air. 'Ar ndú' a dhearbhráthair m'anama thú, nach
ag seachadadh amach a bhíos sé 'chuile ré soluis / [Deirimse leatsa hé
brí céard adéarfás tusa gur deiseamhla go mór an baile a bhfuil tú
istigh ann ná aon-bhaile eile ar an gceathramhadh. Breathnaigh ar an
mbaile sin thoir. Nach bhfuil maith an bhaile uiliog ag an L. Agus an dá
bhaile seo taobh thiar dhíot, céard atá ionnta ach breaclachaí agus clochair
agus diomallachaí. Níl an baile seo giorruighthe tada, agus dheamhan a bhfuil
de chailleadh ar an talamh atá ann léar (: de réir) mar atá talamh ins
an tír seo.] / Tá sé thar a bheith deiseamhail a mhic ó. Nach bhfuil dath gach
bó ar cnoc aige. Tá agus airgead tirm. Agus ní chaithfeadh sé sciúrtóig in a
dheidh sin, le teann crádhas croidhe, dá mbeadh sé in éindigh leat as seo go
Breatain. / [Dhá mbeadh sé cho deiseamhail agus go mbeadh gacha le acra aige
le T. Mh. Ó. C., ní thiubharfainn m'inghin dó, agus an cleas túatach a rinne sé
féin cheana. Níl mise a iarraidh de chliamhain ach fear gnaoidheamhail eicint
a mbeidh caitheamh agus fáil aige. Is fearr sin ná scaibhtéara a mbeidhfear
ag casadh a chuid cionnta leis is 'chuile áit dhá dtiocfaidh sé] / Cé'n mhaith
ins an tubaiste d'fhear a bheith deiseamhail, má bhaineann sé an craic-
eann dó féin ag saothrú na deise. Is beag an tsamhaoine d'aonduine é
féin a chur síos ins an talamh fiche bliain roimh an ám. Ba mhaith le
cuid againn sásamh eicint a bhaint as an saoghal an fhad agus a bheadh muid
ann. Is iomdha lá ins an reilic orainn mar adeir an ceann
eile / Mara bhfuil sé deiseamhail muis, tá sé féin agus a chosamhlacht in aghaidh a chéile,
tá sin. Nach bhfuil díol duine uasail de chulaith éadaigh air agus an bhfeiceann tú an
mótar atá aige. 'Bhfuil a mhacsamhail ins an tír? / [Dhá mbeadh 'chuile dhuine cho deis-
eamhail le chéile, ní bheadh fear mór ná fear beag ann, agus bheadh an saoghal ar deil.
Ach níl sé mar sin, ná ní bheidh sé mar sin go lá an Luain] /

Deó = is an leagan "go deó" = go bráth; choidhchin; go deireadh an domhain.

Tá tú réidh leis go deó = ní bhfuighidh tú é choidhchin / Ní fheicfidh tú é go deó aríst = go deó na díle = go deo dearg na díle = go deó na ndeór = go deo na ndreancaidí! = go deo ná go bráth / Tá tú as go deó agus go bráth anois = choidhchin / Ní ghabhfaidh mé ann go deó ná go bráth aríst / Go deó ná go bráth, ní dhéanfaidh mé a leithide de chleas aríst / Go deó ná go bráth ná teirigh ag breathnú air / Ní bhfuighidh sé aon-mhála annseo, go deó ná go bráth aríst / Go deó aríst ná taobhuigheadh sé iad. Sin é a bhfuil faoi / Go deó aríst má mhairimse ní fheicfidh aonduine istigh in a theach mé / Go deó aríst, ní bhfuighidh sí aon-deóir bhainne annseo, ní dhá mhaoidheachtáil uirre é. Dheamhan é, dhá dtuiteadh an drandal aisti dhá fhuireasbhaidh / Ní bhfuighidh sé aon-lá oibre uaimse go deó aríst / Tá "go deó" fada. B'fhéidir go dtiocfadh sé uair eicint / [Deir tú nach labhróchaidh tú leis go deó. Tá "go deó" fada. Is dóigh nach labhróchaidh tú leis go ceann fada ar aon-chor / Ná h-abair "go deó". Is fada an t-achar "go deó"; agus is iomdha cor a bhíos 'san saoghal / Níl aon-mhaith do dhuine ach labhairt 'san gceart. Dubhairt tú é sin cheana agus is gearr aríst go raibh sibh in 'u' (: bhur) dhá gcuid déag le chéile. Is maith an scathamh "go deó" a mhic ó! / Ní fheicfidh mé mo dhearbhráithrín go deó deó. / Tá mo dheirbhshiúirín dílis imighthe uaim go deó deó / Tá sí imighthe anois agus ní fheicfidh muid í go deó deó] / "Gheobhfainn mac i mbruinn, fear i dtuím, ach mo dhearbhráithrín ní bhfuighidh mé go deo deo" = an bhean ar fiafruigheadh di, cé aca ab fhearr léithe a thabhairt ó'n gcroich: a mac a fear, nó a dearbhráthair / Tá tú réidh leis anois go deó deó / "Dhá mbeadh breith ar m'aithmhéala agam, ní leigfinn uaim í go deó deó", adeir sé faoi'n inghin / Ní scarfaidh mé leat go deó deó anois / [Go deó deó aríst, ní fheicfidh sé mise istigh ar a urlár / Go deo deo aríst, ní bhainfidh sé aon-bhearradh do mo chuid talmhana-sa / Is báis -teach go deo é = uair a bheadh ag síorraidhe ag báisteach / Is sioc go deo é, mara bhfuil ag Dia / Sneachta go deo é anois. Ní hé a mhalrait de chosamhlacht atá air] / Cogadh go deo é déarfainn. Seo é deireadh an tsaoghail mara bhfuil ag Dia! / Achrann go deo é anois, má tá siad in éadan a chéile aríst / Bainseachaí go deo ar an mbaile anois é / Slaghdán go deo anois é. Tá sé in a lionán (leanán) agam i gcomhnaí / Dhá mbeadh mo chailleadh go deo leis, ní dhéanfadh sé

an méid sin soilghis dom (fc. cailleadh) / Go deó! Is beag an baoghal air
 siúd a thiacht abhaile (: in a freagra air: "cá'ide go dteagaidh sé
 abhaile?") / Dheamhan é go deó. Is dona na gnaithí a bheadh air a dhul
 ag cur easonóir ar bith air fhéin leo / Fág go deo é; má thogruigheann
 tú / Meastú nach bhfuil rún aige a choinneál go deo? 'Sé' a chosamh-
 lucht go bhfuil / [Beidh sé ag baint mhóna go deo marar scuir sé
 fós / Leig go deó é má's breagh leat. Dheamhan an miste liomsa dhá
 mbeitheá gan aon-phighinn dhe a íoc choidhchin / Maran leat a leigean
 go deó, tá sé indáil len am a íoc / Seasfaidh an chulaith éadaigh
 siúd go deó dhó / Sheasfadh unsa tobac dó sin go deó / Bhainfeadh
 sé go deó as punt airgid / Bhainfinn go deó as péire bróg ach gan
 a dhul 'na chladaigh. Itheann an sáile an leathar uiliog / Ní iarrfadh sé
 go deó ach ag nathuidheacht = 'sé a bhuc é / Dheamhan a n-iarrfadh sé
 go deó ach codladh / Ní iarrfainn go deó ach ag caint leis. Duine an-
 tuiscionach é] / Ní iarrfadh sé go deó ach ag saghdadh daoine / Go deó
 thú annsin! = le duine a bheadh ag gabhail fhuinn, nó ag casadh puirt
 nó ag damhsa nó ag bualadh báire agus rl. / Muise go deó annsin thú!
 Nar lagaidh Dia thú! / Go deó thú! Ná raibh tú tinn muis! Is tú
 an scoth / Go deó thú fhéin! Is tú plúr na cruithneachta! Go bhfeicidh
 mé liath thú agus ciall ag do chlann / Go deó sib le chéile. Sib atá indon é
 a chur amach dhá gcroidhe (: de bhur gcroidhe) / [Go deó sib annsin! Bheadh
 ciall in 'u' leithidí / Go deó an baile se'aghainn féin! Siad a thug
 an damhsa leo 'leabharsa! / Go deó é fear an tsléibhe! Tá an
 smior in a ghéaga / Mo ghrádh go deó thú! Ní 'san nguth a chaill tú é
 ar aon-chor! / Mo ghrádh go deó sib. Faoi a gcois é! / Mo sheacht
 ngrádh go deó sib! Sib atá deas air bail ó Dhia oraibh! / Mo ghrádh
 go deó thú fhéin! Is tú atá i ndon é a phreabadh amach, bail ó Dhia ort! /
 "Mo ghrádh go deó na mná faoi dhó mar siad a d'fhága mise tinn".
 [Líne as Peigí Mitchell — amhrán] / Go deó nó go dtugaidh sé féin duit
 é, ná h-abair tada faoi = go dtí an uair a dtiubharfaidh sé féin
 duit é agus rl. / Go deó go bhfeicidh tusa an lorga ag breacadh ní bheidh
 aon-dubhachan orra = nó go bhfeicidh tusa agus rl. / Go deó nó go ndéan
 -tar bóthar suas annsin, níl aon-mhaith dhuitse ag caint ar a dhul
 dhá fhálú / [Go deó agus go bráth nó go bhfaghaidh sé sin iarraidh mharbhthach
 ní leigfidh sé de'n ealadhain sin = nó go bhfaghaidh sé] / Go deó agus go

bráth nó go bhfeicidh sib bád aeir tarraingthe imbéal an dorais
 ag 'chuile fhear mar atá na carrannaí asail anois, ní bheidh aon-
 rath ar an saoghal! / Go deó nó go bhfanaidh sé sin as an
 teach sin, ní bheidh lá foráis air. Tá dalladh púicín dhá chur
 air as éadan annsin / [Go deó go dtumaidh tú na cosa sin
 i bpoll criathraigh, beidh siad sin (: criogáin) ag pléidh leat /
 Go deó nó go gcuiridh tú neart oibre ar an gcapall sin, beidh
 sí ar an eirghe in áirde sin. Sclábhaidheacht atá indon í sin
 a cheannsó, agus ní tada eile / Go deó agus go bráth, nó go bhfeicidh tú é
 sin ag suidhe síos ag seanchus le M. Sh. Gh. ar cheann an sconsa lá
 breagh Earraigh, ná h-abair go bhfuil aon-bhás air! = fear
 santach ag obair] / An-fhear go deó é = tá sé thar cionn; is
 fear toghtha é / An-chapall go deó í siúd aige. Níl tolgán ar
 bith aice deich gcéad fhichead a iompar / [An-choisidhe go deó é,
 ach go deimhin má's eadh, ní hé sin do'n dearbhráthair
 eile é. Sáthach támleisceamhail atá sé / Sin an-chú go deó. Ní
 bhfuair sí craitheadh ar bith dhá ghirrfhiadh agus glas-mhíol a shíneadh
 annseo thuas an lá faoi dheireadh / Tá an-chaoi go deó aige ar an
 áit siúd anois. / Tá an-olc go deó aige do Sh. D'íosfadh sé le gráinn
 -ín salainn é dhá bhfaghadh sé deis ar bith air / An-tsleaghdóir
 go deó é. Is mó an mhóin a bhainfeadh sé lá, ná aon-triúr fear
 in do thír / Bhí an-ghlondar go deó air gur eirigh cho maith
 leis an mac] / Tá an-fhuacht go deó ann anocht. Sneachta atá air /
 Tá an-mheadhchan go deó 'san móin sin. Níl sí stáluighthe ceart in a
 dheidh sin / Bhí an-aois go deó ag an athair nuair a fuair sé bás / Tá
 sé an-mhór go deó / Bhí sé an-fhrancuighthe go deó /

Dólás: ainm-fhocal; fireann; geineamhnach uathaidh agus uimhir iolraidh = dóláis

Dólás: doilgheas, croidhe-bhrughadh; duibhtean croidhe, brón, scalladh croidhe /

Páidrín na Seacht nDóláis / A Mhuire na nDóláis! / D'fhága sin dólás
 ar a croidhe / Ní sólás ar bith dhom an méid sin ach tuilleadh dóláis.
 Tuilleadh dóláis go bhfóiridh Dia orm! / Is beag an dochar dhó dólás
 féin a bheith air, agus a dtáinic de mhí-fhortún air leis an fhad seo / Tá
 sé ag déanamh dóláis ó d'imigh a chailín uaidh. Ach tiocfaidh sé as sin! /
 Chuir sin dólás air muis, má chuala sé gur eirigh rud ar bith do Shasana.
 Tá sé ag déanamh cnaipe ar fhaitíos go mbuailfí í, agus go n-eireochadh
 aon-cheo dhá chuid airgid /

Dia: ainm-fhocal fireann; geiniúnach uathaidh: Dé, uimhir iolraidh: déithe déitheannaí.

Dia = (i) an Coimhde, an Dúileamh, Árd-Tiarna Neamh agus Talmhana. (ii) Lá

Dia = (d'īā, ach d'ē i laethantaí na seachtaine, Dé Luain, Dé Máirt

Dé Céadaoin, Déardaoin, Dé h-Aoine, Dé Sathairn, Dé Domhnaigh.

Teagann Dia isteach cho minic sin igcaint, agus nach goir leath na leagan a shainiú annseo. Níl fút síos ach roinnt de na somplaí:

A Dhia! (ní abruítear "a Dhé") / A Dhia céard a dhéanfas mé anois? /

A Dhia dhílis! / A Dhia na bhFeart! / A Dhia mhóir! / A Dhia mhóir na Glóire! /

A Dhia mhaith nach air atá an chaoi! / A Dhia atá thuas, nach hé an feall

é! / A Dhia láidir! Céard atá ag tiacht air chor ar bith / A Dhia Láidir!

Nach hí an aimsir í! / A Dhia na Glóire nach bocht an chaoi é! / A Dhia

na nGrásta! / A Dhia dá bhfónaim (bhfúnaim)! [chuala mé é seo uair amháin

ag sean-fhear. Sin é an méid ariamh] / A Dhia na trócaire! / A Dhia mhóir agus a

Mhuire! / A Dhia agus a Mháthair Bheannuithe anocht! Nach hé an sladadh é! /

A Dhia na nGrást agus a Mháthair Bheannuithe! / A Mhic Dé! / A Mhic Dé

bheannuithe anocht! / A Mhic Dé na Trócaire / A Mhic Dé na nGrásta! /

A Mhic Dé a crochadh san gcrann! / A Mhic Dé agus a Athair Síorraí! // Dia

annseo! = go mbeannuighidh Dia (annseo)! = Dia ann! = Bail ó Dhia oraibh!

Bail Dé oraibh! = Bail ó Dhia annseo! = Bail ó Dhia oraibh féin! = Bail

Dé agus Mhuire oraibh! = Beannú ar a theacht isteach do dhuine idteach [tá

na leagain seo uiliog air. "Bail ó Dhia oraibh" is coitianta measaim, ach

tá "Dia ann" "go mbeannuighidh annseo" agus "bail Dé annseo" an-choitianta

freisin. Tá teantás thar an gcuid eile i "Bail ó Dhia annseo"

nó "Dia annseo"] / Dia dhuit! = go mbeannuighidh Dia dhuit! = 'Dia

dhuit fhéin = 'mbeannuighidh Dia dhuit = aighneas a chur ar an mbóthar ar

dhuine. Tá teantás ar an gcuid eile i "Dia dhuit féin". An freagra

orra seo uiliog "Dia is Muire duit" nó "Dia mór agus Muire dhuit" amantaí

/ Bail ó Dhia 'rraí (: oraibh) = (Bail ó 'ia 'rraí) = Bail Dé oraibh! = sin é

adeireas dhuine ag dhul thar duine a bhíos ag obair, nó le bó, capall, duine, páiste agus rl. Deirtear "Bail ó Dhia

ar an obair", nó "Bail Dé ar an obair" scaithtí, ach is annamh é / Dia

dhá réiteach! = Dia dílis 'á réiteach! = Dia mór 'á réiteach! = Dia dhá

réiteach, agus Dia dhá réiteach aríst eile! = Dia mór na nGrást 'á

réiteach! = Dia agus Muire dhá réiteach! = A mhic Dé anocht 'á réiteach

= a Dhia agus a Mhuire Mhór dhá réiteach agus rl. = deirtear é nuair a bhíos brón, pian, múisiam agus rl. ar dhuine, nuair a bhíos éagóir dhá dhéanamh air, nuair nach mbíonn an saol ag féithiú leis nó a leithide. Tá sé an-choitianta i gcaint, agus deirtear le rudaí sách fánach é go minic / Dia dhá réiteach! Na beithigh 'san gcoirce!

= níl ann ach leath-fhocal. Is cosúil go raibh na beithigh san gcoirce ar dhuine eicínt an chéad uair, agus go ndearnadh aithris ar sin. Déarfadh ath-chainteoir anois é, nuair adéarfadh duine eile "Dia dhá réiteach" gan aon-údar mór a bheith aige leis // Go bhfoiridh (: wer'ə) Dia orainn = go bhfoiridh Dia orainn = go bhfoiridh Dia dílis orainn = le truaighe do dhuine eicínt a mbíonn lear nó bris nó donacht air adeirtear é / Go bhfoiridh Dia orainn! Nach bocht an scéal é: í ina baintreach anois agus áilín lag aice / Go bhfoiridh Dia dílis ort! / Dia leat! = duine ag rádh amhráin, nó duine ag déanamh gaisce eicínt (imbáire, cloch-neart, caint agus rl.) / Dia go deó leat féin! (fc. deó) / Dia leat = déarfadh duine eile é, le duine a mbainfí truisle as, nó a thuitfeadh, nó a dtiocfadh rud len a anáil, nó a leigfeadh sraoith nó rud mar sin. Deirtear le beithigh nó capaill freisin é, dá mbaintí leagan asta [tá idir-dhealú san mbéim ar an gcaint idir é féin agus "Dia leat" thuas (amhrán agus rl.)] / Dia leat! Tá tú leagtha in do phleibistín / Dia leat! Tabhair aire dhuit féin! / Dia leat! Nach ort atá an t-uathbhás ag ithe / Dia leat! Fainic thú fhéin! / Dia agus Muire linn! = Déarfadh duine é a leigfeadh sraoth nó a dhéanfadh casacht nó a mbainfí truisle as féin / Dia linn agus Muire a Leinbh! = Leagadh an páiste / Dia linn agus Muire! Breagh nach mbreath-naíonn tú romhat! Ach ní thú is measa ach an dream a d'fhága an stól i lár an bhealaigh / Dia linn agus Muire! Deiseall! Cuir aniar é (: bhí cnáimh in a sheasamh in a mhúineál) / Dia linn! Shílfeá go bhfuil an slaghdán do do bhualadh / Dia linn! Tá srófair ort! / Dia linn agus Muire! Tá an bealach sin an-achrannach / Dia linn agus Muire agus Nell Mhór thar mo cheann agus thar mo chosa! = nó: Dia linn agus thar mo cheann agus thar mo chosa an té is mór leis mé = dá mbaintí leagan asad ceachtar de'n dá rud seo a rá: ainm duine eicínt nach dtaitheoachadh leat, nó a bheadh in t'aghaidh a luadh / Dia linn agus Muire agus J. Ph. thar mo cheann agus thar mo

mo chosa / Dia linn agus Muire agus bean T. Mh. thar mo cheann agus
thar mo chosa! Ní bheadh sí indiaidh na tuairte sin orm! /

Dia linn, a leinbh, agus dhá mbeadh do mháithrín féin agad déarfadh
sí Dia linn agus Muire = leas-mháthair a bhí ar ghasúr, agus seo é an

rud a dúirt sí nuair a leig an gasúr sraoth / Dia agus Muire linn,

má's mar sin atá sé = rud nó duine a bheadh ar dhroch-staid,

nó a gcloisfí rud a eirghe dhó nó dhá chuid / Dia agus Muire linn

anocht agus ambáireach! Nach bocht an bás a fuair sé / Dia agus

Muire linn! Tá 'chuile shórt ceart ach rud de'n tsórt sin: duine

a dhul ag déanamh dubh-ní ar fhéin / Dia agus Muire linn! Ní beag dó

a dhonacht an duine bocht. An bhfuil aon-bhó eile aige ach í sin

anois? / Dia linn agus Muire! Nach ciotach adeirigh sé dhó, sprúanaí

a dhéanamh dhá chois mar sin! // M'anam a Dhia agus do Mhuire = le osna agus

rl. (feic anam) / Ná raibh Dia leis an asal, mara dteigheann sé isteach

an bhearna agus an cairrín agus a raibh ann air, agus mara n-iompaíonn

sé ar an gcnocán istigh / [Ná raibh Dia leis an mbó mara soir

léithe le fánaidh, agus mise sna seala babhtaí in a diaidh, agus é ag

cínnt orm a dhul roímpe! = sórt eascainí é: ná raibh an

séan ar an mbó; léanscrios ar an mbó mara ... / Ná raibh

Dia leis an "lorry" mara ndeachaidh sé dhá bhá, agus chaith muid an

trathnóna ag iarraidh a thabhairt as! / Ná raibh Dia leis an bhfear

thiar mara dteigheann sé fhéin isteach ann freisin, agus bhí mise in

mo chadhan aonraic amuigh annsin / Ná raibh Dia leis anois mara

bhfuair sé a dhóthain. Is fada aríst go dteagaidh sé feicfidh tú féin

air! = Rinneadh magadh nó fachnaoid faoi / Ná raibh Dia leat

anois a Ph. Bh., marar thug mise do shá go bínn duit! / Ná

raibh Dia leat anois a asail, mara bhfuair tú go maith é / Ná raibh

Dia le mádraí muise mara bhfuair siad faoin mbalcais

ar maidin uaimse é. D'oscail mé an doras gur leig mé isteach

iad, agus annsin dhúin mé é, agus fuair mé feac láidhe! / Ná raibh

Dia le tobac muise, mara bhfuil na daoine ag caitheamh

a ndóthain dó! / Ná raibh Dia le bádóirí anois, marar leagadh

isteach chuca é! = cumadh go leor do na bádóirí / Ná raibh

Dia le táilliúirí, marar buaileadh siar annseo indé iad! / Ná

raibh Dia le sleádóirí, marar baineadh allas asta le cupla lá]/

Ná raibh Dia leis anois marar téitheadh an sean-mhása dó // Ná raibh bail ó Dhia ort mar asal le ruathrúch a bheith ort! = eascainí; níl mórán dochair innte ar an gcaoi a n-abruítear í / Ná raibh bail ó Dhia air le am a theacht! / [Ná raibh bail ó Dhia uirre mara beag atá le déanamh aice! / Ná raibh bail ó Dhia ort le caint a chaitheamh / Ná raibh bail ó Dhia air le gliúrach a ó! / Ná raibh bail ó Dhia marab orra atá an macnas! // Tá droch-shúil aige sin! Níor chuir sé "bail ó Dhia" ar aonduine ariamh = duine nach mbeadh sé de ghnás aige "bail ó Dhia" a rá le duine a bheadh roimhe ag obair / Níor chuir sé aon-bhail ó Dhia orm inniu, mara musán atá air faoin ar dúradh aréir leis / Is dona faoin a bhail ó Dhia é! Shílfeá nach bhfuil aon-chíos ar an gcaint muis! / Ní mian léithe bail ó Dhia a chur ar aonduine. Feicim ag caint faoi na gasúir annsin go minic í, agus ní chainteochadh sí ar "bhail ó Dhia" go deó. / 'Sé an rud is lú do 'chuile dhuine bail ó Dhia a chur ort, nó ar an rud a mbeidh sé ag caint air. 'Dar a shon go gcuirfinn bail ó Dhia ar chut ná ar mhadadh. Ní theastóchadh uaim ach é go deimhin! / Chuir mé bail ó Dhia air agus dheamhan toradh ar bith a thug sé orm // Chuirfidh mé Dia isteach rómham ann ar ball = gabhfaidh mé go dtí teach agus beannóidh mé isteach ann / Breagh nachar chuir tú Dia isteach romhat ag teacht duit = breagh nachar dhúirt tú "bail ó Dhia oraibh" ag teacht isteach duit // Go dtáruighidh Dia sinn! = Droch-óiche, tóirneach, droch-scéal; caint ghairsiúil, bréaga dalba nó a leithide / Go dtáruighidh Dia sinn céard atá tú a dhéanamh! / A Dhia dhá thártháil! Agus tá mac aige aige! = scéal neamh-ghnách, scéal nuaidhe agus rl. // Deá-scéal ó Dhia againn = dhá gcloistí deá-scéal ar bith] / "Deá-scéal ó Dhia againn agus gan é a bheith fliuch agus cuid an lae amáireach go ndéanaidh sé inniu" = leath-fhocal / M'anam ag Dia marar bhuail sé isteach ar an mbéal mé = tá mé ag rá na fírinne / M'anam ag Dia mara bhfuil lagar orm leis an ocra / M'anam ag Dia mara bhfuil sé in a bháistigh aríst // Beannacht Dé dhuit! Agus leig dom = le achuiní nó iongantais // [Beannacht Dé dhuit agus eirigh as = as ucht Dé dhuit agus eirigh as / Beannacht Dé dhuit agus bíodh ciall agad = as ucht Dé ort (dhuit) agus bíodh ciall agad / Beannacht Dé dhuit! Nach simplí a shíleas tú é a bheith!]/ Beannacht Dé

dhuit! Níl pín (: pinginn) ruadh aige, ní áirighim céad punt // As ucht
 Dé dhuit agus fan as / As ucht Dé ort agus fan as = iarraim go dúracht
 -ach ort fanacht as / [As ucht Dé ort ar bhuaile? Má bhuaile muis
 beidh dlí ann / As ucht Dé ort! Níl tú dhá rá liom. Is dona a
 chreidim é] // Torm (: tabhair dhom) déirce in onóir Dé agus Mhuire /
 In onóir Dé agus Mhuire leig amach mé, agus ná fuiligh orm / In onóir
 Dé agus Mhuire na h-eitigh mé faoi lóistín an oíche bheannaithe
 atá ann! // Go dtugaidh Dia ciall duit! Ní iarrfadh sé í dhá
 mbeadh Eire taobh léithe = bíodh unsa céille agad, agus ná creid é sin //
 Go dtugaidh Dia biseach dó! / Biseach agus buadh ó Dhia aca! / Go dtugaidh
 Dia fóirínt daoib! / Go dtugaidh Dia deá-scéal daoib! / Go dtug-
 aidh Dia abhaile slán sib! / Go dtugaidh Dia luach do shaothair duit! /
 Go dtugaidh Dia rud ar a shon duit! / Go dtugaidh Dia saol agus sláin
 -te duit! / Go dtugaidh Dia fad saoil duit! / Go dtugaidh Dia
 saol fada le só dhuit (saol fada le séan) / Go dtugaidh Dia Nodlaic
 mhaith dhaoib / Go dtugaidh Dia Nodlaic mhaith daoibh agus athbhliain
 shonaí! / Go dtugaidh Dia bean mhór mhaith dhuit! / Go dtugaidh Dia a
 luach dhó! = duine a dhéanfadh deá-rud, grá diadha nó a leithide //
 Go méadaighidh Dia feoil bheo agus daoine slána agaibh! = biadh a altú
 i dteach strainséara = go méadaighidh Dia 'chuile shórt ar fheabhas
 agaibh = go méadaighidh Dia cac bó agus lochán agaibh! = go méadaighidh
 Dia fataí (im, feoil etc.) agaibh! / Go meadaighidh Dia do stór =
 le airgead nó rud a gheobhfá ó dhuine / Go mbuannaighidh Dia airgead
 duit (coirce, fataí agus rl.) / Go mbuannaighidh Dia thú = beannacht /
 Go mbuannaighidh Dia thú fhéin agus do chuid agus do dhaoine! / Nar bhuann
 -aighidh Dia é! // Go gcoinnighidh Dia mar sin thú! = le duine adéarfadh
 go raibh sé go maith, nó nach raibh sé ag ól, nó nach raibh
 aon-tóir ar dhamhsaí aige agus rl. / Go gcoinnighidh Dia uainn é =
 le aicíd, tinneas, cogadh agus rl. / Ní ag tabhairt gubha uirre é (: an
 treoch). Go gcoinnighidh Dia uainn í! / Go gcoinnighidh Dia as
 cionn do pháistí thú a bhean bhocht! = le máthair cloinne //
 'Gcuiridh Dia an rath ort a dhearbhráthairín agus gearr an géagán
 de chluais an asail! / 'Gcuiridh Dia an rath ort, agus tabhair cúnamh
 dhom leis seo! / [Nár chuiridh Dia an rath ort mar asal le caoi a
 bheith ort!]/ Nar chuiridh Dia an rath ar a straois mhór le rud a

a rá! / Nar chuiridh Dia an rath air agad, agus caith uait é! / 'Gcuiridh Dia an t-ádh ort, an ndearna? = iongantas / 'Gcuiridh Dia an t-ádh ort! Má bhí siad sin ag troid muis, aindeoin cho mór agus a bhí siad le chéile, tá cor le theacht ar an saol! / Go gcuiridh Dia an t-ádh ort agus leig dom fhéineacht! / Nar chuiridh Dia an t-ádh air mara gann a chuaidh an baile air, len a chuid beitheach a chur isteach annsin! / Nar chuiridh Dia an t-ádh uirre, mara beag a bhí le déanamh aice! / Go gcuiridh Dia sliocht ort (nar chuiridh Dia sliocht ort) / Go gcuiridh Dia ar mo leas mé, níl a fhios agam céard is fhéarr dom a dhéanamh! = nuair a bheadh duine idir dhá chomhairle faoi rud a dhéanamh / Go gcuiridh Dia ar do leas thú a mhic ó! //

Nár fheicidh Dia an fhad sin de luighe bliana ort = buíochas ar shon oibre a dhéanfaí dhuit / Nar fheicidh Dia an t-ádh air! / Nár fheicidh Dia in A chathair thú! ["an dá asbal déag atá i gcathair Mhic Dé na nGrást" — as paidir bheannuithe / Nar fheicidh Dia easbaidh ort choíchin! = nuair a dhéanfaí gar airgid nó earradha ar dhuine eile = nar fheicidh Dia falamh go h-éag thú! / Nar fheicidh Dia tínn thú = ná raibh tú tínn! = le duine a bheadh go maith in a amhránach, nó in a dhaimhseoir agus rl. / Go ndéanaidh Dia trócaire air (grásta, maith, luaíocht ar a anam, agus rl.)! = duine a bheadh básuithe / Go ndéanaidh Dia na Grásta air! // Go leigidh Dia slán na daoine! = le cúnamh a gheobhfaí; ag caint ar mhuiríní agus rl. / Is deacair di beatha a choinneáil uiliog leo go leigidh Dia slán na ndaoine / Ba ghearr a bhí an "lorry" dhá líonadh go leigidh Dia slán na daoine! / Go leigidh Dia slán an cúnamh, is gearr a bhí an coca féir dhá dhéanamh! / Go leigidh Dia slán thú! = go leigidh Dia do shláinte dhuit! = buíochas as ucht saothair nó gar a dhéanfadh duine dhuit / Go leigidh Dia slán a mháithreach agus bean a roínte = go leigidh Dia slán a mháithreach agus an cinnire = buíochas as ucht deoch bhainne // Go gcúitighidh Dia leat é = buíochas as ucht rud a dhéanfaí dhuit // Go saoluighidh Dia thú a stór = buíochas as ucht rud a dhéanamh duit / Go bhfágaidh Dia an tsláinte agad = le fear adéarfadh amhrán, a dhéanfadh dreas damhsa, a dhéanfadh obair duit agus rl. // Go dtugaidh Dia slán ó'n mblaiin muid! = déarfá é ag ól nó ag ithe oíche nó lá chinn Féile / Go dtugaidh Dia slán abhaile thú! / Go dtugaidh Dia slán ó anach-

ain an tsaoil é, céad slán dó = fear a bheadh imithe ibhfad ó
bhaile / Ná déan é sin Dia idir sinn agus an anachain (: Dia idir sinn agus
an t-olc!) // Tús na breithe ag mac Dé! = ní ceart do dhuine breith
a thabhairt ar dhuine eile idtaobh a shaoil. Fághtar é sin faoi Dhia /
Cabhair ó Dhia againn! = nuair a bheadh duine in anchaoi nó tuirseach
nó i bpian. Deirtear go minic é gan mórán údair ar bith / Déan-
faidh mé amáireach é le cúnamh Dé (le cuidiú Dé, in aice cúnta
Dé agus rl.) / Is goire cabhair Dé ná an doras / Is granna í, ní ag
fáil locht ar ghnatha Dé é / Ní mar is toil linne ach mar is toil le
Dia / D'fhreagair Dia air é = d'ágraigh Dia air / Nár ba
lúidire an trócaire ar Dhia! Fuair sé bás gan ola gan aithrí /
Déanfaidh Dia rud maith leis ó a bhí sé féin grá diaúil / Is dona an
lá é, ní ag ceasacht ar Dhia é / Fuair muid a' (: ar) sáith fhéin
de'n anachain ní ag ceasacht ar Dhia é / Go lagaidh Dia an tsail
aice! = eascaíní / Mo chuid agus mo chostas ar Dhia na ngrást! (fc.
costas) / Tá mo chuid ar Dhia anois = duine nach mbeadh tada aige //
Céard a rinne mé ar mo Dhia chor ar bith, nach bhfuil mé ag fáil dath
an mháimh = duine ag imirt chártaí / Céard a rinne mé ar mo
Dhia chor ar bith le go bhfuil an imirt ag dul in mo m'aghaidh
mar tá / Dheamhan a shúil a bhí agam le chúig geábh. Céard a
rinne mé ar mo Dhia chor ar bith // Is mór an tslí 'un Dé é =
rud maith; rud a d'fhearfadh ar na daoine, nó a thiocfadh go mór
'un sochair dóibh / Tá deireadh leis an bpoitín, agus má tá fhéin
is mór an tslí 'un Dé é / Ní bhíonn cead damhsa ar bith anois
san áit sin, agus mara bhfuil féin is mór an tslí 'un Dé é / Is
mór an tslí 'un Dé é go dtáinig an bháisteach sin. Bhí 'chuile
shórt spalptha / Is mór an tslí 'un Dé an cogadh a bheith
thart. B'fhéidir go bhfairsingíodh rud eicint anois / [Is mór an
tslí 'un Dé séipéal nua a bheith againn duinn fhéin annseo,
agus gan orainn a dhul trí mhíle isteach go R. / Is mór an tslí
'un Dé an ceann céanna a bheith glanta amach as an tír ar
fad. Ba bheag a thug a mbeannacht dó, ná a raibh sé aca le
tabhairt dó / Ba mhór an tslí 'un Dé é, dhá mbeadh obair
eicint san tír thar agus a bheith anonn agus anall go Sasana]//
Aingeal Dé in aghaidh do ghotha, agus poll do shróine in aghaidh an tsrotha

= rud adeirtear le duine a ghníós eascainí ort // Tá Dia agus Muire in a cheann, agus sin é a dhóthain = duine a bhí leis fhéin / Beidh Dia agus Muire in do cheann a laoigh, agus sin é a dtastaíonn uait / Go raibh Dia agus Muire in do cheann! / Má bhí sí léithe féin, bhí Dia agus Muire in a ceann, agus ba shin iad an chuideachta ab fhearr di // Tá Dia láidir! Ná h-abair é sin = nuair a déarfadh duine rud mí-dhóchasach / B'fhéidir go dtiocfadh biseach fós di. Tá Dia láidir! / Dheamhan bás fós air, agus ná h-abraíodh aonduine go bhfuil. Tá Dia láidir agus Máthair mhaith Aige / Ná teagadh droch-mhisneach ort! Tá Dia láidir agus Máthair Mhaith Aige / Dheamhan agus móide bás ná bascadh a d'eirigh dhó. Tá Dia láidir agus Máthair Mhaith Aige / Ní bheidh na daoine bocht mar seo i gcomhnaí. Tá Dia láidir agus is iomdha maith a d'fhéadfadh Sé a dhéanamh ar na daoine / Tá Dia láidir ach cailtear beithigh = níl aon-mhaith do dhuine a bheith ro-dhóchasach faoi'n anachain / Tá an scéal sin ceart go leor. Tá Dia láidir ach cailtear beithigh in a dheidh sin / Ní h-eadh, ach fágaim annsin í, agus tiocfaidh sí chuice féin uaithe fhéin! Dar fiadh muis, is gradha an scéal é sin! Tá Dia láidir ach cailtear beithigh, mar dteighidh duine rompa / Is breagh an scéal atá agad: tá Dia láidir. 'Sé atá, moladh go deo Leis. Ach ní shin é in a dheidh sin é. Cailtear beithigh a mhaisce má tá fhéin // Is maith le Dia cúnamh = d'ordaigh cinnire cúnamh / Deir tú go mbeidh fataí ionta má's toil le Dia é, ach ar chuala tú ariamh é, is maith le Dia cúnamh. Bhí agad a dhul agus an "spray" a chur orra / Bhí aige a dhul ag an Aifreann ar chaoi ar bith. Is maith le Dia cúnamh / Níl ag an sean-dream sin uiliog ach ag caint ar thoil Dé, agus ag rá go n-eireóidh rud más toil le Dia é. Dheamhan dochtúr na mbeitheach a thiúrfaidís sin ag aon-bhó go deó. Ach d'ordaigh Dia féin cúnamh (fc. cinnire) // Tá Dia go maith faoi thrócaire ach ní fhaightear bróga gan airgead = níl aon-mhaith do dhuine a dhul ag iarraidh bróg ar son Dé, mara mbeidh a luach aige // Torm (tabhair dhom) luach pionta agus ní fheicfidh Dia falamh choíchin thú! / Ní fhéadfadh an t-ádha a bheith air agus ní bheidh sí air cho uain agus a bhéas Dia thuas / Má rinne sé an éagóir tá Dia thuas i gcomhnaí // Bhí Dia buíoch dhó. Ba bheag

an ollóid é do dhuine ná de bheitheach 'ndéanaidh Dia grásta air! //
 Dia a thug agus Dia a bhéarfais = (sean-fhocal: "The Lord Gave and
 the Lord taketh away) // Tá a fhios ag Dia nach ndearna mé é
 (ag Mac Dé, ag Dia dílis, ag Dia mór agus rl.) / Tá a fhios ag Dia
 nach bhfaca mé chor ar bith é // Is aoibhinn Dia dhuit = is miniar
 duit / Mara bhfuil ag Dia maróidh sé é féin = maróidh sé féin ach
 Grásta Dé / Tá a fhios ag Mac Dé bheannuithe a mhac gur dhúirt
 sé sin / Ag Dia atá na grásta, agus go gcoinnighidh sé muid ar
 fad ar dheá-staid / Ar éigin Dé a rinne mé chor ar bith é = ar
 ín ar éigin / Ní dhéanfaidh tú é nó go ndéanaidh Dia Diarmuid
 díot (dearmad ort). (fc. Diarmaid) / Dar Dia! / Dar Láimh Dé! /
 Ar son Dé agus eirigh dhíom / Ar son Dé, an raibh sé agaibh! / Ar son
 Dé ort agus éist liom! / D'iarr sé gail thobac orm ar son Dé /
 Ní h-ionann bodach agus Dia (fc. bodach) / Thug Dia Chuige
 Féin é = fuair sé bás / Fágfamaid faoi Dhia é, sé a bhfuil
 le déanamh leis é / Leig dom fhéineacht má tá do leas (t'ádh)
 ar Dhia (fc. leas) / Tá t'ádh ar Dia nó bainfidh sí siúd saghdar
 asad! / Chidh Dia (Muire) gur daor a cheannaigh mé í dhá deasú
 aríst = briseadh mo chois agus d'fhulainn mé léithe dhá deasú /
 Chidh Dia sin muis gurb shin í an obair eile a dhéanfas sé sin /
 Chidh Dia go bhfaca mé dhá bhualadh é // Ba é cóir Dé é
 leath-chóir Dé agus rl. fc. cóir) // Tháinic sé mara bheadh Dia dhá
 rá leis (fc. deir) / Gheobhaidh sé saol cho fada len a athair, agus
 go dtugaidh Dia go bhfagha / Dhá fheabhas tí Dé (ach é?
 Aedh? adeirtear go minic) is fhearr tí dhuine fhéin // Tá sé
 marbh ó Dia agus ón saol = tá sé marbh ceart; tá sé marbh i
 gcúrsaí nádúir / Tá dasachaí imithe ó Dhia agus ó'n saol anois. Nach
 bhfuil sé in a lá Fheil Muire / Tá siad marbh ó Dhia agus ón saol
 inniu (: éanachaí lá sneachta) / Tá mé craiplithe ó
 Dhia agus ó'n saol anois agus tá sé in am sin agam arsa tusa // Is
 maith é Dia go lá agus ní feárr ná go bráth (sean-fhocal) // Níl ann
 ach gur chaith Dia an t-anam ann = duine an-tsocair, nó duine
 beag éidtreoireach socair / Is iomdha duine ag Dia = daoine beaga
 móra, ruadha, bán, olc, lách, saofa, céillí, iascairí, scuabadóirí
 fir mhéaracáin agus eile / Ba duine le Dia é = duine simplí neamh-

ghusúil; duine a bheadh cho simplí agus go mbeadh sé ina amadán; duine nach mbeadh a dhóthain céille aige, nach mbeadh aon-mhéid ann, a mbeadh éalann air, a bheadh balbh agus rl. / Muise B. bhocht, tá sí an-réchúiseach. Níl ann ach gur chaith Dia an t-anam innte ar éigin / Is dona a bhí sí beo ariamh an bhean bhocht. Chaith Dia an t-anam innte sin é an méid / Muise an frídeóirín dona, céard atá sé indon a dhéanamh, agus nach bhfuil ann ach gur chaith Dia an t-anam ann / Go deimhin féin is furasta giorrú leis siúd. An buille is fánaí ar bith chuirfeadh sé ag tabhairt na gcor é. 'Sé a bhfuil ann go bhfuil an t-anam caithte ann / Bheadh faitíos orm láimh ná cois a leagan air agus gan a fhios agam nach séalú idir mo dhá láimh a dhéanfadh sé. Tá an t-anam caite ann mar atá sé. Is beag leis é ar chaoi ar bith / Ní bhíonn ucht ná acht ná éagaoine aige. Dhá mbeadh sé seacht lá na seachtaine abuil tú, ní chloisfeá focal uaidh. Níl ann ach go bhfuil an t-anam caite ann / Go deimhin is duine le Dia é mo dhuine bocht; 'seadh sin. Níl leath a dhóthain guis ann / Shílfeá nach dtíúrfadh sé áird ar dhaoine ar an gcaoi sin, mara bhfuil seafóid air. Duine le Dia é mo dhuine bocht / Nach simplí an duine é! Sílim gur duine le Dia é / [Duine le Dia ceart é siúd. Dheamhan spré ceille aige ach an oiread leis an naoineán / Níor tháinic ionga ná orlach air ó a bhí sé deich mbliana d'aois. Duine le Dia é, 'seadh sin / Tá sí caoch agus balbh an créatúr. Duine le Dia í. Tá Dia buíoch di / Tá sé bac-lámhach ó bhruínn. Agus dheamhan a bhfuil thairis sin de theantás aige ar na cosa ach oiread. Go deimhin is duine le Dia é, go bhfoiridh Dia orainn! / Is mór an náire dhóib a bheith ag saghdadh faoin díriúch (: díthreabhach) bocht sin — duine le Dia mar é. Dar leat féin ba chóir dóibh dóigh-mhagaidh eicint thairis a fháil / Duine le Dia é mo Mh. bocht. Dhá gcloistheá ag caint le sagart strainséara annsin thoir anuiridh é! Shíl an sagart go mba duine é a raibh an-bhreithiúnas ann i gcaitheamh i bhfad, ach bhrath sé 'san deireadh é in a dheidh sin] / An bhfeiceann tú iad seo thíos? Ba chruadh an oíche í an oíche arú aréir le sioc, agus chodail siad annsin gan falach fútha na tharta ach an cábáin -ín sin. Is iomdha duine ag Dia in a dheidh sin / 'Sé'n cheird a bhí air píosaí beaga pháipéir aige agus é ag déanamh pabhsaes asta. Is iomdha duine ag Dia chreidim / An bhfaca tú an chuaisce dhubh a bhí san

"show" annsin thoir an bhliain cheana? Í siúd a mbíodh an roth cairr in a drad aice. Bhí sí cho dubh leis an sméir. Is iomdha duine ag Dia ina dheidh sin / [Ní iarrfadh sé choíchin ach ag rámhóireacht thart mar sin go bhfeiceadh sé céard a bhéas 'chuile dhuine eile a dhéanamh, agus gan é ag déanamh a dhath ariamh dhó fhéin. Is iomdha duine ag Dia adeir siad, agus ní móide gur fearr beirthe é. Dhá mbeadh 'chuile dhuine in a Mh. T. Ch. ba chaillte an saol a bheadh ann freisin / 'Bhfeiceann tú anois é sin dhá mharú fhéin ag tochailt idir leacrachaí annsin ag iarraidh fataí agus arúr a shaothrú, agus mo chreach mhaidne na fataí agus an t-arúr a bhéas annsin. Tá faochain agus gliomaigh agus muiríní go barr-bachall len ais annsin amuigh, agus is mó a bheadh aige de bharr seachtaine leo, ná dhá gcaitheadh sé dhá lá a shaoil ag mianadóireacht sna clocha sin, ach is fhearr leis ag scríobadh leis an ngántann in a dheidh sin. Chreidim gur h-iomdha duine ag Dia, agus nach h-ionann tréartha do 'chuile dhuine mar deir siad / Níor chuir sí aighneas ná caidéis ar aonduine ó a tháinig sí isteach ar an mbaile, ach mar a fheiceas tú anois í, dorcha dúnárasach mar sin. Dhá dteagadh sí gearr faoi rud ar bith, b'fhearr léithe a dhul trí mhíle ó bhaile ná a iarraidh ar na comharsanaí. Sin é an chaoi a mbíonn sé. Is iomdha duine ag Dia]// Leagann Dia láimh ar A dhuine Féin = fágann sé ainimh nó easbaidh ar an té a bhfuil A ghnaoi air; ídíonn sé A dhíoltas ar an té is mó Aige / Dhá dtugadh Dia dhó triomú anois, ba mhór ab fhiú do na daoine é = dhá n-eiríodh leis triomú / Seán a theacht anois, adeir tú. Dhá dtugadh Dia dhó (: faraor nach dteagann sé) / Dhá dtugadh Dia dhó go bhfuigheadh sé an úachta sin, ba mhór ab fhiú do'n duine bhocht é / Thug Dia dhom go raibh mé imithe roimh an mbáistigh = d'eirigh Dia liom go raibh mé imithe roimpe / D'eirigh Dia liom gurb iad mo chosa a tháinic ar an talamh i dtosach = thug Dia dhom agus rl. / D'eirigh Dia leis go raibh sé imithe rómhamsa, nó bheadh scéal aige air = bhí sé d'ádh air / Dhá n-eiríodh Dia liom a fháil, bheadh liom / Shín (chinn) Dia leis go ndeachaidh sé ann / Ní mara a chéile bodach agus Dia. (fc. bodach) // D'orduigh Dia an anachain a sheachaint / Ní ar Dhia ná ar Mhuire a bhí sé ag cuimhniú agus a dhul ag déanamh a mhacsamhail de rud / Bóin Dé, sine Dé, teine Diadha, teine Dé (Aodh?). fc. bó, teine, sine /

Tá sé sin in a dhia beag aca soir annsin = duine a mbeadh an-mheas air, agus an-ghéilleadh dhá chuid cainte / 'Sé M. an dia beag atá aca uiliog go léireach annsin. Níl ann ag fear aca, ach "dúirt M. é." "Dúirt M. é." Diabhal aithne orra nach h-í targaireacht Cholm Cille 'chuile smid dhá gcaithfidh M. as a bhéal / Ba é Debhelera an dia beag a bhí aige nó gur baineadh an "dole" dhe, ach mhaithfeá do Dhia gan a bheith ag éisteacht leis ó shoin ag ithe agus ag gearradh air. Is beag atá indon cuid de na daoine a ionntú / Níl agad dia beag a dhéanamh d'aonduine nó go mbeidh a fhios agad 'chuile chor dhá mbaineann leis i dtosach. Chuala tú ariamh é gan do bhreith a thabhairt ar an gcéad scéal. Agus deir siad nach mbeidh aithne agad ar aonduine nó go n-ithidh tú céad salainn leis / [An chéad-uair a ndeachaidh mise anonn, bhí an cogadh in a neart an uair sin, agus ní raibh aon-dia beag aca ach Churchill. Bhuailfidís treasna an smuit thú dhá bhfuightheá locht ar bith air. Ach an "turn" deireadh, diabhal mé go sílfeá go raibh a dtromlach in a aghaidh marab é an "election" a rinne é / Mhaithfeá do Dhia gan é a fheiceál agus an deis a bhí air = chuirfeadh sé carghas ort a fheiceál. Bhí sé millte /

Laethantaí na seachtaine: Tá tuiséal geiniúnach in áiteachaí (: Camas, Rosmuc, Iorras Aithneach) ar chuid aca seo .i. trathnóna Dé Máirte, maidin Dé Céadaoine, páipéar Dérdaoine, oíche Shathairne. Is an gceantar céanna deirtear Cnoc Chille Ciaráin agus chuala mé uair amháin Cnoc Chille Ciaráine. Chuala mé i gCois Fhairrge fear na muiríne móire / Fuirmeachaí d'uireasbhaidh an Dé atá leis an alt .i. an Luan, an Mháirt, an Chéadaoin, an Diardaoin, an Aoine, an Satharn, an Domhnach. Geiniúnach orra: maidin Luain (maidin an Luain sin), oíche Mháirt (oíche Mháirte), maidin Sathairn (maidin Shathairne); Uimhir Iolraidh: Luain, Máirteanna, Céadaoineachaí, Dérdaoineachaí (Dérdaoineannaí), Aoiníochaí, Satharnachaí, Domhnaigh (fc. Domhnach) / Seo cuid de na laetheantaí áiride ar feadh na bliana: Luan (: Lūn Conamara, Lūæn Achréidh) Cásca (= an lá tar éis Domhnach Cásca); Luan Cincíse (an lá tar éis Domhnach Cincíse; bíonn breac-shaoire ar an dá Luan sin nó bhíodh go dtí goirid ó shoin); Luan Lúnasa (an chéad Luan de Lúnasa. Bíonn saoire

phuiblí air); Máirt Inide (: an lá roimh Chéadaoin na Luaithre — an chéad lá de'n Charghas); Céadaoin na Luaithre; Céadaoin na Bratha (: an Chéadaoin roimh Aoine an Céasta. Bíonn an focal buineann i gcomhnaí. An brath (= breith), breithiúnas atá i gceist ann i leabaidh brath (= spiadóir -eacht)? Breathnais na h-aimsire seo brawd = breithiúnas); Diardaoin na Bratha nó Déardaoin Chean-lá (an lá i ndiaidh Chéadaoin na Bratha); Déardaoin Deasgabhála, Déardaoin Chorp Críost (: dhá lá saoire san Samhradh); Déardaoin Dearg (: lá na leanbh nó lá chrosta na bliana nuair is cothrom le Déardaoin a bhíos sé.

Deirtear gur Déardaoin a bhí ann an lá a ndéarna Herod ár na Leanbh); Aoine an Chéasta; Satharn mór na Nodlag (: an Satharn roimh lá Nodlag // Ní dhéanann sé aon-bhuille ó Luan go Satharn = ar feadh na seachtaine / Níl aon-cheo ag cur imní air ó Luan go Satharn ach ag guairdeall ar na coirnéil sin / Dheamhan smeach a ghníos sé ó Luan go Satharn ach mar a fheiceas tú é / Níl ag dul síos leis ó Luan go Satharn ach an cheird sin / Obair! Dheamhan buille a ghníos T. ó mhaidin go faoithin ná ó Luan go Satharn, ach istigh san gclúid ag léigheamh nuaíochtaí / Níor choinnigh sé ach ó Luan go Satharn é go dtug sé bóthar dhó aríst (: seachtain) / 'Bhfeiceann tú í sin thuas nach leigfeadh aon-luaith amach Dé Luain. Deir sí nach bhfuil sé sonaí. Sin í an chailleach a bhfuil na pirseógaí aice / Tá tú réidh leis anois go Luan an Bhrátha = lá Philipe an Chleite = lá an Luain / Dheamhan a chos sin a fhillfeas go Luan an Bhrátha. Tá baol air. Ó dhealaigh sé uatha aon-uair amháin, ní thaobhóidh sé aríst iad / Dheamhan amharc a gheobhas tú ar do shluasaid aríst go Luan an Bhrátha. Ná bac le rud ar bith a bhfuighidh siad sin greim air. Caith sneachta ar a lorg / Go Luan an Bhrátha aríst ní chuirfidh mise mo chois ná mo chnáimh isteach in a dteach. Tá mo chomhairleachan faighte agam anois / Tá mise réidh leis an ngrifisc sin aríst go lá an Luain, agus a údar agam faraor / Má faghann na tincéaraí sin leigean ar t'asal, go lá an Luain aríst, ní bhfuighidh tú aon-dé air. Do chumhachta cinn ní aithneóidh é // Lomadh Luain agus deilbh Chéadaoin agus marú salach Sathairn = tá geis ar na ceann-oibreachaí sin na laethantaí sin / Sin é an marú salach Sathairn! Ní thaith-níodh sé le sean-Bh. chor ar bith go ndéanaidh Dia grásta uirre!

/ Má's pirseóg ná pirseóg anois é, is gránna é an marú Sathairn.
 Marú salach Sathairn! Chuala muid caint 'chuile lá ariamh air! /
 "Lomadh Luain agus Deilbh Chéadaoin: ní raibh ariamh gan osna nó éagaoin" /
 Mo lomadh Luain ort! / Lomadh Luain ort le cleas a dhéanamh! /
 Lomadh Luain air le am a theacht, i lár a (: ar) gcruadhóige! /
 Mo lomadh Luain agus mo sheacht ndóláis, nachar fhan mé mar a bhí
 mé agus gan an tabhairt seo a chur orm féin, 'scáth a bhfuil ar
 a shon agam / Lomadh Luain agus marbhféisc ar an asal sin,
 mara bhfuil lasctha aríst dó. Caithfear a dhul ar a thóir anois muis,
 faitíos na fálach thuas / Lomadh Luain ar an bpiodarlánn sin nach
 dteagann isteach agus gan é fhéin a chailleadh ag déanamh spraoi
 amach annsin. Meastú an bhfuil spíonán ag gabhail linn nach
 bhfuil bainte aige aríst! // Luan soir agus Máirt siar, agus tá an
 Déardaoin sonaí soir nó siar = duine a bheadh dhá pósadh, ní
 ceart di a dhul soir ach Dé Luain agus rl. / Amáireach a bhéas brat ag
 dul uirre! Deir siad go bhfuil an Déardaoin sonaí soir nó siar /
 Pósadh inné iad. Huga leat anois! Leanann siad na sean-ghnás-
 annaí i gcomhnaí. Luan soir, adeiridís // Bíonn an Aoine in aghaidh
 na seachtaine = ní mar a chéile a bhíos an Aoine agus 'chuile lá eile de'n
 tseachtain. Má bhíonn na tseachtain go breagh (fliuch, gaofar,
 ádhúil, gan aon-bhualadh a bheith ar iasc agus rl.) beidh an Aoine fliuch
 (ciúin, míádhúil agus rl.) / Tá sé fliuch inniu. An Aoine in aghaidh na
 seachtaine i gcomhnaí / 'Ar ndú' sí an Aoine í, agus caithfidh sí a bheith
 in aghaidh na seachtaine. Lá idir dhá shíon é déarfainn. Feicfidh tú
 an lá amáireach in a dhórtadh aríst, nó tá mise ag dul amú go
 mór / Tárloidh muid isteach é (: arúr) amáireach. Beidh an lá
 cóiriúil aige. Is iondúil don Aoine a bheith in aghaidh na seacht-
 aine / B'fhurasta aithinte go mbeadh an lá inniu ar fónamh. Is
 deacair an tsean-chaint a shárú: an Aoine in aghaidh na
 seachtaine, adeir siad / Ná fág an féar ar mhí-scríb amáir-
 each arae beidh an lá go breágh, faoi go raibh an tseachtain
 fliuch. Bíonn an Aoine igcomhnaí in aghaidh na seachtaine /
 M'anam go bhfuil an Aoine in aghaidh na seachtaine agadsa
 ar chaoi ar bith. Tá tú ag dul siar anois le do leath-ghine
 buí a tharraint. = sean-phinséara ag dul i gcoinne an

an phinsean / Hébrí céard a dhéanfas tada, bhí an Aoine in aghaidh
 na seachtaine agamsa, dar fiadh. Níor ól mé an oiread i
 gcaitheamh an tsaoil ariamh agus a d'ól mé inné / Ba chóir dhuinn
 a dhul ar meath inniu. Mara raibh aon-mharú orra (: iasc)
 i gcaitheamh na seachtaine, beidh an lá inniu thar cíonn.
 Bíonn an Aoine in aghaidh na seachtaine // Tús Aoine nó
 deireadh Sathairn = má theagann tús na h-Aoine fliuch, níl
 indán aitealla dhó go faoithin. Tá sé mar sin le deireadh an
 tSathairn / Lá san gclaidhe é anois. Níor thriomaigh sé
 ariamh dhá dtosaíodh tús Aoine / Eirigh as anois agus teara
 abhaile. Ní bhfuighidh tú fábhall aríst inniu. Tús Aoine
 nó deireadh Sathairn a mhic ó / Má fheiceann tú deireadh
 Sathairn ag teacht anuas, tá tú réidh le triomach a fháil an
 lá sin / Níor thaitnigh liom tús Aoine a fheiceál ariamh ag
 teacht in a bháistigh. Ní thugann sé aon-aitealla uaidh níos
 mó / Sin é baislín broghach an tSathairn = is iondúil an
 níochán a ghnítear Dé Sathairn go mbíonn fuíoll an fhoruithe
 air, mar gur le h-aghaidh an Domhnaigh a bhíos chugad é /
 Baislín broghach an tSathairn atá mise a dhéanamh. Dheamhan
 falach léine a bhí agam a chuirfinn le mo chraiceann amáir-
 each // Teagann sé 'chuile Satharn / Bíonn sí ag an margadh 'chuile
 Chéadaoin / Nuair a thugas sí cuairt annseo fanann sí ó
 Luan go Luan igcomhnaí. Ar thug tú faoi deara é? / Céadaoin a
 bhí ann, agus chuaigh mé G. fea'int a bhfeicfinn é / Tuitfidh lá
 Nodlag ar an Luan imbliana agus Déardaoin Dearg a bhéas
 i lá na Leanbh / Bainfidh tú go Luan as (: tobac) / Bainfidh tú
 amach go Satharn anois (: ar do chuairt). Ní fiú dhuit imeacht go
 dtí sin / Cuirfidh an gráinne plúir seo thar an Domhnach muid ach
 sé a bhfuil ann é / Dhá mbeadh an Chéadaoin tharm, ní bheadh
 daorbhasctha dhíom / Thug sé an Luan dom leis an bhféar = ag
 obair a chúnadh dhom / Fan go Máirt / Leig sé an Aoine air féin
 gan a dhul siar in a choinne, agus ná raibh ann mara raibh sí díolta
 ag an bhféar thiar roimhe / Tháinig an Luan ach níor tháinic
 Seán, ná an Luan a bhí chugad, ná an Luan in a dhiaidh sin aríst
 ná aon-Luan ó shoin. Ach níorbh é ba mheasa ach mise fhéin a

ghéill dó / D'imigh an Chéadaoin agus dheamhan amharc a bhí air / Tháinig an Satharn agus d'imigh sé, ach dheamhan cos Ph. a tháinig / Fuair sé an Chéadaoin (Dé Céadaoin) in a shaoire / Bheidh an ceann deireannach den tSatharn in mo chomhnaí agam / Thug sé an Mháirt leis, ach b'fhurasta aithinte air go raibh sé deireannach. Bhásaigh sé trathnóna Dé Céadaoin. / Ní thiúrfaidh sí an Satharn léithe go deó = ní mhairfidh sí go Satharn / Ó chaith sé an Luan, bheadh meas maith agam air. Shíl mé go raibh sé ag saothrú báis chuile mhionn -óid an lá sin / Sheas sé an Mháirt agus deirimse leatsa gur corrdhuine a sheas an lá sin = sheas sé ag obair / Dhá gcuireadh sé an Chéadaoin tharm ghabhfainn 'na bhaile mhóir an lá in a dhiaidh sin / Bhí sé annseo Dé Máirt seo caithte (Dé Máirt seo (gha)bh thart, Dé Máirt seo (gha)bh tharainn, an Mháirt seo caithte) / Tiocfaidh sé Diardaoin seo chugainn (Diardaoin beag seo) / Bliain atá sé curtha cothrom na h-Aoine seo chugainn / Bhí sé annseo an Chéadaoin a bhí chugad (: an Chéadaoin dhár gcíonn; an Chéadaoin in a dhiaidh sin) / D'fhan sí go dtí an Mháirt a bhí chugad / Ní fhaca mí ó'n Diardaoin roimhe sin é / Má bhíonn an Mháirt in araíocht gabhfaidh muid 'un fairrige /

Deireoil (: d'ír'ól') = aidiacht: breis agus sárchéim: deireola. (fc. dreólan).

Deireoil: suarach, éidtreórach, lag, cailte, claoite [focal Achréidh]

Duinín deireoil é. I ndar leat féin nach mbeith (mbeadh) sé i bhfad beo má bhfuigheann (: fhaghann) sé mórán eile brádannaí de'n tsórt sin / Duine dona deireoil a fuair sí. Níl éitir ar bith ionn. Ghiorróchadh lá seirsighe (seisrí) amháin leis / Bhí sé an-deireoil i gcaitheamh an gheimhridh ach Diabhal mé gur chraith sé suas ó thainig an t-Earrach agus an lá breagh, agus go dteigheann sé amach aríst corr-uair / Gamhainín deireoil go leor ghabhfadh sé h-ocht nó naoi de phunta inniu. Bhí siad thrí lasadh, agus b'annamh leofa / Tá sé ag coinneál deireoil go leór an duine bocht. Bhéarfaidh an geimhreadh seo a sháith le déanamh dhó. Dar príostaí bhéarfaidh / Feairín deireoil cailtí é. Ach is cuma sin. Bhí sa (: saithe) mná timpeall air. Ní miste leofa sin nuair a d'airigh siad an t-airgead aige. Ar an airgead a bhíos cion. Dhá mbeicheá ag dorus an bháis bhfuightheá (: gheobhthá) bean ach airgead a bheith ugad (: agad) /

Diúilín: ainm-fhocal, fireann; uimhir iolraidh: diúilíní.

Diúilín: bradán óg: ní bheadh sé ach go díreach taréis a shíolruighthe, agus gan é thar orlach nó ar a mhéid orlach go leith ar fad. Is geall le súmairí iad. Tóigeann sé ó dheich seachtainí go dtí chúig mhí orra a theacht amach as na h-eochraí agus bíonn cupla mí eile orra sul a dtigeann cumraidheacht an bhradáin dáiríre orra.

Diospóireacht: ainm-fhocal; buineann = sáraidheacht, argóinteacht, iomarbháidh, cothaidheacht chainte. [Níor chuala mé an focal seo ag Gaedhilgeoirí ariamh, ach duine amháin, agus measaim gurbh óna "gaedhilgeoirí", nó as leabhra a tháinig sé. Ní raibh an i fada aige, ach thioctadh dhó nachar thóig sé ceart é. "Bhí diospóireacht aca le chéile" adubhairt sé. Is iondamhail do Ghaedhilge an fhir chéanna a bheith an-ghlan, ach seo focal thar tír isteach measaim].

Dís = ainm-fhocal; buineann; geineamhnach uathaidh: na díse.

[Tís adeirtear go minic. Tá an focal seo an-imithe as an gcaint, aindeoin go bhfuil sé an-tréan in amhráin a rinneadh suas go dtí cheithre scóir blian ó shoin .i. "agus dís bhan óg ar an stól in a shuidhe" agus rl. Beidh sé téaltuithe leis leis an tsean-líne]

Dís = beirt, cúpla, lánúin.

Tá an dís ann = an bheirt / Is deas an tís iad / Casadh dís bhan dom /

Diarmuid (: d'īarəmud'): ainm dílis, fireann geineamhnach uathaidh:

Diarmuda (: d'īarəmudə) = an t-ainm Dermot, Darb, Darby i mBéarla.

Páidín Dhiarmuda / Garraí Dhiarmuda / Diarmuidín Ó Fíne / Ar chuala

tú caint ariamh ar Dhiarmuid Dhonn? Ba mhaith an fear é /

"Artha a chuir Úna do Dhiarmaid; artha gan iarraidh gan achuiní:

Cúilfhiacail, cláirfhiacail, fiacail fhada cham,

Agus má tá doigheachaí fiacal ort, nár fhanaidh fiacail in do

cheann" (: leagan ar artha na ndoigheachaí fiacal. Níl a fhios

cé hé an Diarmuid atá i gceist ann. Naomh eicint is dóigh. Peadar

atá i leagan eile] / Ní dhéanfaidh mé é go ndéanaidh Dia

Diarmuid dhíom = cinnfidh orm a dhéanamh go h-éag [Deir corr-
dhuine freisin: "ní dhéanfaidh mé é nó go ndéanaidh Dia dearmad
díom (orm)", agus b'fhéidir gurb é is cirte, ach 'sé an chéad leagan
atá ag tromlach na ndaoine] / Dhá ndéanadh Dia Diarmuid
dó, ní bhfuighidh sé í sin le pósadh = is cuma céard a thárlóchas
tá sé réidh léithe / Dhá mbeinn leis go ndéanadh Dia Diarmuid
díom, ní bhainfinn feanc as, marach go dtáinic A. chongnamh
dhom / [Is beag an mhaith dhuit a bheith ag plé leis sin. Dhá mbeitheá in
a éadan go ndéanadh Dia dearmad dhíot, ní chorróchtá as an gclúid
údaidh é. Dheamhan lá foráis a bhéas air siúd go bráth / Dhá mbeadh
muid ag iascach go ndéanadh Dia Diarmuid dhínn, aon-mhaith amháin
é. Dheamhan ceann a d'eireochadh linn ná cuid de cheann / Nó go
ndéanaidh Dia dearmad dó, daidhean sluasaid a gheobhas sé uaimse
aríst ná cuid de shluasaid. Is dathamhail an scéal é, an feac a
bhriseadh innte, agus gan fad méire ag gabhail liom ach í] / Dhá
ndéanadh Dia dearmad ort anois, dheamhan gráinne tobac — ní
dhá tiomaint é — a gheobhas tú aríst go dtí seachtain ó indiu.
Mara sin déan réiteach leis an méid sin! / Ní ghabhfainn
isteach aríst ann dhá ndéanadh Dia Diarmuid díom. Fuair mise
mo dhóthain de'n áit sin. An té a bhuailtéar san gceann bíonn
faitíos air, adeir siad / [Diabhal a cos siúd a fhillfeas chuige nó
go ndéanaidh Dia Diarmuid dó. Tá baoghal uirre go deimhin! Dhá
mbeadh rún aice a theacht ar ais, ní imeochadh sí ariamh / Dheamhan a
bualadh sin de bhean a gheobhadh sé dhá ndéanadh Dia Diarmuid dó.
Feicfidh tú go bhfillfidh sé ar cheann gan chíoradh fós] / Caith sneachta
ar a lorg anois. Tá tú réidh len a fháil. Dheamhan fáil muis dhá
ndéanadh Dia dearmad ort. Breagh ar thug tú uait é an chéad-lá /

Dearmad (: d'ærəməd) = ainm-fhocal, fireann; geiniúnach uathaidh
: an dearmaid; uimhir iolraidh: na dearmaid; dearmadaí, dearmadachaí
(Dearmaid is coitianta mar iolraidh).

Dearmad: díchuimne; easbaidh cuimne; gan cuimniú ar rud; earráid;
rud a bheith contráilte nó mícheart; siléig, faillíge; ciontú; dul amú,
timpiste /

(fc. Diarmuid .i. nó go ndéanaidh Dia dearmad dhíot (ort)).

Tiubharfaidh mé artha an dearmaid in aisce duit mara leigidh tú
 dhom (fc. artha) / Chuir sé artha an dearmaid dom (fc. artha) / Tá
 dearmad eicínt orm anois = d'fhága mé rud eicínt in mo dhiaidh
 cheal cuimniú air, nó tá sé ag cinnt orm cuimniú ar rud eicínt
 a bhí agam a thabhairt liom / Thug mé liom do chaipín-sa as
 dearmad (nó indearmad) / Thug mé a scian bheag uaidh indearmad /
 D'fhága mé mo chuid airgid in mo dhiaidh indearmad / Bhí a fhios agam
 go maith go raibh dearmad eicínt orm ag fágáil an tighe dhom
 ach chinn orm cuimniú air in a dheidh sin. Sin é anois. Na bróga a
 bhí agam a thabhairt liom len a ndeasú / Fuinneoig Ch. and G. a
 mheabhruigh dhom é. Meastú ar chuimnigh mé ariamh ar chloigeann an
 lampa a thabhairt liom go bhfaghainn feire dhó. D'fhága mé san
 mbaile indearmad é / Bíonn dearmad ort i gcomhnaí. Bhuel
 cuimnigh air an chéad lá eile anois / [Deir tú liom a raibh do
 "phump" in mo láimh agam, agus leag mé uaim aríst indearmad
 é, agus níor chuimhnigh mé air níos mó / 'Sé a mála-sise a chroch
 mé liom indearmad / Nach diabhaltaí an dearmad a bhí anois
 air, agus gurb' éard a thug sé abhaile i leabaidh "kettle", "teapot".
 Dá n-abrá (n-abruigteá) leis banbh a cheannacht 'séard a thiubh-
 arfadh sé agad laogh] / Tá dearmad mór ormsa (: dul amú;
 mearbhall) nó seo é an áit / Tá dearmad aríst ort! Níl do
 rásúr agad / [Shíl sé Seán a bhualadh, ach mise a bhuail sé indear-
 mad / Níl aon-eolas aice ar na cruacha móna má's fíor di
 féin, agus as mo chruaich-sa a thugas sí i gcomhnaí í (: an mhóin) i
 ndearmad / Choinnigh sé mo láidhe-sa indearmad ach b'aisteach
 an dearmad é. B'fhéarr go mór í ná a láidhe féin!] / Le dearmad
 a ghníos sí a cuid goid i gcomhnaí! Ní bhíonn a fhios aice nach hé
 a cuid féin é! / Chuir sé síos deich bpunt in áit céad punt i
 ndearmad. Ní dearmad an-mhór é 'ar ndú!' / ['Sé m'ainm
 féin a chuir mé indearmad leis an leitir i leabaidh ainm an
 té a raibh mé ag scríobhadh dó, agus chaith páipéir agus leitreachaí
 ag teacht chugam go ceann bliana faoi / Thug sí leath-choróin
 dom in áit dhá scilling indearmad] / Fuair mé an iomarca
 sinseála uaithe indearmad / Sinseáil as punt i leabaidh as seicín
 deich scilleacha a thug sé dhom indearmad / Má bhíonn dearmad

air, ní dearmad uaidh é mo léan = ní hé fhéin a bhéas siar nó síos leis an dearmad. Pé'r bith céard a dhéanfadh sé le rud a choinneál uait nó a thógáil uait le dearmad, ní fhágfaidh sé tada in a dhiaidh dhá chuid fhéin, nó ní thiubharfaidh sé tada dhuit de bharr dearmaid / As deich scilleacha a thug sé sinseáil dhom té (: cé) gur páipéar punt a leag mé aige. Ach mheabhruigh mé dhó é. Má tá dearmad ar an mbuachaill sin, ní dearmad uaidh é mo léan / [Seadh! Árdóchaidh sé leis mo phíopa-sa go maith ach cé a gheobhas aon-bhrabach air fhéin. Muise imbannaí nach bhfágfadh sé a píopa féin in a dhiaidh annseo. Mo chreach mhaidne ghéar tú! Ní bheidh aon-dearmad uaidh air sin / Tá mo rásúr thíos aige ó shoin. Is gearr is mian leis féin muise ceap ná ceap-ord ná casúr a fhágáil amuigh. Ní bheidh an dearmad uaidh air ar aon-chor / Nach h-íad na dearg-dhiabhail anois iad, aistir a bhaint asamsa siar go D. an Fh. ar scáth na cupla scillingín "dole" sin. Bhí sé thiar romham i dteach an phosta ann, ach b'fhurasta a chomhaireamh nuair a bhí mé san mbaile: 'chuile bhean ósta agus a h-ailp fhéin as. Orra féin a bhí an dearmad. Ach cuirfidh mise geall gur beag an dearmad uatha a bhéas orra. Má chuireann siad scilling agad le cois, is maith luath a bhéas leota de pháipéar amach in a coinne aríst, agus ní go teach posta Dh. an Fh. a chuirfeas siad é ach oiread! = moltanas ar fheabhas na Stáit-Sheirbhíse é seo] / Má fuair tú an iomarca airgid, ní leigfidh siad leat é, feicfidh tú fhéin air. Ní beidh dearmad uatha ar bith orra sin / An bhfuil a fhios agad an uair a fuair an cut scilling cé'n chaoi ar chaith sé í? Innseochaidh mise sin duit: bonn ar amharc a bheith aige 'san oíche cho maith leis an lá, bonn ar dhearmad bhean an tighe, agus bonn ar shiubhal mion = 'Sé dearmad bhean an tighe, an bainne a fhágáil siléigeach, nó gan aon-chlár a chur ar an gcanna / Tá an cut ar an mbord aríst. Dearmad bhean an tighe, 'deile = d'fhága sí bainne, im, arán agus rl. ann / Tá an bithiúnach de chut is an mbainne aríst. Ach d'eireochadh dhó. Dearmad bhean an tighe! / [Níor thug mé siúcra ar bith dhaoib. Dearmad bhean an tighe! / Ní bheadh an méid sin féin de dhearmad air, an scian bheag a fhágáil in a dhiaidh / An rud a dhéanfas sé siúd, beidh sé gan aon-dearmad feicfidh tú féin = earráid, lúb ar lár] / Is beag

an dearmad a dhéanfas a h-athair / Níl a fhios agam cé's mó an dearmad
 an "spray" a chur amach nó gan a chur. Is measa an chuid ar chuir mise
 orra é, ná an chuid nachar chuir / [Bhain dearmad eicínt dó, nachar
 thug sé leis é = díchuimhne; earráid freisin / Nach diabhláí an dearmad
 a bhain díom anois, agus go raibh mé anoir ag B. na Tr. shul a chuim-
 nigh mé ar an mbuta / An té a mbainfidh dearmad dó (: dhe)
 lá, bainfidh sé dhó 'chuile lá / Ná baineadh aon-dearmad díot anois.
 Déan do theachtaireacht ceart]/ Bhí dearmad eicínt san gcuntas
 ach mise a bhí siar leis ar aon-nós / Is minic len a chuid billí dearmad
 a bheith ionta, má's d'aon-uaim é nó nach h-eadh / Is annamh a
 eirigheas aon-dearmad dó sin muise, hébrí céard a bhí air indiu /
 [Níl fear ar bith nach n-eireochaidh dearmad dó uair eicínt / A
 leithead sin a bhfuil cúram air go leor figiúirí a dhéanamh
 suas, is deacair dhó gan dearmad a eireachtáil dó / An-fhear
 cuntais é M. Ní eirigheann dearmad ar bith dó, agus na mílte punt
 ag dul thrín a lámha]/ Frítheadh dearmad san airgead agus briseadh
 é / Tá sé in a dhearmad ort, th'éis a bhfuil d'fhoghlaim ort =
 tá dearmad (: earráid) déanta agad / 'Sé mo dhearmad fhéin é. Níl
 aon-mhaith dhom a mhilleán a chur ar aonduine eile / Ní leigfeadh an
 dearmad dom an láidhe a thabhairt liom, agus í ag teastáil / Sí an chúig
 dheireadh sin a chuir 'un dearmaid mé san gcomhaireamh. Níor
 chuimnigh mé uirre sin beag ná mór / Is mór an dearmad é = is
 an-dearmad é (: an-dearmad de'n tsaoghal agus rl.) / Is mór an
 dearmad a bhí air a dhul ag cur turnapa ar bith i mbliana / Níorbh
 é a dearmad gan a theacht ag breathnú orm = chuimnigh sí air
 agus rinne sí é / Ní hé a dhearmad mo léan gan meabhrú dhom gur
 fhan unsa tobac orm an lá faoi dheireadh / [Níorbh é a dhearmad gan
 mé aithneachtáil th'éis nach bhfaca sé ach uair amháin ariamh mé /
 Caithfidh an dearmad féin a bheith ann / Rinne sé dearmad agus
 pósadh ariamh ar scáth a raibh de theannadh ar a chúl aige / Ba mhór
 an dearmad a rinne sé an bhean sin a phósadh / Rinne tú dear-
 mad agus bacadh le bainbh ar bith a cheannacht faoi nach raibh aon-
 duine agad a thiubharfadh aire dóibh]/ Ná déan dearmad ar a theacht
 anois = cuimnigh; ná loic / Seachain a ndéanfá dearmad ar
 t'anam pébrí céard a dhéanfas tú / Níl ag duine dearmad

a dhéanamh ar Aifreann an Domhnaigh / Nach maith luath atá dearmad
 déanta de'n bhaile aige / Is éascaidh le duine dearmad a dhéanamh
 ar an arán a h-itheadh / [Níor chumaoin dó dearmad a dhéanamh
 ar a dhearbhráthair muis. Chaith sé go maith leis / Rinne sé
 dearmad, agus tá sé sin ag dul roimhe ó shoin = is minic adeirtear
 seo faoi bhean a chur ó chrích / D'eirigh dearmad dó, ach bhí aige
 a pósadh / Ó d'eirigh an méid sin de dhearmad dó, níor chorrúigh
 sé amach as an teach / Níor chumaoin dom dearmad
 a dhéanamh fút, agus rud agam = ba cheart dom cuireadh a thabht
 -airt duit chuig bainis etc. = níor chóir dom do dhearmad a
 dhéanamh / Ní fhéadfamuid dearmad a dhéanamh faoi sin.
 Dheamhan ceo a bhí aige féin ariamh, nach raibh muide aige ann]/
 Ná leig indearmad é = i siléig, i ndíchumne / Shílfeá go bhfuil
 do chuid leabhra leigthe indearmad agad. Ní fheicim agad
 anois chor ar bith iad / Tá a chuid oibre leigthe indearmad aige
 ó tháinic "gaedhilgeoirí". Ní dhéanfaidh sé smeach aríst go n-imighidh
 siad más fada gearr é / Láidhe dearmaid í sin = ceann a fágadh
 amuigh indearmad / Thug sé sinseáil dhearmaid dhom ó'n lá
 deireannach = sinseáil a bhí aige a thabhairt dom an lá deir-
 eannach / Mo dhearmad, cá'r fhága tú é! = meabhruigheann sin
 dom a fhiafruighe dhíot [An leagan ar fad "mo chumne agus mo
 dhearmad"] / [Mo chumne agus mo dhearmad, cé'n chaoi a ndeachaidh
 tú abhaile an oíche a raibh tú annseo faoi dheireadh / Mo chumh
 -ne agus mo dhearmad, an raibh tusa istigh tigh Sh.? / Mo chumne
 agus mo dhearmad! Níor innis mé dhuit go raibh S. annseo, ach
 dheamhan amharc a chonnaic mé ort ó shoin, chreidim]/ [Mo
 dhearmad! Chuaidh mé siar ann in a dhiaidh sin aréir, agus fuair mé
 istigh romham é / Mo chumhne agus mo dhearmad! Meastú nach
 raibh sé ag strócadh ag iarraidh mé a thabhairt ar an bpátrún. /
 Mo chumhne agus mo dhearmad! Ní chasfaí aon-tsean-mhiodach de
 láighe agad a bhainfeadh béilí fataí nua dhom]/ Nach diabhláí
 nach dtáinic S. i mealladh(?) ná indearmad ariamh ó shoin =
 ar chontar ar bith; chor ar bith / Ní fhaca mé i mealladh ná
 indearmad é leis an tsiorraidheacht hébrí cá mbíonn sé
 [fc. bealach. Ach deirtear i mealladh ná indearmad cho minic
 le i mbealach ná i ndearmad].

Dearmadach (d'ærəməd̪əx) = ainm-fhocal; geiniúnach uathaidh = an dearmadaigh. Sin é an uimhir iolraidh freisin.

dearmadach: duine a ghníós dearmaid, go h-áirid dearmaid díchuimne.

Dearmadach é sin / Nach hé an dearmadach de dhuine é. Is gearr a chuimneochas sé ar a chuid éadaigh a chuir air ar maidin /
Dearmadach críochnuithe mé faoi nachar chuimnigh mé é sin a rádh leat th'éis nach raibh ag dul fúm ná tharm ach é / Is diabhláí an dearmadach thú! Chuir mé na seacht bhfainiceachaí ort gan a theacht abhaile d'uireasbhaidh lann rásúir, agus tháinicis in a dheidh sin / Seo! Ná bí 'do dhearmadach anois mar a bhíos tú i gcomhnaí. Tabhair leat do chuid teachtaireachtaí go barrainneach /

Dearmadach: aidiacht as dearmad = a bheith tugtha do dhearmaid a dhéanamh; gan a bheith indon cuimne a choinneál ar rudaí.

Is tú atá dearmadach. Shílfeá go mba é an rud is lugha dhuit cuimniú ar an rud adéarfaí leat / Nach dearmadach an mhaise dhom anois é a theacht ó'n siopa dhá uireasbhaidh, agus gurb é is mó a thug ann mé / Níl aon-duine faoi thalamh an domhain is dearmadaí ná mé. Leagfainn rud as mo láimh, agus ní bheadh a fhios agam ó Neamh cá mbeadh sé. Is minic nach bhfeicfinn é agus é as comhair mo dhá shúil / Nach mé a bhí dearmadach anois gur fhága mé an leabhar in mo dhiaidh, agus dheamhan comhaireamh na sop a gheobhainn dhá fuireasbhaidh.

Dearmaduigh = briathar. Láithreach: dearmaduighim agus rl. Fáistíneach : dearmadóchaidh mé. Caithte: dhearmaduigheas, dhearmad sé. [Níl sé baoghal air cho coitianta in a bhriathar agus atá sé in a ainm-fhocal]

Dhearmad mé eirghe in am / Dhearmad sé a dhul amach dhá n-iarraidh nó go raibh sé in a chontráth / Ná dearmad anois a theacht in am. Ní fheilfidh sé dhuinn a bheith deireannach / Ná dearmaduighdís píosa a chur ar an gcúraigh sin sul a dteighidh siad 'un fairrge aríst innte. Tá sí ag déanamh uisce mar adéarfá léithe é / 'Chuile scéal dhá raibh agam ariamh, tá siad dearmadtha agam anois. Tá dearmad déanta agam ar 'chuile mhíle ceann aca, tá sin /

Díomhaontas (d'íwīntís : d'íwīntəs): díomhaoineas = ainm-fhocal; fireann
geineamhnach uathaidh: díomhaontais; díomhaoinis.

Díomhaontas, díomhaoineas = leisce, spreallaireacht; gan fír ná
déantús maitheasa; a bheith in do chomhnaí. [Díomhaontas is mó adeirtear]

Tá a fhios agamsa go maith cé'n tinneas atá ag dul duit: neart
díomhaontais / Mara gcaithidh tú an díomhaontas as do chnámha
bainfear asad é le neart maide / An-ghnaitheach a bhí in M.
sin, ach tá sé gaibhte 'un díomhaontais uiliog le goirid / Is
furasta aithinte céard atá uirre: díomhaoineas. Ní dheachaidh
fír na maitheasa innte nuair a bhí aige a dhul innte / Tá
mo chnámha spadtha ar fad ag díomhaontas na coicise seo
(: a bheith in a chomhnaí; gan a bheith ag obair) / M'anamsa ná
raibh ag an diabhal mara n-eirighidh tú as do chuid díomh-
aontais, agus creachlaois eicínt a dhéanamh go n-íocfaidh tú
ann. Má tá maith indíomhaontas, tá do dhóthain dó déanta
agad le bliain. Ach níl aon-mhaith agad ann mara mbeidh tú
d'fheacht agus go h-áirid in do chomhnaí / Diabhal a dhath ar an
spreallaire sin ach neart díomhaontas agus leisce. Ba dual
athar dó / Tá an bhliain caithte le díomhaontas anois aige. Nach
sílfeá go dtiocfadh fonn oibre air uair eicínt, ach dheamhan
é muis]/ M'anam go bhfuil an díomhaontas caithte in aer
aige ó phós sé. Bainfidh sí siúd deatach as. 'Sí atá deas air /
Sin é an díomhaontas nach mbeinnse a iarraidh muis, dhá
mbeadh neart agam air, ach níl aon-lúd ionnam le tada
a dhéanamh /[Díomhaontas uiliog annseo é ó Shamhain amach,
go dtí lá Fheil' Bríde aríst. Dheamhan smeach a bhíos le
déanamh]/ Díomhaoineas ar fad é an saoghal anois. Dheamhan
buille oibre ann, mara dteighidh duine go Sasana / Tá sé sa
díomhaontas aríst = tá sé imighthe le díomhaoineas
aríst = tá spreallaireacht tagtha air, nó tá sé as obair /
Ní féidir gur sa díomhaontas atá tú aríst. Cheal nach
dtórchthá obair? Tá neart oibre ar fud na tíre má tá rún
agad a déanamh / M'anam gur imighthe sa díomhantás atá

sé sin 'chuile lá. Sin í a cheird /[Is gearr go mbeidh na daoine sa díomhaoineas aríst, ach a stopaidh na bóithrí seo]/ "Is beag is feictheas do'n díomhaontas" = "is mór a bhíos le feiceál ag an díomhaontas" = [sean-fhocal] = nuair a bhíos duine in a chomhnaí tugann sé gach rud dá fhánaighe faoi deara, agus b'fhearrde é go minic nach dtiubharfadh sé faoi deara chor ar bith iad /[Shílfeá go bhfuil puillín i gcúl do stoca. Is beag is feictheas (is feictheas amantaí) do'n díomhaontas abair]/ Nach maith a chaitheá an méidín sin féin a thabhairt faoi deara. Dhá mbeadh áird ar do ghnatha agad, is beag a d'fheicfeá deirimse leat. Ach is amhlaidh a bhíos sé: is mór a bhíos le feiceál ag an díomhaontas /[Siúd é an buachaill a chonnaic 'chuile chor agus atá indon an chaoi a chuir air freisin. Ach is beag is feictheas do'n díomhaontas, arsa tusa]/ Dhá mbeadh suim in do gharrdha agad, ní ag breathnú ar a colpaí a bheitheá, ach ag tabhairt cíoch do do láighe. Ach is mór a bhíos le feiceál ag an díomhaontas, adeir siad /

Díomhaoineach (: d'íwīn'əx): aidiacht as díomhaontas = leisceamhail, neamh-fhíreamhail, spadánta, a bheith in do chomhnaí nó cheal oibre

An Tula Dhíomhaoineach = ainm áite i bparráiste an Spidéil. Tá sé amach faoi'n sliabh. Bíonn caoirigh ann, agus ní fheicfeá na caoirigh ó thaobh de'n chnocán, mara dteightheá ar an taobh eile. Níl a fhios agam an bhfuil aon-bhaint aige sin leis an ainm nó nach bhfuil / An Sconnsa Díomhaoineach = sconnsa atá inGaillimh. Is air a chruinnigheas a bhfuil de stucairí, agus de spreallairí 'sa mbaile mór: Lazy Wall imBéarla / Nach thú atá díomhaoineach anois nach bhféadfá an méid sin féin a dhéanamh = leisceamhail / Tá mé díomhaoineach le seachtain, agus dhá mbeadh a fhios agam é sin, b'fhurasta dom cupla lá a thabhairt duit = in mo chomhnaí, nó gan a bheith ag déanamh mórán oibre / Nach díomhaoineach atá sé sin i gcomhnaí ar scáth a ndéanann sé! / Tá neart fir fánaighe díomhaoineach ar fud na tíre, agus breagh nach bhfaghann sé duine aca, agus an stoca fada siúd (: sparán) a bhearnú / Níor rugadh ariamh aon-fheithideach is díomhaoinighe ná is lugha déantús maitheasa ná é. Chuirfeadh sé an ghráin chríochnuighthe ort ag breathnú air sa ngarrdha.

Díth = ainm-fhocal, fireann = fuireasbheadh; easbaidh; cheal.

Tá díth na mbróg air = níl aon-bhróga aige / Díth bróg a choinnigh ó'n damhsa mé / Tá díth bróg ar 'chuile fhear anois, ó tháinic an cogadh míadhasach seo / "Cuirimse díth bróg ar an óig-fhear nachar fhan mar a bhí, agus a fheabhas agus a sheinnfinn ceol duit lá an Fhógmhair agus mé ag baint an líne" (As Coinleach Glas an Fhogmhair) / [Níl rud ar bith is measa in a dheidh sin ná díth na mbróg. Má bhíonn do chosa fuar beidh fuacht ort is 'chuile áit / Tá díth bróg orm as éadan anois le dhá bhliain. Cheannaigh mé péire bróg thoir 'san mB. tá cheithre bliana go Cáisc seo caithte. Seacht fichead a thug mé orra. Chaith siad trí phéire tosaigh dhom. Dhá bhliain go Féil Bríde seo (gha)bh thart a thug mé do thincéara iad a tháinic annsin. Ní raibh aon-bhróg faoi shásamh agam ó shoin]// Tá díth córach ar an mbád seo siar = easbaidh córach; í a bheith ag dul in éadan na gaoithe nó calm a bheith ann / B'éigin do filleamhaint ar ais aríst go dtí an caladh le díth córach / "Lá breagh dhá raibh mé ag seoltóireacht le Paidí óg fear gan mhísc Cuireadh le díth córach muid ar ais aríst go Casla i dtír." [As amhrán "Rosamhíl". Tá an líne sin i leagan amháin de'n amhrán / [Má bhí díth córach féin orra, shílfeá nar chall dóib a theacht na céibhe. Ní aineolaidhthe fairrge iad. Is iomdha lá ba mhó ná é ar shrian siad siar é / Díth córach agus tuaifisc fairrge a d'fhága i gcéibh an S. anocht muid. Marach sin bheadh muid ag cur éadan ar an ól anois tigh na C. agus feistiú againn ar an mbád i gCaladh an A. Ach ní raibh aon-ghoir againn a dhul ina h-aghaidh. Bhí sí ro-theann 'sa mbun sin / Dhá maireadh an díth córach i bhfad eile orainn, ní thioctadh muid i dtír ar an taoille seo. Bhí an-lagar ann / Tá an lá caithte ag tornáil againn. Diabhal díth córach mar í a bhuail ariamh ar fairrge mé, agus is fada mé ag bádóireacht. Chuir sé go snaidhm na stothaighe muid] / Cé'n chiall iad ag cur i dtír aríst. Rud eicínt a d'fhága siad in a ndiaidh. Ní calm ná díth córach ná uair mhór atá orra. Bheadh lán na trí seolta siar aca go deas anois / 'San am a raibh na soithigh seoil ann, chaithidís bliain ar an bhfairr-ge scaithtí le díth córach. Trí ráithe a chaith dearbhráthair de mo shean-athair ag dul go h-Astraoile. Phós sé mar phósfadh sé indiu, agus d'imigh sé fhéin agus a bhean an lá dár gcionn, agus rugadh páiste dhóib shul má bhí siad

ar an talamh thall. Saoghluigheadh é lá nó dhá roimh "landáil" dóibh // Nach
 ort atá díth na céille agus a dhul dhá dhéanamh sin / [Tá díth na céille ort
 má phósann tú fós. Tá sé luath go leor agad. B'fhéidir gur aithmhéala
 a bheadh ort nuair a bheadh sé deireannach agad. In a dhiadh a
 fheicthear do'n Éireannach a leas / Díth na céille! D'eile! 'Ar ndú' ní
 dhiomallóchadh sé a chuid mar sin, marach go raibh treáll eicint air. /
 Ní díth ar bith atá air ach díth na céille. Nachar chuma dhó faoi árd-
 bhonnaidheachaí an diabhair céard a dhéanfadh an t-airgead atá
 aige i Meiriocá. Má mharbhuighthear 'sa gCogadh é nach measa dhó
 é ná an saoghal mór; agus a fhusacht dó fanacht sa mbaile anois
 agus gan a dtaobhachtáil níos mó] // Tá díth codlata air = cheal
 codlata // [Ní meisce ar bith atá air ach díth codlata. Nuair a
 bhainfeas sé spuaic amach, feicfidh tú féin air gur beag an
 chlóic a bhéas air / Bhí mé i gcruth tuitim i mbun mo chos le
 díth codlata. Chodail mé oíche agus lá i mbéal a chéile shul a
 d'eirigh mé] // Níl gnatha ar bith agamsa a bheith taitheighthe i
 dtighthe ósta: fear a bhfuil díth airgid air. Dhá mbeadh an póca
 teann agam, ní bheadh leisce ar bith orm fanacht ann go ceann
 dhá lá. Ach "pocáí falamha bocht buailidís bóthar" / Ní díth air-
 gid atá air ná tada dhá shórt. Céard a bhéarfadh díth airgid air agus an
 tslí agus an deis atá aige? // [Deir sé go bhfuil díth talmhana air agus é
 ag cinnt air a bhfuil aige a shaothrú. Dar fiadh, is sraimlí an scéal
 é! // Ní raibh aon-díth fataí ariamh orm go dtí i mbliana, ach loic siad uiliog
 orm anuiridh // Mara mbeidh iasc ag T. se'aghainne ní de dhíth a chuartuighthe
 é = ní cheal a chuartuighthe é / Mara bhfaghaidh siad mná ní de dhíth a
 gcuartuighthe é ar chaoi ar bith. Tá siad dhá saothrú go maith / Mara
 bhfuil airgead aige, ní de dhíth a shaothruighthe é. Bíonn sé amuigh moch agus
 deireannach. Ach tá an mífhortún air ach an oiread le duine] / Ní bhfuair
 sé aon-"feag" agus ní de dhíth a dtóraidheacht' é. Shiubhail sé an tír. Ach
 sin é a raibh dhá bharr aige / Diabhal fód móna a bhíos aige bliain
 ar bith, ach mara mbíonn ní de dhíth a baint' é. Baineann sé an-chladach
 di, ach fágann sé annsin í ina scaradh, nó go mbíonn sé ro-dheireann
 -ach 'san mbliain / Tá sé ag cinnt air poistín ar bith a fháil, agus ní de dhíth
 cainte é ach oiread. Chuirfeadh sé cosa beaga faoi na glasógaí le teann
 cainte / Dheamhan bean a fuair sé agus ní de dhíth a shaothruighthe é ach an

oiread. Chaith sé cúig nó sé de phéiridheachaí bróg ag dul na h-aistreáin sin siar. Cé'n bhrígh ach an t-am a raibh sé ag imeacht: ar an sneachta mór. Chonnaic mé ag teacht isteach is an séipéal annsin thiar é, maidin Domhnaigh, th'éis a bheith ar a chois ar feadh na h-oíche, agus níor dhíol-truaighe go dtí é. Bhí cuisne síos as cúl a chinn / [Mara dtugann sí aon-áird air, ní de dhíth a leanacht' é. Níl goir aice corruighthe amach in áit ar bith nach mbíonn sé leis an tsáil aice. / Mara mbeidh obair déan-ta aige, ní de dhíth eirghe moch é. Bíonn sé amuigh le giolcadh na fuiseoige 'chuile mhaidin. Ach b'fhéarr cearc i ngarrdha ná é. Ag imeacht ag cipiléarachta a chaitheas sé an lá / Ní raibh turnapa ag gabhail leis anuiridh, agus mara raibh ní de dhíth a nglanta é. Rinne sé a dtanaidheach-an a dhó nó a trí de chuarta. B'fhéidir gurb é an iomarca tanaidheach-ain a rinne sé orra]// Tháinig sé mar dhíth le airgead = ingeall air (fc. geall) // Tá dícéille ort nach dteigheann agus a mbaint = seafóid, easbaidh céille; a bheith ar bheagán céille / 'Sé'n dícéille sin a d'fhága mar sin ariamh é sin / Is beag de'n dícéille sin atá ag pléidh len a dhearbhráthair. Sin é an buachaill a mbeidh áird aige ar a ghnatha / Is mór de'n dícéille atá istigh in do cheann go bhféachaidh Dia orainn / Cé'n neart atá air sin. Caithfidh an dícéille féin a bheith ann go bhfoiridh Dia orainn! / Dheamhan maith a bheith ag caint mar sin ach oiread. Ní bhíonn neart ag an dícéille féin air = déanfar rudaí as dícéille, agus an té a ghníos iad, ní díol milleáin é, ó tharla go mbíonn an dícéille air / [Ní féidir óige agus dícéille a scaradh ó chéile, adeir siad = bíonn dícéille ag dul do'n té a bhíos óg / Tiocfaidh ciall dó leis an aimsir, ach ní féidir dícéille agus óige a scaradh ó chéile / Diabhal an fearr dóibh ceird dhá bhfuil orra, ná a bheith ag baint scathamh siamsa amach 'fhad agus atá an óige aca. Caithfidh an óige a cóir féin a fháil agus deir siad gur deacair óige agus dícéille a scaradh ó chéile. Diabhal mé go raibh muid féin sáthach aerach lá de'n tsaoghal / Óige agus dícéille atá air. Is furasta breith ar thóin fós air, má mhaireann sé / Is fadó a d'fhága sé an dícéille taobh thiar dó má bhí sí air ariamh. Má bhí ba é an beagán é / Ba mhór an dícéille dhuit a dhul ag athrú chor ar bith agus thú buailte ar do chuid talmhan' ar fad i mbarr an bhaile] / Dícéille atá air — 'deile // Tuige a ndearna sé sé? Tuige 'ar ndú'? Cá'r fhága tú an dícéille

a mhic ó mo chroidhe? / Le teann dícéille atá sé ar an gceird sin / Siúd í an tír a bhainfeas an dícéille as / [Sé'n an t-ól an dícéille is mó thar 'chuile dhícéille ar fad / Ní fhaca mé aon-dícéille ariamh mar é: a dhul ag ceannacht seala beithidheach mar sin agus gan aon-cheo aige len a dtógáil / Tá sé mar tá sé ag an dícéille / 'Sé'n dícéille a d'fhága 'san gcruth sin é / Níl rud ar bith is measa do dhuine ná a chuid dícéille féin / Tuige a mbeadh a leithide de dhícéille ort? Fág aige féin é / Is beag de'n dícéille sin a bhí ag imeacht len a athair muis. Ba mhaith tíomhasach an fear é, go ndéanaidh Dia grásta air! / Ní dícéille go dtí é; ach oibrigheadh sé leis. Beidh a fhios aige féin ar ball é! / Céard a bhain dó, an oiread sin dícéille a dhéanamh? / D'fhága siad uiliog an dícéille ag P. = bhí an chuid eile aca críonna / Leig de do chuid dícéille, agus gabh suas abhaile. Dearg-dhícéille críochnuighthe dhuit, imeacht ó do mhuintir féin mar sin / Is mór an dícéille a dhul dhá dhéanamh cho fada seo amach 'san mbliain / Fuair an dícéille an ceann is fhearr air ina dheidh sin th'éis cho staidéarach agus a bhí sé / Thug sé an dícéille sin abhaile leis 'ar ndú' / Feacha an dícéille a bhí air sin an gamhainín a dhíol ar chúig phunt i leabaidh a choinneál nó go reamhruigheadh muid é / Is mór de'n dícéille a bhí ag siubhal leis 'chuile lá ariamh ach sháruigh an rud seo luirgne dóighte / 'Ar ndú' níl ann ach dearg-dhícéille dhó sin a dhul ag pósadh, mara bhfuil sé indon bean a chothú] / Tá do sháith fhéin de'n dícéille ort ar chaoi ar bith / 'Nuair a roinneadh an dícéille níor fágadh thusa ar deireadh = tá go leor dícéille ag siubhal leat / Dícéille a bhain an mhéir de Mhurchadha = sean-fhocal = chaill Murchadha a mhéir le dícéille / Céard a bhí air? Dícéille 'ar ndú'! An rud a bhain an mhéir de Mhurchadha / Is deas an bhail a chuaidh air, ach 'sé a bhí sé a thuaradh dhó féin le fada. Dícéille, adeir siad, a bhain an mhéir de Mhurchadha / A, níl aon-mhaith a bheith ag caint. Dícéille a bhain an mhéir de Mhurchadha. Dhá dteagadh sé sin suas ar chomhairle duine ar bith a bhí ar mhaith leis, ní thaobhóchadh sé an áit sin luath nó mall. Ach mo léan géar. Bhí sé mí-chomhairleach 'chuile lá ariamh / Tuige dhom a dhul siar ann ab eadh? Tuige ar bith. Dícéille. Dícéille a bhain an mhéir do Mhurchadha, agus ba bheag an scéal Murchadha ná a mhéir má bhí sé m'fhearacht-sa / Dícéille a bhain an mhéir de Mhurchadha. Chuaidh ag an dícéille ar an

bhfaitíos agam, agus tá a shliocht orm. Chaill mé dhá fhiacail
 leis / Le corp dícéille críochnuighthe a cheannuigh sé an
 teach sin. Dar fiadh ba eadh. Dícéille 'ar ndú' a bhain an mhéir de
 Mhurchadha, hébrí cé hé Murchadha. Fear a bhí fadó ann chreidim /
 Dínáire, díshláinte, dífhascadh, díchreideamh, dímheabhair,
 díthráigh = Tá an focal dí dith, in a chuid chorp-
 anta d'fhocla de'n tsórt seo / An bhfaca tú dínáire ariamh go
 dtí í = gan náire; gan a bheith náireach; mí-chuibheamhlacht,
 triollús thar mar is cuibheamhail do dhuine. / Ní raibh tada de'n
 dínáire seo fadó ann. Dhá bhfeictí cailín óg ag leádrán ar
 bhóithrí 'san oíche an uair sin, mara mbeadh a gnatha ann,
 dheamhan brat pósta a ghabhfadh go deo uirre. Is orra sin atá
 candáil anois / [Seo é saoghal na dínáire ar chuma ar bith! Chonnaic
 mé cluiche gearrchaileadha óga dhá n-ionnfairt féin thíos ar an
 tráigh annsin thíos an lá faoi dheireadh, agus falach orra ach an
 oiread leis an oíche ar rugadh iad / Cá'r fhága tú an dínáire? Dar
 fiadh d'iarrfadh sí siúd airgead ar an bPápa dhá gcastaí in a
 bealach é]// Tá díshláinte uirre le fada = easbaidh slainte;
 gan a bheith folláin / Is beag an díshláinte atá air ag goid mhóna
 nó an uair a bhéas snáth feamainne istigh / Tá díshláinte ar an
 duine bocht. Is fada an lá meath-thinn mar sin é. Níl aon-
 turas in Éirinn nach bhfuil tugtha aige — Mám Éan agus Cruach
 Phádraic agus an Cnoc — ach níl aon-mhaith ann / [Sin í an cheird a
 chuir 'un díshlainte i dtosach é: ag imeacht mar sin de shiubhal
 oiche le cladaigh ag tóraidheacht raic. Deir siad, nach bhfuil an
 raic sonaidhe. Ní fhaca mé aon-fhorás ar aonduine ariamh a
 bheadh léithe ar aon-nós / Cá'id ó bhuail díshláinte é. Shílfeá gur
 fear luath láidir cruadh fáiscthe é. Ach ní bhíonn a fhios ag aon-
 dhuine cá luigheann an bhróig ar an gceann eile. 'Chuile dhuine agus a
 anshógh féin go bhfoiridh Dia orainn! / Tá díshlainte ag dul do'n
 fhear, agus shílfeá nach bhfuil tada le cois na sláinte ag na gasúir ach
 an oiread. Tá siad suaithte droch-bhreathnuigheach, agus sílim gur
 minic ag éagcaoineadh freisin iad / Duine ar bith a bhfuil díshlainte
 air, bhí aige aire a thabhairt dhó fhéin // Ní raibh againn ach dífhascadh
 = droch-fhascadh = áit a mbeadh droch-fhascadh ann, ach go mb'fhearr

é ná gan tada / Áit ar bith suas ar na portaigh, níl ann ach dífhascadh,
 má theagann an lá mór chor ar bith / [Dífhascadh ar fad é bóthar an
 tsléibhe sin. Tá sé an-rigte, agus gan claidhe na fál leis, le múr a leigean
 thart faoi / Ní raibh againn ach dífhascadh istigh imbruach chois an
 bhóthair, ach b'fherr sin féin chreidim ná lorg na bó ar an
 gcreangaire, mar adeir an ceann eile / Tá dífhascadh ann faoi'n
 sean-mhótha siúd, ach ní bheadh deoir as aer nach mbuailfí ort ann
 in a dheidh sin. / Bhí sórt dífhascadh agam faoin tuimín, ach
 diabhal mórán cúise a bhí leis. Fábhall ar bith a d'fhághainn bhínn
 rithte amach]// Díchreideamh é an domhan ar fad anois, cé's
 moite de'n tírín seo againn féin, agus diabhal thairis sin de ghaisce
 uirre sin ach oiread = easbaidh creidimh; gan aon-chreideamh /
 [Is cosamhail é le fear a mbeadh díchreideamh air, de réir a chuid caint-
 e. Ach ná bac le duine ar bith a bhí i bhfad i Sasana. Is galra leo
 é sin / Deir siad go raibh sagart annsin thoir cheana agus go raibh díchreid-
 eamh air 'sábhalaidh Dia sinn! D'ionntuigh sé in a mhinistéara as a
 dheireadh / Tá an saoghal ag teacht an-aisteach anois. Idir díchreideamh
 agus 'chaon tsórt, ní bheadh a fhios aghad céard adéarfá le na daoine.
 'Ar ndú' deir siad go mbeidh díchreideamh as éadan ann nuair a
 thiocfas "AntiChrist." 'Sé a chosamhlacht go bhfuil sé ag tarraint ar
 dheireadh an domhain ar aon-chor / 'Léar (: de réir) mar atá tú
 a rádh anois díchreideamh ar fad na Rúiseánaigh. Chuala mé an
 sagart ag cur caoi air cheana, ach ní maith gur thuig mé é. Chuir
 tusa anois bail ó Dhia ort an clár mín air / Is beag an dochar de'n
 aimsir fhéin a bheith mar atá sí agus a bhfuil de dhíchreideamh fud an
 domhain. Chonnaic mé Éireannach ag teacht thall i Sasana. Ba as
 an gcondae seo é — ceantar Bhéal Átha na Sluaighe. Diabhal a
 raibh sé mí ariamh ann gur chaith sé in aer an t-Aifreann, agus gur
 thosuigh sé ag rádh nach raibh Dia ar bith ann. "Agróchaidh Dia ort é,"
 adeir Árannach a bhí abuil mé]/ Chonnaic mise an uair, agus dheamhan lá
 féile 'san mbliain nach imighthe ag déanamh turais ag tobar
 eicint a bheadh an tír. Go dtí Tobar Éinne, nó Tobar Sant Aibhistín
 nó Loch na Naomh, nó Tobar Cholm Cille, nó Mám Éan, nó Tobar
 Muire. Dheamhan neach an aoin (: ēn') ag taobhachtáil aon-tobar
 anois, mara dteighidh siad do'n Chnoc. Nach ar an saoghal a tháinic

an díchreideamh ó shoin. Díchreideamh agus smál / Chuireadh muid suas na
 crasógaí Bríde roimhe seo, agus thosuigh daoine ag rádh annsin go mbadh
 pirseogaí iad agus h-eirigheadh asta. Sílimse gurb shin tuilleadh de'n
 díchreideamh agus de'n díleághadh atá ar an saoghal. B'fhearr a bhí
 an saoghal go fada 'fhad's bhí na daoine simplí. 'Chuile líne ag dul
 'un míne agus ag dul 'un bréige // Dímheabhair ar fad é sin = níl
 aon-mheabhair, ann; níl tuiscint ná intleacht aige / Má ghníonn
 dí-mheabhair dhó é ar chaoi ar bith, déanfaidh sé gníomh. Dímheabhair
 fré chéile é / [Déarfá dhá gcaiththeá cupla nóiméad ag caint leis nach
 bhfuil tada eile ann ach dimheabhair. Má tá, ní léar domsa é ar chaoi ar bith]//
 Dí thráigh [g'īā-hrā: fuaim g'īā i gcomhnaí. Níor chuala mé d ariamh ann.
 Ní mheasaim gur mar sin is ceart a leitriú ach oiread. B'fhéidir gur
 iath-thráig, iadh-thráigh é, nó iar-thráigh agus sean-fhuaim an i (gh anois)
 ag fanacht ar an i.] = nuair a bhíos sé tráighte amach cho fada agus a
 thráigfeas sé an lá sin. Nuair a bhíos an taoille in a seasamh gan
 tuileadh ná trághadh. Malrait lán-mhara nó barr-láin é /
 Tá sé in a dhíthráigh anois / Is gearr go mbeidh sé in a dhíthráigh / Dhá
 dteigheadh muid síos ar dhíthráigh, d'fhéadfá a rádh go mbeadh feamainn
 aige / Ní thaobh le bheith in a dhíthráigh atá sé. Déarfainn go bhfuil roint
 tuite aige / [Lá ar bith a ngabhfaidh tú síos ar dhíthráigh annsin thíos,
 gheobhaidh tú dalladh aca is na locháin in íochtar cladaigh. Chonnaic mé
 an draoi aca an lá cheana thíos ann / Bíonn an mulán sin leis ar
 dhíthráigh rabharta móir / Is minic a chuaidh mise ar leic na mbromóg
 ar dhíthráigh rabharta mór na Féile Bríde. Ach chaithfeadh an-thráigh
 de'n tsaoghal a bheith ann le dhul uirre / Ní bhainfidh tú mórán
 feamainne duibhe is na bráideannaí sin ar dhí thráigh meath-
 rabharta. Níor bhfuláir duit rabharta mór féin le aon-fhoghail a
 dhéanamh ann] / Chuala mise fear aniar amach ag rádh go dtóigfeá na
 muiríní ar dhíthráigh rabharta móir, is an tsean-fhairrge ach
 ní maith go gcreidim é. Ag cumadh a bhí sé sílim / Bhainfeá cairrgín
 ár dhíthráigh 'chuile rabharta annsin thíos, ach diabhal dosán ann
 anois. Crínneadh (: creinneadh) na clocha le cupla bliain. Níl a dhath
 orra amach ó'n gcré anois / Ba mhaith an dóigh breac í an L. Ph. dhá
 mbeadh sé in a dhí thráigh. Is minic ariamh a mharbhuigh mé bromóig
 uirre. Ach tá an lá indiu an-gheal l'aghaidh iascach carraige //

Dí mar réimmír aidiachta nó bréithir: dínáireach,
díshláinteamhail, dífhascamhail, dímheabhrach, dícéillidhe, dímheasc
-tha, díthocras agus rl. / Duine dínáireach í = gan aon-náire / Is
dínáireach an cleas dó é sin a dhéanamh / An scubaid dhínáireach!
Is gearr go n-imighidh sí gan snáth ar bith. Dheamhan snáth anuas
ó na másaí cheana uirre / Is dínáireach an mhaise dhuit é a bheith
ag imeacht ag ól agus ag ragarnaighil as comhair na tíre mar sin, i
leabaidh áird a bheith ar do ghnatha agad / [Is dínáireach de'n tsaoghal
an bhail é sin le cur ar dhuine ar bith. Breagh nach mbacann na
póilíos iad? Is iomdha rud is neamh-chóra dóibh a dhéanamh ná é sin atá
siad a dhéanamh]// Is fada dí-shláinteamhail í, ach bhí sí ag crochadóireacht
léithe go dtí le goirid = eassláinteamhail; mí-shláinteamhail / Tá sé
díshláinteamhail, an díthreabhach bocht // Áit an-dífhascamhail é siúd.
Tá sé ar aghaidh na righreachta = áit gan mórán fascaidh / Is dífhasc
-amhail righthe an bóthar é // Tá na gasúir sin aige an-dí-mheabhrach
adeir siad = d'uireasbhaidh meabhrach; gan aon-mheabhair ná
tuigsint ná íntleacht [is minice go fada leas dhá bhaint as seo in
a aidiacht ná in a ainm-fhocal] / [Shílfeá nachar ceart dó a bheith cho
dí-mheabhrach sin. Ba paiteanta an buachaill ar leabhar agus ar pheann
é a athair / Duine dímheabhrach nach mba léar dó dhá gcuireadh sé
stró ar bith ar ghamhain a bhí cho beaithte leis sin, go bplúcfadh sé
é. A phlúchadh a rinne sé: dheamhan ceo eile. Nuair nach raibh sé
ag tabhairt leis an deoch dhá thoildeona fhéin bhí aige leigint dó
ar fad, agus gan a dhul dhá choinneál leis / Duine dall dímheabhrach é
má's fearr mac T. Mh. ná é, agus dhá bhliain aige-san ar mhac T. Mh. agus é
síorraidhe ag dul chuig an scoil / Nach dímheabhrach é mara raibh sé
indon an cheist sin a fhuascailt. Má's mé féin is dímheabhraighe
ar bith d'fhuasclóchainn í sin / Déarfainn ar chaoi ar bith nach mbeadh
aon-ghnatha ag duine dímheabhrach ag pléidh leis an iongás siúd. Bhí
an iomarca boltaí agus cnothannaí agus "wiríní" air, agus mara laimhsigheadh
duine an ceann ceart, ba shin é a mbeadh faoi. Ní fhágfadh an rud
siúd mion mulóg dhó le chéile dhá bpléascadh sé] / Th'éis gur timcheall air
atá tabhairt amach na mbáid, ní fhaca mé aon-fhear ariamh is dí-
mheabhraighe ar bháid ná é. Níl a fhios aige a dhath in a dtimpeall /
Dheamhan dochtúr faoi sheacht ranna an domhain is dímheabhraighe ná é.

Bhí sé chomh maith dhuit fear de'n bhaile a thabhairt ag breathnú ort leis. /

Nach dímheabhrach anois é nach raibh a fhios aige céard a bhí ar an gcarr agus an fhad agus atá sé ag pléidh leo! // Duine dícéillidhe é = aidiacht as dícéille = duine gan aon-chiall /['Sé is dícéillidhe dhá bhfaca mise in mo shaoghal ariamh. Scaoil sé uaidh teach agus talamh ar amhrán. Dhá gcandáladh sé an áit siúd, ghabhfadh sé trí nó ceathair de chéadta punt / Nach dícéillidhe an duinín thú fanacht amuigh de do chailleadh féin a leitheid de lá agus breith mhaith ar an obair sin, ach a dteagaidh lá breagh / Is dícéillidhe an chaoi a bhfuil sé ag caitheamh a shaoghail: ag obair dhá dhearbhráthair annsiúd.

'M'anam ach a n-eirighidh na patairí siúd suas, gur beag é a n-omós dó. Is amhlaidh a chonnaic muid 'chuile lá ariamh é / Nach dícéillidhe an pleoitín thú a dhul ag tabhairt do bhicycle d'fhear nach raibh aithne ná eolas agad air. Níl leath-chirt leat mara bhfeicidh tú aon-dé le do ló aríst air / Gearrchaile dícéillidhe a bhí innte nachar thapuigh é, nuair a bhí deis phósta aice leis sin thiar ar an bP. Dheamhan a ngabhfaidh críoch uirre le aon-fhear go bráth ab fhearr di ná é]/ Is dícéillidhe an rud atá sé a dhéanamh anois muis, ag cur spray ar fhataí agus gan aon-lorga beo ag gabail leo //

Tá sí an dí-mheasctha (an ghaoth) = tá sí an-luainneach; ní túisce thoir ná thiar í / Tá an aimsir an-dí-mheasctha. Ní túisce in a shamhradh ná in a gheimhreadh é. Bhí scathamh de'n trathnóna indé go h-aobhinn, ach chuaidh sé ar ghála annsin ag dul a chodladh dhuinn. Is aimsir í nach bhfuil muiníneach chor ar bith / Bíonn sé an-dí-mheasctha ar a chuid óil. Ní bheadh a fhios agad ó neamh ná néal céard a tharraingeochadh sé agad. Sean-síomálachaí a bhí ann céad bliain ó shoin nó gar dhó a bhíos ag dul 'san gcloigeann air / Tá na ríogachtaí sin dímheasctha thrín a chéile ar fad. Ní túisce mór le chéile iad, ná is mian leo a bheith in árachaí a chéile aríst. Muintir an bhaile seo thiar go díreach! Ar an dá luath agus a ndéanfaidh duine mórtas le duine eile, tiocfaidh duine eicínt eile in a aghaidh / Níl a fhios agam ó Dhia céard atá sí a dhéanamh. Bhí mé ag breathnú uirre ag tochras agus ag díthochras an tsnátha sin le dhá uair, ach ní léar dom cé'n t-údar = a thocras agus a bhaint as a thocras aríst (: unwind it) /

doineann: ainm-fhocal, buineann; geineamhnach uathaidh = doininne.

Doineann: [an fhuirm thabharthaidh — doinn — is minice i gcaint] = droch-uair;
gairbhthean; uair mhór; uair dheannachtach; báisteach agus fearadh gráin; gála agus báisteach.

Tá an-doineann ann le seachtain. / Tá sé ag déanamh an-doininn le scáthamh /
Tá tú réidh le dhul ann ar an doinn seo. Caith as do cheann é /['Sí an doinn
seo a fhágfas arbhar réidh. Ná bac anois leis. Tá tú as aon-cheo a bhalú air /
Is millteach an aimsir í míle buidheachas le Dia, le doinn agus gairbhthean. 'Chuille
lá ag baint earr agus barr dhá chéile]/ Má's soinn nó doinn é ambáireach,
gabhfaidh an ghlaicín féir sin isteach. Diabhal baoghal ormsa a bheith dhá bhuachailleacht
amuigh ins an móinfhéar sin níos fuide. Aon-chás amháin é ar aon-chor. Níl aon-
athrú in dán do'n uair / Ní féidir buille maitheasa a dhéanamh ag doinn
agus ag fuacht. / Sháruigh sé doinn an gheimhridh, tá sé cho dona sin / Ní amach annseo
ar an doinn agus ar an dubhluachair atá agad a bheith dhá dhéanamh. Is fhearr duit go
fada é a dhéanamh anois 'fhad agus atá sé ag tabhairt anna uaidh go breagh /
[fc. sluagh — sluagh le doinn]

Doineanta = aidiacht as doineann = malrait soineanta = garbh; fliuch
fiadháin, "coimhigheach", "mór", fuar deallruighthe, in a chithréabacha le gála agus báistigh
[Ní bhíonn sé an-choitianta i gcaint]

Is doineanta an uair í. Agus níl aon-dheagh-ghothadh ar an trathnóna anocht ach
oiread / Tháinig sé an-doineanta anois le mí. Ní raibh gaisce ar bith air roimhe sin
féin / Tiubharfaidh sé an ghealach seo uaidh doineanta anois. 'Bhfeic-
eann tú an garrdha atá uirre anocht? Ní maith an dóigh d'fhéar é sin /

Déistean = ainm-fhocal, fireann, tuiseal geineamhnach uathaidh = déistin.
Déistean = fuath, gráin, mí-ghreann, mí-thaithneamh, col, mí-ghnaoi, uais.

Chuir an bhail a bhí air déistean orm. Is gránna an rud fear a fheiceál in a shraith
-rín mar sin ar a chuid óil / Chuirfeadh sé déistean ar aon-duine beo len a chuid
graiscínteacht' agus brocamais. Níl sé indon dhá fhocal a chur idtoll a chéile, gan
ceann aca a bheith tuatach / [Chuir sé gráin agus déistean ar a bhfaca ariamh é agus é
ag ithe. Is fiú ór muic le'n 'ais.]/ Ghlac mé déistean air ó chuala mé an
méid sin faoi. Níl aon-uair dhá gcasann sé dhom anois nach mhó dhá fhonn a
bhíos orm gan seasamh ag caint leis chor ar bith. Tá mé bréan críochnuighthe dhe /

Dol, dola = ainm-fhocal, fireann, iolraidh = dolaí [Fuaim -o i "bog", "col" agus rl.

Deirtear dol agus dola agus, i gcéill a (3) dolaí (dolaidh?)]

Dol, dola = (i) iarraidh, geábh, baitse (: batch), sraith nó gála nó sos, tuairt, iarracht, féachaint, traoiáil amháin. (ii) airgead ag dul amach, íocaidheacht, díolaidheacht, rud a bheadh ag glaothach ort nó ag teacht treasna ort. (iii) díth, díoghbháil, mairg, clóic, mairg [ní h-eolas dom ciall a (iii) a bheith ach in Oir-Thuaiscirt Chondae na Gaillimhe: ceanntar Ghleann na Madadh agus an taobh sin. Bhí an chiall céadna ag an dream ar chuala mé aca é leis, agus atá leis ins an mBunnán Buidhe ": ní dhearna sé díth na dolaidh ins an tír"]

(i) Thógadar dola bradáin arbhú aréir. Chaitheadar ar an abhainn ó oíche go maidin. Níl poll ná linn ná giodán láibe ó Ch. na gC. go dtí D. na mB. nachar shaghd siad. Deirimse leat go ndearna siad sladadh agus sladadh spleádhach freisin, ach thapuigh siad an oíche cheart — an oíche a mbeadh an bheirt is dainséaraighe de na maora ó bhaile. Tuilleadh diabhair ag bradáin muis, mara bhfuair siad garbh anois le coicís é. Is iomdha dola tóigte ag W. imbliana / Mharbhuigh muid dol mór éisc ins an gcurrach anuiridh: faidhtíní. [Bhí muid dhá gcur tharainn cho tréan in Éirinn agus a bhí muid indon freastal dóib. Ní fhaca mé a leithide de sceanadh orra in mo shaoghal ariamh agus a bhí an lá céadna. Cé'n brígh ach ní raibh deich gcurrach ar meath ó fhágfas tú seo go dteighidh tú go C.]/ Is diabhláí an dola éisc a d'eirigh le fear an phosta indé. Bhí suas le trí chéad aige, agus gan é amuigh thar chupla uair an chluig. Chaith muid an lá arbhú indé ar fad amuigh agus dheamhan a shúil a bhí againn, i gcruthamhnas duit go mbíonn ádh éisc ar dhaoine thar a chéile. / Níl an uair briste fós. [Níl mórán cosamhlacht claochmú ar an aer sin ó thuaidh. Dola eile sneachta atá air cho siúrálte agus atá cluais ar do cheann = níl an claochmú ar fáil fós (: ó shioc go báisteach). Tá tuairt eile shneachta air / Bhí an t-óganach seo thoir ag rádh liom go mbeadh an-dol máistirí scoile ag teacht amach imbliana. [Beidh a mhac féin réidh an samhradh seo sílim. Cé'n ghnatha atá ag teacht amach aca, agus gan aon-scoil len a n-aghaidh. Nach bhfeiceann tú an bheirt seo thuas atá réidh le trí bliana, agus é ag cínnt orra aon-scoil a fháil fós]/ Tá dola "poor-rates" len íoc agam anois, agus gan fhios agam

ó Dhia anuas cá bhfaighidh mé é. Tá leisce orm scaradh leis an nglaicín mhóna atá annsin thiar agam, nó go n-árduighidh sí romhainn amach. Maidir le beithidhigh, is fear gan faghaltas atá in a gcleitheimhnas anois / Teagann dola leabhar chuige 'chuile sheachtain hébrí céard a dhéanas seo leo. [Dhá mbeadh sé cho maith le Haraí-statail, ní fhéadfadh sé an méid siúd leabhar a léigheamh. Is diabhal-taí go deo an tóir atá aige ar leabhra agus ar phaipéir. 'Sé an chéad-duinoe dhá chine é a raibh focal scoláireacht' in a phluic]/ Bail ó Dhia ort, níor íoc mé an chéad-dola féin fós imbliana, ní hé amháin an dara dola a íoc. ['Sé an cíos céadna an chloch is faide siar ar mo pháidrin. Cuiridís an sirriam agam má's breagh leo, agus cuiridís as an tseilbh mé. Is beag sin agam. Maidir len a mbuachfai{dh} duine ar bith ar thalamh ins an saoghal atá ann, 'sé cuid an bheagáin é]/ Tugaim corr-dhol dhó de réir mo láimhe léar (: de réir) mar a fhaghaim ionbhadh air. Is iomdha dola éisc a d'eireochadh liom marach go bhfuil mo chuid eangachaí roistthe ar fad, agus ní féidir scair eangaighe a fháil anois / Bhain sé corr-dhol asta (: as na bradáin) anuiridh, ach ní mheasaim gur bhuaile sé fútha chor ar bith i mbliana. [B'annamh leis arsa tusa, ach déarfainn go bhfuil a dhóthain fáighte aige de'n fhíor-uisce. Tá sé ag fuasaid scoilteachaí agus is beag an dochar dhó]/ Dola amháin de na h-eangachaí atá aca sin (: ag na Francaigh) agus chíorfaidís cupla míle fairrge leo. Is furasta aithinte é. Thréig an t-iasc an cuan ar fad ó a thaithigh siad sin ann. 'Ar ndú' níl aon-fheithideach beo dhá gcastar ins na h-eangachaí sin nach bhfuil chriogtha cho maith leis an iasc / Bhí an líon ag an dream sin as Gaillimh a bhí ag saghdadh na h-abhann anuiridh. Chuala mé gur thug siad dhá chéad bradán leo d'aon-dola amháin. [Nach beag an rath atá ar do lucht aitheantais, nach mbuailfeadh amach oíche eicint agus an cleas céadna a dhéanamh. Ba chuma dóib cé'n chaoi a dtiocfadh an bhliain in a dhiaidh]/ Meastú an dtiubharfaidh tú aon-dola as na runnaigh seo atá isteach. Chuala mé go bhfuil siad in a mbáirí le cloich / Beidh sé ins an gcéad dola eile dochtúirí a gheobhas dindiúirí. [Tá sé in am sin aige. Dheamhan lá le mo chuimhne nach bhfuil sé ag dul ag an Árd-scoil sin, agus iad ag rádh 'chuile lá gur gearr uaidh a bheith in a dhochtúirí]/ Tiochfaidh éiliú ar airgead an tighe ins an gcéad-dol eile

cíos a bhéas len íoc agad. Ná bíodh faitíos ort go bhfailleochaidh siad siúd in a ngnatha. Ní fhailleochaidh muis. Má bhíonn dearmad ar bith orra, ní dearmad uatha é ar aon-chor / Caithfidh sé rud eicint agad ins an gcéad-dol eile a gheobhas sé de'n udhachta. [Ní féidir nó caithfidh. / Déanann siad dol leis sin scaithtí ach corr-uair é. Tá an t-áirdeall ro-ghéar ann, agus deir siad go bhfuil na maora atá annsin armáilte ar fad. Nach h-olc an ceart ach an oiread le scéal go mbeadh aonbhaint ag aonduine thar a chéile de'n abhainn. Nach hé Dia a chuir an t-iasc ann, agus ní dhéanfadh Sé oirille ar dhuine thar a chéile]/ Fuair sé an t-airgead sin uiliog in aon-dol amháin, 'chuile phighinn dhe. Ba bhreagh an tsuím airgid é mar sin in éindigh. Bheadh sásamh air / Bhí suas le deich gcinn aca ann in a smístí mín marbh, ach go raibh a gcuid fola ólta. Ba gheall le dol éisc as eangach iad. [Is diabhláí an t-ár a ghníos an easóig féin]/ Tá dolaí móra airgid aige. [Meastú cá'il sé dhá fháil. Níl a fhios agam nach bhfuil ciste aige in áit eicint: bheadh ciall in a leithide thar agus daoine eile nach bhfuil ciste ná stór aca]/ Ara níl sógh ná sásamh air ar an gcaoi sin dhá tharraint in a dholaí beaga i bhfad ó chéile. B'fhéarr liomsa gan a bheith ag sceidínteacht leis chor ar bith ach a tharraint in éindigh, agus an fhad agus a rachadh sé teigheadh sé annsin, mara seasadh sé ach seachtain / Mara bhfaghann sé é ach in a dholaí beaga fhéin, tá páighe sheasta dó, agus is mór is fiú dhó é sin. [Bíonn sé gearr scaithtí is dóigh, ach cuireann cupla seachtain go dtín a dhóthain é in a dheidh sin]/ Tá sé buailte anois arae ní fhéadann sé an poitín a fháil ach in a dholaí beaga. [Níl sé ann. Marach sin bheadh sé in a ridire faoi seo. Feicfidh tú fhéin air gur b'shiúd é atá deas ar a dhíol, agus nach mbéarfair air ach oiread.]/ Tá sé ag fáil dola mór anois, cupla céad punt nó gar dhó = suim airgid ag teacht chuige. Amanntaí cialluigheann sé tuarastal nó teacht isteach / Tá dola mór dó, ach tá dola air freisin = tá go leor airgid ag teacht isteach dó, ach tá rudaí ag glaodhach nó ag teacht treasna air freisin / [Is áibhéil an dola airgid é sin. Dhá bhfaghainnse an méid sin, chuirfinn ól go h-aer]/

(ii) Tá dola mór air = caitheann sé go leor a chur amach. Tá an-chaitheamh airgid air. / Má tá sé ag teacht isteach féin, tá an dola ann dhá réir. Níl a fhios ag aonduine cá luigheann an bhróig ar an duine eile / Tá a fhios ag 'chuile dhuine céard é do shlí ach níl a fhios ag mórán céard

é do dhola. Sin é an buille = tá a fhios ag 'chuile dhuine céard atá ag teacht isteach duit ach níl a fhios ag aonduine céard a bhíos ort a chaitheamh aríst; ní bhreathnuigheann daoine ach ar do shlí agus ní chuimnigheann siad gur call duit tada a chaitheamh, aindeoin scaithí nach mbeadh díol do fhreastail agad [leath-fhocal é] / Tá an ceart agad ins an méid sin, ach cá'r fhága tú an dul-amach (fc. amach). Ní beag dhó é sin ach oiread / Tá a fhios ag 'chuile dhuine aca céard é dola an chinn eile má's fíor dóib féin / An bhfuil an oiread agad agus a dhíolfadh do dhola = a d'íocfadh do bhealach / [Tá an coláiste in aisce aige, agus sílim go bhfaghann sé pighneachaí beaga dhó fhéin, ach níl an oiread aige in a dheidh sin agus a dhíolfadh a dhola. Duine an-chrionna é, ach má's eadh féin caitheann a mhuintir airgead a thabhairt dó go minic / Bhí sé in ainm agus an oiread seo céadta punt a bheith ag teacht isteach dó, agus in a dheidh sin agus uiliog, is minic a chonnaic mé é agus gan an oiread aige agus a dhíolfadh a dhola. Diabhal é muis. I gceann a beith chaithmheach dhó, bhí dola mór air]/ Tá siad deiseamhail, ach m'anam má tá fhéin go bhfuil an t-an-dola ar an teach siúd. [Ar ndú, ní teach é ach beairic. Cé'n chaoi ar dheisigh siad é? Is maith an poll i gcéad punt a chuirfeadh a bhfuil de throscán i seomra amháin ann. Diabhal bréag!]/ Níl léigheamh ar bith ar a bhfuil de dhola air sin in a dheidh sin. [Tá carr agus "lorry" aige ar an mbóthar agus péire capall, agus tá cíos trom agus rates ar an áit sin. Diabhal a fhios agam féin dá bhfanadh sé mar a bhí sé, nach mb'fhearr na gnaithí a dhéanfadh sé. As na tighthe beaga a theightear ins na tighthe móra adeir siad, ach diabhal a bhfuil na tighthe móra gan a ndonacht féin freisin]/ Pé'r bith cé'n t-airgead atá sé a dhéanamh ná nach bhfuil, tá sé báithte i bhfiacha. Is furasta a rádh go bhfuil sé ag saothrú an oiread seo céadta punt. Ach cá'il a bhfuil de chéadta de dhola air. [Tá seisear cloinne aige ag dul ag coláistí, agus measann tusa nach gcoisnigheann siad sin airgead, idir éadach, leabhra agus luach na scoile. Bi siúráilte go gcoisnigheann]/ Níl aon-tSatharn dhá n-eirigheann ar a súil nach mbíonn seifte aice, agus teagann 'chuile leithphighinn di abhaile cé's moite de bheagán a chuireas sí amach ar tae siúcra (: "groceries"). Nach dtiocfadh céad mine ráithe uirre, agus í gan sac gan mac gan muirín. Níl aon-dola uirre ar fiú trácht air / Seo é aríst é. Comhairfidh sib é sin go maith ach ní chomhairfidh sib an méid a chuirim amach leath cho maith. Tá a fhios ag 'chuile dhuine céard é mo shlí ach ní bhreathnuigheann aon-dhuine ar mo dhola / Bíonn a dhola cho mór amantaí, agus nach mbíonn an teas ag breith ar an bhfuacht aige

/ (iii) cé'n dolaí atá ort? = díth, maírg, clóic agus rl. / Bíonn a fhios ag 'chuile dhuine aca dola(i) an duine bhoicht, ach is beag áird a bhíos aca air, ach a bhfaghann siad iad féin istigh (: ins an Dáil, in a dteachtaí Dála) / Má ghníonn sé dolaí íocfaidh sé ann. Ní cóir a leigint leis. Ro-fhada atá na daoine ag éisteacht leis / Dhéanfadh sé dola dhá bhfaghadh sé cead a chinn, ach ní bhfuair /

Damáiste = ainm-fhocal, buineann. [Fuaim du. u in ubh, luibh, bun agus rl.]

dámaiste = dochar, díobháil, millteanas, mísc, místáid, rud as bealach, foghail agus rl.

Rinne an tóirneach an-damáiste / Ba bheag an damáiste a rinne na beithidhigh ins an ngort / Déanfaidh an cogadh seo damáiste shul a mbeidh réidh dhó / Déanfaidh sé damáiste len a chuid cainte, déanfaidh sin. /

Damáisteach: aidiacht as damáiste.

Damáisteach: docharach, díobhalách, místáideach, tugtharach do mhilleadh, do mhísc agus rl.

Is damáisteach an ruaig shlaghdáin í seo. Tá an tír buailte síos / Nachar dhamáisteach an cleas dó cead scuir a thabhairt dhá chuid gamhna mar sin agus a fhiosacht dó go ngabhfaidís i mbradghail. Ach ba chuma leis / Rud damáisteach é an poitín: fágann sé na daoine gan spré, ach breagh nach bhfanann muid uaidh. Ní chuireann sé aon-fhios orainn marach go dteigheann muid féin chuige, marach go dteigheann sin. Muid féin is measa /

Dainséar: ainm-fhocal, fireann, iolraidh — dainséir. [Fuaim — a gearr go minic, ach is minic freisin a bhíos fuaim geall le ie ins an bhfocal Béarla "die" ar "ai"]

Dainséar = contabhairt, baoghal, tromfhásc, idteannta, sáinn, cruadhchás.

Níl dainséar ar bith ann má ghlacann tú go socair thú fhéin, agus gan aon-fhaitíos a bheith ort. Is beag oilbhéas atá ann chor ar bith / Tá an dainséar ins an ól i gcomhnaí. Ná h-abruigheadh aonduine nach bhfuil / Badh é an dainséar is mó é a raibh mise ariamh ann. Is maith a chuaidh mé as nachar criogadh mé / 'Sé an dáinséar is mó atá ann anois nach ndiúilfidh sé ar aon-chaora, nó má dhiúileann féin go nglacfaidh siad fuath dhó.

Dainséarach = aidiacht as dainséar = contabhairteach, baoghlach

Is dainséarach an áit a bhfuil sé, dhá sciorradh a chois, i bhfad uainn an anachain agus an urchóid! /

Dolaidheacht = ainm-bhriathar, ainm-fhocal buineann. [In a ainm-bhriathar amháin.

Ní abruighthear "dolaim" agus rl. Focal an-choitianta é is gach uile áit]

Dolaidheacht = dolaí éisc a thógáil le líon nó eangaigh; iasc a thógáil le líon

in inbhear abhann nó áit de'n tsórt sin. Tugtar go h-áirid é ar na

bradáin a tóigtear uair ins an ló nó dhá cheann de ló in imeacht séasúir.

[fc. Dola]

Tá siad ag dolaidheacht thíos annseo le cupla lá. Thóg siad dola mór trathnóna

indé. [Má maireann dóib is gearr go mbeidh na chúig chéad bradán tóigthe

aca. Sin é a bhfuil siad in ainm agus a thógáil de réir an mhargaidh, ach 'ar

ndú' mo chreach, is beag áird a bhéas ar an margadh sin]/ Bíonn siad ag

dolaidheacht in inbhear na h-abhann 'chuile bhliain ... [Deir tusa gur beag atá

de barr na dolaidheacht' ag na maora, ach marach go bhfuil meastú an

bhfanfaidís ann. Nach bhfaghann siad na liatháin agus corr-bhradán amach i ndeir-

eadh an tséasúir, idteannta hébrí cé'n pháighe atá dhóib]/ Chuaidh siad siar

oíche ag dolaidheacht ar abhainn Ch. Bhí eangach an-mhór go deo aca. Níl a

fhios cé'n dol a thug siad leo an oíche sin. [Deir siad nach taobh le chúig nó sé

de chéadta a bhí siad ... 'Ar ndú' dhá mbeirtí orra gheobhaidís fruisín, ach

níor rugthas. Mo ghrádh iad. Bheadh ciall in a leithidí seach agus an dream

atá thart annseo nach leigfeadh an faitíos dóib breathnú síos thar

shlat an droichid aimsir síolruighthe]/ Bhuail muid amach ag dolaidheacht le

líon scríbe. Bhí an-áirdeall ag na maora ar an abhainn an t-am céad-

na ach dhá fheabhas dhá raibh siad ar a maidí, thug muid as cionn leath-

chéad uatha. Níor dhroch-dhol ar bith é aon-uair an chluig amháin / Dá seaduigh-

eadh sé an chochallóireacht, bheadh rud dá barr aige, agus ní istigh ar thóin an

phríosúin a bheadh sé indiu. Ach bhí an iomarca saint' ins an airgead aige agus chuaidh

sé ar dholaidheacht agus sin é a d'fhága a chosa nighte. [Is beag is ionann an

faire atá ar na srutháin agus an faire atá ar an abhainn.

Ní chorróchadh an t-éan — ní airighim fear agus líon aige — ar an abhainn, nach

mbíonn sé braithe ag na maora, nó mara mbíonn is furasta dóib scéala a

fháil air]/ Is olc an ceart é go bhféadfaidh fear airgid a theacht agus an abhainn

sin a thógáil le h-aghaidh 'dolaidheacht' agus gan comhaireamh na sop le fáil ag

an dream atá tórainneach léithe. [Ach tuilleadh diabhair againn! Nuair a

roinneadh an talamh ní raibh mac an aoine bheo ar an dúithche nachar shaighneáil

an abhainn don bhoc mhór seo thiar. Sin é a d'fhága aiste ó shoin iad. Ach cé'n mhaith ag caint!

Cé'n fios a bhí ag na daoine!]/ Tá an tír bánuighthe ag an dolaidheacht sin. Nach bhfuil

bradáin na h-Éireann uiliog ag dul anonn go Sasana dhá barr? / Tá an-dolaidheacht éisc

annseo thíos i mbliana /

Dólámh, Dóláimh, Dólámhach, Dólámha, Dólúm (: dólom?)

Dólámha: ainm-fhocal; ní bhíonn sé ach iolraidh

Dólámha: gach imreoir ag imirt ar a aghaidh féin i gcártaí, agus gan

páirtidheacht ar bith a bheith ann [Deir Foclóir Uí Dhuinnín

l. 356 faoi dólámh ": a playing in pairs, as at cards; imrimíd

dólámha, let us play in partnerships (two in each party) (Con.)".

Tá mé cinnte nach bhfuil an chiall sin leis i gCondae na Gaillimhe.

B'fhéidir dhó a bheith amhlaidh i gCondae Mhuigheo. Tá sé an-tréan in áiteachaí

i nGaillimh: Camus, Rosmuc, Iorras Ainneach agus rí.]

Dólámha a bhí muid a imirt / An imreochaidh sib dólámha nó an ngabh-

faidh sib i bpáirt. Rud ar bith a thogróchas sib / Nuair nach bhfuil ann

ach an ceathrar againn, ní fiú dhuinn bacadh le páirtidhthe. Is

fhearr an imirt a bhéas ar dhólámha. Cé mhéad a chuirfeas sib air? /

[Ní féidir comhaireamh a choinneál idir seisear le dólámha. Teigidh

in 'u' (: bhur) mbeirteannaí. Ní bheidh an bun amuigh choidhchin má's

dólámha a dhéanfas sib / Chaitheamar an oíche ag imirt dólámha

agus leithphighinn ar an gcluiche. Tá a fhios agadsa gur beag an

ghnóthachan a d'fhéadfadh a bheith annsin. Dhá phighinn a bhí agam

fhéin de bharr na h-oíche]/ Tá a fhios agad go maith nach call

lomadh le seisear ag imirt dólámha agus gan duine ar bith fiche.

Dhá gcoinnightheá do chuileata, ní fhéadfadh sé a dhul amach. Ba

bun istigh é. Ach thug tú tuitim imeartha dhó. 'Ar ndú' ní ghabhfadh

duine ar bith ag lomadh mar sin, nuair nach mbeadh sé in don

lomadh in ath-uair. Cé'n brígh ach thú ar an gcúig! / [Caithigidh

suas na dólámha agus teigheadh muid i bpáirt. Tá an comhaireamh

ag dul amú orm le 'chuile chor. Níor mhór cléireach len a choinneál

comhartha / Ní imreochadh sé ach dólámha mar cuireann sé a shúil

thar a chuid i gcomhnaí. Is mór leis a dhul a roint le duine ar bith

eile. Ní bhíonn sásta dhó, mara gcrapaidh sé fhéin leis ar fad, hé

-brí cé'n sprus phighneachaí a bhíos ann. Tá sé an-ghar dhó féin.]/

Ní imreochaidís dólámha chor ar bith soir. Páirtidheacht a bhíos

ann i gcomhnaí. Dólámha is mó a d'fheicfeá an taobh seo, mara

mbeadh hochtar ann go díreach, agus imrightear dólámha le

hochtar féin scaithtí /

Dólámh, Dóláimh, Dólúm (dōlūm): aidiachta nó do-bhriathra.

[Dólámh is mó adeirtear, ach deirtear dóláimh freisin (Bearna, Spidéal). Dóláimh adeirtear le ciall a (iii). Deirtear dólúm le ciall a (i) an-choitianta in áiteachaí i gCois-Fhairrge (Spidéal)

Dólámh, Dóláimh, Dólúm: (i) i gcomhnaí; d'fheacht agus go h-áirid; síorraidhe. (ii) as éadan; go tréan; gan iadhadh. (iii) as dóláimh (le dóláimh): acmhuinneach; go dúbhshlánach, le láimh láidir, go tuineanta, go h-éagcórach, go tréan, gan aon scíth, go díbhirceach

Bíonn sé leis dólámh (Rosmuc) = [dólúm Spidéal, ach dólámh freisin scaithtí]

Tá sí ag breith dólámh = ag tabhairt páistí ar an saoghal i gcomhnaí, nó go minic / Caitheann tú an píopa dólámh / Tá tú ag gabhail do'n mhóin dólúm /

Bíonn sé dólúm ag cúirtéaracht / Dheamhan ceo ó neamh atá sé a

dhéanamh ach ag ól dólámh. Níl sé ag tógáil ceann ar bith as anois,

ná dheamhan ceann / Bíonn sé ar an gceird sin dólámh. Ní fhaca aon-

fhear ariamh mar é nach scóthfadh duine gan carra chainte a chur air, agus eadar

shuth a chaitheamh ag seiteamas leis / [Ní bheidh aon-cheo de bharr na

móna mara bhféadaidh duine caitheamh léithe dólámh. Fadó, ní bheadh

call duit a dhéanamh ach a baint agus thriomóchadh sí uaithe féin, ach

tá a fhios ag mo chroidhe go dtigeann an oiread doininne anois

'sa samhradh agus nach mór giollacht mhaith féin a thabhairt di, nó ní

thriomóchaidh sí / In éadan na feamainne dólámh! Is mór an saoth

-ruidhe thú, ach cé 'aghaidh a bhfuil sí agad. Ní chuirfidh tú aon-chaoi ar

a leath choidhchin ach a fágáil annsin nó go lobhaidh sí. Dar príosta

is ort atá an t-uabhar indiaidh feamainne] / Bíonn an clabaire

sin ar an nathaidheacht sin dólámh. Is acmhuinneach uaidh

daoine eile a chur in árachaí a chéile, má thugann siad áird ar

bith air. Shaghd fadh sé dhá chrích Mhuire in a chéile / [Déanann sé

braonachaí poitín dólámh, ach deir sé nach mbíonn tairbhe ar

bith anois air. Barr daibhchí ar fad é adeir sé liom an lá faoi

dheireadh] / Dheamhan smeach a ghníos B. ach ag foghlaeracht

dólámh; ná go sílim nach bhfuil sé indon aon-smeach a dhéanamh.

Ó a ghorthuigh sé a láimh, tá sí ag dul in a aghaidh ariamh ó

shoin / Ní beo é, mara mbeidh sé ag imirt chártaí dólúm.

Dheamhan oíche dhá n-eirigheann ar a shúil nach gailleann sé,
 ach ní bhíonn aon-mhaith aige ann in a dheidh sin, gan a dhul
 ag imirt aríst. Ag súil le gnothachan a chailleas an
 cearrbhach, adeir siad / Aon in aon tsúil é, agus in a dheidh
 sin, imighthe a bhíos sé dólúm. Tá a shliocht air: níl
 tada déanta aige. 'Ar ndú' ní hé a athair atá indon
 freastal dhá bhfuil d'obair annsiúd anois / I nG. atá sé
 dólámh, hébrí céard a thugas ann é. Ní fhéadfadh gnatha a
 bheith aige ann 'chuile lá 'san aer // Bíonn sé leis dóláimh i
 gcomhnaí = deir cuid de na daoine é seo = i gcomhnaí, i gcomh-
 naí / Ní bhfuigheadh sé saoradh ná séanadh ar a chuid airgid uaidh, ach
 ag gealladh dhó dóláimh i gcomhnaí / Goideann sé dólúm //

Bíonn sé ag tarraint anoir dóláimh = as éadan; go tréan
 (Bearnna) / Bhí sé ag ceilt dólámh = as éadan a chéile (Rosmuc) /
 [Tá sé ag cur fheamainne amach dóláimh. Shílfeá agus a bhfuil
 tarraingthe anois aige go mbadh cheart go mbeadh a bhfuil
 ag gabhail leis sean-leasuighthe / Tá móin ag imeacht anois
 de bhóthar Sh. Ú. dólámh. Níl cinneadh go deo le'r imigh de mhóin
 as le mí. Tá sciobadh uirre anois. Dhá seasadh na daoine ó
 lucht na lorries, ghabhfadh sí airgead thar mar atá sí ag dul /
 Bail ó Dhia ort féin agus ar do chuid fir fánaighe! Ní bhfuightheá
 fear fánaighe anois ar ór ná ar airgead. Tá siad ag lascadh
 dólámh go Sasana / Má sheasann an sneachta seo cupla lá
 eile, nó an biadhú seo féin, ní bheidh éan 'sa gcomhnaireamh
 ceann. Tá sé dhá gcriogadh dóláimh. Tháinic cheithre cinn de
 dhruideachaí isteach ar an urlár indiu, agus ní raibh ann ach go
 raibh siad istigh nuair a cailleadh iad]/ Marbhóchaidh siad na Gear-
 mánaigh dólámh anois, ó d'eirigh leo a bhfáil faoina spreacadh.
 Is iomdha créatúlacht a rinne na diabhail ariamh, agus níor fhreag-
 air Dia orra é in a dheidh sin. Ach níl againn a rádh ach tús na
 breithe ag Mac Dé! / Dar fiadh muise, tá muid ag ídiú plúir
 dólámh. Agus tá caint go n-árdóchar é, agus go bhfuil sé ag dul
 'un gainne. M'anam má theigheann go mbainfear cuid de na

daoine as a gcleachta, go mbainfear sin / Tá tú ag cumadh
bréag dólámh a dhiabhail. Nach gránna an chaoi dhuit a bheith ar an
gceird sin igcomhnaí / Tá na beithidhigh ag imeacht air dólámh.
Chreidim gur díleághadh nó smál eicint é, atá ar an duine bocht //

Chinn sé dólámhach orm é a dhéanamh (: Rosmuc) = amach agus amach =
thar éis mo dhíchill = chinn sé dólámh orm (Spidéal) / Chinn
sé críochnuighthe dólámhach orm é a thógáil, té (: cé) go ndeachaidh
mé fhoisceacht rud ar bith dhó. Ach ní fhéadfainn a chur ar
bruach th'éise sin, dhá naomhtaí mé /[Tá sé ag cinneamhaint
críochnuighthe dólámhach orainn ceart ar bith a bhaint dhe. Má chuir-
tear comhairle ar bith air, is mian leis a dhul ar achrann. Níl a
fhios agam ó neamh na néal céard a dhéanfas muid leis]/ D'fhéach
sé mé dólámhach a chur in aer 'léis (: tar éis) nach cheal
a shaothruighthe é. Ach tá an-scráib-neart ann. Agamsa atá
a fhios é /[Chinn sé críochnuighthe dólámhach ar J. an bulán a chur
amach as an ngarrdha, th'éis cho danra agus a bhí sé in a éadan. Leag sé
trí bhearna dhó, ach ní ghabhfadh sé amach i gceachtar aca ach soir
agus siar an garrdha, nó go raibh J. sáruighthe ceart aige. Annsin bhí
ath-obair air, ag árdú na mbearnaidheachaí aríst. D'imigh leis
go nglaothfadh sé ar chongnamh. Ach ní raibh sé bailighthe anuas lúib-
inn an bhóithrin nuair seo anoir an bulán, agus leagann sé brúisc
de'n chlaidhe agus amach leis gan iarraidh gan athchuinge!]/ Chuaidh an
dorugha i bhfastódh 'sa stupóig agus chinn sé orm dólámh a thabhairt
liom nó gur bhris mé é. Cé'n bhrigh ach bhí breac breagh buailte
agam /[Chinn sé críochnuighthe dólámhach ar J. Bh. "lorry" a
thabhairt 'sa mbóithrín sin cheana agus ó thárla nach dtug sé
sin ann é, tá sé fánach ag aonduine eile a thabhairt ann.

Ghabhfadh J. le "lorry" ar dhroichead spioróide. Tá an bonn
uilig ag craitheadh faoi, ach 'ar ndú' is furasta aithinte agus é
déanta ar thonn-fhriuchóig / Cinnfidh sé dólámh
ort an t-asal sin a cheannsú, mara gcuiridh tú ar stábla
é agus neart ocrais a thabhairt dó. Deirimse leat gur gearr
a bhéas sé sin dhá fhágáil ar bheagán macnais. Bhí asal
agamsa agus bhíodh sé ar an gceird chéadna ... // Tá sé dólámh-

ach dhá dhéanamh = tuineanta, díocasach, díbhirceach,
 dícheallach, ar a shean-neart, go dubhshlánach / Is togha fear
 oibre é. Coinneochaidh sé leis go dólámhach / Is diabhaltaí dólámh
 -ach a chaith sé in éadan na gclochar sin suas, nó gur réidhtigh
 sé amach idtigh diabhail iad. Dar fiadh 'sé atá i riocht bail
 ó Dhia air. Tá mé ag ceapadh nach n-iarrfadh sé aon-scith dhá
 lá a shaoghail ach ag ordlaidheacht (: æurLīxd) / [Tá sé dólámhach
 ag scrathadh portaigh indiu. Bainfidh sé móin anois mar déarfá
 leis é, go ceann seachtaine agus fágfaidh sé caithte ina
 cora annsiúd í gan aon-scaradh choidhchin. Sin é an rud a ghníos
 sé 'chuile bhliain beo / Shílfeá go bhfuil sé thíos ag saothrú
 sléibhe dólámhach. Dar fiadh muise féachfaidh an mhuing siúd
 leis é freisin. Sí atá deas air / Tháinic sé isteach an oíche faoi
 dheireadh, agus bhí na gearrbhodaigh seo thíos istigh ar cuairt. Ní
 raibh sé mórán leis an naoi a chlog. Spréach sé. D'fhugair sé
 go raibh sé thar am codlata. Shílfeá go dtiubharfadh sé na diabhail
 de'n Chruaich ag strócadh ag iarraidh an pháidrín a rádh. Chuaidh na
 gasúir ar a nglúine. Shíl siad gur páidrín dólámhach a bhí
 sé le rádh ... = go raibh sé len a rádh as dubhshlán, agus go n-abróchadh
 sé é, ba chuma cé'n treampán a chuirfí air]/ An claidhe dólámhach
 atá tú ag brath air a dhéanamh annsin? Cé'n tsamhaoine dhuit thú
 féin a mharbhú leis. [Nach bhfuil a fhios agad gur gearr go mbain-
 fidh tú stangadh asad féin le na clocha móra sin, mara
 nglacaidh tú t'ionbhadh nó go bhfaghaidh tú congnamh. M'anam
 nach ceird do dhuine a bheith in a scanrachán mar sin]/ Tá sé ag
 déanamh bóthair dólámhach isteach 'sna garrantaí thoir. Má
 tá féin, ní gan í gan ó é. Tá clocha i dtalamh annsiúd agus ní
 bhainfidh a cheann-finne iad. Ach beidh sé siúd ag tuineamh
 leo nó go gcuiridh sé as ar uain nó ar éigin iad. Tá sé an-
 dubhshlánach nuair a chaitheas sé rud in a chloigeann / [Ghléas sé
 an capall agus amach leis dólámhach len a cur faoi'n gcarr:
 capall nach raibh faoi aon-charr ariamh. Ní raibh aon-mhaith é a
 bhacadh. Dar príosta, bhain sé a ceann di in a dheidh sin, agus gan
 duine na deoraidhe aige ach é féin]/ Tá sé ag foghlaim dólámh

-ach. Dhá bhfeictheá annsiúd é agus a chual leabhar aige in éadan an bhuird agus ní bhreathnóchadh sé ort, dhá mbeitheá ag marbhú mairt ach ag foghlaim leis // Tá sé dhá dhéanamh sin as dóláimh (le dóláimh) anois. Má chuireann aonduine aon-araoid air, 'sé an chaoi a dtosóchaidh sé ag "dáráil" (: daring). Nach olc an croidhe atá aige. = duine a bhí ag déanamh rud as bealach go h-éagcórach, go dubhshlánach, agus le láimh láidir / Bhí sé thoir annsin ag cara na mbradáin agus camóig aige, agus é dhá gcaitheamh thairis (: na bradáin a bhí á fhostú) as dóláimh = bhí sé dhá gcaitheamh suas cho tréan in Éirinn agus a bhí sé indon / Bhí M. Mh. ina sheasamh annsiúd, agus gacha le dorna aige orra agus é dhá leagan le dóláimh. Dheamhan rud a chonnaic tú ariamh mar é. Chuaidh sé tríotha mar thiocfadh seabhac thríd bhulc druid-eachaí / [Bhí sé seo thiar muise thíos ar an gcarraig indiu agus é ag cur bhallaigh aníos as dóláimh. Ní fhaca tú aon-bhualadh ariamh mar a bhí orra, scaithín th'éis am dinnéir, ach ó a thosuigh sé ag tuileadh, níor fhan freagairt ar bith ann. Bhí sé cho maith dhuit a bheith caithte amach ar thulán le 'bheith ann] / Sin é an chaoi a bhfuil sé anois, cuirfidh sé amach a bhfuil 'sa teach le dóláimh. Ach a mhaisce féadfaidh sé ó atá "saighneáil" (: signing) faighte aige ar an áit. Is mór an díol truaighe na dílleachtaí bochta eile. Nach diabhláí nachar chuir an t-athar contar eicínt sa n-udhachta, ach tá sé mall anois ... / [Tá sé ag déanamh cloinne as dóláimh. Chreidim gurb sheo é an cúigeadh duine aige anois. Nach maith an t-údar é sin! Agus dheamhan ceo caidéise atá sagairt ná dream ar bith eile a chur air. Ach tuige a gcuirfeadh! Caitheann sé lán laidhre aca ...] / Chonnaic mise iasc glas istigh annsin thíos bliain. Bhí líonta cléithe agus camógaí agus 'chaon tsórt againn in a n-éadan. Tháinic siad aníos cho fada faoi dheireadh agus faoi dheoidh, agus nach raibh ort ach seasamh 'sna locháin, agus a bheith dhá gcaitheamh thart suas ar an talamh tirm le dóláimh. Ní fhaca mé a leithide de chaoi orra ariamh. Tá sin anois cheithre bliana fichead go h-am seo / [Ara dheamhan thiomanta claidhe ná fál ar an mbaile nach bhfuil leagtha aice sin thuas as dóláimh agus gan goir ag duine tada a rádh in a dheidh sin, mara leat a bheith marbh] /

Domhainn (: d̪əu:n̪): ainm-fhocal, buineann, geineamhnach uathaidh:
 na doimhne (dev'nə : dəiv'nə); ach is annamh é is san tuiseal geineamhnach.
 Doimhneacht: (dev'nəxd : nó dəiv'nəxd): ainm-fhocal, buineann, tuiseal
 geineamhnach uathaidh: na doimhneachta.

Domhainn = an fad ó'n a bhéal go dtín a thóin atá rud, nó ó'n a uacht-
 ar go dtín a íochtar (claise, talamh, fairrge, bairille, tobar, intinn
 duine agus rl.); i lár áite; deireannas.

doimhneacht: mar a chéile é agus domhainn ach gur cinnte é doimhneacht
 agus gurb as is mó a baintear leas le na réamh-fhocla. Tá idirdhealú
 eatorra ar bhealaighe áiride freisin .i. doimhneacht na fairrge
 (: depth of the sea), domhainn na fairrge (: the deep seas). Deirtear
 "cé'n domhainn é" agus "cé'n doimhneacht é" cho maith le chéile, ach chítear
 dhom, nuair adéarfai "cé'n domhainn é" nach bhféadfai a thabhairt faoi
 ach buille faoi thuairim, cuirim igcás, an fairrge, criathrach, talamh
 nó a leithidí. "Cé'n doimhneacht é": is féidir a bheith níos barrainn-
 ighe faoi, nó d'fhéadfai a thomhais .i. bonn tige, portach, uaigh, bairille
 agus rl. Baineann domhainn go h-áirid le rudaí atá síos faoi dhromchladh
 an domhain. Baineann doimhneacht le rud ar bith, soithigh, scéal,
 intinn duine, caint agus rl. Ní bhainfeadh domhainn mar ainm-fhocal
 leo sin. [Níl aca ach an t-aon aidiacht]. Cho fad agus is léar dom is mar
 sin atá sé thríd agus thríd i gcaint na Gaillimhe, aindeoin gur beag
 idirdhealú is léar do chuid mhaith cainteoirí, ach de réir mar a
 theagas an chaint leo /

Cá'il an domhainn atá is an easca! An bhfeiceann tú é sin chor ar
 bith? = tá an easca an-domhainn / Shílfeá nach bhféadfadh
 fear Achréidh an domhainn sin (: de phortach) a bhaint as ucht.
 Mara mbaineann sé a leath an chéadair, agus a dhul síos agus an
 leath eile a bhaint annsin / Níl domhainn ar bith is na portaigh atá
 againne. Bhainfeá an tríomhadh barr ionnta ar eigín. Dheamhan
 ceo leis /[Ná bac le domhainn 'sa talamh sin! Tá tú go leic ar an
 bpuínte / Is beag an domhainn chor ar bith atá 'sa ngarrdha thiar.
 Tá an chloch leis is 'chuile áit ann]/ Leacachaí uiliog atá
 in íochtar an bhaile. Níl a ndóthain do dhoimhne (domhainn freisin)

ionnta le cur / Ní mórán domhainn chréafóige atá annsin chor ar bith. Beidh tú go gaineamh ruadh ann le dhá spreab / Má fhaghann tusa an domhainn ann, sin é a bhfuil uait. / [Níl a fhios cé'n domhainn atá 'sna portaigh sin. Portaigh easca. Chuaidh mise naoi mbarr cheana 'sa gcloigeann i bhfus de mo phortach féin, agus ní raibh tús ná deireadh leis / Níl ort a dhul ann ach domhainn na láighe nuair atá tú ar an mbonn dubh sin : bonn móna. Is dóigh gur talamh móna a bhí ann roimhe seo.] / Cé'n domhainn a chuaidh sibh ann? (nó cé'n doimhneacht a chuaidh sibh ann) / Is olc an áit roillice é sin, dar fiadh. Níl domhainn ar bith 'sa talamh sin // Bhí mé amuigh indomhainn an criathraigh uiliog, nuair a ghoin m'aire mé. Ach bhí sé mall agam an uair sin a theacht ar ais = amuigh i lár an chriathraigh; i bhfad amach ar an gcriathrach / Déanann siad amach ar dhomhainn an chriathraigh uiliog é, amach taobh amuigh de chlochar É. / Má theigheann tú isteach indomhainn na h-easca sin, tá an tseamair Mhuire agad, má fhéadann tú a theacht amach. Tá sí sin cho bog le gruth fút / [An té a ghabhfadh amú ar dhomhainn na gcriathraigh sin ar cheo, ghabhfadh sé righe leis a theacht slán as] / Ní shásuigh-eann uair ar bith é a bheith amuigh ach ar dhomhainn na h-oíche = amach deireannach nó i lár na h-oíche / Céard a bhíos sé a dhéanamh ag ruathrúch mar sin ar dhomhainn na h-oíche. Shílfeá go mbadh chóra dhó a bheith in a chodladh / Bhí muid amuigh ar an domhainn, ach, má bhí féin níor eirigh faice linn = ar an meath-mhóir; i bhfad amach is an bhfairrge; ar chaoláire na Gaillimhe, bheitheá ionann agus leath cuain (: leath bealaigh treasna idir Gaillimh agus Condae an Chláir sul a mbeitheá ar an domhainn / [Is deas é mo churachóir muis! Dheamhan a chos sin a thiubharfadh an domhainn amach air féin dhá bhfághadh sé Éire bronta air / Thug sé an domhainn amach air féin 'sa mbáidín iomramha ar maidin. Ní fheicim anois chor ar bith é / Feicim dhá churach amuich ar an domhainn. Cé h-iad féin meastú?]/ Ní leigfeadh an faitíos dó a dhul amach ar dhomhainn an chuain sin, ní áirighim

a dhul ar dhomhainn sean-fhairrge = [domhainn na sean-fhairrge = amach uile go léireach ó'n talamh is fuide siar in Éirinn .i. ó Leitir Mealláin, nó Árainn nó Iorras Ainneach nó Iorras Mhór] / Tháinig sé ina lom gaoithe adtuaidh orra, agus cuireadh amach ar dhomhainn na seiscinne iad. Leig siad do'n churach imeacht 'sa bhfeacht faoi thoildeona Dé / [Chaithfeá a dhul amach ar an domhainn mhóir (: amach an-fhada) le iasc mór mar sin a mharbhú. Ní thaobhuigheann na cnúdaín ná na colmóirí ná na brain an cladach chor ar bith / Thosuigh an bheirt ag iomramh in aghaidh a chéile: duine aca dhá cur go Condae an Chláir, agus an duine eile isteach. Sílim gurb é M. B. a bhí ag iarraidh a dhul go Condae an Chláir. D'eireochadh dhó: bhí bara na h-imirce ariamh faoi ... Céard sin ort? Nach raibh siad amuigh ar an domhainn mhóir — cuid is mó ná leath cuain / Ní bheadh sí indon a bharraidheacht ar an domhainn in a dheidh sin. Bíonn brachlainneachaí móra fairrge ann leithide an lae indiu / Má tá fút a dhul ar an domhainn níor mór dhuit cuid is mó na sin de dhorugha. Cúig nó sé d'fheadhanna eile / Dhá n-eirigheadh sé dhuit ar an domhainn, dheamhan cladach a d'fheicfeá go ndéanfadh Dia Diarmuid díot. Ná baoghal a bheadh ort!]/ Cé'n doimhneacht a bhí an tobar nuair a chart sib é? / Cé'n doimhneacht í an chlaise sin thoir? Chúig troighthe? / Níl trí troighthe ar doimhneacht is na h-uaigneannaí siúd / Tá sé h-ocht dtroighthe ar doimhneacht / Tá gearradh air atá dhá orlach ar doimhneacht / Tá an fhairrge cheithre feadh déag ar doimhneacht ar an muráite a raibh muid indiu / Cé méad ar doimhneacht a rinne tú é? / Níl do phortach-sa an oiread céadna ar doimhneacht agus atá mo phortach-sa = níl an domhainn chéadna in do phortach-sa agus atá in mo phortach-sa / Tá an áit sin in a dhiabhal le doimhneacht / Cé mhéad de dhoimhneacht atá aige ar an áit a raibh muid an lá faoi dheireadh? / Ní mór duit poll a dhéanamh indoimhneacht claise (: cho domhainn le claise) len a aghaidh / Is mór an

doimhneacht atá 'sa talamh sin thar mo chuid-se / Ní
fuláir duit a dhul doimhneacht mhaith leis, leis an ath-fhód
a chur aníos. / Tá an garrdha sin amuigh muis ar beagán
doimhneachta l'aghaidh cur de'n tsórt sin / Caithfidh tú
a bheith ar t'aireachas féin ag an doimhneacht atá
in áiteachaí 'sa tráigh sin le linn lán-mhara / [Féadfaidh
tú a dhul do dhoimhneacht fhéin amach, sul a mbaintear
ansin thú. Ná bíodh faitios ar bith ort. Níl an fhairrge
go dtí t'imleacán fós, a dhuine! / Is mó an doimhneacht
adeir siad an fhairrge in áiteachaí annsin amuigh ná
taobh thiar de L. M., an áit a bhfuil an tsean-fhairrge /
Tá doimhneacht in do chuid cainte / Bíonn doimhneacht
agus meadhchan 'sa méid adeireas sé [ní féidir domhainn
a rádh leis seo] / Níl doimhneacht ar bith ann, in a dheidh
sin. Tá a fhios ag 'chuile dhuine céard atá in a chroidhe] /
Bhí doimhneacht i gcaint na seandaoine, nach bhfuil i
gcaint na ndaoine atá anois ann, dhá mhéad foghlaim
agus gaisce iad / Ní caint ar sraith atá aige a mh'anam.
Bíonn doimhneacht mór in a sheanmóir / Tá doimhn-
eacht in a intinn sin nach mbeadh a fhios ag duine dhá
gcaitheadh sé dhá lá a shaoghal in a bhuil / Caithfidh tú
domhainn (doimhneacht) a chur ann thairis sin /

Domhainn (: d̪əu:n̪ˠ): aidiacht ag freagairt do "domhainn"
"doimhneacht". Tá dhá shár-chéim aige "(is domhainne", "is doimhne")
cé nach bhfuil ann ach an bun-chéim amháin: domhainn. Tá
roint de'n idir-dhealú a sainigheadh thuas idir "domhainn"
"doimhneacht" mar ainm-fhocla, le brath i mbreis agus i sár-
chéimeanna an aidiachta, cé nach bhfuil sé cho cruinn sin
féin. Domhainne: an t-aidiacht iolraidh.

domhainn = doimhneacht a bheith i rud (: fairrge, talamh, buicéad
bróga, oíche, intinn agus rl.); i bhfad amach, mall, deireannach.

Chaithfinn amach thú is an bpoll is doimhne 'sa bhfairrge / B'fhearr
dhuit bró-mhuilinn faoi do mhuineál agus thú caithte amach sa

bpoll is doimhne 'sa bhfairrge, mar adubhairt an sagart ná
 a bheith ar cheird de'n tsórt sin. 'Sí an cheird dheireadh í /
 Talamh an-domhainn é / [Shílfeá go bhfuil an bhróig sin an-
 domhainn / Tá a dhruim an-domhainn = lagán mhór innte /
 Tá leicne domhainne aige = lagáin domhainne in a leicne /
 Tá an teach siúd an-domhainn = déanta i ngleann /
 Cladach domhainn atá annsin thíos / Caitheann siad a
 dhul amach anois ar na criathraigh domhainne leis an bpoitín
 a chur i bhfalach. Poitín gan sásamh é / Teigheann siad sin
 ag iascach amach ar na fairrgí domhainne is na báid mhóra
 sin / Caithfidh muid a thabhairt amach ar an bhfairrge
 domhainn lá eicint. Beidh sé an-lionruighthe annsin. Ní
 raibh sé ach ag imeacht le cloich fós] / Tá an capall sin an-
 domhainn in a druim / Tá sé istigh ro-dhomhainn agad / Nach
 diabhaltaí domhainn a chuir tú ann é / Gearradh domhainn é /
 Chuaidh an dealg an-domhainn in mo chois / Chuir sé an buidéal
 an-domhainn 'sa móta. Nuair a chuaidh mise ar a thóraidheacht.
 Fhobair nach bhfuighinn chor ar bith é / Tá sé domhainn sa tal-
 amh indiu. = tá sé curtha 'san uaigh / [Is domhainn idtalamh
 atá an duine bocht anocht, go ndéanaidh Dia trócaire air /
 Nach bhfuil S. É. domhainn 'sa talamh le fada an lá / Ná
 bac le S. Ph. Mh. Tá a cuid bainne sláinte ólta. Is gearr
 gur domhainn i dtalamh a bhéas sé / Bhí sé an-domhainn
 i bhfairrge indiu = an-fhada amach / Ná teighidh domhainn
 i bhfairrge anois Dia aithnighthe! / Tá an eitinn go
 domhainn in a chnámha = tá sí in ainsil air / Ní raibh aon-
 ghoir agam corruighe a mhic ó agus an slaghdán bradach sin
 go domhainn in mo cnámha / Is furasta le 'chuile ghalra a
 dhul domhainn i gcnámha na ndaoine anois, má's in ísle
 bhrígh atá siad thar mar a bhí siad fadó. 'Chuile líne ag dul
 'un míne, adeir siad / Má theigheann an cailín sin domhainn 'sa
 gcnáimh aige, gheobhaidh sé fuighleach le déanamh agus a cur as
 a chrioslaigh / Is fear é a bhfuil an bás go domhainn 'sa
 gcnáimh aige, nó is fear mise a bhfuil mearbhall orm.

D'imigh sé ar an uisce bruite uiliog ó a chonnaic mé cheana
 é / Tá an t-éag go domhainn ann cheapfainn / Diabhal mo
 chos-sa a rachas ann. Tá sé amach ro-dhomhainn 'sa sliabh / Nach
 thú a chuaidh domhainn 'sa gcaint? / Tá íntinn an-domhainn aige /
 Tá an chaint sin ro-dhomhainn domsa / Deir siad go bhfuil
 an scearacháinín beag sin an-domhainn i bhfogluim / Má
 theigheann sib anois ar chaint dhomhainn tá sé cho maith
 dhomsa eirighe as / [Nach domhainn atá tú ag dul 'sa scéal.
 Eirigh as anois / Is mian leis a dhul an-domhainn iscéal
 ar bith a tharraingeochas duine anuas. Bíonn sé ag
 iarraidh an iomarca údair ar fad / Tá sé an-domhainn
 'san oíche = deireannach, mall [is iondamhla mar seo é ná
 mar ainm-fhocal]] / Ní fiú dhuinn a fhágáil
 in a ndiaidh (: ar ndiaidh), ar scáth a bhfuil ann, ach tá sé
 an-domhainn 'san oíche / [Marach cho domhainn agus atá sé
 d'imreochadh muid cluiche eile, ach tá sé mór a dhul ag
 coinneál teach ar bith in a ndúiseacht níos fuide / Is fhearr
 duit fanacht mar atá agad go maidin. Tá sé ro-dhomhainn
 'san oíche anois le dhul 'sa tabhairt sin] / Ní obair do dhuine
 ar bith a bheith amuigh domhainn 'san oíche, agus gan a fhios aige, go sábhálaidh
 Dia sinn, céard a chasfadh leis. Mara mbeadh cruadhóg ar bith eile air
 go díreach! Má bhíonn ní baoghal dó a bheith amuigh /

Doimhniú (: dāiv'N'ū : dev'N'ū): briathar as "domhainn" = a dhéanamh domhainn.

Breagh nach ndoimhnigheann sib an tobar sin, agus ní thriomóchadh sé aon-lá
 'sa mbliain. Ach níor glanadh fhéin anois é le na cianta / Shílfeá go bhfuil
 an scáine sin ag doimhniú 'sa mballa. Tá an balla sin scartha uiliog.
 Is gearr an seasamh a dheanfas sé, mara leagtar go talamh é agus a
 dhéanamh as an nuadh / [Ní mór dhuit an chlaise a dhoimhniú thairis sin.
 Nach bhfeiceann tú go bhfuil sí calctha uilig. Níor baineadh an fód
 marbh di le fada an lá / Doimhneochaidh mé an chuid íochtair de'n phortach
 agus caithfidh mé an cúntar sin as ar fad. B'fhéidir go dtarraing
 -eochadh sé an t-uisce annsin.] / Ní imbéal an tóchair atá
 agad a doimhniú chor ar bith, ach doimhnigh thíos ar an taobh eile í.
 Níl an tóchair tachttha chor ar bith /

Doirseóir (: dor̥s̥ōr' : r̥s̥ Chois Fhairrge, nó dorsōr'): ainm-fhocal
 fireann; geineamhnach uathaidh: an doirseora; uimhir iolraidh: doirseoirí
 doirseóir: fear dorais; fear arbh í a cheird freastal do dhoras, dhá
 oscailt agus dhá dhúnadh de réir mar a bheadh cáll leis.

Ní leigfeadh doirseoir an "hotel" isteach muid / Bhí sé in a dhoirseoir
 idteach mór i Sasana / 'Sé D. a bhí in a dhoirseoir, agus ní eiteochadh sé
 neach an aoine faoi dheoch. Dhá mbeadh fear an tighe fhéin ann, ní
 bheadh an oiread sin buige shíneadh ann, ná baoghal air /.

Domhan (: d̥əu:n): ainm-fhocal, fireann; geineamhnach uathaidh agus uimhir iolraidh
 : domhain.

domhan = saoghal [is féidir leas a bhaint as saoghal igcuid mhaith de na
 cainteannaí a dteagann domhan isteach ionnta]; an chruinne

Shiubhail sé an domhan / Is beag de'n domhan a chonnaic mise ach an oiread
 leat féin / Tá fúm an domhan a fheiceál, shul a bhfuighidh mé bás / Shílfeá
 gur leis an domhan le' bhfuil de fhloscaí aige / Is iomdha domhan ann thar an
 domhan, seo adeir siad / Ní bhfuigheadh an domhan an ceann is fhearr air
 sin, adeir siad / Tá bárr ar an domhan aige ag "bacsáil" / Tá barr
 ar an domhan ag an Rúis anois / Tá sé ag troid 'san domhan thoir
 anois / Cailleadh é in áit eicínt 'san domhan / Chloisfeá san Domhan
 Thiar é ag béiceadhach / [Tarraingeochaidh sé an Domhan Thoir agus an
 Domhan Thiar orainn, má chuireann muid mí-aigneas ar bith air /
 Nach 'san domhan thiar atá an áit sin? / Chuirfeá do'n Domhan Soir
 de shéideoig é. Duinín éidtreoireach atá ann / Chuaidh sé do'n domhan
 thíos (do'n domhan síos: an domhan faoi'n bhfairrge, faoi'n talamh,
 Ifreann. Bíonn caint air go minic i sean-scéalta)]// Ó! Chuaidh Cromail
 do'n Domhan Thíos, agus ba mhaith an aghaidh sin air / An raibh aon-phriocadh
 ó'n domhan thíos = priocadh ó bhreac / Níl cor ar bith 'san domhan
 thíos. Is olc an rud a bheith caithte amach ar pholl gan freagairt,
 adeir siad / Níl sé ó uachtar an domhain go dtí íochtar an domhain
 an té is measa ná é. Bí siúrálte dhó sin = níl sé ann agus rl. / Níl sé
 ó uachtar an domhain go dtí íochtar an domhain an té is fiuntaighe
 ná é, an té a mbeadh aon-bheann aige air / Bhí an domhan iomlán

(an domhan fré chéile, uiliog go léireach, ar fad, ó íochtar go h-uachtar,
ó sháil go rinn, ó bhun go barr, agus rl.) siubhalta aige / Dá dtugthá
an domhan mór (an domhan) dó, d'iarrfadh sé tuilleadh / Dhá bhfaighteá
an domhan, ní shásóchadh sé thú / Thiubharfainn an domhan ar dheoch ach
a fáil / Thiubharfainn an domhan ar amharc a fháil air / Bhí sé ar fud
an domhain / Níl aon-teanga ann ach an Béarla in a dheidh sin. Thiubharfaidh
sí ar fud an domhain thú / [Tá a cháil ar fud an domhain is 'chuile áit
anois / Bhí currachaí an domhain amuigh indiu = go leor aca / Bhí asail
an domhain ag grágghail aréir / Tá cearca an domhain aice fós, th'éis
ar thug an sionnach uaithe / Tá mná an domhain ar an mbaile sin
anois / Feicthear dhom go bhfuil "gaedhilgeoirí" an domhain annseo soir /
Bíonn mná rialta an domhain sínte ó chluais go rioball thíos ar
Bh. na T. 'chuile lá. Dheamhan an féidir an cladach a thaobhachtáil aca /
Tá féar an domhain amuigh imbliana / Bhí móin an domhain agam
anuiridh, ach chinn orm caoi a chur ar a leath / Tá iasc an domhain aige
de bharr an lae indé / Tá airgead an domhain aige ingeall ar an udhachta
sin a fuair sé / Tá talamh an domhain agus a leath ag dul i bhásta cheal
a shaothruighthe / Tá caoirigh an domhain amach ar na criathraigh anois] /
Tá sliabh an domhain ag an mbaile sin. Sin é atá ag bualadh na
ndaoine annseo, nach bhfuil sliabh ná barr baile ar bith aca a gcuirfid
-ís beithidhigh sheasca air / Tá olc an domhain air anois, ach is furasta
sin a chur air, arsa tusa / Bhí cuthach an domhain air, nach raibh sop
ar bith ann roimhe fhéin / Tháinic faitíos an domhain uirre, agus gan call ar
bith dhi leis / Tá fuacht an domhain 'sna cosa orm ó d'fhliuch mé mé
fhéin ar maidin / Bhí ríméad an domhain air trathnóna / Bhuail meanmna
an domhain é, nuair a chuala sé go raibh na mná ar fáil / Bhí an domhan
éadaigh tharm aréir, agus mar sin fhéin, bhí fuacht orm / Tá an domhan
cairrgín bainte aige le seachtain / Seasfaidh sé an domhan óil indiu =
go leor / Tá an domhan airgid aige hébrí cé'n scéal é / Tá an domhan
claidheachaí leagtha síos le cladach / [Bhain mé an domhan sceach ann anuiridh
ach níor mhór a mbaint aríst imbliana. Ní féidir cúl a choinneál orra /
Bhíodh an domhan liagracha in mo mhuinéal fadó, ach níor airigh mé le
fada anois iad buidheachas le Dia / Tá an domhan cainte aige / Bhí an
domhan sáraidheachta ar siubhal ann / Chaith sé an domhan báistighe aréir /
Rinne sé an domhan sneachta anois, le blianta beaga anuas] /

[Ní abruighthear "an domhan uilc", "an domhan feirge" agus rl.] / Tá sé an-mhór de'n domhan / Fear an-láidir de'n domhan a bhí ann = fear an-láidir go deo / Tá an-eolas de'n domhan aige ar na báid / Gasúr an-chruadh de'n domhan / Tá sé an-olc de'n domhan / Bhí sé an-tsaidhbhir de'n domhan scathamh, ach thug an drabhlás a chuid féin uaidh déarfainn / Páistí an-ámhuilleach de'n domhan iad. Tá a láimh aca is 'chuile shórt / Tá sé an-deacair de'n domhan é a dhéanamh / [Bean an-fholláin de'n domhan a bhí innte. Sin é a sheas di / Bhí muca an-daor de'n domhan indiu, ach maidir le beithidhigh, ní raibh fear a bhfiafruinghe ann / Tá deiseannaí "bicycles" an-ghann de'n domhan anois. Níl aon-ghoir a bhfáil chor ar bith / Tá an madadh sin aige an-oilbhéasach de'n domhan / Bean dubh-bhreagh de'n domhan í [ní bhíonn an leagan seo le aidiacht gan réimmír fearacht an- dubh-, fíor- agus rl. a bheith leis an aidiacht] / Rinne sé torann mar a bhuailfí dhá chlár an domhain faoi chéile = fothramán gártha / Shílfeá gurb iad dhá chlár an domhain a bhuailfí faoi chéile nuair a phléasc sé / Fir an domhain agus ní bhainfidís feanc as nuair a chuir sé cosa idteanta air féin, ach é in aon-ghróigín amháin annsiúd / Níl sé is an domhan aon-chneamhaire mar é] / Níl sé faoi'n domhan ar fad an té is measa croidhe ná é / Má tá sé faoi'n domhan indiu an té is uilce ná é sin, is iongantas é / Níl aon-áit faoi'n domhan nach bhfuil siubhalta aige / Dheamhan áit faoi'n domhan is deise ná an áit seo, marach an aimsir / [Dheamhan bó faoi thalamh an domhain ba mhó bainne ná í, ach go raibh sí an-do-thógtha / Níl aon-chladach faoi thalamh an domhain is fhearr bráideannaí gliomach ná an cladach sin thíos. Tá a chomharaidheacht len a chois. Nach bhfeiceann tú é druidthe le potaí? / Níl aon-mhadadh ar thalamh (faoi thalamh) an domhain is críonna ná é sin / Ní raibh aon-teach ar thalamh an domhain ba deise ná a bhí aca, nó go dtáinic an tsraoill seo isteach ann. Chuir sí sin a caoi féin air / Níl aon-tseafóid de dhuine ar thalamh an domhain is mó ná é, a bheith ag tabhairt áird' ar lucht cumadóir-eacht' mar sin] / Níl aon-dícéille ar thalamh an domhain ach a dhul ag tóigeál bheithidheach anois, agus iad dhá ndíol ar árdú orm / Níl a fhios agam san domhan cé'n scéal é = ní thuigim cé'n chaoi a bhfuil an scéal nó na cúrsaí seo / Níl a fhios agam 'san domhan cé'n

scéal é, má tá an pósadh sin caithte suas aríst / Ní bheadh a fhios
 ag duine 'san domhan bráthach cé'n scéal é, má tá siad ag dul ar
 a roint aríst, th'éis a liachtaí uair agus a roínn siad cheana é /
 Níl a fhios agam 'san domhan céard is cor dó ar an aimsir seo /
 [Ní thuigfeadh duine 'san domhan bráthach céard atá sé a dhéanamh
 ag mianadóireacht san ngarrdha siúd le bliain. Mara bhfuil
 ciste faighte aige! / An bhfuil a fhios ag aonduine san
 domhan bráthach cá bhfuil sí ag fáil an airgid uiliog go
 léireach? / Chinnfeadh sé ar aonduine 'san domhan bráthach aon-cheart
 a bhaint di / Níl aon-churachóir 'san domhan bráthach indon a dhul
 'un farraige indiu / Bhí an domhan bráthach aca ann = go leor
 daoine, beithidheach agus rl. / Tá an domhan bráthach gliomaigh tóigthe
 aige le ráithe, tá sin / Bhí an domhan bráthach maingíní aice ag
 teacht ó'n mbus / Tá an domhan bráthach uisce caithte
 aige le mí / Caitheann tú an domhan bráthach "feais" / Tá an domhan
 bráthach cainte aige] / Beidh an domhan bráthach féir tirm agad
 i mbliana / Fuair sé an domhan bráthach airgid le goirid. B'ait a
 chruthuigh na cailleachaí dhó as a dheireadh, th'éis nach raibh siad
 an-gheal dó scathamh / Tá an domhan agus a mháthair daoine ann =
 an domhnaidheacht daoine; tír agus talamh / Bhí an domhan agus a mháthair
 ólta aige / Cheannuigh muintir Luimnighe an domhan agus a mháthair
 muc ar an aonach indiu / D'íosfadh sé an domhan agus a mháthair
 agus 'ar ndú' d'ólfadh sé cába Chríost / [Tá an domhan agus a mháthair de
 na fóthannáin fhireanna sin amuigh i mbliana. Níl goir
 ag duine cois a chur thar an gcois eile gan bualadh faoi cheann
 aca / Chaith sé an domhan agus a mháthair sneachta faoi Fhéil Bríde i
 mbliana / Tá an domhan agus a mháthair aige 'san leitir seo. M'
 anam gurb aige atá an t-ionbhadh go bhféadfaidh sé an oiread sin
 a scríobhadh / Tá an domhan agus a mháthair salachair 'sna fataí sin thuas /
 Tá an domhan mór daoine ann] / Tá an domhan mór ráidhte aige / Níl
 néal ar bith faoi'n domhan air sin, deirimse leat / Níl faitíos ar
 bith faoi'n domhan orm ach aon-fhaitíos amháin / Níl fuacht ar bith
 faoi'n (de'n) domhan ann indiu / Dheamhan scéal ar an domhan agam
 = scéal ar bith / Dheamhan focal ar an domhan a chuala mé faoi / Níl a
 fhios agam faoi sheacht ranna an domhain (seacht ranna na néal)
 cá'il sé / Dhá bhfaghainn seacht ranna an domhain ní fhéadfainn
 cromadh /

Díobháil (: d'īwāl') = ainm-fhocal, buineann; geiniúnach uathaidh: na díobhála.

Díobháil: (i) dochar, mísc, millteanas. (ii) cheal, d'fhuireasbhaidh, easbaidh.

[Ciall a (ii) Achréidh]

Déanfaidh an bháisteach seo díobháil anois. Feicfidh tú dubhachan i mbáireach / Is beag an díobháil an díobháil a rinne sí annseo (: toirneach) chor ar bith míle buíochas le Dia, ach deir siad go raibh sí an-ghártha in áiteachaí eile / [Níl aon-lá san aer nach ag déanamh díobhála dhuinn atá sí. Tá bó léithe i mbradaíl, nó tá claidheachaí leagtha ag a cuid asail 'chuile phuínte / Fhobair díobháil a bheith déanta aige, marach cho h-éascaidh agus a tapuigheadh é. Tháinic dúrúch air ar fud an aonaigh. Tarbh dubh-láidir é, ach bhí fir annsiúd a cheansóchadh é, go leigidh Dia slán iad / Níl aon-lá le mo chuímne nach bhfuil an fharraige ag déanamh díobhála annsin thíos, ach diabhal comhla a chuirfidís na dheidh sin ann, th'éis go bhfuil mo theanga caithte agam dhá iarraidh orra. An deá-ghealladh, agus an droch-chóimhlíonadh, d'eile / Rinne an ráig sin díobháil indiu. Dheamhan fear san tír nach raibh ag cur fhéir isteach inniu / Ní dheárna an méid a d'ól sé dochar ná díobháil dó / Mar sin dó gan dochar ná díobháil duinne! (fc. dochar) / B'éigin dom fanacht san mbaile díobháil airgid (: cheal airgid)] / Níor fhéad mé an t-arúr a bhualadh inniu díobháil cúnata / Ní dheachaidh mé ag an mbáire díobháil "bicycle" le mé a thabhairt ionn (: ann) / Ní chorródh sé amach as an teach díobháil móitair a bheith faoin a thóin / Chinn orm an áit a fháil díobháil eolais = gan fios an bhealaigh a bheith agam / Ní díobháil eolais a bhí orm ach gan aon-fhonn a dhul ionn / Ní thóigfí sna "peelers" é díobháil airde (: áirde) / Ní bhfuighidh duine ar bith acu posta díobháil foghlúime / Ní leigfí isteach ionn (: ann) é díobháil Gaeilge. Níl focal Gaeilge in a phluic / [Caithfidh sé a bhfágáil amuich díobháil croithe a bheith aige len a gcur ionnta / D'eirigh an "mistake" sin dó díobháil an leitir a léigheamh mar ba cheart / Cailleadh a chuid beitheach ar fad díobháil breathnú in a ndiaidh / Tá na putaí sin aige in a scaibhtearaí díobháil a smachtú in am / Ní bheidh aon-"beet" aige díobháil a glanta. Nach raibh pláigh shalachair innte / Níor thriomaigh fód ar bith de'n mhóin dúinn i mbliana díobháil a baint sách luath san mbliain] /

díobhálach (d'īwāl'əx): aidiacht as díobháil = docharach, míonosach, mioscasach, damáisteach, díchúiseach, ollóideach, binibeach.

Báisteach dhíobhálach a bhí innte sin. Cé'r chás é dhá gcaitheadh sé seachtain roimhe sin í, ach an uair a tháinig sí, rug sí ar 'chuile shórt ar sraith / Galra díobhálach í an cheathramha ghorm sin. Is lionnán (: leannán) leis an mbaile seo críochnuithe í / Uisce díobhálach é sin le cur i dtae. Nach bhfeiceann tú beo beitheach le doirbeachaí é? Níl sé feilteach do'n bheitheach fhéin ní áirighim do'n duine / [Talamh díobhálach do chaoirigh é. Teagann dalladh mullóg orra as éadan ann / An raibh an toirneach díobhálach soir agaibh? Chuala muide go raibh / Na luchain bheaga sin is díobhálaí a bhíos do choirce. Gearrann siad na cruacha as éadan / Níl an dubhachan baoghal air cho díobhálach annseo agus atá an lobhadh bán. Suas barr an bhaile is mó atá an talamh cuir annseo, agus tá mianach móna ann / Thug asail an bhaile seo leath ó bhfaca mise d'asail ariamh, le bradaíl. Tá na daoine reicthe aca. Eallach díobhálach iad mar asail ó theagas eachmuint orra] / Is díobhálach an chlainne istigh imbaile ar bith iad. Tá lán púirín na h-átha aca ann, agus ní dhéanann siad foras na suaimneas ó mhaidin go faoithin ach ag reathach agus ag ruathrúch, agus ag déanamh millteanais. Is diabhláí nach gcuirfeadh na póilíos faoi deara dhóibh siúd a dhul amach ag an scoil. Ní bhíonn siad ann lá san gcéad / Níl rud ar bith is díobhálaí ag na bradáin ná na mádraí uisce. Ghníonn siad sin sceannach orra / An bhfuil rud ar bith is díobhálaí béal ná an rálach (: francach)? / Is díobhálach an teanga atá aice sin = damáisteach, mioscasach / Is díobhálach an earradh a d'ól tú 'mo choinsias! Poitín T. Th.! Tá sé sin indon duine ar bith a tholghadh // Tá an ghráin dhíobhálach aige ar an ól = an ghráin shiorraí shaolta; an dearg-gráin [níor chuala mé ach leis an bhfocal gráin é] / Tá an ghráin dhíobhálach aige orm. Is luaghar leis mé ná an sioc a lobhfadh na fataí / [Beannacht Dé dhuit! Tá an ghráin dhíobhálach aige sin ar an dream thuas, ní nach iongnadh. D'imir siad ceart críochnuithe air an uair siúd faoi'n úachta. / 'Chuile bhall aige muise ach é sin. Tá an ghráin dhíobhálach aige air. Ná déan a shamhailt leis. Leagfadh sé é] / Tá an ghráin dhíobhálach agam ar nathaíocht de'n

tsórt sin. Ag iarraidh a bheith ag flith-mhagadh faoi 'chuile dhuine agus nach bhfuil dóigh-mhagaidh ar bith san tír is mó ná é féin / Scream-mhaidne air an smaoiseachán! Tá an ghráin dhíobhálach agam ar a phus mór. Ní bhíonn ádh ná amhantar orm in áit ar bith dhá gcastar liom é / Bhíodh an ghráin dhíobhálach aige sin ar mhná fadó. Ní bheadh goir ar bith agad a dtarraint anuas as a chomhair. Ach chuir na Cáiteannaí an Chluain Mhuimhneach (: buidhneach?) air. Is ann atá móin dhá dóghadh dhó anois. Is beag é a fhoghail i ngort ná ingarraí ó a thaithigh sé san teach sin]/ Tá an ghráin dhíobhálach aca ar an talamh thuas anois. Ní fhanfaidh siad ala na h-uaire ann mara mbeidh duine eicínt ag fosaíocht leo. Shílfeá muise gur maith an túmsacht (tomsacht, tiomsacht) atá ann fós. Uabhar atá ar na diabhair! / Bhí an ghráin dhíobhálach aige féin agus ag an sagart ar a chéile go dtí le fíor-ghairid ach tá siad ina dhá gcuid déag le chéile anois ó phós sé. Tá an ágóidín de bhean siúd aige indon duine ar bith a bhréagadh. Sí atá deas air! 'Ar ndú caitheadh sí crúib airgid aige agus bréagfaidh sin é. Níl aon-ghnaoidhiúlacht ann anois ach an t-airgead /

Dochtúr (doxdūr): ainm-fhocal, fireann: geiniúnach uathaidh: an dochtúra, an dochtúir, a dhochtúir; uimhir iolraidh: dochtúirí, dochtúir. Dochtúr = liaigh; fear leighis; ainm flith-mhagúil ar dhaoine; gléas.

Is dochtúr é / Is árd-dhochtúr é = sain-eolaí, nó dochtúr níos airde ná a bhíos amach faoin tír / Ní raibh sé sásta a bheith in a dhochtúr nó go mbeadh sé in a árd-dhochtúr, ach 'sén chaoi a raibh sé aige faoi dheireadh, bhí sé gan Murchadha gan Mánas / Níl a chuid dindiúirí chor ar bith ag an dochtúr sin, adeir siad / Chuaidh sé ag iarraidh an dochtúra do'n bhean / [Cuireadh fios ar an dochtúr / Chaith sí i bhfad ag dul faoi lámha dochtúra, ach dheamhan maith a rinneadh di in a dheidh sin / Chuaidh sí sin ó scil na ndochtúirí uiliog, agus deir siad gur leigheas N. é in a dheidh sin / Tá sé ag dul thar mheabhair na ndochtúirí a dhéanamh amach céard atá orm / Buidéal dochtúra a leigheasfadh an criotán sin ort. Tá sé do do chothú an-fhada]/ Tá sé ag cinnt ar na dochtúirí iad féin a leigheas

ní áirighim a dhul ag leigheas daoine eile / Tá cruadhóg dochtúra air /
 Níl annsin ach gobán de dhochtúr. Dheamhan blas meabhair
 aige induine ach an oiread liomsa / Dochtúirí na cruinne
 (dochtúirí Chrích Fódla, dochtúir an dhomhain, dochtúir na h-Éir-
 eann agus rl.) ní leigheasfadh anois é = leágna na bhFiann ní
 leigheasfadh é / [Dochtúirí na cruinne agus ní raibh indon a shlánú
 th'éis an méid sin / Dhá dtugta dochtúirí na cruinne aige,
 ní dhéanfaidís a dhath maitheasa dhó má bhí an t-imeacht
 air / Dochtúirí na cruinne ní thiubharfadh aon-fhuarú
 dom, nó gur tarraingigheadh amach í as cosa i dtaca. Is
 fada a chaith sé ag cragairt (: cnagairt) agus ag criongán
 léithe shul a fuair an teannachair aon-ghreim uirre (bun
 d'fhiacail) ach nuair a fuair, fuair sí crúscadh]/

"Dochtúirí na cruinne ní leigheasfaidís mo chás
 Go dtáinig péarla an bhrollaigh ghléigil agus gur leag sí orm láimh"
 [As amhrán. Amanntaí i "Bpéarla Deas an tSléibh Bháin" ach bíonn
 sé in amhráin eile freisin] / Dochtúr beitheach é = vetarin
 ary surgeon / Tá sé ag dul isteach le bheith in a dhochtúr beith-
 each / [Is géar a theastóchadh dochtúr beitheach annseo muis. /
 Sin iad deiseannaí an dochtúra = na h-acaraí a bhíos aige /
 Céard adúirt dochtúirín sciorta leat = ainm-droch-mheasúil
 ar dhochtúr a bheadh in ainm agus a bheith gan aon-mhaith / Cá'il
 dochtúirín sciorta ag dul? An fear a bhfuil sé sin ag dul
 chuige anois muise is fear é atá ag tabhairt an tuagh bháis
 in a mhullach féin. Tiúrfaidh sé sin buidéal de thoga na
 nimhe dhó! / Scread-mhaidne air, an dochtúirín sciorta! Ní
 thiúrfainn mo shean-asal chuige, agus is beag mo shuim ann / Bhí
 dochtúr dubh istigh inGaillimh cupla bliain ó shoin, agus deir siad
 nach raibh cinneadh go deo leis. B'fhéarr é ná dochtúirín
 sciorta seo atá againne anois ar chaoi ar bith]/ Dia dhuit
 a dhochtúir! [leagan flith-mhagúil, fearacht "Dia dhuit a
 chaipín!" "Dia dhuit a Dugdale!" agus rl. Le scurach adéarfai
 é go h-iondúil, ach deirtear le daoine thart é] / Cé'n scéal
 ag an dochtúr? / Caithfidh mé braon a bhaint as an dochtúr
 = caithfidh mé mo mhún a dhéanamh / Ag dul ag baint braon as
 an dochtúr atá sé anois [ainm greannmhar air fearacht "Philippe an
 Fhuail", "Pete", "Múirne fhireann" agus rl.

Dochtúireacht = ainm-fhocal, buineann = obair nó ceird an dochtúra, nó obair duine ar bith a bheadh ag giollaíocht leithide dochtúra; ach an rud is mó a dtugtar air anois é: méirín-teacht nó ag dul do rud len a dheasú, nó caoi a chur air; gobántacht, laimhseáil.

Tá sí ag oiliúint agus ag dochtúireacht thíos annseo thíos ó mhaid -in. Go deimhin, tá an páiste ag fáil aire uaithe / Is fhearr an bhean sin aige ag dochtúireacht ná dochtúr ar bith / Go deimhin níl mórán cúis leis ag dochtúireacht agus 'sé a chuma atá air. Céad slán le na dochtúir a bhí ar fónamh! / [Cáid ag dochtúir-eacht é siúd? Shílfeá go bhfuil sé an-scáfar. / Chaith sé an lá ag dochtúireacht ar an mbó, ach má chaith féin, sin é a raibh dhá bhárr aige. Chinn air aon-leas a dhéanamh di / An bhfuil sé ag dochtúireacht leis an "mbicycle" fós? Cinnfidh sé ar a cheann-finne aon-chaoi a chur air / Leig de do chuid dochtúireacht annsin anois. Déarfainn gur mó go fada a mhillfeas tú ná a leasós tú faoin ngramafóin sin] / Tá sé suas annsin ag dochtúireacht le claidh-eachaí le dhá lá, ach ní fheicim mórán biorruithe aige in a dheidh sin / Sin é a mhaith agus a mhaoin: ag imeacht ag dochtúireacht mar sin timpeall an tí, ag deasú doirse, agus ag cur pabhsaes. /

Dearbhráthair (: d'r'ār', d'r'āhər', d'r'ahər'): ainm-fhocal, fireann; geiniúnach uathaidh: an dearbhráthra go h-iondúil, ach: an dearbhráthar scaithtí; uimhir iolraidh: dearbhráthrachaí. (d'r'ārəxī). Ach geiniúnach iolraidh: clann (na) an bheirt dearbhráthar.

Dearbhráthair: an gaol atá ag beirt mhac leis an athair céanna nó leis an máthair chéanna le chéile: brother.

Is dearbhráthrachaí iad / Bheadh an oiread gnaoi agam air agus a bheadh agam ar mo dhearbhráthair fhéin / Deirbhshiúr agus dearbhráthair iad / Tá siad mar a bheadh an deirbhshiúr agus an dearbhráthair ann = an carthann -as céanna sin aca le chéile; platonic friendship / Tóigeadh iad mar a bheadh an deirbhshiúr agus an dearbhráthair ann / Déarfá nach dearbhráthair do Sheán Mór é ar chaoi ar bith! = ní gaol atá i gceist annseo ach méin dhaoine. Bhí sé de cháil ar Sheán Mhór a bheith fiuntach, ach ní raibh fiuntas ar bith 'san bhfear eile / Píopa M. Is

dearbhráthair dhó an ceann seo = dhá rud a bheadh cosúil
 le chéile / An ceann cruachán agus an mac siúbháine: is dearbhráth-
 racháí iad = dhá iasc cladaigh atá cosúil le chéile / Dearbhráthair
 do'n charachán é an cimleachán / Mara púdarlach é, is dearbhráth-
 -air do cheann é = tá sé fhéin in a phúdarlach nó gar go leor dhó /
 Mara bacach é is dearbhráthair do bhacach é / Mara glaothmaire
 é is dearbhráthair do ghlaodhmaire é /
 / Dearbhráthair do'n chodladh an bás = tá an bás
 agus an codladh an-chosúil le chéile / Sin é anois siar an bodach is
 dearbhráthair do'n fhear a raibh tú ag caint faoi ar ball / Tá
 sé fuar a dhearbhráthair (a dhearbhráthair chroidhe, a dh. mo
 chroidhe, a dh. m'anama, a dh. m'anama thú, a dh. dílis, a
 dh. na páirte, a dhearbhráthairín chroidhe, a dh. chroidhe
 na páirte, a dhearbhráthair ó, a dh. bháin agus rl.) / [Tabhair
 cead a chinn dó a dhearbhráthair mo chroidhe!] / A dhearbhráthair
 ó cá mbeitheá ag dul? [níl gaol i gceist ach i gcuid aca seo
 — a dhearbhráthairín dílis, a dhearbhráthair bháin — agus ní bhíonn
 ionnta sin féin amantaí] / Leas-dearbhráthair = step-brother /
 Dearbhráthair dlisteanach = blood-brother; ní leas-dearbhráthair /
 Clann na beirt dearbhráthar / Sin é dearbhráthair m'athar /
 Dearbhráthair mó mháthar, mac dearbhráthair athar dó, agus rl.) /
 Dearbhráthair do Thadhg Domhnall = sean-fhocal = dhá rud a bheadh
 cosúil le chéile; beirt dhaoine ar aon-mhéin; mara chéile an ball
 -séire agus a ghiolla (fc. Tadhg). /

Duaidh: Briathar (fc. ith)

dúidín = ainm-fhocal, fireann = duine dona gan aon-bhrigh; duine a bheadh tarraingthe, siongthuighthe ag an obair agus ag an saol (fc. dúidín-piopa).

Tá sé in a dhúidín dhona / Go deimhin is cuma dhó céard a dhéanfas an saoghal anois. Tá sé in a dhúidín bhocht dhona / Is diocachín de dhúidín dhona é, agus ní obair a fheileas dó feasta choidhchin, ach sínte san gclúidín / Ní fiú cnaipe gan chois é: dúidín beag dona, nach bhfuil ann ach go bhfuil sé indiaidh a chéile /

dádach: Ainm-fhocal, buineann: geineamhnach uathaidh: na dádaighe.

uimhir iolraidh: dádachaí = sean-bhradán; sean-bhreac ar bith tar éis síolruighthe dhó; bean a mbeadh deireadh a cuid cloinne beirthe aice agus rl. [spent-fish, kelts, baggits, shedders i mBéarla 'Siad na baggits nó na shedders na dádaigh, ach tugtar ar na ceanna fireanna freisin é/

Níl ann ach dádach. Ní fiú a dhul dhá ithe. Bíonn siad sceitthe ar fad an tráth seo 'bhliain. / Dar príosta ní shin dádach. Tá an lábán ann fós. Ba mhór an feall a dhul ag fiachadh air, agus a dtioc-fadh d'eochraí uaidh. Tá an-aois aige mar sin féin / Ní bhíonn aon-mhaith len ithe le na sean-dádachaí sin, má bhíonn méid féin ionnta. Bíonn siad ro-roighin. Bhí sé cho maith dhuit a dhul in éadan leathar capaill leo / Ná bac len a choinneál cuibhrithe. Ní choinneochadh na Fianta Éireann cuibhrighthe é (asal). Tá sean-dádach annsin thíos ag mac J.: sean-bheos nachar tháinic aon-eachmuintir uirre le deich mbliana, agus níl neart aige a feiceál in a dheidh sin, nach ngabhfaidh sé ar chaitheamh an chlaide. Gheobhaidh sé cró. Sin é a cheansóchas é / Nach beag an náire atá ar an sean-dádach sin a bhfuil clann inghean suas in a gcailíní óga aice a bheith ag imeacht agus rachmall pósta uirre aríst. Dheamhan maith ag caint / Má's ag tnuthán le sean-dádach mar í sin atá sé, beidh sé as pósadh déarfainn. Ach diabhal mé go n-eireochaidh suaróigin eicint leis as a dheireadh in a dheidh sin fhéin.

deaid, Deaide, deaidín, deaideó = ainm-fhocla [de na trí chéad fhocal deaide is mó adeirtear]. Deaid, deaide, deaidín = ainm-muirne nó teantáis ar athair mar bhíos dad, dada, nó daddy nó papa i

mBéarla / Deaideo: an sean-athair ar an gcóir chéadna [Deaide agus Mama is mó a thugas clann ar a n-athair agus a máthair i gcomhnaí, is cuma cé'n aois a bhéas ag an gcloinn sin. Is annamh athair ná máthair aca nó go mbeidh an tsean-lánúin imithe ar chaoi ar bith. An uair sin fhéin, is minice deaide agus mama aca ná athair agus máthair, cé go labhróchaidís ar a máthair corr-uair agus í beo féin. Ní bhíonn caint ar dheaideó ná ar mhaimeó cho minic sin]

["Punt do dheaideo agus punt do mhamó,] agus punt eile len ól ag cailleach an airgid.

'Sí mo mhamó í; 'sí go deó deó í, 'sí mo mhamó í,
 'Sí cailleach an airgid" [caint a chuirtear le port,
 "Tadhg an Ghrádha" sílim nó na "Rockies Roads to Dublin". Bíonn sé le crónán páistí freisin / 'Bhfuil aithne agad ar Cháitín Dheaideo? / Bhí aithne mhaith agamsa muise ar Pheadar Dheaid, agus ba ghnaoidh-eamhail an fear é freisin / Cá'il do dheaide (nó cá'il deaide? Is minic adeirtear an focal sin agus "mama" agus "deaideo" agus mamó gan aon-alt) / Níl duine ar bith istigh ach deaide agus mama / Bhí deaide (: mo dheaide) agus mé féin ann / Is gearr go mbeidh tú cho mór le do dheaide bail ó Dhia ort! / 'Siad súile do dheaide atá agad. Ó, is le muintir Ch. atá tú ag dul / Ná bac le deaidín anois. Tá tú as do Dheaidín go ceann scathamh eile = páiste a bheadh ag iarraidh a athar, agus go mbeadh sé imighthe / Is le deaide mé. Is mé mac bán dheaide = gasúr ag caint nó ag aithléigheamh ar an rud adéarfaí leis / Cé leis thú? Le mama nó le deaide? / Teirigh anonn go dtí deaide (: do dheaide) anois / Sin í capall dheaide / [An bhfuil do dheaide mór le dhul ar an bportach indiu? = caint fhachnaoideach faoi athair gasúir (ní sean-athair)] / Gabh suas agus tabhair anuas chugam an píopa a choinnigh do dheaide mór orm indé. / Is olc an peata de dheaide atá aige sin! / Is cam a bhreathnóchadh an bodach is deaide dhi uirre dhá dtugadh sí isteach an cleiteachán sin aige / [Ba mhaith an cneag-aire é a dheaideó muis. Ní dheachaidh blas a phighne ar bhéal aonduine ariamh. Bhí a shliocht 'ar ndú'. Rinne sé taisce.] Ba é a rinne.

Daid, gaid, Daidí, gaidí, daidín = ainm-fhocla = ainmneacha

Deangmháilte (diongmháilte?) = aidiacht = leitheadach, postamhail, tréipléiseach, suimeamhail, bainte amach [deangmháilte adeirtear. Níor chuala mé aon-ainm-fhocal leis]

'Sé atá deangmháilte. / Tá a dhóthain talmhana faoi'n mac seo aniar. Ach ní bheadh sé in a mhac ag S. L. mara mbeadh sé deangmháilte. Ba suimeamhail an giota fir é a athair fhéin, an fhad's bhí lúd corruighe amach ann / [Nach deangmháilte an mhaise dhi anois é? Ba mhinic bean thréipléiseach amach as a baile, ba mhinic sin. Bhí seisear aca ag C. Mh. agus ba suarach an chaoi a chuir siad orra fhéin in a dheidh sin. Dheamhan fir ins an tír ba mheasa ná a fuair siad] / Tá sé in a fhear sáthach maith marach cho deangmháilte agus atá sé. Ach tá an oiread gárdaí agus floscaí aige in a dheidh sin, agus nach féidir a "phléasáil" (: plase = please). Bhí sé ag iarraidh mná annsin an bhliain cheana, agus ní shásóchadh duine ar bith é, mara bhfaghadh sé máistreás scoile. Faghadh sé iad sin feiceamuist! / [Is cailín gan sásamh í ná ceann ar bith eile atá cho deangmháilte léithe. Bheadh an cheird sin ceart go leor ag bean a mbeadh posta ó "Ghovernment" aice, ach suaróigín ar bith a chaithfeas a dhul ag spágaireacht thrí na lathachaí annseo, beidh rud thairis sin ar a h-aire!]/ Tá an-lághaidheacht ann mar sin, ach ní fhágann sin nach bhfuil sé deangmháilte in a dheidh sin féin. Breathnuigh air Satharn ar bith inG. Níor léar dhó duine, leis an dearcadh a bhíos aige fea'int (feachaint) a bhfeicfeadh sé na boicíní. Cuirfidh mé geall leat nach bhfeicfidh tú ag bualadh aon-bhleid ar fhear na tíre é. Mo chreach mhaidne ghéar thú! / [Tá sé cho storramhail cho deangmháilte agad, agus go sílfeá gur leis féin an bóthar uiliog dhá bhfeictheá ag spais-teoireacht é. 'Ar ndú, sin í an onóir dhona aríst.]/ Goithtí beaga iad sin atá aice. Níl aon-lá ariamh nach deangmháilte mar sin a chonnaic muid 'chuile dhuine dhá dreám. Ba bheag dhá shlacht a bhí orra muis. Cine faoi chupóig! / Is diabhláí an mheas atá ag an gcaracháinín sin air fhéin. Tá sé an-mhóiréiseach, an-deangmháilte ann féin. Shílfeá gur ar a thóin féin atá an ghrian ag eirghe. Ach cá bhfágfadh sé é: mac Mh. Ní Fh. / [Níl aon-chall do bhean ar bith a bheith cho deangmháilte agus atá sise. Cé'n éadail í ach an oiread le duine ar bith eile. As na faochain a fáisceadh í cho maith linn ar fad. Ach do dhubhshlán sin a shamhlú léithe in a dheidh sin!]/ Nach deangmháilte an mhaise dhó é! Síleann sé má tá culaithín éadaigh air agus "watch" ar a rusta (: righe) go bhféadfaidh sé a dhul ag déanamh dógha de na daoine. Tá dul-amú air muis. Bhí cuid againne i mbailte móra nach mbea{dh} i mBaile Átha Cliath ach púirín caorach lena n-ais. Má theigheann sé ins an gceann sin leis, is orainn nach mbeidh an mhairg é a innseacht dó, ach an oiread /

Deargán = ainm-fhocal; fireann; iolraidh = deargáin.

Deargán = (i) rud ar bith a mbeadh deirgeadas ann, nó a bheadh craosach dearg; (ii) rud a déantar as duileasc.

Is é an deargán é = duine a bheadh craosach dearg; duine a mbeadh snuadh na gcaor in ghruaidh / 'Bhfeiceann tú an deargán sin = píopa agus aithinne dearg in a bhéal agus an tobac ag deargadh freisin. / Deargán ar fad é an teach aice anois. Tharraing ar chuir sí de "phaint" air siúd pighinn mhaith uirre. Is mór an t-iongnadh nach mbeadh splanc eicínt chéille aice, agus gan a bheith cho drabhlásach sin len a cuid airgid. Mhainín féin go mb'fhéidir go mbadh mhaith léi aice fós é / Tá taobh amuigh an tighe in a dheargán ar fad. Ach cé'n diabhal a bhí ag cur cathuighthe air, an dath siúd a chur air. Ní fhaca mé rud ar bith ariamh is scannruighthe ná é anois / [Bhí másaí agus bléin an pháiste in a ndeargán fré chéile ag na claibhtíní agus na pluideoga a chuireadh sí air. An bhfaca tú iongantais ar bith ariamh gur mhair sé chor ar bith. Is beag an dochar di náire a bheith uirre nach dtiubharfadh aire thairis sin dhá páiste. 'Sí an tsiléig sin a fhágfas dhá bhfuireasbhaidh í] / Tá sé in a dheargán anois agad le cuimilt. Is diabhlúí an lear súighe a bhí air. Shílfeá nach mbeadh an oiread sin súighe ná deataigh ar lampa a bhfuil gloine air / Tá na fataí atá againne imbliana in a ndeargáin as éadan. Facthas domsa an uair a bhí mé dhá gcur nach raibh na síolta ro-dhearg chor ar bith. Ach nach hé an cás céadna é. Is beag an locht iad na fataí dearga dhá mbeadh a sháith ag duine díobh. / Flainín geal a bhí ann idtosach ach dhatuigh sí é, agus tá sé in a dheargán anois. Sin é a ghnídís uiliog fadó leis an bhflainín thart annseo. Bhíodh cotaí dearga, agus cotaí gibíneacha agus cotaí cóirighthe aca. Ní fheicfeá a malrait chor ar bith. Déanann na sean-mhná fós é, (n)ach ach a n-imighidh an líne seo is beag na cotaí dearga a fheicfeas tú. Is mór a d'athruigh an saoghal le scór blianta féin / Ceannuigh staic de'n deargán eile sin — cé'n t-ainm atá air — "raddle" — le na caoirigh a mharcaíl. Beidh muid dhá mbearradh lá eicínt an tseachtain seo chugainn, agus caithfear comhartha eicínt a chur orra, má's linn a gcur 'un sléibhe ... Gheobhaidh tú i siopa Ch. nó tigh Gh. é. Tóruigh an baile mór go bhfaghaidh tú é ar aon-chor / Shílfeá go bhfuil an cut seo in a dheargán. Corr-chut a d'fheicfeá ar a dhath sin anois chor ar bith. Dhá gcuirteá isteach ag an "show" é sin gheobhthá duais air. Ach níl aon-ordú agad air. Breagh nach gcaithfeá go maith le do chut mar dhéanfadh fear! / Is diabhlúí an deargán d'inghin í sin aige. 'Bhfeiceann tú na pluca atá uirre — bail ó Dhia agus ó Mhuire uirre. Tá

'chaon gríscín feola uirre! Bhainfeá fuil aisti le dealg spionáin / Rinne tú deargán críochnuighthe de'n chathaoir. Dhá mbeadh plúirín agad anois agus brat dó a chur as a chionn sin, bheadh sí go dathamhail! / Sin deargán ceart anois — an clúdach atá ar an "gcopy" sin. Cá'il an cinéal sin dhá ndíol? Is fadó an lá nach bhfaca mé a leithidí cheana / B'fhurasta aithinte Tom. Bhí deargán de gheansaí air a d'fheicfeá míle ó láthair. [Bhrath mé a ionnsuidhe indiu faoi, ach leig mé tharm é in a dheidh sin. Ní fhágann sin nar thug mé len innseacht dó gur aithin mé é ... Is dalba an rud a dhul ag caitheamh cith cloch le duine ar an gcaoi sin. Ní greann ar bith fear a dhonú.]/ Tá an t-aer in a dheargán. Saighneáin triomaigh iad sin thiar. Feicfidh tú aimsir bhreagh uaidh seo amach ": dearg dearg thiar, gealach agus grian" / Thóig sé as an teine é, an uair a bhí sé in a dheargán agus thosuigh sé dhá lascadh ar an inneoin. Níor chuir sé biseach ar bith isteach ann, ach an dá bhrionglán a thathú agus aon-cheann amháin a dhéanamh dhíob. [Siúd é atá deas air. An-ghabha é. Níl goir ar bith ag an mb. air. Níl sé 'fhoisceacht mbeannuighidh Dia dhó]/ Deargán de dhubhach é seo shílfeá. Ní rabh fhios agam ariamh cheana go scríobhfaí leitir le dubhach dearg /

(ii) Deargán = scáird uisce fiuchta a chur ar dhuileasc nó go mbeadh sé dearg agus annsin a ithe; nó an duileasc a chur ag bruth in uisce, nó go bhfaosgad sé. Sin deargán. Bhíodh an-tóir ag daoine roimhe seo air, ach ní hé an oiread sin a mbíonn a bplé anois leis / [Déan deargán de'n duileasc sin / Ó a stór, roimhe seo a bhíodh na rudaí ann! Ghnidheadh muid bocstaí agus pruchógaí, agus deargán. Ghabhfa síos ag an gcladach agus bhainfeá glac dhuilisc agus thiubharfá abhaile é agus dhéanfa deargán dó (: de), agus dheamhan annlann go h-éag mar é. Bhíodh an-"hate" air]/ Bhí tóir aca ariamh ar an gcnúasach chladaigh. Ní dheacha mé isteach ariamh ann nach mbeadh iascáin nó toit bháirigh nó deargán thíos ann. [Dar mo choinsias má bhíodh fhéin ba bheag an locht iad. Thiubharfainn mo dhá shúil anois ar rúainne deargáin dá mbeadh sé agam]/ Deargán! Mo chreach do chuid deargáin! Is maith an bheatha ag fear oibre deargán. Ní thiubharfainn deich triuf ar do chuid deargáin / [Ní bhíonn dream ar bith líomhtha ag deargán ach muintir Mh. Tháinig P. anuas annseo anuiridh agus bhain sí slam duilisc agus ní bheadh fíth ná feáin uirre mara ndéantaí deargán di. Diabhal an raibh a fhios ag na gasúir céard a bhí sí a iarraidh. Ní fhaca siad sin aon-deargán ariamh. Ach m'anam go raibh a fhios aice siúd. Thug sí a sean-eire creathnaigh abhaile léithe. Nar ba hé amháin

dhá bhfuil suas ann. 'Chuile bheaduidheacht dá mbíonn timcheall orainn a chrapadh leo, agus gan tada de bhrabach orra féin. Ní fhaca mé tada ag toidheacht anuas ariamh as. Uair a chuir muid fios suas annseo ar mhaingín cnothannaí aca, chuir siad scéala anuas go mbeidís againn an tseachtain a bhí chugad, ach ní fhaca muid aon-amharc ar na cnothannaí ó shoin]/ 'Sí atá dhá cur fhéin in adhastar an anró ceart, a dhul isteach ar an mbaile sin, áit nach raibh aon-cheo ariamh ach báirnigh agus deargán. Diabhal ceo eile! [Beidh sí ag scríobadh leis an nganntan dhá lá a saoghail. Nach ar a h-athair a bhí an ciméar agus a cur annsiúd, agus a liachtaighe fear ar foghnamh ins an tír a phósfadh í]/ Bainfear as a chleachta feasta i Sasana é, mara mbeidh aon-sleamhcán ná aon-deargán le fáil aige. [Ar chnúasach cladaigh a tháinig an dream sin suas ariamh, agus 'chuile dhuine ar a mbaile. Cé'n diabhal eile a bhí aca. Breathnuigh thú féin ar an mB. An bhfuil fód ag gabhail léithe le cur. Má tá ní léar domsa é]/ 'Sé a bhíodh ag na daoine ar fad fadó, an deargán sin. An uair a bhí mise ag eirghe thuas, níl lá ar bith nach mbíodh sé againn — scaithtí de'n bhliain. Ach h-eirigh-eadh as uiliog. Ní móide gur donaide na daoine sin ach oiread. Pébrí cé'n moladh a chloiseas tusa ag daoine ar an saoghal fadó, ní raibh aon-ghoir aige ar an saoghal atá ann anois. [Tá na daoine ag fáil dalladh len ithe ar chaoi ar bith anois, ní hé sin do'n tsaoghal fadó é. Is cam a bhreathnóchadh fear oibre anois ort dhá dtairgtheá deargán dó le h-aghaidh a dhinnéir. Fadó féin 'ar ndú bhí rud aca thairis]

Dóráin = ainm-fhocal (fc. ball)

Deismínteacht = ainm-fhocal, buineann; ainm-bhriathar /

Deismínteacht = pointeáilteacht; ag cur slaicht ar rud; ag sceacháil suas rud; ag dul do rud in ainm agus a bheith ag cur slaicht air, ach gur mó a bheitheá a mhilleadh ná a leasú faoi go minic; in ainm agus a bheith ag deisiú rud.

Tá sé ag deismínteacht leis / Cé'n sórt deismínteacht atá agad léithe anois.

Tá sí sáthach maith. Má bhaineann tú mórán eile de'n leathar di annsin, beidh mo chuid oibre uiliog millte agad, agus an bhróig ó rath aríst. Faitíos atá ort nach bhfuil sí sáthach deas! / [Tá sé ag deismínteacht ar fud an tighe indiu. Níl a fhios agam nach ag cur suas "paint" atá sé. Is aca a bhéas an sagart an chéad uair eile] / Chaith sé ag deismínteacht leis an gcoca, ag tarraingt slamannaí as, nó go raibh sé cho chorrach aige, agus go mb' éigin maide a chur faoi len a choinneál ó thuitim / [Beidh seachtain ar a laghad ar bith air anois ag deismínteacht timcheall na h-iothlann. An bhfuil fear ar bith faoi na brait is pointeáilte ná é? Má tá níl a fhios agamsa é. Ní chodlóchadh sé suaímneach mara mbeadh an iothlainn sin in a garrdha mór aige (fc. garrdha mór)] / Má's leat fanacht léithe sin, is fada an fanacht a bhéas ort. Caithfidh sí sin an lá ag deismín-teacht len a cuid éadaigh, ag iarraidh spéir na gréine a dhéanamh dhi féin / Chuir sé suas an t-ainm i dtosach agus bhí sé dhá chur suas agus dhá bhaint anuas annsin, ag deismínteacht leis, nó gur mhill sé ar fad é / [Eirigh as. Millfidh tú é le do chuid deismínteacht'. B'fhearr duit go fada é a fhágáil mar a bhí sé ar dtús, ach tá sé de bheith ort go gcaithfidh tú a dhul ag laimhseáil 'chuile shórt] / Dhá bhfágadh sé an teach mar a bhí sé nuair a rinneadh é, agus leigean dhá chuid deismínteacht' leis, b'fhearrde an teach é. 'Gcuiridh Dia an rath ort agus breathnuigh anois. Nach bhfuil an oiread dathannaí aige air agus atá ins an mbogha báistighe! / [Déan bord breagh láidir tacamhail agus ná bac leis an deismínteacht sin a chuir tú ar an mbord a rinne tú annseo thíos. Ní deismínteacht a thastuigheas uainne, ach bord nach dtiubharfaidh uaidh. Chreidim nach daoine uaisle a chasfar againn, nach h-eadh sin / Tá tú ag deismínteacht leis fós. Tá sé in am agad feasta do dhóthain slaicht a bheith air. InDomhnach dhéanfadh geansaí a mbeadh i bhfad ní ba lugha fruigisí ná sin air mise. Níl tada ar an taobh thiar agad. Is cuma é ach taobh na h-onóra a bheith go deas! /]

diúgadh (: d'ūgə) = briathar = a ól ina shúmógaí nó in a bhraonachaí bheaga go mbeadh sé ólta; an píopa a choinneál in do bhéal i bhfad nó go mbeadh sé caithte, ach gan a bhaint as ach gaileanna beaga.

Bhí sé ag diúgadh an phíopa ó a tháinig sé isteach nó gur imigh sé aríst /[An bhfaca tú aon duine ariamh atá indon píopa a dhiúgadh mar é. Coinnigheann sé in a bhéal é, ag baint pluimíní as, nó nach mbeidh gráinne ar a thóin. Shín mé píopa annseo aige oíche, agus níor fhága sé a dhuth ná a dhath ann. Cé'n brigh ach go raibh sé lán go drad. Níor thóig sé as a bhéal go h-am suipéir é. Beirim féin ar an bpíopa agus tosuighim ag breathnú siar ann, agus ag breathnú siar ann fea'int a mbrathfadh sé go raibh milleán agam air, ach 'ar ndú' mo léan fuair tú amach é!]/ Aníos ag forcabhás ar thobac a tháinig an codaidhe sin anois. Ach gheobhaidh sé tobac ar mo shonsa. Go deimhin is deas na gnaithí a bheadh orm a dhul ag síneadh mo phíopa aige sin nó go ndiúgadh sé an gráinne deireannach as. Ro-fhada a fuair sé in m'amadán mé. Faghadh sé tobac anois i m'ráite eicint eile / Bíonn tú ag diúgadh leat na "bhfeais" sin i gcomhnaí bail ó Dhia ort? / [Gheobhadh sé sin cárt fuisce ag an seacht a chlog trathnóna agus ní bheadh deoir ann ag an deich nach mbeadh diúgtha aige, agus deirimse leat nach bhfeicfeadh aon-duine eile tada dhá bhrabach. Shílfeá muis, lena fheiceál ag ól nach mbeadh gloine go tóin aige faoi cheann seacht-aine]/ Sin é atá indon an poitín a dhiúgadh. Ach d'eireochadh dó agus an caibín béil atá air. Is ann atá áit na gloine ceart / [Ara diabhal a mbeadh cnaigín fuisce ólta aige sin go ceann ráithe leis féin. An bhfaca tú ariamh an diúgadh a bhíos air leis an ngloine, dhá h-ól ó bhloigimín go bloigimín]/ Is agad atá an diúgadh air. Ní chaillfidh sé thú. Caith siar í as láimh, go leigidh mé thart an blogam seo shul a thioctas aon-duine isteach. Níl cuid an rointe ann / Nach deas uaithe gailleog fuisce a dhiúgadh! [Bí ag faire uirre go bhfeicidh tú an chaoi a mblaisfidh sí di agus a mbainfidh sí braon aisti. Shílfeá gur tsiocair bháis di chuile bhlogam ach dar fiadh ní leigidh sí uaithe í go bhfalmhuighidh sí í in a dheidh sin]/ Fág an buicéad annsin aige agus óladh sé é má's breagh leis. Cuirfidh mé geall nach mbeidh sileadh ann nach mbeidh diúgtha aige in am suipéir. Peataidheacht atá ar an laogh sin. Diabhal ceo eile /

Drioll (dreoll?) dreall (d'r'ūL : d'r'āL nó d'r'iL : d'r'aL): ainm-

fhocla is cosamhail: níl siad ach in aon leagan amhain: "an driúll ar an dreall"

Thuit an driúll ar an dreáll air nuair a chonnaic sé nach raibh aon-
duine ag teacht = thuit an lug ar an lag aige; thréig a mhisneach, a
dhúracht, a dhíocas nó a spleódar é; níor fhan fíreamhlacht, brigh, fonn
ná saint ann; bhí a intinn uiliog thrín a chéile agus ní raibh a fhios aige
céard a bhí sé a dhéanamh, nó céard a bhí aige a dhéanamh. / [Bhí an-fhonn
grínn air nó go dtáinig M. isteach, ach uaidh sin amach thuit an driúll
ar an dreáll air. Tá sé an-scáthmhar roimh Mh.] / A thuit an driúll ar
an dreáll ar fad air le goirid. Th'éis cho splanctha agus a bhí sé sin, indiaidh
cuartaidheacht' agus spraoi, ní chorruigheann sé amach chor ar bith
anois. Ach tá an aois dhá bhualadh ach an oiread liom féin / [Níor
thuit an driúll ar an dreáll críochnuighthe air, go raibh muid ag teacht
anoir in aghaidh Árd Bh. Rinne sé an luighe mór orm mar adubhairt
an t-Árannach, in ucht an aird. Shíl mé a mh'anam gur sliabh
gortach a bhí dhá bhualadh, agus nach hé an siubhal chor ar bith a bhí ag cur
air. "T'anam cascartha ag an diabhal" arsa mise. "Eirigh as sin.
Ní stró ar bith dhuit é a shrianadh siar in aghaidh an aird anois,
agus gheobhaidh muid lón eicint i dteach an ósta annseo thiar"] / Is beag an
mhaith dhuit a bheith ag cur ar shon do chuid Gearmánaigh. Tá siad
buailte. Nach bhfuil sé ag cinnt ar na Sasanaigh agus ar na Puncáin a
bhfeiceál chor ar bith, ach iad rithte i bpuill agus i bpruchógaí orra.
Tá an driúll ar an dreáll tuithte orra ó a d'ionnsuigh siad an
Rúiseánach / [Is gearr eile muise go dteagadh an driúll ar an dreall air.
Shílfeá go raibh mío-shuaimneas dhá bhualadh, agus an chaint ag imeacht uaidh.
'Bhfaca tú ag dul amach 'sa dorus é, agus ag breathnú soir? Ba fear é a bhí ag
déanamh cnaipí an uair sin. Bhí sé ag ceapadh nach dtiocfadh sí] / Ná leig
do'n driúll ar an dreáll tuitim ort cho luath seo agus a ghoirdeacht agus ó phós
tú. Beidh sé sáthach luath agad a bheith diomdhuch nuair a bhéas tú
pósta cho fada liomsa / Sin fear anois agus is fada dhó a shaoghal. Tá an
driúll ar an dreáll tuithte ceart air. Chuir sé sin isteach ar an
oiread postaí agus h-eitigheadh é cho minic sin, agus nach bhfuil misneach
ar bith fanta ann. Tá sé ithte le aicís agus is mór leis 'chuile dhuine /

Dreancaid (: d'r'ænkíd'): ainm-fhocal; buineann; tuiseal geineamhnach
uathaidh: na dreancaide; uimhir iolraidh: dreancaidí.

Dreancaid: feithidheach beag dubh a bhíos ag snámh agus ag léimneach (flea)

Tá ar a laghad trí chineál aca ann: (i) an dreancaid thighe. (ii) an dreancaid mhara. (iii) an dreancaid chíbe. Isan bhfeamainn dearg nó isan mbruith-faoi-thír agus í leath-lobhtha is mó a d'fheicfeá na dreancaidí mara. Tá siad taithighthe i mbarr cladaigh ag an snáth mara. Ní fheicfeá ar thrághanna gainimh iad chor ar bith. Dhá láimhseálthá an fheamainn agus í isan gcruth adubhairt mé, léimfeadh pláigh dhíob chugad. Is beag nach gceapfa go gcruthóchaidís isan bhfeamainn as comhair do dhá shúl. Bíonn an-léimneach orra. Is cosamhail í an dreancaid mhara le míol críonna ach is mó agus is téagaraighe í ná an míol críonna. Tá sórt eangaí innte, agus go leor cos uirre, agus dhá streille siar aisti. Níl aon-dochar innte, arae ní shnámfadh sí ort, ná ní thiocfadh sí leat in do chrioslaigh. Maidir leis an dreancaid chíbe, is lugha í ná an dreancaid mhara. Ní shnámfadh sí ort ach oiread. Ingiodáin thirme issan bhfraoch nó i gcíb a bhíos sí taithighthe. Tugtar chun an tighe i spréidhmhóin iad scaithtí.

"Bhí mé idteach aréir agus bhí clampar ann;
Bhí cearca agus géabha agus lachain ann;
Bhí an bháisteach anuas thrí mhullach an tighe,
Agus níor chodail mé néal ag dreancaidí." [Rann a rinne fear nachar thaitnigh an t-óstachas leis a fuair sé idteach eicínt.

Leagtar ar Rafteri é amanntaí]

"Chonnaic mé soitheach an lá cheana ag dul treasna thrí Árainn Mhóir:
Dreancaid mhara ar an lacard taobh thiar dhá gabhail
Ceann Gaineamh in a mhadadh agus é ag tafann ar Iorras Mhór agus rí."
[Línte as an Amhrán Bréagach] / Níor chleacht sé tada ariamh ach míola agus dreancaidí agus sneáidh / Scread mhaidne ort, a ghiolla na ndreancaidí, ba ghlaine muid 'chuile lá ariamh ná thusa / Tá sí ag imeacht mar sin agus a cuid eochraí imbarr an dubháin aice, ach ní rachainn imbannaí, nach gcodluigheann sí ar chuasnóig dhreancaidí 'chuile oíche 'sa leabaidh, in a dheidh sin. 'Ar ndú' ar chuala tú ariamh é

: ceann cíortha a dhíolas na cosa / [Tugadh soir annseo iad, nuair a bhí an aicíd sin in ainm agus a bheith san áit, nó gur baineadh na dreancaidí asta. Ní fhéadfaidís siúd gan a bheith ithte leo, agus cho salach brocach agus a mbíonn 'chuile shnáth dhá mbíonn orra. Mhaitheá do Dhia gan an léine atá air anois a fheiceál. 'Sí an rud is sailighe í dhá bhfaca mo shúil ariamh / [Chas sé dreancaidí liomsa. Chreidim gurb é an chéad rud a tháinig in a bhéal é. Níor thug mé féin áird ar bith air, ach a rádh nach maith an tsamhail a theigheas i bhfad. 'Chuile shórt ach dreancaidí; agus gurb aige fhéin is an bpruch-ógín de theach siúd atá máithreach na ndreancaidí. 'Seadh inDomh-nach / Teann anuas as an spréidhmhóin sin nó beidh siad ag imeacht in do chrioslaigh agad. Dreancaidí. Sin í máithreach na ndreancaidí a mhic ó!]/ Th'éis cho galánta agus atá sí, bhí mé taobh thiar di ag an Aifreann Dé Domhnaigh agus meastú nach raibh páin de dhreancaid ag snámh uirre / Cailleann an dreancaid a gaimh san ngeimhreadh. Is leath-tógáil ar an dreancaid an teas agus an bhruthghail / [Tá sé mar a bheadh dreancaid ann. 'Nuair a shílfeá breith thall air, bheadh sé scuabtha. Ach tiocfaidh sé ar ais aríst, le priocadh eile a thabhairt fút / Ná bac le tada ach tá sé siúd cho scolbánta leis an dreancaid. An bhfaca tú trathnóna annsin thuas é ag seasamh ar bharr na gclaidheachaí]/ Foighid ort! Tá sí agam. De'n phortach a tháinig sí sin indiu leis an móin.

B'olc an imirce aice é, an cailín! Dreancaid chíbe. Tá goin ar an diabhal sin anois / C. na ndreancaidí a thugadh an sagart ar an mbaile sin. Agus go deimhin má 'sé féin, níor bhréag dhó é. Níl sé indon tada eile a thógáil / Beithidhigh ar an gC.! Bíodh unsa céille agad! Dreancaidí an t-eallach is fairsinge atá annsin, mar -ar athruigh sé ó bhínnse ag tarraint ann / [Is deas déanta suas an chliobóg de bhean í, ach is lághach éascaidh a mharbhóchadh sí dreancaid mar sin féin / Tá an cosamar feamainne siúd ionann agus lobhtha. Ní tada atá go fairsing innte ach dreancaidí mara. Tá sí druidthe leo / Ní thiubharfainn dreancaid mhara ar a bhfuil de bheithidigh ag gabhail leis. 'Ar ndú' ní tógáil atá orra. Ní fhiafróchaí ar an aonach sin thiar indé iad. M'anam nach bhfiafróchaí]/

Dreancaideach = aidiacht as dreancaid = ithte le dreancaidí;

faoi dhreancaidí; dreancaidí nó troigheadáin a bheith ann;

salach, brocach, suarach, gágach, dona

Ruidín míolach dreancaideach é / Ab é an ruidín dreancaideach

sin a dhul ag pósadh! Is dona na gnaithí a bheadh ar bhean ar bith

a ghabhfadh dhá phósadh / Níl na gabhair féin i ndon maireachtáil

ar an mbaile dreancaideach sin thiar / Mharbhóchadh sé thú le

onóir agus suimeamhlacht, ach b'fhéidir gur maith dreancaideach í

a leabaidh in a dheidh sin / Teach fuar falamh dreancaideach

atá aige / Ar chuala tú céard adubhairt N. Ph. faoi Mh. Sh. Sh.?:

"níl fata in a gharrdha; níl gráinne mine in a cómhra; níl caorán

in a chlúid; leabaidh dhreancaideach í a leabaidh; agus tá an t-áirl

-eacan caithte ó a chuaidh sé i gcionn tighe." Ní raibh léigheamh ná

innseacht scéil ag N. ag díbliú ar dhuine ar bith nach mbeadh aon-

ghnaoi aige air / [Scread mhaidne ar a cúl dreancaideach mara

leitheadach í! / Sin é, ar chaoi ar bith, nach bhfuil an scríobadh ag

coinneál leis an tochas aige. Rud an-dreancaideach é / Díol an

t-asal dreancaideach sin as an mbealach. Is mór an uais é!]

Dóid: ainm-fhocal; buineann; geineamhnach uathaidh: na dóide. Iolraidh:

dóideachaí [níor chuala mé i gCois Fhairrge é. I dtuaisceart agus in Iarthair

Chonamara atá sé]

Dóid: cláistéar mór mí-stuama d'fhód nó de scaith; leacóg,

crásiléad, daibéad, leathnóg, smáileog, meall, maistín.

Tá sí in a dóideachaí móra millteacha. Ní thriomóchaidh aon-fhód dhe

go bráth. Is beag an baoghal atá uirre. Bhain sé gan chuma gan chaoi í

(: móin) / Tá sí in aon-láithreachán amháin annsiúd, agus í gan

tógáil as a scaradh ariamh. Ach ba doiligh í a thógáil as a scaradh,

agus í cho fliuch leis an lá ar baineadh as an bportach í. Go deimhin

sin é an chuma bhainte a chuaidh uirre: dóideacha mar a bhainfí

le sluasaid í / [Dhéanfadh trí cinn de na dóideachaí siúd ualach

asail. Péire is na cléibh agus ceann de mhaoil / 'Sé a bhí le cuthach

indiu. Bhuaill J. Ph. dóid de scaith air, agus dhubhaigh sé a éadan fré

chéile. Dar leat ba mhó dhá fhonn a bhí air a dhul chun droch-

mhúineadha, ach bhí a fhios aige nach ndéanfaí faoi ach magadh!]

Dreas = ainm-fhocal, fireann, tuiseal geineamhnach uathaidh: an dreasa
 ainmneach iolraidh: dreasa, dreasannaí [dreas = d'r'æs; ach
 deirtear g'r'æs scaithí. An d atá i gCois Fhairrge]
 Dreas: geábh, eadradh, scathamh, roint, scáird, goradh, cáirdeach, brat nó
 scráib mheirge ar rud, craiceann teann calctha ar mhóin nó a leithide /.

Rinne sé dreas caointe / Chaith sé dreas ag caoineachán / Déanfaidh sé
 dreas damhsa anois daoib / Rinne sé dreas ceoil dhuinn / Dubhairt sé
 dreas d'amhrán / Dubhairt sé dreas amhráin / Bhuail sé dreas orm agus
 dreas maith (fc. griosáil) / Beidh sé ag bualadh dreas' air, de réir a
 láimhe / Ní dhéanann tú dreas cúirtéarach' ar bith anois / Bainfidh
 sé dreas aiste = as bean / Tháinig an dreas sin liom go maith = damhsa /
 Is breagh uaidh dreas ceoil a dhéanamh / [Rinne sí dreas diabhalta
 caoineacháin. Is breagh bogúrach uaithe a dhéanamh freisin /
 Tabhair dreas de'n teine dhó. Triomóchaidh sin é = scathamh, geábh /
 Nach bhféadfá dreas de'n teine a thabhairt duit féin. Cá'il do
 dheifir ag dul. Déan do ghoradh] / Má thugann tú dreas
 eile de'n teine dhó, bruithfidh sin é / D'eirigh dreas salachair
 leis an gcóta seo in áit eicint ó a bhí sé ormsa cheana = brat
 nó scráib / Shílfeá gur eirigh dreas sneachta leat. Tá calógaí
 ort / Céard a chuir an dreas luaithe ar do bhríste? / Ná teirigh
 soir thríd an ngarrdha sin, mara bhfuil tú ag iarraidh dreas
 puitighe ar do chuid éadaighe / Choimirce an diabhal do'n "lorry"
 sin. Chuir sé dreas draoibe orm / [Fuair mé dreas fuaicht
 ar an tórramh sin aréir. Thiar leis an doras dúinte a bhí mé
 agus bhí an seoideadh isteach orm ann / Fuair mé dreas fuaicht
 indé ar an bportach. Ní raibh de chlúdadh orm ach mar a fheiceas
 tú mé, agus bhí gaoth thollta ann. Diabhal bréag nach raibh /
 Tá dreas fuaicht faighte agam le uair annsin thíos faoi chorr
 na binne ag éisteacht le C. ag cur caoi ar T. Dh. / Is fadó an lá
 anois nach ndéarna mé aon-dreas cainte leis an gceann céadna
 Diabhal é le saoghal agus aimsir] / Breagh nach ndéanann tú dreas
 cainte leis. 'Ar ndú' níl aon-chíos ar an gcaint / Fuair mé dreas
 tae ann = scáird / An n-ólfaidh tú dreas tae, ó thárla nach bhfuil

a mhalrait againn? / D'ól muid dreas tae annsin agus chaith muid
 dreas tobac, agus bhí sé ionann agus am baile annsin / B'fhearr dhuit
 dreas caraidheachta a dhéanamh liom. Is fear thusa nachar fhéach
 tú féin ariamh. Ní fhéadfá gan scráib-neart a bheith ionnad,
 bail ó Dhia ort! / [M'anam go bhfuair mé dreas óil ann, agus gur
 fhan mé ina chionn freisin, cho uain agus tugadh dom é. / Gheobhaidh
 tú dreas óil má theigheann tú suas ann, ach dheamhan an
 molfainn duit lonnú ann ro-fhada. Beidh siúite annsin
 roimhe mhaidin / B'ait liom fhéin dreas óil a dhéanamh scaithtí.
 Ach ní bhfuighinn leath sásamh air, mara bhféadainn
 mo sheolta a chrochadh agus a dhul i bhfad ó bhaile. Maidir len a
 dhul soir annsin thoir agus lá óil a dhéanamh ann, níl annsin ach
 leibideacht. Teirigh san áit a mbeidh nuaidheacht ann duit]/
 Níl a fhios agam nach mb'fhearr dom dreas codlata a dhéan-
 amh. Caithfidh mé eirghe le hóró lae le dhul 'nan aonaigh / Bhualtí
 dreasannaí móra air annsin soir fadó, ach ní bhíonn a
 aghaidh ann chor ar bith anois. Buaileadh an oiread air oíche
 amháin agus a bhualfí ar dhual lín, agus diabhal mé go ndeachaidh
 sé ann aríst in a dheidh sin / Tá dreas ar an móin sin =
 bíonn craiceann nó scamall taobh amuigh ar an bhfód
 a choinnigheas an fliuchán ón a dhul go dtí a chroidhe; ní bheadh
 cráinín fliuch ar bith ar mhóin de'n tsórt sin. Bheadh sponc innte agus
 thiocfadh lasair uirre ar an toirt [dreas = dross? Fuaimeanna na
 Gaedhilge atá ar na leitreacha issan bhfocal] / Sin í an "cailín" a
 bhfuil an dreas uirre. Is fhearr í sin ná gual / [Móin ar bith nach
 gcuirfidh an ghrian dreas agus creat uirre, ólfaidh sí an t-uisce má
 bhíonn sí tirm féin. Ní bheidh sí folláin istigh ná amuigh / Seo í
 anois an aimsir nach mbeidh i bhfad ag cur dreas' ar an bhfóidín
 móna. Má fhaghann sí coicís dhe seo, beidh sí in a barrach]/ Ní bhíonn
 dreas ná teas i móin ar bith nach gcuirfidh grian an tsamhradh
 creat uirre. Bhain mé annsin thuas anuiridh í taca Dhomh-
 nach Chrom Dubh agus má bhain féin, chaithfeadh sí stráisiún thíos ag
 crádadh, shul má thiocfadh aon-lasair uirre. Ba bheag ab ionann
 í féin agus móin tús bliana / Mara n-eirighidh creataigh an tsamhraidh

léithe, ní bhíonn dreas ná teas innte. Caithfidh tú an ghrian
a thapú nuair a bhéas sí ársuighthe, má's leat móin mhaith theine
a bheith agad, agus gan a bheith fearacht Ph. Á. a thriomuigheadh í ar
anna beag na Féile Michil / [Caith amach an spaidealach chaca
sin. Níl dreas ná teas innte. An carghas atá oraibh an
mhóin ar foghnamh a dhóghadh? / Dheamhan a fhios agam. An mhóin atá
is na portaigh sin aghainne, ní chuirfeadh grian na n-Indiacha
-í aon-dreas uirre. Chonnaic mé annsin le cupla bliain í,
agus dheamhan ceo triomaigh dhár chaith sé ar feadh an tsamhraidh
nach bhfuair sí. Fuair sí creataigh ó'n ngrian ceart go
leor, arae bhí sí bainte an chéad choicís de Bhealtaine. Ach
do cheann finne ní lasfadh í in a dheidh sin. Ní bheadh call dom
sagart ar bith a thaobhachtáil marach a mbaineadh sí d'
-eascainí agus de mhionna móra asam ag iarraidh a deargadh
'chuile mhaidin] / Tá dreas meirge air = cáirdeach = iarann nó
rud mar sin a gheobhadh amluadh agus a dhéanfadh meirg / Fágadh
amuigh an tsluasaid sin nó gur lobh sí. Fuair mé caithte thoir
i lag chlaise san lorg sin thoir í, agus nuair a bhuail mé a
bhéal faoi chloich, tháinic dreas meirge dhi. / Tá sé sin
thar cionn. Tabhair goradh dhó sa teine, agus fagh do chasúr
agus teirigh ag ordlaidheacht air scaithín, agus eireochaidh an
dreas meirge sin dhó. Tá sé folláin istigh ann / Níl air ach
dreas meirge. Tabhair goradh dhó, agus imeochaidh sé sin dhe / [Is
garr a bheadh an gabha ag cur deis' air sin. Thiubharfadh sé goradh
dhó sa teallach, agus ghabhfadh sé in a éadan ar an inneoin
annsin, agus bheadh sé dhá ghreadadh, nó nach bhfágfadh sé a dhath de'n
dreas sin air. D'fheicfeá ag eirghe dhó leis an ordlaidheacht é.
Féadfaidh tusa an cleas céadna a dhéanamh, mara bhfuil tú ro-
dhíomaoineach / [Ní fiú trumpa gan teanga iad sin anois, na sean-
-iarainn sin. Tá siad ithte le meirg. Dhá mbeidís taobh le dreas
bheadh an scéal ceart. Ach dhá dteightheá ar a mbualadh sin
anois, bheadh dreasannaí ag eirghe dhóib (: dhíob) go faoithin, agus
bhrisfidís ort 'sa deireadh] / Sin í an tsiléig i gcomhnaí. Láighe
nuadh a bhí innte sin, ach fágadh amuigh nó go ndearna sí dreas
meirge. Is deas í anois 'mo choinsias! /

Dréim = ainm-bhriathar = ag plé, ag comórtas, i gcoidreamh, ag tabhairt faoi; ag spáirn nó ag caraidheacht le; inglacamas lámh le, drannadh léithe.

Níl aon-ghoir agamsa a dhul ag dréim (: ə d'réim') le máistir scoile.

Is beag an baoghal. Ní h-ionann bodach agus Dia. Geobhaidh máistir scoile

bean, lá nach bhfuighidh mo leithide-sa í = ag comórtas, igceart-

as / Ní bheadh aon-mhaith dhó a dhul ag dréim leis an D. Dhéanfadh an

D. caoch-láimhe dhó = tabhairt faoi, a dhul inglacamas lámh leis /

'Chuille lá ariamh ag iarraidh a dhul ag dréim le na daoine móra.

Is mian leis a bheith ag cuimilt leis an uaisle i gcomhnaí / Ní theigh-

im ag dréim chor ar bith leo anois. Fuair mé fuighleach dóib (: díob).

Nachar chuir siad mo cháil faoi'n tír! = i gcoidreamh, ag cuartaídh

-eacht, ag caint agus rl. / [Is beag fear ar an aonach atá indon a

dhul ag dréim leis siúd anois, tá sé cho deiseamhail sin, agus tá forrán

-ach de mhac aige, bail agus beannú air, agus níl aon-fhear ar an

aonach indon a dhul ag dréim leis le dornaí / Cá'il an siopadóir

atá i riocht a dhul ag dréim le J. anois. Níl sé ann. Tá an

oiread iarmhuis istigh is an siopa sin thoir aige anois, agus atá in

aon-siopa istigh ar shlata na Gaillimhe. Dar Dia tá! / Dá mbeadh

cupla bliain eile do'n mhac is sine atá aige, bheadh sé indon a dhul

ag dréim le na rogha fear. Is diabhláí an bodach fir atá sé a

dhéanamh bail ó Dhia agus ó Mhuire air. Diabhal mórán a bhfuil aon-

tuilleamaí cheana féin aige leo / Na teara ag dréim liomsa,

má tá do leas ar Dhia. Meilfidh mé do chnámha ar a chéile. / Ní raibh

aon-fhear ag teacht isteach ag pobal an Ch. a bhí indon a dhul ag

dréim le P. Ph., agus nach furasta cur chuige indiu. Dhéanfadh sean-

páiste ar bith puca dhó / Níl aon-tír, is cuma 'san diabhal cé'n

tír í indon a dhul ag dréim leis an nGearmáin. Cuirfidh mé mo

rogha geall leat go sáróchaidh sí uiliog fós iad / Deir siad an mac

sin atá aige go bhfuil sé indon a dhul ag dréim len a rogha

scóláire. Shílfeá le breathnú air nach bhfuil gus ar bith ann. / Níl

aon-ghadar dhá fheabhas a bhfuil aon-fhonn air a dhul ag dréim

le broc, agus is suarach an t-iongnadh sin. Ní fhágann sé liobair

leathair orra.]/ Dhá bhfághadh an cut a dhul ag dréim len a chuid

crúcaí, beadh gnatha dhá dhicheall ag an madadh, ach níor thug sé
 an t-ionbhadh dhó, ach breith ingreim cúl cinn air, agus a chraitheadh
 ... / Deir siad má fhaghann an madar uisce a dhul ag dréim
 chor ar bith len a dhrad, nach scaoilfidh sé a ghreim / Níl aon-
 sciúrtóig ag an Ghiúdach sin a bhí ag dul thart an lá cheana, ach is
 gearr go mbeidh. Feadh agus é sin a dhul ag dréim chor ar bith,
 deanfaidh sé airgead mar adéarfá leis é. Ghiúdach go deimhin!
 Is air nach bhfuil an mhoill / Dhá bhfaghadh sé a dhul ag dréim leis
 chor ar bith dhéanfadh sé leicíneach dó (: dhe), ach ní bhfuair / Ní bheidh dréim
 nó drannadh agam leis = plé ar bith /

Deallra (: d'ald̪rə, d'āld̪rə, g'āld̪rə): ainm-fhocal, fireann

Deallra = (i) lonnradh, ruithneadh, snuadh, lasair, taithneamh, scartadh

(ii) préachadh le fuacht; seacaíl, reodh, crapadh leis an bhfuacht.

Tá deallra an óir in a cuid gruaige = dath, lonnradh [tá leagan

mar sin an-choitianta is na h-amhráin .i. "agus deallra

an óir ar fad in a gruaidh"; "Sí is gile deallra agus rl.", ach níl an

focal an-tréan i gcaint anois] / Tá deallra ar an gcailín sin. /

Is breagh deas an deallra atá uirre / Nach air atá an deallra

breagh bail ó Dhia air / Bhí mé cineál brónach agus bhí an-droch-

dheallra uirre go mbuailfeadh sí mé = [níl a fhios agam cé'n t-adhmad

atá le baint as seo. Níor chuala mé an co-théacs ar fad. Ach

sin é an rud adubhairt an té a bhí ag caint. B'fhéidir gurb é

deallramh (deabhramh) na Muimhneach é. Má's é, níor chuala mé

aon-tsompla eile dhe is an gcaint] // Fuair mé droch-dheáil

-radh ar an mbóthar aréir. Chaith mé an oíche ag teacht abhaile

= préachadh mé leis an bhfuacht / [Má theigheann tú ag an

damhsa sin anocht, gheobhaidh tú droch-dheáilra. Má tá unsa

céille agad, fuirigh is an mbaile / Thugadh sé sin deallra

dhó fhéin 'chuile oíche, len a chuid ragairne agus óil. [Leath na gcuarta

'sé'n chaoi a mbíodh sé sin caithte chois an bhóthair strumptha

ag an ól agus ag an bhfuacht] / Fuair tú deallra maith anois,

agus má tá mise in a dhiaidh ort, castar leat é. Ní raibh

guth ar bith siar annsin ort, ach níor bheo thú in a dheidh sin

go dteightheá ann do do chailleadh féin / Well níl spré

ar bith agad, má theigheann tú amach anocht, ag tabhairt
deallra dhuit féin a leithide d'oíche. Is geall í an oíche anocht
leis an oíche ar ith Ceile na bradáin / Deallra fuaicht a fuair
sé agus níor thug sé aire ar bith dhó féin. Chuaidh sé in ainsil annsin air /.

Deallrúghadh, deallróchaidh, deallruigthe agus rl. = Briathar = préachadh, fuarú,
seacaíl, strumpadh leis an bhfuacht, reodh, cailte leis an bhfuacht.

[Deallróchaidh tú thú féin, má fhanann tú amuigh annsin faoi'n
bhfuacht = préachfaidh, seacálfaidh]/[Deallruigheann sé é féin ag
imeacht ag bóthaireoireacht 'chuile oíche 'san aer. (Ní theagann iadhadh
air ó a thuiteas oíche ach siar agus aniar ó tigh Mh. Mh. go dtí tigh Mh.)]/ Is beag
an dochar dhó a bheith deallruigthe fhéin agus gan aon-tsnáth air thairis
siúd. 'Ar ndú', níl aon-fhear beo indon a sheasamh ar scáth an méid
siúd éadaigh / [Deallruigheadh é muise ar an mbóthar aréir ag fanacht
léithe. Tháinic sí faoi dheireadh thiar thall, ach b'fhada é. Bhí déidín
tuitthe aigesan ag fanacht léithe ar aon-chor]/ Tá mé deallruigthe
thíos annsin thíos ó mhaidin ag fuirgheacht fea'int a bhfeicfinn ag teacht
é, ach diabhal teacht. [Sactha istigh ag ól idteach ósta eicint atá sé
siúd]/ Tá gasúr ar bith a chaithfeas a dhul ag an scoil ar an aimsir
seo deallruigthe. Má's muid féin é, nach bhfuil muid deallruigthe
ní áirighim gasúir laga]/ Cé'n mhaith dhuit a bheith do do dheallrú féin
annsin. Diabhal cos an "lorry" sin a thioctas go maidin. Fanacht faoi
bhealach ag ól a rinne sé sin / [Dheallróchadh aonduine beo istigh ar an
teallach ann. Níl dé dhá bhfaca tú in do shaoghal ariamh aige. Cé'n chaoi
a ndéanann sé bruiteachán ar bith]/ [Tháinic sí agus í deallruigthe agus
scar sí í féin ar an teine, agus ní raibh goir ag duine ar bith eile
drannadh léithe aice. Guróir an-fhuar í / [Caithfidh sé siúd amach iad.
M'anam gurb air nach mbeidh an scrubal mo léan. Agus cead aca
deallrú chois an bhóthair má's breagh leo.] Má dheallruigheann féin
dheamhan a mbainfidh sé codladh na h-oíche dhó siúd / Tá mé deallruigh
-the thuas ar an bportach ó mhaidin. Dar brígh an leabhair, b'fhuaire
é ná lá geimhridh.]/ Dhá mbadh mise thú, ní dheallróchainn mé féin annsin
ag forcabhás air. Teagadh sé agus tugadh sé leis í, má fheileann sí dhó, nó
mara bhfeilidh, fágadh sé in a dhiaidh í. Beatha do dhuine a thoil a mhic ó /

Dóib: ainm-fhocal, buineann; geineamhnach uathaidh: na dóibe; uimhir iolraidh
: dóibeannaí.

Dóib = gaineamh bog bán nó buidhe. 'Sé a theigheadh in urláir fadó i leabaidh stroighin (cement). Chuirí rud beag aoil air, ach ba bheag é. Ní theigheadh sé i mballaí. Deirtí go ndéanfadh sé creafóig thar éis scathaimh, dá gcuirtí i mballaí é. Bheadh an dóib cho bealáilte agus dá mbeadh aol innte, nuair a shuathfá í. D'fhéadfá láthair mhuirteíl a dhéanamh de dhóib le beagán aoil nó "cement" a chur thríthe. Chuireadh cuid de na daoine cárnáin bhualtraigh beithidhigh thríthe, agus bhealóchadh sin thar cíonn í. Cuireann muintir an tsléibhe amach ar thalamh láidir sléibhe í, le síol meaingiols no turnapaí a chlúdú i leabaidh an ghainimh ghuirm, scaithí. Tá dóib i gcuid mhaith de'n talamh ach a dhul bun-domhainn. In áiteach -aí eile, tá sí in a dumhchannaí ar uachtar na talmhana, agus d'oscluigh -tí clascannaí gainimh in áiteachaí de'n tsórt sin a mbeadh sí le fáil ar éascaidheacht. Ach tá sí faoi ráta anois de bharr fairsingeacht an stroighin (cement), mara gcuirthí corr-uair in a h-urlár i gcroithe í /

Doibeáil, dóibeáilfidh, dóibeáilte agus rl.: briathar as dóib = puill a líonadh le dóib; puill a dhúnadh; ballaí, urláir, puill agus rl. a bhualadh.

Dóibeáil na puill sin as an mbealach. Tá seoideadh isteach ar na beithidhigh / Dhóibeáil sé na puill a bhí 'san urlár le goirid / Tá sé dóib -eáilte go maith anois agam (: balla). Ní thiocfaidh puth ann. /

Deártan: ainm-fhocal; fireann, tuiseal geineamhnach uathaidh: an deártain.
Deártan = dórtadh; fearadh-ghráin; doineann, fuaraidheacht; glas-aimsir
[Deirtear duartan, dórtadh, agus deallran leis freisin. Fc. deallradh; dórtadh]
[Ní baintear leas as ach le "fuacht" nó le "fuaraidheacht"]

Bhí sé amuigh faoi fhuacht agus faoi dheártan ó a rugadh é / [Fuair sé sin fuacht agus deártan, ach má fuair fhéin, ní donaide sin é. 'Sé atá rúpach láidir fós / Shílfeá fear a fuair an oiread fuaicht agus duartain agus a fuair sé sin, gur fadó an lá a bheadh sé thíos 'san talamh. Ach m'anam gur beag {an} mhairg atá fós air, ach ag crochadóireacht leis / Is mór a fuair sé ariamh d' {fhu}acht agus de dheallran, agus má fuair fhéin, tá a shéala sin air] /

dórainneach — aidiacht. (doghráinneach?)

[dóroinneach, dóraínneach — Achréidh. Dúroinneach = Conamara, ach dóroinneach amanntaí freisin]

Dórainneach = géar; díbheirgeach; dian; dubhshlánach; a bheith indon do cheart a bhaint amach go maith; a dhul go dtí an spriog, nó go dtí bun an amhgair le rud; a bheith neamúch agus ag tabhairt beagán sásaimh uait; gan rud a leigean uait nó gur mhian leat do shásamh a bhaint as.

Casadh fear linn ag coirnéal na sráide. D'iarr muid an t-eolus air. Chuir sé ar an eolus muid ar mhodh, ach bhí beagán sásamh le fáil uaidh in a dheidh sin. D'fhan an fear seo thíos in a éadan. Níorbh fhéidir a thabhairt uaidh. Tá an fear seo thíos an-dórainneach an uair a thogruigheas sé é. Chaith sé annsin ag siúite leis agus ag cur cheisteannaí, agus é cho barrainneach má b'fhíor dó féin. Shíl mé féin gur ag tachtadh a chéile a thiocfaidís as a dheire. Bhí imní ag teacht orm / Tá sé cho dúrainneach le aon-chríostuidhe dhá bhfaca mise ariamh. Má theigheann beithidheach thar claidhe isteach ar a chuid, is olc an peata é. Diabhal níos measa. [Bhí diabhlánach de bhó bhradach agam annseo uair. Le M. Ph. Uí Dh. a dhíol mé í, agus mé reicthe aice ag dul imbradghail. Bhí an-tseasamh ag a raibh ar an mbaile léithe. Níl lá ar bith nach dteigheadh sí ar dhuine eicint, agus ba mhinic a rinne sí foghail freisin. Ach le 'chuile chamánaí ar chuma ar bith, ní dheacha sí air-sean ach lá amháin. Bhí maol-bhearna leagtha igclaidhe Gharrdha an tSléibhe an áit a raibh siad ag cur isteach coirce as an lá roimhe sin, agus ní mórán tóigeál (: tógáil) a thug siad uirre. Casadh an bhó ann ar chaoi ar bith. Níor léithe ab fhaillighe é 'ar ndú'. Isteach léithe ar an gcoinneach, áit nach bhféadfadh sí mórán millteanais a dhéanamh. Ní raibh sí chúig nóiméad ann an uair a rug sé uirre. Rinne sé a sheacht míle dicheall í a bhascadh, ach bhí sí siúd í féin sáthach aigeanta. Anuas leis annseo in a theine bhruithe ag fuagairt foglach agus dlighe orm féin de ghort an gharta. 'Sé a thug fúm. D'éist mé féin. 'Ar ndú' mar adeir an fear fadó bíodh an chluais bhodhar ag fear na foghlach. Agus bhí na seacht ndiabhail ar an mbó. Ach in a dhiaidh sin agus uiliog scáth ar mhill sí airsean, bhí aige a leigean thairis. B'fheasach dó go raibh fúm a díol ar aon-nós, ach a bhfaghainn an té a thóigfeadh uaim í. Ach] tá sé cho dúrainneach sin agus go gcaithfeadh sé an ailp sin a bhaint asam

faoi gur tanguigheadh (: teangmhuigheadh) chor ar bith leis féin / Marach cho dúrainneach agus a bhí sé féin, ní chuirfinn araoid ar bith air faoi'n scathamh de lá báistighe a raibh mé aige. Ó a chonnaic mé go raibh sé ag dul go bun an amhgair liom faoi na laetheanta eile, agus ag iarraidh mé a ghiorrú ins an bpáighe, níor thaise liom féin é. Leag mé air. Is diabhluidhe scanruighthe a bhíos sé faoi scilling agus a laghad achair agus a bheadh daoine eile ag tabhairt fuadach di idteach an ósta / Bhí siad sin dóraineach 'chuile lá ariamh leis an té a bheadh ar páighe aca. Mharbhóchadh sé iad le obair. [Is minic a chonnaic mé thíos ins an ngarrdha iad go mbeadh an dubh ar an oíche agus nar léar dóibh an láighe. Agus an táirm chéadna ag tosuighe ar maidin. Mara mbeidís aige le giolcadh na fuiseoige, spréachfadh sé leo. Ba shin é féin an droch-eallach — badh é sin]/ Bhí muid ag baint roinn fheamuinne annsin thíos an bhliain cheana. Bhí P. L. in éindigh linn. Ó tharla go mba stráinséara í, chreidim gur bhain sí cupla dosán thar teorainn. Dar príosta d'eireochadh sé dhuinn féin sáthach éascaidh má's muid atá ag baint ariamh ann. Tháinig an gheabhróg siúd aniar agus gob uirre. Chuir sí stiúir ropaireacht' uirre féin. Ní raibh an oiread náire ariamh orm as comhair an stráinséara agus eile. Thairg muid di a dhul agus an oiread céadna a bhaint orainn. Thug muid breith a béil féin di. 'Sí atá dóraineach ceart. Diabhal bréag! / Tá sé siúd cho dúrainneach agus má tá sé caithte in a cheann aige, nach leigfidh sé uaidh lag labhartha as an dá phunt dhéag í. Má tá ceapadh ar bith aige go bhfuil saint ar bith aige innte seasfaidh sé ar an airgead sin, agus dubhshlán aonduine é a chur cianóg as. / Nach diabhaltaí dóraineach anois a bhí sé faoi'n spré — th'éis gurb í a inghean féin í — nach leigfeadh sé an laogh leis an mbó: laogh óg. ["Dubhairt mé" adeir sé "go dtiubharfainn bó bhainne dhaoib, ach níor dhubhairt mé go bhfuigheadh sib bó bhainne agus laogh, agus ní bhfuighidh ach oiread. Dhá mbeadh breith ar m'aithmheala agam ní bhfuigheadh sib an méid sin féin. Tá mé de dhruim tige agaibh"]/ 'Ar ndú' bhí sé ag plé le ceann a bhí 'chuile orlach cho dóraineach leis féin: M. seo thiar. Níor thug sé sin aon-tsásamh d'aonduine ariamh, agus diabhal baoghal a bhí air é a thabhairt do Sh. Chaith siad an-fhada ag cothuigheacht le chéile, agus 'chaon duine aca ní ba mheasa ná a chéile. "Dar diaguí" adeir M. faoi dheire "déanfaidh mé aon-lá amháin díot a Sh. shalach na míol. Rinne T. Mh. eadarscán annsin agus d'árduigh an dream thiar M. leo abhaile. Marach gur

{a}rduigh chuirfeadh sé luighe fiadha ar Sh. / [Chuidh sé go bog agus go cruadh orm ag iarraidh a innseacht dó. Níl tada dhá'r chuimhnigh sé air nar dhubhairt sé liom. Theigheadh sé amach, agus isteach aríst. Thosuígheadh sé ag dilleoireacht agus scaithtí eile ag bagairt orm. Tá sé sáthach dóraineach ó a chaithfeas sé rud in a cheann. Ach badh aon-mhaith amháin dó a bheith ag gabhail domsa. Ní ghéillfinn dó dá gcaitheadh sé liom ó shoin. Tuige a ngéillfinn. Is beag a bheadh le déanamh agam go deimhin] / Bhí an mhuintir suas an-mholtanach air sin, nó gur phós sé an bhean seo. Sílim go bhfuil sí seo dóraineach go leor. Measaim é. [Níl goir ag gamhain ná ag caora a dhul ar a gcuid sléibhe nach bhfuil madraí saghdtha ionnta agus iad ruaigthe idtigh deamhain. Agus bíonn sí dólámhach ag iarraidh ar an bhfear an sliabh a choisint. Roimhe seo ní chuirfeadh sé aon-araoid go deo ar bheithidheach a chasfaí ann, ach m'anam nach hé sin dó anois. Tá an-lear sléibhe aca annsiúd freisin: an domhan bráthach. Is beag a d'aireochaidís corr-bhearradh a leigean le Muintir L., nach bhfuil aca ach dhá spreab ar easca] / Is diabhláí dóraineach a bhí sé ag dul dom aréir. Bhí a fhios agam an uair a bhain sé amach ins an tsáruigheacht nach gcuirfeadh an diabhal ina shost é. Cé'n bhrigh ach an chaoi a raibh sé ag iarraidh údair ar 'chuile shórt dhá raibh mé a rádh. Bhí sé fánach agamsa údar a thabhairt dó, agus dhá dtugainn féin ní bheadh aon-mheas aige orra. Sin é an chuid is measa de'n tsáruigheacht i gcomhnuí. Ach ní fear ar bith é siúd le dhul ag sáruigheacht leis ar aon-nús (: nós). Leanfaidh sé 'chuile mhíle focal 'bhfeicfidh sé an bhféadfaidh sé brabach a fháil ar thada. Dligheadóir ceart é / [Má tá indán agus go dtiubharfar 'un cúirte thusa tóig M. Sin é an dligheadóir. Tá sé an-dúrainneach go deo ins an gcúirt. Má tá indán agus go mbeidh fear ag tabhairt fhiadhnúise agus go gceisneochaidh sé siúd é, cabálfaidh sé é dhá mhíle buidheachas. 'Sé atá indon. Freagróchaidh tú é siúd feicfidh tú féin air. Nó mara bhfreagraighidh, beidh sé in t'éadan go bráth, nó go dtugaidh sé amach as do chreatalaigh é. Siúd é an buachaill aca. Níl aon-mhaith a bheith ag dul anonn ná anall leis. Má tá clár na fírinne agad, níl aon-bheann agad air, ach mara bhfuil, tá sé indon droch-dhíol a thabhairt ort. Chonnaic mé mac D. annsin thoir ag athrú dathannaí aige /

do, de = réamhfhocla, mion-fhocla cainte leis an mbriathar Ainm-bhriathar agus rl. [Tigeann siad seo isteach i gcaint ar na mílte bealach, agus níl sna somplaí seo thíos ach cuid an bheagáin de na bealaí sin].

Do: Réamhfhocal (: gu. ní abruítear an d)

Na forainmneacha réamhfhoclacha: dom, duit, dó, di nó duithe (: dī. Bíonn an leagan seo ar di is gach uile áit ag daoine áiride, ach di is coitianta go fada ar fud an cheanntair), dúinn (duinn. Tá sé an-choitianta d'uireasa an tsíneadh fada. Sé is mó atá le fairrge ó Ghaillimh siar), daoib (díb, díbh freisin. Thríd agus thríd níl an b séimhithe. Tá an d caol in Árann, go h-iondúil i Rosmuc, Camus, agus áiteachaí eile. Bíonn an dá fhuirm le chéile in go leór áiteachaí), dóib, dófa, (dóib nó dób is mó atá i gConamara agus a b leathan. Dófa nó dóf ar an Achréidh ach cuirtear daof(a) go minic in a áit). [Bíonn an d séimhithe ionnta go minic. Dhom i leabaidh dom, dhuinn i leabaidh duinn agus rl. Déarfainn gur minicí séimhithe é thríd agus thríd ná ar a mhalrait. Torum, toruinn adeirtear i leabaidh tabhair dhom, tabhair dhuinn].

Mar mhion focal san aimsir chaithte (do bhuail sé agus rl.) níl do san gcaint, ach scaithtí i sean-scéalta. Chuala mé tréan ag riar sean-scéalaithe mar sin é (Pádraig Ghábháin, agus Seán Ó Laidhe Ceathramha Rua).

Ní do ach a (: ə) agus ag atá san iairdhíoch (: infinitive) agus san ainm-bhriathar. .i. "dúirt mé leis an fear a bhualadh"; "chuaigh sé amach ag cur na mbeitheach as an gcoirce." Ach deirtear amanntaí ráití mar seo .i. bhí sé ad iarraidh na mbeitheach (: əd') más é an do atá annsin nó nach hé. Bíonn ə (: a nó do?) agus séimhiú le dul, teacht .i. dúirt mé leis a theacht; fuagraíodh air a dhul abhaile (mar sin a bhíos sé i gcomhnaí). I leabaidh ag i ráití áiride sén ə (: a, do?) agus séimhiú a bhíos ionnta leis an iairdhíoch nó leis an ainmbhriathar .i. an rud a bhí sé a fháil (i leabaidh ag fáil), ní ghlacfaidh sé é; an rud atámuid a iarraidh go bhfaghamuid é; an gúna a bhí sí a cheannacht níorbh fhiú an t-airgead é [tá an rud seo coitianta igcaint ainneóin go n-abraíonn daoine ag fáil (: ə fāl') agus rl. Ach tromlach na ndaoine ní abraíonn. B'fhéidir do rial eicínt a bheith ag baint leis ach ní fhéadaimse a barraíocht].

Deirtear do (: gu) in áiteachaí in áit an ə (: a?) i leagain fearacht chuaigh sé do (a) chodladh; tháinig sé do (: nó a) chúnamh dhom leis an bhféar

a chur isteach. Snadhmán do agus a in a dhá fearacht mar a ghníos siad is 'chuile áit eile ar fud na tíre ach amháin i dTír Chonaill. "Thug sé dhá (dá gan d séimhithe go minic freisin) athair é [níl "dona athair é" ann]; thug sé dhá shiúl é (: d'imigh leis ag siúl go tapaidh. Tá an a pearsanta(?) seo tréan go maith i gcaint); d'imigh leis dhá shiúl ionnsaí; ní thiúrfainn an oiread dhá (de annseo is dóigh) chroí dhó agus go bhfuigheadh sé é; ná fagh an méid sin dhá anró (: do not put yourself to so much trouble about it); is maith an rud roinnt dhá shásamh (: nuair a ghníos duine margadh réasúnta: nobody can have his own way completely); níl tuile dhá mhéad nach dtrághann; dhá laghad é, is fhearr é ná a bheith falamh; níl duine dhá chríonnacht nach dteigheann beart in a aghaidh; níl dhá mhéid dhá mbeidh agad nach mbeidh tú ag iarraidh tuilleadh; dá réir sin agus rl.

D'aonduine amháin (: gēn), do chuile dhuine (: gu), do (gu) cheachtar aca agus rl. adeirtear. Ach chuala mé 'do gach duine' (du gəx) freisin. Is annamh a theagas gach isteach sa gcaint indiaidh do. "Chuile" is mó a bhíos ann.

Tá daoine ar an Achréidh a dhealaíos an do agus an focal in a dhiaidh a thosaíos le f séimhithe nó guth. I leabaidh d'fhear, d'Earrach (gær : gærəx) a rádh, deireann siad an do (: gu) ar fad agus cuireann siad fuaim ar nós y Béarla isteach ar an f séimhithe nó ar an nguth.

I leabaidh domsa (damsa) deirtear damhsa (dūsə) ar an Achréidh ar an gcéad phearsa uathaidh réamhfhoclac. Tá sé an-tréan ann. Deirtear i sean-ráití nó a leithidí taobh thiar de Ghaillimh é, ach is cosúil gur den Achréidh a tháinig sé .i. "bain pluimín as (: píopa) agus tabhair dhamhsa (: ūsə) annsin é" (Spidéal).

Nach hé is samhainí duithe (: di. Spidéal) a bheith annsin / Nach shin é is fhearr dhuit a dhéanamh / Is fhearr dom imeacht / Ní fearr dhuit ceird dá mbeidh ort ná ag pléidh leis scathamh / Ní móide dhó eirghe fós = b'fhéidir nachar eirigh sé fós / Ní móide dhuit é a fháil má theigheann tú ann féin / B'fhéidir don lá glanadh anois = b'fhéidir go nglanfadh an lá / B'fhéidir dó a theacht anocht / An ngabhfaidh mé ag na rástaí, an eadh? B'fhéidir dhom / Is aoibhinn duit (is miniar duit) nach

bhfuil tada ar t'aire / Ní mór dhom (ní fulair dom) a dhul abhaile
 anois / Ní beag dhuit é / Ní beag dó a dhonacht (a thúisce) / Ní mór liom
 duit / Is fada dhó a shaol má bhíonn an plúchadh siúd air i gcomhnaí / Tá
 an rópa sin ro-ghéarr dom / Mac dó é / Is duine muintreach di (léithi)
 mise / [Is comharsa mhaith dhuit é / Céard atá an bodach is mac sin dó
 a dhéanamh / Cá'il an cneámhaire is deárthair di ar an saol seo? / Dia
 dhaoib! = go mbeannaí Dia dhaoib agus rl. / Mar sin dóib, agus nár ba réiteach
 dóib! = in a chéile dhóib agus nar ba réiteach dóib (daoine a bheadh ag
 troid, agus gan aon-ghnaoi ag an gcainteóir ar cheachtar aca) / Mar
 sin di agus nar fhagha sí fuascailt (droch-bhean a cuireadh i bpríosún) /
 Nuair is dubh dóibsean (: do na mámhasaí) is dearg domsa = drámhasaí
 a bhíodh i gcomhnaí ag an gcearrbhach seo / Nuair ab íseal don
 cailligh b'árd don chú = nuair a bhíodh an chailleach san ngleann bhíodh
 an chú ar an árd / Nuair is ól duitse, is obair domsa = bímse
 ag obair an uair a bhíos tusa ag ól / Ní dhéanfaidh sé níos mó ar
 feadh domsa a theacht = ach a dtige mise / Chuaigh sé do chodladh
 th'éis teacht dó] / Ar a dhul amach dó, thosaigh sé ag troid / Sé a bhí cantal
 -ach ag eirghe dhó / Tá sé in am a dhul don bhaile mhór / Beidh sceimhle orra
 ag dul don Achréidh imbliana / Tháinig sé do mo choinne = go dtí an áit
 a raibh mé le mé a thabhairt leis / Tá na beithigh amuigh fós. B'fhearr
 duit a dhul dhá gcoinne. / Tá sé imithe dhá n-iarraidh ag an damhsa /
 Bhí cupla stuca coirce leagtha san ngarrdha sin thoir agus chuaigh
 sé soir dhá dtógáil / Bhí an féar leigthe amach againn ó mhaidin, agus
 tá a bhfuil 'san teach imithe dhá ionntú / Móin adeir tú! Tá sé in
 am a dhul dhá baint anois / [Más leat a dhul dhá gcur i mbliana (fataí)
 níorbh fhuláir duit tosaí feasta / Duine brocach salach í i gcead duitse.
 (i gcead don chomhlódar) / I gcead duitse a dhuine chóir ní raibh
 na gasúir se'againne amuigh chor ar bith aréir, agus ní fhéadfaidh tú a rá
 gurb iad a leag do chuid claidheachaí / Ní bhaineann an scéal sin duit /
 Ní bhaineann sé di a raibh mise ag ól aréir nó nach raibh] / Is fada
 suas a bhain a (: bhur) gcosa dhaoib = is fada suas a thug ur gcosa
 sib = níor ceart daoib a dhul suas san áit sin / Is fada isteach a
 bhain do chuid conórtais duit. Bhí agad fanacht amach as an teach sin /
 Is mór a bhaineas don cheann céanna. Bíonn a ladar aige is 'chuile

rud / Ceangal an t-asal don chlaidhe / Fuair sé maide agus cheangail sé dhó é / Greamaigh (fastaigh, snadhm, agus rl.) dó é. / Leig dhom fhéineacht = leig dhom = ná bí ag pléidh nó ag fachnaoid, nó ag priocadh liom / Nach breá nach leigfeá dó fhéineacht! [do san mbriathar seo i gcomhnaí agus i "greamaigh", "fastaigh", snadhm agus rl.] / Chítear dhom go bhfuil sé in am baile / [Níl an lá faoi dhuinn le dhul le féar = níl an lá feileamhnach, nó in araíocht / Ní maith an dóigh a dhul ag pléidh le stiléarach anois mara bhfaghadh duine an aimsir faoi dhó thar cíonn / Ba deacair aon-rath a chur ar fhéar le coicís anois, mar ní raibh an aimsir faoi dhó. Chothaigh sí ro-fhliuch]// Nuair is cruadh don chailligh caithfidh sí rith / Nuair is teann don phortán sea is fann don gearrán /

De = Réamhfhocal, mionfhocal cainte.

De (: gu : tá sé ar aon-fhuaim le do.): na forainmneachaí réamhfhocla de "de" daom (: leathan i gcomhnaí); daot (: díot amanntaí, ach is i bhfad ó chéile é); dhe [: ɣə ach deirtear je fearacht an ghotha atá i "breith" go minic. Ach ar aon-chor tá sé an-mheasctha le dhó san gcaint igcuid mhaith áiteachaí cé go bhfuil dhe (: ɣə : je) is chuile áit fós.]; di (dhi)(: d'ə, jə); daoinn; daoib (: dhíb freisin); daob (díob freisin agus daofa ar an Achréidh) [Bíonn siad séimhithe go minic freisin, dhaom, dhaoinn agus rl. Measaim thríd agus thríd gur minicí séimhithe iad ná ar a mhalrait].

Is mór de mhaith atá ag an gceánn sin ar an gceánn seo = is fhearr an ceann sin go mór / Is beag de dhonacht atá air inniu thar agus inné / B'airde é de thrí troithe ná S. / Tá cuid mhaith de bhiseach ag mo laogh-sa ar do laogh-sa / Tá billeóig eile de bhiseach ar an bpáipéar nuaíocht seo inniu = ceánn le cois / Baileóidh tú an fheamainn de dhá charr = níl innte ach dhá charr; ní bheidh tada fágtha ach a mbeidh dhá charr eile tugtha leat agad aisti / Tiúrfaidh tú leat a bhfuil eile de mhóin ann anois de dhá ualach / Thug sé leis an chruach de thrí lorry / Mharaigh an chú an giorria de dhá léim / Leag sé é de thurraic (tuirric) / Chaith sé an claidhe de riththe reathach / Leag sé é de bhuille mhaide / [Dhonaigh sé d'aon-iarraidh amháin é / Bhuail sé de chic mé / Chuir sé ar chúl mo chinn de dhorna mé / Bhuail sé de chloich ar an dubhla í (bó) / Dúirt sé an t-amhrán de ghlór breá láidir / Chaith sé amach é de ghorta garta / Thosaigh sé ag gabhail de dhornaí orm] /

Chaith siad an lá ag gabhail de chlocha air / Níor tháinig iadhadh orra ach dhá
 ghreadadh de chlocha / Ba bhreá an sásamh liom a bheith dhá lascadh de chiceannaí /
 Dúirt sé an méid sin de chogar liom / Chuir sé an doras dó (dhe) dhá
 thóin (: len a thóin) / Chuir sé sé isteach an ursain dhá ghualainn / Thuit
 sé d'fhotromán mór míllteach / Rinne sé de bhallséire orm é / Déarfadh
 sé de mhíádh é. Is air nach mbeadh an mhoill = déarfadh sé le greann nó
 le barúlacht é / [De mhíádh a leag sé an claidhe: ag iarraidh an dá theach
 seo thuas a chur in árachaí a chéile / De ghrá comhlódair a tháinic sé sin /
 De ghrá comhlódair a theigheas na madraí 'nan Aifrinn / Ní dhá dheóin a
 a rinne sé é ach dhá ainneoin / Scríobh an leidir de léim / Ní thiúrfainn an
 oiread dhá chroí dhó agus go n-innseóinn dó é / Ní raibh an oiread de náire
 ariamh orm agus a bhí orm an oíche sin / Ní raibh de ghoir aige air faoi bharra
 ach an oiread agus a bheadh ag páiste / Níl de mhaith leis ach sin muis / Ab shin
 é a bhfuil de rath leat / Níl sé de rath air (: gra an fhuaim go minic) a
 dhéanamh / Cheal nach bhfuil sé de rath ort an mála a iompar / Má tá sé
 de spreacadh ionnad an scurach sin a leagan is gínn thú! / Ní dhéanfaidh
 sé siúd aon-bhuille len a mharainn aríst, mar níl sé de theacht aniar
 ann aon-bhuille a dhéanamh / Ní raibh sé de neart ionnam eirghe 'mo
 seasamh leis an ocras / Níl sé de thuisgint (: tuigsint) san diabhal
 an méid sin féin a rá leis / Níl de bhrí in Ph. C. ach an oiread agus a bheadh i
 slat mhara lofa / Má tá sé de stuaim ionnad scioból mar sin a dhéanamh
 breá nach mbuaileann tú faoi theach / Níl de chiall aige ach an oiread le
 páiste / Ní raibh sé de ghus ann a theacht isteach, th'éis gur chaith sé an
 oíche ar an tsráid] / Is beag atá d'oibliogaid annsin deirimse leat = níl
 mórán oibliogáide ann / Níl mórán de néal air, mise imbannaí! /
 Shílfeá go bhfuil goile maith aige, ach is beag dhá shlacht atá air in a
 dheidh sin / Má tá sé ag saothrú ní bhíonn mórán dhá bharr aige / Is beag
 atá de leas ann (: duine, ball acra agus rl.) / Má tá sé tinn níl tada dá
 cosúlacht (sin) air / Tá an méid sin d'fhuílleach = fágtha /
 Bhí an méid sin de bharr aige air = as a chionn; le cois / Ab shin é ar
 chuir tú de mhaoil ar an gcléibhín / Bhí oiread do dhorna d'at (: de mheall
 de nioscóid, de chnap, etc.) in a chois / Chítear dom go bhfuil a bheag nó a
 mhór d'olc air / Sin é mo buíochas anois agus a bhfuair (agus gach agus a bhfuair,
 an méid a fuair agus rl.) mé d'anró uaidh / Caillfear mé agus a bhfuil de

phian orm ó'n gcois seo / Ab shin é ar mharuigh tú de bhallachaí th'éis thú
 a bheith ar meath ó mhaidin / Is beag an dochar duit ceas a bheith ort agus a
 n-itheann tú de cheaille chuile lá / Is beag an dochar duit fuacht a bheith
 ort agus gan de chlúdadh ort ach an méid sin. / Níl d'aois aige ach sin muis /
 Ní raibh de lá ann an uair, ach go bhfeicfeá duine idir thú agus léas ar
 éigin / Breathnaigh amach go bhfeicidh tú an bhfuil tada (mórán agus rl.)
 d'óiche ann / [Ní raibh de thráigh ann inniu ach go mbainfeá feamainn
 scine ar leicín na bportán / Níl de mhóin anois aige ach an sumadáinín
 de chruachín sin. Dheamhan ceó eile! / Céard a dhéanfas
 muid chor ar bith agus gan d'fhataí anois ag gabhail linn ach an chlúidín
 sin amuigh san gcró / Ní bhíonn de shúáilceas ag teacht leat ach an
 t-ocras i gcomhnaí / Cheal nach bhfuil de charannas ann thairis sin /
 Dheamhan maith dhuit a bheith ag coireadh air anois. Níl d'olc ann ach
 oiread (: mara bhfuil sé go lách féin) / Má tá sé le dhul chuig an aonach
 dheamhan a gcloisim de chainnt aige air anois = ní bhíonn sé ag
 cainnt air anois / Níl de laethulacht ann ach an oiread agus a bheadh san
 duine is fuide amach uainn san tír théis gur colceathar linn é / Níl
 de ghreann ann ach cuid an bheagáin / Níl d'acmhúinn grinn aige ach
 an oiread agus a bheadh ag asal a bheadh faoi mhairceannaí / Sin
 é a bhfaca mise de chontráil ariamh ann, ach níor bheag sin, arsa
 tusa / Mara bhfuil gnaoiúlacht ann, níl de (den) thútaíl ann ach
 oiread / Mara bhfuil sé fáilí dheamhan a bhfuil mórán den drochmhúineadh
 ag siúl leis ach oiread, ná cuid de dhrochmhúineadh / Mara bhfuil den
 mhaith ann níl den olc ann, agus is mór is fiú sin féin / Dheamhan
 oinniún a chuir mise ná cuid dhá chur]/ Ní fhaca mise é ná cuid
 dá fheiceál / Dheamhan ar dhúirt mise é ná cuid dhá rá / Buailleadh
 é ab ea! Muise dheamhan bualadh ná cuid de bhualadh / Shíl mé
 nach mbeadh sé d'fháilíocht ann labhairt linn chor ar bith / Dheamhan
 "collar" ná "tie" a bhí ormsa ná cuid dhá raibh, arae níl sé de
 shuimiúlacht ionnam / Tá sé de bheith (bhreith) air a bheith ag ól / Mara
 bhfuil de bhacainn ort ach mise muis, níl aon-údar clamhsáin
 agad / Ní den chríonnacht an chruínteacht (an chínnteacht) / Ní den
 chomharsanacht cleas den tsort sin = ní dhéanfadh comharsa rud mar
 sin ar chomharsa eile / Ag déanamh láíocht liom a bhí tú!

B'fhéidir gur den láíocht duine a ghortú! / Is den uaisleacht a dhul dhá shiúl (aistir), nuair nach bhfuil a chapall agus a shrian aige. Ní thiúrfadh sé sin le rá anois go ndéanfadh sé aithrist ar dhaoine dona agus imeacht ar "bicycle". Ach sin uaisle anuas de lota na gcearc anois aige í sílim / [Is don ádh an tráthúlacht = an té a bhíos tráthúil bíonn an t-ádh air / Sin braon (: poitín) agus ní den díoghadh é ach oiread = ní hé an chuid is measa é / Is fhearr de bhean í ná do bhean-sa th'éis a bhfuil de ghaisce agad aiste / Ní mó d'fhear ach is láidre d'fhear é trí h-uaire ná an ceánn eile / Ní caoile de bhóthar é ná an áit sin amuigh ach is contúirtí de bhóthar é go fada / Ní fearr de "bicycle" é ná mo cheannsa / Ní h-éadtruime de chapall í ná capall A. ach bhuaileadh capall A. caoch agus sramach í in a dheidh sin / Is airde é P. ach is mó de cholainn atá ag D. ná aige / Ní ghabhfainn ann chor ar bith ach d'fhonn a bheith in éindí libse. / Ní chuirfinn araoid ar bith air, ach d'fhonn a splancadh / Chaith sé cláirseach de smugairle amach / Bhí staic de mhaide aige / Bhí spealóig dheas de chamán aige / Bhí buidéal de fhuisce Mhuighcuilinn aige / Tá starróig d'fhiacail agam agus í briste / Tá cuid de scadáin lofa Ph. Ch. agad / Carachainín de chleiteachán de dhuine atá ann = duine beag meathta gágach / Ceolán beag de bhuinneacháinín nach fiú do sheacht mallacht atá ann / Forránach d'fhear lúfar láidir é / Aircín de dhíolúnach de laogh é / Pleota d'fhear é. Ní tada eile é / Cleiteachán de chléitheachán gan mhaith ar bith é / Rúisc de chuaille í / Amparán mór de dhuine é / Sudóigín de shuaróigín dhona de ghearrchaile í / Sean-bhean atá de chailín anois aige / Tá sagart de mhac aige, agus is mian leis a mhótar a chur i mullach chuile shórt ar an mbóthar] / Tuí atá de leabaidh aige / Sin é an geóspailín beag d'fhear a mbíodh an mála de dhiallaid aige ar an mbicycle / Fráma leabthan atá de gheata aige ar an tsráid / Feóil ar maidin agus feóil trathnóna agus feóil in am dinnéir! Diabhal mé gur shíl mé ar an gcaoi a raibh sí ag caint gur stiallógaí feola a bhí de dhíon ar an teach aice! / Dá bhíthin sin, dhá bhrithin sin, dhá réir sin, dhá bharr sin = mar gheall air sin / Tá lán an tí de pháistí aige / Tá lán mo chruite d'fhaitíos orm / Bhí lán mo bhéil de sweets thuas agam / Níl leath mo bhéil de arán annseo / Níl díol na h-oíche de mhóin istigh / Níl lán mo ghlaice de bhean innte = bean an-bheag í / Níl oiread amén de

chloigeann air / Níl dóthain dreóilín de phlúr san teach / Tá sé ag fáil
 tuirsiú a láimhe d'obair (de mhná, d'iomra, agus rl.) anois = a dhóthain, a dhíol, ach
 gan an iomarca / Tá a sháith go bínn aige den mhóin anois = tá sé
 tuirseach di nó tuirsithe aice / Níl caochadh do shúil de thobac agam =
 dubh na fríde / Tabhair dhom deoch den uisce = deoch uisce / "Deoch den
 uisce de bhárr na líne a mbáitear ann an líon" [as "Róisín Dubh".
 Bíonn an t-alt mar seo in áiteachaí nach mbeadh aon-tsúil leis] / Bhí
 an iomarca den chaint aice. Sin é a d'fhága réidh í / Tá do dhá dhíol
 den ealadhain (d'ealadhain) agad ar fad / [Déanann sé a sháith den
 chumadóireacht ar aon-chor / Ní bhíonn faice de na bréaga aige / Tá
 mo dhíol den spealadóireacht agamsa aríst imbliana / Tá foracún
 maith den fheamainn bainte aige / Níl mórán den aoileach le cois
 agam anois = níl mórán aoiligh agus rl. / Déanann sé a chuid féin den
 chuartaíocht ar chaoi ar bith = déanann sé a sháith go maith den
 chuartaíocht / Tá a chion féin den ámhailleacht ann ar aon-chor /
 Fanadh chuile fhear de phortach ar an aimsir seo = de na portaí / Choinnigh
 sé de shliabh ar fad = d'fhan sé de na sléibhte (nó as na bailte sléibhe
 atá i gceist annseo) / Cho luath agus a tháinig mé d'fhairrge (den fhairrge)
 chuaigh mé a chodladh / Tá sé in am ag chuile dhuine a bheith imithe de
 bhóthar (: den bhóthar nó de bhóithrí ar bith) anois. / Tuitim de chlaidhe a
 ghortaigh é / Ní dhiúltóidh sé d'abhainn nó go mbeirtear air = He won't
 renounce rivers (river-poaching) agus rl.] / Chuertaigh mé an taobh thoir
 d'abhainn ar fad = an taobh thoir den abhainn. [Bheitheá ag súil
 le "den abhainn" annseo mar is abhainn áirid amháin atá i gceist;
 mar seo adeirtear i gcomhnaí é. / Bhí an mhuintir taobh thiar
 d'abhainn in a ngamal an uair sin d'uireasa droichid. Ní raibh
 aca ach a dhul an charra / Sínn linn sin taobh ó dheas de dhroichead í.
 Annsin a bhí sé / Ní dheachaidh mé taobh ó thuaidh de chlaidhe chor ar bith / Tá
 limistéar mór talúna taobh thoir de bhóthar agam ach diomallachaí ar
 fad é / Tá an cúl taobh thiar de chlaise curtha againn. / Tá an easca taobh
 thiar de loch ar fad triomuithe anois / Beidh a bhfuil ó dheas de chuan annseo
 uiliog Dé Domhnaigh. Sin é a mheasaim / Tá a bhfuil ó thuaidh de shruthán ar
 fad le baint dó. Deir siad go bhfuil ar chaoi ar bith // [Sna leagain seo ar
 fad níl ach droichead, bóthar, abhainn agus rl. amháin igceist. Níl sna

h-aiteachaí ach an bóthar, an droichead etc. áirid seo] / Níl d'fhascadh aige ach lorg
 na bó ar an gcrangaire / Chaithfinn an lá in mo leabaidh dhá mbeadh a
 fhios agam go bhfanfadh sí dhíom (: casacht a bhí air) = dhá mbeadh a fhios
 agam nach mbuailfeadh sí mé / Bhí mé in anchaoi aige (: tinneas mo
 bhuilg) ach ó thug an dochtúr an tsiuróib sin dom, d'fhan sé dhíom /
 Ól neart fuisce agus feicfidh tú fhéin air go bhfanóidh sé dhíot (slaghdán)
 / Is cuma duit é ach an t-Earrach a bheith dhíot = a bheith críochn-
 uithe agad; é a bheith déanta agad / Dhá mbeadh an sagart dhaoinn
 (dhínn) againn bheadh linn = beidh an t-éisteacht san teach se'ag-
 ainne imbliana agus dá mbeadh sé thart, bheadh muid ceart / Cuir an
 siopa dhíot 'un tosaigh = teirigh go dtí an siopa agus déan do ghnaithe
 ann / [Tá an portach rómham fós. Faraor gan é dhíom agam / Má
 tá sé roimhe níl rud ar bith is fhearr dhó na a chur dheith (: dhe, dhó)
 / B'fhearr dhuinn go fada dhaoinn (: dhínn) ná romhainn é = ceann
 oibre eicínt atá le déanamh. B'fhearr déanta í ná í a bheith le
 déanamh / Sé phunt a d'iarr sé agus dhá mbeadh muid leis go ndéanfadh
 dia diarmuid dhaoinn (: dhínn) ní scéithfeadh sé an leithphínn dheith
 (: dhe, dhó)] / Cé dhár díobh thú? = cé'n sloinne atá ort? [bíonn an
 b in díobh séimhithe san leagan seo agus d caol a bhíos ann is chuile áit] /
 Is cuma san diabhal cé dhár díobh é, dhá mba de tincéaraí féin é, ach
 is gleóite an duine é / Cuir dhíot (d maon ar fad, ach séimhithe scaithtí)
 = seo é adeireadh gadaithe agus rógairí reatha le daoine a bhídís ar thí
 a rubáil; nó abair rud eicínt; cuir ar do shon fhéin / Bain díot
 (do chuid éadaigh) / Ní bhainfidh mé cion do thomhaise dhíot = tiúrfaidh mé
 cion do thomhaise dhuit / Déanfaidh mé an t-aon-lá amháin díot = maróidh
 mé thú ar áit na mbonn / Tá mé ag baint lá dhó (: nó lá dhe) = ag
 caitheamh an tsaoil; ag caitheamh an tsaoil i leabaidh a chéile gan gleó
 gan torann / Scaoil díot na h-éadaí fliucha sin / Thuit sé den chlaidhe /
 D'fhiafraigh sé dhaom an raibh aon-uain le díol agam / Caith dhíot / Chaith
 sé dhó (: dhe) in a chraiceann / Chonnaic mé é de bhárr an tighe (: a bheith tuas
 taobh amuigh ar an teach. Chonnaic mé é as barr an tighe nó ó bhárr an
 tighe: ón áiléar taobh istigh) / Ní fheicfeá den traen é (: as an traen nó
 ón traen; ach ní féidir den charr, den mhótar a rá: as an mótar, ón
 mótar) / D'fheicfeá a theach den bhóthar (ón mbóthar) / Chonnaic mé isteach

uaim den fhairrge é (ón bhfairrge), den loch, den abhainn, den sliabh
 etc. [Ach as nó ó na garrantaí, ó na páirceannaí] / D'imigh
 sé de shiúl oíche (de dhruim oíche) / [Bíonn sé in a chodladh d'oíche agus de ló /
 Eiríonn sé de ghnáth ag an deich / Níl fear dhá maireann nach mar sin
 atá (gach fear dá maireann, chuile fhear dá maireann, an fear is
 fear dhá maireann, fear eicínt dá maireann, fear ar bith dhá
 maireann, aon-fhear etc. agus rl.) / Dhá mhéad cainnte dhá bhfuil aige (atá, a bhíos freis-
 in; ach is minicí a chuirtear isteach an de .i. dá in athuair) is gearr
 le dhul é / Dhá dhonacht é (: dhá dhonacht dhá bhfuil sé; ní abróchaí "dhá dhonacht
 atá sé"), is fhearr é ná a bheith dhá uireasa / Níl aonduine dhá
 dtiocfaidh (: níl aonduine a thiocthas) nach bhfuighidh gloine / Gach fear dhá
 mbéarfaidh air cuirfidh sé driog ann]// Níl de chailleadh air = níl sé basctha /

do (tuilleadh) de

Tháinig ciall dó = chuaigh sé chun céille / Níl aon-bhiseach ag teacht dom fós /
 Ach a dteaga tuilleadh aoise di, tiocfaidh tuilleadh céille di / Tháinig
 misneach dom nuair a chonnaic mé T. ag tabhairt a ndúshláin / Tháinig
 grádh (cion, searc, gean, rl.) agam di / [Teagann olc agam dó chuile
 uair a bhfeicim é ag imeacht ag straoisireacht mar sin / Níor tháinic
 aon-aiteal (aithdeal) don lá fós ar aon-chor = ní dheárna sé aon-aiteal /
 B'fhéidir go dtiocfadh athrú don aimsir anois / Tháinic méid duit le goirid
 bail ó dhia ort = mhéadaigh tú / Beidh tú láidir ach a dteaga tuilleadh de
 do bhiseach = ach a dteaga méid duit / Níl neart ar bith ag teacht dó
 = níl sé ag neartú / Ní fheiceann tú cosúlacht triomaigh ar bith ag
 teacht dó = an lá ag scartadh nó ag glanadh / (fc. freisin dul, gabhail) /
 Tháinic croí dhom nuair a chonnaic mé thú = tháinig gliondar orm / Tháinic
 dhá chroí di, nuair a chuala sí go raibh sé ag teacht / Croí dhuit a
 mhic ó! Nár laga Dia thú! = déarfaí é le duine a bheadh ag gabhail
 fhuinn nó a leithide / Croí dhuit! Faoi do chois é! Ná raibh tú tinn! /
 Bhí sé ag cur dhó (: dhe) ar nós an diabhail = ag caint go h-acmhainneach; ag
 glagaireacht; ag siúite troda // Diabhal a bhfuil ar fónamh dhíom = níl mé ar
 fónamh / Dheamhan a bhfuil go h-olc dó (: dhe) ach a dhul dó go deas / Dheamhan blas dó (dhe)
 nachar tharraing dorna orm = tharraing sé dorna orm / Níl go dona dhíom, dhá
 bhféadainn tada a ithe = tá mé maith go leór, ach nach bhfuil ithe mo chodach ionnam /
 Níl basctha den lá chor ar bith / Níl mór dhó (: dhe) ach tá sé an-tsuite, an-déanta /

Domblas (dumlus) = ainm-fhocal, fireann; geineamhnach uathaidh; domblais.

Domblas = sórt rud a bhíos ar aobha beithidhigh; rud an-searbh; galra beithidheach; brón, buaidhreadh; ceas; fuath; searbhadas; seirbhthean; olc; faltanas; gangaide.

"Domblas mór. Má bhíonn an giolla duilleach cho cruadh leis an gcloich, agus buinneach taobh amuigh dó. Ní leághann an giolla duilleach é chor ar bith. Bhainfeadh neart purgóideacha as é. Bíonn na h-aobha agus na scamhógaí ag imeacht lobhtha mar bheadh gruth buidhe. Tá a fhios ag búistéaraí paiteanta 'chuile shórt faoi" [ó Mháirtín Ó Chadhain Cnocán Glas, Spidéal, Gaillimh] / "An domblas mór: bíonn beithidhigh agus caoirigh agus capaill lobhtha leis" [ó m'athair] / "Tá domblas is 'chuile shórt: induine agus i mbeithidheach. An domblas mór: attann cnapáinín atá istigh ins an méadail" [ó Mhícheál Ó Cheannaigh — Cearnmór, Baile an Chláir] / 'Ar ndú, seadh!: tá domblas uirre: buinneach a bheadh ar bhó agus nach n-eireochadh sí léithe. Bheadh sí tolgtha taobh istigh" (: ó Bheairtle Ó Fhlaithearta, Camus, Casla, Conamara] / "Tá domblas istigh ar aobha nó bó. 'Cheal nach bhfaca tú ariamh é! Atann sé sin, agus déanann sé domblas mór. An bhó a dtiocfaidh sé uirre, mara gcuiridh purgóideachaí aiste é, drochsheans atá aice a theacht uaidh. [Bhuail sé bó liomsa annsin an bhliain cheana agus chaith mé an tsíorraidheacht léithe, ag tabhairt 'chuile shórt di, ach dheamhan maith a bhí ann. Thug mé an "vet" go dtí í, agus th'éis lán laidhre a thabhairt dó, dheamhan maith a rinne sé dhi]" [ó Bheairtle Ó Fhlaithearta, Camus, Casla]. / Tá sé ag séideadh in a dhomblas mhór uirre. [Má sin é atá uirre muis, dheamhan a fhios agam céard adéarfainn léithe. Is deacair leo a theacht as sin]/ Ag iarraidh purgóid' atá mé ag dul, l'aghaidh bó atá agam a bhfuil an domblas mór uirre / [Ní hé an domblas mór a thug aon-bhás di. 'Nuair a d'oscail muid í, bhí buiric ar na h-aobha. Bhí an domblas athta orra, ach ba bheag é. Bhí rud eicínt eile uirre freisin. Ach chreidim gurb é an cás céadna é. 'Nuair nach mbíonn siad ag dul do dhuine, tá rud ar bith indon bás a thabhairt dhóib]/ Bhí capall agamsa annseo uair: Ceannfhinn a bhí uirre. Cailleadh í leis an domblas mór. B'fhada a

sí idir-chámanaí agus gan fios ar theacht nó imeacht di. Ach níor dhubhairt an luighe fada bréag ariamh. D'imigh sí ins an deireadh / [Ní fhagann an oiread aca bás leis an domblas mór anois agus a d'fhaghadh fadó. Tá purgóideacha níos fhearr ar an saoghal seo.]/

Domblas a thug siad do Mhac Dé 'nuair a bhí sé ar an gcrois aca. Bhí na Ghiúdaigh go h-olc a dhearbhráthair mo chroidhe thú / Ní fuisce a thiubharfadh sé len ól do Ph. ach domblas dá bhféadadh sé, ach caithfidh sé é a choinneál leis anois nó go mbeidh an tuairt seo thairis / [Meastú nachar tháinic sé isteach indé ag iarraidh deoch uisce, ach ní uisce a gheobhfadh sé uaimse ach domblas dá mbeinn istigh roimhe. Ba bheag an luadh a bheadh aige a theacht isteach 'nuair a d'fhéadfadh sé fáirneis eicint a thabhairt dúinn faoi'n gcúirt. Baoghal air. Tá sé sin sáthach imeartha agus fios maith aige faoin a bhealach féin]/ Dhá mbadh domblas anois é, gheobhaidh sí len ól é! Dheamh-an baoghal orm a dhul ag cur aistear orm féin go dtí an tobar, ná cuid de bhaoghal // Tá an domblas in a croidhe sin = tá sí olc, gangaideach, fealltach, nó buadhartha / [Chuidh an domblas in mo chroidhe an lá a raibh siad in a gcionntsiocair le mo mhac a mharbhú]/ Sin í an ceann a bhfuil an domblas innte. "Faraor" adeir sí nach bhfuil 'chuile dhuine ar an bhfeádhan aca ag dul ins an áit a bhfuil sé sin ag dul", agus í ag breathnú ar an gcorp ag casadh ceann an bhóithrín / Is beag an dochar de'n créatúr an domblas a bheith innte. Fuair sí a ábhar: a fear agus a triúr mac a chur in aon-bhliain amháin. 'Ar ndú' 'sí is fhearr ar bith nach bhfuil sí thíos 'sa talamh fadó / [Tá a díol domblais innte dhá bhféadfadh sí aon-cheo a dhéanamh, ach ní fhéadann]/ Dheamhan maith dhuit ag caint mar sin. Tá an oiread aithne agamsa uirre agus atá agadsa, agus níor chuala mé aon-fhocal domblais ar a teanga ariamh. Chítear dhomsa go bhfuil sí cho feilmheanach le aon-bhean dhár casadh orm ariamh / [Is furasta a aithinte go bhfuil an domblas 'sa gcroidhe aige. Marach go bhfuil ní shin í an chaint a bheadh air. Tuige nachar chuir duine eicint agaibh in a thost é ... muise go leigidh Dia a shláinte do Pheadar. Sin í an chaint chéadna le rádh leis]/ Duine a

chonnaic an oiread de'n tsaoghal leis sin, agus ar cuireadh an oiread sin treampáin air, is suarach an t-iongnadh go bhfuil sé doscúch, agus go bhfuil an domblas ins an gcroidhe aige. Dhá bhfaghainnse ná thusa a leath-oiread údair, ba sheacht measa a bheadh muid // Chuir sé é féin 'un domblais leis = chaith sé an iomarca dhe (: beatha, ól, earra ar bith, damhsa, spraoi agus rl.); tháinic ceas air dhá bhárr /[Beannacht Dé dhuit! Chuir muid muid fhéin 'un domblais le'r ól muid. Beidh a shliocht air: is fada aríst go dtaobhuighidh cuid againn aon-teach ósta]/ Chuir sé é féin 'un domblais le'r ith sé de runnacháí úra. Luigh sé ar an leabaidh annsin gur chodail sé smailic. D'eirigh sé taca an seacht a chlog agus fuair sé gabhair Sh. 'sa tsail. Bhuel chuirfeadh sé na diabhaile de'n Chruaich ag eascainí, agus air fhéin is mó a bhí sé dhá dhéanamh agus ar na runnacháí /[Sé'n fáth domsa gan aon deoir a ól: bhí mé Domhnach annseo, tá naoi nó deich de bhlianta ó shoin, agus casadh ag "stillhouse" ar an Mh. M. mé. Bhí an iarraidh críochnuighthe go díreach aca: muintir Mh. Á. D'ól mé an oiread dhó agus gur chuir mé 'un domblais mé féin leis shul ar fhága mé an "stillhouse". Anoir tigh Mh. Á. linn annsin, agus d'fhan mé ann an lá sin agus an lá in a dhiaidh, agus mé tuithte dállta i gcaitheamh an achair. Ní raibh mé agam féin ceart go ceann míosa. Dubhairt mé liom fhéin hébrí céard a dhéanfadh Dia liom nach mblaisfinn d'aon-deoir phoitín aríst go bráth]/ Ara ná bac leis sin! Chuir sé é féin 'un domblais le mná, le ól, le spóirt agus 'chuile chineál drabhláis as tús a óige, agus níl sé a iarraidh anois ach suaímneas / Eirigheamuid as an damhsa anois go ceann míosa nó cupla mí, nó cuirfeamuid muid féin 'un domblais leis. / Chuir mé mé fhéin 'un domblais leo annseo an bhliain cheana. Níl aon-oíche 'san aer nach mbínn ag cochall-oíreach, ach d'eirigh mé asta ar fad ó a phós mé. Is deas blasta an béilí í eascann muise scaithtí /[Ní chaithfidh mé níos mó. Chuir mé mé fhéin 'un domblais leo mar "fags" aréir. Is leath-meisce ar dhuine iad agus é ag ól]/ Cuirfidh tú thú fhéin 'un domblais lena mná mara dtugaidh tú scíth dhuit féin. Nach ndéanfadh cupla oíche 'sa tseachtain thú, agus gan a bheith sáithe in éindigh léithe 'chuil' oíche /

Dona, dan, donacht, donas, donán, donáinín, dóirne (fc. donóg, donánach freisin)

dhon, dan, dona, donas = focla a mbaintear leas asta in aisfhreagra.

Má chuirtear ceist nach dtaithníonn leis ar dhuine, nó má

tá duine eicínt ag dilleoireacht leis, nó dhá shárú ag fiafraí

rud eicínt dhe, deir sé: (a) donas (dona agus ?) diabhail (nó deamhain:

d'əun') h-iaráí (: fhiafraí?) ort; nó (b) don h-iaráí agus mo chuid

tubaiste ort; nó (c) donas t'iaráí (tīārī) ort; nó (d) ná raibh

don iaráí ort; nó (e), ná raibh dan iaráí ort [(a) is mó a chuala

mé: chuala mé (b) agus (c) i gCois Fhairrge freisin, agus (d) agus (e) san

gCeathramhain Ruaidh].

Don deamhain h-iaráí ort! Tá mé sáruite agad. Gabh agus fagh

amach é, má tá sé ag déanamh an oiread sin imní dhuit / Don

agus diabhail h-iaráí oraibh agus leigidh dhom. [Tá mé reicthe agaibh ó

mhaidin. Tá rud eicínt ar m'aire-sa anois thar agus a dhul ag

innseacht scéalta dhaoibse]/ Don h-iaráí agus mo chuid tubaiste ort

— croisim aríst thú! — marab ort atá an chabaireacht. [Tá

do dhá dhíol le rá agus le fiafraí uiliog agad. Ní túisce rud

fiafruithe agad ná rud eile. Cá bhfios domsa ó árd-bhonn

aíochaí an diabhail cá'il P. Sh. anois! / Don h-iaráí agus mo chuid

tubaiste oraibh marab í an chaint atá in a díle oraibh. Breá

nach dtiúrfadh sibh scí dhá dteanga (dho ur) uair eicínt.

Shílfeá gurb í an taoille atá ag teacht oraibh leis an anbhá

cainte atá oraibh!]/ Ná raibh don h-iaráí ort mara beag an

dochar dhuit náire a bheith ort ag fiafraí rud den tsórt sin. /

Donas t'iaráí ort agus éist liom. Nach thú atá caidéiseach.

[Nach mór a bhaineas sé dhuit céard a bhí sí a dhéanamh annseo.

Bhí sí ag déanamh a gnatha. Baineann chuile mhíle rud do chuid

de na daoine i leabaidh dóib a bheith amuigh in éadan a gcuid

oibre / Ná raibh dan iaráí ort agus éist do bhéal! Cá bhfios domsa

céard is cor dóib, agus ní miste liom cá dtuitfidh a gcodladh orra

mar ní hé a gcuid cúrsaí atá ag déanamh imní dhom]/ Don agus

diabhail h-iaráí oraibh, an bhfuil a fhios agaibh anois é!

Nearc slaite a thastódh uaib. Sin í an cailín a chuirfeadh in a

sost (in ur) sib, agus a chuirfeadh faoi ndeara dhaoib eirghe as

cainteannaí de'n tsórt sin /

Dona (donas?) agus dóirne = i leagan amháin. Cineál eascainí. Tá sé tréan mar seo i sean-scéalta ach bíonn sé i gcaint scaithí freisin.

Mo dhona agus mo dhóirne orm má leigim as seo thú = mo chrádh agus mo mhilleadh chugam má leigim as seo thú = ní leigfidh mé as seo thú nó is cinniúint dubh agus dubh orm é / [Mo dhona agus mo dhóirne orm, mara bhfuil an gort foghluithe uiliog ag na beithigh / Mo dhona agus mo dhóirne orm má imríonn aon-bhacach as an L. B choíchín ormsa. Dar fiadh ní imreóidh, nó is fear cáillte mé / Mo dhona agus mo dhóirne ort le cleas a dhéanamh! Is beag an dochar dhuit náire bhruithe a bheith ort, ach níl, mar níl aon-náire ag siúl leat ná tada dhá shórt / Mo dhona agus mo dhóirne ort a dhiabhlánach asail! Tá sé imithe ar an scuir aríst. Nach gearr goirid a bhí sé ag leagan an chlaidhe! / Mo dhona agus mo dhóirne ort nach leigeann dom. 'Ar ndú ní comórtas duit mise le bheith ag séideadh fúm an tráth seo de mo shaol. Teirigh ag plé le do "mhatch" féin agus fág mise le m'anshógh féin. Sé is córa dhuit a dhéanamh, sé sin / .

dona: Aidiacht, Do-bhriathar = olc, tinn, craithte, suarach agus rl.

[Breis-chéim agus rl. = is measa, níos measa, ach deirtear is dona agus rl. go minic freisin]

Duine dona é (duinín dona) = duine gan lúd gan spreacadh, duine gan mhaith ga mhisneach; othar; duine gan aon-chiall; duine beag-mhaitheasach / "Tugann an duine dona dubh-léim" (fc. dubh, dubh-léim) / Caith ar chrann dona é (fc. crann) / Beainín dhona chaillte í / Suarógín dhona í / Laogh dona é = gan aon-ordú ná aon-teacht suas faoi / Piodarláinín dona de ghasúr atá aige / Bóin dhona shuarach í / Lá dona é = droch-lá / [Teach dona atá aige / Obair dhona a dhéanfas sé ná atá sé indon a dhéanamh / Saol dona é / Tá sí ar aimsir cho dona agus a tháinig imbliana dhá mbeadh neart air / Gaeilge dhona atá aige (amharc dona atá aige, siúl dona atá aige agus rl.) / Eirghe dona atá sé indon a dhéanamh = níl ann ach go bhfuil sé in don eirghe de'n leabaidh, de bharr tinnis / Ithe dona atá mé indon a dhéanamh ag na fiacla atá agam / Scríobhadh dona atá sé indon

a dhéanamh. Céard a chaith sé ag dul ag an scoil ach bliain nó dhó ar a mhéid? / Obair dhona a dhéanfas mise ná aonduine atá in m'aois. Is gearr nach mbeidh siúl an bhealaigh ionnam ní áirím a athrú / [Sin í an ghróigeadh dhona a dhéanfas sé sin, mar nach air a ghnatha a bhéas áird aige / Ciall dhona a bhí agam an uair a fuair sé bás. Ach is cuímeach liom go maith é, mar sin féin = ní raibh ionnam ach gasúr beag bídeach] / Ciall dhona atá aca ná a d'fhéadfadh a bheith aca. 'Ar ndú' ní ag iarraidh céille a bheitheá ar pháistí in a n-aois / Saol dona atá aige ná ag duine ar bith a bhfuil a dheis air / Aonach dona a bhí ann. Diabhal níos measa (: "the devil a worse". "Measa" adeirtear i gcomhnaí i gcás den tsórt seo, is cuma cé'n tsár-chéim a bhíos ar dhona ag an gcainteóir ar ocáidí eile] / Tráigh dhona í. Diabhal níos measa (a d'fhéadfá a iarraidh; nó leagan eicint mar sin iontuigthe in a dhiaidh) / Droch-thalamh é. Diabhal níos measa ann / [Madadh droch-mhúinte é. Diabhal níos measa ann] / Druncaera críochnuithe é. Diabhal níos measa faoi na bruit (brait. San tír, in Éirinn agus rl.) / Sin é an duine dona i gcomhnaí. Ní bhíonn breathnú siar ar bith aige ar an "gcois thinn", ach a mbíonn aige a chaitheamh de rith agus de léim / A dhuinín dhona, céard a bhéarfadh dhuitse a bheith indon aige? / Is maith í an fhoighid, ach is dona í an fhaillí (fc. foighid) / Is dona thú nachar fhreagair é = bhí agad é a fhreagairt / Nach dona thú nachar bhuaile é! / [Nach dona thú feasta coichín mara bhfuil tú indon an méidín sin a dhéanamh / Is dona é muis má sin é a bhfuil de mhaith leis / Is dona atá mé indon é a dhéanamh, ach ó tharla nach bhfuil mo mhalrait ann buailfidh mé faoi / Is dona atá mé indon eirghe chor ar bith, ach caithim a bheith ag crochadóireacht liom in a dheidh sin / Is dona atá siúl an bhóthair ionnam, ní ceasacht ar Dhia é, agus mar sin fhéin ní mór dhom creachlaois eicint a dhéanamh / Is dona a d'fhéadfadh sib a dhul ar fairrge inniu. Níl an lá in araíocht / Is dona a bhí mé indon mé féin a thabhairt abhaile, ní hé amháin aonduine eile / Is dona a d'fhéadfadh sé a bheith scór blianta fhéin fós, gan trácht ar a bheith cúig bhliana fichead] / Is dona atá dhá lorry féin innte gan bacadh le trí

cinn / Is dona a bhí eirghe 'mo sheasamh ionnam agus gan a dhul ag
 damhsa / Is dona atá mé deich gclocha agus gan a bheith dhá chloich
 dhéag / Is dona an tuarastal aon-tsagart amháin fhéin ag na
 daoine agus gan beirt shagairt a íoc / Is dona a chruthaigh tú nachar
 bhuaile é = bhí agad a bhualadh / [Is dona a chruthaigh sé muis.
 Gheobhadh sé ar shladmhargad iad an lá sin / Fágann sin go
 dona é muis, mara bhfuil sé indon céad meáchain a árdú =
 cruthaíonn sin go bhfuil sé go dona (gan aon-lúd) / Fágann sin go
 dona tú mara bhfuil tú indon tada a ithe thairis sin] / 'Sé is
 measa ("measa" ar seo i gcomhnaí) dhá bhfaca mise ariamh. Níl
 meabhair ar bith ann / Is tú is measa faoin mbogha bán mara
 dtuigeann tú an méid sin agus an fhad agus atá tú ag dul ag an
 scoil / [Ba dona an lá dhó an lá ar fhága sé an baile seo. Bhí
 sruth agus gaoth leis agus min in a chomhra cho uain agus a bhí sé
 annseo / Nach dona ó'n ngamhainín sin rud a ithe. Níl bail ar
 bith air ag ithe a chodach / Nach dona uaidh leitir a scríobhadh. Shíl mé
 go raibh riar scoláireacht thairis sin air] / Tá mé go dona le
 doigheachaí (ag doigheachaí) / Tá sé go dona le cois tinn / Bhí mé
 go dona ag (le) an slaghdán an tseachtain seo caithte / An
 rud a fhaightear go dona imíonn sé go dona = sean-fhocal =
 an rud a chruinnítear ar dhruim an diabhair imíonn sé ar a
 bholg (fc. druim) / [Is iomdha airgead a rinne sé sin, agus ba mhaith
 uaidh, ach d'imigh sé go dona in a dheidh sin = ní dheachaidh aon-
 chaoi air / Feicfidh tú go n-imeóidh an t-airgead mailíseach
 go dona fós. Níorbh é leath-chóir Dé é mara n-imíodh / Caith-
 eann sé a mbíonn aige go dona = go drabhlásach /
 Is dona an rud do dhuine a láimh a bheith i mbéal an mhadaidh aige
 má fhéadann sé] / Tá sé (: an scéal sin) ro-dhona dhá mbeadh
 neart air / Leig tú uait go dona é. Bhí agad a thapú / Leig tú an
 deis sin uait go dona / Fuair sé úachta agus is dona a chuaigh sí dhó
 (fc. dul) / [Is dona a chuaigh an t-aistear sin dó / Tá an fuisce
 go dona ag (do) an gcroí / Is dona é an fliuchán ag duine, dhá
 bhféadadh sé fanacht uaidh / Tá mé go dona gan speal] / Níl go dona
 ann ach an té nach bhfuil ag saothrú tada = tá daoine eile go dona

b'fhéidir ach eisean is measa ar fad. / Ní raibh go dona ann ach mise,
 arbh éigin dom siúl abhaile / Ní bheidh go dona ann ar ball ach an leota
 a bhéas caithte amach / Tá mé go dona le mo chois / Tá sé ag cothú (ag
 coinneál, ag fanacht agus rl.) go dona i gcomhnaí (othar, droch-lá agus rl.) /
 Tá sé go h-an-dona (rí-dhona, fíor-dhona, sár-dhona, meath-dona,
 réasúnta dona, sách dona, dona go leor, an-dona de'n tsaol agus rl.) /
 Ní dona go dtí é / Is maith dona é = tá sé dona go leor / Nach tú atá
 go dona againn anois cheal tobac! = aren't you badly off for tobacco! /
 [Nach hé atá go dona againn nach bhfaghann sé cead a dhul ag
 rástaí!]/ Gabhfaidh an píopa sin go dona duit má chaitheann tú
 mórán dhe (fc. dul) / Ba dona léithe an talamh le ceannacht = cheap sí
 go raibh sé ro-dhona / [Ba dona leis an fáilte a chuaigh roimhe, agus diabhal
 easna dhó nachar thug dhá shiúl abhaile aríst é / Ba dona linn an lá
 le dhul ann / Is dona leis an aimsir le dhul ag plé le féar / Níor
 dhúirt sé "is dona a rinne tú é", nó "is maith a rinne tú é".
 Dheamhan an smid fhéin a tháinig amach as a bhéal = níor thug sé
 le tuiscint gur thaitnigh mo ghníomh leis nó go raibh sé in a
 aghaidh / Dhá n-abraítheá leis sin gur mharaigh tú duine, ní
 abródh sé leat "is dona a rinne tú é". Sin é an sórt duine é]/
 Dhá mbuailtheá isteach ar an smut é, ní abródh sé go mba dona
 a rinne tú é. Tá sé an-réidhchúiseach / Is dona a fríodh (fríothadh)
 muid, má tá bacach mar sin indon eirghe in ar mullach = is
 daoine gan mhaith muid / [Is dona a fríodh thú 'mo choinsias, má
 leigeann tú uait é gan druimeáil bhualte a thabhairt dó]/
 Buailleadh go dona é / Caitheadh go dona leis = cuireadh mí-chumaoin
 air / Is dona an chaoi dhó a bheith mar sin: ag fanacht ó'n Aifreann /
 Is dona í a cheird, ní dhá roint leis é = níl a chuid oibre nó a
 chuid gníomhra, nó a iompar ionmholta / Is dona an chaoi é, a bheith
 tinn / Níor labhair mé leis olc maith ná dona = chor ar bith / Bhí go
 maith agus ní raibh go dona. D'imigh mé féin liom. = bhí sin mar sin;
 bhí an méid sin thart. [Baintear leas as go minic dhá mbeadh duine
 ag innseacht scéil] / [Bhí go maith agus ní raibh go dona. Tháinig mé
 féin abhaile. / Dona go leor a mh'anam! Tá do scéal sách dona / Dona go
 leor mo choinsias! Tá do sháith ar t'aire / Dona go leor a tháilliúir!]

= dhá n-innsíodh duine gearán duit, ach gan an gearán a bheith ro-dhona in a dhiaidh sin / Chaill tú do phíopa. Dona go leor a thailliúir! / Agus goideadh an corrán uait! Duine go leor a tháilliúir. Daidhean neart air! / Tá sé go dona (tinn) / Bhí sé go dona tinn inné, má b'fhíor dhó féin, ach feicim amuigh ag obair inniu aríst é / Is minic leis an gceann céanna a bheith go dona tinn / Duine ar bith atá go dona tinn sí an leabaidh a áit, agus ní ag dul isteach agus amach / Chreidim gur fada go dona tinn é]/ Cén neart atá aige air má tá sé go dona tinn. Ní bhíonn aon-neart ag an donacht féin air / S. seo thiar a bhí ann. Dar príosta ní measa fear eile = tá sé cho dona le duine ar bith a bheadh ann / Mac Ph. Sh. R. a chuir araoid ort! Dar diacaí ní measa fear eile / Slaghdán atá ort. Dar príosta muis ní measa rud (galra, gearán agus rl.) eile = tá sé cho dona le rud ar bith a bheadh ort / [Doigheachaí! Ní measa galra eile, agus gan truaighe ag aonduine d'fhear na ndoigheachaí]/ Tá sé buailte adeir tú. Ní measa ar bith é = ní fhéadfadh rud ar bith níos measa a eirghe dhó ná a bheith buailte / Tá na fréimhreachaí ag borradh sna cosa agad aríst. Ní measa ar bith é (ní measa beirthe é) / Ag sneachta ab eadh! Dar fiadh ní measa beirthe é / Is measa thú ná a bhfaca mé ariamh = is tú is measa dhá bhfaca mé ariamh = is measa thú ná a dtiocfaidh agus ná a dtáinic = is measa thú ná "luirgní dóite" / [Is measa é go mór ná an fear thoir / Sin é an scéal (an rud, an chaoi, an bealach agus rl.). Is measa dhom go gcaithfidh mé fanacht seachtain anois d'fhuireasa fáirnéis ar bith uaithe = That is the worst of it / Sin é an scéal is measa dhuit, nach bhfuil a fhios agad an soir nó siar a thiúrfas tú t'aghaidh / Dhá dhonacht S. is seacht measa T. = tá sé seacht n-uaire níos measa ná é / Dhá dhonacht cogadh is seacht measa gorta]/ Is míle measa an bhliain seo ná aonbhliain dá dtáinic fós. / Go mba míle measa a bhéas tú bliain ó inniu a bhastairdín, má bheirim ort bainfidh mé an t-anam asad! = eascainí / [Go mba seacht míle measa a bheas sé bliain ó inniu, an címeachán caca, mara deas a gheobhadh sé ann féin a dhul ag baint fogha ná easba as duine ar fónamh]/ Sin í an onóir dhona (fc. onóir) /

donacht: ainm-teibí as dona; geiniúnach uathaidh: donachta.

Donacht: olc, droch-mhúineadh, faltanas, droch-intinn; tinneas, óthras, criotán, árdú nó barr tinnis; gáracht aimsire, cogaidh nó eile; rud a chur as do dhuine

Aithníonn an donacht a duine féin = sean-fhocal = an duine a bhfuil an fabht ann, nó nach bhfuil leigheasta ceart, bíonn sé buailte síos nó meath-thinn igcomhnaí; bíonn sé de bheith ar dhaoine a bheith tinn. /

Ní féidir gur buailte síos atá sé aríst, ach aithníonn an don-

acht a duine féin / [Bíonn slaghdán uirre siúd i lár an tsamhraidh.

Mara chéile aice samhradh agus geimhreadh. Aithníonn an donacht 'ar

ndú' a duine féin / Baol air sin aon-cheo a tholgadh. Dheamhan

é muis ná dhá mbeadh sé go dtí n a dhá shúil i bhfairrge seacht lá

na seachtaine. Tá daoine ann len' aghaidh sin (: tinneas). Aithníonn

an donacht a duine fhéin / Má's leat a bheith buan, adeir siad caith

fuair agus te, ach is aon-chás amháin domsa céard a chaithfeas mé.

Bíonn an donacht ag siocadh liom i gcomhnaí. Aithníonn an donacht a

duine féin / Is deacair leis an donacht scaradh leis an seandhuine.

Aithníonn an donacht a duine féin] / Ní bhíonn aon-neart ag

an donacht fhéin air go bhféidir Dia orainn! = caithfidh an donacht

fhéin a bheith ann go bhféidir Dia orainn! = ní ceart a bheith san mullach

ar dhaoine a bhíos ag éagcaoineadh agus ag gearán. Is cuid de chúrsaí

an tsaoil an tinneas agus an phian / [Chinnfeadh sé ormsa anois siúl cho

fada le teach an phobail dhá bhfaghainn Éire bronnta orm. Ní bhíonn

aon-neart ag an donacht fhéin air / Níor thuill sé aon-mhilleán

uaib, agus mar sin ní raibh agaibh aon-mhilleán a thabhairt dó. Má

tá sé ag casaoid, tá a údar aige. Caithfidh an donacht féin a

bheith ann. B'fhéidir go mb'fhurasta cur agaibh féin fós] / Ní

leigfeadh an donacht dom a dhul amach le seachtain = tinneas / Níl

criotán ná donacht air, ach an oiread agus atá ormsa / Buailte síos

le donacht eicínt é aréir = tháinig donacht (: tinneas) eicínt air

aréir (b'fhéidir dhó a bheith tinn cheana ach go dtáinig árdú air /

[Dhá gcuirinn an donacht seo tharm b'fhéidir go mbeadh agam /

Níl de dhonacht air ach doigheachaí / Donacht as air! Donacht a

bhíos air chuile lá beó] / Is lú an donacht atá ort ná ormsa

agus caithfidh mé a bheith ag crochadóireacht liom in a dheidh sin. Is beag a bhéas ar chuid de na daoine nuair a éagnós siad é / Is mó an donacht atá air inniu ná lá ar bith ó a bhuaill sé é. Tá faitíos orm go bhfuighidh sé rud le déanamh agus srianadh as. / Ar an dá luath agus ar chaith sé an braoinín bainne chuir sé donacht air (barr; árdú) / [Ná caith é sin chor ar bith. Is mó an donacht a dhéanfas sé dhuit (séard a dhéanfas sé donacht a chur ort) / Tá an donacht mhór imithe dhó (: dhe), ach dheamhan an bhfuil tada le reic aige fós] / Cén uair ar bhuaill an donacht é? / Is íontas donacht mar sin a theacht air de léim / Is mór a thug an donacht sin anuas e. Níl ann ach na stéigeachaí anois / Níor sheas an donacht uirre ach lá, ach níor bheag di sin. Is mór a chlaiofeadh lá féin duine nuair a bheadh pian ghártha air // Chaith sé an donacht deireadh ach d'fhága sé claoite é, agus má bhuaileann aon-donacht eile é go gairid, tá faitíos orm go bhfuil a chaiscín meilte / [An bhfuil cuimne ar bith aige eirghe as an donacht? Shílfeá má tá indán bisigh dhó, go bhfuil sé in am aige a bheith ag cur cosúlacht eicint air fhéin feasta / Déarfá go raibh sé as ach bhuaill ionntú donachta aríst é. Galra gurálach é sin. Ní furasta a thiacht as / Má theagann aon-ionntú donachta air as seo go maidin cuirighidh fios orm. / Is iomdha donacht a bhí ariamh air, agus m'anam má bhí féin gurb é atá cruadh cuisneach fós / Deir siad gur measa donacht fíona nó tinneas óil ar bith eile / Tá donacht mhór air sin go deimhin! M'anam má tá gur donacht phórtair é, sin nó donacht dá fhuireasa / Bhí donacht air le bliain má b'fhíor dhó fhéin ach is beag an donacht atá anois air ag goid mhóna! / Ní fhéadann sé an teach a fhágáil ag an donacht / Má's fíor di fhéin is uirre atá donacht an tsaoil / Tá an-donacht (fíor-dhonacht, an-donacht go deo, roint donachta, an-donacht thar cíonn etc.) air / Chuile dhonacht ach donacht doigheach -aí: sin é adéarfainnse = tá chuile phian go maith ach na doigheachaí / Níl aon-donacht mór mar sin air, ach tá sé an-chraithte / Is mór atá an donacht indon a dhéanamh le duine. Ba fear luath láidir é sin, agus an bhfeiceann tú an chruth atá anois air? // Tá an lá (duine,

saol, cogadh, rothar agus rl.) ag dul un donacht / I leabaidh eirghe as, sén
 chaoi a bhfuil sé ag dul 'un donacht. Tá sé (: tinneas) dhá ghreamú
 ro-fhada / Sén chaoi a bhfuil an saol ag dul 'un donacht le chuile chor / Ag
 dul 'un donacht atá an aimsir. 'Chuile lá ag baint fearrasbarr dhá
 chéile / Tá sé ar a dhonacht (an saol, aimsir, duine agus rl.) = cho dona agus a
 d'fhéadfadh sé a bheith. [Is annamh a bhíos an leagan seo san
 scríbhneoireacht ach tá sé bun-choitianta go leor san gcaint is chuile
 áit] / Johanny! M'anam ní ceasacht ar Dhia é go bhfuil sé ar a dhon-
 acht. / [Ara a dhuine, tá an saol ar a dhonacht. Beannacht Dé dhuit! Sé
 díol (dícheall?) an diabhair maireachtáil chor ar bith. Deir daoine go mbeidh
 an ballséire ar fad air ach a gcríochnaí an cogadh / Bhí an lá ar a
 dhonacht. Shíl mé dheamhan cladach a d'fheicfeadh muid go deó. Bhí sí
 ag tógáil uisce ar an mbord fúithe cho maith leis an mbord as a
 cionn (: bád). Ba é an lá ba mheasa é dhá raibh mé ar farraige
 ariamh sílim / Tá sé ar a dhonacht anois ar chaoi ar bith. Déanfaidh
 an sneachta seo scrios ach grásta Dé. Agus níl cosúlacht ar bith
 ar aon-chlaochmú. B'fhurasta aithinte, agus an deis a bhí ar an ngaoith
 ag dul síos agus suas indiaidh a tóna le seachtain] / Tá Seán bocht
 ar dhonacht [deirtear mar seo scaithtí é gan a ar bith fearacht
 "ar fheabhas"]. Beidh a sháith le déanamh aige agus a theacht as chor ar
 bith / Tá an teach sin ar a dhonacht anois. Dheamhan bonn bán orra.
 Is mór idir inniu agus inné, adeir tú ... / Chuile líne ag dul 'un donacht =
 chuile líne ag dul 'un míne agus 'un bréige / [Níl aon-ghoir aige ar an
 athair. 'Chuile líne ag dul 'un donacht, arsa tusa / Tá an lá 'un donacht
 go mór = níos measa ná a bhí sé scathamh ó shoin / Ní cheannóchthá
 aon-bhanbh ar an margadh le (ar) na ndonacht = bhí siad cho dona
 sin / Níor díoladh aon-bhó amháin ar an aonach inniu lena ndonacht =
 ní raibh aon-phradhas orra / Ní fiú an eorna sin thoir a bhaint agus a dhonacht
 agus atá sí. Beithigh a bhí a scaoileadh isteach innte = níl aon-mhaith
 innte / Bhí sé cho maith do dhuine gan buille ar bith a dhéanamh agus a
 dhonacht (len a dhonacht) agus atá an saol] / Ní thaobhódh duine ar bith é sin
 agus a dhonacht agus atá sé (olc, fealltach, droch-mhúinte) / Sé a dhonacht féin
 le daoine bochta a d'fhága mar sin é / Ní dhéanfaidh sé donacht ar
 bith duit, hébrí cén mhaith a dhéanfas sé / Is beag a chuirfeas an

ceann céanna ann d'aonduine hébrí cén donacht a dhéanfas sé /
 Ní fhaca mise aon-donacht déanta ariamh aige, th'éis an droch-
 cháil atá air. Ach an té a dteigheann cáil na mochóirí amach dó
 níor mhiste dhó dhá mbeadh sé gan eirghe go h-eadra / [Níl donacht
 ná fabht in duine ar bith den dream sin. = níl faltanas ar bith
 ionnta / An té a bhfuil an donacht ann, tá sí ann, agus tá sí ann ar a
 chéill agus ar a mheisce / Bhí chuile dhuine ag caint ar dhonacht Mh. ach ní
 choinneódh sé coinneal dó seo atá ann anois. Tá ruibh air seo /
 Chaith mise cheithre bliana abuil na Sasanaigh, agus ní fhaca mé thairis
 sin de dhonacht ionnta. Ba mheasa dhuit go fada leiciméara d'
 Éireannach a d'inneódh chuile mhíle rud don "bhoss" ort] / Is furast
 -a aithinte ar dhonacht na mbeitheach nach bhfuair siad a leath ndóthain.
 Féacha na beithigh atá ag P. Sciortfá dóibh, tá siad cho sleamhain
 sin = droch-ordú; gan aon-tógáil / [Ní fhaca mé aon-mhadadh ariamh
 mar é ar a dhonacht. Ní leanfadh sé bó ná gamhain / Tá an deabhach go deó
 ar an mbóthar seo ar a dhonacht. Níl sé ionrásta ag duine ná
 beitheach é a shiúl / Fágadh san donacht ariamh é, agus síleann sé anois go
 bhfuil leis ach daba ar bith a fháil = san mboichteacht, san anró /
 Go deimhin féin níl aige ach an donacht agus an bhoichteacht istigh
 annsiúd ar thamhnóigín shléibhe] // Dhá dhonacht maol is measa mullóig
 (mullach) = dhá dhonacht rud is measa rud eile / [Seán an eadh. B'fhearr
 liom T. fhéin ná é sin. Dhá dhonacht maol is measa mullóig /
 Cois thinn atá agad. Ní beag dhuit a dhonacht a dhuine bhoicht = is olc an
 rud cois thinn a bheith ag duine, nó is rud sách dona é] / Níor bheag dhuit a
 dhonacht mar a bhí tú, agus gan tuilleadh a theacht ort / Má tá ort siúl ó
 cheann an bhóthair abhaile ní beag dhuit a dhonacht, agus gan siúl as seo
 go dtí ceann an bhóthair / Ní beag do dhuine a dhonacht nuair a bhíos imní
 air, agus gan tinneas dhá bhualadh in a cheann sin / Tá a dhonacht fhéin is
 chuile rud = milleadh; mí-bhantáiste; disadvantages / Ní dhéanfadh sé donacht ar
 bith dom (: dochar) a dhul ag
 siúl /

Donas = ainm-fhocal, fireann, geiniúnach uathaidh agus ainmneach iolraidh: donais
 donas = tubaiste, míádh, catmara, míofhortún, smál, mísc, dochar.

Is beag ag fear an chumais an donas a dhéanamh = sean-fhocal = an té atá
 láidir, ní carghas leis míostáid nó mísc a dhéanamh / Ab iad na

Meiriocánaí sin! Ab iad sin riu! Tá an báire leo anois, agus tig leo a rogha rud a dhéanamh, bíodh sé go maith nó go h-olc. Ar chuala tú ariamh é? Is beag ag fear an chumais an donas a dhéanamh / Is maith nach mór dhuit a bheith ar do mhaidí nó gheobhfaidh tú droch-iarraidh ó'n diabhlánach siúd. Is beag ag fear an chumais an donas a dhéanamh / Bíonn sonas indiaidh na simplíocht agus donas indiaidh na sraoillíocht'. = sean-fhocal [ach séard adeirtear go h-iondúil: "bíonn an sonas indiaidh na sraoillíocht". "Is minic mioscán ag sraoill agus bean mhaith gan tada"] / [Sin é an donas i gcomhnaí, nuair a bhéas duine eicínt ann nach dtiocfaidh le comhar = míád / Tá an donas ar an aimsir seo = míád, "an diabhal", an catmara le donacht / Sin é a rinne an donas orm nach ndeachaidh mé ann in am. / Ag an donas go raibh sé féin agus a chuid féir! Nach bhfuil féar le crapadh againn féin = ag an diabhal / Tá an donas ort. Ní fhaca mé do mhacsamhail ariamh le ámhailleacht] / Ní bhíonn an sonas gan an donas a bheith in a orlaí thríd = sean-fhocal = má bhíonn an sonas ar béala, bíonn an donas go dlúth len a chúl = there are no unmixed blessings / [Sin é an chaoi a chuidín. Ní túisce a eiríos rud linn ná a theagas rud eicínt eile a bhaineas an mhaith as. Is minic amhlaidh é. Ar chuala tú ariamh é, nach dtáinig an sonas gan an donas a bheith in a orlaí thríd / Ní raibh sé ach cheithre lá pósta nuair a cailleadh a mháthair, agus b'éigin dó a theacht abhaile aríst. Is cóir adeir siad nach raibh an sonas ariamh gan an donas a bheith in a orlaí thríd. Is amhlaidh a bhí sé ariamh san saol / Tá fuílleach airgid agam. An oiread agus nach bhfeicfidh mise caithte go deó. Ach cén mhaith sin, agus ceann an tí go ndéanadh Dia grásta uirre imithe. Ní bhíonn an sonas gan an donas a bheith in a orlaí thríd] / Ní sonas é sin chor ar bith ach donas. An té a bhfeicfidh tú rith sonais mar sin air, is minic nach mbíonn ann ach teasbánadh. Bíonn sé indiaidh an airgid, agus tugann Dia dhó é, ach cén mhaith do dhuine an t-airgead, mara bhfuil grádh Dé in a chroí. Is mó an donas go mór é / Is minic nach mbeadh a fhios ag duine cés fhearr an donas ná an sonas. An té a bhfeicfidh tú an mhaoin aige freisin, bíonn a anshógh fhéin air, agus deir siad nach bhfuil aon-ghaol ag an diabhal leis an duine bocht / Ba é lom an donais mhóir

dó ar aon-chor a dhul go Sasana. Ach marach go raibh sé len aghaidh,
 chreidim nach ann a bheadh fód a bháis = ba mhór an míadh dó agus rl. /
 Nach thú a rinne lom an donais mhóir an chéad lá ariamh ar phós
 tú í sin. Ach ní raibh tú gabthach le comhairle. Dhá dteightheá san
 áit ar h-iarraidh ort a dhul ... / Ní ag cur aithne ort é, ach sé lom
 an donais mhóir duit a dhul ag ceannacht an stolpáin sin. 'Ar ndú
 níl sé feilteach ag tada ach ag naoscannaí. Cíocraí agus bogachaí ... /

donán, donáinín: ainm-fhocla as dona (fc. donóg, donánach).

donán, donáinín = rud ar bith atá suarach éidtreorach meathta.

Duine, beitheach, éan ná iasc nach bhfuil biseach ná lúd ann.

Tá an donáinín sin muise cho suimiúil le fear ar fónamh.

Cén bhrí ach go gcuirfeá seacht n-iomairí agus seacht n-eitrí uait an
 dreóláinín bocht de shéideóig / Cé a thiúrfadh bean den
 donáinín sin? Beannacht Dé dhuit! Is mó an chruadhóig sagairt ná
 an chruadhóig mná atá air / Tá brat clann mhac aige agus gan ionnta
 ar fad ach donáin dhona. Má shíolraíonn siad siúd, cuirfidh siad na
 bólaí seo 'un meathachais agus an bhrothtuinn atá aca ann / [Domhnaill
 -ín de dhonáinín de mhac atá ag T. S. annsin thoir a fhobair cíos
 -thuaifeall a dhéanamh de'n aonach inniu ag iarraidh achrainn; nuair nach mbéarfadh
 duine eicint ar an arc salach agus a bháthadh i bpionta pórtair. Ach
 chreidim go mba mhór an carghas le aonduine pionta breá pórtair
 a chur amú leis / Ní fiú dhuit a dhul ag fiachadh ar an donán bocht.
 Scaoil amach aríst é. Is gearr gurb é an cut a bhéas ag creinneadh a
 chnámha ar aon-chor = éinín beag / Go deimhin is gearr an bás ó'n laogh
 beag sin thíos aige. Tá diúc air istigh faoin gclaidhe leis an bhfuacht.
 Níl ann ach donán, ná i laogh ar bith eile a tháinig ó'n tarbh sin thiar] /
 Céard a bhéarfadh an breac sin a bheith len ithe! Ní
 íosfadh duine ar bith donán de'n tsórt sin = breac beag suarach:
 cloigeann cruachán nó mac siúáine nó gearradh méinín nó a leithide /
 Cuirigidh an donáinín de ghadhar sin as mo bhealach nó cuirfidh mé
 de chic ar an tsráid é. Is mór an úais a bheith ag breathnú air /
 Ní fhaca mé aon-donán d'uan in mo shaol ariamh mar é. Dheamhan
 ionga ná orlach a tháinic air ón lá ar rugadh é, ná a thioctas ach
 oiread /

Donú = Briathar = droch-ghortú nó droch-lotadh a thabhairt do dhuine nó do bheitheach; duine a mhartrú nó éalann a fhágáil air; "ceirín" a chur ar dhuine; duine a bhascadh [tá sé coitianta igcaint]

Donóidh sé thú má fhaghann sé leigean ar bith ort. Mar sin bí ar t'áirdeall féin. Ní shiúd é an ribín réidh agad chor ar bith / Tá sé donuithe de bharr cic ó chapall. Bhuail sí annsin é slán an tsamhail, agus deir siad go bhfuil a chuid builg-easnachaí briste / Tá mise donuithe críochnuithe ag bróig atá agam. Níl a fhios cé na léasrachaí atá tóigthe ar mo sháil aice. Níl aon-ghoir agam coisméig shiúil a dhéanamh léithe / [Donóidh sé sin duine eicínt sul a n-eirighidh sé as. Is furasta aithinte nach hí bara a leasa a bhí faoi an lá ar thosaigh sé ag tabhairt chomhlódair don bhithiúnach seo thoir. An bhfuil a fhios agad céard a rinne siad an oíche cheana?: a dhul isteach go dtí sean-N. bhocht agus an cúpla tosaí dhá phliuncadh eatorra. Marach T. Sh. a casadh isteach dheamhan deóir a d'fhágfaidís ann / Fhobair tú mé a dhonú a scaibhtéirín. Nach bhfuil a fhios agad mara scuiridh tú de chaitheamh na gcloch go mbainfidh tú an tsúil as duine eicínt. Cén bhail a bhéas ort annsin? / Ag iarraidh duine eicínt a dhonú atá tú leis an maide sin? Leag uait as do lámh ar fad é. Tá an breathas ar do lámh, tá sin. Is diabhta ghéar nach mbeadh ciall duit feasta choíchin] / An lá ar baineadh an treascairt as an gcapall sna breaclachaí sin thiar, donaíodh í an uair sin. Tá umhlú 'un tosaigh innte 'chuile lá ó shoin / Donór (: donóchar) na Gearmánaí bochta anois má tá an chonairt sin uiliog in a n-éadan. Is diabhláí an seasamh aca é / Dhonódh sé daoine an oíche sin meireach gur baineadh an revolver dhó (dhe). Tá sé de bheith air sin go maróidh sé duine eicínt as a dheireadh / Tá buile chatha eicínt air seo thíos ag uallfairs ar an mbóithrín. Indiaidh asail atá sé! Seadh mo choinsias! Donóidh sé asail anois. Tá cleith aige atá cho fada le crann luínghe / Dar fiadh bhí mise donuithe aige marach an fear maith a rinne an tártháil. Bhí mé sáinnithe in éadan an sconnsa agus chaon tsnaoim (: snaidhm) aige orm! /

Dronn (: drūn, ach bíonn drun ar an Achréidh) = ainm-fhocal, fireann

[níor chuala mé buineann é], geineamhnach uathaidh — an druinn: uimhir iolraidh — dronna.

Dronn: cruit, buiric mhór, crotghail, druim amach, builsceántacht.

Tá dronn ar an "tyre" sin. An bhfuil píosa taobh istigh dhó? / Tá dronn ro-mhór ar an bpíosa sin. [Tá faitíos orm go dtiocfaidh an tiúb amach ann th'éis do dhíchill. Ach ar a fhéachaint a bheidh a fhios é, arsa tusa]/ Is diabhláí an dronn a tháinig ar an mballa sin le goirid. [Is gearr gur tabhairt uaidh ar fad a dhéanfas sé.]/ Tá dronn air — an bitheamhnach — len a bhfuil d'éadach air. Is ceart dó siúd an-scráib-neart a bheith ann / D'fhága sé dronn ar an mbróig annsin, ach chreidim diabhal neart a bhí aige air. [Is ait a chruthuigh sé agus a dhéanamh cho maith sin féin, agus cho caithte agus a bhí sí]/ Sin droch-shlata. An bhfeiceann tú an dronn atá ar an gcliabh annsin, mara 'sa gcaoladóireacht a bhí sé / [Mo chreach an tuigheadóir muis.] An bhfaca tú an dronn a d'fhága sé ar an teach i lár an stráca. Níl sé indon tuige ar bith a chur / [Is deas uaidh cruach choirce a dhéanamh go deimhin! Ní raibh é a leigeán suas ar chruach ar bith.] Breathnuigh ar an gcruach sin amuigh agus an dronn a d'fhága sé uirre. Níl díon deoir innte / Tá dronn ar a shrón = cruit uirre in a lár / Bainfidh mise an dronn de do shrón le iarraidh. Ní bheidh sé tada níos lugha agad / Céard a chuir an dronn ar an gcantín sin? [Níl millteanas ar bith ag dul ó chuid de na daoine. Agus cho daor agus atá "cantíní". Dheamhan clár a ghabhfas air sin go deo aríst. Tá sé réidh leis!]/ Níl aon-ghaisce leis in a fhear ceirde in a dheidh sin. Breagh nachar mhínigh sé amach an dronn sin /

Dronnach (: drunəx)= aidiacht as dronn: crotach, dromannach, builsceánta.

Tá an talamh sin síos an-dronnach = cnocáin, druimeanna, nó drumainn ann / Nach hé atá dronnach as an druim! Bheitheá ag gabhailt air sin go ndéanfadh Dia Diarmuid (nó dearmad) díot, agus ní ghoillfeadh sé a dhath air / [Tá srón dhronnach ar a mac is óige sin aige. Tá mo choinsias! D'fhéadfá do mhaide lámhe a chrochadh uirre]/ Tá na lámha sin ro-dhronnach agamsa. Ní cheannóchaidh mé aon-bhicycle ach an chuid a bhfuil na lámha díreach' orra. Bhascfainn mé féin len a leithide sin /

Druinnín: cnoc: fc. druinnín.

Dúrlinn (: dūrl'ín') (: torlainn?) = ainm-fhocal, buineann.

Dúrlinn = an chuid de'n chladach a bhíos faoi leath-chlocha agus faoi chlocha beaga. Bíonn na clocha in a sraith nó ina ndruim go h-iondamhail thuas in aice leis an talamh nó lena dumhcha ag an snáth-mara nó ag bárr-láin rabharta móir agus uaidh sin síos scathamh.

Thíos faoi'n dúrlinn a bhíos an tráigh, nó b'fhéidir gur coraí nó caracáin a bheadh ann scaithtí. Ach go h-iondamhail bíonn an dúrlinn i mbarr-cladaigh ar fad. Bíonn dúrlinn mórán is gach uile chladach.

An Dúrlinn Mhóir, Dúrlinn an Bhantra, Dúrlinn Bhéal na Trágha agus rl. = ainmneacha áiteacha ins an gcladach / Clocha dúrlinne a chuir sé uiliog sa mballa sin / [Tabhair aníos cupla carr clocha dúrlinne agus cuir sa tsráid sin iad] / Dhá mbeadh cupla carr leath-chlocha dúrlinne agad siad a dhéanfadh ceart thú annsin / Níl aon-chapall cruthuighthe a thiubharfadh carr feamuinne in aghaidh na dúrlinne sin. / Chuir an taoille mhór an oíche cheana an dúrlinn uiliog isteach sa ngarrdha orm / Tá Tóchar na Dúrlinne tachttha aríst, agus an garrdha báithte. Shnámhfidh bád mór anois ann. Ní dhéanfaidh sé siúd aon-mhaith go dteighidh comhla taobh amuigh ins an dúrlinn / Tá scaipiúch beag feamuinne sa dúrlinn indiu / Bhí sé aníos sa snáth mara imbéal na dúrlinne / Bhí scoth-thaoille mhaith aréir ann. Tá ucht na dúrlinne bainte fré chéile / Phléasc siad thíos sa dúrlinn mhóir é. Thiocfadh an teach seo síos sa bpoll a rinne sé ann (: pléascán mara) / [Is beag nachar bascadh sa dúrlinn indiu mé. Tá na clocha bealuighthe uiliog ag an bhfeamuinn lobhtha agus sciarr mé ar cheann aca agus baineadh treascairt asam, agus dar brígh an leabhair cuireadh síos le fánaidh uiliog mé] / Ba mhaith an éadail í sin ag siubhal dúrlinne agus na bróga páipéir sin uirre. [Thuas imBaile Átha Cliath a bhí aige a fágáil, an áit a mbeadh sí ar a nádúr féin. Go deimhin ní bean do chladóir í] / Tá dúrlinneachaí an-dána annsin: dúrlinneachaí sean-fhairrge. Bhuel tá mé ag ceapadh go bhfuil an oiread cloch ann ar chaoi ar bith, agus a dhéanfadh Berlin aríst dá mb'fhéidir a dtabhairt as / Tá snáithín deas rocálaighe isteach imbun na dúrlinne agus gan roint gan roghain uirre. / (mion-dúrlinn, meath-dhúrlinn, fc. mion-meath-) /

Dornán (: dǫurnān : dornān Achréidh) = ainm-fhocal; fireann; tuiseal
 geineamhnach uathaidh agus uimhir iolraidh: dornáin

Dornán = roint arbhair a cheanglóchaí le crios [aon-rud amháin punann agus
 dornán in áiteacha ach tá idir-dhealú barainneach fós in áiteachaí eile]

Dhá glaic mhóra (: fogha corráin glaic ins an gcás seo) nó trí ghlaic bheaga
 sin dornán, cheithre dhornán punann, fiche punann beart nó
 rópa [ach comhairtear ponann is fiche de'n bheart in áiteacha,
 agus bíonn malrait comhairimh air ar fad: trí ghlaic dornán, dhá
 fhichead dornán stáca, dhá stáca rópa, agus deich rópa fichead cruach
 (Casla)] / Cúig dhornán a theigheas i gcaipín stuca agus fiche dornán
 sa gcois / Tá an chrios briste ar an dornán seo / Déan dorn-
 áin mhaith mhóra dhe. Níl gnatha ar bith aca a bheith in a ndithr-
 eabhachaí / [Tá tú ag déanamh dornáin ro-mhór dhe, arae níl sé
 sáthach fada ar sraith / Ní hé an ceangal céadna a thugas siad
 ar na dornáin chor ar bith a thugas muide orra. Scaoilfeadh an
 chrios ar an bpuínte an chaoi a ndéanann siadsan é] / Is deas í
 mo cruach choirce agus nach bhfuil dhá dhornán istigh ar a corp. Má's
 gláimhthéisc de'n tsórt sin é, d'fhéadfadh muid cheithre chruach a
 chomhaireamh dhuinn féin / ... Thosuigh siad ag lascadh a chéile lena
 dornáin nó nach raibh deoraidhe an bhéil beo aca ins an gcomh-
 aireamh ceann. Ba shin é Cath na bPunann / Scarfaí amach
 ar tuar é agus d'fhágfaí cupla lá ar sraith é (: an líon). Annsin
 cheanglóchaí in a dhornáin é / Is furasta dhó obair a dhéanamh agus nach
 mbíodh dhá dhornán aige is 'chuile bheart dhá dtarraingigheadh é.
 Ní hé sin do P. é. Ní in a dhornáin a líonadh sé an beart, ach
 in a stucaí / [Ní scaoiltear na criosanna de na dornáin
 chor ar bith leis an meaisín buailte seo ach a ngearradh le
 scian nó le corrán. Céad slán do'n tsaoghal a mbuaileadh
 muid na dornáin ar an clocha. Nach ann a bhíodh an spraoi dhá
 scaoileadh agus ag déanamh punannachaí dhóib (: dhíob) /
 M'anam gurb shin é: roinn muid in a dhornán
 agus in a dhornán é, agus bhí dornán corr ann (: "Roinn muid in
 a phunann agus in a phunann é agus bhí punann chorr ann", freisin)
 = nuair nach réidhteochadh daoine le chéile agus gan eatorra

ach rud fánach. Ach bheadh gach aon-duine aca ag tuineadh leis an mbantáiste a bheith aige féin in a dhiaidh sin, tar éis go mb'fhéidir nacharbh fhiú trácht ar an mbantáiste [leagan as scéal é: beirt a bhí ag iarraidh an t-ARBHAR a roint.

Roinn siad in a stáca agus in a stáca ar dtús é, agus bhí stáca corr ann. Annsin in a stuca agus in a stuca agus bhí stuca corr ann, annsin in a phunann agus in a phunann agus rl.] /

Ná bac le síochán a dhearbhráthair mo chroidhe thú. Sé an chaoi a bhfuil na ríoghachta móra sin ar fad ag tarraint uisce 'na muilinn féin agus ag luighe ar an lagar má fhaghann siad an deis. Tá siad mar a bhí an fear fadó a roinn an coirce in a dhornán agus in a dhornán, agus bhí dornán corr ann.

'Sé an dornán corr sin a tharraingeochas an tsiuite aríst. Tá 'chuile ceann aca ag iarraidh é a bheith aige féin / [Nach fánach an rud a tharraing dlí anois: a dhul 'un cúirte ingeall ar an tsean-bhó sin nach bhfuil tarraint na gcos innte. Má bhí 'chuile shórt eile rointe aca go dtí í sin, nach bhféadfaidís leithphighinn a chaitheamh suas uirre. Ach b'fhearr leo mí-chuibheamhlacht cúirte. Sin é anois: roinn mé in a dhornán agus in a dhornán é agus bhí dornán corr ann] / [Ní thioctadh ceachtar de'n bheirt aca suas ar réidhteach Sh. Bhí ruainín beag 'sa tórainn agus ba mhór le 'chaon dhuine aca é do'n ceann eile ... b'éigin a chaitheamh in aer ar fad nó go dteagaidh seilbhéara ann. Ní headh ach sin é: roinn mé in a dhornán agus in a dhornán é agus bhí dornán corr ann. An fear fadó a bhí ag dul ag déanamh dhá leith de'n páiste len a claimhe nuair a bhí 'chaon duine de'n bheirt mhná dhá "chlainn" di féin, agus ní réidhteochadh sé eatorra sin] // Shílfeá nach raibh roint punann ná dornán eatarraibh, le go mbeadh sib ag troid (Rosmuc) = shílfeá nach raibh sib ag teacht salach ar a chéile ar bhealach ar bith le go mbeadh sib ag troid / Ba mhór adéarfá le beirt a bheadh ag béal an doruis ag án a chéile, ach an bheirt sin a bhí ar 'chaon ceann de bhaile agus gan roint punann ná dornán eatorra, agus go gcaithfidís tosuighe ag troid in a dheidh sin! Ach is smál é a bhíos ar dhaoine mar sin / [Dheamhan roint punann ná dornán eatorra, agus mara bhfuil féin, ní beo iad gan a bheith ag sciolladóir-

ar a chéile 'chuile ré soluis. Sílim gur faisean é a thugas daoine faoi deara dóibh féin. Bhainfeadh cuid de na daoine troid as na clocha/ Níl roint punann ná dornán idir an dá theach seo, agus is maith an scéal do'n teach se'aghainne nach bhfuil arae dhá mbeadh, bheadh muid taobh leis an driobaillín caol — cuid Pháidín de'n mheacan. Tá sí seo amuigh cho gar di féin, agus nar mhór léithe an ceann reamhar a bheith aice féin i gcomhnaí /[Is fada an lá nach raibh roint punann ná dornán idir mise agus an buicileá sin, agus ní fearr dhomsa a bheith. Mise a bheadh siar leis an téiléarachta i gcomhnaí. Sáthach fada a bhí sé ag imeartas ormsa, ach múineann an saoghal duine]/ Níl roint punann ná dornán idir é féin ná an cliamhain anois. Measaim nach bhfuil siad an-gheal dhá chéile chor ar bith, ach go mbeannuigheann siad dhá chéile ar aontaighe agus ag teach an phobail. Ach ní dhéanann siad níos aoirde ná sin de theanntás ar a chéile, sílim /[Shílfeá nach raibh roint punann ná dornán idir é féin agus J. ariamh le go mbeidís cho saghdtha sin ag án a chéile. Ach is duine é J. sin a mbaineann gnotha 'chuile dhuine dhó. Tá an iomarca aisiléarachta aige ar fad. Tá a chomharsanaí féin sáthach diomdhach dó ar aon-chor]/

Dorn (: dæurnə. dornə Achréidh) = ainm-fhocal; tuiseal geineamhnach uathaidh : an dorna. Uimhir iolraidh: dornaí. Níor chuala mé "duirn" tuiseal geineamh-nach. Tá an a (: ə) in a dheireadh igcomhnaí san Ainmneach.

Dorna: crobh na láimhe agus í iadhta; fad an dorna timpeall agus leath-troigh; buille de chrobh na láimhe agus í iadhta; lán glaice de rud.

Dún do dhorna / Thomhais sé an dorna liom (fc. tomhais) / Bhuail sé dhá dhorna mé / Thosuigh sé ag gábhailt de dhornaí orm, agus fhobair gur chriog sé mé / Coinnigh do chuid dornaí agad féin anois / Má fhaghaim dorna ort déanfaidh mé aon-lá amháin díot a (s)cuirbín / Seas dorna dhom /[Sheas sé amach uaidh agus thug sé a sean-dhorna dhó]/ Tá an-dorna aige = iarraidh de dhorna / Tá cuaifeach de dhorna aige = dorna dalba (fc. cuaifeach) / Is measa dorna uaidh ná iarraidh ó ord / Is beag an teacht aniar atá in a dhoirín dona / Chuir sé an dorus isteach de dhorna / Cuirfidh mise codladh ort le dorna / Is measa an t-oirdín de dhorna atá aige siúd ná dhá bhfáighteá iarraidh de mháiléad / Leig de do chuid

dornaí anois, nó má eirighimse agad cuirfidh mé luighe fiadha ort d'aon-phléisc amháin / Tabhair tomhais an dorna air = tomhais le do dhorna é / Cé mhéad dorna ann? / Tabhair dorna bran do na muca sin = máimín bheag / An mbeadh dorn mine agad a thiubharfá do'n laogh sin. Tá sé ag cur a lútha amach ag géimneach. Meastú nach ocraas atá air? / [Dhá gcuirtheá dorna beag de'n min mhór thríd sin anois, ní fhaca tú aon-bheatha go h-iomaí ag muca mar é. Diabhal mé go mbeidís i riocht a dhul ag an stealla faoi cheann cupla mí dhá bhfaghaidís é sin dhá cheann de ló] / Chuir sí dorna de rud eicínt — mara gabhail é — thríd an bplúr, agus d'at sé suas é ar an dá luath agus ar cuireadh i mbácús é. Shíl mé nacharbh fhéidir gabhail ar bith a fháil anois / [Bhí síol féir agam annseo arú anuiridh agus glaicín síol planndaí annsin a bhí mé a choinneál do T. Mh. Meastú nachar thosaigh na deabhaic de ghasúir sin ag cur dornaí de'n tsíol planndaí thríd an síol féir agus shuath siad thrín a chéile iad, agus chuir siad 'chaon cheann aca ó mhaith. Bhí mé ag gabhail orra an fhad agus a fuair mé teas in a gcraiceann, ach cé'n mhaith sin: dhéanfaidís ar an toirt aríst é] // "An té is fhearr dorna 'sé is fhearr corna (kəurnə : corn) de'n fheoil" = [sean-fhocal] Bíonn maith gach uile rud, ach an ceann reamhar de gach uile rud, ag fear na láimhe láidre / [Níl ann anois ag na náisiúin sin, ach an fear is fhearr dorna 'sé is fhearr corna de'n fheoil. Sciob-sceab ceart atá aca anois] / Is iomdha créatúlacht a rinne sé ariamh. Ach b'fhurasta dhó agus an saoghal a bhí ann an uair sin. 'Séard a bhí ann sa saoghal sin: an fear ab fhearr dorna 'sé ab fhearr corna de'n fheoil / [Is furasta dhó rud a bheith aige féin. Nuair a bhí an saoghal ar forbhás agus gan aon-dlí ann, thapuigh sé sin é, agus rinne sé bun. Cé a bhí indon aon-chaidéis a chuir air. Nach aige féin a bhí an chomhairle ar fad. Ba é an cás é: an té ab fhearr dorna ba é ab fhearr corna de'n fheoil] / Má's cúrsaí de'n tsórt sin é, ní bheidh mise falamh ach an oiread le duine. Chreidim gurb é an fear is fhearr dorna gurb é is fhearr corna de'n fheoil annseo // Rinne sé dorna méire = smeach nó smalóig len a ordóig agus a mhéir mheadhoin / Cé'n fáth dhuit a bheith ag déanamh dornaí méire

mar sin. An fleasc a chuaidh faoi t'ionga ná eile? / Dhá mbeith-
 eá dhá lá do shaoghail in éindigh leis, sin é a cheird: ag déan-
 amh dornaí méire / [Rinne sé dorna méire leis an mbean
 a bhí roimhe amach ar an tsráid. D'ionntuigh sí thart agus dheamhan
 asna dhó nachar thosuigh ag sméideadh uirre. Lady mhór a bhí
 innte, de bhean bhreagh dhathamhail. Ní raibh faitíos ar bith orm
 féin, ach go bhfuigheadh sí tóigthe an bheirt againn. Ní raibh
 cás ar bith agam ann-san — 'sé a bhí sé a thuaradh dó féin ar
 aon-nós — ach ní raibh aon-dúil mhór agam féin a dhul sa
 "mBlackhole"]/ Leig de do chuid dornaí méire annseo anois.
 Cá'il an cailín a bhí anuiridh agad? Má bhí searbhóna
 agad i Sasana, bainfear as do chleachta annseo anois thú /
 "Ní faghann láimh iadhta ach dorna dúinte" = fc. láimh

Dornáil: (dǽurnā́l') [dornā́l' : Achréidh] = Ainm-
 Bhriathar, Briathar as dorn = bualadh de dhornaí; bualadh, smíochadh agus rl.

Shíl mé gur ag brath ar a dhul do mo dhornáil a bhí tú. / Ní dhornálfadh sé
 duine ar bith a mbeadh aon-rath air, an buinneachán / D'áitigh sé do mo
 dhornáil. Shíl mé gur ag mugadh-magadh a bhí sé idtosach, ach ba ghearr go
 bhfuair mé len' innseacht nach h-eadh. Annsin thosuigh mé ag dornáil
 mé féin. / [Leig de chuid dornála ar an doras sin. Tá rud ar a' (: ar)
 n-aire se'againne thar agus a bheith ag cur doras nuadh isteach annsin. Má
 tá fonn dornála ort teirigh soir go dtí M. Mh. Sin é an buachaill a thiubhar-
 fas lán do chruite dhuit]/ Bheadh ciall a mbualadh. Teastuigheann
 sin uatha scaithí, mar tá siad ámhulleach. Ach ní ceird ar bith
 di a dhul dhá ndornáil mar a bhíos sí. Cé'n brigh ach dorna aice
 siúd cho láidir agus a bheadh ag fear ar bith / Anois céard deir tú leis
 a thosuigh ag dornáil na mná as comhair a raibh istigh. Bhainfeadh sé deatach
 aisti marach gur coinnigheadh uaithe é / [Ní fhágfadh sé eirghe in mo sheasamh
 ionnam leis an dornáil a thiubharfadh sé dhom, marach gur eirigh le
 S. a theacht ann. Choisin sé mé air]/ Má ghníonn tú sin aríst
 dornálfaidh mé thú, nó go dtugaidh mé dath dubh ort leis an mbail a
 chuirfeas mé ort. Mara sonnda an mhaise dhuit é a chleiteacháinín /
 / Má dhornálann sé siúd thú, leonfaidh sé do chnámha. Ní ag míolad-
 óireacht leat a bhéas sé. Dar fiadh ní h-eadh! /

Doirnín [: d̪aurn̪ín' : dor̪n̪ín' (Achréidh). Freisin sd̪aurn̪ín' : sdor̪n̪ín'.

i gciall a (ii) sd̪aurn̪ín' : sg̪aurn̪ín' : sgorn̪ín' : sgorōgī.]

Doirnín = ainm-fhocal, fireann, uimhir iolraidh: doirníní

Doirnín = (i) pionna a bhíos i gcrann speile le go mbéarfaidh an spealadóir air agus é ag spealadh. (ii) dhá phionna a bhíos i gcoirb srathra leis an dá chliabh a chrochadh orra; scorógaí.

Níl doirnín ar bith sa speil aige, ach é ingreim sa gcrann / Tá an duirnín briste. Ní fhéadfainn a dhath a dhéanamh léithe go gcuirtear doirnín nua innte / Is deas an doirnín speile a dhéanfadh an pionna sin dhá snuighfí amach é. Foghanfaidh sé sin domsa anois / Caithfidh mé scoirníní (: sdoirníní freisin) a chur sa tsrathair sin. Tá leath-scoirnín briste innte / [Diabhal easna de leath-sdoirnín na srathrach nachar bhris, agus seo anuas an tsrathar agus na cléibh agus a raibh ann. Bhí mé ithte le cantal th'éis a bhfuair mé d'easonóir uaidh] / Ná teirigh 'na portaigh leis an tsrathair sin, nó go gcuiridh tú scoirnín innte. 'Nuair a bhí malach feamainne agam uirre an lá faoi dheire, bhí mé i bhfaitíos 'chuile phuinte go dtiubharfadh sé uaidh. Tá sé scoiltthe thíos ag an gcoirb / Fagh máiléad agus tiomáil (: tiomáin) an sdoirnín sin. Tá sé ar bogadh. Tiocfaidh sé amach ort i lár do chruadhóige, mara dtiomáilaidh /

Danes(?) = ainm-fhocal (: níl sé ach in aon-rádh cainte amháin cf. thíos]

Phréachfadh sé na Danes tá sé cho fuar sin = tá sé an-fhuar / Tá mé deallruighthe ceart críochnuighthe, ach dheallróchadh an aimsir seo na Danes = phréachfadh sí na fiadha dubha / Ná bac leis an lá indé. Ba é an lá ba mheasa a raibh mé ar bóthar ariamh é. Phréachfadh sé na Danes /

Dáinte (: ainm-fhocal) fc. táinte.

Drabhsáilte (: dr̪aʊs̪āL't'ə): aidiacht (as Béarla drowsy) = tugtha, siongha, codlatach

Tá sé drabhsáilte 'bharr óil / Tá mé drabhsáilte de bharr ragairne na h-oíche aréir / Nach bhfuil a fhios agad go maith go bhfuil sé drabhsáilte agus é ar neamh-chodladh le trí oíche imbéal a chéile /

Díog, Díoga [díoga go h-iondamhail] = ainm-fhocal; buineann; níor chuala mé aon-ghineamhnach air ach "díoga". Uimhir iolraidh — díogaí, díogannaí, díogachaí, díogreachaí
 Díog, Díoga: trinnse, claise, glais, claise leathan le h-ais móta, claise chois an bhóthair; seoch; claise fhataí nó claise chuir, go h-áirid ceann a beadh leathan.

Dheamhan an dóichide cleas dó ná tuitim sa díoga / Tá díoga mhór chois an bhóthair ann / Ag déanamh díoga atá sé indiu / Tá an áit faoi dhíogreachaí fré chéile / Scóth sí an mhóta agus an díoga len a ais. Nar bh'ait an léim í sin do chapall / [Chuir sé an carr isteach sa díoga cois an bhóthair. Ba mhaith an t-ádth a bhí air nar mharbhuigh sé é féin agus gach's a raibh sa gcarr aige] / Tá díogaí agus fiodáin annsiúd ó dheas de'n teach aige agus bháithfí "man of war" ionnta / Ní clascanna atá sé a dhéanamh ach díogreachaí. Ach is cosamhail nach bhfuil mórán fóid annsiúd. Tá sé spíonta / [Dhá ndéanaidís corr-dhíoga mhaith leathan thríd an gcriathrach sin, d'fheicfeá féin air gur gearr a bheadh sé in a bhog-eibhinn mar sin. Níl maith ar bith 'sna trínnsí caola sin] / Tá claise annsiúd thuas agam agus tá sí in a díoga = clais an-bhog, uisceamhail / Ná bac le na clascannaí siúd anois. Tá siad in a ndíogannaí críochnuighthe. Cinnfidh sé orainn a dtógáil chorr ar bith. Tá an fód marbh in a ghuta orra /

Dúmhach (: dūx) = ainm-fhocal; buineann; tuiséal geineamhnach uathaidh — dúmhaighe. (: dū:ī); uimhir iolraidh: dúmhchannaí, dumhcha (: dū:xə).

Dúmhach: talamh in aice an chladaigh a bheadh an-ghainmheach ach go mbeadh sé faoi fhéar; Talamh chreafóige meath-ghainmheach; druimeanna nó fearsaideacha gainimh a dteagann an taoille orra amanntaí [ach ní go minic a thugtar air sin é. Fc. muirbheach]

Cuirfidh mé an Dúmhcín imbliana. Is ait an dóigh fataí í an Dúmhcín = ainm garrdha in aice na fairrge. / Tá an Dúmhcín Bheag faoi choirce i mbliana aca / Tá coiníní na h-eairí 'sna dumhchannaí sin síos le cladach. Ní fhaca tú in do shaoghal ariamh ach a bhfuil de chartacháin ann / Tá íochtar an bhaile uiliog faoi dhumhcha, agus an féar fada stalcánta sin ann. Dheamhan mórán éadála iad. / Teagann an taoille ar na dúmhchannaí sin i gcomhnaí. Níl ionnta ach gaineamh / Cé'n tsamhaoine dhó an Dúmhcín sin agus go mbíonn sí faoi uisce uair ar bith a mbíonn rabharta mór ann. Báitheadh dhá chaora air innte anuiridh /

Deán: ainm-fhocal, fireann, geineamhnach uathaidh agus ainmneach iolraidh: deáin

Deán (: focal Achréidh) = sórt trinnse, cuisle nó claise mar a d'fheicfeá sa gcladach scaithtí i mion-dúrlinn; claise nach mbeadh domhain i sráid nó ingort nó chois an bhóthair; lag, fiodán beag, sruthláinín, lag-chlaise.

Chaith sé nóta punt síos sa deán. Sin é a raibh an t-airgead fairsing aige = gutter na sráide a bhí igceist / Tá deán siar ó Órán agus bhí mé ag cur aníos feamainne ionn, lá, agus chuaidh an capall dhá báthadh sa deán, agus b'éigin dom mo shean-bhéice a leigean ar Mh. Ó h-A. a bhí taebh thiar dhíom go dtóigeadh muid an capall / [Tá deán síos ionn — i lár na páirce — agus ní raibh acú le déanamh ach síneadh sa deán nó go ndeachaidh an chontabhairt tharstú.] / Comhnuigh-eann an t-uisce igcomhnaí 'sa deán sin amuich ar an tsráid.

Caithfidh mé a líonadh an geimhreadh seo chugainn má fhágann Dia an tsláinte agam / Bhí sé caithte sa deán atá thoir annsin thoir chois an bhóthair. Lucht cuarta a fuair ann é. B'éigin spúnógaí a fháil len a bhéal a oscailt. Dheamhan fata a changlóchadh sé len a ló meireach gur frítheadh é] / Indar liom fhéin go bhfuil deán in do mhúineál = sórt lag nó gleann ann, agus é domhain thar mar bheadh sé i ndaoine eile. Ar chúl an chinn a bhí sé ag caint [Seán Ó Beáin Cearnmór, Baile an Chláir]. Dubhairt sé scaithín in a dhiaidh sin go raibh deán in a mhúineál féin, ach 'séard a bhí igceist aige go raibh bealach breagh fairsing sa bpiobán réidh aige, ag an bpórtar le dhul síos! / Hébrí cé a chuir an tuighe sin d'fhága sé deán sa teach /

Díotamhail: aidiacht (Leitir Mealláin): toillsceánta, géar, cruadh, tollta cruadh fuar, gaimheamhail [níor chuala mé ach faoi aimsir é]

Aimsir dhíotamhail í = toillsceánta fuar, agus farradh maith gaoithe ann, ach é a bheith teann tirm / Uair díotamhail Mhárta a bhí ann. Bhí mé thíos ag baint fheamuinne ar an gCurraigh agus fhobair gur préachadh mé leis an bhfuacht. / Is olc í an uair seo ag fataí: aimsir dhíotamhail mar í.

Shearg siad go mór le seachtain / Bhí muid ag teacht as Árainn th'éis beithidhigh a thabhairt isteach ann. Oíche dhíotamhail a bhí innte ar an bhfairrge — oíche dhíotamhail as goath adtuaidh, agus chaith muid an bealach ar fad a tornáil. Bhí sé in a lá gheal shul má rinne muid caladh /

Doigh, dógh (: dǎi : dǎi : Achréidh: na h-oileáin, Leitir Mealláin Leitir Móir, agus le fairrge aniar cho fada le na Mine nó mar sin. dō : Cois Fhairrge uaidh sin aniar): ainm-fhocal, buineann, geineamhnach uathaidh: doighe (: dǎi). dógh: fireann: geineamhnach uathaidh: dógha: iolraidh: doigheachaí : dǎixī — na h-Oileáin agus Cois Fhairrge cho fada aniar le na Mine. dēxī : Cois-Fhairrge. Deirtear dē i leabaidh dō le dóigh i gcomhnaí i gCois Fhairrge nuair is iad na fiacra atá i gceist, agus amantaí le doigheachaí eile doigh builg: dē wel'g' nó dō wel'g'. / Doigh: driog péine, pian, arainn, donacht tobann, drillíní.

Bhuail doigh mé isteach im'imliocán agus shíl mé go raibh mé cailte. Céard a bheadh orm ach an tsnaoim (: snaidhm) eile sin. Bhain sí trí lá asam. Chuirfeá amach thrí chró snáthaide mé nuair a leig sí dhom /[Tháinic doigh eicint isteach faoi bhun m'asnacha annseo anuiridh, agus mé ag feamnadh, agus sheaduih sí mé go dtí sé seachtainí ó shoin. Nuair ab fhada liom go raibh sí ag imeacht, shoir liom go dtí an dochtúr, agus thug sé buidéal dom. Ó a chaith mé an buidéal, níor airigh mé ó shoin di.]/ Tháinic droch-dhoigh in mo thaobh orm. Bhínn ag screadach le pian scaithtí. Agus d'imigh sí aríst mar a tháinic sí. / Sin doigh ó arainn nó rud eicint mar sin. Ní brigh í ar chuma ar bith / Ní fhaca tú aon-fhear ariamh ab fhearr a bhíodh ná é go mbuaileadh an doigh é, ach ó bhuailfeadh, mhaitheá do Dhia gan a bheith ag éisteach leis go n-imigheadh sí aríst. Ach ba bheag réidh an achair a thug sí dhó chor ar bith san aimsir dheireadh. Chothuigheadh sí i gcomhnaí é /[Tá faitíos orm an doigh sin a theagas air, gur ó cancar í. Tá cancar a mhic ó ar leath do thíre. Níl innseacht ar bith ar a bhfuil ag fáil bháis leis anois, agus ní bhíodh caint ar bith fadó air]/ Isteach annsin as cionn mo dhúbhánaí a theagas sí orm: droch-dhoigh dhá mbeadh neart air. Marab é an rud eile sin a bheadh do mo bhualadh — cé'n t-ainm atá air — "pendicitis" / Tá mé go dona le doigh faoi'n bhfiacail / Airighim doigh annsin: isteach díreach im'imleacán / M'anam muise an té a mbuailfidh an doigh sin (: buinneach) nach fuláir do siubhal a bheith aige // Tá doigheachaí orm (: dēxī, dǎixī) = tá doigheachaí fiacra (nó doigheachaí fiacal) orm = tá doigh (: dǎi, dē) fhiacal orm [cialluigheann doigheachaí as

féin doigheachaí fiacal. 'Sé adeirtear go h-iondamhail, ach in áiteacha cuirtear fiacla, fiacal leis] / [Doigheachaí atá ag dul duit. Ól deoch uisce fuair cho tréan in Éirinn agus atá tú indon a ól ... Níl tú indon fuilingt leis an uisce fuar! Nach maith a chaithfeas tú fuilingt lena doigheachaí!]/ Bhí mé de'n tsaoghal ag doigheachaí in imeacht na seachtaine seo caithte. B'éigin dom eirghe de mo leabaidh oíche, agus mo leiceann a chur le teineadh. Bhí mé ag screadach leis an bpian / Deir siad go bhfuil an píopa go maith ag na doigheachaí. Bodhruigheann sé an pian / Ní bheadh artha na ndoigheachaí fiacla agad? Tá mé in ainriocht ag doigheachaí / Níl aon-fhiacail ag gabhail liom nach bhfuil fabhtach, ach dheamhan doigh (: dē) a bhíos orm th'éise sin, ní ag tabhairt ghutha orra é! / [Sin í annsin an cailín a bhfuil na doigheachaí innte. Tá poll innte agus fearsad eile ag dul anonn thríd an bpoll, agus feicthear dhom gur thríd an bhfearsaid sin a theagas an driog i gcomhnaí. Beidh a shliocht uirre: ní bheidh sí ann ach feadh's mise a dhul 'na bhaile mhóir Dia Sathairn]/ Níl pian ar bith is boichte ná na doigheachaí fiacal, agus níl pian ar bith in a dheidh sin is lugha a mbíonn truaighe do dhuine ná í. / Tá a phluic uilig séidthe ag na doigheachaí fiacal. Diabhal mórán truaighe é nach dteigh-eann agus a dtarraint agus gan a bheith dhá mbuachailleacht annsiúd / Bhíodh doigheachaí ormsa nó gur chuir M. C. an artha dhom, ach dheamhan doigh (: dē) a d'airigh mé ó shoin, míle moladh le Dia / [ní bhíonn "tinneas fiacal" ag aonduine ach ag máistirí scoile, nó a leithidí!]/ // Tháinic dógh (: doigh) bhuilg ar an T. agus b'éigin eirighe as an gcéilidhe agus gan é nach (: ach) uair ar siubhal. Ní hé a (: ar) mbeannacht a thug muid do bholg an T. an oíche sin ar chaoi ar bith! [doigh bhuilg = pian bhuilg] / Bhí dógh bhuilg orm ar feadh an lae indé. Chaith mé an lá ag imeacht ar fud an tighe léithe, mar ní fhéadfainn comhnaí a dhéanamh in áit ar bith / [Tabhair doigh bhuilg uirre! Chaith sí cupla uair an chluig orm, agus shíl mé go dtiocfadh snaoim (: snaidhm) ar mo phutógaí léithe / Is olc í an dógh bhuilg sin. Chaith sí an tsíorraidheacht ormsa. Fuair mé fuascailt bhreagh uaithe anois le cúig nó sé de bhlianta. Ní fhágfadh sí siubhal an bhóthair ionnad]/ Sin é an fáth a bhfuil leigheas ar an

doigh bhuilg sa mbarrach. Cheal nar chuala tú é sin ariamh cheana. Sin é é
muis /[Chaith mé an lá indé agus snaidhm reatha ar mo phutógaí ag dógh
bhuilg. Fhobair nachar chriog sí mé. Is minic a bhí sí orm cheana; ach
ní raibh sí cho gártha siúd ariamh orm. Sílim go mbogfaidh mé soir ag
an dochtúr an chéad lá eile, ach is beag 'e mhaith sin. Gheobhaidh mé an
buidéal buidhe! Sin é an méid!]/ Tá dógh (doigh: d̄ai : d̄ē :) d̄ō)
ghoile ag dul dom = pian isteach faoi'n gliabhrrach nó imbéal an
chléibh. Teagann sí ar dhuine mara mbeidh a chuid bídh ag teacht
leis, nó ag feileamhaint dó, nó mara bhféadann sé aon-cheo a dhéan-
amh thríd n-a cholainn. Cineál indigestion é / Tá an dógh ghoile sin
orm le seachtain, agus má tá féin is olc an éadail í. Níl aon-
lá ó tháinic an caifí bradach sin nach mbaineann sí cupla
lá sa tseachtain asam. Is furasta aithinte dhom an lá a
dtiocfaidh sí: an lá a n-ólaim an caifí /[Ara tá an oiread
bánráin aice anocht agus nach bhféadfadh duine fanacht in a
goire chor ar bith. Tá an doigh ghoile sin léithe aríst; agus deir
sí féin go bhfuil coilicum agus altraid chroidhe agus 'chuile
anshógh uirre in aice sin]/ Chuir mé mé fhéin 'un domblais le poitín
indé — poitín dóighte Sh. Dh. — agus tá a shliocht orm indiu, tá dógh ghoile
orm ó mhaidin. / Bhí doigh ghoile le cupla lá uirre agus chuir sé ó ithe a
codach í, ach níor chuir sé aon-champirín ar a teanga. Mo léan géar
sé nachar chuir! / Níl neart agamsa ruainín feola ar bith a ithe nach
mbuaileann dógh ghoile mé. Dhá bhfeictheá mé thuas Dia Domhnaigh agus an-
" hate" (heat?) ag an gcuid eile ar leota caoirfeola, agus gan agamsa
ach driobaillín de scadán agus mé dhá chrinneadh (: creinneadh) liom sa
gclúid. / [Tá dógh croidhe agus dógh ghoile agus dógh bhuilg agus 'chuile dhógh dhá
bhfuil ann ag dul dó. Ach is maith atá fhios agam-sa céard atá ag dul dó
sin: neart leoistidheacht' agus rístidheacht. Dhá mbeireadh an t-athair ar
mhaide 'nuair a thosuígeas sé sin ag fuasaoid, agus tosuighe dhá rúscadh leis
aniar ar an dromán, agus é 'ruaigeadh amach in a ghnatha, mise i
mbannaí gur beag 'fhuasaoid a bheadh aríst aige. Ach ag peataidheacht
leis a bhíos siad in a leabaidh sin]/ Doigh ghoile a theacht air siúd go deimhin! Tá
coimpléasc aige siúd a leághfadh an chloch ghlas dhá dtugtaí dhó in a
bhrúightín í. Is air mo léan nach mbeadh an mhaire. Chonnaic mise ag ithe fataí
fuar beithidheach cheana é / Dógh croidhe (fc. dóghadh) /

Deornadh (: d'ūrṇā : d'ūrṇāī'. ach dheorluigh jōrlā Aimsir Chaithte in áiteacha): Briathar, Ainm-Bhriathar = fáisceadh, barróg a chur ar dhuine agus é a fháscadh chuige le luthgháire nó le lághaidheacht; rud a phuinnteáil nó a sceacháil le na bosa [: ag diúrnadh, ag diúrnáil: Ainm bhriathar. Dhiúrnaigh sé, dhiúrnáil sé; dheorluigh sé: Aimsir Chaithte. Diúrnálfaidh sé: Fáistíneach. Dheorluigh: Muigh Cuilinn]

Tá sé dhá diúrnadh: barróg aige uirre agus é dhá teannadh leis / Chaith sí an oíche ag diúrnadh an pháiste ag iarraidh é a bhréagadh agus foighid a chur ann, ach bhí sé ar an táirm chéadna igcomhnaí. Dearg-amhlóir é siúd / [Dhá mbeitheá ag marbhú mairt ní bhreathnóchadh sé ort ach dhá diúrnadh sin aige 'chuile oíche san aer. Shílfeá go mbeadh náire fhéin air, agus lucht na gcuart ar fad ag breathnú air, ach dheamhan náire muis, ná fios aige céard í] / Dubhradh leis go raibh an bhean ag an doras, agus d'eirigh sé de gort a gharta len a diúrnadh aige, ach ní raibh roimhe ach an ursain (: fear a bhí leath-dall) / Bíonn sé dhá diúrnáil leis de réir a láimhe igcomhnaí, ach níl aon-chosamhlacht pósta fós orra. Dheamhan a fhios agam cé'n chaoi a mbeidh sé as a dheireadh. Is olc í an bhádóireacht chois teallaigh, nó an chúirtéaracht fhada, adeir siad / Dhiúrnaigh sí an inghin isteach chuice. Shílfeá gur anuas as na Flaithis a thuit sí aice, agus scáth an t-achar ó a chonnaic sí cheana í / Shín sí amach a dhá láimh, le breith orm agus mé a dhiúrnadh aice, ach ní raibh mise ag iarraidh a cuid póga chor ar bith agus d'fhan mé glan uirre / [Cé'n sórt diúrnáil a bhíos mar siúd aice ar an im. Ó a bhíos an mioscán déanta aice, shílfeá go ndéanfadh sin í. Is maith an rud riar. Ach caithfidh sí siúd gnáthí a bheith aice nach mbeidh ag aonduine] / Ag diúrnadh prindín ime a bhí sí, ar a dhul isteach dom. Go deimhin chásuigh sí nach bhféadfadh sí láimh a chraitheadh liom. / Ná bac len a cuid maitheasa sin! Istigh sa ngríosach ar feadh an lae ag breacadh a luirgní, agus ag diúrnáil an chuit in a

h-ucht! / Caithfidh sí an lá aríst ag diúrnáil an chóitín sin
 le ríméad. Shílfeá uirre gurb é an ball is breácha a
 cheannuigh bean ariamh é! Mo chreach mhaidne í! / Bhí
 ceart ag an gcáca sin a bheith fuinte ar chuma ar bith agus
 an fhad agus a chaith sí dhá dhiúrnadh idir a lámha. Ach chreidim
 gur cáca "grandáilte" a bhí ann, agus nachar mhór fuint
 duine uasail a thabhairt air / Dheorluigh sí é as comhair a
 raibh ann. "Mo mhaicín bán" adeir sí, "shíl mé nach leagf-
 ainn súil ort go deo deo" / [Bíonn an oiread diúrnál'
 aige ar na coicíní beaga sin muis agus dhá mba cocaí
 móinfhéir nó cocaí iothlann iad. Agus nuair a bhíos an
 féar uiliog ina chocaí beaga aige seasann sé thoir ar
 an gcnocán, agus má fheiceann sé ceann ar bith aca
 maoilscríobach teigheann sé siar aríst go bpuinteálfaidh sé
 tuilleadh é. 'Ar ndú' níl aon-fhear le fáil is puinteáilte
 ná é]// Dhá bhfeictheá a raibh de chíoradh agus de dhiúrnadh aice ar a gruaig
 nuair a chuala sí go raibh S. síos faoi'n mbaile! Shíl sí
 go dtiocfadh sé ag breathnú uirre. Fuair sí amach é
 muis. Ní theastóchadh uaidh ach sin! // Phóg sé agus dhiúrnaigh
 sé í = phóg sé agus dheorluigh sé í [: cuirtear an dá fhocal
 le chéile, nó déanfaidh ceachtar aca ar aghaidh féin, ach go
 bhfuil ciall áirid le diúrnadh má bhíonn sé ar a aghaidh féin] /
 Ní hé an mac amháin a mhic ó, ach phógfadh sé agus dhiúrnfadh sé
 a raibh istigh dhá dtugtaí cead dó. Bhí an deoir faoin
 a shúil! "Cé'n chaoi a bhfuil do cholainn uasal" adeir sé
 liomsa / [Rug sí aice orm i lár na sráide agus phóg sí agus
 dhiúrn sí mé as comhair na tíre. Ní thiubharfainn deoir
 fhola le náire. Cé'n bhrigh nó gur thosuigh sí ag caint: "a
 mhac mo chol-ceathair, a mhac mo chol-ceathar nach bhfaca mé
 leis an fhad seo ... ". Mo choinsias agus dar m'anam, níor
 tháinic aon-lá ariamh mar é ar shlata an bhaile mhóir, agus
 cáir ar 'chuile fhear] / Beidh pógadh agus diúrnadh ann ach a dteagaidh sí
 sin abhaile anois. Shílfeá gur as a tóin a eirigheas an ghrian ag a máthair.
 Diabhal a leithide de ghairm agus a bhéas roímpe sin. Ní bheadh a leath-oiread

roimh inghin duine uasail / Shílfeá gur anall as California a tháinig sé agus nach bhfaca siad le scór blianta cheana é, leis an bpógadh agus leis an diúrnadh atá aca air. Is beag an diúrnadh a dhéanfas siad ar an té a choinnigh teach ariamh dóib: an ceann atá sa mbaile / [Nuair a chuaidh sí isteach thar an tairsigh buailleadh an cáca pósta uirre, agus ní raibh aon-tsean-bhean ar an mbaile nar phóg agus nar dheorluigh í. Diabhal a leithide de cheird! Ghlacfadh duine fuath ar an bpósadh nuair a d'fheicfeadh sé a raibh de chóirí catha annsin]/

Diaráiste (: d'īrāšd'ə : d'īrāšd'ə): ainm-fhocal is cosamhail.

Diaráiste: moladh, buidheachas, altú, beannú. [ní bhíonn sé ach is an aon-rádú amháin ag altú bidh, nó ag guidhe Dé le linn toirniche, anachuine nó a leithide]

Diaráiste Leatsa a Dhia agus a Mhuire! = indeireadh urnaighe; ag altú an bídú; nuair a bheadh an t-uisce coisreacan dhá chraitheadh timpeall tigh le linn toirniche gártha, nó a leithide sin, adeirtear é / [Diaráiste Leatsa a Dhia agus a Mhuire, Santa Bairbre in aghaidh na toirniche! Go gcumhduighidh muid féin agus ar gcuid agus ar ndaoine uirre!]/ Diaráiste Leatsa a Dhia agus a Mhuire, is mór an tóirneach í. Tá na scailtreachaí ag breith ar a chéile / Seo fagh an t-uisce coisreacan agus craith timpeall an tigh é, agus amach in aghaidh na síne. Diaráiste Leatsa a Dhia agus a Mhuire! Tá mé lionnruighthe / [Diaráiste leatsa a Dhia agus a Mhuire! Oíche chinn bhliana aríst go raibh muid féin agus 'chuile dhuine dhá(r) muintir abuil a chéile gan bascadh gan bearna, má's é toil Dé agus na Maighdeana Glórmhar é! = altú bídú oíche Nodlag]/ Diaráiste leatsa a Dhia agus a Mhuire! Go dtugaidh Sib slán ó'n oíche agus ó'n mbliain, muid fhéin agus a' (: ar) ndaoine, is 'chuile cheaird dhá bhfuil siad, agus go dtugaidh Sib an ghlóir shíorraidhe dhár imigh uainn ar shluagh na Marbh. Amén = Deireadh an Pháidrin Pháirtigh / Is mór an feochan gaoithe é, diaráiste leat a Dhia agus a Mhuire! Ní fhágfaidh sí scaith ar an teach. Craith an t-uisce coisricthe imbéal na gaoithe / [Diaráiste leatsa a Dhia agus a Mhuire! Go bhfoiridh an t-Athair Síorraidhe anocht ar dhuine ar bith atá amuigh sa gCogadh sin! Go dtárrthuighidh Dia sin! Nach orra atá an fonn a chéile a mharbhú! Go dtugaidh Dia agus A mháthair bheannuighthe 'chuile dhuine dhínn féin slán uaidh — sin é a bhfuil againn a rádú]/

Deoch: ainm-fhocal, buineann: tuiseal geineamhnach uathaidh: ní theigheann
 claochmú tuisil air anois ach go h-annamh — go fíor annamh — cé's moite de leag-
 anacha i sean-scéalta, in amhráin: "nua gach bídh agus séan gach dighe". Uimhir Iolraidh:
 deochannaí, deochanna, deocha.

Deoch = scáird, taoscán nó strioncán de lucht a ól.

Tabhr'om deoch! / Deoch nó an sagart! = mara bhfaghaidh mé deoch ar an
 toirt boise, gheobhaidh mé bás / Níl sé ag caitheamh deoch ar bith anois = níl
 sé ag ól; nó othar a bheadh ag cur suas do dheochannaí / Sheas sé deoch / Is
 dona uaidh deoch a sheasamh / [Sheas sé go leor deochanna / Cneagaire ceart
 é: ní sheasfadh sé aon-deoch dhuit dhá dtuiteadh déidín agad dhá uireasbhaidh /
 / Chuaidh an deoch sin le m'anáil / Thóigfeadh sé na garrantaí sin thuas
 uaidh ar cíos ach nach bhfuil aon-deoch ionnta (: uisce le h-aghaidh beithidhigh)
 / Tá an baile seo buailte ar fad. Níl deoch bó ná gamhain ann ó lá
 Bealtaine amach / Dhéanfadh capall choidhchin d'uireasbhaidh deoch, ach
 níl acmhúinn ar bith ag an mbó / Bhí sé ag tabhairt deoch do bheithidhigh
 thiar annseo trathnóna] / Mara bhfaghaidh siad deoch tiocfaidh tart bruil-
 eacháin orra / Tá na gamhnaí sin thíos thart cheal deoch [Deoch adeirtear
 go h-iondamhail i gcásanna de'n tsórt seo agus ní uisce] / Talamh bambair-
 neach é. Níl deoch bó ná gamhain ann / Ní thiubharfadh sé deoch de'n uisce dhuit
 dhá mbeadh a fhios aige go mba rud é a dhéanfadh leas duit = ní thiubharfadh
 sé deoch an uisce dhuit etc. / Níor thug sí deoch an uisce d'aonduine istigh
 ar a baile ariamh. Thug muis! / Is deas an fear a dtiocfainn dhá iarraidh
 air — fear nachar thug deoch an uisce d'aon-dhuine ariamh / [Ní thiubharfadh
 sé deoch de'n uisce dhuit dhá mbeitheá ag fáil bháis leis an tart. Tá sé
 an-daoitheamhail / Is iomdha deoch a h-óladh ariamh air, agus sin é an chaoi
 a bhfuil sé 'sa deireadh = is minic a h-óladh a shlainte; ba mhinic daoine
 ag ól a shlainte ach eisean a sheasadh na deochannaí] /
 "An té a bhíos thuas óltar deoch air: an té a bhíos thíos buailtear
 cois air" = bíonn meas agus ollghárdas do'n fhear mhór, ach níl le fáil ag an
 bhfear dólom ach 'chuile dhuine eirghe in a mhullach / Sin é an chaoi. Bíonn
 gairm roimh an bhfear mór igcomhnaí: "an té atá thuas óltar
 deoch air", a mhic ó, mo chroidhe / Ólaidh deoch ormsa anois. Goirm 'u' (: bhur)
 sláinte! / Seogaidh 'fheara. Ólfamuid deoch ar Develera anois. Choinnigh

sé an tír as an gCogadh / Ólfamuid deoch ar an bhfear gnaoidheamhail a
 thug duinn é. Agus má' seadh féin ní hí an chéad cheann aige í /
 Óltar deoch ar an lánamhain óg, agus go mairidh siad a nuaidheacht, agus go
 dtugaidh Dia saoghal fada le sógh dóib! / Tá sé as deochannaí anois má
 d'imigh M. Choinnigh sé snáth faoi'n bhfiacail an fhad agus a bhí sé sin sa mbaile,
 ach troiscfidh sé anois / [Go deimhin, chuirfeadh sé deochannaí ar an
 smut agamsa dhá n-ólainn uaidh iad, ach níor ól] / Chaith sé stráis-
 iún ag iarraidh deoch a chur orm, ach ní bheadh plé ar bith agam
 leis. / Thairg mé deoch dhó ach ní óladh sé í. Bhí mo chuid agus mo
 bhuidheachtas agam annsin / [Ní mór dhuit deochannaí te a choinneál
 leis go dteagaidh sé as sin] / Is olc í an deoch fhuar sin duit
 ag dul a chodladh duit / "Biadh agus deoch faoi Nodlaic agus éadach
 nuadh faoi Cháisc" (: sórt leath-fhocal) / Bhíodh na daoine ag
 caint fadó ar bhiadh agus deoch faoi'n Nodlaig agus éadach nuadh faoi
 Cháisc ach is éadach nua 'chuile am de'n bhliain anois é /
 "Deoch — mara bhfuil — agus má tá, ná tabhair," adeir sé.
 "Tá" adeir sí, "agus ní bhéarfadh, agus marach go bhfuil, bhéarfainn".
 [Fear a bhí mór le bean. Ní raibh aon-ghnaoi ag an athair air. Tháinic
 sé ag an doras, agus sin é an chaoi ar fhiafruigh sé a raibh an t-athair
 istigh] / [Ól deoch leanna. Tá sé go maith an t-am seo bhliain] /
 Níl cinneamhaint ar bith anois ar dheochannaí pórtair agus an
 ghrian ag ársú [: ó lár an earraigh go dtí lár an tsamhraidh] /
 An rud is fhearr a d'ól fear ariamh deoch bhláthaighe / An bhfuil aon-
 deoch leamhnacht' agad / Fuair mé deoch chapail de fuisce = deoch
 mhór / [D'ólfadh sé sin deoch chapail de phoitín dhá bhfaghadh sé é, ach
 tuilleadh diabhair aige má fhaghann sé uaimse é] / [Bhí sé thiar agus é ag
 ól deochannaí capail de bhainne na h-easóige (: poitín)] / Rinne
 sé deoch chapail dhe = d'ól sé go leor dhe d'aon-iarraidh amháin /
 Ní deoch duine a bhí sa ngloine a thug sé dhom, ach deoch chapail /
 Ólfaidh sib deoch an dorais anois = an deoch deireadh sul a bhfágtaí
 teach ósta nó teach / Seolaighidh lib anois seo í deoch an dorais /
 Caithigidh siar iad, nó go bhfaghamuid deoch an doruis / 'Sé a sheas
 deoch an doruis / Bhí mé ag imeacht agus dheamhan maith a bhí ann,
 nó go n-ólainn deoch an doruis / Beannacht Dé dhuit! Cé'n

mhaith duit a bheith ar an sclaibéarachta sin. Nachar ghluadh (: ghlaoidh) tú deoch an dorais cheana tá dhá uair ó shoin / Thug sí deoch shuain [deoch suain freisin] dó = rud a chuir codladh air [bíonn sé igceist i sean-scéalta] / Thug an dochtúr deoch suain dó, agus níor dhúisigh sé aríst go ceann dhá uair déag, ach nuair a dhúisigh bhuaile an phian aríst é / Is diabhláí an chaoi atá air sin, go mbíonn sé ar neamh-chodladh igcomhnaí. Níl sé indon néal ar bith a thabhairt leis gan deoch shuain a fháil / [Gheobhaidh tú deoch suain annsiúd, agus sínfear ar an mbord tú, agus ní aireochaidh tú a dhath, go ndúisighidh tú agus leath do phutógaí ag imeacht in a mbéal ag cuit na Gaillimhe! /

'Ar ndú, ní fhuilneochadh aonduine é marach an deoch shuain.

Cé'n chaoi a bhfuilneochadh!: sceana agus seacht bhfaobhar orra ag déanamh spólaí de do bholg! Beannacht Dé dhuit! / Mara leigidh sé sin dhá chuid ámhailleacht, diabhal bréag nach dtiubharfaidh mise deoch shuain dhó! = túirne Mháire; griosáil; an oiread agus a chuirfeas codladh air / Má fhaghann tú cuai feach (: dorna) uaidh siúd, beidh do dheoch shuain agad! / Thug P. deoch shuain dó oíche Nodlag! Níor facthas amach ó shoin é /

Deasgabháil: Ainm-fhocal (d'asgīwāl'); buineann, geineamhnach uathaidh : deasgabhála = deich lá ó Dhiardaoin Deasgabhála go dtí Domhnach Cingcise; turgabháil nó gabhail suas Chríosta ar Neamh.

Ní sheod Cingcís ar bith fós. Seo í an Deasgabháil. Tá seachtain eile ar an gCingcís má's leat urchar iascaigh a chaitheamh roimpe / Níl muid fós ach sa Deasgabháil. Ní bheidh an Chingcís ann nó go bhfeicidh tú an Domhnach. / Diardaoin Deasgabhála tosach Deasgabhála. Tá saoire air. / [Sílím féin nach mbíodh ar Dhiardaoin Deasgabhála fadó ach breac-shaoire. Chuir siad an tsaoire aríst air, agus bhain siad de lá eicint eile í. 'Ar ndú leath na laetheantaí a mbíodh saoire orra fadó níl saoire ar bith fanta orra anois. Mara dteighidh tú ach síos Gaillimh agus is gearr uait é, agus níl saoire ar lá ar bith ach ar Lá Nodlag agus ar an Domhnach] / Sin é an lá a raibh Deasgabhail Chríosta ann: chuaidh Sé suas ar neamh an lá sin. Shilfeá gur dona atá do chuid agusc (: teagasc) Críostaidhe agad, th'éis cho fada ag dul ag an scoil thú! /

Docht: ainm-fhocal; fireann; geineamhnach uathaidh: doicht.

Docht: calcadh; stopainn; bacainn; teampán; guaim; coisceadh;
scárdadh nó brúscadh nuair a chuirfí i leathtaobh teampán /

Bhí stopainn ar a uisce, agus thug an dochtúr purgóid eicínt dó.

Annsin bhuail docht fuail é = bhí stopainn ar an uisce nó go dtug an
phurgóid fuascailt dó, ach tháinig sé annsin in a scáird chumasach /

Sin é an chaoi a bhfuil sé sin go bhfóiridh Dia orainn! Rinne sé

éagcóir eicínt air fhéin ag árdú clocha isteach igcarr annsin

thiar cupla bliain ó shoin, agus tá stopainn ar an uisce ó shoin.

'Sé'n chaoi a mbíonn sé aige, stopainn agus docht fuail gacha le

seachtain /[Tháinig docht fuail uirre — an créatúr — cupla lá shul

ó fuair sí bás, agus níorbh fhéidir soithigh a fháil a dtuillfeadh sé ann.

Rud eicínt a rinne an dochtúr léithe. Ach má seadh féin, ní

bhfuair sí aon-bhiseach in a dhiaidh]/ Ní ól ar bith é an "lemonade"

bradach sin. Bhí mé thoir annsin lá in éindigh le M. B. agus le S. Ó. C.

agus J. N. Chaith mé an lá ag ól an lemonade: buidéal ar an

bpionta leo-san. Chuir sé docht orm faoi dheireadh. Dheamhan

deoir a bhí mé indon a dhéanamh thríom síos aige. Shíl mé go

raibh mé réidh. Dubhairt D. liom a dhul amach agus an t-uisce

a fhágáil ag scárdadh as an "tap" go ceann scathamh. Sin é an

uair a tháinig sé /[Tá docht ar a uisce. Ach ní measa rud eile.

Sean-fhear ar bith a mbuailfidh sé sin é, is gearr é a

shaoghal. B'fhéidir go mairfeadh sé bliain nó dhó leis, ach diabhal

mórán thairis]/ 'Sé'n chaoi a raibh sé ag dul domsa docht a bheith orm.

Bhí a mh'anam in imeacht trí nó ceathair de laetheanta. Chuaidh mé

siar ag an dochtúr, ach 'ar ndú', ba déanamh mo ghearáin le giolla

gan truaighe é. Cé'n brigh ach bhí leisce orm a dhul ag caint faoi

le aonduine. Diabhal easna dhó (: dhe) nachar tháinig uaidh féin sa

deireadh / Tá docht uisce 'sa tóchar siúd. An súigteán a tháinig

aníos leis an rabharta agus leis an taoille mhór, tá sé coinnighthe

i bhfus, in áit ar leag sí béal an tóchair amuigh sa dúrlinn.

Tá an tóchar ar fad calcuighthe anois. Ní dhéanfaidh sé siúd aon-

mhaith go gcuirtear comhla amuigh leis /[Beidh docht uisce agad sa

bportach sin, nó go mbainidh tú an stannadh amach uait. Is bocht

sa diabhal nach mbeadh. Nach furasta aithinte do dhall gan súil é]/

Docht, Dochtmhar: aidiacht = fáiscthe, calctha, do-bhogtha, do-bhainte, deacair, dóroinneach.

Tá an fhuinneog sin an-docht [nó dochtmhar amanntaí], ach is beag an dochar di. Níor cuireadh síos ná suas í ó a chuidh sí isteach, agus maidir le gionnóid (: deannóid) "phaint" a chur uirre, ní dheacha a leithide uirre. / Nach docht atá sé an diabhal!
 Ní fhaca mé claibín ar bhuidéal ariamh cho docht sin. Dheamh-an aithne air nach éadail atá ann / [Ní bhainfidh tú é, gan "turn-screw". Tá sé ro-dhocht. Ach d'eireochadh dhó: ní raibh deoir as aer le dhá bhliain nachar buaileadh air sin] / Bhí sib ag rádh nachar "windeáileadh" an clog seo. Cé'n chiall dó a bheith cho docht mar sin? Ní maith liom teannadh air an iomarca, faitíos go gcuirfinn ó rath uiliog é / Bí dhá casadh (: uaireadóir) nó go n-airighidh tú docht in t'aghaidh í. Sin é a dhíol / Sin é an portach atá docht a bhaint. Níor chuir mé aon-tsleághan in aon-phortach ariamh sílim is doichte ná é / Tá sí an-docht sa talamh (: cloch). Púdar nachar mhór do'n chailín sin. Sin é a scoiltfeadh go talamh iochtair í / [Is diabhláí docht a d'fháisc sé é. Caithfear an pionsúr a chur in a éadan.
 Tá breathas ar a lámha — rud ar bith a rachas sé a laimh-seáil] / Docht le meirg atá sé. Ní thiocfaidh sé sin dó (: dhe) go réidh / Tá a geanntreachaí cho docht idtalamh ag Sasana sin agus nach féidir a bualadh. Níl indán buailte dó a mhic ó, nuair nach n-ionnsóchadh an Domhan fré chéile í / [Bhí sé cho docht annsiúd le doras, agus nachar mhór duit cannda "gelignite" len a chur as. Ní chorróchadh tada eile é / Tá an glas sin an-dochtmar. Mara gcuiridh sib braoinín ola air, ní chasfaidh an eochair é chor ar bith go goirid / Tá claise an tsrotha siúd an-docht. Ach tuige nach mbeadh. 'Sí is fhearr ar bith agus an t-achar ó tóigeadh í = níl an t-uisce ag rith innte, arae tá luibhthearnach, fóide, clocha agus eile dhá bhacadh. / Tá an doras sin an-docht. Caithfear ruainne beag snuidheacháin a dhéanamh ar an ursain sin aríst. / Doras docht dubhshlán -ach é = doras docht daingean é [cuirtear cuingir ar na focla sin mar sin go minic / [Tá an leac sin docht dubhshlánach. Is beag

an mhaith do ghróin agus t'oirdín in a h-éadan sin]/ Nach hé atá docht (= nó docht daingean] = fear a bheadh dóroinneach faoi rud a bheadh sé a dhíol; ba deacair margadh a dhéanamh leis / Go gcuiridh Mac dílis Dé an t-ádh ort! Ní cheannóchadh duine ar bith aon-cheo uaidh sin. Tá sé cho docht le sean-chrann / Nach docht daingean a cuireadh é sin annsin. Do dhubhshlán anois a bhaint as th'éis do chuid gaisce /

Dearbhtha: aidiacht nó aidiacht bhriathar: rí-chinnte; an-chinnte amach agus amach; gan aon-aimhreas; gan goir a bhréagnú.

Dearbhthú (: d'ærəfū): ainm-bhriathar, ainm-fhocal = cruthú /

Níl fear ar bith is dearbhtha dhuit a dhul dhá iarraidh air ná S. = beidh sé ag S. go cinnte / [Níl bean ar bith is dearbhtha dhó a iarraidh ná an bhean atá imbéal an dorais aige féin. Gheobhaidh sé í sin, ach m'anam go mbeidh tóraidheacht air shul a gheobhas sé a leithide eile]/ Sílim nach bhfuil fear ar bith is dearbhtha dhom a dhul dhá líonadh aige (: páipéar) ná an sagart. [Maidir le na máistirí scoile sin bíonn pus orra leath na gcuarta má iarrtar tada orra.]/ Níl áit ar bith is dearbhtha dhuit a dhul ag iarraidh fataí anois ná siar do'n C. Dh. Tá fataí go barr bachall aca fós, má's mian leo scaradh leo. Dheamhan a n-eiteochadh M. thú, ná faoi chuid is mó ná sin / Go dearbhtha tá! [nó tá go dearbhtha] = Freagra ar "An bhfuil sin amhlaidh". agus rl. / Go dearbhtha chuaidh! Nach bhfaca mé féin é ag dul isteach ann / [Go dearbhtha rinne! Nach bhfaca mé dhá dhéanamh é. Cé'n chaint sin ort? / Tá mé dearbhtha = freagra ar: "An bhfuil tú siúr -áilte, cinnte agus rl.]/ Tá mé dearbhtha dhe. Nach bhfaca mé dhá thabhairt as é / Go deimhin agus go dearbhtha is beag an dochar dhuit náire a bheith ort, ach níl a fhios agad céard í, ná tada dhá shórt = cuirtear an dá fhocal le chéile mar sin leis an gcaint a neartú // Go deimhin agus go dearbhtha duit is dona an fear le pósadh é. Níl sé ann níos measa / [Go dearbhtha féin muis, níl aon-fhata ag gabhail linn, nach bhfuil scállta. Rinne an sioc seo slad]/ An bhfuil dearbhthú ar bith agad leis an méid sin. Má tá innis é = cruthú / Mara bhféadaidh tú an méid sin a dhearbhtú is beag an mhaith duit a rádh. Ní thiubharfaidís siúd comhaireamh na sop ar t'fhocal /

Dramhsach, dreamhailte: aidiacht: [an rud céadna a chialluigheas an dá fhocal] = cailte, meathta, dona, truaillighthe, feidheartha, sa ngearradh dhíob

Tá sé in a shean-fhear dhramhsach dhona = meathta, truaillighthe, tugtha uaidh / Is dreamhailte an duinín é sin len a chur isteach idteach ar bith ag iarraidh mná. Bean ar bith a fheicfeas é, go deimhin déarfaidh sí léithe féin nach téagar mór é sínte leis an taobh aice ar dhubhluachair na bliana mar seo. Ach tá an spaga aige in a dheidh sin / Muise a Dhia dhá thárrtháil! Nach dramhsach an cleiteacháinín a bhí ag iarraidh achrainn istigh imbaile an bhfuil "bullies" ann mar an baile sin. [Ach is dóigh gur spóirt a fuair siad air. Níorbh fhiú d'aonduine a dhul ag fiachadh air. Fágadh sé a chonra, 'sé is goire do leas dhó, agus ní achraimn]/ Gamhainín dreamhailte dona a bhí aige, gan biseach ar bith faoi shíl-feá. Chuaidh sé chúig phunt cúig déag. Diabhal trí phunt a gheobhadh sé air aon-aonach le bliain, ach bhí siad thrí lasadh indiu / Is dramhsach dona an tsuaróigin do bhean a casadh air, faoi dheireadh thiar, léis (: tar éis) a raibh de ghoittí aige. Go deimhin is gearr an bás uaithe, nó tá sí féin agus a cosamhlacht in aghaidh a chéile / Cá mbeitheá ag tabhairt an bhuinneacháinín dhreamhailte sin, agus gan fhios nach h-iad na bodachaí móra seo suas a shiubhailfeadh air. [Níl gnotha ar bith aige sin ar bhainis. Níl aon-áit feilteach dhó sin ach an áit a bhfuil sé: áit a bhfuil cathaoireacha boga, agus clúmhach faoi agus thairis, agus bratachaí faoi a chosa, agus gan puth ar bith ag teacht air. Ní cheapfainn go seasfadh sé ibhfad ar an gcruadhtan]/ Is cuma dhó céard a dhéanfas a shaoghal anois, agus cho dramhsach cailte agus atá sé. Má tá airgead aige, baineadh siar as é, dhá shaothrú / Nach dona na laoghantaí atá ag teacht ó'n tarbh sin thuas. Breathnuigh ar an laoighdín sin ag S. Ph. Nach dramhsach éidtreoireach an feithideach é. Ní sháróchaidh sé an Márta choidhchin mara bhfaghaidh sé an-aire de'n domhan /

Didiló [: "d"eannaí Bhéarla na h-Éireann atá ann]: cruach, stuca, coca, nó duine beag a mbeadh goic aisteach air. Ní mór do'n rud a bheith beag.

An bhfeiceann tú an didiló de stuca a rinne sé! Is furasta aithinte gur fada ó arbhar a tóigeadh thú a stór! / 'Ar ndú ní bhainfidh sé ráithe as an didiló de chruach atá thuas annsiúd aige / Cá'il an didiló beag seo aniar ag dul meastú /

Docamhail, Dócamhail (: dokū:l'; dōkū:l'): ainm-fhocal, buineann, geineamhnach uathaidh: docamhla. (docamhail is coitianta).

Docamhail: malrait socamhail, socamhal: cruadhtan, danracht, do-dhéantacht, easonóir, anró, tonnáiste, deacracht, teampán

Docamhail ort! = eascaine: nar eirighidh leat gan anró, agus teampáin; nar theighidh tú 'un tosaigh / Docamhail air le caoi a bheith air. Ó tá indán agus gur chuir sé sin de threampán ormsa, ní bheidh aige ach malrait, dar diagaí / Docamhal ort mar asal, mara tú atá roighin! / [Docamhail air agad! Caith in aer é feasta agus ná bíodh muid bodhruighthe aige níos fuide / Docamhail ar na mádraí céadna! Níor chodail mé aon-néal aréir aca nó go raibh an oíche thar druim, ach iad ag sclamhadh agus ag glafar-nach ar an tsráid.] / Is deacair tada a dhéanamh ag docamhail [dóc-amhail, docamhlacht] na h-aimsire = an aimsir a bheith cruadh feannta fliuch / Chaith fuirgheacht calaidh trí seachtainí orainne cheana igcéibh an S. ag docamhail aimsire. D'imigh liom fhéin i leith faoi dheireadh agus d'fhága mé an bád agus a raibh ann annsin. Ní dheacha mé soir aríst nó go raibh sé in araidheacht a dhul 'un fairrge / Ní furasta mórán de'n rath a dhéanamh ann ag docamhlacht an bhealaigh = bealach aistreánach dona / [Ní bheadh a fhios ag duine cé's fhearr an socamhail nó an docamhail scaithtí. Breathnuigh air seo amuigh. Ní cheal airgid atá air, ach cé'n sógh atá ar an saoghal aige in a dheidh sin, lá agus go bhfuil sé féin agus a bhean in árachaí a chéile 'chuile ré soluis.] / Shílfeá go mbeadh duine ag saothrú an tsaoghail annseo ach tá 'chuile shórt ceart ach docamhail na fairrge in a dheidh sin. Dheamhan greim a gheobhas bádóir nach greim saothruigh-the é / [Beannacht Dé dhuit! Ní chuirfinn bó ar bith siar ann, agus gan fios agam nach basctha a bheadh sí trathnóna. Ní mó ná na gabhair atá in don docamhail na mbreaclachaí sin a mharaidheacht (bharraidheacht?)] / Tabhair thusa docamhlacht ar sin! Bhí gacha le leagan dhá bhaint asam ag teacht aniar na clochair. [Ní túisce a bheinn i mo shuidhe, ná a bhainfí treascairt eile asam. Gheall mise do Dhia, dhá dtugadh Sé abhaile slán mé nach dtiubharfainn an tabhairt sin orm féin de shiubhal oíche le mo ló aríst. Níor mhiste liom dhá mbeadh trí mhíle d'aithgiorra ann, ghabhfainn an tímpeall níos mó]/

Docamhlach, Dócamhlach: aidiacht as docamhail, docamhail.

Docamhlach, Dócamhlach = malrait socamhlach; cruadh, deacair, danra, treampánach, tonnáisteach, anróigtheach, anacair, doiligh, trioblóideach.

Nach docamhlach an bealach a thug sé air féin an tráth seo d'oíche =

aistreánach, do-shiubhalta / Nach docamhlach domsa

fios a bheith agam ar aon-rud nar léigh leabhar ná páipéar

ariamh = nach doiligh, nach deacair dom / [Saoghal docamhlach atá

aige ná ag a leithide atá ag pléidh le poitín. Cé'n bhrigh ach

an fuadach a thugas siad de'n airgead ach a bhfaghaidh siad é.

Deir siad, 'ar ndú', an rud a chruinnighthe ar dhruim an

Diabhail go n-imigheann sé ar a bholg]/ Is docamhlach an tslí

a bheith ag faire ar fhátall na fairrge igcomhnaí. Agus

sin é féin an fátall mar siúd ar an saoghal seo. Meas-

tú cé mhéad bád iascaire anois ar Chladach Theampall

Mhuire. Tá a fhios agam gur beag sin / Ní docamhlaighe dhuit

ná dhom féin. Nach bhfuil sé cho córa dhomsa a bheith ag fuasaoid an

bhealaigh leatsa / [Is docamhlach dom fios a bheith agam ar an rud

nach bhfaca mé ariamh. Ní raibh rudaí de'n tsórt sin ann le mo línn-

-se chor ar bith]/ Is docamhlach an bealach ag capall é, is docamhlach

sin. Shílfeá go dtiocfadh cúigear nó seisear aca le chéile, agus brat

cloch agus scráib ghainimh a chur ar an sean-bhoithrín siúd, thar agus a bheith

ag breathnú air agus é caithte go grinneal mar tá sé /

Drúllán (: drollán? Fc. Foclóir an Duinnínigh: drol) — ainm-fhocal

fireann: An daithín is lugha; an ceo is lugha, an rud is lugha?

[Níor chuala mé é ach is an sliocht seo síos d'argóinteacht

Oisín agus Phádraig. Ó m'athair a thóig mé é]

"Dá mba páipéar é an talamh glas: cleiteachaí na n-éan a

bheith in a bpeánn.

Clann Aoibhinn uiliog a bheith in a gcléir: Dúbhslán a n-iúmlán (: iomlán)

An drullán is lugha de phiantaí Ifrinn a chur i gcéill"

Driúillic: ainm-fhocal [Fc. codladh: codladh driúillic, codladh

driúillicín]

Dáimh (: dāv'): ainm-fhocal, buineann, geineamhnach uathaidh: dáimhe uimhir iolraidh: dáimheannaí, dámhannaí.

Dáimh: gaol nó cleamhnas: baint eicint a bheith agad le dream eile de bharr gaoil nó cleamhnais; smearachán gaoil nó cleamhnais.

Tá dáimh eicint ann / Tá dáimh ghaoil aca len a chéile / [Tabhair faoi deara nach bhfuil dáimh eicint aca le chéile má's gaol nó cleamhnas é. Marach go bhfuil ní iarrfadh sé ar an mbainis iad]/ Ara a dhearbhráthair ó, tá beagán (roint, cosamar, smearachán, bruscar agus rl.) Dáimhe ann. Col ceathar dom 'athair a bhí pósta aige. Nach shin é an fáth a mbíonn sé ag brughadh orm igcomhnaí / [Nach bhfuil dáimh ghaoil aca le chéile. Tuige nach mbeadh riu. Col seisearachaí iad]/ Tá dáimh aice sin le 'chuile duine sa tír má's fíor di féin, ach 'sé gaol mhadadh Úna le madadh Áine é. Ar chuala tú ariamh é: "Uisce fuar mo chreach agus gaol i bhfad amach". Sin é a fhearacht aice sin é / Dáimheannaí as éadan iad sin. Tá siad fighite fuaighte le 'chuile dhuine sa tír, de réir gaol a's cleamhnais. [Ní maith dhuit aon-cheo a rádh le aonduine as a gcomhair ar chaoi ar bith. Bíodh a fhios ag 'chuile duine cá mbeidh sé ag caint]/ Nach h-iad an chuid eile dhíot fhéin iad sin: an cleite is fhearr in do hata. In Domhnach tá na dáimheannaí ann, ach a gcomhaireamh / [Níor thosuigh mé ag dul thríd na dáimheannaí céadna ariamh, nach ngabhfaidís 'un seachmaill orm. Níl a fhios agam anois cé'n col de dhá chol déag muid, agus is cuma sa tubaiste. Ní bhuachfaidh mise ná iadsan mórán air, ar chaoi ar bith]/ Sin í an dáimh ghaoil nach fearrde mise mórán í. Deirimse leat má theighimse ag iarraidh cloch mhine ar trust air ar maidin ambáireach, nach mórán maitheasa dhom a rádh go bhfuil dáimh ghaoil agam leis / Is dual dáimhe dhó a bheith mar sin = is dual dáimhe agus muintire dhó a bheith mar sin = ní ó'n ngaoith a thug sé é = fáisceadh as sin é / Ha muise, is dual dáimhe agus daoine dhó a bheith droch-mhúinte. 'Ar ndú' dhá dteigheadh sé le Cloinn Mhac Chonfhaola ní bheadh léigheamh ná innseacht scéil air / [Is dual dáimhe agus daoine di

cúl a cainte a bheith léithe. Níor leig a máthair aonduine thairti ariamh gan sclamh a bhaint as]/ Dhá dteigheadh sé le dáimh muis, mar sin a bhí aige a bheith. Ní raibh fear ar a chine nach raibh fabhtach / Níl gaol ná dáimh agam leo = gaol ar bith ná cleamhnas ach oiread / Is fada amach ó mo chaolán-sa a gearradh é: níl gaol ná dáimh agam leis / Bíonn sí ag brughadh gaol i gcomhnaí orra, faoi rádh agus gur daoine móra iad, ach dheamhan gaol ná dáimh ann / Is mó an ghairm atá aice sin do'n té nach bhfuil gaol ná dáimh aice leis, ná len a muintir féin. [Ach nuair a theastóchas rud eicint uaithe, ní bhíonn aon-leisce uirre an gaol a mhaoidheacht-áil mo léan!]/ Is fhearr dhuit an té nach bhfuil gaol ná dáimh agad leis, ná a raibh de ghaolta ariamh agad. Níl aon-duine sa tír nach bhfuil muintreach agamsa, ach ní thaobhóchainn ceacht-ar aca lá an anshógha. Ba bheag an mhaith dhom é dhá dtaobhuighinn féin / [Deirimse leatsa nach bhfuil gaol ná dáimh aca le chéile. Tá dhá Dhomhnall i gCúig' Uladh. Ní hé an duine céadna atá muid a rádh chor ar bith]/ Níl gaol dáimhe na dúthchais ann = níl gaol ná páirt ann; níl cosamhlacht ar bith aca le chéile / Níl gaol dáimhe ná dúthchais ann. Is beag an baoghal. Cá mbeadh sé? / [Ní cheapfadh aonduine beo go mbeadh gaol dáimhe ná dúthchais ag an mbeirt le chéile. Tá P. lághach sprideamhail, ach maidir leis an gceann eile, is cneagaire críochnuighthe é]/ Go deimhin níl gaol dáimhe ná dúthchais ag J. le duine ar bith eile dhá bhfuil istigh ar an mbaile sin. Amhuis de speireadóirí uilig iad ach é féin. Níor rugadh aonduine ariamh ar an mbaile sin, nach mbeadh anam duine air = cosamhlacht / [Níl gaol dáimhe ná dúthchais ag an dá rud le chéile. Is féidir fear a chur amach as lóistín nó as seomra thíos inGaillimh dhá mbeadh a chíos ioctha aige faoi chéad. Níl i lucht seomraí mar sin ach poiliteáraí. Ach má tá fear pósta agus clann air amuigh faoi'n tír, is deacair é a chur amach. Níl mé ag rádh nach féidir é a chur amach, ach is deacair leis an Land Commission é a dhéanamh in a dheidh sin]/ Níl aon-mhaith dhuit a bheith ag caint mar sin. Níl gaol dáimhe ná dúthchais ag an rud sin leis an scéal ar ball. Scéal ann féin é sin. Níl an Government ná dream ar bith eile indon tada a dhéanamh faoi sin, nó go ndéanaidh na daoine fhéin é /

Dúchas (: dūxəs): ainm-fhocal, fireann; geineamhnach uathaidh = dúchais

Dúchas: nádúr nó cáilidheacht bhunaidh duine nó beithidhigh; claonta; gealta gadhair (hydrophobia); do mhuintir nó ceanntar do thuismighthe.

"Briseann an dúchas thríd shúile an chuit" adeir siad = an nádúr nó an cháilidheacht atá induine nó imbeithidheach, briseann sí thríd, de bhuidheachas d'oileamhaint, d'oideachas, do chreideamh, agus do 'chuile rud dá ndéantar len a choisceadh ón a chlaonta bunaidh /["D'fheicfeá braon faoi shúile an chuit amanntaí: deir siad gurb shin é an dúchas" (ó m'athair)]/ Briseann an rud sin thríd mar a bhriseas an dúchas thríd an gcut / [Th'éis a bhfuil d'fhoghlaim air, tá caint fhada an tsléibhe ag briseadh thríd scaithtí mar a bhriseas an dúchas thríd an gcut]/ "Leanann báidh dúchas" = [sean-fhocal.] = bíonn báidh ag duine leis an mbaile nó leis an áit ar tóigeadh é, nó len a mhuintir nó le béasaí a mhuintire [Tá an sean-fhocal sin coitianta go maith in áiteachaí, ach is beag má tá sé in áiteacha eile chor ar bith] / Tá sé ag ól braonachaí poitín ó a tháinig sé abhaile th'éis nach leagfadh sé béal air an fhad agus a bhí sé imighthe. Ach leanann báidh dúchas, adeir siad /[Is iongantach gur annsin atá sé ag dul ag déanamh tighe agus gan duine ar bith dhá muintir beo anois ann. Ach is cóir adeir siad go leanann báidh dúchas. Bhí nádúr aige leis an tsean-áit in a dheidh sin]/ Má seadh féin, th'éis ar shiubhail sé tá nós na tíre tóigthe aríst aige. Deir tú leis a bhfuil na seidhríní thuas aige, fearacht an athar. Leanann báidh dúchas 'ar ndú' /[Ní féidir go bhfuil bád ceannuighthe aige thuas annsin. Shílfeá nach mbeadh áit báid ar bith annsin. Shílfeá anois, th'éis an chaoi ar tóigeadh é, nach mbeadh sé ag leanacht do cheird an athar. Ach leanann báidh dúchas mar adeir na seandaoine]/ Tháinig fear timpeall annseo an bhliain cheana. Puicneach mhór mhillteach a bhí ann, agus ba deacair é a thuiscint. Bhí sé cho gállda sin. As áit eicint idtóin Mheiriocá a tháinig sé. Chuir sé tuairisc na Loideánaigh, agus b'éigin sean-bhallaí Thomás Labhráis a 'sbáint dó. Sin é an áit ar rugadh mo sheanathair-sa adeir sé. Anois nach leanann báidh dúchas. Chroch sé

leis fraigh de'n eidheann agus slam de'n chaonach atá ar an mballa. /
 Scríobh sé abhaile imbliana ag iarraidh seamrac rud nach ndearna
 sé cheana le mo chuimhne. Leanann báidh dúchas mar sin féin / Tá sé ag
 dul in aghaidh dúchais = tá sé ag dul in aghaidh muintire = ní h-iad na
 tréartha is dual dó na tréartha atá ann; níl sé ar aon-cháilidheacht len a
 mhuintir roimhe / [Ó ní fheicfidh tusa aon-duine aca sin ag taobhachtáil
 ceoil ná damhsa. Ach dheamhan a fhios agam céard adéarfainn leis
 an gceann óg sin ann. Tá an-fhonn amach uirre. B'fhéidir go ngabh-
 fadh sí in aghaidh dúchais] / Tá 'chuile dhuine go tóin aca mar sin cé's
 moite de P. Tá sé sin ag dul in aghaidh dúchais / Cébí cé uaidh a dtug
 sé é muis, tá sé gnaoidheamhail, ní hé sin don chuid eile é. Teigheann
 éan as 'chuile ál in aghaidh dúchais. / Diabhal suim ar bith ag J. in
 airgead. Chaithfeadh sé airgead na h-airrí agus bíodh sé aige. Chuaidh sé
 in aghaidh dúchais ceart muis. Ach bíonn cuilíneach ar 'chuile thréad
 adeir siad. / [Níor dhual di muis a bheith mar sin. Chaithfeadh sé go
 bhfuil sí ag dul in aghaidh dúchais. Ní raibh duine ar an bhfeadhain
 aca sin nach raibh droch-mhúinte anglánta] / Bheadh sé ag dul
 in aghaidh dúchais mar a ndéanadh sé é sin. [Chonnaic mise a athair
 thíos 'sa teach cheana. Bhí duine de'n chlann sin anois in a ghasúr
 bheag ag tónachán ar an urlár. Tháinig P. F. isteach. Thug sé
 píosa sé pighne do'n ghasúr. Bhí an-phráinn ag an ngasúr as. Chreid-
 im go raibh práinn cho mór ag an athair as, nó b'fhada leis go raibh
 muid ag imeacht nó caoi eicínt. Sciobann sé an sé pighne ó'n
 ngasúr ar chuma ar bith. Bhí na h-ollghártha ag an ngasúr ag
 iarraidh an airgid] / A Dhia dhá thárrtháil muis! Cuir eanga sa
 ngabhail, má bhí duine de mhuintir Fhínneadhá óltach. Ab é an
 smutachán beag sin? Is fear é muis a chuaidh in aghaidh dúchais. Níor
 chaith aon-duine aca ariamh bonn le ól cheana // Tá an madadh sin amuigh
 le dúchas = galra a bhuaileadh mádraí roimhe seo.
 Theighidís ingealta. Ar uair uaibhrigh 'sa samhradh is mó a bhuaileadh
 sé iad. Bhéarfadh sé ar rud ar bith. Rud ar bith a mbéarfadh sé
 air, bhí sé fhéin le dúchas agus ba shin é a raibh de léas aige / Ní
 fhaca tú madadh le dúchas ariamh. Well ní fearr duit a fheiceáilt.
 [D'fheicfeá go minic fadó iad. Bhí madadh againn annseo uair: madadh

mór gliobach ruadh. Chonnaic mé féin thuas ar an teallach lá é agus é ag ligheachán a chuid uisce féin. Bhuail mé cnap air. Ba mhí-nádúrtha an rud é. Ba ghearr go raibh a chuid súile cho glórach len a bhfaca tú ariamh, agus claon-fhéachaint i gceann aca. Faoi cheann cupla lá, bhí sé ag creathadh ar fad, agus banlá dhá theanga amuigh agus gan mothú ná arann in a ghiall déarfá. Dheamhan asna dhó nach n-eirigheadh ar a chosa deireadh agus thugadh sé farradh 'san aer. Bhí tart céadtach air, agus síon chráidhte aige, agus é ag cur chubhair amach. Dhá bhfeictheá na creaithtí a bhí air. Agus bhíodh sé caithte anuas in a phleibistín 'chuile phuínte. Cailleadh é th'éis cúig nó sé de laetheantaí. Dúchas a bhí air. Is fada go mbeithí dhá bhuachailleacht anois. Chaithfí é]/ M'anam dhá mbeadh dúchas air, go mbeadh sé thar a bheith i "fits". Níl dochar ar bith sna "fits" sin. Ach ní fhaghadh an madadh dúchais biseach ar bith go marbhuighthí é. An té a mbéarfadh sé air, bhí sé le dúchas cho maith leis an madadh. Dhá bhféadthá an madadh a mharbhú, é a bhruith, agus an súgh a thabhairt len ól do'n té a mbéarfadh sé air, leigheasfadh sé é. Dhá mbeireadh madadh ort fadó, nó dhá bhfuileochadh sé chor ar bith ort, bhainfí ribe as an madadh agus leagfaí leis an ngearradh é / Ribe nó liobar fuilt as rioball an mhadaidh a leigheasfadh an dúchas / Dúchas 'sábhálaidh Dia sinn! Má tá sé le dúchas tá sé réidh. [Is fada th'éis an madadh fuiliú ar dhuine, go séideann an dúchas. B'fhéidir go mbeadh sé sé seachtainí nó ráithe nó tuilleadh. Isteach faoi do deallracán annsin slán an tsamhail a bhuailfeadh an phian thú, nó isteach in do gheolbhach. Thiocfadh scéin in do shúile, agus thosóchthá ag cur chubhair amach. Ó is gearr a mhairfeadh duine leis. Trí lá nó cheithre lá ar a fhad. Bheadh daol ort 'chuile phuínte agus meirbhtean in a dhiaidh. Ribe fíonnaigh as an madadh dúchais féin an t-aon-leigheas a bhí air. Deir siad nach mór do 'chuile shórt leigheas dhá chuid féin]/ Tá an madadh imighthe le dúchas / Tá sé seo amuigh in a mhadadh dúchais = le buile, ingealta, oibrighthe / Ba gheall le madadh dúchais é ag imeacht ag tóraidheacht Mh. go marbhuigheadh sé agus go n-itheadh sé é /

Bíonn sé sin in a mhadadh dúchais ag imeacht cho luath agus a
 bhlaiseas sé d'aon-deoir phoitín. B'éigin a chur "soir" cheana
 (: go dtí an gealtlann imBéal Átha na Sluaighthe.) / Bíonn
 sé in a mhadadh dúchais indiaidh mná soir annseo ar na
 bóithrí 'chuile oíche. / [Tá sé cho dona le madadh dúchais = duine, capall
 nó rud ar bith imighthe i bhfiadhántas ceart / Tá an mac sin thiar aige
 ina mhadadh dúchais tá sé cho fiadháin sin / D'eireochadh dhó. Seo í a
 aimsir. An tráth seo 'bhliain igcomhnaí a theigheas na madraí le dúchas:
 aimsir mharbhánta uaibhreach. Uair thoirnighe mar seo] / Teigheann
 beithidhigh le dúchas freisin. D'fheicfeá rud an-chosamhail leis ar na
 capaill fós / Má chloiseann sé é sin gabhfaidh sé le dúchas. Mo
 choinsias íosfaidh sé beo beithidheach é / Chreidim go raibh T. Sh. le
 dúchas aríst oíche an aonaigh. Bhí sé anuas annseo ar fud an bhaile
 ina stocaí. P. B. a bhí sé a thóraidheacht. Dhá bhfaghadh sé greim
 air ba thruagh dhó! / [Tá dúchas nó diabhal eicínt
 air ar an aimsir seo. Diabhal baoghal ar bith nach bhfuil, agus cho
 fiadháin agus atá sé ag imeacht. An bhfaca tú an choinneal atá in
 a dhá shúil? Níl sé ag déanamh comhnaí ar bith ach oiread] /
 Tháinig cubhar len a bhéal, agus dhá bhfeictheá cho glórach agus a bhí
 na súile aige. "Tá sé seo ag dul le dúchas" adeir J. Sh. Mh.
 An bhfuil maistín ar bith is mó ná é / [Bhí sé imbéal an
 tseoil romhainn, agus a sheaicéad buailte faoi'n mbóthar aige,
 ag iarraidh fear ar bith dhá raibh ann amach ar "fair-play".
 "Cé'n chaoi a bhfuil an ghealach" a deir B. Sh. Th." Diabhal mé gur
 shíl mé nach sheo(d) é an t-am de bhliain a dteigheadh na
 madraí le dúchas chor ar bith" / Ó h-eitigheadh é faoi'n mbean sin
 níl samhail ar bith aige ag imeacht ach madadh dúchais. Is beag
 obstaireacht a gheobhas sé anois, nuair a eireochas an ceann air. Tá
 sé leath-eirighthe go leor mar atá sé / Bhí an sagart ag dul le dúchas
 ar an altóir indiu, faoi chaint eicint a caitheadh faoi fhéin agus a
 h-innsigheadh dó aríst. Ní fhaca mé cho bainte amach ariamh é agus a bhí
 sé indiu / Diabhal mé go ngabhfaidh na Sasanaigh salacha sin le
 {d}úchas mar bhfaghaidh siad corp Hitler. Ní shásóchadh tada iad ach
 {a} thabhairt go Londain agus a chrochadh suas go mbeidís ag
 {b}reathnú air, mar a rinneadh le corp Mussolini. /
 {Ga}ol dáimhe na dúchais (fc. dáimh) /

Déin (: fī jĕn't nó fī ĕn't): is an leagan faoi dhéint = faoi chomhair;
i gcoinne; le castáil do ... ; le h-aghaidh rud a fháil.

Gabh siar faoi dhéint Mháire = gabh go dtí an áit a bhfuil sí agus tabhair leat
abhaile í [cialluigheann sé sin go minic, ach ní bheadh call a dhul an
bealach ar fad scaithtí. Samhlúightear go mbeadh an duine ag déan-
amh ort, agus go gcasfaí dó thú ar phuinte eicint idir dhá ceann an
bhealaigh] / Ní dheachamuid faoi dhéint túirne ar bith = i gcoinne
túirne ar bith. / [B'fhearr dhuit a dhul tigh J. faoi dhéint ceap dom. /
Cuir an malrach sin soir faoi dhéint táirngí má's leat na bróga sin
a dheasú.] / Scaoil faoin a dhéint é má tá sé sásta a dhul ann / Ná bac
thusa le dhul faoi dhéint na mbeithheadhach anocht. Gabhfaidh mé féin
ann / [B'fhearr dhuit a dhul siar faoi na déint. Casfaidh sí leat faoi
bhealach / Dhá mbeadh bicycle agam rachainn faoin a ndéint. Beidh
siad agam aniar, ach mara mbeidh féin, ní mórán stró orm a dhul
go teach] / An ag teacht faoi mo dhéint a bhí tú? Ní mórán le go
mb'fhiú dhuit é. Bhí mé ionann agus 'sa mbaile de t'fhuireasbhaidh. Ach
tá mé buidheach dhuit mar sin féin. / [B'fhearr dhuit a dhul faoi
dhéint an pháipéar nuaidheacht' dom?] / Nuair a chonnaic sé ag teacht í,
rith sé amach faoin a déint. Sin é an fear agad, atá mór len a bhean /

Dian (: d'ĭan go rí annamh in amhráin agus scéalta = dian-: d'ĕn, d'ĕn go h-iondamhail)

Dian: aidiacht = (i) dian: ró-, fíor-, mór-, dubh-, (ii) déan;

cruadh, danra, dícheallach, fuinneamhail, uathbhásach, géar, gaimheamhail

[tá ciall a (ii) an-choitianta]

Agus níor phós sé a dhian-ghrádh in a dheidh sin = ró-ghrádh = an té a mbeadh
duine rí-mhór leis / Rinne sé dian-obair = obair an-mhór; saothar
cumasach / [Tá sé ro-dhéan air féin = oibrigheann sé ro-chruadh,
nó déanann sé éagcóir air féin / Obair sáthach déan ar 'chuile
chaoi í] / Lá déan a bhí ann, deirimse leat = bhí obair chruadh orainn;
nó bhí an aimsir gaimheamhail nó go dona / Ní fhaca mé aon-duine
ariamh is déine a chuaidh dó (nó air) ná P. ag iarraidh air deoch a
ól, ach dheamhan ól in a dheidh sin / Chuaidh sé an-déan orm ag
iarraidh mé a thabhairt ann, ach dheamhan maith a bhí dhó a bheith

ag tuineadh liom / Ba déan an ráig í sin = trom / "An múirín
 gréine an múirín is déine" = ní bhíonn mór ar bith cho trom
 leis an fhad agus a mhaireas sé / Ba déan an chioth chlocha
 sneachta í sin / Ba déan an dá lá iad an dá lá seo caithte /
 Tá sé ro-dhéan ar fhir oibre. 'Ar ndú' ní fhanfadh fear ar bith
 aige / [Tá an poitín ro-dhéan ar an mbolg. Ní ól ar bith é =
 cruadh, éagcórach / Tá siubhal mar sin ro-dhéan ar na cosa,
 th'éis a bheith ag scaradh móna ar feadh an lae / Cheapfainn
 go mbeadh an prionda mion sin an-déan ar na súile. Dhá
 gcaithinnse leath-uair in a éadan, ní fhágfadh sé spré agam] /
 Tá an bheatha sin ro-dhéan ar bhó ionlaoigh / Ná bí ro-dhéan ar na
 puthachaí a mháistir. Diabhal neart aca air mara bhféadann
 siad an rud a thógáil / [Tá an sáirsint seo an-déan ar
 na tighthe ósta adeir siad / Níl an giúistís sin déan ar dhuine ar
 bith ach ar lucht cneamhaireacht', agus diabhal blas de'n cheart nach
 bhfuil aige leo sin / Sílim go bhfuil an sagart óg an-déan ar lucht
 damhsa, ach caithfidh aos óg siamsa eicint a bheith aca / Tá an
 gála seo dubh-dhéan ar an arbhar. Scurfidh sé uiliog é / Bhí
 an sioc an-déan ar na fataí imbliana. Níl barrann ag gabhail
 linn aige / Tá an bháisteach an-déan ar fhuinneogaí de'n tsórt
 sin = caitheann sé sciobtha iad / Tá an sean-bhóithrín sin
 síos an-déan ar "tyreannaí" (: rothair) / Tá na clocha an-
 déan ar na carrannaí. Sníomhann siad uiliog iad] / Deir siad
 go bhfuil an gleáradh sin an-déan ar na cluig: nach seasann siad achar
 ar bith leis / Ní madadh maith é: tá sé ro-dhéan = ionnsuigheann
 sé na beithidhigh nó na caoirigh ro-ghéar, ro-oilbhéasach /
 Th'éis gur ag maor a bhí sé, níl múinte 'e rath dhó. Ná bac le madadh
 ar bith a bhéas ro-dhéan. B'fhearr dhuit uait é / Ba cheart na
 h-eangachaí sin a stopadh ar fad. Tá siad ro-dhéan. Nach dtóig-
 eann siad sin stuifíní agus a bhfuil ann. Feicfidh tú an cuan bán-
 uighthe aca gan achar ar bith / Tá sé déan ar an ól = trom, tug-
 tharach do'n ól / Chuaidh an dlí sin sáthach déan air. Marach a raibh
 de charaideacha aige, bhí a chosa nighte = fhobair go gcaithfí
 nó go gcionntóchaí é /

Aguisín: [Tuilleadh faoi fhocla a cuireadh isteach cheana. Focla ar céad leitir dhíob D].

Dligh, dlite, dlíochtáil. (fc. dligh, dligheachtáil).

[Tá an fhuaim d'í't'ə = d tosaigh san bhfocal seo timpeall Leitir Mucú, Camus, agus áiteachaí tímpeall na Ceathramhan Rua, agus eile].

Tá sé dlite amuigh (g'í't'ə) = an bháisteach; is fadó nach raibh aon-deóir bháistí anois againn / Ní bheadh iontas ar bith orm dhá dtugadh sé scathamh den droch-aimsir uaidh anois. Bhí sí dlite amuigh / Bhí dlíochtáil (g'í'x dāl') air, agus ní raibh sé indon freastal dóib = fiacha / Níl dlíochtáil ag aonduine ort, agus cén bheann atá agad ar aonduine mar sin faoi do chuid féin / Níl dlíochtáil ar bith ar an séipéal sin thiar anois. Tá 'chuile leithphínn ruadh dhá raibh air íoctha /

Diúl (fc. diúl).

Sin laogh diúil, (banbh diúil etc) = miolgaire ar bith a bheadh ag diúl a mháthar / Is geall le laogh diúil thú, an chaoi a bhfuil tú ag brughadh isteach liom / Fágadh in a laogh diúil é i gcomhnaí. Níor choisc siad é, mar bhí neart bainne aca d'uireasa na bó sin / [Tá na fiacra diúil aige fós = na fiacra a bhíos ag míolgaire ar bith thar éis a bhreithe. Cuireann sé drad eile amach leis an aimsir / Ní féidir go bhfuil na fiacra diúil aige fós. Is aisteach é sin / D'fhéadfá a bheith ag diúl a mailí bhí sí cho socair sin = capall nach mbeadh aon-chor innte / Do dhúshlán teirigh ag diúl a mailí sin! Tá sí dubh-oilbhéasach / Fuair siad cho socair é agus gur fhobair go ndeachaidh siad ag diúl a mhailí /

dreólán (fc. dreólán)

Is geall leis an dreolán teasbaigh thú = duine mall roighin siléigeach / Níl samhail ar bith faoin domhain aige ach an dreolán teasbaigh / Go gcuire mac dílis Dé an t-ádh ort agus ná bí do do mheath fhéin leis an dreolán bradach sin /

déag (fc. déag)

Dhíol sé sna déaga de lorries mhóna = níos mó ná deich gcinn /
 Chaill sé sna déaga de scilleachaí leis / Thug sé sna déaga de phunta air
 ar chaoi ar bith / Cheannaigh sí na déaga de bhuláin ar an aonach inniu.

Dúin (fc. dúin)

Bhí taobh amháin den bhrocach sean-dúinte, ach bhí talltúchán ag an
 taobh eile = í dúinte le fada; ní le goirid a dúineadh an béal sin di.

dalba (fc. dalba)

Thug sí aghaidh air go dalba feargach = go fraochmhar feargach / D'ionnsaigh
 sé mé go dalba taghdach, ach níor thug mé toradh ar bith air, pé aca sin é /

deóir (fc. deóir).

Tá sé ag caoineadh agus gan deóir ón a ghruaidh = in ainm agus a bheith ag caoineadh; ach
 gan é a bheith ag caoineadh dháiríre / Níl gortú ar bith air sin. Is beag dhá
 chuid cluanaíocht é. Nach bhfeiceann tú ag caoineadh é agus gan deóir ón a
 ghruaidh / Má theighimse in t'éadan beidh scéal agad air. Tiúrfaidh mise
 ábhar caointe duit feicfidh tú féin air. Ní ag caoineadh a bhéas tú agus gan
 deóir ó do ghruaidh mar tá tú anois. /

deara (fc. deara)

Dá mbeadh aon-tabhairt faoi deara ionnad féin thuigfeá é cho maith liomsa
 = dhá mbeitheá meabhrach; dhá mbeadh aon-mheabhair ionnad / [Nach beag an
 tabhairt faoi deara atá ionnad, marar thug tú an méid sin faoi deara /
 Níl tabhairt faoi deara ar bith ionnad. Nach raibh sé as comhair do dhá
 shúil. Shoraidh dhíot! /

ach dheamhan é] / Sin é an buachaill a bhfuil an tabhairt faoi deara ann.

Tá sé indon 'chuile dhuine a chóiriú ar chaoi ar bith. Ach thiofadh dhó. Tá dhá
 shúilín cho friochanta aige! / Is beag an tabhairt faoi deara atá ionnad,
 mara bhfaca tú an meall atá faoin a ghiall. Is furasta aithne é /

díocas (fc. díocas).

Chuaigh sé ar a dhíocas dhá dhéanamh = ar a mhine ghéire / Breá nach ndeachaidh

tú ar do dhíocas leis. Nach bhfuil a fhios agad nach ndéanfá mar sin é /
 Tuige nachar chuir tú tuilleadh díocais san gcic? = tuige nachar
 tharraing tú ní bfhearr í / Níor chuir tú do dhóthain díocais san mbuille.
 Sin é a chlis ort / Tá ruihb ar an diabhal sin. Mara mbeadh sé ach ag
 déanamh spraoi fhéin leat, is mian leis díocas a chur san dorna. Dhon-
 ódh sé an-éascaidh thú, an diabhal / Is beag eile díocais a chuirfeá
 san iarraidh nuair a d'fhágfa réidh é. Tá réiteach maith air mar atá
 sé = tá sé leath-mharbh / Bhí sé ag déanamh a dhíocais = ag déanamh
 a dhichill (ag troid) / Is beag an mhaith dhuit a bheith dhá mhaoidheachtáil. Tá
 sé ag déanamh a dhíocais mar atá sé. / Rinne sé a dhíocas orm ach ba
 gheárr le dhul é / Chuir mise taobh na bpoll as a chionn gan mórán stró /

dóigh (fc. dóigh)

"Chuaigh an scéal cho mór san dóigh air agus go mb'éigin dó imeacht" [tá an
 sompla seo san gcnuasach faoi "dhóigh" agus somplaí mar é. B'fhéidir go
 dtuigfí as sin gur dó is fuaim dō agus an chiall seo leis, ach ní
 h-eadh ach dōə jə fearacht agus dá mbá dó-i-dhi é ach nach bhfuil an
 i lár báire ro-bharainneach] / [B'olc an dóigh (dó) déarfá a bheith in
 a h-aice = níorbh áit mhaith é; áit é a bhfuightheá ocras san gcás áirid
 atá igceist / B'olc an dóigh a dhul amach anocht dhá bhféadadh duine
 fanacht istigh / Is olc an dóigh araoid ar bith a chur air sin. Tá sé an-
 daibhcióil] / Níor thairg sé tada uirre, mar nach bhfuair sé an dóigh
 (dó). D'iarr mise chúig phunt agus dá fhichead = níor fhéad sé tada a thairiscint
 ar an gcapall. D'iarr mise an iomarca le go bhféadfadh duine ar bith
 tada a thairiscint dom [dóigh = deis, seans, leigean agus rl.] /

dúrlinn (fc. dúrlinn]

Tugtar freisin é ar ghiodán a bheadh clocach ar thaobh abhann nó ar chuid
 de ghrinneal na h-abhann istigh le bruach nuair a thriomaíos sí roint
 san samhradh.

Bhí an bradán istigh ar dhúrlinn na h-abhann / Bhí siad in a suí síos
 ar dhúrlinn na h-abhann, iad cosnochttha agus na buinn amuigh san
 uisce aca / Rugthas glan-eascartha thoir ar dhúrlinn na h-abhann air agus
 an chamóig aige in éadan na mbradáin. Ní raibh aon-cheann aige sílim

ach is cuma sin. Gabhfaidh sé daor air agus breith air an gcamóig aige /

Dreach (fc. dreach).

Bhí dreach air (: adhmaid) mar atá ar an simléar sin anois. Shílfeá idtosach gur dóite a bheadh sé, ach níorbh ea = snua, cosúlacht / An bhfeiceann tú an dreach atá ar an mballa aríst th'éis a ghoirdeacht ó a cuireadh aol air. Tá an simléar sin ag puthaíl igcomhnaí agus beidh tá faitíos orm /

dóirt, dórtadh (: fc. dóirt, dórtadh)

Bím ag dórtadh allais anois ar nós na báistí, maran lagar é = ag taomadh allais; na báithí allais liom / Tá tú ag dórtadh allais bail ó Dhia ort. Agus tá saothar ionnad. Céard a bhí tú a dhéanamh? / [Lá an-bhróllach (: brothallach) a bhí ann agus bhí mé ag dórtadh allais. Ní raibh luach an phionta fhéin agam. "Iarrfaidh mé 'trust' ar Sh. J." arsa mise liom féin. 'Ar ndú' bhí agam fios a bheith agam nach dtiúrfadh an ceann céanna aon-deóir do dhia shúlach gan a luach a shíneadh amach ar an gcúntar i dtosach aige] /

Díol (fc. díol.)

Diabhal a fhios agam an bhfuair sé aon-díol ariamh air = díolaíocht, íocaíocht. Sin é a thug an díol air J. F. = íde, liobairt, droch-dhíol cainnte / Tugann sé an díol ar gach a gcasann leis / [Siúd é atá indon an díol a thabhairt ar dhuine. Fainicíodh 'chuile dhuine a theanga, mar go deimhin, níl sí ar fónamh / Tá sé in am a gcur 'un díolta feasta = a gcur dhá ndíol ar an aonach nó ar an margadh / Tá sé thar am na bainbh sin a chur 'un díolta, tá sin] / Bhí an-mhéid sna "turkeys" shul ar cuireadh 'un díolta iad / Ní bhfuighidh tú aon-díol ar an móin sin = ní cheannóidh duine ar bith uait í /

díoltachán (fc. díolachán).

Níl aon-mhóin díoltacháin innte (: cruach) = níl aon-mhóin innte atá sách maith 'un díolta, nó a cheannóidh aonduine / Tá clúid mhór fhataí annsin amuigh ach níl aon-fhataí díoltacháin ionnta. Tá go leor aca glas / Tá sé ag díoltachán san teachín siúd anois, le scathamh = díolachán /

deoch (fc. deoch)

Deoch! Deoch! Deoch! = mar sin a ghlaitear ar mhuca nó ar bhainbh 'un bídh /

Dúchas (fc. dúchas)

Ní raibh aon-imní air ar uair a bháis ach nach dtiúrfaí abhaile é agus nach gcuirfí san sean-teampall seo thíos san áit a bhfuil a mhuintir uilig curtha. Féacha féin anois go leanann báidh dúchas, mar adeir siad / Bíodh a fhios agadsa gur paiteanta a bhíos an Ghaeilge go minic ag cuid den dream seo a fholaimíos í, ná ag an té a bhfuil sé indán agus i ndúchas dó í a bheith aige = an té ar dual dó í; an té a mbíonn sí aige ó bhruinn [cuirtear indán agus indúchas le chéile mar seo go minic] / [Tá sé indán agus indúchas d'fhear Chonamara i gcomhnaí achrann a tharraint áit ar bith dhá mbeidh sé / Slóchtaí é. Tá an cheird sin indán agus indúchas dó. Ar an róstadh agus ar an scólladh sin a tóigeadh an scéiméara sin / Tá chuile dhuine aca sin cuidiúil. Bhí sé indán agus indúchas dóib a bheith amhlaidh. Dheamhan duine is bunáití ná a n-athair le fáil / Tá sé an-doréara agus má tá féin, sin é an rud a bhí indán agus indúchas dó. A athair fhéin an fhad agus a mhair sé, bhíodh "peelers" tarraingithe ar an oileán aige chuile lá san aer] / Tá sé indán agus indúchas do mhuintir an h-áite seo a bheith oilte ar an bhfairrge. Nach ar an bhfairrge atá a ngreim? Deile riu /

Deis (fc. deis)

An bhfeiceann tú an deis atá air ag imeacht ag ruathrúch (laogh) = caoi / Fear nach bhfuil a fhios aige cén deis a bhfuil sé, cén chaoi a bhféadfaidh sé fataí a chur = an deiseall nó tuaifeall é / [Níl a fhios aige cén deis ar chóir don láidhe a bheith (: deiseall nó tuaif -eall). Nach deacair a bheith ag iarraidh maitheasa air sin! / Buail é ó atá sé ar do dheis = ó tá deis, seans nó leigean agad air] / Tá an dola air, ach tá an deis air freisin (: feiliméara an Achréidh) = caitheann sé a dhul faoi chostas idtaobh a chuid talúna; tá cíós agus rátaí troma air agus rl. ach tá deis airgid aige freisin /

Deachma (fc. deachma)

Tá deachma na sláinte air = tá míshláinte ag dul dó; tá sé roint as a shláinte; tá an tsláinte leathchailte aige / Ná bac liomsa! Tá deachma na sláinte orm. Is beag an dochar dom agus a bhfuair mé de

strachailleacht le cupla bliain / Is beag an fhoghail atá Páidín bocht indon a dhéanamh feasta choichín i ngarraí ar bith. Tá deachma na sláinte ar an duine bocht. / Muise níl mé ach réasúnta slán an té a fhiafraíos. Ag crochadóireacht liom ar éigin. Tá deachma na sláinte orm ó fuair mé an ruaig mhór an t-am seo anuiridh. Diabhal a bhfuil ar fónamh dhíom ó shoin / [Ó a thioctas deachma na sláinte ar dhuine tá a chuid maitheasa ar iarraidh. Sin é a fhearacht agamsa anois é. Caithfidh siad cúis a dhéanamh dem uireasa. Ach tá neart aca fhéin ann anois go leige Dia slán na daoine] // Níor chuir sí an deachma ariamh ar cáirde = theagadh an t-áirleacan ag gáirí chuici igcomhnaí; ní raibh sí ariamh gan díol a freastail a bheith aice; dá dteagadh glaoch airgid ar bith uirre, bheadh sí indon freastal dó ar an toirt / [Tá a fhios agamsa nachar iarr tú fhéin ná do mhuintir punt ná scilling ar aonduine ariamh. Ní raibh aon-chall daoib leis. Muise diabhal ar chuir mise fhéin an deachma ariamh ar cáirde ach oiread, ná cuid dhá chur / Bhí fuíoll na bhfuíoll aca i gcomhnaí. Níor chuir siad an deachma ariamh ar cáirde go dtí an saol seo féin, ach níl san mbuachaill óg seo atá san mbaile anois ach cúl le rath. Is cuma leis é ach ól agus ceól agus ragairne / Ní raibh aon-teallach istigh air an mbaile seo nachar chuir an deachma ariamh ar cáirde ach iad féin. Bhí tarrant a láimhe go maith ariamh aca. Má bhí féin ba mhaith an aghaidh sin orra, mar níor ghann ná níor ghortach faoi iad / 'Ar ndú bail ó Dhia ort, agus an tslí atá agad, níor ceart go mbeadh aon-chall duit an deachma a chur ar cáirde, ní hé sin do dhaoine dona mar mo leithide-sa é. Ach chreidim go bhfuil dola mór ort mar sin féin. Ní fhéadfaidh tusa a theacht le fataí tura mar a fhéadfas muide] / Is diabhláí aibéil a tháinig siad sin anuas san saol! Dar príosta chonnaic mise iad muis, agus ní chuirfidís an deachma ar cáirde, ach bíonn a lá féin ag chuile dhuine. Agus sin é an deis a bhfuil siad anois: sirriam ag teacht orra. Is fiú do chuile dhuine an buachaill sin a choinneál ón a dhoras muis, má fhéadann a chumhachta chor ar bith é //

Níor tháinig an ceann sin amach. Fágfamuid ag an deachma é = uibheachaí a bheadh faoi chirc agus dá dteagadh éanachaí asta uiliog go dtí an ceann, déarfai go bhfágfaí an ceann sin ag an deachma [fc. na somplaí eile faoi "deachma"] /

Deachmaíocht = ainm-bhriathar; ainm-fhocal buineann as "deachma".

Deachmaíocht = dul amú; bhásta, diomallú aimsire agus saothair; gan t'fhátall a bheith baol air ionchurtha len ar fríodh d'anró uaidh; gan an tairbhe a bheith baol air cho mór leis an trioblóid; ceann posta nach mbeadh an teacht isteach uaidh cho maith len a thaidhbhse, de bharr dola nó costais eicint eile nar mhór a chur amach leis.

[Fuair sé airgead mór ar an áit sin a dhéanamh. Is airgead mór é len a mheas mar sin, ach cár fhága tú an deachmaíocht in a dheidh sin. Tá sé réidh go leór cheithre mhíle punt a rá, ach ní bhfuighidh sé leithphínn dhe sin go mbeidh an chloch spideóige thuas aige, agus gan fháil an uair sin fhéin ach a leath. Ní bhfuighidh sé an chuid eile nó go bpsálfaidh na "h-engineers" é, agus b'fhéidir gur fada é sin. Dar brí an leabhair bhí costas freisin air]/ Ní chreidfinn ón saol go mbíonn mórán de bharr an phoitín th'éis a dhaoireacht agus atá sé. Ara tá an iomarca deachmaíocht' air. Feacha a n-óltar ag "stillhousachaí", agus a n-óltar sna títhe nuair a theigheas daoine dhá iarraidh. Imíonn a leath go fánach / [Ba shamhaoiní do dhuine fuirtheacht in a chodladh ná a dhul amach ag iascach. An lá a n-eireóidh aon-ghlaicín leat fhéin, tá chuile dhuine istigh ar an mbaile ag tnuthán le cupla breac uait, agus mara dtugaidh tú dóibh iad, is droch-dhuine thú. Tá an iomarca deachmaíocht ann nuair a bhíos baile taobh le iascaire amháin]/ Níl rud ar bith a bhfuil an oiread deachmaíocht ann leis an móin in a dheidh sin. 'Bhfeiceann tú a dteigheann amú dhi dhá cruachadh? Cár fhága tú an líonadh ar an lorry annsin agus an falú aríst, agus aithlíonadh agus b'fhéidir an tríomhadh líonadh. Bíonn sí mionnuithe go maith ach a mbíonn sí imBaile Átha Cliath ar chaoi ar bith / Níl deachmaíocht ar bith an t-arúr a bhualadh leis an "engine". Ní ghabhfaidh oiread agus an gráinne fhéin dó amú / Is diabhláí an pháighe atá dhó, marach a bhfuil de dheachmaíocht ann. An té atá ag traibhiléaracht mar sin igcomhnaí, caitheann sé an domhnaíocht airgid, mar bíonn daoine ag castáil dó is chuile áit / [Bíonn deachmaíocht mhór in áit ar bith a gcaithfidh cuid de mhuintir an tighe a gcuid béilíochaí a cheannacht amuigh cheal a bheith indon a thiacht abhaile chuca /

Doscúch (fc. doscúch)

Bhí an chuid eile de mhuirín an-doscúch len a gcur ag an scoil = ba deacair a gcur ag an scoil; ní raibh aon-luighe aca léithe.

Diaidh (: fc. diaidh).

Seod (: seo) briseadh uaire ceart. Tá sí (an ghaoth) imithe síos indiaidh a tóna aríst = bhí sí ó thuaidh agus chuaidh sí ó dheas. Sén t-údar indiaidh a tóna gurbh ó dheas a bhí sí an chéad-uair sul a ndeachaidh sí ó thuaidh. Nuair a bhí sí ó thuaidh annsin, bhí a tóin mar a bheadh sí ó dheas / Tá an ghaoth chéanna an-luainneach. Nuair a bhéas sí thiar diabhal mé nach mbeidh sí achar ar bith nó go dteighidh sí soir indiaidh a tóna aríst ar ais = thoir a bheadh sí an chéaduaire / [Bhí lom gaoithe adtuaidh ann ag an trí a chlog ar maidin, ach ba ghearr go ndeachaidh sí indiaidh a tóna ó dheas / Cuirigidh isteach í indiaidh a deireadh (curach) = a deireadh a chur 'un tíre idtosach / Níor fhéad muid a cur 'un tíre ach indiaidh a deireadh / Cuirigidh in a dhiaidh sib fhéin anois = dúirt sé cupla líne d'amhrán agus d'iarr sé ar an gcomhlódar an chuid eile a rá ón áit ar eirigh sé féin as] / Cuir in a dhiaidh sin anois thú fhéin má tá tú indon /

dálaí: ainm-fhocal = gálaí = srathannaí airgid [deirtear dálaí scaithí in áit gálaí ach is cosúil gur "gálaí" é ó cheart. fc. gála]

Shílfeá mara mbeadh len íoc aige ach dálaí beaga mar sin go n-íocfadh sé iad = suimeannaí beaga airgid ó am go h-am [rinne g i "gálaí" d, agus b'fhéidir gur chuidigh an focal dola leis an athrú fc. dola]

damhséar [fc. daimhséar, dainséar]

Bíonn an fhuaim ðəiv'šēr air scaithí, ach is minicí ðəinšēr

Dola (fc. dol, dola, dolaidheacht)

Sin é anois an dola leitreachaí a fuair tú inniu. Tiocfaidh dola eile anois amáireach ó dhuine eicint eile chugad = glac / Dhá n-eiríodh sí de na h-éanachaí bhéarfadh sí dola eile uibheachaí (: cearc) = líne

nó sraith eile / Chuaigh sí síos tigh T. K. inGaillimh agus thóig sí dola uaidh nachar íoc sí ariamh = lastas earraí a fháil ar cáirde; aon-lá amháin nó d'aon-iarraidh amháin a rinneadh an margadh agus fríodh na h-earraí.

Dol = ainm-fhocal, buineann, geiniúnach uathaidh: dola. uimhir iolraidh: dolannaí.

Dol = snaidhm nó ceangal a chuirtear ar rópa, ar shúgán nó a leithide.

Ní móide go mbeadh snaidhm áirid ar bith air, ach rópa nó súgán a chur timpeall ar rópa nó ar shúgán eile. (dol)

Cuir dol den téad sin ar an gcloich = í a chasadh uair amháin timpeall na cloiche / Ní dhéanfaidh dol amháin thú. B'fhéidir go scaoilfeadh sé. Cuir dhá dhul nó trí air / Nuair a bhéas tú ag deasú tighe ní fuláir dol de na caghnaí a chur ar na ceathrúnaí i gcomhnaí. Ní dheasaíonn siad na tithe mar sin agaibhse chor ar bith. Sin é an bealach atá aca annseo muis / [Cuir dol den cheann téide sin ar an gcloich sin thuas ar an gcala. Daingnigh thairis sin í a fhleascaigh! An síleann tú gur asal atá san mbád! Ní chorródh asal b'fhéidir, ach corróidh an bád / Cuir timpeall faoi dhó san dol í! Sin é é! Fáisc go maith í = cuir dhá thimpeall uirre / Cuir dhá dhol den rópa tosaigh sin ar an stuaicín, agus fáisc an "chruib" (mhóna) go maith faoin a druim. Ní móide go mbeadh aon-chall dom a fáisceadh aríst nó go dteighinn Gaillimh / Cheal nach bhfuil do dhóthain rúóige (ruadhóige) agad le dul tímpeall faoi dhó san dol air. Mara bhfuil muise beidh sé ro-lag; agus dheamhan fad méire eile faoi chaolachaí an tighe] / Fáisc dhá dhol nó trí uirre nó is gearr go mbeidh sí ar bogadh aríst. Is gearr a choinneós an dol amháin í /

dul (fc. dul).

Nuair a bhíodh páistí ag dul di, bhíodh sí an-dona í = í ag tabhairt pháistí ar an saol; tinneas cloinne uirre nó í ag iompar chloinne / 'Ar ndú' ní féidir gur clann atá ag dul di aríst. Is géarr ó cheanaí a bhí sí ar an suip. Mo ghrá é Develera agus a chuid leathchrónachaí! / Tá sé ag dul ag an dó = ag tarrant ar an dó a

chlog / Nuair a theigheas sí ar bheagán (toitíní) ní thairgíonn sí d'aon-
 dhuine iad = nuair a bhíos a lastas toitíní ídithe go dtí beagán ní
 thugann sí d'aonduine iad / Nuair a theagadh anbhá air theigheadh sé
 ar Bhéarla annsin amanntaí = d'athraíodh sé ón Ghaeilge go dtí
 an Béarla / [Chuaigh sé ar Bhéarla liom ar an bpuinnte / Is fada a
 bheadh an aimsir seo ag tarraint shul a ghabhfadh sé 'un breáchte
 / Cáil an píosa le dhul agad? = cáil an t-aistir atá rómhat; cén
 áit ar an mbróig a bhfuil píosa le cur / Cén áit ar do bhríste
 a bhfuil an píosa le dhul? Ní ar an bpoll seo é / Ag binn an
 tighe atá an stráca le dhul, an eadh? / Cheithre h-uair a chuaigh sé
 di agus ní raibh sí déanta in a dheidh sin = táilliúr ag iarraidh
 bháscóta a dhéanamh mar is ceart / Chuaigh sí di an darna h-uair,
 ach chinn air a bhaint amach / Teirigh di aríst, agus b'fhéidir go
 dtiúrfá leat í = duine ag iarraidh cloiche a tharraint / Ba
 ghearr le dhul ar an mbád sin tonna balasta / Bhí an t-airgead
 sin ag dul dó. Marach go raibh ghoidfí uaidh é agus cho sleamchúiseach
 agus a d'fhága sé é = bhí sé indán dó go mbeadh sé aige / Ní dheachaidh
 S. Ph. Mh. le T. má bhí gaol féin aige leis = ní raibh siad ar aon-cháilíocht /
 Chuaigh ionnta ó cuireadh san uisce iad = tháinig fad ar na bróga sin ó
 cuireadh ar bogadh iad] / Shíl sé go ndeachaidh ionnta, ach is cosúil nach
 ndeachaidh in a dheidh sin. Aon-fhad amháin igcomhnaí iad / Má cuireann
 tú ar bogadh é rachaidh ann = tiocfaidh fad air / Chuaidh sna stocaí sin go
 mór ó a baineadh a n-úrath / Cheannaigh mé cóitín beag i siopa in Gaillimh.
 Ba é mo dhíol ceart é. Bhuail mé baslach air faoi cheann míosa, agus
 chuaigh ann agus sceith sé cho mór, agus go ndéanfadh sé beirt mar mé /
 "Chuaigh h-ochtar agus seacht gcéad de mhaoil ar an gceasach" [as sean-scéal]
 [Ní dheachaidh de mhaológ ar an locht móna ach dhá ualach / Chuaigh trí
 troithe d'airde ar an mballa sin ó a chonnaic tú cheana é = cuireadh] /
 Tá sé "ag dul ann" léithe = Béarlagar ar shuirghe = tá sé ag suirghe léithe,
 nó in éindigh léithe anois [thúsaigh an leagan seo go fánach timpeall
 Rosmuc nó ceanntar na n-Oileán ó chúig bhliana déag go dtí scór
 bliain ó shoin, ach tá sé coitianta cho fada le Gaillimh soir anois] / Ní "dheachaidh
 tú ann" léithe? / Pádraic! Tá sé "ag dul ann"! D'eile! / Chonnaic mé "ag dul
 ann" le inín Sh. Mh. é thiar ar an mbóthar aréir / Tá saol maith agadsa

"ag dul ann" gach oíche / Fuair tú amach an té a bheadh "ag dul ann" muis.

Dhá mbeadh mil orra — rud nach bhfuil — ní ghabhfadh sé sin "ann" le aon-

bhean // B'fhearr duit a dhul agus é a dhéanamh / Breá nach dteigheann tú agus a dhul

ann as láimh / Cheal nach rachthá agus díon a chur ar an gcró sin amuigh,

shul a dtuitfidh sé]// Níl dul ar bith ar an "mbattery". Rud eicint eile atá

air = níl locht nó marach ar bith ar an "mbattery" (dol: dol). [

Árainn] / Ní raibh dul ar bith orainn, th'éis gur chaith muid an oíche ar

neamh-chodladh, agus nach raibh aon-ghreim ithte againn ó d'fhága muid seo =

mairg, clóic / Níl dul ar bith ar na maidí rámha. Ort fhéin atá sé

nach bhfuil indon iomra = níl locht ar bith ar na maidí

rámha / [Ní bheadh dul ar bith orainn dhá bhfaghadh muid deoch phórtair,

ach bhí muid in ar dtoscadh ó d'fhága muid an t-oileán seo ar

maidin go moch, agus bhí tart agus ocras orainn idteannta a chéile /

Dheamhan dul ar bith a bheadh orm anois, dhá mbeadh dhá bhlogam tae

ólta agam / Dheamhan dul ar bith a bheadh orainn ar na h-oileáin seo

marach an mhóin, ach bíonn muid in anchaoi dá fuireasa sin scaithí.

Is maith an chuid don mhuintir amach í ar an saol seo. Tá

brabach aca orra ... Naoi bpunt atá ar lucht móna annseo, agus diabhal

mé gur gearr le dhul lucht / Ní raibh dul ar bith orainn nó gur rug

muid anoir ar an mbrachlainn atá annsin thoir san sunda. Thug sí sinn

rud le déanamh dhuinn. Cuireadh ar ar miotal ceart críochnuithe muid.

Bhí fairrgí ann an lá sin. Shíl mé dheamhan ar tír a thiocfadh muid go deó /

Níl dul ar bith ar mhuintir Árann Mhór, mar teigheann an "steamer"

isteach ar an gcéibh aca. Ná ar mhuintir Inis Saor ach an oiread. Tá an

fhairrge tíre deas cineálta ann, agus féadann sí (: an "steamer") a dhul ar

ancoire. Ach bíonn laethanta san ngeimhreadh, agus ní bheadh aon-ghoir aice

an t-oileán seo a thaobhachtáil beag ná mór. Bíonn an sunda sin thoir

bainte ó íochtar]// Níl dul ar bith ar na beithigh againn. Bíonn an-chruth

igcomhnaí orra. Marach an strachailleacht atá len a gcur ar an mbád

ag Ceann Gainimh, bheadh rud dhá mbárr annseo. // Ná bac le bó ar bith

a ghabhfas ó eirghe in a seasamh. Bó réidh í = bó nach raibh indon fanacht

ina seasamh / Shílfeá go bhfuil tú ag dul ó eirghe in do sheasamh mara neart

leadaíocht' atá ort / Luigh siad (muca) ar an mbóthar orm agus chuaigh

siad ó eirghe in a seasamh. Ní rabh a fhios agam ó Dhia céard a dhéanfainn

leo, nó go dtáinig P. leis an gcárr / Tá mé ag dul ó shiúl = ní fhéadaim siúl / Tá sé ag dul ó ithe a chodach = é ag cinnt air a ithe / Ní féidir gur ag dul ó ól an phórtair atá tú. Dar fiadh muise, tá athrú eicint ag teacht ar an saol / Chuaigh sí ó bhreith cloinne an-aibéil air = ní raibh aice ach cupla páiste / [Tá an laogh sin ag dul ó dhéanamh a cuid uisce = níl sé ag déanamh a uisce anois, nó is beag é / Chuaigh sé ó imirt na gcártaí ar fad = d'eirigh sé asta / Cá'id ó a chuaigh sé ó chaitheamh na gcloch? = cá'id ó a leig sé de chaitheamh na gcloch / Chuaigh sé ó bheith dhá bhearradh féin = duine; laogh a bheadh ag cangailt a dhriobaill / Nach maith sciobtha a chuaigh sé ó chaitheamh an tsneachta in a dheidh sin = chuaigh sé ar chlaochmú = d'eirigh sé as an sneachta] / Bhí an gamhain ag dul ó shiúl orm = bhí sé ag luighe nó bhí sé ag cínnt orm aon-tsiúl a bhaint as / Chuaigh na daoine ar na bailteachaí seo ar fad ó thógáil caorach = ní thóigeann siad caoirigh anois / [gníomhra cuirp a bhíos i gceist "le dhul ó". Malrait "a dhul ar" é go minic .i. chuaigh sé ar chaitheamh na gcloch; chuaigh sé ó chaitheamh na gcloch] / Tá sé ag dul ar fheabhas = tá sé ag dul 'un feabhais /

Tá dul amú mór ort má ghníonn (má cheapann agus rl.)

thú é sin = mearúl / [Chuir sé artha an dul-amú ceart duit (fc. artha) /

Tá artha an dul-amú aige sin = duine a bheadh indon dallach dubh

a chur ar dhaoine eile, a gcur dhá dtreóir, a mealladh, cluain a

chur ar chailíní agus rl.] / Tá a chuid féin ag dul don dul amú (: don

deachma = caithfidh an dul amú a chuid féin a fháil (fc. deachma) = there

is bound to be a certain amount of waste, (unfruitful expenditure,

bad debts etc.) in every undertaking / Bíonn an dul amú féin ann,

mar adeir an ceann eile /

Dé dheireadh (fc. dé)

Tá sé ar an dé deireadh = ar na preaba deireannacha /

Damh (: fc. damh)

Cuir Gaeilge air: "an ox ate a raw egg in Heaven" (: "d'ith damh ubh amh ar neamh". Níl ann ach cineál tomhaise a cumadh ar maith le na fuaimeannaí is cosúil. An té nach mbíonn sé aige comhairtear go mbíonn sé ar bheagán Gaeilge, nó nach bhfuil an "chruadh-Ghaeilge" aige).

Dealaiigh (: fc. dealuigh)

Dealuigh uaim! = glan leat uaim! / Dealaiódh iad = beirt a bhí ag troid; cuireadh ó chéile iad / Mara ndealaithear iad, gortóidh siad a chéile. Teigheadh muid eatorra. Is mór an ní iad a fheiceál mar sin /

dúrachtach (fc. dúracht, dúrachtach).

Tá sé siúd cho dúrachtach do Develera agus a bheitheá do do bhéilí = dílis dó nó cho luigteach leis / Mara bhfuil lá dúrachtach oibre déanta ag an gceánn seo thíos ó mhaidin castar leis é = lá dicheallach /

dílis (fc. dílis).

Chruinnigh mise an méid sin (: airgid) go dílis agus feacha an bhail atá ag dul anois air = chaith mé dúracht leis dhá bhailiú / Níl cianóg ruadh den airgead sin nachar chruinnigh sí go dílis, ag tabhairt chrácamais di féin moch agus deireannach. M'anam nach ingan fhios dhá cnámha atá sé aice, nach hea sin / "An rud a chruinnigh tú agus a bhailigh tú go dílis, ní fheicfidh tú choíchin é; An rud a thiúrfas tú uait sé a chífear tú, mar níl ach scáile i mbláth an tsaoil" [Sean-fhocal: níl buan ach an grá diadha a dhéanfas tú]

dual (fc. dual)

An rópa dlaoíníní a chuirfeá ar chocaí féir ní iarrfá a fhíochán chor ar bith. Dhéanfadh dual amháin thú. Bheadh níos mó ná dual ann da mba call a fhíochan (fc. dlaoi, dlaoíníní).

deifir (fc. deifir).

Is maith an deifir a rinne sí — bail ó Dhia uirre — agus í a dháir in aois a ráithe = bó.

dé ná deatach: (fc. dé, deatach)

Ní fhaca mé ó shoin dé ná deatach air = ní fhaca mé amharc air ó shoin. / Níl dé ná deatach air ar an saol seo hébrí cá'il sé sáithe. Bí siúráilte nach bhfuil sé ag dul amú ar chaoi ar bith / Ní féidir dé ná deatach a fheiceál uirre le seachtain marar bhailigh sí léithe aríst. Thiocfadh di. /

dall (fc. dall, dalladh agus rl.)

Cuirfidh mé dhá shlat go leith chuige agus ní bhfuighidh tú an oiread agus a dhall-fadh do shúil as indiaidh treabhsar agus bheist = déanfaidh an méid éadaigh atá mé a chur ag an táilliúr treabhsar agus bheist ach ní bheidh caochadh do shúil d'fhuilleach ann / [Ní thiúrfadh sé an oiread duit agus a dhallfadh do shúil dhá mbeadh do chailleadh go deó leis. Gortachán críochnuithe é / Níl an oiread coirce ar thóin an chómhra seo anois agus a dhállfadh do shúil hébrí céard a rinne sib leis. Ach rinne sib plaicín ghabhair dhó (: dhe) ar chuma ar bith / Tobac! An oiread agus a dhallfadh do shúil níl agam. Tá orm féin troisceadh go maidin mara dtuga an duine gnaoidhiúil seo thíos aon-phíopa dhom] / Níl an oiread agus a dhallfadh do shúil de phlúr san teach mara dteighe duine eicint in a coinne. /

Dochar (fc. dochar).

Tá dochar eicint roimhe thuas atá dhá chuir anuas = simléar a bhí ag cur anuas na deataí; tá bacainn roimhe, nó rud uireasach eicint ar an simléar /

Dorú (fc. dorúgha)

An bhfuil aon-dorú talúna thíos agad = dorú le talamh a leagan amach, len a chur le iomrachaí agus mar sin. Bíonn cupla dul dhe ar dhá chipín a bhíos ag a dhá cheann. Cuirtear an dá chipín san talamh ag dhá cheann na h-iomaire agus déantar an dorú a ríochan eatorra.

An uair nach mbíonn leas dhá bhaint as bíonn sé tochraiste ar an dá chipín sin.

Díochúis (fc. díochúis, díchúis)

Ní maith liom díochúis ar bith a dhéanamh ar aon-duine ar an mbaile thar a chéile, agus sin é anois an roint is dírí a fhéadaimse a thabhairt air = dochar; oirille; gan an méid is fiú é a chur in omós gach rud / Is cuma san diabhal cén chaoi a ndéarnadh é, ach rinneadh díochúis ormsa. Is furast aithinte é d'Fheara Fáil / Ní ort ab fhearr liom díochúis a dhéanamh dhá bhféadainn, ach má leigim leat, déarfaidh seisean gur le fabhar duitse nach dtiocfainn anuas ort cho maith le duine. Níor mhaith liom a thabhairt le rá dhó go bhfuighidh sé le léamh é / Ná bac le ceann ar bith atá ag iarraidh díochúise a dhéanamh ar a chomharsa go h-acht agus go h-áirid mar sin. Tá agad é a sheachaint. Ní bheidh Dia ná duine buíoch dhó. Is beag an baol. /

Dlús (: fc. dlúthas).

Tá rún agam dlús a chur le cuid mhaith den rud sin fhéin a dhéanamh amach annseo. Beidh mé ag stócaíl, agus ag cur na leacrachaí sin soir ar an mbealach i leabaidh a chéile. Is mór an úais iad annsin /

dias: dornán (fc. dias, déas, dornán)

Cuid den déis an dornán = bíonn déasacha i ndornáin. Ní bheadh dornáin ann dhá bhfuireasbhaidh; mara mbeidh an déas ar fónamh, ní bheidh an dornán ar fónamh; mara dtugaidh tú áird ar na rudaí fánacha beidh do shaothar in a iomlán lochtach [sean-fhocal].

Druim (: fc. druim)

'Ar ndú ní le druim a tharraingeós sib í? = dar ndóigh ní le (nó ar) 'ur ndromanna a tharraingeós sib an mhóin / Bhí siad ag déanamh bois ar druim = cluiche gasúr (fc. bos) / Sé moladh na mná óige an druim a bheith fliuch aice = má bhíonn druim mná óige fliuch is cruthú é sin gur deá oibrí í; fágann sin go mbíonn sí ag tarraint fheamainne nó a leithide, agus amuigh faoi fhliuchán / [Sin í an cailín agad nach bhfuil aon-tolgán aice cléibhín feamainne a chur aníos ar bruach. Sé moladh ná mná óige an druim a bheith fliuch aice, adeir siad] / Níl aon-drugall aice sin roimh an

gcliabh. Bean dícheallach í. Ach 'ar ndú, sé moladh na mná óige an druim a bheith fliuch aice, adeir siad / Tá sé ráite a mh'anam: sé moladh na mná óige an druim a bheith fliuch aice. Dar príosta muise, is beag aca atá molta anois mar sin, mar is duine sé nó seachráin aca a bhfuil a ndruim fliuch. Ní thiúrfaidh siad an tsiocair dhóib féin]/ Tá druim ronnach san spéir = tá breacadh an ronnaigh san spéir = tá spéir dhruim an ronnaigh ann = "mackerel sky" /

Dia (fc. Dia)

D'fhreagair Dia air é = d'agraigh Dia air é / Oíche breá í moladh le Dia / Moladh go deó le Dia go bhfuil muid ar fad abuil a chéile anocht — oíche chinn bhliana / [Tá sé mar a chonnaic Dia é — gan rath gan rathamhnas = tá sé dólom; tá sé gan aon-dul chun cinn / Bhí sé ag báisteach mar is toil le Dia = ag báisteach go griadánta / "Dia dhá réiteach i bhfad ó bhaile: i bhfad ó Bhríd agus i bhfad ón leaba" (fc. Dia dhá réiteach)]/ 'Choimrí Dé, Mhic Dara agus Mhic Duach thú" = le duine ag dul ar aistir nó a leithide, curachaí ag dul 'un fairrge etc. / Go leige Dia mór do shaol agus do shlainte dhuit! = ag glacadh buíochais / Go gcuire Mac Dílis Dé an t-ádh ort agus leig dom! = dhá mbeadh duine de do chiapadh nó a leithide / Dia ann = go mbeannaí Dia annseo = beannú ar a dhul isteach idteach /

Dor (fc. druid) = ainm-fhocal = faice, tada; aon-cheó; an smid féin; a dhath ariamh

Níor dhúirt sé dor annsin / Dheamhan an dor féin adéarfais sé leatsa ná a leigfeas an faitíos dó a rá = ní abróidh sé "druid" leat. /

dlúth (fc. dlúth)

Ní bhíonn siad sin ach i gcoillte dlútha = coillte a mbeadh na crainnte buailte ar a chéile ionnta / Níl an choill sin sách dlúth le dhul amú innte / Tá crígheannaí siar annsin atá sách dlúth deirimse leat é /

diolusc (fc. diliosc)

Fuaim d'ílæsg air in Árainn.

duiniúil: aidiacht as duine (fc. duine):

duiniúil = mar a bheadh duine; gan a bheith coimhigheach ná dúnarasach, ná cho-leitheadach agus nach bhféadfaí labhairt leis; fáilí, tíriúil; teanntásach; cuidiúil.

Tá sí lách duiniúil ar aon-nós. Maidir leis an dream eile sin a bhíos ag dul thart annsin ní bheadh a fhios ag duine céard adéarfadh sé leo / Ara tá siad deas duiniúil shoir agaibhse ní dálda na slóchtaithe é. Ní bheadh a fhios agad cén puinnte a dtiúrfadh an slóchtaí sáth scine dhuit.

Feacha P. Nach bhfuil an t-aibheirseóir ag rinnce san dá shúilín siúd atá aige! / [Bí deas duiniúil cuidiúil le na daoine agus ní baol duit. M' anam nach baol! / Bhí M. D. an-duiniúil. Ní fhaca tú aon-duine ariamh de strainséara ba ghleóite ná é. Ní iarrfadh sé go deó ach ag imirt chártaí. Mara mbeadh comlán aige rithfeadh sé amach ar fud an bhaile dhá dtóraíocht / Dhá mbeadh sé sách duiniúil bheadh gnaoi air thar mar atá. Ach tá sé ro-choimhigheach. Ní mórán le go mbeannódh sé dhuit anois len a chastáil ort / Ní bheadh sé in araíocht ag duine bleid chainte a bhualadh air sin, mar níl sé sách duiniúil. Is beag an baol air / Th'éis cho h-árd agus atá sé i bposta, diabhal mé go bhfuil sé go duiniúil agus go gleóite in a dheidh sin. D'fhéadfá a dhul ag seanchas leis mar a dhéanfá le duine den bhaile. Níl cóirí catha ar bith aige. Dheamhan a shúil.] /

Dícheallach (fc. dícheallach).

Tá sé an-dícheallach agus a dhul ag an damhsa = energetic. /

Deasú (fc. deasú)

Ní mór don teach sin deasú go goirid = brat tuí a chur air, mar a déantar in áiteachaí é (Rosmuc, Árainn agus rl.) le caghnaí agus ceathrúnaí.

Ní mar sin a dhéantar in áiteachaí eile é, mar ní theigheann brat ar na tithe ach in éadan 'chaon deich mbliana nó mar sin / [Cuirtear deasú orra 'chuile bhliain: na tithe a mbíonn na caghnaí agus na ceathrúnaí orra.

Ní fuláir a ndeasú amach faoi Shamhain i gcóir an gheimhridh / Nuair a bhíos an teach deasuithe, bíonn sé mar a bheadh mogaill lín ann /

Tuí sheagail is mó a chuirtear de dheasú ar an tithe annseo. Buailtear thíos ar na h-uláin sin thíos í, agus deasaíonn muid na tithe léithe annsin.

Níl de chailleadh uirre ... Tá an tuí chruithneacht an-gháifeach] /

An bhfuil aon-rath leat ag deasú tighe. Teann aníos annseo go bhfeiceam-uid an bhfuil / Chuaigh deasú ar an teach sin anuiridh, agus is géar a theastódh deasú eile uaidh anois mar sin fhéin. Má fhágann tú bliain ar bith gan deasú iad, teigheann siad i léig. Caithfidh tú caghnaí a chur treasna agus na ceathrúnaí anuas faoin a mhullach / [Dheasaigh mé an cró sin thiar le glaicín thuí choirce an bhliain cheana, ach ní raibh buaineadas ar bith innte. Is fhearr an tuí a sheagail go mór, ach gan leigean di críonadh sul a mbaintear í. Tá sé in acar le in am a dhul ag deasú anois muis / Ní dheasaíonn sibse na tithe cho minic agus a dheasaíos muide iad. Ach níl aon-chrúóig agaibhse leis. Tithe ceann slinne is mó atá amach an taobh se'agaibh-se anois. Siad is fhearr sógh freisin. Chuirfeadh na sean-tithe ceann tuí seo thar bharr do chéille tú dhá ndeasú chuile bhliain beó] /

Dúán (fc. dubhán)

Bíonn dúán tarrainte agaibh nach mbíonn = dúán nó camóg le cur san mbreac agus len a thabhairt ar bord nuair a bhíos sé buailte ar an dúán agus é imbarr an uisce agad (fc. líon tarrainte freisin).

Domhnach (fc. Domhnach)

Beidh rath an Domhnaigh ar an obair sin = obair ar bith a ghnítear Dé Domhnaigh, ní bhíonn an t-ádh in a diaidh / Bíonn sé ag obair chuile Dhomhnach agus tá rath an Domhnaigh air freisin. Níl greim aige le cur in a bhéal. I gcruthamhnas duit gur dona an rud gan an Domhnach a leigean thart dhá mbeadh na seacht sraith ar an iomaire /

Doigh Bhríde (: dæi): tobar beannuithe i gCondae an Chláir a dteigheann muintir Árann ar turas ann Lá Fhéile Muire Mór (15adh Lúnasa). Caitheann siad an oíche ag an tobar. Tá sé suas in aice le sráid na Cathrach.

Deártan (fc. deártan)

Tá fuacht agus deártan ann = droch-aimsir chaillte. / Bíonn sé igcomh-

-naí amuigh faoi fhuacht agus faoi dheártan /

Dúbhach (fc. dubhach)

Sén áit a mb'fhearr dhuit speal a bheadh ro-reamhar a chur: i bport
-ach dúbhaí (dūhī). Chuirfeadh sin meirg uirre, agus thanódh sé í. Dhá
mbeadh mianach dubhaí ná salachar iarainn ann, bheadh sé go maith.
Tá an portach sin thuas againne tofa anois. Tá dúbhach ann. Is
furast aithinte í.

Dreas (fc. dreas)

"Seachain an dreas ort fhéin", adéarfá. Sin iad na scrathachaí
sin a eiríos den iarann agus thú dhá bhualadh (: ó ghabha).

Diabhal (fc. diabhal agus rl.)

Cén diabhal eile atá aige (: de thalamh) ach a bhfuil tímpeall an tighe! /
M'anamsa ón diabhal muise go n-íocfaidh tú ann! / Go scalmharaí
an diabhal thú le cleas a dhéanamh = duine a scalmharú = scail
theintrí dhá mharú / Go scoilte an diabhal thú, maran deas a gheobh
-thá airgead uaimse! / Go roise an diabhal é, le rud a rá! /

déan (fc. déan agus rl.)

Ní bhíonn sé drochmhúinte liomsa hébrí céard a dhéanfas sé le (bheith
drochmhúinte le) duine ar bith eile = thiocfadh dhó a bheith drochmhúinte
le daoine eile, ach ní bhíonn sé drochmhúinte liomsa /
Ní chaithfidh sé aon-bháisteach anocht hébrí céard a dhéanfas sé len
a caitheamh amáireach / [Hébrí céard a dhéanfadh sí le bheith amuigh san
ló níor ceart a fágáil amuigh san oíche go h-áirid / Níl aon-
deich scilleacha agam, hébrí céard a dhéanfas mé le coróin a bheith
agam / Níor dhúirt mé gur tusa a ghoid é, hébrí céard a dhéanfainn le
rá go raibh tú ann len a linn / Ní cheannóidh mé aon-chapall ar chaoi
ar bith hé brí céard a dhéanfas mé le bromach (: a cheannacht) = b'fhéidir go
gceannóinn bromach / Níl díol tighe de chlocha annsin agad hébrí céard a
dhéanfas siad len a chur stór amháin] / Níl mo dhóthain tobac ann
amáireach hébrí céard a dhéanfas sé le mo dhóthain a bheith ann anocht /

Níl sé aon-dá scór hébrí céard a dhéanfas sé le bheith deich mbliana
fichead / Níor shiúil tú aon-dá mhíle hébrí céard a rinne tú le míle
a shiúl. Ach tá sé cruadh aige a bheith míle féin / Ní ghabhfadh sí aon-
scór hébrí céard a dhéanfadh sí le dhul ocht bpunta dhéag / Ní leagfainn
láimh ar Ph. hébrí céard a dhéanfainn le T. a bhualadh / Is beag an baol atá
air a bheith cho láidir leatsa hébrí céard a dhéanfas sé le bheith cho láidir
le M. // Hébrí cén chaoi a bhfuil sé (cóta mór), déanfaidh sé mise / [Tá siad
go dona, ach déanfaidh siad muide, arsa tusa / Is cuma linne cén
sórt Gaeilge atá aige. Déanfaidh sí muide ar aon-chor / Rinne sé
scéala air = d'fhuagair sé é; rinne sé spiadóireacht air /
Rinne sé roghain uirre = thogh sé an rud sin thar na rudaí eile;
ba í sin an bhean a bhí sé ag iarraidh a phósadh / Rinne sé doininn
(gála, fuaraíocht, agus rl.) anois le coicís = ba mhór an lear doininne
a bhí ann le coicís / Rinne sé báisteach aréir! = rinne sé go
leór di / Rinne a putógaí meall = chruadhaigh siad suas / Rinne an
cur sin thuas bruimfhéar = d'fhás bruimfhéar ann as éadan] / Tá
salachar déanta ag an ngort sin thiar (: gort fataí) = tá sop
nó luibheannaí ann a chaithfear a ghortghlanadh as // Déan maith de
do ghealladh = déan maith de do chuid cainte = an rud a gheall tú
déan é / Gabh síos ann agus déan do ghealladh fíor = coimhlíon do ghealladh /
Rinne sé a gheálltamas fíor in a dheidh sin / Déan do gheálltanas fíor
do do dheárthair // Is beag (beag) a bheadh le déanamh agad, a dhul dhá
tabhairt sin dó / [Nach beag beag atá le déanamh agad, ag tarraint
figiúirí san luaith / Nach beag beag a bhí le déanamh aice a dhul
suas annsin, marab í atá conórach againn! / Déarfá gur beag
a bhí le déanamh aige sin!] / Is beag a bheadh le déanamh agad a dhul
ag cur isteach fhéir dóib sin. Tá neart liúistí (: leóistí) aca féin ann
len a chur isteach // Déan ar t'aghaidh = teirigh an bealach a bhfuil t'aghaidh
ann / Déan ar t'aghaidh isteach / An mbeidh sé indon é a dhéanamh siar
= an t-aistear a chur dhe / Rinne sé soir le cóir é (: bádóir ar an bhfairrge)
Déanfaidh tú suas go seólta ar an ngaoith seo é (: fear róthair) / Rinne
mé siar go C. in imeacht leat-uaire é // D'fhiafraigh sé cén casán a
ndéanfadh go dtí an áit a raibh an poitín = cén casán a ngabhfadh sé /
An ndéanfaidh mé é le dhul amach an sliabh? = aistear, bealach / Meastú an

bhfuil tú indon do bhealach a dhéanamh ann / Is deacair bealach a dhéanamh thrí
 na driseachaí siúd / Dhéanfainn eolas in áit ar bith i Londain anois = gheobhfainn
 mo bhealach ann / Rinne sé eolas dom go dtí an áit = threóraigh sé ann mé =
 thug sé eolas an bhealaigh dhom, nó theasbáin sé dhom cá ngabhfainn / Déanfaidh
 duine ar bith eolas duit ann / "Cuir do shrón romhat agus déanfaidh sí eolas" / Dhá
 ndéanthá anonn treasna annsin thioctá amach ar bhóthar an Rí // Ní
 dhéanfainn ar aonduine gan eolas maith a bheith agam air = ní dhéanfainn
 teanntás air / Is deacair leis déanamh ar dhuine / [Mara bhfuil gabhail
 na gaoithe ann tá déanamh na ngnáithí ann / Croí dhuit! Déanfaidh
 tú fós é = duine a stopfadh in amhrán; duine nach mbeadh
 amhrán nó obair eicint ag teacht leis, ach a bheadh ag neartú
 ar a mhaidí in a dhiaidh sin len a déanamh / Dia leat! Déanfaidh
 tú fós é! / Déanfaidh tú fós é (: leagfaidh tú fós é) ach ná leig dó
 cor coise a chur ionnad, a fhleascaigh! / Le scéal fada a dhéanamh
 goirid (gairid), bhuail mé é // Déan ann = déan an rud atá tú a rá;
 déan sin anois / Tá tú ag rá go ngabhfaidh tú igcoinne leithphionta.
 Déan ann! = teirigh / Tá fonn ort síneadh ar an leabaidh! Déan
 ann! / Más maith leat a theacht ar cuairt soir againne an Domhnach
 seo chugainn déan ann. 'Dar a shon nach dtiocfá / Má cheapann tú
 go bhfuil agad a bhualadh, déan ann. An té a thiúrfas cúnamh dhuit, ní
 i bhfad uait atá sé / ... Go dtiúrfá geábh siar cho fada le J. an eadh?
 Siúráilte. Déan ann. Tuige nach dtiúrfá! Cén buairín barrtha
 atá ort / Ní raibh aon-chall maoidheachtála dhó, ná "déan ann" a rá leis.
 Rinne sé féin é gan frapa gan taca. Ní raibh aon-ugach ag teastáil uaidh san
 am ar bhuail sé isteach ar na polláirí é / [... Déan ann a stór! Cé
 feárr duit áit dhá gcaithfidh tú stiall den lá ná ag siamsa. An bhfuil
 aon-rath ag damhsa ort? / Ní raibh le déanamh leis ach fuil a chroí a chur
 ar a chac, an bithiúnach bradach / Ní raibh le déanamh léithe ach a
 caitheamh amach ar fad / Ní raibh le déanamh leis go díreach glan ach é a
 dhathú in a chuid fola / 'Sé a raibh le déanamh léithe sin cead a thabhairt di
 a dhul a chodladh in a troscadh nuair nach bhfuil aon-mheas aice ar an rud
 a leagtar chuice / Is maith a ghníos sé a bheith ag cúirtéarach, ó atá a
 dheis aige = tá an ceart aige agus rl. / Is maith a ghníos tú a gcur amach.
 Má thaithíonn siad san áit sin do cheann finne ní choinneoidh as ar

ball iad // Ní bhainfeadh an diabhal a béal di. Níl a béal déanta (capall) = capall nach n-imeódh leis an mbéalhmaigh. Ní ghabhfadh sí ar chaon taobh go réidh. Ní bheadh sí géilliúnach don chinnire nuair a chuirfeadh sé stró ar an mbéalhmaigh ar thaobh eicínt. Níor mhian léithe a dhul an taobh a mbeadh an cinnire ag iarraidh a tabhairt, leis an tarraint a bhéarfadh sé don bhéalhmaigh / Chuile uair dhá mbíonn sé ag iarraidh í a tharraint isteach i leathtaoib caithfidh sé a theacht anuas den charr, mar níl a béal déanta chor ar bith / [Ní mór dhaoib a bheith ar an gceird sin léithe muis: duine i ngreim sna h-adhastair, agus duine agán a ceann, nó go mbeidh a béal déanta. Bobarún de chapall í, sea sin. / Cheal nach bhfuil a béal déanta fós agus an fhad agus atá sib léithe. Ná bacaighidh léithe mar sin! Ní bheidh sásamh ná séanadh agaibh go brách uirre faoi charr. Nach hí an stoiceallach capaill í! / Níl a dhath coimhighis ná meargántachta innte, ach nach bhfuil a béal déanta fós, ach shílfeá go mbeadh sé in am sin aige feasta más leis a bheith déanta go brách / Dhá mbeitheá ag iarraidh a tabhairt ó thuaidh, bheadh sé cho maith dhuit an leathtaoib ó dheas (den adhastar) a ríochan leis an leathtaoib ó thuaidh, mar níl a béal déanta ach an oiread leis an gcéad lá ar cuireadh an bhéalmhach in a béal] / Dhá mbeadh a béal déanta ní dhá sníomh féin mar sin a bheadh sí le chuile chor dhá mbaineann sé as na h-adhastair. Giorróidh sí sin léithe féin lá eicínt. I leabaidh a dhul isteach leis an móinín bán 'séard a dhéanfas sí siúl amach faoi lorry agus í féin a bhascadh // Fanadh sé annsin anois san ngarraí sin nó go mbeidh a chosa déanta go maith ann! = asal bradach a cuibhríodh i ngarraí = níl san gcainnt seo ach fonóid ar mhodh, mar séard a chiallaíos sí: nó go mbeidh sé indon siúl ar a chosa; nó go mbeidh a dhóthain teanntáis aige ar a chosa le siúl orra; nó go mbeidh a chosa sách urrúnta le siúl orra / [Tá a chosa déanta aige (páiste, laogh nó miolgaire ar bith) = nuair a bhíos taitheghe ar shiúl aige; nuair a bhíos a chosa sách spreacúil len a gcur faoi agus siúl orra / Bíonn bliain ar pháiste shul má bhéas a chosa déanta aige. Ach ní bhíonn ar rud ar bith eile ach uair a chluig / Is diabhláí nach bhfuil aon-tsiúl ag an laogh sin fós. Shílfeá nach mbeadh an fhad sin air go mbeadh na cosa déanta aige. Ní cheal muis nach bhfuil sé ag ól bhainne é. Ólann sé taoscán an bhuicéid dhá cheann de ló] / Nach beag an mhoill a bhíos

orra in a dheidh sin nó go mbíonn na cosa déanta aca, théis cho lag agus a bhíos siad. Chonnaic mé uainín meirbh a bhí againn annseo an bhliain cheana, agus ní raibh siad déanta aige go ceann coicíse, ach má sea ba donacht a bhí dhá dhéanamh air. Ní raibh lúd ar bith ionnta go ceann fada / Ar chuala tú faoin gcailligh siúd a h-iompraíodh go dtí an roillig. Ba gearr go raibh na cosa déanta aice, nuair a theann an faitíos léithe. Deir siad é: nuair is crua don chailligh caithfidh sí rith / [Shílfeá théis a bheith in a luighe gan cor ná car san bplástar sin (óthar eitinne) ar feadh dhá bhliain go mba mhaith an scathamh go mbeadh a cosa déanta aríst aice, agus bíodh arann fhéin ionnta. Ach deir siad go raibh siúl aice an lá ar baineadh as an bplástar í. Moladh go deó le Dia, is mór a bhíos ag cuid de na daoine le dhul thríd] / Tá an sean-fhaoilleán ag múineadh "flyála" don fhaoilleán óg. An bhfeiceann tú é. Níl a sciatháin déanta ag an gceánn óg fós // Siúd cruacha sean-déanta. Is furasta aithinte orra é, agus an chaoi a bhfuil siad tuithte ar a chéile = cruacha móna atá déanta le fad / Tithe sean-déanta iad sin, agus ní fheicfidh tú aon-fhraighfhliuchas ionnta, ní hé sin de na tithe nua-dhéanta é. Dheamhan ceó a cuireadh ag déanamh na dtithe nua sin ariamh ach sean-cheirteachaí agus fóide móna, agus scamall beag muirtéil taobh amuigh orra le dallach dubh a chur ar na daoine /

déantús (fc. déantús, deanta)

Níl aon-déantús maitheasa ann (d'íntəs) (Spidéal) / Togha fear oibre a bhí ann ach ní raibh aon-déantas (d'íntəs) maitheasa ann in a ghnatha féin = ní raibh aon-mhaith ann san obair a bhí sé a dhéanamh; ní raibh aon-ghus na aon-dul chun cinn ann len a chuid cúrsaí féin; ní raibh sé barainneach / Déantas na fírinne leat níl a fhios agam cé adúirt é = (de) déanta na fírinne (Spidéal) / [Déantas na fírinne níor leag mise súil ar an bhfear ariamh agus níl a fhios agam cén sórt srón atá air — leisce na bréige — ach léar (: de réir) mar chloisim an dream seo a chonnaic é ag rá] /

Dris: [fc. dris]

"Dhá dteightheá amach faoi dhris chasáin in do chraiceann in ainm an deamhain agus an diabhail bheadh buannaíocht agad ag imirt chártaí. Trí Aoine a dhul faoi dhris shul d'eireódh grian. A dhul trí h-uaire fúithe agus gan tangachtáil

léithe, in ainm an deamhain agus an diabhal, bheitheá díolta leis an diabhal" [m'athair]
/ Tá tú in do dhris chasáin = duine cantalach, drisíneach; amhlóir de dhuine /

Daoithiúil (fc. daoitheamhail)

Is beag duine a chonnaic mé cho daoithiúil le T. Sh. an mhaidin ar cailleadh í seo go ndéanaidh Dia grásta uirre. Chuaigh mé síos gur chuir mé in a shuí é go bhfaghainn braon fuisce len a leagan amach. Ní raibh cúntanás ar bith ann dhá bhfaca tú in aonduine ariamh, mara faoin a chur in a shuí é, nó eile. Tá a shliocht air: níor thaobhaigh mise ó shoin é, ná ní thaobhód más fada gearr a bhéas mé ar an saol /

Dallán (: duLān) [Fc. dollán, dallán].

Dallán = hymen, maidenhead; cuach /

Ar chuala tú céard adúirt sé? Níl fios a labhartha aige ar chuma ar bith. Nó is aige atá sé ach nach bhfuil aon-chuíbhiúlacht ann. "Bhris mé an dallán innte leis an gcéad-shacadh den chleith chábáin" adúirt sé. Anois a bhfuil biseach agad? Is mór adéarfá le Gaillimh agus gan ann ach baile beag! / Réabadh an dallán cheana aice, fainic! / Gheobhaidh sí na físeachaí agus na pinneachaí corra faoin dallán anocht! / Bhí bean as C. annsin thoir san gcúirt agus í ag mionnú ar fhear. Ceist eicínt a chur an giúistís uirre: "go deimhin a dhuine chóir" adeir sí, "tá sé sin cho glan orm leis an sagart. Ní dheachaidh a shlat ní ba ghoire don dallán agam ná a chuaigh do shlatsa, bail ó Dhia ort." Spréach an giúistís. Fhobair gur b'ise a chuirfí isteach agus ní hé an té a chionntaigh léithe /

Deannóid (fc. deannóid, dionnóid); dinnín

[Fuaim (: g'ínōd'). Is cosúil gurb sheo é an focal deannóid a dtugtar donóid (: dunóid) air freisin. Ach tá an fhuaim an-choitianta freisin] Dísbeagadh air dinnín (: g'ín'ín').

Níor fhága tú gionnóid ann. Breathnaigh ar an sáiltéar anois! = níor fhága tú a dhath ariamh ann. Tá sé falamh ar fad (: sáiltéar a n-ídeóchaí an salann ar fad ann) / Níl gionnóid shóidí faoi chaolachaí an tighe. Caithfidh duine eicínt a dhul dhá choinne más lib arán a

fhuint / Móin! Níl an ghionnóid ann! Ba deacair di agus an chaor theine
 atá thíos annsin ó mhaidin. Shílfeá gur ag dul ag róstadh mairt a
 bhí sib / Níl gionnóid eile aráin san teach anois ach an canda
 sin, bain fad nó gearr as. D'imigh siad ag bóthaireóireacht ar
 maidin, agus níorbh fhiú leó cupla cáca a bhruith / Níl gionnóid ar an
 bPáirc Thoir anois ach í cho creínnte le croí do bhoise. Ach is
 beag an dochar di sin agus na caoirigh innte le leath-ráithe =
 níl foinín féir innte / [Ní bheidh gionnóid ar na garran-
 taí sin amuigh ag asail T. Sh. mara mbiorraí sib na
 claidheachaí. Nach ionnta istigh atá siad chuile ré solais / Mise
 a dhul ag baint charraigín. Níl an ghionnóid ag gabhail liom. Ná
 bac len a bhfuil de charraigín ar mo roinn-sa anois. Tá sé cúлта
 ar fad / Níl ginnín (: dinnín, deinnín) féar tirm aice anois
 nach bhfuil ídithe, agus cóisir bheitheach annsiúd aice agus a gcnámha
 thrín a gcráiceann, agus dubhluachair na bliana amach rómpa.
 Nach uirre a bhí an smál an lá ar cheannaigh sí iad / Tá an dá
 gharraí sin thuas coisnithe agam le mí agus níl ginnín thrí thalamh
 ionnta fós, th'éis cho cóiriúil agus atá an aimsir ag fás. Ach
 níl aon-mhaith a gcosaint gan múirín nó braitín eicint a chur
 orra. Tá an talamh sin ar fad tugtha] / B'álainn an lá ar an
 bhfairrge é. Ní raibh ginnín as aer. Ba dona a chruthaigh muid
 nach ndeachaidh amach / Bhí mé i gcruith mo phlúchadh istigh annsin. Ní
 raibh ginnín aeir ann. Níorbh fhuláir na fuinneogaí uiliog a bheith
 oscailte ar uair bhróltach (: brothallach) den tsórt seo / Caithfidh
 na bádóirí casadh aríst. Tá sé in a chalm chríochnuithe orra. Níl
 ginnín ann. Nach diabhlá a chuir siad amach chor ar bith, a leithide
 de lá / Ní raibh ginnín dhá anáil aige th'éis siúl ón gcladach.
 Tá sé siúd séidthe ar fad. Cheapfainn go bhfuil donacht eicint
 ag dul dó agus é a bheith mar siúd /

Driúillíní (fc. driúillín)

Tá driúillíní allais leis = braonachaí beaga / Bhí sé faoi dhriúillíní
 allais ar fad / Ní raibh agam ach driúillíní buinní = gan a bheith ag
 tiacht ach súile / Chuaigh mé fiche uair ag scaoileadh cnaipe ó mhaidin

agus gan mé ag déanamh ach driúillíní in a dheidh sin. Is mise an "jug" mór fada agus an bainne i bhfad siar ar chaoi ar bith inniu /

Dán [fc. dán-indán]

Sílim féin nach bhfuil "indán" chor ar bith ann ach toilíocht = ghníonn an duine rudaí dhá thoildeona féin, ach ní bhíonn sé i gcinniúint dó a ndéanamh (fc. freisin dúchas agusín) /

daingean, daingniú (fc. daingean agus rl.

Is aisteach í an tóirneach. Tugann sí athrú: aimsir bhriste nó aimsir dhaingnithe = dhá mbeadh an uair go breá í ag fanacht go breá / Tá an aimsir daingnithe anois = fanfaidh sí go breá má tá sí go breá, nó a mhalrait / Tá siad daingnithe 'un troda anois = bainte amach chun troda; beidh siad scathamh ag troid len a chéile / [Déarfainn go bhfuil an oíche anocht daingnithe chun seaca. Is furasta aithinte é / Tá an sneachta seo daingnithe anocht = seasfaidh sé scathamh / Bhí sé ag daingniú chun drochmhúin -eadh = bhí a chuid droch-mhúineadh ag neartú, bhí sé ag dul chun feirge nó chun uilc. / Ná leig don tslaghdán sin daingniú istigh ionnad, nó beidh moill ort shul a chuirfeas tú as do chrioslaí é] / Ó a dhaingneós droch-ghalra mar sin in do chnámha, is obair a chur asta. Chaith casacht shlaghdáin ráithe fada in a lionnán (: leannán) agamsa anuiridh. /

deárnacháí: [fc. dearna]

Bhí "bath" [soitheach folctha] ann agus sén chaoi a dteighinn ar mo dheárnacháí innte gan síneadh ar chúl mo chinn chor ar bith / Sílim gur geárr go gcaithfidh mé a dhul ar mo dheárnacháí = tá mo chuid arúir in alt a bhainte nó indáil leis /

Doineann [fc. doineann]

Le gaoith agus le doinn uainn féin agus ón ar muintir thú = sin é adéarfá nuair a d'fheicfeá fiach dubh, nó dhá gcloisteá ag screadach é / Ná raibh an séan ort! Le gaoith agus le doinn uainn

féin agus ón ar muintir thú gan dochar gan díobhail duinne / An bhfeiceann tú an fiach dubh? Le gaoith agus le doininn uainn féin agus ón ar muintir thú, agus ná raibh aon-cheo dhár gcuid sinne in do bhéal / Bhí cupla fiach dubh annsin thuas inniu agus iad ag screadach cho h-árd agus a bhí in a gceann. Le gaoith agus le doininn uainne iad, ar chaoi ar bith. Ní eallach maith iad sin ag taitiú in acar linn. Is olc rud a bheith ar a leabhar ag an bhfiach dubh. /

Deireadh: [fc. deireadh]

Tá deireadh an bracha teagtha as anois = níl níos mó bracha ann. / Tús Aoine nó deireadh Sathairn, níor thriomaigh siad ariamh dhá dteagaidís fliuch = deirtear seo / Ní deireadh di (báisteach) = níl aon-deireadh indán di; beidh sé ag báisteach go deó anois /

Deir (fc. deir)

Déarfaidís freisin go bhfuil leigheas san bhflith = deir siad = deirtear / Déarfaidís go raibh sé ann / Dhá mbá é an Seóigeach a bheadh ag caint déarfainn fear maith leis, ach an scráibín-each sin = déarfainn go mba fear maith é / Déarfainn fear maith le P. se'agaibhse, ach ná bac le fear ar bith eile ar an mbaile = thiúrfainn fear maith ar Ph. = ceapaim gur fear maith é /

dorchú (fc. dorcha, dorchú)

Nuair a bheadh an t-éadach indáil le bheith bruite san dath, chaithtí braon beag máistir síos air le go ndorchódh sé an dath (dathúchán). /

Domhnall (fc. Domhnall)

Domhnall dubh: ainm eile a thugas daoine ar na bhfiach dubh.

doraera (: doréara. doréra: dubhréara?: dubhriara?) = aidiacht = dorra : dúr; olc; feargach; daoithiúil; madarúil; francuithe; dúnárasach; cantalach.

Tá cuid de na daoine sin amach an-doréara. Níl cúntanás ar bith ionnta / M'anam muise gur duine an-doréara é M. Mara mbeidh gnaoi thar cionn aige ort, dheamhan mórán sásamh a thiúrfas sé uaidh. / Baile an-doréara é sin len a dhul isteach ann. Níl istigh ar a fhuaid ach sclamhairí bradacha. Ní bheadh a fhios agad cén puinnte a dtosódh duine aca ag cangailt do chuid cluas / [Bhí intinn mhór aca agus bhí siad an-doréara go deó. Beannacht Dé dhuit! Ní bhíodh comharsanacht ar bith sna bólaí sin roimhe seo ach chlaon siad roinnt le goirid. Is cosúil nach bhfuil an aos óg atá eirithe suas ann anois co h-amscaí agus a bhí an tsean-mhuintir. Ní feárr dóib fhéin a bheith. / Is maith doréara an buachaill é sin i mbéal maidne mara mbeidh a bhricfasta in a mhiainis (: fhiainis) ar an mbord ar an dá luath agus a n-eireóidh sé den leabaidh. Deirimse leatsa gur suarach an éadail é sin, ná ceánn ar bith eile a bhfuil a intinn aige / Cén chiall duit a bheith cho doréara sin as coinne strainséaraí. Is deas an cháil a thiúrfas siad ort aríst: go raibh tú ag sclamhaireacht ar fud an tighe agus ag géaraíocht ar t'athair agus ar do mháthair. Breá san tubaiste nach mbeadh foighid agad thairis sin] / Ní milleán ar bith air a bheith doréara agus an bhail a cuireadh soir annsin le cupla lá air. Is íontas nach ndeachaidh sé ingealta ar fad. Fhobair do na buachaillí báire sin soir a dhul ag diúl air, th'éis é a bhánú /

Dumha (: dū) [fc. dumhach.]

Dúmha = lom-trágha; tráigh mhór ghainimh. An Dúmha Mhóir = tráigh atá tuairim agus ceathrú míle taobh thoir den Spidéal. Dúmha Mhóir na bhForbacha = tráigh ghainimh ag abhainn na bhForbacha in aice na coille .i. "casadh liom é ag Dúmha Mhóir na bhForbacha" / Tá dumha mhór ghainimh ann = tráigh / An Dumhach Dubh = ainm garraí ar chiúis an tsléibhe. Níl aon-ghaineamh ann, ach is talamh sean-tsaothruithe é. "Thug sí a ceann léithe síos an dumhach dubh" /

Druimnochttha (fc. druimnochttha).

Tá beatha druimnochttha annsin thoir aca (: ag cearca) = tá an bheatha le fáil gan mórán easonóra. / Tá cúrláin (: cubharláin) ar na cnocáin sin amach druimnochttha, ach a mbaint. Tá agus cara mhilis freisin / Tá móin dromnochttha thuas annsiúd ar phortaí, agus ní bhacfaidh duine ar bith é faoin a dhul in a chuid fhéin

ach ní leigfeadh corp leadaíochta dhó a dhul in a choinne / Tiocfaidh sí abhaile aríst druimnochttha = (cailín aimsire). Tiocfaidh sí abhaile aríst agus diomdha uirre; tiocfaidh sí abhaile aríst as an teach a bhfuil sí ar aimsir ann agus gan aice ach bonnaíochaí. / Fuair sé sórt poistín eicint suas faoin tír, ach tháinic sé abhaile aríst druimnochttha faoi cheann coicise. Tá mé ag ceapadh nach bhfuil a sháith fólaime air siúd le dhul i bposta ar bith. Ní cheal muis nachar chaith sé sách fada ag dul chuig coláistí / [Chuaigh mé soir ann ag ceapadh go bhfuighinn cupla céad síol coirce ach tháinic mé abhaile aríst druimnochttha. Ní thiúrfadh sé dhom ach leathchéad, agus dúirt mé leis é a chur san áit ar chuir Cúmar an bhloinic! / Theastódh cineál iarraidh ón ngandal sin amuigh. Dhá bhfaghadh sé druimnochttha í faoi bhun an ghéill = gandal a bhí ag déanamh millteanais. Ba cheart an iarraidh (: an buille) a thabhairt dó cho trom téagarach agus a d'fhéadfaí é, agus a tabhairt dó nuair nach mbeadh sé ar a áirdeall féin ach oiread / Thug siad an buille uatha druimnochttha = sin é an chaoi ar ionnsaigh na Siopánaí cabhlach Mheiriocá i bPearl Harbour / Thapaigh sé a dheis, agus thug sé féin druimnochttha é, isteach díreach ar na polláirí / Má theigheann tú in a éadan chor ar bith, déan druimnochttha é. Tabhair leat an chleith mhór sin thall agus bain ceól as na ceathrúnaí aige! = asal bradach] / Beidh an ceann eile (: bus) druimnochttha. Seasamh ag an S. a rinne sé anois ag leigean daoine amach, agus leigfidh sé amach leis anois iad = bhí dhá bhus ar an mbóthar céanna, taca an am céanna. Chuaigh an chéad cheann thart gan seasamh, ach beidh an dara ceann falamh nó leath-fhalamh ag tiacht, mar sheas sé ag S. ag leigean daoine amach / Tá sé druimnochttha ag teacht anocht (: carr crannóige) = níl aon-phaisinéara aige / Is géarr go bhfaghaidh tú lorry eicint druimnochttha ag tiacht agus tóigfidh sé thú. Gheobhaidh tú bealach feicfidh tú féin air /

Diúltú (: Fc. diúltú).

Níl a fhios agam ar mharaigh sí an páiste chor ar bith — diúltaigheamuide di = ní maith liom a bheith ag cur bhréag uirre; ní mian linne a gníomh a bheith orainn fhéin. / Tá diúltú aige roimh an áit soir = ní mian leis a dhul soir chor ar bith (: he has renounced it; it is anathema

to him; is treise é ná "tá drugall aige roimh an áit soir") / Tá diúltú aige roimh an gcladach. In aghaidh a chos críochnuithe a ghabhfas sé ann / [Bhí diúltú aige roimh an Aifreann ariamh fhéin, ní dhá roinnt leis é! Síos ag iascach, ná suas ag gróigeadh móna nó ag biorrú claidheachaí a bhuaileadh sé ar uair an Aifrinn, sé sin cho uain agus a bhí sé de rath air aon-bhuille mhaitheasa a dhéanamh.]// Dhiúltaigh sé an "blast" a chur amach nó go mbeadh an ráig caithte = d'eitigh sé [Feic diúltú. De réir mar atá sé annsin, is mó atá sé san gcaint, ach tá an chiall "d'eitigh (eiteach)" leis freisin; ach is beag é.] /

Dreolán, Dreoláinín = ainm-fhocal, fireann; iolraidh = dreoláin.

Dreolán = rud nó duine beag suarach; truailleachán; spriosán;

dubhradáinín; cimleacháinín; ceolán; frighdeoirín; deoruidhe.

Dreolán teasbaigh: cuil a bhíos ag dul thart ins an samhradh ag ceileabhar agus ag goireamhaint (: grasshopper)

An bhfuil an dreolán sin ar an talamh aríst = duine beag suarach, éidtreor-ach / Ara níl ann ach dreoláinín beag bídeach / [Ní féidir gur ag cothú achrainn atá an dreolán sin: i leabaidh a bhualadh isteach ar an straois agus luighe fiadha a chur air go ceann leath-bhliana. Airigheann sé go bhfuil na fir ar foghnamh ar fad imighthe] / Cé'n sórt dreolán d'fhear de mhac é siúd aige. Shílfeá nach bhfuil biseach ar bith faoi. Dubhradáinín dona fearacht an athar a dhéanfas sé / [Bíodh unsa chéille istigh in do cheann. Ag ceapadh go bhfuighidh an dreolán sin an ceann is fearr ar "bhulaí". Gheobhadh go deimhin. Ní sheasfadh sé ala na huairé dhó.] / Níl tada i Sasana ach dreoláiníní d'fhir, agus dreoláiníní de mhná freisin. Shéidfeá céad aca de do bhois. Is agamsa atá a fhios é. Chaith mé seal ag obair in a mbuil / [Cá bhfuair siad an dreolán sin chor ar bith. Fir bhreagha agus mná breagha a bhí ins an gcuid eile uiliog ach níl brigh ar bith annsiúd. Ní bheadh a fhios ag duine cá leis a ndeacha sé chor ar bith. Ab é siúd craitheamh an tsacáin] / [Tá dreolán beag de mhac annsin thoir ag S. J. agus 'sé an gitín is suimeamhla é dhár casadh liom ariamh. Dhá gclois-theá na mná atá ag déanamh imní dhó sin. Ní de'n díogha iad deirimse leat] / Ní fhaca mé aon-dreolán d'fhear ariamh in mo shaoghal nach mbeadh in a ghlaodhmaire. Tá sé annsin thíos ag S. G. Ar chuala tú ariamh a leithide de cheolán. Chuirfeadh sé coc achrainn ar John L. Sullivan agus ba mhaith an fear é. Ní fiú le duine ar bith a dhul ag fiachadh air leisce a dhul ag salú a láimhe leis, agus sin é an fáth nar fágadh céir air fadó. Ach níl sin ach ag borradh leis in a dheidh sin / An uair a bhínn ag carraeracht fadó, bhí lánamhain thíos i bpóirse Sh. Mh. S.: píle mór millteach de bhean a bhuaileadh a cloigeann ar an mboimbéal annsin, agus dreoláinín d'fhear nach raibh aoirde do ghlúin ann. Caibiléirín a bhí ann agus ba franncuighthe an mac é. D'óladh sé a mbíodh ar a sheilbh. An uair a bhíodh sé tuithte, nó ag troid ins an teach ósta theigheadh an bhean in a choinne, agus chaitheadh sí isteach in a naprún é go dtugadh sí abhaile é. Nar leigidh Dia

go gcuirinnse bréag orra. Is dóigh go bhfuil an bheirt ar shlí na fírinne le fada. Ach chonnaic mé le mo dhá shúil fhéin í dhá iomchur abhaile. / Go bhféachaidh an t-Athair Síorruí uirre muise, má siúd é an dreolán d'fhear atá aice. Is suarach an cinnire é le bheith ar teallach leis. Ba fuar an éadáil é le cur in a shuidhe oíche sheaca le sásan a théigheamh do pháiste. / [Ní choinneochadh an teanga a bhí aige muis coinneal do'n teanga a bhí ag dreolán de mháistirín scoile a bhí annsin thoir. Bhí sí thrídh lasadh ar fad aige. Chuala mé oíche é thoir tigh Th. — oíche a raibh mé ag ól ann — agus shíl mé go gcuireadh duine eicint a dhrad in a bholg leis an loscadh mionnán mór a bhí air. Ach 'sé'n an chaoi a raibh siad ag scairtighil gháire faoi.]/

Is geall leis an dreolán teasbaigh thú = duine roighin siléigeach /
 Is cosamhail leis an dreolán teasbaigh é siúd agus an imeacht atá air /
 Ab é an dreolán teasbaigh sin thoir ag P. Dh. Is deas é mo bhuachaill muis! Is túisce a thiubharfainn an diabhal in a bhuachaill isteach in mo theach ná é. Dhá gcuirinn 'na phortaigh é, ní bheadh sé as go trathnóna nó go mbeadh eadarshuth cainte déanta aige le gach a gcasfadh leis ar an mbóthar; agus b'fhéidir gurb é an uair a bheadh sé anuas ag Á. an Bh. a chuimhneochadh sé ar an gcarr móna a cheangal! /
 Ní lughar leis an athair an sioc ná é. 'Chuile bhall aige ach cluasanach mar sin. "Ag imeacht ag leiciméarachta annsin mar bheadh dreolán teasbaigh ann" adubhairt sé an lá cheana. "Port feadghaile aige; ag breathnú isteach thar chlaidhtheachaí; ag smúrachta indiaidh gearrchaileadha; agus an garrdha annsiúd thoir cho glas agus a bhí sé lá Fheile Brighde" [bhí an garrdha cho glas agus a bhí sé Lá Fhéile Brighde faoi nach raibh aon-rath ar an mac ag deargadh na talmhana. Garrdha bán a bhí siad a chur a bhí ann] / [Ara ab é an dreolán teasbaigh sin. Tá a cheann sin ro-fhalamh le go mbeadh a chuid "lessons" ag cur aonimní air. Mo chomhairle dhuit, a chuid leabhar a dhóghadh agus an t-iarann a chur in a láimh. [iarann = láighe]. Deirimse leatsa go mbeidh ciall ceannuighthe aige ach a bhfaghaidh sé cupla bliain de na léanaí deacair' siúd thuas imbarr an bhaile. Ní fhaghann duine ar bith a chomhairleachan in aisce / Is deas an fear a fuair sé dhá inghin faoi dheire thiar thall: an dreolán teasbaigh sin. Tá féirín maith aice muis, ma ghníonn sí é siúd a bhuachailleacht /

Doicheall = ainm-fhocal; fireann.

[Fuaim — f. caol ar an ch i "doicheall" agus i "doicheallach".]

Doicheall = mí-fhlaitheamlacht; fhuireasbhaidh féile, oinigh nó fáilte; drugal; daoith-eamlacht; bodaighil; scáth; scóchas.

"Is minic doicheall mór ar bheagán fearthainn" = "is minic faitíos mór ar bheagán fearainn" = is minic a bhíos drugal nó scáth mór roimh rud eicint agus an uair a theagas sé, ní bhíonn sé leath cho dona agus a ceapadh roimh-ré, fearacht daoine a mbeadh faitíos orra go ndéanfadh sé an-tuairt bháistighe agus go millfeadh sí gach uile rud agus gur beag an bhrigh í in a dhiaidh sin, ach a dteagann sí. / [Bhí an t-an-droch-ghothadh air, ach ní dhearna sé brigh in a dheidh sin. Is minic doicheall mór ar bheagán fearthainn / Shíl muid nach mbeadh aon-seamaide féir ag gabhail linn nach mbeadh in a aoileach an uair a thosuigh sé ag caitheamh corr-bhraon. Bhí cion chúig choca mhóinfeír istigh ar an iothlainn agus gan slam dó (: de) buailte as cionn a chéile againn in áit a raibh muid ag iarraidh na garrantaí i bhfad ó láthair a thárlú isteach sul a dtosúigheadh muid ag cocadh. Is muid a bhí in anchaoi ceart, ach feacha míle buidheachas le Dia gur imigh sé thart gan faice a dhéanamh. Ar chuala tú ariamh é: is minic doicheall mór ar bheagán fearthainn] / Bhí 'chuile dhuine rithte anall as Sasana ar an gcéad iarraidh. Síleadh an uair sin go mar(bhóchth)aidhe iad as éadan. Ach ba ghearr aríst go raibh an choisidheacht chéadna anonn aca, agus níor marbhuigheadh mórán aca ó shoin. Ní cheapaim go bhfuil duine ar bith as an ruta seo marbhuighthe ná ar iarraidh. Dhá dhonacht dá raibh sé, ní raibh sé baoghal air cho dona agus a rinne daoine amach idtosach. Is minic doicheall mór ar bheagán fearthainn arsa tusa / [B'fthurasta a gcur amach aindeoin a raibh d'fhaitíos ag na daoine rómpa. Níl áird aca siúd ar thada ach a ngna féin a dhéanamh. Shuidh an sagart óg thíos ar an teinteán th'éis an Aifrinn mar a dhéanfadh fear de'n bhaile. Ní raibh call duinn a leath-oiread téisclim ná anró a chuir orainn féin, ach bíonn duine ag iarraidh 'chaon tsórt a bheith ar deil in a dheidh sin. Is minic doicheall mór 'ar ndú' ar bheagán fearthainn. Mo chreach mhaidne ghéar muis, dhá mbadh ag M. Ph. a bheadh an sagart, 'sí nach gcuirfeadh an easonóir uirre féin. "Tá sé cho maith aige-san agus atá sé againn féin" adeir sí "an trip" deireadh. Sin í an cailín agad!]/ [Bhí an-chaint annsin go mbeadh cogadh ann anuiridh, an uair a bhí

na punncáin ag iarraidh na gcaltaí ar Devalera. Diabhal aithne a bhí orra timcheall annseo nach raibh siad "landáilte" ins an gC. Ach faoi cheann seachtaine, níor fhan smid ar bith faoi. Diabhal an focal. Sin é an doicheall mór ar bheagán fearthainn. Ara bhí ealadhain eicínt eile aca féin ann freisin le dallach dubh a chur ar na daoine. Sin í a gceird sin i gcomhnuí. / Má b'fhíor go raibh 'chuile Éireannach i Sasana le tógáil agus le cur amach ins an gCogadh de'n bhuidheachas. Diabhal Éireannach ar bith a tóigeadh ar a shon sin mara raibh a chionntsiocair féin leis.

Duine ar bith a bhí ag iarraidh fanacht as an Arm b'fhurasta dhó a dhéanamh. Chonnaic mise é. Is minic doicheall mór ar bheagán fearthainn adeir siad. Badh é sin a fhearacht ag na h-Éireannaigh i Sasana é. Bhí an t-Éireannach indon a rogha rud a dhéanamh i Sasana. Nach raibh na Sasanaigh ag creathadh in a gcráiceann rómpa / [Shíl mé go mbeadh sé in a ghleáradh cheart. Bhí T. ag cur goithí air fhéin, agus ag síneadh na lámha agus níor thaise de'n fhear thall é: Bhí sé ag caitheamh corr-smugairle tirm amach agus ag cur cor in a bhéal. Agus 'ar ndú' bhí an chos-mhuintir ann annsin, agus iad féin líomtha chuig tosuighe. 'Sé'n faitios is mó a bhí ormsa go mbrisfidís a raibh ins an teach. Marach sin níor mhiste liom dá mbeidís ag bualadh tuighe shrathair ar a chéile go ceann seachtaine. Ach shuaimhnigh siad ar an toirt in a dheidh sin, th'éis an scanradh a bhí orm féin. Is minic doicheall mór ar bheagán fearthainn mar adubhairt an ceann eile. / Diabhal mé cupla bliain ó shoin go gcuireadh an dream sin a bhíodh ag léigheamh na nuaidheachtaí (: páipéir) lán a gcruite d'fhaitíos ar na daoine. Bhí 'chuile shórt ar a ghainne agus ar a dhaoirse. Ní bheadh tada le fáil faoi cheann bliana. Dá seasadh an cogadh dhá bhliain, bheadh gorta ann, agus daoine ag fáil bháis. Ach tá sé ar srubhal (: siubhal) cheithre bliana anois agus dheamhan duine a fuair bás le amhgar míle buidheachas le Dia. Is minic an doicheall mór ar bheagán fearthainn ann freisin]/

"Comhfhad a theigheas fuacht agus teas:

Comhfhad a theigheas fuath agus grádh:

Ach teigheann an doicheall go smior,

agus ní scarann as go bráth."

[Rann faoi'n doicheall í seo. Níl dubháilce ar bith a chinnfeadh ar an doicheall. Bhí an córtas agus an fáilte ag rith ariamh le Gaedhil. Ní taise

le lucht labhartha na Gaedhilge indiu é] / 'Sé an doicheall an rud is measa ar bith. Sháruigh sé 'chuile shórt eile. Nar chuala tú ariamh é: teigheann an doicheall go smior agus ní scarann leis go bráth. / [Nach h-olc é an doicheall 'sábhálaidh Dia sinn! Teigheann sé go smior. 'Ar ndú' sé an peacadh is measa amuigh é mar sin / Sin é adeireadh N. Th. i gcomhnuí. "Mhaithfinn droch-mhúineadh agus drabhlás agus dithcéille do dhuine" adeireadh sé. "Mhaithfinn créatúlacht agus géireadas dó. Ach tá rud amháin nach maithfinn d'aonduine agus sin é an doicheall. Teigheann an doicheall go smior" / Níl aon-rud faoi'n domhan is lughar liom ná doicheall mar sin. Teigheann an doicheall go smior adeir siad / Tá doicheall eicínt air faoi láthair. Níl focal de'n chaint aige. Chas sé liom annsin thíos aréir agus níl ann ach gur bheannuigh sé dhom / Céard a chuir an doicheall air linn. Bhíodh sé breagh subhálceach roimhe seo. Ach níl sé amhlaidh le goirid. Oibrigheadh sé leis anois. Níor chuir muide chuige ná uaidh]/ Tá doicheall eicínt aríst air muis. Ach sin é an chaoi a mbíonn an bodach sin i gcomhnuí. Ní túisce leat ná in t'aghaidh é. Tá sé cho luath-intinneach leis an ngaoith agus cho bundúnach le múille / Nach diabhaltaí an doicheall a bhíos uirre i gcomhnuí thar agus duine ar bith eile. Níl aon-duine ins an tír nach gcuirfidh aighneas lághach ar an mbóthar ort, ach caithfidh sí i gcomhnuí a bheith in a duine innte féin. An uair a bhíos fonn lághaigheachta uirre bheadh sí ag dul siar in do bhéal, ach ar an toirt boise aríst bheadh stánc uirre. Is diabhláí an chaoi a mbíonn cuid de na daoine / Tá doicheall an tsaoghail aige le na daoine ar an saoghal seo. Meastú nach shéard a d'fheicfeá a dhéanamh é anois, má bhíonn tú ag déanamh air, ag dul treasna, faitíos castáil duit. [Níl a fhios agam beirthe ná beo cé'n fáth é. Caithfidh sé siúd "céapar" dó féin a bheith aige i gcomhnuí]/ Tá an doicheall uirre. Sin é an rud atá uirre, agus ar 'chuile dhuine dár bhain léithe. [Bhí neart dó (de) ionnta sin ariamh. Ach fág iad len a n-an-shógh féin. Ní beag dhóib rud dá bhfuil orra. Diabhal é muis]/ Ach cé uaidh a dtug siad an doicheall siúd chor ar bith. Bhí athair agus máthair shúbhálceach chainteac aca sin. [Is mór adéarfadh duine le galántacht, ach ní galántacht ar bith é, mar sé an chaoi chéadna a bhfuil siad le 'chuile dhuine]/ Tuige an doicheall sin a bheith aca le clann Sheáin. Ní bheadh fhios ag aon-duine

beo. [Ach sin é a mbealach, agus is gránna an bealach é freisin.]/ Níl
 údar doichill ar bith aice linne, marach an doicheall a bheith innte. Agus ó atá
 sé sin innte, ní fhágfaidh sé í. [Is furasta aithinte cé'rb as ar thug sí
 freisin. Ó Chloinn Mhac Confhaola. De Chloinn Mhac Confhaola a máthair]/
 Má tá doicheall aice leat, tá rud agadsa le déanamh: a dhul amach thairti
 agus do phort feadghaile thuas agad, mar a bhíodh ag B. Ph. Sh. 'chuile uair dá gcastaí
 an bhean leis, an t-am a raibh siad in árachaí a chéile. [Diabhal focal
 bréige ann. Port cho croidheamhail agus a chuala tú ariamh. Dhá mbadh aon-bhean
 eile faoi'n domhan í, sciorrfadh na cosa uaithe ag damhsa leis]/ An bhfuil
 sib indoicheall le chéile cho mór sin, agus nach dtóigfeadh duine agaibh leitir le tabhairt
 do'n cheann eile. Is dona an chomhursanacht é sin / Chuaidh sí amach tharainn gan an
 smid féin a labhairt linn as doicheall / Ní raibh sé aon-lá ariamh féin nach mbeadh
 doicheall an tsaoghail aige le sagairt. Fear agus píce ní chuirfeadh ag an bhfaoisidín
 é thar uair ins an mbliain. / [Tá an-doicheall aige le 'chuile chineál duine de'n
 tsórt sin: póilidhe, máistir scoile, sagart, "ganger" bóthair, saighdiúir,
 fear posta nó fear ar bith a bhfeicfidh sé sórt culaithe ar bith air. Síleann
 sé gurb shin iad atá ag bánú na tíre, le na dtarraingigheann a gcuid
 éadaigh d'airgead. Ní chreidfeadh sé nach bhfaghann máistirí scoile agus
 sagairt a gcuid éadaigh in aisce freisin. Is beag an ghoir a bheadh agad
 an rud sin a chur amach as a cheann. Bíonn daoine ag cumadh dhó as
 éadan freisin ...]/ Bhí an-doicheall ag S. Mh. Mh. — go ndéanaidh Dia trócaire
 air — le leabhra agus le páipéir nuaidheachta. Ní raibh aon-lá de'n ádh ar an saoghal
 ó thosuigh siad sin ag teacht amach adeireadh sé. "Is beag 'e chogadh ná an marbhú
 a bhíodh ann fadó" adeireadh sé "an uair nach raibh focal scoláireacht' ar
 aonduine. 'Sí an scoláireacht a d'fhága an saoghal mar tá sé." / [Is iongantach an
 doicheall atá aige le currachaí, ach m'anam 'ar ndú, go bhfuil a údar aige
 ... Ceal nar chuala tú é. Nar chaith sé uair i bhfairrge cheana siar ó
 Ch. Bh. T. D'ionntuigh an churrach ar thriúr aca. Báitheadh duine — mac le
 M. Th. Sh. a bhí annsin thiar. Tháinig an bheirt eile slán, ar na maidí
 rámha. Sin é an doicheall atá aige le na currachaí / 'Bhfaca tú aon-fhear
 ariamh, d'fhear atá in a fhorránach cho láidir leis a bhfuil an oiread
 doichill le troid aige leis. Dheamhan páiste in do thír nach bhfuil indon fadhb
 'sa bpus a thabhairt dhó. D'eirochthá in a mhullach agus dheamhan araoid
 a chuirfeadh sé ort in a dheidh sin. Uair ar bith a bhfeicfidh sé achrann ag
 tosuighe leigfidh sé leis fhéin ar an bpuínte / Má tá an oiread sin doichill

leis an ól aige, nach breagh nach gcaithfeadh sé amach an dearbhráthair.

Dheamhan oíche dhá n-eirigheann ar a shúil nach dteagann sé abhaile

agus gan cois faoi. Ach is beag dhá chuid cluanuigheacht' é sin. Ní in aghaidh

an óil atá sé ach crádhas croidhe atá air aon-phighinn a chaitheamh]/ Shílfeá

go mbíonn sé ag déanamh sórt doichill liom le goirid. Níl sé cho laetheamh-

ail agus a bhíodh sé / Ní thiochfaidh mé isteach aige chor ar bith. Bheadh doicheall

aige rómham = ní bheadh aon-fháilte aige rómham; ní chuirfeadh sé aon

-chóir orm, ná ní thiubharfadh sé aon-óstachas dom /[Tioctad muis!

Meastú an dtiocfainnse isteach idteach a bhfuil doicheall ann

romham. Baoghal orm]/ Ní bhfuair muid tada ann ach an doicheall. Dheamh

-an láimh féin a craitheadh linn ná fáilte a cuireadh romhainn. Bhí

siad cho gruamánta, agus gan smid de'n chaint aca ... Bail ó Dhia ort! [Tae

muis! Bhí cosamhlacht mhór orra siúd go deimhin, a dhul ag réidhteach dhuinn.

D'imigh linn ar an dá luath agus a bhfuair muid an deis]/ Má fheicim go mbeidh

doicheall ar bith aice rómham, is gearr gasta a fhanfas mise aice, ach

bóthar a bhualadh arís /[Sin é an faisean atá aca sin ariamh. Níl

duine ná deoruidhe dhá dteigheann isteach aca nach mbíonn an doicheall

chéadna aca roimhe. Cheapfá gurb é an chaoi a mbíonn siad go mb'fhearr

leo nach dtaobhóchadh aonduine iad]/ Eirigh as an mbanrán sin anois.

Ní raibh aon-doicheall thairis sin aige romhainn. Facthas domsa go

mb'fháiltighe go mór é ná mar is iondamhail leis. Ní doicheall ar bith

a bhíos air ach is duine dorcha é. /[Cé'n chaoi a bhféadfadh sé aon-trácht

a fháil. An bhfeiceann tú an doicheall a bhíos air roimh 'chuile duine.

Meas tusa an caoi d'ostóir a bheith mar sin. Cé'n chúram atá

ar aon-duine a thaobhachtáil mara dtogruighidh siad é / Is beag

de'n doicheall sin a bheadh romhainn aice sin dhá mbeadh dalladh airgid againn

agus muid a bheith indon a h-íoc ar an tairnge. Cuirfidh mise geall leatsa

gurb í a bheidheas meangach leis an té nach dteigheann chuide ach go h-ann-

amh. Beidh mo léan, mar bíonn sí ag tnuthán len a mealladh ó na

siopaí eile chuide féin / M'anam nach bhfuil fear ar bith nach bhfuil

doicheall aige roimh fhear próiseannaí. An t-uisce bruithte a d'fhagh

-aidís fadó. / Deir sé nach gcuirfeadh sé a chois chlí ná dheas isteach

thar an tairsigh arís go deo aca leis an doicheall a bhí aca roimhe

Dé Domhnaigh seo caithte. Is beag nar dhubhairt siad leis go mb'fhearr

leo go bhfanfadh sé uatha. Ní dhearna sé dhá mhionnóid moille ann gur

ghlan sé leis gan greim gan blogam / Is túisce a thiubharfadh an diabhal leis é muisé ná a thiocfainnse go dtí é — giolla bradach an doichill.

'Ar ndú' níor chuir sé sin fáilte roimh aonduine ariamh]/ Go ndéanaidh Dia grásta air muis, ba bheag an doicheall é roimh an té a bhuaileadh isteach aige. Dhá mbadh é an fear ab fhuide amach uaidh in Éirinn é, ní leigfeadh sé amach é gan an chumaoin chéadna a chur air, agus a chuirfeadh sé ar a dhearbhráthair. Níor fhéad aon-fhear ariamh a rádh gur fhága sé tigh M. Bh. Mh. faoi thart ná faoi ocras / [Bhí an oiread doichill romham ann agus dhá mba tincéara nó gaduidhe mé. Ach béidh a shliocht orra. Is fada aríst le congnamh Dé go bhfeicidh siad mise ar a dteallach]/ Chuaidh sé go dtí leac an doichill aige = bhris sé leac an doichill aige = bhris sé leicín an doichill aige = chuaidh sé go dtí áit nach raibh aon-fháilte roimhe, ná nar cuireadh aon-chumaoin air / Feicfidh tú mise ag dul go dtí leac an doichill anocht: siar tigh S. Mh. Caithfidh mé leath-mhaide rámha a iarraidh air, faghaim é nó ná faghaim. Is dóigh nach bhfuighidh. Briseadh maide orainn an lá faoi dheireadh a raibh muid amuigh / An bhfuil a fhios agad cá ndeacha mé ag briseadh leicín an doichill aréir: suas tigh Mh. Shíl mé go gcaithfeadh sé amach mé ach diabhal caitheamh. Bun-tsubháilceach go leor liom a bhí sé shul dhá d'imigh mé / [Sin é an lá ar casadh ar leac an doichill mise. B'éigin dom a dhul isteach ag iarraidh deis deasuihthe "bicycle" ar Th. É. Dhá bhfeictheá an grúscán a chuir sé as. "A", "A", "A" adeireadh sé agus a mhéir faoin a chluais aige. "Ag an diabhal go raibh tú" adeirim féin / Mo choinsias 's dar m'anam is ag briseadh leac an doichill a bhéas sé ag dul, má theigheann sé ag iarraidh na h-inghine air siúd. Nach bhfuil a fhios agadsa go maith nach meas atá ag S. Mh. Sh. ar leath-ghabhaltas talmhana. Ní mór leis siúd céithearnach dá inghin a mhic ó / Bhrisfinn leicín an doichill aige dhá mb'fheasach dom go bhfuighinn amharc ar an inghin siúd nach gcorruigheann amach. Deir siad gur mór an áilleacht í. Ní fhaca mé ariamh í, agus tá mé indiaidh a feiceál i gcomhnuí. Nach mór an feall nach bhfuil aon-toidheacht i láthair innte. Bheadh candáil ar a leithide anois. Tá cailíní deasa na tíre scuabtha go Sasana / Is len a dhul go dtí leac an doichill dom é muis a dhul ar cuairt chuige sin. Nach beag a bheadh le déanamh aige. Is suarach an blas a bheadh aige sin ar mo

leithid-se de scráibín bualadh isteach ar cuairt aige. B'fhéidir gurb é an "bulldog" mór siúd a shaghdadh sé ionnam]/ Chuaidh tú go dtí leicín an doichill ag M. aréir. Chonnaic mé thú ag cnagairt ar an dorus aige. An bhfuair tú aon-áird ... Dar mo choinsias má fuair, is tú an chéad duine a leig sé isteach le seal /[Brisfidh sé leac an doichill ag bean óg eicint imbliana. Chítear dom go bhfuil an-rachmall mná dhá bhualadh le goirid. Teigheann sé ag na céilidheach -aí as cnámh éadain anois / Brath mhór atá agam a dhul go dtí leicín an doichill ag M. L. Is dóigh go ruaigfeadh sé mé. Meastú an ruaigfeadh. M'anam muise dhá dtugadh sé aon-obainn air nach mbeadh aige ach a leath. Deirimse leat go dtiubharfainnse sciúradh na sean-chuinneoige dhó, ar ionntú an tsuip]/ Ní shiúd é an ribín réidh le dhul go dtí leac an doichill aige. 'Sé'n chéad-mhaith a dhéanfas sé fiafruighe dhíot céard atá tú a iarraidh. Ní bheidh ach faon-oscail ar an dorus aige, agus fanóchaidh sé féin taobh istigh. Dheamhan beannú ná beannú a rinne sé d'aon-fhear ariamh /[Ní bheadh misneach ar bith agad a dhul soir agus leicín an doichill a bhriseadh ag J. N. Iarrfaidh mise dhuit í. Th'anam ó'n diabhal imigh leat agus fagh buidéal fuisce agus gluaisfidh an cupla againn siar. Tá smearachán ghaoil aige liomsa. Mara dtugaidh sé aon-ugach duinn, buailfidh muid pléasc ar an gclog nuadh a cheannuigh siad. / Is gearr goirid go mbrisfidh mise leac an doichill ag an seairsint seo thíos. Buailfidh mé iarraidh ar dhorus an bhearraic agus déarfaidh mé "form dole" a chur amach agam nó troid. Tá mé ag breathnú ar dhaoine agus iad reamh-ruighthe le dole le trí bliana. Dar mo choinsias ní bheidh mise ar deireadh níos mó ach an oiread le duine]/ Deirimse leat gur shiúd í leac an doichill. Fanadh 'chuile fhear as an bpríosún. Mar adeir an t-amhrán: "Siúd é an príosún agus ná teigidh ann". Nach beag an scruball a bhíos i bhfear ar bith a chuirfeadh bean bhocht isteach annsiúd. Tá siad ann. Chonnaic mé iad. Duine ar bith a chaithfeas stráisiún annsiúd, tá a peirfhiacha thairis. /[Chuala mise ariamh caint ar leicín an doichill ach siúd é an áit a bhfuil sí, thíos ins an aspuicil. Go bhfóiridh Dia orainn is cailte an áit é. Gheobhaidh tú stiallóigin aráin agus braoinín tae nach dtiubharfá do sheacht mallacht air, agus sin é do lón go dtí an t-am céadna lár na bháireach. 'Sé a mh'anam scáth an dinnéar agus

an bricfeasta a bhíos ann. Tá na créatúir bhochta atá istigh ann
 ag saothrú an tsaoghail. Go bhféachaidh an t-Athair Síorruidhe orainn
 is mór an díol-truaighe duine ar bith atá fágtha istigh ansiúd / Ní bheidh
 tú ar leicín an doichill choidhchin nó go dteighidh tú go Sasana. Dhá
 mbeitheá ann a mhic ó bheadh a fhios agad é. Bheitheá annsin ar lóistín i seomra
 gan aon-aithne agad ar an té a bheadh ins an seomra ba ghoire dhuit. Chaith
 mé féin agus fear as na F. seacht mí ar lóistín i seomra agus bhí Sasanach len
 a(r) n-ais ins an teach céadna, agus níor bheannuigheamar ariamh dhá chéile /
 Leac an doichill! Má tá tú dhá tóruigheacht, teirigh siar ar bhaile na C. D.
 Sin é an áit a bhfuil sí. Níl dhá theallach ar bith ann ag caint lena chéile.
 Diabhal focal bréige ann. Tabhair gearradh éadain anois suas
 dóibh thú féin go bhfeicidh tú an bhfuil. Nach hé an té a phósfadh isteach
 in a lár a bheadh i ladhar an chasúir? 'Sé a bheadh ar leac an doichill
 ar chaoi ar bith]/ Fáilte an doichill a cuireadh roimhe = fáilte nacharbh
 fháilte chor ar bith í, doicheall a bheith romhat i leabaidh fáilte, agus in
 áit b'fhéidir a mbeitheá ag tnuthán le fáilte. Seo í fáilte an
 doichill nó fáilte an duine dhoichealla' (: doicheallaigh):
 "Fáilte romhat agus nar badh eadh
 Suidh síos — mara bhfuil deifir ort —
 Agus 'ar ndú tá,
 Fan go lá —
 Tá na fataí seo do-nighte, do-bhruithte, do-churtha síos
 Tá an tincéara i gCorcaigh; tá an pota ag leigean thríd
 [Tá an pota i mBaile Átha Cliath]
 Agus níl fataí ar bith is goire dhuit ná do chuid fataí féin" /
 Fáilte an doichill a bhéas rómhat ansiúd mara mbí airgead agad.
 Is cam a bhreathnóchas bean an leanna ar phócaí falamha bocht / Má
 theigheann tú siar chuig P. B. agus taoscán breagh fuisce agad, ní hí
 fáilte an duine dhoichealla' a chuirfeas sé romhat mise i mbannaí.
 Cá bhfuighidh sé cliamhain is fhearr ná thú, agus thú ag saothrú trí phunt ins
 an tseachtain ar "scím" na móna / [Fear ar bith a thioctas dhá h-iarraidh
 siúd agus gan trí chéad punt aige, 'sé fáilte an doichill a bhéas roimhe.
 Gabhaltas mór talmhana agus teach nuadh agus plannda breagh de bhean: nach
 fiú trí chéad punt an méid sin. Sílimse gur fiú / Tháinig sé isteach
 lá thiar i S. B. "An bhfuil fáilte romham" adeir sé. Sin leath-fhocal a bhí aige.

"Tá" adeir bean an tighe fáilte an duine dhoichealla". Níl a fhios agam ar dhubhairt sí in aon-turas í nó nachar dhubhairt, ach thóig seisean suas é, agus d'ionntuigh sé amach aríst. Ba mhaith an aghaidh an méid sin é. Bhí an iomarca nathuidheacht' agus cóirí catha ar fad aige / An té nach dtarraingeochaidh braonacháí fuisce agus bronntanais aice siúd, ní beidh roimhe aice ach fáilte an doichill. 'Bhfeiceann tú an ghairm atá roimh Ph. J. ann. Is maith an fáth muis. Tá sé sin suas anuas B. 'chuile ré soluis ag tarraint fuisce chuite. Cuirfidh mise geall leat nach mórán subháilce a bhéas aice linne an uair a bhuaileas muid isteach aice. Tá baoghal uirre / Má's leat fáilte an duine dhoichealla' a chur rómhat ann muis, abair go bhfuil mac Sh. Ph. ag dul chun cinn thar cíonn i bhfus annseo. Is maith gasta deirimse leat adéarfás sé go dtug tú h-éitheach. Ní lughar leis an diabhal ná mac Sh. Ph. ó a phós sé. Nach raibh sé ag iarraidh an mac se'aige féin a chur ann, agus chinn air. Sin é an faltanas atá aige do'n fhear eile, agus is neascóid ar a chroidhe a chloisteáil go bhfuil rath ar bith air / M'anamsa má thaobhuigheann an duine uasal sin an teach seo feasta gurb í fáilte an doichill a bhéas roimhe agus ní thuilleann sé a malrait. Is beag an dochar dhó náire féin a bheith air: ag teacht isteach i dteach ar bith leis an méid a chloiseas sé ann a tharraingt go dtí an chéad duine eile agus a dhá oiread a chur air. Sin í a cheird muise. Nach gránna an béas é ag buachaill óg. Fhobair mise an oíche cheana muise — marach gur casadh S. isteach — an bhróig a thabhairt dó. Ach bhí cás agam a dhul ag tosuighe siúite ar bith agus S. istigh]/

Píobán an Doichill: an píobán a dteigheann an bheatha síos ann an uair a theigheas sí le anáil duine. Bíonn sé ag casacht nó go gcuireann sé aníos aríst í. Ins an bpíobán réidh atá aice a dhul. [Píobán an doichill = wind pipe] / Chaithfeadh sé a sheáin, gur píobán an doichill a chuaidh sé sin. Feicthear dhom gur chaith tú an-fhada leis. Breagh nach n-ólfá suas de ghort an gharta do phionta mar a ghníos mise agus a bheith faoi réir le h-aghaidh ceann eile / An uair a bhíos an píobán réidh calctha air, tá sé siúd indon é a chur síos píobán an doichill. Marach go bhfuil, ní bheadh sé indon an oiread de scáird a ól. Mo chroidhe ó'n diabhal nach dtuillfeadh sé indabhach / Bhí sí ro an-tlásach ag an mbiadh. Chuir sí an iomarca suas in éindigh, agus chuaidh sé len a h-anáil síos píobán an doichill. Chinn sé uirre é a chur aníos, agus sheas sé in a muineál. Thosuigh

siad ag bualadh bosógaí ins an dromán uirre, ach dheamhan maith a bhí ann. [Ní rug an sagart ar an mbean bhocht. Cnáimh a bhí ins an ngeampa feola a chuir sí suas, a chriog í. Is maith nar mhór do dhuine a bheith ar a áirdeall féin ag ithe a bhéilí. D'fheicfeá daoine agus bheidís cho h-uathbhásach sin aige agus nach ndéanfaidís ach a shlamairt. Is mór an chontabhairt é sin 'sábhalaídh Dia sinn. Ar aon-chor ní bhíonn aon-mhaith ins an mbeatha leis an ithe sin a thabhairt uirre]/ Ná bac le píobán an doichill aige siúd! Níl an doicheall roimh bhiadh ná ól ag aon-phíobán dá bhfuil aige siúd — agus leis an ól go mór-mhór! 'Chuile shórt ach doicheall! Dhá n-óladh sé siúd thrín a pholláirí é, gheobhadh sé an bolg amach, ná bíodh faitíos ort. /[Is deacair le rud a dhul síos ins an bpíobán sin — píobán an doichill — mara mbeadh an iomarca an-bháthadha ort ag slugadh. Má ghníonn tusa réidhteach leat féin, mise i mbannaí nach dtiocfaidh aon-cheo síos píobán an doichill / Deiseall! Deiseall! Glac t'ionbhadh, agus ná bíodh an oiread sin uathbhais ort. Shíl -feá nach bhfuil breith bonn báis agad go mbeidh an greim deireannach sluígthe agad. Ní hé a ghoid ná a fhuadach uait a dhéanfar. Ach tá a fhios agam go maith céard atá ort: fonn bóithreoirachta agus rabhtála ("routeála". fc. rabht). Is fada leat go mbeidh tú amuigh aríst]/ Chreidim go bhfuil an dá bhealach ann — an Daingean agus an Ceann — mar adeir an bádóir. 'Sé'n an píobán réidh píobán na beatha, agus an píobán eile — píobán an doichill — ceann na h-anála. /

Ag brughadh ar an doicheall: ag dul as cosa idtaca go dtí áit (nó duine) a bhfuil a fhios agad nach bhfuil aon-fháilte romhat; ag déanamh mórtachais le duine agus gan aon-iarracht ná aon-ghnaoi aige ort /[Ní thaobhóchaidh mé chor ar bith iad. Má thaobhuighim is ag brughadh ar an doicheall a bhéas mé.]/ Fanóchaidh mé as ar fad. Ní maith liom a dhul ag brughadh ar an doicheall. Is maith is feasach domsa nach bhfuil aon-ghnaoi aca sin orm. /[Dar fiadh muise má tá tú ag brath ar dhul siar annsin is ag brughadh ar an doicheall a bhéas tú deirimse leat. Meastú an bhfuil meas annsin ar fhear do bhaile. Diabhal an oiread agus a bheadh ar shalachar do bhróige. Is fhearr an aithne atá agamsa orra ná agadsa. Beannacht Dé dhuit a dhuine sin. Tá an dream siúd cho suimeamhail agus nach bhfuil áird ar bith aca ar a (: ar)

leithidí se'againne ... Oibrigh ort a mhic ó. Déan do chomhairle féin,
 ach cuimhnigh go bhfuil mise dhá rádh leat: beidh aithmhéala ort. /
 Is fada síos a ghabhfainn agus gan a fhios agam cá'il mo luach saothair!
 Bhí mé cheana thíos ann ar bhainis Ph. N. agus dhá mbeadh breith ar m'aith-
 mhéala agam ní thiubharfainn an tabhairt orm fhéin. Agus
 ba mhór liom a bheadh amhlaidh. Ba ag brughadh ar an doicheall ceart
 dúinn a dhul ann. Níor fiafruigheadh cá dtáiniceamar, go raibh muid
 cupla uair ann, agus an uair sin féin ba suarach a caitheadh linn.
 Aon-ghloine amháin fuisce a fuair mé ar feadh na h-oíche. Dar lán
 an leabhair sin é an méid, agus ní mé an t-aon-duine a bhí amhlaidh:
 Dá bhfaghadh T. Ph. cead a chomhairle féin, bhí sé ag dul ag déanamh
 broсна do'n teach. Badh é a dhéanamh leis é. Ní raibh an
 teine féin ann.]/ Badh shin é féin a dhul ag brughadh ar an doicheall, a
 dhul isteach go dtí iad sin. Tá mé ag ceapadh nar fhéad aon-fhear ariamh
 a rádh go bhfuair sé cupán tae ann. [Dhá gcastaí ann thú faoi chéad agus
 iad ag ithe ní thairgfeadh siad a dhath dhuit. Badh iad an dream ba
 ghortaighe iad a shiubhail ariamh talamh ná féar. Bhí a shliocht orra:
 d'fhága siad cistí airgid in a ndiaidh.]/ A muise a mhuirín, má theigheann tú
 siar go R. Mh. gabhfaidh tú ag brughadh ar an doicheall. Thug an tincéara
 fhéin a mhallacht dó: [ceathramhadh cloch fhataí a bhí aige th'éis soláthar trí
 lá, agus in a cheann sin goideadh an "sádar" (: solder) uaidh. Nach gann a
 chuaidh an saoghal orra, go mb'éigin dóib a dhul ag fiachadh ar an tincéara.
 Ach cé'n neart a bhí aca air. 'Ar ndú níl nidh dhá'r dhealbh an ghrian
 ann ach breaclachaí agus clochair / Fanadh sé as maran leis a dhul ag
 brughadh ar an doicheall. Meastú an mbeidh fáilte annsiúd roimhe. Ní bheidh
 muis ... Bail ó Dhia ort féin agus ar do chuid gaoil! B'fhéarr leo siúd go
 fada nach mbeadh gaol ar bith acu leis. Nach séanann siad é áit ar bith
 a bhféadann siad. Gaol mo chreach! Bíodh rud agad! Sin é an gaol a fhogh-
 -anfas duit! / Níorbh ait liom ariamh a dhul ag brughadh ar an doicheall mara gcinn-
 eadh an saoghal críochnuighthe orm. Dhá dteighinnse isteach annsin, is beag an
 fháilte a bheadh romham, agus ní thiocfaidís ar chúla an chlaidhe len a innseacht dom
 ach oiread. Meastú an éistfinnse leo do mo mhaslú go spleadhach mar sin. Baoghal
 orm. Chaithfinn díom féin agus ba chuma liom in a mná ná in a bhfir iad, ach thiubhar-
 fainn gearradh éadain orra — gearradh éadain mar a thug Féidhlim do chac an mhad-
 adh. Diabhal a leithide de rúscadh a fuair aon-dream ariamh in a saoghal mar a

a gheobhaidís dá n-ionnsuighinnse iad. Dhá laghad gnaoi dá bhfuil aca orm, níl a leath-oiread agam orra, ná ní raibh ariamh / Níl fear ag brughadh ar an doicheall go dteighidh sé go Baile Átha Cliath. Chuadhamar ann anuiridh ag an mbáire, agus chaitheamar an oíche ag guairdeall thart ar fud na sráideannaí ag tóruigheacht áit' a d'fhágfadh istigh muid. Diabhal mé go sílfeá gur in aisce a bhíomar dhá éiliú. Bheitheá ag bualadh leath-uair ar an dorus gan fáir gan freagra a fháil. Nuair a thiocfadh duine go dtí an dorus féin, ní thiubharfaidís air ach faon-oscal. "What do you want" agus 'chuile dhuine aca agus iad cho mí-chéadtach. Choimirce an diabhal do Bhaile Átha Cliath fré chéile! An uair a bhí streoillín streille déanta againn de'n oíche, agus muid sáruighthe ag siubhal, 'seadh a casadh fear linn, a thug chuig a theach féin muid ... / Dar fiaguidhe muis ní ag brughadh ar an doicheall a dhul chuige. Tá fáilte agus caint agus carthannas le fáil uaidh. Dar mo choinsias is mór an tsúbhailce an chaint.

Thiocfá isteach ag cuid de na daoine agus ní labhróchaidís faoi dhó leat ó ghabhfá ann go n-imeochthá as aríst. Ní hé sin dó-san é a mh'anam. Ní ins an gcarthannas a chaill sé é ar chaoi ar bith / Ná teigeadh muid ag brughadh ar an doicheall an eadh. Dheamhan an mó ná dhá mbeadh an V2 cocáilte istigh aige orainn anois go bhfanadh muid uaidh.

Cé'n bheann atá againn air faoi'n a dhul tamall ar cuairt. Nach leigfeadh fear ar bith bulc gearrbhodaigh scathamh isteach ag déanamh áirneáin. Mara mbeidh seisean 'nós gach duine, ní bhfuighidh sé féin mórán suaimhnis muis. Coinneochthar corrmhiaróigín (: méaróigín) buailte ar an dorus aige]/ Mara bhfuil airgead ar bois agad ná taobhuigh siopaí na G. Má thaobhuigheann is ag brughadh ar an doicheall a bhéas tú. Siúd é an áit deire ag duine le dhul mara bhfuil pócaí teann' agad. Ná bac leis an bhfear falamh. Níl siad siúd dhá iarraidh. Is beag é a n-iarracht air. Tá sé a fhearacht ag an bhfear fadó: —

"Pócaí falmha bocht, buailidís bóthar agus gheobhaidh siad seantáin amach faoi'n tír" / Chuaidh mé ag brughadh ar an doicheall agus tháinig an doicheall amach i m'aghaidh. Ní leas-ainm ar bith air siúd an doicheall a thabhairt air. Dhá bhfeictheá an chaoi ar tháinig sé aníos as an gclúid, an uair adubhairt muid go raibh muid ag cruinneál (: cruinniú) airgid. 'Chuile bhall aige siúd ach an té a bhéas ag cruinneál airgid /

Doicheallach = aidiacht as doicheall agus an chiall chéadna leis.

"Má tá muid cumhang níl muid doicheallach" = má tá an teach beag, is cuma sin; tá fáilte againn roimh an té a thiocfas = má tá muid taobh le beagán bidh, airgid, nó córach, ní bheidh muid go dona faoin a bhfuil againn. Roinnfidh muid go fial flaitheamhail é / [Má tá muid cumhang níl muid doicheallach. Is beag an áit a síleann an carthannas arsa tusa = bhí teach cumhang aige, ach b'áil leis a chur i gcéill nach raibh croidhe cumhang aca, agus ó tharla nach raibh, ba bheag an áit a dhéanfadh cáirdí / Deasuigh anuas annseo agus déan do ghoradh. Gheobhaidh tú annseo é, cho maith agus atá sé againn féin. Má tá muid cumhang, níl muid doicheallach / Gheobhaidh tú lóistín na h-oíche uainn, dá gcaitheadh duine againn féin fanacht in a shuidhe. Níor chuir m'athair aonduine amach ariamh, agus dheamhan an ndéanfaidh mise anois é. Má tá muid cumhang féin níl muid doicheallach. / Ar chuala tú céard adeireadh T. Mh. fadó. Ní raibh aige ach pruchóg de theach. Dheamhan a bhféadfá casadh istigh ann. Theigheadh scata againn féin suas chuile oíche ar cuairt ann. An uair a theagadh muid faoi'n dorus i gcomhnuí, sé'n leathrann a bhíodh ag T. "Doirtigidh anuas a scurachaí. Má tá mé cumhang níl mé doicheallach." Is minic a chonnaic mé an teach sin lán go drad. Ní thuillfeadh duine eile ann. Is iomdha siamsa a bhíodh ann. Ní bhíodh d'fhaitíos ar T. i gcomhnuí ach go mbainfeadh duine eicínt an maide mullaigh, agus go dtuitfeadh an teach anuas orainn. Leagfá do lámh mar sin ar an maide mullaigh. Bhí an teach cho h-íseal sin / Má tá muid cumhang, níl muid doicheallach. Sin é a bhí J. Ph. A. a rádh an oíche ar pósadh é. "Brughaigidh isteach 'fearaibh. Má tá muid cumhang níl muid doicheallach". Bhí an teach sáthach cumhang gan dabht, ach m'anam go raibh a dhóthain fairsingeacht' ann freisin dhá mbeadh aon-cheo le cur ann. Fliuchadh a' (: ar) mbéil féin níor eirigh linn i gcaitheamh na h-oíche. Ó dheamhan an sdriog!]/ Teagaidís isteach má tá rud len iarraidh aca, agus ná bídis ag coduidheacht amuigh annsin. Má thugann siad iad fhéin le teasbánadh, beidh fáilte rómpa. Má tá muid cumhang féin níl muid doicheallach / Is doicheallach an diabhal é le dhul isteach aige. Dubhairt mé "Dia ann" agus is beag le gur fhreagair sé mé. Rath na raithnighe air le caoi a bheith air / Is doicheallach an duine é

siúd le marcuidheacht a iarraidh air. 'Sé an fear is measa ar bóthar é
 faoin a "lorry". Is beag nacharbh fhearr liom a dhul G. de shiubhal
 mo chos ná a bheith in a chleitheamhnas faoi mharcuidheacht / Is
 doicheallach an stiúir a bheadh uirre siúd ins an leabaidh maidin
 sheaca. [Nach hí an séacla cailte í. Ní phósfainn í go díreach glan nó go
 bpósainn an bhornóg mhór sin thiar ag P., agus is fada a bheinn ag cuimh-
 niú air sin / Diabhal fear faoi'n mbogha bán is doicheallaighe ná é,
 le tarraingt air. Doicheall uiliog é. Teirigh isteach aige moch nó deireann-
 ach agus is é an cás céadna é. Bíonn gruaim air i gcomhnuí, i gcomhnuí /
 Is doicheallach an mhaise dhuit anocht é. Tá tú in do dhris cheart. Nach breagh
 nach mbeadh éisteacht eicint agad le na daoine. Tá an cheird sin ceart
 go leor, ach náireochthá muid dhá gcastaí aon-strainséara
 an bealach / Is doicheallaighe go mór é roimh a mhuintir fhéin ná roimh
 an strainséara. Diabhal mé go mbíonn an-chúntanás
 aige do'n strainséara; ach duine ar bith a theagas ag brughadh
 aon-smearachán gaoil air, bíodh sé sin ar a shon féin. Níl aige
 ach a rádh chor ar bith go bhfuil an gaol ann, agus gheobhaidh sé an
 bóthar amach. An cuimneach leat anuiridh an t-am ar tháinic
 mac J. Sh. Bh. ann ... / Hébrí céard a dhéanfas tú ná bí doicheall
 -ach leis. Cuir fáilte roimhe agus iarr isteach é, agus tairg cupán tae
 dhó. Annsin innis dó a bhfuil le rádh agad, go mín mánla gan focal
 arannta ar bith. Ar a bhfaca tú ariamh ná teirigh 'un droch-mhúineadha
 leis mara gcinnidh ort. 'Sé'n buille réidh an buille is fhearr]/ Is doicheallach
 an gothadh atá ar an bhfairrge indiu. An bhfeiceann tú an bláth bán atá
 uirre. Ní mórán dá fhonn a bheadh orm indiu m'aghaidh a thabhairt amach uirre.
 Tá sí buille callóideach / Dar mo choinsias is maith doicheallach an spéir
 í sin thiar. 'Bhfeiceann tú na mótaí dubha sin. Ní éadáil mhór ar bith iad.
 Feicfidh tusa in a dhórtadh fós indiu é. Ach má bhíonn fhéin is cuma linn. Tá
 muid as cionn ar gcuid oibre buidheachas le Dia / Is doicheallach an chuma atá
 ar an sliabh sin suas, le dhul suas ag iarraidh móna ann. Ní fheicfidh tú ar a
 mhalrait aríst é go dtí lá buidhe Bealtaine seo chugainn / Dhá mbeadh an
 bóthar cho doicheallach anois agus atá na clag-fhairrgí atá thart faoi'n gCeann
 ní fhéadfaidh muid loiceadh anois. Seó linn anois! Dhá dheannachtaighe dhá
 bhfuil an bealach, bainfeamuid ceart dó (: dhe) le congnamh Dé. Rinne mise
 é oícheannta níos measa /

Doiligh: aidiacht.

Doiligh = brónach; cráidhte; deacair; cruadh a dhéanamh; lughar; drugalach;
is leisc le ... ; easonórach.

["Doiligh" in áit "deacair" i nDúithche Sheoigheach thríd agus thríd; taobh thiar Chonamara;
Iorras Mhór, Iorras Bheag agus aniar go dtí an Caiseal; bíonn sé minic go leor
in Iorras Aithneach, agus i Rosmuc freisin; "Deacair" is minicighe atá le
fairrge ar fad ó Ghailimh go Leitir Mealláin ach bíonn "doiligh" ag daoine
freisin, agus tuigtear go maith ins gach áit é. Tá an dá cheann ar an Achréidh. "Doiligh"
atá ins na sean-fhocla is gach uile áit cho fada le m'eolus]

An rud is doilighe le duine b'fhéidir gurb é a leas é = an rud is doilighe le duine
ná a bhás b'fhéidir gurb é clár a leasa é = an rud is lughar (measa)
le duine ná a bhás b'fhéidir gurb é lár a leasa é (: a leas) = an rud is
deacra nó is cráidhte nó is mó a theigheas chois croidhe ar dhuine.

B'fhéidir gurb shin é an rud is mó a rachadh chun sochair dó. I dteannta
na leagan réamhráidhte, tá an leagan seo freisin ar an sean-fhocal
céadna: — níl a fhios agad an rud is doilighe leat nach hé do leas é.

"Níl a fhios nach mar is doilighe is fearr, cé gur deacair a rádh gurb eadh"

"Níl a fhios nach mar is dona is fearr agus is doiligh a rádh nach h-eadh"

= b'fhéidir gurb é an rud is mó a chuirfeadh drugal, leisce, easonóir nó
brón ar dhuine an rud is mó a rachadh chun tairbhe nó chun suime dó faoi
dheireadh thiar thall / Sin é an chaoi a mbíonn sé. Tá fhios agamsa, go maith
nar thaithnigh leat a dhéanamh. Is beag a thaithneochadh liomsa a dhéanamh
ach oiread leat. Ach ar chuala tú ariamh é: an rud is doilighe le duine
ná a bhás, b'fhéidir gurb é clár a leasa é. / In aghaidh a chos a tugadh
siar ann é. Ag dul isteach ins an séipéal féin bhí sé ag loiceadh, agus
b'éigin do thriúr a chur isteach do'n bhuidheachas. Ach le chuile chamán
-uidhe phós sé í, agus dar príosta ó'n lá ar phós, bhí rith an tsonais
air th'éis go mb'fhurasta cur chuige roimhe sin. Sin é é. Níl a
fhios agad an rud is doilighe leat nach hé do leas é / [Ní raibh aon-bhanbh
ar an margadh is lugha a raibh cosamhlacht údair air ná é. Déarfá len a
fheiceál narbh fhiú deich triuf é. Ní cheannóchadh sé ar a bhfaca sé ariamh é,
marach nach raibh sé indon ní b'fhearr a dhéanamh. Ach feacha in a dheidh sin gur
maith a chruthuigh sé. Bhí moladh mór ar na bainbh ar tugadh an t-airgead mór
orra. Ach bhuail an droch-cheann amach uiliog iad. An rud is doilighe le duine

b'fhéidir gurb é a leas é.]/ Chonnaic mise S. Ó. B. a bhí thoir annsin. Ní chuirfeadh fear agus píce amach go Meiriocá é. Ba lughar leis ná a bhás corruighe amach ó'n mbaile chor ar bith. An lá a raibh sé ag dul soir go Meiriocá, bhí sé ag gol agus ag gárthaighil, agus ag strócadh an uair sin féin, ag iarraidh fanacht ins an mbaile. Ach cuireadh ann in aghaidh a chos é. Dheamhan fear a chuaidh go Meriocá ariamh is fhearr a rinne cúis ná é. [Meastú an dtaobhóchadh sé anall anois. Baoghal beag air. Is dóigh nach mbreathnóchadh sé anois ar dhaoine dona. Nach bhfuil mac leis in a bhreitheamh adeir siad.] Dubhairt an té adubhairt é agus diabhal focal bréige a rinne sé: an rud is doilighe le duine ná a bhás, dheamhan a fhios aige nach hé clár a leasa é / An rud is doilighe le duine ná a bhás cá bhfios dó nach hé lár a leasa é. [Is minic a chuala tú ariamh é. Ba shin é a fhearacht ag Brighid é. Bhí a muintir ag iarraidh a cur soir tigh J. Ph., agus bhí gráin an tsaoghail aice air, arae bhí sí "ag comhrádh" le mac a bhí annseo thiar ag C. Ní Ch., agus 'séard a bhí sí féin ag iarraidh a dhéanamh éalughadh leis go Meiriocá. Ach fuair a muintir amach uirre é, agus th'éis go leor anonn agus anall chuaidh sí tigh J. Ph. Níl aon-bhean ins an taobh seo go Gh. indiu atá in a suidhe cho te léithe. Tá deis agus talamh aice. Tá postaí ag a clann. Déarfá go raibh an t-ádh uirre ceart. An fear a bhí sí féin ag iarraidh a phósadh, marbhúigheadh i Meiriocá é leath-bhliain th'éis a dhul ann dó]/ Is minic adeireadh T. — beannacht Dé len' anam — é: níl a fhios nach mar is doilighe is fhearr cé gur deacair a rádh gurb eadh. B'fhéidir gurb é an té nach bhfuil tada aige is fhearr a chruthocadh as deire na cúise, agus go gcaillfeadh fear an tsaidhbhris a mbeadh aige le drabhlás, le imirt nó le mná. Is minic a chaill / Ná fagh locht ar aonduine. B'fhéidir gurb é an té nach bhfuil tada aige indiu a bheadh in a bhó mhór ambaireach. Sin é an saoghal: thíos seal agus thuas seal. Níl a fhios nach mar is dona is fhearr agus is doilighe a rádh nach h-eadh. /[An lá ar phós sé isteach ins an bpriobáinín talmhana sin, déarfá narbh fhiú do sheacht mallacht é, agus go raibh sé ag cur a shaoghail le fán le dhul ag plé leis. Breathnuigh indiu air. Cá'il an priobáinín talmhana. Tá sé in a fheilm agus é féin in a ridire. Is deacair an sean-fhocal a shárú. Níl a fhios nach mar is dona is fhearr agus is doilighe a rádh nach h-eadh]/ Tuigim do chuid cúrsaí go maith. Ní thaitheann an obair leat agus 'sí do leas-mháthair a thóigfeadh ort é, ach oiread. Ach fan ann go gcastar rud eicint níos fhearr in do bhealach.

[Níl aon-pháighe innte le h-ais Shasana faoi láthair, ach bainfidh tú riar do cháis aisti, agus beidh tú i súile na ndaoine. Cá bhfios do'n té sin? Is fánach an áit a bhfuightheá gliomach. Fan mar atá tú go bhfeicidh tú leat.]

Níl a fhios nach mar is doilighe is fhearr, cé gur deacair a rádh gurb eadh. / "Is doiligh liom ná mo bhás na fataí a bheith in a bpráib" = is brónaighe liom, is cráidhte le mo chroidhe, go bhfuil na fataí leaighthe le teann brutha, ná dhá bhfaghainn bás [Deirtear "doiligh" agus "lughar" ins an leagan sin. Scéal é a innsighthear faoi fhear a tugadh chuig a chleamhnas féin go dtí teach an chailín óig. Bhí sé balbh agus cuireadh fainic air, ar a bhás, gan labhairt chor ar bith, nó go gcaithfí an cleamhnas in aer, agus nach bhfuigheadh sé an bhean chor ar bith. D'fhan sé in a thost scathamh mór. Cuireadh síos pota fataí faoi dheire agus fágadh thíos é go raibh na fataí ro-bhruithte. Bhí an fear ag breathnú ar an bpota, chuir an bhail a bhí ag dul ar na fataí carchaos air. Ní raibh a sheasamh aige ní b'fhuide agus arsa seisean: "is doiligh liom (: is lughar liom) ná mo bhás na fataí a bheith in a bpráib"] / [Cé'n rud ba doilighe a fháil ar aonach indiu? = cé'n rud ba deacra (ba daoire) a fháil ar aonach indiu? [Ceist í sin atá in a lán áiteacha. Déarfai leat gurb é a leithide seo d'fhear — fear cráibhtheach eicínt — a chuir ar bhean chuideáin a bhí ag teacht ó aonach í. Freagra gáirseamhail atá uirre: ribe chasta, nó ribe sheabhráin i bpis.]]/ Ná trí obair is doilighe amuigh: iomradh in aghaidh srotha, coisméigeacha fada in aghaidh cnuic, agus tomhais na talmhana in a dhornaí / Is doiligh "hata bán" a rádh leis anois = tá sé eirighthe suas nó ceannasach ins an saoghal; tá sé láidir nó ar chaoi eicínt gur deacair araoid ar bith a chuir air. / Is doiligh eirghe in am ar maidin = is deacair / Is doiligh leis tada a dhéanamh ach an rud a thogruigheas sé féin = níl sé éasc-aidh cur faoi ndeara dhó aon-cheo a dhéanamh ach an rud is mian leis féin / [Is doiligh dó tada a dhéanamh anois agus an aois atá aige = tá sé cho sean sin agus nach bhfuil láthar na h-oibre ann níos mó / Ní doiligh bleid a bhualadh uirre chor ar bith. Ma bhuailinns (: bhuailir) beidh sí agad ar sheol na braiche / Ní doiligh cur chuig mo leithide-sa. Tá mé buailte suas ó Dhia agus ó'n saoghal anois / Ba doiligh cur chuige ná uaidh lá de'n tsaoghal, ach d'imigh sin féin. Ní hé an oiread sin omóis atá dhó indiu thar duine ar bith eile]/

[Féach deacair i gcóir somplaí eile de "doiligh"]

Driopás = ainm-fhocal, fireann, tuiseal geineamhnach uathaidh — driopáis.

Driopás = an-deifir, forú, uathbhás, scanradh, súnás [Ní baileach gur deifir é.

Bíonn imní nó faitíos i gceist cho maith le deifir. Níl sé mórán igCois Fhairrge chor ar bith, ach tá sé an taobh siar, isteach Bun na gCnoc tórainneach le Cárna agus le Dúithche Sheoigeach. Chuala mé go minic é agus an t-aidiacht cho maith]

Tá driopás air / Tá driopás an tsaoghail anois faitíos nach mbeidh sé in am ag an siamsa / Ní fhaca mé an ceann céadna ariamh nach mbeadh bun a anama amuigh le driopás. Mura bhfaghaidh sé an bhean ins an móinfhéar roimhe in éadan an fhéir, cuirfidh sé na diabhair de'n Chruaich / [D'fhéadfá a rádh go raibh driopás ormsa, arae bhí faitíos orm nach mbéarfadh an sagart uirre beo. Mo chreach mhaidne ghéar tú, is uirre nach raibh an mhairg roimhe: in a suidhe suas ag ithe bruithneoise di féin as an ngríosaigh. Cuirfidh sí fód orainn uiliog fós. Ach má mhaireann di le na h-ualaighe siúd, ní bheidh deoir ar bith ola ag an sagart, 'nuair a theastóchas an ola a dhul orainne] / Bhí driopás air ag imeacht, agus níor mhór dhó fhéin go raibh. Dhá mbeireadh sé siúd air agus é speidheartha, ní changlóchadh sé aon-fhata len a mharthainn, agus diabhal leath an chirt a bheadh aige leis, mura gcangluigheadh fhéin / Cé'n sórt driopás atá ort. Mhall Dia an deifir, adeir siad. Glac go réidh thú féin. Beidh móin ann in diaidh ar mbáis! / Is mór an t-iongnadh go n-itheann sé greim ar bith le driopás. Shílfeá nach mbíonn breith bonn báis aige nó go mbeidh sé ag obair. Dheamhan mórán dhá shlacht air, ní dhá roint leis é! /

Driopásach: aidiacht as driopás = a bheith ag imeacht le deifir; le forú agus rl.

Nach driopásach an mhaise dhuit é agus an ghrian idtalamh. Déanadh tusa do rogha rud, ach tá a fhios agamsa céard a dhéanfas mé féin: scuireadh / Is beag an tsamhaoine a bheith driopásach mar sin. Is mó a bheadh déanta ag an té a ghlacfadh an saoghal go réidh ná é. Bíonn sé ag iarraidh dhá obair nó trí a dhéanamh in éindigh. / [Is maith driopásach a d'ól sé a phionta. Shílfeá gurb í an taoille a bhí ag teacht air, leis an deifir a bhí amach aríst air. Faitíos a bhí air go gcasfaí aonduine isteach agus go mbeadh air seasamh] / Is driopásaighe é ná P. R. a bhí annseo fadó. Ní leigeadh an driopás do Ph. R. a bhróga a dhúnadh nó go mbeadh portach móna gróigthe aige. In am dinnéir a dhúineadh sé iad: leathláimh ag ithe agus leathláimh ag dúnadh. Sin é a fhearacht aige-san anois é / Is driopásaighe é ná sean-fhear ag teacht abhaile ag cailín óg a mbeadh sé pósta léithe. Bíonn imní ar an sean-fhear i gcomhnaí go n-imeochaidh an cailín óg le fear eicínt eile! /

Dris = ainm-fhocal; buineann; iolraidh = driseachaí; driseannaí

Dris = fás deilgneach, coillgneach a imigheas le talamh go h-iondamh-ail nó in a crígeannaí. (Briar, bramble)

Dris-fhireann: dris mhór reamhar agus deilgne móra uirre. Bíonn bláth uirre ach ní fhásann tada uirre. "Biadh" uilig a bhíos istigh innte. Níl aon-mhaith innte le h-aghaidh gadrachaí ná ursachaí (: iriseachaí). Críonann go leor aca ach a mbíonn siad cupla bliain ann. Is furasta leo a dhul ar gcúl.

Dris bhuineann — an dris chaol agus gan deilgne cho mór uirre leis an gceann fireann. Is uirre a bhíos na sméara. Is cineálta í ná an dris fhireann

Dris-chasáin: dris ar bith agus a dhá cheann ins an talamh.

Dris choille (cf. driseachán)

Tá driseachaí as éadan ann / Tá sé faoi dhriseachaí uiliog / Tá an tsáinn siúd ar fad faoi dhriseachaí. Chairthigh siad amach ann le blianta beaga anuas, cheal a mbainte / [Níl aon-gharrdha ag gabhail linn nach bhfuil lomlán le driseacha] / Níl rud ar bith dhá bhfuil ag fás nar chuir Dia maith eicint innte. Má's í an dris féin í, déanfaidh sí ursachaí agus gadrachaí agus simléir agus bonn cruache. Diabhal mé gurb iomdha rud a dhéanfadh sí dhá gcomhairtheá suas anois é / Dhá bhfaightheá dris roighin fhireann, 'sí a dhéanfadh ceart é. B'fherr í ná maide. Le driseachaí a thugadh muid amach na bruic uiliog fadó / [Tá sé ag baint driseachaí le h-aghaidh bonn cruach choirce] / Dhá bhfaighteá crígh a mbeadh driseachaí stalcánta innte 'siad a d'fheilfeadh duit faoi chomhair an tsimléir. / [Bhí mo shean-athair ag teacht abhaile oíche Shamhna fadó. Tháinic an púca faoi annsin thiar i nG. Bh. D'árduigh sé leis é agus níor chomhnuigh sé gur chaith sé isteach i gcrígh driseachaí é thiar faoi'n bP. (féach crích) / Tá an garrdha gleannach anois in aon-charra amháin driseacha. Chonnaic mise an t-am nach raibh aon-dris ag gabhail leis, ach a mbíodh sé saothruighthe 'chaon tríomhadh bliain. Ach leig an fear seo atá ann anois i léig é. Is maith an stócáil nar mhór a dhéanamh ann anois, le go bhféadfaí a chur] / Níl aon-ghna aghad an t-aistreán sin a thabhairt ort féin. Má bheireann na driseachaí siúd ort, ní thiubharfaidh tú falach de do cheirteachaí slán as choidhchin. Má's cam díreach an ród 'sé an bóthar mór an t-aithgiorra, a mhic ó. / Níl liobar leathair fágtha orm ag driseachaí ó maidin. Bhí muid ag fiadach indiaidh coiníní soir annsin /

bhí sé cho maith dhuit a bheith ag caint le dris le bheith ag caint leis = ní thiubharfadh sé aon-áird nó aon-toradh ort; is duine do-chomhairleach é / [Ara ab é sin riu. Bhí sé cho maith dhuit a bheith ag caint le dris len a bheith ag caint leis sin. Níl sé gabhthach le comhairle ar bith. Oibrigheadh sé leis. Múinfidh an saoghal é.]/ Tá paicle amhlóirí annsin thíos agam, agus bheadh sé cho maith dhuit a bheith ag caint le dris len a bheith ag caint leo. Níl ann ach a scaoileadh isteach i gcluais agus amach ins an gcluais eile. Chaith mé eádarshuth indé ag iarraidh a gcoinneál anoir ó'n S. ach mo chreach. Is beag an áird a thiubharfas siad sin ar mo ráidhte-sa / [Go dtugaidh Dia ciall duit! Níl tú ach ag cur do chuid cainte amú leis siúd. Tiubharfaidh sé toradh ort go deimhin. Bhí sé cho maith dhuit go díreach glan a bheith ag caint le dris len a bheith ag caint leis siúd. / An bhfaca tú aon-diabhlánach ariamh is neamh-áirdeamhla ná P. siúd. Bhí sé cho maith dhuit a bheith ag caint le dris le bheith ag caint leis. Chaithfeá uair ag cur caoi ar rud eicint dó, agus an uair a bheadh sé ceartuighthe ar fad agad, sin é an uair adéarfadh sé: "céard deir tú" / Thug sé soiscéal do'n inghin faoin a bheith ag dul chuig na céilidheachaí, ach mo léan géar, b'fhearr dó a bheith ag caint le dris ná a dhul ag bacadh leis an ainne bhradach siúd. Baoghal uirre siúd fanacht ó chéilidheachaí]/

Tá tú in do dhris = páiste nó duine cantalach; amhlóir de dhuine; duine a mbíonn údar fuasaoide i gcomhnuí aige, nó a bhíos ag cothú achrainn; déarfaí go h-áird le páistí go mbíonn siad "cho cantalach le dris", ach duine ar bith atá coilgneach, agus deacair baint nó teangmhachtáil leis, bíonn sé in a dhris (nó in "a dhris-chasáin" scaithtí / Nach hí an dris i gcomhnuí í = cantalach; cho luath agus a bhainfeá léithe nó a dtiocfá salach ar a cúrsaí nó ar a bealach féin, d'eireochadh sí chugad in a coileachín / 'Sí an dris de ghearra-chaille is measa a chonnaic mé ariamh í. Níl ort ach méirín fhliuch a leagan uirre agus beidh sí eirighthe agad in a stuithneachán / [Ná bain léithe sin chor ar bith. Dris cheart í sin, le araoid ar bith a chur uirre. Chonnaic mé thíos ins an teach an oíche cheana í, agus dheamhan bean ní ba mheasa ná í, an uair a d'iarr a máthair uirre a dhul i gcoinne aistir uisce. "Breagh nach n-iarrfadh sib é sin" adeir sí shul (dh)ár shuidh mé síos. Nach mé an truagh-Mhuire agaibh, maidin agus trathnóna." B'fhearr

suidhe síos chois na teine ag breacadh a luirgne ná eirghe suas ag déanamh a gna / 'Sé an dris chéadna ag amhlóireacht i gcomhnuí é. Ní raibh ann an trathnóna faoi dheire ach gur thug budóg le P. Mh. sracadh thar claidhe in a chuid coirce, agus thosuigh sé ag gabhail le buile. Cé'n brigh dhá mbeadh foghail déanta aice, ach ní raibh / [Sheas mé oíche ar a cois thiar ag céilidhe tigh T. Ph. agus dhá bhfeictheá an strainc ghangaideach a tháinig uirre. Is mó dhá fhonn a bhí uirre shílfeá, mé a ionnsuidhe. Siúd í an dris chantalach. Is aoibhinn do'n té a dtiocfaidh brat pósta air léithe. / Bhí an dris chantalach sin thiar ag an S. ann, agus gan neart ag duine breathnú cam air nach mbuailfeadh grúaim é. Siúd é an diabhal a dteastóchadh an druimeáil uaidh go géar. Gheobhaidh sé é muis má choinnigheann sé na tighthe ósta taitighthe as seo go Nodlaig. Tá dream a bhí i Sasana ag dul tímcheall anois agus goin orra ag tóruigheacht achrainn] / 'Ar ndú, ní fhéadfadh aonduine aon-cheo a iarraidh ar an dris bhradach sin. B'fhéidir go bhfuightheá leat é ar sheol na braiche ach níor dhóighide sin, ná é a dhul in do pháobán, dhá n-eirigheadh leis múisiam ar bith a bheith air ach a ngabhthá aige / [Tá tú in do dhris chantalach annsin ar leic an teallaigh ó mhaidin agus gan goir ag aon-duine eile an teine a thaobhachtáil agad. Is óg atá tú ag tabhairt droch-fhaisean faoi deara duit féin. Má leanann duit, caithfear an teach a fhágáil ar fad fút féin. Ní bheidh aon-ghoir ag aon duine eile seasamh leat. Diabhal goir muisé] / Diabhal bréag nach dona an áit a bhfuil a chosa dhá thabhairt. Ní dhéanfaidh sé morán tigheachais leis an dris sin. Ach ní fiú biorán í le h-ais na máthar. Ach a dtosuighidh an bheirt aca ag gabhail dó, is fear réidh é ... Ní phósfainn í, dhá bhfaghainn dúithche an C. bronnta orm léithe. / Ara dris de chantalóir a bhí ann 'chuile lá ó rugadh é! Deile. 'Ar ndú an uair a bhí muid in a (: ar) mbrightín (: bithin) óg fadó, agus muid ag caitheamh dairteachaí le chéile ar na portaigh th'éis an dinnéir, mo chroidhe ná raibh ag an diabhal go spréachfadh sé dhá mbuailtí scrath air. / Diabhal cailleadh ar bith ar an bhfear ach maidir léithe féin dris fhireann í. Ní bhainfeadh Eire bheag ná Eire mhór aon-cheart di ... Tá sí spleádach go leor mar sin ag dul an bóthar, ach féach léithe é go bhfeicidh tú. Sin é an uair a gheobhas tú le léigheamh é. / Is geall le dris fhireann

é tá sé cho coilgneach sin. Is deacair é siúd a bhearradh aon-uair.

Sceannadóir ceart é. Rud ar bith nach bhfeilfidh dhá bhealach féin, níl aon-ghoir agad a shamhlú leis. Má shamhluigheann beidh rud ar a shon agad / An dris fhireann fhéin níl sí cho crosta leis, an uair a bhuaileas an óinseamlacht é, agus buailfidh sí sin é 'chuile uair a gcuirfear triompán ar bith air féin ... [Nach bhfaca tú anuiridh an uair a chuaidh an baile ag baint na feamuinne duibhe ar an Oileán. Bhí sí faoin a mhullóig aige-san le ceathair nó cúig de bhlianta roimhe sin, ach ní raibh aon-bhaint aige di ach an oiread leis an té nar rugadh, ach nach raibh aonduine ag dul in a barr air. Ach ar an dá luath agus a ndeacha an baile fré chéile dhá baint, bhí sé i gcruth a cheangail a mhic ó.]/ Tá sé cho cantalach le dris = tá sé an-chantalach, an-chrosta ar fad. Ní féidir ceart a bhaint dó ach ag gol agus ag gárthaighil agus ag dul le cuthach / An uair nach mbíonn sé ag ámhulleacht bíonn sé cho cantalach le dris. [Tá naonbhar aca oilte anois agam, ach is mó an t-anró atá faighte agam uaidh seo ná ó'n gcuid eile ar fad, bail ó Dhia orra fré chéile. Ní theagann iabh air ach ag amhlóireacht ó mhaidin go faoithin agus ó oíche go maidin]/ Chinnfeadh ar chailleach éisc aon-cheart a bhaint di siúd. Bheadh sé fánach aice. Tá sí cho cantalach le dris. / [Is maith an chiall agamsa é má sin é do scéal. Cúigear aca agam agus 'chaon duine aca ag baint fearr a's barr de'n cheann eile. Tá siad cho cantalach le dris. Tá fhios ag mo chroidhe go bhfaghann siad an tslat scaithtí, ach má faghann féin is beag an mhaith sin. Bíonn siad cho dona ar an toirt aríst agus a bhí siad ariamh / Má tá siad cho cantalach le dris muis ní fhaca muide mórán dá gcuid cantail, agus bhídís isteach agus amach againn 'chuile oíche le bliain. Feicthear domsa nach bhfuil cor ná car ionnta. / Ní sheadóchaidh cailín ar bith ins an teach sin. Cé an chaoi a bhféadfaid -ís: paicle pháistí ann atá cho cantalach le dris. Nach bhfuil an mháthair féin thar bharr a gcéille aca, ní airighim cailíní. I leabaidh a bheith dhá ngriosáil an fhad agus a gheobhthaí teas in a gcráiceann / Ní raibh mac an aoin bheo istigh ar an mbaile sin ariamh nach raibh cho cantalach le dris. Is agamsa atá a fhios sin ó'n am a mbínn in mo bhuachaill ag M. S. Marach cho maith agus a bhí mé ar mo mhaidí, is minic a gheobhainn

daithe é. Faltanas ar bith dhá mbíodh aca do Mh. S. ormsa a
 d'idighidís é, ingeall go mbadh mé ba mhinicí a chastaí in a mbealach.
 / Dá mbeadh sí cho cantalach le dris, bainfear ceart
 di annsiúd deirimse leat. Tá an phrioc de mháthair atá annsiúd
 indon coc achrainn a choinneál len a rogha duine. Agus deir siad nach
 gcoinneochadh sí coinneal do'n inghin. Caile cheart í sin. Agus 'ar ndú
 an splíota de mhac siúd ann, chuirfeadh sé dhá chrích Mhuire thrín a chéile.
 Meas tusa nar mhór do bhean a chasfaí isteach in a lár
 sin a bheith in a h-amhus críochnuighthe leis an gceann is fhearr
 a fháil orra sin]/ Bhí tú faoi dhris anocht = duine a mbeadh rith sonais
 air i gcártaí nó a mbeadh buadh imeartha aige, déarfaí seo leis.
 Deirtear nach mór a dhul isteach agus amach fúithe — faoi dhris chasáin
 — in do chraiceann faoi thrí, agus roimh ghréin. Ní bheadh cinneamh
 -aint ar bith ort ag imirt cártaí an uair sin / Diabhal an féidir go
 bhfuil siad cluiche aríst. Chuaidh sibh faoi dhris uair eicínt roimh a
 theacht isteach daoib / Is leo aríst — is leo a mh'anam. Chuir sib an
 nathair talmhana ionnta; sin nó chuaidh duine eicínt agaibh faoi dhris
 trathnóna. Ach dhá dtapuighinnse mo ghna, bhí sé fánach agaibh an
 cluiche sin a ghnúchtáil (: gnothachtáil). Bhí mise ro-roighin ins an tabhairt.
 Sin é a d'fhága mo chosa nighte / [Tá buadh imeartha againn
 anocht ach d'eireochadh dhuinn. Chuaidh mo pháirtidhe — P. annseo —
 faoi dhris annsin thíos, i Logán an Fh. shul dhá tháinig muid
 isteach. Ní bheidh aon-oíche beo feasta nach ndéanfaidh
 duine againn an rud céadna. Is maith sportha a bhéas
 sib faoi Fhéil Pádraig seo chugainn ach a gcaithtear suas
 na cártaí]/ Ní chinnfeadh Cearrbhach na Súgán orra seo
 anocht. Tá siad ag dul cluichí fútha agus tharta. Faoi dhris
 a chuaidh na h-ealadhantóirí sin / [Ní raibh mórán call do
 dhuine a bheith faoi dhris le gnothachtáil annsin anocht.
 'Ar ndú' na h-imreoirí a bhí istigh níorbh fiú cnaipe gan
 chos iad. Dheamhan cúig ná cárta a gheobhaidís dá mbeidís
 ag an gclár go ceann míosa. Ag caitheamh mámh ar bith
 a fhaghas siad idtraipisí. Sin é a ndeis ó a tháinig
 oíche]/ Mara ndeacha tú faoi dhris tá easarlúigheacht eicínt
 agad le na cártaí. Cé'n t-ádh atá ort go dteagann cóisir

mhámhasaí agad i gcomhnuí agus 'chuile dhuine eile feidheartha. Bí
 ins an áirdeall air annsin a Sh. faitíos a gcuirfeadh sé scailp
 ionnta. Puc amach iad / [Deir siad idir shugradh agus dháiríre
 go ndeacha M. faoi dhris. Chonnaic cuid dhíob sin soir é dhá dhéanamh
 — siar ins na taltaí gleannacha siúd ar chúla an tighe. Hébrí céard
 a rinne sé nó nach rinne (: ndearna), níor bhuach aon-duine ariamh
 air. An uair a shuidhfeadh M. isteach ag clár na h-imeartha, b'fhearr
 do 'chuile dhuine eile an uair sin eirghe uaidh. Ghnothóchadh sé ar Rí na
 Méaracán. Is minic a chonnaic mise é] / Tá muid ar an mbun
 chreidim. Ach mara dteigheamuid fhéin an cluiche ní leigfeam-
 uid an bun amach, agus beidh geábh eile air. Bainfeamuid deatach asaibh
 annsin. Is muid atá deas air! Chuaidh muid faoi'n dris anocht. Tá
 ádh imeartha orainn / [Nar thugaidh tú do lámh glan ó do thóin leat
 ná do thóin ó na driseachaí! = déarfaí le duine é a gcuirfeá
 mámh faoi agus a bhuaileadh ort é, go h-áirid dá mbeadh sé
 tráthamhail i gcomhnuí ag bualadh mámh ar foghnamh ort] / [Nach tráth-
 amhail go gcaithfeá mo dhó beag a chriogadh. 'Chuile uair dhá gcuirim
 mámh ar bith anonn agad, 'sé an díol céadna a thiubharfas tú
 air. Nar thugaidh tú do lámh glan ó do thóin leat ná do thóin ó na
 driseacha!] / [Nar thugaidh tú do lámh glan ó do thóin leat ná do thóin
 ó na driseachaí le caoi a chur ar mo mhámh breagh! Caithfidh mé
 athrú le mo pháirtidhe go mbeidh mé romhat annsin, agus gheobhaidh tú
 cothramacan síne na h-uaire uaimse annsin. Ní leigfidh mé
 an mámh féin thar mo dhorus gan snaoidhm a thabhairt dó /
 'Bhfaca tú an iarraidh a thug an bitheamhnach do mo chuileata. Nar
 thugaidh tú do lámh glan ó do thóin ná do thóin ó na driseacha leat,
 maran tú atá tráthamhail le do ghadhar i gcomhnuí. Cé'n bhrigh ach mé
 taobh léithe. Chaithfeá, mo léan, a dhul ag fiachadh orm. / Nach mé atá
 sáithteach ab eadh? Ní dheachaidh mé fút fós anocht nar thug tú
 an buille feill dom. Nar thugaidh tú do lámh glan ó do thóin
 leat ná do thóin ó na driseachaí gan dochar gan díoghbháil do mo
 chuid cártaí-sa!] / Tá an lá ins an gclaidhe agus an claidhe ins na
 driseachaí (fc. claidhe) = droch-lá báistighe / An dá rud nach gcodluigheann
 chor ar bith: dris-chosáin agus eascon. Is cuma cé'n t-am d'óiche ná de ló
 a ngabhfaidh tú thart, bíonn an dris-chasáin in a dúiseacht:

truisleálfaidh sí thú. / Bíodh a fhios agad gurb shin fírinne muis.

Ní rug aon-duine ariamh in a codladh ar eascon: I lár an mheán-oíche

beidh sí in a dúiseacht. Agus 'ar ndú mo léan, leagfaidh an dris-

chasáin thú uair ar bith d'oíche ná de ló a dtiocfaidh tú

thairti. Tuige nach leagfadh, agus a dhá cheann ins an talamh / Tá

sé in a dhris-chasáin = duine cantalach crosta; duine a bhíos i

gcomhnuí ag déanamh triompáin nó obstaic duit, nó ag cur

bacainne ort / Nach hí an dris-chasáin i gcomhnuí í = nach hí atá

cantalach. Tá sé i gceist annseo go bhfuil a cuid cantail ag cur

triompáin ort agus do do bhacadh faoi do chúis a chur i gcrích / 'Siúd í an dris-chasáin

i gcomhnuí. Ar an toirt agus a n-iarrfaidh tú tada uirre buailfidh cantal

ar an toirt í, agus tá sé cho maith dhuit eirghe as annsin / Ag an

diabhal go raibh sé marab é an dris-chasáin i gcomhnuí é. Cantalóir bradach

a eireochas 'un droch-mhúineadha leat ar an bpuínte. Níl aon-ghoir

ag aonduine tada a dhéanamh in a thímcheall sin. Nach mbainfidh sé an

mhaith as 'chuile shórt dá mbeidh fút a dhéanamh, lena chuid glamhóide /

[Ní fhaca muid ariamh í nach in a dris-chasáin a bheadh sí an uair a

thiocfadh an crudh ar an tairnge. Bhí sí thoir annsin an oíche sin

— oíche chleamhnais — agus ní raibh sí sásta leis an bpósadh, agus ní raibh

sí sásta an cleamhnas a chaitheamh in aer; agus ní bheadh a fhios ag aon-

duine faoi na bruit céard ba chor di, nó céard a dhéanfadh sí /

Sin é an dris-chasáin má fhéadann sé tada a chur as daoib le

amhlóireacht agus glaodhmaireacht. Ach ná tugaighidh áird ar bith air. Beidh sé

ar an gceird sin le sib a chur dhá (: bhur) mbuille. 'Sé a mbeadh uaidh, dhá

bhféadadh sé sib a chur ar gcúl / Níor shíl muid tada a dhéanamh ar an

mbaile ariamh nach mbeadh sé sin in a dhris-chasáin i gcomhnuí romhainn.

An uair a d'fhéach muid le na dá ghabhaltas a thabhairt d'aonduine amháin

annseo, ba mhór leis go mbeadh an méid sin maitheasa orainn, agus chuaidh

sé d'aon-úaim ag cur suas le P. a chuid féin a choinneál. Anois

aríst an uair a bhí an tsean-bhean ag teacht againn, ba mhór leis

na deich scilleacha duinn agus chuaidh sé siar do mhaol a mhainge le droch

-cháil a thabhairt orainn di. Nar agruighidh Dia air é. Ní fhéadfadh

muide a bheith buidheach dó ar chaoi ar bith. / 'Sí Sasana

an dris-chasáin. 'Deile. Go mbuailtear Sasana, ní fheicfidh tusa

aon-lá suaímnis ar fud an domhain. An bhfaca tú aon-lá ariamh

nach ag ollmhuchan scléipe a bheadh sí. Agus gheobhaidh sí na h-amadáin
 annsin ar fud an domhain len a tárrtháil an uair a bhéas sí i
 dteannta. Níl agad ach breathnú uirre. Cé na fir fabhairne
 atá aice indiu ... / Nach maith a chaithfeadh M. a bheith in a dhris-
 chasáin. Ní fhéadfadh sé a theacht le comhar cho maith le duine.
 'Chuile lá ariamh ba shin é a bhealach. An uair a bheadh 'chuile dhuine
 sásta a theacht suas ar aon-fhocal amháin, chaithfeadh seisean a
 scéal féin a bheith aige. Ar chuala tú ariamh é: fear i mbaile
 nó baile i bparáiste]/ Bhí an cine céadna — Cloinn Mhac C. —
 in a ndris-chasáin ar mhuintir an bhaile seo ariamh.
 Ní raibh goir aca a dhul siar nach mbeidís eirighthe rómpa le dual
 na druinne a bhualadh orra, agus ar an gcóir chéadna dá dteighidís soir
 idir ord agus inneoin /

Deir siad go bhfuil driseoga na caorach ar an bhfás bliana is
 mó le fáil ach dris na coille (fc. driseachán, driseoga)

Drisín, Driseog = dris bheag. Tugtar driseoga in áiteacha ar
 dhriseacha, agus driseog ar dhris (Achréidh — áiteacha ann). Fc. driseach-
 án.

Driseach, Drisíneach, Driseogach = aidiachta as dris, driseog, drisín.

Driseach, driseogach = áit a mbeadh driseachaí ann.

Drisíneach: cantalach, coilgneach, oilbhéasach, crosta, olc.

[focal cuingir le cantalach nó ar a aghaidh féin]

Áit an-driseach (driseogach) é / Tá an ruta sin siar dubh-dhriseach.

Breaclachaí agus crígeannaí ar fad é / Tá sé achrannach driseach. Badh

é mo chloch neart é mo bheanna a thabhairt liom as chor ar

bith / Sin é an áit a bhfuil tabhairt-amach na mbroc ins na

clochair dhriseacha sin siar. Rinne muid an-sladadh orra anuiridh

ach tá an áit beo leo aríst. Ní féidir a gcoinneál ídighthe /

Tá creigeanna driseogacha annsin thíos agus tá siad lom-lán le

sionnaigh. Bíonn daoine ag loscadh leo 'chuile lá ach má bhíonn féin is

beag an mhaith sin. Tá na na sionnaigh sin an-bhiseamhail, ach an

oiread lena coiníní / Talamh driseach atá aige fré chéile. Dá nglan-

taí é siúd agus na driseachaí a tharrait as na lúdrachaí, dhéanfadh

sé togha talamh cuir. Ach mo chreach mhaidne, ní réidhteachaidh sé siúd é /

Tá sí cantalach drisíneach / Tá clann aige agus clann atá cantalach

drisíneach. 'Séard a bhí le déanamh leo na scairteachaí a bhaint asta len

a mbuailfí orra. Ní shuaimhneochaidh tada eile iad / Is iad is drisínighe

chantalaighe dhá bhfaca mise ariamh. Níl aon-mhaith a bheith dhá mbualadh.

Tá an oiread buailte orra agus a mharbhóchadh múille ach cé'n mhaith sin. Níl

aon-tsuaímniú indán dóib ach suaímniú amháin: 'chaon nduine aca a

chur in ísle-bhrigh le droch-iarraidh / Ní bheadh aon-ghoir agad é sin a

thabhairt in áit ar bith tá sé cho cantalach drisíneach sin. B'fhéidir

gur tosuighe ag gol agus ag gárthaighil a dhéanfadh sé agus thú a

náiriú. Ní bheadh sásamh ná séanadh air mara dtugainn chuig an Aifreann

é Domhnach annseo imbliana, agus ní cheideonainn ar a bhfaca mé

ariamh é an uair a bhí sé déanta agam. D'áitigh air ag blaodhach agus ag

blaidhriúch, gur thug sé aghaidh an tseipéil orm. Ní thiubhrainn

deoir fhola le náire / Is beag an dochar dhóib a bheith thar bharr a gcéille

féin má bhíonn an t-ál siúd atá aca cho cantalach drisíneach i

gcomhnuí agus a chonnaic mise. Ba "show" iad an oíche a bhfaca mise

iad. Bhí siad i gcruth an teach a thógáil dá lúdrachaí 'chuile phuinte.

Mo choinsias bhí faitíos orm ins an deire fanacht istigh chor ar bith. /

Nach diabhailtá drisíneach atá sí anois, a bheith ar an gceird sin ar feadh na h-oíche. Shílfeá go mbagróchadh duine eicint uirre, ach chreidim gur beag an mhaith bagairt uirre. Dhá ndéanthá ní bheitheá ach ag borradh léithe. Is aoibhinn do'n té a gheobhas í dar fiadh / Marach cho drisíneach agus atá M. is iomdha fear a thiubharfadh amach ag damhsa í, ach níor dhóighide cleas di dhá dtugtaí, ná tosúighe ag léigheamh ar an té a thiubharfadh amach í. Sin nó pus cho fada le ráithe an earraigh a chur uirre féin ar lár an urláir. Dar príosta ní thiubharfaidh fear ar bith amach í ar chuntar de'n tsórt sin / Beidh sé in a árd-cheann amach annseo agus cho drisíneach agus atá sé cheana féin. Bhí muid thíos ann an oíche cheana agus bhí sé ag ealadhain le slat-mhaide a bhí aige agus fhobair ná gur bhain sé an tsúil as M. B. leis, hébrí cé'n sórt sníomh a bhí aige air. Rug an mháthair ar an maide len a bhaint dhe, agus ba é an droch-pheata é. Thosuigh sé ag gabhail ingeallta a mhic ó, agus ar éigin a cuireadh foighid ar bith ann an uair nach bhfuigheadh sé cead a chomhairle féin. Nach gceapfá go bhfuil sé sin drisíneach! / Nach drisíneach an mhaide dhuit é riu. Fear buile gan bríste! Is mó go mór an bhrath atá agam liúradh buailte a thabhairt duit leis an taghdghail sin a bhaint asad. Gheobhaidh tú é dhá fhada go dtí é, agus má fhaghann féin ní bheidh leath an chirt leat / Duine drisíneach mar sin, níl agad ach é a bhualadh d'aon-iarraidh. Sin nó leigeann dó ar fad. Maidir le bheith ag cothuigheacht achrainn leis, ní bheidh tú ach dhá spreogadh tuilleadh. Nach bhfeicim annsin thíos é 'chuile lá ins an tseachtain ... /

Drisínteacht: ainm-fhocal, buineann, freagartach do'n aidiacht drisíneach. (fc. drisíneach). ["drisíneacht" — scaithtí]

Ní scarfaidh an drisínteacht léithe siúd go scarfaidh an ball dubh leis an bhfeadóg. Ghreamuigh di a bheith drisíneach. Ní raibh mórán gaisce ar a h-athair féin go ndéanadh Dia grásta air / Má's cúrsaí drisíneacht' é, níl duine ar bith cho drisíneach leis an amhalóir de ghasúr atá aice féin. Chloisfeá thiar adtuaidh ag screadach amantaí é. Amanntaí eile, tosúigheann sé ag diablóireacht, agus do pháiste cho h-óg, dar príosta 'sé atá deas air.

Drillín = ainm-fhocal; buineann; uimhir iolraidh drillíní

Drillín (d'r'íl'ín' : drithlín?) = driog, saighead, ga, creaithtí, "meanai",
driúillín, múnóg nó braon beag alluis, fola agus eile (níor chuala mé leas dhá
baint as ach is an iolraidh; cé's moite de'n uair
uair a mbíonn allus, fuil, nó a leithidí igceist).

Tá drillíní fuaicht ag dul thríom = drioganna, saighdeanna nó
creaithtí fuaicht / Tá mé deallruighthe. Níl aon-phuinte ó a tháinic
oíche nach bhfuil drillíní fuaicht ag dul thríom. Breagh nach gcuir-
eann sib síos dabhach mhaith de theine? / [Tá drillíní eicint ag dul
thrí mo chois, maran iasc beo é. Sin nó drillíní fuaicht / D'aireochthá
drillíní ag dul thríot féin leis an gcodladh driúilic sin. Deir
siad gur h-olc é, dhá bhfaightheá buille 'san gcois agus é ort / D'ól
mise feánach poitín thuas ar bhainis inghean Ph. agus chaith mé
cheithre oíche ar neamh-chodladh dhá bharr. Níl aon-phuínite dhá mbeinn
ag tuitim in mo chodladh, nach n-aireochainn drillíní ag dul
thríom, agus dhúiseóchainn suas agus dheamhan tionúr a thuitfeadh
ar mo shúil go lá aríst. Níl aon-duine dhár theangmhuigh sé leis
nachar eirigh an cleas céadna dhó] / Ní airighim tada thíos san áit
a bhfuil an lot anois. Tá an phian bodhruighthe uiliog ann. Ach tá
drillíní an tsaoghail mhóir thuas annseo in mo cheathramha
agus suas in mo thaobh / [Tá drillíní seaca in mo chuid fola. Ní hé
a mhalrait atá ann. Tá sí ag reodh nó diabhal eicint. / Chuaidh
drillíní gliondair thríom ar an dá luath agus a bhfaca mé é. Ba bheag
an dochar dhom agus nachar leag mé súil air cheana le h-ocht
mbliana déag — h-ocht mbliana déag go lá Fheil' Muire seo
chugainn ó d'imigh sé] / Gabhfaidh drillíní faitís ann ach a gclois
-idh sé an scéal sin déarfainn, agus go dteighidh cheana! Dheamhan
mórán scéil an ceann céadna / Chonnaic mé an sonda romham ar
an mbóthar agus méid bó ann. Nár leigidh Dia go gcuirfinn bréag
air, cé brí céard a bhí ann! Ach bhí rud eicint ann. Nuair a chuaidh
mé cho fada leis an áit a raibh sé dheamhan toirt fiadh na fionnóige
a bhí le feiceál. Chriothnuigh mé is 'chuile mhíle ball ag gabhail liom,
agus chuaidh drillíní faitís thríom. Rinne gruaig mo chinn slat-
achaí, agus bhí an fuar-allus (: forallas) amach thríom ar an

toirt boise. Níl a fhios agam anois ná an uair sin, cé'n
 chaoi ar shrian mé aníos go teach é, ach níor thúisce istigh mé
 ná a bhí mé tuithte i meirbhthean / [Tá drillíní eicínt in mo
 chloigeann, mar ab iad na fiabhrais bheaga atá do mo
 bhualadh, an rud a bhuaileadh N. Ph. 'chuile oíche
 nach mbíodh tobac aige an t-áirneán seo caithte] / Pianta fáis
 atá is na drillíní sin. Ná tabhair áird ar bith orra. Tá tú ag
 méadú fós bail ó Dhia ort! / Bhí mé ag preabadh le drillíní
 faitís. Ní raibh a fhios agam cé'n puínte a ngiorróchadh
 sé liom le failm de'n tuaigh // Tá drillíní alluis leis = braoiníní.
 Ní bheidís mór / [Dhá laghad an méid sin chuir sí drillíní alluis leat.
 Is furast' aithinte an neamh-chleachtadh ina dhiaidh sin! Dhá dteag-
 thá annseo 'chuile lá is gearr go mbeitheá déanta ar an obair /
 Meastú an raibh sé ag troid? Diabhal mé go raibh drillíní fola
 leis ag teacht anoir dhó. Ba chosamhail é le fear a bheadh th'éis
 fuil a ghlanadh dhá éadan] / Tá drillíní fola is 'chuile áit
 ort. Is geall le stealla t'éadan. Breagh nach ndearna tú
 réidhteach leat féin, agus thú féin a bhearradh ceart. An iomarca
 forú! / Th'éis cho fuar agus a bhí an lá diabhal mé go raibh corr-dhrillín
 alluis leis. Ach ní fhéadfadh an bhruilleach siúd gan allus a bheith leis
 dhá mbeadh sé ar bogadh indabhach uisce fuair / Deir siad gur
 baineadh corr-dhrillín fhola as lá an aonaigh. Ba diachta dhó
 mara mbaintí, agus é ag imeacht ag cothú achrainn ar feadh an lae / [Uaidh
 seo amach anois, ó thioctas séasúr na dolaidheachta, feicfidh tú
 corr-dhrillín phórtair len a bhéal. Caithfidh sé corr-bhradán asta] /
 Pórtar a bhí ann. Nach bhfaca mé drillíní pórtair ar an gceaintín /

Drilleach (: d'r'il'əx): aidiacht: geiteamhail, giongach, scéineamhail,
 faiteach, scáthmhar, tugtharach dhá bheith ag preabadh agus ag geiteadh,
 agus a bheith priaclach. [nervous is na ciallanna atá annseo de'n
 fhocal]

Tá an capall sin an-drilleach ar an mbóthar ó'n uair úd ar
 theangmhuigh an mótar léithe. Dheamhan uair dhá dteigheann

sí thar an ngiódán sin ó shoin, nach mian léithe baint as. Amann
-taí ní féidir a béal a bhaint di chor ar bith / Shílfeá gur duine
an-drilleach í. Diabhal mé go raibh gacha le geit agus léim aice
ansin ar an gcathaoir, agus go sílfeá go ngabhfadh sí d'amhóig
thríd an bhfuinneoig puínte ar bith / [Nach drilleach an mhaise di
é. Níl ort ach do lámh a chur in a goire, agus eireochaidh sí de chothrom
talmhana ar an toirt. Diabhal an dinglis é ach an oiread. Is iomdha
duine a bheadh dingliseach nach mbeadh ar an gcaoi siúd / Is mise a bhí
drilleach an t-am a raibh an chóisir bhainseachaí annseo ar an
mbaile againn. D'ól mé ionlaoighis phocaide. Ní le linn na mbains
-eachaí féin is mó a d'ól mé é, ach bhíodh searrachaí beaga eile
ann nuair a bhíodh na ráigeannaí móra thart. An lá th'éis
bainis T. Sh. chaith mé féin agus é féin agus M. B. an lá thuas 'sa teach
aige ag críochnú tsearróigin a d'fhan d'fhuighleach ó'n
oíche roimhe sin. Chuaidh mé síos trathnóna deireannach le gráinne
tobac a fháil. Bhí sé in a oíche dhubh orm ag Áirdín an Fh. Diabhal
mé gur thosuigh na claidheachaí ag teacht amach rómham ar an
mbóthar, agus go raibh 'chuile shonda dhá raibh mé a fheiceál ag
baint geit asam. Tabhair fear drilleach orm! Bhí mé tuilleadh agus
mí shul a bhí mé agam féin ceart]/ Tá mé an-drilleach anois le
tamall hébrí céard atá ag dul dom. Níl mé indon comhnaí a
dhéanamh in áit ar bith. Tá mé cho priaclach len a bhfaca tú
ariamh agus ní lughar liom an saoghal mór ná a dhul a chodladh 'san
oíche. D'fhanfainn in mo shuidhe go maidin, marach leisce a
bheith orm daoine a choinneál ó chodladh. Bíonn scáth orm roimh
an dorchadas / [Tá an madadh sin drilleach ar fad ó a thosuigh
an cuthach sin — na "fits" — ag tidheacht air. Is gearr uaidh ruaig
eile dhíob muise. Aithneochaidh tú air é, nuair a bhéas siad ar
bheidhil a theacht air. Bíonn sé ag imeacht drilleach ar fud
na sráide gan comhnaí a dhéanamh in áit ar bith. Bíonn na
súile an-ghlórach aige freisin]/ Tá sé an-drilleach anois má
chloiseann sé torann binn ar bith. Is maith a chuaidh an ceaintín
dó a chur ar a dhrioball. Thug M. Sh. G. ceaintín amach an lá faoi
dheireadh agus thosuigh sé dhá 'sbáint dó, mar dhóigh dhe, go raibh sé ag dul dá
chur ar a dhrioball aríst. Well scuab sé mar bheadh glas-mhíol Márta ann! /

Dorugha = ainm-fhocal, fireann, uimhir iolraidh = druifí

Dorugha: [drū; dorū Árainn; drīfʰ] = (i) corna sreangáin nó ruadhóige a leigtear le rudaí a thomhais — ballaí, iomrachaí, cruacha, claidheachaí agus rl. — nó len a chur leo len a ndéanamh díreach. (ii) corna sreang-áin nó ruadhóige a bhíos ar shlatacha iascaigh nó ar ghliondaí nó ar spilléid i gcomhair iascaigh. Tá an dorugha cloiche, an dorugha luaidhe, agus an dorugha piléir ann (: bíonn na meadhchain sin ar na druifí sin) i gcomhair iascach ar an gcarraig, nó iascach bhallach ar an stupóig, nó ar an meath bhallach, nó i mbáid seoil, agus an dorugha marbh (: dorugha gan meadhchan ar bith) a bhíos le h-aghaidh ronnach, mangach agus rl. ar an stupóig, ar an meath-bhallach, nó ar an meath mhóir. Iascairí a bhíos i gcurraí nó imbáid a mbíonn iomradh orra 'sé an dorugha marbh a bhíos aca go h-iondamhail.

Tá sé cho díreach le dorugha = an-díreach / Dhá gcuirthea dorugha leis anois, ní fhéadfadh sé a bheith níos dírighe / Ní mór dorugha le na ladhracha siúd a shocrú agus a tharraint amach / Mara gcuiridh tú dorugha leis, ní bheidh aon-chaoi rathamhail agad air, ná dheamhan caoi / Fear an-phuinteáilte é. Cuireann sé dorugha le na cruacha i gcomhnaí / Seol leat mar sin. Ní fhéadfaidh an dorugha aon-bhréag a dhéanamh. Fágamuid faoi é / Dorugha cloiche a bhí agam. Níor chuir mé an luaidhe sin ariamh suas ar an gcarraig / Dorugha marbh a bhí aige. D'eile. 'Ar ndú' níl tú ag ceapadh gur dorugha cloiche a bhí aige amuigh ar an meath mhóir. Is baramhail an t-iascaire a dhéanfá-sa / An gcreidfeá gur mharbhuigh mise bromóig cheana le dorugha marbh i stupóig Charraig Mh. agus mé ar na mangaigh. Is do-chreidthe an scéal é ach marbhuigh-eas. B'iongantaighe liom féin é ná an sneachta dearg. Fhobair dom rith chladaigh a thabhairt orm fhéin de léim ingeall air / Níl a fhios agamsa nacharb é an dorugha marbh ab fhearr leis an iascach carraige fhéin ar na corachaí domhaine sin. Tugann na clocha go tóin iad, agus dheamhan breac ar bith a chothuigheas na puill dhomhainne sin an tráth seo 'bhliain ar chaoi ar bith. Ag rith idir dhá

uisce go barr cladaigh a bhíos siad // Tá an rud seo as
dorugha (drú) = tá sé as cor; tá sé in aimhréidh; tá ainleog
ann agus rl. (rothar, snáth danra, meaisín ar bith, agus rl.) / Scread
chasta ort! Leig dó ar fad. Is mó atá tú a mhilleadh ná a leasú
faoi. Tá sé as dorugha agad / B'fhurast' aithinte dhuit nuair
a chuaidh tú ag fágáil do rothair aige sin le deasú gur
as dorugha a bheadh sé. Aineolaidhe é sin cho mór liom
féin / [Tá an snáth ar fad as dorugha agad. Tá sé de bheith
ort go gcaithfidh tú rud a mhilleadh i gcomhnaí. Meastú
tuige? / Ara tá an sean-ainsiléad seo as dorugha aríst.
Caithfidh sib a thabhairt ag duine eicínt a dheasóchas é /
Chuir mé isteach oibreachaí an chluig uilig ceart facthas
dom, agus bhí sé ag imeacht, agus aindeoin sin tá sé as
dorugha aríst] / Diabhal an féidir go bhfuil sé (: peann) as
dorugha aríst ort. Tuilleadh glugair aige! Níl sé ag tál
ceart an eadh? Ní bheadh a fhios ag duine cé'n marach atá
chor ar bith air / Leag sé an simléar sin cheithre h-uaire
agus bhíodh sé as dorugha i gcomhnaí, th'éis a dhichill. B'éigin
dó eirghe as issan deireadh, agus cead a thabhairt do S. a dhul
in a éadan. Má chuaidh féin, níor fhan aon-fhuigheall air 'na dhiaidh /
Cailleadh an dorugha agus an dubháin ort! = [fc. caill, cailleadh]

Dúbhán: Ainm-fhocal; fireann, geineamhnach uathaidh: dubháin. Ainm-
neach iolraidh: dubháin; dúbhánaí i gciall a (ii) agus dúbháin freisin.

Dúbhán: (i) giota iarainn agus é camta agus loiseac agus frídín air, le cur ar
shlat iascach nó ar dhorugha le iasc a mharbhú. (ii) cuid de dhuine, nó
de bheithidheach: kidney. (iii) dubhán ceannchosach: bláth. (v)
dubhán alla: feithidheach: spider. (fc. freisin gath dúbháin, gath).

Is iomdha cineál dubháin ann — dubháin charraige, dubháin locha, dubháin
spilléid, dubháin cheathramhan, dubháin mhangach agus rl. — de réir na
háite, nó an chaoi a bhfuil duine ag iascach (fc. ceathramha, spilléad
agus rl.) / Caithfidh mé cupla glinne a fháil l'aghaidh dubháin /
Bhris sí loiseac an dubháin, bhí sí cho mór sin / Caithfidh mé

glac dhúbáin charraige a fháil. B'fhéidir go gcaithfinn cupla urchar
 iascaigh ach a mbeadh an Chincís thart / Dheamhan a raibh frídín
 an dubháin i bhfastós ann chor ar bith, ach choinnigh sé in a dheidh
 sin é. Níor mhór dhuit sracadh a thabhairt faoi ar an bpuinte nó
 bheadh sé uait. D'imigh dhá bhromóig ormsa indiu le buille marbh /
 "Sionnach ar do dhúbhán; gírrfhiadh ar do bhaoite
 Agus nar mharbhuighidh tú aon-bhreac nó go dtigidh lá Fhéile Bríde" (: caint
 a chaithtear ag magadh faoi iascaí agus iad ag dul chun an chladaigh.
 Ní mó ná go maith a thaithnigheas sí le cuid aca, agus an t-iascaire
 a bheadh pisreogach d'ionntóchadh sé abhaile aríst) / Chuir sé a dhubhán
 ann = sháith sé a liodán ann = rug sé thall air = d'fhastuigh sé é =
 chuir sé cluain nó dallach dubh air, nó mheall sé é / Tá a dhubhán aige
 innte = tá sí bréagtha aige / Seachain a gcuirfeadh an póilí a dhubhán
 ionnad = an mbéarfadh sé ort / Má chuir M. a dhubhán i gceann an
 tighe seo, ní fheicfidh tú 'sa mbaile anocht é. D'árduigh sé
 leis ag céilidhe in áit eicínt é / Breagh ar thug tú cead dó dubhán a
 chur ionnad. Nach bog a fuair sé thú! / Theastóchadh riar dubháin
 cheathramhan l'aghaidh na curraige // Tá a cuid eochraí ar bharr an
 dubháin aice = tá a cuid eochraí ar an dubhán aice = na h-eochraí
 atá is an bportán síoda agus isan bportán ruadh, baoiteáiltear
 dubháin bhallach, agus dubháin eile leo. Bíonn siad dearg agus follasach agus
 an-tóir ag an iasc orra. Is minic gurb idteanta baoite eile a
 chuirfí eochraí na bportán: daba dhíob a bhualadh amuigh ar
 cheann an dubháin go dtiubharfadh an t-iasc faoi deara é. Cuir-
 eann iasc cronuighe ionnta ar an meath-bhallach go
 h-áirid; mar tá go leor fáis ann ar thóin na fairrge. Is dhá réir sin
 a bhíos a cuid eochraí ar bharr an dubháin ag an iascaire. Ach bíonn
 a cuid eochraí ar bharr an dubháin freisin ag bean a bhíos ar a
 mine-ghéire ag iarraidh cluain a chur ar fhir. Bíonn taidhbhse innte
 má fhéadann sí. Ní cheileann sí slacht ar bith dhá bhfuil innte. Gléas-
 ann sí í féin ar áilleacht. Cuireann sí púdar agus smearadh béil agus eile
 uirre féin / Nach h-í atá gléasta! Dar príosta tá a cuid eochraí ar
 bharr an dubháin aice ar chaoi ar bith. Is miniar (: méanar; mo-ghéanar)
 do'n té a gheobhas í. Tá maith uirre thar bhean ar bith eile! /

Nach hí an tseoid í! Dar mo choinsias mara bhfaghaidh sí fear níl a fhios agamsa cé'n súisín é. Ní cheal a shaothruighthe é ar chaoi ar bith mara bhfaghaidh. Tá na h-eochraí ar fad ar an dubhán aice ar aon-chor / Ná bac le na puncáin sin. Diúltaigheamuid dóib! Chuirfeadh cuid aca an chluain Mhuimhneach ar naomh. D'eireochadh dhóib, agus a gcuid eochrachaí ar fad ar bharr an dubháin aca / Tá béal sáthach smeartha ar an ágóidín ar chaoi ar bith. Déarfá go bhfuil na h-eochraí ar an dubhán aice. An tsuarógín! Ach is cuma sin. Gheobhaidh sí fear feicfidh tú féin air. Níl tada eile ag cur síos léithe / Go dtárruighidh Dia sinn! Dheamhan liobar fíonnaigh ariamh ar a mal. Agus is geall le deargadh tiaraighe a béal! Sin í an cailín a bhfuil a cuid eochraí uiliog ar bharr an dubháin aice! Nar theighidh sé 'un tosaigh ná 'un tairbhe di muis, gan díobháil gan dochar duinne / Splanctha indiaidh fir atá an chlann inghean sin uiliog aige. Ó dheamhan buille maitheasa a ghníos siad ó mhaidin go faoithin, ach ag breathnú orra féin i scatháin agus dhá ndéanamh féin suas. Buailleann siad amach ag spaisteoireacht, má's fíor dóib féin annsin trathnóna, agus a gcuid eochraí ar an dubhán aca. Chuala mé nach bhfuil spré ag mac L. seo thiar indiaidh an scaoinn árd sin atá ann. Diabhal bréag nach mbeidh féirín aige muis //

Dubhán ceann-chosach = luibh nó bláth a bhíos ibhféar. Tá sé ag dul i gcosamhlacht le cuid de na sailíní cuach. Pansey nó heartsease é i mBéarla measaim. Tugtar tae maide agus tae an chnuic air freisin.

Dubhán Alla: feithideach nach bhfuil neamh-chosamhail le ciarógaí as a gcolainn, ach go bhfuil h-ocht nó naoi de streilleadhachaí móra fada asta leis an téad a fhigheachán is cosamhail, nó le míoltógaí agus cuileogaí a sháinniú. Tá dhá chuid is an gcolainn féin: cabhail, agus cuid eile amuigh mar a bheadh cloigeann ann. Deirtear gurb iad na dubháin bhuineanna a ghníos na téadrachaí. D'fheicfeá sórt ancoire amuigh aige ar na téada. Bíonn áiteachaí i dtighthe, agus i sciobóil, mara gcoinnighthear síor-ghlanta iad, faoi leabthachaí agus faoi théadrachaí dubhán alla as éadan. Is minic a d'fheicfeá na téadrachaí amuigh ar ghéagáin crainn nó is an bhféar freisin. "Tá an áit ar fad faoi leabthachaí dubhán alla" adeirtear. Chítear an dubhán alla ag snámh scaithtí. Deirtear an uair sin go gcuirfidh sé éadaighe nua chuig duine.

"Tá an dubhán alla ag snámh. Cuirfidh sé éadaighe nua chugad."

"Éadaighe nua riu! Breathnuigh suas annsin 'sna cúinní fea'int a bhfeicfeá aon-dúbhan alla ag snámh ionnta. 'Sé a chuirfeas na h-éadaighe nuadh chugad. Tá tú asta dhá fhuireasbhaidh." Bíonn dubháin is an uisce freisin: i locháin, i srutháin agus i bhfor-uisce //

Dubháin, Dúbhánaí = dhá spagán atá induine nó imbeithidheach ar gach aon-taobh de'n chnámh droma, síos go maith faoi na builg easnachaí. Déanamh caol fada atá orra, agus is ionnta isteach a theigheas an t-uisce as an bhfuil, agus is ann a bhíos sé idtáisce, nó go dteigheann sé thríd an bhfiodán agus thríd an gcolainn. Deirtear go mbíonn clocha scaithtí is na dubhánaí a chuireas docht fuail ar dhaoine. Is minic le daoine, agus seandaoine go h-áirid, a bheith ag fuasaoid na ndubhán. Deirtear gurb olc an rud iarraidh a thabhairt do dhuine nó do bheithidheach ar na dubhánaí. Thiocfadh sí roimhe /

Dubhánaidhe: fear a bhíos ag iascach le dubháin; iascaire.

Is ait an dubhánaidhe thú / Níl cinneadh ar bith leis in a dhubhánaidhe /

Dubhántacht: ag iascach le dubháin; ag iascach; ag saghdadh abhann.

Dubhántacht aimhris nó dubhánacht aimhris: má bhíonn bradáin i linn ag fuireach le leigean a dhul suas ar na h-áthannaí síolruighthe, cuireann saigheadóirí dubháin i bhfastós ar dhorugha, agus caitheann siad amach isan linn é, agus is iondamhail go mbíonn na bradáin ag sníomh agus ar siubhal ariamh ariamh nó go dteigheann dubhán i bhfastós i gceann aca. An dorugha a tharraint annsin, agus an bradán a chur de leathtaobh agus an cleas céadna a dhéanamh in athuair. [Bíonn daoine ar aibhneacha isan oíche freisin agus lóchrainn nó fáideógaí aca leis an mbreac a dhalladh, agus camóg a chur ann annsin, nó breith ar gheolbhach air.

Sin dubhánacht aimhris freisin. Níl sin cho tréan anois agus a bhíodh roimhe seo]/

Ná bac len a chuid maitheasa sin ingarrdha. Tá cut crochta roimhe shílfeá is 'chuile gharrdha ag gabhail leis. Dubhántacht, cliabhántacht nó foghlaeracht a bhuac sin. Ná h-iarr aon-mhaith eile air /

[Ní dheárna mé mórán dubhántacht chor ar bith imbliana — fós ar chaoi ar bith. Amach annseo b'fhéidir, ach a mbeidh am agam air /

Chaillfeadh sí thú, an dúbhántacht aimhris sin. Is meathta an cheird í, ag forcabhás ar do dhorughín agus ar do dhubháinín

annsin. An scríobaire an cailín! Sin í nach mbeidh ag dul anonn ná
 anall leo!]/ 'Sí an dubhántacht aimhris a thug bás dó. Céard eile?
 An iomarca de'n fhíor-uisce. Nach mbíodh sé thuas ar Linn na
 mBradán annsin thuas ó oíche go maidin scaithtí, thíos go dtí
 na ghuailí annsin agus an fháideoig aige. 'Ar ndú' dheamhan duine
 beo nach gcaillfeadh an obair sin /[Níl aon-bhradán ann anois, nó
 má tá 'sé cuid an bheagáin é. Tá siad árduighthe leo ag dream na
 Gaillimhe le na líonta móra. Cé'n mhaith dhuit a bheith ag caint? Chaith
 mé dhá oíche anuiridh le dubhántacht aimhris i bPoll na h-Easa.
 Dheamhan a shúil a thug mé as ach ceann. Agus m'anam go raibh
 siad ann! Ach ní bhuailfeadh aon-cheann mé. Shílfeá gur fios a
 bhí aca / Chuaidh mé soir lá ag an gcara 'Bh. Bhí brachlainn aca
 ann (: bradáin). Bhí píosa dorugha in mo phóca agus cupla dubhán.
 'Sé díol an diabhair é, arsa mise liom fhéin, mara dtugaidh mé
 ceann astaí (: asaibh) le dúbhanacht aimhris. Chaith mé amach. Diabhal
 mé go raibh mé ag cur sámhais ionnta leis an dubhán, ach
 ba é a cás céadna é. D'fhan mé annsin. "Má theigheann tú ar
 meath teirigh ag iascach" arsa mise liom féin. Bhí a fhios agam go
 mbeadh maor eicint in mo mhullach gan mórán achair. Diabhal
 easna dhíom nuair ab fhada liom an fanacht nach bhfaghann gruadhán
 mór de chloich, agus nach gcaithim amach in a gceartlár í. Bhuail
 cúpla mé in éindigh ...]/ Ná bac le do chuid dubhánacht aimhris, ach
 cuir an chamóig ann. 'Sí is siúrálte / 'Sí an abhainn sin thiar
 máithreach na mbradán. Marbhóchaidh tú ar do rogha caoi ann
 iad: coinleoireacht, dubhántacht aimhris, eangach, camóig, bealach
 ar bith is túisce agad. Chonnaic mé brúisc ag dul suas ag
 an gcara Bh. anuiridh. Isteach le péire faoi'n mbruach. 'Sé a raibh orm
 a dhéanamh mo láimh a chur isteach agus a gcaitheamh aníos. Diabhal ar
 leig an faitíos dom. Ala in a dhiaidh sin tháinic duine de na maoir
 aníos le abhainn ... /[D'eireochadh staic de bhradán leat le dubhán
 -tacht cho réidh le bealach ar bith eile, dhá dteightheá dhó mar is
 ceart. Ach tá daoine ann agus ní bhíonn a ndóthain foighde aca. Bíonn
 siad ro-uathbhásach. Ní mór leo a gcriogadh de rith agus de léim. Bheadh
 sin deas go leor, dhá n-eirigheadh leat a dhéanamh]/

Driúcaí = ainm-fhocal; fireann. Uimhir iolraidh: driúcaidheachaí.

Driúcaí: guróir; diuicín; gasúr nó seandúine a bheadh scartha ar an teine le fuacht; gasúr a mbeadh dioc fuaight air.

Nach hé an driúcaí é! / Is cuma do'n driúcaí bocht sin céard a dhéanfas sé. Tá sé ar a leabhar ag an bhfiach dubh. 'Sé an chéad duine eile é a mbeidh sib ag bualadh fód air / Níl bláth ná biseach ar an driúcaí de ghasúr sin aige ach ag dul 'un deireadh 'chuile lá /

Dathamhail = aidiacht = slachtar; go breagh; scéimheamhail; snuadhamhail.

Tá sí dathamhail / Bean an-dathamhail í / Tá sí buille dathamhail ach níl sí sáthach dathamhail aige siúd. Spéir na gréine nach mór dó / Tá sí dathamhail ach ní ingan-fhios di féin é. Tá sí leitheadach dhá réir / Is dathamhail go deo an buachaill óg é, bail ó Dhia agus ó Mhuire air / Tá sí bun-dathamhail, ach nach bhfuil siad uiliog mar sin? / Bean an-dathamhail í as a ceann aghaidh / Go deimhin muise níl sí dathamhail ná tada mar é. Tá sí ro-ruadh. Gile na ruadhcha an ghile gan bhuidheachas, adeir siad / Is dathamhail liom í le bualadh fúithe déarfá / Tabhair dathamhail uirre! / Dhá mbeadh sí cho dathamhail le Déirdre, ná le Helen fhéin hébrí cén sórt bean a bhí innte, is beag an mhaith di sin d'uireasbhaidh an spaigín / Tá culaith dhathamhail ort anois, go bhfágaidh Dia len a caitheamh thú / [Is dathamhail an t-éadach é sin, mara bhfuil indán agus go dtréigfidh sé / Tá teach dathamhail anois aige ach dar príosta ba dathamhail an chrúib airgid a chaill sé leis freisin. / Sin bó dhathamhail bail ó Dhia uirre, agus tá an-úgh bhainne aice i gcosamhlacht / Is dathamhail an gearr-chaile d'inghin atá aige, bail agus beannú uirre! / Is breagh dathamhail an fear a fuair sí len a h-ais féin. Níl innte fhéin ach suaróigín / "Is minic gránna geanamhail agus dathamhail dona" = is minic an té atá gránna go mbíonn sé go lághach síodamhail soilgheasach, agus an té atá dathamhail go mbíonn sé olc, beag-mhaitheasach, táireamhail (sean-fhocal)] / Tá sí sáthach dathamhail ag fear ar bith. Agus tá cúntanás aice le na daoine rud nach bhfuil ag cuid mhaith dhá samhail. Is minic, adeir siad, gránna geanamhail agus dathamhail dona / Cé le'aghaidh a dteastuigheann bean dathamhail uaidh

Dorcha (: durəxə): aidiacht. Ní theagann aon-athrú céime air, ach deirtear "is dorchaí" (: durəxī) amantaí.

Dorcha: meath-dubh; roint dubhach gan a bheith ro-dhubh; dúnarusach foscamaí, coimhigheach, beag-chainteach, neamh-phléascanta.
[ré-dhorcha fc. ré].

Oíche dhorcha í = dubh go leor gan a bheith fíor-dubh / Tá sí bun-dorcha shílfeá / Bhí sí meath-dorcha go maith ach ní raibh sí an-dorcha / Bhí sé buille dorcha aréir dar príosta / Is maith dorcha é th'éis gur cheart dó gealach a bheith ann. Nachar ceart di a bheith ar fáil /

Tá na h-oícheanta seo dorcha / Éadach dorcha atá air / Bhí casóig dhorcha "mar sin" air / Cóta mór glé-dhorcha a bhí air / [Ba cheart duit dath a chur air sin a dhéanfadh an t-éadach buille dorcha / Tá an spéir dorcha go maith indiu. Tuairt eile atá air / Tá sé an-dorcha thiar / Tá sé dorcha imbun

na gaoithe / Tá sé an-dorcha ar an bhfairrge mara smúit rabharta é /

Lá dorcha é. Ní bheadh a fhios agad céard adéarfá leis] / Tá an bun

sin dorcha = an taobh sin [Bun-Dorcha atá ar chnoc ó thuaidh de chaoláire an Lionáin. Bíonn sé dorcha i gcomhnaí, agus lonnuigheann an ceo ar a bharr] / [Teach an-dorcha é. An chaoi a bhfuil sé déanta níl

fuinneog ag gabhail leis ar aghaidh na gréine / Is dorcha an cineál

aimsire í / Ní mór daoibh solas. Tá sé an-dorcha istigh annsin / Ól cineál

dorcha mar sin é a bhí is an ngloine] / Ól dorcha é / Súile dorcha atá aige /

Tá sé an-dorcha as a cheannaghaidh / Tá sé ag eirghe dorcha = an oíche ag

tuitim / Diabhal mé go bhfuil sé indiaidh an h-aondéag anois, ach nach bhfuil

sé dorcha fós / Is maith luath atá sé dorcha anocht / Bíonn sé dorcha ag leath

-uair th'éis an h-ocht ar maidin anois / Bíonn sé cho dorcha ag an h-ocht a

chlog anois agus a bheadh sé ag an dó a chlog 'san oíche / Bóthar dorcha é sin soir /

"Sorcha sorcha: polláirí dorcha: leig sí urchar, agus mharbhuigh sí éan" (: rann a

bhíos ag gasúr) / Tá sib in 'u' (: bhur) muintir Dhorchaigh =

teach a bheadh dorcha cheal solais [b'fhéidir gur magadh focail atá

ann. Muintir Dhorchaigh = Darcys. Tomás Ó Dorcaigh (: durəxī) agus rl.]

Dar príosta tá sib in 'u' muintir Dhorchaigh. Shílfeá nach mbeadh

leithscéal ar bith agaibh anois. Tá dalladh ola le fáil / [In a muint-

ir Dhorchaigh atá an tír anois. Ní raibh dé sholais againn igcaitheamh na

bliana anuiridh / D'fhéadfá a rádh nach teach atá in a muintir Dhorchaigh anois

ach an tír uiliog. A dhul ag déanamh fáideogaí a bhí againn a dhul anois.

Tá neart fidheogaí suas annsin. / Tá siad ina muintir Dhorchaigh 'chuile oíche mar sin. Níl easbaidh ola ar bith ann, ach ní leigfeadh an chailteacht do'n bhean a ceannacht. Ní chaithfidh sí cianóg ar bith nó go gcinnidh an saoghal uirre / Tá muid in a (: ar) muintir Dhorchaigh aríst. Cé'n smál atá ar an sean-lampa seo. Tá sé múchta aríst. Dar fiagoidhe, chuir mé an iomadú "carbide" ann, ach b'fhéidir nach bhfuil an t-uisce ag dul chuige. Caithfidh tú fuirgheacht liom aríst nó go ndeisighidh mé é]/ Is duine dorcha é = dúnarusach, coimhigh-each, beag-chainteach agus rl. / Tá sé sin an-dorcha in a dhiaidh sin. Níl sé cainteach chor ar bith / Dheamhan a chos sin a ghabhfadh 'un cainte leat go deo. Duine rí-dorcha é / Dubhairt mise léithe go ndéanaidh Dia grásta uirre go raibh M. an-dorcha, agus is beag a thaithnigh sé léithe. "Feicimse cho fáilidhe le 'chuile dhuine é", adeir sí / [Dream dorcha fré na chéile iad sin.

Tá siad an-lághach agus an-tsoilgheasach, ach ní bhfuightheá fios a n-intinne dhá mbeitheá abuil siad dhá lá do shaoghail / Is deacair a dhéanamh amach cé'n bealach atá léithe sin. Duine dorcha beag-chainteach í, ach teagann an-daolannaí innte scaithtí / Má tá sé cho dorcha sin, ní bheadh a fhios agad cé uaidh a dtug sé é. Bean an-spleádach, an-phléascánta a bhí is an máthair, agus maidir leis an athair 'ar ndú, ní theagadh iadhadh air ach ag síorádh ó mhaidin go faoithin / Bíonn sí an-dorcha liom, th'éis a bhfuil de theantás aice orm. Ach dheamhan maith ann. Fascadh ar fad í. Níor chaintigh sí amháin liom faoi'n inghin, ná go raibh cuimhne ar bith aice imeacht / Ní leithead ná móiréis é chor ar bith, ach sin é an bealach atá leis. Tá sé an-dorcha de'n tsaoghal, mara mbeadh an-teantás aige ort. Dhá mbeadh, ní féidir a chur in a shost chor ar bith. Caitheann sé stráisiúin mhóra annseo agamsa, agus 'sé an cainteóir é! Tá a mhaisce, agus gnaoidheamhail]/ Bhí mé le cupla lá is an tír dhorcha sin thoir. Dar mo choinsias ní leasainm uirre tír dhorcha. Níl focal de'n chaint aca, ach ar a mine ghéire ag obair. Tugaimse do'n diabhal an t-Achréidh céadna / Is bocht an chaoi do dhuine a bheith cho dorcha dúnarusach sin. Is de'n chomharsanacht a bheith carthannach cainteach / Tá sé dorcha = is fear dorcha é = dall [níor chuala mé seo ach dubhradh liom go mbíodh sé ann, agus go bhfuil ag corr-dhuine fós] / Tá sé dubh dorcha = an-dorcha [Cuirtear an dá fhocal sin le chéile in a gcuingir nuair is "duibhe" atá i gceist] / Pruchóig dhubh dhorcha de theach atá aige. Níor léar dhuit do láimh ann i lár an lae ghléigil. Níor léar sin /

Dorchadas, dorchacht (: duræxədəs : durxədəs : duræxəxd): ainm-fhoclá
 fireann agus buineann: geineamhnaigh uathaidh: an dorchadais: na dorchacht
 Dorchadas, Dorchacht: meath-duibheacht; duibheacht; ré-dhorcha; an oíche.

Bhí dorchadas (dorchacht) na h-oíche ann / Tá sé ag dul 'un dorchacht ('un
 dorchadais) / Má sheasann an dorchadas seo i bhfad, ní mór daoib a
 bheith ag crapadh an fhéir. B'fhéidir gur múr a dhéanfadh sé / Is mó
 an dorchadas atá anois ann ná ar ball. Ní bheadh muinín ar bith
 agam as an lá / Tá an-dorchadas ar an bhfairrge / [Tá an dorchadas
 sin ag leathnú amach ar an aer / Dorchadas rabharta é sin / Ní
 mór duinn a bheith imighthe roimh an dorchadas / D'imigh sé le dorchacht
 na h-oíche / Ní fhéadfaidh mé a dhul ann leis an dorchadas. Tá sé
 fánach agam / Bíonn sé amuigh ag obair le dorchadas maidne /
 Beidh an dorchadas ann roimh an sé anocht / Fan go dtí an
 dorchadas / Tá an dorchadas ag imeacht aríst. B'fhéidir go scairt-
 feadh an lá amach] / Dhá ndéanadh an dorchadas sin imeacht leighfinn
 amach an ghlaicín fhéir sin thuas / Níl aon-tsásamh aige ann mara
 mbeidh sé amuigh le dorchadas na h-oíche. In a pháidín mheán-oíche
 a bhí sé ariamh fhéin / Tá an-dorchadas den tsaoghal ag teacht san
 lá ('san spéir agus rl.) / Tá bun-dorchacht mhaith 'san oíche a' bhfeiceann tú /

Dorchuigh: Dorchú: Briathar: Rialta. Fáistíneach: dorchóchaidh (: dur
 æxō), caithte: Dhorchuigh (: ɣuræxə): Láithreach: Dorchuigheann.

Dorchú: a theacht nó a dhéanamh dorcha; solas a bhacadh nó a choisceadh
 ó áit; eirghe dorcha, dúnarusach, beag-chainteach, neamh-teantásach.

Dhorchuigh an spéir ar fad le scathamh / Tá an lá ag dorchú / Dorchuigh
 -eann an dath sin éadach / [Is mór a dhorchuigh an fhairrge le scathamh /
 Léar (: de réir) mar a bhéas tú ag teannadh isteach ar an meath-bhallach
 feicfidh tú an stupóig ag dorchú fút / Dorchú rabharta é sin / Tá an
 spéir dorchuighthe smúiteamhail ar fad le leath-uair / Dorchóchaidh an
 oíche anois ach a dteighidh an ghealach faoi] / Dhorchuigh sé go mór le ceath-
 ramha uair. Ach níl aon-mhoill ar an trathnóna an tráth seo 'bhliain.
 "Trathnóna foghmhair nó bheith ag caitheamh clocha i bpoll móna" / Dhorchuigh
 sé orm ag Árd Th. = tháinic an oíche orm / Tá sé ag dorchú 'un

'un báistighe / Is mór a dhorchuigh an teach ó tháinic méid is na crainte sin ó dheas / Dhorchuigh an fhairrge 'un ceo orainn / Tá na daoine ag dorchú ar a chéile anois thar mar a bhídís fadó = gan a bheith carthannach ná teantásach le chéile / Tá muintir an bhaile seo ag dorchú ar a chéile uiliog anois. Dhá gcastaí duine ar an mbóithrín duit míle uair 'san ló, diabhal mórán le go mbeannóchadh sé dhuit / Dhorchuigh siad ar a chéile le goirid = gan mórán a bheith le rádh aca le chéile]/

"A Dhonchadha, A Dhonchadha céard a dhorchuigh an poll?"

"Ma chliseann bun-feáin agus tóin Mhic Dabhach, beidh a fhios ag do cheann céard a dhorchuigh an poll" [Beirt fhear a bhí ann agus chuaidh duine aca isteach i scailp le cuain madaralla a mharbhú. Bhí an fear eile (Donchadha) ag béal na scailpe. Cho uain agus a bhí sé in a n-éadan istigh tháinic an sean-mhadar-alla agus thug sí farradh isteach imbéal na scailpe. Nuair a fuair an fear amuigh a leath istigh agus a leath amuigh, aimsigheann sé ingreim driobaill tóna í, agus choinnigh sé í. Sin é an uair a d'fhiafruigh an fear istigh céard a dhorchuigh an poll, agus d'fhreagair an fear amuigh é, dhá gcinneadh air féin a ghreim a choinneál, go raibh cnaipe an fhir istigh déanta [bun-feáin = drioball? Cynffon = drioball Breathnais. Ffon = maide, bata, Breathnais na h-aimsire seo; Mac Dabhach = an madaralla] / Ní dhorchóchaidh mé an doras aríst choidhchin aige = ní ghabhfaidh mé isteach aige [chuala mé é seo ag cainteóirí maithe ar an Achréidh, ach bhí Béarla uilig aca. Tá sé an-choitianta i mBéarla aca: "I'll never darken his door again". Níl a fhios agam an é an Béarla a tháinic ó'n nGaedhilge nó a mhalrait. Ach is cosamhail go bhfuil sé is an nGaedhilge le fada agus é a bheith i leaganachaí ar nós an chinn thuas: "Céard a dhorchuigh an poll"]

Dóchas: ainm-fhocal, fireann; geineamhnach uathaidh: an dóchais.

Dóchas: súil, muinín, tnuthán, ag ceapadh go dtárlóchadh rud áirid agus rl.

Tá dóchas agam go mbeidh an lá amáireach go breagh / Tá dóchas maith againn indiu air. Shílfeá go bhfuil iontú bisigh aige: Roint ar chaoi ar bith / Níl aon-dóchas le bheith ar mhóin imbliana. Tá sé ag cothú na droch-uaire ro-fhada. / Is beag an dóchas atá le bheith uirre. Ag dul 'un donacht' atá sí /

Dreidire, Dreidireacht (dreidirí agus rl.) (: d'r'ed'ər'ə): ainm-fhocla.

Dreidire: deis le cuan nó píosa fairrge a chíoradh, agus an salachar agus rl. a thabhairt as. "Ní tiocfaidh aon-bhád ann go ndéantar dreidireacht ann" (dredger — dredging) /

Dos: ainm-fhocal, fireann; geineamhnach uathaidh: an duis; ainmneach iolraidh; duis, dosannaí.

Dos: (i) sceach théagarach fearacht na sceach a cuirtear imbeárnaí

(ii) an dós mór: meacan an chnadáin, nó an luibh a bhfásann

na liodáin uirre (iii) sórt crónán ceoil a ghníos píopaí

ceoil. (iv) gaothtaire; clabaire; duine a mbeadh caint ar

sraith aige; duine a mbeadh an díle cainte aige ach í gan aon-éirim.

Bain dos le cur 'sa mbearna sin thíos nó beidh an garrdha in a

bhéal in áirde ag beithidhigh an bhaile / Tá sceach bhreagh annsin

thiar ar chuid Mh. 'sa gcolbh ó thuaidh de'n gharrdha. Sí a d'fheilfeadh

ceart do'n bhearna seo / [Leag an diabhal de dhos atá annsin

thíos ag M. Mh. N. aréir mé. Tharraing duine eicint as an mbeárna

í, agus ní fhaca mé í, nó go ndeachaidh mé in a

mullach. Fhobair gur basc sí mé / Dheamhan dos bearnan a

gheobhfá 'sa tír an bhliain sin nach raibh bainte l'

aghaidh broсна. 'Ar ndú' níor thriomuigh fód móna ar bith. Scean

-adh an ros-choill sin thoir as éadan] / Ní sceacha atá aige ar

na claidheachaí ach dosanna. B'fhusa a dhul thar bhalla an

phríosúin anois ná isteach ann / Sin í mo dhíol-sa ceart

anois. Tá mé ag tóraidheacht duis le seachtain l'aghaidh

bearna na h-iothlann. / Níl aon-chailleadh ar an tom

fhéasóige atá air. Dar fiadh dhéanfadh sí dos maith i

mbearna / Má's ag iarraidh duis atá tú, tá neart tom-

achaí siar 'sna breaclachaí sin siar, agus 'sé'n an diabhal

é, nó gheobhaidh tú ceann a dhéanfas thú ann / [Mo

chreach mhaidne thú! Is fada a bheadh dos ag teastáil

uaidh siúd, nó go leagadh sé lámh ar an sceich sin. Síleann

siad ariamh go raibh geis uirre] // An bhfuil a fhios agad an

dos mór, an ceann sin a mbíonn na liodáin air? Tá

an talamh atá thuas aige breac ballach leis sin.

Chuirfeadh a bhfuil aca ann liodáin ar a dteagann ar

Rástaí na Gaillimhe / Bhíodh muid ag déanamh feadógaí de'n

dos mór nuair a bhíodh muid ag fosaidheacht fadó. D'fheicfeá

'chuile ghasúr ar an mbaile agus ceann aca aige. Bhíodh na sean-
daoine a bhíodh ann an uair sin le buile chuthach. Ní bhíodh
gnaoi ar bith aca ar an obair sin. Is minic a thug duine
aca dúdóig ar an gcluais dom. Deiridís go dtarraing
-eóchadh an fheadghail sin báisteach! Is fada go bhfeicfeá
aon-duine dhá rádh anois / Níl teach ar bith roimhe seo, nach
mbíodh creangadán annsin ann ar thaobh na teine, le
éadach a chrochadh air. De'n dos mór a ghnídís é. A thabhairt
isteach agus é a thriomú nó go stáluigheadh sé. Bheadh sé sin an
uair sin cho roighin le gad. Ní fheicfeá aon-teach in do
shiubhal ionnsaidhe nach mbeadh ceann ann. Tá agus fós is
chuile cheann de na sean-tighthe, ach níl siad 'sna tighthe
nuadha. Ach níl tada 'sna tighthe nuadha. Tá na crasogaí
Bríde fhéin caithte in aer aca. B'fhoghainteach iad na
creangadáin dar mo choinsias, ach tá daoine ro-leithead-
ach, ro-ghalánta anois le bacadh le rudaí de'n tsórt
sin / [Shílfeá go raibh tú ag cúirtéaracht le dos mór in áit
eicínt len a bhfuil de liodáin ort. Dar fiadh tá do chloig
-eann ó mhaith ar fad. Beidh easonóir ort anois iad sin
a bhaint amach. Fanóchaidh cuid aca istigh th'éis do dhichill / Dhá
bhfeictheá na putachaí sin ag A. indiu, ag caitheamh liodáin le
céile, thíos ingarrdha na C. Tá dhá dhos mhóra thíos le claidhe
ann, agus chuaidh duine aca is 'chaon ceann, agus níor fhága siad
liodán thuas ar a gcorp nachar thug siad abhaile leo. Bhí
bean an phóilí ag dul siar an bóthar ag spaisteóireacht di
féin, agus chaith siad foracún aca léithe freisin] // An gcluín tú!
Eist! Na píopaí! Sin é an dos mór anois agad! / Tá píopaí
ag an "ngaedhilgeoir" atá thiar tigh Sh. Chloisfeá an dos mór
'chuile oíche annseo agus é dhá gcasadh thiar ar an teallach // Dos
mór é sin. Níl dadaí aige ach caint ar sraith = fear a mbeadh
go leor cainte aige gan mórán substainte innte (Achréidh) /
Ná bac leis sin. Mar sin a bhíos sé i gcomhnaí. Dos mór é /
Sin é an chóir a mbíonn sé sin ó mhaidin go faoithin ina dhos
mór mar sin. Ná tabhair áird ar bith air. Fág ag caint leis
fhéin é /

Dosán: ainm-fhocal, fireann, uimhir iolraidh agus geineamhnach uathaidh — dosáin.

Dosán: an oiread feamainne, fraoigh, féir, raithnighe nó eile agus a d'fhásfadh ar aon-luig, ar aon-tamhain nó ar aon-bhrionglán amháin; slaimín; le féar, 'sé an méid é a bhféadfá breith in do ghlaic air nó tuairim agus an oiread sin, ach is furasta dosán feamainne, fraoigh, raithnighe agus a leithidí eile a aithneachtáil [Fuaim: o = u fearacht ubh, cur agus rl.]

Laoi Chab ar Dosán = ainm ceann de na Laoithe Fiannaidheachta /
 Strachail sé dosán raithnighe as an talamh agus chreinn sé idir a fhiacra é le a raibh d'ocras air. / Níl dosán feamainne le baint againn imbliana. D'fheann muid a raibh againn anuiridh / [Cé'n chaint sin ort! Níl dhá dhosán féir aige imbliana dhá mbeadh sé uiliog fréna chéile aige. Diabhal é] / Ní bheidh aon-dosán fraoigh ar an druim siúd go ceann achair aríst, de bharr an loscadh sléibhe sin an oíche chean -a. Nachar dhiabhaltaí míadhasach an dream a chuaidh dhá chur sin thrí lasadh, agus a fhiosacht dóib go mbadh é an bhráid fhraoigh ab fhearr ins na bólaí seo é. Beidh na daoine in an-chaoi anois / [Dheamhan dosán sean-leasú amuigh agam imbliana thar agus ariamh. Fuair mé dhroch-ruaig an t-am a raibh an cladach ag cur thar maoil le feamainn dearg. Caithfidh mé feamainn a cheannacht an t-Earr -ach seo, arae níl in mo chuid feamainn dubh ach fás bliana] /
 Dheamhan dhá dhosán a bhí ins an snáth ar fad, agus bhí an dá dhosán sin féin sciobtha ag J. imbéal maidne. Beidh na daoine gan feamainne cho uain agus a bhéas a aghaidh siúd ar an gcladach /
 Chruinnigh isteach ins an racáil na dosáin féir sin soir. Ní fuláir 'chuile thiomsachán a chur idtoll a chéile shul a dhéantar an coca /
 Sclamhaire ceart é. Is agamsa atá a fhios é agus ceart agam air. Tá a roinn fheamainne ag síneadh liom, agus má bhaineann duine an dosán féin thar tórainn, tá sé in a choileachín ar an bpuinte /
 Thug mé droch-ghearradh do mo láimh indiu ag tarraint dosán fraoigh, an bhfeiceann tú? / Ní bheidh aon-dosáin raithnighe ag gabhail linn imbliana, mara gceannuighidh muid í. Is droch-bhliain raithnighe í ar aon-chor. / [Níl aon-dosán féir dá bhfuil ar an ngleann siúd thíos aige, nach bhfuil sínte le teann téagair. Tá an tabhairt ins an talamh siúd dhá mbeadh an saoghal ag caint] /

Drománach, Dromacán (druməkān): ainm-fhocal; tuiseal geineamhnach uathaidh, agus ainmneach iolraidh: dromacáin, drománaigh [chuala mé drománach dhá thabhairt air i gCois Fhairrge, ach is beag eolas atá ar threabhadh ann. Dromacán (c lom) a chuala mé igcomhnaí ar an Achréidh.

Dromachán (c séimhighthe) atá is an mBéal Beo (Ó Máille) air l. 181.

Tá dromach, dromaide, dromán, dromachán i bhFoclóir Uí Dhuinnín]

Dromacán = gléas a bhíos ar dhruim capaill agus í faoi chéachta. Bíonn na h-ughaimeannaí (ughmacháí) ceangailte dhó agus iad i bhfastódh is na cuingeannaí freisin.

Bhí mé ag cur an dromacáin ar an gcapall nuair a thainig sé / Ba chosamhail le ughaim dromacáin an slabhra a bhí in a lámh aige /

Dara-thairt (darə-hær't : dārə hær't'): ainm-fhocal [níor chuala mé claochlódh tuisil ná uimreach air. Focal buineann é]

Darathairt: treascairt a bhaint as duine ach níor chall a leagan; duine a chur indiaidh a mhullaigh; an ceann is fhearr a fháil ar dhuine i dtroid; cartadh dalba a thabhairt do dhuine. [Baintear cuid mhaith leasa as is an gcleas a dtugtar "faic" air. B'fhéidir gur amhlaidh a thúsuigh sé, arae deirtear is an gcleas sin: "tharaibh tharaibh faic!" B'fhéidir gurb é atá i gceist ann go rachadh an fhaic thart is an bhfáinne an dara h-uair gan an fear a bheadh istigh féadachtáil breith uirre. Fc. faic].

Sin anois fear a bhainfeadh dara thairt as duine an-éascaidh, agus go mór-mhór má tá sé ar a bhog-mheisce = thiubharfadh sé cartadh dhó an-éascaidh; d'ionnsóchadh sé duine agus bhainfeadh sé cuid mhaith sníomh as / Tabhair an dara thairt dó a fhleascaigh! An bhfuil fuil ar bith ionnad. Má tá an sramacháinín sin ag cínnt ort, is maig a bheadh de do bheathú! / Bhain siad an dara thairt as shul a d'fhéad sé an fhaic a fhasú! 'Dhiabhail is é a fuair garbh é! Baineadh aithinneadhachaí as an druim aige deirimse leat / Tharaibh, tharaibh faic! Tugaighidh an dára thairt dó an crúbáilidhe mara bhfuil sé

indon breith uirre! / Bhain sé an dara thairt ceart as muis, agus 'sé a bhí i riocht. M'anam nach bhfuil aon-ghnatha aige a dhul dhá fhéachaint siúd / Chruinnigh cluiche de'n dream seo thoir air, 'chuile lá dhá dteigheadh sé soir, agus bhainidís an dara thairt as i gcomhnaí, dá bhrughadh agus dhá chartadh eatorra, shul má theagadh sé anoir aríst. Dar fiadh muise, bhí sé in a dhóigh ceart aca! Ach tháinic an oiread críonnacht' dhó faoi dheireadh agus gur fhan sé uatha uiliog! / [Má d'airigh tú faoi do neart chor ar bith é, breagh nachar thug tú an dara thairt dó. Ní tada eile a bhí ag teastáil uaidh. 'Muire muise, dhá gceapadh seisean go raibh aon-fhearasbarr aige ortsa ní imeochthá uaidh cho réidh sin / Cúigear nó sheisear a bhí a dhul air sin agus an dara thairt a bhaint as. Ní mó ná sin a cheansóchadh é. Leagan air ceart nó go gcloistheá gioscán ag na cnámha ag pléascadh / Bainfidh siad an dara thairt as an Jap bocht anois, má's cúrsaí mar sin é. Ach diabhal a bhfuil daor-bhasctha de'n Jap fhéin déarfainn. Fágfaidh sé cuid mhaith aca ag craitheadh na gcrúb, shul a chuirfeas siad i dteanta é / Diabhal scáth ar bith a bheadh orm fhéin nach mbainfinn an dara thairt as, agus is dona an fear mé. Níl fuinneamh ná fásadh annsiúd / Thug siad an dara thairt di ceart annsin idtús an chogaidh (: do Shasana) ach uaidh sin amach níor fhan seadh na seoladh ionnta. Thuit an driúll ar an dreall ar fad orra, ó chuaidh na Sasanaigh isteach do'n Fhrainc. Bhí siad (: na Gearmánaigh) 'sna fáscaí ag téicheadh uatha (ə t'ēw)]/ Beidh sé taitheighthe síos annsin muis nó go mbainfidh na buachaillí báire atá síos ann an dara thairt as. Is orra nach mbeidh an mhoill má chuireann siad rómpa chor ar bith é /

Drad: ainm-fhocal; fireann; geineamhnach uathaidh agus ainmneach iolraidh

: draid, dradannaí amantaí

Drad = na fiacla imbéal an duine nó imbéal beithidhigh nó éisc. Ach bíonn drad i rudaí eile freisin .i. cineálachaí sábh, inneal bhuailte an choirce, cliath, bís agus rl. Rud ar bith a bhfuil sórt fiacla as ar nós sáibh is drad adeirtear leis. Deirtear drad go minic le béal soithigh freisin .i. cannaí, bairillí agus rl. Tugtar scaithtí ar bhéal speile, scine, rásúir agus eile é ach "béal" is iondamhla leo sin.

Rug drad an mheaisín air, agus sciob sé an lámh dó i bhfad uainn an
 anachain / Níor mhór do dhuine a bheith an-áirdeallach nuair a bheadh
 sé ag cur na ndornán isteach innte sin, faitíos an draid /
 Níl aon-drad 'san sábh sin anois / Tá drad goineach aice sin = inneal
 bhualte coirce / [Chuir sé isteach indrad na bíse é, agus d'fháisc sé air /
 Má cheapann sibh go bhfuil tuilleadh aoise aice, tá sí annsin agaibh
 le breathnú ar a drad = ar aonach nó a leithide nuair a bhíos margadh dhá
 dhéanamh, breathnuighthe ar dhraid beithidheach len a n-aois a mheas /
 Tá an drad curtha go maith aice. M'anam go gceapfainn go bhfuil
 sí an aois sin go réidh / Diabhal drad ná drad ar bhreathnuigh siad
 siúd air ach a ceannacht mar a bhí sí / Sean-bhó: is deacair mórán
 meabhair a bhaint as a drad / Níl drad ar bith agamsa anois le
 rud cruadh ar bith a ithe. Mara bhfaghaidh mé builín níl aon-ghoir
 agam drannadh le tada eile / Bhí an-drad fiacal aice ar chaoi ar bith =
 bó, capall, duine agus rl. / Tá an drad uachtair go maith agam, ach tá
 an drad íochtair tugtha uatha / Tharraing mé trí fhiacail as an
 drad íochtair indiu, agus tá péire imighthe as an drad uachtair cheana /
 Tá drad deas fiacal aige / Tá drad scagach (stramhach, mantach,
 drad séanuis agus rl.) aice / Bíonn drad dúbluighthe ag cuid de na
 daoine = dhá drad i leabaidh ceann / [Bhí drad dúbluighthe ag
 M. C. a bhí annsin thuas go ndéanadh Dia grásta uirre / Nach
 scagach an drad atá aige = na fiacla scagtha ón a
 chéile] / Bhí draid stramhacha ag an dream sin ar fad / Is mór an
 slacht ar dhuine drad deas fiacal / Tá drad francaighe aige sin =
 drad an-ghéar / Dhá mbadh sail adhmaid a leagfa aige sin, changlóchadh
 sé í. Tá drad francaighe aige / Tá drad chnúdáin aice = níl rud
 ar bith is deise drad ná an chnúdán / Is mór an feall go gcaithfidh sí
 a cuid fiacal a tharraingt. Bhí drad an chnúdáin aice / Is diabhláí
 breagh an drad atá aice ar chaoi ar bith. Drad an chnúdáin ag luighe
 ceart le chéile / Is fhéarr le M. roghain a dhéanamh ar dhrad an chnúdáin.
 Ní thaitheann na mullaighe ruadha leis / Cé'n chall atá dhi sin
 drad bréige (nó drad "fáls") a chur isteach. Nach bhfuil drad an chnúdáin
 aice mar atá sí. Ach ní mór léithe a bheith 'san bhfaisean chreidim /

Caithfidh mé drad a chur isteach, agus ní saill gan fiacha é sin / Tá drad
 óir istigh aige / Chuir sé drad nuadh glan uiliog isteach / Tá drad
 fabhtach agam. Caithfidh mé a dtarraingt as éadan / Níl fiacail
 in a dhrad = níl fiacail in a dhrandal = in a charbad / [Níl fiacail
 ag gábhail le mo dhrad uachtair, ach aon-bhuinín beag amháin de
 cúl-fhiacail, agus go deimhin ní éadail mhór dhom í sin / Níl cúl-fhiac
 -ail ag gábhail le mo dhrad uachtair, agus tá dhá chlár-fhiacail caillte
 agam 'san drad íochtair / D'ól mé purgóid annseo anuiridh, agus
 fhobair go ndéanfainn mo dhrad síos thríom, d'oibrigh sí mé
 cho mór sin! / Níl fiacail shlán in mo dhrad / Tá tú gan drad gan
 fiacail = gan fiacail ar bith / Bhí sé óltach uair annseo agus
 tháinic tonn taoscach air, agus chuir sé amach an drad bréige
 agus d'fhága sé in a dhiaidh iad, agus b'éigin dó a dhul agus fuireann
 nuadh a chur isteach] / Breathnuighidís ar a drad, má tá sé
 ag cínnt orra a h-aois a dhéanamh amach agus feicfidh siad a bhfuil
 sé curtha aice nó nach bhfuil. Déarfainn go bhfuil sé curtha
 aice! = fear a bhí ag braitheoireacht faoi bhean a phósadh
 faoi rádh agus nach raibh a fhios aige cé'n aois go barrainneach
 í / Bhí a drad greamuighthe. B'éigin spúnógaí a fháil len a bhaint
 ó chéile / Nach shin é a chuir an bhail air féin le ól! Bhí glas ar a
 dhrad, agus fhobair nach mbainfí ó chéile chor ar bith é / Coinnigh
 taobh thiar de do dhrad é sin = coinnigh faoi do chúil fhiacail
 é = is rún é agus ná sceith é / Ba chóra dhó an méid sin a choinn
 -eál taobh thiar dhá dhrad, agus gan a bheith ag imeacht dhá chraobh
 -scaoileadh ar fud na tíre / Coinneochaidh sé taobh thiar dhá
 dhrad é, nó go n-ólfaidh sé an chéad-taoscán eile pórtair.
 Tiocfaidh sé aniar annsin! / [Má chuir an fear pearúl ort faoi
 bhí agad a choinneál taobh thiar de do dhrad. Ní dheachaidh sé
 dhá innseacht duit igcleitheamhnas agus go n-innseochthá-sa é
 d'Éire Bheag agus d'Éire Mhór / Tá ag duine rud ar bith nach
 mbaineann dó a choinneál taobh thiar dhá dhrad / Dubhradh leis
 an méid sin a choinneál taobh thiar dhá dhrad, agus dar brigh an
 leabhair, bhí sé ag gasúir an bhaile trathnóna lár na bháireach.
 Sin é an fear a bhfuil an foscadh ann!] / Déarfaidh mise

suas len a dhrad é. Cé'n bheann atá agam air? / Déarfaidh mé suas
 leis an drad aige é, má bhaineann sé mórán cainte asam =
 déarfaidh mé lom díreach leis é / Ní ag dul ar chúl an chlaidhe
 a bhéas mé chor ar bith, ach tá mé dhá rádh suas le do dhrad
 anois agus déan de rogha ceal dhe / [Cneamhaire é, agus déarfainn
 suas leis an drad aige é, dhá spadharadh sé tada mé / Sin é
 an fear nach mbeidh ag dul anonn ná anall le rud, ach adéarfás
 suas leis an drad ag duine é, má thugann sé mórán tsiocair
 dó / Is beag a bhéarfadh orm a rádh suas len a drad gurb ise
 ba cionntaighe luath agus mall. Déarfadh freisin, má chaintigheann
 sé duth ná dath faoi / Dubhradh suas leis an drad annsiúd aige
 céard a rinne sé, agus má dubhradh fhéin, dheamhan ar shéan sé é,
 ná cuid dhá shéanadh / Abair suas leis an drad aice go bhfuil sí
 ag fágáil na maol-bhearnaí siúd gan tógáil fea'int a
 bhfoghlócháí an garrdha, agus go mbainfeadh sí a luach do dhuine eicínt
 ó thárla na fataí a bheith loicthe ann] / Shantuigh mé é a bhualadh
 siar ar an drad [nó: isteach ar an drad; ach is minice adeirt-
 ear "siar"] / Bhuaifinn siar ar an drad thú mara ndúintheá
 do bhéal. Is maith an t-údar thú! / 'Séard a bhí le déanamh
 leis é a bhualadh siar ar an drad nuair a thosuígheas sé ar an
 ngráiscínteacht sin. Chuirfeadh sé uais ort / Fhobair mé a dhú
 nae trí (: a dhó nó a thrí) de chuarta é a bhualadh siar ar an
 drad, ach bhí a raibh eile ann annsiúd ag scartghail, agus ag
 fáil siamsa air / [Is gearr an éisteacht a bheadh aige sin leis,
 nó go mbuaileadh sé siar ar an drad é. Ba é a dhéanamh
 leis é freisin / Mo choinsias dar m'anam mara n-eirighidh tú
 as anois buailfidh mé siar ar an drad thú! / Iarraidh a bhí a
 thabhairt dó treasna an draid / Gheobhadh sé ar an drad é, marach
 go raibh leisce ormsa / Má oscluígheann sé a bhéal, gheobhaidh sé
 isteach ar an drad é = buailfear ar an drad é / Má chloisim
 smid do bhéil aríst anocht uait, gheobhaidh tú isteach ar an drad é.
 Ní bheidh sé níos lugha agad / Bhí fear ann muis — T. — agus ba
 ghearr gasta a bheadh sé dhá thabhairt isteach ar an drad dó
 dhá gcloiseadh sé mórán sceaimhínteacht' uaidh, ach níor chuala]/

Bhain sé an drad as le iarraidh mhaide (le dorna agus rl.) / Chuirfinn a
 dhrad siar in a bholg (síos in a bholg) dá labhruigheadh sé / Chuir sé a
 dhrad síos in a bholg le iarraidh / Bainfidh sé an drad as mara mbeidh
 tú ar do shon féin / Bhainfinn na fiacla as do dhrad le failm! /
 Bhainfí an drad annsiúd asad, dhá n-abruightheá druid ar bith / Scread
 mhaidne ar a dhrad mór le caoi a bheith air! / Nár chuiridh Dia an
 t-ádh ar a dhrad scadáin le cleas a dhéanamh! = drad scadáin le
 droch-mheas / Níl sé ag déanamh a dhath faoi'n domhan ach ag imeacht
 i gcomhnaí agus a phíopa ina dhrad aige / [Feicfidh tú an píopa in a dhrad
 i gcomhnaí / Leig mise an méid sin faoi'n drad aige = faoi'n tsróin
 = faoi'n tsúil agus rl. = rud eicínt a rádh leis nach dtaitheochadh
 leis a chloistéáil / Bailigheadh leis anois! Chuaidh an méid
 sin faoi'n drad aige! / Rug an madadh in a dhrad ar an gcút agus
 chraith sé é / Céard é sin in a drad ag an mbó sin. Bain di
 é, Dia aithnighear! / Feicfidh tú an bhó sléibhe sin ag imeacht i
 gcomhnaí agus ceirt eicínt in a drad aice / [Caithfidh an
 ionga tobac a bheith i gcomhnaí faoi'n drad aige, nó níl sé
 indon faice a dhéanamh = cangailt tobac a bheith
 thuas aige / Múchadh agus báthadh air! Drad mór! / Is gearr le dhul
 an bríce aráin sin ar a dhrad goineach siúd! / Ní bheidh dhá ghreim
 'san méid sin ag a dhrad siúd] / Feicfidh tú annsin ag cur draid
 air féin é, nuair a thaithnigheas rud leis = cáir, strainc,
 drannadh / An bhfeiceann tú an drad atá ar an diabhlánach
 anois? Ba deacair magadh a dhéanamh faoi t'athair féin / Chuir
 sé drad air féin nuair a chonnaic sé an pionta ag tíacht /
 Ní raibh duine ar bith ann ach T. Mh. agus drad air annsiúd ag
 slugadh a raibh dhá chumadh dhó / An bhfeiceann tú an deis atá ar
 an diabhlánach de chut anois. Tá drad air th'éis 'chuile
 dheoir de'n bhainne a ól / Tháinic drad air, cho luath agus a tharraing
 tú amach na "cigarettes" ag tnuthán le ceann / Tá sé annsiúd
 agus drad air ag slugadh na ngrást! // Bhí an teach lán go drad
 = go doras, go boimbéal, go béal / Fuair sé lán na gloine go
 drad, agus go dtugaidh an diabhal thairis é, má's ag súil le tuilleadh
 a bhí sé! / Chaith sé an-uisce aréir. Tá claise an tsrotha

annsin thoir lán suas go drad / Líon an ceitil go drad anois.
 Beidh tae ag teastáil ó'n gcuid eile freisin / Ní cheal ola atá
 air ar chaoi ar bith. Tá sé lán go drad. Rud eicínt atá ar an
 ngéabhóig / Líon an pionta sin suas go drad. Tiocfaidh taoscáin
 -ín eile ann. / [Tá an cró i bhfus lán go drad le fataí aige /
 Bhí tigh Sh. líonta go drad. Ní fhéadfá filleadh ná feacadh
 a dhéanamh ann. Is dóigh gur dhíol sé an domhan bráthach óil
 indiu. Bhí an-mhathsluagh ann / Bhí an "lorry" lán go drad le
 caoirigh aige / Tá an tobar go drad le uisce anois / Ná cuir an
 pota sin go drad anois, mar má chuirinn (: má chuireann tú)
 gabhfaidh cuid dhó thar maoil, agus báithfidh sé an teine / An bhfeiceann
 tú an ghloine mhór sin thuas ar íochtar an drisiúir. 'Sí a
 leath-cheann sin a bhí aige, agus chuir sé go drad dom í trí h-uaire.
 Nach beag an dochar dhom a bheith súgach féin? / Níl aon-ghnatha
 agad an bosca a chur go drad le gaineamh, nó clisfidh sí 'sna
 h-árda ort. Ní tharraingeochaidh sí a lán go drad choidhchin. /
 M'anam go bhfuair sé taoscán maith fataí. Chuaidh mé go
 drad leis an gcliabh mór sin amuigh faoi dhó. Bhí congnamh
 maith de thrí mhála Gaillimheach aige / Ná teirigh go drad leis
 an bpópa sin dhá líonadh. Tá smúdar beag annseo agam a
 chuirfeas mé in a uachtar] / Tá sé lán go drad anois = fear
 a mbeadh a sháith ólta aige // Fuair sé faoi'n drad indiu é = duine
 ag dul in aghaidh bháistighe, sneachta agus rl. nó duine a bheithí a ionnsaidhe,
 a bhualadh agus rl. // Tá sé ag dul thar drad = teach a bheadh a bheith lán
 le daoine; soitheach, claise agus eile / Teaga leis. Déanfaidh sin thú!
 Cuirfidh tú an soitheach sin thar drad / Tá an portach siúd thuas
 agam ag cur thar drad le uisce / Tá an bairille sin amuigh ag
 dul thar drad leis an mbáistigh / Tá an tobar ag dul thar drad
 anois th'éis tuile na hoíche aréir / Bhí cheithre fholach aice annsiúd
 ag dul thar drad le coirce. Ba dhalba an lear a bhí uirre /
 Drad-mhála; Drad-ualach; Drad-líonadh, Drad-líonta agus rl.
 Fuair sé drad-mhála maith annseo aréir. Ní féidir dó é a bheith
 ídighthe aige in aice a chuid féin = mála a bheadh líonta sactha go
 béal, nó indáil leis / Nach hé an ríste é nach mbeadh fataí

aige féin agus gan a bheith idtuilleamaí na comharsan d'fheacht agus go
 h-áirid. Fuair sé drad-mhála annseo muis an lá faoi dheireadh /
 M'anam go bhfuil drad-mhála maith agad bail ó Dhia ort! / Chuidh bean
 an tincéara soir ar bál agus drad-mhála maith aice th'éis an lae.
 Is diabhláí an soláthraidhe í. Ní fhágfaidh sí teach ar bith
 falamh. Beidh sí ag tuineamh leat nó go dtugaidh tú rud eicint di /
 Bhí drad-mhála aice ag teacht as Gaillimh, hébrí cé'n sórt maingíní
 a bhí aice ann / Tá drad-mhála eile fós ann, má bhailigheann
 tú de dhrad-mhála chor ar bith é / Bhí drad-chléibín meangiols
 aige. / Rith soir agus tabhair anoir drad-chléibhín turnapaí agam
 l'aghaidh na mbeithidheach / Bhí drad-ualach aige ag teacht abhaile =
 ualach réasúnta, ach ní bheadh sé thar cionn / Cá'id a mhairfeas an drad
 -ualach sin duit? Seachtain! Dheamhan mórán atá sib a ídiú muis.
 Ní bhainfeadh muide trí lá as / [Tháinic sé aníos trathnóna agus drad-
 ualach maith feamainne 'san gcarr aige / Nach gearr ó a thug mé
 drad-ualach agaibh cheana! 'Ar ndú' ní caithte agaibh atá sé. Má
 seadh d'imigh an diabhal oraibh! / Tá drad-ualach maith feamainne
 ann fós, dhá mbailigheadh sib an scaipiúch sin, agus 'chuile thiomsachán
 a chur idtoll a chéile / Tá dhá "lorry" maith innte agus drad-"lorry".
 Níl aon-trí "lorry" innte. / Tá drad-líonadh maith ar an mála
 = nó: tá an mála drad-líonta = tá sé líonta ionann agus go drad,
 nó go béal / Bhí mála drad-líonta móna ag teacht anuas aige
 trathnóna. Duine eicint a thug dó é de ghrádh diadha / Bhí an
 cléibhín drad-líonta aice le faochain / Bhí a raibh de photaí gliomach
 ar na bráideannaí sin amuigh drad-líonta indiu. Ba
 diabháltaí an foracún aca a bhí ag curachóirí na h-áite thiar]/
 Tabhair drad-líonadh ar an mbosca sin agus caith thuas aice é, má's
 rud é a chuirfeas ó bhánrán í. Tá sí ag fáil cuid is mó ná a
 thug sí dhuinn. / Bhí drad-líonadh maith ar an áit ag an gcéillidhe
 deireadh a bhí ann. Dheamhan a mbíodh aon-bhrigh daoine ann le
 fada roimhe sin / [Ní raibh sé drad-líonta ná baoghal air agam an
 geábh deireadh, ach chinn orm a bhailiú an geábh roimhe sin in a
 dheidh sin / Tá drad-líonadh maith ar an scioból siúd aige le
 coirce. Diabhal mé gur shíl mé nach raibh mórán coirce aige

chor ar bith imbliana, ach is cosamhail go bhfuil in a dhiaidh sin]/ Cuir
 drad-líonadh ar an mhuicéad sin anois. Ní fuláir do'n laogh
 siúd neart bainne. Laoighdín éidtreorach é / Teaga leis
 anois. Tá sé drad-líonta agad. Níl maith ar bith a chur thar béal //

Draidín: ainm-fhocal fireann as "drad" = drad beag. Thiubharfaí
 ar na draid ar éigin a bhíos ag miolgairí é, nó ag naoidheanáin
 ach a gcuid fiacla a bheith ag tosuighe ag teacht. Tugtar
 freisin ar dhraid bheaga a bheadh in innil é, cuirim igcás an
 dá chorr eangacha a bhíos ar an bpláta a chuirtear
 as cionn na lainne is na rásúir "safety" é. Tugtar le droch-mheas
 é ar dhaoine a mbíonn "drad" nó cáir orra nó a bhíos ag
 drannadh .i. "scread mhaidne ort a dhraidín" (fc. drad) /
 Tá bualadh draidín air leis an bhfuacht (fc. bualadh) /

Dradaire, Dradaireacht: ainm-fhocla, ainm-bhriathar; fireann agus buineann.
 Dradaire = duine a mbeadh drad nó cáir air agus an-tóir ar chaint aige; radaire
 nó ealaidhe ban; duine a bheadh tugtharach do shuirghe nó do chaint le mná
 dradaireacht: ag drannadh; caint gan mórán substainte; ag radaireacht
 ag cúirtéireacht, nó tugtharach dhá bheith ag caint le mná.

Tá tú in do dhraire mar a bhí tú ariamh / Leig de do chuid dradaireacht' anois,
 nó m'anam ó'n diabhal go gcuirfidh mise ó dhraireacht thú feicfidh tú
 féin air / Dradaire maith é sin deirimse leat. Sheasfadh sé ar an gceird
 sin go bráth: cáir bheag annsiúd air ag nathaidheacht. Mac Ph. Sh. M. a
 bhí a scaoileadh aige. Sin é nach n-éistfeadh i bhfad leis! / Ag imeacht
 ag dradaireacht le mná a chaitheas sé sin a shaoghal. Ba dual athar dó. Nuair
 a bhíodh a athair ag obair ingarrdha an Bh. annsin thíos, ar an dá luath
 agus a bhfeicfeadh sé bean ag bailiú anoir Árd D. bheadh sé thíos ar shúil an
 bhóthair le bleid a bhualadh uirre. Dhá bhfaghadh sé aon-ugach uaithe, chaith-
 feadh sé an chuid eile de'n lá ag dradaireacht léithe / Tá dradaireacht
 mhaith le fáil uaidh sin, ach sin é an méid. / Dradaire ceart é sin. Níl
 aon-bhean aniar ó Cheann Léime nach bhfuil carra chainte curta aige
 uirre. Tá geis air gan aon-bhean a leigean thairis gan aighneas a chur uirre /

Drad-gháirí = Drad-gháireach: briathar; aidiacht.

Drad-gháirí = ag gáire go mí-chéadtach, nó go flith-mhagamhail

Drad-gháireach = a bheith ag gáirí go flith-mhagamhail nó go fonóideach

Leig de do chuid drad-gháirí fúmsa anois, nó leathnóchaidh mé

dorna ar an smaois agad gan mórán achair. An síleann

tú nach ndéanfainn é? / Thosuigh sé ag drad-gháirí faoi

J. agus 'ar ndú' mo léan spréach sé sin, agus bhí sé ar thob a dhul dhá

mheilt, nuair cé a shiubhailfeadh isteach ach an sagart. Sin é a

tháinig ar uair na h-athchuinge ar chaoi ar bith! / Is gránna an

bealach do chailín óg mar í straois a bheith uirre mar siúd

i gcomhnaí ag drad-ghairí. Dhá mbadh é an duine ba mheasa

leat ariamh a bheadh ann, sin é an chaoi a mbeadh sí. Ba

deas a thiocthadh masc (: mask) di / Ná tabhair d'fhaisean duit

féin mar sin a phutacháin a bheith ag drad-gháire nó greamóchaidh

sé dhuit! Dhá bhfeictheá tú féin anois. Go deimhin agus go dearbhtha

is breagh dathamhail í do cheannaghaidh! / [Bhí tú ag drad-gháirí ar

baillín, agus anois tá tú ag smutaireacht chaoineacháin. Níl

a fhios agam féin cé'n scéal é / Sin é an gáirí leis an olc

muis, an drad-gháirí a dhéanfas sé sin. Ti hí! Nach hé an

sionnach i gcaiceann na caorach é! / Is diabhláí drad-gháireach

atá cuid de na daoine. Ní mórán drad-gháirí muise ab

ait leo a dhéanamh fútha féin. 'Sé an té is lugha acmhuinn é

féin, an té is mó a mbíonn fonn air suidhe imbun duine

eile!]/ Bhí sí cho drad-gháireach le madadh istigh 'san gclúid.

A Rí na bhFeart nach hí an chúdaois (: códaois?) ghránna í, ní

ag fáil locht ar ghnatha Dé é! 'Sí agus an chúdaois olc! / Cé hí an

bhean mhór dhrad-gháireach a bhí i lár báire. Ba gheall le bean

Gh. fadó í: G. an "jumper", má ba í a bhean fhéin chor ar bith a

bhíodh ag imeacht ar stropa soir agus anoir annsin aige / Ní geal-

gháireach atá sí ach drad-gháireach. Sin é an gaire gangaideach

a dhéanfas sí sin. Bheadh gairí maith aice faoi do bhris / [Ní

fhaca mé é ag déanamh gáire croidheamhail ariamh ach drad-

gháireach mar sin. Shílfeá gur faoi dhuine eicint eile a bhíos sé

ag gáirí i gcomhnaí. Níl goir ag duine breathnú cam air féin

nach bhfuil sé in a choileachín]/

Dranndal (dranndailín): ainm-fhocal; fireann; iolraidh — dranndail.

Dranndal: "an dranndal atá ar an bhfeoil dearg atá timcheall ar na fiacra." (Béal Beo)

Dranndailín = duine a mbíonn cáir air; duine a mbíonn dranndal an mhagaidh air; deoraidhe beag nach mbíonn rath ná righeacht air, ach a bhíos tugtha do chaint; dubhradáinín dona /

"A Pheadair pioc an gandal

Dheamhan a bpiocfaidh Peadar é: níl fiacail in a dhranndal" [Rann as amhrán páistí]

Níl fiacail in mo dhranndal = níl fiacail ag gabhail liom; níl fiacail in mo charbad / Cé a d'fhéadfadh píopa a choinneál ina bhéal. An sean-duine úd! 'Ar ndú dheamhan fiacail in a dhranndal le píopa a choinneál fastuighthe / [An bhfaca tú P. ariamh agus é ag caitheamh píopa. D'fheicfeá dhá logán isteach in a ghruadhannaí ar 'chaon taobh an uair a tharraingeochadh sé gail. 'Sé'n fáth é sin in áit nach bhfuil fiacail in a dhranndal. / Fuair tú amach an té a bheadh indon cnothannaí a bhriseadh — fear nach bhfuil fiacail in a dhranndal] / D'fhága mé an ceann deire aca istigh inG. indiu.

Shaothruigh mise é aice sin, le doigheachaí, le seachtain. Bhí mé de'n tsaoghal aice nó go ndeacha mé isteach indiu len a tarraint.

Níl fiacail in mo dhranndal anois / [Cé'n! Níl mise indon ceart ar bith a bhaint de'n rud cruadh sin agus screamhóg air. Nach bhfuil a fhios agad nach bhfuil fiacail in mo dhranndal le na blianta] / Dheamhan ceo ar bith atá sé siúd indon a changailt. Níl fiacail ag gabhail leis. Níl ná an dranndal féin / Ní ins na fiacra atá na doigheachaí chor ar bith orm, ach isteach ins an dranndal. In a driogannaí a theagas an phian. [Ní bhíonn sí ach éadtrom i dtosach ach tagann an t-árdú annsin mar bheadh mo charbad dá scaoileadh. Níl aon-nídh faoi'n saoghal indon fuarú a thabhairt dom an uair sin ach deoch uisce fuar agus a choinneál in mo bhéal cho fada in Éirinn agus atá mé indon fulaingt leis. Fuarú dona a thugas sin féin dom, ach bodhruigheann sé roint í, mar sin féin] / Ní airighim na dranndail ar fóghnamh chor ar bith ar an saoghal seo / Ní beatha mhaith do'n dranndal iad sin. D'íosfainn iad marach amháin: Faoi cheann chúig nóiméad, bheinn ag screadach ar fud an tighe le doigheachaí. Sin é mo ghráin ar "sweets" / [Deir an dochtúr go bhfuil na dranndail go maith agam, ach go bhfuil na fiacra lobhtha in a dheidh sin. Is mór an sásamh dhom é sin — nach mór] /

Tiubharfaidh mé isteach ar an dranndal duit é, mara n-eirighidh tú as. Sin é a bhfuil faoi anois. / Bhrisfeadh sé siúd a dhranndal dhá bhfaghadh sé mórán cainte uaidh. Ní mórán eisteacht a bheadh aige siúd leis, deirimse leat / [Buaileadh sé é, feiceamuist. M'anam gurb shiúd é nach dtiocfadh anonn ná anall leis, ach a thabhairt isteach ar an dranndal dó gan "peárail" (parole? parler?) ar bith a ghlacadh leis. Sin é féin atá beo drochmhúinte le araoid ar bith a chur air] / Tabhair aire do do dhranndal ar M. Mh. má's leat a bheith slán. Ba ghearr an mhoill air sin é a bhriseadh dhuit dhá gcaitheadh sé in a cheann é. Níorbh fhearr leis ceird air / Beidh a fhios ag a dhranndal é, mara leigidh sé domsa. Ní liomsa is fhearr dhó a dhul ag míoladóireacht, má tá a ádh ar Dhia / Ní mór liomsa do dhranndal an diabhlánaigh sin an méid sin. Is fada dhá thuaradh dó fhéin é. / [Bhí rud le déanamh leo sin. Fáiméad de chloich a thabhairt isteach ar na dranndail dóibh agus a gcuid drad a chuir siar in a mbolg. Ní mhúinfeadh a mhalrait iad — na scaibhtéaraí!]/ Dhá dtuiteadh an dranndal aisti anois d'fhuireasbhaidh duilisc thuas ann-siúd, dheamhan blas duilisc a gheobhas sí uainne. Má tá sí dúlaidhe ag duileasc teagadh sí anuas agus baineadh sí é. [Tá dalladh dhó (: dhe) thíos annsin thíos. Is beag a bheadh ar a' (: ar) n-aire go deimhin, a dhul ag baint duilisc dhá dranndal-sise. A dhul ag fágáilt a' (: ar) gcuid móna annsin gan tógáil le dhul ag baint duilisc do mhagarlach anuas ó shléibhte] / Tiubharfaidh sé aniar é má fhaghaimse leigint ar a dhranndal. Rud ar bith ariamh a fuair an dream céadna idir a dhá láimh ní scarfaidís leis go ndéantaí céad aistir dhá iarraidh. / Scread mhaidne ar a dranndal! Ag imeacht cho stramhach annsin, agus cáir uirre i gcomhnuí. Níl aon-duine beo is lughar liom ná an chaile sin. Is gann a chuaidh an saoghal ar mhac Ph. Sh. marar fhéad sé a dhíol de bhean a fháil ar mhná na tíre go ndeacha sé in a cleitheamhnas siúd. Ní dhéanfainn roghain uirre dá mbeadh Eire taobh léithe — an straoiseachán bradach! / Léan ar a dhranndailín coinín, maran deas uaidh a dhul ag sioscadh bréag. Agus shílfeá nach leaghfadh an t-im in a bhéal! Foighid ort muipe go bhfeicidh mise é. Dhá mbadh i láthair an phobail é, dheamhan ball na h-áite a fhágfas sé nó go gcasaidh mé suas leis an smut aige é / [Siúd é a bhfuil an dranndal aige a mhic ó le dhul in éadan feola. Cho luath agus a gheobhas sé a baladh, teagann díocas ar an drad aige, le teann dúil innte. Ní fhaca mé fear a bhártha ariamh ag an mbord. Ní fhaca ná aon-duine eile] / Níl aon-fhear dhá bhfuil a dhranndal siúd aige nach fiú(mh) ór dó é. Strachlóchadh sé mart ó chéile.

Is geall le "fú fá féasóg" fadó é / An bhfeiceann tú an t-úrbhéal a bhíos air. Is gránna é a dhrandal ní dhá roint leis é. / [Níl rud ar bith ins an saoghal is mió-shlachtaire ná an dranndal a bheith le feiceál mar sin agus thú ag gáiridhe. Is minic a chuir mé aithne ort gan do bhéal a oscailt cho mór sin an uair a theagas fonn gáiridhe ort ... ní h-ionann bean is fear. Is iomdha rud a fhéadfas fear a dhéanamh nach mbeadh cuí(bh)eamhail ag bean.]/ Is mór an mío-shlacht uirre an dranndal siúd a bheith leis aice 'chuile uair dhá n-osclóchaidh sí a clab le dhul ag gáiridhe. Úr-bhéal uiliog í / Nocht sé a dhrandal = madadh agus colg air, agus é ag drannadh le dhul ag troid / Nocht mo ghadhar-sa an dranndal. Níor thaise leis an mbrocairín é. Bhí an péire annsin ar aghaidh a chéile agus iad ag dranntán, ach th'éis gur shaghd muid iad dheamhan a n-ionnsóchaidís a chéile in a dheidh sin. Dheamhan loiceadh ar bith a bhí ag an mbrocairín uaidh. M'anam gurb é an cliobaire mór sin agamsa nach raibh ro-líomhtha ag an troid / Tá an madadh sin aige diabhláí oilbhéasach. Fhobair dó breith orm annsin thuas aréir agus mé ag dul anuas leis an gcapall. Dar brigh an leabhair gheobhadh sé an dara-thairt, marach go raibh mise i dteannta ag an gcapall. Ní ghabhfaidh mé amach feasta d'fhuireasbhaidh mo mhaide. Tá cois fuipe agam, agus diabhal a mbeadh basctha di. Ar an dá luath agus a nochtfaidh sé an dranndal tiubharfaidh mise mo shean-snaoidhm de mhullach cois na fuipe, isteach ar na fiacla dhó. Dhá mbeadh drad madar alla air, dhonóchadh an iarraidh sin é / [Níl a fhios agam ó mo righe cé'n teach é — ach teach mór é ar aon-chor. Tá geata leis agus é uiliog faoi phictiúir madraí gearrtha as an gcloich. Agus ní móide go gcreidfeá an rud adéarfás mé leat anois: Níl madadh ar a fhuaid nach bhfuil an dranndal nochttha aige!]/ Beannacht Dé dhuit! Ab é Baile an Ch. Deir tú liom go bhfuil an-phriobáin talmhana ann. Níl ceo dhár dhealbh an ghrian ann, a stór — ceo ar bith — ach feidheallanna madraí — agus na dranndail nochttha aca, ag forcabhás ar fháiteall eicint a strachlóchaidís thrí dhriseachaí an bhaile / Bhí beithidheach istigh ann ar dhéanamh cuit. B'áithbhéal-ta an beithidheach é, igcosamhlacht. Bhí sé cuibhrighthe istigh annsiúd i mbosca. Marach go raibh; dhéanfadh sé mísc. Chuaidh mé féin suas go dtí an bosca agus chuir mé bannlá(mh) de mo theanga amach faoi. Dhá bhfeictheá an dranntán a tháinic air, agus nocht sé a dhrandal agus thosuigh sé ag stealladh smugairlí mar 'bheadh easóg ann. Dar príosta is beag a thaitheochadh liom a bheith in aon-pháirc leis dá mbeadh cead a choise aige ... Bíodh a fhios agad gurb é an beithidheach is mó é dá dtug mé sunntas annsiúd dó, aindeoin a raibh aca ann. / [Má nochtann an sceannadóir

siúd a dhranndal, beidh gna (: gno) do do dhicheall agad len a theacht uaidh. Tá sé an-fhranncuighthe. Ubhall na h-aithne ceart!]/ Níl aonach ar bith nach mbíonn sé ag imeacht agus a dhrandailín nochttha aige ag iarraidh achrainn. Siúite agus achrann a bhuac sin. Sháruigh sé a bhfaca mise ariamh / Tá dranndal an mhagaidh air = straois gháire = cáir fhlioth-mhagaidh. / [Tá sé thíos annsiúd agus dranndal an mhagaidh air faoi 'chuile dhuine. Ach feiceamuist, tosuigh ag magadh faoi féin. Má thosuigh-inns (: fuirm a bhíos amanntaí ins an Aimsir Láithrigh, dara pearsa aonda), feicfidh tú féin air gur gearr an magadh é]/ [Tá sé thíos annsiúd ar shúil an bhóthair agus dranndal an mhagaidh air leis an bhfear anoir agus leis an bhfear aniar. Is uaidh a theastóchadh an iarraidh a chuirfeadh in a ghna (: gno) é, thar agus a bheith annsiúd ag nathuidheacht ar feadh an lae, agus a gharrdha ag dul i léig. / Dar seo agus siúd muis, mara gcaithidh tú díot dranndal an mhagaidh sin atá ort fúmisa, beidh rud ar a shon agad. Tá mé ag éisteacht leat annsin ó mhaidin, agus is mór an acmhúinn agam í (: cur suas leat). Is tú an t-ealadhantóir is mó faoi na bruit. Ag ceapadh atá tú go ndéanfaidh tú dóigh de na daoine chreidim, ach ní dhéanfaidh, ná baoghal ar bith ort. Ní faoi chearca a leigeadh amach aonduine ach an oiread leatsa, le go ndéanfá ballséire dhíob / 'Sé dranndal an mhagaidh a bhí ar 'chuile dhuine dhá dhream ariamh. Chonnaic mise a athair — P. Mh. agus a uncail R. Ph. — agus chabálfadh 'chaon dhuine aca thú le deagh-chaint. Ní raibh scéal ná amhrán aca, ach an nathuidheacht bheag sin. Ach chuirfidís cosa beaga faoi na glasógaí leis sin féin / Tá an inghean ceart go leor, ach fan go bhfeistighidh an t-athair é féin ar a aghaidh thall ar an teallach agus go gcuiridh sé dranndal an mhagaidh air féin. An uair a bhíos an stiúir sin air agus a theigheas sé ar mhagadh ceart splanncfadh sé aonduine faoi'n domhan. Agus sin é a mbíonn uaidh. Is biadh agus beatha dhó a bheith ag cothú scliúchais de'n tsórt sin. Nach bhfuil an baile reicthe ariamh aige. Is mór mór an t-iongnadh liom nach minic a marbhúigheadh é]/ Bíonn dranndal an gháire ar an ógánach sin i gcomhnuí. Ba chóra dhó go mór muis a dhul ag magadh faoi'n athair. Dheamhan údar gáire ins an tír go dtí é, agus a "mhusteaisín" bheag scáinte mar bheadh ribeadhachai luchan ann, agus béilín mar bheadh ar pháiste, agus dhá spáigín. Ach níl caint ar bith air sin, fhad agus a fhaghas sé amadán len éisteacht leis ag baint fogha agus easbaidh as daoine eile. D'fheicfeá féin air, go n-innseochainnse dhó cé hé díol an mhagaidh dhá gcuireadh sé aon-araoid orm, ach ní chuirfidh. / [Céard tá tú a rádh a dhrandailín. Is beag a bhéarfadh orm é a thabhairt isteach ar an gcogús duit / Tá drandailín de mhac annsin thiar ag M. Sh., agus choinneocadh sé caint le Eire bheag agus le Eire mhór. Theagadh sé ag cuartuidheacht thíos annseo]

tigh J. anuiridh, agus ní theagadh iabh ar a bhéal ó a bheadh sé taobh isteach de dhorus ach ag stolladh cainte, agus ag scileigeadh bréag. Ach cá bhfágfadh sé é. Ba dual dó siúd a bheith in a fhilidhe (c.f filidhe). Bhí sé in a dhream. / A dhranndailín dhona d'eireochainn in do phutogaí mara gcaithidh tú thart an chaint sin. Tá mé ag éisteacht leat 'chuile oíche ó tháinig an bhliain ag coireamhaint ar 'chuile dhuine, agus nach fearr an aghaidh ar aon-duine coireamhaint ná ort féin. M'anam-sa ná raibh ag an Diabhal go mbrisfínn do dhranndal ar a chéile má chloisim dor uait aríst anocht. / 'Sé an dranndailín sin atá suimeamhail — agus bastalach. Diabhal aithne air nach obair atá sé in don a dhéanamh. 'Sé a leithide is measa a bheadh — duinín dona nach ndearna tada ariamh / [Eirigh as seo agus ná bí in do dhranndailín annsin ag gáiridhe agus ag sciotráighil gan údar faoi'n domhan. Agus a liachtaige teach ins an tír a mbeitheá ar an gceird sin ann, a gcuirfí do dhrad síos in do phutogaí — agus gan peárail ar bith a ghlacadh leat faoi, ach oiread. Ní éadail ar bith thú do'n áit a mbeidh tú]/

Dubhrabhán: ainm-fhocal, geineamhnach uathaidh agus ainmneach iolraidh: dubhrabháin

Dubhrabhán (: dūrāwān) = talamh a mbíonn an chréafóg agus an gaineamh meadh

ar mheadh ann nó ionann agus é. Tá cineálachaí áiride dubhrabháin ann de

réir na talmhana nó de réir an méid gainimh a bhíos thríd an gcréaf-

óg. An dubhrabhán dubh: ní bhíonn aon-chloch bheag ann ná mórán gainimh.

Annsin tá dubhrabhán láidir, dubhrabhán fliuch, dubhrabhán tirm,

dubhrabhán domhainn agus eile ann. Dubhrabhán de chineál eicínt an chuid

is mó de thalamh na h-Éireann. (Loam)

Talamh dubhrabháin a bhí i leath na muinge, agus talamh cloch bheag 'sa leath

eile / Dubhrabhán dubh é in íochtar agus in uachtar. Talamh tirm créafóg

dhubh. Dubhrabhán tirm an talamh is fhearr / Dubhrabhán: sin talamh

nach mbeadh mórán cloch bheag ná gaineamh thríd, ach an chréafóg ar

a h-aghaidh féin / [An bhfeiceann tú garrdha Dh. Fh. sin thuas agamsa. Sin

ithir dhubhrabháin: ithir dheas bhog agus í leasuighthe go maith. Creafóg dhubh

í. Ní dubhrabhán é garrdha Dh. Fh. se'agaibhse: cloch bheag é. Tá sé do-

leasuighthe thar mo gharrdha-sa. Tá agus an do-leasuighthe, agus níl an tabh-

airt ann ar aon-chor / Dá mbeadh dubhrabhán láidir agad, agus craiceann

maith air, agus gan é a bheith ro-uisceamhail, sin é an dóigh cruith-

neacht' a mhic ó. Deir siad go bhfuil talamh na h-áite seo ro-

caiththe do chruithneacht. Feacha an barr a bhí annsin thíos i

mbliana ag A. Bhí sí cho maith le cruithneacht Achréidh] / Dhá mbeadh

talamh deas dubhrabháin tirm ann thíos annsin le íochtar, ní bheadh

cinneamhaint air l'aghaidh "swedes". Bhí siad agam-sa anuiridh annsin

thíos in Garrdha M. L. an togha go deo / 'Sé an talamh

dubhrabháin an buachaill l'aghaidh 'chuile rud: l'aghaidh na cruithneacht'

agus na bhfataí, agus na dturapaí agus na dtorthaí, agus 'chaon tsórt. 'Sé

talamh na beatha é. Mara bhfuil corr-ghiodán dubhrabháin agad 'sa tír

seo, tá tú in an-chaoi. Do cheannfinne ní choinneochadh na taltaí

eile leasuighthe ná glanta / [Mara bhfuil an domhainn agus an triomach 'sa

dubhrabhán, ní fiú dhuit a rádh go mbeidh aon-mheangail air, is cuma cé'n

leasú a ghabhfas air. Chonnaic mé annsin thuas anuiridh agam iad 'sa

nGarrdha Páirteach ...] / Dubhrabhán éadtrom é. Ba cheart go dtiubhar

-fadh sé eorna maith go leor. Ach beidh pláigh shalachair innte cheap-

fainn. / Ab í an scainimheáin sin thiar! Ní bheadh seasamh ar bith aice sin dhá dteagadh spalpadh mór, fearacht na bliana anuiridh. B'fhearr dhuit a dhul in éadan an dubhrabháin i mbliana. Cé méad bliain atá craiceann ar an bpáirc sin thuas agad / Dhá gcuirtheá daithín beag de'n "dearg" (: feamainn dearg) air sin, bheadh togha turnapaí agad ann. Dubhrabhán deas tirm é, mara bhfuil sé ro-spíonta / [Níl a fhios agam faoi mo righe cé'n t-údar a mbuaileann maotháin 'chuile bhó a chuirim 'sa talamh sin thoir. Dheamhan a mbíonn coicís ann dóib aon-uair, go mbíonn siad orra. Shílfeá gur dubhrabhán maith é, marab é a bhfuil d'uisce air atá dhá dhéanamh. Deir daoine go ndéanfadh sé é / Má's dubhrabhán fhéin é, tá sé sin ina stupóig. Beannacht Dé dhuit tá sé chomh céir-eáilte, agus nach dtarraingeochthá do chosa as, tada leis / Tá an dubhrabhán sin cho h-uaibhreach, cho séasúrach sin, agus nach maith go mbeadh a fhios agad, céard ba cheart a dhéanamh leis. Ní fhéadfaidh mé a leigean amach 'un báin ar aon chor]/ Má fhaghann tusa dubhrabhán deas tirm, nach mbeidh ro-dhubh críochnuighthe, ní sháróchadh an saoghal é. Ach is beag de'n talamh sin atá annseo. Nuair a bhíos dubhrabhán fhéin ann, bíonn sé ro-fhliuch nó ro-éadtrom i gcomhnaí /

Dearg-laoch: rud beag mín ar nós an fhraoigh, agus thríd an bhfraoch a bhíos sé ag fás. Sórt caonaigh é agus dath glé-dhearg nó glas air. I locháin nó in áiteacha 'sa bportach a mbíonn comhnaí an uisce ionnta a fhásas sé. Ní theagann bláth ar bith air. I bportaigh boga nó uisceamhla a bhíos sé, ach d'fheicfeá ar riasca freisin é agus ar thalamh a saothruigheadh ó'n gcriathrach. [ainm-fhocal; fireann; geineamhnach uathaidh: an dearg-laoich (: lī) / Tá go leor dearg-laoich (laoigh) annsin. Chaithfeadh sé go mbeadh an portach sin éascaidh = comhairtear go mbíonn an mhóin éascaidh ar a baint 'san áit a mbíonn an dearg-laoch / [Tá an áit faoi chaonach liath agus ruille bhuidhe agus dearg-laoch fré chéile / An-leabaidh beithidheach é an dearg-laoch sin, ach an fraoch a bheith thríd. Is minic a chuir mé easair dhe isteach faoi bheithidhigh]/ Sin é anois an dearg-laoch. Ní fhásfaidh sé thairis sin. Is beag an baoghal go bhfásfadh sé cho h-árd leis an bhfraoch. Ní mórán de'n inchinn shléibhe atá ar na

portaigh se'againne chor ar bith / Tá mé ag réabadh dearg-laoigh ar an
 aimsir seo (: ag baint phortaigh dearg-laoch). Má tá féin, is furasta í
 a mhunláil, ní hé fearacht portach na bliana anuiridh é. Mise i
 mbannaí gur beag 'e leacógaí a dhéanfas an mhóin seo nuair a
 chaithfeas tú suas í, ach bhí na portaigh eile dubh-dhomhainn / [Dar
 leat fhéin nachar cheart do'n dearg-laoch sin a bheith deacair. Ní fhaca
 mé mórán portach ar bith dhá mbeadh sé, deacair ná do-bhainte ariamh.
 Ach ní bheadh a fhios ag duine cé'n sórt móin atá aníos 'sna criath-
 raigh domhainne seo / Talamh samha chaorach agus talamh dearg-laoigh atá
 suas annsin ar fad. Bheadh sé réasúnta marach an lobhadh bán, ach
 speireann sé sin na fataí i gcomhnaí ann. Lag-phuill saothruigh
 -the is mó é 'ar ndú! Seadh talamh M. Ph. as éadan a chéile]/ Dhá
 bhféadthá gabhail dearg-laoigh a fháil, agus gan faice fraoigh a bheith
 thríd, bheadh sé mín bog aice le luighe air. Is gearr suas annsin
 chor ar bith is call duit a dhul le fuighleach dhó a fháil /

Dubhach-mhóin, Donn-mhóin agus rl. fc. móin.

Donn-réidh (: dəʊnrē): ainm-fhocal; buineann.

Donn-réidh: adhmad portaigh ar nós maidí dubha nó giumhasaighe, ach
 gur deirge í ná iad sin, agus go n-imigheann an snáth díreach innte.

Níl sí éascaidh ar a lúbadh. Cuirtear de rataí agus de thaobháin ar
 thighthe í ach níl aon-ghoir aice ar an ngiumhasaigh. Chaithfí a coinneál
 an-tirm, má chuirtear d'adhmad ar theach í, nó rodfaidh sí as
 a bun. D'fheicfeá freisin í faoi chúl-trághannaí issan gcladach
 ceathair nó cúig de throughthe ar domhain is san ngaineamh.

Donn-réidh uilig a cuireadh d'adhmad ar an teach seo. Níl aon-taobhán
 giumhasaighe ag gabhail leis. [Cuirfidh mé geall leat nach bhfuil. Tá a
 shliocht air: cho luath agus a tháinig aon-deoir de'n bháisteach anuas ann,
 thug na rataí uatha. 'Bhfeiceann tú an dhá chupla sin annsin. Dheamhan
 a fhios agam cé'n puínte a dtiocfaidh siad anuas faoi'n mullach
 orainn]/ Tá an donn-réidh an-ghann ar ghualainn na giumhasaighe.
 Níl portach ar bith suas annsin nach bhfuightheá carcair

ghiumhasaighe ann, ach do dhubhshlán fagh maide donn-réidh in áit ar bith thart annseo anois. Is fadó ariamh an lá nach bhfaca mé aon cheo dhi / Is mór de'n donn-réidh sin atá thíos ar an gcúltráigh thiar. Nuair a d'fhuadóchaí an gaineamh di (: de'n tráigh) de bharr stoirme nó bogadh le tír, agus nach mbeadh innte ach an bonn dubh sin 'nós na móna, bíonn an donn-réidh leis, agus í ingream-ús thíos 'sa móin. Bheadh ceathair nó cúig de troighthe de'n ghaineamh imighthe shul a d'fheicfeá iad. Níl indon an tráigh a nochtadh ach oibriú na fairrge. Má ghabhann tú síos aríst th'éis stoirme feicfidh tú féin iad, ach é a bheith in a dhiaidh-thráigh / [Thóig mé staic dheas de mhaide donn-réidhe thuas 'sa bportach anuiridh, agus chuir mé d'anró orm fhéin a thabhairt anuas abhaile annseo. Chaith mé annsin amuigh é, go dteighinn dhá shnoidheachan nuair a gheobhainn ionbhadh air. Dhá lá a bhí sé ann, nó gur scuabadh é de shiubhal oíche. Ar an mbaile soir a chuidh sé freisin. Fuair mé lorgachaí na gcos, agus bearnaidheachaí leagtha go talamh amach go C. na gC. Ghoidfidís an tsúil amach as do cheann a dhearbhráthair mo chroidhe thú, mara mbeitheá dubh-áirdeallach / M'anam muise nach bhfuil de chailleadh ar an donn-réidh féin má dheisigheann tú amach ceart í. 'Sí atá ar an teach nuadh sin uiliog ag clann Mh. Ph. — an teach a rinne siad fhéin. 'Ar ndú, is annsiúd buailte orra atá a tabhairt amach. Dubhshlán aonduine drannadh léithe feiceamuist. An t-éan féin, ní chorróchadh d'oíche ná de ló nach mbeadh braithe ag duine eicint aca]/

Drannadh, drantaireacht (drāntər'əxd; drantər'əxd), drantán (drāntān; drantān), drannaim (dranəm') etc. = briathra agus ainm-bhriathra (drannadh, drannaim etc. drantaireacht), ainmfhocal (drantán) = (i) madadh ag nochtú a dhraid ar tí áladh a thabhairt ar dhuine nó ar rud eicint (: drannadh, drantán). (ii) Áladh a thabhairt ar dhuine nó ar rud; araoid a chur ar dhuine nó ar rud; rud nó duine a thaobhachtáil; bacadh le rud; bearnú nó diomallú a dhéanamh ar rud (: drannadh, drannaim agus rl.). (iii) srannán nó cliar (: drantaireacht). (iv) giúnaighil, mionthafann, nó grúscán de thafann (: drantaireacht, drantán). (v) gruscán, casaoid, banrán

(: drantán). (vi) portaidheacht, ceol múchta, bog-chronán (: drantán). (vi) drandal
nó cáir nó straint a bheith ar dhuine (: drantán, drantaireacht)

An bhfeiceann tú an madadh ag drannadh (: ag drantán freisin).

Coinnigh i leith, nó b'fhéidir gur breith ort a dhéanfadh sé / Tá
rud eicint ar mhadadh T. Sh. Dhá bhfeictheá cho glórach agus a bhíos
na súile aige agus an drannadh a bhíos air. Béarfaidh sé ar dhuine
eicint as a dheireadh. Dhá mbeadh unsa céille aige, d'árdóchadh sé
leis é agus bháithfeadh sé é / [Dhá bhfeiceadh duine madadh ag
drannadh fadó rithfeadh sé 'sna feire-glínteachaí uaidh,
faitíos gur dúchas a bheadh air. Ba dearg-chontabhairt
iad an uair sin ar chaoi ar bith, agus daoine ag dul thart ag
iarraidh glinneadhachaí a bhaint as rible (: dribble, driobaill)
na madraí a rug orra] / Níl aon-oilbhéas ann le aon-duine eile,
ach tá an t-oilbhéas ann leo sin suas, mar bhí siad ina
ndroch-cheann dó ag caitheamh cloch leis, agus ag saghdadh
mádraí eile ann. Nach maith a choinnigh sé an faltanas istigh
ariamh dóib ina dheidh sin. Dheamhan uair dhá bhfeicfidh sé duine
aca, nach dtosóchaidh sé ag drannadh, agus cuirfidh sé colg air féin /
Tá an brocaire beag sin aige in a sceanadóir chruthanta. Thosuigh
sé ag drannadh leis an bpáiste sin trathnóna, agus shílfeá gur mó
dhá fhonn a bhí air a h-ionnsuighe marach gur chas Dia ann mé /
'Bhfeiceann tú anois? Ní thaobhóchaidh sé an canda aráin cho uain
agus a bhéas an cut ag drannadh mar siúd leis. Tá an-fhaitíos
aige roimh an gcut / [Tá cut fiadháin soir annsin is na tomachaí
agus is "job" é a thaobhachtáil. Chuidh sé isteach 'san abhalltóir atá ag
Brocach an Mh. orm indé agus thosuigh sé ag drannadh liom. Dar
fiadh ní thaobhóchadh an madadh isteach ann, agus nuair a chonnaic
mise scáth ar an madadh roimhe, níor chur mé féin aon-araoid
air] / Bhí muid ag caitheamh le easóig annsin thuas indiu, agus
ba mhór an t-ár í ag drannadh agus ag caitheamh seilí amach.
An bhfuil feithideach ar bith cho dána léithe. Bhí ceathar nó cúigear
againn in a h-éadan, agus dheamhan claonadh a dhéanfadh sí in a
dheidh sin ach ag síonghail agus ag drannadh. Smíochadh í faoi dheireadh

le clocha / Tosuigheann an bitheamhnach ag drannadh mar a bheadh madadh ann le teann cuilg agus droch-mhúineadha. Is uaidh a theastóchadh an iarraidh! / D'íosfadh sé sin thú beo beithidheach. An bhfeiceann tú an chaoi a dtosóchaidh sé ag drannadh, nuair a bhuailfeas taghd é. Dheamhan aithne air nach madadh é / [Bhí amharc agam ar an mbroc istigh agus é ag drannadh amach leis an madadh. M'anam má bhí fhéin nachar thaobhuigh an madadh é, ná gur beag an baoghal a bhí air]// Ní bhfuighidh tú cead drannadh leis = ní bhfuighidh tú cead méirín fhliuch a leagan air = ní bhfuighidh tú cead a dhul ag fiachadh air = ní bhfuighidh tú cead a thabhairt leat, ná a bhearnú etc. / M'anam nach dtiubharfadh P. cead dó drannadh le M. Dhá dtugadh ní fhágfadh sé aon-cheo dhó indiaidh a chéile / Ma fhaghann sé cead drannadh leis déanfaidh sé aon-lá amháin dó = marbhóchaidh sé é / Do dhubhshlán drannadh leis an ngasúr anois. Is deas an buachaill óg thú, nach bhfuil de chomórtas agad ach gasúir le dhul ag troid leo / [Ní leigfidh an faitíos dhó drannadh leat, mar chuidh bannaí air ag an gcúirt seo caithte, agus má bhriseann sé an bannaí gabhfaidh bliain air, de ghorta gharta / A ndubhshlán dhrannaidís leis an asal sin anois. Dar fiagaidhe má dhrannann, déanfaidh mise cleas eile] / Ní dhrannfadh sé siúd le aonduine, dhá mbeithí gan aon-araoid a chur air, ach daoine atá ag séideadh faoi, agus dhá chur thar bharr a chéille le cumadóireacht / Ní bhfuighidh tú cead drannadh leis an airgead beag, dhá gcuirtheá do shúile ar chipíní dá iarraidh. Is beag an baoghal. Fuair tú coróin gheal Dé Domhnaigh seo (gha)bh thart, agus is diadhachta dhuit a deireadh a bheith caithte fós agad / [Is beag, beag an baoghal go ndrannfaidh sé le na fataí sin. Nuair a bhí mise ag fáil a n-anró sin, bhí seisean ag imeacht ag gabhail "Laddie o'Lee" síos annsin, agus shílfeá go mbadh aicíd a bhí in a gharrdha féin a laghad agus a thaobhuigh-eadh sé é] / Dar príosta ní fhéadfar drannadh leis an airgead. Tá air sin a dhul in a bhealach féin. Níl aon-bhreith ar an gcíos hébrí céard a dhéanfas aon-rud / M'anam nach bhféadfaidh sé drannadh le na beithidhigh, mar gur beag de bhaint atá aige dhóib (: dhíob?). Féadfaidh sé a rogha rud a dhéanamh leis an leath-

ghabhaltas mar 'sé a chuid féin é / Á beannacht Dé dhuit! Ní dharrnfaidh mé leis an éadail sin (: poitín) le mo mharainn aríst. Chuir sé ag déanamh mullach cinn mé an oíche faoi dheireadh, agus d'fhága sé rae roilleacán in mo cheann ó shoin / [Ní dharrnfaidh sé leis an bhfeoil dhá naomhtaí é. Deir sé go gcuireann sí dógh croidhe air / Ná tabhair blas an gharrdha sin do'n diabhlánach do ghamhain sin anois, nó ní choinneochaidh do chumhachta as é. Ní fhéadfaidh sé drannadh leis sin go mbeidh na garrantaí seo thíos creinnte aca / M'anam nach raibh an duine bocht sin ag iarraidh drannadh le aon-duine marar cuireadh bréag air. Dheamhan é muis, ba é an fear ba shásta 'sa teach é] / Ní dharrnann sé le bean ar bith anois. Tá an aois ag tuitim air / [Má dharrnann tú liomsa beidh rud ar a shon agad, beidh sin / Ní dharrnfainn leis an mbeithidheach sin dhá mbadh mé thusa. Is droch-údar é. Níl biseach ar bith faoi = ní cheannóchainn é] / Níl sé ag drannadh leis an ól beag ná mór anois = ag pléidh leis / Is fadó an lá nach ndearna mé aon-drannadh leis an teach sin = a thaobhachtáil / M'anam muise nach bhféadfaidh sí drannadh leis an gcoca taobh thiar, nó go mbeidh scéal aice air = a dhul ann; rud ar bith a thabhairt as / [Ná drann len a chuid "feais" siúd, nó má fhaghann sé aon-cheann aca ar iarraidh, leagfaidh sé an teach dhá lúdrachaí. Ní shiúd é an ríbin réidh! / Nach bhféadfaidh tú leigean dó agus gan a bheith ag drannadh leis chor ar bith? Cé'n sásamh atá agad as a bheith ag siocadh leis?]] / Tá an seanbhuachaill seo istigh ar a chuid drantáin (: drántáin freisin) aríst = ag casaoid, ag grúscán, ag banrán / Ní sheasfadh an saoghal len a chuid drántáin. Sháróchadh sé thú maidineachaí. Bíonn sé ag mugailt agus ag grúscán agus ag banrán, ag fiafruighe cé'n fáth nach ndearnadh seo agus nach ndearnadh siúd. Is mór an tseanmóir é féin agus a chuid cainte / "A's drántán seandúine ar maidin níorbh áin liom é" = [líne as amhrán — "Táilliúr an Mhagaidh"] / [Leig de do chuid drantáin anois. Tá muid ag cloisteáil a' (: ar) ndóthain dhó sin, dhá mbeadh maith ann / Ara diabhal mé nach dtiubharfainnse toradh ar bith ar a cuid drantáin. Thiubharfainn a chead sin dó go mbeadh sé tuirseach] / Tá an oiread grúscáin agus drantáin agad le seandúine a mbeadh míola

air. Shílfeá nach mbeitheá cho cantalach drisineach sin / Séard a bhí a dhéanamh leis nuair a chloisfeá ar an drántán sin é, cúl-bhadar a thabhairt treasna an phuis dó. Níl cheal ar bith dhá fhágáil ar an diabhal sin. Tá fuigheall na bhfuigheall aige, agus ní beo é gan a bheith casaoid in a dheidh sin / [Bíonn an oiread drantáin aice istigh annsiúd 'sa gclúid, agus go mbodhróchadh sí thú. Ach is maith an chiall ag an dream é a chaithfeas éisteacht léithe i gcomhnaí / Bíonn sé i gcomhnaí ar an drántán sin, mar dhóigh de gurb air féin atá anshógh an tsaoghail agus nach bhfuil tada déanta; ach th'éis sin, dheamhan duine faoi thalamh an domhain is soilgheasaighe ná is grádh diadhamh -la ná é dhá mbeitheá in a chall]// Cé'n chiall do'n mhadadh sin a bheith ag drántán (nó drantaireacht) ar an gcaoi sin = ag giúnaighil; ag grúscán tafainn; gan a bheith ag tafann go h-acmhainneach / Shílfeá gur airigh an madadh sin rud eicint tímpeall an tighe aréir. Chaith sé an oíche ag drántán agus ag grúscán / Buail maistín de chic ar an madadh sin a chuirfeas ó dhrantaireacht é. Cé'n sórt drántán atá air ar feadh na h-oíche. / [Chuala mé an madadh ag drántán thíos agus d'eirigh mé. Dheamhan ceo a fuair mé aige, mara nealltrúcháí codlata a bhí air. Is minic a d'fheicfeá madadh ag brionglóidigh thrín a chodladh.]// An gcloiseann tú ag drantaireacht é! Nach hé a rinne an t-ól! = srannán nó cineál piacháin in a phíobán agus é idir a chodladh agus a dhúiseacht / Chaith sé an oíche ag drantaireacht mar chonnaic tú féin é. D'ól sé an-ghliúrach. Marach gur ól, ní bheadh sé mar siúd / Ní thaitnigh-eann liom í a bheith ar an drantaireacht sin, mar bheadh sórt cliar innte. Shíl mé go raibh sí as indé, ach m'anam nach bhfuil sé as a crioslaigh fós aice / [Tá sé séidthe suas uiliog. Ní mheasaim gur fear é atá folláin th'éis a bhfuil de ghriscíní air. Bíonn sé ag drantaireacht i gcomhnaí, agus ní shiubhailfeadh sé as seo go cladach gan saothar an diabhair mhóir a bheith ann / Ná bí ag drantaireacht mar sin i gcomhnaí. Shílfeá go bhfuil cnead ionnad. An bhfuil aon-cheo ag dul duit?]/ Chaith sé an oíche annseo ar an teallach agam, agus gan smid ar bith chainte aige, ach é ag drantaireacht leis // Shílfeá go bhfuil drántán ceoil ag na

h-éanachaí indiu. Shíl mé, dheamhan éan ar bith a bhí beo indiaidh
 an tsneachta mhóir / "Má ghníonn tú do theach annsin" arsa mise
 leis, "beidh aghaidh gréine agus cúl gaoithe agad ann. Is áit aerach
 fholláin é. Tá comhgar siopa, bóthair, agus cladaigh ann, agus cloisfidh
 tú drántan ceoil ag na h-éanachaí 'sa gcoill 'chuile lá 'sa
 mbliain" / [Shílfeá go bhfuil drántán ceoil in áit eicint siar ann-
 seo. Ní féidir gur ag dul ag damhsa ar an mbóthar a bheidís aríst,
 th'éis gur dhíbir an sagart as iad 'san oíche Dé Domhnaigh seo
 (gha)bh thart / Chuala mé féin drántán ceoil i dteachín beag chois an
 bhóthair agus isteach liom ann. Ba ghearr gur phlúch an teach isteach,
 agus thosuigh an siamsa. Dheamhan mo chos ná mo chnámh fhéin a chorrugh
 as go maidin. Go deimhin bhí oíche chroidhe-dhílis agam ann / Ní bhfuair
 tú tuairisc faoi áit ar bith a mbeadh aon-drántán ceoil ann
 anocht. Áit ar bith anois níos goire ná Ceann Léime a mbeadh sé
 thiubharfainn an tabhairt orm fhéin, da mbadh de shiubhal mo chos
 é!]/ Bhí sé istigh agus an páiste in a bhaclainn aige agus é ag casadh
 drántáinín ceoil dhó ag iarraidh é a bhréagadh. Rath do cheirde
 istigh annsin ort arsa mise liom fhéin // Rinne sé drántán de
 gháire = strainc nó cáir, nó an drandal a nochtadh go flith-
 mhagamhail / Tá gáire aige mar a bheadh drántán madaidh ann =
 drannadh madaidh; madadh ag nochtú a dhrandail / An bhfeiceann tú
 an drantaireacht de gháire atá ar an leiciméara. Ubhall a leise
 a bhí a chur as a áit le snaoim (: snaidhm) / [Ní lughar liom an
 diabhal ná an drántán de gháire siúd atá aige. Sin é féin an
 gáire gann gortach gangaideach / Ná bí ag déanamh madaidh
 dhíot féin ag drántán gháire mar sin. Má tá gáirí le déanamh
 agad, déan ceart é, sin nó leig dhó]/ Diabhal bean dhá bhfeiceadh
 é siúd ag drantaireacht gháirí léithe nach ngreadfadh 'sna fáscaí
 uaidh. Tuige nach ngreadfadh. Nach sílfeadh sí gurb é ithe an mhadaidh
 a bheadh sé ag dul a thabhairt uirre. Go deimhin ní mheallfaidh sé
 bean len a gháirí choidhchin ar chaoi ar bith / Bhí drandal an mhagaidh
 ar an mbitheamhnach agus é ag drántán gáirí fúm. Ní mórán a
 ghoill mo bhris air ar aon-nós. Ach dhéanfadh muintir an bhaile sin
 gáire leis an olc go maith. An bhfuil dream ar bith is measa croidhe ná
 iad /

Draoi: ainm-fhocal; fireann [níl aon uimhir iolraidh ceart air mar is annamh a bhíos sé ins an iolraidh. Bíonn draoidheadóirí air scaithtí, cé gurb iolraidh é sin do dhraoidheadóir]

Draoi: (i) Fear draoidheachta; draoidheadóir; fear feasa; ridire comhairleach — gleacuidhe; sean-dall glic.

[i scéalta amháin a bhíos an chiall seo. Is rí-annamh a bhíos sé i gcaint ag aonduine cé's moite de dhream a thóigfeadh as leabhra é. Ach tá ciall a (ii) rí-choitianta. (ii) an domhnuidheacht; go leor leor; a lán; brat; dalladh; an-lear; seala mór; na táinte.

An draoi breacach = an draoi bratach (: tá an dá leagan air) = áit a bheith druid -the le rud; áit a bheith faoi rud; áit a bheith breac ballach le rud; an-lear go deo de rud agus rl. a bheith ann; na táinte

Tá an draoi amuigh indiu. A Dhia dhá thárrtháil. Tiocfaidh athrú eicínt ar an saoghal go goirid muis = duine a bhíodh ag cothú an tige. Tá sé i gceist go raibh sé in a shean-dall glic agus go raibh fios aige / [Bhí an draoi seo thiar ag M. Ch. ag rádh nach mbeadh an cogadh thart fós go bhfeicfeá suím aimsire. Tá fios (= fáistine, tairngaireacht) aige siúd pé'r bith cá bhfuair sé é] / Déanfaidh siad draoi de siúd. Tá an oiread achair caithte i gcoláiste anois aige, agus go mbadh cheart go mbeadh sé féin indon na máistirí a mhúineadh. Ach sílim dheamhan thairis sin de ghaisce fós air / Is beag a bhéarfadh orm draoi a dhéanamh dó sin. Níl sé feilteach do rud ar bith eile. An bhfuil a fhios agadsa céard é an draoi. Chloisinn S. Ó. M. ag cur síos air i scéal dá raibh aige /

Tá an draoi aca ann = an-lear / [Ná bac leo sin a mhic ó. Tá an draoi dhíob sin ann. Ní fhaca tú a leath. Tá grifisc bheag ann, nach bhfuair tú amharc ar bith orra; go dtí deolcachán na cíche féin tá sé ann] / Tá an draoi fataí breac amuigh imbliana, hébrí cé'n smál atá orra. Shílfeá gur bliain bhreagh a bhí innte, agus nach bhfuair siad tsiocair ar bith le breacadh mar sin.

'Chuille shórt ag dul in aghaidh an duine bhoicht mo léan / [Chuala mé go raibh an draoi bainbh ar an aonach indiu, agus gan fear a bhfiafruighthe ann. Gheobhfá péire banbh indiu ar shlad-mhargadh, ach nach raibh a fhios ag na daoine é / Tá an draoi talmhana aige agus é leigthe i léig cheal an té a shaothróchadh é. 'Ar ndú' ní fear talmhana é siúd. 'Bhfeiceann tú na bárrannaí sin suas ar fad atá faoi mhuing-luachair anois. Bhídís sin ar fad curtha le linn a shean-athar. B'fhiú dhó an talamh siúd uiliog a thabhairt do dhuine eicínt

ar chuntar go gcoinneochadh sé curtha é, ach gan scaradh leis amach agus amach é féin ... Duine eicínt nach mbeadh aon-talamh aige féin. S. N. nó a mhacsamhail / [Tá an draoi sionnach anois ins na clochair sin siar. Tá siad beo leo ó a tháinig an cogadh agus nach bhfuil aon-phúdar le fáil. Go gcuiridh Dia an t-ádh ort! Nach ndearna siad sladadh orainn. Dheamhan thiomanta cearc de cheithre cinn déag nachar árduigh siad uainn anuiridh. Tá muid bánuighthe aca. / Tháinig an draoi feamuinn dearg anuiridh. Bhí aoirde crann-báid di ins an gcladach agus lobh a leath; cheal gan na daoine a bheith indon freastal di. Ná bac le sean-leasú anois ó thosuigh an táirm seo: ag déanamh bóithrí / Thug sé sin an draoi airgid as Sasana. D'eireochadh dhó agus é sé bliana ann. Duine ar bith a chaith aon-achar i Sasana roimh an "Income Tax", tháinig sé abhaile in a ridire. Feacha mac C. a bhí indon feilm thalmhana ' cheannacht len a raibh aige dhá bharr / Cheannuigh sé an draoi beithidheach anuiridh agus gan aon-áit aige len a dtógáil, ach thiar ins na diomallachaí achrannacha sin thiar nó gur bascadh agus gur cailleadh iad. Cé'n ghna atá ag duine a dhul ag bualadh faoi stoc, mara bhfuil deis a dtógáil' aige. / Bhíodh an draoi uisce ar a chuid talmhana nó gur thriomuigh an cliamhain seo é. Rinne sé clascannaí agus tóchair, agus thóig sé na sean-chlascannaí. Bheadh sé ó mhaith fré chéile fadó, marach é] / An bhfuil poitín le fáil ann ab eadh? Tá an draoi. Bhí sé in a shnáth mara indiu ann ar aon-chor. Bhí chúig iarraidh réidh ar an mbaile thoir, agus duine nó beirt eile ag déanamh. Má bhíonn easbaidh ann an Nodlaic seo, ní easbaidh poitín é ar aon-chor / Mná! Is ann atá an draoi. Gheobhfá mná ar árdú orm ann. Bhí siad aniar amach ann — scúillí móra míllteacha agus iad cho marbhthánta ar an urlár. Dheamhan eolus ar bith a bhí ag an gcuid is mó aca ar an damhsa atá againne / Bhí an draoi ag plé leis an móin annsin thuas imbliana — fir agus mná. Go dtí na patairí féin, bhí siad dhá dtógáil ann. Ag gróigeadh agus ag aithghróigeadh a bhí na mná, agus ag cur amach is mó a bhí na gasúir / [D'ól sé an draoi fuisce. Nach aige atá an acmhúinn air! Dá n-ólainnse ná thusa ar chuma ar bith a leath-oiread, is iomdha tradhall a bainfí asainn go mbeadh muid ins an mbaile. Ach dheamhan aithne deoir a bhí air] / Tá an draoi gaothtaireachta aige agus gan cur leis ar bith. Chonnaic mé ar an ngaisce sin thoir tige S. Ph. anuiridh é. Dhéanfadh sé cat agus dá rioball. Bhí sé ag baint achrainn as cosa idtaca as mac L. Bhuail J. na P. isteach. Níor fhan smid aige ar an toirt /

Tá an draoi ola le fáil imbliana. Níl cheal ar bith orainn anois ach cheal tae. Dhá mbeadh riar tae againn bheadh muid ar dhruím na muice / Bhí an draoi feola marbh ann an tseachtain seo caithte, ach fuaduigheadh ar an toirt í. Aindeoin cho daor agus atá sí — agus níl spóilín ar bith is daoire ná í — tá daoine indon a ceannacht 'na dheidh sin. Tá an draoi airgid ag teacht isteach i gcuid de na tighthe de bharr Shasana]/ 'Bhfeiceann tú na míola sin a bhíos ins an snáthmara. Sin iad na dreancaidí mara. Bhí an draoi breacach aca thíos annsin thíos imbliana ar an gconuas feamainn tirm a d'fhan d'fhuighleach ormsa. / Tá an draoi breacach de na míoltóga beaga sin amuigh imbliana. [Ní fhaca mé cho tréan le mo chuímhne cheana iad. Ar éigin a sheas mé aca ag tanuidheachan turnapaí an oíche faoi dheireadh. Fhobair siad mé a ithe beo beithidheach]/ Chonnaic mé an draoi bratach de na portáin sin thiar ar na gC. R. D'fheicfeá ina gcomhnuidhe iad ar chiumhais na trágha nó go dteagadh an lánmhara agus go scuabadh sé leis iad. / [Tá an draoi breacach de na faoilleáin agus de na cailleachaí dubha ann, bíodh iasc ann nó ná bíodh. Is cosamhail le áit é a mbeadh iasc ar aon-chor. Ní bheadh an staighean sin ag lonnú in áit ar bith mar sin, ach in áit a mbeadh báire éisc.]/ Tá an draoi breacach salach-air ins na fataí sin thoir. Chaith mé trí lá an tseachtain seo caithte ag gort-ghlanadh ar an dá chúl thoir, agus dheamhan an mó ná réidh a bhí mé ann in a dheidh sin. Tá sé loma-lán le muingbheara / [Níor mhór na clocha a phiocadh annsiúd sul a gcuirtear múirín ar bith air. Tá an draoi bratach aca ann. Chuirfeadh sé úais ort a shiubhal. Gasúir atá in a gcionntsioc-air le cuid mhaith dhíob — gasúir ag teacht ó'n scoil. Má's linn a chosaint imbliana l'aghaidh féir, tá sé in am a dhéanta anois / Marbhuidheadh an draoi breacach díob ar an abhainn i mbliana. Ní raibh an fear a raibh sí aige in ainm agus thar cheithre chéad a thógáil, ach mo léan géar, thóg sé an méid sin ar dhá dhola; agus chaith sé an bhliain ag tógáil in a dhiaidh sin / Bhíodh an draoi breacach aca ann 'chuile bhliain go dtí imbliana, ach níor tháinig siad chor ar bith i mbliana. Maran musán ar bith a bhuaill an M. agus nach dtiubharfadh sé anuas iad. Bhí suaímneas ag an tír dhá bhfuireasbhaidh. Sháróchaidís na daoine]/ Bhí an draoi breacach de na Grialluiseacha (: 'gNiallghuis) ins an tír seo roimhe seo, ach ní fhaca tú aon-chine ariamh a ndeacha ídiú cho mór orra leo. Chuirfeá slat ar an bparáiste sílim indiu, agus ní bhfuightheá Grialluis istigh ann /

Draoidheacht (: dr̥íxd): ainm-fhocal; buineann, geineamhnach uathaidh: draoidheachta.

draoidheacht: cumhacht mí-nádúrtha le go gcuirfí duine nó rud

in éagcruth nó ar mhalrait crutha nó cáilidheachta; geis; teir agus rl.

Bhíodh draoidheacht ag daoine fadó / Deir siad go mbíodh daoine ann san sean-reacht a mbíodh dubh-dhraoidheacht aca = draoidheacht dhalba, mhínósach. / Ná cuir araoid ar bith ar na cailleadhaí fis sin. Bíonn draoidheacht aca sin / Tá draoidheacht eicint ag an mbitheamhnach sin. Nach cóir nach bhfeiceann duine ar bith ag imeacht ná ag teacht é. Is fadó an lá adubhairt mé go raibh sé 'sna daoine maithe / Ní mór dó draoidheacht anois ar chaoi ar bith, mar tá sé i ladhar an chasúir ceart, agus gabhfaidh sé go snaidhm na stothaighe leis a theacht as / Le draoidheacht a rinne sé é, 'deile! / Tá draoidheacht ar an ór atá annsin thoir inGarrdha na h-Uiliúir = tá an t-ór ann, ach ní féidir a fháil. Tá sé do-fheicsiona / Tá draoidheacht ar na cistí sin ar fada / [Tá ciste annsin thuas i nG. an tSl. se'agaibhse agus é faoi dhraoidheacht. Níl indán fáil air go dteagaidh triúr de mhuintir Dh. — trí cholceathar — agus gheobhaidh siad-san é. / B'fhéidir go bhfuil draoidheacht air, má tá sé ag cinnt oraibh a fháil / Deir siad go mbíonn draoidheacht ar an iarann / Tá oileán annsin amuigh atá faoi dhraoidheacht / Tá oileán faoi dhraoidheacht amuigh san gcaoláire adeir siad. Dhá dteigheadh duine amach air nuair a bhíos sé leis 'chaon seachtmhadh bliain, agus píosa iarainn a chaitheamh air, bhainfeadh sin an draoidheacht dhe / Bhí fear inG. fadó agus bhí sé de dhraoidheacht aige go raibh sé indon capall a dhéanamh de bhó] / Bhí sé de dhraoidheacht ag an gcailligh an méid a mharbhóchaí 'san oíche go slánóchadh sí aríst iad roimhe mhaidin / Thug sí cochall dó, agus bhí draoidheacht 'san gcochall. Cochall draoidheachta a bhí ann. Ní mba léar do dhuine ar bith faoi thalamh an domhain é, chó uain agus a choinneochadh sé an cochall air féin. / Sin í an cailín a raibh an draoidheacht aice. Bhí agus an-draoidheacht / Bíonn draoidheacht agus easarlaidheacht ag a léithidí sin / Chuaidh sí ag cur draoidheacht' dó, agus rinne sí cloch ghlas dhó / Tá sé sin indon duine a chur faoi dhraoidheacht / "Cuirim faoi gheasa droma (dubha freisin agus troma) draoidheachta tú", adeir sé "gan an dárna béilí a ithe ar aon-bhord, ná an dárna h-oíche a chodladh ar aon-leabaidh, nó go dtugaidh tú agam

-sa ... " / Cuireadh ina chodladh i leabaidh dhraoidheachta é / Bhí bád draoidheachta aige / Tháinig ceo draoidheachta orra a mhair naoi lá / Bhuail sé dhá shlat (shlaitín) dhraoidheachta é / Chuala sé ceol draoidheachta istigh 'san gcnocán / Casadh isteach ar oileán draoidheachta iad / Fuair sé leabhar dhraoidheachta len a ais /

Draoidheadóir (: drīdōr'): ainm-fhocal, fireann.

Draoidheadóir, draoidheadóirín = draoi; duine a mbeadh buadhannaidheacht thar cíonn aige; ach an luighe is mó atá is an gcaint anois air: duine a mbeadh go leor nathaidheachta aige, nó a bheadh ag imeacht ag cleasaidh -eacht i gcois íseall, nó a bheadh in a ghleacaidhe nó a leithid.

Rug an draoidheadóir ar a shlaitín dhraoidheachta agus tharraing sé iarraidh dhi ar an gcú, agus rinne sé bean di / Draoidheadóir a bhí 'san gcailligh agus chuir sí geasa air / Tá an draoidheadóirín sin thíos ar an mbóthar ag tiacht aríst. Mise imbannaí go bhfuighidh sib caint agus nathaidheacht anois / Is diabhláí an draoidheadóir de dhuine é. Níor bheo é mara mbeadh sé ag dul thart mar sin ag déanamh ballodhair de 'chuile dhuine. Fhobair nach bhfuair sé luach a chuid gnaithí ó Sh. Ph. an oíche faoi dheireadh / Bíonn sé ag imeacht in a dhraoidhead -óirín mar sin síos faoi chladaigh i gcomhnaí, agus gabhfaidh sé i bhfalach má fheiceann sé aonduine ag déanamh air. Shílfeá gur fear luibheannaí é an deis a bhíos air / Tá an draoidheadóirín is mac dó ibhfus ar cuairt indiu. Is deacair an ceann céadna a bharraidheacht /

Draoidheadóireacht: ainm-fhocal, buineann ag freagairt do dhraoidheadóir.

draoidheadóireacht: a bheith ag cur nó ag déanamh draoidheachta; ach ní shin é an chiall is mó 'san gcaint anois leis ach a bheith ag imeacht go saobhnósach, go h-aisteach, go rúnmhar, gan aon-fhorás nó a leithide.

Ag imeacht ag draoidheadóireacht mar sin a bhíos sé sin i gcomhnaí.

Is furasta aithinte ar a gharrdha é. Tá sé giobach / Dheamhan smeach ar bith a ghníos sé sin ach ar an draoidheadóireacht sin. Mo léan géar is deacair fios a intinne a fháil in a dheidh sin / Leig de do chuid draoidheadóireacht anois, agus labhair go céillidhe mar a dhéanfadh fear. Ní cúrsaí mugadh magadh é seo chor ar bith /

Draoib = ainm-fhocal, buineann, geineamhnach uathaidh = draoibe

Draoib = lathach, puiteach, clabar, greallach, múnlach locháin tar éis báistighe.

Tá tú faoi dhraoib ar fad / Níl duine ar bith a thiocfas an bóithrín sin nach mbeidh faoi dhraoib / Bhí draoib an bhóthair uiliog air / Thuit sé agus bhí sé faoi dhraoib na sráide fré chéile / [Thuit sé ins an draoib agus milleadh é ar fad / Ní bheidh tú sásta anois go gcuiridh tú draoib ar do chulaith nuaidh. Cé'n sórt sraimleacháinín thú féin thar ghasúr ar bith.

Sin é féin thú] / Baineadh truisle as agus síneadh ins an lochán é — lochán de'n draoib dhubh sin. Níor fágadh oiread agus puintín bioráin ó mhullach a chinn go bonn a chois nach raibh in a bhog-eibhinn / Bhí sé cho dallta agus nach raibh a fhios aige céard a bhí sé a dhéanamh: fear ar bith a chaith é féin siar, agus a thosuigh dhá ionnfairt féin i ndraoib na sráide. D'áitigh mé féin dhá chiceáil len a chur in a shuidhe ach ní raibh aon-mhaith ann / Sin é an sórt spágachán é. Is maith an dícheall do dhuine glantachán in a dhiaidh áit ar bith a leagfaidh sé a chois. Tugann sé draoib an bhaile leis igcomhnaí ar a bhróga /

Draoibeáil: Briathar (as draoib) = a shalú le draoib; puiteach, clabar, greallach nó lathach a chur in aer; an lathach a chur suas le (do chuid) siubhal nó le gluaiseacht; do chuid éadaigh a mhilleadh le rud an bhóthair.

Dhraoibeáil sé é féin uiliog, ach is minic leis, an basachán bradach / Tá a cuid stoicíní draoibeáilte aice. Go deimhin ní coisbhirt iad na stoicíní sin l'aghaidh lathachaí na h-áite seo / Tháinig an madadh isteach aige agus é draoibeáilte de bharr na h-abhann. Bhrath sé ar an bpuinte cé'n "rantáil" a bhí air. / [Shílfeá gur thuit tú in áit eicint. Tá tú draoibeáilte ar fad / Fan isteach as bealach an mhóitair sin nó draoibeálfaidh sé go dtí an dá cluais thú] / Tá mo bhríste draoibeáilte go bléin, in áit nach bhfuil "aon-mhudguard" agam ar an "mbicycle" / Níl rud ar bith dhá dtiocfaidh in a ghoire nach ndraoibeálfaidh sé. Is geall le sean-ghiorrán Achréidh é ag cur phuitighe in aer / An ndraoibeálann tú thú féin mar sin 'chuile uair dhá dteigheann tú amach? Is cosamhail go ndraoibeálann

mar feicim mar sin thú go h-acht agus go h-áirid. Breagh nach mbeadh stuaim eicínt ionnad ag siubhal, agus gan thú a bheith ins an riocht sin i gcomhnaí / Rinne sé a raibh de mhná amach roimhe a dhraoib-eáil le lathach. 'Chuile áit a dtiocfadh sé ar lochán maith lathaighe chuirfeadh sé barr na bróige faoi, agus chuirfeadh sé amach orra, é dhá sean-urchar. Bhí cuid aca le cuthach faoi / [Tá mé draoibeáilte uiliog. Leagadh a dhó nó trí de chuarta mé ag teach thríd an gcurrach sin thoir. Tá an oíche an-dorcha] / Draoibeáladh uiliog mé agus mé ag iarraidh a dhul aníos ann ar mo bholg. Níl aon-tsnáth éadaigh ar mo chraiceann nach bhfuil bog báithte /

Díoltachán = leagan eile ar díolachán (fc. díolachán)

Ní móin díoltacháin í arae níl sí sáthach seasmhach = ní móin í a bhféadfá a díol / Sin é an fuisce díoltacháin atá aige, ach coinnigheann sé an cineál atá ins na buidéal thall dhó féin. / An ndearna an siopa seo thiar mórán díoltacháin indé? /

Dídean: ainm-fhocal, fireann, uimhir iolraidh agus geineamhnach uathaidh = dídin.

Dídean = díon, foscadh, clúdach, árus, teach, bráca, bothán, lóistín

Níl an foscadh féin ann ní áirighim dídean (fc. foscadh) / Ní bhfuair muid foscadh ná dídean / Gheobhaidh sé dídean na h-oíche ann, agus céard eile a bheadh sé a iarraidh / [Dhá dhonacht dhá raibh an botháinín a bhí aca ní raibh siad doicheallach. Gheobhfadh sé dídean na h-oíche ann, agus thairg siad sin dó. Ach bhí sé ro-mhór ann féin le fanacht imbráicín mar sin. Is dona a chuaidh an leithead dó muis, ní dhá roint leis é] / Níl mé 'iarraidh ach dídean na h-oíche. Sífidh mé annseo ar an teallach nó go ndéanaidh sé lá. Annsin greadfaidh mé liom. / 'Nuair a theighimse ag cúirtéarach, ní shásóchadh foscadh chor ar bith mé. Ní mór dom dídean a fháil cho maith. Is breagh an rud brat maith tuighe easca as do chionn féin agus do ghearrchaile mná! / Níl de dhídean aige anois ach dídean an tincéara: brat idir é féin agus an t-aer / Dhéanfadh dídean ar bith duine ins an samhradh. Bím féin an-bhruithte

istigh. Dhá mbeadh ceann de na cábáin sin agam a bhíos ag na saighdiúir
bhainfinn an-cheart dhe, le codladh amuigh / Tá sé gan dídean muis
má's i dtuilleamaí an tige siúd atá sé. Teach mo léan! Ní h-eadh
ná ainm tige. Nach bhfuil 'chuile dheoir dhá bhfuil amuigh istigh aige! /
"An dtiubharfá dídean na h-oíche dhom" arsa mise. "Tá mé go géar in a chall". / Níl dídean
ná teálta annseo againn leis an oíche a chur tharainn. Má tá ní fheicimse é /
[Níl dídean ná a dhath ag an duine bocht anois ach lorg cois na bó ar an gcneang-
aire. Is deacair dhó aon-chaoi a bheith air, agus an bhail a chuaidh air]/ Tá sé feidheartha
críochnuighthe anois, gan dídean le fáil i bhfus ná thall aige. Má tá féin, ní hé
leath-chóir Dé é. Bhí sé fhéin go dona / Is olc an aghaidh ar an gceann céadna aon-
dídean a thabhairt dó. Dhá gcastaí muid in a líon, is maith daoitheamhail a bheadh sé /

Deatach: ainm-fhocal. Fireann agus buineann? (Ní shéimhigheann sé aidiacht ina dhiaidh,
ach glacann sé na ins an tuiséal geineamhnach uathaidh go minic i.e. "baladh
na deataighe", "ag cur na deataighe amach". Ins an tuiséal geineamhnach uathaidh
bíonn an fhuaim í — deataí — in a dheireadh. Cruthú é sin gur "ighe" atá ann
arae dá mbadh -igh — "deataigh" — a bheadh ann, fuaim i — deataí — a bheadh ann
mar a bhíos ins an tuiséal geineamhnach uathaidh d'fhocla fireanna i
gcomhnaí i.e. coili(g), máirnéala(igh), a fhleasca(igh) agus rl.).

deatach = toit, gail, gail bhruithe, rossamh, púir; deannach; rúscadh

Tá sé ag cur deataighe in aer = ag diúgadh píopa go santach / Níor chaith
mé aon-ghail thobac ariamh. Cé'n samhaine dhomsa a dhul ag leigean deataighe
le gaoithe / Diabhal bréag nach bhfuil tú ag leigean deataighe le gaoith,
bail ó Dhia ort, agus cho daor agus atá tobac / Sin é a bhuac sin a bheith ag leigean
deataighe le gaoith. Is dona uaidh a luach a shaothrú muis / [Ní dhearna siad faice
ó mhaidin indiu ach istigh i lúibinn an chladhe ag leigean deataighe le gaoith. Sin
iad an chuingir agad. / B'fhurasta deatach a leigean le gaoith roimhe seo, ach
ó a dhaoirsigh an tobac, ní fheicfeá an oiread sin dhe.]/ Dar príosta, níl aon-
deatach agamsa le scaoileadh le gaoith ach an oiread le duine ar bith eile. An síl-
eann tú go bhfaghaimse mo chuid tobac in aisce. An té nach bhfuil tobac aige anois
cuireadh sé giolcach in a pháopa / [Ba bhreagh uaidh deatach a leigean le gaoith
anuirdh cho uain agus a bhí sé ag saothrú pighneachaí, ach caithfidh sé déanamh
dá fhuireasbhaidh anois. An té nach bhfuil teine aige féin, déanadh sé a ghoradh le gréin,
mar adeir an ceann eile]/ Ní feasach dom cé'n fáth a gcaithfinn tobac. Ag

leigean deatach le gaoith ab eadh? Is suarach an cheird a bheadh orm muis / Tá deatach aige seo thíos = deatach as an simléar / Sílim go mbeidh sib ar bheagán deataighe imbliana ar shon a bhfuil de mhóin tirm againn. An uair a bhí í a thapú fuair sí cead lobhadh ar na portaigh / Is maith luath atá deatach aige = is maith luath atá sé in a shuidhe / Níl dé na deatach ann (fc. dé) / [Níl an simléar atá ins an teach nuadh ag tarraint na deataighe chor ar bith, ach ag puthaighil 'chuile phuínte. Níor léar dhuit do lámh ins an gcisteanach scaithtí / Ní raibh path deataighe againn cheana le coicís, ach tosuigheann sé (: an simléar) ag caitheamh anuas i gcomhnaí ar an ngaoith seo]/ Níl an path féin deataighe againn anois ó a thóig J. Dh. lámh as cionn an tsimléir. Tharraingeochadh sé páiste de'n teallach anois. Roimhe sin bhíodh púir dheataighe ar fud an tige i gcomhnaí. Bhí muid in ainriocht aige / Baineadh sé móin nó ná baineadh, bíonn púir dheataighe aige i gcomhnaí / Aiteann atá dhá dhóghadh ann. Is uaidh an phúir dheataighe sin / Níor léar dhuit troigh de'n bhóthar ann ag púireannaí deataighe go ceann trí lá th'éis na "bambála". / Tá roilléire deataighe aige seo thíos féin sáthach moch ar maidin. Chaithfeadh sé go bhfuil sé ag dul ins an tráigh indiu / Tá brionglán deataighe (dlaoidheoig dheataighe, striochlán deataighe agus rl.) as an simléar / Ní bhíonn deatach ar bith gan teine = má bhíonn cosamhlacht ann, ní bhíonn sí gan údar / [Ní bhíonn deatach ar bith gan teine. Mara go raibh aicíd eicint ann, 'tuige a raibh siad ar fad in a luighe, agus gur chuir an dochtúr aithne ar dhaoine gan a dhul isteach ann]/ Marach go ndearna sé gaduidheacht eicint, cá bhfuigheadh sé a raibh d'airgead aige. Ní bhíonn deatach ar bith gan teine / Breagh ar chuir sé caoi ar an teach agus ar chuir sé fuireann nuadh isteach marach go raibh rún pósta aige. B'fhurasta aithinte é. Ní bhíonn deatach ar bith gan teine, bíodh a fhios agad. Is beag an mhaith dhó a bheith dhá shéanadh anois. Ní phósfadh aon-bhean é: sin é a bhí air / Deatach ins an ngleannach agus gan aon-splanc ann = [tomhais] Bualtrach chapaill. / Bhrath na póilíos an deatach. Ní féidir an deatach a chur i bhfolach. Sin é an buille. 'Sé an deatach i gcomhnaí a ghníos spiadóireacht ar fhear an phoitín / Deatach le spóirt é = fear a raibh a theach dhá dhóghadh adubhairt é seo: mar dhóigh dhe, nach raibh an dream a bhí i láthair ann ach ag fáil spóirte ar an dóigteán / Is deatach le spóirt é mo chuid aitinn ó mhaidin = dhóigh gasúir é / [Má's deatach le spóirt aca sin é, ní deatach le spóirt ag daoine eile é. A dtabhairt 'un cúirte a bhí a dhéanamh, 'sé sin. Ní spóirt ar bith loscadh sléibhe de'n

tsórt sin.]/ Deatach le spóirt é agus is mairg nachar dóghadh é, mar adeir
P. Sh. fadó agus an teach thrí lasadh / Tá deatach as an aoileach sin
amuigh / Tá deatach as an gcarn aoiligh le neart an triomaigh
atá ann. Ní fhágfaidh an stolladh sin rud ar bith gan spalpadh /
[Tá an chruach choirce sin téighte. An bhfeiceann tú an deatach
atá aisti. Coirce breoidhte a bhéas againn i mbliana / Chaithfeadh sé
go bhfuil an coca feamuinne siúd ag lobhadh. Tá púir dheataighe
as]/ An bhfeiceann tú an deatach sin thiar idir thú agus léas. Níl
annsin ach gail thriomaigh. An-uair ag móin í ar chuma ar bith. / Tá
deatach asta indiu le dubhachan (as guirt fhataí) / Bhí deatach as
mo chuid éaduigh cho luath agus a leigeadh an teine chuca. Báitheadh
go craiceann mé / Sin bualtrach úr. Nach bhfeiceann tú an deatach
aisti fós / Bainfidh mé deatach asad mara dtugaidh tú mo "phump"
ar ais agam / [Bhain sé deatach as an gcapall abhaile = thug sé
neart bóthair di; bhain sé an-tsiubhal aisti / Baineann an máistir
seo thoir deatach asta scaithtí muis, ach 'ar ndú, má bhaineann
féin, ní milleán sin air. [Chuirfidís aonduine faoi'n ngréin ghil le bánídhe]]/
[Má leagann tú méirín fhliuch air, bainfidh mise deatach asad. Diabhal bréag nach
mbainfidh]/[Bainfidh siad deatach as na Gearmánaigh anois, má tá siad cuibhrighthe
mar sin aca. B'fhéidir nach miste beirthe é. Dhá mbeadh máistireacht aca féin,
ní móide go mbeadh aon-ghaisce orra, ach an oiread le na Sasanaigh]/ Má
fhaghann T. leigean ar bith ar Ph. bainfidh sé deatach as de bharr an chleas a
rinne sé féin air / [Chuaidh sé suas an bóithrín indiu, ag baint deatach as an
asal. Níl aon-tsnaoim (: snaidhm) dá raibh sé a thabhairt dó nach gcloisfeá
thiar dtuaidh]/ Bíodh sé ar a shon féin, nó bainfidh mise deatach as na másaí
aige / [Tá triúr aca ag baint deatach as coirce thíos ins an gcró. [Sin iad
na buachaillí agad, nach mbeidh i gcleitheamhnas "meaisín" ar bith ach a
bhuailfeas a gcuid coirce féin go gaedhealach mar a rinne na daoine
ariamh é.] [Ach tá an iomarca de'n spreallaireacht anois ar thuilleadh le
dornán a thógáil in a láimh agus bualadh na cloiche a thabhairt air.] Chuile
shórt dhá chur ar éascaidheacht ar an saoghal seo. 'Seadh inDomhnach!]/
Gabh amach, 'gcuiridh Dia an t-ádh ort, agus bain deatach as an mbulán
sin amuigh. [Nach hé eallach an Diabhail anois é go gcaithfeadh sé imeacht
as an áit a raibh sé go bolg i bhféar ann. Béidh a shliocht air: ní go m{aith}
a ghabhfas an imirce uabhair sin dó muis]/[Bhain mise deatach as a{?}]

ar maidin. Cheangail mé do'n ursain é, agus chuir mé taobhach air le'r bhuaile mé air, le feac láighe.] Feicfidh tú féin air go gcomhairleochaidh mise é, gan a dhéanamh aríst /[[Theastóchadh ó dhuine eicint deatach a bhaint as, ar scáth a bhfuil d'fhaitíos aige roimh an mbaile seo. Airigheann sé na daoine go dona: sin é atá air. Tá an stramhasachán sin thiar ag M. T. cho dona leis 'chuile orlach]]/ Tá deatach dhá bhaint as na sionnaigh ó a tháinig fear an ghunna ar an mbaile. Is géar a thastuigh sin uatha. Bhí an áit bánuighthe aca. Sin é an gléas anois orra: neart gráin a chur ionnta /[Tá an máistir beag ag baint deatach as an máistireás fhada ar an saoghal seo (: ag suirghe léithe as éadan). Is diabhláí an mac é, de thulóg cho beag leis. Ach mara bhfuil gabhail na gaoithe ann, tá déanamh na ngnaihtí ann, mar adeir an ceann eile.] Dar fiadh tá! / Ní hé baladh na deataighe atá ort bail ó Dhia ort, pé'r bith cá'r eirigh sé leat = ní hé baladh na pluide atá ort = tá baladh óil ort = bhí tú ag ól /[Mo léan géar, ní hé m'fhearacht féin é, ní hé baladh na deataighe a bhí uirre, th'éis an S. Meastú cá'il sí ag fáil a luach igcomhnaí. M'anam gurb ait atá sí ag cruthachtáil, gurb ait sin]/ Coinnigh i leith. Ní hé baladh na deataighe atá ort ar maidin. 'Gcuiridh Dia an t-ádh ort! Gheobhfaí baladh fuisce uait thíos ag ceann an bhóithrín /[Ní hé baladh na deataighe a bhí air maidin Dé Luain ... bhuel ní móide gurb é. B'fhéidir gur baladh airgead luachra nó baladh eicint eile mar sin a bhí air]/ Ná teara isteach annseo agamsa anois ag toidheacht ar ais duit agus baladh na deataighe ort mar a bhíos i gcomhnaí. Is beag a aireochas do sparán, cúig nó sé de ghloineadhachaí maith fuisce / Ní simléar atá ann ach poll deataighe (fc. poll) / Tá súile na deataighe aige = súile agus iad ag silt, nó cosamhlacht orra go mbíonn siad faoi'n deatach / Mo dheatach ort! = eascainí gan mórán gaimhe = díol cam ort = droch-chríoch ort agus rl. /[Mo dheatach ort le caoi a bheith ort! / Mo dheatach air, mara deas an cheird atá air, ag imeacht as a chranna cumhachta mar sin le postamhlacht]/ Mo dheatach ort a stór, mara beag a thastuigheas hata uait! [Ní raibh hata ar aonduine de do chine ariamh, agus rinne siad gnatha maith dhá fhuireasbhaidh freisin. Ach níl a fhios ag mná na beag-mhaitheasa cá suidhfidh siad ná cá seasfaidh siad le teann suimeamhlacht']/[Mo dheatach uirre le cleas a dhéanamh! Shílfeá mara bhfuil cuibheamhlacht innte, go mbeadh suim aice ins an bpostá atá aice. Mara bhfaghaidh sí bóthar anois, tá an t-ádh uirre!]/ Mo dheatach air agad, nach ndúineann suas é. Tá na daoine sáruighthe ag éisteacht leis ó a

tháinic oíche. Is olc an rud an iomarca d'aon-earradh / [Mo dheatach
orra féin agus ar a gcuid cathaoireachaí boga. Ba bheag na cathaoireachaí
boga a bheadh aca, dhá gcaillidís mórán leo!] / Mo dheatach orra féin agus ar
a gcuid páipéir. Tá an oiread dindiúirí ar an "dole" céadna, scáth
leath-choróinín ghágach, agus nach fiú an tairbhe an trioblóid / Mo dheatach
ar an sean-chlog céadna. Tá sé stoptha 'chuile ré soluis / Mo bheannacht do
Sheán ach mo dheatach ar Sheumas, arae is eisean féin nach bhféadfadh an
slacht a dhéanamh /

Dréimre: ainm-fhocal, fireann (d'r'ēm'ri. Ach d'r'ēm'r'īd'ī go minic freisin)
dréimre: fráma adhmaid, súgáin, rópa nó a leithide agus céimeanna ann len a
dhul suas ar rud eicint (ladder)

Tastóchaidh dréimre uainn le dhul ag tuigheadóireacht. / Ní fhéadfaidh tú a dhul ann
gan dréimre / Tá sé ag cur díon ar an gcruach choirce leis an dréimre se'aghainn
féin / Tá sé ag dul suas (ag teacht anuas) an dréimride / An bhfuil aon-rath
ort ag dul suas dréimre? / Níl sé ag dul go dtí glúine na mná. Má's leis a
pógadh ní fuláir do dhréimre beag a fháil le dhul cho fada léithe / Tá a chúl
in a dhréimride = "staighrí" ann de bharr bearradh mhí-shlachtair; é sclamach /

Deasóg: ainm-fhocal, buineann, geineamhnach uathaidh = deasóige. (An tabharthach uathaidh
deasóig an leagan a bhíos air go h-iondamhail i gcaint).

Deasóg = an láimh dheas; agus go h-áirid leis an láimh dheas a chur igceartas leis an gciotóg.

[Níl sé cho coitianta i gCois Fhairrge agus atá sé faoi Rosmuc agus faoi Iorras Aithneach]

Ní hí do chiotóg atá mé a iarraidh, ach do dheasóig. Síin amach do dheasóig /
Céard atá agad in do dheasóig. Oscail í / [Cuir do dheasóig ann. Ní bhainfidh tú
aon-cheart dhe le do chiotóg. Ní mór duit a bheith ar do dheis ceart] / Ní de'n
mhúineadh do chiotóg a shíneadh ag duine ar bith. Má's fiú láimh a chraitheadh
chor ar bith leis, is fiú an deasóig a thabhairt dó / [Is diabhláí an spreacadh
atá ins an gciotóg aige thar an deasóig. An bhfaca tú ag lúbadh an rotha
é?] / Ní raibh agam ach mo dheasóig. Bhí an láimh eile i ngreim / [Rug sé greim
deasóige orm agus shíl sé cor a chur innte. Níor liom féin ab fhaillighe é. Thug mé
mo sean-dorna leis an gciotóg faoi pholl na cluaise dhó] / [Marach gur
eirigh leis greim deasóige a fháil air, ní cheannsóchadh sé go faoithin é. Ach níl
an oiread úsáide aige ins an deasóig — ná baoghal air — agus atá ins an gciotóg] /

[D'eirigh droch-ghortú de'n deasóig 'nuair a bhí sé in a mhalrachán, agus is minic ag dul in a aghaidh í ó shoin]/[Má fhastaigheann tú é ingreim deasóige agus cor a chur innte ar an bpuinte boise, cuirfidh tú dhá bhuille é. Ach mara mbeidh tú dubh-thráthamhail tá tú as, arae má bhrathann sé go bhfuil tú ag dul in a éadan, cuirfidh sé luighe fiadha ort de dhorna]/[Rug sé greim barr-láimhe ar mo dheasóig agus thialtuigh (: théaltuigh) sé leis isteach an doras mé.] Níor airigh mé choidhchin nó go raibh mé in mo shuidhe ar chathaoir istigh ins an bpárlús aige. Is beag bídeach nachar thuit mé as mo sheasamh le náire / Ionntuigh ar thaobh na deasóige ach a dtigidh tú go dtí an cras-bhóthar, agus déan ar t'aghaidh síos. 'Sé'n chéad teach é a fheicfeas tú romhat ar an árd / [Sílímse gur ar thaobh na deasóige atá sé, ach ní móide gurb eadh. [Tá sé cho fada anois ó a bhí mé ann agus gur diachta dhom cuimniú cé'n taobh a bhfuil sé]]/ Teirigh trasna an droichid agus feicfidh tú é ar thaobh do dheasóige. Níl aon-ghoir agad a dhul amú air. [Má theigheann tú trasna an droichid agus do dhá shúil a choinneál feannta, buailfidh tú isteach ar an smaois é (: siubhalfaidh tú suas díreach chuige)]/

Dlí = ainm-fhocal, fireann [d'í'í]. Iolraidh — dligheannaí; dligheadha (d'í':ū)

Dlí = recht, ordú, aithne, gnás, nós, ráidhte, an rud nach mór a dhéanamh.

Tá sé in aghaidh dlí Dé (dlí na tíre, na cúirte, an ghiuistís, an Ghoovernment, an tsagairt, an phóilí, fhear an tsiopa; dlí na mádraí, na gcaorach, na mbeithidheach, an dole, an mhargaidh agus rl.) / Ná bris dlí Dé nó beidh rud ar a shon agad / Chuir sé dlí air / Chuaidh siad 'un dlí le chéile / Ní raibh sé sásta go dteighidís 'un dlí, ach fuair sé a dhóthain de'n dlí ins an deire / "Ingan fhios de'n dlí is cóir a bheith ann" / "Is iomdha chor ins an dlí" / Teigheann an dlí do na daoine bochta mar a theigheas uisce an earraigh do na cearca" / An chuid is lugha de'n dlí sé an chuid is fhearr é / Ní fhaca mé aon-duine fós ariamh ag buadhachtáil tada ar an dlí dhá mhéad tóir dá mbeadh aige air / Is furasta breith ar theanga ar dhuine ins an dlí / Sin é a gcuid dlí cam féin / Cé'n uair a chonnaic tusa an dlí díreach / Is fhearr an dlí atá anois ann ná fadó / Chaith an ceann céadna a shaoghal le dlí, agus ní mórán ab fhearrde é é / Tá sé ag dul le dlí = ag foghlaim le bheith in a dhligheadóir / Tá sé ag cur an mhac is sine le dlí / Fáiscfidh sé

dlí ort, fáiscfidh sin / Beidh dlí faoi go siúráilte = mar gheall air / Má
 theigheann an scéal faoi'n dlí caithfear P. = má theigheann sé ins na cúirteanna /
 Tá sé dhá thabhairt isteach faoi dhlí = ag cur dlí air / Tabhair faoi dhlí é,
 agus mise imbannaí go mbainfidh tú do shásamh dhe / Dhá mb'fhiú liom a
 thabhairt faoi dhlí, d'fheicfeá féin air go scarfadh sé leis go beo
 sciobtha, ach ní maith liom a dhul ag fiachadh ar an rud salach / Ní móide go
 dtiubharfaidís faoi dhlí chor ar bith thú, ach má thugann, ná leig dóib mionna
 a bhaint asad. / [Is iomdha rud ins an dlí nach h-eolas duitse ná domsa /
 'Dtigh diabhairt é mar dhlí. Céard a bhí dhá bharr ag aonduine ariamh? / Níl
 dlí ar bith aige th'éis a chuid gaisce] / Is mór an feall nach dteagann sé de
 dhlí amach go gcaithfeadh 'chuire fhear a dhul cupla bliain le talmhaidheacht.
 Sin é an uair a bheadh a fhios ag na bleitheachaí móra seo, an chaoi
 a saothruigheann an talmhaidhe bocht a ghreim agus a dheoch / [Cáid ó a tháinig
 sé sin de dhlí amach. Níor chuala mé aon-trácht air cheana / Is gearr anois
 go dteagaidh sé de dhlí amach nach bhféadfaidh duine ar bith pósadh mara bhfaghaidh
 sé cead ó'n ngiúistis / An t-am a dtáinig sé de dhlí amach go gcaithfí
 mádraí a íoc, tá mé in aimhreas gur mór aca a báthadh] / Breagh nach
 dtugann siad amach de dhlí é, má tá siad dhá iarraidh. Nach bhfuil a
 fhios aca go maith nach áird a bhéas ag daoine ar a dhul ag athchuinge
 orra mar sin / [Tá sé ag teacht amach in a dhlí anois nach mbeidh cead
 deoir ar bith a ól ach dhá lá ins an tseachtain] / Dlí gan tóin ná ceann é
 sin. Dlí mar siúd / Bíonn an ceann céadna igcomhnaí ag déanamh dlí ach is
 dlí dhó féin é = bíonn sé ag innseacht céard é an dlí má's fíor dó fhéin /
 Ní bheadh sé beo gan a bheith ag déanamh dlí / Sin é dlí na h-áite seo
 = gnás na h-áite seo / Sin é an dlí atá againne, go mbíonn
 ionntú agus rubáil ar h-aon agus ar Rí / [Caithfidh tusa dlí de do chuid
 féin a bheith agad i gcomhnaí. Ní fhéadfá a theacht suas ar an rud adéar
 -fadh duine ar bith eile] / Mara leanaidh tú an dlí feasta gabhfaidh do
 láimh i bpaca / 'Sé an dlí atá ag sochraideacha ins an áit seo gan
 a dtógáil amach go h-árd-trathnóna / Sin é an dlí atá ag an sagart
 sin. Mo léan géar, caithfidh sé dlí dhó féin a bheith aige / 'Sé an dlí atá
 ag na céilidheachaí annseo anois, bean ar bith dhá bhfuil ann dhá
 mbadh í inghean Rí Sheoirse í, a iarraidh amach ag damhsa / Níl dlí ar bith ar
 fheamainn dearg = féadfaidh 'chuire duine a tógáil; ní le duine ar bith go
 h-áirid í / Nar chomhnuighidh siad go gcuiridh siad dlí ar an aer i

gcruth agus nach mbeidh aon-bhaint ach ag cuid de na daoine dhó = níl aon dlí ar an aer mar atá sé: is le 'chuile dhuine é. Nar stopaidh cuid de na daoine nó go ndéanadh siad dlí le go mbeidh baint aca féin amháin dhe, agus daoine eile as ar fad / Is deas iad a gcuid dligheadha.

[Diabhal bréag nach deas!]/ Níl dlí ar bith is deise faoi dheire thiar thall ná fanacht uaidh (: ó'n dlí) ar fad /

Ag Dlí = ainm-bhriathar [ní bhaintear leas as aon-aimsir eile dhe ins an gcéill seo].

Tá siad ag dlí le chéile le dhá bhliain anois, agus níl tús ná deireadh fós air = tá dlí ar siubhal eatorra / Tuilleadh diabhail aca mara bhfuil siad sáthach fada ag dlí le chéile anois. Is beag is fiú an talamh, ach a mbeidh a chuid féin ag an dlí as / Ní ceird ar bith a bheith ag dlí. Ní ghnothuigheann air sin ach dligheadóirí agus breitheannaí (: breitheamhain) / Nach bog atá an craiceann orm go dtiocfainn ag dlí leis go deimhin. Is beag an baoghal atá orm, a mhaisce / Tá sí féin agus T. ag dlí le chéile faoi'n udhaichtín siúd. Ba bheag an éadáil í mar udhachta, agus beidh sí spurtha go leor ach a mbeidh turnaechaí íoctha aisti /

Dligheadóir = fear dlí; aighne; fear a bhfuil smear-eolas nó tóir ar an dlí aige. (d'Í: dōr')

'Sé M. D. an dligheadóir is fearr aca ar fad. Má chinneann cúis air sin, tá sí in a diabhal ar fad / Togha dligheadóir é, ach leanann sé duine an-daor. Ach is fiú é é. Bíonn a shásamh ag duine ina dheidh sin / Chaith na dligheadóirí an lá ag scoilteadh cainte agus gan a fhios ag aonduine cé faoi a raibh siad, lena liagáistí a bhí aca / Níl aon-dligheadóir istigh i nG. is fhéarr ná é sin, aindeoin nachar chaith sé lá ariamh ag an scoil / Nach cumasach an dligheadóir é i gcomhnaí! Beidh sé ag plé leis an dlí nó go bhfágaidh an dlí a chosa nighte /

Dligheadóireacht = ainm-fhocal buineann as dligheadóir = ag gabhail do'n dlí mar a bhíos dligheadóir nó aighne nó aturnae; ag cur dligheannaí i gcion, nó dhá ndéanamh nó dhá bplé. [Amanntaí, cialluigheann sé ag dlí, ag dul chun dlí] /

Ag dligheadóireacht a bhíos siad i gcomhnaí ins an Dáil sin / Is maith uatha
 dligheadóireacht a dhéanamh, ach má's maith, tá siad íoctha dhá réir / Bíonn an turnae
 sin ag imeacht ag dligheadóireacht ins 'chuile áit dhá bhfuighidh sé glaodhach / Sin é an
 áit a bhfuil an dligheadóireacht ar siubhal ins na h-oificí sin. Tá suas le dháréag
 dligheadóirí ann ar fad / Is gearr anois go mbeidh sé ag dligheadóireacht. Tá a chuid
 dindiúirí aige, ach bíonn siad scathamh maith amanntaí gan aon-chúis a fháil /

Dáta = ainm-fhocal, fireann, iolraidh = dátaí

Dáta = am, lá, seachtain, nó mí agus rl. áirid; am sonnruighthe.

Cé'n dáta é indiu? = cé'n dáta é an lá indiu? = cé'n lá de'n mhí é? / Cé'n dáta a bhí
 ar an leitir / An bhfuil a fhios agad dáta do bheirthe / An-fhear dátaí é. Tá siad
 aige i leabhar / Is fada an dáta ó a bhí an rud sin amhlaidh = is fadó an lá /
 Caithfear an cíos a íoc ar an dáta = ar an lá cáirde / Sin é ar thug sé de
 dháta dhom len a íoc. = cáirde, áirleacan / Cuir dáta air, le é a bheith
 déanta aige, agus mar mbeidh sé déanta aige an lá sin, ná tabhair aon-phigh
 -inn dó / Tá an t-airgead acraí thar dáta cheana féin. Is gearr go dteagaidh
 "núitice" eile / Tá an rud sin as dáta anois = as faisean; ní hé an gnás
 é níos mó / D'íoc tú roimh an dáta é, nachar íoc /

Dátáil = briathar as dáta = am, lá, seachtain, mí no bliain áirid a chur síos, a
 luadh nó a shonnrú.

Níor dhátáil tú an leitir sin chor ar bith / Mara mbeidh sé dátáilte, ní call d{uit}
 a íoc / Caithtear 'chuile cheann aca a dhátáil — 'chuile cheann amháin / Níl a
 fhios agam cé'n uair ar scríobhadh í, mar níl sí dátáilte chor ar bith. Sin é
 annsin an dáta ar cuireadh i bpostá í. 'Bhfeiceann tú stampa an phosta annsin /

Drisiúr = ainm-fhocal, fireann, ainmneach iolraidh agus geineamhnach uathaidh = drisiúir
 drisiúir = cabhail adhmaid agus seilpeanna air le h-aghaidh gréithí agus soithigh.

Is breagh an drisiúr é sin. / Leag ar bharr an drisiúir é / Leag isteach in íochtar an drisiúir
 é = an chuid íochtair (a mbíonn doirse air) de'n drisiúr / Is breagh an ball ar dhriúir é =
 soitheach breagh nó éadálach / Ba deas an ball ar dhriúir é = duine deas, slachtar,
 sciúrtha ligthe; duine a bheadh an-ghléasta, an-déanta suas, ach nach mbeadh aon-mhaith
 ann, ach in a údar suntais /

Das = ainm-fhocal; fireann, geineamhnach uathaidh: an dais; uimhir
 iolraidh: dasachaí, dasannaí. [Das = das; ach gas, gæs Achréidh]
 Das = an bharrann a theagas ar fhataí ag fás dóib [níor chuala mé ar
 thada eile é. Bláthannaí a theagas ar thorthaí: ar thurnapaí, meangiols agus rl.]

Níl aon-das 'e rath ar an ngarrdha sin fós, th'éis gur sean-chur é / Tá
 an-das air = barrann bhreagh árd / Tá coill dhasachaí ar an
 ngarrdha siúd thíos. Níl a fhios agam nach bhfuil an iomarca air /
 Loic siad ar fad. Rith siad 'un dais ro-luath 'sa mbliain, agus cho
 luath agus a bhuaill an ghaoth ruadh iad, thuit siad ar a chéile ar an toirt.
 Speir siad in a mbun. An iomarca leasuighthe a chuaidh orra. Tá
 an talamh siúd an-tséasúrach / Tá a shean-eire dasachaí air anois.
 Má chuireann sé níos mó suas, ní bheidh aon-fhata ann chor ar bith.
 Talamh maith craicinn a bhí ann / Ghabhfadh na cearca ibhfolach ann
 len a raibh de dhasachaí air lá Bealtaine. Tháinic an sioc annsin,
 agus shlabhc siad as éadan a chéile. Níor tháinic aon-das ó shoin / Shílfeá
 go bhfuil ruadhchan beag ar na dasachaí annseo amuigh, ach is beag
 é: dath na gainne annseo agus annsiúd / Níl an cur sin ag déanamh
 dhas ar bith = níl das ar bith ag teacht air / Tharraing mé das amuigh
 ar an gcúl láir isan ngarrdha sin thoir indiu, agus bhí cuasnóig fhataí
 faoi, agus gan oiread miaróige (: méaróige) i gceachtar aca. Sin é anois
 a ndéanfaidh siad de bhiseach imbliana / Tharraing mé cupla das indiu
 le béilí fataí nuadha a bhaint, ach ní leigfeadh an carghas dom drannadh
 leo nuair a chonnaic mé iad. Níl ionnta ach scriocháin chríochnuighthe /

Druas = ainm-fhocal, fireann, Geineamhnach uathaidh: an druais

Druas = drúcht na maidne; drúichtín nach mbeadh trom.

[Níor chuala mé an focal i gCois Fhairrge. Ó cheantar Mhuigh Cuilinn é]

Bhí druas deas ar maidin ann / Caithfidh sé druas anocht / Is olc an rud
 adeir siad a dhul amach cosnochttha indruas na maidne. Tá sé indon
 duine a tholgadh. Is minic a chuala mé é / [Ní bhíonn ann ach druas beag
 san ngeimhreadh, ach bíonn an-drúcht ann 'san samhradh. D'fheicfeá drúcht
 maidineachaí samhraidh, agus thiubharfá an leabhar gur báisteach a bheadh
 caithte aige]/

Drioball (: fc. rioball, earball).

Droighean: ainm-fhocal, fireann; tuiseal geineamhnach uathaidh — an droighin uimhir iolraidh: droighin, droigheanannaí.

Droighean nó Droighean Dubh = an sceach a dteagann na h-áirní uirre /

Garrdha an Droighin = ainm garrdha / Seana Dhroighin = tamhnóig isteach i mbun an tsléibhe as cionn Chnuic na h-Aille / ["An Droighneán Donn" a tugtar ar an amhrán. Tá an sloinneadh Ó Droighneáin, an Droighneánach an-choitianta igCois Fhairrge agus in áiteacha i Muigh Cuilinn] Tá na garranta faoi dhroighean uiliog / Tá an áit druidthe le bunannaí droighin / Bhí maide altach droighin aige / Bhí maide droighin duibh aige / Dhá mbaintí an droighean sin, ba garrdha maith é.

Droighneach: aidiacht as droighean = a bheith faoi dhroighean; foiricighthe le droighean

Garrdha an-droighneach é / Talamh droighneach ar fad atá aige. Níl tabhairt tada ann ach áirní / Ní féidir an bhráid dhroighneach siúd a chur /

Damhsa [: dəunsə go h-iondamhail, ach də:wsə scaithí] = daoine ag déanamh gluasachta áiride len a gcosa i gcó-imeacht le ceol. [Níor chuala mé rinnce air sin, cé go mbíonn súile, réaltóga agus eile ag rinnce, agus daoine freisin, ach gur olc é]; áit a mbíonn daoine ag damhsa.

Níl aon-damhsa aige = níl sé indon aon-damhsa a dhéanamh / Níl damhsa ar bith aice. Cá bhfuigheadh sí damhsa anuas de thamhnóig shléibhe? / Thug sí an damhsa ó bhuaile léithe = nuair a bhíodh buailtí ann roimhe seo, bhíodh an-cháil orra faoi dhamhsa. Chruinnigheadh na mná ar fad in aon-áit amháin ag damhsa / D'eireochadh dhi. Thug sí an damhsa ó bhuaile léithe / [B'ait í a máthair féin. Bhíodh sé ráidhte gur thug sí an damhsa ó bhuaile léithe / Mo chuach óg annsin thú! Thug tú an damhsa ó bhuaile leat, bail ó Dhia agus ó Mhuire ort! / Faoi do chois é! Nar lagaidh Dia thú. Is tusa a thug an damhsa ó bhuaile leat ar chaoi ar bith agus ní h-iad an dream a mbíodh sé ráidhte leo] / Píobairí a bhíodh ag dul thart fadó, agus chaithfeadh 'chuile dhuine a dhul amach ar lom an urláir ar a aghaidh féin: sin nó fear a dhul amach agus bean ar a

Damhsuigh, Daimhsigh (: dəiv'ʃiːn is iondamhla, ach deirtear dəv'ʃiːn, dəu nʃiːn freisin): briathar as damhsa = damhsa a dhéanamh.

Tara uait isteach go ndaimhsighidh muid a' (: ar) bport / Dhaimhsigh mé mo phort agus chuaidh mé amach aríst / Daimhseochaidh muid port amháin (: we will dance once) agus imeochaidh muid annsin / Th'éis an aois atá aige, is maith gasta a dhaimhseochadh sé sin a phort dhá bhfaghadh sé aon-ugach. 'Ar ndú' bhí dhá chroidhe aige sin / Cas port go ndaimhsighidh mé / Cas amach strioncán ceoil aríst go dteigheamuid ag damhsa / Teirigh amach ag damhsa / Chuaidh siad amach ag damhsa / Is breagh croidheamhail uaidh é a dhaimhsíú / Dhaimhseochadh sé ar phláta = duine a bheadh go maith ag damhsa / Dhaimhsigh sé an bhoichteanaight (fc. boichteanaight) / Dhaimhsigh sé gaedhealach é = duine a dhul amach ar a aghaidh féin agus ríl, corn phíopa nó "jig" a dhaimhsíú ar an sean-nós. Níl baint ar bith aige le na damhsaí a dtugtar damhsaí "gaedhealacha" orra anois / Daimhsigh amach! = daimhsigh leat! / Daimhseochaidh mé "jig" daoib /

Daimhseoir (: dəiv'ʃōr'; dəu:nōr') = ainm-fhocal fireann = duine a bhfuil damhsa aige; duine atá go paiteanta ag damhsa.

Is ait an daimhseoir é / Tá cosa an daimhseora aige / Daimhseóirí uiliog iad sin / Níl aon-ghoir aige in a dhamhsóir ar an bhfear a bhí annseo anuiridh. Diabhal goir! /

Druinníneach: ainm-fhocal; fireann; geineamhnach uathaidh agus uimhir iolraidh = druinnínigh = fear a mbeadh dronn air nó dioc; duine a mbeadh for-chruit air; duine nach mbeadh aon-airde mhór ann; ach a bheadh teangmháilte suas ag an slinneán; fear crom-shlinneánach gan a bheith árd. (fc. dronn, druinnín)

Cá raibh an druinníneach seo anoir ar feadh an lae? / Nach hé an druinníneach é! Tabhair druinníneach air! / Diabhal fear beo a thiubharfadh aonbhean do'n druinníneach sin. Ní teastóchadh uaidh ach sin go deimhin! / Bata a bhí a thabhairt soir abhaile do'n druinníneach sin agus gan é a bheith taitheagthe ibhfus annseo. Is beag an slacht atá ag T. Mh. air / 'M'anam muise, bíodh a fhios agad go bhfuil spreacadh thar cionn 'san druinníneach sin té (: cé) gur beag a cheapadh dó é. Tá an-chlár droma aige /

Drugall = ainm-fhocal, fireann; geineamhnach uathaidh: an drugaill.

Drugall: leisce rud a dhéanamh, a dhul in áit agus rl.; leisce, spreallaireacht nó díomhaontas; carghas, claonadh ó ... ; cantal; mí-thoil; loiceadh; cheal spleodair.

[drugall: drugul; drugul']

Bhí an-drugall orm eirghe ar maidin. Facthas dom nach raibh mé mórán le uair in mo chodladh / M'anam go bhfuil an iomarca drugaill orm anois a dhul síos 'na chladaigh, th'éis a bheith ar an bportach / D'airigh mé asail Bh. ag dul isteach is an ngarrdha sin amuigh, th'éis a dhul a chodladh dhom aréir, agus ní leigfeadh an drugall dom eirghe len a gcur amach / M'anam nach bhfuil a dhearbhráthair mar sin: go bhfuil sé ar bheagán drugaill faoin a dhul amach in a ghnatha / [Is diabhláí an drugall atá aige roimh an obair / Is mó an drugall a bhíos air a dhul ar faoistean sílim, ná a dhul amach dhá mharbhú / M'anam go bhfuil an-drugall portaigh indiu orm. Airighim mo chnámha an-spadtha / Dar fiadh muise má tá drugall cladaigh ort, is beag an drugall cuarta a bhéas ort ar ball / Is beag de'n drugall trágha seo atá air ní hé t'fhearacht -sa é. Bhí sé thíos le "pound day" indiu agus a chliabh aige ag sracadh feamainne duibhe is an gclochairín / Tá drugall an tsaoghail orm é a thaobhachtáil, agus gan a fhios agam nach fiafruighe díom faoi'n lampa a thug sé dhom fadó a dhéanfadh sé. Ní bhfuair sé aon-dé ariamh ó shoin air / Is lugha an drugall a bheadh orm a dhul go h-lfreann féin ná isteach 'san teach sin, ach má's rud é atá romhainn, tá sé cho maith dhuinn é a chur dinn] / Bhí chuile théisclim déanta agam len imeacht, ach loic mé in a dheidh sin. Bhuail drugal mé nuair a tháinic an crudh ar an táirnge / Bhuel imigheadh an drugall díot anois. Caithfidh tú a theacht in éindigh liomsa / Dheamhan an raibh mé ar cuairt chor ar bith aréir, rud ab annamh liom. Bhí an-tséideogaí ann, agus níor leig an drugal dom an teine a fhágáil / M'anam muise go sílfeá agus go raibh drugall ar Mh. a dhul leis in a dheidh sin, th'éis gur h-éidtreorach an cimleacháinín é J. Cailleach cheart é M. sin. Tá sé sáthach bastalach nó go bhfeicidh sé fear olluighthe (ollmhuighthe) ar achrann, ach an uair a fheicfeas, tuitfidh an driúll ar an dreáll air / Nuair a chonnaic mé an bhail a chuir na h-asail ar an gceapachín phlandaí, ní dheachaidh mé isteach chor ar bith innte le drugall agus cantal / Beidh luach do chuid

drugaill agad ar ball, má theigheann ceann de na gamhna san
 gclaise agus é a bháthadh innte, i bhfad uainn an anachain! / Bhí drugaill
 orm a dhul ag bacadh leis, arae 'sé sin an fáth, dhá dtóiginn mo lámh beag ná
 mór aige, bhuailfinn tuighe shrathaire air / Ó a bhí siad istigh is an
 gcimín, bhí drugaill orm a dhul dhá gcur amach aríst. Thug mé cead a
 gcinn dóib / [Tá drugaill orm corruighe amach agus an tuile atá sé
 a chaitheamh / Th'éis gur mór dá fhonn a bhí orm caidéis a chur air,
 ní leigfeadh an drugaill dhom in a dheidh sin labhairt leis / Bhí
 drugaill orm aighneas ar bith a chur uirre thárla nachar labhair
 mé léithe ariamh. Níor mhairg ar bith dhuitse é: bhí tú indon teann-
 tás a dhéanamh uirre / Bheadh lán mo chruite de dhrugaill ormsa a
 dhul isteach ag an sagart / Chuir sé drugaill orm é a ithe nuair a
 chonnaic mé a raibh de rológaí glasa ann (: cáca droch-fhuinte) =
 carghas] / Tá drugaill orm a dhul dhá ól, nuair nach bhfuil cuid an
 fhiuntais agam féin = is carghas liom deoch a ól uaitse, lá agus nach
 bhfuil mé féin indon deoch a sheasamh duit / Bhí drugaill air a dhul dhá
 h-árdú. Dar Dia, ní mheasaim go raibh sé indon gaoth a thabhairt di
 chor ar bith = cloch a bhí daoine a árdú dhá bhféachaint féin / Tá an
 iomarca drugaill air pósadh. Sin é a cheird le 'chuile rud / Fágadh
 caithte annsin amuigh í, nó go raibh sí leath-lobhtha. Annsin tháinic
 an iomarca drugaill orm a dhul dhá laimhseáil chor ar bith, mara
 ba liom (: marar liom) tsiocair chantail a thabhairt dom féin /

Drugallach: aidiacht as drugaill = leisce a bheith ort; leisceamhail,
 díomhaoineach; neamh-spleodrach, tugtharach do loiceadh agus rl.

Is diabhláí drugaillach an duine é faoi dhul amach 'san oíche. Meastú an
 scáth atá air roimhe thaidhbhsí / Beidh mise cho drugaillach céadna
 leis-sean agus atá sé liomsa. An té a chuirfeas caint ormsa, beidh
 mé lághach soineanta leis, agus an té nach gcuirfidh bíodh aige / Níor
 cheart duit a bheith cho drugaillach sin faoi ghotamáil bheag oibre
 a dhéanamh, do leithide de rúisc de bhuachaill óg / ["Má bhíonn tú cho
 drugaillach ag dul do do phósadh agus atá tú ag dul ar do chleamhnas"
 adeirim féin leis, "beidh tú d'fhuireasbhaidh mná. Ní fhanfadh bean ar
 bith leat ar chúntar de'n tsórt sin". /

Druid, druideog = ainm-fhocal, buineann: tuiseal geineamh

-nach uathaidh = na druide, na druideoige; uimhir iolraidh = druideachaí, druideogaí

Druid, Druidogaí = éan a bhfuil méid mhaith ann agus dath cineál donn, breac
tha air. (Starling). Tuairim agus cúig uibhe a bhíos aice, agus déanann sí
nead i sean-chlaidheachaí, agus igcrainte farctha agus eile.

Tá brat druideachaí 'sa luirg / Choill muid nead druide
annsin thuas indiu. Bhí chúig dhruid óga innte / Sciobfadh na druideachaí
sin na péiste ó'n láighe agad. Déanann siad an-sléacht ar na
hágaileachaí / [Is diabhlai an tsíorraidheacht atá 'sa druid féin,
nuair nach bhfuil sí cailte fós. 'Sí an saighdiúr is fhearr uiliog aca
í (: de na h-éanachaí). Cheithre lá atá sí indon maireachtáil 'sa
sneachta, adeir siad. M'anam go bhfuil sí tugtha go maith indiu muis.
Ach mar sin féin, ar an dá luath agus a bhfuighidh sí fáfall ar bith,
beidh sí ag tiomsacht aríst] / Níl éan ar bith inchinnte ar an
druideach [baintear leas as seo scaithtí in a ainmneach agus in a
thabharthach] in a dheidh sin. Tá na lonta agus na sucáin cailte, ach
tá an druid indon é a bharraidheacht. Má bhaineann sé lá eile as
an sneachta féachfaidh sé í freisin. Níl an oiread tapa innte
indiu agus a bhí indé / Deir siad nach hé lá an tsneachta a chaillt-
ear an druid = sáruigheann sí an fuacht, mara mbeidh sé dalba
ar fad, ach fágann sé fuigheall uirre a thugas bás di in a dheidh sin;
B'fhéidir nach hé an sneachta a mharbhóchadh í, ach an t-ocras /
[Chuala mé ariamh é nach hé lá an tsneachta a chailltear an
druid, ach tá siad cailte ina srathradhachaí amach annsin
indiu / Ní hé an gorta a thug bás ar bith dóib, ach an aicíd a bhuaill
iad ina dhiaidh. Deir siad nach hé lá an tsneachta a chailltear
an druid 'ar ndú' chor ar bith] / Níl a dhath ariamh farae l'aghaidh na
mbeithidheach anois, agus gub (: gurb) é dubhluachair na bliana atá ann.
Ach amach annseo a ghabhfas sé sin rompa. Beithidheach ar bith a
gheobhfas cáll (: call) an tráth seo 'bhliain, tá a chnaipe déanta.
Caillfidhear é amach annseo. Ní hé lá an tsneachta a gcaillt
-ear an druideoig chor ar bith, adeir siad / Tá sí an-ghoineach,
agus gan tada le tabhairt di. Ach shílfeá nach bhfuil an t-ocras ag goilleamh
-aint uirre fós. Ach ní hé lá an tsneachta a gcailltear an druid /

Druimscoilte: aidiacht. [Fuaim — í atá ar an e dheireannach ins an bhfocal
scoilte — aidiacht bhriathar i gcomhnuí]

Druim-scoilte = glan; rointe go cruinn comh-ionann; barrainneach; cinnte.

Tá dhá oiread talmhana agad liom druim-scoilte = a dhá oiread go díreach
glan, gan ceo chuige ná uaidh / An uair a roinntí an fheamuinn fadó ins an
gcladach cheithre oiread linne druimscoilte a d'fhaghadh J. Ba shin é a chion, de
réir mar a bhí na gabhaltas. Bhí dhá gabhaltas aige-san, agus muid ar
leath-gabhaltas. Nach muid a bhí in a' (: ar) n-amadáin an uair sin féin,
(ag) ghá(r) marbhú féin ag cruinneál feamuinne dhóib sin, agus gan muid ag
fáil ach cuid Pháidín de'n mheacan di in a dheidh sin. Bhí a shliocht air:
caitheadh suas an obair sin. An té is túisce aice anois, is aige a bhéas sí.
Níl ann ach an sciob-sceab. Is fada a chaith siad ag cur in a aghaidh sin féin, agus
ag tuineamh linn í a roint, ach bhí maith dhóib ann go deimhin! /
[Ní fhaca mé aon-lá de'n mhíadh ariamh nó go ndeacha mé i bpáirt leis.
Tugaimse mo mhallacht do'n {?}mhar aríst go deo. Dhíol muid cheithre "lorry" mhóna i
mbliana. Mise a fuair a h-anró ar fad. Mé féin {agus na} gearrchaileadha. Ní
theagadh seisean 'na phortaigh go dtí an dó dhéag 'chuile lá. Ach meann tú in
a dheidh sin nach raibh sé ag iarraidh dhá leith druimscoilte a dhéanamh dhá
luach, agus leath a bheith aige-san cho maith liomsa. "An bhfuil caint ar bith agad
ar na gearrchaileadha" arsa mise. "Nach iadsan a shaothruigh uiliog í". "Gheobhaidh
mise leath" adeir sé "nó beidh a fhios agam cé'n fáth. Mo chuid portaigh-sa a
baineadh uiliog". "Bíodh aice i mbliana", arsa mise, "ach go lá na leice aríst,
ní bhainfidh mise aon-fhód móna i bpáirt le aonduine]/ An uair a fuair an
t-athair bás roinneadh an áit druimscoilte idir an triúr mac. Sin é a d'fhága
'chaon duine aca ag scríobadh leis an ngánntan. [Bhainfeadh duine amháin nó beirt
féin b'fhéidir beatha mhaith amach ann, ach ní raibh díol an tríomhadh duine
ann, gan an triúr a bheith ar an gcaolchuid. Bhí deis agus bráigill ag an athair
ach is maith bocht iad an chlann anois]/ 'Bhfuil 'fhios agad an chruach a bhí
amuigh agamsa anuiridh ar an mbóthar thiar. Bhí a dhá oiread móna druim-
scoilte innte agus atá i gcruach na bliana seo. [Sé "lorry" a bhí i gcruach
na bliana anuiridh. Tá trí lorry ins an gcruaich seo. Diabhal fód thairis.
Cuirfidh mé mo rogha geall leat]/ Roinn muid an lucht feamuinne druim-
scoilte — leath ag an duine. Dheamhan crann ná crann a cuireadh air. Thug
mé breith a's dhá roghain do Sh. Rinne sé roghain go díreach ar an leith a thiubhar{fainn}

féin dó, dhá bhfaghainn breith mo bhéil féin. Níor leasuigh mo chuid-se ach an dá chúl thoir de gharrdha Dh. Fh. agus an cúl ó dheas. Bhí scaipiúch bheag d'fhuighleach agus chaith mé isteach í ar an bpóicín sin thiar le h-aghaidh "mangols". Leasuigh cuid Sh. Garrdha na C. dó agus an T. Á. Ba mhó an drabhlás a bhí in a chuid-seisean ar chuma eicínt, aindeoin go ndearna muid an dá leith druimscoilte di mar atá mé th'éis a rádh leat / [Chuala mé an t-údar sagairt seo atá ag P. ag innseacht scéil oíche a raibh sé ibhufus againn anuiridh: Beirt dearbhráthar a bhí ag troid faoi thalamh a d'fhága a n-athair aca. Ní raibh duine aca sásta leis an méid a d'eirigh leis féin dó, agus thug sé an ceann eile 'un dlighe ag iarraidh tuilleadh a bhaint dó. Diabhal easna de'n bhreitheamh, nó de'n ghiúistís, nó hébrí céard a bhí ann, nach nglaothann amach air — agus orra uiliog — go bhfeicidís an talamh. "Tá tú ag rádh" adeir an breitheamh "go bhfuil sé ag déanamh leath-chuma ort. Roínn anois é mar is áil leat féin. Roínn "faireáilte" é — in a dhá leith druimscoilte". Roínn. "Bíodh breith agus dá roghain agadsa anois ar do rogha leithe" adeir sé leis an gceann eile. Meas tusa nach raibh an fear sin díreach?]/ [Beirt dearbhráthar a bhí ann agus deirbhshiúr. Bhí an deirbhshiúr pósta agus triúr cloinne aice. Níor phós ceachtar de na dearbhráthrachaí ariamh. 'Séard a rinneadh leis an udhachta cheithre leith druimscoilte a dhéanamh di, cuid ag 'chaon dhuine de na dearbhráthracha, cuid ag an deirbhshiúr, agus cuid eile ag a clann eatorra. Deirimse leat go mbadh bheag é cuid an duine di, an uair a bhí sí roínte amach agus a ailp féin bainte ag 'chuile dhuine aisti. Ara ag na dligheadóirí a bhí an ceann reamhar di — 'deile]/ Fuair S. a thrí oiread druimscoilte le 'chaon duine de'n chlann. Ach nach hé an cás céadna é ar ball. Ar an gclann a thuit -feas sé ar fad — 'chuile chianóg ruadh dhó (: dhe) / [Mise a bhí ins an gcladach idtosach, ach bhí siadsan ann go dlúth in mo dhiaidh. Chuir mise comhartha ar ar fhéad mé de'n fheamuinn, ach bhí a thrí oiread aca-san liom druimscoilte. Ba dóib ab fhusa. Nach raibh cúigear aca ann agus mise in m'aonraic]/ Má roíntear an criathrach chor ar bith roínfear druimscoilte ar an mbaile é. Déanfaidh siad tórainneacha agus cead ag 'chuile dhuine annsin a chuid féin a fhálú má's breagh leis. Dheamhan an miste leo siúd dá mbeadh dlí faoi 'chuile lá ins an tseachtain. Nach hé a mbuac é: tuilleadh saothruighthe dóib fhéin /

Diaganta (diadhanta?) = aidiacht = deagh-mhóideach; beannuighthe; géilleamhnach do dhlí Dé agus na h-Eaglaise; duine atá tugtharach do dhul ag an séipéal go minic, d'urnaighe agus rl.

Is diaganta an duine é. Nuair a thiocfas an inghean amach in a bean riaghalta, fanóchaidh sé idteach an phobail ar fad / Nach conórach an mhaise dhó é a dhul soir ag an bpáidín 'chuile thrathnóna. Cá'id ó d'eirigh sé amach cho diaganta sin. Dar mo choinsias muis chonnaic muide scathamh eile é agus ní raibh sé ro-dhiaganta chor ar bith. Rud ar bith nach mbeadh trom ná te, bheadh sé fuaduighthe aige. Ach síleann sé má tá teach nuadh déanta aige anois go bhféadfaidh sé a bheith in a shearrach indiaidh gearráin ag sagairt! / [Bhí sé sin diaganta igcomhnaí. Níl aon-lá ó a rugadh mé nach bhfuil sé ag dul ar thurais go Cruach Phádraig, go Mám Éan, agus go dtí 'chuile áit a mbíonn turas / Ní fhéadfá focal ar bith gáirseamhlacht' a chur as do bhéal in a mhíainis (: fiadhnuis) sin. Spréachfadh sé. Is duine an-diaganta é]/ Is aoibhinn di agus cho diaganta agus atá sí. Tá a glúine caithte aice, ag urnaighe 'chuile ré solais / Má tá sí cho diaganta agus atá a leigean amach, is deas uaithe a dhul ag cúl-chaint ar a comhursa in a dheidh sin. Níl rud ar bith is luaghar liom ná an tsiomadóireacht sin /

Diagantacht = ainm teibidhe as diaganta = cráibhtheacht; deagh-mhóideacht agus rl.

Sin í an diagantacht eile muis, a cuid diagantacht' sin. Thiubharfaidh sí seársa ag an bpáidín 'chuile thrathnóna, ach níl aon-locht aice a dhul síos casán M. le fear in a dhiaidh. Tá dhá thaobh ar an mbád mar adeir J. A. / Diagantacht uiliog iad sin: mná riaghalta, sagairt agus bráithre. Diabhal mé go sílfeá nach bhfuil an fear is óige sin an-tugtharach do dhiagantacht. Feicim ag cláradh mná soir ar an mbóthar 'chuile oíche é. Ní bhíonn tréad ar bith gan cuilíneach adeir siad / Is maith í an diagantacht má chuireann sí rud ar do mhéis. Sin é a fhearacht ag an sagart sin é / Teigheadh bó in a gharrdha go bhfeicidh tú a chuid diagantacht'. Chuirfeadh sé na diabhair de'n Chruaich ag eascainí amanntaí /

Dúdán = ainm-fhocal, fireann, tuiseal geineamhnach uathaidh agus ainmneach iolraidh = dúdáin

Dúdán = an píobán (: píobán an doichill sílim ach fc. na somplaí. Tugtar ar mhuinéal nó ar scórnaigh i gcoitinne é go minic)

Ba ghearr ar a dhúdán siúd pionta pórtair. Níor mhór dhó galún ar a laghad ar bith le sórt coisceadh ar bith a dhéanamh ar a thart / Ní súgh salmhain i mbéal

buláin ormsa do ghloine fuisce. Calcfaidh sí in mo dhudán mara bhfaghaidh
 mé ceann eile len a cur síos! / Is mór a chuaidh ar a dhúdán ariamh,
 agus tá an tart cho tréan indiu air, agus a bhí an chéad-lá ina dheidh sin! /
 Go dtugaidh an diabhal thar a dhúdán fada é, marab é a d'ól an bhiseach!
 Ach cá bhfágfadh sé é / Rug mé ar dhúdán air, agus bhí mé dhá thachtadh nó gur
 chuir sé bannlá dhá theanga amach. Ní leigfinn uaim é nó go mbeadh sí
 aniar ó'n dúid aige, marach gur coisnigheadh orm é / Rug sé
 ingreim dúdáin orm agus bhí rún aige mé a choigilt faoi ar an mbord, marach
 Seán a strachail dhíom é. Sin é a fhaisean i gcomhnaí: a dhul ins an bpióbán ag
 duine / Má theigheann sé siúd ins an dúdán agad fágfaidh sé laincis ort /

Doirb = ainm-fhocal, buineann, geineamhnach uathaidh — doirbe; ainmneach iolraidh = doirbeachaí

Doirb = sórt ciaróige nó péiste a bhíos i linnte agus i locháin, agus má ghlacann bó í,
 líonann sí í. Bíonn siad i locháin phortaigh, ach bíonn siad i locháin tharta freisin. Níl
 aon-mhéid mhór ionnta, ach is furasta a aithinte ins an uisce iad. (Fc. Foclóir an Duinnínigh
 "doirb", ach níor chuala mé aon-tséimhiú ariamh air. Focal an-choitianta é.)

Tá sí in a bolgán béice. Doirb a ghlac sí go siúráilte. Tá na puill sin suas
 faoi dhoirbeachaí as éadan a chéile / An bhfeiceann tú an doirb. Is olc an cailín
 í sin. Bó ar bith a thóigfeas í sin anois, beidh féirín aice. / [Nach diabhláí nach
 líonann na beithidhigh sin aige agus iad ag ól an uisce sin atá ins an lochán mór.
 Tá sé beo beithidheach le doirbeachaí. Ní bhfuigheadh beithidhigh eile a leath-
 oiread tsiocair agus bheidís líonta 'chuile lá ins an aer. Ach an té a mbíonn
 an t-ádh air féin, bíonn sé ar a chat agus ar a mhadadh. Chonách sin air! Ní
 mór linn dó] / Má tá sí líonta ní doirb a ghlac sí. Níl doirb ag gabhail le
 na garrantaí siúd agus ní raibh ariamh. Rud eicínt eile atá uirre. Teigheadh sé
 faoi dhéint dochtúr na mbeithidheach agus ná leigeadh sé 'un moille é ach an
 oiread / Doirb! Mo chreach mhaidne thú. Leann ruadh a d'ól sí. Sin é
 an doirb atá uirre! Tá sí réidh freisin. Níl indán traoitheamh di ... Muise
 diabhal an féidir gur dhubhairt sé leat gur doirb a ghlac sí. Is cosamhail gur
 airigh sé simplí thú. Tá leann annsin thoir imbairillí le seachtain, agus is
 dóigh go bhfuair sí a bhaladh / Tá na puill chriathraigh sin faoi dhoirbeachaí
 as cnáimh éadain, ach dheamhan thairis sin de dhochar ionnta. Dhá mbeadh
 an-spalpadh ann 'san samhradh, d'ólfaidís deochannaí ionnta, ach ní líon-
 ann siad an-mhór in a dheidh sin. Scaithtí. Teigheann sé an-dona do chuid de na
 beithidhigh, thar a chéile /

Dlúth: ainm-fhocal; fireann, geineamhnach uathaidh: an dlútha.

Dlúth: is de réir an fhuinnimh a theigheas issan snáth agus é dhá shníomh ar an túirne (: túirne olna) a bhíos dlúth agus inneach ann. Sníomhtar an dlúth deiseall ar an túirne, agus ní chuirtear cor ar bith issan tsreang leis mar chuirtear leis an inneach. Is caoile agus is míne an dlúth ná an t-inneach. Is mó go fada an fuinneamh a theigheas issan dlúth ná issan inneach, le linn an tsníomhacháin (warp) /

"Sé'n dlúth a dheilbhightear ar an gcrann deilbh. Cuirtear an dlúth in a aige chuig an bhfigheadóir. Teigheann an t-inneach in a cheirtlín aige (: chuige). Cuirfidh sé an dlúth isteach is an seol annsin. Cuireann sé an dlúth ar fhad an bhréidín 'san bhfigheachán. Caithtear é a chur thríd an tslinn agus thrí na h-úghmach -aí. Bíonn an dlúth annsin leis an éadach ar a fhad ag dul ó ghairimin go dtí an ghairimin eile. Casann sé suas an dlúth ar ghairimin an tsnátha. Nuair a bhéas sé ag figheachán annsin, déanfaidh sé próistí beaga de'n inneach. 'Sé an t-ainm atá orra eiteáin, agus beidh sé ag caitheamh na n-eiteáin thríd an dlúth 'léar (: de réir) mar a bhéas sé ag figheachán. Nachar chuala tú M. Mh. Ph. ag caint ar chaitheamh an smóil. Sin é é. Bíonn sé ag cur tuintí air, nó ag tuinteáil. Ní mór an t-inneach a chaitheamh is 'chuile áit ar an dlúth i gcruth agus go bhféadfaidh an tslinn é a fháisceadh isteach. Tá clár ar an seol — an láimh-chlár — agus bíonn a láimh ag an bhfigheadóir air, dhá dhoirtim isteach agus amach leis an inneach a chur ar an dlúth agus len a chruadhú. Istigh san gclár sin atá an tslínn. Rudaí iarainn atá 'san tslínn. Fáisceann sí an t-inneach isteach ar an dlúth. Bíonn cláirín ar chiumhais an éadaigh, agus teann -ann sé isteach é 'san tslínn. Is éascaidheacht dó é sin freisin leis an inneach a chur ar an dlúth. Tá sé 'tarraingt an tuinte, adéarfais sé nó chaith sé an tuint: sin é 'léar (: de réir) mar a bhéas sé dhá ffigheachán, beidh sé dhá tharraingt air de'n gharumna. Tá an dhá gharumna ann: garumna an tsnátha agus garumna an abhrais. Is mó an t-inneach nach fuláir do'n dlúth caol ná de dhlúth atá sníomhtha reamhar. Bíonn cuid de'n bhréidín a

mbíonn leithead ann thar a chéile léar (: de réir) mar a bhéas an tslínn ... 'San deilbh a bhíos na clannaí. Sin an dá snáth a chur le chéile — dhá snáth dlútha — nuair a bhéas tú dhá dheilbh. Bíonn easnamh agus lán stéige ann scaithtí freisin".

[Sliocht as cuntas faoi éadach a fuair mé ó m'athair] /

"Cosamar an lín: Barrach. Sin é an rud a bhaineas an tlú gairmid as an líon. Shníomhtaí an bharrach le túirne olla, agus dhéantaí snáth di. Inneach a ghnídís de'n bharrach, agus annsin dlúth olla a chur air, agus é a dheilbh, agus aige a dhéanamh dhó (: dhe) agus a thabhairt chuig an bhfigheadóir len a fhigheachan. Dheanfaí píosaí dhó ar nós flainín. Nuair a bhíodh fighthe dhó, ghnítí súsaí dhó le caitheamh as do chionn 'san leabaidh. 'Sé'n t-ainm a bhíodh ar na súsaí sin "líon agus olann". B'fhearr ceann aca ná trí phluid. Bhídís buille garbh ach má bhíodh fhéin, dhá mbeadh ceann aca ar an leabaidh, thiocfá le pluid amháin agus é." (: giota as cuntas faoi'n líon ó m'athair) / "In a aige — in a throisleáin — a bhíos an snáth th'éis an crann deilbh a fhágáil. In a cheirtlíni a bhíos an t-inneach. Chuirfeadh an figheadóir an aige 'san seol agus thosóchadh sé ag caitheamh an innigh air, nó go mbeadh na ceirtlíni ídighthe. Mara mbeadh a dhóthain innigh ag an bhfigheadóir, bheadh easnamh (: æsnə) ort, agus chaithfeá tuilleadh a fháil, hébrí cá bhfuightheá é. É a thógáil ó bhean eicínt ... Inneach bán a chaitheamh ar dhlúth dubh sin é an ceann asna. Dhá mbeadh dlúth agus inneach bán ann, sin é an flainín bán — ábhar drárannaí agus báiníní agus pluideannaí. Bíonn an t-inneach agus an dlúth dubh le dhá ghlas chaorach. Nó d'fhéadfá olann daithte a chur ar bhán, l'aghaidh treabhsair agus bheist. Daithtear an dlúth agus an t-inneach l'aghaidh seaicéid nó chasógaí. Chuiridís láib ar an dath leis an mbréidín dhubh a bhíos 'sna seaicéid thíre a dhathú. Dhá ndaithteá inneach le scaith chloch, agus oiread na fríde glas chaorach a chaith thríd an dlúth, dhéanfadh sé éadach breagh. Rinne mo mháthair culaith dhó dhom annseo uair. Bhainfeadh sé an solas as do shúile. Ní raibh aon-bhean óg 'sa tír nach in mo dhiaidh a bhí nó go raibh sí caithte! Ach caitheadh in aer an obair sin. Níl triúr ban istigh in do thír indiu atá indon olann a dhathú. Níl a fhios aca céard a bhaineas dó" [Sliocht as cuntas faoi éadach ó Mháirtín Ó Chadhain, Cnocán Glas, Spidéal] /

"Éadach measctha: sin dubh agus bán ar a chéile. Inneach bán agus dlúth dubh" [As cuntas faoi éadach ó m'athair] // Tá sé mar atá dlúth agus inneach ann = gach aige mar a h-ábhar = is dual athar agus muintire dhó a bheith mar atá sé = ní fhéadfadh sé a bheith ar a mhalrait de chaoi, ach mar a bhí a mhuintir / Beannacht Dé dhuit a dhuine sin! D'eile cé'n chaoi a mbeadh sí ach mar atá dlúth agus inneach innte. Bhí an corr-bhéim in a máthair, agus b'iongantas é dá mbeadh sise dhá fhuireasbhaidh. Chonnaic mise a máthair ag tarraint aghaidh an phobail uirre fhéin ... / [Bhí sé sin de dhlúth agus d'inneach ionnta go tóin. B'uathbhás é a sean-athair M. M. Fuair sé gamhainín le M. G., baintreach a bhí 'sa teach a bhfuil T. Ó. C. anois ann, fuair sé é istigh i ngarrdha fataí leis thuas imbárr an bhaile uair. Ba bheag a bhí foghlughthe ag an ngamhainín. D'fhága sé annsin é agus tháinic sé anuas go teach de mhaol a mhainge go bhfuair sé láighe agus píce agus téad. Chreidim gur rún a bhí aige a chrochadh leis an téid, dhá gcinneadh sé air leis an láighe agus leis an bpíce. Cé'n bhrigh ach chuaidh sé suas agus anuas thar teach na baintrighe gan caidéis ar bith a chur uirre. Ghiorruigh sé leis an ngamhainín ar aon-chor agus d'fheann sé é, agus d'arduigh sé leis anuas an craiceann. Ag teacht anuas thar teach na baintrighe dhó d'fhuagair sé uirre: "Gabh suas agus cuir do ghamhain" adeir sé. "Thug mise an craiceann liom in omós foghla".] / Má tá sé gnaoidh-eamhail féin, tá sé mar atá dlúth agus inneach ann. Ní fhéadfadh sé a bheith ar a athrú de chaoi agus a theacht ó Mhuintir Thuathaláin. Níor leig Máire Ní Thuathaláin aon-duine amach as a teach ariamh agus anshógh air, agus dhiabhal tada dhá thais a bhí agán a fear L. Mh. ach oiread. Agus bhí Dia buidheach dóib. Choinnigh Sé rud leo ariamh / [Ní bheadh sé in a Chéideach mar a mbeadh sé mar sin. Bhí sin de dhlúth agus d'inneach ann. Deirimse leatsa go raibh. Thug na Céidigh an damhsa ó bhuaile leo. Bhí a athair, S. Mhag Céidigh, istigh ar rástaí Bhaile Uí Bhriota lá. Bhí bean an chláirín ann. Diabhal mé nuair a bhí dreas déanta aice nach bhfáisceann S. suas ar an gcláirín agus nach dtosuígeann sé féin. Is air a chruinnigh a raibh ar na rástaí. Thug sé an "sway" leis as 'chuile ceáird ag damhsa]/

Dlúth = aidiacht; breischéim — dlúithe, dlúthcha = neamh-scagach, teann, cruadh, comhgarach, goirid, docht, teannta le chéile, gar, comharsanamhail.

Go dlúth in a dhiaidh sin cailleadh é = fuair sé bás gan mórán achair in a dheidh sin / Go dlúth th'éis an lae sin, casadh orm ar an mbóthar aríst é, agus d'fhiafruigh sé dhíom an raibh tuairisc ar bith agam ar a sparán; gur chaill sé é ... / Go dlúth indiaidh na bainse, tháinic an t-athair aniar lá ann de shinneán, agus thosuigh sé ag dul le cuthach ... / Bhí mise 'san mbaile go dlúth th'éis na sochraide / Bhí sí isteach go dlúth th'éis an deich / Tá a cuid gruaige fighte dlúth aice = in a duail chruadha; fighte go maith ar a chéile / Déan duail dlútha de do chuid gruaige anois / "Do dhá ghruaidh dhearga mar an rósa agus do chúilín a bhí fighte dlúth" [As "Coinleach Glas an Fhóghmhair"] / Déanann sí figheachán dlúth ar a cuid gruaige igcomhnaí / [Ní fuláir duit troisleáin níos dlúithe ná sin a dhéanamh de do chuid gruaige, nó scaoilfidh sí aríst ort / Dhá mbeitheá indon figheachán dlúth a dhéanamh ar na dlaoiníní dhéanfaidís an-rópa ach ní hé 'chuile dhuine a bhí indon a dhéanamh. Ní hé ná leath 'chuile dhuine / Ná déan na duail cho dlúth sin, nó beidh an tiachóig ro-chruadh ag na cearca / Bhearr sé an-dlúth thú. Ara lom sé thú ar fad] / Cé a bhearr na caoirigh sin. 'Nach hé a chuaidh dlúth orra. Tá siad sceadtha as éadan aige = a mbearradh isteach go craiceann / Diabhal aithne ort ar fhás aon-ribe gruaige ariamh ort, bail ó Dhia ort, tá tú bearrtha cho dlúth sin / Má seadh féin, tá diomallú mór 'san meaisín thar agus an speal. Baineann an speal an fear an-dlúth ach maidir leis an meaisín sin, ní thugann sí aon-bhaint air. / Tá sé sin ithte an -dlúth aca. Tá sé créinte go grinneal = beithidhigh ingarrdha / Ní mór dhuit an coirce sin a bhaint níos dlúthcha ná sin. Tá tú ag fágáil an iomarca de choinlín 'sa talamh. Breathnuigh thú féin anois air / Tá barrann an-dlúth air = garrdha fataí = na dasachaí ag fás an-ghar dhá chéile / [Tá an garrdha fhataí siúd thuas eirighthe in a choill agus na dasachaí an-dlúth air / Rinne tú an iomaire turnapaí sin a ghortghlanadh. Ní mór duit a dhul uirre aríst. Tá siad ro-dhlúth fós. Plúchfaidh siad a chéile] / M'anam nach bhfuil an t-éadach sin

scagach, ach gurb é atá dlúth féin = a bheith fighte dlúth dhó / Ní raibh aon-fhigheadóir annseo ariamh mar C. Sin é a bhí indon an t-éadach a fhigheachán dlúth. Maidir lena figheadóirí eile sin, tá sé cho scagach in a ndiaidh, agus go bhfeicfeá frídíní thríd / Ní raibh aon-deilbh air. Sin é an fáth nachar fhéad sé a fhigheachan dlúth / 'Bhfeiceann tú cho dlúth agus atá do chuid éadaigh-sa thar mo chuid-se. Is furasta aithinte in a dheidh sin an t-éadach a chuaidh an praghas / Is maith an éadail go deimhin é an leámháinín scagach sin. Níl clúdadh ar bith ann faoi chomhair an gheimhridh. Breagh nach bhfuigtheá giota breagh dlúth agus gúna mar é seo a dhéanamh dhó / Tá siad dlúth ingaol = gar ingaol. / Níl gnatha agad tada a rádh in a measc sin. Aon-mhuintir amháin iad, muintir Árd-Raithin. Tá siad sin dlúth ingaol le chéile / [An bhfuil siad cho dlúth sin le chéile. Shíl mise nach raibh gaol ar bith ann, nó má bhí go mbadh gaol scaipthe é. Is fánach an chaoi a mbéarfaí ar theanga ar dhuine in a dheidh sin / Tá siad ina gcomhnaí an-dlúth dhá chéile annsiúd. Agus go deimhin má tá fhéin, ní choinnigheann siad aon-chomharsanacht le chéile, ach ag ithe agus ag liobairt ar a chéile, 'chuile lá dhá n-eirigheann ar a súil] / Tá a chuid talmhana an-dlúth do'n abhainn annsiúd. Níl a fhios agam nach bhfuil sé ag síneadh leis an abhainn / Nuair a bhí sé istigh aige, bhí sé cho dlúth sin anois. Ní ghabhfadh do mhéir isteach eatorra / 'Séard atá air go bhfuil an doras ro-dhlúth do'n ursain, agus nach bhféadann sé dúnadh gan anró. / Tá sé ro-dhlúth leis an mballa. Tarraing amach scaithín é / Beidh sé ro-dhlúth: Snoigh oiread na fríde dhó / Tá ciumhais an phlána ro-dhlúth leis an áit seo. Caithfidh tú sliseoigín eile a bhaint dhe / Dlíth-mhuintir: cáirdí gaoil; daoine a bheadh dlúth ingaol dá chéile / Níor leigeadh isteach ann ach an dlúth-mhuintir / Níor thug sé cuireadh ach do'n dlúth-mhuintir. Th'anam ó'n riabhach, dhá n-iarradh sé a mbaineann leis, ní choinneochadh an tír iad, ní áirighim an teach / Ní raibh deoraidhe ar an tsochraide ach an dlúth-mhuintir se'aige féin. D'eireochadh dó. Ní raibh sochraide dlighte d'aonduine ann. Ní sochraideach maith é / Is conórach an diabhal é. Thug sé daoine ann nach raibh gubh bainse ar bith aca air, agus níor bhac sé lena dhlúth-

mhuintir féin. Tá dhá chol ceathar aige annseo thiar i mB. na hA.
 agus níor thug sé cuireadh ar bith dhóib, marar thug sé cuireadh
 casáin / [A dlúth-mhuintir fhéin uiliog atá annsin: ainteanna
 agus col ceathracháí. Is deacair hata bán a rádh léithe annsin
 deirimse leat / Má tá bráigíll ag J. ní hé sin dá dhlúth-mhuin-
 -tir é. Siad atá thar a chéile ar an mbaile seo, agus dheamhan
 oiread aca agus a dhéanfadh torann ar leic / Má d'fhága sí udhachta
 mhór in a diaidh, is gearr is lón dá dlúth-mhuintir é. Tá
 brothtuinn aca annseo thoir, agus dhá mbeadh teacht isteach
 Hyde ar 'chuile dhuine aca, ba ghearr le dhul ar a scóig é /
 Dhéanfadh sé sin gnaoidheamlacht leis an bhfear is fuide
 amach uaidh in Éirinn, ach ní fhiafróchadh sé d'aonduine dhá
 dhlúth-mhuintir féin a mbeadh béal orra. Postamlacht agus
 leithead. D'eile?]/ Níl luighe ar bith aige len a dhlúth-mhuintir fhéin.
 Ag súdaireacht le strainséaraí a d'fheicfeá i gcomhnaí é, nuair
 a bhíos sé as baile. Ó mhuintir a mháthar a thug sé é sin //
 Dlúth-ghaolta: dlúth-mhuintir; na daoine is goire dhuit ingaol.
 Ara diabhal a bhféadfá é a thaobhachtáil len a raibh dhá dhlúth-
 ghaolta féin thar timpeall air. Chuaidh mé isteach ach thug mé
 cor faoi gcuairt aríst, agus d'fhága mé annsin iad nuair a
 chonnaic mé a raibh ann / Is beag an mhaith dhomsa dlúth-
 ghaolta lá an anshógha. Is fada uaim a bhéas siad an lá sin.
 Má bhíonn rud agad, ar do chomharsa atá agad cumaoin a chur
 ar an gcéad-iarraidh. Bíonn duine as tuilleamaí gaolta, ach
 ní bheidh sé as tuilleamaí na comharsan go deo //
 Dlúth-cheangal = ceangal nó ceanglachán géar nó an-chumhang
 -aighthe / Ní chorróchaidh sé anois feicfidh tú fhéin air. Tá dlúth-
 cheangal air: a chloigeann buailte ar a chosa, agus crom-
 nasc in a cheann sin / Is dona an rud dlúth-cheangal mar sin
 a chur ar chapall. Bíonn sí an-ghiongach, an-sgeiteamhail
 in a dhiaidh / [Déanfaidh mise rud léithe: dlúth-cheangal a chur
 uirre. Suaímneochaidh sin í gan a bheith ag caitheamh claidheachaí]/
 Dlúth-dhrad: drad dlúth; drad a mbeadh na fiacla buailte ar a
 chéile ann; drad nach mbeadh stramhas ná séanas ann, ach na
 fiacla 'na luighe go deas le chéile ar aon-mhéid agus ar chó-leithead /

Dlúth-bhearradh = bearradh dlúth. "Thug sé dlúth-bhearradh orm".

Dlúthaighim, Dlúthaigh, Dlúithte agus rl. = briathra. (ní mórán a bhíos siad i gcaint) = dul ingar; teannadh isteach le; rud a fháscadh in a chéile.

Tá siad ro-dhlúithite agad. Fág áit bheag idir iad / Dlúthaigh isteach iad. Tá siad ro-scagach mar tá siad / Meastú an ndlúthóchainn an péire le chéile tuilleadh, nó an ndéanfaidh siad mar atá siad /

Dlúthas: ainm-fhocal; fireann; geineamhnach uathaidh: an dlúthais
 Dlúthas (: dlūs). Chuala mé dluais (dlūəš) agus gluais (: glūəš) ar an bhfocal seo ar an Achréidh (Liam Ó Flaithbheartaigh, Carnmór, Baile an Chláir]
 Dlúthas: deifir, bruid, cipín, crudh a chur in a thosach, anró, easonóir cruadhóg

Chuala mé caint air ach níor chuir mé aon-dlúthas ariamh le fiafruighe céard é féin = níor chuir mé aon-easonóir orm féin le fiafruighe;
 Ní raibh an rud ag goilleamhaint sáthach mór orm le go gcuirfinn anró orm féin ag cur tuairisce / [Cuir dlúthas leis anois nó beidh tú dhá fhuireasbhaidh = teirigh ar a thóraidheacht gan mhoill / Mara gcuiridh sib dlúthas leis an bhfeamainn, ní eireochaidh aon-tsop lib imbliana = mara gcuiridh sib bruid ionnaibh féin ag dul dá tóraidheacht] / Shílfeá go bhfuil an-dlúthas ag dul le airgead an phortaigh imbliana. Bhí sé ráidhte ar an bpáipéar a tháinic againne é a bheith íoctha roimh an cúigeadh lá déag de'n mhí seo /
 Tá an t-athair ag cur dlúthas leis an bpósadh. Deifir atá air go bpósaídh sé an mac siúd as an mbealach, faitíos go dtosócadh sé ag strócadh ag iarraidh a dhul Sasana aríst /
 Mara dteighidh dlúthas le na "meaingiols" muis, níl ghnatha ar bith a dhul dhá gcur. Tá sé buille deireannach cheana féin, ach má leigeann sib an tseachtain seo tharaibh beidh sé thar am / [Mo chomhairle-sa dhuit dlúthas a chur le do chuid airgid. Droch-dhíolaidhe é sin. Ní mian leis scaradh le pinginn ar bith dhá mbeidh aige. Buail síos go dtí é de mhaol de mhainge agus abair leis é a thabhairt duit] / Is rud í an fhoghlaim má chuireann duine dlúthas léithe go mbeidh sí aige. Ach bhí na gasúir a bhíodh fadó ann,

an-doscúch. Ní chuirfeadh do cheann finne ag an scoil iad,
 mara dtogruighidís féin é = caithtear luighe le fonn leis an
 bhfoghluim agus gan síléig ar bith a leigean innte / An té nach gcuir-
 fidh dlúthas len a ghnatha, beidh siar dhó fhéin, agus is beag an scéal
 é / [Má tá pian cho gártha sin ort, ní fuláir duit dlúthas a chur
 léithe. Níl gnatha ar bith a bheith dhá buachailleacht. Siúd é atá
 agad a dhéanamh: bualadh soir chuig an dochtúr an chéad lá
 eile / [Bhí sé annseo indiu ab eadh? Ag iarraidh an tuarastail?
 Nach aige atá an dlúthas leis! Shílfeá gur ag dul a chodladh in a
 throscaidh atá sé. Is maith an dícheall do na daoine sagairt a
 choinneál íoctha. Ag sclamhaireacht ag iarraidh airgid 'chuile
 lá] / Is fearr dhuit gluais a chuir leis, nó beidh sé uait / Níl dluais
 ar bith leis an obair sin thar 'chuile obair / Breagh nach scríobh
 -ann sib an leidir sin agus gan a bheith dhá cur ar an méir fhada
 i gcomhnaí. Nach bhfuil a fhios agaibh féin go bhfuil dlúthas léithe /
 Ó thárla an cogadh a bheith thart anois, ba cheart go mbeidís ag cur dlúthais le
 rudaí aríst. Is gearr go mbadh cheart do tae a bheith isteach agus
 d'ola lampa / [Tá an sagart ag iarraidh dlúthais a chur léithe (:
 scoil nuadh). Tá sé ag iarraidh í a bheith déanta roimh an ngeimh-
 readh, i gcruth agus go gcoiscfidh sé aistir do na gasúir / Fág mar
 sin an obair sin go ceann seachtaine. Tá breith mhaith uirre sin. Níl
 aon-dlúthas léithe] / Dar príocaí níor chuir mé aon-dlúthas fiafruighe
 dhó cé'n chaoi a raibh an t-athair: Shíl mise go raibh sé ar a shean-
 léim le fada / [Níl aon dlúthas mór mar sin le imeacht. Ní
 thiocfaidh an bus go dtí an deich / Bhí mé ag éisteacht le fear ag
 "speecháil" annsin thoir an lá faoi dheireadh. Má b'fhíor dó siúd,
 rinne siad cat agus dá rioball. Tháinic sé go dtí an béal agam,
 fiafruighe dhó, ó a bhí sé cho bastalach, tuige nachar cuireadh
 dlúthas le rud eicint annseo a thiubharfadh slí bheatha do na
 daoine thar agus iad a bheith meathta ag rith anonn agus anall go
 Sasana / Má theigheann sé isteach, gheall sé dhom go gcuirfeadh sé
 dlúthas leis an mbóithrín sin suas. "Ná bíodh faitíos ort" adeir
 sé. "Cuirfidh mise crudh in a thosach anois"] / Níl dlúthas ar bith ag-
 ainn le teach a fháil déanta. Dhá mbeadh scioból déanta, 'sé ba
 ghoire do leas /

Dlúthasamhail (: dlūsūl'): aidiacht as dlúthas = cruadhóg nó deifir
a bheith le rud; rud nach mbeadh aon-bhreith ar a dhéanamh; bruideamhail.

Tá an tráigh dlúthasamhail thar 'chuile shórt = ní mór a tapú nó
a dhul innte ag an am a mbíonn sí ann, nó beidh duine aiste /
Ní fuláir duit a bheith dlúthasamhail leis an ngráinín coirce
sin. Tá sé thar am a chur. Sin é an coirce cuaiche ar chuma ar bith /
[Bígídh dlúthasamhail leis an dínneár indiu. Caithfidh mé a dhul siar tigh
L. / Sin é atá dlúthasamhail faoi'n rud a thiubharfas sé uaidh a
fháil ar ais. In ucht am dinnéir a fritheadh an ceap sin, agus chuir sé
fios air anois aríst / Níl rud ar bith is dlúthasamhla ná a bhfuil d'fhataí
annsin thoir a ghlanadh. Tá siad ithte le flith agus le salachar. Diabhal mé
go bhfuil airde cránn báid ionnta / Cé'n fáth a bhfuil an t-airgead
acraí cho dlúthasamhail sin imbliana seach agus bliain ar bith. Bhí
ionbhadh dhá mhí faoi anuiridh / Nach hé atá dlúthasamhail len
a dhul ag cur coille. Shílfeá má bhí breith go dtí anois ar an gcoill
sin, go mbeadh breith cupla lá eile uirre. Ach tuaifisc mar
sin é]/ Hébrí céard a dhéanfas tada, níl rud ar bith cho dlúthas-
amhail leis an tae. Dhá dteagadh fairsingeacht ar an tae, diabh-
-al mé go mbadh mhór an leas do na daoine. Tá an tae an-spreag-
amhail / Bhí sé thoir ag caitheamh bhóta sul ar h-oscluigheadh an
scoil. Sin é an buachaill agad! Nach hé atá dlúthasamhail go gcuiridh
sé M. A. isteach! / Tá an "spray" sáthach dlúthasamhail anois.
Feicfidh tú na fataí dubhuighthe as seo go ceann dhá lá. Tá an uair
seo an-mharbhánta, agus ní chuideochaidh na múraolachaí seo tada leo
(: le na fataí) / [Ní bheadh a fhios ag duine cé's dlúthasamhla an fheamainn
dearg ná an mhóin. Mara mbaintear an mhóin, beidh na daoine in
a mbambairne ag iarraidh a bheith dhá triomú amach annseo agus an ghrian
maoluighthe; agus mara dtapuigheamuid muid an fheamainn dearg,
dheamhan agus móide sop a thiocfadh aríst imbliana. Tá duine idir ord
agus inneoin i gcomhnaí]/ Scread-chasta an diabhail air, marab é atá
dlúthasamhail faoi, 'scáth deich scilleacha. Teigheadh duine agaibh siar
ambáireach agus caitheadh sé aige é. Beidh a shliocht air: dheamhan duine
as an teach seo a shuidhfeas istigh in a charr len a ló aríst /

Do- = réammír roimh aidiachta agus aidiacht bhriathra = malrait so-
 = nach féidir a dhéanamh; a bhfuil sé an-deacair a dhéanamh [do-: du
 : dɹ]. Tá réammír eile dubh- atá an-choitianta agus atá ar an aon-fhuaim
 le do- nó ionann agus é. Bíonn an guth i "dubh" níos fuide siar ná do- meas-
 aim. Ach is furasta a n-aithneachtáil thar a chéile ó'n mbéim
 chainte. Cuirim igcás "do-thóigthe" agus "dubh-thóigthe". Is beag atá is na
 fuaimeannaí féin a gcuirfeadh duine cronuighe ionnta mar a dtóigtí
 le Gaedhilge é, ach brathfaidh aonduine go bhfuil an bhéim nó có-bhéim
 ar do- i "do-thóigthe", agus go sciorrann sí thar "dubh-" i "dubh-thóigthe" go
 dtí an príomh-fhocal. Tá a mhacsamhail de rud le an- an (ain) i
 bhfocal mar an-eolas, aineolais, an-fheoil, ainfheoll (ar "an"
 agus ní ar "an-" atá an bhéim)]
 Is féidir do- a chur roimh aidiacht nó aidiacht-bhriathar ar bith
 agus baintear leas as éadan as is an gcaint mar sin. Níl annseo
 síos ach roinnt somplaí: —

do-bhligthe (bó do-bhligthe — ní shéimhightear é go minic leis an bhfocal
 buineann féin) / Bóithrín an-do-shiubhalta é (baintear leas as an-
 go minic roimhe) / Portach do-bhainte é / Curach do-iomra(mha) í (nó
 do-iomruighthe) / Tá sé an-do-ólta (: leann) / Nach sib a chuir docht ann é. Tá
 sé do-bhogtha / Tá an ghlas-shnaidhm seo do-scaoilte / Móin do-thriomuighthe
 í / Éadach do-nighte é / Níl na fataí nuadha sin do-bhruithe chor ar bith /
 "Tá na fataí seo do-nighte, do-bhruithe, do-churtha síos.

Tá an tincéara igCorcaigh agus an pota ag leigeán thríd" [as "Fáilte an
 Duine Dhoicheallaigh"] / [Tá an ithir do-spréidhte th'éis na báistighe / lasc
 an-do-ithte é in a dheidh sin. Tá sé ro-láidir / 'Ar ndú' tá sé do-fhuinte
 nuair nach gcuireann tú sóidí ann / Tá an raibiléara de khettle
 sin do-fhiuchta / B'éigin fuath fionnaidh a chur ar an gcích dhó sin. Bhí sé
 do-choiscthe. Sin é an fáth a bhfuil an spreacadh ann / Tá a chuid scríbh-
 neóireacht do-léigthe go maith / Tá an garrdha siúd féin sáthach do-
 bhainte / Is fear do-bhuailte é. Cá'il fear a bhárrtha mar sin? Dheamhan
 duine a d'fhéach é nachar chuir sé taobh na bpoll as a chionn / Tá Sasana
 do-bhuailte / Sin bróga do-chaithe agus an fhad agus atá siad agad / Tá sé siúd
 do-mharbhúighthe nuair nachar mharbhúigh a bhfuair sé d'iarrantaí
 céadtacha annsin siar é / Is "bicycle" an-do-thiomáilte é seo. Tá sé
 dubh-throm] / Bhí an capall sin a bhí go deireannach ag P. Sh. buille do-

cheansuighthe. Is beag nachar chinn air a thaithiú le na "mótarss" chor ar bith / Tinneas do-leigheasta é, mara dtapuighthe ar in am é / Maidir le T. níl aon-mhaith air. Tá sé do-leigheasta / Tá an doras sin do-shníomhtha a mhic ó. Beir air go bhfeicidh tú cho daingean agus atá sé / Tá an "bicycle" sin do-bhriste nuair nachar bhris sé siúd é le bliain / Tá an bhó sin an-do-thóigthe / Duine an-do-thóigthe é. Dhá bhfaghadh sé fuigheall na bhfuigheall, ní bheadh slacht a chodach air / [Chaitheadh sé go mbadh leitir do-scríobhtha a bhí innte, má chaith sí léithe ó eadarshuth go trathnóna / Níl peacadh ar bith do-mhaithte. Ag Dia atá 'chuile shórt a mhaith míle moladh leis féin / Tá an talamh atá annsin thuas againn do-choisnighthe. D'fheach mé len a chosaint anuiridh agus athrú anuiridh. D'fháluigh mé é, bhiorruigh mé na claidheachaí, chuir mé sceacha orra, ach bhí mo shaothar in aisce agam. Bhí siad leagtha go talamh faoi cheann coicise / Is do-chreidthe an scéal é, nach do-chreidthe, nach bhfaca sé aon-traen ariamh / Sin rud do-chreidthe muis, ach d'fhéadfadh sé a bheith amhlaidh in a dheidh sin. / Tá an fheasóig seo orm sáthach do-bheártha ach dhá mbeadh an barr marbh bainte dhi agam, bheadh liom / Diabhal a bhfaca mé aon-uisce ariamh cho do-théigthe leis sin aindeoin go bhfuil caor theine faoi / Tá sé do-fhaighte anois ar chaoi ar bith, ach sin é an chaoi le 'chuile shórt dhá mbíonn 'san teach seo. Ní bhíonn aon-fháil air / Nuair a d'eirigh siad do-fhaighte (: na tuitíní), d'eirigh seisean asta, th'éis nach ndéanfadh luach deich scilleacha 'san tseachtain lochán ar bith dhó roimhe sin] / Tá an fheárnóig do-lúbtha / Talamh do-shaothruighthe críochnuighthe é / Duine do-mheallta é sin. Is deacair cluain a chur air / M'anam go bhfuil na muca féin do-dhíolta th'éis a laghad aca agus atá ann / Níl rud ar bith do-dhéanta, má tá díocas ceart ar dhuine a dhéanamh / "An rud a bhí do-dhéanta rinne Sé Féin é. D'fhuilainn sé A sciúrsáil A chrochadh agus A chéasadh" [as amhrán Diadha: "trí scóir a bhí an Naomh Joseph nuair a phós sé Muire Mháthair"] / Tá na cupla mullach siúd an-do-ghlanta. Tá pláigh shalachair ionnta / Tá sé do-mhúinte ag an scoil, agus do-smachtuighthe 'san mbaile / Duine do-shásta é / Breac an-do-mharbhughthe é / Duine an-do-shaghdtha é = is deacair a shaghdadh / Duine do-chomhairleach é = ní ghlacfaidh sé comhairle; ní ghéillfidh sé do chomhairle / Sin é an chaoi

a mbíonn an duine do-chomhairleach igcomhnaí. Ní bheidh sé sásta mara dtugaidh sé an dubh-léim. / Bhí sé sin doscúch do-chomhairleach agus tá a shliocht air. Breathnuigh indiu air! / Ó tá sé cho do-chomhairleach agus go bhfuil, a chead sin a bheith aige. A chomhairle féin do mhac dhanra.

Múinfidh an saoghal é, feicfidh sé féin air / Sin é

an chaoi a mbíonn an duine dona do-chomhairlighthe igcomhnaí / Nach diabhláí an chaoi a chuir sé air fhéin faoi dheireadh thiar th'éis a bhfuair sé de dheis. Deir siad go mbíonn an duine dona do-chomhairlighthe agus an duine sonaidhe so-chomhairlighthe. M'anam go bhfuil a chomharaidheacht len a chois freisin. Is beag den cheird sin a fheicfeas tú ar mhac Sh. an tSiopa seo thuas /

Doras (: dorꞥ : dorəs): ainm-fhocal, fireann; geineamhnach uathaidh

: béal an dorais (: dor'íř r caol i gcomhnaí): uimhir iolraidh: doirse

(: dorřə : rs caol le chéile i nGaedhilge Chois Fhairrge agus nach bhfaca mé aon-thrácht orra i ndréchta urlabhraidheachta: dorsə freisin); dorais.

Doras: bearna i mballa nó i dteach i bhfoirgneamh nó ingabhainn le dhul isteach nó amach ann. Comhla a thugas cuid mhaith daoine ar an bhfráma adhmaid a dhúintear nó a oscluighthear is an mbearnain réamhráidhte agus doras ar an mbearnain fhéin, ach níl luighe ro-mhór ag an gcaint leis an idir-dhealú seo, cé's moite má bhíonn an fráma adhmaid gan a bheith in a áit fhéin is an "doras" (: é a bheith tóigte anuas nó gan é a bheith curtha suas) go dtugtar comhla an uair sin go h-iondamhail air, ach ní igcomhnaí ná baoghal air é ach oiread.

An doras dúinte nó an doras iadhta = an doras a bhíos dúinte / An

doras oscailte / Doras na gaoithe / Doras an fhascaidh / An cúl-doras

nó an doras cúil; doras na sráide nó an doras tosaigh = i sráid

-bhailte nó i mbailte móra, nó ar fhoirginte ar leith fearacht

séipéil agus tighthe ósta a bheidís seo i gceist. Is annamh a labhar-

tar orra faoi thigthe tuaithe mar bíonn siad sin i gcleitheamh

-nas luainneachas na gaoithe / An doras beag, nó an leath

-dhoras = doras beag a bhíos istigh 'san doras mór agus nach mbíonn

ach ag dul leath bealaigh ó thalamh go fárdoras an dorais

mhóir. Bíonn an doras mór oscluighthe agus an doras beag dúinte le cearca agus rl. a choinneál amach agus le páistí a choinneál istigh. Bíonn a leithidí i siopaí agus i ndoirse móra a bhíos i leabaidh geataí go minic freisin / An doras amach agus an doras isteach = bíonn siad i dtighthe pictiúir, faithcheannaí imeartha agus rl. / An doras mór = tighthe a mbeadh níos mó ná doras amháin orra agus ceann aca níos mó nó níos árdnósaighe ná an chuid eile. Ar tighthe móra a bhíos siad go h-iondamhail: maindoor, entrance / Ní bhíodh doras ar bith in aon-teach fadó, ach beart (slat) a bhualadh ann mar a fheiceas tú is na bráicíní beaga caorach sin suas i S. Mh. anois = cuimnigheann dream atá beo fós go bhfaca siad é sin is an tír seo. Corr-theach a mbíodh comhla air chor ar bith. / Bhíodh C. a bhí annsin thuas i mballa Ch. ag sireoireacht ó theach go teach agus ag ól an uachtair de'n bhainne, 'nuair a bhí muintir an tige in a gcodladh ... Cé'n stró a bhíodh air a dhul isteach agus gan de dhoirse ar na tighthe ach birt shlat, nó fhraoigh. Nach bhféadfadh a rogha duine a dhul isteach agus cé'n aireachtáil a bheadh air / Ní fheicfeá mapa le doras ar bith anois. A Dhia agus a Chríosta nach minic a rinne mé iad! / (fc. mata mapa, dual) / Céard atá leis an doras? = in aghaidh an dorais / Cé'n sórt mála é sin leis an doras dúinte? / Bhí mé leis an doras iadhta ar feadh na h-oíche agus an seoideadh isteach orm / Caithfidh tú doras a chur leis an teach (leis an seomra, leis an ngarrdha mór, leis an tsráid, leis an bhfail agus rl.) = doras a chur suas ann / Níorbh fhiú leis a dhul go doras liom / Tháinig sé go doras, ach ní thiocfadh sé isteach ar bhás an domhain / D'airigh mé duine eicínt ag teacht faoi'n doras = in aice an dorais taobh amuigh / Bhí tusa ag teacht faoi dhoras an fhascaidh agus eisean ag dul amach doras na gaoithe. Ach cheapfainnse go mb'eisean a mb'éigin dó doras an fhascaidh a thabhairt air fhéin len a anam = magadh focail / Tá an bus ag dul thar an doras agam 'chuile lá / Seas 'san doras feai'nt a bhfeicfeá é / Tabhair an doras amach dó = cuir an doras amach é = caith amach é = tabhair bóthar dó / Tá sé in am doras nuadh a dhul air, agus a liachtaighe lá ó a rinneadh an tsean-chomhla sin / Nach bhfeicfeá as an doras é? / Tá sé ag imeacht ó dhoras go doras ag iarraidh a chodach / Ní maith liom duine ar bith a chur ó dhoras

= dhá n-iarrfadh duine lóistín na h-oíche níorbh ait liom a eiteach /
 Duine ar bith a iarrfas lóistín ort choidhchin in onóir Dé agus Mhuire,
 ná cuir ó dhoras é / Níorbh fhurasta leis ceannaidhe ná bean siubhail a
 chur ariamh ó dhoras. Go dtugaidh Dia a luach dó / Tá sé imbéal an dorais
 agam = is comharsa bhéal dorais liom é / Rugadh i mbéal an dorais
 agam é / Chaith muid scathamh maith i mbéal an dorais agán a chéile /
 An t-asal ab eadh? Bhí sé i mbéal an dorais annsin ar ball / Cuir
 amach as béal an dorais é, an diabhlánach / Gabhfaidh mé ag baint
 ghiosadáin annseo amuigh go fóilleach: is gránna an rud iad i mbéal
 dorais / Is deas é imbéal dorais muis! / Ní hí an t-eallach is fhearr
 i mbéal dorais ag duine í! Rud ar bith a fheicfeas sí ar sliobarna, beidh
 sé árdúighthe léithe aice ar chaoi ar bith / Is maith an stoc atá imbéal
 dorais anois agad: feidheall mádraí! / [Ní fheicfeá rud ar bith i mbéal
 dorais is gráinne ná é / Tá scioból mór míllteach déanta aige anois
 i mbéal an dorais / Nach bhfuil a chuid talmhana uiliog i mbéal a dhorus /
 Níl call dó corruighe as béal an dorais aon-lá 'san mbliain le breac
 a mharbhú. Tá an fhairrge buailte air / D'fheicfeá a theach as béal
 an dorais annsin amuigh / Is breagh an ball imbéal dorais í, faoin a
 cuid seolta móra bocóideacha, bacóideachaí (= bád) / Is gránna an ball
 i mbéal dorais í (: bean gan aon-tslacht) / 'Chuile bhall imbéal
 mo dhonais ach é sin (: fear nachar thaithnigh leis)] / Is lughar liom é ná
 an diabhal ag teacht ag béal mo dhonais agam / Níl bó in a dhoras =
 níl bó ar a sheilbh / Níl cearc in mo dhoras ag an sladaidhe de
 shionnach / Bhí dath gach bó ar sliabh aige, agus níl bó ná gamhain
 in a dhoras indiu. Deir siad gur eascaíní sagairt a rinne
 é / Ba leitheadach é cho uain agus bhí rud aige. Ach níl bó ná gamhain
 in a dhoras indiu / Fear ar bith a bhfuil bó ina dhoras ar an saoghal atá
 ann, tugadh sé buidheachas le Dia / Chuaidh mé go doras an bháis le na
 liagrachaí sin. = fhobair go bhfuair mé bás leo / Fuair mé ruaig
 bliain go h-am seo, agus inDomhnach chuir sí go doras an bháis mé /
 [Deir daoine nach bhfuil aon-dochar 'san mbruithtíneach. Dar fiadh
 chuir sí na gasúir se'againne go doras an bháis imbliana] / Chuaidh
 sí sin go doras an bháis an t-am sin leis an bhfiabhras, ach diabhal
 mé gur shrían sí as in a dheidh sin / Bhí sé go doras an bháis aice.
 Cuireadh an ola dhú nae trí (: a dhó nó a trí) de chuarta air, ach thug
 Dia as é in a dheidh sin /

Dlaoi, Dlainín, Dlaoitheog; ainm-fhocla, buineann, geineamhnach uathaidh na dlaoi, an dlainín, na dlaoitheoige; ainmneach iolraidh: dlaoitheanna (dlaoitheachaí), dlainíní, dlaoitheogaí

Dlaoi: foithnín; seamaide; slaimín gruaige, lín, barraigh, féir agus rl.; fogha amháin de chorrán ag baint arbhair; an ribe nó an fíonnach ar náire mná; stiallannaí den fhorchraiceann nó de'n rúsc a bhíos ar shlata sailighe, nó saileánaighe, nó ar fhidheogaí.

Dlaoitheogaí, dlainíní: Dísbheagadh ar dhlaoi: maistí agus rúsc slata nó fidheog go h-áirid.

"Bheidís dhá bhualadh ar an talamh in a dhlaoitheachaí, nó go ndéanf -aidís a lagachan le tuairgín lín — na dornáin scaoilte istigh aca ar an urlár. Nuair a bheadh sé lagtha thugaidís leo é agus d'fhaghaidís cathaoir agus leagaidís ó dhlaoi go dlaoi ar shlinneán na cathaoireach é, agus iad dhá bhualadh le slis scuitseála agus sceamhadh ar 'chaon taobh di mar a bheadh bois maide rámha. Bhaineadh an scuitseáil an síol agus eile as" [giota as cuntas faoi'n líon a fuair mé ó m'athair] / Níor fhan dlaoi ghruaige ar a cloigeann nachar thuit / Tá a gruaig ina dlaoitheannaí móra fada caithte thrín a chéile / Dlaoitheoig thuighe a thug sé amach san doras ag deargadh an phíopa a dhóigh an teach. Bhí an-stolladh gaoithe ann, agus chuaidh an lasair 'sa mbun-tsop / [Bhí a raibh sa teach thuas ag gort-ghlanadh fataí cé's moite de'n dá ghasúr. Diabhal easna dhóib sin, nach dtosúigheann ag lasadh dlaoitheogaí ar an teallach agus dhá dtarraint amach ar an tsráid. Deir Taimín gurb í Cáit adubhairt leis féin an dlaoitheoig a chur 'sa teach. 'Ar ndú' ba é a gciall é! Ar a theacht aníos de bhean Ph. Dh. bhí an teach thríd lasadh agus í déanta siar ar an mbun-tsop uiliog ...] / Níl dlaoi ar a mullach nach bhfuil faoi shneádh / Níor fhága siad dlaoi uirre thoir ann. Thug siad lomadh na caorach di. Cé'n bhrigh ach go sílfeá go raibh sí siúd cho galánta, agus nach dtiubharfadh sí míol ná aicíd léithe in a crioslaigh ... / [Níl dlaoi fhéir ar bith ar na cnocáin nach bhfuil spalptha leis an triomach. An ghionnóid féin níl ann / Cuir an rac-án ar an gcoca sin, agus bain na dlaoitheachaí sin dó. Tá sé cuileach ar fad. Is gránna an rud a fhágáil mar sin] / Is diabhláí puinteáilte an fear é. Má's é an coca tuighe fhéin é, ní fhágfaidh sé dlaoi

ná dlaoitheoig ar sliobarna leis. Chonnaic mé thuas é ag scrathadh
 portaigh, an lá faoi dheireadh. Nuair a bheadh píosa scrathite aige
 igcomhnaí, ghabhfadh sé ar ais go mbainfeadh sé lorgachaí a chos as
 an mbínse! / [Ní fheicfeá dlaoi fhéin bhruimfhéir is na fataí i
 mbliana ní ag tabhairt gubh air é! Meastú cé'n fáth! Nó é an sneachta
 a ghiorróchadh leis / Is diabhláí an loscadh sléibhe é sin a bhí ar chuid T. an
 oíche cheana. Ní bheidh dlaoi fhraoigh imbliana ann] / Sraoill cheart í sin.
 Má theigheann tú isteach chuice lá ar bith — Domhnach agus Dálach 's aon-
 chás amháin é — ní bhíonn a dhath cíoradh ar a gruaig aice, ach í in a
 dlaoitheachaí móra gránna anuas ina súile. Tuinte fada na
 h-óinsighe, adeir siad / [Dlaoi de ghruaig a máthar atá sa ruidín
 beag sin atá faoin a muineál. Is ceart dlaoi de ghruaig t'athar nó
 do mháthar a choinneál. Ní fhéadfaidh tú tada eile a choinneál / Foighid ort!
 Tá dlaoitheachaí féir ar do sheaicéad. Cá raibh tú do t'ionnfairt
 féin? / Bain dlaoitheog as an scuaib sin dom nó go réidhtighidh mé
 mo phíopa. Tá sé calctha 'chuile phuinte / [Tá an rópa sin uilig
 ag scéitheadh. An bhfeiceann tú na dlaoitheannaí ag teacht dhe? / Ná
 bac le tuighe chuileach! Níl dlaoi de'n méid tuighe a chuir sé ar an teach
 nach bhfuil cuileach as éadan / Dhá mbáithtí istigh 'sa teach é, dheamhan
 dlaoi tuighe a chuireas mise dhó. Ba chumaoin dom go deimhin!] / Tá mé go
 dtí an dlaoi mhullaigh leis an stráca seo. Dhá mbeadh cupla dual agus baib-
 ín agam innte, ní dhéanfainn níos mó indiu = an tuighe is aoirde a bhíos
 ar an teach, as cionn an mhaide mullaigh / [Tiubharfaidh mé liom go dlaoi
 mhullaigh anois an stráca seo ó a thosuigh mé chor ar bith air. Is measa
 an chíor ná an teach féin] / Ní bheadh dlaoitheoighín bharraigh thuas agad.
 Tá dógh bhuilg ar T. aríst / Chuaidh dlaoitheoigín bheag thobac le m'anáil,
 agus chaith mé an lá ag casacht ag iarraidh mo sceadamán a
 réidhteach / Deir tú le dlaoitheoigín bheag de'n tobac sin atá istigh
 'sa "bhfeag" a shluig mé! Nímé an bhfuil aon-dochar annsin. Déar-
 fadh daoine go bhfuil / D'fheicfeá ag fás in a dhlaoitheannaí ar na
 clocha thíos 'sa gcladach é / Fagh dlaoi rúine (: róine) agus fáisc ar sin
 é. Coinneochaidh sin é / Ní bheadh dlaoithín ar bith agad a dhéanfadh
 glinne. Is gearr go dteighidh mé ag iascach / Sin fíonnach bó
 — an dlaoi sin. Is furasta aithinte é / 'Bhfuil a fhios agad céard é

sin? Sin dlaoi oakum. Is mór dhe a spíon mé 'sa bpríosún / Bhain mé dlaoi choirce agus chaith mé thar claidhe chuice é, ach ní thiubharfadh sí bolg dhó = an oiread agus a bhainfeá d'aon-fhogha amháin le corrán / Leagann sé na dlaoitheachaí thart ar sraith gan a nglanadh chor ar bith / [Cuir dlaoi eile ann. Má tá tú dhá leagan ina dhornáin, níl cion dornáin 'sa méid sin. / Is áibhéil an dlaoi corráin atá aige. Diabhal mé go bhfuil dornán is 'chuile dhlaoi / Píoc an sop as an dlaoi sin. Is maith an buannaidhe thú! Ní féidir go bhfuil tú dhá leagan thart mar sin ar feadh an lae. Má tá muis níl ann ach ath-obair. 'Sé a théighfeas má tá mórán de shop an tséaláin sin ann] / Is furasta coirce a bhaint a fhearacht seisean. Ní bheadh ar dhuine ach an dlaoi a leagan thairis gan glanadh ná píocadh ar bith. Ghabhfainn féin poll maith isteach ingarrdha coirce, lá ar an gcaoi sin. / Seo é atá agad a dhéanamh nuair a bhainfeas tú an dlaoi. Breathnuigh ormsa. Beir ar a cheann mar sin, agus scag amach a bhun, agus leig do'n tsop tuitim as. Craith go maith é mar sin, ach coinnigh greim maith ar a cheann. Níl mórán call glanta dhó má ghníonn tú sin leis / [Ní bheadh gar ar bith dhuit a dhul ar do dhearnachaí annsiúd mar chaithfeá eirghe in do ghamal le 'chuile dhlaoi tá an eorna siúd cho salach sin / Scoilt sé an dlaoi aice = scoilt sé an dollán aice = scoilt sé a ribe = an rud a dtugtar an "maiden hair" air a bhriseadh; ach deirt-ear é le có-riachtan ar bith le bean go minic] / Scoilt sé an dlaoi aice lena chleith chábáin / Tá an dlaoi scoilte go maith aice faoi seo ar aon-chor / Bain dlaoín as drioball an mhadadh an chéad lá eile, agus cuir leis é. Nach maith domhainn a chuir sé na fiacra ionnad ar aon-chor / Dhá mbainteá dlaoín as drioball capaill, dhéanfadh sé an-ghlinne dhuit / [Cé'n chaoi a bhféadfaidh mise dlaoín a bhaint as drioball an chapaill agus cho h-oilbhéasach agus atá sí. B'fhéidir gur iarraidh isteach ar an mbéal a thiubharfadh sí dhom / Cé'r ab as a dtáinic an dlaoín seo 'san im. Chuirfeadh sé col ar dhuine] / Meastú nuair a bhí mé ag ithe builín a tháinic aniar ó tigh P. L. an lá cheana nach bhfuair mé dlaoín istigh ann. Gruaig an bháicéara is dóigh / Is mór an tseanmóir

thú 'chuile ré solais ag iarraidh dlaoiníní (dlaoithíní). Breagh nach gcoinnigheann tú dearg é nuair a bhíos sé dearg agus gan a bheith ag sárú na ndaoine leis [: dlaoinín, dlaoithín = maiste] / Torm (: tabhair dhom) dlaoinín as sin go ndéanadh mé maiste / Figh na dlaoiníní sin uiliog in a ndual, agus teirigh síos agus las dom iad l'aghaidh maiste do mo pháip / [Is beag an dlaoinín a theangóchadh leis sin anois 'nuair a phléascfadh sé agus a chuirfeadh sé an teach sin in aer. Dia aithnighear! Coinnigdh amach uiliog uaidh, nó go dtugtar amach as an teach é] / Níor mhór dhuit corr-dhlaoideoig de'n ollann ghlas a chaitheamh ar an dlúth. Is amhlaidh is deise a bhéas sé / Rópa dlaoiníní = rópa tuighe cáithteach = "rópa a dhlaoidhfeá de bhruibh. Na bruibh a fháil suas annsin isna bárra. Bruibh mhóra láidre : fidheogaí. A dtarrant as an bhfréimh. A gcrochadh suas ar phionna nó ar an gcragadán cupla lá nó go dtriomuighidís. Ní mórán triomach a d'iarrfaidís. Iad a shnoigheachan annsin: a ndlaoith -iú. Bhéarfá ar an dlaoinín le t'fhiacail. 'Sé an dlaoinín an craiceann atá taobh amuigh ar an mbrobh. B'fhearr t'fhiacail ná t'ionga leis an dlaoinín a tharrant anuas de na bruibh. Mara mbeirtheá mar sin air, dhéanfadh an rud bog atá istigh 'sa bhfidheoig mionús. Níl maith ar bith leis an rud bog sin ach a chaitheamh uait. De na dlaoiníní a dhéanfá an rópa. Le corrán nó le corr-shúgáin a dhéanfá é. Dhá mbeadh fear maith dhá dhéanamh, bheadh sé cho maith le rópa rúinne (: róinne) — rópa ruadh. Trí duail a chur ann. Chuirfeá ar chocaí féir é. Nuair a chuirfeá ar chocaí é, ní iarrfá é a fhigheachan chor ar bith. Dhéanfadh dual amháin thú; agus ar chruacha coirce freisin. Chuirfeá ar mhuc é ag dul ar an aonach agus ar ghádrachaí maoil asail ag tarrant malaigh feamainne. Dhéanfadh fear maith an-chaol é, agus bheadh sé go maith in a dheidh sin. Dhá mbeirtheá ag déanamh rópa muc dhó (: dhe), chaithfeá trí rópa a dhéanamh agus na trí rópa a fhigheachan suas in a chéile: trí duail ... Slata: nuair a bheadh slata bliain istigh chaithfidís a mbáthadh len a mbogadh, má ba leat cléibh, scoilb nó eile a dhéanamh dhíob. Bheidís mí ar bogadh i gclaise shul a n-oibrighthí iad. Bhruithfeá slata l'aghaidh cléibh-

-ín ime. A ndlaoithiú annsin, agus dhéanfadh na dlaoíní rópa, ach ní bheadh sé cho maith leis an rópa dlaoínín bruibh. D'fheicfeá mná ag cur dlaoíní na mbruibh nó na slat igcluasa an túirne (dlaoínín nó fiadhtaighil an dá rópa is fhearr) mar is ann istigh a bhíos an fearsad, agus an tsreang ag imeacht ar an bhfearsaid ... Solus: dhlaoidfidís anuas na fidheog-aí agus d'fhágaidís stríoc bheag de'n dlaoínín ar an mbrobh, igcruth agus nach dtuitfeadh a mbeadh istigh ann amach in a mhionús. Chuiridís bealadh annsin orra: ola faidtín nó ola runnaigh, agus a leaghadh ar cham agus a dtumadh ann. Mara bhfágthá dlaoi bheag síos ar fhad an dlaoínín, leagfadh a mbeadh istigh ann. Bhíodh faidhtíní agus runnaigh in a snáth mara annseo an uair sin. Na h-aobha a leaghadh ar an teine, agus nuair a bheadh lochán agad na bruibh a thumadh uiliog ann, nuair a bheidís dlaoithe: an dlaoínín bainte dhíob. A gcrochadh suas ar stálú 'sa simléar nó go mbeidís tirm ... " [Sliocht as cuntas faoi rópaí, dlaoithiú agus eile ó Mháirtín Ó Chadhain, Cnocán Glas, Spidéal] / [Deir tú leis atá ag cur rópa dlaoínín ar an gcoca. Is fadó ariamh an lá nach bhfaca mé duine ar bith is na bólaí seo dhá dhéanamh sin cheana, ach is daor an spóilín é rópa ruadh anois, chreidim. In aice sin, tá neart na bhfidheog-aí buailte air annsiúd / Dlaoíníní slat iad seo! Cé a bhí ag ciseadóireacht? ... T. Mh. Huga leat! Ciseadóir maith é mh'anam agus caoladóir maith freisin / Caithigidh amach as an mbealach na dlaoíníní sin mara bhfuil sé de stuaim igceachtar agaibh rópa a dhéanamh dhíob. Níl aon-ghnatha annsin aca]/ Chonnaic mé rópa dlaoíníní ar mhuc ag S. Ó M. thoir ar an aonach an lá faoi dheireadh. Diabhal a leithide de rópa! B'fhearr é na róipín rúinne (: róinne) ar bith. Bhí fuinneamh ann nach gclisfidh go lá speirthe na gcut / [Gabh suas agus bain bruibh agus déan rópa dlaoíníní. Annsin féadfaidh tú ceathramhnaí a chur orra. Diabhal a mbeadh basctha de dhlaoiníní na slata, dhá mbeadh fear maith stuama len a ndéanamh, ach níl goir ná gaobhar aige ar na bruibh in a dheidh sin fhéin. Tá an teacht aniar indlaoíníní an bhruibh]/

Dlaoithiú: Briathar as dlaoi. Aidiacht-bhriathar: dlaoithte, dlaoithighthe

Dlaoithiú: rud a réidhteach igcaoi agus go mbeadh sé in a dhlaoitheannaí;

An craiceann a bhaint de shlata nó d'fhideoega (fc. dlaoi)

Déan é a dhlaoithiú (nó a dhlaoitheachan) amach anois / Bhí sí ag dlaoithiú a cuid gruaige = gruaig chuileach nó gruaig a bheadh in aimhréidh; a réidhteach nó go mbeadh sí in a dlaoitheachaí / Chíor sé agus dhlaoithigh sé anuas drioball an chapail / Dhá mbeadh suim in t'asal agad, gheobhfá do chíor agus do raca, agus dhlaoithfeá anuas muing an asail sin, nó go mbeadh sé ar nós an asail a bhíodh ag an mbeirt chailleachíní a bhí ar an mB. Á. Tá tú in do droch-cheann do'n asal! / [Ba cheart dó scóthach an chapail siúd a bhearradh agus a dhlaoithiú amach. Is mór an slacht ar chapall "jaunt" a drioball a bheith puínteailte. Ach mo léan géar! Ní chuirfidh sé siúd tada dhá easonóir air fhéin / Tá sí ag spíonadh agus ag dlaoithiú na h-olla. Má tá féin, ní beag dhi sin. Dheamhan mórán bean tighe anois a gheobhfadh an oiread sin dhá h-anró. Sníomhfaidh sí féin ar ball í freisin. Tá an túirne aice i gcomhnaí] / B'fhearr dhuit an ghlaicín slat sin a dhlaoithiú. Dubhairt sé siúd go dtiocfadh sé aniar ar ball le ciseoig a dhéanamh. Go leigidh Dia a shláinte dhó! Tá muid in an-chaoi cheal ciseoige. Níl fad a méire againn / Caithfidh tú a gcur síos dhá mbruith 'un tosaigh. 'Ar ndú, ní ag ceapadh atá tú go bhféadfaidh tú a ndlaoithiú mar sin fuar beithidheach (fc. dloainíní faoi dhlaoi) / 'Bhfuil a fhios agad

cé'n chaoi ar chaith mé an lá: ag dul ag dlaoithiú sailighe l'aghaidh ciseáin.

Tá rud beag seifte aice féin, agus dheamhan a dhath de chiseán aice a d'iomchróchadh Gaillimh aon-tSatharn beo é. Deir siad go bhfuil ciseáin dhá ndíol i nGaillimh, ach mo chreach mhaidne, ní saill gan fiacha iad sin / Ar dhlaioithigh tú na slata chor ar bith? Cé'n sórt gaotta thú féin! Pota uisce síos go beo. Seo -gaidh! Chugad! Níl aon-bhreith ar an obair seo! Caithfidh an chiseoig a bheith déanta indiu / Casadh isteach tigh T. Mh. mé agus an bhfuil a fhios agad cé'n ceird a bhí air: ag dlaoitheachan bhruibh. Má bhí féin ní raibh sé ag fágáil bun-chleite isteach ná barr-chleite amach in a ghnaithí / [Diabhal a fhios agamsa arbh fhuláir duit na slatacháí sin a dhlaioithiú 'un tosaigh, má's ag dul ag deasú na cathaoireach sin atá tú. D'aclóchadh sé go breagh iad. Is beag an mhaith dhuit an chathaoir sin a dheasú. Tá sí críon ar fad. Níl aon-tslat ag gabhail léithe nach bhfuil críonta / Cá bhfios domsa cé'n chaoi le fidheogaí a dlaoithiú. Dlaioithigh thú féin cupla ceann aca idtosach go bhfeicidh mé. D'fheannfainn bó nó caora, i bhfad uainn an anachain, ach fidheogaí a dhlaioithiú ...]/

Deirc: Ainm-fhocal: buineann; tuiseal geineamhnach uathaidh: na deirce.

Uimhir iolraidh: deirceannaí.

Deirc: ainm a thugtar amach isna cnuic mhóra ar chnuic chruinne mar a bheadh leath-fata nó leath gealaighe ann; nó dhá mbeadh sceallóg de'n cineál céadna ithte as taobh nó as lár an chnuic thiubharfaí air freisin é.

Ní shin é an cnoc é, chor ar bith ach an cnoc a bhfuil an deirc ann ar a chúl / Deirc de chnoc é sin. Tá a lán aca amach annsin / Cailtear go leor caorach 'sa deirc atá istigh i lár an chnuic sin. Níl léigheamh ar bith ar a dteigheann ann aimsir shneachta. Bíonn siad in a gcárnáin ann /

Deirceach — aidiacht as deirc = an sceallógín ghealaighe a bhíos ann nuair nach mbíonn sí ach in a tús agus as sin suas go mbíonn ceathramha di ann nó ionann agus é. Gealach dheirceach í sin; mar dhóigh dhe gur gealach ghann nó ghortach í. /

Gealach dheirceach atá ann anocht. / Níl aon-ghnotha agad a bheith i
 gclé na gealaighe le thú a thabhairt abhaile. Gealach dheirceach atá ann
 na h-oícheantaí seo / [Níl ann fós ach gealach dheirceach agus ní bheidh
 go bhfeicidh tú seachtain eile / Ní fhéadfadh sí a bheith ach deirceach fós.
 Is beag di atá ann. Teigheann sí faoi dubh-luath / Beidh tús-oíche
 geal, ach ná bac leis sin. Níl ann ach gealach dheirceach nó go
 dtigidh tuilleadh di. / Is maith deirceach í an ghealach fós. Shílfeá
 go mbeadh cosamar thairis sin ann di feasta / Ní bheadh aon-
 ghnotha againn na h-aistreáin sin a thabhairt orainn féin ar ghealach
 dheirceach mar atá ann na h-oícheantaí seo. Fan nó go dtigidh
 lán gealaighe, agus déanfaidh muid cuairt go maidin ann. Ma gheibhim-
 se mé féin istigh in a chlúid, ní chorrócaidh fear agus píce aisti mé,
 nó go mbeidh an oíche thar druim] / Tá gealachín bheag dheirceach
 ann, ach ní dhéanfadh sí aon-fhoghaint duitse ar an ócáide a bhfuil
 tú féin air / Mura bhfuil solas agad, ní rachaidh tú ibhfad ar an
 ngealaigh. Gealach an-deirceach atá ann. Bhí sí faoi an-luath aréir /

Dobrón (: dubh-bhrón?) [dubrū:n; dubrōn]. Bíonn an b lom dólámh.

Ar an gcéad tsiolla is mó a bhíos an bhéim, ach teigheann sí go dtí an dara
 siolla ag daoine, nó bíonn sí có-rointe].

Dobrón: brón mór; buaidhreadh thar cionn; leanndubh; cumha.

Tá dobrón air indiaidh an mhic / Bhí sé sáthach dona nuair a d'imigh
 an bhean, ach ó bhásuigh an inghean tá sé in a dhobrón air ar fad /
 Is beag an dochar di dobrón agus briseadh croidhe fhéin a bheith uirre
 agus fear breagh de mhac imeacht uirre / [Sé an bás a d'fhága dobrón
 agus buaidhreadh uirre. D'eile? Dheamhan bean ní ba ghleoite ná í
 sin a chasfadh ort in do shiubhal lae roimhe seo / Ó a tháinic an dobrón
 sin uirre, níor fhan croidhe ná misneach aice. 'Sí a d'athruigh. Bhí
 dhá chroidhe aice sin roimhe seo.] / "Níor chaith mé oíche ná lá ariamh
 i Meriocá" adeir sí "nach dobrón a bhíodh orm ó mhaidin go faoithin agus
 ó oíche go maidin. An méid sógh a fuair mé ariamh, is ó a tháinic mé abhaile é" /

Dobrónach: aidiacht as dobrón = an-bhuadhartha; brónach; leanndubhasach.

Tá sé dobrónach go leor nidh nach iongnadh indiaidh an chapail. Nach uirre a bhí an smál agus a dhul isteach 'sa gclochar sin. Bhí an bascadh sin len a h-aghaidh chreidim / [Dhá bhfeictheá cho dobrónach agus a bhreathnuigh sé orm. M'anam ó'n diabhal, go raibh sé ag smutaireacht chaoineachán. Nach hé an dearg-phleoitín é! / Is maith dobrónach a chuaidh sé siar abhaile 'nuair a chonnaic sé nach raibh tada len a aghaidh féin. Tuilleadh diabhail aige anois, ná ag duine ar bith eile a chuirfeas a shúil thar a chuid mar é] / M'anam go sílfeá nach raibh sí an-dobrónach mar sin chor ar bith th'éis go raibh a fear as cionn cláir. Ach gheobhaidh sí fear eile, arsa tusa. Tá iasc 'sa bhfarraige cho maith agus gabhadh fós / M'anam muise mara mbeadh mise le dhéanamh dobrónach ach a bhás sin, gur beag an dobrón a bheadh orm. Dheamhan ar mhiste liom dhá mbeadh a bhfuil de cheannphuirteachaí faoi'n domhain imighthe. Is beag an scéal iad sin: ag ollmhúchan scléipe agus achrainn agus diabhlaidheacht' /

Doibeart (: dubh-bheart? dub'ært : an b lom i gcomhnaí): ainm-fhocal fireann; geineamhnach uathaidh: an doibearta; uimhir iolraidh: doibeartannaí
Doibeart: feall, faltanas, droch-cleas; an cluiche claonach a imirt ar dhuine

Rinne sé doibeart ormsa, ach deir siad má's feall fillfear. Ní ghabhfaidh sé idtalamh choidhchin go mbainfidh mise díoltas dhe / D'imreochadh sé doibeart orm, ach ní bhfuair sé an dóigh. Bhí mise ar m'áirdeall fhéin freisin / Nar ba lughaidire (lughaide?) an trócaire ar Dhia! Th'éis a ndearna sé fhéin do dhoibearta ar 'chuile dhuine ar tháinic sé suas leis, tá súil agam go bhfuil sé i bhFlaithis Dé anocht. Ach ní fhágann sin, nach raibh sé fabhtach agus in a dhroch-cheann do dhuine ar bith a tháinic in a linn / [Doibeart an tSasanaigh i gcomhnaí! 'Chuile lá ariamh! Ach nach h-ait atá an saoghal ag feithiú léithe in a dheidh sin. Feacha anois í agus í gnóitht-each aríst / Bí ar do shon féin air sin! Tá an feall agus an doibeart agus an chluain ann. Ach 'ar ndú' má tá féin, ghreamuigh sin dó. Ní bhainfeadh sé le Cloinn Mhac Confhaola mara mbeadh sé mar sin / D'imir sé sin doibeart ormsa, ach dhá dteigheadh leis míle bliain, beidh mé indiaidh mo shásamh air, nó go bhfaghaidh mé é. An gadaidhe!]/ Níl aon-lá ó chonnaic mise é nach ag déanamh doibeart' atá sé, agus ní léar dhomsa gur donaide sin é, hébrí céard is léar duitse!

Duibhéan: ainm-fhocal; fireann; geineamhnach uathaidh agus uimhir iolraidh: duibhéin.

Duibhéan: cailleach dhubh (éan cladaigh fc. cailleach); ach chuala mé dhá thabhairt ar phréacháin ar an Achréidh é. Tá baile ingar do Chreach-mhaoil: Caithrín an Duibhéin atá air. Is ann a chomhnuigh na Calláin a mbíodh caismirteacha filidheachta aca le Rafteri. "Marcus na smaoise as Caithrín an Duibhéin" (: Marcus Ó Calláin).

Bhí sé mar a bheadh duibhéan ar charraig = cailleach dhubh (Seán Ó Beáin, an Cearnmór, Baile an Chláir. Bhí ciall cheart an fhocail aige) / Chonnaic mé cuig nó sé de cheanna de na duibhéin sin an uair faoi dheireadh a raibh mé ag an gcladach /

Dabhach (: dəu:x): ainm-fhocal, fireann agus buineann (ach tugtar "í" air ag caint air) tuiseal geineamhnach uathaidh: béal na daibhche; bárr-daibhce (däif'ə : (: däif'ī). Ach bíonn béal an dabhaigh ann scaithí freisin; uimhir iolraidh: dabhchannaí (; dəuxənī); dabhannaí (: dəuʷənī)

Dabhach: (i) coire, tubán mór, bairille mór, soitheach ar bith a bheadh an-mhór.

Tugtar go h-áirid ar an mbairille mór é a bhíos ag lucht dhéanta poitín. Is ann thíos a bhíos an "worm". Tá sé isan an-mhéid. Is iomdha áit a mbíodh dabhchannaí roimhe seo .i. bairillí móra agus fonsaí orra, ach níl mórán aca ag imeacht anois. (ii) teine a mbeadh déanamh áirid uirre: bun agus íochtar an-leathan aice agus gan aon-aoirde mhór ná aon-bhiorrú uirre. Teine mhór chruinn a bhíos innte. Tá caint ar dhamh-dhabhach (testudo?) is an tsean-litridheacht. [fc. barr- barr-daibhche]

Cá bhfuair tú an dabhach? Ní ag brath air a dhul ag déanamh poitín a bheitheá? / [Rug siad (: na póilíos) ar dhabhach agus ar chupla pota suas annsin an lá cheana. Ach ní bhfuair siad aon-deoir de'n bhraon / Rug siad ar uirnis: dabhach agus cupla bairille a bhí báithte i gcolbh na locha, ach bhí na stiléaraí scuabtha / Ní mór fear láidir le dabhach a iompar. Ní bheadh aon-ghnatha ag M. Sh. G. faoi cheann aca, ná dheamh-an gnatha / Cá'r fritheadh an dabhach de thubán seo, nó ce l'aghaidh a bhfuil sé? / Dabhach mór mar sin anois a bheadh feilteach l'aghaidh "spray" / Is áibhéil an dabhach de bhairille é] / Tá dabhach scadán thoir tigh J. indiu. Is fadó an lá cheana nach raibh aon-driobaillín

Damhadh réag (dawərēg) = ainm-fhocal (níl a fhios céard is inscin dó mar ní sé ach in aon-leagan amháin. In Árinn a chuala mé é).

Damhadh réag = meán-oíche na gcártaí; an oíche a bheith thar druim; domhain ins an oíche; taréis meán-oíche; indiaidh am codlata; amach ins an oíche /

Ní theigheann siad seo a chodladh go mbíonn sé an damhadh réag ins an oíche.

Agus in a dheidh sin féin bíonn siad in a suidhe le mochóirighe. / Bhí sé an

damhadh réag ins an oíche nuair a tháinig siad. Dheamhan a fhios agam

-sa nach raibh sé in a ghairm na gcoileach / [Ní fheicfidh tú é sin isteach

go mbeidh sé an damhadh réag ins an oíche. Páidín Mheán-oíche ceart é /

Ná bac leis an dream atá annseo a dhul a chodladh in am. Ní theagann P.

oíche ar bith go mbíonn sé an damhadh réag, S. nuair a ghlaodhas an coileach, agus

M.! Ní theagann M. go mbíonn sé in a lá gheal go minic. Ach is féidir leis sin an

mhaidin a chodladh, ní hé sin do'n chuid eile é] / 'Ar ndú', bhí sé an damhadh réag ins an

oíche an uair sin. Bhí an chéad-eadradh glaoidhte ag an gcoileach ar aon-nós.

Nacharb' aisteach an tráth d'aonduine a theacht ar a chuairt é. Ach chreidim marach

go raibh blogam caithte aige nach rachadh sé ag cur teach ar bith in a shuidhe an tráth

sin / Bí ag imeacht feasta mara leat é a leigeann an damhadh réag ort fhéin.

Fanann sib ro-fhada ar an teallach annseo 'chuile oíche. Déanann sib clogán streille

de'n oíche ach go h-áirid / Má tá rud ar bith ann, ní fhéadfá gan é a fheiceál

agus an tráth a dteagann tú abhaile. Bíonn sé an damhadh réag ort 'chuile oíche ins an

aer / Chuidh mé a chodladh luath go leor, ach níor thuit aon-néal orm go raibh sé an damhadh

réag ins an oíche. Uair annamh a ólaim aon-tae ag dul a chodladh dhom, ach d'ól

mé aréir é, agus bhí a shliocht orm: bhain sé an codladh dhíom / [Má's lib imeacht cuirigidh

crudh in a thosach, nó beidh sé an damhadh réag ins an oíche shul dhá mbeidh sib ar ais.

Is buan an t-aistir as seo é go G.] / Cé'n mhaith a bheith ag fuireacht leis. Nach bhfuil a

fhios agaibh go ndéanfaidh sé sin an cleas a ghníos sé i gcomhnaí: gan a theacht

nó go mbeidh sé an damhadh réag. Ní fhaca muide istigh roimhe ariamh é /

Dúidín, dúda: ainm-fhocal; fireann; iolraidh — dúidíní, dúdaí

Dúidín, dúda = píopa beag; píopa a mbeadh an chos caithte ann; píopa a mbeadh

cuma bhrocach air de bharr deataighe nó súighe, nó a bheadh dóighe taobh amuigh.

Cá bhfuair tú an dúidín? ... Breagh nachar iarr tú ceann de na píopaí maide

air. Tá siad aige go fairsing / An bhfuil aon-ghráinne ins an dúidín a Sh. Tá

mé fhéin spurtha nó go dteagaidh sí seo ó'n siopa / Dearg suas an sean-dúda.
 Tá mo theanga bheag amuigh cheal gail. / Bhris mé an dúda cailce indiu.
 Thuit sé as mo bhéal agus rinneadh steig-meig ar an urlár dhe. Sin é an chaoi
 a bhfuil mise anois, ó a chaill mé na fiacla. Saothróchaidh mé an saoghal
 cheal gail, agus gan aon-phíopa le fáil mara dtugaidh tú nóta pint
 ar cheann /["Bhfaca tú an píopa atá aige. Siúd é "an dúidín gránna"
 ar chaoi ar bith. Shílfeá gur i gcárnán súighe a bhí sé le seacht
 mbliana, tá sé cho salach brocach sin]/ Ar eirigh tú as an sean-dúda ar
 fad, nó an ag troisceadh ar feadh an charghais atá tú ... Faraor nach bhféad-
 aimse é sin a dhéanamh. Is mé a bheadh sásta dhá bhféadainn déanamh d'fhuir-
 easbhaidh an tobac / [Seo dhuit do shean-dúda brocach. Is iongantas nach
 gcailleann sé thú le súglach. Buail amuigh faoi'n gclaidhe é nó is gearr a
 bhéas tú beo aige]/ Ní chasfaí sean-dúda ar bith agad! Tá an tír tóruighthe
 agam agus gan tada dhá bharr agam. Tá cion ar na dúidíní féin anois, nuair
 nach bhfuil a malrait ann. Céad slán do'n uair a bhí siad ar scilling! /

Dearcadh = Ainm-bhriathar, Ainm-fhocal.

Dearcadh = breathnú go grinn; na súile a chuir thrídh ... ; féachaint go géar; amharc
 tollta a thabhairt [Tá sé coitianta ach is "staring" a bhíos i gceist níos mó ná
 looking. Bíonn sé aistrightheach agus Neamh-aistrightheach. Dhearc sé mé = he
 looked (stared) me up and down. Dhearc sé orm = he looked at me intently /
 Tá níos mó ná "he looked at me" i gceist, ach is ar éigin má tá sé cho
 cinnte le "he stared at me". He looked at me interestingly", nó "he looked
 at me purposely", "He examined me closely with his eyes". Ach tabhair faoi
 deara freisin: "Dhearc sé orm" — níl sé i gceist ann gur bhreathnuigh sé ins
 gach uile áit ort, ach ar giodán áirid .i. t'éadan go h-iondamhail]

Dhearc sé mé. Shíl mé go gcuirfeadh sé na súile thríom. Fhobair mé fiafruighe
 dhó (: dhe) an raibh dhá chloigeann orm nó eile, leis an gcaoi a raibh sé do
 mo dhearcadh. / Dhá bhfeictheá an chaoi a raibh sé de do dhearcadh nuair a thug
 tú do dhruim dó. Thiubharfá dearcadh air / [Chaith sé chúig nóiméad ag dearcadh idir an
 dá shúil orm 'nuair adubhairt mé an méidsin leis. Déarfá gur faitíos a bhí air
 mé a chreisteamaint. Thosuigh sé ag cur dathannaí dó (dhe) fhéin annsin]/ Bhí sé
 beo-phianta ceart, arae chaith sé an oíche ag dearcadh ar an gclog, ach bhí leisce air
 corruighe in a dheidh sin. [Gheobhaidh sé túirne Mháire ó'n mbean faoi fhanacht amuigh

an fhad seo ins an oíche]/ Ha, tá tú ag ceapadh nachar fhéad sé thú a dhearcadh. Mo léan géar thú! Ní fhaca tú go raibh scáthan ar a chúl agus ar a aghaidh. Níor bhain sé a shúil de'n scáthan ó a chuaidh tú isteach nó go dtáinic tú amach aríst. Is olc an rud a bheith cho simplí sin /[Is aige a bhí an dearcadh ar do hata nuadh. Is beag nach sílfeá gur ag brath ar a iarraidh ort a bhí sé /[Ní theagann iadhamh air ach na súile beaga friochanta siúd i gcomhnaí ag dearcadh ar 'chuile rud]: i gcomhnaí i gcomhnaí]/ Is tollta an dearcadh atá aige. Ach má's eadh fhéin, níl sé meabhrach chor ar bith. Sílim nach bhfuil ann ach bealach atá leis / Tá dearcadh sáthach mí-chéadtach aige nuair a thogruigheas sé é. [Ach níl aon-ghangaide ins an duine bocht in a dheidh sin.] Diabhal gangaide ná cuid de ghangaide! / Ag dearcadh ar shlabhra do watch atá sé (: páiste). Níl aon-ghoir agad é sin a fháil anois! Óra, fear buile gan bríste! / Ba bheag a bhéarfadh ormsa a chur ó dhearcadh orm marach go raibh leisce orm faoi'n a raibh istigh. [Ní raibh agad ach sin a dhéanamh leis: do mhéarachaí a ghlasaíl mar sin, mar dhóigh dhe gur coinín a bheadh ann, agus bheadh sé ingealta ar an bpuinte.] Ní thaithnigheann leis an dream sin coiníní a shamhlú leo, beag ná mór /[Níl le déanamh agad ach tosuighe dhá dhearcadh agus beidh sé in a choileachín ar an toirt. D'ionnsóchadh sé thú gan tsiocair ar bith faoi'n domhan, ach an méid sin /[Má áitigheann tú ag dearcadh uirre, is gearr go ndeargaidh sí suas go dtí bun a dhá cluas, agus tosóchaidh sí ag sníomh ins an gcathaoir.] Níl goir ag aonduine tosuighe ag breathnú uirre nach mbíonn sí mar sin]/[Bhí sé ag dearcadh idir an dá shúil orm ag ceapadh go dtairgfinn deoch dhó, ach dhá dtuiteadh déidín aige dhá fhuireas-bhaidh, dheamhan deoir de mo chuid-se a gheobhadh sé len ól]/ Leigfidh tú de do chuid dearcadh ar an drisiúr nó cuirfidh mise ó dhearcadh thú. Nach bhfuil a fhios agad dhá mbeadh sé ann go bhfuightheá é, agus gurb shin é a bhfuil faoi. Cá bhfuigheadh muid tae agus an saoghal atá ann / Is géar an dearcadh atá aice. Tiubh-arfaidh sí léithe uiliog thú d'aon-amharc amháin. 'Sí atá deas air. / Aithneochaidh tú aríst mé ar chaoi ar bith leis an dearcadh atá agad orm! Ní taisí mé ná eile! Nó ar ghoid mé aon-cheo uait? /[Ní thaithnigheann a dhearcadh chor ar bith liom. Sílim go bhfuil muid braithe aige. [Ar éigin a bheannuigh sé féin, té (: cé) go mbíonn sé an-fháilidhe go h-iondamhail.] [S. B. go siúráilte nachar choinnigh a raibh a fhios aige in a bholg!]]/[Tá an-dearcadh isteach thar claidhe ag an mbideach seo, mar adeir fear Árann. Má fhaghann sí blas na h-áite sin do cheann-finne ní choinneochaidh as í. Tá an-fhéar anois ann]/ Bhí sí dhá dearcadh ar feadh an Aifrinn. Shílfeá go mba mhór léithe di a seál nuadh /

Dream (: d'r'æm; d'r'am; d'r'ām): ainm-fhocal, fireann; geineamhnach
 uathaidh: an dreama [ach is rí-annamh a theagas claochlódh tuisil air]
 uimhir iolraidh: na dreamannaí.

dream = muintir, daoine, gaolta, riar, cólucht, plód, scata, scuaine agus rl.

[Focal rí-choitianta igcaint é agus chiallóchadh sé uimhir ar bith ó bheirt go dtí cupla milliún duine nó tuilleadh. Is iomdha leagan air i gcaint]

Dream malluighthe iad = they are a damnable (exeorable) lot / Dream túatach iad (dream olc, fiádháin, beag-mhaitheasach, láidir, dona, gan aon-rath, gan aon-bhiseach, gan aon-dul 'un cinn, gan aon-chaoi, saibhir, triollúsach, gaisceamhail, postamhail, ealadhanta, ciotach agus rl.) / Tá an dream siar fiádháin agus an dream soir mín. Ar chuala tú ariamh é: leig thart an fear aniar, agus ní baoghal duit an fear anoir = na daoine atá ar an taobh thiar / Béarla uiliog atá ag an dream suas (: na daoine ó thuaidh) anois / An bhfaca tú an dream seo síos anocht / Tá an dream sin isteach (: faoi na h-oileáin) roint francuighthe / Tá caint fhada bhog mar sin ag dream an tsléibhe (: lucht) / Fan ó dhream Mh. C. (: ainm áite) / Chonnaic mise dream U. Á. (: ainm áite) ag bualadh báire annsin thiar, agus má chonnaic féin, ba dona iad /['Séard a dhéanfadh dream an Achréidh le na fataí sin anois a dtabhairt do mhuca / Bhíodh dream an bhaile mhóir amuigh ar an tráigh sin 'chuile phuinte nó go ndeachaidh laghdú ar na busannaí / An raibh dream na C. R. ag an damhsa? / Fan amach ó dhream na mbád má tá do leas ar Dhia. Chuirfidís sin i bhfarraige ar an toirt thú má tá aon-fhaltanas aca dhuit / An dtáinig dream na curaighe fós? (daoine a bhí igcúraigh) / Cheal nach bhfuil dream an fhraoigh ar fáil fós? / An bhfaca tú dream an chladaigh. / Is mó de'n dream siar-amach a bhí ann ná de dhaoine aitheantais / Deir siad go bhfuil an dream síos amach — dream Chúig Uladh — ag cur a gcosa uatha aríst / Cuireann an dream suas gaineamh gorm ar an talamh igcomhnaí / Cá'r fhága tú dream an phortaigh? = na daoine a bhí ar an bportach] / Bhí dream sagairt ar lóistín ag S. N. anuiridh = roint sagart; beirt nó triúr; ceathar nó cúigear etc. / Tá dream máistirí scoile annseo agus ní fiú do sheacht mallacht iad / Chonnaic mé dream daoine uaisle ag dul ag iascach ar an abhainn indiu / Bhí dream saighdiúir ann agus iad in a léine, in a maoil agus in a mbonnaidheachaí ag greadadh a

chéile / Bhí dream mór póilíos ag an gcúirt indiu / Cá ndeachaidh an dream
tincéaraí a bhí campáilte thoir annsin thoir? / Tá dream gliom-
adóirí thíos ar an gcéibh anois / Is fadó an lá nach raibh aon-dream
maith báireóirí annseo / Tháinic dream ceannachóirí anoir an t-aonach
agus cheannuigh siad cupla gamhainín — cupla luipreachán — agus soir leo aríst,
agus níor facthas anoir níos mó iad / Tá dream mór cloinne aige / Bhí
dream mór mac aige / Ní theigheann an sean-dream ag na teinteachaí
cnámha chor ar bith anois = na sean-daoine / Is deacair an dream
óg (: aos óg) a bharraidheacht / [Níl dream óg ar bith anois ar an
mbaile seo / Tá an sean-dream uiliog anois ar shlí na fírinne /
D'imigh an dream ar foghnámh, a dhearbhráthair mo chroidhe, agus níl
ann anois ach an bhrottuinn / Dream gan tuiscint iad 'mo
choinsias] / Céard a bheadh dream beag cailte mar sin acmhainneach
ar a dhéanamh / Dream cailte uiliog atá annseo anois. Ná samh-
luigh ceol ná damhsa leo / Tá dream Aifrinn ag teacht anoir =
daoine (nó cuid de na daoine) a bhí ag an Aifreann / Tá sé ar na
puintí ag dream cladaigh a bheith isteach = dream a bheadh ag
feamradh, nó san tráigh / [Tá dream Gaillimhe ag teacht anoir =
daoine a bhí inGaillimh mar a bheidís ann lá margaidh nó mar sin /
Cé'n dream a bhfuil tusa ag vótáil dóib? = dream poilitiachta. /
Mara chéile 'chuile dhream go tóin aca. Geallfaidh siad an ghrian
agus an ghealach duit nó go dteighidh siad isteach / Daidhean (: deamh-
an) mé go bhfuil siad cho maith le dream ar bith eile le bhóta a
thabhairt dóibh] / B'olc an dream a chuaidh dhá fhágáil annsin agus
fios aca go raibh sé ar meisce = na daoine / Tá dream olc de
chlann aige / Droch-dhream iad a dhearbhráthra / An-dream go
deo iad sin / Ná bac leis an dream sin. Fíor-dhream malluigh-
the iad / Fagh dream le dhul in éindigh leat san gcurach / Chaith sé
cuid de'n dream a tháinic ann amach / Ní iarrfá dream is deise ná
iad / Airighim dream eicint ag teacht. / Chuaidh dream aca soir agus
dream siar. / [Níl sé sin sásta dream ar bith a leigean isteach / Bhí
dream as M. ar cuairt againn indiu / Ar imigh dream R. uaibh fós? /
Chuaidh dream de mhuintir an tighe seo 'un farraige agus dream eile ag
fiadhach an tsionnaigh / Ní fhaca tú an dream seo (: aos óg an tighe
seo; muintir an tighe seo) in áit ar bith?] / Is mór an t-iongnadh

gur leig an dream seo an deireannas orra féin muis / Dream sách ais-
teach iad na sagairt inDomhnach! Ar chuala tú céard adubhairt
an sotach leis an máthair: bíonn a sompla agus a dteagasc seacht
n-acra ó'n a chéile. Déan mar adéarfais siad, ach ná déan mar
a dhéanfais siad / [Dream leitheadach iad na máistirí scoile.

Diabhal aithne orra nach ar a dtóin a eirigheas an ghrian / Tá dream
de na mná rialta ag an gcladach anois / Tá dream faoi (:
ag obair) / Nach oraibh atá an smál thar dhream ar bith! Nach
maith gur sibse a chaithfeas a bheith síos le 'chuile shórt! / Dream
gan náire iad agus a dhul ag déanamh a leithide de chleas / Sé an chaoi
a bhfuil an teach seo dream ag teacht agus dream ag imeacht
ann igcomhnaí / Is dona é fhéin agus a dhreám = a mhuintir; a
ghaolta] / Níl aon-dream daoine san tír is measa ná
a mbaineann leis sin / Nar chuiridh Dia an t-ádh air fhéin agus
ar a dhreám! Ní fhaca mise aon-cheo ariamh aca, ach ag
scríobadh leis an ngánntann ar nós 'chuile dhuine / Is furasta
aithinte as a dhreám é: luisneachán mór fada agus gan bior-
eanga air / Lean an eitinn dhá dream sin / Tá an tinneas mór
— beannacht le h-anam Phóil! — in a dhreám sin fré céile / [Níl
aon-dreám daoine ar foth ná ar féar is measa ná iad sin
Tá an braoinín salach ionnta fré chéile / Ba suarach í féin agus a
dreám, ní dhá roínt léithe é, ach dhá fhágáil aice / Daoine fiuntacha
a bhí is 'chuile dhuine dhá dhream, agus ba deacair dhó féin a bheith ar a
mhalrait mara dteigheadh sé in aghaidh dúchais] /

Dúd: Ainm-fhocal; fireann; geineamhnach uathaidh: an dúid. uimhir iolraidh
= dúdaí = (i) duine a bheadh sách cliste, agus gan mórán dhá chosamhlacht
air; amadán iarainn; súmaí. (ii) clab, béal, cáir, straois, drad.

[dúd ciall a (i) = dud(?)]

Sin é fhéin an dúd! Shílfeá nach mbeadh sé ag éisteacht chor ar bith leat,
ach is beag a imeochas ingan fhios dó sin deirimse leat / Níl néal
ar bith ar an dúd sin. Nach cóir a bhrath sé go bhfuigheadh sé garbh é
dhá dteigheadh sé isteach! / Dúd é ceart. Shílfeá le breathnú air, nach
bhfuil ann ach pleib, ach sin é an áit a mbeitheá ag dul amú. Tá sé
sách meabhrach in a bhealach fhéin. Níl gus ar bith ann déarfá, ach is

ann atá an gus mo léan! Féach leis é go bhfeicidh tú. Dúd ceart é!/[Shílfeá nach mbeadh sé indon aon-cheo dhár dhealbh an ghrian a thógáil, ach dar fiadh ní raibh neach an aoin ag dul go dtí an áit sin thoir a chinnfeadh air ag tógáil rud ar bith. Dubhairt an máistir fhéin sin. Dúd é a dhearbhráthair ó. Dúd! / Is diabhláí atá sí féin agus a cosamhlacht in aghaidh a chéile. Ní cheapfadh duine go deó dhi go bhfuil focal foghlum' in a pluic, ach is dúd í in a dheidh sin. Tá neart scoláireacht' uirre]/ D'fheicfeá ag imeacht in a leath-phleóta mar sin é, ach níor mhaith dhuit caismirt a chur air in a dheidh sin. Chabálfadh sé thú ar an bpuinte. Deirimse leat go bhfuil meabhair mhór ann. Dúd é th'éis nach gceapfá sin / Dhá gcasadh sean-dúd aniar as tóin thiar Chonamara ort a mbeadh giúirinneachaí air, 'sé a thiubharfadh 'chuile údar duit faoi sin. Maidir linne, níl muid taithighthe ar an bhfarraige chor ar bith /[Sean-dúd d'fhear é a bhfuil údair mhóra aige, th'éis an streilleachas a d'fheicfeá air. Ach ní mar shíltear a bhítear, arsa tusa]/ Bhí sé seo thíos líomhtha a dhul ag cur an fhás fuinseoige in a dhúd, faoi nach dtóigfeadh sé an beitheach. Diabhal ceo de'n cheart nach mbeadh aige leis freisin. Breagh ar shaluigh sé í, mara raibh rún aige a coinneál [dúd = béal, clab] / Ní fhágfaidh tú seo go gcuirfidh mé an tlú siar in do dhúd shalach. Níor tháinic iabh ort igcaitheamh na h-óiche annsin ach ag saghdadh na ngasúir sin, agus ag cothú achrainn / Tiubharfaidh mé isteach ar an dúd duit é, mara leigidh tú de do chuid gráiscínteacht' a stramhacháin bhradaigh / 'Séard atá agad a dhéanamh leis an cantín sin in do lámh a chur in a dhúd. B'fhéidir go ndéunfeadh sin é / Scread mhaidne ar do dhúd mór mara tú atá goineach. Is gearr ó cheana ó a fuair tú rud le n-ithe. D'íosfá an bhálóid, d'íosfá sin /[Caith rud eicint in a dhúd sin a dhúinfeas é, agus ná bíodh na daoine reicthe aige ag sclamhaireacht níos fuide. Diabhal aithne air ar ith sé aon-ghreim le seachtain. Dhá mbeadh aonduine istigh náireochadh sé muid críochnuighthe]/

Dúdóg: Ainm-fhocal, buineann; geineamhnach uathaidh: na dúdóige.
uimhir iolraidh: dúdógaí. = buille a bhuaifeá le taobh na méaracháí de do dhorna ar an gceann ar dhuine; buille; iarraidh; fadhb; cnap.

Tabhair dúdóg dhó. / Bhuail sé dúdóg de chúl-bhadar orm mar sin
 isteach ar an gcluais agus deirimse leat gurb é a chuir an glugar
 innte / Má thugaim dúdóg duit, cuirfidh mé luighe fiaidh ort.
 Ní bheidh sé tada níos saoire agad / Bhuail sé cupla dúdóg ar
 an sramacháinín is mac sin ag C. Mh., agus 'ar ndú' ba ghearr le
 dhul air é / Tharraing sé dúdóg orm, ach níor fhan mise féin
 léithe. Is fhearr rith maith ná droch-sheasamh / Nach hé atá cóir
 faoina chuid dúdogaí. Dhá leathnuighthí cupla snaidhm maith
 d'fhás fuinseoige ar chnáimh an ghéill aige, b'fhéidir dhó leigean
 faoi. Sin é an rud a shuaímneochadh é mo choinsias /

dúdaireacht (dūdæræxd : béim ar an gcéad siolla) = ainm-bhriathar
 Dúdaireacht: focal aithrise ar na Muimhnigh (muintir Chondae an
 Chláir). Deir muintir Chois Fhairrge gurb shin é adeir na
 Muimhnigh nuair a bheadh pota ag fiuchadh ar an teine, nó
 "kettle" ag giúnaighil nó a leithide. "Tá na prátaí ag dúd-
 aireacht". "Tá an corcán ag dúdaireacht." Tá tuilleadh
 de'n chaint aithrise seo ann, ach níor chuala mé ariamh ag aon-
 Mhuimhneach í, cé's moite de'n fhocal "corcán" agus tá an focal
 sin i nGaillimh féin.

Dúda: Is an leagan "filleadh dúda" amháin [: chuala mé file
 dúda freisin — I amháin (: fil'ə). Ach measaim gur filleadh is cirte.
 fc. an nóta thíos] (fc. dúda, dúidín)

Chuaidh an lorry síos go filleadh dúda is an muc shneachta =
 síos an-fhada. Is an gcás áirid atá igceist, bhí na rothaí
 folctha. Má tá áit áirid ann nó ball áirid a dtugtar
 filleadh dúda air, ní feasach mise é [Tá feile = "a small piece
 of flannel at the end of the roll" i bhFoclóir an Duinnínigh.
 Thiocfadh dhó freisin gurb é an focal sin é, arae dhéanfadh
 feile file de réir urlabhraidheacht Chonamara] / "Sin rud
 nach raibh aice muis, clann mhaith", adeir sé, agus bháith sé an
 píce go filleadh dúda san bportach. Bhuail scáth mé féin, agus dar fiadh
 níor sheaduigh mé an scéal níos fuide = go congar an iarainn agus na
 coise 'san gcás seo / Tá an bruach siúd in a bhog-eibhinn anois. Chuir mé

bord na gcléibh ar an asal ann indiu, ach mo léan deacrach chuaidh sé dhá bháthadh go filleadh dúda ann ar an bpuinte boise. B'fhearr do dhuine gan a bheith dhá mheath fhéin ag déanamh ciseannaí ann, ach a dhul ag tarraint len a dhruim. Ba é ba shamhaoinighe dhó as a dheireadh ar chaoi ar bith / [Ná teirigh amach san scrath-ghlugair sin nó is gearr go mbeidh tú thíos go filleadh dúda innte. Ní mheasaim go bhfuil sí sin ineolta / Is contabhairteach an áit é sin. Tá gaineamh ann agus ghabhfá síos go file dúda ann, mara mbeitheá san áirdeall ort fhéin thar cíonn, agus fanacht ar an gcruatan. Is beag an ghnatha a bheadh ag an mbulóig mhóir sin thíos ag an mB. ann. Choinneochaí ann é. Siúd ní fhágfadh sé nó go mbeireadh an sruth tuile air] / Is maith a chuaidh muid as nach raibh muid ar fad sáithe aige. Rug sé ar an scian agus chuir sé go file dúda 'san mbord í.

Tharraing sé aríst í agus chuir sé go file dúda igclár an drisiúir í. Bhí mo chroidhe in mo bhéal. Shíl mé gurb é an chéad rud eile a dhéanfadh sé a cur go feirc ionam féin, mar ba mé ba ghoire dhó / Chuir sé an adhairc thríd go filleadh dúda / Nach ámhuilleach anois a bhíos cuid de na daoine. Ní shásóchadh tada an té a casadh annseo nó gur chuir sé feac na sluaiste go filleadh dúda 'san talamh. Tá an scéal go maith marar bhris sé uiliog é, arae tá an talamh sin an-chruadh, agus chaithfeadh sé go raibh cloch aige in a éadan. Dhiomdha Dé agus Mhuire dhó ar chaoi ar bith! /

dúid: ainm-fhocal, buineann; geineamhnach uathaidh: na dúide.

Dúid: íochtar an chinn thar timpeall, i gcongar an chinn agus an mhuiníl; congar méire agus láimhe; congar coise agus cabhlach; congar driobaill agus cabhlach agus rl.

Bhain siad an ceann amach ón dúid dhó = dhícheann siad é / Siúd í an cailín nach bhfuil an col aice le fuil. Chonnaic mé ag breith ar thrí choileachín indiaidh a chéile í thíos ag an teach faoi Fhéil' Márta agus ag scóth an chloiginn amach ó'n dúid díobh. Diabhal mé mara mb'éigin dom fhéin an tsráid a thabhairt orm fhéin. Chuir an fhuil carghas orm / [Tá brocaire beag aige agus an drioball bainte amach ó'n dúid dó. Deir siad nach ngoillfeadh sé a dhath orra, dá mbaintí díobh in am é / 'Séard atá agad a dhéanamh an tsáil a ghearradh ó'n dúid amach. Ní

gabhfaidh aon-chaoi rathamhail go deo mar sin uirre. Diabhal a bhféadfá /
 "Codladh, codladh púicín; siúd é an sionnach ag teacht faoi'n doras
 agus gearrfaidh sé (bainfidh) sé an ceann ó'n dúid dhíot" [deirtear
 le cearca é nuair a bheidís ag grágghail nó corr-mhéineamhail ar
 an bhfarra 'san oíche] [fc. codladh púicín] / B'éigin dóib an chois
 a bhaint dó ... tá. Bainte amach ó'n dúid dó. Níl a dhath dhi
 air / Chaill sé an láimh ó'n dúid ag Dun Kirk. Bhí sé ar bhord na
 luinge ag dul go Sasana nuair a bhuail an "bomb" an luing agus d'eirigh
 fleasc eicint dó leis. B'éigin a baint dó ar aon-nós / Thug drad
 an "engine" an láimh glan ó'n dúid dó. 'Sí atá deas air a mhic ó.
 Níorbh ait liom plé ar bith a bheith agam le na "h-engines" céanna.
 Dhá mbeadh an saol ag caint, tá an buille feille ionta. Ní fhaca
 mé aon-lá de'n rath ar an saol ó d'eirigh na daoine as é (: arbhar)
 a bhualadh ar an gcloich. Tá cogadh agus báisteach agus easba tae ann
 'chuile lá ó shoin / [Urchar gunna mhóir a theanguigh leis agus sciob
 an dhá chois ó'n dúid dó. Scrúdfadh sé thú anois a bheith ag breath-
 nú air, agus gan goir aige corruighe amach as an gciseáinín
 siúd / Ná fág cleite amach ó'n dúid uirre nach mbearrfaidh tú.
 Bíonn sí 'chuile lá ag cartadh istigh i bhfataí T. Mh. agus is gearr go
 spréacfaidh sé nuair a fheicfeas sé an mílteanas] / Bhain mótar
 an ceann ó bhun na dúide de lacha liom an lá deireannach.
 D'fhuagair mé cúitiú air, ach dheamhan lá áird a thug sé orm.
 "Is fairsing atá an tír agad, agus gan a leigean ar an mbóthar"
 adeir sé / [Bhain an t-urchar an ordóig ó bhun na dúide dhó.
 Caitheann sé scríobhadh leis an gciotóig anois, ach tá sé sách
 gasta léithe dar fiadh, níos gasta ná atá mise leis an
 deasóig ar chaoi ar bith! / Ba diabhaltaí an
 "t-aicsion" a rinne sé sin, agus ba ghránna: an chluais a scioch-
 adh ó bhun na dúide d'fhear eile le corrán. Dhá mba mise a
 bheadh in áit an bhreitheamh ar chaoi ar bith, bhealóchainn an chnáib
 dó! / Thuit an ionga dhíom amach ó bhun na dúide, agus m'anam gur
 saothruigh mé aice é ar feadh seachtain nó coicís le pian
 innte] / Tá an crann fuinseoige a bhí annsiúd ag béal an dorais
 aige bainte aníos ó bun na dúide aige. Níl a fhios agam fhéin
 a bhfuair sé a chead ona póilíos nó nach bhfuair, ach mara bhfuair
 is gearr go mbeidh a fhios é /

Duine = ainm-fhocal, fireann, uimhir iolraidh: daoine, daoíní.

Duine: gein bheo a bhfuil anam ann; gein de'n ádhamhchloinn. [Person é mórán i mBéarla. I ráidhtí coitcheann, is é is mó adeirtear in ait "fear", "bean". Is an áit a mbeadh "Man" i mBéarla, "L'homme" is an bhFraincís, "duine" a bhéas in Gaedhilge. Man is the least permanant of all things: "is beag an rud is buaine ná an duine". "Mac an duine": "the Son of Man".] [fc. an- (anduine), leath- (leath-duine), dia (duine le Dia), bocht (duine bocht) sean- (sean-duine), maith (daoine maithe), etc].

Duine, beirt, triúr agus rl. = comhaireamh daoine, "duine" igcomhnaí i gcás de'n tsórt seo / Níl ann ach duine = duine amháin, aon-duine amháin / An duine nó beirt a bhí ann / Cá'r fhága tú an duine eile? = ná fág as margadh é / [Cé mhéad duine agaibh ann? / Dhá mbeadh fiche duine ann, is é an cás céadna é / Má bhí duine ann, bhí céad duine ann / Chúig dhuine dhéag a bhí ann / Deich nduine fhichead nachar mhór duit / Is iomdha duine aca sin ann / Cé mhéad duine cloinne uirre (aice)? / Níl orra ach aon-duine amháin cloinne / Tá sé taobh le duine cloinne: aon in aon-tsúil / Is iomdha duine muirín anois air, go leigidh Dia slán na daoine! / Cé mhéad duine muirín ort? Chúig leathchoróin mar sin. Buachaill! / Is furasta do'n té nach bhfuil air ach duine amháin muirín a bheith ag caint / Is fhearr duine i bpoll ná triúr ar bord = sean-fhocal (fc. poll)] / Chuir sí duine aca = fuair duine dhá muirín bás / Duine oraibh agus gan duine ar bith dhaoib! = rud adeirtear le ceann tighe a mbíonn páiste tharéis a shaoghlughthe dó / Buachaill a mh'anam! Duine oraibh agus gan duine ar bith dhaoib! / [Is mór na saothruidhthe sib. Duine oraibh agus gan duine ar bith daoib / Chuala mé go raibh ceann óg ann. Go n-eirighidh sin leo. Duine orra agus gan duine ar bith dhaob (: dhíob) / Tá a fhios ag 'chuile dhuine é sin / Tháinic duine eicínt ann trathnóna / Dubhairt duine eicínt liom go raibh rún agad imeacht / Is aisteach (mór, beag, trom, gránna, olc, téagarach, pislíneach agus rl.) an duine é = duine aisteach agus rl. é / Nach cantalach an duine thú! / Is achrannach an duine é / Níl aon-duine isan tír is bréagaighe ná í / Is beag-

-náireach an duine í. / Is gearrabalach an duine / Ní h-olc
 an duine chor ar bith é, má leigtear dó fhéineacht / [Is glic an duine
 é 'chuile dhuine aca sin / Tá duine uainn fós = teastóchaidh duine
 eile le h-aghaidh déanamh na ngnaití (: obair, cleas, cluiche agus rl.) /
 Ní raibh uaim an uair sin, ach an duine — S. — ach ba mheasa é
 sin a fháil ná deichneabhar / Chuidh siad amach ó dhuine go duine =
 indiaidh a chéile; bhí an áit ro-chumhang ag beirt a dhul amach bun
 ar aon; nó d'imigh duine anois, agus duine faoi cheann tamaill agus rl. /
 Cuir thart na tuitíní sin ó dhuine go duine / Chuidh sé thart leis
 an tobac ó dhuine go duine, nó gur líon 'chuile fhear a phíopa as /
 Theigheann an páipéar nuaidheacht mar sin ó dhuine go duine
 ar an mbaile, agus ní cheannuigheann siad ach an ceann ar a
 "dturn" / D'fhéach siad leis ó dhuine go duine, ach dar fiadh chinn sé
 ar 'chuile dhuine amháin aca / Nuair a chuala siad an méid sin, amach
 leo ó dhuine go duine / Bhuailfeadh sé iad ó dhuine go duine, ach
 an uair a chuidh feidheall aca air, bhí sé fánach aige / Thairg
 sé a dtroid ó dhuine go duine / Déarfaidh an máistir linn a
 rádh ó dhuine go duine, agus mara bhfuil sé againn, buailfidh sé
 muid / [Brisfidhear anois iad ó dhuine go duine / Pósfaidh a
 bhfuil isan teach aca anois ó dhuine go duine / Tá sé mar a theigheas
 an mhéanúch ó dhuine go duine (fc. méanúch) / Caithfidh sé "summons" a
 thabhairt daoib ó dhuine go duine. Ní dhéanfadh aon-"summons" amháin
 uiliog sib] // Chuidh siad soir an bóthar ina nduine agus in a nduine = single
 file / Abair leo in a nduine agus in a nduine é. Ná h-innis dóib uilig in éin-
 digh é / Déanfaidh siad mar sin ina nduine agus in a nduine / Teigidh
 liom duine ar an duine, má's fir sib = man for man / Is maith an
 rud dom duine orm, agus gan triúr a chur orm = ag troid / [Ní ghabhfaidh
 air ach an duine. Déanaidh a rogha rud anois / Shíl an triúr a dhul
 air, ach ní leigfeadh an dream eile air, ach an duine] // 'Sé Seán é —
 an duine céadna a mhic ó = 'sé Seán atá ann. Ní duine ar bith
 eile / Is mé! An duine céadna! Cé'n ghnatha atá agad díom? / Is beag
 é cuid an duine dhi, nuair a bhéas sí rointe = is beag a shroichfeas do
 gach uile dhuine / Ní mórán é cuid an duine de'n teirgéis sin, má
 tá indán agus go ngabhfaidh sib ar a roint / Is beag é díol duine de'n

cheaille sin, th'éis a mbíonn de dhúil ann / Tá dóthain duine agad /
 Tá méid duine 'sa moncaí / Tá aois duine aige anois, agus níl ann
 ach nuitín beag fós = adult's age / Níl rud ar bith is fuide a bhíos
 ag teacht adeir siad ná ciall an duine / Níl ciall duine aige
 siúd chor ar bith = tá díth na céille air / Níl neart duine ann
 chor ar bith = níl sé cho láidir agus ba cheart do dhuine a bheith /
 Breathnuigh air! Nach bhfuil meabhair duine agad len a thuiscint
 cho maith le 'chuile dhuine eile / [Shílfeá nach caint duine atá aige
 chor ar bith ach caint lachan / Duine as an gcéad a dhéanfadh a
 leithide de rud. Seadh nó duine as an míle dhá n-abhruighinn é] /
 Duine sé nó seachráin adéarfadh rud de'n tsórt sin / Duine
 as an dioscán a bhfuil ceann aca sin aige (fc. dioscán) / Duine
 i bhfad ó chéile a labhruigheann sé chor ar bith leis / Duine suarach
 (santach, achrannach, taghdach agus rl.) é / Is duine ar bheagán
 contanáis é / Duine ar chuid maith cainte é / [Duine ar bheagán
 clabaireacht' é sin] / Duine gan mhaith gan mhaoin é / Duine gan
 chroidhe é / Duine gan tuiscint é / Duine gan chuibheas ar bith é, agus rl. / Is
 iomdha galra atá indán do'n duine / Aithnigheann an donacht a dhuine féin (fc.
 donacht) / Amhalóir de dhuine é (diabhal de dhuine, sclamhaire de dhuine,
 scaibhtéara de dhuine, antlachán de dhuine agus rl.) / Tá sí gan duine gan
 deoraidhe (duine ná deoraidhe) anois = fc. deoraidhe. / Tá sí gan duine ná
 daonna (nó daonnaidhe) in éinfheacht léithe anois / Ní raibh duine ná
 daonnaidhe ann. Dheamhan é / [An a dhul siar annsiúd in áit nach
 bhfuil duine ná daonnaidhe a dhéanfá? / Fan istigh. 'Ar ndú' ní bhfuighidh
 tú duine ná daonnaidhe romhat annsin anois / Diabhal duine ná daonn-
 aidhe aige anois, ach é in a chadhan aonraic annsiúd] / Ní raibh aon-duine
 beo ann = ní raibh duine beo ná baistighe ann / Ní raibh duine ó Fhlaitheis
 Dé ann / Ní raibh an duine féin ann = oiread agus duine ní raibh
 ann = oiread agus an duine féin ní raibh ann / Nach diabhláí an
 smál atá ortsa thar dhuine ar bith eile / [Is duine é sin a bhainfidhear
 as a chleachta gan mórán achair / Duine thuas agus duine thíos: sin é cúrsaí
 an tsaoghail a mhic ó!] / Duine díreach (cam, borb,
 oibliogáideach agus rl.) é / Tá 'chuile dhuine amháin aca ar an gcaoi sin /
 Sin é adeir duine, ach déarfadh duine eile annsin leat nach shin é

an scéal é cor ar bith. 'Ar ndú' tá chuile scéal go maith nó go dteagaidh
 an dá scéal / Bheadh duine ag dul thart go deo agus ní chuirfeadh sé
 aon-chaidéis uirre, ach tiocfaidh duine eile annsin agus crochfaidh sé
 leis í / Má bhíonn fabht ar dhuine caithfidh sé fuilint leis. Sin é
 beith an duine / 'Sé do dhuine féin é = tá gaol agad leis, nó is
 duine é a chuideochas leat / [Is gránna an rud do dhuine ar bith a bheith
 mar sin len a dhuine féin / Níl fear ar bith is measa dhuit ná do dhuine
 féin] / 'Sé do dhuine fhéin 'chuile dhuine nó go dteighidh tú ag iarraidh
 rud air. Mise imbannaí go mbeidh a fhios agad annsin cé hé do
 dhuine féin / [Níor cheart dhuit a dhul ag coireamhaint mar sin air. Nach
 hé do dhuine féin é] / Ní fhaghann duine breith a bhéil féin igcomhnaí.
 Is maith an staic roint dhá shásamh / Ná bac le duine adéarfás rud
 mar sin! / Is iomdha duine ariamh ar eirigh rud de'n tsórt sin dó, agus cé'n
 neart a bheadh aige air / Ní thú an chéad duine ariamh a bhí mar
 sin. Corruigh suas thú fhéin / Is aisteach an breac é an duine
 bíodh a fhios agad / "Tairg biadh do dhuine bheo, agus mar n-ithidh sé é
 leigeadh sé dhó" / Deir siad nach bhfágfadh an capall an duine chor
 ar bith ann, marach go feictheas di go bhfuil sé cho h-árd
 leis an aer / [Ní fhágfaidh an cogadh seo an duine chor ar bith
 ann, ach grásta Dé] / Má theagann aicid anois, giorróchaidh
 sí leis an duine ar fad / Is furasta chur ag an duine nuair a
 bhíos sé amach 'san aois / Bíonn an duine an-teann agus gan a shaoghal
 ach gearr / Fagh thusa an duine a dhéanfas sin anois duit / Ghabhfadh
 sí thrídh dhuine é a fheiceál 'sa meath sin = scrúdfadh sé duine /
 Cé hé an duinín seo anoir? / Duinín suarach gágach é / Dheamhan
 duinín níos tuataighe ná P. Th. / Céard tá ort, a dhuine! What is
 wrong with you now man / [Ara leig dhom a dhuine! / Ná bac leis sin a
 dhuine! Ní shin é chor ar bith é, ach seo / Céard sin ort a dhuine sin! /
 Céard deir tú a dhuine sin!] / Dhá mbeadh airgead le tabhairt uaim
 agamsa a dhuine sin, ní shin é a gheobhfadh é. / Beannacht Dé dhuit a
 dhuine sin! Is mór de do cheann atá falamh / [Araoid a chur air siúd
 a dhuine sin! Oibrigh ort, má's maith leat, ach ní bheidh aon-phlé
 agamsa leis / Go gcuiridh Dia an rath ort a dhuine sin! Cá bhfuighinnse
 airgead?] / M'anam a dhuine chroidhe nach bhfuil bainne againn duinn

féin ní áirighim a dhul dhá dhíol = my dear man / Is fíor dhuit é a dhuine chroidhe / [Rinne tú an ceart a dhuine chroidhe, agus gan caismirt ar bith a chur air. An rud céadna a dhéanfainn féin / Cá bhfuigheadh muide fataí a dhuine chroidhe! D'ídigh muid a ndeireadh an tseacht -ain seo caithte] / A dhuine chroidhe na páirte céard adeir tú? = my dear dear friend / A dhuine chroidhe na páirte, an dáiríre atá tú? 'Ar ndú' ní ag síleachtáil atá sí go bhféadfaidh sí foghail a dhéanamh orainne as éadan // Tá go leor daoine in a gcomhnaí annsin / [Áit é atá ar bheagán daoine anois] / Is beag na daoine atá ag cur seagail chor ar bith anois / Cé na daoine atá i Sasana = céard é líon daoine Shasana / An bhfuil mórán daoine i gCorcaigh thar mar atá i Gaillimh? / Cé na daoine a bhí ar cuairt ann / An daoine mar sin iad / Tá daoine oibrighthe faoi sin muis = cuid de na daoine / Tá daoine adéarfadh leat nach hé a rinne chor ar bith é. 'Ar ndú' dhiúltaigheam- uide dhó! / Daoine: agus daoine eile nach gcuireann amach chor ar bith é (: cuireann daoine amach é, agus ní chuireann tuilleadh as an gcaint a bheadh ar siubhal roimhe sin a thiocfadh a mhac- samhail de fhreagra) / Tá gnaoi na ndaoine air = meas an phobail / 'Sé ráidhte na ndaoine nach raibh sé ann beag ná mór: gur cionntuigheadh 'san éagcóir é mar cionntuigheadh cuid mhaith leis / B'fhéidir gur mar sin a thárluigh sé, ach ní shin é scéal na ndaoine. Cuirtear a dhá oiread air i gcomhnaí / Ná bí i mbéal na ndaoine má fhéadann tú = as comhair na ndaoine; nó ná bíodh na daoine ag caint ort. Ná tabhair slí chainte dhóib / Tá na daoine óga ag imeacht uilig = an aos óg / Bheadh aithne ag daoine meán-aosta air / Daoine an-bhainte-amach iad / B'ait le na daoine ceart a fháil dhá bhféadaidís = Cialluigheann sé seo go minic: B'ait linn nó liom féin nó mo mhuintir / An dúil atá agad na daoine (: muid) a ghortú? / Dhá mbeadh 'chuile shórt ag na daoine go dtí cathaoir- eachaí boga, dheamhan a mbeadh daor-bhasctha chor ar bith do na daoine (: muide, an teach seo) / [Meastú céard a dhéanfas na daoine chor ar bith (: muide) má theagann an dlí sin amach? / Tá na daoine reicthe agad (: muid)] / Aireochaidh na daoine an dole (: muid) / Tá na daoine

caillte ag an bplúr céadna / [Cuirfidh sé sin na daoine de'n tsaoghal
 má mhaireann dó / Caithfidh na daoine beatha a bhaint as a gcrága
 feasta / Ní theastóchadh ó na daoine ach a dhul amach in éindigh leis
 sin / Is deacair le na daoine eirghe ag an h-ocht féin, ní áirigh
 -im ag an sé a chlog]// Na daoine móra seo soir annseo atá dhá
 iarraidh = [daoine móra = daoine méaduighthe, fir; ach is minic a
 chialluigheas sé daoine uaisle / Bhí sé ar dinnéar ag daoine móra
 inG. in áit eicínt / [An bhfuil daoine móra annseo thoir anois? /
 Chuir na daoine móra fios air. Sin é do dhóthain / Tá sí isna
 daoine móra anois. Ní thiubharfadh sí comhlúadar ar bith do daoine
 dona / An ag iarraidh a dhul 'sna daoine móra atá sé, a
 dhul ag déanamh a leithid de theach? / Shílfeá go bhfuil tú ag cuimilt
 le na daoine móra ar an saoghal seo. Chonách maitheasa ort!]/
 Dheamhan mórán atá de bharr na ndaoine móra aige, th'éis
 go mbíonn sé i gcomhnaí ag smúracht timcheall orra / [Beidh
 beann aige sin ar an duine mór i gcomhnaí, ach ní bheidh na
 daoine beaga ach 'sa ngearradh-dhíob aige / Níl gnatha ar bith
 againne a bheith ag ceartas len a leithidí sin — daoiní móra]//
 Is duine uasal é = duine mór = nó de chineál daoine móra / Bhíodh
 duine uasal ag teacht ag iascach annseo thuas an bhliain cheana.
 Chaith mé cupla lá in éindigh leis / [Níor shuidh mise ariamh ag bord
 duine uasail ach an oiread leat féin / Bhí bollscaire buird
 ag an duine uasal]/ Ní duine uasal é, ná píosa ar thóin duine
 uasail / Tá go leor daoine uaisle 'san teach mór anois /
 Ní comórtas ar bith do dhaoine uaisle mise. Ní h-ionann
 bodach agus Dia, adeir siad / [De chineál daoine uaisle é / Duine
 uasal ó gheinealach é]/ Duine uasal é anuas de
 lota na gcearc = duine a mbeadh a lán talmhana faoi, agus
 an-tsuimeamhlacht ann, ach a thiocfadh de chineál daoine dona
 in a dheidh sin / Is deas é mo dhuine uasal muis! Sin é féin an
 duine uasal anuas de lota na gcearc / [Diabhal mé go raibh gairm
 duine uasail roimhe, go raibh sin. Diabhal aithne orra nach hé
 Lord A. a bhí aca ann. Mo léan an duine uasal muis! Duine
 uasal anuas de lota na gcearc]/ Sin é an duine uasal eile muis

Duine uasal anuas de lota na gcearc / [Tá sé an-tsuimeamhail. Is fiú dhó muis. Duine uasal anuas de lota na gcearc. Teigheadh sé siar chuig P. Sh. agus innseochaidh sé sin dó cé hé féin; agus ní ghabhfaidh sé anonn ná anall leis ach oiread]/ Muis ní raibh ná aon-duine dhár tháinic ar a chine ariamh in a dhuine uasal. Daoine uaisle anuas de lota na gcearc! Ach dhá ndéanadh floscaidheacht dóib é, bhí siad indon cosa beaga a chur faoi na glasógaí / [Mac Sh. N. sin! Thug duine eicínt duine uasal air! Dia Dílis dhá réidhteach! Céard atá ag teacht ar an saoghal chor ar bith! Mac Sh. N. in a dhuine uasal. A Dhia agus a Chríosta! Duine uasal anuas de lota na gcearc. Sin é an duine uasal é.]// "Garrdha lán de dhaoine uaisle: cultachaí dearga agus bratachaí uaithne" [Tomhais: garrdha lín] / Is duine uasal thú nuair a luaidhtear thú = déarfaí faoi dhuine é a thiocfadh nuair a bheithí ag caint air / [M'anam ó'n diabhal gur duine uasal thú nuair a luaidhtear thú bhí mé ag caint ort go díreach agus thú ag teacht faoi'n doras. Dheamhan a rabh a fhios agam an raibh tú ní ba ghoire do láthair ná do theach féin]/ 'Sé do bheatha! 'Sé do bheatha a dhuine chroidhe! Is duine uasal thú nuair a luaidhtear thú! Bhí muid go díreach ag tabhairt ghubh ort annseo, faoi nachar bhog tú aniar againn le fada ariamh. Céard a choinnigh amuigh chor ar bith thú? / [Diabhal gar ag caint ach is duine uasal thú nuair a luaidhtear thú. Dhá mbeadh muid ag coireamhaint ort ar chaoi ar bith chloisfeá é. Diabhal bréag nach gcloisfeá]/

Diucaireacht: ainm-briathar = ag árdú agus ag ísliú cinn; mar a bheadh duine a bheadh isan áirdeall ar chúla claidhe (ducking? — Béarla?)

Chaith sé an lá annsin thíos ag diucaireacht uirre, agus dheamhan steam-ar a bhí dhá bharr aige trathnóna / Bhí an faoilleán ag diucaireacht agus ag diucaireacht agus ag diucaireacht istigh 'san teach. Dheamhan feic a chonnaic tú ariamh go dtí é / [Sin í a cheird sin ó dhubh go dubh ag diucaireacht ar chúla claidheachaí 'bhfeicidh sé cé a bhéas ag dul thart, gan é féin a thabhairt le teasbánadh]/

Dúnárus, Dúnárusach

Dúnárus: ainm-fhocal; fireann

dúnárus = aistighil; dorchacht; rúnmhaireacht, caomhamhaint; fiascadh; gan aon-leigean amach; neamh-chaidreamh; dúire; neamh-phléascántacht; cheal spleodair; doithcheall; coimhthigheas.

'Sé an dúnárus a rinne sé uirre = bhí sí cho h-aisteach, cho dorcha, cho rúnmhar, cho neamh-choidreamhach le daoine eile, agus nach raibh a fhios ag aonduine céard ba chor dá cúrsaí, nó go raibh an mhísc déanta. Dhá leigeadh sí a rún nó fios a gnaithí le duine eicínt roimhe sin, cho dóighide agus atá an Cháisc ar an Domhnach, bheadh an té sin nó daoine eile indon fóirith-ín a dhéanamh uirre / 'Sé an dúnárus a d'fhága ins an talamh í = níor innis sí d'aonduine go raibh cheal ar bith uirre, nó gur fritheadh amach é agus í básuighthe. Dhá n-innsigheadh chuideochadh duine eicínt léithe, nó thiubharfadh sé comhairle di. / Go bhfoiridh Mac Dé ar do cheann a mhic ó — go n-innseochadh sí sin tada dhuit. Ní innseochadh ná aonduine dhá dream. Bhí an doithcheall agus an dúnárus go smior ionnta / Tá sí cuibhrighthe istigh ins an mbráicín údán anois agus gan mac an aoin bheo dhá thaobhachtáil ó Luan go Satharn. Ach is beag an mhaith d'aonduine í a thaobhachtáil. Tá an oiread de'n dúnárus innte, agus nach n-innseochadh sí dhuit é, dhá mbeadh cruadhóg an tsagairt uirre. Mara bhfuil ag Dia sin é an chaoi a mbeidh sí maidin eicínt: básuighthe gan ola gan aithrighthe / Bhí an dearbhráthair in athchur an anama agus é féin ag dul síos agus suas annsin 'chuile lá, thar mhuintir an bhaile, agus ní chainteochadh sé air, ar bhás an domhain. Thug sé cead báis dhó le na chuid dúnáruis, ins an deire, gan dochtúr ná sagart a fháil. Bhí an phúcaidheacht chéadna air ag an gcuisle (: coiste). Ní raibh smid le baint as le pionsúr, ach é ag mungailt faoin a fhiacra. Is maith a chuaidh sé as nach istigh faoi "mhurder" a bhí sé. Dhá mbeadh féin, ba bheag an scéal é. Chaith an sagart dhá uair in a éadan, ach má chaith féin sin é a raibh dhá bharr aige. Chinn air amhdachtáil ar bith a bhaint as. / Sin é a gcuid dúnáruis sin i gcomhnaí, 'chuile rud a dhéanamh ar chúla téarmaí agus inganfios do'n chomhursa. D'fhiafruigh mé dhe indé cé'n chaoi a raibh P. "Maith go leor" adeir sé, agus ní bhainfeadh fear agus píce tí ba mhó (: ní ba) as. An chéad rud eile, agus mé thuas ins an nGarrdha, chonnaic mé an sagart ag dul

tharm. Sin é an uair a chuala mé gur ag cur na h-ola ar Ph. a bhí sé. [Chuaidh mé isteach ann ar mo bhealach suas. Níor labhair aon-duine ins an teach liom — dubh bán ná dubh buidhe. B'éigin dom féin a dhul agus an doras a bhrughadh siar ins an seomra. Marach go ndearna mé féin é, leigfí amach aríst mé d'fhuireasbhaidh a feiceál. D'fhiafruigh mé indiu dhe aríst cé'n chaoi a raibh sí. "Maith go leor" adeir sé, agus shílfeá go mbadh mhó an guth a bhí aige orm faoin a fiafruighe beag ná mór. Nach deacair a bheith ag iarraidh maitheasa ar a leithide sin]/ Daoine a dhul ar cuairt aca sin go deimhin! Mo choinsias muise fuair tú amach é. Ní thaobhóchadh duine ar bith iad sin: dream nach mbainfeá dhá fhocal asta go h-am suipéir. Tá an diabhal ar a gcuid dúnáruis. / Is beag a chuirfeas an dúnárus sin ann dóibh muis. Dhá mbeidís breagh pléascánta mar bheadh daoine, agus fhios a ngnathí a leigean leat, diabhal mé gur h-iomdha duine a mbeadh gnaoi aige orra, agus a thiubharfadh congnamh dóib. Ach ar an mbealach atá leo, dheamhan fios a bheadh agad an raibh agad beannú dóib ar an mbóithrín, ar fhaitíos nach mbeannóchaidís duit / Tá a chuid féin de dhúnárus Chloinn Mhac Confhaola ag siubhal leis sin. An té is críonna a rugadh ariamh — Sola féin agus deir siad go mba chríonna an fear é — ní bheadh a fhios aige, cé air a mbíonn sé sin ag cuimhniú. Scaithtí ní bhreathnóchadh sé ins an taobh a mbeitheá, agus scaithtí eile dheamhan fear is laetheamhla ná é. Mar sin atá sé ag dul dó — in a dhaolannaí. [An t-am ar tháinig sé abhaile as Sasana, bhuaile an cliamhain aniar de mhaol a mhainge, seacht míle bealaigh le theacht ag breathnú air. Casadh dhó é annsiúd imbéal an tseoil, ag ceann an bhóithrín. Ó diabhal an smid! Síos le P. ag an gcladach agus d'fhan sé scathamh thíos ann. An uair a tháinig sé aníos ag an teach, bhí an cliamhain ann roimhe, agus é ag ól tae. Shílfeá gur ó mhullach an aeir a thuit sé chuig P. Anonn leis go gcraitheadh sé láimh leis, ach thug an ceann eile do'n diabhal é féin agus a láimh. 'D'eile céard a dhéanfadh sé]/ Chonnaic mise iad sin roimhe seo agus gan gráinne plúir in a dteach. Bhí "Committee" dhá leigean amach an t-am céadna. Le teann dúnáruis ní chuirfidís isteach air: gurb é N. Th. a mb'éigin dó a dhul suas, agus a dhul isteach ar an urlár aca idir chlár agus chuinneog, gur chuir sé faoi ndeara dóib a dhul siar agus a gcuid mine a fháil. Is túisce a chaillfí istigh ins an teach iad fhéin ná a chorróchaidís ... Móiréis mo chreach! Ní móiréis ar bith a bhí orra, ach dúnárus agus coimhtigheas — an rud atá ionnta go fairsing anois agus an uair sin / Níor innis sé

do dhuine ná do dheoraidhe ar an mbaile go raibh faoi imeacht nó gur facthas ag dul soir an bóithrín é, agus a "travelling-bag" aige. Sin é a gcuid dúnáruis sin i gcomhnuí. Ní chuirfeadh sé sciúrtóg as dóib a innseacht, ach is daoine coimhthigheacha mar sin iad. [Ní leigfidh siad tada le aonduine go deo. 'Sé a mbealach é. Tá 'chuile dhuine ar an bhfeadhain aca, ar an gcaoi chéadna — ibhfus agus thall.]/ An aistighil agus an dúnárus a mharbhuigh é sin ariamh. An bhfaca tú sochraide a mháthar. Ní raibh triúr as a bhaile féin ann th'éis í a bheith istigh in a gceartlár. Dheamhan a leigfeadh an scáth dóib an teach a thaobhachtáil aige, agus gan a fhios aca nach hé a n-ordú amach aríst a dhéanfadh sé. Níl droch-mhúineadh ar bith ann, ach ní beag dó a dhonacht, in a dheidh sin / Tá an scoth óg ar an dúnárus ceanna a raibh na sean-daoine. Feacha T. sin, agus an choduidheacht a bhíos air. Ag imeacht in a shúmaire i gcomhnuí. Bheadh sé ag dul síos G. bog te ambáireach, agus dhá bhfiafruightheá dhó (: dhe) é in a dheidh sin, déarfadh sé nach rabh a fhios aige. [Is maith a chruthochthá deirimse leat, le tada a bhaint as sin]/ Le neart dúnáruis nach n-innseochadh sé gur cailleadh an capall air. Shílfeá nar shamhaoine ar bith dhó a dhul ag ceilt rud mar sin. Is cuimhneach liom cheana an uair a bhí na "stagers" ar mhuca an bhaile go bhfuair mé caidéis eicínt dá cuid-seisean. "Níl cailleadh ar bith orra" adeir sé. An lá roimhe sin agus mé ag rómhar fataí ingarrdha M. L. a chonnaic mé é ag tabhairt siar ceann aca, agus dhá cur inGarrdha an Tighe. Ní raibh mé ach ag baint as go bhfeicfinn céard adéarfadh sé. Ach mo léan géar muise, siúd é nach leigfeadh tada leat. Ní mórán a fhéadfar a chású leis / Bhí an teach uiliog buailte síos leis an bhfiabhras, agus le teann dúnáruis níor innis siad d'aonduine é. 'Sé M. B. faoi dheire a bhrath nach raibh cor ná car istigh, agus chuaidh sé ag an dorus agus thosuigh sé dhá rúscadh. Ní innseochaidís dó an uair sin féin é. Meas tusa nach raibh an coimhthigheas agus an dúnárus ag siubhal leo sin! [Chuaidh M. B. siar agus d'fhuagair sé do póilíos é. Tháinig na póilíos agus an dochtúr annsin, agus h-árduigheadh isteach chuig an aspuicil iad. Marach sin, bíodh a fhios agad, dheamhan deóruide aca a bheadh ins an gcomhaireamh ceann.] D'fhanfaidís annsiúd go dteigheadh sé in ainsil orra, agus nar b'fhéidir a dtabhairt as. Tá an dream sin aisteach, ní dhá roint leo é / Is beag an dúnárus a bhéas air deirimse leat ag leagan a bhúrla nútaí (: nótaí) isteach thíos ins an mbeainc. 'Sé an cainteoir é annsin. Agus mara bhfuil teanga bhlasta Bhéarla aige castar leis é. [Bhí mé ag éisteach leis lá a raibh mé ag íoc cíosa ann. Is fada go rabh a fhios agam gurb é a bhí ann chor ar bith. Uair annamh a chloisfeá a ghlór annseo.]

Dúnárusach = aidiacht as dúnárus.

Dúnárusach = dorcha; coimhthigheach; aisteach; neamh-phléascánta; doithcheallach;
rúnmhar; neamh-choidreamhach; fascalhail

Nach hí atá dúnárusach anois nach n-innseochadh duit go raibh sí ag dul ag pósadh, aindeoin cho mór le chéile agus a bhí sib. Tá béasa na gC. aice / [Bhí an bhean curtha shul má chuala muid é. Duine dúnárusach ceart é siúd. Níor innis sé d'aonduine go raibh donacht ar bith uirre nó go bhfuair sí bás. Nach raibh a fhios aige go bhfuighthí amach de'n bhuidheachas é. Ach níor mhiste leis. Ní thiubharfadh sé an oiread de do croidhe dhuit in a dheidh sin agus go gcainteochadh sé air. Sochraide bheag a bhí ann i ngeall ar a chuid dúnarus féin. Leath a raibh sé dlighte dóib, níor chuala siad smid fúithe go raibh an bhean bhocht curtha] / Scaithí bíonn sí an-phléascánta : ag caint, agus ag déanamh spraoi, agus 'chuile shórt tarraingthe anuas aice, agus shílfeá go mbadh leat ar fad í. Ach ar ionntú do bhoise aríst, bíonn sí cho dúnárusach agus nach mbainfeá focal aisti le meanaí. Luath-intinneach mar sin atá sí. Chonnaic mé ag dul siar trathnóna í, agus gothadh an-diúltach uirre. Ba bheag le gur bheannuigh sí dom. Sáthach deacair a bheadh sé í a bhearradh anocht cheapfainn, ach béidh a shliocht uirre, fanóchaidh na daoine (: an té atá ag caint) glan uirre. / Má's dúnárusaighe é ná an t-athair muise, sháruigh sé loirgne dóighte. [Thóig sé lá mé ag dul suas an bóthar lathaighe: bhí carr aige. Suas L. A. a bhí mise ag dul. Tá go leor daoine muintreacha aige suas annsiúd. Tá siad an-scaipthe: i L., ar an gC., i gC. na B., i gC. E. Dá mbeinn in éindigh leis go dteigheadh soir siar, ní innseochadh sé dhom cá raibh sé ag gabhail. Diabhal innseacht muis. Ná ar chaith sé trí fhocal cainte ó d'fhága muid Árd an Bh. nó gur leig sé anuas mé ag bóthar L. Chas sé an capall aríst agus as go bráth siar leis. Sin é an uair a chuimhnigh mé nach raibh sé ag teacht thar Ch. E. ach go dtáinig sé an chuid eile liomsa. Nar ghnaoidheamhail an mhaise dhó é in a dheidh sin. Ach ní innseochadh sé dhom ar bhás an domhain cá raibh sé ag dul é féin, luath ná mall / Th'éis cho dúnárusach agus atá siad is maith uatha cúis a dhéanamh in a dheidh sin. Is maith teann an stoca atá ag P. sin, agus 'ar ndú' ní bheidh fhios ag aonduine cá mbeidh sí (: stoca an airgid). Mo choinsias ní bheidh a fhios / Tá an diabhal sin in a shúmaire cho dúnárusach agus a chasfaí leat in do shiubhal lae. Ara cé'n! Nach bhfuil sé cho dona 'chuile orlach len a bhean féin, agus atá sé le 'chuile dhuine eile. Dá mbeadh sé sin ag cur beithidhigh ar aonach, ní chainteochadh sé amach as a bhéal air léithe, go n-imigheadh sé ann. [Thiocfadh sé síos G. dhá shiubhal

ionnsuidhe, agus ní bheadh a fhios aice faoi bhonnaidheachaí an diabhal cá mbeadh sé nó go dteagadh sé abhaile — ná b'fhéidir an uair sin féin. Dheamhan a fhios agamsa an labhrann sé léithe beag ná mór. Ach tá sé ag cur airgid tirm thairis déarfainn agus deir Yank Sh. L. féin gurb é an t-airgead an buachaill. "Níor mhiste dhuit a bheith balbh ná briotach ná gan caint ar bith i Meiriocá" adeir sé "a fhad agus atá airgead agad. 'Sé an t-airgead an buachaill. Labhrann an t-airgead. 'Sé atá deas air"]/ Tá beirt aca ann anois muis, i mbéal an doruis ag án a chéile — beirt atá 'chuile ordlach cho dúnárusach le chéile.

Tá mé ag ceapadh go dtiocfadh an bheirt isteach ag cuartuidheacht ag a chéile, agus nach labhróchaidís smid go maidin ach ag breathnú síos ins an splainc. Is maith 'un a chéile iad go siúrálte / Is diabhaltaí má tá sí cho dúnárusach sin gur innis sí do Bh. go raibh sí ag dul ag pósadh. 'Sí B. a d'innis domsa é, agus do chuid mhaith liom. Ar an dá luath agus a bhfuair sí sin leide air, is uirre nach raibh an mhoill dhá scaipeadh. Bhí sé ibhfad agus ingearr aice trathnóna. Sé an biadán sin a buac. Cheapfá go mbeadh an ceann eile níos aigeanta ná a dhul ag leigint a rúin len a leithide sin, má bhí cás ar bith aice faoi. Agus bhí, mar bhí sí ag cur a craicinn di dhá shéanadh le 'chuile dhuine faoi cheann cupla lá. Bhí an cleamhnas de dhruim seoil an uair sin. 'Ar ndú níor nearthuigh an ceann eile ar a maidí chor ar bith go bhfuair sí léireachan ar an méid sin / Tá baoghal air siúd é a innseacht duit. Shílfeá feasta choidhchin go mbeadh aithne thairis sin agad air. Cé'n uair a d'innis sé siúd aon-cheo d'aonduine a dhéanfadh leas dó. Ní raibh aon-duine ar a chine ariamh cho dúnárusach leis. Dhá mbeadh fios do shaoghail aige, ní chainteochadh sé air. Choinneochadh sé istigh faoi na mailí gruama siúd é. / Ní caomhamhaint ar bith atá innte sin ach gur sháruigh sí an saoghal tá sí cho dúnárusach sin. Bhí mé soir annseo chuig an D. in éindigh léithe trí lá i mbéal a chéile an t-am a raibh an bhruitíneach agus an leicneach ar an gcuid se'aghainn féin. [Dubhairt mé léithe é. Níor dhubhairt sí a dhath faoi na gasúir se'aice féin. Ba bheag an luadh a bhí aice a rádh go raibh siad orra.] Ní abróchadh ná dá mbeidís ag saothrú báis, i bhfad uainn an anachain. Súmaireacht de'n tsórt sin a bhí ag rith len a dream ariamh. Púcaí bradacha! Bheadh sé cho maith dhuit a bheith ag caint le asail leo. Is beag is ionann é. Is mó a bheadh de bharr na n-asail ag duine / Is deacair S. a barruidheacht chor ar bith. Tá sé an-dúnárusach. Níl a fhios ag aonduine céard a bhíos in a chloigeann, má bhíonn tada ann. Ach bíonn. Tá sé an-domhainn, ach leis an mbealach dorcha dúnárusach atá leis, ní bheidh a fhios ag aonduine choidhchin cé'n intinn atá aige /

Dul = briathar

[Fuaim: gol' go h-iondamhail ach scaithtí (gōL). Tá briathar "dul" agus "gabhail" measctha le chéile is cosamhail. Ní bhíonn fuaim d ins an ainm-bhriathar aon uair. Bíonn fuaim ə (a) agus séimhiú roimh an ainm-bhriathar 'nuair nach mbíonn "ag" roimhe i.e. indon a dhul. Fuaim ie ins an mBéarla "die" ins an Aimsir Láithrigh, ach nach bhfuil sé cho barrainneach amach agus amach. Tá níos mó de'n "e" (ə) ann inGaedhilge. Is minice sílim an "-tear" ins an mBriathar Saor Láithreach (: teightear) gan séimhiú ná séimhghithe, ach athruigheann sé ó dhuine go duine. Tá na fuaimeanna céadna ins an Aimsir Gnáth Caithte, ins an bhFoshuidhteach Láithreach agus Caithte agus ins an Modh Orduightheach. An Aimsir Caithte: chuadhas = xūə:s xūəs ach imigheann ua go minic agus deantar xos dhe, agus, tóigeann sé an aimsir chaithte go minic ó "ghabh" i.e. ghabhas (ǵə:s). Chuaidh sé = xūə (: gan fuaim ar bith ar -idh). Ar an Achréidh agus i Muigh Cuilinn tá fuaidh (fūə) an-choitianta. An diúltach ins 'chuile áit: ní dheachas, ní dheachaidh agus rl (axə : níl aon-fhuaim ar an d). Aimsir Fháistíneach: is minice aimsir Fháistíneach agus Modh Coingheallach anois as gabh ná "rachaidh" agus rl. Gabhfaidh mé agus rl. (gō — Cois Fhairrge; gə Camus Rosmuc agus na ceanntair siar) an ghnáth-aimsir Fháistíneach, ach go bhfuil "rachaidh" tréan go leor fós ins gach uile áit. "Rachaidh" is mó atá ar an Achréidh ach tá "gabhfaidh" (: abh = fuaim ou i "round" Béarla) ann freisin. Ins an mBriathar Saor Caithte deirtear "ní dheachadh" (Riaghalta) i leabaidh "ní dheachthas" go minic. Deirtear gabhail ó (ghabh) (gō:l') in áit "dul" go minic ins an mbriathar saor, agus cloistear an dá rud i leaganacha fearacht "ag dul dó", "ag gábhail dó agus rl. Tóigtear an t-aidiacht-briathar ó "ghabh" nó "imigh" (ó "imigh" go h-iondamhail i.e. tá sé imighthe ann, nó tá sé gabhtha nó gaibhte ann. Níl dulta ins an gcaint. Tugtar an deifridheacht idir "imeacht" agus "a dhul" faoi deara: an uair a bhíos an ciall gluaiseacht ó áit, nó áit a fhágáil le dul, ní bhaintear leas as "dul" ann féin. Ní féidir "chuaidh sé" ar "he went" a rádh ná "chuaidh sé as seo" nuair is fágáil nó scaramhaint atá i gceist. "D'imigh sé" adeirtear i gcásanna de'n tsórt sin i.e. d'imigh sé ar ball, d'imigh sé, d'imigh sé leis (: ní "chuaidh sé leis"). Ach "chuaidh sé go Baile Átha Cliath". "Chuaidh sé ins an mbus ag ceann an bhóithrín". "Chuaidh sé ar an róthar agus rl. ("D'imigh sé ar an róthar" = d'fhága sé áit áirid agus is róthar a bhí aige ag fágáil]. [Tógtar an aimsir láithreach as "gabh" scaithtí: má ghabhaim (gō:m') agus rl.] Dul = imeacht nó gluaiseacht. Bíonn brigh áirid leis de réir an réamhfhocail a bhíos roimhe nó in a dhiaidh, nó de réir an rádh cainte a mbeidh sé ann

[baintear leas as gabh Láithreach, Fáistíneach agus Caithte agus "imigh" mar Aidiacht
Bhriathar an uair a chialluigheas siad dul ins na somplaí seo síos]

Chuaidh sé an bóthar. Ní dheachaidh sé an chara / Cé'n bealach a ndeachaidh sé abhaile? An casán ab eadh? Shíl mise go ngabhfadh sé (: go rachadh sé) an timcheall / Ná teirigh an t-aithgiorra. Tá an oíche ro-dhorcha. Is fhearr dhuit a dhul an bóthar / Is dícéillidhe an fear thú a dhul an abhainn (: treasna na h-abhann, a dhul an chara) a leithide d' oíche. Beidh fuarloch (: forloch) innte anocht, agus is fánach an chaoi a scuabfaí 'un bealaigh thú, i bhfad uainn an anachain! / Ná teirigh an chara anocht. Teirigh an droichead má tá timcheall féin ann / Chuaidh mé na breaclachaí, ach dhá mbeadh breith ar m'aithmhéala agam ní rachainn, arae níor fágadh snáth éadaigh orm gan stróiceadh / Is olc an bealach é an sliabh ag aonduine le dhul, má bhíonn aon-duibheacht ins an oíche / Ní ghabhfaidh tú an sliabh, an ngabhfaidh. Indomhnach b'fhearr liom a dhul an bóthar, agus fios agam go bhfuil sé a thrí fhad. Tá an criathrach sin faoi chaoch-phuill agus faoi chíacraí as éadan / Ná teirigh an garrdha treasna anocht nó ní fhágfaidh na crícheanna snáth ort / Tá tú ag dul an bealach ceart anois. Déan ar t-aghaidh / Sílim nach raibh muid ag dul an bealach ceart chor ar bith ar ball / Gabhfaidh mise an t-eolas. Teigheadh a rogha duine a rogha taobh / Gabhfaidh mé Baile Átha Cliath go goirid = go Baile Átha Cliath (: áiteacha a bhíos igceist go minic i gcaint fághtar an "go" ar lár. Fc. na somplaí seo síos. Ach tabhair faoi deara gur "go Ameriocá" adeirtear, agus ní Ameriocá d'fhuireasbhaidh an "go" / Chuaidh sé Gaillimh indiu / Theighinn Baile Átha an Ríogh ar aontaigh roimhe seo / Rachamuid Conamara go goirid. An bhfuil tú sásta? / Is fadó an lá anois nach ndeachaidh sé Conndae an Chláir. / Theigheadh sé taobh Mhuigh Cuilinn go minic fadó, ach is beag a theigheas sé ann anois / Chuala mé ag rádh go raibh sé le dhul taobh Uachtar Árd Dé Domhnaigh seo chugainn / Ní dheachaidh tú taobh na bhF. le tamall. Cé'n chiall? / Meastú nach bhfuigheadh sé bean, dá dteigheadh sé bealach an Chlocháin. Deir siad go bhfuil mná ann ar árdú orm / Má theigheann tú bealach R. aon-uair, buail isteach chuige / An ngabhfaidh tú taobh S. Gh. indiu? / An rachaidh tú tigh Sheáin-ín Sh. É. anocht. Tá céilidhe ann / B'fhéidir go ngabhfaínn soir tigh Mh. Ph. R. Tá cliobóg dheas d'inghin aige / Ní ghabhfaínn tigh Ch. aríst go ceann scathaimh, dhá mbadh mé thusa. Má bheireann sé ort, tiubharfaidh sé faoi na foraí (: fabhraí) dhuit é / Ní theigheann sé tigh Sh. chor ar bith anois. Tá an brachán dóirtthe / Teigheann sé

an bóthar 'chuile trathnóna = he passes by here / 'Chuile uair dhá dteigheann
 sé an bóthar glaodhann sé isteach / Teigheann sé siar (soir, suas, síos,
 amach, isteach, thart etc.) an bóthar, (an abhainn, an cladach, an pháirc
 agus rl.) 'chuile lá / Ní ghabhfaidh tú an choill anois. M'anam gur suaímnighe
 dhuit an bóthar / Chuaidh mé an garrdha ar maidin agus ní fhaca mé aon-amharc
 dhe / Ghabhfadh sé idtigh Diabhail ag tóraidheacht óil / Ghabhfainn isteach dorus
 ar bith dhá bhféadfainn // Chuaidh muide cluiche = rinneamar cluiche; bhaineamar
 cluiche amach an babhta sin. / Chuaidh siad trí chluiche imbéal a chéile agus chinn
 orainne a dhul cluiche ar bith. Dheamhan cúig ná cárta a bhí mé a fháil / An
 ndeacha sib deich? Chuaidh muide cúig / Cé a chuaidh fiche? An dá Sheán. [Bígidh
 ins an áirdeall orra agus féachaighidh leis an mbun a choinneál istigh]/ Ní dheacha
 -idh sé ach deich. Dar ndú', dhá dteigheadh, meastú an leigfinn tharm a
 aona h-airt gan sclamh a bhaint aisti! / [Chuaidh muid cúig an geábh deireadh
 agus rachamuid scór an geábh seo, agus bun amuigh a bhéas an uair sin ann /
 Is beag a chuaidh tú a dhuine bhoicht ach an oiread liom féin. Ní féidir
 a bheith suas le na h-ealadhantóirí eile seo. D'imreochaidís ar Rí na Méar-
 -acán]/ Ní dheachaidh tú fiche anocht, ní áirighim an "trip" seo. Cé leis a
 ngabhfaí fiche agus a raibh de ghadhair istigh ag faire ort / Chuaidh mé árd go
 maith ach ní dheachaidh mé sáthach árd in a dheidh sin, le bun a dhéanamh / Dhá
 aoirde dhá ngabhfaidh tú, gabhfaidh mise an chúig bhairr in a dheidh sin. Bí
 siúrálte dhó sin / Chuaidh sé an-árd leis an teach. Thairg sé trí chéad
 chúig phunt dhéag agus trí fichid air / Chuaidh T. Ph. L. dhá phunt dhéag deich
 leis an mbudóigín, [ach ní scarfadh S. léithe gan an t-airgead díreach]/
 [Chuaidh mise scór leo, ach ní raibh aon-mhaith dhom ann. Tá sé an-danra.
 Ní leigfeadh sé lag labhartha as dhá phunt agus fiche deich iad]/ Ghabhfainnse
 tuilleadh léithe, ach b'fheasach dom go maith nach raibh aon-tsamhaoine dhom
 a dhul ag margáil fúithe, nach leigfeadh sé as an airgead adubhairt sé í /
 Cé mhéad a chuaidh an bhó ... muise an ndeachaidh? / Meastú cé
 mhéad a ghabhfadh an capall sin dá mbeadh sí agam ar aonach na
 F.? / Cé mhéad atá plúr ag dul anois ... tá baol. Nach hí an scrios
 í? / [Gabhfaidh móin naoi bpunt an "lorry" amach annseo. Foighid ort!]/
 Rachadh féar tuilleadh imbliana marach a fheabhas agus a tháinic an bhliain /
 Ní ghabhfadh sí "an pradhas" sin ar aon-aonach eile, nó baoghal ar bith
 uirre / Níor ceart go rachadh sí an pradhas sin, dhá mbeadh ceart le fáil, ach
 tá 'chuile shórt in a ór. / Má chuaidh sí deich bpunt, chuaidh sí a luach go

maith. Céard atá innte ach sean-chrupach atá aois chapall na
 muíntire. / Tá móin ag dul a luach go binn anois. H-ocht bpunt ar lán do
 ghabhail de "lorry". Ins an saoghal a tháinig sé tada a bheith uirre / Ab shin é
 a bhfuil sí ag dul anois mar cheilp, th'éis a raibh de chaint uirre. Ní
 fiú an tairbhe an trioblóid / Chuaidh mé chúig cinn = d'eirigh cúig
 cinn liom (i mbáire binne nó cluiche mar sin) / Chuaidh Seán naoi
 gcinn déag agus buaileadh é in a dheidh sin // Chuaidh an ghaoth ó thuaidh
 = d'athruigh sí / Gabhfaidh sí ó dheas go goirid (: an ghaoth) / Ní ghabhfadh
 Pádraig go dtín a ghlúine, tá sé cho mór sin / Is beag an baoghal
 ort a bheith cho mór leis. Níl tú ag dul go dtí a ghualainn féin /
 Ab í an tsudógín bheag sin. Ní ghabhfadh sí go dtí mo lár / Tá
 feasóg air ag dul go dtín a bhrollach / Tá na beithidhigh ag dul go
 dtí a mbolg i bhféar / Bhí muid ag dul go dtí a (: ar) muineál
 i gcriathrach (in uisce etc.) / Chuaidh mé go dtí mo cholpaí in uisce
 ag iarraidh a theacht abhaile // Gabhfaidh do láimh i bpaca má
 déanann tú sin aríst é (fc. láimh) / Cá rachaidh tú? = Cáil tú
 ag dul (an-choitianta ag sean-daoine) / Dia dhuit a Tom. Cá
 rachaidh tú anois, a chuid? / Cá'il do dheifir (do chruadhóg) ag dul /
 Fan liom. Cá'il do dheifir ag dul? = cá rachaidh tú le go bhfuil an
 oiread sin deifir ort? / Cá'il do dheifir ag dul? Bíodh foighid agad. B'éigin
 fanacht leat nó gur rugadh thú / Shílfeá go bhfuil an t-an-fhorú ort
 bail ó Dhia ort. Cá'il do dheifir ag dul? Breagh nach suidhfeá síos
 agus do reasta a leigean mar a dhéanfadh fear // Chuaidh droch-bhail air
 seo thíos tigh J. aréir. Bhí sé le buile agus le báine = cuireadh droch-bhail
 air / Gabhfaidh droch-bhail air ins an gcúirt, mara socruighidh siad roimh
 -ré é / Teigheann droch-chaoi air oíche ar bith dhá dteagann sé ar
 cuairt ann, agus in a dheidh sin féin, ní beo é gan a theacht = déantar
 bothae nó dóigh mhagaidh dhe / Chuaidh droch-chaoi air air aréir. Síneadh
 i lár an tigh é agus chuaidh a raibh ann in a mhullach / Gabhfaidh droch-
 críoch air sin, cuimnigh go bhfuil mise dhá rádh leat. Ní hé a mhalrait a
 thuilleas sé / Chuaidh dubh-chumaoin air i gC. indé. Casadh isteach tigh
 Dh. na h-A é, agus fuair sé biadh agus deoch gan cuntas ann. /
 Ghabhfadh cumaoin orm dhá bhfanainn, agus níor thráth moille é i bhfad
 ó bhaile / Níl baol ar bith nach rachadh fáilte romham dhá dteighinn
 isteach ann, ach céard a bhéarfadh isteach ann mé ach an oiread

le scéal / Gabhfaidh fáilte roimhe sin go maith. Ach tuige nach ngabh
 -fadh: fear ar foghnamh. Go bhféachaidh Dia ar na scráibíní! /
 Ghabhfadh caoi air, ach bhí muid dhá fhágáil ag ceapadh go saoirseoch
 -adh rudaí faoi cheann scathamh = cuirfí deis air; dheasócht-
 aí é / An ndeachaidh aon-chaoi ar an gclog fós? 'Ar ndú' mo
 léan, ní dheachaidh / Ní ghabhfadh aon-chaoi ar an teach go deo
 marach an inghean a theacht abhaile / Feicim nach ndeachaidh
 aon-deis ar an talamh fós, agus beidh sé mar sin / Rinne sé
 é, mara bréaga a chuaidh air = marar cuireadh bréaga air / Is
 furasta le bréaga a dhul ar dhuine. Bíonn dream ins an bhfaire
 ort i gcomhnaí, agus rud ar bith a fheicfeas siad cuirfidh siad a
 seacht n-oiread air / Chuaidh bréaga ar an mbean sin agus an
 dream a chuir uirre iad, ní maith a chuaidh siad dóib — ní maith sin / Chuaidh
 scéal eicint amach uirre gur ghoid sí airgead, [agus ní raibh ann ach
 pait. Nach diabhláí beag 'e shuim a bhíos ag cuid de na daoine
 cliú daoine eile a reic]/ Chuaidh droch-cháil amach dó, [agus má chuaidh
 féin, níl a fhios agam nachar thuill sé í]/ Má theigheann droch-
 cháil amach do dhuine, bhí sé cho maith dhó luighe siar. Fanfaidh an
 cháil sin air, dhá mbadh é an fear ba feilmheanaighe faoi'n
 domhan é. Ar chuala tú ariamh é an té a dteigheann cáil
 na mochóirighe amach dhó, bhí sé cho maith dhó gan eirghe go
 trathnóna / [Má ghníonn tú é sin, ní shaorfaidh Éire thú gan
 droch-cháil a dhul amach duit. Sin é a bhfuil ó dhaoine]/ Chuaidh
 luaidreán (ráfla, scéal, siomóid agus rl.) amach annseo uair, go
 raibh sé pósta le baintreach i Sasana agus nach raibh righeachan
 ar bith len a cuid airgid. 'Ar ndú' mo léan! / Chuaidh ráfla
 eicint amach go raibh sé ag díol an ghabhaltais, agus bhí an baile ar
 fad spréachta ag an teach aige maidin, ag rádh go mbainfidís
 amach gan bhuidheachas é / Gabhfaidh an chaint amach de t'aindeoin.
 [Ní bheadh a dhath maitheasa dhuit a bheith ag iarraidh rud a cheilt.
 Faightear fios ar 'chuile shórt. Sin é a cheapaimse ar chaoi ar bith.
 Chuaidh seafóid eicint amach annseo uair go raibh tighthe nua le leigean
 amach ar phighinn ins an tseachtain, agus bhí tír agus talamh ag an
 mbeairic ag cur buinn ar an scéal lá'r na bháireach]/ Chuaidh go
 leor nach raibh ceart amach faoi'n gceann céadna. Ní raibh sé

leath cho dona agus a bhí a cháil. Ach sin é an chaoi a mbíonn sé i
gcomhnaí / Chuaidh a cháil sin i bhfad agus ingearr = cuireadh a cháil ins gach áit /
[Is minic a theigheas droch-cháil ar dhuine ar bheagán údair]/ Chuaidh sé amach uirre
go mbíodh sí ag cómhraídh (: ag cúirtéaracht) le saighdiúr "Black" i Londain, agus d'fhága sin ar
an tráigh thirm í. Tá col ag 'chuile dhuine léithe / Chuaidh ath-chúirt air = cuireadh ar ath-
chúirt é / Gabhfaidh "traoiáil" (: trial) eile aríst air / Rachadh chúig phunt air, marach
a raibh de charaideachaí aige. Ach deir siad gur fearr caraid ins an gcúirt ná bonn
ins an sparán / Ní dheachaidh air ach punt. Ar chuala tú a leithide de scéal ariamh?
Ní fhaca mé fear poitín ag teacht amach ariamh cho saor sin / Gabhfaidh príosún
air go siúráilte, agus má theigheann féin, is beag an scéal é / [Ghabhfadh bliain air,
marach an chaoi ar labhair oificeach na bpóilíos, agus ar dhubhairt sé nach raibh
aonduine in a dhiaidh ins an mbaile, agus go mbadh bean fheilmheanach í an bhean]/
Chuaidh príosún len a ló air, ach is maith a chuaidh sé as nachar cuireadh dhá chois é. 'Sé
Dia féin a bhí in a fhabhar agus an chaoi ar tugadh ó'n gcroich é. Bhí an chnáib bealuighthe
aca dhó / M'anam go ndeachaidh a cheart air, má chuaidh dhá phunt air. Deamhan
luach dhá phunt a bhí foghlughthe ariamh ag a chuid beithidheach ann / Chuaidh rud
eicint le cois deich bpunt orm le 'chuile chostas a chomhaireamh. Ba daor an buille é,
ach diabhal mé go raibh a shásamh agam in a dheidh sin / Meastú an ngabhfaidh faice
air. Sílimse nach gcaithfear chor ar bith é: gurb é an ceann eile a chaithfear /
Níl aon-chúirt dhá mbíonn thoir annsin nach dteigheann rud eicint air, agus
ní féidir a chomhairleachan in a dheidh sin / Chuaidh do dhíol ort a dhuine bhoicht dhá
mbeadh neart air, ach sin é an dlí i gcomhnaí / Chuaidh tuairisc air = cuireadh
tuairisc faoi / Chuaidh fiafruighe air, ach má chuaidh féin, chinn orra a chionntú /
Gabhfaidh fáirnéis ar na caoirigh sin, feicfidh tú féin = cuirfear a dtuairisc; tóróch-
thar iad / Goideadh rud eicint de'n bhóthar an tseachtain seo caithte agus tá
fáirnéis ag dul air ó shoin. D'fheicfeá na póilíos ag smúracht leo annsin i
gcomhnaí / Chuaidh fios ar an athair, ach bhí sí básuighthe roimhe = cuireadh fios air /
An ndeachaidh fios ar an gceap fós. Nach roighin sib / Tá sé thar am fios a
dhul ar an sagart dó sin. Nach bhfeiceann sib go bhfuil sé ar na preaba
deireannacha / Ní dheachaidh aon-fhios ar thobac dhom fós. An síleann sib go
dtroiscfidh mé go maidin / Teigheadh fios ar na póilíos ar an bpuinte. Tá
saobhchan air. Nach bhfeiceann tú cho glórach agus atá na súile aige / Ní dheachaidh
aon-éiliú ar an gcíos fós, ach is gearr go dteighidh anois / Ní fhaca mé go
ndeachaidh éiliú ar bith ar mhadraí imbliana, ach tiocfaidh sé orainn de
sciotán lá eicint. / An ndeachaidh aon-ghlaodhach ar Sheán agán a dhinnéar

fós. Tá an do-dhéag bainte aige / Teigheadh glaodhach air go beo. Tá an bhudóig dhá báthadh i gclaise an tsrotha / Chuaidh fuagra aige go minic a chuid beith-idheach a choinneál de'n talamh sin, ach 's aon-mhaith amháin é. Teigheadh leota de "shummons" aige anois. Ní chomhairleochaidh a mhalrait é / Chuaidh scéala eicint isteach air go dtí an fear atá as a chíonn, agus is beag nachar briseadh é faoi / Bhí sé ag déanamh poitín, agus chuaidh spiadóireacht isteach air (: ní féidir a rádh: chuaidh spiadóireacht air) go dtí an beairic, agus dheamh-an mórán ar bith nachar rug siad air / Chuaidh an lá thart gan aireachtáil = d'imigh sé / Chuaidh an oíche thart, agus dheamhan asna dhíom a chuímigh air / Is gearr a d'aireochthá an bhliain ag dul thart / Ní aireochthá an t-am ag dul thart chor ar bith (: "ní aireochthá an t-am ag imeacht", is minice adeirtear) / Chuaidh an múr thart = ní dhearna sé aon-bháisteach, ach go raibh gothadh báistighe air. B'fhéidir gurb í a chaitheamh leathromach a rinne sé / Bhí an-dubhachan ann indiu, ach chuaidh an múr thart in a dheidh sin / [Chuaidh an gála sin thart an-éascaidh = níor bhain sé mórán as; ní raibh an gála i bhfad ar siubhal.] / Teigheann na ráigeanna seo thart dubh-sciobtha, ach nach beag dhóib a ndonacht an fhad agus a mhaireas siad / Chuaidh an sinneán sin thart sáthach tréan, ach is gearr uaidh ceann eile / Fainic nach bhfuil an toirneach ag dul thart anois. Níl sí cho gártha agus a bhí sí míle buidheachas le Dia / [Chuaidh an slaghdán thart gan aon-tseadú a dhéanamh imbliana, agus ba bhreagh an chaoi é. Ach bhí an uair cineálta] / Chuaidh an treoch sin thart ins an Earrach ach níor bhain sí aon-achar as na gasúir mar sin féin = bhí sí ann / Tá an bhruithtíneach ag dul thart = tá sí ann / [Tá "stagers" na muc sin ag dul thart, ní ag tabhairt ghutha orra é / Shílfeá go bhfuil an slaghdán bradach sin ag dul thart aríst. 'Sé an t-ath-shlaghdán aige anois é, agus a ghoirdeacht agus ó a bhí sé ann cheana] / Níl aon-dul-isteach ann = ní féidir a dhul isteach ann / Ná bac len a dhul isteach ann, d'fhuireas -bhaidh cloiche. Tá an áit istigh beo le amhuis / Cé'n dula-amach atá air = costas (fc. amach agus dola) / Tá an ghealach ag dul amach go maith ins an oíche anois = bíonn gealach ann go mbíonn sé deireannach ins an oíche / Is fuide amach ins an oíche a ghabhfas an ghealach anocht ná aréir / [Is maith fada amach ins an mí seo chugainn a ghabhfas an ghealach seo. Níor tháinig sí go dtí dhá oíche ó shoin = mairfidh sí go mbeidh cuid mhaith de'n mí seo chugainn caithte] / Is diabhláí fada amach ins an mbliain atá an Inid ag dul imbliana. Beidh sé ionann agus ina lá Bealtaine shul a bhéas aon-Cháisc agad imbliana / Gabhfaidh an Chincís amach an-fhada ins an

samhradh, mar bhí an Inid deireannach / Chuaidh an droch-aimsir an-fhada amach ins an Samhradh imbliana. Beidh moill ar an bhfoghmhar, dhá réir / Gabhfaidh an rabharta seo amach ins an Márta / Níl aon-dhul isteach ann gan íocaidheacht = níl goir a dhul isteach ann / Níl aon-dhul siar air anois = caithfear seasamh leis an margadh nó leis an gconradh / Má's ag iarraidh a dhul siar ar t'fhocal atá tú, níl aon-ghoir agad air. Tá fiainisí agam-sa / [Níl aon-dhul siar aige ar an margadh. Chuir sé éirnis innte] / Dhá mbeadh a dhul siar agam ar m'fhocal anois, d'fhág -fainn annsin í, ach bheadh sé mór agam é sin a dhéanamh, agus é dhá choinneál dom ó mhaidin / [Is rud é an pósadh ó a dhéanfas tú é, nach bhfuil aon-dhul siar air. Mar sin bí ar t'áirdeall féin.] / Níor ghoin m'aire mé nó nach raibh aon-dhul siar agam ar an scéal. Bhí sé mall an uair sin arsa tusa. Ach ní imreochar orm cho h-éascaidh aríst le congnamh Dé / [Dhá mbeadh a dhul siar agam air, ní cheannóchainn chor ar bith í, ach caithfidh mé a theacht léithe anois] / Ar an gcéad-dul síos, ní mise is cionntaighe chor ar bith = ar an gcéad fhásc dhe = ar an gcéad iarraidh / Ar an gcéad dul síos, tuige ar bhac sé féin leatsa? Agus annsin tuige ar thosuigh sé ag gábhail a leithscéil? / [Well ar an gcéad-dul síos, ní bheadh an Ghearmáin coidhchin indon ag airgead Shasana, mara mbeadh ann ach sin. Nach ag Sasana atá ór an Domhain ... Thug tú éitheach. 'Sé'n t-ór a ghnóthachas an cogadh. Ná h-innis domsa é!]]

Ar: ag dul ar ... / Chuaidh sé ar fán / Cuaidh sé ar an bhfairrge (ar an gcriathrach, ar an gcnoc, ar an abhainn, ar an loch, ar an aonach, ar an mbainis, ar an tsochraide, ar an damhsa, ar an eirghe-amach, ar an gcúirt-mhíosa, ar an mbáire, ar an spraoi, ar an tórradh, ar an gcleamhnas, ar an mbaisteadh, ar an Achréidh, ar an sliabh, ar an bhfascadh, ar an leabaidh, ar an gcrann, ar an gclaidhe, ar an rothar, ar an mbus, ar an asal, ar an gcapall, ar an gcruaich, ar an teach, ar na áiléar, ar an gcloich, ar an gcathaoir, ar an mbord, ar an simléar, ar an oileán, ar an iargcúil, ar cúlraíd, ar meath, agus rl.) / Chuaidh sé ar an abhainn (ar an loch) = ag iascach nó ag saghdadh / Chuaidh sé ar bhord soithigh / Chuaidh sé ar imirce / Chuaidh mé ar aistear (ar thuras, ar gheábh, ar ruaig, agus rl.) / Chuaidh sé ar bhád (ar luing, ar thraen) abhaile / Chuaidh sé ar aghaidh / Chuaidh sé ceann ar aghaidh go dtí é / Chuaidh sé ar gcúl / Is mór a chuaidh sé ar gcúl le goirid / Tá sé ag dul ar gcúl go mór anois / Tá an rabharta

ag dul ar gcúl ó indé (fc. ar gcúl) / Ní raibh a dhul ar aghaidh ná ar gcúl aige.

Bhí sé sáinnighthe / Ba fear i dteannta ceart mé. Ní raibh a dhul

ar gcúl nó ar aghaidh agam. Bhí mé greamuighthe do bhall na h-áite /

Rug sé i lár an aonaigh air, agus ní raibh a dhul ar a chúl ná ar a aghaidh aige, ach

é féin a choisint cho maith agus a d'fhéad sé / Deir tú leis a casadh orm i mbéal

an tseoil. Ní raibh a dhul ar mo chúl ná ar m'aghaidh agam ach seasamh

suas ag caint leis. Shíl mé go gcainteochadh sé ar an lampa 'chuile phuínte,

ach dheamhan caintiú. Tharraing mé féin chuige é faoi dheireadh le neart

náire / D'fhastuigh sé ins an áit chontráilte mé: istigh i ngeáird (: yard)

Sh. D. Ní raibh a dhul ar mo chúl ná ar m'aghaidh agam. Bhí mé idir dhá theine Bhealtaine. Dhá dteighinn isteach ins an teach,

bhí cut crochta romham ann, agus dhá dteighinn amach doras an gheáird,

d'áiteochadh seisean mé. Ní raibh agam ach cur díom cho maith agus a d'fhéad

mé / Ní raibh a dhul ar mo chúl ná ar m'aghaidh agam nó go dtugainn gealladh dhó

go ngabhfainn ar chuairt aige. Chuaidh sé go bog agus go cruaidh orm, agus dubhairt mé go

ngabhfainn, ins an deireadh / [Dhá mbeadh a dhul ar mo chúl ná ar m'aghaidh agam

ní sheasfainn ag caint leis chor ar bith, ach ní raibh. Rug sé thall orm, agus ní

raibh aon-ghoir agam imeacht uaidh] / Is beag an baoghal a bheadh ar A. cluais

ar bith a thabhairt dó, marach gur aimsigh sé é istigh, agus nach raibh a dhul ar a chúl

ná ar a aghaidh aige. Ach dheamhan mórán áird a thug A. ar a chuid sprus-chainte //

Chuaidh sé uirre = rinne sé í = rinne sé coimhriachtan le bean / Tá sé ag dul uirre

istigh / Shíl sé a dhul (suas) uirre as cosa idtaca / Ní dheachaidh sé sin ar aon-bhean

ariamh / Chuaidh sé ar an gcráiceann aice = chuaidh sé uirre / Is maith gasta

a ghabhfadh sé sin ar an gcráiceann aice anois, dá bhfaghadh sé ugach ar

bith. / Tá tú ag iarraidh a dhul orm = tá tú ag iarraidh a dhul i scath

leith orm = tá tú ag iarraidh a dhul i gcois dá leith orm = ag iarraidh

imirteas orm; a dhul ag séideadh fúm, nó ag magadh fúm / Chuaidh sí

air ceart, má chreid sé é sin. Diabhal bréag nach ndeachaidh / Is maith an

t-údar thú, go dtugann tú cead de 'chuile dhuine a dhul ort agus

amadáinín a dhéanamh dhíot mar sin. Nach raibh a fhios agad nach

raibh sé ach ag iarraidh a raibh agad a mhealladh uait / [Is maith éascaidh

a rachadh sé sin suas ar dhuine, dhá dtugadh sé aon-áird air. Tá sé sin

cho críonna le na luchain agus cho h-imeartha le fear na méaracán] / Is

maith nach mór duit a bheith ar do mhaidí, nó gabhfaidh an dream sin suas

ort. Is cuma leo sin é, ach bearradh a bhaint díot, agus cead an diabhail a bheith

agad annsin. Tá sean-aithne agamsa orra sin / Ní hé is measa ach thú

fhéin a thug cead dó a dhul ort. Is beag dhá chuid cluanaidheacht sin an obair sin. Ní mór dhuit a bheith ar t'áirdeall fhéin má's leat cor ar an gcor a thabhairt dó sin // Is daor a chuaidh an troid orm / Chuaidh an leitir sin daor go leor air. [Dar príosta ní fiú leitir ar bith dhá chéad punt. Múinfidh sin é céard adéarfás sé aríst. Beirtear ar adharca ar na ba adeir siad, ach ar theanga ar na daoine]/ Chuaidh an craiceann daor go leor air: trí bliana i bpríosún. Fuaróchaidh sé tamall dhá fhuireasbhaidh anois, muis / Má chaitheann tú an chloch sin, gabhfaidh sí daor ort / Chuaidh an deoch ormsa = b'éigean domsa deoch a ghlaodhach nó a íoc / Bhí siad fhéin ag comárta le chéile, ach chuaidh an deoch orm féin as a dheireadh / Níl a fhios agam féin leis na bréige an ag ealadhain a bhí sé, nó an raibh sé ar meisce dháiríre, ach tá a fhios agam ar chaoi ar bith go ndeachaidh a chion de'n bhus ormsa = díolaidheacht / Le scéal fada a dhéanamh gearr, chuaidh an costas uilig ormsa. Pé'r bith cé a ólfas é, 'sé Domhnall a íocfas é, arsa tusa / Chuaidh deich gclocha airsean, ach ormsa a chuaidh an dá chéad. [Níor tholgán ar bith dhom a iomchar dhá mbeadh aon-deis agam air, ach ní raibh. Fear sioncuighthe (seangthuighthe) a bhí ionnam agus mé ins an mbaile]/ Cé air a ndeachaidh an carr. Ormsa. 'D'eile. Síleann siad seo eile go bhfuair mise ciste in áit eicint: nach bhfuil tús ná deireadh le mo chuid airgid = mise ab éigin an carr a íoc / Gabhfaidh luach an bhéilí anois air, nó is cinneamhaint orainne é. [Is beag a aireochas sé é. Tá dalladh airgid aige]/ Chuaidh tromlach an ualaigh ar mo chapall-sa, agus má chuaidh féin, is uirre nach raibh an mhairg a iomchar. / Teigheann tonna go leith uirre 'chuile lá a mbíonn sé inG. ag carraeracht, aindeoin nach bhfaghann sí len ithe uaidh ach cuid an bheagáin // Chuaidh an milleán uilig air, th'éis nach ndearna sé tada / Gabhfaidh an locht ar fad ar Sheáinín. Tá a fhios aca go bhfuil sé an-ámhuilleach / Chuaidh an crann ormsa = is mise a bhí leis an rud a dhéanamh, nó is mise a chaill an chreach agus rl. / Chuaidh éagcóir air. Ní raibh aon-láimh aige ariamh ann = rinneadh éagcóir air; dubhradh rud leis ins an éagcóir / Chuaidh dlí air faoi = cuireadh dlí air ingeall air / Teigheann an trom-trom air i gcomhnaí faoi 'chuile nídh = an milleán / Teigheann an milleán air go minic agus gan é tuillte aige // Chuaidh faitíos air = cuireadh faitíos air; Chonnaic sé rud eicint ab údar faitíos dó / Chuaidh faitíos ormsa cheana ins an áit cheanann chéadna sin. Oíche dhá raibh mé ag teacht ó chuairt ... / An uair deireadh a raibh sé annseo chuaidh faitíos air. Fuagruigheadh

air, dá gcloistí ag glaothmaireacht ins na bólaí seo aríst é, go mbeadh scéal aige air / Gabhfaidh scanradh ar chapall Sh. má fheiceann sí an striochlán d'fhear bréige sin ar shúil an bhóithrín roimpe. Deasuigh isteach píosa eile ins an ngort é / Chuaidh scanradh orm nuair a chuala mé an gleo, go mb'fhéidir go mbadh í an óinseamhlacht a bhí dhá bhualadh seo thíos aríst / Chuaidh olc air indiu. [Ní thaobhóchaidh sé muid aríst go ceann tamaill]/ Níl aon-uair ins an aer, dhá dteagann sé ag cuartaidheacht annseo nach dteigheann fearg air.

Tosuigheann na gearr-bhodaigh ag sáruidheacht leis / Chuaidh múisiam eicint air muis agus é a theacht abhaile cho luath seo. [Meán-oíche na gcártaí a am 'chuile oíche]/ Fuaidh scóthas air agus gan é a dhul go teach / Chuaidh codladh air le buille an oíche cheana. Bhí a raibh ins an teach briste aige / Chuaidh fonn air imeacht, leis an gcoireamh -aint a rinneadh ar an dream thiar. [Marach sin, ba lib é go maidin = tháinic fonn imeachta air de bharr nachar thaithnigh an chaint leis]/ Rachaidh scáth air, má fheiceann sé an triúr agaibh, agus ní thiocfaidh sé isteach / Chuaidh náire air, nuair a chonnaic sé an mháthair ag dul i gcoinne na bhfataí, agus ghread leis é féin ann / Ní dheachaidh aon-aithmhéala air ariamh nó go bhfacaidh sé mise dhá h-árdú liom. Annsin a bhí sé líomhtha ceart ag a dhul in éindigh léithe / Ní dheacha áird ar bith air ann = níor tugadh aon-áird air; níor cuireadh aon-chumaoin air / Ní ghabhfaidh aon-araoid ar dhuine ann, dhá gcaitheadh sé dhá lá a shaoghail ann, ach é féin a bheith lághach fheilmheanach. Ach ní hé 'chuile dhuine atá mar sin / Chuaidh mo dhóthain araoid' orm; clocha a chaitheamh liom / Mara ndeachaidh aon-araoid orm, ní dheachaidh aon-chumaoin orm ach an oiread / Gabhfaidh cumaoin ort, má theigheann tú isteach chuig T. Mhac C. / Chuaidh eascaíní air = cuireadh eascaíní air / Chuaidh imní orm faoi nach raibh sé ag teacht agus é an seacht a chlog / Chuaidh buile orm nuair a chonnaic mé an cleas a bhí sé a dhéanamh // Chuaidh sé ar an ól = thosuigh sé ag ól as éadan; rinne sé ráig óil a mhair scathamh maith nó scathamh réasúnta / Níl le déanamh ag duine ach a dhul ar an ól 'nuair a fheicfeas sé rud de'n tsórt sin / [Is furasta leis an gceann céadna a dhul ar an ól. Is beag an t-ugach is call dó]/ [Gabhfaidh sé ar an ól anocht go siúrailte. Annsin atá sé ag dul anois / Má theighimse ar an ól, ní fheicfidh sib mé go ceann coicíse. Bainim coicís as i gcomhnaí — ar a laghad ar bith]/ An uair a bhí a (: ar) ndóthain pórtair ólta againn, chuaidh muid ar phoitín, agus is beag bídeach nachar chaill sé muid = athrú ó rud go dtí rud eile, nó tosuighe ar rud / Níl aon-ghnatha agad a dhul ar fuisce anois, nó cuirfidh tú droch-chaoi ort féin. Ní theag-

an dá ól sin le chéile / Gabhfaidh mé ar fuisce sílim. Ní fhaghaim aon-
 tsásamh ar an bpórtar sin. Tá sé rodtha / B'éigin duinn a dhul ar
 na buillí = bádóirí nuair a bheadh an ghaoth gann orra, nó gan aon-
 leide córach aca, chaithfidís a dhul ar na maidí rámha / Teigheadh muid
 ar na maidí rámha. Níl flam as aer / Bhí orainn a dhul ar iomramh
 (ū:mrə) th'éis ar ndichill. Marach go ndeachaidh, bheadh muid ar an
 bhfarrige fós. Bhí sé in a lagar chríochnuighthe / Shílfeá go ndeachaidh
 sé ar an ragairne ar fad le goirid. / Chuidh sé ar dhrabhlás an
 t-am a bhfuair a bhean bás, [agus níor fhága sé bonn bán air féin. An
 céad rud eile tháinic an sirriam air ...]/ Caithfidh muid a dhul ar
 chúrsaí sílim. Tá sí an-ghártha (fc. cúrsaí) / Beidh mé ag dul
 ar an bhfeamainn dearg ambáireach / Measaim go ngabhfaidh mé ar iasc.
 Tá mé gránuighthe ar an bhfeoil = athrú go dtí iasc / An mbeidh tú ag dul ar na
 ronnaigh indiu = ag iascach ronnach / Ba mhaith an lá é le dhul ar na faidhtíní = a
 dhul ag iascach faidhtíní / Níor thaithnigh na bradáin leis. Chuidh sé ar na
 mangaigh! Is fhearr leis an sáile ná an fíor-uisce go ceann tamaill /
 Chuidh sé ar na mná aríst = bhí sé eirighthe asta tamall /
 Tá sé ag dul ar chríonnacht faoi dheire thiar thall, agus bhí sé in am sin aige.
 Chaith sé sáthach fada le dícéille / Má's leat a dhul ar chríonnacht coidhchin, tá
 sé in am agad feasta / Mara n-eirighidh leis ar an gcaoi sin, gabhfaidh sé ar
 ealadhain agus meallfaidh sé uaidh é. Ní bheadh an diabhal suas leis sin / Ní
 dhéanfaidh tú le spreacadh é. [Ní mór a dhul ar stúaim leis an mbuachaill seo.
 Cé'n chaoi ar lúb sé cho mór sin é?]/ Teirigh ar stuaim leis. Is fearr stuaim ná
 neart. / [Caithfidh tú a dhul ar stuaim le bean cho maith le 'chuile shórt eile. Má
 bhíonn tú danra léithe, ní bhainfidh tú ceart ar bith di]/ Níl agad ach a dhul ar
 drochmhúineadh leis. Scanróchaidh sin é. Tá sé an-scáthmhar / Ní éistfeadh sé beag
 ná mór liom ach a dhul ar dhroch-mhúineadh ar an toirt, agus tosuighe ag rádh go
 mbainfeadh sé na scairteachaí asam, dhá ndéanainn a leithide de rud a shamh-
 ailt aríst leis / 'Nuair a chinnfeas air le scaimhléarach, rachaidh sé ar bhladar
 leat, agus féachfaidh sé le cur faoi ndeara dhuit a dhéanamh le spleádhchas.
 Ach na géill dó, ar a bhfaca tú ariamh / Ní dheachaidh sé ar bhladar liom
 dubh bán ná dubh buidhe mar bhí a fhios aige féin nachar ghar é. / Níl samhaoine
 ar bith a dhul ar achrann. Is fhearr a bheith cho mín agus a fhéadfas muid, nó go
 bhfeicidh muid linn. Má bhíonn sé féin daoitheamhail, níl aon-dochar a bheith
 ag leigean corr bhíor faoi annsin / Mara bhfeilidh an fhírinne, 'ar ndú mo léan, is

air nach bhfuil a mhairg a dhul ar bhréaga. Cú réidh (có-réidh) leis an bhréag agus an fhírinne / Tá an saoghal ag dul ar bhréaga ar fad thar agus mar a bhíodh sé fadó, ach is cóir adeir siad: 'chuile líne ag dul 'un míne agus 'un bréige / Is deas é, an tráth seo dhá shaoghal, a dhul ar dhícéille. Nach bhfuil sé siúd suas agus anuas le aois an phinsean / Ní raibh aon-bhuachaill óg faoi'n mbogha bán ba chríona ná é sin, ach chuaidh sé ar dhícéille uiliog le scatham / B'éigin dom a dhul ar réidhteach leis. Ní raibh maith ar bith scliúchas troda a tharrait / [Chuaidh sé ar réidhteach liom nuair a chonnaic sé go raibh mise cho líomhtha ag achrann agus a bhí sé féin / Gabhfaidh mise ar achrann leis, má fhaghaim aon-fhocal uaidh] / Is éascaidh leis an gceann céadna a dhul ar achrann. Ní mórán údair a gheobhas sé nuair a bhéas sé in a choileachín / Teirigh ar lághaidheacht leis. 'Sé an beart is fhearr é sílim. Ní bhréagfaidh tú go deo é le droch-mhúineadh / Chuaidh sí ar choimhigheas liom ar fad ó'n oíche sin, té (: cé) nachar dhubhairt mé aon-cheo léithe, ná a dhath. Seachnuigheann sí anois mé i gcomhnaí / [Rinne sé obair shlachtar an fhad agus a chaith sé leis, ach ar an dá luath ar thosuigh sé ag dul ar éascaidheacht, níor chuir sé cuma na muice air uaidh sin amach. Ag santú an airgid a bhí sé] / Is maoilscríobach an chaoi a chuir sé ar an gcruaich sin. Chuaidh sé ar éascaidheacht léithe / Tá siad suaímneach go leor fós, le coimhigheas romhatsa, ach ní bheidh sé i bhfad anois go dteighidh siad ar ámhulleacht. Is deacair seasamh leo scaithtí, ach chreidim gurb shin é ceird páistí i gcomhnaí / Mara leigidh sib dom rachaidh mé ar mhillteanas, agus brisfidh mé a bhfuil ann / Teigheann sé ag an Aifreann 'chuile mhaidin ó a phós sé. [Tá sé ag dul ar naomhaidheacht ar fad anois, marab í an bhean a d'athruigh é] / Fear ar bith nach bhfuil aon-bhuille oibre aige, ní bheadh beart ar bith ab fhearr dó ná fáisceadh suas go Baile Átha Cliath agus a dhul ar ghadaidheacht ann. Níl a fhios céard atá daoine a bhalú ann le goid. Bíonn na páipéir fré chéile faoi laetheantaí / Má theigheann tú ar chneamhaireacht ná ar imeartas anois, is maith gasta a ghabhfas do láimh i bpaca annseo / Chuaidh mé ar cheilt as éadan indeireadh na h-oíche, agus diabhal duine ná deoraidhe a bhraith mé in a dheidh sin / Ba mhaith speidheartha an mac é tamall, ach chuaidh sé ar mhíneadas, ó a thuit an aois air. Ní mhaireann an rith maith do'n each igcomhnaí, 'ar ndú' / [Eirigh as an gcaint sin anois. Is mór an ghráin é seo thall má theigheann sé ar ghársamhlacht, agus ní mórán tsiocair a bhíos uaidh] / Gabhfaidh mé ar ghréasaidheacht anois scathamh ó a tháinig an lá fliuch. Tá cupla péire sean-bhróg annsin a dteastóchadh caoi go géar uatha / D'eirigh sé as an scoil ar fad agus chuaidh sé ar thalmhaidheacht.

Deir sé féin gur mó atá dhá bhárr aige, ná de bharr na scoile. / Thug sé suas an talamh ar fad agus chuaidh sé ar shiúinéarach. Tá sé ag fáil cuimse tráchta / Ó tharla an mhóin a bheith craptha rachaidh mé ar iascach anois scathamh / Shílfeá go bhfuil an bocaileáth seo thíos ag dul ar sceaimhínteacht ar fad. [Sin é an chaoi a mbíonn sé i gcomhnaí nuair a eirigheas an t-ól i stuaic na mbacach]/ D'eirigh sé as an ropaireacht annsin agus chuaidh sé ar chaitheamh na gcloch. [D'eirigh Dia le S. nachar dhonuigh sé é. Chuaidh cupla liagán réasúnta amach leis an gcluais aige = thosuigh sé ag caitheamh cloch; d'áitigh air ag caitheamh cloch]/

An uair a theigheas sé ar ithe na bhfataí, is deacair a dhóthain a thabhairt dó / Shuidh sé síos agus chuaidh sé ar ithe na feola, nó gur ith sé díol deichneabhar di / Má theigheann sé seo ar imirt chártaí, ní eireochaidh sé asta go maidin. / [Má theigheann tú ar ól an phoitín anois ní maith an dóigh dhuit é. Tá a' gceart againn cheana. Níl aon-mhaith dhuinn únlaoighis (: ionlaoighis) phocaide a bheith in a' (: ar) mbolg ag dul abhaile / Má theigheann fear an chúinne ar rádh an phaidrín, déanfaidh sé rann di mar a rinne Áine de'n fhaoistean. Ní bheidh deireadh leis go maidin /

Chuaidh siad ar chur na bhfataí annsin, ach ní raibh dhá iomaire curtha aca trathnóna]/ Má ghabhann tú ar dheasú an "bhicycle", ní bheidh críoch -nuighthe dhíot, go mbeidh an dubh ar an oíche / Nach mb'fhearr dhuinn a dhul ar leagan na mbruachannaí anois. Ní bheidh siad romhainn /

Tá sé luath fós a dhul ar bhaint an choirce. Is beag le indéis atá sé fós / Th'éis a' (: ar) ndinnéir, ghabhamar ar scaradh na feamainne agus ní mó ná réidh a bhí muid trathnóna deireannach / [Dhá dteigheadh sib ar cháthadh an ghráinne coirce sin nuair a d'eirigh an braos (: breeze), bheadh sé dhaoib anois agaibh, ach tá sib an-tsiléigeach]/ Dhá dteighidís ar bhaint na móna an uair sin, bheadh sí tirm anois. Bhí breith ar an lánú. Is minic ariamh nach -ar lánúigh muid iad go mbeadh an Bhealtaine amuigh, agus níor dhonaide sin muid / Má theighimse ar bhualadh an mhuintir anoir, beidh cuimne air, beidh sin / Faigh leat anois!

Cuirfidh mé geall leat go ngabfadh sé ar ghearradh fiacal le neart droch-mhúineadh / Níl gnatha ar bith agad a dhul ar léigheamh an pháipéir anois. Beidh breith mhaith agad air sin. Teirigh i gcoinne na mbeithidheach idtosach / [Ní bheadh ann ach diomallú dhom a dhul ar bhiorrú claidheachaí anois. Seo í an mhí dhubh, agus níl solamar ar bith ag beithidheach a ghabhfas i mbradghail. Fágfaidh mé mar sin iad go dtí tús féir]/ 'Chuille uair dhá dteighinn ar árdú na cloiche, theagadh driog annsin in mo ghualainn. B'éigin dom leigean di as a dheireadh /

Chuaidh sé ar dhamhsa aréir rud nach bhfaca mé a dhéanamh ariamh cheana é.
 Braon a bhí ar bord aige is dóigh = thosuigh sé ag damhsa / Má theigheann sé
 ar amhráin anois, do cheann finne ní stopfaidh é / h-Eirigheadh as an
 damhsa ar fad agus chuaidh an teach ar amhráin / Gabhfaidh sé ar triomach
 anois, agus cidh Dia go bhfuil sé in a am sin aige = tiocfaidh triomach anois.
 Stopfaidh an droch-uair / [Chaith sé go leor báistighe as gaoith aniar, agus chuaidh sé
 ar shioc annsin / Tá sé ag dul ar chlaochmú déarfainn. Má seadh féin, ní
 dhéanfaidh an tuairt shneachta sin lá dochair] / Is cosamhail le uair í a bheadh
 ag brath air a dhul ar ghairbhthean. Nar chomhnuighidh sí go dteighidh, le faitíos nach
 bhfuair muid a' (: ar) ndóthain gairbhtin le bliain! Ní fhéadfadh sé an anna sin
 féin a thabhairt uaidh faoi shásamh / [B'aisteach an bhliain í sin. Bhí spalpadh ann
 ó Lá Bealtaine go dtí Lá Fheil Shan Seáin, agus chuaidh sé ar ghála
 annsin: gaothtalach bhradach as gaoith aniar adtuaidh. Bhí garrdha
 an tS. curtha agam faoi fhataí an bhliain chéadna, agus ní raibh barrann
 ag gabhail leis nach raibh scurtha an chéad-tseachtain de "July"] / Dhá
 dteigheadh sé ar ghasreodh beag seaca anois — glasreodh beag mín — b'fhearr
 -diú an uair é, thálta (: ó thárla) nach bhféadfadh sé aon-dochar a dhéan-
 amh / Ná bac le bliain ar bith a bhfeicfidh tú ag dul ar shioc faoi Bhealtaine
 é. Tá maith na bliana sin ar iarraidh. Níl 'fhios agam nach mb'fhéidir go
 srianfadh an cur óg thríd, ach tá an sean-chur dóighte ar fad, áit ar bith
 a raibh sé thrídh thalamh / Níl fhios agam nach oíche í atá ag dul ar bháistigh.
 Is furasta 'aithinte. Bhí an lá indiu ag tarraint ar fad / [Tá sé ag dul
 ar ghaoith andeas. Sin claochmú go siúrailte. Má ghníonn sé báisteach
 aisti seo, ní fheicfidh tú oiread agus pointín bioráin de'n tsneachta ar an
 talamh an t-am seo ambáireach.] / Is geall le lá é a ghabhfadh ar thoirn-
 each. Tá na cupla lá seo anois an-mharbhbhthánta, an-uaibhreach / Ní
 thaithnigheann liom é a dhul ar na sinneáin seo aríst. Shílfeá go raibh
 aithdeala breagh aige le scathamh, ach níl an stoirm caithte fós / [Shíl mé
 nach rachadh sé ar na séideogaí seo aríst go ceann tamaill. Ach bhí saighneáin
 ann ar ball, agus tá sé ag caitheamh corr-scail feoithin. Tiubharfaidh sé an ghealach
 seo uaidh anois. Cá'id go mbeidh sí caithte. Níor cheart di mórán achair a bheith
 uirre anois. Ní raibh ann ach tóin-ghealach trí nó ceathair d'oicheanntaí ó
 shoin 'nuair a d'eirigh mé ag breathnú ar an mbó] / Is diachta dhó nach ngabhfadh
 ar aimsir bhreagh feasta. Tá sé ar an uair mhóir seo anois sáthach fada, ní
 ag ceasacht ar Dhia é // Chuaidh sé ar a dhicheall leis an gcloch a bhriseadh = thosuigh

sé ag déanamh a dhíchill / Má teigheann tú ar do mhine-ghéire, beidh sé réidh
 agad trathnóna / Dhá dteighinn ar mo neart ar fad, thiubharfainn
 talamh dhó sílim, ach ní dheachas / Chuaidh sé ar a dhíocas ceart in a
 h-éadan = fear ag dul ag obair go dúthrachtach; fear in éadan mná;
 tarbh in éadan bó a bheadh faoi dháir agus rl. / [Má theigheann sé siúd ar a
 dhíocas in éadan na gcloch, réidhteochaidh sé an chora sin
 thíos ag an gcladach, ní áirighim clochairín de'n tsórt sin] / Níl rud ar
 bith dá mbíonn sé a dhéanamh nach dteigheann sé ar a dhíocas leis, má's ag
 feadhail féin é / Chuaidh sé ar a mhíotal in a éadan = cho maith agus a bhí sé indon;
 an oiread agus a bhí sé indon a dheanamh // Chuaidh iallach air an liathróid a thabhairt
 ar ais = cuireadh faoi ndeara dhó agus rl. / [Tá an scéal ceart mar
 dteighidh iallach air a dhul ag an scoil aríst. Tá siad ag rádh nach bhfuil sé cheithre
 bliana déag fós] / Chuaidh fainic eicint air, 'nuair nach bhfuil sé dhá tógáil indiu. /
 Dhá dteigheadh pearúl faoi chéad air gan labhairt ar rud, is aon-
 mhaith amháin é, in a dheidh sin. Labhairfidh sé air, is cuma cé'n pearúl a ghabhfas
 air / Chuaidh aithne air, gan aon-cheo a thabhairt len ithe do'n bhó, ach 'ar ndú'
 mo chreach, ní raibh sí in a bolgán béice ariamh go dtí an oíche sin le féar
 tirm. Bhí a shliocht air: bhí sé gan bó, faoi cheann trí lá // Bhí an
 deirbhshiúr ag iarraidh an talamh a cheannacht, ach chuaidh mac Ph. Ch. seo
 thoir in a bhéal uirre. Chuir sé scór eile é, agus fuair sé é. Níl aon-fhear
 beo ach túatachán críochnuighthe a ghabhfadh in a bhéal uirre = [chuaidh
 sé in a bhéal uirre = níor fhága sé an margadh fúithe-se, ach d'fhéach sé féin
 leis an talamh a cheannacht / Níl duine ar bith ag dul in a bharr ort. Croch
 leat í. Dheamhan mórán éadáil í ag aonduine, agus is furasta duinn mná
 a fháil thairti = níl muid ag iarraidh a tabhairt uait; bíodh sí agad féin /
 [Seol leat. Tóig do cúig. Ní rachaidh mise in a bharr ort = ní imreochaidh mé
 cárta i gcruith agus go bhféachfaidh mé leis an gcúig a thógáil dom
 féin] / Breagh nach dtóigeann sé í. Nach bhfuil feamainn an chladaigh
 faoi fhéin aige. Ní fheicimse go bhfuil duine ar bith ag dul in a
 béal air // Bhí dul orra = bhí ag dul orra = bhí buadh dhá bhreith
 orra = bhíodar dhá gclaidheadh / [Tá ag dul ort a mhic ó. Níl tú indon ag
 an "bhfeoil chapail". Má tá sí roighin féin, chuirfeadh sleaghdóir maith
 aníos í. Sin iad na mná anois agad. Tá tú sceithte ar fad orra] / Tá
 faitíos orm go bhfuil dul air. Ní dhéanfaidh sé aon-chúis anois. Tá an
 iomarca aois air, ar aon-chor / Ceal nach bhfuil de rath leat ach sin a

fhleascaigh, th'éis an aire atá mé a thabhairt duit. Tá dul ort.
 Déanfaidh malrachán a bhfuil dhá bhliain agad air puca dhíot,
 déanfaidh sin / [Bhí ag dul ar na báireoirí se'againne go dtí an
 leathuair deireadh, ach annsin bheadhuigh siad suas; agus bhuaile siad
 an dream eile.] / Chreidim go bhfuil ag dul ar na Gearmánaigh
 bochta. Diabhal neart aca air. Is mór an seasamh aca é agus iad
 frén a chéile in a n-éadan. Ach níl tada le reic ag na Sasanaigh
 ná na Meiriocánaigh fós, léar (: de réir) mar chloisim / Bhí dul
 orm, agus bhí a fhios agam go maith go raibh. [Ní raibh a fhios agam ó
 neamh go néal céard a ab fhearr dom a dhéanamh. Dhá bhfaghadh sé
 ar an talamh mé, ní fhágfadh sé aon-chnáimh in mo chorp gan
 leonadh. Dheamhan easna dhíom nach ndeachaidh i muinín mo chroidhe agus mo
 cruite, ag iarraidh mé féin a bhaint as greim. Agus bhaineas. Seo
 liom siar indiaidh mo chúil. Thug mé cor. Chuaidh seisean tharm amach
 de rithte reathach. Níor liom féin ab fhaillighe é. Tarraingighim
 mo sean-chic air — isteach annsin ar an gceathramhadh ...] / Tá ag
 dul orainn ins an gcluiche seo. Biorruigh amach. Níl muid ach deich agus tá
 siad seo eile fiche. Caith cionán asta thú féin / Bhí ag dul ormsa nó go raibh
 seisean chúig cinn déag. Annsin fuair mise láimh istigh, agus ní dheachaidh mo
 láimh amach aríst, gur rinne (: go ndéarna) mé sé cinn déag aisti. Ghnoth
 -uigh mé air ina dheidh sin [báire binne] / B'fhada an scathamh go raibh
 dul againn ar an mbeirt eile = gur bhuachamar orra; go raibh siad buailte
 againn / Níl aon-dul aige ar mo mhadadh-sa fós, má tá sé in-íochtar féin.
 Fág in a chéile iad go ceann scathamh eile / [Dhá mbeadh an bheirt ag caruidheacht
 ó shoin, ní bheadh dul ag ceachtar aca ar an gceann eile] / B'fhada an
 t-achar a bhí siad ag "bacsáil" shul má bhí dul ag S. ar
 T. an T. Ach níor sheas an anáil do T. Ba geall le tarbh é ins
 an deireadh leis an séideán a bhí ann / Bhí dul ag céadtach ar
 'chuile ghaiscidheach dhár casadh leis ariamh / [Marach an buille feill ní
 bheadh aon-dul aige orm ó shoin, ach is furasta do dhuine dul a bheith aige ar
 duine eile má dhonuigheann sé ar an gcaoi sin é] / Diabhal dul ag an gcú ar
 an ngirrfhiadh fós th'éis an choráil atá aice air. Má bheireann sé soir ar
 na h-eascaidheachaí, beidh sí as / Is maith an tamall de lá a chaith an easóig
 leis an gcoinín shul a bhí dul aice air. Ach criog sí é ins an deireadh,
 in a dheidh sin. Fágann sí an coinín ag tabhairt na gcor i gcomhnaí, dhá

gcaitheadh sí lá fada samhraidh leis / Ba snámhóir thar cionn é, ach bhí dul ag an bhfairrge air in a dheidh sin. Nach iomdha geábh mór a shnámh sé ariamh go ndéanaidh Dia grásta air! / Tá scráib-neart ann gan bhréag ar bith, ach tá dul ag fear na h-áite thiar air, mar sin féin. Is diabhláí an fatach é an fear thiar. Corránach ceart d'fhear é / [Beidh dul againn orra, má ghlacann muid stuaim leo, agus gan muid féin a mharbhú ins an gcéad leath-uair. Sin é an rud a d'fhága dul aca sin ar mhuintir Mh. Dé Domhnaigh seo caithte. Ná bíodh scáth ar bith oraibh a dhul fútha, agus fanuigheadh 'chuile dhuine ar a thaigrídheacht féin. Níl aon-mhaith a bheith ag leanacht na liathróide ar fud an páirce. Diabh -al a dhath / Tá dul agam ort anois dhá fhad go dtí é. Tiubharfaidh mé fút garbh anois é. Iarr párdún, nó criogfaidh mé thú. Seo iarr párdún] / Nuair a bhí dul ag an nGaiscidheach ar an bhfatach, d'iarr an fathach cara agus coimrighe air. "A ghaiscidhigh is fhearr dhá'r rugadh ariamh" adeir sé "leig mo cheann agus mo chamán beatha liom, agus tiubharfaidh mé dhuit a bhfuil tú a iarraidh" / Chuaidh ag an bhfonn ar an bhfaitíos air = dhá mhéad faitíos dhá raibh air roimh rud eicint a dhéanamh, bhí ní ba mhó ná sin d'fhonn air a dhéanamh, agus rinne sé é aindeoin an fhaitís / Chaith sé an oíche ag forcabhás uirre, agus thob ann agus thob as aige, ach ní leigfeadh an faitíos do drannadh léithe in a dheidh sin. Bhí an oíche dhá chaitheamh agus gan an mhaith dhá dhéanamh, nó gur thosuigh an bhainis ag scaipeadh ins an deireadh. Tháinig an jug timcheall agus d'ól sé dhá ghloine as. Annsin chuaidh ag an bhfonn ar an bhfaitíos air, agus anonn leis gur bhuail sé bleid uirre ... / Is dona an fear thú feasta choidhchin. Bhí fonn ort a dhul isteach go bhfeicfeá céard a bhí ann, ach ní dheachaidh ag an bhfonn ar an bhfaitíos ort in a dheidh sin. Dhá mbeadh diabhail ifrinn ann frén a chéile, ní bhacfaidís mise gan a dhul isteach dhá gcaithinn in mo cheann é. Ba bheag an baoghal / Chuaidh ag an ngáire ar an ngol air 'nuair a chonnaic sé an ceann eile dhá bhualadh freisin / Chuaidh ag an Sasanach ar an nGearmánach ins an gcogadh deireadh, agus is cosamhail gurb amhlaidh a bhéas sé anois freisin. [Beannacht Dé dhuit! Tá easarlaidheacht eicint ag Sasana nach féidir a bualadh. Ní féidir muis] / Nach ndeachaidh ag an gCondae seo ar Chiarraidhe anuiridh ins an "bhFootball". Tá buachaillí maith ins an gCondae seo féin fós / Bíodh ciall agad! Chuaidh ag Debhelera ar an gCoscarach le trí nó ceathair de "turnachai" anois, agus ná ceap thusa go bhfuil dream ar bith eile indon cinneamhaint ar Debhelera. Níl muis agus ní bheidh le congnamh Dé / Chuaidh ag an ocras ar an náire, agus bhuail mé isteach idteach i leathtaobh an bhóthair

agus d'iarr mé greim bidh in onóir Dé. "Níl aon-ghreim cháca bruitehte ins an teach" adeir suaróigin bheag a bhí ann / Aindeoin cho mór agus atá sé léithe, ní chaithfeadh sé cianóig ruadh uirre. Bhí sé inG. annseo lá agus thug sé isteach i dteach bidh í. "Cé mhéad a thiocfas dhá dhinnéar orm" adeir sé leis an gcailín.

"Coróin" adeir sí. "Agus dhá chupán tae" adeir sé, "leath-choróin" adeir sise. Shiubh -ail sé amach aríst. Ní leigfeadh an crádhas croidhe dhó dhá chupán tae féin a seasamh. Nuair a chuaidh an crudh ar an tairnge, chuaidh ag an gcruas ar an ngrádh airsean. Is fadó dhó a shaoghal ar chuma ar bith agus an cion atá ar an airgead aige // Is gearr le dhul air cupla scilling = ní sheasfaidh sí i bhfad dó; [Ní mór dó cuid mhaith le cois cupla scilling len a dhola a dhíol]

Tá chúig phunt ag teacht isteach ann in éadan na seachtaine ach cá'id le dhul ar an teach sin chúig phunt agus a bhfuil de mhuirín ann. Nach bhfuil dhá-réag agus píobaire ann bail ó Dhia agus ó Mhuire orra! / Ara cá'id le dhul puintín gágach. [Seas suas in aghaidh cuntar ósta agus nach maith an poll a chuirfeas tú ann le do thart a choisceadh, ní áirighim thú a chur ar misce]/ Nach gearr a chuaidh mo cháca air. Bhí sé ithte aige ar ionntú an tsuip. Tá sé siúd ag fáil ángair (: amhgair). Sin nó tá collach goile air nó rud eicint nach bhfuil ceart. / Dar príosta is gearr le dhul ormsa dhá unsa tobac má's é díol mo sheachtaine é. [Dhá bhfaghainn trí unsa féin, ní bheadh mórán le reic aca / Ba ghearr le dhul air siúd bairille pórtair ar a aghaidh féin. Tá méadail an phórtair aige]/ Is gearr a rachas an teirgéis tae atá muid a fháil ar an teach seo. Ní ghabhfaidh sé achar ar bith. Nach ar tae a bhí na daoine ag maireachtáil / Shílfeá muis go raibh muide ag fáil foracún maith tae ingeall ar na páistí, ach ba ghearr a theigheadh sé in a dheidh sin. An uair a thugas daoine d'fhaisean dóib fhéin a bheith ag caitheamh síos scallach dó (: dhe) 'chuile ré solais, bíonn siad thart dhá fhuireasbhaidh nuair nach bhféadann siad a fháil / [Ba ghearr le dhul ar an gceann céadna deich bpunt ins an tseachtain dá mbeadh sé dhá fháil. Tá sé an-drabhlásach. Cheapfainn nachar shábhail sé leithphighinn ariamh dhár shaothruigh sé]/ Tá riar maith talmhana againn, ach cé'n t-achar le dhul é ar a bhfuil de bheithidhigh againn, agus ar a ndéanann muid de chur. Bíonn cur mór againn i gcomhnaí / Tá an-údhachta in a diaidh, ach is gearr goirid a ghabhfas sí ar a bhfuil de sclamhairí annsiúd dhá h-iarraidh / Tá cupla punt agam, ach ní mór suidhe in a bhun ceart, arae is gearr le dhul é = ní sheasfaidh sé i bhfad / Tá cupla coca féir agam ach is gearr le dhul iad, agus a bhfuil ag faire orra / Maidir len a bhfuil d'fheamainn dubh

againn imbliana, cáid le dhul í, má's linn na trí gharrdha sin thuas a chur /
 Is gearr le dhul Seán ormsa = ní sheasfaidh sé achar ar bith dom; buailfidh
 mé idtroid é gan stró ar bith / Tá an F. láidir, ach cá'id le dhul air siúd
 é? Ní sheasfadh sé ala an chluig do'n bhéinneach údan / Is gearr le dhul thú
 a dhuine bhoicht. Níl spreacadh an éinín gé ionnad. Chuirfeadh fear ar fogh-
 namh de shéideoig do'n Domhan Soir thú / Ara tabhair cead glaothm-
 aireacht' dó go mbeidh sé tuirseach. Sin é eile a bhfuil sé indon a
 dhéanamh. Is gearr le dhul é, má chuireann sé achrann ar aonduine.
 Níl brigh slatmhara lobhtha ann. [Níorbh fhiú d'aonduine a dhul ag
 fiachadh ar an gcleiteacháinín bocht: níorbh fhiú sin / Déan do dhicheall
 ach is gearr le dhul thú. Mharbhóchainn céad de do leithidí]/ Meath do chine aríst! Cá'id
 le dhul thú a characháinín dona na míol! Ní bheadh tolgán ar bith agam deichneabhar
 mar thú a chur in aer. Féach liom é go bhfeicidh tú! / Dhá mbeadh an oiread eile
 téagair ann ba ghearr le dhul é ar Mh. seo thoir. [Tá M. cho cruadh le miotal.
 Ar rug sé greim ariamh ort? Is measa an dá chrobh láimhe atá aige ná bís an
 Bh.]/ Tá gaisce mhaith aca ag imeacht len a gcuid gunnaí mar sin, ach ba gearr le
 dhul iad dhá dteagadh orra. Nímé cá'id a rachaidís ar an German. Dheamhan an
 seasfaidís uair an chluig dó. / Tá gárdaí agus cóirí catha mar sin aige, ach ba
 gearr a ghabhfadh sé ar fhear ar foghnámh. [Dorna amháin ó Mh. Mh. agus chuirfeadh sé
 luighe fiadha air go ceann míosa, mara ngiorraigheadh sé leis ar fad]/ Beannacht
 Dé dhuit! Cé'n t-achar a ghabhfadh do chupla pointín gágach ar luach tighe. [An
 bhfeiceann tú cho daor agus atá 'chuile shórt. Ní dhéanfá aon-teach anois níos lugha
 ná trí chéad phunt, dhá mbeadh sé taobh leis]/ Is gearr a chuaidh sé ar mhadadh
 J. B. indé — an madadh gliobach sin atá aige. Rug sé ingreim muiníl air agus bhuaill
 sé anuas faoi'n talamh é agus choigil sé faoi é, nó nach raibh smeámh ann / Bíodh
 unsa céille agad! Is gearr le dhul do chruach mhóna, ar a chruaich siúd. [Tá a dhá
 oiread innte ar a laghad ar bith]/ Ní mórán a chuaidh an méid sin leasuirthe ar
 an ngarrdha. Shíl mé go mbadh cheart di stróic thairis sin a thabhairt léithe,
 ach tá a oiread go leith eile ag tastáil ar a laghad ar bith / Gabhfaidh an
 méid sin cloch anois cuid mhaith ar an teach. [Ní bheidh do dhíol ann, ach dheamhan
 mórán as a bhéas tú]/ Chuaidh na trí galúin riar maith ar lucht na bainse.
 Níor riar siad 'chuile dhuine, ach dheamhan ceo ar bith nachar riar. Bhí againn
 teacht leo, agus an té a bheadh diomdhach a chead sin a bheith aige / Ba cheart go r{?}
 an chruach mhóna sin achar maith orainn, má ghníonn muid réidhteach ar bith
 léithe, ach is minic linne réidhteach a dhéanamh le rud ar bith! / Rachaidh an

coirce síl sin stróic mhaith ar a bhfuil d'ithir againn imbliana. Dhá bhféadthá buta eile a fháil in áit eicint, bheadh riar do cháis agad / Ní ghabhfaidh a bhfuil d'fhataí annsin achar ar bith ar na beithidhigh. Nach mb'fhearr dhaoib a dhul i gcoinne aistear eile! / Maidir len a bhfuil na daoine a fháil do tae anois, ní ghabhfadh sé ibhfad ná ingearr ar chomhlódar. Cé'n chaoi a ngabhfaidh, teirgéis mar é / [Ní rachaidh na cupla "fag" sin i bhfad ná ingearr air siúd. B'fhearr dhaoib a dhul ag soláthar aríst. Reicfidh sé muid, má bhíonn sé d'fhuireasbhaidh "fags" / Go dtugaidh Dia ciall duit! Ní rachaidh buidéilín pórtair i bhfad ná ingearr ar mo thart-sa. Níl ann ach sugh salmhain i mbéal buláin dom, má tá sin féin ann]// [fc. l. 35 ó "tá sé ag dul amach ar a bhéal" go dtí "sílim gur gearr uait]

Do le dul: bhí sé ag dul dó ariamh, nó gur thug sé toil ar a dhul in éindigh leis = bhí sé in a éadan; ag tuineadh leis; ag iarraidh air; ag iarraidh cur faoi ndeara dhó / Caith Seán an lá ag dul dó, ach ba bheag an mhaith dó sin. Ní thiubharfadh sé a dhath áird air. / Nach bhfeiceann tú go bhfuil mé ag dul di le seachtain, agus ag tuineadh léithe ag iarraidh uirre fuirgheacht as, ach 'sé an cás céadna é. Tá sí cho dána le múille / [Chaith sé an trathnóna ag dul do Sh. ag iarraidh é a árdú leis, ach ní chorróchadh S. a chois. Fuair sé a dhóthain de'n áit sin cheana. An té a bhuailtar ins an gceann bíonn faitíos air adeir siad] / Agad fhéin is fhearr a fhios cé'n chaoi le dhul dó. Mara bhfuil tusa indon dallach dubh a chur air, tá sé fánach againne / Níl caoi ar bith anois ab fhearr le dul di, ná a rádh go raibh T. ag cur a tuairisc. Mara dtugaidh sin ann í, níl fhios agam féin cé'n súisín é. Níl aon-arta eile indon a tabhairt ann ar aon-chor / ['Sé an chaoi a rachainnse dhó sin anois, moladh leis. Má mholann tú leis, déanfaidh sé dearg-phleota dhe fhéin, agus beidh an tír ag magadh faoi. B'fhéidir go gcomhairleochadh sin é] / Chuaidh an misinéara dhó i riocht agus gur eirigh sé as an ól. Ní dheachaidh deoir ar a bhéal ó shoin. / Cé'n mhaith a bheith ag dul dó, mar a bhfuil an oiread sin tuiscint ann féin. Níl tú ach cur do chuid cainte amú leis. Fág mar sin é / Tá sé an-tsáruigheach. Is mian leis a bheith ag dul duit i gcomhnaí, nó go gcuirfidh sé faoi ndeara dhuit a chomhairle a dhéanamh de do dheoin nó de t'aindeoin. Ní maith le duine a bheith francuighthe, agus de ghrádh an réidhtigh ghéillfeá dhó, ach dheamhan géilleadh a dhéanfas mise níos mó. Thug sé i dtromásc mé cupla uair le goirid, agus fhobair mé rud a bheith ar a shon agam / [Is diabhláí an bhuadhannaidheacht atá aice. Chaith sí ag dul dó ariamh ariamh, nó gur chuir sí ciméar ceart air, agus gur mheall sí isteach é go dtí an dream a chuir a dhearbhráthair síos ins an uaigh. Is fear gan fuil é. Ní tada eile é] / Níl a dhath maitheasa dhuit anois a bheith ag

dhul dom. Dá mbeadh fonn óil orm d'ólfainn é, agus 'nuair nach bhfuil ní ólfad.

Is fhearr duit gan a bheith sáruigheach liom / Cé'n mhaith dhuit a bheith ag dul dó 'nuair nach n-itheann sé uaidh fhéin é. Ar chuala tú ariamh é: tairg biadh do dhuine beo, agus mara n-ithidh sé é leigeadh sé dhó / Tá artha an dul-amú ceart aige sin. Marach go ndeachaidh sé di go stuama, ní chuirfeadh sé an chluain choidhchin uirre.

Ba deacair í sin a bharradh deirimse leat / [Má teigheann tú dhó go deas, b'fhéidir go dtiubharfadh sé dhuit é, ach má thugann, tá omós mór aige duit. Fear omóis a gheobhas tada uaidh] / Gabhfaidh sé sin dó anois ar chaoi nach bhféadfadh aon-fhear faoi thalamh an domhain a eiteach. Cuirfidh mé geall leat th'éis cho danra agus cho daoitheamhail agus atá Sean- S. go bhfuighidh sé breith a bhéil féin uaidh. Tá an tSeamair Mhuire aige sin a mhic ó! // [Má theigheann tú dhó go deas, stuama, b'fhéidir go n-eireochadh leat a thabhairt amach. Ach, níl aon-oirnéis de'n rath agad = má fhéachann tú leis an rud a dhéanamh go stuama] / Ní shin é an bealach le dhul do "phuncture" a dheasú. Ar scríob tú chor ar bith é. Is ciotach an fear "bicycle" thú / Níl a fhios agad an chaoi le dhul dó chor ar bith. Scaoil é seo 'un tosaigh, agus fáisc é sin, nó go gcuiridh tú isteach é seo agus é a dhaingniú ... Anois b'fhéidir! Tá cuma na maitheasa ort / Tá sé as cor aríst. Sin é an chaoi a ndeachaidh tú dhó! Ní fhéadfadh sé gan a theacht amach, mar ní raibh aon-chuma istigh air ó thús. B'fhéidir go mbainfeá tamall as anois / [Dheamhan a fhios aige ach an oiread le cúl mo chinn cé'n chaoi le dhul do mhótar. Chaith sé trí h-uair caithte ar a dhruim fúithe annsin thoir an lá cheana, nó go dtainic P. T. D'árduigh sé an claibín sin 'un tosaigh. Chas sé cnoth eicínt. Bhí sí ag giúnaighil (: geonaighil) aige le ionntú do bhoise] / Abair thusa do rogha rud. Dá mbeirtí é istigh i lár easca, níl a fhios aige cé'n chaoi le dhul do mhóin a bhaint. Beannacht Dé dhuit agus éist liom! Fear ar bith a tháinic ar an bportach le sluasaid i leabaidh sleaghain, is mór atá a fhios aige faoi mhóin go deimhin! / Dá dteightheá di mar is ceart chuirfeá an leac sin as a lúdrachaí.

D'eireochadh sí sin sin de dhruim a chéile. An bhfeiceann tú na siuntaí innte? / [Ghabhfainn do'n chnocán sin i gcruth agus nach mbeadh aon-chloch amháin ar a fhuid mí ó indiu marach amháin. Dhá bhfeiceadh an sean-"lad" mé in a éadan, ba mhaith an tsiocair bháis dó é. Ní chuirfeadh an saoghal as a chloig -eann nach bhfuil bruidhin ann, agus dhá gcorruighthí aon-chloch de'n characán sin, nach dtiocfadh smál orainn frén a chéile] / Níl tú ag dul di sáthach stuama. Tá an chuid amuigh ag teacht anuas léar (de réir) mar atá tú ag árdú an chuid istigh. 'Séard a bhí agadsa a dhéanamh siséal a fháil agus na cláiríní seo ar corr a

bhaint amach uiliog. Cuirfidh mé geall leat go dtiocfaidh sí suas agus anuas annsin gan mórán stró. Tá adhmaid na fuinneoige sin rodtha ar fad / 'Sí an capall is socra agus is sásta in Éirinn í, ach a dhul di go cuíbheamhail. [Má thosúigheann scéin ag teacht ínnte, níl maith ar bith dhuit a dhul 'un droch-mhúineadh léithe. Glac go réidh í. Is furasta léithe a dhul 'un socracht' ach gan a bheith dodach léithe]/ Chuaidh sé do'n simléar sin mar is ceart. Níl puth féin ann, ná marach ar bith air, ní hé sin do shimléir eile é. // Bhí sé ag dul dom nó go ndearna mé rud nach raibh agam a dhéanamh / [Chuaidh sé dhó cho déan (: dian) agus gur chuir sé faoi ndeara dhó a pósadh]/ Má chinneann orainn a dhéanamh mar seo gabhfaidh muid dó ar chaoi eicint eile. Ní lia bealach 'na coille ná 'un a fágála, adeir siad // Tá sé ag dul do'n tsiúinéarachta le scathamh anois = ag plé le siúinearacht; ag déanamh siúinéarachta / [Is gearr ag dul do'n ghréasaidheacht é chor ar bith. Bhí sé le táilliúireacht roimhe sin, ach níor thaitnigh an táilliúireacht leis]/ Tá a mhuintir sin ag dul do'n ghaibhnidheacht ariamh / Tá sé ag dul do'n cheird sin le mo chuimne = ag plé léithe; dhá déanamh / An bhfuil tú i bhfad ag dul do'n cheird sin? / [Cá'id ag dul do'n táilliúireacht é? / B'fherr liom ag dul do'n táilliúireacht thú ná do'n bhearbóireacht. Tá mo leiceann uiliog faoi fhuil agad / An bhfuil tú i bhfad ag dul do'n Ghaedhilge, bail ó Dhia ort? M'anam go bhfuil sí agad go blasta ar aon-chor]/ Má thosúigheann sé ag dul do'n ealadhain (a:Lī:n') sin, tabhair pléasc isteach ar an bpus dó. Is gránna an rud tosuighe ag aith-léigheamh ar dhuine ar bith / Cá'id anois ag dul do'n fheamainn dearg thú = in a h-éadan; dhá tógáil / Is gearr muid ag dul do na fataí chor ar bith. Bhí sé in a lá Fhéile Muire na Féile Pádraig shul ar chuir muid láighe idtalamh / [Chaith muid an-fhada ag dul do'n mhóin imbliana. Níorbh fhéidir a triomú leis an mbreac-aimsir a bhí ann]/ Diabhal mé go bhfuil siad ag dul do'n teach sin anois le bliain go leith ach nach bhfuil iarracht ar bith ar an mballa fós. Is roighin na saora iad na P.-achaí / [Níl aon-lá ó lá Samhna nach bhfuil siad ag dul do'n bhóithrín sin, agus níl sé cho fada le barr na ngarrantaí fós aca. Is deacair dhóib. 'Ar ndú' níl siad ag déanamh smeach ar bith]/ An bhfuil tú ag dul do'n phláistéarachta fós? Cheal nach bhfuil sí réidh aige fós? / Bhí mé ag dul do'n tsiúinéarachta le trí lá, ach níl aon-bhaoghal uirre fós. Is meathta an cheird teach nuadh a fheistiú amach ceart / [Deir sé liom go bhfuil sé ag dul do'n Laidin le trí bliana, agus nach bhfuil sí aige fós. Chaithfeadh sé gur mór an obair Laidin a fhoghlaim]/ An mbíonn tú ag dul do'n mhóin igcomhnaí — dhá

tarraingt ar an Achréidh. Is cosamhail go bhfuil rud eicínt dhá bharr agad
 mar sin / [Níl sé ag dul do na gliomaigh anois le fada. Tháinic an aois
 go mór air, agus níor fhan mórán tapa ins an duine bocht] / Is beag
 duine atá ag dul do cheilp anois chor ar bith. Bíonn an iomarca anró
 le fáil uaithe ar scáth a mbíonn de thairbhe uirre. / Ní
 raibh siad ag dul do'n phoitín le aois agus aimsir go dtí le goirid aríst. An bheirt
 a bhí i Sasana tháinic siad abhaile le goirid, agus tháinic caitheamh in a dhiaidh aca
 aríst. Déanann siad corr-iarraidh anois / [An bhfuil sí ag dul do na faochain
 mar seo. Chonnaic mé fear na bhfaochan ag seasamh thíos ag ceann an bhóithrín
 an lá faoi dheireadh] // Tá an rud sin ag dul dó le fada = tá sé ag éagcaoineadh
 tinnis eicínt / Tá an eitinn ag dul dó le píosa. Is maith a chruthóchas sé má
 chuireann sé as a chrislaigh choidhchin í. An uair a theigheas an cailín sin in ainsil,
 ná bac leat féin annsin / [An bhfuil an phian sin i bhfad ag dul duit.
 Bhí pian mar sin ag dul domsa anuiridh, ach is gearr a bhain sí asam:
 mí nó mar sin] / Cé'n chaoi a bhfuil sé ag dul dó! Drioganna isteach
 faoi'n slinneán ab eadh? Sórt scoilteachaí é sin. Dheamhan lá dochair
 ann. Tá sé ar leath do thíre / Cé'n áit a n-airigheann tú ag dul duit
 é. Isteach annseo slán an tsamhail ... Droch-áit. Tá na dúbháin
 annsin. / [Níor airigh mé a dhath ariamh ag dul dom go dtí an méid sin, ach
 ní beag do dhuine a thúisce, arsa tusa. Bíonn pian ghártha orm scaithtí.
 Tá brath mhór agam a dhul go dtí an dochtúr fúithe, ach cé'n mhaith sin?
 Tiubharfaidh sé an buidéal céadna dhom atá sé a thabhairt dóib
 ar fad.] / Tá donacht eicínt ag dul di le cupla lá. Cineál lagair,
 agus teagann meirbhthean uirre amanntaí. Bíonn fonn múisc uirre
 ach ní chuireann sí tada amach. Ní thaitheochadh sé liom chor ar bith /
 Tá sé in a luighe ansiúd ag osnaighil agus ag éagcaoine, agus leagha na bhFíonn
 ní dhéanfadh amach céard atá ag dul dó. Sílim féin nach bhfuil air ach
 neart díomhaontais, agus ealadhain / [Níor bheag dhó a raibh ag dul dó cheana
 an díthreabhach bocht, agus gan tuilleadh a theacht air. Dheamhan duine a
 mbuailfidh bruihtíneach é ins an aois a bhfuil seisear ann, nach duine é
 a bhfanfaidh fuigheall air, má's fada gearr a shaoghal. Tá faitíos orm go
 bhfuil a chuid maitheasa ar iarraidh] / Is beag an dochar dhó rud eicínt a bheith ag
 dul dó, ag imeacht dhá cailleadh féin chois claidheachaí 'chuile oíche, i leabaidh dhó
 fanacht istigh faoi theas na teine. Níl a fhios agam beo cé'n sórt súnás a
 bhíos ar an aos óg seo ag imeacht ar bhóithrín chor ar bith / Cé'n sórt fíbín

atá ag dul dó thar agus aonduine, nach ndéanfadh sé suaimneas in áit
 eicínt. Ach níl aon-mhaith ann mara mbeidh sé ar a chois i
 gcomhnaí / [Má airigheann tú rud ar bith ag dul duit, is fhearr duit
 a dhul roimhe in am. Mara dtapuighidh duine rud de'n tsórt sin, níl
 aon-mhaith dhó a bheith ag bualadh an mhilleán thall ar dhuine eicínt
 eile aríst.] / Níor airigh mé ag dul dom go dtí arbhú aréir é. Tháinic ualach
 orm d'aon-iarraidh. Ní raibh mé ach th'éis mo bhéile, agus níor fhan tada dhe
 ar mo ghoile, ná níor fhan aon-cheo ar mo ghoile ó shoin, ach an oiread / 'Sé an
 buachaill siúd atá ag dul dó go siúrálte. Ní bheadh aon-cheo le é sin a chur as
 creatlaigh duine ach sugh an ghráinne eorna, ach mo chreach mhaidne. Cá'il sé
 sin anois! // Tá an chulaith sin ag dul go maith dhuit = tá tú ag breathnú
 go maith innte; is fearr agus barr slaicht ort í; tá sí feilteach ar
 gach uile bhealach duit agus 'sí do dhíol í / Is deas a ghabhfadh péire bróg
 mar sin domsa dhá mbeidís agam. Ach tá faitíos orm go bhfuil mé
 asta anois / [Ná bain díot an hata a dhuine sin. Sin é an slacht uil-
 iog ort. Is breagh atá sé ag dul duit] / Is breagh atá sí ag dul
 duit, go bhfágaidh Dia len a caitheamh thú. Sí do dhíol ceart í.
 Ní ghabhfadh biorán beag innte in éindigh leat féin, tá sí cho
 feilteach sin duit / [Mara breagh a ghabhfadh sí dom go deimhin!
 D'eireochadh sin di! Is breagh é a cuid airgid
 freisin — dhá nóta dhéag.] / Níl na bróga sin ag dul go deas duit chor ar
 bith, ach is ingeall nach bhfuil siad ag feilmheanaint do'n éadach é. Tá an
 t-éadach buille beag ro-dhorcha dóib / [Beidh éadach ar bith ag dul go breagh
 d'fhear nó do bhean bhreagh, ach ní féidir smais a chur ar smután ná ar
 chimleachán de dhuine] / Ní cheannóchadh sí siúd aon-bhall, ach ball a rachadh
 go deas di. Tá fuireann nua eile aice anois, agus is mór an áilleacht í
 ionnta. Pósfaidh sí ins an bhfuireann seo anois / Bean nach mbíonn
 mórán ainnise innte, is mór is fiú dhi a cuid éadaigh a dhul go deas di.
 Is leath slaicht ar bhean a cuid éadaigh bíodh a fhios agad. Tá sí annsin
 thoir ag M. Mh. Ú. Feic Dé Domhnaigh í agus 'sí an bhean is breacha ar an bpobal í
 nuair atá sí gabhtha gléasta. Ach feic lá de'n tseachtain í ins na ciomachaí,
 agus dheamhan ceannuidhe an mhála, ní hé amháin a mhalrait a
 dhéanfadh roghain uirre. / [Tá na troisleáin (: troillseáin) sin a rinne tú de do chuid
 gruaige ag dul go gránna dhuit. Ní fheileann siad sin de do leithide-sa de chailín óg
 chor ar bith. Rachaidís go maith do ghirrsigh] / Measaim nach bhfuil an cóta mór sin ag

dul go maith dhom chor ar bith. Tá sé ro-chumhang dhom ins na guailní, agus tá plucaí ann ins an gcaoldruim. Is slad-mhargadh é, nó tá sé féin agus a chosamhlacht in aghaidh a chéile, ach cé'n mhaith sin nuair nach bhfeileann sé mé // Rinne mé an rud adubhairt sé liom agus má rinne féin, is dona a chuaidh sé dhom, ní ag ceasacht ar Dhia é = chuir sé as dom; níorbh fhearrde mé an rud a dhéanamh / [Is dona a chuaidh an pósadh dó. Níor fhága an bhean bonn bán air, nachar ól sí agus nachar chaith sí] / Ní raibh rún ar bith aige a dhul 'nan aonaigh, marach gur mheall an ceann eile ann é. Ba dona a chuaidh an t-aonach dó. Fuair sé lascadh cho mór sin agus nachar ól sé aon-deor bhainne sláinte ó shoin. Níl a fhios ag duine cá mbíonn a leas ná a aimhleas / [Ní theigheann na fataí ro-mhaith dhom agus sin é an fáth nach ndrannaim leo. Líonann siad suas mé agus caithim an lá ag brúchtaighil in a ndiaidh. Cuireann siad coillocam orm scaithtí freisin] / Níor ól mé aon-deor le fada. Ní theigheadh sé go maith dhom, agus dhiúltaigh mé uiliog é. D'eirigheadh sé in mo cheann, agus ní bhínn ar mo chóir fhéin in a dhiaidh go ceann míosa aríst. Tá an té ann a bhfeileann an t-ól dó, agus an té nach bhfeileann / [Ní fhéadfadh sé seo gan a dhul go maith duit. Togha braon é. Breathnaigh ar an tsúilín atá air. Ní shin é uisce salach Bh. L. chor ar bith ach scoth an ghráinne eorna. Is ola do do chroidhe a mhic ó é sin a ól] / Bhí mé ann cheana agus ba dona a chuaidh sé dhom, má's dhá innseacht do charaid é. Ní bhfuair mé greim deoch ná blogam ann. Briseadh mo "bhicycle" ag teacht abhaile agus bhí mé thar bharr mo chéille ag iarraidh é a dheasú le solas na gealaighe. Sheas mé tigh Ph. le buidéal pórtair a ól agus goideadh mo chluigín. Nach shin é do dhíol! / [Ní maith a chuaidh an coláiste céadna dhó. Ní raibh a dhath ariamh dhá bharr aige, ach é a chur as a shlainte ann, le fuacht agus droch-bheatha. Ní cheal muise nach maith a bhí siad indon a gcuid féin a iarraidh — lucht an choláiste] / Is deacair dona damsaí sin a dhul go maith d'aonduine. Iad amuigh go mbíonn an fáinne bán ar an spéir ar maidin, agus an saoghal bruighineach aca cuibhrighthe istigh ar feadh na h-oíche, in áit nach bhfuil límistéar dhá leath ann. Is cuma ins an diabhal le sagairt é ach rud a chur in a bpóca féin / [Ní fhaca mise aon-duine ariamh nach ndeacha Meiriocá go dona dhó. Ins an am a caitheadh, bhí an pháighe go dona ann agus an lá oibre an-fhada, agus iad plúchta thíos faoi thalamh gan aer gan anáil! 'Chuille dhuine dhá dteagadh abhaile, bhídís an-bhán-ghnéitheach, an-tuartha] / An bhfaca tú aon-duine ariamh nach ndeachaidh an príosún go dona dhó ach é. 'Sé an chaoi

ar reamhruigh sé ann. Tá sé in aon-rampaire amháin anois agad / Ní
 measa a chuaidh an oíche dhuit ná dhom fhéin. Ní raibh snáth thuas ar mo chraic-
 eann nach raibh fliuch báidhte ar a thoidheacht abhaile dhom / Ba
 dona a chuaidh na bicycles dó an duine bocht: é a threascairt agus a ghualainn
 a bhriseadh / [Chaith sé scathamh maith i Sasana agus ní maith a chuaidh sé dó ach an
 oiread liom féin. Sílim nach dtug ceachtar againn an oiread as agus a dhéanfadh
 torann ar leic]// Ní raibh an banbh ag dul duit. Dhá mbeadh, ní bhuaileadh
 na crampaí é = ní raibh sé le t'aghaidh; ní raibh sé indán duit; ní raibh
 sé len eireachtáil leat / An rud a bhéas ag dul do dhuine, mairfidh sé dhá
 mbeadh sé gan tada a fháil len ithe. Ach an rud nach bhfuil ag dul duit,
 níor mhiste dhuit dhá dtugthá fuigheall na bhfuigheall dó. Shínfeadh sé
 siar agus chaillfí é / [Ní chreidfinn ó'n saoghal nach bhfuil daoine ann
 a mbíonn beithidhigh ag dul dóibh thar a chéile. Dhá mbeadh dath gach
 bó ar cnoc agamsa, ní bheadh ceann aca ins an gcomhaireamh
 ceann faoi cheann cupla bliain. 'Bhfeiceann tú an díleághadh
 a tháinig ar a raibh agam, ní ag ceasacht ar Dhia é. Ní
 eirigheann bó ná gamhain liom]// Gan í a bheith ag dul duit: sin
 é an fáth é, agus dheamhan fáth eile. Bheadh an chlaise sin annsin go deo
 agus bheadh an bhudóig sin ag dul fúithe agus thairti agus dheamhan báthadh
 ná bascadh a d'eireochadh di, marach nach raibh sí le t'aghaidh. Bíonn
 smál eicint ar chuid de na daoine thar a chéile. Cuirfidh mé
 geall leat dhá mbeadh gamhna T. Ch. ann dhá lá a shaoghail nach
 ngabhfadh aon-cheann aca innte, ní ag tuaradh na h-anachain do C. C.
 ná dhá chuid é / [Tá anachain mhuc air sin. An fhad agus a bhí sé ag
 cheannacht bhainbh, ní eirigheadh ceann ar bith aca. In áit nach raibh
 siad ag dul dó chreidim]// Ní raibh sé ag dul dom. Tá an smál sin ar
 'chuile laogh dhá raibh agam le deich mbliana. Mara gcailltear iad
 dhá mbreith, cailtear iad th'éis a mbreithe, nó an uair a mbíonn
 siad suas in a leath-ghamhna / Má bhí an t-imeacht uirre, chaith
 -feadh sí imeacht. Ach is fhearr imighthe í ná an duine. Ní raibh sí
 ag dul duinn ar aon-chor: sin é a bhun agus a bharr / [Má tá siad ag dul
 duit mairfidh siad, agus sin é a bhfuil in a thímpeall. Ach mara bhfuil,
 caillfear iad, dhá dtugthá aire na fola dóib. Sin é an chaoi a
 bhfeicimse é. Bíonn an t-ádth ar dhaoine thar a chéile]// Bhí cúigear
 no sheisear páistí marbha aice, agus fuair cupla naoidheánan eile

bás uirre. Bhí duine aca suas in a leath-phataire mhaith shul a d'imigh sé. Ní raibh siad ag dul di chreidim, an bhean bhocht / [Is mór an míadh ar dhuine é 'nuair nach mbeidh a chuid ag dul dó. Ní ag comhaireamh na h-anachain é, d'imigh gamhain agus laogh agus trí cinn de bhainbh orainn anuiridh. Na fataí féin ní raibh siad ag dul duinn. Lobh siad ins an talamh orainn, rud nach ndearna siad ar aonduine eile ins an tír, arae b'an-bhliain fhataí a bhí ins an mbliain anuiridh. An uair a theigheas an saoghal in aghaidh duine mar sin, bhí sé cho maith dhó gan tada a dheanamh; ach go gcaithfidh duine a bheith ag strapadóireacht in a dheidh sin]// Cé mhéad atá ag dul duit = cé mhéad atá amuigh agad; cé mhéad atá le fáil agad; cé mhéad atá agad orm (air agus rl.) / Níl ag dul duit ach leath-choróin. Nach deich scilleacha a thug tú dhom. Sílim go bhfuil tú ag iarraidh imeartas orm. Is mór an saothrú atá ar shé pighne féin. / [Ní fhéadfadh an oiread sin a bheith ag dul duit mara bhfuil tú ag baint amach gaimbín air] / 'Sé a bhfuil ag dul do T. scór. Níor cheart go bhfuigheadh sé an scór féin, dhá mbeadh ceart le fáil, arae b'olc a shaothruigh sé iad: Caithte thiar ar a leath-deireadh i dtóin an churraigh ag magadh fúinne agus muid ar ar mine-ghéire ag iascach / Níl tada ag dul duit, nó má tá 'sé cuid an bheagáin é. Níor chuir tú pighinn ar bith amach ó shuidh muid ag clár anocht. Agus go deimhin agus go dearbhtha ní mórán conganta a thug tú dhuinn le na cártaí / [An trí chupán atá ag dul di? Feicthear dhom gur trí chupán a fuair muid uaithe. Agus tá riar sceanna agus spúnógaí agus cupla cathaoir ag dul di freisin nach bhfuil?] / Caithfear tuarastal an tsagairt a íoc an Domhnach seo chugainn. Cé mhéad atá ag dul dó anois, an bhfuil a fhios! Trí scilleacha nó cheithre scilleacha? Beidh sé ag dul le báinidhe ar chuma ar bith mar bhfaghaidh sé a cheart. / T'anam ó'n dacs é, níor thug tú an méid sin dó. Ní raibh aon-phunt ag dul dó: dhá chrudh tá cupla mí ó shoin, agus dhá shean-chrúdh anois, agus thug tú gualach aige an uair dheireannach. Scriosadóir é, má bhain sé an oiread sin díot. Tá rud le déanamh leis: a dhul ag gabha eicint eile / [Ní raibh ag dul dó ó cheart ach an tríomhadh cuid de luach na móna. Bhí tusa agus é féin ann agus an bheirt ghearrchaileadha. Nach h-iad na gearrchaileadha a shaothruigh uiliog í, agus gan iad ag fáil tada in omós a gcuid alluis] /

Tá a chuid féin ag dul do'n am th'éis nach ndearna sé tada
 ach ag breathnú uaidh. Ach ó thárla go raibh sé ann, caithfear a íoc
 as a ucht / [Tá a chuid féin ag dul do'n lorry. Ó dar príosta tá.
 Meastú an leigfidh fear ar bith a "lorry" amach in aisce] / Bíodh
 a fhios agad go bhfuil airgead ag dul as sin — agus nach hé an beagán
 é ach an oiread — do'n fhear atá thall i Sasana nó i Meirioca:
 Fear b'fhéidir nach bhfaca an obair sin ariamh, ach a chuir airgead
 innte nuair a tosuigheadh í. / [Tá a chuid féin ag dul do'n dul-amú =
 bíonn roint áirid dul-amú is gach rud.] / Tá a chuid féin ag dul
 do'n deachma = mara mbeidh ann ach beagán ní fiú a choinneál ná
 a chur in úd (fc. deachma) / Ní mór do'n aois a cuid féin a dhul
 di = bíonn marach nó fhuireasbhaidh ar an aois; ní bhíonn an
 sean-duine cho beo, cho láidir, cho spleodrach, cho saothrach agus rl. leis
 an óige / Rinne tusa creachlaois mhór bail ó Dhia ort, ach tá an óige
 agad, agus ní comórtas ar bith dhuit sean-duine mar mise. Bíonn
 a cuid féin ag dul do'n aois / [Teigheann a cuid féin do'n aimsir
 = cuireann sí siar obair; déanann sí millteanas (droch-aimsir)
 cuireann duine roimhe an oiread seo a dhéanamh, ach má theagann an
 aimsir go dona, coinnigheann sin siar é] / Tá a cuid féin ag dul
 do'n obair chruadh = fágann obair chruadh séala ar fhear a dhéanta /

"Go" le dul: Tá deatach ag dul go h-aer as = cho fada leis an aer /
 Teigheann an doicheall go smior = go dtí an smior [tabhair faoi deara nach mbíonn
 an t-alt go h-iondamhail in ainm-fhocal indiaidh "ag dul go"] / Chuaidh sé go
 beo ionnam / [Chuaidh an phian sin go croidhe ionnam / Chuaidh an chloch go h-inchinn ann /
 Chuaidh an t-uisce go glúine liom / Ní ghabhfadh sé go gualainn (go guailní) liom /
 Níl an seaicéad seo ag dul go básta liom] / Chuaidh sé go corróg ins an taoille /
 Teigheann sé go muineál i bhfairrge 'chuile lá ag cruinneál fheamuinne /
 Tá mé indon a dhul go smig i bhfairrge shul a bhaintear mé / Ghabhfá go
 rúitíní i bpuiteach ann anois / [Tá na beithidhigh sin ag dul go bolg i bhféar
 agus níl aon-mheas aca air in a dheidh sin] / Ghabhfá go h-ascallaí i salachar

ann / Chuaidh pórtar go cluasa air / Tá féasóig ag dul go brollach leis / Tá iasc glas ag dul go barr-láin / Tá an taoille ag dul go claidhe anocht, ach chuaidh sí go bóthar aréir / Tá bradáin ag dul go bruach ann / [Tá feamainn dearg ag dul go barr-bachall ar an aimsir seo] / Bhí poitín ag dul go h-aer ann ar chaoi ar bith = é ann go barr-bachall; dalladh dhe ann / Chuaidh amhráin go h-aer ar chaoi ar bith = dubhradh amhráin (go leor aca) go h-árd acmhainneach / Ní fheicfidh tú aríst é go malrait saoghail (fc. malrait) / [Tá an poll sin ag dul síos go talamh iochtair] / Ar an dá luath agus ar sháith mé an láighe ann, chuaidh sí go leic / Chuaidh an bád go cloich ar an toirt = an ciumhais chlochach de'n chladach sul a mbeiridh tú amach ar an nglan / An bhfuil tú ag dul go cladach? / Ní rachaidh tú go teach, an rachaidh? = go dtí an teach (: teach áirid, nó do theach féin) / B'fhearr dhuit a dhul go bóthar dhom, i gcoinne na mbeithidheach / Gabhfaidh sé go h-abhainn shul a stopfas sé / An ndeachaidh tú go portach indiu, nó ar thug tú as an gcruaich í? / Caithfidh mé a dhul go sliabh anois ag breathnú ar chaoirigh / [Ní mór dhom a dhul go baile (: home) go n-ithidh mé roisín eicínt] / B'éigean dom a dhul go tráigh de'n ruaig sin. Is ann thíos a bhí siad / Ní dheachaidh mé go tobar baileach. Bhí siad istigh i gcúinne an Gharrdha Bh. / [Chuaidh mé go h-aonach agus gan rún ar bith agam a dhul ann / Ná teirigh go sceich amach agus amach. Feicfidh tú iad roimhe sin] / Bhí orm a dhul go loch shul má chonnaic mé é / Cuir bealadh faoi t'ioscadaí. Beidh ort a dhul go portach leis an dinnéar anois / Ní theigheann sé go h-iothlainn. Tóigeann sé as an gcoca atá i bhfus é / Amach leat go púirín 'bhfeicidh tú an bhfuil na cearca istigh / [Ní dheachaidh mé go cró. Bhí sé romham ag corr na h-iothlann / Níl aon-call duit a dhul go cnocán. Tá sé ins an ngarrdha gleannach seo taobh abhfus dhó (: dhe) / Gabhfaidh sé go h-árd anois shul a bhéarfais sé uirre / Ní ghabhfadh sé go dorus, ní áirighim go teallach. Tá sé an-chuthal] / Teirigh go dorus go bhfeicidh tú cé atá istigh / Chuaidh sé go h-ursain agus rug sé uirre len a briseadh. Sin é an droch-pheata / Ar a dhul go tearsa (: tairsigh) dhó chlaon sé aríst / Nuair a chuaidh siad go simléar air d'eirigh siad as. B'éigin do malrait saoir agus siúinéaraí a fháil annsin = rinne siad an teach go dtí an simléar / Ná teirigh go barr. Tá an sean-dréimre sin go dona / An ndeachaidh sib go barr (: barr an chnuic) / Teirigh go spriog leis (fc. spriog) / Dhá dteigheadh sé go bás liom, ní dhéanfainn a chomhairle = dhá gcuireadh sé chun báis mé / [An ndeachaidh tú go séipéal / Chuaidh muid go roillic leis an gcorp / An ngabhfaidh tú go fairrge indiu] / B'fhearr duit a dhul go cara 'bhfeicidh tú a bhfuil sí in araidheacht a dhul

thairti / Rachamuid go droichead théint (fea'int: féachaint) a bhfuil sé ann. Mara bhfuil bíodh an fheamainn (fc. feamainn) aige / Teirigh go beairic leis an bpáipéar sin. Theastóchadh a líonadh / Chuaidh sé go teach mór leis an ngarrhdadóir a cheadú / Chuaidh sí go teach geata. Is ann a gheobhas tú í / Má ghabh sé go ceardcha is mór an t-iongnadh nach bhfaca mé ann é / An bhfuil tú ag dul go teach an phosta, (go teach an tsagairt agus rl.) / Tá sé imighthe go tornóig (: sornóig?). Beidh sé againn go goirid / An ngabhfaidh tú go "pump" / Ní dheachaidh mé go céibh le fada an lá cheana go dtí indiu / Chuaidh sí go Tuar (go Garrdha Bog, go Barr Beag agus rl. = ainmneacha garrantaí) / An ndeachaidh sé go Dúithche Sheoigeach (no Dúithche Sheoigeach gan "go". fc. l. 2 "dul") / Gabhfaidh sí go Conndae Mhuigheo go goirid (go Baile Átha Cliath, go Luimneach, go Corcaigh, go Gaillimh, go Béal an Átha, go Balla, go Tuaim, go Gleann, go Mám Éan, go Cárna agus rl.) / [An dteigheann tú go'n Cheathramhan Ruadh chor ar bith anois] [: an áit a bhfuil an t-Alt ins an ainm déantar "go'n" de "go", ach is deacair a rádh an "go" nó "do" atá ann amanntaí, arae tá an fhuaim chéadna ar "go" agus "do" mar reamh-fhocla ar fud an cheanntair seo, agus bíonn séimhiú ar an ainm agus ar an aidiacht scaithtí, fearacht agus dá mbadh "do" a bheadh ann i.e. ag dul go'n Achréidh (an t-Achréidh), ag dul go'n bhaile mhór]/ An rachaidh tú go'n (do'n?) Achréidh imbliana? / [Cá'id go dteighidh tú go'n bhaile mhór (don?)]/ Chuaidh sé go (: do?) na Forbacha (go na h-Aille, go na Foraí Maola, go na Tamhnachaí Beaga, go na h-Árd-Doireadha agus rl.) / Chuaidh sé go'n (do'n?) Choill Mhóir / Chuaidh sé go Coill S. Gh. / Ní dheachaidh mé go'n (do'n?) Bhóthar Mhór fós [do'n (go'n?) Bhóthar Bheag = College Road, Gaillimh] / An gabhfaidh sib go'n (do'n?) Chnocán Ghlas (ainm áite) indiu? / Ní ghabhfaidh tú do'n (go'n) Chnoc (ainm áite) anocht? / [Teigheann sé do'n Lochán Bheag 'chuile Domhnach (do'n Bhaile Árd, do'n Pholl, do'n Chaethach, do'n Phúirín, do'n Chaiseal, do'n Chlochán nó go Clochán, do'n Bhóthar Bhuidhe, do'n Chaorán Mhór agus rl. = ainmneacha áiteacha ar fad) / Chuaidh sé go'n (do'n) tsráid-bhaile ar ball]/ Chuaidh sé go lár tíre [go h-Íochtar Tíre, go Sasana, go h-Albain, go Ameriocá, go hAustralia, go h-Africa, go Japan, go China, go Denmark agus rl. Áit a mbíonn na h-ainmneacha Béarla ní bhíonn an t-alt go h-iondamhail. "Go Páras" adeirtear, ach "go'n (: do'n? gusan?) Róimh"] / Tá sé imighthe (gabhtha) do'n Fhrainc [do'n Spáinn, do'n Rúis, do'n Ghearmáin, do'n Ghréig, do'n Domhan Thoir, do na h-Inniachaí Thoir, do na h-Inniachaí Thiar, do na réigiúin choimhigheacha, do na tíortha éigcéille agus rl. "do'n Iúróip" (Europe) freisin] / Chuaidh sé do'n tsiabh (: áiteacha nó bailteacha áiride ar an sliabh) / Chuaidh sé do'n taobh ó thuaidh (go Cúig' Uladh etc.)

[do'n taobh ó dheas, do'n taobh thoir, do'n taobh soir, do'n taobh suas (: ó thuaidh), do'n taobh síos (: isteach i lár tíre nó ó dheas), do'n taobh seo soir agus rl. / Gabhfaidh sé go Cúige Mumhan (go Cúige Laighean, go Cúige Chonnacht, go Connacht, go Conndae thart síos, go Sionainn, go Loch Éirne, do'n Mhuimhneach, go Gnó Mhór, go Conamara, go h-Árainn, go Cois Fhairrge, go Dúithche Sheoigeach, go h-Iar Chonnacht, go h-Iorras Aithneach, go Barr na Gaillimhe, do na Líbeirtí agus rl.) / [Ní miste a rádh in abairtí fearacht "chuaidh sé go tráigh", "chuaidh sé go beairic" gur tráigh amháin áirid agus beairic amháin áirid atá i gceist. Is féidir "chuaidh" sé go dtí an tráigh; "chuaidh sé ag an tráigh", "chuaidh sé ar an tráigh" a rádh freisin, agus deirtear iad amantaí ach is minice an leagan eile. In abairtí fearacht "chuaidh sé go sliabh", "chuaidh sé go céibh" is éard a bhíos igceist go minic go ndeachaidh sé cho fada leis an sliabh nó leis an gcéibh i.e. gur scoth sé amach an t-íochtar agus an talamh cuir, agus an talamh riascach a bhíos go h-iondamhail i mbarr na mbailteachaí, agus gur shroich sé amach an sliabh corpanta. "Chuaidh sé do'n (go'n?) tsiabh". 'Sé an sliabh annseo Ceanntar an tSléibhe nó na tamhnachaí agus na bailteacha a bhíos ar an sliabh i.e. igceanntar an tSléibhe. Dhá n-abruigheadh fear Chois Fhairrge go ndeachaidh sé do'n tsiabh, bheadh sé igceist aige go raibh sé ar thamhnaigh nó ar bhaile nó ar áitreabh eicint atá ar an sliabh ó thuaidh dhe idir é féin agus Muigh Cuilinn nó Uachtar Árd. Ach "chuaidh sé go sliabh": ní bheadh sé thar mhíle ó bhaile an áit a mbeireann an talamh cuir ar na portaigh. "Dul go" + ainm-áite = "a dhul go dtí" nó "a dhul chuig" i gcomhnaí. Ní féidir a rádh: chuaidh sé go sagart (go múinteoir, go scoil agus rl.) mar is iondamhail go mbíonn níos mó ná sagart amháin agus scoil amháin, agus múinteoir amháin, in áit áirid ar bith. Ach deirtear "chuaidh sé go sagart a casadh an bealach". "Chuaidh sé go scoil a bhí ar an taobh thall de'n chnoc". "Chuaidh sé go múinteoir nach raibh i bhfad amuigh as coláiste". Is féidir a rádh "chuaidh sé go sagart de'n ruaig sin" má'séard atá igceist go ndeachaidh sé cho fada leis an sagart nó an áit a raibh an sagart ar lóistín nó cho fada le teach an tsagairt] / [Somplaí eile: chuaidh an claise go bruach (: le uisce) / Nuair a scáird sé amach an t-uisce chuaidh an pota go béal / Chuaidh sé go bun an amhgair leis / Chuaidh sé go buinne bruach / Gabhfaidh an ola go lá = ní bheidh sí ídighthe go déanamh lae / Teigheann na fataí go samhradh orainn 'chuile bhliain = ní bhíonn siad ídighthe againn go Samhradh / Meastú an ngabhfaidh an méid sin coirce go h-Earrach / Ní ghabhfaidh na sean-fhataí go Féil San Seáin / Ní dheachaidh a raibh de mhóin agam go lá Fheil' Pádraig / Ní rachaidh an bran go

h-Aonach beag (go lá an aonaigh, go Domhnach, go Máirt, go Márta, go Nodlaig, agus rl.) / Chuaidh sí go píobán i bhfairrge (fc. píobán) / Chuaidh sé go ceathramha (go tóin, go bléin agus rl.) ins an easca / Chuaidh an biorán go cnáimh / An uair a theigheas bocht go nocht teigheann sé go gabhail éadain (fc. bocht, gabhail éadain) / An uair a theigheas an gabha do'n teampall teigheann sé go h-altóir fc. (gabha, teampall) / Chuaidh mé go h-altóir (: cho fada leis an altóir) shul a d'fhéad mé aon-áit suidhte a fháil / Tá an cóta mór ag dul go talamh leis (: air) / D'fhan mise thuas (: ar an gcrann) ach chuaidh seisean go talamh / Chuaidh sé go talamh leis an dara buille = leag an dara buille é / Chuaidh sé go h-íochtar (: na fairrge) = chuaidh sé go tóin / Tá siad indon a dhul go tóin (: go tóin na fairrge) //

"Thar" le "ag dul": níl aon-ghoir agam a dhul thar chlaidhe ar bith ag an gcois atá agam / Chuaidh mé thar claidhe = thar an gclaidhe; thar chlaidhe áirid; is minic gur le ócáide a bhíos sé i gceist (fc. "ag dul go" ins na leathanaigh réamhráidhte, "thar claidhe". Níl aon-séimhiú ar an c) / Bhí sé ag dul thar abhainn agus chonnaic sé madadh / Chuaidh sé thar abhainn / An dteigheann a chuid talmhana thar bóthar (: thar an mbóthar) / Ní fhaca mé ariamh é féin ná aonduine dhá dhream nach mbeidís ag dul thar tórainn / Gabhfaidh mé thar fairrge go goirid = go tír eile / Tá an buicéad ag dul (: ag cur) thar béal = tá an iomarca uisce ann / Chuaidh an tubán sin thar béal indé / Tá an claise ag dul thar bruach / Gabhfaidh an cléibhín sin thar maoil má chuireann tú mórán eile ann / Tá an teach ag dul thar drad len a bhfuil de dhaoine ann = tá sé ag dul thar maoil / [Chuaidh an ghloine thar buinne bruach len ar chuir sé innte / Chuaidh sé thar mar ba cheart dó a dhul = chuaidh sé ro-fhada (le turas) le caint, le ól, le achrann, le scéal agus rl. / Chuaidh tú thar mar ba cheart duit a dhul. Bhí agad na beithidhigh a fhuagairt di, agus na póilíos a bhagairt uirre, agus gan níos mó a rádh. In a leabaidh sin, d'ionnsuigh ort ag sciolladóireacht / Chuaidh sé thar mar ba cheart dó a dhul leis an bpoitín.] / Ná teirigh thar mar is feilmheanach duit a dhul anois leis an ól / Chuaidh sé thar chomhairle = ní dhéanfadh sé comhairle duine ar bith; ní dhéanfadh sé an chomhairle a tugadh dhó / Ná teirigh coidhchin thar chomhairle mhaith / Ní féidir le saighdiúr a dhul thar a ordú / [Cé'n uair a chuaidh póilí thar an rud adéarfadh a chuid comhairleachaí leis] / Ná gabh thar m'aithne anois = thar an rud adeirim leat / Tá sé gaibhte thar smacht athar agus máthar (ach "tá sé gaibhte ó smacht") / Chuaidh sé thar smacht máistir agus sagairt / Chuaidh sé thar smacht baile agus muintire / Níor leig an faitíos dó a dhul thar smacht Sh. / Chuaidh sé thar chrois na ndaoine = na rudaí a bhí ráidhte aca; nó rudaí ar chuir na

daoine bacainn orra (fc. crois) / Chuidh tú thar an gceart = an méid a d'fheil duit; do dhíol (óil, cainte, coimheasa, achrainn agus rl.) / Níl mise ag iarraidh ort a dhul thar an gceart, ach féadfaidh tú an buinín (: gloine) seo a ól agus ní ghoillfidh sí ort. Dheamhan goilleamhaint muis / Ní dheachaidh sé thar an gceart chor ar bith. Choinnigh sé gúaim mhaith air fhéin. Dhá mbadh mise a bheadh ann, bheadh sé buailte agam gan éisteacht ar bith / [Ní fhéadfaidh duine a dhul thar an bhfírinne igcúirt. Is furasta mionna éithigh a thabhairt] / Níl mé ag dul dubh na h-iongan thar an bhfírinne. Sin é an rud adubhairt sé. Nár leigidh Dia go gcuirfinnse bréag air! / Má's leat gan a dhul thar an bhfírinne, níl agad é sin a tharraint anuas chor ar bith. Ná bac leis / Níl aon-dul thar a chuid cainte = caithfear a theacht suas ar a cuid cainte; caithfear an rud adéarfais sé a dhéanamh / [Níl aon-dul thar a fhocal sin. Sin é an máistir / Níl aon-dul thar an ngiúistís a mhic ó, nó má tá, is duine dícéillidhe a ghabhfadh thairis. Dhá dtugtá-sa é sin go h-árd-chúirt agus dhá gcaithtí aríst thú, bheitheá dhe dhruim tighe. Is tú a bheadh / Níl aon-dul thar an rud adéarfais an sagart. 'Sé béal na fírinne é / Má dubhairt sí sin, níl aon-dul thairti. Sin í an comhairleach] / Sin é do dhíol. Níl aon-dul thairis sin. Eirigh as anois / Ní raibh aige a dhul thairis sin, ach dubhairt sé a raibh in a bholg 'nuair a bhuail an speidhear é. Sílim go ngabhfaidh a chuid cainte daor air, go ngabhfaidh sin / Tá talamh ag dul thar a luach anois = ro-dhaor; níos mó ná is fiú é / Tá 'chuile earradh ag dul thar a luach anois ó thosuigh an cogadh. Nach fíor dhom é? / Níl tada ag dul thar a luach anois ach feoil. Tá sí in a h-ór // [Is furasta a dhul thar an sagart seo thiar = is furasta a thuarastal, a dhualgas nó a chuid a thabhairt; nó is sagart é nach bhfuil araoid nó ceist aige ar aonduine / B'fhurasta a dhul thar an máthair an fhad agus a mhair sí. Níor mhiste dhuit dhá mbeitheá gan aon-phighinn a íoc léithe ó bhliain go bliain. Ach ní hé sin do'n inghin é ó a ghabh sí ins an siopa. Tá sí sáthach géar a mh'anam / [Diabhal mé go mb'éascaidh a dhul thar an máistir a bhí annsin cheana. Bhí sé an-lághach le na gasúir, agus deir siad go mbadh togha máistir é ina dheidh sin. Brúisc é an fear seo / Níl sé an-deacair a dhul thar Th. dhá mbeadh duine díreach chor ar bith leis, agus é a íoc nuair a bheadh sé aige. Is minic a tháinic sé annsin ceathair nó cúig de chuarta agus a d'imigh sé aríst agus a dhá láimh cho fada le chéile. Ach dheamhan smid adéarfadh sé in a dheidh sin, ach "b'fhéidir go mbeadh sé agaibh nuair a chasfaí an bealach aríst mé".] / Is furasta a dhul thar an ngiúistís seo má tá duine réasúnach chor ar bith. Ní mórán "fine"annaí troma a chuidh suas chor ar bith ó a tháinic sé ann. Chuir sé príosúntacht ar dhuine annseo agus ansiúd, ach nachar thuill siad é? / D'fhéadfadh duine ar bith a dhul thar an "sergeant" sin marab é a chiontsiocair

tsiocair féin é. Duine an-réidh é an "sergeant". Ach tá dream ann nach beo iad mara mbeidh siad ag gleo agus ag bruighin agus ag cur na tíre thríd na chéile. / Bíonn sé ag sclamh-
aireacht leis mar sin, ach gan áird ar bith a thabhairt air. Is furasta a dhul thairis,
mara leigidh tú ort féin go gcloisfidh tú chor ar bith é. Ba é an t-athair a bhí géar ar
bhuachaillí aimsire go ndéanadh Dia grásta air! / Is furasta a dhul thairis ag daoine.
Níorbh mhiste do chuid de na daoine dhá mbeidís gan aon-phighinn a thabhairt dó 'chaon
deich mbliana, dheamhan a leanfadh sé faoi iad, ná a bhfuil a fhios agam an iarrfadh
sé amháin é. Ach dar brígh an leabhair tá sé an-éadóchasach le daoine eile (fc.
éadóchasach) // Ní raibh agad a dhul thar chuíbheamhlacht ar chaoi ar bith pé'r bith
céard a dhéanfá = níor cheart duit a dhéanamh ach an rud cuíbheamhail,
nó an rud ceart cóir / [Tá siad ag dul thar cuibheas ar fad anois =
ag dul ro-fhada le rud; losing all sense of proportion, passing all
seemliness agus rl.] / Má ghníonn muid sin beidh muid ag dul thar ghreann.
Deir siad an uair is fhearr an sugradh gurb eadh is fearr leigean dó /
Má rinne sé sin chuaidh sé thar thuataighil fhéin = rinne sé thar a
bheith túatach é / Ní fhaca mise a mhacsamhail ariamh. Chuaidh sé thar phéist-
eántacht // Chuaidh sé thar a bheith in a spóirt an uair a thug tú cic ins na
h-asnacha dhom / [Tá sé ag dul thar mhagadh (nó, thar a bheith in a mhagadh)
anois, agus b'fhearr eirghe as sílim] // Má ba é an bás a gheall Dia dhó, ní raibh
a dhul thairis aige. Chaithfeadh sé a dhul thríd = ní fhéadfadh sé a sheachaint; ní raibh a
theacht uaidh aige / Má sin í an bhean a bhí indán duit, ní raibh a dhul thairti agad.
Chaithfeá a pósadh. Ar chuala tú ariamh é: "leagaim láimh ort, nó ná leagaim:
má's tú atá indán dom, is tú a bhéas agam" / Ní raibh aon-chall duit tsiocair
ar bith a thabhairt duit féin. Bhí an méid sin le t'aghaidh. Ní raibh a dhul thairis
agad. / [Bhí a lá caithte. Ní raibh a dhul thairis sin aige / An uair a bhéas do sheal
tugtha, ní beidh a dhul thairis sin agad. Caithfidh tú imeacht má's olc maith leat é //
Chuaidh sé tharm ar an mbóthar = scoth sé mé] / Chuaidh mé thairis ag Árd Dh. L. / Má bhí
sé romham, ní dheachaidh mé thairis. Chaithfeadh sé go ndearna sé an dubh-dheifir / Má
chuaidh sé suas, ní fhacaidh mé é ag dul thar an teach / Bhí mé gaibhte thairis shul a
d'aithin mé é / Ní dheachaidh sé thart ar feadh an bhóthair aníos! / Thiocfadh dó a dhul
tharainn ingan fhios, ach má chuaidh níor thug muid faoi deara é / Cá ndeachaidh
sé tharaibh. Ag Gleann an Gh. Bh. ab eadh? / Chuaidh mé thar go leor lochannaí an taobh
ó thuaidh de'n bhóthar / [Is éascaidh a dhul thar dorus tighe gan madadh = is furasta
caismirt nó araoid a chur ar dhuine atá lag nó bocht nó nach bhfuil indon cur ar a
shon féin] / Is maith a tháinic tú anall annseo le do rí agus fios agad go

raibh mise feidheartha. D'aithin tú cá gcuirfeá é. Ach is cóir adeir siad
gur furasta a dhul thar dhorus tighe gan madadh / Ní dheachaidh an focal sin
thar mo bhéal ariamh = níor dhubhairt mé é / Sin focal nach ndeachaidh thar a
bhéal ariamh, agus ná bí ag cur bhréag air / Chuaidh cloch amach thar mo chluais (le mo
chluais) = an-ghar dom / D'airigh mé na h-urchair ag dul amach thar mo chluais /
Deir tú leis a chuaidh amach thar mo chluais = scoth sé mé agus choinnigh sé an-ghar
dom, fearacht agus dá mbeadh sé ag tabhairt mo dhubhshláin / [Tá an briste seo ro-
fhairsing dom. Nach bhfuil sé ag dul amach thar béal mo bhróige / Bhí a theanga
ag dul amach thar a bhéal le dúil ionnta / Tá a theanga ag dul amach thar a bhéal
le tóir ar an bpórtar / Ar an dá luath agus a bhfacaidh sé an fuisce thosuigh
a theanga ag dul amach thar a bhéal] / Tá do léine ag dul amach thar do
threabhsar. Shílfeadh go mbeadh pointeáilteacht eicínt ionnad thairis sin, nó
cuíbheamlacht féin / Tá an tslinn ag dul amach ro-fhada thar an mballa / Tá
cois leis ag dul amach thar an gcois eile // [Léigh ag lc. 20 dul deireadh an chéad ailt] Tá sé ag dul amach ar a
bhéal
uiliog = caithte amach indiaidh a bhéil / [Meastú ab é an pósadh a chuir
an bhail siúd air. Tá sé ag dul amach ar a bhéal ar fad le tamall / Meastú
ar eirigh aon-ghortú de'n chapall. Tá sí ag dul amach uiliog ar cheann de na
cosa tosaigh] / Díriú suas thú féin a ghamail bhraidaigh agus ná bí ag dul amach
ar do bhéal mar sin. Ní ghlacfaí in aon-arm faoi'n domhan leat / Tá tú
ag dul amach go mór ar na glúine (as na glúine) le goirid. Sílim gur gearr uait //

Chuaidh sí thar a maith fadó = tá a maith caithte aice le fada / Chuaidh an oíche thar druim;
tá an oíche ag dul thar druim (fc. druim) /

Bhí poitín

ag dul faoi agus thairis ariamh agus níor ól sé aon-deoir dhe. Nach diabhaltaí a chruthaigh sé
agus fanacht uaidh = bhí sé ins 'chuile áit timpeall air; d'fhéadfadh sé a fháil 'chuile
phuinte / Maidir liomsa a mhic ó, tá ól ag dul fúm agus tharm i gcomhnaí, ach ní thiubhar-
fainn bolg dó. B'fhéarr liom muigín leamhnacht' ná a bhfuil d'ól déanta / [Ná bac
liomsa ná le mo chuid creathnaigh. Tá creathnach ag dul fúm agus tharm 'chuile lá, ach ní
móide go gcreidfeá mé má dheirim leat nach ndeachaidh aon-cheo dhe ar mo bhéal le deich
mbliana. Tá sé cho fairsing againne agus nach bhfanann leath-suim' againn ann / Bíonn
báid aeir Mheiriocá ag dul fúinn agus tharainn 'chuile oíche. Níl mórán oíche ar bith nach
n-airigheann muid ag dul thart iad — ag teacht isteach ó'n bhfairrge] / Ins an
áit a gcomhnuighimse tá cnathanna ag dul fúm agus tharm. Tá an áit faoi choll
agus faoi chreigeanna agus faoi rasáin ar fad. D'fhéadfainn buta a chur chugad uair
ar bith má tá aon-tsaint agad annta / Go dtugaidh Dia ciall duit! Tá

obair ag dul faoi agus thairis 'chuile lá ins an aer, ach is fhearr leis ag cothú na splaince in a dheidh sin ná a dhul amach agus buille eicínt a dhéanamh. 'Sé'n díomhaontas a bhuac sin, agus ba é ariamh / Nach bhfuil airgead ag dul fút agus tart ins an áit a bhfuil tú má tá sé de rath ort a shaothrú. Tá an oiread criathraigh annsin thuas agad agus nach bhfeic -fidh tú ídighthe go bráth é. Breagh nach mbaineann tú móin? Tá daoine thart annsin ar na bailteachaí ag strócadh ag iarraidh fir fánaighe agus ní ghabhfá leo / [Ní díol-truaighe ar bith é fear na tíre seo dhá bhfaghadh sé ocras féin. Nach bhfuil beatha ag dul faoi agus thairis. Tá neart faochan agus báirnigh agus cnuasach cladaigh annsin thíos (: ins an gcladach). Tá neart éisc annsin amuigh ar an gcuan, dhá mbeadh sé de rath air a dhul in a dhiaidh. Tá na breaclachaí sin beo le coiníní dhá gcuireadh sé d'anró air féin súileanna ribe a chur. Cá'r fhága tú a bhfuil de sméara agus de chubharláin, agus de thorthaí eile timpeall annsin. Is mór a thiubharfaí orra in áiteacha eile dhá mbeidís ann, ach níl]/ Bhí damhsaí ag dul faoi agus thairis ariamh agus aindeoin sin, sílim dheamhan coisméig (: coiscéim) aige. Níor thug sé faoi deara dhó féin a dhul ag aon-damhsa ariamh. B'fhearr leis istigh ag saghdadh faoi shean-riadairí agus ag fáil spraoi orra / Nach bhfuil "cigarettes" ag dul fúib agus tharaibh thoir annsin. Chuala mé go mbíonn siad go barr-bachall tigh Mh. igcomhnaí. Indomhnach teigheann dream as seo soir i gcomhnaí ann 'nuair a bhíos siad asta ins an áit seo, agus níor chuala mé gur h-eit-igheadh ariamh iad // [Ní raibh ag dul fúm ná tharm ach lann rásúir a cheannacht ach tháinic mé abhaile dhá h-uireasbhaidh in a dheidh sin. Sin é an dearmad igcomhnaí = bhí rún agam a ceannacht; 'sé an rud is mó a bhí ar m'intinn a ceannacht]/ Níl ag dul fúm ná tharm ach castáil uirre sin, nó go gcas-aidh mé léithe an chaint a chaith sí fúm. An rálach bhradach is beag an dochar di náire a bheith uirre a dhul ag caitheamh a leithid de chaint faoi dhuine ar bith / Ní raibh ag dul fúithe ná thairti ach sagart a dhéanamh de'n mhac sin, ach feacha an deis atá anois air: ina chiseach le ól is 'chuil' áit. D'eireochadh di croidhe dubh féin a bheith aice. Thóig sí é sin go muirneach — ro-mhuirneach b'fhéidir. / [Níl ag dul faoi ná thairis anois ach píosa talmhan' a fháil isteach i gcluasa an bhaile mhóir go dteighidh sé ag garrdhadóireacht agus ag cur "greens". Dar leis, déanfaidh sé saidhbhreas ar mheacna, ar oinniúin agus ar an ngabáiste chatach sin. Ach dheamhan a fhios agam. Is fusa na rudaí sin a rádh ná a dhéanamh]/ 'Ar ndú' níl ag dul fúm ná tharm ach é. Bhí mé len imeacht an t-am ar ghlan J. C. leis, ach chuaidh an tsean-bheirt go bog agus go cruadh orm, agus chaith mé as mo chloigeann aríst é. Faitíos atá orra faoi na rudaí nua seo atá ag toidheacht anall — an

V2 — ach má tá an t-imeacht ar dhuine 'sé an cás céadna dhó cá mbeidh sé. Is maith gasta a mharbhóchthaí duine ins an mbaile freisin / Ní raibh ag dul faoi ná thairis leis an fhad seo ach léasadh a thabhairt d'E. "Nuair a bhéarfais mise air cuirfidh mise faoi ndeara dhó, feicfidh sé féin air." In a leabaidh sin, 'sé E. a thug an léasadh dhó-san lá an aonaigh. Thug agus léasadh diabhalta / [Ní bhíonn ag dul fúm ná tharm 'chuile oíche ach scríobhadh aice, ach níl oíche ar bith nach mbacann rud eicint in a dheidh sin mé. Chinnfeadh ort tada a dhéanamh ins an teach se'againne aon-oíche ag brothtuinn agus ag scoin-mhíol an bhaile ag eirghe in áirde agus ag gleo / Bhí mé inG. le trí Shatharn anois, agus 'sé a raibh ag dul fúm agus tharm 'chuile Shatharn, miodaichín eicint de scian bheag a cheannacht a ghearrfadh mo ghráinne tobac dhom. Agus meastú ar fhéad mé cuimneachtáil uirre lá ar bith in a dheidh sin / Ní raibh ag dul fúm ná tharm ó mhaidin ach sciorradh suas go bhfeicinn cé'n chaoi atá ar an tsean-bhean seo thuas, ach bhí an oiread le déanamh in a dheidh sin, agus nach bhfuair mé ionbhadh air. Dhá mbeadh na seacht sraith ar an iomaire gabhfaidh mé ag breathnú uirre imbáireach. Níor chumaoin dom a dhul; ba mhaith í fhéin nuair a bheadh an t-anshógh ar dhuine. Diabhal bréag nar mhaith / Ní raibh ag dul faoi ná thairis 'nuair a bhí muid i M. ach a dhul isteach go B. L. go dteigheadh sé ag breathnú ar Mh. Dh. "Meastú cé'n t-am a mbeidh muid ins an mbaile" arsa mise. "Ar maidin" adeir sé. "Má teigheann muid ann, ní leigfidh siad abhaile anocht muid"]// Chuala mé ag dul tharm go raibh tú ag dul ag pósadh = chuala mé luaidreán, ráfla / "Chuala mé ag dul tharm é, ag fear as an Áird Mhóir, gur h-eitigheadh Seoirse Cartúr faoi inghin Dhomhnaill Phóil" (as lúibín) / Chuala mé ag dul tharm é, ach níl a fhios agam an fíor bréag é. Thiocfadh dó gurb é an fhírinne é, mar sin féin / Meastú an mise atá dhá chumadh. Is beag an baoghal. É a chloisteáil ag dul tharm mar sin: sin é a bhfuil d'údar agamsa leis. Má's fíor nó bréag é, ní deas an scéal é, ar chaoi ar bith / [Dheamhan a fhios agamsa ó árd-bonnaidheachaí an diabhal céard is cor dó, agus is cuma liom, ach an chaint sin a chloisteáil ag dul tharm. Is beag an chluais a thug mé do'n scéal, ach tá mé dhá innseacht duitse anois, mar a chuala mé fhéin é, gan focal a chur leis ná a bhaint uaidh] / Bhí sé ag dul thart annseo cupla bliain ó shoin go raibh J. agus a bhean le teacht abhaile agus leis an talamh a bhí ag máthair na mná a bhaint amach, ach níl tada faoi ó shoin / Tá an scéal sin ag dul thart ar aon-nós, ach níl aon-áird le tabhairt ar leath a gcloisfidh tú anois. Tá cumadóirí ar a mine-ghéire ag cur amach bréag. Níl a fhios agam cé'n sásamh a thugas sé dóib chor ar bith, ach tá siad amhlaidh ar chaoi ar bith / Má chloiseann tú ag dul thart go dtáinig sé

dhá h-iarraidh, ná caintigh ormsa, ná ná leig ort gur chuala tú tada in a thimcheall / Ní thugaimse cluais de leath a gcloisim ag dul tharm, ach is cosamhail in a dheidh sin go raibh údar eicint leis an luaidreán sin. Ní bhíonn deatach ar bith gan teine, arsa tusa / [Dhá gcloiseadh sé rud mar sin ag dul thart, bhréagnóchadh sé é ar an toirt, agus dhá mbréagnuigheadh féin is aige a bheadh an ceart] / Bíonn an oiread siomóideachaí agus paiteannaí ag dul thart, agus dhá ngéilleadh duine dhá leath go mbeadh sé in a chíor-thuaitbhill. 'Sé an chaoi a mbím féin, leigim isteach igcluais iad agus amach ins an gcluais eile, agus fágann sin, nach mbíonn scéal aonduine agam. //

"Dul" le "ag" chuig: tá sé ag dul ag (chuig) an scoil (ag dul ag an Aifreann, ag an teampall, ag an aonach, ag an mbainis agus rl.). / Bhí beithidhigh bliana ag dul h-ocht bpunt an ceann an t-am seo anuiridh, ach níl baoghal orra a bheith dhá dhul sin imbliana — fós ar aon-nós / 'Nuair a fheicfeas tusa dhá dhul sin iad — scór an ceann mar a theighidís ins an gcogadh ceana — abair an uair sin gur togha saoghail é / Chuidh siad dhá phunt dhéag an ceann an t-aonach cheana. Má bhí siad dhá dhul indiu, ní fhaca mise iad, agus bhí mé cho luainneach ar fud an aonaigh le aon-fhear agaibhse / [Má chuidh caoirigh an méid sin an uair níl siad dhá dhul sin anois, agus ní bheidh aríst go bhfeicidh tú scathamh / Cé'n fáth a dtiubharfainn breith do bhéil féin duit? Dhá mbeadh fataí dhá dhul sin, thiubharfainn duit é, ach is feasach duit féin cho maith liomsa nach bhfuil. Is fada uatha é] / Níl plúr ag dul an oiread anois agus a bhí sé cupla bliain ó shoin. Dhá mbeadh sé dhá dhul anois, ní bheadh aon-ghoir ag na daoine a cheannacht chor ar bith / Ní fhéadfaidh tú an dubh a chur in a gheal ormsa. Is beag an baoghal go bhfuil móin dhá dhul sin, nó má tá, is ó arbhú indé é // Ní raibh a dhul abhaile aige nach gcaithfí ina bhéal é = casfaí leis é dhá dteigheadh sé abhaile / Níl a dhul siar agam ann, nach mbíonn sé romham imbéal an tseoil, ag forcabhás ar thobac // "Ag dul" mar bhriathar congantach. Tá ag dul an-choitianta mar bhriathar chongantach agus é ag teacht isteach tuilleadh déarfainn: tá sé ag dul ag déanamh an tighe; tá mé ag dul ag bualadh coirce; bhí mé ag dul dhá thóigeál marach go dtáinic tú; bhí mé ag dul ag leigean fead go díreach ort; beidh sé ag dul ag tarraint fheamainne imbárach agus rl. /

Dul le le (leis agus rl.): beidh sé ag dul le abhainn anocht (: ag dul ar an abhainn ag saghdadh) / Chaith sé an lá ag dul suas agus anuas le abhainn (: leis an abhainn. fc. somplaí: ag dul go) / Chuidh sé siar le claidhe / Gabh anonn le bóthar / Teirigh soir le cladach / Gabhfaidh mé ann le loch = gabhfaidh ins an áit a bhfuil mé ag dul le

dhul le taobh na locha / An ndeachaidh sé le cladach le cupla oíche / Chuaidh mé le cladach ar maidin ag tóraidheacht raic (wrack) / Gabh suas le balla as sin / Chuaidh mise le balla agus chuaidh seisean ar colbh (: i leabaidh) / Chuaidh siad siar le tórainn / An ndeachaidh tusa siar le sconsa an uair sin (: leis an sconsa) / B'fhearr dhuit a dhul suas le bruach nó feicfidh sé tú / [An ag dul le sruthán atá tú. 'Sé is fearr duit] / Ní thú a chonnaic mé ag dul soir le céibh / Gabh anonn le uachtar / An ndeachaidh tú siar ó dheas le iochtar / Má tá tú ag dul le claise, ná fág aon-cheo bruimfheir ann. Tá an giodán sin le claise (: clais an tsrotha) an-tsalach / Chonnaic mé an bád ag dul siar le cloich (: fc. cloch) / Chonnaic mé é ag dul suas le easca indiu / Sin é an áit a fheileas duit: a dhul le leachta. Tá an talamh sin deacair / [Ná teirigh soir le cnocán annsin. Tá an áit faoi dhriseachaí agus faoi dheilgní ar fad. / Ná gabh síos le tráigh chor ar bith. Ní bhfuighidh tú a dhath annsin / Chuaidh sé siar le cíor agus chuir sé corr-shlam annseo agus annsiúd, ach cé'n mhaith sin? Tastuigheann an teach ar fad a chur. Níl orlach bacaird ann, nach bhfuil ag leigeán isteach] // Tá an bád ag dul le sruth = ag imeacht ins an bhfeacht / Má bhaineann tú maide (: crann) ar bhruach na h-abhann, agus a chaith amach, gabhfaidh sé le sruth anuas go dtí an chara bheag agus féadfaidh tú a thógáil go deas annsin / [Sin currach atá ag dul le sruth. / Níl annsin ach feamainn atá ag dul le sruth] / Chuaidh sí le sruth orainn faoi thoildeona Dé / Ná leig de do mhaidí a dhul le sruth anois = ná leig aonbhuille marbh in do ghnathaí / Tá airgead ag dul le gaoith annseo istigh = dhá chaitheamh go rabairneach nó go drabhlásach / [Chuaidh currach le gaoith annseo thiar aréir = d'imigh sí de'n chladach ag an taoille / Sin cuid de'n fheamainn atá ag dul le gaoith (fc. gaoth)] / Tá sé imighthe le gaoith anois = an t-airgead caithte / Tabhair aire dhuit féin ag dul le fánaidh. Níl na "brakes" sin thar mholadh beirte / Chuaidh sé le aill = thuit sé le aill = le fánaidh aille / Chuaidh sé le fán ar fad le goirid // Tá sé ag dul le buile = olc nó fearg air / Chuaidh sé le buile agus le báine (báinidhe) = tháinic olc agus rl. air = bhuaile olc é / Gabhfaidh sé le dod má 'eireann (: deir) tú é sin (fc. dod) / Rachaidh sí le cuthach (le gaoth na gcnoc) má chloiseann sí sin / Chuaidh sé le drabhlás = chuaidh sé chun drabhláis // Tá sé ag dul le dlí = ag foghlaim dlí; le slí bheatha a dhéanamh de'n dligheadóireacht agus rl. / Gabhfaidh sé le ceird = ag foghlaim cheirde / Tá sé ag dul le ceird / [Nach breagh nach ndeachaidh tú le ceird eicint fadó, agus gan a bheith ag cur do shaoghail amú mar sin / Nach gann a chuaidh an saoghal air, má' sin í an cheird a ndeachaidh sé léithe faoi dheireadh / Tá 'chuile cheird cinnte ort anois. Meastú an ngabhfá le gadaidheacht nó le crochadóireacht. Dhá cheird]

ghnaoidheamhail go leor iad sin bíodh a fhios agad]/ B'fhearr dhó a dhul le scoil ná leis an gceird sin. Dheamhan lá foráis a chonnaic mé ar aon-duine ariamh a chuaidh le táilliúireacht: ag imeacht ag ól agus ag bruighin is chuil' ait — sin é a gceird /[Chuaidh sé le gréasaidheacht idtosach, ach ghránuigh sé di sin, agus chuaidh sé le gaibhneacht annsin. An dá mhar a chéile an ball séire agus a ghiolla chreidim]/ Ní dheachaidh sé le figheadóireacht nó go raibh aois mhaith aige. Bhí na chúig bhliana fichead sáruighthe aige déarfainn / Is sean ins an saoghal nó go ndeachaidh sé le cneamhaireacht, ach ma ba shean fhéin, thug sé isteach ar chaill sé roimhe sin, marach gur cuireadh i bpríosún é / Sílim go rachaidh mé le bádóireacht ar fad. /[Ghabhfadh an mac is óige le siúinéarach — 'sé a raibh uaidh é — dhá bhfaghadh sé aon-ugach, ach sin rud nach bhfuair sé. B'fhearr leis an athair a bheith ag breathnú ansiúd orra ag leiciméarach ná a gcur le ceird fhiuntach ar bith. Tá rud ar a shon aige anois / An uair a ghabh sé sin le "bacsáil" i dtosach ní raibh oiread priompalláin ann. Ach chaith sé léithe in a dheidh sin ariamh ó shoin]// Chuaidh sé leis = chuaidh sé ag troid (: ag caraidheacht, ag dornáil agus rl.) leis / An bhfuil aon-mheas agad ort fhéin. B'fhearr dhuit a dhul liom. / Bhí siad líomhtha ceart a dhul le chéile, ach rinneadh eadarascán. Bhí a leigean le chéile, go bhfeicfí cé aca ab fhearr / Ní ghabhfaidh mise leis. Ní comórtas ar bith dhom é — fear atá dhá reamhrú le feoil 'chuile lá / "Anois b'fhéidir, is gearr go mbeidh a fhios cé hé searrach na deagh-lárach" adeir P. Ch. agus an bheirt ag tarrant ar a chéile agus ag cur gothadh troda orra féin. Ach ní ghabhfaidís le chéile in a dheidh sin. Bhí claonadh ag 'chaon duine aca ó'n gceann eile /[Teighidís le chéile anois má's breagh leo é. Tá mise sáruighthe ag déanamh réidhtigh ó a tháinic an oíche. Is mór an peacadh ó atá an oiread sin díocas orra go gcoinneochaí ó chéile iad]/ Ghabhfainn leis muise, marach leisce a bheith orm a ghortú. Th'éis ar dhubhairt sé liomsa diabhal mé go bhfuil gnaoi agam air. Ba é an t-ól a chuir an deis air a bhí air / Teirigh leis, má tá an oiread sin fonn ort, agus ná bí ag sceaimh-ínteacht annsin i bhfad eile. Troid na mbó maol a bhéas ins an troid seo sílim // Breagh má d'iarr sé thú nach ndeachaidh tú leis (: ag obair) / Chuaidh mé lá leis (: ag obair dó) annseo anuiridh ag baint fhataí, agus diabhal aithne a bhí air nach dom' íoc a bhí sé, bhí a laghad sin buidheachais aige orm. Beidh a shliocht air: Beidh fiannaidheacht air shul a chuirfeas mise

lái ghe i dtalamh aríst aige. / [Nach diabhláí nach rachadh sé
 leat má tá páighe ag teastáil uaidh, ach is fhearr leis ag imeacht
 ag leadaidheacht mar siúd] / Nach dalba an mhaise dhó é. Bhí M.
 Ph. Mh. dhá iarraidh cupla lá leis an móin agus thairg sé seacht agus sé
 pighne ins an ló dhó, ach dheamhan a chos ná a chnámh a ghabhfadh lá
 ná leiceann leis, mara bhfaghadh sé deich scilleacha ins an lá. "Is
 túsce a thiubharfadh an Diabhal leis thú ná a thiubharfainnse deich
 scilleacha dhuit" adeir M. / [Chuidh P. Sh. dhá lá leis ar son Dé, agus bhain sé
 naoi scilleacha ins an ló dhó (: dhe). Tá breith a mbéil féin anois ag fir
 fánaighe] / Ní rachadh aon-duine aca lá leat dhá mbeadh na seacht
 sraith ar an iomaire agad, th'éis cúigear leoistí aca ann agus gan
 tada ó Dhia anuas ar a n-aire féin ach ag coinneál míoltógaí de na fuinn-
 eogaí / [Bhí agad a theacht cupla lá liom ag baint choirrlighe. Fear
 breagh teangmháilte mar thusa nachar mhór le na liúreachaí siúd
 a thabhairt ó'n mbun.] / Is mór an díol-truaighe í gan duine ar líon
 na gCríostaidhthe aice le súileoig fhataí a chur. Ba mhór an trócaire
 do bheirt nó triúr agaibh a dhul cupla lá léithe agus an póicín fataí
 siúd a chur di. Ní bheadh sib aon-chupla lá leis chor ar bith // Chuidh sé leis
 abhaile = d'imigh leis abhaile = shiubhail sé leis abhaile (Imigh go h-iondamh-
 ail ins an leagan seo) // Len a athair atá sé ag dul = d'aithneochthá as
 a athair é; tá sé ag dul i gcosamhlacht len a athair as a chruth agus a
 dheallradh; 'siad na bealaigh céadna atá leis agus atá leis an athair / [Ní
 liomsa a chuidh tú. Dhá mbadh eadh, ní thiocfá abhaile de'n aonach gan
 do dhóthain a bheith ólta agad. D'ól mé mo dhóthain agus thug Dia rud
 dom in a dheidh sin. Deir siad go dtugann sé do chroidhe a chaithte
 é. Le muintir do mháthar atá tú ag dul. Ní fhaca mé ariamh iad nach
 in a gcneagairí a bheidís, ní fhaca sin] / Cé leis a bhfuil sé ag dul
 meastú. Déarfaidís seo gur liomsa é, ach feicthear dhom go bhfuil
 súile friochanta an athar aige agus an smig / [Go deimhin duine ar bith
 a chonnaic an mháthair ariamh, is furasta aithinte dhó gur léithe atá
 sí ag dul: Na mailí céadna agus an clab truisce céadna freisin] / Le
 t'athair atá tú ag dul críochnuighthe. Tá cúl do chainte leat go díreach
 mar atá leis-sean. / Má theigheann tú le na C-e, beidh gnaoi na
 ndaoine ort. Ba lágach feilmheanach an dream ar chnoc agus ar chnocán
 ar bhóthar agus ar fhiodán iad ariamh, ní as ucht mise dhá rádh é / Níl a

fhios agam cé leis a ndeachaidh tú chor ar bith le go mbeitheá in do fhleascach mar atá tú. Is deas puinteáilte an bhean í do mháthair, agus ní taise do t'athair é: tá sé sáthach gusamhail len a rogha gnatha a dhéanamh / Má theigheann sé len a shean-athair, beidh a dhóthain cóirí catha aige ar chuma ar bith / [Is tú t'uncail déanta. Ní le duine ar bith eile atá tú ag dul ach leis! Sí an spágaireacht chéadna atá ag an gcupla agaibh bail ó Dhia oraibh, ó a chaithfeas mé é a rádh líb / D'eile cé leis a mbeadh sé ag dul ach le muintir a athar. Tá an braon mór ann bail ó Dhia air. Cuirfidh sé sin taobhach ar dhaoine ach a dteagaidh aois dó. Searradh bó (buadh?) agus biseach ort, a mhaicín! / Nar ba buil le Dia é a dhul len a shean-mháthair ar chaoi ar bith, mar b'olc í go ndéanaidh Dia grásta uirre / Dhá dteighinn leatsa, ní easba triollúis a bheadh orm ar chaoi ar bith // Tá tú ag dul ro-fhada ar fad leis an scéal (leis an gcaint, leis an magadh; leis an ealadhain agus rl.) anois = dhá leanacht ro-fhada; dhá chur i bhfad scéil; is garr go gcuiridh sé fearg nó mí-thaithneamh ar dhaoine mara n-eirighidh tú as // Ní raibh do chuid cainte ag dul síos leis chor ar bith = ag taitheachtáil [B'fhéidir gur Béarlachas é = "going down with him"] // Ní raibh ag dul síos leis ach damhsa agus ól agus ragairne agus ba dona a chuaidh siad dó as a dheireadh, ní dhá roint leis é = ní raibh ag cur imní air; ba é mian a chroidhe é [ní mheasaim gur Béarlachas é sin ar aon-nós. Tá sé ag dream nach bhfuil fuigheall Béarla dhá laghad ar a gcuid cainte] / [Sé a raibh ag dul síos leis ins an am sin, í sin a fháil le pósadh. Ní raibh splanc aige in a diaidh. Ach d'imigh sí agus phós sí fear eile agus d'fhág -a sí ar an tráigh thirm é] / Níl ag dul síos leis — 'sé a bhfuil ag dul idir é agus codladh na h-oíche — ach "mótar-bicycle" a fháil, go bhféadaidh sé an tír a shiubhal / [Ní raibh ag dul síos linn an uair sin ach ceol agus spóirt agus míád. Dhá gcloiseadh muid go mbeadh damhsa áit ar bith idir agus U. níorbh fhéidir muid a choinneál as. Nach hé an cnáimh a lúb ó shoin! Is furasta a (: ar) ndóthain damhsa a thabhairt duinn anois faraor] / Sin í an óige agad i gcomhnaí! Ní bhíonn ag dul síos léithe ac macnas agus meanmna agus eirghe-in-áirde. An dtiubharfá milleán dóibh. Bhí tú féin óg scathamh. Is iomdha lá ag an roilic orainn a mhic ó / [Tá suim mhór aige siúd in do chuid féir go deimhin! Nach bhfuil a fhios ag do chroidhe istigh nach in éadan féir a ghabhfas sé siúd Dé Domhnaigh dhuit. Dheamhan é dhá lobhadh sé ins an tsraith. Tá mé siúráilte nach bhfuil ag dul síos leis ach féar muis!] / Ní raibh ag dul síos léithe sin ó a bhí sí in a malrach ach a cuid

leabhar, agus tá a shliocht uirre. Tá sí amuigh in a máistreás scoile anois /
 Sáthach fada a bhí sé le dícéille. Níl ag dul síos leis anois ach airgead. Mara
 bhfuil féin, 'sí a leasmháthair a thóigfeadh sin air. 'Sé an t-airgead an dia beag
 atá aca uilig / [Ní raibh ag dul síos leis an antlachán sin aon-lá ariamh
 ach talamh, talamh. Chuirfeadh sé baintreach a mbeadh lán púirín
 na h-átha de mhuirín uirre de dhruim tighe dhá mbeadh a fhios aige go bhféad
 -fadh sé a dhéanamh. 'Ar ndú' d'fhéach sé leis cheana agus chinn sé air. Is beag
 an tsúil le Dia é duine a bhíos ar a cheird.]// D'fhéach sé sin féin
 ach ní dheachaidh leis = níor eirigh leis; chinn sé air a bheart nó a chúis a
 chur igcrích / Shíl sé an chréatúlacht a dhéanamh ach ní dheachaidh leis.
 Tapuigheadh in am é / Má ghníonn sé sin muise ní rachaidh leis.
 'Leabharsa féin ní rachaidh. / [Má chuaidh leis an uair sin ní rachaidh
 leis i gcomhnaí. Dhá fhad dhá dteigheann an madadh ruadh beirtair air
 ins an deireadh, in a dheidh sin] / Chuaidh sé ar chneamhaireacht ag ceapadh
 nach mbraithfí é, ach ní dheachaidh leis. Rugthas air ina dheidh sin, agus chuaidh
 sé daor air / Is maith an scéal é nach ndeachaidh leis sin ar chaoi ar bith.
 Mharbhuigh sé a bhean: nach raibh sé follasach ag Feara Fáil. Níor thruaighe
 ar bith é, ná aonduine eile a dhéanfas a mhacsamhail de cleas / [Is beag
 nach ndeachaidh leis an bhfear sin a chuir a bhean ins an tobar. Ach chionntuigh
 sé féin é féin in a dheidh sin. Dá fheabhas a mbíonn de phleain-
 eannaí aca, fágann siad marach eicint ar a gcuid cúrsaí i gcomhnaí.
 Marach go bhfágann: ní bheadh duine ar bith ins an tír ins an
 gcomhaireamh ceann. Bheadh 'chuile dhuine marbhuighthe ag duine
 eicint eile] / Ní dheachaidh leat a ghleacaidhe an babhta sin
 dhá imeartha thú. Shíl tú go raibh mise feidheartha agus go n-eireoch-
 adh cuig leat ar do dheich, ins an achar gearr. Is cosamhail nach
 miste leat faoi'n mbun árd, ach do chúig féin a fháil / Ní rachaidh leis
 muis nó is cinneamhaint ormsa é. Tá cupla "gíománach" agamsa ins na
 bólaí sin, agus níl agam ach an scéal a mheabharrú dhóib, agus ní chuideochaidh
 siad tada leis ach a dtosuighidh siad / [Ní rachadh leo marach an chaoi a
 dtáinic an saoghal, agus gur áitigheamar féin a chéile. Bhí sé bruithte
 ar bhainne dhó agus gheobhadh sé a phasóid. Ach ar an dá luath agus ar eirigh "power"
 leis an dream eile thosuigh sé ag brughadh orra, agus ba ghearr go mbadh
 é togha an domhain aca é. Thastuigh a bhót agus a chuid airgid uatha, agus
 buaileadh cois ar an spiadóireacht. Is ait an mac an saoghal a

dhearbhráthair mo chroidhe!]/ Is aigeanta an mhaise dhó é, ach ní rachaidh leis feadh agus mise T. a fheiceál. Deirimse leat go n-innseochaidh mise do T. cé hé féin agus céard a shíl sé a dhéanamh orainn. Dhéanfadh T. gar ar bith a d'fhéadfadh sé domsa // Tá sé ag dul richte (cruadh, déan, deacair, anróighteach agus rl.) liom cúis ar bith a dhéanamh anois = is ar éigin a fhéadaim agus rl. = is beag nach bhfuil sé ag cinnt orm agus rl. / Chuaidh sé go snaoim (: snaidhm) an rópa leis nachar marbhúigheadh é = chuaidh sé rí-ghar dó / Chuaidh sé chois croidhe liom é a fheiceál ins an gcaoi sin, ach céard d'fhéadfainn a dhéanamh = chuir sé an-charghas orm // Chuaidh leis sáthach fada, ach ní bhíonn bóthar ar bith nach mbíonn casadh ann in a dheidh sin = d'eirigh leis; níor brathadh nó níor bacadh é (fc. somplaí — "ní dheachaidh leis" thuas. Is coitianta an leagan "ní dheachaidh leis" ná "chuaidh leis") / Chuaidh leat an "trip" sin, ach ní bhfuighidh tú ar do chomhairle féin mar sin i gcomhnaí é, ná dheamhan baoghal ort / Chuaidh léithe sáthach fada, ach rugthas uirre ins an deireadh dhá imeartha dá raibh sí / [Rachaidh leis tamall, ach is maith an staic tamall. Ní bhíonn rud ar bith ach tamall / Chuaidh leis an-fhada leis an bpoitín, ach in a dheidh sin agus uiliog, tóigeadh é faoi dheireadh thiar. Is deacair a dhul uatha (: ó na póilíos) i gcomhnaí]//

"Dul" le "chun", 'un; tá sí ag dul 'un dathamhlacht' = dathamhlacht ag teacht innte / [Is mór a chuaidh sí 'un breaghaithe le goirid / Chuaidh an lá 'un breaghaithe ó am dinnéir / Déarfá go ndeachaidh sí 'un lághaidheacht' ó d'imigh sí. Sílim go ndeachaidh freisin. Shílfeá nach bhfuil sí cho bundúnach agus a bhíodh sí] / Tá an madadh sin ag dul 'un oilbhéas. Ach sib féin is cionntaighe. Breagh a mbíonn sib acht agus áirid ag spochadh leis / An uair a thosuigh sé ag dul 'un droch-mhúineadha, tháinic cubhar len a bhéal, agus mhaitheá do Dhia gan a bheith ag breathnú air. Bhí a dhá shúil ag dul amach as a cheann le scéin / [Is furasta leis an gceann céadna a dhul 'un droch-mhúineadha. 'Sé a bhfuil le déanamh agad do mhéir a árdú mar sin leis agus tá sé splanctha ar an toirt] / Má thosúigheann sé ag dul 'un feirge, chomhairleochainn duit gan fanacht in a ghoire, arae tá anam duine air in a chuid uilc / D'áitigh an capall ag bruimseálacht agus ag dul 'un meargántacht' agus shíl mé nach gceannsóchainn chor ar bith í. Tá sí cho giogach leis an diabhal 'nuair a fheicfeas sí bus, agus ní ghlacann sí scáth roimh na mótaí bheaga chor ar bith. Nach aisteach sin anois. / Má labhairigheann tú air sin rachaidh sé 'un stuaic' air, agus ní bheidh focal de'n chaint aige aríst go ceann coicíse. Tá sé an-phusach go deo / Tá sé ag dul

'un staince ar an mbodach seo aríst. [Ní dhéanfaidh sé aon-cheo faoi shásamh aríst go faoithin. Ní dóichide cleas dhá ndeanfadh sé anois ná an láighe a chaitheamh 'dtigh diabhair annsin ar fad, agus lascadh leis soir ag an S.]/ Ná teigheadh sé 'un bundúin aríst ort fearacht ar ball. Breagh nach mbeadh foighid agus éisteacht agad. Is fada dhuit do shaoghal ar an gcaoi a bhfuil tú / [Chuaidh sé 'un stoiceamhlacht' (fc. stoiceamhlacht) uirre, agus ní fhéadfadh muid aon-cheart a bhaint di aríst go ceann dá lá. Nach diabhláí an bealach atá léithe do bhean óg a fuair oileamhaint agus tógáil cho maith léithe]/ Tá sé ag dul 'na h-uaire móire air. Leigidh dó ar fad anois, agus ná scanruighidh tuilleadh é, i gceann mar atá sé (fc. uair mhór) / Chuaidh sé 'na h-uaire móire críochnuighthe air nuair a chonnaic sé an póilí / Ní féidir gur ag dul 'un drugaill atá tú. Má seadh ná bac leat féin. Shíl mé go raibh misneach thairis sin agad. / Chuaidh sé 'un drugaill air, nuair a chonnaic sé gach agus a raibh le déanamh / Tá mé ag dul 'un drugaill anois roimh an aistir sin. Sílim go bhfuil an tabhairt ro-fhada / [Tá a chuid ag dul 'un maitheasa dó, bail ó Dhia agus ó Mhuire air = tá slacht nó snuadh a chodach air = níl a chuid ag dul amú air]/ Go dteighidh sé 'un maitheasa dhuit a dhuine chroidhe / 'Chuile ghreim dhá n-itheann sé sin teigheann sé 'un maitheasa dó. Is furasta aithinte air é, bail ó Dhia air! / [Bhíodh sé sin an-cholgach ag eirghe suas dó, ach tá sé ag dul 'un míne (míneadais, 'un míneacht) go mór le goirid]/ Beidh an bealach ag dul 'un míne anois as seo amach. Tá an bealach garbh uiliog scoithte agad / "'Chuile líne ag dul 'un míne agus 'un bréige" / Sílim go ndeachaidh tú 'un bréige, ó d'imigh tú ó bhaile = tugtharach do bhréaga / [Tá sé ag dul 'un imní air / Ná teigheadh sé 'un imní ort anois chor ar bith. Beidh sé annseo gan mórán achair]/ Chuaidh sé 'un leithid ar fad ó a fuair an mac an poistín salach sin atá aige / Measaim nachar mhór cromnasc a chur ar an ngamhain sin. Tá sé ag dul 'un bradaola (: bradghaile) / Chuaidh sé 'un críonnacht' agus 'un gleacaidheacht' ó a h-imrigheadh air fadó faoi'n airgead. Ní bhfuighfear cho bog aríst é go ceann fada sílim / Má theigheann sé siúd 'un díocais ceart leis an obair, ní bheidh aon-cheo di gan déanamh faoi cheann dá lá / [Bhí sí an-leigthe léithe fhéin, ach shílfeá go bhfuil sí ag dul 'un cuibheamhlacht le scathamh. Thastuigh sin uaithe má tá féin]/ Gabhfaidh sé 'un drabhláis ar fad má ghníonn tú sin leis. Nach mb'fhearr dhuit cead a chinn a leigean leis faoi

láthair go bhfeicidh tú leat. / Tá sé ag dul 'un teanntáis anois ar na daoine /
 Is mór a chuaidh sé 'un dícéille ó'n am nach bhfágfadh sé an splainc amach aon-oíche
 beo. Ní féidir a choinneál istigh anois / Tá na daoine ar fad ag dul 'un gangaide thar agus
 mar a bhídis fadó. / [Nach thú atá ag dul 'un simplidheacht'. Cheal nach mba léar dhuit
 nach raibh sé ach ag séideadh fút. Bíodh a fhios agad gurb shin é an méid / Shílfeá
 duine atá cho fada ins an áit anois leis go rachadh sé 'un tíreamhlacht
 thairis siúd. Ach dheamhan athrú air, thar an gcéad lá a dtáinic sé, ná cuid d'athrú /
 'Sé an chaoi a ndeachaidh sé 'un ciotaola (: ciotghaile) ó d'imigh sé] / Is beag a chuaidh sé
 'un gnaoidheamhlacht, a Thighearna ó a d'eirigh an t-airgead leis. Níl a fhios agam
 nach ag dul 'un tuataola (: tuathghaile) féin atá sé / Chuaidh sé 'un saidhbhris
 go mór ó a cheannuigh sé an talamh thuas / Gabhfaidh sí 'un dodaola má
 theigheann duine cuideáin dhá bleaghan / [Tá an bhudóg sin ag dul 'un
 raimhreacht ó a doireadh í / Is mór a chuaidh sé 'un siléige ó a phós sé /
 Ag dul 'un leisce atá tú 'chuile lá. Is gearr nach leigfidh an leisce dhuit
 an teine a thógáil de chois duine] / Tá an aimsir ag dul 'un cruadhóige
 'chuile lá feasta. Nach bhfuil muid imbéal an earraigh thall / Shílfeá
 go bhfuil an trathnóna ag dul 'un fionnórtais (: fionnuartais). Is
 mór is fiú sin féin le h-ais an bhruth a bhí ann ó mhaidin / Chuaidh
 an lá 'un meirbheadais, ó a chaith sé an múirín gréine sin / Ní
 fhaca tú aon-duine ariamh atá ag dul 'un cuthaileadais ach í, th'éis
 cho teann agus a bhí sí an uair a bhí sí in a páiste / Chuaidh sé buille chun
 fuaicht le scathamh / [Tá sé ag dul 'un fuaicht go mór / Meastú nach
 ag dul 'un donacht atá sé. Sin é adéarfainn. Níl aon-mheas ag an
 dochtúr air / Is mór a chuaidh sé 'un donacht le uair féin. Gheobhaidh sé rud
 le déanamh agus an oíche a shárú / Chuaidh an aimsir go mór 'un donacht le
 seachtain / Tá tú ag dul 'un feabhais baile ó Dhia ort!] / Chuaidh sé 'un laige
 ó chonnaic mise cheana é / Dhá mhéad dhá bhfuil sí ag dul 'un laige, níl
 aon-cheo ar a teanga fós, ná dheamhan é. / Is breagh a chuaidh an laogh
 sin 'un cruadhais le mí / Beidh an uair ag dul 'un cruadhais anois
 'chuile lá feasta / Is mór a chuaidh mé 'un deireadh le cupla bliain, ach
 tá aois mhór agam anois / [Tá an bhó sin ag dul 'un deireadh / Ní dheachaidh
 fataí mórán 'un tosaigh ó a tháinic an spalpadh seo / Ní rachaidh duine
 ar bith 'un tosaigh le cneamhaireacht] / 'Sé an chaoi a bhfuil tú
 ag dul 'un bacaola (: bacghaile) tuille chuile lá. Dubhradh leat a dhul roimh
 an gcois sin, ach ba bheag an mhaith sin. Tá rud ar a shon anois agad /

Tá sé ag dul 'un gileacht (gile) shílfeá. Is gearr go n-eirighidh an ghealach /
Cé'n fanacht atá oraibh: ag ceapadh go ngealfaidh an oíche. Nach ag dul 'un
duibheacht' atá sé / Is mór a chuaidh tú 'un téagair (: 'un toirte) le cupla bliain /
Gabhfaidh sé 'un báistighe cheapfainn / Chuaidh sé 'un fliucháin an t-am seo anuiridh.
Nearthuigh an toirneach leis / Tá sé ag dul 'un suime duit féin cho maith liomsa
(fc. suim) / Ag dul 'un droch-uair atá sé le 'chuile chor. An dtáinic
a leithide d'aimsir ó a rugadh an chéad-fhear? Droch-sheans go dtáinic /
Tá an teach ag dul 'un sailigheacht' aríst, th'éis m'anró dhá
ghlanadh agus dhá sciúradh / Ná leig dó a dhul 'un taighd, ná caithfidh sé anuas a
bhfuil ins an teach / A Dhia dhá thárrtháil! Bhí an conuas seo thiar ag an
Aifreann indiu. Is cosamhail go bhfuil sé ag dul 'un diagantacht' faoi dheireadh
agus faoi dhó (: dheoidh?). [Is fhearr go deireannach ná go bráth, arsa tusa]/ Chuaidh
sé 'un faitís orm nuair a chonnaic mé a raibh aca ann, agus gan smiaróid
(: sméaróid) ag ceachtar aca le ól / Mara dteighidh sé 'un coimhighis leatsa
ó thárla nach bhfuil aon-aithne aige ort. Is fhearr dhuit mise a leigean
aige / [Ná bac le cosamhlacht thart a bheith air. Ag dul 'un fad (faid) atá sé.
Dubhairt Churchill an lá faoi dheireadh go mbadh cogadh go ceann trí
bliana fós é]/ Chítear dhom go bhfuil an treobhsar sin ag dul
'un girreacht, mara mise atá ag fás fós! / Ag dul 'un cantail aríst.
Is mór an tseanmóir thú, is mór sin / Daidhean (: dheamhan, diabhal) mé gur
ag dul 'un mí-shlaicht atá sí. Níl ainnis ar bith anois innte, té (: cé) go raibh
sí maith go leor agus í in a girrsigh / Tá sé ag dul 'un buidheacha (buidheaichte)
'chuile lá dhá bhfuil dhá chaitheamh / Is mór a chuaidh an mhóin seo 'un
truimeacht ó a cuireadh i gcruaich í. Ach d'eireochadh dhi. Fuair sí
neart na báistighe / [Is gearr go dteighidh sé 'un cailm aríst. Tá
sé ag leigean faoi beagán cheana / Ag dul 'un seaca atá sé. Sháruigh
an oíche anocht a dtáinic fós / Beidh na casáin ag dul 'un buigeacht anois
as seo amach. Duine ar bith nach bhfuil a chuid móna amuigh aige anois, tá
sé réidh len a cur amach / Is mór atá an uair ag dul 'un ceo shílfeá]/ Dhá
dteigheadh sé 'un ceo ort ar na cnuic sin, bhí do chnaipe déanta. Ní changlóchthá
aon-fhata le do mharthainn aríst / Chuaidh "tyreannaí" 'un gainneacht' ar fad
le leath-bhliain anois. An uair a bhí siad bun-fhairsing féin, ní bhfuightheá
"tyre" gan lán laidhre / Shílfeá go mbadh cheart d'uibheachaí a beith ag
saoirsiú feasta ó tá siad ag dul 'un fairsingeacht'. Ach níl aon-chos-
amhlacht orra fós, pé aca sin é / Dhá fhada dhá bhfágfaidh tú é, is amhlaidh is mó a

a rachas sé 'un leithid (: poll) / 'Sé an chaoi a bhfuil sé ag dul 'un lúid ó a fuair sé an pinsean. Is mór a tharraingeochas sé sin dhe, tá mise ag rádh leat / Má fhágann tú annsin é faoi'n mbáistighe gabhfaidh sé 'un tibhe (: 'un tiughacht, 'un tibheacht) / Is cos-amhail le trathnóna é a rachadh 'un gála / [Chuaidh an garrdha sin 'un bruimfhéir ar fad anuiridh, rud ab annamh leis, agus ní raibh aon-fhata 'rath air = rinne sé bruimfhéar / Má fhágann tú mar sin é, agus gan na clascannaí a thógáil, gabhfaidh an giodán talmhan' sin ar fad chun fiadhántais] // Chaith sé a shaoghal ag dul 'un dlí = igcúirteanna agus eile / Má theigheann tú 'un dlí leis, tusa a bhéas siar leis // Tá sé ag dul 'un seachtaine ó a chonnaic mé é = ní fhaca mé é le ionann agus seachtain / Bhí sé ag dul 'un bliana ó a chonnaic mé roimhe sin é, agus shílfeá gur anuas as mullach an aeir a thuit mé aige, bhí an oiread sin fáilte aige romham / [Tá sé ag dul 'un seacht mbliana anois — seacht mbliana go féil Páid-raic seo chugainn ó a cuireadh í. Cuimnighim go maith go raibh muid thiar ins an roinnín ag déanamh na h-uaigne agus go ndeacha D. S. tharainn síos ag iarraidh mathlach feamainne.] / Bheadh sé ag dul 'un míosa sílim, ó a bhí sé annseo go deireannach. Thug sé cúl ar fad duinn th'éis nachar chuir muid araoid ar bith air, ach bhíodh na gearrchaileadha ag déanamh buthae críochnuighthe dhó (: dhe) / [Ó, tá sé ag dul 'un deich mbliana fichead ar chuma ar bith. Tá a fhios agam go maith nach raibh ionnam féin agus in T. Sh. ach sean-ghasúir agus muid thíos ann. Is gearr an mhoill a bhíos ar na blianta chor ar bith] / Tá sé ag dul 'un ráithe ó a gheall sé go dtiocfadh sé lá liom ag caoladóireacht agus go dtiubharfadh sé beairtín slat agam as a shail féin ag teacht dó. Ní fhaca mé aon-amharc air fhéin ná ar an mbeairtín ó shoin, agus ní fheicfidh ach oiread chreidim. Sin é an deagh-ghealladh agus an droch-choimhlíonadh i gcomhnaí. Tá na cléibh gan déanamh fós / [Ba bheag an aois a bhí chor ar bith aige. Má bhí sé ag dul 'un dá scór ba é a chloch neart é. Cailleadh óg go leor é an duine bocht. Ach sin é an chaoi a mbíonn sé: níl a fhios cé's túsce craiceann na sean-chaorach ar an bhfraigh na craiceann na caorach óige] / Tá sé achar is fuide ná sin cheapfainn. Sílimse go bhfuil sé ag dul 'un deich míle. Is maith búan an choisméig (: coiscéim) é ar aon-chor. Cuimnighim gur shiubhail mé lá é ... / [Tá sé thar am a íoctha ar chaoi ar bith. Cá'il an té a d'éistfeadh leat dhá bhliain, ach é féin; agus tá an t-airgead sin amuigh le dhul 'un dá bhliain. Agus níor chuir sé aon-éiliú ariamh air. Is fiú é sin, rud a fhágáil aige, ní hé sin do'n phuicéara de shiopadóir atá imbéal an doruis aige] / Tá sí ins an aspuicil (: óispidéal) anois le dul 'un bliain go leith, agus níl aon-mhaith fós uirre, ná aon-chaint air. Tá faitíos orm nach

dtiocfaidh sí beo as choidhchin / [Níor bhlaiss mé d'aon-deoir anois le dul 'un trí bliana —
 ó'n uair a bhí mé ag troid ar an aonach agus ar tóigeadh mé. Ní bhlaissfead ach an
 oiread le congnamh Dé. Níor bheag dom an t-achar ar chaith mé ag blaiseadh dó
 dhá mbeadh neart air]//

"Dul" le "ó": tá mo chuid oibre ag dul ó dhéanamh orm = ní fhéadaim
 a déanamh; Tá an iomarca le déanamh agam agus ní fhéadaim freastal dhá
 leath / Chuaidh an pota ó thógáil air = ní raibh sé indon a thógáil. / Chuaidh an
 mhóin ó ghróigeadh orainn imbliana len a raibh againn di. Bhí sé fánach ag
 beirt freastal di, bhí sin / Tá an fheamainn dubh siúd — fás trí bliana —
 ag dul ó bhaint orainn, len a bhfuil ann di. Ní fhaca mé cho maith le fada cheana
 í / Rachaidh an fheoil sin ó ithe oraibh, mara mbruithidh sib í feasta. Níl coinneál
 ar bith ag caoirfheoil an tráth seo 'bhliain / [Bhí iasc glas ag dul ó ithe orainn
 an bhliain sin, le na raibh againn dhe. Bhí sé in a bhrachlainn amach annsin ins na
 garrantaí agus na madraí féin gránuighthe air] / Shílfeá go bhfuil an pórtar ag
 dul ó ól oraibh. Is dona an lucht póite sib in a dheidh sin, ma chinneann
 oraibh cupla buidéilín pórtair a chaitheamh siar / [Chuaidh an teine ó lasadh
 orm ar maidin, nó go bhfuair mé cupla fód coise isteach as tigh M. le cur
 innte. Níl sponc ar bith ins an móin sin againn anois]// Tá na meaingeals
 sin thíos ag dul ó rath cheal a mbainte. Má theanguigheann sioc leo, ní
 bhuachfaidh sib aon-cheo go deo orra / [Tá mé ag dul ó rath ag doigheachaí. / Tá
 cur ag dul ó rath ag an mbáistigh] / Tá an tlú sin gaibhte ó mhaith. B'fhéidir
 dhá dtugthá ag an ngabha é, go dtaitheochadh sé aríst é / Ní raibh aon-
 tsop féir ag gabhail leis nach ndeachaidh ó mhaith ar an talamh anuiridh
 cheal giollaidheacht'. Bhí agus féar breagh / [Cheal a ghlanta a chuaidh "an bicycle"
 sin ó rath / Gabhfaidh 'chuile shórt ó fhás anois ag an triomach] / Chuaidh an
 chaint sin ó thuiscint orm = níor thuig mé í / Chuaidh sé ó aithne orm = níor
 aithin mé é, cé go raibh aithne agam air / An bhfuil na daoine ag dul ó aithne
 ort, nó cheal nach n-aithnigheann tú mise / Rachaidh duine ó aithne air go
 maith 'nuair nach mbíonn sé ag iarraidh a aithneachtáil, ach mise i mbannaí
 an té atá sé ag iarraidh a aithneachtáil gur beag an baoghal air a dhul ó
 aithne air / [Shílfeá go ndeachaidh do dhuine muintreach ó aithne air trathnóna.
 Ní measa beirthe é a mhic ó!] / Tá na ba ag dul ó dháir ar fad imbliana = níl
 siad dhá ndáir, nó má tá, dairtear agus aith-dairtear iad / Shílfeá go ndeachaidh
 do bhudógín bail ó Dhia uirre ó dháir, nó an ndeachaidh. Nach deacair leo
 dáir a thabhairt leo? / Chuaidh an chráin ó chlíte (an capall ó eachmairt, an

madadh ó adhal, an cat ó chatachas, an chaora ó reithe agus rl.) / Chuaidh a bhean ó chloinn (ó mhuirín, ó phaistí agus rl.) = ní raibh aon-chlann uirre / Bhí páiste ann agus chuaidh sé ó bhaisteadh ar chuma eicínt = níor baisteadh é; níor eirigh leis gur baisteadh é / Chuaidh an crann sin ó ubhla ar fad imbliana, pé'r bith tuige = ní raibh aon-ubhall air / Chuaidh an gort sin ó fhataí ar fad = ní bhíonn aon-fhata ann // Níl tada ag dul uaidh = brathann sé gach rud; bíonn fhios gach rud aige; tá sé suas le gach uile mhíádh nó gach uile ealadhain / [Níl rud ar bith ag dul ó Shéamas má thug sé an méid sin faoi deara / Meastú cé'n chaoi a bhfuair sí fios air sin.

An bhfuil tada ag dul uaithe? Dheamhan é muis]/ An bhfuil a fhios agad cé'n cheird atá anois air? Ag déanamh deis' a chuirfeadh solas ar fud an tighe. Sin é an fear agad. Níl ní ar bith beo ag dul uaidh, agus ní raibh ariamh féin / Deir tú leo a chum do Shean-Mh. gur isteach ins an gColáiste ag múineadh Gaedhilge in áit Ph. Dh. a d'imigh T. Agus dheamhan asna dhó nachar chreid é. Níl míádh ar bith ag dul uatha. Chuimneoch -aidís ar rud ar bith. Ná h-iarr in a ndiaidh é. / [Tá an scéal sin féin baramhail go leor. An chéad-oíche ar chuir sé seo thíos an "Radio" ar siubhal, amach ar an tsráid a bhí an chaint uiliog ag dul. Cé'n bhrigh ach bhí an teach ag dul thar maoil. Chasadh sí féin cnoth. "Na bheailbheannaí atá calctha" adeireadh sí.

"Go gcalcaidh an diabhal agad iad, nachar fhága é ins an áit a raibh sé" adeir sé féin. "Ní raibh muid dhá iarraidh luath ná mall". Chuaidh duine eicínt amach ar an tsráid. Ba ghearr go ndeachaidh duine agus duine eile amach. Níorbh fhada go raibh an teach fré chéile amuigh, agus a raibh a dul thart an bóthar ... Ba í an oíche ab fhearr ariamh í a fuair "Haw-Haw", nó gur thosuigh na mádraí ag tafann ... Na buachaillí báire seo síos a chuaidh ag méirínteacht lena "wireannaí" agus chuir siad an bhail sin air. Cá'il an rud atá ag dul uatha .../ Ní fhéadfadh an méid sin féin a dhul uaithe. Chaithfeadh sí é a fheiceál. Nach mór a bhain sé di. Is fada fada a bheinnse ag dul isteach in a teach-sise go bhfaghainn aon-chaidéis d'aon-cheo dhá mbeadh ann. Ach sin é an chaoi a mbíonn cuid de na daoine / [Níl rud ar bith ag dul uait. Nach maith go gcaithfeá an méidín sin féin a chloisteáil. 'Ar ndú' is agad atá a dheis. Tá bleid buailte agad ar an bhfear soir agus ar an bhfear siar]/ A Rí na ngrásta anocht! An bhfuil ní ar bith faoi'n saoghal ag dul uatha; má tá siad ag cur anall báid aeir anois agus gan duine ná deoraidhe ionnta, agus buailfidh siad an áit atá an dream thall a iarraidh in a dheidh sin. Nach mallaighthe an íntreach (intleacht) í sin. An t-aidhbheirseoir fhéin — diúltaigheamuide dhó! — atá in a bpáirt. // Ní fhéadfadh scéal ar bith a dhul ó Ph. mar tá sé sactha ins an teach sin thíos ó mhaidin go

faoithin agus tá tarraint na tíre annsin. // Níl dul ó bhás ag aonduine = níl dul thar an mbás ag aonduine = tá an bás le h-aghaidh 'chuile dhuine = faghann 'chuile dhuine bás / Má sé an bás a gheall Dia dhó é, ní raibh aon-dul uaidh aige. / Má tá sé indán duit, níl aon-dul uaidh agad, agus sin é a bhfuil in a thímpeall / An rud atá indán do dhuine, níl aon-dul uaidh aige, pé'r bith céard é féin / [Níl aon-dul uaidh. Caithfear a dhéanamh = ní féidir a sheachaint / Níl aon-dul uaidh. Caithfear a íoc. Ní h-ionann cíos agus rud ar bith eile / Dheamhan dul uaithe agaibh. Is rud í an bhruithníneach a theagas ar 'chuile ghasúr, agus caithfidh sib a cur daoib. Dhá thúisce dhá gcuirfidh sib daoib í, 'seadh is fearr é dhaoib féin] / Chreidim nach bhfuil aon-dul uaidh mar shlaghdán. Níl ag duine ach a chur dó (: de) cho sciobtha agus a fhéadfas sé. Sin é a bhfuil de leigheas air / Dhá mbeadh a dhul uaidh agam, ní dhéanfainn é, ach níl. / Mara bhfuil a dhul uaidh agad, buail faoi ar an bpuinte agus bíodh sé dhíot, cho luath in Éirinn agus a fhéadfas tú. Níl maith ar bith duit a dhul 'un drugaill ná a bheith idir dhá chomhairle, má's rud é atá romhat. //

"Dul" le "i": Chuaidh sé i méid = mhéaduigh sé; tháinig méid air (nó ann) / Ag dul i laghad atá sé, i leabaidh a dhul i méid / Chuaidh sé in ísle-bhrigh go mór le goirid / Tá sé ag dul i lagar, (i meirbhthean) / Chuaidh an bulán sin i bhfeoil go mór ó a d'athruigh tú aníos é = ramhruigh sé / [Is mór atá tú ag dul i saill le goirid (nó 'un saille)] / Tá sé ag dul i bhfeabhas (nó 'un feabhais) / Chuaidh sé idtanaidheachan (nó 'un tanaidheachain) ó chonnaic mise faoi dheire é / Ag dul in ainnis atá sí = i mí-slacht ('un mí-shlaicht) / Is mór a chuaidh sí indeiseacht ('un deiseacht) le cupla bliain / Tá mé ag dul i bhfiacha = mo chuid fiacha ag méadú / [Chuaidh sé in aois go mór le tamall / Ó a chuaidh sé in aois, níor fhan croidhe ar bith aige / Ag dul in óige atá tú, bail ó Dhia ort / Is maith an mhaise di é. Dheamhan lá aois' uirre. In aois na h-óige atá sí ag dul / Chuaidh tú in aois na h-óige ó a chonnaic mé cheana thú] / Tá an bhó sin ag dul in ordú / Chuaidh an bhudóig sin in ordú ó a chonnaic mise go deireannach í / Tá an rud sin ag dul i bhfad anois = moill air / "An rud a theigheas i bhfad, teigheann sé i roighineadas (: chun roighineadais)" / Chuaidh an scéal sin i bhfad = scaipeadh é / [Chuaidh an ráfla i bhfad agus ingearr / Tá sé ag dul i bhfeirg = chun feirge] / Chuaidh sé ingealta / Tá sé ag dul in aer = le cuthach / Tá an gnás sin ag dul in aer go mór le tamall = táthar ag eirghe as / Chuaidh an chruach mhóna in aer = leagadh í agus rl. / Chuaidh sé ins na fraghthacha faoi rádh agus rud ar bith a rádh leis = le buile, le cuthach / Tá an tinneas ag dul in ainsil air (fc. ainsil) / Chuaidh sé i bhfaitíos air, nuair a chonnaic sé an rud a bhí

déanta aige / Chuaidh an poitín ins an gceann air = d'eirigh sé in a chloig-eann; tháinig saobhcan céille air / Chuaidh an scéal sin ins an gceann air / Chuaidh an eitinn ins na cosa aice / Chuaidh an phian ins an gcorróg orm / Chuaidh scéin (scanradh, geit, lionradh agus rl.) ann = cuireadh scéin ann / Chuaidh na maidí rámha in ascar (fc. ascar) / Chuaidh sé in ascar ar an gcapall / Chuaidh sé in ascar an chlaidhe / Tá sé ag dul len a bhromach in ascar / Níl aon-mhaith a dhul i gcostas faoi. = there is no use to incur cost over it / Sin é a bhfuil dhá bharr agam th'éis go ndeachaidh mé i gcostas faoi / Chuaidh an uair i gcineáltas le dhá lá (: 'un cineáltais) / Tá an trathnóna ag dul i bhfliuchán (: 'un fliucháin) / Tá an rabharta ag dul i bhfairrge (fc. fairrge) / Tá na crainnte ag dul induilleabhar / Tá an coirce ag dul indéis (i gcraoibh) / Is breagh atá an cur sin ag dul indas = das ag toidheacht air / Tá na dasachaí ag dul i lorga go breagh / Tá an t-arbhar ag dul ingráinne / Tá an lá ag dul ingirrecht / Chuaidh an saoghal in uaisleacht ó a bhí mise in mo chailín óg. Ní bhíodh tada de'n cheird sin an uair sin / Tá tú ag brath ar a dhul ins an onóir = éadaigh galánta a chur ort féin, nó a dhul ag cuimilt le na daoine móra / Chuaidh tú ins an onóir ar fad le scathamh. Ní aithneochthá daoine dona anois / Chuaidh tú ins na fir mhóra le goirid = chuaidh tú isteach le na fir mhóra, nó is daoine ar foghnámh a bhíos tú ag cuimilt anois, agus ní le do leithide fhéin / Má d'iarr sé inghean A. Uí Th. tá sé ag iarraidh a dhul ins na fir mhóra. Ní bhfuigheadh í sin ach céithearnach / [Ní comórtas ar bith dhomsa do leithide-sa. Nach bhfeicim thú ag dul ins na fir mhóra 'chuile phuínte anois. Le maistrí scoile, le poilíos, le fir fataí, agus le sagairt atá tú ag caitheamh do shaoghail. Is beag 'e mheas a bheadh ag a leithidí sin ar scráibín mar mise] / Chuaidh sé ins na fir mhóra an uair sin a bhfuair sé an t-airgead, ach cho luath agus a bhí sé caithte aige, ba bheag an ghnaoi a bhí ag na fir mhóra air / [Chreidim go bhfuil J. G. féin ag dul ins na fir mhóra. Cheal nachar chuala tú é. Tá mótar ceannuighthe aige / Gabhfaidh sé ins na fir mhóra anois ach a mbeidh an teach nuadh déanta aige. Is fada an lá é ag tnuthán le teach nuadh. Feicfidh tú féin nach mbeidh seasamh ar bith leis anois, le 'mbeidh de fhloscaí aige] / Cuirfidh sí an mac ins na fir mhóra nó is cinneamhaint críochnuighthe uirre é. Ar chuala tú ag caint an oíche cheana í: go raibh inghean Ph. ag dul as a craiceann in a dhiaidh. Dar príosta muise, is fiú dhi. Beidh féirín aice, ach é siúd a bheith in a chéile leabthan aice / Ní raibh ag dul síos len athair fhéin 'chuile lá ariamh ach a dhul ins na

fir mhóra. Bhí sé cho suimeamhail le písín chuit. Ní raibh ariamh aige, aindeoin sin
 ach ag mianadóireacht idir dhá leachta thiar annsiúd // Chuaidh mé deich
 bpighne in a scilling annsin ar ball, ach cuireadh aisti aríst mé
 agus deifir orm = imirt chártaí; dhá leagadh duine de na cearrbhachaí
 scilling amach, agus an scilling a bheith gnóithte ag duine eile cé's
 moite de dhá phighinn / Ní fhéadfaidh sib a dhul isteach thar thrí pighne
 innte 'chuile gheábh, agus níor h-imrigheadh ach dhá chluiche ó a chuaidh sí
 amach. Mar sin, ní fhéadfainn a bheith taobh le trí pighne innte mé
 féin / Chreidim nach bhfuil mé ach ag imirt anois ins an "ngandailín" (fc.
 gandal), th'éis go ndeachaidh mé isteach dhá phighinn go leith ann faoi dhó
 anocht. Cuirfidh mé amach leithphighinn eile agus caithgidh pighinn air (: ar
 an mbun) / [Bhí do leath-choróin ag cur alluis an uair sin. Nach ndeach
 -aidh muid dhá scilling isteach innte. Tá muid anuas aríst ar an sé pigh-
 ne chreidim / Bhí an oiread cantail air faoi dheireadh agus gur bhuaíl sé
 núta (: nóta) punt amach ar an mbord. "Bíodh sé sin agaibh" adeir
 sé "in aoinfheacht leis an gcuid eile".] Chuaidh muid poll maith in a phunt freisin /
 Ní ghabhfaidh tú isteach aon-cheo eile in mo shé pighne nó is cinneamhaint
 orainne é. Dúisigh suas annsin a chomrádaí agus caith ciónán, cuileata agus aona
 hairt asta, nó go nglanamuid an písín sin / Chuaidh na Gearmánaigh an-
 fhada isteach ins an Rúis, ach cuireadh amach aríst iad / Chuaidh sí ins na mná
 riaghalta / [Gabhfaidh sé ins an arm] / Tá sé le dhul ins an ngunna mór = an chabhlach /
 [Rachadh sé ins na póilíos dhá mbeadh a dhóthain scoláireacht' air] / Tá sé le dhul ins
 na bráithre / Chuaidh sé in a shagart / [Tá mac leis ins na póilíos, agus chuaidh an
 mac eile in a bhráthair] / Ná teirigh in do chrochadóir pé'r bith céard a dhéanfas
 tú / Tá sé le dhul in a thiomáladhe (: tiománaidhe) mótaí / B'ait liom a
 dhul in mo bhuachaill siopa. [D'fhéadfainn mo chrúib a bheith ins an airgead i
 gcomhnaí agam] / B'fhearr liom a dhul in mo mháirnéalach ná aon-cheird eile
 faoi'n domhan. Tá an-fhonn orm na réigiúin choimhigheacha a shiubhal / Dheamhan
 a fhios agam nach fear thú a ghabhfadh in do bháicéara fós. Tá an-
 tóir ar an bhfuint agad // Chuaidh sé i bhfalach / Teirigh i bhfalach / Chuaidh sé i
 leath taobh uaim / Ná teirigh imbannaí choidhchin / Chuaidh sé ag obair i
 muinghnín a chroidhe agus a chruite. / Is fadó an lá ó a chuaidh mé in ord Mhuire (fc.
 ord) / [Chuaidh sí in ord eicint — níl a fhios agam cé'n t-ord] / Chuaidh an brom-
 aire seo thíos in a cheann ar na scaibhtéaraí beaga seo ar fad // Níl aon-
 bhaoghal air a bheith réidh fós. Tá sé ag dul ins an tríomhadh bliain anois =

duine a mbeadh dhá bhliain déanta aige i gcoláiste nó a mhacsamhail) / Níl baol ar bith air a chuid príosúntacht' a bheith réidh fós aige. Chuaidh seacht mbliana air. Gheobhaidh sé lascaín as sin — an ceathramhadh cuid sílim. Caithfidh sé cúig bhliana agus ráithe a dhéanamh. Agus níl sé ach ag dul ins an gceathramhadh bliain anois / Is gearr go mbeidh mo théarma istigh agam. Tá mé ag dul ins an tríomhadh bliain, agus níl orm ach na trí bliana. Beidh mé réidh glan annsin / [Is maith an scathamh istigh í anois — ó fhéil' Brighde. Tá sí ag dul ins an cúigeadh mí / Níor thug mé áird ar bith air, nó go ndeachaidh sí ins an tríomhadh lá. Dubhairt mé liom fhéin annsin go raibh sé in am a dhul roimhe, agus chuaidh mé soir ag an dochtúr leis] / Is fada ionlaoigh í. Tá sí ins an gcúigeadh mí anois. Tá scáird mhaith bhainne fós aice mar sin féin / M'anam go bhfuil aois thairis sin aige, té (: cé) nach gceapfa dhó é. Tá sé ag dul in a naomhadh bliain anois. Bhí sé h-ocht mbliana faoi Fhéil' Mártan / Tá sí ag dul in aois a ráithe anois. / Tá sé ag dul in aois a cheithre scóir. [Beidh sé é an bhliain seo chugainn] // Ag dul i mionaidheacht atá na fataí 'léar (: de réir) mar atá muid ag teannadh soir le claise an tsrotha = i laghad / Teigheann caitheamh is 'chuile ní annseo = ithtear gach cineál rud ann; tugann gach rud uaidh, nó ídigheann gach rud / Má ba iad na h-oinniúin féin iad ghabh caitheamh ionnta / Rachaidh caitheamh ins na h-ailltreachaí móra sin fhéin leis an aimsir. Níl goir ag rud ar bith seasamh in aghaidh oibriú na fairrge / Tá caitheamh ag dul ins an talamh! Nach breagh an scéal atá agad! Ní hé an talamh is cás linn faraor. Tá caitheamh ag dul ionainn fhéin, agus is mó an scéal muid ná an talamh // Tá sé ag dul ins na céad déaga (céad-éagadh?) / Tá sé ag dul ins an míadh (: ins an tubaiste, catmara, diabhal, léan, riabhach agus rl.) ar fad le goirid = níl ceannús ceann ar bith ag fanacht air; tá sé ag dul ó smacht ar fad; tá sé ag dul 'un drabhláis críochnuighthe /

"Dul" le "roimh": chuaidh sé amach roimh Sheán / Chuaidh sé go G. roimh Mh. Bhí sí le bheith ar an traen as Baile Átha Cliath = le castáil léithe inG. / Teirigh go ceann an bhóithrín roimhe / Chuaidh sé amach romham le 'chuile scéal a fháil / Gabh amach roimh an asal agus ná leig síos an bóithrín é / Breagh nach ndeachaidh duine agaibh roimh fhear an phosta agus gan aistir a chur aníos air / [Dhá ngabhthá roimhe in am, ní bheadh sé scuabtha thart] / Ní dheachaidh tú romham ins an áit a dubhairt muid = "coinne" nó comhdháil / Cuir focal ar áit eicínt anois agus gabhfaidh mise romhat ann / Chuaidh sé romham go B. = 'un tosaigh

orm / Má tá mé craithte féin gabhfaidh tusa romham fós = cuirfidh mé romham
 thú = gheobhaidh tú bás 'un tosaigh orm / Chuaidh an bhean roimhe = fuair sí bás
 roimhe / Ní bheidh sé sásta muise mara dteighidh an bhean roimhe. D'fhanfadh sé féin
 beo sílim, dhá n-imigheadh an bhean / [Is cinneamhaint uirre é nó gabhfaidh
 an fear roimpe. Níl sí ag tabhairt sógh ná sólás dó, ach in a éadan ó mhaidin go
 faoithin // Bíonn tú i gcomhnaí ag dul romham = ag dul isteach ar mo chuid cainte;
 'nuair a bhímse ag caint, tosuigheann tusa ag caint, agus caithimse stopadh] / Bhí sé ag
 dul roimhe gacha le nóiméad. / Nach breagh nach mbeadh múineadh ort, agus fanacht in do
 shost. Ní fhéadfaidh aon-duine smid a rádh agadsa. Tá tú ag dul roimh 'chuile dhuine /
 Chuaidh sé romham ins an gcaint, agus dubhairt sé gurb é féin a bhí thíos ann
 an oíche sin shul a tháinig mise isteach. Is mór dhá fhonn a bhí orm é a thabhairt
 isteach ar an drad dó / [Sin é an sórt duine é 'chuile lá ariamh. Ní éistfeadh sé
 le dhá fhocal cainte go gcaithfeadh sé a ladar fhéin a chur isteach ann, agus a
 dhul romhat] / Nach shin é a bhí mé ag dul a rádh; marach go ndeachaidh an
 clabaire sin romham, agus gur thosuigh sé a scéal féin / 'Sé an chaoi ar
 chuala mise é — ní ag dul romhat in do scéal é — gurb é S. a chuaidh ann de
 shiubhal oíche agus a thug a raibh ann as / Déarfainn gur bréag é sin — ní ag dul
 romhat in do scéal é! Léar (: de réir) mar chuala mise ... / [Ara ní
 raibh sé indon dhá fhocal cainte a chur idtoll a chéile in áit a raibh an
 glaodhmaire sin thiar ag S. Mh. S. ag dul roimhe le 'chuile chor. Ní tuisce a thosuigh sé
 ag "speecháil", ná d'áitigh mhac Sh. dhá cheisniú. 'Ar ndú' is maith an fáth: tá
 an boc sin ag tochras ar a cheirtlín fhéin] / Ná gabh roimhe go mbeidh sé réidh. Tá
 cead cainte a thabhairt dhó ar aon-chor nó go bhfeiceamuid céard atá le rádh
 aige. / Ní maith liom a dhul romhat in do scéal a dhuine chóir, ach measaim nach bhfuil
 an ceart agad. An bhfuil a fhios agad cé ba chiontsiocair leis sin ... / [Is diabhláí
 gránna an faisean atá aige go gcaitheann sé a bheith ag dul roimh
 'chuile dhuine. Ní bhíonn sásamh ar bith ar scéal ins an áit a mbíonn sé / Mo léan géar
 chaithfeadh sé a ladar fhéin a chur ann. Cé'n bhrigh dhá bhfágadh sé deis chainte ag
 aonduine ach ní fhágfadh. Ní beo é mara mbeidh sé ag dul romhat le 'chuile
 fhocal dhá dtiocfaidh as do bhéal] / Eireochaidh mé as ar fad, agus innis thusa é, ó
 atá tú ag dul romham le 'chuile chor. Ní fhaca mise do mhacsamhail ariamh. Ní
 féidir dhá fhocal cainte a rádh ins an áit a mbeidh tú, nach gcuirfidh tú duine
 de dhruim seoil. Níl smearadh múinte ort // Tá an phian sin ag dul duit i gcomhnaí.
 Ní mór a dhul roimpe = ní mór breathnú in a dhiaidh; ní mór a dhul ag dochtúr
 fúithe, nó rud eicint a dhéanamh, nach bhfuighidh sí cead a cinn / Ní dheachaidh sé roimh an

tinneas sin in am. Sin é a d'fhága go dona é. Ní mheasaim go bhfuil mórán
 maitheasa a dhul roimhe anois. Tá sé in ainsil / Teirigh roimhe in am: sin é a bhfuil
 le déanamh agad. Má theagann sé isteach aon-oíche agad agus lorg óil air, tabhair an
 tsráid amach aríst dó. 'Sé a dhéanamh leis é. Má thugann sé faoi deara dhó fhéin tosaighe ag
 ól, leagha na bhFiann ní choinneochadh uaidh é / [Níl agam a dhéanamh ach a dhul roimhe
 anois, shul a thiocthas mórán eile dhá aois. Nach maith luath a thosuigh sé ag dul ó smacht
 agus ag eirghe amach ag scaibhtéaracht. Leónfaidh mise a chnámha cho uain's tá mé
 indon a dhéanta.] / Tá cois bhocht agad. Ní fuláir duit a dul roimpe in am. Má
 shéideann sí sin suas mórán eile, gheobhaidh tú rud le déanamh uaithe. Tá
 droch-ábhar eicint istigh innte. B'fhéidir go ndéanfadh an dochtúr í a
 lansáil duit / [Níl mé indon teanntás ar bith a dhéanamh uirre fós, agus
 marab fhuil ag Dia, tá faitíos orm nach mbeidh ach oiread. Mé féin is
 cionntaighe. Ní dheachaidh mé roimpe nuair a bhí agam a dhéanamh an lá
 ar chuir mé amach í, ba cheart dom a dhul ag fear cnámh léithe, ach bhí mé
 dhá chur ar an méir is fuide igcomhnaí ag ceapadh go dtiocfadh sí aice
 féin uaithe féin] / Deir siad go bhfuil na dochtúirí indon an eitinn sin
 a leigheas anois má theigheann duine roimpe in am, ach má leigeann
 duine achar ar bith í, nach bhfuil indán leighis di / Bhí an gamhain sin thuas i
 mbradghail indé. T. Mh. a chuir amach é as geamhar Sh. 'Séard atá le déanamh
 leis anois lom láithreach buairín a fháisceadh air. Níl maith ar bith
 a leigean ar an méir fhada. A dhul roimhe ar an bpuinte atá a dhéan-
 amh / [Tá na gasúir sin dubh-ámhuilleach le gairid. Meastú céard a rinne
 siad indé ag teacht ó'n scoil dóib, ach an ceaintín a raibh a chuid tae ann ag
 S. Ph. a chrochadh leo anoir go dtí Áirdín an Fh. agus an tae agus a raibh ann a
 dhóirteadh. Anois b'fhéidir! Ar an dá luath agus a dtiocfaidh siad isteach, gheobhaidh
 mise an tslat agus tóigfidh mé ar mo ghlúine iad. 'Sé a thuar siad dóib féin.
 Is fhearr a dhul rompa anois, ná a bheith in aithmhéala aríst = nuair a bhéas
 cuid is mó ná sin déanta aca] / Ní fhaca mé a (: bhur) leithidí ó a rugadh mé. Ní
 rachadh sibh roimh rud ar bith, ach fanacht dhá bhuachailleacht annsin, nó nach
 mbíonn sib indon corruighe leis. Tá tusa anois ag fuasaoid do chliabhraigh
 a Sheáin le ionann agus bliain, agus ní ghabhfá soir ag an dochtúr leis in a dheidh sin.
 Is fhearr leat ag éagcaoineadh annsin, ná a dhul go dtí an fear a dhéanfadh
 maith dhuit / [Marach go ndeachaidh mé roimhe an uair sin, dheamhan beo a bheinn
 indiu. Dubhairt an dochtúr liom dhá bhfágainn seachtain eile é, go mbeadh sí ithte
 roimhe, agus nach bhféadfadh dochtúirí na cruinne aon-mhaith a dhéanamh dhom] /

Is maith í an fhoighid, ach is olc í an fhaillighe. Tá faitíos orm go bhfágfaidh tú thú féin, nó nach mbeidh aon-mhaith dhuit a dhul romhat féin. Tá an rud sin anoss ag dul duit leis an fhad seo, agus gan cosamhlacht ar bith air imeacht //

"Dul" le "faoi": Chuaidh mé faoi'n uisce, (faoi'n mbord, faoi'n leabaidh, faoi'n gcathaoir, faoi'n droichead, faoi'n tóchar agus rl.) / Chuaidh sé faoi'n ualach = chuaidh sé dhá iompar; nó, bhí sé ag íoc ar leath an ualaigh nó ar a chion dhe / Teirigh faoi'n gliabh seo a chongnamh dhom / [B'fhearr dhuit a dhul faoi'n maide seo in éindigh linn] / Ní raibh le dhul faoi'n gcorp ach an ceathar againn as a dheireadh / Cheal nach ngabhfaí faoi'n gcomhra in éindigh linn nó go n-árduighidh muid é / Chuaidh T. faoi'n deoch freisin = d'íoc sé a chion di / Ní dheachaidh A. faoi'n leath-ghalún deireadh chor ar bith / Bhí sé le cuthach nuair nach ngabhfaí faoi'n lucht feamainne in éindigh leis = i bpáirt leis / Má theigheann tú faoi "lorry" a cheannacht liomsa, déanfaidh muid dalladh airgid air ag tarraint mhóna / Má tá tú sásta a dhul faoi scair eangaighe liom, ceannóchaidh mé í, an céad lá eile a rachaidh mé G. Bhí báire éisc istigh annsin thíos aréir / [Ba cheart duit a dhul faoi mheaisín spraeála a cheannacht liom.] / B'fhearr dhuit a dhul faoi ualach slat liom. Gabhfaidh an bheirt againn M. lá eicint go mbainidh muid iad / [Meastú dhá dteighinn féin agus thú féin agus an C. faoi churrach nach ndéanfadh muid gnatha is measa ná é. Tá coirreleach agus ceanna slat ar an O. F. nachar baineadh le chúig bhliana déag. Ba mhór ab fhiú dhuinn l'aghaidh leasú iad] / Bhí mise sásta a dhul faoin a leath leis, ach ní raibh aon-mhaith ann th'éis é a bheith lobhtha le airgead. Is fhearr leis é a fhágáil annsiúd dhá bhuachailleacht, nó go bhfágaidh duine eicint eile sógh air ar ball / [Meastú dhá dteigheadh an bheirt againn faoi mheaisín buailte, nach ndéanfadh muid dalladh airgid ag buailteoireacht ins na bólaí seo nuair nach bhfuil aon-cheann eile ann. / Gabhfaidh mé faoi bhó eile sílim = ceannóchaidh mé (gheobhaidh mé) bó eile] / 'Ar ndú, ní ag brath ar a dhul faoi thuilleadh talmhana atá tú. Nach bhfuil níos mó ná díol do fhreastail agad ceana? Céard a dhéanfá le tuilleadh? / Ní bheadh cuimne ar bith agad a dhul faoi mhótar. Tá siad uiliog dhá bhfaíl anois. Bí ins na fir mhóra cho maith le duine! / Caithfidh sibh ar fad a dhul faoi'n milleán cho maith liomsa = caithfidh sibh a bheith sásta bhur gcuid féin de'n mhilleán a amhdachtáil / Ní raibh sé sásta a dhul faoin a chuid féin de'n mhilleán. Ag iarraidh é a bhualadh thall ormsa ar fad a bhí sé. Shíl sé go bhfaigh-

eadh sé mise in mo leibide, agus nach gcuirfí caidéis ar bith air féin / Gabhfaidh siad uiliog faoi'n droch-mheas cho maith leatsa, agus ní call duitse a bheith in imní faoi, dhá réir sin / Chuaidh 'chuile dhuine ar an bhfeadhain aca, cé's moite de J. faoi'n gcionnta = cionntuigheadh uiliog iad / Is gearr go dteighidh sé faoi'n gcreafóig = ins an talamh = ins an uaigh / Chuaidh sí faoi na fóide (faoi'n bhfód) sáthach óg 'ndéanaidh Dia grásta uirre / Chuaidh muid faoi'n mbó. Bhí sí dhá báthadh / Teirigh faoi'n mbó sin agus bligh í / Ní féidir a dhul faoi'n mbó sin chor ar bith. Tá sí an-dodach / [Ní bhíodh aon-bhó ar shliabh nach dteigheadh sé fúithe = 'chuile bhó a bhleaghan] / Ní raibh sí indon a dhul faoi bhó ariamh. Nach gceapfá go mbadh dona an bhean tighé í sin! / Teirigh amach faoi'n tsráid = ar an tsráid; ar fud na sráide / Gabh síos faoi'n mbaile nó go bhfeicidh tú / Ní dheachaidh aon-fhear ariamh amach faoi thír ag tóraidheacht mná is measa ná é. / Teigheann sé amach faoi'n tír (: faoi'n tuaith) go minic ag ceannacht muc / An uair a theigheas lucht an bhaile mhóir sin amach faoi'n tír, ní fhanann ceannús ceann ar bith orra. / Chuaidh sé faoi shléibhte indiu / [Tá sé imighthe amach faoi shliabh ó mhaidin / Chuaidh sé faoi chladach aréir] / Gabh amach faoi na garrantaí, agus b'fhéidir dhuit na caoirigh a fheiceál / Ní dheachaidh sé faoi na tamhnachaí chor ar bith le fada / B'fhéidir dhá dteightheá siar faoi na h-oileáin go bhfuightheá an té a d'fheilfeadh duit / Chuaidh sé amach fadó faoi na réigiúin choimhigheacha, agus níor facthas é ó shoin / [Ní ghabhfadh sé amach faoi Ghaillimh ar a bhfaca sé ariamh ach cuibhrighthe istigh annsiúd i gcomhnaí] / Is fada a bheinn ag cuimniú air muipe shul a ghabhfainn soir faoi'n Achréidh ag iarraidh fataí síl. Mara bhfaghaidh mé níos goire do láthair iad, beidh mé asta / Is beag a bheadh le déanamh agam a dhul siar faoi Chonamara indiu. Céard a bhéarfadh siar faoi Chonamara mé / [Chuaidh siad soir faoi Chonndae an Chláir, tá cupla mí ó shoin, agus is cosamhail go bhfuair siad obair, mar níor facthas anoir ó shoin iad] / Ní dheachaidh mé síos faoi na bailteacha sin síos le saoghal agus aimsir / Má theigheann tú siar faoi'n talamh garbh, b'fhéid -ir go n-eireochadh díol cléibh de shlata leat // Chuaidh sé faoi lámha dochtúirí trí nó ceathair de chuarta, ach má chuaidh féin sin é a raibh de mhaith dhó ann = chuaidh sé go dtí dochtúirí agus scrúduigh siad é agus rl. / Tá sé imighthe go Baile Átha Cliath le dhul faoi lámha árd-dhochtúirí, déanaidís aon-mhaith dhó nó ná déanadh / Níl a dhath maitheasa dhó sin a dhul faoi lámha dochtúirí, arae níl aon-biseach in a chionn, an duine bocht. Tá sé tolgtha. / [Chuaidh sí faoi operation = faoi scian an dochtúra / Beidh sé ag dul faoi operation an tseachtain seo chugainn. Meall eicínt a rinne a putógáí / Ní ghabhfadh sé faoi scian an dochtúra dóib. Dubhairt sé go mb'fhearr

leis bás a fháil ins an mbaile. Dheamhan bás na bascadh a tháinig air ó shoin. Chonách sin air, an duine croidhe! Tuilleadh bisigh amáireach air!// Ní bheidh tú ar an muráite choidhchin go dteighidh Cnuic Dhúithche Sheoigeach fút = go gcuiridh tú Cnuic Dhúithche Sheoigeach fút = go mbí siad le feiceál ó'n áit a mbeidh tú ar an bhfarraige. Ní bheidís le feiceál ó'n gcladach de bharr na gcnuic eile ní ba ghoire do láthair a bheadh ag dul idir thú agus iad / 'Sé an marc a bhíodh againn ariamh ar mh'ráite mangach, a dhul amach díreach ó'n gcaladh nó go dteigheadh sléibhte Dhúithche Sheoigeach faoi. Annsin a dhul ag iascach / Níl tú ar an bhfeath (meath?) mhóir fós, arae ní dheachaidh na Beanna Beola faoi. Choidhchin nó go gcuiridh muid iad sin fúinn, ní bheidh muid ar an muráite ... Hó, anois ... D'fhéadfá caitheamh amach nóiméad ar bith. Feicim a mullaigh / Gabhfaidh "tower" (túr) an tséipéil faoi ach a maoluighidh tú suas barr an chnuicín sin amuigh / Is garr suas an cnoc sin a rachas tú, nuair a ghabhfas Loch Coirib faoi dhuit / Anois b'fhéidir, tá na cnuic ag dul faoi! Feicim go follas -ach iad // Tá an grian ag dul faoi. /[Is fada fós go dteighidh an ghealach faoi / Sin réalta nach dteigheann faoi i gcaitheamh na h-oíche aon-am de'n bhliain / Ní fuláir dhuinn a bheith ins an mbaile le dul-faoi na gréine]/ Bhí sé ann roimh dhul-faoi na gréine lá'r na bháireach / Bíonn sé ag obair ó eirghe go dul faoi na gréine // Shíl sé a dhul fúm = mé a "bhleaghan" = a raibh d'eolas agam a bhaint asam = a dhul ar chleasaidheacht féachaint a n-eireochadh leis car faoi ndeara dhom an rud a bhí uaidh féin a dhéanamh /[Is maith uaidh a dhul faoi dhuine dhá bhfaghadh sé bog chor ar bith é / Ag iarraidh a dhul fút a bhí sé an uair sin, 'ceapadh go n-innseochthá dó cá raibh tú aréir. Ní bheadh fear na méaracán suas leis sin / Deir tú léithe anois a shíl a dul fúm, feaint (: feachaint) a ngabhfadh P. lá ag tarraint mhóna léithe. M'anam muise go bhfuair sí amach an fear a ghabhfadh lá léithe. Dheamhan fad a chois a ghabhfadh sé sin léithe, dá dtugadh sí Eire bronnta dhó]/ Chaith sé scathamh fada ag iarraidh a dhul fúm agus é ag tnuthán go dtiubharfainn punt dó. Leig mise orm féin nach raibh a fhios agam cé air a raibh sé ag tarraint agus fios maith agam air. Bhí sé ag ceapadh go mbainfinnse an focal as a bhéal ach ba bheag an baoghal a bhí orm. Nuair a chinn air ins an deire d'iarr sé amach é, ach ní bhfuair sé ach druim-dhiúltú /[Má fhaghann sé leigean ar bith ortsa indiu, déanfaidh sé a dhicheall a dhul fút agus a fháil amach céard a thug siar mise ins an oíche Dé Domhnaigh. Bí ar t'áirdeall féin anois agus ná faghadh sé aon-bhrabach ort]/ Ceapann cuid de na boicileás seo go bhfuil siad rí-chliste, agus 'ar ndú', bíonn na poilíos ag maoidheachtáil leo, agus ag dul fútha, nó go n-innsigheann

siad a mbíonn in a mbolg dóib. Sin é an chaoi a n-eirigheann chuile scéala leo! D' eile. Níl scéala ar bith amuigh nach mbíonn ag an bpóilí / [Is deas a shíl sí anois a dhul fúmsa, ach bhí a shliocht uirre. Dhall mise í. Tá cruit bhréaga ag imeacht anois aice / Tá sé sin cho críonna le na h-easógaí. Leigfidh sé air nach mbíonn sé ag iarraidh scéal ar bith, ach é igcaitheamh an achair ar a mhine ghéire ag iarraidh a dhul fút. An té nach mbeadh eolas aige air, chuirfeadh sé dallach dubh air]/ Chuaidh sé fúm uair amháin cheana, ach ní dhéanfaidh sé aríst é, feicfidh tú féin air, té (: cé) gur fhiach (: fhéach) sé leis indiu. Deir tú leis a d'iarr rothaí an "bhicycle" orm, faoi nach dtugaim féin amach é, mar dhóigh dhe go mbeidís le fáil agam uair ar bith! // Chuaidh anáil ghabhair faoi = mheath sé; shearg sé; níor fhan aon-mhaith ann (fc. anáil) / 'Sé an baladh is measa a chuaidh faoi mo shrón ariamh é. / Má theigheann an baladh sin faoi do shrón, is fear réidh thú / Dheamhan an mbeidh i bhfad muise go dteighidh an rud sin faoi'n tsróin aige = go gcastar an scéal nó an chaint sin leis; go dtráchtar leis faoi rud eicint nach dtaitheann leis agus rl. / [Gabhfaidh an rud sin faoi'n tsróin aige, feadh agus mise sroicheachtáil siar cho fada leis. Is náireach an rud scéal mar sin a leigean leis.]/ Chuaidh sé faoi'n tsróin aige anocht: an méid adubhairt sé le coicís; agus má chuaidh féin is beag 'e ghrásta a bhí aige orainn faoi. Bailigheadh leis anois. Is fada a theastuigh an méid sin uaidh. Cé'n bhrigh ach go raibh sé dhá thuaradh dhó féin / Rachaidh rud thairis sin faoi'n tsróin aice. Cloisfidh sí faoi ar dhubhairt sí féin faoi na cuir -idheachaí a bhí annseo ... Ná taitheann mara breagh léithe é. Tá cás againn ínnte go deimhin / [Ba mhaith liom muise dhá dteigheadh an méid sin faoi'n tsróin aige. Dheamhan leath an chirt a bheadh leis. Puicéara sagairt nach bhfuil ag dul síos leis ach airgead a dhéanamh ar uain nó ar éigin! Is deas an bhail a bheadh ar dhaoine bochta dhá mbeidís in a tuilleamaí-seisean]// Tá gaibhte fútha annsin (fataí ar urlár "cement") = tá an taisfhliuchán dhá shúgadh aníos thríd an urlár agus na fataí tais dhá bharr / Sílim go mbadh ceart daoib na bráithlíne atá ar an leabaidh sin thuas a chur le teine scaithín. Cheapfainn go bhfuil gaibhte fútha dhá ghoirdeacht ó chodail duine ins an leabaidh cheana. Níl a fhios cé'n fraighliuchas atá ins na ballaí sin thuas. / [Is gearr an t-achar a d'fhágfa annsin iad nó go mbeadh gaibhte fútha. Tá máithreach an uisce ins an talamh sin]/ Ní féidir go bhfuil gaibhte faoi cheana. Muise dheamhan maith ag caint! Shíl mé leis an ngaisce a bhí agaibh faoi'n gcaoi a chuir sib ar an áit sin, go mbeadh 'chuile shórt go deo aríst ann cho tirm le barrach. Ach sin é an chaoi a bhfuil sé anois! / Shílfeá go raibh plás maith aice, agus bhí an-

triomach uirre nuair a tóigeadh as an ngróigeadh í, tá seachtain ó shoin, ach tá gaibhte fúithe anois aríst. Sháróchadh na h-athphuill sin thú. Ní bhíonn sásamh ar bith ar aon-mhóin a bhíos in a gcleitreamhnas / [Níl aon-mhaith dhuit a gcur annsin. Bheadh an-taisce orra ann, ach tá faitíos orm go mbeadh gaibhte fútha gan achar ar bith. Tá mianach an-uisceamhail ins an talamh sin] / Meastú glaicín leabhar a bhí ag na gasúir agus a bhí caithte thiar annsin ar an urlár, nuair a chorrúigh mé iad an lá cheana nach raibh gaibhte fútha.

Níl leath cheart leis an gceann seo (: fear an tighe). Ní bheadh sásamh ná séanadh aige ann go ndéanadh sé an teach ar an bhfánán bradach seo. Tá rud ar a shon anois aige. Ní thriomóchaidh an saoghal an áit sin / [Ní ionnlach ar bith é sin do cairrigin. Ní túisce an taobh as a chionn tirm, ná 'bhíos gaibhte faoi aríst.

Crap soir annsin ar an tulóg sin thuas é, agus beidh aghaidh gréine aige ar chaoi ar bith] / Seomra ar bith nach mbíonn teine ann ach go h-annamh, bíonn sé ar an gcaoi sin. Níl aon-cheo dhá bhfágtar ann nach mbíonn gaibhte faoi ar an bpointe / [Ní feasach mé cé'n caoi a mbeadh gaibhte fúithe chor ar bith marar ól sí an t-uisce, ach b'fhéidir go ndearna sí sin féin. Ní móide go ndeacha aon-chuma déanta uirre] / Chuidh faoi an siúcra seo.

B'fhurasta 'aithinte agus an áit ar fhága sib é. Tá sé támáilte anois // Rachaidh mé faoi dhuit (gabhfaidh mé faoi dhuit, ach is coitianta "rachaidh mé agus rl.) gurb shin í an fhírinne = tiubharfaidh mé an leabhar = mionnóchaidh mé dhuit [ach ní bhíonn ciall cho bainte-amach sin leis i gcaint go h-iondamhail: deirim leat, dar m'fhocal duit, dar brigh an leabhair agus rl.] / Rachaidh mé faoi dhuit go mbainfidh mise cac as ach a mbeiridh mé air! Diabhal bréag nach mbainfidh / Féadfaidh mé a dhul faoi dhuit nachar chorrúigh aonduine annseo é ar aon-chor, hébrí céard a dhéanfas an dream seo amuigh. Tá na ruifíneach-aí sin sáthach mío-stáideach len a dhéanamh / [Gabhfaidh mé faoi dhuit má chastar an taobh seo é, nach dtiubharfaidh a chosa féin abhaile slán é.

Thug sé an eang leis an "turn" deireadh, ach ní beidh sé cho saor sin aige anois, má chuireann sé a shrón aniar annseo] / Tá mé ag dul faoi dhuit nach raibh baint ná páirt agamsa le do réithe. [Ní bhfuair mise ariamh ar mo chuid é ach uair amháin, agus ní dhearna mé níos airde leis an uair sin ná a dhíbirt soir thar tórainn aríst. Dar a shon a rachainnse ag déanamh créatúlacht ar do réithe. Má rinneadh leis é, ní mise ná aonduine in mo theach a rinne é. B'fhéarr liom go mór thú a thabhairt 'un dlí faoi fhoghail, ná a dhul ag déanamh a leithide de chleas] / Rachaidh mé faoi

daoib go mb'fhurasta cur ag D. ins an am a raibh an L. réidh leis. Bhí múnógaí alluis ag briseadh amach ar a bhaithis, agus ba gheall le braithlín de bhráithlíní S. N. an ceann aghaidh a bhí aige / [Rachainnse faoi dhuit dhá mbeadh breith ar m'aithmhéala agamsa gur fada ó'n áit sin a d'fhan -fainn. Ach in a dhiaidh a fheictheas do'n Éireannach a leas. Bhí mise sáthach cailteach len a dhul ann ar aon-chor.] / Rachaidh mise faoi dhuit a dhuine chroidhe má fhaghaimse aon-tuairisc ar do bheithidheach go ngabhfaidh scéala agad ar ala na h-uaire. Ach níl mórán baramhail agam duit, a dhul dhá thóraidheacht ins an ruta seo chor ar bith. Siar a thug sé a aghaidh adéarfainn / [Rachaidh mé faoi dhaoib a stócaigh go gcloisfidh an t-aer torann agus go mbainfidh mise fothramán as na dromannaí agaibh mara gcuiridh sib mo phíopa ar fáil gan mórán achair. An bhfuil a fhios agaibh cé'n sort saoghal atá ann chor ar bith anois: nach féidir píopa a fháil gan scaradh le do nóta puint; agus go sílfeá gur cumaoin a bheidís a chur ort len a thabhairt duit mar sin féin] //

"Dul" le "thríd": Tá sé ag dul thrídh aoithiú (fc. aoithiú) / Chuaidh sé thrídhn a cheart, an duine bocht. Chuir sé a bhean agus beirt mhac in aon-bhliain amháin = d'fhulaing sé a dhóthain / Tá tú ag dul thrí do dhóthain, dá mbeadh neart air / Is mór a ndeachaidh mé thríd ariamh, ach thug sé seo an barr uatha ar fad le donacht / Ní aireochadh duine ag dul thrídh bhliain in a dhiaidh sin / Ghabhfadh sí thríd an oiread airgid le ceathar = caitheann sí é / Is beag aice a dhul trí airgead / Chuaidh sib thrí go leor óil annsin aréir = chaith sib é; d'ídigh sib é / Ní raibh sé ach ó mhaidin go h-árd-trathnóna ag dul thríd an unsa tobac, hébrí cé'n sórt droch-rath a chuir sé air / [D'imigh an diabhal oraibh má tá sib thríd an máilín plúir go dtí sin, agus an saoghal atá ann. Cé'n chaoi a seasfaidh airgead lib? Caithfidh sib a dhul ar na fataí anois go ceann trí seachtainí aríst ó thárla go ndearna sib plaicín ghabhair de'n phlúr] / Is maith aibéil a ghabh sib thríd an bpoll fataí sin thoir. Thiubharfainn an leabhar nach h-iad na beithidhigh agus na muca a d'ith ar fad iad: gur tugadh corr-chruit as (fc. cruit) ingan fhios domsa / Chuaidh sé thríd an udhachta mar a bheadh Dia dhá rádh leis. Thug sé gaoth di, agus 'sé a bhí deas air. Mo chreach mhaidne, 'sé / [Bhí dhá ghalún poitín d'fhuighleach ann agus chuaidh sé thríd in imeacht seachtaine. Sin í an fhírinne. Dheamhan congnamh ná a dhath a fuair sé faoi. D'ól sé féin chuile sdriog dhe] / Chuaidh

sé thrídh na chuid éadaigh ar fad feai'nt a bhfuigheadh sé an tsean-bheist ach
 chinn air = scrúduigh sé iad / [An gcaithfidh tú a dhul thríd an méid sin
 páipéir ar fad fós anocht. Má chaitheann ní beag duit a bhfuil romhat /
 Chuaidh sé thrídh 'chuile fhód móna ins an gcruaich go bhfeiceadh sé a
 raibh tada fliuch innte] / Ní mór a dhul thrídh na fataí sin uiliog go
 léireach nó go dtoightear na fataí síl asta / B'fhéarr duit a dhul
 thrídh na slata sin go bhfaghaidh tú glac sháithteáin dom l'aghaidh
 an chléibh / Chuaidh sé thríd an easca (an abhainn, an lochán, an láib,
 an draoib, an clochar, an cur, an t-arbhar agus rl.) = siubhal nó
 gluaiseacht thríthe / [Ní ghabhfadh an meanath thríd an leather.] / Chuaidh
 an t-urchar thríd an gcroidhe aige / Gabhfaidh an spiacán seo thríot
 má chloisim smid eile uait / Chuaidh an scian thríd an bputóig aige /
 Is fánach an chaoi a ngabhfadh scian thríd an bputóig agad, mara
 dtugta aire dhuit fhéin annseo / Fainic an ngabhfadh cloch thríd an
 mbaithis agad annsin / [Chuaidh driog thríd an gcroidhe agam / Gabhfaidh
 doigh thríd an slinneán aige, má bheirimse air / Chuaidh glugar thríd
 an gcluais agam leis an tormán / Gabhfaidh pian thríd an asna
 agad mara mbí tú ar t'áirdeall féin] // Chuaidh sé thríd an saoghal
 gan mórán a chur as d'aonduine. Ba bheag an ollóid é an duine bocht /
 Dá dteigheadh 'chuile dhuine thríd an saoghal mar a chuaidh sé, b'aoibhinn
 dóib. Ní bheadh aon-pheacadh orra ar chuma ar bith // Chuaidh sé thríom
 = scrúd sé mé = ghoill sé orm; chlaoidh sé mé. / Ní fhaca tú aon-duine ariamh a ndeacha
 an slaghdán thríd cho mór leis. Tá sé snuighte caithte in a dhiaidh =
 chlaoidh sé é / Chuaidh an ruaig sin thríd go mór. 'Ar ndú' ní iongantas
 sin ach oiread agus a ghoirdeacht agus ó bhí ruaig eile cheana air. Faghann
 sé ruaigeannaí móra le goirid, agus m'anam nach h-iad a d'fheilfeadh dhó
 ach an oiread le duine. / Is diabhaltaí a chuaidh an príosún thríd. [Tá
 sé tugtha uaidh ar fad. Ní fhaca mé aon-fhear go h-iomaidh is tuar-
 tha atá as a cheannaghaidh ach é] / Tá na malraigh seo aghamsa sáthach
 slabhcta ar an aimsir seo. Níl ann ach go bhfuil tarraint na gcos ionnta.
 Chuaidh an treoch bhradach sin thríob (: thríotha) thar cionn. Páiste ar
 bith nach bhfuil cothuighthe go maith roimpe, claoidheann sí thar
 cionn é / [Chaith mé trí oíche annseo an tseachtain seo caithte ar
 neamh-chodladh agus bíodh a fhios agad gur mór a chuaidh siad thríom. Ní bhíodh
 siubhal an bhealaigh ionnam aríst ar feadh an lae] / Uair ar bith

a dteagann na liaganna sin air teigheann siad thríd go damáisteach. Ní bhíonn sé ar a chóir féin aríst go ceann leath-bhliana. An babhta deir-eadh a raibh siad air — dhá bhliain go h-am seo — Bhí sé igcruth an tsag-airt aca marach gur bris siad /[Ní dheachaidh aon-aistir thríom in mo shaoghal ariamh mar a chuaidh an t-aistir sin. Níl mé agam (chugam?) féin dhá bharr fós. Níor fhága sé lúd ná láthar ionnam]/ Chuaidh bás an athar thríthe go mór = scrúd sé í; ghoill sé uirre / Níl aon-cheo a chuaidh thríom ariamh in mo shaoghal ach a bheith ag éisteacht leis annsin ag strócadh le pian, agus gan duine ar bith indon aon-mhaith a dhéanamh dhó. Ba mhór an suaímneas dhó féin agus dhuinn féin é nuair a thug Dia Chuige Féin é / Tuige nach rachad sé thríthe? Ghabhfadh rud níos lugha ná sin thrídh dhuine / Teigheann sé thríom a bheith ag breathnú air, ach cé'n neart atá air. Beidh sé dhá ghoid as mar sin nó gur toil le Dia fios a chur air. Níl aon-bhiseach indán dó /[Chuaidh sé thríd, an bhail sin a fheiceál uirre, ach dheamhan mórán truaighe í ar mhodh. Dhá mbeadh an saoghal mór aice ar maidin, bheadh sé caithte aice trathnóna. Sin é an sórt duine í]/ Ghabhfadh sé tríot a bheith ag éisteacht leis ag glámhóid agus ag banrán annsin ó mhaidin go faoithin, agus gan luach leithphighne mhaith le déanamh dhó. Ach tá neamh-shuím déanta ag na daoine anois dó (: dhe) féin agus dhá chuid glámhóide /[Rachadh sé tríot na daoine bochta sin a fheiceál. Chuaidh sé thríom-sa ar aon-chor. Níl dídean na h-oíche féin aca, ach síneadh siar ar "shate" (seat), nó iad a fhéin a chaitheamh ar an bhféar agus codladh annsin ar feadh na h-oíche]/ Is duine gan chroidhe nach ngabhfadh sé thríd an t-asal bocht a fheiceál agus an chrúib uiliog sceanta as. Hébrí cé a raibh láimh aige ann ar chaoi ar bith ní raibh le déanamh leis ach a chur "thar fairrge" le na ló (: a "transportáil"). Bheadh spídeamhlacht ar bith sáthach maith aige agus an spídeamhlacht a thug sé féin uaidh // [Teigheann sé thríom thú a mharbhú míle uair ins an ló, ach nacharbh fhiú liom in a dheidh sin do bhás a bheith orm = teagann sé in m'intinn; buaileann fonn mé]/ Is minic a tháinic sé thríom bruc-neáil bhuailte a thabhairt dó, ach ba shuarach liom a dhul ag fiachadh air in a dheidh sin. Dheamhan a fhios agam cé'n chaoi a ngabhfadh sé leis marach an t-ómós atá ag 'chuile dhuine dhá bhean / [Bhí sé ag dul thríom an maide a sciobadh as a láimh agus a bheith dhá rúscadh leis cho uain's a gheobhainn teas in a chraiceann. Ach choinnigh mé stuaim ar an bhfoighid in a dheidh sin. Níor mhór dó-san gur choinnigh, arae dhá dteighinn in a éadan chor ar bith, dhéanfainn a chreach]/ Dubhairt sé liom go ndeachaidh sé thríd, cupla uair a fhiafruighe di, céard a rinne sí len ar árduigh sí léithe ó'n teach aimsir na sochraide, ach nachar

fhiafruigh in a dheidh sin. Ba é a dhéanamh léithe é, an mhagarlach chaca! / Deir siad go dteigheann sé thríd an gcapall an cinnire a mharbhú míle uair ins an ló, agus go marbhóchadh freisin marach go bhfuil an duine ins an an-mhéid in a súile. Is mó go fada an mac eilimistín atá i súil chapaill ná i súil an duine / Chuaidh sé thríom an uair a thosuigh sé ag géaraidheacht turraic a chur ann agus a chuir síos le fánaidh ins an bpoll báidhte. Go maithidh Dia dhom é, is mílteach an rud é an cathú! Dhá dteigheadh sé síos uair amháin, aníos ní thiocfadh sé! / Is minic a theigheas sé thríom — dhá gcrochtaí mé — gan deoir a fhágáil ionnad. Cé'n t-údar dhuit a bheith i gcomhnaí ag spochadh liom agus ag iarraidh a bheith ag séideadh fúm? Dar brigh an leabhair, beidh rud agad ar a shon as a dheireadh, mara n-eirighidh tú as in ám. Is mise an buachaill agad! / [Shílfeá go raibh sé ag dul thríd an madadh gliobach sin ag "Pad" an madadh se'aghainne a ionnsuighe trathnóna. Chuir sé colg air féin cupla uair, agus thosuigh sé ag drannadh, ach ní dheachaidh sé thairis sin. Ní móide gur bh fhearr dhó fhéin a dhul!]/ Tá an gamhain sin buille oilbhéasach déarfá. Níl aon-uair dhá dteigheann duine faoi ná thairis, nach mbíonn sé ag dul thríd shílfeá a dhul dhá thuncáil. Níor mhaith liom gasúir bheaga a leigean in a ghoire mara mbeadh duine maith in a gcíonn / [Chuaidh sé thríom é a fhostú, cor a chur in a láimh agus an tsinseáil a bhaint dhe gan bhuidheachas. Ba dathamhail an scéal é: mo chuid sinseála a choinneál, agus é a shéanadh annsin, agus í i gcúl a ghlaice aige i gcaitheamh an achair. Nach spleádach uaidh an chneamhaireacht a dhéanamh / Dar mo choinsias, níl aon-uair dhá gcloisim ag caint é, nach dteigheann sé thríom a fhiafruighe dhó (dhe) cá'r fhága sé na sáspain, arae níl a shamhail in Éirinn ag caint ach an tincéara mór ruadh sin a mbíonn an buinín beag de bhean ag dul thart aige]/ Tá sé ag dul thríom fód móna a sháthadh siar in do bhéal, dhá gceapainn go mbadh rud é a chuirfeadh ó clabair-eacht thú. Nach breagh nach dtiubharfá scíth de do theanga uair eicínt, agus gan a bheith ar an táirm chéadna igcomhnaí //

"Dul" le "idir": níl ag dul idir é agus codladh na h-oíche anois ach an duine bocht sin a chur de thaobh tighé / 'Sé a bhfuil ag dul idir é agus grásta Dé na damhsaí / Sin é a bhfuil ag dul idir thú agus do leas: cead bóithreoireacht' a bheith agad / Níl ag dul idir é anois agus an pósadh ach na cupla punt sin, ach sílim mara bhfaghaidh sé iad nach ngabhfaidh aon-bhrat air an "turn" seo / [Dhá mbeadh gan a bheith ag dul idir thú agus sógh an tsaoghail ach na cupla scilling sin a fháil, bíodh a fhios agad nach bhfuighidh tú uaithe siúd iad. Cnuastóir ceart]/ Dhá mbeadh gan a bheith ag dul idir mé agus flaithis Dé ach é, ní thiubharfadh sé dhom ar an gcuntar sin féin é /

"Dul" le "as": chuaidh lampa as = mhúch an lampa / Tá an teine ag dul as mara gcaithidh sib cupla fód uirre / Tá sé ag dul as a chraiceann le leithead = ag imeacht as a chraiceann / Tá sé ag dul as a chranna cumhachta le neart airgid / Tá tú ag dul (: ag imeacht) as do chuid éadaigh = thú an-tanaidhe; an t-éadach ro-mhór agad, de bharr go bhfuil tú ag tabhairt anuas / Tá sé in am a dhul as an ngarrdha anois = imeacht / Ní bheitheá indon a dhul as seo go h-Árainn gan a dhul isteach Gaillimh / [Is fada an t-achar a dhul as seo go Baile Átha Cliath / Níl sé indon a dhul as an teach ósta gan a chuid airgid ar fad a chaitheamh] / Níl sé indon a dhul as an mbaile (: an baile a fhágáil) gan achrann a tharraint / Ní bheitheá indon a dhul as an mbád mar sin / Ní bheadh sé indon a dhul as an bpríosún gan caraideachaí / Is deacair a dhul as Éirinn anois in aon-áit / Tá sé in am agad anois a dhul as an gcleachta sin = eirghe as / Ní mór duit a dhul as an gceird sin, má's leat aon-mhaith a dhéanamh / [Chinnfeadh air a dhul as an abhainn choidhchin, marach gur casadh an bealach mé = a theacht amach aisti / Ní féidir a dhul as an bhfairrge mar a bhfuil snámh agad] / Má bheireann an scrath-glugair sin ort, ní ghabhfaidh tú aisti go luath / Chinn air a dhul as an dóigteán. Níor fritheadh ach a chnámha / Ó a ghabhfas tú ins an uaigh, tá sé fánach agad a dhul aiste / Ní dheachaidh sé as poitín ariamh go dtí an Nodlaig seo = bhíodh sé aige / Cá'id ó 'chuaidh tú as tobac = cá'id ó d'ídigh tú do chuid tobac ar fad / Cuirfidh mé an dá gharrdha sin mar a dteighidh mé as leasú / Níl aon-bhaoghal orainn a dhul as fataí fós. Tá lán cró annsin thoir nachar bearnuigheadh chor ar bith / [Ní raibh curtha agam ach an dá chúl thoir nuair a chuaidh mé as feamainn. D'fhága sin an chuid eile gan cur] / Tá sé ag dul as congnamh anois = is gearr nach mbeidh aon-chongnamh aige (: beidh a lucht conganta i.e. a chlann agus rl. imighthe uaidh) / An bhfuil tú ag dul as airgead? / Tá sé ag dul amach as na glúine = tá dronn amach ar a ghlúine (tá sé ag dul amach ar na glúine) / Tá sí ag dul siar as a tóin ar fad / Tá tú ag dul amach an-mhór as do bholg le goirid. Cá bhfuair tú an stomán sin? / [Chuaidh sé amach ar fad as an druim ó a chonnaic mise go deireannach é. Is gearr go mbeidh sé cromta] / Ní cheannóchainn an capall sin chor ar bith. Cuimnigh go bhfuil mise dhá radh leat: is gearr a bhéas deantús maitheasa ar bith ins an gcapall sin, agus sin é an fáth go bhfuil sé ag iarraidh a cur uaidh. Níl néal ar bith air sin. Nach bhfeiceann tú í ag dul amach ar fad as na guailní. Tá sí caithte indiaidh a mullaigh uiliog anois. Is beag an dochar di agus na h-ualaigh a chuireadh sé uirre /

Tuilleadh:

"Dul" le "ar": chuaidh sé amach ar a bhéal agus ar a fhiacla insan lochán = in diaidh a mhullaigh / Chuaidh sé ar iarraidh / Má leagann sib annsin í gabhfaidh sí ar iarraidh / Tá sé le dhul ar aimsir (: ar páighe, ar a shláinte, ar cheannsacht a chnámh agus rl.) / Ní dheachaidh deoir óil ar a bhéal ó shoin / Ní dheachaidh aon-cheo beatha ar a smut le seachtain = beithidheach / Ní dheachaidh greim ar a bhéal le mí / Níl a fhios agam nach dteastuigheann an ola (dhéidheannach) a dhul air / Chuaidh an ola ar L. indiu = cuireadh an ola air / B'fhearr an ola a dhul air sílim / Ní dheachaidh aon-chuma déanta ar an teach sin chor ar bith / Is dona an déanamh a ghabh (: chuaidh) ar an gcruach mhóna sin / Chuaidh sé go bog agus go cruaidh orm ag iarraidh mé a thabhairt leis, ach ní rachainn = chuaidh sé géar orm; bhí sé in m'éadan ar feadh i bhfad dom' iarraidh /

"Dul" le "do": tá sé ag dul do'n ól aríst = ag ól aríst / Níl a fhios agam cé'n chaoi a rachaidh an scéal nuaidhe seo dhó = an dtaitheochoaidh sé leis nó nach dtaitheochoaidh / Chuaidh sé 'fhoisceacht mbeannuighidh Dia dhó é a mharbhú = an -ghar / Chuaidh sé cho gar dó agus a chuaidh an ceol do Hannraoi (: é a mharbhú, a bhriseadh, as a phosta; é a bháthadh agus rl.) / Chuaidh sé 'un sochair ('un leasa, 'un maitheasa, 'un tairbhe agus rl.) dó an méid sin scíthe a fháil (fc. "dul le chun") /

"Dul" le "le": níl a fhios agam cé'n chaoi a ngabhfaidh sé leis marach an t-ómós atá dhá bhean = cé'n chaoi a mbeadh an scéal aige / Is deacair a rádh cé'n chaoi a ngabh-fadh sé leis marach go bhfuair an sean-fhear bás / Chuaidh mé ag an dochtúr le mo cois = bhí rud eicint ar mo chois agus chuaidh mé ag an dochtúr nó go mbreathnuigh-eadh sé uirre / Teirigh ag an dochtúr leis an lámh sin / B'éigin dó a dhul ag fear cnámha le na rúitín /

"Dul" le "chun": tá an lá ag dul 'un síneadh = ag dul 'un faid / D'aithneochthá ar an trathnóna cheana féin go bhfuil sé ag dul 'un síneadh / Chuaidh mé 'un réidhtigh leis = rinneamar síothchán nó eadarascán / Ní ghabhfaidh na tíreannaí sin 'un réidhtigh nó go mbeidh a bhfuil ar an domhan marbh / "Ach Páras a dhul 'un réidhtigh le Úna Dheas Ní Níadh" = socrú (pósta) a dhéanamh léithe /

"Dul" le "i" (: ins): gabhfaidh tochas ins an tóin agad, má ghníonn tú sin aríst = cuirfear / Gabhfaidh glugar ins an gcluais agad mara n-eirighidh tú as anois / Chuaidh teas ins an gcráiceann aige deirimse leat. 'Sé a bhí sé a thuaradh dhó fhéin ar aon chor = cuireadh / Shíl sé a dhul ins an bpíobán agam (: ins an dúdán etc.) = breith ingreim muiníl orm / Is maith gasta a rachadh sé sin ins an gcráiceann agad anois = thú a ionnsuighe / Ag iarraidh a dhul inglacamas lámh

Díbliú = ainm-bhriathar, ainm-fhocal [Fuaim — bíonn g in áit d in a thosach scaithní]

Díbliú = ag ithe agus ag gearradh; ag sciolladh; ag feannadh; ag coireadh; ag cáineadh agus rl.

Ní fhaca mé aon-díbliú in mo shaoghal ariamh mar a thug sé ar an mbean.

Mhaitheá do Dhia gan a bheith ag éisteacht leis ag liobairt uirre. D'ith sé go cnáimh í / Leig de do chuid díbliú anois. Níor thuíll duine ar bith anseo an díbliú

sin uait. Teirigh ag díbliú ar an dream a rinne rud ort. Ach ní rachaidh,

mar ní leigfeadh an faitíos duit / Deir siad go dtug an sagart díbliú

an mhíadha air indiu. Rug sé air ag teacht amach as tigh Bh., agus má's thuas

a fríothadh é, is thíos a fágadh é shul a bhí sé réidh leis. Tá teanga nimhe-

neannta ag an sagart sin, 'nuair a áitigheas sé duine. Sagart soineannta

go leor é, nó go mbaintear as é, ach má bhaintear, bí ar do shon féin

annsin / [Tá an catmara ar a béal sin. Chuala mise í ag gíbliú (: díbliú)

ar J. Sh. seo thoir cheana — rud eicint a tháinic eatorra — faoi shinseáil

agus má chuala féin tabhair gíbliú air. D'fheann sí isteach go smior é. Ní

éadail mhór ar bith do dhuine a tarrant air, dhá bhféadadh sé a leigean

thairis / Bhí sé ag díbliú ar Develera faoi gan aon-phradhas a bheith

ar chaoirigh. Diabhal aithne air nach ag Develera atá na caoirigh a cheann-

acht. "Ní cheannuigheann Develera caora ar bith ar bith" adeirim féin.

"Níl aon-talamh caorach aige." "Go leaghaidh mac an Diabhail é an cneamh-

aire" arsa seisean. "Is mór an feall nach bhfuil díol a dhroma

aige de thalamh eicint nach n-eireochadh sé as — an ruifíneach ó's seis-

ean é"]/ D'ionnsuigh sé ag díbliú orm gan fáth gan ábhar. Ach is

beag nach dtug mise ábhar dhó shul ar dhealuigh mé uaidh. Dar fiaguidhe

thiubharfainn marach gur coisnigheadh orm é / Rinne M. gíbliú (: díbliú)

ar gach agus ar bhain leis. Níor fhága sí aon-duine amháin dhá chine

nachar bhain sí fogha agus easbaidh as. Is uirre a bhí stiúir na ropair-

eacht' dhá ríre / Breagh nach dteigheann tú agus a dhul ag díbliú air

fhéin. Dheamhan a fhios agamsa céard a bhaineas dó fhéin ná dhá mhuin-

tir. Tá sé annsin thíos agad, agus níl i bhfad le dhul agad len innseacht

dó gur scoimhíol é, má thogruigheann tú. Ach ná bí do mo bhodhrú-

sa faoi níos fuide / Tugann sé sin díbliú brocach ar 'chuile dhuine nach

dtaitheann leis, nó nach bhfuil aon-bhrabach aige air. Ach cuirfidh

mé geall gur beag a chloisfeas tú a rádh faoi A. Sh. é. Is maith an rud

grádh nó faitíos. Dhá bhfaghadh sé sin tada amach in a dhiaidh, speirfeadh sé

ar bhall na h-áite é, speirfeadh sin /

Dinglis: ainm-fhocal buineann, tuiseal geineamhnach uathaidh = dinglise

[Fuaim — n ar lár ar an

Achréidh agus g le srónaighil. Déantar g de'n d tosaigh scaithí ar an

Achréidh freisin]

Dinglis = cineál drithlíní a bhíos induine agus má theangmhuighthear leo, tosuigheann sé ag preabadh agus ag léimneach. Bíonn siad is gach uile áit indaoine; indaoine eile ní bhíonn siad ach i bpuill a n-ascalla, in a n-ioscadaí, i mbuinn a gcos agus rl.

Tá dinglis ionnam / Nach innte atá an dinglis / Tá sé faoi ddinglis fré chéile / Tá sé ag dul as a chranna cumhachta le dinglis / Cuirfidh mé dinglis ionnad / Chuir sé dinglis ionnam / Chuaidh dinglis ann agus léim sé de'n stól. = cuireadh dinglis ann / An ndeachaidh dinglis ariamh imbonnaidheacaí do chos / Ní fhaca tú a leithide de ddinglis induine ar bith ariamh agus atá ann / Bíonn cuid de na daoine gan dinglis ar bith / Níl aithne ar bith agad uirre! Is minic muipe a chuir tú dinglis innte, má sin é do scéal! / Tá sé ag cur dinglise in inghin Mh. Bh. anocht = dhá cláradh = ag suirghe léithe / Is deacair dinglis a chur innte sin. Tá sí an-ghiongach. / Nachar bhreagh an rud a bheith ag cur dinglise innte. Thuitfeadh sí agad in aon-chuaille amháin — marbh ar fad! /

Dingliseach = aidiacht as dinglis = dinglis a bheith induine nó i mbeithidheach

Tá sé an-dingliseach / Níl ort ach do lámh a leagan ar a ghualainn agus eireochaidh sé de chothrom talmhana le dinglis. Ní fhaca mise aon-duine ariamh is dinglisighe ná é. Is mó dinglis é ná N. agus tá sin sáthach dona / An-fhear dinglis' é. Ní bheadh ort ach do lámha a chur amach mar sin, mar dhóigh de go raibh tú ag cur dinglis' ann, agus thosóchadh sé ag léimneach ar fud an tige. Is gránna an rud a bheith cho dingliseach sin / Is capall dingliseach go leor í = capall bruite meargánta nach féidir lámh a leagan uirre / Tá an capall sin aige an-dingliseach. Chonnaic mé annsin thuas í an lá faoi dheireadh. Chuaidh sé isteach go dtí í len a cuid a leagan aice, agus fhobair go spréachfadh sí. Maidir le eirghe in áirde bhí sé uirre; mo léan / Broimín an-dingliseach í ... Leag do lámh uirre feiceam -uist! Má leagann, beidh a fhios agad é / Bíonn an "breed" sin an-dingliseach. Dheamhan capall dhá dtáinig ó stail Ch. nach raibh amhlaidh; bruite, spéir-eamhail agus daol is 'chuile cheann aca! Bhfeiceann tú an cleas a rinne capall an Fh.? /

Díleághadh: ainm-fhocal; fireann; níl aon-iolraidh.

Díleághadh: sain-chiall na Gaillimhe leis an bhfocal seo .i. imeacht nó anachain eallaigh agus maoinne agus daoine, de bharr teire nó geise; leághadh chubhar na h-abhann; smál; míadh; tubaiste; diomallú míadhamhail; mí-chinneamhaint.

Tá an díleághadh ar mo chuid = faghann a mbíonn d'eallach as d'áirnéis agam bás.

Níl maoin ar bith ag feithiú liom de bharr teire, smáil, tubaiste, nó

dubh-chinneamhna eicint. /[Ó'n lá sin amach, tháinic díleághadh ar a raibh aige.

Níor fhan gamhain ná bó ag gabhail leis. Bhí an anachain chéadna ar a chuid muc

'sabhálaidh Dia sinn. Bhasc a chapall í féin i gclochar. Thagadh an galra cam ar

a chuid caorach an uair nach mbíodh sé ar aon-chaoirigh eile ins an tír.

Níor fágadh bonn bán air.]/ 'Sé an díleághadh sin mar d'innis mé dhuit, a chuir

de dhruim tighé é. Bhí sé fánach aige aon-chúis a dhéanamh. [B'éigin dó an teach

agus an talamh a dhíol agus a dhul síos go G. Bhí sórt sipín beag annsin aige

ar feadh scathamh, ach níor eirigh sin leis ach an oiread. Tháinig an sirr-

iam air agus thóg má's beag mór a bhí aige ann, in ómós fiacha. Fuair sé

bás ins an "bpoorhouse" faoi dheire agus faoi dhó (: dheoidh)]/ Deir siad

gurb éard a d'fhága an díleághadh air sin, sreach a raibh geis uirre thiar

ingarrdha an Ch. a bhaint. Bhí na "daoine maithe" — diúltaigheamuide dhóib

— fúithe. An uair a tharraing sé an tuagh, tháinic an guth go dtí é:

"ná buail" adeir sé. Ach bhí S. cho dórainneach, cho dubhshlánach sin, agus nach

gcoiscfeadh sé a láimh. Bhain sé an sreach thrí 'chuile údragáil. Ó'n

lá sin amach bhí an díleághadh air: leághadh chubhar na h-abhann ar a raibh

aige. [Dar fiadh bhí an fear sin deiseamhail, ach ba bheag an mhaith

dhó a chuid deis lá agus gur thosuigh an saoghal ag dul in aghaidh. Níor fhan

bó ná gamhain ná caora aige nar báitheadh nó nar bascadh nó nar

cailleadh. Ó a bhuaileas an smál sin iad, is furasta leo imeacht. An

tsiocair is lugha faoi'n domhan, agus scaithtí ní call dóib tsiocair ar

bith. Bhí sé taobh le sean-bhó bhuidhe ins an deire. Chonnaic mé féin í sin

aige. Ní feasach dom ar cailleadh í sin nó gur cailleadh í le aois, ach ba

chuma dhó-san sin. Ba mhaith bocht an fear é indeireadh a shaoghail, agus beo bocht

a bhí a chlann in a dhiaidh nó gur dhealuigh siad leo ar fad as. Sin é an chaoi a

ndeacha an sreach dó. Ara bhí sé cho do-chomhairleach leis an saoghal. "A

chomhairle féin do mhac dhanra" arsa tusa "agus ní bhfuair sé ariamh níos measa.

Níor ceart do dhuine ar bith, ar aon-chor, a dhul thar theasbánadh, agus fuair

seisean an teasbánadh — go ndéanaidh Dia grásta air!]/ Bhí sruth agus gaoth leo an fhad agus a bhíodar thuas, ach ó'n lá ar athruigh siad síos chuaidh an saoghal in a n-aghaidh. Tháinic díleághadh ar a raibh ag gabhail leo. Go fiú agus an síol féin a chuiridís ní bhíodh sé ag eirghe leo. Is minic a loiceadh a gcuid fataí agus togha an bharr ag 'chuile dhuine eile. Bhí anachain muc agus anachain daoine orra in éindigh — ní dhá roint leo é. [Fuair triúr mac breágh bás imbéal a chéile orra. Dheamhan a fhios agamsa a raibh eatorra ach an bhliain. An fear aca atá ins an gcomhairleamh ceann indiu, is beag fear tighe ná urláir in do thír is boichte ná é. Ní maith a chuaidh an imirce do na créatúir bhochta sin]/ Chuala mé go minic go raibh geis ar an gcnocán sin: go raibh sé sídheamhail. Deir 'chuile duine go raibh rudaí dhá feiceál ann. Ach ní raibh géilleamhaint ar bith aige-san do chúrsaí de'n tsórt sin. Bhí rachmall an airgid air, agus chaith sé in a cheann teach nuadh a dhéanamh. Ní bheadh aon-shásamh aige ann go ndéanfadh sé ar an gcnocán sin é, th'éis go raibh 'chuile dhuine ag cur aithne air gan drannadh leis. Má's é an t-Athair M. féin é — 'sé a bhí annseo an uair sin — chuala mé gur dhubhairt sé leis go mbeadh sé in aithmhéala, mara bhfágadh sé an cnocán agus a raibh ann len a n-anshógh féin. Ach ní raibh aon-chomhairleachan in a chionn. Ó a chuirfeadh sé roimhe rud a dhéanamh. Bhí sé cho dána le múille. Réab sé an cnocán as a lúdrachaí ar aon-nós, agus rinne sé an teach. Tá sé fuar falamh annsin ó shoin, mar a fheiceas tú féin é. Dheamhan duine a chomhnuigh ariamh ann sílim. Marbhuigheadh an mac shul má bhí sé déanta. Sáthach fánach a marbhuigheadh é freisin. Ord a thuit de'n scafall air. Buailleadh síos an inghean agus chaill sé an domhnuidheacht airgid léithe, ach ní dhearna sí aon-mhaith ariamh. Thuit binn an tighe go talamh shul má bhí sé réidh. Shílfeá go mbadh shin é a dhóthain de theasbánadh, ach chuaidh sé in a éadan as dubhshlán in ath-uair. Ní fhaca sé an chloch spideoige ariamh air. Bhí sé ag déanamh creafóige. Ó'n lá ar thosuigh sé ag ordluigheacht ar an gcnocán sin — shílfeá gur beith a bhí air é — níor fhan rud istigh ná amuigh aige nar tháinig an díleághadh air. D'imigh a raibh aige agus ar chruinnigh sé go cruadh — d'imigh sé in a ghlaedh ghlas. B'éigin do'n bhean agus do'n chuid eile de'n chlainn lascadh leo as ar fad ins an deire. Bhí an díleághadh ar a gcuid as comhair a dhá súil. Níl a fhios agam an raibh an oiread aca agus a thug go G. iad. Má bhí, dheamhan tada leis é. Níl duine ar a shliocht indiu; i gcruthamhnas nach ceart d'aonduine a dhul ag cur araoid ar

an sluagh sidhe — diúltaigheamuide dhóibh agus fuagruigheamuid deagh-
chomharsanacht orra!]/ Bhí teir ar na guirt sin ariamh. Ní raibh goir ag bó na gamhain
a dtaithiughadh nach raibh an t-imeacht orra. Bíonn guirt ann mar sin thar a
chéile, agus an té a mbeidh siad aige, is fear é a mbeidh an tseamair Mhuire aige, nó
tiocfaidh an díleághadh ar a chuid. [Is ar a chruadh-chúis do dhuine ar bith a mbeidh guirt
de'n tsórt sin aige, gan rud a chur ionnta uair eicínt. Is mór an nídh a bhfeiceál
ag dul i bhásta. Tá cuid de na daoine agus ní thiubharfaidís áird ar bith ar na
sean-chainteannaí sin. Bíonn an oiread saint' ionnta chuig an saoghal agus gur
cuma leobhtha teir ná teir. S. L. a bhí annsin thoir, an uair a cheannuigh sé an
talamh thuas ó P. N., dubhairt daoine leis nach n-eireochadh an tabhairt sin leis
chor ar bith — go raibh teir ar an ngiodán ab fhearr ag gabhail leis, agus nach
raibh aon-lá ariamh nach raibh an díleághadh ar bheithidhigh Ph. N. ann. "Má's teir nó
teir anois é" adeir S. L. "rachaidh gach beithidheach ag gabhail liomsa isteach ann.
Nach mé a shíleas sib a bheith adhartha go leigfinn an priobán is fhearr
ar an talamh i bhásta ingeall ar shean-chainteanna seafóideacha". Chuir sé na
beithidhigh isteach ann, ach dheamhan díleághadh a tháinig orra. D'imigheadh ceann anois agus
aríst, ach d'imeochaidís sin in áit ar bith. Ní bheadh beithidheach seachtain i mbéal
a chéile ag P. N. ann an uair a bheadh taobh na bpoll as a chionn. Sin é an chóir a
mbíonn sé. Measaim féin, scaithí gurb ar an duine agus nach ar an áit a bhíos an teir. Bhí
smál eicínt ar Ph. N. nach n-eirigheadh tada leis. / Tá an díleághadh ceart ar an duine
bocht ó phós sé. Cailleadh cliobóg de chapall bhreagh air. Bhí bó bhainne tachttha ins an
gcró roimhe, maidin. Ní fhanann laogh ná gamhain aige nach bhfuil an bhail chéadna
orra. Thug sé leath-cholapa dheas a bhí aige anuas ar an mbarr-garbh oíche roimh
an aonach anuiridh, len a cur siar lá'r na bháireach. Dheamhan pighinn de chúig phunt
dhéag airgead nach bhfuigheadh sé uirre. Ar a dhul amach dó ar maidin, fuair sé sínte
ins an iothlainn í agus a cois briste. Leag sí claidhe na h-iothlann agus thuit brúisc
uirre féin dó (: de). Thug sé fear cnámh aice, agus dheasuigh sé í, ach ní raibh aon-
bhiseach ag teacht uirre in a dheidh sin. Mharbhuigh sé ins an deire í / 'Sé an díleághadh
atá ar an mbuachaill sin nach dtugann sé greim len ithe dóibh go gcailltear leis
an ocraas iad. Amhgar agus anshógh atá ar a chuid beithidheach, agus ní díleághadh. Seadh b'fhéidir!
Nach bhfaca mé laogh breagh annsin anuiridh aige — céileóg. Tabhair laogh breagh air.
Choisc sé é faoi cheann míosa, agus níor thug sé gabhail ná uchtóg dó ach a chur siar in
Garrdha na L. ag ithe raithnighe. 'Meas tusa an cothú do laogh í raithneach. Bíodh unsa
céille agad. Thú féin agus do chuid díleághadh. Is gearr ó'n bpéire laoghannta sin thíos
anois aige. D'fheicfeá ag eitealla leis an ocraas iad.]/

Dicheall = ainm-fhocal; fireann; tuiseal geineamhnach — díchill.

Dicheall = oibriú ar do neart; do cloch-neart; mine-ghéire; cho maith, co beo, co h-achmhuinneach nó cho spleodrach agus is féidir; lán-tsaothar

Tá sé ar a dhicheall = ag oibriú cho maith nó cho h-achmhuinneach agus atá sé indon /

Bhí sé ar a dhicheall ceart (ar a shean-dicheall, ar a míle dicheall, ar a seacht ndicheall, ar a dhicheall báis agus beatha, ar iomlán a dhichill agus rl.) /

B'éigin dom mo dicheall a dhéanamh críochnuighthe len a thabhairt aníos /

Déan do dhicheall a fhleasca(igh) / Breagh nach ndéanann tú do dhicheall

leis / [Eirigh as an spreallaireacht agus déan do dicheall] / Teirigh ar do

dhicheall. Tá an iomarca leisce ins an gcnáimh agad, tá sin / [Chuaidh

mé ar mo dhicheall ach má chuaidh féin ba bheag an mhaith é mo

dhicheall] / Ab shin é do dhicheall. Má's é, is beag an mhaith é do dhicheall /

Bhí mé ar mo sean-dicheall ar feadh an lae, ach chinn sé dubh agus dubh

orm é a chríochnú in a dheidh sin / "Is leor do dhuine dhona a dhicheall

a dhéanamh" / [Rinne mé mo dhicheall agus deir siad gur leor do dhuine

dhona a dhicheall a dhéanamh.] / Sin é a bhféadamse a dhéanamh leis, ach

is leor do dhuine dhona a dhicheall a dhéanamh, is leor sin / Sin í anois í.

Tá sí scríobhtha agus ní go slachtar é, ach is leor do dhuine dhona a dhicheall

a dhéanamh / [Rinne mé péire cléibh dhó, ach cé'n sórt déanamh é! Ceo

ar bith ach go dtiubharfaidh siad uailín móna ó'n bportach dó. Bhuel, is

leor do dhuine dhona a dhicheall a dhéanamh" arsa tusa] / "Is leor do Mhór

a dicheall" = is leor do dhuine a dhicheall a dhéanamh = ní féidir le

duine a dhéanamh ach a dhicheall / Ní fhéadamse a dhéanamh níos mó. Is

leor do Mhór a dicheall, arsa tusa / [Shaothruigh mé go maith é, ní as ucht

mé féin dhá rádh é, ach chinn orm de mo bhuidheachas. Ach nach leor

do Mhór a dicheall, mar adeir an ceann eile] / Ní dhéanfaidh do

dhicheall é = cinnfidh sé ar do dhicheall / Cinnfidh sé ar do dhicheall an

cloch sin a árdú / [Ní dhéanfaidh do dhicheall an méid sin oibre indiu

/ Dhá mbeadh sé léithe ó shoin deamhan a mhíle dicheall a thiubharfadh

gaoth di] / Cuirfidh sé go dtí do dhicheall thú an méid sin a ghróigeadh

indiu = 'sé do dhicheall é / Cuirfidh sé go dtí do dhicheall tú an

oiread feamainne a bhaint an rabharta seo agus a leasóchas an dá

garrdha siúd / Má bhíonn tú réidh 'sé do dhicheall é. Tiubharfaidh sé

rud le déanamh dhuit freisin, dar mo choinsias / Spréidh mé é, ach ba

é mo dhicheall é. Diabhal bréag nachar fheach sé mé freisin / Ní
 thóigfidh tú é gan do dhicheall (a dhéanamh) / Rinne sé a dhicheall orm, ach
 chinn air mé a leagan in a dheidh sin / [Má ghníonn tú do dhicheall
 air, b'fhéidir go mbainfeá é, ach má's eadh ní ar an deis sin
 é / Rinne siad a ndicheall ar an máistir scoile len a
 bhriseadh, ach níor fhéad siad] / Chuaidh mé thar mo dhicheall leis agus
 tá a shliocht orm: tá mo dhruim mar atá sí ó shoin. Ní fhéadaim a
 lúbadh ná a díriú / Níl gnaoithe (gnotha) ag duine ar bith a dhul thar
 a dhicheall. Má theigheann, beidh a shéala air. Sin é an chaoi ar
 bhain P. S. stangadh as féin / [Chríochnuigh mé é, ach fuair mé mo
 dhicheall uaidh / Fuair mé mo dhicheall go binn uatha ag iarraidh a
 gcur isteach. Tá an diabhal crónta (: corónta) ar an gceann
 buidhe. Ní raibh le déanamh leis ach é a mharbhú] / Fuair mise mo dhich-
 eall indiu ag iarraidh na claidheachaí siúd a bhiorrú, agus ná leagaidh
 aríst iad, má tá an t-ádh oraibh! / [Thug sé mo dhicheall dom
 an malach feamainne sin a líonadh ag an láimh atá agam] / Go
 gcuiridh Dia an t-ádh ort! Is beag an dicheall a rinne tú leis. Dhá
 ndéantá ní mar sin a bheadh sé / Dhá ndéanadh sibh an dicheall sin
 i gcomhnaí, bheadh rud agaibh, ach leigfidh sib a (: bhur) maidí le sruth
 anois aríst go ceann míosa / [Is dona na gnaithí a bhí oraibh an
 dicheall sin a dhéanamh le cuid aonduine. Dá mba bé (: dá mba é)
 a (: bhur) gcuid fhéin a bheadh ann, mise imbannaí gur beag an baogh-
 al a bheadh oraibh a dhéanamh] / Is fadó ó do dhicheall tú fós. Leag ort
 féin! Cé leis a ndeachaidh tú chor ar bith / Shíl tú go raibh sé ag déanamh a dhichill.
 Ní raibh muis a mh'anam. B'fhada ón a dhicheall a bhí sé. [Dhá mbeadh, ní
 raibh aon-fhear ins an bpáirt sin nach scóthfadh sé, ach P. Ph. b'fhéidir.
 Bainim P. as margadh gan "doubt"] / Dicheall fánach é a dhicheall sin. Ní
 chuirfidh sé a lúth amach deirimse leat / Déanadh sí a dícheall faoi
 chéad, agus is beag an ghoir a bhéas aice uirre siúd — ar inghin J. Th.
 Dicheall suarach é a dicheall le h-ais inghin J. / Droch-chríoach ar
 a dhichillín suarach! Is postamhail a laibhreochadh sé ins an áit a
 mbeadh fir! / Droch-rath ar do dhicheall agad! Bhí céad lá de mo shaoghal
 agus dhéanfainn an oiread i gcaitheamh uair an chluig agus a dhéanfá
 seachtain mhór fhada! / Sin é an dicheall suarach, a dhicheall shin! /
 Sin é an dicheall mar siúd, a dhicheall sin! Ní bheadh a dhíol féin móna

bainte aige in imeacht ráithe, ní áirighim in imeacht mhíosa! / Fuair
 mé mo sheacht ndicheall uaidh. Marach a fheabhas agus a bhí mé ar mo mhaidí, chinn-
 feadh sé orm / Chuaidh ag mo dhicheall air, ach 'sé a raibh ann é = b'éigin
 dom mo dhicheall go binn a dhéanamh leis an gceann is fhearr a fháil
 air / Rinne sé a dhicheall ar an gcloich ach níor bhris sé í ina dheidh sin / Ní
 féadfaidh do shean-dicheall a chur as sin / Tá sé ar a chroidhe-dhicheall ag
 gabhail fhuinn / [Bhí sé ar a chroidhe-dhicheall ag cumadh bréag. / Is maith an
 dicheall dom (orm) na cearca a choinneál as an ngarrdha sin thoir = 'sé
 mo dhóthain go binn é le déanamh] / Is maith an dicheall air (dhó) móin a choinneál
 isteach dhá mbeadh gan tada eile a bheith ar a aire / Dar príosta ba mhaith
 an dicheall duit caint a choinneál leis agus a raibh le rádh aige. Is mór an t-iong-
 nadh nach mbeadh sé tuirseach uair eicínt di / [Ba mhaith an dicheall dhom
 salann a choinneál tarraingthe aige as G. ar feadh na bliana anuiridh. Ní
 raibh cinneadh go deo lé'r ith sé d'fheoil agus d'iasc] / Is maith an dicheall dom
 pighneachaí a choinneál caithte amach lib. Tá trálach (: tálach) in mo láimh
 le uair dhá gcaitheamh amach annseo, agus sibse dhá gcrapadh. Tá mé
 bánuighthe agaibh. Cáit cúig ionntuighthe thú féin asta, a chomhursa / Dar
 diaguidhe is maith an dicheall di an mhóin a scaradh. Agus tá scaradh fada
 uirre freisin / [An uair a bhí siad uilig cruinn ba mhaith an dicheall di
 arán a choinneál fuinte leo, ba mhaith sin] / Is maith an dicheall do
 T. a bheith ag tarraint mhóna do mhac Ph. Sh. Agus tá sé ag fágáil a chuid
 oibre féin annsin gan déanamh / [Is maith an dicheall di a gcumhdach ar
 fad — cheithre dhuine dhéag aca. Cé'n bhrigh ach tá an chuid is sine aca cho
 h-ámhuilleach len a bhfaca tú ariamh, agus an cuid is óige an-chantalach] / Is
 maith an dicheall do'n Ghearmánach coc a thabhairt dóib ar fad. Tá
 a bhfuil aca ann in a mhullach. Is gearr a thiubharfas anois. Tá sé ar na
 preaba deireannacha cheapfainn. B'ait é, agus seasamh an fhad sin féin / Ba
 mhaith an dicheall duit freastal dóib ar fad. Cé'n bhrigh, ach ní shásóchadh a bhfaca
 tú ariamh cuid aca sin. Ní bheadh uatha ach údar casaoide / [Is maith an dicheall
 dom rith síos agus aníos ag siopaí 'chuile ré soluis le tobac a fháil duitse. Meas
 tú an bhfuil tada eile ar m'aire, ach a bheith ag "tendáil" ortsa. Is maith
 é mo luach saothair muis. Gheobhaidh tú féin feasta é ar mo shonsa
 nó troiscfidh tú. Is fadó an lá a bhí agam é a dhéanamh leat] // Ní bheidh
 sé déanta againn th'éis a (: ar) ndíchill = dhá fheabhas dá n-oibreochaidh
 muid ní bheidh sé déanta [tá an leagan sin rí-choitianta i gcaint] /

Th'éis a (: ar) ndichill, is beag na fataí a fhéadfas muid a chur dhá mbeadh muid cho maith le Ceaite Heic (Hicks?) / [Th'éis a ndichill ní bheidh aon-cheo dhá bharr aca / Is beag atá sé indon a dhéanamh th'éis a dhichill, agus is maith an scéal do chuid againn nach bhfuil. Dhá mbeadh, ní bheadh gnatha ar bith ag cuid againn ann] / Cinnfidh sé air th'éis a dhichill. Níl a dhóthain stuaim ann, agus tá sé ro-uathbhásach le rud ar bith. Ní mór leis a dhéanamh de rith agus de léim / Ní bheidh sé craptha agaibh anois th'éis a (: bhur) ndichill roimh an múr. Is beag an baoghal oraibh. Tá cion cheithre bheart ann fós, nó tuilleadh. Déanaighidh deabhadh ar aon-chor / Ní chuirfidh muid as í th'éis a (: ar) ndichill. Tá sí ro-dhaingnighthe ann. Ní mór gró agus spící. Rud ar bith níos lugha ná sin ní chuirfidh as í / [Níor fhéad mé aon-chaoi a chur uirre th'éis mo dhichill. Tá an feire uiliog réidh. B'fhéidir dhá dtugthá ag gréasaidhe maith í, go ndeasóchadh sé fós í, ach droch-sheans. Ná bac leis an leathar atá amuigh anois! Ní fiú do sheacht mallacht é] / Th'éis a dichill, bhí sé fánach aice. Ab é siúd ru! Ní fhágfaidh sé siúd an teach ósta ar chomhairle aonduine, nó go mbeidh an chianóig dheireannach caithte aige. / Ní raibh bord feamainne bainte agam th'éis mo dhichill, aindeoin gur fhan mé ann, nó go raibh sé ag tuileadh in mo mhullach. Ní bheadh duine ach dhá mheath fhéin leis an bhfáisín dona údaidh. / [Ní dhéanfaidh tú aon-chúis th'éis do dhichill. Má's leat an áit sin a réidhteach fan go samhradh agus dóigh an sraith-aiteann agus na bunannaí sin 'dtigh diabhair as. Maidir le go gcuirfidh tú as mar sin iad, tá sé fánach agad] / Ní dhéanfaidh muid aon-bhun th'éis a (: ar) ndichill. Bhí an bheirt eile seo ro-láidir. Dhá dtugainn é, scuabfainn do chuileata-sa, agus bhí cosaint aige seo i gcomhnaí ar an rí. Ní bheinn ach ag caitheamh m'aon i dtraipisí i gcomhnaí / [Buaileadh iad indiaidh (: tar éis) a ndíchill. Buaileadh agus go gránna. Ní raibh goir ná gaobhar aca ar an dream eile, agus ba cheart go mbeadh a fhios aca sin ó thús] / Th'éis mo dhichill, gabhfaidh sé richte liom a bheith críochnuighthe an tseachtain seo. B'fhéidir dhá mbeadh freastal agam i gcomhnaí go mbeadh iarracht mhaith air, ach nuair a chaithim fhéin 'chaon dara súileoig a scaradh, is deacair dhom mórán dubhachain a dhéanamh. Tá an cúl siúd leis an gclaidhe thiar sáthach buan freisin. / [Níl aon-asal indon a dhul ann anois. Chuaidh mise ann tá seachtain ó shoin, agus níor thug mé liom ach bord na gcléibh. Ba trioma an uair sin é ná anois. Chuaidh sé dhá bháthadh orm faoi dhó in a dheidh sin, th'éis mo dhichill] / Tá gnaithí de do dhicheall agad anois; beidh gnatha dhá dhicheall aige ar ball nuair a chaithfeas sé freastal do 'chuile sórt (fc. gnotha, gnatha) /

Dicheallach = aidiacht as dicheall = tugtharach do shaothar, nó do chúram (nó do ghnaithí gan iarraidh, go minic); dúthrachtach; triollúsach; líomhtha chuig saothar; díocasach

Is tú atá dicheallach = gasúr agus an iomarca cúraim air (fc. cúram) (Árainn). / Tá tú ro-dicheallach ar fad. B'fhearr linn nach mbeadh leath do chuid cúraim ort. Ní minic gnaithí gan iarraidh buidheach / [Tá aos óg an bhaile seo ro-dicheallach ar fad. Meastú nach bhfuil na máithreachaí bainte amach as bun an chloidhe sin thíos aca, ag caitheamh cloich neart leo. Níl breathnú siar ar bith aca, a raibh d'anró ormsa ag déanamh an chloidhe sin] / Is diabhaltaí dicheallach an mhaise dhuit é. Cé a d'iarr ort a dhul ag déanamh cocaí de'n fhéar sin. Ní chuimhneochthá go deo gur mó atá tú a mhilleadh ná a leasú. Má tá an oiread sin saint oibre ort, srathruigh an t-asal agus teirigh 'na phortaigh / [Breagh nach mbreathnuigheann tú romhat! Chuir tú suas na clocha sin nó gur mhill tú a raibh déanta agam féin. Níl annsin ach ath-obair anois. Tá tú ro-dicheallach ar fad. Níl aon-duine ag iarraidh do ghnaithí ort] / Tá an catmara críochnuighthe ar na gasúir, tá siad cho dicheallach sin. Diabhal mé go gcuirfidís thar bharr do chéille thú scaithtí. Ní fhéadfaidís foras a dhéanamh ala an chluig, ach ag déanamh rud eicínt / Thug mé liom siar ins an gceapuichín oinniúin sin thiar é trathnóna, nó go nglanainn í. B'éigin dom a theacht aniar le mo phíopa a dheargadh, agus chuir mé fainic air gan drannadh le na h-oinniúin. Mo léan géar ar a dhul siar dom ní raibh oinniúin ná salachar ach an oiread le chéile fágtha ins an mullach aige! Sin é atá dicheallach agad! / [Tá sé sáthach dicheallach ach ní moltar a shaothar scaithtí in a dheidh sin! Cuireadh amach ag baint máilín suip do na beithidhigh ins an ngarrdha sin thíos aréir é, ach ba mhó na dasachaí ná an sop a bhí ins an máilín ag teacht abhaile aige!] / Fear an-dícheallach é. Is deacair a sháith oibre a thabhairt dó. Ach ní hé thairis sin de chuma a chuireas sé uirre scaithtí. Sáthach maoilscríobach a ghníos sé í / Tá sé an-dicheallach ag obair. Dhéanfadh sé an oiread le triúr, 'nuair a thosúigheas sé. Dheamhan tuirse ar bith a bhíos air. 'Ar ndú' chuaidh fír na maitheasa ann in am / Is dicheallach an bhean í. Ní fhágann sí cathaoir ná stól ná soitheach ins an teach nach sciúrann sí 'chuile lá dhá n-eirigheann uirre. Agus d'íospá do bhéilí de'n urlár atá aice. Bíonn sé cho glan le criostal. Agus ní fhágann sí a gort ná a garrdha ar deireadh ach oiread / [Cé'n chaoi a bhféadann sé a bheith cho dicheallach sin. Bligheann sé na beithidhigh, tarraingigheann sé cupla aistir uisce, gearrann sé cuid muc, agus is minic a ghníos sé an maistre th'éis a lae oibre] /

Diomlachaí, Diomallachaí = ainm-fhocal, fireann; ní bhíonn sé ach 'san uimhir iolraidh, cé's moite de'n ainm áite sin Áirdín an Diomalla(?)

Diomlachaí, Diomallachaí: (i) droch-thalamh, fearacht talamh garbh raithnighe, nó breaclachaí, breac-thamhnaigh, nó talamh a bheadh gaibhte i bhásta. (ii) rudaí a bheadh gaibhte i bhásta nó nach mbeadh aon-leas ionnta, fearacht píosaí éadaigh a bheadh d'fhuighleach táilliúrachta nó giotáí leathair d'fhuighleach gréasaidheachta [ar (i) is mó a tugtar é, agus níl sé ro-choitianta igcaint i bpáirt de'n cheantar]

Áirdín an Diomalla, Áirdín an Diomallach = áirdín atá ar bhóthar na Gaillimhe, tuairim agus míle go leith nó dhá mhíle taobh thoir de'n Spidéal, idir bhaile fearainn Bhaile an tSléibhe agus an Pháirc. Deir daoine go raibh sean-roilig ann, ach ní mheasaim go raibh. Talamh láidir riascach é, atá faoi chlocha agus faoi raithneachaí agus d'fhreagróchadh sé do dhiomallachaí / [Ná bac len a cuid talmhana sin, ná le talamh Bh. an Gh. fré chéile. Diomallachaí ó sháil go rinn é. An bhfuil dhá gharrdha ag gabhail le M. Sh. G. atá ionchurtha. Dheamhan é muis / Ná cloiseadh duine ar bith thú ag caint faoi thalamh na tíre seo. Ní thiubharfadh fear Achréidh a mbeadh giodán réasúnta chor ar bith aige, deich triuf ar a bhfuil de talamh istigh in do thír: Diomallachaí. Níl neart ag duine a dhul amach ag baint claise láin, nach ag mianadóireacht le clocha a chaithfeas tú an lál] / Tá an leath-bhaile a bhfus réasúnta, agus is réasúnta é; ach maidir leis an leath-bhaile thiar níl fód istigh ar a fhuaid, ach breaclachaí agus diomlachaí agus brocachaí sionnaigh. An crann féin ní fhásfadh ann, mar mbeadh an caor caorthann sin ann, nó driseacha / [Ní fiú dhom a rádh go bhfuil tada ar foghnamh agam ach a bhfuil in uachtar an bhaile. Diomlachaí uilig atá le iochtar agus é faoi tomachaí, agus faoi chritheannaí agus faoi shaidhleánach. Is ann atá raithneach an tsaoghail mhóir] / Tá an talamh siúd in a dhiomallachaí as béal éadain anois. An-talamh a bhí annsin agus 'chuile fhód dhó saothruighthe, ach níor choinnigh seisean aon-chaoi air. Go deimhin agus go dearbhtha dhuit, ní talmhaidhe é / [Dar príosta muise tá cuid mhaith diomallachaí ar an Achréidh féin! Is diomallachaí as

cnáimh éadain a chéile a bhfuil ag cliamhain Mh.: riascán, agus creig-eanna, agus turlaigh, mar adeir siad féin le na turlaigh]/ Scór blianta ó shoin, diomlachaí a bhí ar fad annsin, nó gur thosuigh S. air, agus gur réidhtigh sé agus gur ghlan sé, agus gur shaothruigh sé é. Dheamhan gabhaltas talmhana ar an mbaile indiu is fhearr ná atá aige /[Caith uait na diomlachaí leathair sin. Níl aon-mhaith ionnta ... Ara cé'n bhairibíní! Ní dhéanfaidís sin tada. Is beag an baoghal orra / Má sciorrann tú síos go dtí an táilliúr, mise i mbannaí go bhfuighidh tú píosa uaidh a dhéanfas é sin duit. Bíonn go leor diomallachaí éadaigh aige. Ní bheidh tú dhá mhionóid amuigh. / Coinnigidh na diomallachaí cláir sin. Dheamhan a fhios nach bhfoghainfeadh cuid aca fós. Bíonn sibh ag iarraidh cláiríní 'chuile ré solais, agus tapuighidh iad anois]/ Níl a fhios agam a bhfuil aon-phíosa agam a d'fhéadfá a chur faoi'n "tyre" sin, ach tá a fhios agam go bhfuil an t-uathbhás sean-diomlachaí caithte ar an lota, agus b'fhéidir go mbeadh an oiread ann agus a dhéanfadh na gnaithí. Againne a dheasuighthear 'chuile shean-bicycle 'sa tír /

Diomallú; Diomailt: briathra; ainm-bhriathra [diomallú an leagan is mó atá ar an ainm-bhriathar, ach tá diomailt, diomalla ann freisin] = rud a chur amú, i bhásta, a mhilleadh, a chur ó rath, nó in an-chaoi; rud a chaitheamh go drabhlásach, go rabairneach nó go fánach.

Bhí an t-éadach diomalluighthe ar fad = píosaí bainte dhe, agus é amú de bharr droch-ghearradh a thabhairt air, nó a leithide / Níl díol drár agus báinín 'sa ngiota sin, ach bheadh, marach gur diomalluightheadh (nó diomluightheadh) é. Cé a bhí ag putráil leis ag iarraidh a ghearradh? / [Bhí ábhar gúna breagh agam, agus thug mé suas aice sin thuas é go ndéanadh sí dhom é. Dhá bhfeictheá an bhail a chur sí air! Chuaidh sí dhá ghearradh agus bhí sí leis ariamh ariamh nó nach raibh mo dhóthain éadaigh agam faoi dheireadh thiar chor ar bith leis an diomallú (diomalla, diomailt) a rinne sí air. Ba mhór an carchas éadach breagh a chur amú léithe. Ach mise a bhí

síos leis. Ná leagadh sí aon-tsnáthaid ar aon-tsnáth éadaigh go deo, mar níl a fhios aice a dhath faoi ach an oiread liomsa]/ Dheamhan diomallú ar bith a bhíos 'san éadach in a dhiaidh. Táilliúr an-phuinteáilte é / Shíl mé go raibh ní ba mhó drabhláis ná sin sa ngiota éadaigh sin, agus níor thug mé diomallú ar bith air. An-áirdeallach féin a bhí mé dhá ghearradh. Gheobhaidh sé cnáimh le crinneadh díol an dá ghúna a bheith ann /[Ná bac le fataí. Bhí díol baile d'fhataí annsin thoir, marach an chaoi ar dhiomluigh siad sin iad. Ní chreidfinn ó'n saoghal nachar thug duine eicínt cuit-eannaí asta, mar hébrí cé'n diomallú a gheobhaidís, níor cheart dóibh a bheith cho h-ídighthe agus atá siad]/ Bhí cladach móna thuas annsin ar na portaigh againn marach a bhfuair sí de dhiomallú ó na gasúir bhradacha sin. Siad a chuirí ag iarraidh aistireachaí i gcomhnaí, agus ba chuma leo sin ach a tógáil caoi ar bith ba túisce aca. Tá sí thuas ann-siúd anois in a bhrachlainneacha amach ó bhéal na gcruach-a, agus gan deoir as aer nach bhfuil ólta aice. Tá cion dhá "lorry" móna ann. Is mór an carchas breathnú uirre / [Bheadh féar agaibh, marach an diomallú a rinne sib air, plaicín ghabhair a dhéanamh dhó idtús bliana, nuair a bhí neart tiomsacht' ag na beithidhigh ar an talamh. Anois caithfidh siad beatha a bhaint as a gcrága nó bás a fháil leis an ocras / Ní fhaca tú aon-fhear go h-iomaidh a dhiomlóchadh airgead leis. Níl tíobhus ar bith ann ach é a loscadh amach cho uain agus aireochas sé pighinn in a phóca]/ Cá ndeachaidh an siúcra? ... Th'anam ó'n "docks" é mar scéal, ní fhéadfadh sé a bheith caithte fós mar ar diomluigheadh críochnuighthe é. Ní hé a mhalrait de chosamhlacht atá air, 'mo choinsias! / Sin é an rud a bhí sé a thuaradh dhó féin le fada an lá. Ói agus ragairne agus eirge in áirde nó go raibh a chuid diomluighthe aige. Anois b'fhéidir céard a dhéanfas sé?/[Tá diomallú an domhain mhóir 'sa gcaoirfheoil sin idir chnáimha agus gheir. B'fhearr punt amháin muicfheola ná trí phunt di, ach is rud í

muicfheoil nach bhfuil aon-fháil uirre anois. Níl ná ar an team-pall a bhfuil sí.]/ Droch-rath orra mar fhataí Achréidh. Cheannuigh muid foracún aca annsin an bhliain cheana l'aghaidh síl, agus bhí diomallú an tsaoghail ionnta. Ba mhó na sclamhairí ná na síolta a bhí orra go fada /[Tá an-diomallú sa ngainimh sin. Níl sé indon muirtéal ar bith a dhéanamh. B'fhearr dhuit ar scáth an chostais, "lorry" a fháil agus é a árdú leat suas go M. agus gainimh ar foghnamh a thabhairt leat ná a bheith de do mhearú féin leis sin. Ba saoire a bheadh sé faoi dheireadh thiar thall]/ An-charr í, ach dhiomlóchadh sí a bhfuil de "phetrol" in Éirinn. Is beag le chúig mhíle dhéag ar an ngalún atá sí indon a dhéanamh scaithí. Sciosfadh sí thú mara mbeitheá in do ridire, agus sin caoi nach bhfuil mise ní ag ceasacht ar Dhia é. Dhá mbeinn ní ag forcabhás ar an gcarr sin a bheinn /

Diomallach = aidiacht as diomall = caithmheach, rabairneach, tugtarach do rudaí a chur i bhásta, nó gan leas ceart a bhaint asta.

Cailín diomallach í. Ní tada eile í, dar mo leabhar. Cuireadh síos Gaillimh í Dé Sathairn, agus dá phunt aice. Tháinic sí abhaile trathnóna agus péire beag bróga páipéir aice, agus trí agus sé pighne. Is mór adéar -fá le fear a bheadh ag ól ... / [Tá an bhean sin aige an-diomallach. 'Ar ndú, níl a fhios céard a leigeas sí amú. Cé'n bhrigh dhá mbeadh aon-ghantann beatha orra, ach níl. Tá a cuid muc agus a cuid cearc, agus a cuid beithidheach igcomhnaí ag géimneach agus ag grágghail agus ag sclamhaireacht leis an ocras, agus an rud a bhí a thabhairt dóibh scuabtha leo ag mádraí an bhaile de'n tsráid.]/ Is cuma cé'n lastas a thioctas isteach faoi chaolachaí an tighe seo, 'sé'n droch-rath a ghabhfas air. Tá muintir an tighe seo ro-dhiomallach le tada a bheith aca. / [Bheadh na "rangeannaí" sin ro-dhiomallach ar mhóin. L'aghaidh guail a rinneadh iad. 'Ar ndú' dhá gcuirtheá móin ionnta, ba mhaith an dícheall duit a coinneál caithte síos]/ Shílfeá go bhfuil an lampa beag sin an-diomallach ar ola. Feicim sib ag scárdadh ann 'chuile

phuinte beo. / Is diomallaighe sib ar mhóin ná trí theach.

Tháinic ualach móna indé, agus tá sé indáil le ídighthe anois aríst. 'Sé 'u' (: bhur) gloch neart an lá a bhaint as / [Tá na gasúir se'aghainne an-diomallach le leabhra. Dheamh -an seachtain 'san aer nach ag iarratas atá siad. B'éigin dom luach "table book" a thabhairt do Sh. indé, agus fuair sé an ceann ceanann céadna tá coicís ó shoin, ach go bhfuil sí stróicthe ó chéile aige, an ruifíneach bradach] /

Dialúnach: ainm-fhocal, fireann, geineamhnach uathaidh agus ainmneach iolraidh : Dialúnaigh = diúilicín nó dubhradáinín dona feosuidhe. Tugtar ar laogh dona éidtreorach é freisin [measaim gur chuala mé géalúnach air ach níl mé ro-chinnt. Dhéanfadh géalúnach dialúnach de réir athrúintí urlabhraidheachta an cheantair. G. > D.; éa > ia]

Cé mhéad adeir tú a chuaidh an dialúnach beag de laogh údan? Trí phunt! Chuaidh sé dhá phunt thar an gceart ar aon-chor. Is gearr an bás uaidh siúd. Dheamhan oíche Nodlag a fheicfeas sé beo choidhchin / [Tá an dialúnach de laogh sin thoir indáil le cailte. Mara ndéanaidh sib teálta eicint dhó, ní dhéanfaidh sé seasamh ar bith. Tá sé in a ghuróir thoir annsin i lúibinn an chlaidhe, agus 'chuile dheoir de'n bháistigh dhá bualadh air, agus gan é de ghus ann a theacht anoir faoi'n gclaidhe eile ar foscadh] / Tá dialúnach de laogh annsin thuas agus caithfear a dhul roimhe ar chaoi eicint. Tá an diabhlánach ag diúl a bhodalaigh. Ní fhaca mé aon-laogh ar foghnamh dhá dhéanamh ariamh / [Bhí uainín meirbh annseo againn an bhliain cheana — dialúnach beag. Chaith sé cheithre mhí ag ithe as cúl a' (: ar) nglai. Shílfeá nach mairfeadh sé ala an chluig an chéad uair. Uan fireann a bhí ann, agus níor cailleadh ariamh é. Ní dhéanfadh duine ar bith tada leis ach a chaitheamh amach. Ach dar príosta sceinn sé amach leis an aimsir, agus rinne sé an-réithe. An reithe is fearr a bhí ariamh agam. Ní scarfainn leis ar chuid maith marach gur báthadh é i gcaochpholl annsin thuas ar an easca anuiridh] /

Díogarnach, Díogarnaighil = ainm-bhriathar (níl aon-bhriathar coimsighthe leis); ainm-fhocal díogarnach, díogarnaighil = léas; glinniú; gealadh beag; dé; séideog bheag; cuid an bheagáin; dubh na frighde; léireacán beag; smeámh; éagcaoineadh ag othar, go h-áirid má bhíonn an anáil ag teacht gann air; fuigheall.

"Tá sé ag díogarnaighil shílfeá = duine ag éagcaoineadh agus gan a anáil ag teacht leis / [Dheamhan ceo a bhí ariamh air go dtí an lá sin. An uair a bhí an dinnéar ithte againn, bhí sé in a shuidhe síos, agus ag seanchus cho spleodarach agus a bhí sé aon-óiche ná aon-lá ariamh. Th'éis an dinnéar bhuaíl sé siar ar an leabaidh. Ní raibh istigh ach B. D'fhiafruigh sí dhó (: dhe) a raibh aon-cheo air, agus dubhairt sé nach raibh. An uair a bhreathnuigh sí siar aríst air, bhí sé ag díogarnach. Bhlaoidh sí orm féin anoir as an ngarrdha. Ní bhlaodhfadh marach cho scanruighthe agus atá sí. Bhreathnuigh mé féin air. Bhí sé ar an díogarnach céadna i gcomhnuí. An uair a shamhluigh mé féin an dochtúr agus an sagart leis, dubhairt sé nach raibh cruadhóg sagairt ná dochtúra air, go mbeadh sé soir ins an ngarrdha agam trathnóna. 'Mhuire is truagh, ní raibh mé leath-uair thoir ins an ngarrdha aríst, an uair a rith sí aniar agus é in a h-uaire móire uirre. Siar liom fhéin cho tréan in Éirinn agus a d'fhéad mé. A dhearbhráthair mo chroidhe thú, bhí srannán ann. Lasc mé féin liom i gcoinne an tsagairt agus níl ceo ar bith ach gur rug sé beo air ... Bíodh a fhios agad gurb olc an rud do dhuine dóigh a dhéanamh dhá bharamhail. Ach ní cás é, míle buidheachas le Dia, ó a rug an sagart air. Sin é an rud ar fad]/ Bíonn sí ag díogarnaighil mar sin ó oíche go maidin. Níl maith ná donacht ag teacht uirre, ach ins an meath chéadna i gcomhnuí. Eirigh-eann sí laetheantaí agus baineann sí scaithín amach ar an teallach, ach tá sí ag cothú na leabhan an-mhór le goirid. Is deacair a bheith ag iarraidh maitheasa ar aonduine ó a bhaileochas sé na cheithre scóir / Ó a bhuaíl an ghiorranála é, bíonn sé ag díogarnaighil mar sin go minic. [Tá a fhios ag Dia go sáróchadh sé duine ar bith a bheadh in aon-teach leis, ag éisteacht leis ag éagcaoineadh mar sin. Ach is measa dhó féin é ná do dhuine ar bith. Diabhal muise go saothruigheann an té a bhíos ag éisteacht leis an saoghal cho maith leis féin]/ Scrúdfadh sé duine ag éisteacht leis an díogarnaighil i gcomhnuí, i gcomhnuí. [Ach tá neamh-shuim déanta ag na daoine anois dó. Shílfeá scaithtí anois go dtagann árdú air thar a chéile. Dheamhan indán maitheasa go deo dhó, ná cuid de indán maitheasa. Tá an liostachas ro-fhada anois air le maith a dhéanamh.]/ B'ait an fear oibre é sin. Is beag a chuala ag díogarnaighil ná ag éagcaoineadh é nó go bhfuair sé a adhbhar. [Ach tá a adhbhar aige anois, an duine

bocht, agus go maith. Ó a bhain sé an stangadh sin as a dhruim, níl sé ar a chóir féin. Bíonn sé ag teacht roimhe i gcomhnuí]/ Tá díogarnach bheag lae fós ann = leas bheag soluis sul a dtuiteadh an oíche; an fuigheall deire de sholus lae / Is beag an díogarnach lae atá ann anois, ó a theigheas an bus thart. ['Sé'n áit ar scoth sé muid an oíche faoi dheire ag ceann i bhfus na D. M., agus bhí sé in a n-oíche dhubh orainn ins an mbaile, th'éis nach rinne (: ndearna) muid filleadh ná feacadh ach a theacht díreach. Is furasta cur cur ag an lá an tráth seo 'bhliadhain. Faoi cheann míosa eile — 'seadh agus cuid is lugha ná sin — beidh sé in a oíche ar an mbus ag an S.]/ Leig mé rofhada orm féin é. 'Sé a raibh ann díogarnach lae agus mé ag fágáil L. [Tá a fhios agad féin go maith (: gur) deireannach é sin taca na Féile San Seáin. Anuas go díreach ag an bhF. M. a bhí mé an uair a tolladh an b. orm. Shanntuigh mé a dhul isteach tigh M. Dh. go bhfaghainn deis deasúighthe, ach dheamhan é. Chuimhnigh mé freisin sriogán (: sreangán) a fháisceadh uirre, ach le chuile chamánúí bhí mé anuas ag na h-l. gan tada a dhéanamh, ach ag siubhal de réir mo choise. Ag cruach mhóna a d'airigh mé an rud. Nar leigidh Dia go ndéanfainn bréag, ach badh é an sonnda ab áibhéile é a chonnaic mé i gcaitheamh mo shaoghail ...]/ Beidh sé ann ó ló, ach ní bheidh tada le reic aige ... Naoi míle ab eadh. Díogarnach fánach lae a bhéas aige an uair a bhéas sé ins an mbaile. Is deireannach a d'fhága sé air fhéin é, ach an oiread le scéal / Cé'n díogarnach lae! Bhí mé ins an mbaile ó ló mhór féin. 'Sé'n áit a ndeacha an ghrian faoi orm ag Árd D. L. [Ní mórán le ceathramhadh uaire a thóig sé orm srianadh anoir. Ba bheag leis an naoi a chlog a bhí sé an uair a tháinig mé abhaile.]/ Bhí díogaranach lae agam go dtí bóithrín Ch. E. agus ó a bhí mé ar Á. Th. níor airigh mé an chuid eile. ['Ar ndú' fánán anuas uiliog é uaidh sin amach. 'Sé an réim ó L. go bóithrín Ch. C. an chuid is buaine de'n bhóthar sin. Ó a chuirfeas tú thart é sin, ní fiú trácht ar an gcuid eile.]/ Ba bheag le go raibh díogarnach lae ar éigin ann ins an am ar eirigh mé. [Meastú nach raibh tosach ag M. B. orm. Ní raibh mé ach in mo shuidhe ar éigin, an uair a tháinig sé agus é réidhtighthe amach len imeacht. Bhí sé in a shuidhe ó mheadhon oíche. Ní raibh aige a dhul a chodladh chor ar bith.]/ Ní raibh aon-aithne lae air ar fhágáil an tigh dom, agus ba bheag an díogarnach lae a bhí ann ar Á. D. L. féin. [Ach ghiorruigh M. an bóthar dúinn. 'Sé atá deas air. Bhfuil a fhios agad cé'n cheird a bhí air soir ar feadh an bhóthair gur bhailigh muid na F.: ag aithrist ar phuirt na n-éan. Go leagaidh an diabhaile éan dár dhúisigh nach raibh sé indon a fhreagairt. Meáirseáil na fuiseoige féin tá

tá sé aige. Tá buadh eicínt aige siúd nach bhfuil ceart.]/ Bhí sé thoir romhainn ag an D. Mh. Choinnigh sé in a' (: ar) seasamh muid. "Cá'il do sholus" adeir sé liomsa. "Cé'n solus" adeirimse. "Nach bhfeiceann tú an lá ann". Agus bhí díogarnach lae ann freisin, arae bhí sé in a lá gheal againn ag S. na bhF. "Níl aon-mhaith in do dhíogarnach lae dhomsa" adeir sé. "'Sé an dlighe é go gcaithfidh soillse a bheith ag daoine ón a leitheid seo de chlog go dtín a leitheid seo de chlog". Dheamhan a fhios agamsa cé'n t-am adubhairt sé. [Dá mbeadh ceachtar de'n dream eile ann, leigfidís bealach linn ach thóigfeadh seisean an mháthair a d'oil é, tá sé cho dúrainneach sin. Is beag a bhéas dhá bharr sin aige muis. Dheamhan ceo!]/ Dá mbeadh díogarnach lae ar bith againn, ní bheadh muid i bhfad dhá dheasú, ach sin é an áit a bhfuil muid in 'u' (: ar) mbambairne nach bhfuil a fhios againn cé'n t-am é. Tá an réalta an-fhada soir, ach níl aon-bhaoghal uirre a bheith faoi. Agus níl glasadh ná gealachan ins an aer thoir. Déarfainn go bhfuil ó uair go dtí dhá uair fós ort, shul má bhéas aon-léireachan lae ann /[Dá mbreathn(uig)theá grinn, cheapfá go mbeadh díogarnach bheag lae ann, ach sin é an méid. Ba díogarnach fhánach é. Chuir sé iongantas an domhain orm fear a fheiceál thuas annsin an tráth sin. Dar mo choinsias bhí roinnt bheag scátha do mo bhualadh, níl aon-mhaith dhom a dhéanamh ach an ceart. Ach d'aithin mé é ar an toirt agus ar labhair sé]/ 'Sé a raibh sé in a dhíogarnach lae ar éigin an uair a shéaluigh sé. Sin é an tráth ag an mbás i gcomhnuí — scaramhaint oíche agus lae. Teagann gaimh fhuaicht ann taca an trátha sin, agus scuabann sé leis an rud dona, má's duine nó beithidheach é /[Bhí muid ag iarraidh cur faoi ndeara dó fanacht go mbeadh díogarnach lae féin ann, ach ní raibh aon-mhaith a bheith leis. Ghread sé leis i lár an mheán-oiche. Ní thiubharfainn an tabhairt sin orm féin an tráth sin d'oíche ar a dtug tonn ar thráigh: Bóthar cho h-uaigneach agus a bhí le dhul aige-san. Dheamhan lá ariamh nach raibh cáil shidheamhail ar an mbóthar céadna. Ach ní bheadh seisean ach ag magadh faoi na rudaí sin]/ Bhí díogarnach bheag soluis aca aréir. Dheamhan solus ná léargus a facthas ann cheana leis an fhad seo / Chonnaic mé díogarnach sholuis isteach thríd shiuntaí na gcláir. Bhí a fhios agam annsin go raibh daoine ins an siopa. [Thosuigh mé ag bualadh agus ag cnagairt, ach dá mbeinn ag bualadh ó shoin ní bhfuighinn aon-áird. Cé'n bhrigh ach nach raibh mé thart d'fhuireasbhaidh deoch cho mór ariamh agus a bhí mé.

Ach dá dtuiteadh an teanga amach asam badh aon-chás amháin dom in a gcleith-eamhnas siúd é]/[Is fiú mhór é muise le h-ais na bliana anuiridh. Anuiridh ní raibh le fáil ag an duine ach leath-ghalún (: ola mhór) agus cá'id a ghabhfadh an méid sin. Ba ghearr le dhul leath-ghalúinín gágach. Bhíodh muid i dtuilleamuidhe na gcoinnle sin an uair a d'fhaghadh muid iad, ach mo chreach na coinnle! Dá mbeitheá annseo anuiridh chaithfeá a theacht le díogarnach bheag soluis, agus dá mbeadh sin féin agad, is tú a bheadh buidheach. Tá muid thar cíonn imbliana: dhá ghalún an teach. Is mór an subháilce an solus féin. Má tá easbaidh ann anois, ní easbaidh soluis é]/ An uair a chuaidh mé isteach ann trathnóna ní raibh solus ná léargus ann ach díogarnach bheag a bhí ar an teine, agus 'sé'n áit a raibh sé féin sínte ó chluais go rioball ar an stól agus é in a shrann chodlata. Bhí sé amuigh aríst aréir ag déanamh aois díobhthaill. Is diabhluidhe an tóir atá aige ar na mná — 'chuile lá ariamh. 'Siad na mná a ghiorróchas leis mara bhfuil ag Dia / Ní raibh gealach ar bith ann, ach bhí díogarnach bheag ar na réalta. [Is beag aca sin féin a bhí ann, mar bhíodh an-dubhchan ar an spéir scaithtí. Shíl mé 'chuile phuinte go dtiocfadh sé in a bháistigh ach dar fiadh d'fhan aige go breagh in a dhiaidh sin. Bhí sé ag tarraint ar an ceathair a chlog shul (dh)a bhí mé ins an mbaile]/ Níl aon-oíche ins an aer nach mbíonn díogarnach bheag de sholus dearg le feiceáil thoir annsin thoir ins na gleannta. [Comhnuigheann sé ins an ngleann sin soir ar t'aghaidh nó go dtarraingidh duine air, agus an uair a tharraing-eochas tosóchaidh sé ag feithiú ó thuaidh ins an sliabh. Níl a fhios againn ó neamh céard a bhaineas dó. Ní solus ceart é. Solus sídhe eicínt. Anam eicínt a bhfuil anshógh air b'fhéidir, agus é ag cur a chuid peirfhiachaí dó (: de)]/ Níl ann ach díogarnach beag anála anois = tá sé ionann agus séalughthe / Bhí díogarnach anála ann agus a chuisle ag bualadh ar éigin. 'Sé a raibh ann go bhféadfá a rádh go raibh sé dí-bheo. [Cuireadh fios ar an sagart ar an toirt, ach má cuireadh féin níor rug sé beo air. Chuir sé an ola air mar sin fhéin. Ba mhór an scéal é — buachaill breagh mar é. Dubhradh ag an gcuisle féin é. Thug an Cróinéar -a "an-character" air]/ Tá sé in athchur an anama anois. Níl ann ach go bhfuil díogarnach anála ann ar éigin — an duine bocht. [Má sháruigheann sé an oíche, 'sé a chloch-neart é. Beidh tórramh agaibh a scurachaí. Níorbh í ab fhearr linn dá mbeadh neart air, ach níl. Fuair an teach sin ar a mhéid féin é imbliana, ní dhá roint leo é]/ Nach maith a chuaidh mé as an

uair sin. Fritheadh caithte ar an mbóthar stromptha mé. Leag siad láimh ar mo chroidhe agus bhí sé ag bualadh ar éigin. Bhí díogarnach anála ionnam freisin, agus thosuigh siad do mo chuimilt. [Thug Dia do Sh. N. Ph. go raibh buidéal fuisce poitín aige — buidéal nar bearnuigheadh chor ar bith. Choinnigh siad liom é. Bhí glas ar mo bhéal ach d'oscail siad é, ar chaoi eicínt.

Léar (: de réir) mar a bhí siad ag coinneál an phoitín liom, thosuigh mothú ag teacht ionnam i leabaidh a chéile. Dar brigh an leabhair faoi cheann uair an chluig bhí mé in mo bhíthin óg aríst.]/ Cut! Ní mharbhóchadh súiste Oscair cut! Chonnaic mise cut dubh a bhí thíos againn féin cheana. Bhí sé ag marbhú éanacha. Dubhairt mo mháthair go ndéanaidh Dia grásta uirre é a chur faoi phota, [ach d'árduigh muid féin linn soir é ar an réidhteach i nGarrdha an Bh. Craipligh muid idtosach é i riocht agus nach bhféadfadh sé imeacht. Shaghd muid na mádraí annsin ann agus chaith siad uair dhá strachailt. Diabhal marbhú! Chuaidh muid féin annsin ag caitheamh leis — gruadháin mhóra mhillteacha — nó go raibh muid sáruighthe. Diabhal marbhú. D'áitigh orainn annsin dhá chiceáil mar bheadh "football" ann, ach diabhal marbhú. Ní fhaca mé aon-rud beo ariamh a fuair an oiread spídeamhlacht' leis, agus indiaidh an méid sin ar fad bhí díogar -nach anála ann. Dhá mbeadh aon-chiall againn 'sé a bháthadh a dheanfadh muid nó a chur faoi'n bpota, ach cá'r fhága tú an óige agus a chuid díocais. An bhfuil a fhios agad céard a rinne muid leis as a dheire: cupla feac láighe a fháil agus a bheith ag gabhailt air, nó nach raibh smeámh ann. Is minic a chuimnigh mé air ó shoin, agus a chuaidh sé thríom. Ní raibh scruball ar bith ionnainn agus an chaoi siúd a chur air]/ An gcluinn tú an díogarnach torainn atá ag an mBannra (: carraig chois an chladaigh). Tuilleadh báistighe. Níor labhair an Bannra ariamh nar dhubhairt sé an fhírinne / Má tá díogarnach ar bith torainn ag an eas bí siúráilte go bhfuil triomach air, agus triomach fada. [Beidh sé in a thriomach anois go Samhain. Diabhal an fearr beirthe é. Is géar a theastuigh rud eicínt ó'n nglaicín mhóna siúd thuas agam. Cuirfidh an triomach seo anois bail eicínt uirre / Cloisim díogarnach torainn ag an bhfear seo thuas anocht, muran ag "caibiléarach" aríst a bheadh sé. Mara gcruthuighidh sé níos fearr ná an "trip" deire, ní mórán slaicht a fhágfas sé indiaidh a láimhe / Tá díogarnach eicínt torainn thíos ins an bhF. Meastú ab iad na h-asail a bheadh istigh ann aríst. Má siad muis gheobhaidh siad froisín / Tá sé ag díogarnach torainn ins an áit sin thiar ar feadh na h-oíche. Is mór an tseanmóir é an ceann céadna. Níl oíche ins aer nach mbíonn sé ar cheird eicínt le muid a chur thar bharr a' (: ar) gcéille /

Díogha: ainm-fhocal; fireann; iolraidh — díoghannaí.

[Fuaim: fuaim mh in a dheire i gcomhnuí. Mar díomh — díomhannaí]

Díogha: an chuid is measa de rud, de dhaoine, d'earradh agus rl.; grifisc, brothtuinn; conuas; an chuid chuileáilte nó séanta; cotarsa "scoth" nó "sméar-mhullaigh"

"Díogha na coille an t-iubhar agus an fearnóg: Díogha na nDaoine Bean" = Is iad an t-iubhar agus an fearnóg an dá chrann a bhuaileas crainnte na coille ar fad le donacht. Ar an gcóir chéadna an uair a bhíos bean go dona, bíonn sí an-dona /

"Díogha gach síon sioc má's fuar,
Díogha gach coill feárnóg úr
Díogha gach beatha mil má's sean
Díogha gach díogha droch-bhean".

"An uair a bheadh mo spré-sa sluígthe séanta
A's na páistí ag géar-ghol gan aon-bhlas
Ansin adéarfainn, céad faraor géar
Go raibh mo phlé leat a dhíogha na bhfear" [As amhrán a rinneadh i Leitir Caladh, Conamara suas le cheithre fichid bhliain ó shoin]

Cé dhár díobh é! — ní de'n díogha é ach de thogha na bhfear = caint ghreamannach a bhíos scaithtí ag daoine an uair a fiafruightheas díobh cé dhár díobh thú (: é agus rl.); nathuidheacht é a bhaineas le díobh, díogha ó atá siad ar aon-fhuaim / 'Siad togha na bhfataí a bhí inGarrdha an Cladaigh anuiridh, adeir sí. Is beag dá cuid floscaí an chaint sin. Togha na bhfataí inGarrdha an Chladaigh! Ba mhinic leis. Ní fhaca muid ariamh ach an díogha ann / 'Sé an coirce scéin sin díogha an choirce. Níl de mhaith ann ach go gcuireann sé talamh amú / [An mhóin bhán sin, sin í díogha an phortaigh. Caithfidh muid í sin a choinneál duinn féin, agus an chloch-mhóin a dhíol. Ní dhrannfadh aon-fhear "lorry" le móin bháin mara indán agus go mbeadh sí an-fhliuch, agus go mbeadh sé ag iarraidh meadhchain a dhéanamh, rud a bhíos siad ag iarraidh a dhéanamh scaithtí. Is cuma le cuid aca cé'n sórt conuas a chaithfeas tú aca. Dhá fhliche dá mbeidh sí, is amhlaidh is mó meadhchan í] / Má tá tú ag iarraidh éisc ar foghnámh, ceannuigh trosc nó langa — iasc

mór eicínt. Maidir le na runnachaí agus na faidhtíní sin, níl ionnta ach an díogha. [Líonfaidís do bholg agus is ánnlann iad, mara mbeidh bealtuidheacht ar bith eile agad, ach má bhíonn, níl tú ach ag cur do ghoile amú len a dhul dhá n-ithe]/ Nach seafóideach an duinín thú. Is agad atá an ghna ag margadh, bail ó Dhia agus ó Mhuire ort. An uair adubhairt seisean gurb iad an díogha iad, chreid tusa é, is cosamhail. D'eile céard adéarfadh sé. Nach ag iarraidh a gcur anuas ar an bpighinn is saoire a bhí seisean, ó 'bhí sé dhá gceannacht. 'Séard a bhí agadsa a dhéanamh an uair sin toisighe dhá dtaidhbhsiú. Breagh nar dhubhairt tú nar dhíogha ar bith iad ach an scoth. Leig tú uait ar leath a luach' iad ar chóir ar bith! / Ná bac leis an nglagaire sin. 'Chuile shórt dhá mbeidh aige sin, is é an sméar-mhullaigh é. An síol coirce a bhí aige anuiridh bhí sé molta go h-aer ag 'chuile dhuine, ach indeire na cúise ní raibh ann ach an díogha. Tá 'fhios aghamsa é. Cheannuigh mé céad dhe, agus an méid nar loic, rinne sé coirce scéin. An uair a bhí muid dhá bhualadh bhí sé in a ghath dubháin as éadan. / Na caoirigh gallda sin, 'siad díogha na gcaorach iad. Deirimse leatsa gurb iad. Níl galra amuigh nach bhfuil dhá mbualadh. Bhí trí cinn aca agam annsin thuas an bhliain cheana, agus bhí cam orra an uair nach raibh sé ar aon-chaora ins an tír. Nach bhfuil a fhios agadsa marach gur droch-chaoirigh iad go mbeidís taitheighthe ar an áit faoi seo, ach dheamhan taitheighthe ná cuid de thaitheighthe / Má tá tú ag iarraidh díogha na talmhana a fheiceál ná fág amach an áit a bhfuil tú. Teirigh suas ins na breaclachaí agus ins na diomallachaí atá thuas annsin i mB. an Ghl., agus gan garrdha as 'chuile dheich gcinn iontsaothruighthe. Tá caitheamh agus cáineadh ar na sléibhte, ach mise i mbannaí dhuit, má chaitheann tú an oiread anró agus easonóra leis an sliabh agus a caithtear lena clochair atá thart annseo, go mbeadh rud eicínt de bharr do shaothair agad. [An-talamh é an sliabh sin suas, má fhaghann sé giollaidheacht cheart. Ach an talamh atá thart annseo, tá sé ídighthe — spíonta ag feamuinn chladaigh. Nach bhfuil an leac leis ins 'chuile áit ann]/[Maidir leis an mbarr cladaigh (: feamuinn) níl innte ach an díogha, mara gcuirteá ar mangols í go díreach, nó ar thalamh so-leasuighthe. Is beag a bhaintear thart annseo chor ar bith anois í. / 'Siad na síolta Gaillimheacha an díoghadh ceart. Cheannuigh muid anuiridh iad, ach loic siad as éadan. Ba dona go deo a chruthuigh siad. Níor tháinig siad chor ar bith. Dhá mbeadh aon-teacht aniar ionnta thiocfaidís. Ar aon-chor tá siad ag breacadh ar fad i mbliana]/ Níl tada le

fáil anois ó thosuigh an cogadh seo ach an díogha críochnuighthe. Tá plúr ag teacht anois, agus ní earradh ar bith é. Duine ar bith dá bhfuil dhá chaitheamh tá sé tolgtha. Ní taise leis an "gcoffee" bradach sin é. Sin dearg-nimh ar chaoi ar bith, hébrí céard a dhéanfas tada eile. Diabhal duine atá dhá chaitheamh sin an fearrde é é, ar chaoi ar bith /[Má's ag tóruigheacht an díogha atá tú ceannuigh "Kerry Blues". Déarfá nach bhfuil mórán gaisce ar na "Weights", ach is fiú ór iad len a ais siúd. Dhóighfidís an carbad ionnad, agus ní bheitheá seachtain dá gcaitheamh go mbeadh criotán ort. Níor airigh mé aon-phuth casachta ariamh gur thosuigh mé dhá gcaitheamh. Ach cé'n neart atá ag duine air. Is díon déirce le duine cineál ar bith a fháil anois. Bím thart cheal gail scaithtí, agus tá anam duine orm an uair a bhím ar an gcaoi sin]/ D'fhéadfá sin a rádh. 'Siad an díoghadh dhá ríre iad. An té atá igcleitheamhnas na "gclags" sin, b'fhearr dó imeacht cosnochtuighthe. Dá n-imigheadh duine ins na buinn, is gearr go mbeadh sé taitheighthe air. [An bhfeiceann tú na daoine a bhí annseo fadó. Fear sé nó seachráin a mbíodh bróig ar bith air, agus nach aca a bhíodh an tsláinte. Is beag na scoilteachaí a bhíodh dhá gcraipliú, ní hé fearacht an dream atá anois ann é]/ Ní raibh tusa i Sasana ach bhí mise, agus tá a fhios agam céard atá mé ag rádh. D'oibrigh mise idteannta na Sasanaigh. 'Siad díogha 'chuile dhíogha iad. Chonnaic mé Albanaigh, agus Breathnaigh — "Welsh" — agus "Highlanders", agus bhí pointe gnaoidheamlacht' is 'chuile dhuine aca cé's moite de'n tSasanach. Cleiteachán ceart a bhí annsin 'is 'chuile áit dhá bhfaca mise é]/ Díogha na ndíogha atá timcheall na mbólaí sin ... Níl aonduine aca le baint as margadh ach an oiread le chéile. Cuid de'n muic an drioball / An uair a theigheas bocht go nocht teigheann sé go gabhail éadan. Is sean-fhocal é. Ó d'eirigh duine de'n díogha sin as an lathach, eir-eochaidh siad i mullach na tíre. [Sin é an chaoi a mbíonn a leithidí sin i gcomhnuí. 'Sé an té nar cleacht tada ariamh is mó a mbíonn gailimaisidheacht aige, má eirigheann sé a dhath ar bith ins an saoghal.]/ Beannacht Dé dhuit, ní díogha go dtí iad. Dream ar bith a thosuigh ag dul siar i mbéal an té a chuir a n-athair de'n tsaoghal, is daoine gan spioraid iad. [Agus tá siad ag beannú aríst do'n dream ba cionntaighe le a ndeirbhshiúr a chur ó chrích. Dhá mbeinnse in a mbróga, bheinn ar siubhal go deo agus go bráth go n-eirigheadh liom mo shásamh a bhaint as cuid ar a chéile aca]/ Ní fheiceann muide brothtuinn ar bith ins an tír mar na D. Ní call gaisce ar bith dóibh sin. Díogha na ndaoine. 'Ar ndóigh ní raibh de leas-ainm orra sin ariamh thart annseo ach D. an bhacstaí. Ní raibh tada eile aca go dtí le goirid fhéin, ach an bacstaí. 'Sa saoghal a thainig sé go bhfuil tighthe móra aca anois. Tá na caisleáin ag tuitim agus na carn aoileachaí ag eirghe

a stór / Má's isteach annsin atá sé ag dul faoi dheire thiar, dar fiadh tá sé ag dul ag greamú do'n díogha ceart. Dá mbeadh sórt meas ar bith aige air fhéin, ní thaobhóchadh sé iad sin — cineál na bhfaochan agus na nglíomaigh. Nach diabhaltaí mór an dallach dubh a bhíos ar dhaoine thar a chéile. B'fhurasta dhó sin a dhíol de bhean a fháil in a rogha áit ins an tír, thar agus a dhul go dtí an stáiceallach mí-chuíbheamhail sin ... Ní mise atá dhá rádh léithe. 'Sé ráidhte 'chuile dhuine é / [Is mór is fiú dhuit a bheith dealuighthe amach uiliog ó dhíogha na L. Sin iad an t-uisce faoi thalamh. Is leat uiliog iad an uair a bhéas tú ag caint leo, ach cho luath agus a ionntóchas tú do dhruim, tosóchaidh siad ag ithe agus ag gearradh ort. Sin é a mbéasa. Bhídís ag coir-eamhaint ortsa freisin. B'fhéidir nar chuala tú féin é, ach chuala tuille é. Is maith a rinne tú é agus a bhfágáil annsin] / Ara ní chuireann siad tada ins na h-áiteachaí seo, ach díogha na máistirí scoile. D'eile. Céard atá a fhios ag na daoine le cur in a n-aghaidh. Nach féidir scramachán ar bith a chaitheamh isteach againne annseo, agus cé a bhrathfas é / [Diabhal a leithide d'fhéar — díogha críochnuighthe. Thosuigh sé ag téidheamh ar an dá luath agus a raibh sé coctha istigh ins an iothlainn agam. Ní leagfadh bó ná gamhain béal air: bhí sé breoidhte ar fad. Ná bac leis an bhféar a bhíos ar na h-íochtaí láidre sin. Bíonn sé ro-stalcánta ag rud ar bith] / Mo chreach mhaidne ghéar! Thú féin agus do chuid móin Achréidh. Ní fiú cnaipe gan chos í ar ghualainn na móna atá annseo. Nach sceitteann sí as éadan. Agus is luath ar fad í: a caitheamh síos agus 'sé a bhfuil innte an lasair sin. An méid a chonnaic mise de mhóin an Achréidh, díogha amach agus amach í. Sin anois teine bhreagh in a craiceann an teine sin agamsa. Baineadh an cailín sin in áit a bhfuil móin. / Níl an deoruidhe féin aige annsin ach duine a fuinneadh agus a fáisceadh amach as an díogha. Tá a chomhairthidheacht len a chois. An oíche ar chuir muintir Ch. na R. achrann annsin thiar air, bhí claimhe de'n dream sin in éindigh leis. [Céard a rinne siad. Baint as ar fad agus a fhágáil annsin go marbhóchadh muintir Ch. na R. é marach gur casadh mac Sh. Bh. agus cuid de mhuintir an Bh. L. ann. Chuir siad sin siubhal ag imeacht aca. 'Siad a bhí deas air. Dar príosta muise níor chumaoín dóib J. a shábháil ach oiread. An uair a bhí deis aige leas a dhéanamh dhóib, is mó a chuir sé as ná ann dóibh] / Cheannuigh sé buta síol coirce indiu agus ní de'n díogha é ach oiread = is coirce maith é; 'sé togha an choirce é /

An poitín a bhí ag J. Sh. 'chuile lá ariamh, níor de'n díogha é. Is beag is ionann é féin agus cuid Mh. Th. Gheobhfá blas an phota ar chuid Mh., ach dheamhan a dhath a dhéanfadh fuisce J. ort dá n-olthá iarraidh dhe, th'éis cho bríoghmhar agus a bhíos sé. Sin é a thiubharfadh le fios duitse go mbadh togha earradh é / [Fuair mé "fags" agus ní de'n díogha a bhfuair mé ach oiread. Breathnuigh orra sin. Togha an "Gold Hake" amach thar chunntar T. J. Dubhairt mé leis nach nglacfainn "na Puncánaigh"; go raibh siad ro-dhaor, agus ar aon-chor nach raibh siad ag taitheachtáil liom. Chuir sé a lámh isteach faoi'n gcunntar. "Sé an bosca deireannach déigheannach é" adeir sé. "Tá mé dom' fholmhughadh féin. Ná caintigh le aonduine gur uaimse a fuair tú iad, nó sceannfadh ar eitigh mé ó thrathnóna mé." / Deir tú nach de'n díogha iad. Ní theagaim leat. Ní fonn atá orm a lochtú, ach feicthear dhom nach thairis sin de ghaisce atá orra chor ar bith. Ná bac thusa choidhchin le bróig ar bith a bhfeicfidh tú an bonn scartha innte mar sin. Caith idtraipisí í ar an toirt. / [Dar príosta muis ní de'n díogha an Ghaedhilge atá aige, pé'r bith cá bhfuair sé í. 'Sí atá go blasta aige: Gaedhilge na tíre seo. Ní chreidfinn go mbadh thar tír isteach chor ar bith é marach gur innis sé dhom gur rugadh agus gur tóigeadh thart síos é. Ach tá sí tóigthe anois aca ins na scoileanna agus ins na coláistí, cho maith agus atá sí againn féin] / Mise i mbannaí muis nach de'n díogha an cupán tae a bhí sí a ól. Bhí sé cho buidhe le ór agus shnámhfadh an spúnóg ann, bhí sé cho láidir sin. Ba bheag ab ionann é agus an scudalach tae agus "coffee" a bhíos againne. Tá sí siúd ag fáil tae as éadan as Sasana. 'Deile cé as a bhfuigheadh sí é / [Ní de'n díogha an dream sin chor ar bith ach de thogha na ndaoine: cineál Th. Mh. nachar fhéad aon-duine ariamh a dhul ag ithe ná gearradh orra. Níor dhúin siad a súil ariamh ar bhaintreabhach, ná ar dhílleachta, ná ar fhear an anshógha. Is mór a bheadh le fán ins an saoghal a chuaidh thart mharach iad sin. Tá a fhios agad nachar eitigh T. M. aon-duine ariamh faoi'n rud a bheadh aige / Ní fhaca tú a leithide de ghaineamh ariamh. De'n díogha ceart é. Má's leis é siúd a chur in a theach, is teach gan rath a bhéas aige. Níl an gaineamh siúd feilteach do thada / Ní fhaca tusa a chuid talmhana chor ar bith. Dhá bhfeictheá déarfá nach de'n díogha é. Féadfaidh sé céad caorach a thógáil air i gcaitheamh na bliana i dteannta 'chaon tsórt eile. Is air nach bhfuil an chlóic] / A roghain do'n bhodach agus tóigfidh sé an díogha = tabhair a roghain do'n bhodach agus tóigfidh sé an díogha = má faghann an duine daoitheamhuil breith a bhéil féin, 'sé an rud is measa a thóigfeas sé

i gcomhnuí / Chonnaic tú annsin thiar é Mac Mh. Ch. Bean ar bith a shamhlóchadh an t-athair leis, ní raibh aon-mhaith innte. Bhí mná maithe faighte aige dhó, ach ní bhreathnóchadh sé ins an taobh a mbeidís. Annsin dubhairt an t-athair leis a dhul agus bean a fháil é féin. Chuaidh. Inghean T. Sh. sliseog chaithte chaillte, nach raibh cianóg ruadh ar a faghaltas. Reic sí an tsean-bhean a bhí ins an teach. Níor fhága sí nidh dhar dhealbh an ghrian istigh faoi chaolachaí an tighe nar árduigh sí soir abhaile. Sin é an fear a rinne an droch-phósadh. Ach ar chuala tú ariamh é: Tabhair a roghain do'n bhodach agus tóigfidh sé an díogha / [Ar chuala tú ariamh an uair a thug an C. Peadar Th. — sean-athair P. P. anois — annseo gur thug sé roghain dó ar cheithre ghabhaltas: gabhaltas J. Th. ar an mbaile seo, gabhaltas F. Ch. ar an gC. Dh. nó gabhaltas Mh. Mh. 'Sé gabhaltas J. C. a thóig sé. Sin é an fear a raibh an smál air, agus an mhaith a bhí ag ceachtar de'n phéire eile ar an ngabhaltas sin. 'Ar ndú níl ins an áit a thóig sé ach driseachaí agus clochair. Níl acra talamh cuir ag gabhail leis. Ach sin é é. Tabhair roghain do'n bhodach agus tóigfidh sé an díogha] / [Bhí mise istigh in éindigh leis dhá cheannacht. Leag fear an tsiopa anuas cheithre ghiota agus thug sé roghain duinn orra. Aon-phradhas amháin uiliog a bhí siad. Dubhairt sé go mbadh é an t-éadach buidhe ab fhearr a mbeadh caitheamh ann. Bhí sé an-chruadh, agus ní raibh aon-chosamhlacht air go dtréigfeadh sé. Ach ní raibh rud ar bith ag marbhú mo dhuine ach an ghalántacht. Cheannuigh sé an leamháinín scanruighthe donn siúd, agus an chéad mhúr báistighe a gheobhfas sé ní bheidh falach dó nach mbeidh tréigthe anuas dhá chraiceann. Mar adeireadh P. N.: tabhair a roghain do'n bhodach agus tóigfidh sé an díogha. Is cuma leis é ach an chosamhlacht a bheith ann. / Dubhairt sí leat ceann ar bith a thogair tú a thabhairt leat, agus d'fhága tú an langa agus an trosc in do dhiaidh, agus chroch tú leat an faidhtín! Diabhal bréag nach h-ait an soláthruidhe thú. Ó chuala mise ariamh é: tabhair roghain do'n bhodach agus tóigfidh sé an díogha. Sin é a fhearacht agad-sa anois é. / Is cumasach an duine thú. D'fhága tú fataí agus feoil agus bláthach in do dhiaidh, agus chuaidh tú ag ól an "choffee" bhrocaigh sin agus an aráin. Tabhair roghain do'n bhodach 'ar ndú', agus tóigfidh sé an díogha. Is beag an dochar duit a bheith snuighthe caithte féin, agus gan de chothú agad ach é sin.] / Roghain an dá dhíogha = an uair nach mbeadh ann ach dhá dhroch-rud, an rud is fhearr díobh a thoghadh; gan aon-roghain a bheith agad an uair a bheadh dhá rud comh-dhona; mara chéile an ballséire agus a ghiolla; an uair a chaithfeas duine treabhadh nó tiomáint a dhéanamh, 'sé an cás céadna dhó ce aca de dhá dhroch-rud a ndéanfaidh sé roghain air. / Inghean Sh. Mh., agus inghean T. Ph. roghain an dá dhíogha gan dabht ar bith / A dhul ag baint mhóna don "Chouncil", nó a dhul ag obair ar bhóithrí — sin roghain an dá dhíogha go siúráilte. Ní ghabhfaidh mise ar cheachtar aca. Sílim go mbuailfidh mé

anonn go Sasana, áit a bhfuil páighe mhaith agus gan buille ar bith / Sin é anois
 a bhfuil agam — roghain an dá dhíogha. Ach ó a chaithfeas mé treabhadh nó tiom-
 áint a dhéanamh, tá sé cho maith dhom an ceann seo a thógáil. Ní mó ná go
 fiú dhom a thabhairt abhaile, ach mar sin féin, b'fhéidir go mbainfinn mo
 ghaisneas as / [Is mise atá idteannta ceart anois, agus gan agam ach roghain an dhá dhíogha:
 é a chaitheamh amach nó a fhágáil istigh. Má chaithim amach é beidh sé ag strócadh ag
 iarraidh airgid, agus má theigheann sé ins an gceann sin leis, bainfidh sé amach é.
 Agus má fhágaim istigh é, caithfidh mé féin imeacht, mar ní bheadh a sheasamh
 agam leis. Tá mé ithte liobruighthe aige mar tá mé / Is deas an chaoi atá air
 anois, agus é taobh le roghain an dhá dhíogha: an talamh a dhíol agus imeacht, nó an talamh a
 thabhairt do J. in ómós na bhfiacha atá amuigh aige air. Tuilleadh géar do'n diabhal
 aige ó a chaithfeas mé a rádh leis! Bhí slí agus seifte aige annsin, agus tháinig an oiread
 aige ó'n dream a bhí i Sasana le trí bliana agus a d'íocfadh a raibh amuigh ar an
 mbaile. Ach b'fhearr leis ag imeacht dhá ól, agus ag "gobaireacht" má b'fhíor dó féin.
 Badh shin í an gobaireacht eile muis. 'Chuile shórt dhá raibh sé a cheannacht dhá bhánú.
 Nach bhfaca mé é ag díol dhá bhulán annsin thoir imbliana a cheannuigh sé an t-aonach
 roimhe sin, agus bhí sé deich scilleacha an ceann briste ionnta. Cé'n chaoi a bhféadfadh
 fear de'n tsórt sin cúis ar bith a dhéanamh!]/ Indomhnach níl ann anois ach roghain an
 dá dhíogha: í a dhíol ar bheagán, nó í a fhágáil ansiúd go ndéanfaidh sí
 deannach ins na cruacha. 'Sé an áit siar a shaoirsigh móin. Tá siad dhá fáil
 ann ar bhreith a mbéil féin. Dá mbeadh na daoine gan a dhul ar páighe chor
 ar bith ag an "nGovernment" ach a gcuid mhóna féin a bhaint, agus iad uilig
 a theacht suas annsin ar aon-phradhas amháin, tá mise ag rádh leat, go
 mbeadh móin in a h-ór. Ach fagh thusa an dream a dhéanfas é sin. Gheobhair
 muis! / D'eirigh mé as an "dole" ar fad. Nach raibh sé cho maith dhom, ar scáth a
 raibh mé a fháil. Ní raibh agam ach roghain an dá dhíogha ar aon-chor: a
 dhul amach ag obair i lár mo chruadhóige; sin nó é a chailleadh. Ba deacair
 do shean-duine bocht mar mise a dhul trí mhíle bealaigh ag obair ar
 bóithrí maidin agus trathnóna. Is dona atá mé indon a dhul chuig an ngarrdha
 féin feasta choidhchin /

Díle: ainm-fhocal; buineann: iolraidh = díltí, dílí.

Díle: An Forlach mór a chuaidh thar an domhan aimsir Noa; tuile liaga; an lear-báistighe nó uisce; an-lear de rud ar bith; iomadamlacht.

[Ní thagann aon-chlaochlódh tuisil air ach go h-annamh. Deirtear díleann geineamhnach amannta, ach níl dílinn tabharthach ann].

Ar chuala tú ariamh faoi'n uair a ndeacha an Díle thar an Domhan = deirtear igcomhnuí go ndeacha an Díle thar an Domhan aimsir Noa / [Báitheadh an saoghal an uair a chuaidh an Díle thar an Domhan. Deir siad gur dóigheadh é uair eile. Is dóigh gurb é a phlúchadh a dhéanfar an chéad "turn" eile] / Chuaidh an díle thar an Domhan agus chuir Dia an bogha báistighe ins an aer le innseacht do na daoine nach mbáithfeadh sé aríst go deo é / Fadó, an uair a chuaidh an Díle thar an Domhan, níor tháinic as ach Noa, a bhean, a thriúr mac, a thriúr inghean agus a gcuid fear. Chuaidh siad isteach ins an Áirc agus sin é a thug beo iad. An uair a shíl Noa go mba cheart do'n tuile a bheith traoithte, chuir sé amach an fiach dubh le scéala a thabhairt isteach aige. Níor tháinig an fiach ar ais len a scéal féin ná le scéal aon-duine eile. D'fhan sé imbun an chasam air. Sin é teachtaire an fiadha ó'n Áirc agad / [An uair a bhí an Díle ag dul thar an Domhan adeir siad, chaith sé dhá fichead lá ag báisteach gan aithdeal ar bith, agus bhí dhá fichead galún is 'chuile braon di. Ní raibh a dhath féin de'n domhan leis — oiread agus méid leith-phighne féin] / Is fadó ó a chuaidh an Díle thar an Domhan. Chreidim gur i dtús an tsaoghail é. Lá Fheil San Swith a thosuigh sé. Tá an gheis sin ar an lá sin ó shoin, má bhíonn sé fliuch an lá sin go mbeidh sé fliuch go ceann dá fhichead lá in a dhiaidh. Tabhair faoi deara bliain ar bith é. Cuirfidh mé geall leat go bhfuil an fhírinne agam. Ná creid thusa ó fhear ar bith nach mbeidh / "Fionntán Fáidh nar báitheadh ins an Díle" = deirtear nar báitheadh Fionntan ins an Dílinn / Tá sé sin cho sean le Fionntán Fáidh nar báitheadh ins an Díle = an-tsean; aois chapall na muintire / Tá an scoirbín siúd ariamh ann. Tá aois Fhionntán Fáidh aige, nar báitheadh ins an Díle. / [Is cú-aois (: comhaois) é sin le Fionntán Fáidh nar báitheadh ins an Díle. Ní fhaca aon-duine annseo ariamh óg é / Dhá mbeitheá cho sean anois le Fionntán Fáidh nar báitheadh ins an Díle, ní bhfuighidh tú aon-phinsean mara bhfuil t'aois agad. Agus is mór annseo nach bhfuil aon-pháipéar aca ar a n-aois, ná nach bhfuil indon aon-pháipéar a fháil ach oiread. Cuireadh amú a raibh d'aoiseannaí ins an séipéal sin thoir / Tá sean-fhear

eile ann nach bhfaca mise ariamh ach aon-uair amháin, agus is sine é ná Fionntán Fáidh nar báitheadh ins an Díle. Chonnaic mé ag teacht anuas an sean-bhoithrín taobh thiar ansiúd é, agus ualach móna ar asal aige. Is beag a chorrúigheas sé amach chor ar bith sílim. Níl aon-ghus 'e rath ann. / 'Sí M. Ph. is sine ins an tír seo anois. Tá bliain nó dhó aice ar Fhionntán Fáidh nar báitheadh ins an Díle sílim! / Dá mbeitheá-sa ann le linn Fhionntán Fáidh nar báitheadh ins an Díle bheadh a fhios agad é sin. Níl aon-mhaith dhuit dhá fhiafruighe dhíomsa. Ní raibh mise ann len a linn. Dia a shábháil é, 'chreidim. Cé eile a d'fhéadfadh a shábháil? / Sean-fheairín beag cromta coiligneach a bhí ann. Ba gheall le Fionntán Fáidh é nar báitheadh ins an Díle, bhí féasóig cho fada cho liath sin air. Níor chuir mé chuige ná uaidh, ach chonnaic mé ag scaimhléaracht ar ghasúir ansiúd é, agus déarfainn go mba francuighthe an peata é deich mbliana agus trí fichid ó shoin]/ Shíl mé go dtiocfadh an Díle thar an Domhan len a raibh sé a chaitheamh de bháistigh = bhí an-bháisteach ann / Bhí sé ag caitheamh sceana gréasuidhe agus an barr-géar díobh anuas, ar feadh na h-oíche. Sceith an sruthán isteach ar an tsráid, agus isteach ins an teach. Shíl mé go dtiocfadh an Díle thar an Domhan / Tá an lá indiu ins an gclaidhe aríst, ní ag ceasacht ar Dhia é. 'Chuile lá anois ag baint fearr a's barr dá chéile. Gabhfaidh an Díle thar an Domhan mara bhfuil ag Dia / Dhá dteigheadh an Díle thar an Domhan — sábhálaidh Dia sinn — bheadh teas an aithne in a thóin siúd ag dul amach! Ní choinneochaidh rud ar bith istigh é sin, nó go mbuailidh an donacht in éindigh é. An uair sin, feicfidh tú féin air, dá antlásaighe dá bhfuil sé ag an obair, go bhfanfaidh sé istigh. / Is síorruidhe an mhí bháistighe í. Tá forloch ins chuile áit. Má mhaireann dó ar an gcaoi seo tiocfaidh an Díle thar an Domhan. Ní fhaca mé a leithide de bháisteach ó bhliadhain an bhrosna / Tá a fhios agad go maith go mba deannachtach an ráig í, agus go raibh mé ag breathnú amach ar an turloch siúd agus na gasúir ag bualadh báire ann ar maidin. Trathnóna tháinic muintir Ch. anall thar an abhainn go dtí béal an doruis, ins an teach a raibh mé, imbád. Shíl mé go dtiocfadh an Díle thar an Domhan bhí sé cho dona ... Síleann tú gur ag cumadh atá mé. Dar mo choinsias muis ní h-eadh. Sin í lom-chlár na fírinne duit, cho maith agus dhá gcloistheá amach ó bhéal an tsagairt é. [Fiafruigh de J. Mc G. é, an chéad uair eile a thiocthas sé ar cuairt / Dheamhan aithdeal ná aithdeal ná cosamhlacht ar bith air. Tá ceann-faoi ar an lá ar fad. Má sheasann sí ar an táirm

sin, gabhfaidh an Díle thar an Domhan ach grásta Dé. Is furasta aithinte.

Bíonn an Aoine in aghaidh na seachtaine i gcomhnuí. / [Dhá bhfeictheá an tuile ag eirghe ins an abhainn siúd agus ag sceith síos ar fud an bhaile mhóir agus tighthe dhá mbánú, déarfá leat fhéin go raibh an Díle ag dul thar an Domhan aríst. Ní thiubharfá samhail ar bith dhi ach é ... Dar brigh an leabhair, bhí 'chuile dhuine ag imeacht as na tighthe, agus ag crapadh leo an méid a d'fhéad siad de'n troscán. / Cé'n chaint sin ort faoi'n Díle a dhul thar an Domhan. Ní ghabhfaidh an Díle thar an Domhan go deo aríst. Nar gheall Dia do Noa nach dtiocfadh. Sin é an fáth ar chuir sé an bogha báistighe ins an spéir.

Cheal nar chuala tú ariamh é sin. Is mór nar chuala tú muis.]/ Tá sé sin ann ó'n Díle = tá sé an-tsean; tá aois mhór aige / Mo chreach muise a mbainfidh mise d'fhéar leis an miodaichín speile sin atá ann ó'n Díle. B'fhéidir dhá bhfaighteá speal nua dhom go mbeinn indon foghail eicint a dhéanamh air ... [Má tá spealta cho gann sin bainighidh le corráin é. 'Bhfuil fhios aghad cá bhfaca mé fear ag sáthadh speile isteach i móta: thíos ar an E. Mh. Mara bhfuil aon-drugal ort, gabhfamuid síos anocht, agus goidfeamuid í: síos treasna. Is beag an bhrigh é: naoi nó deich de mhílte]/ Tá sé in am aige a bheith caithte mar dheimheas. Tá sé ann ó'n díle. P. céad slán dó atá i Meiriocá, a cheannuigh idtosach é. 'Sé a bharr a raibh de chaoirigh ar an mbaile ariamh / [Tá an roillig sin ann ó'n Díle. Bhí na naoimh innte sin. Tá cuid aca curtha innte. Thoir ins an áit a bhfuil na driseacha agus na neanntógaí anois, tá sean-leacrachaí. Annsin atá siad curtha / Ná ceannuigh aon-ghreim de'n fheoil sin a thug tú leat an lá faoi dheire. Tá sí saillte ó'n Díle]/

"Troscadh a rinne mé Dé h-Aoine

Bhí fuighleach éisc agham 'mo dhiaidh ar clár —

Go mbadh sean-iasc lobhtha é a bhí saillte ó'n Díle

Agus é faoi shaltpetie ó bhun go barr" [As amhrán: "Seán Ó Maonaigh"]

/ Tá sé sin caillte ó'n Díle. 'Sé mo ghear-chuimhne-sa P. a dhearbhráthair a fheiceál beo agus sílim go raibh seisean básuighthe le fada na mblianta roimhe. / [Ara cé'n donacht sin ort! Tá an diabhal sin meath-thinn mar sin ó'n Díle, agus is beag an chlóic air in a dheidh sin. Dheamhan a dhath. Ag dul 'un aois na h-óige atá sé, seadh sin. / Fuair mise mo sháith de'n áit cheana. Chuaidh muid isteach ag ithe béilí ann lá. Dhá bhfeictheá an-scudalach de tae a thug sí dhuinn — níor baisteadh ariamh é. Agus an builín a fuair muid, bhí sé ceannuighthe ó'n

ó'n Díle / Sean-teach ó'n Díle é = tá sé an-tsean.]/ Sean-ghnás ó'n díle na
 crasógaí a chur suas Oíche Fheil' Brighde. Níor cheart daoibh eirghe as anois. Ní
 pirseogaí ar bith na crasógaí, ní hé a fhearacht sin ag na gaidíní Bealtaine
 é. Ach is mór atá an saoghal ag athrú is mór sin / [Bhí sé in am aca scoil nua a
 dhéanamh ann. Sean-scoil ó'n Díle an ceann atá ann cheana. Ní fhaca aonduine
 annseo ariamh dhá dhéanamh í, ná an líne rómpa ach an oiread déarfainn /
 Sean-treibh ó'n Díle iad na C. annseo, ní h-ionann agus a chine-seisean — cine
 faoi chopóig. Chuala mise cur síos ag S. Ph. Sh. ar an dream sin ar fad. / Níl aon-
 ghoir aige a bheith cho sean leis an mbóthar thoir. Sin sean-bhóthar ó'n Díle
 críochnuighthe. Is minic a chloisinn J. ag rádh go raibh an bóthar thoir déanta
 roimh bóthar an Rí, agus nach raibh an uair sin an taobh seo d'abhainn ach dhá
 theach / Sin sean-scéal ó'n Díle: "an Síoguidhe Ruadh Ó Domhnaill". Is minic a chuala
 mé ag P. Mh. Mh. é — go ndéanaidh Dia maith ar a anam. Ní fhaca tusa ariamh é.
 Ba bhreagh uaidh scéal a innseacht, agus cé'n bhrigh ach chuirfeadh sé na cuacha
 chodladh ag gabhail fhuinn]/ Is gearr an tobar i bhfus déanta chor ar bith: ó a
 rinneadh tigh J. ach tobar Ch. Sin sean-tobar ó'n Díle. Bhí tobar beannuighthe
 ins an ngarrdha gleannach ó dheas, agus dhúin sé suas ar fad in áit a ndeacha
 bean — bean de na D. í — ag nigheachán éadaigh ann Satharn amháin. Nach
 gann a chuaidh an saoghal uirre go gcaithfeadh sí a dhul dhá dhéanamh sin.
 Baislín broghach an tSathairn arsa tusa]/ Ní fheicfidh tú aríst é go deo
 na díle = go deo na díleann = go deo dearg na díle = go lá an Bhrátha
 = go sleibhe / Go deo na díle aríst ní thaobhóchaidh mise an áit sin. Ní beag
 dhom a bhfaca mé dhi. Fhobair sí éalang a fhágáil orm / Ní thiocfaidh sé abhaile
 aríst go deo dearg na Díle. Ó 'dhealuigh sé uatha chor ar bith, is fada amach
 a fhanóchas sé uatha feasta / [Go deo na Díle aríst ní fheicfidh tú aon-
 chogadh th'éis an chinn seo. Beidh siad thrín a chéile cho sáthach de
 chogadh feasta agus gur luar (: lughar) le 'chuile dhream an diabhal, ná é a
 tharraingt. Ba sheo é an cogadh is measa a tháinig fós. 'Sé an fear a bhí ins
 an mbaile ar an teallach is measa a shaothruigh an cogadh seo. Roimhe seo
 ní bhíodh dhá fháil faoi na foráí ach an saighdiúr bocht a bhíodh ar aghaidh na
 bpiléar. / Go deo dearg na Díle aríst mar adeir S. T. ní ólfaidh mise aon-
 deoir phórtair ins an áit ar ól mé aréir é. Ba gheall le blas gallaoireach
 a bhí air. Cé'n bhrigh ach an phóit ó mhaidin! Tá snaoidhm ar mo phutógaí, agus mo
 phiobán in a fhuirnís. Dearg-nimh atá aige / Go deo na Díle ní fheicfidh aon-
 duine mise aríst abuil sé, th'éis an bhall odhair sin a dhéanamh díom]/

"Dhá mbeadh sé ag cur na díleann agus an sneachta a bheith dhá chárnadh adtuaidh agus le mo ghrádh dhá bhfaghainn cead síneadh, bheinn cho h-aoibhinn leis an eala ar cuan" [As amhrán — "a Landlady na Páirte"]

ag cur na díleann = ag báisteach go h-an-trom; ag clascairt

bháistighe / Bhí sé ag cur na díleann aréir an uair a bhí mé ag dul abhaile /

Caithfidh sé díle bháistighe anocht. D'aithneochainn ar an spéir é. 'Bhfeiceann tú na gadhair dhubha sin thiar as cionn Árann? / Chreidim gur chaith sé díle bháistighe aréir. Níor airigh mé chor ar bith í. Bhí mé in mo shrainn chodlata an uair a thosuigh sé, agus níor airigh mé tada gur dúis-igheadh mé ar maidin / [Má ghníonn sé díle bháistighe anocht agus tá sé féin agus a chosamhlacht in aghaidh a chéile nó déanfaidh, beidh an ghlaicín fhéir sin in a chiseach. Nach bhfuil sé cho maith dhuinn é a bhualadh ar a chéile. Ní bheidh muid ala an chluig leis, má tá sé deireannach orainn féin] / Tá an Díle ar an spéir sin thiar. Is furasta aithinte uirre é. Agus 'sé bun na gaoithe é freisin. / Cuirfidh sé díle dhi anois ó a thosuigh sé chor ar bith. Má chuireann féin dheamhan mórán údar casaoid' ag na daoine. Thug sé píosa maith go breagh uaidh / Tá na dílte ag tuitim anois = go leor báistighe / 'Siad na dílte seo a fhágfas an t-arbhar réidh. Bhí sé ar a leath-ghlúin cheana ach sínfidh sé ar fad anois. Cé'n bhrigh ach má theagann stolladh gaoithe. Sin é a dhéanfas a chreach ar fad / ['Siad na dílte báistighe sin a chaith sé imbéal an Fhoghmuhair anuiridh, a d'fhága an mhóin gan tógáil. An méid di a bhí in a scaradh fágadh mar sin í, agus cuid mhaith de'n mhóin a bhí leath-triomuighthe féin d'fhan sí in a h-aoileach ar na portaigh / Ní fhaca muide tada annseo 'tháinic an bhliain ach dílte. Agus deir tusa go raibh aimsir bhreagh ins an áit a raibh tú féin. Dar príosta muis, níorbh é sin do'n áit seo. Bhí uair cho coimhthigheach ann agus a chonnaic mise ariamh. / Má gcuiridh sib bealadh faoin u (: bhur) n-ioscadaí anois, beidh sé in a Dhíle oraibh shul dhá bhéas sib ins an mb-aile. Tá sí ag tolgadh annsin ó dheas. Má bhriseann an meall dubh sin gheobhaidh sib tuairt. / Crois críosta choisreacan Dé orainn. 'Ar ndú' ní amach ins an díle sin a ghabhfá. Má theigheann beidh tú in do líbín shul dhá bhéas tú ag ceann an bhóthair. Is diabhaltaí an tóir atá aige ar an mbáistigh i gcomhnuí] / Is cumasach an dream iad na tincéaraí féin. Chaith siad an oíche aréir amuigh faoi'n díle áibhéil sin, agus diabhal a dhath mairg a bhí orra ag dul soir an bóthar ar maidin, agus iad ag gabhail fhuinn /

Rug an díle mhór a bhí an lá cheana ann ar an mbóthar air, agus ní raibh aon-
 snáth thuas ar a chraiceann nach sílfeá gurb as béal soithigh a
 tarraingeadh é. Bhí lán a chruite de shlaghdán lá ar na bháireach air,
 agus tá sé ag coinneál na leabthan ó shoin. Mara gcaithidh sé seal in a
 leannán anois ag an bhfear bocht, tá an t-ádh air / Má chaitheann sé anois
 í, caithfidh sé an díle di. Oslóchaidh béal an aeir ar fad. Má theagann
 droch-oíche giorróchaidh sí leis an laogh beag sin thoir agam. Níl sé
 sáthach cruadhchúiseach fós le droch-oíche a sheasamh / Tá díle sneachta
 air. Ba diabhláí an ghaimh a bhí ins an ngaoith indiu. Ag eirghe de dhruim
 sneachta a bhí sí. Bhí fuar nimhe in mo lámha i gcaitheamh an lae, th'éis go raibh
 mé ag rúpáil oibre / Chaith sé díle annseo muise. Ní leigfeadh sí luch as
 poll ná diabhal as Ifreann, bhí sí cho gártha sin tamall. Ach ní raibh
 ínnte ach droch-ráig in a dheidh sin. Agus deir tú nach raibh sí sin agaibh-
 -se chor ar bith. Bíonn sí leathtromach an t-am seo igcomhnuí. / Ionntuigh
 i leith. Tá an Díle uisce as do chuid éadaigh. Is cosamhail thú le duine
 a tharraing(eochth)aidhe thrí shruthán / Tá an Díle uisce ins an abhainn =
 tuile mhór / Is talamh é a gcothuigheann an Díle uisce air i gcomhnuí. Tá
 an áit siúd an-uisceamhail ar aon-chor. Nach ann atá máithreach an
 uisce / Comhnuigheann an díle uisce ar an mbóthar sin go síorruí. Bíonn
 sé faoi uisce ar fad ins an ngeimhreadh an uair a scéitheas an
 abhainn. Níl neart aige múirín a chaitheamh ins an samhradh féin,
 nach mbíonn sé druidthe le balláin mar adeir an t-Árannach / [Tá
 an Díle uisce ag teacht orainn annsiúd. Nach orainn atá uiscí trí
 bhaile ag teacht. Bíonn sé maith go leor go gcalcann an tóchar, agus
 annsin cuireann sé Garrdha an Ch. ó mhaith. Bíonn sé sceithte uiliog] / Bhí
 an díle pislíní len a bhéal agus é ag iarraidh a bheith ag caint in a dheidh
 sin. Ní thuigfeá focal ar bith uaidh. Ní caint a bhí aige ar aon-chor,
 ach plubaireacht / Tá an Díle fola dhá dórtadh anois. [Deir bean J.
 liom go bhfuil caor-theinte cogaidh anois ann. Tá na Sasanaigh ag dul
 isteach dubh na frighde ar an nGearmáin, ach tá sé ag dul go snaoidhm
 an rópa leo in a dheidh sin; agus níl léigheamh ná innseacht scéil ar gach agus a
 bhfuil dá mharbhú orra (: Samhain 1944)]/[M'anam nach in a braonacháí
 atá an bháisteach anuas ann anois ach in a Díle. Fear ar bith a bhfuil
 aon-tsuim aige in a chuid éadaigh anois fanadh sé as. Is mór an t-ár é an
 súighe ann / Tá an Díle uisce in mo bhróga. Níl díon deor ionnta th'éis

mo dhá ghine bhuidhe a shíneadh orra tá dhá mhí ó shoin / H-óladh an díle pórtair annseo thoir lá an aonaigh. Níor mhair leath-bhairille tigh Sh. ach ceathramhadh uaire. Abair go mbadh shin sciobadh air! / Chonnaic mise saoghal a raibh an díle poitín annseo. Ní bheadh ort ach a dhul isteach i dteach ósta ar bith agus is túsce a leagfaí gloine fuisce ná gloine phórtair chugad. A Rí an bhFeart, nach hé an saoghal a d'imigh! Agus gan dubh na h-iongan de anois ins an tír]/ Bhí an díle cainte aige = bhí sé ag caint, agus ruibh chainte air, agus uathbhás air ag labhairt freisin /[Tá an díle cainte ag an gceann céadna, agus gan éirim ar bith innte. Ní fhaca mé duine ar bith ariamh is lugha a bhfuighinn bun ná barr air ach é / Ar an dá luath agus a n-ólann sé pintín pórtair teagann an díle cainte dhó, agus do dhubhshlán annsin a chur in a thost go dtuitidh sé. Neart sclabéarach't a bhíos aige. An uair a bhíos sé ar a chéill ní bhíonn smid ná smeaid aige. Bheitheá ag cur maide siar in a bhéal, agus dheamhan druid adéarfadh sé. Is aisteach an chaoi a dteigheann an t-ól do chuid de na daoine / Má fhaghann sé ugach ar bith tiocfaidh an díle cainte dhó, agus sáróchaidh sé muid go h-am suipéir ... Ara bíonn 'chuile shórt sean-síoth-malachaí tarraingthe anuas aige; ag caitheamh agus ag cáineadh ar 'chuile dhuine agus ag baint fogha agus easbaidh as 'chuile fhear agus 'chuile bhean ins an tír. Níl caoi ar bith dhuit anois le déanamh, ach gan sásamh ar bith a thabhairt dó. Abair "thug tú h-éitheach" ar an gcéad iarraidh, agus feicfidh tú féin gur beag an chaint a fhanfas aige annsin / Rinneadh díle cainte ins an áit seo le cupla bliain: na helections sin. 'Chuile fhear dhá moladh féin go h-aer, agus ag rádh nach raibh duine ar bith eile cneasta ach é féin, agus go mbadh dearg-chneamhaire 'chuile dhuine dhá raibh in a aghaidh. Agus gurb é an rud céadna a bhí ó 'chuile dhuine aca: uisce a tharraingt ag a mhuilleann féin. Chuirfidís uais ort / Tháinic an díle cainte air in éindigh, agus annsin bhuaíl an stad é, agus ní raibh sé ag fáil focal ar bith leis féin. "A mhait-mha-mha-mhait-'mhaitiú" adeireadh sé. Diabhal mé go mbeadh truaighe agad dó — an cimleacháinín bocht. Bhí rud eicint a raibh éirim ann le rádh aige, ach cé'n mhaith sin, an uair a bhí sé ag cínnt air a rádh / Dhá bhfeictheá an díle cainte a tháinic air d'aon-iarraidh, agus 'ar ndú' mo léan, siúd é an áit nach bhfuigh-eadh sé cead cainte. Bhí 'chuile dhuine annsiúd ag cur dóibh as béal a chéile agus ní chloisfeá méir igcluais. Bhí sé an-líomhtha muise leis an dream eile a fhreagairt ach nar fhéad sé]/ Tá an díle oibre air agus é ag cinnt air freastal dhi = tá a lán oibre ins an mullach air; an oiread agus nach bhfuil

sé indon cuid mhaith di a dhéanamh / [M'anam a Dhia a's do Mhuire! Tá an díle oibre orm agus gan goir agam a leath a dhéanamh: móin, fataí, meaingils, cairrgín, agus 'chaon tsórt. Nach deacair do dhuine aonraic freastal do'n méid sin ar fad. Ní túsce obair déanta ná a chaithfeas tú tosuighe ar obair eile. Ní fheicim duine is fhearr atá as cionn a chuid oibre ná an mac seo thuas. Chuala mé go raibh sé tosuighe ar an eorna indiu / Ná cuir isteach ná amach orm anois go ceann uair 'an chluig. Tá an díle oibre orm. Níor fhéad mé iabh ná forus a dhéanamh ó mhaidin ach ar mo chois. Dhá mbeadh an gó (: gábh?) seo tharm, b'fhéidir go bhféadfainn mo scíth a leigeán / Ní bhfuighidh sé aon-suaímneas i mbliana le teann díle oibre. Nach diabhláí mór an t-iongnadh ó atá an t-uathbhás sin air, nach bhfuil an cúl siúd curtha aige feasta. Is suarach éidtreoireach an créatúr mé féin, ach dhá bhfaghainn seachtain air, chraithfinn an leath-deire aige. Dar mo choinsias chraithfinn / Nach orra atá an díle oibre. Deir tú liom gur chaith tú dhá lá agus dhá oíche ag obair as éadan. Ba mhór an seasamh agad é. Dar Dia ní dhéanfainn é ar éadail Shasana fré chéile, hébrí céard a gheobhainn ar a shon. Forrú cogaidh is cionntach leis sin. A a Thighearna nach orra atá an súnás ag marbhú daoine. Sin é an fáth an obair sin fré chéile] / Chuala mé go raibh an díle feamuinne isteach. Fáilte an diabhail roimpe. Tuilleadh sclábhuidheachta ar na daoine, dhá cur sin suas anois / Tiochfaidh an díle feamuinne anois ar an ngaoith seo. Líonfaidh na caltaí isteach ar fad. Gheobhaidh mé an oiread anois agus a shean-leasóchas Garrdha Ú. Mh. / Shílfeá gurb í an díle a bhí ag teacht air le raibh de chaint aige = shílfeá gurb é an díle a bhí air, bhí sé ag caint cho sciobtha sin / [Shílfeá gurb í an díle a bhí ag teacht air, le raibh de chaint aige = bhí an-anbháthadh cainte air; bhí sé ag caint go h-uathbhásach sciobtha, fearacht agus dá mbadh í an tuile a bheadh ag teacht in a mhullach, agus nar mhór dó a bheith réidh sul a mbeireadh sí air / Shíl mé gurb í an díle a bhí ag teacht uirre len a raibh de chaint aici. Ní fhéadfadh duine ar bith eile a bhéal a oscailt. Diabhal é muis ... Dá mbadh é an sagart a bheadh ann, ba bheag aice siúd é. Stollfadh sí léithe. Tá ciall in a leithide.] / Shílfeá gurb í an díle a bheadh ag teacht air, bhí an oiread sin falrach cainte air ... Mo dhubhshlán aon-smid a rádh annsiúd. Bhí sé in a chlaibín muilinn ó tháinig muid isteach gur imigh muid aríst, agus níl aon-cheo ó neamh go talamh nar tharraing sé anuas agus gan cuma ná caoi a chur ar scéal ar bith. Ní túsce a bheadh sé tosuighe ar scéal amháin ná a tharraingeachadh sé anuas scéal eile. Ach 'sé an cás é, bhí sé in a scéal an ghamhna bhuidhe ar fad aige faoi dheire. / [Diabhal

aithne uirre nach hí an díle a bhí uirre, bhí sí ag caint cho sciobtha sin. Níor thuig mise focal as 'chaon trí fhocal uaithe. Is diabhláí luath-chainteach an duine í. Ach cé'n chaoi a gcuimnígeann sí ar an síorádh siúd ar fad len a chur indiaidh a chéile. Siúd í a bhí a chur suas ar an "stage", thar agus an dream a bhíos ag dul ann.]/ An uair a bhuaileas ruibh na cainte é, cheapfadh duine gurb í an díle a bheadh ag teacht air, bíonn sé cho luath-chainteach sin. Níl ort ach muintir Mh. a tharraingt aige. Teagann coinneal ann agus áitigheann air ag cur caoi orra, agus ag díbliú orra. Déanann sé leitheadhaí de na focla in a bhéal, bíonn an oiread sin an-bháthadha air. Níl greann go h-éag ach éisteacht leis /[Tháinig an mac isteach agus scéal Chailleach an Uathbháis aige. Shílfeá gurb í an díle a bhí ag teacht air, bhí sé ag cur dó cho h-éascaidh sin. Ach leis an uathbhás a bhí air, agus leis an séideán a bhí ann, níor fhéad muid a thuiscint ach gur eirigh rud eicint do Bheartla. C. J. a d'innis an scéal thríd síos agus thríd suas duinn, an uair a tháinig muid amach ar an mbóthar]/ M. Ó. M. clabaire ceart é. Bíonn sé gróigthe thiar i gclúid Ph. Sh. 'chuile oíche, agus ní thiubharfá samhail ar bith dhó ann ach "gramafón": "gramafón" a ngream(óchth)aidhe cloigeann "béar" dó. É annsiúd in aon-cheirtlín amháin agus déarfá go mbadh í an díle a bheadh ag teacht air len a mbíonn de chaint aige. Níl neart ag aonduine eile a bhéal a oscail beag ná mór. B'fhiú dhuit P. Sh. a fheiceál ag breathnú air, agus cáir air cho mór agus a bheadh ar "elifeaint" ag slugadh uaidh /

Díle: ainm-bhriathar.

Ag díle = ag cur; caidhleadh; roilleadh; ag caitheamh go trom.

Tá sé ag díle sneachta = tá sé ag caidhleadh sneachta; tá sé ag cur shneachta go trom / Bhí sé ag díle báistighe igcaitheamh na h-oíche. Shíl mé go mbeadh 'chuile áit báitthe ceart, ach in a dhiaidh sin agus uiliog, shílfeá nach mórán dá chosamhlacht atá ar an talamh indiu: Níl clascanna an Fh. go bruach, ná baoghal air. Ach bhí ar chréafóg scrútuighthe th'éis an spalpadh mhóir /[Is geall le lá é a thosóchadh ag díle sneachta. Nar chomhnuighidh sé go dtosuighidh sé agus mé ag ceapadh go mbeadh na cupla mullach sin thoir bainte agam. Fata ar bith nach bhfuil bainte anois, tá sé cho maith é a fhágáil i dtalamh. Béarfaidh an sioc air, agus ní bhuachfar aon-cheo go deo ar fhataí seaca. Duine ná beithidheach ní leagfadh smut orra. Is beag an baoghal go leagfadh.]/

Dílleachta, Dílleachtín: ainm-fhocal, fireann; iolraidh dílleachtaí.

(d'íl'əxdə): Dílleachta = páiste a bhfaghann a athair agus a mháthair bás, nó ceachtar de'n bheirt scaithtí; uan, laogh, nó míolgaire ar bith a gcaillfí a mháthair.

"Dílleachtín cráidhte mé gan athair gan máthair,

Agus dá mbeadh mo chliú tárrtha cé'r chás dom a bheith falamh" [As

"Cuaichín Ghleantáin Éifinn"] / Caithfear a gcur isteach anois 'san

áit sin a dteigheann na dílleachtaí, ó tharla nach bhfuil aon-duine

sásta a dhul in a gcíonn / Nach beag 'e ghrádh diadha é a dhul ag

rádhd rud mar sin le na dílleachtaí bochta / An ag dul ag déan-

amh tréatúlacht ar an dílleachta bocht sin a ghabhfadh sé. Má

ghníonn, tá Dia thuas, agus agróchaidh Sé air é, míle buidheach-

as Leis Féin / [Ná déan éagcóir choidhchin ar dhílleachta hébrí

céard eile a dhéanfas tú / Fágfaidh an cogadh seo baintreachaí

agus dílleachtaí ar fud an domhain go bhfóiridh an t-Athair Síorraí

orainn a leainín (: leainbhín) / Cá bhfuighidh na dílleachtaí bochta

díol a bhfreastail anois? Is beag an tsúil le Dia a bhí ag duine ar

bith a chuaidh ag déanamh a leithide de chleas / D'imigh sí agus d'fhága

sí áilín dílleachtaí ar aon-chéill in a diaidh. Go dtugaidh Dia trócaire

dhá dearbhráthair! Chuaidh sé in a gcíonn, agus níor leig sé aon-lá anshógha

orra, ach an oiread agus dhá mbadh iad a chlann féin iad. Go dtugaidh Dia a

luach sin dó! / Tá an t-uainín sin in a dílleachtín. Rugadh ar an

sneachta mór é, agus tugadh isteach é agus cuireadh le teine é. Ní thiubhar-

fá deich triuf air agus diabhal mé gur shrian sé as in a dheidh sin agus gur

bé atá cruadhchúiseach anois. Ach cailleadh an mháthair. / Caithfidh

sé a dhul ag diúl ar bhó eicint ó tharla go bhfuil sé féin in a dhíll-

eachta. Níor mhair an mháthair ach seachtain th'éis a bheirthe /

Shíl muid dheamhan maireachtáil a dhéanfadh seisean ach oiread.

/[Sin anois searrach nachar ól a lucht ariamh, agus déarfá nach

donaide é marar ól féin. Is dílleachta é. Bascadh an mháthair

i sean-chlochar annsin thiar trí nó ceathair de laetheantaí th'éis searrach a bheith aice.

Chuaidh sí isteach ann ar chuma eicint, agus cuireadh ar chúl a cinn

idir dhá chloich í, agus ní raibh ann ach go raibh sí dí-bheo nuair a

fríothadh í. Má seadh féin, níor tháinig sí as! /

Díon: ainm-fhocal; fireann; iolraidh — díonta, díonannaí.

geineamhnach — "dín" go h-iondamhail, ach "díona" amanntaí.

Díon = clúdach; an brat tuighe a cuirtear ar theach as cionn na scrathacha; ar choaí agus ar chruacha féir arbhair, móna etc.

[ní tugtar ar an gceann uile é, ná ní tugtar ar cheannslinne é ach oiread. Ceann a bhíos ar an teach. Ceann tuighe ar chuid aca agus ceann-slinne ar chuid eile, ach ní h-ionann ceann agus díon] Dídean, díol, údar.

[Díon thrócaire, díon déirce c.f. díol]

"An bhfeiceann tú mo teach agus gan de dhíon air ach an scrath thíos ar leathtaobh an bhóithrín" [As amhrán]

Níl díon ar bith ar an teach aige anois. Tá sé caithte isteach go dtí an scrath / Tá an díon caithte air go grinneal / Mara gcuiridh sí brat dín air, is gearr nach mbeidh aon-teach aice. [Níor mhór dó as éadan anois é. Mara dtaipuidh sí freisin é, anuas in a mullach a bhéas sé ... Beannacht Dé dhuit. Fanacht go dtí th'éis an chogaidh agus teach ceann-slinne a dhéanamh! Ní bheidh cleith as a cionn leath-bhliain ó indiu] / Má's in mo chleitheamhnas-sa atá sé le díon a chur dó, beidh sé gan cur. Nach simplí a gheobhadh sé na daoine a dhul suas ar thaobh sean-tighe dó, dhá bpréachadh fhéin leis an bhfuacht. Teigheadh sé i gcurrach Sheáin Uí Fhínnedha anois! / Tá an sean-díon sin ar fad rodtha. Ní fhéadfadh sé gan a bheith agus a fhad agus ó cuireadh é. Tá mé ag ceapadh go bhfuil sé deich mbliana go maith ó a chuaidh an stráca deireadh air sin / [Deir siad nach mbíonn díon ar bith curtha má aithnigh -eann tú na strácaí ann, ach fagh thusa an díon nach n-aithneochaidh. B'fhéidir nach n-aithneochthá indiaidh Ph. Dh. iad, ach an fear a leigfeas suas ar a theach é sin, ní thiocfaidh sé anuas an bhliain sin (: é an-roighin)]/ An-tuigheadóir é. Chonnaic mise díon curtha aige annsin thiar nár leig aon-deoir isteach ariamh gur dhreoigh sí anuas de'n teach le aois. Tá mé ag ceapadh go raibh scór blianta air ar chaoi ar bith, shul ar theastuigh brat uaidh aríst. Bhí buadh eicint aige leis an tuighe. D'fhuaghadh sé ar chaoi eicint í, nach leigfeadh sí an sileadh thríthe go bráth. / [Is gearr go mbí an teach faoi dhíon nuadh ar fad aige aríst. Má bhíonn fhéin, is géar a theastuigh sin uaidh]/ Diabhal mé go bhfuil sásamh ins na tighthe ceann slinne féin nach bhfuil cúram dín ar bith dóibh. Bhíodh muid meathta 'chuile bhliain ag cur suas dín, agus dhá gclisteá bliain ar bith,

ba ghearr go n-íochá ann: bheadh báisteach anuas ort. /[Is mór an chontabhairt é an teach ceann tuighe in a dheidh sin. 'Bhfeiceann tú sin anois. Ní dhearna an gasúr sin ach bior dóigte a chur ins an teine agus é a sháith ins an mbun tsop. Ó a chuaidh sé thrídh lasadh chor ar bith, ba ghearr go raibh an lasair déanta leis an díon siar, agus marach cho h-éascadh agus a brathadh é, bheadh dóigteán ann a mbeadh cuíme air]/ Ar chuala tú faoi'n teach sin ar innis S. Ó. C. duinn faoi ins an scéal. Díon de chlumhach na n-éan a bhí air. Dar mo choinsias muise is fada go mbeadh dóthain tighe de dhíon agad ó'n a bhfuil d'éanlaith ar an mbaile seo anois. Dheamhan é go dtí lá Philip an Chleite. B'fhéidir dá dtóruigheadh duine brocachaí na sionnaigh go mba mhór an chongnamh dhó é. Is aca atá clúmhach an bhaile ar aon-chor / Cíb easca nó tuighe sheagail: sin iad an díon. Maidir le tada eile níl an buaineadas ionnta. Nach diabhaltaí an t-aistir a bhíodh orainn fadó go G. na B. ag tarraint cibé do N.: dhá tarraint an t-achar sin le na (: n-ar) ndruím. Is fada go ndéanfadh daoine anois é. Dheamhan é, dhá dtuiteadh an teach in aon-bhrúisc amháin in a mullach cheal dín /[Tá caitheamh agus cáineadh ar an tuighe anois, ach sílim in a dhiaidh sin agus uiliog nach raibh díon ar bith a chinnfeadh uirre. Bhí teas agus teolthuidheacht innte ins an ngeimhreadh agus fionnfhórtas ins an samhradh. Ba é an teach ceann-tuighe teach na h-áite seo. An bhfeiceann tú céard atá aca anois: ballaí "concréte" a dheallróchadh madadh uisce agus na "tileíní" suaracha sin, atá ar bogadh le 'chuile shinneán. D'fhéadfá rud eicín a dhéanamh le díon oíche ghártha, ach ní fhéadfaidh tú tada a dhéanamh le sclátaí ach seasamh in do bhoideoide ag breathnú orra dhá bhfuadach. Ach an leabaidh a thomhais na daoine dhóibh féin codluighidís anois innte. Sin é adéarfainnse]/

Níl díon ar bith ins na bróga seo = tá siad ag leigeán isteach; tá siad ag déanamh uisce /[Thug mé mo choróin agus dá fhichead orra, ach mo chreach mhaidne ghéar thú. Bhí sé cho maith dom péire miotáin a bhualadh orm leo. Níl díon ar bith dhá bhfaca tú ariamh ionnta]/ 'Sé an chaoi a bhfuil na bróga atá amuigh anois, níl díon ar bith ionnta ná go gcaithidh tú na buinn go grinneal i dtosach, agus ní mórán moille é sin ar dhuine. Níl le déanamh annsin agad má tá na h-uachtair réasúnta chor ar bith, ach péire tosaigh a bhualadh orra

thú féin, agus b'fhéidir go dtiubharfaidís caitheamh eicint uatha annsin.

Scéal cinnte ar chaoi ar bith gur mó an teolthuidheacht a bhéas ionntu ná ar an gcéad iarraidh / [Bhí a fhios agam go maith nach mbeadh aon-díon ins na bróga a cheannuigh tú an lá sin. Bhí an leathar ro-chineálta. Dhá ndéantá mo chomhairle-sa, d'fhanfá uatha] / Is beag an díon atá ins na h-éadaigh seo. Múirín ar bith báistighe agus tá sí le mo chraiceann. Níl bualadh an cheann-asna ann in a dheidh sin. / Tá an-díon báistighe ins na cótaí sin, ach go gcaillfidís thú le fuacht.

'Bhfeiceann tú an ceainnín réidh-chaithte sin agamsa. Ó "Jackchape" a cheannuigh mé é roimh an gcogadh; ar shé déag. Ba slad-mhargadh ceart é / Tá sé gáibhtheach ach níl díon ar bith ann. An leamháinín éadaigh sin anois a bhíos ar na gearrchaileadha, níl a fhios agam féin cé'n chaoi nach gcailltear ann iad. D'fheicfeá na beithidhigh thríd an gcuid is mó dhe 'tá sé cho scagach sin. Nach dona an clúdadh é le h-ais na bhflainíní agus an cheann-asna a bhíodh orainne fadó. Siopaí atá ag déanamh iarmhuis ar na mná anois / Marar chuir sé orra ach cnámharlach ólfaidh siad an bháisteach agus lobhfaidh siad ins an bpoll. Níl díon ar bith ins na barrannaí sin le h-ais na raithnighe. Is fhearr an raithneach míle uair ar pholl fhataí / [Níl díon ar bith ar do chraiceann leis an éadach tanuidhe sin. 'Ar ndú' níl aon-deor amuigh nach mbeidh istigh aige sin. Loinnir a bhí tusa a iarraidh, agus ní teacht aniar] / Marar chuir sé díon ar an gcruach choirce fós, is gearr go bhfeicidh tú téighte í, má fhaghann sí múirín ar bith / [Níl gna ar bith aige aon-díon a chur ar an bhféar sin. É a chaitheamh anuas aríst agus a leigean amach atá aige a dhéanamh, má tá áird ar a chuid oibre aige. Nach bhfeiceann tú an ghail-bhruithe as. Má chuireann sé brat dín air sin mar atá sé, breodhfaidh sé ar fad agus dheamhan bó ná gamhain a leagfas smut go sleibhe air] / Cuireann siad díon ar an móin in áit-eacha eile, ach ní annseo é. Is dóigh gur áiteacha iad sin atá gann faoi mhóin. An áiteacha a bhfuil fairsingeacht di, ní bhíonn aon-chion uirre / D'fheicinnse M. fadó ag cur díon' ar fheamuinn tirm, ach bhíodh gnaithí dhá chuid fhéin aige-sin i gcomhnuí ... Níl mé ag rádh nach dtiocfadh sé 'un sochair do'n fheamuinn. Choinneochadh sé an súighteán innte agus sin é maith na feamuinne / Seileastrom a chuireas muide i gcomhnuí de dhíon ar an arbhar. Tá fuighleach dhe amach annsin ins na garrantaí gleannacha agus ins na lagannaí uisceamhla sin siar. Gheobhthá an oiread i lochán múnlaigh annsin thíos, agus a chuirfeadh díon ar arbhar an bhaile fré chéile / Chonnaic mise díon ar na puill fhataí ar an

puill fhataí ar an Achréidh. Nar fhága mé seo mara bhfaca. Thosuigh mé fhéin ag gáire fútha agus is beag a thaithnigh sé leo. Is beag a mh'anam / Níor chuir tú cuma dhéanta ar bith ar an gcruaich. Tá an gníomh scagach ar fad, agus níl píce ar bith uirre mar adeir an bádóir. Ólfaidh sí an bháisteach fré chéile. Is diabhláí nach mbeadh stúaim ionnad ag déanamh cruach mhóna feasta choidhchin / [Go bhféachaidh an t-Athair Síorraí muis ar an gcábán sin, leithide na h-oíche anocht. Níl díon ar bith ar an mbáistigh ins na cupla stráca siúd atá as a gcíonn. Nach mb'fhéarr dóib na ceirteacha siúd a dheasú in a dtimcheall, agus a dhul isteach i scailp eicínt nó i lúibinn claidhe, áit a mbeadh fascadh aca, ná a bheith annsiúd agus gan de dhídean ann ach an oiread le lorg cois na bó ar an gcneagaire] / Níl díon ar bith ins an talamh aoil sin. Súigheann sé 'chuile dheoir a theagas as aer. Nachar sluígeadh abhainn taobh thoir de Ghailimh cupla bliain ó shoin, agus dheamhan amharc a facthas uirre níos mó. Chuaidh sí síos go dtí an Tír fó Thuinn ins an áit a raibh an Ridire Leath-Chaoch Leath-Ruadh is dóigh / [Níl díon ar bith ins na láimhíní seo, th'éis cúig déag a thabhairt orra ... Tá baoghal air! Dheamhan iall leathair ag gabhail leo. Craiceann gabhair nó rud eicínt atá ionnta. Ní feasach dom go bhfuil sé cho maith sin fhéin] /

"Tá mo chóta mór stróicthe agus níl mo bhróga díon deor" (: líne as amhrán).

Níl díon deor ins na bróga seo = tá siad ag déanamh uisce as éadan. Níl deor amuigh nach bhfuil leigte isteach aca / Níl díon deor ins na h-éadaigh seo = leigeann siad an bháisteach isteach; níl siad indon tada a choinneál amach / [Sílím an teach atá aige anois nach bhfuil díon deor ann. Is beag an dochar dhó. Tá sé na cianta cairbreacha ó cuireadh aon-stráca tuighe air. Chuala mé an "set" sin a theigheas ag cuartaideacht ann ag rádh go bhfeicfeá réalta an aeir amach thríd anois] / Cheannuigh mé cóta mór — ceann báistighe — thíos inG. cupla bliain ó shoin. Shín mé mo thrí phunt amach air. Dheamhan cianóg ruadh a fuair mé as. Chaith mé dhá uair ag margáil faoi, ach ní leigfeadh sé lag labhartha as na trí phunt é. Chroch mé liom abhaile é. Chuir mé orm lá báistighe ag dul ar an bportach é. Bhí mé bog báitthe isteach le mo chraiceann ag teacht abhaile dhom. Rug mé air de thaghd agus rinne mé ciseach faoi mo chosa dhó / Cró "concrete" é agus hébrí cé'n sórt suathadh a thug sé do'n "choncrete" nó cé'n bealach a ndearna sé é, níl díon an deoir féin ins na ballaí. Shoraidh dhó nach ndearna cró cloiche. B'fhéarr "balla fuar" go fada ná é siúd. B'fhéidir go mbeadh sé buille fuar, ach bheadh sé

tirm. Dheamhan fuar a bheadh dó ach an oiread dhá mbuailtí le bualtraigh bó é, mar ghníodh na daoine ariamh. Tá 'chuile íntreach ag teacht amach anois, ach níl in a leath ach ealadhain le dalladh mullóg a chur ar dhaoine.

Sin é an méid /[Meann tusa anois an mbeidh díon deoir ins an bpoll fataí sin ach a dteagaidh tuile bháistighe. Bhíodh a fhios aghad nach mbeidh, scáth an scráib chréafóige sin atá taobh amuigh orra. Ní bheidh fata ag gabhail leis an bpoll sin nach mbeidh in a aoileach má fhágann tú mar sin iad]/

Ara bail ó Dhia ort! Níl díon deoir ins na bráicíní sin an uair a bhíos droch-oíche ann. Nach maith a shaothruigheas na maora agus na báirseoirí é, scáth a bhfuil dóib: sé phunt ins an mbliain. Nach gcaithfeadh fear drabhlásach aon-oíche amháin é. Agus caithfidh siad a dhul amach ar an abhainn dhá mbeadh sé ag cur sceanna gréasuidhe. Sin é a bhfuil de theálta aca — na bráicíní sin /[Siad bróga an fhear oibre iad mo léan! Dheamhan an deoir féin a bheadh ort ó na glúine anuas, dhá mbeadh péire aca sin agad. Is mór eatorra féin agus na "clogs" bhradacha sin nach bhfuil díon deoir ionnta dhá mbeitheá gan a dhéanamh ach an t-urlár a shiubhal. Ná bac le tada ach leis an gcois fhliuch! Tá sí indon fear a tholghadh gan achar ar bith]/ Níl díon deoir ins an gcaipín seo ach sin é an chuma a chuir mé orm féin agus mé dhá ceannacht. Bhí mé lá báistighe in G. agus mé in mo mhaoil. Is gearr go raibh mo chloigeann in a líbín. [Ceannóchaidh mé caipín" arsa mise liom féin. Isteach liom de mhaol mo mhainge ins an gcéad tsiopa ba túisce agam. "Leag anuas caipín agam" adeirimse. Leag. "Cé mhéad." "Trí scilleacha". Shín mé amach aice iad. Sin é a raibh de Bhéarla ná de Ghaedhilge ann, ach ní raibh mé féin anoir ar Á. Dh. L. an uair a bhí mo cheann in a líbín in ath-uair]/ M'anam go bhfuil fear an bhóthair sáthach dona freisin: gurb é atá. Amuigh annsin ar lom an bhóthair agus a shluasad aige, agus dhá dteagadh sé in a dhíle, gan díon deoir aige, ná goir aige corrúighe. [Ach níl siad cho géar anois agus a bhídís roimhe seo. D'fhéadfá ráig a leigean thart anois, ach mo choinsias má bheireann siad fós féin ort, is beag is aite leo é. Chonnaic mé fear aca ag teacht amach annsin thiar anuiridh ...]/ Níl díon deoir aige aon-lá ins an mbliain thuas ar an sliabh úd. Shílfeá ins an míadh, go ndéanfadh sé sórt teálta eicint dó féin le múr a leigean thairis. [Tá an áit siúd cho sceirdeamhail agus go bhfeannfadh sé an fiadh. Ach is fearr leis seasamh ar aghaidh na ritheachta ná anró ar bith a chur air féin. 'Sé an leaduidhe is mó ar a dhá chois é. Ní bhainfeadh sé aon-cheart d'obair ar bith eile ach an obair atá air, agus is mór mór an t-íongnadh go bhfuil sé ag seasamh léithe sin féin.]

Díonmhar: aidiacht as díon (fc. díon)

Díonmhar = caomhantach; cliúiteamhail; teoluidhe, cluthmhar; te; dídeanamhail, fasmhail; clúduighthe; "buailte"; gan a bheith tais ná uisceamhail ná fraighfhliuch; deiseamhail.

"Lean mise an seachas agus d'fhiafruigheas cé dhár díobh í.

'Cá bhfuil do ghaolta nó an maireann siad beo.

Nó an tú cineál Úa Conchubhair a bhí againn 'sa tír seo

Mar bhí siad an-díonmhar a's in a bhfamily mór'

'Ní mé cineál Úa Chonchubhair a bhí agaibh 'sa tír seo

Má bhí siad an-díonmhar a's in a bhfamily mór

Ach 'sé ainm agus sloinne dhom bainrioghan na bruidhne

Is mé cineál na síofraí as Cnoc Leitir Mhóir' (: ceathramhadh as amhrán dár

tús "ag gabhail Bealach na h-Olla dhom 'seadh chonnaic mé an t-iongantas" /

Is "family" díonmhar iad sin. = daoine cliúiteamhla, bheidís indon duine a chosaint;

nó a thógáil, dá mbeadh ag cinnt air féin maireachtáil a dhéanamh; daoine

deiseamhla; céithearnaigh / [Bhí na C. sin agus a muintir díonmhar is gach áit dá

raibh siad. 'Ar ndú ní raibh taoisigh ar bith ar an mbaile seo fadó ach iad.

Deiridís go raibh T. M. indon duine a thabhairt ó'n gcroich. Bhí fear eile aca

ansin thoir — C. Mór a thugaidís air — agus bhí cóiste cín aige. Chonnaic

mise a inghin. 'Sí a bhí pósta ag B. G. annseo thíos. Bhíodh sí ag eirghe indiallaid

árd]/ Dream an-díonmhar a bhí i muintir Ph. Mh. Mh. sin. Níor chuir a mháthair sin

bean bhocht ó'n dorus ariamh agus níor eitigh sí fear bóthair ná bealaigh faoi lóistín.

Nach h-iad a thóig na G. bheaga sin 'chuile lá ariamh. Meastú marach gurb iad

an mbeidís beo. Bhí sé fánach aca / [Asna de'n tsean-dair iad na Flaithbhearta

a mhic ó. Cine an-díonmhar a bhí ionnta scathamh. Ach bochtuigheadh iad ar nós

cuid mhaith eile. Deir siad go raibh, agus go h-olc freisin. Chuala mé fear aniar

ag cur caoi ar Fhlaitbheartach na h-Áirde — "Tadhg na Buile" ...]/ Nach sonnda

an mhaise dhó é a dhul ag tabhairt cine faoi chopóig ar aonduine — agus go mór-

mhór ar an ngearrbhodach sin thar dhuine ar bith. Sílimse nach raibh mac-

samhail a "family" sin ins an tír scathamh. Bhí siad díonmhar deiseamhail,

agus is mó an mhaith a rinne siad ar chuma ar bith ná an mhí-mhaith ... A dhiabhail

nach teann é ag caint, agus gurb iad díogha 'chuile dhíogha a mhuintir fhéin /

[Bhí corr-dhuine díonmhar mar sin ann an uair sin a dhéanfadh

caraideacha dhuit, agus a sheasfadh dhuit ar do chruadhóig. Ach mar a chéile 'chuile

dhuine anois. Tá an tairngearacht ag teacht isteach: Beidh an gleann cho

h-árd leis an gcnoc adeir Colm Cille]/

Is teach díonmhar é seo = teoluidhe, cluthmhar, gan é tais ná fraighfhliuch, ná

aon-bháisteach anuas ann /[Ní teach díonmhar go dtí teach ceann tuighe

deirimse leat. Feicim na ballaí nua sin anois atá siad a dhéanamh

ins na tighthe ceann-slinne. Tá siad faoi scáinneadhachaí as éadan.

Ní sheasfaidh siad aon-chéad bliain go bráth. Cá'id atá na

tighthe ceann-tuighe déanta? Is sean-tighthe ó'n Díle cuid mhaith aca.]/

Má's leat bróig dhíonmhar a fháil, fág bróig gréasuidhe. Maidir leis an "didillo" a gheobhas

tú ins an siopa beidh sí ag déanamh uisce faoi cheann seachtaine ... Deir tú nach

bhfuil aon-ghréasuidhe níos goire ná teorainn Chondae Mhuigheo. Mara bhfuil féin

b'fhiú dhuit an tabhairt a chuir ort féin. Má fhaghann tú péire

uaidh, beidh bróig agad le do shaoghal /[Níl aon-mhéid ann — bráicín beag

ceann-tuighe, ach tá sé an-díonmhar, an-teoluidhe. Chuirfeadh sé lóchrann ar

do chroidhe breathnú isteach air: brat nua tuighe sheagail air, agus í curtha go

slachtar; eidheann ar na ballaí; "flowers" agus crainnte beaga spíonán agus

ubhla is 'chuile áit taobh amuigh, drisiúr breagh ornáilte le feiceál isteach

ann, agus sean-fhear agus péire spéacláirí air ag léigheamh páipéar nuaidh-

eacht' i gcathaoir thuighe ag an dorus. "B'fhearr liom seachtain dá gcaithinn frób

ná i dtír na h-óige le mo shaoghal" mar adeir an t-amhrán]/ Níl aon-cheo aige

siúd nach bhfuil díonmhar. Tá na sciobóil agus na h-áirgí atá timcheall an tighthe

cho díonmhar leis an teach comhnuidhe. Dhá mbadh é bosca an mhadadh féin

é, tá líonán aige taobh istigh leis — píosa de chóta mór oláilte — ar fhaitíos

go dteangmhóchadh deoir ar bith leis. D'eireochadh sé amach agad as an

mbosca sin ar maidin cho tirm le fear as leabaidh chlúmhaighe /[Mara

mbuailtear an balla sin dheamhan an mbeidh sé díonmhar go bráth. 'Séard a bhí

agad a dhéanamh anois, cupla mála aoil a cheannacht agus láthair mhuirteíl a dhéan-

amh, agus an áit sin a bhualadh, shul a chuirfeas tú beithidheach ar bith isteach

ann. Ní bheidh sé romhat aríst / Ní fhaca tú aon-áit ariamh ba díonmhaire

ná a bhí aige, istigh i scailp agus i buailte taebh istigh agus dalladh raitnighe agus féir

faoi agus thairis. Diabhal clóic ar bith a bhí ar fhear na tíre sin ins an am sin.

Bhí neart scailpreacha agus úaineanna aige le dhul ar a chaomhamhaint féin

ionnta. Ní raibh go dona ann ach an dream thart thíos nach raibh áit ar bith

aca. Dhá dteagadh an ruaigeadh aríst, ní mheasaim go mbeadh sé cho h-éascaidh

ag na daoine a gceann a thabhairt leo agus a bhí sé aimsir na "dTans"]/ Áit

dhíonmhar len a dhul ag cúirtéireacht atá sé sin a iarraidh. 'Bhfeiceann tú

an smúracht atá air. Tiocfaidh sé i lúibinn an chlaidhe /

Dreancán (d'ráenkān): ainm-fhocal, fireann; geineamhnach uathaidh — dreancáin.

Dreancán: níl a fhios agam go h-áirid céard é an rud ó cheart, ach de réir mar atá sí igcaint, cialluigheann sé dris de dhuine, cantalóir, duine coiligneach, duine olc, nó duine a bheadh ag cur a chosa uaidh go h-áirid ar a mheisce.

Nach hé an dreancán é / Níl neart aige dhá ghloine phórtair a ól nach bhfuil sé in a dhreancán mar sin. Nar nuacha Dia dhó nach gcaiththeann in aer ar fad é mar ól, ó a chuireas sé an bhail sin air / [Bhí sé seo thíos ann, agus go deimhin má bhí féin, bhí sé mar is minic leis a bheith, in a dhreancán bhradach. 'Séard a bhí a dhéanamh leis a smut a bhriseadh. Is mór an uais é, 'nuair a bhíos aon -deoir caithte aige.]/ Nach maith a chaithfeadh sé a bheith in a dhreancán thar aonduine. 'Séard a bhí a dhéanamh leis sin é a fhágáil in a sheasamh suas annsiúd agus gan an sdriog féin a thabhairt dó ó tharla nach bhfuil sé indon é féin a iompar /[Nach bhfeiceann tú in a dhreancán é sin, agus gan deoir in a bholg. Tá an droch-fháisc istigh; tá sin. Sin é atá dhá dhéanamh air / Thosuigh P. ag séideadh faoi, agus ba ghearr a dhearbhráthair mo chroidhe thú go raibh sé in a dhreancán. Ach níor cuireadh aon-chaidéis air in a dheidh sin]/ Go deimhin ní drisín ná dreancán é, ní hé t'fhearacht féin sin [fc. dris. Cuirtear drisín agus dreancán le chéile mar sin] / Dhá mbadh drisín ná dreancán a bheadh innte is mór adéarfadh duine, ach níorbh eadh muis ach an bhean is geanamhla a shiubhail talamh ná féar ariamh. 'Ar ndú' is ar a leithide a bhuaillí an droch-fhear! /[Is beag an baoghal orm a mh'anam. Má shíleann tú go rachaidh mise ag tarraint drisín ná dreancán ar bith mar é sin isteach faoi chaolachaí mo tighe, tá tú ag dul amú. Fuair muid a' (: ar) ndóthain cheana dhíob sin, agus ní ingan -fios duinn féin é, ní ag ceasacht ar Dhia é / Tá mé ag ceapadh dhá gcuirtheá slat ar an bpobal nach bhfuightheá drisín ná drean -cán ar an bhfad sin is mó ná is cantalaighe ná é]/ Má theighimse ag tabhairt cuirídheachaí uaim, ní do dhrisín ná de dhreancán mar é sin é; nach mbeadh ball in mo theach nach mbeadh briste aige dhá bhfaghadh sé cupla gloine fuisce. /

Drámh (: drāw): ainm-fhocal: fireann, tuiseal geineamhnach uathaidh:

dráimh; uimhir iolraidh: "drámhasaí" Cois-Fhairrge agus annseo agus annsiúd

taobh siar, dráití (: drātī): Achréidh, Árainn, na h-Oileáin scaithtí,

Rosmuc, Muigh Cuilinn go minic agus rl. Deirtear "dráimh" freisin.

Drámh: (i) an cárta nach mbíonn ionntuighthe dhó i gcuid mhaith de

na cluichí cartaí i.e. cúig déag, cúig fichead agus rl. (ii) caillteamas,

a bheith siar le rud, lear, leathtrom, locht, milleán. (iii) Droch-

mheas, tarcaisne, faoi ráta, faoi mhí-ghnaoi.

"Muileata mámh, is maith an drámh an triuf" / "Spéireat ó Loch

Éirne agus drámh maith hairt" / "Righ hairt an drámh is fhearr i

bpaca" / "H-aon muileata an drámh is measa i bpaca" / "Ní

drámh go h-airt" / Drámhasaí ar fad a bhí amuigh. Ní fhaca mé

mámh ar bith / Thug mé na drámhasaí (: dráití) ar fad dom

féin, agus na mámhasaí do 'chuile dhuine eile, ach is minic liom

mé féin a fhágáil feidheartha nuair a ghním cártaí / Níl

a dhath ag gabhail liom ach sean-drámhasaí brocach. Dheamhan

a leithide de chóisir aca! / [Mara dtugaidh tú mámh dom, tabhair

drámh maith dhom / Cé'n fáth nachar thug tú do mhámh, agus dhá dhrámh

mhaith agad? Ar ndú' ní imirt seisear í / Níl aon-cheann go dóin

ann ach drámhasaí / Is maith an drámh atá ar aghaidh glaise agad:

an togha / Chaith tú an-mhámh i dtraipísí annsin / Tá tú

ag ceilt drámhasaí i gcaitheamh na h-oíche, agus níl a fhios

agam nach bhfuil tú ag ceilt mhámhasaí freisin, dhá mbeadh

na daoine sáthach áirdeallach / Seogaidh agaibh an sean-dráimh

-ín beag bídeach seo. Níl aon-ghnatha agamsa a bheith

dhá bhuachailleacht / Ná bac le mámh a bheith agam a mhic ó.

Is dona ina ndrámh féin iad / Is maith a chuaidh mo dhéanamh

-sa dhuit. Chuir mé in do dhrámh ceart thú] / Caith trí mhámh

asta, agus dhá dhrámh mhaith = a rádh le fear dhéanta / Cé'n ciall duit

an drámh sin a leigint isteach biorach, agus mámh in do ghlaic

agad ... Ba mhór leat a dhul dhá leanacht: Sin é an áit ar chac tú

ar na h-uibheachaí muis! / Ba dona an drámh a bhí annsin agam

agus diabhal mé go dtug sé an eang leis in a dheidh sin / Seol leat!

Is beag de mo caillteamas-sa leis: dráimhín dona / Níor mhaith
 liom a gcaitheamh i bpaca, arae bhí cupla drámh maith ionnta /
 Ní raibh de dhrámh ar foghnámh agam ach bainríoghan triuf, agus
 d'imigh sí ar an Rí / [Tabhairt an dráimh a dhéanfas é a bhuachaillí /
 Tuige ar thug tú an drámh. Breagh nachar lom tú é, ó bhí
 cosaint agad ar do chuileata / Cuir in mo mhámh mé a
 fhleascaigh nó i ndrámh maith] / Nach ann atá na sac-ghadhair!
 Agus mise ag ceapadh go bhfuighinn cúig ar dhrámh! / Ní raibh mámh
 ná drámh agam ach mar a chonnaic sib anois. / Drámhasaí
 fré chéile a bhí agam, ach ba rí-chártaí uiliog iad, agus bhí
 mé ag ceapadh go bhfuigheadh ceann aca cúig ar a chorr /
 Bhí mé taobh le drámhasaí an iarraidh sin, ach uair bheag agus uair
 mhór a mhic ó! / Nach agad a bhí na drámhasaí thar cíonn! /
 "Casadh Bríd Ní Chearra orm, agus bhí sí ag gearradh cártaí.
 D'iompuigh sí na muilte, agus tharraing sí na dráití.
 D'aithnigh mé ar an ngearradh sin nach raibh fear ar bith indán di
 Agus ólaigidh liom an crúiscín agus bíodh sé lán" [Sliocht as
 amhrán a fuair mé i Muigh Cuilinn — "ólamuid an chrúiscín"] //
 Ní thiubharfadh sé dhom é ar mhámh ná ar dhrámh = ní scarfadh sé leis
 ar rud ar bith, ná ar chonntar ar bith / [Ní chuirfeadh sé an gamhain
 na deich scilleacha eile ar mhámh ná ar dhrámh. Ach diabhal a fhios agam
 nach raibh sé dhá chur a cheart. Níl aon-ordú 'e rath air / Bhí an "jug"
 sin sa teach le na cianta cairbreacha agus ní thiubharfainn ar mhámh
 ná ar dhrámh é. Ach tá sé de gheis oraibh go gcaithfeadh sib a bhriseadh /
 An bhfeiceann tú an píopa sin anois. Ní scarfainn leis ar mhámh
 ná ar dhrámh. Tá sé agam le tuilleadh agus seacht mbliana. Sé an
 píopa is fherr é, ar chaith mé gail thobac ariamh as] / Tá
 maith dhó muis a bheith ag míoladóireacht timpeall uirre sin.
 Dheamhan é muis ach an oiread liomsa. Meastú an dtiubharfaidh S. M.
 a inghean dó sin. Ní thiubharfadh ar mhámh ná ar dhrámh / Ní rachainn
 siar ann ar mhámh ná ar dhrámh. Nach mé a shíleas tú a bheith
 conórach. Níor thug mise conórtas de'n tsórt sin abhaile liom /
 Déanaighidh-se a' (: bhur) rogha rud, ach ní thaobhóchaidh mise é
 ar mhámh ná ar dhrámh. Sin é a bhfuil 'na thímpeall. Go deimhin

ba chumaoin dom sin! / Ní eireochadh sé sin ar mhámh ná ar
 dhrámh go mbeadh sé an h-aon déag sa lá, nó gur imigh an
 dearbhráthair, ach dheamhan mochóireach ar an mbaile is fhearr
 ná é ó shoin / [Ní dhíolfadh sé sin áit tighe leat ar mhámh ná ar
 dhrámh. Baoghal air. Is mó aige sin an leacaichín sin thíos, ná
 dhá mbadh í Gleann Aidhneach í (: tá Gleann Aidhneach an-mholta
 ar a fheabhas. Deirtear gurb i gCondae an Chláir atá sé) //
 Pébí cé air ar shíl siad a dhéanamh, ormsa atá an drámh =
 mise atá síos leis = ormsa atá an cailtteamas nó an lear =
 ormsa a rinneadh an millteanas] / Ba chuma leis siúd cé air
 a mbeadh an drámh, ach ghoidfeadh sé an t-airgead. Thug sé
 slamannaí móra leis freisin. Nach raibh sé ag oscailt leitr-
 eachaí in imeacht bliana nó as a chionn, shul ar brathadh é. /
 [Tá siad féin íoctha go maith leis anois. Diabhal thiomanta
 fear ar an bhfeadhain aca nach bhfuil ag fáil a bheagán
 nó a mhórán pinsean. Ach orainne atá an drámh. D'ith siad
 agus d'ól siad a raibh againn, agus bhí a (: ar) ndóthain buige shíneadh
 ionainne len a chaitheamh aca, mar dhóigh de go raibh muid ag
 déanamh leas do'n tír. Mo chreach an tír!] / Ardóchaidh mise liom é seo
 ar chaoi ar bith, bíodh an drámh ar a rogha duine / Ormsa a bhí an
 drámh faoin a dtabhairt isteach ann = milleán, locht a chialluigh sé
 'sa gcás seo agus ní cailtteamas [fear as Camus] / Leig tusa de'n
 bhun a dhul amach ach orainne atá an drámh. Caithfidh muid cur
 amach aríst (: airgead) / Cuid mhaith de'n drámh atá ar mhuintir na
 h-áite seo, 'sé a gciontsiocair féin é. Breagh nach dtigeann
 siad le chéile, agus fear a chur in áit eicínt a labhairfeadh ar a son, agus
 gan 'chuile dhuine dhá dtiocfaidh an bealach a bheith indon a mbréag-
 adh suas / [Nach bhfeiceann tú gurb air féin atá an drámh anois, aindeoin
 ar chaith sé dhá dhúracht ag déanamh diabhála (: díobhála) ar dhaoine
 eile. Má's feall fillfidhear, adeir siad] / Is cuma sa diabhal céard
 a dhéanfas tusa ar phóilí, ach is ort fhéin a bhéas an drámh faoi
 dheireadh thiar thall. Shílfeá go raibh fuighleach údair ag S. seo thiar
 do'n phóilí ruadh, ach féach nach bhfuair sé comhaireamh na shop sa
 gcúirt in a dheidh sin. Aon-mhuintir amháin iad muintir Árd-Raithin,

adeir siad // Tá sé faoi dhrámh ar fad anois = faoi dhroch-mheas,
 faoi ráta / Ba mhór i gceist iad muintir Mh. scathamh. Ceithearnaigh
 a bhí ionnta, ach tá siad faoi dhrámh uilig anois / Bhí beithidhigh
 bheaga agus gamhna faoi dhrámh uilig (: faoi ráta), ach dar príosta bhí
 an-imeacht ar leath-bheithidhigh agus ar bheithidhigh reamhra. [Níor
 fiafruigheadh dhíom cá raibh mé ag dul amháin / Go bhféachaidh Mac
 Dé ort fhéin agus ar do chapall diallaid' anois. Tá siad faoi dhrámh
 amach agus amach ó d'fhairsingigh na busannaí. Ní fhaca mé aon-
 fhear ag eirghe indiallaid le mo chuimne ach P. Mh. Mh. agus shílfeá go
 bhfuil sé caithte in aer aige sin féin anois]/ Tá an teach ósta sin
 faoi dhrámh ar fad ó d'ionnsuigh an sagart ag gearradh air. Ní
 maith le duine ar bith a bhéal siúd a tharraint air fhéin,
 agus sin é an fáth a bhfuil siad ag fuireacht amach as /

Droichead (: drēd, drēhəd Cois Fhairrge: drohəd, drōhəd : Camus
 Rosmuc agus an taobh siar): ainm-fhocal, fireann, tuiseal geineamh
 -nach uathaidh agus ainmneach iolraidh: droichid.

Droichid: bealach nó casán cláir, cloch nó iarainn thar abhainn
 nó sruth / Droichidín = droichead beag; réidh-droichead, nó
 droichead caol stroighin nó a leithide nach mbeadh air
 ach feire beag thar shruthán nó abhainn nach mbeadh mór /

An Droichead Mór = O'Briens Bridge inGaillimh / An Droichead Beag = ag
 Sráid Doimnic inGaillimh ar an "gcineail" / An tSráid idir dhá
 Dhroichead a thugas muintir na tuaithe go h-iondamhail ar an
 tsráid idir an Droichead Beag agus an Droichead Mór inGaillimh.
 Sráid Doimnic a thugas muintir na Gaillimhe uirre. Bearraic
 an Droichid Bhig: bhí bearraic ag sean-phóilíos Shasana in aice
 an Droichid Bhig in Gaillimh. Doiminick St. Barracks
 a thugtaí air imBéarla sílim / Droichead an Chladaigh = Wolfe
 Tone Bridge atá anois air. In Gaillimh atá sé / Droichead an
 Phríosúin: Droichead atá ar an gCoirib in aice le príosún na
 Gaillimhe / Droichead na mBradán = ar an "gcineail" in aice Choláiste
 na h-Iolscoile in Gaillimh / An Droichead nó Baile an Droichid a

thugtar go minic ar shráidbhaile an Spidéil / Droichead na gCnoc
 = Droichead atá tuairim agus ceithre mhíle ó'n Spidéal ar an mbóthar
 Lathaghe nó Bóthar Mhuigh Cuilinn / Droichidín an Chláir = tuairim
 agus míle taobh thoir de'n Spidéal / Droichead na Fuirnise =
 ar an abhainn ag scoil Chamuis / Droichead Charraig an Logáin =
 fastuigheann sé oileán Leitir Móir d'oileán Gharomna // Cheann-
 uigh mé i siopa idir dhá Dhroichead é (: fc. thuas Droichead Mór
 agus Droichead Beag) / Tá stealla aige anois idir dhá Dhroichead /
 Bhíodh sé in a chomhnaí fadó h-idir Dhá Dhroichead, ach tá sé
 imighthe as le fada / Tugadh isteach sa mbeairic
 a bhí idir dhá Dhroichead mé agus coinnigheadh mé go trathnóna /
 Leagadh seacht n-uaire idir dhá dhroichead mé = idir dhá dhroichead
 ar bhóthar áirid / Droichead cláir (adhmaid, maide) atá ann /
 Droichead cloch (iarainn agus rl.) atá ann / Bhí sé istigh faoi
 shúil an droichid / In a sheasamh faoi shúil bheag an droichid a
 bhí sé / Bhí a uilinn leigthe isteach ar shlat an droichid
 aige / Is mór an chontabhairt a dhul an droichidín beag
 anois. Tá an ráille uiliog imighthe dhó (: dhe) / Shiubhailfeadh sé
 ar dhroichead spioróide = droichead atá igceist i sean-scéal.
 Droichead é a bhí treasna as cionn duibheacáin, agus chaithfeadh
 na h-anamnachaí siubhal treasna air. Bhí sé dubh-caol agus gan
 slat ná ráille air. Anamnachaí na bhfíreán amháin a bhí
 indon a shrianadh go dtí an taobh thall. Sciorradh an chuid
 eile uilig dhe, agus cuirtí sa duibheacán iad / Shiubhailfeadh an
 diabhairín de scurach sin ar dhroichead spioróide má bhí sé indon a
 dhul annsin. 'Ar ndú ní raibh tada annsin a mbéarfadh air sé ach
 an fraigh eidhinn atá ar an mballa / An té a shiubhail annsin
 ar chaoi ar bith shiubhailfeadh sé ar dhroichead spioróide. Nach diabhláí
 beag faitíos a bhí air? Dhá mbaintí truisle ar bith as, dhéanfaí
 leiríní dhó (: de) thíos ar an leic / [Ba gheall le dhul ar dhroichead spioróide
 an áit a ndeachaidh sé. Dhá mbogadh sé a ghreim chor ar bith, bhí a
 chnaipe déanta. In a chuailín cnámh a gheobhthaí é. Shílfeá go mbeadh suim
 in a anam aige thar agus a bheith ag dul suas ar áiteachaí de'n tsórt
 sin. 'Sé an uair a bhéas duine 'na smairtíneach (: mairtíneach), agus

nach mbeadh aon-fháil aige ar a shláinte an uair a chaoinfeas sé rud
 de'n tsórt sin / Bhuel an té a chuaidh annsin ghabhfadh sé ar
 dhroichead spioróide. Diabhal cnáimh a bhí ann ach an oiread leis
 an seilmeide. Dhá mbeadh ní fhéadfadh sé a dhul ann / Má
 leanaim thú anois, beidh mé do dhiaidh nó go mbeiridh mé
 ort dhá mbeadh orm a dhul ar dhroichead spioróide le
 greim a fháil ort. Mar sin 'sé mo chomhairle dhuit eirghe as
 in ainm Dé agus a dhul ag spochadh le duine eicínt eile]]// Tá
 droichead do shróine gearrtha: an chuid de'n tsróin idir an cuincín
 agus bun an chláir éadain. Is ann a bhíos na spéacláirí leagtha
 ar dhuine. Tugtar droichead na smaoise air scaithtí freisin,
 ach gur le magadh nó droch-mheas is mó a thugtar sin air /
 Tá droichead a shróine briste. Is ann a fuair sé an iarraidh.
 Beidh liostachas fada air shul a bhéas sé chuige féin aríst /
 [Is beag an dochar dhó droichead na sróine a bheith leathnuighthe
 air, agus na h-iarrantaí céadtacha a fuair sé. Ní hí "casúirín"
 (: dorna) Mh. G. a bhí ag ordluigheacht air sin chor ar bith a mhic ó! / Deir
 siad go bhfuil droichead a shróine briste nó as áit de bharr an
 dornáil a fuair sé. Is olc a chuaidh an bhainis dó sin. Diabhal
 bréag! / Bhí sé cho maith dhuit buille d'ord ceardchan a fháil le
 fadhb uaidh sin. 'Bhfaca tú droichead na sróine ag S. G. in a dhiaidh? /
 Buailfidh mé isteach ar dhroichead na smaoise thú! / Brisfidh mé
 droichead do smaoise le iarraidh]/ Déanfaidh mé leathnóig de
 dhroichead do smaoise le maistín de dhorna. / Brisfidh mé mo chuid
 ailt ar dhroichead do smaoise, mara leigidh tú de do chuid
 clabaireacht'. Is deas an buachaill óg thú / Má fhaghaim aon-
 phléisc amháin ort ar dhroichead na smaoise, leagha na bhFíann ní
 dheasóchaidh aríst í // Nach diabhaltaí a chaithfeá droichead a dhéanamh
 dhíomsa = dá mbeadh rud dhá roint, agus dhá dteightí thar dhuine de'n
 dream a bheadh i láthair gan aon-cheo a thairiscint dó, ba shin droichead
 dhá dhéanamh dhe sin / Chuaidh sé tharm féin agus rinne sé droichead díom.
 Dheamhan deoir de'n phórtar a thairg sé dhom, th'éis go raibh sé ag cur
 muigín dhe ar J. Th. a bhí le mo thaobh. Cosa fuara a bhí siad a thabhairt orm
 féin, faoi rádh agus go ndeachaidh mé ann gan chuireadh / An gceapann tú go

bhfanfaidh mise annsin agus é sin ag déanamh droichead dhíom 'chuile uair a dteigheann sé thart ag roínt an fuisce. Diabhal baoghal orm. Ní fheicfidh siad mise le mo ló aríst in a dteach le ocaíde ná le anshógh /[Níor chumaoin duit droichead a dhéanamh dhíomsa muise agus thú ag tabhairt "fags" uait. Is iomdha fag mór a thug mé dhuit ariamh ... An gcuímnigheann tú nuair a bhíodh muid thuas sa L. R. anuiridh? Ach ní bhíonn cuímne ar an arán a ithtear, adeir siad]/ Ná bac leis an áit seo a stór mo chroidhe! Déantar droichead dínn igcomhnaí. Ní fhaca mé tada dhá leigean amach ariamh, a bhfuigheadh an baile seo aon-brabach air. Bheadh sé sciobtha ag an mbaile sin thoir nó ag an mbaile sin thiar. Sin é a fhearacht ag na bóithrí anois é. Tá bóthar an bhaile sin thoir dhá dhéanamh agus tá bhóthar an bhaile sin thiar dhá dhéanamh, agus níl cás ar bith imbóthar an bhaile seo, th'éis nach siubhailfeadh na gabhair é. Bhuel tá rud le déanamh leo, gan aon-bhót a thabhairt dóibh aríst go bráth /[Rinne tú droichead díomsa ach mise imbannaí nachar fhága tú thú fhéin ar deireadh. Ach deir siad "an Té a chruthuigh Neamh agus Talamh nachar fhága Sé É Féin ar deireadh".]/ Má ghníonn sé droichead de Bh. agus gan aon-chuireadh bainse a thabhairt di, reicfidh sí é. Cuirfidh sí a cháil faoi'n saoghal. Nach raibh sé cho maith dhó a h-iarraidh ar aon-nós //

Deállrachán, Deállracán, Deallracán (: bíonn an ch séimhghithe scaithí agus ní bhíonn uaireantaí eile): ainm-fhocal, fireann tuiséal geineamhnach uathaidh agus ainmneach iolraidh: deállracáin deallracán: an cnáimh atá isin gualainn ó mhaol na gualann go dtí uachtar an chliabhraigh in aice le logán an mhuiníl.

Deir siad go bhfuil a dheallracán briste. Sin é a fuair an iarraidh. Má tá indán agus go bhfuil tá a chuid maitheasa ar iarraidh, agus ní hé a d'fheilfeadh dhá áilín lag lúbach /[Nuair a chaith mé dhíom an crann d'airigh mé gíascán in mo ghualainn agus thiubharfainn an leabhar go raibh mo dheallrachán briste. Chaith mé trí nó ceathair de laetheanta dhá fhuasaoid, ach dheamhan blas a bhí air in a dheidh sin féin]/

Domhnach (: dū:nəx): Ainm-fhocal, fireann, tuiseal geineamhnach uathaidh
 : Domhnaigh (dū:nī Achréidh: dū:nə taobh-thiar de Ghaillimh); ainmneach
 iolraidh: Domhnaighe (: dū:nī) taobh thiar de Ghaillimh: Domhantaí (: dū:ntī)
 Achréidh.

An Domhnach: Dia Domhnaigh (: d'ē dū:nə). (i) an chéad lá de'n tseachtain; lá
 an Tighearna. (ii) Dia. (iii) cill nó séipéal.

Seo cuid de na Domhnaigh a gcuirtear cronuighe ar leith ionnta ar
 feadh na bliana: Domhnach an Phuis nó Domhnach na Smut nó Domhnach
 Inide = an chéad Domhnach de'n Charghaos. Bíonn pus nó smut ar na
 mná a fhágtar gan pósadh an Domhnach sin [Domhnach na Smut nó
 Domhnach Inide: Rosmuc, Cárna, Dúithche Sheoigeach. Domhnach an
 Phuis: Cois Fhairrge); Domhnach an Iubhair: An Domhnach roimh Dhomh-
 -nach Cásca. Roinntear an t-iubhar an Domhnach sin; Domhnach Cásca
 nó Domhnach Cásca: cothrom lae aiseirghthe Chríosta; Domhnach Geal-
 Chásca: an Domhnach indiaidh Domhnach Cásca (Achréidh); Domhnach
 Cincíse: Whit Sunday; Domhnach Chrom Dubh (: taobh thiar de Ghaillimh),
 nó Domhnach na bhFear (Achréidh), nó Domhnach na Cruaiche: an Domh-
 nach deireadh de mhí an Iúil. An lá sin a bhíos an turas go Cruach
 Phádraig. Ní fíor do'n Mháilleach san mBéal Beo é (l. 20) nuair
 adeir sé gur Domhnach na Cruaiche is mó a thugtar anois air. Domhnach
 Chrom Dubh atá fós air is an gcuid is mó de'n Ghaedhealtacht taobh
 thiar de Ghaillimh, agus Domhnach na bhFear taobh thoir; Domhnach na Mart
 : an Domhnach roimh lá Fheil Márta. Bíonn na mairt marbh nó
 dhá marbhú le h-aghaidh na Féile Márta an lá sin; Domhnach
 na bPutóg: seachtain roimh an Nodlaic / "Domhnach Chrom Dubh, lá
 na Móna agus Lá Fheil Muire Mór thall sa bhFoghmhar: trí lá a
 bhfaghann an bodach a sháith le n-ithe": deirtear é seo / Sé an Domh-
 nach seo chugainn; Domhnach an Iúbhair (Domhnach Chrom Dubh, Domhnach
 an Smuit agus rl.) / Gheobhaidh tú do dhóthain gugaí (: uibheachaí) an
 Domhnach seo chugainn: Domhnach Chásca. Tuige nach mbeadh prachógaí
 agaibh mar a bhíodh againne fadó. Bhíodh muid dhá gcruinneál (: uibheachaí)
 ar feadh coicíse roimh-ré / Beidh dalladh feola ann Dé Domhnaigh seo
 chugainn: Domhnach na Mart / Tá sí ag cur pus uirre féin cheana. Ach

nach hé an Domhnach seo chugainn Domhnach an Phuis. Codlóchaidh sí
 léithe féin bliain eile dar fiadh! / Soiscéal Dhomhnach an Iubhair an
 soiscéal is fuide sa mbliain agus soiscéal lá Nodlag an soiscéal
 is girre / Ní bheidh aon-fhata nua ionn imbliana go dtí Domhnach
 na bhFear má bhíonn siad an uair sin fhéin ionn / Cá'id uait Domh-
 nach Chrom Dubh? An rachaidh tú ar an gCruaich imbliana? /
 Domhnach na bhFear nach h-eadh a bhíos turas na Cruaiche ionn? /
 Coicís ó'n Domhnach seo (gha)bh thart a bhéas sé ann / [Mí go Domhnach
 seo chugainn ó a bhí mé ann / Beidh an lá ambáireach mar an
 Domhnach againn = in a shaoire / Bíonn 'chuile lá mar an Domhnach
 agadsa bail ó Dhia ort. Nach beag atá ar t'aire / Domhnach é
 'chuile lá sa tseachtain aige siúd. Bíonn sé in a chomhnaí
 dólúm / Is fada uait an Domhnach fós le bheith ag cuimhniú air sin /
 Is truagh ghéar nach hé an Domhnach é go bhfaghadh sib cead imeacht
 agus gan na daoine a bheith meáruighthe agaibh mar atá / Déanfaidh
 mé é as seo go Domhnach / Níl mórán Domhnach sa mbliain nach
 dtigeann sé ar cuairt chugainn] / Is ann a chaitheas sé na Domh-
 -antaí (Domhnaigh) uilig / Is annamh a theigheas sí ag an Aifr-
 eann anois: corr-Dhomhnach / Fan agus buailfidh mé siar Dia
 Domhnaigh bheag seo (an Domhnach seo chugainn; Dé Domh-
 naigh seo chugainn) / Is iomdha Dé Domhnaigh (: is iomdha Domhnach,
 is mó adeirtear) nach n-eirigheann sé chor ar bith / Ní bhíonn
 an t-ádh indiaidh obair an Domhnaigh. Cé'n chaoi a mbeadh /
 [Domhnach a bhí ann, agus bhí mé ag leigean mo scíthe, agus ag tabhairt
 sraith de mo cholainn ar an leabaidh / Bíonn céilí ann 'chuile
 oíche Dhomhnaigh beo / Ní leigfeadh sé de'n obair Domhnaigh
 féin pé'r bith cé'n bheith atá air] / Cheal nach bhfuightheá uair ar bith
 l'aghaidh do chuid gráiscínteacht' nó go dtosuighidh tú uirre i lár an
 Domhnaigh thall. Diabhal a leithide de chaoi! / "Pósadh Domhnaigh: pósadh
 brónach" = ní bhíonn an t-ádh ar phósadh an Domhnaigh / Is olc an lá a bhfuil
 sé ag pósadh. Chuala mé ariamh go raibh geis ar an Domhnach. "Pósadh
 Domhnaigh" adeir siad, "pósadh brónach" / Pós do rogha lá ach ná pós ar an
 Domhnach. Ar chuala tú ariamh é: "Pósadh Domhnaigh, pósadh brónach" / Níl
 innte ach cailín Domhnaigh = cailín a bhíos gléasta 'chuile lá de'n tseachtain

mar a bhíos sí Dé Domhnaigh = cailín galánta beag-mhaitheasach / Ná pós cailín Domhnaigh / Ná sanntuigh caora an Fhogmhair agus ná pós an cailín Domhnaigh = sean-chomhairle; an chaora a bhíos reamhruighthe sa bhFógmhar, is dóichide di a cailleadh sa ngeimhreadh nó 'san Earrach / [Cailín Domhnaigh í a mhic ó! Ná sanntuigh caora an Fhogmhair agus ná pós an cailín Domhnaigh, adeir siad / Tá 'chaon ceann aca fabhtach: caora an Fhogmhair agus an cailín Domhnaigh. Ná bíodh aon phlé ag duine leo. 'Sé ráidhte na sean-daoine é / Séard atá sa gceann is óige cailín Domhnaigh críochnuighthe. Ní dhéanann sí faice ach dhá gléas agus dhá feistiú féin / Go bhféachaidh Dia ort! Ní mná talmhuidhthe iad sin, ach cailíní Domhnaigh. Dhá leagthá scatháin agus boscaí púdair aca, ba é a mbuac é. Is cam a bhreathnóchaidís ort déarfainn dhá n-iarrthá orra a dhul ag tarraint fheamainn dearg len a ndruim / M'anam muise gurb shin é an áit a bhfuil an mearbhal ortsa. Ní cailín Domhnaigh chor ar bith í, ach togha oibridhe. Dhá bhfeictheá í sin amuigh ag scaradh aoiligh nó ag tarraint fhraoigh nó ag scaradh móna, is fada go n-abróchthá é sin léithe]/ Bean Domhnaigh = ainm muirne ar bhó / Bean Domhnaigh! Bean Domhnaigh! Bean Domhnaigh cá'il tú? [Tabhair faoi deara an fuaim annseo: dū:nī. 'Sé a bhíos ag daoine a mbeadh dū:nə in a thuisseal gheineamhnach aca ar Dhomhnach] / Bhí an-bhó againn annseo fadó. Bean Domhnaigh a bhí uirre. Diabhal mé go mbíodh bainne dhá cheann aice, go dtí seachtain shul a bheireadh sí. Dhíol mé í le P. R. annsin thoir, agus níor mhair sí an bhliain féin. Ach ba bheag an dochar di. Ní bhfuair sí aon-tógáil uaidh / [Ar chuala tú fear Chonamara ag imeacht ar na cnocáin annsin siar ag fuagairt bean Domhnaigh indiaidh na bó. Diabhal asna dhíom féin agus d'A. nachar lean siar é, agus chuaidh muid isteach sa gcaracán mór agus thosuigh muid féin ag fuagairt bean Domhnaigh. Tá an-mhacalla — an-fhuaim — annsin, agus ní raibh áit ar bith siar annsin nach gcloisfeá bean Domhnaigh]/ Is olc é biseach an Domhnaigh = deirtear má bhíonn duine go dona tinn, nach dteigheann sé go maith dhó biseach a theacht air, Dé Domhnaigh, thar aon-lá / Tús Aoine agus Deireadh Sathairn. Tá an Aoine in aghaidh na seachtaine. Lomadh Luain agus bearradh Céadaoine. Biseach an Domhnaigh

agus árdú na Céadaoine. Día Luain soir agus Máirt siar, agus tá
 an Diardaoin sonaí soir nó siar: anois a bhfuil aon
 -cheann eile aca agad. Bhí siad sin ann ar fad roimhe seo,
 ach tá siad caithte in aer anois / [Ní mholfaí biseach an
 Domhnaigh muis. Ach dheamhan sa méid sin ach caint. / B'fhuras
 -ta aithinte, agus biseach an Domhnaigh a theacht air, go mba
 gearr é a shaoghal] / Biseach an Domhnaigh agus árdú na Céadaoin
 -e, agus ní raibh snig in a chluais maidin Dé h-Aoine. Nach gearr
 an "battle" sin a thug sé sin / Ní thiubharfainnse áird ar bith ar an
 gcomhrádh sin. Nach h-aon-chás amháin dó lá ar bith a bhfuighidh
 sé biseach. B'fhéidir le congnamh Dé go srianfadh sé as / Ní raibh
 sé ag Aifreann an Domhnaigh le bliain / [Is olc an rud fanacht ó Aifreann
 an Domhnaigh / Ní fhéadaim a dhul ag Aifreann an Domhnaigh, ní
 áirighim a mhalrait] / Ní dóighide an Cháisc ar an Domhnach nó
 tiocfaidh sé indiu = is cinnte go dtiocfaidh sé indiu: bíonn an
 Cháisc ar an Domhnach i gcomhnaí / M'anam nach dóighide an Cháisc
 ar an Domhnach ná é. Cé'n bhrigh ach gan luach leithphighne faoi
 réir againn / Crap an ghlaicín fhéir sin. Ní dóighide an
 Cháisc ar an Domhnach nó feicfidh tú báisteach roimh mhaidin /
 [Ó a dhiabhail áluinn! Ní dóighide an Cháisc ar an Domhnach
 nó 'sí an bhó se'againne atá ann. Amachaighidh lib cho tréan
 in Éirinn agus atá in u (: bhur) gcosa. Má bheireann sé siúd uirre
 sa gcur, bascfaidh sé í / Níor dhóichide an Cháisc ar an
 Domhnach nó sin é a dhéanfadh sé, ach níor fhéad sé a dhul
 ann. Dar fiadh dhá bhféadadh d'fheicfeá spraoi / Cuirfidh
 mise geall leatsa nach dóighide an Cháisc ar an Domhnach nó go
 leigfear amach saor slán é sin. Ara níl áird ar bith ar choir de'n tsórt
 sin annseo. Ach mise imbannaí, gur maith gasta a chuirfí cupla bliain
 ar fhear bhocht, agus gan millteanas ar bith déanta aige / Pósfaidh sé sin
 anois í. Ní dóigh an Cháisc ar an Domhnach ná é. Tá sé saghdtha anoir annseo
 anois, faoi gur chinn sé air aon-bhean a fháil thoir. Agus ní taise dise
 é: tá sé cínnt uirre aon-fhear a fháil i bhfus. Is maith 'un a chéile
 iad] / Dia agus Muire agus an Domhnach duit = ceann de na freagraí atá
 ar "Dia dhuit" nó "mbeannuighidh Dia dhuit" / Go mbeannuighidh Dia agus

Muire agus an Domhnach dhuit féin / Sin é a bhíos ag S. Ph. i gcomhnaí nuair a bheannuigheas duine dhó. "Dia agus Muire agus an Domhnach dhuit" adéarfás sé / InDomhnach chreidim go bhfuil = mion-fhocal dearbhuighthe = dar fiadh nó dar príosta, ach níl sé cho spreacmhail le ceachtar aca sin / InDomhnach ní fhaca mise le seachtain é, agus níl a fhios agam céard is cor dó / Is dóigh go ndéanfaidh, i nDomhnach. Ach d'eile céard a dhéanfaidh sé / InDomhnach, is olc an aimsir í, ní ag ceasacht ar Dhia é! / [Is olc an cheird atá air, inDomhnach: ag déanamh dícheannadh de'n tsórt sin ar an duine bocht sin / Is tú atá goirgeach inDomhnach. Glac go réidh thú féin. Níor thuill muid do chuid ropaireacht' chor ar bith uait / InDomhnach muise, is maith an scathamh aríst go bhfeicidh tú mise ag briseadh leicín an doichill aige / InDomhnach féin, is orraibh atá an guairdeall thimpeall a iothlann. Fág -aighidh mar sin é féin agus a iothlainn / InDomhnach féin, ba chóra dhuit ciall a bheith agad, agus gan a bheith ag spochadh leis an ainne bhradach sin. Níl a fhios agam cé agaibh is measa: thusa nó an páiste / InDomhnach féin is beag an dochar duit náire a bheith ort ag caitheamh a leithide de chaint. Nach bhfuil a fhios agad go maith gurb shin dearg-bhréag. Ní tada eile é] / InDomhnach féin muise ní bhfuighir! Má bhíonn tú d'fhuireasbhaidh airgid go dtugaidh mise dhuit é, is fada a bhéas tú dhá fhuireasbhaidh / InDomhnach fhéin muise, is furasta leis laeth-antaí a fháil in aisce! Níl sé fhéin cho maith sin faoin a chongnamh lá na cruadhóige / "Impighim ar an Domhnach, maran beo mé ach mí Seal fada a bheith ag gabháil leat ar chóstaí Árd-Fhraoigh" (: as amhrán a thosuigheas: "Déanfaidh mé caisleán ar Chnocáinín Árd"). Teagann Domhnach isteach mar seo in amhráin scaithtí, agus Dia a bhíos i gceist / Domhnach Pádraig = roilig in aice Áth Cinn = séipéal nó teampall Pádraig. Níl an chiall sin i gcaint / Iarraim ar Rí an Domhnaigh cabhair agus congnamh a thabhairt duinn, agus muid a thabhairt slán ó anachain na bliana = Dia. Tá caint ar "Thobar Rí an Domhnaigh" in "Altú an Tobach" /

Dálach = ainm-fhocal = lá de'n tseachtain, nó lá thar an Domhnach is cosamhail. Níl sé ach sa leagan "Domhnach agus dálach."

Ná déan é sin Domhnach ná dálach ach an oiread le chéile =
 lá ar bith, is cuma cé'n lá é / [Bíonn siad ag obair i Sasana
 anois Domhnach agus Dálach. Tá an t-an-deifir orra nó go
 gcriogaidh siad an Gearmánach / Go dtugaidh Dia ciall duit a
 mhic ó mo chroidhe. Leath na n-Éireannaigh atá i Sasana, ní
 bhíonn a fhios aca Domhnach thar Dálach, mar ní hé an Domh-
 nach a bhíos ag cur imní orra / Dheamhan a fhios aige siúd an
 Domhnach nó dálach é, ach a bheith ag tirtheáil leis mar siúd.
 Eiriceach ceart é, ní dhá roint leis é / Is cuma leis Domhnach
 thar Dhálach má fhághann sé trácht in a shiopa. Sin é a bhfuil
 de Dhia aige sin] / Bíonn siad annseo Domhnach agus Dálach. Tá
 muid sáruighthe aca. Níl neart ag duine a bhéilí a ithe nach ag
 breathnú isteach 'sa bpus ort a bhéas siad / Bím ar bóthar
 Domhnach agus dálach léar (: de réir) mar a fhaghaim glaodhach.
 Níl aon-scíth indán domsa / [Diabhal mé gur suarach an
 t-iongnadh go mbeadh an dochtúr sin amscaidhe féin ag
 imeacht, agus a bhfaghann sé de ghlaodhach. Tá sé ar a chois Domhnach
 agus dálach / Sin í a cheird sin — ag gróigeadh móna — Domhnach agus dálach.
 'Sé an fear is antlásaighe annseo anois é / Bhí mise in áit agus ní
 aithneochthá an Domhnach thar an dálach ann. Maidir le go raibh suim
 sa Domhnach, dheamhan a bhaladh!] / Níl lá ar bith is mó súnás oibre é
 ná an Domhnach. B'fhéidir gur in a chodladh a d'fheicfeá é ar an dálach /

Doirb, Doirg: aidiacht: mí-fhoigdeach, beo-phianta, ar bís, francuighthe.

[Chuala mé doirb i Rosmuc (Camus), ach doirg a chuala mé i gCois
 -Fairrge. Thiocfadh don fhocal "goirg", "goirgeach" gurb é an focal
 céadna é. Fc. goirgeach.]

Nach doirg an mhaise dhuit é. Bíodh foighid agad, bíodh sin. Níl mé féin
 réidh fós leis / Nach doirg a labhair sé! Shílfeá nach raibh
 breith ar bith ar an gclaidhe a thógáil. Díol cam ar an tsean-
 leic chéadna aige! Nach hí an éadail í / Tá an sagart sin an-
 doirg. Mara mbeidh an rud de rith agus de léim aige, is maith
 éascadh leis a dhul ag cur a chosa uaidh / Ní raibh call ar bith dhó
 a bheith cho doirg sin. Gheobhadh sé é, dhá mbeadh sé ann, agus ó tharla
 nach raibh, ní bhfuair /

Droch- = réimmír = codarsna deá; go dona go h-olc, go dalba, go suarach,
 ain (réimmír), mí-; dubh-; "bocht"; cráite (le ainm-fhocal, aidiacht nó aidiacht-bhriathar)
 [Tá sé rí-choitianta igcaint; i bhfad níos coitianta aríst i nGaillimh ná
 "deá". Ní theagann "deá" isteach san gcaint go minic ach len a
 chur ar ghualainn "droch". Níl annseo síos ach somplaí anonn agus anall dhe]

Droch-bhodach é = fear olc mioscaiseach / Ná bíodh dréim ar bith agad
 leis. Is droch-bhodach é / Níl ann ach droch-dhuine = duine a mbeadh donacht
 nó mí-mhaith ann; duine fealltach / Ná teirigh thusa ag déanamh droch-dhuine
 dhíot féin ingeáll ar bheagán = dá mbeadh airgead dhá chruinniú, cuirim i
 gcás le h-aghaidh rud eicínt, agus nach mbeadh aon-fhonn ar dhuine scaradh
 le tada, ach go leagfaí air go raibh sé míonósach nó gortach nó
 tuatach nó in aghaidh lucht an airgid dhá n-eitíodh sé iad / Níorbh
 fhiú dhó a dhul ag déanamh droch-dhuine dhó (dhe) féin, scáth ar h-iarraidh
 air. Agus ar aon-chor, bheadh a chuid agus a bhuíochas aige faoi dheireadh
 thiar thall / [Níor cheart dó droch-dhuine a dhéanamh dhó (dhe) féin
 scáth a raibh air a chailleadh leis / Droch-pheata é = duine olc
 feargach / Droch-bhuachaill é, deirimse leat = droch-dhuine, droch-
 bhodach / Droch-shleádóir é (Droch-thuíodóir, droch-spealadóir, droch-
 mharcach, droch-churachóir, droch-thalmhaí, droch-cheannachóir, droch-
 sclábhaí, droch-fhear tí, droch-fhear talmhana, droch-fhear capaill,
 droch-fhear curaighe, droch-fhear láidhe, droch-fhear óil (= (i)
 gortach ag glaoch óil. (ii) gan aon-acmhúinn óil aige), droch-fhear
 siamsa (= gan acmhúinn siamsa aige; gan aon-taithneamh aige i siamsa),
 droch-fhear ceóil (: gan aon spéis igceol; gan aon-mhaith leis ag casadh
 nó ag seinm cheóil), droch-fhear siúil, droch-fhear damhsa, droch-fhear
 feamainne (: gan aon-tsaint i bhfeamainn, nó é ag dona ar fháiteall
 na feamainne), droch-fhear Gaillimhe (: fear nach mbeadh aon-rath air le
 cur go Gaillimh ag iarraidh teachtaireachta; [fear nach mbeadh aon-rath
 air ag dul ag caraeracht go Gaillimh), droch-fhear cladaigh (: gan
 aon-mhaith leis i gcladach, idtráigh fheamainne agus rl.), droch-fhear
 tórraíochaí (: ní bheadh aon-luighe aige le dhul ar thorraíochaí), droch-fhear
 bleáin (: gan aon-chúis ag bleán bheitheach), droch-fhear amhráin (: gan
 aon-mhaith ag gabhail fhuínn), droch-bhean scéalta (: gan buadh na

scéalaíochta; gan í a bheith tugtharach do bhiadán ná do coiriúint), droch-diabhal (droch-dhuine, anduine), droch-bithiúnach, droch-bhastard, droch-ghadaí (: (i) fear nach mbeadh aon-ghaisce air ag gadaíocht; a dhéanfadh an ghadaiocht cho maoilscríobach agus go mbraithfí ar an toirt é.]

(ii) droch-dhuine, "diabhal", bithiúnach, fealladóir etc. Tá ciall a (ii) coitianta. Ní h-ionann béim do "dhroch" in (i) agus (ii). Is mó béim a bhíos ar "dhroch" in (i) ná in (ii) cé nach mbíonn an tsain-bhéim air annsin féin, ach bíonn barróg na teangan níos fuide air.

D'aithneóchthá an dá chéill thar a chéile mar sin. Is amhla freisin é i gcás: droch-chneámhaire = cneamhaire nach mbeadh a ceird aige, agus droch-chneamhaire = dearg-chneámhaire, droch-dhruncaera agus a leithidí eile); droch-fhear ban (: droch-fhear spallaíochta); droch-fhear leabthan (: mochóireach maith, nó duine beag-chodlatach) droch-fhear garraí (: talmhaí beag-mhaitheasach), droch-fhear tí agus urláir, droch-bhean aráin agus abhrais (: droch-bhean tí), droch-fhear cumadóireachta (: gan aon-mhaith leis ag cur craicinn ar mhionbhréaga; ach droch-chumadóir = (i) bréagadóir paiteanta nó (ii) gan rath gan ríocht ag cumadh. Fc. droch-ghadaí thuas); droch-fhear Aifrinn (: faillitheach ag dul chuig an Aifreann); droch-fhear aonaigh (: go dona ag díol agus ag ceannacht); droch-fhear claidheachaí (: fear nach mbiorródh a chuid claidheachaí); droch-fhear coinneleóireacht' (: nach mbeadh aon-mhaith leis ag coinneleóireacht); droch-fhear iomra; [droch-fhear fairrge (: droch-bhádóir); droch-fhear cleamhnais (gan aon-mhaith ag déanamh cleamhnais, nó ag téisclim i gcomhair cleamhnais); droch-fhear capaill (: fear agus gan aon-chúis leis ag cinnireacht nó ag baint ceart de chapall); droch-fhear rástaí (: nach mbeadh aontóir aige a dhul ar rástaí); droch-fhear páipéir nuaíocht (: fear nach mbeadh aon-ghnatha aige do pháipéir nuaíocht; nach mbeadh indon a léite; nó nach mbeadh indon aon-mheabhair a bhaint asta); droch-fhear cuartaíochta (: nach mbeadh aon-luiteamas aige le cuartaíocht, nó a mbeifí ag magadh faoi idteach cuartaíochta agus rl.); droch-fhear feóla (: nach mbeadh tóiriúil ar fheoil); droch-fhear ragairne (: nach mbeadh aon-acmhunn aige ar ragairne) agus rl.]/ Droch-cheólán é (droch-cothaíodóir achrainn, droch-"ghiota", droch-staic,

droch-bhreastaire, droch-chathaíodóir, droch-scaibhtéara, droch-bhacach,
 droch-chonús, droch-mhallaíodóir, droch-aingeal, droch-sceannad
 -óir, droch-bhrútaí, droch-splíota, droch-ruifíneach, droch-mhíoladóir,
 droch-throdaí, droch-nimheadóir, droch-ghéaradóir) agus rl. = ainmneachaí
 ar lucht achrainn nó lucht bhrostuithe nó dhéanta achrainn / Droch-
 chuartaí é ((i) duine a bheadh go dona ag tóraíocht nó (ii) duine nach mbeadh
 luiteach nó tóiriúil ar chuartaíocht) / Droch-thomhaisí atá ionnad = bad
 guesser, bad riddle-solver / Is droch-thóraí thú = go dona ag tóraíocht
 rud / droch-fhuilinní é Pádraig (: fuilingí) = níl aon-fhuilint (ar theas)
 aige / Droch-fhátallaí (faiteallaí freisin) é / Droch-amhránach í /
 Droch-chliamhaineachaí atá aige = níl aon-rath orra = níl siad láidir
 saibhir ionnasach agus rl. / [Droch-chantalóir é seo istigh / Ba droch-smuitín
 -each é go ndéanadh Dia grásta air / Droch-threóraí tú / Sin é féin
 an droch-stainníneach / Sin é féin an droch-roitíallach (: réatíallach) /
 Droch-cheann tí é gan bhréig gan mhagadh / Droch-mhaistín é le theacht
 in a linn (: líon?) / Is droch-chullach é / Is droch-scéiméara fir é / Is
 droch-laisceach mná í / Tá droch-ealadhantóir de mhac aige / Is
 droch-rúisc de bhean atá aige / Tá droch-stuineachán de phóilí
 annsin thoir anois / Tá droch-strachaille d'inghin aige [tá ráití
 mar seo an-choitianta] / Tá droch-chois agam = cois thinn, ghor-
 tuithe, lottha / Tá droch-bhúistiún de láimh orm / Tá
 droch-speireach orm / Tá droch-liag in mo mhúineál / Bhí droch-mheall
 ar mo leiceann anuiridh / Tá droch-ghalra air = tinneas ar bith a bheadh
 go dona / Tá droch-thinneas ar an mbaile seo thiar = (droch-) aicíd
 = tinneas tógálach ar nós fiabhrais nó a leithide / Cá'id an droch-
 chasacht sin ort / Tholg mé droch-shlaghdán ann / Fuair mé droch-
 leagan den chapall / Shíl sé droch-iarraidh a thabhairt dom / Fhobair mé
 droch-bhuille a fháil / Gheobhainn droch-sceannadh óna Flaitheartaí
 marach na póilíos a theacht / Bíonn droch-strachailleacht ar an té atá
 igcleithiúnas fátall na fairrge] / Thug tú droch-spidiúlacht dó /
 Fuair mé droch-phionós ón láimh sin / Tiúrfaidh mé "sweets" sin droch-
 dhoigheachaí dhuit as a dheireadh / Is droch-phian í an dógh bhuilg / Thug
 sé droch-chartadh don cheannaí (mála) / Tá droch-bhriseadh ar a chois / Is
 droch-ghearradh é sin ort / Tá an-droch-lot ort (fíor-droch-lot, rí-dhroch-

lot ort / Tá droch-stad ann (droch-bhriotáil etc) / Tá droch-dhéanamh
 ar an leath sin / Thug sé droch-chur ar an tuí / Is droch-thabhairt é =
 droch aistir le dhul air / Droch-bhaint atá ar an bhféar sin / Ní raibh
 agam air ach droch-fheiceál / Thug tú droch-chaitheamh ar na
 bróga sin / Is droch-ithe an iomarca de na fataí sin / Níl ar an
 asal sin amuigh ach droch-choinneál = droch-chuibhriú, droch-
 cheangal / [Ní fhéadfaidh tú a thabhairt ar an iasc ach droch-
 shailleadh. Níl do dhóthain salainn agad / Níl ar an móin siúd ach
 droch-thriomach / Níl ar an gcimín sin thoir ach droch-ithe, agus
 ní dhrannfaidh siad leis in a dheidh sin = níl sé creinnte ná
 baol air ag na beithigh, agus in a dheidh sin, níl siad sásta ann / Ní
 bhíonn air ach droch-bhearradh i gcomhnaí. Ceó ar bith ach go
 mbaineann sé an bárr marbh di / Fuair sé droch-bhualadh =
 bualadh thar cíonn / Tá droch-stiúir air / Rinne siad droch-sheasamh
 as a dheireadh (= na Gearmanaí) / Is fhearr rith maith ná droch-sheasamh
 = sean-fhocal / Níl sé a fháil ach droch-chothú = droch-bheatha, tógáil /
 Deághealladh: droch choimhlíonadh (fc. deá) / Níl faoi ach droch-ghealladh
 = níl aon-deághealladh faoi = is droch-údar é (fc. deá-,
 deá-ghealladh) / Thug sí droch-sciolladh air]// Thug sé droch-chor dó féin =
 rinne sé dubhní air féin = bháith sé, mharaigh sé agus rl. é féin / Sé'n
 chaoi a mbeidh sé aige sin as a dheireadh: tiúrfaidh sé droch-chor
 dó féin 'sábhálaidh Dia sinn / Níl léamh ar bith ar an mbean atá
 aige. Tá na seacht ndiabhail uirre. Mara gcuire sí faoi ndeara
 dhó droch-chor a thabhairt dó féin as a dheireadh, tá an scéal
 ceart / Tháinic saochan céille air agus shíl sé droch-chor a thabhairt dó
 féin marach a luas agus a tapaíodh é / Tá 'chuile ní ceart ach é
 sin: duine ag tabhairt droch-chor dó fhéin. D'agródh Dia ar dhuine é
 cuimniú amháin ar sin gan trácht ar a athrú / [Teirigh agus tabhair
 droch-chor duit féin más breá leat sin. Dar fiadh muis, ní
 bhacfar annseo thú. Ní hé a mhalrait de chosúlacht atá ort ar
 aon-chor / Is dalba an peaca é sin i láthair Dé: droch-chor a
 thabhairt duit fhéin. An té a ghníos é sin deir siad nach mbíonn
 slánú in a chionn, nar ba lúidire an trócaire ar Dhia!]// Tá
 droch-chaoi air (droch-bhail, droch-riocht, droch-chruth, droch-ordú agus rl.) /

Chuir mé droch-bhail críochnuithe air / Nach hé a chuir an droch-bhail
ort: gan bonn bán a fhágáil ort / Cuireadh droch-chumaoin thiar air
= sí an droch-chumaoin a cuireadh thiar air = níor caitheadh leis ach go dona / 'Ar
ndú níor cuireadh aon-droch-chumaoin ort fós fhéin annseo = ní bhfuair tú
aon-ghreim tur uainne fós / Ná tabhair droch-chomhlódar faoi deara dhuit
fhéin mar sin / Bhí mé i ndroch-chuideachta anocht / Níl aon-droch-mhisneach
air (aige) fós = duine a bheadh go dona tinn, agus contúirt bháis
air, ach nach sílfeadh sé féin sin; duine a mbeadh dóchas aige / Ná teagadh
aon-droch-mhisneach ort. Ní túisce craiceann na seanchaorach ar an
bhfraigh ná craiceann na caorach óige / Droch-eallach é sin (droch-ailím)
= droch-dhuine / Droch-earradh é an slaghdán / [Thug sé droch-úsáide dó
fhéin = rinne sé éagcóir air féin; oibriú ro-chruadh; a bheith amuigh
faoi amlua nó ar ragairne, ól agus rl. / Tá droch-intinn aige sin = tá sé
go h-olc; dhonódh sé thú as taghd agus rl. / Droch-chroí a rinne dhó é = a bheith
go h-olc, éadmhar agus rl. / Sin droch-rud = droch-thinneas, droch-phian,
droch-ní a dhéanamh as bealach agus rl. / Nach maith gurb é an droch-rud
adéarfais sé i gcomhnaí faoi chuile dhuine / Is diabhlá a chuimhníos tú
i gcomhnaí ar an droch-rud / Is droch-ghníomh é sin, ní dhá roint leis é /
Rinne sé droch-mhístáid. Tá an chathaoir briste aige / Thug sé droch-
chomhairle dhuit / Thug tú áird ar dhroch-chomhairle / Ní droch-chomhairleach
go dtí an t-ól = déanann duine droch-rudaí as ól / Rinne mé
droch-chodladh aréir = codladh corrach / Droch-dhíolaí é (fc. díolaí) / Tháinig tú
ar na drochóirí duit fhéin (fc. drochóirí) / Thug sé droch-dhíol air = d'ith
sé agus liobair sé é; thug sé an teanga dhó / Thug sé droch-dhíol cainte
orm (: fc. díol) / Tá droch-bhéal air = duine a bheadh ag eascainí
nó ag gáirsiúlacht; duine bréagach; duine a liobródh thú / Leig
dhó sin ar fad. Tá droch-bhéal aige / [Tá droch-theanga aice (: droch-
bhéal) / Is deacair a theacht ón té a bhfuil an droch-theanga aice / Thug
sé droch-liobairt (droch-ghearradh, droch-sciolladh; droch-ithe agus rl.)
orm / Droch-chaint uiliog é = níl tada eile aige ach droch-chaint /
Tá droch-chliú (droch-cháil, droch-ainm) air / Droch-thráth dhuit é seo
a theacht ag iarraidh móna. Tá sí díolta ag chuile dhuine anois / Níl
agam ach droch-ghoile = gan mórán fonn ithte] / Tá droch-anáil agad = baladh
a bheith uirre / Níor chuala tú ariamh aige ach an droch-fhocal dá comharsa =

Ní mholann sé a chomharsa / Tá droch-fhocla aige = focla gáirsiúla / Tá droch-bhraon ann = an braoinín salach = droch-cháilíocht eicínt is dual dó (olc, feall, gangaid, aicís agus rl.) / Tá an droch-bhraon is chuile dhuine ar an bhfeáin aca sin / Tá an droch-fháisc (éisc, an droch-éisc freisin) ann = tá an droch-fháisc istigh = mí-rún nó feall, nó droch-bhraon a bheith induine, cé go mb'fhéidir nach leigfeadh sé amach é nó go dteanntaí leis / Tá sé síodúil go leor mar sin ach tá an droch-fháisc istigh in a dheidh sin / Tá an droch-ábhar san lot fós = máthair an droch-ábhair nó máthair an ghuir / [Tá droch-bharúil agam den aimsir anois, ó tharla nachar eirigh sí as leis an ngealaigh nua / Ní fhéadfadh barúil ar bith a bheith ag duine ach droch-bharúil den tsaol atá ann anois / Rugadh é bliain an droch-shaoil (: 1847) [Tugtar an droch-shaol go minic ar an nGorta, ach cé nach bhfuil an bhéim ar "dhroch-", tá barróg ar an gcaint ann nach bhfuil i "droch-shaol" mar ainm coitianta] / Cáidó 'bhí an Droch-Shaol ann?]/ Aimsir an Droch-Shaoil a tharla sé sin / Níl scéal ar bith agam ach droch-scéal / 'Ar ndú' níl aon-droch-scéal agad? = faoi dhuine a bheadh tinn; faoi rud eicínt a bhí tú a iarraidh agus rl. / Is mór is fiú gan aon-droch-scéal buíochas le Dia! = [Beirt ag castáil dhá chéile, agus déarfadh duine aca nach raibh aon-scéal aige in a fhreagra ar "cén scéal". Ansin dhéarfadh an duine eile: "is mór is fiú agus rl."] / Deir siad nach feárr deáscéal(aí) í dtír ná droch-scéal(aí) = ní theagann síon idtír nach fearrde duine eicínt í = más olc maith rud, buachann duine eicínt air, aindeoin daoine eile a bheith síos leis / Is minic leis an droch-scéal a bheith aige, ach an oiread le duine = droch-bharra nuaíochta a bhíos i gcomhnaí aige / [Chuir sé droch-bhréag orm / Tá droch-urchar agad (= níl urchar díreach agad) / Tá droch-iarraidh (droch-bhuille, droch-dhorna, droch-chic, droch-ghreim, droch-chlabhta) aige = iarraidh í a ghortódh thú (go fiú agus dhá mbeadh sé gan a tabhairt duit ach as magadh féin) / Tá droch-ghníomh aige (: níl sé go maith ag cur gníomh ar chruach mhóna)] / Tá droch-sceimhil (: ag déanamh cruach choirce) aige / Tá droch-fhaobhar agad (: gan a bheith indon speal, rásúr, scian, ná eile a ghéarú go maith / Faobhar a bhaineas féar adeir an Chailleach Bhéara. Is gearr a sheasfá-sa di. Tá droch-fhaobhar críochnuithe agad / Tá droch-bhuille iomra agad (i gcurraigh etc.) / Is droch-bheatha í

í sin ag sclábhaí. Diabhal níos measa! / Droch-rath an diabhail uirre agad
 nach gcaitheann uait í = eascainí / Droch-rath air le rud a dhéanamh! / Droch-
 rath go deó ort! Breá nachar bhuaíl tú é! Ach ní bhuaílfeá. Ní raibh sé de
 rath ort / Droch-rath aige air mar asal, marab aige atá an ghaisce as!
 Ní fheiceann muide maith ar bith air thar asal ar bith eile / Chuaigh
 droch-rath ar an airgead, ar an dá luath agus a bhfuair an t-athair bás =
 caitheadh nó diomallaíodh go dona é / [Sin é an chaoi a gcuireann
 sé droch-rath ar a chuid fataí chuile bhliain: a bhfágáil amuigh sna
 puill nó go lobhann siad / Droch-bhean í. Ní tada eile í / Tá droch-dhath
 air = droch-shnua, nó droch-ghné nó droch-ghothadh / Tá droch-staid
 ar an mbaile seo anois = droch-chaoi, anchaoi / Fíor-dhroch-lá é /
 Ní tada eile í ó dúirt tú é ach droch-aimsir / Droch-sheachtain a bhí
 innte ar fad / Ba droch-scathamh de lá anois é ó árd am dinnéir. /
 Droch-Nodlaic a bhéas innte tá faitíos orm / Droch-cheánn é sin =
 droch-dhuine. / Sin droch-cheánn. Ná bíodh plé ar bith agad leis / Ba shin
 droch-cheánn = droch-mhúr, droch-dhairt nó eile a chaithfí leat, droch-
 phriocadh no sáiteán cainte a leigfí fút agus rl. / Tá sé in a dhroch-cheánn
 dá mháthair = ag déanamh éagcóra uirre, nó gan aon-cheart a
 thabhairt di / Bhí sé in a dhroch-cheánn domsa cho uain's bhí mé in a bhuil /
 Caitheadh an droch-cheann liom san teach sin = rinneadh leath-chuma agus rl.
 orm ann / Fuair mé an droch-eineach ann. Sin é a fuair mé ann =
 gan aon-chórtas a chaitheamh leat / Ní fhaca mé indiaidh a lámhe ariamh
 ach an droch-eineach. Tá sí cho gortach le nímé cé hé] / Ith suas anois.
 Ná déan droch-eineach ort fhéin = dhá bhfágtáí ag ith thú, gan aon-dhuine
 a bheith ann le freastal ort, ná leis an mbiadh a thónadh ort. / Ná
 déan droch-eineach ort fhéin anois. Níor cheart duit a bheith in do strain
 -séara chor ar bith san teach seo. / Níl a fhios agam nach ndéarna tú
 droch-eineach ort fhéin. Ní mórán foghail a rinne tú ar chaoi ar bith /
 Má ghníonn tú droch-eineach ort fhéin, thú fhéin a bhéas siar leis.
 Sén chaoi a bhfuil sé againn san teach seo chuile dhuine ag placadh
 leis ar a mhine ghéire, agus an té a bhéas ar deireadh bíodh / Níl aon-chiall
 aige ab eadh! Nach maith atá an droch-chiall aige = ní leithscéal a
 rá nach bhfuil ciall aige, arae tá sé tugtharach don mhístáid agus don
 mhísc / Bíonn an droch-chiall ag cuid de na daoine go maith. / Níl agam

air ach droch-bhlas = níl gnaoi ná grásta agam air; níl aon-mheas agam air / Ní bheidh aige ort ach droch-bhlas má ghníonn tú é sin / Droch-bhlas ort le rud a dhéanamh = droch-rath / Droch-bhlas air marab é a d'ith un ghliúrach! / [Tá droch-bhlas ar an iasc seo = é ag lobhadh / Ná tabhair thusa aon-bhean annsin thíos nó beidh sí indroch-arán [níor chuala mé in arán dona, cé gur chuala mé "in bad bread" i mBéarla.

Deirtear indroch-chránn freisin ach is annamh é] = idteannta, i lár an mhíadha / Tá mé indroch-arán anois. Go gcuiridh Dia ar mo leas mé! Níl a fhios agam céard is fhearr dom a dhéanamh. / Ba fear indroch-arán mise! Bhí mo mháthair ar leabaidh an bháis, agus mo bhean istigh san aspuicil (: oispidéal), agus gan duine ná deóraí agam a thóigfeadh an teine de mo chois, ná a bhreathnódh indiaidh an dá mhalraichín / Bhí muid i ndroch-chránn. Marach an fear a bhí in éindí liom san gcurach, bhí mo chnaipe-sa déanta ar aon-chor / Dar diagáí tá na daoine indroch-arán anois. Ní bheidh beatha na teine ann i mbliana ach grásta Dé! Nach bhfuil ceann faoi ar an aimsir uiliog / Bhí tú indroch-arán dar príosta, agus b'ait a chruthaigh tú gur thug tú an eang leat chor ar bith. Ach bhí fear maith a chúnaimh dhuit go saolaí Dia é! / Bheinn indroch-arán aice, marach P. Ph. a casadh ann.

Ba mhinic leis a bheith tráthúil. M'anam muise marach cho tráthúil agus a bhí sé an lá sin go mba fear réidh mise. Bhí mé féachta dubh agus dubh aice ar a theacht dó. Ach ba gearr an mhoill ar an mbeirt againn ceart a bhaint di / Tá drochshúil aige [tá an bhéim san bhfocal seo agus indrochmhúineadh, drochmhúinte, ar an gcéad-siolla, agus da réir sin, tá mé dhá scríobhadh gan an fhleiscín] = deirtear go mbíonn ainchumhacht eicint ag daoine áiride sna súile agus má bhreathnaíonn siad ar rud nó má fhaghann siad caidéis dó, go mór-mhór gan bail ó Dhia a chur air, go meathfaidh an rud nó an duine sin nó go bhfagha sé bás / [Bhí drochshúil ag S. a bhí annsin thíos. Níor chuala aonduine é ag cur bail ó Dhia ar aon-cheo ariamh / Dhá gceapainnse go ndéarna sí drochshúil di, chuirfinn faoi ndeara dhi a theacht agus bail ó Dhia "fliuch" a chur uirre. Is measa dhuit do pháiste ná tada / Drochshúil a rinneadh di. Agus tá a fhios agam cé a rinne é freisin, ach bíodh aige anois ó tá sí imithe agus go bhfuil. / Deir tusa nach bhfuil drochshúil ar bith ann. Deirimse go bhfuil, agus chruthóinn duit é.] / Go mbadh leis féin uainne é,

giolla bradach na drochshúla! / Tuige nachar dhúirt tú leis: "bail ó Dhia uaitse uirre". Tá drochshúil aige sin má bhí sí ag aonduine ariamh / Tá droch-shúil aige = súil scéiniúil nó fhíochmhar [béim annseo ar shúil] / Tá sé an-droch-bhreathnuitheach [béim ar "droch-" nó ionann agus comhroinnte le "breath"] = droch-shnua air, nó é an-bhánghnéitheach / Duine drochbhreathnuitheach é. Is furasta aithinte duit é. / [Tá 'chuile dhuine ariamh aca sin drochbhreathnúíoch. Ach is beag an stró orra in a dheidh sin. Níl annsin ach an gné craicinn atá orra / Fuair sé dubh-ruaig, agus tá sé an-drochbhreathnúíoch in a dhiaidh, ach is beag an dochar dó / Níl sí baol air cho drochbhreathnúíoch leis an deirshiúr. Bás ar sliobarna críochnuithe í an deirshiúr. Níl ann ach go bhfuil sí indiaidh a chéile] / Tá an drochmhúineadh (droxūnə) ann mar ba dual dó = olc, oilbhéas, droch-fháisc, fearg, donacht [níl an chiall droch-bhéasa nó bad-manners leis seo chor ar bith san gcaint, ná leis an aidiacht drochmhúinte (: droxūn'tə) ach an oiread. Mí-mhúineadh agus mí-mhúinte adeirtear leis sin. Tabhair faoi deara go bhfuil an bhéim ar an gcéad siolla, go bhfuil an mh maon, san bpéire, agus an n leathan i drochmhúineadh.] / [Tá neart drochmhúineadh san mbodach. Is maith gasta a bheadh sé sin ag tabhairt criogaide (: cniogaide) dhuit, dhá gcuirtheá aon-mhúisiam air / Le neart maistín -teacht agus drochmhúineadh a rinne sé é sin. Níl cinneadh ar bith leis / Cén t-údar a bhí aige ab eadh! Dheamhan údar ar bith ach cár fhága tú an drochmhúineadh, rud atá ann go fairsinn. Bhuaileadh sé siúd a athair ní air -ím an té a bhuaileadh sé / Leig de do chuid drochmhúineadh anois nó beidh rud ar a shon agad. / Níl droch-mhúineadh ná oilbhéas ann, agus go deimhin sin é atá indán agus in ndúchas aige freisin. Níor tháinig drisín ná dreancán ar a chine ariamh / Dheamhan a dhath drochmhúineadh san madadh sin. D'fhéadfá a bheith ag sá do lámhe siar in a bhéal ó mhaidin go faoithin agus ní thangódh sé léithe / Is beag den drochmhúineadh sin a bhí san ngamhain gur mhúin sib agus gur mhill sib fhéin é. Anois níl goir ag duine drannadh leis nach dtiúrfaidh sé poca dhó.] / Nuair a d'iarr mé air é, níor mhian leis sásamh ar bith a thabhairt uaidh. Ba mhó dhá fhonn a bhí go fada a dhul chun drochmhúineadh liom ach stán sé nuair a chaintigh mé ar na póilíos / Feicfidh tú féin air go mbainfidh an príosún an drochmhúineadh as. Sé atá deas air / Beidh beagán den drochmhúineadh sin ag plé leis muise, ach a mbeidh mise réidh leis =

ní bheidh mórán den drochmhúineadh sin ann / Nach hé atá drochmhúinte
 ná duine ar bith eile a thóig cloch agad (chugad)! Tá gothadh an chrochadóra
 ar an diabhal / Is drochmhúinte an mhaise dhuit é! Eirigh as anois nó gheobhaidh
 tú luach do chuid drochmhúineadh, gheobhaidh sin / Ba mhaith drochmhúinte a labh-
 air sé deirimse leat! / Ná bí cho drochmhúinte sin! Tá nimh ort! / Diabhal
 fear is drochmhúinte ná é má fhaghann sé tsiocair ar bith! / Tá rud
 dána drochmhúinte déanta agam (fc. dána) / Mara bhfuil tú mór ná
 láidir ná bí dána ná drochmhúinte (fc. dána) / Labhair sé go doilí
 drochmhúinte = go cantalach agus go h-olc. / Sé a bhí go doilí drochmhúinte
 (doilighe?) liom, nuair nach n-innseóinn dó cá bhfuair mé iad. Ach sin
 rud nach raibh aon-iallach orm a innseacht / Carachán doilí
 drochmhúinte é sin. [Is mór an gar gur beag é a ghníomh / Sé a bhí doilí
 drochmhúinte nuair nachar innis mé dhó go raibh mé ag teacht go ceann
 an bhóithrín. Thosaigh sé ag strócántacht liom ag iarraidh trí pínne
 eile a bhaint díom. "Teirigh 'un diabhal thú fhéin agus a bhfuil de bhusannaí
 déanta" adeirimse "mara maith a gheobhfá go ngabhfainnse ag íoc
 airgid aríst leat". / Tá sé doilí drochmhúinte! Tabhair buíochas le Dia nach
 bhfeiceann tú é a inghean ó; ach mise a chaitheas ceart a bhaint dó ó
 mhaidin go faoithin! / Ní fhaca mise a dhath dá chuid drochmhúineadh ariamh =
 ní raibh sé drochmhúinte liom pór bith céard a rinne sé le aonduine eile]/

Drománach — ainm-fhocal, fireann, iolraidh agus geineamhnach uathaidh — drománaigh.

[Fuaim — u ar o agus ní a]

Drománach = deirtear "strománach" freisin go minic agus cialluigheann sé an rud céadna; fear a mbeadh dromán maith teann air; plíoma láidir d'fhear a mbeadh géaga móra aige, go h-áirid guailní agus slinneáin urradhanta; cuaille d'fhear, a bheadh buille mí-stuama.

Is áibhéil an drománach fir é. Tá ceart aige siúd a bheith láidir. Mara bhfuil tá sé fhéin agus a chosamhlacht in aghaidh a chéile / Is drománach cumasach d'fhear é, ach dheamhan agus móide a bhfuil aon-mhaith ann in a dheidh sin. B'fhéidir gur maith gasta a thiubharfadh staicín bheag bhídeach, nach mbeadh meas ar bith air, talamh dhó. Ní mar síltear a bhítear a mhic ó / Ní bheadh aon-mhaith dhuit a dhul a (: do?) chor-charaidheacht leis. Chinnfeadh ort a leagan go lá Philip an Chleite. Tá sé in aon-drománach amháin agad, agus a dhruim siar as i gcomhnaí. [Ní fhéadfá feanc a bhaint as]/ Nach ar an drománach de cheannaidhe sin atá áit an mhála. Breathnuigh air! Ní bhfuigheadh sé sin mórán craitheadh mála dhá chéad a fháisceadh thiar air féin / [Is mór an dícéille atá ort a bheith ag comártas (: comórtas) leis an drománach sin. Ní comártas ar bith dhuit é agus é ionann agus do dhá aois. Má ghortuigheann tú thú féin, ná h-abair aríst nachar cuireadh aithne ort. / Is furasta aithinte air gur mac le S. L. é. Tá sé in aon-drománach amháin ar nós an athar. Is maith atá a chuid ag dul dó bail ó Dhia air]/ Fan glan ar an drománach siúd má tá do leas ar Dhia. Ní mórán scrubail a bheadh aige siúd thú a dhonú, nó aonduine eile a chuirfeas aon-araoid air /

Druimín — ainm-fhocal; buineann, iolraidh — druimíní [fuaim: ní baintear fad as an gcead i ann mar a baintear ins an bhfocal "druim" in áiteacha in nGaillimh] Druimín = (i) Druim bheag, leirg réidh (feic "druim") (ii) ainm muirne ar bhó.

Dhá mbeitheá ag siubhal ó mhaidin go faoithin ann, ní fheicfeá aon-chnoc ach druimíní beaga agus gan ceachtar aca níos aoirde ná D. an Fh. R. thuas annsin, ná cho h-árd sin féin. Tír an-réidh go deo í, ach bheadh sí an-uisceamhail ins an ngeimhreadh, cheapfainn / [Tá na druimíní sin siar beo le gírrfhiadhachaí. Má tá cú le fáil in áit ar bith fagh í. Siar annsin a bhéas an ghnatha aice]/ Tá brollach an Achréidh ar fad faoi dhruimíní, mar sin. Bheadh cumha ort ann indiaidh na sléibhte / Ar chuir sib isteach "druimín" fós. / Bhí bó againn annseo agus 'sé an t-ainm a bhí uirre druimín. Togha bó bhainne a bhí innte. Líonfadh sí cíléar le bainne dhá ceann. Ní fhaca mé a sárú ó shoin, ná ní dóigh go bhfeicfead ach oiread /

Droma = ainm-fhocal, buineann [fuaim u ar o annseo agus ní a]

Droma = cnoc, leirg [níl sé ach in ainmneacha áiteachaí .i. Droma Bheag agus

Droma Mhór: tamhnachaí atá in aice Mhuigh Cuilinn; agus Droma: baile imbarr na Gaillimhe. Ní bhíonn an t-alt ann. "Tá sí pósta thoir in Droma". "Fear as Droma Bheag."]

Dromán: ainm-fhocal, fireann, iolraidh — dromáin [fuaim u ar o annseo]

Dromán: an chuid is aoirde de'n druim síos ó'n slinneán agus suas ó'n gcaoldruim.

Bhuail sé isteach ar an dromán mé / [Fáisc é seo thiar ar do dhromán. Is fhearr uait é a iomchar ná uaimse] / Tá dromán breagh láidir uirre siúd bail ó Dhia uirre, l' aghaidh an chléibh. Is beag 'aireochas sí leasú a chur suas dó ar na caracáin árda siúd nachar chuir sé ó d'imigh Bríd uaidh / [D'fhéadfá a bheith dhá lascadh siúd ar an dromán le ord ar feadh an lae, agus ní bheadh a fhios aige go mbeitheá leis chor ar bith. Is geall le duine de na Fiannaibh Éireann é bail ó Dhia air / Is gearr ar a dhromán siúd, cléibhín móna a thabhairt abhaile. Tá sé leathan láidir, agus beagán eile ar a aire. Ach níl a fhios agam an leigfeadh an leisce dhó an oiread sin fhéin a dhéanamh] / Is furasta aithinte nach ndeachaidh fír na maitheasa in do dhromán agus an drugal atá ort thú féin a lúbadh. Feicfidh tú féin gurb sheo é an áit a mbainfear an spreallaireacht asad. Isteach leat ingabhal an bharr sin go bhfeicfidh muid cé'n gníomh atá ionnad / Diabhal an gcuirfeadh sé an méid sin féin stró ar a dhromán agus go dtiubharfadh sé na cupla cloch phlúir sin abhaile dhom, nó go mb'éigin dom féin a n-iomchar, igceann a raibh de lastas tharta agam. Anois an bhfuil biseach agad. Sin é an liúiste (: leoiste), agus an liúiste dháiríre / Diabhal "case" ná "case" a bhí aige, ach hébrí cé na maingíní a bhí aige a fháisceadh síos i máilín garbh, agus a mbualadh thiar ar a dhromán, agus greadadh leis ... Bhí cás aige siúd céard adeárfadh aonduine go deimhin! Tá mé ag ceapadh go mb'aisteach an feic é ag dul thrí Bhaile Átha Cliath. Duine an-Ghaedhealach é S. / Bhain sé cannda as bairille agus d'áitigh sé dhá rúscadh leis aniar ar an dromán. Dheamhan fuaim dhá raibh sé a bhaint as an dromán aige nach gcloisfeá in iar na tuatha. Tá ceart aige ar chuma ar bith, learsachaí (: léasrachaí) a bheith ar an druim aige anocht. Dheamhan focal arranta adubhairt sé leis th'éise sin, ach é a thabhairt dhá shiubhal ar an dá luath agus a bhfuair sé é féin ar an mbóthar. Ghlac mé truaighe dhó, arae ní raibh láimh ná cois aige sin ins an mílteanas luath ná mall.

Drumainn, Druiminn = ainm-fhocal, buineann, geineamhnach uathaidh — drumainne; u. iolraidh — drumainní.

Drumainn = talamh crochta; scainimheáin chrochta; árd nó eirghe ins an talamh, in iomaire, i dtráigh agus rl.; druim nó leirg; druinnín [deirtear druiminn scaithtí]

Tá drumainn ins an iomaire. Chuir sé lán ar a lár, ach níor chuir sé a dhath ar na bruachannaí. B'fhurasta aithinte dhom gurb shin é an deis a bheadh orra, agus mé dhá bhfágáil aige. Tá smál eicint ar an gceann céadna nach bhféadfadh sé tada a dhéanamh ceart / [Bhí an-oibriú ins an bhfarraige le dhá oíche, ach shílfeá go bhfuil sí leigte fúithe anocht, th'éis go bhfuil scoth-thaoille mhaith ann.

Ach is beag an bhrigh í le h-ais na h-oíche aréir. An bhfaca tú an tráigh.

Tá an-chartachán síos imbun an Characháin. Diabhal mé go bhfuil drumainn soir uiliog in iochtar na trágá leis an mbaint a rinne an fhairrge.] /

An bhfeiceann tú an áit a bhfuil an drumainn sin suas ins an lag-pholl. Scrathachaí iad sin a baineadh de'n bhruach annseo an bhliain cheana, agus a caitheadh ann. Ní aithneochthá anois go raibh siad in a scrathachaí ariamh / Caithfidh tú an láighe a fháil agus na tuláin agus na tulógaí sin a bhaint. Tá drumainn suas uiliog ar bhruach an

phortaigh. [Nó go ndéantar é a mhíniú roint, ní féidir a scrathadh mar is ceart. Is danra an diabhal de bhínnse é, thar agus

aon-cheann dhá bhfaca mise timcheall annseo] / An bhfuil a fhios agad an áit a bhfuil an drumainn siúd thiar le claidhe. Tá a fhios go

maith. Tá scainimheáin ann agus coll thuas leis an gclaidhe ó thuaidh.

Annsin a bhí sé caithte / Tóruigh leat soir an drumainn sin tuas, in aice leis an scainimheáin, agus b'fhéidir go ndúiseochthá aon-cheann.

Bíonn an áit sin beo leo. Tá sé faoi chasáin dearga ar fad / [Níor shaothruigh mise an drumainn sin soir i lár an garrdha ariamh, ná ní fhaca mé saothruighthe í, té (: cé) go raibh sí saothruighthe ins an sean-reacht.

Tá comharaidheacht na n-iomrachaí le feiceál innte fós.] / Is fearr na

cruacha a dhéanamh ar an drumainn sin ó dheas. Má bhíonn siad ann go h-Earrach seo chugainn, ní mór a ndéanamh in áit eicint nach mbeidh

aon-toidheacht fútha. Tá an-ionnlach aca ar an drumainn sin /

Má thugann tusa faoi deara anois é, feicfidh tú go bhfuil druiminn ins an talamh ann siar fré chéile. Deir sé gurb shin é an áit a raibh an sean-

bhóithrín fadó. Chreidim nach bóithrín a bhí ann ach casán, agus go mbadh mhaith in a chasán féin é ins an am sin. /

Druinnín = Ainm-fhocal, fireann.

Druinnín: Druim bheag, cnuicíní beaga maolbheannacha a d'fheicfeá in Achréidh nó i dtír réidh; eiscir; drumainní [is mó iad ná na druimíní, feic druim, druimíní agus drumainn, druiminn]; cruach choirce, coca féir, dubhachán móna, carraig, duine agus eile a mbeadh dronn beag, druim, boilgín amach nó gioc air.

Tá go leor druinníní annseo, ach ní fheicimse cnoc ar bith / Gaineamh ar fad atá ins na druinníní sin. Tá siad in aon-réim amháin mar sin anois nó go mbailighidh tú B. R. Cé's móite dhaobhtha sin, tá an tír an-réidh, seachas an áit arbh as thusa / [Teigheamuid síos ar an druinnín sin thíos agus luighfamuid siar ann ar aghaidh na gréine. Ní fearr dúinn áit a gcuirfeamuid giota de'n lá tharainn] / Tá a chuid talmhana faoi dhruinníní uilig go léireach. Is doiligh a gcur, ach is an-talamh caorach iad. Bíonn na h-uascáin is fearr ins an bparáiste aige i gcomhnaí / Bhí sagart ugainn (: againn) annseo fadó as an taobh se'ugaibhse (: se'agaibhse), agus 'sé'n t-ainm a thugadh sé igcomhnaí ar na bailteachaí sin soir: tír bhradach na ndruinníní ...

Sin é an chóir a bhfuil sí anois, nó go mbailighidh tú an Gh. Tír dheiseamhail í in a dheidh sin / [Bhí sean-chaisleán ar an druinnín sin fadó. Ní fhaca mise in a sheasamh ariamh é, ach chonnaic mé an bun ann. 'Siad na clocha atá i dteach agus i sciobóil Mh. Ph. annsin thoir] / Tá an lá caithte agam ar na druinníní sin soir ag tóruidheacht cupla mholt a d'imigh uaim, ach níl aon-fháil orra in áit ar bith.

Marab é D. Dh. suas a thiubharfaidís orra féin. Má's é, tá a gcnámha creinnte faoi seo / Tá druinnín beag de dhubhachán móna annsin thuas aige ar Ch. an Gh. agus ní chuirfidh sé thar an Nodlaig choidhchin é. Dheamhan tiomanta fód eile ag gabhail leis. Déanfaidh sé goid annsin. 'Sé atá deas air / Cé a rinne an druinnín de chruaich siúd dó.

Hébrí cé hé féin, níor chuir sé aon-chuma déanta uirre. Mara bhfuil indán agus go dtuitfidh sí, ólfaidh sí an bháisteach uiliog mar atá sí / Tá druinnín de ghamhain annsin thuas aige, agus mara bhfaghaidh sé aire thar mar atá sé a fháil, dheamhan cianóig a bhuachfas sé go bráth air. Tá sé cruptha leis an bhfuacht agus leis an amhgar / [Cé agaibh a rinne an druinnín de choca sin. Rath a cheirde air muis!] / Bhí an druinnín beag sin thiar ag G. Mh. A. ann, agus má bhí féin, bhí cóirí catha aige. Diabhal aithne a bhí air, nach hé féin a bhuaíl an "bully" leis an ngaothtaireacht a bhí aige faoi. Agus ní bhuaílfeadh sé mioltóig, ní hé amháin a mhalrait. Níl gnaoi ar bith agam ar an gceann céadna. Níl áit ar bith thar baile amach dhá gcastar mé le goirid nach hé an chéad-bhall a fheicim rómham é, ag dradaireacht /

Dromannach, Druimneach = aidiachta, do-bhriathra. [Fuaim: a (fear agus rl.) atá ar o]
 Dromannach, Druimneach = druim a bheith ar rud; ag baint leis an druim; altach,
 dronnach, crotach, cúbtha, árdúithe; slis a bheith ar rud.

Tá an bóthar seo an-dromannach. = ailt a bheith ann, nó druim / Leagadh
 é ar an droichidín dromannach atá thuas ag tigh T. B. Tá a fhios agad an
 droichidín siúd. Is maith a chuid sé nachar buaileadh faoi shlat an
 droichid é. Dhá mbuailtí, ní bheadh sé cho saor aige, ná baoghal air =
 [Droichead dromannach = droichead a mbeadh alt nó áirdín in a lár] /
 Tá na cathaoireacha seo an-dromannach. Dheamhan mórán socamh-
 al ionnta, th'éis lán laidhre a íoc orra ... Is beag an mhaith do
 chuid galántacht' nuair nach bhféadann duine scith a thabhairt dhá
 cnámha orra [cathaoireachaí dromannacha = ní gleann ach cineál
 eirghe a bheadh ar shuidheachán na cathaoireach] / [Diabhal mé go bhfuil
 an leabaidh seo an-bhog agus na leabthachaí dromannacha a raibh muid
 in a (: ar) gcodladh orra le bliain] / Cuirfidh mé pian dhromannach
 ort mara leigidh tú dhom = pian in do dhruim / Teighidh soir an
 tráigh dhromannach sin, agus tá locháinín ag a ceann thoir le
 h-ais an characáin sin a fheiceas sib annsin thoir, agus b'fhéidir
 dhaoib aon-cheann a fháil annsin / Tá an leac sin an-druimneach
 = druim shunntasach uirre; í dronnach nó crotach / [Tá an charraig
 seo an druimneach. Ní furasta ceart a bhaint di] / Tá an fíonnach
 druimneach (: dromannach) ar fad sceithte aige anois, agus gan tada
 cailte aige faoi'n mbolg ná ins na taobhannaí. [asal] / Siad na
 lannaí druimneach' is measa. Tá siad cho géar le rásúr. Ná
 bí ag méirínteacht leo nó ní fágfaidh siad aon-mhéir ort /
 Tá an-spreacadh i gcnámha dromannacha
 an chapail. Tá a chomhraidheacht len a chois. An bhfeiceann tú na h-ualaigh
 a tharraingeas sí. Is ar an druim a theagas an ceann trom de'n
 mheadhchan / Tá an galra cleiteach ar an gcirc sin. An bhfeiceann tú
 na cleiteadhachaí druimneach uiliog cailte aice. Mise imbannaí go
 gcaithfeadh sé a theacht uirre / [Cuireann an ruacan streille amach
 idir a dhá shliogán dhromannacha. Iasc atá ins an streille
 sin. 'Ar ndú chonnaic tú ruacan go minic. An-bheatha é — an togha. Is cóir
 adeir siad gur beatha rí ruacan] /

Drúcht: Ainm-fhocal, fireann; geiniúnach uathaidh: drúicht, drúchta
drúchtín: dísbheagadh ar drúcht.

Drúcht: an fliuchán a bhíos ar an talamh ar maidin go h-áirid san
samhradh; brat, plá, carra; scráibín nó biadhú beag.

Ní fheicfeá drúcht trí mhaidin san mbliain anois. Sé leasú na talúna
uiliog é. Nach bhfuil a fhios agadsa gurb shin smál eicint ar an
saol. = deirtear gur beag drúcht a bhíos anois ann anois le h-ais mar
a bhíodh fadó / Is olc an rud siúl san drúcht coisnochttha. Tá sé
indon bás a thabhairt d'aonduine / Chuir mé aithne uirre go minic gan
a dhul amach san drúcht d'uireasa a bróga. Ach b'aon-mhaith amháin
dom é. Ritheadh sí amach sna cosa buinn i gcomhnaí / Má ghníonn tú luighe
san drúcht Lá Bealtaine ní thiocfaidh aon-slaghdán ort aríst
igcaitheamh na bliana = deirtear seo, agus chuala mé faoi dhaoine
a rinne é / [Bhí P. Mh. Bh. a bhí annsin thiar agus níl aon-mhaidin lá
Bealtaine dhá n-eiríodh ar a shúil, nach mbíodh sé amuigh dhá ionnfairt
féin san drúcht agus gan sná air ach an oiread leis an lá ar rugadh é.
Ba mhaith an mhaise dhó é freisin. Ní raibh pian ná tinneas air go
dtí an lá a bhfuair sé bás. Bhí sé go h-árd as cionn na cheithre
scóir] / Deir na sean-daoine go mbeadh fad agus leithead an mhaide
giúsaí gan aon-drúcht ar maidin. Theighidís amach nuair a bhíodh an
ghrian ag eirghe agus d'aithnídís ar an toirt cá mbeadh carcair, mar
bhíodh cuisle gan aon-drúcht ann. [Tá an chomhraíocht len a chois.
Fuair mé féin agus M. dhá mhaide annsin thuas sna riasca maidin, agus
muid ag fiach] / Tá drúcht reó ann inniu = sórt glaisreó seaca.
Ní bheadh sioc ann ach ar éigin / Chaith sé drúcht reó aréir. Ba
sioc gan aon-dochar é / Bíonn drúcht mór caite aige na
maidineachaí agus an-fhuacht ann le dhul amach ar mhochóirí / [Ná
fág amuigh iad. Caitheann sé an-drúcht na h-oícheantaí seo /
Tá gearradh-drúchtín orm = fc. gearradh] / Níor chaith sé ach drúcht
beag sneachta = biadhú nó braitín beag / Sé a mbíonn in
Árainn drúcht beag sneachta. Deir siad go bhfuil aos óg ann agus
nach bhfaca siad aon-tsneachta ariamh. Dúirt Árainnach liom
an sneachta mór a bhí annseo anuiridh, nachar chaith sé

gionnóid (: dionnóid) dhe ann. Nach h-íontach an áit é míle buíochas le Dia! / 'Ar ndú' ní thiúrfá sneachta ar an drúcht sin! Bhí mise in áit agus chaithfí scuaib dhreanncáin a fháil le barr an tsimpléir a réiteach ann. Tabhair sneachta air sin! Ní fhéadfaí a dul amach nó go sluaisteáilthí dhe na sráideannaí é. / [Níor chaith sé ach drúcht beag sneachta anuiridh, ach thug sé isteach i mbliana é. D'fheicinn daoine ag breathnú amach annsin 'chuile phuinte agus ag rá go raibh sé in a chlaochmú, ach diabhal mé gur ag neartú ar a mhaidí a bhíodh sé. Shíl mé dheamhan claochmú a d'fheicfinn go brách faoi dheireadh] / Tá drúcht guiríní briste amach thríd = brat nó carra de ghuiríní beaga ar dhuine. D'fheicfeá go minic ar pháistí iad. Ní bhíonn siad cho mór leis an deilgnigh ach go mbíonn go leór aca ann / Tá sí in a ciseach le drúcht guiríní. Is gearr ó a bhí easbaí uirre, agus tháinig grís uirre an bhliain cheana agus bhí sí cho dona, agus gur shíl muid go ngiorródh sí léithe. Droch-chraiceann nó droch-fhuil nó rud eicint / [Shílfeá go bhfuil drúcht guiríní ort bail ó Dhia ort. Nigh thú féin chuile mhaidin as uisce te agus cuir gráinne salainn thríd. Mise i mbannaí gur gearr a fhágfas sé sin aon-cheann ort.] / Níor chás é dhá mbadh goin adhairce é, ach ní h-eadh. Drúcht guiríní atá ag cruthú ann. Fuíoll eicint é sin as an ngrís a bhí orm annseo imbliana. Sách rite a ghabh sé liom a cur as mo chraiceann, ach nuair a chuir féin d'fhága sí an féirín seo agam in a diaidh. Ní maith liom a dhul i láthair duine ar bith leó. / Ní shin deilgneach. Níl annsin ach drúcht guiríní agus ní fiú biorán é. [Dheamhan gasúr san tír nach bhfuil ag fuasaoid leo sin. 'Ar ndú 'is beag a bhéas ar mhalrach nuair a éagnós sé é. Tá siad annsin thuas againn fhéin ...] / Ní abraím drúcht ná báisteach leis ach cead a chinn a thabhairt dó. Má theigheann tú ag cur chomhairle air, sén chaoi a mbeidh tú ag borradh leis. A chomhairle fhéin do mhac dhanra. Ní bhfuighidh sé aon-bhás nó go dtuige sé féin é / [D'imigh mé féin amach gan drúcht gan báisteach a rá = tada; focal ar bith, ach go h-áirid focal arannta. / Níor cuireadh chuige ná uaidh; ná níor dúradh drúcht ná báisteach leis agus in a dheidh sin fhéin, thosaigh sé ag ollúchan achrainn. Sin é an chaoi

a mbíonn an droch-dhuine igcomhnaí. Mara bhfagha sé údar, ní bheidh sé ag iarraidh aon-údar. / 'Ar ndú' níl mise ag rá drúcht ná báisteach leat. Déan do rogha rud. Sé do chuid fhéin é agus thig leat a chaitheamh san bhfairrge más é sin is áin leat. Ná ceap agus ná síl go bhfuil muide indiaidh do chuid airgid. Mhair muid ariamh de t'uireasa, agus mairfidh muid anois le cúnamh Dé freisin / [Níl ag duine drúcht ná báisteach a rá leis an bpóilí. Is maith ann é, ach leigeadh duine thairis é cho réidh agus a fhéadfas sé. Ar adharca a bheirtear ar na ba, adeir siad, ach ar theanga ar na daoine] / Níor dhúirt mise drúcht ná báisteach, adeir an té a chuir an baile ag troid = sórt sean-fhocail / [Tá sé sin an-stuacach. Ní call duit drúcht ná báisteach a rá leis, agus aithneóidh tú pus air in a dheidh sin go ceann seachtaine. Nachar bhuaill sé leithead a chraicinn ar T. Th. oíche a raibh sé ar cuairt ann faoi rá agus a dhul ag gáirí faoin mada nó faoin gcut. Ach duine soilíosach in a dheidh sin é, má tá rud aige ort] / Dheamhan drúcht ná báisteach adeir B. leis ach an oiread agus atá mise a rá leatsa anois, ná an oiread sin féin, mar is minic liomsa rud eicint a rá as greann le duine. [Dhá gcuireadh sé caidéis ar bith air, déarfainn go dtug sé tsiocair eicint dhó, ach bhuaill sé cuaifeach air gan fá gan ábhar] / An Drúchtín móna: Luibh a bhíos ar phortaigh, ar mhuingeanna agus in áiteachaí den tsórt sin. Bíonn ribeadhachaí dearga ar na billeógaí agus múnógaí mar a bheadh múnógaí drúcht ann. Is cosúil gur ó na múnógaí sin a tugadh an t-ainm air. Greamaíonn míoltógaí ar na billeógaí, agus crupann siad isteach len a gcoinneál idteannta. Deirtear go mbruití é roimh seo agus go níodh mná a gcuid gruaige as an uisce fiuchta sin, agus go dtugadh sé dath ar a ngruaig. Ní dhéantar é sin anois. Drosera nó Great Sundew atá air i mBéarla.

Daol (Aguisín): fc. daol.

Tháinig daol innte: pian thobann i gcois lottha / Bíonn sí maith go leór nó go dtangaíonn daol léithe. Choinnigh sí in mo dhúiseacht mé ar fea na h-oíche aréir. Tá sí in aon-bhró amháin anois (: láimh) /

Druidim, Druideann, Dhruid agus rl. = briathar. ["Doirt an fhuirm atá ar seo uilig cé's moite den aidiacht-bhriathar "druidthe" is an tsain-chéill a bhfuil sé thíos fút, ach tá an t-aidiacht-bhriathar, "doirt the, doirtí" ann freisin. Deirtear "druid" freisin is an leagan "níor dhubhairt sé druid". Cuirfidh mé ar ghort an bhaile annseo freisin arae deirtear "ar dhuirt an bhaile", "ar dhuird an bhaile" freisin leis, agus is cosamhail gurb é an focal "druid" atá ann, fearacht mar atá sé sa bhfocal doirtim agus rl. (druid < duird = duirt < doirt ?)]

Doirtim, dhoirt, doirtfidh etc. = teannadh, brughadh, corruighe, tarraingt, teacht ingar, triall go dtí, aistriú, gluaiseacht, deasú [Níl an chiall áirid "dúin" leis i.e. druid an dorus. Níl sin againn]

Níor leig an faitíos dó "druid" a rádh = bhí faitíos air tada, nó faic na fríde a rádh / Má dheireann tú druid as a chomhair siúd, beidh scéal agad air / Ba shocair an mac é sin, dhá mbeadh an t-athair istigh. Druid féin ní bheadh as a bhéal / Chonnaic mise annsin thuas é ar bhainis Bh. T. Mh. agus an druid fhéin, ní raibh aige. Ach bhí plíomaí annsin nach n-éistfeadh leis / Má chloisim druid as do bhéal aríst anocht, beidh mé ag gabhail ort cho uain agus a gheobhas mé teas in do chraiceann / Ní raibh oiread agus druid uaidh, th'éis go ndeachaidh an ceann eile go bog agus go cruadh air, ag iarraidh achrann a bhaint as / Ná bíodh druid agaibh anois, má theagann aonduine isteach annsin indiu. Nó má chloisimse druid uaib, íocfaidh sib ann / Diabhal druid atá len aireachtáil istigh ann. Má tá duine ar bith istigh. Is mór m'aimhreas nach bhfuil / Coimirce an diabhail daoib! Ní raibh druid 'sa teach le seachtain cho uain agus a d'fhan sib uainn. Níl suaimhneas i dteach ar bith a mbeidh 'u' (: bhur) dtarraint ann. Chuirfeadh sib dhá chrích Mhuire thrín a chéile / [Clabaire críochnuighthe é agus má seadh féin, ní raibh druid aige igcaitheamh na h-oíche. Ba mhaith an fáth 'ar ndú'. Chuir an gaiscidheach mór scáth air / Ó a chuaidh an méid sin caidéise air, dheamhan an druid a d'fhan aige uaidh sin amach] / Dheamhan an druid fhéin a bhí le rádh aige. Ní fhaca tú aon-fhear mínighthe ariamh ach é. Tuilleadh diabhail aige. Is fada é ag tuaradh an méid sin dó féin

anois. An rud a bhíos dhá shíor-luadh, adeir siad, teagann sé isteach
 'sa deireadh // Tá sí ar dhuird (ar ghuint, ar ghort, ar dhord agus rl.)
 an bhaile anois = tá sí inaice láithreach; buailte orainn /
 Dar príosta tá an Nodlaig ar dhuird an bhaile faoi dheireadh
 = is gearr uainn í anois / [Ní mór tosuighe ag stócaíl. Tá an
 t-Earrach ar dhoird an bhaile. Nach bhfuil sé in a Fhéil Bríde! /
 Má tá sí cho fada sin aniar nach bhfuil sí ar ghort an bhaile.
 Céard atá uirre ach dhá lá eile go mbeidh sí ar an mbaile
 seo! Lá ar an bP. agus lá ar an dá Sh. agus tiocfaidh sí againne annsin.
 An bhfuil a fhios céard atá sé a bhaint amach ar chruach choirce a
 bhualadh imbliana? Is cosamhail go bhfuil sé árdúighthe thar mar a
 bhí sé anuiridh. Ní mórán is fiú dhuinne an buinín atá againn
 féin a bhualadh chor ar bith. Níl innte ach creannach] / An bhfuil sé anoir
 cho fada sin. Diabhal mé go bhfuil sé ar ghort an bhaile mar sin.
 Tá sé ag tabhairt gearradh éadain dó imbliana. Níl sé ag
 leigean lá ar bith thairis, cé's moite de'n Domhnach féin, nach
 mbíonn éisteacht aige imbaile eicínt. Shílfeá go gcaitheann sé
 an-fhada 'sna tighthe. Bhí sé an h-aondéag shul a ndeachaidh sé
 soir as tigh Sh. S. an lá faoi dheireadh / [Tá an Fhéil San Seáin ar
 dhuird an bhaile agus gan aon-turnapa curtha fós. Ná bacaighidh
 lib fhéin má leigeann sib an chéad mí eile oraibh fhéin. Beidh
 sib d'uireasbhaidh turnapaí / Tuilleadh ghéar do'n diabhal aca anois.
 Tá an cogadh ar dhuird an bhaile aca féin (: na Gearmánaigh). Ní
 raibh mórán scrubaill ionnta féin ag caitheamh anuas ar dhaoine
 bochta i Sasana. Ba bheag an luadh a bheadh aca tada a scaoileadh ar
 na ceannpuirteachaí móra. B'fhéidir go bhfuighidís maide dhá meadh
 féin anois] / Mo choinsias tá an foghmhar ar ghort an bhaile. An bhfeiceann
 tú cho breactha agus atá an t-arbhar. Foghmhar luath é. Ní raibh sé mórán
 le i gcraoibh an t-am seo anuiridh / Sílim go mbadh ceart do'n rabhar
 -ta a bheith ar dhuird an bhaile aríst. Cé'n chaoi a bhfuil an ghealach
 ar an aimsir seo? / Tá an posta ar ghort an bhaile anois. Nach shin é
 ceathramha do'n dó é! Níor cheart dó faice moille a bheith anois
 air / Tá an lá breagh anois ar ghort an bhaile, agus b'fhéidir go dtiubhar
 -fadh sé misneach duit le corruighe isteach agus amach // Doirt amach

uaim ... sin é é ... níl tú sáthach doirtthe uaim fós = brugh,
 deasuigh / Doirt anuas ag an teine, agus ná bí do do chailleadh féin
 thuas annsin / Doirt léithe sin a mhic ó. Tá an éadail aice sin =
 teann isteach léithe; teirigh ag cúirtéarachta léithe / Doirtfidh sé
 leis an gcailligh anois, de ghrádh an t-airgead a mhealladh uaithe /
 An bhféadfá an bord sin a dhoirtim anonn scaithín eile, go
 bhféadaidh na daoine deasú tímpeall na teine? / Ba bheag eile
 siar a dhoirtfeadh an carr, 'nuair a bheadh sé thíos 'sa trinse / Tá
 an tart ag doirtim leis aríst muis, agus é a bheith ag dul soir =
 an tart ag teannadh leis; ag teacht air / [Bíonn sé ar fheabhas nó
 go ndoirtfeadh an tart leis. Nuair a dhoirteas, imeochaidh sé roimhe
 ag ól / Shílfeá go raibh sé ag iarraidh doirtim síos léithe / Má dhoirteann
 siad siúd isteach leis cuimleochaidh siad sop na geire dhó = má theann-
 ann siad, nó má shíneann siad leis; má ghníonn siad carthannas an-
 mhór air, imreochaidh siad air] / Is beag de'n doirtim isteach sin a
 bheadh ann muis, dhá mbeadh a h-athair ag baile. Dhéanfadh an
 t-athair cuailín cnámh dhó dhá bhfaghadh sé timpeall a thighe é, agus
 dheamhan ceo de'n cheart nach mbeadh aige leis / Tá sí ag brath air
 doirtim isteach in aice an bhaile mhóir, an áit a mbeidh congar (: comhgar)
 aice go dtí braoinín biotáile! / B'fhéarr daoib iad a dhoirtim soir
 chois an chlaidhe as sin, agus gan iad a bheith i lár an bhealaigh / Doirt amach
 ó'n gclaidhe sin. Tá sé ar bheidhil tuitim / Doirt suas 'san leabaidh;
 agus fág bínn agamsa / Doirt isteach ar an stól roint / Is gearr go
 mbeidh mé ag doirtim aníos ó'n bhfairrge anois. Tá mé ionann agus réidh
 ann / Ní dhoirtfeadh sé amháin isteach ar an "sate", le áit a thabhairt do
 dhuine eicint eile, ach é in aon-bhléitheach amháin ansiúd, agus gan goir a
 dhul isteach ná amach thairis. Shílfeá gur leis féin an bus ar fad / Doirt
 dhíom, nó cuirfidh mé ar shlatrachaí do dhroma ar an urlár thú =
 teann dhíom / Tá an slaghdán seo anois gan doirtim díom le
 dul 'un mhíosa = gan mé a fhágáil / Ar dhoirtim síos dom go dtí
 ceann an bhóithrín, cé a gheobhfainn rómham thíos ach é aríst / Tá sé
 in am a bheith ag doirtim 'nan Aifrinn chreidim / Dhoirt sé cho fada ó
 láthair ó J. agus a leig an teach é, agus níorbh fhuiláir dó féin gur dhoirt. Bhí an
 chloch 'san muinchille ag J. dó, ach leigean ar bith a fháil air // Tá an áit

druidthe le sionnaigh anois = beo leo; iad dubh-fhairsing ann [
 "druidthe" agus ní "doirtthe" adeirtear is an gcás seo igcomhnaí] / Nach
 ann a bhí na coiníní cupla bliain ó shoin, agus gan an ceann féin ann anois.
 Diabhal mé go mbíodh an áit seo druidthe leo roimhe seo, hébrí
 céard a chuir ar gcúl iad / Tá an garrdha sin thoir druidthe le
 fothannáin. Na h-asail a bhí a leigean isteach ann go ceann cupla
 lá. Siad a mbuac sin iad / Tá an cladach druidthe le feamainn
 dearg. Tá aoirde crann báid di i gC. an U. / Ní fhaca tú aon-áit
 ariamh a bhí cho druidthe le daoine leis. Ní bheadh aon-ghoir agad bealach a
 dhéanamh thríob / [Bhí an teach druidthe. Níl a fhios agam cérb as a
 dtáinic a leath. Déarfainn go raibh corr-ghiolla gan chuireadh ag
 smaoiseáil thart ann freisin = an teach ag dul thar maoil / Tá an
 teach seo druidthe le luchain bheaga anois, marab é an ghlaicín
 choirce sin a tharraing a n-aghaidh orainn] / Níl aon-fhata ag gabhail
 liom nach bhfuil druidthe le salachar. Tá pláigh fhlioth isan
 ngarrdha sin thiar. Is mór an uais é / Tá mé druidthe le neascóideach
 -aí. Is dona a fhéadaim suidhe síos fhéin aca / [Bhí an cladach druidthe le
 iasc glas annsin an bhliain cheana ach má bhí fhéin, cé'n mhaith do
 na daoine é, 'nuair nach bhféadfaidís scair eangaigh a fháil
 in áit ar bith / Tá na sléibhte sin suas druidthe le caoirigh, ach cé'n
 mhaith sin, nuair nach bhfuil fear a bhfiafruighe le fáil. Ní bheadh
 cleas ar bith ab fhearr do dhuine a dhéanamh anois, dhá mbeadh aon-
 chaora aige, ná a marbhú agus a h-ithe] / Tá sé siúd druidthe le airgead,
 agus go deimhin má atá fhéin, ní hé an fear is fhearr faoi é ach oiread.
 Bíonn sé cailte críochnuighthe má bhíonn air scaradh le scilling / Tá
 na h-asail sin druidthe le míola. Ba cheart dhuit a nigheachán as rud
 eicint / Tá na sean-chlaidheachaí sin amach druidthe leis an rud
 sin, an tsal chléithe, má's sal chléithe a thugas tú uirre. Is
 minic ariamh a bhí mé ag breathnú uirre, agus níor chuala mé sin
 fúithe ariamh / [Bhí an clár druidthe le giúirinneachaí. Go deimhin, bhí sé
 ó mhaith aca, bhí sin / Níl aon-charraig annsin síos nach bhfuil druidthe
 le báirne, agus in a dheidh sin fhéin, tá sé saoghal agus aimsir ó a chonnaic mé
 toit bháirneach. Is blasta an biadh iad na báirne muise] / Tá an
 áit sin as éadan druidthe le driseachaí anois. Níl sé ineolta chor
 ar bith /

Duileasc (: d'il'əsg): ainm-fhocal, fireann; geineamhnach uathaidh: duilisc.

Duileasc = fás atá isan gcladach ó leath-tráigh rabharta móir go dtí tráigh mhallmhuir. In a chraobhóigíní a bhíos sé, dath dearg nó dearg-dhonn air, agus é fásta ar na diúilicíní atá ar na clocha.

Creannach diúilicíneach a thugas cuid de na daoine air. Baintear de na carraigreachaí é idir diúilicíní agus a bhfuil ann, agus d'íosfá as cúl do ghlaice é, nó d'fhéadfá tuar cupla lá a thabhairt dó nó go mbeadh sé tirm agus a ithe annsin. Déantar a thriomú nuair a bhaintear fasair mhór dhe nó nuair a bhíos sé le cur do bhrontanas faoi shliabh nó ar an Achréidh. Tá an-fhollántas ann agus is mór an nuaidheacht é do dhaoine nach gcomhnuigheann cois cladaigh. Is féidir a bhruith freisin agus gléas áirid a thabhairt air, nó deargán a dhéanamh dhe (fc. deargán). Is an samhradh nó is an bhfogmhar is fhearr é. Tá an creannach ag dul i gcosamhlacht leis. Go deimhin is cineál de'n chreannach é an duileasc (fc. creannach). Is é an duileasc gearr mín é seo: duileasc an chladaigh. Ach tá cineál eile ann a dtugtar duileasc airde (: əird'ə) air. Duileasc mór fada é sin a bhíos ar an domhainn, agus teagann sé isteach leis an bhfeamainn. Níl goir ar bith aige ar an duileasc eile. Go deimhin níl fás ar bith is an gcladach is mó solamar ná an duileasc.

Is iomdha áit ar an gcladach a h-ainmnigheadh as an duileasc .i.

Scailp an Duilisc; Lochán an Duilisc, Carraig an Duilisc, Caracáinín an Duilisc, Cloch an Duilisc agus rl.

Dearcadóir: ainm-fhocal, fireann, uimhir iolraidh: dearcadóirí.

Dearcadóir: duine a mbíonn comhairle áirid aige as cionn rudaí nó a bhfuil air a bheith isan áirdeall ar dhaoine eile .i. cigirí scol [dearc-adóirí a thugadh na seandaoine orra], an fear a theagas timpeall ag breathnú indiadh na "saoistí" a mbíonn méithealannaí aca ag déanamh bóthair (supervisors), an póilí imbearaic a bhfuil cúram air daoine a fhaire agus spiadóireacht a dhéanamh agus rl.

Chreidim go raibh an dearcadóir agaibh indiu is an scoil. Ar thug sé mórán buillí do'n mháistir? / Bhí an dearcadóir thiar indiu ag an gcoiléar aca.

Feicfidh tú clocha dhá réabadh anois / Sin é 'ar ndú' an dearcadóir atá 'san mbeairic. Is beag a leigfeas sé sin thairis deirimse leat. Tá sé ag dul thart i gcomhnaí agus na cluasa biorruighthe aige ag iarraidh fáirnéise /

Druim: ainm-fhocal; buineann; geineamhnach uathaidh droma; ainmneach iolraidh

— dromanna(i) [deirtear druimeanna(i) scaithtí freisin.]

Fuaim: í fada in "druim" cé's móite de'n Achréidh agus Dúithche Sheóigeach. Dromannaí

— fuaim a [a i "fear"] a bhíos ar an o annseo i gcomhnaí agus freisin i "droma"

Druim = an chuid de dhuine nó de bheithidheach atá taobh thiar ó'n a guailní go dtí n

a chorrógaí; cúl, uachtar, barr, dromchladh, gruadh, an taobh uachtair nó an

taobh amuigh de rud, an chuid is airde de rud; in a iomlán, in a thoirt; de bharr,

ingeall ar, faoi rádh agus; ar fad, ionann agus ar fad, uilig; as cor, as buille,

bambairne a dhéanamh de ... ; de shiubhal, ar feadh, in imeacht; amach agus amach;

criochnuighthe; dhá mhaidí, dá chúrsaí, dá leas; in a siuntaí, in a srathannaí, in

a bhréidíní; cúl a thabhairt le ... ionnabhadh nó díbirt a thabhairt ar ... ; leirg

fhada agus é cothrom go leor as a bharr.

Bhuail sé ar an druim é / Chuir sé an mála ar a dhruím / Fáisc ar do dhruim é /

Buail ar do dhruim an máilín seo / Sin í an cheird a fhágfas an mála aniar ar a

dhruim = sin í an obair a fhágfas ag iarraidh na déirce é / Chuir sí an mála

ar a dhruím = bhánuigh sí é / Níl falach léine ar mo dhruím = tá mé nocht / Is

gearr nach mbeidh snáth léine ar mo dhruim = is gearr go mbeidh mé nocht /

Chonnaic mise é sin ag imeacht agus gan falach léine ar a dhruim. Is maith postamh-

ail indiu é / Ní fhágfaidís an léine ar do dhruím dá bhféadaidís = bhánóchaidís

thú / 'Sé a mbeadh uaidh an léine a bhaint de mo dhruím dhá gceapadh sé go

rithfeadh leis = mé a bhochtú críochnuighthe / [Beidh siad ar siubhal anois go

mbainidh siad an léine de do dhruím. Is ait a bhéas tú ar do mhaidí nó bainfidh /

Chaith siad in a bhun ariamh ariamh nó gur bhain siad an léine dhá dhruím.

Tuilleadh ghéar de'n diabhal aige a d'éist leo!]/ Níl fiú agus na léine anois ar a

dhruím len a bhfuil cáillte aige leis an mac sin, agus gan ceo dhá bharr aige in a dheidh sin.

Is bocht an chaoi dhó é / Bhainfeadh sé an craiceann de do dhruim dhá dtugtaí áird air.

Níor mhór leis choidhchin a ndéanfá dó = bheadh sé an-dian ort ag obair / [Sin é an áit

ar baineadh an craiceann de mo dhruím-sa ar chaoi ar bith. D'fhága sé a shéala

orm]/ Tá an craiceann bainte dhá dhruím indiu ar aon-chor. Tuilleadh glugair

aige anois! Is fadó cheana nach raibh sé ar a mhine-ghéire cho mór sin / [Siúd é

an áit a mbainfí an craiceann de do dhruím. Diabhal bréag nach hé ...

Dheamhan pighinn a bhéas dhá bharr agad ach pighinn a bhéas saothruighthe. Deirim-

se leat go mbeidh]/ Dheamhan duine a ghabhfas ag obair annsin ach an té atá

ag iarraidh an craiceann a bhaint dhá dhruim. Beidh tú in do chuid alluis ann ó thosóchas tú ar maidin go scuiridh tú trathnóna / Eirigidh as an gceird sin.

'Bhfuil sib ag iarraidh 'u' (: bhur) gcuid dramannaí (: dromannaí) a bhriseadh / Bhain mé stangadh as mo dhruim ag iarraidh gaoithe a thabhairt di sin fadó an lá / [Brisfidh mé do dhruim, mara leigidh tú de do chuid geabsaireacht']/ Tá tinneas drama (: droma) orm = tinneas in do dhruim de bharr a bheith cromta nó a leithide, lumbago /[Déanfaidh mé dhá leith de chnámh do dhroma]/ Deir siad gur shil an smior uiliog amach as cnámh a dhroma, agus gurb shin é an tsiocair a bhí aige / Dírigh suas thú féin agus buail faoi. An bhfuil smior ar bith i gcnámh do dhroma?/[Th'éis a raibh de chúram faoi'n saoghal ariamh air, agus th'éis a raibh de sclamhaireacht aige faoi thalamh, sin é a bhfuil aige anois faoi dheireadh: leitheid a dhroma thiar ar an gC. = uaigh]/ Oibrigheadh sé leis. Ní bhacfaidh muide é. Gheobhaidh sé a dhóthain talmhan' ar ball: leithead a dhroma mar a gheobhas muid uiliog. Diabhal ionga eile / Aindeoin ar tharraing sé de dhlighe agus de chlampar ariamh faoi'n riasc sin thuas, níl aige anois ach leithead a dhroma dhe. Nach mairg a bheadh teann, a Thighearna agus gan do shaoghal ach gearr!/[Tá ar ndóthain talmhana againn. Cé'n ghnatha a bheadh againn dó. Má fhaghann muid leithead a' (: ar) ndroma dhe bíodh muid buidheach ... i bhfad uainn an anachain is mór a bháidhtear nó a dhóightear]/ Tá mo chuid talmhan-sa ar iarraidh anois, a mhuirín. Ní iarrfaidh mise aríst go bráth dhe ach leithead mo dhroma. Dheamhan a dhath eile / Thug sé leithead a dhroma dhó ar an urlár. Is gearr goirid a bhí sé dhá dhéanamh ach an oiread. = leag sé ar shlatrachaí a dhroma é/[Is maith a bhéas sé ar a áirdeall féin anois, nó tiubharfaidh an ceann eile leithead a dhroma ar an talamh dhó. 'Sé atá deas air / Mara n-eirigidh tú as do chuid míoladóireacht' liomsa, is maith gasta a bhéas mé ag tabhairt leithead do dhroma de'n urlár sin duit, deirimse leat]/ Thug sé sin leithead a ndroma d'fhir ab fhearr ná eisean. / Chodlóchainn ar leabaidh ar bith a mbeadh leithead mo dhroma innte. Ní ionntuighim ó luighim / Ní fear ar bith é le codladh leis. Ní thiocfadh iabh ná forus air i gcaitheamh na h-oíche, ach ag ionntú agus ag sníomh, agus dhá choigilt féin faoi na pluideanna. Ní fhágfadh sé leithead do dhroma féin agad innte (: ins an leabaidh) /[Is maith fairsing an seaicéad a bheadh leithead a dhroma siúd.]/ Leabaidh ar bith a bheadh leithead a dhroma siúd, níorbh fhuiláir di méid a bheith innte. Nach geall le clár

comhra é, bail ó Dhia agus ó Mhuire air. / [Ní thiocfadh sé isteach ins an dorus sin thoir. Ba bheag an baoghal a bheadh air. Ní bheadh leithead a dhroma ann] / Bhí an-chaitheamh in diaidh an bhaile aige go dtí an lá a ndeachaidh sé idtalamh. Chuaidh mise ag breathnú air seachtain shul a fuair sé bás. Ní raibh de leath-rann aige ach an baile. "Is caillte an rud do shúile a dhúnadh i dtír bhradach na deataighe seo" adeireadh sé. "Níor bhás liom mo bhás, dhá bhfaghainn leithead mo dhroma de thalamh glas na h-Éireann". Ní bhfuair, an duine bocht / Bhuail sé anuas ar shlat-rachaí a dhroma ar an talamh é = ar chlár a dhroma / Bhí sé sínte ar chlár a dhroma / Aindeoin a laghad toirt' agus atá ann, tá tuirsiú do dhroma in a dhiaidh sin ann / Thug sé tuirsiú mo dhroma dhom a thabhairt abhaile = ualach / [Is beag an t-ualach a mbeadh tuirsiú mo dhroma-sa anois ann, ní ag ceasacht ar Dhia é. Ní raibh mé lá eile mar sin. Ach caitheann an aois a cuid féin a fháil] / Buail ort é. Cuirfidh mise geall leat nach beag leat é, ach a n-íomchruighidh tú leath-mhíle é. Is trom cearc i bhfad adeir siad. Is beag an rud é sáith droma duine / Chuaidh mé go dtí é ach ní bhfuighinn tochas mo dhroma uaidh = an oiread agus a dhéanfadh mo dhruim a thochas = tada / [Féadfaidh sibse a dhul ag imirt má's breagh lib. Níl tochas mo dhroma agam = cianóg ruadh / Ní bhfuair mé tochas mo dhroma d'obair le bliain go leith, ach ag forcabhás ar an dole bradach sin. Má seadh féin, is meathta an cheird sin.] / Go dtugaidh Dia ciall duit. Ní thiubharfad sí tochas a droma dhó. Dheamhan é / Ba mhaith teann é scathamh ach níl tochas a dhroma aige anois / Tháinig sé annseo thoir ins an samhradh anuiridh. Chuaidh cúigear nó sheisear againn soir aige, ag iarraidh oibre air. Gheall sé dhuinn go ndéanfadh sé cat agus dá rioball ach a dteigheadh sé go Baile Átha Cliath. Ach ní bhfuair muid tochas a (: ar) ndroma ó shoin. Scéal ná scuan féin níor chuir sé chugainn / [Fuair tú amach muis, cé a bheadh grádh-diadhamhail. Ní thiubharfadh sé tochas do dhroma dhuit, dhá gcaiththeá a dhul a chodladh in do troscadh. Agamsa atá a fhios é.] / Dá mbeitheá ag dilleoireacht anois go h-eádarsuth amb-áireach ní thiubharfaidh mise oiread tochas do dhroma dhuit. Mar sin, is fhearr duit eirghe as in am. Níl maith ar bith é a chur i bhfad scéil. Dheamhan a dhath / Bhuail sé isteach ar alt an droma mé = an áit a bhfuil na hailt ins an druim / Mara leigidh tú dhom, cuirfidh mé ailt do dhroma as áit / Airighim driog eicint isteach in alt mo dhroma, maran tinneas droma atá ag

siocadh liom aríst, ní ag tabhairt gutha air é. / Anuas annsin díreach ar alt an droma a fuair mé é. Shíl mé go raibh mo chreach déanta / Tá caol an droma an-lag aige. Ar chuala tú ariamh é: "Is minic fear fada lag as a lár" (: "caol an droma" nó "an caol druim", an áit chaol de'n dhruim as cionn na gcorróg. Is ceann de "chúig chaoil" na colainne é) / [Chuir sé barróig orm faoi chaol an droma, agus mo cheann-finne, ní scarfadh uaidh. Ba gheall le iarainn na bun-righeachaí a bhí air] / Annsin, slán an tsamhail, i gcaol an droma a sáitheadh é. Dhá dteigheadh sé ionga eile isteach, bhí sé thrídhn a chuid aobha, agus leagha na bhFíann ní leigheasfadh é. Is maith a chuaidh sé as / [Is diabhláí leigte atá sí as caol an droma. Ba mhaith í ag baint choirrlighe. Bheadh an síneadh fada aice.] / Deir siad nach raibh aon-bhean a chuir aghaidh le aer ariamh ba bhreaghtha na í, agus in a dheidh sin féin thiocfadh a caoldruim thríd chró snáthaide / [Ins an gcaoldruim a airighim é. Ní bheadh goir agam mé féin a lúbadh mar sin anois chor ar bith, nach mbéarfadh an phian orm isteach faoi'n gcroidhe. Deir siad sin gur arrainn é, ach measaim nach h-eadh / Níl neart agam cor ar bith a bhaint asam féin, nach dteagann pian chráidhte isteach faoi mo chaoldruim. Brath mhór atá agam a dhul chuig an dochtúr léithe, ach dheamhan agus móide meabhair a bhainfeadh sé sin aiste ach an oiread liom féin. Is minic nach mbaineann] / Tá sé ag tarraint (: mhóna) len a dhruím = ar a dhruim atá sé ag tarraint na móna / An len a dhruim atá sé dhá cur aníos. Má's eadh is meathta an obair í. B'fhéarr liom rud ar bith faoi'n domhan a thabhairt liom ar mo dhruím ná feamainn / Ní fhéadfá a iomchur le do dhruím. Tá an t-aistear ro-fhada, agus gan cinneadh go deo le gainea(mh), bíonn an oiread sin meadhchain ann. Is suarach an blas a bheadh ag Tom ort cheapfainn, dhá n-abruighthí leis a dhul ag tarraint len a dhruím / [Nach gcaithfidh siad treabhadh nó tiomáilt (: tiomáint) a dhéanamh: í a tharrait len a ndruím, nó a fágáil ar an bportach, nuair nach bhfuil aon-bhealach cairr ann, ná fiú agus bealach asail féin] / Tá a dhruim linn = é ionntuighthe uaim / Bhí a dhruim liom, ach mar sin féin, chonnaic mé an lasadh a tháinig ann nuair a chaintigh mé ar Sheán. / [Bhí sé ag imeacht agus a dhruim liom.] / Chodail sé agus a dhruim liom / Ná cuir do dhruim liom mar sin / [Is mór an droch-mheas ar dhuine ar bith é sin: go gcuirfeá do dhruim leis] / Chuir mé mo dhruim leis an abhainn agus thug mé an casán

eile orm fhéin = d'ionntuigh mé ó chasán na h-aibhne / Shílfeá go bhfuil do dhruim le balla agad bail ó Dhia ort = leigthe isteach ar bhalla agus t'aghaidh amach / [Tá siad thíos ansiúd 'chuile lá ins an mbliain, agus a ndruim le coirnéil aca, gan buille maitheasa a dhéanamh. Is furasta dhóib agus an tír dhá dtógáil] / Ara dheamhan smeach a rinne sé siúd leis an tsíorruidheacht ach a dhruim le coirnéal ansiúd aige, ag caint ar chaiple rásai le spriosaín na G. / [Ní shásóchadh rud ar bith é aon-oíche ins an mbliain, mara dteigheadh sé soir annsin soir ag cuir a dhruim le coirnéil. Níl samhail ar bith anois aige ach na stuc-airí coirnéil a d'fheicfeá i nG.] / Tá do dhruim le doras na gaoithe annsin agad agus an seoideadh isteach ann. Teann anuas / Tá tú anois mar bhí Raftaraí caoch: "do dhruim le balla, ag seinm cheoil do phócaí falamha" / [Bhí a dhruim leis an gcoca féir aige agus é dhá cláradh / Caitheann siad an oíche annsin thíos agus a ndruim le claidhe aca. Dheamhan mé gur beag an dochar dhóib slaghdán féin a tholghadh, agus iad dhá ndeall-rughadh féin mar sin i gcomhnaí] / Cuir do dhruim le leachta agus b'fhéidir go bhféadfá é a dheargadh. Nach diabhaltaí an sinneán atá ann / Bhí mo dhruim leis an ngaoith anoir agus má bhí féin, bhí sí do mo tholladh. Ba cháillte an lá é — ba chailte sin / [Ní beo é mara mbeidh a dhruim le teine aige mar sin i gcomhnaí. Ach b'fhéidir gurb é a chríonnacht atá sé a dhéanamh. Deireadh na seandaoine go mb'fhearr goradh cúl-cos ná céad bó ar chnoc] / Thug mé mo dhruim do'n phoitín = thug mé cúl mo lámhe dó = dhiúltaigh mé é = d'eirigh mé as / Tabhair do dhruim dó sin, má tá barúintí do leasa fút. Is iomdha duine a d'fhága sé sin le fán cheana / [Is fada an lá mé ag gealladh go dtiubharfainn mo dhruim do'n ól, ach tá sé déanta agam faoi dheireadh. Is fhearr go deireannach ná go bráth 'ar ndú' / Ní thiubharfaidh sé a dhruim di sin go sleibhe. Bhí sé cho maith dhóib gan cur chuige nó uaidh anois, mar ní thiubharfaidh sé toradh ar bith orra. A chomhairle féin do mhac dhanardha agus ní bhfuair sé ariamh níos mheasa] / B'fhearr dó go fada a dhruim a thabhairt do'n áit sin, agus gan é a thaobhachtáil beag ná mór. Tá siad ag cur dallach dubh air ann. Ach ní fhaghann duine ar bith a chomhairleach -an in aisce, adeir siad / [Shílfeá gur thug sé a dhruim uiliog do'n teach seo thíos le tamall. Tá faitíos orm nach in am a rinne sé é. Tháinic ciall cheannuighthe dhó faoi dheireadh agus faoi dhó (: dheoidh)] / Tá a dhruim tugtha aige do'n

scoil, agus fear is píce ní chuirfeadh amach ann anois é. / An bhfaca tú ag dul a codladh ariamh é. Indiaidh a dhroma a theigheas sé isteach ins an leabaidh = a dhruím a chur isteach idtosach / Tá mo bholg thiar in mo dhruim len a bhfuil d'ocras orm / [Is beag an dochar dhó a bholg a bheith thiar in a dhruim féin scáth a n-itheann sé. / Tá a bholg thiar in a dhruim. Is cosamhail nach bhfaghann an duine bocht a leath-dhíol le n-ithe. Nach bhfuil lán púirthín na h-átha de mhuirín air. Caithfidh fear na muiríne móire an greim a bhaint as a bhéal féin i gcomhnaí len a chur i mbéal na bpáistí. Deir siad nachar bhris cearc an áil a h-iogán ariamh / Tá mo bholg thiar in mo dhruim agam ag imeacht ar phutógaí falamha ó mhaidin indiu. Dheamhan thiomanta greim deoch, ná blogam a chuaidh ar mo bhéal ó d'imigh mé as seo ar maidin. Nach bhfuil ceart agam ocras féin a bheith orm] / Teagann sé abhaile 'chuile phuínite agus a bholg thiar in a dhruim aige leis an ocras. Chaithfeadh sé go bhfuil an ghearradh-ghíonnach air, nó rud eicínt. D'íofadh sé deoladh 'chuile ré soluis / Is diachta dhuit do bholg a bheith thiar in do dhruim agad ar scáth an t-achar ó d'ith tú gliúrach (: gleorach) cheana. Is maith an dicheall do dhuine beatha a choinneál caithte agad / "Is maith a shaothruigheas an druim an bolg" = [seanfocal] Ar an druim a theagas ceann trom an tsaothair le soláthar a dhéanamh do'n bholg / [Tá mé dhá tarrant ar mo dhruim le seachtain. Is gearr go mbeidh díol an gharrdha tarraingthe anois agam, agus ní miste liom sin. Is maith a shaothruigheas an druim an bolg, mar adeir an ceann eile / Níl mé indon mé féin a dhíriú chor ar bith le thinneas droma le cupla lá. Tá mé thart aige. Neamh-chleachta a rinne é, is dóigh. Níor chuir mise aon tsúil-eoig fhataí le dhá bhliain déag go dtí an tseachtain seo caithte. Diabhal bréag nach maith a shaothruigheas an druim an bolg, ar chuma ar bith] / Ní raibh "aon-lorries" ná aon-charrannaí ann an uair sin. Chaithfidís a gcuid earradh a thabhairt leo ar a ndruim nó déanamh dhá fuireasbhaidh. Ar chuala tú ariamh é, is maith a shaothruigheas an druim an bolg. Ba shin é a fhearacht aca ins an ám sin é / [Sin é adeireadh sí i gcomhnaí: is maith a shaothruigheas an druim an bolg, agus í ag dul suas len a leath-chloich mhine ó'n D. Leigeadh sí tuairim agus céad scíth fúithe sin féin, ó d'fhágadh sí an D. go mbíodh sí ins an mbaile] / Diabhal bréag nach saothruighthe an mhóin í, nuair a bhéas sí amuigh ar an mbóthar aca len a ndruim. Ach níl aon-cheo eile ag na daoine ach an ghlaicín mhóna sin anois. Marach í, nach mbeadh muid in ainriocht ar fad. Deir siad gur maith a shaothruigheas an druim an bolg. Is maith freisin /

'Ar ndú' ní ag ceapadh atá tú go dtiocfaidh do bheatha ó Neamh agad annseo. Caithfidh tú a dhul amach agus leagan ort féin. Mara dteighidh 'sé do bholg féin a bhéas siar leis. Is maith a shaothruigheas an druim an bolg, bíodh a fhios agad /[Níor mhiste liom beirthe é marach an deis atá ar mo dhruim. Tá sí faoi phianta ar fad. Dar mo choinsias tá mo dhruim-sa ag saothrú mo bhuilg ar an aimsir seo]/ Deirimse leatsa go bhfuil obair chruadh ar na dugaeraí sin ag iomchur málaí troma amach as soithigh. Hébrí cé'n pháighe a fhaghas siad is maith an aghaidh orra é. Dheamhan an seasfainn leath-lae choidhchin ann. Bíonn beatha ar foghnamh aca, ach ní mór dóibh sin. Saothruigheann an druim an bolg ar aon-chor / Chuir mé druim ar ais é. = indiaidh a chúil, é a leagan ar a dhruim nó ar a thóin, malrait suidheachain nó deise a chur ar rud thar mar a bhí sé cheana / Chaith sé an chathaoir druim ar ais /[Ní shásóchadh rud ar bith é ach an bord a chur druim ar ais ar an urlár agus é féin a shíneadh istigh ann. Dheamhan duine dhá bhfeicfeadh é, nach sílfeadh nach raibh a dhíol staidéir ann]/ Is beag dhá easonóir a fuair sé siúd, deirimse leat, ach an cléibhín a chaitheamh druim ar ais, agus a raibh ann a fhágáil mar sin. / Shíl sé mé a chur druim ar ais, ach bhí sé fánach aige. Ní chuirfeadh ná fear ab fhearr ná é /[Deir siad go bhfuil na "Germans" dhá gcur druim ar ais aríst. Chonách sin orra! Buadh agus treis leo!]/ Bí áirdeallach nó cuirfidh tú an buicéad sin druim ar ais. Má dhóirteann tú an t-uisce sin ar fud an urláir, beidh rud ar a shon agad /[D'eirigh sí, ach cuireadh druim ar ais síos ins an gclaise aríst í. Marach gur casadh an dá ghasúr ann, ba bhudóig chaillte a bheadh innte ar maidin, arae ní thiofáí ag breathnú uirre go maidin]/ Chuaidh an lorry druim ar ais ins an díoga ach má chuaidh féin, níor eirigh faocha d'aon-duine dhá raibh ann míle buidheachas le Dia. Bhí Dia in a bhfabhar. 'SÉ a thug slán iad / [Thosuigh an capall ag dul ar gcúl agus níor chomhnuigh sí ariamh ariamh, ghur chuir sí an carr druim ar ais síos ins an srutháinín atá chois an bhóthair. Fhobair gur bhasc sí í féin]/ Tá an dúirlinn (: toirlinn) uilig druim ar ais de bharr an oibriú a bhí ins an bhfairrge aréir. Oíche mhór a bhí innte /[Ná leag druim ar ais mar sin é. Is fhearr dhuit a thóin a chur faoi / A dhearbhráthair m'anama thú d'eirigh sé de ghorta gharta agus chuir sé an stóilín agus a raibh ann druim ar ais, de'n iarraidh sin. Bhí an seaicéad anuas aige ar an toirt agus é ag iarraidh aon-fhear ins an teach amach ar "fair-play"]/ Má leagann tú an "tin can" sin ar forbhás annsin, is gearr go mbeidh sé druim ar ais ar an talamh. Leag in áit eicint eile é / Chuirfeadh sé siúd cnoc, ní áirighim duine druim

ar ais an uair a theagas uathbhás ceart air / Bhí sé sínte druim in áirde
ar an talamh = ar a bholg agus a dhruim as a chionn / Ná sín thú féin mar sin
druim in áirde ins an leabaidh. Breagh nach ndéanann tú an rud a ghníos
'chuile dhuine: luighe ar do dhruim. Ach ní leigfeadh an ámhuilleacht duit an
rud ceart a dhéanamh / Is diablaí an meadhchan a bhí faoi do dhruim an
uair sin = is diablaí an t-ualach a bhí ort / [Níl aon-fhear in do thír a
d'iomchróchadh an t-ualach sin faoin a dhruim, hébrí céard a dhéanfadh sé
len a sháthadh roimhe i mbarra nó a tharraint in a dhiaidh i gcairt]/ Mara
n-iomchruighidh tú faoi do dhruim é, meastú cé'n chaoi a bhféadfaidh tú a
iomchur. Nach gcaithfidh muid 'chuile shórt a iomchur faoin
a' (: ar) ndruím annseo. 'Deile cé'n bealach atá againn / [Níl aon-chapall
ins na bólaí seo indon an oiread sin a iomchur faoin a druim. Is iomdha
capall a tharraingeochadh i gcarr é]/ Ní raibh fáisceadh-faoi ar bith istigh
againn, agus bhí an leac ro-éadtrom faoin a druim (: druim an chapail), agus
b'éigin do dhuine againn suidhe amuigh chun tosaigh uirre (ar an leic)
leis an gcarr a choinneál ó'n a dhul siar ar a sháil = ní raibh a
dóthain meadhchain ins an leic amach idtosach an chairr, in aice le
druim an chapail / [Ní mór duit na leath-bhairillí sin a choinneál
amach go maith faoin a druim, nó eireochaidh an carr ort ... Sin
é é. Amach go maith chun tosaigh]/ Tá tromlach an ualaigh thiar chun deireadh,
agus gan brigh amach faoin a druim. Is ar a chruadh-chúis di tarraint in
aghaidh na n-árda leis / [Bhí siad ar fad coiglighthe thiar indeireadh an
"traipín" agus gan tada faoi dhruim an chapail. 'Ar ndú' chaithfeadh sí
cliseadh ins na h-árda. Badh é an t-iongantas é, nach ndeachaidh an
traip druim ar ais uiliog]/ Chuir sé an dorus isteach dhá dhruim = chuir sé
a dhruim in a aghaidh agus bhruigh sé isteach é le teann fórsa / An bhfuil tú indon
é a chur dhíot de do dhruim. Is diabhailtaí docht atá sé / Tá druim mo
choise tinn. B'fhearr dhuit a dhul amach agus teachtaireacht a fháil dom. Ní iarr-
fainn ort é marach fhios agam go bhfuil tú in do chomhnaí = an chuid uachtair
de'n chois / Thuit sé annsin ar dhruim na bróige = uachtar na bróige adeirtear
go h-iondamhail, ach bíonn "druim na bróige" ann scaithtí freisin / Bhuail sé
failm orm de (le) dhruim na láimhe, agus is beag nachar bhain sé an mothú asam
= druim na láimhe: an chuid amuigh di. Bos a tugtar ar an gcuid istigh / 'Séard
a ghníodh an máistir beag i gcomhnaí thú a bhualadh marbh de dhruim na
láimhe. Deirim leat nachar bheag dhuit é, ach an oiread / Bhí muid ag ealadhain

thíos tigh J. aréir. Bhí sé ingreim láimhe mar sin ionnam dhá cur anonn agus anall.
Pé'r bith cé'n chaoi ar eirigh liom mo láimh a leigean marbh gan aireachtáil,
bhuaill sé de dhruim mo láimhe féin isteach ar an bpus mé. Marach cho beo agus a
leig sé leis féin bheadh scéal aige air, feadh agus mise eirghe aige / [Thug mé
druim mo láimhe dhó uiliog = thug mé druim dó uiliog = dhiúltaigh mé é, nó
chuir mé suas dó] / Chreidim gur thug sé druim a láimhe do'n ól ar fad. Theast
-uigh sin uaidh / [Níor mhiste dhuit druim do láimhe a thabhairt do na mná
feasta choidhchin, níor mhiste sin. Is fada an lá anois thú ag spocadh leo] /
Bhí léine dhá triomú aige ar dhruim na cathaoireach = an slinneán agus an
chuid cúl di ar fad / Cuir druim na cathaoireach le doras an drisiúir sin,
ó tá an builtín briste. Mara gcuiridh beidh sé in a
bhéal in áirde ag cuit ar feadh na h-oíche / [Cuir druim na cataoireach
leis an dorus, ó tá Máire bhreagh amuigh. Is beag a bhéarfadh orm an
bulta a fháscadh ar fad air, agus cead aice a theacht isteach ar a rogha caoi
annsin. Ní dhéanfaí leath an cheart léithe.] /
Druim an bhuird = uachtar an bhuird; an chuid de bhilleoig an bhuird a mbíonn
gréithí, éadach cláir agus eile air / Druim na talmhana = uachtar nó drom
-chladh na talmhana / [Níl sé ar dhruim na talmhan' indiu aon-chneamh-
aire is corónta ná é / Níl sé ar dhruim na talmhan' indiu aon-pheata is
measa ná é sin le araoid ar bith a chur air] / Ní raibh sé ar dhruim na
talmhana aon-duine ba lághaighe le gasúir ná é, gur bhuaill an donacht é,
ach uaidh sin amach, ní raibh aon-ghoir ag aonduine aca tangachtáil
leis (: teangmhastáil) = ar dhruim na talmhana = faoi'n saoghal = faoi'n
mbogha bán / Níl a mhac samhail eile ar dhruim na talmhana. Sin í an fhírinne
dhuit. An bhfeiceann tú an chluanaidheacht a bhíos air 'chuile lá? /
Tá sé in áit eicínt ar dhruim na fairrge faoi seo. Sheol sé ar scadáin /
[Tá an ghaoth sin isteach de dhruim na fairrge, an-fhuar / Imigheann sí léithe ins an
sruth ar dhruim na fairrge.] / D'fheicfeá é mar a bheadh corc ann ag snámh
ar dhruim na fairrge / Ní theigheann sé go tóin puill chor ar bith. Cothuigh
-eann sé druim na fairrge. / Bhí sé thuas ar dhruim na h-aille = an t-uachtar /
Tá druim na h-aille ar fad faoi eibheann (: eidheann) / [Tabhair aire dhuit féin
thuas annsin Dia aithnighthe. Tá druim na h-aille sin an-tsleamhain, agus
is fánach an chaoi a gcuirí anuas indiaidh do mhullaigh thú] / Níl an
chruach sin sáthach tarraingthe as a druim = a h-uachtar suas in aice len
a barr. Cruach mhóna nó fhéir atá i gceist. Ní abróchthá druim le cruach

choirce / Tá an druim ro-dhíreach ar an gcruaich sin. Ólfaidh sí an bháisteach as éadan. Is furasta aithinte nach mórán meabhair a bhí ar chruacha ag an té a rinne í. Ní raibh ná meabhair ar bith / [Tá cruit amach uirre as a druim. Is gearr go dtuitidh brúisc di, agus caithfidh sib a leagan ar fad annsin] / Tá druim an fhóid uiliog fliuch, ach tá sé slán istigh. 'Sé a bhfuil uirre an cráinín beag fliuch sin taobh amuigh, ach ní brigh é sin. Caitheann sí tamall maith ag crádadh mar sin féin / Tá druim an fhóid tirm, ach tá an t-íochtar bog báithte. Ní fhéadfaidís a bheith ar a mhalrait, agus an plás atá aca / [Hébrí cé'n sórt sníomh a bhíos air leis an sleaghán, ní mhúnluigheann sé druim an fhóid ceart. Tá a shliocht uirre: déanann sí mionús as éadan] / Tá druim na h-iomaire faoi scáineadhachaí uiliog. Is olc é an spalpadh seo ag fataí / An bhfeiceann tú druim na h-iomaire agus gan a dhath ariamh fóid uirre. Is geall le cráin é le leigean isteach ingarrdha. / [Tá druim an bhóthair ro-shleamhain. Coinnigh le na colbhachaí. = (druim an bhóthair = amach in a lár)] / Tá cruit uiliog ar dhruim an bhóthair, agus é gleannach isteach leis an móinín bán. Tá sé cho bealuighthe leis an míadh freisin. Is éascaidh le duine treascart a bhaint as ann / [Druim an bhóthair sin thíos an áit a bhfuil an teara tiugh, níl sé in araidheacht ag aon-chapall déanta siubhal air. Tá cuislídeachaí dhe níos measa ná a chéile mar sin féin. Bhí aca colbh a fhágáil gan teara ar bith l'aghaidh lucht capaill] / Níl agad le déanamh ach fanacht de dhruim an bhóthair, isteach go maith i leathtaobh. Tá an druim tugtha uaidh ar fad. Mara gcuiridh siad caoi air go goirid, ní bheidh goir ag tada é a shiubhal / [Chinn uirre an luascáinín feamainne a thabhairt aníos druim na trágha. Rinne sí staic air. Is maith an capall í sin le dhul ag feamnadh léithe] / Tá fíogach caithte thíos ar dhruim na trágha agus é lobhtha. Bhí sé thoir ins an bhfearsaid, ach d'árduigh buachaill báire eicínt anoir é, agus chaith sé imbéal an tseoil igcasán na ndaoine é, le faitíos nach mbeadh a dhóthain baladh bréan uaidh ins an áit a raibh sé. / [Bhí an bheirt sínte síos ar dhruim na trágha agus iad dhá n-ionnfairt féin ins an ngaineamh, agus gan falach orra ach an oiread leis an oíche ar rugadh iad. Shílfeá go mba bheag an dochar dhá leithidí sin náire a bheith orra, ach dheamhan náire muis, ná cuid de náire. Is feasach dóib go maith nach n-aithneochaidh na daoine iad] / Bhí taoille an-bheag ann anocht. Ní raibh an lán-mhara aníos thar dhruim na trágha / Siubhail soir annsin druim na trágha agus b'fhéidir go bhfeicfeá aon-cheann aca ins an ngainimh = [druim na trágha = áit chrochta nó árduighthe a bhíos go h-iondamhail suas in aice le bharr na trágha]

/ Tá druim na dúirlinne uiliog réabtha de bharr taoille na h-oíche aréir. Ba
 deannachtach an oíche í = [Druim an dúirlinne = strapadh árd a bhíos ar dhúirlinn in aice
 a bharr] / Chonnaic mé ag lascadh soir druim na dúirlinne árd-trathnóna
 é / [Gheobhfá clocha thíos indruim na dúirlinne a d'fheilfeadh thar cionn dó sin] /
 Nach diabhláí an feochan a bhí aréir ann agus gur chuireadh aníos an snáth siúd
 thar dhruim na dúirlinne, agus ionann agus suas go dtí claidhe na
 curraighe ... Anois céard adeir tú! / Fan suas go maith ar dhruim na leice /
 [Tá an-fhás bliana siar ansiúd ar dhruim na leice, ach bhí fuighleach
 againn thairti indiu. Beidh a shliocht uirre: gheobhaidh sí sceanadh an rabharta
 seo chugainn faoin a bheith slán duinn. Is maith an lear nach mór fós leis
 an ngarrdha seo thuas a leasú ar fad / Sciorr mé faoi'n gcléibhín ar
 dhruim na leice agus cuireadh amach ar mo bhéal agus ar mo m'fhiacra ins an
 locháinín mé. Níorbh í an tuairt a baineadh asam ba mheasa dhom chor ar
 bith, ach an scanradh. Tá na leacrachaí siúd an-bhealuighthe] / An bhfuil a
 fhios agad céard a dhéanfainnse dhá mbadh mé thú? Thollfainn druim na leice
 annseo agus chuirfinn "blast" innte, agus ní bheinn ag sceidínteacht léithe chor
 ar bith ... Beannacht Dé dhuit! Tá sé ro-ghar do'n teach! Nach bhfaca mise
 dhá gcur amach istigh i seomraí iad le bliain, agus ba bheag an millteanas
 a rinne siad / An dtomhaisfeá cé'n áit atá leagtha amach aige leis an teach a
 dhéanamh: thíos ar dhruim na leice siúd ar cholbh an bhóithrín. Ní thiocfaidh aon-
 deoir faoi go sleibhe ar chaoi ar bith. / Tá an t-uisce anois faoi dhruim na
 carraige = tá an charraig ionann agus folctha ag an taoille tuile / D'fhan mé uirre
 (: ar an gcarraig) nó go raibh an taoille tuile faoin a druim. Bhí an-
 mharbhú ar iasc ann. Is beag nachar baineadh mé ag teacht di isteach / Tá
 sé indáil le in a thuile. Nach bhfeiceann tú an t-uisce faoi dhruim
 Chloch an Mh. Níl tada di leis, ach go bhfuil lonnadh beag fós ar a barr /
 [Caithfidh tú a dhul suas ar dhruim na carraige ar fad] / Níl druim ar bith ar
 an gcnoc sin. Tá sé an-ghéar, an-chíríneach / Tá druim breagh soir ar an
 gcnoc siúd. Is beag nach bhféadfá é a threabhadh — agus níl a fhios agam nach
 bhféadfá freisin — dhá mb'fhéidir seisreach a thabhairt ann / [Tá an teach
 soir amach ar dhruim an chnuic. Tá a fhios ag an lá gur righte an áit
 a bhfuil sé. Níl fascadh aige ar aon-tsinneán dhá séidfídh as aer] / Céard
 atá orra má airigheann siad aon-phóilí ag teacht ach féithiú amach druim
 an chnuic, agus níl aon-ghoir breith orra, mara ndéanadh fear eolais é go
 díreach / D'fheicfeá an rossamh ag cairthiú anuas ar dhruim agus ar ghualainn an

chnuic sin, agus gan deoir as aer annseo. Ach is túsce go mór a ghníos sé báisteach
 thuas ar an gcnoc, ná anuas annseo ins na h-ísleáin / [D'ionnsuigh sé amach
 druim an chnuic ar maidin agus dheamhan dé a fritheadh air ó shoin, marab í an
 L. a thug sé air féin. 'Sí, má d'airigh sé aon-éadail (: aon-deoir phoitín)
 ann] / Bhí caoirigh againne muis thuas annsin ar dhruím an chnuic sin i
 gcaitheamh an tsneachta mhóir, agus dheamhan lá clóic' a bhí orra, nuair
 a chuadhthas ar a dtóir th'éis na cascairte. Nachar dhiabhaltaí an seasamh
 aca é! / Leag druim an leabhair anuas air agus coinneochaidh sí ó dhul thar maoil
 é / [Bhuail sé leadóg de dhruim an leabhair mar sin isteach ar an ngruaidh
 orm, agus leig sé mo chuid fola liom. Níorbh é ba chionntaighe ach mise a leig
 leis é, nachar chuir taobhach air. Ba é a bhí agam a dhéanamh leis] /
 Tá druim an leabhair uiliog stróicthe. Is deas an chaoi é ar leabhar
 nuadh, ar íoc mé mo dhá scilling uirre, tá mí ó shoin / Tá druim an
 chárta seo ar fad geal / [Tá comharthaí ar dhruim na gcártaí uiliog aca. Ní
 imreochadh Rí na Méaracán orra. Is dona na gnaithí a bhí ort nach thíos in do
 phóca a choinnigh do dhá scilling, thar agus a leigean leis an dá ghleacaidhe
 sin] / Coinnigh druim do chuid cártaí liom. Feicim an aghaidh glaice a bhíos agad
 i gcomhnaí / Tá druim an bhric sin an-rosach / "Druim an scadáin, bolg
 an bhradáin, agus cloigeann truisic — sin trí bheatha mhaithe do carraera" =
 [sean-fhocal] / Tá figheachán dhruim an ronnaigh ar a cuid éadaigh = cineál
 figheacháin atá ag dul i gcosamhlacht le druim ronnaigh / [Ní hé figheachán
 chnáimh an scadáin a bhí uirre, ach figheachán dhruim an ronnaigh] / Ní hé
 'chuile fhighheadóir atá indon figheachán dhruim an ronnaigh a dhéanamh.
 [D'fheicfeá culaith de'n fhigheachán sin igcomhnaí ar Ch. 'Ar ndú' tá a
 chliamhain annsiúd thiar in a fhighheadóir mhaith] / Is deas slachtar an
 chulaith cheann-asna atá ar J. Th., agus figheachán dhruim an ronnaigh uirre.
 Is annamh a d'fheicfeá an figheachán sin anois chor ar bith / Spéir dhruim
 an ronnaigh atá ann anocht = "mackerel sky" / Ná bac le uair ar bith
 a bhfeicfidh tú spéir dhruim an ronnaigh. Ba mhó go mór a thaitheochadh
 an oíche aréir liom th'éis cho giobach agus a bhí na clabhtaí. / Shílfeá go bhfuil
 druim an ronnaigh thuas aríst. Tuilleadh de'n droch-uair, ní ag ceasacht ar
 Dhia é / [Tá an-chol agam le spéir dhruim an
 ronnaigh sin. Ní bheadh a fhios agad céard adéarfá léithe. Sílim féin go bhfuil an
 aimsir ag tarraint] / Déan "druim bó" anois = cúig ins na clocha péire, nó ins
 na screaga. 'Sí an cúigeadh cúig í. Ceann de na clocha péire a chur ar dhruim

do láimhe, agus í a chaitheamh suas ins an aer. An cuid eile de na clocha péire a bheadh in do ghlaic a leagan ar an talamh, agus ceann an aeir a fhostú ag teacht anuas / Tá tú as. Chinn "druim bó" ort. Má's breagh leat é, tosuigh aríst. Ach ní dhéanfaidh tú aon-chúis an geábh seo ach an oiread / Rinne tú "bolg bó" ceart go leor. Traoiáil "druim bó" anois. Mar seo ... / Shílfeá go bhfuil bearradh droma aige ar na caoirigh = bearradh a tugtar ar chaoirigh faoi Shamhain, ar fhaitíos go bhfuighidís fuacht. Bearrtar an druim aca, ach fágtar an bolg gan bearradh / Ní fheicfeá an oiread ag tabhairt bearradh droma ar na caoirigh anois agus a thugadh fadó, igcruthamhnas duit go gcaithfidh sé nach bhfuil an aimsir cho fuar agus a bhíodh sí roimhe seo. Ní túsce lá Samhna ar fáil fadó, ná a chloisfeá 'chuile fhear a mbeadh caoirigh aige ag rádh: "sin é in a Shamhain é. Ní mór dhom an bearradh droma a thabhairt ar na cupla caora seo, nó ní sháróchaidh siad an geimhreadh". Is beag an bearradh droma atá anois ann, mara bhfuil sé ag lucht an tsléibhe. Ach ní fuláir dóibh sin é. Tá an fuacht mór faoi shliabh / [B'annamh liom muise an bearradh droma a thabhairt ar na caoirigh, ach tháinig sé an-fhuar i mbliana. Ba é a chosamlacht an uair sin faoi Shamhain go dtiubharfadh sé geimhreadh cruadh uaidh. Ach inDomhnach shílfeá nachar tháinig sé cho dona sin fós, mara romhainn amach atá / Deir daoine go gcoinnigheann an bearradh droma siar na caoirigh, ach ní mheasaim féin go gcoinnigheann. Is fad ar a shaoghal é, má tá indán agus go mbíonn geimhreadh cruadh ann. Agus níl aon-geimhreadh dhá bhfuil ag toidheacht anois nach geimhreadh cruadh é. Feacha an geimhreadh anuiridh ...] / M'anam a mhuirnín nach bhfuil siad againn, ní ag ceasacht ar Dhia é, le bearradh droma, ná bearradh bradach ná aon-bhearradh eile a thabhairt orra. Chailleadh dhá uascán bhreagha orainn anuiridh le cnuimhe, agus trí cinn an bhliain roimhe sin, agus dubhairt muid linn féin annsin ó thárla nach raibh siad ag eirghe linn nachar bhfiú duinn a bheith dhá (: dhár) meath féin leo, agus leig muid uainn ar fad iad / Tá tú ar dhruim na muice anois (: deirtear seo go minic in áit "muin na muice" mar is annamh an focal "muin" ar "dhruim" i nGaedhilge na Gaillimhe / [Tá sé ar dhruim na muice anois, má d'eirigh an posta sin leis. Nach ar dhaoine a bhíos an t-ádh thar a chéile, a Thighearna Dhé!]/ Tá sé ar dhruim na muice anois agus 'sé an

ceann céadna é a fhanóchas ann nó is cinneamhaint air é / Bhí sé ar dhruim na muice má b'fhíor dhó féin 'nuair a phós sé í sin, ach in a leabaidh sin, 'sé bóthar na muice báine amach atá sé a fháil anois. Ní de'n chríonnacht an chínnteacht i gcomhnaí — ní h-eadh sin / [Tá léithe anois. Tá sí ar dhruim na muice má tá an mac ins an mbaile aice. Is fada ag tnúthán í go dtiocfadh sé] / "An rud a chruinnighthe ar dhruim an diabhail imigheann sé ar a bholg" = má fhaightear rud go h-éagcórach nó go mí-dhlisteannach, imigheann sé go dona, nó cuirtear droch-rath air aríst [sean-fhocal] / [Ní raibh aon-leathchuma faoi'n saoghal nach ndearna sí sin ar a dearbhráthair. Go fiú agus an pluid leabthan níor fhága sí aige í, an t-am ar bhásuigh an mháthair. Agus feacha anois í. Trí chéad punt curtha amach aice le dlí nach mbuachfaidh sí aon-phighinn go bráth air. Bhí sé cho maith di a dhul go díreach glan agus é a chaitheamh síos ins an bpoll is doimhne ins an bhfairrge leis an rud a rinne sí. Is cóir adeir siad: an rud a chruinnigheas duine ar dhruim an diabhail go n-imigheann sé ar a bholg] / Níor fhága an ceann céadna bonn bán ar aonduine a raibh sé ag plé ariamh leis. Agus is dona an deis atá sé a chur air anois: ag imeacht dhá ól le súdairí. Ach an rud a chruinnighthe ar dhruim an diabhail, imigheann sé ar a bholg / [Ar chuala tú ariamh é an rud a chruinnigheas duine ar dhruim an diabhail, caitheann sé ar a bholg é. Sin é a fhearacht ag J. anois é. Ní hé leath-chóir Dé é go bhfuil an mac ag ól mar atá sé. Chaithfeadh Dia é féin a fhoillsiú air, ar chaoi eicínt, agus a liachtaí pighinn cham a bhain sé amach ins an siopa sin ariamh. Ní raibh aon-chneamhaire gan chrochadh ach é sin. Nachar chuir sé faoi ndeara do D. Bh. N. annsin thiar fiacha a íoc faoi dhó] / Agus tá an inghean ag dul ag pósadh an spreallaire sin th'éis a bhfuil de mhílte aice. Cé'n chaoi a dtaitheann sin leis an athair. Ní cheapfainn go mbeadh aon-ghnaoi mhór aige air siúd mar chliamhain. Déanfaidh sé aithgiorra an chuit thríd an ngríosaigh ar spré na h-inghine. Ach tuilleadh diabhail ag an athair. Ní bheadh Dia thuas nó d'agróchadh sé air é. Chaith sé a shaoghal ag sladadh dilleachtaí agus baintreachaí agus daoine dona. Anois b'fhéidir go dtiocfadh sé ar ais ar a mhéis féin chuige. Is gearr a bhéas an cliamhain siúd ag dul thrín a chuid mílte. Deir siad an rud a chruinnighthe ar dhruim an diabhail go n-imigheann sé ar a bholg. Is olc í eascaíní baintrighe. Is dual di fearadh i gcomhnaí / Bíodh a fhios agad, nach mbeadh agad ach é a mheabhrú dhó sin agus go mbainfeadh sé

airgead de dhruim an diabhair. Is duine an-triollúsach amach agus amach é. Thosuigh sé annsin thoir agus gan sciúrtóig ó Dhia aige ... /[Ná bac le na Ghiúdaigh! Chonnaic mise i Meriocá iad. Dhéanfaidís brabach ar dhruim an diabhair, ach chreidim gurb air a dhruim a ghníos siad é — dhiúltaigheamuid dhó féin agus dóib féin!]/ Mhairfeadh sé sin ar dhruim an diabhair lá agus gur fhéad sé maireachtáil ab uil siad sin. Ní bhainfeadh aon-duine eile faoi'n mbogha gréine ceart díob ach é féin. Dar mo choinsias bhain agus ceart maith. /[An fheamainn bhuidhe sin bhainfeadh sí fataí de dhruim an diabhair. Cheannaigh mé lucht di ó fhear aniar amach an bhliain cheana, agus leasuigh mé garrdha Dh. Fh. annsin thuas léithe. Níl aon-bhliain roimhe sin le mo ghéar-chuimne dhá raibh sé faoi fhataí nachar loic siad. Beannacht Dé dhuit a mhic ó, bhí an-bharr air. Dheamhan thiomanta fata dhá raibh ann nach raibh cho mór le gruadhán cloiche. Dar príosta leasóchaidh mé aríst imbliana léithe é, má eirigheann lucht di liom in áit ar bith]/ Dar diaguidhe, dhéanfadh an cráidhteachán sin slí amach ar dhruim an diabhair, ní hé amháin a mhalrait. Bean ar bith a bhí ag cur trí scóir uibheacha go G. chuile Shatharn dhá n-eirigheadh ar a súil an geimhreadh seo (gha)bh thart! Sin í an cailín nach ndrannann Seascach na gCearc len a cuid cearc. Ní hé sin do cuid eile againn muis. Ní raibh ubh le cur ar a mbéal againn ó lá 'eil Míchil go Lá 'eil Bríde /[Tá fear R. an Mh. ag maireachtáil ar dhruim an diabhair. Níl tada timcheall air ach leacrachaí. An teirgéis talmhan' atá aige, níl spreab ar doimhneacht ann. An cladach féin atá ann, tá sé cho lom cho feidheartha le croidhe do bhoise. Níl an feamainn ná an cairrgín ná tada eile ann, ach cuid an bheagáin. Níl a fhios agamsa faoi mo righe cé'n chaoi a maireann duine ar bith i R. an Mh., tá an áit cho maolscreamhach cho bocht sin. Diabhal mé in a dheidh sin nach bhfeicfeá cheal ar bith orra shílfeá: Ach níor dhúin Dia ariamh bearna nach n-osclóchadh sé ceann eile]/ Fear ar bith atá istigh ar an mbaile sin, tá sé ar dhruim an diabhair críochnuighthe. Tá paca amhus ann, nach bhfuightheá a leithidí eile dhá gcuirtheá slat chruínn ar Éirinn. Ní dhéanfadh duine ar bith thar baile amach cúis annsin ach duine a mbeadh féith ó L. [: teallach eigcéill mí-chliúiteamhail atá ins an áit] ann. Duine a sclamhfadh, agus a changlóchadh, agus a sháithfeadh agus a mhartróchadh faoi agus thairis ... / Is géar an sinneán atá ann anocht. Tá an ghaoth adtuaidh sin ag eirghe de dhruim sneachta = ag teacht as áit a bhfuil sneachta

ann, agus is tuar é a gaimh go bhfuil sneachta air /[Tháinig siota beag gaimh-
eamhail isteach thrí shiuntaí an doruis annsin aréir, agus dubhairt mé ar
an bpuínte le M. Bh. a bhí annseo ar an teallach go mbadh siota é a
bhí ag eirghe de dhruim sneachta. Mo léan géar b'fhíor dhom. An uair
a chuir mé amach mo chloigeann ar maidin bhí sé ag biadhú leis / Mara
bhfuil mearbhall mór ormsa a mhic Uí Ch. sin gaoth atá ag eirghe de dhruim
sneachta. Tapuigh an portach agus is cuma dhuit ins an diabhal cé'n chaoi a
dtiocfaidh an uair annsin. Ach mara mbeidh an fóidín móna istigh agad
le do luirgne a bhreacadh, is fear in an-chaoi thú annsin, deirimse leat]/
Sin beochan gaoithe a tháinic de dhruim seaca. Chonnaic mé cluiche
de na géabha fiádháine ag dul ó dheas anocht, agus tá an spéir
an-lasta. Ní bheadh lá iongantais orm dhá gcaitheadh sé stráicín
shneachta féin. Tháinig an-fhuacht ann ó thús oíche / Ní raibh cóta mór
ná a dhath orm, agus bhí séideogaí tollta ann — gaoth a bhí ag
eirghe de dhruim seaca, arae bhí troigh seaca ar an talamh cupla
lá in a dhiaidh sin. Ba í an oíche ba mheasa í sílim a raibh mé amuigh
ariamh. Is beag bídeach nachar deallruigheadh mé. / An bhfaghann tú an
baladh. Sin gaoth atá ag eirghe de dhruim ceilpe. Is furasta 'aithinte
ar an mbaladh sin é. /[Bhí oíche shíorraidhe bháistighe ann agus an aimsir
an-mharbhthánta. Bhuail mé féin síos an bóithrín ar maidin. D'eirigh
beochan beag gaoithe. Fuair mé féin an baladh. "Sin gaoth atá ag eirghe
de dhruim dubhachain" arsa mé féin le M. Ch. a casadh liom ag an gC.
"Ní féidir go mbeadh sé in a dhubhachan cho luath seo ins an mbliain"
adeir M. Soir leis an mbeirt againn de mhaol a' (ar) mainge inGarrdha
Árd T. Mh. Bhreathnuigh muid ar an mbarrainn. Bhí siad cho glas leis an
eidheann, ach bhí na dasachaí thíos fútha rodtha as éadan, agus leagfadh an
baladh bréan a bhí uatha thú]/ D'aithneochthá ar an ngaoith atá ann in
a dheidh sin, gur gaoth í atá ag eirghe de dhruim an tsáile. Tá sí
breagh úr agus gan fuacht ar bith innte / Sin braoim ar chuma ar bith
a deirigh de dhruim caca. Marach gurb eadh ní fhéadfadh sé a bheith
cho bréan agus atá sé. Tá tú tolgtha a dhiabhail, nó d'ith tú rud
cailte eicínt. Níl a fhios agam nach ndeachaidh tú ag comórtas
le na madraí faoi shean-chapall an tincéara a cailleadh annsin
thíos arú (: arbhú) indé. Oscluighidh a bhfuil de dhoirse ar an teach
nó bréanfaidh sé muid / Is diabhláí an leac atá briste aca, agus í ag

eirghe de dhruim a chéile = bheadh siuntaí treasna innte, agus thiocfadh sí leat in a bréidíní gan mórán stró, ach a mbristheá an chéad chuid /

Chaith muid suas in a carra í idtús bliana agus fágadh mar sin í. M'anam agus ná raibh ag an diabhal i dtús na Bealtaine, 'nuair a bhí breith againn a dhul ar an bportach go raibh sí (: móin) ag eirghe de dhromannaí a chéile agus an t-uisce ar fad fáiscithe aisti. Ní raibh a dhath ariamh le déanamh againn léithe ach a baint as a toirt agus a scaipeadh amach rud beag. Bhí sí in a snaoisín ar an bpuínte / [Sílímse nach call "blast" ar bith de'n chloich sin. Tá siuntaí innte agus scoiltfeá í le geanntrachaí.

Dhá bhféadthá sceabhadh ar bith a bhaint di, d'eireochadh sí de dhruim a chéile. Is furasta 'aithinte uirre é] / Tá aoirde crann luinge d'fheamainn thíos annsiúd agus í ag eirghe de dhruim a chéile cheal aonduine a thóigfeadh í. Ba mhór an sciobadh a bhí aca uirre le bliain, dhá gcailleadh féin ag imeacht roimhe lá in a h-éadan, ach tá cead lobhadh aice annsiúd anois, agus gan iad ag féadachtáil freastal di /

[Bhí mise ag obair i gcoiléar sclátaí i Sasana — i Wales ab áil liom a rádh. Chonnaic mé an oiread sclátaí ann in aon-chnoc amháin agus a chuirfeadh ceann ar a bhfuil de tighthe in Éirinn. Sé a raibh le déanamh gob na piocóide a thabhairt di agus bheadh na sclátaí ag eirghe de dhruim a chéile agad (: chugad)] / Ní clocha coiléir atá ann ach clocha reatha.

D'eireochaidís de dhruim a chéile gan anró ar bith mar d'fheicfeá brioscaí i mbosca. Ba mhór an spóirt lá oibre a dhéanamh ann — gan sórt stró ar bith, ach ag obair leat de réir do láimhe igcomhnaí. Níorb é sin do'n choiléar thiar é. Dar priacaidhe, chaithfeá a bheith ar do mhine-ghéire annsin i gcomhnaí má b'olc maith leat é. Chaith mé trí seachtainí annsin arú (: arbhú) anuiridh, agus ní raibh ionnam ach na cheithre eite nuair a bhí mé réidh leis // Cheannuigh sé an chruach faoin a druim = gan í (: cruach mhóna) a cheannacht in a sceidíní ná in a mhionchuideanna, ná de réir an ualaigh, an tonna ná eile, ach a ceannacht in a toirt mar a bhí sí / [B'fhearr a dheanfá-sa ar an gcruaich sin len a dhíol de réir ualaigh, ná a díol faoi'n a druim mar sin. Tá an mhóin sin an-tseasmhach, agus is beag de'n díogha atá innte. Nach h-í cloch-mhóin an phortaigh thiar is mó a chuir tú innte. T'anam ó'n diabhal nach bhfuil meadhchan an ghuail innte sin] / Coinnigh daingnighthe air anois, agus ná díol oiread agus

ualach amháin leis aiste, mara gceannuighidh sé faoin a druim uait í.

Má theigheann tú ag sceidínteacht léithe ní bheidh a leath oiread dhá barr agad agus a bheadh len a díol faoin a druim. Cuileálfaidh sé 'chuile fhód fliuch ag gabhail léithe. Feicfidh tú féin air gur díon déirce leis a fáil amach annseo nuair a bhéas sí gann. Beidh sí thrídh lasadh faoi Fhéil' Bríde seo chugainn / Ab iad a ndíol faoin a ndruim nó a ndíol de réir an chairr a rinne sé lena clocha. Cheapfainn go mbadh samhainighe dhó a ndíol de réir an chairr. Is deacair buille faoi thuairim mar is ceart a thabhairt do chlocha mar sin. / Ná bí ag caint ar charr ná ar charr! Ceannuigh an coca mar a fheiceas tú é faoin a dhruim, ná fág do dhiaidh é. Is deas í mo cheird, dhá leagan druim ar ais le carr a thabhairt duitse as, agus a dhéanamh ar ais aríst. Tá mé sáthach meathta mar atá mé agus gan tosuighe ar cheird de'n tsórt sin / Ba mhó go fada a bheadh de bharr an choca agadsa dhá ndíoltá in a charrannaí ar an margadh é, seachas a dhíol faoin a dhruim istigh in t'iothlainn féin. Tá féar in a ór anois, arae tá an farae uiliog ídighthe.

Bhí an bhliain an-dona / Faoin a ndruim a dhíoltar na muc uiliog ann. Ach bíonn margadh muc annseo thoir gach Céadaoin, agus de réir an mheadhchain a dhíoltar ann iad. 'Sé an cás céadna é, ar aon-chor.

Dheamhan ceo a gheobhas tú orra len a ndíol faoin a ndruim ach an oiread agus dá meaidhtí dhuit iad. Níl aon-bhuille bog ins na ceannachthóirí deirimse leat / Thug sé breith agus dá roghain dom margadh a dhéanamh liom len a díol faoin a druim nó a meadhchan. Facthas dom nach raibh mé ag fáil mo dóthain dhá shásamh leis an méid a bhí sé a thairiscint dom uirre faoin a druim, agus thug muid isteach ins an "ngeáird" í gur mheadhuigh muid í. Seacht gclocha déag gan a dhath aige ná uaidh a bhí sí ar a cois. Déarfá nach raibh aon-chailleadh uirre ina muic / Thiubharfadh sé sé phunt agus dhá fhichead dom uirre faoin a druim. Níl a fhios agam nach mór an dul amú a bhí orm gan a leigean leis, arae 'sé sin an fáth, dheamhan sé lorry mar atá aige-san atá istigh in a corp, ná baoghal uirre. Dar príosta má thairgeann sé aríst dom é agus é dhá cur coróin nó deich scilleacha eile, beidh sí aige // Chuir an méid sin dhá dhruim uiliog é = chuir an méid sin dhá bhuille, nó as cor ar fad é = rinne sin cíor-

thuaithbheall dhe críochnuighthe = chuir sin an driúll ar an dreall air
 = that completely upset his plans, or disconcerted him /[Bhí sé ag dul
 siar ann bog te nó gur dhubhairt M. B. leis ag séideadh faoi, nach raibh
 de spré aice ach fiche punt. Shílfeá go raibh thob ann agus thob as aige annsin,
 ach ní maith gur chreid sé é in a dheidh sin. Ach casadh M. in a bhealach ag
 ceann an bhóithrín agus dubhairt sé leis go raibh mac S. Th. Sh. ann an oíche
 roimhe sin, agus mara bhfuair sé í, go bhfuair sé ugach maith. Chuir sé
 sin dhá dhruim ar fad é i gceann 'chaon tsórt]/ 'Bhfuil a fhios agad céard
 a chuir de mo dhruim ceart críochnuighthe mé, an chaint a chaith tusa.
 Well, bhí mé siúráilte glan nach bhfeicfinn aon-amharc go bráth aríst
 air. Is mór an nidh a dhul ag baint mealladh as duine mar sin.
 D'agróchadh Dia ort é, bíodh a fhios agad /[Bhí sagart thiar annsin ag
 seanmóireacht uair. Séard adubhairt sé go mba é an t-ól
 a chuir na h-Éireannaigh ariamh dhá ndruim aon-uair dhár fhiach
 (: fhéach) siad le tada a dhéanamh. "Ba mheasa go mór fada do mhuin-
 tir na h-Éireann an druncaeracht" adeir sé "ná Sasanaigh". Níl
 sí go maith. Tá a fhios ag 'chuile dhuine againn é sin]/ Shílfeá nach ndeacha
 sé ag an gcéilidhe. Céard a bhac é meastú? Bhí sé le dhul bog te
 ar maidin ann. Chuir rud eicint dhá dhruim é muis. Marach gur chuir
 ghabhfadh sé ann agus cho líomhtha agus a bhí sé chuige / Bíonn sé ag gabhail ag
 pósadh 'chuile mhí ins an mbliain, ach cuireann rud eicint dhá dhruim
 é i gcomhnaí, má's fíor dó féin. [Anuiridh bhí sé "socruighthe" tigh
 Sh. L. ach níor phós sé í in a dheidh sin. Deir sé féin go dtáinic scéala
 as Ameriocá aige na laetheanta céadna gur bhásuigh dearbhráthair
 leis ann. Is tráthamhail go mbíonn rud eicint len a chur dhá bhuille
 igcomhnaí. Sílim go bhfuil sé fearacht go leor eile: thob ann agus thob
 as aige, agus faitíos air 'nuair a theigheas sé ar an scian is géire
 nach mbíonn sé dhá fháil sáthach maith. Dheamhan duine a chonnaic
 mé ariamh ar an ealadhain sin, nach mbuailfí air í — ágóid
 eicint — ins an deireadh. 'Sé dioghaltas Dé é]/ Ara bíodh unsa
 céille agad a dhuine sin. Ní chuirfeadh rud fánach mar sin duine ar
 bith dhá druim. Ar scáth focal cainte. Tabhair cead a gcinn
 dóibh. An uair a bhéas siad tuirseach eireochaidh siad as. Má thug-
 ann tú áird ar sprus-chaint de'n tsórt sin, beidh tú thar bharr
 do chéille 'chuile lá ins an mbliain / Is diabhláí an báireóir é M. Bh.

Tá sé an-tráthamhail go deo. Chuir an cúl sin a chuir sé amach muintir an Ch. dhá ndruim uiliog. Níor fhan maith ná maoin leo uaidh sin amach. / Bíonn gláimhthéisc agus gárdaí an tsaoghail mhóir aige. Shílfeá len a chloisteáil ag clabaireacht mar sin go ndéanfadh sé cat agus dá rioball, ach is furasta a chur dhá dhruim in a dheidh sin. Níl aon-chur leis ann nuair a theagas an crudh ar an táirnge / [Dar fiadh muis, níl sé cho réidh sin C. a chur dhá dhruím má chaitheann sé rud in a chloigeann ceart. An bhfaca tú an uair ar shíl an sagart a bhacadh faoi'n talamh. Dar príosta níl a fhios agam cé aca is mó a raibh deifir ag imeacht an lá sin air — ar an sagart, nó air féin. Duine an-intinneamhail é C.] / Mara bhfuil indán agus go bhféadfaidh na Gearmánaigh anois a gcur dhá ndruim le íntreacht ar bith eile, tá faitíos orm go mbuailfidhear iad. [Is suarach an t-íongnadh é agus a bhfuil d'amhuis ins an domhan in a n-éadan. Ní fhéadfadh tír amháin dhá fheabhas í a bheith inchinnte ar an domhan ar fad] / 'Sé'n t-ól a chuir dhá dhruim é. Marach sin, ní raibh cinneadh go deo leis. Deir siad rud ar bith a léighfeadh sé nó a chloisfeadh sé uair amháin go raibh sé aige len a shaoghal. Nachar mhór an feall é. Ach tá ag duine an t-ól a sheachaint. Mara seachnuighidh, beidh a chuid féin ag an ól. // Tá mé curtha de dhruim seoil agad = mé a chur as rud a dhéanamh; mearbhall a chur orm faoi'n rud a bhí fúm a rádh, nó mé a chur amú ar mo cuid chainte; mé a chur as cor nó as cúrsa, nó as mo bhuille; rud a dhíothlaithriú, a chur in ísle-bhrigh nó a chlaoidhe; fiar nó leath-bhord a bhaint as rud; mearbhall, dul-amú nó ciméar a chur ar dhuine; agus rl. / Ní chomhnóchaidh tú nó go gcuirfidh tú an gearrbhodach bocht eile de dhruim seoil, th'éis an tsaint atá aige ins an ngearrchaile sin. Ba cheart duit scruball a ghlacadh ann. B'fhéidir go ndéanfadh duine eicínt an cleas céadna ort féin fós / [Bhí an saoghal ag féithiú leis thar cíonn, ach chuir bás a mhná de dhruim seoil é. Uaidh sin amach leig sé siléig is 'chuile sórt, agus dhíol sé an áit ar fad ins an deireadh. Is dóigh gurb é Sasana a thug sé air féin. / Is deacair deirimse leat Debhalera a chur de dhruim seoil anois ... 'Ar ndú, seo é aríst é. Bíodh a fhios agad go bhfuil sé cho daingnighthe anois, agus nach gcuirfidhear as an áit a bhfuil sé é go ceann fiche bliain ó indiu. Foighid ort go

go bhfeicidh tú!]/ Tá faitíos orm go gcuirfidh siad an Ghearmáin de dhruím seoil dhá fhada go dtí é. [Ní congnamh maith di na tíreannaí eile sin ar fad a bheith ag eirghe as an gcogadh. Fágfaidh siad in a cadhan aonraic í ins an deireadh]/ 'Sí do chuid clabaireacht' a chuir de dhruím seoil mé. Tá sé ag dul 'un seachmaill orm anois. Foighid ort go dtosuighidh mé aríst é. Ní raibh focal dó (: dhe) sin, nach raibh agam ó thús go deireadh scathamh. Ach tá an chuímne ag imeacht uaim uiliog anois /[Ní chomhnóchaidh siad len a gcuid dlí go gcuiridh siad de dhruím seoil an duine bocht. Cé'n t-údar atá aca dhó anois? Breagh nach leigfidís dó. Siúd é atá orra: ag iarraidh a dhíbirt as teach agus as talamh atá siad, go mbeadh a bhfuil ann aca féin]/ Ag an mbaile seo aghainne a bhí buadh troda ariamh, ach shílfeá go bhfuil muid de dhruím seoil le goirid ag an gC. Dh. Ní raibh sé amhlaidh scathamh muis. Ba bheag an sceaimhínteacht deirimse leat a bheadh ag an dream sin, ag dul thar bóthar an bhaile seo. Ach airigheann siad an líne atá suas anois ann claoidhte / Bhí T. Ch. agus R. B. oíche ar meath ar na ronnaigh. Tháinic siad isteach ar maidin nó indeireadh oíche, agus an bhfuil a fhios agad cá raibh siad: ins an gcrompán sin atá síos faoin A.

Fh. Bhí an oíche cho geal leis an lá. Níl a fhios aca anois ná an lá sin céard a chuir de dhruím seoil iad. Ba mhaith meabhrach an fear igcurrach é R. B. /[Tá togha an amhráin aige sin. Dheamhan díos (: níos) fherr a chuala tú ariamh. Agus in a dheidh sin féin ní bhfuair sé comhaireamh na sop i mBaile Átha Cliath ag an rud sin a bhíos ar siubhal ann ... an t-Oireacht-as, is fíor dhuit. Deir an dream a chuala é nach raibh rath ar bith leis. An iomarca a bhí ólta aige is cosamhail. Sin é a chuir de dhruím seoil é. 'Sé a bhí deas air]/ Fear an-áirdeallach a bhí annsin ag tiomáilt mótair. Ní óladh sé deoir ná snig. Agus feacha in a dheidh sin gur cuireadh de dhruím seoil é. Cuireadh agus i lár an lae ghléigil freisin. Dheamhan carr a chuaidh ariamh cheana ins an áit ar cuireadh é. Deir siad nach leithne an t-aer ná an timpiste. Is minic amhlaidh é, inDomhnach / Chuala mé go raibh an máistir scoile seo thoir de dhruím seoil faoi dheireadh thiar thall, dhá fhada dhá ndeachaidh sé leis. Níl aige ach an mhí seo: tá sé briste. Bíodh sé buidheach dhó féin anois faoi ghéilleadh do dhroch-chomhairleachaí. An té a chuirfeadh comhairle a leasa air, ní bheadh aige air, ach meas magaidh. Múinfidh an saoghal anois é /[Sin é a chuir na "Blue-shirts" de dhruím seoil annseo. Mharbhuigh siad é, lé'r bhuail siad air, ach ba chuma sin. Bheadh sé in a choileachín aríst lá ar na bháireach, agus é faoi dhó cho

líomhtha aca agus a bhí sé roimhe sin. Spreag sé na daoine in a n-aghaidh cho mór sin, agus nach raibh goir aca léine ghorm a fheiceál ar thom féin nach ndéanfaidís míle píosa dhi. An gceapfá choidhchin le breathnú air anois go mbeadh an oiread sin díocais ann. Is corr-dhuine a cheapfadh]/ Bhí sé thar am an obair sin (: roint a bheith ar fheamainn dearg agus ar fheamainn reatha) a chur de dhruim seoil. Ba deas í mo cheird muis: a dhul síos 'un a' chladaigh agus an ceathramhadh cuid de'n méid a gheobhfadh T. Th. a fháil, faoi rádh agus go raibh dhá ghabhaltas aige-san agus gan agam-sa ach leath-ghabhaltas. Is cosamhail go gcuireadh Dia gaoth andeas ann le go mbeadh a cheithre oiread tairbhe aige-san uirre agus a bheadh agamsa. /[Ar an dá luath agus a mbeidh an cogadh thart a mhic ó, cuirfear an mhóin de dhruim seoil aríst. Meas tusa an mbeidh lucht bailte móra sásta móin a cheannacht aríst, ach a dteagaidh fairsingeacht ar an ngual. Diabhal baoghal in a gcroiceann orra. Níl ann ach a (: an mhóin) tapú anois cho uain agus atá pighneachaí beaga dhá barr]/ Ní thaithnigheann liom an chorruighe atá agad ar an teine sin chor ar bith anois. Bhí sí ag cnádadh go breagh gur thosuigh tú ag dochtúireacht uirre. Is mór m'fhaitíos go gcuirfidh tú de dhruim seoil ar fad í. Tá geis ar an teine sin nach bhfuil aon-duine indon a deargadh ach mise. 'Sí an tuagh a bhaint as láimh an tsaoir duitse a dhul in a h-éadan / Níl aon-áit ó thígh deamhain go tígh diúin dhá mbeadh an ceann céadna ag tarraint ann nach gcuirfeadh sé de dhruim seoil. Bhí sé annseo aréir, agus shaghd sé an tsean-lánamhain sin in árachaí a chéile. Tá mé ag ceapadh nachar chuala aon-duine iad ag rádh focal arranta le chéile cheana le deich mbliana. Ach thairg sean-Mh. aréir maide a chur imbéal Ph. Sin é buac an aidhbh-eirseora sin: ag fáil ghrínn ar dhaoine ag troid / [Chuir sé dhá dhruim é le'r ól sé = bhánuigh sé é féin le'r ól sé. (Feic "de mo dhruim" agus rl. thuas) = chuir sé de dhruim tighe é féin le'r ól sé = chuir sé de thaobh tighe é féin le'r ól sé]/ Ní chomhnóchaidh sé go gcuirfidh a chuid óil dhá dhruim é / 'Sé'n peann a d'fhága dhá dhruim é. Bhí sé ro-ghasta ar fad leis, ag cur isteach leitreachaí faoi 'chuile dhuine. Chuir sé isteach ceann eicínt faoi dheireadh, a d'fhága a chosa nighte. Ní díol truaighe ar bith é. "Is maireg a bheadh go h-olc agus go bocht in a dhiaidh", is maireg sin. / Cuirfidh a chlann de dhruim tighe é, mara bhfuil ag Dia. = bánóchaidh siad é; fágfaidh siad ins an gcruth é, go gcaithfidh sé a theacht agus a sheilbh a dhíol nó a fhágáil /

Agus tá sé de dhruim tighé faoi dheireadh. B'fhada an seasamh aige é. 'Sé atá sé a thuaradh dhó féin le fiche bliain: sreothuidhthe na tíre istigh aige de shiubh-al oíche agus lae, agus é ag caitheamh óil aca. 'Sé an t-iongantas é, nach fadó an lá ab éigin dó a shiopa a dhúnadh / Tá S. Ph. de dhruim tighé ag an shirriam. Tháinic sé ann indiu roimhe lá agus níor fhága sé luach leithphighne ag gabhail leis. In ómós 'chuile shórt chreidim a tháinic sé air. Nach bhfuil a fhios agad nachar íoc sé siúd aon-phighinn chíosa ná airgead acraí leis an tsíorruidheacht / [Is maith a chruthóchas S. Ch. nó cuirfidh an coinnleoir de mhac sin aige de dhruim tighé é dhá mhéad í a dheis. Tá sé in ainm agus a bheith ag dul in a dhochtúr ach sin í an dochtúireacht eile. An uair a bheadh aige a bheith istigh ins an gColáiste 'sé an áit a mbíonn sé thíos i bpárlús J. in éindigh le bean na mbrístí, ag cur óil uirre as cosa idtaca. Is maith an dóigh dhó a bheith ar an gceird sin! Deirim leat nach bhfágfaidh sé bonn bán ar a athair, sin nó tá airgead in a chocaí beaga aige]/ Th'éis go mbídís salach as éadan ar a dhútha (: dhúithche) ariamh, níor chuir an M. aon-fhear de dhruim tighé. Bhí sé géar go maith faoi'n gcíos, an té a bhí in acmhúinn a íoc, ach an té nach raibh, ní chuirfeadh sé thairis sin de thréas air. Ba bheag ab ionann é fhéin agus "máistir" eile. Feacha an B. a bhí annsin thiar a chuir as seilbh as cnáimh éadain iad. Bhí grádh diadha ins na M. ... Togha Caitlicigh a bhí ionnta / Is gearr go mbeidh sé de dhruim tighé agus áruis má mhaireann dó. Ní dhearna sé smeach ar bith imbliana thar agus ariamh. Láighe níor chuir sé idtalamh ó tháinic earrach nó gur imigh sé, cé's moite de na cupla súileóigín fhataí a chuir fear fánaighe dhó. Nach diabhaltaí an spreallair-eacht atá air seachas aonduine. Bhí áit theoluidhe aige muise dhá dtugadh sé aire dhó. / Má shaitheann sí siúd a liodán ann, cuirfidh sí de dhruim tighé agus talmhana é. [Bhfaca tú cheana an uair a chuir sí dlí ar Sh. T. Céard a bhí dhá barr aige. Bhí, é a bheith bochtuighthe ó shoin. Níor íoc a raibh istigh agus amuigh aige costas na cúirte dhó an uair sin. Is fiú í siúd a sheachaint. Ubhall na h-aithne í, diúltaigheamuid di]/ Má's leat gan a bheith de dhruim tighé, leigfidh tú de chúrsaí de'n tsórt sin. [Dheamhan duine ariamh dhá bhfaca mé ag plé leo, nach hé mála na déirce a d'fhágfaidís air ins an deireadh. Ag súil le gnóthachan a chailleas an cearrbhach adeir siad.]/ B'fhurasta duine a chur de dhruim tighé ins an am sin. Bhí an dlí uiliog dóib féin ag na tighearnaí, agus ní raibh aon-ghoir ag an duine bocht "druid" a rádh. Ach d'athruigh an saoghal ó shoin. Is maith an scéal gur athruigh. / Is beag an tsúil le Dia atá

ag an gcreachadóir bradach ag iarraidh an dílleachta bocht sin a chur de dhruim tige. Nach beag an luadh atá ag an sagart a dhul agus é a bhacadh. Shílfeá go mbadh é an rud ba lugha dhó treampán eicínt a chur air. Ach is dóigh gur thug sé lán laidhre dhó len a chur in a shost // D'ól sé an pionta dhá druim d'aon-deoch amháin = ar fad; uiliog / Tá gloine aige, agus dheamhan fear ins an tír indon a h-ól dhá druim in éindigh. Tá cion trí cinn mar an gceann sin innte.

'Sé do chloch-neart a lán a iomchur / [D'ólfainn bairille pórtair dhá dhruim an puínte seo de ló, tá an oiread sin íota orm ó na faidhtíní sin. Bhí agam fuilint leis idtosach agus gan deoir ar bith a ól. Dhá ndéanainn sin bhí agam. Ach ó ólfas tú deoch ar bith, tá sé cho maith dhuit gan an soitheach a bhaint de do bhéal uaidh sin amach] / Chonnaic mé S. B. a bhí annsin thiar ag cur galún pórtair ar a bhéal thoir tigh Dh. Sh. agus dhá ól dhá dhruim. Bhí an-bhruínn aige siúd dó ar aonchor. Fear cumasach a bhí ann. Bhí druim aige cho leathan le clár an chomhra sin / [Seo purgóid anois duit agus chaith siar í ... Níl maith ar bith dhuit a bheith ag blaismínteacht mar sin di. Ól dhá druim í.] / Dhá bhfaigheá "saighead" (feic saighead), bhí agad deoch uisce a ól dhá dhruim shul a n-innseochthá d'aonduine go bhfuair tú í. Bhainfeadh sin an ghaimh aisti / [Cuirfidh mé mo rogha geall leat anois nach n-ólfa tú canna bláthaighe dhá dhruim. Sin é é. Níl acmhúinn ag duine mórán bainne a ól chor ar bith, ach d'ólfadh sé an tsáith bhuidhneach (Mhuimhneach?) de phórtar nó de fuisce. Cé'n chiall é sin] / Tuilleadh tae annseo! Tá an cupáinín gágach seo ólta dhá dhruim agam. Bheadh agus a trí oiread dhá mbeadh sé ann. Tá mé spalp-tha leis an tart. / Aire dhuit! Tá sé thuas in éadan an "jug". Ólfaidh sé dhá dhruim é shul a fhéadfas aonduine é a thógáil uaidh. Níl cás ná náire fanta ann ... Tá sé ólta aige anois, ach ní raibh ann ach an teirgéis déarfainn. "Jug mór fada agus bainne i bhfad siar," mar adeir an ceann eile / Th'anam ó'n "docks" é ól dhá dhruim é agus ná bí ag fágáil fuighleach ar bith ann. Ní mórán éadála é sin. Tá gasúir na tíre indon an méid sin a chaitheamh siar // Tá an lá thar druim anois = caithte nó ionann agus caithte / Corruigh amach. Siubhail uait go beo. Nach bhfeiceann tú gur gearr go mbeidh an lá thar druim, agus chúig mhíle bealaigh romhainn fós / Cá raibh tú aréir ... áit ar bith! Dar priacaidhe muis, bhí an oíche thar druim an uair a tháinig tú. Chuala

mé an coileach ag glaodhach eadarsuth go goirid roimhe sin. Ba é an tríomhadh
 h-eadarshuth aige é cheapfainn. Níl a fhios agam cá mbeadh aonduine
 go dtí an tráth sin / [Cá bhfios domsa cá raibh sé, ach tá a fhios agam
 go raibh an oíche thar druim 'nuair a tháinig sé ag an damhsa ar chaoi ar
 bith. Idteach ósta in áit eicint a chaith sé an oíche. D'eile] / Nach bambair
 -neach an rud nachar chuímigh mé ar mo "watch". Dheamhan a fhios agam
 ó Dhia cé'n t-am ba cheart dó a bheith, ach tá an oíche caithte thar
 druim ar aon-nós. Nach shin í Réalta na Maidne ar an spéir / Bhí
 siad ag imirt chártaí nó go raibh an oíche caithte thar druim. Is
 diabhaltaí an cathú atá indiaidh na gcártaí céadna, ach níorbh
 iad ba mheasa, ach an ceann a d'fhága istigh iad go dtí an tráth
 sin, i leabaidh an bóthar amach a thabhairt dóib ag an h-aondéag
 a chlog, agus cead aca a theacht leis / [Má bhí aon-cheo ariamh ann, ba
 mheasa ná é féin, chaithfeadh sé sin a fheiceál, arae níor tháinig sé
 isteach ó chuartaidheacht ariamh go mbeadh an oíche caithte thar druim.
 Ach feiceadh sé aon-cheo nó ná feiceadh; níor chuir sé aon-chúl
 air ar chaoi ar bith] / Tá an lá caithte thar druim, agus gan déanta
 againn ó mhaidin ach cuid an bheagáin. Ach níl siar ná aniar ins
 na laetheanta seo — gearrógaí dubha na Nodlag. / Bhí an lá ag dul
 thar druim agus gan é ag tarraint anuas tada. 'Nuair ab fhada liom féin
 faoi dheireadh é, thosuigh mé ag baint spreabannaí ag an scéal, ach ní
 raibh faice le fáil uaidhsean, ach an nathaidheacht bheag sin a bhíos
 aige i gcomhnaí ... / Bhí an oíche ag dul thar druim agus an fhéasta dhá
 caitheamh. D'eirigh an sean-phuicneach mór in a shuidhe faoi dheireadh agus faoi
 dhó: "a righ agus a Thighearna" adeir sé "is liom t'inghean. Shábháil mé ar an
 dragún í" / [Tá an lá ag dul thar druim agus gan an mhaith dhá déanamh.
 Nach breagh nach meabhrochthá dhó cé'n mheanmna a chas anoir muid. Nó
 an bhfuil fút é a fhágáil mar sin. Mara gcuiridh muid bealadh faoi
 na h-ioscadaí, beidh an dubh ar an oíche shul a bhéas muid ins an
 mbaile, agus cuímigh go gcaithfidh mise freastal do bheithidhigh fós
 anocht. Mar sin má tá rún agad an scéal a thionnscailt, déan as
 láimh é gan níos mó deireannais a leigean ort féin] / Cé'n sórt roighin
 -idheacht atá ort. Nach bhfuil a fhios agad nach bhfuil muid thar leath bealigh
 fós, agus go bhfuil an lá ag dul thar druim. Is beag eile lae atá ann, agus
 beidh tús oíche anocht cho dubh leis an bpic / Is gearr a bhíos oíche an tráth

seo 'bhliain ag dul thart druim. Níl ann ach go ndúineann sí ar éigin, agus bíonn an lá ag fáinniú aríst ar an bpuinte. Ag fágáil na tórradha dhuinn ar maidin ag an ceathair a chlog, bhí aithne lae air an uair sin / [Dair leat is gearr an t-achar é, ach in a dheidh sin agus uiliog bhí an lá thar druim nuair a bhí mé ins an mbaile. Ach níl tapa ar bith fanta ins na cosa agam le goirid. Diabhal mé an uair a bhíos na beithidhigh seolta suas go dtí B. Sh. agam 'chuile lá go mbím séidthe, agus tabhair séidthe air scaithtí. Tá mo chuid coisidheacht-sa anois ar iarraidh, ní ag ceasacht ar Dhia é] / Tá an lá ag dul thar druim agus gan an "rabhteáladhe" seo ar fáil fós. Ach ní miste leis sin céard is cor do'n bhaile ach cead bóithreoireacht' a bheith aige féin. Tiocfaidh sé ar ball agus a ghoile in a ghlaic aige, ag strócadh mara leagtar bheatha in a mhiainis ar an toirt. // Tháinic sé de dhruim oíche = de shiubhal oíche; igcaitheamh oíche / Deanadh an méid sin ar fad dhe dhruim oíche. Ní raibh pioc air ag dul a chodladh dhúinn ins an oíche, agus bhí an bhail sin air ar maidin / Bhuail sé siar, agus níor chomhnuigh sé de dhruim oíche nó go ndeachaidh sé cho fada le U. Á. Bhí sé ann sul ar eirigh aonduine. D'fhan sé timcheall na sráide nó go raibh muintir an tighe ag eirghe. Ba é an chéad bhall é a chonnaic an deirbhshiúr ar an dorus a oscailt di ar maidin / [D'imighidís as seo fadó leis an gcontráth, agus bhídís i mB. L. R. de dhruim oíche. Ba mhinic a dhean m'athair é go ndéanaidh Dia trócaire air. Dar príosta ba mhaith buan an giota bóthair é freisin, ach bhí na buinn ar foghnamh ag an dream a bhí ann an uair sin, ní hé sin do'n dream atá ann anois.] / Beidh tú ann gan stró ar bith de dhruim lae, má imigheann tú in am. Cá'id d'aireochadh do leithide-sa é, bail ó Dhia agus ó Mhuire ort, fear láidir scafánta mar thú. Ní mó ná sean-chrupach mar mise, nach bhfuil aon-lúd fanta ionnam anois a ghlacfadh drugal roimhe. Ach an uair a bhí mé in mo bhrithin (: bhithin) óg ... / Bheadh sé déanta gan stró agad de dhruim lae dhá dtoisightheá ar mhochóirí agus gan aon-bhuille marbh a leigeann in do chuid saothair go dtí taca árd-trathnóna. Cuirfidh mise geall leat go bhféadfaidh tú an gort a fhágáil roimh an sé a chlog. / Is gránna an saothar atá déanta annseo thíos de dhruim oíche. Ar maidin indiu, fritheadh trí cinn de bhuláin le D. agus na dribble bainte dhaobhtha amach ó'n dúid. Anois an bhfuil biseach agad? // An bhfeiceann

tú S. Ó. B. annsin thoir. Deir siad gur eirigh sé sin maidin agus é liath de dhruim oíche amháin = de bharr, indiaidh, taréis / Bhí M. Ó. M. i mbád oíche. Oíche mhór a bhí innte, agus fuair sé cnáimh le creinneadh na h-aobha a thabhairt leis. Deir an dream a chonnaic é go raibh sé liath de dhruim na h-oíche sin. Ar aon-chor is len a linn a thárlaigh sé. Tá sé cho liath le broc le na cianta / [An gcreidfeá go liathfadh ceann duine de dhruim oíche — oíche amháin. Chreidfinnse é. Is mór atá imní nó faitíos cráidhte indon a dhéanamh. Tá a chomharaidheacht len a chois. Chonnaic mé é. Chonnaic mé fear a raibh gruaig air cho dubh leis an bhfiach. Chonnaic mé é mar a d'fheicfinn indiu é, agus lár na bháireach, ba liathcha é ná aonduine dhá bhfaca mé in mo shaoghal ariamh. Is fíor dhom é. Ba é an teasbánadh is mó dhá bhfuair mise ariamh é. Ní raibh oiread agus an ribe in a comharaidheacht féin ar maidin. Tá aithne ag cuid agaibhse ar an bhfear cho maith liomsa ...] / Thug na Black and Tans leo é ins na lorries agus gan falach dhár dhealbh an ghrian air, ach an oiread leis an oíche ar rugadh é, agus níor chomhnuigh siad gur fhága siad ar thráig an L. Bh. é agus an snáth feamainne in a mhullach. D'fhuagair siad annsin air eirghe agus rith. 'Séard a bhí siad a iarraidh go gcaithfidís é. Ach dheamhan a chos a rithfead. Rinne sé a chríonnacht ins an méid sin ar chaoi ar bith. Chroch siad leo aniar aríst é agus thug siad isteach ins an mbearraic é, agus thosuigh siad dhá lascadh le beilteannaí. Níl a fhios cé'n spídeamhlacht a thug siad dó. Tháinic sé amach as an mbearraic sin uair eicint leis an dearg-mhaidin, agus gan aon-ribe dubh in a cheann de dhruim na h-oíche ... Is mór a chonnaic é. Nachar bheag an dochar dó. Ní bheadh tuilleadh beo chor ar bith dhá dteighidís thríd an oiread sin / Chuaidh sé soir annsin agus bláth na h-óige air. Tháinic sé anoir tráthnóna agus é in a shean-fhear de dhruim an lae sin. Rud ar bith ach nach raibh sé cromta. / Thug sé an bás in a chnámha leis de dhruim an lae sin. Ar a theacht abhaile dhó ní íosfadh sé tada. Bhuail siar a chodladh dhó. Níor eirigh sé níos mó. Bhásuigh sé faoi cheann cheithre lá / [Chuir sé geall as gaisce go gcodlóchadh sé ins an seomra. Bhí a cheann liath fré chéile ar maidin de dhruim na h-oíche sin, agus bhuail saobhchan é go dlúth in a dhiaidh: i gcruthamhnas duit go gcaithfeadh sé go raibh droch-rud eicint ins an seomra] // Cuireadh druim díbeartha air

uiliog as an tír seo. An t-am a raibh sé tugtha síos faoi'n ngearr-chaile sin thoir, chuaidh an sagart go dtí é, agus d'fhuagair sé air a bheith ag imeacht go beo deifreach, nó go gcuirfeadh sé féin ag imeacht é. Go deimhin, níorbh áirge mhór ar bith i bpobal é / [Ar an mbaile seo a bhí sé taitheighthe uiliog tamall, ach cuireadh druim díbeartha air as. D'ionnsuigh seala de na gearrbhodaigh oíche é. Dheamhan ceo dhá chuid millteanais a chonnaic mé, ach bhí le rádh in a dheidh sin go raibh sé ag tabhairt scaibhtéaracht faoi deara dhó féin insan aimsir deireadh] / Is diabhláí nach bhfuil deoir phoitín ar bith ins an tír anois. Bail ó Dhia ort féin agus ar do chuid póilíos! Bhí sé fánach ag na póilíos an ceann is fhearr a fháil air, ach 'siad na misinéaraí a chuir druim díbeartha air. 'Siad a bhí deas air. An uair a thosuigh sé siúd ag scaimhléaracht agus ag loscadh mionnaí mhóra, níor leig an faitíos d'aonduine gan a chomhairle a dhéanamh mar a mbeadh bairillín bréan — poll fataí d'fhear — mar é sin thíos ann, go díreach. Ach duine ar an dioscán é sin ... Tá a fhios ag an lá gur imigh an tsubháilce as an tír an lá ar imigh an poitín. Ba é "Bainne Dubh na Féile" é dháiríre / [Meastú cá'id go dteighidh druim díbeartha ar na Sasanaigh as Cúige Uladh, nó an ngabhfaidh go bráth. Is fusa é a rádh ná a dhéanamh arsa tusa. Tá siad an-dubh ann, agus tá na Sasanaigh cho geanntáilte sin ann, agus go dtóigfidh sé aimsir a gcur de dhruim seoil. Déanann siad an-dícheannadh ar na Rúmhánaigh (: Rómhánaigh = Caitlicigh) thíos ann, nach ndéanann. Ó tá rútaí Chromail go daingean annsin fós] / Ní fhágfaí in aon-choláiste faoin domhan é, nach gcuirfí druim díbeartha air as, mara indán agus go gcasfaí i gcoláiste "bligeárds" é go díreach. Bheadh sé in a cheann feadhain annsin = druim díbeartha a chur air = é a dhíbirt, a ruaigeadh, a ionnarbhadh, a chur chun bealaigh de'n bhuidheachas / Ba cheart druim díbeartha a chur ar na Ghiúdaigh sin ar fad as an tír, agus cead a thabhairt dóib a dhul ar ais go dtí an áit ar b'as iad. Ní éadáil ar bith ins an tír iad. Nach shin iad a chroch Mac Dé ins an gcrann. Chrocfadh agus aríst dhá bhfaghaidís luach saothair as a ucht. Is orra nach mbeadh

an mhairg. / Druim díbeartha a bhí a chur air fhéin agus ar a dhreám as an tír, agus cead a thabhairt dóib a dhul anonn go Sasana ó's ann atá a gcroidhe. Bhí an-chion aca ar thighearnaí i gcomhnaí, ach ní fhaghann siad deis ar a gcuid brocamais a dhéanamh anois, mar a rinne siad roimhe seo do na B., nuair a chaith siad an bhean a bhí idtinneas cloinne amach chois an chloidhe. / [Dhá bhfairsingigheadh na h-easógaí chuirfidís druim díbeartha ar na luchain agus ar na francaigh. Deirimse leat gur beag an luch ná an fhrancach a lonnóchas ins an áit a mbeidh siad sin] / Meastú an féidir druim díbeartha a chur chor ar bith ar an sionnach. Tá an baile — an tír arsa tusa — sladtha aige. Céard adeir tú leis a d'árduigh leis cearc de'n tsráid annsin indé go deireannach, as comhair mó dhá shúl. Airigheann sé go bhfuil púdar gann. Marach sin is beag de'n tsireoireacht seo a bheadh air in aice na dtighthe // Fuair sé druim-dhiúltú uaithe = é a eiteachtáil amach agus amach; gan fiacail a chur ins an eiteach; gan aon-iarracht a bheith air, nó gan aon-fháilte a bheith roimhe. / [Má theigheann sé dhá h-iarraidh sin, ní bhfuighidh sé ach druim-dhiúltú. Níor mhór léithe sin an fear is fhearr ins an mbarúntacht a theacht dhá h-iarraidh] / Chuadhamar isteach ann, ach 'sé a raibh dhá bharr againn druim-dhiúltú. Dar leat, ní mórán gearn ar bith a bhí aige orainn as ucht a theacht dhá iarraidh. Bhí scathamh eile muis, agus ba mhaith leo aca an deis. Ach tá an iomarca glaodhach anois air, agus é ar a ghainne / [Ní ghabhfaidh mé isteach annsin, le druim-dhiúltú a fháil. Is maith atá a fhios agamsa, cé'n fháilte a bhéas romham annsin. Ní maith liom a dhul ag brughadh ar an doicheall nó go gcinnidh orm.] / Bhuail mé soir aige annseo uair nach raibh aon-ghráinne "diúain" (: guano) agam, ná a luach. Bhí sé istigh romham ins an siopa. "An dtiubharfá céad "diúain" dom a Mhister F." arsa mise, "go ndíolaidh mé na muca." Thosuigh sé ag mungailt faoin a fhiacail, agus síos leis go tóin an tsiopa. Tháinic beirt nó triúr cuisliméaraí isteach. Thosuigh sé ag dradaireacht leo, agus choinnigh sé ag caint iad an fhad agus a d'fhéad sé. D'imigh siad, ach d'fhan seisean thíos ag méirínteacht le páipéir, agus níor thaobhuigh sé aníos mé fhéin, nó go dtáinic cuisliméara eicint eile. "Go bráth aríst" arsa mise liom fhéin, "ní bhfuighidh tú an deis druim-dhiúltú a thabhairt domsa aríst, dhá dteighinn a chodladh in mo throscaidh. [Ó'n lá sin go dtí an lá atá indiu ann, níor sheas mise istigh in a theach, ná níor fhága mé luach na cianóige aige] / Ní thiubharfainn de shásamh dhó anois, dhá mbadh mé thusa, go dtiubharfadh sé druim-dhiúltú dhom.

Fan uaidh ar fad. Is furasta dhuit scoilb a fháil dhá fhuireasbhaidh. Fagh iasacht carr agus capall ó dhuine eicínt, agus buail suas go M., agus beidh díol an bhaile agad ag teacht anuas duit. Maidir leis sin agus len a chuid sailighe suaraighe, shílfeá gurb í Coill Mhór na Creatalaighe atá aige, tá sé cho ceanamhail sin uirre / [Ní bhfuigheadh mo leithide-sa ach druim-dhiúltú ó'n sagart sin. Ach bheadh gnaoi thairis sin aige ar an té a mbeadh beann aige air: an té a bheadh ag sacadh corr-phunt isteach i gcúl a ghlaice anois agus aríst. Diabhal bréag nach maith spleádach a bheadh sé leis an dream sin. Ach bíonn 'chuile shórt, adeir siad, ag luighe ar an lagar] / Ní bhfuighinn ionnam fhéin druim-dhiúltú a thabhairt do dhuine ar bith ar an gcaoi sin. Ba mhór an rud le déanamh é. B'fhearr liom duine a leigean tharm cho réidh agus a d'fhéadfainn é ná a dhul ins an mbile buaic leis mar sin. Déanadh 'chuile dhuine a rogha rud ach sin é mo bhealach-sa. // Is diabhaltaí an druím atá ann = leirg réidh fhada; talamh árd cothrom agus réim dhe indiaidh a chéile / Druim an Fhir Ruaidh, Druim an Bháire, Corr an Droma, an Druim, Scoil an Droma = ainmneachaí áiteacha. Tá an Druím a bhfuil Scoil an Droma ann scaithín aniar ó Bhaile na Cille in Oileán Gharomna / Tá an-druím soir ann. / [Tá an druim sin ag dul ó Sh. an Gh. soir amach uiliog, go mbeiridh sí thoir ar thalamh C. an L. Aireochaidh tú cruadh teangmháilte faoi do chosa é, ach seachain na h-eascaidheachaí báidhte atá ó thuaidh dhe. Déanfaidh siad cíor-thuaithbhíll dhíot, má eirigheann leat a dhul isteach ionnta.] / Níl sé géar chor ar bith, arae ní cnoc atá ann ach druim réidh. 'Sé an cás céadna é le bheith ag siubhal ar an mbóthar sin amuigh. Talamh breagh roighin é. 'Seadh inDomhnach / [Go gcuiridh Dia an t-ádh ort. Cá'il an talamh! Céard atá aige ach an druim siúd ó dheas de'n teach, agus níl fód saothruighthe istigh ar a corp sin. Riasc bradach gortach í ar fad. B'fhéidir go ndéanfaí talamh cuir di, ach m'anam dhá ndéantaí go mbadh le anró agus allus é. Ach pé aca sin é, bheadh an iomarca d'árd ann len a leasú go rathamhail choidhchin.] / Bhíodh muid ag bualadh báire annsin fadó. Sin é an fáth Druim an Bháire. Bhí druim uiliog siar ann go sruthán. Is beag a cheapfá sin anois, mar roisteadh uiliog é ó shoin ag daoine ag baint mhóna ann. Tá an mhóin féin ídighthe anois ann /

Dúbail, Dúbailt, Dúblú, Dúbláil = ainm-bhriathra, ainm-fhocla, briathra

Dúbail = Modh Orduitheach; dhúbail = aimsir chaithte; dúblóidh =

Aimsir Fháistíneach; dúbalta, dúbailte, dúbluithe = Aidiacht-Bhriathar.

Dúbailt, Dúblú = ag méadú nó ag bisiú rud faoi dhó; ag cur a dhá

oiread ar rud; ag filleadh rud go mbí sé cothrom in a dhá shraith.

Dúbláil, Dúblú: an dara barr de'n phoitín agus é dhá dhéan

-amh; an poitín corpanta [Dúbláil is mó adeirtear. fc. poitín]

Dúbailte, Dúbluithe, Dúbalta = méaduithe faoi dhó; fillte [cé nach bhfuil aon

-dealú barainneach idir an dá fhocal seo, is iondúil go gciallaíonn

dúbailte, bisiú nó méadú faoi dhó, agus go gciallaíonn dúbluithe

filleadh; ach tá an rial sin an-mhaoilscríobach mar sin féin]

Tiúrfaidh tú dhá phunt dom? Is diabhláí réidh leat móin a cheannacht! Má

dhúbalaíonn tú é b'fhéidir go bhféadfadh muid margadh a dhéanamh

ach ní mó ná sin é / Tá sé cho maith dhuit a ndúbailt agus deich

gcinn a thabhairt dom, cion an lae inné agus an lae inniu. Ní féidir

go gcuirfidh tú taobh le chúig "feagín" ghágach mé / [Shílfeá gur fánach

an rud feoirinn ach cuirfidh mise geall leat má dhúbalaíonn tú

aríst agus aríst agus aríst eile í agus fanacht dhá dúbailt, gur mór a

tharraingeós cruithes an ghiorráin san deireadh

ar feadh agus h-ocht dtáirne fhichead a chomhaireamh [chuir an gabha

feoirinn ar an gcéad táirne agus é a dhúbailt ar chuile tháirne

uaidh sin suas] / Dhá ndúbalaídís an tae, diabhal mé go

dtiocfadh na daoine le unsa. Tá siad bainte as a gcleachta]/

Ag dúbailt an fhéir atá P. = Féar atá dhá thriomú; tá sé ag

déanamh cocaí dhe faoi dhó cho mór agus atá sé / B'fhéarr dhaoib na

leath-chocaí sin amuigh a dúbailt. Níl an lá in araíocht é a

leigean amach (féar), agus níl a fhios cé'n uair a bhéas. / Dhúbail

mé na bunanna siúd. Tá siad cho mór le cocaí móinfhéir

anois, ach ní mór lá eile a thabhairt dó ar sraith mar sin

féin / Ní fuláir na goigíní (móna) sin a dhúbailt anois. Ní

aireóchtá go mbeidís tirm go maith ar an bhfarra

seo / Tá mé leis an dúachán sin a dhúbailt. Cuirfidh mé

an lagpholl sin thoir uiliog air. Ba cheart go mbeadh trí

"lorry" móna an uair sin ann / Ní mó ná dá ndúblaíodh sé
 an lúascáinín sin go mbeadh malach maith feamainne
 aige / [Ara céard atá tú a dhéanamh? Dúbail an beart sin,
 nó an leigfeadh an náire dhuit an ghlaicín sin a thabhairt
 'na h-iothlann? / Sé an sean-fhear is fhearr a chonnaic mé go
 h-iomaí é. Dhúblódh sé ceachtar de'n chlann ag obair fós =
 dhéanfadh sé a dhá oiread oibre leo] / Dhúblóinn a bhfuil déanta
 annsin agam dhá mbeadh freastal agam (: fear ag cur fhataí:
 duine lena síolta agus leis an aoileach agus rl. a scaradh dhó) / Dhúblódh
 sé mé gan stró ar bith ag siúl. Tá leigean con faoi = dhéanfadh
 sé a dhá oiread siúil liom / Tá sé do mo dhúbailt san bpáidhe =
 ag saothrú a dhá oiread liom / [Níl aon-fhear láidhe san tír seo
 a chinnfeadh air. Dhúblódh sé duine ar bith eile ag casadh buird /
 Níor tháinic an dúbláil (dúblú: go h-annamh) fós (fc. poitín) / Ní
 bhíonn an poitín len ól nó go ndúblúitear é / Ní bheadh a dhath
 mairge air mé a dhúblú ar bhicycle. Sén togha críochnuite é /
 Dhá dtugadh sibh máimín choirce do'n asal sin agus cineáltas
 beag a chaitheamh leis, dhúblódh sé asal an C. th'éis a bhfuil
 de ghaisce aige as. Is ait an t-asailín é sin agaibhse.] / Dúbail
 an snáth sin san tsnáthaid, nó is gearr go mbeidh an cnaipe
 imithe aríst = dhá thuínte de'n tsnáth a bheith ag dul in éindí
 thrí phollairí an chnaipe agus leabaidh tuínte shingil / Má
 dúblaíonn tú an rópa sin b'fhéidir nach dtiúrfadh sé uaidh /
 Bhí an phluid sin dúbluite agam, agus bhain tú as a filleadh
 aríst í / Shílfeá go mbíonn an páipéar seo dúblaithe / Fagh
 píosa de nuaíocht (páipéar nuaíochta) agus dúbail ar a chéile í,
 agus sac isteach san bpoll sin í, agus ná bíodh an tseoidheadh
 isteach orainn / Ní mór dubailt agus ath-dhúbailt air sin, nó
 beidh an iomarca méide ann / Cuir crios dhúbluite (dhúbalta)
 air = arúr a bhíos ro-ghearr, ní mór dhá chríos a chur air /
 Bhí sé ag déanamh daigéid de dhornáin agus ag cur crios dhúbalta
 orra / Tá drad dhúbluite ag M. sin thíos = bíonn drad
 dhúbalta fiacal ag cuid de na daoine / Tá doras dhúbalta
 leis = doras agus ath-doras / Nach diabhláí daingean é agus doras
 dhúbalta leis / Balla dhúbalta is fearr duit a chur ann

= balla fidín; sconsa a mbeadh dhá chloich ar leithead
ann / Tá sé ag déanamh balla dúbailte annsiúd. /
Tiúrfaidh tú isteach dúbailte aríst é, nuair a dhíolfas
tú iad / Má tá dola fhéin ort ag ceannacht bran agus beatha
anois dóibh tiúrfaidh siad isteach dúbailte dhuit é, lá an
aonaigh feicfidh tú féin air = tá costas anois ort dhá
mbeathú, ach beidh a dhá oiread bantáiste agad dhá
bharr / [Is fear é a chaitheas stráisiúin mhóra ina
chomhnaí, ach tugann sé isteach dúbailte aríst é nuair
a theigheas sé ag obair / Is beag an trácht a fhaghas na
títhe ósta sin, mara mbeadh lá aonaigh féin ann, ach
ar ndóigh tugann siad isteach dúbailte na laethantaí
sin é] / Má fuair sí (an mhóin) báisteach le coicís, tá sí
dhá thabhairt isteach dúbailte inniu, agus an stolladh triom-
-aigh atá ann / Íocfaidh sé dúbailte an méid sin = íocfaidh
sé a dhá oiread agus a thug sé uaidh; nó beidh an díoltas i
bhfad níos déine air ná mar ba chóir dó a bheith / Íocfaidh
tú an buille sin dúbailte muis. [Rachaidh mise faoi dhuit
nach mise an chéad duine a gcuirfidh tú araoid air
aríst / Dhá mbuaileadh sé é agus a dhul abhaile, níor chás dó
é, ach filliúint aríst le dhul in éadan in ath-uair! Íoc-
faidh sé dúbailte an tséiléarach anois / Diabhal buille
dhá bhfuighidh mise nach dtiúrfaidh mé dúbailte ar ais
uaim. Ní mise an ribín réidh le dhul ag pléidh liom, ní mé
sin] // Dúblagáidh é. Is gearr go mbeidh sé in am eirghe
astu = airgead cártaí a dhéanamh faoi dhó cho mór
agus a bhí sé / Bhí sé againn dúbailte. Bhí an chúig
agamsa leis an gcuileata, agus bhí sí ag mo pháirtí
leis an naoi d'uireasa na cuileata chor ar
bith / Cé mhéad dúbailte a thug tú ar an mbráithlín sin? = filleadh /
Tá sé dúbluite anois. Is beag nach bhfuil a cheann buailte ar an
talamh = seandúine agus cruit air / [Cén tseafóid a bhí ort? Thug tú
airgead dúbailte air. Dhá dteightheá tí J. gheobhthá iad sin ann
ar ocht scilleacha an ceánn. D'airigh siad an bhuige shíne ionnad.] /

dubh, dubh-, duibhe, duibheacht, duifean, dubhadh, duibheachan, dúachan
dhubhaigh agus rl. (Fc. freisin dub beart, dubrón, dubhach, dubhshlán agus rl.)

Dubh = aidiacht, do-bhriathar = dath: malrait "geal"; gan aon-tsolus,
dorcha, feó, seargadh; brónach, buartha, dóite agus rl.

Oíche dhubh í / Caora dhubh (bó dhubh, fear dubh, bean dhubh, bréidín dubh,
fiach dubh, olann dhubh, éadach dubh, bróga dubha, móin dhubh, feamainn
dubh, arán dubh, an fiabhras dubh, agus rl.) / Tá sé thíos san dúmhach dubh
(: ainm garraí. fc. dúmhach) / Cuir na beithigh soir ar na Caoráin Dubha =
ainm áite. Cnocáin Riastacha atá ann / Bíonn go
leór giorriachaí san gcáb dhubh sin = cineál cíbe ar eascaíochaí
boga agus dath dubh uirre / Tá lionndubh (leanndubh) air = brón, dólás /
An Charraig Dhubh, Poll na Carraige Duibhe = áiteacha san gcladach.
Tá feamainn dubh ar an gcarraig / Tá go leor maidí dubha san
bportach sin = cineál adhmaid ar nós giúsaí a bhíos sna portaí. / Tá
cosa dubha ann: cineál feamainne (fc. cosa) / Seo í an mhí dhubh den
bhliain = céad mhí na bliana; an dubhluachair / Dath dubh atá air = éadach
agus eile / Cuirfidh mé dath dubh ort le mbuailfidh mé ort mara
n-eirí tú as / [D'fhága sé dath dubh air leis an lascadh a thug sé dhó /
Tá dath dubh air leis an bhfuacht / Gabha dubh é = gabha ceártan] /
An Gadaí Dubh Ó Dúbháin = duine atá an-tréan i scéalta / Pádraig
Dubh = forainm duine / "Sé do lá fómhair é a Chaitlín Dubh" = líne
as rann / Tháinic cois dhubh isteach = leasainm / Cá raibh tú a chois dhubh
= leasainm an pháiste a mbeadh cosa salacha air / Céard a bhí smut
dubh sin a dhéanamh ann = ainm fonóideach ar dhuine a mbeadh
éadan salach aige, nó a bheadh dubh le féasóig / Scream mhaidne air
an pus dubh! = fear / Má fhaghann pus dubh (: cut) greim uirre is gearr
é a saol (: éan) / Tá crúba (cosa, lámha agus rl.) dubha agad = salach,
brocach / Tá do chosa an-dubh: Is mór an náire dhuit é nach mbuailfeá
baslach orra / Pruchóg dhubh (dhorcha) de theach é = gan aon-tsolas ann; é
an-phlúchta / Tá an uain (: uaimh) sin dubh. Ní mór duit solas le dhul
isteach innte / Tá sé chomh dubh leis an sméir (leis an ngual, leis
an bhfiach, le clúmhadh an fhéir, leis an bhfiach dubh, leis an áirne, le

pic, leis an bpúca, leis an bpota, le diabhal as ifreann, le anam tincéara agus rl.)

Tá gruaig uirre cho dubh leis an sméir / Tá súile aige chomh dubh le áirne / [Tá an oíche cho dubh leis an bpúca (leis an bpic, leis an bpota, le anam tincéara) / Tá sé cho dubh le diabhal as Ifreann (= duine) / Tá sé dubh thar duine eile (: snuadh, gné chraicinn, gruaig agus rl.) / Tá sé dubh ag an scúabadóireacht (ag an ngual agus rl.) / Tá sí buille dubh, ach níl sí ro-dubh. Is mó an slacht ar dhuine a bheith roinnt dubh / Is maith dubh an oíche í / Bhí an oíche aréir an-dubh go deó agus níl tada le reic ag an oíche anocht féin, tá sí sách dubh] / Tóigfidh chuile éadach dath ach an dubh / Ní ghlacann an dubh dath ar bith. Is féidir an dubh a chur ar chuile dhath eile, ach ní thóigfidh sé féin dath ar bith (fc. dath) / Go dtuga Dia leis a leath mar tá mo chroí dubh aca = bean ag ceasacht amháilleacht agus míadh páistí / Tá mo chroí cho dubh (: brónach) le gual (le gual ceártan) / Bhí a croí cho dubh leis an ngual ó'n lá a bhfuair a mac bás / Tá mo chroí in a ghual dubh in mo lár. Is fada liom go gcuire Dia fios orm / [Bhí a chroí in a ghual dubh istigh ina lár ón lá sin. Bhí deireadh a chuid gáirí déanta / Eirigh as. Tá mo chroí dubh agad = tá cantal nó brón orm de do bharr; tá guirín ar mo chroí agad / Is beag an dochar dhom croí dubh féin a bheith agam ag éisteacht libse ó mhaidin go faoithin / Sin é a d'fhága croí dubh agamsa. Ní raibh mé ar mo chóir féin ó shoin, ná ní bhéad nó go dteighe mé idtalamh / Diabhail dhubha uiliog iad (cártaí) = dubh atá siad fré chéile / [Dubh a bhfuil in mo ghlaic ó sháil go rinn. Nuair is dearg dóibsean is dubh dhomsa (cártaí) / An chuid is lú den dubh agus an chuid is mó den dearg is fearr = ag imirt cúig fichead nó cluichí den tsórt sin i gcártaí / Nachar dhúirt mé leat an chuid is lú den dubh agus an chuid is mó den dearg a chur orra. Ní bheidh tú indon aon-chárta a imirt go deó / Sé an dubh an dath éadaigh is deise ina dheidh sin, ach gurb é díol an chatmara a choinneál glan / Shílfeadh sé an dubh a chur in a bhán ort (in a gheal ort) dhá ngéilltheá dhó = mearúl a chur ort; imeartas ort / Ná ceap agus ná síl go gcuirfidh tú an dubh ina bhán ormsa. D'imir mise chúig chárta le fir cho gasta leat dhá mhéad meas dhá bhfuil agad ort féin] / Chuirfeadh sé an dubh in a bhán ar fhear na méaracán. Níl áire(amh) ar bith

ar a chuid imeartais / Más geal nó dubh anois í caithfidh tú a tabhairt
 leat ó rinne tú an margadh / Is geal leis an bhfiach dubh a éinín
 fhéin / Bíonn sé ag obair ó dhubh go dubh = ó réalt go réalt = ó dhubh
 na maidne go dubh na h-oíche / [Ní leigeann sé scíth ó dhubh go dubh
 ach ar a táirm i gcomhnaí / Bhí dubh na h-oíche ann ar a theacht
 abhaile dhó = bhí an oíche tuithte / Bíonn sé amuigh leis an dubh (dubh
 na maidne; leis an réalt) chuile mhaidin, agus is beag í a fhoghail in a
 dheidh sin / Bhí an dubh ar an oíche nuair a tháinig sé] / Ní bheidh moill ar
 bith anois air go mbeidh an dubh ar an oíche = nó go mbeidh an oíche
 tuithte / Ní raibh mé réidh nó go raibh an dubh ar an oíche, th'éis gur shíl
 mé go mbeinn críochnuithe ó ló mhór. Ach is píosa buan é in a dheidh
 sin / Ná leig deireannach anois. Níl aon-ghnatha dhuit a dhul ag déanamh
 cleas na h-oíche faoi dheireadh: a theacht agus an dubh ar an oíche. /
 Nuair a bhéas an dubh ar an oíche, ní shin é do thráth. Teara in am, nó
 fan uainn ar fad / [Is iomdha lá nach leigeann sé uaidh iad nó go
 mbíonn an dubh ar an oíche. Cén bhrí ach an bealach fada atá rómpa.
 Tabhair bealach fada air suas in aghaidh na n-aird siúd / An bhfuil
 dubh na h-iongan de thobac agad = an bhfuil dubh na fríde de thobac
 agud = oiread na fríde = ruainín beag bídeach] / Ólfaidh tú braoinín
 beag: dubh na h-iongan más é do thoil é. Dheamhan an millfidh
 an braoinín seo tada fút. Is mó a leasós sé go mór fút / Siúcra.
 Níl oiread agus dubh na fríde ag gabhail linn, nó níl a fhios cén uair
 a bhéas. Níl sé ag lucht na siopaí más fíor dóib fhéin na laethanta
 seo. / Teann amach dubh na fríde, nó go síne mé mo chois. Tá
 codladh driúilic innti ... Teaga leis anois. Tá tú ar fheabhas. Is mór
 an fhuascailt dom an méid sin féin / [Dhá mbreathnuightheá grinn air,
 déarfá go bhfuil dubh na h-iongan de chlaon fhéachaint ann. Sé a bhfuil ann
 é, ach thiúrfá faoi deara in a dheidh sin é. Is mór a chuireas claonfhéach
 -aint duine as a shlacht.] / Dá mbeadh dubh na fríde eile ann, bheadh a
 dhóthain faid ann, ach cén mhaith sin nuair nach bhfuil. Nach sin é
 anois an aimiléis! / Snuigh dubh na h-iongan dhe annseo, agus ní bheidh stró
 ar bith air tuilliúint ann. Mar sin anois. Déanfaidh sin thú. Is breá
 an clár é / [Ba bhlasta an bheatha a bheadh annsin dhá dteigheadh dubh na
 fríde d'im thríd. Ach ní bhíonn aon-bhail air d'uireasa an ime.] /

Chuir sé dubh na h-iongan de chineál dubh as buidéal eile thríd agus mheasc sé é agus thug sé an tsiaróib dom féin len ól. Dheamhan faocha a d'fhága sé orm in imeacht dhá mheandar / [An chéad uair ar tháinig an phian ann, ní raibh dubh na h-iongan ann, ach leathnaigh sé amach i leabaidh a chéile, agus thiúrfá an leabhar gur ag déanamh seile a bhí sé, ach ní dhearna in a dheidh sin. Meall cruadh atá ann. Leag do láimh thú fhéin air!]// Tá an áit dubh le daoine = an áit faoi dhaoine ar fad; mathshlua mór ann / Bhí an bóthar dubh le daoine ag dul soir ann / [Tá an baile sin thoir dubh le "gaelgeóirí." Ní réiteódh cearc a h-ál ann leó. / Tá an pháirc dubh le beithigh aige. Dar fia tá luach airgid aige má dhíolann sé iad siúd uilig, ach ní dhíolfaidh / Beannacht Dé dhuit! Ní raibh áit suí ná seasta ann, agus bhí an tsráid dubh le daoine taobh amuigh ag iarraidh a dhul isteach agus gan iad ag fáil cead / Marach an cogadh, bheadh an tráigh sin dubh le muintir na G. chuile Dhomhnach. Theagaidís amach ina gcuid "mótars" ann thar a chéile, ach níl aon-ghoir aca é sin a dhéanamh anois. Earradh ghann iad na "mótars" ar an saol seo]// Ní fhaca mé é dubh bán ná dubh buí = ní fhaca mé é dubh buí ná bán = ní fhaca mé é duth ná dath = chor ar bith; beag ná mór. / Níl a fhios againn dubh bán ná dubh buí céard is cor dó ar an aimsir seo. Ag caitheamh an tsaoil agus an saol dhá chaitheamh is dóigh. / Do chroí bruite ag an diabhal le caint a bheith ort. Cá bhfios domsa dubh buí na bán céard adeirigh de do chaipín! Sí an frae í / Ní hé a bhí ann dubh bán ná dubh buí. Dá mbadh é, labhairéadh sé. Nach mé nach n-aithneódh é go deimhin! D'aithneóinn a straois i gcac bó! / [Ní raibh mo phlé-sa leis dubh bán na dubh buí, ach ní shaorfainn an dream eile nach mb'fhéidir nach ndéanfaidís é, má chuimnigh siad air. Tá siad sách míadhasach le rud ar bith a dhéanamh — an dream céanna / Ní éileóinn air é dubh buí na bán marach go raibh mo cheann féin buailte suas, agus go gcaithfinn a dhul siar ar uain nó ar éigin]// Cinnfidh sé dubh agus dubh ort a dhéanamh = críochnuithe; amach agus amach / Chinn sé dubh agus dubh orm aon-cheart a bhaint di, th'éis gur fhéach mé chuile chaoi léithe. Ach bhí sí an-dána den domhan / D'fhéach sé mé dubh agus dubh gaoth a thabhairt di (: cloch a ardú). Agus ba é mo chloch neart a cur go dtí mo ghlúine 'th'éis gur chuir seisean go dtín a

lár í. Ach tá an spreacadh mór ann bail ó Dhia air! / Ba é a chloch neart dubh agus dubh an garraí a chur dhá lá. Is cuímneach liomsa go maith nachar fhága mé féin aon-fhód istigh ar a chorp nachar chuir mé lá amháin. Bíodh a fhios agad go mba saoraí mór mise tamall! / Chinnfeadh sé dubh agus dubh orm an t-asal a sháinniú marach gasúir T. S. Chuaigh siad roimhe dhom nó go bhfuair mé greim air, ach tá buairín anois air nach gcorróidh sé. Dar Diagaí ní chorróidh! / [Chinnfeadh sé dubh agus dubh orra an Ghearmáin a bhualadh marach Meiriocá! Breá an scéal atá agud! Nach mbeadh a fhios ag fear adhartha é sin. Níl aon-chrann seasta eile ag Sasana ach Meiriocá. Ach is suarach an t-íonadh sin. Cuid den mhuc an drioball] / Cinnfidh sé dubh agus daite ort an oiread móna a bheith agad agus a chuirfeas go móin nua thú. Tuilleadh ghéar don diabhal agad! Ro-shanntach atá tú ag an airgead. Ní raibh aon-mhaith ann ach a díol as éadan = cinnfidh sé amach agus amach ort agus rl. [is treise é na "cinnfidh sé dubh agus dubh ort"] / [Chinn sé dubh agus daite ar J. B. an scurach sin ag T. P. a leagan i (ə : do?) chor charaíocht. M'anamsa ó'n diabhal go ndearna sé puca dhe, ach ní ghabhfadh sé len a athair mara ndéanadh / Féachfaidh sé dubh agus daite thú breith ar an traen anois, ó thárla nachar thóig an bus thú. Tá siad sin féin (: na busannaí) ballséiriúil go leór scaithtí. Diabhal bréag nach bhfuil / Chinnfeadh sé dubh agus daite orainn a theacht abhaile marach gur stán an lá. Bhí fairrgí an-scréachánta san Sunda. Ach tá sé sean-bhreá anois. (Fc. freisin dath, dathú)] // Tá sé dubh-ghorm [dathannaí eile le dubh: dubh-ghlas, dub-buí, dubh-dhearg, dubh-rua, dubh-dhóite (dath dubh mar a bheadh rud dóite ann), dubh-dhonn, dubh-chrón agus rl.]

Dubh mar Réimmír roimh ainm-fhocal = (i) Droch-; déanann sé an cháilíocht atá i gceist san ainm-fhocal go dona [Tabhair faoi deara gur ar an réimmír dubh- agus nach ar an ainmfhocal atá béim an ghotha, fearacht mar tá sé i "dubh-ghorm", "Dubhghlas" agus rl. Fc. dubh- roimh aidiacht aidiacht-bhriathar agus ainmfhocla áiride eile]; (ii) nó ní chiallaíonn sé ach dath dubh (dubhleatha, dubhliathach etc) /.

Dubh-mhaidin: an dearg-mhaidin; deargadh na maidne nó roimhe. Bheadh aithne lae air ar éigin, ach ba bheag leis é.

Bhí sé in a shuí leis an dubh-mhaidin / Eiríonn sé leis an dubh mhaidin agus bíonn sé in a chodladh leis an uan chuile oíche. / Ní raibh sé ach in a dhubh-maidin pér bith céard a chas amach an tráth sin é. Ach tá sé siúd sna daoine maithe. Dheamhan easna dhó nach bhfuil / [Ní bhíonn ann ach dubh-mhaidin anois ag an seacht a chlog. Bíodh a fhios agad go bhfuil sé i bhfad amach san mbliain, go bhfuil sin. Nach gearr go mbeidh an lá ag casadh]/

Dubhluachair = an mhí dhubh den bhliain, an seal sin thar éis na Nodlag nach mbíonn aon-cheo ag beithigh ar an talamh. Teigheann sé amach go Féil Bríde agus in a dhiaidh blianta; coruice dhubh na bliana.

Seo í an dubhluachair. 'Ar ndú 'ní dochar cead scuir a bheith ag caoirigh anois. Níl foghail ar bith le déanamh aca / Amach ar dhubhluachair na bliana a bhí ann go h-áirid, mar cuimním go raibh an aimsir in a ciréabachaí / [Sé nádúr na h-aimsire a bheith deannacht-ach anois agus gurb í dubhluachair na bliana atá ann]/.

Dubh-anna: ainm-fhocal, buineann = coruice dhubh na bliana; dubhluach-air na bliana. Ach ní móide go mbeadh sé cho barrainneach ar fad le dubhluachair. Is mór a chiallaíos sé an chuid den dubhluachair a bhíos fuar garbh deallruithe: coicís nó mar sin indeireadh Eanair nó faoi Fhéil Bríde ["Tiúrfaidh sé anna go breá uaidh". Fc. anna]

Seo í dubhanna na bliana. An t-am seo i gcomhnaí a ghníos sé chuile droch-shíon. Caithfidh sé rud eicint i mbliana muis. Is maith an t-ádh atá orainn nó gheobhamuid droch-thuairt shneachta. Sén an gothadh atá air é / [Tá an ghrian ag árdú san spéir aríst ach má tá féin níl aon -aithne ar an lá go bhfuil aon-tsíneadh air fós. 'Ar ndú' sí dubh-anna na bliana í, agus is beag an mhaith cén síneadh a thioctas air go n-eirí sé as an bhfuaraíocht agus as an doininn seo. Is uafás é le cupla lá]/

Dubhgheimhreadh: ainm-fhocal, fireann = lár an gheimhridh; an t-am is measa an geimhridh; tar éis na Nodlag nó dubhluachair na bliana.

'Ar ndú 'ba mhó ba gheall le lá dubhgheimhridh an lá inniu ná le lá samhraidh. Dar fia is cailte an aimsir í an tráth seo bhliain /
 Beithigh a dhul ag tiomsacht i lár an dubhgheimhridh thall! Dar príosta beithigh ar bith nach bhfuighidh farae anois, is gearr an bás uatha /
 [Sén dubhgheimhreadh a bhí ann ar chaoi ar bith arae is cuímneach liom go rí-mhaith go raibh an talamh faoi shneachta, agus gur caitheadh cnapáin linn thiar ag tigh D. L. Bhí plód cruinnithe ann / Cén áit san míadh a dtiúrfadh do chosa thú amach 'un criathraigh i lár an dubhgheimhreadh. Má thugann tú S. C. ort féin anois, báite i gcaochpholl a gheofar thú. Ní shiúilfeadh na fiadhanna an sliabh anois]/

Dubhscríb = ainm-fhocal, buineann (fc. scríb) = droch-scríb; ruathar díobhálach; duine a leanacht de rún mísc nó místaid a dhéanamh air.

Thug sé dubhscríb in a dhiaidh. Dá mbeireadh sé air, dheamhan fata a changlódh sé len a mharainn. Dhéanfadh sé aon-lá amháin dó / As go bráth le P. agus thug J. dubhscríb in a dhiaidh agus an chroch aige len a mharú. Ach thug Dia do Ph. gur thug sé an eang uaidh. Níor labhair an bheirt le chéile ón lá sin go ndeachaidh siad i dtalamh. B'olc iad na cleis sin a bhíodh ar na tórraíocháí / [Isteach liom ag déan -amh aithgiorra má b'fhíor dhom féin, ach ba shin é an t-aithgiorra a fhobair a thiacht daor orm. Bhí mé siúl liom de réir mo choise treasna na páirce agus gan fios na faillí agam, nuair a chonnaic mé an tarbh. Chuir sé smut air féin agus thosaigh sé ag búiriúch. Thug mé féin do na buinn é, ach níor leissean ab fhaillí é: thug sé an dubhscríb in mo dhiaidh. Rinne mé féin ar mhaol-bhearna, ach chuaigh sé idir mé agus í ...] / Chuaigh mé de dhubhscríb ar a thóir ach thug sé na h-aobha uaim. Níor mhór dhó. Dá bhfaghainnse greim air, bheadh an tseamair Mhuire aige, dhá dtugadh sé a chnámha slán uaim / Fuair sí a bhonn ingarraí beag Mh. agus thug sí an dubscríb soir, ach bhí sé gaibhte ro-fhada. Brocach Bh. Ní Ch. a thug sé air féin tá mé ag ceapadh. Chonaic mé an-talltúchán ag béal na brocaí, agus anoir ar an gcnocán / Má ghníonn tú tada, tiúrfaidh mé an dubhscríb {i d}o dhiaidh, agus dá dteightheá go deireadh an domhain béarrfaidh mé ort /

Dubh-ní (dunṫ) = ainmfhocal, fireann = an-éagcóir a dhéanamh ort féin; droch-chor a thabhairt duit féin; thú féin a chur 'un báis nó droch-ghortú a thabhairt duit féin d'aon uaim (Is "suicide" nó "attempted suicide" é)

Rinne sé dubh ní air féin, sábhala Dia sinn. Ach tá mé ag ceapadh go raibh daol eicínt air san gceann. Chuaigh cuisle (cuisne, coiste) air, agus shílfeá nach mó ná sásta a bhí an sagart go gcuirfí san roillic é / [Measaim gur shíl sé dubh ní a dhéanamh, marach gur rugthas air. Bhí a raibh san teach imithe amach ach tháinig bean chomharsan isteach ag iarraidh rud eicínt agus fuair sí ar sliobarna as an mboimbéal é. Tháinig cúnamh annsin agus cuireadh fios ar an dochtúr agus ar an sagart ar an bpuínte. Dheamhan ceó a d'fhan air ar chaoi ar bith. Sén fear staidéarach é anois] / Cén chiall é a chur "soir" (: go dtí an gealtlann i mBéal Átha na Sluaighe)? 'Ar ndú' seadh: saochan a bheith air. Nach raibh rásúr tarraingthe amach aige ag dul ag déanamh dubh ní air fhéin, marach an nós ar tapaíodh é. / Níl aon-lá san aer nach mbíodh sé ag dul ag déanamh dubh ní air fhéin: ag dul dhá bháthadh nó dhá chrochadh féin. Ach ba bheag dá chuid cluanaíocht é mo chreach mhaidne! Sé a raibh uaidh go ngéillfí dó, agus go mbeadh cead a chomhairle féin aige / [Rinne sé dubh ní air féin. Chuir sé nimh i gcois leis agus b'éigin a baint dhe anuas ón dúid. B'fhearr leis sin féin ná a dhul amach san mbriseadh aríst. Nach dalbaí an áit é cogadh go bhfoire Dia orainn! / M'anam muis má tá rún aige dubh ní a dhéanamh air féin go bhfuighidh sé cuid mhaith ar an mbaile sin a bhealós an rópa dó (: le é féin a chrochadh) mar nach fearr leo ina measg é] / Chuaigh sí agus rinne sí dubh ní uirre féin de bhárr an "mission". Goilleann rudaí mar sin ar dhaoine thar a chéile /

Dubhléim: ainm-fhocal, buineann = léim a thiúrfadh duine gan breathnú roimhe; gníomh a dhéanfá as taghd, as guagaíl, as mí fhoighid, as forú agus rl. "A plunge in the dark." (cf. seomra dubh: unlighted room, dubhshnámh agus rl.).

Tugann an duine dona dubhléim = déanann sé rud gan breathnú roimhe, agus bíonn sé síos leis / Sin é an duine dona i gcomhnaí. Tugann sé dubhléim, adeir siad. Thug an fear bocht sin dubhléim ar chaoi ar bith. Dhá mbeadh foighid aige agus comhairle a ghlacadh, ach ní raibh aon-chomhairle ina chionn-siúd / [Phós sé an bhean sin agus gan aithne ná eolas aige uirre go dtí le seachtain roimhe sin. Bheadh sé sin ceart go leor ag scráibín tíre, ach m'anam nachar mhór dhá leithide sin breathnú roimhe. Ar aon-chor h-imríodh an cluiche claonach air. Thug sé an dubhléim agus d'íoc sé ann. / Tóig comhairle ó dhuine dhoscúch agus na tabhair dubhléim mar sin. Ní bhíonn aon-ghreim ar an gcloich ó chaitear í, agus deirtear gur ina dhiaidh is feicears (a fheictear) don Éireannach a leas.] / Tá faitíos orm go mba dubhléim do mo Hitler bocht é. Bhí sé ro-thobann. Bhí aige gúaim a chur air féin nó go mbeadh sé faoi réir ceart agus annsin é a thabhairt faoin tsean-bhalcais dóib. Ach mar tá sé anois is mór m'fhaitíos go mbeidh sé gan Mrucha (Murcha) ná Mánas /

[Is cuma san diabhal leis sin é ach dubhléim a thabhairt, bíodh sé buaiteach nó cailteach léithe. Bhí an t-ádh air go dtí anois ar aon-chor, agus is mór is fiú an t-ádh. Deir siad dhá mbeadh an t-ádh ar dhuine go ndoifí bullán dó. Chreidim gurb amhlaidh a bhíos sé freisin / Thug sé an dubhléim ach má thug féin ní dona a ghabh sí dhó. Tá cac bó agus lochán aige dhá barr go h-áirid] /

Is mian leis chuile shórt a dhéanamh de léim. Fear gan foighid é. Sin a fhágas go dtugann sé an dubhléim i gcomhnaí.

Dubhshnámh = ainm-fhocal, fireann = snámh a dhéanamh idir dhá uisce nó ar thóin na fairrge; nó snámh faoin uisce nuair a ghabhfá isteach ar mhullach do cinn (Fc. dubhléim romhat thuas); An chaoi a mbíonn bad fó thuinn ag imeacht.

Tá sé thar cíonn le dubhshnámh. D'fhanadh sé chúig nóiméad faoi uisce gan mhairg ar bith / [Is diablaí an dubhshnámh atá aige. Chaith sé é féin indiaidh a mhullaigh de charraig an S. inniu, agus sé an áit a dtáinig sé ar barr taoille aríst ag gob an Storráin. Is maith an geábh é sin, nach maith!] / Is dochreidthe an scéal go mbeadh

dubhshnámh an méid sin ag bad ar bith: dhá fhichead lá faoi uisce.

Nach diabhláí nach bplúchtar iad. Ach ní chreidfinn go mbeidís
an t-achar sin ag dubhshnámh. Seachain th'éis an oiread seo
dubhshnámh nach gcaitheann siad a dhul ag snámh. 'Ar ndú'
ar an gcaoi a bhfuil tusa ag caint sháraigh siad na faidhtíní. /
An bhfuil aon-dubhshnámh agad? Mara bhfuil is beag an mhaith
thú. Ní snámhóir é snámhóir ar bith mara dubh shnámhóir é
freisin. Caithfidh snámhóir a bheith cho maith leis an iasc le
bheith in a shnámhóir ceart. /

Duibhéan (béim ar an siolla tosaigh) [Feic duibhéan].

Dubhdraíocht: draíocht dhiabhalta; draíocht chumasach.

[Fc. draíocht].

Dubh-ghrádh: grádh cásmhar; grádh anshóiteach priaclach a mbeadh brón
nó oidheadh dhá chionn, fearacht grádh an fhir do "Bharbary Ellen" nó grádh
Thomáis Láidir Mhac Coisdealbha d'Úna Bhán Nic Dhiarmada óig.

"Sin é an dubh ghrádh, nuair a fhaghas siad bás dhá chéile. Ghnídís é sin fadó
ach níl grádh ar bith anois ann. Ar chuala tú ariamh faoi 'Barbary
Ellen' ... Bhuel, ba shin dubh ghrádh ... Nó faoi Úna Bhán:

'A Úna Bhán is gránna an luighe sin ort

Sínte síos imeasc na mílte corp

Mara dtige tú in mo láthair a phlandóigín a bhí ariamh gan locht

Ní chaithfidh mé aon-oíche in t'áras go brách ach an oíche anocht.'

Cuireadh an bheirt le h-ais a chéile istigh ar an oileán, agus d'fhás crann ar

'chaon uaigh, agus nuair a mhéadaigh siad, shnum (: shnaidhm) siad ina

chéile, agus rinne siad aon-chrann amháin." [ó Bheartla Ruadh Ó Fhlaithearta

Camus, Rosmuc]

Dubhphota = ainm-fhocal fireann = focal a bhaineas le dathúchán = "'Dhá
ghlas caorach beidh sé ina dhubhpota' mar a deireadh na seandaoine" (fc. pota).

Dubhlaoisc (dubhbhlaoisc?) (: duLĩšk) = ainm-fhocal, buineann = áfach nó
uachais dhorcha ag bun aille, faoi ulán nó faoi charraig ar bhruach na

na fairrge. Bíonn siad in Árains go h-áirid arae tá alltrachaí áibhéile ar an taobh ó dheas agus ar an taobh thiar andeas de na h-oileáin.

Thug siad isteach an míol mór indiaidh na curaí nó go raibh sé istigh ionann agus ar an talamh aca. Ar a dhul síos dóib lár na bháireach len a fheannadh agus leis an ola a bhaint as nach raibh sé snámhta isteach faoin dubhlaoisc, annsin thoir ag an aill. Níorbh fhéidir a thabhairt as / [Theigheadh na h-aillleadóirí sin síos leis an áill go dteighidís go dubhlaoisc go minic. Ba saothruithe an gréim aca é mo choinsias. Ach dheamhan suím a bhíodh aca ann. Níl sé leath cho baolach agus a cheapfá. Námhaid í an cheird gan a fólaím, a deir siad / Tá cuimse raice faoin dubhlaoisc, ach ní bhfuighfear go deó í nó go mbeidh sí rodtha. Bíonn a leath ó mhaith ag giúirinneachaí, má chaith -eann sí achar ar bith san bhfairrge. Níor tháinic aon-téagar raic ar na h-oileáin seo go h-áirid ó thosaigh an cogadh. Tá cupla sail annsin thíos ar an muirbhígh, ach is gearr le dhul iad ...] / Ní fhéadfaidh tú an dubhlaoisc a fheiceál, mar chaithfeá a dhul ceachrach ar chiúis na h-aille, agus b'fhéidir gur rae roilleacán a bhuailfeadh san gceann thú, nó go scéinfeá nuair a chloisfeá na h-éanachaí sin ag scréachaíl. Ná féach leis. Ní leithne an t-aer nán timpiste ... / Is minic a chonnaic mé na ballachaí ag snámh isteach faoin dubhlaoisc annsin agus mé ag breathnú orra as seo. Tá faoi na h-uláin sin beo leo. Dhá mbeadh dorú agad, ba gearr a bheitheá ag marú stropa éisc ann ... /

Dubhliathach: ainm-fhocal, buineann = cineál feamainne a bhíos ar an tanaí san stupóig. Feamainn dubh í ach í níos caoile agus níos míne.

Níl ann ach an dubhliathach, mar chinn orainn a dhul ar an mBranra. Annsin a mhic ó ab fhiú a dhul. Is ann atá máithreach na coirrlí / Níl leabharachaí (nó liúreachaí) ar bith san bpas siúd. An dubhliathach sin atá ann, agus bheitheá meathta dhá baint, le h-ais a bheith in éadan na srailleógaí móra. Bí réidh agus gabhfaidh fuireann againn ar an oileán an chéad lá den rabharta ... Bíodh an diabhal ag an té ar mór leis duinn í. Nach feamainn pháirteach í, agus nach bhfuil baint ag chuile dhuine di cho maith le chéile. Tá sí annsiúd aca cho maith linne

agus bainidís í más breá leo í. Níl muide ag dul in a mbéal uirre.

Ach tá an iomarca leadaíocht orra ... / [Glaicín den dubhliathach sin a chuir mé air. Chuaigh sé rite liom an oiread a fháil agus a leasódh an paintéar, théis a dtáinic isteach ó thús bliana / Bhí an-bharr agamsa annsin anuiridh agus dheamhan ceó a chuaigh ariamh air ach sean-leasú agus aithleasú de dhubhliathach na Cora agus daithín aoiligh as a chionn. Maidir le "diúain" (: guano) níor cuireadh a leithide air. Ach bhí an talamh séasúrach] / Níl amach annsin anois ach dubhliathach ar na storráin sin. Bheadh sí sách freagrach don chur óg dhá mbainteá do dhíol di, ach ní bheidh sí nocht aríst i mbliana. Ní bheidh na rabhartaí sách maith / Níl a dhath ariamh soir ar an tanaí sin ach dubhliathach ... Dheamhan an miste liomsa. Gabhfaidh muid dhá sean-adh má thograíonn tú. Ní fearr liomsa ceird dhá mbeidh orm /

Dubhchrónach (: duxrūnax): ainm-fhocal, fireann = crónachan na h-oiche; tuitim na h-oíche; an tráth sin den choinioscar a mbíonn sé idir dubh agus crón. "the gloaming". [Níl an focal seo ar "Black and Tans" san gcaint ach is cosúil gur ón dath dubhchrón a tháinig sin. Tá "dubhchrón" san gcaint]

Tháinig mé abhaile le dubhchrónach na h-oíche. / Ní raibh sé dubh amach agus amach, ach bhí sé na dhubhchrónach / An tráth seo bhliain ní thuiteann oíche chor ar bith. Fanann sé ina dhubhchrónach, nó go dteigheann an fáinne bán sin ó thuaidh soir, agus gealfaidh lá aríst ar an bpuinte = na h-oícheantaí faoi Mhí Meáin / Nach sin é ina dhubhchrónach oíche é cheana féin. Seogaí! Cuirigí bealadh faoi na h-ioscadaí go beo. Tá beithigh le bleán agus le freastal fós romhainn san mbaile / Bíonn sé amuigh leis an bhfáinne bán chuile mhaidin, agus diabhal isteach aríst go mbeidh an dubhchrónach ann, agus go minic in a dhiaidh. Sin é an talmhaí agad! Diabhal bréag! / [Níl aon-lá ariamh féin nach mbéarfadh dubhchrónach na h-oíche air ar bhóithrí R. an Mh. Ach tá diúltú aige roimh a dhul siar ar fad le goirid. Go dtí an geábh sin fhéin anois, níor facthas siar é le saol agus aimsir. / Caitheann sí a bheith san mbaile luath chuile thrathnóna nó bheadh a "meaimí" le cuthach. Ach féadann sé a bheith dhá diúrnadh leis scathamh faoin aill annsiúd leis an dubhchrónach] /

Dubh oidhir (: deirtear dubh ghadhair scaití) = ainm-fhocal, buineann = sioc dubh, é a bheith ag sioc as cosa i dtaca nó go tréan; cuisní.

Tá sé ag séideadh dubh oidhre. Gabhfaidh sé thrí chlár daraí anocht / Diabhal mé go bhfuil sé ag cur dubh oidhre as cosa i dtaca. Beidh reólach ar bhóithrí amáireach. / Is maith í an dubhoidhir seo ag "meaingeals" ... Ag ceapadh nach ngabhfaidh sé cho fada leó! Go dtugaidh Dia ciall duit! Gabhfaidh sé sin go talamh íochtair agus faoi / [Bhí sé ag cur dubhoidhre an oíche chéanna mar a bheadh Dia dhá rá leis. Agus meastú ina dheidh sin nach raibh sé caite annsin ar an mbóthar, agus dheamhan strúmpadh ná a dhath a bhí air nuair a fríodh é, ach é ina shrainn chodlata. Dhá dteigheadh culaith leac oidhre air siúd, dheamhan thiomanta ceó a dhéanfadh sí air. Tá sé cho folláin leis an mbreac.] / Sneachta a gheobhas tú as an dubh oidhir seo. Tá droch-chur eicint air ar chaoi ar bith. Ní chreidfinn béal an Phápa nach bhfeicfeá séidthe ina shneachta é an t-am seo amáireach. Is olc iad na tóineanna dubha sin thoir / Gabhfaidh sé ar dhubh oidhir as an ngaoith seo. Deirim leat go dtiocfaidh. An bhfaca tú an chaoi a ndeachaidh sí suas indiaidh a tóna aréir. Chuaigh scuaine de na géabha fíáine ó dheas anocht. Ní deagh-chosúlacht ar bith é sin /

Dubhleatha nó Dubhleathóig: ainm-fhocal buineann = cineál éisc (fc. leatha).

Dubhchosach: cineál fáis atá sna scáiniúchaí sna h-uláin nó sna leacrachaí in Árann. D'fheicfeá í i scoiltiúchaí agus gan tada ann ach an t-ulán corpanta. Bíonn airde mhaith inte. Loirgne caola dubha uirre agus billeoigíní glasa míne eangacha. Níl fás ar bith is séimhe ná is míne ná í. Níl sí i gConamara chor ar bith cho fada le mo bharúil (maiden hair fern) (duxosæx)

Tá tú ar luirg na dubhchosáí! 'Sbainfidh mise dhuit anois í ... Ní shin í go h-áirid. Sin sceamhachaí fia. Tá sí annseo thíos sna h-uláin. Bíonn an-tóir ag na strainséaraí uirre. Árdáionn siad glac di leo i gcomhnaí nuair a bhíos siad annseo ... An bhfeiceann tú anois í? Sin í anois an dubhchosach. Cheal nach mbíonn sí amuigh agaibhse chor ar bith? ... Tá an iomarca fuaraíochta san aer amuigh annsin, agus na daoine ro-

dhoraerach! Tá míneadas agus mánlacht i muintir Árann nach bhfuil sna slóchtaithe! / [Tháinic pucairí as Gaillimh annseo lá ingléiteoig. Chaith siad an lá ag treabhadh leo ar fud an oileáin nó gur imigh siad aríst trathnóna. Casadh liom féin annsin thoir iad. Bhí bean ann agus bhuaill sí bleid chainte orm fhéin go h-áirid. "Bhfeiceann tú an dubh chosach a fuair mé adeir sí." "D'eireodh dhuit" arsa mise. "Tá sí in a snáth mara ar fud an oileáin seo. Is deas an ball í sin anois in do phárlús, ach bí san áirdeall uirre go maith, agus déan leabthacaí teó len a h-aghaidh, agus coinneigh sdriog uisce uirre ... ". An bhfuil a fhios agad céard a bhí aice: geósadáin. Diabhal focal bréige atá mé a rá leat: geósadáin!]/

Dubhliathán: ainm-fhocal, fireann = breac loca. Cineál liatháin é ach go bhfuil méid ann thar an liathán agus go bhfuil sé dubh thairis. Tá an liathán breactha le spotaí ach níl spota duth ná dath san dubhliathán. Tugtar liathán dubh scaití freisin air. [Fc. liathán]

Sin é anois an dubhliathán. Cén áit ar mharaigh tú é? ... In ascaill na locha. Ba mhínic le ascaill na locha dubhliathán a bheith innte. Tá béilí maith air / Tugann lucht na dolaíochta na liatháin do na maora, ach ní thiúrfaidís na dubhliatháin dóibh. Bíonn an iomarca solamair orra sin aca féin, agus tá mé ag ceapadh go bhfaighdís díol maith orra ach a gcur go G. / [Ní shin dubhliathán a deir tú ach breac geal! Dar príosta muise is gradha an scéal é! Agus céard é dubhliathán ach breac geal fiafraím díot! Nach dteag -ann na bric gheala ón bhfairrge freisin ar nós na mbradáin. Cuirfidh mise geall leatsa nach bhfuighidh tú aon-dubhliathán ar aon-loch nach mbíonn bric gheala uirre ... Níl san loichín sin thiar ach bric ruadha.]/ Dubhliathán mo choinsias! Cár eirigh sé leat mar tá a fhios agam nach tú féin a mharaigh é! ... Is tú muise! Dhá bhfeictheá maor fhoisceacht dhá mhíle dhuit thuitfeá as do sheasamh ar áit na mbonn. Is maith atá a fhios agamsa céard is cor do do leithide! / Níl liathán ná dubhliathán ná breac geal fágtha ar abhainn Ch. nach bhfuil maruithe aige, ach is beag a eiríos bradán ar bith leis /.

Dubhlia (: dūl̪ʲə) = ainmfhocal, buineann = áirne beag dubh atá i mbeithigh thiar ar an sclota ar an taobh deas. Gorm mórán atá sí. Is geall le "blue" í. Nuair a baintear as beitheach ní chuirtear aon chaitheamh san dubhlia. Dúil aodh, a deirtear amantaí (spleen).

Dhá mbuailteá bó ar an dubhlia thuitfeadh sí marbh nó thuitfeadh sí in a pleibistín ar chuma ar bith. Mharóchtá í go réidh freisin. Níl acmhúinn ar bith ag bó tangachtáil leis an dubhlia aice chor ar bith. Má eiríonn leat bó a bhualadh ar an dubhlia cóichin, agus indán agus go dtuitfidh sí, buail ar an taobh eile í ar an toirt. Ní fhágfaidh sin ceó uirre ach go mbeadh cáithíl bheaga chasacht uirre go ceann míosa b'fhéidir. Ach buail ar an taobh eile í. Mara mbuailidh, beidh siar duit féin /[Is fánach an rud a ghortódh an dubhlia ag bó. An iarraidh is lú ar bith dhonódh sin í. Is maith nach mór do dhuine a bheith san áirdeall ag seóladh beitheach dó. / Mara leigidh tú dhom buailfidh mé isteach ar an dubhlia thú agus cuirfidh mé ó mhaith na bliana thú, cuirfidh sin = ní feasach dom go h-áirid an bhfuil dubhlia san duine, ach níl san leagan seo ach samhail a deirtear amantaí len a thabhairt le tuiscint gur féidir buille a thabhairt don duine a dhonódh é cho maith leis an mbeitheach]/

Dubh-: Réimmír le ainm-fhocal, aidiachta, aidiacht-bhriathra. Ní chiallaíonn sé fearacht agus sna somplaí réamhráite (i) dath. (ii) droch-cháilíocht san ainm in a dhiaidh (dubhscríb, dubhdhraíocht agus rl.) ach tá an t-adhmad céanna le baint as agus atá as an réimmír "fíor" (fíor-dhona agus rl.). Is treise é ná "an-" ach níl réim "ro-" aige. [Tabhair faoi deara sna somplaí réamhráite go bhfuil an bhéim ar dubh .i. dubh-shnámh agus rl., ach le dubh- bíonn an bhéim ar an ainm-fhocal, ar an aidiacht nó ar an aidiacht-bhriathar a theagas ar a lorg. Sé a mhalrait leis an réimmír "do-" é. Fc. "do-". Tá an réimmír "dubh-" an-tréan i gcaint go h-áirid i gCois Fhairrge. In áiteachaí eile (Rosmuc agus rl.) is mó a bhíos fíor- aca ná é /.

Gabhfaidh sé an dubh-aois. Ní raibh duine ar an bhfeáin aca sin nach bhfuair

an-tsaol = gheobhaidh sé saol fada / Ba cheart don athair a bheith an dubh
 -aois anois. M'anam go bhfuil aois chothrom ag an mac féin anois /
 Rinne tú an dubh-chodladh bail ó Dhia ort. Codladh mhná Dhoire an Fhéidh
 adeir siad, ó Dhéardaoin go Domhnach / Dhéanfadh sé an dubh-chodladh dhá
 bhfágtaí ann é. Ní iarrfadh sé eirghe go deó / Dubh-mheirbhean báistí é
 seo. Déanfaidh sé tuairt anois = an-mheirbheadas nó bróthall báistí
 é seo. / Bhí an dubh-mheirbhean ann inniu. B'éigin dom chuile shnáth dhá raibh
 orm a chaitheamh dhíom [idir-dhealaigh meirbhean agus meirbhtean = meirfean] /
 [Fuair sé dubh-iarraidh. Bhí an tseamair Mhuire aige nachar ghiorraigh sí
 leis ar fad / Bhí dubh-shiúl faoi = bhí an dubh-shiúl faoi = an-tsiúl amach
 agus amach / Tá an dubh-ghaisce aige faoin ngníomh atá ann fhéin. Chonnaic muide
 dhá fhéachaint cheana é, agus má chonnaic fhéin, ba dona é. Dheamhan ní ba
 mheasa / Tá dubh-eirghe in áirde ag na gasúir sin. Dhá mbeadh an scoil
 tosúithe aríst, ba mhór an suaímneas do na daoine é]/ Rinne sé dubh-
 bháisteach (du-wāšd'əx) aréir / Bhí dubh-thráigh ann inniu. Bhí Carraig
 an Duilisc leis / Tá dubh-chruach (: mhóna) amuigh aige. Gabhfaidh sí siúd an
 leathchéad gan stró ar bith / Chítear dhom go bhfuil dubh-ghála ag eirghe.
 Meastú an raibh an feóchan seo geállta san "álmanaic" ... / Ní fuláir
 dhuit dubh-dheifir a dhéanamh le breith istigh air anois. Bíonn sé greadtha
 ar an dá luath agus a mbíonn a chuid tae ólta aige. / Tá dubh-chaint aice
 faoin a dhul go Sasana go gairid. Ach níl ann ach chaint cheapfainn / Fear
 é a bhfuil an dubh-spreacadh ann / Tá dubh-acmhuinn aige ar fhuacht agus
 ar fhliuchán / [Tá dubh-phian orm isteach in mo thaobh, agus sílim nach arrainn
 í. Bíonn sí ag priocadh liom go mór le tamall / Tá an dubh-fhuacht
 orm agus is diachta dhom sin, arae tá an-chlúdadh orm.]/ Bhí dubh-sheanmóir
 aige inniu = seanmóir an-fhada / Sin dubh-bhréag muis = bréag thar
 cíonn / Chuir sé dubh-mhilleán orm faoin gcapall / Tá dubh-bhaint déanta
 aige ar an bportach siúd anois = go leór móna bainte aige; go leór den
 phortach bainte aige / [Tá an dubh-sheasamh agad agus éisteach leis sin / Tá
 dubh-chaitheamh san bpíopa seo, ach is beag an dochar dhó, agus an chaint atá
 taobh istigh air / Shílfeá go ndéarna sé dubh-mhagadh fút. Tuilleadh diabhair
 agad a d'éist leis!]/ Tá dubh-bhéal air = béal gránna; gráiscín / Táinic
 dubh-olc (dubh-fhearg, dubh-spadhar agus rl.) air nuair a rinne mé an méid
 sin a shamhlú leis. A dheárthair mo chroí ba é an droch-pheata é //

Duine dubh-bharainneach é ag déanamh chuile shórt / Tá sé dubh-chantalach
 má chuireann tú chuige ná uaidh / Bean dubh-bhréagach í. Scéal ar bith a
 chloisfeas sí cuirfidh sí a dhá oiread air agus a bhí ann / Teach dubh-mhór é. Ní
 chreidfeá ach an áirge atá ann / Tá siad dubh-mhór le chéile anois th'éis gur
 gearr ó bhí siad ag dul san bpiobán agán a chéile / Caracháinín
 dubh-thaghdach é, le araoid ar bith a chur air. Ní feasach mé san domhan brách
 tuige nach mbuaileann duine eicínt dual na druinne air. / [Fainic
 thú fhéin Dia aithnighear! Tá an scian sin dubh-ghéar / Tá an aimsir dubh-
 bhreá glóire do Dhia / Duine dubh-ghnaíúil é, an té a mbeidh aon-bheann
 aige air, ach is duine san gcéad é sin / A mhic ó go deó, tá sé siúd
 dubh-láidir. Níl aon-ghoir agadsa dhul ag dréim leis ar chaoi ar bith / Tá
 an stól sin dubh-chorrach. Seachain a ndéanfá cleas an tradhaill dó. /
 Feicthear dhom go bhfuil an oíche dubh-gheal / Ní chorróidh mé as an áit a
 bhfuil mé. Tá mé dubh-thuirseach / Tá méir liom dubh-thinn. Déarfainn
 go bhfuil sí ag déanamh braoin / D'fhága tú an sugán dubh-ghéarr / Tá
 sé dubh bhualte de bharr na bainse] / Tá na beithigh dubh-thuithe
 ó'n aonach cheana = anuas san bpradhas / Tá sé dubh-chraiplithe anois.
 Níl lúd ar bith fanta ann / Tá an bhróig seo dubh-chaithte. Níl an
 feire féin innte anois / Tá mé dubh-bhualte suas as mo chosa.
 Dheamhan coisméig shiúil ar bith ag fanacht agam. / Tá sí dubh-chlaoite
 an créatúr. Níl ann ach go bhfuil sí indiaidh a chéile / Tá an garraí sin thiar
 dubh-chrínnte (: creinnte) anois. Níl gionnóid (: dionnóid, deannóid) air /
 Tá dubh-bhruith ag an bhfeoil sin = bíonn sí an-fhada ag bruith / Tá sé dubh-
 bhróllach (: brothallach) = an-mheirbh / [Tá mé dubh-thugtha anuas le cupla
 mí = an-chaithte claoite / Tá an carraigín seo dubh-thriomuithe. Níl
 cúram níos mó tuair air / Tá an bóthar siúd dubh-dheasuithe ó a bhí mise
 air go deireannach / Deir siad go bhfuil a chois dubh-bhriste ...
 Tuitim de bhord lorry an lá faoi dheireadh. Tá na sean-lorraíocháí sin
 cleasach ach an oiread le rud / "Cripes" tá an balla sin dubh-scartha.
 Mara dteighidh caoi air gan mórán achair, tuitfidh sé anuas in a bhrúisc /
 Bhí sé dubh-choipthe nach leigfí é féin ar an mbainis / Tá sí dubh-leigthe
 léithe féin = dubh-bhainte amach] / Tá an pórtar sin dubh-rodtha. Tholgfadh sé duine /
 Tá an bhó sin dubh-thóigte [ní "do thóigte" agus an bhéim ar an gcéad siolla do] /
 Tá mé dubh-thugta = an-tuirseach /

Duibhín, Duibh: ainmfhocla is cosúil. Níl siad ach san tomhais seo:

"Duibhín ó Duibh thar fairrge anoir, agus d'innseódh sí scéal gan féith gan fuil" [Tomhais ar leitir. Sé an dubhach "Duibhín ó Duibh"]

Duifean (: Duibhthean) = ainm-fhocal, fireann = dúachan (: dubhachan), néalta, nó tóin dubh san spéir; puchóid dhubh ar an aer; smúit theasa; fuaraíocht nó deallrú; brón, buaidhreadh; briseadh croí nó dólás.

Déanfaidh sé braon eicint báistí. Tá an duifean imbun na gaoithe.

= an ghaoth agus an dúachan san gceáird chéanna / Tá an duifean ag cothú an-mhór san mbun sin ó mhaidin. Is gearr go bhfeicidh tú in a dhórtadh é / Is maith an chosúlacht an duifean agus an ghaoth a bheith in aghaidh a chéile. Ach bhí go leor léasáin agus saigheannaí ann trathnóna aréir.

Tá an aimsir ag tarraint go h-áirid / Ní shaorfainn é nach bhfuil mór eicint báistí air. Tá an-mheáchan agus an-duifean san spéir sin ó dheas / Ná bac le aitealla! Tá a chuid aitealla ar iarraidh inniu. An bhfeiceann tú an duifean sin thiar agus é dúinte uiliog? / [Toirneach atá san duifean sin thoir. Is furasta aithinte air é] / Ba mhinic duifean mór ar bheagán fearthainn = ba mhinic doicheall mór ar bheagán fearthainn [sean-fhocal. Fc. doicheall. Deirtear duifean scaithtí i leabaidh doicheall, agus thioctadh dhó gurb é is cirte freisin] / Tá duifean ar an aer inniu. Neart teas' agus uair bhreá atá air = smúit dheannaigh atá i gceist annseo. Cruthaíonn sí san aer scaithtí le neart uair bhreá / [Sin duifean teasa. Gheobhaidh tú í anoir. Téighfidh sé sin na sean-chreatachaí ag an móin / Ní duifean báistí é sin chor ar bith, ach duifean teasbaigh. Uair ar bith a bhfeicfidh tú an smúit sin sa spéir, bí in do léine, in do mhaoil agus in do bhonnaíochaí ag scanadh portaigh / Dar brí an leabhair muis, tá duifean teasbaigh annsin.

An bhfeiceann tú é? Bail ó Dhia ort féin agus ar do smúit rabharta!

Céard a bhéarfadh smúit rabharta cho fada seo isteach faoi shliabh?

Dhá mbeitheá ar bhrollach an Achréidh, ba cladóir a bheadh ionnad i gcomhnaí! Tá an sean-rabharta sin agus an tsean-fhairrge sin agus an tsean-fheamainn dearg sin ag dul idir thú agus codladh na h-oíche. Bheadh cumha ort is dóigh, mara mbeadh clagarnaíl na fairrge le cloistéáil agad!]/

Bíonn sé amuigh faoi fhuacht agus faoi dhuifean = faoi amluadh = faoi dheallracht
faoi dhroch-aimsir / M'anam pébrí cén pháighe atá dhó nach mhór dhó sin,
fear atá amuigh d'fheacht agus go h-áirid faoi fhuacht agus faoi dhuifean / Diabhal
bréag nach maith a shaothraigh tú ó mhaidin é amuigh faoi fhuacht agus faoi
dhuifean, agus cér chás é, dhá mbeadh aon-cheo dhá bharr — ac níl / Caillfidh
sé sin é féin amuigh faoi fhuacht agus faoi dhuifean ag faire ar an
snáithín feamainne sin. Nach measa do dhuine a shláinte ná í. Gheobhar
in a staic san gcladach é maidin eicínt / [Tá acmhúinn aige ar fhuacht
agus ar dhuifean. 'Ar ndú, dhá bhfaghadh fear eile an fhuaraíocht a fuair sé
sin is fadó an lá a bhí a chnaipe déanta / Tá fuacht agus duifean orm =
tá mé fuar agus fliuch; fuacht a bheadh ort de bharr báistí nó éadaí
fliucha nó a leithide / Is beag an dochar dhuit fuacht agus duifean a bheith
ort ar aghaidh na righeachta annsin thíos ó tháinig lá. Tuige san míadh
nachar tháinig tú isteach? Nach bhfuil a fhios agad go bhfuil breith ar an
obair sin? / Tá fuacht agus duifean orm ag strachailleacht san gcladach sin
ó dheargadh na maidne. Dheamhan trí mhalach maith feamainne agam in a
dheidh sin th'éis mo shaothair, ná cuid dhá bhfuil // Chuir an scéal sin duifean
(croí) air = brón mó buaidhreadh / Tá duifean ar mo chroí ó chuala mé
faoi a bhás. Ba é an fear ba mheasa liom dhá bhfaca mé ariamh é.
Léanscrios go deó ar an gcogadh céanna: is iomdha buachaill maith le fán
aige / Cuirfidh sé sin duifean muis ar dhaoine má chloiseann siad é
sin. Na ridirí airgid seo, bhí déidín tuitthe aca faitíos go mbuailfí
Sasana san gCogadh, ach mara mbeidh aon-mhaith le airgead Shasana anois,
béarfaidh siad searrach nó rud eicínt! / Tá brón agus duifean ar mo chroí
chuile lá ó d'imigh mo mhaicín uaim a thóig mé go bog agus go múirneach.
Tá mé réidh leis anois. Ní fheicfidh mé aon-amharc air le mo ló aríst]/
Duine gan chroí nach gcuirfeadh rud mar sin duifean air. Is beag an
dochar dhuit a bheith leath-chailte a bhean bhocht. / Tá duifean croí orm ó d'imigh
Máirín uaim. Ba mheasa liom í na gealacán mo shúl. B'fhurasta di sin a
díol d'fhear a fháil san áit a raibh sí agus gan a dhul thar tír amach mar sin,
an áit nach bhféadfaidh duine ná daonnaí a dhul ag breathnú uirre ar a
h-anshógh ná ar a crúóig. Ach sin é an bealach atá le aos óg anois. / Níl
call duit cumha ná duifean croí a bheith ort in a dhiaidh. Tá sé sin bail ó
Dhia air indon a bhealach féin a dhéanamh. Agus tiocfaidh sé abhaile ar ball
le cúnamh Dé, agus cuirfidh sé maoil ar an gcómhra le airgead /

Dubhadh (: duwə) = ainm bhriathar, ainm-fhocal = an oiread agus a dhubhódh nó a bhratódh.

[San aon leagan dubhadh na mbóthar nó dubhadh na mbóithrí]

Bhí dubhadh na mbóithrí de charrannaí ann. Ní fhaca mé aon-tsochraide ariamh ba mhó ná í. Bhí sí ó'n tSean-Chroich amach go dtí C. Cén bhrí ach a raibh ag fanúint léithe faoi bhealach = bhí na bóithrí ar fad faoi charrannaí /
Go gcuiridh Mac Dé an t-ádh ort nach raibh dubhadh na mbóthar de dhaoine ann! Ní raibh limistéar istigh dhá leath agus bhí siad síos ar feadh na sráide agus amach i mbéal an bhóithrín. Amuigh a bhí an damhsa ar fad / Is furasta aithinte gurb í an Mháirt í dubhadh na mbóithrí de dhaoine ag dul soir. Ag dul ag an mbeairic ag "signeáil dole" / [Bhí dubhadh na mbóithrí de bheithigh aige ar an aonach inniu. Chuaigh sé siúd thar cíonn indeis le goirid, hébrí cár eirigh sé leis. Is geárr ó nach raibh bonn bán air. Ciste a fuair sé in áit eicínt. Ní hé féin a shaothraigh é ar chaoi ar bith / Chuaigh dubhadh na mbóthar de tincéaraí siar trathnóna. Ag tarraint ar an rása caithfidh sé. Is beag an baol orra a leigint thar a gcluasa mo léan / Bhí dubhadh na mbóithrí de phóilíos isteach ag B. na C. inniu hébrí céard a thug ann iad, marab aon-scliúchas achrainn a bheadh ann. Dá mbadh eadh féin shílfeá nachar chall an oiread siúd len a gceannsó. Bhí lán na h-Éireann aca annsiúd] /
Tá dubhadh na mbóithrí soir annsin inniu. An chúirt chreidim. Ní fhaca mé an oiread daoine go h-iomaidh agus atá cruínn ann inniu. Beidh fíor agus bréag annsin 'mo choinsias. Níl go dona ann ach an té a chaithfeas éisteacht len a gcuid glagaireacht sin go trathnóna. Tá mé ag ceapadh nach buíoch a bhíos an giúistís dóib go minic muis, agus iad ag iarraidh an dubh a chur na bhán air /

Dubh; Dubhaigh, Dubhadh, Dubhú, Dúachan, Duibheachan, Duibhe, Duibheacht = Briathra, Ainm-Bhriathra, Ainmfhocla = a dhéanamh dubh; dath dubh nó dath seargtha a thabhairt ar rud; duifean a theacht nó smúit nó scamail [Fc. dubhachan]

[Tá an dá leagan ar an mbriathar "dubh" agus "dubhaigh", ach "dubhóidh", "dubhódh" is mó a bhíos san bhFáistíneach agus san gCoinníollach. Bíonn "dhubh" "dhubhaigh" san aimsir Chaithte. Dubhann agus "dubhaíonn" san Aimsir Láithrigh].

Dhubh (dhubhaig) an spéir uiliog thiar adtuaidh. / Dhubh na sceacha (: shearg siad, tháinic dath críon dóite orra) arú anuiridh ach imbliana siad na barrannaí

atá ag dúachan. Ní fhaca mé sioc mar é ariamh cheana faoi Bhealtaine /
 Dhá bhliain ó shoin tháinic stolladh amach an t-am seo bhliain agus dhubhaigh
 sé na sceacha. Bhí an fhlaisc thiar de chuile sceach dóite agus
 an taobh a bhí thoir di glas. Níor facthas a leithide ó a tháinic an chéad
 -fhear / Tá an oíche ag duibheachan = ag eirghe níos duibhe [ní abrócháí
 "ag dúachan" annseo, ná le rud ar bith atá dubh, meath-dubh nó dorcha
 cheana / Ní mór an t-éadach sin a dhuibheachan tuilleadh. Dheamhan
 mórán slaicht a bhéas air mar sin cheapfainn / [Tá na h-áirní ag duibh-
 eachan. Is gearr go mbeidh siad sách aibidh anois / Bhí sé dearg idtosach,
 agus d'imigh an deirgeadas as, agus shíl mé go raibh sé (: lot) ag cneasú
 ach in a leabaidh sin séard a rinne sé dúachan, agus bró thinn a dhéan-
 amh, agus b'éigin dom a dul chuig an dochtúr faoi. / Tá na ballaí sin
 ag duibheachan aríst th'éis gur gearr ó cheana ó cuireadh aol orra.
 Is gearr go mbeidh siad dubhuithe go maith (: dubhuithe aidiacht-bhriathar
 i gcomhnaí) aríst ag an simléar / Dubhóidh mise na súile dhuit an-
 éascaidh mara leigidh tú de do chuid dradaireacht' / Bhí sé liath goirid
 ó shoin, ach shílfeá go bhfuil sé ag dubhú (: a chuid gruaige) aríst,
 maran daithte aige atá sí / Tá an spéir sin ó dheas ag dubadh (dubhú)
 aríst. Ráig eile atá air. Cho luath agus a gheobhas muid fáfall gabhfamuid
 abhaile. Níl gnatha ar bith againn dhá(r) gcailleadh féin annseo] / Tá
 na fataí ag dubhú as éadan (: leis an dúachan) / Tá cuid mhaith
 talmhana dubhuithe (: deargtha, curtha) aige le cupla lá / Tá sé ag
 duibheachan thar mar a bhí sé ar ball. Sin é duibheachan an mhaidneachain /
 Céard a dhubh do léine? Tá a fhios ag mo chroí dhá bhfaighteá léine ghlan
 chuile lá go mbeadh sí dubh aríst trathnóna / Beidh an mhóin sin ag
 dubhadh léar (de réir) mar a bhéas tú ag dul síos bárr léithe. An-
 mhóin í ar an ceathrú bárr / Shílfeá go bhfuil an lá ag dubhú = ré dhorcha
 ann / Tá an oíche ag dubhú = an oíche ag tuitim; an lá ag diúltú dhá sholas
 [Ach "tá an oíche ag duibheachan" .i. bhí sé in a oíche cheana, agus bíonn an oíche i
 gcomhnaí a bheagán nó a mhórán "dubh", ach eiríonn sí níos duibhe le
 "duibheachan"] / Tá na billeógaí ag dubhadh. Is gearr uatha nó go dtuitidh
 siad anois / [Tá an meall sin ag dubhadh, ainneoin gur síl mé go ndéanfadh
 sé seile. Ach sí an mháthair ghuir a fheicim. Tá barr bracha air ceart go
 leór] / Tá tú ag dubhú páipéir bail ó Dhia ort. Is diabhláí nach ngráineochthá

(nach ngránochthá) den scríbhneóireacht uair eicint! / Dubhaíonn sé páipéar,
 bíodh aon-mhaith ann nó ná bíodh = "breacann" sé / Tá criathrach dubhuithe aige
 ar chaoi ar bith = a lán móna bainte agus scartha aige air ["tá talamh dubhuithe
 aige" = curtha, deargtha] / Sin í an iarraidh a dhubh mo chroí ar fad: bás
 Nóra = a chuir duifean air; a bhreódh mo chroí; a scal é agus rl. / Ní raibh sí leath
 cho mór i m'aghaidh nó gur dheasaigh lucht na mbréag léithe. Dhubhaigh siad sin a
 croí ar fad i m'aghaidh / Dubhóidh an scéal sin a chroí ach a gcluindh sé é,
 ach m'anam gur beag sin againn mar gur beag é a thruaighe féin
 d'aonduine / [Ní fuláir duit an drad sin agad a sciúradh corr uair, nó
 is gearr go mbeidh do chuid fiacla rodtha. Tá siad dubhuithe uiliog
 le goirid / Is mór atá an oíche dubhuithe ó a tháinic mé isteach] / Tá an
 oíche ag dul 'un duibheacht (nó "un duibhe" scaití) = ag eirghe dubh = ag
 duibheachtan / Caith sneachta ar a lorg go maidin agus a dhuibheacht agus atá
 an oíche = ní féidir a fháil anocht agus an oíche cho dubh agus ata sí / Ní hé an
 duibhe chéanna a thug an dath sin ar an snáth agus a thug an dath seo th'éis
 gurb é an dath céanna é, nó go bhfuil sé in ainm agus gurb é ar chaoi
 ar bith / Níl duibheacht ar bith san oíche anocht / [Is beag an duibheacht chor
 ar bith atá in a chuid gruaige, th'éis go raibh ceann a athar ar dhuibheacht
 an áirne / Ní duibheacht (ní dubh) go dtí í. Sí an oíche is duibhe í a tháinic
 i mbliana / Ní duibheacht go dtí an oíche anocht. Tá sí cho dubh le anam
 tincéara / Is beag eile duibheacht a dhéanfadh é anois; dubh na h-iongan.
 ... Teaga leis! A tá do dhá dhíol agad air anois / Nuair a fheicfeas tú
 an bun sin ag dubhú bí ar do shon féin annsin. Is gearr uait báisteach
 = ceaird áirid den spéir] / Ní thiurfadh sé an oiread agus a dhubhódh mo bhéal
 dom. Tá sé an-ghortach = an oiread agus a d'fheicfí in do dhrad (: de bheatha,
 milseáin agus rl.) / Ní bhfuighidh tú an oiread agus a dhubhódh do bhéal di. Dheamhan
 é muis. Is dona uait fhéin roint nuair a bhíos rud agad / Is beag an mhaith
 d'aonduine leat agus páirt a fhuagairt ar an ngortachán siúd. Ní bhfuigheadh
 a mháthair an oiread agus a dhubhódh a béal uaidh, má bhíonn dúil aige fhéin ann. /
 Ní bhíonn orra ach spoitín beag bídeach — dubh na fríde — idtús bliana.
 Ní mórán le go dtiúrfá faoi deara chor ar bith é. Ach cairíonn
 sé amach, agus dubhíonn siad (: fataí) i leabaidh a chéile, agus ní bhíonn siad
 inithte chor ar bith indeireadh bliana / Crón a bhí sé sin an chéad uair
 ach tá sé ag duibheacht anois le goirid / Tá mé ag ceapadh go bhfuil fataí
 dubhuithe (duhī). Bhí siad dubhuithe (: duhī) nuair a bhí muid dhá lánú anuiridh: Is gearr
 anois go ndubhaí (: nuhī) siad (: go dteaga an dúachan orra) /.

Aguisín le dubh (aidiacht):

Sioc dubh a bhí ann = cuisne / Sin mullaí dubha = (i) cineál turnapaí
 (2) cineál éanachaí cladaigh. (iii) cineál luibhe i bhféar (fc. mullach) /
 [Tá tóineannaí dubha ar an aer = cineál néalta (Fc. tóin) /
 Déanfaidh an t-éadach grándubh má fhágann tú annsin é (Fc. grán) /
 Tá do léine cho dubh leis an bpota = salach, brocach / Tá go leor
 sméara dubha ann = sméara / Tá sé cho dubh le scuabadóir = tá sé cho
 dubh leis an "sweep"]/ Bhí léine ar a chraiceann cho dubh leis an
 "sweep" / Tá sé cho dubh leis an daol. / Ní duibhe an daol fhéin ná é / Is
 duibhe an fhéasóig atá air ná an daol fhéin /

Dubhachan. Aguisín (fc. "dubhachan" san gcnuasacht seo cheana).

Bhí an-dúachan ag brocach Bhríd Ní Churraoin. Tá mé ag ceapadh go bhfuil an sionnach taitithe ann = an talamh talltuithe agus dubhuithe ag béal na brocaí fearacht agus dá mbeadh bualadh sionnaigh nó bruic ann. / [Chuir mé súil ribe ag bun an chlaidhe ach níor rug mé ar aon-choinín pé aca sin é. Measaim nach coinín a rinne an bualadh siúd chor ar bith. Tá an iomarca dúachain ann. An broc a theagas ann] / "Nuair a tháinig sé ar an mbáinseóigín, bhí sé ag spaisteóireacht síos agus suas, agus ní fhaca sé duine ar bith ann. Is gearr go bhfaca sé dúachan na gcéadta ag déanamh air. 'Mo chrá croí nár fhagha mé mara h-olc an job a rinne mé nar leig liom an triúr eile,' a deir sé [as sean-scéal — "An Ridire Gaisce" — ó Sheán Ó Laidhe Cuilleán, an Cheathramha Rua) = meall nó toirt a bhí san anmhéid. Laoch eile a bhí ag teacht / [D'éirigh mé an mhaidin faoi dheireadh ag an cúig a chlog le breathnú ar bhó atá gar do laogh annsin thoir, agus a mhic ó mo chroí thú, chuala mé an fothrom, agus bhreathnaigh mé síos. Bhí dúachan na gcéadta ar an spéir an uair sin agam (: chugam) isteach an Sunda Salach. "Aeroplanes" Mheiriocá a bhí ann ag dul síos ó thuaidh. Ní raibh sé taobh le cupla scór a bheith ann] / Chuala mé Michael se'agaibhse ag rá go raibh sé ag obair san taebh ó dheas do Shasana — Bournemouth — "D day" agus go raibh dúachan na gcéadta de bháid aeir ag dul don Fhrainc. Bhí an t-aer dubh uiliog aca, adeir sé. Nach h-íad a rinne an íosbairt ach a chuaigh siad go ceann cúrsa /

Dálta (: dáLta) (Fc. dalta). Aguisín. [Ainneoin ar dúrath faoin bhfocal seo cheana, tá sé roint coitianta san gcaint in Árinn]

Tá sé téisiúil, ní hé dálta a dheirshiúr é = tá sé teann nó bunáiteach ní hé fearacht a dheirshíre é. Níl sise teann ná bunáiteach / Is tú atá dícheallach bail ó Dhia ort ní hé dálta daoine eile é. Is maith luath atá tú aníos on gcladach agus an mhuintir se'aghainne faoin bpluid fós. Ach ba lá corr é an lá inné. / Bheadh na liúreachaí ag gíoscán ar na fonnsaí sna curachaí atá agaibhse, ní hé dálta na gcurachaí atá annseo é. Ní mór do na curachaí a bhíos againne a bheith go maith. Níl de bhus ná de {?} /

Dual (: dūə) = aidiacht = cuibhe, cóir, dúchasach, nádúrach, aicionta, dlighteach, riachtanach, ag luighe le sinsir nó le muintir.

"An té a ghníos imirce uabhair, is dual dó a bheith dhá chaoineadh" [as amhrán — an tSlis] = is cuibhe, riachtanach, nádúrach / "An té a ghníos uabhar is dual dó cailleadh" = [sean-fhocal] Is nádúrach is aicionta dó = "ní chaithtear an t-uabhar gan scanail an bhuadhartha". /

D'eile cé a chaoineadh í ach é. Is dual dó (: ceart, cuibhe, tá sé ag luighe le réasún) a caoineadh. Nach h-iomdha bearradh maith a bhain sé ariamh di! / Is dual d'fheamainn a theacht ar an ngaoith seo: gaoth andeas / ['Ar ndú' is dual do'n aimsir a bheith fuar an tráth seo 'bhliain.

Nach hí an dubh-luachair ceart anois í / Ba dual do mhóin na bportaigh sin a bheith go maith. Bhí sí amhlaidh ariamh / Is dual do'n talamh sin tabhairt a bheith ann, agus a dteigheann de leasú agus de chaoi air. / Ba dual do'n tsimléar sin gan aon-mharach a bheith air. Bhí togha an fhear ceirde in a éadan sin]/ Is dual do dhuine anois dúil a bheith aige sa tae, mar is annamh a fhaghas na daoine é / Is dual do'n chlog sin a bheith go maith. Ba mhaith é a chuid airgid freisin / Is dual athar dó a bheith achrannach = thug sé an t-achrann ó'n athair / [Ba dual máthar di a bheith cabach agus cúl a cainte a bheith léithe. / Go deimhin cá bhfágfadh sí an ghláimhthéisc! Ní ó'n ngaoith a thug sí í. Ba dual muintire di a bheith amhlaidh / Is dual dó sin. Ní raibh aon-fhear oibre le fáil a chinneadh ar a athair.]/ Má tá féin, sin é is dual dó.

Níor cheart go bhfágfadh sé an guth in a dhiaidh ar chaoi ar bith. Sheas fá sa sneachta ag éisteacht le 'chuile dhuine aca sin ag gabhail fhuinn / Ní tada eile is dual dó ach an túataighil. Mara mbeadh sé mar sin, bheadh sé ag dul in aghaidh dúchais. / Mar is dual do dhuine a bhíos sé. Gach aige mar a h-ábhar adeir siad / [Níor dhual duit a bheith anglánta ar chaoi ar bith. Ní hé a thug tú abhaile leat. Daoine síodamhla a bhí ariamh in do mhuintir / Ba é ba dual dó an éagcóir agus an chréatúlacht a dhéanamh. Bhí uncail aige in a bháille ag na M. annsin thoir ... / Sin é is dual di sin: imeacht leis an scuir. Ní fhaca tusa deirbhshiúreachaí a máthar?]/ Ba dual Bríd annseo thoir di a bheith buille luath-lámhach. Níor fhága Bríd tada ar sliobarna dhá bhfaca sí ariamh nachar árdúigh sí léithe / Is dual

Seáinín annseo thuas dó a bheith in a chlabaire = Seáinín a uncail /
 Is dual Pádraic Bán di a bheith tráthamhail. Ní raibh cinneadh
 ar bith air le deagh-chaint = ba é a h-uncail é / Is dual Bríd
 Mh. dó a bheith caidéiseach. Ní bheadh lá mairge ar Bhríd M. fiafruighe
 dhíot céard a bhí agad le do bhéilí / [Ba dual cloinn Mhac Confhaola dó a bheith
 santach ag an obair. An bhfaca tú duine ar bith aca ariamh nach mbeadh
 teas an aithinne in a thóin / Ba dual muintir an Bhaile Thiar di a bheith
 bladarach. Bladar ar fad iad = ba as an mBaile Thiar a máthair] / Is dual
 muintire dhó a bheith stuacach pusach. Ní raibh ort a dhéanamh leis an
 athair ach do ladhaircín a 'sbaint mar sin dó, agus bheadh sé eirighthe agad
 in a stuineachán / A inghean Th. Mh. is dual duit an chaint a bheith
 agad, agus níor fhága tú dual ná slis di do dhiaidh! = fonóid focail nó
 "pun" atá annseo [fc. dual — ainm-fhocal] = thug tú abhaile leat an chaint
 a bheith agad, agus tá siad agad cho maith agus a bhí sí ag do mhuintir rómhat,
 'chuile orlach / Mac J. Sh. Bh. ba dual dó a bheith bastalach, agus níor fhága sé
 dual ná slis dhe ina dhiaidh / [Ba dual dó sin an tsaint a bheith ann ó 'chuile
 thaobh agus níor fhága sé dual ná slis di ina dhiaidh. Feacha an rud a rinne
 sé leis an bpriobáinín talmhan' a bhí annsin thuas ag P. B. / Ba dual duit
 a mhic ó an fhoghluim a bheith ort. Bhí sí ar t'athair féin. Agus de réir
 mar adeir siad liom, níor fhága tusa aon-dual ná aon-tslis di in
 do dhiaidh] / Tá an ghaisce ag M. agus 'ar ndú' mo léan má d'fhága an
 chlann aon-dual ná aon-tslis di ina ndiaidh castar leo é. Is
 diabhláí ríméadach é an mac is sine sin ann. Tá culaith duine uasail
 air / Chaithfeadh sé a bheith mar sin ná duine ar bith eile a tóigeadh istigh ar
 aon-bhaile leis. As an scaibhtéaracht a fuineadh agus a fáisceadh iad sin
 ariamh. M'anam muise nachar fhága seisean aon-dual ná aon-tslis
 di in a dhiaidh ach an oiread le ceachtar aca /

Dual (: dūäl): ainm-fhocal fireann, uimhir iolraidh: duail (: dūäl', ach
 dūl' scaithtí: Seán Ó Conaire, Baile Bán Gaillimh), duala, dualannaí.

Dual: orla; dlaoitheanna, dlaoitheogaí, slám tuighe, féir, fíonnaigh nó
 eile agus é fighte in a chéile; slám lín; píosa de chlár nó de mhaide idir
 dhá chlár, figheachán nó cornú a thugtar ar bréidín ag dul i seol agus rl.

Duailín: dísbheagadh ar "dual": ainm-fhocal fireann (: dūäl'ín')

Cé'n chiall duit an dual sin a fhágáil annsin = orla ar bhaithis duine agus an
 chuid eile de'n ceann lom / Le ríméad atá an dual sin annsin agad / Sin í an
 onóir: duailín mar sin a fhágáil as an mbaithis / Tuige nach bhfágfaidh tú
 duailín ar bith ann. Diabhal blas de'n ceart nach bhfuil agad. Níl
 gnatha ar bith agad dó anuas in do shúile / Tá an-chatghail innte, agus
 dual dá cuid gruaige anuas ar a leiceann. Sin í an onóir chreidim / Tá a
 cuid gruaige in a duala (duail, dualannaí) síos léithe taobh thiar /
 Nach breagh an cúl gruaige atá uirre agus é ina duala léithe síos / Bhain
 siad dual dhá gruaig nuair a bhí siad dhá cur i gconra / Sin dual de
 ghruaig mo mháthar go ndéanaidh Dia trócaire uirre! Nach breagh an
 dath gruaige a bhí uirre. / Bhí a cúl leigte síos in a duail aice, an-fhada.
 Dheamhan a fhios agam ar chrap sí é nó gur phós sí / Tá a cuid gruaige
 in a duail — in a troilseáin — aice / Cé leis an chaora atá ag imeacht
 agus an duailín innte = Dlaoi nó scothóg de'n olann a d'fhágfaí ar dhruim
 caorach nó aniar ag na slinneáin nuair a bheithí dhá bearradh. Ingíl
 le go mbeadh sí so-aithnighthe ag an uainéara é / J. K. cloigeann
 catach, drioball fada, crosóig theara agus duailín = sin iad na
 comharthaí aithne a bhí aige ar an gcaora / Cé'n chall atá dhuit
 duailín a fhágáil uirre, má tá tú ag dul dá brandáil. Dá
 mbadh fear maith thú, bheadh aithne chinn agad ar do chuid caorach.
 Tá faitíos orm nach mbeidh tú in do ridire caorach go deo ach
 an oiread liom féin. Ní bheidh ná in do mhaor féin / Cé mhéad
 a chuaidh molt an duailín / [Meastú nach hé reithe an duailín a
 bhí sé ag iarraidh a chuir orm, ach ní cheannóchainn uaidh é. Dheamhan
 cruach mhóna a bhruithfeadh é sin anois, tá sé cho roighin sin. Tá agus
 sceithte ar fad th'éis na reitheadha. Ba deas mé muis ag iarraidh
 a bheith ag creinneadh a shean-chnámha sin le fiacla fabhtacha] /
 Is deas an feic é dar fiadh, agus gan sciolltar air, ach an duailín sin
 i gcomhnaí ag imeacht le gaoith. Aithneochar é mo léan / Ní slachtar a
 rinne sé é ó a chuaidh sé dhá bearradh (: capall). Tuige ar fhága sé an
 duailín sin annsin uirre? Faitíos a bhí air nach n-aithneochadh sé í is
 dóigh! // Tá an duailín laghduighthe aice seo soir = a gruaig bearrtha aice;
 "an bearradh bradach" tugtha ar a cuid gruaige aice / Is mór a chuir sé

as a slacht í an duailín a laghdú. Ní dhéanfar aon-amhrán níos mó faoi chúl gruaige na gcailíní / Breagh nach laghduigheann an cuileach -án seo anuas a duailín féin agus a bheith sa bhfaisean cho maith le duine / Caithfidh sí an duailín a laghdú anois má thugtar soir í. Is beag a thaithneochas sé léithe sin oíche a chaitheamh thoir annsin / Níl aon-bhean i do thír nach bhfuil an duailín laghduighthe aice ó thosuigh caint ar an droch-thinneas seo. Ach is cuma sin dóib. Tiubharfar soir ansiúd iad, agus bearrfar amach ó'n dúid iad / [Is fhearr le S. bean a mbeadh an duailín laghduighthe aice, mar tá ag an "nurse." Ní fhéadfaidh sé breith ingreim cúl cinn ar a leithide sin agus tosuighe dhá strachailt ar fud an tighe] // Tá dual ar chosa an chapail = an orla fionnaigh atá síor ón a glúine: speir / Indar liom féin, tá bacghail eicint uirre. Ní féidir breith ingreim duail chor ar bith uirre / Tá mianach an-dalba sa gcapall sin. 'Bhfeiceann tú na duail atá uirre / [Rug sé ar dhual uirre, agus thoisigh sí ag réabadh ar an toirt. Faitíos a bhí uirre go mbacfadh sé leis an gcrúib. Ní mian léithe a dhul ingoire na crúibe chor ar bith] / De chapall cho beag léithe, is mór na duail atá uirre. Chuir mé cronuighe annta ar an bpuinte // Is minic a chonnaic mé crios Bhríde, agus rinne mé freisin í. Ní raibh ort ach trí duail thuighe a chur innte agus í a dhéanamh in aoirde duine / [Níor mhór duit rópa trí dhuail len a h-aghaidh sin. Bhrisfeadh sí rópa dhá dhual = dhá dhual fighte as a chéile mar a bhíos i dtéadrachaí agus i rópa] / Bhí cábla wire trí duail aige, agus dheamhan Goll Mac Mórne a bhrisfeadh é. Ba bheag an baoghal / [Fagh téad trí duail, cho mór agus a bheadh ag bádóir, agus mara ndéanaidh sin thú, níl a fhios agamsa cé'n scéal é] / D'fhuadaigh sé téad trí duail a fuair sé ag imeacht ar sliobarna thíos ag an dug. Bhí sé istigh sa scioból mór siúd aige. Meastú nachar goideadh uaidh aríst í. 'Ar ndú' níorbh é leath-chóir Dé é arsa tusa, agus an chaoi ar eirigh sí leis féin / [Cuirtear dhá dhual sa súbán dúbalta le go mbeadh sé tacamhail ceart. Ní theigheann sa súbán singil ach dual amháin. Níl sa súbán reatha ach dual amháin mar a chasfá é] / Chaith mé an lá ag leigean súbáin dhá dhual dó, agus corr-shúbáin aige. Má chaith féin, bhí

mé meathta críochnuighthe aige. Chuireadh se an iomarca fuinnimh ionnta, agus bhrisidís uiliog / [Amach annseo go gcasfa tú súbáin dom! Ní chuirfidh muid ionnta ach dual amháin: ceathramhnaí iad le h-aghaidh na cruaiche] / Níor mhór dhó sin súbáin dhá dhual. Tá fuagairt an ghála annsin / "Chuirfeá duail i mapaí (: sórt "plaits" mar a d'fheicfeá ingruaig). Bheadh duine ag déanamh duail agus dhá síneadh agad, agus thú dhá bhfigheachán isteach sa mapa. Dhéanfaí súbáin tuighe idtosach agus bheadh duine ag déanamh duail duit, agus chuirfeá isteach iad is 'chuile áit dhá bhfeilfidís, go mbeadh fad an mhapa déanta agad, agus thiofá ar ais aríst ag tóigeál na ndual, agus ag cur isteach duailíní is 'chuile áit dhá bhfeilfidís" (: sliocht as cuntas ar dhéanamh mapaí nó mataí — ó m'athair) / [An bhfaca tú ariamh M. B. ag déanamh mapa. Bhíodh dual beag agus dual mór aige ann agus chaithfeadh 'chuile dhual a bheith mara chéile. Ba bhreag uaidh mapa a dhéanamh] / [Cáiteoig ab eadh. Déanamh mapa a bheadh uirre. Chuirfeá duail innte ar an gcaoi chéadna. Bhí mise go maith ag déanamh mapaí agus tiachógaí tamall, ach ní fheicfeá duine ar bith ag déanamh aon-cheann aca anois] / Foighid ort anois. Dual beag — duailín a bhéas mé a iarraidh. Caithfidh mé an dual seo a chur isteach idtosach. Ní leigfidh an mapa seo puth isteach feicfidh tú féin air / Chuirfeá duail agus baibíní sa gcír i mbarr an tigh. [Duail: mórán an rud céadna a theigheas 'sna mapaí. Coiríní tuighe] / [Teastóchaidh tuilleadh duail agus baibíní l'aghaidh na círe siúd maran lib an braon a bheith i gcomhnaí as an maide mullaigh agaibh] / Bhí glac mhór dhuail déanta agam, agus ná raibh ann mara bhfuair an deabhac d'asal leigean orra, agus strachail sé ó chéile iad ar fud na sráide / [Dhá mbeadh fear maith freastail agam, is gearr a bheinn dhá cur, ach b'fhearr dom uaim an té atá agam. Níl dual ná baibín na scolb dhá dteastóchaidh uaim nach gcaithfidh mé féin a theacht anuas ag cur caoi orra. Níl sé sin indon tada a dhéanamh ach go dtiubharfadh sé gabhail thuighe suas agad, agus is neamh-áirdeamhail é fúithe sin féin] / Céard atá le déanamh agad ach an bior a chuir isteach idir dhá dhual agus coinneochaidh sin an tuighe. Is

furasta aithinte nach tuigheadóir thú, ach ní fearr duit ar bith é. Is mór an meárú ar dhuine an tuigheadóireacht chéadna / [Ní mór duit an bior sin a fháisceadh síos go maith idir na duail! Ná fág ar bogadh chor ar bith é] / Dhá mbeadh dual bharragh agad le cur le do bholg, b'fhéidir go dtiubharfadh sí fuarú dhuit ar an bpian bhuilg sin. Tá leigheas 'sa mbarrach / Dual lín: slam nó dornáinín de'n lín; an oiread lín agus a bhuaifeá in éindigh leis an tuairgín nó leis an tslis nó ar chloich / An bhfaca tú ariamh dual lín dhá bhualadh. Chaithtí é a bhualadh ar nós coirce le na cuilg a bhaint as / Buailleadh an oiread air agus a bhuaifí ar dhual lín = fuair sé túirne Mháire / [Buailfidh mé an oiread ort agus a bhuaifí ar dhual lín mar a n-éirighidh tú as do chuid aisiléarachta'.] / Shílfeá gur dual lín a bhí aige leis an lascadh a bhí aige air / Tá máistir annsin thoir agus dheamhan aithne air nach duail lín a bhíos aige le na gasúir, leis an ngreadadh a thugas sé orra / [Cé'n sórt bualadh atá agad ormsa. Dheamhan aithne ort nach dual lín ata agad ann! / Ní bhuaifeá a leath-oiread ar dhual lín agus a buaileadh air sin, ach má buaileadh féin ba bheag an mhaith sin. Níorbh fhéidir an ámhailleacht a bhaint as] / Sin é agad annsin anois é, agus lasc leat é, mar a dhéanfá le dual lín. Dheamhan an miste liomsa anois, má ghiorruigheann tú leis. Bíodh a mhilleán ort féin / Marbhuaigheadh é sin ariamh. Fuair sé an oiread de chartadh uatha sin soir, agus nach mbeadh capall ní áirighim duine beo in a dhiaidh. Nach mbíodh sé mara bheadh dual lín aca, agus 'chuile dhuine agus a iarraidh féin air, agus 'nuair a bheadh duine réidh leis, d'ionnsóchadh an ceann eile é. / [Diabhal aithne air, nach dual lín é an "bicycle" aige le na h-iarrantaí atá sé a thabhairt dó. 'Chuile uair dhá mbuaileann an cantal é gheobhaidh an "bicycle" pléisc] // Ní mór do'n tsnáth lín a bheith in a dhuailíní len a dhul sa seol = ceann an tsnáithe a ceangal suas agus slat nó maide a chur thríd. Déantar le snáth ar bith é a bhíos sa seol ach go gcaithfidh sé a dhul thríd an tslinn agus thríd an ughaim idtosach sul a gcuirtear ar an ngarmain é / Déan -faidh mé duala anois de thosach an tsnáth agus cuirfidh mé maide thrín a leithead / An figheadóir seo thíos ní mar sin a ghníos

sé chor ar bith é. Fágann sé an aige a bhíos fighte sa seol, agus annsin
tóigeann sé an bréidín atá ar an ngarmain agus greamuigheann sé
in a chéile iad. Tóigfidh sé dual de 'chaon bhréidín ina leath-láimh
— in a chiotóig: Dual de'n gharmain agus dual ó'n seol. Caithfidh sé
na criosannaí annsin a scaoileadh
agus a ngreamú leis an láimh atá in a comhnaí. Beidh
sé dhá ngreamú sa gciotóig ó dhual go dual, agus é
ag cur 'chaon snáth le chéile nó go mbeidh sé in a chéile uiliog.
Annsin gabhfaidh sé 'san ughaim agus 'sa slinn // Duail a chuirte
ionnta mar sin fadó. Tairngí a d'fheicfeá ag dul anois ionnta
= píosa de mhaide no de chlár a chuirtear isteach i bpoll le dhá
chlár a shnadhmadh, nó le taobhán agus raca a shnadhmadh /[Is dona a
snadhmadh adhmad an tighe seo. Níor fáisceadh na duail ceart. Dhá
bhfaiscthí, ní bheadh an oiread gíoscáin aca]/ Tá mise in don na rataí
a ollú agus duail a chur ionnta féin agus 'sna taobháin, ach níl mé indon
a gcur suas ceart in a dheidh sin, th'éis go sílfeá gurb é an rud
is réidhche ar fad é. /[Cuir dual beag isteach sa bpoll sin anois,
agus coinneochaidh sé snadhmta iad. Má tá tú sáthach stuama,
sin ní fhágfaidh sé go deó]/ 'Bhfeiceann tú na taobháin atá
idir na cúplaí seo. Dualanna atá ionnta sin uiliog, ach 's
adhmad nuadh a bhfuil eile ar an teach, agus tairngí atá dhá
snadhmad /[Níl aon-mhaith dual a dhul annsin. Níl sé déanta
len a aghaidh. Ní choinneochadh dual é. Is beag an baoghal a bheadh
air]/ Ó tá siad cho mór sin le chéile, tuguighidh aniar an
siúinéara go gcuiridh sé dual ionnta, agus go mbeidh siad
greamuighthe dhá chéile uiliog. 'Sé a theastóchadh uatha. Níl
scaradh ar bith aca le chéile // Dual na druinne = measaim
gurb é an dual lín é a bheithí a bhualadh leis an tuairgín
nó leis an tslis (Fc. dual lín thuas. Fc. freisin "Dronn" sa
mBiseach) / Buailleadh dual na druinne air = fuair sé an-lascadh;
fuair sé liúradh Chonáin; buailleadh an oiread air agus a bhuaifí ar
dhual lín /[Buailfidh mé dual na druinne ort mara leigidh tú
dhom / Buailleadh dual na druinne air sin agus é ag eirghe suas, ach
dheamhan maith a bhí ann. Ghreamuigh an ámhailleacht dhó in a dheidh sin]/

'Séard a bhí a dhéanamh leis sin, ná duine ar bith eile a bheadh ar a chuid cainte dual na druinne a thabhairt dó. Sé atá sé a thuaradh dhó fhéin ar aon-chor / [Chaith sé ucht eicínt (: cainte) leis an bhfear seo thíos ag dul thar an teach, agus d'eirigh sé seo thíos amach agus thug sé dual na druinne dhó] / Beidh tú ar siubhal nó go bhfaghaidh tú dual na druinne uatha siúd. Nach ort atá an bheith le go gcaithfidh tú a bheith ag siocadh leo / Ní fhaca me aon-lá ag an scoil ariamh an ceann céadna nach mbuailfí dual na druinne air. Ní raibh meabhair ar bith ann le tada a thógáil / [Chuaidh sé abhaile agus thug sé dual na druinne do'n bhean, agus thug sé leis páipéar deich bpunt annsin agus níor tháinig sé abhaile go raibh a dheireadh ólta aige] / Tuilleadh diabhail aige má fhaghann sé dual na druinne. Chaith mé dhá uair ag tuineadh leis ag iarraidh a thabhairt abhaile, ach ní raibh aon-mhaith ann. Ní éadáil mhór an dream atá cruinighthe air anois / [Tugadh dual na druinne de bhualadh dhó ann, agus ná raibh Dia leis, marar mhaith an aghaidh sin air.] / Thug muintir na h-áite thiar dual na druinne dhá ndeachaidh siar as seo ann. Níor fhéad aon-duine aca teach na bainse a thaobhachtáil igcaitheamh na h-oíche ach sáithte i bpuill agus i bpruch-ógaí taobh amuigh / [Tá dual na druinne de shneachta caithte aige a mhic ó. Diabhal mé go bhfuil muca sneachta suas annsin agus go dtiocfá go dtí do mhúineál ionnta = go leor sneachta] / Tá dual na druinne de bháisteach air. Is furasta aithinte ar na mútaí sin thiar é: na tóineanna dubha sin atá siar andeas / [Níor mhór dó dual na druinne de bháisteach a dhéanamh anois, shul a bheadh díol na ndaoine ann. Tá 'chuile shórt spalptha. Níl aon-bhord ag gabhail liom annsiúd suas nach bhfuil scáinte] / Chaith sé dual na druinne de bháisteach aréir. Tá chuile chlaise 'soir annsin ag dul thar bruach. 'Bhfeiceann tú an trinse sin thíos agus í cab ar chab leis an mbóthar / [Ná bac leis sin, ach mise a fuair dual na druinne de bháisteach an oíche sin. Ní raibh snáth thuas ar mo chraiceann nach raibh in a líbín] / Gheobhaidh tú dual na

druinne di. Ag athrú aimsire atá an tóirneach seo, agus tiubharfaidh sí léithe an bháisteach. Is gártha na scaltrachaí atá sé a chaitheamh / [Tuilleadh diabhair ag an tír anois mara bhfuil dual na druinne de shneachta faighte aice. Agus ní tús ná deireadh fós dó. Tá sé ag biadhú as aríst. Níl aon-éan ann ar chaoi ar bith!]/ Rinne muid dual na druinne de dhamhsa aréir = go leor / Gheobhaidh sé dual na druinne de phoitín annsin anois. Gheobhaidh sé an oiread dó ar chaoi ar bith agus go ngránóchaidh sé aríst air go ceann píosa / [Gheobhaidh sé dual na druinne de'n chúirtéarachta shul a eireochas sé aisti. Nach aige atá an tóir uirre! Bhí buadhannaidheacht eicínt aca sin uiliog lena mná]/ Beidh sé ag dul ar na tórraidheachaí nó go bhfaghaidh sé dual na druinne dhíob. Ní fhaca mé a leithide de scaibhtéirín ariamh i láthair cuirp. An oíche a raibh an tsean-bhean sin thiar dhá tórradh, chuaidh sé fhoisceacht mbeannuighidh Dia dhom eirghe agus é a thabhairt isteach ar an smut dó. / Bhí dual na druinne aca ann = go leor daoine agus rl. / Chruinnigh dual na druinne ann ar an bpuinte boise / [Ara beannacht Dé Dhuit! Bhí dual na druinne de dhaoine ann. Cérb as a dtáinic an mathshluagh siúd ar fad.]/ Bhí dual na druinne ar an tsochraide indiu. Shílfeá nach ndlighfeadh an oiread siúd sochraide ann. Ní fhaca mise ag mórán sochraideachaí é féin ariamh / [Bíonn dual na druinne istigh annsin 'chuile oíche ag imirt chártaí. Dheamhan gail de'n teine a fuair mé ó a tháinic an t-áirneán ná cuid de ghail]/ Bhí dual na druinne d'fhámuiri soir annseo indiu. Sin é a gceird anois aríst nó go bhfeicidh tú an tSamhain seo chugainn. Ní féidir siubhal síos annsin aca. Tá siad caithte in a srathradhachaí is 'chuile áit ann / [Tá dual na druinne aca sin ann bail ó Dhia orra. Dheamhan an lá dhá dteighim isteach ann, nach bhfeicim duine eicínt nach bhfaca mé cheana. Ba cheart dó a bheith ag fáil leathchorónachaí ar chaoi ar bith, agus is dóigh go bhfuil]/ Thug sí cosa ar duailín dó. Sin é an chaoi ar thug sí abhaile é = suidhe aniar ar ghualainn duine, agus cos ar gach aon-ghualainn ar sliobarna aniar. / Ag iarraidh cois ar duailín a dhéanamh atá tú. Dar fiadh

ní bhfuighidh tú a chead muis. Meastú an bhfuil rud ar bith ar m'aire-sa
 ach cosa ar duailín a thabhairt duitse th'éis mo lae. / Ní
 haigh-deá atá sé a iarraidh ach cosa ar duailín. Suas
 leat ar an mbord mar sin, agus tiubharfaidh mise dhuit é.
 Seol leat / [Ba é an chaoi ab éascaidh dhuit uiliog é a
 iompar dhá mbeadh a chosa ar duailín aige. Ach ba shin
 é an áit a raibh an obair a chosa a chur ar duailín] / D'
 iompuir mé M. sin cheana anoir as S. G. agus é ar chosa ar
 duailín orm. B'fhusa liom sin ná é a thabhairt liom ar
 mo dhruim. Is deacair siubhal agus duine agad ar do dhruim.
 Bíonn duine an-mhíó-stuama ar dhruim duine
 eile, mara mbeadh páiste ann go díreach / [Tá an bhean
 siúd aige cho beag agus go bhféadfadh sé a tabhairt is 'chuile
 áit agus a cosa ar duailín. Is beag an stró a bheadh air:
 Feithideach claoidhte caithte i] / Caith suas thú fhéin do chosa ar
 duailín air. Is beag an stró a bhéas air sin thú a iompar. Ní aireochaidh a
 dhromán sin thú a dhath / Bhí fear mór annseo thíos sa "show," agus 'sé'n obair a
 bhíodh air ag tabhairt cosa ar duailín do na gasúir uiliog. Bhíodh a
 mh'anam ag sodar timpeall an gharrdha leo, agus 'chuile dhuine atá ag iarraidh
 marcaidheacht a fháil air. Tarraingigheann 'chuile ealadhain na pighneachaí
 chreidim /

Dúithche (: dūhə, dū ; dūçə Achréidh) = ainm-fhocal; buineann; uimhir iolraidh
 : dúithcheannaí = an oighridheacht talmhana a bheadh ag tighearna talmhana;
 an méid tionóntaí a bhíos ag cíosú le tighearna talmhana [Ní chiall-
 uigheann sé ceanntar nó límistéar tíre annseo, mar a chialluigh
 -eas sé in áiteachaí eile, ach fc. an sean-fhocal fút síos]

Dúithche na mBlácach, Dúithche an Mhuiréisigh, Dúithche Bherridge,
 Dúithche an Fhrionsaigh, Dúithche Shailearna, Dúithche na bhForbacha
 agus rl = ainmneachaí dúithcheannaí / Dá mbadh liom Dúithche na mBlácach
 ní bhfuigheadh sé pinginn uaim / Dá mbeadh Dúithcheannaí an Fhrionsaigh
 aige, chuirfeadh sé droch-rath orra / Dhá mbeadh Dúithche an
 Choimínigh aige, ní phósfainn é / Ní raibh deoraidhe ar an dúithche seo

nach raibh salach, ach dheamhan duine a cuireadh as seilbh 'na dheidh sin.

Go deimhin dhá bhfaghadh cuid de na báillí agus de na gíománaigh a bhí

ag an máistir cead a gcinn, ní bheidís amhlaidh / Bháith sé a

dhúithche ag imirt chártaí. Nuair a bhí 'chuile shórt eile cailte aige

chuir sé an dúithche = chuir sé a dhúithche ingeall, nó i bhfiacha nó i

"mortgage" / Tá an dúithche sin báithe / [Chuir sé a raibh de

dhúithcheannaí aige ariamh i mbáthadh / Ní raibh tionónta istigh ar

an dúithche nach gcaitheadh dhá lá sa tseachtain a thabhairt dó ar

a chuid talmhana fhéin] / Ní raibh aonduine ariamh dhá raibh ar a

ndúithche nach raibh buidheach dena M. / Sílim go ngabhfaidh mé ar an

ngiodán is trioma de'n dúithche = ar an leabaidh / Tá Seán anocht

ar an ngiodán is trioma de'n dúithche. Tá ragairne trí oíche anois air /

Ó teirigh ar an ngiodán is trioma de'n dúithche. Tá tú in do dhall dúda

le codladh / [Meastú nach bhfuil sé in am a dhul ar an spota is trioma

de'n dúithche. Is trioma ann é anocht ná amuigh ar chaoi ar bith. Is

millteach an oíche í míle buidheachas le Dia] / Tá a fhios agamsa go maith cá

bhfuidh tú é sin. Gheobhaidh tú ar an ngiodán is trioma de'n dúithche

anois é: ar an leabaidh / [Má tá tú dhá thóraidheacht sin lá ar bith

roimh an dó-dhéag, caithfidh tú a dhul ar an ngiodán is trioma de'n

dhúithche. Is ann a bhíos sé go mbíonn an lá ársuighthe go maith] /

"Is buan duine in a dhúithche fhéin" = [sean-fhocal] = faghann sé

fad saoghail ann; bíonn sé ar a nádúr féin imeasc a mhuintire fhéin, agus fágann

sin nach mbíonn brón ná cumha ná treampán air, agus go mbíonn a mhuintir

féin i gcomhnaí aige le seasamh dhó / [Is fhearr dhuit fanacht sa mbaile anois ó atá

riar agad. Is deise dhuit é ná an tabhairt sin a thabhairt ort féin aríst.

Is buan duine in a dhúithche fhéin, adeir siad] / Mharbhuigh an cumha í i

gcomhnaí i Meiriocá. Ní raibh aon-luighe aice leis ariamh. B'fhurasta di

sin muis a theacht abhaile agus áit mhaith a fháil, mar bhí na pighneachaí aice.

Ach ina leabaidh sin phós sí, agus bhí sí réidh leis an mbaile annsin. Sin é

a thug bás di cho h-óg sin. Is buan duine in a dhúithche fhéin i gcomhnaí /

[Sé'n áit is cineálta dhó a theacht annseo anois, agus teach a dhéanamh

ann, ó a tá sé eirighthe as an scoil. Is ann is fhearr a gheobhadh sé a

shláinte, agus bheadh a mhuintir fhéin fhaoi agus thairis i gcomhnaí, le bheith

ag freastal air. Is buan duine adeir siad in a dhúithche fhéin] /

Dúiseacht (: dūšəxd): ainm-bhriathar, Ainm-fhocal; Briathar: dúis-
 ighim, dúiseochaidh mé agus rl. = (i) do mheabhair agus do chéadfaí a theacht
 duit aríst taréis a bheith in do chodladh. (ii) Beithidheach nó feithideach
 a chur in a shuidhe nó ag rith as an áit a mbeadh sé in a luighe nó ag lonnú.
 (iii) Rud a raibh dearmad air, nó nach raibh i gceist a tharrait anuas nó a
 mheabhrú aríst do dhaoine eile.

Bhí mé in mo dhúiseacht le hóra lae indiu / Tá sé ina dhúiseacht ó'n
 ceathair a chlog ar maidin / Caithim an oíche i mo dhúiseacht. Tá neamh-chod-
 ladh ag dul dom / Choinnigh an ghlafarnach a bhí ar na mádraí in mo dhúiseacht
 i gcaitheamh na h-oíche mé / Tá sé gan dúiseacht ó bhí tú annseo cheana =
 níor dhúisigh sé / Dhá laghad dúiseacht dhá ndearna mé chuala mé an
 bháisteach / [Ní dhéanaim mórán dúiseacht ó thuitim mo chodladh, ach
 is deacair liom tuitim mo chodladh / Rinne mé cuid mhaith dúiseacht
 aréir hébrí céard a bhí orm. Codladh gan sásamh é nuair a
 bhéas tú ag dúiseacht 'chuile mhionnóid / Bíonn sé i gcomhnaí ag
 dúiseacht thrín a chodladh. Ní thugann sé chúig noiméid leis
 scaithtí gan dúiseacht] / Sé'n chaoi a raibh mé idir a bheith mo
 chodladh agus mo dhúiseacht = ní raibh mé in mo chodladh ceart, ná in
 mo dhúiseacht ach an oiread / Sin í mo cheird-sa i gcomhnaí: idir
 a bheith mo chodladh agus mo dhúiseacht / Mar sin a chaithimse an
 oíche: idir a bheith mo chodladh agus mo dhúiseacht. Teagann néalltrúchaí
 orm agus dúisighim aríst ar an toirt / Bhí suanaidheacht orm
 ar maidin: idir mo chodladh agus mo dhúiseacht, agus d'airigh mé ag
 caint ar an tsráid é / [Sin é an codladh a ghnímse igcomhnaí: idir
 a bheith mo chodladh agus mo dhúiseacht mar sin. Ní fhágann sé éitir ar
 bith ionnam lá'r na bháireach] / Is cantalach an éadáil é le dúiseacht. /
 Tá sé ó dhúiseacht anois, má tá sé annsin (: thar éis a chur sa roillig) /
 Dhúisigh tú mé as mo chodladh / Is beag is aite leis sin a dhúiseacht as a
 chodladh. Nachar fhuagair sé gan altóir fios a chur air ó ló: sin nó é a
 fhágáil go dtí lá'r na bháireach / Díol cam ort! Dhúisigh tú mé as mo
 chodladh le do chuid uallfairte / [Ní dhúiseochadh an trompa mór é / Dhá
 mbeadh bunnán luinge faoi'n gceannadhairt aige ní dhúiseochadh sé é] /
 Ná dúisightheas mé go dtí an deich a chlog ambáireach ar

chontar ar bith, mara mbeadh indán agus go mbeadh an teach thrí lasadh! /

Codladh in a dhúiseacht atá air = codladh bréige = é a bheith in

ainm agus a bheith in a chodladh, ach fios maith aige faoi 'chuile shórt dá mbeithí

a rádh; nó dhá mbeadh ag tarlú faoi agus thairis / [Sin é féin an

codladh in a dhúiseacht a bhí air sin. Ní raibh sa gcodladh sin ach

slosaidheacht fea'int a leagfadh sibse láimh ar aon-cheo. Chuirfínn

geall go raibh leath-shúil leis oscluighthe] / Bíonn sé ag bordáil

chodlata mar sin 'chuile oíche beo, ach codladh in a dhúiseacht a bhíos

air / Tá baoghal uirre a bheith ina codladh go deimhin. M'anam má

tá gur codladh in a dúiseacht é. Sin é a ceird sin i gcomhnaí, go

bhfeicfidh sí a n-abróchaidh an dream a bhéas istigh aon-cheo. Chuir mé

féin agus T. Mh. Ch. splainc aníos in aice len a cois oíche, ag ceapadh go

ndóghfadh sí í féin léithe, ach mo chreach mhaidne! / Níl ann ach

codladh in a dhúiseacht = duine nach mbeadh aon-ghus de rath ann, agus a

bheadh an-támáilte, an-seachmallach ag imeacht. "Duine gan aon-

mhothú le rath agus a dhóthain mothú ann in a dheidh sin" (m'athair). [Bíonn

sin ag imeacht leis an gcodladh ina dhúiseacht, nach mbíonn ann

ach amadán iarainn. Brathann sé gach uile rud] / Séard é féin codladh

in a dhúiseacht. Shílfeá dhó nach bhfuil gus ar bith ann, ach is beag an néal

atá air sin in a dheidh sin, té (: cé) go gceapfadh an duine a d'fheicfeadh

mar sin é go bhfuil / Ara ní bheadh sé déanta ag an gcodladh ina

dhúiseacht siúd imbliana, marach go bhfuair sé congnamh faoi. / Céard

a bhéarfadh domsa a dhul i gcleitheamhnas codladh ina dhúiseacht

mar é sin. M'anam nach ngabhfad muis / [Déarfá le breathnú

air nach bhfuil ann ach codladh in a dhúiseacht, agus nach bhfuil

meabhair ar bith ann. Ach deir siad, ina dheidh sin go bhfuil éirim mhór

ann nuair a bhainfeadh sé amach 'un cainte. Ach is beag duine a ndéanann

sé teanntás ar bith air] / Dheamhan cuma máistir scoile chor ar

bith air siúd. Níl ann ach codladh in a dhúiseacht ag imeacht. Deir

siad go líonann na malraigh a chuid pócaí le miarógaí (: méarogaí).

Níl ceann-chruim ar bith orra ar aon-chor ó a tháinic sé ann /

Tá sé in a chodladh adeir tú! Muis codladh gan dúiseacht aige! /

Dúisigh suas adeirim! Tá sé thar am eirghe / Dúisigh suas feasta.

Tá an lá ársuighthe go maith anois // Dhúisigh muid gírrfhiadh san

'san easca = bhí sé in a luighe nó in a chodladh, nó sínte ann, nó sa leabaidh dhearg, agus as go bráth leis nuair a d'airigh sé muid / Dhúisigh mé cho maith le h-ocht ngirrfhiadh indiu, agus níor mharbhuigh mé an ceann féin aca / Deir tú leis an gcú sin a dhúisigh girrfhiadh i mbarr na ngarrantaí indiu / [Ar dhúisigh sib mórán cearca fraoigh? Bhí an áit sin suas beo anuiridh leo ar aon-nós / Dhúisigh siad naosc sa lag-chlaise siúd atá in íochtar an gharrdha, ach má dhúisigh fhéin sin é a raibh dhá bharr aca. Scaoil sé fúithe ach níor mharbhuigh sé í. Foghlaera maith atá indon ag naosc / Dúiseochaidh sibh é, siar annsin in áit eicint 'sna breaclachaí sin, ach caithfidh sibh na brocachaí a dhúnadh i dtosach. Mara ndúinidh níl aon-mhaith dhaoib ann. Tá cuain aige (: an sionnach) i scailp Dh.] / Chaith mé an lá ag foghlae -racht ar bheagán samhaine. Aon-phatar uisce amháin a dhúisigh mé / Ní raibh sé ach dúisighthe (: girrfhiadh) nuair a bhain sí cor as, agus chaith sí dhá choráil annsin deich nóiméad annsiúd ar an gcruadhas, nó gur rug sé isteach ar an gcriathrach báithte. Bhí sí as annsin / Diabhal coinín ann le dúiseacht. Ní fhaca tú rud ar bith ariamh a chuaidh 'un gainne cho mór leo le cupla bliain / [Bhí muid ag coinneoireacht oíche anuiridh thíos 'sna crígh-eannaí sin thíos agus dhúisigh muid éan aisteach eicint sa sceich chuilinn / Dhúisigh sé sean shíothmálachaí eicint nachar thaithnigh le P. ar chuma ar bith, agus diabhal blas a dhéanas sé ach a shean-dorna a thabhairt dó isteach ar an smut = tharraing sé anuas sean-údair throda nó námhadais a bhí eatorra; mheabhruigh sé do Ph. go raibh siad in aghaidh a chéile roimhe seo faoi rudaí áiride] / Ní raibh aon-mhaith aige ann nó go ndúisigheadh sé an scéal aríst; th'éis go raibh sé fuaraighthe roimhe sin. / Má's leat rud de'n tsórt sin a dhúiseacht, bí faoi réir l'aghaidh achrainn. Meastú an leigfidh sé siúd leat é. Is beag an baoghal air / Bhí muid ag siubhal anoir an bóthar de réir a (: ar) gcoise i gciúin -chomhrádh agus muid cho mór le chéile agus a déarfá linn é, nuair a dhúisigh T. aríst an rud a thárla thuas tigh Mh. an lá fadó. Sin é a raibh ann. Spréach L. Rug sé ingreim píobáin air, agus shíl sé a chur thar claidhe, nó go ndeachaidh mé féin ag déanamh réidhtigh / Tá sé mór agad a dhul ag dúiseacht rudaí a bhí fadó an lá ann. Má's sin é an scéal é, tá rud le dúiseacht ag 'chaon duine againn! /

Dógh ghorm: ainm-fhocal; fireann, geineamhnach uathaidh — dógh ghuirm

Dógh ghorm = cineál muirtéil chruaidh a chuirtear d'urláir i gcroithe

nó i sciobóil. Foghnann sé freisin ag saothrú riasca nó talamh

sléibhe. Scartar amach tiugh air é mar aoileach. Chuala mé

"blue mortar" air i mBéarla. Tá sé dhá chaitheamh in aer ó a tháinic

an stroighin.

Dógh ghorm a chuirfeadh bail air sin. Dheamhan riasc dhá fhiadháine

nach bhfuil sé in don a thabhairt 'un míneadais /

Dógh ghorm agus gaineamh gortach a chur ar sin

agus bheadh sé ag tabhairt chruithneachta duit faoi cheann dhá bhliain /

Léan ar do chuid dógh ghorm agad! Cuirfidh mé "cement" ann. D'eile! /

Dubhach (: dūx): ainm-fhocal, fireann agus buineann: fireann:

ciall (i) agus (ii): Buineann: ciall (iii). Geineamhnach uathaidh: dúbhaigh;

dubhaighe: ainmneach iolraidh: dubhchannaí (dūxənī).

Dubhach = (i) Lacht a scríobhtar leis. (ii) Cineál laicht a chuireas éisc

áiride uatha — an láimhíneach cuirigcás. (iii) Láib a bhíos i bportaigh agus

a mbaintear leas aisti ag dathú olla nó éadaighe.

Buidéal dubhaigh / Braon dubhaigh / Níl deor dubhaigh sa teach / Ní bheadh

aon sdriog dubhaigh de bhrabach ortsa / Dar príosta tá sé ag ídiú

dubhaigh hébrí céard atá sé a scríobhadh / Nach mór an lear dubhaigh a

cuireadh amú leis an méid sin bréaga = páipéar nuaidheacht / Dubhach dearg,

dubhach gorm, dubhach dubh / Níl an peann ag tál an dubhaigh mar is

ceart / Ní fhéadfá é a scríobhadh gan práibeanna dubhaigh a chur air /

Dheamhan mórán dubhaigh a ídighim-se sa mbliain a mhic ó. Dhá n-ídigh-

inn a laghad de 'chuile rud agus a ídighim de dhubhach, déarfadh lucht na siopaí

go mbadh díolaidhe maith mé / [Ní féidir an dubhach sin anois a bhaint as an

éadach. Chaithfeá an slacht a dhéanamh mo léan!]/ Bhfeiceann tú an

láimhíneach a dhiabhail! Tá an t-uisce dubh uilig aige le dubhach =

streall de lacht dubh a chuireas an láimhíneach (breac nó iasc) as

féin / [Fainic é sin nó is gearr go gcuiridh sé as do shlacht thú le

scuaid dhubhaigh.] / Dhá mbuaileadh an láimhíneach scuaid dhá

chuid dubhaigh ort, bheadh a fhios agad é. Bheitheá cho dubh leis
 an sméir aige agus is deacair a ghlanadh / Deir siad nuair a
 bhíos bric eile ar a thí gurb shin é an uair a dtosúigheann
 an láimhíneach sin ag cur dubhaigh uaidh. Ní fhágann sé
 míor meacan de'n fhairrge ina thimpeall nach mbíonn faoi
 dhubhach aige. Ní léar do'n iasc eile annsin é. Bhí mé fhéin
 agus máistir scoile a bhí annseo thuas ar "leave" tigh J. amuigh
 ar meath an bhliain cheana. Ná raibh ann mara mbuaileann
 ceann aca é. "Caith amach é i dtigh diabhair" adeirimse
 "ní eallach ar bith é sin le bheith dhá bhuachailleacht sa
 gcurrach". Diabhal caitheamh! Ag déanamh iongantais de na
 dathannaí a bhí air a bhí sé. "Oibrigh ort a bhuachaill" arsa mise
 i m'intinn féin "Ní móide go mbeitheá cho dathamhail ar ball". Ach
 níor bhac mé níos mó leis. Tháinig muid isteach sa gCaladh
 annsin thíos. "An bhfuil tú ag brath air an t-ógánach seo a thabhairt
 leat" adeirim féin, agus theann mé siar scaithín ar an tráigh. "Caithfidh
 tú treabhadh nó tiomáilt a dhéanamh, mar tá cúram orm an
 churrach a chur suas". Ní raibh fios na faillighe aige. Beireann mo
 dhuine bocht ar an láimhíneach, agus ní leis an láimhíneach ab fhaillighe
 é; scaoil sé scauid as agus bhí an tráigh faoi dhubhach aige suas go
 dtí an leicín shleamhain údaidh sa meath-dhúrlinn. Níor thaobhuigh
 mo dhuine na currachaí uaidh sin amach /[Diabhal mé go mbeadh sí
 sin ag taoscadh dúbhaigh uaidh cho tréan agus a d'fheicfeá uisce ag
 teacht as píopa. Chuala mé fear a bhí sa gcogadh ag rádh go raibh
 cóstaí na Fraince breac ballach leo, agus go bhfeicfeá an fhairrge
 feadh t'amhairc dubh len a gcuid dubhaigh. Chreidfinn é freisin,
 dhá mbeadh mórán aca abuil a chéile]// Áit ar bith a bhfeicfidh tusa
 an mearbhall sin 'sa lag pholl tá dubhach annsin. Bíonn mar
 a bheadh ola ann as a cionn, agus an dúbhach thíos in íochtar. I sean-
 phortaigh is fhearr a gheobhfá í. Is mór a tóigeadh ariamh di thuas ar Dh. an
 Bh. Sna sean lag-phuill sin atá ag D. Sh. siar ó Ch an Gh. a d'fhaghadh
 na trí bhaile seo í. Dhá mbeadh láighe nó sluasaid agad, ní raibh
 call dhuit a dhéanamh ach a cur síos go h-íochtar agus an láib a
 thabhairt aníos léithe. Bhíodh muid ag cur feacannaí fada sna

láigheantaí, mar bhíodh an-domhainn i gcuid de na puill.

Nuair a bheadh sí aníos ar bruach agad, chaithfeá an láib a bhaint aiste: ní thiubharfá abhaile leat ach an dubhach. B'fhurasta aithinte an dúbhach. Ní bheadh ort ach a diúrnadh, agus a tabhairt amach ó'n gcuid eile de'n lathach. D'fheicfeá an mearbhall innte i gcomhnaí. Thugadh muid abhaile le ancoird nó le buicéid nó le tubáin, nó rud ar bith ba thúisce agad í. Chuirfeá síos an olann annsin i bpota in éindigh leis an dubhach agus d'fhágfá thíos ar feadh an lae uiliog í. Níor mhór de'n olann a bheith bruithte as ruaim roimhe sin agus gan gionnóid (: dionnóid) shalachair a bheith ar a corp. Dhá mbeadh ní dhathóchadh do chumhachta í. Ní bheadh aon-ghlacadh aice leis an dath. Nuair a bheadh sí ar an teine níor chall di a bheith thar chnag, ach chaithfeá a coinneál brúigte agus measctha. Chaithfeá amach annsin ar chiseoig í, agus nighfeá aríst ar uisce í. Chuirfeá amach i gcliabh annsin í nó go dtriomuigheadh sí. Í a spíonadh annsin. Ba shin é an deis le dath dubh a thabhairt uirre. Dhá mbeitheá ag iarraidh dath buidhe ... [sliocht as cuntas a thug m'athair dom ar dhathú olla] / [Ba chorr-áit a raibh an dubhach annseo. Bhí neart di 'sna lochannaí beaga sin atá suas S. Gh. ach 'sna sean-lag-phortaigh atá thuas annsin thuas ar chuid D. a bhaintí annseo í. Níl an láib sin ach in áit áirid. Cineál roighin dubh í. Dath dubh a thiubharfadh sí ar an olann. Ba chuid súlach an giota a dhéanfaí aiste.]/

Drisiúirí, Dristiúirí (: d'ṛ'íšūr'ī, d'ṛ'íšt'ūr'ī) = ainm-fhocal: fireann.

Drisiúirí, Dristiúirí: seisreach chapall le h-aghaidh treabhtha [Tá "Dreasadóir" — "a ploughman" a ploughteam driver i bhFoclóir Uí Dhuinnín, ach mar seo a chuala mise é ag talmhaidhthe]

"Péire dristiúirí (nó drisiúirí) faoin úghaim agus faoi chéachta Spagall sciúrtha agus crannóg árd" [As amhrán ó Sheán Ó Chadhain Baile Bán, Caisleán Gearr, Gaillimh] / Deir tusa gur talmhaidhe thú. Fóill ort anois. Céard iad dristiúirí ... ughaim ... béim ... hannlaí ... dromacán ... An bhfuil a fhios ugad céard í céachta chor ar bith. Dheamhan pioc atá a fhios ugad faoi thalmhaidheacht! /

Duilleabhar (: d'íl'ūr): na billeoga (: duilleoga) a theagas ar chrainnte agus ar thorthaí agus ar fháis eile. [Is iondamhail go gciall- uigheann sé na billeoga fré chéile] [: ainm-fhocal; fireann]

Níor tháinic an duilleabhar ar na crainnte fós / Seas isteach faoi dhuilleabhar na gcrann / Duilleabhar an chrainn a bháith uilig mé / Dhá bhfanadh sé sin go dtagadh an duilleabhar ar an gcrann, diabhal mé go bhféadfadh sé a dhul i bhfolach thuas igcrann agus nach bhfeicfí choidhchin é / Is gearr anois go mbeidh an duilleabhar glas ag fás / Chítear dhom go bhfuil duilleabhar glas amach annseo agaibhse. Is túsce a bhíos sé an taobh seo ná againne. Caitheann sé siocanna cruadha againne amach go lá Bealtaine / Níl duilleabhar ar bith ar na turnapaí sin imbliana = bláth nó bláthannaí a thugtar orra go h-iondamhail / Bainne duilleabhair fc. bainne /

Deidiorún (: d'ed'ərūn): ainm-fhocal fireann, geineamhnach uathaidh agus uimhir iolraidh: deidiorúin = spreallaire réidhchúiseach; súm sám; pleota; leibide; gamal; súmaire; púca de dhuine; duine failligheach; duine gan aon-ghus ceart. [Is doiligh ciall áirid a shainiú leis mar tugtar ar chuid mhaith cineálachaí daoine é.

An deidiorún! D'eile cé'n chaoi a mbeadh sé. Sin é an chuma atá sé a chur air fhéin! / 'Leabharsa muise má fhágann tú faoi'n deidiorún sin é go mbeidh sé déanta! Nar chuala tú ariamh é, gan amadán a chuir idteachtairacht fir / [Céard a chas an deidiorún mór sin an bealach? Isteach againne a ghabhfas sé sin agus caithfidh sé an lá ag codaidheacht againn, mara bhféad- amuid sileabhar a chur ann] / Cé'n sórt deidiorún de mhac é siúd aige. Chonnaic mé ag teacht aníos an lá cheana é agus bord na gcléibh de "maingiols" aige ar an asal. Bhí leathtromadh i gceann de na cléibh. "Cuir cloch 'sa gcliabh sin" arsa mise "nó ionntóchaidh an t-ualach. Diabhal cur, ach a chloigeann a bhualadh sa talamh. Is gearr gur ionntaigh an t-ualach. "Cuir suas anois é" arsa mise "má's breagh leat" / [Scread mhaidne air an deidiorún dona. Cé a thiubharfadh bean dó siúd. 'Ar ndú' níl gus ar bith annsiúd le pósadh. Diabhal a leithide de shúm- aireacht a chonnaic mise ar aon-dhuine ariamh agus a bhíos air] /

Driseachán, Drisín, Driseán (: d' r' íšəxān, d' r' íšīn): ainm-fhocal, fireann

Drisín: ainm-fhocal buineann = cuid de phutógaí caorach nó gabhar.

Bíonn sé siar ó'n gcaolán indiaidh na méadaile

móire agus na stéigeachaí. Rud an-fhada é, agus bíonn sé cornuighthe ar

a chéile nó go mbeirtear ar chloigeann air. Bíonn ruainne beag de'n

bheatha nach mbíonn leaighthe thríd an gcaolán fanta sa driseach-

án. Nuair a baintear as na caoirigh, líontar an driseachán

le min-choirce agus rudaí de'n tsórt sin, agus a róstadh annsin ar

an teine. Solamar maith é. Tugtar driseachán nó drisín

air. Deirtear nach bhfuil fás bliana ar bith is fuide ná

driseachán na caorach, ach an dris choille.

Dair (: dar', dær') = ainm-fhocal, buineann; tuiseal geineamhnach

uathaidh: crann daraighe (: darī); ach Dharach amanntaí freisin, go

h-áirid in ainmneacha áiteacha: an Doirín Darach.

Dair: crann nó adhmad: oak.

"Fíon na Spáinne, dair Shasana agus fir na Fraince: na trí nídh is

láidre le fáil" / "Aois dhair Shasana: trí chéad bliain ag fás, trí

chéad bliain faoi bhláth, agus trí chéad bliain i gcrann luinge nó

báid" / Tá se cho láidir le dair Shasana / Dair Shasana a mhic ó,

ní raibh aon-chinneadh léithe / Sin é an t-adhmad. Dair ar fad, agus

ní hí dair na h-Éireann ach an oiread í / Coill dharaighe

atá ann. [Well dair is mó atá innte. Tá corr-bhéitheach freisin

innte ach is i bhfad ó chéile é]/ Bain an sean-chrann daraighe

sin ag tóin an tighe agus is fada go bhfeicidh tú deire do chuid

brosna caithte. Bheadh an-smutáin air sin /[Th'éis cho molta

agus atá an dair, ní adhmad maith í ar mhodh. Níl aon-chúis innte

le h-aghaidh na h-oibre seo ar chuma ar bith, mar níl aon-

lúbadh innte agus d'fhuireasbhaidh an lúbadh, is beag an mhaith é

seo]/ Cuiinneog dharaighe an chuiinneog is fhearr amuigh. Dhá bhfaighteá-

sa ceann de na sean-chuiinneogaí — ceann daraighe a rinneadh Gaedhealach

ní raibh cinneadh ar bith leo. Tugann cuid de na cuiinneogaí eile sin

blas ar an mbainne. Is mór a ghabhfadh cuiinneog anois / "Saileach

dhuit féin: fuinnseoig de do mac; agus dair do mhac do mhic" = mar dhóigh dhe go mbeadh an tsaileach in inmhe agus ag foghaint duit féin; ach nach bhfoghanfadh dair ach do mhac do mhic / Ag cur daraighe atá tú. Ag cur daraighe do mhac do mhic. Saileach adeir siad duit féin, fuinnseoig do do mhac agus dair do mhac do mhic / Tá asna de'n tsean-dair ar lár. Asna de'n tsean-dair in aghaidh dhá asna de'n dair óig. Fc. asna, easna /

Dualgas (: dūəlgəs): ainm-fhocal; fireann; geineamhnach uathaidh agus ainmneach iolraidh dualgais = (i) an rud is dual do dhuine, a nádúr a dhúchas, a cháilidheacht. (ii) Tuarastal, díolaidheacht, íocaidheacht go h-áirid tuarastal na cléire. (iii) Díoltas, cumaoin a láimhe féin; cúitiú; greadadh, ídiú, maide dhá mheadh féin. [Ní mheasaim go bhfuil dualgas (: duty, responsibility) i gcaint, nó má tá is tanaidhe é. Ach is doiligh a bheith cinnte anois, arae tá an chiall sin cho coitianta i leabhra scoile, ag aos léighinn; ag "gaedhilgeoirí" agus eile agus go bhfuil sé tóigthe ag daoine. Ach ní cuimneach liom gur chuala mé ag aon-chainteoir údarásach ariamh é.]

Mura bhfaghaidh sé a chuid airgid agus a chuid dualgais, is cantalach an éadail é. Tá an breathas air mar shagart = tuarastal; íocaidheacht Nodlag, Cásca, coirce agus eile [Achréidh] / Is dóigh go bhfuil dualgais an tsagairt íoctha ugadsa. Caithfidh tusa a n-íoc go punteáil -te. Is máistir scoile thú. Daighean (: dheamhan) ar íoc mise fós daobhtha / [Dubhairt an phuicneach sagairt seo thíos indiu, go raibh sé leis an dualgas a árdú. Anois an bhfuil biseach agad! Bhí seanmóir aige ag moladh na boichteanaicht' ach d'árduigh sé féin an dualgas. Beidh h-ocht scilleacha ormsa feasta ... Is gearr ar a phóca siúd é: póca mór na h-uireasbhaidh] / Tá 'chuile shórt ag glaodhach anois: dualgas sagairt agus dualgas siopa agus dualgas Government, agus chreidim go mbeidh tusa ag éiliú do chuid féin. Eatorraibh uilig, is deocair do'n duine bhocht maireachtáil / Dheamhan sagart is réadhcha (: réidhche) a chonnaic tú ariamh ná é, le dualgas a thabhairt dó. Mura dtugthá dhó ach scilling, ní abróchadh sé drúcht ná báisteach, ach

buidheachas a ghabhail leat. Dar príostaí muis níl sé cho furasta sin a gcuid a thabhairt do thuilleadh aca. An phuic mhór seo thíos ugainn féin ... / [D'íoc muid dualgas sagairt indé agus tá sé seo amuigh anois ag teacht ag iarraidh a dhualgais féin. Ach pébí céard a dhéanfas sé seo amuigh, feicfidh muid maith eicint ar a dtiubharfamuid dó, ach ní fheicfeam -uid dadaí de bharr an tsagairt ach ceasacht agus scaimhléar-acht] / An iomarca áird' atá sagairt a fháil uilig. Is furasta dhóib a bheith ag gabhail le gaoith na gcnoc ar altóir 'chuile Dhomhnach agus cho beaithte agus atá siad ugainne. Deirimse leatsa dhá gcoinneadh muide na dualgais uatha aon-bhliain amháin go mb'fhurasta cur aca, ach dhá mbeadh duine ann a dhéanfadh é sin, bheadh deichneabhar nach ndéanfadh / [Is cuma le sagart Bh. R. sa riabhach é ach a dhualgas a chaitheamh aige. Dhá bhfeiceadh sé fear dhá mharbhú, dheamhan focal adéarfadh sé faoi. Ach an roithdiallach de shagart atá annseo ugainne, níl neart agad fead a leigean ar do mhadadh nach bhfuagróchaidh se ó'n altóir thú. Ach níl leath-áird air anois mara bhíodh] // Thug an maistín sin de dhualgas é sin leis. Ní raibh duine dhár bhain leis nach raibh bundúnach brúisciúnta = ba dual dó a bheith amhlaidh: bhí sé fighte fuaighte ann / Má tá féin thug sí é sin de dhualgas léithe. Nach mbíodh a h-athair ag imeacht i ndoirse dúinte ag éisteacht / [D'eile céard a dhéanfadh sé. Thug sé é sin de dhualgas leis. M. C. a bhí annsin thoir, sheas sé oíche i mB. th'éis aonach na Faithche. Chreidim go raibh a dhóthain ólta aige, agus é ro-mhí-chuíbheamhail lena chuid airgid. Bhí athair an ghearrbhodaigh sin anois istigh ann. Chuaidh sé amach. D'eirigh an fear amach de'n mhóinín bán taobh thiar de tigh S. Th. E. agus M. C. ag dul siar ann. Thug sé snaoim de mhaide dhó, agus níor fhága sé pighinn ruadh ag gabhail leis. Níl baoghal ar bith nach hé a bhí ann] / Ó tuige nach mbeadh! Thug sí de dhualgas é sin léithe. Ba mhór an t-ár í an mháthair leis an ngaisce bheag sin / Thug siad sin de dhualgas leogan mórán fíreamhlacht a bheith ionnta. 'Sé'n áit a gcaitheadh a n-athair féin a shaoghal ag imeacht ag fálróid ó chnocán

go cnocán agus carra chainte buailte aige ar 'chuile dhuine. Ní dhearna sé lá maith oibre in a shaoghal ariamh / [Tá sé sa dualgas aige a bheith ar an gceird sin (: is dual dó). Ní fhaca mé a athair riamh nach ag crinneadh rud eicint idir a fhiacra a bheadh sé i gcomhnaí] / Tá sé sa dualgas aice sin a bheith droch-mhúinte. Bhí ruibh ar a máthair, agus maidir leis an athair 'ar ndú' ba "show" shaoghalta é. Bhíodh muid ag caitheamh corr-mhiaróg leis fadó, agus d'fheicfeá gearradh fiacal air ag teacht in a' (: ar) ndiaidh / D'ól sé ionlaoighis phocaide, agus má d'ól féin arsa tusa, bhí sin sa dualgas aige. B'iomdha ráig bhreagh óil a rinne a athair féin ariamh / [Cneamhaireacht! Níl iongantais ar bith ormsa faoin a gcuid cneamhaireacht' sin. Tá sé sin sa dualgas aca. Níor fhága a n-athair ná a n-uncaileachaí tada in a ndiaidh ariamh mara mbeadh sé te ná trom] / Má tá féin, tá sí sa dualgas agad. Go ndéanadh Dia grásta ar an dream atá imighthe! Bhí siad socair suaim-neach. Ní fhaca aon-duine ariamh ag tarraint gleo ná siúite iad ar aonach ná ar oireachtas // Thug sé dualgas an tslisne dhó = cumaoin a lámhe fhéin = bhain sé dioghaltas dhe: rinne sé rud eicint air roimhe sin, agus bhain seisean a shásamh nó cúitiú ar a shon dhe / [Tiubharfaidh sé dualgas an tslisne dhuit má fhaghann sé greim ort. Cé'n chiall a ndéarna tú an bhail sin a chur air. Tiubharfaidh sé fút garbh é muis, ach a bhfaghaidh sé deis ort] / Thug sé seo thuas dual na druinne do'n chliamhain an oíche faoi dheireadh. Tháinig an cliamhain aniar ag iarraidh an chapail air, ach sílim i leabaidh an chapail a fháil go raibh an tseamair Mhuire aige nach bhfuair sé rud a mbeadh cuimne aige air. Ach thuill sé é. Ba bheag beag an náire a bhí air agus a thaobhachtáil chor ar bith, agus a ndearna sé de mhailís cheana air / [Má fhághaimse leigean ar bith choidhchin air gheobhaidh sé dualgas an tslisne uaim, diabhal bréag nach uaidh. Hébrí céard a chuirfeas mé as dó, ní ghabhfaidh rud ar bith ann dó ar chaoi ar bith. Cumaoin a lámhe féin atá a thabhairt do'n bhodach sin] / Gheobhaidh sí sin dualgas an tslisne uaimse fós in omós na foghla sin. Cuirfidh mise cuid is mó ná sin as di feicfidh tú féin /.

Dúracht: ainm-fhocal; buineann; geineamhnach uathaidh — na dúracha
 Dúracht: díocas; spleodar; fíreamhlacht; déantús maitheasa; faobhar
 oibre [i leagan amháin is mó a bhíos sé: "ag caitheamh a dhúracha leis"]

Níl aon-dúracht oibre ann = níl aon-spleodar nó díocas oibre ann / Dhá
 mbeadh dúracht ann, bheadh na cupla súileoig sin curtha aige le seachtain
 agus gan a bheith ag fáil bháis as a gcíonn mar tá sé / Siúd é adubhairt
 é le dúracht. Má tá tú ag iarraidh paidrín a rádh le dúracht cuir
 é siúd dhá rádh = go breagh spleodrach cuíbhreamhail / [Nach hé a d'innsigh-
 eadh an scéal le dúracht go ndéanaidh Dia grásta air. Sheasfa ins
 an sneachta ag eisteacht leis dhá chur amach dhá chroidhe. Tá na
 Fiannóirí imighthe uilig anois] / Tá sé ag lánú le dúracht annsin thuas.
 Is mó na clocha ná an lán atá sé a chur ar na fataí sílim [
 Is minic a bhíos an chiall seo leis: an iomarca spleodair nó díocais,
 i riocht agus gur mó a mhillfeadh ná a leasóchadh an té a bhíos amhlaidh]
 / Chaith sé a dhúracht ag iarraidh T. a thabhairt chuig an D. ach
 ní ghabhfadh T. leis = chuaidh sé go bog agus go cruadh air; sháruigh sé
 é féin leis / [Nach deas an caoi anois orm é th'éis mo dhúracht a
 chaitheamh leis an ngort sin, nach bhfuil fata de bhláth bliana
 ann nach bhfuil foghlúighthe. = shaothruigh mé go maith é, dhá leasú
 dhá chur, dhá ghort-ghlanadh agus rl.] / Teirigh in a éadan aríst. B'fhéidir
 go gcuirfeá isteach é an "turn" seo. Ar chuala tú ariamh é go
 meallfaí bean dhá gcaithtí dúracht léithe = má chaitheann duine
 le rud ar bith dhá dhoilighe, déanfaidh sé é 'sa deireadh / [Dhá
 gcaitheá do dhúracht, ach níor chaith, bheadh sé déanta agad. Ach
 b'fhéarr leat ag dradaireacht le 'chuile bhean óg dhá ndeachaidh
 thart an bóthar. Níl gnatha ar bith thusa a chur ag obair ar shúil an
 bhóthair] / Is rud í an fhoghlúim ar nós 'chuile shórt eile nach mór
 dúracht a chaitheamh léithe. Is beag an dúracht atá an ceann seo
 againne a chaitheamh leis an scoil muis. Ní iarrfadh sé breathnú ar
 aon-leabhar go deo / [Cho uain agus a bhí sé ar na portaigh is mó an an
 dúracht a chaith sé le mná ná len a cuid móna. Agus tá a shliocht air.
 Níl díol ráithe de mhóin thirm anois aige] / Chaith mé mo dhúracht leis ag
 iarraidh a thabhairt abhaile, ach mo léan deacrach thú, ní fhágfaidh sé an
 áit siúd go mbeidh an sciúrtóig dheireadh ólta aige /

Dúrachtach = aidiacht as dúracht.

Dúrachtach: díocasach, spleodarach, fíreamhail, fonnmar chun oibre agus rl.

[Ro-dhíocasach, nó ró-spleodarach scaithí. Fc. somplaí dúracht]

Is ait an fear é C. C.: Dúrachtach ceart / Nach hé athá dúrachtach

i gcomhnaí indiaidh na mná. Smál é atá ag siubhal leis chreidim / Tá sé

ag cur láin in aer thuas annseo: dúrachtach ceart / [Dhá mbeadh sé cho

dúrachtach len a gharrdha agus atá sé leis an nathaidheacht sin, ní ag

dul thart ag iarraidh cupla fata ar son Dé ó lá Fheil' Bríde amach

a bheadh sé]/ Dar priostá, má tá féin, is maith an aghaidh pósta é.

Fear maith dúrachtach é i ngort agus ingarrdha, i dtalamh agus i dtráigh.

Ní bheidh aon-ocras ar an mbean a gheobhas sé ar chaoi ar bith, má

ghníonn fátallaidhe di é. Is mór an feall nach fadó an lá a rinne sé é /

Deaslámhach = aidiacht = stuama; punteáilte; gan aon-chiotghail ná

mí-stuaim ag baint leis an duine; a bheith indon rudaí a dheasú

Tá mise in mo dhuine dheaslámhach. Deasuighim "bicycles" agus cluig /

Duine deaslámhach é M. Bhfeiceann tú an chuinneog sin? Bhí sí

faoi scáinneadhachaí ar fad, agus thóig sé láimh as a cionn, agus

dheamhan an deoir fhéin atá sí a leigean thríthe anois / [Má

chastar aon-duine deaslámhach an bealach, caithfidh mé an

"watch" seo a 'sbáint dó. Rinne sí glugar annseo i mbliana, agus

chinn sé orm í a chur ag imeacht ó shoin]/ Fear deaslámhach

thusa bail ó Dhia ort! Diabhal mé go mb'fhéidir go mbeitheá in

don caoi a chur ar an mbróig seo. Chinn sí orm féin. Tá sí caithte

isteach go feire. / [Tá sé sin deas-lámhach 'mo choinsias. Ní fheic

-fidh tú aon-chuileógín chlúmhaighe ag imeacht ar a chuid éadaighe

ní hé m'fhearacht féin é]/ Tá sé deaslámhach ar 'chuile chaoi.

Ghléasfadh sé béilí cho maith le bean ar bith, agus 'sé a bhligheas na beith-

idhigh 'chuile lá 'sa mbliain. Casadh isteach ann mé oíche ins an áirneán

seo caithte agus meastú cé'n cheird a bhí air?: ag cur an iarann ar a

léine! / [Thóigfeadh sé siúd lúib ar stoca cho maith le aon-bhean

ins an tír. Ní deaslámhach go dtí é a mhic ó. Bhí sé ag déanamh

gaisce annseo thoir anuiridh gurb é féin a chnótáil 'chuile phéire stocaí

dhár chaith sé le cúig bhliana agus dheamhan asna de M. B. mar tá cúl a

chainte leis, nachar thug piteoig air! /

Duth, Dath, Tuairisc: ainm-fhocla [níl siad ach sna leagain seo thíos]

[Fc. dath, a dhath] [Tá siad tréan san gcaint]

Níor tháinig sé duth ná dath = chor ar bith; beag ná mór; dubh bán ná dub buí / Níl sé le feiceál duth ná dath ar an saol seo hébrí cá mbíonn sé sáite / Dheamhan a bhfaca mé duth ná dath dhe. Chaithfeadh sé gur imithe atá sé / Níor leag mé lámh air duth ná dath. Ach is géarr air sin bréag a chur orm / [Dhá mba mise thusa ní chuirfinn araoid air duth ná dath ach cead an bhealaigh a thabhairt dó. Is mór an sásamh leis araoid a chur air. Tarraingeóidh sé slí chainte air, agus sin é a bhfuil uaidh / Dheamhan mo chos a chuaigh ann duth ná dath. 'Ar ndú' bhí a ndóthain ann dem uireasa, go leigidh Dia slán na daoine / Ní bheannaím dhó duth ná dath. Dhá bhféadadh duine beannú dhó ach gan mór ná beag thairis sin a dhéanamh leis, bheadh an scéal ceart, ach do dhúshlán déan sin. Má bhíonn sé ag beannú dhuit chor ar bith, ní mian leis gan a bheith in a dhá chuid déag leat, ach is gearr idir a ghol agus a gháire. / Níor tháinig sé abhaile duth ná dath ó a chuaigh sé ann. Dheamhan a chos siúd a thaobhós an baile níos mó / Níl mé ag fáil mámh duth ná dath. Dheamhan a bhaladh le uair] / Níl lá duth ná dath ag teacht (tirm) anois. Níor facthas a leithide d'aimsir ó cruthaíodh an chéad-fhear / Níl ceap duth ná dath san teach seo anois th'éis go raibh dhá cheap ann tá bliain ó shoin. [Ach ní bheadh fad méire istigh faoi chaolachaí an tí nach mbeadh scuabtha ag na creachadóirí sin síos / Níl píopa duth ná dath agam ó a bhris mé an seandúidín cailce indé ... Tuitim as póca mo bháscóta 'deile! Tá mé in anchaoi ceart críochnuithe / Ní raibh fód duth ná dath aige (: de thalamh) ná gur thug an deárthair garraí annsin thiar dhó le teann truaighe. Anois is mó talamh é ná aonduine istigh ar an mbaile. Ní fheicimse dream ar bith is mó a mbíonn an t-ádh orra ná poilitearaí. Feacha an ceann seo thíos ... / Níl láidhe duth ná dath ag gabhail linn. An sean-cheann a bhí ann briseadh ar an bportach í.] / Ní theagann a dhuth ná a dhath scaithtí = ní theagann mámh ar bith san roínt: bíonn an clár imeartha feidheartha / Ní dhearna sé a dhuth ná a dhath (nó: ní dhearna sé a dhath báistí. Fc. dath) báistí le trí seachtainí go Satharn seo (gha)bh thart. Tá chuile shórt spalptha críochnuithe anois / Níor ghla{?}

sé a dhuth ná a dhath ach a dhul amach aríst mar a tháinic sé
 isteach th'éis a phionta a ól. Sin é an méid / Níor dhúirt sé a dhuth
 ná a dhath ach suí síos annsiúd mar a bheadh "dummy" ann
 i gcaitheamh na h-oíche / A dhuth ná a dhath féin níor thug sé dhom.
 Dheamhan a dheatach! Ná bac le gortach! Siúd é atá gortach! /
 [A dhuth ná a dhath níl ar a aire ach in a shuí annsiúd ar feadh an lae,
 ag ordú do chuile dhuine eile céard a dhéanfas sé. Is maith uaidh geábh
 nathaíochta a dhéanamh freisin má bhuaileann duine isteach aige / A
 dhuth ná a dhath pórtair níl faoi chaolachaí an tí anois. D'ól an S.
 grúdarlach an bhairille ar baillín. Na diabhlánaí de "lorries" sin,
 ní thiúrfaidh siad amach as Gaillimh é nó go bhfeile sé dóib fhéin,
 agus th'éis go bhfuil sé thíos ag an "station" len ar n-aghaidh, ní bhfuigheadh
 an carr se'aghainn féin é. Anois nach ghradha an scéal é / Ní raibh a
 dhuth ná a dhath maitheasa ar a chuid muc thar mo chuidse, ach rinne
 sé a chríonnacht agus a ndíol de léim ar maidin. Sheas mis{e ó n}a
 ceannachóirí agus bhí a shliocht orm: dá leiginn uaim ar an gcéad
 tairiscint iad bhí agam. Ní dheachaidh mé fhoisceacht punt dó uaidh
 sin amach]/ Níl a dhuth ná a dhath aoise agam air. Diabhal an lá. Chonnaic
 mise é chuile lá ó tháinic mé féin in oirifirt agus é san munla céanna
 a bhfuil sé inniu ann / Níl a dhuth ná a dhath maitheasa san sean-chlog
 sin. Nach shin é stoptha chuile ré solais é! / Cuirfidh mise do rogha geall
 leatsa nach bhfuil a dhuth ná a dhath aoirde aige ort. Tomhaisigh sib fhéin
 anois go bhfeiceamuid / Níl a dhuth ná a dhath ná a thuairisc in aon-
 áit. Tá faitíos orm go bhfuil sé ar iarraidh. Is minic le rud a bheith
 ar iarraidh san teach seo / [Ní fhaca mé a dhuth ná a dhath ná a thuairisc
 in aon-áit. Caithfear a chur sna gath seítí (gazettí) / "Má theagann do
 dhuth ná do dhath ná do thuairisg isteach ar an mbaile seo aríst" adeirim
 féin, "maróidh mé ar áit na mbonn thú." Agus m'anam nach dtáinig
 = ma theagann tú / Ná feicim a nduth ná a ndath ná a dtuairisg
 faoi chaolachaí an tí aríst i mbliana (: cártaí). Siad na cártaí
 céanna atá ag tarraint an chlampair / Má faghann sé siúd
 leigean ar an gcáca, ní bheidh a dhuth ná a dhath ná a thuairisg agaibh,
 má tá sib ag súil le strainséaraí. Nach bhfuil a fhios agaibh nach
 sú salúin imbéal bulláin aige siúd bríce aráin agus an colla{?}
 atá air / Thuit an "bomb" agus a dhuth ná a dhath ná a thuairisg níor frí{odh}
 ariamh. Nach bhfuil a fhios agad nachar fágadh mion mullóg den duine boc{ht}
 {i} ndiaidh a chéile.

Dúil = ainm-fhocal; boineann; geineamhnach = dúile; iolraidh = dúileanna (ach ní bhíonn sé ach go h-annamh i gcaint).

Dúil = (i) Fonn caithte, ithte nó blaithe; tnúthan rud a fháil len ithe, len ól, nó le caitheamh; tóir nó a bheith tóramhail air. (ii) Súil, dóchas (athruigheann an focal "súil" agus "dúil" le chéile i ráidhtí áiride ach tá claonadh ann ag "súil", "dúil" a dhiothláith-riú ar fad ins an gcéill seo. (iii) rún, fonn, claonadh; brath.

[Ní mór a thabhairt faoi deara leis an luighe a cuirtear ar dhúil i gConnachta — nó i gConamara go h-áirid — go mbíonn "blas" indáil le i gcomhnuí i gceist. Cuirim i gcás is "tóir" a bhíos ag duine ar léightheoireacht, ar leabhra, ar bhádóireacht, ar mhná agus rl. Ach aindeoin sin déarfaidhe "dúil" i rudaí den tsórt sin amanntaí, leis an ainm teibidhe, ach ní abróchthaidhe é leis an ainm féin .i. "tá dúil aige i léightheoireacht", ach "tá tóir aige ar na leabhra". "Tá dúil aige ins na leabhra" — bheadh fonn a n-ithte mar bhiadh air! B'fhearr d'aos foghluma dúil a sheachaint cé's moite den áit a dteagann sé igceist in a riocht féin .i. beatha, tobac, ól agus rl.]

Tá dúil i dtae, idtobac, in ól, i snaoisin, agus rl. agam / [Ní bhíonn aon-dúil ro-mhór ins na fataí agam go dtí an ceathair nó an cúig trathnóna / Is beag an dúil atá agam i bhfataí chor ar bith, ach bíonn dúil agam ionnta corr-uair mar sin féin] /
 "Gheobhaidh mé bás le dúil ins an bhfeoil" (amhrán — "Cearc agus Coileach") /
 "Is beag mo dhúil ins an imirt: is mór mo dhúil ins an ól." (Amhrán — Slúipín Vaughan) / Níl mo dhúil ann le fada = níl aon-dúil agam ann le fada / Is dúil ins an ól a d'fhága le fán é = is é an dúil a bhí aige ins an ól agus rl. / [Bíonn dúil ag 'chuile dhuine induileasc. 'Tuige nach mbeadh. / Is beag mo dhúil idtada ó a bhuaile an tinneas seo mé / Níl dúil ar bith aige in ól — dheamhan dúil ná cuid de dhúil / An t-arán donn sin — sin é an cineál a mbeadh mo dhúil-sa ar fad ann. Tá sé folláin le n-ithe / Bheadh dúil agam is 'chuile shórt a gheobhainn. Sin é an bealach atá liomsa / Mara bhfuil dúil agad ann fág do dhiaidh é] / Tá sé cailte le dúil ins an tae. / Tá a dhá shúil ag dul amach thar a cheann le dúil ins an ól / Bhí a shúile ag snámh in a cheann le dúil i dtobac / [Bhí mo chuid fiacal ag déanamh uisce le dúil ins a bpíopa ach dhá dtuiteadh déidín agam dheamhan thioman -ta gail a thiubhradh sé dhom / Mharbhuigh sé é féin le dúil ins an ól / [Bhí sé ina chíor-thuaithbhíll le dúil ins an tobac, agus gan aon-ghoir aige

a fháil. Sin é an gléas air! Fanadh sé as an bpríosún aríst]/ Ní raibh de dhúil agam ann ach an oiread agus a bheadh agam ins an draoib sin amuigh / Ní raibh de dhúil aice ins na fataí a thug mé di ach an oiread agus dá dtairginn clocha len ithe di / [Dá laghad dá raibh mo dhúil ins an tae, d'ól mé in a dheidh sin é / Dhá mhéid dúil dá raibh aige insan bpíopa, bhí sé indon eirghe as 'chuile Charghas dhár eirigh air]/ Thug siad ruainne ceaille dhom, ach ní bhfuair mé leath mo sháith dhe. 'Sé a ndearna an méid a fuair mé mo dhúil a ghéarú ann. Caithfidh muid féin greim dhe a dhéanamh lá eicínt. Tá sé an-bhlasta / Maidir leis an bpoitín is fada mo dhúil-se imthighthe as / Níor eirigh liom dhe ach cuid an bheagáin, ach an méid sin féin choisc sé mo dhúil ann. Ní raibh a dhath tnutháin agam leis uaidh sin amach / An bhfuil dúil tae ort? / [Is geall le fear é a mbeadh dúil pórtair air agus an leiciméarachta atá air timcheall na gcoirnéil]/ Bhain sé an dúil asam faoi láthair = fuair mé an oiread dhe nó chonnaic mé ar chaoi eicínt é le nachar fhan aon-dúil agam ann / [Thug sí braon tae dhom agus bhain sé an dúil asam go ceann tamaill eile / An roisín sin a d'ith mé scaithín ó shoin, bhain sé an dúil asam go bhfeicidh tú an trathnóna. B'fhearr do dhuine a bhéilí a chaitheamh go breagh ceart, ná a bheith ag ithe leidhcí mar sin 'chuile phuíníte. Líonann siad do ghoile, ach mar sin fhéin ní bhíonn duine sáthach aca]/ Chonnaic mé oíche í ag réidhteach feola agus chuir sí úais orm. Tá a fhios ag mo chroidhe gur bhain sí dúil feola asam go ceann i bhfad ina dhiaidh sin, agus dheamhan a bhfuil éiseallach dhíom / 'Sé'n scéal é, d'ól mé an oiread an oíche sin dó (: dhe) agus go raibh mé torrthach aige. [Ní raibh mé ar mo chóir féin dhá bharr aríst go ceann seachtaine. Mhionnuigh mé agus mhóidigh mé nach mbeadh mo phlé leis go h-éag aríst. Bhain an iarraidh sin an dúil asam go bhfeicidh mé seal / Ní bheadh aon-mhaith aige ann go bhfaghadh sé an píopa. Fuair sé faoi dheireadh agus faoi dheoidh é le 'chuile sháruigheacht. Chuaidh sé ar a chaitheamh nó gur chuir sé urlacan air féin leis. B'éigin a thabhairt abhaile. Bhíodh fonn múisc' air le 'chuile choisméig (: coiscéim). Cuireadh a chodladh é. Uaidh sin amach níor éiligh sé an píopa. Ghlac sé an ghráin air. Chuir sin de'n tobac é. Bhain sé an dúil as go ndeacha sé i dtalamh / Bhí mé thuas ann lá ar cuairt agus bhí ciseog fhataí ann agus iasc. Fataí gáireacha. 'Siad an scoth atá aige. Bhí an teach fúinn féin ag an mbeirt againn agus shuidheamar síos i miainis (: i bhfiadhna) na ciseoige, nó gur ith muid

gliúrach dhíob (: gleorach). Shín muid muid féin ar an teallach annsin gur chodail muid spuaic. Níor leag mé béal ar aon-fhata aríst go ceann míosa. Ghránuigh mé orra. Bhain siad an dúil asam in éindigh]/ Má itheann tú riar de 'chuile lá, tiocfaidh dúil agad ann i leabaidh a chéile / Sin é an chaoi a bhfuil an t-ól. An uair a bhlaiseas tú dhó i dtosach is lughar leat é ná fuath-fíonnaigh, ach teagann tú isteach air i leabaidh a chéile. Teagann dúil agad ann / Má bhíonn tú ag súimínteacht leis an bpíopa mar sin, is gearr go dteagaidh dúil agad ann. [An uair a thosuigh mise dhá chaitheamh i dtosach, shíl mé nach dtiocfadh aon-dúil agam ann go deo, ach ba ghearr nach raibh déanamh ar bith dhá fhuireasbhaidh agam — ba ghearr sin / Is rud iad na "fags" ar nós 'chuile ealadhain ó a thioctas do dhúil ionnta, go gcaithfidh tú a bhfáil dhá mbeadh do chailleadh go deo leis. Cé'n bhrigh ach a dhaoireacht agus atá siad. Agus níl fear na "bhfags" indon aon-cheart a bhaint de'n tobac. Dheamhan é muis / Ó a tháinig dúil aige ins an ól, is beag a bhíos de bhrabach air. Chuir sé taobh le dhá scilling muid as luach na "crib" mhóna Dé Sathairn seo 'bh thart (: ghabh thart). Dheamhan sásamh ná séanadh a bhí le fáil uaidh faoi / Tá dúil ag teacht agam ins an "gcoffee" anois bíodh a fhios agad. An chéad-uair ar ól mé é, shíl mé go dtiocfadh tonn-taoscach orm, ach anois feicthear dhom nach bhfuil daor-bhasctha chor ar bith dhe. Ólaim dhá cheann de ló scaithí é / Dá dteagadh dúil ag duine ins an bpíopa aon-uair amháin, ní dhéanfadh na "fags" sin maith ar bith dhó. Corr-uair má bhímse d'fhuireasbhaidh tobac, tugann siad ceann aca dhom. Bhainfinn mo ghaisneas as, ach mo chreach mhaidne 'sé'n an tsrathar in áit na diallaide é. B'fhearr liom aon-ghail amháin de'n píopa ná a bhfuil faoi thalamh an domhain aca / Bhí mé ag breathnú orra in éadan an tsleamhcáin, agus leis an gceart a dhéanamh, bhí siad ag tiomaint cuid dhó orm, ach níor ghlac mé uatha é. Níor tháinig mo dhúil ariamh ann nó go raibh a dheire ithte. Sin é an uair a bhí an caitheamh in a dhiaidh agam / Tá siad ag cur dúil' ins an gcárnán airgid sin agamsa. Dá mbeidís-sean cho meabhrach len a gcuid cártaí agus atá mise agus mo pháirtidhe, is aca-san a bheadh an cárnán agus ní againne / Déarfainn agus an stiúir a bhí uirre ag breathnú anoir thar an gclaidhe go bhfuil sí ag cur dúil' ins an ngarrdha atá coisnighthe. Má fhaghann sí a bhlas aon-uair amháin, ní choinneochaidh do chumhachta cinn as í. Nach h-í an

strachaille de bhó í nach sásuigheann áit ar bith í, ach an fad méire de gharrdha sin atá l'aghaidh féir / Níor fhága sé aon-fhód ar phortaigh anuraidh nar ghoid sé. Facthas dom leis an tsúil a thug sé ar an gcruaich se'againne (: cruach mhóna) agus an chaidéis a fuair di an lá cheana, go bhfuil sé ag cur dúil' innti imbliana. / [Níl duine ar bith ag cur dúil' in a cuid talmhana ach an chuid eile di féin — na L. Tá díocas orra sin ag imeacht ag lorg talmhana. Nach sílfeá go mb'fhearr di aca é ná é a bheith ag dul i léig annsiúd cheal a shaothruighthe]/

Ná bí ag fágáil do chuid "cigarettes" annsin ar sliobarna go mbeidh daoine ag cur dúil ionnta. [Nach bhfuil a fhios agad cé'n sórt saoghal atá ann, agus nach bhfuightheá cigarette annsin thoir indiu dá naomhtaí thú. Daoine atá scrútaighthe dhá bhfuireasbhaidh is beag an scruball a bhéas aca méir a leagan ar do chuid-se]/ Ná bí ag samhlú óil liom nó is gearr go dtosuighidh mé ag cur dúil' ann. [Chonnaic mé sé leath-bhairille nuadh glan dhá gcur isteach ins an teach seo thoir anocht. Is cosamhail go bhfuil an-fhuadach air]/ Má chuireann sí a dúil uair amháin ins an mbaile seo, ní fhéadfar a choinneál as. [Ní fhaca mé aon-bhean aniar amach ariamh ó leagfadh sí a cairthín chor ar bith ar chathaoir istigh ins an tír, nach bhfanfadh sí ann.]/

"Lá breagh dá ndeacha an cúiplín amach ins an ngáirdín.

Bláth na séilíní cumhartha, bláth na n-ubhall agus na n-áirní

Chuir an Mhaighdean dúil ann agus thnúth sí leis go láithreach" [as amhrán diadha faoi Mhuire Mháthair agus an Naomh Joseph]

Bhí dúil Mhichael bainte asta shul ar imigh sé (: as na tuitíní) / Ná bí ag coinneál an phoitín seaduihthe. Nach bhfuil a fhios agad go bhfuil mo dhúil bainte as ó a bhí na misinéaraí againn. Níor bhlaiss mé de sdriog ó shoin / Ná bac le cigarettes a dhuine sin. Tá mé ag troisceadh anois cho fada, agus go bhfuil mo dhúil bainte asta. Chinn orm aon-cheann a fháil ó mhaidin indé, i mbealach ná i ndearmad. Fhobair go leagfainn an teach indé, ach an ghearradh-ghíonnach a airighim in mo phutógaí indiu.]/ Má b'éigin duit déanamh d'fhuireasbhaidh tobac an fhad sin, is íongantas nach raibh do dhúil bainte as ar fad. [Is uathbhásach an t-achar trí seachtainí déag]/ Is beag a bhainfeadh mo dhúil as an ól th'éis an méid sin. [Bean a chonnaic mé idteach ósta imBaile Átha Cliath, agus í ar dearg-mheisce. B'éigin do bheirt fhear a h-íomchur eatorra

amach go dtí carr. Ní thiubharfainn sunntas ar bith dī, dhá mbadh sean-chailleach í, ach mo léan níorbh eadh ach rúisc de bhean óg — plandóg de bhean!]/ Dhá bhfeicinn-se feoil a bheadh an-gheal, chuirfheadh sí col orm. Badh é mo dhóthain é le mo dhúil a bhaint as feoil go bhfeicinn suim aimsire aríst. [Chaith mé dhá bhliain cheana gan oiread agus a dhath feola a chuir ar mo bhéal, in áit a bhfaca mé muicfheoil ag an teach uair ...]/ Má tá indán agus gur cuireadh fuath-fíonnaigh ar an bpórtar dóibh, bainfidh sin a ndúil as go ceann tamaill. Is géar a theastuigh an phasóid sin uatha: ['chuile oíche ins an aer ag imeacht ag ól agus ag ragairne, agus gan breathnú siar ar a mná ná ar a bpáistí ins an mbaile]/ Go gcuiridh Dia an t-ádh ort. É siúd éiseallach. Dhá dteagadh bean an tincéara bhuidhe sin a bhí thart an lá cheana agus breac cailte a ghléas dó, d'íosfadh sé é cho súigte agus dá mbeadh sé ar fóghnamh. Ní bhainfeá a dhúil siúd as an iasc gan ruainne beag de nimh na luchan a chur air. Dhá dteagadh sé uaidh an uair sin, b'fhéidir go gcuirfeadh sin cúl beag air / Chuala mé S. ag rádh go raibh sórt drug eicint i Meriocá agus dhá gcaithteá aon-uair amháin í narbh fhéidir do dhúil a bhaint aiste. [Droch-earradh í. Dhá mhéad dá bhféachtaí le do dhúil a bhaint aisti, 'sé'n an chaoi a mbeadh fearr agus barr dúil' ag teacht agad innte. Dhíoltaí ingan-fhios í ... Bail ó Dhia ort féin agus ar do chuid poitín! Ní ghreamócha poitín d'aonduine nach hé a chionn-tsiocair féin é]/

Tá an-dúil aige ins an ól / Tá an dubh-dhúil (fíor-dhúil, an dúil chráidhte, dúil críochnuighthe, dúil dháiríre, dúil nimhe-neannta, dúil uathbhásach, dúil mhillteach, dearg-dhúil, dúil thar cíonn, dúil chascartha agus rl.) aige ins an tobac. / Tá, an dúil dhona, a mh'anam — dúil ins an ól: an dúil is measa a bhí ag aon-fhear ariamh in aon-rud. / Sin í an dúil mar siúd atá aige sin ins an ól. Cé'n uair a thaobhuigheann sé teach ósta? Uair nó dhó faoi'n Nodlaig. Is beag de ghailimaisidheacht a mhná a bheith ag caint mar sin: mar dhóigh de gur fear caithmheach é. Tá baoghal air! / Cé uaidh a dtug sé an dúil chráidhte atá aige ins an magadh. 'Ar ndú' ní raibh smid ná smeaid ag a athair. Chaithfeadh sé oíche airneáin ar do theallach gan a bhéal a oscail. Agus maidir leis an máthair, bhí sí an-tsoineannta freisin / An ceann eile atá againn tá dúil nimhe-neannta aige ins an léightheoireacht. Ní theagann iabh air an

an fhad agus a bhíos sé ag ithe a bhéilí féin ach a cheann sáithte ibpáipéar nó i leabhar aige.

Agus déanann sé clogán-streille de'n oíche ag léigheamh ar an teallach / Tá an dúil chráidhte aige ins an iascach. Fear ar bith a fhágfás amach a ghort agus arbhar ag tuitim dá cheann, agus a bhuailfeas síos ag iascach, ná bac leis. [Cuir ins an ngearradh dhíob é. Cé'n bhrigh dhá mbeadh ceo ar bith aige dhá bharr. Ach dheamhan cion béilí maith éisc marbh aige ó a tháinic an bhliain.]/ Marach go raibh dúil thar cíonn aige ins an bpionta é féin, diabhal baoghal a bheadh air a dhul ag caitheam an méid sin fiuntais leat. [Sin é an cneagaire is mó ar a dhá chois. Ní fhéadfadh mórán a rádh go bhfaca siad aon-cheo dhá chuid gnaoidheamhlacht'] / Chuaidh ag an dúil ar an daoitheamhlacht air má tá indán agus go ndeacha sé isteach go dtí cúntar teach ósta. 'Sé an chéad uair aige é déarfainn / A Dia dhá thárrtháil! D'ól sé gloine phoitín. Is gearr ó nach raibh dúil duth ná dath aige ann má b'fhíor dhó féin. [Ach 'siad an dream sin a bhíos dhá cheilt, is measa a bhíos in a mbruighshléacht an uair a thosuigheas siad.]/ Tá an dubh-dhúil aige ins an ól ach níl dúil beag ná mór aige ins an tobac. Sin é a mhaith. Ní bheadh aon-aithne óil choidhchin ar an té nach mbíonn ag caitheamh. 'Sé an t-ól agus an tobac idteannta a chéile a fhágas duine ar meisce. /

"Níl mo dhúil leat indiu ná amáireach.

A mhuirín dílis mo chúig chéad slán leat" [Amhrán — "Domhnall Óg"]
 níl a dhúil leis = níl 'sé ag súil leis; níl sé ag tnuthán leis. [athruigheann "súil" agus "dúil" i ráidhtí mar seo, ach is minicí "súil" ná "dúil" ionnta go mór fada. Ní bhíonn ach súil ins an ainm-bhriathar le ag. Thiocfadh do "dhúil" a bheith ann uair annamh b'fhéidir, ach má bhíonn níor bhrath mé é]. Ná bíodh do dhúil liom. Ní bhfuighidh tú tada uaim / Má's léithe siúd atá a dhúil, tá faitíos orm gur mór an mearbhall atá ar mo dhuine bocht. Ní scarfaidh sí siúd le cianóig ruaidh go mbeidh sí in athchur an anama, [agus m'anam gurb iomdha bliain é sin fós, mara bhfuil sí féin agus a cosamhlacht in aghaidh a chéile. Is duine críonna a bheadh indon a rádh céard a dhéanfas sí siúd fós len a cuid airgid.]/ Má'sin é an rud anois a bhfuil a ndúil leis, tá faitíos orm go mbeidh siad in anchaoi. Dheamhan cloch a cuirfear ins an mbóthar sin an fhad agus a bhéas an saoghal ar suidheachan,

agus ar aon-chor ní fabhar atá ag S. Mh. le tada a fháil d'aonduine / Níl a dhath maitheasa dhuinn a' (: ar) ndúil a bheith le Meiriocá an Nodlaig seo. [Tá Meiriocá réidh. Níl sciúrtóig ag teacht anois as]/ Bheadh a ndúil leis dá mbeadh maith dóib ann, ach níl. [Dheamhan breac a íosfas siad len a marthainn (dh)íob gan dochar gan díoghbhail duinne. Ba dona iad féin faoi 'n rud a bheadh aca.]/ Is dúil gan fáil í sin aige muis. Má tá sé ag súil go dtiubharfaidh mise ól dó, 'sí súil Uí Dhubhda le Árd na Ríogh aige í. Ró-dhíthcéillidhe a fuair sé sin daoine ariamh, ag déanamh a chuid oibre dhó, agus ag cur a mbeadh aca len' ól air / Má tá dúil agad i dtobac is dúil gan fáil í. Níl ionga tobac ag gabhail liom. [Ag imeacht ag iarratas atá mé féin]/ Is deas í do dhúil muis — dúil i dtae. Indomhnach, tá faitíos orm gur dúil gan fáil agad í, mara bhfuil tú féin indon aon-tsoláthar a dhéanamh. [Dheamhan gráinne tae a gheobhthá annseo anois dhá mbeitheá in do ridire. Cion cupán amháin ins an tseachtain: sin é an méid]/ Dúil gan fágghail muis dúil ins na "cigarettes", annseo. Dhá mbeadh cruadhóg ola ort dhá bhfuireasbhaidh, dheamhan tiomanta ceann a gheobhthá, na cuid de cheann. [Is minic a bhí mo theanga amuigh ag imeacht ag forcabhás annsin thiar ins an mbaile cailte sin, agus gan tada agam ar a shon]/

An dúil atá agaibh na daoine a ghortú = rún; fonn, brath / Shílfeá gur dúil atá aca seo eirghe i mullach na ndaoine. Má tá 'u' (: bhur) leas ar Dhia anois eirigidh as, nó fágghaidh mise céir oraibh — a shneádacháin bhradacha / An uair a d'iarr mé mo chuid airgid air, is mó an dúil a bhí aige a dhul do mo lascadh. [Dheamhan saoradh ná séanadh a thiubharfadh sé dhom faoi. D'fhuagair mise an póilí air, ach mo chreach-mhaidne mo phóilí!]/ Shílfeá gur dúil atá aca suidhe in do bhun ceart. Breagh nach n-eirigheann tú i bputógaí duine aca agus chomhairleochadh sin an chuid eile leigint duit. [Mara ndéanaidh tú rud eicínt, déanfaidh siad dóigh dhuit]/ 'Ar ndú, ní dúil a bheadh aige an sconnán de mhac siúd a chur 'un coláiste aríst. Cá'id ins an mbaile é siúd? Dheamhan rath a dhéanfas sé len a loiseag. Tá a chuid ratha ar iarraidh. Is fadó a bhí aige a bheith ina mháistir scoile nó in a shagart, nó in a sheilbhéara nó in a chrochadóir féin ... / Ní féidir gur dúil atá aice an boithrín a dhúnadh. 'Séard is fhearr a dhéanamh a dhul roímpe in am. [Mara dteightear déanfaidh sí ciseach de na daoine. Bhí casán annsin ariamh ins an saoghal]/

doscúdhach: aidiacht (ní theagann claochlódh tuisil air)

doscúdhadh: mí-chomhairleach, gan a bheith gabhthach le comhairle; gan glacadh le comhairle; bainte-amach; tugtha do dhul indiaidh do chinn romhat i gcúrsaí an tsaoghail; sonnda; teann; indon do cheart a bhaint amach; gan a bheith cuthal ná náireach; triollúsach; olc; príbhléiseach; géar; dian.

[Duine doscúdhach = is beag nach "hard man" nó "hard knut" i mBéarla é]

Duine doscudhach é sin. Ní féidir comhairle a chur air. Is cuma leis é ach a dhul i ndiaidh a mhullaigh i rud ar bith a chasfas leis / Ní raibh aon-duine ins an teach sin nach raibh doscudhach. Diabhal duine muis. 'Chuile chruinniú, chuile eirghe-amach, 'chuile achrann, ní bheadh sé ann dhá bhfuireasbhaidh. Shílfeá gur leig siad fútha roint le goirid, agus nach bhfuil siad cho tucarach do'n tsiúbhliód agus a bhídís. Theastuigh sin uatha / M'anam má bhí tú annsin gur casadh thú imeasc daoine doscudhacha. Níl fear ar an bhfeadhain aca sin, nar chaith tamall le ceird aisteach eicínt. [Bhí Pádraig ins an ngunna mór. Bíonn S. i gcomhnuí ag cuir caoi ar an uair a bhí sé féin in éindigh le "hobos" Mheiriocá. Chaith an ceann óg tamall eicínt ins na báid aeir i Sasana. Deir sé féin go raibh sé as cionn na Gearmáine. Chreidfinn é freisin. Tá sé sáthach bainte amach l'aghaidh rud ar bith]/ Ní leigfeadh an faitíos dom a dhul síos ann. Shíl mé go n-ionnsóchadh an baile frén a chéile mé. Chuaidh mé isteach ins an teach ósta agus mé loicthe. Ba ghearr go dtáinig forránach mór fiadháin go dtí mé: Fear doscudhach i gcosamhlacht. Bhí colm ar a leiceann as sin go dtí sin anois. Chuaidh muid 'un cainte le chéile. Le 'chuile údragáil d'innis mé m'anshógh dhó. "Ól é sin anois" adeir sé, "agus ólfaidh muid dhá ghloine fuisce an duine, agus annsin siubhal-faidh muid síos ann de réir a' (: ar) gcoise. Bhí mise ins an mBowery i New York, agus dar dia ní bhainfidh aon-fhear annseo liom, ná leis an té a bhéas in mo bhuil ... " / Má tá tusa ag iarraidh fear doscudh-ach a fheiceál, cuir eolus ar an dream sin a bhíos ag tiomáilt (: tiomáint) "mótars". Sin iad an dream atá doscúdhach. [D'eireochadh dhóibh 'ar ndú'. Castar is chuile áit iad sin agus bíonn aithne aca ar 'chuile chineál duine, agus ní bhíonn ag a leath ach saoghal an ghirrfhiadha. Sin iad a d'inneochadh dhuit faoi'n saoghal ...]/ Bhí an fear is sine a bhí annsin an-doscúdhach. Bhí sé amhlaidh in a ghasúr féin. An bhfuil a fhios agad

céard a rinne sé agus é ina stócach ag dul chuig an scoil? Bhí an cogadh ar siubhal an uair sin agus dream ag dul thart ag liostáil daoine. Diabhal easna dó nar liostáil agus b'éigin don athair agus do'n mháthair a dhul isteach agus é a cheannacht as aríst. Ara rinne sé sin an oiread rudaí ... / Ab é S. Sh.! Tá sé cho doscudhach indiu th'éis go bhfuil sé aois an phinsean agus a bhí sé an lá sin. [Ar chuala tú faoi'n uair ar imigh sé in éindigh le bean an damhsa de Rástaí Bhaile Uí Bhriota. D'imigh mo choinsias. Bean a bhíodh ag damhsa ar chláirín. Chuaidh sé cho fada le Béal Átha na Sluaighthe in éinfheacht léithe. Tugadh faoi thar cionn annsin é. Tá colm i mbun na gruaige air fós dhá bharr ...]/ Bíonn sé ag imeacht in a dhuine dhoscudhach ag bainseachaí, agus ag céilidheachaí má's fíor dó féin. Ach níl sé leath cho doscúdhach agus atá a leigean amach. ['Siad na scéalta a chloiseas sé sin ag daoine eile a bhíos aige féin: go ndearna sé féin iad mar dhóigh dhe]/ 'Chuile fhear aca sin dhá'r chaith seal i Sasana tá siad sáthach doscudhach. Siúd é an áit nar mhór duit a bheith doscúdhach deirimse leat. An té nach raibh indon imeacht agus a cheart a sheasamh, bhí sé ar deire. Daoine triollúsacha a dhéanfadh gnáithí annsiúd. [Bhí mé ag caint le P. S. Dubhairt sé liom go ndéanfadh sé chuile shórt: bualadh rubáil agus eile. Níor dhubhairt sé leisce na bréige go marbhóchadh sé duine, ach ní bheadh claonadh ar bith uaidh aige, déarfainn. Tá sé le dhá bhliain ag imeacht ar a the(icheadh) ar fud Shasana le faitíos go gcuir -fí amach ins an gcogadh é. Thiubharfá fear doscúdhach ceart air sin]/ Mac doscudhach ceart é. Bhí a raibh de thinncéaraí ó Bhreatain thoir annsin thoir oíche, agus iad ag lascadh a chéile. Ní raibh dorus ins an mbaile nach raibh glásáilte. Bhí sé ag cínnt ar na póilíos a gcoinneál tóigthe. Dar fiadh shiubhail seisean amach in a gceartlár, agus ní le dhul ag déanamh eadarascáin é ach an oiread, ach le dhul ag bualadh é féin /[Deir siad gur fear doscúdhach a bhí annsin aimsir na mBlack & Tans. Bhí sé ar a chaomhamhaint agus aithne mhaith aca air, agus oíche amháin in a dheidh sin, bhuail sé isteach i dteach ósta a raibh scaoth aca ag ól ann. D'fhan sé istigh i seoimrín beag ar cúlráid, agus bhí sé ins an áirdeall orra, nó go raibh a dtrúmlach (: tromlach) scaipthe, agus nach raibh fanta ach beirt nó triúr a bhí ar a mbog-mheisce. Shiubhail sé amach annsin de mhaol a mhainge agus bhain sé na gunnaí díobh; agus bhuail sé dual na druinne orra. Dhá mbeirtí air, bhí a chnaipe déanta]/ Tá tusa ag rádh go bhfuil tú féin doscúdhach. Tá

tú buille doscúdhach freisin. Ach bhí mise ag caint le sagart a bhí thart annsin ins an samhradh. Bhí sé ag cur caoi dhom ar a shaoghal féin shul 'á ndeacha sé ina shagart. Bhí sé ins an gCogadh Mór agus amuigh ins an mbriseadh. Th'éis an chogaidh bhí sé ag obair i gcineál eicínt teach lóistín i Sasana agus ní bheadh a fhios agad cé'n puínte a mbainfí an bhaithis asad ann.

[Bhí 'chuile chineál duine dhá dhonacht ag tarraint ann: "murdaróirí", gaduidhthe agus mar sin.] D'fhan sé ann in a dheidh sin. Nar dhoscudhach an mac é sin. Agus tá sé in a shagart anois, agus ina thogha sagairt, cheapfainn / Is doscudhach an áit é sin len a dhul isteach ann. Ní bheadh a fhios agad cé'n nóiméad a dtosóchadh achrann agus a mbuailfí isteach ar chlár na baithise thú. [An té a thioctas isteach ag ól ansiúd, bíodh sé ar a shon féin]/ Tá an bhean óg sin cho doscudhach le aon-fhear indo thír. Dhá gcloistheá í sin ag cur síos ar a ndearna sí i Sasana, chuirfeadh sí gruaig do chinn in a seasamh. [D'innis sí thíos gan cás gan náire an oíche cheana, faoi'n gcaoi ar bhuail sí féin agus bean eile aniar, saighdiúr Merioc-ánach a bhí ag iarraidh a dhul in éindigh leo gan bhuidheachas. Ach ní tada é sin le h-ais ar innis sí ...]/ Siúd é an diabhal doscúdhach. Bhí sé chomh maith dhuit a dhul ag cur chomhairle ar chloich le dhul i gcleitheimhnas comhairle a chur air siúd. Faghann sé na h-iarrantaí, ach ní mian leis gan a dhul i mbealach a bhasctha in a dheidh sin. Má sháruigheann sé é cupla bliain eile, ní bheidh aon-fhear faoi'n mbogha bán in don imeartas air, agus féadfaidh sé a dhul ina rogha áit. / Ná bí doscudhach le na putaigh a mháistir. Is dona an rud a bheith ro-dhoschudach leo. Glacfaidh siad gráin ar an scoil uilig ... Níl mé dhá shamhailt leat a dhuine chroidhe. Dar a shon go n-abróchainnse go raibh tú droch-mhúinte, ach bíonn na putaigh ag banrán in a dheidh sin / Bhí an t-athair an-doscudhach leis an gclann. Ní raibh goir aca fanacht amuigh ó'n bpáidrín nach mbeadh bolta ar an dorus rompa aige. [Ruaigfeadh sé amach ag obair iad an lá is deannachtaighe a shéidfeadh as aer. Bhí a shliocht air: d'fhága siad annsin é. Ní fhanfadh an deoruidhe féin aca ina bhuil]/ Ins an am sin bhíodh na "bossanna" an-doscudhach le na fir oibre, ach d'imigh an saoghal sin. Is beag an baoghal go bhfeicfidh tú "boss" ag maoidheachtáil ná ag fuagairt ar lucht na h-oibre anois. Is maith an scéal nach bhféadann siad. B'olc an t-eallach iad an uair a bhí an "power" aca. / 'Sé J. a bhí doscudhach leis an té a bheadh ina

in a bhuachaill aige. Amach le hóró lae ins an samhradh agus leis an réalt ins an ngeimhreadh. [Agus dá seasfá ná dhá suidhtheá chor ar bith, leigfeadh sé uaille ort a thóigfeadh de chothrom talmhana thú.]/ Meireach cho doscudhach agus atá sé leis an mbean, is iomda duine a mbeadh gnaoi aige air, ach bíodh a fhios agad gur mór atá in a aghaidh faoi sin. Bhí meas ag 'chuile dhuine ar an mbean. Bhí sí soilgheasach carthannach, spraidheamhail. Ach maidir leis féin : pugarlach bradach! / An té a bhéas doscudhach mar sin le na dhuine féin agus fáilidhe le daoine eile, ná bac leis. ['Sé do dhuine féin é do dhuine féin. Ma bhíonn cruadhóg ná anshógh ort, cé a thóigfeas láimh leat ach do dhuine féin. Ní i gcleitheamhnas stráinséara a bheitheá ag dul]/ Tá an sagart sin sáthach doscudhach le 'chuile duine ach leis an té atá ag tabhairt síneadh láimhe dhó go h-acht agus go h-áirid. [Mo léan géar tá saint ins an airgead aige mar atá aca ar fad. Iad sin siar a bhíos ag caitheamh aige 'chuile lá ins an tseachtain cuirfidh mé mo rogha geall leat go bhféadfaidh siad damhsaí a bheith aca chuile uair a thogróchas siad é, agus nach mbacfar iad. Má bactar ní póilidhe ná sagart a dhéanfas é]/ Má tá sé cho doscudhach agus nach nglacfaidh sé comhairle athar ná máthair, bíodh aige adéarfainnse. Fág faoi'n saoghal le comhairleachan é. 'Sé atá indon. Má saoltar é (: saoghlughtear) feicfidh tú féin air gur maith críonna an mac a bhéas fós ann — gur maith sin / D'fheicfeá ag imeacht is chuile chruinneál cho doscudhach é, agus dair leat féin gur fonn a bheadh air 'chuile dhuine a ionnsuighe. [Ach tugann sé a bheanna leis as 'chuile áit mar sin féin. Ní bheadh fhios ag duine agus an comhlúadar a bhfuil sé taitheighthe ann — aidhbheirseoirí críochnuighthe — tuige nach bhfaghann sé iarraidh mharbthach, ach indomhnach tá sé indon a bheart a tharraingt dá mbuidheachas]/

Comhairle an duine doscúdhach = comhairle duine a chonnaic an saoghal agus cúrsaí agus cora an tsaoghail, agus atá indon duine eile a chur ar an eolus fútha. "Ní bheidh aon-chomhairle mhaith dhó féin aige, ach cuirfidh sé comhairle mhaith ar dhaoine eile" (ó m'athair). / Comhairle duine doscudhach an chomhairle is fhearr ar bith = sean-fhocal; an chomhairle a thugas giolla na céille ceannuighthe uaidh, níl aon-chinneamhaint uirre; an té a chuaidh thríd an rud agus ar h-imrigheadh air b'fhéidir, 'sé is fearr a chomhairleochadh daoine faoi fhanacht

uatha / Má tá ciall agad anois tóigfidh tú comhairle uaimse agus ní bheidh aon-phlé agad leo sin. [Bhí mise mé féin ionnta agus chonnaic mé a gceird. Comhairle duine doscúdhach a mhic ó mo chroidhe an chomhairle is fhearr ar bith]/ Ní ghlacfadh sé mo chomhairle-sa. "Comhairle an duine doscudhach an chomhairle is fhearr le fáil" adeir siad. B'fhearr leis éisteacht le grabairí nach raibh rith circe ó bhaile ariamh. Bhí a shliocht air. H-Imrightheadh air. Dithcéille 'ar ndú' a bhain an mhéir de Mhurrchadha / Comhairle duine doscúdhach a thug mise dhuit; agus tá sé ráidhte nach bhfuil comhairle ar bith a chinnfeadh uirre. [Bhí mise scathamh mar atá tusa anois, ag imeacht ar rothaí an tsaoghail agus ag caitheamh a mbeadh agam. Chuile dhuine mór liom agus ag brughadh orm agus ag dul siar in mo bhéal, a fhad agus a bhí rud agam. Ach ar an dá luath agus a bhfaca siad ag tabhairt uaim chor ar bith mé, d'imighidís as mho bhealach do mo sheachaint. Tá a fhios agamsa é a dhearbhráthair mo chroidhe. Fuair mé le léigheamh é, ní ag ceasacht ar Dhia é]/ Sí a mh'anam — comhairle an duine doscúdhach — bhí sí molta ariamh. Chonnaic tusa an saoghal bail ó Dhia ort, agus is mór a bhfuil tú indon cur síos air. Ná bac linne. Níl eolus tada againne: dream nar fhága an ruta tíre seo amach ariamh, céard a bhéarfadh eolus aca / Is aisteach an rud é an duine doscudhach. Tá sé indon deagh-chomhairle a chur ar an té a ghéilleas dó, agus gan comhairle ar bith aige dhó féin. [Comhairle an duine doscúdhach ar chuala tú ariamh é. Bhí sé annsin thiar — M. T. An sagart féin ní chuirfeadh comhairle a leasa ar dhuine cho maith leis, agus in a dheidh sin féin, ní raibh fear ar bith le fáil, ba mhíadhásaighe ná é. Chaith sé a shaoghal ar fad le dreabhlás agus le díthcéille]/ Glac comhairle ó dhuine dhoscudhach a mhic ó, agus teirigh agus pós í. Tuigimse go maith do chúrsaí. [Níl tú luighteannach leis an mbean. Bhí mise ar an gcóir chéadna. D'iarr m'athair — go ndéanaidh dia grásta air! — mé a chur isteach annsin thiar tigh Sh. Ch. Spréach mé go ndéanfaí a shamhailt liom. Bhí láimh agus focal idir mé féin agus bean eile. Leath-bhliain ó'n lá sin bhí an bhean sin pósta, agus mise gan Murrchadha gan Maghnus. Seachain thusa a n-eireochadh an rud céadna dhuit.] Ar chuala tú ariamh é. "Bíonn cuid de na mná agus an grádh aca ar bharrú (: barradha) a méar Tá a n-intinn agus a n-áighe le fáil ag fearaibh an tsaoghail." Ná h-imrighidís ort-sa cho maith le duine / Is beag an ghéilleadh a bhí

a bhí agamsa do Sh. Ó. Ch, th'éis gurb aige a bhí comhairle an duine doscudhach.

[Chuaidh sé go bog agus go cruadh orm ag iarraidh cur faoi deara dhom gan a dhul i bpáirt le m'uncail, nó dhá dteighinn go mbeadh aithmhéala orm.

Agus m'anam go mb'fhíor dhó. Bhí na seacht n-aithne aige sin air. Nar

chaith sé féin tamall i gcomhar leis, ach bhrath sé é féin in am]/ Má

tá baramhaintí do leasa fút glacfaidh tú comhairle ó dhuine dhoscúdhach,

agus eireochaidh tú as an obair sin, agus tiubharfaidh tú aire do do ghiodáin

-ín talmhana. Ní hí comhairle t'aimhleasa a chuirfinnse chor ar

bith ort. [Tá a fhios agad sin. Chaith mé curraintín freisin ag imeacht

leis an obair sin, ag foghaint do'n tír má b'fhíor dom féin, ach

is beag áird a bhí ag an tír orm an uair a bhí mé i ngéar-chall.

Meastú ar chúitig an tír mo chailteamas liom. Chúitigh muis! Ní

chúiteochaidh ná leatsa. Is beag an baoghal uirre. Mar dubhairt mé

cheana leat is measa dhuit do ghiodáinín talmhana ná an tír. Dhá

laghad é, 'sé a bhfuil de shocar agad é.]/

danra, danardha, danagra: aidiacht

[Fuaim — danra amanntaí, ach dan(d)ra go h-iondamhail. d idir an n agus an r mar a bhíos i "scanra", "conra", "deallra" agus rl. Ní hé an gnáth d leathan é ach d ar chúl na bhfiacal. Féach trácht air in "Urlabhraidheacht" (Ó Máille). Deirtear danra amanntaí fearacht scanra agus rl., ach ní go minic é, ar ghualainn an chinn eile. Danagra fuaim an Achréidh go h-iondamhail — danardha > danarga (rd = rg. Achréidh go fóirleathan); danarga > danagra.]

Danra = cotarsna "so-ghluaiste"; daingean; deacair; docht; do-chomhairleach; dóroinn -each; crosta; aimhréidhteach; doiligh a fháil leat ar sheol na braiche; cruadh, láidir.

"A chomhairle féin do mhac dhanra agus ní bhfuair sé ariamh níos measa" (: sean-fhocal. Deirtear fuaim a theigheas an-mhór i gcosamhlacht le "Anna" ins an bhfocal seo go minic, ach tá an leagan ceart ag cuid mhaith daoine is 'chuile cheanntar fós. Deirtear freisin é gan an d lárnach ann ins an sean-fhocal seo) = caithfidh an duine do-chomhairleach a bhealach féin a fháil, mar ní gar a dhul ag cur aithne ná fainic air; níl sé gabhthach le comhairle, ach is iondamhail gurb é a aimhleas a ghníos sé / [Ní raibh aon-mhaith leis. Chaithfeadh sé a bhealach féin a bheith aige. A chomhairle fhéin do mhac dhanra agus ní bhfuair sé ariamh níos measa. Tá sé ráidhte ariamh] / Tabhair cead a chomhairle féin di. Maran buil léithe a phósadh bíodh aice. B'fhéidir go bpósfadh sí ar ball é dhá mbeadh breith ar a h-aithmhéala aice. A chomhairle féin do mhac dhanra agus ní bhfuair sé ariamh níos measa / h-larradh air fanacht ins an mbaile. Bhí siad in a suidhe go te, agus 'ar ndú is dó a shroichfeadh a raibh ann. 'Deile, agus é in a bhior in aon-tsúil. Ach ní bheadh aon-tsástuigheacht air go dtugadh sé ruaig go Sasana. Is glas iad na cnuic i bhfad uainn 'ar ndú'. [Duine aerach a bhí ann, agus bhí an-dream a bhí i Sasana dhá shaghdadh. D'imigh leis.] Chaoin a mháthair uisce a cinn ag iarraidh a choinneál, ach ba bheag an mhaith dhi é. Dheamhan ar dhubhairt an t-athair drúcht ná báisteach ach "A chomhairle féin do mhac dhanra" adeir sé "agus ní bhfuair sé ariamh níos measa". B'fhíor dhó. Fuair sé fód a bháis i Sasana. Dhá mhí a bhí sé ann an uair a thuit ceann de na rudaí eile sin air — na "bombs" / Ní dhéanfaidh an fear seo thoir aon-bhun muis. Thosuigh sé thar cionn, ach 'ar ndú, ní de'n abhras an chéad snáth mar adeireadh C. Th. Tá sé ro-dhána. Níl neart agad focal a rádh leis, mar ní ghéillfeadh sé duit. A chomhairle féin do mh{ac}

dhanra arsa tusa agus ní bhfuair sé ariamh níos measa. / Chaith muid an bhliain ag athchuinghe air an garrdha thíos a chur. [Bhí sé comhgarach agus so-leasuighthe. Dubhrabhán atá ann agus ní iarrfadh sé ach daithín beag leasuighthe le an-fhataí a thabhairt.] Ach thug sé an chluais bhodhar dhuinn. An garrdha seo thuas i mbarr an bhaile a bhí dhá chur thar bharr a chéille. An-dóigh fataí é, adeir-eadh sé. Níor chuir an t-aistear suas aon-chúl air, ná an chreafóig chloch bheag a dteastuigheann riar maith uaithe len a leasú. Chuir sé é. Ní raibh ann ach scriocháin (: creacháin). Tabhair scriocháin orra. A chomhairle féin do mhac dhanra arsa tusa agus ní bhfuair sé ariamh níos measa / Mac dan(d)ra é. Ní tada eile é. Deirimse comhairle leat. Siúd é nach bhfuil so-chomhairlighthe / Tá sé an-dan(d)ra le comhairle a chur air = míadhasach, do-chomhairlighthe; bheadh a chomhairle féin aige i gcomhnuí. / Sin é an fear is dan(d)ra a chonnaic mise i gcaitheamh an tsaoghail ariamh. [Bhíomar thíos annsin oíche — mé féin agus S. — agus muid ag ól. Tháinig seisean ann. Gludhadh (: glaothadh) deoch agus deoch agus deoch eile, nó go raibh an triúr againn sáthach tomhaiste. Bhí sé domhain go leor ins an oíche an tráth sin, agus barr ar an diabhal mara raibh na F. bheaga bhreaca sin ag cur achrainn orainn. Brat aca ann agus gan aghainne ach an triúr againn féin. D'iarr muid míle uair air a theacht abhaile. Bhí muid ag tuinneamh agus ag athchuinge air a thoidheacht linn, ach dheamhan filleadh ná feacadh a d'fhéadfadh muid a bhaint as, ach in a sheasamh annsin chois an chuntair ag buachailleacht a phionta. Ba é an diabhal ba dan(d)ra é a chonnaic mé ó rugadh mé]/ An bhfaca tú aon-fhear ariamh is danra ná é, ar thada a rádh leis. [Bhí mé lá thiar in éindigh leis i gC. Ch. Bhí an oíche ag teacht orainn agus muid i bhfad ó bhaile. Níor tháinig iabh ar a bhéal i gcaitheamh an lae ach ag caint ar a dhul abhaile, nó gur tháinig an tráth len imeacht. Annsin níor fhan smid ar bith aige faoi. An uair a chonnaic mé féin dhá leigean ro-fhada é ins an deireadh, d'iarr mé air a theacht. Spréach sé. Shílfeá gur mó dhá fhonn a bhí air a dhul do mo lascadh féin. Ní raibh goir agam an baile a shamhlú leis, gur tháinic sé dhá thoildeona féin ins an deire.]/ Dream an-tsoilgheasach iad agus an-ghnaoidheamhail. Ach tá siad cho danra leis an tubaiste ar thada a rádh leo. 'Chuile shórt aca ach a dhul i gcleitheamhnas comhairle ar bith a chur orra. Is túisce go mór a ghabhfaidís in do phiobán ná a ghlacfaidís comhairle ar bith uait. Droch-bhodaigh iad ar an gcaoi sin. / Ná bac le dan(d)ra a mhic ó. Tá sé cho dan(d)ra le múille. D'iarr siad air anuiridh a dhul agus teach nua a dhéanamh ar thalamh C. E. — is leis-sean é. Níor

labhair sé aon-smid leo aríst go bhfaca siad mí. Taca na Nodlag, bhuail sé féin suas ann gan iarraidh gan athchuinge agus bhí leath an bhalla déanta aige agus gan fios ag aonduine air / Mara gcaithidh sé in a cheann a dhul ann é, féin tá sé fánach agad a dhul dhá iarraidh air. Is dan(d)ra é ná an míadh féin len a iarraidh in áit ar bith.

[Ní chorróchaidh sé cois nó go dtogruighidh sé féin é. An uair a thogróchas, tiubharfaidh tú ann é le adhastar sneachta]/ Is dan(d)ra an diabhal é le cur amach ar maidin = deacair a chur ag obair; ní mian leis corruighe amach in éadan a chuid oibre. /['Sé an mac is danra a chonnaic mé ariamh é. An t-am a raibh muid ag obair ar bhóthar Sh. Ú. theagainn ag glaodhach air 'chuile mhaidin. Bhí sé ag troid agus ag bruighin agus ag dul anonn agus anall ar fud an tighe, agus a mbíodh ins an teach in a suidhe aige ag iarraidh a chur amach agus é ag cínnt orra. Is iomdha maidin a raibh mé thar am dhá bharr]/ Dithreabhach dan(d)ra í le cur amach ag obair. Chaithfeadh sé lá fada samhraidh annsin ag faire na splaince gan iarraidh buille maitheasa a dhéanamh. 'Sí atá coilgneach freisin má fhagann duine ar bith aon-chaidéis dhá cuid díomhaointais / Bail ó dhia ort féin agus ar do chuid feamainne! Chaith mé dhá eadarshuth ag tuineadh leis ó mhaidin, ag iarraidh é a thiomáilt (: thiomáint) síos 'na chladaigh thar agus a chuid feamuinne a bheith sciobtha ag an tír. Ach bhí sé cho maith dhuit a bheith ag caint le dris le bheith ag caint leis. Ní chorróchadh geanntreachaí (: uathaidh — ding) as siúd é. / Mo chreach mhaidne, tá a bhfuil ins an teach annsiúd cho danra le chéile faoi bhuille ar bith oibre a dhéanamh: dair leat féin gur ag comórtas le chéile a bheidís, go bhfeicidís cé'n duine aca ba deacra a chur amach agán a chuid oibre. [Gróigfidh fear aca é féin ar an teallach agus déanfaidh fear eile agus fear eile an cleas céadna, nó nach mbeidh áit ag míoltóg in a ngoire. Níl go dona ann ach an dithreabhach bocht is athair dóibh, atá amuigh moch deireannach ag saothrú. Sin é an díol-truaighe ar chaoi ar bith]/ Níl aon-fhear guirt ná portaigh in Éirinn a chinnfeadh air, ach tá sé danra leis an gcladach a shamhlú leis. Ní mian leis a dhul ann chor ar bith. [Chaith mé trí nó ceathair de laetheantaí anuiridh ar mo mhine-ghéire ag iarraidh é a shaghdadh amach ins an tráigh, ach dheamhan dul muis, nó go raibh an rabharta cúlta. Ba bheag an mhaith dhó a dhul dhá mheath féin ann an uair sin]/ Go gcuiridh Dia dílis an t-ádh ort! Tá inghean agamsa agus sháróchadh sí ceart críochnuighthe thú. Tá gruaig mo chinn tuithte ag géaruidheacht uirre, ach b'fhéarr dhom in mo chomhnuí, scáth a dtugann sí d'áird orm. 'Sí is danra dhá bhfaca mise ariamh le luach leithphighne mhaitheasa a dhéanamh. Ní cheal muis nar féachadh le fír na maitheasa a chur innte

ach is cosamhail nachar cuireadh in a dheidh sin / [Is dona na gnaithí a bhí ort a dul ag margáil le P. Ph. Nach bhfuil a fhios agad cé'n bealach atá leis sin. Mara bhfuil, tá fhios agamsa.] Is minic a chuir mise margadh go bun-an-amhgair leis sin, ach mar sin féin ní fhéadfainn ceannacht uaidh agus cho dan(d)ra agus a bhíodh sé = deacair margadh a chur i gcrích leis. Chaithfeadh sé ag stangaireacht leat, go n-imeochthá mearuighthe uaidh faoi dheireadh / Fuair tú amach é muis an té a bhfuightheá slad-mhargadh uaidh, an fear is dan(d)ra ins an tír faoi rud a cheannacht uaidh. An bhfaca tú an bulán a bhí thoir ar an aonach aige aonach beag na Samhna anuiridh. Bhí scoilteadh déanta againn míle uair, agus gan eadrainn ach leath-choróin. Thiubhrainn dó de "lucpíne" é, ach ní leigfeadh sé lag labhartha as an airgead adubhairt sé é, th'éis go ndeacha mé ar ais aige cúig nó sé de chuarta. Sin é a bhí dan(d)ra agad! / [An fear is dan(d)ra a chonnaic mise ariamh faoi mhargadh, ba fear Achréidh é. Bhris sé é faoi shé-pigne. Fataí síl a bhí mé a cheannacht uaidh] / Tá an bheirt lobhtha le airgead. D'eireochadh dóibh agus gan sac ná mac ná muirghín orra, agus slí an airgid aca. Dhá dteagaidís go dtí thú in a dheidh sin ag ceannacht rud uait, is danra a leanfaidís thú ná an té nach mbeadh sciúrtóig aige. Caithfidh duine eicínt fós orra go spóirteamhail. Níor tháinig cruinneadóir ariamh nach dtioc-fadh scaipeadóir in a dhiaidh / Mura mbeinn idteannta ceart níorbh ait liom a dhul ag brughadh air chor ar bich (: bith). Tá sé anchorr-mhéineamhail de'n tsaoghal. Dá n-éilighinnse anois a dhul insan gcasán sin aige, tá sé cho danagra sin agus go mb'fhéidir go mbadh é mo choinneál as a dhéanfadh sé. Dhion (: dhein = rinne — Achréidh) sé cheana liom é annsin thiar / Scanracháin bhradacha! Tá a gcuid talmhana frén a chéile faoi leachtaí agus faoi chlochair. B'fhearr dóibh árduigh-the as iad. Ba mhór an réidhteach ar a gcuid talmhana é. Ach ní leigfidís miaróg (: méaróg) amach as aon-gharrdha ag gabhail leo, tá siad cho dan(d)ra sin. = scanruighthe tuatach, géar, dórainneach / Nach danagra an mhaise dhó é anois, agus gur bhac sé mé anuiridh faoi rud an bhóthair a thógáil taebh amuich de'n pháirc sin thoir aige. Theastuigh sé uaim l'aghaidh múirín. Níor chóir damhsa (: dú-sa) stopadh dhó — ní raibh aon-bhaint aige dhó ach an oiread liom-sa — ach leisce na sárúigheachta mar sin féin, stopas. / Nach hé a bhí

dan(d)ra anois agus gur fhuagair sé orainn a dhul amach as na garranntaí breaca annsin thuas anuiridh, agus muid ag fiadhach ann. [Cé'n brígh ach gan tada ionnta ach raithneach agus crígeannaí. M'anam gur fhuagair, agus gurb é a bhí Francuighthe freisin an uair nar fhága muid d'aon-léim iad ... é siúd ag magadh! Is minic leis!]/ Is danra an áit é = talamh deacair; talamh a bheadh doiligh a shaothrú len a dheacracht, le bruimfhéar, le clocha, le driseacha, le bunnannaí sean-sceach agus eile / M'anam má tá tú ag mianadóireacht ins an ngarrdha P. go bhfuil do sháith de'n tsaoghal agad. An bhfuil sé cho dan(d)ra anois agus a bhíodh sé fadó. [Chaith mé féin agus T. seachtain ag casadh fóidín baic ann agus ba beag nar chinn sé orainn. Bhí na láigheanntaí ag lúbadh ann le teann fórsa]/ Séard a bhí agad a dhéanamh má tá rún agad bualadh faoi'n riasc siúd na cliamhanachaí móra atá annsin thiar agad a thabhairt aniar go ceann seachtaine agus neart mairtfheola a thabhairt dóibh. Tá an talamh siúd cho dan(d)ra agus nach gcuirfidh duine ar bith é ach fir urradhanta a bhfuil smior ionnta. [Maidir le duine dona mar thusa a dhul ag plé leis, is beag é t'fhoghail air]/ Níl aon-fhód talmhana ag gabhail leis nach bhfuil deacair dan(d)ra mar sin, faoi bhruibh, faoi dhriseachaí, faoi chíb ar éigin, faoi 'chuile mhíle rud dhá dhonacht. [Ar ndú marach é a bheith in a fhear cho maith agus atá sé, ní bheadh sé indon giota fataí a chur beag na mór. Agus cloisfidh tú daoine dhá cháineadh in a dheidh sin, agus ag rádh go mbadh cheart dó dubhachan a dhéanamh. Dubhachan mo chreach! Ar an talamh siúd]/ Is danra an áit ar chaith sé in a cheann teach a dhéanamh — istigh ins an gcaracán údan. Dheamhan réidhreach a bhéas ar an ngiodán siúd aige bliain ó indiu, hébrí cé'n cuthach oibre a bhéas air. [Beidh ordlaidheacht agus "bleaisteáil" agus allus ar na carraigreachaí údaidh.]/ Ag lánú ingarrdha beag N. atá mé na laetheantaí seo agus is dan(d)ra an obair sin. Ní mór duit a bheith ag priocadh i gcomhnuí, arae tá sé faoi chlocha ar fad. [Bheadh chiall leath-chlocha, ach gruadháin mhóra mhillteacha atá annsiúd. Ba bheag na clocha a bhíodh i ngarrdha N. chor ar bith fadó. Tá an talamh spíonta anois is cosamhail]/[Tá muid in ainm agus a bheith ag baint chloch ins an gcoiléar sin thíos, ach go bhfoiridh Dia ar na clocha sin. Ní bheadh carr cloch bainte seachtain agad ann agus cho dan(d)ra agus atá an coiléar. = na clocha do-bhainte ann]/ Tá an fheamuinn dubh atá againne in áit cho danra agus a chonnaic tú ariamh: thíos ar chúla an characáin. Bealach cho h-aistreánach é agus atá ins an gcladach ach níor chás duinn é marach cho h-achrannach agus atá an roinn féin: clochair

agus clocha gránna ar fad í. Dhá mbeadh crann ní ba mheasa ann, is againn a thuitfeadh sé, ach beidh aithroint ar an gcladach an bhliain seo chugainn le congnamh dé / Diabhal bréag nach droch-phortaigh atá againn: dheamhan níos measa. Dearg-laoch agus feoil chapaill ar fad. Móin dhan(d)ra le baint í. [Chuir mé mo bhundún amach anuiridh le portach nua a d'oscail mé ar an roinn. Marach leisce an mhagaidh d'fhágfainn annsin ins an míádh é th'éis a oscail]/ Ní raibh de chailleadh chor ar bith ar an mbarr uachtair. Diabhal mé go raibh, agus an mhóin roint sceithteach féin — briosc adéarfá. Ach an uair a theann mé síos ins an mbarr láir agus ins an mbarr íochtair, bhí sí danra a dhearbhráthair — danra. B'éigin dom cosa idtaca a chur orm féin ar an mbínse, leis an sleaghan a chur thríthe. Rinne an barr íochtair puca críochnuighthe dhíom / Siúd é an féar atá danra ar a bhaint. Tá sé sínte as éadan agus driseacha cairthighthe amach ann, agus maidir le faobhar, caithim é chur suas is' chaon dara sracadh; arae tá sé bratthuighthe le clocha [Is mé a bheadh sásta dá mbeinn dealuighthe amach as. Diabhal mórán féir a bhéas dhá bharr siúd]/ Ní fhaca mé aon-uaigh ariamh ba dan(d)ra le déanamh ná uaigh N. go ndéanaidh dia maith air! [Chuaidh muid siar ann ag an deich a chlog ar maidin agus ní raibh muid amach as an roillig go raibh an dubh ar an oíche. Bhí sí an deacair in uachtar, agus an uair a theann muid síos, bhí leac ann — maistín de leic. Shíl mé go gcinnfeadh sí orainn a cur aníos duth ná dath]/ Obair dhanra a bheith ag plé le feamuinn. Tá a fhios ag m'anam go sáróchadh sí thú. Sclábhuidheacht uiliog í / Ní gan uí gan ó an poitín céadna, agus é a dhéanamh. Ceird dhan(d)ra é. Diabhal bréag nach headh, agus b'fhéidir th'éis do chuid crácamuis ar fad, nach mbeadh dhá bharr agad ach na caipíní speiceacha seo breith ort, agus do shé phunt a fháisceadh ort, dá mbeitheá taobh leis / Tá obair na móna féin sáthach dan(d)ra. Tírtheál mhór a fhaightear uaithe. Ach dar mo choinsias tá iarmhuis uirre le blianta beaga anuas an té a chaithfeadh léithe. Theastuigh rud eicint ins an tír dhona seo. / Tháinig mé aniar treasna thrí na brocachaí sin, oíche i mbliana, agus má tháinig féin ba danra an éadáil sin. Shíl mé nach raibh an oíche cho dorcha agus a bhí sí, agus deirimse leat go bhfuair mise tuairteáil, ní áirighim go raibh a raibh orm stialta ó chéile ag driseachaí / Tá an saoghal dan(d)ra a mhic ó, an uair a thosuígheas sé ag gabhailt dá mhaidí ar dhuine. Daoine. [Agus daoine eile a mbíonn sé ag féithiú leo mar adéarfaidís

é. Sin é an chaoi]/ Níl an saoghal go dan(d)ra le aonduine ach leis an saighdiúr bocht a chaithfeas a dhul amach ar aghaidh na bpiléar uair ar bith a bhfuagróchtar air / Bhí an saoghal sáthach dan(d)ra leis an mbean bhocht sin ar chuma ar bith. Cailleadh a fear agus d'fhága sé áilín lag lúbach uirre agus gan aice ach na cupla garrdha sin len a dtógáil. [Shaothruigh sí an saoghal go maith an créatúr, ach tá na scurachaí anois ionchongantach agus diabhal a n-aireochaidh sí é feasta]/ Thóigfeadh duine muirghín ann in a dheidh sin, dhá laghad talmhana dhá bhfuil ann, mara mbeadh an saoghal an-dan(d)ra leis. Ach 'ar ndú' 'sé'n chaoi a bhfuil sé, ma bhíonn an saoghal dan(d)ra le duine, níl aon-ghoir aige a dtógáil in aon-áit. Diabhal goir ná cuid dhá ghoir /

Tá an snáth seo danra ar a bhriseadh = snáth láidir. / Shílfeá go bhfuil an claibín atá ar an mbuidéal dubhaighe seo an-docht. Is dan(d)ra é le scriútháil dhe. [Dar príosta cinnfidh sé orm]/ Is dan(d)ra an diabhal de rud an tiúb seo a bhaint amach anois agus an "puncture" a dheasú. Níl ann ach go bhfuil an "tyre" indiaidh a chéile agus mara gcuirtear isteach an tiúb go fíor-stuama aríst tiocfaidh sí amach agus pléascfaidh sí ... Bí áirdeall -ach! / Nach fhaca tú aon-rud ariamh is dan(d)ra ná bó le fata a dhul in a muineál. Bhain mise as bó liom féin cheana é gan fód móna ná ceo. [Choinnigh Séan sin annsin dom í agus é ina scurach. Chuir mé mo láimh siar go dúdán innte. Ba chontabhairteach an cleas le déanamh é ...]/ Tá an snáth seo dan(d)ra = in aimhréidh; gan duine a bheith indon é a réidhteach / Tá an snáth seo dan(d)ra ag caislimíní agus ag filltíní. Réidhtigh é má fhéadann tú / Bhí an súpán dan(d)ra le caislimíní in áit ar chuir sé an iomarca fuinnimh ann. Bhí mé ag ceapadh 'chuile nóiméad go ndéanfadh sé píosaí, agus ní fhéadfainn an corrán a bhaint dhó (: de) in a dheidh sin. Bhí leisce orm /

Díol (díon): ainm-fhocal (níl iolraidh ar bith aige, ná ní thagann claochlódh tuisil air)

Díol (díon): (i) Dóthain, sáith, diongbháil, mian do chroidhe, riar; (ii) údar, ábhar, dóigh; (iii) díbliú, ithe, liobairt, gearradh, sciolladh, íde, géaruidheacht, maslú.

[Focal rí-choitianta i gcaint é "díol"]

An bhfuil do dhíol fataí (coirce, móna, feamuinne, paipéir, cipíní, tuitíní agus rí) agad? = do dhóthain, do sháith / Ní raibh a dhíol talmhana aige chor ar bith, go bhfuair sé a dhíol dhe faoi dheire. Faghann chuile dhuine a dhíol talmhana thiar ins an roilig. / Ba deacair a dhíol achrainn a thabhairt dó ach fuair sé é faoi dheire thiar thall. Comhairleochaidh an gó sin anois é. / Shíl tú nach raibh mo dhíol siubhail fúm. [Bhí agus fuighleach. Ceathramhadh do'n trí a bhí mé ann]/ Ní bhfuair sí a dhíol scoile le bheith indon a dhul in a "nurse". [Is mór an lear scoile nach mór do dhuine anois leis an bpostá is fánaighe ar bith a thógáil]/ Dá mbeadh ar ndíol córach againn bheadh muid ins an mbaile ó sholus, ach ní raibh flaim ann / Dá mbeadh mo dhíol teanntáis ionnam, bhruigh-fainn air, ach sin rud nach raibh ionnam ariamh as baile amach / Níl do dhíol céille agad fós. Dá mbeadh; ní ghabhfá ag déanamh cleas mar sin / Ní ins an triollús a chaill sé é. Tá a dhíol triollús ann, ach níl sé baramhlach go bhfuil sé indon an obair a dhéanamh. Sin é an fáth a loiceann sé i gcomhnuí. / Ní d'fhuireasbhaidh a dhíol cabaireacht' atá sé mo léan! / Dá ndéanadh nathuidheacht dó é dhéanfadh sé obair. Ní d'fhuireasbhaidh a dhíol nathuidheacht' atá sé. / Tá a ndíol de'n droch-mhúineadh ionnta, pé'r bith cé'n t-easbaidh eile atá orra / Tá mo dhíol de'n Ghaedhilge agam, bíodh mo dhíol de'n Bhéarla agam nó ná bíodh / Cheal nach bhfuair tú do dhíol de'n achrann fós? / Tá congnamh maith dhár ndíol againn anois = is beag nach bhfuil ar sáith againn. Tá muid gar go leor dá'r ndíol a bheith againn / Níl baoghal ar mo dhíol fós agam / Tá mé ag tarraingt ar mo dhíol a bheith agam anois / Cá'id uait do dhíol a bheith agad? = an fada go mbí do dhíol agad / An fada ón a dhíol é? / Is gearr ó'n a díol anois í / Tiubharfaidh sé cnáimh le creinneadh dhuit do dhíol a bheith agad ins an méid sin / Tá muid gar go leor dar ndíol a bheith againn anois / Tá baoghal ar do dhíol a bheith agad fós. = níl do dhíol agad ná baoghal air / Is beag len a dhíol móna atá aige / Is mór le cois mo dhíol atá agam i mbliana té (: cé) go raibh mé easbadhach anuiridh. / Is mór é do dhíol = bíonn go leor ag teastáil uait / Ith suas anois iad, agus is mór é do dhíol díob marar athruigh tú / Ba mhór é a dhíol de'n phórtar 'chuile lá ariamh / Is beag é a

ndíol de na fataí, ach is mór é a ndíol de'n tae / Is beag é mo dhíol-sa talmhana
feasta choidhchin, ní ceasacht ar Dhia é. [Ní mó na go bhfuil mé
indon siubhal ag an ngarrdha.]/ Tá a dhíol go maith aige = tuilleadh
agus a dhíol. / Tá beagán le cois a dhíol cainte aige / Dubhairt an dream
seo an uair a chuaidh siad isteach go mbainfidís de'n té a mbeadh rud
le cois a dhíol aige, ach mo chreach mhaidne, an deagh-ghealladh agus an droch-
choimhlíonadh / Is mór thar do dhíol atá ins an méid sin / Is mór thar do dhíol
atá le rádh agad / Bhí a dhíol go maith le rádh aige / An bhfuil do dhíol eoluis
agad fós / An bhfuair tú do dhíol, do riar agus do dhóthain? = leagan atá
i gcleas a dtugtar "Díol an choirce" nó "Faic" air (Fc. "obair agus luadh-
ainn" — Ó Gaora lc. 227-229) / Thiubharfadh sé a dhíol le déanamh dhó é
a leagan marach go raibh an stól ins an mbealach. Mar a bhí sé
féin, ní raibh tada le reic aige / Thug sé a dhíol agus fuighleach dó, diabhal
bréag nar thug, th'éis cho dúlaidhe agus a bhí sé ag an achrann. / Fuair sí
a díol den bhóithreoireacht ins an deire, ní dhá roint léi é. / An
té a shantuigheas an troid gheobhaidh sé a dhíol di / Ní imeochaidh
sé níos mó. Fuair sé a dhíol de Shasana sílim / Ó a bhain sé féin amach ins
an gcaint, fuair sé a dhíol de'n chaint ins an deire / Is gearr go mbeidh
a dhíol faighte aige de'n obair anois. [Shílfeá go bhfuil sé ag fuarú aiste
cheana féin. Ní raibh ann ach an rith searraigh ariamh hébrí céard a ghabh
-fadh sé a dhéanamh]/ Fuair sé a dhíol agus fuighleach de'n chogadh. Ní thiocfadh sé ann
aríst dá naomhtaí é / Sin é do dhíol anois. Tá tú cluiche = tá do dhíol cúig-
eanna faighte agad / Sin é do dhíol = Enough said! / Tháinic sé anuas an bóthar
agus mála móna aige, le tuitim na h-oíche. Fuair mé an chruach bearnaighthe ar
maidin. Narb shin é mo dhíol = bhí a fhios agam gurb eisean a ghoid an mála móna
aiste / Rugthas air ins an oíche Dia Luain agus gan an chruithneacht ach cruaidhte
aige. Chaith póilí trí h-uaire tigh Sh. an lá sin, agus bhí a fhios ag muintir Sh. go
raibh an iarraidh fuisce ar na bocáin. Nach shin é do dhíol! / [Casadh liom
ise ar bharr an áirdín, agus nuair a bhailigh mé siar an gleann bhí seisean ag
caint le E. Sh. ann. Nach shin é do dhíol. Bhí sí in aonfheacht
leis]/ Ní leasóchaidh mé é, mar níl díol a leasuighthe agam. Shíl mé go
raibh níos mó drabhláis ná sin ins an lucht feamainne / Bhí M. Mhór
ag glámhóid nach raibh díol a chaointe istigh, ach an uair a chuir sí féin uail
aisti, dheamhan a raibh go dona di. / Ní fiú dhom aon-cheo a thairiscint duit
mar níl díol an rointe ann = cion an rointe = ní fiú a dhul ag roint

a bhfuil ann / Dá mbeadh díol an rointe ann, dheamhan duine ar bith is túisce
a gheobhfadh cuid dhe ná thú, ach ní raibh / D'fhuagair sé leath agus páirt orm,
ach ní raibh díol an rointe ann / [Dubhairt sé go raibh díol péire bróg de
leathar ann, ach mheasfainnse nach raibh díol bróige féin ann] / ['Sbáin sé giota
dhom agus dubhairt sé go raibh díol culaith éadaigh ann. Má bhí muis, sáthach
gann a bheadh sé déarfainn.] / Nar thug sib díol an chuit féin d'iasc libh? = díol an
chuit = beagán / An bhfuil díol an tae de bhainne agad / Tá díol an gharrdha de leasú
ann / Má tá díol na saoire de mhóin ann, beidh muid ar fheabhas / [Ní raibh díol na bliana
d'fhataí aige th'éis a ndearna sé de dhubhachan / Níl díol na h-oíche de tae istigh. Tá
díol seachtaine go maith ann] / Níl aon-díol míosa innte, nó má tá is ar a chruadh-
chúis di é / Níl díol an laoigh de bhainne ag an mbó / Níl díol cúl de leasú
ar an roinn fheamainne atá againn ar fad / Níl díol dreanncaide d'fhéar
ag gabhail leis / Níl díol bó mhaithe de chimín istigh ar do bhaile fré chéile / Is
cuma do dhuine é ach díol na coise tinne a bheith aige = an oiread agus a riar-
fadh é an uair a bheadh a chuid maitheasa ar iarraidh indeireadh a shaoghail / Is gearr le dhul an
pinsean céadna ach go bhfuil díol na coise tinne ann in a dheidh sin / [Diabhal
mórán is fiú di an udhachta ach go bhfuil díol na coise tinne innte in a dheidh sin] /
Ní raibh díol na sochraide d'airgead aige féin aindeoin a raibh de cháil airgid
amuigh air. / Deamhan mórán le cois aige, ach go bhfuil díol a fhreastail aige, agus nach
shin é a dhóthain. Caitheamh agus fáil beatha na naomh a deir siad. = díol a fhreas-
tail = riar a cháis = an oiread agus a dhéanfadh cúis dó le maireachtáil, ach gan
tada thairis a bheith aige / [Is mór is fiú do dhuine díol a fhreastail a bheith aige.
Nach sin é a bhfuil 'chuile dhuine a iarraidh.] / Ní raibh sé ariamh gan díol a
fhreastail, dhá chruaidheachta dhá dtiocfadh an saoghal. Ach ní fhaca mé ariamh
an-deiseamhail é / [Tá a bhfuil ins an teach againn ag saothrú agus tugann sé
rud le déanamh duinn in a dheidh sin díol ar bhfreastail a bheith againn. Is
deacair bróga agus éadach agus beatha a choinneál leo ar fad / Th'éis a raibh de
theacht isteach aige, bhí a sheacht sáith le déanamh aige agus díol a fhreastail a
bheith aige. Ar ndú bhí dola mór air lena raibh de mhuirghín aige] / Tá díol
a freastail go maith aice. 'Tuige nach mbeadh. Agus aindeoin sin, tá an béal
bocht uirre i gcomhnuí. Ag caitheamh in a dhiaidh atá sí anois, nach bhféadann
sí an carr a chur ar na bóithrí ag saothrú. Ní mór le cuid de na daoine
a dhá láimh a chur timcheall ar an saoghal ar fad / [Mara bhfuil díol a
fhreastail muis ag máistir scoile, is truagh ghéar do thuilleadh. Nar agruighidh
dia ort é a mháistir. Ag imeacht as do chranna cumhachta atá tú len a

bhfuil agad. Tá tú fearacht na n-uaisle ar fad ...]/ Is duine é nach mbeadh a fhios ag aonduine céard a bheadh aige, ó dhíol a fhreastail amach = bheadh baramhail ag gach uile dhuine cé'n dola a bheadh air — cíós, airgead acraí, leasú, beathú agus eile — ach ní leigfeadh sé amach le aonduine cé'n t-airgead tirm a bheadh aige / Th'éis an pháighe atá anois aige, is beag le díol a fhreastail é ina dheidh sin. Cá'id le dhul chúig phunt ins an tseachtain agus an saoghal atá ann, agus go gcaithfidh sé 'chuile mhíle nídh a cheannacht / [Má tá díol do fhreastail d'airgead agad tá do dhóthain agad. Níl maith ar bith a bheith dhá chur ins an stoca go ndéanaidh sé caonach liath! / Is deacair díol a fhreastail de thobac a choinneál leis. Bíonn sé ag stolladh i gcomhnuí]/ Thug tú díol mo náire dom = an oiread go baileach agus a náireoch -adh mé, ach nach ndéanfadh sé aon-mhaith dhom féin, agus go mba mhó an t-údar náire ná sochair é. Déarfaí le fear rointe i gcártaí é, cuirigcás, an uair nach dtiubharfadh sé dhó féin ach an oiread agus a thóigfeadh cúig a láimhe dhéanta / Bhí sé ag ceapadh go raibh an-spré le fáil aice sin, agus 'ar núinín (dar ndóighnín) d'fhága a muíntir mar sin é, nó gur bhuaíl siad air í. Deich bpunt a bhí aice: sin é an méid. Ní bhfuair sé ach díol a náire / [Cé mhéad, meas tú, a chuaidh an gamhain? Coróin thar mar a thug sé air, aindeoin ar thug sé de bheathú dhó ó a cheannuigh sé é. Fuair sé díol a náire ceart air]/ Thug mé "madraí" do chuile dhuine eile agus chuir mé féin taobh leis an dó beag — díol mo náire. / Nach mé atá feidheartha. Thug tú díol mo náire dhom — an oiread agus a thóigfeas cúig dhéanta. Ach ní cás dom é agus a bheith indon í sin féin a thógáil / Is dona an roint a thug tú orra. Dheamhan mámh ag gabhail liom — oiread agus díol mo náire féin / Cé'n sórt banrán atá ort faoi mo dhéanamh-sa. Nar chuir mé indo mhámh tú ... Bhuel thug mé díol do náire dhuit ar aon-chor / Tá sé cho maith dhom a gcaitheamh i bpaca. Níl cúig ná cárta ionnta — go fiú agus díol mo náire féin. Tá an rud sin indo láimh i gcomhnuí. Fágann do dhéanamh feidheartha críochnuighthe mé 'chuile uair / Níl díol an rointe ann, ach tá díol mo náire ann. Leag an cúpla seo air go maith, ó a fuair siad leigean air = buidéal óil nó a mhacsamhail. Ní bheadh an oiread ann agus go mb'fhiú é a roint, ach bheadh beagán ann le náire a thabhairt ar dhuine / Ní raibh an oiread ceann-faoi orm ariamh. Dhá scilling agus seacht bpighne a bhí agam — trí pighne go díreach a bhí mé easbadhach gan luach deoch a bheith agam. Ní raibh agam ach díol mo náire / [An lá a ndeachaidh mé go Sasana an chéad-uair, tháinig mé amach de'n traen ag Euston. Bhí an oiread Béarla agam agus go raibh mé indon eolus an bhealaigh a chur, ach cé'n mhaith dhom sin agus nach raibh mé indon focal ariamh dhá gcuid lapaireacht' a

thuiscint. Bhí canamhaint an diabhair orra. Sin é an uair adubhairt mise
 liom féin nach raibh de Bhéarla agam ach díol mo náire]/ Tá díol fear ar bith
 de bhean innte sin = tá sí sáthach maith ag fear ar bith; d'fheilfeadh sí fear ar bith;
 is bean diongbhála fear ar bit í / Tá a dhíol de bhean aige = tá an bhean atá
 aige sáthach maith / Leagadh anuas díol sagairt de bhéilí aige, ach ní leagfadh sé smut
 air = béilí a bheadh sáthach maith do shagart / Tá díol easbuig de bhearradh ort
 bail ó Dhia agus ó Mhuire ort! / Cuireadh díol carraera de rán (: d'arán)
 ina mháinis (: in a fhiadhnuis), ach ní fhaca mé in a dheidh sin gur fhága sé aon-fhuigh-
 leach = bhí sé de cháil ar na carraeraí go raibh siad mór-ghoileach / Tá díol
 duine uasail de chulaith éadaigh air / [Níl díol tincéara de dhá bhróig air / "Tá
 díol Rí Seoirse d'inghin agamsa" adeireadh P. Sh. M. "Rí Seoirse féin ní bhfuighidh
 í, mara gcruthuighidh sé go bhfuil sé indon iarraidh mhaide a bhualadh cho maith
 liomsa" / Sin é díol L. K. de theach anois = L. K.: ba bó mhór é ins an áit /
 Sin é díol Debhelera de "sate" (: seat), agus síleann thusa nach bhfuil sé sáthach maith
 agad in a dheidh sin. / Tá díol máistir scoile de pheann aige, agus gan a fhios ins an diabh-
 al cé'n fáth — fear nach bhfuil indon a ainm a scríobhadh / Tá díol póilí de scoilt-
 eadh ins an ngruaig aige. An bhfaca tú é = tá sé igceist go mbíonn scoilteadh
 breagh ar an ngruaig ag póilíos / Tá díol saighdiúra de chána aige / Tá díol
 caibhnsiléara (: counsellor. B. L) de theangaidh aige. 'Sé a scoiltfeadh an
 chaint]/ Tá díol céachta de choltar sróine air / Tá díol triúr de dhá chois
 faoi / Tá díol deichneabhair le rádh aige / Tá díol ceannuidhe de mhála agad /
 Tá díol báid mhóir de naprún uirre = tá an oiread éadaigh in a naprún agus a
 chuirfeadh seol ar bhád mhór / Tá díol cúl fataí d'fheamuinn idir a ladhrachaí.
 = ghreamuigheadh an oiread feamuinne dá ladhrachaí agus a leasóchadh cúl fhataí, agus
 ní ghlanfadh sé iad ro-mhínic / [Leagadh díol Rí Shasana de dhinnéar anuas againn.
 / Tá díol baile de shioscadh agad / Bíonn díol lán tighe de chaint ag an
 mbeirt istigh ar an teallach gach oíche / Tá díol paráiste de ghleo aige, ach
 a mbíonn aon-deor ólta aige. / Tá díol "lady" d'fháinne uirre pé'r bith cá
 bhfuair sí ar sliobarna é / Tá díol Ch. Mh. de chadairne túnach uirre cheana, agus gan
 í ach sé bliana déag = bhí sé de cháil ar Ch. Mh. go raibh tóin mhór uirre. Seo bean
 (C. M.) atá beo fós / Tá díol Mh. Mh. (fear ins an ait) de dhá chrúib ort, bail ó
 Dhia ort, agus thú chuile orlach cho mío-stúama leo / Níl aon-chall le radíó aca. Tá díol
 Radíó ar bith de gláimhthéisc ag B. cheana / Tá díol coinneal mhór na Nodlag de
 smaóis leis. / Tá díol ceardchan de bhuilg ann / Tá díol crudh d'fhabhairt in a dhá
 súil / Tá díol beirt ar bith ins an mbéal atá air, slán an tsamhail! / Sé an chaoi

a bhfuil an fheamuinn sin anois, díol dháréag ag duine, agus duine eile gan a dhíol chor ar bith /
 Tá díol tíre de thalamh aige agus gan tada dhe saothruighthe / Bhainfí díol Chonndae na Gaillimhe
 de mhóin ar an gcriathrach sin. / Tabhair a dhíol bóthair dó = beithidheach a mbeadh fonn
 reatha air; gluaisteán nó carr a bheadh do do scothadh ar an mbóthar / Níor thug
 sé a dhíol bóthair do'n bhus. Is beag nach ndeacha sé ins an gclaidhe ó thuaidh /
 Ba mhór an chontabhairt na "mótair" sin roimh an gCogadh mara dtugtaí a
 ndíol bóthair dóibh / Fág a dhíol áite aige / An bhfuil do dhíol áite annsin agad ar
 an stól? / Ní bheidh a ndíol áite ag triúr ins an leabaidh siúd = ní bheidh díol triúr
 d'áit ins an leabaidh siúd / Ní bheadh a ndíol áite damhsa ins an gcisteanach seo /
 Tá an casán ro-chaol. Níl a dhíol bealach cairr ann / An bhfuil do dhíol réidhtigh
 agad annsin anois le síneadh. / Ní fhéadfadh bád aeir tuirlingt in áit ar bith ins an
 tír seo. Dhéanfaí sprúdhánaí di ag na clocha. Níl a dhíol réidhtigh ann / Ní fhéadfá
 teach a dhéanamh annsin. Níl do dhíol réidhtigh ann / Cé'n áit a gcasfadh "lorry". Thuas
 annsiúd ab eadh. Ní chasfadh muis. Níl a dhíol réidhtigh ann / Níl a dhíol caoi ar
 an mbróig fós / Tá sé in am ag an sean-bhicycle sin a dhíol caoi
 a bheith air feasta. Mara bhfuil, ní bheidh sé air anocht / Tá díol beirt
 d'aoirde ann bail ó Dhia air / Tá do dhíol deanamh suas ort anois. 'Ar ndú, ní
 i láthair daoine uaisle atá tú ag dul / Tá do dhíol cóiriú ar an leabaidh sin feasta /
 Bhí a dhíol biorrú ar na claidhteachaí sin cheana agus gan a dhul orra aríst. / M'anam
 go bhfuil do dhíol cur uirre a mhic ó. Cuir leat í. 'Ar ndú ní ag caitheamh lán
 laidhre ag tuigheadóir a ghabhfá agus thú féin indon a cur ceart / Tá do dhíol scriobh-
 adh uirre anois. Tiocfaidh sí leis / Tá do dhíol scuabadh ar an urlár sin
 anois agad. Dá mbeadh sé cho maith i gcomhnuí, ní bheadh de chailleadh air. / Tá
 do dhíol bearradh ort anois. An bhfuil tú ag ceapadh gur cailíní óga a bhéas
 ag breathnú ort. Baoghal orra! / Tá a dhíol triomaigh ar an móin sin len
 a dóghadh thrídh mhóin mhaith / Thug sé a dhíol marbhú air. Níor eirigh sé in a dhiaidh /
 Sílim go bhfuil a dhíol théitheadh ar an mbainne seo anois má's len ól atá
 sé / Tá díol fir de thalamh faoi = tá sé leithideach uaibhreach, suimeamhail /
 S. Ó. N. a casadh leat. Fear go deimhin a bhfuil díol fir de thalamh faoi / Chonnaic
 mé an scearacháinín óg sin ann ag dul síos teach an phobail Dé
 Domhnaigh, agus go deimhin má chonnaic féin bhí díol fir de thalamh faoi. Bhí go deimhin /
 Tá máistir nuadh annseo thiar le seachtain in áit Mh. Chuaidh sé soir ag
 spaisteoireacht an trathnóna faoi dheireadh. Is faoi atá díol fir de thalamh
 — is faoi sin / Cé b'as é siúd ... B'fhurasta aithinte. Tá díol fir de thalamh
 faoi. Ní fhaca mé fear a thíre ariamh nach mbeadh sé amhlaidh / Bhí an

scrathachán mór seo ag M. C. ann, agus má bhí agus go raibh bhí díol fir de thalamh faoi. /
M. Mh. Mh. Mh. an eadh! Sin é an fear agad a bhfuil a dhíol talmhanna faoi.]/ Tá a dhá
dhíol talmhanna ar fad faoi. Níor thaithnigh a chuid cóipís ariamh liom. / Sé an
cóta seo mo dhíol ceart = níl sé ro-chumhang ná ro-fhairsing agam / B'fhéidir
dá gcuirtheá an caipín seo ort gurb í do dhíol í = do "fit" / 'Sí bróig C. mo
dhíolsa — mo dhíol díreach. / Ní fhéadann sí a díol de hata a fháil i siopa ar bith. Bíonn
'chuile ceann ro-mhór nó ro-bheag di. / Ní h-iad mo dhíolsa iad ar chaoi ar bith. Thóg
-fainn miotóg níos mó ná sin / Gabhfaidh mé thríotha ó cheann go ceann go
bhfaghaidh mé mo dhíol féin / Marab é do dhíol é cuir ar ais é ar an bpuínte
boise. Is fhearr athchur ná aithmhéala / Níl barainn ar bith ar an bpéire
bróg a fuair mé. 'Siad díol Sh. iad, ach ní h-iad mo dhíol-sa iad. / Bheadh
díol J. Ph. É. (: fear mór ins an áit) ins an treabhsar atá air. Tá sé ag
stríocáil naoi nó deich de chromaí dhó in a dhiaidh thrí na lathachaí / Dá mbadh
é mo dhíol é choinneochainn é. [Taithnigheann an t-éadach liom. Ach cé'n mhaith
sin. Tá sé buille beag]/ Chinn orm mo dhíol de léine a thoghadh as lán cúnntair
ann / Tá do dhá dhíol (do thrí dhíol, do sheacht ndíol, do dhá dhíol dhéag agus rl.) agad
ins an méid sin = dhá oiread a mbeadh ag tastáil [tabhair faoi
deara in áidhbhéil de'n tsórt seo gurb é "do dhá dhíol", "do thrí dhíol", "do sheacht
ndíol" "Do dheich ndíol" (go h-annamh), "do' aon-dhíol déag", "do dhá dhíol déag", "do chúig
dhíol déag", "do sheacht ndíol déag, "do sheacht ndíol déag agus fiche" adeirtear. Ní tugtar isteach aon-líon
eile.

Má tugtar, is go rí-annamh é] / Thug tú a sheacht ndíol dó. / Fuair sé a
sheacht ndíol déag agus fiche — fuair sin / Fuair sé a dhíol faoi dó / Fuair sé
a dhíol faoi chéad / Tá a sheacht ndíol déag féin de mhóin aige agus ní dhíolfadh sé
aon-fhód in a dheidh sin / Tá a thrí dhíol talmhanna saothruighthe annsiúd agus
é indon freastal dó. Gabhfaidh sé i léig ar fad aríst cheal conganta /
Thug tú do dhá dhíol déag leat. Dhéanfadh oiread na frighde mé / Bhí a sheacht
ndíol geabsaireacht' ar fad ag an gceann céadna. Leigfidh sé faoi anois
go ceann tamaill / Níl mo leath-dhíol siúicre annseo. / Céard atá tú a rádh.
Níl a leath-dhíol feirge ann agus an áit a bhfuil sé / Níl a leath-dhíol uilc
ann. Dá mbeadh agus an spreacmh atá ann bail ó Dhia air, dhéanfadh sé ár /
Ní itheann duine ar bith annseo a leath-dhíol gabáiste. Dhá n-itheadh, b'fholl-
áine a bheidís ná atá siad / Ag iarraidh an talamh a roinnt ar an mbeirt
mhac agus gan leath-dhíol duine cheana ann! / Níl do leath-dhíol foighd' agad.
Nach bhfuighidh tú anois é / Níl sé ag fáil a leath-dhíol le déanamh. Sin é an
macnas atá ar an asal sin. / Níl a leath-dhíol foghlum' air l'aghaidh posta

mar sin. Breac-fhoghlum mór nach fuláir "d'fhear fataí" a bheith air a mhic
 ó / [Níl ceathramha cuid mo dhíol ann / Cuirfidh an méid sin go dtí do dhíol thú =
 an uair a bhéas an méid sin agad, beidh do sháith agad / Dhá mbeadh cupla "crib" eile
 mhóna agam chuirfeadh sí go dtí mo dhíol mé. Bhí ní ba mhó drabhláis in mo
 chuid féin ná a shíl mé / Dhá mbeadh cupla punt airgid agam faoi láthair
 anois, bhainfinn mo ghaisneas asta agus chuirfidís go dtí mo dhíol mé / Cuir
 -fidh dhá stuca eile go dtín a díol í seo = ní theastóchaidh ón gcruaich
 seo ach dá stuca eile le balchríoch a bheith uirre / Is beag eile deasuighthe
 anois a chuirfeas go dtín a dhíol an garrdha údan: dhá bhoirdín nó mar
 sin / Ualach eile anois a chuirfeadh an chruach mhóna seo go dtín a díol.
 Tá sí críochnuighthe ach í a bhiorrú. / Ní fiú dhuit a dhul ag bacadh le balla
 fuar. Dhá mbeadh trí nó ceathair de mhailíní eile "ciment" agad, idteannta
 a bhfuil agad cheana, chuirfeadh sé go dtí do dhíol thú. Ní hé an oiread sin a
 thóigfeas cró, mara bhfuil fút caisleán Pléimionnach a dhéanamh!]/
 Leigeadh fairsinge mhór orm an uair a d'imigh B. Ph. síos amach. Fuair mé
 an chuid ab fhearr a bhí ag gabhail leis — thuas i mbarr an bhaile. Ceathramha
 gabhaltais eile nar mhór dom anois. Chuirfeadh sin go dtí mo dhíol ceart
 mé. / Ní chuirfeadh a bhfuil de thalamh i gCois Fhairrge go dtín a dhíol é
 siúd, mar is mór — agus is rí-mhór — é a dhíol dó (: de) / Sin togha béilí
 anois. Tá mé sáthach ceart míle buidheachas le Dia. Cupla pionta pórtair
 a chuirfeadh go dtí mo dhíol anois mé / Tá an t-asal sin anois ina
 dhíol. 'Bhfeiceann tú go bhfuil sé i bhféar go bolg / Chuaidh sé isteach
 in a dhíol an lá ar phós sé í sin. Roimhe sin ní fhaca sé a dhíol ariamh.
 Cá bhfeicfeadh sé é — thiar insna leacachaí siúd / Bhí mise in mo dhíol ins an
 áit a raibh mé dá mbeadh sé de chiall agam fanacht ann, ach ní raibh.
 Cheithre dheoch a bhí gluidhte (: glaidhte) dhom, agus gan bearnuighthe dhíob
 ach aon-cheann amháin / [Mara raibh tú in do dhíol mná (: ban) aréir, ní
 shásóchtar go bráth thú. Nach raibh siad fút agus tart. Dar príosta bhí, agus
 gan fear ar bith arbh fiú ainm fir a thabhairt air ann, ach thú féin /
 Cheal nach bhfuil sé in a dhíol fós? D'imigh an diabhal air. Má's tuilleadh
 airgid atá sé a lorg in diaidh an dá udhachta sin, ní féidir a dhíol airgid
 a thabhairt dó — ní féidir sin.]/ Chuir mise in a dhíol éisc aréir é ar chaoi
 ar bith. Bhí mé féin agus an currachtóir seo thuas ar meath indé, agus bhí
 suas le dhá chéad faidhtín againn. Ar a theacht isteach dó aréir chuir mé
 síos sé fhaidtín dó, agus pota fataí. Deirimse leatsa go mba bheag é

an fuighleach in a dheidh sin. D'íofadh sé siúd an tsáith Mhuimhneach / Is díol fear ar bith de bhean í = tá díol fear ar bith de bhean innte / Is ait an díol mná é = Is maith an aghaidh mná é = tá bean tuillte aige = tá sé in a fhear mhaith le bean a thabhairt dó / Díol truaighe = údar truaighe; rud, beithidheach nó duine ar maith an aghaidh truaigh a dhéanamh dó; rud nó beithidheach nó duine atá in ainriocht cho mór agus go dtuilleann sé truaigh a dhéanamh dó ingeall ar an staid a bhfuil sé. / Is mór an díol truaighe é agus an chois bocht atá aige / Ní díol truaighe go dtí é ó d'imigh an chlann ar fad uaidh /

"Ní díol truaighe thú choidhchin go mbuailtear ort cuigeallach mná A dhéanfas gual dubh n-uaire de do chroidhe in a lár" [An Draighneán Donn] / Is díol-truaighe liom thú, agus a bhfuil d'fhuacht ort / [Is mór an díol-truaighe liom é a fhágáil mar tá sé in a chadhan aonraic thuas annsiúd. Bhí mé ag brath ar iarraidh air a thoidheacht annseo, ach ní móide gur mhaith leis corruighe] / 'Sé díol na truaighe é, ní dhá roint leis é: dhá mharbhú fhéin annsin do Mh. agus dhá chlann. Is fiú dhó muise. Is beag é a bhuidheachas — feicfidh tú — ar ball. / [Is tú díol na truaighe a bhean bhocht, ach ní aireochaidh tú achar ar bith anois go mbí na gasúir — slán a bhéas siad ionchongantach. Dhá bhféadthá crochadoireacht leat go dtí sin, bheadh agad] / Is díol-truaighe liomsa 'chuile dhuine a mbeidh an phian air, ó'n am a raibh sí orm féin / Nach hé an díol-náire é = údar náire. [Duine nó rud] / Is díol náire ceart é ag imeacht síos annsin síos ag ól agus ag caitheamh a chodach ar stucairí coirnéil, agus anshógh ar a bhean agus ar a chlann ins an mbaile / [Ní díol-náire go dtí í: sluagh-mhallacht an phobail a dhul uirre indiu. 'Sé a thuar sí di féin ag imeacht ag boithreoireacht ó oíche go maidin / Sin díol náire ceart anois an teach sin, agus a fhusacht dó gan a leigean i léig mar atá sé. Dhá gcuireadh sé scláta annseo agus annsiúd air 'léar (: de réir) mar a bhí siad ag tuitim, ní bheadh an bháisteach anuas ann as éadan anois] / Is díol náire an chaoi a bhfuil an tír anois — gan damhsa gan siamsa gan eirghe-amach mara dteighidh tú chuig "hallannaí" na sagairt. [Níl ceann-ús ceann ar bith fanta ar shagairt anois. Tá siad ag fáil cead a gcomhairle féin ro-mhór] / Ba díol náire a bheith ag breathnú orra, síos faoi chladaigh annsin anuiridh. Iad ag imeacht cho mí-chuí(bh)eamhail agus in a luighe ina srath radhachaí is 'chuile áit. [Má's siúd é an chaoi a bhfuil Baile Átha Cliath, nó má's iad na béasaí a fheiceas muid aca annseo a bhíos aca i mBaile Átha Cliath, diúltaigheamuide dhó] / Is mór an díol náire é an rúisc de mhadadh

sin. Dair leat féin nach bhfuil sé ag fáil a leath-dhíol le n-ithe. Dá mbadh é an duine ba mheasa leat beo é, a bheadh istigh ins an teach, ní chomhnóchadh sé go leagadh sé a chrúib thuas ar an mbord. Sib fhéin a mhill idtosach é an uair a thug sib faisean dó a bheith ag tógáil giotaí aráin de chorr an bhuid / Ní díol náire ar bith an inghean muis le h-ais na máthar. Dhá bhfeictheá an mháthair annsin thiar ar shocraide Sh. Ph. N. Thuit sí isteach faoi'n gcorp le teann óil. / [Is díol náire í an tsráid sin mara gcartaidh sib í. Tá sean-latarnach shalach annsin amuigh agus má fhágtar ann í, is mór an aicid í. Tholgfadh sí baile, ní áirighim teach / Ní díol náire dhuit chor ar bith iad. 'Siad an cleite is fherr in do hata iad a mhic ó. An bhfuil tú ag séanadh an ghaoil? Nach bhfuil a fhios agad gurb shin iad an chuid eile dhíot fhéin / Is díol náire críochnuighthe na mná sin siar, ó thosuigh siad ag eirigh amach ar bhóithrí, ó oíche go maidin. Níl cuí(bh)eamhlacht ar bith dá bhfaca tú ariamh fanta ionnta — níl sin / Is díol náire do'n cheathramha (: cupla baile fearainn) an bhail a chuaidh ar an duine bocht sin, thíos annseo ar an mbóthar: é a rubáil agus gan snáth éadaigh a fhágáil thuas ar a chraiceann. Is diabhluidhe an t-iongantás nach bhfeicfeadh duine eicint dhá dhéanamh é / Díol magaidh = dóigh mhagaidh = údar magaidh; an duine a mbeadh an ceann trom de'n mhagadh ag teacht air féin; nó an té a mbeithí ag magadh faoi / Tá faitíos orm gur tú féin díol an mhagaidh an "turn" seo, aindeoin a mbíonn dá fhonn ort fhéin a bheith ag magadh faoi 'chuile dhuine eile = tá tusa ag iarraidh a bheith ag magadh faoi dhaoine eile ach tá a leath fút féin an babhta seo] / Cé hé díol an mhagaidh anois fiafruighim díot — tusa nó mise. D'fhéach tusa le dhul ag magadh fúmsa, ach sílimse gur mise atá ag magadh fútsa. Mar adubhairt an ceann eile: —

"Bíonn daoine ag magadh fúmsa an uair a bhainim an choirce glas
Ach bímse ag magadh fútha-san an uair a thuiteas an gráinne as"

Sin é a fhearacht agamsa agus agadsa anois é / Is iomdha duine a chuaidh ag magadh faoi sin, ach ba iad féin díol an mhagaidh as a dheireadh.

Bhuail M. bleid thíos annseo lá air. Is fada gur dhubhairt sé tada, ach an uair adubhairt chabáil sé M., agus chuir sé a raibh ann i lagrachaí (: gáirí) faoi. D'imigh leis annsin / [Chonnaic T. se'agaibhse i dteach ósta i mBaile Átha Cliath é an t-am a raibh T. thuas. Bhí sé seo thiar a bhí in éindigh leis ag rádh an "Droighneán Donn". Bhí beirt fhear thall ar a n-aghaidh — strainséaraí — ag ól. Thosuigh an P. ag flith-mhagadh: "Níl a fhios aca sin

céard atá muid a rádh ach an oiread le asail" adeir sé. D'ionntuigh fear aca ar an bhfear eile, agus arsa seisean de ghlan-Ghaedhilge: "i gC. a chuala mé an t-amhrán sin go deireannach." Arbh eisean nó iadsan díol an mhagaidh / 'Sé an díol magaidh is mó ins an tír é anois. Bhí sé an-chríonna, má b'fhíor dó féin agus níorb fhéidir imeartas air. Agus ba deacair a dhíol de bhean a thabhairt dó! Aindeoin an méid sin, rinne siad siúd nead in a chluais, nó gur bhuail siad air í: bean atá cho sean leis an gceo agus í caoch agus bacach, agus gan cianóig ruadh de spré aice. / [Is corónta an díol magaidh é. Níl aon-ghoir aige a dhul in áit ar bith nach mbíonn daoine ag caitheamh dairteachaí leis, nó ag cumadh dhó. Feicim go mbíonn na gasúir féin ag siocadh leis anois. / Is furasta dhuit díol magaidh a fháil má tá tú dhá thóruigheacht, thar agus a bheith ag saghdadh faoi'n sean-fhear bocht sin atá ins' an aois leanbuidhe. Má tá féin is beag an dochar dhó. An uair a bhéas tusa in a aois, b'fhéidir go mbeitheá fhéin in do dhíol magaidh freisin / An uair a bhí sé sin ag eirigh suas ní raibh aon-díol magaidh ins an tír a sháróchadh é. Cineál leath-phleota a bhí ann, agus áit ar bith dhá mbeadh sé d'fheicfeá plód cruinnighthe air. An áit a mbíonn an óinseach a deir siad, bíonn a cóisir ann. Sin é an chaoi a bhí air muis nó gur phós sé. Ach feacha an gna (: gno) a rinne sé ó shoin. Cuirfidh mé geall leat gur beag a fheicfeas tú bailighthe air anois ... / Ba é díol magaidh na tíre é cho uain agus a mhair sé, an duine bocht. Céad slán do'n lá a raibh sé ag damhsa againn amuigh ins an scioból annseo amuigh, agus é siúrálte go mbadh í inghean Lord D. í. M. J. "Dance to you" adeireadh an pleib / Chuirfeá slat ar Éirinn agus ní bhfuightheá díol magaidh ba mhó ná Cáit Sh. "Tá fear aniar as an T. Bh. a bhfuil teach mór aige, ag teacht le mise a iarraidh" adeireadh sí. Déarfadh a mh'anam, agus dá mbeadh sagart an pharáiste i láthair. Gaottha críochnuighthe a bhí innte. Chuaidh sí go Meiriocá ... / "Sé déanamh an mhagaidh díol an mhagaidh" = "'sé ábhar an mhagaidh déanamh an mhagaidh" = an té a bhéas ag magadh 'sé féin díol an mhagaidh (sean-fhocal agus an dá leagan air) / Nach diabhaltaí nach dtiubharfá iabh do do bhéal uair eicint agus gan a bheith in do chlaibín muilinn mar sin. Ag magadh mar dhóigh dhe. Sin é an magadh mar siúd. Sé déanamh an mhagaidh díol an mhagaidh] / Bhí sé annsin thíos an oíche cheana agus é ag iarraidh leota de pháipéar a ghreamú do dhruim S. B. Chinn air. As sin go ceann tamaill dheasuigh beirt de na gearrchaileadha suas leis, agus greamuigheadh

pictiúr taebh thiar air féin — an bhean dearg sin a mbíonn an "fag" ina béal aice. D'imigh leis soir ar fud an S. agus é air, hébrí céard ba chor dó soir. Níorbh fhearr liom leath-ghine buide ná gur cuireadh an méid sin de bhail air. 'Sé déanamh an mhagaidh díol an mhagaidh adeir siad / Bhí N. thuas oíche agus ní bheadh aon-sásamh aige ann mara dteightí ag caitheamh le M. — bhí sé imighthe síos tigh T. Faoi dheireadh thiar thall chuaidh muid síos ar chúla na h-aille, agus chaith muid cupla miaróg (: méaróg) le M. ach caitheadh cith le N. Bhí sé thíos ins an ngleainnín agus bhí caor-theinte dhá bhaint as an gclaidhe len ais. Ní raibh a dhul ar a chúl ná ar a aghaidh aige. Ní fhéadfadh sé a theacht aníos go dtí muide in aghaidh na gcloch, agus bhí M. taobh amuigh, agus é ag iarraidh a theacht thar claidhe go marbh- uigheadh sé é ar bhun an cúig déag. 'Ar ndú' sin é a raibh uainne. Ba é déanamh an mhagaidh díol an mhagaidh, an oíche sin ar chaoi ar bith]/ Chuaidh sé ag déanamh ballséire orm-sa oíche annseo, a ndeacha sé thart deireannach. Bhí sean-asal dubh agam an uair sin agus é thiar annsin thiar ingarrdha an bóthair. [Bhí sean-asal eile ag J. Th. ins an ngarrdha ó thuaidh. Sheol sé anuas é agus isteach in mo gharrdha-sa agus deir tú le céard a rinne sé, ach driobaill an dá asal a cheangal dhá chéile le píosa róipín. Marach gur eirigh lena h-asail a bheith an-tsean agus an-tsocair, diabhal mé go mbeadh an dá dhrioball tarraingthe amach ó'n dúid aca as a chéile ar maidin, mar chuir sé an ceangal cráidhte orra. D'fhan mar sin go ceann seacht-aine agus siar liom féin oíche agus níor chomhnuigh mé ariamh gur thug mé a chapall amach glan as an ngarrdha, agus as go bráth liom gur fhága mé thuas in éindigh le na caiple féaraigh ar chuid M. Ph. í. Rug mé ar bhromach réidh go leor, agus as go bráth liom anuas aríst gur fhága mé istigh thiar ins an ngarrdha aige, an áit a raibh an capall.

"Bailigheadh leat" anois arsa mise. Bhí cupla uair lae ann, feadh agus mé a bheith ins an mbaile. Ba é déanamh an mhagaidh díol an mhagaidh an mhaidin sin ar chaoi ar bith / 'Sé díol na trócaire é = is údar trócaire é; is mór an grádh-diadha soilgheas nó gar eicint a dhéanamh dhó; tá sé in anchaoi]/ Is díol trócaire é = údar trócaire [deirtear díon trócaire freisin fc. díon deirce] / Níl aon-díol trócaire ann go dtí é. Thíos annsin ar shlata na Gaillimhe agus muirghín lag lúbach aige, agus gan buille maitheasa a dhéanamh le bliain mhóir fhada. An mbeadh a fhios ag aonduine ó Dhia anuas cé'n chaoi a bhfuil sé dhá bharr

-uidheacht chor ar bith agus gan slí ná faghaltas ó Neamh aige. / [Is mór an díol trócaire na créatúir bhochta atá i Sasana agus na rudaí eile sin, ag tuitim orra 'chuile ré soluis. Deir siad nach bhfuil maith ar bith ins na teáltaí a bhíodh aca ar na báid aeir. Níl aireachtáil ar bith orra seo ag teacht go gcriogaidh siad thú d'aon-iarraidh / Ní díon trócaire go dtí an té a chaithfeas a dhul amach imbéal na ngunnaí sin agus iad ag loscadh; agus ag broimseáil. A Dhia láidir nach suarach an éadail eirghe as do chodladh ar maidin agus na liagáin (: na "shells") sin ag dul faoi'n smut agad. B'fhéarr liom aon-lá amháin a dhéanamh dhíom in éindigh! / Go bhféachaidh an t-Athair Síorruidhe orra, nach saothruighthe an greim aca é. Is mór an díon trócaire iad. Fuirgheacht calaidh orra thíos annsin le seachtain agus gan a fhios aca céard is cor dá muintir ins an mbaile. 'Sí beatha an ghirrfhiadha í beatha an iascaire. Má bíonn rud de bharr fáiteall na fairrge dar fiadh bíonn sé ceannuighthe go maith]/ Is mór an díon trócaire í thíos annsiúd, cruptha anuas ar an splaincín sin agus gan fód aice le cur in a ceann. Ba mhór an grádh-diadha do dhuine agaibh cupla cléibhín móna a chaitheamh thíos aice, nó préachfaidh sí ag buachailleacht na cupla aithinne úd / Is maith a rinne sé é, é a scaoileadh uaidh gan pighinn gan bonn. Go dtugaidh Dia trócaire dhó. Ní chuirfeadh aon-ghiúistís beo aon-cheo ar an dílleachta bocht údaidh. Is mór an díol trócaire é, an té a bhreathnóchadh isteach ceart ann. / [Tá S. Ó. D. annsin thoir anois in a dhíol trócaire cho mór agus atá ins an tír, agus gan é ag fáil faice — "dole", airgead páistí, pinsean caoch, ná nídh dhár dhealbh an ghrian — ach ag mianadóireacht annsiúd idir dhá leic ag iarraidh cupla fata a shaothrú. Ach ní taise le fear ar bith istigh in a bhaile é. Níl slí do choise de thalamh aca frén a chéile. / Agus chroch siad an fear sin! Ba shin é an díol trócaire ba mhó aca uile go léir. Agus gan a fhios an ndearna sé ariamh é. Agus níl siad ag daoradh cuid mhaith eile, aindeoin gur furasta a aithinte gurb iad a dhéanas an choir. Fear Chiarruidhe sin cuirim igcás ...]/ 'Sé díol na déirce é = is mór an díon déirce é = is díol déirce é [Deirtear "díon" in áit "díol" go rí-mhínic ins an bhfocal seo ach tá díol ann freisin] / Ba díon déirce liom é a fháil = ba bhuidhe bocht liom é a fháil = ní raibh tada agam, agus theastuigh an rud sin go géar uaim. Mara dtugtaí dhom é, is beag nach n-iarrfainn ina dhéirce é / Go dtugaidh an diabhal thairis é muis, gan díobháil gan dochar duinne. Ba díon déirce leis é a fháil an chéad-uair, ach anois ó atá a ghaisneas bainte aige as, agus é eirighthe as an lathaigh, níl aon-mheas aige

aige air. 'Ar ndú 'ar aon-chor dhíol sé an déirce ó a chuaidh sé ins an teach nuadh / [Tháinig sé isteach annseo lá ag iarraidh "bicycle" len a dhul Gaillimh. Ba díon déirce leis a fháil. Chuaidh sé annsin, agus bhris sé agus réab sé é agus d'imigh sé air gan aon-ghaoith a chur ann. Thug sé 'chuile dhroch-úsáide ba mheasa ná a chéile dhó. Agus barr ar an diabhal ar fad níor thug sé abhaile go ceann trí seachtainí é] / Sin é a bhfuil de phosta aige agus ba díon déirce leis é sin féin a fháil. Tá mise ag ceapadh nach bhfuil foghlaim ar bith air siúd.

'Ar ndú dhá mbeadh, d'eireochadh rud eicínt níos fhearr leis ná a bheith as cíonn bóithrí — rud atá 'chuile scráibín ins an tír a dhéanamh / [Is díon déirce liom "na Meiriocánaigh" féin a fháil, an uair a chinneas 'chuile sholáthar eile orm. Tá neart aca tharta freisin, ach mise i mbannaí nach mise ná thusa a gheobhas iad. Coinneochaidh siad sin dá nduine fhéin iad — do na daoine móra seo — póilíos, máistirí scoile, agus bossannaí bóthair. Fanadh béal na truaighe uatha / Rinne sé an oiread iarratais, agus é dhá eiteachtáil is 'chuile áit agus go mbadh díon déirce leis bean ar bith a fháil ins an deireadh, dhá mbadh inghean ceannuidhe "reaigeannaí" féin í. Shílfeá go raibh a dhóthain teacht i láthair ann muis, agus a dhíol bráigill air, le go mbeadh mná ins na cosa in áirde in a dhiaidh. Ach thug siad uiliog fuath dhó hébrí cé'n fáth a bhí leis / Chaith sé bliain ag tóruigheacht tighe agus é ag cinnt air aon-áit a fháil.

Ba díon déirce leis faoi dheireadh thiar thall gur scaoil M. Ph. Mh. isteach é. Má tá sé daor féin, ní cás dó é teálta ar bith a bheith as a chionn, agus a dheacracht agus atá sé teach a fháil gan lán laidhre / Tháinig sé isteach chugam ag iarraidh a chodach. "Níl a fhios agam" arsa mise leis "an tusa nó mise díol na déirce. Beidh punt cruinnighthe agad-sa tratnóna, ach dhá gcuirinnse mo shúile ar chipíní, ní bhéarfainn ar phunt in imeacht míosa." Nach raibh an fhírinne agam? / Má tá tada le tabhairt uait agad, níl díol déirce ar bith ins an tír is mó ná mé féin. Ná caith do shean-treabhsar ná do shean-bhróga ag aon-cheannuide. Foghanfaidh siad domsa. Agus aon-phighneacha airgid a bhéas ar sliobarna agad, cuímnigh go bhfuil fear annseo ag béal an bhóthair a bhfuil scóig cho spalptha aige agus a bhí ag S. G. an lá ar chaith sé go trathnóna ag súimínteacht le aon-phionta amháin, cheal luach an darna ceann! / Is díol déirce baintreachaí agus dílleachtaí, ach ní feasach dom gur ceart a dhul ag caitheamh airgid ag daill agus gan aon-cheo daille orra ach an oiread liomsa nach bhfuil a dhath ariamh ar m'amharc míle buidheachas le Dia. Tá sé annseo thoir agus in é in ainm agus gan spré a

a bheith aige, agus 'séard a bhí sé a dhéanamh rómham an oíche cheana ag cur snátha agus snáthaid: snáthaid bheag nar léar dom an cró innte, mara bhfaghainn ó ló í ...]/ 'Sí an inghin díol na déirce anois ar chaoi ar bith: fágtha istigh annsin ar an tráigh thirm, agus gan bonn spré le fáil aice. Dar príosta is gearr go mbeidh clann an dearbhráthra in araidheacht a bpósta iad féin / Dheamhan duine thiar annsin nach díol déirce; greamuighthe thuas annsin ar leiceann cnuic agus gan aon-talamh in Éirinn is maolscreamhaighe ná é. 'Siad is fhearr ar bith agus a bheith indon maireachtáil a dhéanamh ann. Ach 'ar ndú' níl siad ag déanamh aon-mhaireachtáil ann / Bhailigh siad an-phighinn bheag agus an phighinn mhór leo, agus níor fhága siad bonn bán ag an dearbhráthair. Tá sé ansiúd anois fágtha ar a thóin, agus é in a dhíol déirce. Ní tada eile é /

Is minic a leigeas béal na h-uaigne rud ag béal na truaighe: nó, leigeann béal na h-uaigne rud le béal na truaighe = ins an sean-fhocal seo scaithtí, cuirtear "díol na truaighe" i leabaidh "béal na truaighe" .i. leigeann béal na fuaighe rud le díol na truaighe

Díol mná:

"Naonbhar naoi n-uaire díol mná ruaidhe d'fhear dháréag de na fir is fhearr díol mná duibhe Agus aghaidh an tsluaigh ar an mbean bhán".

Díol: [díol = diabhal b'fhéidir ach an fhuaim Mhuimhneach air?]

Thug sé droch-dhíol cainte orm = díbliú, géaruidheacht, scaimhléarach, maslú, íde / Thug sé 'chuile dhíol orm = 'chuile ainm thoir agus thiar; d'ionnsuigh sé mé ar 'chuile chaoi a bhféadfadh sé / Is beag an ghna a bheadh i Meiriocá aige, áit a dtiubharfaí 'chuile dhíol in Éirinn air, mara ndéanadh sé obair thairis siúd. Sin é an áit a bhfuil na "bossannaí" francuighthe / Níl aon díol in Éirinn nar thug an dochtúr ar a fear faoi nar chuir sé fios ní ba túisce air. "Má faghann sí bás anois" adeir sé, "bíodh a bás ort-sa. Diúltaighim-se í ar fad." Marach go ndeacha sé go bog agus go cruadh air, ní chuirfeadh sé láimh ar bith ínnte / [Is droch-bhodach é an sagart sin. Ní tada eile é. Teigheann sé ingeallta críochnuighthe le cruadhóig ola. Chuaidh mé siar aige an oíche a bhfuair B. — go ndéanaidh Dia trócaire uirre — bás. Bhí sé an-óg ins an oíche. Ba ar a chruadh-chúis dó a bheith an naoi a chlog. Níl aon-díol in Éirinn nar thug sé orm faoi nar tháinig mé níos túisce. "Ní raibh aon-ghoir agam air" adeirimse. "A dhath féin, ní raibh uirre trathnóna. Tinneas tobann é." Ach níor chlaon sé in a dheidh sin.]/ Dheamhan díol dhár chuala tú ariamh nachar thug an máistir ar an gceann se' againne an lá cheana, faoi nachar thug sé aon-mhóin ag an scoil fós. Ach dheamhan fód againn féin má's é is measa dhuinn. Tá cás againn ann go deimhin — é féin agus a chuid móna! / [Níl aon-díol ariamh dhár thug tincéara ar a bhean, nachar thug sé seo thuas ar an gcliamhain an lá faoi dheireadh. Thug sé "gaduidhe na gcruach" agus "giolla na bhfaochan" agus 'chuile shórt air. Tá an brochán dóirte anois agus beith "te te" ann sílim]/ Tá buille ins an mbéim ann fós cheapfainn, agus an díol a chuala mé é a thabhairt ar na P. an oíche cheana a raibh mé thiar ann ag iarraidh iasacht uird. Bhí se sínte ins an gclúid agus gan smeámh ann nó gur caintigheadh ar na P. Dhírigh sé aniar annsin, agus coinneal ann. A dhearbhráthair mo chroidhe thú, d'áitigh air ... / [Má fhéachann tú le dhul isteach an tráth seo d'oíche, tá faitíos orm gur ag brughadh ar an doicheall a bhéas tú. Ní thiubharfaidh sé aon-deoch duit ach tiubharfaidh sé droch-dhíol cainte ort. Mar sin fan uaidh]/ Chuala mé go raibh C. Mh. agus bean Dh. in adhar a chochail an lá faoi dheireadh. Bhí sé in a ropaireacht thar cionn aca, chuala mé. Thug bean Dh. chuile dhíol uirre. Níor fhág sí ceo ar bith sean-síothmálachaí dhá raibh ariamh ann, nár chas sí léithe. In a chéile dhóibh muis agus ná raibh suaímneas eatorra! / [Dhá gcloistheá é cupla bliain ó shoin. Níl aon-díol in Éirinn nach raibh sé a thabhairt ar Devalera

ingeall ar chupla dithreabhach de ghamhainín a bhí aige nach raibh dhá gceannacht.

Anois níl aon-fhear ins an ruta seo is mó atá leis ná é, in áit a bhfuil sé ag fáil cúig nó sé de leathchorónachaí cloinne. Nach bac le duine ar bith a bhéas cho luath-intinneach leis an ngaoith mar sin. Ní samhaine ar bith é. / Níl aon-díol faoin domhan nar thug sí orainn, scáth gamhain a dhul isteach i ngarrdha fataí annsin thuas uirre. Má chuaidh féin, ní dhearna sé aon-fhoghail: cupla sracadh le colbh. Is féidir len a cuid-sise an baile a mhilleadh agus níl caint ar bith air. Má tharraingigheann tú anuas aice é, níl ann ach nach fiú puntín bioráin é. Is mó an éisteacht a bhíos ag daoine thar a chéile! / Ní raibh ag duine ar bith a dhul ag éisteacht leis sin. Ag scaimhléar -acht agus ag tabhairt 'chuile dhíol is measa ná a chéile ar na daoine: sin é a bhuac. Ach an té a thiubharfas áirde air is measa é ná é féin]/

Ní raibh aon-sciolladóir ariamh annseo ionchurtha síos len a máthair sin. Sagart a bhí annseo thiar — seiplíneach — ní chuimhnighim cé'n t-ainm a bhí air — fuair sé caidéis di faoi fhanacht ó'n Aifreann.

'Ar ndú' dheamhan díol in Éirinn nar thug sí air. B'fhearr leis an sagart as a dheireadh sílim, nach gcuirfeadh sé chuice ná uaithe / Diúltaigheamuid dóib sin. Ná tarraing orainn aríst iad, ó atá siad suaímnighthe. Shíl sé féin mise a mharbhú cheana le iarraidh chorrán, agus 'ar ndú' dheamhan díol faoi'n domhan nar thug an bhean orainn. Bhíodh sí annseo amuigh 'chuile lá agus stiúir uirre ag cur di. Ní thugadh muid áird ar bith uirre. Nach raibh sé cho maith dhuinn. An té a thiubhar-fadh áird uirre, dhéanfadh sí ceann cho dona léithe féin dó /

[Má chastar liom é Dé Domhnaigh, tiubhar -faidh mé 'chuile dhíol air faoi nar thug sé agam an pisín cuit a gheall sé dom. Tá an teach beo beithidheach le luchain. Ní fhágfaidh siad nídh dhar dhealbh an ghrian istigh faoi chaolachaí an tighe. Mara dteightear romhab (fuaim — rúb = rompa) go gairid / Níl cúntanás ar bith ag na cléireachaí "dole" sin d'aonduine. Thug mé páipéar isteach aca uair. Rug cléireach air. Bhreathnuigh sé air, ar éigin. Chaith sé uaidh, é agus bhuail sé cic air. Thug sé chuile dhíol orm an uair nach dtáinig mé isteach aige an lá roimhe sin leis. Agus gan dlúthas ar bith leis an bpáipéar go ceann míosa dá dtogruighinn é!]/

Dod = ainm-fhocal, fireann, geineamhnach = doid

Dod = taghd, fearg, contráilteacht, gruaim, do-shástacht, anacracht; mí-shuaimhneas, cuthach, buile, ag cur a chosa uaidh (uait agus rl.), stainc, stuaic.

Tá dod air = taghd, fearg, stainc nó mí-shuaimhneas / Shílfeá go bhfuil dod uirre seo istigh anocht. Má tá féin is minic léithe / Is furasta dod a chur air. An rud is fánaighe ar bith feicfidh tú ag gabhail ins na fraghachaí é / [Is suarach an t-iongnadh dod a theacht air, agus aos óg an dá bhaile ag rith indiaidh na h-inghine air tímpeall na h-iothlann. Nach shin e a dhíol údar doid a dhuine sin.] / Is beag de'n dod sin a bheadh ag imeacht leis dhá bhfaghadh sé a dhíol tobac, ach tá easbaidh an tobac indon dod a chur ar dhuine ar bith / [Is beag an dod a bheadh uirre dá bhfeicead sí fear an tseaicéid ghuirm ag teacht aniar an t-árd. Deirimse leat gur maith geal-gháireach a bheadh sí annsin] / M'anam muise nach dochar ar bith eisean — gur mó an dod an bhean go fada. Sin í atá go h-olc dá mbaintí aisti é, agus gan é a bhaint aisti chor ar bith scaithí. / Tháinic dod air, ach ba ghearr a mhair sé an uair a cheartuigh mé mo scéal dó. Sin é an sórt duine é. Tá sé dubh-thobann. / 'Sé an dod céadna i gcomhnuí aice é. Ní mórán tsiocair atá uaithe. Tá guibín beag gangaideach uirre annsiúd ag tabhairt aire do'n splainc, faitíos a ngoidfí uaithe í / Cá'id' ó thosuigh an dod beag sin dá bhualadh. Dar mo choinsias teagann daolanna móra ann le goirid /

Tá sí le dod = tá dod uirre. (Is coitianta "tá sí le dod" ná "tá dod uirre") / Tá sí seo thuas le dod aríst shílfeá. Easbaidh an bhraoinín chruaidh atá uirre measaim / [Bhí a chapall le dod thiar annseo. Sin ropaire ceart atá aige. Neart bóthair agus bata nar mhór di siúd [capall a bheith le dod = í a bheith ag stealladh] / Aon-chapall a fheiceas tusa le dod mar sin, níl le déanamh léithe ach a cuibhriú istigh agus neart ocrais agus rúscadha a thabhairt di. Suaimneochaidh sin í / Is gearr (: geall) le capall a bheadh le dod í, cé's múite (: moite) nach bhfuil sí ag stealladh. Ach ní le cuibheamlacht nach bhfuil sí dhá dhéanamh sin féin / Tá an bhó ag dul le dod = ag gabhail le buile; ag cur a cosa uaithe / Thosuigh an bhó ag gabhail le dod, agus ní bhlighfinn deoir bhainne uaithe marach gur fháisc mé buarach uirre / Bhí an capall sin an-tsásta i dtosach ach bíonn sí ag gabhail le dod le goirid anuas, má chloiseann sí torann ar bith. An meisín buailte a chuir an bhail sin uirre. Bhain sé geit aisti lá annsin thuas ar an mbóithrín / Má

thosuigheann an raibiléara de chapall siúd ag gabhail le dod, meastú ab é an sramachainín siúd atá indon a cheannsú. Ní cheannsóchadh muis, ná uan a bheadh th'éis a bhreithe]/ Thosuigh sí ag gabhail le dod annseo aréir, an uair nach leigfí siar amach ag céilidhe í. Ba dheas an tabhairt a bhí sí ag iarraidh a chur uirre féin — sé mhíle bealaigh — agus ag teacht abhaile annsin le goirm na gcoileach /.

dodaighil: ainm-fhocal; buineann.

dodaighil: stainceamhlacht, contráilteacht, gruamántacht, do-shástacht.

[Is cinnte mar ghníomh agus is aibéisighe é "dod" ná "dodaighil". "Bheadh capall ag gabhail le dod" an uair a bheadh sí ag eirghe in áirde agus ag stealladh, ach d'fhéadfadh sí gan a bheith cho dona sin le "dodaighil"]. Shílfeá go bhfuil dodaighil innte. Níor mhian léithe mé a leigean in a goire len a bleaghan idtosach nó go dtug mé cupla failm di a shuaimhnigh í. Ní cheannóchadh muide í gan marach eicint a bheith uirre. Tá an smál sin orainn i gcomhnuí. Bhí, 'chuile lá ariamh / Má theigheann sí chun dodaighil 'ort, ná bac leis an mbuarach ach buail cupla criogaide aniar ar an dromán uirre, agus b'fhéidir go gcuirfeadh sin 'un míneadais í. Mara gcuiridh fág annsin í go trathnóna, gan tada le n-ithe, agus b'fhéidir go múinfeadh an t-ocras í / Bhí dubh-dhodaighil uirre anocht. Thug sí cic do'n tsoitheach agus chuir sí in aer é. B'éigin dom an bhuarach a chur uirre annsin, nó ní fhéadfainn sdriog a thabhairt uaithe. Is cailín críochnuighthe í. / [Leig de do chuid dodaighle anois a raibiléara nó beidh rud ar a shon agad ... Ó a dhiabhail áluinn an ceaintín bainne dóirtthe aice. Is mór an carghas é, th'éis m'anró. Diabhlánach ceart í, go maithidh Dia dhom é! / Nach diabhláí an dodaighil a bhíos orra thar agus beithidhigh na tíre. Feicimse ar fud an bhaile iad agus dheamhan cruadhóg buarach a bhí ariamh dóib. Bíonn a gcuid beithidheach breagh sásta i gcomhnuí. Ach ní choinneochadh R. na rópaí bhuaigh leis an teach seo. / Má fheiceann tú aon-rún aice a dhul ar dhodaighil, ceangail scóthach a driobaill dá h-ioscaid, agus feicfidh tú féin air go bhfuighidh tú bainne uaithe mar sin. Sin é a ghníos muid féin léithe ach ní bhfuair muid anró ar bith uaithe le fada / Dodaighil an óil a bhí air. Ní chuímneochaidh sé ar a dhath dhó (: de) sin ambáireach. Bíonn a dhonacht fhéin ins an ól, agus ní mara chéile a theigheas sé do 'chuile dhuine]/ Dar príosta muise bhí fear in aice liomsa, agus dodaighil dhá bhualadh cho maith le duine. Chuir mé féin aithne air uair nó dhó stuaim a choinneál ar an bhfoighid, ach marach cho h-eascaidh agus a stopadh an scliúchas, bheadh sé istigh in a cheart-lár /.

dodach: aidiacht as "dod"; do-bhriathar.

dodach = taghdach feargach, stainceamhail agus rl.

Bó dhodach í = bó a bheadh ag gabhail le cuthach nó ag ciceáil, agus a dhoirtfeadh an bainne mara gcuirtí buarach nó speir uirre, nó scóthach a driobaill a cheangal dá h-íoscaid / Tháilfeadh sí ceart go leor, ach 'sí an bhó is dodaighe a chonnaic tú ariamh í. Níl ceart ar bith le baint di mara gcaithtar gabhail aice / Tá an gearrchaile sin dodach. Má mhaireann di, ní bheidh sé an-éascaidh ag buachaill óg a dhul ag dréim léithe, ach casfar cinnire eicint leis an aimsir uirre, a cheannsóchas í, feicfidh tú féin air / Duine dodach go leor é scaithtí = gruamánta, bunfheargach go leor / [Má tá an capall cho dodach sin, ní f'lár cinnire níos fhearr ná thusa in a h-éadan. Cé'n t-eolus atá agadsa ar chaiple cé's moite de'n chupla geábh sin a thug tú G. leis an sean-ghearrán, agus 'ar ndú dheamhan cor a dhéanfadh sí sin, dhá mbeadh gunna mór ag pléascadh ina cluais / Sagart sáthach dodach é indomhnach mara bhfaghaidh sé a chuid ceart. D'árduigh sé an tuarastal orainn anuraidh, agus bhí cuid aca a chuir taobh leis an sean-rud é, agus 'sé a bhí musánach orra. Bhagair sé a léigheamh ó'n altóir, ach níor léigh in a dheidh sin. Níor bheag dóib ar thug sé de scaimhléarachtaí dóibh thairis]/

dodaire: ainm-fhocal, fireann. [sdodaire amanntaí]

dodaire = duine a bheadh dodach; duine gruama; duine stainceamhail; bundún, strachaille.

'Sé an dodaire é a mhic ó! An uair adubhairt mé leis nach raibh' aon-ghualach agam, spréach sé. "Cé'n chiall duit a theacht annseo d'fhuireasbhaidh gualaighe" arsa seisean. "Nach bhfuil a fhios agad an sórt saoghal atá ann. Is beag a bhéarfadh orm gan crudh ar bith a dhéanamh duit, ach thú a leigean abhaile mar a tháinic tú. Chomhairleochadh sin aríst thú / [Níl sé éascaidh dodaire mná a fháil a chinnfeadh uirre. Bhuailfeá isteach go dtí í amanntaí agus ní fhanfadh focal de'n chaint aice. Ní h-eadh, ach dá n-abr(ug)theá tada nach dtaitheochadh léithe is maith gasta a chuirfeadh sí in do thost thú. Ní thaobhuighim féin chor ar bith anois í. / Dodaire í an mháistreás óg sin ann sílim. Is furasta aithinte uirre é. Tá an chuid eile aca fáilidhe go leor, ach ní bheannóchadh sí sin duit scaithtí. Tá sí ag leagan ar na malraigh beaga go binn freisin. Diabhal mé nar mhiste le duine faoi ghriosaíl, ach marbhuiheann sise iad ó mhaidin go faoithin / Dodaire d'fhear é sin anois atá ar an mbus. Mara mbeidh do chuid airgid i gcúl do ghlaice

agad dó, agus a shíneadh chuige ar an bpuínte boise, 'sé a bhíos cantalach. Bhí sé ag dul ag cur S. Sh. Sh. bog te amach as an mbus an lá cheana, in áit a raibh sé ag cinneamhaint dubh agus dubh air a láimh a chur in a phóca ag an mbrughadh. Thug S. Sh. Sh. a dhubhshlán. "Is córa dhuit go mór a gcoinneál dó" adeir sé, "agus gan muid a bheith annseo mar a bheadh 'matcheannaí' i mboiscín"]/ Dodaire de bhó í. Tá dhá chuid dhá cuid bainne ag dul amú de bharr go ndóirteann sí i gcomhnuí é. Slabhra nar mhór di in omós buaraighe. Ní choinneochadh tada eile í / Déarfainn gur dodaire maith í an múille sin ag T. Ch. Ach chreidim gurb annamh le múille gan a bheith in a dodaire. Bhíodh ceann agamsa annseo fadó agus b'éigin dom a díol. An uair a bhuaifeadh an daol sin í, ní bheadh a fhios agad cá gcomhnóchadh sí leat féin ná leis an gcarr. Tá daoine ann a bhaineas ceart maith díob, ach má tá ní mise é /

dodaireacht [sdodaireacht amanntaí — s sciorthach ann]. Ainm-fhocal, ainm-bhriathar dodaireacht, sdodaireacht = briotaireacht, tutaíl nó mungailt chainte de bharr feirge nó dodaighle; an chaint ghann bhriste a bhíos ag fear corruighthe. Tugtar scaithtí freisin é ar an gcaint leathnuighthe anróitigh a bhíos ag duine agus é ar meisce.

Bhí sé ag dodaireacht agus ag dodaireacht, agus ní bheadh a fhios agad beirthe beo ná baistighe céard a bhí sé a rádh len a raibh de thaghd air. "Glac staidéar" arsa mise "agus cuir do chuid cainte indiaidh a chéile ceart go mbeidh a fhios ag na daoine céard atá tú a rádh; nó céard atá ort. [Dheamhan a fhios ag aonduine annseo ó bhonnaidheachaí an diabhair mhóir céard is cor do do shean-bhicycle. 'Ar ndú ní ag ceapadh atá tú gur leag aonduine annseo láimh air. Níor leag muise ach an oiread agus a leag tú féin / Bhí dodaireacht an tsaoghail mhóir aige ins an gcúinne, ach níor raibh duine ar bith ag féadachtail a dhéanamh amach céard a bhí sé a rádh; leis an meacan uilc a bhí ann. Níor mhóide gurbh fhearr dhó féin go bhféadfadh. Bhí an teach buille anglánta agus gheobhadh duine faoi na foráí an-éascaidh é / Sin é an bhail a bhíos air sin i gcomhnuí an uair a chuirtear aon-mhúisiam air: ag dodaireacht leis mar sin, agus gan focal as 'chuile dheich bhfocal le tuisgint uaidh ... Bhí sé le báinidh ceart anocht muis. Ná bac le uair ar bith a bhfeicfidh tú an sruth pislíní leis. Bí ar do shon fhéin an uair sin / [Cé'n sort sdodaireacht' í siúd a bhí air. An ar meisce a bhí sé nó an duine eicint a chuir snaoim (: snaidhm) ar a theanga, le go raibh sé ar an gcaoi siúd ... Fearg! Cé'n t-údar feirge a bhí aige!]/

Dubhshlán: ainm-fhocal; fireann; iolraidh — dubhshláin.

Dubhshlán = caismirt; gan beann a bheith agad ar dhuine; a bheith ar bheag-bheann le duine; fuagra nó gairm a chur ar dhuine nach raibh aon-fhaitíos agad roimh a dhicheall, neamh-faitíos; cuireadh comhraice; dásacht; le teann fórsa; go h-uathbhasach.

le strócántacht.

[Fuaim = dú-lán].

Thug sé mo dhubhshlán = chuir sé caismirt throda orm; dubhairt sé nach raibh aon-ghoir agam a bheith indon aige i dtroid, nó nach raibh mé indon a ghníomh-seisean a dhéanamh, nó nach raibh mé indon an rud a bhí mé a rádh a dhéanamh / Thug mé a dhubhshlán, agus an uair a thug, chlaon sé. Ara, níl seadh ná seoladh annsiúd, ach go mbíonn an ghaisce bheag sin aige go dteighidh duine ins an gceann sin leis. Ach a dteighidh, buaileann scáth é, agus tarraingeann sé as / [Tabhair a dhubhshlán go bhfeic-idh muid céard a dhéanfas sé. Má's fear é annsin ní leigfidh sé leat é / Meas tú an bhfuil claonadh aige siúd ó dhuine ar bith — is cuma cé hé féin. Bhuel bíodh a fhios agad nach bhfuil. Má sé sagart an phobail é thug sé a dhubhshlán cheana, agus dheamhan araoid a chuir an sagart air ó shoin. Fear francuighthe ceart é / Thiubharfadh sé siúd dubhshlán an tseairsint féin, dhá gcaitheadh sé ina cheann é. Is air nach mbeadh an mhoill. Chonnaic mé ag tabhairt dubhshláin an phóilí ruaidh é annsin thoir lá aonaigh. D'iarr sé ar a dhul abhaile, agus thug sé a dhubhshlán é a chur abhaile. Dheamhan tréas ná a dhath a chuaidh air faoi / Níl a dhóthain guis ann! Níl b'fhéidir. Is maith atá sé sáthach gusamhail le dubhshlán a mháthar a thabhairt uair ar bith dhá mbagruigheann sí air. Is beag dhá chuid cluanuidheacht' sin an tseafóid bheag sin / Diabhal easna dhi nar thug dubhshlán an ghiúistís istigh ins an gcúirt. Tháinig dath na n-uibheachaí lobhtha ar an ngiúistís. "Punt eile uirre sin" adeir sé, an uair a tháinig a chuid cainte dhó. Ní raibh sé ach ag borradh léithe, a dhearbhair-ráthair mo chroidhe. Thug sí a dhubhshlán in athuair. "Dúblóchaidh mé anois é" adeir an giúistís. "Dhá phunt eile ar an mbean sin." Narbh shin í an raicleach agad]/ Chreidim go dtiubharfá mo dhubhshlán dhá bhféadthá. Is beag a bhéarfadh ort a dhéanamh ... Tabhair anois feiceamuist. M'anam má thugann go mbeidh léarsachaí (: léasrachaí) ar do mhásaí go ceann míosa de mo bharr-sa / D'eirigh sé suas in a stuithneachán i lár an tighe agus thug sé dubhshlán a raibh i láthair é a chur amach. "Is dona a fríothadh sib" adeir sé "má tá faitíos ag lán tighe roimh fhear amháin." Diabhal an deoruidhe féin a chorrúigh in a dheidh sin / Is beag a bhéarfadh orm a dhubhshlán a thabhairt marach leisce a dhul ins an gceann sin leis. Dheamhan loiceadh ar bith agam uaidh má theigheann sé ar achrann, ach níl buille

ar bith a chinnfeadh ar an mbuille réidh. / Chuir sé soipín luiche eadrainn, agus thoisigh sé dhár saghdadh ag iarraidh orainn smugairle a chaitheamh thar an soipín. Bhí muid fhéin in ar bpleibeanna cho mór an uair sin agus go raibh muid aige ar sheol na braiche. Annsin chuir sé faoi ndeara dhúinn dubhshlán a chéile a thabhairt, agus na dornaí a thomhais le chéile. Ba ghearr, mo léan, go raibh sé ina Chath na bPunann. Ní raibh splanc chéille againn an uair sin. Ach bhí breathas eicint airsean. Mhairfeadh sé go deo ar an gceird sin / [Thug sé dubhshlán athar agus máthar, agus ghread leis annsin / Ní beo é gan a bheith ag tabhairt dubhshlán duine eicint / Sin é an dubhshlán a thiubharfas sé sin i gcomhnuí — rith. Ach is fearr rith maith ná droch-sheasamh adeir siad / Bhí dubhshlán a chéile tugtha aca, agus marach go ndearnadh eadarascán bheadh bualadh ann / Is furasta leis an bhfear taghdach dubhshlán duine a thabhairt, ach is fusa go mór an dubhshlán a thabhairt ná cur leis / Sin é an dubhshlán ach an bhfuil a chur leis ionnad anois? / Is dubhshlán dona atá aige. Ach níor bheo é mara mbeadh sé ag gleo agus ag bruighin mar sin. Ní fiú le duine ar bith a láimh a shalú leis. Marach sin is fadó an lá a bheadh sé marbh / Is beag an bheann atá agamsa ar a dhubhshlán. Oibrigheadh sé leis. Níl a fhios fós cé a phógfas Máire mar a deir an ceann eile. / Is dubhshlán é a mh'anam nach bhféadfadh duine a leigean thairis dá mbeadh fuil ar bith ann / Ní bhíonn mórán de bharr an dubhshláin scaithtí ach mailí gearrtha agus dlighe agus clampar. 'Séard ab fhearr do dhuine a bhealach a dhéan -amh, agus gan áird a thabhairt ar leath dá gcuirfidh araoid air. Ba é an chaoi ba suaímnighe é ins an deireadh]/

Do dhubhshlán feiceamuist! = Tá mé ag tabhairt do dhubhshláin; tá mé ag cur chaismirte ort; déan é anois má tá tú i riocht; I defy you; I challenge you! / Do dhubhshlán anois leag láimh air! Má leagann íocfaidh tú ann. Diabhal bréag nach n-íocfaidh / Do dhubhshlán leag méirín fhlíuch orm. Má leagainns (: leagair) beidh rud ar a shon agad. Ní h-ionann mise agus P. B. agad. Ní leigimse mo chuid fola le fear ar bith / A dhubhshlán déanadh! M'anam nach ndéanfaidh, ná nach bhfuil cuímne ar bith aige air, ná dá mbeadh féin go gcinneadh air a dhéanamh go naomhtaí é / A dubhshlán anois fear a fháil. Tá sí fágtha ar an tráigh thirm annsiúd / A ndubhshlán abruighidís leis é. Siúd é an bitheamhnach céadna nach n-abróchaidh siad tada leis, ná nach leigfeadh an faitíos dóib a rádh / Dubhshlán an tsagairt cur faoi ndeara dó siúd a dhul chuig an Aifreann. Ó a chaith sé in a cheann fanacht as, tá sé fánach a bheith ag gabhail

dó. / "Dubhshlán feara(bh) Éireann gur bréag atá mé a rádh" (: líne as amhrán)

"Each caol dubh agus a h-aghaidh ins an sruth agus dubhshlán feara
 Éireann a dhul i gcois dhá leith ar a cruith" (: Tomhais: eascon) / [Do
 dhubhshlán go ndiúilfidh uan an uair a bhéas tú dhá chur ag diúl — m'an-
 am nach ndiúilfidh / Dubhshlán feara Éireann locht a fháil ar an teach
 sin anois. Tá sé ar deil. Níl a dhuth ná a dhath thuas ar a chorp nach mé
 fein a dhion (: déan)]/ Mo dhubhshlánsa a fháil ach aon-mhámh amháin
 i gcomhnuí, agus tá dó beag muileata in a leannán agam. 'Chuile uair le
 cúig uaire 'sé an aghaidh glaise a bhí agam é / Do dhubhshlán-sa fagh a mhac-
 samhail eile sin. Chuirfeá slat ar Éirinn agus ní bhfuightheá a mhacsamhail / A
 ndubhshlán breith ar an bhfear a rinne é sin. Dheamhan é dhá gcuiridís
 a súile ar chipíní / Mo dhubhshlán tangachtail (: teangmhachtáil) leis
 sin. Má thanguighim déanfaidh sé mo lá / Dubhshlán an bhaile seo a dhul
 suas annsin ag baint mhóna, mara bhfuil siad sásta smíochadh a dhéanamh.
 Má tá bainfidh siad móin ann / [Dubhshlán a bhfuil "d'engineers" inGaillimh
 teach a leagan amach cho maith leis siúd / Dubhshlán a bhfuil de phóilíos
 ar an T. é siúd a thógáil, mara dteighidh sé féin leo as réidhteach /
 Dubhshlán an dá shleaghdóir is fhearr ar do bhaile an oiread móna a bhaint
 leis lá / Dubhshlán Mhac Ph. Dh. a bheith in a scoláire cho maith le S. se'agaibhse
 th'éis a bhfuil d'aois aige air / Dubhshlán do bhaile a bheith cho maith leis an
 áit siúd. Is fhearr acra de'n áit siúd ná a bhfuil istigh ar do bhaile frén
 a chéile / Do dhubhshlán anois fuascail í. Is iomdha duine ar chuir mé an cheist
 sin air agus níor fhuascail duine ar bith dhom í] / Buail anois do dhubhshlán. Is cailleach
 thú in a dheidh sin / Teigheadh sé ann anois, a dhubhshlán. Mo léan ní ghabhfaidh /
 Déanadh sé, a dhubhshlán. Ní dhéanfadh go n-itheadh sé é / [Baineadh sí leis an
 malrach sin anois, a dhubhshlán. Má bhaineann rachaidh mise soir de mhaol mo mhainge
 go dtí an póilí go bhfuagraighidh mé í / Dubhshlán a raibh ag an damhsa é a
 chur amach / Ní bhainfidh tú é. 'Sé do dhubhshlán é anois. Bhí sé cho maith dhuit
 a bheith ag caitheamh dairteacha leis an ngealaigh le bheith ag féachtáil leis /
 Ól thusa trí phionta pórtair indiaidh a chéile de ghort an gharta. 'Sé do
 dhubhshlán é = níl tú indon a dhéanta / Tugadh seisean gaoth di
 anois mar sin. 'Sé a dhubhshlán é. Ní bhíonn aon-chíos ar an gcaint a mhic
 ó! / Chonnaic mise é ag tógáil gró mór mar sin i súil a dhá láimh, agus ag
 cur a ingne mar sin faoin a dhrad, agus caitheamh an ghró thar chúl a cinn
 gan a ordóga a bhaint as a bhéal. Ba é dubhshlán a raibh ann é a

é a dhéanamh, aindeoin go raibh fir a raibh meas aca orra féin
 ann]/ Ba é dubhshlán a raibh thart annseo ariamh an léim sin a bhualadh
 amach. Féach thusa thú féin léithe anois, má tá aon-mheas agad ort féin /
 Chuir sé an dorus isteach as dubhshlán (: "le dubhshlán" amanntaí, ach is coit-
 iannta an leagan eile) = chuir sé isteach le teann fórsa nó nirt é; chuir
 sé dhá lúdrachaí é. / [Tháinig sé isteach chuig an damhsa as dubhshlán = de'n
 bhuidheachas; níor féadadh a choinneál amach, níor íoc sé; "gate crashing" /
 Cuirfidh sé siúd suas iad as dubhshlán. Ná bac le clocha cinneamhaint air
 siúd / Tá sé ag cur fhataí as dubhshlán = níl sé ag glacadh ionbhada ná staidéir
 ar bith leis féin, ach ag dubhachan leis go h-uathbhásach, agus bacainn nó triomp-
 án ar bith dá bhfuil air, a chur as a bhealach go dásachtach / 'Sé an chaoi a
 mbíonn sé le 'chuile obair: a ghabhail di as dubhshlán. Déanann sé creachlaois,
 ach bíonn sí gan mórán slacht / Chuaidh an bhó dhá báthadh i sean-bhoglach atá
 ann ach chuaidh sé fúithe as dubhshlán agus chuir sé aníos as í. Ach níl cnáimh
 ag gabhail léithe nach bhfuil as a riocht déarfainn / Glac staidéar anois!
 Ní chuirfidh tú as choidhchin as dubhshlán í. Stúaim a dhéanfas é. Is
 fhéarr stuaim ná neart a deir siad / Sé'n chaoi a ndearnadh na sean-bhallaí
 sin uiliog fadó as dubhshlán. Chuiridís gruadháin mhóra ionnta,
 agus gan iad ag luighe le chéile chor ar bith. Ach ba chuma sin leo, 'fhad agus a
 bheadh balla láidir aca. Ar ndú' níl cinneadh go deo le cuid de na clocha
 a d'fheicfeá ins na ballaí fuara sin. Ní bhíonn saoirsinn ar bith orra,
 ach putráil ar bith go bhfanadís in a seasamh / Ní raibh an fuisce ag
 teacht leis, ach chuaidh sé dhá ól as dubhshlán in a dheidh sin. Fhobair gur
 ghiorroigh sé leis = bhí an fuisce ag dul in a aghaidh, ach d'ól sé é, aindeoin sin.
 Chuir sé faoi ndeara dhó féin é a ól / Scoiltfidh sé siúd a bhfuil de chlocha ann
 as dubhshlán. Beidh cat agus dá rioball déanta aige annsiúd sul á aireochas
 na daoine é / Tá sé ag déanamh cró as dubhshlán ann = cró a bhéas an-
 láidir, ach nach mbeidh ro-shlachtar agus gur mó an neart ná an
 stuaim a chaithfí leis]/ Tá sé ag baint mhóna as dubhshlán. As dubh-
 shlán muise atá sé ag baint na bportach siúd. Tá siad an-deacair
 le "feoil chapail". / Chinnfeadh orainn an capall a chur isteach ins
 an scioból chor ar bith, marach gur cuireadh isteach as dubhshlán í.
 Ó a baineadh an gheit aisti annsin, ní mian léithe a dhul isteach ann
 beag ná mór / Níl sí le coinneál as anois ach as dubhshlán, ó a fuair sí
 a bhlas chor ar bith. Ba mhór ab fhiú do na daoine dhá mbeadh sí díolta as
 an mbealach /

Dubhshlánach: aidiacht as "dubhshlán"; do-bhriathar.

Dubhshlánach = dásachtach; díbheirgeach; daingean, láidir; tacamhail; tugtha do spreacmh nó do neart a chur igcion; tugtha d'obair a dhéanamh le teann fórsa; trodamhail, coilgneach.

Ná bí dubhshlánach leis = trodamhail, tugtha dá bheith ag cur achrainn ar dhaoine, nó ag tabhairt a ndubhshláin [Ach níl an chiall seo leath cho coitianta anois i gcaint le na corannaí eile a baintear as an bhfocal]

Bhí sé dubhshlánach go leor liom. Bhagair mé air faoi dheire agus faoi dhó (: dheoidh ?) go dtiubharfainn an póilí ann, agus sin é an uair a leig sé ins an gcas-án mé / Bhí sé an-dubhshlánach len a chuid máistirí. Ní ghéilleadh sé dóib faoi rud ar bith. Bhí a shliocht air. Cuireadh díbert air as deireadh na cúise / [Is diabhluidhe dubhshlánach a bhí sé leis an sagart má thairg sé a dhul dhá bhualadh. Is duine sé nó seachráin a dhéanfadh an cleas sin. /

Dorus dubhshlánach é. Chaithfeadh sé gurbh eadh agus seisear againn ar feadh leath-uair ag iarraidh é a chur dá lúdrachaí, agus gur chinn sé orainn /

Tá an bruimfhéar seo an-dubhshlánach. Do cheann finne ní thiubharfadh as an talamh é. / Dá mbeadh sé cho dubhshlánach le balla an phríosúin, cuirfidh sé siúd in aer é, len a cuid gróití agus geanntreachaí. / Tá

na sean-bhallaí sin uiliog dubhshlánach. D'eireochadh dhóib agus an déanamh atá orra / Tá giodáin den phortach seo an-dubhshlánach. Dheamh -an ceo ar bith ach nach lúbann sí an sleaghan / Má bhíonn airgead annsin ins an oíche; chuirfinnse geall go bhfuil doirse dubhshlánach' air. Níor mhór dhó sin agus a bhfuil de chneamhairí ag streilleachas thart annsiúd / Níor facthas ó rugadh an chéad-fhear aon-ghlas ba

dubhshlánaighe ná é. Bhí trí bhaint air agus chuile bholta aca cho mór le do láimh. Nach diabhaltaí a bhain siad é in a dheidh é. Níl rud ar bith ag dul ó chuid de na daoine. / Cuirfidh mise mo rogha geall leat muise go mbeidh

an "German" sáthach dubhshlánach ach a dteannaidh siad isteach in a chraiceann. Nach bhfuil a fhios agad go maith nach bhfuil an buachaill sin ar a mhine-ghéire chor ar bith fós / Tá claidhe ar an bPairc Gh. anois aige cho dubhshlánach leis an Maginot Line. Rud ar bith atá istigh tá sé cuibhrichthe, agus rud ar bith atá amuigh fanfaidh sé amuigh.]/ Ab é Claidhe na Muice Duibhe atá sé a dhéanamh thoir annseo le seachtain, nó cé l'aghaidh a bhfuil sé chor ar bith aige. 'Ar ndú a Dhia láidir tá sé siúd

cho dubhshlánach agus narbh f'lár báid aeir Mheiriocá len a chur ar lár /
 Tá dris dhubhshlánach annseo, agus nó go gcuirtear in aer í níl aon-ghoir
 againn a dhul in éadan béal na brocaighe / Anois do chrainnín cho
 beag leis, nach dubhshlánach atá sé i dtalamh. Ní bhainfeadh an
 deabhac féin as na fréamhrachaí é / Ná teirigh in a dhiaidh ro-dhubhshlán
 -ach a Spotín! = mar dhóigh dhe go raibh an madadh ro-dhian nó ro-
 choiligneach in a dhiaidh (: indiaidh cait). B'fhearr leis an té a chaith
 an chaint go ndéanfadh sé ní ba réidhche dhá dhíbirt / Níl aon-ghoir
 aige ar mhadraí an tsléibhe in a dheidh sin. Dhá mbeadh sé sáthach oilte
 ní ghabhfadh sé indiaidh beithidheach cho déan (: dian) cho dubhshlánach agus a
 theigheas sé. Cuir suas seal ag an M. é agus cuirfidh mé geall leat go
 múinfidh sé sin é / [Ní fhéadfadh an capall bocht a athrú a dhéanamh. Teigheann
 sé di ro-dhubhshlánach. 'Ar ndú' capall cineálta féin scanróchadh an
 cheird siúd í / Chuaidh sé an-dubhshlánach do'n gharrdha ach níor mhór do sin
 agus cho crosta agus a bhí sé. Dar fiadh tá stócáil mhór déanta anois aige.
 Má fhaghann sé geimhreadh eile air, beidh sé in araidheacht a chur ar fad /
 Fir dhubhshlánacha a mhic ó! Déanfaidh siad deargadh feicfidh tú, an
 tseachtain seo. Ach ní mór dóibh sin ar shon an cheann atá ann.
 Dheamhan an mbeadh "píosa" fataí fóduighthe ráithe aige agus fágtar
 fhaoi féin é / 'Sé an chaoi chéadna a bhfuil sé leis an tuigheadóir
 -eacht a bhfuil sé leis an gcaoladóireacht — a cur go dubhshlánach.
 Is cuma leis beirthe cé'n phutráil cur a thiubharfas sé di, ach
 a brughadh isteach in a slamannaí diabhaltacha, agus stróic mhór
 a bhaint de'n teach 'chuile lá / Thosuigh ceathar againne cheana lá
 Nodlag ar ghalún fuisce poitín — mé féin agus P. agus S. Sh. Ph. agus L. Sh. P.
 agus ní raibh deoir ann ag an dó dhéag a chlog, an oíche indiaidh lá Fheil'
 Stiopháin. Nach muid a chuaidh in a éadan go dubhshlánach! / Bainfidh
 tú amach é má theigheann tú dhó cho dubhshlánach sin dó, ach ní
 bainte amach a bhéas sé agad ach briste — briste ina
 mhíle píosa] / Tá an fhairrge ag tuargaint uirre sin
 ariamh agus nach diabhalta dubhshlánach atá sí ann ina
 dheidh sin, agus nar baineadh ariamh í (: carraig) / Nach
 dubhshlánach anois a chuaidh sé ag spealadóireacht agus go raibh an sp{eal}
 nua sníomhtha aige in am dinnéir. Cé'n brigh ach ní raibh thairis sin {?}
 anuas aige, agus é bainte cho maoilscríobach len a bhfaca tú aria{mh /}